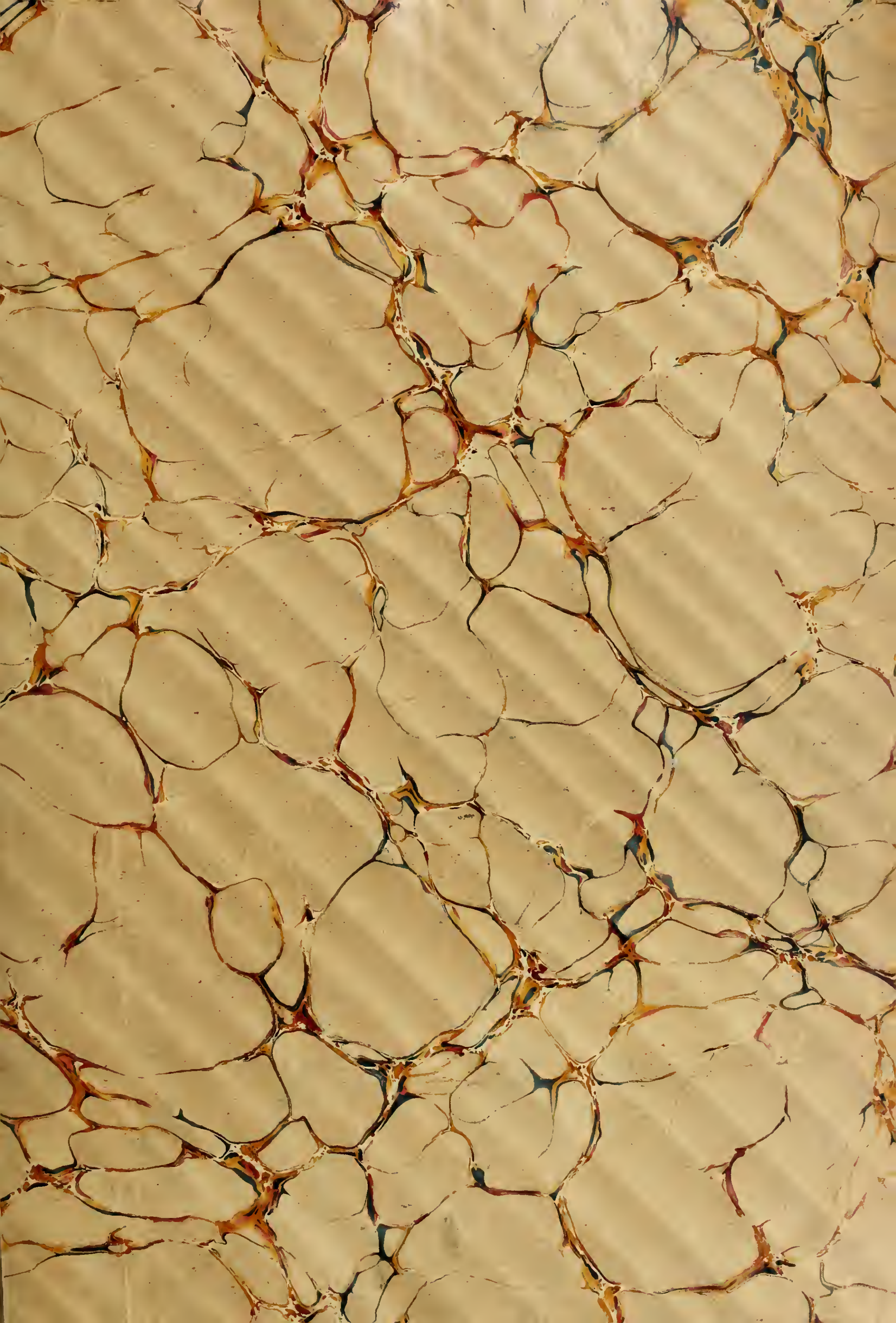

UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01479757 5

University of Toronto.
KING ALFRED LIBRARY OF HISTORY
FOUNDED BY
GOLDWIN SMITH AND HARRIET SMITH

CÆSARIS BARONII

ANNALES ECCLESIASTICI

TOMUS NONUSDECIMUS

CÆSARIS S. R. E. CARD. BARONII

OD. RAYNALDI ET JAC. LADERCHII

CONGREGATIONIS ORATORII PRESBYTERORUM

ANNALES

ECCLESIASTICI

DENUO ET ACCURATE EXCUSI

TOMUS NONUSDECIMUS

1147-1198

EX TYPIS CONSOCIATIONIS SANCTI PAULI

BARRI-DUCIS	PARISIIS	FRIBURGI HELV.
36, VIA DICTA DE LA BANQUE, 36	51, VIA DICTA DE LILLE, 51	10, VIA DICTA GRAND'RUE, 10

M DCCC LXXX

SUMMARIUM

TOMI XIX.

MCXLVII. 1, 2. Legati decernuntur ab Eugenio III pro expeditione in Terram-Sanctam, ad quam Conradus rex cum suis proficiscitur. 3-6. Judicium Eugenii III papa in causa prioratus S. Genovefæ, et profectio Ludovici regis in Orientem. 7-11. Giliberti episcopi hæresis cognita et damnata in Concilio ab Eugenio III. 12-14. Legatio Alberici episcopi Ostiensis contra hæresim Henricianam Tolosæ. 15-18. S. Bernardi Epistola ad Ildefonsum comitem contra Henricum hæreticum. 19-21. S. Bernardus Tolosanos prædicatione et miraculis ab hæresi expurgat. 22, 23. Hæresis Apostolicorum dicta.

MCXLVIII. 1. Appulsus exercituum in Palæstinam. 2-7. In concilio Rhemensi Eon insignis hæreticus damnatus. 8-12. Fidei symbolum contra Giliberti errores, et Concilii Rhemensis canones. 13-19. Gilibertus confutatus resipiscit : in cujus causa cur S. Bernardus in cardinales offenderit. 20-30. Gaufredi Epistola de rebus gestis in causa Giliberti. 31. De corpore S. Eugenii martyris. 32. Hildegardis virginis sanctitas per Eugenium III probata. 33, 34. Eugenius papa Claramvallem et Cistercium visitat. 35, 36. Causa inter Cantuariensem et Menevensem Ecclesias ab Eugenio cognita. 37. Obitus S. Malachiæ episcopi in Hibernia. 38, 39. Contra Arnaldum clericorum rebellioni studentem decreta. 49. Legatio ad Danos per Nicolaum cardinalem Albanensem. 41-44. Emanuel imperator errorem suum corrigens dat constitutionem pro immobilibus Ecclesiæ bonis. 45-47. Successio patriarchæ Constantinopolitani, et status Ecclesiæ Orientalis.

MCXLIX. 1. Arnaldistæ Romani Eugenium III persequuntur. 2, 3. Eugenii III litteræ ad Conradum regem. 4. Ludovici reditus in Galliam. 5-10. De infelici exitu belli Hierosolymitani. S. Bernardus tum per se, tum per alios a calumniis vindicatur. 11, 12. Henricus Ludovici regis frater monachus Cisterciensis, et mox episcopus Bellovacensis.

MCL. 1-3. Eugenius papa quam benigne exceperit Petrum abbatem Cluniacensem. 4-6. Funera filiorum regis Siciliæ, unde litteræ ad eum Petri Cluniacensis.

MCLI. 1, 2. Moguntinus et Coloniensis archiepiscopi Romam se conferunt ad dicendam causam. 3. Synodus Gallicana pro divortio regis. 4, 5. Legationes Joannis et Jordani cardinalium in Germaniam et Hiberniam. 6. De Gratiano decretorum collectore.

MCLII. 1, 2. Ad Eugenium III libri de Consideratione scripti. 3. Conradi regis obitus et subrogatio Friderici. 4. Henricus imperator inter sanctos adscriptus. 5, 6. Conventionis inter Fridericum et Eugenium diploma. 7-9. De Magdeburgensi archiepiscopo temere intruso querelæ Eugenii III. 10. Rogerii obitus et Potho scriptor.

MCLIII. 1-3. Diploma Eugenii papæ datum canonicis S. Petri. 4-9. In causa archiepiscopi Moguntini cardinales legati in Germaniam, quorum fama vindicatur. 10, 11. Eugenii III obitus et acta. 12. Anastasius papa IV. 13, 14. S. Bernardi obitus et laudes.

MCLIV. 1. Legatio Anastasii papæ spreta a Friderico. 2-4. Moritur Anastasius IV, eique succedit Hadrianus IV. 5. Henrici II regis Angliæ ad Hadrianum papam litteræ. 6. Fridericus cum exercitu descendit in Italiam. 7. Patriarcha Antiochenus quanta passus a principe.

MCLV. 1, 2. Arnaldus turbat Urbem : unde interdictum, et postea reconciliatio. 3, 4. Willelmi infestatio, Friderici adventus, Arnaldi supplicium. 5-8. Acta per legatos inter papam et regem, et eorumdem congressus. 9-15. Legatorum Arnaldistarum Romanorum oratio ad Fridericum, et ejus responsum. 16-18. Post coronationem Fridericus cum papa ab Urbe recedit, invalescentibus turbis. 19. Tiburtini sese dedentes imperatori respuuntur. 20. Felices progressus Friderici imp. 21-24. Hadriano IV in Campaniam veniente, Willelmus Siciliæ rex resipiscit. 25-29. Controversia inter Hospitalarios et patriarcham Hierosolymitanum : unde hujus accessus ad pontificem Romanum. 30-35. Legatio Hadriani IV ad imperatorem Orientalem cum litteris ad archiepiscopum Thessalonicensem et hujus responsio circa unitatem Ecclesiarum. 36. Querelæ Hadriani IV de onere Pontificatus.

MCLVI. 1-9. Hadrianus IV Beneventi obsessus pacem a Willelmo Siculo redimit, datis hinc inde diplomatibus. 10. Friderici imp. divortium. 11-15. Hadriani IV reditus in Urbem, et ejus collatio cum Joanne Saresberiensi de Romana curia reformanda.

MCLVII. 1-5. Ex legatione et litteris Romani Pontificis orta discordia inter ipsum et imperatorem. 6-9. Friderici imp. litteræ circulares contra Hadrianum papam. 10-15. Litteræ papæ ad episcopos Germaniæ, et eorum responsio excusantium Fridericum. 16. Corpora SS. Bartholomæi et Paulini refossa.

MCLVIII. 1-6. Per legatos et litteras Hadriani IV conciliatus Fridericus imperator. 7-9. In conventu Roncaliensi de regalibus juribus disceptatum. 10. De antiquioribus jureconsultis judicium.

MCLIX. 1-7. Quomodo iterum orta discordia inter papam et imperatorem. 8-12. Henrici cardinalis et Eberardi episcopi Bambergensis datæ hinc inde litteræ pro reconciliatione. 13-17. Alia Hadriani IV legatio ad imperatorem, congressus et capitula pacis utrinque proposita. 18-22. Hadriani IV obitus et acta. 23-27. Cardinales captivi dimittuntur a Friderico imp. 28-34. Alexander papa III creatur, turbas ciente Octaviano cardinale, qui per vim mantum pontificalem arripit. 35-41. Alexandri III litteræ ad Bononienses de sua electione. 42-46. Antipapæ et cardinalium schismaticorum mendaces litteræ circulares. 47, 48. Cardinalium litteræ ad Fridericum imp. 49-53. Fridericus conventum episcoporum dolose, datis litteris, provocat. 54-57. Legati imperiales Alexandrum III spernunt, Octaviano antipapæ adhærentes. 58-62. Arnulphi episcopi Lexoviensis ad Alexandrum papam litteræ ejus legitimam promotionem acerrime vindicantes. 63-72. Legationes Alexandri III in provincias, et maxime in Angliam : ex qua Arnulphus episcopus dat litteras ad S. R. E. cardinales. 73, 74. Legatus Alexandri papæ in Orientem receptus.

MCLX. 1-14. Conciliabulum Papiense et documenta allata ad infirmandam Alexandri III electionem. 15-19. Ex conciliabulo sententia in Alexandrum III confirmans antipapam. 20-27. Litteræ Friderici imp. et aliorum ad episcopos Germaniæ de rebus gestis in conventu Papiensi. 28, 29. Laudes archiepiscopi Salisburgensis. 30. Radevicus et Guntherus scriptores de rebus Friderici imp. 31. Edictum Friderici de recipiendo Octaviano : cujus fautores Alexander III excommunicat. 32, 33. Cædes Arnoldi archiepiscopi Moguntini schismatici. 34. Conradus archiepiscopus Moguntinus Alexandri III sectator. 35. Fridericus imp. instar Pharaonis in Ecclesia positus. 36, 37. Petrus archiepiscopus Tarantasiæ contra imperatorem prædicat et Alexandrum III defendit. 38-47. Arnulphus episcopus Lexoviensis, acceptis Alexandri III litteris, ad cæteros Angliæ episcopos dat litteras de legitima illius electione, et de actis in conciliabulo Papiensi. 48. De ignominioso silentio cardinalis Papiensis in conciliabulo schismaticorum.

MCLXI. 1. Canonizatio S. Eduardi regis Angliæ. 2, 3. S. Petrus archiepiscopus Tarantasiæ schismaticos exagitat, Romam venit. 4. Carthusiani et Cistercienses laborant pro Alexandro III. 5-15. Alexander papa iturus in Gallias S. Petrum Tarantasiensem præmittit, qui miraculis reges et populos confirmat, celebrato Concilio. 16. Conciliabulum Laudense. 17, 18. Waldemarus rex Daniæ, adhibitis Absalone episcopo Roschildensi et Willelmo viro religioso idolatriam in regno suo evertit, et disciplinam regularem instaurat.

MCLXII. 1-13. Navigatio Alexandri III in Gallias, et quæ Fridericus imp. egerit, ut reges Galliæ et Angliæ a devotione Pontificis removeret. 14-20. Regis Daniæ tentata ab imperatore virtus, ut antipapæ adhæreret et ab Alexandro papa deficeret. 21, 22. Concilium Londinense in Anglia, ubi S. Thomas archiepiscopus Cantuariensis creatur.

MCLXIII. 1, 2. Alexander III Parisiis et postea Turone, ubi celebratur Concilium. 3-15. Sermo synodalis Arnulphi episcopi Lexoviensis. 16. Conradus electus Moguntinus ad Synodum venit. 17, 18, Acta et canones Concilii Turonensis. 19-25. S. Thomas reversus in Angliam, quibus ex causis cum rege luctationem iniverit, unde inter ipsum et Alexandrum III datæ utrinque litteræ. 26. Alexandri papæ admonitio ad episcopos Angliæ. 27. Rex Hierosolymitanus Amalricus.

MCLXIV. 1-4. Conventus exsecrabilis Clarendunæ collectus, in quo S. Thomas indebita regi juramento promittit. 5, 6. S. Thomæ pœnitentia et absolutio. 7-10. Archiepiscopus Eboracensis subrogatur S. Thomæ in legatione Apostolica. 11-14. Alexander III laborat pro Thoma, monet Henricum regem. 15-22. Consultationes episcoporum, et regis minæ ad labefactandam constantiam S. Thomæ. 23-26. S. Thomæ fuga et appellatio per litteras ad Alexandrum papam, qui acta contra ipsum abrogat. 27-31. Obitus Octaviani antipapæ, cui subrogatur Guido, favente imperatore. 32-34. Nuntii regis et legatio episcoporum Angliæ ad Alexandrum III contra S. Thomam. 35-38. S. Thomas suam causam agit in consistorio, ubi Constitutiones Anglicanæ reprobatæ. 39-41. S. Thomas ab archiepiscopatu se abdicat, sed per Alexandrum III restituitur. 42-44. Henricus rex iniquas jubet leges in Ecclesiam, denarium S. Petri inhibet. 45-47. Civitates Longobardicæ contra Fridericum imp. confœderatæ. 48, 49. Alexander papa a Romanis revocatus in Urbem, iter parat. 50, 51. Canonizatio SS. Helenæ Gothæ et Canuti regis. 52. Petri Lombardi et S. Eberardi archiepiscopi Salisburgensis obitus : huic succedit Conradus.

MCLXV. 1. Legatio ad Alexandrum III ab imperatrice Mathilde. 2-7. S. Thomas ab amico admonitus, dat litteras ad Henricum regem et ad episcopum Herefordensem. 8. Legatio regis Anglorum ad papam. 9, 10. Alexandrum III reversurum in Urbem furor schismaticus prosequitur. 11-15. Alexandri III reditus triumphalis Romam, frementibus schismaticis. 16-18. Friderici imp. Epistola ad catholicos S. R. E. cardinales.

MCLXVI. 1-6. Conciliabulum Herbipolense ab imperatore habitum contra Alexandrum III : et quid ibi regis Angliæ legati deliquerint. 7-12. Acta in conciliabulo Herbipolensi ad schisma roborandum. 13-15. Fridericus imp. in Italiam venit, confœderatis Longobardis pro Alexandro III laborantibus. 16. Willelmus rex Siciliæ moritur. 17. Legatio imperatoris Constantinopolitani ad Alexandrum III. 18. Falsis vaticiniis rem agit Fridericus. 19-23. Henricus rex redargutus ab Alexandro III dat litteras apologeticas. 24-36. Alexander papa et S. Thomas per litteras pro conversione regis Angliæ laborant. 37-40. S. Thomæ Epistola ad episcopos Angliæ de unitate Ecclesiæ. 41, 42. De Nomocanone Theodori Balsamonis.

MCLXVII. 1-5. Infaustum Romanorum bellum cum Tusculanis, et summi Pontificis fuga ab insidiis Friderici imp. 6, 7. Fridericus imp. pestilentia afflictus fugit Papiam. 8-13. Res gestæ Friderici contra Urbem, et ejus fuga ignominiosa et clades. 14. S. Thomæ Epistola gratulatoria ad Alexandrum III. 15, 16. De Friderico imp. et Henrico Angliæ rege judicia. 17-19. Alexander III legatum Angliæ creat S. Thomam. 20-29. S. Thomas legati munere fungens abusus corrigit, delinquentes excommunicat, regem minis hortatur. 30-42. Angliæ episcopi adversantes S. Thomæ dant litteras ad eum, qui eisdem rescribit. 43-48. Episcopi Angliæ, datis litteris pro rege, appellant ad Alexandrum III, qui S. Thomæ sententiam confirmat. 49-52. S. Thomas a Pontiniaco monasterio exturbatus dat litteras hortatorias ad regem. 53-62. Rex Angliæ iniquis usus consiliariis legationem impetrat ab Alexandro III : unde sparsa mendacia, et S. Thomæ querelæ et aliorum. 63-67. Vindicatur Alexander III ab illatis in eum calumniis. 68, 69. De cardinalibus auro Angliæ corruptis. 70, 71. Joannis cardinalis Neapolitani auri cupidi legationes in Siciliam et detestandum judicium. 72, 73. Petri Blesensis accessus et recessus e Sicilia.

MCLXVIII. 1-6. Willelmus Papiensis et Oddo cardinales ab Alexandro III legati a latere ad regem Angliæ in causa S. Thomæ mittuntur. 7-11. Inter Willelmum cardinalem legatum et S. Thomam acerbæ litteræ. 12, 13. Cum altero legato Oddone cardinale S. Thomæ Epistolaris consuetudo. 14-18. Inter reges Angliæ et Galliæ exortum bellum Alexander III compescit, turbante Willelmo legato. 19, 20. Legatorum auctoritatem Alexander III suspendit. 21, 22. S. Thomas arguit Willelmum legatum, recreatus ipse litteris pontificiis. 23-34. Relatio tum Willelmi legati, tum S. Thomæ ad Alexandrum papam de congressu habito in causa ejusdem Thomæ. 35-43. S. Thomas suspensus a legatis egregias dat litteras ad Alexandrum III et ad cardinales. 44-52. Revocantur legati Apostolici ab Anglia ob res male gestas. 53-61. In Concilio Lateranensi Fridericus imp. depositus, Laudenses et alii populi ad unitatem recepti, eodem imperatore turpiter in Germaniam redeunte. 62-64. Legati regis Angliæ apud Alexandrum III Beneventi commorantem : et de statu urbis. 65. Alexandria civitas ædificata. 66. Aliæ legationes regis Angliæ et S. Thomæ ad Alexandrum III. 67-73. Congressus regis Angliæ cum S. Thoma coram rege Francorum, a quo prius derelictus, deinde benigne receptus S. Thomas. 74. Tusculum recipit Alexander III.

MCLXIX. 1-4. Novi et obstinati conatus regis Angliæ contra S. Thomam. 5-9. Nuntii Apostolici cum litteris Alexandri III ad regem Angliæ et S. Thomam. 10-15. Congressus Parisiis nuntiorum cum rege Angliæ. 16-19. De formulis pacis propositis et rejectis. 20-22. Viviani legati spes vanæ de pace. 23-28. Congressus Viviani legati cum rege Angliæ et finis legationis. 29. Constitutio Alexandri III contra investituras laicorum. 30, 31. Nova legatio ejusdem Alexandri ad Angliæ regem cum litteris comminatoriis. 32-36. Relatio de legatione postrema, in qua datæ litteræ comminatoriæ regi. 37, 38. Revocatio suspensionis S. Thomæ per Alexandrum III. 39. Schismatici afflicti. 40, 41. Rex Hungariæ libertatem Ecclesiæ restituit. 42-44. Soldani Iconii ad Christum conversio. 45-49. De clade ex terræmotu in Sicilia, cujus rege Willelmo Ecclesiam vexante.

MCLXX. 1-9. Nova altercatio ob coronationem filii regis Angliæ : unde inter S. Thomam et Alexandrum III de absolutione episcoporum dissensio. 10-15. Litteræ Alexandri III se penitus a calumniis purgantis in causa Cantuariensis et coronationis regis. 16-19. Petri Blesensis litteræ hortatoriæ in causa S. Thomæ. 20-28. Rex Angliæ minis Alexandri III territus congressum cum S. Thoma habet et pacem init. 29-34. S. Thomæ et Alexandri papæ litteræ de restituendis Ecclesiæ Cantuariensi bonis, et de pace cum rege firmanda. 35. Congressus S. Thomæ cum rege Turone. 36-39. S. Thomas reversurus in Angliam postremas dat litteras ad regem. 40-43. Novissima Epistola S. Thomæ ad Alexandrum III de suo accessu in Angliam. 44. Qualis fuerit archiepiscopus Eboracensis. 45-50. Martyrium S. Thomæ. 51-53. Fluctuatio Ecclesiæ Cantuariensis ex Epistola Petri Blesensis S. Thomam laudantis. 54, 55. Legatio Emmanuelis imperatoris ad Alexandrum III. 56-60. Mortuo antipapa, Fridericus imp. episcopum Bamlergensem dolose mittit legatum ad Alexandrum III. 61. Comes Tusculanus papæ subjicitur. 62. Nascitur S. Dominicus.

MCLXXI. 1-10. De S. Thomæ nece luctus : et quid nuntii Anglici regem excusantes egerint apud Alexandrum III. 11. Legatio Alexandri III ad regem Angliæ antea missa. 12. Hibernia dedita regi Angliæ.

MCLXXII. 1-11. Henrici regis, legatis pontificiis suadentibus, pœnitentia, absolutio, juramentum, rerum Ecclesiasticarum restitutio et Ecclesiæ Cantuariensis reconciliatio. 12, 13. S. Thomæ et virorum ex ejus familia laudes. 14, 15. Alexandri III extra Urbem commorantis litteræ ad episcopum Bituricensem. 16, 17. De occisoribus S. Thomæ pœnitentibus.

MCLXXIII. 1-7. S. Thomas miraculis clarissimus ab Alexandro III canonizatur. 8-16. Rex Angliæ a filio perduelle et proceribus regni exagitatus ad Alexandrum III confugit, laborantibus etiam pro pace episcopo Rothomagensi et aliis. 17. Legatio regis Angliæ ad Francorum regem. 18, 19. Electio episcoporum in sedes vacantes Angliæ, inter quos Reginaldus Joccelini filius.

MCLXXIV. 1, 2. Fridericus imp. Alexandriam obsidet et repellitur. 3, 4. Electi Angliæ episcopi Romam veniunt confirmationem accepturi. 5-9. Regis Angliæ peregrinatio Cantuarium et publica pœnitentia.

MCLXXV. 1. Concilium Anglicanum. 2-6. Obsessio Alexandriæ cum ignominia Friderici imp. ad finem perducta. 7-11. Legatorum Alexandri III congressus cum Friderico. 12. Alexandria aucta episcopatu.

MCLXXVI. 1, 2. Willelmus rex Siciliæ Joannam regis Angliæ filiam uxorem ducit. 3-14. Tolosates hæretici conventi, convicti et damnati. 15-20. Friderici imp. a Mediolanensibus victi legatio ad papam pro pace ineunda. 21-25. Fridericus imp. Corcyram insulam tentat. 26-30. Episcopi Anglicani curiales excusantur ac defenduntur.

MCLXXVII. 1. Annus placabilis. 2-9. De Alexandro III cum Friderico Venetiis conveniente varietates historicæ. 10-23. De rebus Alexandri III Venetiis gestis usque ad absolutionem Friderici imp. 24-26. Ejusdem Alexandri litteræ gratulatoriæ ad diversos datæ. 27-31. Absolutiones schismaticorum et synodus Venetiis, ubi pax firmata. 32-35. Alexandri III litteræ et legatio ad regem Indorum catholicæ fidei studiosum. 36-39. Alexander III denuo cum imperatore congressus recedit Venetiis Anagniam. 40-84. De rebus Venetiis inter imperatorem et papam transactis fusior et veritati consona tractatio ex aliis authenticis documentis. 85-88. Mendacia de Alexandro III conficta. 89-92. Legatio ab Alexandro papa ad conferendum episcopo Laudensi pallium. 93. Legatio in Nortmanniam. 94, 95. Obitus S. Galdini archiepiscopi Mediolanensis : et structura pontis Avenionensis.

MCLXXVIII. 1-4. Alexander III triumphalis Romam ingressus pœnitentem antipapam benigne suscipit. 5-7. Petri Blesensis Epistola de pace Ecclesiæ. 8-12. Indicitur ab Alexandro III generale Concilium in annum sequentem. 13-16. Litteræ Georgii metropolitæ Corcyrensis Romam versus itinerantis. 17-37. Legati apostolici Tolosæ in hæreticos pugnant, errantes convertunt.

MCLXXIX. 1-13. Concilium generale Lateranense. 14. Archiepiscopo Dublinensi creditur legatio Apostolica in Hibernia. 15. Peregrinatio regis Francorum ad sepulchrum S. Thomæ martyris. 16-18. Alphonsus regio titulo auctus regnum Portugallense vectigale Romanæ Ecclesiæ facit. 19. Litteræ Emanuelis imp. Orientis ad Fridericum imp. 20. Theodosii patriarchæ CP. Constitutio de affinitatis gradibus.

MCLXXX. 1, 2. Prophetissa quædam Romæ innotescit. 3. Civitati Alexandriæ datur ab Alexandro III episcopus. 4-11. Controversia de electione episcopi S. Andreæ in Scotia : unde rex excommunicatus et regnum interdictum. 12-14. Statuta regni Poloniæ ab Alexandro III confirmata. 15-20. Pro expeditione in Terram-Sanctam Alexander III dat litteras ad principes et episcopos. 21-24. Emanuelis imp. Orientis litteræ ad Alexandrum papam de expeditione, et obitus. 25-28. Concilium Constantinopolitanum ex Georgio metropolita. 29-33. Obitus Nectarii schismatici, quem Georgius metropolita laudat. 34, 35. Obitus Ludovici regis et Amalrici patriarchæ Hierosolymitani.

MCLXXXI. 1-3. Gaufredus suæ electioni ad episcopatum Lincolniensem renuntiat. 4. Excommunicatio et interdictum in Scotiam. 5-10. Alexandri III obitus : de ejus scriptis, et maxime de rescripto super veneratione sanctorum. 11, 12. Arnulphus ab episcopatu Lexoviensi se abdicat. 13. Ordinis Carmelitani primordia. 14. S. Laurentii episcopi Dublinensis obitus. 15. Lucius papa III. 16. Joannes Saresberiensis moritur. 17, 18. S. Virgilii corpus inventum.

MCLXXXII. 1-3. Lucius III, cognita causa, Scotos ab excommunicatione et interdicto absolvit. 4. Maronitæ ad Ecclesiam reversi. 5. Laborantis S. R. E. cardinalis scripta. 6. Nativitas S. Francisci Assisii.

MCLXXXIII. 1. Ecclesia S. Mariæ-Montis-Regalis erecta in metropolim. 2, 3. Discordia inter Romanos et papam. 4-6. Henricus regis Angliæ filius pœnitens moritur : unde Petri Blesensis litteræ solatoriæ ad patrem. 7. De pace Constantiæ, et de Coterellis hæreticis. 8-14. Andronicus tyrannus in Latinos Constantinopoli degentes horribiliter furit.

MCLXXXIV. Promotio cardinalium. 2. Rex Angliæ legatos ad papam Veronæ commorantem mittit ad pacem inter imperatorem et ducem Saxoniæ instaurandam. 3-6. Obitus Richardi archiepiscopi Cantuariensis et translatio corporis S. Floriani.

MCLXXXV. 1-4. Conventus Veronæ inter papam et imperatorem circa schismaticos. 5-10. Instantibus legatis Hierosolymitanis, Lucius III ad expeditionem Terræ-Sanctæ regem Angliæ et alios sollicitat. 11. Lucii papæ obitus et Urbani III creatio. 12-16. Siculi in Græcos sæviunt : Andronici imp. Orientis miserabilis exitus et pœnitentia.

MCLXXXVI. 1, 2. Litteræ Urbani III de sua electione. 3-11. Contentiones inter Urbanum papam et Frideri-

ANNALES ECCLESIASTICI.

EUGENII III ANNUS 3. — CHRISTI 1147.

1. *Legati decernuntur ab Eugenio III pro expeditione in Terram-Sanctam ad quam Conradus rex cum suis proficiscitur.* — Annus incipit Redemptoris millesimus centesimus quadragesimus septimus, Indictione decima, quo ab Eugenio papa duo e latere decernuntur legati S. R. E. cardinales pro expeditione in Terram-Sanctam ; alter qui proficisceretur cum Ludovico Francorum rege, et iste fuit Guido Florentinus, presbyter cardinalis tituli Sancti-Chrysogoni ; alter vero, qui in Conradi regis exercitu eo munere fungeretur, isteque fuit Theodinus cardinalis episcopus Portuensis. Hæc hujus temporis scriptor Willelmus Tyrius archiepiscopus.

Porro Conradus rex Romanorum indicto generali conventu ad mensem Februarium, ibi cum suis militiæ tesseram crucem accepit. De his autem unus ex illis crucesignatus Otto Frisingensis ita scribit[1] : « Post hæc princeps Bajoariam ingreditur, ibique mense Februario generalem curiam celebravit, ducens secum vice Clarævallensis abbatis Eboracensem abbatem Adam, virum religiosum et honeste eruditum. Qui missarum solemnia ex more celebrans, invocataque sancti Spiritus gratia, ambonem ascendit, ac lectis Apostolicæ Sedis et Clarævallensis abbatis litteris, brevi exhortatione facta, pæne omnibus qui aderant præfatam militiam profiteri persuasit. Neque enim persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, vel artificiosa, juxta præcepta rhetorum oratione, circuitus insinuatione egebat, cunctis qui aderant, ex priori rumore excitatis, ad accipiendam crucem ultro accurrentibus. Accepere eadem hora crucem tres episcopi, videlicet Henricus Ratisponensis, Otto Frisingensis, Reginbertus Potaviensis, et dux Noricorum Henricus frater regis, de ordineque comitum, nobilium, virorum illustrium innumerabiles. Tanta etiam, mirum dictu, prædonum et latronum advolabat multitudo, ut nullus sani capitis hanc tam subitam, quam insolitam mutationem ex dextera Excelsi provenire non cognosceret, cognoscendo, attonita mente non stupesceret. Guelpho quoque Henrici prioris ducis frater de nobilissimis regni optimatibus, in ipsa Nativitatis Dominicæ nocte, in propria villa Bilengou eamdem militiam cum multis professus fuerat. Sed et dux Boemorum Labeslaus et Styrensis marchio Odoacer, et Carinthiæ illustris comes Bernardus non multo post cum multo suorum comitatu cruces accepere ». Et inferius[1] :

2. « Igitur non solum ex Romano imperio, sed etiam ex vicinis regnis, id est, Occidentali Francia, Anglia, Pannonia, innumeris populis ac nationibus hac expeditionis fama ad sumendam crucem commotis ; repente sic totus pæne Occidens siluit, ut non solum bella movere, sed et arma quempiam in publico portare, nefas haberetur ». Ita crucesignatis illis omnibus (ut idem ait auctor) in Ascensione Domini Conradus rex iter Orientem versus capessit, quem multa infortunia secuta sunt, quæ describuntur ab ipsius peregrinationis comite Ottone episcopo Frisingensi[2]. Pervenit Conradus post multa incommoda ad Constantinopolitanæ urbi proximam regionem die ante Nativitatem Dei Genitricis Mariæ. Porro totum quod fuit reliquum hujus anni, et partem sequentis, antequam appellerent in Palæstinam, consumpserunt nostri in itinere multis molestiis afflictati. Dicemus de ipsorum adventu in Syriam anno sequenti.

3. *Judicium Eugenii III papæ in causa prio-*

[1] Otto in Frid. l. I. c. 40.

[1] Otto in Frid. l. I. c. 42, 43. — [2] Ibid. c. 45.

ratus S. Genovefæ, et profectio Ludovici regis in Orientem. — Detinuit aliquantisper Ludovicum regem in Gallia adventus Eugenii papæ, qui vitans Romanorum Arnaldistarum jugem persecutionem, in Gallias se conferendi more majorum consilium iniit. Exspectavit ipsum Ludovicus Parisiis, excepitque honorificentissime, sed quid turbarum acciderit, Acta Willelmi abbatis ita significant[1] : « Accidit deinde, ut Eugenius Pontifex sese in Gallias conferret, cumque Lutetiæ appropinquaret, Ludovicus rex et Parisiensis episcopus cum multa cleri populique frequentia ei obviam procedentes, illum honorifice exceperunt, atque ad beatissimæ Mariæ Virginis Ecclesiam cum ingenti gaudio deduxerunt. Paucis deinde elapsis diebus, voluit idem Pontifex in Ecclesia beatæ Genovefæ mysteria divina peragere, quia Apostolica dicebatur. Ubi eo ventum est, orta est contentio inter summi Pontificis et hujus Ecclesiæ canonicorum ministros, adeo ut ad pugnos res processerit, et non solum Pontificis ministri, sed etiam ipse rex Ludovicus, qui illos compescere voluit, a canonicorum illorum famulis verberatus sit. Tanta autem nefariæ rei indignitate permotus Pontifex cum Ludovico rege tractavit de improborum hominum insolentia digne castiganda. Visum est autem in eorum locum alios subrogare homines religiosos, nempe monachos illos, quos Nigros vocant : neque tamen canonicos illos per vim suis præbendis sive sacerdotiis privare volebant (erant enim inter eos non pauci nobiles et litterati) sed permittere ut illis, quoad viverent, fruerentur. Verum ubi istud Pontificis et regis propositum ad aures abbatis S. Victoris perlatum, est Pontifici et regi valde supplices preces ille obtulit, ut Ordinis sancti Augustini professores in eam Ecclesiam introducerentur ; multisque ostendit rationibus, contumaces illos facilius ad horum vitam regularem, quam ad monachorum habitum et consuetudinem traductum iri. Pontifex et rex his auditis, cum jam exploratam haberent bonam famam illius abbatis et fratrum ejus, eorumque institutum præ multis aliis prædicari non nescirent, domum quoque S. Victoris suavem eximiæ charitatis de se odorem spargere, abbatis precibus assensere. Atque die sequenti electus est in abbatem Odo prior, homo sanctæ conversationis, atque totius religionis amator indefatigabilis, adjunctique sunt ei duodecim canonici, viri probi et bonæ æstimationis, qui in Ecclesia Sanctæ-Genovefæ commorarentur. Atque ex eo tempore in præsens istic canonicorum sancti Augustini institutum in ea Ecclesia conservatur ex Privilegio Pontificis Eugenii, et regis Christianissimi Ludovici ». Hucusque de his ibi.

4. At nec prætereundum ejusdem Eugenii papæ judicium in causa prioratus S. Genovefæ, cum paulo post decedente Odone abbate, Garinus (Guarinus) prior in abbatem electus est. « Cum vero qui electus erat, vellet in abbatia illa, quæ regia dicebatur, regio assensu firmari, obnitentibus aliis, et præsertim Willelmo, qui postea abbas Roschildensis in Dania creatus mira claruit sanctitate : ex ejusdem Actis ab ejus discipulo scriptis[1], quid judicaverit coram rege papa Eugenius, hic narrandum. Abbate Odone e vita decedente, Garinus ejus monasterii prior abbas creatur : erat enim vir doctus et probus, et in rebus agendis providus et circumspectus. Ille modis omnibus priorem volebat instituere quemdam de fratribus, nec alii fratres abhorrebant. At ille jam eligendus reclamabat, dicens, in regia abbatia merito per regem debere constitui officiales (sic enim vocant eos qui ejusmodi functionibus præpositi sunt). Ea res male habuit fratres, dixeruntque illi : Si vis ex nostro instituto prioratum suscipere, nos non refragabimur : si vero transgredi vis terminos quos posuerunt patres nostri, nunquam eo pertinges. Ille in sententia mansit pertinax : estque in regis palatio, ab ipso rege Ordinis constitutiones ignorante, factus prior. Cum autem vellet pulsata campana convocare fratres ad mensam, valde id moleste tulere fratres. Nec ferre potuit tantam insolentiam vir Dei Willelmus, sed zelo Dei, Ordinis, et justitiæ accensus, illum a campana pulsanda removit, supprioremque adhibuit.

5. « Eo nomine accusatus apud abbatem, tanquam qui manum violentam injecisset in priorem, publicam jussus est agere pœnitentiam : nec id facere recusavit, licet palam testaretur, se nulla eum affecisse injuria, atque ab officio prioris non priorem abegisse, sed instituti prævaricatorem. Displicuit autem fratribus ea abbatis in Willelmum prolata sententia ; remque totam summo Pontifici, qui apud Senonas tunc erat, indicarunt. Pontifex vero cum instituti prævaricatione, cum Willelmi injusta damnatione non leviter commotus, abbati S. Genovefæ mandavit, ut citra moram una cum Willelmo ad ipsum ascenderet. Paruit ille, veniensque ad Pontificem, temeritatis et immoderationis arguitur. Porro Willelmus ab ejus sententia absolvitur. Mandatque Pontifex severissime, ne deinceps officiales contra Ordinis instituta eligantur ». Hæc ibi. Sed prosequamur reliqua de profectione Francorum exercitus in Orientem.

« His peractis », inquit Sugerius in Vita Ludovici regis, « ipse rex Francorum Ludovicus hebdomada secunda post festum Pentecostes peregrinationem aggressus, infinitis et expeditis suorum militibus per Hungariam profectus, transito Bosphoro occursu Conradi excipitur, etc. » Habes plures qui ista scribunt, Nicetam Græcum auctorem, Willelmum Tyrium de bello sacro, et Sugerium abbatem S. Dionysii, in Vita Ludovici regis Francorum copiose ista tractantem.

Verum corrigendi sunt errores, qui in notas temporis irrepserunt, statuendusque certus annus

[1] Apud Sur. tom. II. die VI Apr.

[1] Extant apud Sur. tom. II. die VI Apr.

horum profectionis, petendaque veritas ab auctoribus qui interfuerunt. Ipse namque Sugerius abbas Sancti-Dionysii, qui proficiscente rege regni ipsius relictus est administrator, dum exacte cuncta describit, hæc de profectione ipsius regis ait : « Anno igitur ab Incarnatione Domini millesimo centesimo quadragesimo septimo, in hebdomada secunda post festum Pentecostes, prius ordinatis rebus ad iter peregrinationis tantæ necessariis, venit rex, ut moris est, ad Ecclesiam S. Dionysii, a martyribus licentiam accepturus, et ibi post celebrationem missarum baculum peregrinationis, et vexillum B. Dionysii, quod Oriflambe gallice dicitur, valde reverenter accepit, sicut moris est antiquorum regum, quando debent ad bella procedere, vel votum peregrinationis adimplere. Et tunc movit directe cum magno comitatu prælatorum et baronum, etc. » Hæc de tempore Sugerius. Dodechinus, qui in navali expeditione et ipse unus ex illis fuit, hoc eodem anno profectionem contigisse testatur. Idipsum auctor in Appendice ad Lambertum, itidem Robertus de Monte disertis verbis in Appendice ad Sigebertum. Idipsum quoque colligis ex Ottone Frisingensi, qui et ipse cum imperatore profectus est Hierosolymam.

6. Ex quibus omnibus atque aliis tu corrigas errorem illapsum in Willelmum Tyrium [1], dum cladem, quam accepit hoc anno imperator a Soldano Iconii, proditione Græcorum, contigisse asserit anno superiori, millesimo centesimo quadragesimo sexto. Sumptus videtur error ex Sugerii loco corrupto, dum eadem clades illata eodem anno in Codice depravato contigisse legitur : quem auctorem Tyrius legisse noscitur. Hæc de his quæ ad tempus spectant : cætera si cupis, eumdem Sugerium consule, atque Willelmum, itemque Nicetam, cujus firmissima constat auctoritate, ne quis a Latinis æmulationis gratia commentum existimet, Conradi imperatoris exercitum dolo Græcorum, arte Pelasga Manuele id agente Constantinopolitano imperatore, a Turcis fractum, pessumdatum ac perditum. Accipe tu, lector, Nicetæ verba : « Breviter ut dicam, nullum mali genus fuit, quod imperator non vel ipse in eos machinaretur, vel aliis machinandi auctor esset; nempe ut calcem farinæ Græci miscerent, ut scilicet eorum posteri perpetuis monimentis ab adjuvandis Romanis deterrerentur. Idem et Turci imitati sunt, Manuelis litteris ad bellum Alemannis faciendum concitati ». In quorum manus, proditione ductorum, nescientes trucidandi sunt traditi. Hæc de rebus Orientalibus summatim sat dixisse.

7. *Giliberti episcopi hæresis cognita et damnata in Concilio ab Eugenio III.* — Eodem anno ad judicium Pontificium defertur hæresis Giliberti episcopi Pictaviensis, de quo ista habet Otto Frisingensis [2] : « Fuit illis in diebus in Aquitania Galliæ civitate Pictavis, episcopus Gilibertus nomine : hic ex eadem civitate oriundus, ab adolescentia usque ad ultimam senectutem in diversis Galliæ locis philosophiæ studium colens, re et nomine magistri officium administrarat; noviterque ante hos dies ad culmen pontificale in præfata civitate sublimatus fuerat, consuetus ex ingenii subtilis magnitudine ac rationum acumine, multa præter communem hominum morem dicere. Is igitur cum quadam vice conventum de sua diœcesi clericorum magnum celebrans, sermoni, quem forte gratia exhortandi habebat, quædam de fide sanctæ Trinitatis interseruerat, a duobus archidiaconis suis, Arnaldo et Calone, tanquam contra Catholicæ normam Ecclesiæ doctrinam instituens, ad summi Pontificis Romanæque Sedis examen, interposita appellatione, vocatur.

8. « Sic utrique viam carpunt, Romanoque Pontifici Eugenio ab Urbe in Gallias tendenti, Senis civitate Tusciæ occurrunt. Quibus Romanus antistes auditis, causaque viæ cognita, breviter respondit, se Gallias introire, ibique de hoc verbo, eo quod propter litteratorum virorum copiam ibidem manentium opportuniorem examinandi facultatem haberet, plenius velle cognoscere. Archidiaconi in Gallias redeunt, ac consulto Bernardo supra memorato abbate (Claravallensi), eum in commodum causæ suæ adversus episcopum inclinant. Erat autem prædictus abbas, tam ex Christianæ religionis fervore zelotypus, quam ex habitudinali mansuetudine quodammodo credulus, ut et magistros, qui humanis rationibus sæculari sapientia confisi nimium inhærebant, abhorreret, et si quidquam ei Christianæ fidei absonum de talibus diceretur, facile aurem præberet ». Hæc Otto, qui postea clarius rebus perspectis recantavit palinodiam, quod plus æquo Giliberto favisset, cujus causa ita S. Bernardo, ut vides, nonnihil derogasse videri posset. Sed qui ex his magis laudandus fuisset, ut qui nequaquam novitates in fide Catholica pati posset, et humana ingenia, quæ suis viribus divina petentia, elata superbia haud essent humilibus consentientia, abhorreret, uti ea quæ solerent sui æstimatione gravida parere hæreses monstruosas : quod et tam in Arnaldo et Abailardo, quam in Giliberto eventa infelicia declararunt. Sed prosequamur inchoatæ historiæ cursum.

9. Ubi S. Bernardus ea per archidiaconos audivit de Giliberto, una cum eis naviter egit, ut promulgatæ quæ dicerentur ab eodem Giliberto hæreses damnarentur; nec destitit quousque id quod zelo fidei Catholicæ esset aggressus, omnino perficeret, hoc propensiori cura apud Eugenium papam agens, ut idem Gilibertus coram ipso Pontifice in diversis conventibus, primum Antisiodori, deinde Parisiis, postremo in pleniori Concilio Rhemis se sistere cogeretur, responsurus ad eas quibus impeteretur objectionibus. Quænam fuerint illæ, idem qui supra Otto Frisingensis enarrat, his primum præmissis de ejusdem Giliberti ab adolescentia insti-

[1] Will. Tyr. l. xvi. c. 22. in fin. — [2] Otto Fris. in Frid. l. i. c. 46, 47.

tutione[1] : « Prætaxati archidiaconi adscito sibi tantæ auctoritatis et æstimationis viro, abbate Bernardo, episcopum Gilibertum, eadem, qua prædictum Petrum, via damnare attentabant, sed nec eadem causa, nec similis erat materia. Iste enim ab adolescentia magnorum virorum disciplinæ se subjiciens, magisque illorum ponderi quam suo credens ingenio, qualis primo fuit Hilarius Pictaviensis, post Bernardus Carnotensis, ad ultimum Anselmus et Radulphus Laudunenses germani fratres : non levem ab eis, sed gravem doctrinam hauserat, manu non subito ferulæ subducta, a scientiæ haud censura morum vitæque gravitate discordante, non jocis vel ludicris, sed seriis rebus mentem applicarat. Hinc erat, ut tam gestu quam voce pondus servans sicut in factis, sic in dictis se ostenderet difficilem, ut numquam puerilibus, vix autem eruditis et exercitatis quæ ab eo dicebantur, paterent animis ». Hæc de Giliberti institutione vitæ. Sed quod antiquitus dictum, reipsa probatum inventum, nimirum philosophos patriarchas fuisse hæreticorum, in Giliberto fuit experimento hoc tempore infeliciter innovatum, cum ex Aristotelicis topicis quædam de divinitate et Deo, quem separabat a divinitate, sive in concionibus, sive in familiaribus colloquiis temere effutire sit ausus.

10. Sed qui ista de Giliberto cum laude, non (ut par erat) cum detestatione idem Otto scripsit, quem et excusare pluribus laboravit, eodem ipso libro de rebus Friderici imperatoris, idem ipse ex hac vita migraturus, « rebus testamento dispositis, etiam hunc (historiarum) Codicem, inquit Radevicus canonic. Frising.[2], manibus suis offerri præcepit, eumque litteratis et religiosis viris tradidit, ut si quid pro sententia magistri Gilberti (ut patet in prioribus) dixisse visus esset, quod quempiam posset offendere, ad ipsorum arbitrium corrigeretur, seque Catholicæ fidei assertorem, juxta sanctæ Romanæ imo et universalis Ecclesiæ regulam professus est. Deinde multa prius cordis contritione, et humili confessione reatum suum recognoscens, sumptis sacrosanctis mysteriis, in medio multitudinis sanctorum tam episcoporum quam abbatum, Domino spiritum reddidit.» Hæc Radevicus de Ottonis pœnitentia de Gilberto defenso atque laudato. Porro autem quinam fuerint errores, quibus ab adversariis idem Gilbertus impeteretur, et apud Eugenium papam accusaretur in duobus prioribus judiciis adversus eum exhibitis, idem Otto sic narrat[3] : « Is itaque primo Antisiodorum, post Parisios vocatus est. Erant inter cætera quæ illi objiciebantur de divina Majestate quatuor capitula :

« Quod videlicet assereret, divinam essentiam non esse Deum.

« Quod proprietates personarum non essent ipsæ personæ.

« Quod theologicæ personæ in nulla prædicarentur propositione.

« Quod divina natura non esset incarnata ». Hæc quæ de Deo pergit : Et præter hæc alia minora, id est :

« Quod meritum humanum attenuando, nullum mereri diceret præter Christum.

« Quod Ecclesiæ sacramenta evacuando, diceret, nullum baptizari, nisi salvandum, et cætera in hunc modum ». Hæc Otto de ipso, qui tamen quid actum fuerit in conventu Antisiodorensi, in quo primum jussus est causam dicere, non meminit, sed tantum cum coactus est ad audientiam venire Parisios. Quæ hæc ipsa, hoc ipso anno gesta esse, sequenti vero Rhemense Concilium indictum ad Dominicam post mediam Quadragesimam dici potest. Haud enim rerum gestarum patitur ratio, ut ista omnia simul tribus mensibus agi potuerint, nempe advenire Eugenium in Gallias, celebrarique ab eo Antisiodorensem, Parisiensemque conventum, necnon generale Rhemense Concilium; sed hoc potius sequenti anno habitum esse, idem, Otto satis ostendit[1]; cum de ipso acturus, sic exorditur post Parisiensem enarratum consessum : « Igitur volvente tempore, (nempe elapso ejus anni curriculo), Rhemis præsidente summo Pontifice Eugenio, est celebratum Concilium etc. Hæc de tempore rerum gestarum ad firmam statuendam chronologiam dicta sint : jam de consessu Parisiensi quæ scribat idem Otto, sic paucis habeto[2] :

11. « Itaque præsidente cum cardinalibus, episcopis, aliisque viris venerabilibus et eruditis in jam dicta civitate Parisiis summo Pontifice Eugenio : prædictus episcopus Gilibertus consistorio præsentatur, de his capitulis responsurus. Producuntur contra eum duo magistri Adam de Parvoponte, vir subtilis et Parisiensis Ecclesiæ canonicus recenter factus, Hugo de Campo-Florido cancellarius regius, asserentibus eis, et quasi sub sacramento pollicentibus, se aliqua ex his de proprio ejus ore audisse, non sine multorum qui aderant admiratione : viros magnos, et in ratione disserendi exercitatos, pro argumento juramentum afferre. Ibidem dum hinc inde multa sibi objicerentur, pluriumque impulsationibus ad responsionem de re tam ineffabili cogeretur, inter cætera dixisse traditur : Audacter confiteor Patrem alio esse Patrem, alio Deum, nec tamen esse hoc et hoc. Cujus dicti obscuritatem tanquam verborum profanam novitatem tam impatienter magister Joslenus Suessionensium episcopus excepit, ut juxta proverbium, medium vitando incurreret ripam, etc. » Prosequitur prolixius ejus sententiæ explicationem : ad regulas topicas Aristotelis, Evangelium aptare laborans, adjicit ad excusandum Gilbertum prolixiorem tractatum.

12. *Legatio Alberici episcopi Ostiensis contra hæresim Henricianam Tolosæ.*— Quid demum per

[1] Ot. Fr. in Frid. l. i. c. 50. — [2] Radev. in Frid. l. ii. c. 11 — [3] Ot. Fr. in Frid. l. i. c. 50, 51.

[1] Ot. Fr. in Frid. l. i. c. 55. — [2] Ibid. c. 51, 52, 53, 54.

Eugenium deliberatum de revocanda eadem causa ad generale Concilium, ita idem Otto subjicit : « Dum ita per aliquot dies jam sæpe dictus episcopus coram summo Pontifice de fide sua in civitate Parisiis discuteretur : sentiens papa, utpote vir cautus et religiosus, causæ difficultatem, protelandam eam usque ad universale Concilium adjudicavit, etc. » De eo suo loco dicturi sumus anno sequenti, reliqua de hoc conventu Parisiensi auditurus eris ex Epistola Gaufredi inferius recitanda post Rhemense Concilium.

Post hæc autem eodem anno, urgente causa, Albericus S. R. E. cardinalis episcopus Ostiensis ab Eugenio electus, legatus in provinciam Tolosanam adversus Henricum hæreticum Petrobusianum, qui illam provinciam vehementer impiis hæresibus labefactarat : eumdem sanctum Bernardum secum duxit. De cujus legatione hic modo dicendum, et admirandis operibus, quæ Deus in detestationem et confutationem hæreticæ pravitatis per eumdem S. Bernardum ad confirmandam Catholicam veritatem operatus est. Describit rem gestam ejusdem temporis auctor[1], Gofridus monachus Claravallensis, qui et oculis hæc etiam vidisse potuit, cum ipse testetur pæne omnibus quæ de sancto Bernardo scripsit, se præsentem fuisse [2]. Videbis, lector, ab auctore iisdem ferme coloribus pingi cum hæresibus suis hæreticum nefandissimum, quibus nostri temporis orthodoxi scriptores describere consueverunt recentiores nostri sæculi hæresiarchas omnium impurissimos, easdem cum illo fæces hæresum e cloaca, in quam abierant, revocantes.

Atque primum quod ad tempus spectat, Henricum innotuisse hoc tempore et plures seduxisse, atque adversus eum tum Petrum Cluniacensem, tum S. Bernardum scripsisse, ex eo possumus intelligere, quod cum numeret annos viginti Petrus Cluniacensis ejus prædecessoris Petri de Bruis hæresiarchæ, quem emersisse diximus anno Redemptoris millesimo centesimo vigesimo sexto ; post quem annum, si numeres annos viginti absolutos, ad hoc usque tempus eumdem oportuit pervenisse, absumptumque (ut dictum est) flammis periisse. Cumque idem Petrus Cluniacensis numeret annos quingentos ferme (ut ait) et quinquaginta ab Heraclio imp. [3] qui anno decimo post sexcentesimum imperare cœpit paulo post Gregorii papæ obitum, usque ad tempus, quo illa adversus Henricum scribebat : plane ad hæc tempora respectum habuisse satis apparet. Sicut et sanctus Bernardus ostendit, qui cum de eodem Henrico cavendo Epistolam scripserit ad Ildephonsum comitem S. Ægidii [4] : sane ante sequentem annum ad eum scripsisse oportuit : nam eo anno in expeditione Hierosolymitana eum esse defunctum, affirmat Robertus de Monte in Appendice ad Sigebertum. Hæc de his quæ ad tempus spectant.

13. De ipso autem Henrico post cineres prædecessoris invalescente, ista habet ipse Petrus Cluniacensis in breviori Epistola adversus eos conscripta : « Sed post rogum Petri de Bruis, quo apud Sanctum-Ægidium zelus fidelium flammas Dominicæ Crucis ab eo succensas, eum concremando ultus est ; postquam plane impius ille de igne ad ignem, de transeunte ad æternum transitum fecit ; hæres nequitiæ ejus Henricus cum nescio quibus aliis doctrinam diabolicam non quidem emendavit, sed immutavit ; et sicut nuper in tomo, qui ab ore ejus exceptus dicebatur, scriptum vidi, non quinque tantum, (hæresum scilicet), sed plura capitula edidit, etc. » At quænam ista fuerint, idem inferius, post baptismum, quod Henriciani negarent infantium, atque templa superflue fabricari : « Et quod dicerent, inquit, crucem Domini honorandam vel adorandam non esse, asseritis corpus Domini in sacramento altaris Ecclesiam non habere : affirmatis vanum esse orare pro defunctis ». Hæc communia cum Petro de Bruis : adjecerit Henricus ipse, quod subjicit : « Additis, inquit, irrideri Deum canticis Ecclesiasticis ». Adversus autem hæc singula ita disputat fortiter, confutat valide, potenterque rejicit ipse Petrus : ut pudeat quemlibet novatorum ista denuo revocasse in observantiam, quæ confutata, damnata omninoque proscripta scriptis sanctorum et virtute miraculorum viderint.

14. Adversus igitur ejusmodi monstrum conficiendum Eugenius papa legationem decernens, quem præstantiorem novit in sacro collegio S. R. E. cardinalium Albericum cardinalem episcopum Ostiensem legatum delegit ; qui sanctum Bernardum, necnon Gaufredum Carnotensem episcopum, et alios episcopos viros sanctitate præstantissimos secum duxit. Insignis plane legatio atque digna, ut de ipsa cuncta quæ reperimus Annalibus intexamus. Atque primum quæ præcesserunt, cum ipse sanctus Bernardus adversus bestiam adhuc longe positus pugnans, eam litterarum suarum jaculo potentissimo appetivit, adversus eumdem Henricum scribens ad Ildephonsum comitem S. Ægidii. Quæ quidem Epistola Dei beneficio adhuc extat tamquam gladius in sanctuario asservatus, quo Goliath præcisum est caput, quæ et simul ad conficiendos reliquos Dei hostes sit potens ; accipe, lector, dignum viri sanctissimi monimentum, sic enim se habet[1] :

15. *S. Bernardi Epistola ad Ildephonsum comitem contra Henricum hæreticum.*— « Quanta audivimus et cognovimus mala, quæ in Ecclesiis Dei fecit et facit quotidie Henricus hæreticus ? Versatur in terra vestra sub vestimentis ovium lupus rapax, sed ad Domini designationem a fructibus ejus cognoscimus illum. Basilicæ sine plebibus, plebes sine sacerdotibus, sacerdotes sine debita reverentia sunt, et sine Christo deinde (denique)

[1] Gofr. l. III. Vit. S. Bern. c. 5.— [2] Idem in præf. l. III. Vit. S. Bern. — [3] Pet. Clun. l. I. Ep. II. et l. V. Ep. XVI. — [4] Bern. Ep. CCXL.

[1] Bern. Ep. CCXL.

Christiani. Ecclesiæ synagogæ reputantur, sanctuarium Dei sanctum esse negatur, sacramenta non sacra censentur, dies festivi festivis frustrantur solemniis. Moriuntur homines in peccatis suis, rapiuntur animæ passim ad tribunal terrificum, heu! nec pœnitentia reconciliati, nec sacra communione muniti. Parvulis Christianorum Christi intercluditur vita, dum baptismi negatur gratia, nec saluti propinquare sinuntur, Salvatore licet pie clamante pro eis[1] : Sinite, inquit, parvulos venire ad me». Et post detestationem erroris pergit exclamans : «Proh dolor! auditur tamen a pluribus, et populum qui sibi credat habet. O infelicissimum populum! Ad vocem unius hæretici siluerunt in eo omnes propheticæ et Apostolicæ voces, quæ de convocanda in una Christi fide e cunctis nationibus Ecclesia, uno veritatis spiritu cecinerunt. Ergo fefellerunt divina oracula, falluntur omnium oculi et animi, qui quod legunt prædictum, intuentur impletum. Quam certe manifestam omnibus veritatem solus iste stupenda, et prorsus Judaica cæcitate aut non videns, aut invidens adimpletam, simul nescio qua arte diabolica persuasit populo stulto et insipienti, de re manifesta nec suis credere oculis, fefellisse priores, errare posteros, totum mundum etiam post effusum Christi sanguinem perditum iri, et ad solos quos decipit, totas miserationum Dei divitias, et universitatis gratiam pervenisse». Ita sanctus Bernardus ex divino verbo argumentationem deducens, quod cum ex eo constet coadunationem esse universalis Ecclesiæ, in qua sit veritas, sitque ipse Christus : plane qui extra eam invenitur, extraneum esse, sit necesse, in quo nec veritas, nec Christus, nec ulla gratia esse possit; quæ nonnisi in Ecclesia insit. Post hæc autem suæ ipsius ad eos profectionis ita reddit rationem :

16. « Et nunc hujus rei gratia, licet in multa corporis infirmitate, iter arripui ad has partes quas potissimum singularis ferus depascitur, dum non est qui resistat, neque qui salvum faciat. Quippe de tota Francia pro simili effugatus malitia, has solas sibi invenit expositas in quibus fiducialiter sub tuo dominatu in gregem Christi toto furore bacchatur. Quod tuone honori congruat, princeps illustris, ipse judicato. Nec mirum tamen si serpens ille callidus decepit te, quippe speciem pietatis habens, cujus virtutem penitus abnegavit. Sed nunc audi quis ille sit. Homo apostata est, qui relicto religionis habitu (nam monachus extitit), ad spurcitias carnis et sæculi, tanquam canis ad suum vomitum, est reversus. Præ confusione autem habitare inter cognatos et notos non sustinens, vel potius non permissus ob magnitudinem criminis, succinxit lumbos suos, et iter qua nesciebat arripuit, factus gyrovagus et profugus super terram. Cumque mendicare cœpisset, posuit in sumptu Evangelium, nam litteratus erat : et venale distrahens verbum Dei, evangelizabat ut manducaret. Si quid supra victum elicere poterat a simplicioribus populi, vel ab aliqua matronorum in ludendo aleis, aut certe in usus turpiores turpiter effundebat. Frequenter siquidem post diurnum populi plausum, nocte insecuta cum meretricibus inventus est prædicator insignis, et interdum etiam cum conjugatis.

17. « Inquire, si placet, vir nobilis, quomodo de Lausana civitate exierit, quomodo de Cenomanis, quomodo de Pictavi, quomodo de Burdegali. Nec patet ei uspiam reversionis aditus, utpote qui fœda post se ubique reliquerit vestigia. Tu te tali arbore tandem bonos sperabas fructus? Terræ profecto in qua est, fecit fœtere odorem in universa terra, quia non potest juxta sermonem Domini arbor mala fructus bonos facere[1]. Hæc ergo (ut dixi) causa adventus mei». Audisti, lector, pseudoapostolus unde venerit, et ad quid venerit, nempe ex religione apostata, ut solutis quibuslibet, quibus tenebatur astrictus, ne diffluerct in carnis opera, vinculis : et ad perficienda mala cuncta quæ vellet liber ut esset, hanc carnis libertatem docebat filios hominum. At dum S. Bernardus describit Henricum, plane iisdem coloribus pingere visus est nostri temporis infelices hæresiarchas, ex apostasia pariter prodeuntes, et in luxuriæ gurgitem, ut in lutum porcos, sese præcipites dantes. Aperta igitur sui adventus causa, et auctoritate qua veniat, ut sui Apostolatus legitimi demonstret insignia, ita subjicit de Pontificia ad eos missa legatione :

18. « Nec a me ipso nunc venio, sed vocatione pariter et miseratione Ecclesiæ trahor; si forte spina illa, et parva ipsius, dum adhuc parva sunt, germina de agro Dominico exstirpari queant, non mea, qui nullus sum, sed sanctorum, cum quibus sum episcoporum manu, tua quoque potenti dextera cooperante. In quibus præcipuus est venerabilis Ostiensis episcopus, ab Apostolica Sede ad hoc ipsum directus, homo qui magna fecit in Israel, et victoriam dedit Ecclesiæ suæ in multis per illum Dominus omnipotens. Tua interest, vir inclyte, honorifice suscipere illum, et eos qui cum ipso sunt : ac, ne tantus labor tantorum virorum pro tua potissimum, tuorumque salute susceptus, inefficax sit, secundum potestatem desuper datam tibi, operam dare ». Hucusque S. Bernardus ad Ildephonsum comitem, de quo ista anno sequenti Robertus de Monte : « Ildephonsus comes S. Ægidii navali exercitu Palæstinam applicuit, et cum magnum quid facturus speraretur, reginæ (ut aiunt) dolo malo potatus, apud Cæsaream Palæstinæ moritur ». At legationem prosequamur, quam suscepimus pertractandam.

19. Quæ autem reliqua sunt de ipsa, audiamus a Gofrido teste fideli, qui ait[2] : « In partibus Tolosanis Henricus quidam olim monachus, tunc apostata vilis pessimæ vitæ, perniciosæ doctrinæ, verbis

[1] Matth. xix.

[1] Matth. vii. — [2] Gofr. in Vit. S. Bern. l. iii. c. 5.

persuasibilibus gentis illius occupaverat levitatem ». Et infra : « Hac necessitate vir sanctus iter arripuit, ab Ecclesia regionis illius sæpius jam ante rogatus et tunc demum a reverendissimo Alberico Ostiensi episcopo et legato Sedis Apostolicæ persuasus pariter et deductus. Veniens autem, cum incredibili devotione susceptus est a populo terræ, ac si de cælo angelus advenisset. Nec moram facere potuit apud eos, quod irruentium turbas reprimere nemo posset, tanta erat frequentia diebus ac noctibus adventantium, benedictionem expetentium, flagitantium opem. Prædicavit tamen in civitate Tolosa per aliquot dies et cæteris locis, quæ miser ille frequentasset amplius, et gravius infecisset, multos in fide simplices instruens, nutantes roborans, errantes revocans, subversos reparans, subversores et obstinatos auctoritate sua premens et opprimens, ut non dico resistere, sed ne assistere quidem et apparere præsumerent.

« Cæterum etsi tunc fugit hæreticus ille, et latuit : ita tamen impeditæ sunt viæ ejus, et semitæ circumseptæ, ut vix alicubi postea tutus, tandem captus et catenatus episcopo traderetur. In quo itinere plurimis etiam signis in servo suo glorificatus est Deus, aliorum corda ab erroribus impiis revocans aliorum corpora a languoribus variis sanans.

« Est locus in regione eadem, Sarlatum nomen est illi, ubi sermone complecto plurimos ad benedicendum panes (sicut ubique fiebat) Dei famulo offerebant. Quos ille elevata manu, et signo crucis edito, in Dei nomine benedicens : IN HOC, inquit, SCIETIS VERA ESSE QUÆ A NOBIS, FALSA QUÆ AB HÆRETICIS SUADENTUR, SI INFIRMI VESTRI GUSTATIS PANIBUS ISTIS, ADEPTI FUERINT SOSPITATEM. Timens autem venerabilis episcopus Carnotensium magnus ille Gaufredus, siquidem præsens erat, et proximus viro Dei : Si bona, inquit, fide sumpserint, sanabuntur. Cui pater sanctus, de Domini virtute nihil hæsitans : Non hoc ego dixerim, ait, sed vere qui gustaverint sanabuntur : ut proinde veros nos et veraces Dei nuntios esse cognoscant. Tam ingens multitudo languentium, gustato eodem pane convaluit, ut per totam provinciam verbum hoc divulgaretur ; et vir sanctus per vicina loca regrediens, ob concursus intolerabiles declinaverit, et timuerit illo ire ». Audisti, lector, viri sanctissimi fidem firmam de Orthodoxa fide quam tuebatur, et securitatem certam certitudinemque securam de veritate Catholicæ fidei quam prædicabat, ut libera promissione, nulla licet fide petentis opitulante, spondeat in confirmationem Catholicæ veritatis a Deo exhibenda fore miracula ? Vidisti, quod obediente Deo voci hominis in Catholici dogmatis comprobationem, Deus fidei sancti viri probe responderit, ut quæcumque voluerit, ipse fecerit ? In qua quidem viri sanctissimi dignissima actione perspicue non Henriciana tantum hæresis tunc damnationem accepit, sed recentiores omnes novatores Sacramentarii eadem cum Henrico penitus sentientes, se noverint divino calculo in ostensione signorum, suæ pariter damnationis sententiam accepisse ; ut jure se intelligant, Deo probante, in Henrico et cum Henrico esse damnatos ; nos autem cum Ecclesia Catholica certam et perpetuam victoriam consecutos.

20. *S. Bernardus Tolosanos prædicatione et miraculis ab hæresi expurgat.* — Sed non prætereamus, quomodo Deus responderit legitimo Bernardi Apostolatui tunc in primo per ipsum edito Tolosæ miraculo. Subdit enim hæc auctor [1] : « Primum sane miraculum, quod per famulum suum in urbe Tolosa Christus exhibuit, paralytici cujusdam clerici curatio fuit. Hunc in domo regularium clericorum S. Saturnini, quorum unus ipse erat, ad petitionem abbatis et fratrum, circa noctis crepusculum visitans homo Dei, moribundum invenit hominem, qui extremum spiritum trahere videretur. Consolatus itaque miserum, et data benedictione, egrediens (sicut postea confessus est) loquebatur in corde suo fidelis servus ad Dominum, tam fiducialiter quam fideliter dicens : Quid exspectas, Domine Deus ? Generatio hæc signa quærit. Alioquin minus apud eos nostris proficimus verbis, nisi abs te fuerint confirmata sequentibus signis. Eadem hora exiliit paralyticus de grabato, et accurrens secutus et consecutus est eum, sacra vestigia devotione qua debuit amplexatus. Cui subito procedenti obvians ex concanonicis unus expavit, et exclamavit, siquidem phantasma putabat. Quando enim de lectulo eum crederet surgere potuisse ? Egressam magis a corpore ejus animam phantastice sibi apparuisse arbitratus, aufugit. Sed ipsa demum tam ei, quam cæteris rei veritas fidem fecit. Egreditur exinde sermo inter fratres, curritur ad spectaculum tam jucundum. Ipse etiam inter primos accurrit episcopus et legatus : inde pergitur ad Ecclesiam : eo ipso qui convaluerat præeunte conclamatur in laudes Dei, eodem pariter concinente etc. » Pergit dicere de multiplicitate signorum, ex quibus populus, qui conversus forte fuerat in arcum pravum, damnans hæreticum una cum hæresi, est reversus ad fidem Catholicam, sicque factum, ut legatio ista optimum finem fuerit consecuta. Cum vero fuisset jam reversus sanctus Bernardus ex legatione ista, atque accepisset fidei constantiam Tolosanorum ; hortans eos, ut qui errores illos sparsissent in populum, persequi non cessarent, ista gaudens scripsit ad ipsos [2] :

21. « In adventu charissimi fratris et coabbatis nostri Bernardi de Grandisilva exultavimus et delectati sumus in his quæ dicta sunt nobis ab illo de constantia et sinceritate fidei vestræ in Deum, de perseverantia dilectionis et devotionis in nos, de zelo et odio adversus hæreticos ». Et inferius : « Veritate nimirum per nos manifestata, non solum in sermone, sed etiam in virtute, deprehensi

[1] Vit. S. Bern. l. III. c. 6. — [2] Bern. Ep. CCXLI.

sunt lupi qui venientes ad vos in vestimentis ovium, devorabant plebem vestram sicut escam panis, sicut oves occisionis. Deprehensæ vulpes, quæ demoliebantur pretiosissimam vineam Domini, civitatem vestram : deprehensæ, sed non comprehensæ. Propterea, dilectissimi, persequimini et comprehendite eos, et nolite desistere donec penitus depereant etc. » In fine autem hæc admonuit dicens : « Hoc etiam moneo vos, charissimi, quod et dicebam vobis cum præsens essem, ut nullum extraneum, sive ignotum prædicatorem recipiatis, nisi qui missus a summo seu a vestro permissus pontifice prædicaverit. Quomodo, inquit, prædicabunt, nisi mittantur [1] ? etc. » De legatione hac satis. Porro hoc eodem anno defunctum esse ipsum Albericum episcopum Ostiensem legatum, virum præstantissimum doctrina, et vitæ sanctitate conspicuum, colligitur ex Gaufredi Cisterciensis Epistola, anno sequenti recitanda post Rhemense Concilium, cui interesse non potuerit idem Albericus, nuper morte præventus.

22. *Hæresis Apostolicorum dicta.* — Fuit autem eidem S. Bernardo his diebus pugnandum adversus alios novos hæreticos, qui cum certo carerent auctore a quo denominari possent, seipsos Apostolicos appellarunt, eo difficilius curandos, quod penes rusticos et illitteratos homines esset ejusmodi pestis. De his namque hæc ipse S. Bernardus [2] : « Nunc autem videte, si non proprie dæmonum, et non hominum ludificatio hæc, secundum quod prædixerat Spiritus. Quære ab illis suæ sectæ auctorem : neminem dabunt. Quæ hæresis non ex hominibus habuit proprium hæresiarcham ? Manichæi Manem habuere principem et præceptorem, Sabelliani Sabellium, Ariani Arium, Eunomiani Eunomium, Nestoriani Nestorium : ita omnes cæteræ ejusmodi pestes, singulæ singulos magistros homines habuisse noscuntur, a quibus originem simul duxere et nomen. Quo nomine istos titulove censebis ? nullo, quoniam non est ab homine illorum hæresis etc. » Sed quod auctore carerent et nomine, seipsos nominavere Apostolicos. Idem docet inferius dum hæc ait sanctus Bernardus : « Non ignoro quod se et solos corpus Christi esse glorientur : sed sibi hoc persuadeant, qui illud quoque persuasum habent, potestatem se habere quotidie in mensa sua corpus Christi, et sanguinem consecrandi ad nutriendum se in corpus Christi et membra. Nempe jactant se esse successores Apostolorum, et Apostolicos nominant, nullum tamen Apostolatus sui signum valentes ostendere ». Hæc de nomine, et sua ipsorum æstimatione sanctus Bernardus. De conditione autem ipsorum ista superius : « Rusticani homines sunt et idiotæ, et prorsus contemptibiles. Sed non est (dico vobis), cum eis negligenter agendum : multum enim proficiunt ad impietatem etc ».

23. Porro de insania Manichæorum videri possunt iidem prodiisse : siquidem plura cum illis communia habent, atque illud primum secretum cum perjurio, quod Manichæorum erat [1], usurpantes, de quibus idem superiori sermone ». Denique indixere (ut dicitur) latebras sibi : firmaverunt sibi sermonem nequam, istiusmodi scilicet :

Jura, perjura, secretum prodere noli.

Enimvero alias ne tenuiter quidem jurare ullatenus acquiescunt propter illud de Evangelio [2] : « Nolite jurare neque per cælum, neque per terram etc. Quorum de juramento cavendo insaniam pluribus damnat et confutat idem sanctus Bernardus. Sed et præter hoc de Manichæis, quod omnes qui de Ecclesia sunt, canes esse censerent et porcos, ut idem subdit : « De Manichæorum quoque schola erat, quod conjugium abhorrerent, cum tamen impudicissimis sese luxuriis jugiter inquinarent. Ad hæc insuper ex eadem schola Manichæorum illud erat, abstinere a carnibus et omnibus quæ ex carne generantur ». Sed et nonnisi ex moribus Manichæorum illud prodibat, quod tales esse hæretici ne convinci possent : ut Orthodoxi in Ecclesiam cum Catholicis convenirent. Nam de his idem sanctus : « Cumque pateat opus, non apparet auctor : ita per ea quæ in facie sunt, cuncta dissimulat. Denique si fidem interroges, nihil Christianius : si conversationem, nihil irreprehensibilius, et quæ loquitur, factis probat. Videas hominem in testimonium fidei suæ frequentare Ecclesiam, honorare presbyteros, offerre munus suum, confessionem facere, sacramentis communicare. Quid fidelius ? Jam quod ad vitam moresque spectat, neminem concutit, neminem circumvenit, neminem supergreditur. Pallent insuper ora jejuniis, panem non comedit otiosus, operatur manibus, unde vitam sustentat ». Hæc quidem ad formam Manichæorum esse compositi, si legas superius in Annalibus, cum de ipsis est actum, de ipsis scripta invenies. Prodibat insuper et de Manichæis quod subjicit : « Mulieres, relictis viris, et item viri relictis uxoribus ad istos se conferunt, promiscuos et clandestinos conventus agentes, mutuo sese omni spurcitia polluunt, cum tamen votum præferant castitatis ». Adhuc illud, quod Testamentum vetus non reciperent, sed Evangelium tantum [3] : ex Manichæorum istos schola prodiisse quis non intelligat ? Sed adhuc audi ex eodem sancto Bernardo alias his admixtas hæreses, communes cum nostri temporis novatoribus, ut istis se genitos esse parentibus rusticanis et impiis glorientur [4] : « Irrident, inquit, nos, quia baptizamus infantes, quod oramus pro mortuis, quod sanctorum suffragia postulamus ». Et paulo post : « Porro mortuos viventium fraudantes auxiliis : viventes nihilominus sanctorum qui decesserunt, suffragiis spolian-

[1] Rom. x. — [2] Bern. in Cant. serm. LXVI

[1] Bern. in Cant. serm. LXV. — [2] Jacob. v. — [3] Bern. ibid. — [4] Bern. in Cant. serm. LXVI.

tes ». Et inferius post ista confutata subjicit : « Non credunt autem ignem purgatorium restare post mortem, sed statim animam solutam a corpore, vel ad requiem transire, vel ad damnationem ». Et adhuc effutiebant illud : « Peccatores sunt Apostolici, (nempe Romani Pontifices), archiepiscopi, episcopi, presbyteri : ac per hoc nec dandis, nec recipiendis idonei sacramentis ». Hæc qui recitat, pariter et confutat per singula idem sanctus Bernardus. Quem scientia divinitus illustratum, in virtute miraculorum multiplicium a Deo missum et probatum, atque egregia vitæ sanctitate imbutum, Dei amicum fuisse cum certo sciam, ipsi penitissime inhærendo, qui inhæsit Deo, securus existo ; deplorans ex Christiana charitate perditissimos novatores, qui hos nefandissimos sectantes brutos hæreticos, iisdem plane immensa cæcitate percussi plus deferant, quam Bernardo. Ut jure cum Jeremia sit exclamandum [1] : *Obstupescite, cœli, super hoc.* Cum videlicet reliquerint isti venam aquarum viventium Dominum, et foderint sibi cisternas dissipatas olim in Manichæis.

Quod ad res spectat Orientis : eodem anno Cosmus patriarcha Constantinopolitanus ubi decem menses sedisset, obiit successitque in locum ejus (ut habet Græca series patriarcharum Constantinopolitanorum) Chariton ex monacho , qui sedit mensibus (ut ibidem ponitur) undecim.

[1] Jerem. II.

Anno periodi Græco-Romanæ 6640. — Anno Æræ Hispan. 1185. — Anno Hegiræ 542, inchoato die 2 Junii, Fer. 2. — Jesu Christi 1147.
— Eugenii III papæ 3.— Conradi III reg. 10. Manuelis Comneni imp. 5.

1. *Ludovic. rex curæ regni in sua absentia consulit.* — A num. 1 ad 5. Odo de Diogilo libro 7 publicavit de profectione Ludovici VII Francorum regis in Orientem, a Chiffletio editos, ex quibus quæ ad præsentem annum pertinent, prætermissis nostro instituto non necessariis, referemus. Ludovicus rex, ut narrat Odo sub finem libelli 1, «omnes ad *Circumdederunt me* (id est, ad Dominicam Septuagesimæ, quæ hoc anno in diem XVI mensis Februarii incidit) Stampas vocat, ut pariter eligerent, quod pariter tolerarent ». Congregato episcoporum et nobilium magno numero, sanctus Bernardus de Alemannia redux præsentiam suam obtulit, et concionem habuit. Interfuere qui dicerent Græcos fraudulentos esse, sed rex fraudes non timuit. Prælati Ecclesiæ et regni optimates juxta facultatem sibi a rege factam elegere *Sugerium abbatem* Sancti-Dionysii, et Guillelmum Nivernensem comitem, hujus nominis II, ad regnum in regis absentia regendum. Sed Guillelmus se « Cartosæ devoverat : quod cito post effectui mancipavit ». Post discessum regis ab Ecclesia Sancti-Dionysii, ut refert Odo libello 2, Sugerio in regni cura dedit socium Rhemensem archiepiscopum (nempe Samsonem), et Radulphus comes (nempe Veromanduorum) ne deesset gladius sæcularis , tertius additus est ». Indicitur dies in Pentecosten profecturis, et civitas Metensis ad conventum habendum eligitur.

2. *Ipse et Conradus imp. in Orientem proficiscuntur.* — Romanus Pontifex Eugenius venit, et Pascha in Ecclesia B. Dionysii celebravit. « Illo anno in quarta feria Pentecostes edictum accidit. Dum a B. Dionysio vexillum et abeundi licentiam petiit (qui mos semper victoriosis regibus fuit) rex planctum maximum excitavit ». Postmodum veniens, papam et abbatem, et Ecclesiæ monachos invenit congregatos. Deinde sumpsit vexillum desuper altari, et peram et benedictionem a summo Pontifice. Ait postea Odo libello 2, regem Metas venisse. Eum præcessit *Conradus imperator.* Hic enim in Pentecosten, ille in Pascha processit; *Ludovicus* de Beato-Dionysio movit pedem, Conradus de Ratispona. Perventum est *Vormatiam* festo die Apostolorum Petri et Pauli, nempe die XXIX Junii ; per Hungariam diebus quindecim transitum est, indeque occurrit in aditu Belgariæ *Bellagrava Bogarensis*, sic nuncupari solita. Constantinopoli Ludovicus rex festum sancti Dionysii cum Græcis celebravit. Indeque in Romaniam post exercitum suum progressus est, et sol media sui parte defectionem passus est, die Dominica, VII kalendas Novembris. Quam eclipsim illustrem fecit Basilica Sancti-Stephani Catalaunensis cum primario altari, eo ipso die et hora ab Eugenio papa III aliisque tum episcopis, tum cardinalibus, ritu solemni consecrata, ut antiquæ ejusdem Ecclesiæ Tabulæ docent.

3. *Utriusque itinerarium.* — Interim Alemannorum exercitu (qui a Constantinopoli Antiochiam versus *brevissimum per Iconium, sed periculosissimum iter* arripuerat) Græcorum dolis, Turcorumque armis pæne confecto, eorum imperator Conradus triginta millibus militum suorum amissis. venit ad regem Ludovicum, opem ab eo et solatium quæsiturus: et cum eo ad lacum Nicænum apud castrum Lupar colloquium habuit sub initium Novembris. Post festum sancti Martini rex ad castrum Esseron venit, hinc Demetriam, tum denique Ephesum, Smyrna et Pergamo ad sinistram relictis. Hinc itum Laodicæam, unde in montana eductus Francorum exercitus, Turcorum pariter et Græcorum circumseptus insidiis, mense Januario sequentis Christi anni magnam partem disperiit. Hæc summarie excerpta ex sex prioribus Odonis libellis.

4. *Guillelm. II comes Nivernensis fit Carthusianus.* — Nunc Odo ex aliis historicis supplendus. Guillelmus Secundus comes Nivernensis, princeps pius et religiosus his verbis laudatur ab Hugone monacho Autisiodorensi in Chronic.: « Anno MCXLVII, Guillelmus Nivernensis comes, relicto sæculi principatu et omni honore calcato, Carthusiam petit, ibique Deo in humillima paupertate conversans, infra annum conversionis suæ felicem terminat cursum vitæ ». Ei successit Guillelmus, hujus nominis III, filius ejus, qui cum Renaldo fratre « Hierosolymitanum iter cum Ludovico rege Francorum et duce Aquitanorum » arripuit, inquit anonymus, qui scripsit Originem et Historiam brevem Nivernensium comitum, recitatam a Labbeo tom. I Biblioth., pag. 399.

5. *Eugenius PP hoc anno in Franciam venit.* — Baronius num. 3 et seq. verba facit de adventu Eugenii III in Galliam, ad quem referenda quæ habet Chronicon Divionense tom. I Biblioth. Labbei relatum; « MCXLVIII, Eugenius papa et Ludovicus rex Dominica mediæ Quadragesimæ fuerunt pariter Divioni, et in crastino, secunda videlicet feria, consecrata est Ecclesia Divionensis ab eodem papa ». Baronius ibidem ait, Ludovicum regem eum Parisiis exspectasse et excepisse, innixus Vita S. Willelmi abbatis Roschildensis in Dania, a Surio ad diem VI April. relata. At præterquam quod eamdem Surius, ut ipsemet fatetur, interpolavit, seu plerumque phrasim mutavit, discipulus hujus sancti abbatis, qui eamdem conscripsit, minus distinctam rerum quas in Gallia gessit cognitionem habuit. In Actis sanctorum Bollandianis ad diem sextam Aprilis stylo primogenio ea exhibetur, et cap. 1, num. 10, de adventu papæ Parisios dicitur: « Secessit in partes Galliæ, cui Parisius appropinquanti rex Ludovicus et episcopus ejusdem civitatis, cum multitudine clericorum et laicorum, occurrunt (1) ». Verum paulo post iste anonymus dupliciter errat, ut me Parisiis agentem monuit vir Cl. Claudius du Molinet, canonicus regularis monasterii Parisiensis Sanctæ-Genovefæ. Nam ibidem num. 12 ait, apud regem et Pontificem adhuc Parisiis agentes actum fuisse de canonicis regularibus ad Sanctæ-Genovefæ Ecclesiam introducendis. Secundo, id factum fuisse ad instantissimas preces Odonis abbatis Sancti-Victoris Parisiensis; cum tamen id contigerit anno sequenti, et rege jam e Gallia absente.

6. *Reformatio in Ecclesiam Parisiensem S. Genovefæ inducta.* — Ipsemet enim Eugenius in Epistola ad Sugerium abbatem data, quæ est XXVII inter Epistolas Sugerii tom. IV Duchesnii, ait: « Inde est, sicut tua novit dilectio, quod cum charissimo filio nostro Ludovico Francorum rege contulimus (hoc anno) ut in Ecclesia S. Genovefæ religiosos fratres ad Dei servitium poneremus. Quod brevitate temporis prohibente, secundum ipsius et nostrum propositum, nequivimus effectui mancipare. Verum quia vices regias in Galliarum partibus dinosceris exercere etc. Per tua præsentia tibi scripta mandamus, quatenus priorem abbatis villæ in abbatem liberum et absolutum ibi statuere, et octo fratres Ecclesiæ Sancti-Martini de Campis ejus societati studeas deputare». Quibus ex verbis liquet primo, reformationem in Ecclesiam Sanctæ-Genovefæ, quæ semper fuerat canonicorum sæcularium, anno tantum sequenti Sugerio jam regni administratore, inductam esse. Secundo, id factum non esse ad preces abbatis Sancti-Victoris Parisiensis, qui erat Ordinis canonicorum regularium, sed juxta jussionem papæ et regis. Eugenii litteræ datæ *Linconis III kalend. Maii*, ubi ideo Eugenius III eo die in Italiam pergens versabatur. Eodem die et in eadem urbe idem Pontifex scripsit Epistolam XXVIII *canonicis Sanctæ-Genovefæ,* inter Sugerianas, qua mandat ut honeste recipiant fratres Sancti-Martini de Campis ad eos a Sugerio se mandante mittendos.

7. *A Sugerio, sed jussu Eugenii III.* — Denique Sugerius dedit ad Eugenium papam Epistolam XI, ex qua apparet canonicos San-Genovefianos Eugenii III voluntati acquiescentes, aut saltem acquiescere simulantes cum convenisse, et hoc solum modo rogasse, ut si placeret regulares viros in Ecclesia Sanctæ-Genovefæ excipi, et San-Victorinos canonicos juberet admitti, cum quibus tolerabilior esse posset conversatio propter instituti cognatio-

(1) Eugenius Parisiis substitit usque ad quartam feriam Pentecoste, id est, usque ad diem XI Junii. Tum Meldas transiit. Narrat hæc Henricus monachus in sua ad Wibaldum abbatem Corbeiensem Epistola, quæ inter Wibaldianas est XXV. In ea vero scribit pervenisse se ad S. Dionysium feria tertia Pentecoste, tunc autem prohibitum fuisse ne statim papam adiret, propter « tumultum maximum qui in exitu domini regis circa dominum papam aderat ». Ex his discimus Ludovicum et Eugenium diuturniorem consuetudinem simul Parisiis habuisse. Ludovicum vero in sacram expeditionem ea die perrexisse. Ex ea urbe movens Eugenius transiit Altissidorum, ut et Pagius notat; sed longe antequam diem Pagius definiat, eo transierat, cum ibidem die III id. Julii hujus anni signarit bullam pro monasterio Petrishusensi in diœcesi Constantiensi, quam bullam recitat Lunig. in Spicileg. ubi de Diplomatibus hujus Cœnobii pag. 405. MANSI.

nem, quam cum monachis Benedictinis cum quibus nulla ipsis erat, aut esse poterat communis agendi ratio. Quibus rationibus pensitatis, aliisque ab ipsis productis, *Eugenius III* mandat *Sugerio*, ut canonicos regulares Sancti-Victoris, non vero monachos introducat. Ea Eugenii III ad Sugerium Epistola inter Sugerianas ordine est XXXII, *data Vercellis XVI kal. Julii*, sequenti etiam Christi anno. Ad eam respondet Sugerius dicta Epistola XL se magna cura exsecutum esse quod sibi præceperat, priorem Sancti-Victoris in *Festo sancti Bartholomæi* ad Ecclesiam Sanctæ-Genovefæ cum duodecim canonicis regularibus solemniter induxisse, et eadem die abbatem benedici curasse. Quare hæc reformatio, litteræque laudatæ ad annum sequentem revocandæ. Hoc Sugerii factum valde placuit divo Bernardo, qui Epistola sua novo ordine CCCLIX, gratulatus est Sugerio de ea reformatione feliciter instituta, et Epistola CCCLXX, ad eumdem Ecclesiam de Monte, scilicet Sanctæ-Genovefæ in monte positam. et Odonem novum abbatem commendat.

8. *Eugenius III non anno superiori, sed præsenti in Galliam venit.* — Eugenium III hoc anno, non vero superiori, ut male aliqui historici et critici tradidere, in Galliam venisse testantur Joannes de Ceccano in Chron. et anonymus Cassinensis, qui anno MCXLVI, qui nobis est MCXLVII, inquit : « Idem papa Burgundiam ingressus a Ludovico rege Francorum apud Divionem honorifice susceptus est, cum quo Pascha apud Parisius celebravit, ejusque tutelæ regno Francorum dimisso (id est, commendato) idem rex cum magno exercitu Hierosolymam perrexit. Quo etiam anno Conradus rex Secundus. Alemanniæ cum ingenti exercitu per Ungariam Hierosolymam profecturus, Constantinopolim devenit, ibique Ludovico sociatus, et ab imperatore Emmanuele cognato suo honorifice suscepti, per Iconium desertum ingressi sunt, et quamplures de exercitu fame perierunt; alii a Turcis occisi sunt. Sol obscuratus est IV kal. Novemb. (legendum *VII kal. Novemb.*, isque error librariis vel exscriptoribus attribuendus). Eugenius papa Antisiodorum veniens, monasterium Sancti-Mauri sub obedientia monasterii Casinensis manere confirmavit, abbate prius ab obedientia episcopi Andegavensis soluto. Indeque Treverim veniens ab archiepiscopis et proceribus Alemanniæ honorifice susceptus est ».

9. *Ejus itinerarium.* — Ubi in Burgundia Pontifex fuit, Cluniacum invisit et Privilegium dedit abbatiæ Bonævallis quo eam sub patrocinio sancti Petri posuit, et exemptionem a decimis confirmavit. « Datum Cluniaci per manum Guidonis S. R. E. diaconi card. et cancellarii, VII kalend. April., Indict X, Incarnat. Dom. anno MCXLVII, Pontific. vero domini Eugenii III papæ anno tertio ». Recitatur illud a Manrico hoc anno cap. 15. Inde Divionem profectus est, ibique a rege exceptus, uti jam diximus, Divione Autisiodorum venit, ut paulo post ostendimus, et Autisiodoro Parisios, ubi Pascha cum rege celebravit. Meldis versabatur VI kalendas Julii, ut discimus ex ejus Epistola ad Stephanum Angliæ regem data, et tom. X Concil. pag. 1070 relata, indeque nondum discesserat III kalendas Julii, quo die Theobaldo Cantuariensi archiepiscopo festivitatem sancti Lucæ anni sequentis præfixit, ut dirimeret controversiam, quæ inter eum et Bernardum episcopum Sancti-Davidis de jure metropolico erat. Litteræ ea de re ab Eugenio III datæ referuntur tom. X Concil., pag. 1048. Autisiodorum iterum venit, ut demonstrat Charta ab eo emissa et in Biblioth. Cluniac. pag. 1411 recitata, cujus hæc est clausula : « Dat. Altisiodori per manum Guidonis S. R. E. diac. card. et cancell., VIII kal. Septemb., Indict. X, Incarnat. Dom. anno MCXLVII, Pontific. domini Eugenii III papæ anno tertio ».

10. *Ejusdem itinerarii continuatio.* — Antisiodoro primum *Cistercium* venit. Manricus quidem semel tantum eum Cistercii fuisse scribit, nec alii ab eo dissentiunt, eamque profectionem cum anno sequenti, quo certum est illud perrexisse, connectit; verum hoc etiam anno *Eugenium* Cistercium invisisse demonstrat Diploma ab eo XV kal. Octob. concessum monasterio Yarguæ, postea Fiterium translato (situm illud in Navarræ et Castellæ confinio); die enim illo, sequenti anno Eugenius in Gallia amplius non versabatur. Diploma illud a cardinalibus octo subscriptum, et ab Oihenarto in Notitia utriusque Vasconiæ lib. 1, cap. 3, recitatum dicitur « datum apud Cistercium per manum Hugonis presbyteri cardinalis, agentis vicem domini Guidonis S. R. E. diac. cardin. et cancellarii XV kal. Octob. Indict. X, Incarnat. Domin. anno MCXLVII, Pontificatus vero domini Eugenii papæ III anno III ». Sed loco *Indict.* X quæ hoc anno cum mense Augusto absolvitur, legendum *Indict.* XI, ut tam annus Christi, quam annus Pontificatus Eugenii manifestum faciunt. Cistercio Autisiodorum rediit, ibique scripsit Epistolam ordine XII, tom. X Concil. pag. 1058 relatam, et Sugerio abbati inscriptam, in qua ait se locum *ad celebrandum Concilium* jam designasse. Ubi loquitur de Concilio Rhemensi, quod constat die XXII mensis Martii habitum fuisse. Ea Epistola ab Eugenio scpipta *Autissiodori, II nonas Octob.* Ex quo valde confutatur eorum error, qui Concilium Rhemense præsenti anno affigunt.

11. *Virduni transtulit reliquias S. Vitoni.* — *Autisiodoro Catalaunum* profectus est, ut patet ex dictis num. 2, indeque ad civitatem Virdunensem. Monachus enim anonymus Sancti-Vitoni Virdunensis in Continuatione Hist. Virdunensium episc. scriptæ a Laurentio Leodiensi, tom. 12 Dacheriani Spicilegii, ait : « Anno Incarnat. Dom. MCXLVII, quo expeditio Christianorum contra paganos a toto Romano imperio processit, etc. dominus papa Eugenius in Franciam venit (errant itaque, qui hanc profectionem in annum præcedentem retraxere), et ad consecrandum B. Virginis principalem

Ecclesiam, a domino præsule Virdunensi, Alberone nomine, multa prece evocatus». Subdit postea Eugenium papam *nonis Novembris* eam urbem ingressum, *quinto idus ejusdem mensis* solemniter transtulisse corpus sancti Vitoni.

12. *Crucesignati a Turcis male habiti.* — Ad num. 5 et seq. Guillelmus Tyrius lib. 16, cap. et seqq. narrat, Ludovicum regem et Conradum imperatorem an. MCXLVI, *mense Maio* Hierosolymitanam expeditionem suscepisse, viæque se dedisse, et dum Conradus in Licaoniam, *cujus metropolis est Iconium*, pertransiret, congregata maxima Turcorum multitudine, Soldanum Iconiensem conturbasse legiones, et in eas irruisse. «Evasit tamen», inquit Tyrius, «D. imp. cum paucis ex principibus suis; et cum residuo suorum, licet cum difficultate nimia, post dies aliquot in partes Niceæ se contulit». Subdit Tyrius : «Accidit anno ab Incarnat. Domini MCXLVI, mense Novembri». Verum discessum Ludovici regis et Conradi imperatoris ex Occidente, et cladem Iconiensem ad præsentem annum pertinere demonstravit Baronius, et ex iis quæ jam diximus certo constat. Fallitur tamen cardinalis doctissimus, cum ait Tyrium, quæ de anno cladis illius habet accepisse a Sugerio abbate in Vita Ludovici VII; is enim Ludovici tantum VI, cognominati *Grossi*, Vitam elucubravit, et duo historici a Duchesnio tom. IV publicati, qui aliquot annos Vitæ Ludovici VII in litteras misere, non raro in Chronologiam peccant. Tyrius vero, licet in Præfatione libri 16 testetur, se sequentia partim fide oculata conspexisse, partim ab iis qui gestis interfuere didicisse, eum tamen male quandoque edoctum fuisse, tam ex narratione præfatæ cladis, et ex prava connexione profectionis Ludovici regis et Conradi imp. cum anno MCXLVI, quam ex variis ejus erroribus Chronologicis in dubium posthac revocari non debet.

13. *Synodus Parisiensis.* — A num. 7 ad 12. M. *Gislebertus* Porretanus ex canonico et Theologiæ professore clarissimo creatus est episcopus Pictaviensis, postquam ab adolescentia usque ad ultimam senectutem in diversis Galliæ locis Philosophiæ studium coluisset, et re ac nomine magistri officium administrasset, uti habet Otto Frising. lib. 1, cap. 50, qui de eo ibidem apud Baronium num. 10, adjicit : «Is itaque primo Antisiodorum, post Parisios vocatus est. Erant inter cætera quæ illi objiciebantur de divina Majestate quatuor capitula» apud Baronium legenda. Existimat is tam Autisiodori, quam Parisiis Eugenium III conventus celebrasse ; verum conventus Autisiodorensis nullus meminit; conventus vero Parisiensis, in quo Gislebertus auditus hoc anno festis Paschalibus habitus est, et generale Concilium in annum sequentem indictum, ut Giliberti causæ finis imponeretur. Ex quibus manifestum fit, Eugenium III, qui Pascha, quod hoc anno in diem XX mensis Aprilis incidit, Parisiis celebravit, multos ante festum illud dies Gallias intrasse.

14. *In eo S. Willelmus Eboracensi præsulatu depositus.* — Gervasius in Chron. magno errore *Concilium Rhemense* in hunc annum retrahit, et depositionem S. Willelmi archiepiscopi Eboracensis in Concilio Parisiensi, ut ipsemet asserit, factam, ei male attribuit, scribit enim : «Astiterunt in hoc Concilio clerici Eboracensis Ecclesiæ una cum Henrico Murdac tunc temporis abbate de Fontibus, accusantes Willelmum Eboracensem archiepiscopum, et dicentes eum neque canonice electum, neque legitime consecratum, sed auctoritate regia intrusum. Tandem præfatus Willelmus convictus et depositus est, Alberico Hostiensi episcopo pronuntiante sententiam, et dicente : Decernimus auctoritate Apostolica Willelmum Eboracensem archiep. a pontificatu deponendum, eo quod Stephanus rex Angliæ ante canonicam electionem eum nominavit. Cum igitur dominus papa Eugenius beatum Willelmum Eboracensem archiep. PARISIUS (non vero Rhemis, ut antea dixerat) minori parte cardinalium sibi consentiente, propria voluntate, ut prædictum est, deposuisset, capitulum Eboracensis Ecclesiæ ad ejus mandatum in unum conveniens, elegerunt archiepiscopum, pars capituli major dominum Hilarium Cicestriensem episcopum, pars altera Henricum Murdac abbatem de Fontibus. Prædictus autem papa Eugenius, cum utraque electio sequenti hyeme ei fuisset Autisiodori præsentata, electionem prædicti Henrici Murdac confirmavit, et alteram cum plurima tamen electæ personæ commendatione cassavit, et ipsum Henricum propriis manibus consecravit. Willelmus autem hoc modo depositus rediens in Angliam mansit apud Wintoniam cum Henrico ejusdem civitatis episcopo, usque ad obitum Eugenii papæ, et prædicti Henrici episcopi per omnia consiliis inhærebat». Depositionem autem S. Willelmi ad hunc annum pertinere testantur Annales Wintonienses, parte I Angliæ Sacræ, pag. 300.

15. *Henricus Murdac in ejus locum subrogatus.* — Joannes prior Hagustaldensis in Chron. ad annum MCXLVII, qui illi est MCXLVIII, eadem de Willelmo et de Henrico narrat; sed locum Concilii tacet, aitque : «Eugenius papa in Gallis (legendum *Galliis*) Concilio præsidens Willielmum Eboracensem generali edicto ab archiepiscopatus Eboracensis officio et beneficio amovendum censuit». Aliquibus interpositis : «Litem hanc eorum diremit Apostolicus consecrans Henricum archiepiscopum Eboracensem apud civitatem Treveris in octabis sancti Andreæ, Dominica II Adventus Domini». Hoc vero anno Octava S. Andreæ in Dominicam II Adventus incidit. Denique chronographus Mailrosensis ad hunc annum scribit : «Henricus Murdac abbas de Fontibus electus est in archiepiscopum Eboracensem, et consecratus est a papa Eugenio Treveris, Dominica secunda Adventus Domini». Quare lapsus est Alfordus in Annal. Angl. ubi anno MCXLV, Henrici Murdac consecrationem refert, qui tamen num. 9 eam improbans, cum

Baronio in Appendice prudenter ait : « Ita tamen ut nihil derogatum velimus sanctitati Bernardi, qui favit causæ quam putavit esse justissimam, falsa deceptus insinuatione eorum, quorum existimatio apud eum haud dubiæ fidei esset ». Interdum enim contigisse se decipi, falsa relatione potentium, suis ipse testatur Epistolis.

16. *Eugenius III Trevirim venit.*— Brouverus lib. 13 Annal. Trevir. num. 63 prodit, *Baldricum* e castello Florinensi Leodiensis diœcesis ortum, constitutum fuisse magistrum scholarum civitatis Treverensis ab *Alberone* archiepiscopo, et postea res ab inclyto isto præsule gestas memoriæ litterisque sacrasse. Præcipitabat annus, inquit Brouverus ex hoc historico, cum *Eugenius* Virduno digressus, Belgicam adiit, et pridie ejus diei, quæ præcedit Dominicam Adventus, urbem propius accessit. Nominat Baldricus cardinales et præsules qui papam Treverim ineuntem comitati sunt, et inter alios *Henricum* Eboracensem archiepiscopum. Cum autem feriæ Christi Natales illuxere a clero in urbem deductus est ad Basilicam Paulinianam, quam *pridie kalendas Februarias anni ineuntis* dedicavit. Eugenii III itinerarium ad varios scriptorum errores profligandos nobis diligenter describendum fuit.

17. *Profectio Tolosana divi Bernardi.* — A num. 12 ad 23. Henricus hæreticus, qui jam anno MCXVI errores suos spargebat, ut fuse ibidem ostendimus, hoc tempore in suscepto consilio persistebat. Nam divus Bernardus in Epist. CCXLI ad *Idelfonsum* seu Alphonsum, hujus nominis Primum, comitem Sancti-Ægidii ac Tolosanum, currenti anno scripta, ut talem virum in sua ditione impune grassari non sineret, ait : « Inquire, si placet, vir nobilis, quomodo de Lausana civitate exierit : quomodo de Cenomannis, quomodo de Pictavi, quomodo de Burdegali : nec patet ei uspiam reversionis aditus, utpote qui fœda post se ubique reliquerit vestigia ». Addit sanctus abbas se cum episcoporum manu, præcipueque cum Ostiensi episcopo ab Apostolica Sede ad hoc ipsum illuc directo proficisci. Loquitur de Alberico Cluniacensi monacho ab Innocentio II cardinali creato. Cum vero continuator Aimoini in fine sui Operis, aliique doceant, *Alphonsum* comitem Tolosanum secutum esse Ludovicum VII Franciæ regem, initio mensis Junii in Orientem proficiscentem, ubi anno insequenti obiit, teste vulgato Roberto de Monte, perspicuum est sanctum Bernardum eam Epistolam dedisse, et sacram expeditionem suscepisse ante Alphonsi comitis e Gallia discessum, sed obscurum, an ante vel post conventum Stampensem, cui sanctus vir interfuit.

18. *Laudatur Gaufridus Carnotensis episc.* — Bernardus *Gaufridum* episcopum Carnotensem celeberrimum in partem sollicitudinis vocavit, ut testatur Godefridus in ejus Vita lib. 3 cap. 3, cujus verba apud Baronium num. 18 legenda, quibus manifestus fit error San-Marthanorum in episc. Carnotensibus, doctorum virorum, qui eos secuti sunt, mortem Gaufridi Carnotensis collocantium anno MCXXXVIII. Mabillonius tom. II Analect. pag. 559, refert ejus elogium, in quo dicitur eum *IX kal. Februarii* egressum esse de ergastulo carnis, eique successisse *Goslinum*, qui nepos ejus erat, uti ex Actis publicis liquet. Pervenit itaque *Gaufridus* usque ad sequentem Christi annum. De legationibus ei a Sede Apostolica commissis suis locis egimus. Inter Epistolas Nicolai Clarævallensis dum S. Bernardi notarius erat, refertur quæ ab anno superiori in persona ejusdem sancti Bernardi scripta *comiti et baronibus Britanniæ pro negotiis crucis* ordine XIV, in qua Nicolaus ait : « Venit ad vos homo Dei dominus Carnotensis, qui plenius vos doceat, quæ dicta et facta sunt, et ostendat largissimam veniam, quæ in litteris domini papæ super eos, qui cruces susceperunt, continetur ». Ex quibus vides illustrem hunc præsulem usque ad vitæ finem pro Ecclesia laborasse.

19. *Nicolaus Muzalo fit patriarcha CP.* — Ad num 23. Interpontificium patriarchatus Constantinopolitani, juxta anno superiori narrata, duravit usque in diem XXVI mensis Decembris præsentis anni, et postea *Nicolaus* monachus, *Muzalo* dictus, antea archiepiscopus Cypri, ad thronum Constantinopolis evectus fuit, ut habet Catalogus episc. Byzantinorum. Cinnamus lib. 2 num. 18, postquam locutus est de Conrado imp. Constantinopoli a Manuele imp. excepto, ait : « Interea dum hæc geruntur, imperator Nicolaum quemdam Muzalonem ad patriarchalem sedem provehit, qui in Ecclesiasticis primum dignitatibus versatus, Ecclesiamque Cyprorum adeptus, ultro postmodum inde recesserat. Verum ut res administrare cœpit, omnium statim ora in eum commota sunt, injuste occupatum ab illo thronum clamantium, ut qui cum Ecclesia, quam nactus fuerat, sacerdotium quoque deposuisset ». Hæc narratio fidem adstruit Catalogo episc. Constantinopolitanorum citato, et ostendit, Baronium Nicolai Muzalonis mortem cum anno MCXVII male copulasse, eumque cum Nicolao grammatico confudisse. Præterea non bene scripsisse *Charitonem* Cosmæ Attico successisse. Suspicor eum incidisse in Catalogum episc. Constantinopolitanorum depravatum. Hic itaque *Nicolaus* est hujus nominis IV.

20. *Gesta in Hispania a crucesignatis.* — Redeo ad Bellum Sacrum. « Non est recognitum vicinis temporibus, nec auditum a diebus sæculi, tantum convenisse exercitum, exercitum, inquam, grandem nimis. Fueruntque signati titulo Crucis in vestibus et armatura. Visum autem fuit auctoribus expeditionis partem exercitus unam destinari in partes Orientis, alteram in Hispaniam, tertiam vero ad Slavos, qui juxta nos habitant », inquit Helmoldus, qui Lubecensis erat, in Chronico Slavorum cap. 60. Narrat capitibus sequentibus primum exercitum, qui et maximus erat, abiisse terrestri, itinere cum rege Alemanniæ *Conrado*, et

rege Franciæ *Ludovico*, ac præcipuis utriusque regni principibus : secundum vero navalem exercitum navigare cœpisse Oceani spatia, quousque venirent in Britanniam, ubi torsere vela versus Hispaniam, applicueruntque ad Portugallensem Galiciæ urbem, adoraturi apud Sanctum-Jacobum : « et hoc solum prospere cessisse de universo opere, quod peregrinus patravit exercitus ». De hoc navali exercitu Hovedenus part. I, pag. 489, hæc scribit : « Interea quidam exercitus virorum non potentum, nec alieni magno duci innixus, nisi Deo omnipotenti, quia humiliter profecti sunt, gratiam Dei meruerunt, et magnam probitatem ostenderunt. Civitatem namque in Hispania famosam, quæ vocatur Ulixisbona (de ejus expugnatione loquitur etiam Helmoldus), et aliam, quæ vocatur Almade (seu Ameria) et regiones adjacentes a multis pauci, Deo cooperante, bellantes obtinuerant, etc. »

21. *Alphonsus VI Castellæ et Garsias Ramires Navarræ reges bello intersunt.* — Gesta in expeditione Hispanica accuratius retulere historici Hispani. Hæc narratio versibus barbaris scripta fuit ab auctore anonymo ejusdem temporis, quam edidit Sandovalius in Alphonso VII, licet barbarismis plenam, propter facinora ad fidei exaltationem tunc patrata.

Convenere duces Hispani. Francigenique
Per mare, per terras Maurorum bella requirunt.
Pontifices omnes Toleti sive Legionis,
Exemplo gladio divino, corporeoque.
Orant majores, invitant atque minores,
Ut veniant cuncti fortes ad prœlia tuti.
Plebs Hispanorum sic prœlia Saracenorum
Exoptans.... Vox Almaricis cunctis est agnita diræ.

Hispani expugnationem *Almeriæ* piratarum receptaculum præsertim intendebant. Gallæci mense Maio in hostem movere :

Majus et mensis procedit Galliciensis
Præcepta Jacobi primo dulcedine sancti.

Dein de Navarræ rege et expugnatione Anduzari in Andalusia sibi verba facit :

Ad bellum properat, regalia signaque portat
Latatis locis charus genus imperatoris
Nomine Garsia, sed Pampilonia tota
Jungitur Alaba, Navarria fulget et ense,
Omnibus his fultus gaudet certamine tutus
Ramiri natus, regis si (corrigo seu), postea virtus.

22. *Oppida expugnata.* — Paulo post :

Talibus auxilus ac tantis Hispania fulta columnis.
Erectis signis Anduxeris occupat oras
Primitus Anduxas degustans lima doloris
Augusti jussu circumdatur imperatoris.
Sumitur hoc castrum sed et Urgi cernitur ipsum [1].
Sic per tres menses admittunt ordine messes.

[1] Urgi oppidum maritimum ab antiquis celebratum, et ab Arabibus *Biran* vocatum, ex quo Hispani fecere *Veram*, inter Almeriam et Carthaginem positum.

Annuetunt cuncta fuerant quæ parta labore.
Viribus exhaustis consumptus omnis escis ;
Obsidibusque datis jam pacis fœdera quærunt.
Vivere cum requirunt regi sua, se quoque dederunt.
Redditur ac Banos castellum nobile quoddam.
Inclyta Bajona [1]...
Redditur invictis vexillis imperatoris
Nobilis urbs alia, quæ fertur, voce Beza [2]
Visis tot signis magno concussa tremore,
Deposito prisco, collum submittit honore.
Et gaudet reddi cum non valet esse rebellis.
Cætera castella Mauri, quæ sunt ea circa
Omnia cum redduntur, vitam pro munere poscunt, etc.
Urbibus his cunctis strenuus præponitur armis
Consul. Manrique [3] ;
Omnibus expletis quæ diximus, atque peractis
Tempore consumpto, priscorum more parentum
Cum palma redeunt cives ad mœnia patrum,
Exceptis paucis, tenet hos solertia regis.

23. *Almeria capta.* — Interim deputati a Francis in magno numero maritimo itinere veniunt, etc.

Francorum pulchra juventus.
Expansis velis, vos clara voce salutat.
Ad maris et ripas armato milite sperat
Vester connatus [4] uti promisit Raimundus.
At hostis adversum properat nimium furibundus.
Et gens Pisana venit insimul et Genuana.
Dux Pessulanus [5] Guillelmus in ordine magnus.....
Mille rates ducunt, tres tantum jam fore dicunt, etc.
Nuntia dixerunt, ut talia sic tacuerunt.
Talibus auditis rediit mens imperatoris ;
Sed trepidant fortes sub tali voce cohortes [6].
Proximus ad socium lacrymans sic fatur amicum :
Usque modo bella bellis sunt undique mixta.
Nuntia sunt chara regi [7], nobis [8] sed amara.
Undique sunt hostes in itinere quasi postes.
Et via longa nobis diversis consita spinis.
Potus cive cibus in saxis non manet ullus.
Et carnes nostras volucres cœli lacerabunt [9].
Inter Pontifices præsentes Astoricensis
Hoc cernens præsul, cujus micat inclytus ensis.
Plus quam consortes confortans voce cohortes
Alloquitur gentem jam prorsus deficientem.

Pollicetur em. cardinalis Daguierre se versus istos magis correctos editurum. Tandem ab omnibus pugnatum, *Almeria* vi capta, et viginti millia Maurorum, qui in castellum confugerant, vitam pecunia redemere. In antiquis Documentis Toletanis legitur, Christianos Genuenses cepisse Almeriam *mense Octobri Æra* MCLXXXV. Omnes historici fidem faciunt Garsiam Ramirem Navarræ regem in hac expeditione Alphonso imperatori nunquam defuisse, et Justinianus in Annal. Genuæ lib. 2, ait : « Haud alia classis potentior Genua solverat, ex quo qui in vivis erant recordabantur ». Mariana lib. 10, cap, 18, ait Almeriam, antiquis Abderam seu portum magnum dictam, ea tempestate firmissimam, ad Mediterranei maris littus si

[1] Vel Baena, sed Baena octo leucis a Corduba dissita.
[2] Baesa vel Byaca celebris Bæticæ urbs.
[3] Post ista facinora pleraque exercitus pars a signis discessit, paucique cum Alphonso imperatore remansere.
[4] Id est, cognatus.
[5] Guillelmus Monspelii comes.
[6] Quia scirent bello fatigatæ.
[7] Alphonso nempe pugnandi avido.
[8] Bello fessis.
[9] Interim Arnoldus episcopus Astoricensis eos subsidiis corroboravit.

tam in potestatem Christianorum venisse XVI kalend. Novemb. currentis anni.

24. *Victoriæ Alphonsi Portugalliæ regis.* — Historici Lusitani referunt hoc anno *Alphonsum* Portugalliæ regem *Scalabim* oppidum amplissimum Lusitaniæ ad Tagum fluvium, tredecim leucis ab Ulyssipone in ortum dissitum, *Santarenum* vulgo nuncupatum, scalis admotis expugnasse, et ipsammet *Ulyssiponem* post obsidionem quinque mensium sibi subjecisse. Addunt eam captam non fuisse, nisi ingens classis Francorum, Anglorum, Flandrorum, Alemannorum, aliorumque Septentrionalium in Terram-Sanctam adversus Saracenos proficiscentium tempestate ad ostia Tagi abrepta fuisset, et Christianis Lusitaniæ operam suam commodasset. Urbs expugnata, hostesque internecione deleti hoc anno *die XXV Octobris* sancto Crispino sacra. Hostium ducenta millia in magna illa urbe occisi. Verum Franci illi, aliique ii sunt, quorum Helmoldus mentionem facit, quosque asserit Ulyssiponem expugnasse; Helmoldus autem hoc tempore vivebat. Vivebant et continuator Anselmi Gemblacensis, Robertus de Monte et Dodechinus abbas, qui in Chronicis ad hunc annum hanc Ulyssiponensis urbis obsidionem, et Saracenorum ex ea expulsionem egregie describunt. Ait Dodechinus, ducentas fere naves Anglicas et Flandricas huic expeditioni interfuisse, et Christianos in *festo virginum undecim millium* illos prœlio fudisse, die nempe XXI mensis Octobris. Robertus vero de Crucesignatis ait: « Cum hymnis Ecclesiam dedicantes, episcopum ibi et clericos ordinaverunt », currenti nempe anno.

25. *Pessimus status Almorabitarum in Hispania et Africa.* — Ideo Mauri tot jacturas passi, quia Christiani conjunctis viribus adversus eos pugnabant, ipsique nullum ab Africanis auxilium accipiebant, quia hi bellis civilibus et externis lacerabantur *Abdelmumen* victorias suas prosequens Salam, vulgo *Sale*, Mauritaniæ Tingintanæ urbem, in ora Oceani Atlantici regnoque Fezzæ sitam, obsidione cinxit, anno Hegiræ DXLI, sed tanta erat tunc Almorabitarum debilitas ut suis auxilium ferre non poterint. Hinc magis animatus *Abdelmumen* Septam. Hispanis *Ceutam*, urbem tunc Mauritaniæ Tingentanæ, nunc regni Fezzæ, et quasi Africæ et Hispaniæ clavem, obsedit, eamque exeunte anno Hegiræ DXLI, seu currenti Christi anno juxta Noveirium sibi subdidit.

26. *Victoriæ de Mauris reportatæ a Rogerio Siciliæ rege.* — Parte alia *Rogerius* Siciliæ et Neapolis rex ingenti classe militum, qui excensionem facerent, instructa, parvam Africam, cui dominabatur *Alhasanus* e familia Ziridum, qui *Ali* patri anno Hegiræ DXV successerat, aggressus est. Jam *Rogerius* Melitam, aliasque vicinas insulas occuparat, sed restabat *Girba*, hodie in regno Tripolitano, et vix uno milliari a continenti Africæ, a Gallis dicta, *L'île-de-Gerbes*: eam hoc anno occupavit Rogerius teste Noveirio, a quo perfugium piratarum appellatur. Ad hæc anonymus Casinensis ait: « Anno MCXLVI, Rogerius cepit Tripolim », annoque MCXLVII scribit: « Sol obscuratus est IV kal. Novemb. » et addit: *Rex Rogerius cepit Africam* incolis, *Mahadiam* dictam, quæ præcipua sedes fuerat Ziridum Africæ proprie dictæ. Ita legi in optimis Mss. Montis-Casini, asserit Peregrinius in Notis ad illum anonymum; Codex enim impressus, quem secutus est Caracciolus, annum unum minus numerat usque ad annum Christi MCLII; verum eclipsis solaris, quæ mense Octobri contigit, currentem annum necessario designat. Anonymus tamen Montis-Casini, seu potius ejus librarius in die erravit, et loco *IV kal. Novembr.* legendum *VII kal. Novemb.* ut Auctarium Gemblacense a Miræo editum habet.

27. *Aliæ Rogerii de Mauris victoriæ.* — Rogerius rex, teste eodem Noveirio, Tripolim in suam ditionem redegit, et ut habet geographus Nubiensis pag. 88: « Tripolis est urbs fortis, saxeo muro vallata, sita prope littus maris. etc. Hanc expugnavit Rogerius anno (nempe Hegiræ) DXL, qui mulieribus captivis ductis, viros incolas peremit ». Tum anno Hegiræ DXLI, movit exercitum ad *Mahadiam* Aphrodisium alias vocatam, nuncque a Gallis, ut jam diximus, *Afrique*. Ea est hodie in ora regni Tunetani, et viginti leucis ab Adrumeto in ortum distat. *Alhasanus* rex ea derelicta ad *Abdelmumen* ejus auxilium imploraturus venit, sed nihil ab eo obtinere potuit. Quare ea Rogerio regi vere hujus anni dedita, sicuti et Safacos, Capsia, et ejusdem oræ reliqua oppida. Arabes in ea regione habitantes se ejus dominio subdidere, et Africani ei tributum penderunt. Eo in statu erat Africa, quando Christiani hoc anno in Hispania narratas victorias retulere. *Almowehidini*, seu Almoades, toti ad exterminium *Almorabitarum* intenti erant, eodemque tempore, seu anno Hegiræ DXLII, Abdelmumen Marochium ubi versabatur imperator Ishac Ebnali suis copiis exercituque sepivit. Fortissimum tamen illud oppidum nonnisi anno sequenti expugnatum, teste Noveirio.

28. *Crucesignati in Slavos pugnant.* — Helmoldus cap. 63, postquam de duobus prioribus crucesignatorum exercitibus locutus est, subdit: « Tertius signatorum exercitus devotaverunt se ad gentem Slavorum, Obotritos scilicet et Lutricios (de quibus videnda quæ diximus cum de missione sancti Ottonis Bambergensis episcopi egimus), nobis (sc. Lubecensibus) confines, ulturi mortes et exterminia quæ intulerunt Christicolis, præcipue vero Danis. Hujus vero expeditionis capitanei erant Albero Hammemburgensis, et universi Saxoniæ episcopi » et magnates ibidem nominati. Slavi cum classe sua ad ostium Travenæ (seu Travæ Fl. ad quod posita Lubeca in Wagria Holsatiæ tractu) venerunt, et « die qua sanctorum Joannis et Pauli passio veneranda celebratur », in Lubecanos multa potatione ebrios irruerunt, multos interfecerunt, et « duæ equitum turmæ omnem

Wagirensium terram pervagantes, quidquid in suburdio Sigeberg repererunt, demoliti sunt »; Lubeca enim posita in Wagria seu Wagaria, sicuti et Segeberta. Quare magnus adhuc numerus infidelium erat in illis partibus.

29. *Tessera militaris Saxonum crucesignator.* — Saxo Grammaticus, qui hoc tempore vivebat lib. 14 Hist. Danicæ pag. 254, de his crucesignatis varia notavit. Eugenius III, datis per Europam Epistolis, universis Catholicorum provinciis præcepit confinem sibi barbariem incessere. Quia vero Canutus et Sueno defuncto Erico de jure regni Danici contendebant, pacem pro tempore statuunt, et Sclaviam petunt, Germanis ex condicto diversam ejus invadentibus plagam. *Ascerus* Roschildensis episcopus, qui classis a rege curam acceperat officio suo non bene functus est, sed gesta ab aliis loco laudato legenda. Hic tamen non prætermittendum, Ottonem Frisingensem, unum ex crucesignatis lib. 1, cap. 40, scribere, iis qui huic expeditioni, tam Orientali, quam Septentrionali nomina sua dabant, diversas pro tessera militari sanctæ crucis imagines datas fuisse : « Saxones vero, inquit, quia quasdam gentes spurcitiis idolorum deditas vicinas habent, ad Orientem proficisci abnuentes, cruces itidem, easdem gentes bello attentaturi, assumpserunt, nostris in hoc distantes, quod non simpliciter vestibus assutæ essent, sed a rota subter posita in altum protendebantur ».

EUGENII III ANNUS 4. — CHRISTI 1148.

1. *Appulsus exercituum in Palæstinam.* — Millesimus centesimus quadragesimus octavus sequitur annus, Indictione undecima inchoatus, quo Francorum exercitus sub rege Ludovico, qui anno superiori post Ascensionem Domini e Gallia solverat, in Syriam prope Antiochiam, circa mediam Quadragesimam, fractus maris tempestatibus appulit, atque Hierosolymam pervenit Dominica Passionis. Conradus autem Romanorum rex Paschali hebdomade Palæstinum littus attigit, et post paucos dies ad sanctam civitatem pervenit. Hæc de tempore Otto Frisingensis episcopus [1], qui cum Conrado rege crucesignatus, eam laboriosissimam peregrinationem suscepit atque confecit. Porro orta contentione inter principes, unius anni trivere tempus, et nihil penitus dignum memoria peregerunt ; cumque proxime accepturi essent Damascum in deditionem : inconsulte nimis circumventi proditionibus, solvere obsidionem. Sed hæc tu pete, si plenius scire cupis, a Sugerio atque Tyrio, nam hæc nobis satis ad institutum.

2. *In Concilio Rhemensi Eon insignis hæreticus damnatus.* — Quo ipso anno, media Quadragesima, indictum Rhemis ab Eugenio papa generale Concilium celebratur. De tempore ita fidem certam facit idem qui superius Otto, cum ait [1] : « Igitur volvente tempore, cum eadem mediana Quadragesima adveniret, (ad quod tempus scilicet indictum fuerat Rhemense Concilium) dumque a Turcis populi dispersi Hierusalem tendentes, per altum navigaremus æquor, in Basilica Dei genitricis semperque Virginis Mariæ Rhemis, præsidente summo Pontifice Eugenio sedit Concilium ». Hoc quod ad certum tempus Rhemensis Concilii declarandum ex Ottone, sed et a Roberto in Appendice ad Sigebertum idem omnino asseritur, hoc ipso anno quadragesimo octavo post millesimum et centesimum contigisse a papa Eugenio Rhemis undecimo kalend. Aprilis Concilium celebrari : « In quo, inquit, hæreticus quidam de Britannia adductus damnatur, qui se prophetam vel magnum quemlibet, et nomine suo alludens (Eon enim dicebatur) eum qui venturus est judicare vivos et mortuos, et sæculum per ignem, se esse dicebat, et de suis quosdam quidem angelos, alios autem Apostolos faciebat, et propriis Angelorum, seu Apostolorum nominibus appellabat ; quo plane signo et ipsum ex Manichæorum officina prodiisse possumus intelligere ex iis quæ dicta sunt suo loco de Manichæis. Qui », pergit Robertus, « in

[1] Otto in Frid. l. 1. c. 58.

[1] Otto in Frid. l. 1. c. 55.

Concilio damnatus, sub custodia Rhemensis archiepiscopi non multo post defunctus, vita pariter caruit et memoria ». Hæc Robertus; eadem fere [1] Otto Frisingensis, qui tamen eum traditum Sugerio abbati S. Dionysii custodiendum, quod curaret ipse, rege absente, regnum, affirmat; quem nec hæretici nomine putat fuisse dicendum, sed fatui, nisi quod non huic soli, sed hæreticis omnibus fatuitas sit justissime adscribenda. Cæterum ne levitatis arguendus sit tam nobilis Patrum consessus, quod insanum hominem introduci voluerit in plenam Synodum : primo dicendum, Apostolum ad hos etiam non contemnendos omnino Ecclesiam obligasse, dicentem [2] : *Debitores sumus sapientibus et insipientibus.* Deinde quod magnam homo iste multitudinem seduxisset, et adhuc complures ex illis obstinatissimi in errore persisterent, ipsorum ratio habenda erat. Hæc autem ut accipias, locupletius de impostore agendum. Auditurus namque eris miranda, lector, quibus obstupescas, narrata ab auctore hujus sæculi Willelmo Neubrigensi, qui res ab eodem perditissimo homine gestas ad Rhemense Concilium perductas sic refert [3] :

3. « Circa idem tempus Eugenius papa Romanus ad Sedis Apostolicæ regimen ex vitæ regularis districtione assumptus, Ecclesiasticæ studio disciplinæ in Gallias veniens, generale Concilium instituit Rhemis : in quo dum sederet cum omni frequentia episcoporum atque nobilium, oblatus est ei quidam vir pestifer, qui spiritu plenus diabolico, præstigiali astutia tam multos seduxerat, ut fretus sequentium numero per diversa loca formidabilis aberraret, Ecclesiis maxime monasteriisque infestus. Diu itaque multumque debacchatus, tandem a Rhemensi archiepiscopo captus est, sapientia vincente malitiam, et sancto Concilio exhibitus. Eudo is dicebatur, natione Brito, agnomen habens de Stella, homo illitteratus et idiota, ludificatione dæmonum ita dementatus, ut cum sermone gallico *Eon* diceretur, ad suam personam pertinere crederet, quod in Ecclesiasticis exorcismis dicitur, scilicet; *per eum qui venturus est judicare vivos et mortuos, et sæculum per ignem.* Ita plane fatuus, ut *Eon*, et *eum* nesciret distinguere, sed supra modum stupenda cæcitate crederet esse dominatorem et judicem vivorum et mortuorum : eratque per diabolicas præstigias tam potens ad capiendas simplicium animas, ut tanquam ex muscis aranearum opere irretitis, seductam sibi multitudinem aggregaret, quæ tota illum, tanquam dominum dominorum individue sequeretur. Et interdum quidem mira velocitate per diversas provincias ferebatur, interdum vero morabatur cum suis omnibus in locis desertis et inviis, moxque instigante diabolo erumpebat improvisus, Ecclesiarum maxime ac monasteriorum infestator.

4. « Accedebant ad eum plerumque noti ejus et propinqui : erat enim non infimi generis, sive ut eum familiari ausu corriperent, sive ut, quomodo se circa eum res haberet, cautius explorarent. Videbatur autem esse circa eum ingens gloria, apparatus fastusque regius, et qui cum eo erant, sollicitudinis laborisque experles, pretiose indui, splendide epulari, et in summa lætitia agere videbantur, in tantum, ut plerique qui ad corripiendum eum venerant, conspectu ejus non vera, sed phantastica gloria corrumperentur. Fiebant hæc enim, sed phantastice per dæmones : a quibus scilicet misera illa multitudo, non veris et solidis, sed aeriis potius cibis in locis desertis alebatur. Nam sicut postmodum per quosdam audivimus, qui in ejus fuerant comitatu, eoque sublato, tanquam agentes pœnitentiam per orbem vagabantur, in promptu ejus erant, quotiescumque volebat, panes, carnes, pisces, et quique cibi lautiores.

5. « Verum quod iidem cibi non solidi, sed aerii fuerint, subministrantibus invisibiliter spiritibus aeris hujus, ad capiendas magis quam pascendas animas, hinc elucet, quod quantamcumque ex cibis illis repletionem modico ructu exinanitam tanta mox sequebatur esuries, ut eosdem cibos illico repetere cogerentur. Quicumque forte ad eos accedens, ex cibis eorum vel modicum gustasset, ex participatione mensæ dæmoniorum mente mutata, spurcissimæ multitudini continuo adhærebat. Et quicumque ab eis aliquid in qualibet specie accepisset, periculi expers non erat.

« Denique fertur, quemdam militem propinquum illius pestiferi accessisse ad eum, et simpliciter monuisse, ut abjurata nefanda secta illa per communionem Christianæ gratiæ, proprio generi redderetur. Ille hominem astute suspendens, ostendit ei in multiplici specie phantasticarum opum amplitudinem, ut blandiente visarum rerum illecebra caperetur. Propinquus, inquit, noster es, sume de nostro, quod et quantum vis. Verum homo prudens cum verba correptionis in ventum fudisset, exivit ut abiret. Armiger vero ejus conspectum miræ pulchritudinis accipitrem in propriam perniciem concupivit. Quo petito et accepto, dominum suum jam abeuntem cum lætitia sequebatur. Cui ille : Abjice cito quod portas, non enim est avis, ut videtur, sed dæmon sic transformatus; cujus verbi veritas post modicum claruit. Cum enim insipiens nollet audire monentem, primo conquestus quod accipiter ille unguibus sibi pugnum fortius stringeret, mox ab eodem per manum in aerem sublevatus deinceps non comparuit.

6. « Sane cum pestifer ille ita debaccharetur (ut dictum est sæpius) a principibus ad vestigandum et prosequendum cum exercitus frustra mittebatur; quæsitus enim non inveniebatur. Tandem vero fraudatus ope dæmonum, cum non amplius per illum debacchari sinerentur (non enim nisi a superioribus potestatibus justo Dei judicio relaxan-

[1] Ot. in Frid. l. I. c. 54, 55. — [2] Rom. I. — [3] Wil. Neubrig. l. I. c. 19.

tur) levi negotio a Rhemensi archiepiscopo comprehensus est, et populus quidem stolidus qui eum sequebatur dilapsus est. Porro discipuli, qui ei arctius adhærebant ejusque cooperatores extiterant, cum ipso capti sunt.

« Cum ergo staret in conspectu Concilii, interrogatus a summo Pontifice quisnam esset, respondit: Ego sum ille qui venturus est judicare vivos et mortuos, et sæculum per ignem. Habebat autem in manu sua baculum inusitatæ formæ; in superiori scilicet bifurcum. Interrogatus quid sibi vellet baculus ille: Res, inquit, grandis mysterii est. Quamdiu enim sicut nunc videtis, duobus cælum capitibus suspicit: duas orbis partes Deus possidet, tertiam mihi partem cedens. Porro si eadem duo superiora capita baculi submittam usque ad terram, et inferiorem ejus partem quæ simplex est erigam ut cælum suspiciat, duabus mundi partibus mihi retentis, tertiam tantummodo partem Deo relinquam. Ad hæc risit universa Synodus, derisitque hominem tam profunde datum in reprobum sensum. Jussus autem ex decreto Concilii, ne pestis iterum serperet, diligenter custodiri, tempore exiguo supervixit.

7. « Discipuli vero ejus, quos magnis insignierat nominibus, alium scilicet vocans Sapientiam, alium Scientiam, alium Judicium, et in hunc modum cæteros, cum sanam doctrinam nulla ratione reciperent, potius obstinatissime de falsis gloriarentur vocabulis: in tantum, ut ille qui judicium dicebatur, suis detentoribus ultricem infelici fiducia comminaretur sententiam. Curiæ prius et postea ignibus traditi ardere potiusquam ad vitam corrigi maluerunt. Audivi a quodam venerabili viro, qui interfuit dum hæc agerentur, quod audierit illum, qui Judicium dicebatur, eum ad supplicium duceretur, crebro dicentem: Terra, findere: tanquam ad oris ejus imperium terra aperienda esset, et devoratura sicut Dathan et Abiron, hostes ejus. Tanta vis semel infixi cordibus erroris fuit ». Hactenus Neubrigensis. Sed jam ad ejusdem Rhemensis Concilii Acta revocemus orationem.

8. *Fidei Symbolum contra Giliberti errores, et Concilii Rhemensis canones.* — Inter alia autem, perlatas ad Synodum regum causas esse sic narrat: « Venerunt ad prædictum Concilium cum Bulla Aurea nuntii junioris Romanorum regis Henrici, tam de sublimatione sua ad imperium Romano Pontifici significantes, quam de tribus fratribus ducatus Poloniæ, qui ejecto quarto et seniore, ducatum intra se diviserant; ac de episcopis illius provinciæ, qui super hoc patri ipsorum juramentum præstiterant, querimoniam facientes ». Sed quid de his in Concilio fuerit definitum, dicere prætermittit.

Insuper autem statutos fuisse in eadem Synodo complures canones spectantes ad disciplinam Ecclesiasticam in usum pristinum revocandam, ex S. Bernardo, qui ex illis aliquot recitat in libris de Consideratione ad Eugenium, possumus intelligere, dum quarto anno a tempore isto conqueritur apud ipsum Pontificem, non servari, quæ in proximo præcedenti Rhemensi Concilio statuta fuissent.

At primum omnium ante canones ad disciplinam Ecclesiasticam pertinentes describendum est, quod Eugenius ipse post Concilium Rhemense Symbolum fidei promulgandum statuit contra errores Giliberti. Sed antea hic recensendos errores ipsos, uti leguntur in Codice Gallicano, operæpretium existimamus, his verbis:

9. ASSERTIONES GILIBERTI PORRETANI PICTAVIENSIS EPISCOPI.

« Quod divina natura, quæ divinitas dicitur, Deus non sit, sed forma qua Deus est, quemadmodum humanitas homo non est, sed forma qua est homo.

« Quod cum Pater, et Filius, et Spiritus sanctus unum esse dicuntur, nonnisi una divinitate esse intelligantur, nec converti possit, ut unus Deus, vel una substantia, vel unum aliquid, Pater et Filius, et Spiritus sanctus esse dicatur.

« Quod tres personæ tribus unitatibus sint tria, et distinctæ proprietatibus tribus, quæ non sunt ipsæ personæ, sed sunt tres res æternæ, et ab invicem a divina substantia in numero differentes.

« Quod divina natura non sit incarnata ». His præpositis, hæc sequuntur:

« Anno Domini millesimo centesimo quadragesimo octavo, Symbolum istud sub Eugenio Tertio papa in Rhemensi Concilio firmatum est a Patribus provinciarum.

« Credimus et confitemur simplicem naturam divinitatis esse Deum, nec aliquo sensu Catholico posse negari quin divinitas sit Deus, et Deus divinitas. Sicubi vero dicitur, Domini sapientia sapientem, magnitudine magnum, divinitate Deum esse, et alia hujusmodi, credimus nonnisi ea sapientia, quæ est ipse Deus, sapientem esse: nonnisi ea magnitudine, quæ est ipse Deus, magnum esse: nonnisi ea æternitate, quæ est ipse Deus, æternum esse: nonnisi ea unitate unum, quæ est ipse; nonnisi ea divinitate Deum, quæ est ipse, id est, seipso sapientem, magnum, æternum, unum, Deum.

« Cum de tribus personis loquimur, Patre et Filio, et Spiritu sancto, ipsas unum Deum, unam divinam substantiam esse fatemur. Et e converso cum de uno Deo, una divina substantia loquimur: ipsum unum Deum, unam divinam substantiam esse tres personas confitemur.

« Credimus et confitemur solum Deum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum æternum esse, nec aliquas omnino res, sive relationes, sive proprietates, sive singularitates, vel unitates dicantur, vel alia hujusmodi adesse Deo, quæ sint ab æterno, et non sint Deus.

« Credimus et confitemur, ipsam divinitatem,

sive substantiam divinam, sive naturam divinam dicas, incarnatam esse, sed in Filio ». Hucusque Symbolum fidei post idem Rhemense Concilium promulgatum. Statuti sunt enim prius canones decem et septem, quorum duo nacti sumus exemplaria, alterum Vaticanum, Gallicanum vero alterum, missum Romam ad Gregorium papam, decimum tertium a Jacobo Amioto episcopo Autisiodorensi, sed desiderantur in Vaticano canones fidei spectantes ad damnationem errorum Giliberti, quos ex Gallicano posuimus. In reliquis autem, si quæ inventa sunt admodum levia ab invicem discrepantia, ponuntur in margine. Post canones vero sancitos, dimissa Synodo, cum delectis insignioribus doctrina episcopis, seorsum convenit Eugenius papa ad imponendam manum postremam erroribus Giliberti, cum et ab eodem Pontifice prædictum firmatum est Symbolum, quod nos honoris causa, ut factum reperimus in Codice Gallicano, primo loco posuimus, et post ipsum canones, uti sequuntur :

10. « 1. Qui ab episcopis suis anathematis sententia condemnantur, quoniam a communione Ecclesiastica removentur, diabolicæ dignoscuntur subjici potestati. Non enim est homo qui ligat, sed Christus, qui hanc ministris suis exhibuit (tribuit) potestatem. Ideoque a suis episcopis excommunicatos ab aliis recipi (suscipi) modis omnibus prohibemus; episcopus autem qui sententiam promulgaverit, eam vicinis episcopis enuntiet (annuntiet). Qui vero excommunicato, donec ab eo qui eum excommunicaverat, vel ab auctoritate Sedis Apostolicæ absolvatur, scienter communicare præsumpserit, eadem excommunicationis sententia ipsum teneri censemus.

« 2. Præcipimus etiam [1], quod (ut) tam episcopi, quam clerici, neque in superfluitate, seu inhonesta varietate colorum, aut scissura (fissura) vestium, neque in tonsura, intuentium, quorum forma et exemplum esse debent, offendant aspectum; sed potius ita in suis actibus ea (errata) condemnent, ut amorem innocentiæ conversatione demonstrent, sicut dignitas exigit ordinis clericalis. Quod si moniti ab episcopis suis infra undecim dies non obtemperaverint, Ecclesiasticis beneficiis eorumdem pontificum auctoritate priventur. Episcopi vero si præfixam pœnam irrogare neglexerint : quia inferiorum culpæ ad nullos magis referendæ sunt, quam ad desides negligentesque rectores, tamdiu ab episcopali (pontificali) officio abstineant, donec pœnam a nobis constitutam clericis sibi subjectis imponant, nec etiam (eam) nisi præcedente congrua satisfactione relaxent.

« 3. Præterea quod a patribus nostris propensiori cura novimus constitutum, nos quoque præcipimus observari : ut qui in ordine subdiaconatus aut supra uxores duxerint, aut concubinas habuerint, officio atque Ecclesiastico beneficio careant.

[1] XXI. q. IX. c. ult.

« 4. Ad majorem [1] autem domus Dei decorem adjicientes, statuimus, ut sanctimoniales et mulieres quæ canonicæ nominantur, et irregulariter vivunt, juxta beatorum Benedicti et Augustini rationem (regulam) vitam suam in melius corrigant et emendent : superfluitatem et inhonestatem vestium recidant, et in claustro sint assidue permanentes (communi) choro, refectorio et dormitorio sint contentæ, et relictis præbendis et aliis propriis, earum necessitatibus de communi provideant (provideatur). Quod si usque ad proximum Apostolorum festum non adimpleverint, ex tunc in earum Ecclesiis, donec hoc nostrum mandatum adimpleverint (adimpleant), divina prohibemus officia celebrari ; et si qua ipsarum mortua fuerit, Christianorum careat sepultura. Prohibemus etiam, ne in earumdem collegiis aliqua quæ irregulariter (nisi regulariter) victura fuerit, recipiatur.

« 5. Decernimus etiam [2] (autem), ut laici Ecclesiastica terminare negotia non præsumant ; et episcopi, abbates, archidiaconi, et alii Ecclesiarum prælati de negotiis Ecclesiasticis, vel de aliis quæ spiritalia esse noscuntur, aliquorum laicorum judicio non disponant; nec propter eorum prohibitionem Ecclesiasticam dimittant justitiam exercere.

« 6. Auctoritate quoque Apostolica prohibemus, ut nullus advocatus, præter jus et beneficium antiquitus constitutum sibi aliquid accipere (quid arripere) vel usurpare præsumat. Sub advocatos vero et (caret) exactores eorum modis omnibus ab Ecclesiarum infestationibus removeri præcipimus. Quod si quis contra hanc sententiam (prohibitionem) a nobis promulgatam de cætero attentare præsumpserit, Christianorum careat sepultura.

« 7. Quia vero continentia [3], et Deo placens munditia in Ecclesiasticis personis et sanctis Ordinibus dilatanda est, sanctorum Patrum, et prædecessoris nostri papæ Innocentii vestigiis inhærentes statuimus, quatenus episcopi, presbyteri, subdiaconi, regulares canonici, monachi, atque conversi professi, qui sacrum transgredientes propositum, uxores sibi copulare præsumpserint, separentur : hujusmodi namque copulationem, quam contra Ecclesiasticam rationem (regulam) constat esse contractam, matrimonium non esse censemus. Qui etiam ab invicem separati, pro tantis excessibus condignam pœnitentiam agant. Id ipsum quoque de sanctimonialibus, si, quod absit, nubere tentaverint, observari præcipimus.

« 8. Divinarum legum manifesta est disciplina, et sanctorum Patrum decreta sanxerunt, uti decimas Ecclesiarum, quas in usus pietatis concessas canonum demonstrat auctoritas, laici non debeant possidere. Nos quoque ne id fiat, modis omnibus prohibemus, sive ab episcopis, sive a regibus, vel

[1] XVIII. q. II. c. 25. — [2] C. Decernimus de Judiciis. — [3] XXVII. q. I. c. 46.

quibuslibet personis acceperint, nisi Ecclesiæ reddiderint, sacrilegii crimen committunt, et periculum æternæ damnationis incurrunt.

« 9. Illud [1] etiam duximus annectendum, ut nullus in archidiaconum nisi diaconus vel presbyter ordinetur. Archidiaconi vero, decani, vel præpositi, qui infra ordines prænominatos existunt, si inobedientes ordinari contempserint, suscepto honore priventur. Prohibemus etiam (autem) ne adolescentibus, vel infra sacros ordines constitutis, sed qui prudentia et merito vitæ clarescunt, prædicti concedantur honores.

« 10. Præcipimus etiam [2], ne presbyteris conductitiis Ecclesiæ committantur, et unaquæque Ecclesia, cui facultas suppetit, proprium habeat sacerdotem, nec ab ejus regimine alicujus nisi episcopi, in cujus parochia fuerit, vel archidiaconi, (aut) canonico judicio depellatur. Cui de bonis Ecclesiæ tantum beneficii præbeatur, unde convenienter valeat sustentari.

« 11. Præcipimus quoque [3], ut presbyteri, clerici, monachi, conversi, peregrini, mercatores, rustici euntes et redeuntes, et in agricultura existentes, et animalia cum quibus arant, et oves omni tempore sint securæ. Si quis autem hoc nostrum statutum violare præsumpserit, episcopus, in cujus parochia fuerit, omni trepiditate (tepiditate) seposita, canonicam de ipso justitiam faciat.

« 12. Temerariam [4] quoque militum audaciam, qui ad detestabiles nundinas vel ferias ex condicto solent ad ostensionem suarum virium convenire, unde mortes (hominum et pericula) corporum et animarum sæpius provenerunt, omnino (sibi) fieri interdicimus. Quod si quis ibidem cæsus vel mortuus fuerit, pœnitentia ei et viaticum non negetur; Ecclesiastica tamen careat sepultura.

« 13. Nihilominus [5] præsentis scripti serie statuta prædecessoris nostri felicis memoriæ papæ Innocentii confirmantes, decernimus, ut si quis, suadente diabolo, tanti sacrilegii reatum incurrerit, quod in clericum vel monachum violentas manus mittat (injiciat), anathemati subjaceat, et nullus episcoporum illum præsumat absolvere, nisi mortis urgente periculo, donec Apostolico conspectui præsentetur, et ejus mandatum suscipiat.

« 14. Hac etiam consona sanctorum Patrum definitione sancimus, ut in eos qui ad Ecclesiam, vel cœmeterium confugerint, nullus manus mittere audeat. Quod (si) qui fecerit, anathema sit.

« 15. Innovamus etiam [6], ut si quis malo studio, sive pro odio, sive pro vindicta ignem apposuerit, vel apponi fecerit aut appositoribus consilium vel auxilium scienter tribuerit, excommunicetur. Et si mortuus fuerit incendiarius, Christianorum careat sepultura. Nec absolvatur, nisi prius damno cui intulit secundum facultatem suam resarcito, juret se ulterius ignem non appositurum. Pœnitentia Dei (ei) detur, ut Hierosolymis, aut in Hispania in servitio Dei per annum permaneat. Si quis vero archiepiscopus vel episcopus hoc relaxaverit, damnum restituat, et per annum ab officio pontificali abstineat. Sane regibus et principibus facultatem faciendæ justitiæ non negamus.

« 16. Præcipimus etiam, ut pro (per) chrismatis, et olei sacri, et sepulturæ acceptione, (acceptionem) nullum pretium exigatur.

« 17. Illud etiam quod a prædecessore nostro papa Innocentio statutum est innovantes ordinationes factas a filio Petri Leonis, et aliis schismaticis et hæreticis, evacuamus, et irritas esse censemus.

« Quia etiam Apostolica Sedes, quod rectum est, consuevit attenta consideratione defendere, et quod devium invenitur esse evitare (esse invenerit evitare), præsentis decreti auctoritate præcipimus, ut nullus omnino hominum hæresiarchas et eorum sequaces, qui in partibus Gasconiæ, aut Provinciæ.... vel alibi commorantur, manuteneat vel defendat : nec aliquis eis in terra sua receptaculum præbeat. Si quis autem vel eos de cætero retinere, vel ad alias partes proficiscentes eorum errori consentiens recipere forte præsumpserit, quo iratus Deus animas percutit, anathemate feriatur, et in terris eorum donec condigne satisfaciant, divina celebrari officia interdicimus ». Hactenus ex Codice Vaticano. Sed audiamus querelas S. Bernardi, Eugenium compellantis verbis istis de neglectu canonum ejusdem Rhemensis Concilii [1] :

11. « Mihi, inquit, in promptu est (ut multa et innumera prætermittam, quæ passim neglecta jacent) nonnulla etiam ex his, quæ plantavit dextera tua, convulsa monstrare. Nonne os tuum in Rhemensi Concilio subjecta capitula promulgavit ? Quis ea tenet ? quis tenuit ? Falleris, si teneri putas : si non putas, ipse peccasti, aut statuens quæ non tenerentur, aut quod non tenentur dissimulans [2]. Præcipimus, aisti, ut tam episcopi, quam clerici neque in superfluitate seu inhonesta varietate colorum, aut scissura vestium, neque in tonsura, intuentium (quorum forma et exemplum esse debent) offendant aspectum ; sed potius ita in suis actibus errata condemnent, ut amorem innocentiæ conversatione demonstrent, sicut dignitas exigit ordinis clericorum. Quod si moniti ab episcopis suis intra quadraginta dies non obtemperaverint, Ecclesiasticis beneficiis eorumdem pontificum auctoritate priventur. Episcopi vero si præfixam pœnam irrogare neglexerint ; quia inferiorum culpæ ad nullos magis referendæ sunt, quam ad desides negligentesque rectores : tamdiu ab officio pontificali abstineant, donec pœnam a nobis constitutam clericis sibi subjectis imponant.

[1] Dist. [illegible] — [2] [illegible] et pace. — [5] De [illegible] — [6] [illegible] viii, c. 32

[1] [illegible] iv. — [2] [illegible] onc. Rhem. c. 2

« Illud etiam[1] duximus annectendum, ut nullus in archidiaconum vel decanum, nisi diaconus et presbyter ordinetur ; archidiaconi vero, decani, et præpositi, qui infra ordines prænominatos sunt, si inobedientes ordinari contempserint, honore suscepto priventur.

12. « Prohibemus autem[2], ne adolescentibus, vel infra sacros ordines constitutis, sed qui prudentia, et vitæ merito clarescunt, prædicti concedantur honores ». His vero recitatis, hæc subjicit : « Verba tua hæc tu sanxisti : quid effectui mancipatum ? Adhuc adolescentes, adhuc qui infra sacros ordines sunt, in Ecclesia promoventur. Quod ad primum capitulum pertinet, luxus vestium interdictus, sed non restrictus : pœna dictata, sed minime secuta est. Jam quartus annus est, ex quo datum mandatum audivimus, et neminem adhuc clericorum privatum beneficio, neminem episcoporum suspensum ab officio, luximus. At luctu amarissimo dignum quod secutum est. Quid hoc? Impunitas incuriæ soboles, insolentiæ mater, radix impudentiæ, transgressionum nutrix etc. » Queritur enim de his pluribus. Porro ex hujusmodi sancti Bernardi textu, corrige Decretum Gratiani, ubi sub nomine Innocentii Secundi, in Concilio Romano recitatus habetur ejusmodi canon de non promovendis iisdem adolescentibus[3], nisi dixerimus, idipsum ab Innocentio in Romano Concilio constitutum, quod postea ab Eugenio in Rhemensi Concilio fuit iteratum.

13. *Gilibertus confutatus resipiscit : in cujus causa cur S. Bernardus in cardinales offenderit.* — His absolutis, introducta est in Concilium Giliberti episcopi Pictaviensis causa, in qua idem Gilibertus expertus est sanctum Bernardum vehementissimum contradictorem. Qui cum adeo perstringeret illum, ut omnino convinceret ipsum hæreticum, Eugenius papa consulens tanti episcopi famæ, id seorsum post dimissum Concilium faciendum duxit. Testatur hæc Gofridus in Vita ipsius sancti Bernardi, cum ait[4] : « Igitur in Concilio, quod in urbe Rhemorum papa venerabilis Eugenius celebravit, egit cominus adversus hunc Gilibertum Ecclesiæ sanctæ suo tempore singularis athleta Bernardus : primo quidem totum, quod ille verborum cavillationibus occultare nitebatur, eliciens; deinde vero tam suis ratiociniis, quam sanctorum testimoniis biduana disputatione redarguens. Considerans sane, nonnullos ex his qui præsidebant, jam quidem animadvertentes blasphemiam in doctrina, adhuc tamen avertentes injuriam a persona; accensus est zelo, et domesticam sibi Ecclesiam seorsum convocat Gallicanam. Communi denique consilio a Patribus decem provinciarum, aliis autem episcopis et abbatibus plurimis, dictante viro Dei, novis dogmatibus opponitur Symbolum novum. Cui etiam subscribuntur nomina singulorum, ut eorum videlicet omnium sicut irreprehensibilis fides, sic irreprehensibilis zelus cæteris innotescat. Ita demum Apostolico judicio, et auctoritate universalis Ecclesiæ error ille damnatur. Episcopus Gilibertus an eidem damnationi consentiat, interrogatur : consentiens et publice refutans quæ prius scripserat et affirmaverat, indulgentiam ipse consequitur, maxime quod ab initio cautus fuisset ea lege eamdem ingredi disceptationem, ut promitteret sine ulla sese obstinatione pro Ecclesiæ sanctæ arbitrio correcturum libere suam opinionem ». Hactenus Gofridus. Ex quibus plane illud inducitur, eumdem Gilibertum licet hæretica senserit, hæreticum non fuisse; cum pertinacia, quæ secundum sanctum Augustinum de civitate Dei, facit quemquam hæreticum, omnino caruerit, et hac de causa non fuerit pœna mulctatus privatione episcopatus, quo privandus omnino fuisset ex præscripto sacrarum legum, si convictus fuisset hæreticus, imo et hæresiarcha.

14. At quoad Symbolum novum, quod asserit tunc a sancto Bernardo fuisse conscriptum, atque ab episcopis subscriptum; quænam controversia ejus causa excitata fuerit et tumultus obortus a S. R. E. cardinalibus adversus Eugenium papam, præstat audire ab ejus temporis scriptore Ottone Frisingensi, rem ipsam locupletius prosequente, qui ait[1] : « Itaque finita Synodo, salutiferisque ad innovationem seu confirmationem antiquorum ibidem promulgatis decretorum capitulis, prudentiores et viciniores ad causam episcopi Giliberti terminandam reservantur. Decursa medianæ Quadragesimæ hebdomada, sacroque Dominicæ Passionis tempore inchoante, episcopus Pictavinus, manente adhuc summo Pontifice Rhemis, rursus ad judicium trahitur, in cubiculo, ubi urbis episcopus cum senioribus sedit, vocatur, et ab eo, quid de fide sanctæ Trinitatis sentiat, subtiliter interrogatur etc. » Subjicit disputationem de his tunc habitam coram Eugenio papa, ipso etiam interloquente; atque demum, quæ sanctus Bernardus scribenda curarit capita Catholicæ fidei adversus Giliberti errores, quæ Gofridus nominat Symbolum novum, adversus novos errores ab eodem sancto Bernardo conscriptum, de quo ista Otto habet : « Quam auctoritatem cum determinare vellet Claravallensis abbas, aliqua verba, quæ cardinalibus displicerent protulit, episcopo Pictavino dicente : Et hoc scribatur. Ad quod ille respondit : Scribatur stylo ferreo in ungue adamantino. Moxque ad publicum progressus, omnes quos poterat convocavit. Ibi cum archiepiscopis, virisque religiosis et eruditis contra quatuor prædicta quæ Pictavino episcopo imponebantur capitula, fidem suam in hunc modum ipse cum aliis, et alii cum ipso exposuerunt :

15. « Credimus simpliciter naturam divinitatis

[1] Conc. Rhem. c. 9. — [2] Ibid. — [3] Dist. LX. — [4] Vit. S. Bern. l. III. c. 5.

[1] Ot. Fr. in Frid. l. I. c. 56, 57.

esse Deum, nec aliquo sensu Catholico posse negari, quin divinitas sit Deus, et Deus divinitas. Si vero dicitur, sapientia sapientem, magnitudine magnum, æternitate æternum, unitate unum, divinitate Deum esse, et alia hujusmodi : credimus nonnisi ea sapientia, quæ est ipse Deus, sapientem esse ; nonnisi magnitudine, quæ est ipse Deus, magnum esse : non nisi æternitate, quæ est ipse Deus, æternum esse ; nonnisi unitate quæ ipse est, unum esse; nonnisi ea divinitate Deum quæ ipse est, id est, seipso, sapientem, magnum, æternum, unum, Deum.

« Cum de tribus personis, Patre, Filio, et Spiritu sancto loquimur, ipsas unum Deum, unam divinam substantiam fatemur esse. Et e converso : cum de uno Deo, unaque divina substantia loquimur, ipsum unum Deum, unam divinam substantiam esse tres personas profitemur.

« Credimus solum Deum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum æternum esse, nec aliquas omnino res, sive relationes, sive proprietates, sive singularitates, vel unitates dicantur, et ejusmodi alia a Deo esse, quæ sint ab æterno, et non sint Deus.

« Credimus ipsam divinitatem, sive substantiam divinam, sive naturam divinam dicas, incarnatam, sed in Filio esse ». Ista sunt, quæ S. Bernardus una cum episcopis Gallicanis tunc scribi et servari præcepit, tanquam antidotum adversus propinatos Giliberti errores. At quæ horum causa oborta tunc est controversia inter S. R. E. cardinales, qui aderant, adversus Eugenium papam, ab eodem Ottone sic accipe [1] :

16. « Quod Gallicanæ Ecclesiæ factum tam graviter sacer cardinalium senatus accepit, ut cum magna mentis indignatione curiam intraret, ac tanquam unum corpus effecti, una omnes voce Pontifici suo dicerent : Scire debes, quod a nobis per quos tanquam per cardines universalis Ecclesiæ volvitur axis, ad regimen totius Ecclesiæ promotus, a privato universalis pater effectus, jam deinceps te non tuum, sed nostrum potius esse oportere : nec privatas et modernas amicitias antiquis et communibus præponere, sed omnium utilitati consulere, Romanæque curiæ culmen ex officii tui necessitudine curare et observare debere. Sed quid fecit abbas tuus, et cum eo Gallicana Ecclesia ? Qua fronte, quo ausu cervicem contra Romanæ Sedis primatum et apicem erexit ? Hæc est enim sola quæ claudit, et nemo aperit : aperit, et nemo claudit. Ipsa sola de fide Catholica discutere habens, a nullo, etiam absens, in hoc singulari honore præjudicium pati potest. Sed ecce Galli isti etiam faciem nostram contemnentes, super capitulis, quæ his diebus, nobis assidentibus, agitata sunt, tanquam finituræ (definitivæ) sententiæ ultimam manum apponendo, nobis inconsultis, fidem suam scribere præsumpserunt. Certe si in Oriente, utpote Alexandriæ vel Antiochiæ, coram omnibus patriarchis hujusmodi tractaretur negotium : nihil firma stabilitate solidum sine nostra definiri valeret auctoritate. Quinimo juxta antiquorum Patrum instituta vel exempla, Romano servaretur examini terminandum. Quomodo ergo isti in nostra præsentia usurpare audent, quod etiam remotioribus et majoribus nobis non licet ? Volumus igitur huic tam temerariæ novitati celeriter assurgas, ipsorumque contumaciam punire non differas ». Ista ad Eugenium papam universum sacrum collegium cardinalium.

17. Ac plane quot cardinales, tot dixeris Paulos resistentes in faciem Petro, reprehendentes eum, qui connivere his creditus; omnino quidem ipsis reprehensibilis videbatur, dum definire quid de fide nullius sit alterius hominis, quantumlibet vitæ laudabilis, etiamsi dono polleat miraculorum, uti S. Bernardus erat. Nam quantumlibet sanctissimus esset, quod adhuc in carne moraretur, longe erat inferior Angelo, cui nequaquam hanc prærogativam tribuendam putavit Apostolus, ut de fide quid posset cælitus definire sub anathematis pœna. Etenim idem ipse qui dixit [1] : « Nescitis quia et Angelos judicabimus ? » his verbis in Angelos anathema potenter intorquet, dicens : « Etsi Angelus de cælo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis : anathema sit ». Quod autem dixit in Angelum, ut multo magis deberet, de quolibet intelligi homine, mox sic generalius repetit : « Sicut prædiximus, et nunc iterum dico : Si quis vobis annuntiaverit, præter id quod accepistis : Anathema sit ». Non igitur Angelo, vel aliqui sanctorum hoc a Deo tributum est privilegium, sed Romanæ Ecclesiæ in persona Petri, cui tantam Christus est pollicitus et tribuit dignitatem. Quomodo autem his perstrictus Eugenius papa, satisfaciendum curaverit cardinalibus, ita idem Otto rem gestam prosecutus enarrat, dicens :

18. « Quos Romanus Pontifex blando mitigans eloquio, abbate ad se vocato, de hoc facto, qualitateve facti solerter inquirit. Cui ille humiliter et cum reverentia respondit, se, vel dominos episcopos nihil de præfatis capitulis definisse : sed quia ab episcopo Pictavino audierat, ut fides sua scriberetur, idcirco, quia solus nollet, illorum auctoritate ac testimonio simpliciter se quod sentiret exposuisse. Hocque tam humili, quam modesto ipsius responso prædicta cardinalium indignatio conquievit; ita tamen, ut præfatum scriptum tanquam inconsulta curia prolatum, velut auctoritatis pondere carens, pro Symbolo in Ecclesia, quod in Conciliis contra hæreses congregatis fieri solet, non haberetur », nisi ab ipsa Romana Ecclesia confirmaretur. Quod et factum, atque omnium una sententia confirmatum. Sic itaque cuncta per cardinales objecta, solida veritate constituta esse no-

[1] Ott. Fr. de gest. Frid. [illegible] c. 57.

[1] Gal. 1.

verunt, quibus nemo Catholice sapiens contradicere posset. Quod autem sic sane sobrieque sapuerint, sicut et recte cum S. Bernardo episcopi Gallicani, ut reprehensioni acquieverint, nec schisma conflarint, neque cardinales ita commoti discessionem fecerint ab Eugenio, ipse auctor Otto de his Deo gratias agens, mox subdit : « Benedictus per omnia Deus qui sic Ecclesiæ suæ sponsæ suæ providit, ut nec vel summa membra a capite suo dissiderent, vel tantus religiosarum et discretarum personarum numerus Gallicanæ Ecclesiæ aliquod judicii pondus a Sede Romana reportans, schismatis non parvi occasio esset. Hæc pauca ex multis de illo Concilio dixisse sufficiat ».

19. Cæterum quod pertinet ad sancti Bernardi quatuor capita, idem Otto subjicit ista : « De primo tantum Romanus Pontifex definivit (ut puta, majoris momenti, in quo et totius quæstionis cardo verteretur) ne aliqua ratio in Theologia inter naturam et personam divideret; neve Deus divina essentia diceretur ex sensu ablativi tantum, sed etiam nominativi ». Et de Giliberto ipso mox ista : « Episcopus vero præmissam summi Pontificis sententiam reverenter excipiens, archidiaconis suis in gratiam receptis cum ordinis integritate et honoris plenitudine, ad propriam diœcesim remeavit ». Cæterum etsi suum correxit errorem episcopus, ex discipulis tamen fuerunt nonnulli, qui in ea permanentes perversitate, hæreticis merito meruerunt annumerari : adversus quos ipse S. Bernardus in Canticis disputans, ait ad finem[1] : « Sed hæc minime jam contra ipsum loquimur Gilibertum (quippe qui in eodem conventu sententiæ episcoporum humiliter acquiescens, tam hæc, quam cætera digna reprehensione inventa proprio ore damnavit) sed propter eos, qui adhuc librum illum contra Apostolicum utique promulgatum ibidem interdictum transcribere et lectitare feruntur, contentiosius persistentes sequi episcopum, in quo ipse non stetit, et erroris, quam correctionis magistrum habere malentes ». Hæc sanctus Bernardus, atque de his hactenus.

20. *Gaufredi Epistola de rebus gestis in causa Giliberti.* — Ad postremum hic (quod polliciti sumus) reddenda est Epistola Gaufredi monachi Cisterciensis data, ad cardinalem Albanensem, post plura annorum curricula rogantem eum, quem sciret interfuisse eidem Rhemensi Concilio, ut cuncta quæ actitata essent ab Eugenio papa in causa ejusdem Giliberti, sive Gisleberti Pictaviensis episcopi, ad ipsum scriberet. Quod et præstitit ita scribens :

« Amantissimo patri et domino A., Dei gratia Albanensi episcopo, domini papæ vicario, frater Gaufredus de Claravalle minimus, id quod est.

« Injunxerat vestra paternitas venerabili fratri nostro, et vestro speciali filio Augustino, ut de mandato vestro mihi imponeret, vobis per Epistolam diligenter notum facere, qualiter in Rhemensi Concilio, quod dominus papa beatæ memoriæ Eugenius Tertius celebravit super quibusdam capitulis, in expositione Pictaviensis episcopi magistri Gisleberti, cognomento Porretani, deprehensis et reprehensis, tractatum, quid et quemadmodum tandem fuerit judicatum. Unde vobis si tardius videor obedire, non miretur vestra serenitas : quoniam ante vigiliam festivitatis Omnium Sanctorum verbum aliquod parvum vel grande super hoc non audivi. Eadem die stylum et tabulas apprehendens cœpi scribere, quod optarem vobis, si possem, celerius intimare.

« Eodem igitur anno, quo prædictus Pontifex Eugenius Romanæ Ecclesiæ Cathedram sedens (scandens), non mediocrem primo statim auditu flagitiosis intulit metum, et honestis omnibus e regione fiduciam : magnus quidam vir et bonorum memoria dignus Arnaldus nomine, et cognomine[1] *Qui non ridet,* in Ecclesia Pictaviensi sub prædicto episcopo officium archidiaconale gerebat, non illius adeptus munere, sed ab ejus prædecessore promotus. Difficile siquidem talis arbor fructum ejusmodi protulisset. Accidit autem, ut ab eodem archidiacono satis fideli pariter et diserto super quibusdam capitulis fidei familiariter, ut credimus, ante commonitus, nec acquiescens, in Ecclesia demum palam argueretur. Appellatum denique est ad Romanam Ecclesiam, et coram prænominato papa eadem quæstio ventilata. Qui in Gallias descensurus, utramque partem sibi præcepit in solemnitate Paschali Parisiis præsentari. Affuit beatissimus pater noster sanctus Bernardus cum eodem papa in eadem solemnitate Parisiis, cui omne negotium Christi, ubicumque eum contigisset adesse, tanquam omnino proprium, nemine super hic (hoc) ambigente, protinus incumbebat. Facta est inquisitio, secundum prædictum Codicem expositionis super Boetium ab eodem episcopo requisitum[2] : ad manus se non habere respondit. Inventa est tamen apud scholares particula quædam, ubi inter cætera continebantur hæc verba : Si homo, cui diversa conferunt ut sit, præ abundanti unius formæ, ut puta, sapientiæ, dicitur ipsa, secundum illud : Tu quantus quantus nihil nisi sapientia es : multo magis Deus, cui diversa non conferunt ut sit, dicitur esse sapientia sua, bonitas sua, et cætera. In hunc modum producta est in medium hæc scriptura, et disputabat sanctus Bernardus adversus episcopum, dicens grave verbum et enorme videri, quo dicebatur, diversa non conferre Deo ut sit, quasi conferat unum. Illam quoque similitudinem locutionis emphaticæ procul esse a Deo, nec sicut quilibet hominem (hominum), sapientia sua dicitur; sed vere et substantive dicam esse sapientiam suam, essentiam suam, divinita-

[1] Bern. in Cant. ser. LXXX.

[1] Locus decurtatus, et corruptus, desunt multa de Giliberto : nam quæ sequuntur dicta sunt de ejus accusatore. — [2] Textus in multis depravatus.

tem suam, et non quemadmodum Davus dictus est scelus. Negabat autem episcopus docuisse, vel credidisse aliquando se, vel litteris commendasse, quod divinitas non esset Deus, quod forma vel essentia esset in Deo, quæ non esset Deus; et amplius aliquid faciens, discipulos suos episcopum quemdam Eboiensem (Ebroicensem) generosum satis, Rothomagensem archiepiscopum post futurum, Rotoldum nomine, et magistrum Ivonem Carnotensem testes produxit, quod illud dogma non tenuerit nec crediderit, invitus quam (quamvis quidem), ut satis tunc animadvertimus, sed suorum stimulatione compulsus; propter verba tamen libelli sui quæ præmisimus, et quia aliud alii asserebant, injunxit ei summus Pontifex, quatenus ante Concilium, quod eodem anno in civitate Rhemorum celebrare proponebat, eumdem sibi libellum transmitteret studiose scrutandum et paratus esset in eodem Concilio ad objecta plenius respondere.

21. « Accidit autem, ut expositionem illam sæpe dictus dominus Eugenius ab episcopo sibi directam venerabili cuidam abbati Præmonstratensi Godescalco de monte S. Eligii, qui postmodum factus est Atrebatensis episcopus, traderet perscrutandam. Qui diligenter, utpote vir disertus, notavit capitula, et ex libris sanctorum Catholicorum Patrum auctoritates paucas manifeste contrarias scripsit in schedula, quas ad idem Concilium veniens, domino papæ cum libello Pictaviensis episcopi præsentavit. Tulerat autem de medio Dominus anno ipso columnam grandem Ecclesiæ, domnum Albericum Ostiensem, cum omni reverentia memorandum, qui legatione functus in Aquitania, super vita pariter et doctrina illius G. (Giliberti) tanta didicerat, ut ipse sibi aliter quam oportuerat conscius, ab ejusdem Ostiensis episcopi ferventissimo zelo præ cæteris ejusdem temporis cardinalibus trepidaret. Nec defuere qui crederent, quod si advixisset idem vir Pictaviensis, ille, quæ ausus est confiteri, præsente eo nullatenus præsumpsisset. Ventum est ad discussionem capitulorum quæ prædictus abbas Godescalcus notaverat: sed quia ipse nimis erat elinguis, liber ille cum sanctorum testimoniis ei contrariis a domino papa traditus (est) patri nostro S. Bernardo Claravallensi. Aderant viri magni nec mediocriter litterati Gaufredus de Oratorio, Burdigalensis Ecclesiæ archiepiscopus, cujus in Pictaviensi (Ecclesia) episcopus suffraganeus erat, Milo Morinensis episcopus, religione et scientia satis insignis, Joslenus Suessionis episcopus, tam sæculari quam litterali scientia præditus, Sugerius abbas S. Dionysii, cui Francorum rex Ludovicus Hierosolymam proficiscens totius regni commiserat administrationem. Hi et alii plures cum Bernardo prædicta capitula rationibus pariter et Scripturæ sacræ testimoniis arguebant, nisi quod prædictus Gaufredus minus cæteris loquebatur, de industria parcens homini, et judicio se reservans, sicut humiliter est confessus, et pœnitentiam egit, audiens dominos cardinales, quorum principales favisse reo, et evidenter etiam fovisse constabat, super auditis objectionibus sese promittere judicaturos.

22. « Ingredientibus vero nobis consistorium, prima die cum magnorum voluminum corpora per clericos suos Pictaviensis fecisset afferri, et nos paucas auctoritates Ecclesiæ in sola schedula haberemus, occasione accepta calumniabantur fautores illius hominis, quod decertata (decurtata) testimonia proferremus, cum ille Codices integros exhiberet, ubi posset intelligi, quemadmodum verbis propositis præcedentia vel sequentia adhærerent. Prolatum tamen capitulum de ejus Codice in hæc verba : Cum dicitur Deus, pertinet ad substantiam, non quæ est, sed qua est. Quod dum alii atque alii clamantes auctorem arguerent, et adversus eum adhuc tergiversantem non immerito causarentur, sanctus Bernardus ad episcopum ait: Quid necesse est circa hujusmodi verba diutius immorari? non aliunde procedit scandali hujus origo, nisi quod plures credere vos credunt et docere, quod divina essentia vel natura, divinitas ejus, sapientia, bonitas, magnitudo, non est Deus, sed est forma qua est Deus. Hoc si creditis, palam dicite, aut negate. Ausus est dicere: Forma Dei et divinitas, qua Deus est, et ipse (ipsa) non est Deus. Ecce, ait sanctus Bernardus, tenemus quod quærebamus, scribatur ista confessio. Præcepit summus Pontifex et domnus Henricus Pisanus, tunc Romanæ Ecclesiæ subdiaconus, futurus postea Claravallensis monachus, et ex abbate Sancti-Anastasii Sanctorum Nerei et Achillei presbyter cardinalis, ad ejus mandatum porrexit et attulit chartam, calamum, et incaustum. Cum autem scriberet ipsam confessionem : Et vos, ait episcopus ad abbatem, scribite, quod divinitas est Deus. Nec concitatus ille respondit : Scribatur, inquiens, stylo ferreo in ungue adamantino, vel sculpatur in silice, quod divina essentia, forma, natura, deitas, bonitas, sapientia, virtus, potentia, magnitudo, vere est Deus.

23. « Disputatum est deinde super eodem capitulo, et eousque processum est, ut diceret sanctus, quod si forma illa Deus non est, melior Deo est, cum ex ea Deus habeat esse, ipsa autem nec ab eo sit, nec ab eo habeat quidquam. Quod potissimum credidi memorandum propter eam specialiter causam, quia disputatione completa, Ecclesiæ Rhemensis armarium mox ingressus, plures exinde tuli Codices, et in libro beati Augustini de Trinitate inter alia plura testimonia, eadem pæne verba, quæ sanctus Bernardus objecerat, reperi in hunc modum : Deus magnus est nonnisi ea magnitudine quæ est quod ipse : alioquin illa erit major magnitudo quam Deus. Cæterum cum de primo capitulo prima die disputaretur : ego fui qui objeci eidem episcopo, audientibus universis, quod verba illa quæ modo profitebatur, eodem anno Parisiis coram domino papa, et majori parte majorum quæ aderant personarum, penitus abne-

gasset, et testes produxisset quod talia nunquam crediderat, nunquam docuerat. At ille multum confidens et amplius forsitan quam postea voluisset, quia negare non poterat se negasse : Quidquid tunc dixerim, modo, ait, hoc dico. Ego vero suspirans graviter quod viderem coram tantis judicibus paulo minus impune tanta præsumi : Ergo sicut rex, inquam, vestrum dictum et dedictum habetis.

24. « Et factum est, ut disputantibus personis quæ aderant, super primo capitulo prædicto occurreret secundum, profitente prædicto episcopo, quod nec unus Deus, nec unum aliquid sit tres personæ, licet tres personæ sint unus Deus, id est, una divinitate, et sint unum, id est, uno. Et adversus hoc capitulum diutius est disputatum, postquam suggerente sancto Bernardo, et domino papa præcipiente, ipsum etiam cum priore litteris est commendatum. Cui evidens satis opposita est auctoritas Athanasii in hæc verba : Supernarum virtutum carmina unum tria, et tria unum esse confirmant. Sequenti die Codices tantos attulimus ad disputationem, ut obstupescerent fautores episcopi, et a nobis audirent, quia ecce schedulas non habemus. Faciebat episcopus in libris beati Hilarii, et de corpore canonum in quorumdam Græcorum Epistolis verba minus intelligibilia, præsertim in tanta festinatione, et in tanta ac tali multitudine lectitari : nec deerant, qui pro eo se opponerent, licet parum intelligentes. Addita sunt eodem die capitula duo prioribus, et litteris pariter commendata. Quod personales proprietates, et æternarum rerum multitudinem copiosam episcopus idem veraciter esse sine initio profiteretur, quarum tamen nulla Deus esset, nulla a Deo.

25. « Quartum fuit capitulum, quod natura divina naturam non suscepit humanam, sed persona Filii naturam nostram suscepit, contra illud beati Gregorii : Quia venit ad nos calceata divinitas humanitate ; et beati Augustini in libro primo de Trinitate : Ergo quia forma Dei accepit formam servi, utrumque Deus et utrumque homo. Item ejusdem super Evangelio Joannis in Tractatu septuagesimo quinto : Semetipsum exinanivit, et homo etc. quis nisi idem ipse Christus Jesus? sed hic jam sunt omnia, et Verbum in forma Dei, quæ accepit formam servi ; et anima et caro in forma servi, quæ accepta est a forma Dei. Et Leo papa : Suscepit nos illa natura, quæ nec nostris sua, nec suis nostra consumeret. Exinde propter quam (postquam) diutius disputatum est sub eo tenore, discessum est, ut dicerent domini cardinales, quia ecce audivimus quæ proposita sunt, deinceps judicabimus qualiter debeant definiri. Quod verbum eatenus movit corda multorum, ut sequenti die apud sanctum Bernardum convenirent archiepiscopi decem, episcoporum quoque et abbatum ac magistrorum plurima multitudo. Et quia judicium sibi soli videbantur reservasse, quos noverant fere omnes errantis potiusquam erroris fautores : providere oportere, cum capitulis illis G. (Giliberti) episcopi, suæ et fidei symbolum mitti, ut scirent plenius unde judicarent. Scripserunt ergo capitula totidem quam expressius potuere illius verbi, suam confessionem contrariam in omnibus et per omnia proponentes, quam de communi omnium convenientia, non sine multa deliberatione dictatam judicaturis facerent exhiberi. Nec tamen verebantur, nec (ne) contrarium aliquid judicarent ; sed credebant, nonnullos eorum ad hoc tendere, ut sine aliqua definitione Concilium solveretur. Propter quod eidem scripturæ, quam novissimam vobis mittimus, subscripta sunt nomina singulorum, qui aderant archiepiscoporum, episcoporum, abbatum et magistrorum, de consensu et convenientia universorum.

26. « Et electæ sunt tres personæ, episcopi duo reverendissimi, Hugo Antisiodorensis, et Milo Morinensis, et Sugerius abbas S. Dionysii, qui eamdem scripturam domino papæ et cardinalibus præsentarent, et dicerent eis : Pro vestra reverentia sustinuimus minus dignos acceptione sermones, donec tandem audivimus, quod de eis judicare velletis. Offerimus ergo et nos vobis nostram confessionem, ut non de parte, sed de partibus judicetis. Tenetis confessionem hominis illius scriptam : convenit ut teneatis et nostram. Verumtamen ille vobis sub hoc tenore tradidit suam, ut paratus esset corrigere, si quid vobis aliud videretur. Nos hujusmodi conditionem penitus excludentes, sic vobis nostram offerimus, ut noveritis quod in hoc sumus, in hoc perseverabimus, nihil penitus mutaturi. Quibus sine cunctatione dominus papa respondit, et universis qui miserant eos renuntiare præcepit, quod ab eadem confessione eorum in nullo prorsus Romana Ecclesia dissentiret, etsi stare visi fuerant aliquid (aliqui) pro persona, sed non stabant aliquatenus pro doctrina. Inde fuit quod in insigni palatio, cui nomen est Thau, Ecclesia universa conveniens, et interrogatus episcopus Pictaviensis capitulis singulis libere renuntiavit, hæc eadem verba locutus : Si vos aliter creditis, et ego ; si aliter dicitis, et ego ; si aliter scribitis, et ego. Ibidem dominus papa auctoritate Apostolica, de assensu totius Ecclesiæ quæ convenerat, capitula ipsa damnavit, districte præcipiens, ne eumdem librum legere, vel transcribere etiam sic reprobatum quis auderet, nisi prius eum Romana Ecclesia correxisset. Cumque responderet episcopus : Ego corrigam ad arbitrium vestrum : Non vobis, ait, hæc correctio committetur.

27. « Erant et alia, quæ in scholis suis dicebatur auditoribus suis frequenter idem episcopus tradidisse, licet nos dissimularemus ; pro multitudine tamen scholarium, qui testimonium perhibebant ab eo audivisse multoties, hæ coram omnibus scissæ et discerptæ fuerunt chartæ, quæ dicebantur ejus sententias continere. Quin igne petito ad comburendum eas, dixerunt quidam sufficere

si scinderentur. Quænam fuerint illa capitula, nec tum scire curavi, nec adhuc scio. De cætero super capitulis aliis, de quibus mandatum vestræ dignationis accepi, diligenter considerans in libro Glossarum Psalterii, quas idem G. Porretanus composuit super versum, Adorate scabellum pedum ejus, ita scriptum inveni : Caro de terra est, et de carne Mariæ carnem accepit Christus. Hæc sine impietate adoratur a nobis, quia nemo carnem ejus spiritualiter manducat, nisi prius adoret. Hucusque verba sunt Augustini. Quibus continuo addidit G. declarationem, quod est additamentum eorum : Non illa (illam) dico adorationem, quæ latria est, quæ soli Creatori debetur, sed illa (illam), quæ in dulia dignior est, dulia enim adoratio est, quæ etiam creaturæ exhibetur; quæ duas habet species, unam quæ hominibus indifferenter, alteram quæ soli humanitati Christi exhibetur. In libro autem Glossarum ejus in Epistola sancti Pauli super illum locum : Propter quod Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen, ita est commentatus : Quibusdam videtur hoc nomen datum homini, quod nulla ratione convenit : hoc enim donum (nomen) esse filium Dei, hoc nomen esse Deum, quo non per solam appellationem, sed per naturam super omne nomen est, quod non post passionem suam, sed potius a Patre, a quo habet omnia, cum generatur (generaretur), accepit. Hoc ergo non homini datum, nisi forte quis dicat per adoptionem omne datum : sed adoptivo Deo non flectitur omne genu, nec est in gloria Dei Patris : nam nato ex Deo hoc competit. Dicit tamen Apostolus : Dedit illi nomen etc. Quod ideo dico, quia natus accepit ut per crucem manifestaretur, quid (qui) a Patre, dum generaretur accepit. Horum ergo capitulorum nihil ejusdem Concilii tempore audieramus, nihil penitus noveramus.

28. « Videntur autem his contraria hæc quæ sequuntur et scripturis beati Leonis papæ, quorum auctoritatem sacris canonibus confirmatam optime novit vestra discretio. Dicit enim in sermone Paschali : Non sic creatura in societatem sui Creatoris assumpta est, ut ille habitator, et illa esset habitaculum; sed utrumque Deus de potentia suscipientis, uterque homo de humilitate suscepti. In utraque igitur natura idem est Dei Filius, et nihil est alterius naturæ, quod non sit utriusque. Item in nullo dividentes visibile ab invisibili, corporeum ab incorporeo, et Verbum in Christo hominem, et Christum adoremus in Verbo. Infra : Utrumque fideliter credite, utrumque fideliter adorate, et in unitate Verbi et carnis non sit ulla divisio. Idem in sermone de Natali : Ab illo tempore, quo Verbum caro factum est, nec Deum illum sine hoc quod homo est, nec hominem sine hoc liceat cogitare quod Deus est, cum nihil assumpto divinum, nihil assumenti deesset humanum. Nec enim divinis humana præjudicant, nec humana divinis : ipse est caro qui Verbum. Idem ad Flavianum episcopum : Sententia est Joannis Apostoli et Evangelistæ. Qui solvit Jesum ex Deo non est, et hic est antichristus. Quid autem est solvere Jesum, nisi humanam a Verbo separare naturam ? Augustinus in definitionibus Ecclesiasticorum dogmatum : Homousion Patri et homini adoratur ab Angelis et omni creatura, sicut Pater et Spiritus sanctus ; non homo propter Deum, vel Christus cum Deo, sed homo in Deo, et in homine Deus. Idem de Prædestinatione sanctorum. Ille homo ut a Verbo unitatem personæ assumptus filius Dei unigenitus esset, unde hoc meruit ? Nam et ipsum Dominum gloriæ, in quantum homo factus est Dei Filius, prædestinatum didicimus in Apostolo. Prædestinata ista naturæ humanæ tanta, tam celsa et summa subvectio, ut quo attolleretur altius non haberet. Hieronymus in Breviario Psalmorum super, *Adorate scabellum pedum ejus* : Licet quidem assumptus sit homo, et ad comparationem Dei omnis creatura scabellum pedum ejus est ; tamen hoc ipsum scabellum sociatum est Deo, et de sedili suo, videte quam rem audeam loqui : Ego ita adoro scabellum, sicut et thronum. Ego non intelligo aliud sedentem, et aliud scabellum, sed totum in Christo thronus est. Quomodo sit nescio, et tamen credo quod sit. Sufficit mihi scire quod scriptum est quod credo : fideles dicimur, non rationales.

29. « Contra capitulum quartum, secundum quod præscripsimus, sentit Leo papa scribens ad Flavianum episcopum ita : *Hoc*, inquit Apostolus, *sentite in vobis* etc. usque *in gloria Patris*, assumpti non assumentis provectio est quod dicitur, Deus illum exaltat. Idem scientes, quod sempiterna Filii deitas nullo apud Patrem crevit augmento, prudenter advertite, quod nec cui dictum est : *Terra es, et in terram ibis*, eidem in Christo dicitur : *Sede a dextris meis*. Idem ad Constantinopolitanos : « Dicant adversarii veritatis, quando omnipotens Pater, vel secundum quam naturam Filium super universa provexit, vel cui substantiæ cuncta subjecit. Deitas enim Verbi par in omnibus et consubstantialis est Patri : sed minor erat provehente qui crevit : in natura hominis accepit a Patre, quod in natura deitatis etiam ipse donavit. Item ad Leonem Augustum, et ad. Palæstinos : Exaltationem, qua *illum exaltavit Deus*, et *donavit illi nomen, quod est super omne nomen*, ad eam intelligimus pertinere formam, quæ ditanda erat tantæ glorificationis augmento. Item : Quidquid ergo accepit, in tempore secundum hominem accepit, cui quæ non habuit, conferuntur. Forma autem servi in gloria divinæ potestatis evecta est, nec interest, ex qua Christus substantia nominetur vel adoretur. Hieronymus in Breviario super Epistolam ad Philippenses : Si ita assumptus homo humiliari dignatus est, divinitas, quæ se humiliare non potest, eum qui humiliatus fuerat, merito exaltavit. Sed et illi donatum est nomen, quod ante

non habuit. Unde recte locus hic secundum humanam naturam intelligendus est. Idem super, *Dixit Dominus Domino meo :* Istum locum Salvator in Evangelio exposuit, dicens : *Si Christus est*, inquit, *filius David, quomodo in spiritu vocat eum Dominum?* huic Domino, cui præcipitur ut sedeat: Deus enim non sedet, assumptione corporis sedet : huic ergo præcipitur ut sedeat qui homo est, qui assumptus est. Augustinus contra Maximum : *Donavit illi nomen* etc. homini donavit ista, non Deo. Ac deinde in qua forma crucifixus est, ipsa exaltata est, ipsi donatum est nomen quod est super omne nomen, homini Christo secundum carnem mortuo, resurgenti, ascendenti; donatur enim nomen, quod est super omne nomen. De cætero ut Epistola finem deinceps sortiatur, si placuerit vestræ discretioni super prioribus capitulis quatuor plenius edoceri : in sermonibus B. Bernardi super Cantica canticorum diligentior de eisdem disputatio continetur. Optamus et oramus ut bene semper in Domino valeat vestra paternitas. Recommendamus vobis fratres nostros de Fossa-Nova. De prosperitate vestra, et statu Ecclesiæ sanctæ certitudinem satis vellemus audire ». Pergit vero :

30. « Vix perfecta erat Epistola hæc ab eo cui tradita fuerat ad scribendum, et ecce eadem hora voluntas Domini fuit, ut mihi occurreret quod volebam. Ab altero siquidem fratre, priusquam mihi præsens Epistola redderetur, scriptura alia diu quæsita jam penitus desperanti mihi exhibita est, quam super eisdem capitulis ante annos pæne quadraginta edideram cum ipso Symbolo, quod domino papæ, et Romanæ Ecclesiæ ex parte decem archiepiscoporum, et omnium episcoporum pæne, qui in illa adhuc die Rhemis invincti (inventi) sunt cum abbatibus maximis atque plurimis, et magistris scholarum, et subscriptis nominibus singulorum, per superius memoratas personas fuerat præsentatum. Unde satis exultans, illam quoque scripturam adjiciens huic Epistolæ, tanquam charissimo domino meo vobis utramque filiali devotione transmitto.

« Audivi etiam, quod super damnatione Petri Abailardi diligentia vestra desideret plenius nosse similiter veritatem, cujus libellos piæ memoriæ dominus Innocentius papa Secundus in Urbe Roma, et in Ecclesia beati Petri incendio celebri concremavit, Apostolica auctoritate hæreticum illum denuntians. Nam et ante plures annos venerabilis quidam cardinalis et legatus Romanæ Ecclesiæ, Cono nomine, regularis quondam canonicus Ecclesiæ-Sancti Nicolai de Arnasia, Theologiam ejus, Suessione Concilium celebrans, similiter concremaverat, ipsum Petrum præsentem arguens, et convictum de hæretica pravitate condemnans. Unde vestro si placuerit desiderio, per libellum de Vita sancti Bernardi, et per ejus Epistolas missas ad curiam satisfiet. Inveni tamen in Claravalle libellum cujusdam abbatis nigrorum monachorum, quo errores ejusdem Petri notantur : quem et olim me vidisse recordor, sed a multis annis, ut custodes librorum asserunt, studiose quæsitus, primus quaternio non potuit inveniri. Propter quod propositi nostri est in Franciam destinare ad monasterium cujus abbas extitit, qui eumdem librum composuit, et si recuperare potero, transcribi facere Codicem totum, et mittere vobis. Credo enim quod vestræ inquisitioni sufficere debeat, ut cognoscatis, quæ, quemadmodum, quare sint condemnata ». Hactenus Gaufredi Epistola ad episcopum cardinalem Albanensem.

31. *De corpore S. Eugenii martyris.* — De his quæ spectant ad Rhemense Concilium dum agimus, etiam illud dicere non prætermittimus, magno cessisse lucro Raymundo Toletano archiepiscopo[1], quod vocatus cum aliis ab Eugenio papa, venerit ad Rhemense Concilium. Nam in via prope Parisios ingrediens Basilicam Sancti-Dionysii, didicit primo, quod ipsi fuerat incompertum, esse ibi reconditum corpus sancti Eugenii archiepiscopi Toletani, martyris, ejus Epitaphio id his litteris indicante : HIC SITVS EST EVGENIVS MARTYR PRIMVS ARCHIEPISCOPVS TOLETANVS. Quo factum est, ut sub Alphonso rege socero hujus Ludovici regis Francorum anno millesimo centesimo quinquagesimo sexto brachium ejusdem Eugenii a rege ad socerum illud expetentem missum fuerit in Hispaniam, exceptumque summa reverentia, ipso Alphonso et filiis succollantibus sacram sarcinam. Reliqua vero sacri corporis ossa nostro tempore, concedente Carolo Nono Francorum rege, pari religionis cultu accepit, qui per legatos petierat Philippus Secundus rex Catholicus, spectaculum edens tanto principe dignum hoc præsertim tempore, Deo gratissimum, cum Hagiomachorum insanit in orbe Christiano dementia, et furit insania, ita de ipsis Catholico rege gloriosissime triumphante.

32. *Hildegardis virginis sanctitas per Eugenium III probata.* — « Absoluto Rhemensi Concilio, cum Eugenius papa », inquit Theodorus abbas in rebus gestis sanctæ Hildegardis[2], « per Adalberonem Trevirorum archiepiscopum devocatus, Treviris morabatur, visum est pontifici Moguntinæ civitatis, et majoribus cleri ad Apostolici cognitionem esse veniendum, quatenus ipsius auctoritate nosceretur, quid de compertis sanctæ Hildegardis virginis moniatis visionibus recipiendum aut refutandum foret. At papa summæ discretionis, auditu tantæ novitatis attonitus, cum Deo sciret cuncta esse possibilia, rem diligentius investigare gestiens, venerabilem Virduni præsulem, et cum eo Adalbertum primicerium, aliasque personas idoneas dirigit ad cœnobium, sub quo eadem virgo tot annis degebat inclusa, ut sine strepitu vel curiositatis acumine, quid rerum esset, ab ipsa sciscitarentur. Quibus humiliter inquirentibus, cum

[1] Scriptores rerum Hisp. et novissime Joan. Mariana. — [2] Apud Sur. tom. v. die XVII Sept.

illa simpliciter quæ de se erant aperuisset, ad Apostolicum redierunt, et magna ipsius, magna cunctorum astantium exspectatione, quæ audierant retulerunt.

« His papa recognitis, jubet repræsentari scripta beatæ Hildegardis, quæ sibi de præfato cœnobio perlata susceperat, et ea manibus propriis tenens, ipseque recitatoris vice functus, archiepiscopo et cardinalibus, omnibusque qui de clero aderant, publice legit, ac responsa virorum, quos ad hæc indaganda miserat, pronuntians : omnium mentes et voces in laudem Conditoris et congratulationem excitavit. Aderat etiam ibidem sanctæ recordationis Bernardus abbas Clarævallis, quo mediante, cæterisque annitentibus, monebatur summus Pontifex, ne tam insignem lucernam silentio tegi pateretur, sed gratiam tantam, quam tempore ipsius Dominus manifestare vellet, sua auctoritate confirmaret. Ad hæc reverendus pater patrum tam benigne quam sagaciter assensum præbens, litteris salutatoriis beatam virginem visitavit, in quibus concessa sub Christi et beati Petri nomine licentia proferendi quæcumque per Spiritum sanctum cognovisset, eam ad scribendum animavit; sed et locum, quo illa fovebatur, honoravit, datis ad abbatem et fratres cœnobii gratulatoriis ex suo nomine litterarum apicibus ». Hæc de his ibi.

33. *Eugenius papa Claramvallem et Cistercium visitat.* — Visitatio ista et examinatio de Hildegarde facta majorem illi conciliavit existimationem, de qua Joannes Saresberiensis hæc habet libro primo Epistolarum sancti Thomæ, Epistola centesima septuagesima prima in fine : « Visiones et oracula beatæ illius et celeberrimæ Hildegardis, quæ apud vos sunt, (mittite scilicet). Quæ mihi ex eo commendata est et venerabilis, quod eam dominus Eugenius specialis charitatis affectu familiarius amplectebatur. Explorate etiam et rescribite, an ei sit de fine hujus schismatis aliquid revelatum. Prædixit enim, in diebus papæ Eugenii, quod non esset nisi extremis diebus pacem et gratiam in Urbe habiturus ». Hæc Joannes Saresberiensis.

Quomodo autem post hæc Romam versus Eugenius convertens iter, Claravallense monasterium invisit, sic accipe a Bernardo abbate Bonævallis, qui aderat[1] : « Eugenius interim, celebrato Rhemis Concilio, Claramvallem humiliter visitat, et gloriam Pontificatus Romani pauperum præsentat aspectibus. Mirantur omnes in tanta altitudine humilitatem immobilem, et in tam excellenti culmine propositi sancti permanere virtutem, ut altitudini sociata humilitas, pro officio exterius splendeat, ut per virtutem nequaquam interius inanescat. Adhærebat carni ejus lanea tunica, et diebus ac noctibus cuculla vestitus, sic ibat, sic cubabat. Totus monachi habitum retinens, extra se Pontificem et moribus et vestibus exhibebat, rem difficilem agens, diversarum in uno homine proprietatem exprimens personarum. Segmentata ei circumferebantur pulvinaria, lectus ejus palliis opertus cortina ambiebatur purpurea. Sed si revolveres operimenta, invenires superjectis laneis complosa stramina, et paleas conglobatas. Homo in facie, Deus videt in corde, ipse vero bona coram Deo et hominibus providebat. Alloquitur fratres non sine lacrymis, miscens sermonibus avulsa a corde suspiria, hortatur et consolatur et se inter eos fratrem et socium, non dominum exhibet vel magistrum. Cumque eum ibi morari diutius non pateretur magna cum prosequens habitantium multitudo, salutatis fratribus, iter in Italiam dirigens abscessit, et ad Urbem pervenit ». Hæc ibi de Eugenio papa. Sed qui Claramvallem visitavit, Cistercium cunabula totius Ordinis non præteriit.

34. Quodnam autem tunc contigerit per sanctum Bernardum miraculum fieri, accipe[1] : « Eodem anno », inquit idem auctor, « apud Cistercium juxta morem abbatibus congregatis : prædictus papa venerabilis affuit, non tam auctoritate Apostolica præsidens, quam fraterna charitate residens inter eos, quasi unus ex eis. Ubi cum ad cellulam in qua jacebat, facto vespere et conventu soluto, Dei famulus divertisset, surdum ei puerum obtulerunt. Erat autem puer ille de vicinia eadem, et sicut postea didicimus, ex longo ante tempore vigilans in custodia gregis sui, subito terrore percussus amiserat prorsus auditum. Orans itaque pater sanctus, et puero manus imponens, utrum audiat sciscitatur. At ille mira devotione proclamans : Audio, domine, audio, tam firmiter amplexatus est eum, ut vix ab eo posset avelli. Auditum est verbum, oblatus est summo Pontifici, aliisque personis, celeberrimumque hoc miraculum fuit ». Hæc ibi.

35. *Causa inter Cantuariensem et Menevensem Ecclesias ab Eugenio cognita.* — Antequam autem Eugenius papa e Galliis recederet, controversiam arduam obortam inter Theobaldum Cantuariensem archiepiscopum, et Bernardum episcopum Sancti-Davidis ejus refugientem obedientiam componere laboravit. Hæc ut intelligas, ex Annalibus Anglorum, ista opus est audias, quæ sic se habent[2] :

« Rex Henricus Walliam regno suo subjugavit, et ideo prædictam Menevensem Ecclesiam, et alias Walliæ Ecclesias suffraganeas Menevensis Ecclesiæ, Ecclesiæ regni sui, scilicet Cantuariæ subjicere cupiens, Bernardum clericum de camera sua, quem in Menevensi Ecclesia Wilfrido episcopo subrogari procuravit, apud Cantuariam per regiam violentiam consecrari fecit : et hic fuit primus Menevensis Ecclesiæ episcopus a Cantuariensi archiepiscopo consecratus, et post eum David et Petrus a regibus Angliæ compulsi, similiter a Cantuariensi archiepiscopo sunt consecrati, præstitis sacra-

[1] Vit. [illegible], Bern. l. [illegible], c. 8

[1] [illegible] .— [2] Rog. part. post. [illegible] 1199. [illegible] unc

mentis contra canones exortis de non suscitanda lite super jure metropolitico contra Cantuariensem Ecclesiam in perpetuum. Bernardus tamen defuncto Henrico rege Primo, movit quæstionem super jure Ecclesiæ suæ metropolitico contra Theobaldum Cantuariensem archiepiscopum. Unde papa Eugenius in hac forma scripsit Theobaldo Cantuariensi archiepiscopo :

« Eugenius episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Theobaldo Cantuariensi archiepiscopo, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Venerabilis frater noster Bernardus episcopus Sancti-David, ad nostram præsentiam veniens, Ecclesiam Sancti-David olim metropolim fuisse asseruit viva voce, et eamdem dignitatem sibi a nobis restitui postulavit. Cum autem circa petitionem istam invigilans, diu in curia nostra commoratus esset, tu, frater archiepiscope, tandem eo præsente, ex adverso consurgens, in præsentia nostra adversus eum querelam deposuisti, quod debitam tanquam primo metropolitano obedientiam subtraxisset, tibique inobediens et rebellis existeret, cum a prædecessore tuo, tanquam a metropolitano primo consecratus esset, et viva voce, et scripto Cantuariensi Ecclesiæ professionem fecisset, et in multis postea, tanquam alii suffraganei, tibi obedisset et astitisset. Ille vero consecrationem negare non potuit, sed professionem se fecisse, et obedientiam exhibuisse omnino negavit. Quod tu audiens, duos testes in medium produxisti, testimonium perhibentes, quod ipse, illis videntibus et audientibus, post consecrationem suam, et viva voce et scripto Cantuariensi Ecclesiæ professionem fecisset. Nos igitur, auditis utriusque partis rationibus, et diligentius inquisitis, et testibus tuis studiose examinatis, communicato fratrum nostrorum consilio, juramenta eorum recepimus, et ut ipse episcopus tibi, tanquam primo metropolitano, obedientiam et reverentiam exhibeat, justitia dictante præcepimus. Unde, quoniam singulis Ecclesiis, et Ecclesiasticis personis suam dignitatem, et justitiam volumus conservare, B. Lucæ festivitate proximi sequentis anni tibi et ipsi diem præfiximus, ut tunc præsentibus partibus, de dignitate Ecclesiæ Sancti-David, et libertate sua, rei veritatem cognoscamus, et quod justum fuerit, auctore Domino, exinde statuamus. Datum Meldis tertio kalendas Julii ». Epistolam autem istam prædictus magister Gilardus (Giraldus) invenit in registro Eugenii papæ.

36. Accidit autem inter hæc, ut archiepiscopus Cantuariensis rediens ex Rhemensi Concilio in Angliam, gravem persecutionem passus sit a Stephano Angliæ rege, ea ex causa, inquit S. Thomas ejusdem Ecclesiæ archiepiscopus, quod contra prohibitionem ejusdem regis vocatus ab Eugenio papa, ad Rhemense Concilium venisset. Alia quoque intercessit persecutionis causa, nempe quod prohibente Romano Pontifice, filium regis Eustachium noluit coronare. Hæc sanctus Thomas in commendationem S. Ecclesiæ Cantuariensis antistitum, quod addictissimi semper fuerint Apostolicæ Sedi, etiam contra regum Angliæ id prohibentium voluntatem. Quid vero egerit Eugenius papa adversus regem eumdem, monitis pontificis non parentem, idem S. Thomas in fine ejusdem Epistolæ ad Bosonem cardinalem datæ, hæc habet :

« Rex Stephanus ab antecessoris nostri persecutione non destitit, antequam piæ recordationis dominus Eugenius, omni cessante appellationis obstaculo, in caput ejus anathematis et in terram interdicti sententiam præcepit ab omnibus episcopis auctoritate Apostolica exerceri. Lupus enim ab ovili facile non arcetur, nisi clamore canum terreatur et baculo ». Hæc sanctus Thomas Epistolarum libro primo, Epistola centesima trigesima sexta. Et libro quarto, Epistola decima quarta ad Alexandrum papam ista etiam reficat de Eugenio papa, in Stephanum regem Angliæ juste permoto. Ait enim :« Numquid eram archiepiscopus, quando pater ejus nuntios beati Eugenii terram illam intrare prohibuit ? Numquid eram archiepiscopus, quando Gregorius S. Angeli diaconus cardinalis, tyrannidem hujus prævidens, persuasit domino Eugenio, ut Eustachium filium regis Stephani coronari permitteret, dicens facilius posse teneri arietem per cornua, quam cauda leonem ? Hæc vobis historia nota est ». Hæc ad Alexandrum sanctus Thomas. At quæ tunc nota erat historia remansit obscura, nisi quod illud (quod summum est) liquet, nempe resistente Eugenio papa, non licuisse coronari Eustachium filium regis Stephani; qui et anno quinquagesimo secundo post millesimum centesimum, ipsa die sancti Laurentii, cum invaderet terram Sancti-Edmundi martyris subita morte præreptus est, ita Deo ulciscente, in sacrilegum regis filium.

37. *Obitus S. Malachiæ episcopi in Hibernia.* — Post hæc autem in Galliis et Anglia stabilita idem Eugenius papa inde recedens, recta via absque aliqua digressione Romam versus iter dirigens etsi non Romam, ubi manere non licuit, saltem ad Romanæ Ecclesiæ loca prope Urbem posita pervenit mense Octobris, ut colligitur ex sancto Bernardo in Malachia, de quo ait, quod cum venisset Claramvallem, ut Eugenium papam pro pallio alloqui posset, invenit eum diu ante ex Gallia discessisse : « Jam, inquit, Eugenius abierat, et erat Romæ, vel prope Romam ». Porro, ut ex eodem sancto Bernardo colligitur, adventus Malachiæ in Claramvallem contigit quatuor vel quinque dies ante solemnitatem sancti Lucæ, nempe decima tertia, vel decima quarta mensis Octobris, cum post quatuor vel quinque dies ægrotans idem sanctus Malachias diem obiit quarto nonas Novembris hoc ipso anno ætatis suæ quinquagesimo quarto. De quo panegyrim in die depositionis, quæ extat, habuit sanctus Bernardus eidem charitate conjunctissimus, ejusque sanctitatis cultor addictissimus, atque virtutum prædicator amplissimus; cujus et Vitam scri-

psit sicut fideliter ita et copiose auctore dignam. Extant ejusdem S. Bernardi ad ipsum Malachiam Epistolæ tres[1], cum videlicet ex Hibernia misisset sanctus Malachias quosdam ex suis erudiendos institutionibus Cisterciensibus. Fuit inter alios unus ex iis nomine Christianus, quem bene probatum idem Bernardus remisit in Hiberniam ad alios instituendos. Hic autem magnarum virtutum vir post mortem Malachiæ in locum ipsius in archiepiscopatu successit ex abbate monasterii Mellifontis, ut Robertus affirmat in Chronico : « Vir, inquit, plurima sanctitate præditus, qui ejusdem sancti viri archidiaconus extiterat, et primus abbas de Ordine Cisterciensi in Hibernia alumnus (ut dictum est) monasterii Clarævallensis ».

38. *Contra Arnaldum clericorum rebellioni studentem decreta.* — Cæterum rediens Eugenius in Italiam, antequam Romam perveniret, Brixiæ audivit, quæ præter alia execranda, ipso absente, novus hæreticus adversus Romanam Ecclesiam præsumpsisset Arnaldus. Etenim parum sibi visum, Romanos laicos a Pontifice et cardinalibus separare quæsisse : clericos subditos eisdem cardinalibus titulorum rectoribus ab iis divellere laboravit. Quod et iisdem facile persuasit, negantibus se ipsis esse subjectos, et obedire teneri. Adeoque error invaluit, ut ad ipsum evellendum non satis virium, licet summopere laboraverit, habuerit idem Eugenius papa, sed successoribus Hadriano, et post eum Alexandro Tertio fuerit insudandum, ut ejusmodi inventum diaboli per nefarium hæresiarcham promulgatum adversus Romanam Ecclesiam prorsus auferrent. Quorum trium Romanorum Pontificum decreta simul posita in Codice Vaticano hic tibi curavimus scribenda ; sic enim se habet :

« Eugenius Tertius, universo Romano clero, ut capellani promittant obedientiam rectoribus titulorum.

« Fallax et invidus humani generis inimicus per Arnaldum schismaticum, quasi per membrum proprium, hoc effecit, ut quidam capellani unitatem Ecclesiæ, quæ sectionem non patitur, quantum in eis est, dividentes, ipsius Arnaldi sequantur errorem, et cardinalibus atque archipresbyteris suis obedientiam et reverentiam promittere et exhibere debitam contradicant. Ne igitur vires dare præfati schismatici pravis actionibus per silentium de cætero videamur, per præsentia vobis scripta mandamus atque præcipimus, quatenus præfatum Arnaldum, tanquam schismaticum modis omnibus devitetis. Quod si aliqui clerici Dei et sanctæ Ecclesiæ contemptores, ejus errorem post præsentium acceptionem sequi præsumpserint : scire vos volumus, quia tam officio quam beneficio Ecclesiastico reddemus eos penitus alienos. Datum Brixiæ idibus Julii ».

« Idem archipresbytero titulo Sancti-Marci. De eodem.

« Super controversia obedientiæ exhibendæ, quæ inter vos et capellanum de Pinea agitari dignoscitur : Ecclesiæ Sancti-Marci prospicere cupientes, per præsentia vobis scripta mandamus, quatenus eum districtius moneatis, ut secundum antiquam et rationabilem consuetudinem vestræ Ecclesiæ obedientiam promittere nullatenus contradicat. Si vero vestris monitis super hoc obedire contempserit, sententiam, quam in ipsum et præfatam Ecclesiam de Pinea juste tuleritis, nos auctore Deo ratam habebimus ».

« Hadrianus Quartus rectoribus Romanæ fraternitatis. De eodem.

39. « Ad audientiam nostram pervenit, quod clerici Sancti-Petri ad Vincula in quadam capella sua, Ecclesia, videlicet Sanctæ-Mariæ in Candiatore, quia ejusdem Ecclesiæ populus manum obedientiæ jam dictæ Ecclesiæ presbytero, illi videlicet Sancti-Petri exhiberi contradicit, divina prohibuerunt officia celebrari. Quia igitur sustinere non possumus nec debemus, ut Ecclesia Sancti-Petri ad Vincula suo jure debeat defraudari per Apostolica vobis scripta mandamus, quatenus prædictum populum districte commoneatis, ut a contradictione illa penitus de cætero cesset, et quod Ecclesia Sancti-Petri habet in cæteris suis capellis, in ista ei subtrahere non præsumat. Et nisi ab ejusmodi levitate cessaverit, interdictum volumus relaxari, ut in prædicta Ecclesia Sanctæ-Mariæ officia divina liceat celebrari. Alioquin pœnam, quam in officiis patiuntur, eos decernimus sustinere. Datum Beneventi, XV kalendas Aprilis ».

« Alexander, servus servorum Dei, septem cardinalibus Sancti-Petri, atque omnibus aliis ut capellæ suis sint subditæ titulis.

« Jus Ecclesiarum a sanctis Patribus canonice constitutum necessario ad memoriam compendiose credimus revocandum ; qualiter scilicet XXVIII titulis, eorumque sacerdotibus tota Urbs distributa sit, quatenus posteris nostris, quasi epilogo comprehensa, lucidiora sint : tum quia diligentia vestra a nostra dignata est expetere parvitate, quid inde reconstituendum sentiremus : tum quia nostra memoria in tantam capellæ provectæ sunt elationem, ut nullam penitus suis titulis reverentiam exhibere dignentur. Proinde quod malorum perditum ire studuit incuria sacerdotum, nos summa curia, ut possibile, est matricalibus reparemus Ecclesiis. Placuit tamen nihil de his temere definire, sed diversorum Patrum sententiis, quorum auctoritas plurimis approbata declaratur Conciliis, et ut in sanctis invenitur canonibus, ad usum pristinum revocare. Capellæ igitur, quæ juribus propriis titulorum a sanctis Patribus adscribuntur, omni ratione suo subjugandæ sunt capiti, adeo ut quisque cardinalis haud secus aliquid in eis, quæ sunt suo subditæ titulo, disponat et judicet, quam episcopi in suo episcopio facere cognoscuntur. Si vero quæritur unde talis usus Romanæ inolevit Ecclesiæ : Dionysium papam diligenter attenda-

[1] Bern. Ep. CCCXV, CCCXVI, CCCXVII.

mus dicentem : Severo episcopo scribit, dicens : De Ecclesiis vero parochianis, unde Apostolicam Sedem consulere voluisti, qualiter sint custodiendæ per Cordubensem provinciam, ac sacerdotibus dividendæ, nihil tuæ charitati potui melius intimare, quam ut sequaris, quod nos in Romana Ecclesia nuper egisse cognoscitur. Ecclesias vero singulas singulis presbyteris dedimus, parochias et cœmeteria eis divisimus, et unicuique jus proprium habere statuimus. Patet igitur Romanam prius habuisse Ecclesiam, quod episcopi inde adipiscentes usque in hodiernum retinent diem, et quod omnes capellas suo subditas episcopio, quasi jus proprium vendicant, ab hac Ecclesia accepere. Sed jam dignum est, ut quod socordia atque insolentia sacerdotum multis perditum ivit temporibus, per illos qui a nobis acceperunt, ad nos redeat; et operæpretium est, ut si quid a capite in membra descenderit, cum necesse sit, idem a membris in caput ascendat. Rescindatur itaque malorum usus sacerdotum, et quod episcopi de suo habent episcopio, qui hoc de Romana acceperunt Ecclesia : illud idem cardinales singulorum titulorum de capellis suæ subditis Ecclesiæ habeant ». Hactenus de his in Codice, in quo alii canones et decreta summorum Pontificum leguntur.

40. *Legatio ad Danos per Nicolaum card. Albanensem.* — Hoc eodem anno ab eodem Eugenio papa legato a latere misso in Daniam Nicolao Anglico S. R. E. cardinali episcopo Albanensi, qui postea fuit Hadrianus papa Quartus [1], ad eam provinciam metropoli illustrandam, ab eodem Concilium est habitum, de quo Joannes Olaus his verbis meminit : « Effecit Nicolaus ea legatione, ut apud Norvegianos archiepiscopalis sedes cum plenitudine pontificiæ potestatis erigeretur : quod etiam anno Christi millesimo centesimo quadragesimo octavo apud Sueones celebrato Lincopiæ Concilio provinciali peragere cupiens, Gothis et Sueonibus de urbe et persona tanto muneri idonea concordare nequeuntibus, spe sua frustratus abscessit, ordinato prius sancto Henrico episcopo Upsalensi. Jam enim Suecia tempore Amundi, filii Olaui, Schotkonung archiepiscopum ex Polonia acceperat, qui in controversiam cum Gothis et archiepiscopo Bremensi de præeminentia devenerat. Gothi enim potius Bremensi, quam Upsalensi archiepiscopo obediendum putabant. Ob quam dissensionem archiepiscopalis dignitas in Suecia ad aliquot annos intermissa fuit. Proinde Nicolaus, ne ea legationis suæ parte in toto frustraretur, pallium archiepiscopalis dignitatis apud Æschillum Lundensem archiepiscopum deposuisse dicitur, ut illi conferret quem Gothi et Sueones conformibus suffragiis elegissent. Sed nullus Sueonum archipræsulum hactenus inventus est, qui se Ludensi pontifici in accipiendis archiepiscopalibus insignibus submittere sustinuerit. Et illa titularis dignitas, si quando concessa fuit, in Æschillo extincta evanuit ». Et inferius addit [1], Upsalensem Ecclesiam confirmatam esse metropolim ab Alexandro papa Tertio. Scripsit autem de ista legatione usque ad obitum Eugenii etiam Saxo Grammaticus [2]. Egit et de eadem Willelmus Neubrigensis [3].

41. *Emmanuel imperator errorem suum corrigens dat constitutionem pro immobilibus Ecclesiæ bonis.* — Hoc eodem anno Rogerius Siciliæ rex ingentem parat classem adversus Græcorum imp. Emmanuelem : qui id audiens, et timens primum omnium divinum sibi numen conciliare laborat, quod a se graviter offensum recenti delicto illo, quo gravissimam totius imperii sui Ecclesiis persecutionem indixerat, male sibi conscius satis intelligebat. Quodnam autem fuerit crimen hujusmodi, quod adeo exulcerasset conscientiam imperatoris, recenset ita Nicetas Choniata [4], eam tantum pertingens partem facinoris, quæ spectaret ad monachos :

« Cum enim monachos possessionibus et negotiis turbatos, et tranquillitate animi et Dei cultu excidere intelligeret, nullas eis vineas, nullos agros, nullas possessiones, quas nec eorum professio admittit, assignavit : sed ex fisco tantum pendi jussit, quantum ad victum et cultum opus esset. Videtur nimirum immodicam cupiditatem struendi monasteria improbasse, et exemplum prodere posteris voluisse, quo pacto templa condenda, et quæ vivendi ratio eremitis pauperibus, et a terrenis rebus se abstrahentibus proponenda sit. Tantum autem abfuit, ut eorum institutum laudaret, qui monasticam vitam professi et opibus affluunt, et multitudine curarum magis distrahuntur quam ii qui hujus vitæ deliciis occupantur : ut sanctionem Nicephori Phocæ fortissimi et cordatissimi imperatoris, olim abolitam de non augendis monasteriorum latifundiis, quasi postliminio revocarit, neque patrem, avum, cæterosque cognatos suos omnes, qui monasteriis amplissima prædia donarant, incusare destiterit : non quod de suis opibus Deo aliquid consecrassent, sed quod rem bonam male administrassent. Nam cum monachis habitationes in abditis et desertis locis, in antris et montium cacuminibus assignandæ essent : et Constantinopolis tanquam Sirenum cantus vitanda : gloriola ductos, incrustata sua sepulchra et vario marmore exornata iis qui templa ingrediantur, spectanda proposuisse, et mortuos quoque coronari se et hilari splendidoque vultu conspici voluisse, et in foro ac triviis monasteria ædificasse : et ibi nullo cum delectu virtutis, velut in cavea conclusisse eos, qui monachos non ultra tonsum capillum, et mutatum habitum, promissamque barbam exprimerent. His igitur de causis, sive ut monasticam sanctimoniam mutantem, ac

[1] Joan. Olaus l. XVIII. c. 17, 18. et l. XIX. c. 6.

[1] Joan. Olaus l. XVIII. c. 17, 18. et l. XIX. c. 6. — [2] Saxo Gram. l. XIV. — [3] Wil. Neubrig. l. II. c. 6. — [4] Nicet. in Manuel. l. VII.

potius humi fere prostratam fulciret, sive metuens, ne ipse ea facere diceretur, quæ reprehenderet, rationem a suis majoribus diversam est secutus ». Hæc Nicetas de his quæ spectarent ad monachos.

42. At quantumlibet hisce coloribus facti turpitudinem honestare curasset, vexatio, quæ juxta Isaiam [1], dat intellectum auditui, reddidit ipsum imperatorem prudentiorem; continuoque paravit medicamentum morbo, quo inflictum vulnus Ecclesiæ sanaretur. Siquidem Auream Bullam promulgandam curavit, quam etiam ab effectu MEDICATRICEM appellavit. Est de ea, aliisque eodem argumento conscriptis, mentio apud Theodorum Balsamonem, qui et recitat eas, quas et habes descriptas in Codice juris Orientalis, hoc præposito de tempore titulo :

« Emissa est Aurea Bulla imperatoris nostri domini Manuelis Comneni, mense Februario, Indictione undecima, anno 6566 quæ *Medicatrix* dicitur, utpote quæ fortasse medeatur titulis et juribus omnium Ecclesiarum, quæ claudicant, episcopaluum scilicet, et metropolium, et ipsius magnæ Ecclesiæ, quæ etiam ad verbum sic habet :

« Qui post Moysem fuit electi illius populi imperator Jesus, Jerichuntis [2] festinans munimenta ac propugnacula diruere, sacerdotibus jussit in circuitu tuba canere, et sic murorum propugnacula mirabiliter dejecit. Imperio autem meo, quod novo populo a Deo electo præest, post illum principem populi servatorem et ducem, alium Moysem, inclytum dico imperii mei dominum et genitorem, veluti quædam Jerichuntina mœnia, diruere properanti, communis Christianorum inimici propugnacula [3], Occidentalis dico draconis, qui in Sicilia tyrannidem exercet, et illinc adversus Romanum imperium latenter prorepit, veluti spiritalibus quibusdam tubis, antistitum Deum nobis quotidie placantium precibus, ad illum diruendum adjuvantibus opus est. Sed et ipse divinus Moyses [4], quando cum Amalec prælium commisit, sacerdotibus utrimque innixus, sic eum fugavit et vicit. Sicut ille ergo, meum quoque imperium antistitum sustentaculo indigens, ad aciem adversus novum hunc Amalec propositam, et veluti quamdam lucis columnam novum hunc Israel præcedentem et ejus gressus dirigentem preces eorum habere volens, hanc præsentem Auream bullam omnium Ecclesiarum matri novæ Sion, Dei Sapientiæ habitaculo, et iis qui sunt in omnibus insulis, et in Oriente et Occidente antistitibus donavit, eorum pro imp. meo preces magis confirmans. Recte enim scit meum imperium, regem non servari per multam potentiam, et gigantem non servatum iri in multitudine virtutis suæ (roboris sui) : mendax autem equus ad salutem, ut dicam cum Propheta et Psalmographo, et Dei Patre [5].

43. « Volens enim, ut firmitas et stabilitas Ecclesiæ quæ omnibus præest servetur, et omnibus dictis antistitibus sanctarum quæ ubicumque sunt Ecclesiarum, et securitatem titulorum ac jurium quæ illis adsunt, in ipsorum immobilium detentione (possessione) firmius constituens : et præterea corrigens, si quid in eorum juribus claudicet, et mero jure sit destitutum : et non solum hoc, sed et si quod jus consequi debeat ad ejusmodi immobilium dominationem, detentionem (dominium, possessionem), et proprietatem, id fortasse prius factum non est; hanc in perii mei Bullam Auream, ejus quod deest, MEDICATRICEM illis tradidit, quæ veluti perfectum et integrum et omnino inconcussum jus ejus ostendit, per quam confirmat quidem et tutius facit, quodcumque jus adest sanctis Ecclesiis, eique quæ illis præsidet, in ipsarum immobilibus cujuscumquemodi fuerint, et ubicumque ea sita sint : et quod bonum est, melius facit, imperii mei sententia et calculo. Quidquid autem est in eis, in quibuscumque quis spectatum id dixerit, sive in Aureis Bullis diversorum impeperatorum, sive in sigillis, sive in simplicibus jussionibus, sive in resolutionibus, sive in Actis claudicans, et aliquatenus ab eo, quod est exactum, et a debita consequentia deficiens regalium jussionum et legum corrigit; et decernit dictis sanctissimis Ecclesiis nullum ex ea re præjudicium in æternum afferri : sed quod in eis est infirmum et imbecillum, esse firmissimum, et nulla juris allegatione oppugnandum ab eo, qui velit aliquid pro fisco seu publico dicere, ut quod præsenti imperii mei Bulla Aurea confirmetur et valde corroboretur. Et ut ex multis eorum, quæ cuipiam in mentem venire possint, pauca quædam imperium meum memoria repetat : si forte donatio ipsius parœchorum sit sine certa quantitate, aut mensurarum terræ, vel auturgia alia innovarint in hujusmodi possessionibus, forte quæ ipsis donata non fuerunt, aut donata quidem fuerunt, jussiones autem de his factæ non sunt revocatæ : vel in prius designatis donatis ipsis jussiones de prius definitis non sunt revocatæ : aut jussionum principalium, quæ ipsi tributæ sunt, aliquæ nullo modo insinuatæ fuerunt : aut fuerunt quidem insinuatæ in aliquo secreto, non tamen competente : aut insinuatæ perierunt, exempla autem earum fide digna reperiuntur, aut Acta, quæ procedere debebant, non processerunt, vel quæ processerunt, non sunt insinuata : aut quæ fieri debuerunt rationum computationes, factæ non sunt : aut forte quamlibet aliam ob causam, sive ex parte, sive in totum jura sæpe dictis sanctis Dei Ecclesiis, et matri omnium claudicant, et inde firmitatem suam non habent : etsi non quæ id faciat causa nominatim expressa sit : aut forte alia ipsis exhiberi debuerunt jura de hujusmodi immobilibus, velut quibusdam omnino procedentibus in ipsis, nam si documentum de quopiam ex possessis a se immobilibus nequaquam acquisierunt, nihil a præsenti Aureæ Bullæ cratione

[1] Isa. xxviii. — [2] Jos. vi. — [3] Rogerium Siciliæ regem intelligit. — [4] Exod. xvii. — [5] Ps. xxxii.

juvabuntur, nulla in re hæc omnia, et quæcumque alia cuipiam pro fisco certanti in mentem quandoque venerint, lædere unquam sanctissimas Ecclesias, et Sapientiæ Dei templum, reliquasque metropoles, archiepiscopatus, episcopatus poterunt in iis immobilibus, quæ (ut dictum est) ad ipsas pertinent ex qualibuscumque documentis. Nam si nullum acquisiverunt unquam jus in aliquibus forte immobilibus, quæ habent, nullam ex præsenti Aureæ Bullæ oratione sentient utilitatem : sicut nec in quibus fiscus ad hodiernum usque diem possessionem habuit ex justa quapiam causa. In his enim omnibus juris observabitur exacta disciplina. Si quis igitur voluerit per avaritiam, aut quampiam aliam causam ea contemnere, quæ hac Aureæ Bullæ mei imperii oratione definita sunt ; primum quidem sanctæ Trinitatis splendorem, cum ad tremendum sistemus tribunal, non conspiciat : excidat autem et Christianorum parte, ut Judas duodenario. Et præter hæc execrationem sibi conciliet primogenitorum sanctorum justorum et deiferorum Patrum, qui ab ævo præmortui fuerunt ». Hactenus Bulla Aurea, *Medicatrix* nomine nuncupata. Recitat eamdem Theodorus Balsamon, alia tamen translatione latine redditam habens.

44. At quod generatim de omnibus Ecclesiis, ut immobilia possidere possint, hoc anno statuit Emmanuel imperator, postea vero cavisse lege voluit de bonis immobilibus magni templi ejusdemque primarii *Sapientiæ* dicti. Extat ipsa Constitutio in eodem citato Codice [1] juris Orientalis, incipit : « Et illi quidem antiquo et celebri Salomonis sapientiæ templo, etc. » Atque deinde ejusdem generis, sed specialem pro bonis immobilibus monasteriorum conservandis firmam robustamque admodum edidit Constitutionem, cujus est exordium » : Imperialis mea sublimitas, etc. Habetur in eodem Codice [2], atque etiam apud Theodorum Balsamonem [3]. Sic igitur quod semel, peccasset, triplici confessione (sic nominaverim tres de his Constitutiones ejus) voluit delevisse, atque penitus abrogasse, exemplo paterno admonitus, qui quod deliquisset in sacra vasa Ecclesiarum, belli tempore, sumens ea ad usum belli : continuo correxit Constitutione contraria promulgata, quam tomo superiori suo loco posuimus, specimen edens optimi principis, qui nequaquam, ut perversi, perperam facta tueri voluerit, sed fuerit sanctione triplici detestatus.

45. *Successio patriarchæ Constantinopolitani, et status Ecclesiæ Orientalis.* — Quod spectat ad successionem Constantinopolitanæ Ecclesiæ episcoporum, hoc eodem anno Chariton patriarcha Constantinopolitanus, ubi sedisset mensibus undecim, moritur. De successore quis fuerit, constat erratum in Græca Serie patriarcharum, dum post Charitonem ponitur Theodosius, quem Niceta testante liquet tempore obitus Manuelis imp. vixisse anno Domini millesimo centesimo octogesimo. At post Charitonem ponendum esse Lucam, Synodalia Acta significant, quibus manifestum est sub Manuele Lucam sedisse : ex quibus corrigas eos, qui ante Michaelem ponunt.

Hic cognomento dictus est Chrysoberges, cujus extant Acta Synodalia notata indictione decima quarta sub imperatore Comneno, qui est annus Redemptoris millesimus centesimus quinquagesimus primus. Ita in Codice juris Orientalis, libro tertio. At sub qua Indictione decima quarta contigerit eam Synodum celebrari, cum sub ejusdem Emmanuelis imperio ejusdem numeri Indictionem contingat tertio repeti, ex annis ab origine mundi notatis a Balsamone constat, cum in Nomocanone Photii titulo decimo tertio, *De laicis,* cap. 2, de eadem agens Synodo, celebratam dicit anno 6695, ita notato numero barbaris notis, in quibus erratum apparet, cum is annus tempora Manuelis imp. excedat, sub quo certum est Synodum celebratam : unde puto restituendum 6675 loco 6695, quo anno incidit posita ibi Indictio decima quarta, eritque annus Redemptoris millesimus centesimus sexagesimus sextus. Sane quidem diu vixisse Lucam in sede patriarchali, argumento sunt ea, quæ de ipso frequenter ingerit Theodorus Balsamon. Interim unum vel alterum hic describemus memoria dignum ex Synodi Actis : ac primum cum agit de canone octogesimo quinto sextæ Synodi in Trullo.

46. « Tempore autem sanctissimi patriarchæ domini Lucæ synodice affuerunt Agareni, et cum ab eis postularetur ut baptizarentur, dixerunt, quod in suis regionibus antea baptizati fuerant. Et interrogati responderunt esse consuetudinem, ut omnes Agarenorum infantes ab orthodoxis sacerdotibus baptizarentur ; non tamen admissi fuerunt. Audierat enim quod baptismus, quem infideles a Christianis petunt, non bona affectione, et orthodoxo proposito petitur, sed propter corporalem medicinam. Persuasum est enim Agarenis, fore ut sui liberi a dæmone vexentur, et tanquam canes male oleant, nisi baptismum Christianum assequantur. Quamobrem non ut omnium animæ sordium mundatorem, divinæque lucis et sanctificationis præbitorem baptismum postulant, sed tanquam veneficium et incantationem. Quidam autem eorum dicebant se matres habere Orthodoxas, seque earum cura ac studio fuisse baptizatos. Sed nec ii exauditi sunt, quoniam testes non adducebant, etc. »

47. Rursus autem, quo statu esset Orientalis Ecclesia hoc tempore, in his quæ spectant ad jura Ecclesiastica, ipsamque immunitatem Ecclesiæ et libertatem conservandam, ex eodem Theodoro Balsamone videamus, ubi tractat de canone decimo quinto Concilii Carthaginensis, quo agitur de non trahendo clerico ad laicorum tribunal. « Quibus ostenditur, ad ima prorsus demersa jam fuisse omnia Ecclesiastica privilegia, unde opus fuit, ul-

[1] Lib. II. can. 2. — [2] Ibid. c. 4. — [3] In Syn. Septimo can. 12.

ciscente numine, imperatores privari imperio, et redigi in servitutem, cum cogerent Ecclesiam sibi ipsis subjici servitute. Sed audi Theodorum : «Hodie autem, inquit, hæc negligenter; propter quam causam, nescio. Multi enim non solum laici, sed etiam sacrati, episcopos et clericos et monachos ad civilia judicia attrahunt, nec imperatoris quidem mandatum de ea re exhibentes, et neque incompetentis judicis præscriptio seu exceptio prodest iis qui rei aguntur. Eos enim cogunt vel invitos judicio contendere; nec sacrati qui eos traxerunt, aliquid penitus damni sensere; sed nec monachi vel clerici, adversus quos in foro Ecclesiastico agitur, si id quidem recusaverint, civilem autem examinationem petiverint, ulla in re puniti sunt. Quemadmodum nec clerici, vel monachi, qui in sæculare judicium tracti sunt, et in eo litigare non recusarunt. Cum autem Pantepopus monachus ille Meletius, qui præfectus monasterii dictus est, ad Synodale judicium tractus, ipsum ut sibi non gratum recusasset, et causam ad sæculare judicium traduxisset per mandatum imperiale : sanctissimus patriarcha dominus Lucas id ægre ferens, plurimum studium adhibuit, ut corrigeretur quod factum fuerat. Audivit autem a civilibus judicibus, quod imperatoria potestas omnia facere potest; et quemadmodum primo loco potuit dare imperator judicem pro judicando episcopo, vel alio sacrato, adversus quem agitur; ita et per transpositionem judicium Ecclesiasticum ex legitima observatione in civile traduxerit. Sed etiam si is qui hic dicitur monasterii præfectus exauditus est, Synodale judicium recusans, et sine præjudicio conservatus est ». Hæc Theodorus de infelici statu Orientalis Ecclesiæ, sed imperii infelicissimo, cum ulciscens Dominus tandem ab eorum imperatorum manibus evulsit imperium ; ut sciant principes Occidentales, pro ipsis rem agi ab episcopis, cum quod suum est vendicant ab eorum manibus censuris Ecclesiasticis.

Anno periodi Græco-Romanæ 6641. — Anno Æræ Hispan. 1186. — Anno Hegiræ 543, inchoato die 22 Maii, Fer. 7. — Iesu Christi 1148. — Eugenii III papæ 4. — Conradi III reg. 11. Manuelis Comneni imp. 6.

1. *Expeditio Hierosolymitana parum fausta.* — Ad num. 1. Postquam crucesignatorum exercitus Laodicæam pervenit, in montana eductus, Turcorum pariter et Græcorum circumseptus insidiis, mense Januario currentis anni magna parte disperiit. Acta est apud Satelliam a copiarum reliquiis Purificatio beatæ Mariæ, quæ urbs, antiquis Atalia, memoratur Act. 14, v. 24. Capto deinde consilio de petenda Antiochia itinere maritimo, per quinque hebdomadas exspectati sunt venti ferentes : tum hebdomadis tribus iter confectum, appulsumque Antiochiam feria sexta post mediam Quadragesimam, die mensis Martii XIX. Hinc datæ litteræ, et regis, et Odonis de Diogilo ad Sugerium abbatem. Epistola regis ad Sugerium est ordine XXXIX inter ejusdem Sugerii Epistolas, in qua narrata referuntur. Robertus de Monte vulgatus in Chron. hæc habet : « Obsessa per triduum Damasco a Francis, Germanis Hierosolymitanis, captis jam muris exterioribus, qui hortos ambiebant, cum in brevi civitas capienda putaretur, dolo (ut aiunt) principum Palæstinorum, obsidio removetur. Factaque discessione, rex Francorum et imperator, iterum condicto die ad obsidendam Ascalonem, cum suis Joppe conveniunt, sed Hierosolymitis minime juxta condictum occurrentibus, imperator Constantinopolim navibus evehitur, rex suis repatriantibus, cum paucis Hierosolymis per annum moratur ».

2. *Eugenius III templum S. Matthiæ Treviris dedicat.* — A num. 2 ad 37. In Actis SS. Bollandianis ad diem XXIV mensis Februarii, quo sanctus Matthias Apostolus colitur, referuntur Acta inventionis corporis sancti Matthiæ, et miraculorum ex Lamberto monacho Trevirensi, et cap. 4 legitur : « Anno Dom. Incarnat. millesimo centesimo quadragesimo octavo, decennovali anno IX, Indict. XI, præsidente Apostolico Eugenio III Romanæ Ecclesiæ summo Pontifice, anno papatus sui III, imperii Conradi III regis gloriosi secundo, regni undecimo, venerabilis autem Adalberonis hujus civitatis archiepiscopi anno XVI, dedicatum est hoc monasterium ab eodem venerabili Apostolico, et ab Adalberone archipræsule, idibus Januarii, etc. » Memorantur ibidem cardinales XIII qui præsentes fuere.

3. *Scripta S. Hildegardis in Concilio Trevirensi examinata.* — Ante Concilium Rhemense

aliud *Treveris* Eugenius III celebravit, in quo scripta sanctæ *Hildegardis*, quæ monasterium apud Bingium ad Rhenum fl., quatuor leucis a Moguntia dissitum, construxerat, discussa sunt. Rem narrat Baronius num. 32 et seq., sed nulla Concilii mentione facta, et cum Theodoro abbate in Vita sanctæ Hildegardis, apud Surium ad diem XVII Septemb., existimat hoc examen post Concilium Rhemense peractum. Verum ex dicendis liquebit, Theodorum et recentiores, qui eum hac in re secuti sunt, hallucinatum. *Hildegardis* unctione magistra edocta multa docebat, et non deerant, qui mulierem illusam aut illudentem publicarent variusque ille rumor, diversæque sententiæ Eugenium III adegere, ut rem Concilio examinaret, ut refert Trithemius in Chron. Hirsaug. ad annum MCL, loco scilicet non suo : « Synodum, inquit, tam episcoporum quam cardinalium et abbatum ibidem celebravit (nempe Treviris) ubi Henricus archiep. Moguntinus, et sanctus abbas Clarævallis Bernardus ipsi summo Pontifici mirabilia, quæ Deus operabatur in famula sua Hildegarde, Montis-Sancti-Ruperti confessoris abbatissa, retulerunt. Quibus auditis papa attonitus, et rem diligentius investigare volens, Virdunensem episcopum Aldebertum cum aliis viris fide dignis misit ad sanctam Hildegardem, ut cum humilitate et mansuetudine, sine strepitu vel curiositate, quid rerum esset, ab ipsa sciscitarentur. Qui cum ad monasterium, in quo degebat sancta virgo, devenissent, et juxta commissionem Apostolicam veritatem ab ipsa humiliter inquirerent, illa simpliciter quæ de se erant, aperuit et legatos cum scriptis et libris revelatis sibi divinitus dimisit ». Ita Trithemius ex Theodorico laudato. Eugenius III licentiam ei concessit proferendi quæcumque per Spiritum sanctum cognovisset, et eam ad scribendum animavit. Ipsamet Hildegardis in una ex suis Epistolis ait : « Scripta mea Eugenio papæ, cum Treberi esset, allata sunt, qui ea gratanter coram pluribus legi fecit, ac per seipsum legit ; multumque de gratia Dei confidens, benedictionem quæ cum litteris mihi mittens, præcepit, ut ea quæ in visione viderem, vel audirem, scriptis attentius commendarem ». Eæ Eugenii ad Hildegardem litteræ recitantur tom. X Concil. pag. 1128, sed post Concilium Rhemense.

4. *In eo abbas Fuldensis depositus.* — Brouverus lib. 14 Annal. Trevir. num. 70, refert ex Ms. Fuldensi, et Conradi imp. Diplomate, in hac Synodo monasterii Fuldensis congregationem Henrici abbatis sui nomen detulisse, et apud Eugenium eum accusasse, quod minus recte et salubriter Ecclesiam illam administraret. Causa ab Eugenio cognita, placuit *Henricum* suo munere defungi, successore obveniente Marquardo, qui summa gloria monasterium illud rexit. Pontifex per tres menses Treviris moratus est, uti notarunt Brouverus et Trithemius citati, ac Sigonius lib. 11 de Reg. Ital. ideoque ab initio circiter mensis Decembris anni elapsi usque ad Martium præsentis anni.

5. *Epocha Concilii Rhemensis.* — *Concilium* enim *Rhemense* hoc anno ab eo celebratum esse, testantur Otto Frisingensis in Friderico lib. 1, cap. 55. Chronographus Catalaunensis tom. I Biblioth. Labbei, et chronographus Rhemensis ibidem, quibus adde chronographum Sancti-Medardi Suessionensis tom. II Spicilegii et Robertum de Monte vulgatum. Verum quidem est, Bulæum tom. II Universit. Paris. pag. 232, et Gervasium in Chron. Concilium istud cum anno superiori alligasse ; sed fundamenta quibus innituntur frivola, et ex iis, quæ hoc et præcedenti anno in medium adduximus, plane eversa. Chronographus Mailrosensis annum a Paschate incipiens ait, anno MCXLVII Eugenium papam *magnum Concilium Rhemis* ad LÆTARE JERUSALEM, seu Dominica quarta Quadragesimæ, quæ hoc anno in diem XII kalend. April. seu diem XXI Martii incidit. Huic Chronographo consensit chronographus Rhemensis citatus. Robertus vero de Monte vulgatus, et chronographus Catalaunensis laudatus, qui illud *XI kal. Aprilis* collocant, a prioribus non discrepant, sed alii a die Dominica, qua mos erat preces Deo fundere, alii a feria secunda insequenti, qua prima sessio fieri solita erat, illud exordiuntur. Illud Concilium, ut ex litteris Eugenii liquet, non omnino generale fuit, sed Cisalpinæ tantum Ecclesiæ, licet passim generale appelletur. Ex die porro, quo Concilium Rhemense inchoatum, colligitur illud ad præsentem annum omnino pertinere, cum superiori die XXIII Martii *Eugenius III* Divione fuerit, ut suo loco ostensum.

6. *Canones in eo sanciti.* — Canones XVIII in hoc Synodo sanciti in quorum ultimo dicitur : « Præsentis decreti auctoritate præcipimus, ut nullas omnino hominum hæresiarchas, et eorum sequaces, qui in partibus Gasconiæ aut Provinciæ, vel alibi commorantur, manuteneat vel defendat : nec aliquis eis in terra sua receptaculum præbeat ». Iste canon apud Baronium num. 10 dicitur decimus septimus, quia in exemplari Vaticano, quo usus est, canones XVII et XVIII in unum confunduntur. Hæretici illi alii non erant, quam Henricus, Eudo, sive Eon, et Apostolici, de quibus mox.

7. *Ei intersunt episcopi Hispaniæ.* — Episcopos Hispaniarum Concilio Rhemensi interfuisse, docet Sandovalius in Alphonso VII, fol. 196, aitque hunc Hispaniarum imperatorem *Concilium Palentinum* cum episcopis et proceribus suis celebrasse Æra MCLXXXVI, anno scilicet Christi præsenti, et imprimis lectum fuisse Eugenii III papæ Edictum, quo præcipiebatur, ut sese in Gallias ad celebrandum Concilium generale Rhemis indictum, et examinandas ibidem quatuor theses exoticas *Gilberti Porretani* episcopi, conferrent, prolato de iis judicio, ut vel per seipsos vel interventu gravium et doctorum hominum illud postea Rhemis operirent. Ad hæc in Epistola LXXIV ad Alphonsum

Hispaniarum regem scripta. sub *datum in territorio Lingonensi, V kal. Maii*, seu die XXVII mensis Aprilis, ait Eugenius : « Quia episcopos et abbates regni tui ad vocationem nostram, tanquam devotus et humilis filius, Rhemensi interesse Concilio voluisti, benevolentiæ tuæ gratias exhibentes, precum tuarum consideratione devicti, eos qui non venerunt, a suspensionis sententia relaxamus ». Quare plures Hispaniarum episcopi et abbates ad Concilium Rhemense venere. De præsentia episcoporum Hispaniæ in Concilio Rhemensi legendus Baronius num. 31.

8. *Theobaldus archiepiscopus Cantuariensis male habitus.* — Gervasius in Chron. ad annum MCXLVII refert, Eugenium III Theobaldum Cantuariensem archiep. scriptis et nuntiis cum cæteris episcopis Angliæ vocasse, at ministros regis portus maris observasse, ne archiepiscopus transfretaret. « Sed archiepiscopus Deum magis quam regem metuens, clanculo mare adiit, et vix tandem in cimba fracta transvectus vix terram tetigit, et domino papæ se præsentavit ». Nam, ut sanctus Thomas Cantuariensis archiep. in Epistola CXXXVI ad Bosonem cardinalem scribit : « Theobaldus ad Concilium Rhemense venit, cæteris episcopis domi contra obedientiam remanentibus, exceptis tribus, qui de mandato regis venerunt, ut aliorum absentiam excusarent ». Theobaldus soluto Concilio Cantuariam prospere pervenit ; sed Stephanus rex eum Anglia celeriter exire coegit. Quare Theobaldus in Franciam secessit. De hac istius præsulis vexatione loquitur Baronius num. 36, jamque numero anteriori narrarat, Eugenium III controversiam obortam inter Theobaldum et Bernardum episcopum Sancti-Davidis ejus obedientiam refugientem componere laborasse, quod probat Baronius ex ejusdem papæ Epistola, data *Meldis tertio kalendas Julii,* in qua ait : « B. Lucæ festivitate proximi sequentis anni, tibi et ipsi (nempe Bernardo Menevensi seu Sancti-Davidis episcopo) diem præfiximus, ut tunc præsentibus partibus, de dignitate Ecclesiæ Sancti-David, et libertate sua, rei veritatem cognoscamus ». Hanc Epistolam ad hunc etiam annum revocant Alfordus num. 10 et seq. et passim alii. Sed non dubito, quin hallucinati fuerint, et quin ea anno superiori, ut ibi diximus, data sit, cum certo constet, *Eugenium III* hoc anno die XXIX mensis Junii, quod ea ad Theobaldum archiep. Epistola Meldis in Gallia scripta, jam in Italia fuisse. Cæterum controversia illa inter Ecclesiam Cantuariensem et Menevensem durabat adhuc sub Pontificatu Innocentii III. Bernardus enim « ante diem a papa Eugenio præfixum diem clausit supremum », inquit canonicus Menevensis coætaneus (ut existimat Warthonus in Anglia Sacra part. 2 pag. 652) in Vita Davidis II episcopi Menevensis. Bernardus autem, ut videre est apud Godvinum de præsulibus Angliæ, hoc anno obiit.

9. *Eon hæreticus damnatus.* — In Concilio Rhemensi damnatus insanus hæreticus de Britannia Armorica adductus, « homo illitteratus et idiota, ludificatione dæmonum ita dementatus, ut cum sermone Gallico *Eon* diceretur, ad suam personam pertinere crederet, quod in Ecclesiasticis exorcismis dicitur, scilicet per eum, qui venturus est judicare vivos et mortuos, et sæculum per ignem », ut inquit Willelmus Neubrigensis lib. 1, cap. 19 ; de quo hæretico Baronius a num. 2 ad 8 pluribus disserit, et Auctarium Gemblacense ad annos MCXLVI et MCXLVIII.

10. *Gilberti Porretani doctrina reprobata.* — Damnatus et *Gilbertus Porretanus* episcopus Pictaviensis, cujus causa in Concilio Parisiensi ad Rhemense, ut anno superiori insinuavimus, remissa fuerat. De ea et de Gilberto Baronius a num. 13 ad 32 plura in medium adducit, quæ apud eum legenda. Auditi præterea nuntii junioris Germaniæ regis Henrici circa dissensionem ducum Poloniæ, uti anno MCXXXIX, num. ult. videre est.

11. *Itinerarium Eugenii III post Concilium Rhemense.* — Statutum etiam in hoc Concilio, ut omnes, qui essent de Ordine Saviniacensi, habitum Ordinis Cisterciensis, « sine mora, accepto mandato, sumerent et conservarent », ut refert Serlo piissimus abbas Saviniacensis in sua Charta recitata tom. I Monastici Anglicani pag. 871 et seq. Absoluto Concilio Rhemensi, Eugenius III adhuc per aliquot dies ea in urbe moratus est. Marlotus enim lib. 2 Hist. metropolis Rhemensis cap. 52. recitat Privilegium monasterio Sancti-Theoderici in ea urbe siti concessum, quod dicitur « datum Rhemis per manum Guidonis S. R. E. diac. cardin. et cancellarii, XIV kal. Maii, Indict. II, (legendum XI,) Incarnat. Dom. anno MCXLVIII, Pontific. Eugenii anno III, (legendum *anno* IV). Inde Catalaunum paucis leucis Rhemis dissitum profectus est, ubi Odoni abbati monasterii Sancti-Remigii Rhemis positi Privilegium largitus est : « datum Catalauni per manum Guidonis, etc. XII kal. Maii, Indict. II, (legendum Indict. XI,) Incarnat. Dom. anno MCXLVIII, Pontific. vero domini Eugenii III papæ anno quarto ». Exhibet illud ibidem Marlotus cap. 53. Catalauno Lingonas venit, ubi *III kal. Maii* scripsit ad Sugerium abbatem, et ad canonicos Sanctæ-Genovefæ Epistolas ordine XIII et XIV tom. X Concil. relatas, quæ sunt de reformatione canonicorum Sanctæ-Genovefæ ad finem perducenda.

12. *Eugenius Cisterc. et Claramvallem invisit.* — Instabat tempus capituli generalis Ordinis Cisterciensis : « Igitur », inquit Godefridus, qui præsens fuit, in Vita sancti Bernardi lib. 4, cap. 7, « eodem anno apud Cistercium (paucis leucis Lingonis distans) juxta morem, abbatibus congregatis, prædictus papa venerabilis adfuit, non tam auctoritate Apostolica præsidens, quam fraterna charitate residens inter eos, quasi unus ex eis ». In eo Serlo abbas Saviniacensis se et triginta suas abbatias Cistercio subdidit, ut refert Mauricus hoc

anno cap. 7, ubi abbatias illas enumerat. Is non legerat Chronicon Saviniacense a Baluzio lib. 2 Miscell. pag. 310 et seqq. postea editum, in quo quædam alia hanc in rem referuntur. Antequam Lingonas et Cistercium veniret, suos Claravallenses invisit: « Interim », ait Arnaldus abbas Bonævallis, lib. 2 Vitæ S. Bernardi cap. 8, « celebrato Rhemis Concilio Claramvallem humiliter visitat, et gloriam Pontificatus Romani pauperum præsentat aspectibus. Mirabantur omnes in tanta altitudine humilitatem immobilem, et in tam excellenti culmine propositi sancti permanere virtutem; ut altitudine sociata humilitas, pro officio exterius splendeat, et pro virtute nequaquam interius inanescat. Adhærebat carni ejus lanea tunica, diebus et noctibus cucullo vestitus, sic ibat, sic cubabat. Intus monachi habitum retinens, extra se Pontificem et vestibus et moribus exhibebat; rem difficilem agens, diversarum in uno homine proprietates exprimens personarum, segmentata ei circumferebantur pulvinaria. Lectus palliis opertus, cortina ambiebatur purpura, sed si revolveres operimenta, invenires superjectis laneis, complosa stramina, et paleas conglobatas. Homo in facie, Deus videt in corde: ipse vero bona coram Deo et hominibus providebat. Alloquitur fratres, non sine lacrymis, miscens sermonibus avulsa a corde suspiria; hortatur et consolatur, et se inter eos fratrem et socium, non dominum exhibet vel magistrum. Cumque eum ibi morari diutius non pateretur magna eum prosequens comitantium multitudo, salutatis fratribus, iter in Italiam dirigens, abscessit », sed non post aliquot menses, ut perperam scribit Manricus hoc anno cap. 6, num. 3, verum post aliquot dies, ut ex dictis dicendisque perspicuum est. Ex quibus tandem omnibus manifestum, eumdem Manricum, aliosque non bene scripsisse Eugenium III Concilium Treverense post Rhemense celebrasse, et *Theodoricum* abbatem Benedictinum, qui initio sequentis sæculi floruisse creditur, deceptum esse in vita sanctæ Hildegardis, ubi id litteris mandavit; quod mirum videri non debet, cum variis exemplis passim monstraverimus scriptores coætaneos in similibus quandoque errare.

13. *E Galliis discedit.* — A num. 37 ad 40. *Eugenius III* e Gallia discessit ante diem decimum sextum mensis Junii, cum tom. x Concil. pag. 1059, recitetur ejus ad Sugerium abbatem Epistola, qua ei significat, se mutato consilio non jam monachos ad Sanctæ-Genovefæ Parisiensis mitti velle, sed canonicos regulares, quod et Sugerius executioni mandavit; Epistola enim data est *Vercellis XVI kal. Julii.* Qua etiam Epistola luculenter probatur, Epistolam ejusdem Pontificis *Meldis III kalendas Julii*, die scilicet XXIX Junii ad Theobaldum Cantuariensem archiep. missam, de qua mox egimus, non mense Junio currentis, sed antecedentis anni scriptam esse; cum hoc anno die illo amplius in Gallia *Eugenius* non fuerit, et ex aliis ejus Epistolis constet, eum mense Julio et subsequentibus in Italia egisse. Interim *Arnaldus hæreticus*, qui Romæ populum in clerum hactenus armarat, clerum adversus seipsum commovebat, et capellanos ministros Ecclesiarum, quæ cardinalibus cesserant in titulum ab eorum obedientia retrahebat, eosque inter se factiose dividebat, ut patet ex Epistolis Eugenii a Baronio recitatis.

14. *Moritur S. Malachias archiep. Armachan.* — Post Eugenii e Gallia discessum *sanctus Malachias* archiepiscopus Armachanus in Hibernia in Galliam venit pallium ab eo petiturus, sed Pontifex jam in Italiam perrexerat, ipseque Malachias Claravalle mortuus est, « anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo quadragesimo octavo, quarto nonas Novembris », ut inquit divus Bernardus in ejus Vita cap. ult.. Godefridus in Vita sancti Bernardi lib. 4, cap. 4, qui morti sancti Malachiæ præsens fuit, ait sanctum abbatem pro ejus transitu hostiam salutarem offerentem, cum ejus mors sibi revelata fuisset, formam mutasse orationis: « Et collectam, inquit, intulit, quæ ad sanctorum pontificum celebritates, non ad commendationes defunctorum pertinet, ita dicens: Deus qui beatum Malachiam pontificem sanctorum tuorum meritis coæquasti »; visionem tamen illam nemini aperuisse. Quod exemplum magis mirandum quam imitandum. « Anno MCXCII, canonizatio beati Malachiæ », inquit auctor Chronici Clarevallensis a Chiffletio editus, qui ab anno MCXLVII parvum suum, sed egregium Chronicon auspicatur, illudque ad annum MCXCII perducit. Illud tamen ab eo elucubratum post annum MCCXXIII Philippi Augusti Galliarum regis emortualem; cum an. MCLXXIX, de ejus coronatione, vivente patre facta, loquens, dicat: « XLIV circiter annis regnavit ». Indeque patet quantum hallucinentur ii qui arbitrantur chronographos et historicos annis quibus desinunt Opera sua publicasse.

15. *Metropoles in Norvegia et Suecia erectæ.* — Ad num. 40. Nicolaus Anglicus cardinalis Albanensis, postea Hadrianus papa IV, legatus in Norvegiam missus, primum ibi archiepiscopatum erexit, Nidrosia sede archiepiscopali sive metropolitana constituta. Quod etiam eum hoc anno, testatur Joannes Magnus lib. 18 Hist. Gothicæ cap. 18, apud Sueones fecisse, *ordinato sancto Henrico episcopo Upsalensi.* Extat Vita sancti Henrici martyris episcopi Upsalensis in Actis SS. Bollandianis ad diem XIX mensis Januarii. Fuit hic sanctus VII Upsalensis Ecclesiæ episcopus, totiusque *Finlandiæ* Apostolus et patronus. Upsala regum quondam sedes, postea Stocholmiam haud procul inde dissitam translata.

16. *Victoriæ Rogerii regis de Græcis.* — A num. 41 ad 45. Otto Frisingensis lib. 1 de gestis Friderici cap. 33, hoc anno habet: « Circa idem tempus Rogerius Siculus, aptatis in Apulia, Calabria et Sicilia, triremibus, quas modo galeas seu sagittas vulgo dicere solent, aliisque navibus bel-

licis onerariis, classem in Græciam destinat, præfectis eis ducibus strenuis, et in navali prælio gnaris ». Curfolium fortissimum Græciæ castrum expugnant. « Inde ad interiora Græciæ progressi, Corintham, Thebas, Athenas, antiqua nobilitate celebres expugnant, ac maxima ibidem præda direpta, opifices etiam, qui sericos pannos texere solent, ob ignominiam imperatoris captivos deducunt ». De his legendus Robertus de Monte vulgatus ad hunc Christi annum.

17. *Series patriarcharum Constantinopolitanorum corrigitur.* — Ad num. 45 et seqq. Baronius hoc anno *Charitonis* patriarchæ Constantinop. mortem consignat. Verum certum est, non Charitonem, sed *Nicolaum III*, *Muzalonem* dictum, Ecclesiam Constantinopolitanam rexisse, de cujus morte, sicuti et Charitonis initio suo loco sermo erit.

18. *Tortosa Saracenis erepta.* — Hoc anno *Raimundus Berengarii*, Barcinonensis comes, hujus nominis IV, et supremus Aragonum princeps, *Dertosam* seu *Tortosam* juxta Iberum fluvium sitam, magni momenti oppidum, quo in universam Catalauniam Mauri ingredi poterant, die tricesima mensis Decembris cepit, ut Justinianus in Annal. Genuensibus et Sandovalius in Alphonso VII narrant. Tertia ejus portio *Genuensibus* ob præclara eorum facinora in eo bello patrata, tertia *Willelmo Raimundo Moncadæ* seneschaleo seu dapifero attributa, aliaque tertia *Willelmo domino Monspellii*, qui in eam jus habebat ob donationem sibi ab eodem Raimundo comite ab anno MCXXXVI factam, attributa fuit, ut docet Charta in castris ante Tortosam locatis data, et recitata ab Ughello tom. IV Italiæ Sacræ col. 1190 et seqq.: « Ego Raimundus Dei gratia comes Barcinonensis et princeps Aragonensis et marchio, ob insignem fidem et sinceram amicitiam strenuissimi populi Januensis, dono et offerro majestati Dei et Ecclesiæ beati Laurentii duas partes insulæ, quæ sita est ante civitatem Tortosæ in flumine Iberi, per consensum domini Guillelmi Montispessulani, atque Guillelmi Raimundi dapiferi, ut prædicta Ecclesia habeat et provideat jure hæreditario supradictam insulam libere etc. et sine contradictione domini Willelmi Montispessulani et filiorum ejus (hæc pro tertia portione ad dominos Monspellii pertinente) et sine contradictione Guillelmi Raimundi dapiferi, (et hæc pro secunda alia portione). Dat. in obsidione Tortosæ mense Novemb., anno Domin.car. MCXLVIII, Indict. XI », a mense Januario incœpta. Raimundus Barcinonensis comes supremum Tortosæ dominium sibi reservavit, indeque in Charta populationis Tortosæ in Appendice Marcæ Hispanicæ pag. 1313 relata, annoque sequenti die festo sancti Andreæ data ait: « Ego Raimundus Berengarii G. D. comes Barcinonæ, princeps Aragonum, atque Ilerdæ et Tortosæ marchio ». In Gestis Comit. Barcinon. cap. 17 dicitur, Raimundum Berengarii Tortosæ sedem episcopalem instituisse, cujus primus episcopus fuit Gaufredus ut infra videbimus.

19. *Abdelmumen rex Almohadum regnum Almorabitarum evertit.* — Hoc etiam anno, ut refert Sandovalius in Alphonso VII, fol. 147, ex veteribus documentis *Aldemon* rex, ab aliis *Abalmon* appellatus, qui alius non est ab Abdelmumen, Marochium sibi subjecit, et *destruxit Almorabitas*. Noveirius ait Abdelmumen anno Hegiræ DXLIII, post undecim mensium obsidionem *Marochium* expugnasse, et non solum *Ishac* regem occidisse, sed etiam stragem innumerabilium personarum edidisse. Germanus quidem Robertus de Monte *Almeriæ* expugnationem anno MCXLVII collocat, Almeriæ vero, Santareni, et Tortosæ *anno præterito*, id est, anno MCXLVI, sed unius anni prochronismo, quod in narratione rerum per hæc tempora gestarum sæpe huic chronographo accidit. Indeque addit, *Alphonsum* Portugalliæ regem, fretum auxilio Anglorum, et Normannorum *Ulissiponem* cepisse, quod tamen anno superiori contigit.

20. *Rex Cordubensis adversus Alphonsum VII rebellat.* — Porro *Abengamia* Cordubensis rex, qui se Alphonso imperatori Hispaniarum dederat, et quem is Cordubæ dominum sub præfecto Christiano, cui tributa solvebantur, constituerat, hoc anno rebellavit, uti narrat Sandovalius in Alphonso VII, fol. 147, ex antiqua Historia. Persuadere conatus est proditor imperatori se eum in possessionem Giennii, vulgo *Jaen*, muniti oppidi Vandalitiæ, aliquot leucis a Corduba distantis, immissurum, si veniret. Verum passi non sunt magnates, ut sese imperator in discrimen conjiceret, et comes *Manrique de Lara*, qui sese periculo exponere voluit, vix urbem ingressus est cum suis, ut carceri omnes mancipati fuerint, ubi dura servitute pressi, usque ad *Abengamiæ* mortem permansere. Sandovalius fol. 198 supponit hæc contigisse ante conventum Palentinum, hujus anni initio coactum.

EUGENII III ANNUS 5. — CHRISTI 1149.

1. *Arnaldistæ Romani Eugenium III persequuntur.* — Sequitur annus Redemptoris millesimus centesimus quadragesimus nonus, Indictione duodecima, quo res Eugenii papæ Romanorum Arnaldistarum agitationibus fluctuarunt, de quibus hæc tantum Robertus in Chronico : « Papa Eugenius in Italiam regressus, cum Romanis vario eventu confligit ». Præter hæc autem nihil : sicque inopia scriptorum perobscuræ hujus anni res gestæ Eugenii cum Romanis remanserunt.

Quo anno Conradus rex, qui Hierosolymis anno præterito fuerat, rediens, Constantinopolim se contulit, ibique iniens fœdus cum Emmanuele imperatore adversus Rogerium Siciliæ regem, ejus cum classe navigans, in Italiam venit, et quidem viribus militaribus consumptis, exercitibus perditis, rebus ipsis longe aliter quam mente concepisset, contrariis eventibus deploratis. Quem cum Eugenius in Longobardiam pervenisse audivit, his est litteris consolatus[1], quas recitat Otto Frisingensis ejus in peregrinatione comes :

2. *Eugenii III litteræ ad Conradum regem.* — Eugenius episcopus, servus servorum Dei, charissimo in Christo filio Conrado, Dei gratia Romanorum regi illustri, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cum in hoc mundo cuncta mutabilitatis ordo corrumpat ; sicut nec prosperis elevari, ita nec frangi adversis, confidentes de divina miseratione, debemus, quia Dei et hominum mediator admiranda dispensatione consuevit omnem filium quem recipit adversitatibus flagellare, ut dum ipsum per amorem ad æterna præmia vocat, præsens mundus ejus animum perturbationes, quas ingerit, a seipso repellat, tantoque facilius ab hujus sæculi amore recedat, quando magis impellitur dum vocatur. Quod in Israelitico populo, Moyse vocante, et Pharaone signatur. Moyses namque tunc ad vocandum missus est, cum Pharao duris eum operibus perurgebat, quatenus alter vocando pertraheret, alter impelleret sæviendo ; ut plebs in servitio turpiter fixa, vel provocata bonis, vel impulsa molestiis moveretur. Hoc itaque rationis debito incitati, discretionem tuam commonemus et exhortamur in Domino, quatenus tribulationes, quas tibi et exercitui tuo omnipotens Deus irrogavit, patienter supportes, et in eo spem tuam constituas, qui quem vult permittit affligi, et confidentes in se misericorditer liberare consuevit. Si enim patientiam et humilitatem in adversis perfecte tenueris, per desertum hujus vitæ sub protectione columnæ nubis et ignis, id est, patientiæ solatio et charitatis ardore, intrepidus perduceris.

3. « Quia igitur personam tuam vera charitate diligimus, et de te valde confidimus, si post tuum reditum sine dilatione de his quæ ad honorem sanctæ Ecclesiæ, et regni spectare noscuntur, tecum mutuis potuissemus tractare colloquiis, nobis utique gratum fuisset verum, quia id nobis temporis qualitas denegavit, et de tua salute sumus solliciti, quosdam de fratribus nostris, postquam te ad Longobardiæ partes, auctore Domino, incolumem pervenisse accepimus, sicut per venerabiles fratres nostros Artuvicum Bremensem archiepiscopum, et Anselmum Hamelburgensem episcopum, tibi significavimus, ad tuam serenitatem duximus destinandos, ut affectum et benevolentiam quam erga te gerimus, tibi exponerent ; et quod de te audire cupimus, ipsorum relatione nosceremus. Quibus dedimus in mandatis, ut tibi tanquam charissimo filio nostro et Catholico principi, atque speciali Romanæ sanctæ Ecclesiæ defensori, ipsius Ecclesiæ statum et nostrum exponerent. Qui siquidem in Tusciam usque progressi, ex quo te ad Teutonicas partes pertransisse noverunt, longitudinem viæ, et difficultatem itineris propter æstatis intemperiem metuentes, ad nostram præsentiam redierunt. Cæterum quia statum tuum, et dilecti filii nostri Henrici Junioris regis, quem post discessum tuum paterno affectu dileximus, et in posterum actione ejus prosperari in

[1] Apud Ott. in Frid. l. i. c. 61.

Domino præoptamus, cognoscere cupimus, cum fratres nostri propter æstatis fervorem laborem tanti itineris perficere non valuerint, per fidelem nostrum Franconem latorem præsentium, et Apostolica scripta tuam excellentiam visitantes, nobilitatem tuam monemus et exhortamur in Domino, quatenus ea quæ circa te et ipsum geruntur, et statum regni per eumdem Franconem nobis studeas intimare, et hoc tempore devotionem, quam erga matrem tuam S. R. E. geris, ostendas, ut nostro respondere affectui congrue videaris, et B. Petri Apostolorum principis intercessionibus, cui te totum debes exponere, Creatoris nostri largiorem debeas gratiam promereri. Datum in Tusculano, octavo kalendas Julii ». Hæc de his quæ ad Conradum in Germaniam redeuntem.

4. *Ludovici reditus in Galliam.* — Quod vero spectat ad reditum Ludovici Francorum regis, mare navigans, capitur a navibus Emmanuelis Constantinopolitani imperatoris, sed eripitur a classe regis Siciliæ. Res gesta ita breviter narratur a Roberto de Monte in Appendice ad Sigebertum : « Ludovicus rex Francorum a Palæstina navigans, ut in patriam rediret, Græcorum naves incurrit. Cumque ab eis imperatori Curfolium obsidenti præsentandus deducitur, Georgius dux navium regis Siciliæ eos aggreditur, siquidem vastatis et spoliatis Græcorum provinciis, usque ad ipsam urbem regiam Constantinopolim accedens, sagittas aureas in palatium imperatoris ejecerat, et incensis suburbanis, de fructu hortorum regis violenter tulerat. Unde rediens naves Græcorum incurrit, captum Ludovicum regem eripuit, sed captos regis obtentu dimittit ». Et paulo post : « Ludovicus a Rogerio Siciliæ rege, necnon a papa honorifice suscipitur, atque deducitur ». Hactenus ibi de reditu Ludovici. Qui ubi in Galliam pervenit, de nova expeditione cogitari cœptum, de qua idem auctor hoc eodem anno in fine : « Habitis per Franciam conventibus, annuente etiam papa Eugenio, ut abbas Clarævallis Hierosolymam ad alios provocandos mitteretur : grandis iterum sermo de profectione transmarina celebratur, sed per Cistercienses monachos totum cassatur ». Quod enim infelix admodum extitisset prioris exitus, eamdem tentare expeditionem iterum, visum est admodum importunum ac præter rationem.

5. *De infelici exitu belli Hierosolymitani. S. Bernardus tum per se, tum per alios a calumniis vindicatur.* — Quod igitur Cistercienses monachos obstitisse auctor affirmat, occasio illa fuit, quod cum prior expeditio male cessisset, in auctorem ejus sanctum Bernardum obloquentium omnium linguæ convertebantur, quasi sua prædicatione obsequentem ipsi populum decepisset; qui eos ad interitum absque utilitate misisset. Quamobrem horum detractione non parum quidem derogatum est existimationi ejusdem sancti Bernardi utriusque exercitus promotoris. Excusavit autem eum Otto episcopus Frisingensis unus ex peregrinis illis, atque post multa[1] : « Si dicamus sanctum illum abbatem, Bernardum scilicet, Spiritu Dei ad excitandos nos afflatum fuisse; sed nos ob superbiam lasciviamque nostram salubria mandata non observantes, merito rerum personarumque dispendium deportasse : non sit a rationibus vel antiquis exemplis dissonum. Quamquam et spiritus Prophetarum non semper subdit prophetis ». Sed hæc de obtrectatoribus audi a Gofrido in Vita ipsius[2] : « Nec tacendum, inquit, quod ex prædicatione itineris Hierosolymitani grave contra eum quorumdam hominum vel simplicitas vel malignitas scandalum sumpsit, cum tristior sequeretur effectus. Quod tamen verbum dicere possumus, ab eo quidem initium non sumpsisse. Cum enim multorum jam animas permovisset audita necessitas, a rege Francorum semel et iterum propter hoc expetitus, Apostolicis etiam litteris monitus, nec sic acquievit super hoc loqui, vel consilium dare, donec per ipsius tandem summi Pontificis generalem Epistolam jussus ab eo est, tanquam Romanæ Ecclesiæ lingua, exponere populis atque principibus; cujus Epistolæ tenor fuit, ut in pœnitentiam et remissionem peccatorum iter arriperent, aut liberaturi fratres, aut suas pro illis animas posituri. Hæc et hujusmodi super hoc poterant veraciter dici; sed dicendum potius id quod potius fuit. Evidenter enim verbum hoc prædicavit, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis. Sed quantis et quam multiplicibus signis? quanta vel numerare, nedum narrare difficile foret. Nam et eodem tempore scribi cœperant, sed ipsa demum scriptorum numerositas scribendorum et materia superavit auctorem, nimirum cum aliquando una die viginti, seu etiam plures ab incommodis variis sanarentur, nec facile ab hujusmodi dies ulla vacaret. Denique plures eo tempore Christus per servus sui tactum, et orationem ex ipsis etiam matrum uteris cæcos videre, claudos ambulare, aridos convalescere, surdos fecit audire, et mutos loqui, mirabilius restituente gratia, quod minus præstitum fuerat a natura.

6. « Nec tamen ex illa profectione Orientalis Ecclesia liberari, sed cælestis meruit impleri et lætari. Quod si placuit Deo, tali occasione plurimorum eripere si non Orientalium corpora a paganis, Occidentalium animas a peccatis, quis audeat dicere illi : Quid fecisti sic ? Aut quis recte sapiens, illorum sortem magis non doleat, qui ad priora vel pejora forte prioribus scelera redierunt, quam eorum mortem, qui in fructibus pœnitentiæ purgati, variis tribulationibus Christo animas reddiderunt? Alioquin quamlibet dicant Ægyptii, dicant filii tenebrarum, qui veritatem nec videre valeant, nec proferre[3] : Callide eduxit eos, ut interficeret in deserto. Patienter tolerat Salvator opprobrium, quod tantarum animarum salute compen-

[1] Ot. Fr. in Frid. l. i. c. 66. in fin. — [2] Vit. S. Bern. l. v. c. 4. — [3] Exod. XXXII.

sat ». Et infra : « Accidit autem, ubi primum de ejusdem exercitus dissipatione lamentabilis intra Gallias insonuerat rumor, ut illuminandum Dei famulo filium cæcum offerens pater, multis precibus vinceret excusantem. Et imponens sanctus puero manum, orabat ad Dominum, quatenus si ab eo verbum prædicationis illius exierat, si prædicanti Spiritus ejus affuerat, in illius illuminatione ostendere dignaretur. Dum vero post orationem, orationis præstolaretur effectum : Quid factu rus sum? ait puer. Video enim. Attollitur illico clamor adstantium ; plures enim non modo ex fratribus, verum a sæcularibus aderant, qui ut puerum videre videntem, multipliciter consolati, Deo gratias referebant ». Hucusque de his Gofridus. Poterant quidem tanta ista obstruere ora loquentium iniqua, attamen sicut nec Redemptori tot ab eo edita profuere miracula, quin in eum calumniæ atque blasphemiæ jacerentur, imo etiam morti turpissimæ traderetur : ita nec satis sancto Bernardo, ejusmodi miraculo suspicionem de præsumpta temeritate purgasse, quin de iis ipsis jugiter calumniam pateretur, adeo ut fuerit ipsi necesse pro seipso scribere Apologiam post biennium[1], nempe anno quarto a Concilio Rhemensi (ut ipse numerat) cum libros de Consideratione scripsit ad Eugenium papam, in cujus tractatus libro secundo, ejus exordio, ista in sui defensionem habet :

7. « Incidimus, ut ipse nosti, in tempus grave, quod et ipsi pæne vivendi usui videbatur indicere cessationem, nedum studiis ; cum scilicet Dominus provocatus peccatis nostris, ante tempus, quodammodo visus sit judicasse orbem terræ, in æquitate quidem, sed misericordiæ suæ oblitus. Non pepercit populo suo, non suo nomini. Nonne dicunt in Gentibus[2] : Ubi est Deus eorum ? Nec mirum : Ecclesiæ filii, et qui Christiano censentur nomine, prostrati sunt in deserto, aut interfecti gladio, aut fame consumpti. Effusa est contemptio super principes, et Dominus errare fecit eos in invio et non in via. Contritio et infelicitas in viis eorum, pavor et mœror, et confusio in penetralibus regum ipsorum. Quam confusi pedes evangelizantium pacem, annuntiantium bona? Diximus, pax, et non est pax : promisimus bona, et ecce turbatio. Quasi vero temeritate in opere isto, aut levitate usi simus, cucurrimus plane in eo, non quasi in incertum, sed te jubente, imo per te Deo. Quare ergo jejunavimus, et non aspexit? Humiliavimus animas nostras, et nescivit? Nam in his omnibus non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta. Quam patienter interim adhuc audit voces sacrilegas, et Ægyptios blasphemantes : Quia callide eduxit eos ut occideret in deserto[3]? Et quidem judicia Dei vera quis nesciat[4]? At judicium hoc abyssus tanta, ut videar mihi non immerito pronuntiare beatum, qui non fuerit scandalizatus in eo. Quomodo tamen humana temeritas audet reprehendere, quod minime comprehendere valet? Recordemur supernorum judiciorum quæ a sæculo sunt, si forte sit consolatio. Nam quidam ita dixit[1] : Memor fui judiciorum tuorum a sæculo, Domine : et consolatus sum. Rem dico ignotam nemini : et nunc nemini notam. Nempe sic se habent mortalium corda, quod scimus cum necesse non est, in necessitate nescimus. Moyses educturus populum de terra Ægypti, meliorem illis pollicitus est terram. Nam quando ipsum aliter sequeretur populus solam sapiens terram? Eduxit : eductos tamen in terram, quam promiserat, non introduxit. Nec est quod ducis temeritati imputari queat tristis et inopinatus eventus : omnia faciebat Domino imperante, Domino cooperante, et opus confirmante sequentibus signis. Sed populus ille, inquit, duræ cervicis fuit, semper contentiose agens contra Dominum, et Moysen servum ejus. Bene illi increduli et rebelles, hi autem quid? ipsos interroga. Quid me dicere opus est, quod fatentur ipsi? Dico ego unum : Quid poterant proficere, qui semper revertebantur cum ambularent? Quando et isti per totam viam non redierunt corde in Ægyptum ? Quod si illi ceciderunt, et perierunt propter iniquitatem suam, miramur istos eadem facientes, eadem passos? sed numquid illorum casus adversus promissa Dei? ergo nec istorum. Neque enim aliquando promissiones Dei justitiæ Dei præjudicant, et audi aliud.

8. « Peccavit Benjamin[2], accinguntur reliquæ tribus ad ultionem, nec sine nutu Dei. Designavit denique ipse ducem præliaturus. Itaque prœliantur freti, et manu validiori, et causa potiori, et quod his majus est, favore divino. At quam terribilis Deus in consiliis super filios hominum? Terga dedere sceleratis ultores sceleris, et paucioribus plures. Sed recurrunt ad Dominum, et Dominus ad eos : Ascendite, inquit, et ascendunt denuo ; denuoque fusi et confusi sunt. Ita Deo primum quidem favente, secundo et jubente, justi justum certamen ineunt, et succumbunt. Sed quo inferiores certamine, eo fide superiores inventi sunt. Quid putas de me facerent isti, si meo hortatu iterato ascenderent, iterato succumberent? Quando me audirent monentem tertio repetere item, repetere opus, in quo semel et jam secundo frustrati forent? Et tamen Israelitæ unam et alteram non reputantes frustrationem, tertio parent et superant. Sed dicunt forsitan isti : Unde scimus, quod a Domino sermo egressus sit? Quæ signa tu facis, ut credamus tibi? Non est quod ad ista ipse respondeam ; parcendum verecundiæ meæ. Responde tu pro me, et pro teipso, secundum ea quæ audisti et vidisti, aut certe secundum quod tibi inspiraverit Deus.

9. « Sed forte miraris, me prosequi ista, qui

[1] Bern. de Consid. l. III. in fin. — [2] Psal. CXIII. — [3] Exod. XXXII. — [4] Psal. CXVIII.

[1] Psal. CXVIII. — [2] Jud. X.

aliud proposueram. Facio, non oblitus propositi, sed quod a proposito non judicem aliena, nempe de Consideratione (ut memini) sermo mihi ad tuam dignationem. Et sane magna ista res et egens consideratione non minima. Quod si res magnas a magnis considerari oportet : cui æque ut tibi id studii competit, qui parem super terram non habes? sed tu secundum sapientiam et potestatem datam tibi desuper, facies de hoc. Non est meæ humilitatis dictare tibi, sic vel fieri quidquam : sufficit intimasse, oportere aliquid fieri, unde et Ecclesia consoletur, et obstruatur os loquentium iniqua. Hæc pauca vice Apologiæ dicta sint, ut ipsa qualiacumque habeat conscientia tua ex me, unde habeat me excusatum et te pariter, etsi non apud eos, qui facta ex eventibus æstimant, certe apud teipsum. Perfecta et absoluta cuique excusatio testimonium conscientiæ suæ. Mihi pro minimo est, ut ab illis judicer, qui dicunt bonum malum, et malum bonum, ponentes lucem tenebras, et tenebras lucem[1]. Et si necesse sit unum fieri e duobus, malo in nos murmur hominum, quam in Deum esse. Bonum mihi, si dignetur me uti pro clypeo : libens excipio in me detrahentium linguas maledicas et venenata spicula blasphemorum, ut non ad ipsum perveniant. Non recuso inglorius fieri, ut non irruatur in Dei gloriam. Quis mihi det gloriari in voce illa[2] : Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam? Gloria mihi est, consortem fieri Christi, cujus illa vox est[3] : Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me ». Hucusque sancti Bernardi Apologia adversus detrahentes et murmurantes. Qui etsi conscientia sua tutus et quietus, quod tamen ob peccata populi periclitaretur, publica causa Dei, et civitas sancta esset exposita infidelibus, dedenda aliquando hostibus : dolor vehemens occupabat animum ipsius, non solum quod inanis cesserat primus accessus, sed quod non esset qui de altero iterando loqui præsumeret. Quem sic mœrentem Deus voluit per alium consolari, unum ex discipulis suis, abbatem Casæmarii (est in Hernicis prope Verulas monasterium celebre valde, de quo superius) qui has ad eumdem sanctum Bernardum eodem argumento litteras dedit[4] :

« Dilecto patri ac venerabili domino Bernardo, Dei voluntate ac gratia Clarævallis abbati reverendissimo, frater Joannes minister suus, qualiscumque Casæmarii abbas, feliciter currere ac felicius Christi pietate consummare.

« Memor dulcedinis ac familiaritatis, quam mihi indigno pietas vestra quondam exhibuit, aperire cogitationes mei cordis paternitati vestræ, quasi coram positus, præsumo, vestra magis de mansuetudine confisus, quam de offensa suspectus. Spero namque affectionem ac dilectionem quam erga vos habeo, pietatem vestram non latere. Etsi aliquid etiam stultum dicerem, confido vos benigne ac mansuete, quasi patrem filio ignoscere. Dictum est mihi, pater charissime, quod de hac re, quæ non ita prospere, ut forsitan volebatis, contigit (de via vero Hierosolymæ loquor) multum tristamini, eo quod Ecclesia Dei vel gloria, non sicut desiderabatis, accrevit. Quapropter quod mihi pro hoc diu cogitanti Deus, (ut credo) in corde misit, vobis humiliter suggero, nimirum perpendens, quod sæpe parvo cuilibet Dominus aliquid ostendit, quod alicui magno, et multis donis repleto videre nequaquam concedit, sicut Moysi sancto facie ad faciem cum Deo loquenti Jethro alienigena consilium dedit[1].

« Videtur itaque mihi, quod omnipotens Deus de hac via multum fructum fecit, non tamen eo ordine, quo ipsi viatores arbitrabantur. Siquidem si hoc quod cœperant, sicut decet Christianos, juste ac religiose prosequi vellent, Dominus cum eis esset, ac magnum fructum per eos perfecisset. Sed quoniam ipsi ad mala sunt devoluti, et hoc nequaquam Dominum, qui auctor viæ fuerat, a principio latere potuit, ut sua providentia in sui dispositione non falleretur, malitiam eorum in suam convertit clementiam, et misit eis persecutiones et afflictiones, quibus purgati ad regnum pervenire possent. Denique confessi sunt nobis, qui redibant, quod vidissent multos ibi morientes, qui libenter se mori dicebant, neque velle reverti, ne amplius in peccatis reciderent. Sed ne in dubium veniat quod dico, quasi patri meo spirituali in confessione aperio, quod patroni loci nostri beati Joannes et Paulus sæpius nos visitare dignati sunt. Quos ego super hac re interrogari feci, et hujusmodi sententiam responderunt. Dicebantque multitudinem Anglorum qui ceciderant, de illis qui ibi mortui sunt, esse restauratam. Hoc autem scitote, quod magnam vestri memoriam habuerunt, finemque vestrum cito venturum prædixerunt. Quia igitur bene res, etsi non secundum hominum desiderium, tamen secundum Dei propositum evenit, vestræ erit prudentiæ, in ipso de hac re consolari, cujus solius gloriam quæritis et desideratis. Idcirco namque vobis et exhortandi et operandi gratiam in hoc negotio dedit, quia bonum quod inde facturus erat, prævidit. Ipse igitur cursum vestrum feliciter compleat, nosque vobiscum in sua gloria constituat ». Hæc Joannes abbas Casæmarii, et puto secundum sermonem propheticum haud diu ante ejusdem sancti Bernardi obitum.

10. Sed audiendus est etiam de his Rogerius, in Annalibus Anglorum plura locutus, in detestationem Christianorum militum, qui superbia turgidi, luxuriis immundi, sacræ militiæ nomen dedere, et consumpti sunt, quoniam Deus sprevit eos. Qui quomodo per pauperes et humiles eodem tempore magna fecerit, ista subjicit, dicens :

[1] Isa. v. — [2] Psal. LXVIII. — [3] Ibid. — [4] Apud S. Bern. Ep. CCCXXXI.

[1] Exod. XVIII.

« Interea quidam exercitus navalis virorum non potentum, nec alicui magno duci innixi, nisi Deo omnipotenti, quia humiliter profecti sunt, gratiam Dei meruerunt, et magnam probitatem ostenderunt. Civitatem namque in Hispania famosam, quæ vocatur Ulyxipona, et aliam, quæ vocatur Almade, et regiones adjacentes a multis pauci, Deo cooperante, bellantes obtinuerunt. Vere Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Exercitus enim Francorum regis, et imperatoris splendidior et major fuerat, quam ille prior, qui Hierosolymam conquisierat, et a paucissimis contriti sunt, et quasi telæ aranearum disterminati sunt et demoliti. His autem pauperibus, de quibus prædixi, nulla multitudo resistere poterat, sed quando eis plures insurgebant, debiliores efficiebantur. Pars autem eorum maxima venerat ex Anglia ». Hucusque Rogerius, scribens sui sæculi historiam.

11. *Henricus Ludovici regis frater monachus Cisterciensis, et mox episcopus Bellovacensis.* — Hoc eodem anno (quod notat Robertus in Appendice ad Sigebertum) magna admiratione hominum, Henricus frater Ludovici regis Francorum, abdicans se a sæculari consuetudine, monachus efficitur Ordinis Cisterciensis. Sed haud diu permissus in ea quam delegerat vita degere : nam Bellovacensis episcopus electus, eam Ecclesiam cogitur administrare. De hujus conversione opera S. Bernardi procurata, hæc habet Gofridus in Vita ipsius[1] : « Accidit enim, ut veniens idem Henricus germanus regis ad hominem Dei, Bernardum videlicet, super quodam sæculari negotio locuturus, conventum etiam fratrum visitans, eorum sese orationibus commendaret. Cui pater sanctus inter verba sanctæ exhortationis : Confido, ait, in Domino, nequaquam in eo te moriturum, in quo nunc propositus es, sed velociter experimento proprio probaturum, quantum tibi istorum prosit oratio quam expetisti. Quod eodem postmodum die non absque multorum admiratione completum est, de tanti juvenis conversione cœnobium omne exultatione repletum. Lugentibus autem sociis, et familia tota, ac si mortuum illum cernerent, ejulante, præ cæteris Andreas quidam Parisiensis Henricum ebrium, Henricum vociferabatur insanum, nec conviciis nec blasphemiis parcens. Et contra sane idem Henricus pro illius potissimum conversione Dei hominem dare operam precabatur. Cui vir sanctus audientibus multis : Dimitte, ait, hominem; modo anima ejus in amaritudine est, nec pro eo multum sollicitus sis, quia tuus est ille. Cumque amplius spe concepta, Henricus instaret ut loqueretur Andreæ, severius intuitus eum vir Dei : Quid hoc est, ait, numquid non jam dixi tibi : Tuus est ille? Audiens hæc Andreas (astabat enim et ipse) sicut plurimum improbus erat, et a sacra conversatione vehementer abhorrens, talia secum (ut hodieque fatetur) tacita cogitatione volvebat : In hoc nunc scio falsum te esse prophetam. Hoc enim certus sum, quia locutus es verbum, et non fiet. Hoc tibi ego coram rege et principibus in celebri quocumque conventu improperare non parcam, ut tua omnibus falsitas innotescat. Cæterum quam admirabilis Deus in consiliis super filios hominum, ridens eorum vana conamina, ut propositum suum quando et quomodo ipse voluerit impleatur? Siquidem die altera ibat Andreas mala omnia imprecans monasterio, ubi dominum dimittebat, ipsam quoque desiderans vallem funditus subrui cum habitatoribus suis. Nec parum moti sunt et mirati qui prædictum viri sancti de ipso audierant verbum, cum taliter videretur abire. Sed non diu pusillanimitatem eorum et fidem modicam tentari passus est Deus. Illa tantum die procedens, et repellens quodammodo gratiam Dei, nocte proxima victus, et quasi vinctus, trahente se et vim faciente Spiritu Dei, diem exspectare non potuit, sed exurgens ante diluculum, velociterque rediens ad monasterium, alterum nobis Saulum, vel magis de Saulo Paulum alterum exhibebat ». Hæc ipse auctor.

12. Contigit autem postquam idem Henricus professus est monasticam vitam, mori episcopum Bellovacensem, atque ab iis ad quos spectabat electio, eligi ipsum in ejusdem civitatis episcopum. Verum cum probe scirent electores longe abesse, ut ipse acciperet episcopatum : actum est apud Romanum Pontificem Eugenium, ut ejus litteris cogeretur e monasterio trahi ad episcopatum. Scripsere æque omnes, necnon idem Eugenius papa ad sanctum Bernardum, ut dimitteret electum ad Ecclesiam suam. Porro Bernardus quid agendum sibi esset, consuluit patrem abbatem Cluniacensem[1], qui respondit videri sibi multis argumentis a Deo esse eam electionem. Quod ubi ipse Henricus accepisset, litteris his conquestus est cum ipso Petro, quæ sic se habent[2] :

« Inter patres reverendissimo, et inter amicos charissimo domno Petro abbati Cluniacensium, frater Henricus sive jubente, sive permittente Deo, Bellovacensis electus, se ipsum, et si quid amplius potest.

« Parcat vobis omnipotens Deus, quid est quod fecistis? Sepultum hominem revocastis ad homines, et consilio vestro, cui nimium creditum est, expositus sum, et repositus in terribile curarum pelagus, ut me iterum honoris altitudo resorbeat. Nescivi, anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab, quas suscepi regendas, regi, non regere opus habens. Manus meas miserunt ad fortia : opus esset fortitudine. Speculator domui Israel factus sum : opus esset prudentia. Sapientibus et insipientibus debitor factus sum : opus esset justitia. Prædicator populo Dei datus sum : opus esset temperantia, ne forte cum

[1] Vit. S. Bern. l. IV. c. 3.

[1] Petr. Clun. l. VI. Ep. II. — [2] Ibid. Ep. III.

aliis prædicavero, reprobus (quod absit) inveniar. Sed quæ sunt ista ? et quis sum ego ? vel ubi ista ? et ubi ego ? Domine pater et Deus vitæ meæ, imperfectum meum viderunt oculi tui. Domine, vim passus sum : responde pro me, quia sola obedientia coegit me, sine qua, juxta virum sanctum, infidelis quisque esse convincitur, etiamsi fidelis esse videatur. Et quia nemo majori fiducia utitur, quam qui ex affectu diligit : nunc vos, quasi portionem animæ meæ convenio, deponens apud vos familiarem et dolentem querelam. Quid vobis visum est, ut litteris vestris ad dominum abbatem missis, faceretis stultitiam meam elevari super candelabrum ? Credidisti quidem, domine, propter quod locutus es : nec fallere, nec falli voluisti, sed non evasisti secundum. Verumtamen quoquo modo factum sit, et quaquaversum vertat exitum rei Dominus Deus noster, ego vester sum, et ad vestrum servitium, si dignamini, præparatus. Me accipite in servum, in amicum, in filium : et illi sanctæ multitudini, cui Deo auctore præestis, specialem et uterinum monachum, (ne dicam episcopum) sempiterno fœdere societate ». Hucusque germanus regis in schola Christi bene institutus, docente spiritu, ad Christianam humilitatem. Porro ubi (ut decebat Apostolicum virum) administrare cœpit Ecclesiam, ipsum regem Ludovicum germanum suum expertus est adversarium, ut sanctus Bernardus testatur in litteris ad Eugenium papam pro ipso datis, in quibus inter alia [1] : « Ipse et frater suus rex non ambulant in uno spiritu [2] etc. »

[1] Bern. Ep. CCXVIII. — [2] Ibid. Ep. CCCV.

Anno periodi Græco-Romana 6642. — Anno Æræ Hispan. 1187. — Anno Hegiræ 544, inchoato die 11 Maii, Fer. 4. — Jesu Christi 1149. — Eugenii III papæ 5. — Conradi III reg. 12. Manuelis Comneni imp. 7.

1. *Expeditio Hierosol. Ludov. VII et Conradi imp. infaustæ fuit.* — A num. 1 ad 11. Ludovicus VII, Franciæ rex et Conradus imp. hoc anno ex Hierosolymitana expeditione rediere. Gaufredus prior Vosiensis in Chron. apud Labbeum tom. II Biblioth. de magno eorum exercitu, ait : « Exercitus ille nihil omnino proficit, quia indisciplinate habuerunt ; quapropter multi defecerunt innumerabilisque perierunt propter iniquitatem suam ; thesauros Ecclesiarum falsa promittentes vadimonia ante iter auferebant, et infirmam plebem diris exactionibus affligebant, pompatice secuti sunt et superbi humilem Christum, et erraverunt frustra a justo humillimo. Hi omnes vix quamdam cepere civitatem, cum foret, excepto rege et imperatore, principum provincialium numerus innumerus ». Legendus Baronius in Appendice ad hunc Christi annum.

2. *Eugenius Romam revertitur.* — In Chronico Joannis Ceccani hoc anno habetur : « Indictione XII, Ceccanus crematus est id. Septemb. feria tertia, rex Franciæ revertitur a transmarinis partibus », sed interpunctio ante illa verba *id. Septemb.* ponenda, legendumque : « Indict. XII, Ceccanus crematus est. Idus Septemb. feria III, rex, etc. » Addit Ceccanus de Ludovico rege : « Cum esset Florentini Gregorius Fummonensis ivit invisere eum, et captus est a papa, et abstulit ei Fummonem ». Anonymus vero Casinensis an. MCXLVIII, qui est annus MCXLIX, ait : « Eugenius papa Tusculanum ingressus, fultus auxilio Rogerii regis Romanos sibi rebelles expugnat. Ludovicus rex a partibus Hierosolymitanis reversus, et a rege Rogerio apud Polentiam cum honore susceptus, quarto nonas Octobris ad hoc monasterium (nempe Cassinense) venit, susceptusque honorifice, post diem recedens tertium, et apud Tusculanum cum Apostolico colloquens, Franciam rediit. Eugenius papa pacem (in Ms. ut asserit Peregrinius pag. 128. habetur *pactum*) cum Romanis reformans, Romam reversus est ».

3. *Henricus monachus Claravallensis fit episcopus Belvacensis.* — Ad num. 11 et seq. Ludovicus VI, Galliæ rex, *Henricum* e filiis ab eo ex Adelaide a Sabaudia susceptum unum, et fratrem Ludovici VII qui patri successit in regno, ad dignitates Ecclesiasticas promovit, eductumque e domo regnatrice plurima in eum beneficia Ecclesiastica congessit ; in Privilegio enim Sancti-Victoris Parisiensis dicitur « Sancti-Martini archiclavis, abbas quarumdam regalium Ecclesiarum, videlicet S. Mariæ de Stampis, S. Mariæ de Corbolio. S, Mariæ de Medunta, S. Mariæ de Puiciaco, S. Melonis de Pontisara, etc. » sed Evangelicam paupertatem aulæ deliciis et opibus anteponendam duxit. Godefridus Cisterciensis apud Duchesnium in Hist. Dro-

censi miram hanc mutationem, colloquio quod ei contigit habere cum sancto Bernardo tribuit, ubi cum pro sæculari negotio eum consulturus convenisset, seque fratrum collegium visitans eorum precibus commendasset, prædixit vir Dei hunc e statu sæculari ad regularem brevi transiturum, et experturum quanti pretii essent humilium preces apud Deum pro sua conversione, quod statim evenit. Emisso post triennii spatium voto a clero et populo Belvacensi postulatur in episcopum, hoc scilicet anno, ut colligitur ex Roberto de Monte vulgato, a Baronio laudato ad annum MCXLIX, ubi tamen hæc uno tenore recitat. Sedem Belvacensem annos circiter duodecim tenuit, in qua ad jura cleri tuenda strenuum et utilem se semper exhibuit, ob idque Ludovicum VII germanum suum sæpe expertus est adversarium, ut testatur sanctus Bernardus Epistolis ad Eugenium III scriptis ordine CCXCIII et CCCV. Fortiter etiam sese Octaviano pseudo-papæ opposuit, et ad archiepiscopatum Rhemensem mortuo Samsone archiep. translatus fuit anno MCLXII, chronographo Clarevallensi a Chiffletio in lucem edito, Alberico et Vincentio Bellovacensi testibus. Chronographus S. Petri-Vivi Henrici præsulatum in annum sequentem perperam confert.

4. *Floret Herveus monach. Burgidolensis.* — Cum *Herveus,* Dolensis cœnobii in diœcesi Bituricensi siti monachus, *patria Cenomanensis*, in eo *circiter quinquaginta annis in prædicanda morum probitate* vixerit, et *Girberto* abbatiam regente floruerit, ut docet Epistola encyclica monachorum Dolensium seu Burgidolensium, vulgo *Bourdieus*, qua mortem ejus fratribus suis annuntiant, recitata tom. II Spicilegii Dacheriani, ad hoc circiter tempus in vivis fuit, quia *Girbertus* abbas mortuus est anno MCLIII, ut habet Chronicon Dolense tom. I Biblioth. Labbei. Multa volumina in Scripturam sacram composuit Herveus in præfata Epistola memorata ex quibus tantum in lucem prodiere *Commentarii in omnes Epistolas sancti Pauli Apostoli,* impressi tamen cum operibus sancti Anselmi Cantuariensis, ipsique perperam attributi, ut fidem faciunt Codices MSS. quos se vidisse testatur Oudinus in Supplem. de Scrip. Eccles. in Herveo, qui et asserit asservari in aliquibus Bibliothecis Galliæ Hervei Commentarios *in Isaiam prophetam* amplissimos, et Postillas breves *in Deuteronomium.* An vero alia Hervei opera in Epistola monachorum Burgidolensium enumerata perierint, vel adhuc supersint, mihi incompertum.

5. *Anglia bello civili afflicta.* — Hoc anno, ut legitur in Chron. Gervasii « Henricus filius imperatricis (nempe Mathildis uxoris Gaufridi comitis Andegavensis) mense Maio mediante, cum grandi comitatu militum electorum et peditum rediit in Angliam, et in adventu suo multorum animos contra regem Stephanum excitavit; nolebant enim comites Angliæ et proceres contra regem Stephanum aliquam excitare seditionem, eo quod Robertus et Milo comites universæ carnis viam ingressi fuerunt, et imperatrix transfretaverat, nisi ipse quem omnia de jure contingebant, in Angliam rediret. Hac igitur occasione, ut prædictum est, rediit in Angliam, postpositisque litterarum studiis, exercitia cœpit militaria frequentare. Assumpto itaque secum nobili Ranulfo Cestrensi comite, et Rogerio comite Herefordensi, aliisque nonnullis præter illos, quos secum duxerat de Normannia militibus famosis, adiit regem Scotiæ David consanguineum suum, a quo cum summa lætitia et honore susceptus, militari quoque balteo cum nonnullis coætaneis suis in sacra solemnitate Pentecostes accinctus est. Ab illo ergo die cœpit Henricus mentem regis Stephani, filiique sui Eustachii multis ex causis adversum se excitare ». Paulo post : « Eustachius autem regis Stephani miles factus, multa mala exercuit in terris procerum et comitum qui Henrici partibus favebant ». Henricus postea sub Henrici II nomine rex Angliæ fuit, ejusque sæpe infra mentio occurret.

6. *Fraga et Ilerda Saracenis eripiuntur.* — Hoc etiam anno *Ilerda* et *Fraga* nobiles civitates *VIII kalend. Novemb.* deduntur Raimundo comiti Barcinonensi, hujus nominis IV, qui Ilerdam honorario jure et fidei sacramento Ermengaudo Urgellitano comiti dedit, potestate et supremo dominatu sibi reservato. Sedem et episcopalem dignitatem Ilerdensem instauravit, et in *Guillelmum Peresium* Rotensem episcopum contulit. Hæc Surita lib. 1 Indict. ad hunc Christi annum, cui consensit auctor anonymus de Gestis comitum Barcinon. qui addit utramque urbem eodem die captam fuisse. Baluzius in Appendice ad Marcam Hispanicam num. 409, refert Chartam populationis Ilerdæ a Raimundo comite Barcinon. et Ermengaudo comite Urgellitano datam, continentem privilegia populo Ilerdensi ab utroque principe concessa; sed ea non hoc anno, ut existimat Baluzius in margine, et ipsa indicare videtur, verum sequenti scripta, quia in comitatu Barcinonensi annus a Paschate more Gallicano inchoabatur, et in ea legitur : « Facta ista Charta mense Januarii anno Dominicæ Incarnationis MCXLIX ».

7. *Finis dominationis Almorabitarum.* — Bellum civile, quod Ecclesiæ Africanæ exitiosum fuit, hoc tandem anno extinctum. Ut enim narrat Noveirius *Almorabitæ* qui in quamdam provinciam et Marochianum regnum convenerant, ingentesque copias collegerant, prœlio fusi sunt ab Abdelmumeno *Almohadum* imperatore anno Hegiræ DXLIV, et ab eo tempore *Almorabitæ* ita fusi profligatique, ut de eis nulla apud historicos mentio postea facta sit.

8. *Religio Christiana in Africa et Hispania Saracenica exstincta.* — Extincta et antiqua *Ecclesia Africana*, quæ hactenus, uti *Mozarabes* in Hispania, inter Saracenos substiterat; *Almohadum* enim secta nulli neque Ecclesiæ neque Chri-

stiano in Africa pepercit, illas omnes solo æquavit. Christianos vero sine exceptione trucidavit; ita ut ex omnibus Mozarabibus nulli superfuerint, præterquam qui in terras Christianorum Hispaniæ sese fuga recipere potuere : nec potior Mozarabum conditio in Hispania Saracenica fuit; cum quicumque a fide Christiana deficere recusarunt, morti traditi fuerint. Quod si aliqui servi bello capti aut latebris occultati *Almohadum* manus evaserint, eis suam religionem profiteri non licuit in locis in quibus neque episcopi, neque presbyteri, neque monachi amplius remanebant. Inter eos *Mozarabas*, qui ad loca a Christianis Hispaniæ inhabitata aufugientes vitæ consuluere, memoratur *Clemens*, ultimus archiepiscopus Mozarabum Hispalensium : et cum civitas hæc, Corduba, Gienna, Mursia et Valentia, sancto Ludovico in Gallia regnante, a Christianis Hispaniæ receptæ sunt, nulli alii Christiani præter captivos Hispali reperti.

9. *Qui postea in illis partibus episcopi visi*, *titulares tantum fuere.* — Jacobus de Vitriaco in suis de Ecclesia Orientali libris, ubi de Ecclesiis *Mozarabum* tanquam sua ætate, seu sæculo decimo tertio adhuc in Africa et Hispania subsistentibus, sermonem facit, manifeste indicat, se quæ in medium adducit, ex antiquis libris excerpsisse, parumque de conversionibus et commutationibus, quæ jamdiu contigerant, curasse; indeque non mirum si de rebus quæ amplius non erant, tanquam si adhuc superessent, locutus fuerit, easque prætermiserit, quarum ampla mentio facienda erat. Sic licet profiteatur se de Ordinibus religiosis post sacrum bellum in Oriente stabilitis verba facturum, Ordinis tamen Sancti-Dominici tunc in Oriente florentis non meminit, licet Historiam suam in partibus Orientalibus constitutus scripserit. Hæc ejus verba in Hist. Hierosolymitana cap. 80 : « Illi vero Christiani, qui in Africa et Hispania inter Occidentales Saracenos commorantur, Mozarabes nuncupati, Latinam habent litteram, et Latino sermone in scripturis utuntur, et sanctæ Rom. Ecclesiæ sicut alii Latini cum omni humilitate et devotione obediunt, ab articulis fidei vel sacramentis in nullo deviantes ». Quibus similibusve locis innixi Joannes-Baptista Grammayus in libris de Africa illustrata, Schelstratius Dissert. IV de Ecclesia Africana cap. 7, et Odoricus Raynaldus tom. XIII et XIV Annal. Ecclesiast. episcopos titulares sub hujus sæculi finem vel sequenti in Hispaniam vel in Africam missos pro reliquiis Ecclesiæ Africanæ et Mozarabum Hispaniæ habent, nequidem suspicantes Jacobum de Vitriaco de statu, in quo tam Ecclesia Orientalis quam Occidentalis versabantur, parum edoctum fuisse, et antequam episcopi titulares a Pontificibus Romanis in Africam et Hispaniam mitterentur, antiquos utriusque regionis Christianos defecisse. At tantum abest, ut ex episcopis titularibus in partes illas directis inferendum fuerit, aliquos adhuc Christianos in illis regionibus reliquos fuisse, ut contra inde deducendum erat, ante illa tempora Mozarabes penitus exterminatos. Tentarunt quidem Romani Pontifices, secta Almohadum ad interitum incumbente, novam Christianitatem in illis partibus instituere; sed sanctum illud consilium felicem exitum sortitum non fuit. Grammayus citatus lib. 2, cap. 5, ait : « Anno MCXCIII, archiepiscopi III et episcopi X in Barbaria nominantur, omnes Alexandrino patriarchæ vicino parentes ». Quem locum ex Grammayo Schelstratius profert, sed hujusmodi commenta referre, refellere est, cum post hæc tempora nonnisi episcopi titulares a summo Pontifice pendentes in illis partibus visi fuerunt.

EUGENII III ANNUS 6. — CHRISTI 1150.

1. *Eugenius III papa quam benigne excepit Petrum abbatem Cluniacensem.* — Annus Redemptoris millesimus centesimus quinquagesimus, indictione decima tertia inchoatur, quo de Eugenio papa hæc habentur in scripto Chronico Fossæ-Novæ : « Eugenius papa Ferentinum venit mense Octobris, et multos archiepiscopos et episcopos ordinavit. Tarracina capta est sexto kalend. Decembris ».

Convenit hoc anno eumdem Eugenium papam Petrus abbas Cluniacensis, qui scripsit Epistolam ad S. Bernardum de adventu suo in Urbem, et

congressu cum eodem Eugenio papa, et quidem memoria dignam de cultu, quo idem Pontifex prosequi consueverit viros sanctitatis nomine claros. Urgentia enim sui ordinis negotia et magni momenti eumdem venerandum abbatem traxerunt iterum hoc tempore Romam, cum jam Eugenius ante biennium ex Galliis se contulisset non in Urbem, sed in vicina loca. Habet enim ista [1] : « Læta plane in via cuncta reperi, sed lætiora apud patrem inveni, (Eugenium scilicet). Bonum illum habui in principio, meliorem in processu, optimum in fine; imo (ut quod verius ex corde haurio fatear) optimum semper. Cumque vultus ille illius, in quo vere Apostolicus vigor et forma relucet, pro varietate causarum, personarum, et eventuum mutaretur, et aliis atque aliis nunc jucundum, nunc nubilum discretissime se præberet : mihi tamen nunquam in diversa mutatus est. Qualem veniens reperi, talem recedens reliqui. Notabam sæpe austeriorem vel mœstiorem, quam frequenter induere aliis de causis cogebatur speciem : ipsum aut privatim, aut publice me alloquente, de judicis forma in patris gratiam commutare. Præferebar omnibus etiam majoribus gradu, nec patriarchalis dignitas, cum etiam Ravennas adesset, præire, meipsum plerumque impellente, sinebatur. Senatui Romanorum, episcoporum vel cardinalium, non tantum adjungebar, sed et quandoque adjungi cogebar. Excludebantur universi non Romani a Romanis consiliis : solus aut pæne solus ad mysteria jurata vocabar. Ista in publico.

2. « Jam secretiora et remota ab aliis colloquia quis explicet ? Dico, dico quod verum est : nemo me putet aliter loqui quam sentio. Ut aliquid arrogantius dicam, hoc apud me fas non est. Nunquam amicum fideliorem, nunquam fratrem sinceriorem, nunquam patrem puriorem in hujusmodi colloquiis expertus sum. Auris patiens ad audiendum, lingua prompta et efficax ad respondendum, non ut major minori, sed ut aut par pari, aut quandoque ut inferior superiori. Nihil fastus, nihil dominium, nihil majestas; sed totum sibi hominem æquitas, totum humilitas, totum ratio vindicabant. Si quid vel ibi, vel alibi petii, aut indultum est, aut rationabiliter ita ut queri non possem negatum. Hæc dicens non glorior, sed vestra vota in me per ipsum impleta declaro. Et novum quidem non est, Cluniacense monasterium in qualicumque pastore suo a summo Pontifice honorari; sed novum est nihil sinistri in ejus actu, nihil in verbis, nihil in ipso gestu erga ipsum potuisse notari. Videram eum primo anno Apostolatus ipsius Romæ, postea videram Cluniaci, videram Antisiodori, videram Catalauni, videram Rhemis, videram alibi, sed talis nunc apparuit, quasi nunquam vidissem. Qualem deinde totius Romanæ curiæ erga me ac nostra statum invenerim, succincte refero, ut amicorum fidelium, ut dulcissimorum fratrum, ut ex mero et sincero corde quantum agnosci potuit, familiarium. Vestri omnes, maxime singularis ille vir dominus Ostiensis, non minus, non inferius mihi astitit, quam vobis, si præsentes essetis, astaret. Ad illum explicandum, quia brevis sermo non sufficit, parco litteris : sed per Dei gratiam, cum præsens fuero, non parcam verbis ». Hucusque Petrus de rebus cum Eugenio papa transactis.

3. Porro causam præcipuam cur ad eum venerit, annuit in Epistola ad ipsum Eugenium, in qua hæc inter alia ait : « Ab Hugone quodam, cognomento Discalciato, cœptum erat ædificari castrum quoddam super Cluniacense monasterium [1] : Questus, inquit, fueram inde, ut nosti, apud vos : et vestra providentia duro anathemati illud submiserat ». Hæc ipse, cum queritur ab eodem Hugone esse perfectum opus et derideri ipsos Cluniacenses monachos, adversus quos munitionem erexisset.

At quid Deus ipse? numquid non vindictam fecit de hujuscemodi præsumptione, qua princeps servos quoque modo perturbare ausus est? Utique memorabilem plane vindictam exercuit, cunctis sæculis decantandam, secundum illud Davidicum [2] : Viam fecit semitæ iræ suæ », per quam transeuntes viderent et admirarentur judicium Dei, nempe castellum illud terræmotu absorptum chasmate terræ et loco ipsius lacum profundissimum excrevisse in exemplum judicii magni Dei. Quando id factum sit, Robertus in Appendice ad Sigebertum hæc habet anno Redemptoris millesimo centesimo quinquagesimo sexto his verbis : « Factus est terræmotus XV kalendas Martii maxime in Burgundia, adeo ut ter in nocte festivitatis sanctæ Priscæ virginis sentiretur apud Cluniacum, et quoddam castellum, quod erat desertum, haud procul a Cluniaco situm, absorptum iret in abyssum, et spatium in quo castellum fuerat, impleretur aquis inæstimabilis profunditatis ». Hæc Robertus.

4. *Funera filiorum regis Siciliæ, unde litteræ ad eum Petri Cluniacensis.* — Hoc eodem anno, ut auctor est S. Romualdus archiepiscopus Salernitanus in Chronico, « Rogerius orbatus majoribus natu filiis, Willelmum principem Capuanum relictum sibi filium coronari voluit regem Siciliæ ». Quod cum biennio ante ipsius Rogerii obitum contigisse tradat, utique hoc anno id factum oportuit. De funeribus autem filiorum et conjugis ita ipse anno superiori : « Primo Albidia illustris regina uxor ejus, ex qua tot filios habuerat, mortua est, et filia ejus : post hæc alii filii, nempe Tarentinus princeps, et Anfusus Campanorum princeps, et Henricus mortui sunt : novissime autem Rogerius dux Apuliæ primogenitus ejus mortuus est anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo

[1] Petr. Clun. l. VI. Ep. XLVII.

[1] Petr. l. VI Ep. XLVII. — [2] Psal. LXXVII.

quadragesimo nono, Indictione duodecima, vir quidem speciosus, miles strenuus, pius, benignus, misericors, et a suo populo multum dilectus. Rex autem Rogerius tot flagellis afflictus, constanti animo pii patris flagella sustinuit. Et quia solum Willelmum Capuanorum principem habebat superstitem, veritus ne eumdem conditione humanæ fragilitatis amitteret, Sibiliam sororem ducis Burgundiæ duxit uxorem, quæ non multo post Salerni mortua, et apud Cavense monasterium sepulta est. Tertio Beatricem filiam comitis de Reteste in uxorem accepit, de qua filiam habuit, quam Constantiam appellavit. Biennio autem antequam moreretur, Willelmum filium suum Capuanum principem in regem Siciliæ fecit inungi, et secum jussit pariter conregnare ». Hactenus de his Romualdus.

5. Extat Petri Cluniacensis abbatis Epistola [1], qua consolatus est Rogerium ipsum in funeribus filiorum, et hortatus est eum adversus Græcorum imperatorem de Christianorum exercitibus ad eo male merentem. Sic enim se habet :

« Magnifico principi, domino Rogerio regi Siciliæ, frater Petrus humilis Cluniacensis abbas, salutem præsentem, et regnum sempiternum.

« Quantum sublimitatem vestram diligamus, quantum actus vestros prosperari et in Domino et in sæculo velimus, novit ille qui novit omnia. Audientes obitum filiorum vestrorum valde doluimus, et tam pro sospitate vestra, quam pro animabus illorum missas celebrari, orationes ad Deum fundi, eleemosynas fieri in conventu nostro præcepimus. Non solum autem tunc, sed et sæpe diebus solemnibus, et majoribus capitulis nostris inter alios reges, et amicos benefactores nostros, vestri memoriam frequentamus. De cætero notum facimus regiæ magnitudini vestræ, nos multum dolere de inimicitiis, quæ inter vos et dominum regem et Teutonicorum, seu imperatorem Romanorum versantur. Multum enim tam ego, quam multi alii discordiam illam sentimus obesse regnis Latinis, et Christianæ fidei propagationi. Nam cum multa, sicut frequenter audivimus, augmenta Ecclesiæ Dei bellica virtute vestra de terris inimicorum Dei, hoc est, Sarracenorum, proveniant, longe, ut credimus, majora provenirent, si firma pax et concordia vos et regem supradictum unirent.

6. « Est et aliud quod longe magis accendit animos nostros, et animos pæne omnium Gallorum nostrorum, ad amandam et quærendam pacem vestram. Illa scilicet pessima inaudita, et lamentabilis Græcorum et nequam regis eorum de peregrinis nostris, hoc est, exercitu Dei viventis, facta proditio. Ut enim juxta quod in mente mea video loquar, si necesse esset, quantum ad monachum pertinere potest, non recusarem mori, si mortem tantorum, tam nobilium, imo pæne totius Galliæ et Germaniæ miserabili fraude extinctum florem justitia Dei per aliquem suorum dignaretur ulcisci. Neminem vero sub cœlo principum Christianorum video, per quem tam bene, tam congrue tam efficaciter, sicut per vos, opus hoc tam sacrum, tam cælo et terræ optabile posset impleri. Nam per gratiam Dei (quod non adulans dico) juxta quod ex præteritis operibus vestris, et ex verbis multorum conjicio, ad tantum bonum istud perficiendum, aliis principibus et animo sagacior, et opibus ditior, et virtute exercitatior, et ipso insuper loco propinquior estis. Exurge igitur, bone princeps, quod voce quidem mea, sed tam meis, quam omnium votis dico : exurge in adjutorium populo Dei, zelare, sicut Macchabæi, legem Dei : ulciscere tot opprobria, tot injurias, tot mortes, tantum tam impie effusum sanguinem exercitus Dei. Paratus sum ego pro jam dicta pacis causa, mox ut se opportunitas præbuerit, imperatorem supradictum adire, et adhibitis mecum quos potero, totis viribus, omni studio de pace tam Deo amabili, inter vos et ipsum reformanda et confirmanda tractare. Rescribam, Deo volente, vobis statim post colloquium quod invenero, et cuncta vobis litteris patefaciam ». Hactenus Petri litteræ ad Rogerium Siciliæ regem. Porro currenti calcaria addidit ipse, spoliatam Corinthum, Corcyramque insulam ab eo captam, præter alia quæ sunt recensita, habet Robertus de Monte in Appendice ad Sigebertum.

[1] Petr. Clun. l. VI. Ep. XVIII.

Anno periodi Græco-Romanæ 6643. — Anno Æræ Hispan. 1188. — Anno Hegiræ 545, inchoato die 30 Apr., Fer. 1. — Jesu Christi 1150. — Eugenii III papæ 6. — Conradi III reg. 13, Manuelis Comneni imp. 8.

1. *Roma adhuc turbata.* — A num. 1 ad 4. Anonymus Casinensis, qui res anno uno citius narrare solet, ad annum MCXLIX, præter ea quæ Baronius ex illo refert, ait : « Eugenius papa urbe egressus, Campaniæ mortuus est. Obscurata luna est idibus Martii ». Calvisius in Opere Chronol. hanc eclipsim lunarem supputavit, reperitque eam contigisse die decima quinta mensis Martii, feria quarta, horis tribus post mediam noctem.

2. *Profectio Romana Petri Venerabilis.* — *Petrus Venerabilis* ad Eugenium papam iturus, *Bernardum* prius, et Claramvallem visitavit litteris apud Pontificem juvandus. Deinde Galliam deserens Pontificem adivit sua cum eo negotia tractaturus, ut ipsemet Epistola XLVI libri 6 ad Bernardum data, et a Baronio recitata narrat, significans totum iter sibi felix faustumque fuisse, et Eugenium III sese amantissime suscepisse : « Præferebar omnibus etiam majoribus gradu, nec patriarchalis dignitas, cum etiam Ravennas adesset, præire meipsum plerumque impellente sinebatur. Senatui Romanorum, episcoporum vel cardinalium, non tantum adjungebar, sed et quandoque adjungi cogebar. Excludebantur universi non Romani, a Romanis consiliis : solus, aut pæne solus ad mysteria jurata vocabar. Ista in publico. Jam secretiora et remotiora ab aliis colloquia, quis explicet etc. ? » Quæ negotia Petrum Venerabilem in Italiam traxerint, in dubio est. Baronius putat id colligendum ex Petri Venerabilis Epistola XLV ejusdem libri ad Eugenium III data, in qua conqueritur de *Hugone Discalceato* ob arcem contra Cluniacense monasterium ædificatam, qui non cessabat ab opere, etiam ab Eugenio papa jussus, atque diro anathemati subjectus, nisi cessaret. Manricus in Annal. Cisterc. ad annum MCLI, cap. 8, num. 8 existimat, Epistolam Petri Venerabilis ad Bernardum magis domestica negotia innuere, atque aliquorum fratrum rebellionem, in quos sanctus abbas mitius agendum scripserat.

3. *Castellum Cluniaco vicinum terræ motu absorptum.* — Sed quidquid sit de causa itineris Petri Venerabilis, arbitror tam Baronium, quam Manricum falli, cum scribunt tanquam certum, turrim illam intra quinquennium terræ motu absorptam fuisse, et loco illius lacum profundissimum in exemplum divinæ justitiæ successisse, quod vulgatus Robertus de Monte, cujus locum integrum refert Baronius num. 3 tradat, anno MCLVI *XV kal. Martii* quoddam castellum, haud procul a *Cluniaco* situm, absorptum fuisse terræ motu, et in abyssum ivisse. Nam castellum illud non potest esse idem cum eo quod *Hugo discalceatus* construxerat ; cum Petrus Venerabilis in laudata Epistola XLV asserat, de concordia partium solo æquatum fuisse. Hæc Petri Venerabilis de Hugone discalceato verba : « Dejicit ipse castri constructor, et diruit ab ipsis fundamentis, suis vel suorum manibus castrum : seque nunquam deinceps aliquid ibidem ædificii facturum juramento confirmat. Dat insuper et montem ipsum Ecclesiæ, etc. Nos autem his de causis dedimus ei ducentas et viginti libras ».

4. *Uxores Rogerii regis.* — Ad num. 4 et seq. Anonymus Casinensis ad annum MCL, qui nobis est MCLI, ait : *Obiit Sibylla regina.* Romualdus Salernitanus in Chron. de Rogerio rege ait : « Qui solum Willelmum Capuanorum principem habebat superstitem, veritus ne eumdem conditione humanæ fragilitatis amitteret, Sibyllam sororem ducis Burgundiæ duxit uxorem, quæ non multo post Salerni mortua, et apud Cavense monasterium sepulta est ». Dux iste Burgundiæ Sibyllæ reginæ frater, erat Odo II, quorum pater Hugo II Burgundiæ dux. Anonymus Casinensis ad annum MCL, qui nobis est MCLI, inquit : « Rex Rogerius constituit Guillelmum ducem filium suum Apuliæ regem ». Baronius num. 4 hæc cum præsenti anno alligat, eamque in rem Romualdum Salernitanum laudat. Verum hac in re fallitur cardinalis doctissimus; Romualdus enim tantum ait, Rogerium ducem anno MCXLIX e vivis abiisse, sed inde non sequitur Elviram reginam, quam Alviriam appellat, et ejus filios iis annis demortuos. Hæc Baronii ad hunc annum verba : « Hoc eodem anno, ut auctor est Romualdus Salernitanus, Rogerius Willelmum, etc. coronari voluit regem Siciliæ (sed hoc neque verum, neque a Romualdo dictum). Quod cum biennio ante ipsius Rogerii obitum contigisse tradat, utique hoc anno id factum oportuit ». At male

Baronius supponit Rogerium regem anno MCLII vita functum esse, cum eo Christi anno visuri simus eum usque ad annum MCLIV vitam prorogasse.

5. *Ejus filii.* — Baronius tradit etiam Romualdum mentionem facere obitus Albiriæ seu Elviræ *anno superiori*, seu anno MCXLIX. At historicus iste, qui hoc tempore florebat, reginam illam, ejusque filios anno MCXLIX e vivis excessisse scribere non potuit, cum Elvira regina initio anni MCXXXV vivere desierit. Quare hæc regina, inquit Romualdus, « primo mortua est et filia ejus (cujus nomen ignoratur), post hæc alii filii, nempe Tarentinus princeps (Tancredus mortuus anno MCXXXVIII aut MCXXXIX, hicque Bari et Tarenti princeps fuerat) et Anfusus Capuanorum princeps (anno MCXLIV demortuus), et Henricus mortui sunt ». Henricus nullo titulo cohonestatus, et ultimus natu paulo post Alphonsum fratrem mori debuit. Ait Romualdus : « Novissime Rogerius dux Apuliæ primogenitus ejus mortuus est anno millesimo centesimo quadragesimo nono ». Sed de his plus satis.

6. *Henricus Normanniæ dux hominium facit Ludovico VII Franciæ regi.* — « Anno Domini MCL », inquit Matthæus Parisius, « rex Francorum Ludovicus et Eustachius filius regis (Angliæ) Stephani cum militia copiosa venerunt ante turrem de Archis, ob discordiam memoratam (anno superiori) ubi etiam adfuit dux Normanniæ Henricus, et pater ejus comes Andegavensis Gaufridus, cum ingenti exercitu Andegavensium, Britonum et Normannorum ; sed videntes utriusque partis principes, quod legiones illuc nequibant sine magna effusione sanguinis hostiliter convenire, cœperunt de pace tractare, et intervenientibus utrorumque amicis, rex Francorum cœpit homagium ducis Henrici de Normannia, et sic pacifici recesserunt. Dux igitur Henricus dum tractaret cum optimatibus suis de itinere suo in Angliam, pater ejus apud castrum Leri graviter infirmatus, septimo idus Septembris ab hac vita migravit, et sic Henricus filius ejus factus est comes Andegavensium, et dux Normannorum ». Verum Matthæum in anno emortuali Gaufridi comitis hallucinatum eruitur ex utroque Chronico Andegavensi, Radulpho de Diceto p. 510, Gervasio Huntindoniensi, Roberto de Monte vulgato in Chron. ac Vincentio Bellovacensi, qui eum in annum sequentem differunt.

7. *Mauri Africæ in auxilium Mauror. Hispaniæ veniunt.* — Hoc anno *Musmudum* natio et *Almohades* seu Almohawedini Hispaniam ingressi sunt. Scribit Novairius Musulmannos Hispaniæ valde viribus fractos, ad Africanos confugisse, et *Abdelmumenen*, Almorabitarum imperatorem, validum exercitum ad eos destinasse, non vero ipsummet in Hispaniam transfretasse, ut falso scriptores Hispanici in litteras misere. In hoc omnes convenium, Cordubenses, aliosque Vandalitios *Musmudum* nationi sese subjecisse. Alphonsus Hispaniarum imperator cum ingentibus copiis contra hos infideles movit, Cordubam obsidione cinxit, et Musmudum seu Almohadum exercitum fudit, quod elicitur ex donatione ab hoc imperatore cuidam e suis nobilibus *Cautivo* seu *Captivo* appellato facta ob egregiam sibi hoc in bello adversus Mauros præstitam operam. *Cautivus* enim eadem postea bona Ecclesiæ cathedrali Astorgæ dedit, ut refert Sandovalius in Alphonso VII, fol. 198, ubi Chartam refert, in qua legitur : « Quando imperator tenebat Cordubam circumdatam, et pugnabat super eam cum triginta millia Musmudis, et cum aliis Vandalicis (id est, Mauris Hispanicis) et devicit eos ». Ex ea apparet *Cautivum* in castris fuisse cum imperatore, quem etiam sequebantur Raimundus comes Barcinonensis et Aragoniæ princeps, et Garsias Ramires Navarræ rex. Die decima nona mensis Augusti Alphonsus imp. e sua expeditione militari redux, gratiam quamdam Martino Dias, ob ejus erga se in hoc bello merita, largitus est Æra MCLXXXVIII, qua « prænominatus imperator principem Maurorum Abingamiam sibi vassallum fecit, et quamdam partem Cordubæ deprædavit cum Mezquita majori ». Hæc tamen expeditio magis honorifica, quam utilis fuit ; Abengamia enim et Mauri Cordubenses post Alphonsi discessum ab eo defecere. Imo Noveirius citatus affirmat, Abdelmumenen, cum eum Cordubam obsedisse accepit, magnum exercitum adversus eum misisse, et non multo post Alphonsum in suum regnum rediisse.

8. *Moritur Garsias Ramires Navarræ rex.* — *Garsias Ramires* Navarræ rex, bellator strenuissimus, redux ex expeditione militari quam susceperat cum Alphonso imperatore, cujus filiam naturalem *Urracam* dictam secundis nuptiis duxerat, ut ostendit Oienhartus in Notitia Vasconiæ pag. 327, vitam cum morte commutavit. Moretus in Investigat. Rerum Navarricarum pag. 660, citat librum Fororum Navarræ, in quo traditur Garsiam supremum diem obiisse Æra MCLXXXVIII, in vigilia S. Cæciliæ, et regnasse annos quindecim. Certum tamen, cum annos sexdecim integros Navarræ dominatum esse, sed annus et dies emortualis ibi expressi in dubium revocari non possunt. Habuit præter filium *Sanctium*, qui ei in regnum successit, ac præter filiam *Sanctiam*, Sanctio Castellæ, et Margaritam Siciliæ regibus nuptas, filium ex concubina nomine *Rodcricum*, cujus meminit Falcandus in lib. de Siciliæ calamitate. Sanctii regis, cognomento Sapientis, uxorem *Beatiam* nuncupat Rodericus lib. 5, cap. 24, horum temporum proximus, quam tamen vetera monumenta ab Oienharto laudato in medium adducta *Sanctiam* vocant.

EUGENII III ANNUS 7. — CHRISTI 1151.

1. *Moguntinus et Coloniensis archiepiscopi Romam se conferunt ad dicendam causam.* — Millesimus centesimus quinquagesimus primus annus sequitur Redemptoris, Indictione decima quarta, quo duo primarii Germaniæ archiepiscopi, Coloniensis et Moguntinus ad dicendam causam Romam ab Eugenio papa vocati, comparent amboque muneribus onusti, argenti copia onerati, ut donarent ea Eugenio papæ, tunc quidem ob multiplices expensas causa belli civilis cum Romanis effusas egentissimo. At ipse nihil penitus ex eis attingens, eadem in Germaniam eos reportare coegit, causaque utriusque examinata, Coloniensem innocentem inventum absolvit; Moguntinum autem dimisit obnoxium pleniori judicio, cujus causa legatio ab eodem Eugenio papa in Germaniam mittenda esset : quod et factum est, ut suo loco dicturi sumus. Porro ejusdem Moguntini causa jam a tempore expeditionis promovendæ ad Terram-Sanctam, anno videlicet millesimo centesimo quadragesimo septimo, cœpta cognoscitur, cum litteris suis apud sanctum Bernardum quereretur, se calumniis deprimi adversariorum. Ad quem rescribens ipse sanctus Bernardus, hæc de his habet[1] :

« Depositum querelæ vestræ apud nos signum est et pignus dilectionis, et præcipuæ humilitatis indicium. Quis enim ego sum, aut quæ domus patris mei, ut ad me referatur archiepiscopi contemptus, et metropolitanæ sedis injuria? Nonne ego sum puer parvulus, ignorans introitum et egressum meum? Verumtamen non ignoro verbum veritatis usquequaque, quod ex ore Altissimi procedit[2] : Necesse est ut veniat scandalum. Væ autem illi per quem venit ». Hæc de his tunc Bernardus. De adventu autem utriusque Romam ad Sedis Apostolicæ judicium, et abstinentia Eugenii papæ ab eorum muneribus, hæc idem Bernardus habet in libris de Consideratione, anno sequenti (ut dicetur) ad eumdem Eugenium scriptis : in quorum tertio libro, ubi in detestationem avaritiæ episcoporum plura dixisset, hæc in ejusdem Eugenii commendationem habet :

2. « Hic locus avaritiam carpit, a quo vitio immunis satis tua opinio est : an et opus, tu videris. Vidimus tamen (ut oblata pauperibus taceam, quæ tangere non acquiescis) Germanicos detinuisse saccos, sed pretio, non massa. Argentum reputatum est fœnum ; summarii non levatis sarcinis, onusti nihilominus repatriant vel inviti ; nova res. Quando hactenus aurum Roma refudit? et nunc Romanorum consilio id usurpatum non credimus. Duo venerunt, ambo locupletes, et ambo rei : siquidem unus Moguntinus, Coloniensis alter. Alteri gratia gratis reddita est : alter indignus, credo, cui gratia redderetur, audivit : Cum quali veste intrasti, cum tali egredieris. O vocem magnificam! vocem prorsus Apostolicæ libertatis! Quid minus ab illa hæc habuit[1] : Pecunia tua tecum sit in perditionem : nisi quod illa plus zeli, ista plus modestiæ sonuit? » Hæc de his Bernardus, reliqua inferius suo loco. Adhuc de rebus Eugenii papæ, hoc anno, in scripto Chronico Fossæ-Novæ hæc notata habentur : « Hoc anno millesimo centesimo quinquagesimo primo ivit Castrum, et dedicavit ibi Ecclesiam sanctæ Crucis decimo kal. Maii, et sexto kal. Novembris dedicavit Ecclesiam monasterii Casæmarii, Ordinis Cisterciensis in agro Verulano, et reversus est Signiam ».

3. *Synodus Gallicana pro divortio regis.* — Hoc item anno habetur in Gallia Synodus episcoporum, in qua discuteretur causa divortii inter Ludovicum Francorum regem et Elionoram filiam ducis Aquitaniæ, de quo superius. De hoc autem episcoporum conventu hæc Sugerius abbas Sancti-Dionysii qui interfuit, habet : « Interea aliqui venerunt ad regem, de cognatione sua progeniti, qui ortum et derivationem parentelæ suæ noverant, et dixerunt (sicut et verum erat) quod inter se et Alienordem (Elionoram) uxorem suam erat consanguinitas (affinitas) talis, quod inter eos de jure lex matrimonialis non poterat convenire : et

[1] Bern. Ep. CCCXXIII. — [2] Matth. XVIII.

[1] Act. VIII.

inde per juramentum probationem legitimam offerebant. Quibus rex sic respondit : Quod contra Deum et contra legem Ecclesiæ eam nolebat habere, volens per omnia statuta Ecclesiæ, et legem matrimonii inviolabiliter observare. Et ut istius rei veritas posset veracius indagari, die Martis ante festum Paschatis Florndi in castro Baugenciaci Hugonem archiepiscopum Rothomagensem.... et quartum Lanfredum Burdigalensem cum pluribus suis coepiscopis et baronibus Franciæ fecit solemniter convenire. Ante quorum præsentiam steterunt illi, qui genus inter regem et reginam se probaturos obtulerant, qui etiam ejusdem generis erant parentes et cognati, et per juramentum suum dixerunt, quod rex et regina se cognatione contingebant, et quod secundum Deum et legem conjugalem debebat inter eos divortium celebrari. Quo sufficienter probato, in præsentia prælatorum fuit inter eos per consensum partium matrimonium dissolutum etc. » Subjicit de alio viro, cui nupsit Elionora, et alia uxore, quam duxit Ludovicus, nempe Constantiam filiam regis Hispaniæ, hisque narratis, finem imponit scribendi res Ludovici, ut qui ipse finem vivendi fecit. Nam de ipso Robertus in Appendice ad Sigebertum, ipsum hoc anno esse defunctum affirmat, qua ratione non sequenti anno, quo ponitur ab eodem Roberto, ejusmodi divortium fieri contigit. Nam Sugerius, qui de eo scribit, jam mortuus erat, nempe (ut dictum est) anno præsenti. Vir hic erat nomine celebris, de quo sæpe dictum est superius. Ad quem in extremis ferme laborantem extat sancti Bernardi abbatis Clarævallensis Epistola, brevis quidem, sed tanto viro digna, quam ipse consulas[1].

4. Contigit pariter eodem ferme tempore per legatos ab Eugenio papa seu potius ab Hadriano, ut dicitur, in Germaniam missos solvi conjugium Friderici Sueviæ ducis, qui post Conradum successit in regnum imperiumque Romanum, cum uxore sua ob consanguinitatem inter eos intercedentem. Testatur id Otto Frisingensis qui aderat rebus cunctis[2]. Ad Conradum regem duos cardinales legatos hoc anno missos Jordanem et Octavianum Otto testatur[3], de quorum altero ex sancto Bernardo dicturi sumus paulo inferius.

Hoc eodem anno idem Eugenius papa Joannem Paparonem cardinalem legatum a latere in Hiberniam misit, ut in eam insulam quatuor deferret pallia, quæ nunquam illuc delata fuerant, constituitque quatuor archiepiscopatus, primum apud Armarc, secundum apud Cassel, tertium apud Diveline, quartum apud Connath. Hæc Rogerius in Annalibus, sui temporis res gestas prosecutus. Extat et in Vaticana Bibliotheca plenior descriptio de Ecclesiis singulis eisdem metropolibus ab eodem Pontifice tunc subjectis, et per eumdem legatum prosecutione completis, cui descriptioni ejusmodi præfixus est titulus : « Tempore domini Eugenii papæ Tertii facta est divisio totius Hiberniæ in quatuor metropoles per Joannem Paparonem presbyterum cardinalem tituli Sancti Laurentii in Damaso, Apostolicæ Sedis legatum. Meminit hujus Joannis Paparonis legati sanctus Bernardus summa cum laude, sicut e contra ingenti detestatione exagitat legatum item a latere Jordanum cardinalem missum in Germaniam ad Conradum regem Romanorum hoc eodem anno, ut testatur Otto Frisingensis, qui aderat. De cujus infamissima functione idem sanctus Bernardus hæc deferenda Eugenio papæ scribit ad cardinalem Ostiensem[1] :

5. *Legationes Joannis et Jordani cardinalium in Germaniam et Hiberniam.* — « Pertransiit legatus vester de gente in gentem, de regno ad populum alterum, fœda et horrenda vestigia apud nos ubique relinquens. A radice Alpium, et regno Teutonicorum per omnes pæne Ecclesias Franciæ et Northmanniæ et circumquaque circumiens usque Rothomagum, vir apostolicus replevit non Evangelio, sed sacrilegio. Turpia fertur ubique commisisse, spolia Ecclesiarum asportasse, formosulos pueros in Ecclesiasticis honoribus, ubi potuit, promovisse; ubi non potuit, voluisse. Multi se redemerunt, ne veniret ad eos. Ad quos pervenire non potuit, exegit et extorsit per nuntios. In scholis, in curiis, in triviis fabulam seipsum fecit: sæculares, religiosi, omnes male loquuntur de eo. Pauperes, et monachi, et clerici conqueruntur de eo. Homines quoque suæ professionis ipsi sunt, qui magis exhorrent et famam ejus et vitam. Hoc testimonium habet, et ab his qui intus, et ab his qui foris sunt. Non sic dominus Joannes Paparons, non sic, cujus laus est in Ecclesia, quippe honorificantis ubique ministerium suum. Legite litteras has domino meo. Ipse viderit, quid de tali homine faciendum sit. Ego liberavi animam meam. Dico tamen præcipitatione, qua soleo : Bonum est ei, si purget ipse curiam suam, et si liberet conscientiam suam. Decreveram ista tacere, sed venerabilis prior Montis-Dei ad hoc me impulit, et animavit ut scriberem. Et scitote minus me dixisse, quam publice prædicatur ». Nobilis erat Romæ familia Paparona, quod et monimenta Basilicæ Sanctæ Mariæ-Majoris opere texellato testantur : sed diebus nostris defecit in Francisco Paparone, ornatissimo viro, non sine dolore bonorum omnium.

Hoc eodem anno sanctus Henricus Finlandiæ episcopus, et totius illius gentis Apostolus, ubi eos magna ex parte ad Christianam fidem convertisset, grassatione impiorum necatus, martyrii coronam est consecutus. Cujus præclarum agonem et Apostolicum munus pro Christo susceptum et consummatum[2], Joannes Olaus descripsit in sua

[1] Bern. Ep. CCLXVI. — [2] Ot. Fr. in Frid. l. II. c. 11. — [3] Ibid. l. I. c. 63. et l. II. c. 1.

[1] Bern. Ep. CCXC. — [2] Joan. Olaus de rebus Goth. l. XIX. c. 3. in hac.

metropoli Upsalensi, et in Commentariis de rebus Gothicis.

6. *De Gratiano Decretorum collectore.* — Hoc item anno Gratianus monachus Benedictinus collegit ampliori studio librum Decretorum, et per distinctiones ac quæstiones rite disposuit. Ita quidem Codex Vaticanus habet : « Decretum Gratiani monachi Sancti-Felicis Bononiensis, Ordinis sancti Benedicti, compilatum in dicto monasterio anno Domini millesimo centesimo quinquagesimo primo, tempore Eugenii papæ Tertii ». Hæc eadem in Pomœrio Ecclesiæ Ravennatis. Porro in eodem Codice quæ dicuntur Paleæ recentiori scriptura esse exaratæ noscuntur, ut appareat omnino alterius quam Gratiani opus illud esse. De patria autem Gratiani in eodem Pomœrio ponitur, sed depravate legitur de Classa civitate Tusciæ, ut corrigendum sit, de Clusio. Sed mendum idem legitur apud Matthæum Westmonasteriensem hoc eodem anno, dum ait : « Eodem anno millesimo centesimo quinquagesimo primo Gratianus monachus de Guisa civitate Tusciæ natus, Decretum composuit secundum Hugonem 2, quæst. 6, c. Forma ». Hæc ibi. Quod autem alii affirmaverint ipsum fuisse monachum Classensem prope Ravennam, ubi monasterium de Classa forte dictum; sed quod nec est illud in Tuscia, nec civitas est, dum de patria ejus agitur a citatis auctoribus, diversa ratio est, ut per Classa seu Guisa in Tuscia civitatem, Classense intelligere voluerint monasterium. Sed hæc aliis accuratius consideranda relinquimus.

Anno periodi Græco-Romanæ 6644. — Anno Æræ Hispan. 1189 — Anno Hegiræ 546, inchoato die 20 Apr., Fer. 6. — Jesu Christi 1151. — Eugenii III papæ 7. — Conradi III reg. 14. Manuelis Comneni imp. 9.

1. *Eugenius III confirmat Privilegia Ecclesiæ Coloniensis.* — Ad num. 1 et seq. Coloniensis et Moguntinus archiepiscopi *Eugenium III* adiere, alter ut Privilegiorum suæ Ecclesiæ confirmationem obtineret, alter ut modestissimo negotio, de quo infra, sese expediret, et plurimum ei argenti detulerunt. Sed sanctus Pontifex illorum munera sprevit, ut narrat Baronius ex divo Bernardo in lib. 3 de Consideratione. Tum anno sequenti Eugenius scripsit *Arnaldo* Coloniensi archiepiscopo Epistolam ordine x, tom. x Concil. qua ei et successoribus concedit, quod nulli deinde primati, nisi soli Romano Pontifici subsit : quod solus reges infra terminos suæ provinciæ coronet : quod primus in quocumque ejus Concilio post papam, seu legatum resideat : demum quod S. Petri-Coloniensis Ecclesia summa septem gaudeat presbyteris cardinalibus cum totidem diaconis et subdiaconis, quibus mitra, dalmaticis et sandaliis in missarum solemniis uti liceat. Præterea « pallii quoque usum, et vivificæ crucis vexillum atque naccum, insigne videlicet festivi equi, quæ prædecessoribus tuis a nostris prædecessoribus concessa sunt, suo tempore suoque loco ferenda, nos tam tibi, quam tuis successoribus confirmamus», inquit Eugenius. Ubi loco *naccum*, legendum, *nactum ;* nactus autem ab aliis *coopertorium*, ab aliis *udo* appellatur. Ita ut nactus fuerit stragulum, quo totus equus insternitur. Hinc Jacobus Stephanescus cardinalis lib. 1 de Coronatione Bonifacii VIII, cap. 9.

> Post ipsum quadratus equus, detextus ad ante,
> Velatusque rubro scarleti tergora nacto
> Cygneus ad dextram vehitur.

Et infra :

> Cornipedemque sedes niveum sub tegmine nacti.

Vide alia exempla apud Ducangium in Glossario voce *Nactum*, vel *Nactus*.

2. *Duplex ejus modus annos Christi numerandi.* — In fine Epistolæ ab Eugenio III et pluribus cardinalibus subscriptæ legitur : « Datum Signiæ per manus Bosonis S. R. E. scriptoris, VI idus Januarii, Indict. xv, Incarnat. Dom. MCLI, Pontificatus vero Dom. Eugenii III papæ an. VII ». Manricus in Annal. Cisterc. hoc anno cap. 4, annum illum Incarnationis præsentem interpretatur. Verum ex Indictione xv, annoque Pontificatus VII apparet, hanc Epistolam anno sequenti datam, et *Eugenium* in ea annum usque ad diem XXV mensis Martii prorogare. Certum tamen eum etiam usum esse anno Incarnationis Pisano; tom. enim x Concil. extat Epistola Eugenii III ordine LXVI *ad Moysem Ravennatem* archiep. scripta, qua statuit, ut electi

Placentini episcopi, ab ipso et successoribus consecrationem accipiant : « Dat. Pisis per manum Guidonis diac. card. et cancell. IV idus Novemb. Indict. XII, Incarnat. Dom. anno MCLIX, (legendum an. MCXLIX,) Pontificatus vero D. Eugenii papæ III anno IV », qui characteres annum MCXLVIII exhibent.

3. *Concil. Balgentiacense.* — Ad num. 3. Non tantum Baronius et Labbeus tom. X Concil. sed etiam non pauci alii divortium Ludovici VII Galliæ regis cum Eleonora uxore huic anno affigunt; verum illud sequenti tantum anno factum, ideoque et Concilium Balgentiacense, in quo illud decretum, eo anno collocandum certum esse debet. Duchesnius enim tom. IV, pag. 443, refert ex scriptore anonymo in Bibliotheca monasterii Sancti-Victoris Parisiensis Ms. asservato fragmentum, in quo de Ludovico VII et Eleonora legitur : « Post multos labores et tribulationum sudores reversus, (scilicet ex Oriente) licet ex illa duas filias se suscepisse gauderet; tamen regni sui anno XXI, assensu et auctoritate Eugenii papæ repudiatam dimisit ». Ubi Ludovici VII regis anni deducuntur ab anno MCXXXI, quo ab Innocentio, dum pater adhuc viveret, coronatus fuit. Verus Robertus de Monte, qui hoc divortium cum hoc anno alligare videtur, corrigendus est juxta dicta, unitate sc. singulis annis per hæc tempora addita, quia librarius unius anni prochronismo peccat; et cum unum tantum hujus auctoris exemplar Ms. extet, illa methodus observanda. His adde Robertum de Monte vulgatum, Gervasium Dorobernensem in Chron. et Naugium in Chron. cujus hæc sunt verba ad annum MCLII :

4. *In eo conjugium Ludovici VII cum Eleonora dissolutum.* — « Ludovicus rex Francorum Zelotypiæ spiritu inflammatus cum Alienorde uxore sua in Aquitaniam vadit, munitiones removet, et gentes suas inde reduxit. Qui dum regrederetur apud Baugentiacum castrum (ubi Concilium celebratum) jurata consanguinitate, uxorem suam repudiat; etc. dum in terram nativitatis suæ regrederetur, Henricus dux Normanniæ et comes Andegavis ei occurrens eam desponsavit, etc. genuitque, etc. Henricum, Richardum, et Joannem postea reges Angliæ, atque Gaufridum comitem Britanniæ. Item quatuor filias quarum una data est uxor regi Castellæ, unde orta est Blanca regina Franciæ, mater sancti Ludovici regis : altera vero Constantinopolitano imperatori nomine Alexi; tertia, quam Saxoniæ duci, unde natus est Otho postmodum imperator Romanus; quarta vero Tolosano comiti, unde natus est Raimundus, cujus filiam postmodum Alphonsus comes Pictavensis frater sancti Ludovici regis Francorum accepit uxorem ». Continuator Aimoini lib. 5 : « Rex Ludovicus, inquit, duas filias, quas de Alienora susceperat, maritis desponsavit : primam, scilicet Mariam, Henrico comiti Palatino Trecensi; juniorem videlicet Aaliz, fratri ejus Theobaldo comiti Blesensi ».

5. *Sugerius nullam Vitam Ludovici VII composuit.* — Baronius legens gesta Ludovici VII regis filii Ludovici Grossi, quæ modo referuntur tom. IV Duchesnii pag. 391, in quibus dicitur : « Quoniam terra (nempe Aquitania) sine virili hærede remanserat, rex ducatum in manu sua tenuit, et primogenitam sororum Alienordam sibi matrimoniali lege desponsavit, sicut superius est expressum in Historia patris sui », existimavit Sugerium abbatem scripsisse Vitam Ludovici VII, et eo in loco ad Vitam Ludovici VI a se editam respicere. In eadem etiam sententia plures viri docti fuere. Verum cum Sugerius abbas hoc anno e vivis excesserit, ut statim demonstrabo, illa sententia non potest non esse a veritate aliena. Historia itaque illa Ludovici VI alia non est, quam quæ a Sugerio abbate scripta fuit, in qua paulo ante finem sermo est de matrimonio Eleonoræ cum Ludovico VII, cui subjungenda erant ista gesta Ludovici VII. Quod si quis contendat, sermonem ibi esse de alia Vita Ludovici VI ab eodem anonymo scripta, dicendum est ipsam periisse, et pro certo tenendum *Sugerium* abbatem non posse esse auctorem Vitæ Ludovici VII de qua agitur; cum in ea mentio sit de rebus post Sugerii mortem gestis.

6. *Annus et dies emortuales Sugerii abbatis.* — Sugerium vero abbatem, currenti anno die decima tertia mensis Januarii, postquam annos viginti novem abbatiam gloriosissime rexisset, ad feliciorem vitam transiisse, indubitatum tandem esse debet. In brevi enim Chronico S. Dionysii t. II Spicilegii Dacheriani publicato, in quo ejus initium recte consignatur, ad annum MCLI habetur : « Sugerius abbas obiit. Ordinatio domini Odonis abbatis ». Est is *Odo de Diogilo* auctor Narrationis *de Profectione Ludovici regis VII in Orientem* tom. IV Duchesnii pag. 280, dicitur ex Codice Ms. Ecclesiæ S. Dionysii : « Transiit idem venerabilis pater inter verba orationis et Symboli, die idus mensis Januarii (die nempe XIII ejusdem mensis) : anno vero Domini MCLII, LXX ætatis suæ : a susceptione autem monastici habitus fere LX, prælationis vero suæ XXIX; cujus sepulturæ et exequiis interfuerunt sex episcopi cum multis abbatibus, Christianissimoque rege Franciæ Ludovico; ubi et pietatis memor, et immemor regiæ celsitudinis, dum sepeliretur, amarissime flevit : flevitque omnis regia domus, sed et populus, qui eum tanquam prudentissimum consiliarium totiusque regni gubernatorem et administratorem planxerunt sapientissimum ». Sed monachus Dionysianus, qui hanc annotationem posuit, in anno erravit; Sugerius enim præfuit quidem abbatiæ San-Dionysianæ annos XXIX; sed illi absolvuntur die XIII mensis Januarii currentis Christi anni, quo die is auctor Sugerii mortem consignat, et quidem recte, cum Chiffletius in Asserto S. Bernardi genere illustri pag. 92, exhibeat illustrium aliquot virorum Epitaphia, inter quæ extat Epitaphium Sugerii a *Magistro Symone cognomento Capra Aurea* canonico S. Victoris Parisiensis hoc tempore vi-

vente compositum, quod duobus his versibus clauditur :

> Cui rapuit lucem lux septima Theophaniæ,
> Veram vera viro Theophania dedit.

Octava autem festi Epiphaniæ in diem XIII mensis Januarii incidit. Cum ergo *Sugerius* annos XXIX abbatiæ S. Dionysii præfuerit, et ad eam die XII mensis Martii anni MCXXII sublimatus fuerit, frustra quis amplius initium ejus et finem in controversiam vocabit. Certus etiam numerus Operum ab eo publicatorum, et a Duchesnio citato recensitorum.

7. *Quatuor archiepiscopi in Hibernia instituti.* — Ad num. 4 et seq. Joannes Prior Hagustaldensis in Continuatione Historiæ Simeonis Dunelmensis ad annum MCLII, qui juxta dicta est MCLI, de quatuor palliis primum in Hiberniam missis hæc habet : « His diebus appulit ad Tynamutha in Northymbria Joannes presbyter cardinalis directus Apostolicæ Sedis legatus cum palliis Hiberniensibus directis ». Paulo post : « Scripsit autem David regi Scotiæ significans de se et de causa adventus sui, expetens adventum ejus in Hiberniam, etc. Auditis litteris domini cardinalis, rex festinanter occurrit apud Karlel, præmittens ad eum cancellarium suum apud Hagustaldensem Ecclesiam; in eam enim idem cardinalis excellenter susceptus est, et cum eo quidam episcopus Hiberniæ. Venientem itaque ad se cardinalem circa festum sancti Michaelis, rex et filius ejus Henricus comes officiose susceperunt, ejusque favorem expensis et obsequiis devotis emeruerunt. Profectus inde in Hiberniam quatuor pallia certis sedibus distribuit, gentemque in ea legi nuptiarum non assuetam plurimum correxit. Venerat autem idem cardinalis presbyter in præcedenti anno ad regem Angliæ, cui non acquievit rex conductum præstare, nisi fidem daret se in hac profectione regno Anglorum nullum damnum quærere. Reversus est ob hunc sermonem cardinalis ad Apostolicum indignans; fuitque super hoc Romana curia ingrata regi ». Loquuntur etiam de hac quatuor archiepiscoporum in Hibernia institutione chronographus Mailrosensis ad hunc annum, Hovedenus citatus a Baronio, aliique. Antea episcopi in Hibernia sese mutuo consecrabant, ut refert Giraldus Cambrensis in Topographia Hiberniæ cap. 17. Legatus ille *Joannes Paparonus* seu Papyrio dictus, quem valde laudat divus Bernardus in Epist. CCXC ad cardinalem Ostiensem data, in qua e contra narrat quam fœda ubique reliquerit vestigia *Jordanus de Ursinis* in Germaniam hoc anno ad Conradum imperatorem ab Eugenio missus, de qua legatione Baronius num. 4 qui et recitat integram sancti Bernardi Epistolam.

8. *Martyrium S. Henrici archiep. Upsalensis.* — Ad num. 6. *Sanctus Henricus* archiepiscopus Upsalensis in Suecia, cujus supra meminimus, dum ædificationi et confirmationi Ecclesiæ Finlandensis prudenter et fideliter insudaret, quidam homicida, quem ob ipsius facinoris enormitatem disciplina Ecclesiastica corrigere volebat, in suæ salutis zelatorem funestus insiliit, ipsumque crudeliter trucidavit, et quidem hoc anno, ut asserit Joannes Magnus in Gothorum, Sueonumque Hist. lib. 19, cap. 3, qui dicit se id probasse in sua metropoli Upsalensi. In ejus Vita a Bollando ad diem XIX Januarii recitata, et ab auctore anonymo scripta annus martyrii ejus tacetur, diciturque eum rexisse Ecclesiam Upsalensem regnante *sancto Erico* in Suecia, et hunc principem eum veri amoris complexum esse affectu, et speciali familiaritatis gratia eum honorasse,

9. *Martyrium S. Erici Sueciæ regis.* — Martyrium quoque passus est *sanctus Ericus* memoratus Sueciæ rex, cujus Vita in Actis SS. Bollandianis ad diem XVIII Maii, collecta ex Actis ab Israele canonico Upsalensi scriptis, repræsentatur. *Sanctus Ericus* Upsalensem Ecclesiam a suis progenitoribus fundatam, et aliquantulum ædificatam, primo et præ cæteris aggrediens, ac ministros divini cultus inibi ponens opere magnifico consummare studuit. Postea regnum suum circuiens, pacem inter discordes faciens, oppressos a potentioribus liberans, et impios de terra exterminans, coadunato exercitu versus *Finlandos* expeditionem dirigit, anno decimo regni sui a quibusdam magnatibus ad regnum aspirantibus occisus est, anno Incarnationis MCLX, ut in Actis citatis dicitur, non currenti, ut Baronius in Notis ad Martyrologium Rom. die XVIII Maii et Henschenius arbitrati sunt; in Historia enim Gothorum, Sueonumque a Joanne Magno archiep. Upsalensi edita, lib. 19 diserte legitur, sanctum *Ericum* anno MCL, a proceribus populisque regni Sueciæ ad regale solium evectum fuisse : tum cap. 5, dicitur Ericum « ipso die, quo Dominica Ascensio celebratur, ex improviso nulloque hostilitatis indicio præmisso, insidiose » peremptum esse, « anno a Christo nato MCLX, postquam fere decem annis Sueonum regnum innocenter, et summa cum laude administrasset ». Quod cum legisset Israel citatus, vidissetque sanctum Ericum die XVIII Maii coli, eum diem in sancti hujus Legendam inseruit, non animadvertens anno MCLX, Ascensionis festum in diem illum non incidisse; sed in diem quintum ejusdem mensis. Ipsemet *Israel* errorem suum manifestat, quando ait, S. Ericum, *Alexandro P. III Romanæ Ecclesiæ præsidente*, passum esse, ideoque non ante annum MCLX. Henschenius in brevi nota ad locum illum pro Alexandro papa reponit Anastasium IV, qui tamen anno tantum MCLIII sedere cœpit. Porro sanctos aliis diebus, quam quibus martyrium pertulerint, aut animam Deo reddiderint, tam in Ecclesia Romana, quam in aliis particularibus sæpe coli innumera exempla ostendunt. Ante hæc tempora in Historia Suecorum seu Sueonum omnia incerta et fabulis plena, indeque nihil ex ea in medium attulimus.

10. *Floret Gratianus.* — *Eugenius III* primus omnium Pontificum Romanorum jussit in tribunalibus Ecclesiasticis judicari secundum compilationem *Gratiani*, de quo Sigonius lib. 2 de episcopis Bononiensibus scribit : « Anno MCLI , Gratianus monachus in monasterio Sancti-Felicis (in urbe Bononiensi , non vero monachus Classensis in Tuscia, ut perperam ab aliquibus dictum) Decretum, id est, Juris Pontificii volumen insigne, quod extat, composuit : id quod lapis olim in claustro positus indicavit his verbis, etc. » Eugenius veritus ne Jus Canonicum vilesceret, quia omnes studiosi ad civile recens Digestum se conferebant, suggerente *Gratiano* gradus quosdam Academicos excogitavit, non tam annorum, quam profectus, scilicet Baccalaureatus, Licentiatus et Doctoratus, ut hocce specioso titulo studiosos ad Jus Canonicum amplectendum excitaret, et privilegiis accenderet. Hanc enim graduum scholasticorum institutionem omnes fere qui de illis scripserunt, ad Gratianum et Lombardum retulerunt. Neque ante *Petrum Lombardum* eorumdem graduum in scriptoribus mentio, indeque communiter dicitur eum illos, Gratiani imitatione, Parisiis in Theologica disciplina instituisse. Sed hac de re legendus Bulæus Sæculo IV Hist. Universit. Parisiensis. Porro Gratianum et Petrum Lombardum, postea episcopum Parisiensem, fratres extitisse, merum commentum. In *Panormia* nulla Gratiani mentio ; hæc tamen antiqua, et eodem circiter tempore ac Gratiani Decretum lucem vidit.

11. *Concil. Londoniense.* — Anno XVI Stephani Angliæ regis « Tedbaldus Cantuariensis archiepiscopus, et Apostolicæ Sedis legatus tenuit Concilium generale apud Londoniam in media Quadragesima, ubi rex Stephanus, et filius suus Eustachius, et Angliæ proceres interfuerunt, totumque illud Concilium novis appellationibus infrenduit. In Anglia namque appellationes in usu non erant, donec eas Henricus Wintoniensis, dum legatus esset , malo suo crudeliter intrusit. In eodem namque Concilio ad Romani Pontificis audientiam ter appellatus est » , inquit Huntindoniensis lib. 8.

12. *Abbatia S. Rufi Avenione Valentiam transfertur.* — Nicolao abbate Sancti-Rufi Avenionensis, de quo anno MCXLVI verba fecimus, vel demortuo, vel ad aliam dignitatem translato, ei anno circiter superiori successit *Gaufredus*. Baluzius enim lib. 4 Marcæ Hisp. ad annum MCXLVIII testatur penes se habere Catalogum autographum episcoporum Dertusensium ab Hieronymo Poyadesio ex veteribus illius Ecclesiæ scripturis collectum, quo dicitur Jaufridum seu Gaufredum tum abbatem Sancti-Rufi fuisse primum episcopum Dertusensem post urbem receptam, et hoc anno consecratum apud Tarraconam quinto idus Augusti, et consecrationem ejus peregisse Bernardum archiepiscopum Tarraconensem , Guillelmum episcopum Barcinonensem , aliosque episcopos in eo Catalogo memoratos ; quod iterat Baluzius ad annum MCLI. Gaufredum excepit *Raimundus*, ad quem extat Epistola Hadriani IV Tusculi data, qua confirmat venditionem insulæ Esparneriæ prope Valentiam eidem factæ ab Odone episcopo Valentino, anno millesimo centesimo quinquagesimo octavo. Hujus insulæ venditionis mentionem faciunt San-Marthani in Abbatibus Sancti-Rufi, Columbius in Episcopis Valentinis, et Chorierus in Historia Delphinatus lib. 2. §. XI. *Esparneria* insula dicitur, quia per fontanos rivos a reliquo agro distinguitur, qua Rhodanus non alluit. Raimundus abbas magnificum monasterium in ea construxit, et postea canonicis regularibus prope Avenionem habitantibus persuasit, ut in eam insulam sedem abbatialem transferrent. Ibi permansit usque ad annum MDLXII , quo ardentibus bellis civilibus omnia ædificia eversa, et sedes Ordinis translata in prioratum ejusdem Ordinis intra urbem Valentinam longe antea ædificatum. Quare ante Raimundum nullus abbas San-Rufensis Valentiæ resedit. San-Marthani quidem translationem monasterii San-Rufensis in insulam Esparneriam anno MCCX factam scribunt ; sed præterquam quod id gratis asserunt, longe verosimilius quod habet Chorierus citatus, Raimundum qui *Esparneriam* insulam emit, primum Ordinis abbatem fuisse, ex quo sedes abbatialis in diœcesim Valentinam translata fuit. Ad quam translationem cum posteriores scriptores animum non advertissent non raro scripsere, priores Sancti-Rufi abbates Valentiæ domicilium suum habuisse ; cum tamen id tam varia Instrumenta publica, quam varii auctores horum vel proximorum temporum falsum esse demonstrent.

13. *Gesta ab Alphonso VII contra Saracenos.* — In Hispania *Alphonsus imperator* die XIII mensis Martii donationem fecit monasterio Sancti-Isidori Dueguacensi, in qua ait se hoc anno *Muzmides* ante Cordubam vicisse. Jam exeunte mense Januario fundaverat idem imperator in finibus Castellæ monasterium *Hortæ*, seu Sanctæ-Mariæ de *Cantavos* dictum, in gratiam Ordinis Cisterciensis. Charta a Manrico hoc anno cap. 10 recitata, in qua dicitur : « Facta charta in Calafurra III kalend. Februarii, quando Sanctius filius imperatoris accepit uxorem filiam regis (nempe Navarræ) Garciæ ; eodem anno, quo imperator pugnavit cum illis Mazamutis super Cordubam, et devicit eos Æra MLXXXIX, (legendum Æra MCLXXXIX,) imperante ipso Alphonso imperatore Toleti, Legione, et in Gallæcia. Castellaque, in Nagera, Saragocia, Baezia, et Almaria, comes Barcitoniæ, et Sanctius filius regis Garciæ tunc temporis vassalli imperatoris ». Hoc etiam anno, ut referunt antiqua Documenta Toletana, imperator Æra MCLXXXIX, adversus *Giennam* movit, sed ante discessum conjunctim cum duobus suis filiis donationem quamdam fecit monasterio *Sobradi* in Gallæcia , in qua dicitur, « quando imperator ibat ad Jaen a VIII de Abril. MCLXXXIX », quam urbem tunc occupasse disco ex

continuatore anonymo Pelagii Ovetensis manuscripto in Bibliotheca Mazarina, in quo de Alphonso legitur : « Multas civitates in forti manu et divino favore acquisivit, quarum nomina hæc sunt Baesia, Calatrava, Jaen, Cauria, Cordua, Almaria, et alias multas, quas longum est dinumerare ». Cæterum victoria illa de Muzmidis reportata alia non est quam ea de qua anno elapso a nobis actum ; nam, ut observat Sandovalius in Alphonso VII, fol. 202, notarius in illa donatione, non ad Æram MCLXXXIX respexit, sed ad diem relatæ de Muzmudis victoriæ; quam numerandi rationem quandoque in Actis publicis Hispani hoc tempore usurpabant.

14. *Almohades Mauritaniam Sitifensem aggrediuntur.* — Inter hæc *Abdelmumen* Almohadum imperator ingentem classem adornavit, et cum formidandis copiis *Septam*, oppidum alias Mauritaniæ Tingintanæ, nunc regni Fezzæ, anno Hegiræ DXLVI, quasi in Hispaniam trajiciendi ei animus esset, accessit; sed antequam in illa parte aliquid tentaret, *Africam* sibi subjicere decrevit, et in Orientem progrediens ingressus est Mauritaniam Sitifensem. Ibi regnabant posteri *Hammadi* e Ziridum familia orti, quorum ultimus fuit Alahzibilla pronepos Aunasari, qui Gregorio VII et Urbano II sedentibus, Christianis favit. Muzmudum et Almohadum exercitus viribus et numero Maurorum et Arabum nativorum exercitui longe præstabat, indeque Mauros valde afflixit.

15. *Theodotus fit patriarcha Constantinopolit.* — *Nicolaus IV*, *Musalo* cognominatus, quem Manuel imperator ad thronum Ecclesiæ Constantinopolitanæ evexerat, ut res administrare cœpit, « omnium statim ora in eum commota sunt, injuste occupatum ab illo thronum clamitantium, ut qui cum Ecclesia, quam nactus fuerat, sacerdotium quoque deposuisset. Sed is obstinatus primo, throno se deturbari haudquaquam passus : ubi autem re ad imperatoris examen delata, male sibi cessurum agnovit, judicium nolens denuo experiri, abdicata ultro dignitate, ad vitam rursus privatam rediit. Theodotus ei sufficitur, vir monachicis institutis apprime instructus », inquit Cinnamus lib. 2, num. 18. Nicolai Musalonis a Baronio prætermissi meminit etiam Theodorus Balsamon in Epistol. Basil. ad Amphilochium c. 69, et in Catalogo episcoporum Byzantii dicitur exegisse in patriarchatu *annos tres et menses quatuor*. Quare cum an. MCXLVII, die XXVI mensis Decembris episcopus Constantinop. renuntiatus fuerit, *Theodotus* monachus ei circa mensis Aprilis successit. Onuphrius in Chron. Nicolai depositionem et Theodoti initium anno suo reddidit, sed quia antequam Joannes Leunclavius Jus Græco-Romanum in lucem emitteret, e vita migravit, et nactus erat Codicem Catalogi episcoporum Byzantii parum in aliquibus correctum, loco *Theodoti* posuit *Theodosium* manifesto errore, ut liquet ex Cinnamo citato, sed qui librario attribuendus videtur.

EUGENII III ANNUS 8. — CHRISTI 1152.

1. *Ad Eugenium III libri de Consideratione scripti.* — Annus sequitur Redemptoris millesimus centesimus quinquagesimus secundus, Indictione decima quinta, idemque numeratur quartus Concilio Rhemensi, quo S. Bernardus (ut ipse testatur) scripsit ad Eugenium papam aureos illos quinque libros de Consideratione. Ex quibus arguas manifesti erroris eos omnes, qui putarunt eosdem ipso exordio ejus Pontificatus ad Eugenium esse scriptos. Ipse enim S. Bernardus dum agit in eis de sacris canonibus in Rhemensi Concilio statutis per ipsum Eugenium, atque dolet, eos nequaquam custoditos et observatos a clericis, hæc ait [1] : « Jam quartus est annus, ex quo datum mandatum audivimus : et neminem adhuc clericorum privatum beneficio, neminem episcoporum suspensum ab officio, luximus ». Scripsit autem eos libros Bernardus ipso Eugenio expetente, ut ipse in eorum Præfatione testatur illis verbis : « Sed intervenit tua dignatio, quia hoc ipsum non præcipis, sed petis, cum præcipere magis te deceat ». Quibus libris non Eugenium tantum, sed

[1] Bern. de Consid. l. IV.

Pontifices omnes ad bene ministrandum Pontificatum informat. Nam inferius : « Quod tibi, inquit, scribitur, soli prodesse non decet ». Multa deplorat, quæ corrigenda ab ipso essent, et inter alia frequentes legationes, sed sine fructu, lucri tantummodo causa, ut de his qui mitterentur sæpe legati in Hispaniam, de quibus ait [1] : « Vestri, qui terram Austri tam sæpe visitant, ecce hi sciunt, et possunt dicere tibi. Eunt et redeunt per medium illorum, aut transeunt secus : sed quid boni adhuc cum illis egerint, necdum audivimus. Et forsitan audissemus, nisi præ auro Hispaniæ salus populi viluisset ». Deplorat etiam frequentiores, captiosas, et inutiles appellationes : dolet insuper Concilia celebrari, sed inde nihil utilitatis hauriri : ministrorum quæ sua sunt quærentium, non quæ Jesu Christi, luget multitudinem.

2. Quarto autem libro in Romanos, quibus præerat, orationem convertit, quos jugiter pateretur infestos. Quæ antequam tu, lector, legas, provoco te ad ea quæ sunt superius dicta in exordio ejusdem Eugenii Pontificatus, nempe non omnes Romanos fuisse hujusmodi, qui sic describerentur a sancto Bernardo, sed eos tantum, qui Arnaldi de Brixia amplexati hæresim, dicti sunt Arnaldistæ, cum alioquin (ut vidimus) nobilior pars longe ab his discreparet, et inhæreret summo Pontifici, quo fit, ut populares illos ista Bernardi descriptio tangat [2] : « Quid de populo loquar ? populus Romanus est. Nec brevius potui, nec expressius tamen aperire de tuis parœcianis quid sentio. Quid tam notum sæculis, quam protervia et fastus Romanorum ? Gens insueta paci, tumultui assueta, gens immitis et intractabilis, et usque adhuc subdi nescia, nisi cum non valet resistere. En plaga ! tibi incumbit cura, hæc dissimulare non licet. Rides me, forsitan fore incurabilem persuasus. Noli diffidere, curam exigeris, non curationem ». Et inferius : « Scio induratum cor populi hujus; sed potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ : quis scit, si revertatur, et ignoscat, convertat et sanet eos [3] ? » Ita plane, atque prophetice. Nam Robertus in Appendice ad Sigebertum hoc ipso anno ista habet in fine : « Eugenius papa cum Romanis pace facta, Urbem ingreditur, ibique cum eis hoc anno primitus commoratur ». Post reditum e Galliis scilicet.

3. *Conradi regis obitus, et subrogatio Friderici.* — Hoc ipso anno XV kalend. Martii moritur Conradus rex Romanorum, non absque suspicione veneni propinati suasione Rogerii Siciliæ regis a medicis, quos ex Italia acceperat : qui et reliquit regalia non filio ætate satis minori Friderico nominato Suevorum duci : quod et generalibus comitiis fuit a principibus approbatum. Hæc pluribus Otto. Extat ejusdem imp. ejusmodi Epitaphium impressum cum aliis antiquis monimentis Ecclesiæ Viennens s :

Qui vestes geritis pretiosas, qui sine fine
 Non profecturas accumulatis opes,
Discite quam paucis opibus post funera sitis
 Contenti, saccus sufficit atque lapis.
Conradus jacet hic qui tot castella, tot urbes
 Possedit; tumulo clauditur iste brevi.
Mente Dei famulus, princeps habitu, trabeatus
 Exterius, vestis aspera subtus erat.
Qua jacet, Ecclesiam gemmis reparavit et auro,
 Andreæ sancti promeriturus opes,
Is rex Conradus monachos stabilivit ibidem,
 Corpore qui fertur dudum tumulatus ibidem.

Sed Otto qui aderat, Magdeburgi. Porro idem qui supra Otto de sepultura Conradi dum agit, hæc de Henrico imperatore inter sanctos haud pridem relato obiter attigit : « In Ecclesia Babenbergensi juxta tumbam imperatoris Henrici ejus loci fundatoris, qui nuper auctoritate Romanæ Ecclesiæ in loca sancta levatus, pro sancto habetur, regio cultu eum sepelivit. Erant tum in Germania apud Conrad. duo legati cardin. Jordanes et Octavianus, quos nuper idem Conradus exceperat ». Hæc Otto qui aderat. De tempore obitus Conradi et electionis Friderici corrige ex Ottone Gunterum, qui factum ponit anno salutis MCLIV [1].

4. *Henricus imperator inter sanctos adscriptus.* — Quod autem idem Otto meminit hic de Henrico imp. inter sanctos relato, extant de ea re in Chronico Babenbergensi Eugenii papæ litteræ, quæ sic se habent :

« Eugenius episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Egelberto episcopo, et dilectis filiis, canonicis Bambergensis Ecclesiæ, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Sicut per litteras et nuntios vestros vobis mandasse meminimus, venerabiles fratres nostros, N. sanctæ Rufinæ episcopum, et N. presbyterum cardinalem, pro diversis negotiis ad partes illas de nostro latere delegavimus, eisque viva voce injunximus, ut ad Ecclesiam vestram accederent, atque de vita et miraculis Henrici regis rei veritatem diligenter inquirerent et litteris suis nobis significarent. Nunc autem eorumdem fratrum nostrorum, et multorum religiosorum, et decretorum virorum attestatione, de castitate ipsius, de fundatione Bambergensis Ecclesiæ, et multarum aliarum, quarumdam quoque episcopalium sedium reparatione, et multiplici eleemosynarum largitione, de conversione regis Stephani et totius Hungariæ, Domino cooperante, per eum facta : de glorioso etiam ipsius obitu, pluribusque miraculis post ejus obitum, ad ipsius corporis præsentiam divinitus ostensis, multa cognovimus. Inter quæ illud præcipuum et memorabile plurimum attendentes, quod cum diadema, sceptrumque imperii suscepisset, non imperialiter, sed spiritualiter vixit. In thoro etiam legitimo positus (quod paucorum fuisse legitur) integritatem castimoniæ usque in finem vitæ conservavit. Quæ quidem nos omnia simul perpendentes, atque devotionem vestram et

[1] Bern. de Consid. l. [illegible] — [2] Ibid. [illegible] IV. — [3] Jon. II.

[1] Otto Fr. in Frid. l. I. c. 63. et l. II. [illegible] 1.

Eccl. Bambergensis, quæ sanctæ Romanæ Ecclesiæ soli subesse dignoscitur, diligenter considerantes, tametsi hujusmodi petitio nisi in generalibus Conciliis admitti non soleat, auctoritate tamen S. R. E. quæ omnium Conciliorum firmamentum est, petitionibus vestris acquiescimus, atque ejusdem memorabilis viri, cujus exaltationem requiritis, fratrum nostrorum archiepiscoporum et episcoporum, qui præsentes aderant, communicato consilio, memoriam inter sanctos de cætero fieri censemus, et anniversarium ipsius diem solemniter celebrari constituimus. Vestra itaque interest, sic in S. R. E. obedientia et fidelitate persistere, et ei dignæ devotionis obsequiis respondere, ut ampliori B. Petri et nostra gratia digni inveniamini. Datum trans Tiberim secundo idus Martii ».

5. *Conventionis inter Fridericum et Eugenium diploma.* — Electo Friderico, ab eo legatio decernitur ad Eugenium papam, missique sunt Hillinus Trevirensis electus, et Eberardus Babembergensis episc., viri (inquit Otto [1]) prudentes et litterati.

Post hæc autem inita est concordia inter ipsum Romanum Pontificem Eugenium atque Fridericum regem quibusdam adhibitis conditionibus. Extant ejusdem contractus in bibliotheca Vaticana in volumine, quod Cencius Cameralis inscribitur, antiqua documenta, quæ hic tibi describenda curavimus, quæ sic se habent :

« Venerabili in Christo domino Eugenio, Dei gratia Apostolicæ Sedis Pontifici, Fridericus eadem gratia Romanorum imperator Augustus, filialem dilectionem et debitam in Christo reverentiam.

« Regiæ majestatis dignitas postulat, quæ ad pacis et concordiæ bonum spectare noscuntur, attenta sollicitudine stabilire, et ut inter sacerdotium et regnum indissolubili charitate bonum ipsum perpetuo perseveret, diligenti studio, et exacta diligentia laborare. Hujus itaque rationis prospectu concordiam inferius annotatam, quæ inter vos, et nos (auctore Deo) statuta est, sicut ab utraque parte stabilita est et ordinata, ne aliquid arbitrio nostro immutasse videamur, per eadem verba præsentis serie scripti præcepimus annotari.

« In nomine Domini. Amen. Hæc est concordiæ forma et conventionis inter dominum papam Eugenium, et dominum Fridericum Romanorum imperatorem constituta, mediantibus Gregorio S. Mariæ trans Tiberim, Hubaldo S. Praxedis, Bernardo S. Clementis, Octaviano S. Cæciliæ, Rolando S. Marci, Gregorio S. Angeli, Guidone S. Mariæ in Porticu, et Brunone (Bernardo) abbate de Claravalle ex parte Domini papæ : Anselmo vero Avelbergensi (Hamburgensi), Hermanno Constantiensi episcopis, Odelrico de Zembruch (Inspruch), Guidone Guerra, et Guidone Baldratensi comitibus ex parte domini regis. Dominus siquidem rex unum de majoribus ministerialibus regni fecit in anima regis jurare, et ipse propria manu data fide in manu legati domini papæ promisit, quod ipse nec treugam, nec pacem faciet cum Romanis, nec cum Rogerio rege Siciliæ sine libero consensu et voluntate Romanorum, et domini papæ Eugenii, vel successorum suorum, qui subscriptæ concordiæ cum eodem rege Friderico tenere voluerunt, et pro viribus laborabit Romanos subjugare domino papæ, sicut melius unquam fuerunt a centum retro annis. Honorem papatus, et regalia B. Petri, sicut devotus et spiritualis advocatus S. R. E. contra omnes homines pro posse suo servabit et defendet, quæ non habet, recuperare pro posse juvabit, recuperata defendet. Græcorum quoque regi nullam terram ex ista parte maris concedet. Quod si forte ille invaserit, pro viribus regni, quanto citius poterit, ipsum ejicere curabit. Hæc omnia faciet, et observabit sine fraude, et malo ingenio.

6. « Dominus vero papa Apostolicæ auctoritatis verbo una cum prædictis cadinalibus in præsentia præscriptorum legatorum domini regis promisit, et observabit, quod eum sicut B. Petri charissimum filium honorabit, et venientem pro coronæ suæ plenitudine, sine difficultate et contradictione, quantum in ipso est, imperatorem coronabit, et ad manutenendum, augendum, et dilatandum honorem imperii, pro debito officii sui juvabit, et quicumque justitiam aut honorem regni conculcare, aut subvertere ausu temerario præsumpserit, dominus papa a regiæ dignitatis dilectione præmonitus, eos ad satisfactionem canonice commonebit. Quod si regi ad Apostolicam monitionem de jure et honore regio justitiam exhibere contempserint, excommunicationis sententia innodentur. Regi etiam Græcorum ex ista parte maris terram non concedet : quod si ille invadere præsumpserit, dominus papa viribus beati Petri eum rejicere curabit. Hæc omnia ex utraque parte sine fraude et malitia servabuntur, nisi forte libero et communi consensu utriusque immutentur. Testes autem, quorum nomina suscripta videntur, Arnoldus Coloniensis archiepiscopus, Hermannus Constantiensis episcopus, Anselmus Avelbergensis (Hamburgensis) episcopus, Arditio Cumanus episcopus, N. Curiensis episcopus, Wibaldus Stabulensis abbas, Albertus Coloniensis decanus, magister Henricus notarius, Gotifredus Viterbiensis capellanus regis. Ex laicis, quorum Vulpho dux, N. marchio, Hermannus de Baden Comes, Ulricus de Luzemburch comes, Anselmus ministerialis et camerarius regis. Signum domini Friderici Romanorum imperatoris invictissimi. Ego Arnoldus cancellarius recognovi. Datum Constantiæ, decimo kalendas Aprilis, Indictione decimaquinta, anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo quinquagesimo secundo, regnante domino Friderico Romanorum rege glorioso, anno vero regni ejus primo ».

7. *De Magdeburgensi archiepiscopo temere intruso querelæ Eugenii III.* — « Accidit autem

[1] Ot. Fr. in Frid. l. II. c. 4.

post ista, ut Magdeburgensis Ecclesia », inquit idem Otto [1], « quæ Saxoniæ metropolis esse dignoscitur, pastore suo viduata, ad electionem faciendam resedit, dumque alii ejusdem Ecclesiæ præpositum Gerardum, alii decanum elegerunt, divisis hinc inde personis regem Fridericum adhuc in Saxonia morantem adire disponunt. Quos dum multis modis ad unitatem et vinculum pacis princeps reducere satageret, ac proficere non valeret, alteri parti, id est, decano cum suis persuasit, ut Guicmannum Cicensem episcopum, virum adhuc juvenem sed nobilem, eligerent : eique accersito regalia ejusdem Ecclesiæ concessit ». Quonam jure id fecerit, ita idem subjicit auctor : « Tradit enim curia, et ab Ecclesia eo tempore, quo sub Henrico V de investitura episcoporum decisa fuit inter regnum et sacerdotium controversia, sibi concessum autumat, quod obeuntibus episcopis si forte in eligendo partes fiant, principis arbitrii esse episcopum quem voluerit ex primatum suorum consilio ponere, nec electum aliquem ante consecrandum quam ab ipsius manu regalia per sceptrum suscipiat ». At ista ad excusandas excusationes in peccatis sunt opposita, cum non fuerit, nec esse facultatis cujusquam regis vel imperatoris, a sede in sedem absque causa, Sede Apostolica inconsulta, episcopum posse transferre. Fuerunt istæ primitiæ novi regis, indices futurorum. Quomodo autem his auditis, Eugenius papa commotus fuerit et restiterit regiæ tantæ præsumptioni, ita idem Otto narrat [2] :

« Hanc rem quam gravissime Romanus Pontifex acceperit, tam ex litteris, in quibus nonnullis episcopis, qui pro eo ob amorem regis Romanæ Ecclesiæ scripserant, respondit ; quam ex cardinalium, qui postmodum ad Transalpina directi sunt, viva voce percepimus. Litterarum autem talis tenor fuit.

8. « Eugenius episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Eberardo Salzburgensi, Artuvico Bremensi, et Hillino Trevirensi archiepiscopis, Eberardo Babenbergensi, Hermanno Constantiensi, Henrico Ratisponensi, Ottoni Frisingensi, Conrado Pataviensi, Danieli Pragensi, Anselmo Humelburgensi, et Burchardo Eichstadensi episcopis, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Litteras, quas pro causa Magdeburgensis Ecclesiæ vestra nobis prudentia delegavit, debita benignitate suscepimus. In lectione autem et cognitione earum stupore nimio et admiratione repleti sumus, eo quod longe aliud in eis, quam vobis ex officio pontificatus immineat, perspeximus contineri. Cum enim in Ecclesiæ vertice sitis ex divina providentia constituti, ut de medio ejus quæ fuerint nociva, propellere, quæ utilia debeatis attento studio conservare : in causa ista, sicut ex suggestione litterarum vestrarum nobis innotuit, non quod expediat Ecclesiæ Dei, quod sacrorum canonum sanctioni concordet, quod exinde cælesti arbitrio approbetur, sed quod terrenis principibus placeat, attendistis. Et qui eorum animos a minus recta deflectere debuistis intentione, atque ubi esset via Domini, demonstrare : non persuasistis quod rectum est, nec stetistis murus pro domo Israel, quinimo ipsis (ut ait Propheta [1]) parietem ædificantibus, vos (quod sine grandi admiratione vix dicimus) linivistis illum luto absque palea. Non ita sentiebat princeps Apostolorum, qui ex fidei suæ confessione, ut totius Ecclesiæ suæ fundamentum esset, accepit ; sed comminantibus sæculi filiis, et Apostolis, si prædicarent in nomine JESU, mortis exterminium intentantibus, confisus de Domini virtute, respondit [2] : Oportet obedire magis Deo quam hominibus. Vos autem ne a terrenis videamini principibus dissentire, illi causæ favorem vestrum impenditis, cui et Ecclesiasticæ auctoritas constitutionis, et supernæ voluntatis examen pro certo creditur obviare.

9. « Cum enim translationes episcoporum sine manifestæ utilitatis et necessitatis judicio divinæ legis oraculum non permittat, cum etiam multo amplior quam in aliis electionibus, cleri et populi eas debeat prævenire concordia ; in facienda translatione de venerabili fratre nostro Guicmanno Cicensi episcopo, nihil horum est, sed solus favor principis exspectatur ; et non inspecta necessitate illius Ecclesiæ, nec considerata utilitate personæ, clero nolente, imo (ut dicitur) ex parte maxima reclamante, in Magdeburgensi eum dicitis Ecclesia supplantandum. Super quod tanto amplius admiramur, quanto persona illa, cujus gravitatis sit atque scientiæ, ab anteactis agnovimus, ac proinde quantum Ecclesiæ illi sit utilis non penitus ignoramus. Quoniam igitur, quicumque temporalis auræ flatibus agitentur, nos in illius petræ soliditate fundati, quæ in fundamento meruit Ecclesiæ collocari ; sicut non debemus, ita nec volumus omni vento circumferri doctrinæ, aut a sacrorum canonum rectitudine impulsu aliquo deviare : per præsentia vobis scripta mandamus quatenus causæ sti favorem ulterius non præstetis, et apud charissimum filium nostrum Fridericum, quem Deus hoc tempore, pro servanda libertate Ecclesiæ in eminentiam regni evexit, efficere vestris exhortationibus studeatis, ut et ipse a sua super hoc intentione desistat, et contra Deum, contra sacros canones, contra regiæ dignitatis officium, eidem causæ favorem suum ulterius non impendat, sed Ecclesiæ Magdeburgensi, sicut et aliis Ecclesiis regni a Deo sibi commissi, liberam facultatem, quem voluerint secundum Deum eligendi relinquat, et electionem ipsam postmodum favore suo (sicut decet majestatem regiam) prosequatur. Nos enim si, quod de supradicto fratre nostro facere nititur, videremus ratione fulciri, nec voluntati ejus, nec postulationi

[1] Ot. Fr. [illegible] c. 6. — [2] Ibid. c. 8.

[1] Ezech. XIII. — [2] Act. V.

vestræ duceremus aliquatenus obviandum ; contra Deum autem et sacrorum canonum sanctiones nulli omnino petitione possumus præbere consensum. Datum Signiæ decimo sexto kalendas Septembris ». Ista Eugenius, qui et anno sequenti duos a latere legatos in Germaniam misit ad depositionem quorumdam episcoporum, ut idem auctor affirmat [1] : dicemus de ea legatione suo loco anno sequenti.

10. *Rogerii et obitus et Potho scriptor.* — Hoc eodem anno, Indictione prima jam inchoata, defunctum esse Rogerium Siciliæ regem, habet Romualdus archiepiscopus Salernitanus in Chronico, licet alii post biennium id accidisse tradant, ut Robertus de Monte. Successit Willelmus filius, de quo inferius.

Hoc anno, qui inter scriptores Ecclesiasticos hoc sæculo floruit, Potho presbyter, inchoasse reperitur opus de Domo Dei, quod et quinque libris absolvit, de quo ista Alexander Brassicanus ad Bernardum cardinalem episcopum Tridentinum ex verbis ipsius : « Hoc anno quo mortuus est rex Conradus, hoc est millesimo centesimo quinquagesimo secundo, ego frater Potho indignus presbyter Prumiensium ad contemplandum decorem domus Dei, mentis oculos attentius sublevans, quantum in ipsum intellectum perspicere mihi datum fuit, secundum exemplar cælestium, præsens opusculum scribere aggressus sum ». Quid autem per domum Dei intellexerit, ipse ejusdem operis exordio ita declarat : « Domus Dei quæ in terris construitur, ad similitudinem cælestis habitationis quæ est æterna, construitur. Hæc nimirum domus Ecclesia est, columna et firmamentum veritatis, quæ in unitate indivisa firmatur, quæ una columba, una perfecta, Deo unice dilecta, Scriptura teste, declaratur. In tota hac domo solus beatus Petrus cum suis successoribus plenitudinem potestatis accepit. Unde quicumque in partem sollicitudinis vocati sunt, ut ea quæ in partem gerenda susceperunt, provida dispensatione gubernent : ejus auctoritate roborandi, ejus exemplo informandi sunt, qui in plenitudine potestatis toti Ecclesiæ præesse dignoscitur, etc. » Contra schismaticos, quibus præsens sæculum abundavit, ab auctore opus esse elucubratum apparet : et qui tunc agressus est opus, cum Fridericus regnare cœpit, plane Dei consilio factum videtur, ut una cum veneno et antidotum pararetur.

[1] Ot. in Frid. l. II. c. 9.

Anno periodi Græco-Romanæ 6645. — Anno Æræ Hispan. 1190. — Anno Hegiræ 547, inchoato die 8 April., Fer. 3. — Iesu Christi 1152. — Eugenii III papæ 8. — Frederici Enobarbi reg. 1. Manuelis Comneni imp. 10.

1. *Pax Eugenium inter et Romanos facta.* — Ad num. 1 et seq. « Eugenius papa », ut scribit Robertus de Monte vulgatus ad an. MCLII, « cum Romanis pace facta Urbem ingreditur, ibique cum eis hoc anno primitus commoratur », antea enim subinde illuc profectus fuerat, sed postea discesserat. De die tamen ejus Romam adventus non consentiunt chronologi ; anonymus Cassinensis ad annum MCLI, qui nobis est MCLII : « Eugenius papa cum Romanis paciscens Romam reversus est V idus Octob. ». Joannes vero de Ceccano in Chronico : « Eugenius pap. reversus est Romam VIII idus Septemb. ». Sic completa Hildegardis prophetia, quæ pacem Eugenio, sed sub finem Pontificatus antea prædixerat.

2. *S. Bern. diversis temporibus scripsit libros de Consideratione.* — Loquitur hoc anno Baronius de quinque libris *de Consideratione* ad Eugenium papam a divo Bernardo elucubratis, quæ inter ejus Opera præstant, sed sanctus doctor non eos uno tenore absolvit, ut putavit Baronius, verum diversis intervallis scriptos ad Eugenium transmisit, uti observat Mabillonius in Præfatione ad tomum II Operum sancti Bernardi. Et *primum* quidem anno MCXLIX edidit, cum Nicolaus Claræ-vallensis monachus ejusdem S. Bernardi notarius, ante suam discessionem scribens Petro Venerabili dicat : « Mitto vobis librum domni abbatis Claræ-vallis ad dominum papam », quæ Epistola septima est lib. 6. Nicolaus autem paulo post recessit a sancto doctore, uti suo loco diximus. Præterea Bernardus *secundum librum* direxit *Eugenio* anno MCL, post infelicem expeditionis Hierosolymitanæ exitum, de quo ab ipso libri exordio apologiam præmittit. *Tertium* hoc anno post obitum *Hugonis* Autisiodorensis scripsit ; cap. enim 2, num. 11 de

eo loquens inquit, *defuncto sancto episcopo* ; quem quidem librum num. 20 declarat a se editum anno quarto a Concilio Rhemensi. Ejus verba Baronius citat. Denique *quartum et quintum librum* paulo post, si non cum tertio, absolvit.

3. *Moritur Conradus rex Germ.* — A num. 3 ad 10, *Conradus* Germaniæ rex, qui vulgo imperator dictus fuit, licet coronam imperialem non acceperit, ejus tempore Italia ipsaque Roma bellis civilibus turbata, hoc anno Bambergæ. *anno regni sui* XIV, mortalitatem explevit, idque *XV kalendas Martii*, ut Dodechinus abbas aliique notarunt. Cum decumberet, de futuro successore cum imperii principibus deliberans, præterito filio suo Friderico, suasit, ut *Fridericum* fratris filium virum industrium, et ad regendum imperium Romanum aptissimum eligerent, quod et factum est ; nam die quarta Martii Francofurti electus, die nona ejusdem mensis, quæ in dominicam cadebat, coronatus est, dictus *Ænobarbus*, sive *Barbarossa* a barba rufa. Ex ejus electione numerus septenarius electorum sacri imperii a Gregorio V institutus commentitius ostenditur ; cum Guntherus clarissimus poeta hujus temporis, *Ligurinus* dictus, in suo opere de Rebus gestis Friderici primi Aug. lib. 1, de ejus electione scribat :

Acturi sacræ de successore coronæ
Conveniunt proceres, totius viscera regni.
Sede satis nota, rapido quæ proxima Mogo, etc.

Ubi describit Francofurtum, seu Franconefurtum, qua in urbe imperii proceres *Conrado* demortuo convenere.

4. *Concordia inter Eugen. III et Fridericum Conradi successorem.* — Fridericus peractis omnibus, « vocatisque prudentioribus, seu majoribus ex numero principum de statu Reipublicæ consultans legatos ad Romanum Pontificem Eugenium, Urbem ac totam Italiam destinandos disponit, de promotione sua in regnum significaturos. Mittuntur itaque Hillinus Treverensis electus, et Everhardus Bambergensis episcopus, viri prudentes et litterati », inquit Otto Frising., frater uterinus Conradi lib. 2, Frideric. cap. 4. Hi cum ad Eugen. profecti fuissent, sex viros designavit, qui concordiæ capitula sancirent ; quinque selecti ex collegio cardinal. Gregorius, Humbadus, Bernard. Octavianus, Rolandus, et unus ex abbatibus Cistercii, nempe Bruno de Claravalle, vulgo Charavalle, quæ est insignis abbatia ordinis Cisterciensis prope Mediolanum, de qua suo loco egimus. *Fridericus* quinque tantum pro se deputavit, duos episcopos, Hamburgensem, et Constantiensem, ac tres comites. Baronius conventionis Diploma inter Eugenium et Fridericum profert ex Bibliotheca Vaticana num. 5, sed ubi in ea legitur, « mediantibus Gregorio etc. et Brunone abbate de Claravalle ex parte domini papæ, in margine pro *Brunone* reponit *Bernardum*, quasi S. Bernardus additus fuerit quinque cardinalibus pro Eugenio tractaturus.

5. *Turbatur.* — Verum ut recte vidit Manricus hoc anno cap. 1, num. 7, hic congressus aut in Italia, aut in Germania habitus, quo tamen *S. Bernardus* hoc anno non adiit, fractus jam viribus, et vix intra Alpes valens peregrinari, nedum transire. Et aliunde constat, *Brunonem* fuisse abbatem Clarævallensem, seu melius Carævallensem ad Mediolanum, qui citra Alpes in Italia degens, facile aut interesse aut mitti potuit, capitulis paciscendis interfuturus. Extat Bernardi Epistola ordine CCLXXXI *ad Brunonem abbatem Carævallensem*, incerto anno data. Sed concordia tunc inita paulo post turbata fuit, ut enim refert Baronius num. 7 ex Ottone Frisingensi lib. 2 Frideric. cap. 6, cum Ecclesia Magdeburgensis pastore suo viduata fuisset, et electores inter se non convenirent, regem adiere, qui ut partes in concordiam adduceret, eis proposuit *Guicmannum* Cicensem episcopum, eique regalia ejusdem Ecclesiæ concessit. Verum Eugenius quidquid de hoc jure esset, certum habebat non esse in facultate alicujus regis aut imperatoris, a sede ad sedem absque causa, Sede Apostolica inconsulta, episcopum transferre, ut ibidem Baronius inquit.

6. *S. Henricus imperator canonizatur.* — Baronius num. 3. refert hæc verba Ottonis Frisingensis de sepultura Conradi regis loquentis : « In Ecclesia Babergensi juxta tumulum imperatoris Henrici ejus loci fundatoris, qui nuper auctoritate Romanæ Ecclesiæ in loca sancta levatus, pro sancto habetur, regio cultu eum sepelivit. Erant tum in Germania apud Conradum duo legati cardinales Jordanus et Octavianus, quos nuper idem Conradus exceperat ». Sed ex his verbis tantum colligitur, S. Henricum a paucis annis in sanctorum numerum relatum fuisse ; nec certus canonizationis annus ex litteris canonizationis a Baronio num. 4. recitatis erui potest, cum in iis tantum legatur : « Datum trans Tiberim secundo idus Martii ».

7. *Obitus Rogerii regis.* — Ad num. 10. *Rogerium* Siciliæ et Neapolis regem, cujus mortem Baronius huic anno affixit, vitam usque ad annum MCLIV propagasse, extra controversiam imposterum esse debere ex ibi dicendis constabit.

8. *Floret Theophanes Cerameus episcopus Tauromenitanus.* — Eo regnante floruit in Sicilia *Theophanes* Cerameus Tauromenii in ea insula episcopus, cujus homilias plures Franciscus Scorsus Societatis Jesu theologus e lingua græca in latinam vertit, et cum annotationibus suis Parisiis anno MDCXLIV publicavit. Is quidem putavit eum vixisse sub Leone imperatore Basilii filio, nono scilicet sæculo, dum adhuc Græcis *Tauromenium* cum Sicilia pareret. Verum Leo Allatius in Diatriba de Simeonum Scriptis pag. 61 et seqq. solide eam opinionem confutavit. In Homilia dicta de Dominico Palmarum hæc inscriptio ἐλέχθη δὲ ἐνώπιον τοῦ Ῥηγὸς Ῥογέριου, id est, *dicta est præsente rege Rogerio*, quamvis a duobus Codicibus Gallicanis absit,

recipitur lamen ab innumeris Mss., tanquam antiqua et genuina, licet in aliquibus ita descripta sit, ut nomen Rogerii per compendium signet : namque exprimitur in linea ῥογ', supra Lineolam expansam apertissime εῶ agnoscitur, quod indicat inter primas litteras in linea et alias supra in spatio medio aliquid deesse, ideoque facili negotio suppleri, si extente Ῥογεριοῦ nomen proferas : nam si ῥόγου enuntias, miram scriptoris ineptiam deprehendes, qui nullo fructu, et nullo litterarum fœnore nomen illud ea ratione decurtavit, quod poterat facilius eadem linea integrum exprimere. Tum enim nomina ita decurtantur, ut litteræ alias in linea pari exprimendæ quodammodo interceptæ in indice superioris lineolæ, et litterarum integræ habeantur : quod fit a scriptoribus vel cum inopia papyri urget, vel tempus breve moras sollicitat : sæpius etiam ad scripturæ concinnitatem et elegantiam, et potissimum Græcæ, quæ similibus litterarum tractibus, et decurtatis syllabis venustatur.

9. *Refelluntur qui eum sæculo IX vixisse volunt.* — Scorsus laudatus titulum Homiliæ memoratæ corruptum esse suspicatur, et non convenire cum iis, quæ in ea dicuntur ; ibi enim *Rogerius* Βασιλεὺς appellatur, seu *Imperator*, quod nomen Rogerio convenire non potuit, cum solum imperatores a Michaelis III temporibus usque ad Concilium Florentinum trecentis post Rogerium annis celebratum eo appellentur, censetque eam Homiliam non in Sicilia, sed in aula Constantinopolitana habitam ; et cum eo die imperatores olim ac patriarchæ ῥόγας, hoc est munera et dona distribuerent, reponit ἐλέχθη δὲ ἐν τῇ ῥόγα, re ipsa et distributione munerum pro conventu consessuque sumpta, quod ab ignorantibus quid sibi velint illa verba, et hariolantibus nomen illud esse concise scriptum pro Ῥογερίου, et titulum ipsum τοῦ ῥηγὸς additum. At subtilis ista Rogerii in ῥόγου vel ῥόγας immutatio minime admittenda; cum hoc ipso *Rogerii* tempore, fere per universam Siciliam et urbes illius præcipuas, Græcos episcopos a patriarchis Constantinopolitanis ordinatos, jurisdictionem et potestatem in eos populos exercuisse ostendat Allatius ex auctore illius ævi Nilo Doxopatrio; qui de quinque thronis patriarchalibus rogatus a Rogerio ad eum scripsit, dixitque in Præfatione : « Commentarius concinnatus a Nilo Doxopatrio archimandrita, jussu nobilissimi magni regis Rogerii de quinque patriarchalibus thronis, et illi subjectis archiepiscopatibus, et metropolitatibus, et qui metropolitatibus subduntur, episcopis et diœcesibus uniuscujusque sedis patriarchalis ». Quare frustra Scorsus scribit, Rogerii ævo nullum fuisse Tauromenitanum episcopum, cum perspicuum sit tunc in Sicilia in aliis sedibus episcopos fuisse. Si enim tunc nulli episcopi Græci in Sicilia extitissent, frustra de quinque patriarchalibus thronis, et eorum subjectis episcopis rex ille quæsivisset. Et revera *Nilus* inter viginti et unum episcopos subjectos Syracusano metropolitæ secundo loco ponit Tauromenitanum.

10. *Rogerius rex honorum cupidus fuit.* — Theophanes autem *Rogerium regem* præter Græcorum morem appellavit, quia is honorum similium ac dignitatum perquam cupidus fuit, nomenque *Imperatoris* summopere captavit. Cinnamus enim lib. 3 Hist. pag. 53, refert, legatis Constantinopolim missis, petiisse a *Joanne* primum, et postea a *Manuele* imperatoribus ex imperatorio genere mulierem, quam filio suo locaret : « Hinc Basilius quidam cognomento Xerus Siciliam venit de his cum Rogerio tractaturus : sed auro a Rogerio seductus, absurda quædam ex se atque immania concedebat, quorum caput erat in pari dignitatis gradu imposterum cum imperatore Rogerium futurum. Hinc ingentia bella exorta sunt ». Hinc quantum fieri debeat correctio illa de ῥόγου et ῥόγας prudens lector judicet, inquit Allatius. Porro Rocchus Pyrrhus episcoporum Siculorum Catalogum texens Græcos non memoravit, vel quia ordinarios non existimavit, vel quia pauci ei occurrerunt, cum tamen dubitandum non sit, quin fuerint in magno numero. Combefisius in recensione auctorum a se in Bibliotheca Patrum Concionatoria memoratorum disserit *de Homiliis Gregorii Ceramei*, et Theophanis Ceramei Tauromenitanorum episcoporum in Bibliotheca regia asservatis, neque a Scorso neque ab Allatio visis.

11. *Floret Potho presbyter.* — *Potho* presbyter Prumiensis hoc anno inchoavit Opus *de Domo Dei* in quinque libros divisum, ut videre est apud Baronium.

12. *Concilium Hibernicum.* — Jam *Joannes Paparo* cardinalis legatus prospere in Hiberniam trajecerat, et Lesmoricensi episcopo Christiano, qui, et legatum agebat illius insulæ, mandante Eugenio sese conjunxerat; hoc vero anno, ut maturius religionis negotiis consulerent, Concilium provinciale indixere, cui archiepiscopi, episcopi, abbates, imo reges insulæ, duces, baronesque interessent; illi nimirum, ut jura et leges darent, hi, ut susciperent : utrique, ut convenientias rerum discuterent, et altius providerent, ac mutuis auxiliis expeditius exsequerentur. Locus Concilii designatus *Mellifons* fuit, Cisterciense cœnobium perillustre. De hoc Concilio in Collectione Labbeana omisso, in anonymo Autisiodorensi antiquo ad hunc annum legitur : « Joannes Paparo cardinalis ab Eugenio III Pontifice Romano missus, cum Christiano episcopo Lismoriensi (hic Cisterciensis fuit) totius Hiberniæ legato, in Hiberniam venit. Idem Christianus in Melli sive Mellifontis monasterio Cisterciensi, Concilium celebravit, cui interfuerunt episcopi, abbates, reges, duces, et majores natu Hiberniæ; quorum consensu archiepiscopatus constituti sunt quatuor : Armachanus, Dublinensis, Caseliensis, Tuamensis, quibus præfuerunt eo tempore Gelasius, Gregorius, Donatus, Edanus ». Plura de eorum metropolitanorum in-

stitutione Mauricus hoc anno cap. 5. Sic Malachias quod vivens non potuit, mortuus per suos perfecit, idque cum fœnore, quia duo tantum pallia Hiberniæ dum viveret concupierat, et post obitum quatuor impetravit. Pallia illa anno præcedenti missa fuerant, ut ibidem diximus.

13. *Floret Eskyllus Daniæ primas et legatus.* — Hoc tempore *Eskyllus* Lundensis archiepiscopus, Danorum primas et Apostolicæ Sedis per totam Daniam legatus, seu tædio gentis duræ et pervicacis, se deponendi honoris, simul et oneris, quod secretum divo Bernardo revelarat, seu tandem charitate in virum Dei, quem supra cunctos mortales venerabatur, Claramvallem venit. Eskylli adventum ad Claramvallem Godefridus Bernardi notarius, qui præsens fuit, his verbis describit lib. 4 ejus Vitæ cap. 4 : « Sanctum Bernardum Clarævallis abbatem reverendissimum, licet longius a se remotum, unico venerabatur affectu, unicaque devotione colebat. Nec contentus est in filiis eum videre, cum novum cœnobium exstruxisset, et impetrasset ab eo desideratum sacræ Congregationis examen, prævaluit apud eum desiderium vehemens, ut homo tantæ auctoritatis et in insulis illis, tam Ecclesiastica quam sæculari auctoritate singulariter potens, expositis suis omnibus, etiam semetipsum periculis multis traderet et labori ». Hæc verba exscripsit ex Godefrido auctor Magni Exordii lib. 3, cap. 25. Voluisset Eskyllus relicto episcopatu in Claravalle privatam vitam agere ; sed Bernardus, qui paganos adhuc in Dania superesse sciebat, eumque eis convertendis sedulum insistere, censuit ad propria redire debere. Quam profectionem hoc circiter tempore contigisse indicat idem auctor anonymus, qui de ea verba facit paulo antequam sancti Bernardi mortem memoret. *Eskyllus*, uti narrat Godefridus citatus, duo monasteria ordinis Cisterciensis fundavit in Dania, alterum in diœcesi Lundensi, alterum in Roskildensi, ejusque rogatu Petrus Cellensis Carthusienses in Daniam direxit, ut liquet ex lib. 1, Epist. xxiii, ubi Eskyllum laudat, quod « non solum in herbam, sed in spicas Cisterciensis sive Clarævallis Ordo ibi multiplicatione fratrum excrevit, nihilominus et religio Præmonstratensis ». Epistola divi Bernardi cccxc scripta est *ad Eskyllum Lundensem archiepiscopum Sedis Apostolicæ in Dacia et Suecia legatum*, in eaque Bernardus summum suum ei amorem testatur. Eskyllus post aliquot annos Claramvallem ingressus est, ut suo loco dicemus.

14. *Moritur Theobaldus Campaniæ comes.* — Licet obitum *Theobaldi* hujus nominis IV, Campaniæ, Carnoti et Blesarum comitis, Vincentius Bellovacensis lib. 28, cap. 127, et Robertus de Monte vulgatus in Chron. quos plures recentiores secuti sunt, anno præcedenti affigant, eum tamen ad præsentem retrahendum esse auctores coævi, aliique testantur. Continuator enim Chronici S. Petri-Vivi, Joannes Hagustaldensis in Continuatione Simeonis Dunelmensis, correcto tamen ejus prochronismo, chronographi tres tom. 1 Biblioth. Labbei recitati, nempe Catalaunensis, Vezeliacensis, et auctor brevis Appendicis ad Sigeberti Chronicon ab anno mcxiii ad mclxii, Albericus in Chron. aliique *Theobaldi* mortem hoc anno consignant. Elinandus in Chronic. eum *VI idus Januarii* vita functum dicit, et Chiffletius in Asserto genere illustri S. Bernardi pag. 539, exhibet Necrologium S. Eugendi Jurensis, in quo *V idus Januarii Theobaldus* comes Blesensis obiisse dicitur. Denique Magister Simeon cognomento *Capra aurea* canonicus S. Victoris Parisiensis ejus Epitaphium precibus comitis Henrici Theobaldi filii versibus composuit, ibidem a Chiffletio pag. 93 recitatum, in quo dicitur :

Ergo dies decimus Jani, fuit ultimus illi.

Ex quibus inter se collatis habemus, *Theobaldum* nocte inter diem octavum et nonum Januarii e vivis abiisse, et die decima ejusdem mensis sepulturæ mandatum, et quidem in monasterio Latiniacensi Ordinis S. Benedicti ad Matronam fluvium, cujus fuit advocatus, ut tradit Elinandus laudatus, et ubi tumulus ipsius porphyrogeticus etiamnum visitur, vel forsan in monasterio Pontiniacensi, ut aliqui antiqui scripsere. Nangius in Chron. ad annum mcli, dicit eum sepultum Liuriaco, sed errore librarii, qui *Latiniacum* in *Liuriacum* infulse mutavit.

15. *Ejus filii et virtutes.* — Præter filias sex, ex quibus *Adela* Francorum regina fuit, Theobaldus quatuor filios habuit, « Henricum comitem Trecensem palatinum largitate et liberalitate famosum, Theobaldum comitem Blesensem et Carnoti, Stephanum comitem de Sancerra, et Guillelmum archiepiscopum Senonensem, et postea Rhemensem », inquit Albericus citatus. Sed præstat audire Genuinum Robertum de Monte, cujus tamen unius anni Prochronismus per hæc tempora unitatis additione corrigendus ; is enim non solum annum ejus emortualem, sed etiam familiam et virtutes paucis perstringit : « mcli, obiit venerabilis comes Theobaldus Blesensis, nepos Henrici regis (nempe Angliæ) et frater Stephani Anglorum regis, princeps magnæ sanctitatis et integritatis in pauperes. Huic successerunt tres filii sui, Henricus primogenitus habuit comitatum Tricassinum et Campanensem, et quidquid pater ejus habebat trans Sequanam ; Theobaldus filius secundus comitatum Carnotensem, Blesensem, pagum Dunensem (ita vocatur ager castelli Duni seu castri Dunensis, vulgo *le Dunois ;* est autem Castellum-Dunum locus in Carnutino agro ad flumen Lidericum, ut videre est apud Hadrianum Valesium in Not. Gall.) Stephanus tertius filius honorem Sancerii in pago Bituricensi (Sincerium seu Sancerium, vulgo *Sancerre*, nobile est oppidum in Biturigibus comitatus titulo vetere illustre, quod

et *Sacrum Cæsaris* appellatur, ut apud eumdem in voce *Sacrum Cæsaris* dicitur). Eodem anno obiit Conradus imperator Romanus ». Ex quibus et intelligis, *Conradum* Germaniæ regem, licet nunquam Romæ coronatus fuerit, vulgo imperatorem appellatum, et ejus ac Theobaldi mortem in unum et eumdem annum incidisse.

16. *Victoriæ Almohadum in Africa.* — Hoc anno *Abdelmumen* imperator Maurorum Africæ et Hispaniæ *Bugiam* expugnavit, quæ caput erat Hammamidum, alias ab *Annasero* rege conditam. Anonymus Casinensis, qui unius anni prochronismo peccat, juxta pravam suam methodum Eugenii papæ mortem cum anno MCLII conjungit; *Bugiæ* autem expugnatio juxta eumdem anno uno eam præcessit. « Naassamonites », inquit anonymus Casinensis ad annum MCLI, qui alibi eos Maxemutes appellat, « gens Mauritaniæ regem suum ejusdem provinciæ (nempe Isac) laqueo suspenderunt (nempe ante triennium). Deinde iter agentes nobilissimam urbem Buceam (seu Bugiam), et multas alias civitates ceperunt ». Sanhagiani bellicosi Africæ populi cum aliis Mauris confœderati formidandum exercitum conflarunt, ut victoris principis impetus retardarent, sed ii decretorio prœlio fusi fugatique, et *Calaat Hammat* sedes regia Hammamidum eversa destructaque, uti Noweirius fuse narrat.

17. *Alphonsus imperator Ricæ nubit.* — In Hispania vero *Alphonsus imperator* duobus suis filiis, *Sanctio* nempe et *Fernando* jam regibus designatis, illo Castellæ, et isto Legionis, Sanctium Vallisoleti, militem declaravit, uti refert Sandovalius in Alphonso VI, fol. 203. Quod eruit e variis privilegiis tunc ab eo concessis. Quinto die Martii unum largitus est monasterio S. Facundi, in quo nulla imperatricis, nempe Ricæ, mentio facta, quia nondum in Hispaniam advenerat, data Charta Æra MCXC, « in Valledeolit, quando ibi rex Sanctius filius imperatoris fuit armatus, eodem anno quo imperator tenuit circumdatam Jaen », anno nempe numerato a die, quo urbs obsideri cœpta. Refert Sandovalius actum esse hoc anno de matrimonio Alphonsi imp. uxore orbati cum *Rica* seu *Riquilda* filia Uladislai Poloniæ ducis. Hæc tamen in Hispaniam die tantum XXI mensis Decembris Æra MCXC, Christi scilicet præsenti venit, ut Chartæ a Sandovalio relatæ demonstrant.

EUGENII III ANNUS 9. — CHRISTI 1153.

1. *Diploma Eug. papæ datum canonicis S. Petri.* — Sequitur ordine temporum millesimus centesimus quinquagesimus tertius, Indictione prima, quo Eugenius papa quarto idus Aprilis canonicis Basilicæ Sancti-Petri concessit quartam partem oblationum, quæ ex more fierent in altari maximo super Confessionem sancti Petri, et eorum quæ inferrentur in arcam. De qua concessione ejusmodi Diploma scribendum curavit, cujus autographum in Bibliotheca ejusdem Ecclesiæ asservatur :

« Eugenius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Bernardo presbytero cardinali sancti Clementis, et Ecclesiæ B. Petri archipresbytero, atque cæteris ejusdem Ecclesiæ canonicis, tam præsentibus quam futuris canonice substituendis in perpetuum.

« Beatorum Petri et Pauli tam eminens et tam gloriosa societas, ut et ambo sint doctores gentium, auctores martyrum, principes sacerdotum ; et cum inter universos Apostolos peculiari quadam prærogativa præcellant, æqualitatis in cælo meritis disparitatem non sentiunt. Petro ab ipso Salvatore nostro Domino Jesu Christo claves regni cælorum sunt commissæ : Paulus a Deo electus est, ut de multitudine Gentium regnum cælorum impleat sua prædicatione. Petrus petra est et fundamentum fidei, et ne ruamus, in soliditate nos firma sustentat : Paulus, ne pravo hæreticorum dogmate vulneremur, moralitatis honestate et invincibili ratione fidei nos armat. Petrus principatum tenens, ex potestate ligat et solvit : Paulus diligens prædicator, ne quid reprehensibile vel ligatione dignum in nobis appareat, mirabili nos exhortatione præmunit. Petrus firmamentum nostrum est ac domus fortitudinis, et in fide ejus plantati et radicati sumus : Paulus vas electionis prædestinatos a Deo et electos, cælestis tubæ sonoritate vocavit, et pro nobis sine intermissione orans, ne a fide et ve-

ritate deviemus, apud Deum interveniendo nos protegit.

2. « Cum igitur ii duo maxima luminaria Dei Ecclesiam illustrantia pari et amicabibi splendore et fraterno amore præfulgeant, æquitatis et justitiæ persuadet ratio, ut nos, qui licet indigni Christi vices in terris agimus, et in ejusdem Apostolorum principis cathedra residere conspicimur, domesticam beati Petri familiam paterno diligamus affectu, et pia eam provisione in suis necessitatibus adjuvemus. Hujus itaque rationis debito provocati, dilecti in domino filii, quartam partem omnium oblationum, quæ de altari ejusdem beati Petri Apostoli, et tam de arca quam de omnibus ministeriis ipsius Ecclesiæ, præterquam de ministerio beati Leonis proveniunt, vobis ex consensu fratrum nostrorum episcoporum et cardinalium Sedis Apostolicæ auctoritate concedimus, et præsenti scripti pagina confirmamus : ita videlicet, ut semper cum volueritis, facultatem liberam habeatis eamdem oblationem in vestris manibus retinendi atque custodiendi, seu aliis quibus volueritis, cum nostro atque nostrorum successorum consensu vendendi, salva in omnibus aliis et retenta in nostris et successorum nostrorum manibus ipsius Ecclesiæ libera dispositione atque custodia.

3. « Hoc autem ideo facere dignum duximus, ut vos die ac nocte studiose in Dei laudibus desudantes, tam in missarum celebratione, quam in matutinis et aliis Horis pro virorum ac defunctorum salute attenta diligentia et honeste decantandis, prædictam beati Petri Ecclesiam obsequio debito veneremini, et Dei fideles Apostolorum Limina devotione debita visitantes locum ipsum in majori devotione ac veneratione semper habeant. Decernimus ergo, ut nulli omnino hominum fas sit hujus nostræ concessionis paginam temerario ausu infringere seu quibuslibet modis perturbare. Si qua igitur in futurum Ecclesiastica sæcularisve persona id attentare præsumpserit; secundo tertiove commonita, nisi præsumptionem suam congrua satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore ac sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtæ ultioni subjaceat. Cunctis autem hanc nostram constitutionem eidem loco servantibus, sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant, et in futurum præmia æternæ pacis inveniant. Amen, Amen, Amen.

« † Ego Eugenius Catholicæ Ecclesiæ episcopus subscripsi.

« † Ego Conradus Sabinensis episcopus subscripsi.

« † Ego Imarus (Igmarus) Tusculanus episcopus subscripsi.

« † Ego Hugo Ostiensis episcopus subscripsi.

« † Ego Gregorius presbyter cardinalis tit. S. Callisti subscripsi.

« † Ego Guido presbyter cardinalis tit. S. Chrysogoni subscripsi.

« † Ego Hubaldus presbyter cardinalis tit. S. Praxedis subscripsi.

« † Ego Manfredus presbyter cardinalis tit. S. Savinæ subscripsi.

« † Ego Aribertus presbyter cardinalis tit. S. Anastasiæ subscripsi.

« † Ego Hubaldus presbyter cardinalis tituli S. Crucis in Hierusalem subscripsi.

« † Ego Guido presbyter cardinalis tit. Pastoris subscripsi.

« † Ego Jordanus presbyter cardinalis tit. S. Susannæ subscripsi.

« † Ego Octavianus presbyter cardinalis tit. S. Cæciliæ subscripsi.

« † Ego Astaldus presbyter cardinalis tituli S. Priscæ subscripsi.

« † Ego Rolandus presbyter cardinalis tit. S. Marci subscripsi.

« † Ego Gerardus presbyter cardinalis tituli S. Stephani in Cœlio monte subscripsi.

« † Ego Joannes Paparo presbyter cardinalis tituli S. Laurentii in Damaso subscripsi.

« † Ego Joannes presbyter cardinalis tituli SS. Joannis et Pauli tit. Pammachii subscripsi.

« † Ego Centius presbyter cardinalis tituli S. Laurentii in Lucina subscripsi.

« † Ego Henricus presbyter cardinalis tituli SS. Nerei et Achillei subscripsi.

« † Ego Oddo diaconus cardinalis S. Georgii ad Velum aureum subscripsi.

« † Ego Guido diaconus cardinalis S. Mariæ in Porticu subscripsi.

« † Ego Hyacintus diaconus cardinalis S. Mariæ in Cosmedin subscripsi.

« † Ego Joannes diaconus cardinalis SS. Sergii et Bacchi subscripsi.

« † Ego Gerardus diaconus cardinalis S. Mariæ in Via Lata subscripsi.

« † Ego Oddo diaconus cardinalis S. Nicolai in carcere Tulliano subscripsi.

« † Ego Bernardus diaconus cardinalis SS. Cosmæ et Damiani juxta templum Romuli subscripsi.

« Datum Romæ apud Sanctum-Petrum per manum Bosonis sanctæ Romanæ Ecclesiæ scriptoris, quarto idus Aprilis, Indictione prima, Incarnationis Dominicæ anno millesimo centesimo quinquagesimo tertio, Pontificatus vero domini Eugenii Tertii papæ anno nono.

« † Locus plumbi ».

4. *In causa archiepiscopi Moguntini cardinales legati in Germaniam, quorum fama vindicatur.* — Post hæc autem eodem anno decernitur ab Eugenio papa legatio in Germaniam, ad judicandum archiepiscopum Moguntinum. Fuerunt delecti ad hoc munus obeundum duo cardinales Ber-

nardus presbyter et Gregorius diaconus, ut[1] Otto Frisingensis qui aderat, tradit. Id autem cum sanctus[2] Bernardus accepisset, ad eos de eodem Moguntino ista breviter scripsit :

« Dominis et patribus reverendis Apostolicæ Sedis legatis, puer sanctitatis eorum Bernardus Clarævallis vocatus abbas, per omnia Deo placere, et gratos fructuosæ suæ legationis manipulos reportare.

« Etsi corpore remoti, sed affectu et bona voluntate vobis appropiavimus, optantes et orantes duci actus et studia vestra ad omne quod decet et expedit. Inde est quod audientes, miserandum illum archiepiscopum Moguntinensem vocatum ad vestram præsentiam, ibique responsurum adversariis suis, ausi sumus vestram pro eo interpellare bonitatem. In hoc enim credimus honorificari ministerium vestrum, si (quatenus salva justitia licet) parieti inclinato et maceriæ depulsæ humeros vestræ auctoritatis supponitis, nec calamum quassatum conteri, nec linum fumigans (quod in vobis est) exstingui permittitis. Sentiat, obsecramus, sibi profuisse et precem nostram, et suam simplicitatem, ob quam fertur a falsis fratribus circumventus potius quam inventus in aliquo dignus depositionis ». Hæc sanctus Bernardus in ipsius excusationem et commendationem.

5. Cæterum liquet, ipsum una cum aliis fuisse per eosdem legatos ab episcopali dignitate depositum. Ita namque hoc anno in Chronico Dodechinus in Appendice ad Marianum his verbis : « Henricus archiepiscopus Moguntinensis in Pentecoste ex præcepto Eugenii papæ depositus est, et Arnoldus cancellarius electus est ». Ita ipse per Eugenium actum asserens, quod per ejus legatos factum sciret. Cæterum juste an injuste, diversa est assertio diversorum. Excusandam esse simplicitatem ingessit S. Bernardus : Conradus episcopus in Chronico Moguntinensi itidem ipsum innocuum prædicat. Otto tamen episcopus Frisingensis et ipse sicut scientia ita vita integerrimus moribusque purissimus, noxium eum asserit, qui de hac legatione verba faciens, de legatis sic meminit[3] : « At rex (Fridericus videlicet), in proximo Pascha Babenberg coronam gestans, duos cardinales, videlicet Bernardum presbyterum et Gregorium diaconum ad depositionem quorumdam episcoporum ab Apostolica Sede destinatos secum habuit. Proximam dehinc Pentecosten Wormatiæ ferians, Henricum Moguntinæ Sedis archiepiscopum, virum pro distractione Ecclesiæ frequenter correptum, nec correctum, per eosdem cardinales deposuit, ac Arnoldum cancellarium suum per quorumdam ex clero et populo, qui illuc venerant, electionem ei subrogavit ». Hæc de his Otto.

6. Conradus autem episcopus, qui post centum annos Chronicon scripsit Moguntiacum (ut ipse testatur) ab exordio rem gestam cum narrat, omnem culpam rejicit in Arnoldum ejusdem archiepiscopi proditorem, atque in legatos Apostolicæ Sedis pecunia corruptos ; sic enim ait : « Præsidente tunc (Ecclesiæ Moguntinæ) quodam Henrico archiepiscopo, viro utique pacifico ac benigno, quia veritatis et pacis amator erat, lites et incommoda excitavit. Nam quia semper ei erat cordi, ut clerus honore debito gauderet, populus justitia regeretur, terra pace publica exultaret : ecce accusatur apud papam, quod somnolentus et inutilis haberetur. Quod vir venerabilis ut cognovit, solemnes nuntios pro sua excusatione ad summum Pontificem decrevit protinus destinare. Misit ergo omnium suorum secretissimum cognitorem quemdam Arnoldum clericum, quem ipse archiepiscopus ad præposituram majorem promoverat jam recenter, tanquam eum, qui non posset esse immemor beneficii tam noviter consecuti, et propterea eidem jam præposituram Sancti-Petri etiam contulerat, insuper et camerarium constituit civitatis Moguntinensis. Erat autem idem Arnoldus miri ingenii et facundiæ, atque congestor pecuniæ infinitæ. Is itaque veniens ad curiam Romanam, pontificatumque ambiens Moguntinensem, primum sibi cardinales pecunia favorabiles acquisivit, deinde duos specialiter pecunia corrumpens, qualiter de sua propria promotione ageret, et postmodum consummaret, cum illis familiarius pertractabat. Tandem ab illis instructus, et de se certificatus, cœpit in suum dominum accusationis jacula dirigere, quem venerat excusare. Breviter tantum in sua processit audacia et effecit, ut duos legatos destinari peteret hujus rei cognitores et judices, obtinuitque eosdem duos quos corruperat.

7. « Tandem tractu temporis multa intervenerunt facta, quæ referre sicut scribentibus esset onerosum, ita legentibus tædiosum. Veniunt ergo legati Wormatiam, Henricus episcopus citatus comparet : nihil prætendere poterat pro se, quod admittere vellent judices, sive legati supradicti. Præsidentes autem judicio in loco qui Neuhusen vocatur, Henricum laudabilem virum ab episcopatu amovent Moguntinensi, Arnoldum substituunt. Dicebatur autem, quod Fridericus imperator huic negotio assensum præbuerit, sed occultum. Venerabilis vir Henricus tam manifesta perversitate turbatus, ipsos perversos alloquitur in hunc modum : Si ad Sedem Apostolicam appellarem contra vestrum iniquum processum, papa forsan ipse nihil amplius attentaret, et nihil mihi accresceret, nisi labor corporis, amissio rerum, et afflictio spiritus, et evisceratio mentis, et evacuatio gratiæ. Appello ergo ad Dominum Jesum Christum tanquam judicem justissimum, vos cito ad ejus tribunal, ibi vobis coram summo Judice me responsurum exhibeo. Non enim juste, nec secundum Deum, sed mercede corrupti, sicut placuit, judicastis. At illi : Cum tu præcesseris, nos sequemur. Hæc autem ridentes et deridentes dixerunt.

[1] Otto in Frid. l. II. c. 9. — [2] Bern. Ep. CCCII. — [3] Ot. in Frid. l. II. c. 9.

Acta sunt hæc anno gratiæ M. C. V. (MCLIII).

8. « Dominus Henricus abiit ad quoddam claustrum Cisterciensis Ordinis, non monachus effectus, sed in consueto habitu vitam ducens. Arnoldus non moram faciens, cum fuisset, ut moris est, ab imperatore regalibus investitus, Moguntiam venit ibique solemniter est susceptus. Post annum fere et dimidium venerabilis Henricus præsul defunctus, Deo ad quem appellaverat, totum processum lacrymabiliter assignavit ». Hæc de obitu. Verum in tempus obitus mendum irrepsisse puto. Siquidem Dodechinus affirmat, hoc eodem anno kal. Septembris eumdem Henricum esse defunctum. De judicio Dei adversus cardinales exhibito hæc inferius, ut libuit, idem Conradus scribit :

« Rem refero, fratres, omnibus illius sæculi notissimam. Mors venerabilis Henrici multis innotuit, pervenit etiam ad aures illorum cardinalium, qui ab episcopatu eum amoventes, se promiserant secuturos, et ludentes ad alterutrum dixerunt : Ecce præcessit, suo tempore nos sequemur. Et ecce transiit tempus breve, et ambo una die moriuntur. Nam unus sedens in sede naturæ, ut purgaret ventrem, omnia intestina sua in cloacam ejecit, et animam miserabiliter exhalavit : alius manuum suarum digitos articulatim abmordens, et de ore expuens, deformatis manibus, quasi seipsum devorans, expiravit. O Deus ultionum Domine, Deus ultionum Dominus, hoc est, justum exercens judicium. Et in his omnibus non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta. Audita sunt hæc in terra nostra et fama celebri divulgata, nec a quoquam aliud dicebatur quam : Benedictus Dominus qui venerabilis Henrici juste injuriam vindicavit ». Sed quæ ultio est secuta ipsum Arnoldum auctorem malorum omnium, suo loco ex eodem auctore Conrado dicetur. Ob privationem Henrici et ingressum Arnoldi Moguntinam Ecclesiam schismate scissam esse, atque magnopere pessumdatam per annos decem et octo, idem auctor affirmat. Audisti finem hominum (si non arguantur hæc falsa) justitiam pervertentium, de quibus si quis scandalum patiatur, quod tales habuerit Romana Ecclesia cardinales, provoco eum ad Christi collegium duodecim tantummodo Apostolorum, inter quos unus ex eis mercimonio triginta denariorum Christum prodidit et non ab aliquo extrinsecus accidente passus est quid hujusmodi, sed sibi ipsi manus intulit in suspendium, ex quo medius crepuit, et disrupta sunt omnia viscera ejus. Bonis permixtos semper fuisse et fore post inde malos, necessitate naturæ contigit, sicut et illud ex eodem fonte dimanans, quia : « Necesse est ut veniant scandala ».

9. Ista quidem dicta sunt, si (ut asseritur a Conrado) res ita se habuit. At quid si eum apertissimi mendacii arguerimus ? Equidem ut res tanta prætermissa noscatur ab hujus temporis scriptoribus omnibus, scribatur vero post sæculum ab auctore recentiori, suspicionem falsitatis haud mediocrem affert. Sed quomodo ipsum mendacium convincatur, accipe. Licet quomodo nominati fuerint isti duo cardinales legati, Conradus taceat, Otto[1] tamen Frisingensis, qui his omnibus aderat, agens de eorum legatione eosdem proprio nomine exacte consignat, alterumque eorum Bernardum presbyterum cardinalem, alterum vero Gregorium diaconum nominat. Cardinales vero istos ambos, quos post annum fere et dimidium post Henricum male periisse Conradus affirmat (licet hoc eodem anno ipsum Henricum diem obiisse, sit certius demonstratum) constat diutius supervixisse : nam ipse Bernardus presbyter cardinalis tituli S. Clementis post tempus a Conrado prescriptum vixisse reperitur, eumdemque alias legationes in Germaniam itidem agitasse, publica monimenta testantur, nempe litteræ Hadriani papæ ad imperatorem, et imperatoris ad eum. Sed et qui Appendicem apposuit ad Ottonem, Radevicus ejusdem temporis scriptor, idipsum affirmat. Nec est quod alius ab isto Bernardus presbyter cardinalis inveniatur in Actis horum Pontificum vel aliis monimentis, in quibus omnium nomina recensentur : sed unus hic tantum Bernardus presbyter cardinalis tituli S. Clementis, de quo suo loco inferius dicendum erit. Vixit autem his diebus alius Bernardus, at non presbyter, sed magnæ sanctitatis diaconus cardinalis SS. Cosmæ et Damiani, de quo Joannes Saresberiensis in Polycratico istis verbis[2] : « Bernardus Claravallensis monachus, et SS. Cosmæ et Damiani diaconus cardinalis Romæ degens, in excelsis singulariter habitavit, excutiens manus suas ab omni munere, ut nondum natus sit, cujus aurum, vel argentum in munus acceperit ». Sed de his rursum inferius in Hadriano. Sed et Gregorius diaconus alter legatorum post præscriptum a Conrado tempus supervixisse, pariter inferius invenitur, unde ipse mendacii argui possit.

10. *Eugenii III obitus et acta.* — Hoc eodem anno octavo idus Julii Eugenius papa diem obiit Tibure, cum sedisset annos octo, menses quatuor, et dies tresdecim. De quo ista in vetere Codice Romanorum Pontificum Vaticanæ Bibliothecæ : « Hic recuperavit Tarracinam, Setiam, Narniam, et Arcem Fummonis, quæ a dominio beati Petri jam diu alienata fuerant. Hic univit episcopatum Velitrensem cum Ostiensi et S. Rufinæ[3]. Fecit hic ordinationes per mensem Decembrem, in quibus diacones decem, presbyteros undecim, et episcopos sexaginta unum creavit. Defunctus est apud Tibur dicta die octava idus Julii : et inde per stratam publicam et mediam Urbem, atque in Vaticanum cum totius cleri et populi Romani frequentissima turba, maximo luctu, communique omnium immensa tristitia deportatus est, et in ipsa beati Petri Ecclesia coram majori altari tumulatus ». Hæc ibi

[1] Ot. in Frid. l. II. c. 9. — [2] Joan. Saresb. l. V. c. 15. — [3] Apud Sigeb. Chr. an. 1181.

de Eugenio papa, quem pluribus illustratum miraculis testatur Gofridus hujus temporis scriptor in fine Vitæ sancti Bernardi.

11. Porro idem Eugenius inter alia magnam inde laudem commeruit, quod munerum abstinentissimus erat, de quo ista præter asserta a S. Bernardo, habet Joannes[1] Saresberiensis in Polycratico. « Amplectendæ memoriæ, et imitandæ sanctitatis summus Pontifex Eugenius, quem vidisti, nullum omnino munus hominis litigantis recipiebat, aut cui litem crederet imminere. Unde cum in adventu suo prior quidam modicæ facultatis, cujus causam nondum audierat, ei marcham auri devotione multa instanter offerret: Nondum, inquit, domum ingressus es, et jam vis corrumpere dominum? Corruptionem namque vir sanctus esse dicebat, quod offerebatur judicii lite pendente ». Hæc de Eugenio Joannes Saresberiensis. Egregia de his memoria adhuc extat Tarracinæ in arce in media turri, in pariete meridiem versus his verbis:

EVGENIVS PAPA III. HOC OPVS GLORIÆ IPSIVS MEMORIAM REPRÆSENTANS FIERI JUSSIT. QVI MIRA ANIMI......... ET HONESTI STVDIO PRÆDITVS. REGALIA MVLTA LONGO TEMPORE AMISSA BEATO PETRO RESTITVIT. QVORVMDAM VITIVM IN MODVM HONESTATIS REDEGIT. NE QVID (JUDICES) A QVOQVAM PETERENT. NEVE QVID A QVOQVAM ANTE DECISAM CAVSAM ACCIPERENT. POST DECISAM OBLATVM QVID VERECVNDE. ET CVM GRATIARUM ACTIONE SVSCIPERENT. Sed de successore.

12. *Anastasius papa IV.* — Die vero sequenti, septimo (sexto) idus Julii, convenientibus Patribus, summa concordia elegerunt in Romanum Pontificem Conradum civem Romanum ex regione Suburræ, filium Benedicti, canonicum regularem, episcopum cardinalem Sabinensem, qui et nomine mutato, dictus est Anastasius ejus nominis Quartus, de quo Otto Frisingensis[2]: « Eugenius papa, vir justus et religione insignis ab hac luce transiens, Anastasio homini veterano, et in consuetudine illius curiæ exercitato Sedem reliquit ». Hæc ipse. Qui et hoc anno ab eodem Anastasio missum esse Gerardum cardinalem legatum ad Fridericum regem pro causa Magdeburgensis Ecclesiæ narrat. Quid autem factum sit, dicetur suo loco, anno sequenti.

13. *S. Bernardi obitus et laudes.* — Hoc eodem anno, decimo tertio kalendas Septembris, S. Bernardus abbas Claravallensis, anno suæ ætatis circiter sexagesimo tertio, ex hoc mundo migrat in cælum. Ita namque ejus felicem obitum Gofridus monachus Clarævallensis quadruplici chronographia consignat, dicens[3]: « Facta sunt hæc eodem anno, quo beatus papa noster Eugenius Tertius, ejusdem patris sancti in conversatione sancta filius ab hac luce, vel ab hac magis caligine migravit ad lucem, cujus merita in ipsa, cui insigniter præfuit Urbe miraculis pluribus illustrata coruscant, successore ejus Anastasio Romanæ Ecclesiæ præsidente; regnantibus autem in Romanorum imperio Friderico illustri, in Francorum regno piissimo rege Ludovico filio Ludovici, principatum Ecclesiæ universæ ac totius creaturæ visibilis et invisibilis monarchiam tenente Dei filio Jesu Christo, anno ab Incarnatione sua millesimo centesimo quinquagesimo tertio ». Hæc de tempore. In suis autem lucubrationibus pervenerat in Canticorum tractatione ipse sanctus ad illum versum[1]: « In lectulo meo quæsivi quem diligit anima mea ». Perducens ultimum sermonem ad ea Apostoli verba[2]: « Non sumus filii noctis, neque tenebrarum, etc. » Cum haud pridem scripsisset ad Andream avunculum suum militem Templi, ultimam vero ad Arnoldum abbatem Bonævallis dedisset Epistolam de his quæ pateretur ægrotans. Postremum autem opus ejus fuit, cum tempore iracundiæ factus est reconciliatio, et Metense bellum deploratissimum ex insperato composuit, pacemque proscriptam revocavit[3]. Nam e lectulo ubi tenebatur ægrotans, aliquantulum relevatus, ad opus charitatis progredi coactus, eo fortior, quo infirmior apparuit.

14. Vere Apostolicus vir, imo verus Apostolus missus a Deo potens opere et sermone, illustrans ubique et in omnibus suum Apostolatum sequentibus signis, ut plane nihil minus habuerit a magnis Apostolis[4]. Hic vivens jam centum sexaginta monasteria ubique terrarum erexit. Sed ista minora censenda respectu illorum, quæ extra claustra in diversis orbis Ecclesiis, potissimum vero pro Romana est operatus Ecclesia. Qui et apud imperatores, reges, aliosque principes pro omnium sublevatione, atque ipsorummet principum salute tot tantaque peregerit. Et qui dicendus sit totius Ecclesiæ Catholicæ ornamentum simul ac fulcimentum; Gallicanæ vero in primis Ecclesiæ prædicandus sit summum decus, summa gloria, summa felicitas. Cujus memoria felicissima in benedictione et sanctificatione ad morum informationem et disciplinam, et in condemnationem hæreticorum in sancta Ecclesia jugiter perseveret. Porro plura atque diversa a diversis affixa sunt ejus sepulchro Epitaphia, quæ ad finem Vitæ ipsius cusa leguntur, quæ tu consulas pro arbitrio. Inter auctores autem ipsorum primum locum tenet egregius temporis hujus poeta Adam canonicus regularis monasterii S. Victoris Parisiensis, quem ut tanquam ex unguibus tu leonem agnoscas, accipe quod in ejus claustro extat Epitaphium a se sibi scriptum memoria dignum:

Hæres peccati, natura filius iræ,
Exiliique reus nascitur omnis homo.

[1] Joan. Saresb. l. v. c. 15. — [2] Ot. in Frid. l. II. c. 10. — [3] Gofr. in vit. S. Bern. l. v. c. 2

[1] Cant. III. — [2] 1. Thes. v. — [3] Vit. S. Bern. l. v. c. 1. — [4] 2. Cor. XI.

Unde superbit homo, cujus conceptio culpa,
Nasci pœna, labor vita, necesse mori?
Vana salus hominis, vanus decor, omnia vana :
Inter vana nihil vanius est homine.
Dum magis alludit præsentis gloria vitæ,
Præterit, imo fugit; non fugit, imo perit.
Post hominem vermis, post vermem fit cinis, heu, heu!
Sic redit ad cinerem gloria nostra simul.

Hic ego qui jaceo, miser et miserabilis Adam,
Unam pro summo munere posco precem.
Peccavi fateor, veniam peto; parce fatenti,
Parce pater, fratres parcite, parce Deus.

Ista in laudem laudatoris sancti Bernardi redundent.

Anno periodi Græco-Romanæ 6646.— Anno Æræ Hispan. 1191.— Anno Hegiræ 548, inchoato die 28 Martii, Fer. 7.— Iesu Christi 1153.
— Anastasii IV papæ 1. — Friderici Ænobarbi reg. 2 Manuelis Comneni imp. 11.

1. *Henricus archiepiscopus Moguntinus deponitur.* — A num. 1 ad 10. Decreta est legatio ab Eugenio papa in Germaniam ad judicandum *Henricum* archiepiscopum Moguntinum, « virum pro distractione Ecclesiæ frequenter correptum, nec correctum », inquit Otto Frising. in Friderico lib. 2, cap. 9. Qui subdit, Bernard. presb. et Gregorium diaconum cardinales legatos deputatos eum deposuisse, et *Arnoldum* cancellarium Friderici regis in ejus locum subrogatum. Juste an injuste hæc depositio facta fuerit, diversa est diversorum assertio; Otto noxium asserit, et S. Bernardus ejus simplicitatem excusandam censet; Conradus vero episcopus Moguntinus, qui post annos centum Chronicon Moguntiacum scripsit, omnem culpam rejicit in *Arnoldum* ejusdem archiepiscopi proditorem, atque in legatos Apostolicæ Sedis pecunia corruptos. « Post annum fere et dimidium venerabilis Henricus præsul defunctus, Deo ad quem appellaverat, totum processum lacrymabiliter assignavit », subdit chronographus, qui ait se referre rem omnibus illius sæculi notissimam, sed Baronius Conradi narrationem suspectam falsamque habet, ut apud ipsum videre est.

2. *Moritur Eugenius III PP.* — Ad num. 10 et seq. Baronius refert mortem *Eugenii III* ex veteri Codice Biblioth. Vatic. in quo legitur: « Defunctus est apud Tibur, die octava Julii, et inde per stratam publicam, et mediam Urbem atque in Vaticanum cum totius cleri et populi Romani frequentissima turba, maximo luctu, communique omnium immensa tristitia deportatus est, et in ipsa B. Petri Ecclesia coram majori altari tumulatus ». Oldoinus in Additionibus ad Ciaconium exhibet Epistolam Hugonis episcopi Ostiensis ex Ms. Morimundensi descriptam, qua mortem Eugenii III abbatibus et capitulo Cisterciensi significavit, in qua ait : « Pater noster ac defensor felicis memoriæ papa Eugenius, trabea carnis exutus, octavo idus Julii, carne immaculatus migravit ad Christum.... Cujus exequiæ præter spem omnium (jam enim fere senatum annihilaverat) præter morem consuetum, ita per biduum sunt a clero et populo celebratæ, ut jam crederitis regnantem in cælis, qui mortuus in terris colebatur ». Sed cum Joannes Ceccanus in Chron. dicat, eum mortuum Tiburi, *nonis Julii* seu die septima mensis Julii, apparet Eugenii obitum contigisse nocte interjecta inter nonas Julii et VIII idus ejusdem mensis, seu inter diem VII et VIII Julii, indeque Ceccanum eum priori diei, Hugonem vero episcopum Ostiensem posteriori affixisse, et exequias actas diebus VIII et IX Julii. Romanus canonicus S. Petri, qui ait : « Recondidimus venerabile corpus B. Eugenii papæ III octavo idus Julii, et fecimus ei sepulchrum ex diversis lapidibus », indicat corpus Eugenii post aliquot sæcula die ejus emortuali fuisse translatum.

3. *Sedis ejus duratio.* — Pontificatum inierat *Eugenius* die vicesima septima mensis Februarii anni MCXLV; quare sedit annos octo, menses quatuor, et dies aliquot, de quibus solis controversia esse potest. Urspergensis et Parisius habent dies viginti unum; Ceccanus laudatus, Vernerus, Trithemius, Martinus Polonus et auctor Magni Chronici Belgici dies viginti; Viterbiensis vero dies decem; et quidem recte, cum dies ejus mortis certus sit; ideoque sedit *annos* VIII, *menses* IV, *dies* X, excluso die septimo Julii, in cujus nocte obiit, vel dies undecim eo incluso. Ceccanus, Vernerus, Trithemius, Martinus Polonus et auctor Magni Chronici Belgici scripserant *dies* X, Urspergensis vero et Parisius *dies* XI; sed librarii utrobique numerum denarium geminarunt. Baronius, qui biduo *Eugenii* electionem anticipavit, non potuit ei non assignare dies XIII supra annos et menses, nec Papebrocius in

Conatu Chron. Hist. minus quam dies XXV, quia Lucii II Eugenii decessoris mortem citius quam par erat, collocavit.

4. *Miraculis clarus fuit.* — *Eugenius III* statim a morte miraculis refulsit. Chrysostomus Henriquez in suo Fasciculo parvum Tractatum *de miraculis Eugenii* ex Codice Ms. vulgavit auctore anonymo, sed oculari et synchrono, qui miracula septem ad sepulturam ejus patrata notavit, præfixa semper ad Eugenii nomen appellatione *Beati*. Edidit etiam illum Papebrocius in Conatu Chronico-Hist. ex antiquo Codice Monasterii Ursicampi in Picardia, et in abbatia Ordinis Cisterciensis, cui titulus *Misericordia Dei*, in diœcesi Pictaviensi sita, ubi illud exemplar Ms. asservatur. In Præfatione auctor indicat se eo tempore vixisse, et in miraculo VII se officialem fuisse in Ecclesia S. Petri; loquens enim de quodam Romano *Stabili* appellato, qui Eugenii III intercessione sanitatem acceperat, ait: « Cum jaceret in choro nostro apparuit ei dominus Eugenius ». Denique continuator Chronici S. Petri-Vivi qui hoc tempore vivebat, hoc anno ejus morte narrata, ait: « Miraculis gloriosis illius sepulchrum illustratum est ».

5. *Anastasius IV fit papa.* — Post ejus mortem Sedes vacavit *dies duos*, ut habent Martinus Polonus, auctor magni Chronici Belgici, Sigonius et Catalogus noster VIII; cumque per biduum corpus ejus expositum fuerit, sepulturæ traditum est die nona mensis Julii seu VII idus ejusdem mensis; et Hugo cardinalis laudatus per diem octavum iduum Juliarum diem ejus mortis, non vero diem ejus sepulturæ intellexit; auctor vero antiqui Chronici Normanniæ pag. 988, qui ait, *mense Julio, VII idus ejusdem mensis* eum viam universæ carnis ingressum esse, diem sepulturæ intelligit, ideoque eodem quo Eugenius sepultus est die. « Successit ei Conradus Sabinensis episcopus, Apostolicæ Sedis in Urbe duntaxat in agendis episcopalibus, dum papa deest, ex antiqua consuetudine, pro dignitate loci sui vicarius, qui erat natione Romanus, vir grandævus, et apud Romanos auctoritate præclarus, exinde vocatus Anastasius IV », inquit iste chronographus, quod exscripsit ex germano Roberto de Monte in Chronico a Dacherio edito, qui cum ipso tempore vixerit, manifestum est errasse Ciaconium, qui Anastasio IV ait eum abbatem fuisse Sancti-Rufi et Aurelianensis diœcesis in Galliis. De ejus abbatia mox disseremus.

6. *Non fuit abbas vel monachus S. Rufi in Gallia.* — Platina de Vitis Pontif. scribit, *Anastasium IV* ante Pontificatum abbatem fuisse S. Rufi Veliternæ diœcesis, quod et legitur in Supplem. Chronicorum, Trithemio lib. 4, capitulo 16, Hieronimo Plata de Bono statu religionis lib. 2, capit. 28, et Onuphrio in editione prima Chron. Ecclesiast. ubi de eo dicit: « Natione Italus, patria Romanus, de regione Suburræ, ex patre Benedicto, monachus Ordinis Sancti-Benedicti, abbas Sancti-Rufi Veliternæ diœceseos ». Onuphrius tamen nulla mutatæ sententiæ ratione prolata, in secunda editione in-quarto Venetiis anno MDLVII curata, cum quidem Romanum facit, sed subjungit: « Canonicus regularis, et abbas Sancti-Rufi prope Valentiam in Galliis ». Verum illud manifeste falsum, Abbatia enim Sancti-Rufi caput canonicorum Regularium, sita erat in Provincia prope Avenionem, indeque nonnisi post hujus Pontificis mortem Valentiam translata. Quare quicumque litteris mandarunt *Anastasium IV* ante Pontificatum extitisse canonicum regularem monasterii Sancti-Rufi in Gallia vel ejusdem abbatem, in errorem lapsi sunt.

7. *Neque etiam monachus Ordinis S. Bened.* — Difficultas itaque tantum esse potest, an *Anastasius IV* monachus fuerit Ordinis Sancti-Benedicti, vel abbas Sancti-Rufi in Veliternensi diœcesi; sed utrumque falsum esse existimo; nullus enim ante Trithemium in Chron. Hirsaug. qui an. MDXVI e vivis excessit, eum Benedictinum fecit, quod et de Hadriano IV ejus successore etiam scripsit, cum tamen hunc abbatiæ Sancti-Rufi in Gallia præsedisse extra omne dubium sit. Nec etiam dici potest, *Anastasium IV* fuisse abbatem Sancti Rufi in Veliternensi diœcesi; cum nullo certo monumento probari possit, extra Galliam fuisse aliquam abbatiam Sancti-Rufi titulo insignitam. Ordo enim canonicorum regularium medio circiter sæculo undecimo juxta Avenionem fundatus, a quo varia monasteria in Gallia, Hispania et Italia posita pendebant, quæ a prioribus, non vero ab abbatibus, regebantur. Post aliquot annos fundatæ eodem sæculo aliquæ abbatiæ canonicorum regularium, quarum aliquæ alia monasteria subjecta habebant, aliæ vero nulla. Si ergo in Veliterna diœcesi monasterium canonicorum regularium extitit: quod negari non posse videtur, illud erat tantum prioratus ab abbatia Avenionensi pendens, qui postea ad abbatiæ dignitatem evectus, vulgo a populo dici potuit *abbatia Sancti-Rufi*.

8. *Sed canonicus Regularis, et prior.* — « At », inquit Ughellus in Notis ad Ciaconium, dum de *Conrado de Suburra* cardinali verba facit, « quod ex Veliternensi Sancti-Rufi exierit monasterio, tum antiqua monumenta Veliternensia, vetustaque incolarum memoria, usque hodie et lapides etiam satis superque declarant. Extat adhuc Velitris Sancti-Rufi abbatia, quam postea conventuales sancti Francisci obtinuerunt, et Sancti-Francisci titulo insigniverunt ». Ita Ughellus, cujus verba mutilata tamen, exscripsit Oldoinus in Vita Anastasii IV. Verum non negamus, *Conradum de Suburra*, in Pontificatu dictum *Anastasium IV*, exiisse e Veliternensi Sancti-Rufi monasterio, sed negamus illud proprie dictum fuisse abbatiam Sancti-Rufi, licet ad statum sæcularem redactum aliud nomen non tulerit. Inscriptiones, in quibus mentio abbatiæ Sancti-Rufi a posteris positæ, et verosimiliter eo tempore quo jam monachismus exstinctus fuerat. Et norunt viri docti hujusmodi

inscriptiones sæpe a viris rei historicæ et Chronologicæ imperitis compositas fuisse.

9. *Obitus S. Bern.* — Ad num. 13, et seq. *Sanctus Bernardus* Claræuallensis abbas felicem animam Deo reddidit intra octavam Assumptionis beatæ Virginis, ætatis suæ anno sexagesimo tertio, vicesima die mensis Augusti, cum annos XL in Ordine, et in præfectura cœnobii Claræuallis XXXVIII expletos peregisset. Ejus miracula, sepulturam, diversas ad diversos apparitiones, monasteria fundata, scripta, filios, et alia hujusmodi apud Manricum in Annal. Cisterc. legenda. Epitaphium ejus composuit Adamus canonicus Sancti-Victoris Parisiensis, cujus aliqua opuscula adhuc inedita asservantur in Bibliotheca Victorina Parisiensi. Refert inter alia Manricus hoc anno cap. 3. *Laurentium* conversum Claræuallis, virum sanctissimum, in Siciliam a Philippo priore missum, Sede vacante, priusquam *Robertus* in locum sancti Bernardi substitueretur, et cum summa tristitia ob acceptam Rogerii Siciliæ regis mortem afficeretur, sanctum abbatem ei apparuisse, eique promisisse prospera cuncta eventura «. Post transitum B. Bernardi », inquit auctor magni Exordii lib. 4, cap. 33, « contigit, ut isdem frater a domino Philippo, venerabilis Claræuallis priore, ad regem Siciliæ Rogerium mitteretur pro negotio ejusdem Ecclesiæ. Qui cum Romam fuisset ingressus, comperto quod isdem rex nuper mortuus fuisset, consternatus est animo, et recordatus sancti patris sui Bernardi, sub quo pro diversis negotiis frequenter missus, prospere ibat et redibat, cum gemitu et lacrymis multis conversus ad orationem, eumdem sanctum Dei invocabat, etc. » Tandem ingressus ad regem Siciliæ, « rex apertis thesauris suis ad ædificationem novæ Ecclesiæ Claræuallis non modicam summam auri per eumdem fratrem magna devotione transmisit ». Quibus ex verbis intelligimus, Rogerium anno præcedenti, quod tamen multi cum Baronio sentiunt, mortuum non esse, sed hoc saltem anno superstitem fuisse. Neque enim potuit *Rogerii* mors vel Romæ vel Claræuallis unum vel alterum annum ignorari.

10. *Obitus Davidis Scotiæ regis.* — Joannes prior Hagustaldensis, qui hoc anno Continuationem Historiæ Simeonis Dunelmensis absolvit, res in Anglia et Scotia gestas hoc modo narrat : « David rex Scotiæ apud Karlel pressus infirmitate IX kal. Junii obiit, cujus memoria per omnes generationes in benedictione est. Similis illius principis in diebus nostris non fuit; divinis devotus officiis, singulis diebus omnes canonicas horas etiam vigilias defunctorum audire non prætermittens. Prædicabile quidem in eo, quod in spiritu consilii et fortitudinis barbaræ gentis suæ feritatem sapienter moderatus est, quod in abluendis pauperum pedibus frequens, alendisque eis et vestiendis misericors fuit. Quod cœnobia Saltebou, Mailros, Neubothle, Holmcoltran, Jeddwert, Crag, et hæc quidem eis mare Scotiæ sita, terris et redditibus ad sufficientiam locupletata ipse construxit; præterea quæ in Scotia, et in aliis locis bona operatus est. Qui etiam apud exteras nationes, peregrinos, religiosos et sæculares suis munificentiis donavit. Gloriosus dixerim, quod frugalitate quotidiana victus et vestitus, sanctitate honestæ conversationis, disciplina morum etiam viris cœnobilibus se imitabilem præbuit. Regnavit autem XXIX annis, corpusque ejus ad Dunfermelin delatum in sepulchro regum Scotiæ sepultum est, ubi et sancta Margareta regina mater ejus requiescit, etc. Tollens igitur omnis populus terræ Melcholmum filium Henrici comitis filii ipsius David regis (demortui) apud Scotiam sicut consuetudo illius nationis est puerum admodum duodennem constituerunt regem pro David avo suo. De quo veraciter dici potest : *Cum semine eorum permanent bona, hæreditas sancta nepotes eorum.* Northymbria vero subjecta fuit Willelmo fratri ejus ». Plura habet de Davide Aelredus abbas Rievallensis in Epistola ad Henricum ducem et postmodum Anglorum regem, edita a Seldeno in decem Scriptoribus Hist. Angl. *Malcolmus* vero quartus est hujus nominis inter Scotiæ reges.

11. *Bellum civile in Anglia exstinctum.* — Pergit Joannes prior Hagustaldensis; « Obiit Eustachius filius regis (Anglorum) Stephani, et Henricus episcopus Wintoniæ instantius promotiones Henrici ducis excoluit. Quo mediante, frater ejus Stephanus rex et Henricus dux (nempe Normanniæ) datis acceptisque sacramentis ab invicem convenerunt in fœdus suo vinculo pacis. Confirmatumque est inter eos, quod Henricus dux (Normanniæ) negotia regni (nempe Angliæ) disponeret, hæresque regni post regem Stephanum haberetur, idemque Henrico episcopo Wintoniæ, ut patri acquiesceret de causis agendis in regno. Qui et Willelmo filio regis Stephani cum comitatu de Warem conservatis ei, quæ ex hæreditario jure ei competebant, scilicet comitatus duo in Anglia principatum super negotia regni ei contraderet. Consenserunt in hoc omnes principes regni, humiliatique sunt sub manu regis Stephani, qui adversati sunt ei. Continuo exiit edictum ab eis per omnes provincias violentias comprimi, direptiones interdici, milites conductitios et sagittarios exterarum nationum a regno ejici, munitionesque quas quisque in sua possessione post mortem Henrici regis (Angliæ hujus nominis primi) construxerat, dirui. Justitia ergo et pax ubique in regno revocata est ». Pax Theobaldi Cantuariensis archiepiscopi et Henrici Wintoniæ episcopi opera sancita, et toti insulæ tot annos civili bello ardenti reddita. Exinde rex *Henricum* ducem Londinium secum duxit, et concordia ante Natale Domini confirmata. « Werra, quæ XVII annis sævierat hoc fine quievit », inquit Matth. Parisius.

12. *Finis Historiæ Joannis prioris Hagustaldensis.* — Ad hunc Christi annum Joannes prior Hagustaldensis absolvit Historiam suam viginti

quinque annorum, ab anno MCXXX inchoatam, sed uti anno MCXLI observavimus, ab eo Christi anno ad præsentem hic historicus unius anni metachronismo semper peccat, indeque annus MCLIII illi est MCLIV, et ipse potius librarius dicit eum composuisse Historiam XXV annorum; cum tamen ab anno MCXXX ad currentem, utroque extremo numerato, sint tantum anni XXIV. Cæterum auctor iste res suo tempore gestas narrat; neque mirum si aliquando in errorem labatur: cum id non raro aliis scriptoribus æqualibus accidat, uti passim monuimus.

13. *Obitus Henrici de Murdac archiepiscopi Eboracensis.* — *Henricus de Murdac*, Eboracensis archiepiscopus, post sedem annorum septem, Eugenio et Bernardo vita functis, vitam pariter cum morte commutavit, uti refert Guillelmus Neubrigensis auctor æqualis lib 1, cap. 26: « Tres viri memorabiles, inquit, et in vita sua amicissimi tempore illo decedentes, in morte quoque brevibus intervallis separati sunt, scilicet Eugenius papa Romanus, Bernardus Clarævallis abbas, et Henricus Eboracensis archiepiscopus; e quibus Eugenio et Bernardo prius assumptis, Henricus e vestigio secutus est. Vulgato autem duorum transitu (sc. Eugenii et Bernardi) tertio adhuc superstite (sc. Henrico) Guillelmus olim Eboracensis, qui Vintoniæ morabatur, spe recuperationis concepta (nam prior eum deposuerat, secundus, ut deponeretur egerat, tertius deposito successerat) Sedem Apostolicam celeriter adiit, judicium non accusans, misericordiam humiliter postulavit. Et ecce certus de transitu, ex Anglia Eboracensis episcopi (sc. Henrici) nuntius superveniens, verecundissimas ejus (nempe Guillelmi) preces multum adjuvit.

14. *Sanctus Guillelmus in archiepiscopatum restitutus.* — « Et quidem Dunelmensis electus qui prior illuc venerat, a domino papa (nempe Anastasio IV), solemniter consecratus: illius (nempe Guillelmi), qui posterior advenerat, pendente adhuc fortuna, discessit. Sed tandem prioris judicii rigore sublato, Apostolicæ mansuetudinis clementiam expertus, miserante ejus canos papa, cum cardinalibus, et satagente circa ejus negotium maxime quodam Gregorio, magni nominis cardinali, homine facundissimo, et profundissimæ astutiæ atque animi vere Romani. Itaque in integrum restitutus, et pallio quod nunquam eatenus impetrare potuerat, insignitus, sabbato sancto Wintoniam rediit », anno nempe sequenti, ut ibi videbimus. Hæc Neubrigensis.

15. *Siurana Mauris eripitur a Raimundo comite Barcinonensi.* — *Raimundus Berengarius*, hujus nominis IV, comes Barcinonensis et Aragonum princeps, totus erat in Mauris profligandis; auctor enim de Gestis Comit. Barcinon. cap. 17, Ilerdæ et Fragæ expugatione narrata; ait: « Post hæc Miravetum opinatissimum castrum anno Christi MCLIII, non dicam munitissimum castrum Siuranam, sed montana fortissima, et alia plurimum castra circa littus Iberi amnis a Tortosa usque Cæsaraugustam cepit, et Christi nomen usque ad trecentas, et eo amplius Ecclesias dilatavit ». Diagus lib. 2. Hist. Comit. Barcinon. cap. 162, de munitissimi castri Siuranæ dicti expugnatione agit, notatque eam contigisse die vicesima nona mensis Aprilis hujus Christi anni. Idem auctor scribit *Raimundum comitem* condidisse tunc celebre monasterium apud *Populetum*, locum in diœcesi Tarraconensi situm, in quod introducti sunt monachi Cistercienses, et ubi postea sepultus est Idelphonsus rex Aragonum, et cæteri ferme reges, qui post eum fuere, donec Aragoniæ regnum Castellæ regno accessit; Manricus hoc anno cap. 18, notat, si attendatur dominium temporale, post duces Cardonæ, immediatos abbates Populeti, marchionibus, comitibus, baronibus, atque episcopos etiam præferendos.

16. *Victoriæ Rogerii regis de Saracenis Africæ.* — *Rogerius* vero Siciliæ rex Saracenos in Africa persequens *per amiralios suos cepit Tonitam* (seu Tunetum) *urbem maximam in Africa*, inquit verus Robertus de Monte ad annum MCLII, qui ideo tam hic quam passim, sed non semper sequentibus annis, unitate addita corrigendus. Anonymus vero Cassinensis ad annum MCLII, cui etiam unitas addenda, scribit: « Rex Rogerius cepit civitatem, quæ quondam Hippone regium vocabatur ». Hujus urbis, quæ *Bona* etiam appellata, expugnationis annus confirmatur ex geographo Nubiensi pag. 88 ubi ait: « Fuit expugnata Bona an. DXLVIII », nempe Hegiræ, die vicesima octava Martii inchoato. Pertinuerat hæc civitas ad Hammadides, iisque in ea regnantibus a pluribus Christianis Mozarabibus et Africanis naturalibus inhabitabatur. Idem geographus pag. 90 addit, Rogerius cepisse insulam *Carconam* in mari ad Orientem ac prope Almahdiam sitam. « Capta autem fuit hæc insula a Rogerio anno DLVIII », inquit idem geographus, qui in Hegiræ annos usurpat. Cum ad hunc numerum hærerem, monuit vir doctissimus, corrigendum esse errorem typographi, et loco DLVIII legendum, ut textus Arabicus habet, DXLVIII. Quæ diligenter examinare visum, ut tandem constet, *Rogerium* regem usque ad sequentem Christi annum vitam produxisse.

17. *Adventus Ricæ conjugis Alphonsi imp. in Hispan.* — *Alphonsus* Hispaniæ imperator, qui exeunte anno superiori *Ricam* ducis Poloniæ filiam uxorem sibi copulavit, nullum bellum suscepit. Sandovalius in Alphonso VII, hujus reginæ in Hispaniam adventum deducit ex donatione facta Æra MCXCI, monasterio Naiarensi a quadam nobili femina, Toda dicta, « anno quo imperator accepit uxorem suam Ricam, regnante ipso imperatore cum filio suo rege Sancio, in tota Hispania ». Refert et aliam Chartam fol. 202, exeunte Aprili Æra MCXCI datam, in qua legitur, eam scriptam Alphonso imperatore, et regina imperatrice Germana regnantibus, quia Poloni Germani habebantur quod eorum

principes regni Germanici electores essent, uti reges Bohemiæ et Moraviæ, juxta Matthæum Parisium in Chron.

18. *Fridericus rex protectionem Laudensium adversus Mediolanenses suscipit.* — Hoc anno *Laudensis* urbis a Mediolanensibus sub jugum missæ cives duo convenerunt *Fridericum* regem, conventum Constantiæ celebrantem, ut ei exponerent, quas a Mediolanensibus calamitates perferrent, sicut narrant Otto Morena, et Acerbus Morena ejus filius, hujus temporis scriptores. Tristanus Chalcus, lib. 7, scripturas ad rem istam facientes accurate compilavit, aitque : « Forte apud Hermannum Constantiensem episcopum duo Laudenses cives privatam ob rem in Germania negotiantes, Abernandus, cognomento Alamanus, et Homobonus de Magistris : qui dum in aula spectant novam heroum speciem, hominum frequentiam et rerum majestatem, animadverterunt crebris tenuiorum querelis deferri ad Cæsarem injurias, oppressionesque potentiorum, et Cæsarem æqua omnibus et justa præstari jubere..... patriæ publicam causam agere instituerunt..... Fridericus dari locum jubet, ut accedant. Interrogati, qui essent, vel quid peterent... Abernandus linguæ Germanicæ peritus : Laudenses, inquit, sumus, omnium qui vivunt miserrimi, et qui a Mediolanensibus ea patimur, quæ ne barbari quidem pati hostem cogerent ». Eorum conventus misertus est. « Ex aula Cæsaris deligitur Sicherius, diligens et impiger juvenis, cui etiam injungitur, ut quantum posset, viva oratione causam Laudensium commendaret ». Ubi Sicherius in Italiam adventavit, nonnisi lacrymis Laudæ excipitur, et conantur cives eum impedire, ne Mediolanum petat. Sed frustra, is in eam urbem proficiscitur, « ubi senatui litteras regias exhibet ; et mandata in commendationem rei Laudensis exponit, quæ haud secus accepta sunt, ac Laudenses prædixerant. Nam absque ulla Cæsaris reverentia, perciti ira et quodam furore, consules tabulas ipsas in terram elisere, et pedibus conculcantes, ceras quibus obsignatæ erant fregerunt, imaginique Cæsaris insignem contumeliam fecerunt. Quod videns Sicherius, et sibi deteriora metuens, inter obstrepentem multitudinem effugium invenit, et noctu Laudem repetit ; quid egerit, viderit, quove in periculo fuerit, enarrat. Inde in Germaniam contendit. Laudenses vero trepidavere, et sane sæva consilia adversus eos Mediolani tractabantur ; sed sive pœnitentia facinoris, ne his in Cæsarem peccarent, sive bellum quo cum Papiensibus detinebantur, ab ea cogitatione averterit, in incerto est ». Natum inde bellum Italicum ; sed prima Friderici regis in Italiam expeditio ad annum sequentem pertinet. Porro Fridericus Constantiæ *X kal. Aprilis* Constitutionem dedit tom. II Bullarii Casinensis pag. 171 recitatam.

19. *Ascalona a crucesignatis capta.* — Joannes de Ceccano in Chron. ad currentem annum, narrata Anastasii papæ electione, ait : « Ascalona capta est a Christianis XIV kal. Septembris ». Idem habet anonymus Casinensis ad hunc Christi annum : « Rex Hierosolymitanus cepit civitatem Ascalonam » ; quod et legitur in auctario Afflighemensi ad Sigeberti Chronicon et in Urspergensi ac Nangio. Quare Tyrius, qui cum res ab aliis acceptas, non vero a se visas narrat, sæpe fallitur, hanc *Balduini III* Hierosolymorum regis victoriam lib. 17, cap. 21 et seqq., perperam in annum sequentem differt. Eam tamen ejus verbis referemus. Cum visum esset Hierosolymitanæ urbis pomeria civitati adjacentia, unde civibus multa erat commoditas, dilatare, anno MCLII Ascalona in littore maris sita obsidione cincta, interfuere *Fulcherius* patriarcha Hierosolymorum, et alii nonnulli episcopi ac abbates et principes laici. « Frequentibus etiam nuntiis calipham Ægyptium sollicitant (nempe Ascalonenses) quatenus mature procuderet subsidium, alioquin in proximo se defecturos significant ». Capta tandem civitas, sed non anno MCLIV, die duodecima mensis Augusti, ut scribit Tyrius ; verum hoc anno, die decima nona mensis Augusti, uti jam diximus. Balduinus rex « matris consilio urbem fratri suo adolescenti, domino Amalrico Joppensi comiti, liberaliter concessit », inquit Tyrius. Tempus vero captæ Ascalonæ recte a Joanne Ceccano notatum fuisse ostendit prior Vosiensis in Chron. cap. 55, ubi ait : « Ea tempestate capta est a rege Balduino Ascalona infra octavas Assumptionis Dei Genitricis ab Incarnatione Domini MCLVII » ; sed legendum MCLIII, ut ipsemet Vosiensis ostendit, cum subdit : *Anastasius successor Eugenii anno illo consecratur.* Scriptor Auctarii Afflighemensis ad annum MCLIII ait, regem Hierosolymorum diebus S. Dei Genitricis Purificationi proximis procinctum movisse, et diurno bello incessanter perdurasse « usque in festum Assumptionis ejusdem sacratissimæ Virginis », ac proxima die illius festi turrim cum suis machinamentis muro admovisse, et tertia die ad murum accessisse. Quæ postquam fuse retulit, subdit : « Vir ille, qui præsens fuit, et omni tempore obsidionis in exercitu duravit, quod vidit nobis narravit ».

20. *Moritur Theodotus patriarcha Constantinopolitanus.* — Mortuus est hoc anno *Theodotus* patriarcha Constantinopolitanus, qui juxta seriem episcoporum Byzantii lib. 4 Juris Græco-Romani Nicolao IV, Musaloni dicto, successit, et quem excedit *Neophytus inclusus ex Mansione Evergetidis.* Utrumque prætermisit Baronius, (1) et Onuphrius in Chron. qui legerat seriem illam tunc ineditam, pro *Theodoto* perperam Theodosium habet, et *Neophytum inclusum* prætermittit, quia exemplar mancum nactus fuerat.

(1) De patriarcharum Græcorum Chronotaxi, quam Baronius, Pagius et Mansius ipse ob monumentorum defectum sæpe minus accurate exhibent, consulas opus egregium Michaelis Le Quien Ord. Prædicatorum : *Oriens Christianus in quatuor patriarchatus digestus.* Parisiis, 1740, 3 vol. in-fol.
THEINER.

ANASTASII IV ANNUS 1. — CHRISTI 1154

1. *Legatio Anastasii papæ spreta a Friderico.* — Annus incipit Redemptoris millesimus centesimus quinquagesimus quartus, Indictione secunda, quo Gerardus cardinalis legatus missus antea ad Fridericum, re infecta dimissus cum dedecore, moritur in via. Jam anno superiori dictum est, hanc fuisse legationem missam in Germaniam ad absolvendam causam Magdeburgensis Ecclesiæ, quam (ut vidimus) Eugenius papa moriens bene inchoatam reliquerat. Sed hæc de Gerardo, et quid post hæc per Anastasium gestum fuerit, Otto ita narrat[1] : « A quo Anastasio dum cardinalis quidam, Gerardus nomine, ad terminandam Magdeburgensis electi causam missus fuisset, ac principem in eadem civitate Natale Domini celebrantem adiisset, cum quædam ibi secus illius nutum tractare vellet, indignationem ejus incurrens, infectis negotiis pro quibus venerat, mandatis severioribus inglorius redire coactus, in via etiam vita decessit. Verum princeps missis ad Anastasium cum Cuicmanno (novo archiepiscopo ab ipso intruso) nuntiis, non solum facti sui ratihabitionem, sed etiam pallium obtinere eum fecit, non sine quorumdam scandalo : qui ne unquam id fieret, immobiliter fixum Romanos tenere, a proprio ipsorum ore audierant. Ex hinc non solum in sæcularibus, sed et in Ecclesiasticis negotiis disponendis auctoritas principis plurimum crevit ». Cum decrevit religio in animo ejus, et temeritas in violandis juribus Ecclesiasticis in dies magis magisque aucta, annis ferme singulis, suæ ipsius in Ecclesiam contumaciæ specimen Christiano indignum principe daret.

2. *Moritur Anastasius IV eique succedit Hadrianus IV.* — Moritur hoc anno in fine ipsius, Anastasius papa, nimiæ facilitatis reprehensus : de quo ea, quæ in Codice Vaticano Romanorum Pontificum reperimus scripta, prodamus in lucem, videlicet : « Iste Anastasius papa Quartus inventa corpora SS. Rufinæ et Secundæ collocavit juxta baptisterium Lateranensis Ecclesiæ a latere ejusdem prope apsidem, et contra eamdem apsidem recondidit corpora sanctorum Cypriani et Justinæ, necnon reliquias sanctæ Luciæ virginis. Fecit etiam palatium apud Sanctam Mariam Rotundam. Dedit Lateranensi Basilicæ Ecclesiam Sancti-Laurentii in Campo Martio cum omnibus domibus tam sub palatio quam juxta palatium cum omnibus tenimentis ejus et pertinentiis. Dedit eidem Ecclesiæ Lateranensi calicem argenteum cum patena operose factum, pensantem marchas quadraginta, thuribulum argenteum pensans marchas septem, candelabra argentea pensantia undecim, optimam planetam albam cum auriphrygio admirabili, et pallia diversa, et plura alia ad ornatum altaris Ecclesiæ. Obiit Romæ quarto nonas Decembris, et tumulatus est in ipsa Lateranensi Ecclesia in porphyretico sepulchro ». Hæc ibi. At sedes diem tantum vacavit.

3. In locum autem Anastasii subrogatus est Hadrianus natione Anglicus ex episcopo Albanensi, Nicolaus dictus, de quo ista in eodem Vaticano Codice habentur : « Fuit natione Anglicus de Castro Sancti-Albani, Nicolaus nomine, qui pubertatis suæ tempore, ut in studiis litterarum proficeret, egrediens de terra sua et cognatione sua, pervenit ad Arunlatam, ubi cum in scholis litteris vacaret, a Domino factum est, ut ad Ecclesiam beati Rufi accederet, et in ea religionis habitum, facta canonica professione, susciperet. Proficiens autem, Deo auctore, de bono in melius, prioratum in ipsa domo prius obtinuit, et postmodum abbatiæ apicem de communi fratrum voluntate conscendit. Accidit autem, ut pro incumbentibus Ecclesiæ sibi commissæ negotiis ad Apostolicam Sedem veniret, et peractis omnibus causis pro quibus venerat, cum redire ad propria vellet, beatæ memoriæ Eugenius eum retinuit, et de communi fratrum suorum consilio in Albanensem episcopum consecravit. Processu vero modici temporis, cognita ipsius honestate et prudentia, de latere suo eum ad partes Norwegiæ legatum Sedis Apostolicæ destinavit, quatenus verbum vitæ in ipsa provincia prædicaret, et ad faciendum omnipotenti Deo animarum lucrum studeret. Ipse vero tanquam minister Christi, et fidelis ac prudens dispensator mysteriorum Dei, gentem illam bar-

[1] Ot. Fr. in Frid. l. II. c. 10.

baram et rudem in lege Christiana diligenter instruxit, et Ecclesiasticis eruditionibus informavit. Divina itaque dispensatione Apostolatus sui diem præveniens, defuncto papa Eugenio, et Anastasio in ejus locum ordinato, ad matrem suam sanctam Romanam Ecclesiam, auctore Domino, remeavit, relinquendo pacem regnis, legem barbaris, quietem Ecclesiis, ordinem clericis et disciplinam, et Deo populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.

4. « Transeunte autem modico temporis intervallo, obiit Anastasius papa. In secundo die convenientibus in unum pro eligendo sibi pastore cunctis episcopis et cardinalibus apud Ecclesiam Beati Petri, non sine divini dispensatione consilii factum est, ut in ejus personam unanimiter concordarent, et papam Hadrianum a Deo electum tam clerici quam laici pariter conclamantes, eum invitum et renitentem in Sedem B. Petri inthronizarent, Deo auctore, quarto (tertio) nonas Decembris, Dominicæ Incarnationis anno MCLIV, Indictione tertia cœpta mense Septembris. Erat autem vir valde benignus, mitis et patiens, in Anglica (Græca) et Latina lingua peritus, sermone facundus, eloquentia politus, in cantu Ecclesiastico præcipuus, prædicator egregius, ad irascendum tardus, ad ignoscendum velox, hilaris dator, eleemosynis largus, et omni morum compositione præclarus ». Hæc ibi: reliqua inferius suis locis.

« Post hæc autem Hadrianus papa, audito adventu Salernum Willelmi regis Siciliæ », inquit sæpe citatum superius Romualdi Chronicon, « Henricum cardinalem SS. Nerei et Achillei ad eum misit, quem rex recipere noluit, sed Romam redire præcepit, eo quod in litteris Apostolicis, quas regi portabat, papa eum non regem, sed Willelmum dominum Siciliæ nominabat. De quo facto Hadrianus papa et tota Romana curia contra regem turbata est et commota ».

5. *Henrici II regis Angliæ ad Hadrianum papam litteræ.* — Moritur hoc anno Anglorum rex Stephanus, de quo S. Bernardus in Malachia ait, ob dissensiones inter ipsum et Eugenium papam vetuisse episcopis, ne se conferrent ad Romanum Pontificem. Successit autem in regnum Henricus dux Normanniæ, filius Mathildis imperatricis, qui repudiatam a Ludovico rege Francorum Elionaram in uxorem duxerat. Hic rebus compositis, anno sequenti in Angliam transfretavit, ubi fuit mira omnium concordia receptus in regem. Hæc Robertus in Appendice ad Sigebertum.

Hic ipse Henricus rex Angliæ, ubi accepisset Hadrianum gentilem suum creatum esse Romanum Pontificem, ad eum has litteras dedit, quæ inter Epistolas Petri Blesensis cusæ habentur[1]:

« Aures nostras aura dulcis afflavit; quia sicut accepimus, creationis vestræ novitas tanquam aurora rutilans desolationis Romanæ Ecclesiæ tenebras propulsavit. Gaudet Sedes Apostolica viduitatis suæ solatium consecuta: gaudent omnes Ecclesiæ lucem novam oriri videntes, et ipsam usque ad perfectam diem crescere præstolantes. Sed gaudet præcipue noster Occidens, quod velut Oriens novum lumen influere promeruit orbi terræ, et solem Christianitatis, qui versus Orientem nuper occubuit, divino munere Occidens restauravit. Nos itaque, pater sancte, honori vestro magnifice collætantes, et divinæ majestati magnificentiam devotis inde laudibus prosequentes, paternitati vestræ, de cujus fervore filiali devotione confidimus, vota nostra familiarius aperimus. Si enim carnalis filius carnales affectus patri fidenter aperit, quanto fidentius spiritualis spiritualia potest desideria reserare? Sane inter cæteras affectiones nostras non mediocriter affectamus, quod cum divina dextera reverentissimam personam vestram, tanquam lignum vivificum in medio paradisi spiritualiter plantandum duxerit, et de terra nostra in suum pomœrium transplantandum: summopere studeatis fructuosis operibus et doctrinis Ecclesias omnes ita reficere, quod beatam dicant omnes generationes vestræ beatitudinis nationem. Illud quoque sincero corde sitimus, quod spiritus procellarum, qui dignitatum culmina vehementius consuevit perflare, nunquam a sanctitatis studio vos avellat: ne quod absit, altius dignitatis fastigium gravius præcipitium subsequatur. Sed et illud intime affectamus, ut cum universarum Ecclesiarum ordinatio ad vos pertineat, tales ordinare curetis sine dilationis dispendio cardinales, qui onus vestrum sciant, et velint, et valeant supportare, non respicientes ad patriæ propinquitatem, generis qualitatem, aut potentiæ quantitatem, sed quod Deum timeant, avaritiam odant, justitiam sitiant, et zelo ferveant animarum. Nec modicum nostrum movet affectum, ut cum Ecclesiis supra modum officiat indignitas ministrorum, summa sollicitudine vigilare curetis, cum super dignitatum, vel præbendarum collatione vestram continget requiri providentiam, ne quis indignus irruat in patrimonium Crucifixi. Cum autem felix terra, felicis redemptionis origine, conversatione, ac Sanguine Christi consecrata, quam Christiana devotio præcipue venerari tenetur, tantis, sicut oculata fide novistis, perturbatur nationum incursibus, abominationibus polluitur, desiderio desideramus, quod ad ipsius liberationem vestræ sollicitudinis vires accingatis. Illud autem olim illustre imperium Constantinopolitanum, nunc graviter desolatum, quis affectare non debeat, ut vestra providente prudentia, consolationem recipiat opportunam? Siquidem et honoris vestræ considerationis, et commoditatis communis æmulatione affectare debemus, ut qui promotione divina universali præsidetis Ecclesiæ, circa omnium Ecclesiarum informationem ac reformationem assidue vigiletis. Confidimus autem in Domino, et speramus, quod sicut de virtute in virtutem, et de honore in hono-

[1] Pet. Bles. Ep. CLXIII.

rem divinitus sublimati, secundum ipsorum exigentiam lucere curastis ; sic ad Apostolicæ sublimitatis apicem evocati subjectas Ecclesias illustrare ac inflammare curabitis, ut non sit, qui se abscondat a vestro lumine et calore : relicturi talia post decessum vestrum vestigia sanctitatis, quod terra nativitatis vestræ, quæ de felici jucundatur origine, de felici fine poterit felicius in Domino gloriari. Demum paternitatem vestram et speciali confidentia requirimus et rogamus, quatenus nos et familiares nostros, et statum regni nostri in sermonibus et orationibus vestris specialiter habere dignemini commendatos ». Hactenus rex Angliæ ad Hadrianum papam.

6. *Fridericus cum exercitu descendit in Italiam.* — Post hæc autem hoc anno Fridericus rex mense Octobris cum exercitu in Italiam descendit, atque ad evitandum tyranni nomen, quod in transitu milites ob penuriam locis sacris damnum haud mediocre intulissent, collectitia pecunia satisfaciendum curavit. Rem gestam eodem tempore consignatam Otto Frisingensis, qui aderat, sic narrat [1] : « Denique miles per claustra montium transiens, ob difficultatem locorum victui necessaria invenire nequiens, dum penuriam magnam (quod in exercitibus molestum esse solet) pateretur, nonnulla sacra loca violarat ». Ad hæc, quamvis prædictam necessitudinis excusationem habere viderentur, expianda, rex in toto exercitu collectam fieri jubet, et sic non modicam coadunatam pecuniam per quosdam religiosos viros duobus episcopis, Tridentino scilicet et Brixinorensi, remittendam, ac per singula sanctorum loca, quæ damnum passa fuerant, dividendam statuit, pulchre communi utilitati consulens, pulchre rectoris officium implens : ut maxima adorsurus negotia , ante omnia rectorem et plasmatorem omnium, sine quo nihil bene inchoatur, nihil prospere consummatur, placandum, ejusque offensam a populo suo avertendam intenderet. Hæc ipse Otto, qui res bellicas ab eo in Italia gestas exacte pergit describere, quem consulat qui ista cupit. Extat et Laudense scriptum antiquum Chronicon, hoc anno inchoatum ab auctore temporis hujus Ottone Morena qui præsens aderat, et absolutum ab ejus filio Acerbo Morena de rebus gestis a Friderico imperatore in Italia usque ad annum Redemptoris millesimum centesimum sexagesimum octavum. Sed quod schismaticæ esset factionis homo, et addictissimus schismatico imperatori, sæpe altero pede claudicare cognoscitur.

Hoc ipso anno [1], vir Apostolicus sanctitate clarus, Wicelinus episcopus Aldemburgensis, qui in Olsatia atque Wandalia annis triginta Evangelium prædicavit antequam crearetur episcopus, uberesque ex suo Apostolatu fructus collegit, miraculis quoque celebris ex hac vita decessit.

Hoc itidem anno, sexto kalendas Julii, ex hac vita in cælum migrat sanctus Lambertus episcopus Venciensis in Gallia, qui ex monacho Lerinensi ad regimen ejus Ecclesiæ a Deo vocatus, mira claruit sanctitate, eademque plurimis miraculis illustrata. Res ab eo præclare gestæ scriptis mandatæ sunt ab ejus æquali, qui complures ex illis ipse vidit.

7. *Patriarcha Antiochenus quanta passus a principe.* — Quod ad res pertinet Orientales [2], hoc tempore Almaricus patriarcha Antiochenus infensus redditur Rainaldo principi Antiocheno, a quo tractatur ignominiose nimis : nam in carcerem detruditur, et capite melle delibuto, muscis exponitur sub ardentissimo sole. Liberatur tamen opera Balduini regis Hierosolymorum. Sed ultus est Deus sacrilegium, ingenti immissa penuria, traditoque eodem principe in manus hostium. Sed hæc pluribus Tyrius.

[1] Ot. in Frid. l. II. c. 11.

[1] Crant. hist. Eccl. Sax. l. VI. c. 36. et sup. c. 12, 13. — [2] Wil Tyr. l. XVIII. c. 1 et 18.

Anno periodi Græco-Romanæ 6647.— Anno Æræ Hispan. 1192.— Anno Hegiræ 549, inchoato die 18 Martii, Fer. 5.— Jesu Christi 1154.
— Hadriani IV papæ 1. — Friderici reg. 3. Manuelis Comneni imp. 12

1. *Moritur Anastasius IV PP.* — A num. 1 ad 5. *Anastasii IV* Pontificatus brevis fuit, cum anno superiori die nona mensis Julii ad culmen Apostolicum evectus fuerit, et, ut habent Codex Vaticanus cujus verba recitat Baronius, Onuphrius in Chron. et Sigonius in Hist. de Regn. Italiæ, anno currenti, *IV nonas Decembris*, seu die secunda illius mensis vivere desierit. Quare sedit tantum annum

unum, menses quatuor, dies viginti quatuor, ut tradunt Bromptonus in Chron. pag. 1042, auctor Fasciculi Temporum, Matthæus Parisius, Martinus Polonus et scriptor Magni Chronici Belgici p. 174. In Necrologio Casinensi a Caraciolo edito, et in Chron. Joannis Ceccani, ubi ejus obitus cum die III nonas Decembris connectitur, dies ejus sepulturæ notatur.

2. *Beneficus fuit erga Ecclesiam Lateranensem.* — Joannes Diaconus junior in lib. de Ecclesia Lateranensi, cujus erat canonicus, de Anastasio IV scribit : « A sinistro latere Basilicæ est altare B. Mariæ de Reposo. Ibi juxta jacet Anastasius papa IV, qui fuit Sabinus episcopus, in mausolæo porphyritico præclaro opere sculpto, in quo olim jacuit Helena mater Constantini imperatoris : quod videlicet mausolæum de Ecclesia, quam idem imperator ad honorem ipsius matris extra urbem fabricaverat, idem papa reportari fecerat. Hic unice ac devotissime dilexit præ omnibus istam Ecclesiam, antea dum esset episcopus, atque in Apostolatu sublimatus, postea plurimis beneficiis honoravit. Nam duo privilegia canonicis præfatæ Basilicæ solemniter condidit », plurimaque in ejus gratiam fecit ibidem sigillatim memorata.

3. *Hadrianus IV ei succedit.* — Nicolaus cardinalis Albanensis postridie, ut habet idem Codex Vaticanus, inthronizatus est, recteque scribit Vosiensis tom. II Biblioth. Labbei pag. 308 : « Huic (nempe Anastasio IV) successit Hadrianus papa, qui extitit canonicus de Sancto-Rufo, et coronatus feria sexta » ; dies enim tertius mensis Decembris hoc anno in feriam sextam incidit. In Codice Vaticano citato hæc verba leguntur : « Transeunte modico temporis intervallo, obiit Anastasius papa. In secundo die (tertia scilicet Decembris) convenientibus in unum pro eligendo sibi pastore cunctis episcopis et cardinalibus apud Ecclesiam B. Petri, non sine divini dispensatione consilii factum est, ut in ejus personam unanimiter concordarent; et papam Hadrianum a Deo electum tam clerici quam laici pariter conclamantes, eum invitum et renitentem in Sedem B. Petri inthronizarent, Deo auctore, quarto nonas (legendum cum Baronio in margine, tertio nonas) Decembris Dominicæ Incarn. an. MCLIV, Ind. III ». Baronius num. 3 jam ex eodem Codice scripserat : « Fuit natione Anglicus de Castro Sancti-Albani, Nicolaus nomine, qui pubertatis suæ tempore, ut in studiis litterarum proficeret, egrediens de terra sua et cognatione sua, pervenit ad Arunlatam (legendum *Arelatum*, seu *Arelatem*, septem tantum leucis ab urbe Avenionensi, juxta cujus muros erat monasterium Sancti-Rufi, in quo Hadrianus primum canonicus regularis et postea abbas factus est, dissitam) ubi cum in scholis litteris vacaret, a Domino factum est, ut ad Ecclesiam Beati Rufi accederet, et in ea religionis habitum, facta canonica professione, susciperet », uti anno MCXLVI fuse narravimus; nam Trithemium in Chron. qui eum facit abbatem Ordinis Sancti-Benedicti, et quicumque eum hac in re secuti sunt, plane errasse certum esse debet.

4. *Moritur Rogerius Siciliæ rex.* — Baronius num. 4 refert ex Romualdo in Chron. Willelmum Siciliæ regem, qui Rogerio patri successerat, noluisse recipere litteras Hadriani papæ, quia « eum non regem, sed Willelmum dominum Siciliæ nominabat ». Jam vero Baronius anno MCLII, num. 10 dixerat, *Rogerium*, teste Romualdo, eo anno vita functum, ibique polliciti sumus, nos hic eum ad præsentem annum pervenisse demonstraturos, et anno superiori testimonia attulimus, quibus eum eo anno adhuc in vivis fuisse constat; sed hoc caput magis discutiendum, ut huic controversiæ ei tandem longus dies ponatur. Anonymus Casinensis, qui in editione Caracioli hoc anno rectæ Chronologiæ insistit, in Chron. scribit : « Obiit rex Rogerius mense Februarii die ultimo. Obiit Anastasius papa, et Hadrianus papa eligitur », quæ ideo tria ad unum eumdemque annum pertinent. In veteri Necrologio Casinensi, a Caraciolo edito, ad III kal. Martii legitur, « Rogerius rex Siciliæ ». Tum *X kal. Rogerius comes Siciliæ.* Antea ad VI idus Februarii; *Halbiria regina uxor magni regis Rogerii.* Ex quibus eruitur, Rogerium die XXVII mensis Februarii vita functum, et postridie terræ mandatum. Ad hæc mortis Rogerii regis epocha, unanimi consensu auctorum et antiquorum scriptorum nativorum confirmatur, et nonnisi a quibusdam scriptoribus modernis rejicitur. Peregrinius in Notis ad anonymum Casinensem pag. 131, ad hunc locum ait : « Regis Rogerii annum et diem obitus rite hic consignari antiquæ chartulæ et auctores consentiunt omnes, quin nec secus ejus tumulus capiendus est, ut dicam ad annum MCLXXII (vult Peregrinius aliquos Siculos Æram Incarnat. biennio anticipasse; verum hæ inscriptiones plures post Rogerii regis mortem annos positæ, sicut plura Epitaphia sepulchris a posteris inscripta fuere) nec ipse negat Romualdus Salernitanus, qui in aliam ab hac sententia a summo laudatur viro (nempe a Baronio loco jam citato) Guillelmum enim verbis paulo ante relatis coronatum prodidit (nempe Romualdus) in regem biennio ante Rogerii patris mortem : nempe rotundo usus ibi annorum numero; sed dein Rogerii designans obitum, non sic inquiens : Defuncto Rogerio, Willelmus filius, qui cum patre duobus annis, et mensibus decem regnaverat, illi in regni administrationem successit ». Pergit Peregrinius : « Willelmus itaque rex coronatus in anno MCLI, mense Maii, utique in exitu mensis Februarii anno MCLIV, annos duos et menses sui regni decem numerabat. Porro eodem anno MCLIV, mense Decembris defunctum quoque papam Anastasium, electumque in papam Hadrianum est scriptorum omnium constans assertio ».

5. *Annus ejus mortis magis probatur.* — Radulphus de Diceto scriptor æqualis in imagine Historiarum, pag. 677, de Rogerio loquens ait : « Cum

ageret in extremis, reliquit filium et filiam Willelmum et Constantiam; annus millenus centesimus quinquagesimus quartus tunc temporis effluebat ». In Chronico Clarevallensi exarato ab anonymo Clarevallensi, et ab anno MCXLVII usque ad annum MCXCII perducto, ac a Chitfletio publicato, Rogerii regis mors cum hoc anno etiam alligatur, fallitur que verus Robertus de Monte in Chron. dum Rogerii obitum cum an. MCLIII, *IV kalend. Martii*, et Anastasii mortem cum currenti alligat; secundus quidem error levis, et loco *IV kal.*, legendum *II kal.* vel *III kal.* sed primus eo minus excusandus, quod Robertus iste de Torinneio auctor Chronici a Dacherio in lucem emissi Robertus de Monte vulgo appellatus, hoc anno abbas S. Michaelis in periculo maris creatus fuerit, ut testatur Chronicon S. Michaelis a Labbeo tom. I Biblioth. vulgatum. Licet autem Robertus annum a kalendis Januarii incipiat, pluribus tamen in locis res inter primum Januarii et diem Paschatis transactas ad præcedentem refert. Quare vereor, ne utrumque annos numerandi modum usurpet in variis Chronicis exscribendis; præsertim cum de rebus extra Galliam gestis sermonem habet.

6. *Rogerius inter illustriores principes numerandus.* — Peregrinius in prima parte pag. 260, refert antiquum indiculum principum Beneventan. in quo legitur : « Rogerius rex magnificus Africæ et Siciliæ in ducatu regnavit annos III, et mense VI, rex annis XXII, (sed librarius annum unum plus dicit) et cum filio annis III, (qui anni incompleti numerandi). Guillelmus filius ejus rex annis XII ». Quare cum certum sit Guillelmum anno MCLXVI e vivis excessisse, ante præsentem annum Rogerio patri non successit. Is ultimis vitæ annis multarum gentium manubiis locupletatus, in extrema *Panormi* parte mirifico opere arcem jam vetustate collabentem instauravit, quam suam et futurorum omnium Siciliæ regum sedem constituit. Licet enim ipse et successores Neapolitano regno potirentur, ut tamen tenaciores rebellibus in Sicilia Saracenis frenos imponerent, et ne nova, qui reliqui supererant, vel qui vicinam Africam incolebant, Saraceni molirentur, in urbe Panormo regia longo tempore resedere. Pacis ac belli vicissitudinem ita alternavit, ut nullum regum aut principum sua ætate parem habuerit. Ingentes thesauros ad regni munitionem, posteritati consulens coacervavit, et ædes plures sacras insigni opere erexit. Denique cum *Rogerius* et *Anfusus*, duo majores ejus natu filii, in quibus verissima paternæ virtutis effulgebat effigies, mortui fuissent, Guillelmo quia alius legitimus et hæres nullus supererat, regni diadema imposuit, eumque sibi regni consortem ascivit.

7. *Guillelmus filius et successor ei valde dissimilis.* — « Guillelmus rex », inquit Falcandus in Hist. de Siciliæ calamitatibus pag. 642, « cum patriæ solum potestatis, non etiam virtutis hæres existeret, in tantam est primum efferatus amentiam, ut optimi patris acta contemneret, suaque industria curiæ statum in melius reformatum pessumire permitteret. Unde et quos familiares pater habuerat, eos partim condemnavit exilio, partim carcerum conclusit angustiis ».

8. *Moritur Stephanus Angliæ rex.* — Ad num. 5. Hoc anno « rex Anglorum Stephanus, miles egregius et mente piissimus, octavo kalendas Novembris diem clausit extremum », inquit Matthæus Parisius in Chronico. Henricus vero hujus nominis II, qui ei successit, hoc vel sequenti anno Hadrianum papam de more Christianorum principum, litteris et legatione veneratus est. Extat inter Petri Blesensis Epistolas una, quam ejus nomine ad Hadrianum papam scriptam, Baronius qui eam refert affirmat, et ejus lectio indicat; licet ea alia Epigraphe non insigniatur quam ista : *Ad N. Pontificem Romanum*, et infra : *Tali papæ, talis rex.*

9. *Ei succedit Henricus II.* — Baronius ait, *Henricum II* anno sequenti e Normannia in Angliam venisse, et in regem ab omnibus receptum fuisse, quam in rem laudat Robertum de Monte vulgatum, quod et in genuino etiam habetur; hic enim, ut notat Dacherius, qui illum publicavit, post recitatam mortem *Gisleberti* episcopi Pictaviensis alia non refert, quam quæ jam in vulgato sub ejus nomine Chronico legebantur. Verum sive verus Robertus de Monte id scripserit, sive librarii Chronicon ejus corruperint, certum est, *Henricum* currenti anno in Angliam venisse, ibique XIV kal. Januarii, sive Dominica ante Nativitatem Christi coronatum esse Londoniæ; id enim novus chronographus Saxo Guillelmus Neubrigensis l. 2, cap. 1, Gervasius in Chron. Hovedenus, Matthæus Parisius, chronographus Andegavensis, aliique prodidere. Addit Neubrigensis : « A Normannia in Angliam veniens, hæreditarium regnum suscepit, conclamatus ab omnibus et consecratus mystica unctione in regem, concrepantibus in Anglia turbis : Vivat rex. Prioris quippe regni sub quo tot mala pullulaverant, infelicitatem experti, de novo principe meliora sperabant. Præsertim cum præclara illi prudentia, atque constantia cum zelo inesse viderentur : et magni jam principis, in ipsis suis primordiis præferret imaginem. Denique edicto præcepit, ut illi qui e gentibus exteris in Angliam sub rege Stephano, prædarum gratia, tanquam ad militandum confluxerant, et maxime Flandrenses, quorum magna tunc Angliæ incubabat multitudo, propriis regionibus redderentur, fatalem eis diem constituens, quem in Anglia sustinere certi foret discriminis ». Paulo post : « Publicæ quoque disciplinæ imprimis sollicitudinem habuit; et ut legum vigor in Anglia revivisceret, qui sub rege Stephano extinctus, sepultusque videbatur, cura propensiore sategit ». Usque ad hunc annum novus chronographus Saxo Opus suum perduxit, qui cum narrat mortem Guillelmi Primi Angliæ regis, ait, se *nonnunquam in ejus curia* fuisse.

10. *Obitus S. Guillelmi archiepiscopi Eboracensis.* — *S. Willelmus* Eboracensis archiepiscopus hoc anno Sabbato sancto Wintoniam rediit, ex Urbe scilicet Romana, ubi pallio ab Anastasio IV insignitus fuerat, ut anno superiori ex Guillelmo Neubrigensi lib. 1, cap. 26, diximus. Pergit Neubrigensis: « Porro Guillelmus receptam non multo post Albas Paschales Ecclesiam decenti moderamine regens, et ingenita lenitate nulli onerosus existens, paucis post Pentecosten evolutis diebus, febre corripitur, et rapitur ex hac vita, ingenti tam clericis quam laicis, ex mitissimi pastoris occasu luctu relicto ». Post mortem inter sanctos ob miraculorum celebritatem relatus est, eumque Eboracensis Ecclesia VIII die Junii, quo obiit, venerata est, et hodie Anglicano Martyrologio inscribitur. Nam post mortem ejus crebrescentibus signis *Honorius III*, ut videre est apud Raynaldum anno MCCXXIII, num. 48, commisit episcopum Eliensem, duosque Cisterciensis familiæ abbates, qui de eis inquirerent, ut sanctis annumerari posset. Cum vero nonnulla in informatione desiderarentur, anno insequenti, litteris *Laterani III idus April.* datis, rursus ad eosdem scripsit Honorius III, jussitque, ut inquisitionem solemnem iterum facientes, iterum quæ singuli testium deposuissent rescriberent, eademque sententia ad archiepiscopum Eboracensem et capitulum Apostolicas litteras misit, quarum priores recitat Raynaldus eo anno num. 47 et seq. et posteriores tantum memorat. Tandem anno MCCXXVI, litteris *Laterani XV kal. April.* datis, et a Raynaldo ibidem num. 49 relatis, *Willelmum* sanctorum catalogo confessorum adscripsit, statuens « ut in anniversario ejus annuatim festum solemniter celebretur ».

11. *Post canonizationem ejus reliquiæ translatæ.* — Dein *sanctus Willelmus* pariter archiepiscopus Eboracensis, hujus nominis II, anno millesimo ducentesimo octogesimo quarto, ossa ejus sublimi loco, et in pretiosa theca reponi jussit: « Cujus venerabili ministerio », inquit Thomas Stubbs in Actis Pontificum Eboracensium, « cooperantibus undecim episcopis qui convenerant, translatio sanctissimi confessoris Willelmi, quondam Eboracensis archiepiscopi, solemniter in Ecclesia Eboracensi facta est die Dominico, V idus Januarii, anno Domini MCCLXXXIII, pontificatus vero ipsius patris Willelmi IV, regni autem Edwardi filii regis Henrici Tertii XI ». Et notandum quod annus iste, in quo translatio sancti Willelmi facta fuisse memoratur, extitit bissextilis, ideoque annus a Paschate inchoatus qui illi MCCLXXXIII, nobis est MCCLXXXIV, quo quintus idus Januarii in Dominicam incidit. In Breviario Eboracensi ad diem VIII Januarii dicitur *Eduardum* regem et *Guillelmum II* archiepiscopum Eboracensem capsam sanctarum reliquiarum humeris ad locum sancto assignatum bajulasse. Thomas vero Stubbs citatus refert, Antonium de Bek electum ad regimen episcopatus Dunelmensis omnes expensas solvisse, « et eodem die translationis sancti confessoris Willelmi Eboracensis archiepiscopi, præsente domino rege Edwardo et regina Elianora, et majori parte magnatum totius Angliæ, qui translationi interfuerant, per manus sancti patris Willelmi Eboracensis archiepiscopi in Ecclesia B. Petri Eboraci » Episcopum Dunelmensem consecratum esse. Alfordus in Annal. Eccles. Angl. refert hanc translationem ad annum MCLXXXIII, laudato Capgravio in Vita sancti Willelmi, qui tamen eam non aliter narrat ac Thomas Stubbs, indeque existimat Alfordus expungendum esse Eboracensis episcopi nomen et regis nomen mutandum. Verum vel vir doctissimus non bene Capgravium legit, vel forte in hoc auctore errore typographi, loco *anno* MCCLXXXIII, habetur MCLXXXIII, neque enim Capgravius hæc ignorare potuit, et Opus ejus nunc mihi ad manus non est. Vide dicta anno MCXL, num. 15 et seqq. et Baronium in Appendice ad eum annum. Cæterum si Manricus in Annal. Cisterc. et Mabillonius in brevibus Notis ad Epistolas S. Bernardi in causa Willelmi Eboracensis scriptas, et in fusiori ad Epistolam ejusdem sancti CCXXXV, ad Willelmi sanctitatem, et ad pietatem Henrici Wintoniensis episcopi Apostolicæ Sedis legati, qui electionem ejus probavit, electo manus imposuit, et semper contra adversariorum ictus consecratum defendit, animum diligentius advertissent, non ita pro sancto Bernardo pugnassent, sed eum in *Willelmi* causa deceptum fuisse, cum Baronio, qui quæcumque contra sanctum præsulem dixerat, retractavit, ni mea me valde fallit opinio, fassi essent.

12. *Fridericus rex in Italiam venit.* — Ad num. 6. Hoc anno *Fridericus* Germaniæ rex in Italiam descendit. Sigonius lib. 12 de Regn. Ital. ait eum, cum Mediolanum accessisset, extra urbem ab *Uberto* archiepiscopo Mediolanensi coronatum esse, quod accepit a Galvanco Flamma in Chronico Majore cap. 258; hæc enim ejus apud Puricellum in Monumentis Ambrosianis num. 400 verba: « Interim marchio Montisferrati, et Papienses, et Cremonenses iverunt in Alamaniam, et imperatori omnia mala de superbia Mediolanensium dixerunt ».

At non marchio Montisferrati, neque ullus Papiensis aut Cremonensis in Alemanniam deputatos misere; sed Laudenses, uti Otto Morena, qui præsens erat, asserit; qui tamen quod *Friderico* schismatico addictus esset, non raro errat. Ad Fridericum etiam legatos misere Apulienses de *Rogerii* Siciliæ regis crudelitatibus questuros, ut scribit Otto Frisingensis lib. 2, cap. 5. Neque ullum inter marchionem Montisferrati et Mediolanenses dissidium erat, sed inter marchionem et Cairenses, ut affirmat Otto Frisingensis lib. 2, cap. 12. Pergit Galvaneus Flamma. « Imperator dissimulabat omnia hæc talia verba, propter coronam, quam in civitate Mediolani recipere eum oportebat ». Sed hoc a veritate alienum; Morena enim tradit, Fridericum palam aperteque Mediolanensibus adver-

satum, quod suum legatum pro negotio Laudensium missum male habuissent.

13. *Gesta a Friderico a scriptoribus Mediolan. fabulis admixta.* — Subjungit Galvancus : « Imperator per Taurinum transiens, Mediolanum pervenit in millesimo centesimo quinquagesimo quarto », sed hoc etiam falsum, et ab Ottone Frisingensi lib. 2, cap. 11, confutatum, qui de Friderico ait : « Per Brixinoram, et vallem Tridentinam transiens, emensis Alpium angustiis, in campestribus Veronensium juxta stagnum Gardæ castrametatur ». Dein cap. 12 : « Inde castra movens in castro Roncaliæ super Padum non longe a Placentia mense Novembri resedit ». Subdit Galvancus : « Attamen civitatem intrare non potuit. Archiepiscopus Ubertus de Pirovano dominandi ambitione succensus, cogitavit privatim cum imperatore tractare, quomodo posset dominium comitum Engleriæ de civitate Mediolani extirpare ». Verum falsum hoc tempore Engleriæ comites civitatis Mediolani dominium habuisse; hæc enim civitas, uti aliæ Italicæ, populari dominio regebatur. Otto Frisingensis lib. 2, cap. 13, de illis verba faciens, inquit : « Libertatem tantopere affectant, ut potestatis insolentiam fugiendo consulum potiusquam imperantium regerentur arbitrio, etc. vixque aliquis nobilis vel vir magnus tam magno ambitu inveniri queat, qui civitatis suæ non sequatur imperium, etc. Inter cæteras civitates Mediolanum primatum obtinet » ; et infra de marchione Montisferrati scribit : « Pæne solus ex Italiæ baronibus civitatum effugere potuit imperium ». Ad hæc variæ scripturæ apud Puricellum citatum, alios democratiam tunc Mediolani obtinuisse docent : « Unde convocans Fulchum de Landriano, Andream de Scabarotiis, Simonem de Curte, Albertum de Gambaris, dixit imperatori, quod comes Galvancus de Engleria prohibuerat, ne intraret civitatem : et si volebat facere archiepiscopum dominum civitatis, quod illum comitem traderet in manus ejus. Placuit imperatori, et Roanpinus Sironus notarius, et propter istam proditionem finaliter civitas Mediolani destructa fuit ». Ita Galvancus.

14. *Refutantur scriptores Mediolanenses.* — At hæc Mediolani exitii causa commentitia est, juxta enim Galvancum *Fridericus* urbem non introivit, et prætensa illa archiepiscopi conspiratio in summum abiit : *Engleriæ* comes traditus non fuit, et nullam post eam archiepiscopus temporalem potestatem habuit in urbem Mediolanensem, neque aliam ob causam urbi Mediolanensi et Friderico adversatus est, quam ob Victorem antipapam a *Friderico* constitutum. Quare cum neuter Morena, nec Calchus, nec Corius nec Sigonius hujus calumniæ mentionem faciant, Puricellus num. 432 concludit hæc per calumniam dicta esse, additque, « quod item inter alia tam præcise et luculenter asserebatur (a Galvanco Flamma) Mediolani dominium per hæc tempora fuisse penes Gualvagnum Engleriæ comitem istius profecto, quod tanquam unicum struendæ proditionis (per archiepiscopum Ubertum) fundamentum supponebatur, Otto et Acerbus Morenæ (auctores Historiæ Laudensis) non potuissent non expressam facere mentionem, apud quos tamen ne gry quidem unquam indicatum extat ».

15. *Fridericus hoc anno Mediolani coronatus non fuit.* — Tristanus Calchus plane negat hunc *Engleriæ* comitem unquam dominium Mediolani obtinuisse. Quæ tamen fabula fundamentum est coronationis Friderici in Ecclesia Mediolanensi Sancti-Ambrosii; his enim verbis Flamma cap. 251, apud Puricellum num. 410, narrationem suam concludit : « Tunc extra civitatem in Ecclesia Sancti-Ambrosii fuit imperator per Ubertum de Pirovano coronatus per manus comitis Galvanci », id est, comitis Engleriæ. Hæc contradictio risu digna ; duabus antea lineis fingitur archiepiscopum promisisse tradere comitem Friderico inimico capitali, et statim hic comes ad Fridericum coronandum eligitur cum tamen absurdum sit asserere, *Fridericum* comitis manibus per *Ubertum* coronatum esse. Quare Sigonius et Puricellus, quibus fabulæ a Flamma confictæ de archiepicopo Oberto et comite Engleriæ notæ fuere, huic coronationi Mediolani peractæ fidem adhibere non debuere. Ea quidem in cap. 141 Chronici, cui titulus, *Flos florum*, legitur ; sed cum iisdem, quibus apud Galvancum absurditatibus, descripta. Falsum itaque Fridericum in Ecclesia Mediolanensi S. Ambrosii currenti anno coronatum esse ; sed ea coronatio sequenti tantum anno facta, idque Papiæ, ut ibidem videbimus. Porro nondum hoc anno Mediolanenses omnem reverentiam erga Fridericum exuerant, cum Puricellus laudatus num. 411 referat permutationem quamdam bonorum monasterii S. Ambrosii factam a Joanne abbate, in qua legitur : « An. Dom. Incarn. MCLIV, quinta die mensis Januarii, indictione secunda, etc. Ego Musso judex ac missus domni regis, interfui ac rogatus scripsi ».

16. *Moritur S. Vicelinus Aldenburgensis episcopus.* — Ad num. 7. Cum *Hartwicus* Hamburgensis archiepiscopus sedes episcopales reædificasset, quas barbaricus furor olim destruxerat, in Slavia scilicet, Aldenburgensem, Racesburgensem, Mikilenburgensem, religio Christiana in partibus illis valde propagata fuit, præsertimque per *S. Vicelinum* Aldenburgensem episcopum, qui ut refert Helmoldus in Chron. Slavorum, cap. 79, cum *Fridericus* in Italiam pro corona imperiali accipienda profectus esset, diem clausit extremum hoc anno *secundo idus Decembris*, postquam sedisset in episcopatu *annos* quinque. Manserat *Vicelinus* in Holsatia annos triginta, et plurimos ad Christianam fidem adduxerat, ut tam apud Helmoldum citatum, quam apud Krantzium lib. 4 Vandaliæ, et alibi legi poterit. Inter monasteria a Vicelino erecta, fuit *Falstera* in agro Holsatico posteris

Neomonasterium, et incolis vicinisque *Newmuster* dictum. Sanctus *Thethmarus* presbyter ejus discipulus jam a biennio, anno scilicet MCLII, die XVII mensis Maii obierat; sed alter discipulus *Helmoldus* presbyter Bosoviensis auctor Chronici Slavorum vixit usque ad annum MCLXX. Denique Henschenius ad diem XVII mensis Maii varia collegit de S. Thethmaro, et inter alia hæc ex Codice Ms. a continuatore Helmoldi sæculo XV confecto : « Sanctus Vicelinus fuit in Ecclesia Bremensi scholasticus, et in Theologia disertus, qui multas habuit divinas revelationes tempore juventutis suæ. Hic semper æstuabat barbaris Slavis prope Holsatiam demorantibus fidem Christi prædicare. Nam illis diebus in tota terra Wagriorum.... fides Christi nullibi habebatur, et si aliquando habita fuerit, tamen quasi per octoginta annos omnes a fide Christi declinarant. Hic sanctus Vicelinus vestem religiosam, quam canonici Bremenses cum regula S. Augustini abjecerant, derelinquere nolens, cum sancto viro Thetmaro cantore Bremensis Ecclesiæ partes Holsatiæ adiit ». Subdit, Vicelino villam alias Falderam, et postea Niemunster dictam datam, quæ *capella quasi prima fuit in tota Holsatia*, et multos Ecclesiasticos, et clericos se ei in regula habitu et sancta vita copulasse.

17. *Obitus S. Lamberti episcopus Venciensis.* — Mortuus est etiam in Provincia sanctus *Lambertus* episcopus Venciensis, cujus Vita ab auctore coævo scripta refertur ab Henschenio ad diem XXVI mensis Maii, quod in ea legatur sanctum præsulem *VII kalendas Junii*, seu die XXVI mensis Maii, et in eadem Ecclesia sepultum esse. Apud Baronium legitur sanctum Lambertum *VI kalendas Julii*, seu die XXVI mensis Junii, ex hac vita in cælum migrasse; sed incertum, an dies ille ad mortem referendus sit vel ad sepulturam.

18. *Ludovicus VII, Franciæ rex, Constantiam accipit uxorem.* — San-Marthani in Genealogia Francica conjugium *Ludovici VII* Franciæ regis cum *Constantia* Alphonsi imperatoris Hispaniarum filia ad annum MCLII referunt, nec scriptores Hispan. de eo accuratius loquuntur. Verum illud currenti anno peractum Aurelianis, et ibidem *Constantiam* ab Hugone Senonensi archiep. reginam inunctam notavit Nangius in Chron. et cæteri scriptores Gallici confirmant. Hugo Autisiodorensis in Chron. idem prorsus habet ac Nangius, et anonymus in Bibliotheca Sancti-Victoris Parisina asservatus, tom. IV Duchesnii relatus ait, *Ludovico* regi regni sui anno XXIV, filiam regis Hispaniæ matrimonio copulatam esse, ubi regni ejus annos a die quo primum vivente adhuc patre coronatus fuit, desumit. Eumdem annum signat Vincentius Bellovacensis, sicuti et auctor Vitæ Ludovici VII, cap. 29. Alius chronologus apud Duchesnium ibidem pag. 415, et Guillelmus Neubrigensis scriptor Anglicus hoc tempore vivens, hanc reginam *Constantiam* appellant, uti et anonymus coævus, qui exemplar Historiæ Pelagii Ovetensis in Bibliotheca Mazarina asservatum aliquibus illustrationibus auxit : « Imperator, inquit, duas habuit uxores, primum Berengariam, etc. duas habuit filias, unam Constantiam nomine, quæ fuit regina Francorum, uxor Ludovici regis ».

19. *Gesta inter Saracenos.* — Hoc circiter tempore *Omarus* successor Abdelmumeni in imperium *Almohadum* designatus, juri suo sponte cessit, quod translatum fuit in *Mahometem* filium majorem natu Abdelmumeni. Mahometes per aliquot annos de filiis in Africa stabiliendis cogitavit, et magnatibus e secta Almohadum solerter a supremo dominio remotis, illud filiis tradidit.

HADRIANI IV ANNUS 1. — CHRISTI 1155.

1. *Arnaldus turbat Urbem : unde interdictum, et postea reconciliatio.* — Millesimus centesimus quinquagesimus quintus annus salutis agitur, Indictione tertia, quo Fridericus imperator coronatur ab Hadriano papa Romæ in Basilica Sancti-Petri, decimo quarto kalendas Julii. Sed quæ ista præcesserunt, et tractata sunt inter ipsum et Hadrianum papam, sunt exacte describenda : atque primum quæ Romæ sunt gesta, ex dicto sæpe Vaticano Codice, in quo ejusdem Hadriani papæ res

sunt consignatæ, prodamus in lucem. Quæ autem a Romanis Arnaldistis iterum in Urbe bellum civile miscentibus, atque ipso Arnaldo, qui tempore Eugenii (ut vidimus) sese turbulentus infudit in Urbem, et sub Hadriano quoque idem repetiit, sunt perpetrata, ibi ita narrantur :

« In diebus », inquit auctor, « illis, (Hadriani papæ scilicet) Arnaldus Brixiensis hæreticus Urbem intrare præsumpserat, et erroris sui venena disseminans, mentes a simplicissima veritatis via subvertere conabatur : pro cujus expulsione supradicti Eugenius et Anastasius Romani Pontifices plurimum laboraverunt, sed favore et potentia quorumdam perversorum civium et maxime senatorum, qui tunc ad regimen a populo fuerant instituti, antedictus hæreticus munitus et tutus, contra inhibitionem Hadriani papæ in eadem civitate procaciter morabatur, atque ipsi Hadriano, cæterisque patribus insidiari cœpit, et publice atque atrociter adversari.

2. « Venerabilem namque virum domnum Gerardum presbyterum cardinalem tituli Sanctæ-Pudentianæ ad præsentiam ipsius Pontificis euntem, quidam ex ipsis hæreticis ausu temerario in Via sacra invadere præsumpserunt, et ad interitum vulneraverunt. Quapropter Pontifex ipse civitatem Romanam interdicto supposuit, et usque ad quartam feriam majoris hebdomadæ universa civitas a divinis cessavit officiis. Tunc vero præfati senatores, compulsi a clero et populo Romano, accesserunt ad præsentiam ejusdem Pontificis, et ad ipsius mandatum, supra sancta quatuor Evangelia juraverunt, quod prædictum Arnaldum hæreticum, et alios ipsius sectatores de tota Urbe Romana et ejus finibus expellerent, nisi ad mandatum et obedientiam ipsius papæ redirent. Sic itaque ipsis ejectis, et civitate ab interdicto absoluta, repleti sunt omnes gaudio magno, laudantes Dominum pariter et benedicentes.

« In crastinum autem, videlicet in die Cœnæ Domini, concurrentes undique de more ad animæ peccatorum remissionis gratiam percipiendam, et ex peregrinis venit ad gloriosam civitatem maxima populorum multitudo : cum idem gloriosus Pontifex cum fratribus suis episcopis et cardinalibus, ac procerum immensa turba de civitate Leonina, ubi a tempore ordinationis suæ fuerat commoratus, cum honorificentia magna exivit, et transiens per mediam civitatem universo sibi populo congaudente, ad Lateranense palatium cum jucunditate pervenit, ibique de ipso et sequenti, sexta feria, et sabbato sancto, Pascha quoque, ac secunda, tertia, et quarta feria divina myteria solemniter celebravit, atque in Lateranensi palatio secundum antiquam consuetudinem Pascha cum discipulis suis festive comedit. Celebrato itaque cum lætitia festo, singuli ad propria cum gaudio redierunt ». Hæc ibi auctor præsens assistens (quisquis fuerit) illorum temporum scriptor anonymus.

3. *Willelmi infestatio*, *Friderici adventus*, *Arnaldi supplicium*. — Inter hæc autem Hadrianus papa novum regem Siciliæ Willelmum solemni ritu excommunicatione percellit. Quænam ejus culpa præcesserit, ita in eisdem Hadriani papæ rebus gestis narratum invenimus : « Eo tempore Willelmus, rex Siciliæ, contra matrem et dominam suam sacrosanctam Romanam Ecclesiam procaciter cornua erexit, et congregato exercitu, terram beati Petri fecit hostiliter invadi. Beneventanam itaque civitatem aliquandiu ejus exercitus obsedit, et burgos ejus incendit. Deinde fines Campaniæ violenter ingrediens, villam cepit, et castrum Babucum, aliaque immunita loca nihilominus expugnavit. Post has ergo et alias offensas prædictus Hadrianus papa Petri gladium exerens, ipsum regem excommunicationis gladio percussit ». Habet vetus Chronicon monasterii Fossænovæ in Latio, hoc anno per exercitum ejusdem regis crematum Ceperanum kal. Junii, tertio nonas ejusdem incensum Babucum, indeque Frusinonem, et XII kal. Septembris combustum oppidum Arcis.

« Interea Fridericus Teutonicorum rex magno cum exercitu Longobardium intravit, et civitatem Terdonensem diu obsedit : qua subjugata, celeriter properabat ad Urbem, et tanta festinantia, ut merito credi posset magis hostis accedere quam patronus ». Ita Codex Vaticanus, in quo descripta sunt Acta Hadriani papæ, ubi et quæ sequuntur :

4. « Hoc igitur cognito, Hadrianus papa, qui apud Viterbium residebat, deliberato cum fratribus suis et Petro Urbis præfecto, atque Ottone Frangipane consilio, misit ei obviam Jacobum tituli Sanctorum Joannis et Pauli, et Gerardum tituli S. Pudentianæ presbyteros, et Gregorium diaconum S. Mariæ in porticu cardinales, quibus et certa capitula dedit, et formam præfixit, qualiter cum ipso pro Ecclesia deberent componere. Qui accepto mandato, cum festinatione proficiscentes, eum apud S. Quiricum invenerunt, et accedentes ad ipsum, ab eo honorifice sunt recepti, et in tentorium deducti. Post salutationem vero litteras ei Apostolicas porrexerunt, atque domini papæ exposuerunt mandata.

« In quibus continebatur inter cætera, ut redderet eisdem cardinalibus Arnaldum hæreticum (in manus enim ipsius devenerat) cum vicecomites Campaniæ abstulerant a magistro Gerardo et cardinali diacono S. Nicolai apud Otriculos, ubi eum ceperat, quem tanquam prophetam in terra sua cum omni honore habebant. Rex vero auditis domini papæ mandatis, continuo missis apparitoribus, cepit unum de vicecomitibus, aliisque valde perterritis, eumdem hæreticum in manus cardinalium statim restituit ». Quid autem post factum de Arnaldo, ex Ottone Frisingensi illud constat, eumdem devenisse in manus Petri Urbis præfecti, ipsumque ab eo dignum in Urbe accepisse supplicium ; ait enim [1] : « Hæc et his similia cum mul-

[1] Otto Fr. in Frid. l. II. c. 20.

tis diebus, id est a morte Cœlestini usque ad hæc (Hadriani scilicet papæ) incessanter et irreverenter (ab Arnaldo) agerentur tempora, cumque sententia pastorum juste in eum et canonice prolata, ejus judicio tanquam omnino auctoritatis vacua contemneretur : tandem in manus quorumdam incidens, in Tusciæ finibus captus, principis examini (Friderici scilicet), reservatus est. Et ad ultimum a prælecto Urbis ligno adactus, ac rogo in pulverem redacto funere (cadavere), ne a stolida plebe corpus ejus venerationi haberetur, cinis in Tiberim sparsus est ». Hic finis nefandissimi hæresiarchæ Urbis et orbis perturbatoris, quem et hisce carminibus Ligurinus cecinit vates [1] :

Unde etiam tandem (neque enim reor esse silendum)
Ne de funesto repetatur postea sermo,
Judicio cleri, nostro sub principe victus,
Appensusque cruci, flammaque cremante solutus
In cineres, Tiberine, tuas est sparsus in undas.
Ne stolidæ plebis quem fecerat improbus error,
Martyris ossa novo cineresve foveret honore.

Hæc ipse. Pergunt autem Hadriani Acta :

5. *Acta per legatos inter papam et regem et eorumdem congressus.*—« Cæterum ante adventum ipsorum cardinalium idem rex miserat Arnoldum Coloniensem, et Anselmum Ravennatensem archiepiscopos ad præsentiam supradicti Pontificis, ut de ipsius coronatione cum eo tractarent, et de aliis insimul convenirent. Ideo responsum cardinalibus dare non potuit, nisi prius archiepiscopos quos miserat, recepisset. Pontifex autem, qui propter nimium suspectum imperatoris adductus, ad Urbevetanam civitatem natura loci munitissimam transire, et illic imperatorem disposuerat exspectare : pro repentino et inopinato ejus adventu, in majorem suspicionem cecidit. Sed cum ad locum illum tutissimum jam secure non posset transire, ad civitatem Castellanam festinanter ascendit, æque præsidium inexpugnabile. Ubi, si de persona ejus rex male cogitasset, iram illius secure declinaret, et iniquos illius cogitatus facile posset eludere. Archiepiscopi secuti sunt eum, exponentes bonam regis voluntatem, quam erga eum et totam Romanam Ecclesiam habebat, et alia quæ erant ipsis imposita, nihilominus ostendentes. Quibus Pontifex de consilio fratrum suorum dixit : Nisi prius recepero fratres meos cardinales, quos ad regem delegavi, nullum responsum vobis dabo.

6. « Cardinales legati eodem modo a Friderico dimissi, et archiepiscopi a Pontifice infecto negotio redeuntes obviaverunt sibi, dicentes ad invicem quod propter eorum absentiam responsum ab utraque parte dilatum fuerat. Ideoque habito inter se deliberationis consilio, simul venerunt ad præsentiam regis in campo Viterbiensi, ubi rex castra posuerat. Venerat autem ad eum Octavianus tituli S. Ceciliæ presbyter cardinalis, non missus a Pontifice, sed dimissus, jam parans seditionem ex schismaticis. Postquam vero dicti cardinales intraverunt ad regem, ut haberetur consilium super eorum legatione de satisfaciendo mandato Romani Pontificis, idem Octavianus quod hauserat virus vomere cœpit, et pacem turbare : sed brevi oratione valide repressus est a fratribus cardinalibus, et sicut dignus erat, multa est confusione respersus ». Erat hic Romanus, genere nobili, nempe ex Tusculanorum comitum progenie oriundus, alter Judas, utpote qui in Pontificem, ipsamque Romanam Ecclesiam, et collegium cardinalium semper, cum potuit, aliquid moliri conatus est, ut quæ dicentur inferius, manifestius declarabunt. Quæ autem hæc sint secuta, ita eadem Acta significant :

7. « Tandem adversario confutato, et salubri consilio comprobato, rex omnium procerum et militum suorum curiam maximam congregavit, et in præsentia eorumdem cardinalium allata sunt sacra pignora, crux et Evangelia, super quæ nobilis quidam miles de cæteris electus, cum juratus et tertio jurare jussus esset in animam suam, et ejusdem regis, juravit vitam et membra non auferre, sed conservare papæ Hadriano et cardinalibus ejus omnia sibi debita jura, nec malam captionem facere, nec honorem, nec bona sua auferre ab eis, nec auferre permittere. Sed et si quis inferre vellet, omnimode prohibere et contradicere. Post illatam vero injuriam pro posse suo et abdicare facere et emendare, atque conservare. Hoc itaque juramento (sicuti dictum est) et a rege præstito, et a cardinalibus ipsis cum alacritate recepto, accepta licentia, concito gradu cardinales sunt reversi ad summum Pontificem, universa quæ fecerat sibi et fratribus suis cum diligentia referentes. Placuit ergo summo Pontifici et ejus collateralibus, quod talis securitas ei a rege data, et per consilium principum suorum firmiter est roborata. Ideoque omni mala suspicione sublata de medio, regiæ petitioni de imponenda ipsi imperii corona benigne annuit, et ut se invicem viderent, locus congruus, et dies certus ab utraque parte statutus est.

8. « Perrexit igitur rex cum exercitu suo in territorium Sutrinum, et castrametatus est in campo Crasto, Pontifex autem civitatem Nepesinam descendit. Et secundo die, occurrentibus multis Teutonicorum principibus complurima laicorum et clericorum multitudine ad sæpedictum regem cum episcopis et cardinalibus, usque ad ipsum tentorium cum jucunditate est deductus. Cum autem rex de more eidem papæ officium stratoris non exhiberet, cardinales turbati et valde perterriti, abierunt retrorsum et in prædictam civitatem Castellanam se receperunt, relicto Pontifice in territorio regis. Quocirca dominus papa turbatus, et quid sibi foret agendum incertus, licet tristis descendit, et in præparato sibi faldistorio sedit. Tunc rex ad ejus vestigia procidit, et deosculatis

[1] Lig. in Frid. l. III.

pedibus, ad pacis osculum accedere voluit: cui idem Pontifex protinus locutus est in ista verba:

« Quandoquidem tu mihi illum consuetum et debitum honorem subtraxisti, quem prædecessores tui orthodoxi imperatores pro Apostolorum Petri et Pauli reverentia prædecessoribus nostris Romanis Pontificibus exhibere usque ad hæc tempora consueverunt, donec mihi satisfacias, ego te ad pacis osculum non recipiam. Rex autem respondit, et dixit se hoc facere non debere. Eapropter, remanente ibidem exercitu, totus sequens dies sub istius rei varia collocutione decurrit. Tandem requisitis antiquioribus principibus, qui cum rege Lothario ad papam Innocentium venerant, et prisca consuetudine diligenter investigata, ex relatione illorum, et veteribus monimentis judicio principum decretum est, et communi favore totius regalis curiæ roboratum, quod idem rex pro Apostolorum prædictorum reverentia prædicto papæ Hadriano exhiberet stratoris officium, et ejus streguam, suppedaneum scilicet, teneret ad conscendendum in equum.

« Alia igitur die regis mota sunt castra, et in territorium Nepesinum juxta locum, qui dicitur Tabula, fuerunt translata, sicut a principibus fuerat ordinatum. Rex Fridericus præcessit aliquantulum, et appropinquante domino papa tentorio regis, per aliam viam transiens descendit, et occurrens rex ei, quantum est jactus lapidis, in conspectu exercitus officium stratoris cum jucunditate implevit et streguam fortiter tenuit. Tum vero Pontifex eumdem regem ad pacis osculum primo recepit ». Hactenus Acta de rebus extra Urbem effectis. Ita quidem obsequentem se in omnibus pie sancteque præbuit Pontifici Fridericus, ne prætermittamus in eo quæ sunt laudanda laudare, sicut et consuevimus detestari in eodem, quæ abhorrent a pietate.

9. *Legatorum Arnaldistarum Romanorum oratio ad Fridericum, et ejus responsum.* — Jam vero Romanorum Arnaldistarum legationem ad eumdem Fridericum regem tunc allatam audiamus, referente eam Ottone episcopo Frisingensi, qui ait[1]: « At Romanorum cives de principis adventu cognoscentes, prætentandum ipsius animum legatione adjudicarunt. Ordinatis ergo legatis industriis et litteratis, qui eum inter Sutrium et Romam adirent, accepto prius de securitate viatico, sicque præsentatis regalis excellentiæ consistorio viris, taliter adorsi sunt:

« Urbis legati nos, Urbis non parvum momentum, rex optime, ad tuam a senatu populoque Romano destinati sumus excellentiam. Audi serena mente, benignis auribus, quæ tibi ab alma orbis domina deferuntur Urbe, cujus in proximo, adjuvante Deo, futurus es princeps, imperator et dominus. Pacificus si venisti, imo quia (ut arbitror) venisti, gaudeo. Orbis imperium affectas, coronam præbitura gratanter assurgo, jocanter occurro. Cur enim suum visitaturus populum non pacifice adveniret, non gloriosa munificentia respiceret, qui indebitum clericorum excussurus jugum, ipsius magna ac diutina exspectatione præstolatus est adventum? Revertantur opto pristina tempora; redeant, rogo, inclytæ Urbis privilegia: orbis Urbs sub hoc principe recipiat gubernacula; refrænetur hoc imperatore, ac ad Urbis reducatur monarchiam orbis insolentia. Tali rector Augusti sicut nomine, sic induatur et gloria.

10. « Scis quod Urbs Roma ex senatoriæ dignitatis sapientia, ac equestris ordinis virtute ac disciplina a mari usque ad mare palmites extendens, non solum ad terminos orbis dilatavit, quinetiam insulas extra orbem positas orbi adjiciens, principatus illic propagines propagavit. Non illos procellosi fluctus æquorum, non hos scopulosæ et inaccessibiles rupes Alpium tueri poterant: Romana virtus indomita cuncta perdomuit. Sed exigentibus peccatis, longe positis a nobis principibus nostris, nobili illo antiquitatis insigni (senatum loquor) ex inerti quorumdam desidia neglectui dato, dormitante prudentia, vires quoque minui necesse fuit. Assurrexit tuæ ac divæ reipublicæ profuturum gloriæ ad sacrosanctum Urbis senatum, equestremque ordinem instaurandum, quatenus hujus consiliis, illius armis, Rom. imp. tuæque personæ antiqua redeat magnificentia. Nunquid hoc placere non debebit tuæ nobilitati? Nonne etiam remunerabile judicabitur tam insigne facinus, tamque tuæ competens auctoritati?

« Audi ergo, princeps, patienter et clementer pauca de tua ac de mea justitia, prius autem de tua quam de mea; etenim ab Jove principium. Hospes eras, civem feci: advena fuisti, ex transalpinis partibus principem constitui. Quod meum jure fuit, tibi dedi. Debes itaque primo ad observandas meas bonas consuetudines, legesque antiquas mihi ab intercessoribus tuis imperatoribus idoneis instrumentis firmatas, ne Barbarorum violentur rabie, securitatem præbere; officialibus meis, a quibus tibi in Capitolio acclamandum erit, usque ad quinque millia librarum expensam dare, injuriam a republica etiam usque ad effusionem sanguinis propellere, et hæc omnia privilegiis munire sacramentique interpositione propria manu confirmare.

11. « Ad hæc rex tam superbo quam inusitato orationis tenore justa indignatione inflammatus, cursum verborum illorum de suæ reipublicæ ac imperii justitia, more Italico longa continuatione, periodorumque circuitibus sermonem productum interrupit, et cum corporis modestia, orisque venustate regalem servans animum, ex improviso non improvise respondit:

« Multa de Romanorum sapientia seu fortitudine hactenus audivimus, magis tamen de sapientia. Quare satis mirari non possumus, quod verba vestra plus arrogantiæ tumore insipida, quam sale

[1] Ot. Fri. l. 2, c. 21.

sapientiæ condita sentimus. Antiquam tuæ proponis Urbis nobilitatem, divæ tuæ reipublicæ veterem statum ad sidera sustollis. Agnosco, agnosco, ut et tui scriptoris verbis utar, fuit, fuit, quondam in hac republica virtus; quondam dico, atque o utinam! tam veraciter, quam libenter, nunc dicere possemus. Sensit Roma tua, imo et nostra, vicissitudines rerum : sola evadere non potuit æterna lege ab auctore omnium sancitam cunctis sub lunari globo degentibus sortem. Quid dicam? Clarum est, qualiter primo nobilitatis tuæ robur ab hac nostra Urbe translatum sit ad Orientis urbem regiam, et per annorum curricula ubera deliciarum tuarum Græculus esuriens suxerit. Supervenit Francus, vere nomine et re nobilis, eamque quæ adhuc in te residua fuit, ingenuitatem fortiter eripuit. Vis cognoscere antiquam tuæ Romæ gloriam, senatoriæ dignitatis gravitatem, tabernaculorum dispositionem, equestris ordinis virtutem et disciplinam, ad conflictum procedentis intemeratam ac indominatam audaciam? Nostram intuere rempublicam, penes nos cuncta hæc sunt. Ad nos simul omnia hæc cum imperio dimanarunt. Non cessit nobis nudum imperium : virtute sua amictum venit, ornamenta sua secum traxit. Penes nos sunt consules tui, penes nos est senatus tuus, penes nos est miles tuus. Proceres Francorum ipsi te consilio regere, equites Francorum ipsi tuam ferro injuriam propellere debebunt.

12. « Gloriaris me per te vocatum esse : me per te primo civem, post principem factum : quod tuum erat a te suscepisse. Quæ dictis novitas, quam ratione absona, quam veritate vacua sit, æstimationi tuæ prudentumque relinquatur arbitrio. Revolvamus modernorum imperatorum gesta, si non divi nostri principes Carolus et Otto nullius beneficio traditam, sed virtute expugnatam, Græcis seu Longobardis Urbem cum Italia eripuerint, Francorumque apposuerint terminis. Docent hæc Desiderius et Berengarius tyranni tui, in quibus gloriabaris, quibus tanquam principibus innitebaris. Eos a Francis nostris non solum subactos et captos fuisse, sed et in servitute ipsorum consenuisse, vitam finisse, vera relatione didicimus. Cineres ipsorum apud nos reconditi evidentissimum hujus rei repræsentant indicium. Sed dicis : Vocatione mea venisti. Fateor, vocatus fui. Redde causam quare vocatus fuerim. Ab hostibus pulsabaris; nec propria manu, Græcorumve mollitie liberari poteras : Francorum virtus invitatione adscita est. Implorationem potiusquam vocationem hanc dixerim. Implorasti misera felicem, debilis fortem, invalida validum, anxia securum. Eo tenore vocatus (si vocatio dicenda est) veni. Principem tuum militem meum feci, teque deinceps usque in præsentiarum in meam ditionem transfudi. Legitimus possessor sum : eripiat quis si potest, clavam de manu Herculis. Siculus, in quo confidis, forte hæc faciet? Ad priora respiciat exempla. Nondum facta est Francorum sive Teutonicorum manus invalida : Deo largiente, vitaque comite, et ipse temeritatis suæ quandoque capere poterit experimenta.

13. « Justitiam tuam quam tibi debeam, exquiris. Taceo quod principem populo, non populum principi leges præscribere oporteat. Prætermitto quod quilibet possessor possessionem suam ingressurus, nullum conditionis præjudicium pati debeat. Ratione contendamus. Proponis (ut mihi videtur) trium sacramentorum exactionem. De singulis respondeo. Dicis me debere jurare, ut leges antecessorum meorum imperatorum eorum privilegiis tibi firmatas, et bonas consuetudines tuas observem. Apponis etiam, quod patriæ usque ad periculum capitis tuitionem jurem. Ad ista duo simul respondeo : Ea quæ postulas, aut justa sunt, aut injusta. Si injusta sunt, nec tuum erit postulare, nec meum concedere : si justa, recognosco me hæc et debendo velle, et volendo debere. Quare superfluum erit voluntario debito, et debitæ voluntati sacramentum apponere. Quomodo enim tibi tuam justitiam infringerem, qui quibuslibet infimis etiam quod suum est servare cupio? Quomodo patriam et præcipue imperii mei sedem usque ad periculum capitis non defenderem, qui et ipsius terminos non sine ejusdem periculi æstimatione (quantum est in me) restaurare cogitaverim? Experta est hoc Dania, nuper subacta, Romanoque reddita orbi, et fortasse plures provinciæ, pluraque sensissent regna, si præsens negotium non impedisset.

14. « Ad tertium venio capitulum. Affirmas pro pecunia quadam juramentum præberi a mea debere persona. Proh nefas! A tuo, Roma, exigis principe, quod quilibet lixa potius petere deberet ab institore. A captivis hæc penes non exiguntur. Num in captivitate detineor? Num vinculis hostium urgeor? Nonne multo et forti stipatus milite inclytus sedeo? Cogetur princeps Romanus contra suam voluntatem cujuslibet præbitor esse, non largitor? Regaliter et magnifice hactenus mea cui libuit, et quantum decuit, et præcipue bene de me meritis dare consuevi. Sicut enim a minoribus debitum rite expetitur obsequium, sic a majoribus meritum juste rependitur beneficium. Hunc quem alibi a divis parentibus meis acceptum servavi morem, civibus cur negarem. Urbemque meo introitu lætam non facerem? sed merito non justa injuste petenti cuncta juste negantur. Hæc dicens, et non sine condigna mentis indignatione orationem terminans conticuit.

15. « Porro quibusdam ex circumstantibus inquirentibus ab his qui missi fuerant, an plura dicere vellent : paulisper deliberantes, in dolo responderunt, se prius ea quæ audierant, convicibus suis referre, et tunc demum ex consilio ad principem redire velle. Sic accepto commeatu, a curia egredientes ad Urbem cum festinatione revertuntur. Rex dolum præsentiens consulendum super hoc negotio patrem suum Rom. Pont. de-

cernit. Cui ille : Rom. plebis, fili, adhuc melius experieris versutiam. Cognosces enim in dolo eos venisse, et in dolo rediisse, sed Dei nos adjuvante clementia dicentis [1] : Comprehendam sapientes in astutia sua, prævenire eorum poterimus versutas insidias. Maturato igitur prætermittantur fortes et gnari de exercitu juvenes, qui Ecclesiam beati Petri Leoninumque occupent castrum. In præsidiis equites nostri ibi sunt, qui eos cognita voluntate nostra, statim admittent. Præterea Octavianum cardinalem presbyterum, qui de nobilissimo Romanorum descendit sanguine, fidelissimum tuum eis adjungemus. Sicque captum est. Eliguntur proxima nocte pæne usque ad mille armatorum equitum lectissimi juvenes, summoque diluculo Leoninam intrantes Urbem, Ecclesiam beati Petri, vestibulum, et gradus occupaturi observant. Redeunt ad castra nuntii, hæc læta reportantes ». Hucusque Otto [2]. In litteris ipsius Friderici ad eumdem Ottonem de rebus a se gestis hæc adjiciuntur : « Octaviano cardinale conducente, maxima pars militiæ nostræ nocte per portam parvulam juxta S. Petrum intravit, et sic monasterium S. Petri præoccupavit ». Inde Otto cætera de imperatoris coronatione summatim perstringit, quæ paulo latius in Actis ipsius Hadriani papæ ita narrantur :

16. *Post coronationem Fredericus cum papa ab Urbe recedit, invalescentibus turbis.* — « Post hæc autem versus Urbem simul procedentes, pro eo quod ab eis populus Romanus discordabat (licet munitionem beati Petri in potestate sua Pontifex detineret) placuit tamen, ut in manu valida civitatem Leoninam rex intraret. Positis igitur extemplo castris, et deliberato festinanter consilio, atque dispositis quæ ad coronationem opus erant : eadem die ante horam tertiam rex ad gradus Sancti-Petri armatorum maxima multitudine stipatus accessit : ibique depositis vestibus, quas gerebat, solemniori se habitu induit, et ad Ecclesiam beatæ Mariæ in Turri, in qua eum ante altare Pontifex exspectabat, profectus est. Et manus imponens, consuetam professionem et plenariam securitatem (secundum quod in Ordine continetur) publice exhibuit ipsi Pontifici. Relicto ibidem rege Pontifex ad altare beati Petri conscendit. Cujus vestigia rex cum processione subsequens ad altare per portas argenteas orationem intra Ecclesiam in Rota porphyretica super eumdem regem dixit primus episcopus cardinalis, alius ex episcopis dixit aliam, tertiam vero tertius episcopus dixit, et unctionem ante Confessionem beati Petri nihilominus contulit.

17. « Missaque incœpta, et Graduali post Epistolam decantato, rex ad Pontificem coronandus accessit, et præsentatis imperialibus signis, gladium, sceptrum, atque imperii coronam de manibus ejusdem papæ suscepit. Quo facto, statim tam vehemens, et fortis Teutonicorum conclamantium in vocem laudis et lætitiæ vox emissa concrepuit, ut terribile tonitruum de cælo crederetur cecidisse ». Tempus autem coronationis Friderici Otto Frisingensis ita consignat [1] : « Cum benedictione debita imperii coronam accepit anno regni sui quarto, mense Junio, XIV kalendas Julii, cunctis qui aderant acclamantibus, Deumque super tam glorioso facto glorificantibus ». Amplius his vero ipse Fridericus in Epistola ad Ottonem de rebus a se gestis hæc habet de die : « Missa celebrata ad altare sanctorum Apostolorum Petri et Pauli in honore S. Mariæ Virginis, quia sabbatum erat, benedictionem coronæ Romani imperii largiter caput nostrum effudit ». Hæc ipse. Pergunt Acta : His igitur ante horam nonam in pace et tranquillitate peractis, populus Romanus, qui clausis portis apud castrum Crescentii residebat armatus, ignorans quæ facta fuerunt, sine consilio et deliberatione majorum, ad civitatem Leoninam paulatim ascendit, et eorum qui remanserant in porticu, spoliis violenter detractis, omnes quos reperit usque ad imperatoris castra persequendo fugavit.

18. « Invalescentibus autem clamoribus, eorumdemque resonante inopinato tumultu, Teutonicorum exercitus ad arma velociter convolavit : strictis mucronibus ab utraque parte acriter dimicatur. Quid plura ? cæsi sunt multi et plurimi capti. Tandem populus ipse non sine multorum suorum jactura intra portas ipsius castri seipsum recepit. Pontifex autem sicut benignissimus pastor ac pius pater super tanto excessu valde tristis eidem populo, tanquam suo gregi debita charitate compassus est. Cujus casum relevare desiderans, pro liberatione suorum omnium apud ejusdem imperatoris clementiam diutius laboravit, et affectuosas preces instanter facere non cessavit, donec universos Urbis captivos de manibus Teutonicorum ereptos in potestatem Urbis præfecti Petri restitui fecit.

« De cætero autem imperator simul ac Pontifex exeuntes, de finibus Urbis, per campestria juxta Tiberim processerunt ad vadum de Manliano, ibique fluvium ipsum cum exercitu transeuntes, intraverunt Sabinensem comitatum, et per Farfam et castrum Depoli transitum facientes, in vigilia B. Petri pervenerunt ad pontem Lucanum, in quo nimirum loco pro tam gloriosæ solemnitatis celebritate moram facere decreverunt. Et ut Ecclesia Dei et imperium decore ampliori clarescerent, cum deliberatione statutum, ut ad laudem Dei et exultationem Christiani populi prædictus Romanus Pontifex et imperator ad missarum solemnia in illa die pariter coronati procederent. Dignum namque satis erat, ut illorum duorum principum Apostolorum solemnia, duo summi Urbis principes, cum lætitia et magno gaudio celebrarent eorum, qui suscepta a Domino potestate ligandi

[1] I. Cor. III. — [2] Apud Ott. ante l. I. de reb. gestis Frid. imp.

[1] Ot. in Frid. l. II. c. 22.

atque solvendi, portas cæli claudunt et aperiunt quibus volunt.

19. *Tiburtini sese dedentes imperatori respuuntur.* — «Tunc vero Tiburtini tanquam perfidi et contumaces a dominio et jurisdictione B. Petri se subtrahere cupientes, postposita fidelitate, quam domino papæ Hadriano, atque ejus successoribus juraverant, ad præsentiam ipsius imperatoris accedere præsumpserunt, et clavibus civitatis ei assignatis, seipsos cum civitate Tiburtina juri et dominio ejus tradiderunt. Quod factum Pontifex cum tota Romana Ecclesia nimium graviter et omnino intolerabiliter ferens, super tanta injuria B. Petro absque aliqua rationabili causa illata cum eodem imperatore conquestus est, et ut civitatem ipsam, quæ ab antiquo jure beati Petri esse dignoscitur, sibi restitueret, ipsum tanquam proprium Romanæ Ecclesiæ advocatum attentius exoravit. Augustus autem habito cum principibus suis consilio, et cognita rei veritate, illico civitatem ipsam ipsi restituit, et per litteras quæ inferius annotantur, eisdem Tiburtinis injunxit, quatenus eidem papæ, tanquam domino et patri suo fideliter obediant, et servire omnino studeant. Ita quidem, ne sicut Romanos, ita et Romanum adversus se Pontificem concitaret, in cujus manu esset principem Capuæ, ducem Apuliæ, et ipsum denique juncto fœdere regem Siciliæ commovere. Præceptio autem facta tunc Tiburtinis ita se habet :

« Fridericus Dei gratia, Romanorum imperator semper Augustus, universis civibus Tiburtinis, gratiam suam et bonam voluntatem etc.

« Universitatem vestram nosse volumus, quod ob B. Petri principis Apostolorum reverentiam, dilectissimo atque in Christo reverendissimo patri nostro Hadriano papæ civitatem dimisimus Tiburtinam, salvo tamen super omnia jure imperiali. Hujus rei gratia, omnes et singulos Tiburtinos a fidelitate, quam nuper nobis jurastis, absolvimus, attentius vobis præcipiendo mandantes, quatenus eidem venerabili papæ fideliter assistatis, devote serviatis, atque sicut domino vestro devote obedire studeatis, scientes, sicut jam dictum est, a juramento fidelitatis quod nuper fecistis vos absolutos, salvo in omnibus jure imperiali etc. » Et quidem laude dignissima. Pergunt Acta :

20. *Felices progressus Friderici imp.* — « At quoniam æstivus calor jam nimis excreverat, et maxima multitudo ipsius exercitus propter intemperiem insueti aeris, vel mortis periculum, vel exitialem infirmitatem incurrebat, communis voluntas, et instans petitio principum fuit, ut imperator ad propria (quod et factum est) sine dilatione rediret ». Hæc Acta. Otto autem conflictum inter Romanos et Germanos pluribus prosecutus est, et reliqua, quæ redeunti imperatori contigerunt in via, cum ei dimicandum fuit adversus Spoletinos, ab eodem imperatore superatos, et adversus latrones fauces Alpium obsidentes, aliaque nonnulla quæ tu, si cupis, pro arbitrio eumdem Ottonem consulas, et de his etiam Epistolam ejusdem imperatoris. Incredibile dictu, quam prospera cuncta cesserint imperatori, quousque de Romana Ecclesia bene meritus est. Nam audi ipsum in Epistola ad Ottonem ista prædicantem cum agit de reditu suo : « Inde venimus Spoletum, et quia rebellis erat, et comitem Guidonem Guerram, et cæteros nuntios nostros in captivitate tenebant, assultum ad civitatem fecimus. Mirabile et inscrutabile judicium Dei. A tertia usque ad nonam munitissimam civitatem, quæ pæne centum turres habebat, vi cepimus, igne videlicet et gladio, et infinitis spoliis acceptis, pluribus igne consumptis, funditus eam destruximus. Inde euntes versus Anconam, Palæologum nobilissimum principem Græcorum, et Maroducum socium ejus, cum cæteris nuntiis Constantinopolitanis obvios habuimus. Qui ut in Apuliam iremus, et hostem utriusque imperii Willelmum potentia virtutis nostræ conterere vellemus, infinitam pecuniam nobis dare spoponderunt. Quia vero militia nostra propter multos labores, et bella nimis attrita fuit : placuit magis principibus redire, quam in Apuliam descendere ». Sed ad res gestas Hadriani papæ revocetur oratio.

21. *Hadriano IV in Campaniam veniente, Willelmus Siciliæ rex resipiscit.* — Quænam autem fuerint anni hujus Hadriani papæ rerum gestarum reliqua, ex iisdem Actis sic accipe : « Eodem tempore, prædictus rex Siciliæ, postquam excommunicationis sententia percussus est, in contemptu cœpit haberi a suis, et cum salubria fidelium suorum consilia de satisfactione præstanda contemneret, in sua elatione et fatuitate fere solus remansit. Quippe majores ejus, comites, ac barones in majoribus Apuliæ civitatibus ubi a tanta eum perversitate revocare nullatenus potuerunt, eo relicto, nuntios suos ad domnum papam Hadrianum tanquam ad principalem dominum destinarunt, rogantes, ut ad illas partes dignaretur accedere, et terram eam quæ beati Petri juris esse dignoscitur, et personas, ac eorum bona in manu et potestate sua reciperet. Tunc Pontifex super his habito cum fratribus consilio, congregata comitum et aliorum baronium nobilium tam de Urbe quam de Campania, et aliis circumjacentibus locis decora militia, circa festum S. Michaelis mensis Septembris, descendit ad S. Germanum, ubi recepta fidelitate et homagio a Roberto principe Campano, et Andrea comite, aliisque illarum partium nobilibus, præmisit eos ante faciem suam, ut præpararent viam ei, et prava in directa facerent, et aspera in vias planas. Ipse vero post aliquot dies per castrum Mignani, et per Capuanam civitatem transitum faciens, usque ad Beneventum, Domino comite, processit, et omnes fere illarum partium barones, eorumque terras, et circumpositas civitates ad fidelitatem B. Petri et suam tanquam principalis dominus in eadem civitate recepit.

22. « Interea imperator Græcorum de thesauro

pecuniam per quemdam principem suum nomine Palæologum misit Anconam. Scripsit etiam eidem Pontifici rogans et petens ab eo, ut de civitatibus Apuliæ, quæ sitæ sunt in maritimis, tres eidem imperatori eo tenore concederet, ut ipse ad expugnandum dictum regem, et de tota Sicilia expellendum sufficientes eidem Pontifici vires tam in pecunia, quam in militibus et aliis armorum præsidiis, indeficienter conferret. Pro iis ergo, quæ contra dictum regem quotidie tractabantur, Willelmus erroris sui pœnitentia ductus, ad matris suæ sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, et domini et patris sui, ejusdem Romani Pontificis obedientiam redire cum omni humilitate disposuit. Quocirca electum Catanensis Ecclesiæ cum quibusdam de majoribus aulæ suæ ad præsentiam ipsius Pontificis accessurum usque Salernum transmisit. Quibus plenariam potestatem dedit, ut gratiam et pacem domini papæ ab eo humiliter quærerent, et satisfactionem plenariam, quæ continetur inferius, cum firma securitate ipsi præstarent.

23. « In primis petebat absolvi secundum Ecclesiæ morem ; deinde homagium et fidelitatem eidem Pontifici facere promittebat, et quod omnes quoque terræ suæ Ecclesias cum plenaria libertate restitueret ; tria castra pro illis dandis, Paludum videlicet, Montem-Fusculum, et Muronem cum pertinentiis suis, in propriam hæreditatem Ecclesiæ Romanæ daret. Romam præterea, quæ tunc adversabatur Pontifici, suis armis et pecunia eidem domino papæ subjugaret : post recuperatam domini papæ et sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ gratiam, tantum pecuniæ, quantum Græci obtulerant, largiretur. Auditis itaque Pontifex hujusmodi oblationibus, venerabilem virum Hubaldum presbyterum cardinalem tituli Sanctæ-Praxedis tunc Ostiensem episcopum dominus papa transmisit Salernum, quatenus a præfatis nuntiis inquireret, si ea quæ fuerant promissa, veritate certa innitereutur ; et quod inveniret sibi referret. Factum ita est, et redeunte episcopo cardinali, omnia quæ promissa ex parte regis fuerant, inventa vera sunt, et ad complendum parata. Bonum igitur visum est eidem Pontifici, ut tam utilis concordia, et cum tam magno honore Ecclesiæ compositio deberet admitti. Sed quia major pars fratrum alta nimis et omnino incerta sentiens, consentire nullatenus voluit, disturbatum est totum quod oblatum fuerat, et penitus refutatum ». Repugnabant enim cardinales illi qui addicti erant imperatori, et nonnisi quod ipsi placere scirent, probandum putabant : in reliquis autem se adversarios objiciebant. Quod sæpe factum ab eis in maximum Romanæ Ecclesiæ detrimentum.

24. At quamvis quæ ex Actis Hadriani papæ sunt recitata, vera omnino esse reperiantur, multa tamen in eis prætermissa esse noscuntur memoria digna. Visum est totius rei gestæ seriem petere a certo auctore hujus temporis accurate scripta, a Willelmo nimirum Tyrio archiepiscopo, in quo tamen aliqua sunt elucidatione digna ; qui res gestas sic auspicatur ab ovo : « His diebus inter dominum papam Hadrianum (de quo prædiximus,) et regem Siciliæ dominum Willelmum, domini Rogerii bonæ memoriæ filium, graves ex causis quibusdam ortæ erant inimicitiæ, et in guerram noxiam res prodierat, ita ut sententiam excommunicationis dominus papa in eum jacularetur ». Et paulo post : « Interea rex Siciliæ Beneventanam urbem, Ecclesiæ Romanæ familiare domicilium, principibus suis mandat obsidere, et urgentissimis angustiis ejus præcipit arctari habitatores. Quod verbum dominus papa moleste ferens supra modum, vicem ei æqua lance volens refundere, principes proprios contra eum nititur armare ; nec in ea parte fraudatus est desiderio suo. Nam potentissimum regni sui comitem ejusdem regis amitæ filium, Robertum videlicet de Bassavilla, cum multis aliis viris nobilibus, quibus auxilium consiliumque Romanæ Ecclesiæ perpetuo non defuturum pollicebatur, contra eum insurgere persuasit. Exules quoque quos tam ipse quam pater ejus de regno ejiciens, bonis fecerat extorres paternis, viros inclytos et armis potentes, dominum videlicet Robertum de Surrento ; principem Campanum, comitem quoque Andream de Rupe Canina, et alios multos exhortationibus suis provocaverat, ut in regnum redirent, et ad jure hæreditario sibi debitas accederent possessiones, Romanam Ecclesiam eis in perpetuum non defuturam, in verbo Pontificali spondens eis firmissime. Utrumque nihilominus, imperatorem videlicet Romanorum et Constantinop. alterum ore ad os manifeste, quia adhuc erat in Italia alterum vero per litteras, sed occulte ad occupandum Siculum regnum sollicitat ».

25. *Controversia inter Hospitalarios et patriarcham Hierosolymitanum : unde hujus accessus et ad Pontificem Romanum.* — Post hæc autem, antequam cætera prosequatur auctor, digreditur ad profectionem patriarchæ Jerosolymitani in Italiam, ad conveniendum Hadrianum Pontificem, dum in his bellicis occupationibus occupatus detineretur. Causam autem ejus profectionis fuisse narrat controversiam inter ipsum et milites Hospitalarios ratione decimarum obortam, cujus causa fuit ipsi cum suis summus Pontifex conveniendus, eo quod (ut præmisit) iidem Hospitalarii privilegio Pontificio exempti essent a juribus patriarchæ, et subjecti tantummodo Romano Pontifici, qui de ipsis et in ipsos jus diceret : « Postquam ergo », pergit Tyrius [1], « sæpe ac sæpius tam dominus patriarcha, quam reliqui Ecclesiarum prælati apud eosdem fratres sua jura reposcendo non proficiebant (ut præmisimus) ad Romani Pontificis hinc inde processum est auditorium. Assumens ergo dominus patriarcha sibi, licet longævus esset et fere centenarius, de Ecclesiarum prælatis dominum Tyren-

[1] Tyr. l. XVIII. c. 6, 7.

sem archiepiscopum, et de suffraganeis ejus dominum Fridericum Acconensem episcopum, Almaricum Sidoniensem episcopum, dominumque Balduinum Cæsariensem episcopum, dominum Renerum Sebastenum episcopum, dominum Herbertum Tiberiadensem episcopum, vernalis temporis gratia respirante, cum primum mare flatibus exagitatum hybernis, spirante Favonio, cœpit se reddere placabilius, iter aggressi, auctore Domino, Hydruntum Apuliæ urbem maritimam prospero cursu attigerunt.

26. « Interea dum pontifices Orientis una cum domino patriarcha fines attigissent Apuliæ (ut præmisimus) Constantinopolitanus imperator verbum domini papæ prosecutus, immissis de principibus suis cum infinita pecunia, consentientibus eis illarum partium proceribus, regionem violenter invaserat, ita ut postquam dominus patriarcha cum suis ab Hydrunte usque Brundusium pervenisset, domini imperatoris familia urbem prædictam, tradentibus eam civibus, jam recepisset in suam, solo præsidio civitatis, in quo pauci erant, in fidelitate domini regis perseverante. Comes quoque Robertus, de quo superius fecimus mentionem, cum iis qui partes suas tam regis odio, quam ejus gratia sequebantur, Tarentum, Barum, egregias metropoles, et omnem maritimam regionem usque ad regni terminos violenter occupaverat. Prædicti vero magni et inclyti viri, Robertus princeps Capuanus, et comes Andreas universam Campaniam, quæ vulgari appellatione dicitur Terra-Laboris, usque Salernum, et usque Neapolim, et usque S. Germanum sibi vendicaverant : eratque tota regio in tanto motu, ut nusquam securitas esset transire volentibus. Romanorum etiam imperator dominus Fridericus circa partes Anconitanas cum exercitibus suis moram faciens, tantam in legionibus, quas in Italiam introduxerat, cladem patiebatur, ut deficientibus majoribus et nobilioribus imperii principibus, vix decimus quisque superesset. Unde eos qui supererant, ad propria redire volentes, cohibere non valens, ipse quoque ad reditum licet invitus accingebatur. Multa enim supererant negotia, et maxime contra eumdem Siculum regem, quæ ejus exigebant præsentiam ». Hoc ipsum erat tempus, quo Willelmus deprecabatur quam instantissime pacem, nec audiebatur, ut dictum est superius. Pressus enim tot tantisque undique hostibus iisdemque potentibus, respirandi sibi neque dabatur locus. Quæ autem post hæc secuta sint, suo loco sequenti anno dicentur.

27. Modo autem una cum Willelmo Tyrio prosequamur res gestas a patriarcha Hierosolymitano, cum pluribus episcopis ab Hierosolymis ad Hadrianum Pontificem properante [1] : « Dominus porro patriarcha », inquit Tyrius, « cum suis consortibus itineris anxie deliberabat, qua via ad dominum papam in tanto tumultu posset accedere : undique enim prœlia, undique seditiones omnem videbantur aditum præclusisse. Ansquetinus quoque quidam regis Siciliæ cancellarius urbem obsedit Beneventanam, nuntiisque domini patriarchæ qui ad hoc missi fuerant, ut ei a prædicto cancellario ducatum implorarent, omnino negavit per partes illas transitum, quæ tamen via multo cæteris erat compendiosior. Tandemque habito quorumdam prudentum consilio, viam maritimam secutus, cum omni comitatu suo Anconam pervenit : missis inde ex latere suo quibusdam episcopis, qui dominum imperatorem Romanorum, jam, ut diximus, ad propria redeuntem, verbis ejus salutarent, et pro negotiis ejus ad dominum papam litteris obtinuerunt imperiales. Quod et factum est, licet ipse imperator urbem Senogallias, et Pisaurum jam pertransiisset pro redeundo sollicitus.

28. « At vero dominus patriarcha cum suo comitatu Romam versus iter dirigens, dominum papam a civitate Narniensi egressum, quasi fugientem prosequebatur. Tandem Romam veniens, ibique per dies aliquot facta mora, cum ei nuntiatum esset, apud urbem Ferentinum dominum papam gressum fixisse, illuc incunctanter properat, ut de negotio pro quo venerat, experiri tentaret. Dicebant quidam (nempe papæ adversarii, a quorum ipse ore pendebat) dominum papam, ut eum tædio afficeret, et gravaret sumptibus, eum studio se declinare : nam muneribus infinitis corruptus, in partem Hospitalariorum dicebatur se dedisse proclivem, qui jam ad eum multo ante prævenerant. Alii dicebant urbis Beneventanæ gratia, quæ obsidione claudebatur, ut diximus, eum tam maturato advenisse itinere. Illud tamen erat evidens, favorem suum et familiarium suorum Hospitalariis nimis indulsisse ; dominum vero patriarcham cum suis quasi adulterinos filios fastu quodam et indignatione a se repellere quasi indignos. Postquam igitur patriarcha ad prædictam urbem pervenit, obtulit se de more Apostolicis aspectibus : ubi et male receptus et pejus habitus, invitis ex plurima parte cardinalibus, certum de domini papæ mentis conceptu et habitatione (dubitatione) reportant argumentum. Ille tamen quorumdam prudentum amicorum suorum fretus consilio, totum hoc dissimulans, sicut homo severus erat, dominum papam frequentabat, diebus festis assiduus erat in consistorio, episcoporum suorum cœtu venerabiliter circumseptus : cui etiam advocatorum turba, quoties opus erat, jugis assistebat, officium adimplere parata.

29. « Data igitur utriusque partibus audientia, cum jam per multos dies utrimque inutiliter esset decertatum : videns dominus patriarcha, et per quosdam familiares amicos suos intelligens, quod non proficeret, sumpta licentia, conditionem referens deteriorem, confusione indutus et reverentia, aggressus est ad propria redire. De tanta autem cardinalium turba vix reperti sunt duo vel tres, dominus videlicet Octavianus, dominus Joannes de

[1] Tyr. l. XVIII. c. 7, 8.

S. Martino, qui ejusdem domini patriarchæ, dum esset Tyrensis archiepiscopus, archidiaconus fuerat, qui Christum sequentes, ejus ministrum in causa sua pie vellent fovere. Alii omnes abeuntes post munera, secuti sunt vias Balaam filii Bosor ». En vides, lector, quam fuerit patriarcha deceptus, qui nefarios homines, factiosos, Pontifici adversarios prædicat sanctos, reliquos vero magni nominis cardinales ex vitæ sinceritate et litteris undique conspicuos ita infamiæ nota reliquerit scriptis inustos. Sed qui boni, qui vero mali fuerint, adeo suis ipsorum factis universo Christiano orbi declamatum est, ut illi non indigeant commendatione, istis inutilis sit prorsus omnis defensio. Pergit vero Tyrius [1] : « Dominus vero papa, urgentibus eum curis domesticis, transcursa Campania, Beneventum pervenit ». Quæ autem post hæc acciderint, suo loco dicturi sumus anno sequenti.

30. *Legatio Hadriani IV ad imperatorem Orientalem cum litteris ad archiepiscopum Thessalonicensem et hujus responsis circa unitatem Ecclesiarum.* — Hoc eodem primo sui Pontificatus anno, ipso ingressu in Pontificium thronum Hadrianus papa, quod suarum partium esse sciret, universalis Ecclesiæ populum in Catholicam coagmentare concordiam, pacem et unitatem in primis omnibus insinuare : ad Græcos sæpe scissura divisos, solidæ unitati compaginandos, legatos misit ad Constantinopolitanum imperatorem Emmanuelem, quibus inter alia pro eadem sancienda firma concordia litteras dedit ad Basilium Achridenum Thessalonicensem archiepiscopum, hujus temporis in Orientali Ecclesia magni nominis virum. Has Dei beneficio hactenus conservatas, et in Orientalis juris Codice cusas, hic describendas putavimus ; sic enim se habent, hoc in Codice inscriptæ titulo [2] :

31. « Hadrianus episcopus, servus servorum Dei, venerando fratri Thessalonicensium archiepiscopo, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Ex quo per invidiam, hostem antiquum, Constantinopolitana sedes a sacrosancta Romana et Apostolica (quod sine lacrymarum inundatione vix famur) Ecclesia seipsam separavit, et hominis inimicus proprium malitiæ venenum effudit, et a matris obedientia liberi secesserunt, unitatisque locum binarius subiit; laborem multum et studium, qui nos præcesserunt beati Petri successores adhibuerunt, ut schisma de medio tolleretur, et unitati Ecclesiæ, qui se ab ea separarunt redderentur. Quamobrem et nos, qui hoc tempore Apostolicæ Sedis curam suscepimus, ut Deo placet, pro omnibus Ecclesiis, quæ sunt intra terrarum orbem constitutæ, quamvis beati Petri virtutibus par nihil habeamus, ministerio tamen fungi cogimur. Ad id credidimus attendendum, ne connumeremur (quod absit) iis, quos per prophetam Dominus reprehendit, dicens [1] : Quod ejectum est non introduxistis, quod infirmum non sanavistis, et quod periit non quæsivistis, et quod confractum non obligastis. Ideoque ad introductionem liberorum in locum Ecclesiæ et unitatis, inventionemque amissæ drachmæ properemus [2], et Apostolico præcepto incitati in eos, qui doctrinæ sermones aspernantur, ut persuasum habeamus moderari et fidelium admonitionem tempestive intempestive factam. Et illius exemplo edocti, qui erat gloriæ Dominus, et omnia in sua potestate habens [3], inclinare fecit cælos, et descendit, acceptaque servi forma [4], seipsum exinanivit, ut ovis amissa suo gregi restitueretur. Unde, frater in Christo, dilectionem tuam his litteris admonemus, ut hanc rem diligenter cures. Nam [5] una sola est Ecclesia, et una sola sanctificationis arca, in quam unumquemque fidelium e diluvio servari oportet : et circa unionem ejus modis omnibus labores : tuaque cogitet prudentia, ut Ecclesia Dei non possit divisa consistere, ut omnem animam viventem e præsentis diluvii procellis [6], intra unam arcam Ecclesiæ congregari oporteat ad beatum Petrum omnium fidelium gubernatorem.

32. « Traditum est, quonam modo sancti Patres divino Spiritu illuminati, omnium Ecclesiarum primatum sacrosanctam Romanam Ecclesiam absolute obtinere jusserint, et ad ejus sententiam omnium judicium referri præscripserint, et ad tollendam de medio divisionem, ad unionem Ecclesiæ, ad conjunctionem divisi parietis, propter Dei dilectionem, propter animæ salutem, et propter fruitionem gloriæ, quæ non marcescit, vigilanter adverte. Primum apud teipsum, deinde in aliis quatenus divina gratia largitur, da operam, ut grex cum Ecclesia uniatur, et qui seipsos Dominicas oves confitentur, ad gregem B. Petri revertantur, qui Domini jussu eorum curam suscepit [7]. Nos quidem in hoc non temporariam laudem spectamus, non prætereuntem gloriam quærimus, qui pascendi suscepimus officium (servos nos omnium Dei servorum confitemur) sed cum Dominum et magistrum nostrum, ut unum mortuum resuscitaret in corpore, profectum fuisse, et lacrymatum legimus ad sepulchrum, et dixisse [8] : Lazare, exi foras ; judicamus indignum, si Domini retineamus talentum, et quos possumus, in anima resuscitare negligamus. Quod superest, dilectos filios nostros, Balduinum et Balditzioninum, præsentes tabellarios ad dilectissimum filium nostrum Emmanuelem imperatorem Constantinopolitanum a religioso cœtu missos, dilectioni tuæ studiose commendamus, rogantes, ut per dilectionem Dei, beatique Petri et Sedis Apostolicæ, et pietatis cultum, aspectu gratioso in eorum necessitatibus consolationem adhibeas. De tua valetudine cupimus per litteras fieri certiores ».

[1] Will. Tyr. l. XVIII, c. 8. — [2] Extat in cod. Juris Orient.

[1] Ezech. XXXIV. — [2] Luc. XV. — [3] 2. Tim. IV. — [4] Psal. XVII. — [5] Phil. II. — [6] Gen. XVII. — [7] Joan. XXI. — [8] Ibid. XI.

Hactenus Hadrianus papa ad archiepiscopum Thessalonicæ.

Ad hæc autem ipse Basilius ista respondet :

33. « Legimus tuam Epistolam, sanctissime papa, ex qua perspeximus ingenii tui sublimitatem, humilitatis profunditatem, latitudinem tuæ erga Deum dilectionis et affectionis, per quam non coangustatur Apostolicum cor tuum, quin potius viscera dilatantur ad suscipiendum acquirendumque omnium Ecclesiarum Christianos. Vocem tuam agnovimus per litteras, alloquentem nos ad aures mentisque intima : audivimus loquentem ut patrem, ut pastorem, vel potius archipastorem. Nam quasi pater filios, qui a te abalienati videntur, sub paternos sinus tuos cogis, eorumque sollicitudinem habes : quasi pastor autem ut oves errantes revocas; quasi pastorum pastor, pastoralem tuam et divinitus infusam scientiam nos doces, ne greges negligamus, sed totis viribus prospiciamus ut ei quod male habet sedulo medeamur. Audivimus revocantem ad seipsum, et ad vocem tuam conversi sumus. Plane si alienos a tua sanctitate filios nos ipsos existimassemus, aut longe a pastorali cura tua separari voluissemus, nequaquam agnovissemus ut paternam vocem, neque ad pastorem receptui canentem conversi fuissemus. Nam juxta verbum Domini, nemo unquam noscet extraneorum vocem, sed potius ab ea fugiet[1].

34. « Quid igitur ad nos errantis ovis similitudo, sanctissime papa ? Quid imago amissæ drachmæ ? Nos enim e sinu tuo excidisse negamus, et filiorum appellationem, aut pastoralem curam non refugimus, ut tale convicium nobis exprobretur. Tuto autem ac firmiter Dei gratia stetimus in B. Petri confessione, et quem ille confessus est et prædicavit, confitemur et prædicamus; nihil ex Synodalibus sanctorum Patrum decretis innovantes, nec adjicientes Evangelicis et Apostolicis verbis ad unum apicem usque vel iota unum. Didicimus enim a Gentium præcone, quam gravis impendeat iis pœna, qui talia audent. Etsi enim ego, inquit [2], vel Angelus de cælo annuntiaverit vobis præter id quod accepistis, anathema esto. Hoc metuentes, vivificam et incruentam hostiam, ut qui accepit a Domino, nobis tradidit sic exhibemus, Judaicam quidem humilitatem, et legis umbram superascendentes : cum Jesu autem, et ejus discipulis in sublimis gratiæ palatium conscendentes, et panem comedentes, non afflictionis (ut lex ait [3]) sed lætitiæ, et cor revera confirmantem[4].

« Quod si ut pastores illi desipuimus (quod absit, nec tantum in nos possit malignus) de quibus Jeremias propheta lamentans ait [5] : Sacerdotes non dixerunt : Ubi est Dominus, et qui legi adhærebant nescierunt me : et pastores in me impii fuerunt. Si tales tibi videbamur, sanctissime pater : quonam pacto posses nos aliter nominare quam oves errantes, et drachmam perditam, et multorum dierum mortuum in sepulchro jacentem ? verumne eam de nobis opinionem concipias. Neque enim aliud novimus fundamentum [1], quam quod substructum est : eademque tecum prædicamus et docemus, ego, iique omnes qui ad magnam Apostolicamque sedem Constantinopolitanam pertinemus. Et unus, qui in utrisque Ecclesiis personat sermo fidei, idemque sacrificatur Agnus, qui tollit peccata mundi Christus, inter Occidentales antistites, qui sub tuum principale culmen agunt, et nos qui ab oriente sole sublimi Constantinopolitana sede sacerdotii accepimus splendorem, quamvis parva quædam offendicula in medio interjecta nos separarint, et ex uno eodemque spiritu multos fecerint. Quæ omnino tollere de medio, et velut lapides, juxta propheticum sermonem [2], e via projicere, unitatemque Ecclesiæ sine offendiculo constituere, tuæ sanctitatis erit : quæ Christi exemplo, velut e cælo, prospiciens, distantia in unum congregare vult et potest. Nos enim pauci sumus, et parvo gregi præsumus, mediocrem quidem, et ut guttam, dicendi facultatem habentes, virtutis autem nequidquam participes, etiamsi tua sanctitas contrarii persuasione decepta, maxima quædam de nobis suspicata sit ex dilectione quorumdam, qui hic peregrinati nos allocuti sunt.

35. « Tua autem integritas, undique perfecti Christi, tam sede, quam peritia, et vitæ splendore imaginem et similitudinem referens, poterit omnino dissidio causam præbentia scandala removere, et Ecclesiis unionem soliditatemque restituere. Habet autem ad hoc sanctitas tua unanimem et adjutorem potentissimum, et inter imperatores maximum ac summum pietate, qui et viribus inexpugnabilis, et prudentia excellens, et inter omnes bonos, qui unquam admirationi fuerunt, celeberrimus : cujus nutui et nos parebimus, et servi Dominicæ voluntati obsequemur ». Hucusque Basilii archiepiscopi Thessalonicæ ad Hadrianum papam responsio per Epistolam, qua se non abscissum ab Ecclesiæ Catholicæ unitate profitetur, licet quibusdam ritibus discreparet Orientalis Ecclesia ab Occidentali; secundum et illud, quod habet hujus pariter sæculi scriptor classicus Petrus abbas Cluniacensis in Epistola ad sanctum Bernardum, docetque his verbis [3] : « Testes sumus et nos temporis nostri, qui Romanam Ecclesiam et totam Latinam linguam offerre Deo salutare sacrificium azymi panis videmus, cum Græca Ecclesia et maxima Orientis pars, ac barbaræ, sed Christianæ gentes sacrificare de fermentato dicantur. Cum hoc ita sit, nec antiqui, nec moderni propter tam celebres et famosas usuum dissonantias a charitate mutua desciverunt; quia nihil quod fidem, vel charitatem læderet, in his omnibus invenerunt ».

[1] Joan. x. — [2] Gal. i. — [3] Deut. xvi. — [4] Psal. ciii. — [5] Jer. ii.

[1] I. Cor. iii — [2] Thren. iv. — [3] Petr. Clun. l. v. Ep. xv.

Hæc Petrus. Sed et audi S. Bernardum de his ita scribentem ad Eugenium : « Ego addo et de pertinacia Græcorum qui nobiscum sunt, et non sunt, juncti fide, pace divisi. Quamquam et in fide claudicaverunt a semitis rectis ». Ita quidem etiam penes doctos et Catholicæ fidei studiosos Græcorum antistites ista persuasissima fuere semper. At cum regimen Ecclesiæ Constantinopolitanæ imperiti, refractarii, nugaces, gloriæ Latinorum æmuli suscepere; ex diversitate sacrorum rituum, dogmatum quoque sacrorum diversitatem existimantes hostes implacabiles effecti, persecutionem adversus Latinos Orientem petentes odio immenso hactenus excitare non desistunt. Sed de his satis. Redeamus ad Hadrianum.

36. *Querelæ Hadriani IV de onere Pontificatus.* — Contigit autem his primordiis Pontificatus ejus ad ipsum venisse gentilem suum Joan. Anglum, patria Saresberiensem, cum idem Pontifex ærumnis pressus, cum eo sermonem habuit de gravi molestia quam subiret in administratione Pontificatus : quæ ipse Joannes digna putavit, ut perpetuitati scriptorum monimentis consecrarentur. Ait enim [1] : « Dominum Hadrianum, cujus tempora felicia faciat Deus, hujus rei testem invoco, quia Romano Pontifice nemo miserabilior est, conditione ejus nulla miserior. Et licet nihil aliud lædat, necesse est ut citissime vel solo labore deficiat. Fatetur enim in ea Sede se tantas miserias invenisse, ut facta collatione præsentium, tota præcedens amaritudo, jucunditas et vita felicissima fuerit. Spinosam dicit Cathedram Romani Pontificis, in tantum acutissimis usquequaque consertam aculeis, tantæque molis, ut robustissimos premat, terat, et comminuat humeros; coronam, et phrygium clara merito videri, quoniam ignea sunt. Se nunquam a natali solo Angliæ malle exiisse, aut in claustro beati Rufi perpetuo latuisse dicit, quam tantas (nisi quia divinæ dispensationi reluctari non audet) intrasse angustias. Dum superest, ipsum interroga, et crede experto. Hoc etiam mihi sæpissime adjecit, quod cum de gradu in gradum a claustrali clerico per omnia officia in Pontificem summum ascenderit, nihil unquam felicitatis, aut tranquillæ quietis vitæ priori adjectum est ab ascensu. Et ut verbis ejus utar (nihil enim cum præsens sum, sui gratia vult apud se absconditum esse ab oculis meis) in incude, inquit, et malleo semper dilatavit me Dominus, sed nunc oneri, quod infirmitati meæ imposuit, si placet, supponat dexteram, quoniam mihi importabile est. Nonne ergo miseria dignissimus est, qui pro tanta pugnat miseria ? Sit sane ditissimus qui eligitur, sequenti die pauper erit, et infinitis fere creditoribus tenebitur obligatus. Quid ergo erit ei, quem nulla vocat electio, sed repugnante in membris Christo, ambitio cæca, et cruenta non sine sanguine fraterno intrudit ? Hoc quidem est Romulo succedere in parricidiis, non Petro in commissi dispensatione ovilis ». Ista Joannes.

Habet hæc demum de Hadriano in fine anni hujus Chronicon Fossæ-Novæ : « Postea, venit Apostolicus cum cardinalibus VII idus Octobr. Soram, et dedicavit ibi Ecclesiam S. Mariæ ». Quæ adhuc perstat Ecclesia cathedralis.

[1] Joan. Saresb. in Policr. l. VIII. c. 23.

Anno periodi Græco-Romanæ 6648. — Anno Æræ Hispan. 1193. — Anno Hegiræ 550, inchoato die 4 Martii, Fer. 4. — Iesu Christi 1155 — Hadriani IV papæ 2. — Friderici Ænorbarbi reg. 4. imp. 1. Manuelis Comneni imp. 13.

1. *Fridericus Longobardiæ rex coronatur.* — A num. 1 ad 21. *Fridericus* Germaniæ rex *decimo quarto kal. Julii* Romæ coronatus est imperator, ut fuse narrat Baronius ex Ottone Frisingensi in Frideric. lib. 2, cap. 22, et ex Codice Ms. Biblioth. Vaticanæ. Sed cum nihil habeat de priori ejus coronatione in regem Longobardiæ hoc anno Papiæ facta, hic Annales ejus supplebimus. Otto Frisingensis citatus cap. 12 affirmat, Fridericum, cum Roncatiæ esset, duos secum consules Mediolanenses habuisse, Obertum de Otto et Gerardum Nigrum, et cap. 13, de Friderico ait : « Indignatione motus, jussis primo ut ad propria redirent consulibus, in Mediolanenses arma convertit ». Tum cap. 14, refert equitatum Friderici quingentos equites Mediolanenses vicisse, et Rosatum occupasse; Mediolanenses vero timore perculsos Gerardum consulem ad Fridericum misisse, sed « princeps hujus rei nihil pensi habens ad Ticinum usque amnem procedit ». Quare verum non est, uti jam anno

elapso diximus, Fridericum Mediolani moratum, ut ibi coronaretur. Addit Otto Frisingensis: « Facta est hæc victoria mense Decembri, Nataleque Domini celebratur », anno scilicet superiori. Postea cap. 15, ait Fridericum post Ticinum amnem trajectum, Vercellas, et inde Taurinum processisse, ac *Hastam* et *Cairam* evertisse. Dein cap. 16, 17, 18 et 19, narrat obsidionem et deprædationem Dertonæ, quæ hoc anno destructa fuit, ut legitur cap. 20, *tertia post Pascha hebdomada*, *mense Aprili*. Tum eodem capite : « Peracta victoria rex a Papiensibus ea dominica, qua *Jubilate* canitur, in Ecclesia S. Michaelis, ubi antiquum regum Longobardorum palatium fuit, coronatur », ideoque die decima mensis Aprilis præsentis anni, et quidem a Petro Toscano episcopo sanctæ Sedi immediate subdito, qui pallio a Pontificibus Romanis ornatus fuerat.

2. *Non vero superiori.* — Spelta in Historia episcoporum Papiensium refert Rescripta Pontificum Romanorum, qui a non multis annis horum episcoporum Privilegia confirmarant, ut etiam videre est apud Ughellum tom. 1 Italiæ Sacræ. Quare plane falsum est, *Fridericum* anno superiori in Ecclesia Mediolanensi Sancti-Ambrosii ab Oberto coronatum esse, et tam Sigonius lib. XII Hist. de Reg. Ital. quam Puricellus in Monument. Eccles. Ambros. aliquam veritatis speciem in fabulis a Galvanco Flamma, et auctore Chronici, cui titulus *Flos florum*, aliisque chronographis publicatis, male quæsiere.

3. *Fridericus Romæ imperator coronatur.* — Guntherus poeta Ligurinus lib. 3 et 4 utramque Friderici coronationem describit, et de ea, quæ die X mensis Aprilis Papiæ peracta, canit :

> Comiter exceptum Sancti-Michaelis ad ædem,
> Qua veterum fulgent antiqua palatia regum,
> Producunt, nitidumque caput geminante corona
> Cingitur, et sceptro decoratur dextera sacro.

Tum lib. 4 de ea, quæ hoc anno Romæ facta, et a Baronio accurate narrata, ait :

> Hos regi titulos, hoc clari nomen honoris,
> Quartus ab ingressu regnorum contulit annus,
> Plusque fere medio juvenum se mensis agebat,
> Ut quartodecimo prodiret Julius ortu,
> Postea gemmiferam læta cervice coronam,
> Ipse ferens, insedit equo, etc.

Anonymus Casinensis hoc anno de ea habet : « Exercitus regis Siciliæ cum Asclentino cancellario Campaniam ingreditur, et combussit Ceperanum, et Babucum, et loca vicina (bellum enim inter Hadrianum IV papam et Guillelmum Siciliæ regem ardebat, ut statim visuri sumus) deinde rediens, mœnia Aquini et Pontecurvi, et aliorum oppidorum dirui fecit, et omnes monachos de Ecclesia (Casinensi scilicet, quæ vox in editione Caracioli omissa, legitur in Ms, ut asserit Peregrinius in Notis ad Chronicon anonymi Casinensis pag. 132) foras expelli, exceptis duodecim. Imperator Teutonicus (sc. Fridericus) Romam venit, et clam coronatus (quia non minus ei quam Pontifici Romani adversabantur) recessit ».

4. *Bellum Neapolitanum inter papam et Guillelmum Siciliæ regem.* — A num. 21 ad 25. Agit Baronius de bello inter Hadrianum IV et Guillelmum Siciliæ regem gesto, de quo anonymus Casinensis hæc prodit : « Robertus comes Lorotelli regnum cepit invadere. Comes Richardus de Aquila cepit Suessam et Theanum. Audita morte regis Rogerii (legendum *Guillelmi*, ut omnia Mss. testante Peregrino habent. Duo hæc nomina a Caraciolo in sua hujus anonymi editione male mutata. Robertus enim de Monte, Hugo Falcandus, et Guntherus lib. 5 fidem faciunt, Guillelmum regem valde ægrotasse, et eum diem obiisse famam tulisse) comes Andreas cepit comitatum Alisæ, Robertus de Surrento cepit omnem principatum Capuæ usque Neapolim et Salernum. Hadrianus papa adiit Beneventum. Robertus comes Lorotelli cepit totam marinam, et castrum Bari diruit ». Omnes hi proceres sub Hadriano papa militabant, qui tamen cito animum despondit. Guillelmus Tyrius lib. 18, cap. 2. Eum hujus belli auctorem facit : « Exules autem, quos tam ipse (nempe Guillelmus Siciliæ rex) quam pater ejus de regno ejiciens bonis fecerat extorres paternis, viros inclytos et armis potentes, dominum videlicet Robertum de Surrento principem Campanum, (vel Capuæ) comitem quoque Andream de Rupecanina, et alios multos exhortationibus suis provocaverat (nempe Hadrianus IV) ut in regnum venirent ». Guntherus lib. 5 perperam confundit comitem Andream de Rupecanina cum domino Capuæ : « Hic comes, inquit, Andreas Capuæ » ; hic enim nihil in urbe Capuana possidebat, ejusque dominium pertinebat ad Robertum, ut tradunt anonymus Casinensis, Guillelmus Tyrius, Hugo Falcandus, et Romualdus Salernitanus citatus a Peregrinio fol. 134, et Robertus iste cognominatus de Surrento, est princeps Capuæ, qui per tot annos Rogerio regi adversatus fuerat, et cujus Falco Beneventanus fuse mentionem facit, ut recte probat Peregrinius laudatus.

5. *Robertus de Surrento in duos non distinguendus.* — Hæc Peregrinii verba : « Hic itaque Robertus in anno XXVIII, ex quo primum Capuæ princeps fuerat salutatus, nempe in an. Christi MCLV, mense Decembri, Indictione IV, ex antiquis Chartulis hæc est temporis designatio, quas omnium primus palam dedit amicus vir Michael monachus in suo sanctuario; avitum principatum tertia vice detinebat, quem in antecedente Septembri recuperarat : quamvis plerique recentiores, quorum antesignanus ac princeps extitit Thomas Fasellus in Decade posteriore rerum Sicularum lib. 7, cap. 4, hunc Robertum nuncupatum de Surrento alterum ac diversum a Roberto illo secundo statuerunt, patriaque putarunt Surrentinum ; sed hunc com-

menti virum, coacti simul sunt asserere, regi *Guillelmo* uno eodemque prorsus tempore cum duplici *Roberto* pro Campano retinendo principatu rem fuisse, quod dicto nil absurdius, nec ab antiquiorum narratione dissonantius. Veruntamen qua occasione Campanus princeps *Robertus* hanc novam acceperit denominationem, comperti nil ego vix habeam, etc. » Infra subdit : « In antiqua Chartula a superius dicto Michaele monacho relata, *Philippus* quidam præsentis principis Roberti II avunculus, idemque cognomine appellatus legitur de Surrento ; quippe qui filius fuerat *Sergii* principis Surrentini, ejusdemque Sergii filia Philippi soror, conjugio copulata principi Capuæ Jordano II, *secundum* hunc genuit *Robertum*, quod ex vetusto Diplomate descripto in Latina Historia Neapolitana pag. 515, attente idem amicus et doctus vir observavit. Noster igitur Robertus vitam ducens exulem ex ignota nunc occasione maternæ patriæ cognomen videtur usurpasse, qui cum filius fuisset Jordani II, nepos Jordani I, ac pronepos Richardi I, Campanorum principum, Normannorum jure sibi hæreditario debitum, ut Tyrius loquitur, Campani principatus, possessionem reposcebat, quod etiam affirmat Falcandus : *Robertus,* inquit, *Surrentinus a Capuanis suscipitur, et hæreditario ad se jure pertinentem occupat Capuæ principatum.* Quæ jura minime ex materno, sed ex paterno ei genere competere potuisse, est satis superque manifestum ». Hæc Peregrinius. Michael iste monachus tantopere a Peregrinio laudatus canonicus erat Ecclesiæ metropolitanæ Capuanæ, et auctor libri, cui titulus : *Sanctuarium Capuanum*, Neapoli apud Octavium Belcanum anno MDCXXX in-Quarto impressum.

6. *Belli Neapolitani aliquæ circumstantiæ.* — Aliquas hujus belli circumstantias notavit Ceccanus in Chron. « MCLV, Indict. III, hoc anno cancellarius Guillelmi regis Siciliæ cum maxima gente infra mensem Maii venit Ceperanum, et in tertio kalendas Junii crematum est. In kal. Junii in terra Sancti-Petri exivit ad montem Sancti-Joannis, et ibi III nonas Junii cremavit castrum Babuci. Postea venit Frusinonem, et cremavit Tuderiam, et sic reversi sunt. Deinde venit rex (nempe Fridericus) Romam, et coronatus est a papa Hadriano in festivitate sancti Petri, et reversus est Spoleti, et cremavit illum, et reversus est in terram suam. Et duodecimo kalendas Septembris Mariburellus cremavit arcem (Spoletanam). Postea venit Apostolicus cum cardinalibus in VII idus Octob. ad civitatem Soranam, et dedicavit ibi Ecclesiam Sanctæ-Mariæ, et dominus Apostolicus una cum principe recepit Capuam, et aliam terram ».

7. *Privilegium equitibus Hierosolymitanis a papa concessum.* — A num. 25 ad 30. Anastasius papa anno superiori *Raimundo de Podio* magistro Hospitalis Hierosolymitani, et fratribus seu equitibus ejus anno superiori rescriptum Apostolicum direxit, quo statuit, ut quascumque possessiones, quæcumque bona ad sustendandam peregrinorum et pauperum necessitatem xenodochio contigeret, vel jam concessa essent, quieta semper et integra possiderent. « Quia vero, subdit, omnia vestra sustentationibus peregrinorum et pauperum debent cedere ac per hoc nullatenus aliis usibus ea convenit applicari, constituimus, ut de laboribus quos vestris sumptibus colitis, nullus omnino clericus vel laicus decimas a vobis exigere præsumat, statuimus, ut nulli episcopo in Ecclesiis vobis subditis interdicti vel superioris excommunicationis sententiam liceat promulgare ». Concedit et aliqua alia Privilegia ibidem expressa, et jam a præcedentibus Pontificibus Romanis data confirmat. In fine legitur : « Datum Lateran. XII kal. Novemb. Indict. IV, Incarnat. Dom. anno MCLIV, Pontificatus domini Anastasii IV papæ anno secundo », sed loco *Indictione* IV, legendum *Indictione* III, mense Septembri superioris Christi anni cœpta. Referuntur eæ litteræ inter Privilegia equitum Hierosolymitanorum.

8. *Natum inde dissidium inter eosdem et clerum Hierosolymitanum.* — Guillelmus Tyrius, qui postea Tyrensis archiepiscopus fuit, et Historiam Hierosolymitanam scripsit, lib. 18, cap. 3, queritur, equites Hierosolymitanos tam Fulcherio patriarchæ, quam cæteris Ecclesiarum Orientalium prælatis, « multas tam super parochiali jure, quam super jure decimationum cœpisse inferre molestias : ante Sanctæ-Resurrectionis Ecclesiæ januas in ipsius (patriarchæ) contemptum, et contumeliam Ecclesiæ, ædificia cœperunt erigere multo sumptuosiora et sublimiora plurimum, quam illa habet Ecclesia, quæ Domini Salvatoris in Cruce dependentis pretioso dedicata est sanguine », subdit Tyrius. Quotiescumque de more patriarcha in Ecclesia ad populum loquebatur, aliquod præstabant equites impedimentum pulsantes campanas, ita ut patriarchæ vox audiri non posset : « Usque ad eam temeritatem, ausu diabolico et spiritu furoris concepto pervenerunt, ut armis correptis, tanquam in domum alicujus gregarii irrumperent in prædictam Deo amabilem Ecclesiam, et sagittas tanquam in speluncam latronum jacularentur multas : quas postmodum collectas et redactas in manipulum, ante locum Calvariæ, ubi crucifixus est Dominus, fune dependentes, et nos ipsi vidimus, ut alii viderunt infiniti ». Deinde capitibus sequentibus narrat Tyrius institutionem eorum Ordinis dicens eos sibi elegisse patronum sanctum Joannem Eleemosynarium Alexandrinum patriarcham, « cujus eleemosynas in perpetuum narrabit omnis Ecclesia sanctorum » : sed eos deinde, multiplicatis in immensum divitiis, per Ecclesiam Romanam a manu et potestate patriarchæ fuisse emancipatos. Hinc, inquit, *Fulcherius* patriarcha, variique prælati quos memorat, venerunt cum eo in Italiam ad Pontificem Romanum, ut ab eo peterent rescissionem litterarum ab Anastasio IV eisdem concessarum ; sed Hadrianus IV

qui ei successerat, nihil in eis innovare voluit.

9. *Guillelm. Tyrius equitibus Hierosolymitanis parum æquus.* — Tyrius cap. 8 subdit, quosdam dixisse Hadrianum papam *muneribus infinitis* corruptum *in partem Hospitalariorum* se dedisse proclivem, *qui jam ad eum multo ante prævenerant.* Post aliqua interposita subjungit : « De tanta autem cardinalium turba, vix reperti sunt duo vel tres, dominus scilicet Octavianus, dominus Joannes de Sancto-Martino, qui ejusdem domini patriarchæ, dum esset Tyrensis archiepiscopus, archidiaconus fuerat, qui Christum sequentes, ejus ministrum in causa sua pie vellent fovere. Alii omnes abeuntes post munera secuti sunt vias Balaham, filii Bosor ». Ex his perspicuum est *Guillelmum Tyrium* adeo fuisse adversus equites Hierosolymitanos commotum, ut ipsum Hadrianum IV Pontificem, quem constat a muneribus alienissimum, summaque integritate præditum extitisse, in crimen vocet, meliores cardinales vituperet, et nonnisi *Octavianum*, qui postea sub nomine Victoris IV antipapa fuit, et *Joannem* cardinalem de Sancto-Martino qui cum solo Guidone Cremensi, postea antipapa sub nomine Paschalis III, Octavianum elegit, laudibus ad cælum efferat : qua in re eo magis reprehensione dignus, quo hæc scripserit Victore IV antipapa demortuo, et Alexandro III tam ab Ecclesia Occidentali quam Orientali pastore universali agnito. Fides itaque *Tyrio* adversus cardinales illos, et Hierosolymitanos equites loquenti non adhibenda, explodendumque commentum, quod ipse tot viris doctis persuasit, sc. Hierosolymitanos equites, postquam divitiis abundarunt, ejurasse patronum suum *sanctum Joannem Eleemosynarium*, et *sanctum Joannem Baptistam* in ejus locum adoptasse.

10. *Profectio Hispanica Ludovici VII Franciæ regis.* — Hujus anni initio paulo postquam *Anduxarem* Mauri recuperassent, *Alphonsus imperator*, ut referunt antiqua monumenta apud Sandovalium fol. 208, Æra MCXCIII, *Metercosam*, vulgo *Pedrazza*, Hispaniæ Tarraconensis oppidum occupavit. Interim *Hyacinthus* cardinalis, sanctæ Sedis legatus, *Vallisoleti* Concilium, quod dicitur generale, id est, nationale, celebravit, ut discimus ex Charta ab infanta Sanctia, die XXV Januarii Æra MCXCIII data. Ad hæc exeunte hoc anno, et ultimis ejus diebus *Ludovicus VII*, Galliæ rex, cum Constantia uxore ad aulam imperatoris venit, ut testantur Rodericus lib. 7, cap. 9, et Lucas Tudensis, scriptores horum temporum proximi. Plerique quidem Francorum scriptores hanc professionem Hispanicam tacent, et Sandovalius de ea valde dubitat, quod Hispaniæ notarii eventus singulares in Chartis plerumque notarent, qui tamen istius non meminere. Verum non mirum si in Chronicis in Francia scriptis hujus peregrinationis nulla mentio sit, cum quæ res ultimis annis Ludovici VII regis gestas referunt, valde contracta sint, præsertimque triginta ultimis regni ejus annis. Præterea ipsemet Sandovalius hujus rei nobis probationem suppeditat; exhibet enim donationem factam ab Alphonso imp. *Morerolæ*, quæ prima in Hispania Ordinem Cisterciensem suscepit, quæque sita est in Zamorensi diœcesi ac in regione Legionis, ex qua licet Constantiam reginam; quæ anno MCLIX Ludovico VII Francorum regi nupserat, hoc anno exeunte, in Hispania fuisse. Data ea die prima mensis Januarii *Æra* MCXCIV, in eaque hæc verba leguntur : « Ego Aldefonsus imperator, felix, inclytus, triumphator ac semper invictus, totius Hispaniæ divina providentia famosissimus imperator, una cum uxore mea imperatrice domna Rica, cum filiis meis Sanctio et Ferdinando regibus, simul etiam cum filiabus meis Constantia, inclyta Francorum regina, et Sanctia nobili regina Navarræ, facio Chartam donationis, etc. » Incredibile autem Constantiam ipso nuptiarum suarum initio sine marito in Hispaniam venisse, ibique usque ad initium mensis Octobris sequentis Christi anni, ideoque plus novem mensibus, ibi mansisse. Id enim probat insignis Charta Asturicensis Ecclesiæ, ibidem a Sandovalio relata, in qua Alphonsus imperator et Rica imperatrix cum Sanctio et Ferdinando filiis nominantur, « simul cum filiabus meis », inquit Alphonsus, « scilicet Constantia inclyta Franc. regina, etiam Sanctia nobilis Navarræ regina Æra MCXCIV, VI Octob. » Interim habes in his Chartis totam Alphonsi imperatoris familiam.

11. *Suscepta orationis gratia ad S. Jacob.* — Ad hæc Robertus de Monte hujus temporis auctor hanc profectionem memorat in suo Chronico : « Ludovicus rex Francorum gratia orationis perrexit ad Sanctum-Jacobum de Gallicia, et ab imperatore Hispaniarum socero suo favorabiliter susceptus est in Hispania ». Fallitur tamen dum hæc refert ad annum MCLIV, sicut hallucinatus est in anno ejus matrimonii, ad annum MCLIII scribens : « Ludovicus rex Francorum duxit uxorem filiam Alphonsi regis Hispaniarum, quem quia principatur regulis Aragonum (nempe Raimundo Berengario Aragoniæ, et Sanctio Navarræ) imperatorem Hispaniarum appellant ». Narrant Rodericus et Lucas Tudensis Alphonsum imperatorem magnifice regem excepisse, cum usque ad Sanctum-Jacobum perduxisse, indeque redeuntem Toleti curiam celebrasse tam Christianorum quam Arabum suo imperio subjectorum. Fallitur tamen Rodericus cum reginam Franciæ *Isabellam* appellat, et Lucas Tudensis, cum ait, Ludovicum regem in Hispaniam perrexisse, ut certo sciret, an verum esset quod aliqui dixerant, *Constantiam* nempe ex vilissima concubina ortam. Hoc enim absurdum.

12. *Series patriarcharum Constantinopolitanorum.* — *Neophyto incluso* patriarchæ CP incerto anno demortuo successit *Constantinus Chliarenus*, diaconus et sacelli præfectus, et huic *Lucas Chrysobergcs*, ut patet ex serie episcoporum Byzantii, a Leunclavio edita, in qua cum anni sedis horum

patriarcharum injuria temporis deleti fuerint, scire tantum possumus *Lucam* currenti anno Pontificatum iniisse, quod colligimus ex duratione sedis patriarcharum, qui usque ad hujus sæculi finem sedere. Baronius prætermisit *Neophytum* et *Constantinum Chliarenum*, et præterea Lucæ Chrysoberges initium non bene cum anno MCXLVIII alligat; sed Onuphrius in Chron. hoc anno et sequentibus hujus sæculi horum pontificum Chronologiam exacte digessit.

HADRIANI IV ANNUS 2. — CHRISTI 1156.

1. *Hadrianus IV Beneventi obsessus pacem a Willelmo Siculo redimit, datis hinc inde Diplomatibus.* — Sequitur annus Redemptoris millesimus centesimus quinquagesimus sextus Indictione quarta, quo Hadrianus papa Beneventi obsessus una cum suis a Willelmo Siciliæ rege, ut liberare se cum suis ac civitatem posset, subire cogitur pacis conditiones indignas. Sed quæ ista præcesserint, ab hujus temporis auctore Willelmo Tyrio sic accipe [1] : « Interea rex Siciliæ dominus Willelmus audiens et crebris edoctus legationibus, quod in partibus Apuliæ comes Robertus de Bassavilla una cum Græcis regionem occupasset violenter, in Campania vero princeps Capuanus, et comes Andreas late sua diffuderint imperia; dominus quoque papa in Beneventum se receperat, unde omnibus prædictis vires et animos ministrabat : congregatis ex universa Sicilia et Calabria militaribus copiis, cum ingentibus expeditionibus in Apuliam pervenit. Ubi statim circa Brundusium, fugiente comite Roberto, primo Marte fudit Græcorum copias, et attrito penitus eorum exercitu, duces eorum captos vinculis mancipavit, gazas quoque quas intulerant valde multiplices, suis intulit tam potenter quam feliciter ærariis. Inde recepta universa regione, quæ ab eo defecerat, et populis gratia restituta, Beneventum obsidet, ubi tam dominum papam cum suis cardinalibus, quam cives universos affecit molestiis, ut et victus deficeret, et de salute redderet valde sollicitos. Ubi nuntiis intervenientibus, conditionibus occultis, reformata est pax inter eos, exclusis omnibus aliis a fœdere, qui domini papæ jussionibus tantis se laboribus immerserunt et periculis.

2. « Videntes ergo prædicti nobiles viri, quod contra spem accidisset eis, et quod dominus papa non obtenta eis domini regis gratia, pacem sibi et Romanæ Ecclesiæ, ipsis exclusis, fecerat, solliciti; anxii pro se cœperunt disquirere, quonam modo possent sanos et incolumes extra regnum se facere. Comes itaque Robertus et Andreas, cum quibusdam aliis nobilibus viris in Longobardiam properantes ad dominum imperatorem se contulerunt [1]. Princeps vero Capuanus cæteris infelicior, dum Garilianum navigio transire parat, a suis vectoribus, cum suos jamjam transituros exspectaret, captus est, et regis fidelibus traditus in Siciliam deductus est, ubi continuo carcere, et cæcitate violenter inducta, miserabiliter vitam finivit ». Hucusque Tyrius. At quomodo potuit Hadrianus liberasse alios, qui nec seipsum, nec suos liberare potuit, nisi conditionibus indignis valde susceptis, quas nullus hactenus Pontifex a quibusvis implacabilibus Romanæ Ecclesiæ hostibus suscepisset tanta jactura Ecclesiasticæ libertatis ?

3. Quomodo autem et per quos S. R. E. cardinales ista tractata sint, petendum est ex ejusdem Hadriani Pontificis vitæ Actis, in quibus ista scripta leguntur :

« Prædictus dominus Hadrianus venerabiles viros, Hubaldum tituli S. Praxedis, item Julium tituli S. Marcelli, et Rolandum tituli S. Marci, Sedis Apostolicæ cancellarium, presbyteros cardinales ad regem direxit, quatenus ex parte beati Petri eumdem commonerent, ut ab ejus offensis omnino cessaret, de illatis damnis satisfaceret, et jura matris suæ sacrosanctæ Ecclesiæ Romanæ ipsi pacifice conservaret. Quibus benigne susceptis atque tractatis, post mutuam collocutionem, et diversorum altercationem capitulorum, rex ipse cum eodem papa, eis mediantibus, concordavit. Et veniens rex ipse ad Ecclesiam Saucti-Marciani juxta Bene-

[1] Tyr. l. XVIII. c. 8.

[1] Id. etiam Ligur. l. I. c. 4.

ventum positam, ad pedes ejusdem Pontificis humiliter se prostravit, et ligium homagium, et fidelitatem coram circumstantium maxima episcoporum cardinalium, comitum, baronum et aliorum multitudine, Ottone Frangipane juramentum pro eo interponente, ipsi fecit. Recepto itaque dicto rege ad pacis osculum, collatis magnis muneribus ex auro et argento et sericis pannis Pontifici, ejusque fratribus, et toti ejus curiæ, ab invicem læti et cum gaudio discesserunt ». Hucusque de his Acta. At de his omnibus, quæ cum Hadriano papa a rege Siciliæ Willelmo per vim et metum transacta sunt, extant Diplomata tum regis, tum etiam ipsius Hadriani Pontificis, ex duobus exemplaribus petita, altero Vaticanæ Bibliothecæ [1], altero Basilicæ Sancti-Petri scripto Codice, quorum habita collatione, hic tibi ipsum regium Diploma, quod integrum perseverat, primo loco posuimus; sic enim se habet :

4. « IN NOMINE DEI ÆTERNI et Salvatoris nostri JESU Christi. Amen.

« Domino Hadriano, Dei gratia sanctæ Romanæ Ecclesiæ summo Pontifici, charissimo domino, et patri nostro reverendo, ejusque successoribus Willelmus eadem gratia rex Siciliæ, ducatus Apuliæ, et principatus Capuæ.

« Nostræ semper consuetudinis extitit, animum nostrum in triumphis et maximis humiliare successibus, et tunc nos attentius ad omnipotentis Dei obsequium et cultum mansuetudinis exponere, cum ad majorem prosperitatem et gloriam nos vidimus pervenire: tales in tranquillis et prosperis rebus erga nostri Redemptoris obsequium inveniri volentes, ut perceptorum a rege omnium regum beneficiorum non appareamus ingrati, et majores successus atque victorias de brachio virtutis Dei jugiter sperare possimus. Hujus quidem nostræ consuetudinis consideratione inducti, cæsis et comprehensis in manu bellica ad laudem et gloriam nominis Dei Græcis et Barbaris nationibus, quæ regnum nostrum nulla earum vi, sed proditorum nostrorum dolositate intraverant, de victis et fugatis de finibus regni nostri turbatoribus pacis, et proditoribus nostris humiliandos nos sub omnipotenti manu Dei decrevimus et ad cultum humilitatis propenisus intendendum.

5. « Discordiis igitur illis quæ inter Romanam Ecclesiam fuerant agitatæ, finem congruum imponere cupientes, cum appropinquavissemus civitati Beneventi, et inimici nostri ante faciem indignationis nostræ fugissent, venerabiles cardinales vestros Hubaldum tituli S. Praxedis, et Julium tituli S. Marcelli presbyteros cardinales, et cum eis Rolandum tituli S. Marci presbyterum cardinalem, et cancellarium vestrum, quos ad nostram præsentiam direxistis, eo quo decuit honore suscepimus, et desiderium ac monita vestra de bono pacis ex ore ipsorum libenti animo audientes, ipsis et Maione magno ammirato ammiratorum dilecto fideli et familiari nostro, et Hugone Panormitano, et Romualdo Salernitano, venerabilibus archiepiscopis, et Willelmo Calano episcopo, et Marino Cavensi abbate fidelibus nostris mediantibus, in hunc vobiscum per eos pacis devenimus concordiæque tenorem ; videlicet ut de capitulis illis, de quibus inter majestatem vestram et nos controversia vertebatur, quod subscriptum est, observetur.

« De appellationibus quidem ita. Si aliquis clericus in Apulia, et Calabria, et aliis terris quæ Apuliæ sunt affines, adversus alium clericum de causis Ecclesiasticis querelam habuerit, et a capitulo, aut episcopo, vel archiepiscopo suo, seu alia Ecclesiastica persona suæ provinciæ non poterit emendari : libere tunc, si voluerit, ad Ecclesiam Romanam appellet. Translationes in Ecclesiis fient, si necessitas, aut utilitas Ecclesiæ aliquem de una Ecclesia ad aliam vocaverit, et vos aut vestri successores concedere volueritis. Consecrationes et visitationes libere Romana Ecclesia faciet Apuliæ, vel Calabriæ civitatum, ut voluerit, aut illarum partium quæ Apuliæ sunt affines, civitatibus illis exceptis, in quibus persona nostra, vel nostrorum hæredum in illo tempore fuerit, remoto malo ingenio, nisi cum voluntate nostra nostrorumque hæredum. In Apulia et Calabria, et partibus illis quæ Apuliæ sunt affines, Romana Ecclesia libere legationes habebit. Illi tamen, qui ad hoc a Romana Ecclesia fuerint delegati, possessiones Ecclesiæ non devastent. In Sicilia quoque Romana Ecclesia consecrationes et visitationes habeat, et si de Sicilia personas aliquas Ecclesiastici ordinis vocaverit, magnificentia nostra, nostrorumque hæredum pro Christianitate facienda, vel pro suscipienda corona, remoto malo ingenio, retinebit quas providerit retinendas. Cætera quoque ibidem habebit Romana Ecclesia, quæ habet in aliis partibus regni nostri, excepta appellatione et legatione, quæ nisi ad petitionem nostram et hæredum nostrorum ibi non fient. De Ecclesiis et monasteriis terræ nostræ, de quibus Romanæ Ecclesiæ quæstio mota fuit, sic fiat : vos quidem et vestri successores in eis habebitis eas, quæ in cæteris Ecclesiis, quæ sub nostra potestate consistunt, solitæ sunt accipi consecrationes et benedictiones a Romana Ecclesia ; et debitos insuper, et statutos ei census exsolvent. De electionibus quidem ita fiat. Clerici conveniant in personam idoneam, et illud inter se secretum habebunt, donec personam illam excellentiæ nostræ pronuntient, et postquam persona celsitudini nostræ fuerit designata, si persona illa de proditoribus, aut inimicis nostris vel hæredum nostrorum non fuerit, aut magnificentiæ nostræ non extiterit odiosa, vel alia in ea causa non fuerit, pro qua non debemus assentire, assensum præstabimus.

6. « Profecto vos nobis, et Rogerio duci filio nostro, et hæredibus nostris, qui in regnum pro voluntaria ordinatione nostra successerint, concedetis regnum Siciliæ, ducatum Apuliæ, principatum

[1] Collat. Pla. l. 1. fol. 2.

Capuæ, cum omnibus pertinentiis suis, Neapolim, Salernum, et Malphiam cum pertinentiis suis, marchiam, et alia quæ ultra Marsicam debemus habere, et reliqua tenimenta quæ tenemus, a prædecessoribus nostris hominibus sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ jure detenta, et contra omnes homines adjuvabitis honorifice manutenere. Pro quibus omnibus vobis vestrisque successoribus, et S. R. E. fidelitatem juravimus, et vobis ligium homagium fecimus, sicut continetur in duobus similibus capitularibus, quorum alterum penes vestram majestatem sigillo nostro aureo, alterum vero sigillo vestro signatum penes nos habetur. Et censum sexcentorum schifatorum de Apulia et Calabria, quingentorum vero de marchia, vel æquivalens in auro vel argento nos ac nostros hæredes Romanæ Ecclesiæ statuimus annis singulis soluturos, nisi forte impedimentum aliquod intercesserit, quo cessante census ex integro persolvetur. Omnia vero prædicta, quæ nobis concessistis, sicut nobis, ita etiam et hæredibus nostris concedetis, quos pro voluntaria ordinatione nostra statuerimus, qui sicut nos, vobis vestrisque successoribus et Ecclesiæ Romanæ fidelitatem facere, et quæ præscripta sunt voluerint observare. Ut autem quæ supra dicta sunt, tam vestro quam vestrorum successorum tempore obtineant perpetuam firmitatem, nec nostris, aut nostrorum hæredum temporibus alicujus valeant præsumptione turbari : præsens scriptum per manum Matthæi nostri notarii scribi, ac Bulla Aurea nostro typario impressa insigniri, ac nostro signaculo decorari jussimus. Datum ante Beneventum per manus Maionis magni ammirati ammiratorum, anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo quinquagesimo sexto, mense Junii, quartæ Indictionis, anno vero regni domini Willelmi, Dei gratia magnifici et gloriosissimi regis Siciliæ. ducatus Apuliæ, et principatus Capuæ sexto feliciter. Amen [1].

Confirmavit ista suo Diplomate Hadrianus papa obsessus, ut vidimus, necessitate compulsus : quod sicut invenimus abbreviatum in multis, ita describemus ex Codice Basilicæ S. Petri in Vaticano verbis istis :

« Hadrianus episcopus, servus servorum Dei, charissimo in Christo filio Willelmo illustri et glorioso Siciliæ regi, ejusque hæredibus, quos pro voluntaria ordinatione sua statuerit in regnum, in perpetuum.

7. « Licet ex injuncto nobis a Deo Apostolatus officio universos Christi fideles paternæ charitatis brachiis debeamus amplecti, atque ad pacem eos et concordiam invitare : reges tamen et sublimiores quasque personas tanto amplius diligere et honorare debemus, atque de bono pacis eos tanto studiosius commonere, quanto Ecclesiæ Dei, et fidelibus Christianis major inde fructus spiritualiter ac temporaliter dignoscitur provenire. Constat, charissime in Christo fili Willelme, gloriose Siciliæ rex, te inter reges et celsiores personas sæculi eximiis operibus, potentia opibusque clarere, ita ut ex vigore justitiæ, quam in terra sub tua ditione constituta conservas, ex securitate pacis, qua omnes per eamdem constituti lætantur, et ex terrore quem inimicis Christiani nominis per opera magnifica incussisti, usque ad extremos angulos fama tui nominis et gloria protendatur. Quod siquidem nos, dilectissime in Christo fili Willelme eximie, diligentius attendentes, et inspicientes pariter, quantæ utilitates Romanæ Ecclesiæ valeant provenire, si celsitudo tua per firmam pacem ei et concordiam conjungatur, dum in civitate Beneventana securi et liberi cum fratribus nostris essemus, ad pacem tecum habendam diligenti studio decrevimus intendere. Misimus ergo ad excellentiam tuam quosdam fratrum nostrorum, scilicet ut supra, et proposuimus per eos nostrum de bono pacis et concordia desiderium, et invitavimus attentius, et monuimus excellentiam tuam ad pacem. Et illius inspirante virtute, qui ad cœlum iturus discipulis suis ait [1] : Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis : talem animum tuum invenimus, qualem filii pacis et Catholici principis decuit inveniri. Et mediantibus præfatis filiis nostris, etc. » ut supra. « In hanc formam pacis libera et spontanea voluntate nostra devenimus, ut videlicet de capitulis illis, de quibus inter nos et excellentiam tuam controversia est, per omnia, etc. » ut supra in proxime scripta regis est conclusione. Pergit : « Ut autem quæ supra diximus, tam nostro quam successorum nostrorum tempore perpetuam obtineant firmitatem, et nec tuis, nec tuorum hæredum temporibus alicujus valeant præsumptione turbari, nos ea de communi consilio et voluntate fratrum nostrorum auctoritate Apostolica confirmamus, et valitura in perpetuum præsentis scripti pagina communimus, et tam a nobis, quam a nostris successoribus perpetuis temporibus statuimus observanda. Nulli ergo omnino liceat hanc paginam nostræ concessionis et confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare voluerit, omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus indignationem incurrat. Amen, amen, amen ». Datum eadem die qua et superior. Ita in scripto Codice. Verum illud scito, coactum fuisse iis scriptis profiteri Hadrianum se esse securum et liberum, cum ista promitteret, ne actus ex eo infirmari posset : tamen obsessum Beneventi (ut patet ex Tyrio, et aliis ejus temporis scriptoribus) liquet fecisse necessitate coactum, ob idque nullius ponderis esse potuisse ; cum alioqui renuntiare juribus Pontificiis, nempe appellationibus deferendis, nec posse ipsos Pontifices, Nicolaus papa Primus affirmet.

8. At ista omnia, quæ contra Ecclesiasticam

[1] Ex quo a patre Rogerio coronatus cœpit regnare cum eo.

[1] Joan. XIV.

libertatem, urgente necessitate, per vim et metum extorta sunt ab Hadriano Romano Pontifice per Willelmum, cognomento Malum, Siciliæ regem : sub Innocentio papa Tertio novis pactis, honestioribus conditionibus interpositis, sunt penitus cassata atque prorsus abolita, ipsa vero libertas Ecclesiastica suo robore integrata, atque in pristinum restituta, ut suo loco pluribus dicturi sumus.

Cæterum satis manifesto fuit postea declaratum experimento, male a regibus consuli rebus regni cum Ecclesiæ detrimento. Siquidem florentissimum regnum Siciliæ in illud fuit extremum discrimen inductum, ut defecerint hoc eodem sæculo regni successores virilis sexus ex Northmannis, et transierit ad Suevos. Sic, sic Deus vindex peccatorum patris in filios usque in tertiam et quartam generationem : in ipsa prima generatione, nempe in filio successore execrandum ultus est scelus, ut in ipso defecerit regnum gentis Northmannorum, et transierit ad eos, qui Northmannorum excidia ante omnia procurarint. Sed nec ipsum sceleris auctorem Willelmum dira dirum vindicta præteriit, cum tot in eum excitarit immanes tyrannos, ut uno sublato, alter non deficeret priore scelestior, imo plures et nequiores oborirentur, quorum insidiis caperetur, atque in carcerem truderetur, filio primogenito ipsius Rogerio conclamato ab ipsis rege, quem ipse pater jam liberatus a plebe necarit, ut sic ipse regnare posset; indueréque rursum purpuram non murice, sed filii sanguine tinctam. Sed et sceleris architectus Maio ammiratus superius nominatus, cæde crudelissima periit. Hæc omnia a fidelissimo teste, qui aderat, quam exactissime scripta habes, Hugone Falcando, qui cuncta hæc scripto volumine est prosecutus. Sic, sic, inquam, suo ipsius exemplo Willelmus sancitam reliquit posteris disciplinam, maximum parare sibi damnum, qui servitutis Ecclesiæ mercimonio libertatem regni deteriorem omni servitute requirat.

9. Displicuit mirum in modum ista Romani Pontificis cum Siciliæ rege concordia imperatori, quod scilicet ea pace nactus videretur esse præsidium, ad quod confugeret, cum quid molestum in eum universamque Romanam Ecclesiam idem statueret imperator, qui eum ipsius regis carentem protectione posset habere subjectum. Itidem et cardinales partibus studentes imperatoris idipsum postea publicis litteris istis sunt professi, quas recitat Radevicus his verbis [2] :

« Ex quo contra honorem Ecclesiæ Dei et imperii amicitia inter dominum papam Hadrianum et Willelmum Siculum apud Beneventum facta est, dissensio et discordia non modica inter cardinales S. R. E. non sine causa oborta est : nobis scilicet, qui honorem et dignitatem sanctæ Dei Ecclesiæ et imperii nullatenus diminui volebamus, amicitiæ, quæ facta fuerat in detrimentum Ecclesiæ et imperii, nequaquam consentientibus; aliis vero, qui pecunia et multis promissionibus obcæcati jam dicto Siculo tenebantur adstricti, conventionem ipsam taliter, ut diximus, fabricatam nequiter defendentibus, et quamplures in partem sui erroris attrahentibus, nostro conatui et voluntati totis nisibus pertinaciter resistentibus. Proinde procedente tempore cum jam fama ferret imperatorem Italiam intrasse, et plurimam ejus partem suæ potestati subjugasse, prædicti fratres Siculo adstricti dominum papam sollicitare et circumvenire omni sagacitate cœperunt, qualiter aliqua occasione assumpta, dominus imperator et omnes sequaces ejus excommunicationi subderentur, et nos ad id faciendum una cum eis juramento astringeremur. Nos autem e contra diximus, potius Siculum excommunicandum, qui omnia jura Ecclesiæ tam spiritualia, quam temporalia violenter abstulerat, quam imperatorem, qui Ecclesiæ Romanæ et imperii jura fideliter laborabat recuperare, et Ecclesiam de servitute ad libertatem reducere etc. » At quam egregie mentiti sint isti, sæpius postea significaverunt eventa, cum nihil magis in animo firmum idem imperator haberet, quam Romanam Ecclesiam suæ ipsius et successorum suorum subjicere servituti, omnique libertate nudare.

Displicuit, inquam, imperatori liberum habere sacrorum canonum vindicem Romanum Pontificem, quem et timeret passurum fore censorem transgressionum suarum, quæ adeo erant enormes, ut absque scandalo totius Christiani orbis non possent omitti sine vindicta inferenda ab Apostolica Sede.

10. *Friderici imperatoris divortium.* — « Hoc ipso anno », habet Dodechinus in Chronico, « Fridericus imperator Agnetem principis Burgundiæ filiam uxorem duxit, repudiata priori legitima uxore apud Constantiam. Unde in Ecclesia gravissimum exortum est schisma ». Hæc ipse. Divortium autem factum fuisse per legatos Apostolicæ Sedis, tradunt Otto Frisingensis, necnon Gunterus Ligurinus : causam autem intercessisse jus consanguinitatis, quo impediretur ejusmodi contrahi matrimonium. Uxorem vero quam duxit, non Agnetam, sed Beatricem fuisse dictam, iidem auctores affirmant, qui aderant. Celebratas autem fuisse nuptias hoc anno post Pentecosten, idem qui supra Otto testatur [1]. Sed redeamus ad Hadrianum, de quo hæc Acta :

11. *Hadriani IV reditus in Urbem, et ejus collatio cum Joanne Saresberiensi de Romana curia reformanda.* — « Egrediens benignissimus papa de civitate Beneventana, et de finibus Samnii, versus Urbem Romam iter direxit. Transiens vero per Montem-Cassinum, et per Marsicana montana, venit in civitatem Narniam. Et quoniam civitatem Urbevetanam, quæ per longissima ultro tempora

[1] Exod. XX. — [2] Radev. l. II. c. 52.

[1] Ott. de reb. Frid. l. II. c. 29.

se a jurisdictione beati Petri subtraxerat, cum multa diligentia et studio nuper acquisiverat, et dominio Ecclesiæ subjecerat, bonum sibi et fratribus suis visum est, ut ad civitatem ipsam accederet, et sua eam præsentia honoraret : nam usque ad ejus tempora, sicut ab omnibus dicebatur, nunquam Romanum Pontificem eam civitatem intrasse, vel aliquam in ea temporalem potestatem exercuisse constabat. Eapropter clerus et populus, et milites ejus loci majori desiderio et ampliori veneratione ipsum Pontificem receperunt, et bonis omnibus plusquam poterant honorarunt. Ipse vero aliquandiu ibi moram faciens, majores et minores tanquam beati Petri familiam affectuose honorabat, et in eorum gratulabatur aspectu. Appropinquante igitur hiemis tempore, ad amœnum et populosum Viterbii castrum descendit, et exinde ad Urbem et Lateranense consistorium cum gloria et honore debito remeavit ». Hucusque Acta, anni hujus periodum claudentia. Additur his ex Chronico Fossæ-Novæ, hoc anno Soram civitatem fuisse prædæ datam atque combustam a militibus regis Willelmi ob necem Simonis, qui eidem præerat nomine regis : cives autem salvos factos in arce natura loci munitissima, super montem posita, dicta Sorella, quæ diu obsessa licet, capi tamen non potuit. Hæc autem facta ponuntur ante reditum Hadriani Pontificis in Urbem.

12. Hoc eodem anno, dum in partibus Beneventanis moraretur Hadrianus papa, invisit eum Joannes Saresberiensis ejus gentilis, de quo dictum est anno superiori, vir doctrina et probitate notissimus (fuit iste a secretis S. Thomæ archiepiscopo Cantuariensi illustri martyri) atque cum eo magna animi libertate sermonem miscuit. Quem idem ipse in Policratico suo scriptum reliquit, nosque hic reddere non erit incongruum, ut intelligatur, S. R. E. multorum semper subjectam fuisse calumniis, cum tamen nunquam ipsi defuerint, quæ essent recte intuentibus laude dignissima ; ut horum exemplo possumus intelligere [1] :

« Memini me, inquit, causa visitandi dominum Hadrianum Pontificem Quartum, qui me in ulteriorem familiaritatem admiserat, profectum in Apuliam. Mansique cum eo Beneventi ferme tres menses. Cum itaque, ut fieri solet inter amicos, sæpe plurimis conferremus, et ipse quid de se et Ecclesia Romana sentirent homines, a me familiarius et diligentius quæreret : ego apud eum usus spiritus libertate, mala, quæ in diversis provinciis audieram, patenter exposui. Sicut enim dicebatur a multis, Romana Ecclesia, quæ mater omnium Ecclesiarum est, se non tam matrem exhibet aliis, quam novercam. Sedent in ea Scribæ et Pharisæi, ponentes onera importabilia in humeris hominum, quæ digito non contingunt. Dominantur in clero, nec forma fiunt gregi, qui recto calle pergit ad vitam : pretiosam supellectilem congerunt, auro et argento onerant mensas, sibi etiam ab avaritia nimis parci. Nam pauper aut nullus, aut rarus admittitur, quem interdum non tam Christus quam vana gloria introducit. Concutiunt Ecclesias, lites excitant, collidunt clerum et populum, laboribus et miseriis afflictorum nequaquam compatiuntur, Ecclesiarum lætantur spoliis, et quæstum omnem reputant pietatem : justitiam non tam veritati quam pretio reddunt; omnia namque cum pretio hodie, sed nec cras aliquid sine pretio obtinebis. Nocent sæpius, et in eo dæmones imitantur, quod tunc prodesse putantur, cum nocere desistunt, exceptis paucis, qui nomen et officium pastoris implent. Sed et ipse Romanus Pontifex omnibus gravis et fere intolerabilis est.

13. « Præterea omnes arguunt, quod ruentibus et collabentibus Ecclesiis, quas patrum construxit devotio, altaribus quoque incultis, palatia exstruit, et ipse non modo purpuratus, sed deauratus incedit. Palatia splendent sacerdotum, et in manibus eorum Christi sordidatur Ecclesia. Provinciarum diripiunt spolia, ac si thesauros Crœsi studeant reparare. Sed recte cum eis agit Altissimus, quoniam et ipsi aliis, et sæpe vilissimis hominibus dati sunt in direptionem. Et ut opinor, dum sic in invio erraverint, numquam deerit eis flagellum Domini. Os siquidem Domini locutum est [1] : Quia quo judicio judicaverint judicabuntur, et sua mensura remetietur eis. Antiquus dierum mentiri non novit. Hæc, inquam, pater, loquitur populus, quandoquidem vis ut illius tibi sententias proferam.

« Et tu, inquit, quid sentis ? Angustiæ, inquam, sunt undique. Vereor enim ne mendacii, vel adulationis contraham notam, si solus populo contradixero. Sin autem reatum vereor majestatis, ne tanquam qui os meum in cælum posuerim, crucem videar meruisse. Verumtamen quia Guido Clemens, Sanctæ-Potentianæ presbyter cardinalis, populo testimonium perhibet, ei usquequaque contradicere non præsumo. Asserit enim in Romana Ecclesia quamdam duplicitatis esse radicem, et fomentum avaritiæ, quæ caput et radix est omnium malorum. Neque id quidem in angulo, sed confidentibus fratribus, S. Eugenio præsidente, quando adversus innocentiam meam Ferentini gratis excanduerant, hoc publice protestatus est. Unum tamen audacter conscientia teste profiteor, quia nusquam honestiores clericos vidi, quam in Ecclesia Romana, aut qui magis avaritiam detestentur. Quis Bernardi Redonensis, SS. Cosmæ et Damiani diaconi cardinalis, continentiam contemptumque pecuniæ non miretur? Nondum natus est a quo munus acceperit. Quod tamen a communione fratrum sinceriore jure proveniebat, interdum accipere persuasus est. Quis non stupeat episcopum Prænestinum qui scrupulum conscientiæ metuens, et a participatione bonorum communium abstinebat ? Plurium tanta modestia, tanta

[1] Policr. l. VI. c. 24.

[1] Matth. VII.

gravitas est, ut Fabricio non inveniantur inferiores, quem agnita salutis via, modis omnibus antecedunt ». At licet bonus Christi odor in Ecclesia nunquam desit : *Muscæ tamen morientes perdunt odorem unguenti*[1]. Sed pergit : « Quia ergo instas, urges, præcipis, cum certum sit, quod Spiritui sancto mentiri non licet, fateor, quia quod præcipis, faciendum est, etsi non sitis omnibus operibus imitandi. Nam qui a doctrina vestra dissentit, aut hæreticus, aut schismaticus est. Sed Deo propitio, sunt qui non omnium vestrum opera imitentur. Paucorum ergo labes sinceris maculam, et universali Ecclesiæ ingerit. Et in ea opinione frequentius moriuntur, ne totam corrumpant Ecclesiam. Sed et boni rapiuntur interdum, ne malitia immutentur, et quia Roma corrupta apud Deum his reperitur indigna.

14. « Tu ergo quia id habes officii, quære et insere humiles, vanæ gloriæ et pecuniæ contemptores. Sed timeo ne, dum pergis quærere quæ vis, ab imprudente amico audias quæ non vis. Quid est, pater, quod aliorum discutis vitam, et teipsum minime perscrutaris? omnes applaudunt tibi, pater omnium vocaris et dominus, et capiti tuo infunditur omne oleum peccatoris. Si ergo pater es, quare a filiis munera et retributiones exspectas? Si dominus, quare Romanis tuis timorem non incutis, et temeritate repressa, eos ad fidem non revocas? At Urbem vis Ecclesiæ tuis muneribus conservare. Numquid eam sic Silvester muneribus acquisivit? In invio pater es, et non in via. Eisdem est conservanda muneribus, quibus et acquisita. Quod gratis accepisti, gratis dato. Justitia regina virtutum est, et erubescit quovis pretio permutari. Si gratiosa futura est, sit gratuita. Nequaquam prostituatur ad pretium, quæ corrumpi non potest. Integra est, et semper incorrupta. Dum premis alios, et tu gravius opprimeris.

« Risit Pontifex, et tantæ congratulatus est libertati; præcipiens, ut quotiens sinistrum aliquid de ipso meis auribus insonaret, hoc ei sine mora nuntiarem. Et cum plurima nunc pro se, nunc contra se respondisset, apologum hujusmodi mihi proposuit; ait ergo : Accidit ut adversus stomachum membra omnia totius corporis conspirarent, tanquam adversus eum qui voracitate sua labores omnium exhauriret. Non satiatur oculus visu, nec auris auditu, laboribus insistunt manus, pedes ab itinere callum induunt, ipsaque lingua utiliter sermonem et silentium moderatur. Omnia denique membra publicis invigilant commodis, et in tanta sollicitudine omnium et labore, solus quiescit venter et cum omnia parata fuerint, quæ labor multiplex acquisivit solus omnia devorat et consumit. Quid multa? Condixerunt ut a laboribus abstinerent, et gravi inedia conficerent illum inertem et publicum hostem. Exacta est sic una dies, secuta est altera tædiosior, tertia adeo perniciosa fuit, ut fere omnibus defectum indiceret. Urgente itaque necessitate, fratres iterum in unum convenerunt, acturi de salute sua, et hostis publici statu. Cum vero omnes assisterent, oculi languerunt, pes molem corporis non erexit, torpebant brachia, sed et ipsa lingua iners, et deficienti palato sociata, causam communem exponere non præsumpsit. Ad cordis ergo consilium omnia redierunt, ibique habita deliberatione ratio patefecit, quoniam hæc mala ingerebat, qui ante denuntiatus fuerat publicus hostis. Ex quo enim ei tributa subtracta sunt, et ipse quasi publicus dispensator omnibus alimenta subduxit. Et quia nemo potest sine stipendiis militare, cum stipendia non procedunt, debilitatur et frangitur miles. Sed nec in dispensatorem poterat culpa refundi, qui quod non acceperat, minime potuerit aliis erogare; longeque tutius esse, ut ei quod distribuat, ministretur, quam illo evacuato, omnia membra esuriant : factumque est ita. Suadente ratione impletus est venter, refocillata membra, et pax omnium reformata. Absolutus est itaque stomachus, qui licet vorax sit, et avidus alieni, non sibi tamen petit, sed aliis, quæ eo exinanito nequeunt sustentari.

15. « Tale est, inquit, frater, si recte attendas, in corpore reipublicæ, ubi licet plurimum appetat magistratus, non tam sibi quam aliis coacervat. Si enim exinanitus fuerit, nihil est quod membris valeat impartiri. Nam stomachi in corpore, et principis in republica idem officium est etc. » Hæc ob collectionem decimarum, quas in omnibus provinciis Romani Pontifices colligere solerent, loco quarum successerunt annatarum solutiones, quæ cujuscumque ingressu Sedis, taxata summa solvuntur. « Noli ergo », inquit Hadrianus « neque nostram, neque sæcularium principum duritiam metiri, sed omnium utilitatem attende ». Hactenus congressus atque familiaris collatio Joannis cum Hadriano Pontifice.

Quod pertinet ad res Orientalis Ecclesiæ, hoc eodem anno, qui numeratur Tertii Balduini regis Hierusalem decimus quartus, juste ulciscente numine, ob non servatam a rege Christiano fidem pactam infidelibus, exercitus Christianorum semper vincere solitus, ignominiose prosternitur in Palæstina. Res gesta exacte describitur a Willelmo Tyrio archiepiscopo[1].

[1] Eccl. x.

[1] Wil. Tyr. l. xviii, c. 11, 12, 13, 14.

Anno periodi Græco-Romanæ 6649.— Anno Æræ Hispan. 1194.— Anno Hegiræ 551, inchoato die 23 Febr., Fer. 6. — Jesu Christi 1156. — Hadriani IV papæ 3. — Friderici Ænobarbi reg. 5. imp. 2. Manuelis Comneni imp. 14.

1. *Gesta inter papam et Guillelmum Siciliæ regem.* — A num. 1 ad 10. Joannes de Ceccanno in Chron. gesta hoc anno in Italia seu in regno Neapolitano hoc modo refert : « Indictione IV. Hoc siquidem anno Guillelmus rex Siciliæ pugnavit cum Græco apud Brundusium, et devicit eum. Dein venit Barim, et destruxit eum, et fecit ex eo villas. Inter hæc Robertus princeps (nempe Capuæ) fugit, et captus est a comite Richardo cum suo filio et filia in trajectu, et datus est in manus prædicti regis. Deinde venit Beneventum, ubi erat Hadrianus papa cum comite Roberto de Rotellu (vel de Loritello), et cum comite Andrea (de Rupecanina) et cum multis aliis, et ejecit eos inde, et fecit finem cum domino papa et fecit ei jurandum, et dominus papa concessit, ei totam terram quam in se tenebat. Mense Maio Simon Soranus interfectus est a suis hominibus, filius ejus Simon fecit vindictam pro eo; fecit cremare et prædare totam civitatem. Post hæc ascendit in arcem Surelle et rebellavit se regi. Tunc rex fecit obsidere eam per totum annum et eo amplius, et non potuit eam acquirere, et papa reversus est Romam ».

2. *Pax sancitur inter Hadrianum papam et Siciliæ regem.* — Narrat Sigonius lib 12 Hist. de Regn. Ital. *Guillelmum* Siciliæ regem pacem ab Hadriano IV postulasse, et spopondisse si se beneficiarium Ecclesiæ confirmaret, Romanorum adversus eum contumaciam compressurum : quam conditionem cum *Hadrianus* papa repudiasset, cum ingentibus copiis e Sicilia in Apuliam transiit Guillelmus, Græcos prœlio vicit, *Barium* in potestatem adductum plane evertit, et Hadrianum papam in tantas difficultates adduxit, ut de pace componenda cogitarit. Hanc in rem Guillelmum ad pedes procidentem in gratiam recepit, et ligium de more homagium facientem, regem Siciliæ declaravit. Quæ summarie narramus, ut quæ Baronius habet ex auctoribus illius temporis melius intelligantur. Nunc audiendus anonymus Casinensis in Chron. ad hunc Christi annum : « Willelmus rex Siciliæ venit Brundusium, et cepit illud mense Maii, die vicesimo octavo, et destruxit Barum; deinde venit Beneventum ad papam Hadrianum, cum quo paciscens secure permisit exire regnum, comitem Lorotelli, et comitem Andriæ, (sed loco *Andriæ* legendum *Andream*, juxta Mss. a Peregrinio visa. Est is porro comes Andreas de Rupecanina), et alios socios eorum prece ipsius papæ. Quo audito Robertus de Surrento fugit, sed captus apud Caietam (in Mss. a Peregrinio visis loco Caietæ habetur Garilianum) in carcerem est ad Siciliam deportatus, et non post multum temporis obiit ».

3. *Aliqui a pace exclusi.* — Peregrinius in Notis ad anonymum Casinensem pag. 135 et seq. contendit eum male scripsisse *Hadrianum IV* obtinuisse liberi commeatus tesseram pro comitibus Lorotelli, et Andrea de Rupecanina, aliisque qui Beneventi erant; quod probare conatur ex Falcando in Hist. de Calamitatibus Siciliæ, et Tyrio lib. 18, cap. 8, cujus verba Baronius num. 1 et seq. recitat. Sed neuter anonymo Casinensi contradicit; hic enim tantum asserit, *Hadrianum IV* in eorum gratiam obtinuisse a Guillelmo rege, ut de regno exire possent, deserendo scilicet bona sua. Falcandus vero et Tyrius tantum tradunt, hos proceres exclusos *omnes a fœdere*, scilicet pacis. Profecto qui patriam deserere cogitur, ac bona sine ulla recuperationis spe non potest dici in fœdere pacis comprehensus. Hi itaque auctores anonymo Casinensi non adversantur, sicuti nec Romualdo Salernitano archiep. qui idem asserit ac anonymus, ut ipsemet Peregrinius fatetur, *Romualdus* autem non solum hoc tempore in Apulia vivebat, sed et rerum quæ gerebantur, pars erat.

4. *Obitus Roberti de Surrento Capuæ principis.* — Quod spectat ad Robertum Capuanum principem, qui Benevento aberat, nullus scripsit Hadrianum IV ei salvum-conductum obtinuisse, isque captus fuit a comite Fundano, ut prodit Romualdus Salernitanus : « Jam Garilianum fluvium pertransiens, Richardus de Aquila comes Fundanus, qui homo ejusdem principis erat (nempe *vasallus*) positis insidiis ipsum cepit ». Peregrinius citatus recte suam de Roberto isto narrationem concludit. « Et Roberti quidem Secundi hic fuit vitæ finis, postquam tertia tandem vice principatum Capuæ detinuisset, a mense Septembri anni MCLV ad Junium anni sequentis, mensibus fere novem, annumque numerare cum cœpisset, ut

Chartulæ antiquæ non unæ sunt documento, vigesimum nonum ad suscepto post patrem *Jordanum II* principatu, hoc est ad Januario anni MCXXVII. Quocirca ex Campanorum principum albo expungendus, qui nunquam in vivis fuit, nullisque priscis auctoribus est cognitus, tertius exterusque princeps *Robertus,* ex patria, sive urbe, sive gente falso recentioribus reputatus *de Surrento* ».

5. *Wallenses reliquiæ sunt antiquorum Britonum.* — Antiqui Britanni, Wallenses dicti, sub Henrico II novo principe Anglorum jugum excutere tentarunt, uti narrat Willelmus Neoburgensis lib. 2, cap. 5, qui licet annum rei gestæ non memoret, quia tamen id subsequenti anno contigisse alii Historici Angliæ indicant, et Neoburgensis narratio Historiam Angliæ mire illustrat, eam hic referre juvat : « Inter regem et Wallenses, gentem inquietam et barbaram, discordia oritur : dum vel ille aliquid insolitum per potentiam ab eis exigeret, vel illi silvis, montibus, vallibusque suis plus justo confisi, tanto principi per insolentiam solita denegarent. Sive etiam propter inquietudinem et clandestinos in vicinos Anglorum fines excursus. Rex vero immensis ex tota Anglia copiis congregatis, regionem Walliarum, qua facilior aditus videbatur, ingredi statuit. Porro illi convenientes, excubabant in terminis et in planum progredi, vel aperto bello, cum loricatis congredi levis armaturæ homines declinantes delitescebant in silvis, et viarum angustias observabant. Sane Wallenses reliquiæ Britonum esse noscuntur, qui hujus insulæ (quæ nunc Anglia dicitur, olim Britannia dicebatur) incolæ primi fuerunt, ejusdemque nationis ac linguæ esse probantur, cujus et Britones transmarini. Cum autem gens Britonum a supervenientibus Anglorum populis exterminium pateretur, qui evadere potuerunt refugerunt in Wallias contra irruptionem hostium, naturæ beneficio tutas, ibique hæc natio perseverat usque in præsentem diem ».

6. *Hominium præstant Henrico II Angliæ regi.* — Pergit Neoburgensis : « Regio quippe illa tractu propensiori ad prospectum Hiberniæ super mare Occidentale jacens, alio latere regionibus Anglicis jungitur : et fere tota, vel Oceano, vel vivis saltibus aliisque difficultatibus cingitur : ideoque difficillimos habet accessus, sive ingressus. Introrsus autem inextricabiles quosdam noscitur habere recessus : ita ut quam periculosum est potenti cuilibet eam cum exercitu ingredi, tam impossibile sit eam cum exercitu pervagari. Gignit autem pro sui natura homines moribus barbaros, audaces et infidos, alieni sanguinis avidos, et proprii prodigos, rapinis semper inhiantes, et tanquam transfuso a natura odio, genti Anglorum infestos. Habet quidem pro eo quod saltuosa est, uberrima alendis pecoribus pascua, sed plani parum habens, et frugum infœcunda, alendis propriis non sufficit filiis, sine invecto ex intimis Angliæ provinciis commeatu. Quem nimirum quoniam sine beneficio vel permissu regis Anglorum habere non potest, ejus cogitur ditioni subjacere. Et si forte per latrocinales excursus, a quibus propter infrenatam barbariem vix temperat, eum irritaverit, iram ejus diu non sustinens cogitur eum placare. Igitur rex fines hostium, cum natura et malitia locorum multum luctando ingrediens, infausta negotii initia habuit ». Narrat postea partem exercitus exceptam insidiis periclitatam esse ; signum regium, cujus conspectu exercitus animandus erat, amissum, sed tandem regulos munitiones suas Henrico regi tradidisse, et hominium illi præstitisse. Quando *Wallia* coronæ Angliæ accesserit, infra referemus.

7. *Obitus Petri Venerabilis abbatis Cluniacensis.* — Hoc anno mortuus est *Petrus Venerabilis* Cluniacensis abbas, natione Arvernus, sanctitate et doctrina celeberrimus, qui in Martyrologio Benedictino inscribitur ad VIII kal. Januarii, quo animam Deo reddidit, ut fidem facit Radulphus monachus, ejus discipulus, qui vitam et mortem ejus descripsit, apud Duchesnium in Notis ad lib. 1 Epistolarum ejus pag. 103 : « Recessit sanctus iste illa hora de corpore, qua credimus Dei Verbum natum de virgine matre : et bene hanc, ut ascenderet, horam elegit, qui nato descendenti humiliter semper servivit. Nascente ergo Christo Virgine de Virgine matre in terris, Petrus virgo assumitur in cælis, ut qui gaudium singulis nativitatis devote celebraverat cum peregrinis quamdiu vixerat, modo et hora ejus Nativitatis reciperet fructum devotionis in sede æternitatis ». Porro hic observandum in Biblioth. Cluniacensi in Vita Petri Venerabilis pag. 601, dici Radulfum Vitam sancti patris et mortem descripsisse, et hæc verba ex illo afferuntur : « Anno Dom. Incarnat. MCLVII, prima ipsius anni die, reverendus et cum multo honore recolendus domnus Petrus abbas viam universæ carnis ingressus est ; et illa hora sancta anima ejus discessit, qua credimus Verbum Dei, etc. » Turbavit auctorem Chronici Cluniacensis et Andream Duchesnium, qui Epistolas Petri Venerabilis notis illustravit, annus ille Incarnationis MCLVII, et criticos in duas sententias distraxit, aliis hanc mortem cum anno MCLVI, aliis cum anno MCLVII alligantibus. Verum cum Radulphus monachus diem Nativitatis Christi primum anni diem appellet, certum est, eum annum a Natali Christi inchoasse, ideoque et explicandum de anno Æræ nostræ vulgaris MCLVI. Infra videbimus erratum etiam fuisse a viris doctis, mortem sancti Thomæ archiepiscopi Cantuariensis cum anno MCLXXI connectentibus, quod historici Angli, qui eam narrarunt, quique a Natali Christi annum incœpere, scripserint sanctum martyrem passum die XXIX Decembris anni MCLXXI, quo tamen die adhuc in cursu erat annus Æræ vulgaris MCLXX.

8. *Matrimonium Frederici imp. cum Beatrice.* — « Fridericus imperator, relicta uxore sua, duxit Agnetem filiam comitis Burgundionum, Rainaldi nomine, ultra Saonam ; quam patruus suus comes

Willelmus arcta turris custodia diu clausam tenuerat; sed de manibus ejus liberata, imperatori copulata est », inquit scriptor Auctarii Affligemensis, qui tamen perperam Agnetem vocat, quam alii passim Beatricem vocant. Hoc matrimonio comitatus Burgundiæ ditionibus Frederici imp. accessit. Vehementer tamen argutus fuit ab Hadriano papa, « pro uxoris suæ primæ divortio. Quod ille ægre ferens, cardinalibus Romanis introitum civitatum et Ecclesiarum regni sui interdixit. Henricus marchio Austriæ creatur primus dux Austriæ a Frederico imp. Ratisponæ », ut legitur in Additamento Auctarii Affligemensis ad hunc annum, et ab aliis confirmatur.

HADRIANI IV ANNUS 3. — CHRISTI 1157.

1. *Ex legatione et litteris Romani Pontificis orta discordia inter ipsum et imperatorem.* — Millesimus centesimus quinquagesimus septimus surgit annus, Indictione quinta, quo inter Hadrianum papam, et Fridericum imperatorem novarum dissensionum occasio est oborta. Hæc Otto de sancto Blasio, qui ea facta scribit anno superiori in Appendice. Sed Radevicus, qui res tunc gestas a Friderico annis ac mensibus exacte consignat, ista hoc anno contigisse satis aperte significat, ut de his recte intuenti nulla dubietas oriri possit. Missa est ab Hadriano legatio, datæ sunt litteræ, ex quibus ingens est conflata discordia.

Quænam autem, qualesve fuerint istiusmodi litteræ Hadriani papæ ad imperatorem, quarum causa ipse adversus eumdem Pontificem vehementer commotus est, inspiciendæ sunt, sed prius de legatis missis a Pontifice, quinam fuerint, ex ipso Radevico canonico ejusdem temporis scriptore accurato, sed erga Fridericum propensiore, hæc accipe[1] :

« Personæ nuntiorum erant Rolandus tituli S. Marci, presbyter cardinalis et cancellarius sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et Bernardus S. Clementis presbyter cardinalis, ambo divitiis, maturitate et gravitate insignes, et pæne omnibus aliis in Romana Ecclesia auctoritate majores. Causa vero adventus eorum speciem sinceritatis videbatur habere, sed fomentum et occasionem malorum latuisse, postmodum evidenter deprehensum est. Principe ergo die quodam a strepitu et populi tumultu declinante in cujusdam oratorii privatiore recessu, prædicti nuntii in conspectu ejus deducti, ab eoque ut oportebat, sicut qui boni se nuntii bajulos assererent, benigne et honeste recepti sunt : exordium autem sermonis illorum in fronte ipsa notabile comparuit, quod tale fuisse dicitur : Salutat vos beatissimus pater noster papa Hadrianus, et universitas cardinalium S. Romanæ Ecclesiæ : ille ut pater, illi ut fratres; paucisque interpositis, litteras quas ferebant protulere. Quas et aliarum, quæ in hac turbulentia hinc inde discurrebant, rescripta litterarum idcirco huic operi interserere curavi, ut quivis lector, qui in partem declinare voluerit, non meis verbis vel assertionibus, sed ipsarum partium propriis scriptis tractus et vocatus, libere eligat, utri parti suum velit accommodare favorem. Tenor denique litterarum talis erat :

« Hadrianus episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Friderico, illustri Romanorum imperatori, salutem et Apostolicam benedictionem.

2. « Imperatoriæ majestati paucis retroactis diebus recolimus scripsisse, illud horrendum et execrabile facinus et piaculare flagitium, tempore nostro commissum in Teutonicis partibus, sicut credimus, aliquando intentatum, excellentiæ tuæ ad memoriam revocantes, non sine grandi admiratione ferentes, quod absque digna severitate vindictæ usque nunc transire passus sis tam perniciosi sceleris feritatem. Qualiter enim venerabilis pater noster E. Londoniensis archiepiscopus, dum a Sede Apostolica remearet, a quibusdam impiis et scelestis (quod sine grandi animi mœrore non dicimus) in partibus illis captus fuerit, et adhuc in custodia teneatur : qualiter etiam in ipsa captione prædicta, viri impietatis, semen nequam, filii scelerati, in eum et in suos evaginatis gladiis violenter exarserint, et eos ablatis omnibus, quam turpiter atque inhoneste tractaverint, et tua serenissima celsitudo cognoscet, atque ad longinquas et remo-

[1] Radev. in Frid. l. I. c. 8.

tissimas regiones fama tanti sceleris jam pervenit. Ad cujus utique vehementissimi facinoris ultionem, sicut is, cui bona placere, mala vero displicere credimus, constantius exsurgere debuisti, et gladium, qui tibi ad vindictam maledictorum (malefactorum) laudem vero bonorum est ex divina provisione concessus, in cervicem desævire oportuit impiorum, et gravissime conterere præsumptores.

« Tu vero idipsum ita dissimulasse diceris, sævitiam neglexisse, quod eosdem non est quare pœniteat commisisse reatum, quia impunitatem sacrilegii quod gesserunt, jamjam sentiunt invenisse. Cujus quidem dissimulationis et negligentiæ causam penitus ignoramus, quoniam nos in aliquo serenitatis tuæ gloriam offendisse, conscientiæ scrupulus animum nostrum non accusat, sed personam tuam sicut charissimi et specialis filii nostri et principis Christianissimi, quem in Apostolicæ confessionis petra non ambigimus per Dei gratiam solidatum, sincera semper dileximus charitate, et debitæ tractavimus benignitatis affectu. Debes enim, gloriosissime fili, ante oculos mentis reducere quam gratanter et quam jucunde alio anno, mater tua sacrosancta Romana Ecclesia te susceperit, quanta cordis affectione tractaverit, quantam tibi dignitatis plenitudinem contulerit et honoris, et qualiter imperialis insigne coronæ libentissime conferens, benignissimo gremio suo tuæ sublimitatis apicem studuerit confovere, nihil prorsus efficiens, quod regiæ voluntati vel in minimo cognosceret obviare. Neque tamen pœnitet nos desideria tuæ voluntatis in omnibus implevisse; sed si majora beneficia excellentia tua de manu nostra suscepisset, si fieri possel, considerantes quanta Ecclesiæ Dei et nobis per te incrementa possint et commoda provenire, non immerito gauderemus. Nunc autem quia tam immensum facinus, quod in contumeliam universalis Ecclesiæ et imperii tui noscitur etiam commissum, negligere ac dissimulare videris, suspicamur utique ac veremur, ne forte in hanc dissimulationem et negligentiam propter hoc tuus animus sit inductus, quod suggestione perversi hominis zizania seminantis adversus clementissimam matrem tuam, sacrosanctam Romanam Ecclesiam, et nos ipsos indignationem (quod absit) aliquam conceperis, vel rancorem.

3. « Ob hoc igitur, et ob alia omnia negotia quæ cognoscimus imminere, duos de melioribus et charioribus quos circa nos habemus, dilectos scilicet filios nostros Bernardum S. Clementis presbyterum, Rolandum S. Marci presbyterum cardinalem et cancellarium nostrum, viros utique religione, prudentia et honestate conspicuos, serenitati tuæ de latere nostro ad præsens duximus destinandos, excellentiam tuam rogantes attentius, quatenus eos tam honorifice quam benigne recipias, honeste tractes, et ea quæ ipsi super hoc, et super aliis ad honorem Dei et sacrosanctæ Rom. Eccl. ad decus etiam et exaltationem imperii pertinentia, ex parte nostra imperatoriæ proposuerint dignitati, sicut si ab ore nostro procedant, absque ulla hæsitatione suscipias, et ipsorum verbis, tanquam si ea contingeret nos proferre, fidem non dubites adhibere ». Hactenus Hadriani papæ litteræ ad imperatorem.

Has quidem summa laude dignissimas prædicabit, qui ex præscripto divinarum Scripturarum, quæ sunt optimi pastoris munera accurate requirat, diligenter examinet atque studiose perpendat : nimirum quod percitus zelo exsurgat ex adverso pro liberatione spoliati, atque vinculis adhuc alligati, in carcere detenti episcopi, peregrinantis ad sacra limina Apostolorum, ut eriperet eum, cui non erat adjutor. Et quis negare possit, acrioribus fuisse perurgendum litteris imperatorem, qui priores eodem scriptas argumento penitus contempsisset, nihil veritus erigere contra Deum imperatoriam majestatem, secundum illud[1]: Loquebar de testimoniis tuis in conspectu regum, et non confundebar ? Attamen tanta ista omni veritate constantia, omni ratione patentia non excommunicationis censura vindicasse, sed litteris significasse tantum, et monuisse per primarios viros Apostolicæ Sedis legatos ad hoc ipsum præcipue missos, laudabunt omnes quibus est oculus simplex, nulla erroris superinducta caligine. Nam cui oculus nequam (juxta sancti Evangelii sententiam[2]) totum quod videt obscurum. Sed plane quod accidit, ut quod asseritur de animali deformi, turbare illud pedibus limpidam aquam, ne suam in ea elucentem intueri cogatur imaginem, ita princeps ageret per contemptum, quidquid in litteris de sacrilegii immensitate inesset expressum paternæ correctionis, in Hadrianum Pontificem excitans fluctus dissensionum, atque turbarum ipsis primum aulicis spirantibus adversis flatibus. At quomodo ista, a Radevico sic accipe[3] :

4. « Talibus litteris lectis, et per Rainaldum cancellarium fida satis interpretatione diligenter expositis, magna principes qui aderant indignatione commoti sunt, quia tota litterarum continentia non parum acedinis (acredinis) habere, et occasionem futuri mali jamjam fronte sua præferre videbatur. Præcipue tamen universos accenderat, quod in præmissis litteris inter cætera dictum fuisse acceperant dignitatis et honoris plenitudinem sibi a Romano Pontifice collatam, et insigne imperialis coronæ de manu ejus imperatorem suscepisse, nec ipsum pœnitere, si majora beneficia de manu ejus suscepisset habita consideratione, quanta Ecclesiæ Romanæ per ipsum possent incrementa et commoda provenire. Atque ad horum verborum strictam expositionem, ac præfatæ interpretationis fidem auditores induxerat, quod a nonnullis Romanorum temere affirmari noverant, imperium Urbis, et regnum Italicum donatione Pontificum reges nostros hactenus possedisse,

[1] Psal. CXVIII. — [2] Matth. VI. — [3] Radev. l. I. c. 10.

idque non solum dictis, sed et scriptis, atque picturis repræsentare, et ad posteros transmittere. Unde de imperatore Lothario in palatio Lateranensi super hujuscemodi pictura scriptum est:

Rex venit ante fores, jurans prius Urbis honores,
Post homo fit papæ, sumit quo dante coronam.

« Talis pictura, talisque superscriptio principi, quando alio anno circa Urbem fuerat, per fideles imperii delata cum vehementer displicuisset, amica prius invectione præcedente, laudamentum a papa Hadriano accepisse memoratur, ut et scriptura pariter atque pictura talis de medio tolleretur, ne tam vana res summis in orbe viris litigandi et discordandi præbere posset materiam.

5. « His omnibus in unum collatis, cum strepitus et turba inter optimates regni de tam insolita legatione magis ac magis invalesceret, quasi gladium igni adderet, dixisse ferunt unum de legatis: A quo ergo habet, si a domino papa non habet imperium? Ob hoc dictum eo processit iracundia, ut unus eorum, videlicet Otto palatinus comes de Bajoaria (ut dicebatur) prope exerto gladio cervici illius mortem intentaret. At Fridericus, auctoritate præsentiæ suæ interposita, tumultum quidem compescuit; ipsos autem legatos securitate donatos ad habitacula deduci, ac primo mane via sua proficisci præcepit, addens in mandatis, ne hac vel illac in territoriis episcoporum seu abbatum vagarentur, sed recta via, nec ad dexteram, neque ad sinistram declinantes, reverterentur ad Urbem ». Hæc ipse. Ita ubi vis viget, et ratio violentia compressa prosternitur. Quid justius, quidve opportunius potuit ac debuit suggeri per legatum, quam illud: « A quo ergo habet, si a domino papa non habet imperium? » Nam quomodo ejusdem Pontificis sit eligere imperatorem, vel eligendum concedere, quem confirmet et coronet, consule tu, quæ latissime sunt dicta superius anno Redempt. DCDXCVI quibus confutentur, quæ Guntherus, et in eo novator Scholiastes delirat. Pergit auctor:

6. *Friderici imperatoris litteræ circulares contra Hadrianum papam.* — « Ipsis itaque sine efficacia revertentibus, id quod factum fuerat ab imperatore, per universum regni ambitum provide litteris declaratur, quarum hic tenor fuit:

« Cum divina potentia, a quo omnis potestas in cælo et in terra, nobis Christo ejus regnum et imperium regendum commiserit, et pacem Ecclesiarum imperialibus armis conservandam ordinaverit: non sine maximo dolore cordis conqueri cogimur dilectioni vestræ, quod a capite sanctæ Ecclesiæ, cui Christus pacis et dilectionis suæ characterem impressit, causæ dissensionum, seminarium malorum, pestiferi morbi venenum manare videntur. De quibus (nisi Deus avertat) totum corpus Ecclesiæ commaculari, unitatem scindi, inter regnum et sacerdotium schisma fieri pertimescimus. Cum enim nuper in curia Bisuntii essemus, et de honore imperii et salute Ecclesiarum debita sollicitudine tractaremus, venerunt legati Apostolici, asserentes se talem legationem nostræ afferre majestati, unde honor imperii non parvum recipere deberet incrementum. Quos cum prima die adventus sui honorifice suscepissemus, et secunda (ut mos est) ad audiendam legationem eorum, cum principibus nostris consedissemus, ipsi quasi de mammona iniquitatis inflati, de altitudine superbiæ, de fastu arrogantiæ, de execrabili tumidi cordis elatione legationem Apostolicis litteris conscriptam nobis præsentaverunt, quarum tenor talis erat.

7. « Quod præ oculis mentis semper deberemus habere, qualiter dominus papa insigne imperialis coronæ nobis contulerit, neque tamen pœnitentia moveretur, si majora excellentia nostra ab eo beneficia suscepisset. Hæc erat illa paternæ dulcedinis legatio, quæ unitatem Ecclesiæ et imperii confovere debuit, quæ vinculo pacis utrumque colligare studuit, quæ ad utriusque concordiam et obedientiam animos audientium allexit. Certe ad vocem illam nefandam, et omni veritate vacuam, non solum imperialis majestas debitam indignationem concepit, verum omnes principes qui aderant, tanto furore et ira sunt repleti, quod sine dubio illos duos iniquos presbyteros mortis sententia damnassent, nisi hoc nostra intercepisset præsentia.

« Porro quia multa paria litterarum apud eos reperta sunt, et schedulæ sigillatæ ad arbitrium eorum adhuc scribendæ, quibus sicut hactenus consuetudinis eorum fuit, per singulas Ecclesias Teutonici regni conceptum iniquitatis suæ virus respergere, altaria denudare, vasa domus Dei asportare, cruces excoriare nitebantur, ne ultra procedendi facultas eis daretur, eadem qua venerant via, ad Urbem eos redire fecimus. Cumque per electionem principum a solo Deo regnum et imperium nostrum sit, quod in passione Christi Filii sui duobus gladiis necessariis regendum orbem subjecit; cumque Petrus Apostolus hac doctrina mundum informaverit [1], Deum timete, regem honorificate: quicumque nos imperialem coronam pro beneficio a domino papa suscepisse dixerit, divinæ institutioni et doctrinæ Petri contrarius est, et mendacii reus erit ». Hæc ipse. At quid horret imperator dictum a Pontifice, pro beneficio collatam esse a Romano Pontifice coronam imperii? num eam aliunde potuit accepisse? annon est illius auferre ex causa, et dare pro meritis cui vult? Quæ tu, lector, ne putes esse vana: rursum provoco te ad ea quæ sunt dicta superius anno Christi octingentesimo, et octingentesimo septuagesimo sexto, octingentesimo octogesimo primo, atque demum copiosius anno nongentesimo sexto, quibus apertissime demonstratur,

[1] I. Pet. II.

beneficio papæ imperium conferri, absque cujus voluntate si quis accipiat, non imperator, sed dicendus tyrannus sit et invasor imperii. Pergit vero Fridericus in suis litteris :

8. « Quia vero hactenus honorem ac libertatem Ecclesiarum, quæ jamdiu indebitæ servitutis jugo depressa est, a manu Ægyptiorum studuimus eripere, et omnia eis dignitatum suarum jura conservare intendimus, universitatem vestram super tanta ignominia nobis et imperio condolere rogamus, sperantes, ne honorem imperii, quia constitutione Urbis et Christianæ religionis institutione ad vestra usque tempora gloriosus et imminutus extitit, fidei vestræ indivisa sinceritas tam inaudita novitate, tam præsumptuosa elatione imminui patiatur, scientes, omni ambiguitate remota, quod mortis periculum ante vellemus incurrere, quam nostris temporibus tantæ confusionis opprobrium sustinere ». Hactenus litteræ imperatoris ad principes et episcopos.

Quarum nomine est plane, ut gratias summas agamus, et bene precemur eidem Radevico, qui ejusmodi scriptorum monimenta reliquit, ex quibus lector veritatem ipsam haud per transennam, sed toto cælo patentem intueatur : nimirum ipsum Fridericum nihil præterea tanto studio laborasse, quam quod præstitit, cum data occasio fuit, ut scilicet Ecclesiam Dei schismate scinderet. Audisti per litteras circulares ad hoc ipsum universum terrarum orbem (quantum ipsi licuit) invitantem et inducentem : sparsit modo semina, messuit suo tempore, cum implacabili scissione non ab imperio tantum divisit Ecclesiam, sed et ab ipsa clerum schismate scidit. Audisti imperatorem legationem ab Apostolica Sede missam universo Christiano orbi suis litteris significantem, sed subdole reticentem causam ejusdem legationis mittendæ. Nam ubi mentio vel levis aliqua de causa, nempe de eo, quod perpetratum est immane facinus, horrendum sacrilegium adversus peregrinantem ex Anglia sanctum episcopum ad limina Apostolorum, contra jus gentium, jus divinum, contra civiles et canonicas leges præsumptum, relictum impunitum, non vindicatum, nec emendatum, ipso sacro antistite in vinculorum et carceris adhuc angustiis tabescente?

9. At quam facta perperam litterarum Apostolicarum interpretatio, quam iisdem litteris promulgavit? Quid in litteris Hadriani sonuit fastus et arrogantiæ, dum quod Romæ gestum per ipsum esset, simpliciter explicavit? nimirum (ut repetam verba ipsa in litteris scripta) « quod anno superiori sancta mater Ecclesia eum quam gratanter et quam jucunde susceperit, quanta cordis affectione tractaverit, quantam ipsi dignitatis plenitudinem contulerit et honoris, et qualiter imperialis insigne coronæ libentissime conferens, benignissimo gremio suo ejus sublimitatis apicem studuit confovere, nihil prorsus efficiens, quod regiæ voluntati vel in minimo cognosceret obviare ». Hæc in litteris Hadriani. Sed quod factum simpliciter est expressum, quid habet mendacii, quid erroris vel falsitatis? vel quod ita subjicitur : « Neque tamen pœnitet nos desideria tuæ voluntatis in omnibus implevisse ; sed si majora beneficia excellentia tua de manu nostra suscepisset, si fieri posset, considerantes quanta Ecclesiæ Dei et nobis per te incrementa possint et commoda provenire, non immerito gauderemus ». Hæc tunc Hadrianus. Sed de his plane pro merito reddendæ immortales gratiæ, et non probrosa adeo exprobatio rependenda ex calumniosa interpretatione fuisset. Et illud : « Quo jure legatos ipsos non de his quæ fecissent, sed quæ facere potuissent, tanquam factis, sacrilegii redarguere : nempe quod nudaturi altaria forent, et cruces auro tectas excoriaturi, infamans ita eos ubi locorum ». At quando, vel a quibus id actum per Sedis Apostolicæ legatos, ubi aliqua mentio? Eodem pariter furore percitus edictum promulgavit, ne quis ordinis clericalis vel monachalis peregrinari Romam præsumeret. Insuper et viarum custodes ad hoc posuit, ne quis ex eis Romam ullatenus pergere posset. Quod tamen vulpes illa excusabat, dicens, id factum, ne Ecclesiæ dispendiis gravarentur, neve claustrales ejusmodi peregrinationibus desererent disciplinam. Sed de his inferius in litteris Germaniæ episcoporum. Hæc oportuit, omni deducto velamento prætextuum diversorum, ob oculos legentium nudata poni, quibus diri exordia schismatis innotescant. At prosequamur redeuntes Romam legatos Apostolicæ Sedis, de quibus Radevicus sic pergit [1], quæ et Gunterus carmine cecinit [2] :

10. *Litteræ papæ ad episcopos Germaniæ et eorum responsio excusantium Fridericum.* — « Cum hæc agerentur, legati Sedis Apostolicæ Rolandus et Bernardus reversi, quantas injurias sustinuerint, in quo periculo fuerint exponunt, gravibus graviora adjicientes, ut in ultionem eorum, quæ se pertulisse dixerunt, Romanæ Urbis episcopum provocarent. In hoc negotio clerus Romanus inter se divisus est, ut pars eorum partibus faveret imperatoris, et eorum qui missi fuerant incuriam seu imperitiam causarentur ; quædam vero pars votis sui Pontificis adhæreret. Unde de hac tempestate dicturi (sicut supra diximus) lectorem non nostris verbis niti volumus : sed ponentes Epistolas hinc inde directas, ex eis colligat quam partem tueatur, cuive fidus velit permanere. Nobis autem indulgentiam petimus, qui potius utramque personam, sacerdotalem scilicet et regalem, reverentia debita veneramur, quam temere de altera judicare præsumamus ». Ita ipse, quod sciret, quam periculosæ se subjiceret aleæ, qui viventium adhuc principum res gestas haud laudandas conscriberet, caute admodum ipsis sua facta per litteras a se scriptas loquentibus, epistolarem nectens historiam. Pergit vero : « Exemplar itaque litterarum a summo Pon

[1] Radev. in Frid. l. i. c. 15. — [2] Gunt. Ligur. l. vi.

tifice ad archiepiscopos et episcopos super his directarum tale fuit ». Ad eos episcopos Germaniæ, qui erant apud imperatorem, ista scribens :

11. « Quoties aliquid in Ecclesia contra honorem Dei, et salutem fidelium attentatur, fratrum et coepiscoporum nostrorum et eorum præcipue, qui Spiritu Dei aguntur, cura debet existere, ut ea, quæ male gesta sunt, gratam Deo correctionem debeant invenire. Hoc autem tempore (quod absque nimio mœrore non dicimus) charissimus filius noster Fridericus Romanorum imperator tale quid egit, quale temporibus antecessorum suorum non legimus perpetratum. Cum enim nos duos de melioribus fratribus nostris, Bernardum tituli S. Clementis, et Rolandum cancellarium nostrum tituli S. Marci presbyteros cardinales ad ipsius præsentiam misissemus, ipse, cum primum ad ejus præsentiam pervenerunt, alacriter visus est eos recepisse. Sequenti vero die, cum redirent ad eum, et litteræ nostræ in ejus auribus legerentur, accepta occasione cujusdam verbi, quod ipsarum litterarum series continebat (insigne videlicet coronæ beneficium tibi contulimus) in tantam animi commotionem exarsit, ut convicia, quæ in nos et legatos nostros dicitur conjecisse, et quam inhoneste ipsos a præsentia sua recedere, ac de terra sua velociter exire compulerit, et audire opprobrium, et lamentabile sit referre. Eis autem ab ipsius præsentia excedentibus, facto edicto, ne aliquis de regno vestro ad Apostolicam Sedem accedat, per omnes fines ejusdem regni custodes dicitur posuisse, qui eos, qui ad Sedem Apostolicam venire voluerint, violenter debeant revocare.

12. « Super quo facto licet aliquantum perturbemur, ex hoc tamen in nobis ipsis majorem consolationem accepimus, quod ad id de vestro et principum consilio non processit. Unde confidimus eum a sui animi motu, consilio et persuasione vestra facile revocandum. Quocirca, fratres, quoniam in hoc facto non solum nostra, sed vestra et omnium Ecclesiarum res agi dignoscitur, charitatem vestram monemus et exhortamur in Domino, qualenus opponatis vos murum pro domo Domini et præfatum filium nostrum ad viam rectam quam citius reducere studeatis, attentissimam sollicitudinem adhibentes, ut a Reinaldo cancellario suo, et palatino comite, qui magnas blasphemias in præfatos legatos nostros, et matrem vestram sacrosanctam Romanam Ecclesiam evomere præsumpserunt, talem et tam evidentem satisfactionem faciat exhiberi, ut sicut multorum aures amaritudo sermonis eorum offendit, ita etiam satisfactio multos ad viam rectam debeat revocare.

13. « Non acquiescat idem filius noster consiliis iniquorum, consideret novissima et antiqua, et per illam viam incedat, per quam Justinianus et alii Catholici imperatores incessisse noscuntur. Exemplo siquidem et imitatione illorum, et honorem in terris, et felicitatem in cælis sibi poterit cumulare. Vos etiam, si eum ad rectam semitam reduxeritis, et B. Petro Apostolorum principi gratum dependetis obsequium, et vobis et Ecclesiis vestris conservabitis libertatem. Alioquin noverit antedictus filius noster ex admonitione vestra, noverit ex promissionis Evangelicæ veritate, quod sacrosancta Romana Ecclesia super firmissimam petram Deo collocante fundata, quantocumque ventorum turbine quatiatur, in sua firmitate, protegente Domino, in sæculum sæculi permanebit. Nec autem (sicut nostis,) deceret eum tam arduam viam absque vestro consilio attentasse. Unde credimus, quod auditis admonitionibus vestris, facillime poterit ad frugem sanioris studii, sicut vir discretus et imperator Catholicus revocari ». Hæc ad Germaniæ episcopus Hadrianus. Porro illi quantumlibet vita laudabiles fuerint, quo nomine aliquis ex iis laudatur a Radevico ; tamen quod Germano suo addictissimi essent imperatori, hac nube privatæ affectionis offusi, haud facile veritatis purissimæ esse compotes potuerunt, moremque in omnibus gerentes imperatoris, aliquid contra eum dici, vel dicere noluerunt. Pergit vero Radevicus [1] :

14. « His litteris, talique legatione percepta, præsules Alemanniæ, communicata in unum assensu et consilio, Sedi Apostolicæ in hæc verba rescribunt.

« Quamvis sciamus et certi simus quod Ecclesiam Dei fundatam super firmam petram neque venti, nec flumina tempestatum possint dejicere, nos tamen infirmiores et pusillanimes, si quando hujusmodi contigerint impetus, concutimur, et contremiscimus. Inde nimirum graviter conturbati sumus et conteriti, super his, quæ inter vestram sanctitatem, et filium vestrum devotissimum dominum nostrum imperatorem, magni mali, nisi Deus avertat, seminarium præbitura videntur. Equidem a verbis illis, quæ in litteris vestris continebantur, quas per nuntios vestros prudentissimos et honestissimos dominum Bernardum, et dominum Rolandum cancellarium, venerabiles presbyteros cardinales misistis, commota est universa respublica imperii nostri, aures imperialis potentiæ ea patienter audire non potuerunt, neque aures principum sustinere. Omnes ita continuerunt aures suas, quod nos, salva gratia vestræ sanctissimæ paternitatis, ea tueri propter sinistram ambiguitatis interpretationem, vel consensu aliquo approbare, nec audemus, nec possumus, eo quod insolita et inaudita fuerunt usque ad hæc tempora. Litteras autem, quas nobis misistis, debita cum reverentia suscipientes et amplectentes, commonuimus filium vestrum dominum nostrum imperatorem, sicut jussistis, et ab eo responsum (Deo gratias) accepimus tale, quale decebat Catholicum principem in hunc modum.

15. « Duo sunt, quibus nostrum regi oportet imperium, leges sanctæ imperatorum, et usus bo-

[1] Radev. l. I. c. 16.

nus prædecessorum et patrum nostrorum : istos limites Ecclesiæ nec volumus præterire nec possumus : quidquid ab his discordat, non recipimus.

« Debitam patri nostro reverentiam libenter exhibemus, liberam imperii nostri coronam divino tantum beneficio adscribimus, electionis primam vocem Moguntino archiepiscopo, deinde, quod superest, cæteris secundum ordinem principibus recognoscimus. Regalem unctionem Coloniensi, supremam vero, quæ imperialis est, summo Pontifici. Quidquid præter hæc est, ex abundanti est, a malo est. Cardinales in contemptum dilectissimi et reverendissimi patris nostri et consecratoris a finibus terræ nostræ coegimus non exire, sed cum his et pro his, quæ et scripta et scribenda ferebant in dedecus et scandalum imperii nostri, ultra eos prodire pati noluimus. Introitum et exitum Italiæ nec clausimus edicto, nec claudere aliquo modo volumus peregrinantibus, vel pro suis necessitatibus rationabiliter, cum testimonio episcoporum et prælatorum suorum Romanam Sedem adeuntibus, sed illis abusionibus, quibus omnes Ecclesiæ regni nostri gravatæ et attenuatæ sunt, et omnes pæne claustrales disciplinæ emortuæ et sepultæ, obviare intendimus. In capite orbis Deus per imperium exaltavit Ecclesiam : in capite orbis Ecclesia non per Deum (ut credimus) nunc demolitur imperium. A pictura cœpit, ad scripturam pictura processit, scriptura in auctoritatem prodire conatur. Non patiemur, non sustinebimus, coronam anteponemus, quam imperii coronam una nobiscum sic deponi consentiamus. Picturæ deleantur, scripturæ retractentur, ut inter regnum et sacerdotium æterna inimicitiarum monimenta non remaneant. Hæc et alia, utpote de concordia Rogerii et Willelmi Siculi, et aliis quæ in Italia facta sunt, conventionibus, quæ ad plenum prosequi non audemus, ab ore domini nostri imperatoris audivimus. Absente autem palatino comite, et in præparatione expeditionis in Italiam præmisso, a cancellario ibidem adhuc præsente aliud non audivimus, nisi quod humilitatis erat et pacis, præter quod eis pro periculo vitæ, quod a populo imminebat, pro viribus suis astiterit, cunctis qui ibi aderant, hujus rei testimonium ei perhibentibus. De cætero sanctitatem vestram suppliciter rogamus et obsecramus, ut nostræ parcatis infirmitati, ut magnanimitatem filii vestri, sicut bonus pastor, leniatis scriptis vestris, scripta priora suavitate mellita dulcorantibus : quatenus et Ecclesia Dei tranquilla devotione lætetur, et imperium in suæ sublimitatis statu glorietur, ipso mediante et adjuvante, qui mediator Dei et hominum factus est homo Christus Jesus ». Hæc ad Hadrianum papam Germaniæ episcopi. Ad quorum excusationem nihil est præterea quod dici possit, nisi illud Apostoli [1] : « Testimonium perhibeo illis, quod zelum sive æmulationem Dei habent, sed non secundum scientiam ». Quæ si deficit in sacerdote, haud leve peccatum, cum vel ex eo tantum divina sententia a sacerdotio sit pellendus scientia carens, dicente per Oseam prophetam [2] : « Quia tu scientiam repulisti, repellam te ne sacerdotio fungaris mihi ». Si enim tales fuissent, ipsum imperatorem redarguissent, quod inconcessa tentaret, quæ essent alterius juris invaderet, quod acceptum beneficium Apostolicæ Sedis, ingratitudine nimia non ipsi, ut par esset, acceptum ferret et gratias ageret, et non tantæ ipsi connivissent ingratitudini. His acceptis litteris benignus Pontifex, tolerans patienter, ex earum præscripto studuit litteris placare iratum licet injuste imperatorem. Qualesnam fuerint illæ, dicturi sumus anno sequenti pro temporis ratione.

16. *Corpora SS. Bartholomæi et Paulini refossa.* — Quod ad res Urbanas pertinet, inquit Robertus in Appendice ad Sigebertum, « circa hoc tempus inundatione Tiberis facta non modica, Romæ in quadam insula ejus fluminis, in Ecclesiola antiqua inventum est in quodam sarcophago corpus beati Bartholomæi Apostoli totum integrum, excepto corio, quod remansit Beneventi, quando Otto imperator, capta ea civitate, corpus prædicti Apostoli transtulit Romam, sicut tabulæ æreæ scriptæ demonstrant litteris Græcis et Latinis, quæ repertæ fuerunt in corpore Apostoli. Repertum est etiam in eadem Ecclesia corpus sancti Paulini Nolani episcopi ». Hæc Robertus suorum temporum res gestas prosecutus.

[1] Rom. x. — [2] Osee iv.

Anno periodi Græco-Romanæ 6650. — Anno Æræ Hispan. 1195. — Anno Hegiræ 552, inchoato die 13 Febr., Fer. 4. — Jesu Christi 1157. — Hadriani IV papæ 1. — Friderici Ænobarbi reg. 6. imp. 3. Manuelis Comneni imp. 15.

1. *Initium dissidii inter Hadrianum IV et Fridericum imp. exorti.* — A num. 1 ad 16. Baronius num. 1 et seq. investigat annum, quo inter *Hadrianum* papam et *Fridericum* imperatorem dissidium exortum est, aitque Radevicum recte scripsisse illud hoc anno contigisse, Ottonem vero a Sancto-Blazio in Appendice ad Ottonem Frisingensem non bene illud ad præcedentem retulisse. Sed unus alteri non adversatur, cum Otto dissidium ad annum, quo duo legati ab Hadriano IV ad Fridericum imp. missi sunt, referat; Radevicus vero ad præsentem, quo male uterque legatus ab imperatore exceptus fuit. Anno superiori *Hadrianus IV* cernens se a *Willelmo* Siciliæ rege male haberi, pacem cum eo iniit, inscio et inconsulto imperatore, qui tunc Willelmum ex Italia penitus expellere meditabatur, huncque Siciliæ et Apuliæ regem declaravit et confirmavit. Quod cum accepisset imperator, graviter offensus inhibuit, ne ullus episcopus, archiepiscopus, aut quivis sacerdos ullam a Pontifice Romano beneficiorum collationem expeteret, aut ulla de causa curiam Romanam adiret. Huic edicto paruere multi, et inter alios *Albertus de Marcy*, qui eo anno renuntiatus episcopus Virdunensis, impetravit a Friderico imp. confirmationem comitatus Virdunensis Ecclesiæ suæ, codicillis eo anno die XVI kalendas Septembris datis, et ab eo solo investituram episcopatus sui petiit. Hæc jam non occulta simultas Pontificem commovit, qui ad eum cardinales duos *Rolandum* cancellarium, et *Bernardum* Sancti-Clementis presbyterum cum litteris misit acrimoniæ plenis, in quibus hæc verba inter cætera continebantur : « Debes, gloriosissime fili, ante oculos mentis reducere, quam gratanter et quam jucunde alio anno (vel ut legit Baronius num. 9, anno superiori) mater tua sacrosancta Rom. Ecclesia te susceperit, quanta cordis affectione tractaverit, quantam tibi dignitatis plenitudinem contulerit et honoris, et qualiter imperialis insigne coronæ libentissime conferens, benignissimo gremio suo tuæ sublimitatis apicem studuerit confovere, nihil prorsus efficiens quod regiæ voluntati vel in minimo cognosceret obviare ».

2. *Gravia mala ex illo nata.* — Quibus ex verbis liquet, *Hadrianum IV* non hoc anno, sed superiori has litteras cum legatis ad imperatorem destinasse, anno postquam imperatorem coronavit. Illis supra modum commotus est imperator, quod videretur diadema debere Pontifici; commoti quoque proceres Germanici, parumque fuit, quin manus in legatos injicerent, injecissentque nisi tumultum imperator præsentia sua sedasset. Illi Romam præsenti anno reversi, quanto in periculo fuissent exponunt, et verbis etiam augent. Litteras quoque ab imperatore dant *Hadriano IV* satis duras, in quibus *Fridericus* nomen suum Pontificio præposuerat. Hinc plebs Romana in duas partes scinditur ; alii imperatori faventes legatorum temeritatem accusant; alii et præcipue cardinales papam ad ultionem injuriæ accendunt. Lis tamen stetit intra verba, et hinc inde acres tantum Epistolæ missæ. Richardus Vasseburgus lib. 4 Antiquit. Belg. duas ex archivis Ecclesiæ Virdunensis publicavit, alteram ab Hadriano IV ad Fridericum, alteram a Friderico ad Hadrianum scriptam. Prior legitur nunc tom. x Concil. pag. 1149, et utraque apud Baronium an. MCLIX, num. 5 et seq. Hoc dissidium totam Ecclesiam duas in partes divisit, et ex eo gravissima odia atque mala in universum populum Christianum redundarunt, tandemque *Hadriano IV* vita functo, *Fridericus* contra Alexandrum III legitimum ejus successorem quatuor falsos Pontifices sibi mutuos succedentes subrogavit.

3. *Queritur Hadrianus PP. quod Fridericus ultus non fuerit injuriam factam archiep. Lundensi.* — Accidit etiam anno superiori quod narrat Hadrianus papa in suis ad Fridericum imp. litteris per legatos missis, apud Baronium num. 2. Queritur in iis Hadrianus IV quod dum *E. Londonensis archiep.* a Sede Apostolica remearet, in Teutonicis partibus captus fuerit, et adhuc in custodia teneatur, ad cujus facinoris ultionem Fridericus exsurgere debuisset : « Tu vero », inquit Hadrianus, « idipsum ita dissimulasse diceris, sævitiam neglexisse, quod eosdem non est quare pœniteat commisisse reatum, quia impunitatem sacrilegii quod gesserunt, jamjam sentiunt invenisse ». Quod Hadrianus papa inter causas numerat, quibus motus fuerit ad duos cardinales legatos ad imperatorem mittendos. Verum locum *Londonensis archiepiscopus*, legen-

dum, *E. Lundensis archiepiscopus*, et intelligendus Eskyllus, quem ex illis verbis eruimus anno superiori peregrinationem instituisse ad Hadrianum papam, qui illum legatum suum in Dania constituerat, « ut quicumque maximi Sueonum Pontifices creandi essent, pallio a curia dato per Lundensem insignirentur antistitem, eamque sedem pro patrio venerarentur obsequio », sicut ait Saxo Grammaticus libro 14. Hinc Sirmondus in Notis ad Epist. XXIII lib. 1 Petri Cellensis de Eskyllo recte scribit : « Qui cum ex Urbe in Daniam rediret, captus spoliatusque fuit in Germania. Quæ res, dum injuriam, missis ad *Fridericum* imp. legatis, acrius persequitur *Hadrianus IV* Pontifex, cui *Eskillus* privato etiam nomine charus erat, exacerbatis hinc inde animis ansam præbuit schismati quod inter illos erupit, ut inquit Radevicus lib. 1 de Gest. Friderici cap. 8 et seqq. sed apud Radevicum *Londonensis* vitiose scriptum est; fœdius etiam apud Innocentium III, Epist. CCCXXI, *Lugdunensis* pro Lundensi ». Ita Sirmundus. Quæ conjectura eo certior, quo nullus hoc sæculo E. episcopus Londinensi Ecclesiæ præfuit. Præterquam quod *Londonia* sedes est episcopalis, non vero archiepiscopalis.

4. *Fridericus decernit bellum contra Mediolanenses.* — « Anno MCLVII », inquit Dodechinus abbas in Chron. « imperator Pascha Wormatiæ celebravit, ubi pæne omnes principes Teutonici regni convenerunt, et in Longobardiam sequenti anno cum rege se ituros juraverunt ». Interea vehementer ira incensus imperator expeditionem contra Mediolanenses in annum currentem indixerat, tametsi eam postea distulerit in an. MCLVIII, ut adversus Polonos procederet.

5. *Apulia bello flagrat.* — Bellum in Apulia continuabatur, anonymus enim Casinensis hoc anno scribit : « Mense Novembris comes Andeiæ (id est, Andreas juxta Mss.) cepit terram Fundanam et Aquinum, et terram Sancti-Benedicti (territorium Montis-Casini) deinde cepit Cominum ». Erant hi inimici Guillelmi Siciliæ regis, qui monachos Casinenses adoriebantur, quod abbas Rainaldus anno præcedenti recuperavit gratiam regis Guillelmi apud Salernum. Joannes de Ceccano in Chron. ad annum MCLVII, hæc confirmat : « Indictione quinta, venit comes Andreas cum Romanis et Græcis et aliis multis, acquisivit totam terram Fundanam, et cremavit Trajectum pro vindicta principis (nempe Capuani ibi per proditionem capti) acquisivit terram Sancti-Benedicti, post hæc intravit Cominum, et cremavit portam, et perrexit usque Atinum, et reversus ad Aquinum ».

6. *Moritur S. Guillelmus eremitarum fundator.* — Sanctus *Guillelmus*, cognomento *Magnus*, eremita in Stabulo-Rodis, in Etruria hoc anno ad cælestem patriam migravit ». Theobaldus enim in ejus Vita in Actis SS. Bollandianis ad diem X Februarii recitata, post varia ejus miracula in medium adducta, ait : « Igitur anno Verbi incarnati millesimo centesimo quinquagesimo sexto (a Paschate inchoato), quarto idus Februarii mortuus est, et sepultus in Stabulo-Rodis vir Dei Willelmus dux et comes illustris et magnificus, Domino coronante in cælis spiritum, et ornante in terris corporis sepulchrum sequentibus signis ». De Ordine eremitarum sancti Guillelmi, et fabulis de Guillelmo confictis, legendus Henschenius in Notis ad ejus Vitam.

7. *Obitus Alphonsi VII Castellæ regis.* — *Alphonsus VII* Hispaniarum imperator expeditionem in Mauros suscepit, quam Rodericus lib. cap. 9, confundit cum ea, in qua Beatia et Almeria captæ; sed hunc errorem corrigit Tudensis, cum scribit : « Imperator Adelphonsus cum in tanta consisteret gloria, et corporis ægritudine laboraret, fœdifragus populus Barbaros contra illum erexit, sed imperator, ut erat magnanimus, dissimulans ægritudinem, cum manu Gothorum (ita proceres Hispanos appellat) maxima contra Mauros perrexit. Qui ut viderunt eum cum magno exercitu, colla ei illico submiserunt; sed crescente ægritudine, dum ad propria rediret, juxta portum qui vocatur Muradal, in loco qui dicitur Fresneda, Domino, ut credimus, spiritum tradidit anno quadragesimo nono, ex quo regnare cœpit », ubi Tudensis regni ejus initium repetit ab anno MCIX, quo Alphonsus VI Castellæ et Legionis rex obiit. Rodericus laudatus ejus mortem referens, ait : « Cum venisset ad ilicem quamdam frondibus densam et ramis, ibidem infirmitate vexatus vitam finivit », sed existimo eum falli, et locum *Fresnedam* dictum pro arbore ilice dicta sumpsisse. Priusquam moreretur divisit imperium duobus filiis suis, Sanctio scilicet et Fernando ; illi Castellam, huic vero Legionem dedit.

8. *Patriarchatus Gradensis ampliatur.* — Hadrianus IV litteris Romæ *VIII kal. Maii* Pontificatus sui anno primo datis, ut dignitatem Gradensis Ecclesiæ ampliaret, utque Jadertinis magis consuleret, Henricum Gradensem patriarcham primatem eis proposuit. Hoc autem anno confirmavit Constitutiones Pelagii, Alexandri, et Urbani II Pontificum Rom. quibus patriarchalis dignitas Gradensi archiepiscopo conceditur, litteris datis *Laterani, idibus Junii, Indict.* V, *Incarnat. Dominicæ anno* MCLVII, Pontificatus sui anno III. Tum eodem die ei permittit, ut Constantinopoli, et in aliis urbibus imperii Constantinopolitani, in quibus Veneti plures habent Ecclesias, episcopos ordinare et consecrare possit : « Tibi et successoribus tuis, auctoritate Apostolica duximus concedendum, ut in Constantinopolitana urbe, et in aliis civitatibus, in Constantinopolitano duntaxat imperio constitutis, in quibus Veneti plures habent Ecclesias, ubi videlicet eorum multitudo consuevit assidue convenire, liceat vobis episcopum ordinare, et absque alicujus contradictione munus ei consecrationis impendere ». Referuntur eæ Hadriani IV litteræ tom. X Concil. pag. 1170 et seqq., ex iisque liquet,

hoc tempore, imperante scilicet Manuele Comneno, inter Latinos et Græcos aliquam concordiam viguisse.

9. *Expeditio Hierosolymitana Theodorici Flandriæ comitis.* — *Theodoricus* comes Flandriæ, uti refertur in Auctario Afflighemensi, jam tertio Hierosolymam profectus, cum quibusdam principibus terræ suæ, uxore sua *Sybilla* et copioso belli apparatu, comitatum suum Philippo filio reliquit. Hierosolymam *Theodoricus* in tanta perturbatione invenit, ut jam timerent crucesignati finibus suis expelli. *Noradinus* enim Sanguinii filius, rupto pacis fœdere, quosdam regis milites cepit, regem *Balduinum* in fugam conjecit, terramque usque maritima progrediens, multa cæde vastavit. Sed Theodoricus comes, adjuncto sibi rege, *Noradinum* cum suis superavit, et ad poscendam pacem compulit. Inde circa Natale Domini *Antiochiam* veniens, quæcumque princeps ipsius *Raimundus* amiserat, cum maxima parte exercitus sui occisus, ipse Theodoricus recuperavit. Deinde *Cæsaream Cappadociæ* obsessam quarto die cepit, et quia retinere non potuit, evertit, biennio Hierosolymis ante discessum commoratus. *Sybilla* uxor Berthaniæ religionis habitum suscepit. Quæ fusius in eodem Auctario, in Annalibus Meyeri, et in Historia Tyrii lib. 18, cap. 16 et seqq. narrantur. *Sybilla* autem anno MCLXV, ut videre est in Auctario Aquicinctino, obiit, « postquam X annis Hierosolymis apud S. Lazarum servierat ».

HADRIANI IV ANNUS 4. — CHRISTI 1158.

1. *Per legatos et litteras Hadriani IV conciliatus Fridericus imperator.* — Anno Redemptoris millesimo centesimo quinquagesimo octavo, Indictione sexta, Hadrianus papa ad placandum iratum imperatorem legationem decernens, litteras placabiles ad ipsum dedit. Quinam autem hac sint legatione perfuncti, et per eos quid gestum, Radevicus de omnibus probe instructus ex litteris hinc inde tunc missis, exacte describit his verbis [1] : « Feliciter ergo procinctum movens Fridericus, ac apud Augustam Rhetiæ civitatem super ripam Lici fluminis castra ponens, confluentem ex diversis partibus militem per septem dies operitur. Interea Romanus antistes (Hadrianus) de adventu principis certior effectus, (nam legati ejus, videlicet Rainaldus cancellarius, et Otto palatinus comes, quorum supra meminimus, jamdudum Italiam intraverant) in melius mutato consilio, ad leniendum ejus animum nuntios mittit, Henricum videlicet cardinalem presbyterum tituli SS. Nerei et Achillei, et Hyacinthum cardinalem diaconum S. Mariæ in schola Græca, viros prudentes in sæcularibus, et ad curialia negotia pertractanda prioribus missis multo aptiores ». Et inferius [2] :

2. « His diebus Henricus et Hyacinthus supradicti nuntii Hadriani papæ Ferrariam venerant, auditoque quod legati imperatoris Mutinam rediissent, non sperantes ipsos sibi occurrere, humilitatis formam præbentes, quod insolitum antea fuerat, ad eos pergunt, expositaque causa legationis, quod scilicet ea quæ pacis essent et honori imperio, in mandatis haberent, dimittuntur. Jam vero adventum illorum per omnes partes illas, ubi arcta montium transituri erant, fama nuntiaverat, multosque mortalium rerum alienarum cupidos id contra eos animaverat, quod pæne neminem latebat, majestatem imperialem Romanis infensam existere ; quodque vitio aviditatis quisque ardebat, ac si regiæ voluntati obsequeretur, temerarius intendebat, sperans in hoc casu latrocinium honestiori nomine posse palliari. A Ferraria itaque Veronam, a Verona per vallem Tridentinam iter agunt, habentes secum gratia majoris securitatis venerabilem episcopum Tridentinum Albertum. Sed prævaluit auri sacra fames, quæ quos arripuit, nihil unquam honestum, nil moderatum sentire vel appetere permittit. Nam Fridericus et Henricus comites, quorum in illis partibus non parum poterat violentia, tam cardinales quam episcopum captos, spoliatos in vinculis ponunt, donec Romanus quidam datus in obsidem nobilis vir germanus Hyacinthi, episcopum autem evidenter divina potentia liberavit. Hanc tamen immanitatem Henricus nobilissimus dux Bojoariæ et Saxoniæ ob amo-

[1] Radev. in Frid. l. I. c. 17. — [2] Radev. . I. c. 21.

rem sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et honorem imperii non multo post probe vindicavit. Namque et vadem eripuit, et comites multis malis attritos ad deditionem et satisfactionem coegit.

3. « Friderico [1] igitur imp. (ut jam dictum est) castra in campestribus Augustæ civitatis metato, ad suam eosdem legatos admittit præsentiam, eisque clementer receptis, causam adventus exquirit. Illi reverenter ac demisso vultu, voce modesta tale suæ legationis assumunt principium : Præsul S. R. E. vestræ excellentiæ devotissimus in Christo pater salutat vos sicut charissimum et specialem S. Petri filium : salutant etiam vos venerabiles fratres nostri, clerici autem vestri universi cardinales, tanquam dominum et imperatorem Urbis et orbis ». At verba ista sunt Radevici, non legatorum. Aliis namque ab his diversis eos usos verbis Gunterus affirmat, recitatque versibus istis :

Totaque Romani nunc maxima curia cleri
Te velut eximium regem dominumque salutant.

Vide igitur quantum privata affectio potuerit in Radevico, verba pro arbitrio concinnante. At quid obest, si vere ipsa totidem verba ab ipso reddita dixerimus Radevico? Nonne et ad Christianæ humilitatis exemplum Pontifex ipse se nominat servum servorum Dei? Pergit vero : « Quanta dilectione S. R. E. amplitudinem et honorem imperii vestri amplectatur, quam sine conscientia peccati vestram satis invita sustinuerit indignationem ; et scripta præsentia, et in ore nostro positæ vivæ vocis officium declarabit. Post hæc verba litteras offerunt, quæ venerabili Ottoni Frisingensi episcopo ad legendum simul et interpretandum datæ sunt, viro utique qui singularem habebat dolorem de controversia inter regnum et sacerdotium. Exemplar litterarum hoc est :

4. « Hadrianus episcopus, servus servorum Dei, etc.

« Ex quo universalis Ecclesiæ curam, Deo prout ipsi placuit disponente, suscepimus, ita in cunctis negotiis magnificentiam tuam honorare curavimus, ut de die in diem animus tuus magis ac magis in amore nostro et veneratione Sedis Apostolicæ debuisset accendi. Unde sine grandi admiratione non ferimus, quod cum audito ex suggestione quorumdam, animum tuum aliquantulum contra nos fuisse commotum, duos de melioribus et majoribus fratribus nostris, Rolandum scilicet cancellarium tituli S. Marci, et Bernardum tituli S. Clementis presbyteros cardinales, qui pro tuæ majestatis honore in Romana Ecclesia solliciti semper extiterant, pro voluntatis tuæ cognitione ad tuam præsentiam destinavimus, aliter quam imperialem decuerit honorificentiam sunt tractati. Occasione siquidem cujusdam verbi, quod est, *Beneficium*, tuus animus (sicut dicitur) est commotus ; quod utique nedum tanti viri, sed nec cujuslibet minoris animum merito commovisset.

« Licet enim hoc nomen, quod est, *Beneficium*, apud quosdam in alia significatione, quam ex impositione habeat, assumatur, tunc tamen in ea significatione accipiendum fuerat, quam nos ipsi posuimus, et quam ex institutione sua noscitur retinere. Hoc enim nomen ex bono et facto est editum, et dicitur *Beneficium*, apud nos, non feudum, sed bonum factum. In qua significatione in universo sacræ Scripturæ corpore invenitur, ubi ex beneficio Dei, non tanquam ex feudo, sed velut ex benedictione, et bono facto ipsius gubernari dicimur et nutriri. Et tua quidem magnificentia liquido recognoscit, quod nos ita bene et honorifice imperialis dignitatis insigne tuo capiti imposuimus, ut bonum factum valeat ab omnibus judicari. Unde quod quidam verbum hoc, et illud, scilicet (contulimus tibi insigne imperialis coronæ) a sensu suo visi sunt ad alium retorquere : non ex merito causæ, sed de voluntate propria, et illorum suggestione, qui pacem regni et Ecclesiæ nullatenus diligunt, hoc egerunt. Per hoc enim vocabulum (contulimus) nihil aliud intelleximus, nisi quod superius dictum est, imposuimus.

5. « Sane quod postmodum personas Ecclesiasticas a debita sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ visitatione, ut dicitur, revocare jussisti : si ita est, quam inconvenienter actum sit, tua, fili in Christo charissime, discretio (ut credimus) recognoscit. Nam si aliquid apud nos amaritudinis habebas, per nuntios et litteras tuas nobis fuerat intimandum ; et nos honori tuo curavissemus, sicut filii charissimi, providere. Nunc igitur, quoniam ad commonitionem dilecti filii nostri Henrici Bajoariæ et Saxoniæ ducis, duos de fratribus nostris, Henricum tituli SS. Nerei et Achillei, et Hyacinthum S. Mariæ in Cosmedin, diaconos cardinales, prudentes siquidem et honestos viros, ad tuam præsentiam destinavimus, celsitudinem tuam monentes et hortantes in Domino (rogamus) quatenus eos honeste et benigne recipias ; et quod ab eis ex parte nostra tuæ magnificentiæ fuerit intimatum, a sinceritate cordis nostri noverit tua excellentia processisse. At per hoc cum eisdem filiis nostris, mediante jam dicto filio nostro duce, ita celsitudo tua studeat convenire, ut inter te ac matrem tuam sacrosanctam Romanam Ecclesiam nullius discordiæ seminarium debeat remanere ». Hucusque Hadriani papæ litteræ per legatos redditæ imperatori. Pergit vero Radevicus [1] :

« Lectis et benigna interpretatione expositis litteris, imperator mitigatus est, clementiorque factus, quasdam causas alio loco memorandas, quæ seminarium discordiæ præstarent, si non congrua emendatio interveniret, legatis per capitula distinxit : quibus ad nutum principis, et per omnia bene respondentibus, præsulemque Romanum in nullo

[1] Radev. l. I. c. 22.

[1] Radev. l. I. c. 23.

regiæ dignitati derogare, sed honorem ac justitiam imperii semper illibatam conservare pollicentibus, pacem et amicitiam tam summo Pontifici, quam omni clero Romano reddidit, eamque signo pacis et osculo absentibus per præsentes destinavit; sicque hilariores facti legati, donatique regalibus muneribus divertunt in civitatem ». Pergit auctor res bellicas prosequi, deditionem Mediolanensium, et alia quæ nostri non sunt instituti.

6. Ita quidem sicut sanctissimus, ita et prudentissimus Hadrianus, ut furentem conciliaret imperatorem, dans ex commonitione Apostolica locum iræ, exemplo pariter Apostolico cedens ad tempus, ita vocem *Beneficium* est interpretatus, ut concitatam discordiam sopiret magis quam augeret; et si posset, pacem ejus culpa exulem in Ecclesiam revocaret. Sed ad breve tempus ista subsistere potuerunt. Ubi enim haud altis radicibus pax intus plantata in corde subsistit, tanquam fœnum tectorum, velociter quolibet æstu urgente tentationis, arescit. Sed de his anno sequenti; reliqua Pontificis prosequamur.

Misit hoc eodem anno idem Hadrianus papa legatos a latere duos cardinales Arditium et Ottonem ad uniendos pace atque concordia dissidentes inter se Longobardos. Meminit hujus legationis Otto Morena in Laudensi Chronico, aitque efficere non potuisse legatos, ut Mediolanenses ignoscerent Laudensibus, qui facti extorres civitatem Mediolanensibus diripiendam reliquerunt. At hæc pluribus auctor, ex quo et quæ sequuntur.

7. *In conventu Roncaliensi de regalibus juribus disceptatum.* — Hoc eodem anno a Friderico imperatore collectus est conventus Roncaliæ (est is locus inter Placentiam et Cremonam) ubi disceptari voluit de imperii regalibus, quænam illa essent. Res tunc in eo gestæ scriptæ sunt ab Ottone Morena Laudensi, qui iis intererat, in Chronico Laudensi, quod tunc elaboravit; sic enim ait:

« Interea dominus imperator in Roncalia colloquium in S. Martino proximo veniente maximum se constituit habiturum, præcepitque omnibus fere Italiæ principibus atque civitatum consulibus, ut ipsi colloquio interessent. At quod etiam quatuor principales legis doctores, videlicet dominos Bulgarum, et Martinum Gosium, seu Jacobum, atque Hugonem de porta Ravegnana, Bononiæ magistros interesse fecit. Istorum autem quatuor doctorum, et quamplurimorum aliorum fuit dominus Guarnerius doctor antiquior. Ad quem, cum in extremis laboraret, accesserunt sui scholares, dicentes: Domine quem vultis post mortem vestram doctorem nobis constituere? Quibus ipse respondit per duo carmina infra scripta:

Bulgarus os aureum, Martinus copia legum,
Hugo mens legum, Jacobus est quod ego.

Et sic dominus Jacobus fuit doctor. Post ista cum dominus Fridericus imperator semel equitaret super quodam suo palafredo in medio dominorum Bulgari et Martini, exquisivit ab eis, utrum de jure esset dominus mundi? Et dominus Bulgarus respondit, quod non erat dominus quantum ad proprietatem: dominus vero Martinus respondit quod erat dominus. Et tunc dominus imperator cum descendisset de palafredo super quo sedebat, fecit eum præsentari dicto domino Martino. Dominus autem Bulgarus hoc audiens, dixit hæc elegantia verba: Amisi equum, quia dixi æquum, quod non fuit æquum ». Sed de his inferius. Pergit auctor:

8. « Omnes prædicti convenere ad colloquium nono kal. Decembris ultra Padum prope Ecclesiam Sancti-Petri de Conturbia, in millesimo centesimo quinquagesimo octavo anno, Indictione septima inchoata. Cum autem imperator, universique principes, ac civitatum consules ibi insimul convenissent, in primis vocavit imperator eos prædictos Bononienses magistros, jussitque eis, quod ipsi indicarent sibi in veritate omnia jura regalia, quæ ratione imperii in Lombardia ad ipsum spectarent, et sua esse deberent. Qui respondentes imperatori, dixerunt, se hæc nolle sine consilio facere aliorum judicum universarum Lombardiæ civitatum ibi tunc existentium. Imperator itaque duos uniuscujusque civitatis Lombardiæ judices elegit, jussitque eis, quod ipsi omnes cum prædictis quatuor Bononiæ magistris ad consilium irent, omniaque jura regalia quæcumque essent, diligenter investigarent; ut cum a consilio recederent, sub nomine fidelitatis quam sibi juraverant, ea omnia recto tramite (prout melius possent) publice demonstrarent. Ipsi autem judices cum viginti octo, exceptis Bononiæ magistris, statim ut imperator jusserat, ad consilium euntes, de omnibus regalibus juribus inter se diligentius contulerunt. Qui postmodum ad imperatorem redeuntes coram omnibus principibus omnibusque civitatum Lombardiæ consulibus narraverunt in scriptis omnia jura, quæ ei jure regali noverant pertinere.

9. « Hoc autem sic peracto, dominus Hubertus Mediolanensis archiepiscopus una cum consulibus Mediolani, omnesque alii præsentes Lombardiæ episcopi, comites, marchiones, duces, cæterique Italiæ principes, ac omnium Lombardiæ civitatum consules ibi adstantes, publice in colloquio ipso surgentes, in manu ipsius imperatoris omnia, quæ prædicti judices jura regalia esse dixerant, refutaverunt, et ei fidem de ipsis omnibus fecerunt, statimque imperatore eis omnibus sub nomine fidelitatis firmiter præcipiente, ne ipsi amplius de ipsis rebus intromitterent: omnes et unusquisque tamen per se amplius de ipsis rebus non intromissuros, unanimiter spoponderunt. Insuper etiam veram et perpetuam pacem ibi omnes inter se et cum omnibus aliis personis deinceps se firmiter tenere juraverunt. Et in hoc Mediolanenses privavere se de multis rationibus et dignitatibus, ob

tentis a diversis Pontificibus et imperatoribus, et promiserunt ponere signum aquilæ super campanile Ecclesiæ majoris in signum fidelitatis, ac etiam quod liberarent centum nonaginta Papienses, quos habebant incarceratos. Ac etiam præcepit eis imperator, ut servarent pacem perpetuam suis vicinis. Tamelsi hoc Mediolanenses atque Cremonenses paucioribus septem mensibus servaverunt, imo ante hoc spatium Laudensibus, cum nullum malum adhuc illis intulissent, pacem ipsam violavere. Deinde Mediolanenses, Cremonenses, Papienses quoque et Placentini, de stando et per omnia attendendo ipsius imperatoris præcepto, ei tum multos obsides tradiderunt. Ibique ipse dominus imperator multas leges quas fecerat, in scriptis redigi fecit; multaque etiam præcepta hortatu suorum principum custodiri præcepit. His itaque sic peractis, cum imperator omnia se bene peregisse, et imperium suum sicut se decebat, in pace quieta obtinere putaret, quamvis in contrarium sibi paulo post contigerit, Roncalia tamen discessit ». Hucusque de conventu Roncaliæ celebrato. Meminit ejusdem Radevicus, qui et aliquas ibi leges constitutas affirmat.

10. *De antiquioribus jureconsultis judicium.* — Sed quod de quatuor insignioribus legum doctoribus, qui Bononiæ publice hoc tempore profitebantur, mentio facta est, nempe de Bulgaro, Martino, Joanne, atque Jacobo, sicut Bulgarus omnes excelluit, et probitate insignis enituit, ita Martinus parum feliciter munus absolvit, atque haud laudabili existimatione dimanavit ad posteros, ut de ipso Jason illud usurpet : Martinum nihil unquam sani verique dixisse, ut tu intelligas, lector, quis, qualisve fuerit, qui tanta tribuit imperatori. Sed et cervicosus est habitus, ut quam semel defendendam suscepisset opinionem, quantumlibet erroneam et singularem, nunquam dimiserit, sed obstinate omni conatu tueri perseverarit : adeo ut in vulgare proverbium ejus durities apud jureconsultos in hanc usque diem pertransierit, ut Martinum appellent, qui suæ ipsius sententiæ singulari pertinaci studio inhærescat. Contra vero, quem præ cæteris a Guarnerio laudatum audisti Jacobum, hunc cognomento De regione dictum, summopere laudavit defunctum Epistola sua Petrus Blesensis [1], quam potius publicum dixeris Epitaphium, tanti viri gloriam immortalitati consecrans. Cum tamen nescio quomodo hunc tanta luce coruscum non viderit, qui recentiorum jureconsultorum Vitas conscripsit : nam penitus prætermisit.

[1] Pet. Bles. Ep. CLXXIII.

Anno periodi Græco-Romanæ 6651. — Anno Æræ Hispan. 1196. — Anno Hegiræ 553, inchoato die 2 Febr., Fer. 1. — Jesu Christi 1158. — Hadriani IV papæ 5. — Friderici Ænobarbi reg. 7. imp. 4. Manuelis Comneni imp. 16.

1. *Italia bellis turbata.* — Ad num. 1 et seqq. Baronius de pace inter Hadrianum IV et Fridericum imp. sancita, et de gestis in Italia tantum sermonem habet, quibus sequentia addemus et alibi gesta ab eo omissa supplebimus. In Anonymo Casinensi ad hunc annum legitur : « Comes Andriæ (corrige, *Andreas*) sexto die mense Januario cepit Sanctum-Germanum, et Raynaldus Casinensis abbas, et Alfanus Capuanus archiepiscopus, et quamplures alii Cassinum conscenderunt. Temam autem (corrige, *terra*) Sancti-Benedicti reddidit se præfato comiti Andreæ, qui sequenti die ascendit Cassinum, et acriter pugnavit, sed nihil profecit ; postmodum exivit de regno. Imperator Constantinopolitanus fecit pacem cum rege Siciliæ (scilicet *Guillelmo*) usque ad triginta annos. Teutonicus imperator in Lombardiam veniens Mediolanum obsedit, et Cremam, quam tandem igne combussit », sed anno MCLX, ut ibidem dicetur.

2. *Bellum Neapolit.* — Præterea idem Joannes Ceccanus ad hunc annum hæc prodit : « Indictione VI, hoc anno in festivitate Innocentum, feria quarta post Epiphaniam (nota festum Innocentium post Epiphaniam hoc tempore in Campania celebratum fuisse) perrexit comes Andreas super civitatem Sancti-Germani, et pugnavit cum militibus regis, et devicit eos. Apprehendit ex illis plusquam ducentos, et omnia spolia eorum. Alii fugerunt ad monasterium Sancti-Benedicti, et comes misit civitatem in suo jure, et ascendit in montem, et possedit (id est, juxta loquendi modum ab hoc au-

ctore usurpatum, obsedit ut ex infra dicendis liquebit) monasterium usque infesto quadraginta martyrum. Dimisit omnem terram, et exivit Anconam, deinde ivit ad imperatorem qui obsidebat Mediolanum ».

3. *Bellum Mediolanense.* — Fridericum autem hoc anno in Italiam descendisse, et primum Mediolanum obsidione cinxisse certum est. Principium fecit ab obsidione castelli, quod *Arcus Romanus* vocabatur. Hæc de ea Galvancus Flamma cap. 270, apud Puricellum in Monument. Ambros. num. 416 : « Imperator, habito consilio principum, dixit duci Bohemiensi : Si poteris Arcum-Triumphalem expugnare, ego faciam te ex duce regem, et feuda imperialia quibus obligaris relaxabo. Erat autem Arcus-Triumphalis quædam turris ex lapidibus vivis, politis opere mirifico : in cujus pede erant quatuor arcus : et erat situata in loco ubi est Hospitale leprosorum, ante Portam-Romanam. Dux Bohemiæ iis animatus totam suam gentem in quatuor partes divisit. Prima cohors pugnabat contra Arcum-Triumphalem a prima usque ad nonam, alia cohors a nona usque ad noctem, tertia cohors a sero usque ad noctem mediam, quarta cohors a nocte media usque ad diem. Cumque continuatis bellis nostros cives usque ad noctem mortem diu noctuque expugnaret, Arcum obtinuit; et tota civitas obriguit. Et tunc imperator ipsum ducem Bohemiæ in regem ejusdem regni coronavit in Ecclesia S. Ambrosii extra civitatem, et omnia gravia onera, quibus imperio erat obligatus, relaxavit ». At hæc magna ex parte falsa ; Fridericus enim, antequam Mediolanum veniret, *Uladislaum* Bohemiæ ducem Ratisbonæ regem renuntiarat, uti discimus ex Radevico Ottonis Frisingensis continuator, lib. 1, cap. 12 : In eadem curia (Ratisponæ habita) dux Bohemorum Ladezlaus... qui nuper in expeditione Polonica claruerat (anno scilicet præcedenti), adeo ut ob merita charus effectus ab imperatore ac imperii primis ex duce rex creatur anno ab Inc. Dom. MCLVIII. Suscepto itaque Privilegio de usu diadematis, aliisque regni insignibus, lætus revertitur, et ad Italicam expeditionem rex pariter cum imperatore fastu regali profecturus accingitur ».

4. *Bohemiæ dux fit rex.* — Thomas Joannes Pessina episcopus Samandriensis et decanus Ecclesiæ metropolitanæ Pragensis in Marte Moravico, Pragæ anno MDCLXXVII evulgato, lib. 3, cap. 5, contendit, *Uladislaum* Bohemiæ ducem hoc anno nomen ac coronam regiam consecutum non esse, sed tantum anno MCLXII, post primum bellum Mediolanense confectum. Verum eum hoc anno honore illo donatum certum et indubitatum esse debet ; Radevico enim citato Ligurinus, aliique antiqui consentiunt. Hæc Ligurinus qui hoc tempore vivebat, lib. 6, pag. 72, loquens de rebus hoc anno in conventu Ratisponensi gestis :

Hoc quoque conventu procerum dux ille Bohemus
Fama Labeslaum, quem nominat, ob sua gesta
Fortiter, et bello nuper spectata Polono,
Ex duce rex fieri meruit, gessitque potenti
Sceptra manu, cinxitque novo diademate crines.

Pessinam, aliosque decepere verba, quibus conceptum est Privilegium tunc Uladislao regi creato concessum ; eo enim circulum ei concedit imperator, eumque ducem appellat. Recitat illud integrum Pessina, ex quo pauca hæc descripsi : « Noverit posteritas, qualiter nos Wladislao duci Bohemiæ ob insignia servitii et devotionis, tam ejus, quam omnium Bohemorum merita, honoris insigne, quo avus et cæteri ejus progenitores duces Bohemiæ beneficio imperialis excellentiæ, cæteris ducibus præeminebant, circulum videlicet gestandum concessimus, et per eum omnibus successoribus suis in perpetuum decernimus, etc. Datum Ratisponæ XV kalend. Febr. Indict. V, anno MCLVIII, regni nostri anno VI, imperii III ». Uratislaus Bohemiæ dux sæculo superiori ab Henrico imp. Bohemiæ rex dictus fuerat, et hanc dignitatem Fridericus imp. hoc anno Uladislao restituit. Circulum autem aureum regibus absque corona tribui ostendunt exempla a Ducangio recitata in voce *circulus aureus.* Sed hæc longioris discussionis sunt, quam ut possint in tam brevi Opere pro dignitate explicari.

5. *Mediolan. se Friderico imp. dedunt.* — Redeo ad Mediolanenses, quos Otto Morena in sua Laudæ civitatis Historia testatur sese Friderico imp. dedisse : « Mediolanenses itaque videntes totam eorum terram destrui, scientes etiam se non posse defendere, timentesque insuper ne imperator ab obsidione non discederet donec ipsos caperet, cum ipso imperatore pepigerunt ; ac se in ejus manibus ponentes, ei de suis præceptis observandis plures ducentis obsidibus tradiderunt. Post hæc itaque ab obsidione discedens, ibique de suis relinquens, qui fidelitatem a Mediolanensibus exigerent, et reciperent, Modoetiam perrexit ; ibique militibus de Martesana et de Seprio convenientibus, et pactum cum ipso ineuntibus, omnibusque sibi fidelitatem facientibus, eos in sua tuitione accepit ». Fridericus Mediolanum ingressus non est, sed die VI idus Septembris Mediolanenses ad suos pedes prostratos excepit, et « a Mediolano castra movens apud Modoicum (vulgo *Monza*) sedem regni coronatur », inquit Radevicus cap. 43.

6. *Inter Franciæ et Angliæ reges pax summa viget.* — A rebus Italicis ad Anglicas transeo. Gervasius in Chron. ad hunc Christi annum scribit : « Rex Henricus transfretavit, et Parisios profectus a rege Franciæ Lodovico in magna gloria et honore susceptus est, filiam ejus (Margaritam appellatam), filio suo Henrico petiit et accepit. Eo tempore per industriam Thomæ cancellarii (postea archiepiscopi Cantuariensis ac martyris) a Lodovico rege Francorum Christianissimo, viro tamen nimis simplici obtinuit, ut quasi senescallus regis Francorum intraret Britanniam, et quosdam ibidem

inter se inquietos et funebre bellum exercentes coram se convocaret et pacificaret, et quem inveniret rebellem, violenter coerceret. Hic fuit primus ingressus ejus super Britones edomandos, et sic civitatem de Nantes ad jus dominationis suæ inflexit. Dehinc expugnato Toarco, regem Franciæ a Cenomanica urbe ad montem Sancti-Michaelis, et exinde per Bajocas, Cadomum, Rothomagum, non impari quam ille cum per Franciam gloriæ et honoris magnificentia in Franciam deduxit ».

7. *Actum de matrimonio inter filiam regis Franciæ et filium regis Angliæ.* — Sed hæc magis explicanda. Henricus II Angliæ rex anno MCLVII Thomam Cantuariensem archidiaconum, prece et consilio *Theobaldi* Cantuariensis archiepiscopi cancellarium regni sui constituit, uti narrat Hovedenus ad eum annum. Tum eum in Galliam hoc anno misit *Margaritam*, regis Francorum filiam, Henrico filio suo in conjugem accepturus, uti refert Matthæus Parisius; sed licet matrimonii tractatus hoc anno cœptus fuerit, matrimonium tamen nonnisi post sequentem annum conclusum. Interim Gaufridus Henrici Angliæ regis frater obiit, et « idem rex transiens Nanneticam civitatem jus suum recepit », inquit Matthæus Parisius hoc anno. Robertus vero de Monte in Chron. ad hunc annum testatur, Henricum regem evocatum a rege Francorum cum paucis Parisius venisse, et inæstimabili honore exceptum esse. Subdit : « Inde rediens, filiam regis Francorum secum adduxit, et eam ad custodiendum et nutriendum Roberto de Novoburgo fideli suo tradidit ; » quod ideo factum, quia inter matrimonii futuri leges una erat (multæ postea discordiæ seminarium), ut dotis nomine *Gisortium* Normanniæ oppidum, quod Galli occupabant, in Anglorum regis jura transiret, cum *Margareta*, quæ tantum triennis erat, Henrico regi nuberet, interim in sequestrorum manibus esset, et Margarita in soceri potestate. Quæ ad dicendorum intelligentiam præmittenda fuere.

8. *Obitus Sanctii III Castellæ regis.* — *Sanctii* Castellæ regis dominatio brevis fuit, cum inter Hispaniarum historicos conveniat, eum anno superiori regem creatum, et currenti ultimo die mensis Augusti vita functum. Rodericus lib. 7, cap. 9, ait Sanctium regnasse *annum unum*, quod et legitur in Additamento ad Pelagium Ovetensem : « Regem Sanctium, qui post mortem patris per unum solummodo annum regnavit ; alterum regem Fernandum regnantem (eo itaque adhuc vivente Auctor Additamenti vixit) in Legione, et in terra beati Jacobi Apostoli », id est, in Gallæcia. Tudensis Sanctio assignat annum unum et dies duodecim, verum secundum librum, cui titulus *Tumbus Niger S. Jacobi*, supra annum dies tantum septem regnavit, in eo enim legitur Alphonsum imp. Æra MCXCV, *VIII kal. Septemb.* demortuum, et omnes tradunt Sanctium die XXXI Aug. Æræ MCXCVI naturæ debitum solvisse. Moretus in Investigat. regni Navarrici pag. 664 et seq. refert se legisse antiquam Inscriptionem marmori in Ecclesia Sanctæ-Mariæ Fuselensis insculptam, in qua dicitur : « Æra MCLXVI. Rex Sanctius domini Aldephonsi imperatoris Hispaniarum filius dedicavit cantum (id est, *angulum*, ut explicat Ducangius in voce *cantus*) Ecclesiæ Fuselensis, Raimundo Giliberti existente abbate ejusdem Ecclesiæ, et eadem Æra prædictus rex domnus Sancius obiit ultimo die Augusti ».

9. *Ei succedit Alphonsus VIII filius.* — Alphonsus adhuc puerulus *Sanctio* patri in regnum Castellæ successit, magno Castellanorum damno. Sandovalius fol. 213, ait multas Chartas superesse datas Æra MCXCVI, Alphonso puerulo Toleti regnante et Fernando ejus patruo Legione. Inter Castellæ proceres magnæ dissensiones fuere occasione tutelæ regis pueruli, adeo ut Fernandus partem Castellæ regni occuparit : « Mortuo ejus fratre Sancio », inquit Tudensis ad Æram MCXCVI, « maximam partem regni Castellæ obtinuit. Nutriebat quidem ipse fratris Adephonsum puerulum, quem dedit comiti Manrico (vulgo *de Haro*) ad custodiendum. Tunc regnavit Fernandus rex in toto imperio patris sui, unde rex Hispaniarum fuit vocatus ; sed concordantibus comite Manrico et fratre ejus comite Nunno cum omnibus qui ad regnum Castellæ pertinebant, Adephonsum filium domini sui regis Sancii sibi regem constituerunt. Ferdinandus autem rex, ut erat pius et hilaris, acceptavit quod fecerant Castellani ». Per pueritiam Alphonsi VIII non solum Aragoniæ et Navarræ reges jugum sibi ab Alphonso imperatore impositum excussere, sed etiam Sanctius Sapiens, Navarræ rex, ab eo tempore quæ prædecessores et ipsemet ultra Ebrum fluvium amiserant, aut saltem maximam partem recuperavit.

10. *Calatrava traditur Raimundo Fiterii abbati.* — Hujus anni initio rumor fuit, Mauros Africæ quamprimum in regiones Sanctii Castellæ regis hujus nominis III, cum ingentibus copiis irruptionem facturos ». Fratres autem militiæ Templi », inquit Rodericus lib. 7, cap. 14, « qui arcem Calatravæ tenebant, timentes quod non possent Arabum violentiæ obviare, ad regem Sanctium accesserunt supplicantes, ut et arcem et villam Calatravæ acciperet, quia non erat eis facultas Arabibus resistendi, nec inventus fuit aliquis de potentioribus, qui vellet defensionis periculum exspectare ». Quare Raimundus abbas Fiterii Ordinis Cisterciensis, sollicitatus a Didaco Velasqui, quondam strenuo in officio militari, et a juventute cum rege Sanctio enutrito accedens ad regem petiit Calatravam. Abbas cum Didaco monacho venerunt statim ad Joannem primatem Ecclesiæ Toletanæ, qui fecit publice prædicari, ut omnes euntes in auxilium Calatravæ omnium peccatorum veniam mererentur ». Res adeo feliciter successit, « ut vix esset, qui aut in propria persona non iret, aut equos, aut arma, aut pecunias in subsidium largiretur ». Rex Sanctius dedit abbati in posses-

sionem perpetuam, villam et præsidium Calatravæ, sicque «Agarenorum exercitus, de quo rumor increverat, non advenit». Litteræ donationis Calatravæ referuntur in Prologo libri de Origine et Constitutionibus Ordinis Calatravæ, et datæ dicuntur «Æra MCXCVI, mense Januario, anno quo dominus Aldephonsus famosissimus Hispaniarum imperator obiit». Sanctius Navarræ rex uti testis aut confirmator subscripsit primus cum proceribus, et post hos Joannes archiepiscopus Toletanus cum aliis episcopis. Licet autem Alphonsus imperator anno superiori obierit, Hispani tamen sæpe in litteris regiis non ad annum Julianum, aut Æræ currentis, sed ad eum cujus nondum duodecim menses effluxere respiciunt.

11. *Instituitur militia Calatravæ.* — *Raimundus* abbas Calatravæ militiam instituit, quæ amplexa est regulam Cisterciensium, «temperato habitu, ut militaris agilitas exposcebat», inquit Rodericus laudatus. Primus Ordinis magister fuit frater Garsia, quia ea dignitate jam potiebatur *octavo kalendas Octob. Indict.* XIII, anno MCLXIV quo Alexander III confirmavit institutionem hujus Ordinis litteris suis in citato libro de Origine et Constitutionibus Ordinis Calatravæ recitatis. In iis Pontifex jubet, ut abbati Cisterciensi fratres omnes subdantur, qui tamen postea subjecti fuere immediatæ jurisdictioni abbatis Morismundi in Francia.

12. *Instituitur militia S. Juliani.* — Eodem circiter tempore *Ordo militaris Sancti-Juliani de Peirero* in regno Legionensi initium sumpsit. Manricus in Annalibus Cisterc. hoc anno cap. 1, postquam de utroque Ordine locutus est, ait ex Religionibus militiæ sacræ deditis quibus floret Hispania, non aliam antiquiorem inveniri quam Calatravæ, quippe talis a primo sui exordio, ad cujus normam aliæ surrexere. Nam cæteræ, aut sub ipsa militarunt, scilicet *Christus*, *Avis*, *Montesia*, aut militare ab ipsa didicerunt : San-Julianea, eisdem susceptis legibus, cum sub nullis vixisset duobus annis. Divi Jacobi anterior Congregatio, sed non Religio, et Congregatio adeo depravata (verba sunt Prologi ad ipsius regulam) ut ex atrocitate flagitiorum magis, quam ex fidelium propugnatione, designaretur. Itaque ante Ferdinandi regis tempora (nam in regno Legionis initium sumpsit) militum potius indulgentium mundanæ gloriæ, et terrenis affectibus, quam infestantium inimicos Crucis Christi Conventus fuit. At postquam Calatravæ novos milites, atque Sancti-Juliani Cisterciensium viderunt adscriptos regulæ, sanctum eorum zelum æmulati, canonicos regulares elegerunt, quibus se sociarent et quorum instituta profiterentur.

13. *Leges Manuelis imp. in favorem Ecclesiæ.* — Manuel Græcorum imperator «anno imperii sui decimo quinto decrevit, ut nemo deinceps sacris apud Byzantium monasteriis negotium facesseret de iis prædiis, quæ quocumque in loco illa possiderent. Hancque donationem confirmavit libello, qui, quod aureo sigillo munitur, *Aurea Bulla* vocari vulgo solet. Unde nullum hactenus monachum judicum fores pulsantem videre est, utpote cum nihil adsit, de quo lis intentari iis queat. Et hæc quidem sic se habet Constitutio. Cum vero omnium plerique dierum lege exciperentur, quibus nimirum vel Dominica a Christianis mysteria peragebantur, vel magni alicujus viri agebatur memoria, fiebat ut judicia in republica in immensum prolata, nunquam ad exitum perducerentur. Exinde vidi ego homines in litibus senescentes, imo et immorientes iisdem. Sed pessima lex ista novo decreto in republica abolita est. Quippe imperatoris edictum, neque dies festos omnino ut pro festos haberi statuit, neque tamen dilationibus hujusmodi trahi in infinitum judicia; sed religiosos et rerum forensium immunes illos esse decrevit, in quibus aliquando Deus singulare in homines beneficium contulisset : cæterum alios totos festos esse, alios intercisos, ita ut nimirum horis matutinis lege agere non liceret, post meridianæ autem integræ partibus admittendis vacarent», inquit Cinnamus lib. 6, num. 8. Prioris Constitutionis meminit Baronius anno MCXLVIII, num. 44, posteriorem vero recitat anno MCLXVI, num. ult. de utraque Novella Cinnamus hic uno tenore locutus est.

HADRIANI IV ANNUS 5. — CHRISTI 1159.

1. *Quomodo iterum orta discordia inter papam et imperatorem.*— Qui sequitur annus Redemptoris millesimus centesimus quinquagesimus nonus, Indictione septima, inter imperatorem atque Romanum Pontificem discordiis iteratis, fuit rerum difficilium agendarum molestiis Romanæ Ecclesiæ infestissimus. Quænam ista fuerint, ab auctore qui habebat præ oculis sunt petenda, nempe Radevico qui aderat, sicque narrare pergit[1]: « Friderico in hibernis agente, Hadrianus Romanæ Urbis antistes quorumdam instinctu, ea quæ jam inter ipsum et imperatorem apud Augustam sopita fuerant, refricare cœpit, et denuo meminisse, modo nuntiorum suorum injuriam, modo eorum qui pro colligendo fodro directi fuerant insolentiam et castellanorum suorum gravamen incusans, se pro bonis mala suscepisse, imperatorem beneficiis suis ingratum existere. Proinde occasionem quærens, cum audisset, quod regalia principi tam ab episcopis et abbatibus, quam a civitatibus et proceribus recognita fuere, litteras in fronte quidem leniores, diligentius vero consideratæ acriori commonitione plenas super hoc negotio dirigit, easque quidam indignus et vilis nuntius præsentans, antequam recitatæ fuissent, disparuit. Qua de re commotus caloreque juvenili ad vicem rependendam accensus, meditationem concipit, non quidem per abjectam, sed per honoratam illi respondere personam.

« Jam antea missus fuerat ad Sedem Apostolicam episcopus Vercellensis, amicam deferens petitionem, quatenus Guidonem nobilem juvenem filium comitis Guidonis Blanderatensis, cujus supra mentionem fecimus, quem loco Anselmi princeps in Ravennate Ecclesia subrogari fecerat, ibidem confirmaret et ordinaret. Nam idem juvenis[2] infra sacros ordines adhuc existebat, et clericus Romanæ Ecclesiæ pridem factus, ac in subdiaconum a papa Hadriano consecratus, nonnisi ejus conniventia et assensu in aliam Ecclesiam transferendus putabatur. Cum autem hoc a Romano Pontifice, volente in irritum revocare quod factum fuerat, negaretur, mittitur denuo Hermannus Verdensis episcopus in idipsum; ejusque negotium etiam effectu caruit. Quod si quis plenius scire desiderat, Epistolas utrimque directas consulat, quorum talia scripta inveniuntur :

2. « Fridericus, Dei gratia Romanorum imperator et semper Augustus, Hadriano Romanæ Ecclesiæ venerabili Pontifici.

« Dilecto et fideli nostro Anselmo bonæ memoriæ Ravennensis Ecclesiæ venerabili episcopo defuncto, ne curia nostra diutius tanto careret principe, operam dare curavimus, loco ejus talem subrogare personam, quæ pro tempore ad resarcienda Ecclesiæ illius damna, et ad nostrum peragendum servitium apta videretur. Ante omnia autem præ oculis mentis habentes, et aure non surda audientes quod scriptum est[1] : Honore invicem prævenientes; filium comitis Blanderatensis, quem vos in clericum Romanæ Ecclesiæ et filium nostra petitione assumpsisse recordati sumus, vicissim ad honorem vestrum et S. R. E. altius sublimari intendimus, in ea præsertim Ecclesia, quam post sanctam Romanam Ecclesiam, aut maximam aut unam de maximis habemus, nostræque voluntatis proposito, divina favente clementia, in electione illius personæ concorditer et voluntarie universa Ravennas convenit Ecclesia, præsentibus viris honestissimis, legato nostro et vestro, hinc Hyacintho cardinali, inde Hermanno Verdensi episcopo. Scientia autem et moribus in personam præfati electi una cum genere convenientibus, propter reverendum vestræ paternitatis testimonium commendabilior et acceptior eadem persona nobis jam facta est, quam utique etiam diligi a vobis et honorari gaudemus et volumus, ea tamen ratione et ordine, quo patres filios suos solent diligere, quos suo tempore et manumittunt, et domui suæ providere permittunt. Et quidem decentissimum est, sanctam Romanam Ecclesiam, tanquam

[1] Radev. l. II, c. 15. — [2] Male infra sacros ordines ponit subdiaconatum.

[1] Rom. XII.

matrem omnium Ecclesiarum, filios qui sunt fructus ventris aggregare, et aggregatos ad decorem domus Dei per domos et familias distribuere. Quibus etiam nostrum imperium, tanquam ab utero et gremio matris nostræ progredientibus, debeat et velit congruum honorem impendere. Proinde altiori consideratione vestra perpendat discretio, quid in hac causa tam vestræ quam nostræ majestati et honestati conveniat». Hactenus imperatoris ad Hadrianum papam Epistola, cui idem auctor mox subjicit illam, quam Pontifex reddidit imperatori, istis scilicet verbis :

3. « Hadrianus servus servorum Dei, charissimo in Christo filio Friderico, illustri Romanorum imperatori, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Qualiter superni conditoris intuitu, et tam excellentiæ tuæ quam dilecti filii nostri Guidonis Blanderatensis comitis interventu, dilectum filium Guidonem subdiaconum nostrum, ejusdem comitis filium olim in familiaritatem et in nostrum consortium receperimus; qualiter etiam intuitu probitatis ejusdem atque pro honore et utilitate sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, tanquam si in diaconum jam fuerit ordinatus, Ecclesiam ei specialiter, assignaverimus : et nos profecto memores (sumus), et a serenitatis tuæ memoria non credimus excidisse. Nunc autem honestatem ipsius considerantes, et profectum scientiæ, si ei vita comes fuerit, attendentes, intelligentes etiam quanta per eum, ac per nobiles et potentes parentes ipsius sacrosanctæ Romanæ Eccl. adhuc potuerint commoda provenire, et ad quantum dignitatis apicem in eadem Romana Ecclesia ipse valeat, vita generi concordante, conscendere, cum a Sede Apostolica in subdiaconatus officium sit promotus, et ei tanquam si jam diaconus esset (sicut superius dictum est) a nobis sit Ecclesia specialiter assignata, communicato fratrum nostrorum consilio, a nostro latere tam pretiosum pignus, juxta petitionem excellentiæ tuæ, non potuimus removere; sed ipsum opportunitate accepta, Deo auctore, in Romana Ecclesia ad honorem ejusdem Ecclesiæ et imperii intendimus ordinare, ut vel in ea, prout divina gratia proposuerit, quandoque ad sublimiora conscendat, vel exinde ad alterius Ecclesiasticæ fastigium dignitatis ipsum contingat, auxiliante Domino, pervenire. Convenientius siquidem est, ut qui filius et clericus est Romanæ Ecclesiæ, ab ejus gremio non recedat; et ipsa ei circa se locum dignitatis conferens, eidem inde provideat altiora. Ipsa etenim viros et moribus et scientia adornatos, præditos honestate, et sanguinis nobilitate præclaros ad se libenter evocat, et eos aliunde consuevit admittere, non se talibus, cum ipsos in gremio suo habeat, facile spoliare. Quia igitur hoc decentius esse conspicimus, et honorabilius existere arbitramur, confidentes etiam imperatoriæ majestati hoc potius debere placere, et gratum atque acceptum esse, postulationem tuam in hac parte non duximus admittendam, credentes atque sperantes, quod ex quo nostram super hoc cognoveris voluntatem, tu ipse nostram intentionem et propositum commendabis ». Hucusque ad imp. Hadrianus papa. Pergit autem Radevicus [1] :

4. « Princeps ergo et ipse, accepta occasione, suam hoc modo solatur indignationem. Jubet notario, ut in scribendis chartis nomen suum prætereens, Romani episcopi subsecundet, et dictionibus singularis numeri ipsum alloquatur. Qui mos scribendi cum antiquitus in usu esset communi, a modernis ob quamdam personarum reverentiam et honorem putatur immutatus. Aiebat siquidem imperator, aut papam debere servare suorum antecessorum ad personam imperialem scribendi consuetudinem, aut seipsum antiquorum principum morem in suis Epistolis oportere observare. Hæc itaque causa sermonum et nuntiorum majorem inter eos simultatis fomitem ministravit ». Non extant litteræ Friderici ad Hadrianum iis contumeliis insignes, sed quas rescripsit ad ipsum Pontifex, habentur in Appendice ad Radevicum, his verbis conscriptæ ex Nauclero, qui se eas in Hirsaugiensi cœnobio Spirensis diœcesis reperisse, testatus est :

5. « Hadrianus episcopus, servus servorum Dei, Friderico Romano imperatori, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Lex divina [2], sicut parentes honorantibus longævitatem promittit, ita maledicentibus patri et matri sententiam mortis intendit. Veritatis autem voce docemur [3], quia omnis qui se exaltat humiliabitur. Quapropter, dilecte in Domino fili, super prudentia tua non mediocriter admiramur, quod beato Petro et sanctæ Romanæ Ecclesiæ non quantam deberes exhibere reverentiam videris. In litteris enim ad nos missis nomen tuum nostro præponis : in quo insolentiæ, ne dicam arrogantiæ notam incurris. Quid dicam de fidelitate B. Petro et nobis a te promissa et jurata; quomodo eam observes, cum ab iis qui dii sunt, et filii Excelsi omnes, episcopis videlicet, homagium requiris, fidelitatem exigis, et manus eorum sacratas manibus tuis innectis, et manifeste factus nobis contrarius, cardinalibus a latere nostro directis non solum Ecclesias, sed et civitates regni tui claudis ? resipisce ergo, resipisce, tibi consulimus. Quia cum a nobis consecrationem et coronam merueris, dum inconcessa captas, ne concessa perdas, nobilitati tuæ timemus ». Hæc Hadrianus ad Fridericum, qui ad eum tunc ista rescripsit :

6. « Fridericus, Dei gratia Romanorum imperator semper Augustus, Hadriano Ecclesiæ Catholicæ Pontifici, omnibus illis adhærere, quæ cœpit Jesus facere et docere.

« Lex justitiæ unicuique quod suum est restituit. Non enim parentibus nostris derogamus, quibus, in hoc regno debitum exhibemus honorem, a quibus videlicet primogenitoribus nostris

[1] Radev. l. II. c. 18. — [2] Exod. XX. — [3] Matth. X.

et regni dignitatem suscepimus et coronam. Numquid tempore Constantini Silvester regalis aliquid habuisse dignoscitur? sed ejus pietatis concessione libertas restituta est Ecclesiæ, pax restituta est: et quidquid papatus vester habere dignoscitur, largitione principum obtinet. Unde cum Romano Pontifici scribimus, jure antiquo et nomen præponimus, et ad justitiæ normam eidem nobis scribenti concedimus. Revolvite Annales; et si lectum neglexistis quod asserimus, illic invenitur. Ab iis autem qui Dei sunt per adoptionem, et regalia nostra tenent, cur homagium et regalia sacramenta non exigamus? cum ille noster et vester institutor ab homine rege nihil accipiens, sed omnia bona omnibus conferens, qui pro se et Petro censum Cæsari persolvit [1], et exemplum vobis dedit, ut ita faciatis, doceat vos dicens [2]: Discite a me, quia mitis sum et humilis corde. Aut igitur regalia nostra nobis dimittant, aut si hæc utilia judicaverint, quæ Dei Deo, quæ Cæsaris Cæsari persolvant. Cardinalibus utique vestris clausæ sunt Ecclesiæ, et non patent civitates; quia non videmus eos prædicatores, sed prædatores; non pacis corroboratores, sed pecuniæ raptores; non orbis reparatores, sed auri insatiabiles corrasores. Cum autem viderimus eos, quales requirit Ecclesia, portantes pacem, illuminantes patriam, assistentes causæ humilium in æquitate; necessariis stipendiis et commeatu eos sustentare non differemus. Humilitati autem, quæ est custos virtutum, et mansuetudini non minimam notam inuritis, cum hujusmodi quæstiones, religioni non multum conferentes, sæcularibus personis proponitis. Provideat itaque paternitas vestra, ne dum talia movet, quæ indigna ducimus, offendiculum ponat illis, qui velut ad imbrem serotinum ori vestro aures suas arrigere festinant. Non enim non possumus respondere auditis, cum superbiæ detestabilem bestiam usque ad Sedem Petri reptasse videbimus. Paci Ecclesiæ bene semper providentes, bene semper valete ».

7. Audisti, lector, imperatorem ad tempora Constantini revocare originem privilegiorum Apostolicæ Sedis? Et cur non magis ad Christum? ut probat et docet abunde Nicolaus papa scribens ad Michaelem Augustum, et alii Romani Pontifices, cum de his fuit ipsis agendum adversus alios imperatores, eadem ipsa ex rerum ignorantia refricantes. At quid provocat Fridericus ad Annales Hadrianum Romanum Pontificem? utinam ipse consuluisset quos citat Annales, haud certe progenitoribus suis acceptum tulisset imperium, sed tantum Apostolicæ Sedi, sine cujus nutu nihil prodest genitum esse ex imperatore ut quis possit fieri imperator; sed tantum quem elegerit, vel eligendum concesserit ipse papa, ut pluribus est demonstratum in notatis superius locis, anno videlicet octingentesimo, atque plenius nongentesimo nonagesimo sexto. Ad quæ loca lectorem provoca, ne eadem hic sint non sine tædio repetenda.

Addita adhuc sunt iis alia discordiarum fomenta, quæ idem Radevicus ubi supra, narrare sic pergit [1]: « Hæc itaque causa sermonum et nuntiorum majorem inter eos simultatis fomitem ministravit, in tantum, ut quædam litteræ deprehensæ dicerentur a Sede Apostolica directæ, quæ Mediolanenses et quasdam alias civitates rursus ad defectionem hortarentur. Hujus negotii veritatem tenor subjectarum Epistolarum declarabit, quæ a diversis personis hinc inde missæ sunt ». Atque primo loco ponuntur quæ tunc scriptæ fuerunt a presbytero cardinali Henrico tituli SS. Nerei et Achillei ad episc. Bambergensem, pro pace integranda inter imperatorem et Pontificem; quæ sic se habent [2]:

8. *Henrici cardinalis et Eberardi episcopi Bambergensis datæ hinc inde litteræ pro reconciliatione.* — « Venerabili patri et fratri et amico charissimo Eberardo, Dei gratia Babenbergensi episcopo, Henricus eadem gratia sanctæ Rom. Eccl. presbyter cardinalis tituli SS. Nerei et Achillei, salutem in Domino.

« Sicut virtus imperatoria ex eorum qui sibi assistunt discretione monstratur, ita et ipsi quorum munitur consilio, propriæ conscientiæ et honestati debent attendere: quia et ipsorum honor sic ad dominos spectare videtur, sicut et domini detrimentum in eos proculdubio refunditur et redundat. Eapropter, dilecte pater et venerande frater et amice charissime, vestram non tam docemus quam monemus prudentiam, ut imperialis dignitatis excellentiam, quantum in vobis est, in ea quæ ad pacem sunt, et ad honestatem spectant, jugiter suadeatis. Subtilius enim et sincerius in his quæ ad Deum pertinent et justitiæ libertatem, ratio et discretio vestra intelligit et cognoscit, quam alii principes quantumcumque nobiles sint, qui tamen sacros canones, et ea quæ olim a Patribus disposita et ordinata sunt non noverunt. Interfuistis ipse, sicut unus ex nobis fidelissimus mediator, eis quæ cum domino imperatore de pace Ecclesiæ et ipsius ordinata sunt in Alemannia, et eis quæ altera die nos secum fidelissime et ipse nobiscum benignissime de eadem pace tractavimus. Nunc autem ex litteris illis, quas celsitudini suæ post reditum meum domino meo placuit destinare, quæ videlicet nec stylum, nec antiquam consuetudinem imperialium litterarum obtinebant, timemus multum, ne sit in diversa mutatus, et alia modo sibi sit facies sensusque diversus. Replevit cor meum amaritudine, et faciem meam confusione mutatio hæc. Quidquid honoris et jucunditatis et gloriæ apportaveram mecum, ex litteris illis videtur esse sepultum atque obnubilatum. Ideo, dilectissime frater et amice charissime, episcopalis dignitas et sacerdotii ordo, in quo vos provi-

[1] Matth. XVII. — [2] Ibid. XI.

[1] Radev. l. I. c. 18. — [2] Ibid.

dentia divina constituit, moneant discretionem vestram et instruant, ut ad honorem Dei stetis et vestrum, pro honestate et libertate Ecclesiæ, ut in antiquis limitibus Ecclesiæ integritas conservetur, ne temporibus vestris, novis consiliis honestas usque modo turbata turbetur. Satis turbatum est, quidquid secundum consilium vestrum putabamus efficere. Et dicimus vobis, quamdiu per homines rerum divinarum ignaros negotia portabuntur, stabiliri pax incepta non poterit; sed si præsentia vestra, et domini præpositi Magdeburgensis summam de pacis labore susceperit, zelus Dei et scientia, qua præeminetis uterque, finem pacificum ad honorem Dei et Ecclesiæ, et imperatoris nostri gloriam per industriam vestram et studium vestrum facillime poterit obtinere. Alioquin si tempore iracundiæ repertus non fuerit qui reconciliationi intendat, et in cujus verbis possint ista scandala complanari, res ipsa forsan aliud exiget; et quod hodie integrum est, major vehementia necessitatis disrumpet ». Hucusque Henricus cardinalis nostri tituli decus et ornamentum : qui et anxius revocandæ exulis pacis, alias ad eumdem episcopum litteras addidit, quibus ista quæ sequuntur, amaro animo ipse respondit. Recitat eas litteras Radevicus his verbis [1] :

9. « Henrico SS. Nerei et Achillei Dei gratia presbytero cardinali etc. Eberardus Babenbergensis Ecclesiæ eadem gratia episcopus, si quid est, orationis et servitii omnimodam devotionem.

« Litteris vestræ paternitatis lectis et relectis, admirari satis non potui, quod esset illud verbum, imo quod esset illud Væ, de quo scripseratis mihi, cum adhuc a me prorsus esset absconditum. Quæritans autem inveni quod volui, et unde multum dolui, teste Deo, et multum doleo. Audivi, et conturbatus et tristatus sum. Contremuerunt omnia ossa mea, adhæsit cutis ossibus meis. Et quidem intellexi et cognovi quod bono semini non meo, sed vestro, pacis et concordiæ consilio inimicus homo superseminaverit zizania. Omnia mala a bonis principiis orta sunt. Sicut in sacro eloquio [2] : Paravit Dominus vasa mortis, sagittas ardentes effecit : ita et in imperialibus gestis ac dictis simul ac scriptis pleraque reperiuntur, quæ alios seducunt, alios ædificant. Annales quandoque revolvuntur, apices imperiales recitantur, forte in ea forma, quæ illi ætati, et tam bonitati quam simplicitati temporum illorum competebat, hominibus tunc in directum loquentibus, neque numerum numero commutantibus, neque personas præposterantibus. Nunc vero mutata sunt omnia. Sed non expallescat aurum, nec mutetur color optimus, nec dispergantur lapides sanctuarii in capite omnium platearum. Si qua exorbitatio consuetudinis modernæ facta est, his exemplis facta est, et hac occasione, quia flamma sopita denuo quodam vento ressuscitata est per litteras, quas dominus papa nuper direxit domino imp. super ea quæstione quæ vertitur inter Brixienses et Bergomenses de contentione duorum castrorum : quas quidam pannosus et velut hostis et insidiator domino imperatori despective quodammodo obtrusit, et ultra non comparuit, quæ videbantur duriores, et quasi interdicti vim in se continentes, ne dominus imperator causæ illius judicium sibi assumeret.

10. « Hæc autem scribo vobis, non ut quæram palliare quæ pallianda non sunt, sed ut vos et alii prudentes et timentes Deum facilius morbo subveniatis, causa morbi cognita. Hinc inde dicimus, et scribimus quotidie : Venite, venite : Veniemus, veniemus. Sedemus (salva multa vestra sanctitatis reverentia dictum sit), sedemus et oscitamus; sedemus, inquam, ut ait quidam in Romana republica, nocte diem, die noctem exspectantes, et jam prudentes et scientes perimus. De me dico vobis (ut tuis loquar auribus) nolo mali nuntii esse bajulus : neque veniam ut audiam vel referam amaras historias; verba verbis obviant, quasi pila minantia pilis. Ubi est sapientia, ubi prudentia in regno et sacerdotio? Separet nos Deus ab his de quibus dicitur [1] : Omnis sapientia eorum devorata est. Non dicatis nobis ultra : Venite; sed potius vos claves habentes scientiæ nos prævenite; non invitati venite, et docete filios vestros, non in amaritudine spiritus, sed in lenitate et multa mansuetudine. Parcat illis Deus, qui oleum quasi camino addentes, inter patrem et filium, inter regnum et sacerdotium seminant discordias. Insipiens factus sum, vos coegistis me. Veniant pro Deo nuntii boni, portantes pacem, tanquam scientes et docentes nos : instate opportune, importune. More solito scribentur litteræ, adjuvante Domino. Flebile principium, medium, finis scilicet vertetur in gaudium. Dominus imperator, superveniente nuntio vestro, propter quædam secreta negotia subito e castris discessit. Ideo ego meis insinuationibus certum responsum ab eo elicere, neque vos litteras ejus in continenti habere potuistis. Qualis sit, vos scitis. Diligentes se diligit, aliis alienum se facit, quia nondum perfecte didicit etiam inimicos diligere ». Hactenus episcopus Babenbergensis, qui et ad Romanum Pontificem ista scripsit itidem pro conciliandа concordia [2] :

11. « Cum et tacendi et loquendi tempus sit, quando commune instat periculum, desperationis potius quam religionis est servare silentium : omnium est conclamare, in unum concurrere, ac ferre præsidium. Quando autem impetus hostilis, aut incendium ingruerit civitati, præsertim eorum interest, qui vigiles civitatis sunt, eos qui in arce sunt, ipsum quoque patremfamilias expergefacere ad subveniendum in necessitatis articulo. Hac officii mei consideratione et specialis debiti, quo teneor multis rationibus sanctæ Romanæ Ec-

[1] Radev. l. I. c. 18. — [2] Psal. VII.

[1] Psal. CVII. — [2] Radev. l. II. c. 20.

clesiæ ego, licet minimus episcoporum, qui nec sum dignus vocari episcopus, tam impudenter quam imprudenter exclamo ad vos, reverendissime pater et domine, hoc in tempore, quo nobis infirmioribus videtur imminere, quod multum pertimescimus periculum, et quidem ab illa olla, quam succensam ab Aquilone vidit olim Propheta[1]. Ignis quidam per scintillas occultas cepit erumpere, sed adhuc in fumo est, et Deo gratias, nondum in flammam eluxit. Inter vos, domine, et filium vestrum dominum nostrum imperatorem verbo tenus adhuc aliquid perturbationis est : timendum valde et metuendum, ne verba verbis obviantia sua collisione flammam tandem excutiant, quæ se latius diffundat in sacerdotio et regno, quod Deus avertat. Ipse filius vester, sicut nostis, dominus noster est; vos autem quomodo Christus, magister et dominus. Nemo nostrum audet dicere hinc vel inde : Cur hoc facitis aut dicitis ? Optamus tantum, et rogamus ea quæ ad pacem sunt.

12. « Quod si liceret, salva reverentia, verba singula trutinare, et rationem singulorum exigere (in insipientia dico) non, ut arbitror, expediret, quia potius ignis sine mora discutiendus est, quam de igne, qua de parte venerit, disceptandum. Supra me esse scio quæ loquor, sed in simplicitate cordis mei coram eo, qui super omnes et secretorum est conscius, hæc loquor; et ex quo cœpi semel, loquar adhuc vobis confidenter tanquam patri et domino, omissis illis, quæ aliter et aliter, secundum varias auditorum et interpretum mentes possunt accipi. Dignetur ex integro scribere vestra paternitas placide ac benigne filio vestro domino nostro imperatori, et ad se paterno affectu eum revocare, promptum ad exhibendam vobis omnem reverentiam. Samuel David suum amplectatur, nec dimittat a se separari, ut nulla scissura chlamydis fiat, quatenus Deus honoretur, et Ecclesia Catholica tranquilla devotione lætetur ». Hæc ad papam Hadrianum episcopus Babenbergensis Eberardus, de quo idem auctor[2] : « Erat enim idem episcopus religione et scientia præditus, vitæque purioris institutionibus instructus. Cumque ad fidem imperii et honorem præ cæteris diligentiam habere cognitus esset, apud quamplurimas terras opinio de eo celeberrima pervulgata est. Ejusque studium circa Scripturæ sensus ac quæstionum discussionem tam attente versabatur, ut inter prœlia commanens, diversas et ingentes curas earum sedula meditatione solaretur. Cum autem omnes episcopos, seu cujuslibet ordinis Ecclesiastici viros imperator diligeret, eosque ampliori honore dignos duceret : specialiter tamen memorati viri, sicut prudentissimi, nitebatur consilio, eumque dignum æstimavit, in cujus arbitratu et discretione operas suas locaret, et onus simul ac honorem communicaret ». Hæc ipse. At quæ narravimus, facta sunt hoc anno ante Paschale tempus, ut ejusdem auctoris assequimur verbis.

13. *Alia Hadriani IV legatio ad imperatorem, congressus et capitula pacis utrinque proposita.* — Quomodo autem post hæc venerit legatio ab Hadriano papa in castra ad imperatorem, et quid attulerit, quidve gestum sit, ita idem Radevicus persequitur[1] : « Præter alios principes nobiles atque sapientes interfuere suæ collationi et negotio Sedis Apostolicæ legati, videlicet Octavianus tituli S. Cæciliæ presbyter cardinalis, Henricus tituli SS. Nerei et Achillei, Willelmus cardinalis diaconus, antea Papiensis archidiaconus, et Guido Cremensis diaconus cardinalis, missi a papa Hadriano, quorum itineris causas, simulque nuntiorum senatus populique Romani, rescriptum litterarum venerabilis viri Eberardi Babenbergensis episcopi subter annotatum continet, quod tale est ». Quo videlicet de rebus, quæ ad pacem pertinent, pertractatis episcopum Salzburgensem reddidit certiorem his verbis :

« Reverendissimo patri et domino Eberardo Salzburgensis Ecclesiæ archiepiscopo, Eberardus Babenbergensis gratia Dei, si quid est, cum oratione qualicumque servitium devotissimum.

« Scio, pater sanctissime, sacræ pietatis affectu vos compati meis laboribus, et animæ mihi salutem et corpori quietem concupiscere. Ut autem noveritis, quoad compati vos mihi oporteat, dico vobis, quod jam tædeat animam meam vitæ meæ, duo ferens onera in animo meo gravissima, quod et cinctus ducor quo nolo; et quam diu durare debeat, ignoro, vestris et aliorum fidelium orationibus adjuvari desiderans, ut ab illis separer, quibus juravit Dominus in ira sua[2] : Si introibunt in requiem meam. Super hæc tempora periculosa instare videntur, et prope est, ut inter regnum et sacerdotium moveatur discordia. Et quidem cardinalibus a domino papa ad dominum imperatorem transmissis, domino videlicet Octaviano, et domino Willelmo quondam Papiensi archidiacono, post lene principium et ingressum quasi pacificum, capitula durissima proposita sunt, verbi gratia :

14. « Nuntios ad Urbem, ignorante Apostolico, ab imperatore non esse mittendos, cum omnis magistratus inibi B. Petri sit cum universis regalibus.

« De dominicalibus Apostolici fodrum non esse colligendum, nisi tempore suscipiendæ coronæ[3].

« Episcopos Italiæ solum sacramentum fidelitatis sine hominio facere debere domino imperatori.

« Neque nuntios imperatoris in palatiis episcoporum recipiendos.

[1] Jer. I. — [2] Radev. l. II. c. 29.

[1] Radev. l. II. c. 30. — [2] Psal. XCV.

[3] Fœderum, id est, fœnum et paleam. Sic lege in Constitutione ejusdem imp. de pace Constantiæ, pro *Sodrum*, et ita pariter legas superius tomo XI Annal. pag. 692, a vers. 8. Edit. Rom. pro *feudum*; in margine varia lectione male addita.

« De possessionibus Ecclesiæ Romanæ restituendis et tributis Ferrariæ, Massæ, Ficorola (Ficodensis), totius terræ comitissæ Mathildis, totius terræ quæ ab Aquapendente est usque Romam, ducatus Spoletani, insularum Sardiniæ et Corsicæ. Domino autem imperatore super his justitiam et consilium constanter offerente, si et ipsi justitiam vellent facere et recipere : illis vero recipere tantum volentibus et non facere, hac ratione, quod dominum Apostolicum causæ subjicere, ac judicio sistere non possent ». Hæc a legatis Apostolicæ Sedis. Quæ autem contra Pontificem sunt proposita ita Radevicus :

15. « Et e contrario, domino imperatore multa proponente de rupta concordia, quæ in verbo veritatis sibi compromissa fuerat de Græcis, de Siculo, de Romanis sine communi consensu non recipiendis.

« De cardinalibus quoque sine permissione imperiali libere per regnum transeuntibus, et regalia episcoporum palatia ingredientibus et Ecclesias Dei gravantibus.

« De injustis appellationibus, et cæteris quamplurimis brevitatem superantibus.

« Cum Apostolicus per nuntium et litteras cardinalium prædictorum ex consensu imperatoris submonitus, cardinales alios ad hæc omnia complananda requisitus, his qui aderant nuntiis suis, et curiæ principibus nollet adjungere, unitatis et concordiæ verbum diu desideratum, peccatis nostris exigentibus, evacuatum est.

« Et dum hæc agerentur, nuntii Romanorum, (senatus scilicet populique Romani ,) supervenientes, et ea quæ pacis sunt rogantes, bene recepti ac dimissi sunt. Rogatu tamen cardinalium dominus imperator nuntios ad dominum papam et ad Urbem missurus est, ut cum Apostolico, si ipse voluerit, primo loco pax fiat ; sin autem, cum senatu et populo Romano. Dominus imperator in magna est gloria, dominam imperatricem et ducem Bajoariæ et Saxoniæ cum aliis superventuris principibus et copiis exercitus exspectans, et quosdam de melioribus ex Mediolano et Brixia in vinculis retinens. Valete ». Hucusque Epistola episcopi Babenbergensis de rebus hactenus gestis cum legatis Apostolicæ Sedis. Quæ autem ista sint secuta, idem auctor sic subdit :

16. « Imperator ad hæc verba cardinalium tale dedit responsum : Quamvis non ignorem, ad tanta negotia non ex animi mei sententia, sed ex consilio principum me respondere debere, sine præjudicio tamen sapientum hoc absque consultatione respondeo : episcoporum Italiæ ego quidem non affecto hominium, si tamen et eos de nostris regalibus nihil delectat habere. Qui si gratanter audierint a Romano præsule : Quid tibi et regi ? consequenter quoque eos ab imperatore non pigeat audire : Quid tibi et possessioni ? Nuntios nostros non esse recipiendos in palatiis episcoporum asserit. Concedo, si forte aliquis episcoporum habet in suo proprio solo et non in nostro palatium. Si autem in nostro solo et allodio sunt palatia episcoporum, cum profecto omne quod ædificatur solo cedat , nostra sunt et palatia. Injuria ergo esset, si quis nuntios nostros a regiis palatiis prohiberet. Legatos ab imperatore ad Urbem non esse mittendos affirmat, cum omnis magistratus inibi B. Petri sit cum universis regalibus. Hæc res, fateor, magna est et gravis, graviorique et maturiori egens consilio. Nam cum divina ordinatione ego Romanus imperator et dicar et sim : speciem tantum dominantis effingo, et inane utique porto nomen, ac sine re, si Urbis Romæ de manu nostra potestas fuerit excussa ». At quid ista de Urbis dominio, et regalibus, aliisque juribus, quod asserit, debita imperatori ? Numquid non extant ipsæ litteræ liberæ donationis imperatorum Francorum, quin etiam Germanorum, et Ottonis Primi, quæ superius sunt recitatæ anno Redemptoris nongentesimo sexagesimo secundo ? consule tu ipsas, lector, et videbis quam deliret ista miscens Fridericus imperator. Pergit vero Radevicus :

17. « Hæc Augusto et his similia præfatis capitulis argute respondente, consilium initur, ut ex parte summi Pontificis cardinales sex, et ex parte principis sex episcopi religiosi, prudentes et qui Deum timeant, eligantur, tantorum negotiorum hinc inde cognitionem accepturi, tantamque litem congruo fine decisuri. Verum ut supra taxatum est ex parte Romanorum etiam hoc consilium dicitur fuisse evacuatum. Super hoc quoque capitulo audi Epistolam imperatoris directam Eberardo Saltzburgensi archiepisc. in hunc modum [1] :

« Quandoquidem fidelitatis tuæ constantiam, quam pro consuetudine exhibere soles imperio, frequenter experti sumus, quæ apud nos sunt discretioni tuæ significamus, et prudentiæ tuæ consilium advocamus. Venerunt siquidem ad nos duo cardinales a papa missi ad hoc, ut inter nos et illum fieret concordia. Dixerunt igitur, quod papa illam requireret pacem atque concordiam, quæ inter papam Eugenium et nos facta fuerat et scripta. Nos respondimus, quod pacem quidem inviolabiliter hucusque tenuissemus : de cætero autem neque eam tenere neque ea teneri vellemus, quomodo (quoniam) ipse prior eam violasset in Siculo, cui ipse sine nobis reconciliari non debuisset. Adjecimus tamen quod omnem justitiam dare et accipere parati essemus, sive secundum humana, sive secundum scripta divina. Si vero justitia gravis videretur consilio principum et religiosorum pro amore Dei et Ecclesiæ libenter nos supponeremus, placuit verbum nostrum cardinalibus. Dixerunt tamen nisi prius cognita papæ voluntate super hoc, se nihil posse vel audere. Missis nuntiis, verbum nostrum cognovit papa ; mandavitque sicut prius aliam se nolle concordiam, quam illam quæ inter papam Eugenium et nos facta fuisset.

[1] Radev. l. II. c. 31.

Nos supradicto modo hoc recusavimus, et in præsentia et testimonio omnium Teutonicorum et Longobardorum episcoporum, et laicorum principum, et baronum, et vavassorum omnem justitiam atque consilium obtulimus, et nos acciperemus justitiam. Præsentes ibidem fuerunt Romanorum civium legati, qui cum indignatione mirabantur super his quæ audierunt. Mandavit enim papa nova et gravia et nunquam prius audita, quæ sine consilio tuo et aliorum fidelium imperii pertractari non possunt. Hæc discretioni tuæ communicavimus, ut si qua tibi super his occurrerint, nosse veritatem non sit inutile. Rogamus etiam ut si necesse fuerit, et nos tibi mandaverimus [1], ad nos pro tanto negotio venire non differas ». Hæc imperator.

18. *Hadriani IV obitus et acta.* — At imposuit his finem Deus obitu ipsius Hadriani papæ, qui kalendis Septembris (ut idem auctor affirmat) Anagniæ cum esset, ex hac vita migravit. Sed inde graviora prælia ex schismate insurrexere, de quibus antequam agamus, quæ reperiuntur reliqua rerum gestarum Hadriani papæ usque ad obitum, describamus. In eodem Codice Vaticano, in quo Acta ejus superius recitata descripta habentur, ista quæ sequuntur in fine leguntur : « Hic beatus Pontifex in Ecclesia S. Petri tectum Oratorii SS. Processi et Martiniani, quod dissipatum invenit, restauravit. Et super Oratorium S. Joannis in Fonte murum a tribus lateribus erigens, navi ejusdem Ecclesiæ coæquavit. In Lateranensi quoque palatio cisternam valde necessariam, et multum copiosam fecit fieri, et alia ædificia præ nimia vetustate consumpta in eodem palatio resarcivit. In Ecclesia SS. Cosmæ et Damiani majus altare, lapide superposito illi lapidi, quem beatus Felix papa consecraverat, propriis manibus, mediante Quadragesima, consecravit.

19. « Hic B. Petri patrimonium in magnis possessionibus et ædificiis plurimum auxit. Comparavit autem castrum Corolanum (Coranum) a Buccaleonis pro quadraginta libris, duo quoque optima molendina, posita apud Sanctam-Christinam, ab Hildebrando et Bernardo filiis Ugolini comitis de Calmagnano pro centum undecim libris ejusdem monetæ. Nihilominus comparavit etiam Roccam S. Stephani cum medietate proximi ab iisdem comitibus pro centum quadraginta octo libris afferam et quinque solidorum, eo tenore quo scriptum est in publico instrumento. Recepit etiam eorumdem comitum terrarum ditionem, sicut continetur in publico eorum instrumento, quod est in Archivis positum et in propriam B. Petri hæreditatem acquisivit. Fecit et munitionem in castro Radicofano turribus munitam, et alto fossato defensam, et locum Orchestrum, quod erat spelunca latronum, pro pace et securitate illius terræ populavit, et muris et turribus non sine multis expensis munivit. In ponte Lucano capellam fieri fecit, in qua calicem sex unciarum, campanam, libros, sacerdotalia indumenta pro missarum celebratione donavit, emitque a diversis possessiones, quas eidem capellæ tribuit. Atque demum hic fecit ordinationes multas per mensem Decembrem et Martium, in quibus creavit diaconos septem, presbyteros quinque, et episcopos per diversa loca numero maximo. Defunctus est autem apud Anagniam kalendis Septembris, cum sedisset annos quatuor, et menses octo, dies viginti quatuor. Inde Romam vectus, in Ecclesia beati Petri juxta Eugenii papæ Tertii sepulchrum honorifice tumulatus est ». Hæc ibi de Hadriano.

20. De cujus obitus causa accipe ridiculum, quod apud Urspergensem finxit schismaticus aliquis : « Factum est, inquit, ut cum præfatus Hadrianus apud Anagniam denuntiaret excommunicationem contra imperatorem, paucis diebus evolutis, cœpit procedere refrigerandi gratia cum suis. Cumque venisset ad quemdam fontem, hausit de potu illius, et continuo (ut dicitur) musca os ejus intravit, et gutturi ejus adhæsit, nulloque artificio medicorum avelli potuit, quoadusque spiritum exhalaret ». Hæc ibi de obitu sanctissimi Hadriani papæ. Sed plane nugas esse, vel inde sentias, quod falsum omnino est, quod ibi in primis asseritur imperator excommunicatus fuisse ab Hadriano : cum id nunquam poterit quis asserere, cæteris scriptoribus omnibus ejus temporis repugnantibus. Nam audi Dodechinum hujus temporis auctorem de rebus gestis hoc anno : « Hadrianus papa imperatorem pro conjugii dissidio excommunicare disposuerat, sed mense Octobris (Septembris) morte præventus est ». Hæc ipse. Porro hujus de musca fingendæ fabulæ occasio inde manavit, quod (ut testatur Willelmus Tyrius temporis hujus scriptor [1]) ipse Hadrianus papa mortuus est morbo anginæ. Sic igitur hostes ejus obitu exultantes, derisus causa scomma illud de musca jactarunt.

21. Ad hæc insuper, ne quid excidat de tanti Pontificis memoria, hic describemus ex Codice Vaticano diploma datum ad Henricum Anglorum regem, de rebus Hiberniæ in meliorem statum religionis restitutis, sed quoto sui Pontificatus anno, incertum. Quod sic se habet :

« Hadrianus episcopus, servus servorum Dei, charissimo in Christo filio illustri Anglorum regi, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Laudabiliter et fructuose de glorioso nomine propagando in terris, et æternæ felicitatis præmio cumulando in cælis tua magnificentia cogitat, dum ad dilatandos Ecclesiæ terminos, ac declarandam indoctis et rudibus populis Christianæ fidei veritatem, et vitiorum plantaria de agro Dominico extirpanda, sicut Catholicus princeps, intendis, et ad id convenientius exequendum, consilium Apostolicæ Sedis exigis et favorem. In quo facto, quanto al-

[1] Radev. l. II. c. 43.

[1] Will. Tyr. l. IV. c. 26.

tiori consilio et majori discretione procedis, tanto in eo feliciorem progressum te, præstante Domino, confidimus habiturum, eo quod ad bonum exitum semper et finem soleant attingere, quæ de ardore fidei et religionis amore principium acceperunt. Sane Hiberniam, et omnes insulas quibus sol justitiæ Christus illuxit, et quæ documenta fidei Christianæ ceperunt, ad jus beati Petri, et sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ (quod et tua nobilitas recognoscit) non est dubium pertinere. Unde tanto in eis libentius plantationem fidelem, et germen gratum Deo inserimus, quanto id a nobis interno examine districtius prospicimus exigendum. Significasti siquidem nobis, fili in Christo charissime, te Hiberniæ insulam, ad subdendum illum populum legibus, et vitiorum plantaria inde extirpanda, velle intrare, et de singulis domibus annuam unius denarii beato Petro velle solvere pensionem, et jura Ecclesiarum illius terræ illibata et integra conservare.

22. « Nos itaque pium et laudabile desiderium tuum cum favore congruo prosequentes, et petitioni tuæ benignum impendentes assensum, gratum et acceptum habemus, ut pro dilatandis Ecclesiæ terminis, pro vitiorum restringendo decursu, pro corrigendis moribus, et virtutibus inserendis, pro Christianæ religionis augmento insulam illam ingrediaris, et quod ad honorem Dei, et salutem illius terræ spectaverit, exequaris : et illius terræ populus honorifice te recipiat et sicut dominum veneretur; jure nimirum Ecclesiastico illibato et integro permanente, et salva beato Petro et sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ de singulis domibus annua unius denarii pensione. Si ergo quod concepisti animo, effectu duxeris complendum, stude gentem illam bonis moribus informare, et agas tam per te, quam per illos quos adhibes, quos fide, verbo, et vita idoneos esse perspexeris, ut decoretur ibi Ecclesia, plantetur et crescat fidei Christianæ religio, et quæ ad honorem Dei et salutem pertinent animarum, per te taliter ordinentur, ut a Deo sempiternæ mercedis cumulum consequi merearis, et in terris gloriosum nomen valeas in sæculis obtinere ». Hucusque in Codice Vaticano.

23. *Cardinales captivi dimittuntur a Friderico imp.* — Sed et illud Hadrianus reliquit posteris admirandum exemplum, quod nec obolum quidem erogarit in suos propinquos; adeo ut nec matri ipsi aliquid voluerit impendisse, quam alendam reliquit eleemosynis Cantuariensis Ecclesiæ. Testatur id Joannes Saresberiensis ex verbis Alexandri papæ ita in Epistola ad sanctum Thomam[1] : « Quid fecit, inquit, pro vobis Cantuariensis Ecclesiæ amator Hadrianus, cujus mater apud vos algore torquetur et inedia ? »

Nec prætereundum, statuisse Hadrianum papam, ut Lundensis archiepiscopus primatum gereret super regnum Sueciæ, quod et confirmavit Innocentius papa Tertius. Exstant de his litteræ ejusdem Innocentii[1], licet Lugdunensem pro Lundensi legat.

Inter has turbas et altercationes imperatoris cum Romano Pontifice, contigit captivos fieri duos S. R. E. cardinales, fungentes legatione in provincia Cisalpina : quod ut audivit Fridericus imperator, mortuum esse Hadrianum Pontificem, de iis bene mereri studuit, ut posset eos habere in electione novi Pontificis suis partibus faventes, sicque eos cum aliis liberos in Urbem abire jussit. Quod factum, ut majestate sua dignum idem Fridericus datis de his litteris ad Constantinopolitanum imperatorem, summopere prædicavit. Extant ipsæ in Græco Codice citato sæpe superius Federici Metii Thermularum episcopi, datæ tempore Sedis vacantis his verbis :

24. « Orbis mutilatio propter dissensiones et schismata, et totius humani generis turbulentiæ, quæ propter Ecclesiæ viduitatem, antiqui serpentis effuso veneno, emerserunt et irruerunt, pro electione magni sacerdotis, non solum communibus suffragiis, sed etiam magna cum solertia facienda, et habenda, spiritum et animum nostrum quasi despondere nos compulerunt, ut per frequentes et præstantes, et insignes apocrisiarios et legatos nostræ serenitatis ad cardinales egerimus, propterea ut de hujusmodi magni sacerdotis electione diligentissime cogitarent. Et ne justa præberetur occasio aliqua iis, qui tantum bonum impedire vellent, eo quod detineretur a nobis magister Oddo S. Nicolai in carcere Tulliano reverendissimus cardinalis; non solum ipsum, verumetiam alios Ecclesiæ prælatos præstantissimos dimittendos etiam decrevimus.

25. « Nunc vero rem novam, non solum hæsitatione, verumetiam stupore dignam vobis et reliquis orbis principibus hæc nostra Epistola significatura progreditur, quod scilicet reverendissimum Prænestinum episcopum, qui adversus imperatoriam majestatem et nomen ita aperte se objecit et obstitit, quamprimum absolvimus et dimisimus præter omnium hominum opinionem. Stupebunt profecto, ut credimus, principes bellicosi, viri fortes. Cæsarum memoriæ, incomparabilibus decoratæ magnificentiis, in libris scriptæ veterum Annalium et Chronicorum evolvantur et perscrutentur, singulorum principum vita et gesta perquirantur, nihil tale adeo insperatæ clementiæ æquale nobis quisquam inveniet diligens indagator. Licet enim legatur fortasse multorum principum nobilis ira, aperta clementia, et illustris humanitas, propterea quod dextera victoris, victoriis et trophæis ornata, hostibus prostratis pepercerit, et ita eos, qui eorum exaltationi se objecerunt, benigne dimiserint, et a severo justitiæ gladio adversus damnatos abstinuerint, nihilominus illorum singuli, vel imbecillum aliquem, vel nullius pretii et

[1] Epist. S. Thomæ et aliorum l. I. Ep. XXIV. Cod. Vatic.

[1] Innoc. l. I. Ep. CCCCXXI.

valoris sontes ipsos cum judicaverint, eos libenter dimiserunt; vel quia belli imminentis occasione propter eam quam promiserunt, sontium dimissionem, finem imposuerant.

26. « Quod vero nos adhuc simultate permanente, adeo nobile membrum Ecclesiæ, tanti consilii virum, et perspicuæ fortitudinis et virtutis, nostris consiliis gratis adversantem, et se objicientem, et se objecturum, ut ab omnibus sperabatur, licet nos neque omnino crederemur tale quid, ut eum scilicet dimitteremus; neque præteritarum rerum memoria, neque præsentium securitas et cautela nobis suadebat: nihilominus in statera nostrarum cogitationum, justitiæ severitatem clementia fecit declinare, et impetum nostræ indignationis fregit et vicit; et misericordia, quam de generis humani dissensionibus habemus, nos cohibuit et detinuit, et Christianæ reipublicæ publicum commodum privati nostri commodi causam superavit; cum pro dicti episcopi Prænestini absolutione et liberatione non dubitemus quin Ecclesiæ Dei pastoris sui solatio destitutæ, de optimo pastore nobis et imperio non ingrato deligendo curam gerent: quod præter omnium opinionem, et multorum consilium et mentem, inter omnia, quæ a nobis maxime desiderantur, tanquam pacis et quietis cupidissimus jucundissimum contingeret.

27. « Nec nobis hoc indignum ullo pacto, vel inutile credimus, si cum nostra matre Ecclesia pacis maxime cupidos nos esse asserimus, et concordiæ fatemur esse æmulatores, cujus affectatores esse reges et principes, frequenter simulare solent, dum inter se contendunt. Compatimur nos propterea orbis laboribus et calamitatibus, quodammodo ruinam minantis propter universorum dissensiones et dissidia. Compatimur naviculæ Petri, quæ propter frigefactam hominum fidem, et propter ferventem hæreticorum iniquitatem maris et undarum furore et impetu agitata conteritur et submergitur. Nec miretur vestra celsitudo, si me, curatorem videlicet Ecclesiæ, si me præcipuum filium matris viduæ, ejusdem matris suspiria ex imo emissa pectore emollierunt, ut depositis juribus, quibus fortasse humana prudentia mentem adhibuisset, et matri filium et fratrem fratribus, præcipue vero pro tanti commodi spe absolvere, et dimittere decreverim. Quis enim in tantorum malorum consideratione, quis in spe tanti futuri gaudii, propter detentionem vel absolutionem, et dimissionem uniuscujusvis personæ quantumvis conspicuæ, posset cor suum obdurare? præcipue vero, quia ab omnibus et singulis cardinalibus, qui in Urbe Roma et in simplicitate et puritate commorantur, firma et infallibilis spes sit nobis pollicita, quod restituto fratre et socio suo Collegio, salutaris nobis et universo orbi, et desiderabilis erit de magno sacerdote deligendo deliberatio. Faxit Deus, ut quemadmodum non solum in liberatione prædicti magistri Oddonis, verumetiam aliorum, quos serenitas nostra indubitata compassione absolvit, alacres non præbuimus, ita etiam nos a nostro desiderio non frustremur, neque fidei publicæ integritas et religio, quam ex hujusmodi Patrum constantia animo concepimus, profanetur ullo pacto ». Hactenus Epistola imperatoris de dimissis cardinalibus Romam, qui tamen noscuntur stetisse contra schismaticum papam pro Alexandro legitimo successore, licet electioni minime interesse potuisse ob temporis brevitatem intelligantur.

28. *Alexander papa III creatur, turbas ciente Octavio cardinale, qui per vim mantum Pontificalem arripit.* — Successit igitur Hadriano papæ legitimus Pontifex Alexander, ejus nominis Tertius dictus, ex Rolando cardinali cancellario tituli S. Marci presbytero, cujus immensæ laudes a laudatissimo viro sancto Bernardo ex ejus Epistola sunt superius recitatæ. Intruditur autem contra ipsum in schismate Octavianus ille presbyter cardinalis tituli S. Cæciliæ, cujus jam dissensionum cum fratribus vidimus superius in Hadriano impressa vestigia. Ista autem quomodo se habuerint, ex Actis ipsius Alexandri, ab ejus temporis auctore fideli satis conscriptis, quæ Codex Vaticanus continet, hæc in medium afferamus. Sic se habent:

« Alexander Tertius, natione Tuscus, patria Senensis, ex patre Rainutio, qui antea dictus fuit Rolandus presbyter cardinalis tituli S. Marci, et Apostolicæ Sedis cancellarius, sedit annos decem et octo. Qui cum esset in Ecclesia Pisana canonicus, clericus magni nominis, et charus haberetur ab omnibus, ad hanc sanctam Romanam Ecclesiam a beato Eugenio est vocatus. Quem ubi, Deo auctore, cognovit virum idoneum, primo eum diaconum SS. Cosmæ et Damiani, deinde in titulum S. Marci presbyterum cardinalem ordinavit: et tandem quia semper de bono crescebat in melius, cancellarium Sedis Apostolicæ constituit. Erat enim vir eloquentissimus, et divinis et sacris Scripturis et humanis sufficienter instructus, et in eorum sensibus subtilissima exercitatione probatus: vir quoque scholasticus, et eloquentia polita facundus, vir siquidem prudens, benignus, patiens, misericors, mitis, sobrius, castus, et eleemosynarum largitionibus assiduus, atque aliis operibus Deo placitis semper intentus. Ideo fecit eum Dominus crescere in plebem suam, et dedit ei sacerdotium magnum.

29. « Sepulto igitur Hadriano papa, episcopi et cardinales tractaturi de substituendo sibi pastore, pridie nonas Septemb. in B. Petri Apostoli Ecclesia convenerunt pariter, et per trium dierum spatium ad invicem de ipsa electione, sicut moris est pertractantes, tandem omnes quotquot fuerunt, præter Octavianum tituli S. Cæciliæ, Joannem tituli S. Martini et Guidonem tituli S. Callisti presbyteros cardinales, in personam dicti Rolandi cancellarii, auctore Domino, unanimiter concordarunt, et invocata sancti Spiritus gratia, in eum assentiente clero et populo Romano in Romanum Pon-

tificem, Alexandrum papam Tertium nominarunt et elegerunt. Duo autem quos nominavimus, Joannes et Guido, attendentes ad Octaviani electionem, secundario eum procaciter nominarunt. Joannes episcopus una cum Ostiensi, Portuensi et Sabinensi episcopis, cæterisque diaconibus, et presbyteris cardinalibus per manus priorum diaconorum, juxta priscum Ecclesiæ ritum electum suum Alexandrum fugientem, excusantem insuper et omnino reluctantem, papali manto, Deo favente, induerunt.

30. « Unde Octavianus, qui ad Apostolicam jamdiu cathedram aspiraverat, ubi seipsum vidit spe concepta fraudari, in tantam vesaniam audaciamque prorupit, quod mantum ipsum tanquam arreptitius a collo ejus propriis manibus violenter abstulerit, et secum inter tumultuosos fremitus asportare tentaverit. Porro unus ex senatoribus qui aderant, cum tantum facinus inspexisset, contremuerunt renes ejus et audacter in sævientem insiliens, mantum ipsum de manibus ejus eripuit. Ipse vero dolore cordis tactus intrinsecus, illico ad capellanum suum, qui ad hoc instructus venerat et paratus, intorsit oculos, clamans ut phreneticus, et innuens, ut mantum quod secum portaverat, celeriter sibi afferret. Quo sine mora delato, cum adesset, pallium abstrahens caput inclinavit, et per manum ejusdem capellani, atque alterius clerici sui (heu proh dolor !) mantum impudenter sumpsit. Sed divino judicio contigit, quod ea pars manti, quæ operire anteriora debuerat, videntibus cunctis atque ridentibus, posteriora contexit. Et cum ipsemet vellet hujusmodi ludibrium studiosius emendare, quia manti caputium, extra se raptus, non poterat invenire, inferiores fimbrias collo sicut potuit applicavit. In hoc igitur manifeste apparuit, quod sicut tortæ erat intentionis et obliquæ, ita mantum ex transverso et obliquo, in testimonium suæ damnationis acceperat. Torta itaque ipsius ambitione totaliter procedente, reserantur portæ ipsius Ecclesiæ, quæ a senatoribus firmatæ fuerant, et armatorum catervæ, quas pretio conduxerat, illico in auxilium ipsius schismatici, evaginatis gladiis cum magno strepitu cucurrerunt. Et quoniam solatio episcoporum et cardinalium omnino carebat, armatorum turbæ ipsum undique circumdabant. Fratres vero inspicientes tam execrabile facinus, et a sæculis inauditum, timentes etiam ne ab eisdem conductis armatis adorare erectum idolum cogerentur : in munitionem dictæ Ecclesiæ cum suo electo sese pariter receperunt, ibique novem diebus, ne possent ullo modo exire, Octavianus eos fecit quorumdam senatorum consensu, quos pecunia oblata corruperat, die nocteque armata manu cum omni diligentia custodiri.

31. « Interea populus Romanus super hoc immani crimine cum jugiter exclamaret, et in tanti hujus mali auctores senatores insurgeret vehementer, prædictorum fratrum conventus cum suo electo de illius munitionis custodia est ereptus, sed in arctiori et tutiori loco apud Transtiberim per eosdem senatores, recepta inde pecunia, fuit malitiose translatus. Cum autem ibi fere per triduum moram fecissent, super tantam iniquitatem et manifestam proditionem commota est universa civitas. Clamabant et pueri contra ipsum ut invasorem, dicentes : Ecce maledicte, fili maledicti, non eris utique tu papa, Alexandrum volumus, quem elegit Deus. Mulieres quoque blasphemantes, ipsum hæreticum appellantes, eadem verba repetebant, et alia derisoria verba decantabant, nominantes eum lingua vulgari, Smantacompagnum. Accedens autem tunc Brito quidam, audacter dixit ei hæc metrice :

Quid facis insane, patriæ mors, Octaviane,
Cur præsumpsisti tunicam dividere Christi ?
Postmodo pulvis eris, es et modo, cras morieris.

32. « Erat autem in clero magna tristitia, in judicibus dolor, in senibus mœstitia, et in plebe admiratio nimia. Unde factum est, quod populus Romanus immanitatem tantæ iniquitatis amplius sustinere non valens, cum Hectore Frangipane, et aliis nobilibus Romanis venit ad locum, ubi fratres tenebantur inclusi, compellens jam dictos senatores, ut ipsius munitionis portas celeriter aperirent, et eosdem fratres cum domino Alexandro absolutos et liberos abire permitterent. Sic igitur suffragantibus beatorum Apostolorum Petri et Pauli meritis, a violentia persequentis erepti, et suæ sunt redditi libertati. Transeuntes autem per ipsam Urbem, cum laudibus, campanis etiam undique pulsantibus, et jucunde cum exercitu comitantibus etiam multis Romanis militibus cum frequentia peditum, in Vigilia beati Matthæi Apostoli prospere ad Nymphas per Dei gratiam pervenerunt.

33. « Ubi ipsa Dominica die, convocatis fratribus in unum cunctis, videlicet Gregorio Sabinensi, N. Ostiensi, B. Portuensi, F. Albanensi, T. Signensi, T. Tarracinensi episcopis, cardinalibus quoque presbyteris et diaconibus, simulque abbatibus, prioribus, judicibus, advocatis, scriniariis, et primicerio cum schola cantorum, nobilibus quoque et plurima parte populi Romani, dominus Alexander per manus Ostiensis episcopi, ad quem solum consecratio Romani Pontificis pertinet, præeunte Spiritus sancti gratia, consecratus est in summum Pontificem, et secundum solitum Ecclesiæ morem, regno de more insignitus, mitra turbinata scilicet cum corona.

« Porro jam dictus Octavianus, dum apud Sanctum-Petrum fuit, Joannes de Morsone, et Guido Cremensis, cæcitate suarum tenebrarum obvoluti (quoniam sicut scriptum est [1] : Peccator cum in profondum venerit contemnit) a damnabili sua præsumptione non resipiscunt, sed illum cum-

[1] Prov. XVIII.

dem, quem in statuam sibi erexerant, tanquam obstinata perfidia venerantur, et Ecclesiæ unitate relicta (heu, proh dolor!) ad ejus vestigia incurvantur. Ipse vero Antichristi tempora præfigurans, usque adeo erectus est super se, ut in templo Dei cederet tanquam sit Deus, umbra papali ostendens se tanquam sit verus papa. Sane multi abominationem hujusmodi stantem loco sancto non sine lacrymis corporeis oculis inspexerunt, tundentes pectora et dicentes : Completum est modo, quod Anastasius, papa videlicet, de hoc præambulone Antichristi dixisse narratur : Fili maledicte et excommunicate, non habebis ultra istud papale mantum, quod tantum desideras et impudenter expetis, nisi in tuam ruinam et confusionem multorum. Cæterum cum per spatium quatuor hebdomadarum tam per se, quam per milites, et consanguineos suos incessanter fatigaretur pro convocandis ad se episcopis, tandem quidam Malphitanus episcopus fugitivus in finibus Anconæ latitans, cum episcopo Ferentini, qui domino Alexandro papæ adversabatur, et Joanne episcopo Tusculano, qui prius consenserat in Alexandrum, et postmodum retrorsum abiit, eumdem Octavianum ausu temerario execravit magis quam consecravit. Hoc autem tam perniciosum flagitium Ecclesiæ Dei ipse Octavianus (sicut postmodum clamavit), nullatenus incipere attentasset, nisi a Friderico imperatore ad occupandum atque arripiendum papatum, favorem et audaciam habuisset, neque unquam in eum se ingessisset. Quoniam ne papalem cathedram posset ascendere, fidelitatis juramento, non sine certis indiciis tenebatur astrictus.

34. « Interea dominus Alexander cum fratribus suis ad Tarracinam descenderat, volens cognoscere quid acturi essent in facto Ecclesiæ, in quo Otto Placentinus (Palatinus) et Guido Blanderanus comes, quos eodem tempore idem imperator ad B. memoriæ Hadrianum papam transmiserat, licet veritatem ipsius facti cognoscerent, et de canonica electione domini Alexandri nullatenus dubitarent, timentes tamen offendere dominum suum quem cognoverant Octaviano valde amicum, et præsenserant animum ejus commotum adversus Romanæ Ecclesiæ papæ fautores, et quod vires præstabat Octaviano, simulatorie et fraudulenter incedebant cum Alexandro. Dum autem hæc agerentur, deliberat cum fratribus suis communicato consilio Pontifex, nuntios cum Apostolicis litteris ad eumdem imperatorem, in partibus Longobardiæ obsidentem Cremam, humiliter destinare, cupiens eum ad amorem Ecclesiæ in omni patientia et lenitate revocare, secundum B. Pauli Apostoli dictum [1] : Noli vinci a malo, sed vince in bono malum. Ille vero nimio fastu superbiæ inflatus, non solum legere litteras sprevit, sed tanquam insanus nuntios ipsos, nisi dux Welpho cum duce Saxoniæ ipsi restitissent, suspendere nequiter voluit. Quorum consilio et suasione principum, quamvis tandem eosdem nuntios coram se venire, et litteras Pontificis demum legi permiserit; nihil tamen ad eos dignatus est respondere lætum ».

35. *Alexandri III litteræ ad Bononienses de sua electione.* — At si scriptæ ab Alexandro litteræ ad imperatorem non extent, alias tamen ab ipso tunc datas ad Gerardum episcopum et canonicos Bononienses recitat Radevicus, quibus sicut res gestæ usque ad præsens tempus se habuerunt, exacte describuntur, conformes iis quæ sunt a nobis ex Vaticano Codice recitatæ, in quarum confirmationem hic ipsæ describendæ sunt, quæ sic se habent [1] :

« Alexander servus servorum Dei, venerabili fratri Gerardo episcopo, et dilectis filiis canonicis Bononiensis Ecclesiæ, et legis doctoribus, cæterisque magistris Bononiæ commorantibus, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Æterna et incommutabilis providentia Conditoris sanctam et immaculatam Ecclesiam a suæ fundationis exordio ea ratione voluit et ordine gubernari, ut unus ei pastor et institutor existeret, cui universi Ecclesiarum prælati absque repugnantia subjacerent, et membra tanquam suo capiti cohærentia ei se mirabili quadam unitate conjungerent, et ab ipso nullatenus dissiderent. Qui vero Apostolis suis pro eorum fidei firmitate promisit, dicens [2] : Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi, ille proculdubio Ecclesiam suam, cujus ipsi Apostoli magisterium assumpserunt, sua promissione fraudari nullo modo patietur, sed eam in suo statu et ordine (licet ad instar naviculæ Petri fluctuare aliquando videatur) perpetuo faciet permanere. Unde quamvis hoc tempore tres falsi fratres, quia nobis quidem exierunt, sed non fuerunt de nobis, transfigurantes se in Angelos lucis, cum sint satanæ, inconsutilem Christi tunicam (quam utique ipse quidem ex persona Psalmographi a leonibus petit [3], et a framea erui, et de manu canis orat ac postulat liberari) scindere et laniare laborent ; Christus tamen auctor et caput Ecclesiæ, eam velut unicam Sponsam suam provida gubernatione tuetur, et navem egregii Piscatoris, licet sæpius quatiatur a fluctibus, non permittit naufragium sustinere.

36. « Porro cum antecessor noster bonæ memoriæ Hadrianus papa kalendis Septembris Anagniæ debitum naturæ solvisset, et de terris ad cœlum, de imis migrasset, Domino vocante, ad superna ; eo Romam adducto, et pridie nonas Septembris in Ecclesia beati Petri, præsentibus fere omnibus fratribus, satis honeste, sicut moris est, tumulato, cœperunt fratres, et nos cum eis secundum Ecclesiæ consuetudinem, de substituendo Pontifice in eadem Ecclesia studiosius cogitare. Et tribus diebus de ipsa electione tractantes, tandem

[1] Rom. XII.

[1] Radev. in Frid. l. II. c. 65. — [2] Matth. XXVIII. — [3] Psal. XXI.

in personam nostram, insufficientem huic oneri, et tantæ dignitatis fastigio minime congruentem, omnes quotquot fuerunt, tribus tantum exceptis, Octaviano scilicet, Joanne de Sancto-Martino, et Guidone Cremense (Deo teste, quia mendacium non fingimus, sed meram sicut est loquimur veritatem) concorditer atque unanimiter convenerunt, et nos, assentiente clero ac populo, in Romanum Pontificem elegerunt. Duo vero, Joannes et Guido, quos prænotavimus, tertium Octavianum nominantes, ad ejus electionem pertinaciter intendebant. Unde et ipse Octavianus in tantam audaciam insaniamque prorupit, quod mantum, quo nos reluctantes et renitentes, quia nostram insufficientiam videbamus, juxta morem Ecclesiæ Oddo prior diaconorum induerat, tanquam arreptitius a collo nostro propriis manibus violenter excussit, et secum inter tumultuosos fremitus asportavit.

37. « Cæterum cum quidam de senatoribus tantum facinus inspexissent, unus ex eis Spiritu divino succensus, mantum ipsum de manu eripuit sævientis. Ipse vero ad quemdam capellanum suum qui ad hoc instructus venerat et paratus, illico flammeos oculos fremebundus inflexit, clamans et innuens, ut mantum, quem fraudulenter secum portaverat, festinanter afferret. Quo utique sine mora delato, idem Octavianus, abstracto pileo, et capite inclinato, cunctis fratribus, aut loco inde aut voluntate remotis, mantum per manus ejusdem capellani et ejusdem clerici sui ambitiosus assumpsit, et ipse idem (quia non erat alius) in hoc opere capellano et clerico extitit coadjutor. Verum ex divino credimus judicio contigisse, quod ea pars manti, quæ tegere anteriora debuerat, multis videntibus et ridentibus, posteriora tegebat : et cum ipse idem hoc emendare studiosius voluisset, quia caputium manti extra se raptus non poterat invenire, collo fimbrias circumduxit, ut saltem mantus ipse appensus ei quodammodo videretur. Sicque factum est, ut sicut tortæ mentis erat, et intentionis obliquæ, ita ex transverso et obliquo mantum fuerit in testimonium suæ damnationis indutus.

38. « Quo facto, portæ Ecclesiæ, quæ firmatæ fuerant, reserantur, et armatorum cunei quos sicut ex re apparuit, pecuniæ largitione conduxerat, evaginatis gladiis cum immenso strepitu cucurrerunt, et pestis illa mortifera (quia cardinales episcopos non habebat) armatorum caterva militum vallabatur. Fratres vero facinus tam immensum, et a sæculis non auditum ex insperato videntes et formidantes, ne a conductitiis militibus trucidarentur, sese in munitionem Ecclesiæ nobiscum pariter receperunt, ibique novem diebus continuis, ne exinde libere exiremus, fecit nos quorumdam senatorum assensu, quos pecunia oblata corruperat, die nocteque armata manu cum omni diligentia custodiri. Sane populo incessanter et jugiter acclamante, et in senatores pro tanta impietate multa immanitate fremente, de custodia fuimus illius munitionis erepti, sed in arctiori et tutiori loco apud Transtiberim nos iidem senatores, recepta inde pecunia, posuerunt. Cumque moram ibidem ferme per triduum fecissemus, universo populo tantam proditionem atque malitiam de cætero non sustinente, senatores cum nobilibus et populo venientes, nos et fratres nostros per Urbem magnifice et honorifice cum immensis laudibus et præconiis, campanis etiam in transitu nostro pulsantibus, conduxerunt, et sic tandem a violentia persequentis erepti, et nostræ redditi libertati, sequenti die Dominico venerabilibus fratribus nostris Gregorio Sabinensi, Hubaldo Ostiensi, Bernardo Waltero, Julio, et B. episcopis, cardinalibus quoque, abbatibus, prioribus, judicibus, advocatis, scriniariis, primicerio, et schola cantorum, nobilibus etiam, et quadam parte de populo Urbis apud Nympham non longe ab Urbe insimul congregatis, munus consecrationis accepimus, et sicut in Romana Ecclesia moris est, ibidem Pontificali regno magnifice sumus ac solemniter coronati.

39. « Cæterum prædictus Octavianus, cum pro consecratione, imo execratione sua, dum et in Urbe esset, et postquam latenter Urbem exivit, multos episcopos convocasset, nullum prorsus præter unum, Ferentinatem videlicet episcopum, habere potuit pro sua temeritate et vesania confirmanda. Quosdam tamen episcopos imperialibus minis, quosdam violentia laicali, quosdam vero pecuniis et blanditiis allicere voluit, sed nil, Domino impediente, profecit. Unde nec adhuc invenire potest (licet omnibus modis enitatur) qui ei manus execrationis imponat, et se tantæ faciat præsumptionis et impietatis auctorem. Verum memorati Joannes et Guido cæcitatis tenebris obvoluti (quoniam scriptum est [1] : Peccator, cum venerit in profundum malorum, contemnet) nec sic a sua præsumptione damnabili resipiscunt, sed eumdem Octavianum, quem sibi in statuam erexerunt, obstinata perfidia venerantur ; et eum, relicta unitate Ecclesiæ, præsumunt usque huc, tanquam idolum aut simulacrum adorare. Ipse autem Antichristi tempora præfigurans, usque adeo erectus est supra se, ut etiam in templo Dei sederit, ostendens se tanquam sit Deus : et multi abominationem desolationis stantem in loco sancto, non sine multa lacrymarum effusione corporeis oculis inspexerunt.

40. « Sane nos infirmitatem nostram, et virtutum indigentiam cognoscentes, nostrum in Dominum jactamus cogitatum, sperantes, et de Christi misericordia plenius confidentes, quod Ecclesiam sanctam suam, pro qua ipse idem in substantia nostræ mortalitatis apparuit, ut eam sibi non habentem rugam aut maculam exhiberet, optata faciet in tranquillitate lætari, et procellarum omnium inundatione sedata, nihil erit, quod jam ei possit obsistere, ubi unicus ejus sponsus volue-

[1] Prov. XVIII.

rit, nubilosa quæque et noxia propulsare. Nunc igitur, quia nos de nostrorum meritorum qualitate diffidimus, et de honestate et religione vestra plenam habemus fiduciam, vestris et universalis Ecclesiæ precibus infirmitatem nostram petimus adjuvari; charitatem vestram per Apostolica scripta rogantes et commonentes attentius, ut sicut viri Catholici, vos pro domo Domini muros inexpugnabiles opponatis, et in devotione ac fidelitate matris vestræ sacrosanctæ Rom. Ecclesiæ immobiliter persistentes, ab ejus unitate nullatenus recedatis. Quod si præfatus vir impietatis ad partes vestras aliqua damnationis suæ scripta transmiserit, ea sicut respuenda sunt respuatis, et tanquam vana et sacrilega contemnere et abjicere studeatis.

41. « Noverit insuper discretio vestra, quod nos supranominatum Octavianum apostaticum et schismaticum in octavo die a consecratione nostra (hunc enim terminum ei resipiscendi, et ad unitatem matris Ecclesiæ redeundi præfiximus) tanquam inobedientem et contumacem, et illos qui ei manus præsumerent, non dicimus consecrationis, sed execrationis imponere, et de communi fratrum nostrorum episcoporum et cardinalium voluntate atque consilio, accensis candelis, et cœtu clericorum in Ecclesia congregato, vinculo anathematis et excommunicationis adstrinximus, et eos cum suo auctore diabolo condemnavimus ». Hucusque Alexandri litteræ ad Bononienses, quæ tamen imperfectæ videntur. Magni namque momenti esse duxit Alexander prævenire suis litteris Bononienses, eo quod illa civitas tunc vigebat lectoribus, jus utrumque publice profitentibus, et inter alios quos superius nominavimus, Gratiano, qui Decreti libri auctor summa æstimatione fulgebat. Porro id genus litterarum ex more, mutatis titulis, ab Alexandro ad diversas per Catholicum orbem Ecclesias esse missum, ad rerum gestarum certiorem significationem non est ut quis ponat in dubium.

Sed antipapa ipse Octavianus, qui se magno fastu Victorem papam fecerat nominari, cum inaugurаretur Pontificali dignitate, suas etiam sive ad imperatorem, cujus fulciebatur auxilio, sive ad alios, de sua promotione, seu potius invasione litteras dedit, et quidem hujusmodi, quæ dictatæ fuisse a patre mendacii, ex mendaciorum immensa congerie cognoscantur. Et quonammodo nisi portentosis mendaciis, tale portentum potuit videri et apparere forinsecus legitime factum? Audi ergo tu, lector, ipsius Octaviani litteras his diebus datas ad omnes orthodoxos episcopos, principes et ad eos præcipue qui apud imperatorem in Curia versarentur. Recitat eas idem qui supra Radevicus his verbis [1] :

42. *Antipapæ et cardinalium schismaticorum mendaces litteræ circulares.* — « Victor servus servorum Dei, venerabilibus fratribus, patriarchis, archiepiscopis, episcopis, et charissimis filiis, abbatibus, ducibus, marchionibus, comitibus, et cæteris principibus, et egregiæ familiæ imperiali, in sacratissima curia domini Friderici serenissimi ac invictissimi Romanorum imperatoris commorantibus, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Quam. et in quantum et Ecclesiastici status decorem, honorem Romani imperii, et nobilitatem omnium bonorum hactenus sincere dilexerimus, et quæ mutuæ charitates sint invicem frequenter exhibitæ, nequaquam credimus a vestræ magnitudinis excidisse memoria. Nunc autem tanto propensioris dilectionis efficaciam vobis et imperio cupimus exhibere, quanto, Deo auctore, ad majorem conscendimus dignitatem. Quapropter universitatem vestram, de qua plene confidimus, plurimum deprecamur, ut pro B. Petri Apostolorum principis reverentia, et antiquæ dilectionis constantia, quæ inter nos inviolabiliter perseverare dignoscitur, dominum imperatorem invictissimum commonendo rogetis, quatenus imperio sibi a divina clementia commisso, et Ecclesiæ Dei sponsæ JESU Christi, cujus advocatus et defensor divinitus est constitutus, providere et subvenire non tardet, ne in tanta discordia adversariorum malitia nequiter prævalere, navicula beati Petri procellis et tempestatibus suo tempore quassari, et decus imperiale valeat aliquatenus obnubilari.

43. « Insuper universitati vestræ dignum duximus intimandum, qualiter ad Apostolatus officium, Domino concedente, vocati fuerimus. Felicis memoriæ Hadriano prædecessore nostro viam universæ carnis ingresso, et in beati Petri Basilica tumulato, convenimus omnes de electione summi Pontificis tractaturi. Post longam vero collationem, et diutinam deliberationem, divina tandem inspirante clementia, electione venerabilium fratrum nostrorum episcoporum, presbyterorum S. R. Ecclesiæ cardinalium, cleri quoque Romani petitione, ejusdem populi assensu etiam senatoriæ dignitatis honoratorum insuper capitaneorum, ad summum Pontificatum, annuente Deo, canonice sumus electi, et in Sede Apostolica collocati, ac deinde prima Dominica mensis Octobris benedictionis consecrationem, et nostri officii accepimus plenitudinem. Quocirca universitatem vestram humiliter deprecamur, quatenus nos apud ipsum precibus adjuvetis, a quo omnis est potestas et honor dignitatum. Si autem ex parte illius Rolandi quondam cancellarii, per conspirationem et conjurationem contra Ecclesiam Dei et imperium Willelmo Siculo adstricti, qui die duodecima post electionem nostram se fecit intrudi (quod a sæculis non est auditum) ad vos scripta pervenerint, tanquam mendacio plena, et a schismatico et hæretico destinata respuatis, et aures vestras nequaquam illis ullatenus (al. ulterius) præbeatis. Data Signiæ, quinto kalendas Novembris ». Audisti, lector, patentia adeo cælo terraque mendacia per pseudopontificem, captantem auram curiæ imperatoris, ingesta : audi modo quam partis Octaviani cardi-

[1] Radev. in Frid. l. II. c. 50.

nales aucti numero duorum amplius (quomodo, nescimus) scripsere Epistolam circularem, quæ sic se habet [1] :

44. «Venerabilibus in Christo fratribus patriarchis, archiepiscopis, episcopis, abbatibus, ducibus, principibus, præpositis, prioribus et cæteris Ecclesiarum prælatis, ad quos istæ litteræ pervenerint, Igmarus Tusculanus episcopus prior episcoporum, Joannes tituli SS. Silvestri et Martini, Guido Cremensis tit. S. Callisti S. R. E. presbyteri cardinales, Rimundus diaconus cardinalis S. Mariæ in Via Lata, et Si..... S. Mariæ in Dominica, et Sublacensis abbas, perpetuam in Domino salutem ». Ita inscriptio, ex qua cum ad summum quinque numerentur cardinales, qui faverint suis suffragiis Octaviano : annon ex paucitate ipsorum convincitur patens intrusio atque invasio ipsius Octaviani? cum tamen nec quatuor vel quinque, sed trium duntaxat suffragio cardinalium (ut vidisti) arripuerit ipse Pontificatum. Sed audi litteras ipsas :

« Ex quo contra honorem Ecclesiæ Dei etc. » Quæ superius anno millesimo centesimo quinquagesimo sexto sunt alia occasione narrata de his, quæ spectant ad conventiones initas cum rege Siciliæ, usque ad ea quæ subjiciuntur inferius de conspiratione cum ipso Willelmo rege, quo nomine accusant cardinales partis adversæ istis verbis : « Ubi tunc demum manifesta conspiratione præfati Willelmi fautores in præsentia domini papæ Hadriani sacramento firmaverunt, personam imperatoris excommunicationi subjiciendam; et tunc in antea ejus honori et voluntati usque ad mortem immutabiliter contraire. Et si contingeret dominum papam vita decedere, neminem se nisi de illis qui conjuraverant, in Pontificem eligere, circumpositos insuper episcopos, ne alicui electo, nisi in quem Siculi secta consentiret, in consecratione manus imponerent, juramento nihilominus constrinxerunt. Postmodum jam sæpe dilecto patre nostro Hadriano, Anagniæ kalendis Septembris defuncto, omnes illuc convenimus, et cum de corpore sive ibidem tumulando, sive Romam deferendo non parva contentio oriretur, tandem Romam corpore deportato, prius in verbo veritatis tale pactum unanimiter fecimus, et scripto mandavimus, quale nunc sequitur.

45. « In nomine Domini. Amen. Convenerunt episcopi, presbyteri, diaconi, cardinales sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et promiserunt sibi invicem in verbo veritatis, quod de electione futuri Pontificis tractabunt secundum consuetudinem istius Ecclesiæ, scilicet, quod segregentur aliquæ personæ de eisdem fratribus, qui audiant voluntatem singulorum, et diligenter inquirunt et fideliter describant. Et si Deus dederit, quod concorditer possimus convenire, bene; sin autem, nullus procedat sine communi consensu, et hoc observetur sine fraude et malo ingenio.

[1] Radev. in Frid. l. II. c. 50.

« Tali pacto in verbo veritatis firmato, post humatum corpus, in Ecclesia beati Petri ad eligendum Pontificem convenimus, et juxta prædictam consuetudinem personas, quæ singulorum voluntates diligenter inquirerent, et audirent ac describerent, segregavimus. Sed cum propter conspirationem adversæ partis electio lente procederet, tertia die fere transacta, ad hoc tandem deventum est, quod quatuordecim cardinales ex adverso, qui sacramento constricti tenebantur, Rolandum cancellarium nominaverunt Nos autem novem numero, qui nefandi juramenti exortes eramus, venerabilem fratrem nostrum Octavianum presbyterum cardinalem, virum utique honestum et religiosum, ad regimen Apostolicæ Sedis, et ad concordiæ et pacis unitatem inter Ecclesiam et imperium reformandam ac conservandam, dignum et utilem esse cognoscentes elegimus. Cum res taliter ageretur, et partem contrariam pactum, quod in verbo veritatis firmatum fuerat, penitus transgredi volentem sentiremus, pactum supradictum illis ad memoriam reducentes, auctoritate Dei omnipotentis, et omnium sanctorum, atque nostra eis penitus interdiximus ne absque communi consensu omnium (sicut in pactione continetur) ullatenus aliquem immantarent, et Rolandum cancellarium eadem auctoritate ne susciperent, nihilominus prohibuimus. Qui dum verba et admonitiones nostras vilipenderent, et Rolandum cancellarium manto festinarent induere, nondum tamen illo induto, nos illorum malitiæ potius contraire quam consentire volentes, et quod male conabantur minime permittentes, ad petitionem populi Romani, electione universi cleri, assensu etiam totius fere senatus, et omnium capitaneorum, baronum, nobilium, tam intra Urbem quam extra Urbem habitantium, nostrum electum manto induimus, et inthronizatum in Sede B. Petri collocavimus. Inde ad palatium ejusdem acclamante universo populo, hymnum Deo cantante clero, et omnibus solemniter adimpletis, honorifice deduximus :

46. « Adversæ vero partis cardinales retrocedentes, in castrum beati Petri se contulerunt, ibique per dies octo et amplius inclusi permanserunt. Inde postmodum per senatores educti, extra Urbem secesserunt, et duodecima postea die (quod a sæculo non est auditum) in castro nomine Cisterna, intra Ariciam et Tarracinam, Rolandum cancellarium immantaverunt, et in sequenti Dominica execraverunt. At continuo mittentes nuntios per universam Italiam, episcopis, ne ad consecrationem nostri electi venirent, penitus dissuaserunt, minantes illis excommunicationem et depositionem in perpetuum. Qui tamen in prima Dominica mensis Octobris, auctoritate Dei honorifice consecratus est.

« Rem, qualiter facta est, vestræ fraternitati insinuavimus, nihil præter veritatem annectentes, teste Deo qui falli non potest : et si Angelus de cælo aliud evangelizaret, a veritate penitus aber-

raret. Verumtamen multa quæ facta sunt omittentes, ista, prout brevius possumus, vobis significamus, ne prolixiore pagina aures vestras oneraremus. Hæc itaque animadvertat vestra fraternitas, quam devotissime obsecramus et admonemus, et modis omnibus quibus possumus exhortamur in Domino, quatenus neque per sermonem, neque per Epistolam a vestro sensu moveamini, sed in veritate nobiscum firmi et immobiles permaneatis ». Hactenus schismaticorum cardinalium litteræ, ita ponentium mendacium fiduciam suam. At potuit ad tempus veritas istiusmodi obscurari tenebris, non autem extingui penitus, quin clarioribus lucis radiis emergens in densa noctis caligine, solis instar, suo tempore illustrarit universam Ecclesiam. Hæc quidem isti numero longe inferiores, probitate posteriores, justa causa deteriores, tantummodo audacia tentandi quælibet inconcussa potentiores, ad quæque falsa commentanda callidiores, eademque litteris committenda impudentiores.

47. *Cardinalium litteræ ad Fridericum imperatorem.* — At qui ex parte Catholica erant S. R. E. cardinales, legitimi promotores Alexandri veri Catholicæ Eccles. antistitis, haud defuerunt officio, quin cuncta quæ gesta essent, universis significarent, ipsumque commonerent imperatorem, datis ad eum litteris, quas recitat ex parte licet maxima mutilatas in Appendice [1] Radevicus istis verbis, nominibus singulorum expressis in titulo :

« Friderico Dei gratia glorioso, illustri, magnifico, et sublimi Romanorum imperatori Gregorius Sabinensis, Hubaldus Ostiensis, Julius Prænestinus, Bernardus Portuensis, Walterus Albanensis episcopi » ; omnes denique præter unum Tusculanum faventem genito ex familia comitis Tusculani. Post hos vero numerantur presbyteri cardinales in hunc modum : « Hubertus tituli S. Priscæ, Joannes tituli SS. Joannis et Pauli, Henricus tituli SS. Nerei et Achillei, Hildebertus tituli Basilicæ duodecim Apostolorum, Joannes tituli S. Anastasiæ, Bonadies tituli S. Chrysogoni, Albertus tituli S. Laurentii in Lucina, et Willelmus tituli S. Petri ad Vincula » ; omnes qui tunc erant presbyteri cardinales præter duos vel tres. Post hos recensitos presbyteros cardinales, diaconi ita scribuntur : « Oddo S. Georgii ad Velum aureum, Romanus S. Luciæ ad Septem Solia (alias in Septem Solis) Hyacinthus S. Mariæ in Cosmedin, Oddo S. Nicolai in Carcere Tulliano, Ardericus S. Theodori, Bonifacius SS. Cosmæ et Damiani, C.... S. Hadriani, P.... S. Eustachii, et Joannes diaconi cardinales ». Omnes quot erant, præter recitatos superius in litteris adversariorum. Ut jam vel hoc titulo tantum manifestissimum cuicumque reddi posset, Alexandrum ab eis electum legitimum fuisse S. Rom. Eccl. papam. Sed ipsam audiamus Epistolam :

48. « Quanto excellentiæ vestræ major a Deo collata est et attributa potestas, et quanto sublimiorem inter mortales dignitatis locum constat vos obtinere : tanto amplius imperialem convenit majestatem, sacrosanctam Romanam Ecclesiam, specialem et unicam matrem vestram in omnibus honorare, et ei semper, et præsertim necessitatis tempore salubriter atque utiliter providere. Quid autem diebus istis in eadem Ecclesia Romana contigerit, et quam inauditum facinus ab his, quos filios reputabat, aliquantis diebus transactis fuerit perpetratum : dignum, imo dignissimum est, nos imperiali celsitudini nostris litteris aperire. Nuper siquidem, cum dominus noster bonæ memoriæ Hadrianus papa kal. Septembris apud Anagniam debitum naturæ solvisset, et de terris ad cælum, de imis migrasset, vocante Domino, ad superna : tres falsi fratres, Octavianus scilicet, et Joannes de S. Martino, et Guido Cremensis, qui a nobis quidem exierunt, sed non fuerunt de nobis, transfigurantes se in Angelum lucis, cum sint satanæ etc. » Prout posita sunt superius in litteris Alexandri papæ. Post quæ hæc in fine habet :

« Ad hæc noverit sublimis gratia vestra, quod Otto palatinus comes occasione de intrusione Octaviani suscepta, præfatum dominum nostrum Alexandrum papam, et nos omnes plurimum infestavit, et Ecclesiam Dei nisus est scindere, et multipliciter absque rationali causa turbare. Campaniam siquidem atque patrimonium B. Petri cum intruso, atque apostatico Octaviano violenter intravit, et terram ipsam studuit ei quibuscumque modis subjugare. Nos itaque, et tota Ecclesia Dei nobiscum, majestatem vestram suppliciter exoramus, ut tam violenta intrusione, ita sicut est, intellecta et diligenter inspecta, qualiter vobis ad salutem animæ vestræ et honorem imperii super tanto negotio sit procedendum, diligenter attendatis. Considerate et advertite, qualiter circa sacrosanctam Romanam Ecclesiam, et circa unicum sponsum ejus Dominum nostrum Jesum Christum (sine quo nec regnum potest aliquis obtinere terrenum, nec acquirere sempiternum) oporteat vos habere, et qualiter eam ab impugnatoribus, et præsertim a schismaticis et hæreticis ex imperialis officio dignitatis protegere debeatis modis omnibus ac tueri. Nos siquidem vos, sicut specialem defensorem et patronum Ecclesiæ Romanæ modis omnibus honorare intendimus, atque ad augmentum gloriæ vestræ, quibus modis possumus, cum Deo aspiramus. Rogamus autem et instantius supplicamus, ut matrem vestram S. R. E. diligatis et honoretis, et ad pacem et tranquillitatem ipsius, quibus modis imperialem convenit excellentiam, intendatis, et tantam præfati invasoris atque schismatici iniquitatem nullatenus foveatis ». Hæc sunt, quæ reperiuntur scripta in Epistola cardinalium.

[1] Radev. l. II. c. 53.

49. *Fridericus conventum episcoporum dolose, datis litteris, provocat.* — At Fridericus propensissimus erga Octavianum nihil non molitus est, quo illi posset stabilire Sedem, cujus rei perficiendæ causa, iniquitatem meditatus est in corde suo, institit omni viæ non bonæ, malitiam autem non audivit, prætextum inveniens concordandi Ecclesiam, Concilium indicit penes se celebrandum, ita impietatem quoquo modo velamine contegens pietatis : de quo Radevicus, erga suum imperatorem studiosus ait [1] : « Fridericus ancipiti malo novi schismatis permotus, consilio principum, decrevit dare operam, ne quid exinde seu status Ecclesiæ, seu respublica imperii detrimenti caperet. Audiens itaque utrumque electum in episcopatus ordinem consecratum, alterum ab altero excommunicationis sententia condemnatum, sine judicio Ecclesiæ controversiam terminari posse non putavit. Auctoritatem autem congregandi Concilii exemplo antiquorum imperatorum, verbi causa Justiniani, Theodosii, Caroli sibi congruere putans, litisque decisionem legitimam esse non posse, nisi partibus hinc inde congregatis considerans, ad citationem amborum venerabiles viros et prudentes Danielem Pragensem, et Hermannum Verdensem episcopos dirigit cum litteris, quarum exemplar hoc est etc. » Ita quidem illi, sed non ut Romanæ Ecclesiæ hostes imperatores, qualem se esse Fridericus multis (ut vidisti) argumentis ostendit, id fecisse aliquando legitime dici possunt, nec nisi suadente parte Catholica, videlicet legitimo annuente Pontifice, nec in re adeo indubitata et perspicua sicut ista, Concilia congregasse noscuntur. Quomodo autem vocaverit ad Synodum Alexandrum papam ipse imperator, sic accipe [2] :

50. « Fridericus, Dei gratia Romanorum imperator et semper Augustus, Rolando cancellario, cæterisque cardinalibus, qui eum elegerunt Romanum Pontificem, salutem et omne bonum.

« Quoniam, divina præordinante clementia, Romani imperii gubernacula suscepimus, oportet ut in omnibus viis nostris ipsius legem custodiamus, cujus munere, cujus voluntate dignitatis nostræ apicem adepti sumus. In hoc itaque sacratissimo proposito constituti, cum omnibus Ecclesiis in imperio nostro constitutis debeamus patrocinari, sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ tanto propensius debemus providere, quanto ipsius cura et defensio a divina providentia videtur nobis esse commissa specialius. Eapropter de discordia, quæ in substituendo Romanum Pontificem inter vos suborta est, plurimum dolemus, timentes, ne occasione hujus schismatis Ecclesia Christi sanguine redempta debeat dilacerari, præsertim cum robur Ecclesiæ foris titubare videatur, quoniam unitas ipsius scissura domestica interius dilaniatur. Ut autem huic pesti competens et Deo gratum exhibeamus remedium, religiosorum virorum consilio generalem curiam et conventum in octava Epiphaniæ Papiæ indiximus celebrandam, ad quem evocavimus totius imperii nostri et aliorum regnorum, scilicet Angliæ, Franciæ, Hungariæ, Daciæ archiepiscopos, episcopos, abbates, et viros religiosos, ac Deum timentes, quatenus remoto omni sæculari judicio, hoc tam magnum Ecclesiæ negotium Ecclesiasticarum tantum personarum sententia ita sopiatur, ut et Deo debitus exinde honor deferatur, et Ecclesia Romana sua integritate et justitia non possit a quoquam privari, vel status Urbis, quæ caput imperii nostri est, inquietari.

51. « Proinde eruditioni vestræ mandamus, et ex parte Dei omnipotentis et totius Ecclesiæ Catholicæ præcipimus, ut ad eamdem curiam sive conventum veniatis, et Ecclesiasticarum personarum sententiam audituri et recepturi. Testis enim nobis est Deus, quia in hac curia nec amore nec odio alicujus personæ quidquam aliud quærimus, quam honorem Dei, et Ecclesiæ suæ unitatem. Quod si ad tam celebrem Ecclesiæ conventum examinationis causa venire volueritis, charissimi principes nostri et Ecclesiæ Catholicæ Hermannus Verdensis, Daniel Pragensis, patres et episcopi venerabiles, quos de palatio nostro ad vos transmisimus una cum comite palatino consanguineo nostro, aliisque legatis nostris, securum vobis conductum præstabunt. Si vero justitiam Dei et Ecclesiæ in tam solemni conventu recipere nolueritis, videat Deus et judicet. Nos autem ipsius favente gratia, qui dat salutem regibus, justitiam Dei, quæ nullum magis quam imperatorem Romanum decet, prosequemur ». Hactenus ad Alexandrum papam imperator.

Porro litteræ (pergit Radevicus) quibus ad tantam discussionem Transmontanos episcopos invitavit, istæ pro exemplo sufficiant :

52. « Fridericus, Dei gratia Romanorum imperator et semper Augustus, Herimanno Brixiensi episcopo, salutem et omne bonum.

« Quod in passione sua Christus duobus gladiis contentus fuit, hoc in Romana Ecclesia, et in imperio credimus mirabili providentia declarasse, cum per hæc duo rerum capita et principia totus mundus tam in divinis, quam in humanis ordinetur. Cumque unus Deus, unus papa, unus imperator sufficiat, et una Ecclesia Dei esse debeat : quod sine dolore dicere non possumus, duos Apostolicos in Romana Ecclesia habere videmur. Defuncto itaque Hadriano papa in kalend. Septembris, cardinales, qui columnæ immobiles esse videbantur, quibus sancta et universalis firmissime inniteretur Ecclesia, non quæ Dei sunt, sed sua quærentes, et unitatem Ecclesiæ scindentes, duos Pontifices elegerunt, et ambos consecraverunt. Pro tanta namque et tam perniciosa Ecclesiæ jactura tota nimirum Italica Ecclesia conturbatur, et dissensiones, schismate orto in capite, jam in inferiora membra defluxissent, et totum Ecclesiæ corpus defœdassent, nisi nos consilio et auxilio

[1] Radev. l. II. c. 54. — [2] Ibid. c. 55.

religiosorum virorum, qui Spiritu Dei aguntur, tam impudicæ iniquitati justitiæ rigorem opposuissemus. Ne itaque in tantæ discrimine discordiæ universalis Ecclesia periclitari possit, Romanum imperium, quod ad remedium tam perniciosi morbi divina clementia providit, universorum saluti debet sollicite providere, et ne tanta mala in Ecclesia Dei præemineant, futuris casibus solerter obviare.

53. « Coadunatis itaque in unum omnibus episcopis tam Italicis quam Teutonicis, cæterisque principibus, ac viris religiosis, qui zelum Dei et Ecclesiæ habere videbantur, quod facto opus esset, diligenter investigavimus ex decretis Romanorum Pontificum, et statutis Ecclesiæ veraciter accipientes, quod exorto schismate in Romana Ecclesia ex duorum Apostolicorum dissensione, ambos vocare, et secundum sententiam et consilium orthodoxorum litem decidere deberemus. Ex consilio itaque omnium qui aderant episcoporum, cæterorumque principum curiam solemnem et generalem conventum omnium Ecclesiasticorum in octava Epiphaniæ Papiæ celebrandam indiximus, ad quam ambos, qui se dicunt Romanos Pontifices, vocavimus, omnesque episcopos imperii nostri et aliorum regnorum, Franciæ videlicet, Angliæ, Hispaniæ, atque Hungariæ, ut eorum in præsentia nostra justo declaretur examine, quis illorum regimen universalis Ecclesiæ de jure debeat obtinere. Quia vero ad unitatem Ecclesiæ reformandam sapientia admodum nobis necessaria est, ut ea nequaquam carere valeamus, dilectionem tuam attentissime rogamus, et rogando commonemus, quatenus pro fidelitate Ecclesiæ et imperii ad prædictam curiam, omni occasione remota, venias, ut in adventu tuo unitas et pax et tranquillitas Ecclesiæ reformetur. Interim autem prædictæ scissuræ in neutram partem assensum tuum declines, nec tanquam justam et rationabilem aliquatenus recipias. Data Cremæ, decimo kalendas Novembris ». Ita imperator. Eædem etiam litteræ, mutato nomine, ad singulos missæ sunt episcopos.

Audisti, lector, imperatorem parantem (ut præ se fert in prœmio) judicium Ecclesiasticum, revera sæcularem curiam, ejusmodi conventum, et non more majorum Concilium vocare, in quo sic ipse præsideret episcopos auditurus, ut tamen sententiam esset de Romano Pontifice pronuntiaturus. Id quidem significasse visus est illis verbis : « Secundum sententiam et consilium orthodoxorum litem decidere deberemus ». Sed de his fortasse a suis prudentioribus redargutus, cessit episcopis sententiæ promulgationem, ut suo loco videbimus anno sequenti, quo contigit hujuscemodi conciliabulum Papiæ celebrari : modo reliqua prosequamur quæ sunt anni hujus historiæ.

54. *Legati imperiales Alexandrum III spernunt, Octaviano antipapæ adhærentes.* — Scriptis his litteris ad Alexandrum Pontificem, imperator quos audisti legatos sive nuntios nominatos episcopos ad eumdem Pontificem misit. Quidnam ii, cum pervenerunt ad Alexandrum, et quid Alexander ad eos, ex Actis ipsius superius citatis hæc accipe, dum sic incipit auctor ab ejusmodi Friderici legatione : « Cogitans autem imperator, libertatis privilegium ab ipso Domino Ecclesiæ suæ sanctæ concessum posse irritare, et juxta voluntatis suæ arbitrium papam in Sede Apostolica ponere, duos ex fautoribus suis Verdensem et Pragensem episcopos ad fratres, qui cum domino Alexandro venerant, in civitatem Anagniam destinavit, scribens non sicut advocatus et defensor Ecclesiæ, sed sicut superior judex et dominus, super eos potestatem habens. Venerunt ipsi festinanter sub typo superbiæ, et intrantes palatium, sederunt coram Pontifice cum patribus et fratribus, aliisque multis tam laicis quam clericis, sed nullam exhibuerunt eidem Pontifici reverentiam. Et recitaverunt ea, quæ a domino suo imposita eis fuerant, et bullatas ex auro ejus litteras addiderunt, in quibus hoc inter cætera continebatur expressum : Quod ipse imperator, audita dissensione quæ in Romana Ecclesia emerserat, personas Catholicas de quinque regnis convocaverat, ideoque præcipiebat eis ex parte generalis Ecclesiæ, ut in octava Epiphaniæ apud Papiam convenirent ad ejus præsentiam, audituri et recepturi quod in ea curia dictaretur.

55. « His auditis, turbati sunt fratres undique gravioribus malis, timor eis et nimia sollicitudo vehementer est injecta. Hinc namque maxime terrebat imminens persecutio principis tam potentis : hinc Ecclesiæ libertas infringi videbatur. Illud præterea fratrum animos non mediocriter contristabat, quod idem imperator Octavianum in suis litteris Romanum Pont. et Alexandrum Rolandum cancellarium nominabat. Super iis ergo diu a fratribus tractatum est, et longa disceptatione disputatum. Deliberatum est tandem, et inspirante Domino, a quo cuncta bona proveniunt, in fidei Catholicæ unitate, et obedientia summi Pontificis ita omnes confirmati, et unanimiter sunt roborati, ut pro manutenenda Ecclesiæ libertate, si necessitas immineret, altissimis se periculis unusquisque sponte offerret. Tunc instantibus pro sponso prædictis, qui a rege missi fuerant episcopis, Alexander papa coram multitudine clericorum et laicorum eis in hunc modum dixit :

56. « Nos recognoscimus dominum imperatorem ex collato sibi dignitatis debito advocatum et specialem sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ defensorem. Unde ipsum (si per eum non steterit) præ cæteris principibus orbis intendimus honorare, et præ omnibus ei primatum deferre, in quibus regis regum honor nullum capiat detrimentum. Ubi vero quidquam occurrit, quod absque summi regis offensa effectum habere nequeat, si honorandus terræ imperator videtur, ille potius a nobis timeatur, et illius honor in primis conservetur, qui est rex regum, et Dominus dominantium, et qui ani-

mam et corpus perdere, atque in æternam ignis gehennam mittere potest. Miramur itaque, illum sincere (ut convenit) diligentes, et excellentiam ejus honorare propensius volentes, ab eo nobis, imo beato Petro et sanctæ Romanæ Ecclesiæ honorem debitum denegari. In litteris enim, quas ex parte ipsius nobis, nostrisque fratribus detulistis, hoc inter cætera tenebatur expressum : Quod ipse audita dissensione quæ in ipsa Ecclesia emerserat, de quinque regnis personas Ecclesiasticas convocaverat, etc. ut supra usque ibi : His auditis. Nimirum longe a consuetudine prædecessorum suorum recessisse videtur, et dignitatis suæ terminum excessisse, dum sine conscientia Romani Pontificis Concilium convocavit, et nos ad præsentiam suam, sicut homo super nos potestatem habens, præcepit convenire.

« Sane beato Petro, et per eum sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, cujus ipse per Deum magister extitit et fundator, hoc privilegium legitime a Domino Jesu Christo, sanctisque Patribus traditum est, et per prospera et adversa etiam cum sanguinis effusione cum oportuit, usque ad hæc tempora conservatum, ut universarum Ecclesiarum causas ipsius auctoritate discuteret ac finiret; ipsa vero nullius unquam judicio subjaceret. Unde quia nunc ab eo contra privilegium Ecclesiæ inculcatum fieri videmus, per quem deberet ab aliorum impugnatione defendi, et quia ita scriptum est matri, sicut cuilibet abjectæ personæ : hoc absque admiratione nimia ferre non potuimus, nec debemus. Ad curiam vero ejus vel ad sententiam accedere, canonica traditio et reverenda Patrum auctoritas non permittit. Unde cum nec in minoribus Ecclesiis advocati earum et singulares principes, vocationes, disceptationes ac decisiones hujusmodi causarum sibi aut curiis suis usurpent, sed suorum metropolitanorum, aut Apostolicæ Sedis semper notitiam et definitionem habere exspectent : divina videtur animadversione dignissimum, et ab omni Ecclesia tanto durius arguendum, quanto amplius ad universalis Ecclesiæ periculum redundaret, si per ignorantiam nostram, aut pusillanimitatem spiritus a capite (quod avertat Deus) diebus nostris iste morbus inciperet, et nos Ecclesiam, pretioso sanguine Christi redemptam, in servitutem redigi sineremus. Ergo pro cujus libertate tuenda Patres nostri proprium sanguinem effuderunt, et nos ipsi ad eorum exemplum, exigente necessitatis articulo, extrema audemus pericula sustinere.

57. « Habito itaque hoc responso, indignati sunt prædicti episcopi qui missi sunt, et contumaciter redeuntes, ad Octaviani præsentiam apud Signiam accesserunt; et ad pedes ipsius procidentes, adoraverunt eum. Idipsum quoque fecit Otto palatinus comes, quem cum Teutonicis imperator cunctis delegaverat ad partes Urbis. Tunc vero non mediocriter est elevatum cor ipsius hæresiarchæ, vehementer extollens se super tanquam insanus et cæcus, non sciens, quod secundum beati Petri et Cyriaci martyris dictum, schismatici semper inter initia ferventer incrementa habuerunt : cum autem non possunt quod illicite cœperunt detinere, statim paulo post cum prima sua æmulatione deficiunt. De hujusmodi ambitiosis Propheta loquitur dicens[1] : Verumtamen propter dolos disposuisti eis mala, projecisti eos dum allevarentur. Quomodo facti sunt in desolationem, subito defecerunt, et perierunt propter iniquitates suas, velut somnium surgentium, etc. Tales autem Joannes Apostolus execratur et percutit, dicens[2] : Exierunt ex nobis et non erant ex nobis, si fuissent ex nobis, mansissent nobiscum, etc. »

Jam vidisti, lector, ab imperatore præjudicatum ante judicium, dum per suos legatos recepit in papam Octavianum invasorem, quem ab eis adorandum voluit, et ut legitimum Pontificem salutandum; adeo ut nullum jam subeundum reliquum esset judicium Alexandro papæ, ob idque nullo modo (quamvis aliæ omnes causæ cessassent) in adversariorum manus conjicere se deberet. Porro qui antipapam recepit in legitimum Ecclesiæ Romanæ Pontificem, imperator plurimum laboravit, ut reges una secum in eumdem errorem adduceret; pertentavit autem regem Anglorum, sed frustra : præveneral enim eum Arnulphus Lexoviensis episcopus, vir cum primis eruditus, et magnæ apud regem æstimationis. De cujus officiis apud regem pro Alexandro, extant datæ ad ipsum summum Pontificem litteræ, dignæ quidem tanto præsule, quæ sic se habent jam una cum aliis ipsius Epistolis typis cusæ, isto titulo :

58. *Arnulphi episc. Lexoviensis ad Alexandrum papam litteræ ejus legitimam promotionem acerrime vindicantes.* — « Ad dominum papam Alexandrum de promotione sua, Arnulphi episcopi Lexoviensis Epistola.

« Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui Ecclesiam suam, immaculatam scilicet sponsam dilecti Filii sui, mirabili semper benignitate diligit et conservat. Licet enim ipsam aliquibus quandoque vexari patiatur injuriis, facit tamen cum tentatione proventum, ut possit sustinere, nec unquam portas inferi adversus eam prævalere permittit. Neque enim expedit, ut continuæ prosperitatis status eam insolentem reddat, vel otiositas negligentem; sed humilitatem conservet afflictio, et vexatio tribuat intellectum. Et ei quidem omnia cooperantur in bonum, dum ipsa tanquam aurum in fornace probatur : et ad augmentum coronæ cuncta proficiunt, dum eam vis adversitatis fortiorem reddit, et malignitatis infestatio cautiorem. Ipse vero miserator et misericors Dominus ad tempora tribulationis viros virtutis et consilii providet et præformat, qui temeritatis audaciam repellere valeant, et malignitatis astutiam noverint declinare. Quod in sanctæ et gloriosæ

[1] Psal LXXII. — [2] 1. Joan. II.

recordationis Innocentio papa satis evidenter apparuit, qui extollentem se adversus omne, quod dicitur, aut quod colitur Deus, dejecit hæreticum, quem nobilitas generis, quem divitiarum cumulus, quem peccatrix eloquentia, quem prudentia sæcularis, quem denique sæcularium hominum favor publicus attollebat. Prævaluit in athleta Dei veritas falsitati, et humilitati robustæ superba cessit ambitio et de iniquitate justitia triumphavit. Vidimus siquidem ipsum exaltatum et elevatum sicut cedros Libani : et transivimus, et ecce non erat : quæsivimus, et non est inventus locus ejus, quia nec inter mortuos tumulum, neque titulum meruit sepulturæ. Dominus autem sublimavit cornu Christi sui, ut in eo unitas Ecclesiæ reformari posset, et regnum ipsius omnibus dominari.

59. « Memini ego, nec id a vestra reor excidisse memoria, quanta ad mandata ejus principes reverentia moverentur, quam sublimis extiterit, quantaque majestate refulserit Ecclesia, quantum in diebus ejus religio munda et immaculata profecerit, adeo ut plures hodie religiosorum deserta contineant, quam ferarum olim habuerint bestiarum. Arbitrabatur ille ad regendos homines utendum potius sobriæ severitatis disciplina, quam remissæ misericordiæ lenitate, Deo potiusquam hominibus placere desiderans, ne ob gratiam hominum, coram Deo posset contemptibilis apparere. Unde et virtus ejus semper inter adversa major enituit, nec tanta postmodum prosperitatis ejus insignia claruerunt, quanta præcedentis adversitatis adhuc magnalia celebrantur. Neque enim confidebat in homine, neque carnem ponebat brachium suum, sed potius confidebat in Domino, et erat Dominus fiducia ejus.

60. « Porro schismata hæc in Ecclesia Romana frequentius accidisse, etiam Lateranensis palatii picturæ demonstrant, ubi Catholicorum Patrum pedibus pro scabello schismatici præsumptores adscripti sunt, ubi superborum et sublimium colla sapientia propria virtute conterit et conculcat. Quod sane ea ratione factum, ut sanctis Patribus cedat ad gloriam victoriæ testis adscriptio, in qua præsumptores illi vel compressionis pœnam sustinent, vel præsumptionis veniam deprecantur. Unde et sancti Apostolatus vestri cathedra sine scabello esse non debuit, sed nobiliore scabello debuit illustrari. Neque enim incerta vobis est, aut longinqua victoria, sed humilitas verecundiæ vestræ punitur ad tempus, quæ congregatis in Spiritu sancto Patribus distulit obedire. Patri etenim culpæ tenetur obnoxius, qui vocationem Domini prævenit, vel recusat oblatam. Redibit tamen in proximo, Deo volente, serenitas, et modica hæc ad radios veri solis nebula dissolvetur, redintegrata unitate Catholica, ab omni parte pedibus vestris universitas fidelis occurret. Interim autem quæcumque cæteros studia remorentur, quibuscumque desideriis profana trahatur ambitio, quantacumque temeritate detestabilis erumpat invidia, ego minor licet omnibus, non minore tamen gaudio quam cæteri, gloriam vestræ promotionis amplector, et vos Apostolum Christi, Petri vicarium, pastorem et episcopum omnium, qui Christiano nomine censentur, agnosco, et vobiscum Catholicam profiteor unitatem.

61. « Gaudeo itaque, quoniam desideratus dies, dies scilicet exultationis illuxit, quo revera restitutam credimus virtutibus gratiam, virgam vitiis, terrorem principibus, Ecclesiæ libertatem. Gaudeo, inquam, quia ex hoc nunc sermo Dei non erit alligatus, sed verbum ejus, quod in ore vestro verum est, quod impossibile credebatur, facili consummabit effectu. Properassem igitur jam ad pedes vestræ beatitudinis amplectendos, ut ariditatem meam quasi copiosior de proximo benedictionis vestræ rigaret ubertas, nisi me zelus utilitatis vestræ maxime tenuisset. Ex quo etenim promotionis vestræ auribus nostris veritas, et oppositæ præsumptionis error innotuit, festinavi ad nostri notitiam principis id perferre, ut vacantem animum ejus favore vestro, quibus debebam persuasionibus occuparem, ne nos qualibet occasione malignitatis astutia præveniret. Facilius etenim est animos occupare vacantes, quam ipsos a conceptis affectibus revocare. Hæsit ille aliquandiu, sed statim operante Spiritus sancti gratia confirmatus, nullum se alium quam vos suscepturum, hilari constantia, constantique simul hilaritate promisit.

62. « In quo cum proxime de differenda vestra susceptione imperatoris litteras accepisset, cui discurrentibus invicem litteris et legatis, plurima videtur charitate conjunctus : ne preces ejus sprevisse, et in præjudicium ejus festinasse videretur, generale quidem suppressit edictum, sed nequaquam manus aut linguam a litterarum nominisque vestri veneratione continuit, neque quemquam nostrum voluit continere. Arbitratus est siquidem minus valituram pro vobis edicti jactantiam, quam operis veritatem. Firma apud eum est et indubitata vestri Apostolatus auctoritas, atque in quamcumque partem cor prædicti principis fuerit inclinatam, iste proculdubio non sequetur errantem. Mei autem studii erit, omnes circa eum quasi vigilias observare, ne ora loquentium iniqua convaleant, sed ipse in vestra, sicut semel incœpit, obedientia perseveret. Felicem enim me inquam, si unquam in hoc vel in alio beneficentiæ vestræ gratus inveniar, ut devotionis meæ saltem inter cæteros aliquando velit vestra dignatio reminisci. Vestrum quoque est, quoties refulget occasio, provincias omnes frequentibus visitare mandatis, ut ab omni parte nomini vestro et obedientiæ pariter assuescant : quia non erit qui vel litteras non recipere, vel mandatis audeat obviare». Hucusque ea quæ extat in Codice Arnulphi ad Alexandrum Epistola, ad quem idem Pontifex rescripsit anno sequenti mense Aprilis post celebratum conciliabulum Papiense. Ponemus ejus litteras suo loco inferius. Interea autem Alexander papa ex ejusdem Arnulphi

sententia legatos a latere misit ad diversas provincias, de quibus hæc habent Acta vitæ ipsius superius sæpe citata :

63. *Legationes Alexandri III in provincias et maxime in Angliam : ex qua Arnulphus episcopus dat litteras ad S. R. E. cardinales.* — « Missi sunt ergo ad partes Galliarum et Hispaniarum Antonius tituli S. Marci, Willelmus tituli S. Petri ad Vincula presbyteri, et magister Oddo diaconus cardinalis S. Nicolai in Carcere : ad partes autem Orientales Joannes tituli SS. Joannis et Pauli, ad Hungaros vero legavit Julium Prænestinum episcopum, et Petrum S. Eustachii diaconum cardinalem. Ad imperatorem quoque Constantinopolitanum Tiburtium cum Andrevico (Arderico) S. Theodori diac.

« Divulgata itaque veritate jam dictæ electionis, et indubitanter cognita, Ludovicus Christianissimus Francorum rex, cujus regnum nunquam in schismate pollutum recolitur, una cum Henrico Anglorum rege, dominum Alexandrum in patrem et animarum suarum pastorem, Deo auctore, receperunt. Reges quoque Hispaniarum, Siciliæ, Hierusalem, Hungariæ, et Græcorum imperator cum patriarchis, episcopis, principibus, et universo clero et populo eis subjecto ad ipsum Pontificem pari modo convenerunt, recognoscentes in toto ipsum papam, Christi vicarium, et B. Petri Catholicum successorem. Solus Fridericus imperator dictus, cum complicibus suis in erroris sui pertinacia, et obstinatione sua remansit, vehementer impugnans, et acriter persequens eumdem Pontificem, et alios Ecclesiarum prælatos, qui cum eo viriliter stabant ». Hactenus Acta de legationibus ab Alexandro papa in diversas orbis partes directis atque receptis.

De legatis ad regem Angliæ missis magna cum laude meminit Arnulphus in Epistola ad cardinales, in qua quot verba, tot numeres Alexandri papæ triumphos. Scripsit enim idem Arnulphus ad omnes sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales egregiam Epistolam, historicam quidem ipsam, qua narrat reges ad Alexandri Catholici antistitis cultum obedientiamque conversos, et alia plura Annalibus digna : sed ante omnia exaggerans damnat perperam factam per Octavianum Pontificatus invasionem. Sic enim se habet, ejusmodi præmisso titulo :

64. « Ad cardinales Romanæ Ecclesiæ, de electione domini papæ Alexandri.

« Quam utilis apud principes nostros ad agnitionem sancti Apostolatus reverentissimi domini et patris nostri Alexandri papæ diligentia nostræ devotionis extiterit, ad notitiam vestram fidelium relatione perveniet, aut pervenit. Neque enim necessaria mihi est in hac parte jactantia, ut rei vobis veritas innotescat, quoniam me etiam dissimulante, latere non poterit, quod Northmannia tota mirata est, et ipsa de longinquo nihilominus Anglia recognovit. Bene autem mihi, quia jam fructum diligentiæ hujus præmiumque laboris accipio, quoniam mihi salva est gloria mea, testimonium scilicet conscientiæ meæ, penes quam gratiæ Apostolicæ plenitudinem et indubitatam divinæ benedictionis percipio veritatem. Gaudeo itaque, sciens me revera matris meæ gremio contineri, ipsiusque sacris foveri complexibus, et sinceris uberibus allactari. Gaudeo, inquam, cognoscens, quam obstinato schismatici miserandæ cæcitatis claudantur errore, quorum oculos circumfusæ lucis radii non illustrant, sed ipse potius excedens manifestæ fulgor claritatis offundit. Judicati sunt, debitamque commissi reatus excepere sententiam, quos Ecclesia tanquam degeneres satanæ tradidit in interitum carnis, et a Catholica depulit unitate. Neque caret executione sententia, sed indilato mancipatur effectui, cum eos interim et conscientia torqueat, et imminens quotidie prævalentis Ecclesiæ triumphus affligat.

65. « Porro benignius Ecclesiæ suæ Sapientia divina providit, manifestam faciens omnibus veritatem, ut nec simplicitas ignorantiam, nec malignitas probabile quidlibet valeat allegare. Si enim eos, quos ab unitate Catholica profana sejunxit ambitio, numerus, vel opinio, vel quælibet electionis forma defenderet, aliqua fortassis erroris materia contrahi potuisset. Sed tres tantum de tota universitate seducti sunt, et hi sane, quos magis supportare videbatur Ecclesia, quam in aliquo de eorum industria gloriari, quia scilicet eos nec virtutis elegantia, nec litterarum peritia commendabat. Numquid enim is qui inter eos ætate præcedebat et ordine (Tusculanum loquor) horam quietis et prandii solitus observare, Epicurus alter reputabatur, ab omnibus omnium (in omnibus non) negligens, nisi alicujus forte quod oblata sperati proventus auspicatio præveniret? Quod adeo verum est, ut cæteris laborantibus, solus præmature, sicut dicitur, ab electione discesserit, quoniam hora prandii videbatur instare, ne avidus desiderio suo fraudaretur exactor, et inania adversus negligentes manus inciperent viscera murmurare. Alius affectatæ cancellariæ confusus opprobrio, et alienæ prælationis honore dejectus, conceptum de invidia personale odium in Ecclesiam convertere temeraria malignitate præsumpsit. Tertius vero solius inter alios perituræ privilegio carnis exultans, arbitratus est nihil negandum sanguini, nihil sacris canonibus deferendum. Neque enim potest debitam eis exhibere reverentiam, quos ignorat. Ideoque similem sibi brutum brutus elegit, ut in utroque sibi invicem de pari litterarum imperitia responderet.

66. « Sed et (nec) Apostolicæ severitatis eos disciplina terrebat, ne eorum præcipitem cohiberet audaciam, et vagos temerariæ cupiditatis frænaret excursus. Hic numerus, hæc tanta peritia, hoc tam venerabile sanctumque collegium, Ecclesiam Dei, immaculatam scilicet sponsam dilecti Filii sui, renitentibus universis, affectavit ad pro-

priam pertrahere voluptatem, et a dextris regis ad detestabiles satanæ transferre complexus. Visa tamen totius fere universitatis concordia desperati, ad unitatem statim redituri fuerant vel inviti : sed stupentibus ipsis ideoque cessantibus, schismatici majoris diutius effrænata non tulit ambitio, præparatoque furtim, sicut dicitur, pluviali de manibus offerentis arrepto, in humeros suos tanta festinatione conjecit, ut hærentibus collo fimbriis, pavimentum lamberet pars superior indumenti. Sic indutus, ad cathedram, nullo adhuc etiam prædictorum comitante, cucurrit : nomen ipse sibi Victoris acclamans, et ad suffragandum sibi et decantandas laudes præparator impudenter exhortans. Mirum spectaculum, nec manifesto carens futuræ veritatis auspicio, scilicet quod hic ei in ruinam quandoque vertetur ascensus, sicut ipsa præsumptæ chlamydis inversa conversio præsignabat.

67. « Interea reseratis Ecclesiæ foribus, infame illud Maledictorum genus irrupit[1] : hoc enim cognationis illius vetus agnomen est, de qua ad effundendam benedictionem in omnes gentes Pontifex dicebatur assumi. Qualiter autem de stirpe maledictionis possit benedictio propagari, facile non apparet, præsertim per istum, in quo vetustæ maledictionis opprobrium, merita contractæ noviter execrationis attollunt. Discurrentibus igitur armatis, cœpit per Ecclesiam quasi quædam theatralis scena disponi, dum parietes fulgor illustraret armorum, et lasciva quasi triumphantium acclamatio resultaret. Horum manibus denique pluviali composito, ad palatium usque perductus est, comitantibus his paucisque sacerdotibus, quorum infamis quæstus est simplicitatem peregrinorum eludere, et assiduis altare beati Petri sacrilegiis infestare. Porro hæc initia ejus non sunt meliore gavisa processu, si quis vel emendicatæ execrationis ordinem, vel redemptam laicæ gratiam potestatis exquirat. Nonne enim sacrilegii facinus de majori cumulum iniquitate contraxit, cum simoniacam constet intercessisse per omnia pravitatem, sicut refusa senatui populoque Romano pecunia, publicisque palam ædificiis impensa convincit? Sed et hoc immanius est, quod redemptus sanguine Christi prostituit libertatem, quatenus Ecclesia, quæ jure suo cunctis semper est dominata principibus, officialis sui manciparetur obsequio : quo et incomparabilis privilegium majestatis amitteret, et ad miserabilem statum conditionis novissime deveniret. Et nos quidem non potuimus hæc oculis præsentibus intueri, sed veritas ad nos per eos qui viderunt fideli relatione pervenit. Quod autem publice gestum est, multorum nobis testimonio potuit confirmari, præsertim cum testes prærepta dignitatis honore præfulgeant, et simplex absolutam reddat concordia veritatem.

68. « Hac igitur parte de qualitate negotii, et personarum meritis æstimata, jucundum mihi est ad partem alteram oculos animumque convertere, et opus eorum qui elegerunt per singulas partes toto mentis gaudio contemplari, eique referre gratias, qui sancto collegio vestro prudentiam contulit et virtutem, qua et serpentis declinare malitiam, et grassantis superbiæ valuistis repellere pravitatem. Sed neque nomen partis tantilla eorum meretur exceptio, nec universitatem nostram partis decet appellatione censeri, quia perditorum segregatio numerum non minuit electorum, nec detrimentum sentit area Domini, si granis manentibus paleæ ventilabro purgante discedunt. Igitur omnia recensenti manifestum, quod sanctitatis zelus consecravit initia, processum juncta prudentiæ fortitudo direxit, patientia debito consummabit effectu, pacem Deo volente, perseverantiæ fides inconcussa præstabit. Nihil hic carnale, nihil terrenum, nihil vestri ad privatam utilitatem oculi respexerunt, sed ad commune bonum, et honorem Ecclesiæ totis vos constat anhelasse desideriis, totis viribus insudasse. Prædicabitur itaque nomen vestrum, et a mari usque ad mare excellentiæ vestræ gloria personabit, formamque dabit posteris et exemplum, ne a justitia et veritate persecutionis cujuslibet errore (terrore) discedant. Ad hæc Spiritus quoque testimonium perhibet spiritui nostro, quia nobiscum schismaticum illum publica omnium conscientia respuit et condemnat, et electum nobis antistitem sinceræ charitatis et reverentiæ brachiis amplexatur. Opera siquidem illius manifesta sunt, opera scilicet maledictionis et scandali ; opus autem istius in benedictione est, et favor ejus in gentes quotidie convalescit. Corda enim omnium nobiscum sunt, eorum etiam, quorum linguæ nobis qualibet sæculari necessitate reclamant : adeo ut si nondum de corporibus, de cordibus tamen omnium verum, sit, Ecclesiam triumphasse.

69. « Nonne enim in eos, qui ab hac fidei unitate dissentiunt, ultio divina manifeste procedit, et voluntas ejus evidentibus indiciis declarata patescit ? Nonne princeps ille, nempe Fridericus, cui similem a multo tempore Roma non habuit, cujus Dominus apprehendisse dexteram dicebatur, cujus fere usque ad remota Orientis terror excesserat, a die susceptionis Octaviani divino cœpit judicio reprobari, adeo ut hi quos ante securos mœnia non reddebant, congredi cominus ausi sint, et ei de prosperitate successuum insultare ? Revera digitus Dei est hic, dexteræ Excelsi repentina mutatio, parcentis adhuc, et in ira corripere differentis. Utinam saperet et intelligeret, et novissima provideret, quia tot detrimenta præsentium quædam sunt indicia futurorum.

« Omnibus igitur ab initio rite perspectis, domini et patres mei, magna vos convenit exultatione gaudere, quod de omni carne singulariter estis ad hoc tempus electi, per quos fidei veritas, per quos forma justitiæ, per quos Ecclesiæ liber-

[1] Pro Benedictorum ex comitibus Tusculanis Benedicti Pontifices hic notantur, de quibus dictum suis locis superius.

tas inconvulsa servetur. Quod enim nos in hac vobiscum unitate consistimus, quod hæreticam pravitatem cum suo detestamur auctore, vobis debetur gratia, qui cœpistis, a quibus nos auctoritatem duximus et exemplum. Ipsi itaque duces nostri, ipsi revera de fortissimis Israel estis, quibus lectulus [1] Salomonis datus est propter timores nocturnos fidelibus excubiis ambiendus. Ad vos, velut ad lucernam super candelabrum positam, Orientalis pariter et Occidentalis concurrit Ecclesia, sed et ad insulas quæ procul sunt, sonus veritatis exivit, a quibus, tanquam a finibus terræ, plerique jam per discrimina multa venerunt audire sapientiam Salomonis. Licet enim nos plurima locorum spatia disjungant, charitas semper indivisa conjungit, quos unus spiritus, una fides, una confessio dirigit ad salutem. In hac decrevimus vobiscum constantia permanere, in hac vobiscum vivendum est, in hac, cum voluntas divina decreverit, moriendum : quia neque mors, neque vita, neque aliquid unquam ab hujus nos sententiæ professione sejunget.

« Interim si Domino nostro et vobis nostram non possimus præsentiam exhibere, aliqua tamen ex parte supplet devotio charitatis absentiam, quoniam venerabilibus patribus nostris Sedis Apostolicæ legatis assistimus, cum eis toto studio sanctæ Romanæ Ecclesiæ utilitatibus insistentes. In quibus tanta refulget Apostolicæ sanctitatis et doctrinæ perfectio, ut eis plus gratiæ merita contrahant, quam terroris reverentia disciplinæ. Viri sunt, quorum sanctitatem miratur populus, sapientiam clerus usquequaque collaudat, ad virtutem severitatis principes expavescunt. Ad summam, tanta omne opus suum mansuetudine temperant, ut neque severitas disciplinæ pereat, et in omni parte S. R. E. gratia convalescat.

70. « Porro super facto illo in quo regem Francorum adversus eos scandalizatum audistis, prorsus excusabiles sine omni dubitatione credatis, quia nunquam ad consensum dispensationis illius pertrahi potuissent, nisi eos inexpugnabilis necessitas, et inestimabile bonum recompensationis illico venturæ traxisset. Convenerant siquidem ex mandato regem venerabiles de regno utriusque personæ, ut de Romani Pontificis susceptione tractarent, de quo nihil adhuc publice fuerat constitutum. Stabant itaque fratres illi, causam Ecclesiæ non sine magno discrimine prosequentes, quoniam apud plerosque favor iniquitatis convaluerat, adeo ut qui manifestæ repudium veritatis suggere (suggerere) non audebant, differendum potius sæculari quadam astutia prædicarent : eventum scilicet rei dubiæ potius exspectandum, quam subjiciendam fortuitis casibus tantorum principum majestatem. Non oportere eos temeritate nimiæ festinationis involvi, quos sæcurius illæsos sola poterat exspectatio conservare, Romanam Ecclesiam semper onerosam exstitisse principibus, jugum aliquando data occasione ponendum, donec cupiditatis pœnas ambitio detestanda luisset. Solvendum morte alterutrius quæstionis incertum, atque interim posse religionem episcoporum per singula regna sufficere, donec divina voluntas signis evidentioribus appareret. Accedebat legatorum imperatoris et cardinalium, maledicti scilicet Joannis, et Guidonis instantia, quibus dari videbatur de modica dilatione triumphus, si fratres vestros vel ad modicum tempus quælibet occasio suspendisset.

71. « Præterea cum animos regum in favorem domini nostri omnium conscientia crederet inclinatos, in partes imperatoris cessisse dilatione præstita crederentur, et paulo minus detrimenti suspicio, quam notitia forte veritatis afferret. Sed et rex Francorum rei definitionem regis Anglorum voluntati commiserat, nihil se facturum publice contestatus, nisi quod ipsius ei sententia prædictasset. Prævaluerat itaque consilium dilationis, ut quanto spatiosius, tanto utilius utrique regi posset esse consultum, atque interim aliqua possent de ipsis eventibus auspicari. Quia igitur de arbitrio regis Anglorum tota causa pendebat, exaudiendus erat potius, quam severitatis alicujus austeritate terrendus, de cujus simplici favore in momento Francorum, Anglorum, Hispaniæ, Hiberniæ et novissime etiam Norvegiæ regna cepistis. Sed et unde quis orituram super eo præsumpsisset offensam, quod ab initio pro bono pacis, scripto etiam interveniente, regum sanctitas, religio præsulum, principum fides, populi congratulatio devota firmavit, nec rei efficientiam communibus regulis, sed quod magis accelerari posset, Ecclesiasticæ potius indulgentiæ destinavit? Quod si quid de indulgentia contra easdem regulas constat esse delictum, nihil tamen criminis intercessit, vulnusque modicum totius operis (corporis) sanitas asservata compensat. Hic certe zelus eorum, hæc fuit dispensationis intentio, quam non ultronea voluntas obtulit, sed importunitas necessitatis extorsit : quoniam si ea die sermo non fuisset consummatus in bonum, proculdubio fratres vestri repulsam diutinam vel perennem sub dilationis imagine reportassent ». Hucusque Arnulphus ad S. R. E. cardinales. Seorsum vero ad duos sibi arctiori vinculo familiaritatis conjunctos, utpote sibi notiores ex legatione apud Anglorum regem paulo ante perfuncta, perbrevem hanc dedit Epistolam, hoc ipso prænotatam titulo :

72. « Ad Joannem Neapolitanum et Willelmum Papiensem card.

« Audita S. R. E. turbatione, condolui; quia dolorem matris audire sine compassione non poteram filius specialis. Mihi enim dolor ille specialius incumbebat, quem ipsa semper hactenus tanta charitate dilexit, tanta familiaritate dignata est, tot beneficiis et honoribus illustravit. Postmodum autem audito, in cujus persona omnium fere vota

[1] Cant. III.

convenerant, mœrorem gaudio, plorationem cithara, vocem planctus organo commutavi. Gavisus siquidem sum paucos a generali concordia descivisse, quorum numerus nihil aut parum unitati Catholicæ poterit derogare. Gavisus, inquam, quia ei rerum summa commissa est, per quem facile restauranda libertas Ecclesiæ creditur et honestas. Porro mea non fuit interim otiosa devotio, sed apud eos, in quorum oculis Deus mihi dedit aliquid auctoritatis et gratiæ causam Ecclesiæ peroravi, et principem nostrum regem Anglorum in favorem patris hujus primus et solus, adhibito quod oportuit instantiæ, confirmavi. Profecto venisse jam ad pedes Apostolicæ beatitudinis amplectendos, et miscendum desiderabile cum vestra charitate colloquium, nisi belligerante in partibus nostris principe, multis me importunitatibus necessitas improba detineret. Vestræ itaque benignitatis erit et gratiæ, absentiam meam interim apud eum vestra supplere præsentia, obsequiumque meum, si aliqua videbitur parte opportunum, offerre, quoniam ad omne quod paucis mihi fuerit apicibus indicatum, paratus sum ei et vobis tota devotione totam impendere facultatem ». Hæc Arnulphus, atque satis quoad legationem ab Alexandro in Angliam missam.

73. *Legatus Alexandri papæ in Orientem receptus.* — Quod autem ad legationem missam ab eodem Alexandro in Orientem spectat, Willelmus Tyrius archiepiscopus suo stylo eam prosecutus, hæc de ipsa habet [1] : « Per eosdem dies quidam Joannes, vir admodum litteratus, Romanæ Ecclesiæ presbyter cardinalis tituli S. Joannis et Pauli, missus a domino Alexandro papa ad partes Orientales legatus, apud Biblium cum quibusdam Januensibus applicuit. Volens igitur impetrata licentia, tanquam legatus in regnum introire : prætentavit domini regis et aliorum principum tam Ecclesiasticorum, quam sæcularium mentes, quidnam de ejus ingressu sentirent. Divisus enim erat (ut prædiximus) occasione schismatis oborti pæne orbis universus, aliis domino Alexandro papæ, aliis parti oppositæ faventibus. Unde post multam deliberationem mandatum est ei ex parte regis, ut subsisteret, nec in regnum præsumeret, quousque cum prælatis Ecclesiarum et regni principibus pleniore deliberatione ei de communi consilio mandaretur, quid eum facere oporteret. Interim ergo convocatis apud Nazareth tam domino patriarcha quam reliquis Ecclesiarum prælatis, de principibus quoque nonnullis cum domino rege assistentibus, cœperunt deliberare, quid in tanta ambiguitate facto esset expedientius. Omnes enim Orientis pontifices de utroque patriarchatu in neutram partem manifeste declinaverant : in occulto tamen aliis huic, aliis illi suum favorem præstantibus.

74. « Factum est autem, sicut in talibus solet contingere, quod dissentientibus ab invicem, et votis eorum in plura distinctis, alii dicerent, quod dominus Alexander et ejus legatus susciperetur, utpote causam fovens potiorem ; quorum princeps erat dominus Petrus prædecessor noster Tyrensis archiepiscopus. Alii e converso domini Victoris causam præferentes, et eum semper regno amicum et tutorem fuisse asserentes, legatum nullo modo recipiendum esse censebant. Rex autem mediam viam quamdam sequens cum suis principibus et Ecclesiarum quibusdam prælatis, timens ne episcopi inter se dividerentur, et scinderetur Ecclesia, persuadebat neutram partium recipiendam esse : legato vero, si tanquam peregrinus orationis gratia absque insignibus legationis ad loca sancta vellet accedere, dandam esse licentiam, et concedendam libertatem moram in regno faciendi usque ad primum transitum ; ex tunc ei redeundum esse. Allegabat etiam, et dictorum causam subjungebat et rationem, dicens : Schisma recens est, necdum orbi innotuit, uter eorum causam foveat potiorem : periculosum autem esse, in re dubia partem sibi ex sententia deligere, et de re incerta definitivam præcipitare sententiam. Præterea nec legato opus esse in regno, qui Ecclesias et monasteria gravet impensis, extorsionibus attenuet. Hæc erat domini regis sententia : quæ licet utilior videretur, tamen prævaluit eorum sententia, qui legatum esse recipiendum asserebant. Vocatus igitur in regnum venit ; multisque quibus adventus ejus placuerat, postmodum fuit onerosus ». Quod scilicet solerent legati per provincias missi decimas Sedi debitas Apostolicæ exigere ab episcopis et abbatibus monasteriorum. Sic igitur receptus Alexandri legatus cum eo et in eo pariter totus Oriens orthodoxus Alexandrum in universale totius Ecclesiæ visibile caput accepit.

Moritur hoc anno insignis virtutibus et doctrina Otto episcopus Frisingensis, cujus cœptam Historiam prosecutus est Radevicus. Subduxit magna misericordia Deus virum sanctum ne in senectute sua schismaticorum communicatione infici posset, qui inhærebat imperatori. Sed et Robertus abbas Ordinis Cisterciensis in Anglia sanctitate clarus ex hac vita migravit hoc anno septima Junii, cujus res præclare gestæ extant [1].

Hoc item anno defuncto Fulchero Hierosolymorum patriarcha, subrogatus est in locum ejus Amalricus nonus Latinorum ordine numeratus [2].

[1] Tyr. l. XVIII, c. 29.

[1] Apud Sur. die VII Jun. — [2] Wil. Tyr. l. XXIX. c. 1.

Anno periodi Græco-Romanæ 6652. — Anno Æræ Hispan. 1197. — Anno Hegiræ 504, inchoato die 25 Jan., Fer. 6. — Jesu Christi 1159. — Alexandri III papæ 1 — Friderici Ænobarbi eg. 5. Manuelis Comneni imp. 17.

1. *Fridericus frustra tentat sibi subjicere Mediolanenses.* — A num. 1 ad 18. Fuse narrat Baronius gesta inter Adrianum papam et Fridericum imperat. ut concordia inter sacerdotium et imperium restitueretur, et omittit quæ pertinent ad dissidium, quod inter eumdem imperatorem et Mediolanenses versabatur, quæ ideo nobis hic supplenda. Hoc anno juxta tractatum habitum cum Mediolanensibus « mense Januario Fridericus binos e suis proceribus Mediolanum miltit legatos, qui novos consules creent, sed iidem furenter a Mediolanensibus repelluntur », ut habet Otto Morena a Puricello in Monument. Basilic. Ambr. num. 419 citatus. Radevicus lib. 2, cap. 21 ait, duos illos proceres fuisse Ottonem comitem Palatinum, et Rainaldum cancellarium. Hic postea archiepiscopus Coloniensis creatus et *archicancellarius* imperii in Italia nuncupatus, quæ dignitas penes ejus successores usque ad nostra tempora fuit, licet nullum ei nunc munus attribuatur; sed Rainaldus hoc et superiori anno nondum archicancellarius Italiæ erat; ea enim dignitate potiebatur Fridericus Coloniensis archiepiscopus, ut patet ex Charta ab eo in gratiam monasterii Sancti-Dionysii Mediolanensis emissa, apud Puricellum in Dissert. Nazariana cap. 104, num. 12, dataque *anno* MCLVIII, *in Roncalia, XV kal. Decembris*, aliaque scripta IV die Aprilis anno MCLIX, recitata a Petro Maria Campi in Historia Ecclesiæ Placentinæ part. II, pag. 358, in qua Rainaldus dicitur tantum cancellarius. Archicancellarius juxta Ottonem Morenam electus fuit an. MCLXI, quo Fridericus imp. in Italia agens postremam Mediolanensem obsidionem suscepit, « Rainaldus quoque cancellarius, et tunc electus archicancellarius Coloniæ ». Post hæc archicancellarius nominatur.

2. *Mediolan. legatos ejus ex urbe expellunt.* — Hæc optime a Tristano Chalco lib. 9 narrata : « Fridericus, inquit, in Montem-Ferratum hibernatum abiit..... deinde mense Januario anni MCLIX, agens Ocimiani Montis-Ferrati oppido Fridericus, menteque agitans varios in se Italorum populorum affectus, eis, quibus majores opes esse audiebat, atrocia minabatur. Placentinis signanter imperatum, ut turres eminentiores ad viginti brachiorum altitudinem deprimerent, et fossas urbis implerent, etc. Eodem tempore Mediolanum venere Rainaldus Coloniensis archiepiscopus, et Otto comes palatii, qui hospitium in cœnobio Ambrosiano honorifice sortiti, vocatis præsidibus consilii civitatis suadere eis nixi sunt, ut ipsi quoque potestatem Cæsaream, quemadmodum aliæ urbes fecerant, acciperent. Id vero novum erat, et manifeste contra conventa proximæ pacis. Quare studiosi libertatis Actius Bultrasius, Castellinus Ermenulfus, et Martinus Malopera ingenti animo sese opponentes, multitudini suaserunt, ne omnino huic jugo colla submitterent, manifestæque servituti sese addicerent. Quorum oratione adeo incensi, inflammatique sunt odio peregrini magistratus civium animi, ut ad ejiciendos ab urbe legatos concurrerint, et tumultu ipso illi pæne obtriti fuerint. Hi ad Fridericum reversi illatam injuriam retulerunt, nec mediocriter conceptam in Mediolanenses indignationem auxerunt ».

3. *Idem a Cremensibus præstitum.* — Fridericus statim legatos ad Cremenses misit, quos male acceptos fuisse tradit Otto Morena, « ut muros et fossata castri Cremæ ab eo die usque ad Sanctam-Mariam, quæ dicitur Cerealis (intelligit Purificationem beatæ Virginis a cereis sic appellatam) destruerent. Ipsi vero Cremenses hoc audientes, et in magnum dedecus accipientes, super ipsos legatos fortiter irruerunt, et interficere volebant; sed ipsi fugientes et se abscondentes, vix evadere potuerunt. Quod cum evenisset, valde tristes ad imperatorem redierunt, renuntiantes ea quæ sibi Cremenses fecerant ». Hac rebellione bellum vehementius in Italia inflammatur; Fridericus enim vindictam de hac injuria sibi a Mediolanensibus illata sumere, ipsique sese fortiter defendere decrevere, ut refert Guillelmus Neubrigensis lib. 2, cap. 8. Jam tamen anno superiori Mediolanenses sese ad vim repellendam parantes suburbana civitatis everterant, teste Roberto de Monte, qui hoc tempore vivebat, et qui ad annum MCLVIII ait : « Eodem anno inventa sunt trium magorum corpora, qui salutarem nostrum infantem adoraverunt in Bethleem, in quadam veteri capella juxta urbem Mediolanum, et præ timore Friderici imp.

Alemannorum, qui eamdem urbem veniebat obsidere, levata, et in civitate posita ».

4. *Moritur Hadrianus IV papa.* — A num. 18 ad 28. « Anno MCLIX, dum esset imperator in obsidione Cremæ, dominus papa Hadrianus defunctus est apud Anagniam », inquit auctor Chronici Reicherspergensis. Eum vero *Anagniæ* demortuum, alii etiam produnt, uti Joannes de Ceccano, qui diem et feriam, quibus morte sublatus est, notavit : « Indictione VII. Hoc anno Hadrianus papa venit Anagnim et ibi defunctus est kalendis Septembris, feria tertia, et divisa est Ecclesia ». Kalendis Septembris eum vita functum non tantum Alexander III in Epistola ad Bononienses data et a Baronio num. 35 et seqq. relata affirmat; sed etiam Fridericus imp. in Epistola Herimanno Brixiensi episcopo missa, quæ extat apud Baronium num. 52 et seq. Alexander III in dicta Epistola num. 36 ait, Hadrianum post mortem Romam adductum, et *pridie nonas Septembris in Ecclesia B. Petri* tumulatum, die scilicet quarta mensis Septembris. Quare vel hallucinatus est auctor Chronici Reicherspergensis, qui tradit, Hadrianum defunctum *II kal. Septemb.* ac corpus ejus Romam allatum, et *IV nonas Septembris* humatum, vel quod verosimilius, numeri mendose descripti sunt. Magis peccatum in Necrologio Casinensi a Caracciolo edito, in quo dicitur, Hadrianum IV papam *III kal. Septemb.* obiisse ; cum id neque de die sepulturæ, neque de die mortis interpretari possit.

5. *Duratio Sedis ejus.* — Erratum etiam in diebus, quibus supra annos quatuor et menses octo Ecclesiam Romanam rexit; cum enim an. MCLIV, die tertia mensis Decembris consecratus fuerit, supra annos et menses sedit dies XXIX, die emortuali excluso ; et tamen Ceccanus habet dies XXVII, et auctor magni Chronici Belgici dies XIV. Baronius num. 21 et seq. refert *Hadriani* papæ Epistolam Anglorum regi scriptam, sine die et mense, in qua laudat eum, quod velit in *Hiberniam* intrare, et eam dominio sancti Petri subjicere. Eamdem Epistolam recitat Radulphus de Diceto in Imaginibus Historiarum pag. 529, et eam cum anno MCLIV copulat. Verum cum *Henricus II* rex Angliæ coronatus sit exeunte Decembri ejusdem Christi anni, non potuit eo anno litteras ab Hadriano IV recipere, ideoque Matthæus Parisius eas accurate cum anno MCLV connectit. Præterea Baronius num. 23 ait, *Hadrianum* anno incerto primatum *Eskyllo* Lundensi archiepiscopo super regnum Sueciæ tribuisse. Verum jam anno MCLVII ostendimus, Eskyllum anno MCLVI Hadrianum papam visitasse, et ab eo creatum esse primatem.

6. *Alexander III papa eligitur et consecratur.* — A num. 28 ad 49. Sepulto Hadriano papa episcopi et cardinales *pridie nonas Septembris* convenerunt, et *per trium dierum spatium ad invicem de ipsa electione pertractantes*, tandem omnes præter Octavianum tituli Sanctæ-Ceciliæ, Joannem tituli Sancti-Martini, et Guidonem tituli Sancti-Callisti presbyteros cardinales convenerunt in personam *Rolandi cancellarii*, quem Alexandrum papam III nominarunt, et elegerunt, ut refert Baronius ex Codice Vaticano num. 29. Addit Baronius ex eodem Codice Vaticano num. 32, cardinales et episcopos *in vigilia B. Matthæi Apostoli ad Nymphas pervenisse*, et Alexandrum III *ipsa Dominica die*, in quam vigilia illa incidebat, consecratum fuisse a cardinali Ostiensi. Ipsemet Alexander apud Baronium num. 38 ait, se apud Nympham *die Dominico* ordinatum, ideoque vicesima die a morte decessoris ; indeque apparet Bromptonum in Chron. non male scripsisse Sedem vacasse *dies viginti*, licet pressius loquendo dies tantum sex vacaverit; cum Alexander III die septima mensis Septemb. Pontifex electus sit.

7. *Electio Victoris IV antipapæ.* — Octavianus cardinalis, qui ad Apostolicam jamdiu Cathedram aspiraverat, ubi vidit Alexandrum III electum, Pontificatum invasit : « Octavianus presbyter card. Sanctæ-Cæciliæ », inquit auctor Chronici Reicherspergensis, « qui a duobus tantum cardinalibus fuit electus, Joanne videlicet de Sancto-Martino et Guidone Cremensi, et in prima Dominica mensis Octobris est consecratus a Tusculano episcopo Imaro cardinale, non legitimo tamen ordinatore, qui et dictus est Victor ». De hoc schismate auctor anonymus Casinensis scribit : « Omnes cardinales elegerunt cancellarium in papam Alexandrum. Guido de Crema, et Raimundus et episcopus Tusculanus (Imarus nempe, qui fuerat monachus Cluniacensis) elegerunt Octavianum cardinalem in papam Victorium et sacratus est Pharphum (id est, in abbatia Farfensi non longe a civitate Romana sita,) et Alexander prius sacratus est Nympha. Hoc anno crematus est Piperrius et Fummone. Ubaldus episcopus Ferentinus ivit cum vicario ad imperatorem ». Hic Ubaldus vicarius fuerat Hadriani IV, et uti habet Ughellus tom. I Italiæ Sacræ, *Octavianum* antipapam consecravit. Ciaconus addit Octavianum, cum in parte sua nonnisi unum episcopum cardinalem haberet, *Imarum* tamdiu consecrationem protraxisse, quoad alios duos episcopos, Ferentinatem sc. et Melphitensem invenit, a quibus Dominica prima Octobris inauguratus est. Victor antipapa *Victor IV* a suis appellatus fuit (1).

(1) De rebus Octaviani seu Victoris IV schismatici plus aliquid et accuratius docet nos auctor coævus Chronici Turonensis, Vet. Monum. tom. V, col. 1018, qui iis narratis quæ Alexander de sua æmulique electione in Epistola ad Bononienses commemorat, legen a apud Baronium hoc anno, addit : « Octavianus vero schismaticus oppidis circinatis (circumeundo obitis) duos cardinales, scilicet episcopum Tusculanum, et Ferentinum, et alium Apuliæ episcopum de Melfet (hæc ex solo Ciacconii testimonio Pagius tradit), qui propter proditionem expulsus de regno Siciliæ exulabat, per nuntios evocavit, et ab eis XV die post consecrationem Alexandri papæ maledictionem pro benedictione suscepit ». Ex his intelligimus antipapæ consecrationem in diem IV Octobris incidisse, cum Alexandrum die XX Septembris initiatum constet. Intelligimus pariter Alexandrum, qui in Epistola sua testatur Victorem nondum consecratum fuisse, Epistolam illam scripsisse intra illud spatium dierum octo quod inter sententiam latam contra Victorem, quam se dedisse octava a consecratione sua die in eadem Epistola affirmat, et Victoris

8. *Hadrian. IV non Benedictinus, sed canonicus regularis fuit.* — Cæterum male aliqui scriptores Benedictini tam *Hadrianum IV* quam *Alexandrum III* suo Ordini adjudicant. Id jam ostendimus de Hadriano IV anno MCXLVI, ubi vidimus eum canonicum regularem S. Rufi apud Avenionem extitisse, ac ejusdem monasterii abbatem, quod probavimus ex Guillelmo Neubrigensi hujus temporis scriptore. At, inquit Vion, idem historicus docet, *Hadrianum IV* et Robertum patrem ejus vitam monasticam professos esse in monasterio S. Albani. Verum qui Neubrigensis verba a nobis ibidem recitata attente legerit, inveniet Hadrianum IV nunquam monachum in eo monasterio fuisse, sed « solum idem monasterium quotidianæ stipis gratia frequentabat, unde pater erubuit, verbisque mordacibus socordiam ejus increpitans, omni solatio destitutum, cum gravi indignatione abegit ». Vionem decepit modus loquendi variorum scriptorum, qui Hadrianum IV professione monachum fuisse tradidere; canonici enim regulares *monachi* et *fratres* appellabantur, quia eorum vita parum a vita monachorum distabat. Id quidem Vion negat, sed contra innumera veterum testimonia. Thomas a Kempis canonicus regularis in libris a se pro suis canonicis regularibus editis, eos semper *monachos* appellat, quia vitam communem servabant, uti monachi in monasteriis. *Hadrianus IV* Catecheses ad populos Norvegiæ et Sueciæ scripsit, Homilias quasdam, librum de legatione sua, et alterum de Conceptione beatissimæ Virginis, ut videre est apud Oldoinum in Additionibus ad Ciaconium.

9. *Alexander III non monachus Cisterciensis, sed canonicus Pisanus fuit.* — Quoad Alexandrum III, Henriquez in Menologio Ordinis Cisterciensis ait, eum vitam monasticam professum in monasterio *Chiaravalle*, quod Puricello in Monum. Eccles. Ambr. num. 424 valde probatur. Verum hæc opinio plane evertitur verbis, quæ recitantur in Actis electionis Alexandri III, ex Codice Vaticano a Baronio relatis, ubi de eo legitur : « Cum esset in Ecclesia Pisana canonicus clericus magni nominis, ad hanc sanctam Romanam Ecclesiam a beato Eugenio est vocatus ». Clarius enim is auctor loqui non potuit, ut ostenderet, Rolandum (ita vocabatur Alexander III ante Pontificatum) actu Ecclesiæ Pisanæ canonicum fuisse, cum in Ecclesiam Romanam insertus est. Quare verum non est, eum vitam clericalem in monasticam mutasse, ut persuadere vult Henriquez, solide ab Oldoino citato confutatus, perperamque Puricellus amore patriæ suæ obcæcatus scripsit : « Tantus igitur Pontifex ad hæc nostra monumenta eo quoque titulo peculiariter pertinebit, quod in ejusmodi monasterio (nempe *Chiaravalle* prope Mediolanum sito), monachus vixerit ».

10. *Fridericus antipapæ favens indicit conventum in annum sequentem.* — A num. 49 ad 73. Post creationem Pontificis et antipapæ, imperator indixit generalem curiam Papiæ celebrandam omnibus imperii principibus, tam Teutonicis quam Longobardis, ad quam etiam ambos electos Pontifices invitavit, ut ibi ex sententia et consilio Orthodoxorum inter eos lis et contentio decideretur, inquit Chronographus Reicherspergensis ad hunc Christi annum, cujus nomen latuit Christophorum Geuvoldum qui ejus chronicon anno MDCXI Monachii publicavit. Verum Lambecius lib. 8 Biblioth. Cæs., cap. 77, ostendit eum fuisse Hermannum abbatem monasterii Reicherspergensis in diœcesi Pataviensi siti. De hoc conventu Neubrigensis lib. 2, cap. 9, habet : Et quidem pars major, saniorque in Rolandum ejusdem Ecclesiæ cancellarium, virum religiosum et litteratum concordans, eumdem ritu canonico consecravit. Pars vero nonnulla et fere nulla in Octavianum nobilem virum conveniens, eumdem divinum non verita judicium, execrationis elogio maculavit. Uterque in alterum excommunicationis et damnationis sententiam promulgavit. Uterque partem suam Ecclesiarum, et nobilium personarum favoribus munire curavit. Ille Alexander dictus juxta causæ meritum victor futurus. Iste nudo nomine et fallaci omine Victor dictus est, victi dedecus habiturus. Poterat sane scissura illa cito resarciri, poterat multitudini paucitas cedere atque uniri, nisi Fridericus imperator veteri odio Rolandi Alexandrum non ferens, partem Octaviani tuendam fovendamque modis omnibus suscepisset. Deinde suæ ditionis episcopos, scilicet Italicos et Teutonicos, præcepit Papiam communire (legendum convenire) tanquam ad discussionem et examen, cujusnam partis merita præponderarent; re autem vera, ut Alexandri parte depressa, partem alteram approbantes dicti Victoris præmaturam victoriam celebrarent. Partibus quoque mandavit, ut adessent Concilii suscepturæ decretum.

11. *Ecclesia Orientalis Alexandrum III pastorem universalem agnoscit.* — Ad num. 73 et seq. Alexander III in Concilio Nazareno Pontifex agnitus est ab Orientalibus Ecclesiis, uti refert Baronius ex Guillelmo Tyrio lib. 18, cap. 29. Verum cum Alexander III die tantum vigesima mensis Septem-

ejusdem ordinationem intercessit. Insuper de eodem Octaviano adnotasse non pigebit unum aliquid quod discimus ex litteris Alexandri papæ ad S. Eberardum archiepiscopum Saltzburgensem recitatis a Lunig. in Spicileg. Eccles. pag. 958. Narrat enim in ea pontifex Fridericum Octaviano favisse adeo, ut superstite adhuc Adriano papa « intendisset illum ordinare Apostolicum ; id vero tunc, ait pontifex, a pluribus dicebatur, et fama quasi commune habebatur ». Data est Epistola *Anagniæ II non. Aprilis*, anno, quantum conjicio MCLX. Ex alia vero Epistola ad eumdem post Concilium Papiense scripta quæ ibidem legitur dataque Romæ XIII kal. Februarii, quam ad an. MCLXI, pertinere mihi exploratum est, cum nunquam deinceps mense illo Januarii Alexand. Anagniæ fuerit ante an. MXCLXVI, quo S. Eberhardus biennio jam decesserat ; ex ea, inquam, Epistola, quam scriptam Januario mense anni MLXI demonstravi, certus annus Concilii Nazareni definiri potest. Cum enim Pagius egregie demonstraverit Concilium illud citius anno MCLX celebrari non potuisse ; ex nostra pariter Epistola non serius anno eodem MCLX haberi potuisse compertum est, cum Pontifex mentionem in ea Concilii Nazareni fecerit. MANSI.

bris consecratus fuerit, et postea Joannem cardinalem tituli Sanctorum Joannis et Pauli legatum ad partes Orientales miserit, Concilium Nazarenum nonnisi anno sequenti celebrari potuit. Hujus Concilii Synodica Epistola ad Alexandrum III, quam Baronius non viderat, refertur tom. x Concil. pag. 1404. « Vestram », inquiunt Amalricus patriarcha et ejus suffraganei, « Epistolam in præsentia omnium Tyrensis et Nazareni, et reliquorum fratrum et filiorum nostrorum, legimus diligenter et relegimus. Audita vero contumaci et temeraria perversitate, et perversa temeritate, Octaviani scilicet, et pseudofratrum suorum I. et G. (id est, Joannis et Guidonis) pertimuimus : et quia ab unitate sanctæ matris Ecclesiæ recesserant, doluimus : Attamen, intellecta postmodum venerabilium fratrum et dominorum nostrorum episcoporum, et cæterorum cardinalium concordi et sana unanimi voluntate, cognito etiam assentientis cleri et acclamantis populi assensu et desiderio super electione et consecratione vestra tam sancta et canonica, etc. ipsam eamdem sacrosanctam et ordinariam electionem et consecrationem vestram, etc. approbavimus communiter et concorditer approbamus ; et excommunicatis schismaticis, Octaviano, I. et G. cum suis fautoribus, quantum in nobis vos in dominum temporalem et patrem spiritualem elegimus unanimiter, et voluntarie recepimus ».

12. *Annus mortis Ottonis Frisingensis in controversiam vocatus.* — Otto Frisingensis episcopus, non hoc anno, ut putavit Baronius, quem plerique secuti sunt, sed antecedenti ad Deum migravit, ut jamdiu aliqui viri docti scripsere, sed quod solus, quem viderim, probavit Puricellus in Monument. Basilicæ Ambrosianæ num. 600, et nos magis declarabimus. Difficultas inde orta quod Radevicus capellanus ejus, qui et ipsius Historiam continuavit, lib. 2, cap. 11, dicat : « Anno ab Incarnat. Domini MCLIX, Indictione VII, regnante serenissimo imperatore Friderico, anno imperii ejus III, regni V, memoratus antistes Otto, ab hac luce, Deo vocante, migravit ». Capite autem insequenti Radevicus asserit mortuum eum *X kalendas Octobris.* Quæ temporariæ notæ cum inter se incompossibiles sint, Baronius et sectatores ejus solum annum Incarnationis retinendum censuere, et reliquos characteres emendarunt. Verum tam annum Incarnationis quam alias notas temporarias corrigendas, legendumque « anno ab Incarnat. Domini MCLVIII, Indict. VI, anno imperii ejus quarto, regni septimo » ; penes me certum. Radevicus enim e cujus præsertim testimonio tota hæc quæstio pendet, de morte ejus locuturus ait : « Supradicto principe Friderico patruo suo in Italicam expeditionem iter agente (anno nempe MCLVIII, ut ibidem narravimus) cum et ipse (scilicet Otto nepos ejus) sicut necessarius et perutilis imperii negotiis, ire debuisset, nutu divino contigit iter ipsum detrectare, ut vir religiosus inter manus fratrum orantium, potiusquam inter strepitum præliantium expirans, dicere posset : Domine, suscipe me, ut cum fratribus meis sim, etc. Accepta autem de hac probabili petitione fideli laudamento, ad propria reversus est ». Refert postea Radevicus voluisse eum mori inter fratres Morimundenses, subditque : « Deinde multa prius cordis contritione et humili confessione reatum suum recognoscens, sumptis sacrosanctis mysteriis, in medio multitudinis sanctorum tam episcoporum, quam abbatum, Domino spiritum reddidit », die scilicet XXII mensis Septemb. ; ideoque anno MCLVIII quo Fridericus in Italiam profectus est.

13. *Ejus mors anno superiori certo contigit.* — Radevicum de eo Christi anno, non vero de currenti interpretandum, ipsemet docet lib. 2, cap. 12, cum dicit : « Ottone episcopo X kalendas Octobris, quod est circa solstitium brumale (quæ ultima verba videntur addita ab aliquo imperito, qui æquinoctium Autumnale cum solstitio hyberno confudit) defuncto ; paucis post mensibus, nonis Aprilis, quæ tunc fuit Dominica Palmarum et est circa solstitium Æstivale, hora matutina, civitas Frisingensis penitus et penitus incendio conflagravit ». Hoc vero anno Dominica Palmarum incidit in Nonas Apriles seu in diem quintum ejusdem mensis. Quare Otto Frisingensis anno superiori obierat ; cum præsenti civitas Frisingensis die quinta Aprilis conflagrarit. Radevicus, postquam lib. 2, cap. 11 et 12, de Ottonis Frisingensis morte sermonem habuit, mox cap. 21 seditionem Mediolanensem, quæ occasione legatorum a Friderico missorum excitata est, memorat ; hanc autem Otto Morena testis oculatus scribit motam *mense Januario* anni MCLIX, ideoque Ottone Frisingensi demortuo. His junge quæ Radevicus capit. 23 refert : « Fridericus in villa quæ vocatur Autimiacum, festivitatem Luminum (Purificationem B. Virginis) celebrans » conventum habuit Germanorum adversus Mediolanenses : « Erant ibi », inquit Radevicus, « absque laicis optimatibus episcopi Eberhardus Babenbergensis, Albertus Frisingensis, etc. » Quamobrem Albertus in festo Purificationis anni MCLIX Ottoni jam successerat. Puricellus alia argumenta ex Historia Radevici deprompta ad annum emortualem Ottonis Frisingensis magis confirmandum in medium adducit, et fuse ostendit numeros quibus Radevicus ejus mortem consignat, mendose descriptos fuisse, sed perperam credit Indictionem VII mutandam non esse, non advertens Germanos Indictiones a die vigesima quinta mensis Septembris exorsos esse, ideoque anno MCLVIII, die XXII mensis Septembris Indictionem septimam nondum in cursu fuisse.

14. *Magis confirmatur.* — Porro cum Guntherus poeta Historiam Ottonis Frisingensis et Radevici ejus continuatoris in synopsim redigat, ex ejus poemate certo eruitur, *Ottonem Frisingensem* jam anno superiori vitam cum morte commutasse. Is lib. 9, pag. 418, refert legationem *Rainaldi* et

Ottonis, quos Fridericus imp. ad Mediolanenses mense Januario præsentis anni misit, ut supra num. 1 probavimus, sed paulo antea in eodem libro pag. 416, Ottonis Frisingensis mortem his versibus retulerat :

> Inter successus lætos et prospera rerum
> Magna repentino regem jactura dolore
> Perculit, et placidæ turbavit gaudia mentis.
> Nam procerum multi, seu qui sub principe claro
> Castra sequebantur, seu qui sub pace quieta
> Teutonicas urbes nataliaque arva tenebant,
> Extremum clausere diem : quo tempore præsul
> Ille FRISINGUS Otto, majoris causa doloris
> Extitit, ingenuo comperta morte nepoti.
> Hic patruus regis, studiis in utrisque peritus,
> Regia signa sequi semper consueverat : at nunc,
> Credo equidem, revocante Deo, langore gravatus
> Manserat, etc.

Nullum itaque dubium superesse, potest quin Radevicus, quem Guntherus abbreviat, Ottonis Frisingensis mortem cum an. MCLVIII alligarit, cum legationem, ad Mediolanenses *a Friderico* post eam mortem missam, ad currentis anni initium revocet. Plura hujusmodi ex collatione Radevici cum Gunthero exhibet Puricellus, ex quibus luce meridiana clarius apparet, utrumque docuisse *Ottonis Frisingensis* mortem male a viris doctis in hunc annum dilatam fuisse.

15. *Genus et virtutes Ottonis Frisingensis.* — Erat *Otto* filius S. Leopoldi marchionis Austriæ et Agnetis sororis Henrici V imperatoris, quæ primis nuptiis Friderico Suevorum duci juncta fuit, ex eoque *Fridericum* patrem Friderici imperatoris, et *Conradum* Germaniæ regem genuit. Quare nepos extitit Henrici IV, Henrici V sororius, Conradi regis frater uterinus, et Friderici imperatoris patruus. Ordini Cisterciensi nomen dedit, abbasque Morimundensis in Burgundia, ac demum Frisingensis episcopus creatus fuit. Sub illius regimine abbatia Morimundensis et episcopatus Frisingensis mirum in modum crevere. Sepulchrum piissimi præsulis in veneratione statim a morte ejus fuisse affirmat Radevicus. Hugo Menardus eum Martyrologio monastico ad diem XXII mensis Septembris inscripsit, et Henriquez Menologio Cisterciensi ad diem VII ejusdem mensis.

16. *Amalricus Fulcherio succedit in patriarchatum Hierosolymitanum.* — *Fulcherio* patriarcha Hierosolymitano anno duodecimo sedis suæ viam universæ carnis ingresso, ideoque ante hunc annum juxta dicta anno MCXLVI, electus est *Amalricus* Ecclesiæ Dominici Sepulchri prior, natione Francus, de ejus promotione appellantibus Cæsareensi archiepiscopo et episcopo Bethlemita, quem Hadrianus papa confirmavit, uti narrat Tyrius lib. 18, cap. 20. Inter Epistolas principum, quæ in Opere de *Gestis Dei* per Francos referuntur, quinta et sexta ab eo scriptæ sunt Ludovico VII Galliarum regi, ad quem etiam dedit Epistolam XIX ibidem recitatam. Eædem Epistolæ ordine V et VI extant etiam tom. IV Duchesnii pag. 690 et seq. Referuntur ibidem et aliæ ejusdem patriarchæ litteræ.

17. *Tolosa ab Henrico II Angliæ rege obsessa.* — Hoc anno *Henricus* Secundus Angliæ rex *Tolosam* obsidione cinxit, uti testantur Gervasius in Chronic. Hovedenus part. I, Matthæus Parisius in Chronic. Radulphus de Diceto in Imag. Hist. imo et Robertus de Monte, licet in perturbato ejus Chronico cum anno sequenti hæc obsidio connectatur. Hanc sententiam confirmat quod ait Catellus lib. 2 Hist. Comitum Tolosæ capit. 5, ubi hanc subscriptionem ex antiquo Instrumento a Guillelmo Crucio in episcopis Cadurcensibus extracto exhibet : « Anno Domini MCLVIII, Ludovico rege cum exercitu suo super Raimundo comite (Tolosano hujus nominis V,) instante et apud Castrum-Novum de Strictis-Fontibus manente ». Ex his apparet hoc bellum anno superiori inchoatum, et currenti continuatum esse. Matthæus vero Parisius hoc anno ait, Henricum Angliæ regem duxisse exercitum versus Tolosam, et cepisse castella fortia vicina ejus. Robertus de Monte scribit, hujus belli causam fuisse, quod Raimundus comes Sancti-Ægidii, seu Tolosæ nollet Henrico reddere *Tolosam*, quam is tanquam ad *Eleonoram* uxorem suam pertinentem poscebat. Divortium Ludovici VII cum Eleonora, hujusque cum Henrico II Angliæ rege conjugium seminarium fuere variorum bellorum, de quibus legendi scriptores Gallici et Angli; hoc enim hic indicare sufficit ad majorem dicendorum claritatem.

18. *Abdelmumen Tunetum sibi subjicit.* — Post mortem *Sanctii III* Castellæ regis turbidus fuit publicæ rei status; sed ex turbis illis *Abdelmumen*, Almohadum imperator nullum emolumentum cepit, quia consilium ejus erat totam sibi Africam subjicere, et ex ea Christianos universos ejicere; neque sibi a *Guillelmo* Siciliæ rege, qui Rogerio patri successerat, metuebat, quia præterquam quod a subditis odio habebatur et contemnebatur, in magna existimatione non erat. Inter hæc cives urbis *Zawillæ* a Christianis valde aversi, a quibus etiam multa mala perpessi erant, legatos ad Abdelmumen qui ejus auxilium implorarent misere, et quod petebant obtinuere. Is Marochio digressus cum centum millibus militum recta *Tunetum* movit, illudque obsidione cinxit. Hanc urbem Rogerius Siciliæ rex vectigalem fecerat, sed *Guillelmus* rex ejus filius bellis civilibus implicitus, et parum a subditis amatus, urbis securitati non consulebat, quia *Maio* primus ejus administer eum prodebat. Quare *Abdelmumen* Tunetum ad deditionem coegit, et dein ad *Almahdiam*, a Christianis *Africam* appellatam, copias duxit, sed quia oppidum illud inexpugnabile videbatur, contentus fuit illud terra marique circumcludere anno Hegiræ DLIV, Christi vero anno MCLIX.

19. *Aliæ Abdelmumen in Africa victoriæ.* — Dum Almahdia obsidetur, *Abdelmumen* Tripolim, Safacos, Susam, et generatim omnia oppida, et

castra in ora illa posita occupavit, Arabesque et Africanos, tam in montibus quam in plano habitantes, sub hujus anni finem devicit. Cumque *Almahdiæ* præsidium cibariis deficeret, promisit sese urbem intra certum tempus dediturum, nisi subsidiis et annona juvaretur. Classis quidem Sicula subsidio profecta est, sed ea plane delata dissipataque, ut refert Noveirius, qui addit Christianos urbem dedisse anno Hegiræ DLV, in festo quodam a Mahumetanis decimo die Moharani celebrari solito, qui incidit in diem vicesimum primum Januarii sequentis Christi anni. Fasellus lib. 7 posterioris decadis pag. 415, et Falcandus pag. 649, rem fuse narrant, sed rei gestæ annum tacent. Ad hæc *Abdelmumen* Arabes superavit et jugum subire coegit, sed anno tantum sequenti, ad quem in anonymo Cassinensi legitur : « Anno MCLX, Masemuti ceperunt Africam ».

ALEXANDRI III ANNUS I. — CHRISTI 1160.

1. *Conciliabulum Papiense et documenta allata ad infirmandam Alexandri III electionem.* — Sexagesimus supra millesimum centesimum sequitur annus, Indictione octava, quo indictum conventiculum, seu conciliabulum Papiense ab imperatore celebrandum octava Epiphaniæ, dilatum fuit usque ad diem festum Purificationis sanctissimæ Dei Genitricis Mariæ. Ita qui aderat Radeviens[1]. «Poterat sane», inquit Willelmus Neubrigensis hujus temporis scriptor fidelis et accuratus, «scissura illa cito resarciri, poterat multitudini paucitas cedere atque uniri, nisi Fridericus imperator veteri odio Rolandi Alexandrum non ferens, partem Octavianam tuendam fovendamque modis omnibus suscepisset. Denique suæ ditionis episcopos, scilicet Italicos et Teutonicos præcepit Papiam communire (convenire), tanquam ad discussionem et examen, cujusnam partis merita præponderarent; re autem vera, ut Alexandri parte depressa, partem alteram approbantes, dicti Victoris præmaturam victoriam celebrarent». Hæc de causa congregandi conciliabuli per Fridericum.

2. Quomodo autem Alexander licet vocatus, prudenter venire penitus recusaverit, idem Neubrigensis sic narrat : « Dictus quidem Victor tanquam subiturus judicium affuit. Alexander vero judicium (præjudicium) quod et sub nomine judicii parabatur, non solum caute, sed etiam libere recusavit. Itaque ex Teutonico simul et Italico regno episcopi imperiali jussione cum ingenti multitudine prælatorum inferioris ordinis Papiæ congregati in gratiam imperatoris, qui cum suis ducibus terribilis aderat, quæcumque causam Alexandri juvare poterant, cum pro eo nemo allegaret : vel silentio supprimentes, quod pro parte altera minus de veritate suppetebat, arte suppleverunt ». Hæc summatim Neubrigensis de rebus in conventiculo gestis. Sed ipsa quæ extant ejus Acta, quod maximi momenti res sit, hic describamus ex Radevico, qui præsens existens res in eo gestas Cæsari favens scripsit, sic incipiens[1] : « Tempus erat, quo Concilium Papiæ indictum, celebrandum fuerat ; idque de universis regni partibus, videlicet Cisalpinis et Transalpinis, in unum collecti archiepiscopi et episcopi, aliique Ecclesiarum prælati pendula exspectatione operiebantur. Tunc Augustus commonens omnes jejuniorum et orationum subsidiis Ecclesiæ Catholicæ causam Deo commendare, cum sacerdotibus et omni populo auxilium divinum fida sanctorum intercessione poscebat. Deinde convocato in unum Concilio, cum resedisset, ait ad episcopos : Quamvis noverim ex officio ac dignitate imperii penes nos esse potestatem congregandorum Conciliorum, præsertim in tantis Ecclesiæ periculis (hoc enim Constantinus et Theodosius, necnon Justinianus, seu recentioris memoriæ Carolus Magnus, et Otto imperatores fecisse memorantur) auctoritatem tamen definiendi hujus maximi et summi negotii vestræ prudentiæ, vestræque potestati committo. Deus enim constituit vos sacerdotes, et potestatem vobis dedit de nobis quoque judicandi. Et quia in his quæ ad Deum sunt, non est nostrum de vobis judicare : tales vos et taliter in hac causa hortamur habere, tanquam solus

[1] Radev. l. II. c. 62. in fin.

[1] Radev. l. II. c. 64.

Dei de vobis expectantes judicium. Cum hæc dixisset, ipse se Concilio subtraxit, examen totum Ecclesiæ et Ecclesiasticis, qui ibi innumerabiles erant, committens personis. Erant autem circiter quinquaginta archiepiscopi et episcopi ; abbatum et præpositorum non erat præ multitudine æstimatio. Legati quoque diversarum terrarum aderant, spondentes, quidquid a Synodo decretum foret indubitanter a suis recipiendum ». Hæc imperator, atque scite quidem in his præbens de se specimen Christianissimi principis, sed astute admodum, cum jam ante judicium episcoporum præjudicasset, declarando videlicet, Alexandrum intrusum, dum eum per legatos ac litteras sprevit, et per eosdem probans Octavianum Pontificem, Pontificalibus honoribus coluit. Quod autem ad numerum spectat episcoporum, quis non putasset, ex quinque regnis vocatis episcopis conventum hunc excessurum fuisse sexcentorum numerum episcoporum ? Attamen quinquaginta tantum eidem interfuisse Radevicus testatur, licet adhuc longe minorem episcoporum numerum subscriptum reperias eidem conventiculo. Ex quibus possis intelligere, reliquos omnes retrocessisse, ubi audierunt favere imperatorem schismatico, dum admonitione præmissa judicium antevertisset. Pergit Radevicus de rebus in Conciliabulo gestis[1]:

3. « Residentibus itaque episcopis et clero universo, septem diebus causa ventilata est : tandemque domino Octaviano, qui cum præsens advenisset, et haberet qui partem suam defenderent, cessit litis victoria, et pro ipso Concilium sive curia dedit sententiam, condemnato Rolando et reprobato. Qui citatus legitime, Concilio se præsentare, contumaciter abnuisse dicebatur. Sæpius autem lectorem admonitum esse cupimus, ut in hoc facto, ad disquirendam rerum veritatem non nostra dicta consulat, sed litteris et scriptis, quæ ad manus nostras venerunt, et huic operi inserendæ visæ sunt, innitatur, suo servans arbitrio, quando de hac controversia et litis decisione, Conciliique judicio sufficienter sibi fides facta videatur ». Ita auctor, rerum ambiguus, conscientia repercussus, quod sciret acta conciliabuli haud firma soliditate subsistere, dum de judicando judicio episcoporum, liberum vult esse lectorem. His autem scripta quædam Octaviani arte procurata, et pro arbitrio ejus commenta in Synodo recitata legenda subjicit, quæ sic se habent, titulo isto prænotata[2] :

« Epistola canonicorum S. Petri Romæ pro parte Victoris.

4. « Invictissimo et gloriosissimo domino suo Friderico Romanorum imperatori et semper Augusto, et venerabilibus patribus in Christi nomine congregatis, fratresque Romæ sunt, Basilicæ Sancti-Petri principis Apostolorum canonici, Angeli magni consilii præsentiam, et Spiritus sancti consolantem gratiam.

« Patres sanctissimi, quod Deus elegit ad consolationem mœrentium, et delinquentium correctionem, sicut ait Apostolus[1] : Corripite inquietos, consolamini pusillanimes : intendite precibus nostris, et ad dolorem nostrum leniendum consolationis manum extendite. Tanta est enim, tam diffusa mœroris nostri materia, ut unde debeamus exordium sumere, difficulter possimus invenire. Verum quia materia doloris est et mœroris, a luctu et mœrore ordiri decrevimus. Attendite ergo et videte, si est dolor sicut dolor noster, cum videamus matrem nostram Romanam Ecclesiam quondam fulgentem, a filiis suis, imo aliena (quia mentiti sunt ei[2], quos enutrivit et exaltavit, ipsi autem spreverunt eam) contumeliose evisceratam et membris ex parte mutilatam, in cœno jacentem, contumeliam jacturamque suam nec sentientem. Unde cum Jeremia plorante suæ Jerusalem destructionem, plorantes dicimus[3] : Non crediderunt reges terræ, et universi habitatores orbis, quoniam ingrederetur hostis et inimicus per portas Jerusalem. Vere Jerusalem erat mater nostra Romana Ecclesia cunctis ad se venientibus, et quærentibus pacem dabat. Nunc autem et dolentes dicimus ut olim illa[4] : Peccatum peccavit nostra Jerusalem, propterea instabilis facta est : nec immerito, propter peccata prophetarum ejus, et iniquitates sacerdotum ejus erraverunt cæci in plateis, facies Domini divisit eos, et vere[5] : Vultus enim Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum. Unde plurimo rubore diffundimur. Vere peccatum peccavit hoc tempore nostra Jerusalem, invidia, et odio, et iniquitatibus multis. Quæ quia per omnia longum est enarrare, ad ostendendam Romanam electionem, et causam discordiæ declarandam, propositum convertemus.

5. « Domino igitur papa Hadriano felicis memoriæ, prima vigilia kal. Septembris viam universæ carnis ingresso, convenit illico maxima multitudo, cum quibus et senatores affuerunt, quorum consilio corpus Romam delatum est. Inter cardinales vero contentione crescente, convenit tandem inter eos, ut Romam redirent, et concordem electionem facerent de aliquo cardinalium. Quod si non possent, quærerent extraneam personam. Quod si nec sic possent convenire, ab electione quiescerent, donec invenirent idoneum virum, quem concorditer eligere deberent; et hoc unanimiter ab omnibus confirmatum est. Post hoc autem statim Romam redierunt. Dominus Octavianus, et quidam alii accesserunt ad obsequium defuncti : quidam vero alii præmiserunt auctorem scelerum Bosonem, primogenitum Satanæ, ut munitionem B. Petri occuparet, cujus custodes fidelitatem ei juraverant, domino papa

[1] Radev. l. II. c. 65. — [2] Ibid. c. 66.

[1] 1. Thes. v. — [2] Isa. I. — [3] Thren. IV. — [4] Thren. I. — [5] Psal. XXXIII.

Hadriano vivente, eumque postea subsequentes eamdem munitionem conscenderunt. Dominus autem Tusculanus palatium ascendit, Dominus Octavianus, et dominus Rolandus cancellarius ad domos nostras venerunt, et quidam alii. Vocati autem isti ab illis qui munitionem observabant responderunt, se nunquam ascensuros in munitionem, Bosonem verentes ne sicut eis relatum fuerat, a juratis Bosonis caperentur, et dominus cancellarius: Vadam, inquit, et eos ad vos descendere faciam. Ivit cum eo diaconus, de Carcere-Tulliano videlicet, nec redierunt : et sic per biduum de loco, ubi electionem facerent, convenire nequiverunt.

6. « Tandem die sabbati descendentibus illis de munitione, ascenderunt omnes post altare beati Petri, et cœperunt de electione tractare. Cumque convenire non possent, dixerunt isti, qui concordiam et pacem Ecclesiæ desiderabant : Date nobis electionem, et eligemus unum de vobis; aut habeatis vos electionem, et eligite quem vultis de nobis unum. Et noluerunt. Surrexit tandem velut iratus Otto diaconus S. Georgii, et Adebaldus Crassus cardinalis Sanctorum Apostolorum et Joannes Neapolitanus, et accepto manto noluerunt immantare dominum Rolandum cancellarium : sed saniori et meliori parte cardinalium, ex parte Dei omnipotentis, et beatorum principum Apostolorum Petri et Pauli, atque totius Ecclesiæ auctoritate prohibente, non potuerunt. Facta autem hac prohibitione, iterum eum immantare attentaverunt, et non potuerunt, et cancellarium cum manto nullo modo tetigerunt : per eos tamen non stetit quin immantaretur; cæterum clerus Romanus, qui in Ecclesia beati Petri pro electione summi Pontificis convenerant, audito clamore cucurrerunt, circumdantes dominum Ottonem, qui erat cum cardinalibus juxta altare beati Petri, et clamaverunt omnes, dicentes : Dominum Octavianum eligite, per quem solum Ecclesia pacem potest habere. Tunc petitione populi Romani et electione totius cleri consentiente, et desiderante universo capitulo Basilicæ B. Petri, dominus Octavianus cardinalis a saniori parte cardinalium electus est, et manto indutus, ac in Sede beati Petri positus absque omni contradictione, cantantibus omnibus, *Te Deum laudamus*, in jubilo. Deinde sicut mos est, domini cardinales et clerus Romanus totus qui præsens erat, et qui postea confluxerat, populique Romani pars maxima pedes ejus osculati sunt. Quod videns dominus cancellarius, et qui ei, sicut dicebatur, juramento erant astricti, nec clamaverunt, nec aliquo modo contradixerunt; sed inclinato capite redeuntes, munitionem, quasi spe sua frustrati, conscenderunt. Tunc domini cardinales, clerus, judices, scriniarii, senatores, populusque Romanus dominum electum signis et bandis præcedentibus, ad palatium usque cum jucunditate perduxerunt, Romano more clamantes, *Papa Vittore S. Pietro l'elegge*.

7. « In crastinum autem quidam de clero Romano ascenderunt munitionem, et osculata manu domni cancellarii, cœperunt eum et qui cum eo erant rogare, ut paci Ecclesiæ provideret. Quidam autem de diaconis curiæ respondit eis velut indignans : Heri pedes domini Octaviani, qui fratrem suum dominum cancellarium exuit manto, et se induit, estis osculati, et modo venitis ad nos ? Et dominus cancellarius : Noli, ait, domine cardinalis, dicere quod verum non est. Dominus Octavianus nunquam exuit me manto, quia nunquam indutus fui : sicque per totam hebdomadam illam domno cancellario et suis in Ecclesia B. Petri morantibus, nono die descendentes trans Tyberim, eo die et altero morantes, undecimo exierunt, et pervenerunt ad Cisternam Neronis in qua latuit Nero fugiens Romanos insequentes. Juste Cisternam adierunt [1], quia dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas. Et ibi die altero, qui duodecimus erat ab electione domini Victoris, induerunt cancellarium stolam et pallium erroris, in destructionem et confusionem Ecclesiæ : ibique primum cantabant : *Te Deum laudamus*.

8. « Quis vestrum, o sanctissimi patres, audivit talia ? Quantum in eis est, biceps hodie facta est Romana Ecclesia. Nunc (non) tacendum nobis est, ut dominus Otto palatinus comes, et dominus Guido comes de Blanderata, et dominus Heribertus præpositus viri prudentissimi, imperatoriæ majestatis legati vicem recipiant referendi, quid in domno cancellario et suis repererint. Qui cum nota retulerint, domini episcopi, et domini imperatoris legati quid hinc inde humilitatis et veritatis cognoverint, plenius poterunt enodare. In Urbe quoque, cum Romanus clerus ad Ecclesiam beati Petri, ipsis præsentibus, convenirent, quid de facto isto persenserint, quoniam præsentes esse credimus, referant ipsi. Et ad hoc comprobandum duos de fratribus nostris, Petrum Christianum Ecclesiæ nostræ decanum, et Petrum Guidonis camerarium, S. R. E. subdiaconum, sanctitati vestræ transmittimus, ut de his omnibus veritatis testimonium etiam viva voce perhibeant. In Cœna Domini estis, in qua redemptionis humanæ sacramenta peregit. Duos gladios Apostoli se habere professi sunt, quos et vos habetis : quid in eis et per eos agere debeatis, nullus vestrum ignorat. Ibi dictum est a Christo [2] : Satis est. Et nos qui Christi vestigia sequi debemus, vobis dominis nostris dicimus, huic operi finem facientes : Satis est omnipotentis sapientia Patris, qui novit et potest unire vota et voluntates omnium, doceat vos omnes et uniat ad confusionem Babylonicam destruendam, et simoniam de Ecclesia propellendam, et pacem toti mundo desiderabilem in integrum reformandam ». Hactenus Epistola canonicorum, summam infamiæ notam suæ ipso-

[1] Ierem. II. — [2] Luc. XXII.

rum æstimationi tanta mendaciorum aggregatione composita irrogantium. Pergit autem Radevicus [1] :

9. « Actio Concilii, quæ verbis simplicibus in scriptum redacta item ponenda videbatur, videlicet : Hæc sunt capitula, quæ in Concilio Papiæ super electionem domini papæ Victoris canonice probata sunt. Dominus Octavianus et nemo alius Romæ in Ecclesia beati Petri, petitione populi, et consensu ac desiderio cleri, a cardinalibus manto indutus est solemniter, et præsente cancellario et non contradicente, in cathedra beati Petri collocatus est, et a cardinalibus et clero Romano, *Te Deum laudamus* solemniter ei cantatum est, et nomen ei *Victor* impositum est. Ibi multitudo cleri et populi Romani venit ad pedes ejus. Tunc scriniarius secundum antiquam Romanorum consuetudinem ascendens in altum, voce magna clamavit ad populum, dicens : Audite, cives Romani, et cœtus reipublicæ : Secunda feria pater noster Hadrianus mortuus est, et proxime sequenti sabbato, dominus Octavianus cardinalis S. Cæciliæ in Romanum Pontificem electus, et immantatus est, et in cathedra B. Petri collocatus est, et papa Victor est nominatus. Placet vobis ? Respondit magna voce clerus et populus : Placet; secunda et tertia vice interrogatus populus, si placeret clara voce respondit : Placet. Deinde cum bandis et aliis papalibus insignibus dominus papa cum laudibus in palatium deductus est.

« His itaque rite peractis, capitulum B. Petri statim venit ad pedes ejusdem papæ Victoris, et obedivit, ac debitam ei reverentiam exhibuit clerus et populus, multitudo magna similiter obedivit.

10. « Sequenti vero die proxima, rectores cleri Romani accedentes ad dominum cancellarium et ad cardinales qui cum eo erant, voluerunt cognoscere, si immantatus esset, sicut quidam dicebant. Et non invenerunt eum immantatum, neque aliqua specie dignitatis variatum. Et habito cum eo et cardinalibus suis colloquio, cognoverunt ab ore ejus et suorum, quod nunquam fuerit immantatus, et quod hoc ei falso imponebatur. Quo audito et cognito, rectores ad pedes domini papæ Victoris venerunt, et obedientiam et reverentiam exhibuerunt. De omnibus supradictis capitulis testes fuerunt Petrus Christianus decanus Basilicæ beati Petri, et omnes fratres ejus, et duo rectores cleri Romani, Blasius scilicet presbyter, et Manerius presbyter, et septem (novem) archipresbyteri Rom. Urbis, et quatuor alii tam diaconi quam subdiaconi.

« Deinde prior Lateranensis et sui canonici obedierunt.

« Clerici de patriarchia S. Mariæ Majoris obedierunt.

« Abbas de patriarchia S. Pauli per suos nuntios obedivit, et in signum obedientiæ de bonis Ecclesiæ suæ illi misit.

[1] Radev. l. II. c. 67.

« Abbas de patriarchia S. Laurentii cum suis monachis obedivit.

« Abbas Cirengii obedivit.

« Abbas S. Silvestri cum suis monachis obedivit.

« Abbas S. Alexii in monte Aventino cum suis monachis obedivit.

« Abbas Sancti-Blasii cum suis monachis obedivit.

« Conventus Sancti-Sabæ obedivit.

« Conventus Sanctæ-Mariæ in Capitolio obedivit.

« Conventus monachorum Sanctorum Cosmæ et Damiani obedivit.

« Abbas Sancti-Valentini obedivit.

« Magister fratrum Templi Hierosolymitani in monte Aventino cum suis fratribus obedivit.

« Cardinalia Sancti-Marcelli obedivit.

« Clerici de cardinalia Sanctorum Apostolorum obediverunt.

« Clerici de cardinalia S. Petri ad Vincula obediverunt.

« Clerici de cardinalia S. Silvestri obediverunt.

« Clerici de cardinalia S. Sixti obediverunt.

« Clerici de cardinalia S. Sabinæ obediverunt.

« Clerici de cardinalia S. Sabilinæ (Balbinæ) obediverunt.

« Cardinalia S. Cyriaci apud Thermas Diocletiani obedivit.

« Clerici de cardinalia S. Mariæ trans-Tiberim obediverunt.

« Clerici de cardinalia S. Mariæ in porticu obediverunt.

« Clerici de cardinalia S. Nicolai in Carcere obediverunt.

« Monasterium Sanctæ-Agathæ obedivit.

« Archipresbyter Sancti-Apollinaris obedivit.

« Archypresbyter Sancti-Tryphi (Tryphonis) obedivit.

« Archipresbyter Sancti-Bartholomei obedivit.

« Ecclesia S. Celsi obedivit.

« Ecclesia S. Mariæ in monasterio obedivit.

« Ecclesia Sanctæ-Mariæ in Pallaria obedivit.

« Ecclesia Sancti-Salvatoris de Curte obedivit.

« Archipresbyter S. Vincentii cum suis obedivit.

« Archipresbyter S. Catharinæ cum suis obedivit.

« Archipresbyter S. Thomæ de Parione obedivit.

« Archipresbyter S. Anastasiæ cum suis obedivit.

« Archipresbyter S. Salvatoris de Campo cum suis obedivit.

« Archipresbyter Sanctæ-Mariæ in monte celso, alias Monticello, cum suis obedivit, et multæ aliæ Ecclesiæ et monasteria obedierunt, quas vix enumerare valemus.

11. « Post promotionem domini Victoris cano-

nici B. Petri miserunt ad Rolandum cancellarium canonicos suos, qui viderent, an esset immantatus, sicut quidam credebant, aut aliquo modo promotus. Unde hi missi inquisitores, his retulerunt, eum non esse immantatum, nec aliqua promotionis specie variatum. Sequenti vero die, ut omnis dubitatio tolleretur, miserunt canonici quosdam de suis, ut mensæ cardinalium qui intererant interessent, et viderent, si saltem in mensa locum digniorem solito obtineret, aut etiam benedicendo mensam primus esset, vel aliquo modo inter cardinales loco, vel dignitate, seu veste dignior haberetur. In quibus omnibus nullo modo senserunt eum promotum, vel mutatum. Atque in hunc modum perscrutati sunt canonici statum cancellarii per singulos continuos octo dies.

12. « Basso et Joannes de Romano dicunt : Postquam cancellarius, sedente domino Victore in cathedra, in munitionem se recepit, Joannes Phizutus clericus, et Joannes de Buccalata laicus voluerunt immantare cancellarium. Qui cum injuria repulit eos, dicens : De me non facietis ridiculum. Ibi est papa, ite ad eum et obedite ei. Presbyter Blasius, et presbyter Mancrius rectores Romani dicunt, se cum tribus aliis rectoribus cleri, sequenti die post promotionem domini Victoris accessisse ad cancellarium et ad omnes cardinales qui cum eo erant, et non viderunt eum immantatum, nec aliquo modo promotum. Et antequam discessissent, audierunt duabus vicibus ab ore cancellarii, quod nec erat, nec fuit immantatus. In præsentia etiam ipsorum rectorum, qui ibi erant, testificatus est Otto cardinalis de Carcere Tulliano, quod dominus Octavianus nullam violentiam vel injuriam intulit cancellario. Item dixit Otto : Pro nihilo adscribitur hoc domino cancellario, quia nullus ei mantum abstulit, quia nunquam habuit. His omnibus ita peractis et cognitis, rectores isti iverunt ad dominum Victorem, et obedientiam ei fecerunt, et præceperunt clero ut ei obediret; quod et factum est.

13. « Presbyter Barro et presbyter Joannes capellani de cardinalia cancellarii dixerunt, se sequenti die post promotionem domini Victoris ad cancellarium accessisse et dixisse ad eum sic : Audientes vos immantatum esse, gaudebamus; et nunc quia aliter videmus, dolemus. Qui dixit eis : Pro me nolite gaudere vel dolere, quia ego nec fui, nec sum immantatus. Ite et obedite ei, quem videtis immantatum. Hæc verba taliter ab ore cancellarii processisse, commisit presbyter Barro et presbyter Joannes quibusdam ex nostris clericis præsentibus, ut jurent in animabus eorum, ita verum esse. Clerici de cardinalia S. Chrysogoni dixerunt, se sequenti die post promotionem domini Victoris accessisse ad cardinalem suum, qui erat cum cancellario, et interrogasse eum, dicentes : Omnes clerici vadunt ad pedes domini papæ, quid faciemus et nos ? Qui respondit : Ite ad eum sicut alii. Multi ex nostris dicunt vidisse cancellarium undecima die ab Urbe exiisse sine manto, sine stola, sine albo equo, et sine omni habitus munitione (mutatione), cum pellibus nigro pallio coopertis, et cum nigro almutio usque ad Cisternam. Joannes de Romano dicit, audivisse Joannem Neapolitanum, et Bonamdiem, et quosdam alios cardinales dicentes apud Cisternam : Quoniam modo simus sine pastore et sine capite, faciamus nobis dominum, et postea immantaverunt eum, et cantaverunt ei, *Te Deum laudamus*, apud Cisternam.

14. « Joannes de S. Stephano, et Wolferaminus dicunt se audivisse, quod papa Hadrianus dixit ad eos, cum de Urbe exiret : Octavianus, inquit, quem ego misi in Longobardiam, vult excommunicare Mediolanenses; sed ego mandavi Mediolanensibus, ut non curent de eo, sed fortiter se habeant tam ipsi, quam Brixienses contra imperatorem, et ego cum eis disposui, quod imperator propter eorum impedimenta non poterit Romam venire. Item etiam cum cardinalibus ita disposui, quod Octavianus non erit papa post mortem meam. Gimundus et Wolferaminus dicunt se audisse ab ore episcopi Sabinensis, quod libenter rediret ad dominum Victorem, sed ita adjuratione est adstrictus, quod sine perjurio non potest. Episcopus Alatrinus in præsentia domini Guidonis Cremensis cardinalis, et Gimundi, et Joannis Cajetani, et aliorum multorum dixit : Non possum ad dominum Victorem venire, quia talem securitatem feci cancellario et suis apud Anagniam, quod non possum ad eos venire usque ad kalendas : post kalendas autem veniam. Interim tamen habeo eum pro domino et pastore meo. Itaque kalendis transactis, cum infirmitate teneretur, misit domino Victori obedientiam per clericum quemdam, quem habemus præsentem. De omnibus supradictis capitulis testimonium perhibuerunt prædicti rectores cleri Romani, et septem (novem) archipresbyteri superius memorati, et alii multi honesti et religiosi clerici Romani, Petrus Urbis præfectus, et Stephanus de Thebaldo, et Stephanus Northmannus, et Joannes de Sancto-Stephano, et Joannes Cajetanus, et Wolferaminus de Gidocica, et Gimundus de domo Petri Leonis, et multi alii illustres Romani et nobilissimi, qui omnibus his interfuerunt, et omnia viderunt et tractaverunt ». Hactenus testimonia de papatu Victoris.

15. *Ex conciliabulo sententia in Alexandrum III, confirmans antipapam.* — Mirum dictu, ut ex his Octaviano ab episcopis illis quinquaginta confirmatus sit titulus Pontificius ut diceretur papa Urbis et orbis. Sed plane accidit secundum illud Davidicum [1] : « Mentita est iniquitas sibi ». Etenim, etsi certa veraque fuisse probari potuissent, quæ audisti esse deposita per falsissimos testes, et quæ pro arbitrio sunt ab eis concinnata mendacia : nec ex his quidem affirmari potuit,

[1] Psal. XXVI.

Octavianum legitimum esse papam, cui cardinales nonnisi tres suffragiis affuissent : cum vigeret Constitutio Nicolai papæ Secundi superiorio tomo descripta prohibens omnino, ne sine episcopis cardinalibus electio Romani Pontificis fieri possit, per quos alii cardinales presbyteri ac diaconi adhiberentur, reliquis stantibus juribus pro eorumdem Romanorum Pontificum electione a prædecessoribus constitutis, quorum auctoritate majoris partis cardinalium deberet adhiberi consensus. At in Victore refragantibus omnibus episcopis cardinalibus, uno excepto Tusculano, et contradicentibus omnibus presbyteris et diaconis cardinalibus, duobus duntaxat exceptis, quomodo potuit istiusmodi Victoris sic facta intrusio vel invasio, dici legitima electio? omitto dicere de Ostiensi episcopo, per quem deberet consecrari legitime electus papa, et alia plura quæ requiri deberent in legitima Pontificis electione, de quibus omnibus nec unum quidem inveniri potest in Octaviani esse adhibitum electione.

16. In Alexandri autem electione omnia sancte, pie, rite atque legitime facta noscuntur, ut nihil penitus desiderari potuerit. Quæ cuncta adeo vera certaque offusum Cimmeriis tenebris istiusmodi conciliabulum, opera principis tenebrarum collectum, et moderatum, tamque clara luce perspicua non vidit, eisdem plane cum Pharaone Ægypti tenebris obvolutis episcopis illis omnibus, qui tantum delinientes parietem corruentem absque temperamento (quod datur vitio falsis prophetis a vero et per Deum misso sancto propheta [1]) hujusmodi pervulgandam in orbem terrarum sententiam conscripsere; quam idem qui supra recitat Radevicus istis verbis [2] : « Rescriptum generale a Synodo præsidentibus per partes mundi directum, hoc est :

« Quia Sedis Apostolicæ turbatio Christianorum animos admodum sauciavit, nos qui ad resecanda schismata et pacem Ecclesiæ reformandam Papiæ fuimus congregati, qualitatem causæ, modumque negotii, et sacri Concilii dispensationem universitati vestræ plenarie duximus intimandum quatenus per scripta præsentia mera veritate monstrata, auditorum animi falsitatem, quam forte conceperant, vehementer expellant, et amodo per scripta schismatica non seducantur. Cum igitur Orthodoxorum Papiæ congregatorum universitas in nomine Domini consedisset, causa per septem dies continuos, omni remoto sæculari judicio, legitime et canonice agitata, ac diligenter inspecta, sufficienter et canonice in conspectu Conc. per testes idoneos est comprobatum, dominum papam Victorem, et nullum alium in Basilica beati Petri a saniori parte card., petitione populi, et consensu ac desiderio cleri fuisse electum, et solemniter immantatum. Quod præsente, et non contradicente Rolando quondam cancellario in cathedra B. Petri fuit collocatus; et quod ibi ei a card. et clero Romano, *Te Deum laudamus* gloriose decantatum, et inde ad palatium cum blandis et aliis papalibus insignibus est deductus : et clerus et populus secundum consuetudinem interrogatus per scriniarium, si placeret, tribus vicibus, voce clara respondit : Placet. Probatum est etiam, quod Rolandus duodecima die post domini Victoris promotionem ab Urbe egressus apud Cisternam, in qua Nero imperator quondam ab Urbe profugus latitavit, primo est immantatus. Probatum est quod in secundo die, post promotionem domini Victoris, Rolandus interrogatus a rectoribus et clero Romano, ac clericis de sua cardinalia, si domino Victori esset obediendum, expresse confessus est, se nunquam fuisse immantatum, et expresse dixit : Ite et obedite ei, quem immantatum esse videtis. Super his capitulis fuerunt testes, et sub stola, tactis sacrosanctis Evangeliis, juraverunt, dominus Petrus Christianus decanus Basilicæ beati Petri, et in persona sua, et omnium fratrum suorum. Juraverunt etiam venerabiles archipresbyteri et rectores cleri Romani, Blasius et Manerius presbyteri, Joannes presbyter gentilis, Aimerardus archipresbyter, Berardus archipresbyter, Joannes archipresbyter, Benedictus diaconus, magister Ptolemæus archipresbyter, magister Gerardus, et Nicolaus et alii honesti clerici Rom. Præterea Petrus illustris Urbis præfectus, Stephanus de Thebaldo, Stephanus Northmannus, Cimundo de domo Petri Leonis, Joannes de Stephano, et alii principes et nobiles Romani, qui ad vocationem serenissimi imperatoris venerant, in conspectu Concilii super jam dictis capitulis ex maxima parte testimonium similiter perhibuerunt, et jurare voluerunt. Sed nos quia religiosorum presbyterorum multorum testimonium sufficiens et abundantissimum habebamus, duximus laicis in hac parte parcendum.

17. « Deinde venerabiles episcopi Hermannus Verdensis, Daniel Pragensis et Otto palatinus comes, et magister Heribertus præpositus, quos dominus imperator ex Concilio viginti duorum episcoporum, et Cisterciensis, et Claravallensis abbatum, aliorumque religiosorum tunc præsentium Romam delegaverat, ut partes ante Concilii præsentiam Papiam evocarent; quod Rolandum cancellarium et partem ejus trinis edictis per intervalla peremplorie et solemniter ad præsentiam Ecclesiæ Papiæ congregandæ, remoto omni sæculari judicio, vocaverunt. Et quod Rolandus cancellarius et sui cardinales viva voce et ore proprio judicium, vel examen aliquod Ecclesiæ se nolle recipere, manifeste dixerunt. Vidimus etiam scripta Henrici Pisani, cardinalis tituli SS. Nerei et Achillei, ad dominum imperatorem directa, in quibus expresse continebatur, quod nullum vellent Ecclesiæ subire judicium vel examen. Super hæc omnia idem Henricus, et Otto cardinalis Sancti-Nicolai de Carcere Tulliano, qui tempore Con-

[1] Ezech. XIII. — [2] Radev. l. II. c. 70.

cilii et ante apud Januam morabantur, et Joannes Anagninus cardinalis, et Joan. Piozutus (Phisutus) S. R. E. subdiaconi, qui tunc apud Placentiam erant, per octo dies a Concilio toto sunt exspectati, et per litteras et per nuntios Concilii sunt vocati, et contempserunt venire.

« Ex his igitur omnibus sufficienter instructi, et veritate hinc inde plenarie declarata, placuit reverendo Concilio, ut electio domini Victoris, qui tanquam agnus mansuetus et innocens venerat Ecclesiæ judicium humiliter suscepturus, approbaretur et confirmaretur, et electio Rolandi penitus cassaretur. Et factum est ita. Electione itaque domini Victoris, remoto omni sæculari judicio, S. Spiritus gratia invocata, confirmata atque recepta, Christianissimus imp. post omnes episcopos et post omnem clerum ultimus, consilio et petitione Concilii electionem domini Victoris recepit et approbavit, et post eum omnes principes et innumerabilis hominum multitudo, quæ præsens erat, tribus vicibus interrogata si eis placeret, respondit cum magna voce : Placet.

18. « Sequenti die proxima, id est, prima sexta feria Quadragesimæ, dominus Victor cum processione ab Ecclesia S. Salvatoris extra civitatem, in qua fuerat ejus hospitium, ad Catholicam Ecclesiam gloriose deductus est. Ibi religiosissimus imperator ante januas Ecclesiæ eum suscepit, et descendenti de equo strepam humiliter tenuit, et apprehensum per manum usque ad altare conduxit, et pedes ejus est osculatus. Et nos omnes patriarchæ, archiepiscopi, episcopi, abbates, et omnes principes cum universa multitudine quæ præsens erat, pedes Apostolicos sumus osculati.

« Proxima autem die sequenti, id est, sabbato, habito generali Concilio, dominus papa, et nos cum illo, Rolandum cancellarium schismaticum, et ejus principales fautores, accensis candelis anathematizavimus, et tradidimus eum Satanæ in interritum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini.

« Illud etiam discretionis vestræ prudentiam volumus non latere, manifeste esse deprehensum, quod Rolandus cancellarius et ejus sequaces quidam cardinales, vivente adhuc papa Hadriano conjuraverunt. Fuit autem tenor conjurationis, quod si eis viventibus papam Hadrianum mori contingeret, cardinalem unum de illis eligerent, qui in eadem conjuratione esset astrictus.

19. « De cætero, ex parte Dei omnipotentis, et beatorum Apostolorum Petri et Pauli, et omnium sanctorum, et virorum orthodoxorum, qui divino intuitu ad rescindenda schismata convenerunt, universitatem vestram humiliter imploramus et monemus in Christo, ut ea quæ Ecclesia Dei Papiæ congregata ad honorem Creatoris, et sponsæ suæ matris vestræ sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ tranquillitatem, et ad salutem omnium Christianorum fideliter ordinavit, vos, omni dubio et ambiguitate remota, irrefragabiliter rata et firma teneatis, orantes, ut Redemptor noster Christus Jesus universalem Pontificem, et papam nostrum Victorem, de cujus sanctitate et religione omnino confidimus, per tempora longa conservet, et præstet ei omnimodam tranquillitatem et pacem, ita quod per eum Deus omnipotens honoretur, et Ecclesia Romana omnisque Christiana religio gratum Domino accipiat incrementum.

« Ut autem omnis actio plenius legentibus elucescat, dignum duximus, ut omnium nostrorum consensus et nomina subscribantur.

« Ego Peregrinus Aquileiensis patriarcha cum meis suffraganeis interfui et consensi.

« Ego Arnoldus archiepiscopus Moguntinus cum quatuordecim suffraganeis interfui et consensi.

« Ego Attuicus Bremensis archiepiscopus cum suffraganeis meis interfui et consensi.

« Ego Hillinus Trevirensis archiepiscopus cum meis suffraganeis consensi ». At hoc esse mendacium apertissimum convincitur ex litteris Babenbergensis episcopi inferius recitandis. Pergunt Acta de facta subscriptione :

« Ego Reinaldus Coloniensis archiepiscopus cum meis suffraganeis consensi.

« Ego Wicmannus Magdeburgensis archiepiscopus cum meis suffraganeis consensi.

« Bisuntinus archiepiscopus per legatum et episcopum Basiliensem consensit.

« Arelatensis archiepiscopus consensit.

« Lugdunensis archiepiscopus cum suis suffraganeis consensit.

« Viennensis archiepiscopus cum suis suffraganeis consensit.

« Henricus rex Anglorum per litteras et legatos suos consensit.

« Rex Hungarorum per litteras et legatos suos consensit.

« Rex Boemorum consensit.

« Rex Danorum consensit » absens per litteras, vel postea, cum ad imperatorem in finibus Galliarum morantem se contulit, ut dicetur suo loco inferius.

Pergit auctor :

« Guido electus Ravennas consensit.

« Episcopus Firminus consensit.

« Episcopus Ferentinus consensit.

« Mantuanus consensit.

« Bergomensis consensit.

« Faventinus consensit.

« Abbatum vero et archipresbyterorum multitudo innumerabilis multorum regnorum interfuit et consensit.

« Longobardorum inæstimabilis multitudo interfuit et consensit.

« Universi fere principes Romani imperii, tam Teutonici quam Italici, tam in Urbe quam extra Urbem interfuerunt, et assensum cum ingenti desiderio præbuerunt ». Hucusque conciliabuli Synodalis Epistola.

20. *Litteræ Friderici imperatoris et aliorum ad episcopos Germaniæ de rebus gestis in conventu Papiensi.* — His subjicienda est Epistola imperatoris tunc data ad episcopos Germaniæ, qui eidem conciliabulo non interfuerunt. Recitatur ab eodem Radevico istis verbis [1] :

« Fridericus, Dei gratia Romanorum imperator et semper Augustus, dilectissimo suo Eberardo venerabili Saltzburgensi archiepiscopo et suffraganeis ejus, Alberto Frisingensi episcopo, Hartmanno Brixinensi, et Romano Gurcensi, totique provinciæ Saltzburgensi, gratiam suam et omne bonum.

« Si sacro Concilio Papiæ interfuissetis, omnia quæ ibidem, vel in Romana Ecclesia facta sunt, oculata fide cognoscere possetis. Ne autem ab his, qui pravis delationibus et mendaciis jam fere totum orbem resperserunt, veritas possit obnubilari, vel vestra sinceritas trahi in contrarium, quanto brevius possumus, seriem totius vel sine aliqua falsitatis commixtione mera veritate vobis significare dignum duximus. Luce clarius constat, quod papa Hadriano adhuc vivente, Rolandus cancellarius, et quidam cardinales non attendentes illud Dominicum [2] : Sit sermo vester, est, est, non, non, conspiratione facta cum Willelmo Siculo prius ab eis excommunicato, et cum cæteris hostibus imperii, Mediolanensibus, Brixiensibus, Placentinis, ne forte per mortem papæ Hadriani tam iniqua factio evanesceret, juramenti vinculo invicem sese constricxerunt, ut defuncto papa, nullus alius ei substitueretur, nisi qui in eadem conspiratione cum eis convenisset. Hac de causa, duodecimo die post electionem domini Victoris papæ, eo sedente in Sede beati Petri, jamdicti conspiratores egressi ab Urbe ad Cisternam Neronis, derelinquentes venam aquarum viventium, se contulerunt, et idolum sibi Rolandum cancellarium erexerunt, dicentes hunc esse Simonem Petrum, qui Apostolicæ dignitatis apicem tam nefaria invasione attingere præsumebat. Quod hæc conspiratio facta fuerit, et ille jamdictus Rolandus per eam hoc modo intraverit, non est fictitium, sed religiosis viris ab illo, qui facit manifesta consilia cordium, mirabiliter est declaratum.

21. « Dum hæc Romæ agerentur, et nos quid super tanto schismate agendum esset, viros religiosos, archiepiscopos videlicet, et episcopos consultaremus, supervenerunt quasi missi a Deo Tarantasinus archiepiscopus, abbas Claravallensis, abbas Morimundensis, et alii abbates numero decem, postulantes pacem Mediolanensibus. Qui recepto a nobis verbo, dum Mediolanum pro investiganda eorum voluntate redirent, acceperunt ab eis tale responsum : Domini patres, nos tenemur astricti juramento domino papæ et cardinalibus, quod non debeamus redire ad gratiam imperatoris sine eorum voluntate : et ipsi e contra sine nostra voluntate nullam pacem facere possunt. Responderunt eis abbates : Vos de cætero non tenemini domino papæ, quia mortuus est. Et illi statim subjunxerunt : Si mortuus est papa, nos ideo non sumus absoluti, quia nihilominus tenemur cardinalibus, et ipsi tenentur nobis. Hæc prædicti patres abbates in responsis a Mediolanensibus (acceptis) testificati sunt coram multis religiosis viris. Præter hæc multa experimenta factæ conspirationis per litteras in via deprehensas accepimus, sicut nuntius iste plenius vidit et audivit. Sane ex consilio Orthodoxorum, sicut alia vice meminimus vobis mandasse, generalem conventum religiosorum Papiæ indiximus, ad quem ambos, qui se dixerunt Romanos Pontifices non ad judicium sæculare, sicut ora mendacium astruunt, sed ad examen Ecclesiæ per duos venerabiles episcopos, Verdensem videlicet et Pragensem, convocavimus. Alter vero, eo quod puriorem haberet conscientiam, dominus Victor videlicet, judicio Ecclesiæ ultro se obtulit, altero, videlicet Rolando, contumaciter renitente, et dicente, quia cum ipse omnes deberet judicare, ipse a nullo vellet judicari.

22. « Habito itaque venerabili Concilio, in quo patriarcha Aquileiensis, et multi archiepiscopi et episcopi religiosi convenerant, per octo continuos dies maxima gravitate, diligentissima examinatione, semota omni laica persona, tractatum est, quis ex duobus summi Pontificatus apicem de jure deberet obtinere. Post longam itaque deliberationem, quia illa nefandissima conspiratio, Deo et Ecclesiæ admodum odibilis manifestis indiciis non solum probata, verum in facie totius Ecclesiæ coram positæ revelata est et in domino Victore nihil reprehensibile inventum est, nisi quod pauciores numero cardinales omnino a conspiratione illa exortes eum pro bono pacis inter regnum et sacerdotium conciliando elegerunt, et invocata sancti Spiritus gratia, Ecclesia Dei Rolandum cancellarium conspiratorem et schismaticum, discordias et lites, et perjuria, bona esse evangelizantem condemnavit, et dominum Victorem papam in patrem spiritalem et universalem Pontificem confirmavit. Quem nos Ecclesia duce secuti approbamus, et universalis Ecclesiæ patrem et rectorem cooperante divina clementia, fore denuntiamus. Hoc itaque factum divinis suffultum præsidiis, et in Apostolica stabilitate supra petram, Christum videlicet, firmiter fundatum, a vestra beatitudine pro pace totius Ecclesiæ, et salute imperii approbari, et ab omni Ecclesia vestræ sanctitati commissa teneri et conservari rogamus, et præoptamus. Data Papiæ decimo quinto kalend. Martii ». Ponitur inferius a Radevico et Epistola Babenbergensis episcopi, de eadem causa schismatis inter Victorem et Alexandrum, ad eumdem archiepiscopum data his verbis [1] :

23. « Reverendissimo patri et domino Eberardo, Saltzburgensis Ecclesiæ archiepiscopo, Ebe-

[1] Radev. l. II. c. 67. — [2] Matth. V.

[1] Radev. l. II. c. 71.

rardus Babenbergensis gratia Dei, si quid est, tam devotum quam debitum cum oratione servitium.

« Convenientibus in unum Papiæ episcopis circiter quinquaginta, diuque ventilata quæstione papatus, cum dilatio primo pæne omnibus complacuisset usque ad majorem rei notitiam, et aliud generalius Concilium, prævaluit tandem pars domini Victoris, justificata ab altera parte multis modis, quia conjuratio contra imperium factum illud præcesserat : quia domini Victoris immantatio prior, illa posterior, quo solo Innocentius Anacleto prævaluit, cum Anacletus plures et maximæ scientiæ et auctoritatis haberet electores. Deinde quod ad hostes imperii pars illa se transtulerit, obligata Siculo, Mediolanensibus, Brixiensibus, Placentinis, per sacramentum, quod sanæ doctrinæ adversari videtur : et cum subditos a juramentis fidelitatis debite absolvat, et servire imperatori prohibeat quoscumque, et sic discessioni viam præparet, quod pessimum est, sicut opere ipso clarescit, et scriptis undique per Italiam directis tam civitatibus quam episcopis.

24. « His malis principiis finem deteriorem promittentibus, perpetuam videlicet discordiam inter regnum et sacerdotium, et discessionem ab invicem, dum pars illa cum omni securitate conductus nec venire voluisset, nec etiam procuratores pro se mittere ad subeundum judicium, et excipiendam sententiam : dominum Victorem recepimus spe pacis et concordiæ inter regnum et sacerdotium. Longo tamen examine præmisso de tempore et ordine electionis suæ, de his qui ejus electioni consenserunt primitus, et postmodum retro abierunt, cardinalibus numero novem testificante super his omnibus capitulo B. Petri et clero Romano, scriptis et viva voce nuntiorum sub jurejurando. Nuntius regis Franciæ promisit pro eo neutrum se recepturum usque dum nuntios imp. recipiat nuntius regis Angl. idem velle, et idem nolle promisit tam in his quam in aliis ; Arelatensis, Viennensis, Lugdunensis, Bisuntinus per litteras et per nuntios consenserunt. Solus Trevirensis de regno nostro superest in parte illa de numero archiepiscoporum, qui non consenserit : ejus tamen suffraganei omnes consenserunt. Usque ad vos solum perventum est. Angelus magni consilii dirigat vos secundum beneplacitum suum, et custodiat vos in omnibus viis vestris. Præter hæc præpositus multa manifestabit vobis, quæ non licet ad præsens homini loqui. Congaudete mihi, qui dimissionem accepi, et ad propria redeo ». Hactenus Babenbergensis episcopus. Ultimo vero loco ponitur a Radevico Epistola, ad hæc eadem spectans, præpositi de Berthersgaden ad eumdem Saltzburgensem archiepiscopum. Describemus hic ipsam ne mala fide alias descripsisse, alias vero præteriisse pro arbitrio videri possumus. Sic se habet[1] :

25. « Domino suo in Christo reverendo Eberardo, Saltzburgensi archiepiscopo, frater Henricus, dictus præpositus de Berthersgaden, cum devotis orationibus debitæ subjectionis obsequia.

« Si cuncta quæ audivimus et vidimus scribere deberemus, non chartam, sed volumen facere videremur. Verum summam eorum, quæ de duorum electione Romanorum Pontificum acta sunt, breviter paternitati vestræ notificamus. Curia, quæ in octavis Epiphaniæ Papiæ fuerat indicta, usque ad sextam feriam proximam ante caput jejunii, quia in destructione Cremæ dominus imperator detinebatur, est dilata. In qua confidentibus domino patriarcha, archiepiscopis, et diversarum terrarum fere quinquaginta episcopis, legatis quoque regis Franciæ, et archiepiscorum, Arelatensis scilicet, Lugdunensis, Viennensis, Bisuntini, atque Trevirensis, et Ravennatis electi : cardinales, et clerici qui pro parte Victoris aderant, in medium processerunt, et utriusque seriem electionis exposuerunt. Super qua continuis quinque diebus ab episcopis et aliis prudentibus viris copiose disputatum cum fuisset, sexta tandem die in publico consistorio electionis capitula denuo proposita sunt, et singula a canonicis Ecclesiæ beati Petri, et rectoribus Romani cleri, sacramento super sancta quatuor Evangelia præstito, confirmata.

26. Pars autem altera nec ipsa venit, nec responsales (qua de causa, nescimus) conventui direxit. Recitatæ sunt insuper litteræ quamplures bullatæ, ab Alexandro et cardinalibus, qui cum ipso sunt, episcopis et civitatibus Longobardiæ directæ, sed a fidelibus domini imperatoris captæ. Ex quarum tenore machinationes eorum et molimina imperium patenter sunt deprehensa. Unde quia dilatio non parvum tam Ecclesiæ quam imperio videbatur minari periculum, præsertim quia non erat, qui prædictis assertionibus contradiceret, cum utraque nimirum pars non ad curiæ, sed ad Ecclesiæ fuisset examinationem vocata : episcopi partis Victoris, quæ ipsum undecim diebus, antequam Alexander immantaretur immantatum fuisse, et in Sede beati Petri, adversa parte præsente, absque reclamatione sedisse, præstito (ut dictum est) sacramento probaverat, assensum præbuerunt, et eumdem Victorem ut Apostolicum in Ecclesia solemniter suscipientes, solitam ei reverentiam exhibuerunt. Facta sunt hæc, domino imperatore, et fidelibus imperii annitentibus, propter causas memoratas. Quapropter ipsemet eidem confirmato Pontifici ante fores Ecclesiæ descendenti consuetum detulit honorem. Secunda vero post hæc die sæpe jamdictus dominus Victor, celebrato Synodi officio, alterius partis principem cum quibusdam suis fautoribus, episcopis scilicet Ostiense et Portuense, eo quod consecrationis manum eidem præsumpserat imponere, cardinalibus etiam Henrico Pisano, Joanne Neapolitano, et Hyacintho, anathematis vinculo, extinctis candelis, innodavit. Excommunicavit autem Henricum Pisanum, presbyterum

[1] R. ev. l. ... 72.

cardinalem tituli SS. Nerei et Achillei, idcirco, quod mandato ejus magister Raymundus cardinalis despoliatus et atrociter cæsus fuerit. Præpositum etiam Placentinum, quia dominum Tusculanum armata manu invaserit, et despoliatum multis contumeliis affecerit, simili sententiæ involvit. Willelmum præterea Siculum atque Mediolanenses, pro invasionibus Ecclesiarum et imperii, ad canonicam vocavit satisfactionem.

27. « Interfuerunt his omnibus metropolitani, dominus patriarcha, Moguntinus, Coloniensis, Magdeburgensis, Bremensis, cum nonnullis suffraganeis suis, et maxima pars episcoporum Longobardiæ, quorum plurimi affectuosum et plenarium prædictæ confirmationi tribuerunt assensum. Dominus vero patriarcha, et quidam alii, salva in posterum Catholicæ Ecclesiæ censura, propter memoratas imperii necessitates obedierunt. Absentes omnes quos prænotavimus, archiepiscopi pro se et suis suffraganeis plenarie consenserunt, excepto Trevirensi, qui cum iter cepisset, infirmitate præpeditus, excusatorias tantummodo litteras direxerat. Præsentes autem ejus suffraganei Tullensis et Virdunensis pro se et consuffraganeo suo Metense in integrum spoponderunt. Domini Babenbergensis, Pataviensis, et Ratisponensis patriarcham sunt imitati. Pro confirmandis omnibus quæ facta sunt, mittuntur legati, dominus Coloniensis in Franciam, Virdunensis in Hispaniam, Pragensis in Hungariam. Si interim alia scripta, quorum quædam vidimus, meram de his veritatem minus continentia ad manus vestras devenerint, sciat sanctitas vestra quod, ut pro parte potuimus, sinceram de his veritatem significavimus, plenius autem præsentes insinuabimus ». Hucusque præpositi litteræ, qui tametsi rerum ob oculos positarum prout gestæ sunt, fidelis sit assertor, tamen quod vera omnia illa essent, quæ a se scripta fuissent, nimis imprudens est confirmator.

28. *Laudes archiepiscopi Saltzburgensis.* — Habes ex his, paulo sapientiores primarios antistites, nempe patriarcham Aquileiensem, Germaniæ episcopos Babenbergensem, Pataviensem, atque Ratisponensem, eumdem patriarcham imitatos, ita (ut ait) propter memoratas imperii necessitates subscripsisse, ut tamen suam ipsorum sententiam subjecerint censuræ in posterum ab Ecclesia Catholica faciendæ. Sed felix illa necessitas, quæ coegit tunc temporis sanctiores episcopos, nempe Trevirensem atque Saltzburgensem, ab his longe abesse. De Trevirensi vidimus, jam ut via ab ægritudine præoccupatum sistere gradum fuisse coactum : de Saltzburgensi autem ista subjicit Radevicus [1] : « Quare autem tam crebræ litteræ Eberardo Saltzburgensi archiepiscopo super gestis Concilii directæ sint, hæc causa fuit. Cum ad Concilium iter cœpisset, et per Forum Julii, et per marchiam Veronensium, usque ad civitatem Vicentinorum pervenisset, gravi correptus infirmitate, gradum sistere, domumque redire coactus est. Sane cum tanti viri fecimus mentionem, de vita et moribus ejus quædam memorabimus : quæ quamvis ut lucerna super candelabrum posita in domo nostræ provinciæ clarissime luceret, ab his tamen, qui longe positi sunt, invida bonis fama difficilius subtrahet, si scribendo celebretur.

29. « Erat autem idem vir venerabilis, ætate maturus, sacræ paginæ litteris decentissime instructus, fide præcipuus, religione singularis, humanitate et pietate adeo communis, ut vere dicere posset [1] : Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem. In largitionibus liberalis, in eleemosynis et suscipiendis peregrinis studiosus, in tantum ut sumptus in obsequium pauperum monasteriorum et peregrinorum quotidie expensus non solum palatio suo, verumetiam toti episcopio videretur onerosus. Ipse autem hujuscemodi pondere minime gravabatur, cum hæc incommoda bonæ famæ (quam ipse tamen minime affectabat) et æternæ retributionis mercede compensaret. Pauperum squalores minime abhorrebat, a leprosis se tangi et contrectari passus est : quinetiam ipse eos interdum tangere, manusque eorum osculari non verebatur. Nec sufficere credidit, si in ministerio pauperum, famulorum uteretur officiis, nisi ipsemet habitu succinctus manibus suis interdum cibum apponeret, poculum porrigeret, aquam non solum lavandis manibus, sed et pedibus infunderet. Cumque non solum in verbo perfectam doctrinam, sed etiam in opere consummatæ disciplinæ præberet exemplum, merito de eo dicebatur, quod olim de quodam sanctorum : Quia hic est, qui tale habet verbum, talem habet vitam ; et qualem habet vitam, tale habet verbum ; quomodoque docet, agit : et quæ agit, hæc docet. His et aliis pluribus virtutibus, et divinæ gratiæ donis plures quidem ad sui imitationem, universorum autem ad dilectionem sui provocarat affectum ». Sed hæc hactenus. Sicque Deus dilectum suum fidelem ministrum nolens schismaticorum inquinari sordibus, ne ad conciliabulum illud Satanæ se conferret, percussit infirmitate, qua restitit, atque resiliit.

Sed quæ prævidit prophetice de ipso sanctus abbas, descripta habentur in Vita ipsius [2] : « Præfuit in vicino abbas, nomine Eppo, cujus vita magna, probitas major, familiaritas maxima cum patre nostro pollebat. Hunc invenit Deus cui de schismate futuro post multos annos contra papam Alexandrum prædiceret, quamque firma anchora solius tunc Eberardi ex omnibus Alemanniæ episcopis staret. Ad horum formam vidit per somnium prædictus abbas. Et ecce vidua quædam. Vidua videbatur, et viduam rex quidam impugnabat, et qui viduam adjuvaret non erat, nisi de Juvavo monachus quidam. Hic Eberardus videbatur.

[1] Radev. l. II. c. 73.

[1] I. Cor. IX. — [2] Antiquæ lect. Canis. tom. VI. pag. 1197.

Hic obstare solus pro vidua videbatur. Lucta hæc luctæ imago utrumque (utrimque) fervebat, donec mutatus est, et in chalybem mutatus est monachus. Proportionaliter ferrum duritiam, duritia invincibilem signabat. Furebat autem non minus in illum, quam in viduam rex, donec et ipse in canem versus apparuit. Qui habet aures audiendi audiat : argumentum a simili. Quod intelligens qui viderat, retulit in auribus abbatis, et dixit : In veritate Juvavo præsidebis, et erit tempus, quo solus Ecclesiasticis Alpinam sustentes. Sufficit tempori illi malitia sua. » Ipse namque, necnon Brixiensis antistes steterunt murus firmissimus pro domo Domini, de quibus in Actis ejusdem Eberardi hæc leguntur [1] :

« Atqui Juvavensem et Brixiensem episcopos cunctorum mortalium, quos tunc novimus, sanctissimos nemo cum nesciat, in tanta partium caligine, quæstione, et conquæstione, in tanta omnium dubitatione, tantorum vestigia patrum tuto sequi non posse credimus. Post longam nempe considerationem metropolites noster, solus ex omnibus episcopis Alemanniæ præfatum Brixiensem episcopum Hardamannum (Hartmannum) reverendissimum post se trahens, papam Alexandrum laudavit. Unde nobis postmodum inter multos audientibus aliam rationem non dedit, nisi quia tota Ecclesia cum his et his regnis in Alexandrum consensit, justiorem hunc æstimamus. Quod quasi præsagus futurorum dixit, exitus post multos annos probavit. Sic Augusti tunc solus fata impediens, non tamen Augusti in se manus commovit. Quam diverse, quantis adversis prædecessores sui rem tantam in Cæsares Henricos præsumpserant? Et ecce plus Henricis hic [2]. Furebat bilem, et nuntium nostrum Eberardum Augustus, et suam ipsius animam pertransivit gladius : sed ubi in præsentiam venisset, reverentia sanctitatis ejus spiritum reprimebat. Dignitas quædam angelica in vultu, et pondus tale oculos ac mentem obibat, ut nisi timere plusquam mortalem, et contremere, et parcere, et venerari non possent. Hæc de semetipso confiteri princeps solebat. Oderat nimis semper sanctissima anima prosperitatem suam, et temporalem gloriam, ardebatque prædicta vel qualibet occasione quælibet adversa, sive exilium, sive etiam mortem sustinere pro Domino ; sed sic eum volebat manere donec veniret, etc. »

30. *Radevicus et Guntherus scriptores de rebus Friderici imperatoris.* — Præter hæc omnia sciendum, quod qui res gestas hujus temporis tradebat, hic stetit ipse auctor Radevicus, qui ad ipsum Fridericum duos libros Appendices ad Ottonem Frisingensem conscripsit, in quarum posterioris postrema parte laudes celebrans ipsius imperatoris, libens volensque finem scribendi fecit, conscientia repercussus. Ubi enim audivit, ipsum sententia Alexandri anathemate esse mulctatum, detectisque mendaciis, jam in Ecclesia Catholica Catholicum recipi atque coli Pontificem Alexandrum, destitit ulterius progredi, et ejusdem Friderici res gestas scriptis prosequi, quem videret per devia errantem extra Ecclesiam cum schismaticis rem agentem, eosdemque indefesso studio protegentem. Eadem quoque causa (ut apparet) Guntherum cohibuit, nobilem hujus temporis poetam, qui de rebus a Friderico gestis metrice sed historice decem in hunc usque ejus imperii annum libros conscripsit, cumque ulterius prosequi (ut ipse profitetur) instituisset, turpitudine rerum omnino conticuit : nam et cum singulas hucusque res gestas ab eodem imperatore laudans heroico carmine cecinisset, conciliabulum istiusmodi Papiense omnino præteriit. Sed quod a parte Catholicorum ipse firmiter staret, non defuit officio, et quantum licuit, consulere veritati, dum eadem sua scriptione manifeste probavit Alexandri papæ electionem, improbavit vero Victoris, hisce versibus de utroque sic agens [1] :

Temporis ejusdem tracta ; nondumque reversis,
Quos ad Romuleam Fridericus miserat Urbem :
Confusis magoæ, multumque domestica Romæ
Funera Romani pastoris Anagnia vidit.
Quem tamen inde suam translatum clerus in Urbem
Sede sacra Petri sepelivit honore fideli.
Ante tamen tumulo quam membra exsanguia præsul,
Subderet, exorto geminans jam schismate partes,
Mansuramque diu litem de Sede reliquit.
Nam cum de tanti ratione in clerus haberet
Successore viri, studiis melioribus ultro
Rolandus petitur, qui cancellarius ante
Sanguine conspicuus, veteri mox nomine verso
Factus Alexander, per tempora multa superstes
Ecclesia pacem sedato schismate tandem
Vidit, et optato tunc demum fine quievit.
Altera pars sacra, Octavi, te Sede locatum,
Auspiciis decepta suis, ignara superni
Judicii, falso Victorem nomine dixit.

Hæc Ligurinus, sed qui, ut apparet, finito schismate ista scripsit. Sic igitur ubi scriptoribus scribendi felicia defecit argumentum, desistere illi potius, quam adulando mentiri, vel vera dicendo, ipsi Friderico displicere putaverunt. Sed jam cætera prosequamur.

31. *Edictum Friderici de recipiendo Octaviano; cujus fautores Alexander III excommunicat.* — Subsecuta sunt post hæc atrocia imperatoris edicta, nimirum, ut qui bestiam a se propositam non adoraret, exilii pœnis afficeretur. Mentio hujus edicti habetur in Actis ipsius Alexandri Pontificis hisce verbis : « Sic itaque in perniciem animæ suæ imperator, et in ruinam multorum, tunicam Christi, unitatem videlicet Catholicæ fidei scindere tentans, ipse prius inclinavit se ad pedes illius, et alios quo posset ad ipsum coegit. Quo facto per totum sibi subjectum imperium edictum misit, ut Ecclesiarum prælati ad statuam quam erexerat adoraturi accederent. Quod quicumque agere nol-

[1] Antiq. lect. tom. II. pag. 296. — [2] Locus corruptus.

[1] Ligur. in Frid. l. x.

lent, de terra sua non reversuri exirent. Hujus autem verbum durum et asperum insonuit per totam Italiam. Tunc omnes qui spiritu fervebant, elegerunt exilium potius pati ac persecutionem pro Deo, et manutenenda fidei unitate, quam pacifice adhærere schismaticis, et honoribus abundare cum divitiis hujus sæculi. Facta est ergo maxima in Ecclesia turbatio, fugientibus Catholicis, deserentibusque Ecclesias proprias, et patriam suam. In quorum loca violenter intrusi sunt Octaviani complices ». Non his cessit Alexander papa : sed quo persecutio vehementior excitabatur, ipse robustior apparebat. Parat judicium vere Apostolicum, citat imperatorem ; non parentem percellit anathemate. Hæc enim eadem Acta ita descripta continent :

« Cum autem beatus Alexander papa eumdem imperatorem benigne ac frequenter admonitum, a sua perfidia non posset ullatenus revocare, cum episcopis et cardinalibus in Cœna Domini apud Anagniam ipsum tanquam principalem Ecclesiæ persecutorem excommunicationis vinculo solemniter innodavit, et omnes qui cum eo juramento fidelitatis tenebantur astricti, secundum antiquam prædecessorum Patrum consuetudinem, ab ipso juramento absolvit; atque in Octavianum, et ejus complices jamdiu prolatam excommunicationis sententiam innovavit. Et quoniam ipsi schismatici de justitia et veritate diffidentes, prælatos Ecclesiarum, et principes Urbis exquisitis mendaciorum figmentis circumvenerant, et in partem erroris sui inducere attentaverant, utile consilium domino papæ visum est, ut aliquot de fratribus suis in diversas mundi provincias ex latere suo destinare deberet, per quorum studium et laborem super facto electionis Apostolicæ declaratio fieret, et universitas fidelium in unitate Catholica, cognita veritate solidaretur ». Hæc Acta de excommunicatione Friderici imperatoris. Cæterum non penitus excommunicatum fuisse adhuc Fridericum ab Alexandro, sed tantummodo in ipsum comminationem de excommunicatione pronuntiatam, quæ dicturi sumus inferius, declarabunt.

32. *Cædes Arnoldi archiepiscopi Moguntini schismatici.* — Qui igitur præest Ecclesiæ Christus, cui omne judicium dedit Pater, Deum ultionum dominum ostendit se inimicis suis qui abusi sunt misericordia ejus. Cœptum est namque judicium a domo Dei cum schismatis hujus antesignanus, consultor pessimus archiepiscopus Moguntinus Arnoldus, sicut primus omnium Germanorum episcoporum subscripsit sententiæ latæ in Alexandrum, ita primus omnium de perfidia pœnas dedit, et quidem memorabiles : de quo hoc anno Robertus in Appendice ad Sigebertum hæc habet : « His gestis, in conciliabulo, videlicet Papiensi, Arnoldus præsul Moguntinus revertitur, et in Nativitate divi Joannis Baptistæ a Moguntinis occiditur in monasterio S. Jacobi ». Hæc ipse breviter. Sed præstat ista audire a Conrado episcopo in antiquo Chronico rerum Moguntiacarum, ubi ejusmodi lugubris facti terram tragædiam latius est prosecutus, his verbis incipiens a monitoribus suis :

« Per plures admonitus Arnoldus est præmonitus (prænominatus), ut se cautius observaret. Qui fertur suis monitoribus respondisse : Canes Moguntinenses mordere non norunt, nec aliquid valent quam latratibus deterrere : a corde carentibus timeantur. Erat quidem abbas in claustro Eberbach Ordinis Cisterciensis, qui ipsum Arnoldum pro suis excessibus sæpe litteris arguit, et imminentia pericula intimavit. Erat quædam sancta virgo nomine Hildegardis, quæ per spiritum vidit ipsum Arnoldum citius moriturum. Scripsisse quoque dicitur ei in hæc verba : Pater, prospice tibi, canibus enim sunt funes abstracti, qui insequuntur te. Non tamen acquievit monitis aliquorum. Accidit ut in vigilia Joannis Baptistæ post prandium de quodam oppido Bingen civitati Maguntinensi appropinquaret, ac in claustro monachorum juxta muros civitatis ad S. Jacobum in monte Specioso (sic enim dicitur) se locaret. Et ecce Moguntinenses usque in crastinum sese armant, et constituunt, ut cum in ipso die S. Joannis audita fuerit campana, quilibet sit paratus : et factum est ita. Venit dies et maturius solito prandent omnes; pulsatur campana, et a maximo usque in minimum universa civitas congregatur. Præsul Arnoldus se jam dederat quieti, et audito campanæ sonitu, ultra quam credi possit, vehementer expavit, et timor irruit super eum; amissoque rationis gubernaculo, quid posset facere ignorabat. Obstruxit autem repagulum, et lapidibus et lignis, quibus poterat, januas omnes monasterii memorati.

33. « Turba autem turbata ex adverso omnes portas et fenestras, vel quoscumque alios exitus observabat, ne evaderet quem quærebant. Jam ignem ad officinas admovebant : vix et cum multa difficultate monachi recessum obtinuerunt. Et dum monasterium fumo plenum flammis per circuitum premeretur; ipse præsul turrim monasterii ascendens misericordiam deprecatur, et si quem offendisset verbo vel facto, satisfacturum se suppliciter pollicetur. Sed turba viso pontifice clamare cœpit furiose, nec poterant supplicantis verba præ tumultu turbatæ turbæ intelligi, vel audiri : sed admoto igni ad turrim, in qua stabat, ipsum de turri descendere compellebant, flamma jam monasterio dominatur. Videns ergo monachos obtenta securitate abscedere, tentat, si forte et ipse cum eis et inter eos possit evadere. Assumpto itaque habitu monastico, occultari tentat, ut et ignem qui invaluerat, et gladium evaderet, quem timebat. Apertis Ecclesiæ valvis, cum monachis fere abscesserat; sed a quodam est cognitus, et detentus infelix. Quidam primo gladium vibrans collo episcopi immersit : alter in fronte eum percutiens, mucrone ab ore usque ad orem superiorem partem capitis ad inferius divisit. Sicque factum est, ut

alii contis, alii fustibus, alii gladiis, alii lapidibus mactantes solo tenus præcipitarent. Jacentem sic, et vulneribus et sanguine deformatum, vulgus nequam et perversum vestibus spoliarunt, quidam annulos de digitis abstulerunt. Reliquiæ quædam, quas collo pendentes solitus erat ferre, ab aliis sunt ablatæ. Hæc autem circa horam nonam parum ante vesperas sunt peracta. Nec poterant clerici ab ipsis malefactoribus aliquatenus obtinere, ut saltem occisus in loco traderetur debito sepulturæ. Sic ergo jacebat in campo super fossam civitatis, ubi canum et luporum transitus habebatur, desiderantes eum et ab hujusmodi bestiis devorari. Tribus diebus sic nudus toto corpore manens, veniunt aliquæ maledictæ feminæ, caseorum, et ovorum, atque olerum venditrices, mercatrices, meretrices, saxisque dentes pontificis contuderunt; aliæ vero stipites ardentes, et titiones fumantes ejus gutturi infixerunt, adjicientes linguis et labiis maledicta. Post diem tertium canonici Sanctæ-Mariæ ad Gradus jam incognoscibilem et fœtentem furtim sublatum deferunt in ipsam Ecclesiam, lacrymosis suspiriis sepeliendo ». Et post exclamationes auctoris in Moguntinos ista patrantes, idem mox subdit : « Acta sunt hæc anno millesimo centesimo sexagesimo ». In vindictam suæ intrusionis ista promeritus; quæ, Deo ultore, non prius, sed hoc accepit anno post damnatum sua sententia Alexandrum Romanum Pontificem, in exemplum terribilis judicii magni Dei.

34. *Conradus archiepiscopus Moguntinus Alexandri III papæ sectator.* — Subjicit auctor de intruso post mortem Arnoldi a sacrilegis parricidis Rudolpho, et ipso sacrilego, qui venturus pro sede illa obtinenda Romam, cum ob expensas sibi parandas aureæ crucis brachium amputasset, in via diem clausit extremum. Creatus est tandem ab ipso clero legitime Moguntinus archiepiscop. Conradus, consanguineus imperatoris. Sed hic posthabens imperatorem, et intrusum ab eo antipapam, recepit Alexandrum duntaxat, quem legitimum cognovit et secutus est papam; ad eumque invisendum Romam se contulit cujus causa ab imperatore multa passus ab eodem auctore asseritur. Cum et Moguntinam civitatem denudatam mœnibus in vindictam necati episcopi, ab imperatore, et destitutam pastore contigit dira pati, quæ ab eodem describuntur auctore. Nam per annos decem et octo schisma in illa perduravit Ecclesia, sequentibus aliis Conradum, communionem Alexandri legitimi Pontificis nactum; aliis sectantibus intrusum ab imperatore alium, nomine, etsi non opere Christianum, papæ Victori schismatico inhærentem, archiepiscopum falso assertum : cui Deus sua misericordia in fine tandem tribuerit, ut pœnitens erroris in communione Alexandri clauderet diem extremum. Sed de his dicendum inferius, suisque locis agemus de aliis malorum horum omnium architectis, quos ultio divina exitu miserando subtraxit.

35. *Fridericus imp. instar Pharaonis in Ecclesia positus.* — Quod si omnium malorum auctorem tardius vindicta mulctavit Fridericum imperatorem, scias a Deo factum, quo præclarior esset de sæpe expugnato tyranno triumphus. Nam sicut de Pharaone Dominus ait [1] : « Indurabo cor ejus, et persequetur vos, et glorificabor in Pharaone, et omni exercitu ejus, scientque Ægyptii, quia ego sum Dominus » : ita plane persimili suæ severitatis judicio ad gloriam sui nominis, ipsius vero opprobrium et ignominiam servavit Fridericum imperatorem viribus potentissimum, fraudibus vero vaferrimum deceptorem : ut quod de Behemoth scribitur in Job [2] : « Illudes ei quasi avi ». Et per Psalmographum [3] : « Formasti draconem ad illudendum ei » : ludibrio expositum, poneret in exemplum cunctis principibus cornua erigentibus adversus sanctam Ecclesiam, cum viderint superbissimum imperatorem contumacem, sæpe victum atque prostratrum ad pedes Alexandri papæ accidere, atque eos exosculari et lambere. Sed de his suo loco inferius dicendum erit.

36. *Petrus archiepiscopus Tarentasiæ contra imperatorem prædicat et Alexandrum III papam defendit.* — In tanto autem infelicium episcoporum naufragio non defuit qui staret ex adverso. Fuit iste magnus hujus temporis Ecclesiæ fulgor, Petrus Tarentasiæ archiepiscopus, potens opere, potensque sermone, undique mirandus. Hic ipse hoc anno venit cum aliis servis Dei ad castra imperatoris, rogare pacem ab eo pro Mediolanensibus : et cum omnes provinciarum Gallicanarum, quæ illi proximæ erant, præsules dedissent turpiter manus, ac subscripsissent impiæ illi sententiæ, pro Octaviano contra Alexandrum pronuntiatæ : resiliit iste solus, magis vero redarguit, et pro Alexandro vexillum prædicationis erexit. Sed audi Gaufredum abbatem, qui res ab eo gestas fidelissime est prosecutus [4] : « In diebus ejusdem præsulis vicinas provincias, et Romani imperii ex maxima parte Ecclesias schismatica rabies occupavit. Solus ipse ex metropolitanis, vel prope solus regionum illarum et schismaticis palam restitit, et immunis perstitit in Ecclesia sua. Sed et plurimos ex circumpositis revocavit ad Catholicam unitatem, vicinas undique provincias penetrans, libere prædicans clericis et populis, plenis auctoritate sermonibus improbos et obstinatos hæreticæ arguens pravitatis. Nihilominus tamen devotis eum colebat imperator officiis, non minori ei reverentia obsequens, quam sævitia Catholicos persequens cæteros circumquaque. Nec deerant qui indignarentur, qui causarentur, qui conarentur animum principis adversus eum potius exacerbare, dicentes : Quid sibi vult, imperator bone, quid actitas? Numquid destruere non est causam tuam, sic colere, sic honorare eum, qui sic impugnat, sic impetit eam?

[1] Ezech. XIV. — [2] Job. XL. — [3] Psal. CIII. — [4] Apud Sur. t. III. die VIII Maii c, 24.

Ille nos detestatur, nos execratur, nos hæreticos denuntiat, nos anathematizat; et tu velut Angelum Domini eum suscipis, publice et privatim ejus prædicans sanctitatem. His et hujusmodi verbis, quantum tamen audebant, crebro pulsabant ariete imperatorii robur pectoris filii diffidentiæ, filii scelerati.

37. « Cui suggestioni Herbertus quidam Chrysopolitanæ incubator Ecclesiæ præ cæteris insistebat, iterum atque iterum asseverans, non sese satis mirari posse, quibus ille præstigiis imperatorem tanta præditum ratione taliter dementasset. Multos enim archiepiscopos, episcopos et abbates, etiam sibi quondam charissimos pro eadem causa idem imperator in exilium egerat; Cisterciencis Ordinis fratrum non modo personas aliquas, sed numerosa collegia ab eodem Herberto et similibus, si quos tamen similes habuit, suis extrudi cœnobiis non prohibuerat; et hujus unius sese suffragiis quam simpliciter commendabat. Fertur etiam, quod eidem nequissimo monita pessima suggerenti dignum memoria, dignum dederit admiratione responsum : Si hominibus, ut merentur, contrarium me exhibeo; tunc velis, ut evidenter opponere me incipiam Deo? » Ita quidem Fridericus, ut Pharao Moysen [1], verebatur et colebat invitus, percitus timore, Petrum de quo rursum inferius dicendum erit. Erat ipse hoc anno agens in suo archiepiscopatu annos viginti duos, hominibus etiam impiis reverendus.

Vides, lector, magnam Dei providentiam in regenda Ecclesia sua. Qui enim in schismate Petri Leonis paravit lucernam Christo suo, nempe (ut vidisti) S. Bernardum, vere lucernam ardentem atque lucentem misit in auxilium legitimi Romani Pontificis Innocentii, quo tanto viro præcursore, ubique terrarum parans illi viam, posuit prava in directa, et aspera in vias planas : noluit Alexandrum ejusmodi carere subsidio, ex eadem pharetra educens sagittam electam, ad faciendam vindictam in nationibus, et increpationes in populo. Discipulum siquidem ejusdem S. Bernardi monachum Cisterciensis Ordinis, professum in monasterio Bonævallis, et ex abbate, quem diximus, tempore ejusdem sancti Bernardi creatum archiepiscopum Tarentasium, paravit ad opus in auxilium Alexandri. Dedit et alios plures, ut ea quæ sequuntur ostendent.

38. *Arnulphus episcopus Lexoviensis, acceptis Alexandri III litteris, ad cæteros Angliæ episcopos dat litteras de legitima illius electione, et de actis in conciliabulo Papiensi.* — Inter hæc autem Alexander papa post infame Concilium Papiense rescribens ad Arnulphum Lexoviensem episcopum, de his, quæ gesta essent in conciliabulo Papiensi, eum reddidit certiorem : ex quibus multa auditurus eris, quæ præ pudore schismatici ipsi reliquere obvoluta, imo sepulta silentio, sed et quod eidem episcopo egregie rem agenti pro Catholica veritate, delegat vices suas. Extat ipsa quidem Alexandri reddita ad ipsum Epistola, jamque cusa una cum aliis Arnulphi litteris, quæ sic se habet :

« Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Arnulpho Lexoviensi episcopo, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Litteras a tua nobis prudentia destinatas tanto hilariori mente suscepimus, quanto de uberiori pinguedine charitatis et ampliori fervore devotionis eas novimus processisse. Quas et nos ipsi attente satis ac diligenter inspeximus, et ut conceptæ dilectionis integritas, et probatæ fidei certitudo in tenebris non lateret, sed fieret ignorantibus manifesta, eas in fratrum nostrorum auditorio publice fecimus recitari. Ipsæ profecto et devotissimi continebant puritatem animi, nec minus luculentam profundi pectoris eloquentiam redolebant. Novimus autem, et immemores non existimus, qualiter, sicut et ipsa tua scripta plenarie continebant, divæ ac reverendæ memoriæ Innocentio papæ, antecessori nostro, schismaticus ille, qui et generositate naturæ, rerum copia terrenarum, prudentia sæculari, et gratia labiorum mira æstimatione reddebatur insignis, nefaria temeritate succrevit, et innocentem noxius, fortis debilem, armatus inermem, schismaticus catholicum impugnabat. Cæterum ad quem finem res ipsa, Deo miserante, pervenerit, devoti et fideles Ecclesiæ filii per gloriam meritorum, mali vero per suppliciorum gravamina cognoverunt. Quid etiam de aliis similia præsumentibus antea sæpenumero contigisset, tu tam fœcunde quam eleganter in illis eisdem litteris expressisti. Temporibusque nostris optimus Deus voluit hæreses suscitare, ut qui probati sunt manifeste fiant, et ut per nostram et aliorum catholicorum studium et laborem granis a paleis in area Domini segregatis, schismata et hæreses conterantur. Credimus siquidem, et de gratia divina confidimus, quod in proximo sedatis fluctibus procellarum et ventorum turbine propulsato, dies nobis serenus et fulgidus arridebit, et calcatis inimicis Ecclesiæ, tranquilla in portu Petri navicula residebit.

39. « Persolvimus autem gratias omnium Conditori, laudum præconia referentes, quod magnificum illum et serenissimum orbis principem Henricum regem Anglorum audivimus firmum et stabilem in Catholicæ unitate Ecclesiæ permanere, et quod per tuam præsertim inductionem idem in sancto proposito animum solidavit. Rogamus sane, ut ita vigil semper circa eum et sollicitus persevères, ne per frequentes vexationes imperatoris, et nuntiorum suorum, a devotione Ecclesiæ et nostra, quob absit, velit modo quolibet declinare. Volumus quidem te apud eumdem regem, et episcopos, atque adjacentes personas, quasi quemdam Apostolum et nuntium veritatis in illis partibus experiri. Circumpositos quoque et vicinos episcopos, et tam Ecclesiasticas quam sæculares personas, nobiles

[1] Exod. VII.

præcipue ac potentes, ad hoc ipsum efficaci studio et omni diligentia exhorteris. Nos enim personam tuam quam sincera charitate in Domino diligamus, atque ad honorem et exaltationem tuam, quam prompto animo desideremus intendere; per illum dilectionis fervorem, quem circa te et ante promotionem nostram habuimus, discretionis tuæ prudentiam non credimus ignorare.

40. « Præterea qualiter Fridericus Romanorum imperator, avorum suorum sceleratissima vestigia subsecutus, circa sacrosanctam Ecclesiam Romanam in præsenti se habeat, et olim habuerit, et qualem circa eam animum gerat, qui utique specialis ejus patronus deberet et defensor existere, multis rerum indiciis a longis retro temporibus ad notitiam tuam non ambigimus pervenisse. A tempore siquidem antecessoris nostri piæ recordationis Hadriani papæ, et ab exordio dignitatis suæ cœpit sanctam Romanam Ecclesiam, tanquam tyrannus opprimere, et non mediocriter infestare. Archiepiscopos namque et episcopos a Sede Apostolica redeuntes, in ignominiam et detrimentum Ecclesiæ plerumque capi turpiter et inhoneste præcepit, eosque fecit carceris custodiæ mancipari. Non (nos) quoque in minori officio constitutos, qui cum venerabili fratre nostro B. nunc Portuensi episcopo ad eum fuimus delegati, qualiter apud Bisuntinum ipse tractaverit, et quam indigne receperit, non opus est nos in præsenti referre, quia credimus te idipsum plenarie cognovisse. Veniente (vivente) etiam prædicto antecessore nostro, patrimonium beati Petri violenter invasit, et eamdem Romanam Ecclesiam nisus est modis omnibus conculcare, ita quod a pluribus dicebatur, et quasi fama communis habebat, quoniam eo superstite, Octavianum, qui semper fuit domesticus Ecclesiæ inimicus, ordinare Apostolicum, imo apostaticum si opportunitatem acciperet, intendebat.

« Quia vero illo vivente omnipotens Deus non permisit eum conceptam vesaniam exercere, post mortem ejus opportunitate concepta, prædictum Octavianum schismaticum, simoniacum, et manifestissimum invasorem, qui cum tribus tantum malitiæ suæ complicibus, sicut totus pæne mundus agnovit post canonicam et unanimem electionem nostram mantum arripuit, et ita se damnabili præsumptione intrusit, in tanta iniquitate modis omnibus manu tenuit, et quidquid ille fecit, solo favore, potentia, et auctoritate ipsius, et nuntiorum suorum, qui in Urbe præsentes extiterant, eum fecisse absque ambiguitate tenemus. Unde ad confirmationem ipsius, imo ut omnem videretur in Ecclesia Dei auctoritatem habere, archiepiscopos, episcopos, et alios Ecclesiarum prælatos apud Papiam, contra sacrorum instituta canonum, prout ei placuit, convocavit. Ille autem, sicut homo, qui nec in Deo, nec in justitia confidebat, in ipsius imperatoris præsentia per aliquot dies, velut pro certo accepimus, insignia Pontificatus abjecit, sicut etiam in nostro et fratrum nostrorum conspectu, dum Romæ olim nos teneret inclusos, suam malitiam recognoscens; facere voluit, ea quidem conditione servata, ut nos ei postmodum reddere deberemus. Cumque nos ea recipere sub hac conditione nollemus, ipse in sua pertinacia, et damnabili præsumptione permansit.

41. « Cæterum, ut prædictus imperator Ecclesiam Dei suæ videretur subjugare et supponere ditioni, et eam in supremam redigere servitutem, memorato apostatico, sicut dictum est, Pontificalia insignia reddidit, et eum de papatu, quod est a sæculis inauditum, per annulum, prout dicitur, investivit. Quosdam etiam episcopos, aliis discretioribus et honestioribus occulte de illo conciliabulo fugientibus, et reverentiam exhibere laicali violentia, tyrannica oppressione coegit. Sic enim reges et principes diversarum partium sibi intendit tum spirituali, tum materiali gladio subjugare, si in hac parte, quod absit, nefandissimum ejus propositum prævaleret. Ad hæc, juxta prudentiæ tuæ consilium, Rothomagensi archiepiscopo, ejus suffraganeis, et aliis per Northmanniam constitutis, exhortationis litteras destinamus. De cætero memoratum Fridericum imperatorem, pro eo quod Octavianum schismaticum recepit, et ei pertinaciter adhærere præsumit, cum eodem Octaviano, et cum aliis principalibus fautoribus suis, nos de communi fratrum nostrorum consilio, in Cœna Domini publice ac solemniter excommunicasse cognoscas. Dat. Anagniæ kal. Aprilis ».

His acceptis Arnulphus ab Alexandro litteris, ut partes creditæ sibi legationis impleret, ad archiepiscopos et episcopos Angliæ[1], de his quæ gesta essent in conciliabulo Papiensi, litteras dedit, quas ob plenam rerum gestarum significationem hic describendas operæpretium duximus : sic enim se habent :

« Ad archiepiscopos et episcopos Angliæ (Galliæ).

« Quanta tempestate laboret Ecclesia, atque in quanto videatur periculo constituta, vestra quos hic dolor tangit prudentia non ignorat. Et filii quidem Babylonis prospiciunt et exultant, qui quasi certum auspicantes de procellarum quantitate naufragium, ad diripiendas sarcinas et ipsa navigii tabulata concurrunt. Nobis autem securitatem præstat divina promissio, quæ portas inferi adversus eam prævalere non sinit, sed vexationis injurias victoriæ certitudo compensat. Neque enim desperationi locus est, ubi causam rectitudo commendat, et virtutem patientiæ firmat interim conscientia veritatis. Causæ siquidem nostræ nec ignota veritas est, nec incerta justitia, sed res luce clarior, et pravitatis nube negotium purgat, et omni judicium absolvit errore.

42. « Si enim persona personæ comparetur, nostram perfectio scientiæ, et omnium virtutum

[1] Galliæ, sicut ex litteris Alexandri nuper lectis possumus intelligere, et inferius innotescit, licet textus depravatus legat : *Angliæ*.

format integritas, quod non magis nostræ quam adversariæ quoque partis testimonio confirmatur. Alteri vero si nobilitas generis, et quæsita ob hoc ipsum potentium gratia subtrahatur, non erit unde ad majestatis Apostolicæ fastigium audeat aspirare. Sed et si facta electionum invicem conferantur, electionem nostram omni ordine, omni solemnitate, omni denique ratione subnixam; alteram plenam impudentia constat, et omnis rationis adminiculo destitutam. Numquid enim unius episcopi, ipsiusque quem nostis, et duorum cardinalium toti Ecclesiæ præjudicabit auctoritas, et reprobata universitate Catholica, intra quaternitatis hujus angustias coarctata credetur? Numquid consecrationi rite ac solemniter per eam cujus interest multitudinem celebratæ, ea quæ postmodum per paucas ipsasque emendicatas manus contracta est poterit prævalere? Numquid impudentiam conjecti sibi propriis manibus indumenti minax redemptorum satellitum violentia consecrabit? Certum siquidem est, Octavianum Ecclesiam beati Petri, cum ibi celebranda foret electio, armatorum copia complevisse, ut quod de meritis suis, et sanctorum Patrum gratia non sperabat, strictis in cervices resistentium gladiis usurparet.

43. « Denique consensu omnium in personam sanctissimi patris Alexandri firmato, dum ipse laudabili verecundia renuit et excusat, impositumque sibi manibus fere omnium pluviale repellit, dissimulare ulterius ambitio non potuit vel differre; sed effusa temeritate, nullo adhuc cardinalium, sicut dicitur, prosequente, cucurrit ad cathedram, ea nimirum fiducia, quod invitis armatis non posset ab inermibus amoveri. Pari quoque palatium festinatione conscendit, ut primus utramque cathedram videretur insedisse, et quem jure non poterat, saltem de festinatione sortiretur ascensum; quo prædicti tres eum de tota universitate secuti sunt. Alii gladiis discurrentibus territi, cum electo suo in munitionem proximam concesserunt, ubi eos adversarius ille novem diebus obsessos gladiis tenuit et inclusos, exiguam sicut poterant alimoniam toto illo tempore mendicantes. Unde etiam sibi mentiendi causam componit iniquitas, asserens, Octavianum, priusquam alter eligeretur, per novem dies Apostolatus cathedram solitarium insedisse, quasi ille ab initio, licet renuerit, non fuisset electus, uniusque violenta possessio sanctificare injustitiam, et ambitionis audaciam valeat expiare.

44. « Porro illi de carcere beneficio senatus educti, ad locum, quo Apostolica insignia servabantur, Domino miserante, perducti sunt, ut electio manciparetur effectui, et electus gratiam consecrationis per manum Ostiensis episcopi, ad quem hoc jure speciali pertinebat, acciperet. Denique cardinales et episcopi, qui per diversas provincias legationis fungebantur officio, ad eum pari devotione conversi sunt : totique jam Ecclesiæ Dei indubitatæ tranquillitatis serenitas arrideret, nisi homo ille ad præparatum imperatoris auxilium transfugisset. Verum ille gloriæ suæ, et non Dei sedulus æmulator, desiderii complendi, quod de proavorum exemplo conceperat, occasionem lætabundus accepit. Nostis enim prædecessores ejus ad subjugandam ditioni suæ Romanam Ecclesiam a longis retro temporibus aspirasse, ipsosque adversus eam semper vel suscitasse, vel fovisse schismaticos, quo magis jure ejus, cui ipsi ministerium debent, affectatum possent imperium exercere, eamque ad suam converso ordine non disponere, sed evertere voluntatem. Bene tamen, quoniam quisquis ad hanc de confidentia potestatis illius prorupit audaciam, in ruinam sibi factus est, cæteris in exemplum, quo confusa deinceps cessaret elatio, et sua Ecclesiæ Dei dignitas et reverentia servaretur. Cæterum hic blanda schismatici desperantis humiliatione seductus est, dum ille personam suam arbitrio ejus exponit et causam, neque se quidquam fore, nisi de sola ipsius voluntate præsumit. Unde et ad pedes ejus ipsa dicitur Apostolatus insignia resignasse, posteaque de manu ipsius investituram accepisse per annulum, ut veteri scilicet quæstione composita, regnum plane de sacerdotio, de spiritualibus temporalia, de Ecclesiasticis viderentur sæcularia triumphasse. Indignum facinus, omnibusque sæculis detestanda malitia, ordinationem scilicet divinam qualibet temeritate convertere, et redemptam sanguine Christi perimere libertatem!

45. « Prædictus itaque princeps negotium suum, tanquam sub umbra pietatis exercens, Ecclesiasticum congregavit sæculari potestate conventum, ut præsumptionem schismatici illius proprio roboraret assensu, et quos posset ad obedientiam illius tyrannicæ potestatis terroribus inclinaret : ea siquidem intentione, ut utriusque gladii virtute comminuta pristinam reformet imperii majestatem, ut (et) utriusque invicem cooperante potentia, omnia regna propriæ subjiciat ditioni. Porro illi, quos schismatico conciliaverat necessitas aut voluntas, falsitatis et blasphemiæ symbolum conscripserunt, ut quod de veritate non possunt, saltem conquisitæ multitudinis suffragio prævalere credantur. Quod scriptum si forte contigerit ad sapientiæ vestræ venire conspectum, multa plenum falsitate credatis, licet, etiamsi absolutam contineret in omnibus veritatem, nihil, quod ibi dispositum sit, aliquem de jure sortiretur effectum. Neque enim arbitrium dici potest, ad quod voluntaria partium compromissio non astringit, nec judicialis sententia, quæ nec ab ordinaria jurisdictione, nec a delegata procedit. Sed et causam communem privata auctoritate decidere qua arrogantia præsumpserunt, nobisque tanquam inferioribus imponere magistratum, quos divina bonitas pares ordine, et eadem spectabiles constituit dignitate? Sed neque causa dici debet, ubi inter consentientes nullum potuit esse litigium; neque sine contradictione quæstio vel formari potuit, vel absolvi.

46. « Ad hæc, si quod de Octaviano factum est, ab initio forte non valuit, ex postfacto istorum nullo jure valuit confirmari, cum ipse jam ab eo, qui poterat, condemnationis sententiam, debitique pœnam anathematis excepisset. Scio sapientiam vestram validioribus argumentis, potioribusque rationibus abundare, ut Papiense illud conciliabulum nullius reputetis extitisse momenti, a (et) vobis etiam minus intelligentium simplicitas valeat edoceri. Benedictus autem pater misericordiarum, et Deus totius consolationis qui Ecclesiæ Gallicanæ solitam misericordiam benignus impendit, ut eam semper et agnitione veritatis illustret, et pedes ejus a justitiæ tramite nullatenus aberrare permittat. Sicut enim omnes, quos ad oppressionem Romanæ Ecclesiæ rabida Teutonici furoris provexit invidia, virtus Altissimi manifesta dejecit, sic omnibus, quos devotio Gallicana suscepit, victoriam semper contulit et triumphum. Cumque multis constet, cæteras regiones abundasse portentis : sola Gallia monstra non habuit, sed sinceritate fidei, doctrinæ veritate, virtutum quoque titulis, et plurima operum exhibitione præfulsit. Unde nunc quoque personarum penitus qualitate discussa, factisque electionum plenius exploratis, in personam sanctissimi patris Alexandri, de vere catholici et serenissimi regis sui beneplacito convenerunt, litterasque ejus et nuntios passim et suscipiunt, et honorant. Sed quia inter ipsum et principem nostrum, Deo volente, noviter est reformata concordia : placuit ob gratiam ipsius ad momentum differre publicandæ susceptionis edictum, donec iste noster Ecclesiam regni sui consuluisse posset, et quod mente concepit, assensus vestri conniventia confirmasse. Neque enim prudentiam regalis excellentiæ decuit aliquid super tanto negotio, inconsulta vestra sapientia, definire, ne gloriam suam alteri dedisse videretur, et reverentiam vestram minoris quam debuit æstimasse. Quæ tamen super hoc ipsius ab initio voluntas extiterit, multis declaravit indiciis et expressit ; quoniam patris Alexandri nuntios et litteras cum reverentia semper excepit et gratia, nullumque se alium suscepturum, adhibita sæpe coram omnibus asseveratione, prædixit.

47. « Porro litteras Octaviani oblatas renuit manu regia, velut immundum aliquid sordidumque contingere, sed in contemptum ejus ligneæ tabellæ, quam ipse de pulvere sustulit, manibus offerentis impositas, ipse statim coram nuntio post dorsum suum quam sublimius potuit, risu multitudinis quæ aderat prosequente, projecit. Ex his igitur manifestum est, voluntatem ejus in favorem domini Alexandri, sine omni ambiguitate firmatam ; ipsumque vestrum (vestram) magis ob reverentiam quæsiisse consilium, quam pro absolvenda qualibet super hoc negotio quæstione. Solent enim principes dominique terrarum majora negotia quadam semper mora suspendere, ut dilatione crescat auctoritas, et major lætitia desideria protracta consummet. Super quo plane cum in idem favor principis veritasque concurrant, manifeste vobis viam responsionis gratia divinæ bonitatis assignat. Oportet tamen vos propter aliquos, qui inter vos sunt, sollicite providere, qui se schismatico illi dicunt cognatione conjunctos, ne malignitas forte prævaleat, et eam quæ ex Deo est, supplantet carnis affectio charitatem. Sed cum universitas vestra convenerit, nolite quorumlibet exspectare sententias ; nec eorum timeatis offensam, sed conceptum statim in virtute spiritus usurpate sermonem, ne dissimulatio vestra pravitati præstet audaciam, vestroque silentio blasphemiarum primitia convalescant. Tempestivius igitur zelus justitiæ per os vestrum de libertate conscientiæ, et confidentia veritatis erumpat, ut quasi quodam spirituali tonitruo terreatur iniquitas, et præparata ad subversionem fidei fallacia suffocetur. Dominus mentes vestras in bonum sua pietate dirigat et confirmet, ut Ecclesiæ ejus studio vestro reformetur integritas, et quæ vos tantis ultro beneficiis et honore prævenit, gratos in opportunitate sentiat et fideles ». Hucusque Arnulphus ad Galliarum episcopos, egregiam navans operam pro catholico antistite adversum schismaticum invasorem. Quæ autem hæc secuta sunt, dicemus anno sequenti.

Inter alios Galliarum episcopos qui electionem Alexandri Pontificis provexerunt et protexerunt, fuit præcipuus Willelmus archiepiscopus Senonensis, ad quem ista Petrus Blesensis [1] :

« Vos enim estis, in cujus consilio et auxilio potissimam suæ salutis anchoram navicula beati Petri constituit, cum inter schismaticæ persecutionis fluctus periculosius æstuaret. Vobis contulit Deus in pueritia super senes intelligere, et futuram naturæ canitiem maturiorum morum senio prævenire. Fluxus (fluxos) adolescentiæ motus in vobis ratio magistra cohibuit, ut omni lasciviæ libertate præcisa, nec forma, nec nobilitas, nec opum exuberantia, nec potestas, nec cætera, quibus pudicitia expugnatur, propositum interverterent castitatis, sed modesta in omnibus conversatio plus Angeli quam hominis exhiberet. Cæteras virtutes, quibus miraculose fulgetis, sub silentio prætcrimus : nec enim nostra præconia mendicatis, cujus honestatem et prudentiam fama celebris latissime promulgavit ». Hæc de Willelmo Petrus [2] cujus testificatione constat, de Senonensi translatum ad Rhemensem Ecclesiam, ubi pro sancto Thoma Cantuariensi archiepiscopo strenue egit. Tales erant, qui pro Alexandro adversus schismaticos iniere certamen.

48. *De ignominioso silentio cardinalis Papiensis in conciliabulo schismaticorum.* — Cæterum ne quid prætermittatur, spectat et ad ipsum, de quo hoc anno agitur conciliabulum Papiense, quod Willelmus Sancti-Petri-ad-Vincula presbyter

[1] Petru Bles. Ep. XXVIII. — [2] Ibid. Ep. CXXVI

cardinalis, Papiensis dictus, quod Papiæ natus esset, nescimus qua occasione, Papiæ erat apud suos, dum ejusmodi agitaretur conventiculum schismaticorum. Qui cum non (ut par erat) imperatori in faciem restitisset, nec episcopi illuc confluentibus adversatus esset, sed tacuisset omnino, non caruit suspicione tacitæ conniventiæ, ob idque etiam ingentem infamiæ notam contraxit, quæ tunc refricata est, cum petente Henrico Anglorum rege, idem cardinalis Papiensis legatus missus est ab Alexandro papa in causa sancti Thomæ archiepiscopi Cantuariensis; qui eum ejusmodi notatum infamia habere judicem penitus recusavit: in quem et ista de ipsius tanta ignominiæ nota resperso silentio, ad Conradum archiepiscopum Moguntinum habet post multa, in hominis detestationem summa animi amaritudine inculcata[1]: « Res nefanda et nimis sui crudelitate horribilis, sui malignitate odibilis, sui facilitate contemptibilis, sui iniquitate damnabilis in æternum. Sufficere debuerat Papiensi, Italiam subvertisse, nisi et orbem cum Ecclesiæ libertate sua cura perimeret, etc. » His junge quod habet et Joannes Saresberiensis ad Joannem Pictavensem episcopum[2]: « De Willelmo Papiense quod ab initio creditum est, nunc clarius elucescit: quia quam magnanimus, quam fidelis in causa Ecclesiæ Romanæ coram Friderico Papiæ inventus est, talis et tantus in causa Ecclesiæ Anglicanæ, (si licitum fuerit) inveniretur, præsidente vel assentiente Henrico ».

[1] Lib. II. Ep. XXIV. C. Vat. — [2] Joan. Saresb. Ep. XXVI. C. Vat.

Et rursus idem ad eumdem[1]: « Et quidem de altero (legatorum scilicet) nemo miratur, cujus fides ad Deum et Ecclesiam ab ea die innotuisse debuit, qua in hæreticorum Concilio Papiensi, ubi Octavianus hæresiarcha receptus est, Friderico mutus assedit, etsi plures opinentur, eum expressum dedisse consensum. Nonne proverbialiter tritum est, quod taciturnitas imitatur concessionem? » Et paulo post: « Cæterum Francorum proverbio in ipsum luditur: Quia male corporis cooperimenta coaptat, cujus verenda et nates patent ». Et de eodem idem Joannes Saresberiensis ad Alexandrum papam[2]: « Non creditur a prudentioribus alterutrius regni, quod ille quem rex a sanctitate vestra petivit ex nomine, modo sit aut fide purior, aut charitate ferventior, aut virtute constantior, quam fuerit Papiæ inter amicos, et cognatos, et notos, ubi siluit, videns ab hæreticis qui convenerant causam fidei condemnari, et Apostolicæ Sedi gravissimum de schismaticorum consensu roborato subinferri dispendium ». Hactenus ipse.

En vides, lector, quam detestabile et opprobrosum in cardinali S. R. E. silentium habeatur, dum aliquod inferri Ecclesiæ damnum videt et tacet, ut audisti de cardinali Papiense Willelmo, qui cum esset vir eloquentissimus, tunc laborasse creditus est angina Demosthenis. Declamavit autem postea, ubi nullus metus urgeret. Sed de his anno sequenti.

[1] Joan. Saresb. l. II. Ep. XLVIII. — [2] Ibid. Ep. XCVIII.

Anno periodi Græco-Romanæ 6653. — Anno Æræ Hispan. 1198. — Anno Hegiræ 555, inchoato die 11 Jan., Fer. 3.— Jesu Christi 1160.
— Alexandri III papæ 2. — Friderici Ænobarbi reg. 9. imp. 6. Manuelis Comneni imp. 18.

1. *Conciliabulum Papiense.* — A num. 1 ad 30. In Chronico Reicherspergensi de conciliabulo in urbe Papiensi Friderici imp. jussu congregato, ad annum MCLX habetur: « Crema capta, destructa et cremata est. Quo facto imperator statim Papiam venit cum episcopis et principibus, qui congregati erant, et in nonis Februari curiæ et colloquii initium habetur, et per sex dies in hoc demorantur: fuitque dissensio aliqua inter ipsos, quibusdam hunc, quibusdam illum papam confirmare volentibus. Tertia itaque idus Februarii, quia nec Alexander venerat, nec legati ejus, nec aliquis pro parte ejus firmiter stabat, imperator omnes episcopos convocans in hunc eos consensum deduxit, ut omnes Victorem papam susciperent, et statim sequenti die II kal. Febr. (legendum II idus Febr. ut ex jam ab ipso narratis deducitur) ab ipso imperatore et episcopis suscipitur et inthronizatur in monasterio Sancti-Syri, imperatore frænum equi et stivam sellæ illius tenente, et eum de equo suscipiente, et ad altare una cum patriarcha Aquilegiensi Pilegrimo inter manus eum deducente ».

Quibus similia refert Baronius num. 16, et seqq. ex Radevico lib. 2, cap. 70 (1).

2. *Fridericus imp. sævit in sectatores Alexandri III.* — Imperator voti compos effectus, et Sede Petri tandem subjugata, in atrocia edicta prorupit, multosque præsules Ecclesiis suis expulit. Helmoldus, qui hoc tempore vivebat, lib. 1 Chron. Slavorum cap. 91, hæc ad rem nostram scribit: « Cum Cæsar expugnaret Mediolanum, venit ad eum Victor in castra, quæ erant apud Papiam, et recepit eum. Adunatoque Concilio (in urbe scilicet Papiensi hoc anno) receperunt eum Rainoldus Coloniensis, et Conradus Moguntinus electi, et omnes quos imperialis aut timor aut favor agebat. Porro Alexandrum recepit Hierosolymitana Ecclesia et Antiochena, præterea omnis Francia, Anglia, Hispania, Dania, et omnia regna quæ sunt ubique terrarum. Insuper Cisterciensis Ordo eidem universus accesserat, in quo sunt archiepiscopi, et epscopi complures, et abbates ampliusquam septingenti, et monachorum inæstimabilis numerus. Hi singulis annis celebrant Concilium apud Cistercium, et decernunt ea quæ utilia sunt. Horum invincibilis sententia vel maximas vires addidit Alexandro. Quamobrem iratus Cæsar proposuit edictum, ut omnes monachi Cisterciensis Ordinis qui consistebant in regno suo, aut Victori suscriberent aut regno pellerentur. Itaque difficile relatu est, quot patres, quanti monachorum greges, relictis sedibus suis, transfugere in Franciam. Pontifices etiam quamplures, sanctitate insignes in Longobardia, et in universo regno, principis violentia sedibus suis pulsi, et alii superpositi sunt in locum illorum ».

3. *S. Ailredus declamat in antipapam.* — Sanctus Ailredus Rievallensis abbas hujus temporis scriptor, in Sermone CCXXXI, hæc inter alia in rem nostram scribit: « Papiæ astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Alexandrum Christum ejus, ubi circumdederunt eum canes multi, concilium malignantium obsedit eum: ibi insurrexerunt in eum testes iniqui, Joannes et Guido; sed mentita est iniquitas sibi. Infelices et miseri, qui descendentes ab Jerusalem in Jericho inciderunt in latrones; ipse est scelestissimus Octavianus, qui instar latronis, multo tempore in insidiis latitans, papatum, prædam, spolia, Ecclesiam æstimavit. Infelix, qui ascendit cubile patris sui, et maculavit stratum ejus ». Inferius utriusque electionis processum fere enarrat, et justitiam Alexandri Pontificatus ex ipsa narratione deducit: « Ecce defuncto Hadriano legitimo Petri successore, statim cardinalibus cæterorum Apostolorum legitima successio. Cogitate nunc constitutos in medio eorum Rolandum et Octavianum, sic interim nominemus eos, quasi in utero matris suæ Ecclesiæ jam laborantes in partu. Rogo, fratres mei, nonne partus iste similis est partui Rebeccæ? Ecce, ecce infelix Esau rufus et hispidus, quomodo ipsa viscera materna contorquet; et simplicem illum Jacob, quem totus ille invadit ».

4. *Electionem ejus vitiosam esse ostendit.* — « Audistis enim quomodo de collo sanctissimi viri infelix ille mantum, dæmone plenus, extraxit. Et cum ei non pro voto cessisset, cum summo matris dolore egressus ab utero, cupiditatis et ambitionis suæ pilis, summum cernentibus horrorem incussit. Secuti sunt eum duo, qui, ut ipse, alienati sunt a vulva, erraverunt a ventre, cæteris omnibus Alexandrum eligentibus, Alexandro adhærentibus, Alexandrum sequentibus. Cernite nunc Joannem, nunc Vidonem in parte una, et inter eos Octavianum, cernite et reliquam curiam ex parte altera, et Alexandrum inter eos. Rogo, cujus vox ista est? Exierunt a nobis, sed non fuerunt ex nobis? Certe aut in illis tribus curia Romana est, aut in his omnibus? Aut periit de terra, et inaniter fusa est illa Salvatoris oratio, de qua dicit: Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua. Quod dementis est opinari. Quis enim ita desipiat, ut tot episcopis, presbyteris, diaconis, cardinalibus exclusis, Romanæ vim curiæ in his duobus æstimet resedisse?

5. *Alexandri vero omni ex parte legitimam.* — « Sic nunc, fratres, sic loquor de istis, quasi adhuc in Ecclesia B. Petri ubi electionem fecerant constitutis, et ab invicem separatis. Certe Ecclesia Romana non periit, certe cæteris reprobatis ut in illis tribus remanserit, nulla ratio, nullus sensus humanus admittit. Restat proinde, ut in illa multitudine, quæ Alexandrum elegit, vim Apostolicæ dignitatis reservaverit. Absit enim, ut dicamus quinque cardinales episcopos et quindecim, vel eo amplius cardinales presbyteros sive diaconos, a tribus illis exiisse, et non potius illos ab istis, quorum fama celebratur, vita sanctior, sensus profundior, multitudo numerosior, auctoritas sublimior. Cum igitur constet Ecclesiam esse Romanam, quæ Alexandrum elegit, de qua certum est illos exiisse, quicumque postea illis adhæsit, sive ipsissimus Imarus, sive alius, non ad Christianos, sed ad hæreticos; non ad Catholicos, sed ad schismaticos; non ad Ecclesiam, sed ad Synagogam Sa-

(1) Epistolam Encyclicam schismaticorum conciliabuli Papiensis ad Ecclesiam fidelium datam primus omnium vulgavit Goldastus tom. I, pag. 273: sed mutilam et corruptam. Integram dederunt PP. Martene, et Durand. Anec. tom. I, col. 447. Ex qua decerpere quædam ad majorem Ecclesiasticæ Historiæ illustrationem juvat. Ex illa enim discimus electioni Alexandri interfuisse cardinales XXII. Discimus insuper Alexandrum tertio die post Octaviani promotionem ab Urbe egressum Cisterniis *in finibus terræ Siciliæ immantatum*, sed etiam et sine solemnitate fuisse. *Immantationem* vero solemnem Alexandri diebus undecim post *immantationem* Octaviani contigisse. Denique conciliabulo huic pro electione Octaviani subscribunt, præter Aquileiensem patriarcham cum suis suffraganeis, archiepiscopus Ravennas ac episcopi plures Germani et Italici nonnulli. Tandem inter subscriptores legitur rex Hungariæ, Daniæ, Bohemiæ, cum archiepiscopo et duce Poloniæ. Certa vero dies qua Synodus indicta fuit, a nemine quem viderim indicata, designatam tandem legi in Chronico Sampetrino Erfortensi vulgato inter scriptores rerum Germanicarum Menkenii tom. III, col. 210, indicta enim ibi traditur in diem IV non. Februarii. MANSI.

thanæ, et ipse hæreticus, schismaticusque accessit. Dicant inimici quidquid volunt, mentiantur quantum volunt; fingant quæcumque volunt, ubi Ecclesia esse Romana oculis cernitur, ratione probatur, confirmatur auctoritate, ibi cor meum, ibi animus meus, ibi affectus meus. Ab ejus fide, quæ Christo orante, non deficiet, ab ejus unitate, quam schismaticorum pravitas, Christo conservante, non dividet ab ejus subjectione, cujus mihi princeps cælum aperiet, me neque mors, neque vita, neque alia creatura, Dei adjuvante gratia, separabit ». Baronius in Appendice ad hunc annum ostendit sanctos *Eberhardum* archiep. Saltzburgensem et *Hartmannum* Brixinensem antistitem stetisse muros firmissimos pro domo Domini adversus antipapam, quod monendum duco quia video, quæ Baronius in Appendice habet, a paucis legi. Porro Hartmannus *Brixiensis episcopus* ibidem a Baronio appellatur; sed is error librariis adscribendus. De utroque sancto præsule infra sermo erit (1).

6. *Arnoldus archiepiscopus Moguntiæ occiditur.* — A num. 30 ad 38. Radevicus, qui libros duos ad Ottonem Frisingensem Appendices elucubravit, et Ligurinus poeta hoc anno Opera sua absolvere, quia cum uterque Friderici laudes cecinisset, videtur noluisse post ejus excommunicationem amplius eum laudare. Hoc autem anno imperatorem ab *Alexandro III* excommunicatum fuisse, Baronius num. 31 ex Actis ejusdem Alexandri III demonstrat. Hanc excommunicationem eumdem Pontificem postea innovasse, anno MCLXVIII videbimus. Interim *Arnoldus* archiep. Moguntinus schismaticus *in Nativitate divi Joannis Baptistæ a Moguntinis* occisus est, uti refert Baronius a num. 32 ad 34, ex Roberto de Monte et Conrado episc. in Chron. Rerum Moguntiacarum.

7. *Conradus frater Ottonis Palatini fit archiep. Mogunt.* — Tum Baronius num. 35 ait, *Rudolphum* et ipsum sicut Arnoldus sacrilegum, electum fuisse Moguntinensem archiepiscopum, et tandem *Conradum* consanguineum imperatoris a clero legitime creatum esse, quem addit ad Alexandrum III se contulisse, ejusque partibus semper quoad vixit, licet Sede sua exclusum adhæsisse. At Rudolphus quidem a scelestis auctoribus Arnoldo occiso subrogatus; verum, ut tradit Dodechinus in Chronic. anno MCLXI, imperator Rudolphi munera sprevit, « quia Conradus Palatinus alium nomine Christianum episcopum levavit ». Tum anno MCLXII: « Imperator in Longobardia res publicas agens, Christiano priore electo interim neglecto etc. episcopum constituit Moguntinæ sedis Conradum fratrem Ottonis Palatini », de quo sæpius infra sermo erit, quia fortiter pro Alexandro III stetit, et sedem suam deserere coactus fuit.

8. *Willelmus Albimanus archiepiscopus Senonensis Alexandri partes tuetur.* — A num. 38 ad 43. Baronius refert litteras *Arnulpho* Lexoviensi episcopo datas ab Alexandro III, qui ei gesta in conciliabulo Papiensi significat; egregiam enim operam Arnulphus adversus antipapam navavit. In Appendice vero ad hunc annum monet, inter Gallicanos episcopos, qui electionem Alexandri III tuiti sunt, præcipuum fuisse *Willelmum* archiepiscopum Senonensem, ad quem extat Epist. XXVIII Petri Blesensis, ad id quidem verum, sed *Willelmus* archiep. Senonensis, cognominatus *ad albas manus*, seu Albimanus (vulgo, *aux blanches mains*) Philippi II Francorum regis avunculus, nonnisi anno MCLXVIII *undecimo kalend. Januarias* Senonensis archiepiscopus dictus, ut videre est apud Mathoudum in Catalogo archiep. Senonensium, qui cum postea translatus fuerit, ad archiepiscopatum Rhemensem, commodius infra de eo agemus.

9. *Ludovicus VII Franciæ rex Adelam sibi copulat.* — Continuator Chronici Sancti-Petri-Vivi ad hunc annum habet: « Ipso anno mortua est regina Franciæ (Constantia appellata) filia imperatoris Hispaniæ (Alphonsi scilicet VII Castellæ regis): rex vero Ludovicus (Francorum rex) accepit in conjugem filiam bonæ memoriæ venerabilis comitis Theobaldi (comitis nempe Blesensis et campaniæ, cujus filia Adela regina Francorum fuit), quam postmodum prædictus Hugo Senonensis archiepiscopus Parisius in reginam unxit, ipsamque cum domino suo rege ipso die, præsentibus duobus cardinalibus (Vangius in Chron. dicit *tribus*, sed longe major fides hujus continuatoris hoc tempore viventis) Ottone videlicet atque Henrico Pisano, in Ecclesia B. Mariæ coronavit: et in eadem Ecclesia, ipsis cardinalibus et multis aliis præsentibus missæ officium solemniter celebravit. Quod factum valde displicuit Rhemensi archiepiscopo, et ejus episcopis ». Continuator Aimoini cap. 54 ait Adelam, quam Alam vocat, fuisse inter quinque filias Theobaldi natu minimam, et Hugonem Senonensem archiep. eam ad festum S. Briccii Parisiis inunxisse; ideoque die XIII mensis Novembris quo S. Briccius colitur. Quare cum Radulphus de Diceto in Imag. Hist. tradat, Constantiam hoc anno partu filiæ mortuam esse, *incolumi filia*, et Ludovicum regem Alam seu Adelam, *infra quintumdecimum diem* duxisse uxorem apparet *Constantiam* sub exitum mensis Octobris e vita discessisse.

10. *Moritur S. Ubaldus episc. Eugubinus.* — *Sanctus Ubaldus* ex priore canonicorum regularium episcopus Eugubinus in Umbria « sequenti

(1) Non Papiæ tantum sed et Cremonæ alterum conciliabulum a Friderico et schismaticis habitum fuisse in confirmationem prioris electionis schismaticæ unico verbulo docet nos auctor Chronici regii S. Pantaleonis, quem per hæc tempora vixisse non inviti credimus. Ille enim peracta narratione eorum quæ in Sicinensi conciliabulo gesta fuerant, addit: « Similia acta sunt apud curiam et Synodum, quam imperator Cremonæ habuit in Dominica quæ est ante Ascensionem Domini ». Conciliabulum istud nunc primo in lucem extractum est.
MANSI.

nocte, quam sancti Pentecostes dies dominicus præcesserat migravit ad Dominum », inquit Tebaldus ejus successor in ejus Vita, et confirmant marginales Additiones adscriptæ vetustissimo exemplari ejusdem Vitæ, in quibus dicitur, migravit « anno Domini millesimo centesimo sexagesimo, anno episcopatus sui trigesimo primo », quod optime convenit cum charactere expresso per Tebaldum, quia, ut inquit Papebrocius ad diem XVI mensis Maii ubi S. Ubaldi Vitam recitat, *Eugubini* ab omni retro memoria diem XVI Maii, ut sancti sui protectoris natalem observant, et hoc anno festum Pentecostes celebratum est die XV mensis Maii. Cum in pueritia patre orbatus enutritus fuisset sub disciplina Ecclesiastici Ordinis, et processu temporis prior in cathedrali renuntiatus, videretque depravatos canonicorum mores, tribus sibi clericis adjunctis, perrexit ad Ecclesiam Sanctæ-Mariæ *in Portu*, seu Portuensem, in agro Ravennate sitam, ubi Petrus de Honestis canonicos regulares instituit, ut anno MCXIX ostendimus. Ibi « tribus mensibus sub disciplina fratrum illorum regulariter vixit », et Eugubium rediens canonici Ordinis regulam obtulit, effecitque ut « canonicum Ordinem omnes devote custodirent ». Perusino episcopatu recusato, Eugubium admittere coactus fuit, ubi in vita et post mortem miraculis claruit. Eugubium regularium Congregationis Lateranensis monasterio est ornatum a tempore Julii II et Leonis X Pontificum Romanorum. *Ubaldum* Cælestinus III sanctorum catalogo adscripsit Diplomate a Baronio anno MCXCII num. 1 relato.

11. *Gesta in regno Siciliæ.* — Anonymus Casinensis in Chron. : « Comes Robertus de Loritello, inquit, et comes Andreas intraverunt in regnum. Musemudi ceperunt Africam (ut ostendimus anno superiori). Matthæus Borellus, (legendum *Bonallus*, juxta Mss. a Peregrinio visa) interfecit Majorem (legendum *Majonem*, juxta eadem Ms.) ammiratum apud Panormum ». Falcandus in Hist. de Siciliæ Calamitatibus pag. 850 et seqq. fuse loquitur de Majone amirato Siciliæ, qui omnia apud Guillelmum regem poterat, qui cum eum e throno deturbare cogitaret, Saracenis favebat et clam cum illis conveniebat. Cumque pluribus proceribus *Majonis* potentia suspecta esset, de eo interficiendo consilium iniere ; et multas civitates in suam societatem pertraxere. Sed de his legendus Falcandus, et Baronius anno sequenti num. 7.

12. *Gesta ab Alexandro III in Campania.* — Hoc anno, *Indictione* VIII, juxta Ceccanum in Chron. « Alexander Tertius... venit Anagniam et acquisivit totam Campaniam, et misit in suo jure. Hoc anno ordinavit Flaimundum (aut Fromundum) monachum de monasterio Cæsamerii. In Verulana Ecclesia VI nonas Octobris ordinavit Rodulphum presbyterum, et consecravit eum episcopum in Ferentinensi Ecclesia. In eodem mense accepit filiam comitis Berardi de Alba Andreas comes, etc. Sex die intrante mense Maio apparuerunt tres soles. Idibus Octobris fuit terræ motus magnus. Hoc anno (ante Rodulphi promotionem) episcopus Narniæ (Petrus appellatus, qui Alexandri partes sequebatur) ivit per episcopatum Ferentinensem, et chrismavit pueros », quia Ubaldus episcopus Ferentinensis schismaticus erat, et a civitate aberat.

13. *Fridericus imperator Cremam evertit et Mediolanum affligit.* — Mediolanenses mense Martio currentis anni Alexandri papæ partes amplexi sunt. Eodemque anno juxta Ottonem Morenam Fridericus imp. « cum Cremonensibus et Papiensibus, aliisque civitatibus Lombardiæ ad comitatum Mediolanensem devastandum perrexit : et ibi multa devastavit ». Deinde refert die sancto Bartholomæo sacra *maximum detrimentum* accidisse « Mediolanensibus, et maxime illis de porta Romana, scilicet quod bene tertia pars Mediolani combusta est, nec fuit aliqua porta in tota Mediolano, quæ aliquo latere non combureretur. Et magna aura tunc ventilante, multæ domus optimæ, in quibus valde confidebant, combustæ sunt. Et idcirco ad inopiam et summam necessitatem pervenerunt, amissis in igne omnibus victualibus tam hominum quam jumentorum, et vestibus ». Portæ autem nomine Otto Morena, et Mediolanenses ac Itali intelligunt tribum vel urbis regionem, ut videre est apud Ducangium in voce *Porta*. His adde quod Joannes de Ceccano in Chron. ad hunc annum scribit : « Indictione VIII. In hoc anno Fridericus imperator destruxit Cremam ; et totam fecit cremare ». Legendus Sigonius lib. 13 de Regn. Ital. ubi fuse refert gesta hoc anno a Friderico imp.

14. *Hæretici Valdenses veniunt in Angliam.* — Hoc anno Concilium Oxoniense habitum contra Waldensium sive Publicanorum dogma de quo fuse Neubrigensis lib. 2, cap. 13, ut legere est tom. X Concil. Neubrigensis de rebus per hæc tempora gestis verba faciens ait : « Iisdem diebus erronei quidam venerunt in Angliam ex eorum (ut creditur) genere quos vulgo Publicanos vocant. Hi nimirum olim ex Gasconia incerto auctore habentes originem, regionibus plurimis virus suæ perfidiæ infuderunt. Quippe in latissimis Galliæ, Hispaniæ, Italiæ, Germaniæque provinciis tam multi hac peste infecti esse dicuntur, ut secundum prophetam multiplicati esse super numerum arenæ videantur », et cætera ibidem legenda, quæ Walterus Hermingford Gisburnensis cœnobii in agro Eboracensi canonicus regularis Ord. Augustin. qui floruit anno MCCCXXX, hoc modo summam contraxit in suo Chronico tom. II Collectionis Oxoniensis publicato : « Eodem quasi tempore quidam hæretici Angliam ingressi sunt in universo quasi XXX homines et fœminæ linguæ Teutonicæ, quemdam Gerardum nomine aliqualiter litteratum, tanquam præceptorem et principem impoliti et idiotæ sequentes.

15. *Congregatur adversus eos Concilium Oxo-*

nii. — « Rex vero », nempe Henricus II, « deprehensos in custodia posuit et indiscussos punire vel dimittere nolens, episcoporum Concilium apud Oxoniam celebrari præcepit : ubi de fidei articulis interrogati, ille litteratus pro omnibus una voce respondit, Christianos se esse, et doctrinam Apostolicam se velle venerari : sacramentum vero Baptisma, Eucharistiam et conjugium detestantes, ausu nefario unanimiter respuerunt. Cumque divinis urgerentur testimoniis prædicta credere, se quidem ut instructi erant credere, de fide vero sua dispulare nolle responderunt. Moniti ut pœnitentiam agerent, et in corpore Ecclesiæ unirentur, omnem consilii salubritatem spreverunt : minas quoque comminatas deriserunt, verbo illo Dominico abutentes, *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam*, etc. Tunc episcopi, ne virus hæreticum latius serperet præcaventes, eosdem publice pronuntiatos hæreticos, corporali disciplinæ subdendos Catholico principi tradiderunt. Qui præcepit hæreticæ infamiæ characterem frontibus eorum inuri, et (spectante populo) virgis coercitos ab urbe expelli : districte prohibens, ne quis eos vel hospitio recipere, vel aliquo solatio confovere præsumeret. Ad pœnam ergo ducti, gaudentes properabant, præeunte eorum magistro, et canente, *Beati eritis cum vos oderuit homines*, etc. Unam tamen mulierculam *Anglicam* deceperant : et illa metu pœnæ discedens ab eis, errorem confessa est, et reconciliationem meruit ».

ALEXANDRI III ANNUS 2. — CHRISTI 1161.

1. *Canonizatio S. Eduardi regis Angliæ.* — Annus salutis incipit millesimus centesimus sexagesimus primus, Indictione nona, quod et Alexandri papæ annus secundus absolvitur mense Septembris, et tertius inchoatur : cum Alexander papa legationem accepit ex Anglia pro canonizatione Eduardi regis Anglorum, jam elapsis centum ferme annis ab obitu ejus. Qui exactissime indagatis, quæ ad solemnem spectarent ritum inter sanctos receptionis, permotus ejus vitæ sanctitate, accedentibus multiplicibus ab eo editis vivente et post mortem miraculis, secundum antiquum Romanæ Eccl. usum, ipsum retulit in Album sanctorum ; proque his Apostolicas litteras dedit istis verbis[1] :

« Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus archiepiscopis, episcopis, et dilectis filiis abbatibus, prioribus, et aliis Ecclesiarum prælatis per Angliam constitutis, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Illius devotionis constantiam et fidei firmitatem, quam circa matrem vestram sacrosanctam Romanam Ecclesiam exhibetis, diligentius attendentes, in id propositum voluntatis adducimur, ut vos sicut charissimos fratres, et speciales Ecclesiæ filios sincera charitate in Domino diligamus, propensius honoremus, et postulationes vestras, quantum cum Deo possumus, libenti animo admittamus. Inde utique fuit, quod super petitione, quam de Eduardo glorioso quondam rege Anglorum canonizando, et in sanctorum catalogo adscribendo, tam charissimus in Christo filius noster Henricus illustris Anglorum rex, quam vos ipsi nobis instantius porrexistis, sollicitam cum fratribus nostris deliberationem habentes, libro miraculorum inspecto, quæ dum in carne mortali viveret, et postquam de præsenti sæculo est assumptus, omnipotens Dominus per suam misericordiam declaravit : visis etiam litteris antecessoris nostri piæ memoriæ Innocentii papæ, vestris quoque testimoniis inde receptis : quamvis negotium arduum et sublime non frequenter soleat nisi in solemnibus Conciliis de more concedi, de communi tamen fratrum nostrorum consilio, juxta votum et desiderium prædicti filii nostri regis ac vestrum, corpus ipsius confessoris ita glorificandum censuimus, et debitis præconiis adorandum in terris, sicut eumdem confessorem Dominus per suam gratiam glorificavit in cœlis. Unde videlicet inter sanctos confessores de cætero numeretur, quod hoc ipsum apud Deum signis meruit ac virtutibus obtinere. Quia igitur decet honestatis vestræ prudentiam eum pie colere, et toto studio venerari, quem auctoritate Apostolica venerandum vestra

[1] Extat in Append. ad Vitam S. Eduardi Sur. tom. III.

postulavit devotio et colendum : universitatem vestram per Apostolica scripta monemus et exhortamur in Domino, quatenus eum ita deinceps studeatis debitis obsequiis honorare, ut ipsius intercessionibus apud districtum Judicem mereamini veniam obtinere, et gloriosum in æterna beatitudine præmium invenire. Datum Anagniæ, septimo idus Februarii », hoc videlicet anno. Quod nde colligitur, quod cum auctor inferius dicat post biennium peractam esse ejusdem sancti translationem ; et asserat eam fieri contigisse tertio idus Octobris, anno Redemptoris millesimo centesimo sexagesimo tertio, anno ejusdem Alexandri papæ quarto inchoato : utique hoc anno præcessisse dictam canonizationem, opus sit affirmare, qua sui bene consecravit exordia Pontificatus.

Ecce secundum illud Isaiæ [1] : « Dominus auditum faciet ab extremis terræ », verbum veritatis, sancto Spiritu illud insonante [2] : « Audite insulæ, et attendite populi, de longe Dominus vocavit me ». Hoc recepit audiens nuntium rex Anglorum cum universa Ecclesia Anglicana, spernensque legatos antipapæ et imperatoris, legatos ipse misit ad Alexandrum, quem colebat unicum Christi vicarium, et tanquam a Christo petiit, ut quem ille inter sanctos recepisset in cœlum, Eduardum colendum in terris, Apostolicis litteris promulgaret. Petiit et accepit, et tanquam redivivus rex sanctissimus virtute miraculorum prædicat Alexandrum Catholicum in Ecclesia papam. Quod accidit admirandum, dum qui longe erant positi, confitebantur constanter et profitebantur, qui prope in meditullio Urbis, locisque propinquis, fluctuabant, agitati potentia imperatoris. Ad quos consolidandos in Catholica unitate Alexander magnum illum Petrum Tarentasiæ archiepiscopum, de quo anno superiori dictum est, Romam accersit. Quid autem per eum actum, accipe ex Gaufredo, qui prius quæ contigere paulo ante dicessum, ad hæc spectantia ita narrat [3] :

2. *S. Petrus archiepiscopus Tarentasiæ schismaticos exagitat, Romam venit.* — « Extat in diœcesi Chrysopolitana cœnobium, quod Bethania nominatur. Illo venturum Tarentasiensem archiepiscopum Herbertus Chrysopolitanus intrusus et schismaticus episcopus audiens, præmisit, nuntians eadem die sese venturum. Expavit abbas, et cum multa anxietate in occursum properans viri sancti, ignorare sese quid ageret causabatur. Cui ille : Angulus, ait, nobis quantuluscumque sufficiet, ne turberis. Verumtamen divina pro ea ultio militavit, et ægritudine occupatus apostata, quod disposuerat non implevit. Exinde vir beatus ad imperatorem accessit, in civitate Chrysopoli constitutum ; ubi etiam ab oppressione Catholicorum, maxime religiosorum, quantum potuit, ejus animum revocavit ; regis iram rugitui similem leonino, monitis simul et intercessione compescens. Convenit autem solita devotione populus civitatis ad eum, et innumera etiam de vicinis locis undique multitudo confluxit. Quibus inter cætera de prædicto Herberto hæretico verbum faciens, nec ipsius malitiam veritus, nec præsentiam imperatoris, per quem erat intrusus, orationem indixit omnibus generaliter, ut manus Domini accelerarel ab illius tyrannide Ecclesiam liberare, vel mutando hominem, vel mulctando, ut converteretur ad pœnitentiam, vel de medio tolleretur. Oratum est, et infra quatuor aut quinque dies miseram idem schismaticus animam exhalavit. Accidit tamen, ut idem Herbertus interea visitatus a reverendo Bellevallensi abbate, ad primum gratulari videretur adventum : conventus autem de confessione peccatorum, et admonitus de pœnitentia, pugillum strinxit, et applicans ori, buccinabat in eo. Post modicum vero deponens manum quam strinxerat, ore canebat. Erubuit abbas, quod non posset aliud obtinere responsum, et agnoscens judicium Dei, non sine multa confusione recessit. Necdum vir sanctus de civitate exierat : et jam in plaustro bonum Herberti cadaver efferebatur infaustum, clamante populo et dicente : Benedictus Deus, qui tradidit impium ». Pergit Gaufredus de ejus in Urbem profectione :

3. « Idem quoque vir sanctus a Catholico papa reverendissimo Alexandro Tertio accersitus, per Italiam et Tusciam magnifice consolabatur Catholicos, et schismaticorum facies ignominia et confusione replebat, cum in ipsis urbibus, ubi pseudoepiscopi præsidebant, palam et publice eamdem hæresim condemnaret, universo populo devotissimis illum obsequiis prosequente, imo etiam Domino signis variis sermonem confirmante. Nec personæ alterius summus Pontifex tantum honorem exhibuit, nec Romana Ecclesia eo tempore episcoporum aliquem sic admirata est, sic reverita, sic amplexa. Soli respiciebant ad manus ejus, ut munera consequerentur egeni ; nam spiritualis gratiam muneris omnes pariter affectabant. Et quemadmodum multo tempore per Burgundiam et Lotharingiam actitarat, per regiones Italiæ, Tusciæ et Campaniæ, in adventu, in statu, in reditu suo celeberrimæ sanctitatis ejus auctoritas in conscientiis propriis coram Deo fiduciam maximam, coram hominibus reverentiam et constantiam præbens Catholicis, schismaticos nihilominus confundebat intus et foris. Ausus est tamen quidam tyrannus persequi redeuntem, personam ejus injuriis afficere cogitans, vel de equitaturis circiter quinque, vel de supellectili tenuissima facere prædam. Cujus inter currendum ruit equus in præceps, et fracto crure solo decubuit. Expavit homo, et in se rediens, gratias egit pro damnatione quam meruit, damno sese potius esse mulctatum, non minori devotione procedens ad prosequendum et obsequendum, quam furore prius ad persequendum fuerat animatus. Sæculus denique et

[1] Isa. LXII. — [2] Ibid. — [3] Gaufr. in Vita ipsius c. 25, 26, apud Sur. tom. III. die VIII Maii.

tunc primum consecutus est, pedibus ejus advolvitur, humiliter satisfacit : nec satis illi quidquid facit, misericordiæ ejus tribuens, quod pro sessore equus occubuit, etc. » Subjicit de pluribus miraculis, per virum sanctissimum editis, quæ omnia testimonia haud dubia fuerunt unitatis Catholicæ cum Deo in cælis, et cum Alexandro papa in terris.

4. *Carthusiani et Cistercienses laborant pro Alexandro III.* — Præter hæc autem, quæ ab eodem Petro pro Catholico Pontifice Alexandro naviter gerebantur; adhuc in opus adeo gratum Deo indefesso studio incumbebant Carthusiani atque Cistercienses monachi, de quibus in rebus gestis sancti Anthelmi episcopi Bellicensis ab auctore ejus temporis ista scribuntur [1] : « Ordo Carthusianus primus ante omnes in Ecclesia Occidentali, quemadmodum satis constat, Alexandrum pro Catholico et vero Pontifice habendum, eique præstandam obedientiam, confirmavit. Et quis autem ejus rei auctor fuit ? Nimirum Anthelmus, et cum eo Gaufredus, sapiens et egregia facundia vir, atque in divinis Scripturis eruditissimus. Horum studio, labore et opera effectum est, ut diu nutantes confirmati priores, cæterique Carthusiani instituti fratres, Pontifici Alexandro obedientiam promitterent. Atque ii ipsi per multos Ecclesiastici ordinis prælatos, et subditos illorum in schisma propendentes, aut nutabundos et dubios, ab errore revocarunt, et in sana sententia confirmarunt, Alexandrum Catholicum probantes, Octavianum reprobum reprobantes, reum condemnantes, et schismaticum cum ejus fautoribus execrantes. Imperator igitur, qui nonnisi sua voluntate et auctoritate Pontificem creari volebat, cujus administer erat, non dominus, istud de Anthelmo rescivit, veræque fidei cultorem et defensorem non solum odio habuit, sed etiam condemnavit ; cum illius nec maledicere esset nec benedicere. Interim vero præeuntibus Carthusianis ac Cisterciensibus, Alexander Pontifex a Gallis, Hispanis, Britannis brevi receptus set. Quæ quidem inter cætera nos referre voluimus, ut perspicuum fieret, quanto animi fervore justitiam et veritatem æmulatus sit Christi servus Anthelmus, Deusque laudetur et glorificetur, qui sanctos suos adjuvando, claros et celebres reddit ». Hæc de propagatione Catholicæ communionis antistitis Alexandri, ubique terrarum cum Christi fidelibus viri sancti opera procurata.

5. *Alexander papa iturus in Gallias S. Petrum Tarentasiensem præmittit, qui miraculis reges et populos confirmet, celebrato Concilio.* — At quod ad res Urbanas spectat, hoc anno Alexander papa reversus est Romam ; sed quod Octavianus generis nobilitate polleret, et affinium potentia fortior appareret, haud diuturnæ quietis potuit esse ibidem commoratio, cum præsertim vigerent in ea partes imperatoris, ea de causa de Romanis

[1] Apud Sur. tom. III. die XXVI Junii.

ipsis bene mereri omni studio satagentis. Quomodo autem hoc anno idem Pontifex ubi se Romam contulit, inde recedens Gallias cogitarit, ejusdem vitæ Acta sic docent : In secundo sui Pontificatus anno Alexander papa ad Urbem reversus est, ubi Ecclesiam Sanctæ Mariæ Novæ, auctore Domino, solemniter dedicavit. Quod vero diutius ibidem propter schismaticorum seditionem quiete non potuit remanere; precibus Romani populi victus, ad partes Campaniæ remeavit. Et quoniam imperialis persecutio adversus Ecclesiam circa Urbem in tantum excreverat, quod omne patrimonium beati Petri, præter civitatem Urbevetanam, Tarracinam, Anagniam, atque munitionem Castri ab Aquapendente usque ad Ceperanum per Teutonicos et schismaticos violenter occupatum fuerat et detentum, consilium habuit cum Ecclesiæ fidelibus, ut ad partes Galliæ cum fratribus suis per mare transitum faceret.

6. « Ordinato itaque in Urbe vicario domino Julio Prænestino episcopo, et dispositis aliis quæ videbantur Ecclesiæ necessaria, intraturus mare cum fratribus suis, Tarracinam perrexit. Ubi invenit quatuor galeas regis Siciliæ optime præparatas, quas illuc ad ejus servitium destinaverat. In quibus domestica familia Pontificis, et fratrum suorum cum sarcinis necessariis vix intraverat, cum validus ventus subito irruit, et mare quietum in validam tempestatem convertit, ipsasque naves inter undarum procellas et turbines conquassatas ad saxa littoris impulit; ibique absque morte hominum et aliarum rerum damno sunt dissolutæ, et omnino confractæ ». Non enim illic portus erat, sed statio tantum malefida carinis. Etsi Paulo orante in naufragio (quod factum est prope Melitam insulam) nullus omnino periit hominum navigantium, liberaliorem tamen expertus est Alexander, Petri personam gerens, clementiam Dei, ut non hominum tantum, sed nec in sarcinis aliquod dispendium pateretur. Quomodo autem extremis diebus mensis Decembris navim ipse conscendens in Galliam navigarit, dicturi sumus anno sequenti, quo appulsus ejus in Galliam contigit.

7. Audisti, lector, propensum studium Willelmi Siciliæ regis erga Alexandrum Romanum Pontificem, et quidem, etsi cæterum malus, probus in hoc et providus, ut fœdere sibi jungeret Alexandrum, quem nisi habuisset amantem, Majonis tyrannide involutus facile regni dispendium passus esset. Nam audi Hugonem Falcandum ista, quæ præsens videbat, scribentem : « Alii quoque nihilominus asserebant, notarium Matthæum, Majonis familiarem, Alexandro papæ, qui tunc Romanæ præsidebat Ecclesiæ, multam pecuniam detulisse, idque ope et consilio Joannis Neapolitani, qui unus erat cardinalium, impetrasse, ut amoto rege Siciliæ, ammiratus in ejus locum succederet, ad exemplum cujusdam regis Francorum, cui deposito, eo quod inutilis videretur, Romanus Pontifex Pipinum Caroli patrem substituit ». At etsi hæc

per Joannem tentata fuerint, Alexandrum haud in id induci potuisse, significarunt eventa. Siquidem ambo simul sese mutuis benevolentiæ officiis frequentarunt ad obitum usque, ut quæ dicturi sumus ostendent. Sed Alexandri reliqua prosequamur.

Iturus in Gallias Alexander papa, quod audisset eas provincias rursum perturbari cœptas bellorum tumultibus inter Ludovicum Francorum et Henricum Angliæ reges, magnum virum præcursorem misit sanctum Petrum archiepiscopum Tarentasiæ, de quo superius dictum, per quem feliciter tam arduum negotium confectum est. De quo Robertus in Appendice ad Sigebertum hæc habet : « Hoc eodem anno, Maio mense, pax facta est inter reges Henricum Angliæ et Ludovicum Franciæ, renovatis prioribus pactis, et confirmatis et pacificatis, quæ partes utrorumque adjuverunt». Hæc ipse. Sed quod maximum bonum ex pace ista sit subsecutum, idem auctor hoc item anno paulo inferius narrat, nempe ab utroque rege seorsum unoquoque in sua provincia collectos episcopos, Synodos habitas, in quibus singulis uno spiritu eademque sententia Alexander papa est cognitus atque probatus sanctæ Catholicæ Ecclesiæ episcopus, damnatus vero Octavianus invasor. Ait enim : « Mense Julio Henricus rex Anglorum congregavit omnes episcopos Northmanniæ, et abbates, et barones apud Novum Mercatum. Et Ludovicus rex Franc. adunavit suos Bellovaci, et ibi tractatum est de receptione papæ Alexandri, et refutatione Victoris, et consenserunt Alexandro, reprobato Victore ». Hæc ibi Robertus, duo Concilia sub duobus regibus celebrata breviter ita perstringens. Quæ quidem opera sancti Petri archiepiscopi procurata fuisse legatione fungentis, haud dubium esse potest, quod ejus muneris esset ista præstare.

8. Ut autem de veritate tantæ rei episcopi Franciæ atque Angliæ vocati ad Synodum pleniorem possent cognoscere atque decernere, opera amborum regum Franciæ et Angliæ factum est, ut ab utraque parte legationes adessent, quarum unaquæque pro causa quam ageret peroraret. Quinam missi fuerint legati sive ab Alexandro, sive a Victore, Willelmus Neubrigensis ita describit, ab exordio rem aggrediens : « Illustres quoque Francorum et Angliæ reges modis omnibus sollicitare curavit, Fridericus videlicet imperator, ut ad perpetuandam amicitiam mutuam, sibi in hac parte concordes existerent, in acceptando videlicet Octaviano in Romanum Pont. exploso penitus Alexandro. Illi vero inflexi, sententia caute suspensa, donec rei tam scrupulosæ penitus veritatem agnoscerent, celebrem et ipsi ex utroque regno episcoporum et nobilium loco et tempore congruo conventum fecerunt. Aderant a parte Octaviani duo principales ejus complices, qui ejus fuerant electores, schismatisque auctores, Guido scilicet Cremensis, et Joannes de Sancto-Martino cardinalis : nam Igmarus Tusculanus episcopus manus illi execrationis ausus imponere, jam vitaverat hominem. Aderant et a parte domini Alexandri tres cardinales, scilicet Henricus Pisanus, tituli hic erat presbyter cardinalis SS. Nerei et Achillei, Joannes Neapolitanus, Willelmus Papiensis, pariter sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales. Surgens ergo ille Cremensis in conspectu regum et præsulum, coram universa quæ convenerat multitudine cleri et populi, pro parte sua et contra adversam totis ingenii atque facundiæ viribus allegavit. Qui cum perorasset, surgens Willelmus Papiensis vir eloquentissimus, perspicuis orationibus objecta elisit, et fere quidquid ille pro se dixerat, in ipsum ita retorsit, ut propriis irretitus captusque sermonibus videretur. Denique in illo altercationis mutuæ quasi duello totius ita negotiis veritas claruit, ut neuter ulterius princeps cunctaretur, repudiata parte Octaviani, dominum Alexandrum recipere, et cum regnis sibi subditis ei de cætero in iis quæ Dei sunt, tanquam patri parere. Prænominatis ergo schismaticis cum confusione et dedecore discedentibus, principes et pontifices nostri, lata solemniter in schismaticos excommunicationis sententia, solverunt conventum. Interim dominus papa Alexander in terra regis Siciliæ, cujus fideli favore fruebatur, tutus consistens, opportunitatem transeundi in Gallias præstolabatur, parebatque ei in his quæ ad curam spectant pastoralem, totus orbis Latinus, exceptis provinciis Alemannicæ ditionis. Imperator enim ex privata simultate semel in reprobum sensum datus, et vel a ratione vinci indecorum imperatoriæ reputans majestati, multo tempore distulit palmam dare perspicuæ veritati ». Hactenus Neubrigensis. His visis, assectemur vestigia legati Sedis Apostolicæ Petri archiepiscopi Tarentasiæ, quem missum vidimus ab Alexandro papa in Gallias, quo ipse venturus esset, præcursorem ; quomodo secundum Apostolum non fuerit [1] « in sermone tantum, sed in virtute, in Spiritu sancto, et in plenitudine multa », in ostensione signorum videlicet. Accipe ista a Gaufredo abbate, qui quæ vidit scripsit, et quæ audivit a viris fide probatis, monimentis consignata reliquit [2] :

9. « Cœpit ergo Petrus cum viris perfectioribus spiritualis collationis habere tractatum; utilius fore existimans, paucolos quos habebat equos, venumdari, et pretium dari pauperibus, ut pedes gradiens, quod consumere illi cum suis custodibus consueverant, misericordiæ magis operibus deputaret. Fecissetque voto satis, nisi suggestio rationabilis, et confestim occurrens necessitas obstitisset. Siquidem persuasum est ei, in sua quidem provincia id observari posse, sed excipiendum ab ejusmodi professione propositi, ut solito uteretur animalium vehiculo, si remotas adire provincias pro causa inevitabili cogeretur. Nec sine divino nutu exceptionem ejusmodi sacro præsuli persua-

[1] I. Thes. I. — [2] Apud Sur. tom. III, die VIII Maii. ibid. c. 34, 35, 36, 37, 38, 39.

sisse videtur vir eximius, et inter amicos charissimus, tunc Altætumbæ, postmodum Claravallis abbas Henricus, nunc Albanensis episcopus, inter insignes columnas Romanæ Ecclesiæ loco celebri constitutus. Adhuc enim sermo manebat in ejusmodi deliberationis ambiguitate suspensus : et ecce nuntius domini papæ, ecce litteræ, ecce mandatum, ut ad reges Francorum et Anglorum sibi reconciliandos sub quanta poterit acceleratione festinet : ex quorum inimicitiis Ecclesiarum destructio, depopulatio regionum, et innumerabilium strages hominum procedebat. Nec videbatur aliud præstolandum, quam quod dicitur [1] : Fortis impegit in fortem, et ambo pariter corruerunt. Hujus necessitatis intuitus, et Apostolicæ auctoritatis reverentia, cui in omnibus et per omnia semper obtemperavit, præsulem sanctum descendere fecit in Gallias.

10. « Ingressus itaque monasterium Senonensis diœcesis, quod Pruliacum dicitur, et in eo circa spatium mensis unius infirmitate detentus, plurimis tamen ægrotis beneficia præstitit sanitatum. Et cum maximus undique et ubique ad eum concursus fieret populorum : Nolite, ait sanctus ad fratres, de victualium distributione moveri, dabit Dominus horreis vestris benedictionem, ut cognoscatis ejus virtutem, qui pro beneplacito suo multiplicat quæ pro sui nominis gloria erogantur. Sic audisse, sic credidisse, sic experimento tum probasse sese testati sunt, per quorum manus conficiebantur panes et distribuebantur; ut cum vix viderentur duplicati posse sufficere, minor solito numerus abundaret. Semel siquidem in hebdomade minus coquebant in clibano, quam cæteris mensibus ante solebant.

« Miles quidam regionis illius, impetrandæ benedictionis obtentu, et signorum gratia ad hominem Dei multos concurrere videns, compassus filio non videnti, optat ut ejus suffragantibus meritis videns fiat ex cæco, qui suis, ut verebatur, promerentibus culpis cæcus factus est ex vidente. Cæcum itaque filium extulit domo sua, sed Pruliacensi cœnobio intulit jam videntem. Obvius enim factus est vir fidelis eunti, panem referens a beato præsule benedictum. Nec moras tulit, magnanimus factus in fide, sed de mica panis collyrium novum conficiens, oculos filii cum divini nominis et ejusdem præsulis invocatione linivit. Cooperantibus ergo sibi virtute fidei, et benedictionis effectu, ad unctionem primam sacri collyrii aperti sunt oculi ejus, et vidit, et gavisus est se videre. Sic gratulabundus illuminatum filium pater ostendit, quem speravit illuminandum fore : et qui veniebat oblaturus preces, exhibiturus pervenit gratiarum potius actiones.

11. « Corbolium dicitur oppidum regis Franciæ, quod Sequana fluvius alluit, in Parisiacensi diœcesi constitutum. Hujus præposito grandis erat non modo gratia apud dominum suum, sed et in palatio locus. Quem in occursum præsulis sancti mittere studuit rex devotus, præcipiens non modo humanitatis officia, sed debitam reverentiam a suis omnibus ei in locis omnibus, quantum pateretur, impendi. Sic in oppido supradicto humilis servus Christi de mandato regis in regia domo suscipitur. Nec poterat uspiam licet debili, præ multitudine concurrentium, necessaria requies exhiberi. Erat autem spiritus fortis, spiritus promptus in infirma carne et ætate jam pigra. Eidem sane præposito erat clauda a nativitate filia jam quinquennis, sicut apparuisse videtur, sic nata fuerat ad gloriam Dei, et servi fidelis honorem. Cujus sacris oblata vestigiis, post orationem et manus impositionem erecta est, et novos faciens gressus, pedibus suis ambulavit, pro ætate magnificans Deum, et suo gratias referens erectori. Sic devotos hospites exhilaravit dupliciter hospes bonus, nec modo subiit admiratio pro virtute, sed familiarius gaudium pro persona.

12. « Transeamus Parisiensium vota permaxima, concursus intolerabiles, et molestos qui exhibebantur honores : exspectant reges, exspectant principes, multitudo incredibilis præstolatur pro verbo pacis, et adventu tanti præsulis, juxta Calvummontem in confinio Franciæ et Northmanniæ congregata. In cujus occursum non tam currit quam advolat rex Anglorum, et ad conspectum longius positi equo desilit, imo ruit, amplectitur pedes, cappam detrahit undique laceratam, undique decurtatam. Nec particulas tollit, ut cæteri consueverant, quamvis ægre ferret antistes. In hoc solo nil sua sibi auctoritas poterat suffragari, nil prohibitio, nil indignationis ostensio, nil intentatio maledicti. Causari patres, qui simul venerant (siquidem animum regis exploratum ire volebant) inter regias gazas semicinctia quid facient vetusta ? Quibus ille tale dedit non sine multorum attestatione responsum : Aliter vobis loquendum fuerat, si sciretis de ipsius cingulo, quod præteritis annis accepi, quanta ægrotantibus remedia, quanta provenerint beneficia sanitatum.

13. « Circa eadem loca consederat archiepiscopus cum personis magnis, habens de reformanda pace tractatum : et ecce vidua pauper suum magis et filiæ suæ incommodum sentiens, quam regum inimicitias, vel pericula reputans regionum, increpantibus aliis, aliis prohibentibus irruit, mutam a nativitate filiam secum trahens. Nec in tanta frequentia personam humilem archiepiscopus aspernatur, non altum sapiens, nec in alto. Inclinatur ad supplicem, et oratione præmissa, infusum proprio sputo pollicem mittit in os puellæ, linguæ ejus et labiis imprimens signum Crucis. Sic præcipiente eo, verba quæcumque prædiceret post eum similiter resonabat : sic deinceps est locuta, sic loquens reddita matri suæ. Nec mora, necessitudinem (vicissitudinem) redhibens alteri filius, claudam attulit in asello. Cujus ille renes et

[1] Jer. XLVI.

debilia membra consignans, in partem secedere fecit, et divinam misericordiam præstolari. Post paululum, filio suadente ut ascenderet asinum et rediret : Mina, ait, potius, mina asinum et præcede; sic præcessit ille, et sanata illa secuta est, multis cum multa admiratione prosequentibus eam.

14. « Altera die cum rege Francorum Ludovico, et Anglorum juniori rege, et Flandrensi comite, multis undique circumstantibus, super eodem negotio, pro quo venerat, familiariter conferebat. Interim mater filii jam duodennis, sed ab annis septem eadem mater cæci ad cuneum illum cum filio supplex et gemebunda pervenit. Videns autem vir sanctus, quod a ministris regum miseræ mulierculæ negaretur accessus, ab iisdem potius (protinus) eam sibi cum filio præcepit exhiberi. Cujus necessitate comperta, tenens pueri crinem et misericorditer blandiens, quid optaret, interrogabat. Cui ille : Domine, ut videam. Protulit nummum Pontifex, et in manum pueri dedit illum. Intinctis etiam digitis in saliva oris sui, super oculos ejus, et verticem capitis signum crucis edidit, et paulisper oravit. Intuebantur reges cum cæteris et mirabantur, invicem colloquentes, invicem conquirentes, an jocus foret, quod vir sanctus serius actitabat. Interea cœpit puer paulatim visum recipere, cœpit nummum quem tenebat, cœpit homines intueri, cœpit gratulabundus et laudans dicere matri suæ : Video, mater, video, video arbores, video omnes, et omnia quæ circumstant. Ad hæc illa, velut ad altare sacrosanctum, conversa ad præsulem, flexis genibus, porrectis manibus, et directis in eum oculis, orationi studiosius insistebat. Auditum est et compertum, quia cæcus visum recepit. Ipse quoque Francorum rex, diligentius inquisita et cognita certius veritate, non dissimulavit flexo genu virtutem in puero adorare divinam, caput ejus oculosque deosculans, et honorans oblatione propria manuum ejus. Nec mirum, quod mira devotio in cæteris etiam secuta est tanti regis exemplum, tantum miraculum prosecuta.

15. « Advenit interea caput jejunii Quadragesimalis, et in cœnobio Mortuimaris officium illud solemne reverendissimus celebravit antistes. Imposuit etiam cineres capiti regis Angliæ benedictos, et suorum, qui propter hoc ad monasterium illud advenerant ipso die. Cæterum miles quidam ante multum tempus balistæ jaculo in tempore vulneratus, ex tunc altero oculo nihil penitus videns, multa precum instantia postulabat ejus restitutionem. Excusare cœpit vir Dei, et gravius solito homini dissuadere, ne supra vires suas vel merita sua exigeret tale aliquid ab humilitate sua. Institit tamen et perstitit, nulla dissuasione desperans, sed magnanimior factus in fide. Itaque tangitur, benedicitur, et emittitur, præstolaturus misericordiam Dei; exiit, exspectavit, advertit, et paulatim luce reddita utroque vidit oculo, sicut olim. Festinavit quoque ad regem, gaudium suum domino suo sine dilatione communicans. Sermo procedit in publicum, et opus bonum pulchrius elucescit in commune deductum. Ex multarum denique personis facierum devota resonat et solemnis gratiarum actio, et vox laudis ». Hæc sunt, quæ in ipsius acceptæ ab Alexandro Catholico papa legationis munere operatus est Deus in servo suo, ad insinuandam, atque omnibus declarandam ex sacramento Catholicæ unitatis per divina illa charismata legitimam Alexandri papæ electionem, secundum illud Davidicum [1] : Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron, et descendit usque ad oram vestimenti ejus. Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion. Quoniam illic mandavit Dominus benedictionem, et vitam usque in sæculum ». Pacatis regibus, ab unoquoque eorum (ut audisti) pro Catholico recipiendo Pontifice Alexandro, Concilium hoc eodem anno est celebratum. Quibus ita dispositis bene rebus, Alexander papa navigavit in Gallias anni sequentis exordio.

16. *Conciliabulum Laudense.* — Hoc item anno pseudopapa Octavianus, Victor dictus, una cum imperatore et episcopis atque principibus Laudæ conciliabulum habuit, de quo Otto Morena in Laudensi a se scripto Chronico, et ipse inhærens schismatico, ista habet :

« Sequenti vero die, in quo fuit tunc festum sanctorum Gervasii et Protasii, per dominum papam incœptum est sacrum Concilium, quod a principio Papiæ, deinde Cremonæ fieri dispositum fuerat, postremum tamen ad honorem Laudiensium ex voluntate imperatoris Laudæ est celebratum. In quo dominus imperator cum suis principibus, et dux (rex) Boemiæ, et dominus Pellegrinus Aquileiensis patriarcha, et dominus Guido electus Ravennæ archiepiscopus, et multi episcopi, et magna copia priorum, abbatum, præpositorum, aliorumque clericorum, qui venerant ad Synodum, seu Concilium, unanimiter confirmavere electionem, quæ in prædicto anno Papiæ jam facta fuerat de ipso domino papa Victore. Fuere autem in ipso Concilio recitatæ litteræ excusatoriæ regis Daciæ (Daniæ), et regis Norvegiæ, et regis Hungariæ, et regis Boemiæ, et sex archiepiscoporum, et viginti episcoporum, multorumque abbatum tam Claravallensium quam aliarum congregationum, atque præpositorum : in quibus omnibus litteris continebatur, ipsos reges cum universis eorum provinciis, et prædictos archiepiscopos, episcopos, abbates, et præpositos velle se tenere præfatum dominum Victorem pro papa et domino, et se velle ratum habere totum, quod dominus Victor statuit in ipso Concilio cum aliis sibi præsentibus ». Sed veritate cognita, resilierunt ex iisdem plurimi. Pergit auctor :

« In ipso etiam Concilio fuere excommunicati dominus Hubertus, Mediolanensis archiepiscopus,

[1] Psal. CXXXII.

una cum consulibus Mediolani, et episcopus Placentinus, et episcopus Brixiensis, et Placentiæ et Brixiæ consules, omnesque ipsorum consiliarii, ac etiam omnes illi, qui interfecerunt Moguntinum archiepiscopum, et qui in ejus morte consenserunt, et episcopus Bononiensis... depositi fuere irrecuperabiliter. Episcopus vero Paduanus, et episcopus... usque ad kalend. Augusti termino eis dato ab officio suspenduntur. Et hæc acta sunt in die Jovis, cum Concilium usque ad ipsam diem perdurasset, in qua die fuit tunc festum sancti Jacobi Alphei ». Hæc auctor addictus Victori pseudopapæ, contra Catholicum Pontificem Alexandrum.

17. *Waldemarus rex Daniæ, adhibitis Absalone episcopo Roschildensi et Willelmo viro religioso, idololatriam in regno suo evertit, et disciplinam regularem instaurat.* — Hoc eodem anno in Dania rege creato Waldemaro, per eum idololatria Rugianorum est sublata, et aliorum finitimorum populorum, cultusque Christianæ religionis mirifice popagatus, adhibito ad opus Absalone suo collactaneo, episcopo Roschildensi. Quæ cuncta cum exactissime sicut et ornatissime describantur a Saxone Grammatico, tamen cum absque ulla temporum nota, seu absque oculis, ejus in tenebris cæcutit historia, aliunde est nobis aperienda ad tempora inspicienda fenestra. Extant res gestæ Willelmi Roschildensis abbatis ab ejus discipulo quam fidelissime scriptæ, ex quibus ista depromimus [1] :

« Anno a nato Salvatore MCLXI, regnum Daniæ obtinuit Waldemarus, Canuti regis et martyris filius, qui Wandalos a regni sui finibus propulsavit. Nam sæpe illos infestos patiebatur, utriusque sexus homines, et prædam multam secum abducentes. Tandem vero etiam Christianæ religioni eos coegit colla submittere. Per id tempus Roschildensi Ecclesiæ cum multa laude præsidebat Absalon episcopus, vir magni consilii, cleri decus, mœrentium et afflictorum consolator, religiosorum pius amator, totius populi rector modestus, advenarum et pauperum benignus sustentator, Wandalorum strenuus debellator, religionis Christianæ ornamentum, exemplar sobrietatis, forma pudicitiæ, veræ nobilitatis et probitatis insigne speculum, lucerna fulgens in templo Dei, ejusque columna fortis et immobilis. In ejus diœcesi erat cœnobium canonicorum in insula quam Ezehil vocant, non longe distante ab oppido Roschildensi, mari undique cincta, et ipse quidem locus peramœnus erat, pratis virentibus, et diversis nemorum arboribus oblectans oculos animosque illic degentium. Attamen id temporis pauci illic morabantur fratres, et ii ipsi frustra regulares dicti, cum a regulari disciplina multum deflexissent.

18. « Cernens autem venerabilis episcopus Absalon illorum mores a religione prorsus abhorrere, mœrebat animo, ferebatque indigne diabolica fraude deceptos vitam prorsus mundanam vivere. Cœpit itaque secum crebro pertractare, qua ratione posset illi Ecclesiæ consulere, atque illic degentium mores in melius reformare. Redit tandem in memoriam familiaritatis et amicitiæ, quæ illi olim intercesserat cum Willelmo viro religioso, cum Parisiis litteris operam daret. Sciensque illum virtutibus et sanctis moribus ornatum, deliberavit illi ad se accito tradere locum memoratum : mittitque illic Saxonem præpositum Roschildensem, virum honestum (is est ille, qui cognomento Grammaticus dictus, historiæ Danicæ libros sexdecim scriptos reliquit) qui a S. Genovefæ collegio petat dominum Willelmum cum aliis tribus fratribus mitti in Daniam ; quibus etiam locum opportunum se episcopus daturum pollicebatur ». Quomodo autem idem Willelmus sua sanctitate illas provincias illustravit, auctor late prosequitur. At de conversione Gentium et idololatriæ evulsione dicendum inferius suo loco.

[1] Apud Sur. tom. II. die VI Apr.

Anno periodi Græco-Romanæ 6654. — Anno Æræ Hispan. 1199. — Anno Hegiræ 557, inchoato die 21 Dec., Fer. 5. — Jesu Christi 1161.
— Alexandri III papæ 3. — Friderici Ænobarbi reg. 10. imp. 7. Manuelis Comneni imp. 17.

1. *Galliæ et Angliæ reges Alexandrum III Pontificem agnoscunt.* — A num. 1 ad 5. Ubi certo innotuit Alexandrum III verum esse Pontificem Romanum, Henricus II Angliæ rex cum legitimum Pontificem agnovit, annitentibus inter cæteros *Philippo* Bonæ-Spei abbate, et *Arnulpho* Luxoviensi episcopo, qui regis Henrici animum fluctuantem ad ipsius partes demum adduxere.

Extant hac de re utriusque ad Alexandrum III Epistolæ anno superiori datæ. Litteræ Philippi referuntur tom. II Spicilegii Dacheriani pag. 453, eisque Philippus recentem dignitatem gratulatus significat, a se conventos Henricum Angliæ et Ludovicum Franciæ reges, et partibus ejus conciliatos. Ait Philippus se magno gaudio litteras ejus accepisse et de ejus promotione carmen Deo retulisse : « De reliquo, inquit, litteras vestras D. Henrico Anglorum regi cum reverentia præsentavi, quas ipse benigne suscipiens, habita cum suis et vobiscum (legendum *nobiscum*) deliberatione, vos in patrem spiritualem, summumque Pontificem cum omni alacritate susceptum, obsequium et obedientiam suam per nos humiliter repræsentat. Missurus enim ad vos est in brevi nuntios suos ». Paulo post : « Continuato labore, accessi ad devotum filium S. R. E. D. regem Francorum, cujus, sicut Catholicum principem decet, fidelis affectus, et prompta devotio personam vestram et opus vestrum certa dilectione prosequitur, et sui sententiam jam operis exhibitione firmasset, nisi gravia eum impedimenta, et causæ multiplices perturbassent. Dirigitur vobis nostro ministerio et suo spiritu dictata salutatio, sed signaculo providentiæ conscientiæ suæ liber tegitur involutus, donec opportunum tempus occurrat, quo vobis tanquam patri et sincere dilecto, imo et diligenter electo et commode vobis convenientes uterque utiliter obedientiam suam et servitium sum debita charitate cum triumpho jucunditatis exhibent. Sed hoc ipsum per Dei misericordiam in januis est, quia inter ipsum et regem Angliæ de reformatione pacis agitur, et in brevi credimus terminari ».

2. *Arnulphus episcopus Lexoviensis Alexandro III addictissimus.* — Similiter Arnulphus episcopus Lexoviensis in Normannia Henrico regi subdita, magnæ tunc quoque apud Henricum auctoritatis ad Alexandrum III scripsit : « Properassem jam ad pedes beatitudinis vestræ amplectendos, ut ariditatem meam quasi copiosior de proximo benedictionis vestræ rigaret ubertas, nisi me zelus utilitatis vestræ maxime tenuisset. Ex quo etenim promotionis vestræ auribus nostris veritas, et oppositæ præsumptionis error innotuit, festinavi ad nostri notitiam principis id perferre, ut vacantem animum ejus favore vestro, quibus debebam persuasionibus occuparem, ne nos qualibet occasione malignitatis astutia præveniret. Facilius etenim est animos occupare vacantes, quam ipsos a conceptis affectibus revocare. Hæsit ille aliquandiu, sed statim operante Spiritus S. gratia confirmatus, nullum se alium quam vos suscepturum hilari constantia, constantique simul hilaritate promisit. In quo cum proxime de differenda vestra susceptione imperatoris litteras accepisset, cui discurrentibus invicem litteris et legatis plurima videtur charitate conjunctus, ne preces ejus sprevisse, et in præjudicium ejus festinasse videretur, generale quidem suppressit edictum, sed nequaquam avarus, aut linguam a litterarum nominisque vestri veneratione continuit, neque quemquam nostrum voluit continere. Arbitratus est siquidem minus valituram pro vobis edicti jactantiam, quam operis veritatem : firma apud eum est et indubitata vestri Apostolatus auctoritas, atque in quacumque partem cor prædicti principis fuerit inclinatum, iste proculdubio non sequeretur errantem. Mei autem studii erit omnes circa eum quasi vigilias observare, ne ora loquentium iniqua prævaleant, sed ipse in vestra, sicut semel incœpit, obedientia perseveret ».

3. *Alexander III narrat quam male affectus sit Fridericus Ecclesiæ Romanæ.* — Ex his litteris intelligimus, *Henricum II* Angliæ regem in Alexandri III partes quidem propendisse, sed noluisse edicto publico eum verum Pontificem agnoscere, ne imperatoris sibi alias amici animum offenderet, arbitratus temporis mora Alexandri causam convalituram : non vetuisse vero ne subditi sui ad eum scriberent, aut ab eo litteras acciperent. Alexander III ad has Arnulphi litteras respondit *Anagniæ kal. Aprilis ;* eo enim die responsum ejus scriptum : « Qualiter, inquit, Fridericus Romanorum imp. avorum suorum sceleratissima vestigia subsecutus, circa sacrosanctam Eccl. Rom. in præsenti se habeat, et olim habuerit, et qualem circa eam animum gerat, et qui utique specialis ejus patronus deberet et defensor existere, multis rerum indiciis a longis retro temporibus ad notitiam tuam non ambigimus pervenisse. A tempore siquidem antecessoris nostri piæ recordationis Hadriani papæ, et ab exordio dignitatis suæ cœpit S. R. Eccl. tanquam tyrannus opprimere, et non mediocriter infestare. Archiepiscopos nempe et episc. a Sede Apostol. redeuntes in ignominiam et detrimentum Ecclesiæ plerumque capi turpiter et inhoneste præcepit, eosque fecit carceris custodiæ mancipari. Nos quoque in minori officio constitutos, qui cum venerabili fratre nostro B. nunc Portuensi episcopo ad eum fuimus delegati, qualiter apud Bisontium ipse tractaverit, et quam indigne receperit, non est opus nos in præsenti referre, quia credimus te idipsum plenarie cognovisse. Vivente etiam prædicto antecessore nostro patrimonium B. Petri violenter invasit, et eamdem Romanam Ecclesiam visus est modis omnibus conculcare, ita quod a pluribus dicebatur, et quasi fama communis habebat, quoniam eo superstite Octavianum, qui semper fuit domesticus Ecclesiæ inimicus, ordinare Apostolicum imo apostaticum, si opportunitatem acciperet, intendebat ».

4. *Antipapæ intrusionem ipsi adscribit.* — Post aliqua interposita subjungit : « Unde ad confirmationem ipsius, imo ut omnem videretur in Ecclesia Dei auctoritatem habere, archiepiscopos, et alios Ecclesiarum prælatos apud Papiam contra sacrorum instituta canonum, prout ei placuit, convocavit. Ille autem sicut homo, qui nec in Deo nec in justitia confidebat, in ipsius imperatoris præ-

sentia per aliquot dies velut pro certo accipiens, insignia Pontificatus abjecit, sicut etiam in nostro et fratrum nostrorum conspectu, dum Romæ olim nos teneret inclusos, suam malitiam recognoscens facere voluit, ea quidem conditione servata, ut nos ei postmodum reddere deberemus. Cumque nos ea recipere sub hac conditione nollemus, ipse in sua pertinacia et damnabili præsumptione permansit. Cæterum ut prædictus imperator Ecclesiam Dei suæ videretur subjugare et supponere ditioni, et eam in supremam redigere servitutem, memorato apostatico, sicut dictum est, Pontificalia insignia reddidit, et eum de papatu, quod est a seculis inauditum, per annulum, ut dicitur, investivit. Quosdam etiam episcopos, aliis discretioribus et honestioribus occulte de illo conciliabulo fugientibus, et reverentiam exhibere laicali violentiæ tyrannica oppressione coegit. Sic enim reges et principes diversarum partium sibi intendit, tum spirituali, tum materiali gladio subjugare, si in hac parte, quod absit, nefandissimum ejus propositum prævaleret ». Hæc vero, ut jam diximus, et trium ipsarum litterarum lectio manifestum facit anno superiori contigere.

5. *Laudatur Henricus II, quod primus agnoverit verum Pontificem.* — Antequam Alexandri III fortuna stabilis esset, diu reges vacillasse, ex Historiis hujus temporis eruit Bulæus tom. II Universitat. Parisiensis post narratam Hadriani IV papæ mortem. Radevicus enim lib. 4, cap. 74, sub finem ait, « Henricum regem Anglorum, per litteras et legatos suos consensisse », ut Octavianus Pontifex haberetur. Scribit tamen Petrus Blesensis ab Henrico II Anglorum rege Ludovicum Franciæ regem ad Alexandri partes adductum, et vacillantem ab eo confirmatum ; sic enim ille in Epistola CXLIV ad Cælestinum III papam : « Cum prænominatus Fridericus fautor schismaticæ dissensionis et auctor contra Alexandrum III canonice, sicut scitis, electum, in partem apostatæ Octaviani conjurasset, atque sub illa schismatis concussione generaliter ubique terrarum Ecclesia laboraret, reges Franciæ et Angliæ variis ex utraque legationibus tentabantur : cumque sententia regis Francorum, consiliorum varietate, cui faveret parti, fluctuans et dubia vacillaret, rex Henricus dolens Christi tunicam diutius scindi, primus Alexandro papæ consensit, multaque cautela trahens regem Francorum pariter ad consensum Apostolicum suis munivit consiliis et firmavit auxiliis; et sic navem Petri sub certo discrimine naufragantem in secura littoris statione locavit. Hæc apud castrum Radulfi vidimus ».

6. *Idem honor attribuitur Ludovico VII Franciæ regi.* — Contrarium tamen scribit Theobaldus Cantuariensis archiepiscopus ad eumdem Henricum apud Saresberiensem in Epist. XLVIII. Ille enim utitur exemplo Ecclesiæ Gallicanæ, quæ jam agnoverat Alexandrum, ut ad eum similiter pro vero Pontifice habendum regem suum impellat : « Ecclesia Gallicana, inquit, sicut nobis veridica relatione innotuit, recepit Alexandrum, ab Octaviano recessit. Quod autem ad humanum spectat examen, meliori et saniori parti videtur adhæsisse, cum omnibus constet, quod persona Alexandri honestior est, prudentior, litteratior, eloquentior. Causa ejus ab omnibus inde venientibus sincerior, justior prædicatur. Et quamvis neutrius illius adhuc nuntium aut scriptum viderimus, scimus omnes quia omnes nostrates, si vester consensus affuerit, proniores sunt in partem Alexandri. Audivimus autem quod imperator vos in partem Octaviani trahere conatur ; sed absit, ut in tanto periculo Ecclesiæ pro amore et honore hominis faciatis, nisi quod crederetis Domino placiturum. Nec decet majestatem vestram si placet ut in tota Ecclesia regni vestri superponatis hominem, qui sine electione, ut publice dicitur, sine gratia Domini per favorem unius imperatoris tantum honorem ausus est occupare. Nam tota fere Ecclesia Rom. in parte Alexandri est. Incredibile autem est quod pars illa possit obtinere prævalereve per hominem, cui justitia deest, cui Dominus adversatur. Eos vero in humili casu prævaluisse crebra recolimus lectione, quos Gallicana recepit et fovit Ecclesia, et infelicem exitum eorum, quos tentationis impetus introduxit. Sic obtinuerunt temporibus nostris Innocentius adversus Petrum, Callistus adversus Burdinum, Urbanus adversus Wibertum, Paschalis adversus tres, Albertum, Maginulfum, Theodoricum ; et multi similiter in diebus Patrum. Nobis ergo provideat dignatio vestra, vestrumque in partem illam Deus declinet assensum, quæ justitiæ veritati innititur ».

7. *Pax inter Franciæ et Angliæ reges constituta.* — A num. 5 ad 17. « Ludovicus rex Francorum, et Henricus rex Angliæ, copiis armatorum undique congregatis, cum jam campestre prœlium inter eos imminere putaretur, prope Fretevallem amici facti sunt », inquiunt Matthæus Parisius in Chron. et Radulphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 533. Eodem anno pacem istam collocavit Guillelmus Neubrigensis lib. 2, cap. 12 ; ait enim : « Igitur rex Anglorum Henricus II ab expeditione Tolosana reversus (anno nempe superiori quo usque duravit expeditio ab eo anno MCLVIII suscepta) brevi quievit. Sequenti enim anno, qui fuit regni ejus octavus (deductus ab anno MCLIII, quo Henricus II a Stephano rege adoptatus, et successor ejus declaratus) ira inter ipsum et regem Francorum, tempore ejusdem expeditionis conceptis causis ingravescentibus, tandem quasi parta erupit, et subditorum quietem, provinciarum motibus turbulentis corrupit. Denique immensis hinc inde exercitibus congregatis, in terrarum confiniis castris e regione dispositis uterque princeps cum suis copiis consistebat, etc. » Addit Neubrigensis viros pacificos pacem inter eos consiliasse, et populos rediisse in sua. Subjungit statim : « Sane eodem anno Theobaldus Cantuariensis archiepiscopus de-

cessit », nempe XVI kal. Maii, ut Gervasius in Chron. qui ait corpus ejus post decem et novem annos sepulturæ suæ, integrum et rigidum inventum esse. Quare in dubium revocari non potest, quin ista pax hoc anno constituta fuerit.

8. *Franci et Angli, pace facta, Alexandrum III papam recipiunt.* — At neque Robertus de Monte, neque ullus rerum Francicarum, aut Britannicarum historicus asserit, sanctum Petrum archiepiscopum Tarentasiensem ad hanc pacem sanciendam ab Alexandro papa missum fuisse, quod tamen vult Baronius, quod legisset in hujus sancti Vita cap. 5, eum « juxta Calvum-Montem in confinio Franciæ et Normanniæ (quod est in Vexino Franciæ inter Bellovacum et Meduntam, sex leucis ab utraque distans) pacem inter utrumque regem tractasse. Gaufridus enim abbas Altæcumbe in S. Petri Tarentasiensis Vita sermonem habet de alia pace quæ inter reges Franciæ et Angliæ anno MCLXXIV tractata fuit, de qua eo anno, annoque MCLXXIII aliquid obiter dicemus. Sed ut tantum de pace hoc anno conciliata verba faciam, Robertus de Monte in Chron. cujus verba Baronius num. 7 recitat, scribit eam *Maio mense* factam esse, additque : « mense Julio, Henricus rex Anglorum congregavit omnes episcopos Northmanniæ, et abbates et barones apud Novum-Mercatum. Et Ludovicus rex Francorum adunavit suos Bellovaci ». Novus-Mercatus, gallice, *le Neuf Marché* oppidum est Normanniæ, sex leucis a Bellovaco dissitum.

9. *Concil. Tolosan.* — Non prætermittendum his Concilium Tolosanum, cujus disertam mentionem facit Gerhohus Reicherspergensis in Bavaria abbas, qui hoc tempore vivebat, lib. 1 *Investigatione Antichristi.* Ait Gerhohus in civitate Tolosana « celebratum esse Concilium, cui centum patres inter episcopos et abbates interfuerunt, una cum regibus Franciæ et Angliæ, quorum studio iidem Patres convocati convenerunt. Ubi et Octaviani, quem Victorem dicunt, simul Alexandri papæ, atque imperatoris Augusti Friderici, necnon et regis Hispaniæ legati aderant ». Addit Gerhohus in eo Concilio Alexandrum tandem receptum, et Octavianum excommunicatum, indicatque Concilium illud Papiense secutum esse. Ejus meminit Labbeus tom. 10. Concil. pag. 1406, et ad illud quod refert Neubrigensis lib. 2, cap. 9, habet : « Illustres » inquit Neubrigensis, « Francorum et Anglorum reges modis omnibus sollicitare curavit Fridericus imp. ut ad perpetuandam amicitiam, sibi hac in parte concordes existerent, in acceptando videlicet Octaviano in Rom. Pontificem, exploso penitus Alexandro. Illi vero inflexi sententia caute suspensa, donec rei tam scrupulosæ penitus veritatem agnoscerent, celebrem et ipsi ex utroque regno episcoporum et nobilium, loco et tempore congruo, conventum fecerunt, et cætera a Baronio num. 8 recitata, qui tamen Concilii Tolosani non meminit.

10. *Tolosano Concilio reges intersunt.* — *Rectores Romanæ Fraternitatis* postquam accepere Ludovicum VII in pleno Concilio Alexandrum III summum Pontificem agnovisse, ad eum scripsere Epistolam ordine CCCCXXXI inter eas quas refert Duchesnius de Rebus Francicis tom. IV, in qua eum laudant, quod orthodoxæ fidei religionem defendat et exaltet : « Quod licet, inquiunt, a primordio regni vestri cum summa diligentia feceritis, hoc tamen tempestatis tempore, quæ per Octavianum et ipsius complices filios superbiæ, vasa iræ apta in interitum, noviter exorta est, tanto clarius enituit, quanto inspirante sancti Spiritus gratia, schismaticam pravitatem confutantes, inter primos orbis terrarum reges et principes PRIMUS audito nomine domini papæ Alexandri vere beati P. successoris et vicarii, eum in patrem summum et universalem Pontificem elegeritis, et ad tantum bonum per Gallicanas confirmandum regiones, sicut ex litteris legatorum, qui ad eas partes transmissi fuerant, recognovimus, regia præstita auctoritate archiepiscoporum, episcoporum, abbatum, et religiosarum personarum undique est Concilium convocatum. In quo cum diutius sub vestra præsentia a Catholicis et schismaticis de canonica domini papæ Alexandri electione, et hæretici Octaviani intrusione nuntiis disputatum fuisset, et schismaticæ partis nequitia, et simoniaca ambitio declarata esset ab omnibus Orthodoxis, sicut serenitati vestræ notissimum est ; dominus papa Alexander in summum Pontificem et vere Apostolicum approbatus est atque susceptus ». Idem ad Ludovicum regem scripsere O. et C. *Frajapanes Romanorum consules,* quorum Epistolam refert ibidem Duchesnius pag. 715.

11. *In eo Alexander III papa agnoscitur.* — Hoc itaque tantum anno *Alexander III* solemniter et universim tam in Gallia, quam in Anglia Romanus Pontifex agnitus, et Octavianus repudiatus in Concilio Tolosano ; Concilia enim Bellovaci et apud Novum-Mercatum coacta fuere tantum privata colloquia, quibus pauci episcopi adfuerunt ex Gallia, et ex regno Angliæ soli episcopi, barones, et abbates Normanniæ, ut postea episcopi utriusque regni congregati, unanimi consensu quid agendum esset determinarent.

12. *S. Willelmus abbas Roschildensis floret in Dania.* — Ad num. 17 et seq. Baronius loquitur de *sancto Willelmo* Ordinis canonicorum regularium Sancti-Victoris, qui, ut in ejus Vita a quodam ejus discipulo scripta, et in Actis SS. Bollandianis ad diem VI mensis Aprilis recitata, dicitur cap. 3, ab *Absalone* episc. Roschildensi, paganorum maximo persecutore et ordinis clericalis ornamento, creatus est hoc anno abbas Roschildensis ; de cujus virtutibus et canonicorum collapsa disciplina, in integrum ab eo in Dania restituta, legendus citatus anonymus auctor ejus Vitæ.

13. *Manuel imp. Alexand. III Pontificem Rom. agnoscit.* — Manuel Orientis imperator, ubi accepit Alexandrum III a Ludovico Galliæ rege

Pontificem agnitum esse, scripsit ad Ludovicum Epistolam XLVIII, relatam a Duchesnio tom. IV, pag. 579, interp Eistolas diversorum *de Rebus Francicis :* « Quoniam, inquit, divinæ Providentiæ placuit, tam longinquam atque vetustam effectam parentelam nostram et amicitiam, per aliam propinquiorem consanguinitatem renovare, et veluti quodammodo repubescentem reddere, in eo quod de nobilissima prole vestra imperium nostrum consortem ducere decrevit, filiam videlicet R. nobilissimi principis Antiocheni, unius quippe ex honoratissimis imperii nostri principibus, quam imperiali diademate magnifice insignivimus, justum est deinceps nos et scriptis et internuntiis invicem frequentius visitari. Quamobrem litteras nobilitatis vestræ suscipientes, in quibus continebatur, quoniam coadunatione Ecclesiarum cæterarumque nobilium personarum a vobis tractatum confirmatumque est, quasi justum papam sanctissimum Alexandrum suscipiendum esse, quem vos utique quasi patrem, summumque Pontificem suscepistis, et ideo nostro imperio scripsistis, quatenus ei concedentem honorem et amorem, utpote tali tantoque viro exhiberet, hoc nostrum vobis imperium rescribit. Antea quidem addiscebat imperium nostrum de statu sapientiæ sobrietatisque ipsius; nunc vero tale de sanctitate ejusdem testimonium suscipiens scripto tanti viri, qualis vos estis, tum præclaræ coronæ insigniti, tum fide et veritate decorati, et consanguinitatis propinquitate et amicitia imperio nostro obligati, credibile et receptibile testimonium vestrum decernimus, et condignam reverentiam ipsius sanctitati exhibemus, et orationem ejus participes fieri optamus, etc. »

14. *Non minus in Eccl. Romana propensus quam Joannes decessor.* — Cupiebat *Manuel imp.* revocare Græcos ad instituta et subjectionem Romanæ Ecclesiæ, uti ante eum jam in votis habuerat Joannes ejus decessor. Extant enim Petri Venerabilis Epistolæ XXXIX et XL libri secundi, quarum prior *Joanni imp.* et posterior *patriarchæ* Constantinop. scripta, et utraque a Baronio anno MCXIX, num. 18 et seqq. recitata, pro restitutione cœnobii Cluniacensium, quod erat Constantinopoli, et in priori Petrus Cluniacensis abbas Joannem imp. suscipit in confratrem et comparticipem omnium spiritualium beneficiorum Congregationis Cluniacensis, quemadmodum et alii Catholici principes jam suscepti erant. Constantinopoli etenim, quemadmodum et in reliqua Græcia Basilicæ erant, et varia Latinorum religiosorum monasteria, quibus Romanis moribus et ritu Latino vivere, reliquaque sacra ad Pontificum normam celebrare permittebatur, quod neutiquam concessum fuisset, si eorum mores et dogmata, velut hæretica improbassent, ut inquit Allatius lib. 2 de Consens. Eccles. Occident. et Orient. cap. 11, num. 2.

15. *Sicilia dissensionibus turbata.* — Anonymus Casinensis in Chron. ad hunc annum habet : « Incarcerati de Sicilia per vim liberati sunt. Buteria rebellata est, sed rex eam capiens destruxit. Mense Augusti luna duodecima obscurata est » ; Luna duodecima juxta calculum Ecclesiasticum, non vero juxta motus cælestes, quæ ecctypsis a Calvisio in Opere Chron. secundum calculum mathematicum computata. Ceccanus in Chron. ad hunc Christi annum et indictionem IX, ait : « XVII kal. Februarii in aurora fuit ingens terræ motus. Comes Robertus intravit terram usque Tarentum. Comes Andreas relicta terra ivit Constantinopolim, et multi comites conjunxerunt se comiti Roberto », de Loritello cognominato. De bellis intra Siciliam post *Maionem* ammiratum anno superiori interfectum gestis, legendi Fasellus lib. 7, posterioris decadis, pag. 418 et seq., Falcandus in Hist. de Siciliæ Calamit. ac Sumontius lib. 2 Historiæ Neapolitanæ.

16. *Fridericus imp. Mediolanum iterum aggreditur.* — Germani, qui anno superiori in Conventu Papiæ congregato Mediolanenses rebelles declararant, præsenti omnem operam in iis debellandis posuere. Interim « gens Teutonica », inquit Otto Morena, « maxime fremens, quod imperator adeo cum paucis Teutonicis relictus erat in Lombardia, quod plenarie non valebat expugnare Mediolanum, ad ejus auxilium obnixe se præparavit. Inter quos fuit landgravius cognatus imperatoris (qui uxorem duxerat Juditham Suevam, Friderici imp. patruelem, filiam scilicet Conradi Romanorum regis) et Conradus comes Palatinus de Rheno frater imperatoris, atque Fredericus frater regis Conradi, qui fuit patruus imperatoris ; dux de Rotemburgo, qui duxerat secum ultra sexcentum milites bene armatos. Rainaldus quoque cancellarius, et tunc electus archiepiscopus Coloniæ, duxit secum ultra quingentos milites. Filius quoque regis Bohemiæ una cum duce Bohemiæ patruo suo (erant tunc duo Bohemiæ principes quorum major natu rex, et junior dux appellabatur, sed hic dux supremus princeps regionis non erat) ultra trecentos equites duxit. Alii etiam multi episcopi, marchiones, comites et alii nobiles in Lombardiam ad imperatoris auxilium venerunt ». Bohemiæ rex in Italiam non venit, sed tantum sese per litteras excusavit, ut Morena, et post eum Tristanus Chalcus asserunt. Dein, « imperator », uti narrat Morena, « die Lunæ, qui fuit tertio kalendas sequentis mensis Junii, in festo S. Maximi cum dictis principibus et maxima quantitate Lombardorum supra Mediolanum tendit, ad eorum segetes devastandas. Et devastaverunt ipsas segetes usque ad S. Caremolum et ad Ecclesiam Omnium Sanctorum, quæ est in capite Brolii, et Ecclesiam Sancti-Barnabæ, et monasterium S. Dionysii, fixeruntque ea die castra a Cassina Cuadzinæ de Aliete usque Morsengiam : ibique per biduum stantes, omnes segetes ac partem Mediolani devastaverunt.

17. *Ecclesiæ suburbanæ ante annum sequentem non eversæ.* — « In sequenti vero die Mercurii castrametantes, ad S. Dionysium hospitati sunt ».

Hinc apparet, ante secundam Mediolani obsidionem suburbia eversa non fuisse, aut saltem Ecclesias in iis sitas, siculi neque in prima obsidione, quæ anno MCLVIII facta, quod et Morena narrat : « Postea, inquit, sequenti die Mercurii, qui fuit anno MCLVIII, Indictione VI, et quæ fuit tunc sexta die mensis Augusti, equitavit dominus Fridericus imperator una cum rege Bohemiæ et Cremonensibus atque Papiensibus, necnon et Laudensibus, aliorumque principum maxima multitudine, ac super Mediolanum castrametatus fuit. Itaque ipso die Mercurii ipsemet dominus imperator apud Ecclesiam, quæ dicitur Omnes-Sancti, quæ est Ecclesia Templi et extat ipsa Ecclesia in capite Brolii, rex vero Bohemiæ intra monasterium Sancti-Dionysii hospitatus est. Cæteri autem principes ab ipso S. Dionysio usque ad pusterlam S. Euphemiæ hospitati sunt ». Omnes itaque istæ Ecclesiæ annis MCLVIII et MCLXI adhuc subsistebant juxta testimonium Morenæ, qui visa a se scribit. Ad hæc Morena Bohemiæ principi titulum regis ab ipso primæ Mediolanensis obsidionis initio tribuens, invicte refellit eos, qui asseruere Bohemiam in regnum erectam non esse ante annum sequentem.

18. *Obitus Geysæ II Hungariæ regis.* — *Geysa II* filius Belæ regis Cæci, ac Hungariæ rex « migravit ad Dominum anno Domini MCLXI, pridie kalendas Junii, feria quarta », inquit Thwroczius in Chron. Hungarorum cap. 65, qui addit eum regnasse annos XX et aliquot menses. Ei successit *Stephanus III* filius. Geysa rex paulo antequam moreretur, misit Osbertum nuntium suum ad Ludovicum VII Franciæ regem cum litteris tom. IV Duchesnii pag. 578 ad eum directis, in quibus ait : « Alexandrum, quem universalis Ecclesia et vestræ regiæ dignitatis auctoritas confirmavit, et confirmatum recepit, sicut per nuntios meos mandastis, confirmavi, recepi et ab hoc nullo modo dissentire proposui, etc. Notum itaque vestræ fraternitatis amicitiæ firmiter facio, quatinus si prædictus imperator vobis aut regno vestro aliquid mali machinari voluerit, ego regnum ejus in manu forti devastando aggrediar, hoc idem a vobis tanquam ab amico confidenter exspectans ». Porro licet in Auctario Aquicinctino mors Geysæ in annum MCLXIII perperam differatur, de Stephano tamen ejus filio ac successore accurate traditur : « Habens uxorem filiam Henrici Austrasiorum marchionis, qui fuit frater Conradi imperatoris ».

19. *Abdelmumen excensionem in Hispania facit.* — *Anno Hegiræ* DLVI, uti narrat Noweirius, *Abdelmumen* Almohadum imperator primum in propria persona in Hispaniam transfretavit, et ad montem Calpe dictum, hodie *Gebaltarek* excensionem fecit, ibidemque oppidum ædificavit, dictum hodie *Gibraltar*. Mauri qui Hispanias incolebant, magna ex parte sese ei nullo negotio subjecere, et Granata, quæ obsistere volebat, jugum subire coacta fuit. *Abdelmumen* Christianos ex oppidis ab illis in Hispania occupatis ejecit, et *Almeriam* in suam iterum potestatem redegit, inquit idem Noweirius.

ALEXANDRI III ANNUS 3. — CHRISTI 1162.

1. *Navigatio Alexandri III in Gallias, et quæ Fridericus imperator egerit, ut reges Galliæ et Angliæ a devotione Pontificis removeret.* — Sequitur annus millesimus centesimus sexagesimus secundus, Indictione decima, quo Alexander papa persecutionem vitans Friderici imperatoris, in Galliam navigavit. Quanam autem necessitate compulsus, audi Neubrigensem [1] : « Cum enim illi (Alexandro videlicet), ut superius dictum est, præter terras Alemanniæ imperatoris subditas potestati, totus in his quæ Dei sunt orbis pareret Latinus, vias tamen obsidentibus Octaviani satellitibus, et vel eum adeuntes, vel redeuntes ab eo, si qui forte inciderent, rebus omnibus spoliatos carcerali quoque custodia mancipantibus, rarissimus ad illum poterat esse accessus; unde nec ipse poterat, ut volebat et decebat, fungi summo sacerdotio, et longius Apostolicæ brachium ostendere (extendere)

[1] Neubr. l. II. c. 24.

potestatis. Hujus rei gratia mari se credens, et cum ingenti periculo provincias adiens Occidentis, occurrentibus ei præsulibus et nobilibus Gallicanæ Ecclesiæ, multorum desideriis exspectatus advenit». Hæc de ratione Alexandri navigationis in Gallias Neubrigensis. At quomodo ista singula se habuerint, Acta vitæ ejus antiquitus scripta, et in Vaticana bibliotheca recondita docent. Hæc plane una consolatio reliqua, quod voluminibus Epistolarum ejus deperditis, ex quibus tanti Pontificis res præclare gestæ illustrare magnopere potuissent Annales, ex iisdem Actis Pontificatus ejus tanquam lucerna, pertenui luce licet, eædem non remanserint prorsus obscuræ. Habentur hæc ibi :

2. « Præterea dispositum iter Pontificis eo tempore sic disturbatum et impeditum est : sed modico spatio temporis reparatis omnibus, et præparatis aliis quæ ad ipsum iter necessaria videbantur, infra Octavas Nativitatis Dominicæ juxta montem Circeum in faucibus Legulæ cum fratribus suis mare intravit, et in festo S. Agnetis, remigante Domino, apud Genuam applicuit. Ubi contra prohibitionem Friderici imperatoris ac persecutoris Ecclesiæ, ab universo clero et populo cum honore et gloria susceptus est, atque tractatus. Exivit ergo e Genua in Dominica Passione, et cum omni jucunditate navigans venit ad insulam de Liguriis in sabbato Palmarum : ubi præ nimia tempestate maris coactus est Resurrectionem Domini celebrare. Sequenti vero quarta feria pervenit ad Ecclesiam Magalonam, in qua majus altare, auctore Domino, solemniter dedicavit. Et quoniam locus eo tempore pro suscipiendis hospitibus nimium erat arctus, et multitudo maxima prælatorum adventum ipsius Pontificis extra insulam nimio præstolabatur affectu, ad populosam Montis Pessulani villam ascendere dignum duxit.

3. « Albo itaque palafræno, et cæteris Pontificalibus insignibus de more paratis, Alexander papa equum præ nimia populorum frequentia vix ascendere potuit, et viam in directum tenere. Tanta enim cunctorum ad ejus vestigia concurrentium improba et importuna erat impressio, ut beatum esse se crederet, qui vel fimbriam chlamydis ejus non sine multo conamine posset attingere. Occurrente igitur sibi domino villæ ipsius cum baronibus, et decora militia, et officium stratoris per milliarium exhibente, cum processione eamdem villam intravit. Ubi inter Christianos nobiles, qui accedebant ad ejus vestigia, quidam Sarracenorum industrius princeps cum sociis suis reverenter accessit, et deosculatis pedibus ejus, fixit genua coram eo, et inclinato capite tanquam sanctum et pium Christianorum Deum, ipsum Pontificem adoravit. Locutus est autem ipse Pontifici ex parte domini sui Mahometanorum regis, qui miserat eum ad partes illas pompatice, in lingua sua barbarica, sed per interpretem cuncta exposuit quæ dicere voluit. Cui Pontifex benigne et diligenter respondit, ipsumque plurimum honoravit, et circa pedes suos inter honoratos considere fecit honorifice. Videntes autem hæc universi qui aderant in conspectu ejusdem Pontificis, valde mirabantur, et dicebant ad invicem illud propheticum [1] : Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei ». Vidisti, lector, Dei opera : non solum Christianos reges, sed et Sarracenos assurgere, et legatione honorifica venerari Catholicum papam, cum illum impius imperator dire persequitur. Pergunt Acta : « Adveniente autem Dominica die, Pontifex ad majorem Ecclesiam celebraturus accessit, et undique virorum et mulierum universa multitudine confluente, post sermonem ad populum, post juridicæ electionis suæ narrationem, et schismaticorum procacem perfidiam, in personas Octaviani hæresiarchæ, et eorum complicum excommunicationis sententiam solemniter innovavit.

4. « Eo tempore in tota Aquitania, et circumpositis locis valida fames in tantum excrevit, ut præ nimia ciborum indigentia infinita hominum multitudo morte inevitabili deperiret. Unde universos Gallos tremor vehementer invasit, ne ipsorum terras similis cruciatus invaderet. Qua de causa Pontifex adventum suum regi Francorum significare curans, duos ex fratribus, videlicet A... Portuensem episcopum, et I... diaconum cardinalem in Sancta Maria in Cosmedin, ad ejus præsentiam delegavit, quatenus veritate ejus adventus præcognita certificaretur, ad quas regiones sui regni de ipsius consilio accederet moraturus. Quos idem rex pro beati Petri reverentia reverenter suscepit, et honeste tractavit : et habito consilio, ad dominum Alexandrum, quem in patrem et pastorem animæ suæ jam susceperat, eos cum læto responso, et multa jucunditate remisit. Eis itaque ad præsentiam domini sui, et collegium fratrum suorum redeuntibus, expositis iis quæ in responso ab ipso domino rege acceperant, gavisi sunt omnes gaudio magno. Exivit ergo Pontifex a Monte-Pessulano in proximo mensis Junii, et per Alexiacum atque Meniacum, et Anicanoum transitum faciens, Alverniæ partes intravit, et in vigilia Assumptionis beatæ Mariæ apud Claromontem cum omni prosperitate, Domino auctore, pervenit.

5. « Interea Fridericus videns totum mundum post Alexandrum currere, orthodoxos reges et principes orbis ei tanquam Romano Pontifici honorem et reverentiam exhibere, erubescebat in seipso, et propria eum accusante conscientia, confundebatur et terrebatur. Verecundabatur autem ab incœpto malo desistere, quia præ ceteris suis antecessoribus fortis ac potentissimus erat, et fere jam totam Italiam sibi subjugaverat. Ex altera vero parte dubitabat plurimum ac timebat de amissione imperialis curiæ, si dominus Alexander papa suis temporibus prævaleret. Positus ergo in tantæ ambiguitatis lubrico, apud se cogitavit, sicut

[1] Psal. LXXI.

homo hujus sæculi prudentissimus, sagax et callidus, qualiter posset Alexandrum, et idolum suum Victorem judicio universalis Ecclesiæ pariter dejicere, et personam tertiam in Romanum Pontificem ordinare. Et quoniam unicuique proprium esse solet, ut qualis ipse fuerit, tales sibi conjungere velit : adscivit comitem Henricum Trejensem, de quo maxime confidebat, et revelans ei cogitatus suos, traxit ipsum ad suam voluntatem, et coadjutorem et cooperatorem suæ deliberationis fecit. Comes autem taliter ab imperatore instructus, et taliter informatus, ad propria rediit, et accedens sicut tentator ad dominum suum regem Francorum, virum siquidem pium et columbinæ simplicitatis, fraudulenter suggessit ei ex parte ipsius imperatoris bonum simulatum, de reformanda pace Romæ Ecclesiæ, in hæc verba :

6. « Vult imperator instructus contemplatione divini amoris hoc bonum opus vobiscum hoc modo agere, ut vos duo majores principes orbis conveniatis in unum apud Avenionem, in confinio regni vestri et imperii sui, cum majoribus personis tam clericis quam laicis imperii, et regni vestri. Et ipse quidem adducet secum Octavianum cum sequacibus suis, et vos Alexandrum cum suis nihilominus habeatis. Postquam vero vos duo cum utraque parte in præsentia tantorum virorum conveneritis, et electio utraque diligenter audita fuerit, per illic congregatam Ecclesiam Gallicanam, Italicam, et Teutonicam decernatur de utroque quod melius et utilius videbitur statuendum et ordinandum.

« Et quoniam bonus visus est sermo iste de reformanda pace Ecclesiæ prædicto regi, sicut vero Israelitæ, in quo non est dolus, quoniam ab ipsa discordia mala plurima per omnes Ecclesias pullulabant, in bona simplicitate sua consensit persuasionibus ipsius comitis, promittens ei, ut ex parte sua imperatori securitatem præstaret super iis quæ sibi suggesserat. Cum igitur hæc a domino rege comes impetrasset, illico rediit ad imperatorem in Lombardia existentem, et fecit ei juramentum ex parte regis, sicut dictum est superius. Exiit ergo malus sermo per universas Italiæ civitates, dolentibus Catholicis et timentibus in facto ipso, nisi Dominus consilium ipsum præmeditatum adversus antiquam Ecclesiæ libertatem infatuaret. Appropinquante autem statuta die, cum universa multitudine principum suorum et militum armatorum imperator Fridericus accessit ad locum, et Octavianus cum schola complicum suorum secutus est eum quoque. Rex Francorum cum primatibus, episcopis, atque baronibus suis ad eumdem locum nihilominus festinabat, et Alexandrum Pontificem apud Salvianum habuit obviam : in quo loco se invicem honorantes, ut simul ad colloquium ipsum proficisceretur, per biduum tractaverunt.

7. « Sed quoniam omnino videbatur indignum, et sanctorum Patrum statutis contrarium, ut sanctissimus Pontifex et prima sedes aliquod deberet humanum subire judicium : visum est omnibus, ut de melioribus Ecclesiæ Romanæ mitterentur illuc, ea tantummodo causa, ut per omnes electio domini Alexandri canonica monstraretur, et electionem Octaviani tanquam posteriorem, nullius fuisse momenti, nihilominus probaretur. Missi sunt ergo a Pontifice Romano A..... Portuensis episcopus, H..... tituli Sanctæ-Crucis, I..... Sanctæ-Anastasiæ, et I..... Sanctæ Mariæ in Cosmedin, et R..... S. Theodori diaconi cardinales cum rege ad supradictum locum. Et illis abeuntibus, Pontifex cum reliquis fratribus Aquitaniæ ad monasterium Dolense devenit. Rex autem comitatus a principalibus personis suis, postquam pervenit apud Divionem, processit usque ad Montem Saonis, qui Teutonicos a Francigenis dirimebat, exspectans quid sibi de causa ipsa imperator vellet proponere.

« Tunc hæresiarcha Octavianus videns Ecclesiæ Romanæ personas cum Ecclesia Gallicana contra opinionem suam venisse, et adversum se constantissime stare, valde perterritus est, et de facto suo cœpit penitus desperare. Quocirca vertens se ad imperatorem, dixit ei : Ille adversarius meus dedignatus est huc venire, et tu causam meam, quæ in conspectu tuo judicata est in Concilio Papiensi, et approbata, permittis iterum judicari et pertractari. Tunc imperator attendens verba ipsius Octaviani, valde turbatus est visus, et adversus regem Francorum loquens, ei per internuntios in hæc verba prorupit : Ecce videris me jam decepisse, et contra juramentum conventionis manifeste venisse, cum illum papam, sicut promisisti, in hunc locum non adduxisti.

8. « Cui rex, habito cum suis consilio, in hunc modum respondit : Quamvis absentiam Pontificis juste ac rationabiliter valeamus excusare, ne tamen honori commissi mihi regni aut famæ aliquo modo derogetur, et ne fallaciæ notam juste vel injuste possim incurrere, ego absque mora ipsum Pontificem cum suis fratribus absque dolo et fraude ad hunc locum vocabo, et adesse faciam. Misit itaque rex citissime, sicut promiserat, nuntios ad Alexandrum, ut cum suis fratribus sine mora ad eum veniret, nisi vellet eum in captione imperatoris, prout inter eos constitutum fuerat, detineri.

« Quo audito, Pontifex et fratres ejus attendentes regem Francorum dolosis circumventionibus fuisse deceptum, valde in seipsis turbati sunt : et prospicientes gravissima sibi undique imminere pericula magno timore timuerunt. Si enim illuc humanum judicium subituri pergerent, Ecclesiæ libertatem per violentiam periclitari cernebant. Quod si non irent, pro detentione regis circa jusjurandum et conventionem, quam cum imperatore fecerat, personarum captivatio eis, et rerum immineret spoliatio. Videbatur sane maxima ipsius imperatoris potentia, terribilis, et nimium formidanda : quippe qui Daciæ et Boemiæ reges cum ducibus et principibus suis, et cum magna multitudine armatorum militum, sicut credebatur, illuc secum adduxerat, et de prædicto Pontifice, et

de Francorum rege male jamdiu cogitaverat, ut in ipso colloquio, posset juxta suum desiderium consumere (consummare).

9. « Sed pius et misericors Dominus, qui non derelinquit sperantes in se, et prava dissipat consilia principum, non est passus eumdem Pontificem, et pium regem Francorum in angustia maxima positos tentari supra id quod possent; sed ex insperato fecit cum tentatione proventum. Excitavit spiritum gloriosi regis Anglorum, ut in subventionem domini sui, et Francorum regis cum maxima multitudine virilium pugnatorum adversus eumdem imperatorem animositate nimia festinaret. Immisit etiam Deus tantum famis cruciatum in exercitum illius, ut præ nimia ciborum penuria unus panis modicus ab esurientibus emeretur pretio unius marchæ argenti. Unde quia ipse imperator nec moram ibidem facere, nec malum quod in corde gestabat poterat exercere, occasionem recedendi ab ipso honestiorem quam potuit, celeriter studuit invenire. Igitur per Rainaldum cancellarium, et alios fautores suos egregio regi Francorum locutus est in hæc verba : Mandat vobis dominus noster Fridericus imperator Romanorum et specialis Romanæ Ecclesiæ advocatus, quod ad nullos Ecclesiarum prælatos de causa electionis Romani Pontificis judicium facere pertinet, nisi ad eos tantum, qui sub Romano imperio existunt : ideoque bonum videtur et justum ut cum episcopis et clero vestro ad eumdem imperatorem tanquam amicum et socium accedere, et illius sententiam audire debeatis.

10. « Quibus verbis auditis, rex modicum subridens, respondit ei in hunc modum : Miror prudentem virum vana mihi et fabulosa verba misisse. An ignorat prædictus imperator, quod Dominus noster Jesus Christus, cum esset in terris, B. Petro, et per eum universis successoribus ejus oves suas pascendas commisit? Nonne audivit in Evangelio ab eodem Dei Filio eidem principi Apostolorum dictum [1] : Simon, diligis me? pasce oves meas. Numquid sunt hic Francorum reges, vel aliqui prælati excepti ? An episcopi regni mei non sunt de ovibus, quas Filius Dei B. Petro commisit? Et his dictis, vertit habenas equorum cum contemptu, et statim ad arma cum baronibus et reliqua militia sua consurgens, debiliora regni sui loca munivit, et tanquam vir prudens et fortis ad sedem suam cum gloria remeavit, propitiante Domino. Fratres vero, cardinales scilicet, qui missi fuerant a Pontifice, ad ipsius præsentiam cum gaudio remeantes, narraverunt omnia, quæ ad honorem Dei, ex colloquio et industria gloriosi regis orthodoxi facta fuerant. Unde et exultantes, gratias egerunt Domino nostro Jesu Christo, qui cum eis misericordiam fecerat, et eos de manibus tam potentis hostis liberare dignatus fuerat. Imperator autem remanens, in erubescentia sua confusus, coactus est multa famis inedia exercitum ad propria remittere : et ipse ad regnum Teutonicorum non sine magna tristitia remeavit.

11. « In diebus illis prædictus rex Anglorum dominum Alexandrum papam in Bobiensi monasterio commorantem corporali præsentia visitavit, et ad ejus vestigia humiliter procidit : sed et post oscula pedum aureis oblatis muneribus, ad oscula Pontificis est receptus, et mox in præparato sibi faldistorio sedere declinans, circa Pontificis pedes in terra voluit cum suis baronibus humiliter considere. Post triduum vero lætificatus plurimum de jucunda visione ipsius Pontificis, et largitis rursum magnis muneribus sibi et fratribus suis, cum lætitia recessit ab eo. Pontifex autem, facta dedicatione majoris altaris præfati monasterii, versus Turonum iter arripuit; et ad ipsam civitatem in festo beati Michaelis Archangeli, cum omni prosperitate, Domino auxiliante, pervenit. Ubi cum fratribus suis moram diutius fecit, et Nativitatem Domini solemniter celebravit ». Hactenus ibi de rebus gestis, ad præsentem annum spectantibus. Quæ quidem non ex iisdem Actis tantum certam vendicant sibi fidem, sed etiam testimonium accipiunt et auctarium ex Roberto de Monte in Appendice ad Sigebertum, scriptore fidelissimo, suorumque temporum res gestas summa brevitate perstringente, sed sub nota numeri anni sequentis, errore librarii fortasse dimoti : additque maxime memoranda, quæ in recitatis desiderantur Actis. Ait enim :

12. « Fridericus imperator Alemannorum, et Ludovicus rex Francorum cum super fluvium Sagonam, qui antiquitus Arar vocabatur, de pace tractaturi convenire debuissent, repente mutato animo propter schisma Octaviani, cujus partes imperator adjuvabat, infecto negotio ad propria redierunt. Exinde parvo spatio temporis interjecto, Ludovicus rex Francorum, et Henricus rex Anglorum super Ligerim apud Tociacum convenientes, Alexandrum papam Romanum honore congruo susceperunt, et usi officio stratoris, pedites dextra lævaque frænum equi ipsius tenentes, eum usque ad præparatum papilionem perduxerunt : quo mediante, Deo favente, pax inter eos firma restituta est ». Hæc Robertus in Chronicis. Qui et hoc ipso anno eumdem regem Francorum ex Leonora conjuge auctum filia tradit, eamque baptizatam per Henricum presbyterum cardinalem, tituli (ut vidimus) SS. Nerei et Achillei, legati munere fungentem in Galliis. Porro Robertus ipse, ut dictum est, hæc omnia recitata superius scribens, non solum ejus temporis eorum quæ audivit, sed quæ vidit, scriptor fuit. Siquidem idem ipse in obitu ipsius Alexandri papæ, anno videlicet Redemptoris MCLXXXI, de seipso testatur, se præsentem fuisse Concilio Turonensi, anno sequenti ab eodem Alexandro Pontifice celebrato, anno, (ut ibi ait) millesimo centesimo sexagesimo tertio. Ex quibus certius reddatur, notas annorum numeri in suis

[1] Joan. XXI.

Chronicis (quod diximus), interversas, dum præter alia, adhuc ibi propositum legitur idem Concilium Turonense ab Alexandro anno millesimo centesimo sexagesimo quarto celebratum, quod sexagesimo tertio habitum, ipsius certa assertione describitur. Quod et absque aliqua dubitatione habetur exploratissimum.

13. Vidisti, lector, spectaculum a Roberto auctore spectante descriptum, a Deo (sic dixerim) præparatum. Siquidem cor regis in manu Dei [1]. Cum videlicet duo potentissimi reges inter seipsos jugiter dissidentes, assidue prœliantes, ad cultum et venerationem veri Pontificis Alexandri convenere pacifici, eidem adeo humili obsequio inservire concordes, spectaculum tale Deo, Angelis et hominibus exhibentes, quale hactenus nunquam visum in orbe : ut duo simul convenerint potentissimi reges, qui ejusmodi concordes eodem tempore una conjuncti præstiterint famulatum, cum alter ipsorum a dextris, a sinistris vero alter, fræno equi pedites ipsi inservierint Pontifici, quousque eum ad præparatum ab ipsis perducerent habitaculum : eo ipso tempore, quo implacabili odio, indefesso studio, insatiabili crudelitate ipsum Alexandrum persequitur Fridericus. Certe quidem, etsi alias sæpe a singulis seorsum sive regibus, sive imperatoribus ejusmodi viderimus exhibitum Romanis Pontificibus ministerium : ut autem ad hoc duo una simul convenerint adeo magni principes, hactenus inauditum a sæculo. Ita plane cum staret imperator adversus Dominum, et adversus Christum ejus, dicens [2] : Dirumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum, cujus pondere obedientiæ premimur : ejus rei causa quod sequitur contigit : « Qui habitat in cœlis irridebit eos, et Dominus subsannabit eos ». Contra vero eo duplici dignum honore judicaverit ipsum, qui bene præest Ecclesiæ, Alexandrum, ita de superbissimo imperatore humillimo piscatoris successore, sed Christi vicario regum obsequio triumphante.

14. *Regis Daniæ tentata ab imperatore virtus, ut antipapæ adhæreret et ab Alexandro papa deficeret.* — Quod autem ex Actis Alexandri papæ recitatum audisti superius, etiam regem Daciæ sive Daniæ ad conventum illum ductum ab imperatore, ex Saxone Grammatico recitanda hic est de eodem rege Danorum historia ad hæc spectans. Fuit iste Waldemarus rex, S. Canuti regis martyris filius. Porro idem auctor præsens rerum inspector, qua arte imperator a se eumdem regem Danorum pellexerit, ita narrat [3] : « Per idem tempus schismaticorum legatio, confictis justitiæ argumentis, Danorum suffragia pertentabat, quorum rex assertionis dubius, cognoscendæ veritatis gratia scribam suum Radulphum, origine Britannum, lingua quam animo promptiorem ad Cæsarem destinat. A quo per summam venerationis simulationem exceptus, non minus ab Octaviano honorifice exceptus est ; ita ut inter eos quasi quoddam culturæ ejus litigium atque officiorum contentio foret. Octavianus tamen, cui iniquissimorum suffragiorum consensus auctoritatis umbram tribuerat, Cæsarem, quem majestate anteire videbatur etiam, adulandi comitate vincebat. Nam sacerdotem, qui cum Radulpho quotidie sacras preces decurreret, providit, ne divina ab eo sine socio parum celebriter agerentur. Nec officiis eum coluisse contentus, obsequiis beneficia sociavit. Siquidem in re divina agenda annuli usum ei indulsit, pontificalis ordinis insigne aliquanto obscuriori gradui tribuens. Ita nescias, dantis an accipientis beneficium ridiculosior dementia fuerit. Hujus audita legatione, Cæsar dolenter se dividuæ religionis statum ferre asseverabat ; neutri tamen parti acclamaturum, quoad publicum Ecclesiæ decretum acceperit. Tunc demum ei, quam universorum sententia probaverit, assensurum. In cujus rei speculationem nuper a se totius Italiæ majores Concilii nomine contractos fuisse, Octavianum æquitatis fiducia causam suam humiliter generalis Ecclesiæ judicio substravisse ; Rolandum vero pravitatis conscientia retusum, non solum contumaciter supersedisse, sed etiam dixisse, majorem se esse, quam ut cujuspiam censuræ parere debeat. Cujus controversiæ finiendæ gratia, terrarum reges secum ad esse oportere, publicæ religionis negotium communibus studiis inspecturos. E quibus pæne omnes in adversæ partis præsidium concessisse, sibi vero neminem ex his suffragiorum societatem præbere. Quamobrem se magnopere prudentissimi Danorum regis alloquium affectare, partium suarum moderationem ejus potissimum sententiæ crediturum, quippe quem animi virtus et generis sanctitas tantæ rei judicem deposcant. Præterea attendendum esse, quantum pietatis opus ederet, si tot animarum salutem, ancipiti judicio fluctuantem sententiæ suæ sagacitate servaret. Super hæc omnia, si tam religiosi itineris laborem suscipiat, se ei in præmium fatigationis unam ex Italiæ provinciis cum totius Sclaviæ præfectura daturum. Talibus Radulphum Cæsar hortamentis aggressus, non pauciora litteris, quas per eum in Daniam destinarat, complexus est.

15. « Regressus inde Radulphus, Cæsaris Octavianique charitatem in regem uberrimam prædicabat. Rex promptius quam prudentius familiari assertione suscepta, nec tam religioni consulere quam exterarum gentium mores cognoscere avidus, petendi Cæsaris cupidinem concepit. Ea tempestate Bernardus quidam ab Octaviano legatus in Daniam profectus pontificum suffragiis inhiabat : verum paucorum favore exceptus, ut universos adscisceret, datis per provinciam Epistolis, Concilium simulat ; quod tenui frequentia habitum, majori ludibrio quam gloria celebravit. Eo rex apud Slesvicum dimisso, eximiis Cæsaris illectionibus captus, Absaloni Roschildensium episcopo in in-

[1] Prov. XXI. — [2] P[illegible]. II. — [3] Saxo Gram. l. XIV

suis excubanti propositum aperit, eumque viæ comitem deposcit. Tunc Absalon fidem Cæsaris astutiamque damnando, fallaces ejus promissiones fideli spe excipiendas negabat. Quinetiam sine religionis violatu familiaritatis ejus usum haberi non posse, quod schismaticæ factionis acrior quam justior defensor existeret. Se vero tum commeatuum inopem, tum etiam longinquæ peregrinationis laboribus imparem memorabat. Rex, quoad sibi commeatus suppeterent, ei non defuturos respondit. Absalon, quantiscumque commeatibus abundaret, haudquaquam se salutem spiritus sui neglecturum affirmat. Rex non se minus animæ suæ studiosum testatus, ob hoc maxime ejus comitatum affectare respondit, ut si justitia posceret, per eum ab Octavianæ partis societate facesseret. Adhuc Absalone profectionem abnuente, publicæque religionis hostes adeundos negante, hactenus eum a se præ cæteris cultum asseverabat, cujus si nunc ope deficeretur, se nihil ulterius ex eo commodi speraturum. Tunc Absalon, exprobratam sibi ab eo ingratæ mentis labem judicans, ad deserendam, inquit, tui nominis amicitiam nullis corporis periculis adduci potero ; at cum de animæ negotio agitur, humano timori divinum præferre fas est. Ego vero tametsi circumstantia damna pervideam, tamen ut animæ tuæ vestigium ab errore prohibeam, meam periculis implicare non metuam.

16. « Tunc rex assumpto eo, viros genere et honestate juxta nobiles, scilicet e Salandia Sunonem et Esbernum, e Fionia Tacham et Esgerum comites adscivit : Burisius duntaxat, ne quid interim in patria novaret, ex necessariis assumptus. Nec defuere, quos ex Jutia profectionis participes legeret. Attingentibus Eidoram, principis Holsatiorum Adulphi ignotus eques obvius extitit ; interrogatusque, an ipsos prosecuturus venisset, dominum suum hujus rei præstandæ gratia transitum eorum in vicino præstolari denuntiat. Cujus ductui fidendum vetantibus arbitris, rex perinde ac ingenuo duce fretus, primus pontem equo transgreditur, profectionis aviditate metum pariter monitusque contemnens. Hunc cæteri subsequentes, sententiam suam quam regem deserere maluerunt. Procedentes paululum Adulphus excepit, salutatumque regem benignissimis verbis, amicissimoque vultu prosequitur. Cui cum occursum suum ob vetera odia onustum magis quam gratum sentiret, ut iram obsequiis flecteret, apud Ekeho oppidum suis eum impensis excipere statuit, sed rege beneficium spernente, ne quis ei necessaria venditaret edixit. Tunc Danis domesticos cibos sumentibus, confectas epulas per ministros inferendas curavit : sicque demum verecundia superatos munificentia sua uti coegit. Interrogatus tandem, an regis processum tutari posset, posse se quidem, quoad Bremam veniatur, asseruit. Albia pertransito cum Bremam versum contenderetur, Esbernus profectionis stoliditatem animadvertens, quamque vanum iter caperent, non segniter contemplatus, fratrem Absalonem, aliosque Danicæ nobilitatis proceres consilio illustres clam cæteris accersitos obsecrat, regem arrepti itineris emensione prohibeant, quod præsertim sine duce conficiat, neque eum tam periculosi propositi executorem existere patiantur. Quod Absalon inane tentatu judicans proposito regem cessurum negabat, dicendo monitorem non solum operam perditurum, sed etiam sensurum, quantum odii pertinax error piæ monitioni referre soleat. Tunc Esbernus : Tametsi me, inquit, gravissimas monitorum pœnas e vestigio daturum pernoscerem, quæ ad regis salutem pertinere deprehenderim, silentio dissimulare non paterer. Adestote ergo mecum, et in regis admonitionem, si linguam abnuitis, aures præbete. Enimvero cum honestatis periculum obversatur, offensam principis utilia suadendo, quam amicitiam inaniter blandiendo contrahere malo. In his etenim melius ex reprehensione ira percipitur quam ex adulatione gratia conciliatur. Absalon haud fratrem rege faciliorem intelligens, cum neutrum a proposito revocabilem cerneret, fratris tamen adeundo regem socium gessit, si quid iræ ex dictis ejus conciperetur mitigaturus, cæteris ne interesse quidem tutum ducentibus.

17. « Tunc Esbernus mirari se inquit, quo impetu rex tantum iter, duce vacuus, ingrederetur, suam autem patriæque salutem in unius Cæsaris perfidis præcordiis depositurus. Videri enim, quod liberam gentis suæ cervicem, nullisque Barbarorum obsequiis assuetam per fœdam et ignobilem servitutem miserabili Teutonicorum jugo subigere cupiat. Quid autem stultius esse quam nullo impendente periculo, ultro ad deditionem procurrere, summamque libertatem extrema servitute mutare : insuper regno precario quam potenter præesse malle ? Itaque Cæsarem, cum Daniam suæ ditionis effecerit, miraturum, quod tam validam gentem ante promissis superaverit, quam armis tentaverit. Rex paucis iram exprimere solitus, quippe raras voces turbatus edere consueverat : Etsi te, inquit, adeo metus perurgeat, ut viæ comes esse non audeas ; me quidem trepidationis tuæ socium non habebis. Virtute enim quam familia comitatior, sine te propositum exequar, nec adduci potero, teterrimis ignaviæ tuæ monitis consentire sustineam. Ita salutares Esberni monitus regiæ festinationis impetus aspernatus est : quos si imitari voluisset, supplex Cæsari manus deformiter non dedisset. Adeo quem temeritatis incursus transversum abripit, rectæ rationis æstimatio deserit. Ingressos Bremam civitatis antistes omnibus humanitatis numeris instructissimus, clementiaque et liberalitate conspicuus, impensioribus liberalitatis officiis prosequendos suscepit. Inde de ductu dando sollicitatus, comitandi sibi regem, non ductandi fas esse respondit. Complures quoque Saxoniæ principes, quo tutius curiam peterent, regiis se sodalitatibus devinxerunt : adeo

ut de Danorum familia ac rege existere putarentur. Itaque crescente ejus comitatu, cum multitudo speciem hostilis exercitus reddere videretur, perterrefacti incolæ, cum uxoribus ac liberis divinis semet penatibus intulerunt, a sacrarum ædium hospitiis auxilium quæsituri. Eo comperto, rex præmisit, qui gentis trepidationem pacis denuntiatione corrigerent, sibique commeatum emptionem fieri juberent. Cum ad urbem Metis venisset, oppidanis ob advenarum frequentiam emendorum pretia aggravantibus, injuriam senatui conquestus, effecit ut necessaria tum sibi, tum etiam comitatui, tolerabili pretio venderentur. Igitur sinceritatis et justitiæ ejus rumore increbrescente, Germanicæ matres parvulos suos in ejus adventum offerendos curabant, ratæ eos regio contactu, perinde ac cœlesti aliquo beneficio feliciora naturæ incrementa sumpturos, ac prosperioribus educationis auspiciis nutriendos. Nec minus superstitiosi agrestes, qui jaciendorum seminum grana, quo melius adolescerent, dexteræ ejus disjicienda præbebant.

18. « Quo curiam ingresso, præsens Saxoniæ Henricus, veteris amicitiæ recordatione, castra sua majore ex parte ejus adventui cessit, hospitalitatemque ei suis sumptibus erogavit. Die postera Absalon cum Radulpho missus, apud Cæsarem, Latinæ vocis admodum rudem, per interpretem Coloniensis antistitis mandata prosequitur. At Cæsar in primis moram regis tarditatemque causatus, injuriosum, quod ante non venerit, aiebat, asserendo eum ob regnum, quod Romano imperii beneficio gerat, sibi servitiorum debitorem existere. Tunc Absalon : Decuisse inquit, Cæsaris fidem, ut hæc potius ante itineris ingressum regi proponeret, ad quod eum tantis promissionibus impulisset. Cæsar simulata admiratione, per quem regi promissa fecisset interrogat. Absalon demonstrato Radulpho : Hic est, inquit, qui credulam regis simplicitatem promissorum tuorum commentis illexit. Eoque negationem Cæsaris repellere non audente, seriem totius promissionis edisserit. Inficiante id Cæsare, reducem regi dari deposcit. Ille plus se negotii ejus reditui tributurum, quam adventui impenderit, negat. Simili modo die postero regis legatio excepta. Quo agnito, rex salutaris monitus spreti pœnitentia afflictus, tametsi mucronem cervici suæ applicatum aspiceret ante se eam ferro, quam patriam servituti subjecturum asseverabat. Æstuante eo, opisque modum impensius disquirente, Absalon liberationis viam a se repertam professus, non amplius illic regi, quam in patria trepidandum asseruit. Siquidem trans pontem, quo Gallorum regnum a Germanico secerneretur, venationis simulatione sæpius eum obequitare debere, ac demum cum consuetudine suspicionem vicisset, cum potiore familiæ parte aliquod e finitimis Galliæ oppidis petere, haud dubitaturum, quin a rege Francorum ornatius in patriam dimitteretur. Cujus consilii executionem Cæsar arte prævenit. Siquidem vim regi inferre veritus, cum ejus famulatum coactionibus nequiret, beneficio mercari tentavit impetrare. Universos quippe Germaniæ principes sacramento adactos jurare compulit, se ejus ditioni Sclaviam substraturos. Quod si parum perficerent, seipsum id, cum primum ex Italia reverteretur, executurum spopondit : eaque fraude ad obsequia sibi paciscenda ambas regis Daniæ manus pertraxit. Cæterum ei non curiam communi principum more petere, non in Romani imperii præsidium copias ductare, solaque specie, non re Cæsari parere concessum. Filio vero post eum proxime regnaturo liberum fore paternas conditiones abjicere, ne ad omnem Danorum gentem hæreditarium manaret obsequium. Cujus servitii pudorem minuere videbatur. Gallorum ditioni in consimili famulatus genere Britanniæ regis inclinata majestas.

19. « Post hæc Octavianus, vocato Concilio, quam justis suffragiis in adipiscendo sacerdotio usus fuerit, loquacius quam verius astruere conabatur : Rolandum vero honorem, quem oblatum repudiasset, vetitum occupasse : seque causam suam generali Pontificum cognitioni inspiciendam præbente, illum impietatis conscientia canonicæ discretionis judicium formidare. Præterea ad conciliandos sibi pontificum animos, eorum dignitatem benignis decretorum sanctionibus adornavit, haud prius Romanam ad Sedem provocandum constituens, quam si lis ipsorum pronuntiatione finiri non posset. Finiente eo, Cæsar provinciarum reges hujus controversiæ finiendæ gratia ad colloquium a se invitatos dicebat, eorum sententiæ repugnare nefas ducturo. Quos ideo non adesse, quod in Romani imperatoris injuriam Romæ Pontificem creare cupiant, alienæ civitatis jus suis suffragiis administrare conantes. Post hæc Reginaldus Coloniæ urbis antistes religionis causam dicere adorsus, quanto injuriæ pondere Romani imperatoris æquitatem provincialium regum temeritas attentaret (ita suggillans reges Francorum et Anglorum) argumentando demonstrare pergebat. Nam si controversiam in eorum civitatibus de Pontificatu ortam Cæsar suis suffragiis finire vellet, haud dubium id gravium injuriarum loco ducerent, cum ipsi simile in Urbe Roma perpetrare conentur. Quam assertionem tam valido rationis præsidio subnixam putavit, ut nunc *Latialiter*, nunc *Gallice*, *Germaniceque* fando, ternis actionem vocibus iteraret. Sed quantum hac oratione gentis suæ favorem illexit, tantum nostræ suffragia deturbavit. Assensis itaque pontificibus, cum Octavianus, qui sibi falsum Victoris nomen inscripserat, accensis luminibus, adversum Alexandrum ejusque suffragatores solemni execratione usurus videretur : Waldemarus, ipse rex Daniæ, hortante Absalone, ne sacrilego ejus facinori interesset, concione excessit, adversæque partis justitiam æmulatus, præsentis curiæ errorem, quam absentis rectitudinem postponere præoptavit. Cujus egres-

sum secutus Absalon, cum ab Octaviano supersedere rogaretur, ab ejus vestigiis se, cujus comitandi gratia advenerit, nullo jure prohibere perdocuit. Eoque responso execrabili Pontificum collegio liberatus, ne schismatis errore laberetur effecit. Die postero Octavianus Livonem Othoniensium electum vehementer ab Absalone prohibitum falsa Pontificis unctione prosequitur ». Hactenus de schismaticorum conciliabulo Saxo. In quo illud patratum est absurdissimum, et a sacris canonibus alienum, traditionique Ecclesiasticæ adversum penitus, ut imperator quæsierit suffragio regum de legitimo papa dirimere controversiam. In quo divina virtus manifeste noscitur operata, ut Danorum rex, quia antehac schismaticus fuerat, in ipso conciliabulo sese in Catholicum conversum ostenderit. Sed quæ ista secuta sint de eodem rege laude digna, ita Saxo prosequitur :

20. « Inde ad oppidum Bisuntium concessum est, ubi equorum pabulo non suppetente, regeque emendi ejus facultatem sibi non fieri conquerente, Cæsar eum qui stabulo præerat, necessaria Danis expedire præcepit. Qui mox eorum satellitibus secum eductis, in vico eminus sito, quibus egerent, capienda demonstrat. Qui cum earum consuetudinum ignari, equorum alimenta ab oppidanis inermes deposcerent, vocesque suas sagittis et jaculis repelli conspicerent depositis precibus, prælium ordiuntur. Capto itaque vico, cum latius crebrescente fumigio facem oppidis subjectam agnoscerent, similia sibi licere rati, confestim expugnationi incendium addiderunt. Quæ res incredibili regem angore permovit. Interjectis diebus, cum Cæsar, quem vindictæ modum a Maguntinis proprii Pontificis interfectoribus exigere deberet, in concione perquireret, Waldemarus rex Daniæ iterata superiori querela, equis annona defectis, venalium alimentorum subsidia postulabat. At Cæsar circumjacentem provinciam conjugis suæ patrimonium esse testatus, frustra eum emptu affectare dicebat, quod raptu petere licuisset. Contra Waldemarus, regem se, non prædonem esse proclamans, commeatus latrocinio quæsiturum negabat, aut quod domi iniquum duxerit, apud exteros approbaturum. Quamquam enim hujusmodi violentia necessitate excusabilis videretur permissis uti, passus non est, ne domesticæ æquitatis mansuetudinem peregrina austeritate corrumperet. Cujus sanctitatem universi Germaniæ principes maximo plausu comprobantes, seque mutua admiratione invicem contuentes, beatos aiebant, quos tanti viri integritas regendos curaret ». Hactenus de regis Daniæ hoc anno rebus gestis, occasione schismatis Octaviani antipapæ firmandi ab imperatore vocati.

21. *Concilium Londinense in Anglia, ubi S. Thomas archiepiscopus Cantuariensis creatur.* — Eodem anno Londini in Anglia generale Concilium celebratur, convenientibus omnibus episc. ad subrogandum metropolitanum Angliæ totius antistitem, Cantuariensem archiepiscopum, defuncto feria secunda Paschæ Theobaldo archiepiscopo, cum sedisset annis viginti duobus. Convenit simul et rex ad hoc ipsum, communibusque omnium votis electus est Thomas ex cancellario. Hæc ex Actis vitæ ejus scriptis ab Eduardo ejus æquali prolixe satis, quæ in compendium redacta jam cusa habes ; sed extant alia, ab auctoribus quatuor, iisdem ipsius Thomæ discipulis, nempe Hereberto ipsius clerico, Willelmo Cantuariensi, Joanne Saresberiensi, et Alano abbate Deoche tribus libris conscripta, quæ habentur in Vaticana bibliotheca una simul cum Collectione Epistolarum ad hæc negotia spectantium, auctorum diversorum : inter quas plures ejusdem S. Thomæ, et Alexandri papæ extant Epistolæ, omnesque simul quinque libris partitæ atque digestæ opera ejusdem Joannis Saresberiensis, omni thesauro præstantiores, ex quibus præsens Annalium Tomus magis ac magis debeat illustrari. Extat codex ipse in Vaticana bibliotheca.

Refragatum autem esse magnopere sanctum Thomam, ne eligeretur archiepiscopus, testatur Herebertus, cujus ista sunt verba : « Protestatur Thomas adversus regem, ne eum episcopum Cantuariensem eligeret, alias eum ipsi fore adversarium et contrarium inimicum propter Ecclesiasticam libertatem ». Subjicit his ista Joannes Saresberiensis : « Dum diu reluctatus esset, urgente et instante Henrico Pisano presbytero cardinali SS. Nerei et Achillei legato, tandem acquievit. Moxque missi sunt nuntii ad Romanum Pontificem Alexandrum, qui tunc degebat in Monte-Pessulano, iidemque postularunt et pallium, quod et ob tanti viri reverentiam concessum ab eodem Pontifice acceperunt ». Porro consecratus episcopus, habitum induit monasticum ea de causa, quod experimentis multis declaratum fuisset, eos, qui non monachi cathedram illam ascendissent, a Deo male mulctatos esse.

22. In his enarrandis, quæ tempore ejus sedis intercessere immensæ tribulationes et angustiæ, quæ non modo ipsum Thomam sedemque ipsius Cantuariensem, ac universam Angliam, sed Alexandrum Pontificem, atque Romanam Ecclesiam, totumque Catholicum orbem magnopere perturbarunt, obruimus scriptorum copia, ut vix sine immenso labore possimus emergere. Nam non modo Eduardus et auctores illi quatuor, qui ista scripsere, atque alii ejusdem temporis scriptores copiosissima sua ipsorum scriptione intulerunt uberrima in Annales rerum argumenta scribendarum ; sed quadringentæ quinquaginta quatuor Epistolæ, a diversis in eadem causa conscriptæ, in primis vera ab Alexandro papa, ipsoque Thoma ad diversos datæ, ut ex iis epistolaris historia cæteris præstantior concinnetur, exuberantem ac superfluentem plane ingerunt scribendi materiam, quæ stylum obruat, ut ipsa pariat inopiam abundantia.

Anno periodi Græco-Romanæ 6655. — Anno Æræ Hispan. 1200. — Anno Hegiræ 558, inchoato die 10 Dec., Fer. 2. — Jesu Christi 1126. — Alexandri III papæ 4. — Friderici Ænobarbi reg. 11. imp. 8. Manuelis Comneni imp. 19.

1. *Alexander III in Galliam venit.* — A num. 1 ad 5. Duchesnius tom. IV pag. 412, refert Historiam Ludovici VII Franciæ regis, ab anno MCXXXVII usque ad annum MCXLV perductam, in qua pag. 416 dicitur: «Venerabilis papa Alexander ad Gallicanas partes proficiscens, apud Montem Pessulanum transmeavit. Cujus adventum postquam ad aures domini Ludovici regis fama detulit, consilio quid super hoc faceret exquisito, memorandus rex domnum Theobaldum abbatem Sancti-Germani Parisiensis ad ipsum destinavit». Paulo post: « Eisdem diebus Ludovicus rex Alexandrum papam in pastorem cum omni regno Franciæ suscepit. Cujus rei fama circumquaque regiones pervolante, Constantinopolitanus et Hispanus imperatores, rex Angliæ, rex Hierosolymitanus, rex Siciliæ, rex Hungariæ, omnesque reges Christianorum, sequentes regis Ludovici exemplum, cum debita reverentia eumdem susceperunt ». Baronius loca per quæ transivit, ex Codice Vaticano notavit. Ait eum in festo sanctæ Agnetis *apud Genuam* applicuisse, ab ea urbe exivisse in Dominica Passionis, et tandem pervenisse *ad Ecclesiam Magalonam*. Post multa interposita ait: « Exivit Pontifex a Monte-Pessulano in proximo mensis Junii, et per Alexincum (legendum *Alestum*) atque Miniacum (legendum *Mimatum*) et Anicanovum (legendum *Anicium*) transitum faciens, Alverniæ partes intravit, et in vigilia Assumptionis B. Mariæ apud Claramontem cum omni prosperitate Domino auctore pervenit ».

2. *Fridericus frustra laborat ut a rege non recipiatur.* — Fridericus imp. ubi accepit, Alexandrum III decessorum suorum exemplo Galliam petiisse, hanc ad regis Franciæ cancellarium Epistolam dedit, quæ extat inter Epistolas diversorum de Rebus Francicis tom. IV Duchesnii pag. 579: « Fridericus, Dei gratia Romanorum imperator et semper Augustus, dilecto amico suo Hugoni, venerabili episc. Suessionensi, et regis Francorum cancellario, salutem cum intima et sincera dilectione. In veritate audivimus, quod Rolandus quondam cancellarius (in Pontificatu Alexander III dictus), qui propter fideles nostros circa Romam non habet, nec invenit ubi caput suum reclinet, periculis maris seipsum cum suis pseudo-sequacibus commiserit, ut terram Francigenarum intret, eamque schismaticæ pravitatis errore, utpote manifestus Dei et Ecclesiæ et imperii inimicus, commaculet et spoliet: ut etiam quomodocumque corradat viginti mille libras et amplius, unde creditoribus suis debita persolvat, quia sub alieno ære valde graviter ipse laborat. Rogantes itaque tuam dilectionem intimo et pleno affectu monemus, quatinus prædictum schismaticum, nostrum et totius imperii atrocem inimicum, nullo modo recipias, nec recipi ab aliquo permittas: regique Francorum bona fide consulas, ne ipsum, vel aliquem de suis pseudo-cardinalibus vel nuntiis recipiat. Tantum enim ac tale odium inter nostrum imperium et suum regnum exinde posset oriri, quod non de facili compescere possemus aut sedare».

3. *Frideric. tentat creare alium papam et duos jam creatos dejicere.* — A num. 5 ad 12. Fridericus imp., uti refert Baronius ex Codice Vaticano, videns orthodoxos principes Alexandro III tanquam Romano Pontifici reverentiam exhibere, decrevit tam Alexandrum III quam Victorem idolum suum dejicere, et personam tertiam in Romanum Pontificem ordinare. Quamobrem adscivit *Henricum* comitem Trecensem, cui maxime confidebat; comes autem ab eo informatus venit ad Ludovicum Franciæ regem, et fraudulenter suggessit ei bonum simulatum de reformanda pace Romanæ Ecclesiæ in conventu ea de re celebrando. Appropinquante autem statuta die, *Fridericus* accessit ad locum designatum, sicuti antipapa ac rex Francorum, qui Alexandrum III apud *Silviniacum*, non vero apud *Salvianum*, ut habetur apud Baronium num. 6, habuit obviam, ibique *per biduum tractaverunt.* Visum fuit ut mitterentur illuc, qui ostenderent electionem Octaviani nullius fuisse momenti. Illis abeuntibus, Pontifex ivit *ad monasterium Dolense*, et rex processit usque ad montem *Saonis*, qui Teutonicos a Francis dirimebat. Cum tam Pontifex, quam Francorum rex valde turbati essent, quia videbatur maxima imperatoris potentia, ex inspe-

rato in eorum auxilium venit Anglorum rex, et famis inedia, quæ tunc contigit, coegit exercitum ad propria remeare. Subdit idem anonymus apud Baronium num. 11, regem Anglorum Alexandrum papam visitasse *in Bobiensi monasterio commorantem* ; sed locus corruptus ; monasterium enim illud situm in Italia, et jam idem anonymus scripserat papam secessisse ad monasterium Dolense, quare loco *in Bobiensi monasterium,* legendum, *in Dolensi monasterio.*

4. *Alex. III monet Ludovicum regem ne intersit conventui a Friderico indicto.* — Nunc hæc ex aliis confirmanda. Duchesnius tom. IV in Epistolis de Rebus Francicis pag. 595, unam refert Hugoni Suessionensi episcopo ab Alexandro III *Mimatæ, IX kalend. Augusti* datam, in qua prudentiam tuam, inquit, « exhortamur in Domino, quatinus charissimum in Christo filium nostrum Ludovicum, illustrem Francorum regem, cum omni studeas diligentia commonere, ut in fide et devotione quam semper circa Ecclesiam Dei, et præsertim hoc tempore demonstravit, et firmus existat, et exaltationem sanctæ matris Ecclesiæ ac nostram, tanquam princeps Catholicus, et rex Christianissimus, vigilanter intendat. Specialiter autem super eo quod disposuit cum Friderico dicto imperatore se colloquium habiturum, eum diligentius ammonere non differas, ut quia credimus et timemus colloquium illud tam Ecclesiæ Dei ac nobis ipsis, quam etiam eidem regi ac regno suo multipliciter fieri posse damnosum, ab eo abstineat, et tale penitus propositum derelinquat ». Porro loco *Salvianum*, legendum esse *Silviniacum*, demonstrat Præceptum a Ludovico VII rege datum, et in Actis sanctorum Ordinis S. Benedicti sæc. 4, part. I, pag. 90, memoratum, cujus hæc clausula est : « Actum publice Silviniaci, præsente in eadem villa domino papa Alexandro, anno incarnati Verbi MCLXII, regni nostri XXVI ». De Silviniaco legendus Hadrianus Valesius in Not. Galliarum. Conventum vero illum ad hunc annum pertinere præter citatam Clausulam docet Radulphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 533, qui ad annum MCLXII ait : « Fridericus imperator Romanus, Ludovicus rex Francorum prope Chrysopolim (seu Bisantium) convenerunt, ut Ecclesiæ Romanæ schisma sedarent, et quis esset præferendus decernerent ». Ad hæc chronographus Affligemensis ad hunc annum ait : « Imperator Fridericus a rege Francorum invitatus, ut sublato schismate Romanæ Ecclesiæ pax firma redderetur, Concilium in territorio Vesuntionum in Dola villa super Saonam fluvium in Decollationem S. Joannis Baptista convocavit (Dola sita non est ad Saonam, sed conventus celebrandus erat ad illum amnem, imperii et Franciæ limitem, ac Dolæ vicinum) sed rege Franciæ ab imperatore averso, quique sine effectu, eadem et adhuc graviore permanente discordia, in sua redierunt ». Corruptus est Morenæ locus, in quo ait: « Æstatis vero prædictæ mense Augusto, statutum est maximum colloquium in Lombardia apud Bezensonum » : loco enim in *Lombardia*, legendum *in Burgundia* ; imperitus enim Librarius *Bezensonum* eu Vesuntionem sumens pro *Belinzona* oppido Lombardiæ Burgundiam in Lombardiam mutavit, uti notat Puricellus num. 448, cujus conjectura eo certior, quo Morena hoc tempore in Lombardia scribens tam enormiter peccare non potuit.

5. *Latona locus electus, in quo conventus celebraretur.* — Duchesnius in eodem tomo pag. 424, fuse refert ex Historia Vizeliacensis monasterii, quæ ad hanc Historiam spectant : « Henricus comes Trecensis », inquit Hugo Pictavinus scriptor illius Historiæ, « partibus favebat imperatoris. Porro Ludovicus rex Galliæ, misit in occursum Alexandri papæ catholicos legatos suos, Theobaldum abbatem Sancti-Germani de Pratis, et Cadurcum clericum suum. Quorum legationem cum minus optato Alexander suscepisset, reversi Vezeliacum venerunt. Et decidit in lectum ægritudinis Theobaldus abbas, et mortuus est IX kal. Augusti, etc. Et ut cognovit Ludovicus rex repulsam legatorum suorum, iratus pœnituit se suscepisse Alexandrum, contempto Victore ; et scripsit per Manassem episc. Aurelianensem super hoc verbo, comiti Henrico Trecensi, qui eo tempore ad Germanicum imperatorem properabat. At ille gratulabundus pro opportunitate reperta, subjecit imperatori, ut finiret colloquium cum rege, adunatis utriusque regni optimatibus et ecclesiasticis viris, contestatus jurejurando quod rex, audita utriusque Apostolici electionis examinatione juxta discretionem personarum utriusque regni, staret consilio suo, videlicet Henrici comitis. Et indictum est colloquium apud Lovigennam, vicum citra Ararim fluvium in fine regni Franciæ. Et statutum est, ut Alexander catholicus et Victor schismaticus colloquio adessent et de sua electione in conspectu totius Ecclesiæ conferrent.

6. *Alexander III conventui noluit interesse.* — « Quod ut cognovit Alexander, misit ad Ludovicum regem legatos, scilicet Bernardum Portuensem episcopum, et Hyacinthum diaconum suum, qui regis iram lenirent, et familiare colloquium inirent. Convenerunt ergo Alexander et Ludovicus apud Silviniacum, qui est vicus monachorum Cluniacensium (vulgo dictum *Souvigny*, situm inter Burbonem Erchembaldi et Molinas in pago Burbonensi, ut videre est in Notitia Galliarum Hadriani Valesii, in voce *Silviniacum*). Rex autem Ludovicus rogabat Alexandrum, ut ad constitutum veniret colloquium : aut si præsentiam imperatoris abhorreret, saltem ad partes illas accederet usque ad Vergiacum castrum, quod erat inexpugnabile. Cui cum Alexander nollet acquiescere : Ego, ait rex, et te, et universum comitatum tuum salvum ducam, et reducam salvum sicut corpus meum. Et cum nec sic acquiesceret Alexander, veritus dolos imperatoris, respondit rex : Mirum est, quod conscius justitiæ suæ subterfugit testi-

monium innocentiæ suæ, seu audientiam. Et abiit rex ad indictum cum imperatore colloquium. Nondum autem cognoverat conditiones, quas ex parte sua comes Henricus fecerat cum imperatore.

7. *Pactiones illicitæ regi Franciæ propositæ.* — « Cum ergo venisset rex ad castrum Divionem, occurrit ei comes Henricus : et tunc primum aperuit ei pactiones, quas cum imperatore fecerat, dicens : Majestatis tuæ reverentiæ, et regni tui consulens utilitati, domine mi rex, inii colloquium super Ararim fluvium, quo tu, domine mi rex, et imperator Fredericus cum pontificibus et abbatibus atque optimatibus regni utriusque convenerant, præsente tuo et imperatoris Apostolico, ut ex utraque parte eligerentur viri probatissimi tam ecclesiastici quam militares, qui electionem utriusque Apostolici dijudicabunt : et si Rolandi electio fuerit sanior comprobata, Octaviani electio cassabitur, et imperator procidet ad pedes Rolandi. Si autem Victoris electio prævaluerit, Rolandi annullabitur. Tu vero, domine rex, ad pedes Octaviani venies. Quod si victorem Octavianum deesse contigerit, imperator ab eo deficiens Alexandro tuo obediet. Si autem e converso Alexander defuerit, identidem decidet, et rex Victori favebit. At vero si tua majestas noluerit, nec prædictis pactionibus acquiescere, nec arbitrio judicum assensum præbere ; ego jurejurando juravi, quod ad partes illius transibo, et quidquid de fisco regis in feodum habeo, imperatori tradens, ab illo deinceps tenebo. Stupefactus rex Ludovicus, ad hæc respondit : Miror, unde tibi fiducia, quod me inscio, meque inconsulto talia cum imperatore condixisti. Respondit Henricus : Hanc fiduciam tu, rex, per Manassem Aurelianorum episcopum mihi dedisti. Interrogatus super hoc verbo episcopus, timore regis dissimulare cœpit occultas machinationes, quibus Henricum ad hoc induxerat. Tunc Henricus protulit Epistolam regis, qua continebatur, quod nuntii regis repulsi fuissent ab Alexandro. Ob quam rem indignatus rex mandabat Henrico quatenus licenter procederet, et colloquium utriusque audientiæ iniret : certus quod rex per omnia consilio illius staret.

8. *Conventus indecore solvitur.* — « Fridericus autem imperator ædificaverat sibi palatium miræ amplitudinis in loco qui dicitur Dola, in finibus imperii sui. Et cognoverunt Franci, quod schismaticus Victor non esset cum imperatore, et lætati sunt super illius absentia. Quo agnito, Teutonici seu Germani currentes, adduxerunt eum cum festinatione maxima eodem die. Quem assumptum imperator duxit eum supra pontis medium : statimque, quasi pactionibus satisfecisset, recessit. Rex autem Ludovicus quasi venatum pergens transiit per nemus ad locum colloquii. Misitque Jocium Turonensem archiepiscopum, et Mauritium Parisiensem episcopum ; Guillelmum quoque Vizeliaci abbatem cum aliis optimatibus suis ad nuntios imperatoris, qui ibidem convenientes verbum regis exspectabant. Inter quos erat etiam comes Henricus, qui propter affinitatem cognationis partibus omnino favebat Victoris schismatici. Petierunt itaque missi regis ex ore ejus competentes inducias, eo quod pactiones hujus colloquii hactenus usque perendie regi fuissent incognitæ : præsertim cum imperator compulerit Henricum comitem jurare, ne prædictas ante diem constituti colloquii ullo modo manifestaret regi : indecens autem fore tam temere de tanto negotio definire. Cumque imperatoris Friderici prolocutores petitas inducias negarent, reversus est rex apud Divionem. Cardinales vero, quos illuc Alexander papa miserat, sperantes solutum esse colloquium, Vezeliacum redierunt. Rex autem constituit, qui custodirent fines regni sui.

9. *Ludovicus rex in laqueos sibi paratos incidit.* — « Et sequenti summo mane venit comes Henricus ad regem in palatium ducis Burgundiæ, allegans regem nequaquam esse a captionibus liberum : ideoque se necessario discessurum ab eo, et se traditurum in manus imperatoris, ita ut totam terram quam de feodo regis hactenus tenuerat, amodo imperatori traditam ab eo reciperet, et hominium illi faceret. Attamen ob gratiam regis obtinuisse se dixit ab imperatore trium hebdomadarum inducias, ea conditione, quod rex datis obsidibus polliceretur imperatori ad diem se venturum, et Alexandrum adducturum, atque ibidem causam utriusque auditurum, et judicio proborum virorum imperii et regni pariturum : aut certe seipsum tradere vinctum imperatori apud Chrysopolim, quæ est urbs nobilis Bisuntinorum. Et acquievit rex, et defecit spiritus ejus, et tædiatus est animo : pactusque est, ita se facturum, datis obsidibus duce Burgundiæ, comite Flandriæ, et Guillelmo comite Nivernensi. Omnis autem ecclesiasticus ordo, audito hoc verbo quod fecerat rex, doluit valde, et corde clamaverunt ad Dominum, ut misereretur Ecclesiæ suæ sanctæ, et liberaret regem a fraude circumvenientium eum.

10. *Sed ex illis evadit.* — « Abiit ergo rex ad prædictum locum Lovigennæ (seu Latonæ in finibus Linguonum ad Oscaræ et Araris confluentem, vulgo, *Saint-Jean-de-Laone*) ubi regi debebat occurrere imperator. Sed fefellit imperator Henricum, misitque præcipuum fautorem schismatis Rainaldum cancellarium suum, Coloniensis Ecclesiæ archiepiscopum. Cumque coram eo replicarentur pactiones, quas comes Henricus ex ore imperatoris proposuerat regi, subito divina virtus adstitit Ecclesiæ suæ, et piæ simplicitati regiæ majestatis. Respondit enim Rainaldus profani erroris fautor, nequaquam imperatorem talia dixisse : scilicet quod cuiquam permitteret consortium judicandi Romanam Ecclesiam, quæ proprie sui juris existebat. Tunc repletus gaudio rex quæsivit ab Henrico comite, utrum se haberent pactiones secundum formam ab eo præpositam. Et ille : Ha-

bent. Et rex : Ecce, ait, quod imperator, qui juxta verbum tuum adesse debuit, abest. Ecce etiam, quod missi illius formam pacti, te præsente, te teste, commutant. Verum est, inquit comes Henricus. Et ait rex : Nonne ego absolutus sum ab omni pacto ? Absolutus, ait Henricus. Et dixit rex Ludovicus cunctis optimatibus suis, et episcopis atque abbatibus qui præsentes aderant : Audistis, et vidistis, qualiter ego ipse gratis perfecerim omnia, quæ ad me pertinent. Edicite, utrum liber ab his pactionibus videar. Dicunt omnes : Liberasti verbum tuum. Statimque rex velocissimum equum, cui insidebat, reducens, protinus ire perrexit. Teutonici autem valde confusi, insecuti sunt eum, rogantes, ut rediret ad imperatorem paratum exequi omnia, quæ Henricus comes proposuerat. At ille parvipendens quæ dicebantur, decipulam, quam evaserat, exhorruit, dicens : Feci quod meum fuit. Sic soluto conventu, rex in regnum suum rediit. Alexander autem catholicus papa veritus indignationem regis Ludovici, transiit in Aquitaniæ metropolim urbem Bituricorum, et in Dolense monasterium, quod est apud Castrum-Radulfi (id est, quod proximum est Castro-Radulfi, Andria interfluente) ibique hyemavit ». Hæc Hugo Pictavinus notarius Guillelmi abbatis Vizeliacensis, qui hoc tempore vivebat.

11. *Henricus Angliæ rex efflagitatu papæ assistit Franciæ regi.* — Hanc narrationem variæ Alexandri III litteræ a Duchesnio tom. IV recitatæ confirmant. Pag. 620, refert Alexandri papæ litteras ad Ludovicum regem, datas *apud Dolum, XV kal. Octobris,* in quibus ait : « Audito per venerabiles fratres nostros archiepiscopos et episcopos, qui tecum illi colloquio, quod cum Frederico dicto imperatore constitueras, interfuerunt, quantas molestias et gravamina in colloquio illo sustinueris : cognito etiam post discessum eorum inventa iniquitate et dolositate prædicti F. et consiliariorum ejus, qui nitebantur fidei tuæ serenitatem modis omnibus depravare, quantam mentis constantiam, et spiritus fortitudinem indueris, quod malueris et decreveris te murum ferreum, et præsidium inexpugnabile pro domo Domini opponere, et usque ad effusionem sanguinis decertare, quam ab unitate Ecclesiæ recedere, et tantæ malitiæ consentire ». Subdit Pontifex, se per episcopos suos et nuntios suggessisse Henrico Angliæ regi, « ut tibi tanquam domino suo vires et auxilium præstet : ipsum vero misisse nuntios ad ejus excellentiam, « per quos se et terram suam et totas vires quas habet, ad honorem et fidelitatem et exaltationem regni tui exposuit ». Concludit Alexander se pro eo, si necesse fuerit, fidejussorem constituere.

12. *Conventus in die Decollationis S. Joannis Baptistæ coactus.* — Ibidem pag. 583, recitatur Epistola *Victoris* antipapæ ad Ludovicum regem, data *Cremonæ III idus Feb.* in qua Victor narrat, se multa et sæpe de negotio Ecclesiæ et suo scripsisse : « Dedissesque jamdiu (inquit) sicut vere putamus, precibus nostris effectum, nisi pravi homines tuam rectissimam animam a sanctis consiliis avertissent ». Pag. 580, exhibetur Frederici Epistola ad quemdam archiepiscopum missa, in qua dicit imperator pro illa controversia, quæ inter se et regem Francorum pro schismate Romanæ Ecclesiæ jamdiu agitabatur : « Mediantibus hinc inde legatis, tandem inter se convenire : quod nos videlicet », inquit Fridericus, « cum archiepiscopis, episcopis, et patribus orthodoxis ac viris religiosis, baronibus, et universis utriusque regni principibus, IV kalend. Septemb., in die videlicet Decollationis sancti Joannis-Baptistæ, super fluvium Saonam in episcopatu Bisuntino Concilium pariter generale celebraturi sumus. In quo rex Francorum dilectus consanguineus noster, cum universis archiepiscopis suis, episcopis, et cum omnibus regni sui principibus, et tota Gallicana Ecclesia reverendum patrem nostrum dominum papam (sc. Victorem, ut infra diserte dicit) sicut per sacramenta et firmissimas securitates prœordinatum est, in Apostolicum, et universalem sanctæ Dei Ecclesiæ Pontificem recipiet ».

13. *Henricus frater regis Franciæ fit archiep. Rhemensis.* — Henricus frater Ludovici regis Franciæ hujus anni initio, non vero anno MCLXVI, ut perperam Nangius in Chron. ex episcopatu Belvacensi ad Rhemensem archiepiscopatum translatus, audiens Ludovicum regem aures præbere suggestis incantationibus per Henricum comitem Trecarum colloquio ad Saonam cum imperatore habendo, veritus ne in eo aliquid statueretur in dispendium veri successoris S. Petri, ad eum scripsit Epistolam tom. IV Duchesnii relatam pag. 576 : « Vehementer admiramur, inquit, et vehementius perturbamur in his quæ significata sunt nobis, comitem sc. Henricum, sacramenta, firmissimasque securitates ex parte vestra, sicut dicitur, imperatori dedisse ; quod illum Octavianum generaliter cum Ecclesia Gallicana in Apostolicum debeatis recipere : a quo vero nobis hoc sit significatum, nec habemus, nec debemus vobis intimare. Sit in hoc tantæ necessitatis articulo circumspecta vestra discretio, ne per filios tenebrarum innocentia vestra tam animæ, quam corporis, miserabile patiatur naufragium. Valete ». In eam Epistolam Henricus aliam inserit, in qua monetur de celebratione præfati colloquii ad Saonam habendi. Ad hæc Alexander III Hugoni Suessionensi episcopo per litteras a Duchesnio ibidem pag. 594 recitatas significat, se postquam ad *Montempessulanum* adventavit, statuisse nonnullos e cardinalibus, qui aderant in suo comitatu, ad regem destinare, qui suo nomine eum salutarent ; mutato tamen consilio, provinciam hanc Henrico Rhemensi archiepiscopo, Lingonensi et Silvanectensi episcopis demandasse, regemque suis litteris orasse, ut Ecclesiæ negotiis diligenter assisteret. « Datum apud Montempessulanum, II kalendas Maii ».

14. *Fortiter stat adversus antipapam.* — Ex his litteris certo intelligimus, *Henricum* hujus anni initio jam archiepiscopum Rhemensem fuisse, et accurate ab auctore Chronici Clarævallensis, et ab Alberico in Chron. ejus archiepiscopatus initium cum præsenti anno copulatum. His suffragatur Chronicon Rhemense in quo ad annum MCLXI habetur : « Obiit Samson archiepiscopus Rhemensis, monachus Igniaci factus XI kal. Octobris. Cui successit Henricus XIX kal. Februarii », dic nempe decima quarta mensis Januarii currentis Christi anni, in quam Dominica incidit, quo dic episcopi et archiepiscopi inthronizari soliti erant. Marlotus tom. II Hist. Metropolis Rhemensis lib. 3, cap. 2 existimat Henricum in archiepiscopatus honorem anno, superiori assumptum esse, quod in Charta a se visa annus MCLXIV tertius ejus præsulatus notetur. Verum annus ille tertius non a superiori, sed a currente inchoatus ut laudati scriptores plane indicant. Henricum fortiter antipapæ obstitisse, insinuat Petrus, Cellensis abbas, in Epistola II lib. 1 ad eum data : « Hactenus, inquit, in palæstra prœlium ignave vires non deposcebat egregias. Satis fidum erat equitare sine lorica, sine lancea, sine gladio. Sed nunc qui habet gladium, tollat similiter et loricam. Ecce tempus, ecce dies, ecce causa, ubi fortissimi Israel gladio accingi debent super femur potentissime. Nam ecce Philisthiim, qui secundum carnem in baculo arundineo ambulant, de foveis occultæ malignitatis erumpentes, castra innumerabilia, castra fortia, castra fulgurantia posuerunt.

15. *Ad hoc illum impellit Petrus Cellensis abbas.* — « Octavianus princeps est militiæ, ne dicam malitiæ hujus : qui sine Deo, ut dicitur, pro Deo vult regnare. Ecce ipse non velum templi, sed tunicam Christi, non saccum mortalitatis, sed soccum majestatis in Christo, et Ecclesia iterum rescindere nititur. Hoc abominabilius reputat unitas Catholicæ fidei, quam professionem lateris, pedum confixionem, et manuum Christi. De perfossione namque redemptio, de confixione comparata est nostra liberatio. Sed quid de scissione, de divisione, de schismate, nisi anathematis vibratio, animarum damnatio, morum depravatio ? Ecce aqua contradictionis, ubi jurgati sunt filii Israel. Tu vero, Domine mi, quid ? Sta cum Josue, imo cum Jesu, evaginato gladio. Dico omni transeunti (Josue cap. 5) : Noster es, an adversariorum ? Habes Alexandrum, imo Petrum, aut potius Christum, qui habet ministros Petrum et Alexandrum, quis timere poterit cum Alexandro potentissimo? Quis vacillare cum Petro supra Petram fundato ? Quis non superabit cum Christo, cui data est omnis potestas in cælo et in terra ? Novi in te regiam animositatem, novi contra inflexam injustitiam inflexibilem cervicem. Novi ardorem zeli. Age ergo, pro dignitate officii, pro sublimitate nativi sanguinis, pro religione ordinis, pro debito Christianæ professionis, quod debes et potes. Multum enim debes, nihilominus et plurimum potes. Satis dictum est sapienti. Sanum et incolumem te custodiat manus dexteræ Dei. Vale ».

16. *Ab hoc conventu causa antipapæ pejore conditione facta.* — Quantum profuerit Ecclesiæ depressio partis antipapæ et Frederici imp. notavit Joannes Saresberiensis in Epist. CLIX ad Exoniensem episcopum data : « Nonne Teutonicus tyrannus nominis sui fama nuper orbem perculerat, et fere subegerat regna vicina, et etiam imperium Græcorum terrore concusserat, ut magis deditionem, quam confederationem legationibus missis videretur offerre ? Sed ecce Deo auctore timetur minus, et qui tam vicinos, quam remotissimos solo metu terrebat, principes Teutonicos suos ab injuriis cohibere non potest ; qui solo verbo pacem Gentibus ad arbitrium indicebat et bella, nunc a suis et inter suos petitis et acceptis treugis gratulatur. Nam sicut ipsemet conqueritur, ex quo Lotanam venit (quam supra num. 10 *Lovigennam* etiam appellatam vidimus, cujus tamen vocis nulla mentio in Notitia Galliarum Valesii, et Lexicis Geographicis) ut regem Francorum et Gallicanam Ecclesiam separaret a fide, et in suam hæresin perverteret, ut adoraret idolum suum, successus ejus relapsi sunt, et quæ eum extulerat , in depressionem ipsius cœpit fortuna fluctuare ».

17. *Elionora nascitur Henrico Angl. reg.* — A num. 12 ad 21. Baronius num. 12, tradit ex Roberto de Monte in Chron. hoc anno Ludovicum Francorum regem ex Leonora, conjuge auctum filia fuisse , eamque baptizatam per Henricum presbyterum cardinalem in Galliis legatum. Verum, ut observat Alfordus, hoc anno num. 4, Baronius, quoad filiam hoc anno e regina natam spectat, lapsus est, tam in reginæ nomine, quam in regis conjuge et Robertum de Monte non bene assecutus est. Cum enim Robertus ad hunc annum Henrici regis gesta recensens ita scripsisset : « Henricus rex Anglorum perrexit in Aquitaniam , et inter alia quæ strenue gessit, Castellionem supra urbem Agennum , castrum scilicet et natura et artificio munitum, obsedit: et infra unam septimanam in festivitate sancti Laurentii, admirantibus et terrentibus Wasconibus cepit » ; cum, inquam, Robertus ita dixisset, mox nullis interpositis, addit : « Regina Alienora apud Domnum-Frontem filiam peperit : quam Henricus presbyter cardinalis et legatus Romanæ Ecclesiæ baptizavit : et Achardus episcopus Abrincensis , et Robertus abbas de Monte Sancti-Michaelis de Periculo maris cum multis aliis de fonte susceperunt : et vocata est Alienora de nomine matris suæ ». Ita Robertus de Monte susceptor filiæ, sed is non asserit reginam Ludovici tunc conjugem fuisse ; sed ex præmissis intelligi vult, eam extitisse Henrici Anglorum regis conjugem. Elionoram enim hoc anno natam Matthæus etiam Parisiensis his verbis affirmat : « Eodem anno MCLXII, Alienor Anglorum

regina apud Rothomahum filiam peperit, et ei nomen suum imposuit ».

18. *Reges Septentrionis vocantur ad conventum Latonensem.* — Præterea Baronius num. 14, agit de *Valdemaro* Daniæ rege, quem Fredericus imp. in conventu, de quo locuti sumus, ad partes Victoris antipapæ pertrahere decreverat, ad quod referendum quod narrat Helmoldus in Chron. Slavorum lib. 1, cap. 91 : « Fredericus misit ad regem Franciæ Ludovicum, ut occurreret sibi ad colloquium apud Laonam, quæ est in terra Burgundionum juxta Ararim fluvium, ad redintegrandum unitatem Ecclesiæ. Et annuit rex Franciæ. Præterea misit nuntios ad regem Daniæ, et ad regem Ungariæ, et ad regem Bohemiæ, ut venirent ad constitutum diem : insuper omnibus archiepiscopis et episcopis et summis potestatibus regni sui, et religiosis quibuscumque solemniter adesse mandavit. Grandis ergo exspectatio erat universorum ad tam celebrem curiam, quo uterque papa, et tanti terrarum reges conventuri ferebantur. Tunc abierunt simul Valdemarus cum episcopis Daniæ, Hartwichus archiepiscopus, Geroldus episcopus, et comes Adolfus cum multis Saxoniæ nobilibus, ad præfixi colloquii locum. Dux vero positus in Bavaria, alia via venerat ». Ducis nomine Helmoldus Henricum Bavariæ ducem intelligit, ut ipse postea indicat. Pergit Helmoldus.

19. *Sed antipapæ partes non sequuntur.* — « Ludovicus ergo rex Franciæ, cujus præcipue exspectabatur adventus, ubi intellexit Cæsarem appropiare cum exercitu et armis multis, dubitavit occurrere illi. Sed propter fidem sacramentorum venit ad locum Placiti constituto die, hoc est, in decollatione Joannis-Baptistæ, et exhibuit se in pontis medio ab hora tertia usque ad horam nonam. Porro Cæsar necdum venerat. Quod rex Franciæ accipiens pro omine, lavit manus suas in flumine ob testimonium, quasi qui fidem pollicitam reddiderit, et digrediens inde, abiit ipso vespere Divionem. Veniens ergo noctu Cæsar, intellexit regem Franciæ discessisse, et misit honorabiles personas denuo accersere eum. Sed ille nulla ratione vacare potuit, gratulans se fidem solvisse, et suspectam Cæsaris manum evasisse. Ferebatur enim a multis, quod Cæsar eum circumvenire voluerit, et propter hoc contra pactionum tenorem armatus advenerit. Sed ars arte delusa est. Francigenæ enim ingenio altiores, quod armis et viribus impossibile videbatur, consilio evicerunt. Tunc Cæsar vehementer irritatus secessit a curia, intentans Francigenis bellum. Alexander papa confortatus ab eo tempore magis invaluit ». Idem narrat Baronius ex Saxone Grammat. lib. 14, sed num. 14, male facit Valdemarum regem Daniæ, filium S. Canuti martyris, ut jam an. MLXXXI num. 15 diximus.

20. *Concil. Monspeliense.* — Hoc anno Alexandrum III Concilium *Monspelii* celebrasse ostendit Labbeus tom. x Concil. pag. 1410, ex ejusdem Alexandri Epistola in qua ait Pontifex, se in eo excommunicasse Victorem antipapam, et quidem *in die Ascensionis* Dominicæ, quæ hoc anno cadit in diem XVII Maii : « Noverit tuæ discretionis prudentia », inquit Alexander papa in Epistola ad Omnibonum Veronensem episcopum data, « quod tam nos quam fratres nostri apud Montempessulanum per Dei gratiam sani et incolumes commoramur, et se specialiter autem fratrem nostrum Senonensem, Turonensem, Aquensem, et Narbonensem archiepiscopos, de quibus unum, scilicet Narbonensem, inibi consecravimus, et Autisiodorensem, Macloviensem, Nivernensem, Maurinensem, Maglonensem et Toloni episcopos recensuimus : cum quibus in die Ascensionis Dominicæ, publicæ excommunicationis sententiam in Octavianum schismaticum, atque in omnes suos complices promulgavimus.

21. *S. Thomas fit archiep. Cantuariæ.* — Ad num. 21 et seq. Baronius, qui obitum *Theobaldi* archiepiscopi Cantuariensis secunda feria Paschæ currentis anni contigisse ait, secutus est Robertum de Monte, auctorem quidem coævum, sed in Chronologia parum accuratum, nisi errores, qui in ejus Chronico leguntur, librariis attribuantur. *Theobaldus* itaque anno superiori e vivis excessit, et quidem feria tertia Paschæ, seu XIV kal. Maii, ut ibidem diximus, et demonstrat Wartonus part. 1 Angliæ Sacræ pag. 110. Post ejus obitum Ecclesia Cantuariensis vacavit anno uno, mense uno, diebus quatuordecim, ut scribit Gervasius in Chron. qui postea ad hunc annum scribit, Henricum Angliæ regem *Thomam* cancellarium suum, qui post mortem in sanctorum numerum relatus fuit, ad expedienda regni negotia ex Normannia in Angliam transmisisse, hac præsertim intentione, ut in archiepiscopum Cantuariensis Ecclesiæ eligeretur. Quamobrem Wibertus prior jussus a rege Londoniam venit, ubi episcopi congregato Concilio Thomam elegere : « Convenerunt itaque », subdit Gervasius, « Cantuariæ præsules et principes regni, ut tantæ assisterent consecrationi. Sabbato igitur octavarum Pentecostes in presbyterii gradum ordinatus, in crastino in archiepiscopum consecrandus ». Paulo post : « Consecravit eum Henricus Wintoniensis episcopus Dominica Octavarum Pentecostes, III non Junii, quadragesimo circiter ætatis suæ anno, etc. Consecratus autem Thomas Cantuariensis episcopus instituit festivitatem principalem sanctæ Trinitatis singulis annis in perpetuum die Octavarum Pentecostes celebrandam ; unde et ipse eadem die Missam celebravit ».

23. *Ejus Epistolæ nuper in lucem editæ.* — Epistolæ sancti Thomæ hoc anno Cantuariensis archiepiscopi ordinati, a paucis annis a Christiano Lupo in lucem productæ sunt ex M. Vaticano una cum ejus Vita jussu Gregorii papæ XI ex variis collecta. Cap. 6 dicitur, *Henricum* regem Thomæ significasse suæ voluntatis esse ut Cantuariensis præsul foret, et Thomam respondisse : « Quam religiosum virum, quam sanctum in tam sancta

sede, et super tam celebrem et tam sanctum conventum monachorum constitui desideras? Scio certissime, quia si Domino disponente acciderit, sic citissime a me auferes animum, et gratia, quæ nunc inter nos tanta est, in atrocissimum odium convertetur. Novi quippe te nonnulla exacturum, et in Ecclesiasticis te tam multa præsumere, quæ ego sustinere non possim. Et ita occasione nacta interponent se invidi, qui extincta gratia perpetuum inter nos odium suscitabunt ».

23. *Moritur Raimundus IV comes Barcinonensis et princeps Aragoniæ.* — *Raimundus* comes Barcinonensis hujus nominis IV, et princeps Aragoniæ, ac *Raimundus* ejus fratris filius, Provinciæ comes, quasdam pactiones hoc anno ineunt, quibus comitatus Provinciæ et Forkalquerii, et civitas Arelatensis a *Frederico* imperatore conceduntur in feudum eidem comiti Provinciæ. Imprimis vero cavetur, uti comes provinciæ, patruusque ejus imperium detrectent *Alexandri III,* et obediant *Victori III* antipapæ. Acta conventionum tunc habitarum exhibet Baluzius in Appendice ad Marcam Hispanicam num. 437, in quibus dicitur : « Comes quoque Provinciæ dominum papam Victorem recipiet, et per totam terram suam tanquam Catholicum et universalem papam recipi faciet, et obediet et ei obediri faciet bona fide absque fraude et malo ingenio, et legatos suos recipiet » ; adeo verum est quod supra ex Saresberiensi diximus, Fridericum hoc tempore tam vicinos, quam remotos principes solo metu terruisse. Non multo post Raimundus Barcinonensis comes et princeps Aragoniæ vivere desiit. « Tandem », inquit auctor de Gestis comitum Barcinonensium cap. 17, « apud burgum Sancti-Dalmatii juxta Januensem urbem in Italia, plenus gratiæ et dierum anno Domini MCLXII, VIII idus Augusti, humanis rebus exemptus, obiit in Domino, suo relinquens luctum populo, periculum patriæ, hostibus gaudium, lamentum pauperibus, religiosis suspiria ». Ei in regnum Aragoniæ et comitatum Barcinonis successit filius ejus *Ildefonsus,* adhuc puerulus, sub tutela Petronillæ matris, filiæ Ranimiri regis et monachi. Hic Ildefonsus secundus est hujus nominis, et regis nomen tulit, quo Raimundus pater nunquam insigniri voluit. Porro post hanc comitatus Barcinonensis et principatus Aragoniæ unionem, duæ hæ ditiones nunquam amplius divisim, sed semper ab uno eodemque principe possessæ.

24. *S. Galdinus et Otbertus archiepiscopi Mediolanenses stant contra antipapam.* — Ineunte Januario, cum nulla ex parte res ad victum necessariæ supportari Mediolanum possent, omnesque *Otbertum* archiepiscopum increpuerent quasi aut bello temere tanto causam dedisset, aut paci moram atque impedimentum afferret, ille ad *Alexandrum* Genuam se recepit, inquit Sigonius lib. 13 de reg. Ital. ubi Sigonius sequi videtur Flammam, et alios qui pessime habuere *Otbertum* archiepiscopum, qui tamen optime sese in his tumultibus gessit; in eo tantum a *Friderico* dissensit, quod is foveret antipapam, a quo ipsemet alienissimus erat. Quamobrem ad Alexandrum III, comite *S. Galdino* venit, uti refert scriptor anonymus Vitæ hujus sancti, illorum temporum vicinus : « Beatus Galdinus Mediolanensis civis egregius, nobilium Valvasorum de Sala stirpe progenitus, sacris ab infantia litteris eruditus, Mediolanensis primo Ecclesiæ archidiaconus necnon et cancellarius ordinatus est. Postea vero tempore schismatis sub Alexandro papa III et Friderico imp. facti, cum suo domino ac aliis quibusdam urbem suam relinquens, ab eodem Alexandro schismatis rabiem similiter fugiente cum domino suo gratanter et officiosissime susceptus est ».

25. *Deserunt urbem Mediolanensem.* — Gualvaneus Flamma in magno suo chronico cap. 277 et 278 apud Puricellum in Monum. Basil. Ambrosianæ num. 431, quædam narrat his prorsus contraria. Postquam enim rem absurdam supposuit, eo scilicet tempore Gualvagnum comitem de Engleria fuisse dominum Mediolani, asserere non erubescit, archiepiscopum imperatorem de angustiis, ad quas urbs redacta esset, monentem, eidem urbem tradidisse ea conditione, ut ejus dominium sibi tribueretur. Addit, imperatorem et Victorem antipapam in eam ingressos esse, et omnes Engleriæ comites aut occidisse aut in exilium misisse. Denique cap. 280 scribit : « Imperator archiepiscopi proditoris palatium spoliari jussit; et usque Beneventum in exilium misit. Et justo Dei factum fuit judicio, ut qui proditor semper fuerat, proditoris ultionem reciperet ». Flamma, cap. 278, fatetur se hæc omnia ex Chronico Danielis exscribere. Puricellus vero citatus num. 480, ait se Chronicon illud reperisse in Bibliotheca cujusdam viri privati, nominati Caroli Andreæ, illudque inchoari « ab anno D. J. DCVI, et ad MCCLXXX pertingit ; prolixumque præsertim est in rebus Angleriæ regum et comitum recensendis ». Non dubitat Puricellus, quin Daniel iste quæ narrat, hauserit ex Chronico Apocripho Viviani comitis, cujus mentionem facit auctor Chron. cui titulus, *Flos Florum,* apud Puricellum in Mon. Basil. Ambr. num. 443, fol. 147. Nam postquam dixit, Fridericum comites Angleriæ LXXXV exilio damnasse, subdit : « Unus solus, scilicet comes Vivianus evasit, et Bononiam perrexit », qui postea scripsit Chronicon comitum Angleriæ. Sed mitto hic fabulosas narrationes jam a Puricello confutatas, quarum nullam rationem Tristanus Chalcus habens, lib. 10, ait, dum de urbis deditione ageretur : « Princeps sacerdotum Utbertus archiepiscopus, Milo Galdinus (est hic sanctus Galdinus) et Algisias (Galdini successor) seu manifestam patriæ desolationem ruinamque imminentem cernentes, seu iratiorem sibi fore Cæsarem ominati, urbe cedunt, seque Genuam, quo superioribus adnavigasse Alexandrum constabat, conferunt (quia scilicet cæteris ardentiores fuerant in causa Alexandri contra Victorem defendenda),

seque unam cum eo fortunam habituros » ostendunt.

26. *Mediolan. deditur Friderico imp.* — Cæterum Otto et Acerbus Morena testes oculati ea narrant, quæ plane evertunt præfatorum fabulatorum commenta. Acerbus Morena accurate refert deditionem urbis Mediolanensis, eumque tam Tristanus Chalcus, quam Corius sequuntur, et Sigonius laudatus elegantius rem scribit. Ad hæc Freherus in sua Collectione historicorum Germaniæ in lucem dedit relationem testis oculati, scilicet Burchardi ad Nicolaum Sigebergensem abbatem *de Victoria Friderici imperatoris, et excidio Mediolanensi*. Contentus hic ero referre litteras a Friderico imp. comiti Suessionensi datas, et tom. V Spicilegii Dacheriani pag. 568 recitatas, in quibus narrat quæ acta sunt in deditione Mediolani : « In kalendis, inquit, Martii, prima videlicet die mensis, hostes imperii Mediolanenses, summota omni simulatione fraudis, qua in prima deditione dolose circumvenerant, summa necessitate famis et inediæ coacti ad curiam nostram apud Laudam venerunt, et nudos gladios in cervicibus suis deferentes, et majestati nostræ reos se fore profitentes, personas, res, ipsamque civitatem absque ullo tenore, et sine aliqua conditione interposita, in nostram potestatem cum plena deditione reddiderunt. Præterea quarto nonas ejusdem mensis, Mediolanenses cum omni militia et viribus civitatis ad nos redeuntes, vexilla et universa signa bellica, clavesque civitatis, et consulatus dignitates majestati nostræ resignaverunt, refutantes omnia genera armorum, omnemque potestatem, nisi quam cum gratia et permissione nostra possent obtinere. Juraverunt insuper quæcumque eos jurare fecimus, scilicet quod universa mandata nostra bona fide et sine fraude observarent, et de his omnibus observandis quadringentos obsides meliores ac majores de civitate nobis dederunt.

27. *Solo æquatur.* — « Sane ne quid deesse posset ad complementum imperialis gloriæ, vel omnimodam deditionem inimicorum, pridie nonas prædicti mensis universus populus civitatis cum vexillo sancti Ambrosii, quod miro artificio egregiæ molis et altitudinis ferebant in carrocio (id est, in rheda; ita enim appellabant Itali vexillum totius exercitus præcipuum, quod in curru impositum, a quatuor boum jugis trahebatur, et magna cura in præliis a lectis militibus servabatur, cum *carrocio exui* insignis probri loco per ea tempora haberetur. Plura de Carrocio in Glossario Ducangii), quem juga boum non pauca trahebant, necnon cum universis vexillis suis, eo ordine quo ad bellum procedere solebant, ad curiam nostram venerunt, non judicium vel justitiam postulantes, sed quia crucem meruerant, per crucem quam quisque manu gerebat, misericordiam suppliciter implorabant. Ex indultu ergo imperialis clementiæ, etc. universos Mediolanenses vitæ munere donavimus, a vinculo imperialis banni absolvimus, deputatis in exilium patriam concessimus, rebus omnibus et libertate privatis, alodia, quæ juste videbantur contraxisse, restituimus, et universa regalia nostra, quæ ipsi hactenus per rapinam possederant, fisco nostro applicuimus, etc. fossata complanamus, muros subvertimus, turres omnes destruimus, et totam civitatem in ruinam et desolationem ponimus : sicque ad promovenda alia negotia, et ad plenariam imperii reformationem exercitum nostrum, et victrices aquilas feliciter convertimus ». Hanc Epistolam Encyclicam fuisse existimo; in Chronico enim Reicherspergensi ad ann. MCLXII eadem refertur, sed paucis mutatis, et inscripta Eberhardo Saltzburgensi archiepiscopo. Aitque chronographus, Eberhardum solum cum Alexandro papa stetisse, et venisse Mediolanum, « cum adhuc ipse imperator in destructione ejusdem civitatis ibi moraretur », et honorifice ab eo susceptum esse « cum episcopo Harthmanno Brixinensi ».

28. *Cives alio amandantur.* — Hoc anno Acerbus Morena Ottonis filius cœpit scribere quæ propriis oculis vidit, et de Frederico post victoriam Mediolanensem ait : « Omnibus peditibus tribuit licentiam redeundi domum, præcepitque eis, ut tantum de fossato et muro Mediolani demolirentur per unamquamque portam (id est, urbis regionem ut nuper interpretati sumus) quod cum exercitu suo possit largiter civitatem introire (non per muros, sed per portas). Elegit quoque imperator sex Lombardos, et sex Teutonicos, qui Mediolanum irent, et prædictos Mediolanenses prædicto more jurare facerent. Et ego Acerbus Morena filius Ottonis Morenæ, qui deinceps hanc Historiam dictavi, qui tunc eram potestas Laudæ, fui unus de prædictis duodecim, et usque ad sabbatum proximum (die nempe X Martii) fecimus jurare quasi omnes Mediolanenses, quos invenimus ». Idem Acerbus Morena scribit imperatorem in comitatu Beatricis imperatricis, ducis Bohemiæ et aliorum principum ex urbe Laudensi Papiam perrexisse die Martis XIII Martii secum ducentem obsides Mediolanenses, subditque : « Sequenti dux die lunæ, præcepit imperator consulibus Mediolani, ut usque ad octo dies facerent omnes personas, tam masculos, quam feminas exire civitatem Mediolani. Quod equidem, licet luctuose, plenarie adimpleverunt Mediolanenses, euntes Papiam, Laudam, Bergomum atque Cumas, et per alias civitates et loca Lombardiæ. Maxima pars tamen ipsorum stetit circa civitatem, circa fossatum imperatoris misericordiam exspectantes, atque putantes quod imperator civitatem intrare subito eis concederet, et in ipsa solito more habitare.

29. *Urbe eversa imperator Papiam redit.* — « Verum ipse imperator die Lunæ, quæ fuit sexta dies ante kal. Aprilis (id est VII kal.) Mediolanum venit cum principibus suis, et cum Cremonensibus, Papiensibus, Novariensibus et Laudensibus, et cum illis de Seprio et Marthesana : qui illuc

cum pervenissent, præcepit Laudensibus, ut portam Orientalem, quæ vulgo Rentia dicitur, totam destruerent : Cremonensibus vero portam Romanam demoliendam commisit; Papiensibus portam Ticinensem, Novariensibus portam Vercellinam; Cumanis portam Cumanam : illis vero de Seprio et Marthesana portam novam (erant hæ omnes urbis regiones). Qui omnes ad destructionem sic conati sunt, quod usque ad proximam diem Olivarum tantum de muro civitatis consternaverunt, quod ab initio a nemine credebatur in duobus posse mensibus dissipari. Et vere, ut opinio est, quinquagesima pars Mediolani non remansit destruenda. Remansit tamen totus murus civitatem circumdans (exceptis iis, quæ propter imperatoris introitum eversa fuerant), qui adeo bonis et magnis lapidibus confectus fuerat, et quasi centum turribus decoratus, quod, ut existimo, nunquam tam bonus visus est in Italia, nec deinceps videbitur præter murum fortem Romanum. Remansit etiam campanile Majoris Ecclesiæ miræ pulchritudinis et magnæ latitudinis atque mirandæ altitudinis, quale nunquam dicitur fuisse, quod post paucos dies imperator in terra deponi fecit, quod tunc super majorem Ecclesiam ruens magnam ipsius Ecclesiæ partem dissipavit. Laudenses autem præteritorum et innumerabilium dolorum memores, quos a Mediolanensibus olim sustinuerant, non solum portam Orientalem eis commissam ad destruendum plenarie demoliti sunt; verumetiam de porta Romana magnam partem ad terram prostraverunt. Ipso die Dominico Olivarum reversus est imperator Papiam; et quicumque cum imperatore Mediolani fuerat, domum reversus est ».

30. *Suburbia urbis Mediolani non fuere eversa.* — Puricellus in Monumen. Basil. Ambr. num. 438 optime refellit Dubravium in Historia Bohemiæ, in qua passim fallitur, et Bohemiæ regem Uladislaum, qui Mediolanensi excidio non interfuit, confundit cum Bohemiæ duce fratre ejus, qui imperatorem comitabatur. Cæterum non dicit Morena suburbia aut Ecclesias in iis sitas eversas fuisse; indeque intelligimus Gualvaneum Flammam ex aliquo optimo auctore accepisse, quod refert in Chron. majori cap. 285, apud Puricellum laudatum num. 441 : « Mandavit insuper (nempe Fredericus) quod suburbia civitatis manerent illæsa; quia semper sibi fuerant obedientia. Similiter præcepit quod domus nobilium proditorum, quæ erant in civitate, illæsæ remanerent et Ecclesiæ; attamen turres et campanilia dejecit ». Paulo post de imperatore subdit : « Monasterium majus, ubi erat porta Vercellina, septem turribus communitum, voluit imperator præservari propter reverentiam Ottonis imperatoris (hujus nominis Primi) qui illud monasterium fundaverat, de cujus stirpe descenderat ». His consentanea habet Auctarium Affligemense ad annum MCLXII : « Deinde jussit suos civitatem ingredi, muros, turres, alta et superba fastigia et ædificia destrui (tribus tamen pepercit Ecclesiis S. Mariæ, S. Mauritii, et S. Ambrosii cum officinis clericorum, officialibus ipsorum, domibus etiam indemnitate rerum concessa); ærarium publicum sibi reservari ». Cap. 286 apud Puricellum ibidem eversionem civitatis Mediolanensis eodem quo Morena modo describit, et ruinam domus seu majoris Templi Mediolanensis malitiæ Papiensium diserte attribuit : « Tunc unus de Papiensibus nomine Obizo Papiensis accepit super se dejicere campanile Ecclesiæ majoris, cujus altitudo fuit ducentorum quadraginta quinque brachiorum, etc. in cujus casu malitiose fecit eum descendere super Ecclesiam : et destructa fuit Ecclesia per majorem partem ».

31. *Corpora SS. Ambrosii, Gervasii et Protasii intacta fuere.* — Tristanus Chalcus lib. 10, refert Fridericum in Dominica Olivarum palmam accepisse in Ecclesia S. Ambrosii, indeque Papiam rediisse, quod et Acerbus Morena asserit : « Ipso die Dominico Olivarum reversus est imperator Papiam : et quicumque cum imperatore Mediolani fuerat, domum reversus est ». Tristanus Chalcus habet : « A templo Ambrosiano sacrilegam manum abstinuisse hostes, indicio est Angilberti archiepiscopi lamina aurea, argenteaque multis ante sæculis altari circumdata ». Ad quæ verba Puricellus num. 442 hæc observat : « Quæ quidem in hunc usque diem perenniter illi circumdata et asservata conspicitur, quæve propterea nobis argumento est, ne tunc quidem inde amota, et alio translata fuisse sanctorum Ambrosii, Protasii et Gervasii corpora, quorum in honorem lamina ista fuit huic altari circumdata ». Tum refellit Puricellus scriptores illos Germanos, qui tradidere sanctorum Gervasii et Protasii corpora a Germanis tunc Brisacum translata fuisse. Certe Chronographus Affligemensis, auctor coætaneus, ne verum quidem habet de hac translatione, licet de Mediolanensi desolatione et Magorum translatione fuse agat.

32. *Fridericus imp. magistratus variis Lombardiæ urbibus præficit.* — Acerbus Morena gesta hoc anno narrare pergit, aitque : « Proximo die vero Paschæ fuerunt Papiæ fere omnes Lombardiæ potestates, (id est, primi urbium Longobardiæ magistratus) et quamplures episcopi, et marchiones, et comites, aliique multi nobiles Italiæ, fuitque ea die imperator incoronatus Papiæ ad missam in Ecclesia-Majori una cum serenissima Augusta (scilicet Beatrice) cum magnis solemnitatibus, maximaque lætitia (id est, astitit imperator cum corona in capite, sed ibi coronatus non fuit), quod imperator ipse annis retro minime fecerat (ab anno nempe MCLIX, quo iterum Mediolanenses rebellarunt; antea enim Fredericus quater coronatus fuerat, primum Aquisgrani, secundo Romæ, tertio Papiæ, quarto Monzæ), proposuerat enim quod ipse nunquam coronam sumeret (an. scilicet MDLIX) in capite, donec Mediolanum superasset (quod hoc anno contigit). Post Missam vero imperator dulcis-

simus fecit invitare ad prandium suum omnes Italicos episcopos, marchiones, comites et civitatum consules, qui ibi aderant. Inter quos fui ego Acerbus Morena, qui hunc librum composui, qui tunc eram potestas Laudæ. Comederuntque imper. et imperatrix cum coronis in capite : cum quibusdam episcopis, qui erant in mensa sua a dextris et a sinistris cum mitris in capite, et aliis ornamentis episcopalibus (observa morem episcoporum mitra prandentium), et fuit ipsum convivium in curia episcopi Papiensis, ubi Papienses faciunt concionem ». Addit, his omnibus feliciter actis, variis civitatibus et castris magistratus ab imperatore præpositos fuisse. Corius vero in Historia Mediolanensi ait Fredericum comitatum Mediolanensem in sex juridictiones divisisse, quibus tot gubernatores præerant, qui omnes episcopo Leodiensi Henrico, quem corrupte *Alicom* appellat, tanquam vicario imperiali paruere.

ALEXANDRI III ANNUS 4. — CHRISTI 1163.

1. *Alexander III Parisiis et postea Turone, ubi celebratur Concilium.* — Millesimus centesimus sexagesimus tertius Indictione undecima annus venit, quo Alexander papa celebravit in Gallia Concilium Turonense. De quo dicturi, quæ præcesserunt prius insinuanda, de quibus ista in primis in ejusdem Alexandri vitæ Actis : « Adveniente autem Quadragesima, colloquium habiturus Alexander papa cum rege Francorum ad Parisiensem civitatem properavit. Quam cum ingressurus esset, tanquam pius et mitis rex cum baronibus et militibus suis per duas leucas illi occurrit : quo viso statim descendit, ad streguam ejus festinanter accurrens, humiliter deosculatus est pedes ipsius, et statim ad ejus oscula cum devotione fuit receptus. Deinde singulariter procedentes intraverunt prædictam civitatem. Cui clerus cum maxima et decora processione obviam venit, et Pontificem et ejus fratres cardinales deduxit in gandio et exultatione ad majorem Ecclesiam. Mansit autem in dicta civitate per ipsam Quadragesimam, et Paschale in ea festum celebravit ». Meminit idem ipse Alexander papa hujusmodi suæ commorationis Parisiensis in Diplomate canonizationis sancti Bernardi, his verbis : « Contigit olim, dum essemus Parisiis constituti, et magni quidam ac venerabiles viri de canonizando sanctæ recordationis Bernardo quondam Claravallensi abbate facerent mentionem, optantes utique et piis nobis precibus suggerentes, ut in Concilio, quod de proximo erat Turonis celebrandum, digno huic et laudabili voto celerem daremus effectum. Cumque nos eidem negotio favorabili satis intenderemus affectu, supervenit multitudo et frequentia petitorum, qui in diversis provinciis rem similem postulabant. Unde cum nos videremus non posse congruenter omnibus satisfieri, statutum fuit pro scandalo devitando, etiam in hac differri, quod oportebat pro tempore cæteris denegari ». Hæc ipse de iis, quæ Turonense Concilium præcesserunt, de quo rursum ista in ejusdem Alexandri Vita :

2. « Et quoniam tempus Concilii celebrandi imminebat, quod in Octavis Pentecostes Turonum convocaverat, exivit de Parisiis, et transiens per Carnotum, ad Turonis civitatem celeriter remeavit. Anno igitur Dominicæ Incarn. millesimo centesimo sexagesimo tertio, Indictione undecima anno quarto sui Pontificatus, quartodecimo (al. quarto) kal. Junii supradictus Alex. papa in Ecclesia S. Mauritii (Martini) Turone Concilium celebravit, in quo secum interfuerunt cardinales numero decem et septem, et episcopi centum et viginti quatuor, abbates quatuor centum et quatuordecim, et aliorum tam clericorum, quam laicorum maxima multitudo. Atque inter alios insignes Ecclesiæ præsules interfuit sanctus Thomas archiepiscopus Cantuariensis, anno superiori (ut vidimus) ad eam regendam cathedram ex munere cancellariæ assumptus, quem præter morem Alexander papa ejusmodi excepit honorificentia. Fecit enim, ut omnes cardinales occurrerent ei extra urbem illam, præter duos tantum, qui soliti essent ei semper assistere : idemque obtinuit quæcumque ab ipso Pontifice petiisset, nempe suæ Ecclesiæ privilegiorum con-

firmationem ». Hæc in Vita ipsius, a quatuor dictis auctoribus scripta. Ne quid autem pereat de Fragmentis Actorum Concilii hujus, quod integrum in omnibus Actis simul reperire non licuit, hic describendam putamus orationem, quam in eodem Turonensi Concilio habuit, jubente papa, Arnulphus episcopus Lexoviensis. Extat inter ejus Epistolas haud pridem cusas, antequam posita habetur Epistola data ad Ægidium Rothomagensem archidiaconum, inde vero quod sequitur :

« Sermo habitus in Concilio Turonensi.

3. *Sermo Synodalis Arnulphi episcopi Lexoviensis.*— « Hodiernum sermonem, domini et patres mei, mihi domini nostri, qui præsidet, Romani videlicet Pontificis, injungit auctoritas. Et ego quidem munus injunctum magis de necessitate obedientiæ, quam de animi voluntate suscipio. Mallem ut in alium declinasset ista dignatio, cujus et vita commendabilior esset, et major tam scientiæ quam eloquentiæ plenitudo. Quis enim ego sum, qui in auribus tot, tam prudentium, tam venerabilium personarum quemlibet mihi debeam usurpare sermonem? Sed et quis ego sum, qui mandato Romani Pontificis audeam obviare? Angustiæ mihi sunt undique : inter verecundiam et necessitatem constitutus sum. Altera me monet ut sileam, altera quasi quadam violentia pertrahit ad loquendum. Obediendum enim est sine mora, sed verecundia linguam reprimit, obstruit intellectum, et a facie reverentiæ vestræ stupore quodam reddit pavidum et confusum. Scio enim quia tria solent in prædicatore requiri, sanctitas conversationis, plenitudo scientiæ, fœcundior eloquentiæ vena. Sanctitas conversationis inquiritur : quia nisi fuerit prædicatoris commendabilis vita, non erit ejus prædicatio gratiosa. Cujus enim vita contemnitur, restat ut et prædicatio contemnatur. Timere habet, ne forte incipientem loqui, statim vox divina reprimat et condemnet[1] : Quare tu enarras justitias meas, qui projecisti sermones meos retrorsum? Perfectio scientiæ quæritur, ut habeat prædicator, unde possit de thesauro cordis sui proferre nova et vetera, et eruditum noverit exspectantibus explicare sermonem, et secundum personarum qualitates temperare quod dixerit, ut sciat quibus debeat lac potum dare non escam, quibus solidiorem cibum habeat ministrare. Eloquentia desideratur : ad quid? Quia sicut si non habuerit scientiam, non habebit quid dicat; ita nisi habuerit eloquentiam, non habebit quomodo dicat. Utrumque autem necessarium est, et habere quid dicas, et scire quomodo dicas. Sententiarum siquidem excellentia sermonis elegantiam quærit, ut verborum dignitas rerum majestati respondeat, et sibi invicem quasi concentu quodam res et verba concurrant. Ita est, ut sermo prædicatoris omni acceptione dignus sit, requiritur in prædicatore religio ad reverentiam sermonis, scientia ad doctrinam, eloquentia ut commendet ad gratiam; ut scilicet sermo sanctus sit, prudens sit, illustris sit. Ego vero, qui vobis producor in medium, nihil habeo penes me nisi conscientiam peccatricem, minorem scientiam, eloquentiam imperfectam. Et ideo opportunius mihi fuerat silere quam loqui, pasci quam pascere, et aures vobis potius exhibere quam linguam. Nulla mihi in memetipso fiducia est, sed ad sanctitatem præcipientis et merita vestra convertor : quibus intercedentibus aliquid mihi fortassis largietur gratia illius qui dixit[1] : Aperi os tuum, et ego adimplebo illud. Os meum obedientiæ necessitas aperit, utinam gratia ejus per merita vestra sermone adimpleat opportuno.

4. « In omni itaque sermone, domini et patres mei charissimi, videtur mihi, quia circa id quod principaliter intenditur, duo sunt studiosius observanda, causa scilicet et tempus. Et causam quidem ratio subministrat, tempus autem opportunum reddit occasio : occasio autem est opportunitas sumpta ex tempore, sicut viro placuit eloquenti; ita est. Nisi id quod dicitur causam de ratione contrahat evidentem, ipsum ducitur otiosum : si importune dictum fuerit, reputatur infestum. Quæ autem otiosa vel infesta sunt, raro desideratos assequuntur eventus. Et ideo cum multa de scriptis sanctis possent utiliter ac probabiliter in commune proferri, ad ea potissimum sermo convertendus est, ad quæ nos et urgens necessitas impellit, et evidens invitat utilitas. Ad quid? Ad tentandum vobiscum de unitate et libertate Ecclesiæ Dei. Sine his enim duabus non potest Ecclesia salva consistere, sed nec consistere quidem. Quia nisi Ecclesia habuerit unitatem, non erit una : si una non fuerit, non erit. Omne enim quod est, ideo est, quia unum est : quod autem unum non est, amittit pariter cum unitate substantiam. Item nisi habuerit libertatem, misera erit : pro eodem autem ei est, miseram esse et non esse. Imo deterius est miseram esse, quam non esse. Melius, inquit, ei erat, si natus non fuisset homo ille, de Juda dictum est. Quoniam melius erat ei natum non esse, quam ad ejusmodi miseriam natum esse. Ideo domini et patres charissimi, ut status Ecclesiæ conservetur incolumis, oportet unitati ejus et libertati sollicite provideri.

5. « Utraque enim his diebus, hac tempestate, sicut nos miserabiliter experimur, multis urgetur incommodis, multis injuriis infestatur. Quia alteram scindere nititur schismaticorum ambitio, alteram quærit auferre violentia tyrannorum. Utrumque tamen eis per Dei gratiam impossibile erit. Impossibile siquidem est, spirituale Ecclesiasticæ unitatis scindere sacramentum, quod inter Christum et Ecclesiam, ipso Patre auctore, indissolubili fœdere connexum est et firmatum. Impossibile est suam Ecclesiæ Dei tollere libertatem, quam Dominici sanguinis consecravit effusio. Licet enim paleæ de area Domini quandoque ventilabro

[1] Psal. XLIX.

[1] Psal. LXXX.

levitatis aut vanitatis avolent et abscedant, propter abscessum tamen earum non minuitur fructus areæ, sed purgatur. Item licet principes tenebrarum adversus Ecclesiam Dei vehementer insurgant, portæ tamen inferi adversus eam prævalere non possunt. Ita, domini mei, salva nobis semper est unitas, salva semper est libertas Ecclesiæ : quia neque tunica inconsutilis scindi potest, neque Christi sanguis in irritum devocari. Et licet exierint a nobis aliqui qui nobiscum erant, sed de nobis non erant, non est scissa tamen veritas unitatis propter eos, quos separavit a nobis propriæ malitia pravitatis. Et licet ii, quos diximus, tyranni terrarum, circa temporalia bona et ipsa etiam corpora nostra desæviant, ut edant carnes nostras, infirmantur et cadunt. Et circa diripiendas inutiles sarcinas occupantur. Ecclesia tamen Dei nihilominus quæ disponenda sunt, libera potestate disponit : imo etiam ipsos quasi servos nequam spirituali potestate retrudit in carcerem, ubi eos nimirum quasi compedibus quibusdam, vinculo anathematis, et opprobrio perpetuæ maledictionis astringit. In quo etiam laudabile videtur operari virtus divina miraculum, dum nobis in unitate nostra et libertate degentibus, ipsi se solos ab unitate Catholica separant, et detestandæ subjiciunt servituti. Nos tamen, charissimi fratres (patres) et domini, non debemus malum pro malo reddere, neque vinci a malo, sed vincere in bono malum.

6. « Et ideo ad revocationem eorum qui foris sunt, summa charitate debemus intendere, ut ipsi unitati nostræ possint, Domino miserante, connecti : quatenus ii, qui quietem Ecclesiasticæ libertatis impugnant, meliore ducti consilio resipiscant, et tam de revocatione eorum quam istorum pœnitentia crescat fœcunditas unitatis, et inconcussa servetur desiderandæ tranquillitas libertatis. Ad hoc scilicet omnem nos convenit diligentiam adhibere, omnem propter hoc sustinere vexationem, omne periculum experiri; hoc enim speciale debitum nostræ professionis. Episcopi sumus : ad hoc sacramentis Ecclesiasticis sanctificari volumus, ditari beneficiis, honoribus illustrari. Ex ea etiam causa hic primas obtinemus in Concilio cathedras, primos in cœnis recubitus, salutationes in foro. Ex eadem causa populorum nobis multitudines inclinantur, ut de manu nostra partem aliquam commissæ nobis benedictionis accipiant. Quærunt enim accipere de plenitudine nostra, quod nos accepimus de plenitudine Christi.

« Hic ordo est : Unguentum præcedit in capite, a capite descendit in barbam [1], barbam quidem Aaron; a barba usque in oram vestimenti defluxit. A capite scilicet Christi in barbam, nempe prælatos Ecclesiæ; a prælatis in populum, in subjectos. In capite autem omnis perfectionis est plenitudo, omnis perfectio plenitudinis. In ipso enim inhabitat omnis plenitudo divinatis corporaliter, solide scilicet et perfecte : in ipso omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi : in ipso totus Spiritus Patris. Nihil ibi perfectioni detractum est, nihil ibi plenitudini derogatum. Et de plenitudine ista nos omnes accepimus majores et minores. De plenitudine quidem, sed non plenitudinem ipsam : sibi enim plenitudinem reservavit : circa nos autem divisiones gratiarum factæ sunt. Unus autem Spiritus, qui operatur omnia in omnibus, non omnia in singulis : dividit enim singulis prout vult. Ubi enim vult spirat, et quantum vult inspirat. Nos autem in medio constituti inter Christum et populum, privilegium gratiæ consecuti sumus, et prærogativam dignitatis adepti. Privilegium gratiæ, quia prius et copiosius nobis infunditur, quod a nobis in alios transfundatur. Prærogativam dignitatis, quoniam superiores et propinquiores sumus. Superiores, quoniam constituti sumus principes super omnem terram. Constitues eos, inquit, principes super omnem terram. De Apostolis dictum est utique et de nobis, qui loca Apostolorum minoribus revera meritis, sed majoribus consolationibus obtinemus.

7. « Qualis autem est hic principatus noster? utique sublimis et fortis. Nimis, inquit Propheta, honorati sunt amici tui Deus : nimis confortatus est principatus eorum. Propinquiores sumus; amicos siquidem nos appellat, et ad argumentum propinquioris amicitiæ indultæ nobis, non partem, sed copiam totius familiaritatis ostendit [1] : Jam non dicam, inquit, vos servos, sed amicos meos, quia omnia quæ audivi a patre meo, nota feci vobis [2]. Verum est, nobis datum est nosse mysterium regni Dei; cæteris autem in parabolis, ut videntes non videant, et audientes non intelligant. Nos habemus oculos intuendi, et aures audiendi. Multæ et magnæ sunt circa nos dignationes tuæ, bone JESU, multa et inæstimabilia beneficia tua. Gratia tua ultro nos prævenit et subsequitur : nihil, aut parum est quod meritis nostris arrogare possimus, cum tu gratiam per gratiam semper effusa munificentia largiaris. Quid ergo retribuemus tibi [3]? Quid retribuam, inquit, Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Quæritne sibi restitui? quærit revera : quoniam gravis etiam exactor est. Non convertit debitorem suum in fortem tantum, sed etiam in usuras. Quare, inquit [4], non posuisti pecuniam meam ad mensam, ut cum redirem, utique cum usuris eam exegissem a te? Quia ergo sibi retribui quærit, consulamus Prophetam quid tantæ majestati digne possit in causam retributionis offerri. Expedit nobis, ut qui nos de qualitate nostri principatus edocuit, nihilominus de quantitate retributionis edoceat.

8. « Oportet enim, ut quod nomine retributionis offertur, ad honorem cedat, accedat ad gra-

[1] Psal. CXCXII.

[1] Joan. XV. — [2] Luc. VIII. — [3] Psal. CXV. — [4] Luc. XIX.

tiam : alioquin non parit gratiam, sed offensam. Audiamus ergo quid dicat [1] : Constitues eos principes super omnem terram. Ecce meritum ejus circa nos. Quid autem sibi retribui quærat, consequenter adjungit : Memores erunt nominis tui, Domine. Memoriam nominis sui tantum sibi quærit nomine retributionis offerri. Cujus nominis? nempe multa nomina habet. Habet quædam nomina de veteri Instrumento significationis absconditæ; habet quædam ad novum specialius pertinentia Testamentum, suavitatem redolentia, exhibentia gratiam. Quæ quamvis constet originem traxisse de veteri, plus tamen celebritatis et frequentiæ de præsenti novitate sumpserunt. Quæ sunt illa? Jesus Christus. Jesus interpretatur salvator, Christus unctus. Ubi unctio, ibi suavitas. Manifestæ nomen illud Christi suavitatem redolet unctionis; Jesus salutis gratiam repromittit.

9. « Credo tamen, quod in hoc loco Propheta aliud nomen quærat intelligi, quoniam nomina illa propter suavitatem et gratiam, devotionem quidem et fiduciam præstant; hic vero alterius cujusdam nominis memoriam quærit, cujus severitas nobis cautelam diligentiæ, et timorem reverentiæ donet. Quod est illud? Deus. Deus interpretatur, timor. Ipse autem in hoc loco timentes esse nos exigit et prudentes. Commisit enim nobis hæreditatem suam, quam nisi timentibus non committit [2]. Dedisti, inquit, hæreditatem timentibus nomen tuum, Domine. Hæreditas autem ejus illa est, quam ipse a Patre merito et postulatione passionis accepit. Postula [3], inquit, a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Hæreditas autem hæc universitas fidelium est, quæ nomine censetur Ecclesiæ, quæ Catholicam continet unitatem. Hanc fidei nostræ credidit, hanc sollicitudini commendavit. Ad curam igitur et custodiam ejus cum omni timore omnem nos oportet diligentiam adhibere. Nulla nos absterrere debet comminatio, nulla persecutio retardare. Participes consolationum facti sumus? justum est, ut socii simus etiam tribulationum. Ex adverso stare nos convenit, et opponere nosmetipsos murum pro domo Israel. Quod sane nobis non facile quidem, sed possibile tamen erit, si constanter in unitate Catholica consenserimus permanere.

10. « Porro fratres sumus ex eodem patre Christo, et ex eadem matre Ecclesia, per regenerationem aquæ et spiritus, de filiis iræ translati in adoptionem gloriæ filiorum Dei. Bonum itaque est quia utile, jucundum, quia delectabile, nos hac spirituali fraternitate conjunctos in unitate consistere, ut sit scilicet nobis, sicut in primitiva Ecclesia multitudini credentium, cor unum et anima una. Sit in nobis unus spiritus, una fides. Unitas enim fidei concordiam parit : concordia mater est unitatis. Unitas vero fidei tribuit libertatem. Ex fide siquidem vita nobis et victoria est : Justus [4], inquit, meus ex fide vivit. Et hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra [1]. Sed et sancti per fidem vicerunt regna [2] : regnum satanæ, regnum mundi, regnum cælorum. Et de regno quidem mundi, et regno satanæ manifestius : sed et regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. Ita omnia regna unitas fidei, et fides unitatis expugnat.

« Totis itaque studiis debemus insistere, et alter alterum cohortari, ut stemus simul. Quia si steterimus simul, alteri ab altero plus fiduciæ et virtutis accrescet. Si steterimus simul, adversariis nostris non tantum resistere poterimus, sed et cum fiducia provocare. Si steterimus simul, Ecclesia Dei apparebit terribilis ut castrorum acies ordinata : Stemus, inquit ille Propheta [3], stemus simul. Quis est adversarius meus? quis contradicit mihi? accedat ad me. Quia aliquem sibi senserat fideliter assistentem, cum fiducia loquebatur. Nos quoque, domini et patres mei, habemus aliquos nobis fideliter assistentes. Habemus enim assistentem nobis gratiam civium supernorum; habemus assistentia nobis merita et orationes vestras; habemus assistentem nobis fidem et devotionem Catholicorum regum, qui unitatem Catholicam nobiscum et verbo profitentur, et operibus exequuntur : omnes fere, quicumque censentur nomine Christiano. Comparatione vero tantæ multitudinis modica est unius exceptio; unus siquidem excipitur, et ipse solus. Væ autem soli : quia si ceciderit, non habet sublevantem.

11. « Sed et ipse per misericordiam Dei convertetur et vivet, quoniam ipse est inter principes terræ multa prudentia et virtute laudabilis; nisi gloriam suam divinæ gloriæ præponere decrevisset. Utinam humilietur sub potenti manu Dei, et principatum Ecclesiæ suo præesse principatui recognoscat : utinam intelligat, quia si Christum, sponsum scilicet Ecclesiæ, Dominum confitetur, necesse habet et Ecclesiam, quæ sponsa est, nihilominus dominam confiteri. Præterea specialem causam habet qua sanctam Romanam Ecclesiam dominam cognoscere debet : alioquin manifestissime poterit reus ingratitudinis apparere. Si enim ad veteres recurramus historias, certum erit, prædecessores ejus imperium non de alio jure, quam de sola S. R. E. gratia percepisse. Nihil igitur plus juris vendicare principes possunt, quam quod in eos contulit dignatio largientis. Præterea habemus assistentem nobis etiam Christum. Neque enim Ecclesiam ea nobis conditione tradidit, ut relinqueret; semper assistit : Non relinquam [4], inquit, vos orphanos : vado et venio ad vos, vobiscum usque ad consummationem sæculi permansurus. Adjutor itaque et protector nobis est in salutem.

12. « Cum adjutorio itaque tot assistentium nobis ulla nos debet absterrere comminatio, nulla persecutio revocare; imo stare debemus ex adverso,

[1] Psal. XLIV. — [2] Psal. LX. — [3] Psal. II. — [4] Hebr. XI.

[1] I. Joan. V. — [2] Hebr. X. — [3] Isa. L. — [4] Joan. IV.

et opponere nosmetipsos murum pro domo Israel[1]. Fidelis autem Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione proventum, ut possitis sustinere. Imo etiam ad confidentiam victoriæ obtinendæ suo nos invitat exemplo : Confidite, inquit, ego vici mundum. Si semel victus est, non erat invincibilis mundus: facilius nobis erit victoria victum vincere, quam invictum. Christus vincendum aggressus est et devicit. Dicebatur aliquando[2] : Vide, Domine, et considera, quoniam erectus est inimicus : nunc autem dicitur, quoniam dejectus est inimicus. Fiducialiter aggredi possumus jacentem et victum: quia si dejectus est, non resurget ; si victus, non præsumet. Nulla ipsius ex hoc nunc resurrectio, vel præsumptio prævalebit. Timeo tamen, ne aliquis forte submurmuret, præsumptuosum dicens æmulari tantæ perfectionis exemplum. Facile, inquit, erat Christo mundum vincere qui creaverat mundum. Omnipotens enim nomen ejus, cui idem est et velle et posse : mihi non ita, quoniam infirmus sum, et conturbata sunt omnia ossa mea. Omne scilicet robur naturæ meæ peccati corruptione concussum, et ideo substantia mea tanquam nihilum coram ipso.

13. « Sed nequaquam, domini et patres mei, diffidendum, nequaquam desperandum est : quia sicut verba Christi nobis ad doctrinam, ita opera proponuntur ad formam. Et sicut per doctrinam impossibile nobis est scientiæ illius plenitudinem obtinere ; ita per exempla ad æqualitatem virtutum ejus non poterimus pervenire. Sed licet attingere non valeamus eminentiam majestatis, proficere tamen poterimus ad aliquam saltem similitudinem sanctitatis. Proderit imitari, etsi nemo valeat adæquare. Citra perfectionem ejus subsistit nostra perfectio. Prosequi debemus, etsi consequi non possimus. Non eisdem passibus, sed eodem tramite, ejusdem est vestigiis insistendum. Quod si aliqua etiam de hominibus exempla quærantur : multos homines victores mundi poterimus invenire. Videamus Apostolum, hominem scilicet peccatorem, sicut et nos, non quantum nos, qui dicat se minimum Apostolorum[3], et indignum vocari Apostolum, quoniam persecutus est Ecclesiam Dei[4]. Bonum, inquit, certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi : de cætero reposita est mihi corona justitiæ. Certavit Apostolus, de certamine victoriam, de victoria consecutus est coronam. Cucurrit et consummavit cursum, ideoque bravium assecutus est: idem bravium, quod corona. Tu autem quis es, qui quæris coronam sine victoria, vel sine concertatione victoriam? Impossibile est de facto sine concertatione vicisse, improbabile est de jure coronam sine victoria postulare. Neque enim coronabitur, nisi qui legitime certaverit. Lex autem certaminis perseverantia est. Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit : idem profecto salus, quod bravium et corona.

14. « Amplius, si major vobis de hominibus placeat pluralitas exemplorum, infinita fere martyrum millia nobis occurrent, qui ad certamen istud toto desiderio occurrerunt, et demum victoriam cruentam quidem, sed tamen cum lætitia et gloria perceperunt[1]. Numquid non ibant Apostoli gaudentes a conspectu Concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati? Numquid non Stephanus inter lapides ipsos pro lapidantibus supplicat et exorat ? Numquid non Petrus et Andreas de cruce prædicant veritatem ? Numquid non Laurentius de craticula tyranno lætabundus insultat ? Numquid non carnifices ipsos ad equuleum prævenire invincibilis Vincentii fortitudo festinant ? Sed et si de infirmiore sexu quæratur exemplum, Agatha lætissime et gratulanter ibat ad carcerem, et quasi ad epulas invitata, agonem suum Domino precibus commendabat. Prius me deficiet dies, imo totum longioris anni spatium expirabit, quam sanctorum victoriæ plane valeant enarrari. Hi revera fuere viri fortes, et ad bella doctissimi, qui humilitate superbiam, tyrannidem patientia devicerunt. Cæterum benignius agit cum infirmitate nostra misericors et miserator Dominus. Ipse enim conscius est infirmitatis nostræ, utpote qui novit figmentum nostrum. Tolerabilem itaque facit patientiam nostram. Revera sicut dictum est, facit cum labore proventum. Nulla ergo adversum nos veteris sævitiæ commenta procedunt, imo etiam sustinemur in equis et curribus ambulare, in magnis quandoque et mirabilibus super nos epulari splendide, pretiosis indui honoribus, et divitiis abundare. Paupertatem Christi verbo prædicamus, sed minus exhibemus exemplo : nisi quia fortasse paupertatem ejus in nobis spiritualiter divitiarum contemptus et humilitas sancta restaurat. Neque enim requiritur a nobis divitiarum indigentia, sed contemptus. Divitiæ, inquit[2], si affluant, nolite cor apponere. Non dixit : ne affluant, sed ne cor apponatur. Porro cor prohibuit apponere, sed non manum. Profecto propheta in omni affluentia divitiarum, pauperem se prædicat et egenum. Possumus itaque licite divitias possidere, si tamen earum nos non reputaverimus dominos, sed ministros ; si intellexerimus patrimonium pauperum esse patrimonium Christi, si proventibus Ecclesiæ, si pauperum necessitatibus erogantur. Alioquin fures et latrones nos ratio manifesta convincet, si res alienas invitis dominis nostro præsumpserimus arbitrio contrectare.

15. « Quia igitur distribuendæ sunt, non retinendæ divitiæ, nusquam justius, nusquam possunt liberalius erogari, quam in eos qui exulantem Ecclesiam prosequuntur, qui propter causam Christi rerum suarum dispendia pertulerunt. Causa communis est, sed in eos omne detrimentum,

[1] 2. Cor. I. — [2] Thren. I. — [3] 1. Cor. XV. — [4] 2. Tim. IV.

[1] Act. V. — [2] Psal. LXI.

omnis est conversa vexatio. Nos enim intra domesticos parietes nostros tribunalia nostra sublimiter insidemus; ipsi de sedibus suis contumeliose et violenter ejecti peragrant regiones. Nobis omne solatium cum affluentia divina pietas administrat; ipsi de manibus alienis subsidia vitæ cum silentio patienter exspectant. Nobis necessariorum nostrorum et familiarium ordo longus assistit; ipsi inter ignotos vitam quasi solitariam degere compelluntur. Si quam tamen eis consolationem emendicata suffragia præstiterunt, indignum est ab eis beneficia quærere, quibus tu consueveris exhibere. Aperiamus itaque eis viscera pietatis, et in eos omnem compassionis et venerationis effundamus affectum, ipsosque cum omni beneficentia et gratia complectamur : quia tunc adimplebimus legem Christi [1], si alter alterius invicem onera comportemus. Viri prudentes sunt et multa commendabiles honestate, quos Dominus elegit tanquam aurum in fornace probandos, ut per eos impendio personarum et rerum Ecclesiæ victoria consummetur. Felices sunt, quibus datum est pro æternis transitoria commutare. Feliciores sunt, qui mortem vel corporales injurias sunt experti, et impretiabilem sanguinem Christi suo indigno et corruptibili sanguine compensarunt. Quid enim ? Numquid sanguinem Christi in causam nostræ redemptionis expendimus, ut ipsum ei in tempore retributionis, scilicet cum ipse requisierit, solveremus? Mutuatus est peccator, et non solvet : nos autem, Domino miserante, solvemus, qui confitemur nos non artificio civili, sed re ipsa interveniente naturaliter obligatos. Utinam, bone JESU, detur et mihi tecum pro spiritualibus tuis temporalia mea commutare! utinam sanguinem meum tibi pro tuo recipere placeat in solutum ! Vel quia crediti et debiti sanguinis, scilicet tui et mei, invicem æstimatio non concurrit, saltem benignissima acceptatione liberatus absolvar, qua scilicet consuevisti justitiam accepto ferre sine operibus, et præmia sine meritis pro gratia scilicet bonæ actionis gratiam retributionis inferre ». Hucusque in Codice, sed mea sententia, fine carere ipsa videtur oratio.

16. *Conradus electus Moguntinus ad Synodum venit.* — Dum ista in Turonensi Concilio cœpta essent actitari, post alios, qui illuc convenissent Catholicæ communionis episcopi, convolavit et Conradus archiepiscopus Moguntinus electus, de quo ista Romualdus archiepiscopus Salernitanus hujus temporis scriptor fidelis : « Tempore Concilii hujus, Conradus nobilis clericus Alemanniæ, et imperatoris consanguineus, qui in Moguntina Ecclesia erat electus, nolens Octaviano et imperatori schismatico consentire, Ecclesiam suam deserens, ignorante imperatore, ad Alexandrum papam in Franciam festinus advenit. Quem papa satis benigne recipiens, postmodum secum Romam usque adduxit : dehinc in cardinalem episcopum Sabinensem promovit : postremo in Moguntinum archiepiscopum sublimavit. Quo audito imperator ira commotus, Christianum nomine, cancellarium suum in Moguntina Ecclesia eligi fecit, et a suis suffraganeis consecrari ». Hæc ipse. Sed de eo sæpe inferius.

17. *Acta et canones Concilii Turonensis.* — Quæ autem in eodem Concilio Turonensi sint transacta, ita legitur in vitæ Actis Alexandri papæ : « In eo nimirum Apostolica constituta sunt probata, et hæc capitula roborata denuo et promulgata ». Sed ut Robertus asserit, qui præsens aderat, in primis illud actitatum, quod Alexander papa reddita plenissima ratione de sui legitima ad Pontificatum promotione, ingesserit de intrusione et invasione Octaviani querelam : quo factum est, ut in ipsum atque complices ejus omnes fuerit iteratum anathema. Quibus serio valde peractis, pronuntiante eodem Alexandro Pontifice, aliquot in eodem Concilio constituti sunt canones, qui descripti reperiuntur in ejusdem Alexandri Vitæ Actis, necnon in Codice antiquorum canonum in Vaticana bibliotheca, ubi ista præmissa leguntur :

« Anno igitur Incarnationis Dominicæ MCLXIII, Indictione undecima, anno quarto sui Pontificatus, quarto kal. Junii, sæpe dictus Alexander papa in Ecclesia S. Mauritii (Martini) Turonis Concilium celebravit, in quo interfuerunt secum cardinales numero XVII, episcopi CXXIV, abbates CDXIV, et aliorum tam clericorum quam laicorum maxima multitudo. In quo nimirum Apostolica constituta sunt roborata, et hæc nova promulgata capitula :

18. « 1. Majoribus Ecclesiæ beneficiis in sua integritate manentibus, indecorum nimis (esse) videtur, ut minores (juniores) clericorum præbendæ recipiant sectiones. Idcirco ut in magnis, ita quoque in minimis suis membris firmam habeant Ecclesiæ unitatem, divisionem præbendarum, aut dignitatum permutationem fieri prohibemus.

« 2. Plures clericorum (quod mœrentes dicimus) eorum quoque, qui prius secundum (sæculum) professione, votis, et habitu reliquerunt, dum communes usuras, quasi manifestius damnatas exhorrent, commodata pecunia indigentibus, possessionem eorum in pignus (provenientes fructus) accipiunt, ultra sortem. Idcirco generalis Concilii decernit auctoritas, ut nullus amodo constitutus in clero, vel hoc vel aliud usuræ genus exercere præsumat. Et si quis hactenus possessionem alicujus data pecunia, sub hac spe in pignus acceperit, si sortem suam deductis expensis de fructibus jam recepit absolute (possessionem) restituat debitori. Sin autem aliquod minus (minus) habet, eo recepto, possessio libera ad dominum revertatur. Quod si post hujusmodi constituta in clero quisquam extiterit, qui detestandis usurarum lucris insistat, Ecclesiastici officii periculum patiatur, nisi forte beneficium Ecclesiæ fuerit, quod

[1] Gal. VI.

redimendum ei hoc modo de manu laica videatur.

« 3. Quamvis grave nimis et divini dignum animadversione judicii habeatur, quod laici quidam quod sacerdotum est usurpant in Ecclesiasticis rebus, majorem id formidinem incutit ac dolorem, quod fomitem sui erroris, qui ipso, Deo auctore vacare asserunt, alant (in ipso Clero dicuntur aliquoties invenire); dum quidam fratrum et coepiscoporum nostrorum aliorumque prælatorum Ecclesiæ decimas eis et Ecclesiarum dispensationes indulgent, et in devia eos mortis impellunt, qui prædicatione ipsorum ad vitæ viam fuerant revocandi. De quibus dicit Dominus per prophetam [1] : Peccata populi mei comedunt, et ad iniquitatem provocant animas eorum. Unde statuimus ut si quis alicui laico in sæculo remanenti Ecclesiam, decimamque concesserit : a suo statu tanquam arbor, quæ inutiliter terram occupat, succidatur, et donec se emendet, lapsum suum deflens, subjaceat dolore (ruinæ suæ) prostratus.

« 4. In partibus Tolosæ damnanda hæresis dudum emersit, quæ paulatim more cancri ad vicina loca se diffundens, per Guasconiam et alias provincias quamplurimos jam infecit. Quæ dum in modum serpentis intra suas evolutiones absconditur, quanto serpit occultius, tanto gravius periculum in simplicibus commolitur. Unde contra eos, episcopos et dominos sacerdotes omnes in illis partibus commorantes vigilare præcipimus, et sub interminatione anathematis prohibere, ut ubi cogniti fuerint illius hæresis sectatores, ne receptaculum quisquam eis in terra sua præbere, aut præsidium impertire præsumat. Sed nec in venditione, aut emptione aliqua cum eis omnino commercium (communio) habeatur; ut solatio saltem humanitatis amisso, ab errore viæ suæ resipiscere compellantur. Quisquis autem contra hæc venire tentaverit, tanquam princeps (particeps) iniquitatis eorum, anathemate feriatur? Illi vero si deprehensi fuerint, per Catholicos principes custodiæ mancipati, omnium bonorum amissione multentur. Et quoniam de diversis partibus in unum latibulum crebro convenerunt (conveniunt), et præter consensum erroris, nullam cohabitandi causam habentes, in uno domicilio commorantur, talia conventicula et investigentur attentius, et si vera (inventa) fuerint, canonica severitate vitentur.

« 5. Quoniam enormis quædam consuetudo in quibusdam locis contra sanctorum Patrum constitutiones invaluit, ut sub annuo pretio sacerdotes ad Ecclesiarum regimen constituantur : id ne fiat, modis omnibus prohibemus. Quia dum sacerdotium sub hujusmodi mercede venali disponitur, ad æternæ retributionis præmium consideratio non habetur.

« 6. Non satis utiliter in populo avaritia redarguitur, si ab his, qui in clero constituti videntur, et præcipue, qui contempto sæculo, religiosum nomen profitentur, regula quam susceperunt, non observatur. Prohibemus igitur, ne ab omnibus, qui ad religionem transire voluerint, alia pecunia requiratur; et ne prioratus, aut capellaniæ quælibet monachorum, aut clericorum, decimæ detractione vendantur; neque ab eo, cui regimen ipsarum committitur, pro earum commissione exigatur. Hoc autem simoniacum esse, sanctorum Patrum auctoritas manifeste declarat. Unde quisquis de cætero hoc attentare præsumpserit, tam qui dederit, quam qui receperit, partem se eum Simone non dubitet habiturum. Pro sepultura quoque, chrismatis et olei sacri perceptione, nulla cujusquam pretii exactio intercedat : neque sub obtentu alicujus consuetudinis reatum suum quisquam tueatur; quia diuturnitas non minuit peccatum, sed auget.

« 7. Quia in quibusdam episcopatibus decani quidam, vel archipresbyteri ad agendas ipsorum (episcoporum) vices seu archidiaconorum, et terminandas causas Ecclesiasticas constituuntur sub annuo pretio, quod ad sacerdotis gravamen, vel subversionem judiciorum non est dubium redundare : id ulterius fieri districtius prohibemus. Quod si facere præsumpserit quisquam, removeatur a clero. Episcopus quoque, qui hæc in sua diœcesi sustinuerit, et Ecclesiastica judicia patitur dissimulatione perverti, canonica districtione plectatur.

« 8. Non solum maximopere antiqui hostis invidia infirma membra Ecclesiæ præcipitare laborat, sed manum mittit ad desiderabilia ejus, et electos quoque nititur supplantare, dicente Scriptura [1] : Escæ ejus electæ. Est enim genus hominum, qui quidem sine causa operari se putant, ubi pretiosius aliquod membrum Ecclesiæ fuerit, aliqua calliditate subtrahunt. Inde nimirum est, quod se in Angelum lucis more solito transfigurans, sub obtentu languentium fratrum considerandis corporibus, ad Ecclesiastica negotia fideliter pertractanda, regulares quosdam ad legendas leges, et confectiones physicas ponderandas, de castris suis educit. Unde hac sub scientia spirituales viri mundanis rursum actionibus circumdantur, et in interioribus eo ipso deficiunt, ex quo se alios putant in exterioribus proficere. De præsenti assensu huic malo obviantes, statuimus, ut nullus omnino post votum religionis, post factam in aliquo religioso loco professionem, ad physicam, legesve mundanas legendas permittatur exire. Si vero exierit, ac ad claustrum suum infra duorum mensium spatium non redierit, ab omnibus evitetur, et in nulla causa, si patrocinium præstare præsumpserit, aut tentaverit, audiatur. Reversus autem ad claustrum, in choro, capitulo, et mensa ultimus fratrum semper existat; et nisi ex permissione forsan Sedis Apostolicæ, totius spem promotionis amittat.

[1] Oseæ IV.

[1] Job. XL.

« 9. Ad hæc, ordinationes factas ab Octaviano, et aliis schismaticis et hæreticis, evacuamus, et irritas omnes esse dicimus et decernimus ». Hæc ibi. Porro deest decimus canon, qui descriptus habetur Extrav. *De pœnis*, capite quarto. Hactenus ejusdem Turonensis Concilii canones. Leguntur iidem fere omnes apud Willelmum Neubrigensem [1], sed inverso ordine. Pergit auctor : « Celebrato itaque Concilio, dominus Alexander papa a prædictis regibus tale recepit mandatum, ut si moram in aliquo suorum regnorum loco assiduam facere vellet, eligeret villam, vel civitatem, quæ sibi magis placere videretur. Unde factum est quod ad civitatem Cenomaniensem (Semonensem) moraturus accessit, quoniam ipsa metropolis valde formosa erat et fertilis. In quo loco a kalendis Octobris usque ad Pascha secundi anni moram diuturnam faciens universalis Ecclesiæ negotia inibi pro sui debito officii pertractavit ». Hucusque ibi de rebus ab Alexandro gestis hoc anno. Spectat ad hæc etiam, quod haud tuta veritate asseritur S. Thomas hoc tempore se ab archiepiscopatu abdicasse. Etenim Neubrigensis post recensitos canones Concilii Turonensis [2], hæc de Thoma archiepiscopo Cantuariensi habet : « Secundo promotionis suæ anno, Concilio Turonensi interfuit, ubi (ut dicitur) pontificatum minus sincere et canonice per operam manumque regiam susceptum, laicam scilicet investituram, pungentis conscientiæ stimulos non ferens, secreto in manus domini papæ resignavit. Quod factum approbans Alexander, pastoralem illi sarcinam Ecclesiastica manu rursus imposuit, et in homine scrupuloso turbatæ conscientiæ læsionem sanavit». Hæc Neubrigensis. At hæc postea facta esse, suo loco dicetur inferius. Sed et correctione dignus in eo est idem Neubrigensis, dum ad excusationem regis unam tantummodo causam illam refert de concitata discordia in S. Thomam et regem, quod non siverit sanctus regem lege agere contra facinorosos clericos. Cæterum etsi ista intercessit, alias plures causas justissimas præcessisse, quibus oportuit a sancto Thoma regem corripi, quæ mox dicturi sumus ostendent. Prosequamur igitur redeuntem ex Concilio Turonensi ad suam Ecclesiam ipsum sanctum archiepiscopum Cantuariensem, ut discamus, magnæ controversiæ primordia, cujus causa per septennium apud Rom. Ecclesiam frustra laboratum est, ut inter ipsum et regem Anglorum scissa concordia uniretur. Perdurasse pacem post reditum una cum rege et unanimem concordiam usque ad translationem S. Eduardi regis, solemni ritu hoc anno habitam tertio idus Octobris, in superius citata historia affirmatur [3], quæ quidem facta translatio describitur in Appendice ad Vitam ipsius sanctissimi regis. Sed quænam ista secuta sint, iidem quatuor auctores qui præsentes erant rerum sancti Thomæ scriptores, sic narrant :

[1] Neubr. l. II, c. 5. — [2] Ibid. c. 16. — [3] Extat apud Sur. t. 1. die v Jun.

19. *S. Thomas reversus in Angliam quibus ex causis cum rege luctationem iniverit, unde inter ipsum et Alexandrum III datæ utrinque litteræ.* — Cum autem ex Concilio Turonensi in Angliam est reversus (secundus iste annus fuit ab ejus consecratione) ab ipso rege ut pater a filio hilari vultu suscipitur, et obsequio colitur : sed post hæc oriri cœptæ simultates, dum absque animi regis offensione sanctus Thomas quæ sunt munera Evangelici pastoris exercet, in quibus obeundis, dum Ecclesiæ prædia a laicis usurpata, male vero a prædecessoribus alienata, recuperare laborat, plurimorum eorumdemque potentium a se avertit animos. Inde vero cum regium fiscum pertigit, regem ipsum paulatim sibi reddidit infensum. Invaluerat in Anglia prava illa consuetudo, ut fructus vacantium Ecclesiarum fiscus sibi avide vendicaret : quamobrem oravit sanctus Thomas, ut duabus diu vacantibus sedibus episcopalibus quam citius sui ordinarentur episcopi. Sed et nonnihil permovit animum regis, dum idem sanctus Thomas creatus archiepiscopus abdicavit se a munere cancellariæ, secundum illud Apostoli [1] : Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus. Optabat enim rex eum sibi retinere ministrum. Accessit huc, quod Thomas injustam tributi prohibuit exactionem. His eodem tempore additum, quod homicidam presbyterum damnatum minime tradidit curiæ sæculari, sed exauctoratum tradidit monasterio. Simile quidpiam accidit de Philippo quodam canonico facinoroso, quem non sic, ut rex cuperet, pœnas dare compulerit archiep. sed censuris tantum cohibuerit Ecclesiasticis.

20. Horum causa rex indignatus, quod scilicet cum delinquentibus clericis ex legum sacrarum præscripto mitius ageretur, unde ipsi scelestiores evaderent, postulare instanter cœpit ab archiepiscopo Thoma, ut hujusmodi facinorosi clerici post pœnam canonicam in eos irrogatam traderentur, curiæ sæculari. At hujusmodi regis petitioni refragatus est sanctus Thomas, et cum eo complures episcopi, rogantes omnes regem se ab his abstinere, qui magis accenditur ira. De quo subdit ista Robertus : « Verum rex nonnihil commotus ad hæc; sed eo amplius commotus, quod cerneret archipræsulem et episcopos adversus ipsum (ut reputabat) esse unanimes. Sicque constantes sciscitabatur mox, an consuetudines suas regias forent observaturi, replicans, illas tempore avi sui ab archiepiscopis et episcopis, privatis et privilegiatis observatas, non oportere suo tempore tristi judicio damnari. Ad quæ archipræsul, præhabito tamen cum fratribus suis consilio respondit : Illas se et fratres suos observaturos, SALVO ORDINE SUO. Et id ipsum, et ex ordine responderunt pontifices singuli, sigillatim a rege interrogati. Unus autem, Hilarius scilicet Cicestrensis episcopus, audiens ob hanc omnium vocem regem magis exacerbatum,

[1] 2. Tim. II.

archipræsule et episcopis inconsultis, mutavit verbum, dicens, se regias consuetudines observaturum BONA FIDE, et profecto pro bono (ut reor) ut vel sic regis sedaret animum. Sed rex nihil mitigatus, ob idque ipsum quibusdam contumeliis affectum sprevit. Et ad archipræsulem, et ad episcopos se convertens, omnium sic una eademque voce audita, dicebat aciem contra se firmatam, et venenum verbo illi inesse, et captiosum esse SALVO ORDINE SUO. Unde petebat, ut absolute absque adjectione regias consuetudines se observaturos promitterent. Archipræsul respondit ad hoc, quod fidelitatem juraverant, VITAM scilicet, MEMBRUM, ET HONOREM TERRENUM, SALVO ORDINE SUO : et quod in hoc HONORE TERRENO, regiæ fuissent consuetudines comprehensæ : et ad earum conservationem se minime in alia forma obligaturum, nisi in qua prius juraverant. Cum vero multum inclinata esset, jam dies tota die rex vexatus, insalutatis pontificibus, in ira et indignatione multa subito recedit ab aula ».

21. Equidem plus æquo et quasi feraliter amota mente, rex ipsa iracundiæ passione permoveri, et in transversum agi consuevit, ut uno vel altero hic tibi exemplo monstrandum; quo hoc ipso exordio controversiæ motæ cognoscas, quam arduum quamque periculosum fuit cum ipso de quavis re quantumlibet justissima disceptare. In Epistola enim quadragesima quarta ista leguntur ad sanctum Thomam conscripta de ipso rege : « Rex die quadam cum esset apud Cadomum, et de negotio suo, quod habebat cum rege Scotiæ, sollicite pertractaret contra Richardum de Humet, qui pro rege Scotiæ loqui videbatur, in verba ignominiosa prorupit, et eum proditorem manifeste appellavit. Rex itaque solito furore succensus, pileum de capite projecit, baltheum discinxit, pallium et vestes quibus era indutus, longius abjecit, stratum sericum, quod erat supra lectum, manu propria removit, et quasi in sterquilinio sedens straminis cœpit masticare festucas ». Ista tunc edidit non tam iracundiæ quam furoris signa. De quo et ista sequenti Epistola : « Puerum, cui legi litteras tradidit, in arcto fuisse positum, digitis ad oculos eruendos appositis, usque ad effusionem sanguinis etc. » Ad hæc etiam Petrus Blesensis in Epistola ad Rogerium decanum ista de moribus regis[1]: « Illud caveas, ne accedas ad dominum regem negotium tuum propositurus, donec per me vel per alium, qui ejus mores noverit, introitus prætentetur. Agnus enim est, dum placati est animi ; leo vero, aut leone truculentior est, dum vehementius excandescit. Non est ludus, illius indignationem incurrere, in cujus manu honor est confusio, hæreditas et exilium, vita et mors ». Et in Epistola ad archiepiscopum Panormitanum hæc habet [2], dum ejus describit effigiem : « Oculi ejus orbiculati sunt, dum pacati est animi, columbini et simplices ; sed in ira et turbatione cordis quasi scintillantes ignem, et in impetu fulminantes ». Et inferius : « Quem semel exosum habuit, vix in gratiam familiaritatis admittit ». Hæc Blesensis. Ex his, inquam, vides, lector, quanto periculo resistendum eidem fuerit ab episcopis.

[1] Petr. Bles. Ep. LXXV. — [2] Ibid. Ep. LXVI.

22. Quæ autem ista sint secuta, pergit Robertus recensere : « In recessu vero a rege episcopus ille, quem supra diximus, ab archipræsule Thoma acriter est objurgatus, quod se et episcopis inconsultis, commune omnium verbum mutare præsumpsisset. In crastino autem rex munitiones et honores, quæ archipræsul a rege jam tempore cancellariæ in custodia habuerat, repetita recepit, et nec salutans, nec salutatus a pontificibus, imo nescientibus ipsis, clam et ante lucanam horam Londonia recessit. Et quidem hoc grandis iræ et indignationis argumentum extitit ». Quæ vero ista secuta, dicetur anno sequenti, quo fieri contigerunt.

Cum hoc statu res essent, rex illud pravo consilio malignantium moliri cœpit, ut corpus illud unitum, nempe conjunctio animorum archiepiscopi cum episcopis, qua plane inexpugnabile redditum erat, scinderetur, atque ita dissolutum vincere posset : sicque factum, ut in gratiam regis inferiora membra capiti rebellarent, et si quando eos canonica vellet auctoritate compescere, mox ipsi Sedem Apostolicam appellarent. Idem vero sanctus ab ista in summa animi constitutus angustia, reddidit de his Alexandrum Pontificem certiorem, ad ipsum cum litteris nuntium mittens : qui ipsi compatiens has ad eum consolatorias litteras reddidit, hac inscriptione in Codice prænotatas[1] :

« Alexander papa, Thomæ Cantuariensi archiepiscopo », initio tribulationis. Data nempe est hæc Epistola hoc anno in fine mensis Octobris.

23. « Litteras, quas nobis tua fraternitas destinavit, et ea quæ nuntius tuus viva voce proposuit, attenta diligentia audivimus, et graves anxietates et amaritudines, quibus animus tuus assidue affligitur, plenius attendimus. Unde his auditis et cognitis, spiritus noster commotus est et valde turbatus, quibus cordi est libenter in tuis prosperitatibus delectari, et in adversis, tanquam fratri charissimo plurimum condolere. Tu ergo sicut vir constans et prudens recolens sæpe quod dicitur[2] : Ibant Apostoli gaudentes a conspectu Concilii, quoniam digni facti sunt pro nomine JESU contumeliam pati : hujusmodi angustias in patientia toleres, et non plusquam oporteat tuus spiritus anxietur, sed dignam in teipso consolationem recipias, ut et nos tecum pariter in eo consolemur, qui te ad corroborationem Catholicæ et Christianæ veritatis, hoc necessitatis articulo reservavit, et cujus beneplacitum est, eorum quæ minus licite commisisti, maculas abstergere, et per varias affli-

[1] Lib. I. Ep. XVII. — [2] Act. V.

ctiones punire, ne videantur in districto examine punienda reservari.

« De cætero non tibi grave sit, nec (sicut ex litteris, quas clerico tuo misisti, accepimus) ulla ratione meticulosum, quod es ad Sedem Apostolicam appellatus : quia gratum nobis est et acceptum, et volumus, ut si illi qui te appellaverunt, forte venerint, tu per teipsum, si tibi visum fuerit, appellationem ipsam omni dubietate et dilatione postposita prosequaris : nec unquam auctoritate Romanæ Ecclesiæ aliquis possit constantiæ tuæ timorem incutere, seu dubietatem. Quia nos jura et dignitates Ecclesiæ tibi commissæ, quantum salva justitia et ratione poterimus, studiosius tibi curabimus, auctore Deo, conservare, sicut illi, quem in facto Ecclesiæ constantem reperimus et fortissimum propugnatorem.

24. « Ad hæc fraternitati tuæ præcipiendo mandamus, quatenus te in Cantuariensem Ecclesiam recipias, et paucis quidem retentis admodum necessariis, ad minus quam poteris per terram illam discurras. Illud autem specialiter suggerimus tuæ providentiæ, ut nullius timoris, vel adversitatis obtentu, quæ tibi possit accidere juri et dignitati Ecclesiæ tuæ abrenuntiare cogaris. Data Senonis septimo kalendas Novembris ». Hæc, inquam, ipse Alexander papa ipsius persecutionis exordio, ita præparans commilitonem ad proxime venturum bellum.

25. Quibus Thomas acceptis, has [1] reddidit ad ipsum Alexandrum Pontificem litteras per Henricum familiarem, ad hoc ad ipsum in Curiam missum :

« Litteræ consolationis, quas vestra nobis dignata est paternitas destinare, magnum quidem mediocriter anxiato afferre possent remedium, aut si saltem nostra circa unum aliquid figeretur angustia, spem nonnullam respirandi possemus ex eis concipere. At quoniam de die in diem malitia invalescit, multiplicantur injuriæ non nostræ, sed Christi, imo quia Christi, eo magis nostræ, succedentibus sibi invicem more fluctuum procellis : solum nobis videmus imminere naufragium, nec aliud consilium superesse, nisi ut Christum quasi dormientem in navi pro viribus nostris excitantes [2], dicamus : Domine, salva nos, perimus. Et hoc sane aptiorem malignandi nacta est iniquitas occasionem, quod statum sanctæ Romanæ Ecclesiæ infirmiorem conspicit. Ut vere liqueat, quod quidquid in caput sive bonum, sive malum, sive dulce, sive amarum defluit, per barbam descendens, nec oram vestimenti relinquit intactam : eripitur Jesu Christo quod sanguine suo comparavit, in ipsam ejus sortem potestas sæcularis manum extendit, adeo ut nec sanctorum Patrum sanctiones, nec statuta canonum, quorum apud nos etiam nomen exosum est, nec clericis quidem patrocinari valeant modo, qui ab hac jurisdictione hucusque speciali privilegio fuerunt exempti. Et quoniam enarrare vel persequi scripto quæ patimur longum esset, et tædiosum, ad vestram mittimus paternitatem magistrum Henricum fidelem et familiarem vestrum et nostrum, in cujus ore posuimus singula seriatim, prout vidit et audivit, vobis exponenda. Et si placet, credite, tanquam si nos loquentes audiretis viva voce. Hoc tamen sciatis, quoniam si fieri posset, multo libentius vos in persona visitaremus nostra quam in alia. Loquimur vobis sicut patri et domino, et quod dicimus, summo silentio petimus occultari. Nihil enim nobis tutum est, cum omnia fere referantur ad regem, quæ nobis in conclavi vel in aure dicuntur. Væ nobis, qui in hæc servati sumus tempora, quorum diebus accesserunt hæc mala, qui in priori statu tanta potiti sumus libertate, quam modo dura et pessima servitute recompensamus. Fugissemus saltem, ne in direptionem patrimonium crucifixi dari videremus : sed quo, nisi ad eum qui nostrum refugium et virtus est, ignoramus. De Wallensibus, et Oeno qui se principem nominat, domine, provideatis, quia dominus rex super hoc maxime motus est et indignatur. Charissime pater et domine, bene valete ». Eodem quoque argumento, eodemque nuntio scripsit ad Humbaldum cardinalem episcopum Ostiensem [1]. Dedit item litteras ad Bernardum episcopum cardinalem Portuensem : nec non ad Albertum presbyterum cardinalem alias, alias vero ad Hyacinthum diaconum cardinalem, quæ omnes integræ in eodem Codice asservantur.

26. *Alexandri papæ admonitio ad episcopos Angliæ.* — Post hæc Alexander subodoratus ventura prœlia, præparat se ad resistendum, monens tam ipsum, quam omnes episcopos Angliæ, ne quid regi indulgeant contra libertatem Ecclesiasticam, et quod regi promisissent contra eamdem libertatem, non servent; quæ datæ habentur ad ipsum Thomam, et ad omnes episcopos Angliæ istis verbis [2] :

« Ad hoc pontificalis officii onus suscepisse noscimini, ut commissas vobis Ecclesias sic ad honorem Dei, et subditorum profectum atque salutem regatis, quod earumdem Ecclesiarum libertas per vos nullatenus minuatur, sed in suo statu, per studium vestrum et per operam conservetur. Inde siquidem est, quod fraternitati vestræ per Apostolica scripta præcipiendo mandamus, et in virtute obedientiæ injungimus, quatenus, si illustris Anglorum rex quidquam a vobis aliquo tempore requisierit, quod contra Ecclesiasticam libertatem existat, hoc ei facere nullatenus attentetis. Nec vos illi in aliquo, et maxime contra Romanam Ecclesiam obligetis, aut novæ promissionis seu juramenti formam inducere præsumatis præter id, quod episcopi suis regibus facere consueverunt. Si autem jam dicto regi super hujusmodi vos in aliquo adstrictos cognoscitis : Quod promisistis, nul-

[1] Lib. I. Ep. XVIII. — [2] Matth. VIII.

[1] Eod. Cod. I. I. Ep. XIX, XX, XXI, XXII. — [2] Lib. I. Ep. XCI.

latenus observetis, sed hoc potius revocare curetis, et de promissione illicita Deo studeatis et Ecclesiæ reconciliari ». Hæc Alexander, custos vigilantissimus sacrorum canonum, nihil in gratiam regis præsumptum contra eos sinens, quamvis eidem regi ob recentia accepta beneficia plurimum deberet. Reliqua anno sequenti.

27. *Rex Hierosolymitanus Amalricus.* — Hoc idem anno, secunda Novembris, pseudopapa Octavianus cum suis Laudem veniens, præsente imperatore, et aliis principibus, necnon patriarcha Aquileiensi, aliisque episcopis et abbatibus, solemnem peragit translationem corporis sancti Bassiani episcopi, et ex vetere Laude in novam, iisdem supponentibus humeros, cum imperator et imperatrix ad ædificandam Ecclesiam pecuniam obtulere. Describit ista Otto Morena in Laudensi Chronico pluribus.

Quod ad res pertinet Orientis, hoc anno Amalricus succedens Balduino fratri defuncto, coronatur rex Hierosolymorum. Antequam autem coronaretur coactus est ab Apostolicæ Sedis legato Joanne Sanctorum Joannis et Pauli presbytero cardinali simul cum patriarcha Hierosolymitano dimittere uxorem, quam sibi in quarto consanguinitatis gradu conjunctam, patriarcha refragante, duxisset, et ex ea prolem geminam suscepisset : concesso tamen, ut duo ex ea nati filii legitimi haberentur. Hæc pluribus [1] Tyrius.

[1] Wil. Tyr. l. XIX. c. 1 et 4.

Anno periodi Græco-Romanæ 6656. — Anno Æræ Hispan. 1201. — Anno Hegiræ 559, inchoato die 29 Nov., Fer. 6. — Jesu Christi 1163. — Innocentii III papæ 5. — Friderici Ænobarbi reg. 12. imp. 9. Manuelis Comneni imp. 20.

1. *Alexander III Parisios venit.* — A num. 1 ad 19. Alexander III, *adveniente Quadragesima*, uti habet Baronius num. 1 ex Codice Vaticano, ad Parisiensem civitatem properavit, in ipsa per Quadragesimam mansit, et Paschale in ea festum celebravit. Vasseburgus in Historia sua ait, Alexandrum III tria diversis in locis Concilia celebrasse ; primum apud Clarummontem in Arvernia, ubi Fridericus et pseudo-papa excommunicati, Turonis secundum, et tertium Rhemis, de quibus infra agetur. Mentionem tamen non facit Concilii Monspeliensis, quod certum est anno superiori in ejus adventu coactum fuisse. Quoad Concilium Claromontanum, alii, ut Sigonius in Hist. de Reg. Ital. lib. 13, illud in annum præcedentem, alii in præsentem conferunt, at utrique gratis et sine probatione. Sed graviter errat Trithemius in Chron. Hirsaug. illud cum anno MCLX connectens.

2. *Concilium Turonense.* — In Præfatione Concilii Suronensis legitur : « Anno Incarnat. Dom. MCLXIII, Indict. XI, anno quarto sui Pontificatus, IV kalendas Junii (legendum *XIV kal. Junii*, ut accurate habet continuator Chronici Sancti-Petri-Vivi, qui ait illud congregatum *in octavis Pentecostes, scilicet XII kal. Junii.* Matthæus enim Parisius et Radulphus de Diceto pag. 535 perperam habent XII kal. Junii) sæpe dictus Alexander papa in Ecclesia S. Maurici Turonis Concilium celebravit ; in quo interfuerunt secum cardinales numero XVII, episcopi CXXIV, abbates CDXIV, et aliorum tam clericorum quam laicorum maxima multitudo ». In hoc Concilio canones decem conditi, quibus Apostolica constituta roborata.

3. *Dogmata hæreticorum in hoc Concilio damnatorum.* — Quarto canone præcipitur ut cuncti Albigensium hæreticorum consortium fugiant, et his verbis concipitur : « In partibus Tolosæ damnanda hæresis dudum emersit, quæ paulatim more cancri ad vicina loca se diffundens, per Guasconiam et alias provincias quamplurimas jam infecit. Quæ dum in modum serpentis intra suas evolutiones absconditur, quanto serpit occultius, tanto gravius Dominicam vineam simplicibus demolitur. Unde contra eos, episcopos omnes Domini sacerdotes in illis partibus commorantes », et cætera a Baronio num. 18 recitata. Ad hos hæreticos referendi illi de quibus in Annalibus abbatiæ Margani nuper Oxoniæ inter Historiæ Anglicanæ scriptores quinque editis : « MCLXIII. Anni hujus in tempore fama vulgante percrebuit, quod quidam pseudo-prophetæ surrexerunt, terramque Petragoricæ regionis (quæ Gasconiæ vicina est) adierunt, qui vitam Apostolicam ducere, moresque imitari mentiebantur. Erant autem hujusmodi sectæ cultores ; sine intermissione prædicabant, nudipedes incedebant, septies in die genua

flectebant, et toties in nocte ; pecuniam a nullo accipiebant, carnem non comedebant, vinum non bibebant, cibos datos sobrie accipiebant; eleemosynam nihil valere dicebant, quia unde fieri possit a nemine debet possideri ; communionem sacram accipere renuebant; missam nihil esse dicebant, parati erant mori et cruciari pro lege sua ; prodigia quædam facere videbantur ; aquam enim in vinum mutabant, vas vacuum suo vino parumper infuso plenum inveniebatur ; coram eis cæci visum, surdi recipiebant auditum. Si illitterati ad eos veniebant, infra VIII dies tam prudentes fiebant, ut nec litteris, nec exemplis superari possent; nullo compedum genere vinciri poterant. Duodecim fuere magistri, excepto principe eorum, qui Poncius vocabatur ».

4. *Variis nominibus appellabantur.* — Mabillonius tom. III Analect. pag. 467, refert Heriberti monachi Epistolam *de hæreticis Petragoricensibus.* Cujus loci monachus fuerit Heribertus in obscuro est, et annus quo ea Epistola data incompertus; sed in illa hæc iisdem passim verbis recitantur. Verum ubi in Annalibus citatis habetur, *septies in die genua flectebant*, in Epistola Heriberti legitur, *centies in die genua flectunt*, qui error librario attribuendus; *septies* enim mutavit in *centies*, ut res ipsa loquitur. De hæreticis dictis Apostolicis legendus Alphonsus a Castro et Prateolus. Eorum secta antiquissima, sæpiusque exstincta revixit. Numerum duodenarium affectabant, ut magis vitam Apostolicam simularent. Prateolus quidem eos Philippo Audace regnante in Francia post sanctum Ludovicum patrem exortos credidit, sed ea in re hallucinatus est.

5. *Honores S. Thomæ archiepiscopo Cantuariæ delati.* — Radulphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 535 de episcopis Angliæ, qui huic Concilio affuerunt, ait : « Ad cujus (nempe Concilii) vocationem per Theodinum sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconum factam per manum regis Anglorum venerunt archiepiscopi, venerunt episcopi, venerunt abbates et priores. Infirmitas tres episcopos excusavit, scilicet Wintoniensem, Lincolniensem et Batonensem. Thomas autem Cantuariensis archiepiscopus cum suis suffraganeis sedit ad dexteram in Concilio. Cum Dunelmensi, quem unicum habet suffraganeum, Eboracensis archiepiscopus sedere jussus est ad sinistram ». In Vita sancti Thomæ cap. 14, sermo est de ejus profectione ad Concilium Turonense, diciturque : « Turonis jam appropinquans, tertio, ni fallor, die ante celebrandum Concilium, civitatem ingressurus, audito ejus adventu, mox universa civitas commovetur, et obviam exeunt universi; non solum cives et indigenæ, sed et personæ Ecclesiasticæ, quæ ad Concilium jam fere omnes convenerant, diversarum nationum archipræsules et pontifices, et quod minime tacendum, præter Romanæ Ecclesiæ morem domini patres et rectores Ecclesiæ cardinales universi, longe priusquam civitatem ingrederetur, occurrerunt, præterquam duo tantum, qui domino papæ, ne in tam celebri frequentia sine lateribus esset, considebant ».

6. *Christianus sedem Moguntinensem invadit.* — Baronius num. 16 refert ex Romualdo archiep. Salernitano hujus ætatis scriptore, tempore hujus Concilii *Conradum* imperatoris consanguineum, electum Moguntinensem, cum nollet consentire imperatori, in Franciam festinum advenisse, et papam postmodum secum Romam duxisse, deinde in cardinalem episcopum Sabinensem promovisse, et postremo in Moguntinum archiepiscopum; sed imperatorem ira commotum, *Christianum* nomine, cancellarium suum, in Moguntina Ecclesia eligi fecisse. Verum is auctor, licet coætaneus, de rebus extra Italiam gestis quandoque non bene edoctus. Chronographus enim Reicherspergensis, qui hoc tempore in Germania vixit, anno MCLXIII, refert *Eberhardum* archiep. Saltzburgensem occurrisse imperatori cum *Hartmanno* Brixinensi episcopo, et ambos honorifice susceptos esse, « et ab ipso imperatore, et a noviter electo ejusdem urbis (nempe Moguntiæ) domno Chuonrado, fratre palatini comitis, Saltzburgensis Ecclesiæ prius canonico ». Tum ad annum MCLXV idem chronographus ait : « Electus Moguntiacensis dominus Chuonradus, qui ante obedientiam fecerat per se Alexandro, dum iret ad limina S. Jacobi solus fere, nocte de curia fugiens propter juramentum, venit in Franciam ad Alexandrum, et ibi exulabat ». Non itaque ante illum Christi annum Conradus in Galliam ad Alexandrum III venit, nec Christianus hoc anno Moguntinensis præsul electus, sed anno MCLXI, ut anno MCLX diximus. Cumque anno MCLXV *Conradus* archiepiscopatum Moguntiæ deserere coactus fuisset, imperator, qui priorem *Christiani* electionem contemptui habuerat, eum archiepiscopum esse voluit.

7. *Et quidem exeunte anno* MCLXV. — Porro Romualdum laudatum errasse, extra omne dubium ponit Joannes Saresberiensis in Epist. XXXIII, lib. 1 ad sanctum Thomam Cantuariensem data, paulo ante papæ e Gallia discessum anno MCLXV, in qua ait : « Desidero de eo (nempe de papa) audire prospera, eo magis quo illi ex magna parte, inter quos moror, ei vaticinantur adversa. Dicunt enim quod Pisani et Genuenses, ac etiam Arelatenses male ingressi sunt ex mandato Teutonici tyranni (scilicet Friderici) ut ei tendant insidias, et piraticam exerceant; ut sine manuductione eorum nulli omnino liceat navigare in illo mari. Abjiciunt etiam quod in Ecclesiam Moguntinam velit intrudere illum non Christianum, sed antichristum apostatam suum, qui Reginaldo successit in officio cancellariæ et persecutione Ecclesiæ, et collisione ac strage gentium et eversione civitatum. Dicitur enim hoc promeruisse in eo, quod Tusciam totam Teutonicis subdidit, et Campaniam, ut Romanis nihil relictum sit, nec in agris, nec in olivetis aut vineis, extra mœnia Urbis. Unde, ut

aiunt, inclusus populus, et quasi affectus inedia obtinuit multis precibus, et pecunia data inducias usque ad festum S. Michaelis. Tunc nisi dominus papa interim venerit, et subvenerit, recepturi Guidonem Cremensem (antipapam) et in verba Teutonicorum juraturi. Et ne aliquid subtraham, asserunt, nescio quas prophetissas vaticinatas esse, unde furor Teutonicorum potest amplius inflammari, et unde schismatici animantur ». Rexit Christianus Ecclesiam Moguntinensem usque ad annum MCLXXXIII, quo vita functus est, et toto illo tempore in flagranti imperatoris gratia fuit, ut ex dicendis perspicuum fiet.

8. *Amalric. succedit Balduino III in regnum Hierosolymitanum.* — Ad num. 27. Tyrius lib. 18, cap. ult. postquam narravit *Milisendem* Balduini III Hierosolymorum regis matrem tertio idus Septemb. viam universæ carnis ingressam fuisse, ait hunc anno ab Incarnat. Domini MCLXII, regni ejus anno vicesimo, quarto idus Februarii obiisse, et liberis non extantibus, *Amalricum* fratrem regni hæredem instituisse. Tum initio libri 19 scribit ei successisse Amalricum fratrem unicum anno ab Incarnat. Domini MCLXIII, præsidente sanctæ Romanæ Ecclesiæ domino Alexandro, Pontificatus ejus anno tertio. Verum loco *anno* MCLXIII, legendum *anno* MCLXII, ut annus tertius Pontificatus Alexandri III demonstrat; præterquam quod Tyrius subdit, *Amalricum* duodecimo kalend. Martii sublimatum esse *die octava post fratris obitum.* His adde anno MCLXII diem decimum octavum mensis Februar. in Dominicam incidisse, quo die hujusmodi solemnia de more peracta. Denique quæ Tyrius in Amalrici morte narrat ostendunt, eum quo diximus anno regnum Hierosolymitanum suscepisse. Erravit itaque chronographus Andegavensis tom. I Biblioth. Labbei, qui Balduini III mortem in hunc anuum differt, recteque illam Nangius in Chron. auctor magni Chronici Belgici pag. 174, et auctor Auctarii Affligemensis cum anno MCLXII connectunt. Porro numeros in Tyrio sæpe corruptos esse vel liber ejus XIX citatus perspicuum facit, cum præter dicta num. 10, annus Incarnat. MCLXV copulatur cum anno II Amalrici regis et quarto idus Augusti, et paulo post annus MCLXVII cum anno secundo regni ejusdem et XV kalend. Novemb.

9. *Christiani Syriæ ad summas angustias redacti.* — Quam pessimo loco essent Christianorum res in Syria, docet Epistola Amalrici regis ad Ludovicum Franciæ regem data, quæ XIII ordine est inter eas, quas retulit Bongarsius in Gestis Dei pag. 1178: « Lacrymabilem et luctuosum de domino fratre nostro inclyto rege B. (id est Balduino III) rumorem heu ! heu ! vobis per præsentia scripta intimamus, denuntiantes vobis quoniam in die Scholasticæ virginis, vocatione divina migravit ad superos, etc. Quia vero, illustrissime, tota Christianitas in Oriente vehementer attrita, et gravius solito oppressa, nimium atque nimium laborat, tum ex infortunio R. (id est, Rainaldi) illustris quondam principis Antiocheni, qui, ut jam vos dudum audisse arbitramur, rediens ab expeditione captus fuit, cæsis aut captis fere omnibus illis qui in comitatu ipsius erant; tum et ex terræ motu, qui in præterito Augusto, totius principatus Antiocheni castella, turres et municipia fere omnia funditus evertit, soloque coæquavit; rogamus serenitatem celsitudinis vestræ, ut pro terra illa, quam Dominus sua corporali præsentia visitare, illustrare, et consecrare dignatus est; quam etiam, ut liquido constat, regnum vestrum spurcitiis infidelium potenter eripuit, et cultui divino vindicavit, sollicitus sitis, etc. Data ad Fontem Sephoriæ, VI idus Aprilis ». Captus autem fuerat Rainaldus de Castellione princeps Antiochenus, dum onustus spoliis fugeret et cum aliis concaptivis Christianis spectaculum factus fuerat populis infidelibus, uti narrat Tyrius lib. 18, cap. 28, qui subdit, id accidisse « anno regni domini Balduini XVIII, mense Novembri, nono kal. Decemb. » ideoque anno Christi MCLX; captus et postea *Boamundus* Tertius, qui ei in principatum Antiochenum successit, uti anno sequenti videbimus. Quare capto principe, populus regionis diebus singulis *animis suspensis* desolationem exspectabat, ut subdit Tyrius num. 30.

10. *Alexander III longam moram Senonis fecit.* — Continuator Chronici Sancti-Petri-Vivi postquam hoc anno narravit Alexandrum III Concilium Turonense celebrasse, ait: « In ipso vero anno venit idem venerabilis papa Senonis cum multa caterva episcoporum et cardinalium S. Rom. Ecclesiæ, in festo sancti Hieronymi, quod est II kal. Octob., ubi a prudentissimo Hugone ejusdem urbis archiepiscopo, et multis episcopis, abbatibus, et omnibus vicinarum Ecclesiarum conventibus, in Ecclesia B. protomartyris Stephani honorifice est receptus. In ea siquidem urbe per annum et dimidium in sede archiep. commoratus, in sequenti anno a præfato Hugone archiep. et clericis ejusdem Ecclesiæ rogatus, consecravit eis altare in honorem beatorum Apostolorum Petri et Pauli in Ecclesia nova XIII kal. Maii, in qua die fuerunt tunc temporis Octavæ Dominicæ Resurrectionis (anno enim sequenti Pascha in diem XII Aprilis incidit, ideoque et ejus Octava in diem XIX ejusdem mensis). Postea vero dedicavit Ecclesiam B. virginis et martyris Columbæ VI kal. Maii, etc. In Ecclesia vero B. Petri-Vivi a Girardo venerabili abbate et fratribus ejusdem Ecclesiæ, sæpissime cum honestissimis et jocundis processionibus, et maxima exultatione susceptus, multoties ibi solemniter missæ officium celebravit, ipsumque locum et ejus habitatores sicut bonus et pius pater benedictionum suarum consecratione sæpius munivit (1) ».

(1) Itinerarium Alexandri turbat potius quam illustrat V. Cl., meliusque digerendum suadent genuina documenta nuper exhibita in Epi-

11. *Mansit et in monasterio Dolensi.* — Post Concilium tamen Turonense, non Senonas sed ad monasterium Dolense venit Alexander III. Scriptor enim Historiæ Vizeliacensis, lib. 4, pag. 584, de eo ait : « Regressus a Concilio Turonico in Dolensi monasterio degebat », anteaque pag. 582 de eodem scripserat : « Tempore Quadragesimæ accessit ad Ludovicum regem in urbe Parisiorum. A quo susceptus honorifice secundum morem Romanæ Ecclesiæ, portavit ipse rosam auream Dominica qua cantatur, *Lætare Jerusalem*. Peractisque Paschalibus solemniis consecravit Basilicam monasterii B. Germani de Pratis, cui præerat Hugo de Moncellis, monachus Ecclesiæ Vizeliacensis ». Radulphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 535, loquens de Concilio Turonensi recitat Epistolam Alexandri III Ludovico Francorum regi scriptam, et cum rosa aurea missam, in qua ait : « Ex antiqua Romanorum Pontificum institutione noscitur processisse, quod media Quadragesima ea Dominica, qua cantatur, *Lætare Jerusalem*, consueverunt ipsi florem aureum non gratia temporalis delectionis propriis manibus annua semper revolutione gestare ». Et postea quid flos iste aureus mystice denotet, exponit. Alexander III adhuc in Dolensi monasterio erat VII kal. Julii, Indict. XI, ut videre est tom. III Conciliorum Hispaniæ ab eminentissimo card. Daguierre editorum, *Idibus Julii*, ut legere est apud Duchesnium tom. IV, pag. 613, et *XV kal. Octob.* ut ibidem pag. 621, indeque Senonas venit.

12. « *Corpora trium magorum Coloniam delata.* — « Corpora trium magorum », inquit chronographus Affligemensis ad hunc Christi annum, « a Rainaldo Coloniensi electo de Ecclesia quadam, civitati Mediolanensi contigua, translata sunt, et cum magno gaudio et exultatione totius provinciæ processione mirabiliter ordinata, civitati Coloniensi illata, et in Ecclesia Sancti-Petri reposita sunt. Si quis vult scire, quomodo de partibus suis translata sint Constantinopoli Mediolanum, id in Ecclesia Sancti-Petri Coloniensis inveniet ». Sed hæc tradito videtur fabulis immixta fuisse. Miræus in margine ait hæc ab aliis referri ad ann. MCLXII ; verum ex eo quod corpora illa anno superiori detecta fuerint, non sequitur eodem etiam translata fuisse. Neque chronographus ille hoc tempore et in Coloniæ vicinis vivens hac in re falli potuit. Ad hæc chronographus Clarævallensis a Petro Francisco Chifletio publicatus, qui hoc ipso tempore vivebat, ad hunc annum ait : « De tribus regibus, qualiter venerunt de Mediolano Coloniam, per archiepiscopum Renaldum, sub imperatore Friderico ». Neubrigensis lib. 2, cap. 8, ait : « Victor imperator civitatem evertit ; cives, quoniam se dediderant, non disperdidit, sed dispersit. Præclaras illas magorum reliquias ibidem reconditas (Longobardis ægre ferentibus) in regnum Teutonicum transtulit, et thesauri hujus custodia civitatem Coloniam insignivit ».

13. *Frederic. imp. in Italiam redit.* — Fredericus, qui anno superiori in Germaniam reversus fuerat, præsenti *Pascha Vormatiæ celebravit*, inquit Dodechinus in Chron. Hoc vero anno mense Octobri, uti narrat Acerbus Morena Laudam in Italiam rediit in comitatu Beatricis uxoris, Rainaldi archiepiscopi Coloniensis, et plurium ab eo nominatorum. Fuit Papiæ medio mense Novembri, dein Modoetiæ, indeque ad suburbium Viglentinum urbis Mediolanensis. Scribit Tristanus Chalcus Fredericum, accepta a miseris Mediolanensibus huc illuc dispersis pecunia, obsides quos in carcere retinebat, eis reddidisse. Denique Ægidius de Aurea-Valle cap. 45, ait anno MCLXIV, post Henrici episcopi Leodiensis mortem Rainaldum archiepiscopum Coloniensem obtinuisse corpora sanctorum martyrum Felicis et Naboris, « qui in eadem urbe Mediolanensi passi fuerant pro Christo ». Sed, ut notat Puricellus in Monument. Basil. Ambros. hic auctor in non paucis fallitur ; Nabor et Felix apud Laudam martyrium fecere, eorum corpora a piissima femina Savina nominata Mediolanum delata sunt. Trium magorum corpora hoc anno in urbem Coloniensem translata, et Henricus episcopus Leodiensis hoc anno adhuc in vivis erat. Nihilominus ante annum MCCXXX in Germania inferiori creditum fuit, horum sanctorum corpora Coloniam fuisse delata. Qua in sententia fuit Corius Mediolanensis historicus. Carolus tamen a Basilica Petri, vivente sancto Carolo Borromeo archiepiscopo Mediolanensi, qui horum sanctorum corpora quæ tunc Mediolani existere credebantur transtulit, conatur refellere Corium, eique adhæret Puricellus, innixus traditione contraria et constanti Mediolanensium. Verum quomodo traditio illa constans esse potuit, cum Corius, qui res patrias diligenter scripsit, eam negarit. Sed hæc viderint alii.

stolarum Alexandri III vulgato Veter. Monum. tom. II, col. 667 et seq. Constat igitur ex illis Alexandrum Montis-Pessulani fuisse II kal. Maii anno MCLXII. Dein ad Bituricos divertens, ibi agebat non. Maii, ut ex Epist. XIII. Inde venit ad monasterium Dolense, ut probat Epistola XIV, data apud Dolense monasterium VIII kal. Julii. Diu hic versatum fuisse docet Epistola XVI, data ibid. non. Julii, Epist. XVII, data ibidem XIII kal. Augusti, denique Epistola XVIII, scripta ibidem XI kal. Augusti. Kal. Augusti privatæ erat, Epist. XIX. Ex hac urbe iterum Bituricas se conferens ibi substitit a die VI id. Augusti usque ad id. Septembris, qua die ex eodem loco data est Epistola XXIX ad Henricum Rhemensem. Succedit Epistola XXX, data Turoni, VII kal. Novembris. Annum MCLXII totum in hac urbe exegit, ibidemque usque ad pridie id. Januarii an. MCLXIII hæsit, ut ex Epistola XL ad Henricum Rhemensem. Tandem ventum est Parisium ut demonstrat Epistola XLI data *Parisiis* IV id. Februarii. In regia hac urbe produxit moram usque ad XI kal. Aprilis anni MCLXIII, ut ex Epistola XLIX. Successit Pontificia [illegible] Stampis XI kal. Martii (mendose pro Maii) E Stampis contulit se iterum Pontifex Turonum, unde scripta est die VII kal. Junii Epistola LI, sicut et III nonas Junii Epistola LII, et nonis Junii Epistola LIII et LIV, et XV kal. Julii altera relata in Anecdotis Martenii t. I, col. 463. Gradus inde factus est Senonas unde tertio nonas Octobris data est Epistola LV. Ibi reliquum hunc annum transegit, quin et annum cum dimidio ibidem commoratum scribit Nangius in Chronico, quanquam varias interdum excursiones huc illuc fecit. Ex hue usque dictis liquet commorationem Pontificis in Dolensi monasterio circa mensem Julium non ad præsentem MCLXIII, sed ad superiorem MCLXII pertinere, nisi forte his, duobus succedentibus annis, eo perrexisse constituerimus. Colligimus insuper Turoni his egisse, in exitu nempe anni MCLXII, et iterum mense Julii anno MCLXIII. MANSI.

14. *Successio imperatorum Almohadum.* — Hoc anno, anno vero Hegiræ DLVIII, *Abdelmumen* Almohadum imperator ex Africa in Hispaniam trajecit, cumque *Salam* urbem Mauritaniæ Tingitanæ portu suo celebrem pervenisset, lethali morbo affectus *Mahomctem* filium natu majorem, quem successorem declararat, de gradu dejecit, eique substituit *Josephum* filium natu minorem. Rodericus lib. 7, cap. 9, hanc successionem plane perturbat; ait enim, mortuo Abdelmumio successisse *Avenia-iacob* filium, et huic fratrem ejus *Abenjuzef*, sed fallitur; *Jacobus* enim *Almansor Ebn Juseph* successit patri Josepho, uti Diagus, Escolanus, Marmolus, et alii historici Hispani recte notarunt. Noveirius, quem sequor, tradit *Abdelmumen* vita functum anno Heg. DLVIII, in fine ultimi Giomadi, aut sexti mensis Arabici, qui hoc anno in diem XI Junii incidit. Historia rerum in Hispania et Africa per hæc tempora apud Christianos gestarum tantam connexionem habet cum Historia Arabum, ut sine aliqua hujus notitia intelligi non possit.

ALEXANDRI III ANNUS 5. — CHRISTI 1164.

1. *Conventus execrabilis Clarendunæ collectus, in quo S. Thomas indebita regi juramento promittit.* — Sequitur annus millesimus centesimus sexagesimus quartus, Indictione duodecima, idemque Ecclesiæ Catholicæ ob multa, quæ in eo contigere mala, admodum ærumnosus et laboriosus. Atque in primis, quod ad res pertinet Anglicanas, graviores in dies excitati sunt fluctus, non ad obruendum tantum Cantuariensem primatem una cum universa Ecclesia Anglicana, sed ipsam sacrosanctam Catholicam (si licuisset) Ecclesiam demergendam una cum ejus præsule Alexandro Pontifice. Siquidem Henricus ipse rex Angliæ, sanctum Thomam obstinato animo persequens, in eumdem Alexandrum papam, ut eum ab Ecclesia dimoveret, studium omne convertit. At quomodo cuncta ista funesta adeo se habuerint, accipe : « Post turbulentum illum inter episcopos regemque congressum, et factam ob furorem regis concitatam dissessionem, ad evitanda instantia quæ in dies magis urgerent mala atque longe graviora, quæ imminerent universæ Ecclesiæ Catholicæ damna, idem sanctus Thomas crebris impetitur multorum episcoporum et abbatum suasionibus, ne unius verbi occasione, seipsum una cum universa Ecclesia, in discrimen adeo patens importune valde conjiceret, asserente et uno ex iis abbate, hanc esse mentem ipsius Alexandri Romani Pontificis. His tandem persuasus Thomas (inquit Quadripartita Herebertus) urgente charitate, apud Oxenefordiam ad regem accessit, et verbum, quod regi scandalo erat, se mutaturum promisit. Unde rex jam aliquantisper sedatus, vultum exhibebat sereniorem archipræsuli, nondum tamen ut solito. Dicebat autem rex, obligationem de regiis consuetudinibus observandis velle sibi fieri in forma hac, in episcoporum et procerum regni conspectu et audientia publica ». Ad hæc ubi audivit de publico indicendo conventu, malorum præsagus rursum Thomas resilit; sed rursum impetitur precibus diversorum, quibus et cogitur ad horam cedere, exemplo Petri, cum Judæis Antiochiæ judaizantis [1], et Pauli idipsum sæpius actitantis. Indicitur Clarendunæ episcoporum conventus de cujus tempore indictionis in Epistolarum libro primo post undecimam Epistolam ista leguntur :

2. « Anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo sexagesimo quarto, papatus Alexandri anno quinto, illustrissimi regis Anglorum Henrici Secundi anno decimo ». De die autem ista habentur in fine : « Facta sunt hæc quarta die ante Purificationem sanctæ Mariæ perpetuæ Virginis », nempe trigesima Januarii. Qui autem huic interfuere conventui numerantur omnes episcopi Anglicani, et comites, barones, magistratus et nobiles. Quæ autem acta sint, sic accipe a Willelmo in Quadripartita : « Rex igitur (ut videbatur) regni et sacerdotii zelans pacem, sed sibi et archipræsuli suo minus providens, apud Clarendunam regnum convocat universum. Quo cum præsules et proceres convenissent, exegit rex instantius, ut promissa sibi solverentur. Verum archiepiscopus, licet regi

[1] Gal. I.

assentire promisisset, suspectam tamen habens regis promissionem, quam scilicet exigeret, et quia frequenter principes ad indebita manus extendant modum ignorantes, elegit potius apud regem quam in legem Dei periclitari, æneumque serpentem conterere priusquam pravitas in populo Dei pullularet, jam quamvis exilium et carcerem metueret. Deum tamen pluris existimans, ex adverso ascendit. Ille minatur, iste refragatur : ille delirat, iste tacita prece suspirat. Interea temporis Saresberiensis et Norvicensis episcopi, quos ab antiquo odio pœna manebat, timentes sibi ex impacati temporis occasione, verbis lacrymabilibus archiepiscopum exorabant, quod sui misereretur cleri, quod animi pertinaciam relaxaret, ne ipse carcerem, clerus exterminium, ipsi capitis damnationem incurrerent. Sed et comites duo potentissimi in regno ipsum aggressi, dicebant, quod nisi ille voluntati regis acquiesceret, ex regis jussione ipsi ad violentiam cogendi erant, quæ regi sibique perpetuam irrogaret infamiam.

3. « Vir ergo invictæ constantiæ, et in petra Christi fundatus, nec blanditiis emollitus, nec terroribus concussus : tandem a gremio veritatis, et sinu matris avellitur, cujus libertati adhærebat. Et ne victor in lite per superbiam intumesceret in mente, inde deficiens unde proficere deberet, derelinquitur ad horam, scilicet ut cadat, et post casum resurgat : cadens, humanam fragilitatem agnoscat, resurgens, circa se divinam miserationem intelligat. Sic ne quis de sua virtute confidat, princeps Apostolorum Petrus et David sanctus ceciderunt : sic beatus Thomas tentationi relinquitur ad horam, ut postmodum fragilitatis propriæ memor, fortior resurgat ad pugnam. Igitur cum tertio per Richardum magni nominis virum, qui templo Hierosolymitano tunc præerat, sibi cavere moneretur, et cleri misereri, non tulit eorum supplicationes, non geniculationes. Nam tanquam in ipsius verticem vibratos gladios viderent, plangere cernebantur, et tanquam funus præsens futurum facinus lugebant. Unde potius super clerum, quam super se motus miseratione, annuit de consilio eorum regiæ voluntati parere. Primus igitur ante omnes archipræsul in prætaxata forma se obligat, quod videlicet regias consuetudines foret observaturus BONA FIDE, verbo illo suppresso, scilicet, SALVO ORDINE. Atque juratoriam adjiciens cautionem, hæc se facturum in verbo veritatis spopondit, peccatum peccato adjungens : et idipsum in eadem forma sigillatim universi pontifices juraverunt.

« Et incontinenti facta obligatione in hac forma, per quosdam regni proceres, qui has nosse debuerant, facta est regiarum consuetudinum recognitio, ut sicut publice, ita et expresse censerentur. Verum cum et pleræque jam fuissent expressæ, et multo plures (ut videbatur) forent exprimendæ adhuc, archipræsul interlocutus est, dicens, se nec esse de antiquioribus regni, ut pristinas regni consuetudines sciret, nec in archipræsulatu diu fuisse. Unde dicebat se nescire de his, et propterea quod inclinata ea esset dies, tantum negotium esse differendum in crastinum. Placuit sermo, et in sua se receperunt hospitia. Et in crastinum revertentes in idipsum, quæ pridie intermissæ fuerant consuetudines regiæ, recognitæ sunt et expressæ, et in scriptum, chirographi more confectum redactæ, et regiarum consuetudinum nomine censæ, quarum tamen multæ (ut perhibebatur) nequaquam regiæ, sed odio archipræsulis ad ancillandam Ecclesiam evomitum æmulationis et invidiæ virus, ipso etiam rege ignorante, quod homines inter ipsum et archipræsulem hac astutia dissensionis zizania disseminare intenderent. Nec enim rex, qui adhuc erat juvenis, sicut nec archipræsul novus pristinas regni consuetudines nisi ex illorum relatu cognoscebat. Quales vero hæ regiæ consuetudines fuerint, si quis scire desiderat, eas in fine hujus historiæ descriptas inveniet ». Unde paulo inferius et nos hic descripturi sumus. Pergit vero institutam orationem.

4. « Scriptis igitur consuetudinibus et in formam chirographi redactis, postulat rex ab archiepiscopo et episcopis, ut ad cautionem et majorem firmitatem sigilla sua appendant. Verum archipræsul, etsi vehementer contristatus, dissimulat tamen, regem contristare tunc nolens, et caute quidem de plano non negabat ; sed differendum adhuc dicebat. Et si parati essent ad faciendum, dicebat tamen propter negotii magnitudinem, decere dilationem vel modicam, cum juxta Sapientem, absque consilio nihil faciendum grave : et exinde post deliberationem aliquantulam, ipsum et episcopos super hoc ipsum decentius requirendos. Scriptum tamen dictas consuetudines continens recepit pro medietate quidem, et proinde, ut causam videlicet suam secum haberet. Alteram vero scripti partem suscepit Eboracensis archipræsul. Rex vero ipse tertiam in regum Archivis recondendam accepit scilicet ». Et sic ea die dimissio facta est. Hic autem primis redarguas, quod ait Rogerius in Annalibus Anglicanis, suasione Alexandri papæ illa illicita promisisse sanctum Thomam regi. Nam si illud fecit non solum ex consensu, sed suasione Pontificis, cur tanquam de maximo facinore perpetrato apud eumdem papam de iisdem pœnitentiam fecit, cum ille auctor ipsi illi fuerit delinquendi? sed audiamus de his reliqua.

5. *Thomæ pœnitentia et absolutio.* — Præter Quadripartitam quam diximus de his historiam, accedit ad calcem magis exacta narratio de omnibus, quæ contigerunt a fine ejusmodi conciliabuli execrandi habiti Clarendunæ usque ad profectionem Alexandri Pontificis ex Galliis : ex quibus nos contexímus recitandam historiam, quæ sic se habet, a pœnitentia S. Thomæ sumentes exordium istis verbis : « Eoque recedente a regis curia, obiter inter familiares ipsius orta est murmuratio, iis (ut assolet) asserentibus, sic fieri oportere propter

temporis angustiam : illis indignantibus, Ecclesiasticæ libertatis auctoritatem ad unius hominis libitum deperire. Inter quos acrius unus institit, dicens : Publica, inquit, potestas perturbat omnia, in ipsum Christum delirat iniquitas, synagoga Satanæ profanat sanctuarium Dei : sederunt principes, convenerunt in unum adversus Christum Dominum. Nemo tutus qui diligit æquitatem : mundo judice, soli sapiunt et venerantur hodie qui principi obsequuntur ad libitum. Concussit hæc tempestas et columnas Ecclesiæ : dum pastor disparuit, oves dispersæ latitant sub lupo. De cætero quis erit locus innocentiæ, quis stabit ex adverso, vel quis triumphabit in prœlio, principe devicto? Hæc quidem is murmurabat, qui crucem ferebat ante dominum Cantuariensem. Cæteri obmutuere præ angustia. Et adjecit audacius, assumens parabolam in hunc modum : Quid, inquit, virtutis sibi retinuit, qui constantiam perdidit et famam? Quorsum hæc, fili? (ait dominus Cantuariensis). Teipsum, inquit, id respicit, quod hodie omnino perdidisti et conscientiam et famam, Deo odibili et honestati contrario exemplo in posterum relicto, cum manus tuas Deo sacratas ad execrandas consuetudines observandas extenderes, et in confusionem libertatis Ecclesiasticæ cum nefarii Satanæ ministris conniveres». Fuit plane iste gallus ille, cujus clamore excitatus Petrus flevit amare. Nam pergit : «Ingemuit igitur dominus Cantuariensis, et suspirans adjecit : Pœnitet me, inquit, et graviter, et meum exhorrescens excessum, meipsum judico indignum de cætero ad eum accedere in sacerdotio, de cujus Ecclesia contraxi tam vile commercium. Silebo itaque sedens in mœrore, donec me visitarit Dominus ex alto ut per ipsum Dominum, et dominum papam merear absolvi. Statimque inde destinavit nuntium ad Sedem Apostolicam».

6. Didicerat ista Alexander papa antea aliorum relationibus, magnaque commiseratione commotus, has ad eumdem S. Thomam litteras dedit, quibus mœrentem est consolatus, atque absolvit a juramento. Litteræ autem sic se habent[1] :

«Ad aures nostras fraternitas tua noverit fuisse perlatum, et quorumdam nobis relatione suggestum, quod occasione cujusdam excessus, a missarum proposueris celebratione cessare, et a consecratione sanguinis et corporis Domini abstinere. Quod utique quam grave sit præcipue in tanta persona, et quantum possit exinde scandalum provenire, sollicita meditatione consideres, et hoc ipsum vigilantia tuæ discretionis attendat. Debet autem diligentia tua prudenter advertere, quod plurimum interest, quando ex deliberatione et propria voluntate, et quando ex ignorantia vel necessitate aliqua committuntur. Aliter enim in his quæ spontanea voluntate, et aliter quæ ignorantia (sicut dictum est) vel necessitate cogente fiunt, noscitur procedendum. Et aliter illa, aliter ista tractanda sunt, et viris discretis et prudentibus metienda, velut sacræ Scripturæ testimoniis edocemur; intentio tua operi tuo nomen imponit. Nam sicut et alibi legitur, usque adeo voluntarium est peccatum, ut nisi fuerit voluntarium, non sit peccatum. Et omnipotens Dominus non factum agentis attendit, sed considerat potius intentionem, et dijudicat voluntatem. Si igitur aliquid te recolis commisisse, de quo propria te debeat conscientia remordere, quidquid sit, sacerdoti, qui discretus et providus habeatur, tibi consulimus per pœnitentiam confiteri. Quo facto, et misericors Dominus qui multo amplius ad cor respicit quam ad actus, tibi consuetæ pietatis suæ miseratione dimittet. Et nos de beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus meritis confidentes, te ab eo quod est commissum absolvimus; et idipsum fraternitati tuæ auctoritate Apostolica relaxamus; consulentes utique ac mandantes, ut postea a missarum celebrationibus propter hoc non debeatis abstinere. Datum Senonis kal. Aprilis». Hæc Alexander. Porro Joannes Saresberiensis in Epistola ad Petrum scriptorem (puto Blesensem) quæ in Codice Epistolarum sæpe citato omissa postea in fine voluminis posita legitur, affirmat, «peccatum S. Thomæ non excusandum, sed ostendendum per pœnitentiam esse purgatum. Ait enim : Pollicitationem Clarendunæ, ad quam de consilio episcoporum impulsus est, purgare non possum, quia non fuerat utique facienda; sed offensam confessio diluit, accepta solemniter pœnitentia a summo Pontifice, qui perversas illas consuetudines, multis audientibus, auctoritate Apostolica condemnavit». Hæc Joannes. Pergunt vero Acta citata superius :

7. *Archiepiscopus Eboracensis subrogatur S. Thomæ in legatione Apostolica.* — «Innotuit interim idipsum principi, quod dominus Cantuariensis ab illa compromissione vellet resilire, in eo præcipue dum palam restitit, ne scriptum illarum consuetudinum, sicut condictum fuerat, suo sigillo corroboraret. Et exinde princeps exasperatus, gravioribus et exquisitis cœpit dominum Cantuariensem vexare exactionibus, ita ut palam fieret intelligentibus, sanguinem ipsius archiepiscopi et vitam requiri». Inter alia autem idem rex illud egit, ut nuntios mitteret ad Alexandrum papam, ab eoque duo peteret, nempe ut legationem Angliæ credi solitam archiepiscopo Cantuariensi, concederet Eboracensi, et ab eodem Pontifice confirmarentur illa capita consuetudinum, apud conciliabulum Clarendunæ promulgata. His acceptis nuntiis, Alexander summis vallatus angustiis, cum jam in Apostolicam Sedem converti bellum conspiceret, ea qua potuit dexteritate ipsum regem sic delinire laboravit, ut aliquid ei concederet quod tamen in nullum verteretur præjudicium Cantuariensis Ecclesiæ, de quo has litteras dedit ad ipsum Cantuariensem archiepiscopum :

8. «Etsi pro animi tui prudentia et fidei since-

[1] Lib. I. Ep. XXVI.

ritate personam tuam uberiori dulcedine charitatis et flagrantiori desiderio velimus semper diligere, et honori et exaltationi tuæ sicut charissimi fratris nostri ardentiori animo aspirare, nos tamen et teipsum, qui magna columna es Ecclesiæ, cautius convenit temporum qualitem attendere, et provida dispensationis moderatione motum principis delinire. Novit siquidem industria tua, cui divina dispensatio magnæ prudentiæ et gratiæ donum indulsit, quoniam ferventem (furentem) dispositionem circa regni sui gubernationem charissimus in Christo filius noster Henricus illustris rex Anglorum defendat, et eamdem velit dispositionem ut firmior habeatur, et habeat majorem favorem, auctoritate Romanæ Ecclesiæ roborari. Unde cum olim per venerabilem fratrem Lexoviensem episcopum, et dilectum filium nostrum Pictaviensem archidiaconum, a nobis et fratribus nostris instantius postulasset legationem totius Angliæ Eboracensi archiepiscopo indulgeri, et tam tibi, quam universis episcopis mandari rogasset, ut antiquas regni sui consuetudines, et dignitates conservaretis: nobis ejus petitiones præter suum arbitrium moderantibus, statim post reditum nuntiorum suorum, vix audito quod a nobis reportaverant, dilectos filios nostros Gaufredum archidiaconum suum, et magistrum Joannem, ad nostram præsentiam destinavit, et per eos quod prius petierat, et amariora a nobis instantissime postulavit. Et ut suo desiderio faciliorem animum præberemus, fraternitatis tuæ et prædicti episcopi Eboracensis ad nos litteras impetravit.

9. « Quod enim de antiquis consuetudinibus et dignitatibus conservandis prius mandari rogaverat, nuper, sicut tu et allii observare promiseratis, ea cum multa instantia petiit auctoritate Apostolicæ Sedis sibi et suis posteris confirmari. Sed nos petitionem istam nequaquam admisimus. Verumtamen, ne ad nimiam amaritudinem et vehementiorem animi turbationem eum circa nos et teipsum provocaremus; ne etiam id consideratione tui putaretur quomodolibet impediri: nos tibi et nobis (ne forte in majorem calorem iracundiæ adversus te exardesceret) consultius providere volentes, et pensantes tempora periculosa, legationis litteras præfato archiepiscopo concedendas eidem regi concessimus. Quoniam vero votis principum condescendendum est, et suæ contemperandum voluntati, prudentiam tuam monemus, consulimus, et omnimodis exhortamur, quatenus sicut vir providus et discretus necessitatem temporis inspiciens, et quæ inde tibi et Ecclesiæ tuæ possint provenire perversa fideli meditatione attendens, prænominato regi in omnibus et per omnia, salva honestate Ecclesiastici ordinis, deferre satagas, et ejus tibi gratiam, et amorem incessanter recuperare intendas: ne secus faciendo, cum contra te et nosmetipsos conturbes, et ii, qui non eodem spiritu ambulant, tibi et nobis valeant propter hoc insultare. Nos enim, data nobis opportunitate, de honore et augmento tuo cum eodem rege diligenter ac sollicite conferemus, et circa conservanda et jura et dignitates Ecclesiæ tuæ, necessariam diligentiam adhibebimus et cautelam, quam convenit adhibere. Datum Senonis, III nonas Martii ».

10. Vidisti, lector, Alexandrum Pontificem in angustiis constitutum, vel alienandi a se animum regis, vel contra Ecclesiasticam libertatem petenti et extorquere conanti quod peteret, indulgendi: ex duobus sibi invicem obtrudentibus quæ petierat ipse rex, alterum concessit, nempe legationem archiep. Eboracensi; negavit vero penitus alterum, nempe confirmationem consuetudinum quas audisti. Imo ne quodlibet afferret præjudicium ejusmodi concessa Eborac. legatio adversus ipsum Thomam, posterioribus litteris eam ita arctandam putavit, ut sic ei concessa sciretur legatio in Anglia, ut tamen nullum jus sibi concessum sciret in personam vel diœcesim Cantuariensis Ecclesiæ. Extant ejus restrictionis litteræ Alexandri, quas brevitatis causa hic describere prætermittimus, satis esse putantes, si [1] notatas numeris eas relinquimus hic in margine. Constat insuper illud ex iisdem litteris Alexandri [2], sic concessisse legationem Eboracensi in Anglia, ut tamen minime exemptos esse episcopos voluerit ab obedientia, quam deberent archiepiscopo Cantuariensi, cui ipso jure essent subjecti. Quod magis regem ad indignationem excitavit, ut qui deponendi causa Thomam, legationem Apostolicam pro Eboracensi petierat.

11. *Alexander papa laborat pro S. Thoma, monet Henricum regem.* — Propensior enim erat erga sanctum Thomam Alexander papa, qui tantum abest ut in gratiam regis aliquid in eum concederet, ut sollicitius pro ejus salute et ipsius Ecclesiæ indemnitate vigilaret, atque pro eo in monasteriis Galliarum præcipuis preces ad Deum indiceret. Testatur id nuntius ab ipso S. Thoma ad eum missus, in cujus litterarum fine hæc digna memoria recensentur [3]: « Novissime nobis petitionem illam facientibus, ut scilicet ipse vos ad se venire præciperet, et super hoc vobis litteras dirigeret, cum dolore, et multa animi afflictione visus est respondisse: Absit, inquit, prius finiantur dies nostri quam nos videamus eum sic exire, et Ecclesiam suam sic desolatam relinquere. » Et paulo post: « Apud Claramvallem, Cistercium, Pontiniacum, intercessione domini papæ oratur assidue pro vobis, et pro Ecclesia vobis a Deo commissa ». Fovebat interim, et litteris suis Alexander Pontifex Thomam consolabatur, et pressum angustiis erigebat. Extant ipsæ plures litteræ tanto Pontifice dignæ, ex quibus has accipe breviores [4]:

« Quoniam dies mali sunt, et multa sunt pro qualitate temporis toleranda, discretionem tuam

[1] Lib. I. Ep. V. — [2] Ibid. Ep. XXXIX, XL. — [3] Ibid. Ep. XXIII — [4] Ibid. Ep. XLIII.

rogamus, monemus, consulimus, et suademus, ut in omnibus tuis et Ecclesiæ agendis, te cautum, providum et circumspectum exhibeas, et nihil propere vel præcipitanter, sed mature et graviter facias, ad gratiam et benevolentiam illustris regis Anglorum recuperandam, quantum salva libertate Ecclesiæ et honestate officii tui fieri poterit, et enitaris modis omnibus et labores, ut usque ad proximum Pascha eumdem regem sustineas, ita quod nihil in eum, vel terram ipsius usque ad prescriptum tempus studeas exercere. Tunc enim Dominus dabit tempora meliora, et tam tu, quam nos tutius poterimus in facto ipso procedere ». Hæc ad Thomam Alexander, qui, ut diximus, et alias eodem argumento ad eumdem scripsisse reperitur. Porro quod ad Pascha futurum meliora tempora adeo certe polliceatur Pontifex, plane prophetico spiritu ipsum prænovisse oportuit obitum antipapæ, qui eo tempore contigit, ut inferius dicturi sumus.

12. Qui autem sic parcendum furenti regi, Alexander sanctum Thomam admonuit, ipsum regem suis litteris admonere, opportune et importune, arguens, increpans, obsecrans, minime prætermisit, ut ex his ipsis litteris, lector, intelliges, diebus hisce conscriptis [1] :

« Alexander episcopus, servus servorum Dei, Henrico illustri Anglorum regi, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Etsi circa nos et matrem tuam, Ecclesiam sacrosanctam, filialis in te devotio aliquatenus videatur tepuisse, paternum tamen affectum circa te, vel regnum tuæ gubernationi commissum, nullo tempore deseruimus. Tua ergo serenitas, quod amici verbera potiora quam inimici oscula existant, diligenter advertens, consideret studiosius et attendat, quod sicut clerici a viris sæcularibus vita et habitu distinguuntur, ita et judicia clericorum a laicorum judiciis diversa potius (penitus) comprobantur. Quare si ea ordine quem non decet pervertas, et quæ Jesu Christi sunt, tuæ potestati usurpans, novas leges ad Ecclesiarum oppressionem et Christi pauperum pro tuo beneplacito condas, consuetudines etiam, quas avitas vocas, inducas ; tu ipse proculdubio in extremo examine, quod effugere non poteris, modo consimili judicaberis, et eadem mensura, qua mensus fueris, remetietur tibi. Verum ne commonitiones nostræ auribus excellentiæ tuæ tædiosæ vel asperæ videantur, scriptum recollige quod filium [2], quem pater diligit, corripit, pro certo cognoscens, quod quanto personam tuam ardientiori charitate in Domino diligimus, et sincerissimæ tuæ devotionis insignia nobis et Ecclesiæ Dei multipliciter et magnifice olim exhibita ad memoriam sæpius et studiosius revocamus, tanto hæc cognitioni tuæ, spiritualem tibi et æternam salutem votivis cordis affectibus exoptantes, libentius intimamus.

[1] Lib. I. Ep. XLII. — [2] Prov. III.

13. « Si enim te in aliquo judicium futurum deterret, aut præmiorum in æterna requie corona delectat, veritatem, quæ Deus est, et justitiam colere, jus suum unicuique tribuere, negotia Ecclesiastica, et præsertim criminalia, quæ de læsione fidei vel juramenti emergunt, causas super rebus et possessionibus Ecclesiarum personis Ecclesiasticis tranctanda relinquere, regnum et sacerdotium non confundere, non adeo serenitatem tuam deceret, quam etiam expediret. Si autem universa, quæ in usus tuos per hujusmodi angarias, de bonis Ecclesiasticis convertuntur in refectionem pauperum, vel aliis pietatis operibus expenderes, obsequium non magis Deo gratum efficeres, quam si altari quolibet discooperto, aliud cooperires ; aut si Petrum crucifigeres, ut Paulum a mortis periculo liberares. Recolere siquidem debes, et præ oculis ad hujus rei exemplum habere, qualiter rex Saul [1], quia devicto Amalech prædam contra divinum præceptum reservare volebat, cum se ad excusationem sui hæc ad sacrificandum reservare proponeret, a Domino fuerit reprobatus, et alius, eo vivo, in honorem et dignitatem regiam subrogatus. Quem utique peccata populi regem effecerant, eum a gubernatione regni propria commissa destituerunt. Quomodo etiam rex Ozias [2], dum thurificare voluit, et sacerdotis sibi officium usurpare, lepra, digna Dei ultione, percussus fuisset : tuæ saluti congruit ad animum revocare.

14. « Si vero successus tuos viribus et potestati tuæ et non Deo adscribas, intentionem quoque et animum tuum ad Ecclesiasticorum virorum et Ecclesiarum oppressione non retrahas, ille proculdubio, qui aliis te præfecit, et magnum in orbe principem ad fidelium suorum gubernationem, non ad depressionem constituit, talenta tibi commissa gravi a te cum usura requiret. Et sicut de Roboam filio Salomonis legitur [3], qui pro delicto patris est a regno ejectus, commissum paternum in hæredes transfundet. Tu ergo pravis cujuslibet suggestionibus non acquiescas, nec iis qui semper mala susurrant aurem inclines, sed quæ tuam salutem expediant diligenter audias, et ita ad honorem Dei et Ecclesiæ suæ tranquillitatem et pacem, ad quod solummodo es regni gubernationem adeptus, idem regere, et secundum quod Dominus tibi administraverit, studeas utiliter gubernare, ut ille, per quem reges regnant, et cui servire regnare est, tibi et hæredibus tuis regnum temporale conservet, et post illud tribuat sine fine mansurum ». Hæc Alexander ad regem Henricum, quæ etiam describuntur a Rogerio in Annalibus.

15. *Consultationes episcoporum, et regis minæ ad labefactandam constantiam S. Thomæ.* — Quæ autem inter hæc passus sit ipse Thomas, antequam fuga se conferret in Gallias, sunt ex iisdem citatis superius auctoribus describenda. Sic enim se habent : « Innotuit interim idipsum principi, quod

[1] 1. Reg. XV. — [2] 2. Par. XXVI. — [3] 3. Reg. XIV.

dominus Cantuariensis ab illa compromissione vellet resilire, in eo præcipue, dum palam restitit, ne scriptum illarum consuetudinum, sicut condictum fuerat, suo sigillo roboraretur. Exinde princeps exasperatus, gravioribus et exquisitis cœpit dominum Cantuariensem vexare exactionibus; ita ut palam fieret intelligentibus, sanguinem ejus (archiepiscopi), et vitam requiri. Id igitur Thomas pertimescens, fugam consuluit, et veniens ad monasterium suum, Aliuteriam (Manerium) nomine, cæteris dormientibus, secreto se surripuit, duobus tantum comitatus: inventoque navigio, mari se commisit; a vento vero contrario diu fatigatus, vix est diluculo cum vita ad terram reversus. Denique comperta ejus dicessio familiares et famulos singulos dispersit. Cæteris tamen unus audacior veniens Cantuariam in cameram ipsius archiepiscopi sequenti nocte se recepit; postque cœnam cœpit sollicite contristari de casu et angustia domini sui. Prima itaque parte noctis percursa, volens quiescere: Vade, inquit puero, et claude ulterius ostium aulæ, ut securius dormiamus. Veniens autem illuc accenso lumine, aperto ostio vidit dominum Cantuariensem in angulo sedere et solum. Quo viso, territus aufugit, putans se phantasma vidisse, et suggessit domino, et clericus ille nullatenus voluit fidem adhibere, donec an verum esset ipse probaret, et veniens, sicut dictum est, invenit. Convocatis dominus Cantuariensis ad se quibusdam fratribus Cantuariensis Ecclesiæ, exposuit eis quid sibi acciderit, et quia nondum fuit voluntas Dei ut recederet. Recreatus ergo breviori cœna, quievit. Mane autem facto venerunt ministrales regis, ut archiepiscopi fugientis confiscarent omnia. Sed audita et visa ejus præsentia, confusi siluerunt.

16. « Proinde aggravat rex manum suam in dominum Cantuariensem, eum citari faciens peremptorie, ut die statuto regi respondeat de his quæ sibi fuerit objecta. Adveniente termino, veniunt et vocati. Facta quoque coitione apud Norhantonam, dominus noster trahitur in causam. Seorsum ita in conclavi sedentibus domino Cantuariensi cum suis episcopis, ex edicto regis seris objectis, ne pateret exitus: propositum est ex parte regis adversus dominum Cantuariensem quod cum cancellarius esset, et haberet vacantes episcopatus et abbatias, et multos redditus per annos plurimos in manu sua, nullam super his reddiderit rationem, quam modo ipse rex requireret exhiberi. Super his, (inquit Cantuariensis,) prudentiores volumus consulere, et de consulto respondere.

« Dum igitur medium silentium tenuerunt ad invicem: domino Cantuariensi id requirente, Gilebertus Londoniensis episcopus, decanus utique Cantuariensis Ecclesiæ, et idcirco in consilio post archiepiscopum primus: Si, pater, inquit, recolis, unde te dominus rex sustulerit, quid tibi contulerit, considerata temporum malitia, quantam ruinam Catholicæ Ecclesiæ et nobis paraveris, si in his regi resistere volueris, non solum archiepiscopatui Cantuariensi, sed in decuplo, si tanti fuerit, cedere deberes. Et forsitan si hanc in te viderit humilitatem, te rex in universum restituet. Satis, inquit Cantuariensis, innotuit, quid consulto responderis.

17. « Deinde Henricus Wintoniensis episcopus subintulit: Hæc forma consilii Catholicæ Ecclesiæ penitus perniciosa, nos omnes obligat et confundit: quia si archiepiscopus noster et totius Angliæ primas nobis id relinqueret exemplum, ut ad nutum et comminationem principis auctoritati, et curæ animarum sibi commissæ quisque episcopus debeat cedere; quis erit de cætero status Ecclesiæ, nisi ut nulla agantur de jure, et omnia confundantur pro libitu, et sic erit sacerdos sicut et populus.

« Hilarius post hæc Cicestrensis episcopus, et ipse gloriosus in verbis, subjunxit: Nisi, inquit, temporis instantia, et Catholicæ Ecclesiæ perturbatio aliud exigeret, standum utique esset vestræ sententiæ. Verum ubi nutat canonum auctoritas, plurimum subtrahendum severitati, ut in eo proficiat dispensatio, quod possit destruere severa correctio. Censeo igitur cedendum regiæ voluntati, sed ad tempus, ne præpropere procedamus id statuere, unde sequatur durior retractio nec sine rubore.

« Episcopus deinde Lincolniensis, simplex quidem homo et minus discretus: Patet, inquit, hominis istius et sanguinem quæri: et necessarium eorum alterum eorum erit, aut archiepiscopatui, aut vitæ cedendum. Quis sibi fructus de archiepiscopatu proveniet, si proinde vitæ cesserit: nec id video.

« Exoniensis autem episcopus Bartholomæus: Palam est, ait, quod dies mali sunt, et si possemus sub dissimulationis umbra hujus tempestatis imtum transilire illæsi; id præcipue procurandum, nec ad id de facili perveniendum, nisi subtrahatur plurimum severitati. Temporis instantia id requirit maxime cum non sit generalis, sed particularis hæc persecutio. Satius est igitur unum caput in parte periclitari, quam totam Anglicanam Ecclesiam inevitabili discrimini exponere.

« Wirgoniensis episcopus Rogerius requisitus et ipse quid inde sentiret, ita temperavit responsum, ut etiam negando palam faceret quid animi haberet. Nullum, ait, in hac parte dabo consilium: quia si dixero, a Deo susceptam animarum curam ad regiam comminationem et voluntatem oportere relinquere, contra conscientiam meam, et capitis mei condemnationem loqueretur os meum. Si censeam regi resistendum, ecce qui sui sunt, audiunt, per quos id ipsum innotescet regi: statimque ejiciar extra synagogam, et erit sors mea de cætero cum publicis hostibus et condemnatis. Idcirco nec hoc dico, nec illud consulo.

18. « His ita gestis, sederunt aliquandiu sub silentio, nec erat qui amplius his adjiceret. Et arte quæsita ut pateret eis exitus, inclusi enim erant:

Volo, inquit dominus Cantuariensis, loqui cum duobus comitibus qui cum rege sunt, quos et nominavit. Vocati illi, aperto ostio introierunt properanter, cupientes aliquid audire, quod regiam satiaret voluntatem. Adstantibus iis, ait dominus Cantuariensis : Super his, de quibus nos dominus rex convenit, consulimus. Et quia non habemus ad præsens eos, quibus res ipsa magis innotuit, ideo usque in crastinum petimus inducias, tunc responsuri, sicut Dominus nobis inspiraverit. Ad hæc regi referenda missi sunt Londoniensis et Roffensis episcopi. Londoniensis autem sub vulpe latens injunctum sibi pervertit negotium, dicens regi, dominum Cantuariensem apud eum postulare inducias ad præparanda instrumenta, statuto die rationem redditurus super objectis : ut sic magis obligaretur dominus Cantuariensis ad executionem regiæ voluntatis. Directi sunt igitur comites ad archiepiscopum, postulatas inducias ex parte regis differentes, si tamen ratum haberet, quod ex parte sua per episcopos regi fuerat suggestum. Quo audito, Cantuariensis ait, se id in mandatis non dedisse, nec id quod regi suggestum est, se ratum habere, sed die sequenti se, Deo auctore, venturum, et sicut datum fuerit desuper, responsurum. Erubuit ergo Gilebertus Londoniensis, dum videret se incidisse in laqueum, quem contexuit ad patrem suum decipiendum.

19. « Soluto itaque consilio, ea die discesserunt ab invicem. Multitudo vero militum et aliorum, qui cum domino Cantuariensi illuc convenerant, regio metu perterriti, secessit in partem, et amplius cum eo non stetit. Quo sanctus Thomas comperto, jussit circuiri sepes et vicos, et ad se vocari pauperes, claudos ac debiles dicens, per talem militiam celeriorem posse provenire victoriam, quam per eos, qui tempore tentationis turpiter recesserunt. Impleta est domus ejus discumbentium pauperum, et peracta est dies illa in domino cum lætitia, nulla mentione palam habita posthinc perturbationis.

« Sequenti die, summo diluculo percussus est dominus noster passione iliaca, nam et ea multoties vexabatur eatenus, ut non potuerit se de lecto erigere. Unde longiore mora interposita, ut crederetur ab invidis, ad curiam regis nolle descendere, missi sunt, qui eum citarent acrius ad respondendum. Qui, dum, inquit, quieverit ista passio, crastino die, Deo auctore, apparebo. Transeunte vero die illa, et nocturnis vigiliis cum summa devotione demum peractis, mane consurgens ad missarum solemnia, sacris pro more inductus vestibus, et per beati martyris Stephani merita divinum sibi invocans auxilium, initium missæ jussit inchoari : *Etenim sederunt principes, et adversum me loquebantur* : totumque officium cum ad id pertinentibus complevit devotius, ministralibus regis qui ibi aderant, id tacite considerantibus, quibus visum est idipsum aliquid portendere. Expleto itaque ministerio, amoto ab humeris pallio cum infula, cæteris indutus vestibus sacris, cappa clericali superinjecta ». In Quadripartita autem historia asseritur, consilio cujusdam sancti viri monachi a sancto Thoma celebratam tunc fuisse missam sancti Stephani protomartyris, non autem, ut tunc ejus esset natalitius dies ; sed et præter morem eam celebrasse cum pallio. Et quod clam secum detulit more majorum Eucharistiam, palam vero gestandam sumpserit crucem. Ita se sanctus ad martyrium parans, quod ea se die obiturum putabat. Pergunt vero citata superius Acta :

20. « Intraturus cameram regis, ubi rex præstolabatur, ad ostium ipsum crucem bajulat propria manu, sequentibus episcopis, id aliter quam decuit interpretantibus. Occurrit Robertus Herefordensis episcopus : Pater, inquiens, sustine, et ego vice capellani crucem deferam ante præsentiam vestram : sic enim condecet. Justius est, ait Cantuariensis, me ipsam deferre, sub cujus protectione tutus maneo : et ejus viso vexillo, non est dubitandum, sub quo principe milito. Londoniensis ad hæc : Si viderit rex te armatum intrare, gladium suum fortiorem exeret in caput tuum, et tunc videbis quid proderunt arma tua tibi. Hæc, inquit Cantuariensis, Deo committimus. Et Londoniensis : Stultus hactenus fuisti, et ab hac stultitia (ut video) de cætero non recedes; et processum est. Audiens autem rex episcopum armatum venire, oblito vel deposito illo gladio, quem dixerat Londoniensis, citius secedit in conclavem ulteriorem, sedente hac seorsum Cantuariensi solo cum suis et paucis episcopis ex adverso et loco et animo adunatis. Denique vocati sunt episcopi ad regis consilium, Cantuariensi sub jugulo relicto. Protrahitur tempus, dum quæritur innocentis damnatio. Cantuariensis firma facie induit constantiam. Exiens Rogerius Eboracensis archiep. ait clericis suis, quos ibi invenit (erant enim ibi magister Robertus, Grandis cognomine, et Osbernus a Rondel) Recedamus hinc. Non oportet nos videre, quæ hic habent fieri cito de Cantuariensi. Magister Robertus ad hæc : Non, inquit, hinc recedam, donec video quid Dei voluntas super his judicaverit. Si pro Deo et ejus justitia dimicaverit usque ad sanguinem, pulchrius et melius vitam finire non poterit. Recedente itaque Eboracensi archiepiscopo a camera regis, veniens Bartholomæus Exoniensis episcopus, procidens ad pedes domini Cantuariensis, ait : Pater mi, miserere tui : miserere et nostri. Omnes enim hodie perimus odio capitis tui. Exiit namque edictum a rege, ut qui amplius cum Cantuariensi staret, publicus hostis judicaretur, in capite puniendus. Dictum est etiam, quod Jocelinus Saresberiensis episcopus, et Willelmus Norvicensis episcopus, quia adhuc resisterant, traherentur statim ad supplicium, in membris mutilandi, qui et ipsi pro salute sua Cantuariensem rogabant.

21. « Inspiciens igitur Cantuariensis in Exoniensem episcopum : Fuge hinc, ait, quia non sapis ea quæ Dei sunt. Exierunt denique a consilio

omnes simul episcopi cum tumultu ad Cantuariensem, quorum unus eloquens Hilarius Cicestrensis episcopus prorumpens in vocem : Aliquando, ait, noster fuisti archiepiscopus, et tenebamur tibi obedire ; sed quia domino regi fidelitatem jurasti, hoc est, vitam, membra, et terrenam dignitatem sibi per te fore salvam, et consuetudines, quas ipse repetit, conservandas, et tu eas niteris destruere, præcipue cum spectent ad terrenam suam dignitatem et honorem : idcirco te reum perjurii dicimus, et perjuro archiepiscopo de cætero non habemus obedire. Nos itaque et nostra sub domini papæ protectione ponentes, te ad ejus præsentiam appellamus super his te responsurum, et diem statuit. Audio, inquit Cantuariensis.

« Subtrahentes se episcopi, scorsum sedere ex adverso diutius in summo silentio. Tandem a rege processerunt comites et barones, et plurima turba ad dominum Cantuariensem. Quorum primus Robertus Leicestrensis ait : Mandat tibi rex, ut venias redditurus rationem super objectis, sicut heri promisisti te facturum, alioquin audi judicium tuum. Judicium, inquit Cantuariensis, imo, fili comes, et tu prius audi. Non te latet, fili, quam familiaris, et quam fidelis secundum statum hujus mundi domino regi fuerim. Ejus rei gratia placuit ei, ut promoverer in archiepiscopum Ecclesiæ Cantuariensis, Deus scit, me id non volente. Nota enim mihi fuit infirmitas mea : et magis pro suo quam pro Dei amore acquievi. Id satis hodie palam est, dum Deus et se mihi subtrahit et regem. Verumtamen in mea promotione, dum electio fieret, præsente Henrico rege filio et hærede, cui et hoc ipsum mandatum fuit, quæsitum est, qualem me redderent Cantuariensi Ecclesiæ : et responsum est, liberum et absolutum ab omni nexu curiali. Si igitur liber et absolutus super his a quibus sum liberatus, nec teneor, nec volo de cætero respondere. Et hoc aliter se habet, inquit comes, quam Londoniensis regi suggesserat. Adjecit Cantuariensis : Ad hæc, fili comes, id attende, quanto dignior est anima quam corpus, tanto magis Deo et mihi teneris obedire, quam terreno regi. Nec lex, nec ratio permittit, ut filii patrem judicent vel condemnent. Unde regis, tuum et aliorum declino judicium, sub Deo solo a domino papa judicandus, cujus coram omnibus vobis præsentiam appello, Ecclesia Cantuariensi, ordine et dignitate mea, cum ad eam pertinentibus sub Dei et sua protectione positis. Nihilominus vos, fratres et coepiscopi mei, quia magis homini quam Deo obedditis, ad domini papæ audientiam et judicium voco, et sic Catholicæ Ecclesiæ et Apostolicæ Sedis auctoritate munitus hinc recedo.

22. « Abeuntem illum sequuntur curiales et invidi, contumeliis et injuriis traditorem illum acclamantes. Ei autem venienti ad ulteriorem portam, clausa est janua, nec potuit exire, nullo ibi invento custode. Et dum res ageretur in metu et dubio, nutu Dei contigit, claves plurimas in fasciculo a muro pendere, quas arripiens quidam familiaris domini Cantuariensis, unam post alteram pertentavit, donec aperiret januam. Exeuntibus illis occurrit multitudo morbo regio laborantium, pauperum et infirmorum acclamantium et dicentium : Benedictus Dominus, qui eripuit et salvum fecit servum suum a facie inimicorum suorum. Credebatur enim jam fuisse extinctus. Præcedente igitur et subsequente turba languidorum, cum clero et populo in gaudio et lætitia perducitur ad hospitium. Videns autem exultationem plebis, dixit sequentibus se : Quam gloriosa nos processio conducit a facie tribulantis! Sinite pauperes Christi et nostræ tribulationis participes omnes intrare nobiscum, ut epulemur in Domino ad invicem. Et impleta sunt domus et atria circumquaque discumbentium ». Additur ex Quadripartita, tunc contigisse legi in mensa ex historia Tripartita persecutionem Liberii, cum restitit videlicet Constantio imperatori hæretico, a quo et est passus exilium : et ex lectione Evangelii itidem legi soliti illud Evangelistæ [1] : « Si persecuti vos fuerint in una civitate, fugite in aliam ». Quæ audita a sancto Thoma, tanquam ipsi annuntiata, ab eodem quam citius sunt adimpleta, cum Deo juvante in Belgium transfretavit, et apud monasterium Sancti-Bertini permansit. Quæ autem contigerint in via, et alia plura ad eam spectantia, in eadem historia pluribus enarratur. Qui enim appellaverat Romanum Pontificem sanctus Thomas, utique ad ipsum sese experturus conferre debuit. Sed adversarii profectionem istam fugam fuisse proclamarunt, et tanquam in fugitivum quæ non jactarunt convicia?

23. *S. Thomæ fuga et appellatio per litteras ad Alexandrum papam qui acta contra ipsum abrogat.* — De his enim scribenda fuit a Joanne Saresberiensi ad Petrum scriptorem in Epistola citata superius, quæ de fuga S. Thomæ ornatissimam texuit Apologiam, quam brevitatis causa omittimus, cum etsi plurima sint quæ excusent, exempla Christi, Apostolorum, prophetarum, atque sanctorum omnium : illud satis, quod litteris papæ prosequi appellationem interpositam jussus esset, quem morantem in Gallia, antequam inde recederet, convenire deberet. Quod non fuit relinquere, sed laborare, ut periclitantem in tuto collocaret Ecclesiam. Hinc ipse Joannes [2] : « Hoc autem non fuit Ecclesiam exponere, sed liberationi ejus operam dare ; nisi forte et ille tibi navem relinquere videatur, qui ut eam ad portum pertrahat, scapham ingreditur ». Hæc et alia pleraque pro Thoma defensor ejus Joannes a Saresberia. At quid ejus audita migratione rex Angliæ, audi :

« Sic delusus Henricus, audiens ab iis S. Thomam fuga lapsum, adversus eum ejusque clericos ipsum sequentes ista sancivit [3] :

[1] Matth. v.— [2] Cod. Vat. Ep. III. post l. v.— [3] Ib. l. I. Ep. XXIII.

« Henricus rex Angliæ singulis episcopis in Anglia constitutis.

« Nosti, quam male Thomas Cantuariensis archiepiscopus operatus sit adversum me et regnum meum, et quam male recesserit. Et ideo mando tibi, quod clerici sui, qui circa ipsum fuerunt post fugam suam, et alii clerici qui detraxerunt honori meo, et honori regni, non percipiant aliquid de redditibus illis quos habuerunt in episcopatu tuo, nisi per me; nec habeant aliquod auxilium vel consilium a te ». Aliud adhuc edictum promulgavit [1], ut redditus archiepiscopatus Cantuariensis in manus regias deferrentur. Sancivit et alia ab amico litteris significata eidem sancto Thomæ istis verbis [2] :

24. « Sciatis hunc esse tenorem mandatorum, quæ Henricus rex in Angliam misit, scilicet, ut omnis portus cautissime custodiatur, ne litteræ interdictionis ullatenus illuc deferantur. Et si aliquis regularis illas attulerit, pedibus truncetur : si clericus, oculos et genitalia amittat : si laicus, suspendatur : si leprosus, comburatur. Et si quis episcopus ejus interdictum metuens recedere voluerit, nihil secum deferat præter baculum. Vult etiam, ut omnes scholares repatriare cogantur, aut beneficiis suis priventur; et qui remanserint, sine spe remeandi remanebunt. Et presbyteri, qui cantare noluerint, genitalia amittant, omnesque rebelles beneficiis priventur ». Thomas interea, ubi ostracismum passus est, ad Alexandrum papam has litteras dedit, quas recitat Rogerius in Annalibus Anglorum verbis istis, sub anno sequenti; sed pertinent ad præsentem :

« Ad audientiam tuam, pater sanctissime, confugio, ut qui Ecclesiæ libertatem tanto tui discrimine redemisti, eam vel solam, vel maximam meæ persecutionis causam attendas, qui exemplo tuo usus sum. Dolui enim statum Ecclesiæ labefactari paululum, et jura ejus in avaritiam principum dissipari, et occurrendum credidi morbo venienti. Et quo plus illi domino meo, cui post Deum cætera debeo, me sciebam obligatum, eo tutius iniquis ejus instigationibus arbitrabar resistendum : donec obtinuerunt illi, et serenitatem illius offuscaverunt mihi. Exinde, ut moris est, apud principes criminationes et calumnias injecerunt in occasionem persecutionis meæ. Et ego ejici malui, quam succumbere. Accessit enim his malis, quod vocatus fui coram rege tanquam laicus satisfacere. Et unde mihi resistendi suffragia speraveram, inde deceptus sum. Animadverti enim dominos et confratres nostros episcopos istos pro aulicorum arbitrio in me paratos animadvertere. Ita cunctis incursantibus fere suffocatus, ad tuæ pietatis audientiam, quæ nec in extremis agentes negligit, respiravi. Sub qua demonstraturus assisto, me nec ibi fuisse judicandum, nec ab illis. Nam quid aliud hoc esset, patres mei, quam vestra jura vobis subtrahere? quid aliud quam spiritualia temporalibus submittere? Semel natum hoc exemplum esset ad multa, eoque credidi firmius esse resistendum, quod proclivior via nocendi nasceretur, si prius debilitatem agnoscerent.

25. « At, inquient, reddenda erant Cæsari quæ Cæsaris sunt. Sed si in pluribus obtemperandum sit regi, in illis tamen obtemperandum non est, quibus efficitur ne sit rex. Non essent illa Cæsaris, sed tyranni, in quibus etsi non pro me, pro seipsis ei resisterent. Nam si illi extremum judicium reservatur, qui potens est judicare corpus et animam : numquid extrema erit inter homines et summa potestas ei, qui judicat secundum seipsum? Si justam foverunt partem, quid me impetebant? Quid me arguunt, si ad eum appellavi, apud quem jus vitiari, vel non licet, vel non expedit? aut injuste me causabantur, aut de justitia vestra diffidebant. Dupliciter namque confundebar, si coram sanctitate vestra convincerer. Numquid eorum persecutionem merui, pro quibus tantis occursibus me opposueram, et obtinuissem, si voluissent illi? sed male caput agit, si jam membris destituitur. Quid enim si oculi contra caput linguam assumant? Si bene prævidissent, in se perniciem machinabantur, et eorum usi sunt principes auxilio in eorum servitutem.

26 « Quod hæc tanti odii causa fuerat, ut pro me extinguendo seipsos extinguerent? Ita dum pro temporalibus spiritualia negligunt, deficiunt in utrisque. Quid, quod etiam, me reclamante, et ad audientiam vestram appellante, patrem suum judicio damnare ausi sunt? Quinetiam si in universam Ecclesiam cum offenso nobis principe conspirationem fecerunt, et te, pater sanctissime, suspicio ista potuit attingere. At, inquient, regi tenebantur ex debito Domini; sed illi corporaliter, spiritualiter mihi. Cui potius teneri potuerunt quam sibi ipsis? Nonne potius corporalium damnum, quam spiritualium negligendum fuit? At rursus inquient, hoc tempore principem non fuisse provocandum. Quam subtiliter in servitutem suam argumentantur? Imo ipsi provocant, qui excessibus suis alas præbent et suffragium. Quievisset enim, nisi acquievissent illi. Et quo tempore magis constantia exigitur quam inter persecutores? Nonne familiares ex persecutionibus comprobantur? Si semper succumbant, qualiter obtinebunt? necesse est aliquando resistant. Condescende ergo, pater sanctissime, in fugam meam et persecutionem; et me aliquando magnum fuisse reminiscere, tempore tuo, et propter te injuriis lacessitum. Utere rigore (vigore) tuo, coerce illos, quorum instinctu nomen hujus persecutionis obrepsit. Nec domino regi horum aliquid imputetur, qui hujus machinationis potius est minister, quam repertor ». Hucusque apud Rogerium. Alexander vero papa ista audiens, primum omnium non teneri sanctum Thomam damnatione sua in conciliabulo facta ita declarat :

[1] Cod. Vat. l. I. Ep. XV. — [2] Ibid. Ep. XIV.

« Alexander papa Thomæ Cantuariensi archiepiscopo.

« Quod minor majorem judicare non possit, et cum præsertim cui jure noscitur prælationis subesse, et obedientiæ vinculo tenetur astrictus, tam divinæ quam humanæ leges demonstrant, et præcipue SS. Patrum statutis id manifestius declaratur. Hæc siquidem nos, quorum interest errata corrigere, et ea quæ incorrecta perniciosum posteris exemplum relinquerent, emendare, sollicita consideratione pensantes, et quod ex delicto personæ non debet Ecclesia jacturam aliquam vel incommodum sustinere : sententiam ab episcopis et baronibus Angliæ, quoniam ad primam regis citationem tui copiam non fecisti, adversum te præsumptuose prolatam, in qua tibi jam dicti episcopi et barones omnia mobilia tam contra juris formam, quam contra Ecclesiasticam consuetudinem abjudicarunt, præsertim cum nulla mobilia præterquam de bonis Ecclesiæ tuæ habueris, irritam penitus esse censemus, et eam Apostolica auctoritate cassamus, statuentes, ut nullas in posterum vires obtineat, aut tibi, vel successoribus tuis, seu Ecclesiæ tuæ gubernationi commissæ aliquod in posterum præjudicium valeat vel læsionem afferre ». Hæc Alexander papa. qui et aliis datis litteris restituenda mandavit quæ sublata fuissent ipsi archiepiscopo sive aliis, occasione ipsius Thomæ[1].

27. *Obitus Octaviani antipapæ, cui subrogatur Guido, favente imperatore.* — Dum autem res in Anglia adeo fluctuarent, atque in dies magis magisque in deterius declinarent, respexit vindex Deus in mentem magnam, in superbissimum antipapam Octavianum, eo potissimum tempore, cum reversurus in Urbem, triumphantis instar e Gallia Cisalpina descendisset in Tusciam, atque ad Lucensem civitatem pervenisset. De quo ista leguntur in sæpe citatis Alexandri Pontificis vitæ Actis : « Alexander papa Senonis usque ad Pascha secundi anni moram diuturnam faciens, universalis Ecclesiæ negotia inibi pro sui debito officii pertractavit. Eodem tempore infelicis memoriæ Octavianus hæresiarcha infirmatus est apud Lucam civitatem circa festum Paschale, et impœnitens et excommunicatus de hoc mundo migravit ad inferos : licet a quibusdam dictum fuerit, quod sacerdotem Catholicum vocaverit, qui prohibitus a schismaticis ad eum intrare non potuit. Cujus detestandum obitum Joannes Tusculanus episcopus supradictus, unus ex consociis suis jam (non) diu prævenerat, et apud Cluniacum pessimam mortem incurrerat. Tunc de quatuor falsis fratribus, qui ab Ecclesiæ unitate in animarum suarum perniciem recesserant, remanserunt nonnisi tantummodo duo fumigantia membra, Joannes videlicet de Sancto-Martino, et Guido Cremensis, qui se luctu et mœrore nimio affligebant : et quidem non modicum trepidantes, ubi non erat timor, dicebant ad invicem : Si elegerimus ad Alexandrum converti, forte non recipiet nos absque intolerabili opprobrio et confusione perpetua. Quod si receperit nos, postmodum faciet de nobis illud idem, quod fecit Innocentius papa de cardinalibus illis, qui contra eum cum Petro Leonis steterant.

28. « Quocirca desperantes ab Ecclesia recipi, vocaverunt cæteros schismaticos clericos et laicos tam de Italia, quam de Alemannia, qui ad sepeliendum Octavianum ibidem convenerant. Omnes igitur in unum pariter congregati, sicut obstinati et perfidi, prædictum Guidonem Cremensem super se elevaverunt secundum idolum, vocaveruntque Paschalem Tertium, et ad ejus vestigia se curvantes, adoraverunt eum, et statim ad imperatorem tunc in Alemannia existentem festinanter miserunt, ut abominandum eorum factum imperiali auctoritate confirmaret, et ne ab Alexandro confunderentur, auxilii sui potentia tam per imperiales litteras quam per honoratos nuntios festinanter juvaret. Imperator vero, ubi de morte Octaviani certitudinem habuit, non mediocriter mœstus et tristis effectus est. Sed ne in malo proposito suo superari videretur et vinci, tantæ iniquitati, Dei timore postposito, absque dilatione consensit, et extinctum schisma, quantum potuit ressuscitare omnino studuit. Ad majorem vero suæ damnationis cumulum, ut Catholicos forte detineret, et complices suos in malitia haberet fortiores, addens peccatum peccato, juravit ore proprio super sancta Dei Evangelia, quod dictum Guidonem, ejusque successores haberet Catholicos papas ; Alexandrum vero ac successores ejus semper schismaticos teneret. Idipsum quoque viros Ecclesiasticos, quousque facere potuit, nihilominus jurare coegit.

29. « In quo execrabili facto quid aliud conatus est, nisi Ecclesiam Dei dividere? Sicut enim in Symbolo continetur, omnis Catholicus Christianus non in duas, sed in unam sanctam Apostolicam Ecclesiam credit, et singulis diebus Dominicis cantat et confitetur. Unde alibi scriptum est[1] : Una est columba mea, perfecta mea, et una electa matris suæ, perfecta genitricis suæ. Hanc Ecclesiæ unitatem beatus Paulus Apostolus docet, et sacramentum unitatis ostendit, dicens[2] : Unum corpus, unus spiritus, una spes vocationis nostræ, una fides, unum baptisma, unus Deus. Hanc igitur unitatem non tenens Fridericus imperator, tenere se fidem credidit? Qui Cathedram Petri deserit, super quam fundata est Ecclesia, quomodo se in Ecclesia esse confidit ? Sicut enim non potuit evadere in diluvio mortem quisquis extra arcam mansit, in qua Noe fuit, sic et qui ab Ecclesia fuerit foris, evadere nullatenus poterit ». Hæc ibi in Actis Alexandri de obitu antipapæ, et subrogatione Guidonis. Confirmantur ista ex datis hoc anno diversis Epistolis in causa sancti Thomæ Cantuarien-

[1] Cod. Vat. l. 1. Ep. XXXII.

[1] Cant. VI. — [2] Ephes. IV.

sis archiepiscopi, quas una cum aliis eodem argumento conscriptis continet idem qui supra citatus Vaticanus Codex, atque in primis ex Epistola Joannis Pictaviensis episcopi ad eumdem sanctum Thomam his verbis [1]: « Scripsissem vobis de Octaviani decessu miserabili, Guidonis Cremensis substitutione execrabili, nisi vestros, qui in curia morantur, hæc omnia plenius scire scirem, per quos vobis fidelius innotescere debent: et hujusmodi nova nonnisi ab ipsis, et per ipsos ad nos usque derivantur ». Ita quidem. Præstitit enim id nuntius ejusdem sancti Thomæ, qui erat apud Alexandrum papam, qui de his ad ipsum archiepiscopum Cantuariensem has litteras dedit [2] :

« Venerabili domino et patri charissimo Thomæ, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo et Anglorum primati, fidelium suorum minimus, salutem et felices ad vota successus.

30. « Noverit vestra paternitas, Octavianum schismaticum, quem sibi in caput erexerant, et schismatis principem Belial, quarta feria post Octavas Paschæ obiisse in urbe Lucensi, et sepultum esse in monasterio extra civitatem. Cum enim canonici majoris Ecclesiæ et regulares canonici Sancti-Fridiani ei sepulturam negassent, præeligentes a suis migrare sedibus quam admittere corpus schismatici, quem credunt in inferno esse sepultum, a satellitibus imperatoris et familia propria ad miseros monachos cadaver illud perlatum est. Capella vero ipsius et equi, quoniam aliud non habebat, qui urgente inopia nonnisi ex rapto vixerat a multo tempore, ad imperatorem perducti sunt. Imperator autem hoc cognito, vocavit ad se Papiensem episcopum, qui in monasterio B. Michaelis apud Clausam exulabat. Sed quid factum sit, adhuc incertum est. Alii autem dicunt quod alium velit ei substituere : alii quod ad Catholicam redibit unitatem. Præterea urbes Italiæ minus solito promptæ sunt in obsequium ejus, adeo quod Papienses et Cremonenses, per quos Italiam domuit et contrivit, ei in facie resistant, denuntiaverintque ei quod ab eo recedent omnino, nisi deponat tyrannidem, et civiles induat mores, ut liberi esse possint, sicut in diebus aliorum imperatorum.

31. « Octavianus autem quindecim diebus antequam moreretur, phreneticus effectus est continue, et in tantam versus insaniam ut nec Dei nec sui memor esset. Audierat quidem dominus papa de morte Octaviani a fidis et veris relatoribus, et velut alter David, persecutorem suum deflevit extinctum, et cardinales de morte illius exultantes durius increpavit. Hoc autem recte, eo quod jactura animæ irreparabilis est, ubi culpa per pœnitentiam non deletur. Nec meminimus a sæculo, quod hæresiarches, vel auctor schismatis nisi coactus et invitus pœnitentiam egerit. Si revolvatis historias, ita credo, verum constabit. Quælibet autem sacrificia nisi voluntaria fuerint, reprobat Deus. Dum in curia sermo iste crebresceret, ecce nuntii domini regis, Angliæ scilicet, advenerunt, litteras a Sede Apostolica impetratas restituentes. Vix eas reddiderant, cum incontinenti aliæ litteræ ab Italia venerunt, et fere pariter porrectæ sunt, exponentes diligenter et de morte Octaviani, et de iis quæ in Italia gerebantur. Dicitur itaque et non modo ab Italia domino papæ, sed et regi Francorum a Gallis de partibus Apuliæ redeuntibus, quod imperator quartana laborabat, imperatrix in puerperio fecisset abortum. Unde factum est, ut tota Gallia ad obsequium domini papæ devotius conversa sit, et Ecclesiam Romanam ad minas hominum minus moveri oporteat etc. » At cum a tot nobilibus ejus temporis scriptoribus Octaviani obitus miserandus, sepultura infamis, redempta minis describantur : tamen qui inhærebat Friderico imperatori Otto Morena Laudensis, in gratiam schismatici domini, et ad consolationem consortum schismatis, schismaticus ipse mendaci stylo asseruit eumdem Octavianum antipapam claruisse miraculis, quem et non schisma tantum, sed et publica etiam latrocinia oportuit ad inferos demersisse, toto id orbe Catholico conclamante. Sed jam agamus de intermissis negotiis Ecclesiæ Anglicanæ.

32. *Nuntii regis et legatio episcoporum Angliæ ad Alexandrum III contra Thomam.* — Ut autem res clarius innotescant, litteras illas, quas audisti per nuntios regis papæ redditas, scias fuisse impertitas Eboracensi archiepiscopo, cui petente rege decernebatur legatio in Anglia. Sed quod (ut vidimus) posterioribus litteris eam Alexander limitibus restrinxisset, ne quid per eam juris sibi vindicaret vel in personam S. Thomæ, aut in archiepiscopatum Cantuariensem, cum sic frustraretur regis intentio, quæ erat, ut per eumdem legatum deponeret ipsum Thomam, easdem litteras de legatione, ut inutiles, per suos nuntios ad hoc missos reddi voluit Alexandro. De his extant aliæ litteræ ista narrantes his verbis [1] :

« Amantissimo domino suo suus ille salutem, et bene semper valere.

« Per misericordiam Dei, quæ sperantes in se non deserit, factum est, ut eadem die, qua dominus papa de morte Octaviani certificatus est, venerint ad curiam nuntii domini regis K. et H. (hoc est, Kludovici et Henrici regis). Hi autem tantæ humilitatis speciem ex parte regis prætendentes, viva voce, et litteris verbis eorum consonantibus, dominum papam et aliquos cardinalium adeo movisse visi sunt, quod (sicut ex relatione quorumdam qui vobis favent didici) ipsi vix lacrymas continebant. Post multas igitur allegationes, qualiter scilicet et quo affectu ipse (rex) eum, (Alexandrum scilicet), receperit, quantam reverentiam ei semper exhibuerit, et quamdiu vivet, exhibebit, et in hunc modum multas reddiderunt litteras domino

[1] Lib. I. Ep. II. — [2] Lib. I. Ep. VII.

[1] Lib. I. Ep. VI.

papæ de legatione, quas archidiaconus vester minus honeste, et dum apud vos eram, in Angliam impetravit. Conditionem vero ipsam, sub qua eas obtinuit, dominus rex per istos nuntios per se factam, vel quæsitam fuisse, penitus negavit. Dominus vero papa cum tanto affectu et ita avide eas recepit, tanquam si ei aliquid desideratum oblatum fuerit : ut et quidam ei assidentes plurimum mirarentur, etc. »

33. Vidisti, lector, in omnibus, quæ hactenus actitata sunt apud Alexandrum in causa S. Thomæ, ipsum semper favisse causæ ipsius, atque etiam propensiorem fuisse erga ipsum a principio in hujusmodi causa tractanda. Quo nomine seipsum redarguat Joannes Saresberiensis, qui motuum horum exordio scribens ad ipsum Thomam, sic male vaticinatus est de ipso Alexandro papa dum ait [1] : « Contra vos faciunt multa, pauca pro vobis. Venient enim magni viri, divites in effusione pecuniæ, quam nunquam Roma contempsit, eruntque non modo sua, sed domini regis (quem curia in nullo audebit offendere) auctoritate freti, etc. » Videas itaque quam perperam de Alexandri papæ constantia judicaverit, quod auro potuerit expugnari, quæ ferro durior est probata.

« Secuta est autem alia legatio a rege missa per archiepiscopos et episcopos Angliæ ad Alexandrum Pontificem, admissique omnes ad publicam audientiam, primoque loco in consistorio qui primum locum tenebat, primo locutus est episcopus Londoniensis in hæc verba : Pater, inquit, ad vos spectat Catholicæ Ecclesiæ cura et sollicitudo, ut qui sapiunt, per vestram foveantur prudentiam ad exemplum morum, et qui desipiunt, auctoritate Apostolica comprimantur et corripiantur, ut sapiant. Sed apud vestram sapientiam non creditur sapere, qui in sua sapientia confidens, et fraternam concordiam, et Ecclesiæ pacem, regisque devotionem perturbare contendit. Nuper siquidem in Anglia orta est dissensio inter regnum et sacerdotium ex levi et minus utili occasione, quæ facilius posset extingui, si adhibita ei fuisset moderata curatio. Verum dominus Cantuariensis suo singulari in hac parte et non nostro usus consilio, acrius æquo institit, non considerata temporis malitia, quod vel quale dispendium ex tali impetu posset provenire : et sibi et fratribus suis contexuit laqueos. Et si ei in proposito suo noster favisset assensus, jam res ipsa ad deteriorem calculum devenisset. Verum quia nostram conniventiam, sicut nec debuit, ad id quo tendebat habere non potuit : nisus est in dominum regem et nos, imo in totum regnum temeritatis suæ culpam retorquere. Quocirca ad decolorandam mutuæ fraternitatis infamiam, vim nemine inferente, vel minas intentante, fugam iniit, sicut scriptum est [2] : Fugit impius nemine persequente. Ad hæc dominus papa : Parce, inquit, frater. Et Londoniensis : Domine, parcam ei. Et dominus papa : Non dico, frater, quod ei parcas, sed tibi. Ad hanc igitur Apostolicam vocem et tubam, sensus Londoniensis infatuatus est a Domino ita demum, quod amplius mutire non potuit.

34. « Excepit illum proinde sermonem facundus Hilarius Cicestrensis episcopus, magis de sua confidens eloquentia, quam de justitia et veritate. Quod ex post facto innotuit : Pater, inquit, et domine, interest beatitudinis vestræ, quod perperam actum est in perniciem universitatis, ad pacis et concordiæ debitum statum citius revocare, ne nimis hujusmodi immoderata præsumptio multorum stragem et Catholicæ Ecclesiæ scissuram possit procreare. Id parum attendit dominus Cantuariensis, dum relicto maturiori consilio, se solum consuluit, ut sic sibi et suis, regi et regno, populo et clero graviores labores procrearet et angustias ; et certe virum tantæ auctoritatis non decuit, nec oportuit, nec aliquando oportuebat. Ita grammatizabat Hilarius Cicestrensis, dicens *oportuebat*. Insuper suos si saperent, non *oportuebat* sibi in talibus præbuisse consensum. Audito itaque qualiter facundus ille grammatice prosiliret de portu in portum per illud iteratum *oportuebat*, soluti sunt in risum universi. Inter quos unus prorumpens in vocem : Male, inquit, tandem venisti ad portum. In quo verbo ita episcopum illum infatuavit Dominus, quod de cætero factus est mutus et elinguis. Eboracensis autem archiepiscopus priorum ruinam attendens, animi impetum studuit temperare » ; paucisque locutus, imprudentiam sugillavit archiepiscopi. Sic et qui post eum locuti sunt, quos brevitatis causa omittimus, petentes demum creari a papa legatum a latere, et mitti in Angliam ad cognoscendam causam inter regem et archiepiscopum, quem remittere deberet in Angliam, ubi judicari deberet. At licet id instanter peterent, atque schisma regis ex parte minarentur, Pontifex tamen haud dandum putavit in manus eorum innocentissimum Thomam, sed vocatum ad curiam exspectandum, ut de ipso idem Pontifex judicaret. Sed renuerunt illi facere, indignantesque recesserunt absque benedictione Apostolica impetrata. Extat inter Epistolas ipse libellus adversus S. Thomam ab eis Alexandro Pontifici oblatus, veneno infectus.

35. *S. Thomas suam causam agit in consistorio, ubi constitutiones Anglicanæ reprobatæ.* — « Post hæc autem venit S. Thomas ad ipsum Pontificem, qui », inquit Alanus in Quadripartita, « tepide quidem exceptus est a cardinalibus, ad domini tamen papæ præsentiam intromissus. Qui venientem ad se paterna suscepit benignitate, super vexatione ipsius multimoda, et peregrinatione tam periculosa et dura paterne compatiens. Dumque hæc et illa verbotenus agerentur, demum recepit in mandatis, in crastinum exilii sui causas coram fratribus exponere. Sequenti ergo die, dum quæreretur inter sodales, quis eorum causam ex-

[1] Lib. I. Ep. XXIV. — [2] Prov. XVIII.

poneret, singulis sese excusantibus, verbi pondus apud archiepiscopum resedit. Doctus igitur a Deo, et per se impræmeditatus, dum primus a domino papa sederet, et propter reverentiam vellet assurgere, jussus residendo causam edicere, sic incœpit : Licet non multum sapientes, nec tamen usque adeo sumus fatui, ut regem Angliæ, suos et sua pro nihilo relinqueremus. Nam si vellemus suæ per omnia placere voluntati, in sua potestate vel regno non esset quis, qui nobis non obediret pro libito. Et dum sub hac conditione ei militavimus, quid fuit quod nobis non successit ad votum ? Ex quo vero aliam ingressi sumus viam, memores professionis et obedientiæ, quam pro Deo suscepimus, quem ad nos habuit, tepuit profecto prior affectus. Adhuc autem si ab isto proposito vellemus resilire, ad ejus recuperandam gratiam nullius personæ egeremus interventu. Verum quia Cantuariensis Ecclesia sol solet esse Occidentis, et nostris temporibus offuscata est ejus claritas, quodlibet tormentum, sed et mille mortis genera, si tot occurrerent, libentius exciperemus in Domino, quam sustineremus sub dissimulatione his diebus mala quæ patitur. Porro ne videar curiose, vel obtentu vanæ gloriæ hæc inchoasse, expedit ut oculata fide constet de effectu.

36. « Et producens scriptum in quo continebantur consuetudines illæ, de quibus contendebatur, cum lacrymis dixit : Ecce quæ statuit rex Angliæ contra libertatem Ecclesiæ Catholicæ. Si hæc licet dissimulare sine dispendio animæ, vos videritis. Quibus perlectis, moti sunt omnes usque ad lacrymas; nec ii se continere poterant, qui prius pro viribus adversabantur, communi voce Dominum laudantes, dum vel unum sibi reservavit, qui pro Ecclesia sua in illa tempestate ausus fuit ex adverso ascendere. Et qui ante videbantur super hac causa varie disceptare, jam in unam convenere sententiam, in persona Cantuariensis archiepiscopi universali Ecclesiæ succurrendum. Verum dominus papa, lectis et relectis, et diligenter et attente auditis, et cognitis singulis consuetudinibus, acerrime motus, statim excanduit in archipræsulem, arguens eum et dure increpans, quod in illarum non consuetudinum, sed tyrannicarum usurpationum assensu, ipse (ut confessus ibi est) cæterique episcopi, suo sacerdotio renuntiarunt, et Dei Ecclesiam ancillarunt : asserens multo satius, omne sustinuisse discrimen, quam tantis legis Dei subversionibus præbuisse assensum. Et adjecit : Veram, inquit, inter abominabilia hæc, quæ hic lecta sunt, et audita, nulla quidem bona, sed quædam tolerabilia sunt, quæ utcumque potest Ecclesia tolerare, sed horum major pars reprobata, et ab antiquis quidem et authenticis damnata est Conciliis, utpote directe sacris sanctionibus adversa. Et hæc quidem dominus papa in audientia omnium reprobavit, et ab Ecclesia in posterum damnanda censuit ». Sunt hujusmodi, hicque descripta cum additamento, ut reperimus in dicto Codice Vaticano, eorum quænam Alexander papa prorsus damnanda, quænam vero toleranda censuit. Sed lectori, puto, molestiam ingeret vocum Anglicarum admixtio, earumdemque haud facile perceptibilium : quæ sic se habent :

37. « Inserere studuimus, inquiunt, funestum illud et famosum decreti chirographum, consuetudines illas regias videlicet apud Clarendunam promulgatas, quarum hæc prima :

« 1. De advocatione et præsentatione Ecclesiarum si controversia emerserit inter laicos et laicos, vel inter clericos et laicos, vel inter clericos et clericos, in curia domini regis tractetur et terminetur ». — Primum hoc damnavit S. R. E. sub Alexandro Tertio. Ita notata habentur in fine uniuscujusque capituli, descripta ex dicto Codice Vaticano in fine Quadripartitæ historiæ S. Thomæ.

« 2. Ecclesiæ de feudo domini regis non possunt in perpetuum dari absque assensu et concessione ipsius ». — Hoc toleravit.

« 3. Clerici citati et accusati de quacumque re, moniti a justitia regis, venient in curiam ipsius, responsuri ibidem de hoc, unde videbitur curiæ regis, quod sit ibi respondendum. Ita quod justitia regis mittet in curiam S. Ecclesiæ, ad videndum qua ratione res ibi tractabitur; et si clericus convictus vel confessus fuerit, non debet de cætero eum Ecclesia tueri ». — Hoc damnavit.

« 4. Archiepiscopis, episcopis et personis regni non licet exire de regno absque licentia domini regis. Et si exire voluerint, si domino regi placuerit, assecurabunt, quod nec in eundo, nec in moram faciendo, nec in redeundo perquirent malum vel damnum domino regi vel regno ». — Hoc damnavit.

« 5. Excommunicati non debent dare vadium ad remanens, nec præstare juramentum, sed tantum vadium et plegium standi judicio Ecclesiæ, ut absolvantur ». — Hoc damnavit.

« 6. Laici non debent accusari nisi per certos et legales accusatores et testes in præsentia episcopi, ita quod archidiaconus non perdat jus suum, nec quidquam quod inde habere debeat. Et si tales fuerint, qui culpantur, quod non velit nec audeat aliquis accusare eos, vicecomes requisitus ab episcopo, faciet jurare duodecim legales homines de visueto, seu de villa coram episcopo, quod inde veritatem secundum conscientiam suam manifestabunt ». — Hoc toleravit.

« 7. Nullus qui de rege teneat in capite, nec aliquis dominicorum ministrorum ejus excommunicetur, nec terræ alicujus eorum sub interdicto ponantur, nisi prius dominus rex si in terra fuerit, conveniatur, vel justitia ejus, si fuerit extra regnum, ut rectum de ipso faciat, et ita ut quod pertineat ad curiam regiam, ibidem terminetur, et de eo quod spectabit ad Ecclesiasticam curiam, ad eamdem mittatur, ut terminetur ». — Hoc damnavit.

« 8. De appellationibus si emerserint, ab ar-

chidiacono debent procedere ad episcopum, et ab episcopo ad archiepiscopum, et si archiepiscopus defuerit in justitia exhibenda, ad dominum regem perveniendum est postremo, ut præcepto ipsius in curia archiepiscopi controversia terminetur, ita quod non debet ulterius procedere absque assensu regis ». — Hoc damnavit.

« 9. Si calumnia emerserit inter clericum et laicum, vel e converso de ullo tenemento, quod clericus velit ad eleemosynam attrahere, laicus vero ad laicum feudum; recognitione duodecim legalium hominum per capitalis justitiæ regis considerationem terminabitur, utrum tenementum sit pertinens ad eleemosynam, sive ad feudum laicum, coram ipsa justitia regis. Et si recognitum fuerit ad eleemosynam pertinere, placitum erit in curia Ecclesiastica: si vero ad laicum feudum, nisi ambo tenementum de eodem episcopo vel barone advocaverint, erit placitum in curia regia. Si uterque advocaverit de feudo illo eumdem episcopum, vel baronem, erit placitum in curia ipsius, ita quod propter factam recognitionem saisinam non amittat qui prius saisatus fuerat ». — Hoc damnavit.

« 10. Qui de civitate, vel castello, vel burgo, vel dominico manerio regis fuerit, si ab archidiacono, vel episcopo de aliquo delicto citatus fuerit, unde debeat eidem respondere, et ad citationes eorum satisfacere noluerit, bene licet eum sub interdicto ponere, sed non debet excommunicari, priusquam capitalis minister regis villæ illius conveniatur, ut justitiet eum ad satisfactionem venire. Et si minister regis inde defecerit, ipse erit in misericordia regis, et exinde poterit episcopus ipsum accusatum Ecclesiastica justitia coercere ». — Hoc damnavit.

« 11. Archiepiscopi, episcopi, et universæ personæ regni, qui de rege tenent in capite, et habent possessiones suas de dominio regis, sicut baroniam, et inde respondet justitiis et ministris regis, et sequuntur et faciunt omnes consuetudines regias et rectitudines, et sicut cæteri barones, debent interesse judiciis curiæ domini regis cum baronibus, usque perveniatur in judicio ad diminutionem membrorum, vel ad mortem ». — Hoc toleravit.

« 12. Cum vocaverit archiepiscopatus, vel episcopatus, vel abbatia, vel prioratus de dominio regis, debet esse in manu ejus, et inde percipiet omnes redditus et exitus sicut dominicos. Et cum ventum fuerit ad consulendum Ecclesiæ, debet dominus rex mandare potiores personas Ecclesiæ, et in capella ipsius debet electio fieri assensu regis, et consilio personarum regis, quas ad hoc faciendum vocaverit. Et ibidem faciet electus homagium et fidelitatem domino regi, sicut ligio domino, de vita et membris, et de honore suo terreno, salvo ordine suo, priusquam sit consecratus. — Hoc damnavit.

« 13. Si quisquam de proceribus regni difforliaverit archiepiscopo, vel episcopo, vel archidiacono de se, vel suis justitiam exhibere, rex debet justitiare : et si forte aliquis difforliaverit domino regi rectitudinem suam, archiepiscopi, vel episcopi, et archidiaconi debent eum justitiare ut domino regi satisfaciat ». — Hoc toleravit.

« 14. Catalla eorum qui sunt in regis forisfacto, non detineat Ecclesia vel cœmeterium contra justitiam regis, quia ipsius regis sunt, sive in Ecclesiis sive extra fuerint inventa ». — Hoc toleravit.

« 15. Placita de debitis, quæ fide interposita debentur, vel absque interpositione fidei, sint in curia regis ». — Hoc damnavit.

« 16. Filii rusticorum non debent ordinari absque assensu domini, de cujus terra nati dignoscuntur ». — Hoc toleravit.

38. « Quibus lectis et cognitis, Alexander papa, ut prædictum est, valde commotus, ad archiepiscopum se convertens : Tecum, inquit, frater, etsi tuus et coepiscoporum tuorum grandis fuit excessus et enormis, agendum est parcius. Qui etsi (ut confiteris) ipse cecidisti, mox post casum tuum resurgere conatus es, et propter casum multa gravia et dira perpessus; et statim ut cecideras, cum adhuc esses in Anglia, a nobis quæsisti et meruisti de clementia nostra absolutionis beneficium. Unde, ut dignum est, et nos tibi indulgemus, ut in tuis adversis clementiæ nostræ consolationem et gratiam præ cæteris personis Ecclesiasticis tanto plenius et affectuosius sentias, quanto pro libertate Ecclesiæ, et pro fide et devotione nostra majora reliquisti, et graviora perpessus es. Et ita vir Apostolicus archipræsulem primo paterna severitate objurgans, et maternæ consolationis dulcedine reparans, tunc dimisit ». Hæc ibi. Porro alia ab ea superius recitata diversa oratio habita ab eodem Thoma coram Alexandro papa habetur in volumine Epistolarum citato superius.+ Pergit vero auctor :

39. *S. Thomas ab archiepiscopatu se abdicat, sed per Alexandrum III restituitur.* — « Postera vero die, in secretiori thalamo cum domino papa et cardinalibus residentibus affuit et archiepiscopos hæc inquiens : Patres mei et domini, mentiri nemini licet alicubi, nedum coram Deo et vestra præsentia. Unde gemens fateor, quia has Anglicanæ Ecclesiæ molestias mea miserabilis culpa suscitavit. Ascendi in ovile Christi, sed non per ipsum ostium, velut quem non canonica vocavit electio, sed terror publicæ potestatis intrusit. Et licet hoc onus susceperim invitus, tamen ad hoc me induxit humana et non divina voluntas. Quid igitur mirum, si mihi cessit in contrarium? Verum si ad regis comminationem, ut coepiscopi mei persuasere instantius, renuntiassem episcopalis auctoritatis mihi indulto privilegio ad principum votum et voluntatem, Catholicæ Ecclesiæ perniciosum relinqueretur exemplum. Distuli igitur usque ad vestri præsentiam. Nunc autem recognoscens ingressum meum minus canonicum, et timens

proinde exitum mihi provenire deteriorem, videns etiam vires meas oneri impares : ne gregi inveniar præesse ad ruinam, cui datus sum qualitercumque in pastorem, in manu tua, pater, archiepiscopatum Cantuariensem, in manu tua, inquam, resigno. Moxque transmittens annulum suum de digito suo, rogabat Ecclesiæ dignum pastorem provideri, eo quod ipse nomen pastoris habens, officium pastoris non impleret. Complensque orationem in lacrymis, dominum papam, et omnes qui aderant flere compulit. Imo et hæc audiens, quis poterit se continere a fletu.

40. « Seorsum ergo archiepiscopo secedente cum suis in hoc verbo scandalizatis, nimirum qui jam cœperant desperare, dominus papa super his cum cardinalibus cœpit conferre. Hinc inde varia et diversa est orta sententia. His visum est oblata occasione, regis iram sedari posse facilius dum in alia persona Ecclesia Cantuariensis conciliaretur, et B. Thomæ possit alias competentius provideri. Hi quidem erant ex Pharisæis (ita auctor nominat Thomæ adversarios). Aliis autem visum est diversum, qui apertos habebant oculos, quod si is qui pro tuenda Ecclesiæ libertate summo periculo et discrimini non solum divitias et gloriam, dignitatem, auctoritatem, sed et vitam exposuit, ad regis libitum deberet jure suo privari. Sicut et forma fieret aliis in consimili causa regibus resistendi, si ejus justitia servaretur illæsa, si eo cadente, caderent universi episcopi, ut nullus futuris temporibus auderet obviare principis voluntati, et sic vacillaret status Catholicæ Ecclesiæ, et Romani Pontificis deperiret auctoritas. Expedit igitur, inquiunt, hunc restitui etiam invitum, et ei qui pro nobis dimicat omnimodis succurrendum. Placuit omnibus hæc sententia, præterquam Pharisæis.

41. « Vocato igitur beato Thoma cum suis, dominus papa hæc ait ex sententia : Nunc demum, frater, nobis liquet, quem habuisti et habes zelum pro domo Domini, quam sincera conscientia teipsum statuisti murum ex adverso. De tuo ingressu quam puram feceris confessionem, resignatione facta, qua potuit et debuit deleri culpa delicti : jam secure poteris de novo de manu nostra pontificalis officii curam recipere, dum te in integrum ducimus restituendum : et merito, quem multiplici genere tentationis virum probatum novimus, providum et discretum, Deo et hominibus charum, nobis et S. R. E. per omnia fidelem. Et sicut nostræ persecutionis factus es particeps et consors individuus, ita tibi, Deo auctore, in nullo deesse poterimus, quamdiu in hoc corpore vitalis duraverit spiritus. Verum hactenus deliciis affluens, ut de cætero discas esse quod debes, pauperum consolator, nec id doceri poteris, nisi docente religionis matre, ipsa paupertate : pauperibus Christi te duximus commendandum, huic, inquam, abbati Pontiniacensi (erat enim ibi præsens ex condicto) non, inquam, educandum splendide, sed simpliciter, ut decet exulem, et Christi athletam : inter quos cum paucis et necessariis, reliquis sociis per amicos divisis, oportet te ad tempus conversari, donec aspiraverit dies consolationis, et tempus pacis desuper ad nos descenderit. Interim autem forti animo esto, et his qui pacem perturbant, resiste viriliter ». Hucusque Alexander : atque ita est dimissus conventus. Recedens sanctus Thomas profectus est cum abbate Pontiniacum, ubi inter monachos monastico vivere volens habitu, petiit ipsum benedici ab Alexandro Pontifice, quo indutus, perseveravit monachus inter monachos, numeros omnes perfectionis monasticæ explens. Sed quid rex cognitis his ? audies, lector, atque miraberis.

42. *Henricus rex iniquas jubet leges in Ecclesiam, denarium S. Petri inhibet.* — In ipsius Alexandri papæ in Gallia Senonis residentis injuriam, nova mox capita scripsit deteriora prioribus, quæ in provinciis transmarinis, Aquitania, et aliis locis sibi subjectis servanda præcepit, scripsitque de his inter alias litteras ad episcopum Pictaviensem, qui, ut ipse testatur in Epistola ad S. Thomam, accepit eas post diem natalem Apostolorum[1]. Quænam autem fuerint ista, describenda sunt ex eodem Vaticano Codice, ubi leguntur[2] :

« Hæ sunt Constitutiones, quas constituit rex Henricus in Northmannia, et mandavit justitiis suis, etc.

« 1. Si quis inventus fuerit ferens litteras domini papæ, vel aliquod mandatum archiepiscopi Cantuariensis, continens interdictum Christianitatis in Angliam, capiatur, et de eo sine dilatione justitia fiat, sicut de traditore regis.

« 2. Præterea nullus clericus, vel monachus, vel conversus, vel alicujus conversionis permittatur transfretare vel redire in Angliam, nisi de transitu suo habeat litteras justitiæ, et de reditu suo litteras domini regis. Si quis aliter inventus fuerit agere, capiatur et incarceretur.

« 3. Ne aliquis appellet ad papam, vel ad archiepiscopum.

« 4. Ne aliquod placitum teneatur de mandatis papæ vel archiepiscopi; vel aliquod mandatum illorum in Anglia ab ullo homine recipiatur. Si quis inventus fuerit aliter agens, capiatur et incarceretur.

« 5. Generaliter quoque interdictum est, quod nullus ferat aliquod mandatum clerici vel laici domino papæ vel archiepiscopo. Si talis inventus fuerit, capiatur et incarceretur.

« 6. Si episcopi vel clerici, vel abbates, vel laici sententiam interdicti tenere voluerint : sine dilatione de terra ejiciantur, et tota eorum cognatio, ita quod de catallis suis nihil secum ferant.

« 7. Ut catalla omnium papæ vel archiepiscopo faventium, et omnes possessiones eorum, et omnium ei pertinentium, cujuscumque gradus vel ordinis, vel sexus, vel conditionis sint, capiantur,

[1] Lib. I. Ep. I. — [2] Id. post Ep. XVI.

et in dominica manu domini regis confiscentur.

« 8. Ut omnes clerici, qui redditus habent in Anglia, sint commoniti per omnes comitatus, ut intra tres menses veniant in Angliam ad redditus suos, si diligunt redditus suos : et si non venerint ad terminum statutum, redditus in manu regis capiantur.

« 9. Ut denarii beati Petri non reddantur ulterius Apostolico; sed diligentius colligantur, et serventur in thesauro regis et expendantur ad ejus præceptum.

« 10. Londoniensis et Norvicensis episcopi sint in misericordia regis, et submoveantur per vicecomites et bedellos, ut sint contra justitias regis ad rectum faciendum regi et justitiis ejus, de eo quod contra statuta de Clarendona interdixerunt ex mandato papæ terram comitis Hugonis, et excommunicationem, quam dominus papa in ipsum fecerat, per suas parochias divulgaverunt sine licentia justitiarum regis ». Hactenus regis Constitutiones in Northmanniam missæ.

43. Nec his contentus rex Henricus, in odium S. Thomæ res omnes archiepiscopi et suorum confiscari fecit, omnesque de ipsius cognatione, quique ei familiaritate conjuncti essent, ex Anglia trans mare deportari fecit. Cumque nec sexui neque ætati parceret, summum specimen crudelitatis exhibuit. Narrantur ista pluribus in Quadripartita ejusdem historia, sed ea ab amico regis scribuntur ad ipsum [1], detestante sævitiam tanto principe valde indignam. Porro quod ipse Thomas tot miserorum necessitatibus consulere non valeret: consilium iniit, ut alendos transmitteret in Siciliam. Quos omnes suscepit Margarita regina Siciliæ valde pia; sed et Syracusanus archiepiscopus de iisdem bene meritus est; ad quos idem Thomas scribens plurimas gratias agit [2]. At cum neque sævitia tanta animum potuerit regis exsatiare, adjecit adhuc, ut spiritualibus quoque officiis eumdem S. Thomam privaret edicto, inhibens nimirum, ut nullus ipsi subjectus pro eo orare præsumeret. Testatur id Willelmus in Quadripartita.

44. Quod vero pertinet ad denarium S. Petri, cujus exactio ab Alexandro papa commissa erat duobus prioribus Cisterciensibus : his cedentibus, nec audentibus contradicere prohibenti regi, domesticus ejusdem regis Petrus Blesensis, magnis sumptis spiritibus, adversatus est regi, atque ad relinquendam liberam eam exactionem ipsum adegit. Testatur id ipse in invectiva contra depravatorem suorum operum, hæc dicens : « Non ad jactantiam dico, sed ut impudentiam tuam (frons enim meretricis facta est tibi complurium Angliæ magnatum testimonio et assertione) retundam. Bonæ memoriæ rex Henricus pro denario S. Petri quandoque adversus duos priores Ordinis tui inexorabiliter et irrevocabiliter excanduerat : nemo præsumebat se opponere ex adverso. Ego steti in confractione pro eis et in tempore iracundiæ factus sum reconciliatio. Ad instantiam meam, inspirante Deo, frequenter regia manus in eleemosynarum gratia munifice et magnifice se effudit, et adhuc eleemosynas illius narrat Ecclesia sanctorum ». Hæc Petrus, qui licet fidus esset minister regis, causam tamen S. Thomæ, quantum occulte licuit, defendere non prætermisit, Deo semper magis deferens quam hominibus.

45. *Civitates Longobardicæ contra Fridericum imp. confœderatæ.* — Dum ista geruntur in Anglia et in Galliis, novi motus adversus schismaticum imperatorem insurgunt, coeuntibus simul in fœdus populis Venetis ac Longobardis : de quibus ista leguntur in Actis Alexandri Romani Pontificis sub anni hujus periodo his ipsis verbis :

« Præterea illud ad memoriam duximus revocandum, quod priusquam ad colloquium regis Francorum imperator ipse accederet, post destructionem Terdonæ, Cremæ, et Mediolani, totam Lombardiam in tantam subjectionem redegerat, ut non solum alia eorum bona violenter auferret sed etiam (quod inter paganos absque capitali pœna non præsumitur) præter uxores, monasterialibus earum filiis abuteretur, et impure aliis abutendas dare non formidaret. Pro his ergo et aliis importabilibus malis, Veneti cum Veronensibus, Paduanis, Vicentinis, et cum tota sibi adjacenti Marchia occulte convenerunt, et super tantis oppressionibus diutius colloquentes, tandem pariter communi voto juraverunt, quod salvo imperii aliquo jure, nihil amplius de cætero facerent eidem imperatori, nisi quod ab antiquis suis antecessoribus ejusque prædecessoribus, videlicet Carolo et aliis orthodoxis imperatoribus, constat exhibitum. Quibus unanimiter associatis, et jurisjurandi religione astrictis, cœperunt loca sua paulatim munire, Teutonicorum insolentias coercere, et quos videbant sibi rebelles, audacius propulsare. Quæ postquam auribus ipsius imperatoris innotuerunt, in iram nimis vehementer exarsit. Et statim collecto exercitu, cum Papiensibus, Cremonensibus, cæterisque Lombardis, de quibus videbatur confidere, adversus eosdem Venetos pugnaturus processit.

46. « E contra Veronensium societas cum maxima armatorum multitudine de sua justitia plene confidens, extra civitatem intrepide exiit, et tentoria sua non longe a papilionibus adversæ partis audacter collocavit. Cum autem interim ad prœlium committendum parati existerent, imperator animos Lombardorum, qui secum venerant, propitios adversæ parti cognoscens, non mediocriter timuit, et non sine verecundia et multa confusione de campo exivit, nec certamen cum illis inivit, sed terga vertens aufugit. Ab eo igitur tempore Italiæ civitates omnino suspectas habuit, a quibus potius timeri voluit quam amari. Unde factum est, ut de consilio suorum marchionum et comitum atque capitaneorum, qui erant civitatibus odiosi, arces inexpugnabiles et alias munitiones fortissimas in

[1] Lib. i. Ep. xlviii. — [2] Lib. i. Ep. lvii. lviii.

manus suas receperit, quibus præfecit Teutonicos principes et dominatores, ita ut Lombardi ac custodes de cætero ejus voluntati resistendi locum habere nullatenus possent. His itaque pro sua voluntate dispositis et ordinatis, ad alloquium (ut supra dictum est) regis Francorum secure transivit, et exinde ad partes Alemanniæ remeavit.

47. «Rebus itaque hoc modo se habentibus, cum civitates Lombardiæ, quæ inferius annotantur, intentionem ac propositum ejusdem imperatoris contra se amarum et pessimum certis indiciis cognovissent, nullum aliud evadendi certum consilium habuerunt, seu invenerunt, nisi ut pro tuenda libertate omnes una cum civitate Veronensi contra imperatorem firmiter starent, et seipsos, aliis cum eis pariter adjunctis, necessaria sibi solita auxilia exhiberent. Aggregatæ sunt ergo per Venetos Veronensibus hæ civitates. In primis Cremona, insuper populus Mediolanensis, extra mœnia suæ dirutæ civitatis ab ipso imperatore positus; Placentia, Brixia quoque, et Bergomum. Crevit igitur repente societas ipsa in immensum, et facta est firma et fortis. Aliæ vero civitates Italiæ lætabantur, hæc videntes, in cordibus suis. Et licet imperatori præ nimio terrore ad oculum obedientes viderentur, corde tamen et animo cum prædictis civitatibus sentiebant». Ita rerum statum horum temporum fuisse in Italia, Acta produnt. Post hæc autem de statu Urbis anni hujus sic dicere pergunt :

48. *Alexander papa a Romanis revocatus in Urbem iter parat.* — «Dum autem hæc agerentur, defunctus est Romæ Julius Prænestinus episcopus, Alexandri papæ vicarius, et in ejus locum Joannes presbyter cardinalis tituli SS. Joannis et Pauli est subrogatus. Ad cujus commonitionem populus Romanus ex maxima parte Alexandro consuetam obedientiam, fidelium pecunia non modica mediante juravit, et senatum juxta voluntatem et arbitrium ejus constituit innovando. Ecclesiam quoque beati Petri, et comitatum Sabinensem, qui tunc a schismaticis per violentiam imperatoris detinebatur occupatus, in manibus ejusdem vicarii nihilominus reddidit. Unde factum est, quod tota fere Urbs ad servitium papæ Alexandri pacifice detineretur ab eodem vicario. Habito itaque cum fidelibus Ecclesiæ consilio tam clericis quam laicis, de revocando Pontifice ad Sedem beati Petri et Lateranense palatium, nuntios ad eum et litteras in partes Galliarum apud Senonas commorantem transmisit, orans et petens ab eo ex parte totius cleri et populi Romani, atque fidelium suorum, quatenus ad propriam sedem suam, et populum specialiter sibi commissum dignaretur reverti. Quandoquidem Ecclesiæ principatus et regimen in ipsa Urbe Romana non ab alio, sed ab ipso Domino est proculdubio constitutum : ut quæ Gentilitatis tempore cunctis gloriosior fuerat, divino consilio in Christianæ fidei revelatione magisterii dignitatem præ omnibus obtineret. Sed multi quidem huic divinæ dispositioni restitere, et adversus eam conati sunt calcaneum elevare ; nullus tamen, Domino protegente, potuit prævalere. Unde oportet, charissime pater et domine, ut in hac parte non tantum nobis, sed omnibus Ecclesiasticis, et populo Italiæ salubriter consulatis, qui per vestram reversionem in eamdem Urbem et sessionem, in beati Petri Cathedra pacem sibi sperant, auctore Domino, proventuram, et orbi universo tranquillitatem.

49. «His itaque auditis et intellectis, Pontifex de sua reversione ad Urbem cum episcopis et cardinalibus spatiose loquens, licet multa imminerent sibi gravia et difficilia, atque incommoda multa prævideret, tamen regis Francorum, et alterius regis Anglorum, necnon episcoporum Galliæ persuasione, prædicto vicario certum de suo reditu dedit responsum, statimque ad iter se festinanter accinxit ». Hæc usque in annum sequentem. At quomodo tunc ex Galliis profectio contigerit, suo loco dicemus. Interim vero pro impensis itineris et aliis ipsi ex necessitate incumbentibus collectam indicit Ecclesiis Galliarum, cum has litteras suis suffraganeis dedit archiepiscopus Rothomagensis[1] :

« Novistis, et in fines terræ credimus exivisse, quantis turbationibus et pressuris Romana Ecclesia diutissime sit vexata. Credimus in communem notitiam devenisse, qualiter dominus papa pro tuitione Ecclesiasticæ libertatis se ad omne discrimen objecerit, Ecclesiæque Dei persecutionibus commoriens incessanter sit afflictione propriæ personæ, et debitorum onere prægravatus. Clamat itaque ad vos vestra mater Ecclesia, sumptibus importunis exhausta, plenamque reportans de vestra largitione fiduciam, postulat, ut in vestra consolatione respiret, pro quibus desolatam se sentit et mœrore confectam. Sane schismaticæ potestatis procella jam pro parte detumuit, jam portum securiorem naviculæ Petri promittit aura clementior, si pacis opportunitati, quam Deus abstulit, obsequia vestræ liberalitatis aspirent. Efferatam siquidem Romanorum malitiam, et inexplebilem pecuniæ sitim, domini papæ munificentia et Concilio totiese xpugnatam succubuisse, certa relatione comperimus. Nec ad omnimodam pacis et securitatis plenitudinem quidquam deest, nisi ut dominus papa sumptibus exinanitus immensis, sibi et suis victualium sufficientiam de vestra largitione restauret. Bene valete ». Reliqua hujus historiæ spectant ad annum sequentem. In litteris vero, quas misit nuntius sancti Thomæ, certiorem eum reddens de rebus Italiæ, ista habentur[2] : «In Tuscalia Radicofanum cum fratre et nepotibus domini papæ, et quædam alia castra cum parentibus cardinalium capta sunt a Teutonicis etc. » Hæc de his ibi.

50. *Canonizatio S. Helenæ Gothæ et Canuti regis.* — Rursum vero, quæ pertinent ad anni hu-

[1] Apud Pet. Bles. Ep. CLXX. — [2] Codice Vat. l. I. Ep. XIII.

jus res gestas Alexandri papæ, sunt ista [1] : « Hoc eodem anno millesimo centesimo sexagesimo quarto, Alexander papa retulit in sanctorum numerum S. Helenam viduam, genere Visigotham, ob ejus egregiam vitæ sanctitatem, et miraculorum insignem operationem ». Quo pariter tempore idem Pontifex etiam in albo sanctorum martyrum adscribendum curavit S. Canutum regem Daniæ, patrem Waldemari regis, ut testatur Saxo his verbis [2] : « Per idem tempus legati regis, quos ut sibi paternæ animæ sanctitatem sacris honoribus venerari liceret Romam transmiserat, consentaneas voto litteras retulerunt. Quibus cognitis, rex omni Danica nobilitate sub edicto Ryngstadium evocata, circa solemne Joannis, quod in æstivo solstitio colitur, parenti cælestes honores, et filio itidem Canuto nominato regios celebrare constituit, maxima claritatis incrementa accepturum se ratus, si una eademque luce ex iis alterum ara, alterum corona donasset : ut et hujus infantiam regnum reciperet, et illius spiritum publica religio consecraret etc. » Habes ex eodem auctore duos Canutos reges avum alterum, alterum vero patrem ipsius Waldemari regis. De seniori nempe habetur ab eodem auctore recensita historia libro undecimo rerum Danicarum, de quo idem meminit in Præfatione scriptæ a se historiæ ; de juniori vero libro ejusdem historiæ decimo tertio. Et cum plura sint quæ eos distinguant ab invicem : illud modo satis esse debet, quod senioris natalis agitur die septima Januarii, junioris mense Junii tempore solemnitatis S. Joannis Baptistæ.

51. Porro ista pro patre curavit Waldemarus rex Daniæ, ubi (ut idem Saxo testatur) conterminos Rugios populos bello vicit, eorumque inexpugnabilem civitatem, Arkon dictam, ad deditionem coegit, his conditionibus, ut idolum, quod ab universo ejus gentis populo cultu celeberrimo frequentabatur, securibus conciderent, atque fidem susciperent Christianam. Quod plane ubi factum, et in aliis ejusdem provinciæ locis, ubi idolorum monstruosa simulacra adhuc ipsis cultu veneranda persisterent, quæ omnia Christianus Jeroboal dejecit, comminuitque in frusta, adjuvante magnopere Absalone episcopo Rotschildensi, de quo sæpe superius dictum. Porro ista omnia eleganti describuntur stylo a Saxone Grammatico [3], quem pro arbitrio consulas.

52. *Petri Lombardi et S. Eberardi archiepiscopi Salisburgensis obitus : huic succedit Conradus.* — Hoc eodem anno Petrus Lombardus episcopus Parisiensis scientia clarus, cujus sunt libri quatuor Sententiarum, ex hac vita decessit. Habuit correctorem virum insignem Willelmum archiepiscopum Senonensem, ad quem extant litteræ Alexandri papæ ex Concilio Lateranensi, de quibus inferius. Passus est etiam accusatorem Joachimum abbatem monasterii Florensis, sed damnatus accusator in Concilio Romano sub Innocentio Tertio. Extat ejusdem Petri sepulchri Epitaphium, quod legitur Parisiis in Ecclesia Sancti-Marcelli, ubi et ejus scripta recensentur. Sic se habet :

« Hic jacet magister Petrus Lombardus Parisiensis episcopus, qui composuit librum Sententiarum, glossas Psalmorum et Epistolarum, cujus obitus est dies decimus tertius kal. Aug. ». Subjungitur annus Redemptoris modo notatus a Massone in Annalibus Francorum. Qui dicunt ejus germanum fuisse Petrum Comestorem, necnon Gratianum, puto errasse : siquidem Petrus iste Lombardus patria fuit Novariensis, Gratianus Tuscus, et comestor Trecensis fuere. Reprobat et sanctus Antoninus fabulam istam vulgo sparsam [1].

Hoc eodem anno S. Helena Suena, vidua miræ sanctitatis, postquam a sepulchro Domini, quod petierat, est reversa, de nece generi sui per calumniam accusata, ea de causa innocens ab ejus cognatis occisa est. Quæ dicto anno ab Alexandro papa Tertio, instante Carolo rege Suenonum atque Gothorum, ob vitam sanctissime ductam, mortemque violentam injuste acceptam, additis miraculis multiplicibus, inter sanctos relata est. Hæc vetus Chronicon scriptum apud nos manens.

Moritur hoc anno S. Eberardus archiepiscopus Salzburgensis, de quo plura summa cum laude superius : e cujus sacris reliquiis, ad ostensionem et confirmationem Catholicæ fidei, plura signa manarunt, quæ post Vitam ejus scripta [2] leguntur. Sed accipe datas tunc litteras ab episcopo Bambergensi ad vidualam tanto pastore Ecclesiam Salzburgensem, ibidem affixas his verbis :

« Babenbergensis Ecclesiæ qualiscumque minister, venerabilibus, et in Christo plurimum dilectis fratribus et amicis Hugoni Salzburgensi, Udalrico Kinnsensi præpositis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris.

« In commemoratione beatissimi patris nostri ac domini archiepiscopi jugiter in mentem venit, imo a memoria nostra non recedit, quod diviso a se domino suo, et curru igneo subvecto, vernaculus et individuus ille comes prophetæ post eum clamavit, dicens [3] : Pater mi, pater mi, currus ille Israel, et auriga ejus. Numquid enim magnus iste sacerdos noster, qui in diebus suis placuit Deo, et inventus est justus ? Currus enim fuit, dum necessitates et infirmitates alienas, præsertim onera peccatorum, et inopiam pauperum paterna consolatione et compassione sublevavit. Quasi diceret : Quis infirmatur, et ego non infirmor ? vel numquid auriga non fuit, qui creditos sibi rexit et direxit in viam veritatis exemplis pariter et documentis ? Oculus fuit cæco, et pes claudo. Manus ejus non est aversa ab ullo paupere, cum quo cordi erat jocari, conrixari, et tandem ab invalida manu

[1] Joan. Ola. l. IX. c. 7. — [2] Saxo Gram. l. XIV. — [3] Ibid.

[1] Ant. par. III. tit. XV. c. 6. — [2] Canis. Antiq. lect. tom. II. pag. 300. 303. — [3] 4. Reg. XIII.

exsuperari. Insuper ut omnibus omnia fieret, etiam supra legem, non contra legem, habitum leprosi, et tactum lepræ non abhorruit. Raptus, ne malitia mutaret intellectum ejus, aut ne fictio deciperet animam ejus. Sed consummatus in brevi, explevit tempora multa. Equidem sicut scriptum est: malitia remanentium meretur, ut hi qui prodesse poterant, festine subtrahantur. Aliqui memorabilis ille assecla prophetæ magnificam duplicis spiritus habuit consolationem. Nobis autem in transitu viri sanctissimi præter luctum nihil amplius derelictum est, nisi forte digni essemus, apud Deum tanto sublevari patrocinio. Talis decebat ut nobis esset pontifex, cui vivere Christus, et mori erat lucrum. Propositum quidem nobis erat festinandum eum videre; sed, proh dolor! peccatis nostris exigentibus, extremum hoc beneficium percipiendæ ab eo benedictionis nobis divinitus denegatum esse lamentabiliter et inconsolabiliter conquerimur ». Et infra : « Consolemur invicem, pater noster piissimus intravit in gaudium Domini sui, ipse autem Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis consoletur vos, et abstergat omnem lacrymam ab oculis vestris ». Hæc serenissimus Babenbergensis episcopus.

Successit autem eidem in archiepiscopatu Conradus junior, qui et ipse adversus Fridericum imperatorem inhæsit Alexandro papæ; de ipso autem hæc ibidem [1] : « Post cujus decessum prælati cum clero, et ministerialibus Ecclesiæ consilio habito, elegerunt dominum Conradum Pataviensem episcopum ad Salzburgensem metropolitanum, anno quo supra, videlicet Incarnationis Domini MCLXIV, III kal. Julii, virum sane regio genere, scientia quoque et morum probitate nobilissimum. Patre namque bonæ memoriæ, clarissimo regni principe Liupoldo, marchione Austriæ, ac matre Agneta, filia Henrici Quarti (Tertii) imperat. progenitus fuerat : germanus etiam Conradi regis Romanorum, sed et duorum ducem illustrium Leopoldi et Henrici, Friderici vero Cæsaris patruus, sororius autem Henrici Quinti (Quarti) imperat., habens sorores Gertrudem ducissam Bohemiæ, et Berchtam ducissam Polanorum, ac Itam marchionissam de Monte-Ferrato, et consobrinam imperatricem Hispaniæ Gerdrudem. De tam, inquam, illustri parentela proles ipsa nobilissima traxit originem. Sed tantæ prædictus antistes Conradus nobilitatis lineam moribus extulit, probis actibus decoravit. De Pataviensi namque Ecclesia, cui XVI annis præfuit, ad Salzburgensem, ut diximus, sedem translatus, quiquid prius in se notabile reprehenderat, nunc quasi novum hominem indutus, cœpit corrigere, et formam gregi sibi commisso se non solum nomine, sed et re et opere non segniter exhibere ». Pergit vero idem auctor de Conradi constantia inhærendo Catholicis : « Eo tempore Octaviano schismatico mortuo, cum jam finem illius execrandi schismatis Ecclesia præstolaretur, alter proh dolor? pro jam dicto Octaviano, Guido dictus, a fautoribus Cæsaris intruditur potiusquam inthronizatur, et novissimus error pejor effectus est priore. Itaque omnibus cum pæne Germaniæ, et Italiæ prælatis tali schismate sese, tum timore, tum etiam favore principis commaculantibus, et quod dictu horrendum est, sacramento, ut postea dicetur, ne ab hoc recederent, se obligantibus : prætaxatus præsul immobilis columna veritatis, sed et æquivocus ejus Conradus Moguntinæ sedis archiepiscopus præclarissimus, necnon et Hartmannus Brixinensis Ecclesiæ sanctissimus episcopus, murum se pro domo Israel opponebant, et pro conservanda fide B. Petro et ejus vicario viriliter agonizabant. Prædictus tamen S. Hartmannus, mensibus VI archipræsulatus ipsius domini Conradi evolutis, postquam tam ei, quam prædecessori ejus S. Eberardo fidelissime commilitaverat, X kal. Januarii migravit ad Dominum. Conradus denique Deo dignus pontifex, primo constitutionis suæ anno ad dominum imperatorem Papiæ positum accedens regalia requisivit, sed obtinere non potuit, quia schismati communicare noluit ». Hactenus de his ibi.

[1] Canis. Antiq. lect. tom. VI. pag. 1247.

Anno periodi Græco-Romanæ 6657. — Anno Æræ Hispan. 1202. — Anno Hegiræ 560, inchoato die 18 Nov., Fer. 4.— Jesu Christi 1164.
— Alexandri III papæ 6. — Friderici Ænobarbi reg. 13. imp. 10. Manuelis Comneni imp. 21.

1. *Conciliabulum Clarendonense.* — A num. 1 ad 45. Radulphus de Diceto, qui hoc tempore in Anglia florebat, ea narrat de vexatione divi Thomæ Cantuariensis archiep., quæ huic Historiæ accurate a Baronio narratæ lucem aliquam affundere possunt. Ad annum MCLXIII, ait : « Rex Angliæ nuntios ad dominum papam confinia schismaticorum in Galliam declinantem direxit, A. (id est, Arnulphum) scilicet Luxoviensem episcopum, et R. (id est Ricardum) Pictavensem archidiaconum. Qui sævitiam, maris et fluctuum intra spatium trium mensium experti sexies, dum ad regni consuetudines auctoritate summi Pontificis roborandas plurimum elaborassent, nec in aliquo profuissent, in ultimo reditu suo regis animum adversus plurimos magis ac magis exasperatum mitigare non potuerunt ». Ad annum MCLXIV. « Ex mandato regis concurrentibus episcopis et proceribus apud Clarendune, VIII kal. Februarii, post immensos tractatus rex tandem ad hoc animos prælatorum inflexit, ut regni consuetudines archiepiscoporum et episcoporum auctoritate firmarentur et scriptis. Quod Thomas Cantuariensis archiepiscopus, dum ad cognitionem summi Pontificis pertulisset, ab obligatione, quam inierat, absolutionem petiit et impetravit.

2. *S. Thom. archiepiscopus in causam trahitur.* — « Rex Anglorum volens in singulis, ut dicebat, maleficia debita cum severitate punire, et ordinis dignitatem ad iniquum trahi compendium incongruum esse considerans, clericos a suis justitiariis in publico flagitio deprehensos episcopo loci reddendos decreverat, ut quos episcopus inveniret obnoxios, præsente justitiario regis exauctoraret, et post curiæ traderet puniendos. In contrarium sentiebant episcopi ; quos enim exauctorarent, a manu laicali contendebant protegere ; alioquin his judicaretur in idipsum. Huic controversiæ præstitit occasionem Philippus de Broc, canonicus de Bedeford, qui tractus in causam propter homicidium, in justitiariorum regis verbum protulit contumeliosum. Quod cum coram archiepiscopo negare non posset, præbendæ suæ mulctatus est beneficio, pulsus est a regno per biennium. Archiepiscopus Romam profecturus apud Romenel inscio rege navem ascendit, vento contrario rejectus in Angliam ; in quo plurimum regis offensam incurrit. Tractus in causam, Joanne Marescallo regi deferente querelam pro quodam manerio archiepiscopatus, quod a multis temporibus, ut dicebatur, inconcusse possederat archiepiscopus, tandem post longas fatigationes in quibusdam articulis contrariam reportavit sententiam, et regi judicatum solvi sufficientissime capit, in quingentis libris habita taxatione.

3. *Conciliabulum Nortamptonense.* — « Thomas Cant. archiepiscopus super actum quem egerat in cancellaria tractus in causam, præsentiam suam exhibuit apud Northamtunam III idus Octob. Convenerunt illuc episcopi, comites, barones totius regni, mandato regis urgente. Rogerus Eboracensis archiep. vocatus advenit. Et quoniam episcopatuum, abbatiarum tempore suo vacantium bona de jure cancellariæ suæ fuerant deputata custodiæ, quoniam regis ulterior familiaritas penes cancellarium excreverat, eousque ut castellaniam de Eya, et castellaniam de Bercamstede pluribus annis libere possedisset et disposuisset pro velle, perceptorum summam in ratiocinium venire consentaneum juri pluribus videbatur, et a capite rationem reddendam ordinarium reputabant ; licet ante consecrationem suam archiepiscopus ab Henrico filio et hærede regis, et a justitiario regni liber et absolutus ab omni ratiocinio fuisset assignatus episcopus. Cum autem absolutionem factam hoc modo de voluntate regis et mandato probari non posset, adversus episcopos, ne eum injuste condemnarent, judicio appellavit, et ab eis itidem appellatus est. Sed proceres, licet adversus eos processerit appellatio, et sub anathemate prohibiti sint in patrem et judicem suum ferre sententiam, nihilominus tamen in eum, nec confessum, nec convictum, sed privilegium Ecclesiæ protestantem et suum, sententiam intorserunt ; sic archiepiscopus in arctissimo positus, multis affectus injuriis, et opprobriis lacessitus et episcoporum destitutus consilio, crucem quam manutenebat in altum erigens, discessit a curia. Nocte sequente, villam latenter egrediens ab aspectibus hominum diebus se subtrahens,

et noctibus iter peragens, post dies aliquot ad portum Sandicum pervenit, navicula fragili transvectus in Flandriam.

4. *Rex Angliæ nuntios ad papam adversus S. Thomam mittit.* — « Domino papæ directi sunt a rege nuntii post archiepiscopum Senonis in consistorio sic loquentes : Inter Thomam archiepiscopum et regem Anglorum controversia versabatur. De utriusque voluntate dies præfigitur, ut in ea justitia mediante illorum controversia terminetur. Ad eamdem diem ex præcepto regio, archiepiscopi, episcopi, et cæteri Ecclesiarum prælati convocantur, ut quanto generalior esset Concilii celebratio, tanto manifestior fieret fraudis et malitiæ denudatio. Constituta die, Catholici principis aspectui se præsentavit regni turbator et Ecclesiæ. Qui de suorum meritorum qualitate non securus, Dominicæ crucis armat se signaculo. tanquam ad tyranni præsentiam accessurus. Nec tamen regia majestas modo offenditur, sed causæ suæ judicium episcoporum fidei committit, ut sic ab omni suspectione liberetur. Restabat, ut episcopi causam judicio terminarent, ut sic dissidentes in gratiam fœderarent, et dissensionis eorum materiam sepelirent. At obviat adversarius, et objicit quoniam ipsum coram rege stare judicio, esset Apostolicæ Sedis et dignitatis diminutio; ac si nesciat quod etsi in illo judicio aliquantulum Ecclesiæ dignitati derogaretur, dissimulandum erat pro tempore, ut pax Ecclesiæ redderetur. Objicit iterum patris sibi nomen adscribens, quod arrogantiam videtur redolere, quod filii in patris damnationem minime debuerant convenire : sed necessarium erat, ut patris superbiam filiorum humilitas temperaret, ne post patrem in filios patris odium parentaret.

5. *S. Thomas coram papa comparet.* — « Cum autem nuntii regis prævenissent archiepiscopum Senonis, de cujus adventu nihil certi fuerat auditum in curia; quod petebatur ab eis, juri consentaneum et rationi minime videbatur. Nam cum præsens non esset archiepiscopus, in ejus injuriam quidquam statuere, nec canonicum videbatur, nec ordinarium. Thomas Cantuariensis archiep. in domini papæ præsentia constitutus, sic exorsus est : Ad audientiam tuam, pater sanctissime, confugio, ut qui Ecclesiæ libertatem tanto tui discrimine redemisti, eam vel solam, vel maximam meæ persecutionis causam attendas, quod exemplo tuo usus sum », et cætera apud Baronium num. 24 et seq. videnda.

6. *Origo dissidii inter regem Angliæ et S. Thomam exorti.* — Hoc itaque anno, qui primus exsilii S. Thomæ archiep., aperta *Henricum* inter Angliæ regem hujus nominis II et *Thomam Cantuariensem* archiepiscopum exarsit discordia. Ejus initium repetit Gervasius in Chron. ex eo quod postquam sanctus præsul e Concilio Turonensi reversus est in Angliam, jura quædam Ecclesiæ suæ in integrum revocare contendit ; quo pacto regis et magnatum animos in se concitavit. Quare rex clericos contra Ecclesiastica privilegia ad sæcularia judicia vocari præcepit ; et quia sanctus *Thomas* ejus conatibus adversatus est, convocavit episcopos, coram quibus *Thomas* clericorum jura fortiter propugnavit. Postulati episcopi an vellent avitas consuetudines observare, responderunt ex condicto velle se quidem regis et regni consuetudines observare, sed *salvo ordine suo et jure Ecclesiæ.* Cum non placeret regi restrictio obedientiæ, iratus e Concilio discessit. Postridie munitiones, quas *Thomas* a tempore cancellariatus sui custodiebat, repetit , et hinc terror omnium animos invasit. Affirmant aliqui episcopi verbuli unius occasione statum regni convellendum non esse : alii suadent regiæ voluntati consentiendum ; cum præsertim rex cardinalibus promisisset, se nulla in re Ecclesiæ jura labefactaturum. Ergo *Thomas* magnorum virorum gravitate motus, se consensurum, quamvis invitus pollicitus est, et rex inde hilarior effectus pontificum et procerum Concilium indicit apud *Clarendonam*, locum in Wiltoniensi agro situm, in quo quid actum sit, mox ex Radulpho de Diceto teste oculato et fide dignissimo retulimus. Cum vero hæc fuse hoc in loco tractari non possint, legenda apud Baronium, et apud Alfordum in Annal. Eccles. Angl. hoc Christi anno.

7. *Moritur Victor IV antipapa.* — Dum ista geruntur, *Octavianus* pseudo-papa moritur, uti narrat Baronius ex Epistola VII sancti Thomæ archiepisc. Cantuariensis num. 30, et seq., in qua dicitur Octavianum, *quarta feria post Octavas Paschæ* obiisse in urbe Lucensi, et sepultum esse in monasterio extra civitatem. Idem habet Gervasius in suo Chronico. Octavianus itaque die XXII mensis Aprilis interiit. Turbat tamen Acerbus Morena, qui hoc ignorare non potuit, cum ait : « Dominus vero papa Victor die lunæ, primo mensis Aprilis, in civitate Lucæ fati munus implevit ». At vox illa, *primo*, eo in loco corrupta, quia hoc anno prima dies Aprilis in diem lunæ incidere non potuit, et Octavianus in hebdomada post octavas Paschæ demortuus. Quare loco *primo*, legendum *vicesimo*, in quam diem feria secunda incidit. Cum enim canonici Majoris Ecclesiæ ei sepulturam negassent, *ad miseros monachos cadaver illud perlatum est*, ut in eadem Epistola legitur. Quare licet Octavianus die XX Aprilis mortuus sit, sepultus tantum fuit die XXII ejusdem mensis, feria quarta post Octavas Paschæ, ob sepulturam ei negatam.

8. *Paschalis III a schismaticis in ejus locum substituitur.* — Schismatici eum pro sancto habuere ; indeque Acerbus Morena, vir hujus sectæ, ait : « Cujus sanctis meritis dicitur Deum multa fecisse ibi miracula », ejusque morte narrata subdit : « In locum ipsius dominus Guido Cremensis substituitur a cardinalibus tunc ibi existentibus, et a domino Rainaldo archicancellario, ac episcopo Laudensi, et aliis quibusdam episcopis in Apostolicæ Sedis honorem sublimatus est ». Quæ tamen verba de consecratione episcopali minime intelli-

genda: cum Rainaldus ante consecrationem obierit, teste eodem Morena, qui ad annum MCLXVII ait: « Decessit etiam tunc dux Guelphus, ducis Guillelmi filius, et Rainaldus archicancellarius et Coloniæ electus archiepiscopus ». Guido itaque Cremensis ab Henrico episcopo Leodiensi ordinatus, ut inter alios testatur Ægidius de Aurea-Valle in episcopis Leodiensibus, qui scribit quod cum Henricus unanimi consensu electus fuisset antipapa, hanc dignitatem recusavit, « et multa reluctatione, multisque precibus honorem declinavit. Electum deinde papam Paschalem, a quo pallii dignitatem invitus lacrymansque accepit; necnon et regem Sardiniæ nomine Burozam (vel Barizonem) ab imperatore coronatum consecravit (nempe episcopus Leodiensis) ». Chronographus vero Reicherspergensis ad hunc Christi annum ait: « Hunc consecravit Leodicensis episcopus sine episcopis cardinalibus, et sine omnibus legitimis ordinatoribus, quos Romanum Pontificem ordinare conveniebat. Ab ipsis primis temporibus Christianitatis usque ad hæc tempora solus iste novo et insolito more ac ordinatore consecratus est, quem et Paschalem dixerunt. Ipse autem Leodicensis episcopus ipso anno non longam post moram Dei judicio mortuus est ». His adde quæ Trithemius in Chron. Hirsaug. habet: « Convenientes hi, quos cardinales creaverat (nempe Octavianus), mandato imperatoris XXII die mensis Ap. (quo Octavianus sepulturæ mandatus) Guidonem episc. Cremensem in antipapam elegerunt, qui XXVII die ejusdem mensis ab Henrico Leodiensium episcopo consecratus fuit ». Sed cum hic dies in feriam secundam incidat, legendum XXVI, loco XXVII; sicut enim Victor die Dominica consecratus fuerat, ita et Paschalis ordinatio nonnisi ad diem Dominicam exspectandam dilata.

9. *Octavianus pravis moribus imbutus.* — De istis pseudo-pontificibus Petrus Blesensis in Epist. XLVIII scribit: « Octavianus ille auctor schismatis toto tempore vitæ suæ congregaverat opes et divitias, ut quietem Ecclesiæ perturbaret. Suis igitur largitionibus ita infascinaverat sapientes hujus sæculi, quod magnatum sibi conciliaverat favorem et gratiam, magnamque partem curiæ secum traxerat in errorem, etc. Erectus fuerat Octavianus in contumeliam Ecclesiæ Christi, et cecidit. Post hunc exaltatus est Guido Cremanus, et corruit. Post ipsum elevatus est Joannes Strumæ, et dejectus atque confractus evanuit, etc. Adhuc recolo quam gloriosus erat (nempe Octavianus) in oculis suis, quam pomposus in verbis; fui præsens ubi se faciebat tanquam statuam adorari. Nam et ego cum aliis in via ad Romanum curiam a carnificibus ejus captus, et spoliatus, et cæsus sum: cumque socii mei conjecti in vincula in compedibus remansissent, ego præveniente Christi misericordia, nec flexi genua mea ante Baal, nec sporta dimissus sum, et sic effugi manus suas. Semper redibit in memoriam iniquitas Patrum, et peccatum Octaviani non delebitur in æternum. Ipse enim erat, qui crudelius cæteris clericos affligebat, persecutus homines inopes et mendicos, et compunctos corde mortificare. O quam cæcus et turbidus est invidiæ oculus! Ubi, quæso, erant cardinalium corda, quando filium superbiæ et idolum abominationis in Apostolatus apicem erigebant; ut de vobis taceam, ne videar adulari, quomodo clausis oculis transierunt D. Bernardum Portuensem, Henricum Pisanum, D. Hiacynthum, D. Ubaldum episcopum Ostiensem? Respuerunt homines pacis, et hominem dissensionis et scandali erexerunt ».

10. *Insigniores cardinales qui interfuere electioni Alexandri III.* — Ex cardinalibus itaque, qui electioni Alexandri III interfuere a Petro Blesensi hi quatuor Pontificatu dignissimi fuisse censentur, *Bernardus* ex canonico regulari Congregationis Sancti Frigidiani Lucensis, presbyter cardinalis ab Eugenio III, et postea episcopus cardinalis Portuensis ab Hadriano IV creatus, qui multas legationes obierat; *Henricus Pisanus* Ordinis Cisterciensis, presbyter cardinalis ab Eugenio III in tertia creatione renuntiatus. Superest Epistola divi Bernardi ad eum data, ordine CCXCV, et tom. III Biblioth. Cisterciensis pag. 239, refertur ejusdem Henrici Epistola de legitima Alexandri III electione. *Hyacinthus Bobo* Romanus, qui dein Pontifex Romanus fuit sub Cælestini III nomine. Denique *Ubaldus* Tuscus ex canonico Ecclesiæ Lucensis presbyter cardinalis, postea episcopus Ostiensis, et tandem papa sub Lucii III nomine.

11. *Veronenses Frederico imp. resistunt.* — A num. 45 ad 50. Acerbus Morena Paschalis antipapæ electione narrata subjicit: « Proximo vero mense Junio profectus est imperator cum militibus civitatum Lombardiæ, et cum paucis Teutonicis usque prope Veronam; et multa Veronensium castra et villas dissipavit. E contra Veronenses cum multo magis peditum et equitum agmine se imperatori opposuerunt. At imperator considerans paucos Teutonicos secum fore, et Lombardos tepide ad ejus auxilium venisse (his confirmantur quæ Baronius num. 30 habet) bellumque si tunc committeretur, damnosum sibi futurum pavescens, cum toto suo exercitu reversus est. Quo dolore commotus, in Alemanniam causa congregandi maximum Teutonicorum exercitum ire disposuit ». Paulo post: « Sequenti vero mense Septembri imperator cum imperatrice causa colligendi exercitum, ut superius dictum est, in terram Teutonicam cum omnibus fere qui secum erant ex Teutonicis, perrexit: suosque missos et procuratores per omnes fere Lombardiæ civitates, qui sua jura suasque rationes, quas in Lombardia habere debebat colligerent, dimisit.

12. *Canonizatio S. Canuti Junioris.* — Ad num. 50. Saxo Grammaticus lib. 14, pag. 329, ait: « Per idem tempus legati regis (scilicet Valdemari I Danorum regis), quos, ut sibi paternæ

animæ sanctitatem sacris honoribus venerari liceret, Romam transmiserat, consentaneas voto litteras retulerunt ». Valdemarus filius erat Canuti Daniæ regis et martyris, de quo anno MCXXX verba fecimus. Bollandus ad diem VII Januarii, quo colitur, de ejus canonizatione agit, recitatis illis Saxonis Grammatici verbis, sed nullo canonizationis Canuti anno assignato. Recte tamen animadvertit lapsum Baronii scribentis sanctum Canutum, de quo anno MLXXXI locuti sumus, avum fuisse Valdemari regis. Valdemari enim avus *Ericus Bonus*, qui frater sancti Canuti Senioris extitit, uti loco laudato jam insinuavimus, diximusque sanctum Canutum Seniorem, non die septima Januarii, ut hic Baronius perperam scribit, sed die decima mensis Julii coli; qua de re videnda quæ ibi in medium adduximus. Isacius Pontanus in rerum Danicarum Historia anno MDCXXXI Amstelodami typis edita, lib. 6, pag. 252, refert Valdemarum Daniæ regem anno MCLXVIII legatos ad Romanum Pontificem misisse, subditque : « Elapso deinde tempore, anno circiter supra millesimum centesimo sexagesimo nono, regis legati, quos Romam transmiserat, in patriam redierunt, litteras inter cætera referentes a Pontifice, quibus patris sui (nempe sancti Canuti Junioris) innocentissimos manes sacris honoribus venerari permittebatur. Quocirca rex omni Danica nobilitate sub edito Ringstadium evocata circa solemne divi Joannis, quod in æstivum solstitium incidit, et parenti cælestes honores et filio regis celebrare constituit, etc. Exhibitum tunc quoque ejusdem Pontificis breve, ut vocant, in quo ille Rugiæ insulam, quod ad Ecclesiasticam jurisdictionem, diœcesi Roschildensi, cui tum in Dania præerat episcopus Absalon, in totum subjiciendam decernit (1) ».

13. *Annus quo ea facta ex Alexandri III litteris erutus.*— Litteræ Absaloni Rotschildensi episcopo ab Alexandro III inscriptæ sunt, in quibus ait : « Ex litteris siquidem charissimi filii nostri Valdemari, illustris Danorum regis, et plurium aliorum, manifeste comperimus, quod quædam insula Ryo (seu Rugia) nomine dicta, juxta regnum ejus posita tantæ idololatriæ et superstitioni a primitivis Catholicæ fidei fuisset temporibus dedita, ut circumjacentem regionem sibi efficeret censualem, et eidem regno, et universis Christianis circumpositis, damna plurima et crebra pericula incessanter inferret. Quod idem rex cælesti flamine suspiratus, et armis Christi munitus, scuto fidei armatus considerans, divino munere profectus, cum brachio forti et extento duritiem hominum istius insulæ expugnavit, et exprobrationem atque immanitatem illorum ad fidem et legem Christi tam potenter et valide magnanimiterque revocavit, ut suæ quoque subjecerit dominationi. Sane quia potentes ac populus terræ augustam insulam habet (legendum *habent*), ideoque nec possunt proprium episcopum et pastorem habere, rex eorum precibus et supplicatione devictus, necessitate inspecta, nos satis suppliciter et affectuose rogavit, ut tibi curam et administrationem istius insulæ committeremus, quantum ad spiritualia ». Subdit Alexander III se ejusdem regis petitionibus, interventu quoque Eschilli Lundensis archiepiscopi, Apostolicæ Sedis legati, et episcoporum et principum regni, etiam instantia Upsalensis archiepiscopi et aliorum ibidem nominatorum, « magisterium et prælationem ejusdem insulæ in spiritualibus » Absaloni indulgere in perpetuum. « Datum Beneventi, II nonas Novemb. anno MCLXVIII ». Cum itaque canonizationis sancti Canuti litteræ cum præfatis ad Absalonem Rotschildensem episcopum anno MCLXVIII emissæ fuerint, eo pariter anno *sanctus Canutus Junior* in sanctorum numerum relatus. Cumque Pontanus hujus canonizationis litteras non producat, perspicuum est eas usque ad nos non pervenisse.

14. *Rugiani idololatræ erant.* — Ad num. 51. Pontanus libro laudato pag. 248 et seq. varias Valdemari regis expeditiones adversus Vandalos et Slavos anno MCLXVIII susceptas narrat, aitque *Rugianos* ob regis longiorem absentiam rebellasse, regem vero duobus Pomeranis principibus in belli societatem adscitis, cum varias Rugiæ partes esset adortus, præcipue circa *Arconam* castra locasse, urbemque obsidione aggressum esse. Erat ea gentis ac pæne totius Vandaliæ tum caput, quamvis hodie nuspiam ejus supersint vestigia. Media urbe planities patebat, in qua visebatur delubrum simulacri in eo collocati rumore ac numine venerandum. Hoc simulacrum *sancti Viti* vocabulo censebatur, olim a *sancto Ansgario* insulanis commendati, qui postmodum religionem superstitione commutantes pro martyre et vero Christi confessore idolum venerati sunt. Nam, ut illud Helmoldus lib. 1 Chron. Slavorum cap. 6, præsertimque Saxo Grammaticus lib. 14, describunt, omnem humani corporis habitum sua mole excedebat, quatuor gerens capita, totidemque cervices, e quibus duo pectus, totidem tergum ad similitudinem scilicet Jani bifrontis respicere videbantur. Helmoldus ait, « sanctum Vitum, quem nos martyrem ac servum Christi confitemur, Rugiani pro Deo venerantur, creaturam anteponentes Creatori. Non est aliqua sub cælo barbaries, quæ Christicolas

(1) Omnes quotquot consului Danorum Tabulæ S. Canuti canonizationem referunt in annum MCLXXI, quam in rem consentiunt tria vetusta Chronica Danorum inter vulgata a Ludewig Reliquiar. tom. IX. Quod numero 1 paret, ita habet ad eum annum : « Translatum est corpus S. Canuti ducis Ringstadii, filio Erici Eygothæ. Die illo Danis omnibus gaudium duplicatur, ex parte una pater regis canonizatur, ex parte altera quod regis filius Canutus in regem inungitur. Interfuerunt dici illius solemnitati rex ille Waldemarus, archiepiscopus Eschillus de Lundis, archiepiscopus simul de Suecia ; Stephanus lector litterarum martyrem sanctum autorizandum auctoritate domini papæ Alexandri et cum iis Absolon Roschildensis, Simon Ottomensis, Sueno Arusiensis, Rulff Ripensis, Tucho Burglanensis, Nicolaus Wiburgensis, Fredericus Hethebyensis, Hellius electus de Norvegia qui die eodem pronuntiavit pacem inter Daniam et Norvegiam ». Idem de anno canonizationis S. Canuti habet Chronicon aliud numer. C. item aliud numer. 12. MANSI.

ac sacerdotes magis exhorreat. Solo nomine S. Viti gloriantur : cui etiam templum ac simulacrum amplissimo cultu dedicaverunt, ei seorsim divinitatem tribuentes. De omnibus quoque provinciis Slavorum illic responsa petuntur, et sacrificiorum exhibentur annuæ solutiones. Sed nec mercatores, qui ad illas sedes appulerint, patet ulla facultas vendendi vel emendi, nisi prius de mercibus suis Deo ipsorum pretiosa quæque libaverint, et tunc demum mercimonia foro publicantur ».

15. *Vincuntur a Valdemaro Daniæ rege.* — Saxo Grammaticus lib. 14, hujus temporis scriptor, hanc oppugnationem fuse describit, narratque qua alacritate ac perseverantia rex eam peregerit, quo ingenio ac labore eam diu concussam suæ potestatis fecerit, quo ardore templum genti sanctissimum subverterit, idolumque, frendentibus Barbaris, confractum cremaverit, populum impositis sacerdotibus erudiri, ac sacris Christianis imbui curaverit. Porro pacis conditiones fuere, ut *sancti Viti* simulacro cum omni sacra pecunia tradito, captivos absque redemptione liberos dimitterent, et Christianam religionem ritu, qui apud nos erat usitatus, susciperent. Quinetiam et agros et latifundia, quæ cultui idolorum destinaverant, in usum eorum qui Verbi divini præconio erant invigilaturi, converterent; seque quoties res posceret, Danicarum expeditionum comites sisterent, nec unquam vocati regis militiam detrectarent.

16. *Coguntur fidem Christianam amplecti.* — Helmoldus lib. 2, cap. 12, *Valdemari* in Vandalos expeditiones enarrans, addit inter cætera, præter Rugianos superatos, idolum ipsorum ab eodem eversum, *Suantevith* sive *Sanctevith*, id est, sanctum Vitum appellatum, tum etiam Jaremarum Rugianorum principem Christo per baptisma una cum suis nomen dedisse : « Prosperatum est ergo, inquit, opus in manibus regis Danorum, et obtinuit terram Rugianorum in manu potenti, et dederunt ei pro sui redemptione quidquid rex imposuisset. Et fecit produci simulacrum illud antiquissimum Swantevith, quod colebatur ab omni natione Slavorum, et jussit mitti funem in collum ejus, et trahi per medium exercitum in oculis Slavorum, et frustatim concisum in ignem mitti. Et destruxit fanum cum omni religione sua, et ærarium locuples diripuit. Et præcepit, ut decederent ab erroribus suis, in quibus nati fuerant, et assumerent cultum veri Dei. Et dedit sumptus in ædificia Ecclesiarum, et erectæ sunt duodecim Ecclesiæ in terra Rugianorum, et constituti sunt sacerdotes, qui gererent populi curam in his quæ Dei sunt. Et affuerunt illic pontifices Absalon de Rotschilde et Berno de Magnopoli. Hi adjuverunt manus regis cum omni diligentia, ut fundaretur cultus Dei nostri in natione prava et perversa.

17. *Epocha conversionis Rugianorum.* — « Erat autem tunc temporis princeps Rugianorum vir nobilis Jaremarus, qui audita vera Dei cultura et fide Catholica, alacriter ad baptisma convolavit, præcipiens etiam omnibus suis secum sacro baptismo renovari. Ipse vero factus Christianus, tam in fide firmus, tam in prædicatione erat stabilis, ut secundum Paulum jam a Christo vocatum videres, qui fungens vice Apostoli, gentem rudem et belluina rabie sævientem, partim prædicatione assidua, partim minis ab innata sibi feritate ad novæ conversationis religionem convertebat. De omni enim natione Slavorum, quæ dividitur in provincias et principatus, sola Rugianorum gens durior cæteris, in tenebris infidelitatis usque ad nostra tempora perduravit, omnibus inaccessibilis propter maris circumjacentia. Tenuis autem fama commemorat, Ludovicum, Caroli filium (nempe Caroli Magni) olim terram Rugianorum obtulisse B. Vito in Corbegia, eo quod ipse fundator extiterit cœnobii illius. Inde enim prædicatores gentem Rugianorum, sive Ranorum, ad fidem convertisse feruntur, illique oratorium fundasse in honorem Viti martyris, cujus veneratione provincia insignita est. Posmodum vero, ubi Rugiani, mutatis rebus, a luce veritatis aberrarunt, factus est error pejor priore : nam sanctum Vitum, quem nos servum Dei confitemur, pro Deo colere cœperunt, fingentes ei simulacrum maximum, et servierunt creaturæ potiusquam Creatori. Adeo autem hæc superstitio apud eos invaluit ut Zuantevith, Deus terræ Rugianorum, inter omnia numina Slavorum, primus obtinuerit, clarus in victoriis, efficax in responsis ». Post paucula addit Helmoldus cap. 13 : « Anno ergo incarnati Verbi MCLXVIII, fundatum est opus novæ plantationis in terra Rugianorum, et ædificatæ sunt Ecclesiæ, et præsentia sacerdotum illustratæ. Servieruntque regi Danorum sub tributo, et accepit filios nobilium obsides, et abduxit eos secum in terram suam. Hæc autem facta sunt tempore, quo Saxones bella civilia gerebant ».

18. *Moritur Petrus Lombardus.* — *Petrus Lombardus* Parisiensis episcopus hoc anno mortuus est juxta Epitaphium, quod legitur in suburbana Sancti-Marcelli Ecclesia Parisiis sita, litteris partim Romanis, partim Gothicis, ut tunc ferebat usus, scriptum, in quo dicitur obitum ejus fuisse diem *XIII kal. Augusti.* Et variis tamen Instrumentis *Mauritii* ejus in episcopatum Parisiensem successoris tempore exaratis infertur, Mauritium archidiaconum Ecclesiæ Parisiensis anno MCLXI jam fuisse episcopum Parisiensem, quod et Robertus de Monte in Chron. ad illum Christi annum diserte asserit. Ad hæc inter Epistolas Alexandri III ad *Ludovicum* Franciæ regem datas una legitur data *Turonis, VI idus Decemb.* anno MCLXII, ante celebrationem Concilii Turonensis, in qua meminit *Mauritii* episcopi Parisiensis. Denique anno MCLXII, num. 8 retulimus verba Hugonis Pictavini hoc tempore viventis, in Historia Vizeliacensi, in qua *Mauritium* episcopum Parisiensem eo anno fuisse dicit. Potuit quidem error irrepere in Instrumenta

publica a nobis mox laudata; sed nec Alexander III, nec Petrus Pictavinus ea in re errare potuere. Ex quibus sequitur, *Petrum Lombardum* aliquot ante mortem annis episcopatum abdicasse.

19. *Ejus patria.* — Cæterum *Gratianus*, (inquit Miræus in Henrico Gandavensi), Petro Lombardo coævus, sacros canones unum in corpus collegit, et canonistarum quasi magister fuit; sic *Lombardus* veterum Patrum sententias collegit, et theologorum scholasticorum, ac *Sententiarum Magister* dici meruit. Falluntur tamen qui Gratianum, Petrum Lombardum, et Petrum Comestorem germanos fratres fuisse asserunt. *Gratianus* enim Etruscus ex oppido Clusio, *Lombardus* Insuber, Novariensis, ut paulo ante diximus; Comestor vero Gallus, patria Trecensis. De Operibus a Petro Lombardo et Mauritio ejus successore editis legendus idem Miræus.

20. *Obitus S. Eberhardi archiepiscopi Saltzburgensis.* — Baronius in Appendice ad hunc annum monet, num. 50, addendam esse canonizationem sanctæ *Helenæ* Sueviæ ab Alexandro III factam. Præterea memorat mortem S. Ebrardi archiepiscopi Saltzburgensis ex Canisio tom. II Antiq. Lect. narratque ex eodem tom. VI mortem beati *Hartmanni* Brixinensis episcopi, non vero Brixiensis, ut ibidem librariorum errore dicitur. Quibus ex Chronico Reicherspergensi ad hunc Christi annum hæc adjicio : « Eodem quoque anno, sanctæ memoriæ Eberhardus Salzburgensis archiepiscopus feliciter migravit ad Dominum apud Roura cœnobium X kal. Julii. Corpus ejus est ad episcopalem sedem delatum cum luctu omnium, honorabiliter tamen in monasterio III kal. ejusdem mensis est humatum. In cujus locum successit domnus Chuonradus Paviensis episcopus ab omni clero et populo unanimiter electus cum gaudio omnium, ea cautione, ut cum Alexandro staret sicut prædecessor suus ». Subdit chronographus Conradum protectum esse ad imperatorem fratruelem suum pro regalibus ab eo suscipiendis, sed cum Paschalem papam agnoscere nollet, « sine regalibus, cum gratia tamen et pace », ab imperatore dimissum esse. Erat Conradus frater Ottonis quondam Frisingensis episcopi, scientia et pietate clarus.

21. *Puritati theologiæ prospicit Alexander III.* — His addit Chronographus : « Ipso anno, cum per totam Franciæ multæ et variæ sententiæ haberentur de fide inter magistros Francigenas, Alexander papa, convocatis in unum scholasticis, et quibusque litteratis, in ipsa vigilia Nativitatis Domini usque ad tria, ut fertur, millia vel ultra, cum assentientibus sibi dominis cardinalibus condemnavit, et omnino interdixit omnes tropos et indisciplinatas quæstiones in theologia, Parisiensique episcopo sub obedientia præcepit, ut per totam Franciam eas compesceret. Sententia autem de gloria hominis in Deum assumpti, et in Deum nati approbata est ibi coram papa ac roborata, conscriptis inde centum quinquaginta et amplius auctoritatibus.

22. *Obitus Hartmanni episcopi Brixinensis.* — « In fine ipsius anni felicis memoriæ Hartmannus Brixinensis episcopus canonicæ vitæ ex hac vita ad æterna migravit X kal. Januarii ». Ita chronographus Reicherspergensis.

23. *Alexander III iterum Parisios venit.* — *Alexander III*, qui ut anno superiori num. 10 diximus, *Senonis* hoc anno die XIX mensis Aprilis versabatur, *Parisios*, urbem XXIV duntaxat leucis inde dissitam, ante festa Paschalia venit, ante diem nempe ejusdem mensis duodecimum. San-Marthani enim in Episcopis Parisiensibus, et Bulæus tom. II Hist. Universit. Paris. pag. 326, hæc iisdem fere verbis ex quadam membrana archivii Parisiensis referunt. Anno MCLXIV, mense Aprili, in palatio Parisiensi Quadragesimali tempore agitata est causa sæcularis, quæ intercedebat inter *Mauricium* episcopum et *Odonem* abbatem Sancti-Dionysii, præsente Alexandro Pontifice, ob Ecclesiam Argentolii. Contendebat enim episcopus abbatissiam ibi cum virginum collegio juxta veterem consuetudinem a Sugerio interruptam collocari debere; contra Odo monachos ibi recte a Sugerio prædecessore suo constitutos asserebat, quod non fuissent moniales illæ satis castigatæ vitæ. Hæc ibi. Alexandro III Parisiis existente, *Fastradus* seu Faustradus septimus abbas generalis Cistercii animam Deo reddidit, ut refert auctor, exordii magni, ut vocant, lib. 1, cap. 38 : « Cum Parisiis pro negotiis monasterii atque totius ordini sui, domino papæ Alexandro III adsisteret, et correptus ægritudine, lecto decubuisset, infra quintum diem sancto fine requievit. Huic autem decedenti tota Romanæ curiæ dignitas adstitit; ita ut ipse quoque dominus papæ propriis manibus eum ungens, atque Apostolica benedictione communiens, magno pietatis affectu morienti compateretur, et mortuo congratularetur. Et non solum vir Apostolicus, verumetiam piissimus rex Francorum Ludovicus, qui et ipse præsens erat, cum sua nihilominus curia planctu magno sanctissimum virum, quasi patrem charissimum planxit, multasque lacrymas super eum fudit ». Ita synchronus auctor, qui cunctis adfuit, et sanctæ vitæ ac mortis testis fuit.

24. *Obitus Fastradi abbatis Cisterciensis.* — Manricus anno MCLXIII, cap. 1, hæc verba recitat, aitque de anno obitus ejus, quem eo anno collocat, nullam esse controversiam. Verum communis hæc opinio nullum aliud fundamentum habet, quam accessum Alexandri III ad urbem Parisiensem, antequam Concilium Turonense celebraret. Eam tamen amplius sustinendam non esse demonstrat chronographus Clarævallensis, auctor coævus, a Petro Francisco Chiffletio in lucem emissus, qui ait : « Anno Domini MCLXIV, obiit Parisius in præsentia papæ, sanctus abbas Fastraudus Cisterciensis ». Manricus ibidem num. 9 existimat, Fastradum die XXI mensis Aprilis demortuum,

quia Henriquez in Menologio ac Ignatius Firminus in suis ad Exordium Magnum notis, ex Martyrologio Cisterciensi obitum Fastradi cum die illo copulant. Hæc ejusdem Martyrologii verba : « XI kalend. Maii, anno MCLXIII, dominus Fastradus obiit, septimus Cistercii abbas ». Quibus innixus Manricus putat opinionem suam certam, et Hugonem Menardum, qui in suo Martyrologio eam mortem retulit ad diem XIX Maii, deceptum esse, aliosque in errorem induxisse. At piissimum abbatem ante diem decimum nonum mensis Aprilis demortuum oportet, cum eo die post suum Parisiis reditum *Alexander III* Senonis hoc anno fuerit, ut mox diximus. Ad hæc dies in Martyrologiis notati plerumque diversi sunt a diebus sanctorum emortualibus, ut millies insinuavi, ad vulgarem quæ invaluerat opinionem penitus profligandam. Denique cum in Martyrologio Cisterciensi *Fastradi* emortualis annus male consignetur, ei in Chronologia non multum fidendum.

25. *Alexander III Rhemis Concilium celebravit.* — Post hæc arbitror, *Alexandrum III* celebrasse *Concilium Rhemense*, cujus nulla quidem mentio in Collect. Concil., sed cujus meminit Vasseburgus, asserens illud post Turonense habitum fuisse. Christianorum rebus in arctum redactis in Palæstina, et in eo actum de suppetiis ferendis, et collecta per totam Europam facienda, vectigali a rege Franciæ ob id imposito, quo quilibet tam nobilis, quam clericus, per quatuor annos ex viginti solidis annui reditus unum pendere tenebatur. Memoratur istud Concilium a monacho anonymo Sancti-Vitoni Virdunensis, qui continuavit Historiam Virdunensium episc. a Laurentio Leodiensi ad Sanctum-Laurentium monacho scriptam, tom. XII Spicilegii Dacheriani recitatam. Ibi enim pag. 337, de Conone abbate Sancti-Vitoni Virdunensis dicitur : « Nec silendum arbitror, quantum honoris domnus papa ei impenderit, quantumque gratiæ ipsi accreverit ; quia cum idem dominus papa (scilicet Alexander III) Concilii gratia de more celebrandi Rhemos advenisset, et omnes tam abbates, quam episcopi in suis sedibus et subselliis resedissent, contigit tandem venerabilem patrem nostrum abbatem Cononem illo tardius adventare, qui cum indutus sacris vestibus Concilium introisset, nec haberet sedem in qua potuisset residere, humi resedit. Ad quem cum domnus papa oculos inclinasset : Hic est, inquit, qui gratiæ majoris honorem et reverentiæ potioris favorem omnibus, ex quo cisalpinavi, nobis exhibuit : et e vestigio misit ei in argumentum dilectionis curulem in qua solitus erat residere, qua ille humiliter et cum gratiarum actione recepta, desuper resedit ». Ita scriptor ille æqualis.

26. *Ejus causa et tempus.* — Concilium illud præsenti anno congregatum oportet. Meyerus enim lib. 5 Annal. Flandriæ ad annum MCLXIII scribit : « In tetrarchia Antiochensi male a nostris cum Norradino (sultano Alepensi) pugnatum. Capti summi viri, Boemundus Tertius Antiochensium princeps, Raimundus comes Tripolitanus, Raimundi filius Joscelinus III ; Joscelini comitis Edessani filius, Calamus præses Siciliæ, Hugo Lusinianus, ac tales prætcrea alii. Quod prælium factum esse tradit episcopus Florentinus (scilicet S. Antoninus) idibus Augusti. Rediit et Almericus rex (Hierosolymorum) ex Ægypto Antiochiam, magnaque diligentia consilium secutus Theodorici principis Flandriæ, regni negotia administravit, nec multo post principem Antiochiæ liberavit », quod et Tyrius lib. 19, num. 9 et seq. narrat, subditque proceres illos vinculis tanquam vilia mancipia alligatos, et Alepiam traductos spectaculum factos esse populis infidelibus et carceribus mancipatos, ac castrum *Harenc*, quod Christiani in finibus Antiochenis obtinebant, a Noradino antea obsessum potenter occupatum fuisse. Tum Tyrius ait : « Factum est hoc anno ab Incarnat. Domini MCLXV, regno vero (legendum *regni vero*) domini Amalrici anno secundo, quarto idus Augusti ». Sed locus ille ex Meyero citato corrigendus, legendumque *anno ab Incarnat. Domini* MCLXIII, quo, mense Augusto, annus secundus Amalrici regis in cursu erat. « Noradinus », ait Tyrius, « rebus secundis, et casu prosperiore factus sublimior, videns regnum solitis carere solatiis, et majoribus regni principibus, quos ipse captivos tenebat, destitutum, ad hoc et dominum regem et militiæ robur adesse universum », obsedit Paneadensem civitatem, a Turcis *Belinas* vocatam, eamque recepit « anno ab Incarnat. Domini MCLXVII, regni vero domini regis Amalrici anno secundo, XV kal. Novembris ». Qui locus etiam corruptus ; legendum enim MCLXIII, quod et ipsemet Tyrius ostendit, dum cap. 11 ait, industria Theodorici comitis Flandriæ qui illuc advenit, Boamundum Antiochiæ principem « in eadem æstate, multo tamen interveniente pretio, vix per annum integrum apud hostes detentum, libertati simul et honori pristino » restitutum esse, anno videlicet millesimo centesimo sexagesimo quarto. Porro Panea olim etiam Cæsarea Philippi dicta, et nunc excisa, ad ortum Jordanis fluvii sita erat.

27. *Ejus celebrationis causa magis explicatur.* — Amalricus Hierosolymorum rex Ludovico Franciæ regi scripsit Epistolam CCCLVIII tom. IV Duchesnii pag. 696 recitatam, in qua ait : « Per præsentia scripta deflendam omnibus Christianorum, qui in Terra-Sancta Jerusalem sunt, erectis Turcorum cornibus, depressionem sublimitati vestræ, licet eam jam forte audieritis, exponere dignum duximus. Nobis apud Ægyptum cum Syracuino dimicantibus, et per virtutem Dominicæ crucis, inde cum maxime, si ibi permansisset, universitati Christianitatis nociturum expellentibus, factum est, ut comes Tripolitanus, et princeps Antiochenus cum multo exercitu ad liberandum castellum prope Antiochiam situm, nomine Haring, quod Noradinus cum innumera multitudine obsederat,

irent, et auxilio divino hostibus eorum adventui cedentibus liberarent. Accidit autem, ut dum præfati, princeps scilicet et comes, non contenti tanto Dei beneficio superbe hostes ad loca naturaliter munitissima insequerentur, ipsos ab hostibus capi, et omnem fere eorum exercitum partim capi, partim occidi. Additus est præterea huic dolor dolori. Nam traditorum manus præfato Noradino, cum adhuc in Ægypto essemus, Panudium, quod vulgo Belinas dicitur, tradiderunt. Sic itaque quasi in angustiæ pendulo sancta laborans Terra, vestrum et vestrorum potissimum, quod sibi efficacissimum fore speramus, nobiscum implorat auxilium. Valete. Datum Antiochiæ II idus Januarii ». Quas litteras cum *Ludovicus* rex accepisset, et cum Alexandro III communicasset, Concilium Rhemense ad auxilium Terræ-Sanctæ convocatum est.

28. *Rex Angliæ Terræ-Sanctæ succurrit.* — Ad Terræ-Sanctæ subsidium non solum in Francia, sed et in Anglia pecunia collecta, ut discimus, ex Chron. Gervasii ad an. MCLXVI, ubi refertur scriptum Henrico rege præcipiente compositum, in quo is ait : « Proxima tertia feria post Dominicam, qua cantatur, *Misericordia Domini*, primo cum ibi adessent archiepisc. Rothomagensis, et tres episcopi Normanniæ, et episcopus Cenomanensis. et quidam barones mei. Iterato apud Cenomanniam tertia feria post sequentem Dominicam, cum adessent pariter tres archiepiscopi Rothomagensis, Turonensis, Burdegalensis, et episcopi plures ; Bajocensis, Luxoviensis, Sagiensis, Cenomanensis, Andegavensis, Venetensis, Pictavensis, Engolismensis, Petragoricensis, Agennensis, Besacensis, (vox illa corrupta), et multi barones mei de Normannia, de Cenomannia, de Turona, de Andegavia, de Britannia, de Guasconia, consilio et assensu omnium, petitione et precibus domini regis Francorum, et exemplo suo, qui per terram suam similiter statuit fieri, statui ut ad defensionem et juvamen Ecclesiæ terræ Orientalis unusquisque de terris suis, de omni mobili quod habet, sive sit aurum, sive argentum absque lapidibus, sive animalia, sive nummi, sive quidquid sit absque vestibus, incisis, et de reditibus similiter de hoc anno MCLXVI de unaquaque libra duos denarios. Deinde quatuor sequentibus annis de singulis libris singulos denarios. Hoc quoque faciat de culturis et vineis etc. Condonata est tertia pars pœnitentiæ suæ omnibus, qui fideliter de rebus suis hanc eleemosynam persolverint. Hæc acta sunt anno ab Incarnat. Domini MCLXVI ». Hæc collecta per annos quinque continuata, quo in periculo Terra-Sancta versaretur ostendit.

ALEXANDRI III ANNUS 6. — CHRISTI 1165.

1. *Legatio ad Alexandrum III ab imperatrice Mathilde.* — Redemptoris annus millesimus centesimus sexagesimus quintus, Indictione decima tertia sequitur ordine temporis, cujus exordio missa est legatio a Mathilde imperatrice matre Henrici Anglorum regis ad Alexandrum papam, qua rogavit, ut jungeret fœdere reges Franciæ atque Angliæ : quod si faceret, fore etiam, ut pax sequeretur ejusdem regis Angliæ cum S. Thoma. Ista cum accepisset manens in curia apud Alexandrum Joannes Saresberiensis, suis litteris reddidit certiorem S. Thomam sic ipsarum exordio : « Cum, inquit, dominum papam nuper sollicitarem, et animarem, et viam illi quam mihi videbar intellexisse ad pacem sibi et vobis reformandam studiosius intimarem, respondit, se spem concepisse pacis ex verbis imperatricis, qui abbatem S. Mariæ de voto tunc transmiserat, promittens regem Angliæ facile posse induci ad quæcumque vellet dominus, si ipse papa, reges, ut diu petitum est, vellet confœderare. Ad quod quia dominus papa pronus est, et rex Francorum facilis inclinari, ex colloquio suo et regum certus etiam videbatur. Et jam regem Francorum evocaverat, ut Purificationis festum ageret secum ». Hæc de concepta spe pacis. Additque se locutum cum rege Francorum, quem timentem invenerit, ne ex ejusmodi occasione distraheretur ab Ecclesiæ Romanæ communione atque relicto Alexandro, esset schismatico inhæsurus.

2. *S. Thomas ab amico admonitus dat litteras ad Henricum regem, et ad episcopum Herefordensem.* — His significatis, rogat ipse Saresberiensis

eumdem S. Thomam, magis precibus quam studio litterarum debere incumbere. Cur autem ista de litteris, accipe quæ in Quadripartita de eodem sancto Thoma leguntur ex Hereberto, dum adhuc moraretur in Pontiniaco monasterio : « Tantus siquidem divinarum Scripturarum amator erat, ut post horas regulares quotidie sacri Codices vix de manu ejus discederent. Unde ex amore hoc Scripturarum et opera adeo in brevi profecit, ut sæpissime in scrupulosis et nodosis Scripturarum sententiis et super docentes se intelligeret ». Sed et in evolvendis canonum libris totus erat. Quod quidem his periculosis temporibus fieri minime probavit Joannes ipse, cujus haud mediocris erat apud sanctum Thomam æstimatio ob insignem viri probitatem atque doctrinam ; qui et ea qua pollebat fiducia apud ipsum, iisdem litteris ista, memoria quidem digna commonuit, dicens [1] : « Consilium meum et desiderium, et summa precum, ut vos tota mente convertatis ad Dominum et orationum suffragia ; quia, ut in Proverbiis scriptum est [2] : Turris fortissima nomen Domini. Ad quam si quis confugerit, de omnia angustia liberabitur. Differte interim omnes alias occupationes quantum poteritis, quia licet necessariæ plurimum videantur, quod suadeo præeligendum est, eo quod magis est necessarium. Prosunt quidem leges et canones ; sed mihi credite, quia nunc non erat his opus.

Non hoc ista sibi tempus spectacula poscunt.

Siquidem non tam devotionem excitant quam curiositatem. Nonne recolitis, quia in angustia populi, ut scriptum est [3], inter vestibulum et altare plorabant sacerdotes et ministri, dicentes : Parce Domine, parce populo tuo ? Exercitabar, inquit propheta [4], et scopebam spiritum meum, in die tribulationis Dominum exquirens manibus [5], ut doceat, quia spirituale exercitium, et mundatrix discussio conscientiæ avertit flagellum, et impetrat misericordiam Dei. Quis a lectione legum aut etiam canonum compunctus surgit ? plus dico. Scholaris exercitatio interdum scientiam auget ad tumorem, sed devotionem aut raro aut nunquam inflammat. Mallem vos Psalmos ruminare, et beati Gregorii Morales libros evolvere, quam scholastico more philosophari. Expedit conferre de moribus cum aliquo spirituali, cujus et exemplo accendamini, quam inspicere et discutere litigiosos articulos sæcularium litterarum. Novit Dominus qua mente, qua devotione ista proponam : vos accipietis ut placet. Si autem ista feceritis, vobis erit adjutor Deus, ut timeri non oporteat, quid machinetur homo. Ipse novit, quod in nullo mortali nobis, ut opinor, sperandum est in præsenti angustia etc. » Ista ad sanctum Thomam Joannes maxime opportune.

3. Inter hæc autem idem sanctus Thomas summis angustiis pressus, absens scriptis rem agit, scribens ad ipsum Anglorum regem, itemque ad episcopos Angliæ, qui eumdem regem hortari monereque debeant. Ad regem enim has dedit litteras, quas suis Annalibus Rogerius inserit istis verbis :

« Reverendissimo domino suo Henrico, Dei gratia illustri Anglorum regi, duci Northmannorum et Aquitanorum, et comiti Andegavorum, Thomas eadem gratia Cantuariensis Ecclesiæ humilis minister, salutem et utinam per omnia benefacere.

« Loqui de Deo, liberæ et quietæ mentis est valde. Inde est quod loquor ad dominum meum, et utinam ad omnes pacificum. Obsecro, mi domine, ut sufferatis cum animi patientia modicum quid commonitionis, conferentis per gratiam Dei, quæ nunquam vacua (vacuata) est ad animæ vestræ salutem et meæ liberationem. Angustiæ mihi sunt undique : tribulatio enim et angustiæ invenerunt me inter duo gravissima et timenda constitutum. Et inter duo constituta gravissima timidum : silentium loquor, et commonitionem. Si autem siluero, mors mihi est, nec effugiam manus Domini dicentis [1] : Si non annuntiaveris delinquenti peccatum suum, et moriatur in peccato suo, sanguinem ejus de manu tua requiram. Si commonuero, timeo ne non effugiam domini mei (quod absit !) indignationem : nec accidat mihi, quod sapiens ille dixit : Cum is, qui non placet, ad intercedendum vel commovendum accedit vel mittitur, verendum est, ne irati animus ad deteriora provocetur. Quid ergo faciam ? loquar, an sileam ? Utrobique certe periculum. Verumtamen quoniam tutius est incidere in hominis indignationem, quam in manus Dei viventis [2], confisus de misericordia Altissimi, in cujus manu sunt corda regum, et quo voluerit inclinabit ea, (et utinam in partem meliorem !) loquar ad dominum meum, quia semel cœpi. Multotiens enim bona parantur invitis, maxime cum eorum potius saluti consulitur quam voluntati.

4. « In terra vestra captiva tenetur filia Sion : sponsa regis magni oppressa a multis, afflicta ab his qui a tempore longo oderunt eam, et a quibus potius honoranda esset quam affligenda, maxime a vobis. Habita igitur vobiscum recordatione beneficiorum singulorum, quæ vobis contulit Deus in initio regni vestri, in medio, et fere usque modo : solvite eam, et permittite eam conregnare sponso suo, ut benefaciat vobis Deus, et incipiat statim convalescere regnum vestrum, et auferatur opprobrium de generatione vestra, fiatque summa pax in diebus vestris. Credite mihi, dilectissime domine, serenissime princeps, patiens enim retribu-

[1] Cod. Val. I. I. c. 31. — [2] Prov. XVIII. — [3] Joel. II. — [4] Psal. LXXVI. — [5] Ibid.

[1] Ezech. III. — [2] Dan. XIII.

tor est Dominus, longanimis exspectator, sed ultor gravissimus. Audite me, et benefacite : sin autem, verendum est (quod absit) ne accingatur gladio suo super femur suum potentissimus, et veniat in manu valida cum militia multa liberare sponsam suam non sine grandi plaga de oppressione et servitute tribulantis. Si vero me audieritis, quoniam necesse habet Dominus in hoc instanti obsequium vestrum experiri, tanquam strenui militis sui : benefaciet vobis Deus et addet gloriam gloriæ vestræ, in progeniem filiorum et filiarum vestrarum usque in tempora longa. Alioquin, vereor, quod tibi Deus avertat, ne non deficiat gladius de domo vestra, donec veniat qui ulciscatur de plano suam et suorum injuriam, Altissimus. Sicut nec de domo Salomonis, a quo licet eum Deus elegisset, et contulisset ei tantam sapientiam et pacem, ut diceretur ab omnibus : Hic est filius sapientiæ et pacis : et quoniam recessit a via Dei, et ambulavit iniquitate super iniquitatem, scidit Deus regnum suum et dedit illud servo suo ; maxime quia non quæsivit subito post delictum placare Dominum. Sicut et David pater suus, qui statim post offensam humiliavit se Domino emendavit culpam, petivit misericordiam, et obtinuit veniam. Utinam et vos cum Dei gratia similiter faciatis ! Hæc vobis et præsens scribo, cætera in ore latoris præsentium, viri religiosi et magnæ opinionis, fidelis etiam, ut credimus, vestri posuimus. Quibus, quæso, si placet, fideliter credatis : potius tamen desidero cum gratia vestra benigno vestro uti colloquio. Bene valeat semel et semper dominus meus ». Ista ad regem cum et eidem nuntio has auditu dignas dedit litteras ad episcopum Herefordiæ istis verbis:

5. « Thomas, Dei gratia Cantuariensis Ecclesiæ minister humilis, venerabili fratri Roberto eadem gratia Herefordensi episcopo, salutem, et per omnia benefacere,

« Si litteræ nostræ fraternitatis tuæ excitavere sollicitudinem, utinam non affectu desidem reperissem, nec circa officii suscepti debitum effectu minus vigilem. Elegi abjectus esse, anathema pro omnibus, opprobrium hominum et abjectio plebis, ne viderem mala sanctorum, et dissimularem injuriam gentis nostræ : exspectans si quis forte ex omnibus vobis zelans legem Dei, et Ecclesiæ libertatem affectans, exiret post me et veniret, ut non daremus cornua peccatoribus. Et ecce tu, quem credebam mihi a Domino datum esse, ut mecum ædificares, evelleres, et plantares, propinas mihi stimulum in ruinam, solatium in desperationem, prædicans humiliationem, imo dejectionem, annuntians bonum, cum undique sit turbatio in perniciem Ecclesiæ Dei et clericorum : et cum deberes animi vacillantis firmare constantiam, sustinere mecum congressum ad defendendum patrimonium Crucifixi, ad reprimendos et expugnandos hostes Ecclesiæ, instillare auribus meis, inspirare animo meo, ut obsecrarem instantius, arguerem arctius, increparem durius. Quod si me non audient, exclamare certe debueras contra me : Exurge, quare obdormis ? Exere gladium sancti Petri, vindica sanguinem servorum Christi qui effusus est, injurias Ecclesiæ, quæ in nobis et nostris fiunt tota die.

6. « Exciditne a memoria tua, quantis sim injuriis afflictus, quibus contumeliis affectus, cum in persona mea contra omnem juris formam auctoritatem, et contra omnem iterum judicaretur Christus ante tribunal principis ? Non revoco certe ad animum propriæ personæ injuriam, etsi Ecclesiæ. Attende diligentius, altius de tuo repone, quid ageretur ante exitum meum, quid in exitu, quid postea, quid etiam agatur singulis diebus in terra illa circa Ecclesiam Dei et ejus ministros. Qua animi conscientia ista dissimulare potes tu, de quo sperabatur, quod esses redempturus Israel, liberaturus a servitute Ecclesiam ? Et nunc quia tanto tempore tacuisti, doleo super te, fili mi primogenite. Timeo ne succedat tibi, qui tollat primogenita tua, et auferat benedictionem primogeniti (quod absit) a te. Verumtamen et si hactenus tacuisti (siluisti), resume vires, fili charissime, clama, ne cesses, exalta vocem tuam contra eos, immitte eis timorem, incute contritionem, excute satisfactionem, ne ira Dei descendat super eos, et tota gens pereat, vel (quod absit) majores in gente. Ultio enim divina jam in januis est. Hæc tibi scribo non ad confusionem tuam sed ad cautelam, ut fultus auctoritate Dei et nostra, de cætero valeas et velis officii tui necessitates fortius et validius exercere. Hoc unum in summa te volo scire per misericordiam Dei : non extorquebitur a me Ecclesiæ confusio. Præterea gratias tibi ago, quod vel nunc visitasti me, et solatio tuo confortasti.

7. « Quid plura ? unum est, quod sine multa animi mei amaritudine sustinere non valeo. Fleo equidem super dilectissimo domino nostro rege. Timor enim et tremor venerunt super me [1], et contexerunt me tenebræ, eo quod videam domino meo regi tribulationem et angustiam imminere. Nec mirum. Commovit enim Ecclesiam Dei, et conturbavit eam, ostendens clero suo dura, et potans eum vino mœroris. Propterea dicit ei Dominus [2] : Ubi sunt nunc sapientes consiliarii tui, qui dederunt tibi consilium insipiens, qui dicebant : Filius sapientum tu es, filius regum antiquorum, quorum consuetudines observandæ in Anglia : quas qui non observaverit, non est amicus Cæsaris, hostis est coronæ, reus judicio ? Sed certe quod magis est, amicus est crucis Christi : quoniam væ his qui condunt leges iniquas, et scribentes scripserunt injustitias, ut opprimerent pauperes in judicio, et vim facerent causæ humilium populi mei ; ut essent Ecclesiæ et viduæ præda eorum, et clericorum aliorumque diriperent bona. Quid facient in die visitationis et calamitatis de longe venientis ? ad cujus confugient auxilium, et ubi

[1] Psal. LIV. — [2] Isa. XIX.

derelinquent glorias suas, ne incurventur sub judicio, et cadant cum interfectis ? Ubi sunt nunc sapientes ejus ? procedant, annuntient ei, et indicent, quid cogitaverit Dominus exercituum super Angliam. Stulti facti sunt sapientes ejus [1], et emarcuerunt principes ejus, deceperunt Angliam angulum populorum. Dominus immiscuit in medio ejus spiritum vertiginis. Errare fecerunt Angliam in opere suo, sicut errat ebrius, vomens et tremens; et non erit Angliæ opus, quod faciet caput aut caudam, quia comederunt Jacob [2], et locum ejus desolaverunt, et dixerunt : Hæreditate possideamus sanctuarium Dei, exprobrando sacerdotibus, et eorum principibus dicentes : Quo confugietis e manibus nostris ? aut in quo est vobis fiducia ? Quare recessistis, et obstitistis præceptis meis ? O quam inanes cogitationes istæ, quam pessimæ operationes in conspectu Domini ! Videt quidem quoniam vanæ sunt. Ipse enim irridebit sic cogitantem, sic operantem, prospiciens, quod prope veniat dies ejus, et jam in januis sit, et dicet [3] : Ecce homines qui non posuerunt Deum adjutorem suum, sed speraverunt in multitudine divitiarum suarum, et prævaluerunt in vanitate sua. Sed frustra hæc faciunt. Non relinquet Dominus Ecclesiam suam, clerum suum sine defensore, sine ultione gravissima. Fundata est enim supra firmam petram : petra autem ipse est Christus, qui eam proprio sanguine suo fundavit. Certe si non ista emendaverint, non ferent ea impune, quoniam conculcaverunt Sancta Sanctorum, domum Dei, sacerdotes ejus injuriis afficiendo, verbisque probrosis. Hi sunt quibus Dominus ipse ait [4] : Dixi : Dii estis et filii Excelsi omnes. Et alibi [5] : Qui vos audit, me audit : et qui vos spernit, me spernit : et qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. Revertantur ad cor, abjiciant mala ista a se, agant pœnitentiam cum summa humilitate. Alioquin verendum est, ne Dominus noster cito (quod absit) veniat, adducens super eos et terram eorum grandem tribulationem, et ultionem retributionis gravissimam. Ecce veniet Dominus noster, et non tardabit, et ipse salvabit nos. Ipse nunquam derelinquit sperantes in se. Propheta enim dicit [6] : Spera in Domino, et fac bonitatem, et pasceris in divitiis ejus. Et alibi [7] : Exspecta Dominum, viriliter age, et confortetur cor tuum, et sustine Dominum, citoque liberaberis a laqueo venantium, et a verbo aspero. Et ut cætera omnia debito fine concludam, quoniam ostendit nobis Dominus, quæ et quanta oporteat nos pati pro nomine suo, et pro defensione suæ Ecclesiæ : necesse habemus, ut ores tu, et tota Ecclesia tibi commissa instanter pro nobis : ut quod nostris meritis non valemus, tua et sanctorum virorum intercessione, qui in ditione tua sunt, sustinere valeamus, et ob id gratiam sempiternam consequi mereamur. Vale et confortare. Valeat tota Anglicana Ecclesia, et confortetur in Domino, ut et nos bene valeamus ». Hæc sanctus Thomas e Galliis, ubi erat, in Angliam. At quid inter hæc rex ipse Anglorum ?

8. *Legatio regis Anglorum ad papam.* — Antequam vero Alexander e Galliis recedens Romam versus pararet iter (quod contigit hoc anno, Paschali tempore) legati regis Angliæ ad Alexandrum papam venere. Quidnam autem attulerint, ex Alano in Quadripartita sic accipe : « Discurrebant interim hinc inde, et etiam a domino papa mittebantur nuntii ad pacis reformationem. Tandem vero placuit utrobique dominum papam, et regem statuto die et loco ad invicem convenire, ut per mutuum, eorum colloquium via pacis posset facilius inveniri. Rex ait ad id se venturum, sed in archiepiscopi absentia, quia eo præsente, demandat nec domini papæ faciem se visurum. Domino papæ archiepiscopus significat nulla ratione regis uti colloquio sine sua præsentia, cui mores noti illius fuissent. « Citius enim, ait, poterit Apostolica circumveniri religio ex varietate verborum regis, si non adesset sedulus interpres, qui regiæ mentis propositum ex ipsius animi possit latebris elicere ». Hæc ad papam Thomas. « Quo accepto (pergit Alanus) moderata responsione regi renuntiat dominus papa, hoc inauditum a sæculo, Romanam Ecclesiam ad alicujus principis nutum, quemquam a suo conductu (conspectu) rejicere, maxime pro justitia exulantem. Sed et id privilegii et auctoritatis desuper esse indultum Apostolicæ Sedi, ut exulibus et oppressis subveniat, etiam contra principum iras, et violentos impetus malignorum. Indignantes ergo nuntii recesserunt, hæc regi nuntiaturi. Dominus vero papa Romam reversurus iter ingreditur ». Hæc Alanus. Sed jam Alexandri papæ redeuntis vestigia assectemur.

9. *Alexandrum reversurum in Urbem furor schismaticus prosequitur.* — Urgebant Romani Alexandri papæ adventum post obitum Octaviani nullo pacto recepturi Guidonem, quem imperator in locum ipsius subrogarat. Pergebant frequentioribus litteris idipsum petere, et quodammodo etiam violenter exigere, minitantes, nisi hoc anno Romam rediret ante festum diem S. Michaelis Archangeli excepturos se fore Guidonem. Sed accipe ista ex litteris Joannis Saresberiensis ad S. Thomam tunc datis, quibus et alia scitu digna significantur; ait enim post multa [1] : « Etsi quid de domino papa vobis innotuit postquam reversurus Romam venit ad Montem-Pessulanum, desidero autem de eo audire prospera, eo magis, quo illi ex magna parte inter quos moror vaticinantur adversa. Dicunt enim, quod Pisani et Genuenses, et etiam Arelatenses mare ingressi sunt ex mandato Teutonici tyranni, ut ei tendant insidias, et piraticam exerceant, ut sine manuductione eorum nulli omnino liceat navigare in illo mari.

[1] Is. XIX. — [2] Psal. LXXVIII. — [3] Psal. LI. — [4] Psal. LXXXI. — [5] Luc. X. — [6] Psal. XXVI. — [7] Psal. XXXVI.

[1] Cod. Vat. l. 1. Ep. XXXIII.

« Adjiciunt etiam, quod in Ecclesiam Moguntinam (idem tyrannus) velit intrudere illum non Christianum (hoc namque illi proprium nomen erat) sed antichristum apostatam suum, qui Reginaldo successit in officio cancellariæ, et persecutione Ecclesiæ, et collisione et strage gentium, et eversione civitatum. Dicitur enim hoc promeruisse in eo, quod Tusciam totam Teutonicis subdidit et Campaniam ut Romanis nihil relictum sit, nec in agris, nec in olivetis, aut vineis extra mœnia Urbis. Unde, aiunt, inclusus populus, et quasi affectus inedia obtinuit multis precibus et pecunia data inducias usque ad festum S. Michaelis : tunc nisi dominus papa interim venerit et subvenerit recepturi Guidonem Cremensem, et in verba Teutonicorum juraturi. Et ne quid subtraham, asserunt nescio quas prophetissas Teutonicas vaticinatas esse, unde furor Teutonicorum potest amplius inflammari, et unde schismatici animantur. Sed profecto potens est Deus conterere superbiam Moab [1], valdeque adversus Dominum superbientis, et arrogantia ejus major est quam fortitudo. Unde in tanto rerum turbine nihil salubrius arbitror, quam ut confugiamus ad clementiam Christi, qui etsi iterum crucifigitur, non occiditur; sed crucifixores suos in ultionem columbæ faciet acerbius crucifigi, et jam crucifigit pro parte convocans adversus eos pestem et gladium, etc. » Sed audiendæ sunt litteræ Ottonis cardinalis, ad ipsum S. Thomam de his ista scribentis hoc eodem tempore profectionis papæ Alexandri Italiam versus. Sic se habent [2] :

10. « Significamus vobis, dominum papam, curiam totam, et nos bene per Dei gratiam valere. Litteræ nuper venerunt ad curiam de Janua. Dicunt, quia Guido Cremensis Pisis receptus est, archiepiscopus recessit, clerus aufugit, populus totus ipsum Guidonem contemnit. Dominus papa mandaverat Januæ pro galeis. Et quidem Janueuses ipsi fideles, et devoti sunt domino papæ et curiæ : sed quia putant et timent imperatorem cum Pisanis pro receptione Guidonis Cremensis magnas conventiones et promissiones fecisse , dubitant adhuc. Unde (quod vobis solis confitemur) hoc ex litteris perpendimus, quod si civitates Longobardiæ confœderatæ fuerint contra imperatorem, et galeas, et alia obsequia exhibebunt : sin autem, subsistere videntur. Confœderationem autem, si futura est, in proximo audiemus.

« Electus Moguntinus (Conradus erat iste, ut dictum est, sed adversus imperatori, licet affinis ejus) qui nuper recessit a domino papa et a curia, nuntium Guidonis ad se venientem de terra sua ejecit, et comminatus est ei, quod si ipse, vel alius nuntius ex parte schismaticorum ad se ulterius perveniret, oculos sibi erui faceret. Nomen domini papæ manifeste prædicat. Hoc novit imperator, et multum dolet. Et quia certum habetur in terra, quod prædictus Maguntinus ad pedes domini papæ accesserit, eidem Maguntino concordant per omnia Trevirensis, Saltzburgensis, et fere reliqui principes omnes, sicut dicunt tam sæculares, quam Ecclesiastici, excepto imperatore et Coloniensi, et duce Saxoniæ. Magdeburgensis nuper rediit de Hierosolyma ; et captus a Sarracenis vovit, quod si liberaretur, domino papæ manifeste adhæreret, et ita manifeste facit ». Hucusque litteræ Ottonis cardinalis ad sanctum Thomam. Quod autem ad electum Moguntinum pertinet Conradum , cum adversaretur imperatori schismatis causa, et adhæreret Alexandro ; qui substitutus est ab eo, idem qui superius, nomine Christianus cancellarius, non est receptus vivente Conrado ; sicque schisma in ea Ecclesia conflatum est, quod annis decem et octo, ut tradit alius Conradus episcopus, qui scripsit Chronicon Moguntinum, duravit, qui et deplorat cladem ejus Ecclesiæ.

11. *Alexandri III reditus triumphalis Romam, frementibus schismaticis.* — Ut ad Alexandrum redeamus, itinerarium ejus describitur in Actis Vitæ ipsius apud citatum sæpe Codicem Vaticanum his verbis : « Celebrato itaque Pascha exivit Senonis, et transiens per Parisios et Bituriges, et Anicium, post festum Apostolorum, ad Montem-Pessulanum incolumis per Dei gratiam remeavit ». Ubi mansit usque ad Octavam Assumptionis, postea navigavit. De sancto vero Thoma eum comitante Alanus in Quadripartita hæc ait : « Dominus vero papa Romam reversurus iter ingreditur, quem prosequebatur Thomas archiepiscopus usque Bituricum, ubi accepta licentia et benedictione, regreditur Pontiniacum , amplius faciem domini papæ in carne ista non visurus ». Pergunt Acta : « Paratis ergo navibus et aliis quæ ad navigandum necessaria videbantur, infra Octavam Assumptionis beatæ Mariæ Virginis una cum fratribus suis mare intravit, et immensam pelagi vastitatem non sine multo discrimine transcendens, ad civitatem Messanam prosperis ventis applicuit. Quod postquam in auribus recolendæ memoriæ Willelmi Christianissimi regis Siciliæ apud Panormum insonuit , eumdem Pontificem tanquam patrem et dominum suum, a quo patrimonium Siciliæ et totam aliam terram suam tenere dignoscitur, digno cum honore tractare et magnifica ipsi præsentare studuit. Ad vehendam quoque ipsius venerandam personam, galeam unam rubeam, pro episcopis autem et cardinalibus quatuor jussit studiosissime præparari. Remigium quoque archiepiscopum... et alios magnates cum ipso Pontifice destinavit, qui eum gloriose conducerent, splendide associarent, atque ad Romanam Urbem gloriose deferrent.

12. « Movit ergo a Messana beatus Alexander papa in mense Novembris, et transiens Salernum et Cajetam, per fauces Tiberis suffragantibus beatorum Apostolorum Petri et Pauli meritis, ingressus est Ostiam, ubi ea nocte, auctore Domino, cum

[1] Jer. XLVIII. — [2] Lib. I. Ep. LI.

fratribus suis incolumis remansit. Mane autem facto, senatores cum nobilibus et magna cleri et populi multitudo ex Urbe honorifice occurrerunt illi, exhibentes ei tanquam animarum suarum pastori, obedientiam debitam et consuetam reverentiam : et exinde eum cum ramis olivarum usque ad portam Lateranensem cum omni gaudio et lætitia conduxerunt. Ubi totus Urbis clerus de more solemniter indutus, ejusdem Pontificis tam diu desideratum præstolabatur adventum. Ibi et convenerant Judæi, de more legem suam deferentes in brachiis, et concurrerunt signiferi cum bandis, stratores, scriniarii, judices cum advocatis, et non modica ejusdem populi multitudo. Quid plura ? Inchoata processione, undique alternis vocibus cum tanta gloria et exultatione deductus est ad patriarchum Sancti-Salvatoris in Lateranense palatium, cum quanta nullus Romanus Pontifex a longis retro temporibus recolitur fuisse receptus. Acta sunt hæc omnia anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo sexagesimo quinto, Indictione tertiadecima, undecimo kal. Decembris, Pontificatus vero ipsius anno sexto ». Hactenus ex Alexandri Vitæ Actis de reditu ipsius Pontificis ex Gallia in Urbem.

13. Quæ autem in his desiderari videntur, ex auctoribus temporis hujus supplenda erunt, atque primum ex Neubrigensi [1] ; qui ex eo tempore, quo in civitate Montis-Pessulani morabatur Alexander, navigandi opportunitatem exspectans, imperatorem nihil non tentasse scribit, ut redeuntem in Italiam caperet Alexandrum ; ait enim : « Imperator vero non quiescens, secretis (ut dicitur) litteris et promissis amplissimis apud Willelmum ejusdem urbis dominum agere studuit, ut proderet hospitem. At vir memorabilis integræ fidei inventus est, et insignem hospitem decentissime honoravit. Cumque cardinales multitudine virorum fortium, qui Hierosolymam properabant, dromonem Hospitalis Hierosolymitani ingressi, dominum papam mox secuturum jactis in alto mari anchoris exspectarent : contigit dromonem a prætereunte classe piratica infestari. Advehebatur Pontifex ex triremi ingressurus dromonem : sed conspectis circa dromonem piratis, mox remis retortis in Magalonensem se portum recepit. At ii qui erant in dromone, tam viriliter restitere piratis, ut confusos nec illæsos abigerent. Itaque dominum papam non ulterius cum periculo exspectandum censentes, cursu prospero fines regni Siculi attigerunt. Idem vero Pontifex post dies aliquot in alia navi mari se credidit, et secundis in Apuliam flatibus nullo prorsus obsistente transivit. Susceptusque reverenter a rege Siculo, et quotquot ejus erant ditioni subjecti, etc.

14. « Romualdus autem Salernitanus archiepiscopus, qui Salernum appellentem ipsum Alexandrum excepit, ita relegit ipsius papæ navigationem ex Gallia Romam : « Alexander papa Magalonem venit, et præparata quadam magna navi, quæ erat Hospitalis, (nempe Hospitaliorum militum), cum eam pæne omnes cardinales intrassent, et papa cum paucis cardinalibus in galea Narbonensium eamdem navim ascensurus veniret, galeæ Pisanorum imperatori servientium, quibus illi paraverant insidias, repente apparuerunt : quibus visis, papa cum galea sua festinans Magalonem rediit. Galeæ autem Pisanorum navim, in qua erant cardinales, circumdederunt, et non invento ibi Apostolico, eam in pace liberam abire permiserunt. Quæ vento staute secundo, primo Panormium, deinde Messanam applicuit. Non multo post Alexander papa cum cardinalibus, qui remanserant, et Moguntino archiepiscopo quamdam minorem navim intravit, et alto se committens pelago, licet multis exagitatus procellis, salvus tamen cum omnibus Messanam Domino ducente pervenit. Quo cognito rex Willelmus, qui tunc erat Panormi, nuntios suos cum muneribus ad papam transmisit, et eum cum quinque galeis usque Romam conduci præcepit. Qui Salernum veniens, a Romualdo Salernitano archiepiscopo et toto populo civitatis cum debita est reverentia et honore susceptus : qui postmodum cum eisdem galeis usque ad Tiberim, et per Tiberim usque ad S. Paulum cum omnibus cardinalibus venit. Tunc clerus Romanus et populus obviantes, ipsum cum magno honore et gloria usque ad Lateranum unanimiter adduxerunt.

15. « Dum autem in Urbe hæc agerentur, et dominus Alexander papa in B. Petri Cathedra, tanquam Christi vicarius resideret, Guido Cremensis et ejus complices valde sunt commoti atque confusi, quoniam timor et tremor apprehenderunt eos. Catholici vero, licet a Friderico imperatore multas tribulationes toleraverint pro justitia, lætabantur tamen de prosperis Ecclesiæ successibus ex nimia confusione schismaticorum. Lombardorum quoque societas contra Ecclesiæ adversarios et libertatis suæ impugnatores intrepida persistebat, disponens universa, quæ ad retentionem sui utiliora esse prospiciebat ; et ut imperatoris calliditates et machinamenta, quæ in Lombardorum confusionem juraverat, destruere possent, operam et studium pro viribus impendebant. Unde factum est, quod Veronenses et Paduani tanquam viri bellicosi, et libertatis propriæ amatores, ut imperatoris adventum per partes suas penitus disturbarent, et ut in posterum sibi consulerent, Appendicii arcem in manu forti aggressi sunt, et viriliter expugnarunt, et eam funditus destruxerunt ». Hactenus Acta de his ibi, quæ spectant ad præsentem annum : reliqua suis locis.

16. *Friderici imperatoris Epistola ad catholicos S. R. E. cardinales.* — Dum adventu veri Pontificis Roma triumphat, in imperatorem persecutorem passim jaciuntur maledictiones a populo, a curialibus dicteria in eumdem (ut fieri solet)

[1] Neubr. l. II, c. 17.

multiplicantur. Quam ob causam ab eodem imperatore ista tunc sunt scripta turbato stomacho, sed stylo melle linito, etsi felle mixto ad S. R. E. cardinales.

« Fridericus, Dei gratia Romanus imperator semper Augustus, clericis Romanæ Ecclesiæ cum Lazaro quondam paupere æternam habere requiem.

« Loquar ad dominos meos, quamvis sim pulvis et cinis[1], et, ut jumentum factus sum apud vos[2]; tamen homines et jumenta salvabit Deus[3]. Multiplicavit Deus misericordiam suam super vos, qui congregavit, vos a quatuor ventis cæli, ut recumbatis cum Abraham in sinu patris sui. Fidelis ille cum tota domo Ægypti (Moysen dico) qui de vestra vos Ægypto extraxit, ut evitaretis ollas carnium, et ut possetis clamare in deserto[4] : Manhu. Quid est hoc? a regione deserti manna venit ad viatores eum; et jure dicitis : Quid est hoc? Quid, inquam, est, quod famem expellit, et desiderium satiat, et satiando accendit? rapuit etiam vos manus illa inexhaustæ clementiæ, et fecit vos lucem de luto, et in diademate Salomon quo coronavit eum mater sua[5], vos coronavit, fecit vos aurum de luto. Sed nescio quo pacto aurum in lutum rediit, et in ferri utilitatem aurei sæculi (sicli) moneta degenerat. Levastis corpora vestra in montes, sed mentes in convallibus remanserunt. Unde ergo veniet auxilium vobis? Sperabamus enim, quod in cacuminibus montium pennas tenderetis, quæ veherent nos (vos) ad dexteram Dei Patris. Seduxit nos opinio lubrica, et quod valde gemimus, alarum nudato remige, in plumbi modum gravitas corporis vos pessumdat.

17. « Putabatis, quod Deus esset tantum Romanorum; sed et valles Teutonicorum frumento abundant. Suscipite, montes, pacem populo, ut linguæ spicula abscindatis. Non solum in imperium, sed et in Deum cultus justitiæ, teste propheta, silentium[6]. Super nubes volatis aquilæ, et tandem ad nostrum cadaver carpendum vestra rostra deponitis. Abstinetis vos a carnibus pecudum, et carnes imperiales sine sale voratis; vere cultus justitiæ silentium. Quod nondum est, finxit, et nondum venit in linguam, jam penes vos constat esse patratum, ait enim : Quis hic papa schismaticus injustus : hæc imperatrix prægnans; sed non de semine imperiali : hic archiepiscopus ter in die carnibus ventrem confundit : hic episcopus ructu fœtenti (frequenti) aera fœdat : hic abbas exhaurit scutellam usque ad vomitum. Vacatis otio idcirco talia eructatis. Nam detractio in cameris concipitur, et in curia evomitur. Non est curia cælum, non est curia paradisus, sed adhuc est curia inter flumina Babylonis. Vestrum ostium omnibus patet, cum quis per illud ingreditur; non palpatur, sed cæditur; non curatur, sed mactatur; non justificatur, sed damnatur. Et (ut breviter dicam) nihil sine crimine apud vos, sed cum venerit Filius hominis in sede majestatis suæ[1], quæso dicite: ubi sedebitis? hic et ibi?

18. « Clementes medici non orationibus ægros curant, sed eorum vulnera suscipere student, ut cum eis pariter et ægrotent. Nos non poteramus ascendere ad vestra licita; sed vos vestra pietate commoti ad nostra illicita descendistis, et facti estis hujusmodi. Quid prodest in desertum exire, et in deserto Ægyptium cor habere? Quid prodest ranas Ægyptii vitare[2], et in deserto murmuratione perire? En qui sub Pharaone languistis, sub Moyse suspiratis. Emptores vitæ nolite decipere (despicere) venditores margaritæ. Ecce qui dedistis manus et oculos, et alia membra, ut Evangelicam margaritam possetis comparare, ea nondum estis digni. Hac autem ad salutis fructum utimini. Reddite Deo linguam et accipite margaritam. Si vero hæc Epistola vobis placuerit, nostra erit sententia illa Sapientis[3] : Argue justum, et diliget te. Si vero succensi fueritis, non ideo Diogenes amittet cornua. Valete, et si Deum dilexeritis, linguas vestras Dei gladio amputate, et in Catholicum papam consentietis ». Hactenus imperatoris Epistola ex Fragmentis Vaticanis mendosa valde. An autem ad ista rescripserint cardinales, nobis incompertum. Sed quænam exæstuans ira idem imperator post hæc molitus sit, dicetur anno sequenti.

[1] Gen. XVII. — [2] Psal. LXXII. — [3] Psal. XXV. — [4] Exod. XVI. — [5] Cant. III. — [6] Isa. XXXII.

[1] Luc. IX. — [2] Exod. VIII. — [3] Prov. IX.

Anno periodi Græco-Romanæ 6658. — Anno Æræ Hispan. 1203. — Anno Hegiræ 561, inchoato die 7 Nov., Fer. 1. — Jesu Christi 1165. — Alexandri III papæ 7. — Friderici Ænobarbi reg. 14. imp. 11. Manuelis Comneni imp. 22.

1. *Henricus II propinquos S. Thomæ Cantuariensis et amicos vexat.* — A num. 1 ad 9. « Rex Angliæ Henricus », inquit Gervasius in Chron. ad hunc Christi annum, « admodum et supra modum iratus, eo quod ipse in nuntiis suis et petitionibus tam a rege Franciæ, quam a domino papa esset repulsus, jussit furore plenus res et reditus archiepiscopi (id est, S. Thomæ Cantuariensis) et omnium suorum confiscari, totamque cognationem suam et omnes, qui eum quovis titulo contingebant, exilio damnari. Nulli igitur ætati, fortunæ vel ordini pepercit ista crudelitas. Nam mulieres in puerperio decubantes, pueri quoque vagientes in cunis acti sunt in exilium. Senes cum junioribus propulsi sunt, domibus eorum et rebus in exterminium datis. Adulti quoque coacti sunt jurare quod absque dilatione vel diverticulo Pontiniacum peterent (præfatum cœnobium in Burgundia situm, ubi sanctus præsul a festo sancti Andreæ proximo post exilium, per duos fere annos in multa humilitate et spiritualibus exercitiis conversatus est, ut scribit idem Gervasius ad annum MCLXIV), et archiepiscopo suo, regis autem proditori se præsentarent, ut ipse solus tot angustias cordis sustineret, quod causa sui coexules egentes videret. Processit ulterius furor immanis, nam publice terrore laico prohibitum est, ne quis eum, non dico donis vel scriptis visitaret, sed ne quis pro eo in Anglicana Ecclesia oraret. Exercebantur istæ, et ejusmodi enormitates per quemdam filium perditionis Randulfum Delbroc, cui rex ad custodiendum, imo ad destruendum commendaverat archiepiscopatum. Hic itaque accepta potestate, associatis sibi nequioribus se circumquaque grassabatur. Oderat enim archiepiscopum ex antiquo, ideo crudelitate non poterat satiari. Res autem et reditus monachorum Cantuariensium semper servavit illæsas, nullamque rerum suarum eis subripuit potestatem. Factum est hoc, ut credi potest, nutu Dei et industria prudentis Wiberti prioris ». Pergit Gervasius :

2. *Expeditio ejus in Walliam infausta.* — « Rex autem Henricus, quo facilius domini papæ, vel etiam Cantuariensis archiepiscopi, si forte promulgaretur, declinaret sententiam, coadunato exercitu copioso, ad debellandam Walliam profectus est. Illis vero valide resistentibus, parum vel nihil profecit, multos tamen ex suis tam milites quam pedites perdidit, et reversus est ». Porro est hic annus secundus exilii S. Thomæ archiepiscopi Cantuariensis. Idem narrat de hac expeditione Neubrigensis lib. 2, cap. 18.

3. *Duæ Epistolæ a S. Thoma Cantuariensi anno sequenti scriptæ.* — Rogerius Hovedenus in parte posteriori pag. 503 et seq. refert Epistolam a divo Thoma archiep. Cantuariæ ad Henricum II Angliæ regem scriptam, cujus initium : *Loqui de Deo*, etc. qua eum hortatur, ne Ecclesiam diu captivam teneat, « ut benefaciat, inquit, vobis Deus, et incipiat statim convalescere regnum vestrum, et auferatur opprobrium de generatione vestra, fiatque summa pax in diebus vestris, etc. » Tum recitat aliam Epistolam ejusdem sancti ad Robertum Herefordiensem episcopum, cujus initium : *Si litteræ nostræ fraternitatis*, etc. in qua inter alia ei significat, ut officium suum fortius et validius exerceat. Extat utraque Epistola apud Baronium a num. 3 ad 8, quas dicit se ex Hovedeno exscripsisse. Verum is utramque cum anno sequenti connectit, subditque : « Eodem anno Henricus rex Angliæ, post reditum de Gallia, transfretavit de Anglia in Normanniam, et Guillelmus rex Scotorum secutus est eum ». Sed, ut mox dicemus, Guillelmus hoc tantum anno in Vigilia Nativitatis Domini in regem elevatus est. Quare eæ litteræ anno sequenti datæ, non vero currenti. Porro Hovedenus *Galliæ* nomine Walliam intelligit, Gallia enim loco Gualliæ ibi legitur.

4. *Epistola Arnulphi episcopi Lexoviensis ad S. Thomam Cantuariensem.* — Extat tom. II Spicilegii Dacheriani, pag. 485, Epistola Arnulphi Lexoviensis episcopi ad S. Thomam Cantuariensem, quando exulabat in Galliis, in cujus fine cum asserat hostes Henricum II Angliæ regem ad concordiam impulsuros esse, eam sub hujus anni finem scriptam existimo. Hæc ejus verba : « Proposuit primo, cum rege Francorum quibusdam conditionibus convenire, ut suo et ipsius terrore convicto, facilius possit cætera complanare. Disposuit etiam, sicut aiunt, in plerisque mitius agere,

ut in pacem omnia dissimulatis revocentur injuriis, et ipse celeri reditu ad reprimendam Galensiam revertatur audaciam, priusquam cum eis Scoti Britonesque conveniant ». Paulo antea dixerat Arnulphus : « Consolamini, quia de adventu ejus ad partes istas (ad Normanniam scilicet) plurima nobis commoditas incipit apparere, quia præsens efficacius ab his qui vos diligunt, poterit eorum auctoritati cedere, acquiescere consiliis, precibus inclinari ». Henricus autem rex hoc anno expeditionem in Walliam suscepit, uti mox ostendimus, et anno sequenti sub initium Quadragesimæ in Normanniam perrexit.

5. *Agit in ea de pace cum Henrico rege.* — In ea Epistola prolixa et amoris plena, laudata sancti præsulis constantia, qua causam Ecclesiæ tuebatur, admonet ne cum de pace agetur, minutiis insistat, neve subtiliter et anxie singula discutiat. In ea inter alia plura hæc habet : « Adversus eum vobis agendum est, cujus astutiam remoti, vicini potentiam, severitatem subditi reformidant : quem adeo crebri successus et fortunæ fecit gratia delicatum, ut quidquid non obsequitur ducat injuriam : quem quanto moveri facilius, tanto sit difficilius mitigari ; apud quem temeritatem non fovet impunitas, sed in dilatam dilectis irrogat ultionem. Verum humilitati et patientiæ præparat se quandoque tractabilem; viribus non sustinet expugnari, sed plane quidquid fecerit, de voluntate videatur, non de impotentia provenisse ». Multis interpositis subdit : « Si quid vobis serenitatis cœperit apparere, occasionem vestra sapientia non repellat, sed oblatam plene colligatis amplexu. Super quo si quid tractandum inciderit, nolite singulos articulos nimia subtilitate discutere, quia subtilitas contentionem parit, contentio vero sopitos odiorum ignes quasi quibusdam flatibus excitat et accendit. Non erit vobis ad singularia decurrendum, sed quasi generalibus studiosius inhærete, quia salva res est, nisi pactiones specialiter expressæ perimant libertatem. Si enim nos fidei profitemur, et reverentiæ, et obsequii debitores, si bona et personas nostras honori et utilitatibus ejus offerimus impendendas, sed regias dignitates, et antiquas consuetudines, in quibus legi Dei non obviant, promittimus observare, non lædit, quia in his omnibus contra debitum nullatenus obligamur ». Eadem etiam Epist. est ordine LXXXV libri 1 Epistolarum divi Thomæ.

6. *Malcolmo IV Scotiæ regi succedit Willelmus frater.* — « Obiit memoriæ piæ Malcolmus rex Scotiæ (hujus nominis IV), apud Gedevouth, V idus Decembris, quod evenit V feria, anno ætatis suæ XXV, regnique ejus anno XII et dimidio, etc. Cui successit Willelmus frater ejus, in Vigilia Natalis Domini more regio elevatus in regem », inquit annalista Mailrosensis ad hunc annum. « Guillelmus nuptiarum bono, cui frater piæ sanctæque præposuit virginitatis optimum, multo quidem tempore uti, vel ad sobolem vel pro remedio incontinentiæ distulit. Tandem vero salubrioris instinctu consilii de Transmarinis cujusdam primarii filiam duxit uxorem, et de cætero non solum vixit correctius, verumetiam regnavit felicius », inquit Neubrigensis lib. 2, cap. 21.

7. *Fridericus imp. Pontificios in Italia persequitur.* — Ad num. 9 et seq. Postquam Arnoldus archiepiscopus Moguntinus a suis Moguntinis trucidatus fuit, « Christianus cancellarius (inquit Joannes de Ceccano in Chron. loquens de Christiano comite e Buche cancellario imperatoris, qui anno superiori in archiepiscopatum Moguntinum intrusus fuerat) et comes Gotheolinus ceperunt Maritimam et Campaniam præter Anagniam, quam devastaverunt et incenderunt, Cisternam et Castrum, et fecerunt jurare totam terram ad fidelitatem Paschalis et imperatoris, et sic redierunt in Tusciam. Post reversionem illorum comes Gilibertus et Richardus de Gaia venerunt cum exercitu regis Siciliæ, et intraverunt in Campaniam, et Verulani se reddiderunt. Postea possederunt (id est, juxta hujus auctoris loquendi modum, obsidione cinxerunt) cum Romanis Alatrum, Ciceanum et Arenarium (hæc oppida antipapæ partes tuebantur, et Siculi ab Alexandro III stabant), et non potuerunt illum capere. Et sic intraverunt in vallem Sancti-Laurentii, et incenderunt castrum Sancti-Stephani et Pressei, et unusquisque postea rediit ad propria. Hoc autem Ripe Turrice et castrum Sancti-Laurentii, et insula cremata sunt, et Alexander papa reversus est Romam ».

8. *Alexander III in Siciliam venit.* — Sed non tantum Joannes de Ceccano narrat, Italos a Germanis afflictos, verum etiam Acerbus Morena fuse agit de deprædationibus ab illis factis, quæ Longobardorum animos in eos accenderunt. Tristanus Chalcus in Chron. asserit, Marchoaldum Mediolanensium præfectum eos tributis onerasse, et variis modis vexasse. Quare cum Itali a Frederico imp. abhorrerent, Alexander papa cum *Oberto* archiepiscopo Mediolanensi navem conscendit, et relicta Gallia in Siciliam venit, quarto secessus sui in Franciam anno jam provecto. Hinc auctor anonymus Vitæ sancti Galdini archiepiscopi Mediolanensis in Actis SS. Bollandianis ad diem XVIII mensis Aprilis ait : « Exilium igitur beatus Galdinus et labores non modicos suo cum pontifice (nempe Oberto), præfatoque papa (Alexandro III) ac aliis quibusdam pariter perpessus, cum per quadriennium circiter in Gallicana exulassent Ecclesia, demum navigio Palermum, postea Beneventum pervenerunt. Non autem multum post temporis a præfato summo Pontifice Romam evocatus, ibi suis suffragantibus meritis, S. Sabinæ cardinalis presbyter ordinatur ».

9. *Romam redit.* — Ad num. 11 et seq. In Codice Vaticano a Baronio laudato legitur : « Celebrato Pascha exivit Senonis (nempe Alexander III) et transiens per Parisios et Bituriges et Anicium, post festum Apostolorum ad Montempessulanum

incolumis per Dei gratiam remeavit ». Addit auctor iste anonymus Alexandrum III ibi mansisse usque ad Octavam Assumptionis. Hoc itaque anno tertium Alexander III Parisios venit, quam in rem extat ejus Rescriptum datum « Parisiis per manum Hermanni S. Romanæ Ecclesiæ subdiaconi et notarii, XII kal. Maii, ad Clementem decanum et universum capitulum Parisiense », cujus meminit Bulæus tom. II Hist. Universit. Parisiensis pag. 334. Inde Monspelium petiit, ubi adhuc agebat *XIV kal. Septemb.* ut ostendit Epistola eo die ab eo data ad Willelmum Carnotensem electum, recitata tom. x Concil. pag. 1347. Tandem mari Romam profectus est, quo ubi pervenit, felicem suum adventum Henrico archiep. Rhemensi, et suffraganeis ejus per litteras significavit, tom. x Concil. pag. 1370 relatas : « Quia vos prosperitatibus Ecclesiæ, inquit, congaudere et plurimum congratulari cognoscimus, præsentium significatione paternitas vestra cognoscat, quod nos diversa maris pericula, et graves hostium et iniquorum incursus divina potentia et Apostolorum meritis evadentes, tandem ad portum salutis pervenimus, et a senatoribus populoque Rom. devotissime invitati, nono kal. Decemb. Urbem intravimus in omni pace et tranquillitate suscepti, et illam nobis et fratribus nostris reverentiam, honorem et devotionem prædicti senatores, nobiles civitatis, clerus populusque Rom. exhibuerunt, qua nulla major alicui antecessorum nostrorum, sicut omnia ora testantur, aliquando exhibita fuisse probantur ».

10. *Nativitas Philippi Augusti Franciæ regis.* — « Anno ab Incarnat. Dom. MCLXV, Ludovico regi (Franciæ hujus nominis septimo) natus filius, Philippus nomine, XI kal. Septemb. » inquit continuator Chronici Sancti-Petri-Vivi, cui varii Francorum historici suffragantur. Continuator Aimoini lib. 5, qui in nativitate hujus filii Philippi Augusti appellati Historiam suam absolvit, ait eum natum « anno Incarnat. Dominicæ MCLXV, sabbato in Octava Assumptionis B. Mariæ Virginis, nocte dum matutina synaxis celebraretur ». Vides hunc historicum ideo die uno ab illo chronographo differre, quia puer nocte inter diem XXI et XXII interjecta in lucem prodiit, qui loquendi modus non observatus erroris causa non semel fuit.

11. *Moritur S. Elisabetha Schonaugiensis.* — *Sancta Elisabetha* abbatissa sanctimonialium in Schonaugia, Ordinis sancti Benedicti in diœcesi Trevirensi, soror Egberti Schonaugiensis abbatis scriptis clari, die XVIII mensis Junii mortua est, uti narrat Trithemius in Chron. Hirsaug. Hæc sancta virgo cum esset annorum ætatis trium atque viginti, cœpit revelationes et visiones multas habere, quas postea *Egbertus* frater ornatiore stylo, in eam formam, qua hodie leguntur, redegit. Egbertus librum scripsit de Transitu seu obitu *S. Elisabethæ* sororis suæ, et tom. XII Biblioth. Patrum editionis Colon. Extant *Sermones* ejus *XIII adversus Catharos hæreticos*, et *Excerptum ex Sancto Augustino de Manichæis.*

ALEXANDRI III ANNUS 7. — CHRISTI 1166.

1. *Concilium Herbipolense ab imperatore habitum contra Alexandrum III; et quid ibi regis Angliæ legati deliquerint.* — Millesimus centesimus sexagesimus sextus sequitur annus, Indictione decima quarta, quo Fridericus imperator videns res Catholici Pontificis Alexandri magis ac magis invalescere, ipsumque pacifice Romæ sedere, ira percitus et invidia, indicit conventiculum Wirtzburgi (dicitur alio nomine Herbipolis) ad Pentecosten, ubi ipse cum suis interfuit episcopis et principibus ad confirmandas res sui antipapæ Guidonis. Quamobrem rex Angliæ ab imp. ad schisma pellectus. Quod enim expertus esset, procliviorem in S. Thomam ipsum Alexandrum Pontificem : hac opportuna occasione captata, ad sui excusationem legatos decernit in Urbem ad Alexandrum, a quo nisi consequeretur quod postularet, deficeret ad Guidonem. Cujus rei agendæ causa pro tuto conductu eorumdem legatorum in Urbem, has dedit litteras ad archiepisc. Coloniensem schismatis antesignanum[1] :

« Diu desideravi justam habere occasionem

[1] Lib. I. Ep. LXIX.

recedendi a papa Alexandro, et a perfidis cardinalibus ejus, qui proditorem meum Thomam quondam Cantuariensem archiepisc. contra me manutenere præsumunt. Unde cum consilio omnium baronum meorum, et cum consensu cleri, magnos viros de regno meo, scilicet Eboracensem (archiepiscopum), Londoniensem (episcopum), archidiaconum Pictaviensem, Joannem de Oxeneford, Richardum de Luci, Romam missurus sum qui publice et manifeste ex parte mea et totius regni mei et omnium aliarum terrarum quas habeo, proponent et denuntiabunt papæ Alexandro, et cardinalibus suis, ne ulterius proditorem meum manuteneant, sed ita liberent me ab eo ut alium cum consilio cleri in Ecclesia Cantuariensi possim instituere. Denuntiabunt etiam quod quidquid Thomas fecit, in irritum revocent. Hoc etiam postulabunt, quod coram eis papa jurari faciat publice, quod ipse et successores sui et mihi et omnibus successoribus meis regias consuetudines Henrici avi mei inconcussas et inviolatas, quantum ad se, conservabunt in perpetuum. Quod si forte alicui petitionum mearum contradicere voluerint, neque ego, neque barones mei, neque clerus meus aliquam ei ulterius servabimus obedientiam ; imo manifeste eum et omnes suos impugnabimus. Et quicumque in terra mea inventus fuerit, qui ei post hæc adhærere voluerit, expelletur.

2. « Eapropter rogamus vos, sicut charissimum amicum quatenus fratrem Ernoldum, vel fratrem Radulphum Hospitalarium, omni occasione remota, cito ad me mittatis, qui ex parte imperatoris et vestra prædictis nuntiis meis ducatum præbeat eundo et redeundo per terram imperatoris ». Hactenus regis Epistola. Missa est legatio ad Alexandrum papam, functique ea reperiuntur solum Londoniensis atque Oxenefordensis episcopi. At tantum abest, ut Alexander sive terroribus per litteras regis incussis, sive minis per legatos nomine regis expressis commoveretur, ut cum eos redarguisset, increpationibus plenas litteras ad regem ipsum Anglorum reddiderit, quibus ille concussus a malo proposito resilierit, et gratias egerit ea monenti Pontifici eidemque parere in omnibus prompte promiserit. Testantur ista Anglorum episcopi in Epistola data anno sequenti ad Alexandrum, quam nos inferius suo loco redditurі sumus. « Interea vero », pergit auctor, « consulit Coloniensis imperatorem, quid regi Angliæ sit respondendum. Rescripsit imperator voluntati regis Angliæ esse annuendum, quia quanto solemnius ista fient, si consenserit papa Alexander, tanto major sua erit confusio : et forte in occulto per alium templarium vel Hospitalarium, vel aliquem alium, a quo caveri non possit, rex Angliæ pro pecunia sua idem obtineret. Missus itaque est frater Radulphus Hospitalarius ad regem Angliæ, qui nuntiis, quos rex ad curiam mittere disposuit, ducatum præbuit per terram imperatoris ». Hæc ibi. Contigit autem eosdem regis nuntios antea pervenire in Germaniam, et interesse conciliabulo Herbipolensi. At quænam ibi acta sint, litteræ universales Friderici imp. tunc datæ significant, quæ sic se habent [1] :

3. « Fridericus, Dei gratia Romanorum imperator et semper Augustus, cunctis populis, quos clementiæ nostræ regit imperium.

« Jamdudum innotuisse credimus, qualiter exorta quondam inter Ecclesiæ Romanæ cardinales de Apostolatu discordia, inter reges et regna impetu pestifero est diffusa. Pro qua ad optabile bonum pacis revocanda, quantos post beatæ memoriæ papæ Victoris electionem ac confirmationem Catholicam Papiæ, Mediolani, Laone (Laude), atque in diversis imperii finibus in corpore nostro labores tam nos quam invicti principes, nostri pertulerimus, quantas rerum copias zelo justitiæ impenderimus, in extremis quoque mundi partibus, jam auditum non dubitamus. Denique beatissimo papa Victore in paradisi gaudia feliciter assumpto, et in ejus locum ab episcopis ac cardinalibus almæ Sedis Apostolicæ domino Paschali viro Christianissimo in præsentia episcoporum et religiosorum Lombardiæ ac Tusciæ, illustris quoque Urbis præfecti Romæ, ac multorum nobilium Romanorum catholice substituto : ipsum etiam dominum Paschalem et Ecclesiæ ac principum imperii judicio atque consilio in papam et patrem Catholicum solemniter recepimus, debitoque honore venerari semper intendimus. Proinde obstinata schismaticorum perfidia mortem viri justi suis successibus aperta fronte adscribens, Sirenæis suis blanditiis quorumdam fidelium nostrorum animos adeo molita est denuo immutare, ut nisi morbis novis nova remedia objicerentur, pars nostrorum non modica videretur ex fiducia nostræ lenitatis seducenda.

4. « Igitur zelo reformandi decoris domus Dei ardentius accensi, cum regem Francorum, qui nulla nostra culpa præeunte, una cum Rolando imperii nostri hoste publico, ejusque sequentibus imperialem nostrum honorem manifeste molitur auferre, post multos nostros admonitus irrevocabilem persensissemus : universis imperii principibus in sancta Pentecoste curiam Wirzburg generalem indiximus. Quorum cœtu celeberrimo ibidem solemniter præsidente, Ecclesiæ Dei statum ac domini papæ Paschalis negotium serio ac magnifice duximus roborandum. Invocata igitur Spiritus sancti gratia, et universorum qui aderant consilio communicato ad removendam pro parte nostra omnem ambiguitatem, prorsus ipsi nos manu propria super sanctorum reliquias juramentum publice præstitimus, quod Rolandum schismaticum, vel ejus successorem, quem pars ipsius elegerit, in papam nunquam recipiemus, nec ad eum recipiendum, assensum unquam alicui præbebimus. Nulli etiam fautorum ejus gratiam unquam no-

[1] Cod. Vat. l. I. Ep. LXX.

stram reddemus, nisi ab errore viæ suæ ad unitatem Ecclesiæ fuerit conversus. Dominum vero papam Paschalem manutenebimus semper et promovebimus; eique tanquam patri Catholico et universali Pontifici obedientiam, honorem et reverentiam exhibebimus : et ab ipso ejusque parte, vita comite, nunquam recedemus. Electos quoque, qui sub eo, aut ejus successore quem pars ipsius elegerit, consecrationem receperunt, vel adhuc recipiunt, honore aut ordinibus suis per ejus obedientiam privari nunquam permittemus; et hujus absolutionem sacramenti nunquam requiremus, nec oblatam recipiemus.

5. « Præterea noster in imperio successor, quem principes universi elegerint, hunc honorem Ecclesiæ Dei et imperii, et hanc partem nostram sub eodem juramento tuebitur semper atque tenebit. Idem quoque juramentum archiepiscopi, et omnes episcopi atque electi, qui interfuerunt numero quadraginta, super sancta Dei Evangelia propria manu unusquisque sub stola sua præstiterunt, et publice firmarunt. Nihilominus universi principes sæculares, dux videlicet Saxoniæ, et Brandeburgensis Marchio Albertus senior, Conradus Palatinus de Chevo, et Ludovicus lantgravius, et reliqui omnes super sanctorum reliquias idipsum juraverunt. Repente autem Spiritus sanctus mentes omnium adeo unius effecit voluntatis, quod electi omnes in sabbato Quatuor Temporum ad laudem Dei et honorem imperii sacros ordines devotissime susceperunt.

« Firmiter quoque a nobis, et ab universis decretum est, ut quicumque supersunt ordinandi, in primis Quatuor Temporibus similiter exequantur, alioquin dignitatis ad quam electi sunt honore, omni remota dilatione, priventur.

6. « Ad hæc honorabiles legati illustris amici nostri Henrici gloriosi Anglorum regis, ad nos ab ipso transmissi, in totius curiæ nostræ præsentia super sanctorum reliquias ex parte regis Angliæ publice juraverunt nobis, quod rex ipse cum toto regno suo in parte nostra fideliter stabit, dominum Paschalem, quem nos tenemus, nobiscum semper tenebit. De Rolando autem schismatico manutenendo, nullatenus se de cætero intromittet. Quia vero justitiæ examen, quam hostes Ecclesiæ Dei et nostri sive ex superbia, sive ex causæ diffidentia devitarunt, nos semper hactenus stare parati, nunc tandem ad insolita sacramenta ex eorum manifesta obstinatione sumus impulsi : a schismaticorum communione omnis homo omnisque ordo caveat. Furor enim eorum etsi hactenus aliquo modo visus est venialis, in posterum prorsus erit irremissibilis. Ad perfectum quoque hujus negotii firmamentum, ex totius Herbipolensis Concilii decreto firmissime præcipimus, ut si quis ad sui mandatum antistitis sacramentum suprascriptum non præstiterit : si clericus sit aut monachus, Ecclesiastico privetur honore ac beneficio : si laicus, alodia et beneficia quæcumque possidet, nostra ipsi auctoritate a suo judice vel domino prorsus adimantur. Data Wirzburg, kalend. Julii ».

Porro quod fecerunt nuntii regis Anglorum, jurando regis nomine inhærere schismatico, nequaquam ex præcepto ejus fecisse, excusatum est ab archiepiscopo Rothomagensi, cujus istæ sunt litteræ ad Henricum tituli SS. Nerei et Achillei presbyterum cardinalem [1] :

« Pro domino rege Anglorum omnem exhibemus securitatem, quod imperatori nec per se, nec per nuntios juramentum præstitit aut promissionem, quod schismatico adhærere velit, Ecclesiam relicturus. Imo certi sumus, quod in illis qualibuscumque de matrimonio pactionibus, licet Teutonici super hoc laborarent per triduum, nihil unquam concedere voluit, nisi præeunte in omnibus fidelitate domini papæ, et Ecclesiæ, et regis Franciæ. Ipsi vero litteris nostris mandavimus domina imperatrix et nos, ut ab hac nota se quam citius excuset. Nos quidem cum Rothomagi essemus, et illic essent nuntii imperatoris, de illis quidem audivimus, sed eos non vidimus, etc. » Sic igitur regii nuntii non ex mandato regis facere id potuerunt, de quo nullum intercedebat, ut ex recitatis superius litteris satis apparet. Porro ipsos nuntios ita turpiter lapsos ipse sanctus Thomas excommunicasse reperitur, scribens ad omnes suos suffraganeos anno sequenti, ut suo loco dicturi sumus [2].

7. *Acta in conciliabulo Herbipolensi ad schisma roborandum.* — Sed redeamus ad Fridericum imperatorem, qui laborans pro schismatico et pseudopapa Guidone, Paschali dicto, litteras dedit pro firmitate omnium, quæ gesta essent in illo conventiculo Herbipolensi. Extant illæ, quas dedit ad abbatem Stabulensem [3], in quibus ista post alia : « Ipse cum omnibus Ecclesiæ tuæ fidelibus publice jures et observes, et singulis Dominicis diebus et festis in publica Missa, sicut edictum est et sancitum a nobis et a principibus, publicam orationem pro domino papa Paschali nominatim et assidue intus et foris præcipias recitari. Edictum quoque et statutum est, ut hæc omnia juramenta infra sex hebdomadas ab omnibus compleantur. Quod si aliquis monachorum, clericorum, laicorum, in imperio nostro huic confirmationi et edicto nostro aliquo modo se opponendo contradixerit, certum sit apud te, quod sicut publicus hostis imperii, absque omni spe recuperationis judicatus est et damnatus, et ab omni officio, et honore et beneficio destitutus, etc. » Sic igitur iisdem formulis scriptæ sunt ab eodem imperatore litteræ ad omnes antistites et abbates, et principes, longe lateque per orbem Romano sub imperio constitutos.

8. At vero ut hæc omnia de conciliabulo Herbipolensi plenius innotescant, recitandæ sunt hic litteræ, ab amico quodam (cujus nomen nec indi-

[1] Cod. Vat. l. I. Ep. CII. — [2] Lib. I. Ep. CII. — [3] Ibid. Ep. LXXI.

tum litteris) ad Alexandrum Pontificem datæ, quæ in eodem Codice ita scriptæ leguntur [1] :

« Alexandro papæ quidam amicus suus.

« Imperator cum principes suos ad curiam, quam eis in festo Pentecostes indixerat, adunasset, et principes ipsi sabbato ante festum, atque subsequenti secunda feria, de pace inter vos et eum reformanda tractare cœpissent, Reginaldus dictus Coloniensis archiepiscopus advenit, publice asserens et proponens, quod nihil contra vos ad honorem sui labor et studium imperatoris proficeret, nisi ejus tunc penitus assentiret consiliis. Dicebat enim, quod potior pars imperii vobiscum erat, commemorans scilicet Saltzburgensem, Maguntinum, et alios de Alemannia, qui vestræ obtemperant sanctitati. Verumtamen ad magnificandum seipsum : Plures, inquit, quam vos sumus, ad obedientiam Apostolici nostri conquisiti, quos ei rex Anglorum numero quinquaginta et plures juxta domini imperatoris beneplacitum exhibebit. Cum igitur ei talia promittenti, et ad certitudinem hujus rei duos nuntios prædicti regis præsentialiter exhibenti, de prosequendo ejus consilio suum imperator polliceretur assensum, in audientia cunctorum principum hujusmodi consilium imperatori formavit.

« Quod ipse, videlicet imperator, in conspectu totius curiæ propria manu juraret, quod nullo unquam totius vitæ suæ tempore vos, vel aliquem qui ex parte vestra sit, in Pontificem Rom. reciperet; sed devotioni papæ sui Paschalis inconcusse semper et inseparabiliter adhæreret : si vero mori illi ante contingeret, hoc ipsum juramentum sui successores observarent. Principes vero suos hoc ipsum jurare compelleret, adjecto in eorumdem principum juramento, quod si prius imperator obiret, principes ipsi nullum antea coronarent in regem, quem is qui coronandus esset, de tenendo et fovendo eodem schismatico et ejus successoribus idem faceret juramentum. Et quod principes infra sex hebdomadas, postquam de curia ad propria loca rediissent, omnes abbates, præpositos, et alios Ecclesiarum prælatos, milites quoque et alios omnes, qui in locis eorum aliquos honores obtinerent, hoc jurare compellerent : et eos qui nollent hoc facere, rebus eorum penitus confiscatis, depositos, et honoris sui cingulo spoliatos; vel si privati homines fuerint, in membris propriis crudeliter mutilatos a toto imperio compellerent exulare. Placuit imperatori forma consilii.

9. « Sed archiepiscopo Magdeburgensi, et aliis qui præsentes erant episcopis, dura visa est admodum et molesta, ita quod idem Magdeburgensis nullum juramentum se præstare velle respondit, nisi prius Coloniensis ordines et consecrationem reciperet, per quam omnem dubitationem ab ejus et aliorum pectoribus removeret. Unde cum ille id promittere detrectaret, acriter eum aggressus imperator, suamque ipsi malignitatem improperans, in eum verba ista est prosecutus : Ecce, inquit, manifeste apparet, quod sicut traditor et deceptor, in periculum meum papam mihi præfeceris ignoranti, cum etiam ante receptionem litterarum mearum , ne de substituendi Pontificis electione tractares, tu statim, cum *Te Deum laudamus*, et juxta beneplacitum tuum novum mihi Pontificem elegisti : plus mihi proditor factus quam Maguntinus electus, quem reum hujus criminis deferebas. Præsertim cum ille dederit mihi salubre consilium, ut ex quo Deus me a prioris periculo liberavit, nullatenus me obnoxium facerem successori. Nunc vero necessario te noveris compellendum, ut laqueum quem parasti, primus incurras. Et aliis etiam id facere recusantibus, solus habebis subire periculum, quod in malitia tua noscitur cæteris præparatum.

10. « Sic ergo ille vehementer astrictus, non potuit evadere, quin cum maximo fletu primus juxta prædictam formam faceret juramentum ; et susceptis ordinibus, consecrationem quoque se promitteret recepturum. Exhibuit etiam prædictos nuntios regis Angliæ, qui in persona regis Angliæ publice coram omnibus juraverunt, quod quidquid imperator super hoc se servaturum juraverit, ipse quoque tenebit firmiter et servabit. Sic ergo propria manu imperator supradictum præstitit juramentum, eo tamen ad verbum archiepiscopi Magdeburgensis determinato, ut si vos et schismaticum illum eodem tempore obire contingeret, et cardinales utriusque partis in aliquem unanimiter convenirent, liberum sibi esset eum recipere, si tamen (quod quidem Coloniensis fecit apponi) de imperatoris assensu eadem electio proveniret.

11. « Deinde qui præsentes erant principes sicut supra dictum est, suum præstitere singuli juramentum. Cum vero ad episcopos ventum esset, dicerentque omnes, excepto Verdensi, velle se potius regalibus cedere, quam hujusmodi sacramenta præstare, responsum est eis, oportere eos, vellent, nollent, juramentum facere et regalia retinere. Sicque cum fletu et planctu maximo juravit primus Magdeburgensis, sub ea tamen conditione, si omnes alii qui aberant essent juraturi ; et quod solutus esset a juramento, quocumque tempore desineret regalia possidere. Babenbergensis vero episcopus post multas et varias excusationes ita ipsi imperatori juravit, quod quamdiu voluerit regalia retinere, secundum quod ei proprius sensus dictaverit, eidem imperatori super negotio auxilium et consilium ministrabit. Verdensis etiam intrusus, Haldelstaldus (Halberstadensis) absolute, sicut Coloniensis juraverunt. Virdunensis et Frisensis (Frisingensis) propter suorum archiepiscoporum absentiam excusati, juramentum facere minime sunt coacti, sed habita licentia, libere ad propria redierunt , usque ad festum beatorum Apostolorum Petri et Pauli sibi licentiam impetrantes.

[1] Cod. Vat. l. 1. Ep. LXXII.

« Hi tantummodo principes juraverunt : dux Saxoniensis, Marchio Albertus, comes Palatinus frater imperatoris, et quidam sororius imperatoris.

« Hi sunt archiepiscopi qui juraverunt : Magdeburgensis et Babenbergensis, sub conditione tamen prænominata. Coloniensis autem, et duo suffraganei ejus absolute juraverunt.

12. « Filius vero Conradi, qui ad curiam cum mille quingentis militibus venit, ut audivit fieri mentionem de juramento, recessit. Patriarcha Aquileiensis non affuit, neque aliquis suffraganeorum suorum. Similiter nec Saltzburgensis, vel aliquis suorum. Neque Trevirensis, vel aliquis suorum, et multi de principibus non affuerunt ». Hucusque ad Alexandrum papam litteræ amici qui interfuit, ista significantis. Ex quibus probe intelligis, lector, quam exigua fuerit conventiculi istius auctoritas, quæ litteris illis quas audisti imperatoris adeo sublimatur. Sed etsi dixerim, quod nec unus ex corde senserit quod in gratiam imperatoris subscripsi, plane non mentiar. Siquidem qui videbatur signifer archiepiscopus Coloniensis, ad oculum inserviens imperatori, conscientia sua Alexandro erat inhærens, quod postea, cum se occasio dedit, patefecit. Nam audi quæ hoc eodem anno scripserit de eo Joannes Saresberiensis ad S. Thomam[1] : « Sed et Coloniensis, cum convocatis militibus accinctus esset ad eumdem in Italiam, arreptus est duplici tertiana, et ea adeo laborat, ut quasi certum sit eum ante hiemem ire non posse. Promisit autem mihi in hac ægritudine sua quod si ipse in Italiam non iverit, sive imperator ierit, sive non, consilio Cisterciensium, et regis Francorum et vestro se committeret de facienda pace cum papa Alexandro. Et ita proponit ordinare, ut quodammodo cogatur a clero suo id facere. Istud in confessione vobis, sicut patri et domino scribo, ut sit absconditum penes vos donec videamus, si res aliquem habitura sit effectum ». Hæc ipse. Sed infelix Coloniensis, qui non cognoscens tempus vocationis suæ, differens converti ad Dominum, anno sequenti in eadem expeditione perseverans cum imperatore, una cum aliis plurimis juste sublatus interiit, ut suo loco dicetur.

13. *Fridericus imper. in Italiam venit, confœderatis Longobardis pro Alexandro III laborantibus.* — His in Germania (ut audisti) per imperatorem violenter rebus gestis, ut quem promovisset tot artibus antipapam, eumdem quoque in Sedem Apostolicam, in ipsam Petri Cathedram intruderet, cum exercitu descendit in Italiam. Quod hac autem mente expeditionem hanc paraverit imperator, ita Joannes Saresberiensis declarat in Epistola ad Gerardum[2] : « Eo enim (ut aiunt) proposito in Italiam profecti sunt, ut Cremensem hæresiarcham intrudant in Sedem Petri, et vicarium Christi aut comprehendant, aut ejiciant, aut occidant. Verumtamen sine intermissione fit oratio ab Ecclesia ad Deum pro eo, ut supra modum timere non debeat a duabus caudis fumigantium titionum Friderico imp. et Reginaldo Coloniensi, qui ponentes carnem brachium suum, sanctum Israel blasphemare non cessant. Profecto ubi humanum deest, divinum auxilium necessitatibus Ecclesiæ suffragatur ».

At quid post hæc egerit imperator, Acta Alexandri papæ a nobis sæpe citata sic produnt in rebus gestis ipsius Alexandri papæ anni hujus : « Eodem tempore idem imperator exercitum congregavit, et tertia vice per Falconicum ex insperato Lombardiam ingressus, et castrametatus est in territorio Brixiensi. Et licet Lombardorum civitates valde haberet exosas, et nulla ratione in ipsis confideret, quia tamen contra omnes similiter non erat ei tutum offensionem quamlibet eis vel molestiam irrogare, ideo feritatem quam gerebat in corde dissimulans, blandum se omnibus et hilarem demonstrabat, et ad ejus præsentiam, sicut ad tanti principis aspectum, nobilium civium permulti (ut fieri solet) jugiter accedebant, et honorem sibi debitum et consuetam reverentiam exhibebant. Processit itaque versus Ferrariam, et cum omni pace venit juxta Bononiam, ubi aliquandiu pro sui exercitus lassitudine morari disposuit. Interim vero aliquos de magnatibus suis præmisit in Tusciam, ut auxilium et vires præstarent Guidoni Cremensi, quem denuo in idolum contra Deum erexerat, et papæ Alexandro, atque Romanis gravamina et læsiones quas possent inferre studerent.

14. « Ipse vero cum exercitu suo ad Anconam descendit, quia imperator Græcorum data magna pecunia civibus ejusdem loci, civitatem ipsam detinebat per violentiam occupatam : et ut injuriam sibi et imperio suo illatam posset ulcisci, eam obsedit, et expugnare omnino intendit. Porro ipsius imperatoris barbarus, quem in Tusciam destinaverat propter dissensiones et guerras, quæ inter Lucenses et Pisanos emerserant, ita universos perterruit, et imperiali dominio subjugavit, adeo quod in Urbe Romana nullus fere reperiretur, qui resistere imperatoris jussui auderet. Circumpositæ etiam civitates et a capitaneis Teutonicis invasæ sunt, et a consueta beati Petri fidelitate atque dominio separatæ. Sic itaque totam terram ipsam multis deprædationibus et incendiis, et aliis oppressionibus prædicti nefarii vastaverunt. Ipsam quoque civitatem, matrem Ecclesiam Romanam cum jure armorum subjicere imperatori non possent, pecuniarum largitione, ut impleretur antiquorum scriptum : Quod Roma si inveniret emptorem, se venalem præberet, non absque re tentarunt corrumpere. Non defuerunt multi ex populo, qui suscepta pecunia, Guidoni hæresiarchæ atque imperatori contra omnem fidelitatem jurare præsumerent.

[1] Cod. Vat. l. 1. Ep. CXI. — [2] Ibid. l. p. LXIX.

15. « His itaque malis gravibus undique increbrescentibus, benignus Pontifex Alexander eumdem populum affectu paterno frequenter commonuit, ut cum ipso et Ecclesia sentirent, et vicinas civitates atque capitaneos pacifice revocarent, et sibi astringerent, atque pro defendenda Ecclesia et civitate contra fortissimum adversarium unanimiter starent. Obtulit etiam eidem populo Ecclesiæ pecuniam expendendam in ipso facto secundum Ecclesiæ utilitatem et facultatem. Sed peccatis exigentibus, nihil cum eo potuit efficere, qui se utrique parti simulabat placere, et cum nulla fidelitate ambulabat. Quia ergo neque pastoris vocem intelligere, nec superventuras calamitates voluit præcavere, divinam ultionem juste incurrit, cum personarum simul et rerum proprietatem meruit perdere.

« In diebus illis, cum adhuc Fridericus imperator obsideret Anconam, societas Lombardorum in libertatis suæ soliditate fortius roborata, dignum duxit, ut Mediolanum civitatem suam, Domino auxiliante, et diruta mœnia, suffragantibus B. Ambrosii meritis studiosius repararet. Ad majorem quoque operationis stabilitatem, Laudem, quam ipse imperator in oppressionem aliarum civitatum noviter transtulerat in loco munitissimo, eisdem Mediolanensibus amicabiliter fœdere sociavit, et arctioris vinculi amore adstrinxit. Præterea episcopos, et alios Ecclesiarum prælatos, schismaticis et intrusis cum opprobrio expulsis, per omnes episcopatus et civitates, Domino cooperante, suos instituit. Unde licet imperator in præcordiis contristaretur, potius elegit hoc ad tempus dissimulanter præterire quam ob causam vacillantem in præsenti moram facere.

16. *Willelmus rex Siciliæ moritur.* — « Eodem tempore devotus et fidelis Ecclesiæ Romanæ filius Willelmus illustris et gloriosus rex Siciliæ, cujus animam Deo commendamus, apud Panormum in pace defunctus est. Cui itaque sicut in regno, ita et in eadem fidelitate et devotione Willelmus major ejus filius, Domino auctore successit ». Hæc Acta. Dies autem obitus ejus esse contigit hoc anno pridie kal. Maii, cum regnasset annos tredecim, et menses duos, et dies tres, ætatis suæ anno quadragesimo sexto : cui eadem die successit Willelmus filius, cognomento Bonus, agens annum ætatis duodecim. Meminit et de obitu ejusdem Willelmi regis Joannes Saresberiensis in Epistola ad episcopum Exoniensem his verbis[1] : « Obiit quoque Willelmus rex Siculus, cui successerunt filii sui, alter in regnum, alter in ducatum Apuliæ, et in extremis agens, quadraginta millia Sterlingorum Joanni Neapolitano tradi fecit, ad usum domini papæ. Filius quoque ejus, qui ei successit in regnum totidem misit ». Sed anno sequenti, ut loco dicetur. Pergunt Acta Alexandri :

17. *Legatio imperatoris Constantinopolitani ad Alexandrum III.* — « Per idem quoque tempus Emmanuel, magnus et excelsus Constantinopoleos imperator, sciens molestias et gravamina, quæ prædictus Fridericus venerando episcopo Alexandro contra Deum et omnem justitiam minabatur inferre, misit ad Urbem Romam Jordanum imperii sui Sebastum, filiumque Roberti Capuani principis ad subventionem et servitium ejusdem Pontificis ». Vides, lector, miracula, cum deficit Occidentalis imperator, et persequitur Romanum Pontificem, excitat Deus Orientis imperatorem, qui legationem mittat et opem ferat : et cum ille sese prorsus ab eadem Sede Apostolica diro schismate scidit, iste summo conatu ejusdem sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ quærat avidissime communionem et unitatem. Nam audi quæ iis subjiciuntur : « Veniens autem idem Sebastus, humiliter se inclinavit eidem Pontifici, et oblatis ad pedes ejus magnis et pretiosis muneribus, omnia quæ acceperat in mandatis, diligenter ipsi exposuit.

« Et inter cætera unum principaliter continebatur, quod et Deo hominibus apparebat valde acceptum. Asseruit enim, quod idem imperator Ecclesiam suam unire volebat, sicut melius antiquitus fuit, cum ipsa matre omnium Ecclesiarum sacrosancta Romana Ecclesia, ut sub una divinæ legis observantia, et uno Ecclesiæ capite uterque populus et clerus, Latinus et Græcus, perpetua unitate subsisterent. Nihilominus petebat, ut quia occasio justa et tempus opportunum et acceptabile se obtulerat, Romani corona imperii a Sede Apostolica redderetur, quoniam non ad Friderici Alemanni, sed ad suum jus assereret pertinere. Ad quod opus faciendum tantas auri argentique opes, et fortium virorum potentiam se largiturum firmiter spondebat, quod non solum Romam, sed etiam totam Italiam ad Ecclesiæ servitium, et restituendam sibi Ecclesiæ coronam, absque dubio sufficere poterit. Quod verbum, licet nimis difficile videretur ei, et multa deliberatione opus habere, utile tamen visum est, ut Pontifex habito cum fratribus suis consilio, episcopum Ostiensem, et cardinalem Sanctorum Joannis et Pauli pro causa ipsa tractanda e latere suo cum prædicto Sebasto ad ejusdem imperatoris præsentiam destinaret ». Atque hactenus de rebus gestis anni hujus eodem Actorum libro contentis, reliqua in futurum.

18. *Falsis vaticiniis rem agit Fridericus.* — Adhuc insuper schismaticus imperator Fridericus ex falsitate patrocinium captans, in vulgus spargendum curavit, a prophetis quibusdam, quos dicebat Spiritu divino afflatos, esse prænuntiatum, fore ut caperetur Alexander papa ab ipso imperatore, a quo omnia subjuganda essent. Ista autem tantam sibi fidem pepererant, ut non modo vulgus ipsum, sed principes in certam credulitatem adduxerit, et inter alios ipsum regem Anglorum, rei eventum præstolantem, de quo Joannes Saresbe-

[1] Cod. Vat. l. I. Ep. CXXXIX.

riensis hæc habet in Epistola ad magistrum Radulphum Nigrum[1] : « Rex, (Angliæ scilicet), in imperatore confidit, et in captione domini papæ, quam ei vaticinantur prophetæ Belial falsa videntes et stulta, quia non loquuntur a Domino. Sed ita Achab deceptum esse memineris, et dum speraret victoriam, hostium gladiis corruisse. Sapiens interim audiat a Catone :

In morte alterius spem tu tibi ponere noli,

præsertim innocentis et domini, cujus diem prævenire vel voto parricidii instar est. Sed Deo auctore, dominus papa prosperatur, et capto nuper Albano, sicut certissime constat, dilatati sunt gressus ejus. Cum e contra Teutonici tyranni et hæresiarchæ sui vias sepiat dominus quotidie spinis, et quod dissimulare non possunt, eorum minuantur vires, et evanescat auctoritas ». Hæc Saresberiensis. At quomodo idem Fridericus relinquens obsidionem Anconæ, universis viribus suis invasit Urbem sed pugnante Deo adversus eum, immissa peste, inglorius undique pulsus, coactus sit redire in Germaniam, dicemus anno sequenti.

19. *Henricus rex redargutus ab Alexandro III dat litteras apologeticas.* — His enarratis de rebus gestis Friderici imperatoris adversus Alexandrum papam, reliquum est, ut quæ in causa S. Thomæ Cantuariensis archiepiscopi sunt transacta hoc anno, noscamus. Cum audisset idem Pontifex Alexander ignominiosam et impiam professionem nuntiorum regis Angliæ exhibitam in conciliabulo Herbipolensi, quo se regemque suum addixerunt schismatico papæ Paschali, voluit per sacrum collegium cardinalium ipsum regem Anglorum moneri litteris. Non extant illæ quidem, sed tantum quas ad eos apologeticas ipse rex Henricus sacro collegio cardinalium rescripsit verbis istis[2] :

« Super his quæ dominus papa nobis significavit, scilicet, quod ab amore et devotione Romanæ Ecclesiæ mentem et animum averteramus : in primis respondemus, quod prudentia vestra plenissime cognovit, quam sincero affectu et Ecclesiam Romanam, et personam domini papæ semper dilexerimus, et quanta pro eo fecerimus et sustinuerimus. Siquidem (ut cætera silentio prætereamus) cum de ipsius susceptione controversia haberetur, ipsum non tantum recepimus, sed ad eum recipiendum alios licet invitos traximus et compulimus. Nec nos animum nostrum a dilectionis elongavimus plenitudine ; sed ipse, qui, ut nobis liquet, a retroactis temporibus nobis præter modum molestus extitit, sicut operum in quamplurimis declaravit executio, et nunc maxime verbo, opere, scripto, et nostram (quod summopere principum lædit animos) non desistit infamare personam, cum scripto suo et verbo nos Ecclesiæ persecutorem nominet, et gravatorem appellet. Attendat autem dominus papa, quam paterne erga nos egerit, qui nobis significavit, quod summa principis debet esse cautela et sollicitudo, famam suam conservare illæsam. Nec paternum circa nos gerere videtur affectum, qui famæ nostræ adeo opere et sermone derogat.

20. « Universitati itaque vestræ constare voluimus, quod quidquid honoris, celsitudinis et potestatis habemus, regnum etiam, et cætera quæ nostro commissa sunt regimini, singula a Domino et Creatore nostro nobis collata scimus et profitemur, et ipsi soli non quantas debemus (quoniam ad id non sufficimus) sed quas possumus gratiarum referimus actiones. Et utinam dominus papa pro nobis Dominum deprecetur, ut Domino et Creatori nostro debitam exhibere possimus et sciamus devotionem et reverentiam, et ut ipsi servire, et ipsum diligere interna saltem qua debemus portione valeamus. Sane licet, quantum ex debito tenemur, ipsum diligere et venerari non possumus : affectum tamen et devotionem habemus ipsi in singulis deservire, in omnibus obsequi, in universis obedire. In integritate autem gratiæ et dilectionis domini papæ libenter perseverare volumus et affectamus, si nobis et regno nostro eumdem honorem, et honoris et dignitatis conservationem observaverit, quam sancti et honesti Romani Pontifices viris nobilibus et potentibus prædecessoribus nostris exhibuerunt.

« Verumtamen appellationes, quas proponit nos prohibuisse, et ne quis de regno nostro curiam Romanam visitaret, nos asserit inhibuisse, vestram nolumus latere prudentiam, quod nec appellationes, nec visitationes aliquatenus impedivimus, quin eo modo, ea ratione, eo ordine, fiant, quo temporibus prædecessorum nostrorum, virorum illustrium, juxta regni nostri consuetudines et dignitates solebant fieri ; et sicut antiquiores et prudentiores regni nostri tam clerici quam laici recolunt et retractant.

21. « Quod vero confœderationis factæ cum excommunicatis nos arguit, in hoc non æstimamus nos Deum offendisse, nec obviasse rationi : quia sicut ex ore domini papæ accepimus, ipsum dominum Fridericum Romanum imperatorem nunquam pro excommunicato habuit, nec postea ipsum excommunicatum fuisse, alicujus relatione cognovimus. Verum etsi filiam nostram filio imperatoris in matrimonio concesserimus, nec in minimo nos deliquisse credimus, sed id nobis licitum esse, non dubitamus. Quoniam (ut a simili sumamus exempla) idem excellentissimo et potentissimo regi Henrico avo nostro licuisse recolimus, qui filiam suam Henrico bonæ memoriæ Romano imperatori matrimonio copulavit. Nos etiam a prædecessoribus nostris sumpta ratione, communicato consilio prudentium, inter filium imperatoris et filiam nostram contrahi concessimus.

22. « Præterea quod nobis scripsit, ut Cantuariensem archiepiscopum, quem a regno nostro nos

[1] Cod. Vat. l. I. Ep. CIX. — [2] Ibid. l. II. Ep. XLI.

asserit expulisse, in statum a quo recessit revocemus, et ad sedem suam reducamus : evidentissime novimus universitati vestræ liquido constare quod ipsum nunquam expulimus, nec a regno nostro exire coegimus; sed ipse suæ magis levitatis et pravitatis impulsu, quam aliqua ratione ad hoc ipsum inducente, fugam arripuit intentione et proposito adversum nos malignandi, et nobis et famæ nostræ (quod nequaquam, ut omnibus liquet, promerueramus) maligne derogandi. Si autem idem archiepiscopus, sicut ex propria voluntate aufugit, eodem modo voluntarie reverti voluerit, et nobis fecerit quod domino et principi facere debuerit : nos eidem juxta clericorum et laicorum consilium tam regni nostri, quam transmarinorum, quod debebimus exequemur. Verum ipsum per nos revocandum non censemus, quem a regno nostro exire non coegimus. Itaque si nobis constiterit, nos in aliquo deliquisse et excessisse, consilio cleri et baronum nostrorum juxta consuetudines et dignitates et celsitudines regni nostri, quidquid debuerimus animo libenti faciemus. Si vero aliquis jura et consuetudines et dignitates regni nostri impedire attentaverit, seu diminuere, ipsum publicum hostem et manifestum nominis nostri et honoris, et regni æstimabimus inimicum. Et nos, vita comite, dignitatum et consuetudinum regni nostri diminutionem nullatenus sustinebimus, quas illustres viri prædecessores nostri habuerunt et tenuerunt temporibus sanctorum Romanorum Pontificum. De cætero, quod mandavit per vos nobis insinuandum, ne scilicet Ecclesias vel personas Ecclesiasticas regni et terræ nostræ gravaremus vel gravari permitteremus, Deus nobis testis est et mea conscientia, quod id usque in hodiernum diem nec a nobis actum est, nec permissum ». Hactenus Apologia regis ad cardinales.

23. At sicut quævis turpis, deformis et horrendi monstri imago coloribus superinductis, transformari potest in effigiem pulcherrimæ et et honestissimæ virginis, cum tamen subtus lateat quod pavendum reddebatur oculis intuendum, et foris ostenditur quod delectat : ita plane execranda ejus facinora stylo mendaci hic ab eo esse transmutata sentias in virtutes. Sed quid de ipso sentiendum, quæ dicta sunt atque dicentur satis superque planam facient.

24. *Alexander papa et S. Thomas per litteras pro conversione regis Angliæ laborant.* — Extant adhuc aliæ litteræ, quæ intercurrerunt hoc anno in causa ejusdem regis Anglorum de controversia cum S. Thoma, et quidem magni momenti, atque in primis, quas scripsit Alexander papa ad Londoniensem episcopum, quæ descriptæ a Rogerio sic se habent :

« Alexander episcopus servus servorum Dei venerabili fratri Gileberto Londoniensi episcopo, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Quod circa ea, quæ tuæ injunximus fraternitati, efficax studium et diligentiam impendisti, et charissimum in Christo filium nostrum Henricum illustrem regem Angliæ, super incremento et exaltatione Ecclesiæ ac nostra fideliter sollicitare ac commonere curasti, gratum omnimodis et acceptum habemus, et tibi exinde gratias uberrimas exsolventes, sollicitudinis tuæ prudentiam magnificis super hoc laudibus in Domino commendamus. Quoniam vero eumdem regem tanquam filium charissimum, et inclytum principem, arctiori charitate diligimus, idcirco per te et per venerabiles fratres nostros, Rothomagensem archiepiscopum, et Herefordensem episcopum, necnon per charissimam filiam nostram in Christo illustrem quondam Romanorum imperatricem, matrem ejus, sæpe ac sæpe ipsum sollicitandum duximus, et ad Ecclesiæ devotionem multimodis provocandum. Gaudemus autem et exultamus in Domino super ea devotione ejusdem regis quam tuis litteris nobis significasti.

25. « Cæterum, quoniam eum volumus devotum esse Ecclesiæ Dei et nobis, sicut ab ipso principio consuevit existere, rogamus fraternitatem tuam, monemus atque mandamus, quatenus ipsum sollicite ac diligenter sæpe et sæpius per te et alios commoneas, horteris modis omnibus et inducas, ut ad ejusdem Ecclesiæ honorem pariter et exaltationem solito modo intendat, et causam ipsius strenue foveat, et manuteneat, atque defendat, Ecclesias vero et Ecclesiasticas personas diligat et honoret, et eorum jura conservet; venerabilem quoque fratrem nostrum Cantuariensem archiepiscopum in amorem et gratiam suam reducat. Nos enim, si eam, quam incœpit, beato Petro et nobis reverentiam exhibuerit et honorem, eum ferventi affectione diligemus, et ad honorem et exaltationem ipsius, et conservationem regni sibi commissi, modis omnibus, prout decuerit, intendemus. Malumus enim ipsum in patientia et mansuetudine vincere, quam eum aliquo modo gravare, quamdiu id poterimus sustinere. Datum in Gradu Mercurii undecimo kal. Septembris ». Ista Alexander ad Londoniensem episcopum, qui ista rescripsit ad ipsum :

26. « Patri suo et domino summo Pontifici Alexandro, frater Gilebertus Londoniensis Ecclesiæ minister, debitum sinceræ charitatis humilisque obedientiæ famulatum.

« Mandatum vestrum (pater in Christo charissime) debita veneratione suscipientes, illico filium vestrum, dominumque nostrum, charissimum illustremque Anglorum regem, in ipsis jam Galliæ finibus agentem exercitum, adivimus, et adjuncto nobis venerabili fratre nostro Roberto Herefordensi episcopo, juxta vestri formam mandati diligenter et intente convenimus. Cui singula, quæ vestris nobis sunt expressa litteris ante oculos ponentes, ipsum obsecrando, et quantum regiam decebat majestatem arguendo, constanter et instanter hortati sumus, ut de propositis sibi satisfaceret, et si a rationis tramite deviaverat, ad

viam veritatis et justitiæ redire, vestra per nos revocatus admonitione non tardaret, a patre pie commonitus, a pravis actibus omnino desisteret : Deum puro corde diligeret, et matrem suam sanctam Romanam Ecclesiam solita veneratione respiceret : nec eam visitare volentes inhiberet, appellationes ad eam factas non impediret, et fratrem (patrem) nostrum dominum Cantuariensem benigne revocans et reducens, in beati Petri et vestra reverentia firmus immobilisque persisteret, et pietatis intendens operibus, Ecclesias et Ecclesiasticas personas tam regni quam terræ suæ non gravaret, nec per se, nec per alium gravari permitteret : sed ipsa diligens regia protectione conservaret, ut ille, per quem reges regnant, temporale regnum sibi conservaret in terris, et æternum largiretur in cælis. Alioquin nisi monitis salutaribus acquiesceret, sanctitas vestra, quæ hucusque patienter sustinuit, ulterius in patientia sustinere non posset. Ad hæc adjecimus, timendum sibi fore, ne si errata non corrigeret, iram omnipotentis Dei cito incurreret, ut nec regnum ejus diu staret, nec suos prosperari permitteret : sed qui humilem exaltaverat, jamjam exaltatum ab ipso regni culmine durius allidendo dejiceret.

27. « Ipse vero correptionem vestram multa gratiarum actione suscipiens, multa animi temperantia multaque modestia consequenter respondit ad singula. In primis asserens, mentem suam a vobis se nullatenus avertisse, nec id unquam propositi mente concepisse, quin dum paternam sibi gratiam exhibueritis, vos ut patrem diligat, et sanctam Romanam Ecclesiam ut matrem veneretur et foveat, et sacris jussionibus vestris, salva sibi sua regnique sui dignitate, humiliter obtemperet et obediat. Quod si vos aliqua jamdiu reverentia non respexit, hanc hujus rei causam asserit, quod cum vobis in necessitate toto corde, tota mente, totis viribus astiterit, sibi postmodum per nuntios in necessitate recurrenti ad vos, digne pro meritis sanctitas vestra non respondit : sed in omni fere petitione sua se repulsam sustinuisse conqueritur et erubescit. De paterna tamen confisus gratia, quæ filium cum volet exaudiet, vultus sperans et exspectans lætiores, in beati Petri et vestra (ut dictum est) fidelitate, immobili constantia perseverat. Inde est, quod sanctitatem vestram visitare volentem nullum impediet : sed nec hactenus, ut asserit, impedivit.

« In appellationibus ex antiqua sui regni institutione id sibi vendicat honoris et oneris, ut ob civilem causam nullus clericorum regni sui, ejusdem regni fines exeat, nisi ab ipsius auctoritate et mandato jus suum obtinere queat prius experiendo cognoscat. Quod si nec sic obtinuerit, ad excellentiam vestram, ipso in nullo reclamante, cum volet, quilibet appellabit. In quo si juri vestro vel honori præjudicatur in aliquo, id se totius Ecclesiæ regni sui consilio correcturum in proximo, Domino juvante, pollicetur.

28. « Imperatorem illum, etsi schismaticum noverit, a vobis tamen excommunicatum esse usque hodie non rescivit. Quod si denuntiatione nostra rescierit, si fœdus illicitum cum ipso aut aliquo alio quolibet iniit, et hoc Ecclesiæ regni sui judicio similiter et consilio se correcturum promittit.

« Patrem nostrum dominum Cantuariensem suo se regno nequaquam expulisse asserit. Unde sicut abscessit ultroneus, sic ad Ecclesiam suam, cum sibi sederit in animo, plena pace sua revertendi sibi liberum erit : dum tamen in satisfaciendo sibi super his unde conqueritur, regias sibi et in quas ipse juratus est, (al. juravit) velit dignitates integre conservare.

« Si qua vero Ecclesia, vel Ecclesiastica persona ab ipso vel a suis se gravatam ostenderit, satisfactione (al. satisfacere) plene totius Ecclesiæ judicio paratus erit. Hæc a domino nostro rege in responsis accepimus, qui utinam ad omnem voluntatem vestram uberius aliquid accepissemus. Eadem vero sublimitati vestræ notificanda duximus, ut ex responsis ipsius advertat discretio vestra, quo negotium hoc fine concludat. Causam namque suam dominus rex plurimum sibi justificare videtur, cum in omnibus, quæ dicta sunt, Ecclesiæ regni sui consilio simul et judicio se pariturum, et patris nostri domini Cantuariensis reditum, juxta quod dictum est, se nullatenus impediturum pollicetur. Unde vestræ supplicandum existimavimus excellentiæ, quatenus illud præ oculis habentes[1] : Calamum quassatum non conteret, et linum fumigans non extinguet, zelum illum, qui ad ulciscendam omnem quæ Ecclesiæ Dei irrogatur injuriam, laudabiliter igne divini Spiritus accensus est, si placet, ad tempus intra fines modestiæ cohibeatis ne vel interdicti sententiam, vel ultimum illud præcisionis elogium proferendo Ecclesias innumeras subverti misere toleretis, et tam regem ipsum, quam innumeros cum eo populos a vestra, quod absit, obedientia irrevocabiliter avertatis. Bonum est magis membrum capiti cohærere vel saucium, quam a corpore projici jam præcisum ; redeunt ad sanitatem saucia, vix corpori coalescunt jam præcisa. Adducit desperationem præcisio, cum sanet vulnus sæpissime caute medicantis operatio. Unde si placet, bonum est, ut sanando vulneri, si quod est, ad præsens operam detis, quam Ecclesiæ Dei partem nobilissimam præcidendo, quæ turbata sunt hoc tempore, longe supra quam possit exprimi, perturbetis. Quid enim? si sermo vester nondum plene capit aut capitur, numquid divina desperanda est gratia, quia tempore accepto et capiat et capiatur ? Numquid abbreviata est manus Domini, ut salvare nequeat[2] ? aut auris ejus aggravata, ut non exaudiat? Currens ille sermo velociter, potenter cum vult, immutat omnia, et dat sanctorum precibus etiam insperata.

[1] Isa XLII. — [2] Isa. LIX.

Sanguis regius tunc scit demum vinci, cum vicerit; nec erubescit cedere, cum superaverit. Mansuetudine leniendus est, monitis et patientia superandus. Quid enim, si jacturam quamdam temporalium infert vel exhibita, vel in tempus exhibenda adhuc etiam patientia? Numquid non severitati retrahendum est, cum strages imminet populorum? Numquid non in mare multa jactanda sunt, cum jam spondet interitum confusio terræ, maris et fluctuum?

29. « Insipienter, attamen in charitate non ficta loquimur : si hic rei finis extiterit, ut amissis suis dominus Cantuariensis exilium jnge sustineat, et vestris (quod absit) mandatis ulterius Anglia non obediat, fuisset satius patienter in tempus sustinuisse, quam tanto zelo severitatis partibus institisse. Quid enim, si plures e nobis ab obedientia vestra persecutio separare non possit? Non deerit tamen, qui genu curvet ad Baal, et de manu idoli pallium Cantuariæ, non habito religionis et justitiæ delectu, suscipiat. Nec deerunt, qui sedes nostras occupantes, et cathedras insidentes, ipsi tota mentis devotione obediant. Jam multi præmasticant ad talia, optantes ut veniant scandala, et directa ponantur in prava. Unde non propria, pater, plangimus aut ploramus incommoda : sed nisi his malis occurreritis, fœdam Ecclesiæ Dei subversionem imminere cernentes pertimescimus, ne citius ob vitæ tædium optemus periisse diem, qua ad spectacula hujusmodi nati sumus. Conservet incolumitatem vestram in tempora longa omnipotens Deus, in Christo dilecte pater ». Hactenus ad Alexandrum papam Londoniensis episcopus.

At qui per Londoniensem episcopum curari regem petiit ipse Pontifex Alexander, perfici ista per ipsius proprium pastorem S. Thomam magis expetiit. Qui non defuit officio, et ut alias eum suis litteris commonuisset, plenioribus tamen adhuc scriptis ipsum regem excitandum putavit, quæ sic se habent[1] :

« Domino suo et amico Henrico, Dei gratia illustri regi Anglorum, duci Northmanniæ et Aquitaniæ, et comiti Andegavensi, Thomas eadem gratia Ecclesiæ Cantuariensis humilis minister, suus olim temporaliter, nunc autem multo magis, salutem in Domino, et veram cum emendatione pœnitentiam.

30. « Exspectans exspectavi, ut intenderet vobis Dominus, et conversi ageretis pœnitentiam, recedentes a via perversa, et absciuderetis a vobis latera vestra prava, quorum, ut creditur, instinctu et consilio tam fere lapsi estis in profundum ; sed absit ut in profundum illud de quo dicitur[2] : Peccator cum venerit in profundum, contemnet. Et licet hucusque frustra sustinuerimus, taciti considerantes et exspectantes affectuosissime, si veniret nuntius qui diceret : Filius tuus rex et dominus tuus jamdiu dolo circumventus, tractus in perniciem Ecclesiæ, inspirante divina clementia, in abundantia humilitatis magnæ festinat ad liberationem Ecclesiæ, ad omnem satisfactionem et emendationem : sed licet istud non fiat, non tamen omnipotentem supplici devotione singulis diebus interpellare cessamus, ut quod diu voto celebravimus de vobis et pro vobis, celeri et fructuoso consequamur effectu. Et ecce inde est, quod Ecclesiæ Cantuariensis, cui Dominus nostrum sacerdotium licet indignum, vobis res humanas hujus regni regentibus, ad præsens deputavit, nos cura constringit eo maxime, quod adhuc exilii incommoditate detineamur, majestati vestræ commonitorias, exhortatorias, correctorias litteras destinare, ne excessuum vestrorum, si qui sunt, qui revera sunt (unde non minimum dolemus) illorum maxime dico, qui circa Ecclesiam Dei et personas Ecclesiasticas a vobis passim, nulla habita dignitatis seu personæ reverentia, aguntur, nimius dissimulator existam ; ne nimis negligens in animæ meæ discrimen appaream. Facientis procuIdubio culpam habet, qui quod debet corrigere, negligit emendare. Scriptum quippe est : Non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt, participes judicantur. Consentiunt quidem, qui cum possint et debeant, non resistunt, vel saltem redarguunt. Error enim, cui non resistitur, approbatur, et veritas cum minime defensatur, opprimitur : nec caret occultæ societatis scrupulo, qui desinit obviare manifesto facinori.

31. « Sicut enim, serenissime princeps, parva civitas prærogativam regni præsentis non minuit, sic regia vestra potestas religiosæ dispensationis mensuram minime concutere debet vel mutare. Semper vero de jure effectum est, sacerdotali consilio Dei sacerdotibus judicia provenire. Nam qualescumque pontifices, etsi errore humanitus accedente, non tamen contra religionem fidei ullatenus excedentes, nullatenus videntur a potestate sæculari posse vel debere percelli. Boni quidem et religiosi principis est, Ecclesias contritas et conscissas restaurare, novasque ædificare, sacerdotes Dei honorare, et cum summa tueri reverentia, ad instar felicissimæ recordationis et pii principis Constantini, dicentis, cum ad eum deferretur quæstio clericorum : Vos a nemine judicari potestatis (potestis), sæcularium scilicet judicum, qui solius Dei judicio reservamini. Et sanctos Apostolos, eorumque successores sub divina attestatione constitutos præcepisse legimus non debere persecutiones fieri, nec fluctuationes, nec invidere laborantibus in agro Dominico, nec a suis sedibus expelli æterni regis dispensatores.

« Quis enim dubitet, sacerdotes Christi, regum et principum omniumque fidelium patres et magistros censeri? Nonne miserabilis insaniæ esse dignoscitur, si filius patrem, discipulus magistrum sibi conetur subjugare, et iniquis obligationibus illum potestati suæ subjicere, a quo credere debet, non solum in terra, sed et in cælis se ligari posse

[1] Lib. I. Ep. LXV. — [2] Prov. XVIII.

et solvi? Si rex bonus es et Catholicus, et vis esse quod credimus, quodque magis optamus, ut salva pace tua dixerim, filius es Ecclesiæ, non præsul, discere vos convenit a sacerdotibus, non eos docere; sequi vos convenit sacerdotes in Ecclesiasticis, non eos præcedere. Habetis potestatis vestræ privilegia, quæ ad administrandas leges publicas a Deo consecuti estis, ut ejus beneficiis non ingrati, contra dispositionem cælestis ordinis nihil usurpetis, sed ut salubriori fruamini ingenio his, quæ contra eam malitioso consilio magis forsitan quam animo vestro minus bene usurpastis : cum omni humilitate et multimoda satisfactione citissime cedatis, ne manus Altissimi adversum vos extenta mittat in vos quasi ad signum sagittam. Tetendit enim arcum suum Altissimus, ut sagittet in aperto vos nolentem pœnitere.

32. « Nec erubescatis, quidquid suggerant vobis maligni, quidquid submurmurent proditores non vestri tantum, sed Dei, humiliari sub potenti manu Dei. Ipse quidem est qui exaltat humiles, et superbos dejicit; qui in suam et suorum ultionem aufert spiritum principum; quoniam terribilis est, et quis resistet ei? Non debuisset excidisse a memoria vestra, in quo articulo vos Deus repererit, quantumque promoverit, honoraverit, sublimaverit, in liberorum susceptione beatificaverit, soliumque regni vestri firmaverit, in invidiam omnium inimicorum vestrorum amplis possessionibus ditaverit : adeo ut hucusque cum admiratione omnes fere proclamaverint : Hic est quem elegit Dominus. Et vos quid ei retribuetis, vel retribuere poteritis pro his omnibus quæ vobis fecit? An ad eorum instinctum et instantiam, qui circa vos persequuntur Ecclesiam virosque Ecclesiasticos, et semper prout potuerunt persecuti sunt, reddetis mala pro bonis, oppressiones, tribulationes, injurias, afflictiones Ecclesiis et Ecclesiasticis personis? Nonne isti sunt, de quibus dicit Dominus[1]: Qui vos audit, me audit : qui vos spernit, me spernit : qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei? Certe etsi, relictis omnibus quæ possidetis, tollatis crucem vestram, et sequamini Dominum nostrum Jesum Christum, vix erit, aut non erit, ut fidelis et gratus acceptorum ab eo beneficiorum retributor appareatis.

33. « Inquirite Scripturas a scientibus, et invenietis quod Saul[2], licet electus fuerit a Domino, quoniam a viis ejus recessit, periit ipse et domus ejus tota. Oziæ quoque regis Juda[3], cujus nomen late divulgatum est, et procul egressum propter crebras sibi a Domino collatas victorias, adeo cor elevatum est in suum interitum, eo quod ubique auxiliaretur Dominus et corroboraret illum, ut spreta Domini reverentia, usurpare sibi voluerit quod sui officii non erat, sed sacerdotum, id est, adolere incensum super altare Domini. Et ob hoc a Domino lepra percussus est, et ejectus per manus sacerdotum a templo Domini, et sic mansit usque ad diem mortis suæ plenus lepra, ob quam ejectus fuerat de domo Domini. Multique alii reges facti viri immensarum divitiarum, quoniam ambulaverunt super se in mirabilibus mundi, præsumentes rebellare Deo, in suis miseriis perierunt, et ad ultimum nihil invenerunt divitiarum suarum, in manibus suis. Rex quoque Azarias[1], quoniam et ipse officium sacerdotale usurpavit, similiter a Deo lepra percussus est. Oza[2] quoque etsi rex non esset, quoniam arcam Domini tetigit, et tenuit nutantem ad præcipitium, bobus calcitrantibus, quia ad eum non pertinebat, sed ad templi ministros, indignatione Domini percussus, juxta arcam Domini corruit mortuus. Rex, proverbialiter celebre est, castigatus de alterius infortunio melius sibi prospicit.

Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet.

34. « Ad sacerdotes, rex dilectissime, suos voluit Deus quæ Ecclesiæ suæ sunt disponenda pertinere, non ad potestates sæculi. Quas, si fideles sunt, Ecclesiæ suæ sacerdotibus voluit esse subjectas. Non vobis ergo vendicetis jus alienum, et ministerium quod alteri deputatum est, neque contra eum contendatis, a quo omnia sunt constituta, ne contra illius beneficia pugnare videamini, a quo vestram consecuti estis potestatem. Non a legibus publicis, non a sæculi potestatibus, sed a pontificibus et sacerdotibus omnipotens Deus Christianæ religionis clericos voluit ordinari et discuti. Christiani reges subdere debent executiones suas Ecclesiasticis præsulibus, non præferre. Scriptum quippe est, nullum de sacerdotibus nisi Ecclesiam judicare debere : nec esse humanarum legum de talibus ferre sententiam. Obsequi solere principes Christianos statutis Ecclesiæ, non suam potestatem præponere; episcopis caput principes subdere, non de episcopis judicare. Duo quippe sunt, quibus principaliter regitur mundus, auctoritas sacra Pontificis, et regalis potestas, in quibus tanto gravius est pondus sacerdotum, quanto et de ipsis regibus sunt in divino reddituri examine rationem.

35. « Nosse certe debueratis, ex illorum vos debere pendere judicio, non illos ad vestram posse redigi voluntatem. Plurimi namque pontificum, alii reges, alii imperatores excommunicarunt; et si speciale aliquid de personis principum inquiratis, B. Innocentius Arcadium imperatorem excommunicavit, quia consensit S. Joannem Chrysostomum a sua sede expelli. S. Ambrosius pro culpa, quæ aliis sacerdotibus non adeo videbatur gravis, Theodosium M. imperatorem excommunicavit, et ab Ecclesia exclusit : qui tandem satisfactione condigna meruit absolvi. Et multa alia in hunc modum. David etiam[3], cum adulterium et homicidium commisisset, missus est ad eum propheta

[1] Luc. x. — [2] 1. Reg. xv. — [3] 1. Par. xxvi.

[1] 4. Reg. xv. — [2] 2. Reg. vi. — [3] 2. Reg. xii.

Nathan a Deo, ut eum redargueret et corrigeret. Correptus est, et citissime correctus. Rex enim, deposito diademate capitis sui, abjectaque majestate imperiali, non erubuit humiliari ante faciem prophetæ, peccatum suum confiteri, veniam postulare de commisso. Quid plura? pœnitentia ductus, misericordiam petivit, et obtinuit veniam. Et vos, fili dilectissime, serenissime rex, reverendissime domine, ad exemplum excellentissimi David regis piissimi, de quo dixit Dominus [1] : Inveni virum secundum cor meum, corde contrito et humili convertimini ad Dominum Deum vestrum, exactamque de excessibus vestris agite pœnitentiam. Corruistis enim et errastis in multis, quæ adhuc taceo, exspectans si forte inspiraverit vobis Dominus, ut dicatis cum Propheta [2] : Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam, quoniam multum tibi peccavi, et malum coram te feci [3]. Juxta est enim Dominus iis qui recto sunt corde, et humiles spiritu salvabit.

« Hæc ad præsens, domine mi, vobis scribo, cætera silentio præteriens, donec videam utrum sermo meus capiat in vobis : si reportaverit mihi a vobis fructus dignos pœnitentiæ, et audiam a nuntiantibus, et congaudeam dicentibus : Filius tuus rex mortuus fuerat, sed revixit, perierat et inventus est. Quod si me non audieritis, qui solitus sum ante majestatem corporis Christi in abundantia lacrymarum et gemitibus non minimis orare pro vobis, certe ibidem clamabo contra vos et dicam : Exsurge, Deus, judica causam tuam : memor esto improperiorum eorum et injuriarum, quæ a rege Anglorum et suis tibi et tuis fiunt tota die. Ne obliviscaris ignominiarum Ecclesiæ tuæ, quam tuo fundasti sanguine. Vindica, Domine, sanguinem servorum tuorum qui effusus est. Vindica, Domine, servorum tuorum afflictiones, quarum infinitus est numerus. Superbia eorum, qui te et tuos oderunt et persequuntur, in tantum ascendit, ut ulterius non valeamus eos sustinere. Rex, quidquid agant vestri, hæc omnia de manibus vestris requirentur. Damnum enim dedisse videtur, qui causam damni dedit. Ipse revera Filius Altissimi, nisi continueritis manus a conturbatione hominum, ad gemitus compeditorum, ad gemitus clamantium ad se, veniet in virga furoris sui ; quoniam jam tempus est judicare adversum vos justitias in æquitate, et severitate Spiritus sui. Ipse enim novit auferre spiritum principum, et terribilis est apud reges terræ.

36. « Non vobis hæc dicimus, ut faciem vestram confundamus, vel provocemus vos ad majorem indignationem et iram, sicut forsitan maligni qui circa vos sunt, qui die ac nocte insidiantur animæ vestræ, et nituntur avertere animum vestrum a nobis, pravis et iniquis suggestionibus submurmurant (det illis Deus secundum opera sua, et secundum nequitiam adinventionum ipsorum) sed ut vos reddam cautiores ad provisionem animæ vestræ et curam, et ad evitandum periculum, quod jam in foribus est. Et quia nostra specialiter interest, providere animæ vestræ, utpote cujus cura et sollicitudo nobis commissa est, cujusque rationem reddituri sumus in examine districto : hæc audite benigne, et utimini servitio nostro prout vobis placuerit, dummodo Deum non offendamus, nec operemur agendo, vel dissimulando in animæ vestræ dispendium et nostræ. Quid enim vobis proderit totum mundum lucrari cum animæ vestræ periculo? Attendite ubi sunt imperatores, ubi reges et alii principes, ubi archiepiscopi et episcopi, qui nos præcesserunt. Ipsi quidem laboraverunt, et alii in eorum labores introierunt. Quid ultra? sic transit mundus et ejus gloria [1]. Memorare ergo novissima tua, et in æternum non peccabis : et si peccaveris, pœnitentiam ages. Valeat mihi chara gratia vestra, si in vera humilitate et festinata pœnitentia conversi fueritis ad Dominum Deum vestrum. Valeatis sic iterum et semper ». Hactenus sanctus Thomas.

37. *S. Thomæ epistola ad episcopos Angliæ de unitate Ecclesiæ.* — Ad episcopos autem alias dedit litteras de ordine hierarchico et unitate Ecclesiæ Catholicæ, quarum hoc est exordium [2] :

« Thomas Dei gratia Cantuariensis Ecclesiæ minister humilis, venerabilibus fratribus Cantiæ provinciæ episcopis universis, salutem.

« Si curamus esse quod dicimur ». Et post nonnulla, hæc de Ecclesiæ Catholicæ in uno capite visibili unitate :

« In initio nascentis Ecclesiæ, sicut beatus docet Apostolus [3], Christus, cœlos ascendens, ut impleret omnia, quosdam quidem dedit Apostolos, quosdam Prophetas, alios Evangelistas, alios pastores et magistros ad instructionem sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi. Neque enim omnia uni committenda erant officia, sed unumquodque membrum suo donandum erat officio, ita tamen, ut caput, in quo, velut in arce et quodam Capitolio, virtutum omnes congeruntur sensus universis et singulis provideret ; et ei vicissim omnia famularentur pro ratione conditionis suæ. Doctor [4] gentium qui gloriatur se non ab homine, neque per hominem Evangelium didicisse, sed instructum a Christo, ascendit Hierosolymam, et cum Ecclesiarum principe de fide contulit, ne forte in vacuum curreret, vel cucurrisset. Et ut plurimis patet exemplis singula Evangelii flumina ad mare unde orta sunt redeunt, ut iterum fluant. Siquidem fons paradisi unus est [5], sed in plura scinditur flumina, ut undique irriget terram. Quis Romanam Ecclesiam caput omnium Ecclesiarum, et fontem Catholicæ doctrinæ ambigit esse? Quis claves regni cælorum Petro traditas esse ignorat? Nonne in fide et doctrina Petri totius Ecclesiæ

[1] I. Reg. XIII. — [2] Psal. L. — [3] Psal. XXXIII.

[1] Eccl. VII. — [2] Cod. Vat. l. I. Ep. XCVII. — [3] Ephes. IV. — [4] Gal. I. — [5] Gen. I.

structura consurgit, donec occurramus omnes Christo in virum perfectum in unitatem fidei, et agnitionem Filii Dei? » Et infra : « Sed quicumque sit qui rigat aut plantat, Dominus nulli dat incrementum, nisi illi qui plantavit in fide Petri, et doctrinæ ipsius acquiescit. Sane ad eum maxima populi judicia referuntur, a Romano examinanda Pontifice, et dispositi sub eo in atriis Ecclesiæ magistratus, quatenus qui in partem sollicitudinis acciti sunt, creditam exercerent potestatem. Ut sacerdos, quod in plebe sibi commissa expedire non potest, ad episcopum referat, qui negotia supra se ad archiepiscopum reducit au tprimatem : a quibus, quidquid maximum fuerit, Romano Pontifici reservatur. Ordinem hunc Petrus docuit, hunc usque modo Catholica servavit Ecclesia, nec unquam, auctore Domino, quidquid moliatur iniquitas, subvertetur.

38. « In regno autem Anglorum (quod sine dolore multo ad mentem reducere, aut sine lacrymis dicere non valemus) multum præsumitur adversus Petrum. Sedis Apostolicæ (quantum in perversis potestatibus est) attentatur (attenuatur) et periclitatur auctoritas, dum illi, quos necessitas pro compendio pœnitentiæ, vel remedio (animæ) cavere, aut visitationis debito compellit ad dominum papam iter arripere, ab itinere suo præpediuntur, spoliantur, tractantur acrius, et transfretare prohibentur : vel ab iis, qui occasiones quærunt ut faciant mala, vel coacti illicita de præpediendis clericis et pœnitentibus præstiterunt sacramenta. Manus itaque violentas mittentes in clericos, facto suo anathematis condemnationem incurrunt. Inde est, quod nos S. R. E. auctoritate utentes, fraternitati vestræ Apostolica auctoritate in virtute obedientiæ, in periculo ordinis vestri præcipiendo mandamus, quatenus de cætero hoc fieri inhibeatis; et eos, qui in clericos manus violentas injiciunt, publice excommunicatos denuntietis, et per episcopatum vestrum denuntiari faciatis, et conterminalibus vestris coepiscopis, ut hoc ipsum in episcopatibus faciant suis, domini papæ et nostra præcipiatis auctoritate.

39. « Ad hæc eodem modo, et sub eadem interminatione præcipimus, ut iis, qui appellantes aut pœnitentes ad dominum papam vel ad nos tendentes impediunt, aut redeuntes a domino vel a nobis, denuntietis, quoniam sententiam anathematis incurrunt, tam hi qui hoc faciunt in propria persona, quam regis officiales, qui ad hoc facinus impellunt alios. Illos autem, qui coacti de transeuntibus impediendis juramenta illicita præstiterunt, ab hoc juramento absolvimus, ut a tanta iniquitate desistant postmodum, et pœnitentes de commisso, Deo discant potiusquam homini obedire. Si quis Ecclesiæ suæ justitiam promovens, et Apostolicæ Sedi fidem servans dispendia reformidat, meminerit quoniam Ecclesia virtutes, quam momentaneas opes longe tutius et utilius thesaurizat. Christus, qui Ecclesiæ Romanæ præsidet, omnes adversarias cohibet potestates. Et qui potentes potenter puniet, omnem decrevit puniri inobedientiam, non humiles tantum adducens in judicium, sed gloriosos terræ humiliat Ecclesiæ ministerio, adversus quam nec portæ inferi prævalebunt.

40. « Pudeat vos, dilectissimi, iniqua exercere judicia, ut (juxta quod in nos insultant proceres regni) si pauper offendit in minimo, illico a vobis et officialibus vestris ab Ecclesia excludatur : si dives committit crimina, non conveniatur vel verbo. Ut in sic decernentes possit illud et hinc retorqueri : Et tantum miseris irasci numina possunt. Providete vobis et Ecclesiis vestris, ne si hanc injuriam Romanæ Ecclesiæ dissimulaveritis, merito videamini adversus eam cum impiis conspirasse, et appellantium præclusisse vias, ut de dispendio ejus vestrum quæratis compendium. Mementote potius, quomodo salvi facti sunt patres nostri, quomodo et quibus tribulationibus Ecclesia creverit et dilatata sit, quas procellas evaserit navis Petri, quæ Christum habet rectorem etc. » Hæc S. Thomas ad suos. Sed ad res Orientales jam convertamus orationem.

41. *De Nomocanone Theodori Balsamonis.* — Hoc anno, Indictione decima quarta, Constantinopolitani a Luca Chrysoberge patriarcha Constantinopolitano Synodus celebrata est, cujus nos superius in ejus creatione meminimus ex Theodoro Balsamone, et emendavimus mendum in notam numeri illapsum. Post hæc autem haud diutius Lucam oportuit fuisse superstitem, sed ex hac vita migrasse, in locumque ipsius subrogatum fuisse Michaelem Anchialum magnum philosophum. Ita in Serie Græca patriarcharum Constantinopolitanorum. Vixisse quidem Michaelem hunc Tertium ejus nominis patriarcham sub Emmanuele, testatur Theodorus Balsamon in Præfatione ad commentarium suum in Nomocanonem Photii, cum ait, ab utroque se in mandatis accepisse, ut cum in canones Commentarium elaboraret. Ait enim : « Cum itaque a sancto imperatore divinitus coronato domino Emmanuele Comneno, et sanctissimo domino nostro et patriarcha œcumenico, qui fuit summus philosophorum, domino Michaele Anchialo nobis mandatum esset, ut sanctos canones consideraremus, et quæ essent in eis obscura, et legibus viderentur esse contraria, aperiremus et interpretaremur, etc. » Elaboravit et absolvit opus, quod obtulit Georgio Xyphilino Constantinopolitano patriarchæ, qui sedit sub Isacio Angelo imperatore, et Alexio Angelo ejus successore. At de hujusmodi elucubratione Balsamonis quid sentiendum, dicemus inferius suo loco. Laudat idem Balsamon hunc patriarcham Michaelem sæpius, et inter alia, quod superstitionem quamdam, quæ fiebat per divinationes dæmonum, et ibidem inolevisset, penitus sustulit. Ita ipse in canonis Trullani sexagesimi quinti interpretatione pluribus. Sed et ex decreto quod promulgavit, ne clerici sæcularia obirent munera, dato sub quarta Indictione, nempe

anno millesimo centesimo septuagesimo primo, cum detegit, quando sedit. Extat in commentario super canones Concilii Cathaginensis canone decimo sexto. « Sedisse autem annos octo, habet Series Græca patriarcharum Constantinopolitanorum ».

42. Hoc eodem anno ab imperatore Emmanuele promulgata est constitutio de Feriis, sive juridicis diebus, quam intexuit in suo Nomocanone Theodorus, ad eamque ista est præfatus :

« Si accurate cognoscere vis, quonam die tribunalibus feriæ sint, lege publicatam mense Martio, Indictione decima quarta (x), anno mundi VICIↃ. (VↃ. LXX.) VIↃ. LXXIV. venerandam Novellam coronati divinitus præstantissimi sacrique imperatoris nostri domini Manuelis Comneni, quæ post exordium hæc tradit :

« Sancimus, ut illi dies feriati sint, quos in præsenti constitutione nominatim enumerabimus, et ut alii quidem eorum ferias in universum habeant ; ut nequaquam toto ipsorum durante spatio constitui judicium possit, nisi fortassis imperator per dispensationis modum, vel ob necessitatem (ut multa sæpenumero subita quædam rerum varietas licentius novare solet) in iis quoque judicium constituere voluerit, alii vero ex parte a judiciis vacent, ut ea videlicet exerceantur a matutino tempore usque ad tempus sacri cultus, quo judicibus tam precationi, quam celebrationi divini numinis intentis esse liceat, ac peracto sacro, justitiæ curam gerant, et injurias perpessis juxta vigorem legum succurrant. Sed tamen ii, quibus in hunc modum post cultum sacrum jus dicere permissum est, in conficiendis ab se notationibus ac instrumentis mentionem temporis facient quo confecta sint. Ac primo quidem de omnino feriatis agendum erit.

« Itaque dies natalis inviolatæ Dominæ Deique Genitricis, qui celebratur a die VI id. Septemb. feriatus est. Consimiliter et XIV dies vivificæ Crucis Exaltationi dicatus. Item XXVI, propter Apostoli et Evangelistæ Joannis Theologi migrationem.

« Octobris dies VI, quod in eo sancti Apostoli Thomæ memoria celebretur. Item IX, propter Jacobum Alphæi F. Apostolum, et X, propter Lucam Apostolum et Evangelistam.

« Novembris dies XIII, quod in eo memoria Chrysostomi celebretur, et XIV, quod Philippo Apostolo festus sit, et XVI, in Evangelistæ et Apostoli Matthæi honorem. Et XXI, quod tum Dei Genitricis introitus in templum celebretur, et XXX, propterea quod Andreæ Apostolo sit festus.

« Decemb. dies IX, in quo scilicet Conceptio sanctissimæ Matris Dei nostri celebratur, et XX dies usque ad VI Januarii, quod in eis dies natalis, itemque baptismi Domini Deique ac Servatoris nostri Jesu Christi festa celebritate colantur.

« Januarii dies XIX propter divinos patres ac doctores, Athanasium et Cyrillum, XXV ejusdem mensis, propter memoriam magni patris Gregorii Theologi.

« Februarii dies II, propterea, quod obviam Servatori sit itum, et III propter celebrationem memoriæ Simeonis, qui Christum excepit.

« Martii dies XXV, propter allatum Deiparæ lætum illum nuntium. Item dies Paschales ab ipsa resuscitatione Lazari, usque ad diem post sanctum Pascha octavum.

« Aprilis dies XXV, propter Apostolum et Evangelistam Marcum, et XXX, propter Apostolum Jacobum, illius theologi et Evangelistæ fratrem.

« Maii dies VIII propter memoriam Evangelistæ Joannis Theologi, et X, propter Simonis Zelotæ Apostoli memoriam, et XXI, propter memoriam sanctorum et Apostolis parium, magnorum principum Constantini et Helenæ, et XXVI, propter memoriam Judæ Alphæi Apostoli.

« Junii dies XI, propter Bartholomæum Apostolum, et XIX, propter Judam Apostolum, cognomento Thaddæum, et Lebæum, et Jacobum. Item XXIV, propter Natalem præcursoris, et XXIX, propter Apostolorum principum Petri et Pauli solemnitatem ; et XXX, propter memoriam Apostolorum XII.

« Julii dies XXV, propter obdormitionem sanctæ Annæ Deiparæ.

« Augusti dies VI, propter Servatoris nostri Jesu Christi transformationem, et IX, propter memoriam sancti Apostoli Matthiæ, et XV, propter gloriosissimam sanctæ Deiparæ migrationem, et XX, propter memoriam sancti Apostoli Thaddæi, et XXIV, propter Bartholomæi Apostoli memoriam, et XXIX, propter venerandi præcursoris decollationem.

« Inter hos omnino feriatos dies computabuntur et medietates jejunii quadraginta dierum et Pentecostes, et Servatoris Assumptio, et omnes in anno dies a Domino nuncupati. Ita ut hisce diebus omnis ad tribunal aditus præclusus sit, nec ullus eorum, qui jus dicunt, quidquam ad jurisdictionem pertinens peragat.

« Cæterum a quibus ex parte vacationem tribunal habet, quique non in solidum (veluti jam antea diximus) feriati sunt, hi sane fuerint, dies VI mensis Septembris, quod tunc Michaelis summi copiarum ducis factum Chonis miraculum prodigiose commemoretur. Octob. XXIII, quod Jacobi Christi fratris memoriam recolamus, et XXVI, quod is magno et unguentis scaturienti Demetrio festus agatur. Novembris I, ob edentium prodigia, et gratis olim medicinam facientium, Cosmæ ac Damiani festum. Et VIII, quod corporis expertium conventus celebretur. Et XXVIII, propter sancti martyris Stephani junioris solemnitatem. Decembris IV, propter egregiam martyrem Barbaram. Et VI, propter celebrem miraculis et unguentis scaturientem Nicolaum. Januarii X, propter Nyssæ pontificem divum Gregorium. Et XVI, propter venerationem pretiosæ principis Apostolorum Petri catenæ. Et XIX, propter reportationem pretiosi cadaveris Gregorii Theologi. Et XXVII, propter re-

portationem venerabilium reliquiarum Chrysostomi. Februarii VII, propter insignem martyrem magistrum militum Theodorum. Et XVII, propter victorem certaminum Theodorum Tironem. Martii IX, quod sanctorum Christi XL martyrum memoria tunc recolatur. Aprilis XXIII, in honorem magni martyris Georgii destinatus. Maii II, propter magnum illum Athanasium. Junii VIII, propter magnum martyrem Theodorum magistrum militum. Et IX, propter sanctum patrem nostrum Cyrillum pontificem Alexandrinum. Et XXVII, propter sanctum et edentem prodigia Sampsonem. Julii I, quod tunc sanctorum et miracula designantium, et argento carentium memoriam celebremus. Et II, quod depositionem pretiosæ vestis Deiparæ mentionem faciamus. Et VIII, ob magni martyris Procopii festum. Et XI, quod egregiam martyrem Euphemiam concelebremus. Et XX, ad Eliæ vatis honorem. Et XXVII, quod victori certaminum et miraculorum auctori Joanni misericordi festus sit. Augusti XXXI, propter depositionem pretiosi cinguli labis expertis Deiparæ.

« Atque hi sunt dies illi partim feriati, partim juridici. Quibus vero diebus propter natalem vel renuntiationem principis cessatur, eos dies inter juridicos majestas mea refert, a sese præsentem sanctionem inchoans, et per ea quæ ipsamet facit, alios instituens. Quippe non perinde præsentis constitutionis oratio quantumvis in illam attentos impellet, ut ipsum majestatis meæ factum. Nam illos ipsos dies majestas mea, quibus diebus tum in hanc lucem est edita, tum in imperatorem per Dei providentiam renuntiata, juridicos esse sancit, nec in eis ullas judiciis inducias esse. Omnes quidem certe, præter descriptos superius anni dies, juridici erunt, et in eisdem tum judicia, tum consentaneæ judiciariis sententiis executiones fient et exercebuntur. Persuasum autem habeo præsentem hanc majestatis meæ constitutionem Deo quoque gratam esse. Nam ubi Pharisæos JESU execratur, ipsi etiam misericordiæ judicium anteposuit ».

Anno periodi Græco-Romanæ 6659. — Anno Æræ Hispan. 1204. — Anno Hegiræ 562, inchoato die 28 Oct., Fer. 6. — Jesu Christi 1166. — Alexandri III papæ 8. — Friderici Ænobarbi reg. 15. imp. 12. Manuelis Comneni imp. 23.

1. *Conventus Herbipolensis.* — A num. 1 ad 16. Chronographus Reicherspergensis, qui hoc tempore vivebat, ad annum MCLXV hæc narrat, quæ ad præsentem male revocat Baronius num. 1 et seqq. « Mense Maio ejusdem anni, in diebus Pentecostes, quod evenerat tunc in X kal. Julii (legendum *X kal. Junii*, in quem diem anno MCLXV festum illud incidit) imperator curiam celebravit in civitate Wurzburgensi, quæ etiam Herbipolis dicitur, ubi episcopi et electi fere numero XL de regno Teutonico juraverunt obedientiam Paschali (pseudo-Pontifici), et ejus successoribus, ipso imperatore primum et ante omnes jurante idipsum super Evangelia et reliquias : postea episcopis, et inde omnibus regni principibus, qui præsentes aderant. Postea autem multi episc. et principes, qui ibi non aderant, idem juraverunt. Tenor autem juramenti hic erat, ut videlicet decedente Paschali, nullum in papam reciperent, nisi unum de ipsius fautoribus aliquem. Et ut obeunte imperatore, nullus in regem aut imperatorem levaretur, nisi qui illam partem defenderet, et manuteneret contra Romanam Ecclesiam. Et ut episcopi, qui jurarent, idem juramentum ab omnibus suis prælatis et subditis exigerent : et quicumque non juraret, omni Ecclesiastico honore et beneficio, postremo et omnibus bonis et possessionibus privaretur. Ibi etiam præcipiente imperatore quidam electi sub hoc juramento consecrati sunt in episcopos, et alii in presbyteros, et alios ordines ordinati ab his, qui etiam juraverunt ». Baronii quidem sententiam Labbeus tom. X Concil. passimque recentiores amplexi sunt ; sed hunc conventum coactum anno præcedenti Sigonius lib. 13 de Regn. Ital. et Trithemius in Chron. Hirsaug. etiam viderunt.

2. *Henricus II Angliæ rex legatos ad illum mittit.* — De eo in Vita sancti Thomæ Cantuariensis, lib. 2, cap. 20, habetur : « Beato Thoma Senonis sic residente, rex Anglorum indignissime ferens, quod in petitionibus suis protegeretur adversarius (sc. sanctus Thomas), presbyterorum bona, per diœcesim Cantuariensem decedentium, et vacantes Ecclesias occupavit, et pro voluntate

personas instituit, et se ab Alexandro papa, quem jam Dominus, Romanæ miseratus Ecclesiæ, in Sedem suam revocarat, abalienavit. Unde dolorem suum in fide vindicaturus, clericos duos, Joannem videlicet de Oxenfordia, et Richardum de Iluestria, misit ad imperatorem Alemanniæ Fredericum, qui coacto Concilio (Herbipoli nempe), de pace Romanæ Ecclesiæ tractabat, mandans quod si nomen et obedientiam Alexandri papæ abjuraret, participem se schismatis haberet cum episcopis. Ille cum schismatis fautores haberet, de consilio Coloniensis archiepiscopi, (nempe Reginaldi), qui Octaviano extincto successorem jam suscitaverat (sc. Paschalem III), consensit. Jurantibus itaque cum imperatore optimatibus et episcopis, quibusdam obtrectantibus, et usque in lacrymas renitentibus, nuntii quoque regis et persona ipsius consimilem formam jurarunt. Et tanquam si minus adhuc peccavisset, rex portus diligentissime custodiri præcepit, feralia in eos statuens edicta, qui vel papæ mandata vel litteras in Angliam deferrent, vel delatas reciperent. Præcepit etiam publice et compulit, per vicos, per castella, per civitates, ab homine sene usque ad puerum duodennem B. Petri successorem Alexandrum abjurare ».

3. *Sed anno præcedenti.* — Anno quidem MCLXV, nonnisi mense Novembri *Alexander III* in Sedem suam restitutus est, et conciliabulum *Herbipolense* in festo Pentecostes celebratum; sed quia jam tunc Alexander III in Gallia existens suum Romam reditum decreverat, dici potest eum eo tempore jam Sedem suam recuperasse; sed sine errore dici non potest, quod tamen in ea Vita legitur, Angliæ regem clericos illos duos ad Fridericum imp. seu ad conventum Herbipolensem destinasse, *beato Thoma Senonis residente,* quia sanctus præsul ad festum usque Martini currentis anni Pontiniaci moratus est, indeque Senonas venit. Hic error, ad quem non video aliquem animum advertisse, manifestus est : alioquin conventus Herbipolensis nonnisi in festo Pentecostes sequentis Christi anni coactus fuisset, et duo illi clerici illuc missi, quia tunc revera sanctus Thomas Senonis residebat, non vero anno currenti, quod ex infra dicendis perspicuum erit. Præterea *Joannes de Oxenfordia* et *Richardus de Iluestria* ab Henrico rege legati ad illum conventum missi, hoc anno ante festum Ascensionis Christi excommunicati sunt a sancto Thoma, quod cum schismaticis in illo conciliabulo communicassent, ideoque illud in festo Pentecostes præcedenti Christi anno habitum fuerat. Utrumque excommunicatum fuisse, quod in Conciliabulo Herbipolensi excommunicatis communicasset, docet S. Thomas Epist. CXXXVIII libri primi ad Alexandrum III data : « Nominatim etiam excommunicavi Joannem de Oxenefordi, qui communicavit schismatico et excommunicato illi Reginaldo Coloniensi, quique contra mandatum Domini et vestrum usurpavit sibi decanatum Saresberiensis Ecclesiæ, et in curia imperatoris, quale ipse audistis, præstitit juramentum (anno sc. elapso) similiter etiam Richardum de Welchestre, qui eidem schismatico communicavit ».

4. *Conventus Chinonensis hoc an. habitus.* — Nec ullus, opinor, qui gesta in eo et post illud contulerit cum iis, quæ in Anglia hoc anno contigere, dubitare poterit, quin conventus Herbipolensis per aliquot saltem menses præcesserit excommunicationes a sancto præsule hoc anno et contra duos illos clericos, et contra multos præsules Angliæ vibratas. Hoc enim anno, ut infra contra communem sententiam demonstrabo, duo conciliabula Henrici regis jussu celebrata; unum apud *Chinonem*, seu Chinonium, in provincia Turonensi, et versus Pictavensem tractum positum, alterumque Londoniæ. De priori loquitur Joannes Salisberiensis in Epistola ad Exoniensem episcopum, quæ est CXL libri primi Epistolarum divi Thomæ, vel juxta Baronium, qui eam anno sequenti num. 36 et seq. recitat, Epistola CXXXIX. In ea Salisberiensis ait : « Studiosius inquisivit (nempe Henricus rex) cum præmissis minis et obtestatione quamplurima, quonam consilio sibi utendum esset adversus Ecclesiam de Cantuariensi archiepiscopo, gravissime conquerens, non sine gemitibus et suspiriis multis, et ut tunc præsentes postea retulerunt, lacrymatus est, dicens quod idem Cantuariensis ei corpus et animam pariter auferret, etc. Erat autem dolor acerbior urgente metu, quem conceperat ex litteris quas dictus Cantuariensis illi, et matri suæ (nempe Mathildi imperatrici) transmiserat. Timebat quidem, et merito, ne in terram ejus, interdicti, et in personam ejus, anathematis sententia ferretur. Cum igitur his angustiis premeretur, Lexoviensis episcopus (scilicet Arnulphus) unum dixit esse remedium, imminentem sententiam appellationis obstaculo præpedire, etc. Ab illo ergo consilio egressi sunt a facie Dei, et regis sui, Lexoviensis et Sagiensis episcopi, ut appellatione interposita, usque ad Octavas Paschæ suspenderent ejus sententiam ». Paucis interpositis : « Sic ergo Domino faciente delusa est sollicitudo episcoporum regalium, quia cum venissent Pontiniacum, archiepiscopum quem appellerent non invenerunt, sed frustrati a proposito suo reversi sunt queruli, quod sua consumpserant, laboraverant et non profecerant ».

5. *In eo ad Alexandrum III appellatum.* — Ideo autem sanctum Thomam Pontiniaci, ubi toto hoc anno usque ad festum sancti Martini moratus est, non invenerunt, quia Suessionas profectus erat. Jam enim dixerat Joannes Salisberiensis : « Archiepiscopus vero noster in procinctu ferendæ sententiæ constitutus, iter arripuerat ad urbem Suessionum orationis causa, ut B. Virgini, cujus ibi memoria celebris est, et B. Drausio (legendum Drausio) ad quem confugiunt pugnaturi, et B. Gregorio Anglicanæ Ecclesiæ fundatori, qui in eadem urbe requiescit, agonem suum precibus commendaret ». Sanctus Drausius episcopus Suessionensis

medio circiter sæculo septimo floruit, et Suessionenses dicunt se caput S. Gregorii M. possidere. In fine Epistolæ habetur : « Et rex, quod ad vestram notitiam venisse non ambigo, virum bonum magistrum G.... de insula misit in Angliam cum litteris a colloquio Chinonensi, ut insulanos super facta appellatione præmuniret, et portus et transitus faceret diligentius observari, et clerum ab obediendo suspenderet ».

6. *Conciliabulum Londoniense hoc anno coactum.* — De Concilio vero Londoniensi in Vita sancti Thomæ lib. 2, cap. 21, legitur : « Post modicum tempus (a legatione Joannis de Oxenfordia et Richardi de Iluestria, de qua sermo est capite antecedenti) convenientibus ad urbem Lundonias ex mandato regis episcopis et abbatibus nonnullis, visum est contra archiepiscopum appellari. Timebatur enim ne ipse in enormia, quæ per regnum præsumebantur, manum correctionis extenderet. Appellarunt itaque primi Londoniensis et Salisberiensis, provocationis et prævaricationis fomites ». Sanctus Thomas hoc anno scripsit Rotrodo Rotomagensi archiepiscopo Epistolam LXX libri tertii, in qua ait, se *ex justis et manifestis causis* aliquos excommunicasse, quos faciat a cunctis fidelibus evitari, et subjungit : « Sunt et alii solemniter citati a nobis, quos, auctore Deo, in die Dominicæ Ascensionis excommunicabimus, nisi interim condigne satisfacere curaverint Ecclesiæ Dei quam læserunt, et nobis : Gaufredus Cantuariensis archidiaconus, Robertus vicarius ejus, Richardus de Welchestre, Richardus de Luci, Adam de Cheringis, Willelmus Giffard ». Qui duo conventus cum hoc anno congregati fuerint ad appellandum contra illas excommunicationes, Herbipolensis anno MCLXV non potest non celebratus fuisse.

7. *Post cœtum Herbipolensem Henricus rex legatos ad papam mittit.* — Baronius hoc anno num. 1 refert Epistolam Henrici regis Reginaldo schismatico Coloniensi datam, quæ ordine est LXIX libri primi, aitque eam anno celebrationis Concilii Herbipolensis datam, in qua Henricus rex dicit : « Diu desideravi justam habere occasionem recedendi a papa Alexandro, et a perfidis cardinalibus ejus, qui proditorem meum Thomam, quondam Cantuariensem archiep., contra me manutenere præsumunt. Unde cum consilio omnium baronum meorum, et cum consensu cleri magnos viros de regno meo, scilicet Eboracensem, Londoniensem, archidiaconum Pictaviensem, Joannem de Oxeneford, Richardum de Luci, Romam missurus sum, qui publice et manifeste ex parte mea, et totius regni mei, et omnium aliarum terrarum quas habeo, proponent et denuntiabunt papæ Alexandro et cardinalibus ejus, ne ulterius proditorem meum manuteneant, sed ita liberent me ab eo, ut alium cum consilio cleri in Ecclesia Cantuariensi possim instituere ». Sed ex dictis sequitur hanc Epistolam ad annum præcedentem retrahendam esse. Gervasius Dorobernensis in Chronico ad annum MCLXVIII gesta in hoc conventu Herbipolensi perperam adscripsit alteri in eadem urbe eo anno congregato, in quem errorem etiam incidit Radulphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 547, loquens de gestis anno MCLXVIII. Ea itaque recte Baronius num. 8 et duobus sequentibus ad istum conventum Herbipolensem retulit.

8. *Non duo, sed quinque legati a rege Angliæ Romam missi.* — Baronius num. 2 ait, ex conventu Herbipolensi ad Alexandrum papam legatos missos esse ab *Henrico* Angliæ rege Londoniensem atque Oxenefordensem episcopos, sed nihil a Pontifice impetrasse. Verum Alfordus hoc anno num. 3 recte advertit, *Oxoniam* seu *Oxenefordiam* civitatem episcopalem non fuisse ante *Henricum VIII*, et Joannem de Oxenfordia fuisse tantum *clericum regis,* (ut eum vocat Joannes Saresberiensis in Epist. CLXIX) sed perperam scribit alterum legatum fuisse Bartholomæum episcopum Exoniensem ; plures enim a nobis mox memoratos episcopos in Urbem direxit. Litteras de gestis in Concilio Herbipolensi, a Baronio num. 3 et seqq. recitatas, scripsit *Fridericus*, in quibus ait, neminem latere quæ ad pacem revocandam ipse egisset *Papiæ, Mediolani, Laone, atque in diversis imperii finibus.* Loco *Laone*, Baronius et Labbeus tom. X Concil. pag. 1438, in margine legunt *Laude ;* sed non de Lauda in Italia, verum de *Latona* in diœcesi Bisuntinensi, gallice *Saint-Jean-de-Laone,* loquitur Fridericus, qui eo in oppido anno MCLXII conventum celebravit, ut *Octavianum* antipapam ab omnibus recipiendum conaretur, de quibus conventu et urbe ibidem locuti sumus. Vox itaque *Laone* non correctione, sed explicatione indiget.

9. Ad num. 16. *Willelmus* Siciliæ rex, qui Rogerio patri anno MCLIV successerat, hoc anno e vivis excessit ; anonymus enim Casinensis ad hunc Christi annum habet : « Rex Guillelmus obiit decima quarta die mensis Maii, et Guillelmus filius ejus coronatus est mense Julii ». Joannes vero de Ceccano in Chron. ad eumdem annum ; « Indictione XIV, Guillelmus rex obiit mense *Maio*, et filius ejus Guillelmus successit in regnum cum matre sua Margarita regina ». Necrologium Casinense apud Caraciolum habet, Guillelmum *idibus Maii*, die sc. XV ejusdem mensis, vita functum esse, ex quo apparet eum nocte inter diem XIV et XV Maii mortuum esse. Cumque in Indiculo principum Beneventanorum anno MCLIV laudato scriptum sit, *Guillelmum I* annis duodecim regnasse, manifestum est *Rogerii* patris mortem pertinere ad annum MCLIV ; de *Margarita* regina egimus anno MCXIV. Guillelmus autem filius ejus, *Bonus* cognominatus, « jam fere XIV annum ætatis attigerat », inquit Falcandus in Hist. de Siciliæ Calamit. pag. 671, et legatis ad Alexandrum III missis, ejus se majorum suorum exemplo fiduciarum dixit.

10. *Thomas Henricum regem commonet, et comminatur.* — A num. 19 ad 41. Agit Baronius de reliquis, quæ hoc anno in causa Sancti Thomæ

Cantuariensis transacta sunt, quæ ex Gervasio Dorobernensi in Chronico, quod ejus tempore lucem non viderat, magis illustrabo. Gervasius hoc anno scribit : « Degebat interea Thomas Cantuariensis archiepiscopus et jam Apostolicæ Sedis legatus, in cœnobio Pontiniacensi (ab urbe Senonensi paucis leucis dissito) spiritualibus disciplinis et studiis cælestibus intentus, etc. In se autem reversus, cum jam ulterius tot illatas injurias dissimulare non auderet, secundo exilii sui anno (ideoque currenti) per abbatem Ordinis Cisterciensis regi Anglorum commonitoriam dulcem et suavem mittit Epistolam, nil correptionis vel amaritudinis habentem. Nuntius vero in brevi reversus, pro mollibus aspera, pro dulcibus amara, pro commonitione duram retulit objurgationem. Quod audiens archiepiscopus, secundo commonuit regem per alios viros religiosos, asperiores eidem dirigens litteras : sed et hi nihil penitus præter contumelias reportaverunt. Zelus itaque justitiæ apprehendit eum, ut jam non commonitorias sed comminatorias proferre decrevisset actiones. Accessit igitur ad Eccl. S. Mariæ Magdalenæ in festivitate ipsius, et post elegantem ad populum sermocinationem, in reg. Angl. emisit comminatorium ». Priorem Epistolam eam esse non dubito, quæ incipit : « Desiderio desideravi faciem vestram, etc. » quam Hovedenus part. 1, pag. 496, Matthæus Parisiensis et Radulphus de Diceto pag. 541 hoc anno recitant : « Audiat », inquit S. Thomas, « si placet, dominus consilium fidelis sui, commonitionem episcopi sui, etc. » Aliæ Epistolæ duæ hujus sancti præsulis, de quibus anno superiori num. 3 huc etiam revocandæ.

11. *Anno præcedenti legatus S. Sedis dictus fuit.* — Litteras legationis ab Alexandro III sancto Thomæ directas refert Baronius anno MCLXVII, num. 18, in quibus ait Pontifex : « Nos tibi legationem totius Angliæ, excepto episcopatu Eboracensi benigno favore concedimus, etc. Datum Anagniæ septimo idus Octobris ». Manricus hoc anno cap. I. num. 8, hunc Baronii lapsum animadvertit; quia, inquit, anno sequenti appellatum a sententia, a divo Thoma vi commissæ sibi legationis lata, ut saltem usque ad Octavam Paschæ suspenderetur. Præterea sanctus Thomas eo anno dicitur *Vizeliacum* perrexisse, ut ibi in die Pentecostes in regem ipsum anathema proferret. Non potuit autem quidquam horum contingere, nisi jam hoc anno legatio decreta fuerit. Verum non hoc anno, ut putavit Manricus, sed antecedenti litteræ illæ ad divum Thomam missæ, et ab earum executione præsenti anno appellatum ; et quæ tam Baronius ac Manricus quam alii, gesta in causa divi Thomæ fuisse anno sequenti referunt, ad currentem pertinent ; recteque Gervasius Dorobernensis, cujus verba mox retulimus, de ea legatione hoc anno agit, sicuti et Matthæus Parisiensis in Chron. Hovedenus pag. 498 et seqq. et Radulphus de Diceto auctor hujus temporis, pag. 542, ad an. MCLXVI scribens : « Thomas archiepiscopus venit Vizeliacum die Ascensionis, et observatores consuetudinum, quas avitas appellant, in Anglia solemniter excommunicavit. Suffraganei Cantuarienses scripserunt archiepiscopo. Thomas archiepiscopus scripsit Gileberto Lundoniensi episcopo ». Quare hæc omnia Baronius ad annum sequentem male differt. In iis num. 20 et seqq., sanctus Thomas Londoniensi episcopo significat se *Consuetudines* illas publice condemnasse ; et num. 30 ac seqq. referuntur etiam litteræ suffraganeorum, quibus protestantur se ad summum Pontificem appellare de iis, quæ ab eo adversus Saresberiensem episcopum et decanum ejus, in quos suspensionis aut damnationis pœnam intorserat, gesta essent. Quæ tamen hoc anno gesta, ut sequenti certum fiet.

12. *Non vero currenti aut sequenti an.* — Quare subscriptio Epistolæ memoratæ Alexandri III ad Thomam Cantuariensem archiep. corrupta est, tam in exemplari Vaticano a Baronio viso, quam in omnibus impressis, et loco *septimo idus Octobris*, legendum *septimo idus Decembris.* Quam correctionem certam esse demonstrant Acta Alexandri III an. MCLXV, num. 12 a Baronio recitata, in quibus dicitur : « Movit ergo a Messana beatus Alexander papa in mense Novembris, et transiens Salernum et Caietam » Romam venit. Quomodo enim eo anno Alexander III *septimo idus Octob.* Anagniæ ab Urbe Romana paucis leucis dissitæ litteras illas dare potuit, et postea mense Novembri Romam Messana venire? Nostra itaque emendatio certa, quam extra omne dubium ponent, quæ duobus annis sequentibus, Baronii ordinem sequentes, in medium adducemus.

13. *Varii episcopi Angliæ appellant ad S. Sedem.* — Sed redeo ad Gervasium Dorobernensem, auctorem hoc sæculo viventem, qui postquam narravit sanctum præsulem in festivitate sanctæ Mariæ Magdalenæ in regem Angliæ comminatoriam emisisse, pergit : « Unde fama divulgante præmunitus rex, citissime misit in Angliam, mandans Ricardo de Luci, qui præfecturam agebat in Anglia, ut episcopos et personas Angliæ, sed et monachos Cantuariæ contra archiepiscopum compelleret appellare. Hoc ipsum a domino rege in Normannia factum est (convocato scilicet conventu Chinonensi). Cum igitur episcopi et abbates Angliæ apud Londoniam convenirent, et appellarent (de eo conventu, quem Labbeus tom. X Concil. pag. 1444 cum anno sequenti male alligat, neque melius *Anglicanum* appellat, mox egimus) Cantuarienses monachi prudenti consilio erepti sunt, petitis et acceptis induciis ad regis præsentiam veniendi. Hac igitur celebri celebrata et accelerata appellatione, misit rex, misit et archiepiscopus nuntios ad dominum papam, a quo tandem hoc a regis nuntiis impetratum est, ut ad pacem reformandam inter regem et archiepiscopum duos a latere mitteret legatos.

14. *S. Thomas e Pontiniacensi monasterio*

expellitur. — « Interea videns et invidens hostis antiquus Thomam de virtute in virtutem in dies procedere, misit in cor regis per linguas malignantium toxicatas, ut archiepiscopum de tam grato propelleret hospitio (sc. de monasterio Pontiniacenci). Misit igitur litteras comminatorias generali capitulo Cisterciensi, significans quod quemdam de inimicis suis suscepissent et secum haberent, Thomam videlicet Cantuariensem archipræsulem; unde et mandavit, quod sicut charum habebant quidquid in terra sua cismarina aut transmarina possidebant, ne eum amplius tenerent secum. Expleto igitur capitulo, venerunt ad archiepiscopum abbas ipse Cisterciensis episcopus Papiensis, Ordinis illius quondam monachus (Willelmus appellatus), et ejusdem Ordinis quidam abbates. Et venerunt festinantes, nomine capituli nuntiantes se tales regis litteras, et tale in eis suscepisse mandatum ». Subdit Gervasius, idem significatum fuisse sancto præsuli et Francorum regi Ludovico, qui gavisus est se *ad obsequium tanti viri gratam* invenisse *opportunitatem*, ac misisse quemdam ex proceribus suis, qui eum a Pontiniaco deduceret in Franciam, et sanctum archiepiscopum *circa diem festum sancti Martini* Pontiniacensibus valedixisse: « Profectus itaque Thomas Cantuariensis archiep. in die sancti Martini, secundo exilii sui (anno MCLXIV cœpti) anno, a Pontiniaco cum honore multo ab Hugone tunc Senonensi archiepiscopo, clero quoque et populo Senonis receptus, in cœnobio Sanctæ-Columbæ per quatuor continuos annos perendinavit ». Idem legitur in Vita sancti Thomæ. Pergit Gervasius:

15. *Destinantur a papa duo legati in Normanniam.* — « Post paucos autem dies reversi sunt nuntii archiepiscopi dicentes, cardinales duos ad faciendam pacem, si possent, in proximo esse venturos. Reversus est etiam quidam regis clericus, Joannes de Oxenefordia nomine, quem archiepiscopus denuntiaverat excommunicatum, eo quod conventione quadam cum schismaticis facta eorum incurrisset contagium (in conventu nempe Herbipolensi). Hic a Romano rediens Pontifice (ad quem a rege Angliæ missus fuerat) prædicabat superbe dominum papam legatos misisse ad honorem regis Angliæ, et archiepiscopi Cantuariensis confusionem, ipsosque legatos jam in proximo esse venturos ». Discessum sancti Thomæ a Pontiniaco, et destinationem Willelmi Papiensis ac Ottonis cardinalium in Normanniam, ubi rex Angliæ agebat, Baronius aliique post eum omnes in annum sequentem differunt, sed ex dicendis certo constabit, utrumque ad præsentem pertinere.

16. *Et quidem hoc anno, non vero sequenti.* — De hac legatione in tribus prioribus Epistolis libri secundi Epistolarum divi Thomæ sermo est. Prior data ab Alexandro III ad sanctum Thomam, qua ei significat se « Willelmum tituli S. Petri ad Vincula presbyterum, et Ottonem S. Nicolai in carcere Tulliano diaconum cardinalem », ad regem Angliæ, ut « legatione in terra sua cismarina fungantur », et specialiter ut inter eum et eumdem regem amicam faciant compositionem, misisse. Idem scribit Alexander III in Epistola II ad regem Angliæ, et in Epistola III episcopis Angliæ, ab eodem papa *Laterani, kalendis Decembris* data. In hac ultima ait, se accepisse eos ad se appellasse, et proximam Ascensionis Dominicam *appellationi terminum* præfixisse, seque legatos ad causam istam canonice terminandam destinare. Porro legatos post *kalendas Januarii* anni sequentis, non vero anni MCLXVIII, ut Baronius aliique crediderunt, in Normanniam adventasse, infra planum fiet.

17. *Obitus Lucæ Chrysoberges episcopi Constantinopolitani.* — Ad num. 41. Allatius lib. 2 de Consens. Eccles. Occident. et Orient. cap. 12, n. 4, meminit Synodi, et principum et patriarcharum, metropolitarum, episcoporum et aliorum Ecclesiasticorum numero spectatissimæ, anno XXIII Manuelis, ab orbe condito 6674, præsenti scilicet Christi anno celebratæ, cui interfuere *Lucas* Chrysoberges patriarcha Constantinop., *Athanasius* Theopolitanus, aliique, quorum nomina recitat Allatius, qui Synodum illam Ms. sese habere asserit. *Lucas* usque ad annum sequentem vixit, eique *Michael III* Diaconus, et sacelli præfectus, et summus philosophorum, ut in Catalogo patriarcharum Constantinop. dicitur, successit, ut alibi dictum.

18. *Novella de feriis a Manuele imp. data.* — Ad. num. 42. Promulgata hoc anno a *Manuele* imp. Constitutio *de feriis* seu diebus juridicis, quam integram Baronius refert, et de qua videnda, quæ anno MCLVIII ex Cinnamo in medium adduximus. Publicata fuit, ut in ea legitur, *anno mundi* 6674, *mense Martio, Indict. XIV*, ideoque hoc Christi anno, quo mense Martio Indictio illa in cursu fuit. Inter dies, in quibus tribunalia vacare debent, numeratur « Decembris dies IX, in quo scilicet Conceptio sanctissimæ Matris Dei nostri celebratur. Idem festum legitur in Ordine divini Officii Gotthici, et in Fastis sacris Ecclesiæ Æthiopicæ in Comment. Jobi Ludolfi ad suam Historiam Æthiopicam pag. 402, sed utrobique ad alios dies. Ex iis porro locis quidam deducere Græcos, Mixto-Arabas et Æthiopas antiquitus festum Conceptionis immaculatæ Virginis coluisse, quod alii negant quia in Menologio ad diem XXIV Septemb. habetur: *Conceptio Joannis Baptistæ*, et in citatis Fastis sacris Ecclesiæ Æthiopicæ ad diem XXIII mensis Septemb. legitur: *Conceptio Joannis in utero Elisabethæ*, et constat sanctum Joannem Baptistam in peccato conceptum fuisse.

19. *Expeditio Italica Friderici imp.* — *Fridericus imp.* veritus ne totius Italici regni possessionem amitteret, expeditionem in Italiam decrevit, ac statim *Rainaldum* Coloniensem, et Christianum Moguntinum antistites, cum ingentibus copiis in Italiam maturavit. Ipse vero, uti refert Acerbus Morena, *mense Novembri* Italiam profectus, conventum generalem Longobardiæ apud *Roncaliam*

coegit, in quo decretum, ut *Paschalis III* antipapa ab omnibus defenderetur, et *Alexander III* e Pontificatu dejiceretur. Quam male expeditio hæc ei cesserit, anno sequenti videbimus.

20. *Toletum ab Alphonso VIII recuperatum.* — *Alphonsus VIII* Castellæ rex Toletum, a *Ferdinando* patruo Legionis rege post *Sanctii Desiderati* mortem occupatum, hoc anno recuperavit, sed post mensem Augustum; cum enim *Maquedæ* prope Matritum ageret, dedit communitati Hispalensi castellum *Olmos* dictum, ut patet ex Charta, quæ extat apud Colmenarem in Historia Segoviensi cap. 17, num. 8. « In Maqueda, in mense Augusti æra MCCIV, regnante me Aldephonso in Castella, in Extramatura, et in Naxara, et in Asturiis, et citra Serram (citra montem, quo utraque Castella dividitur) excepto Toleto ». Contra vero in Charta hoc anno scripta, et ibidem num. 10 a Colmenare recitata, Alphonsus VIII dicit se regnare Toleti : « Æra MCCIV, regnante me rege Aldephonso in Toleto, et in Castella et in Extramatura, etc. » Hinc apparet *Fernandum* seu *Ferdinandum* Legionis regem per annos ad summum octo *Toletum* tenuisse; cum illud non occupaverit ante mortem Sanctii, quæ die XXXI mensis Augusti anno MCLVIII contigit. Fallitur itaque Rodericus lib. 7, cap. 16 et 18, ubi tradit *Ferdinandum* per annos duodecim *Toletum* obtinuisse.

21. *Progressus Josephi imp. Almohadum.* — Hoc anno, seu anno Hegiræ DLXI, juxta Noweirium, cum *Humires* Africæ populi adversus *Josephum* Almohadum imperatorem rebellassent, ab eo sub jugum missi sunt, et gravibus pœnis affecti, quod tantum timorem Africæ populis incussit, ut universa sese ejus dominationi summiserit.

22. *Canonizatio S. Caroli Magni.* — « Fredericus imp. Natale Domini in palatio suo celebravit Aquis, ad cujus curiam omnes primates regni, sive Ecclesiastici, seu sæculares, ab ipso submoniti convenerunt, et corpus domini Caroli Magni imp. quod in Basilica B. Mariæ semper Virginis quiescebat, de tumulo marmoreo levantes, in locello ligneo in medio ejusdem Basilicæ reposuerunt », inquit scriptor Auctarii Aquicinctini ad annum MCLXIV, quibus non dissimilia scribit auctor magni Chronici Belgici ad præsentem annum pag. 45, et pag. 191, licet Bollandus ad diem XXVIII Januarii, ubi recitat Vitam sancti Caroli Magni imp. p. 888, asserat ultimum locum de quo solo loquitur, in magno Chronico Belgico se non reperisse. Verum tam is auctor, quam scriptor Auctarii Aquicinctensis in anno hallucinati sunt. Bollandus enim ibidem refert Diploma Friderici imp. *de elevatione et canonizatione sancti Caroli*, in quo imperator ait, se petitione Henrici regis Angliæ inductum, « assensu et auctoritate domini Paschalis, et ex consilio universorum principum, tam sæcularium quam Ecclesiasticorum, pro elevatione et exaltatione sanctissimi corporis ejus atque canonizatione, solemnem curiam in Natale Domini celebrasse, et illud in hymnis et canticis spiritualibus elevasse et exaltasse IV kalendas Januarii ». In fine Diplomatis legitur : « Datum Aquisgrani anno Dom. Incarnat. MCLXVI, Indict. XIV, sexto idus Januarii, regnante domno Friderico Romanorum imperatore, anno regni ejus XIV. imperii vero XI ». Quare canonizatio Caroli Magni anno præcedenti facta fuerat.

23. *Facta a Paschali III, sed ab Ecclesia Rom. tolerata.* — Auctor Magni Chronici Belgici priori loco laudato ait : « Ejus vero (nempe sancti Caroli) dies festi celebres bis in anno habentur, dies scilicet ejus natalis IV kal. Februarii, Translationis vero dies V kal. Quem utrumque clericus et populus spiritualium gaudiorum tripudio celebrant. Cantantur enim in Ecclesia Aquensi de S. Carolo vicibus alternatis suffragando certæ antiphonæ cum collectis », de quibus unam exhibet. Etiamnum, teste Bollando, Translatio S. Caroli Magni *V kal. Augusti* Treviris celebrari solet. Vide quæ de hac canonizatione anno M, num. 3, jam diximus, ubi solvimus Bollandi dubium, an ante istam canonizationem divini honores Carolo M. delati fuerint, et ibi dictis adde locum Gaufredi prioris Vosiensis, qui pag. 314 ait : « Fredericus corpus Caroli M. elevans a terra, in capsa aurea infiniti pretii lapidibus decorata collocavit. Ex tunc auctoritate metropolitani Coloniensis (nempe Reginaldi) Aquisgrani solemnitas de eodem Cæsare Augusto orthodoxo, sicut de sancto, agitur, quæ prius fiebat de fideli defuncto ». Porro errat auctor Magni Chronici Belgici qui, ait Fridericum imp. « assensu et auctoritate D. papæ Alexandri et Sedis Apostolica » adductum solennem curiam in Natali Domini apud Aquisgranum celebrasse; his enim temporibus Fridericus, non Alexandrum III sed Paschalem Pontificem agnoscebat. Recte Spondanus ad annum DCCCXIV, num. 5 de Paschali III et de hac canonizatione verba faciens, ait : « Sed quod is haud legitimus fuit Pontifex, ejusmodi canonizatio non est recepta ab Ecclesia Rom. Quod tamen reperiantur legitimi Pontifices eam impugnasse, res sic tacita permissione sive tolerantia perseveravit, ut in propria Ecclesia. ubi sepultus fuit, coleretur. Ita enim canonum præcipui interpretes declararunt. Propagatus autem postea noscitur ei cultus, in alias Ecclesias Galliæ, Belgii atque Germaniæ, in quibus idem Carolus *sanctitatis* titulo colitur, faventque scripta plurimorum rerum Francicarum historicorum.

24. *Moritur Gozuinus Aquicinctensis abbas.* — « Piæ memoriæ domnus Gozuinus, abbas Aquicinensis septimus (in Belgio) charitate illustris, amator pacis et religionis, VII idus Octob. circa mediam noctem, die Dominica, Luna XI, Indict. XIV, (a Natali Christi deducta) de hoc sæculo transiit », inquit scriptor Auctarii Aquicinctini ad hunc Christi annum. De ejus virtutibus legendi Molanus in Natal. SS. Belgii, et Locrius. Ejus Vita septennio post mortem scripta. et a Richardo Gibbono so-

cietatis Jesu sub hoc titulo publicata : « B. Gozuini Vita celeberrimi Aquicinctensis monasterii abbatis VII a duobus diversis ejusdem cœnobii monachis separatim exarata, e veteribus manuscriptis nunc primum edita, cura R. P. Richardi Gibboni societatis Jesu theologi. Duaci ex officina Marci Wion sub signo Phœnicis anno MDCXX ». In ea inter alia dicitur, eum Lutetiam ad majores disciplinas addiscendas sese contulisse, et ita in Dialectica profecisse, ut electus fuerit ab eis, *qui Parisiis doctrinæ causa morabantur*, ad disputandum adversus *Petrum Abaelardum*, qui ibi inauditarum erat inventor et assertor novitatum, et aliarum probatarum improbator. Verum « Magister Joslenus qui postea Sucssionensem rexit cathedram, cum nimis eum diligeret, id fieri prohibebat, et congressum hujusmodi dissuadebat ».

25. *Moritur S. Aelredus Rievallensis abbas.* — *Aelredus* Rievallis monasterii in agro seu diœcesi Eboracensi siti abbas, Ordinis Cisterciensis, sacrarum litterarum scientia et morum integritate conspicuus, obiit « pridie idus Januarii, anno ætatis suæ LVII, Incarnat. Dom. MCLXVI, regnante apud Anglos Henrico Secundo, ut prodit Joannes Pitzæus in Cantal. Scrip. Britanniæ, quod ex Joanne Balæo exscripsit. Hoc etiam anno mortem ejus cæteri recentiores referunt, licet nullum ex antiquis citent, et annalista Mailrosensis eam in annum sequentem differat. Bollandus ad diem XII Januarii Vitam ejus recitat ex Legenda Joannis Capgravii, in qua idem legitur. Dicitur *Aelredus* fuisse alter Bernardus, et ex iis quæ ipsemet scribit in sermone V in cap. 13 Isaiæ, apparet eum filios in religione habuisse piissimos ; eorum enim sanctitatem summe commendat. Varios Tractatus in lucem emisit, ex quibus non pauci periere, aliique referuntur in Biblioth. Patrum et tom. V Bibliothecæ Cisterciensis. Extat etiam ejus Historia » de bello Standardii tempore Stephani regis ; Genealogia regum Anglorum ; Vita et Miracula S. Edvardi regis et confessoris, ac Narratio Miraculi patrati in sanctimoniali de Wattun », quæ inter decem historicos Angliæ a Seldeno editos legi possunt. Eum aliqui *beatum*, alii *sanctum* appellant. De eo etiam videndus Manricus in Annal. Cisterc. hoc anno cap. 3.

ALEXANDRI III ANNUS 8. — CHRISTI 1167.

1. *Infaustum Romanorum bellum, cum Tusculanis, et summi Pontificis fuga ab insidiis Friderici imperatoris.* — Sequitur annus millesimus, centesimus sexagesimus septimus, Indictione decima quinta, quo status S. R. E. in extremum discrimen adductus, divina tandem miseratione clade immensa percussis hostibus, speciosiori nitore refloruit. Quomodo autem ista miranda adeo se habuerint ex scriptis Actis Alexandri papæ citatis superius reddimus hic verbatim : « Populus ipse Romanus, mense Maio, ad defensionem sui pastoris adversus Raimonem dominum de Tusculano in omni virtute sua exivit communiter armatus, et procedens ad terram ejus, non solum vineas et segetes cum arboribus hostiliter devastavit sed etiam muros Tusculanæ civitatis nihilominus destruere laboravit. Sed quoniam idem Raimo tantæ fortitudini per seipsum resistere non valebat, nec terram suam tutari, necesse habuit ut ad auxilium ab imperatore petendum confugium faceret. Misit itaque celeriter ad subventionem et præsidium ejusdem Raimonis fortium bellatorum immensam multitudinem, ut et Tusculanum populum defenderet, et Romanorum violentiam coerceret. Postquam vero illa sæva Teutonicorum barbaries, quæ armis semper consueverat militare, ad Tusculanum pervenit, videns populum Romanum esse multum ad præparandum bellum ordinatum, et audaciam sumpsit, ut cum eo absque mora in campo haberet conflictum. Appropinquantibus post horam nonam, repente clamor utrinque vehemens ad sidera tollitur, et strictis mucronibus nimis atrociter in hostes irruunt. Sed primo congressu, populus Romanus irreparabiliter corruit, et per campestria et convallium devia ita impie contritus et dilapsus est, ut de tanto agmine vix tertia pars evaserit. Ea igitur nocte in Urbe factus est dolor subitaneus et ululatus magni, audita calamitate, insatiabilis luctus ex irreparabili jactura virorum et rerum. Quippe quod ab eo tempore, quo Hannibal Roma-

nos apud Cannas devicit, tantam Romanorum stragem nullus recolit contigisse.

2. « Sed quamvis in tam gravi mœstitia et communi dolore Pontifex ipse a fletu et lacrymis se non potuit cohibere, videns tantam civitatem præsidio armorum desolatam, utilius consilium celeriter habuit, ut vigilanter de custodia Urbis et debilium reparatione murorum, atque de auxilio intrinsecus conferendo sollicitus esset. Hostes vero pro adepta victoria nimium exultantes, non fuerunt contenti victoria ipsa, sed adjunctis sibi Tiburtinis et Albanensibus, Campanis et cæteris circumpositis, illico festinarunt ad Urbem, et destruentes universas munitiones, et omnes segetes usque ad fluvium Tiberis, circumdederunt usque ad portas universam Urbem. Imperator tandem, ubi occisionem cognovit Romanorum, reliquit Anconam, et veniens ad exercitum suum, castrametatus est in Montemalo, decimo quarto kalendas Augusti. Altera vero die, videns congregatam sui exercitus innumerabilem multitudinem, descendit in fortitudine gravi usque ad portas castelli Sancti-Angeli ibique atrocissimum dedit assultum; et fecit maximum impetum : sed quia summi Pontificis familia in faciem sibi per orationem beati Petri fortiter atque viriliter restitit, nihil ea die, nisi detrimentum suorum et confusionem reportavit. Unde majori furore commotus, Ecclesiam Apostolorum, quæ a fidelibus Ecclesiæ tenebatur in custodia, cum balistis et sagittariis violenter aggressus est. Sed cum eam expugnare non posset, postposita reverentia Dei, et ejusdem regni cælorum clavigeri, tanquam sacrilegus et profanus ignem fecit apponi. Custodes vero Ecclesiæ formidantes, ne tota fabrica incendio solveretur, post combustam Sanctæ-Mariæ in turri Ecclesiam cum æneis portis et vicinis porticibus, beati Petri Basilicam in manu et potestate sævientis principis tradiderunt.

3. « Hæc igitur et alia imminentia mala cum beatus Pontifex consideratione sollicita perviderel, post illud excidium populi, quod exigentibus peccatis acciderat, dimisso Lateranensi palatio, cum fratribus suis, et eorum familiis ad tutas domos Frangipanum descendit, et apud Sanctam-Mariam Novam, et Castellariam, et Colosseum se cum eis in tutum recepit : ibique pro incumbenti malitia imperatoris quotidianus episcoporum et cardinalium fiebat conventus, tractabantur causæ, responsa dabantur.

« In diebus illis, prædictus rex Siciliæ Willelmus Junior audiens quomodo sævus ille imperator persecutor Romam teneret obsessam, timens ne in personam domini sui papæ Alexandri aliquid gravioris periculi possel accidere, misit ad eum duas veloces galeas cum pecunia, præcipiens earum comitibus, ut ad Pontificem intereuntur accedere, et assignata ei pecunia, personam ipsius, ac fratrum suorum in galeas reciperent, et de potestate ipsius Friderici, et omnium exspectatione schismaticorum eriperent. Contigit itaque, ut ex insperato galeæ per Tiberis alveum ascenderent, et ad Sancti-Pauli Ecclesiam applicarent. Missa itaque insinuatione ad aures summi Pontificis, ductore viro egregio Ottone Frangipane, comites galearum cum pecunia quam ferebant, ad vestigia præsulis accesserunt. Tunc venerabilis Pontifex super his gratias omnipotenti Deo referens, pecuniam ipsam de regis benignitate suscepit, et nuntios tam devotissimi principis secum per octo dies affectu paterno detinuit. Habito autem in causa Ecclesiæ et civitatis consilio, galeas ipsas ad eumdem regem beatissimi Petri devotissimum et specialem filium cum gratiarum actione remisit, præmittens cum eis duos ex fratribus, Marcellum Sancti-Georgii, et Petrum Sanctæ-Mariæ in Aquiro diacones cardinales, ad partes Sancti-Germani. Ipsa vero die, de suscepta pecunia partem dedit fidelibus Frangipanum, et filiis Petri Leonis, ut strictius obligati ad invicem sese fortius adjuvarent, et ad defendendam civitatem, populum manutenerent et robustius animarent. Pro custodia vero Urbis partem ejusdem pecuniæ ad singulas portas benignissime distribuit.

4. « Cum autem cives Romani adversus Fridericum fortiores solito starent, et ei quotidie graviora damna inferrent, videns ipse Fridericus, quod adversus eos virtute armorum prævalere non posset, tanquam vulpes callida convertit se ad consueta perspicacioris astutiæ argumenta. Misit itaque ad episcopos et cardinales, qui ad eum ex provisione Alexandri papæ iverant, per Conradum archiepiscopum Moguntinum pacis verba in hunc modum : Si vos apud Alexandrum agentes effeceritis, quod salva ejus omni ordinatione, cesset a papatu, ego pariter cessare faciam Guidonem Cremensem. Et tunc simul conveniunt omnes Ecclesiasticæ personæ, qui tertiam personam in summum Pontificem eligant. Ego autem reddam Ecclesiæ firmam pacem, nec ulterius de causa electionis Romani Pontificis me ullatenus intromittam : populoque Romano propter hoc promittebat omnes suos captivos se reddere, et si quid residui ex eorum spoliis appareret. Quod verbum ita afflicto populo favorabile visum fuit, ut omnes id esse faciendum unanimiter collaudarent. Dicebant enim, quod pro redimendis civibus suis dominus papa majora deberet facere quam papatum relinquere.

5. « Episcopi autem et cardinales deliberato animo et consilio, una voce ipsi Friderico responderunt, dicentes : Non est nostrum judicare summum Pontificem, quem in suo Deus judicio reservavit; quoniam (ut attestatur Scriptura [1]) non est discipulus super magistrum. Cum igitur populus adhuc vehementer instaret Pontifici, ut ejusmodi petitio manciparetur effectui, Pontifex utiliora prospiciendo, secretum cum fratribus faciens verbum, ab oculis eorum evanuit; et propitiante Domino,

[1] Luc. VI.

die tertia visus est prandere cum sociis ad radicem montis Circei, ad fontem qui ex tunc papalis est appellatus. Procedens vero ultra fluvium Regulæ, undique ad eum tam laicorum quam clericorum præsentia concurrente, per Tarracinam et Caietam transiens, ad patrimonium tandem Beneventanorum cum episcoporum multitudine pervenit, Domino favente. Fratres vero qui in Urbe erant, secuti sunt ejus vestigia, et suo capiti tanquam membra suo corpori adhæserunt ». Romualdus autem Salernitanus archiepiscopus hujus temporis scriptor hæc habet de fuga Alexandri papæ : « Quo cognito, Alexander papa, qui tunc in turri Chartularia morabatur, in habitu peregrini cum paucis Urbem exiit. et Caietam usque pervenit, et ibi assumpto Pontificali habitu, Beneventum veniens, a civibus ejusdem civitatis honorifice est susceptus ». Quod autem ad Chartulariam turrim spectat, erat illa familiæ Frangipanum, qui in Rituali Cencii camerarii dicti inveniuntur Frangipanes de Chartularia : cujus vestigia visuntur usque hodie juxta arcum Titi ad radices Palatini quæ alio nomine dicta est, Septem-Lucernarum. At quid contigerit post fugam Alexandri, audi eadem Acta ipsius :

6. *Fridericus imperator pestilentia afflictus fugit Papiam.*— « Fridericus autem, ubi cognovit Alexandrum papam Urbe exiisse, et ejus insidias evasisse, contristatus est nimis, timens ne totum orbem contra se commoveret, et ad sui jacturam majores sæculi principes convocaret. Sed quoniam in omnibus actibus suis omnipotentis Dei et beati Petri mansuetudinem et patientiam, sicut homo qui non posuit Deum adjutorem suum, sed speravit in multitudine divitiarum suarum, non cognovit : iratus est Dominus in eum cum beato Petro, cujus Ecclesiam incendere, Dei timore postposito, non abhorruit : immisitque in eum tantam subitaneæ mortis pestilentiam et in ejus exercitum, ut infra septem dierum spatium fere universi majores ipsius principes, qui secum Ecclesiæ adversabantur, subitanea morte corruerent, et miserabiliter morerentur. De quorum numero paucos famosiores duximus nominandos, Fridericum Bavariæ ducem, N. comitem de Waslono, Bertelhardum comitem de Arlemonte, N. comitem de Sexia, Rainaldum (Reginaldum) Ecclesiæ Coloniensis intrusum archiepiscopum, et L. fratrem ejus comitem, episcopum Virdunensem, pertinacem schismaticum. Reliqui quoque barones et milites, ac cætera pugnatorum maxima multitudo cum languerent, et nullum sanitatis possent remedium invenire, spiritum miserabiliter exhalabant, quorum cadavera usquequaque inhumata jacebant. Quid plura ? Tantus subitaneæ mortis timor universos invaserat, ut beatum se crederet, qui, quomodocumque ex castris posset exire, et ad propria confugium facere.

7. « Tunc idem Fridericus divina se manu percussum intelligens, cum Romanis utcumque composuit, et octavo idus Augusti, non sine magna confusione recessit. Mortalitatis tamen pestilentia ipsum sequebatur, et quo ulterius procedere conabatur, eo majorem mortuorum stragem cum mœstitia relinquere cogebatur. Arma vero et reliquus Teutonicorum pretiosus apparatus perierat simul cum earum rerum dominis, et omnis gloria eorum jam fuit ad nihilum divino judicio redacta. Dum autem idem Fridericus, cum luctu morientium, et infirmorum gemitibus pervenisset Lucam in Tuscia civitatem, et vellet per stratam publicam et montem Bardonis transire, prohibitus est a Lombardis, ne ipsorum terram ingredi attentaret ; ideoque a marchione Malaspina securo impetrato ducatu, apud Pontem-Tremulum divertit a publica strata, et per montium aspera iter dirigens, non sine multarum rerum suarum direptione, tanquam profugus transivit juxta Terdonam, et tandem cum paucis venit Papiam. Sed quod valde erat mirabile in oculis omnium, neque recordatio tantorum malorum, quæ ab infantia sua crudeliter exercuerat, neque recentia flagella sibi a Deo et B. Petro illata duritiam et feritatem cordis illius emolliverant, nec ad bonum faciendum converterant, quippe quod ipsius natura ad malum ab adolescentia sua prona, semper in idipsum proclivior est inventa. Unde tres civitates Lombardiæ, quæ jamdudum ipsius atrocitatem et sævitiam expertæ fuerant, videntes propositum et voluntatem ejus ferventius exerescere contra se, communi deliberatione firmarunt, ut de tota Lombardia eum deberent expellere, qui totam Italiam in probrosam servitutem nitebatur inducere. Ideo congregata fortium virorum militia eumdem Fridericum de Papia exeuntem aggressi sunt, et tanquam violatorem et destructorem legum, et Constitutionum Orthodoxorum imperatorum, necnon a Romana Ecclesia excommunicatum persequi non destiterunt, donec de cunctis Lombardiæ finibus violenter ejicerent, et transalpinare compellerent ». Hactenus Acta Alexandri papæ, haud dubium ab orthodoxo et Catholicæ communionis viro conscripta.

8. *Res gestæ Friderici contra Urbem, et ejus fuga ignominiosa et clades.* — At quæ a schismatico homine, Fridericum imperatorem sequente, qui iis aderat præsens, sunt scriptis mandata, his inferenda putamus. Auctor est Otto Morena Laudensis, qui res gestas Friderici temporis hujus scripsit, et plura habet ab aliis prætermissa, sic exordiens adventum Friderici in Urbem ab antipapa Paschali, qui eum legationibus accersivit. Ait enim : « Interea dominus Guido Cremensis, qui Viterbii morans, ab imperatore et a multis archiepiscopis, abbatibus, prioribus, aliisque quampluribus mundi hominibus tunc pro papa habebatur, imperatoris adventum diu exspectans, et affectu nimio desiderans, ad eum, quamvis sæpe alias misisset, novissime suos legatos complures destinavit, mandans, ut quam citius posset, absque

dilatione Romam venire festinaret, hostes debellaret, et Rolandum cancellarium, qui tunc pro papa in Roma, et in quibusdam aliis partibus multis tenebatur, qui et tunc Romæ morabatur, de Roma expelleret, et ipsum Romæ in possessione papatus poneret et manuteneret. Imperator vero voluntati et consilio dicti domini Guidonis, qui dicebatur papa Paschalis, annuens, Romamque cum magno gaudio veniens, anno MCLXVII, die Lunæ, nono kal. Augusti, Indictione XV, in monte prope Romam cum suo exercitu castrametatus est, deinde cum omnibus suis equitibus, sicut armati venerant, ad portam Romæ, quæ dicitur porta Viridaria, quæ est ex parte S. Petri versus montem Gaudii, veniens, ibique maximum prælium committens, tandem eos superavit et devicit, atque fugavit, totumque locum, qui Cortina sancti Petri dicitur, et etiam porticum Sancti-Petri cepit, et domos omnes expoliavit, atque combussit, pluribusque etiam hominibus interfectis, multos cepit.

9. « Romani igitur intra civitatem ex illa parte Tiberis se recipientes, et multum pavidi stantes, in hanc Tiberis partem venire non sunt ausi. Illis autem, qui ex parte jam dicti papæ Alexandri erant, et Ecclesiam Sancti-Petri ab ipsius papæ Alexandri parte tunc tenebant, et ipsam Ecclesiam bene muniverant, se defendentibus viriliter, imperator eam infestare nullo modo tunc potuit, sed per totam hebdomadam ipsam eos quotidie invadens, et prælio infestans, eos vincere nitebatur. Teutonici vero cum se eos per fortiam (vim) capere non posse prospicerent, proximo die sabbati infra Ecclesiam sanctæ Mariæ Virginis, quæ dicebatur de Laborario, et quæ sita est super scalam Sancti-Petri ante atrium ipsius Ecclesiæ, supponentes ignem, totam ipsam Ecclesiam combusserunt; ex qua, cum arderet, prosiliit ignis in Ecclesiam Sancti-Petri. Ipsa vero Ecclesia beatissimæ Virginis Mariæ tota est combusta et penitus dissipata. Tunc etiam liquefacta est et combusta quædam mirabilis imago, facta in muro ipsius Ecclesiæ versus Ecclesiam Sancti-Petri, ex auro purissimo atque splendissimo decorata, cui similis in Italia nunquam fuerat visa, et alia quæ facta erat ad imaginem Domini nostri Jesu Christi, antequam stabat quædam alia pulcherrima imago facta ad imaginem sancti Petri, quæ similiter liquefacta est penitus et combusta. Quod videntes illi, qui super Ecclesiam Sancti-Petri erant, nec ullum succursum a Romanis posse habere cernentes, maximo timore perterriti, statim imperatori se et Ecclesiam reddiderunt, jurantes etiam fidelitatem sibi, sicque eos imperator abire permisit.

10. « Sequenti igitur proximo die Dominico prædictus papa Paschalis cum suis cardinalibus in ipsa Ecclesia S. Petri missam honorifice et cum magno gaudio celebravit; ipsoque die in capite imperatoris circulum aureum tantummodo imposuit. Sequenti vero die Martis, in quo fuit festum S. Petri ad Vincula prædictus dominus papa Paschalis dominum Fridericum imperatorem, et serenissimam Augustam Beatricem conjugem suam ex coronis auro purissimis, et multis pretiosissimis gemmis decoratis coronavit in ipsa Ecclesia S. Petri. Romani itaque hoc cernentes, et cum imperatore pugnare se minime posse cernentes, nec etiam flumen Tiberis transire audentes, fœdus cum imperatore magis quam bellum facere decrevere. Ambasciatores igitur ad imperatorem dirigunt, fœdusque cum eo faciunt, papamque Paschalem in perpetuum se pro papa habere et tenere firmiter cum jurejurando promittunt, ac omnes, præter Frangipanes et quamplures alios Romæ nobiles, qui maximas turres et domos et fortitudines habebant in Urbe Roma, nec leviter capi tam cito poterant, fidelitatem imperatori facere disposuere. Hoc itaque sic peracto, imperator suos nuntios ad fidelitates Romanorum recipiendas, Romam ultra Tiberim direxit, inter quos fuit Acerbus Morena Laudensis civis, et imperialis curiæ judex, qui jussu imperatoris Romam ultra Tiberim pergens, per plures dies innumerabiles fidelitates imperatori factas suscepit ». At plane accidit secundum Psalmographum [1] : « Vidi impium superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani : et transivi, et ecce non erat ». Nam audi :

11. « Interea dum hæc Romæ agerentur, quædam maxima ac mortalis pestilentia super imperatorem, ejusque exercitum totum divinitus accidit. Sequenti namque die Mercurii proxima, cum maxima cœli serenitas esset, statim quasi in ictu oculi mirabiliter pluere cœpit, deinde post aquam serenitas magna et clara nimis facta est; statimque infirmitas super imperatoris exercitum talis excrevit, quod equites et pedites, atque scutiferi ita corruebant et moriebantur, quod vix per totum diem sepeliri poterant. Qui autem in mane sani per viam ambulabant, statim per viam eundo, vel parum jacendo moriebantur. Ob quam rem episcopi, archiepiscopi, comites, marchiones et duces, aliique multi nobiles et ignobiles, qui in ipso erant exercitu, corruebant. Obiit namque dux Fridericus de Rotemburgo, regis quondam Conradi filius et imperatoris germanus consobrinus, de quo immensus dolor fere per totam Italiam inoluit, quoniam ipse homo erat magnæ virtutis. Decessit etiam tunc dux Guelphus, ducis Willelmi filius, et Rainaldus (Reginaldus) archicancellarius et Coloniæ electus archiepiscopus, homo maximi ingenii, et cujus scientia et probitate imperium multum fuerat sublimatum. Episcopus etiam le Leze vita privatus est. Tunc etiam mortuus est supradictus Acerbus Morena », alius ab auctore qui Chronicon absolvit. Pergit :

12. « Imperator autem videns gentem suam strage corruere, relictis multis infirmis Romam deseruit, et versus Tusciam ire cœpit. Deinde jam dicto papa Paschali Viterbii cum obsidibus Romæ

[1] Psal. XXXVI.

quos habebat relicto, quam citius potuit, Lombardiam intravit. Sed tamen antequam Lombardiam attingeret, plures duobus millibus ex his qui secum fuerant, in ipso itinere, gladio solummodo Dei periere. Hi autem, qui tunc mortem vincere poterant, omnes infirmati usque ad necem, tandem tonso capite, vix evadere potuerunt; tamen qui evaserant, per totam hiemem, omni colore perdito, passi sunt. Ad locum autem, qui dicitur Ponstremulus, cum appropinquasset, Pontremulenses eum nequaquam per locum suum transire permiserunt. Sciens vero imperator se per fortiam (vim), ipsis nolentibus, inde transire non posse cum suis, qui pauci et infirmi erant : cum ex hac parte castri, quod Malinium vocatur, jam transisset, versus marinam partem tendens per terram marchionis Malaspinæ Obizonis, ipso marchione eum ducente, iter arripuit, et die Martis XI mensis Septembr. inde iter arripuit, etc ». Quæ sequuntur spectant ad sequentem annum. Hic exitus rerum gestarum Friderici anni hujus et plane tragici casus perfidi imperatoris, semper in deterius prolabentis, cum contra Romanam Ecclesiam se erigere laboravit. Quæ considerans nobilis hujus temporis scriptor Joannes Saresberiensis, cujus extat Policraticus, dignum ejus ingenii monimentum, ita de eodem imperatore philosophatur in Epistola hoc anno scripta ad Oxoniensem episcopum [1] :

13. « Ad momentum turbinis adversus Ecclesiam malitia debacchatur, et adversus Dominum videntur prævalere impii, quibus in brevi Christus, quem persequuntur, sic respondebit ad merita, ut præponderare videatur libra vindictæ ; et quos potenter puniet, non tam examinare lance æquitatis, quam mole magnitudinis prægravare : non quidem, quod injuriam inferat, sed quia sine mensura et modo peccantibus, immensam et immoderatam ingeret pœnam. Nec opinetur quisquam me in longa tempora prophetare, licet oraculi divini sicut auctoritas, sic et fides perpetuentur, cum planum sit, jam aliquatenus inchoatum esse judicium, imo executioni mandari sententiam. Nonne Teutonicus tyrannus nominis sui fama nuper orbem perculerat, et fere subegerat regna vicina, et etiam imperium Græcorum terrore concusserat, ut magis deditionem, quam confœderationem legationibus missis videretur offerre ? Sed ecce, Deo auctore, timetur minus, et qui tam vicinos, quam remotissimos solo nutu terrebat, princeps suos ab injuriis cohibere non potest. Qui solo verbo pacem gentibus ad arbitrium indicebat et bella, nunc a suis et inter suos petitis et acceptis treguis gratulatur. Nam sicut ipsemet conqueritur, ex quo Laronam venit, ut regem Francorum et Gallicanam Ecclesiam separaret a fide, et in suam hæresim perverteret, ut adorarent idolum suum ; successus ejus retrorsum ipsi sunt, et quæ eum extulerat, in depressionem ipsius cœpit fortuna fluctuare. Spes autem fidelium est, quod ad honorem Dei in brevi amplius deprimetur, donec eum omnino Christus, cujus sponsam persequitur, conterat sub pedibus suis ». Hæc de præcedentibus Joannes, qui et sequenti Epistola ad Nicolaum Rothomagensem hæc de præsentibus [1] : « Etsi historiarum commovetur exemplis, eum vel Fridericus ex-Augustus potest instruere, qui de fastigio Romani imperii ob Ecclesiæ persecutionem, in paupertatem et ignominiam miser, sed nulli miserabilis, corruit, ad gloriam ejus, qui solus pro arbitrio regna et imperia transfert, erigit quas vult et dejicit potestates. Ille suos punire noluit, qui eum depravaverant consilio, sed in eos digitus Dei gloriosam exercuit ultionem ». Hæc ipse. Porro sanctus Thomas ista audiens de felici successu rerum Alexandri papæ, et calamitate quam incurrerat Ecclesiæ persecutor Fridericus imperator, congratulatus, eidem Pontifici, has ad eum litteras dedit [2] :

14. *S. Thomæ Epistola congratulatoria ad Alexandrum III.* — « Amantissimo domino et patri sanctissimo Alexandro, Dei gratia summo Pontifici, Thomas Cantuariensis Ecclesiæ minister humilis, miser et miserabilis exul, salutem et contra sævitiam principum semper animi constantiam.

« Solliciti de statu et de prosperitate vestra, optaveramus jam pridem certum salutis nuntium audisse de vobis et de confratribus vestris, quid etiam egerit vobiscum, et cum Ecclesia sua Dei magnificentia. Insonuit enim auribus nostris et toti Galliæ verbum, quod noviter factum dicitur a Domino : videlicet illum Fridericum schismaticum ignominiose humiliatum, factum sine honore coram populo et gente. Verum quoniam rumoribus credi oportere, et non oportere fas est, paternitatem vestram affectuose sollicitamus, ut recurrente cum litteris nuntio per vos certissime audiamus et congaudeamus, si fecerit vobiscum Deus, quod facere consuevit sperantibus in se, ponentibus carnem brachium suum, non habentibus fiduciam in principibus, in quibus non est salus. Si egerit vobiscum, sicut egit cum Ezechia de Sennacherib [3], retorquens pœnam in ipsum, qua moliebatur demoliri ipsum Ezechiam cum universa gente sua. Si sic se rei habet eventus, sicut fama divulgavit : benedictus Deus, qui novit facere misericordiam cum servis suis. Ecce quanta Dei potentia, quam magna ipsius miseratio? Nisi enim ipse custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam. Non est a sæculo audita virtus Dei manifestior, si recte pensetur quid evenerit. Justitia ipsius justior, qua contrivit ipsos fabricatores hujus malitiæ, tantæ persecutionis auctores, consumpsit etiam eos morte famosissima. Ipsum utinam jam ex principem viventem dederit in opprobrium omni populo, in derisum omni transeunti, ut ab omnibus digito monstretur, et fiat de ipso quasi celebre prover-

[1] Cod. Vat. l. II. Ep. CXXXIX.

[1] Cod. Vat. lib. II. Epist. CXL. — [2] Lib. II. Epist. XXI. — [3] IV. Reg. XIX.

bium, more vulgi dicentis [1] : Ecce homo qui non posuit Deum adjutorem suum, sed confisus in potentia sua, deficit in ipsa vanitate sua. Cui satius fuisset et gloriosius, apud homines moriendo succubuisse impugnando suos adversarios, quam vivendo fieri despectui cunctis et in derisum. Hæc est Dei virtus, et fortitudo brachii ipsius. Quis ergo audeat de cætero, habens Christi vices in terra, obsequi voluntati principum in confusionem Ecclesiæ, non puniendo delinquentes. Audeat, qui voluerit, non ego, ne transferatur in me pœna delinquentis, ne judicer culpabilis ex dissimulatione vindictæ, ne transeam in culpam, qui culpam non admisi ». Hactenus S. Thomas transferens in causam suam tantam Dei ob Ecclesiam persequentium culpam, immissam in imperatorem vindictam.

15. *De Friderico imperatore et Henrico Angliæ rege judicia.* — Quod autem nec sic depressus, ab insania sua destitit novus Pharao, Joannes Saresberiensis in Epistola ad magistrum Richardum his verbis significat [2] : « Imperator enim, quasi torris raptus de incendio, confusus ab Urbe recessit, et licet fœtor cadaverum a castris in nares ejus ascenderit, Domino manum suam extendente super eum, nondum tamen voluit agnoscere, et confiteri Creatorem suum. Erigatur itaque spiritus vester, quia Christus vincit, regnat et imperat, et recordatus pauperum suorum, potentes impios potentius torquet ». Hæc ibi Joannes Saresberiensis, qui de iisdem hæc ad Albertum cardinalem [3] : « Nonne, inquit, dominus papa (cujus vitam ad pauperum consolationem optimam et diuturnam faciat Deus) zelo justitiæ, quem semper habuit, meruisse credendus est, ut hostis fidei Fridericus contritus sit a facie ejus, et ira Dei castra ejus exterminaret, qui jam videbatur de Urbe et orbe, et universali Ecclesia triumphasse? In quo tamen magis (ut indubitanter credo) adjuti estis precibus pauperum Christi, quam vestrorum consiliis, aut viribus Romanorum. Audenter quoque dixerim, quod vos suo miraculo citra humanum consilium de faucibus leonum eripuit, ut de cætero semper tantam habeatis in Deo fundatore Ecclesiæ et custode et eodem vestro liberatore fiduciam, quod nec adversantium minis, nec blandientium fraudibus recedatis a via recta, aut contra legem credatis de lege dispensandum. Nam qui Fridericum dejecit coram vobis, profecto et alios tyrannos, si institeritis mandatis ejus, subjiciet vobis, aut omnino dejiciet ». Ita Joannes, qui in eodem perstans argumento, ad regem Angliæ divertens ab imperatore, ostendit, eadem Dei vindicta perculsum ipsum fuisse, ubi aggressus persequi sanctum Thomam Cantuariensem archiepiscopum. Ait enim [4] :

16. « Nonne et apud vos jam judicium exercetur adversus tortores Ecclesiæ? Intuemini quantus erat rex Angliæ, cum parvulus videretur in oculis suis, et ad Ecclesiam Dei vel speciem fidei et reverentiæ prætendebat : plane videbitis eum in nullo frustratum conatu. Sagitta ejus retrorsum non abiit : clypeus non declinavit in bello : hasta ejus non est aversa. Super prædam accumbebat ut leo, ut nullus eum excitare præsumeret. Vel visu terrebat hostes. Vicini se inclinabant obsequiis; remoti principes amicitias expetebant : colebatur a suis, honorabatur ab extraneis, prædicabatur a cunctis. A bonis diligebatur, sed maxime a clero, qui eum colebat super vires, pro viribus venerabatur, et unanimi proposito diligebat super amorem mulierum. Quid multa? rerum expetibilium omnium abundantia etc. Sed quo fine hæc universa Dei dona conclusit, si tamen sine pœnitentia et satisfactione subsistit in finibus istis? Ut singulas Ecclesias, quas antea per ignorantiam, ut putabatur, aut sui juris prætextu læserat, taceamus : Tolosam bello aggressurus, omnibus contra antiquum morem et debitam libertatem indixit Ecclesiis, ut pro arbitrio ejus et satraparum suorum conferrent incensum. Nec permisit, ut Ecclesiæ saltem precibus coæquarentur in hac contributione vel magis exactione tam indebita quam injusta. Nam Ecclesiæ in deteriori calculo vertebantur, utpote quæ rebus suis aut honore videbantur indignæ. Sed quem successum attulit hæc pecuniarum immensitas tantis exactionibus et injuriis acquisita? nonne projecta est in sacculum pertusum, ut hosti suscipienti proficeret, et effundenti non modo esset inutilis, sed damnosa? Numquid non ab ea die fortuna ejus retrorsum secessit, et successuum ubertas emarcuit? » Atque demum post recensita demerita : « Circumferat, inquit, quis oculos mentis, et intueatur quos et quales adversarios ei Dominus suscitaverit, ex quo adversus Deum in depressione Ecclesiæ erexit calcaneum suum : et plane mirabitur, et si prudens est, venerabitur judicium Dei qui non imperatores, non reges, non principes nationum, ut ipsum domarent elegit, sed extremos hominum Britones nivicolinos primo, et postea illos ad contradictionem et solemne certamen animavit, qui vestigia pedum ejus consueverant adorare. Et hoc quidem, ut non glorietur omnis caro, sed nomen Domini sit benedictum in sæcula. Sic ad puniendam ingratitudinem Salomonis recedentis a Domino, non tam principes erexit, quam latrunculos et servos abjectos, etc. » Ita de his Joannes Saresberiensis prudenter est philosophatus.

Sic accidit, ut Friderico justo judicio Dei depresso, Mediolanenses auxilio, et hortatione confœderatorum populorum Longobardiæ reversi sunt Mediolanum, munierintque eamdem quam restauraront civitatem. Tunc et Galdinus nobilis Mediolanensis pietate insignis, ut qui pro religione Catholica factus extorris, se contulerat ipso exordio schismatis ad Alexandrum papam quem et eun-

[1] Psal. LI. — [2] Cod. Vat. l. I. Ep. CLVIII. — [3] Lib. II. Ep. XLVII. — [4] Lib. I. Ep. CXXXIX.

tem in Gallias secutus fuit et redeuntem, a quo et S. R. E. creatus fuit presbyter cardinalis tituli S. Susannæ : hic, inquam, rediens electus fuit Mediolanensis archiepiscopus, hoc ipso Redemptoris anno millesimo centesimo sexagesimo septimo kal. Maii, ubi mansit sedens usque ad decennium, totus intentus ad collapsam restituendam Ecclesiam. Extant Acta vitæ ipsius, ex quibus sincere ista depromimus [1]. Sed jam prosequamur anni hujus res gestas Alexandri papæ cum sancto Thoma archiepiscopo Cantuariensi, eas ita narrante Joanne Saresberiensi.

17. *Alexander III legatum Angliæ creat S. Thomam.* — « Cum autem Alexander papa ex litteris tum Anglorum regis, tum etiam episcoporum suffraganeorum S. Thomæ intellexisset, eumdem ab eis contendi exagitari, et ejus egregie facta existimari portenta : ut hunc erigeret super persecutores suos, hos autem humiliaret, illud statuit laude dignissimum, ut sancto archiepiscopo munus Apostolicæ legationis injungeret plenissima potestate. Extant de his ejusdem Pontificis litteræ datæ verbis istis [2] :

« Alexander servus servorum Dei, dilecto fratri Thomæ archiepiscopo Cantuariensis salutem et Apostolicam benedictionem.

18. « Sacrosancta Romana Ecclesia digniores personas, et eas maxime, quas honestate, prudentia, et litteratura, et eminentia virtutum præfulgere cognoscit, ampliori consuevit charitate amplecti, gloria et honore prævenire. Attendentes itaque devotionis et fidei constantiam, qua pro Ecclesia Dei, sicut columna immobilis perstitisti; honestatis et litteraturæ, ac discretionis prudentiam, qua præeminare dignosceris, nihilominus considerantes : dignum duximus, personam tuam tantarum virtutum insignibus decoratam, quodam speciali privilegio, et singulari prærogativa diligere, et honorare, tuæque utilitati solita benignitate prospicere, et attentiori sollicitudine providere. Inde est, quod nos tibi legationem totius Angliæ, excepto episcopatu Eboracensi, benigno favore concedimus, ut ibi vice nostra corrigas quæ inveneris corrigenda ; et ad honorem Dei et sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, et salutem animarum statuas, ædifices, et plantes, quæ statuenda fuerint et plantanda. Quapropter monemus fraternitatem tuam, atque mandamus, quatenus cuncta cum providentia et discretione, secundum quod Deus tibi administraverit, agas, vitia exstirpes, et virtutes in vinea Domini studeas complantare. Datum Anagniæ septimo idus Octobris ». His additæ aliæ ejusdem Alexandri papæ litteræ, ad clerum provinciæ Cantiæ eodem argumento conscriptæ [3], additæ et aliæ de exactione denarii S. Petri, quam inhibuerat antea (ut vidimus) ipse rex. Quæ omnes allatæ sunt in Angliam, et acceptæ ab episcopo Londoniensi, qui de omnibus ipsum regem reddidit certiorem, his ad eum datis litteris [1] :

« Henrico regi Angliæ Gilebertus Londoniensis episcopus.

19. « Tanta nos, domine, mandatorum moles ad præsens opprimit, tanta se nobis auctoritas opponit, ut consilium pariter et auxilium a vobis expetere, summa compellamur necessitate. Nam quod auctoritas Apostolica præcipit, hoc appellatio non suspendit ; nec adversus ejus mandatum ullum potest esse remedium, cum quod præcipitur implere necesse sit, aut inobedientiæ reatum incurrere. Die namque beati Pauli cum Londoniis ad altare consisteremus, litteras domini papæ de manu cujusdam nobis penitus ignoti suscepimus, quibus legatio in totam Angliam, excepto Eboracensi episcopatu, domino Cantuariensi conceditur, et auctoritate confirmatur. Omnibus etiam nobis regni ipsius episcopis ejusdem auctoritate injungitur, quatenus ei, tanquam Apostolicæ Sedis legato, humiliter obediamus, et ad ejus vocationem absque contradictione conveniamus, et super iis, quæ ad nostrum spectant officium, ei plane respondeamus, et quæ statuerit firmiter observanda suscipiamus. Adjicitur etiam, ut omnes, qui beneficia clericorum archiepiscopi in eorum absentia mandato vestro perceperunt, ad plenam eorum infra duos menses restitutionem, anathematis sententia, omni appellatione remota, compellamus.

« Denarium etiam beati Petri a fratribus et coepiscopis nostris præcipimur exigere, et nuntiis destinandis ad nos integre consignare. Litteras etiam legationis jam dictæ, et litteras archiepiscopi, quas ad plures transmittit episcopis, ipsis aut mittere aut præsentare præcipimur, si in nostri status et ordinis integritate ulterius perseverare curamus.

« Ad pedes itaque sublimitatis vestræ corde prostrati deposcimus, ne ob magna negotia, quæ cura regia subministrat, respicere desinatis ad nos : sed ne in summam nostri ignominiam ex toto redigamur in nihilum, pietate regia provideatis. Quod quidem bene facietis, si mandatis Apostolicis pace vestra obedire concesseritis, et reddito denario beati Petri, et clericis quæ sua sunt, in misericordia vestra restitutis, episcopis omnibus mandaveritis, ut si in litteris archiepiscopi adversus regni consuetudinem gravamen aliquod intellexerint, ad dominum papam statim, vel ad legatos qui diriguntur ad nos, confidenter appellent. Sic enim opus misericordiæ perficietis, et nos ab inobedientiæ reatu conservabitis, et causæ nostræ, ne in aliquo detrimentum accipiat, communi omnium appellatione providebitis. Doceat vos Dominus facere voluntatem suam, et eam sublevare moneat, quam ad præsens experimur angustiam. Valete, dominus meus in Christo charissimus ». Ista Londoniensis, deliniens parietem

[1] Apud Mombr. tom. II vit. SS. prope fin. — [2] Cod. Vat. l. 1. Ep. CLV. — [3] Lib. 1. Ep. CXVI.

[1] Lib. 1. Ep. CXXXI.

absque temperamento, dum remedio appellationis non plena obedientia regi consulit fore subveniendum.

20. *S. Thomas legati munere fungens abusus corrigit, delinquentes excommunicat, regem minis hortatur.* — Thomas autem legationis Apostolicæ auctus amplissima potestate, absque mora quæ succidenda succidit, et evulsit quæ jam præter jus facque altas radices fixerant plantæ adulterinæ: factusque ventilabrum in manu Domini, paleas segregandas a tritico, magno labore suscepit; cum in omnibus non solum regem ipsum, sed episcopos senserit adversarios infensissimos, quos neque beneficiis, neque admonitionibus unquam potuit ad meliorem frugem convertere, sed pateretur contra se apud regem ipsum pessimos delatores. Ne igitur suo deesse videretur officio, desides excitavit, devios coercuit; quos vero indignos ob patrata facinora invenit Catholicæ Ecclesiæ communicatione, ut membra putrida a sano corpore secuit. Quæ omnia significant litteræ ab ipso hoc anno scriptæ e Gallia in Angliam ad sibi subjectos episcopos, quæ inter alias ejus Epistolas descriptæ leguntur. Sic enim se habent[1]:

« Thomas, Dei gratia Cantuariensis Ecclesiæ minister humilis, venerabilibus fratribus suis Londoniensis cæterisque totius Cantiæ provinciæ episcopis, sic transire per bona temporalia, ut non amittant æterna.

« Fratres mei dilectissimi, quare non consurgitis mihi adversus malignantes? Utquid non statis mecum adversus operantes iniquitatem? An ignoratis, quoniam dissipabit Dominus ossa eorum qui hominibus placent[2]? Confundentur, quoniam Dominus sprevit eos. Satis novit discretio vestra, quoniam error, cui non resistitur, approbatur; et veritas cum minime defenditur, opprimitur; videturque teste Gregorio, consentire erranti, qui ad resecanda quæ corrigi debent non occurrit. Inde est, quod dominum regem Angliæ satis superque sustinuimus; nec ullum ex eo sustinentiæ nostræ assecuta est Ecclesia Dei compendium. Periculosum et intolerabile de cætero nobis visum est, tantos illius officialiumque suorum circa Ecclesiam Dei et Ecclesiasticas personas excessus, ut hactenus impunitos relinquere, præsertim cum sæpissime nuntiis et litteris, modisque aliis, prout decuit, studuerimus eum a perverso proposito suo revocare. Et quoniam vix ab eo auditi sumus, nullatenus tamen exauditi, scriptum illud, in quo illæ non consuetudines, sed pravitates potius, quibus perturbatur et confunditur Anglicana Ecclesia, continentur, ipsiusque scripti auctoritatem, invocata Spiritus sancti gratia, publice condemnavimus et cassavimus, universos etiam observatores, exactores, consiliarios, adjutores, seu defensores earum excommunicavimus: omnesque vos episcopos a promissione, qua contra constitutionem Ecclesiasticam ad earum observationem tenebamini, auctoritate Dei et nostra absolvimus.

21. « Quis enim dubitat, sacerdotes Christi, regum et principum, et omnium fidelium patres et magistros censeri? Nonne miserabilis insaniæ esse cognoscitur, si filius patrem, discipulus magistrum sibi conetur subjugare? et iniquis obligationibus illum potestati suæ subjicere, a quo credit non solum in terra, sed et in cælis ligari posse et solvi? Proinde ne in hujus sententiæ commissum incidatis, auctoritatem ipsius scripti, ipsumque scriptum cum pravitatibus, quæ in ea continentur, irritum duximus et cassavimus, præsertim in his:

« 1. Quod non appelletur ad Sedem Apostolicam super aliqua causa, nisi licentia regis.

« 2. Quod non liceat archiepiscopo vel episcopo exire de regno, et venire ad vocationem domini papæ sine licentia domini regis.

« 3. Quod non liceat episcopo excommunicare aliquem, qui teneat de rege in capite, sine licentia regis, vel terram ipsius, vel officialium suorum sub interdicto ponere.

« 4. Quod non liceat episcopo coercere aliquem de perjurio vel fide læsa.

« 5. Quod clerici teneantur ad sæcularia judicia.

« 6. Quod laici, sive rex, sive alii tractent causas de Ecclesiis, vel decimis, et alia in hunc modum.

« Denuntiavimus etiam excommunicatum, et ex nomine excommunicavimus Joannem de Oxeneford, qui in hæresim damnatam incidit, præstando juramentum schismaticis, quo schisma jam fere emortuum in Alemannia revixit, communicando illi nominatissimo schismatico Reginaldo Coloniæ archiepiscopo. Et quia contra mandatum domini papæ et nostrum, decanatum Saresberiensis Ecclesiæ sibi usurpavit: quod quidem factum tum juri contrarium, tum Ecclesiæ Dei exemplo perniciosum, penitus cassavimus, et reddidimus irritum, præcipientes episcopo Saresberiensi, et capitulo in virtute obedientiæ, et in periculo Ordinis sui, ne de cætero visis litteris nostris, ex eo facto eum decanum haberent.

22. « Similiter Richardum de Ibelis[1] denuntiavimus excommunicatum, et excommunicavimus, ex eo quod in eamdem hæresim damnatam inciderit, communicando cum Reginaldo Coloniensi schismatico, machinando etiam et fabricando omnia mala cum schismaticis et Teutonicis illis in perniciem Dei et Ecclesiæ, et præsertim Ecclesiæ Romanæ, ex pactis contractis inter dominum regem et ipsos.

« Excommunicavimus etiam Richardum de Luci, et Jocelinum de Baillis (Baliol), qui pravitatum illarum auctores et fabricatores extiterunt. Ranulphum etiam de Broc, qui bona Ecclesiæ

[1] Cod. Vat. l. I. Ep. XCVI. — [2] Psal. LII.

[1] Ivecestre legit Rogerius.

Cantuariensis, quæ alimenta de jure sunt pauperum, occupavit et detinet, hominesque nostros tam Ecclesiasticos quam laicos cepit, et in captione tenet. Hugonem quoque de Sancto-Claro, et Thomam filium Bernardi, qui ejusdem quoque Ecclesiæ Cantuariensis bona et possessiones absque nostra conniventia occupaverunt et tenent, omnesque etiam, qui de cætero in possessiones et bona Ecclesiæ Cantuariensis contra voluntatem nostram et consensum manus violentas extendent, eadem excommunicationis sententia innodavimus ». Post hæc decreta Romanorum Pontificum, quibus ejusmodi excommunicatione damnati perhibentur, et sententia a se lata comprobatur, interserit. Quibus recitatis, ista subjungit :

23. « Tibi autem, frater episcope Londoniensis, in virtute obedientiæ injungimus, quatenus litteras præsentes aliis venerabilibus fratribus, et coepiscopis nostris omnibus de provincia nostra manifestes et ostendas. Valete in Christo, et pro nobis orate instanter ». Hæc ad Londoniensem, et alios comprovinciales episcopos. De eadem excommunicatione a se lata idem sanctus Thomas scripsit ad Rothomagensem archiepiscopum [1]. Insuper et ad ipsum Alexandrum papam de iisdem litteras dedit, rogans ab ipso confirmari sententiam, quam adversus eos promulgarit [2] : necnon ad Conradum archiepiscopum Moguntinum, et episcopum Sabinum scripsit, itemque ad Hyacinthum et Henricum Pisanum cardinales. Extant et aliæ litteræ ad Londoniensem episcopum, aliæ ad capitulum Londoniense, insuper aliæ ad Robertum Herefordensem episcopum de eorumdem excommunicatione ; eas recitat Rogerius in Annalibus Angliæ anno sequenti. Quas autem ad Alexandrum papam litteras dedit de rege Angliæ excommunicando, sic se habent [3] :

24. « Amantissimo patri et domino Alexandro, Dei gratia summo Pontifici, Thomas Cantuariensis Ecclesiæ humilis minister, debitam et devotam obedientiam.

« Satis superque satis sustinui, pater amantissime, correctionem regis Angliæ exspectans, nec ullum omnino patientiæ meæ fructum obtinui : quin potius detrimentum et exterminium auctoritatis et libertatis Ecclesiæ Dei, dum incaute sustineo, cumulavi. Conveni eum multoties per nuntios religiosos et idoneos, et ad debitam satisfactionem frequenter invitavi : litteris etiam, quarum transcripta vobis misi, divinam ei severitatem et ultionem, nisi resipisceret, intimavi. Ipse vero magis ac magis procedit in deterius, conculcans et deprimens Ecclesiam Dei : sed et personam meam, et eos qui mecum exulant, adeo persequens, ut etiam beneficia servorum Dei, qui nobis Dei et vestri causa victualia provident, minis et terroribus suis auferre conetur. Scripsit enim abbati Cisterciensi, quod sicut abbatias Ordinis, quæ in ipsius potestate sunt, diligit : ita nos a beneficio et familiaritate Ordinis faciat alienos. Quid multis? Eo usque sub patientia nostra tam ipsius regis quam officialium suorum profecit duritia, ut si multitudo virorum quantumlibet religiosorum rem vobis, ut est, interpositis etiam juramentis assereret, miror, si vel sic eorum assertioni credulitatem aliquam vestra sanctitas adhiberet. Hæc igitur cum anxietate mentis attendens, et periculum tam regis quam vestrum considerans, perniciosas illas non tam consuetudines quam perversitates vel pravitates, quibus perturbatur et confunditur Anglicana Ecclesia, scriptum et auctoritatem scripti quo fuerant confirmatæ, publice condemnavi, tam observatores quam exactores, et patronos earum, fautores etiam et consiliarios, seu adjutores quicumque fuerint, sive clerici, sive laici, generaliter excommunicans ; et episcopos nostros a juramento, quo ad earum observantiam violenter astricti fuerant, absolvens. Sunt autem hæc, quæ in scripto illo specialiter condemnavi :

« 1. Quod non appelletur ad Sedem Apostolicam, qualicumque de causa, absque assensu regis.

« 2. Quod non liceat episcopo coercere aliquem de perjurio, vel fide læsa.

« 3. Quod non liceat episcopo excommunicare aliquem, qui tenet aliquid de rege in capite, vel terram ejus, vel officialium suorum sub interdicto ponere absque licentia regis.

« 4. Quod clerici vel viri religiosi trahantur ad sæcularia judicia.

« 5. Quod laici, sive rex, sive alii, tractent causas de Ecclesiis vel decimis.

« 6. Quod non liceat archiepiscopo, vel episcop exire de regno, et venire ad vocationem domini papæ sine licentia regis ; et alia in hunc modum.

25. « Nominatim autem excommunicavi Joannem de Oxeneford, qui communicavit schismatico, et excommunicato illi Reginaldo Coloniensi : quique contra mandatum domini papæ et nostrum, usurpavit sibi decanatum Saresberiensis Ecclesiæ, et in curia imperatoris pro schismate renovando præstitit juramentum. Similiter et Richardum de Ivecestre denuntiavimus et excommunicavimus, eo quod inciderit in eamdem hæresim damnatam, communicando famosissimo illi schismatico Coloniensi ; machinando et fabricando omnia mala cum schismaticis et Teutonicis illis, in perniciem Ecclesiæ Dei, maxime Ecclesiæ Romanæ, ex pactis contractis inter regem Angliæ et ipsos, et Richardum de Luci, et Jocelinum de Baliol, qui regiæ tyrannidis fautores, et hæreticarum pravitatum illarum fabricatores extiterunt. Ranulphum etiam de Broc, et Hugonem de Sancto-Claro, et Thomam filium Bernardi, qui possessiones et bona Ecclesiæ Cantuariæ, absque licentia et consensu nostro sibi usurpaverunt. Excommunicavimus etiam omnes, qui in possessiones et bona Ecclesiæ Cantuariæ manus contra voluntatem et assensum nostrum extendunt. Ipsum

[1] Cod. Vat. l. 1. Ep. CXLII. — [2] Ibid. Ep. CXXXVIII. — [3] Ibid.

tamen regem nondum personaliter excommunicavimus, adhuc exspectantes correctionem ejus; quem tamen excommunicare non differemus, nisi celeriter resipuerit, et ex his quæ fecerit, apprehenderit disciplinam. Ut ergo, beatissime pater, Apostolicæ Sedis auctoritas, et Ecclesiæ Dei libertas, quæ in partibus nostris tota fere deperiit, utcumque valeat instaurari, necesse est et modis omnibus expedit, ut quod a nobis gestum est, ratum omnimodis habeatis, et litteris vestris confirmetis. Valeat et vigeat sanctitas vestra.

26. Cur autem sanctus Thomas non excommunicaverit regem, jam paratus id facere, et idipsum timentem magnopere, Joannes Saresberiensis in Epistola ad episcopum Oxoniensem ita describit[1]:

« Accitis nuper ad colloquium Chinonense magnatibus suis cum familiaribus, qui rerum malarum industriam habere dignoscuntur et usum, et sapientes sunt ut dictent et faciant mala, studiosius inquisivit cum præmissis minis et obtestatione quamplurima, quonam consilio sibi utendum esset adversus Ecclesiam, de Cantuariensi archiepiscopo gravissime conquerens non sine gemitibus et suspiriis multis, et (ut tunc præsentes postea retulerunt) lacrymatus est dicens, quod idem Cantuariensis ei corpus et animam pariter auferret. Tandem dixit, quod omnes proditores erant qui eum adhibita opera et diligentia, ab unius hominis infestatione nolebant expedire. Ad hæc dominus Rotomagensis aliquantulum excanduit, adversus hæc corripiens eum, mitius tamen, more suo, in spiritu lenitatis, cum causa Dei magis exigeret severitatem et auctoritatem pontificis, morbo languescentis rationis et fidei fuisse adhibitam. Erat autem dolor acerbior urgente metu, quem conceperat ex litteris quas dictus Cantuariensis illi et matri suæ transmiserat, quarum exemplum vobis transmittitur. Timebat quidem, et merito, ne in terram ejus interdicti, et in personam ejus anathematis sententia citissime ferretur et auctoritate et mandato summi Pontificis. Cum ergo his angustiis premeretur, Lexoviensis episcopus unum dixit esse remedium, imminentem sententiam appellationis obstaculo præpedire.

« Et ita nescio quo pacto (nisi quia veritas ventilata plus pollet, et justitia quo magis concutitur, eo amplius convalescit) dum rex per avitas consuetudines appellationum jus evacuere conatur, magis confirmat, dum ipsemet pro capite suo ad appellandi refugium cogitur evolare.

27. « Ab illo ergo consilio egressi sunt a facie Dei et regis sui Lexoviensis et Sagiensis episcopi, ad sæpe dictum Cantuariensem properantes, ut appellatione interposita, usque ad Octavas Paschæ suspenderent sententiam ejus. Rothomagensis quoque cum eis profectus est, non quidem appellaturus, ut ait, sed de pace, quam desiderabat, tractaturus. Archiepiscopus vero noster in procinctu ferendæ sententiæ constitutus, iter arripuit ad urbem Suessionum orationis causa, ut beatæ Virgini, cujus ibi memoria celebris est, et beato Dransio, ad quem confugiunt pugnaturi, et beato Gregorio Anglicanæ Ecclesiæ fundatori, qui in eadem urbe requiescit, agonem suum precibus commendarent. Est autem beatus Dransius gloriosissimus confessor, qui sicut Franci et Lotharingi credunt, pugiles, qui ad memoriam ejus pernoctant, reddit invictos ; ut et de Burgundia, et Italia in tali necessitate confugiatur ad ipsum : nam et Robertus de Montfort ibi pernoctavit adversum Henricum de Esexa dimicaturus. Sic ergo Domino faciente elusa est sollicitudo regalium episcoporum, quia cum venissent Pontiniacum, archiepiscopum quem appellarent non invenerunt, sed frustrati a proposito suo reversi sunt, queruli quod sua consumpserant, laborarant, et non profecerant.

28. « Archiepiscopus vero, cum in præfatis sanctorum memoriis triduo pernoctasset, die prima post Ascensionem versus Vizelliacum properabat, ut ibi in die Pentecostes in regem et suos anathematis sententiam daret. Sed nutu divino contigit, ut dum esset in Ecclesia Reginatense ; sexta feria jam dictam præcedente solemnitatem, nuntiatum ei esset certissime et verissime, quod rex Angliæ gravissima laborabat infirmitate : qui et ad colloquium regis Francorum, quod miro desiderio et magnis muneribus expetierat, non venerit, sed miserit excusatores Richardum Pictaviensem, et R. de Humaz, qui hanc causam absentiæ ejus, præstito juramento, volebant astruere. Hac ergo ratione, cum hoc per nuntium regis Franciæ, innotuisset archiepiscopo, in regem ferre sententiam distulit ». Hæc Joannes Saresberiensis de dilata excommunicatione in regem. Pergit vero dicere de excommunicatione tunc ab eo lata adversus eos, quos legimus in litteris ad Londoniensem nominatos, et de pravis consuetudinibus ab eo ibidem condemnatis, et quod rursum ultimo et peremptorio regem commonuerit, iteratis ad eum litteris : « Regem vero, inquit, quem ante per litteras et nuntios, secundum regiam dignitatem et morem Ecclesiæ, vocaverat ad satisfactionem, publica vocatione ad fructum pœnitentiæ invitavit, comminans se in eum laturum sententiam anathematis in brevi, nisi resipuerit, et de tantis adversus Ecclesiam ausis satisfecerit quod tamen nonnisi invitus faceret, nec esse aliquem domesticorum suorum, qui ad lationem hujus sententiæ pronus sit ». De qua sententia adhuc suspensa idem S. Thomas in Epistola ad Alexandrum papam habet ista[1] : « In personam regis nondum sententiam dedimus, daturi forsitan, nisi resipuerit, et ex his quæ fecimus, apprehenderit disciplinam ». Hæc ipse.

[1] Cod. Vat. l. 1. Ep. CXXXIX.

[1] Cod. Vat. l. 1. Ep. CXXXVIII.

29. At quomodo idem rex hoc timens, appellationem interposuit, indicant litteræ Joannis Saresberiensis ad episcopum Exoniensem, qui his verbis incipit ab appellatione episcoporum[1] : « Quoad publicum vero statum, hæc postea multorum assertione vulgata sunt, omnes episcopos Angliæ ex mandato regis convenisse, et ne sententia, quam dominus papa dictaverat, locum haberet, appellasse contra archiepiscopum suum, qui pro salute eorum et libertate Ecclesiæ facultates raptoribus... fortunam non erubescit aut timet. Venerunt ad eum nuper clerici duo (sicut mihi pro certo relatum est ab eo qui tunc erat Pontiniaci) hæc publicantes, et appellantes, unus ex parte domini Saresberiensis episcopi, alter ex parte decani sui, inficiantes omnino, se juramentum aliquod præstitisse imperatori, vel Reginaldo Coloniensi schismatico in aliquo communicasse. Idem etiam, confitens se clericum familiarem de mensa magistri Joannis de Oxeneford, qui clericus regis ad archiepiscopum verbum habere dixit, appellans ex parte et nomine regis, et mandato ejus (ut aiebat) eumdem archiepiscopum ad audientiam domini papæ Alexandri, et per eum appellabat, diem præfigens qua cantabitur : Ego sum pastor bonus. Archiepiscopus vero in hæc verba respondit : Tu cum ignotus nobis sis, nec mandatum nec litteras regis habeas, et excommunicatione domini tui Joannis de Oxeneford, quem excommunicatum esse constat per litteras domini papæ, excommunicatus sis : appellantis officium implere non potes. Nos autem mandatum Apostolicum exequemur, et Deo auctore, implebimus ». Et paulo post : « Cæterum factum istud episcoporum Francia tota miratur, dicens eos oportuisse convenire, ut tractarent de salute regis sui , quem sicut imperatorem ex causa schismatis, ita propter clerum et Ecclesiam quam collidit, quotidie labefactari conspiciunt ». Hæc ipse.

30. *Angliæ episcopi adversantes S. Thomæ dant litteras ad eum, qui eisdem rescribit.* — Episcopi autem Angliæ suffraganei sancti Thomæ litteris ejusdem sui archiepiscopi, Apostolica legatione fungentis exagitati, resilientes ; haud (ut par erat) parere mandatis, salubres admonitiones suscipere, Catholicæ Ecclesiæ utilitati consulere, vendicantes eam a miserrima servitute, studuerunt ; sed ex adverso oppositi, pro rege contra ipsum scriptis, verbis, factisque repugnant. Ac tantum abest, ut (quod eorum muneris erat, ad quod et suis eos litteris concitaverat ipse sanctus) adversus regem pro Ecclesia starent, redarguerent et comminarentur, ostentantes quæ in arcu sagittæ paratæ erant ad feriendum, censuras nimirum Ecclesiasticas ab Ecclesia Romana vigore Apostolico prodeuntes, ut potius adversus eumdem pro Ecclesiastica libertate pugnantem sanctissimum virum bella cierent, telis appeterent jurgiorum in scandalum omnium ista audientium orthodoxorum episcoporum, præsertim vero prope existentium Francorum antistitum, penes quos idem gloriosus confessor Thomas securus ageret. Egerunt isti primum omnium litteris, et quidem ejusmodi, ut de illis illud Davidicum dici possit[1] : « Venenum aspidum sub labiis eorum. Quorum os maledictione et amaritudine plenum est : veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem ». Cum tamen videri voluerint pii atque pacifici, charitatis studiosi, solliciti fraternæ concordiæ, illos opere imitantes, de quibus Psalmus occinit[2] : « Molliti sunt sermones ejus super oleum, et ipsi sunt jacula ». Senties tu ista melius ex lectione Epistolarum ipsorum, quas hoc anno scripsere. Erat omnium coryphæus Londoniensis episcopus, ipseque auctor Epistolarum, licet scriberet nomine omnium suffraganeorum antistitum. Extant ipse sive a Rogerio in Anglorum annalibus recitatæ, sive ex volumine Epistolarum, quas Codex Vaticanus exhibet copiosas, acceptæ ; atque primum omnium accipe eas, quæ primo loco post recitatas superius litteras scriptæ esse noscuntur. Sic enim se habent :

31. « Venerabili patri ac domino Thomæ, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo , suffraganei ejusdem Ecclesiæ episcopi, et personæ per eorumdem diœceses locis variis constitutæ, debitam subjectionem et obedientiam.

« Quæ vestro, pater, discessu in longinqua, inopinata rei ipsius novitate turbata sunt, vestra sperabamus humilitate et prudentia, in pacis pristinæ serenitatem, cooperante divina gratia, revocari. Erat quidem nobis solatio, quod post discessum vestrum ad omnes fama divulgante pervenit, vos scilicet in transmarinis agentem nil altum sapere, vos in dominum nostrum regem, aut regnum ejus nulla machinatione insurgere , sed sponte susceptum paupertatis onus cum modestia sustinere, lectioni et orationi insistere, præteritorumque jacturam temporum jejuniis, vigiliis, lacrymisque redimere, et spiritualibus occupatum studiis, ad perfectum beatis virtutum incrementis ascendere. Ad pacis bona reformanda vos studiis hujusmodi gaudebamus insistere , ex quibus spes erat, vos in cor domini regis nostri hanc posse gratiam desuper evocare, ut vobis iram suam regia pietate remitteret, et illatas in discessu, et ex discessu vestro injurias ad cor de cætero non revocaret. Erat amicis vestris et benevolis ad ipsum aliquis accessus , dum hæc de vobis audirentur, et ob conciliandam vobis gratiam supplicantes benigne quemque sustinuit. Jam vero quorumdam relatione didicimus, quod ad memoriam anxie revocamus, vos scilicet in eum comminatorium emisisse, quo salutationem omittitis, quo non ad obtentum gratiæ consilium precesve porrigitis, quo non amicum quid sentitis, aut scribitis, sed intentatis minis interdictum, aut præcisionis elogium

[1] Cod. Vat. l. 1. Ep. CLXXI.

[1] Psal. XIII. — [2] Psal. LIV.

in cum jam dicendum fore multa severitate proponitis. Quod si quam dure dictum est tam fuerit severe completum, quæ turbata sunt, non jam speramus ad pacem redigi, sed in perenne quoddam odium et inexorabile pertimescimus inflammari. Rerum vero finem prudentia sancta considerat, dans operam sollicite, ut quod prudenter inchoat, bono quoque fine concludat.

32. « Advertat itaque (si placet) discretio vestra, quo tendat, an conatibus hujusmodi finem queat obtinere quem optat. Nos quidem his ausis a spe magna cecidimus, et qui pacis obtinendæ spem quandoque concepimus, ab ipsis jam spei liminibus gravi quadam desperatione repellimur. Et dum velut extracto gladio pugna conseritur, pro vobis supplicandi locus utique non invenitur. Unde patri scribimus ex charitate consilium, ne labores laboribus, injurias superaddat injuriis, sed omissis minis, patientiæ et humilitati inserviat, causam suam divinæ clementiæ, domini sui gratiæ et misericordiæ committat, et sic agendo carbones ignis in multorum capita coacervet et congerat. Accenderetur hoc modo charitas, et quod minæ non poterant, inspirante Domino, bonorumque consilio suadente, sola fortasse pietas obtineret. Bonum magis erat de paupertate voluntaria gloriose laudari, quam de beneficii ingratitudine ab omnibus in commune notari. Insedit alte cunctorum mentibus, quam benignus dominus noster rex vobis extiterit, in quam vos gloriam ab exili provexerit, et in familiarem gratiam tam læta vos mente susceperit, ut dominationis suæ loca, quæ a Boreali Oceano Pyrenæum usque porrecta sunt, adeo potestati vestræ cuncta subjecerit, ut in his solum hos beatos reputaret opinio, qui in vestris oculis poterant complacere. Et ne vestram gloriam mobilitas posset mundana conterere, vos in his, quæ Dei sunt, voluit immobiliter radicare. Et dissuadente matre sua, regno reclamante, Ecclesia Dei, quoad licuit, suspirante et ingemiscente, vos in eam, qua præestis, dignitatem modis omnibus studuit sublimare, sperans se de cætero regnare feliciter, et ope vestra et consilio summa securitate gaudere. Si ergo securim accipit, unde securitatem sperabat, quæ de vobis erit in cunctorum ore narratio? Quæ retributionis hactenus inauditæ remuneratio vel rememoratio? Parcatis ergo (si placet) famæ vestræ, parcatis et gloriæ, et humilitate dominum nostrum filiumque vestrum charitate vincere studeatis. Ad quod si nostra vos monita movere nequeunt, debet saltem summi Pontificis et sanctæ Romanæ Ecclesiæ dilectio et fidelitas inclinare. Vobis enim suaderi debet e facili, ne quid attentare velitis, quod laboranti jamdiu matri vestræ labores augeat, quo ne multorum inobedientiam deploranti, in eorum, qui obediunt, amissione dolor accrescat.

« Quid enim si vestra (quod absit) exacerbatione vel opera, dominus noster, quem largiente Domino populi sequuntur et regna, a domino papa recesserit, ipsumque fortassis adversum vos solatia denegantem, sequi de cætero declinaverit? Ipsum namque in hoc, quæ supplicationes, quæ dona, quot quantave promissa sollicitant? In petra cum hucusque firmus perstitit, et totum, quod mundus offerre potest, victor alta mente calcavit : unum nobis timori est, ut quem oblatæ divitiæ, et totum quod in hominum gloria pretiosum est flectere nequiverunt, animi sui valeat indignatio sola subvertere. Quod si per vos acciderit, in threnos Jeremiæ totus ire, et lacrymarum fontem oculis vestris de cætero negare, nulla quidem ratione poteritis.

33. « Revocetis itaque, si placet sublimitati vestræ, consilium, domino quidem papæ, et S. R. E. vobis etiam si placet advertere, modis omnibus si processerit, obfuturum. Sed qui penes vos alta sapiunt, vos forte hac via progredi non permittunt. Hortantur experiri in dominum nostrum regem, quis sitis, et in omnia quæ sua sunt, potestatem exercere qua præestis. Quæ nimirum potestas peccanti timenda est, satisfacere nolenti formidanda. Dominum vero regem non quidem peccasse nunquam dicimus; sed semper Domino paratum satisfacere, confidenter dicimus et prædicamus. Rex a Domino constitutus paci providet subjectorum per omnia, ut hanc conservet Ecclesiis et commissis sibi populis, dignitates regibus ante se debitas et exhibitas sibi vult exhiberi et exigit. In quo si inter ipsum et vos aliqua oborta est contentio, a summo super hoc Pontifice paterna gratia per venerabiles fratres nostros Londoniensem, et Herefordensem episcopos conventus et commonitus, non in cælum os suum posuit, sed de omnibus in quibus Ecclesia, vel Ecclesiastica persona quæcumque se gravatam ostenderet, se non alienum quærere, sed Ecclesiæ regni sui pariturum judicio humiliter et mansuete respondit. Quod quidem et factis implere paratus est, et dulce reputat obsequium, cum monetur ut corrigat, si quid offenderit in Deum. Nec solum satisfacere, sed et si jus exigat, in hoc satisdare paratus est. Sed et satisdare satisque facere volentem Ecclesiæ se judicio in his quæ Ecclesiæ sunt, nec in modico subtrahentem, colla Christi jugo subdentem, quo jure, qua lege, quove canone aut interdicto gravabitis, aut securi, quod absit, Evangelica præcidetis? Non impetu quidem ferri, sed judicio prudenter regi, laudabile est. Unde nostrum omnium una est in commune petitio, ne consilio præcipiti mactare pergatis et perdere, sed commissis ovibus, ut vitam, ut pacem, ut securitatem habeant, paterna studeatis gratia providere.

34. « Movet quidem nos omnes, quod in fratrem nostrum dominum Saresberiensem episcopum et decanum ejus præpostere, ut quidam æstimant, nuper actum audivimus. In quos suspensionis, aut damnationis pœnam, ante motam de culpa controversiam, calorem, ut videtur, iracundiæ, plusquam justitiæ secuti tramitem, intor-

sistis. Ordo judiciorum novus hic est, hucusque legibus et canonibus, ut speramus, incognitus, damnare primum, et de culpa postremo cognoscere. Quem, ne in dominum nostrum regem et regnum ejus, nec in nos et commissas nobis Ecclesias et parochias, in domini papæ damnum et S. R. E. dedecus et detrimentum, vestræque confusionis augmentum non modicum, exercere tentetis et extendere, remedium vobis appellationis opponimus: et qui contra metum gravaminum, in facie Ecclesiæ, viva jamdudum voce ad dominum papam appellavimus; iterato jam nunc ad ipsum scripto etiam appellamus, et appellationi terminum diem Ascensionis Dominicæ designamus : quanta quidem possumus devotione supplicantes, ut inito salubriori consilio, vestris ac nostris laboribus, expensisque parcatis, causamque vestram, in hoc, ut remedium habere queat, ponere studeatis. Valere vos optamus, in Domino pater ».

Hactenus Londoniensis episcopus cum collegis comprovincialibus; quibus S. Thomas ista rescripsit [1] :

« Thomas Cantuariensis Ecclesiæ humilis minister, Gileberto episcopo Londoniensi, quod semel hoc iterum, sic transire per bona temporalia, ut non amittat æterna.

35. « Mirandum et vehementer stupendum est, virum prudentem, sacris litteris eruditum, præsertim religionem habitu præferentem, adeo manifeste, ne dicam irreverenter, et timore Dei postposito, adversari veritati, justitiæ resistere, et ad omne fas nefasque confundendum, statum sanctæ Ecclesiæ, quam ipse fundavit Altissimus, velle evertere. Veritas enim est quæ dicit [2] : Portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Non sani igitur capitis esse dignoscitur, qui intendat ei ruinam, et homini similis, montem magnum fune circumligatum tentanti dejicere. Sed numquid ira vel odio deferbui, ut exacerbatus jaculari compellar hujusmodi verba in fratrem meum et collegam, et coepiscopum meum? Absit. Sed de litteris tuis, quas per archidiaconum tuum destinatas accepi, talia collegi. Neque enim de spinis uvas, aut de tribulis ficus colligere potui. Ut clareat an ista sit, proponamus eas, et continentiam earum in lucem proferamus. Finis collatus principio, similitudinem scorpionis conformat. Illud blandiens ad nos ingreditur; ille pungens nos acerbe, silentium nobis imponere machinatur. Quid enim aliud est, primo recognoscere debitam nobis subjectionem, et subjectioni cohærentem obedientiam promittere, demum ne obedire debeas, ad appellationem convolare? Numquid apud me sunt, est, et non, dicit Apostolus? Sed neque apud Apostoli deberent esse discipulum. Necessario acceperunt discipuli a Domino potestatem calcandi super serpentes et scorpiones. Habitat Ezechiel et hodie cum scorpionibus [1].

36. « Et illud vide quo sensu dixeris : Ad appellationis remedium confugimus. Christi sequelam te dicis. In hoc dicto secus inveneris. Omnium enim malorum nostrorum efficax, imo efficacissimum remedium commendavit nobis Christus obedientiam [2], non solum verbo, sed evidentissimo exemplo, factus obediens Patri suo usque ad mortem : et tu qua fronte appellas remedium, obedientiæ impedimentum? quod non remedium, sed detrimentum rectius habet nominari. Sed et hoc qua fiducia præsumis. Sperasne te habiturum defensorem ad non obediendum illi, qui vindicandi in omnem inobedientiam et officium accepit et præceptum? Male hoc est sperare de eo, et in ipsum graviter offendere. Poterant et retardare ab hujusmodi præsumptione, quas jam passus es, prima et secunda repulsio. Viva quippe vox tua primum, et deinde litteræ tuæ ad persuadendum compositæ expertæ sunt, quam firmiter stet, quam veraciter sit vicarius Petri, quem non precibus, non donis, nec commonitionibus, vel promissis movere potuisti. Sed tertio attentandus est, ut domini sui exemplo [3], tertia attentatione triumphum reportet.

« Porro ut nihil deesset gravaminis, defixisti terminum tuæ appellationi anni fere spatium. Nec misertus es nostri exilii, vel laboris sanctæ Ecclesiæ sponsæ Christi, quam ipse suo sanguine acquisivit. Et ut hæc mittam (non omittenda tamen) providere debueras, cui te favere dicis, domino nostro regi, qui quamdiu sic aget in nos, vel in Ecclesiam Christi, nec ad bella procedere, nec in pace degere sine periculo animæ suæ poterit. Ad reliqua transeamus.

37. « Quædam turbata esse commemoras in discessu et ex discessu nostro. Timeant hujus perturbationis auctores et consiliarii, ne et ipsi perturbentur. Magnis me laudibus extollis, quasi de bono principio meæ peregrinationis. Et quidem sapientis est famam non negligere, sed discreti est, nulli magis de se quam sibi credere. De injuriis insimulor, quasi illatis domino nostro regi. Sed quia nullam designas ex nomine, nec ego scio cui respondere debeam. Quia ergo superficie tenus accusor, superficietenus in hac parte me excuso. Hoc tamen interim accipe responsum : Quia nullius mihi conscius sum, nec propterea justificatus sum. De comminatorio miraris, quod nos in eum emisimus. Quis pater videt filium aberrare et tacet? Quis virga non percutit, ne gladium incurrat? Desperat pater de filio quem comminatione non corripuit, vel flagello. Absit autem, ut tecum sentiamus dominum nostrum impatientem correptionis, ad exterminationem apostasiæ lapsurum. Non enim Patris cælestis plantatio eradicabitur.

[1] Cod. Vat. l. 1. Ep. CVIII. — [2] Matth. XVI.

[1] Ezech. II. — [2] Phil. II. — [3] Joan. XXI.

Navem concutit sævissima tempestas : clavum teneo, et ad somnum me vocas?

38. « Congeris et statuis ante oculos nostros beneficia nobis a domino nostro rege collata, et de exili me commemoras ad summa provectum. Ut autem hinc aliquantisper respondeam, in insipientia mea tamen de quam exili putas? Si tempus, quo ministerio suo me præstituit, respicias, archidiaconatus Cantuariensis, præpositura Beverlaci, plurimæ Ecclesiæ, præbendæ nonnullæ, alia etiam non pauca, quæ nominis mei erant possessio, tunc temporis, adeo tenuem, ut dicis, quantum ad ea quæ mundi sunt, contradicunt me fuisse. Quod si ad generis mei radicem, et progenitores meos intenderis, cives quidem fuerunt Londoniæ in medio concivium suorum habitantes sine querela, nec omnino infimi. Sed ut aliquando mundi tenebris semotis judicemur a lumine veritatis, quid gloriosius nasci de mediocribus vel etiam infimis, an de mundi magnatibus et honoratis? cum dicat Apostolus [1] : Inhonestiora corporis nostri membra abundantiori circumdamus honore; stemmata quid faciunt? ait Gentilis poeta. Quid habet dicere Christianus episcopus litteratus et religiosus?

« Sed fortassis de exiguitatis meæ memoria notam confusionis mihi objicere voluisti : confundere autem patrem quantum cedat in reatum, ipse videris ex præcepto Domini, quod de honorando patre accepisti [2].

39. « Pro gratia vero regis nobis commendanda, commemoratione beneficiorum ejus non multum fuit laborandum. Testem enim Dominum invoco, nihil sub sole me gratiæ ipsius et saluti præponere; tantum salva sint quæ Dei sunt et sanctæ Ecclesiæ. Non enim aliter feliciter regnare poterit vel secure. Esto, quia ita est. Multo sunt plura et ampliora, quam tua explicet oratio, beneficia ejus erga me : debuine pro his omnibus vel etiam si conduplicarentur, Ecclesiæ Dei libertatem exponere? Quanto minus pro famæ meæ, quæ sæpius a vero deviat, conservatione. Si mitius in alios egi, in hoc nec tibi, nec aliis parco, neque Angelo, si descenderit de cælo, sed statim ut audivero talia commonentem, audiet ex me [3] : Vade retro, Satana, non sapis quæ Dei sunt. Absit a me ista dementia! avertat a me Dominus amentiam istam, ut aliquatenus persuadear aliquibus tergiversationibus inire commercium de corpore Christi, unde ego Judæ venditori, et dominus meus Judæis assimiletur emptoribus Christi!

« De promotione vero mea, quam scribis factam, matre domini nostri dissuadente, regno reclamante, Ecclesia Dei quoad licuit suspirante, hæc tibi respondeo. Quod ad regni reclamationem, non audivimus, sed potius acclamationem. Dissuasio vero genitricis domini nostri si fuit, usque ad publicum non prodiit. Potuit autem fieri aliquas Ecclesiasticas personas ad eamdem promotionem, ut solet, aspirantes, suspirasse, cum se sentirent ab ea quam conceperant spe decidere. Qui et hodie fortassis in ultionem sui casus, præsentis dissensionis auctores sunt et consiliarii. Sed væ illi per quem scandalum venit! Prætaxatis vero obstaculis, et aliis, si qua fuerunt, divina prævaluit dispensatio, ut est hodie cernere. Exigor itaque ab eo qui est ipsa justitia, nulli omnino eum postponere, qui me statuit in gradu isto sua miseratione. Illud etiam, quod ad justificandum dominum regem videris proposuisse, judicavimus non prætereundum leviter, vel absque discussione. Et utinam a justitia non dissentiret, et nostra adversus eum minus justa appareret querela!

40. « Dicis enim ipsum esse ad satisfaciendum, et semper fuisse paratum. Hoc te confidenter dicere, hoc te asseris prædicare. Sustine igitur paulisper, et ad interrogata responde. Illud quod dicis, paratum esse ad satisfaciendum, quo sensu intelligis? Illos, quorum se Deus dicit patrem et judicem, orphanos, viduas, pupillos, innocentes, et omnino hujus, quæ nos movet, controversiæ ignaros, vides proscribi, et taces : clericos exterminari, et non reclamas : alios bonis suis spoliari et contumeliis affici, et non contradicis : servientes meos in vincula conjici et teneri, et obmutescis : matris tuæ Cantuariensis Ecclesiæ bona diripi, et non resistis : me patrem tuum gladios cervici meæ jamjam imminentes vix evasisse, et non doles : sed quod deterius est, cum persecutoribus meis, et in me, Deo et Ecclesiæ ipsius, et hoc non in occulto, stare non erubescis. Estne hoc satisfacere, perpetrata mala non corrigere, et malis deteriora de die in diem adjicere? Sed fortassis illud in contrarium intelligis, ut sit hoc satisfacere, voluntati impiorum deservire, secundum illud [1] : Inebriabo sagittas meas sanguine. Sed dicis mihi : Pater mi, de quibus me calumniaris? absolvo me paucis : tunicæ meæ timeo. Verum est, mi fili, et nimis verum quod respondes, et ideo gladium non habes.

41. « Quod enim scribis, ipsum paratum stare judicio regni sui, quasi condigna satisfactio sit hæc : quis est in terra, vel etiam in cælo, qui de divina dispensatione præsumat judicare? Humana judicentur; divina penitus inconcussa remaneant et relinquantur. Quanto melius, frater mi, illi salubrius, tibi securius, intimare ei, persuadere omnibus modis, elaborares voluntatem Dei de conservanda pace Ecclesiæ suæ, de non appetendis his quæ concessa non sunt ejus administrationi, de honorandis sacerdotibus Dei, nec qui sunt attendat, sed cujus servi sunt. In Saresberiensem episcopum, et Joannem Oxenefordensem, non decanum, ut dicis, sed decanatus invasorem, me præjudicio abusum calumniaris : sed meminisse debuisti, quædam manifesta præcedere ad judicium. Et motum te dicis, quidni? Ucalegon (vici-

[1] I. Cor. XII. — [2] Exod. XX. — [3] Matth. XVI.

[1] Deut. XXXII.

nus) trepidat, paries cum proximus ardet. Et utinam bene movearis ab eo, in quo non bene stetisti. Sciat ergo et intelligat, te intimante, dominus meus, quod qui dominatur in regno hominum sed et angelorum, duas sub se potestates ordinavit, principes et sacerdotes; unam terrenam, alteram spiritualem; unam ministrantem, alteram præeminentem; unam cui potentiam concessit, alteram cui reverentiam exhiberi voluit. Qui vero his vel illis de suo jure subtrahit, Dei ordinationi resistit. Non indignetur itaque dominus noster deferre illis quibus omnium summus deferre non dedignatur, deos appellans eos sæpius in sacris litteris; sic enim dicit [1]: Ego dixi, dii estis, etc. Et iterum [2]: Constitui te deum Pharaonis. Et [3]: Diis non detrahes, id est, sacerdotibus. Et de eo qui juraturus erat, loquens per Moïsen ait [4]: Applica illum ad deos, id est, ad sacerdotes. Nec præsumat dominus noster judices suos velle judicare: terrenis enim potestatibus non sunt commissæ claves regni cælorum, sed sacerdotibus. Ideo scriptum est [5]: Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini est. Et Paulus etiam dicit [6]: Nonne Angelos judicabimus, quanto magis homines?

42. « Illud etiam, te suggerente, commemoretur domino nostro dignum memoria et imitatione, quod in Ecclesiastica legimus historia de Constantino imperatore, cui cum oblatæ fuissent scripto accusationes contra episcopos, accusationis quidem libellos accepit, et accusatos convocans, in eorum conspectu eosdem incendit, dicens: Vos dii estis a vero Deo constituti. Ite, et inter vos causas vestras disponite, quia dignum non est, ut nos homines judicemus deos. O magnum imperatorem! o discrete regnantem in terra, quæ aliena sunt fraude non usurpantem, et regnum æternum in cælo promerentem! Studeat itaque dominus noster tantum, tam discretum, tam felicem imitari principem: cujus et memoria laudabilis frequentatur in terris, et vita perpetua et gloriosa habetur in cælis. Alioquin timeat quod in Deuteronomio Dominus minatus est dicens [7]: Homo quicumque fecerit in superbia, ut non exaudiat sacerdotem: ante judicem morietur. Ad hoc enim vocatus est, et in hoc ipsum temporalis regni pax et magnificentia, de qua nos commones, ministratur ei de cælo. Alioquin non salvatur rex per multam virtutem suam [8], etsi subdantur ei regna, et inclinentur nationes. Sed hæc hactenus. Quoscumque autem prætaxatarum habuisti conscriptores litterarum, quod tibi responsum est, noverint sibi esse responsum. De cætero, fratres, commoneo vos, rogo et obsecro, ut nos non separent schismata, nec obnubilent simultates; sed sit nobis in Domino cor unum, et anima una, et audiamus illum qui dixit [9]: Pro justitia agonizare pro anima tua, et usque ad mortem certa pro justitia, et Deus expugnabit pro te inimicos tuos. Non obliviscamur illum districtum Judicem, ante cujus tribunal constitutos sola nos veritas judicabit, amoto timore et fiducia omnis terrenæ potestatis. Valeat in domino fraternitas vestra ». Hæc quidem hoc anno, reliqua suis locis reddentur sequentibus annis.

[1] Ps. LXXXI. — [2] Exod. IX. — [3] Ibid. XXII. — [4] Ibid. — [5] Malac. II. — [6] I. Cor. VI. — [7] Deut. XVII. — [8] Ps. LII. — [9] Eccl. IV.

43. *Episcopi Angliæ datis litteris pro rege, appellant ad Alexandrum III qui S. Thomæ sententiam confirmat.* — Porro reliqui Anglorum episcopi ad Alexandrum papam scripserunt adversus litteras ad se missas a S. Thoma superius recitatas, non tamen ut consulerent in his quæ opus essent, Ecclesiæ viribus pessumdatis, sed appellarent ipsum Rom. Pontificem adversus eum. Sic enim se habent:

« Patri suo et domino summo Pontifici Alexandro, provinciæ Cantuariensis episcopi, et personæ per eorumdem diœceses locis pluribus constitutæ, domino patrique, debitum charitatis et obedientiæ famulatum.

« Vestram, pater, meminisse credimus excellentiam, vos devotum filium vestrum, dominumque nostrum charissimum illustremque regem Anglorum per venerabiles fratres nostros, Londoniensem et Herefordensem episcopos, directis jamdudum litteris convenisse, et de corrigendis quibusdam, quæ sanctitati vestræ in ipsius regno corrigenda videbantur, paterna gratia commonuisse. Qui mandatum vestrum debita reverentia suscipiens, ut satis notum est, ad vestra quidem mandata non iratus intumuit, non elatus obedire contempsit; verum gratias agens paternæ correptioni, Ecclesiæ se statim submisit examini: asserens de singulis, quæ juxta vestri formam mandati sibi diligenter expressa fuerunt, Ecclesiæ regni sui se pariturum judicio, et quæ corrigenda decerneret, ipsius se consilio laudabili quidem et in principe digne commendabili devotione correcturum. Ab hoc vero non recedit proposito, nec mentem revocat a promisso, sed qui sedeat, qui cognoscat et judicet: ipse divini reverentia timoris non majestatem præferens, sed ut filius obediens judicio sistere, legitimæque parere sententiæ, seque legibus alligatum principem præsto est in omnibus exhibere filius obediens. Unde nec interdicto, nec minis, nec maledictionum aculeis ad satisfactionem urgere necesse est divinarum se legum examini subdentem. Ejus enim opera nequaquam se luci subtrahunt, nec occultari tenebris aliqua ratione deposcunt. Rex namque fide Christianissimus, in copula castimoniæ conjugalis honestissimus, pacis et justitiæ conservator et dilatator incomparabiliter strenuissimus, hoc votis agit totis, in his fervet desideriis, ut de regno suo tollantur scandala, cum spurcitiis suis eliminentur peccata, pax totum obtineat atque justitia, et alta securitate et quiete placita sub ipso gaudeant et refloreant universa.

44. « Qui cum pacem regni sui enormi insolentium quorumdam clericorum excessu non mediocriter aliquando turbari cognosceret, clero debitam exhibens reverentiam, eorumdem excessus ad Ecclesiæ judices retulit episcopos, ut gladius gladio subveniret, et pacem, quam regebat et fovebat in populo, spiritualis potestas fundaret et solidaret in clero. Qua in re partis utriusque zelus innotuit, episcoporum in hoc stante judicio, ut homicidium, et si quid ejusmodi est, exauctoratione sola puniretur in clero. Rege vero existimante pœnam hanc non condigne respondere flagitio, nec stabiliendæ paci bene prospici, si lector aut acoluthus perimat, quam præclara nitentem virum religione, vel dignitate, ut sola jam dicti ordinis amissione tutus existat. Clero itaque statuto cælitus ordini deferente, domino vero rege peccatum justo, (sicut sperat) odio persequente, et pacem altius radicare intendente, sancta quædam oborta est contentio, quam excusat (ut credimus) apud Dominum simplex utriusque partis intentio. Hinc non nominationis ambitu, non opprimendæ Ecclesiasticæ libertatis intuitu, sed solidandæ pacis affectu eo progressus est, ut regni sui consuetudines et dignitates regibus ante se in regno Angliæ a personis Ecclesiasticis observatas, et pacifice et reverenter exhibitas, dominus noster rex deduci vellet in medium : et ne super his contentionis funis traheretur in posterum, notitiæ publicæ delegari. Adjuratis itaque per fidem, et per eam, quæ in Deum spes est majoribus natu episcopis, aliisque regni majoribus retroacti temporis insinuato statu, dignitates requisitæ palam prolatæ sunt, et summorum in regno virorum testimoniis propalatæ. Hæc est domini nostri regis in Ecclesiam Dei toto orbe declamata crudelitas, hæc ab eo persecutio, hæc opera ejus, inter nos, vel undique divulgata malignitas.

45. « In his tamen omnibus si quid periculosum animæ, si quid ignominiosum Ecclesiæ continetur, id vestra monitus atque motus auctoritate, ob reverentiam Christi, ob Ecclesiæ sanctæ, quam sibi matrem profitetur, honorificentiam, ob animæ suæ remedium, Ecclesiæ regni sui consilio se correcturum devotione sanctissima jamdiu pollicitus est, et constantissime pollicetur. Et quidem pacis optatum finem noster (nostra), pater, ut speramus, obtinuisset jam postulatio, si non iras jam sopitas, et fere prorsus extinctas, patris nostri domini Cantuariensis de novo suscitasset exacerbatio. Verum hic, de cujus patientia pacem, de cujus modestia redintegrationem hucusque gratiæ sperabamus, ipsum quem monitis emollire, quem meritis et mansuetudine superare debuerat, per tristes et terribiles litteras, devotionem patris aut pontificis patientiam minime redolentes, cum in pacis perturbatores exercitum nuper ageret, satis et irreverenter aggressus est, in ipsum excommunicationis sententiam, in regnum ejus interdicti pœnam acerrime comminando. Cujus si sic remuneratur humilitas, quid in contumacem statuetur? si sic æstimatur obediendi prompta devotio, in obstinatam perversitatem quonam modo vindicabitur? Minis quoque gravibus superaddita sunt graviora. Quosdam namque fideles et familiares domini regis, primarios regni proceres, regiis specialiter assistentes secretis, in quorum manu consilia regis et regni negotia diriguntur, non citatos, non defensos, non, ut aiunt, culpæ sibi conscios, non convictos aut confessos excommunicationis innodavit sententia, et excommunicatos publice denuntiavit.

46. « Adjecit etiam, ut venerabilem fratrem nostrum Saresberiensem episcopum, absentem et indefensum, non confessum aut convictum, sacerdotali prius et episcopali suspenderet officio, quam suspensionis ejus causa comprovincialium, aut aliquorum etiam fuisset arbitrio comprobata. Si hic itaque judiciorum ordo circa regem, circa regnum, tam præpostere, ne dicamus inordinate processerit : quidnam consequi posse putabimus, (dies enim mali sunt, et occasionem habentes malignandi quamplurimam) nisi ut tenor pacis et gratiæ, quo regnum et sacerdotium usque modo cohærent, abrumpatur, et nos cum commisso nobis clero in dispersionem abeamus exilii, aut a vestra, quod absit fidelitate recedentes ad schismatis malum in abyssum iniquitatis et inobedientiæ provolvamur? Compendiosissima quippe via hæc est ad omne religionis dispendium, ad cleri pariter populique subversionem et interitum.

47. « Unde ne Apostolatus vestri tempore tam misere subvertatur Ecclesia : ne dominus noster rex et servientes ei populi a vestra, quod absit, avertantur obedientia, ne totum, quod privatorum consilio machinatur, possit in nos domini Cantuariensis iracundia, adversus eum et ejus mandata, domino nostro regi aut regno, nobis aut commissis nobis Ecclesiis gravamen aliquod importantia : ad sublimitatem vestram voce et scripto appellavimus, et appellationi terminum diem Ascensionis Dominicæ designavimus : eligentes apud vos in omni, quod sanctitati vestræ placuerit, humiliari, quam ad sublimes ipsius animi motus, nostris non id exigentibus meritis, de die in diem tædiosissime prægravari. Conservet incolumitatem vestram Ecclesiæ suæ in longa tempora profuturam omnipotens Dominus, in Christo dilecte pater ». Hucusque episcopi.

Cæterum Alexander papa perstans in sententia, ubi appellationem episcoporum frustratam sensit, iisdem qui appellaverant ad certam diem non comparentibus, confirmavit sententiam, quæ per S. Thomam in ipsos prolata fuerat. Testatur hoc idem Saresberiensis ad eumdem sanctum Thomam scribens, cum ait [1] : « Sicut mihi ab Urbe significatum est, et ego vobis scripsisse me memini, dominus papa jam vestram sententiam con-

[1] Cod. Vat. l. 1. Ep. CXLIX.

firmavit, imo suam vindicavit injuriam ». Extant et ipsius Alexandri papæ de his litteræ ad eumdem sanctum Thomam datæ [1], ubi vidit episcopos non prosequi interpositam appellationem, his verbis :

48. « Ex litteris tuis jampridem, et certa multorum relatione cognovimus quod tu in Jocelinum Saresberiensem episcopum, quoniam tibi inobediens fuit, interdicti sententiam protulisti. Ipse vero licet super hoc ad nostram audientiam appellasset, et Dominicam qua cantatur *Ego sum pastor bonus*, proxime tunc venturam, appellationi suæ terminum præfixisset, eodem instante nec venit, nec ad nos aliquem pro se responsalem transmisit. Quocirca nos eum in contumacia et rebellione sua contra te fovere nolentes, sententiam, quam in eum propter hoc tuleris, auctore Domino, ratam et firmam habebimus, et totam causam ejus tuæ discretionis arbitrio duximus relinquendam : quod inde canonice feceris, ratum cessante appellationis obstaculo, habituri ». Et ad omnes episcopos Angliæ idem Pontifex Alexander in hæc verba [2] :

« Quamquam ex injuncto nobis officio de universorum jure in sua integritate servando, curam tenemur et sollicitudinem gerere, ad illorum justitias, qui in parte sollicitudinis nobis commissæ a Domino sunt vocati, quanto in gradu sublimiori existunt, tanto frequentius retorquere debemus, et super his majorem diligentiam et curam propensiorem habere. Hac siquidem consideratione inducti, fraternitati vestræ per Apostolica scripta præcipiendo mandamus, et in vi obedientiæ injungimus, quatenus super his, quæ ad Ecclesiæ Cantuariensis jura, dignitates, aut etiam libertates spectare noscuntur, vos sine conscientia et assensu venerabilis fratris nostri Thomæ ejusdem Ecclesiæ archiepiscopi intromittere nullatenus præsumatis, nec occasione appellationis, quam contra eum ad nos fecistis, id aliquatenus attentetis. Quod si aliquis vestrum contra hoc præceptum nostrum quolibet ausu venire præsumpserit, ita in eo excessum istum studebimus, Domino auctore, graviter vindicare, quod pœna docente, cognoscet, quam periculosum fuerit, Apostolicis contraire præceptis. Datum Laterani quinto kalendas Februarii ».

49. *S. Thomas a Pontiniaco monasterio exturbatus dat litteras hortatorias ad regem.* — Rex vero adhuc timens ab eodem S. Thoma excommunicari, vel ejus regnum subjici interdicto, ubi appellationem qualemcumque, ut vidimus, interposuit, dirigit legationem ad Alexandrum Pontificem, non tam ut appellationem interpositam prosequeretur, quam ut ab eodem Pontifice legationem a latere impetraret, hoc consilio, ut ita labefactaret et enervaret vires legationis creditæ S. Thomæ. Sed et ad id muneris obeundum, petiit a papa certum legatum mitti, nempe Willelmum cardinalem Papiensem tituli S. Petri ad Vincula, quem haberet amicitia conjunctissimum. Delectus vero est ad hoc opus a rege clericus ille regius, quem nuper diximus excommunicatum a S. Thoma ob juramentum præstitum Coloniensi archiepiscopo, pro confirmatione papæ schismatici, Joannes Oxenefordensis, cui et alii additi sunt ejusdem legationis collegæ. Quid autem per eos apud Alexandrum Pontificem gestum fuerit, inferius suo loco dicturi sumus.

Tunc autem eumdem regem post appellationem interpositam, tradit idem Saresberiensis [1], nuntium misisse in Angliam (morabatur enim inter hæc in Northmannia) litterasque dedisse pro custodiendis maritimis locis; egisseque cum abbate Cisterciense contra Thomam, ut ex Pontiniaco monasterio pelleretur. Quem quidem, cum ibi biennio commoratum esse dicant qui res ab eo gestas sunt prosecuti, eum inde hoc anno exactum fuisse dicere opus est. Usque enim in hunc annum eum ibi perseverasse, litteræ recitatæ declarant; sicque integros ibi ipsum annos duos egisse numerat recte in Quadripartita Willelmus; quem anno Domini millesimo sexagesimo quarto ibi degere cœpisse, vidimus. Quantum autem scandali intulerit bonis omnibus ejusmodi expulsio tanti hospitis, idem auctor pluribus narrat, additque Ludovicum Francorum regem ubi ista ex litteris Thomæ accepisset, id publice exclamasse : « O religio, o religio, ubi es ! Ecce enim, quos credebamus sæculo mortuos, sæculi ruinas timent, et pro rebus caducis quas propter Dominum contempsisse profitentur, a Dei opere quod imperant, convertuntur retrorsum, Dei causa exulantem ejicientes a se ». Addit insuper exceptum Thomam a rege Francorum, Senonis ad habitandum concessis. Eo tempore idem auctor tradit accidisse, ut ut eidem sancto Thomæ a Deo per visum fuerit suum martyrium revelatum.

50. Post hæc autem idem S. Thomas, ne quid præteriisse videretur officii, quem censuris perterruisset et perturbasset regem, eumdem placidioribus litteris mansuefacere atque mollire quæsivit. Extant ipsæ tunc datæ, istis verbis [2] :

« Dilectissimo domino suo Henrico, Dei gratia regi Anglorum, duci Northmanniæ et Aquitaniæ, et comiti Andegavensi, Thomas eadem gratia sanctæ Cantuariensis Ecclesiæ minister humilis, salutem, omnique tempore perseverare in bono, ac reniti viriliter suggestionibus malignis.

« Breviloquio utimur ad vos, ne in multitudine sermonis efficiamur amplius tædiosi, qui utinam essemus vobis magis accepti, sicut ad dominum nostrum dilectissimum. Novit hoc ille, qui scrutator est cordium, quidquid inimici vestri aliter ac falso murmurent et susurrent, et certe, ut verius dicam, magis vestri quam nostri. Hortamur itaque vos adhuc ex parte omnipotentis Dei, et in

[1] Cod. Vat. l. I. Ep. CXLVII. — [2] Lib. I. Ep. CLIX.

[1] Cod. Vat. l. I. Ep. CLIX. — [2] Ibid. Ep. LXVI.

virtute Spiritus sancti adjuramus, et in remissionem peccatorum vestrorum, a vobis requirimus gratiæ vestræ, et pacis veræ, et securitatis bonæ nobis et nostris sine malo ingenio restitutionem, et similiter Ecclesiæ Cantuariensi, in ea plenitudine et libertate, in qua eam melius et plenius habuerunt decessores nostri et nos, postquam facti sumus archiepiscopus et possessionum et Ecclesiarum et præbendarum ad eamdem Ecclesiam pertinentium, quæ vacaverunt, postquam orta est dissensio ista inter vos et nos, et similiter nostros, ut sub dominio vestro ita libere eis valeamus frui et uti, sicut melius et liberius usi sunt eis antecessores nostri, et nos post nostram promotionem, et gaudere debeat Ecclesia de nostra reversione, quæ multis ex causis periculo animæ vestræ et nostræ (sicut credimus) tanto tempore caruit præsentia nostra, et dolere potuit de absentiæ incommodo. Hoc facite, benigne domine mi, corde jucundo et hilari, quatenus concedat vobis Deus et hæredibus vestris, et restituat illam pacem, quam desiderat cor vestrum ad salutem animæ vestræ, et populi a Domino vobis commissi. Et nos profecto parati sumus et erimus ad omne obsequium vestrum ferventius, et devotius quam unquam ante fuerimus, dummodo non offendamus Deum, neque ordinem nostrum.

51. De mobilibus autem ablatis Ecclesiæ Cantuariensi, et nobis et nostris, secure vobis affirmamus coram Deo et toto mundo, etiamsi præsens esset, quia nullo modo, nulla ratione dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, si habuerit, qui abstulit vel auferri fecit. unde restituat. Unde beatus Augustinus : Si res ablata, cum reddi possit, non redditur, non agitur pœnitentia, sed simulatur. Et alibi : Illud fidentissime dixerim, eum qui pro homine ad hoc intervenit, ne ablata restituat, et eum qui ad se confugientem, quantum honeste poterit, ad restitutionem non compellit, socium esse fraudis et criminis ; nam hujusmodi hominibus misericordius opem nostram subtrahimus, quam impendimus. Hoc certum tenete, hoc nulla ratione dubitate. Etsi quis vobis contrarium prædicaverit, etiam Angelus de cælo, anathema sit, et erit quamdiu in hac sententia perseveraverit. Videte ergo, domine mi, quomodo in hac parte caute ambuletis, ne detentio rei male acquisitæ, quæ non est nisi cinis et vermis, impellat vos, quod absit, in impœnitentiam, et subjiciat discrimini, quod a vobis purgari non potest nec oratione neque jejunio.

52. Præterea nosse debet vestra discretio, quoniam etsi omnes episcopi sancti non sunt, locum tamen sanctorum obtinent, qui etsi vitæ merito non elucescunt, esse tamen debent eorum imitatores, quatenus eis divina contulerit clementia. Inde igitur, quoniam sancti viri pro lege Dei sui certaverunt usque ad mortem, et a verbis et minis persequentium non timuerunt, (ille enim amplius timendus est, qui potest animam et corpus mittere in gehennam) necesse habemus et nos, prout Dominus inspiraverit, leges suas custodire, fovere et defendere. Nec hoc nobis imputandum est ad superbiam, vel malignitatem, sed ad nostri necessitatem officii. Sic enim Dominus ait : Leges meas custodite. Et iterum in Evangelio [1] : Si quis solverit unum de mandatis istis minimis, minimus vocabitur in regno cælorum. Satis credimus, te dominum esse sapientem, et idcirco postulamus a vobis, sicut a domino charissimo in nomine Domini nostri Jesu Christi audiri et exaudiri benigne, quatenus audiat et exaudiat vos Deus in districto examine, et recipiat inter electos suos. Quandoquidem neque fortitudo, neque potentia, nec imperium, nec divitiæ, nec leges sæculares, vel consuetudines poterunt juvare quemquam, nec aliud quidquam, nisi divina clementia et præcedentium operum fructus. Quod utinam omni die firmissime resideat in animo vestro, nec unquam mentem vestram excedat ! Hujus rei consiliarios libenter admittat et audiat dominus noster, et exaudiat semper ; ut benefaciat ei Dominus, et augeat sibi et hæredibus suis vitam et pacem in tempora longa. Nec prætereant temporaliter impuniti, qui dolis suis et fraudibus exquisitis nisi sunt bonum domini mei propositum pervertere et perturbare, quod infra septem annos regni sui de exhibendo honore Ecclesiis et Ecclesiasticis viris, justa, ut credimus, animi devotione conceperat. Valeat dominus meus in æternum, et ut melius sit inde Ecclesiæ Dei et nobis, vivat in tempora longa ». Ita sanctus Thomas, non judex, judicialibus urgens eum mandatis, sed ut pater hortatur et monet filium, quem velit a judicio subtrahere damnationis. Sed frustra, malis consiliariis obsistentibus.

53. *Rex Angliæ iniquis usus consiliariis legationem impetrat ab Alexandro III, unde sparsa mendacia et S. Thomæ querelæ et aliorum.* — Porro quam audisti querelam sancti Thomæ de regis consiliariis eamdem plane ingerit Joannes Saresberiensis, scribens ad Nicolaum de Monte, Rothomagensem, sancti Thomæ studiosissimum ; quam quidem brevem Epistolam, cum contineat plura quæ ad hæc tempora spectant, iis insuendam merito judicamus ; sic enim se habet [2] :

« Dissipat Dominus gentes quæ bella volunt ; et qui se a pace Dei elongant, indubitanter peribunt. Quis persecutorum Ecclesiæ ultricem dexteram Dei, qui potentes potentius punit, legitur evasisse ? Unde domino nostro regi Anglorum, quem Deus, si in beneplacito suo est, optimum faciet, et hæredibus suis (quod sine dolore non dico) plurimum timendum est, ne scindatur regnum eorum, et infirmetur potestas qua contra Ecclesiam abutuntur. Quod si differtur ultio ad correctionem et probationem filiorum, quos pater misericors castigat ut coronet, non tamen aufertur, sed post sanctorum patientiam in impios acerbius

[1] Matth. v. — [2] Cod. Vat. l. I. Ep. CXL.

excandescit. Quare, quæso, vir sapientissimus, et tantis virtutibus, et potestate amplissima, et fere omnibus bonis donatus a Domino, non redit ad cor; et qui tot et tantarum urbium domitor est, intemperantiam hanc domare non potest? Cur Ecclesiam persequens unice dilectam sponso, iram illius provocat, qui aufert spiritum principum, et sublimium colla propria calcat virtute? Profecto si saperet, in eos retorqueret indignationis suæ aculeos, qui eum circumvenientes, in hoc non consilium, sed præcipitium impulerunt; et saltem Babylonis regem, ut eo non inveniatur crudelior, imitaretur, qui illos conjecit in lacum leonum [1], quorum consilio illuc detruserat et incluserat Danielem, ut pœna, quam intentaverat innocenti, consiliarii nocentes exciperent ». Subjicit demum exemplum episcoporum, a regibus in suas sedes restitutorum, his verbis: « Archiepiscopus Sancti-Jacobi diu proscriptus jam a multo tempore, revocatus est a rege suo. Rex Danorum suum revocans archiepiscopum, consilio ejus agit omnia, compescit inimicos, et eum colit ut patrem. Lugdunensis archiepiscopus suam recepit sedem, et provinciam Catholicæ reddidit unitati. Urbes Italiæ, ejecto Friderico schismatico, Catholicos episcopos receperunt. Deo teste, nisi dominus rex suum revocet: quid de illo? timeo dicere, reformido. Et si eum revocaverit, et Ecclesiæ Dei reddiderit pacem, confido spe haud dubia, quia circa eum et suos antiquorum gratia successuum precibus Ecclesiæ reflorebit. Quid multa? Una via patet consilii, ut pravos et inimicos Ecclesiæ excludat consiliarios, et Deum quem offendit, placare studeat; quo invito, regnare non potest nec principari. Sustinuit eum hactenus multa patientia; sed nisi caveat, adversus immoderationem ejus, ut parturiens, loquetur in brevi ». Hucusque Joannes hoc anno, ut ex dictis apparet. At post hæc magna facta est rerum mutatio.

54. Inter hæc enim ipse Anglorum rex suasione pessimorum consiliariorum, ut imminentem sententiam excommunicationis eludat, ad alia remedia se convertit, novas easdemque subdolas, sed potentiores excogitat artes, nempe novam adornare legationem, Simonem alterum Romam mittere, qui falsis adhibitis juramentis decipiat Alexandrum, et auro corrumpat quos poterit cardinales. Delectus est ad scelus nequissimus omnium hominum, perjurus, excommunicatus Joannes de Oxeneford, decanatus invasor, de quo superius mentio facta est, qui mendaciis falsisque promissionibus suffarcinatus et auro, judicium totum inverteret, atque primum ab inferendis sententiis excommunicationis et interdicti Alex. pap. revocaret, deceptum firmis propositis promissionibus pacis, et integra restitutione omnium a rege invasorum Ecclesiæ jurium. Jurato nuntio credidit Alexander, suspendit judicium inchoatum, atque decernit petitam ad hæc agenda legationem. Sed etsi quem rex petierat, Willelmum Papiensem presbyterum cardinalem tituli S. Petri ad Vincula legatum decreverit, quem putaret ad permovendum amicum regem idoneum valde ad componendam pacem inter regem Anglorum et sanctum Thomam Cantuariensem archiepiscopum, tamen quod ipse ob amicitiam regis suspicione non modicum laborare posset penes eos, qui partis essent adversæ, collegam adjecit, virum penitus incorruptibilem, magnique nominis, ex integritate vitæ in Romana Ecclesia et ubique terrarum in orbe Christiano notissimum, Ottonem diaconum cardinalem Sancti-Nicolai in Carcere Tulliano, qui virtute sua collegam, si opus esset, cohiberet, et intra justitiæ arctos limites contineret. At quantumcumque ista prudenter Alexander papa de legatione mittenda statuerit, nihilominus, quæ laude digna videri poterant, ex præcurrentis nuntii evulgatis ubique mendaciis reddita sunt credentibus tanti nominis indigna Pontifice, ita ut in eum etiam ab ejus amicis, et Catholici nominis studiosis fuerit verbis, atque scriptis ab omnibus conclamatum. Quam autem ista vera sint, ex litteris ejusdem Pontificis inferius recitandis intelliges. Quod autem, quousque ista non innotuerunt, fuerint in ipsum conversæ linguæ etiam sapientum, dices ex iis quæ proxime dicturi sumus, quibus plane intelligas, etiam quemlibet, licet sanctissimum, in signum positum, in quem detractionis sagittas inimici jaciant pariter et amici. Nam audi quæ vindex Ecclesiastici libertatis, et jurium Romanæ Ecclesiæ propugnator licet ex corde puro, verba tamen depromat amarulenta; ipse, inquam, Thomas Cantuariensis episcopus, cum videlicet nuntius regis Joannes Oxeneford ex Urbe in Angliam rediens gloriaretur ubique locorum, se quæcumque petiisset obtinuisse ab Alexandro Pontifice tam pro rege quam pro se ipso, de collata regi auctoritate multa falsa commiscens veris, quibus pervulgatis et creditis idem sanctus Thomas has summo dolore affectus scripsit ad Joannem gentilem suum [1]:

55. « Thomas Dei gratia Cantuariensis Ecclesiæ minister humilis, Joanni Cantuariensi salutem.

« Quomodo de novo facti sumus opprobrium vicinis nostris, subsannatio et illusio iis non modo, qui in circuitu nostro sunt, verum etiam omnibus fere gentibus utriusque regni, et Francorum et Anglorum, et forte imperii; qualisque fama, ne dicamus, infamia et scandalum circumvolat per aures et ora omnium in dominum papam, unde magis dolemus (Deus novit) quam de propria persona; et in totam curiam graviter frementium et insultantium, et improperia inexpiabilia improperantium, ex subscriptis poteris aliquatenus perpendere, et domino papæ, et amicis (si qui tamen sunt) secretius intimare ». Subjicit his quæ fideli relatione ex Anglia essent nuper allata; ait enim:

[1] Dan. vi, 24.

[1] Cod. Vat. l. 1. Ep. CLXIV

« Ecce Joannes de Oxeneford, et alii regis nuntii a curia redierunt, extollentes se super id omne quod dicitur aut quod colitur Deus, dicentes se impetrasse a curia quidquid desideraverunt. Videlicet, quod rex exemptus sit a potestate omnium episcoporum, præterquam domini papæ, quoad excommunicationis innodationem. Et quod habiturus sit legatum quem petivit, Willelmum scilicet Papiensem, qui inimicus noster est plusquam manifestus, cum plenitudine potestatis in omnem terram regis, ut ædificet et plantet, et præsertim eradicet et evellat, omni remedio appellationis sublato ; et maxime ad decidendam principalem quæ inter regem et nos vertitur causam, et omnia incidentia, omni exceptioni et omni de cætero, ut dicitur, præjudicium allaturum. Et cum hac pompa, et cum hoc fastu rediit Joannes de Oxeneford in Angliam. Et cum applicuisset in portu quodam, invenit ibi fratrem nostrum Herefordensem episcopum, auram prosperam ad transfretandum furtim saltem exspectantem, quia palam non poterat, prohibitus a ministralibus regiis, ex parte regis et litteris ejus. Quo invento, inhibuit ei primo ex parte regis, ne transiret, deinde ex parte domini papæ. Episcopo autem quærente (sicut nuntius suus, qui ad nos postea venit, dominum suum excusaturus nobis retulit) utrum super hoc domini papæ litteras haberet. Dixit se habere, quibus inhibebat dominus papa et ei et omnibus episcopis Angliæ, ut venirent ad vocationem nostram, atque in aliquo obedirent, quousque veniret legatus de latere domini papæ a rege impetratus. Qui et causam super appellationem quam fecerunt, et causam etiam principalem inter regem et nos, et omnes alias incidentes, cum plenitudine potestatis, amoto omni appellationis obstaculo, terminaret.

56. « Cum instaret episcopus, ut litteras inspiceret, dixit se non habere præ manibus, quia miserat eas cum expedimento suo usque Wintoniam, quæ distat a portu Hantonæ per duodecim milliaria. Misit episcopus, habitu consilio cum suis, Wintoniam cum Joanne magistrum Eduardum clericum suum, virum probum (ut credimus) et fidelem, qui vidit litteras una cum Londoniensi episcopo similiter transfretare volente. Qui Londoniensis visis litteris, prorupit in vocem gratulabundus, dicens : De cætero Thomas meus non erit archiepiscopus. Adjecit etiam Joannes, quia ipse privilegiata erat persona, nec de cætero posset a nobis excommunicari, nec etiam conveniri, nisi in præsentia domini papæ, et liberam se habere potestatem donandi decanatum Saresberiensis Ecclesiæ cui vellet; et in omnibus imminutam nostram dignitatem usque in adventu legati venturi. Hæc omnia mandavit nobis episcopus per capellanum suum canonicum regularem, virum religiosum, quem misit ad nos excusaturum, quare non venerit ad vocationem nostram. Vocaveramus enim eum semel et secundo, et tandem tertio cum peremptorio edicto, quatenus infra Purificationem exhiberet nobis præsentiam suam, tanquam vir magnæ auctoritatis et familiaris regis, tractaturus de pace inter regem et nos, si quomodo fieri posset. Hæc omnia paratus erat canonicus jurare, se ita accepisse ab ore episcopi, nobis ex parte ejus significanda.

57. « Quæ si vera sunt, tunc proculdubio suffocavit et strangulavit dominus papa non modo personam nostram, sed et se, et omnes Ecclesiasticas personas utriusque regni, imo etiam utramque Ecclesiam, tam Gallicanam quam Anglicanam. Quid enim exemplo hoc pessimo non audebunt cæteri principes terrarum adversus Ecclesiasticas personas? Ad quem recurrent? Quomodo confidere poterunt de Ecclesia Romana, quæ nos pro ipsa stantes, et usque ad sanguinem decertantes ita deseruit et destituit? Quid erit, si manentibus his inauditis et detestandis privilegiis, et emancipationibus tam personæ regis, quam aliorum, sub quocumque prætextu contingat (quod Deus avertat) ut decedat papa, velut in Urbe turbata fuerint omnia? transferentur hæc in heredes, nec poterunt avelli a manibus eorum. Et quod deterius est, alii principes hoc exemplo similia extorquebunt privilegia, et mancipationes ab Ecclesia, velit, nolit ipsa, et sic peribit omnis Ecclesiæ libertas, et episcoporum jurisdictio atque potestas, cum non sit qui cohibere possit et coercere tyrannorum flagitia, quorum tota intentio est hodie grassari in Ecclesiam Dei et ejus ministros; nec desistent quousque eos sicut et alios in servitutem redegerint.

« Quis tandem erit finis, adhuc nescimus. Verum id scimus, quia supra modum gravamur, sive vera sint, sive non, quæ proponuntur. Non enim obediunt nobis, nec respiciunt nos in aliquo, sicut solent, vel episcopi, vel abbates, vel alii de clero Angliæ, jam quasi certi de depositione nostra. Verum securus sit dominus papa, quod nulla ratione intrabimus terram regis litigaturi, nec stabimus judicio inimicorum nostrorum, et præsertim Papiensis, qui non sitit nisi sanguinem nostrum, ut obtineat sedem nostram, quæ revera (ut accepimus) ei promissa est, dummodo a nobis rex possit liberari.

58. « Est et aliud in quo gravamur, quia nobiles viri tam proceres quam episcopi et alii prælati de regno Francorum jam quasi desperati de nobis, coexules nostros, quos misericorditer sustentabant, nobis remiserunt. Qui frigore et fame de cætero peribunt, sicut et quidam jam perierunt. Hæc omnia domino papæ diligenter insinua, ut remedium aliquod contra hæc mala nobis provideat, sicut petimus, si quid zeli Dei in eo remansit, quod adhuc speramus, et utinam spes non confundat. Vale, et quam citius poteris, nuntium nobis istum remitte, per quem de his et aliis certioremur, utpote in arcto constituti, si vera sunt quæ proponuntur ». Hucusque S. Thomæ litteræ in Urbem missæ ad suum ibi degentem apocrisia-

rium. At non hic finis querelarum in Alexandrum Pontificem ingestarum : recitanda hic est adhuc Epistola Lombardi[1], Sedis Apostolicæ subdiaconi hoc tempore agentis in Galliis, ad eumdem Pontificem data : nam ei primo præficitur titulus iste : « Alexandro papæ, Lombardus Rom. Eccl. subdiaconus ». Mox que sic incipit :

59. « Reverendo patri ac domino Alexandro, Dei gratia summo Pontifici, Lombardus ejus clericus fidelis, obedientiæ famulatum.

« Cum vestræ sanctitatis puer et vestrarum manuum opus in Christo sim, quæ in vestræ famæ sugillationem, atque vestri nominis derogationem celebriter dicuntur, quæque in totius Ecclesiæ detrimentum callide struuntur, dissimulare nec possum nec debeo. Joannes siquidem Oxenefordensis, cum decanatus honore et gratiæ vestræ plenitudine Roma rediisse insolenter se jactat, nihilominus arroganter adjiciens, se privilegio fore munitum adversus dominum Cantuariensem, et omnem episcopum, et quasi paulo minus a cardinalium ordine constitutum vobis soli et Apostolatui vestro se subjectum asserit. Præterea quod regnum nullum unquam obtinere valuit, pro rege obtinuisse gloriando superbe loquitur, scilicet inter regis filium et filiam comitis Britanniæ in tertio gradu consanguineos matrimonium vestra auctoritate firmatum. Addens quoque a rege legatos specialiter postulatos destinari qui appellationis remedio sublato, audiant et definiant quidquid regi adversus dominum archiepiscopum placuerit proponere. Hæc, sanctissime pater, Joanne Roma redeunte, divulgata sunt. Quæ tanto magis inusitata, quanto rarius fieri solent, tanto vehementius audientium animos perculerunt. Quibus auditis, Francorum rex, vester et Ecclesiæ filius devotus, ita vehementer turbatus est, ut confestim se velle nuntios dirigere, qui vestris legatis regni sui ingressum inhiberent, diceret; plus aliquid fecit, quod in ore latoris posui. Convocare etiam archiepiscopos et episcopos se velle dixit, quatenus eis exponeret atque proponeret, quomodo Romana Ecclesia adversus se et eam malignantes exaltat, eum autem deprimere quærit, dicens : Annon laborat me inhonorare, qui sanguinem Cantuariensis archiepiscopi viri innocentis, pro justitia et Ecclesiæ libertate exulantis callide effundere quærit, impie tradens ipsum in manus inimicorum et persecutorum ejus, quem non obsequiorum obtentu.... cum nobis magis injurias intulerit, obsequendo tamen ei qui nunc ipsum persequitur, sed potius justissimæ causæ quam fovet intuitu ejus probitatis contemplatione, amore etiam domini papæ, qui satis instanter me pro eo rogavit, exhibere honorifice et decenter, quamdiu in exilio fuerit, et quasi in sinu meo confovere constanter disposui, sicut et jam cœpi? Denuntians etiam, et manifeste protestans, non esse sibi minus molestum, quod pro hac causa legatos mittitis, quam si ad coronam sibi auferendam eos destinaretis. Ejus animum adeo concitatum non defuerunt qui magis incenderent.

60. « Data est occasio adversus nos et Dei Ecclesiam malignandi, atque plurima moliendi iis, quibus ab initio animus et nocendi vobis conatus fuit, quorum malevolum propositum vestra non mutavit indulgentia, etsi horum conatum represserit auctoritas. Hæc per quemdam clericum vobis fidelem et devotum, præsentem dum hæc agerentur, mihi ea privatim referentem didici. Illud unum, pater sanctissime, verissime scio (quod tamen absque lacrymis non scribo) quia vestri nominis odor ex aliqua parte offuscatur, quoniam famæ vestræ derogatio quasi cibus est et potus detrahentium et maledicorum, qui velut vino potati et inebriati, vestram famam discerpunt, et quasi vos totum maledictionis dentibus corrodunt, tam faventes domino Cantuariensi, quam eum odio persequentes, maxime cum prope esset dies victoriæ ejus et vestræ, sicut a multis credebatur. Timebat enim rex adeo, die appellationis elapso, excommunicari, universamque terram suam interdici, ut manifeste diceret, se episcopis appellare nec persuasisse, nec compulisse; ideoque partes suas in ea re non esset interpositurus. Episcopi vero in tantum angebantur et interdici metuebant, ut quidam ad dominum Cantuariensem nuntios mitterent, quidam ad ejus vocationem parati essent.

61. « Cum Joannes de Oxeneford velut legatus vester universos episcopos convocans, eis auctoritate vestra, sicut fama est in Gallia, ne ad domini Cantuariensis vocationem venirent, præcepit, qua occasione magister Robertus Herefordensis episcopus, cum jam ad mare venisset transfretaturus, revocatus est, sicut ipse coram domino Cantuariensi per nuntios suos viros religiosos et bene notos, me præsente, se excusavit. Propterea tanta est in multorum animis perturbatio : verentur enim regis versutias, et ex his Anglicanæ atque omnium Ecclesiarum terræ suæ ruinam, et libertatis subversionem, ac prolixiorem, vehementioremque archiepiscopi persecutionem. Quippe cum a multis et sæpe, quod rex in adversa fortuna, et obitu vestro (quem Deus sua benignissima clementia in longa tempora differat) omnem spem suam locasse dicatur, firmissime asserens (sicut a pluribus fertur) successorem vestrum nequaquam suscepturum, nisi prius omnes dignitates et consuetudines regni sui confirmaverit. Eapropter dolose, et fraudulenter creditur, legatos postulasse, ad suam voluntatem non solum adversus dominum Cantuariensem, verumetiam adversus omnes episcopos terræ suæ complendam, vel ut saltem sic ejus excommunicat, et terræ interdictum differatur. Quatenus hoc modo frustrando tempora, domini Cantuariensis auctoritatem evacuare possit, ut si forte vestro tempore non ligetur, a succes-

[1] Cod. Val. l. i. Ep. CLXV.

sore vestro ligari non metuat, cum nec facile (sicut a multis dicitur) proposuerit eum suscepturum. Itaque, prudentissime pater, qui spiritum Dei habent, et pacem Ecclesiæ desiderant, spiritum Danielis[1] in vobis excitari ad Belis astutias deprehendendas, et draconem interficiendum, summo animi affectu optant, super quo Deum assiduis et cumulatis precibus exorant. Valeat sanctitas vestra in tempora multa ». Hucusque Lombardus, quem dicet aliquis theologum illum insignem, qui Parisiis claruit, dictum proprio nomine Petrum Lombardum, his enim temporibus vixit.

62. Audisti regis Francorum querelas et aliorum, quas Lombardi litteræ prodiderunt : audi modo regis Anglorum superbam exultationem cum insultatione ex eodem casu deprompta m, quæ bonis luctum haud mediocrem afferret. Extat enim de his Epistola Joannis Saresberiensis ad Joannem episcopum Pictaviensem, in qua post alia, ista de rege Anglorum habet[2] : « Ipse quoque rex dixit episcopo Wigorniensi, quod ipse et alii omnes episcopi exempti sunt a potestate domini Cantuariensis, præcepitque non timere minas aliquas, quia nunc dominum papam et omnes cardinales habet in bursa sua : adeoque gloriatur, ut palam dicat se nunc demum avi sui consecutum privilegium, quia in terra sua erat rex, legatus Apostolicus, patriarcha, imperator, et omnia quæ volebat : et fere (quod ad Ecclesiam Romanam) probabile est quod dicit. Quid enim ei amplius contulisset Octavianus, vel Cremensis hæresiarcha ? Quid aliud fecissent cardinales eorum, quam præfati illi domini Alexandri cardinales, qui exacuerunt linguas Angliæ, et ignem et venenum fecerunt emovere, ut terrerent dominum papam, et inclinarent ad libitum suum ? Hæc in Ecclesiæ Romanæ scribentur Annalibus, et certe, Deo procurante, qui describant, non deerunt.

« Quod ad petitionem et comminationem regis Angliæ, cujus intolerabiles excessus tanto tempore sustinuerat, præconem veritatis, libertatis assertorem, prædicatorem justitiæ pro causa Domini cum infinita multitudine innocentum jam quadriennio exulantem, neglecto rationis et juris ordine, velut criminosum, officii sui potestate privavit, non quidem quia ille meruerit, sed quia placuit tyranno. Et tamen patentibus litteris, quæ apud nos sunt, concesserat, ut officii sui potestate pleno jure uteretur. In quibus hoc expressit, quod ipsum regem excommunicandi nec mandatum dabat, nec prohibebat. Deus bone, quid novitatis accidit? Dicit Spiritus sanctus in lege sua[3] : Clama, ne cesses : et ecce nescio quis spiritus ab Urbe in orbem exiens prædicatoribus dicit : Tace, ne clames. Præcipit Apostolus episcopum instituens[4] : Ministerium tuum imple : et ecce Apostolicus præcipit : Ab officii tui ministerio desiste. Sed forte suspicatur, quod hominem possit per patientiam emollire : sed numquid hoc non expertus est in episcopo Cantuariensi, qui fere quadriennio sede sua privatus, et Apostolicæ Sedis remissionem, et illius tyrannidem sentit, expositus ventis? Pudeat, quæso, dominum papam conscientiæ suæ, provideat famæ, et honori, et saluti Ecclesiæ. Et vos hæc ei diligentius intimate, et persuadete dominis cardinalibus, ut meminerint judicii Dei, quod jugiter implorant pauperes Christi contra omnes libertatis Ecclesiæ inimicos ». Hucusque Joannes Saresberiensis, qui paulo solutior tanti Pontificis æstimationem carpit, cujus est in suis Epistolis sæpe laudator, excusator, atque defensor.

63. *Vendicatur Alexander III ab illatis in eum calumniis.* — Sed ut discas, lector, valde periculosum esse, de summo Pontifice perperam loqui et temere judicare, audi, quæso, pro Alexandro justam defensionem, sine qua haud ista digne Romanæ Ecclesiæ intexuntur Annalibus : siquidem nec numeros suscepti muneris elucidandæ historicæ veritatis implebo ; si quæ præter veritatem inveniuntur asserta, non vendicavero a mendaciorum involucris, quibus præstringitur, dum falso jactata in eum sunt tanquam vera recepta absque diligentiori examine veritatis, quam nos ex diversorum litteris tunc scriptis, quibus arguuntur falsitatis divulgata per Joannem de Oxeneford, proferemus in lucem. Jam, lector, attende.

Vidisti quadriennii ferme temporis spatio, nimirum triennio cum dimidio jam exacto, ejusmodi controversiam de Ecclesiastica libertate inter regem et sanctum Thomam, et una cum eo inter Romanam Ecclesiam agitatam, in dies magis in deterius prolapsam, nullatenus acquiescente rege, sive episcopis, judicio subjici ejusdem Thomæ archiepiscopi Cantuariensis, a quo (ut vidisti) idem rex una cum episcopis ad Sedem Apostolicam appellaverat, atque per suos nuntios appellationem fuerat prosecutus, petens adhuc per eosdem legationem in Angliam mitti. De qua quidem petitione in primis falsum est, quod asseritur, a rege Willelmum Papiensem legatum duntaxat esse petitum. Nam audi eumdem Saresberiensem : « Quærit, inquit, rex noster, ut Willelmus Papiensis, et alius cardinalis mittantur legati etc. » Qui et, ne ex eo quod alter illorum esset amicus regis, inferretur aliquod adversæ parti damnum, idem Pontifex alterum legatorum talem elegit, qui eminenti probitate collegæ, si quid præter jus fasque tentaret, resistere posset, quem et sciret erga ipsum sanctum Thomam esse propensiorem. Nam audi, quæ episcopus Pictaviensis de ambobus agens, litteris ad sanctum Thomam datis scribit[1] : « Huic, inquit, Willelmo Papiensi adjunctus esse narratur dominus Oddo diaconus cardinalis de Carcere-Tulliano, et utinam ! Stellæ namque unius malitiam si non extin-

[1] Dan. XIV. — [2] Cod. Vat. l. I. Ep. CLXXII. — [3] Isa. LVIII. — [4] 2. Tim. IV.

[1] Cod. Vat. l. I. Ep. CLXV.

gnat, temperat tamen et attenuat sibi adjuncta magis propitia stella et benevola ».

64. Præterea, quod non ad causam judicandam (ut vulgo auctore Joanne ferebatur) sed ad pacem componendam ejusmodi legationem Alexander papa decerneret, litteræ ipsius[1], quæ adhuc extant, aperte significant. Sed et ne S. Thomas de eodem Willelmo legato posset esse sollicitus, idem Alexander ante omnia ab ipso promissionem acceperat, illum haud quidquam adversus Cantuariensem archiepiscopum moliturum. Reddam ipsa verba Alexandri papæ scribentis ad S. Thomam[2] : « Verum, inquit, in jam dictos cardinales potes omnino confidere, nec de memorato Willelmo oportet te quomodolibet dubitare, quoniam nos ei, ut ad pacem tuam viribus totis intenderet, firmiter et districte injunximus : et ipse in tantum nobis promisit, quod nos inde nullatenus dubitemus ». Quinetiam re bene perspecta, familiaritatem Willelmi cum rege pacis negotio profuturam, idem Saresberiensis concepit animo, atque scriptis prodidit, dicens ad ipsum[3] : « Cæterum ego interim spero, quod hæc vestri et domini regis familiaritas, quæ multis adeo suspecta est, fructuosa erit Ecclesiæ, necessaria nobis, salubris illi, et vobis gloriosa ».

65. Præterea procurans pacem Alexander inter archiepiscopum atque regem, non (ut turpiter mentitus est nuntius ipsius regis) aliquo Ecclesiasticæ libertatis dispendio fieri debere mandavit, sed ante omnia juribus Ecclesiæ voluit esse consultum ; ut plane hac ex parte S. Thomæ dubitandum minime fuerit, ex ea legatione Ecclesiasticam libertatem pati potuisse aliquod detrimentum, quod iisdem litteris idem Pontifex declaravit. Insuper nihil concessum excommunicatis a sancto Thoma episcopis ab Alexandro (quod mentiebatur Oxenefordensis), nisi ut instante morte absolvi possent, præstita juratoria cautione[4], litteræ Alexandri ad Angliæ episcopos per eosdem legatos datæ manifeste docent. Sed nec etiam verum quod summa jactantia idem mentitus Oxenefordensis sparserat in vulgus, regem exemptum fuisse ab archiepiscopi potestate : sed ejusdem auctoritatem in eum ad tempus duntaxat fuisse suspensam, dum per legatos pacis causa tractaretur, quo tempore etiam ab inimicis exercitibus suspensio fit armorum. Cæterum pace non secuta, ut in regem suo utatur jure sanctus Thomas, idem Alexander litteris ad eum datis ita expresse demonstrat[5] : « Cæterum si forte, (quod Dominus avertat) rex in sua duxerit obstinatione indurato animo persistendum, neque hac saltem vice in reconciliatione tua, et tuorum atque Ecclesiæ pace voluntati divinæ, admonitioni nostræ, et honori suo deferre voluerit : ex tunc si id regnum et regni personas, tuæ jurisdictioni vel metropolis aut legationis jure subditas, ultionis debitæ severitatem duxeris exercendam, et tuas, et Ecclesiæ tuæ injurias, pontificali gravitate ac maturitate servata, prout expedire noveris, vindicabis ».

66. Ad illud vero, quod de ipso nuntio regis Joanne de Oxeneford Romam veniente Alexander papa visus sit bene mereri, dans ei decanatum Saresberiensis Ecclesiæ, quem extortum ab episcopo suo, Romæ renuntiavit prius in manibus papæ[1], et deinde ab eo accepit eumdem homo perversus ac prorsus indignus, ad excusationem ejusdem Pontificis ista habet Joannes Pictaviensis in litteris suis ad sanctum Thomam[2] : « Joannes de Oxeneford plus gratiæ et favoris in oculis domini papæ promeruit ex hoc, quod suggessit ei pacem inter vos et regem posse reformari, si esset qui de ea fideliter tractaret. Promisitque se ad hoc omnimodam operam daturum ». Additque, sic ab Alexandro fuisse excommunicatione absolutum asseri, eo quod regias illas abjuraverit consuetudines, quarum causa esset omnis illa conflata discordia. Sic igitur his promissis, additisque istiusmodi promissioni pacis illecebris, Alexander papa deceptus ab eo fuit. Qui et egregie mentitus esse invenitur, cum rediens illud sparsit in vulgus, se privilegio papæ exemptum fuisse a potestate Cantuariensis archiepiscopi : nam suspensam tantum ad tempus usque legationis illius e latere missæ fuisse S. Thomæ auctoritatem, non autem abrogatam, quæ dicta sunt superius, docent. Porro adversus eumdem Joannem Oxenefordensem, qui adeo falsa sparsisset in vulgus, Alexander papa scribens ad legatos anno sequenti, cum districto judicio puniri præcepit[3]. Reddemus easdem litteras suo loco.

67. Hæc dicta sunto ad diluendas in Alexandrum papam per Oxenefordensem jactatas in Anglia calumnias, easdemque a Saresberiensi ad tempus male acceptas et creditas. Nam licet (ut audisti) in Alexandrum Pontificem fuerit oblocutus, rursum laudat ipsum, et aliqua ex parte excusat quod fecerat urgente necessitate ; ait enim scribens ad sanctum Thomam[4] : « Nec de Ecclesia Romana, cujus mores et necessitates nobis innotuerunt, multum confido. Utique Alexander papa vir sanctus et justus est, sed ejus sunt tot necessitates, et tanta aviditas et improbitas Romanorum, ut interdum utatur licentia potestatis, procuretque dispensatione, quod reipublicæ dicitur expedire, etsi non expediat religioni ». Ac rursus[5] : « Nec retardet vos, si in Ecclesia Romana videtis aliquid reprehensibile, qui meministis in Evangelio mandatum esse fidelibus[6], ut non imitentur opera sedentium in cathedra Moysi, sed doctrinam eorum operibus impleat ». At ista et alia omnia omnino correxit suis postremis litteris de his datis post res

[1] Lib. II. Ep. I, II, III. — [2] Ibid. Ep. I. — [3] Ibid. Ep. VIII. — [4] Cod. Vat. l. II. Ep. III. — [5] Ibid. Ep. VII.

[1] Lib. II. Ep. VII. — [2] Lib. I. Ep. CLXIII. — [3] Lib. II. Ep. XXIII. — [4] Lib. I. Ep. CLX. in fin. — [5] Ibid. Ep. CLXVII. in fin. — [6] Matth. XXIII.

bene exploratas, dum brevi compendio universam hanc causam ab adventu pessimi illius Joannis Oxenefordensis tractat, hæc scribens ad Milonem Morinensium episcopum[1]: « Si quis ea quæ Romæ gesta sunt, diligentius recolat : plane videbit, quod Romanus Pontifex etiam circumventus, causam Ecclesiæ et nostram fidelissime procuravit. Jam dictus enim Joannes (Oxenefordensis scilicet), tandem præstito juramento, de more absolutus, id itidem publice juravit, quod nihil in præfato schismaticorum conventu fecerat contra fidem Ecclesiæ, et honorem et utilitatem domini papæ, et utinam non pejerasset ! Postmodum commendatitias et deprecatorias porrexit ex parte domini regis, quibus insertum erat, ut illi tanquam regi ipsi in omnibus crederetur. Deinde tanta fultus auctoritate, causam, quæ, inter regem et archiepiscopum super pravis consuetudinibus vertitur, domini papæ committit arbitrio, ut illæ ad nutum ejus roborarentur aut caderent, et archiepiscopo ad formam mandati ejus pax omnimoda reformaretur. Et hoc item confirmans juramento, obtinuit, ut dominus papa concederet se ad hoc legatos esse missurum ». Hæc ipse. Quibus vides, hominem tanta pollicentem, haud vane, sed litteris regiis, si vera fuissent, et cuncta juramentis confirmantem, haud irremuneratum a Pontifice debuisse dimitti. Quod et præstitit, ut idem testatur auctor sequenti Epistola[2]: Nam annulo donatum, et beneficio decanatus auctum remisit in Angliam, unde in posterum crevit fallendi fiducia, et decipiendi parta major occasio. At utinam cardinales quosdam auro corruptos possem sicut Pontificem excusare ! Verum absit ut, quod fuit reprehensione maxima dignum, velim excusatione purgatum ; imo muscas istas mortuas perdentes odorem unguenti, semper dixerim invectivis acerbissimis insectandas.

68. *De cardinalibus auro Angliæ corruptis.* — Per eumdem igitur legatum suum nonnullas auri libras Romam rex Anglorum misit erogandas in cardinales. Acceperunt complures turpiter ; alii autem laudabiliter abstinuerunt omnino, quod ejusmodi munera regum in ignominiam cederent Apostolicæ Sedis. Quod et contigit. Ejus enim rei causa, gravissima illata sunt scandala, et denigrata valde facies sponsæ Christi, Ecclesiæ sanctæ ; nam audi, quæso, S. Thomæ justas de his querelas[3], scriptas ad archiepiscopum Moguntinum : « Ego, inquit, a dolendo dico rem dolendam nimis. Capta est Urbs inclyta, quæ jam fere totum subegerat orbem, subversa humanæ gratiæ cupiditate ; et quæ gladio perire non poterat, Occidentali veneno infecta succumbit. Proh dolor ! ipsius occasu fit undique dispendium libertatis Ecclesiæ compendio temporalium. Itur in ipsius ruinam per anfractus divitiarum : prostituta est ut fornicaria, quæ multorum libidini patet in platea : fornicatur cum ea quilibet potentum ». Hæc et alia magna animi sui amaritudine S. Thomas jam martyrii candidatus in amici fidelis aures infudit, occasione utique missi auri ab Anglorum rege ad corrumpendam Romanam Ecclesiam. De quo audi etiam querelas Pictaviensis episcopi, ita scribentis ad Lombardum[1] : « Gloriatus est etiam rex, se tales amicos habere in curia, qui omnes conatus archiepiscopi Cantuariensis evacuabunt, et ita seduli sunt in promovendis negotiis ejus, ut nec unam petitionem porrigere possit, vel aliquid impetrare, quod per amicos non mittatur ad ipsum. Scimus et nomina eorum, quorum consilio utitur et qui nuper egerunt in curia ut causa Dei, et pauperes Christi vili pretio venderentur. Neque enim fuit multitudo in commutationibus eorum. Numquid fuissent illæ unciæ auri, quibus impulsi sunt ut caderent, quos Ecclesiæ columnas oportuerat esse ! Adeoque de triumpho suo elatus est rex, ut in domo sua taceri non possit, qui cardinales de illo pestifero et infami auro nihil acceperint, quive procuraverint quomodo dispensaretur, aliis plus, aliis minus, secundum quod magis aut minus quis promeruerat ad justitiæ subversionem ». Hæc de his ipse.

69. Ex iis autem qui accipere noluerunt fuere inter alios Humbaldus et Hyacinthus S. R. E. laudatissimi cardinales, S. Thomæ faventes ; de quibus extat ejusdem S. Thomæ Epistola[2], ubi de auro ab ipsis contempto ingeritur honorifica mentio, cum ipsi non solum ab auro Angliæ regis se laudabiliter abstinuerint, sed suum quod haberent, profuderint in Anglos ipsos, pauperes exules, causa Ecclesiæ laborantes. Ait enim S. Thomas : « Nos alii verbis, sed vestra rebus et operibus (opibus) benignitas consolatur. Doluistis vicem nostram et calamitatem Ecclesiæ, pauperum Christi coexulantium angustias hic habuistis ut vestras. Præmia fraternæ charitatis et veræ compassionis fructum vobis in illa die tribuat justus judex, qui misericordibus in gratia uberi misericordiam pollicetur. Non abiistis post aurum, quo nuper ad læsionem nostram, et Apostolicæ Sedis confusionem capti sunt quidam, quorum patrocinio receptis litteris Apostolicis, quas lectitari facit in utriusque regni compitis rex Anglorum, se de Romana Ecclesia gloriatus est triumphasse, nec immerito : voti siquidem compos effectus est. Et nunc in Ecclesia Dei nemine contradicente pro libito debacchatur, sperans (quod Deus avertat) dominum papam, vel me, pro voto suo interim moriturum ». Et inferius, post ærumnas suas recensitas, hæc rursum de auro Romæ erogato : « Novit utique Dominus qui sunt ejus et Ecclesia jam scivit ex parte qui non sunt ejus. Nam rex Anglorum prædicat qui sui sunt, nec tacitum est, quod et quibus erogatum est aurum : sed munera ejus spolia

[1] Lib. II. Ep. XCVII. — [2] Cod. Vat. l. II. Ep. XCVIII. — [3] Ibid. Ep. XXI.

[1] Cod. Vat. l. II. Ep. XXXII. — [2] Ibid. Ep. LIV.

nostra, spolia pauperum Crucifixi, imo ipsius Christi spolia sunt, imo minima portiuncula spoliorum ». Hæc idcirco, quod redditus Cantuariensis archiepiscopatus amplissimos ipse rex sacrilege caperet. Hæc, inquam, adeo turpia et detestabilia excusare non possumus nec debemus. Nam qui sic regio capiuntur auro, plumbei ipsi redduntur, deformes existimatione, flexibiles levitate, graves pondere conscientiæ, Deo invisi, hominibus expositi subsannandi et conculcandi, ut sal infatuatum, quod ad nihilum valet ultra. Perdat hos Deus, ne inficiant sanctam Ecclesiam non habentem maculam neque rugam : perdat hos Deus antequam prodant ipsi Ecclesiam in manum laicam. Sint ista errata majorum major cautela successorum.

70. *Joannis cardinalis Neapolitani auri cupidi legationes in Siciliam et detestandum judicium.* — At præsens annus aliud magis detestandum de alio cardinali in Siciliam misso ab Alexandro papa legato ministrat exemplum, de Joanne Neapolitano scilicet, qui missus est ab Alexandro legatus in Siciliam ad novum regem Willelmum Secundum, ut electos episcopos Romam mitteret consecrandos, et ad cognoscendam causam electi Syracusani. Quod enim lucri causa homo iste frequenter ejusmodi munus legationis in Siciliam extorquere consueverit ab Alexandro Pontifice ; dicterio scurræ publice non absque dignitatis amplissimæ dedecore est sugillatus. Rem gestam Hugo Falcandus, qui tunc ista præsens existens scribebat, ita narrat : « Nec illud reticendum arbitror, quod cum ad cardinalem magnates curiæ die quadam cæterique proceres et episcopi convenissent, aderat inter eos notæ loquacitatis et urbanæ quidam insaniæ, qui ob stultitiam suam libere quidem et nimis quandoque mordaciter in ipsos etiam familiares, (regis scilicet), invehi consueverat, et assidue curiam sequebatur. Hic cum universos solitis verborum contumeliis afficiens, ad risum singulos permovisset, tandem omissis cæteris, Joannem Neapolitanum intuitus : Quot, inquit, o cardinalis, videtur tibi milliariis Panormum ab Urbe Roma distare ? Cumque responsum esset, quindecim dierum itinere : At ego, inquit, te videns toties tamque secure tanti difficultatem itineris quasi negligendo discurrere, non ampliori spatio ab Romanis esse, quam viginti milliariis arbitrabar. Nunc autem intelligo, quia spe lucri ductus, pericula tanta contemnis, sentiens in manus stultorum thesauros palatii devenisse. Quod si Willelmus senior viveret, nequaquam Romam redires ita sufarcinatus auro Siciliæ, neque Panormum toties recurreres, ut contentiones et rixas in curia suscitares. Hoc illius dictum cum astantibus placuisset, subito dispersum in populo, multum adversus cardinalem plebis invidiam excitavit, versumque est in proverbium : Joannem Neapolitanum ab Urbe Roma usque Panormum viginti milliaria computare ». Hæc ipse. Sed unde corraderet perversor jurium iste pecuniam, ex iis quæ inferius idem auctor subjicit, nosces : ait enim :

71. « De solvendo quoque matrimonio præcepit regina curiæ familiaribus, ut convocatis episcopis, aliisque personis Ecclesiasticis, et auditis utriusque partis allegationibus, quod inde dictaret æquitas expedirent. At illi rogaverunt cardinales, ut ejusmodi interessent examinationi negotii, eo quod ipsi promptiorem harum rerum haberent notitiam, cum Romana curia frequenter super hujusmodi causis cognosceret. Joannes ergo Neapolitanus eorum facile petitioni consensit : episcopus autem Ostiensis, vir honestatis non dubiæ cum socium suum vidisset muneribus et gratia esse corruptum, eoque ipso recte judicandi libertatem sublatam, nullis precibus adduci potuit, ut eorum vellet judiciis interesse. Causa vero, propter quam prædictus Richardus putabat oportere solvi conjugium, hæc erat, quod se dudum ante prædictum matrimonium cum quadam uxoris suæ consobrina rem habuisse dicebat. Cujus rei testes processerant duo milites, hoc se vidisse certissime protestantes. Quod cum adversa pars denegaret, essentque qui falsum eos perhibere testimonium probaturi assererent, causam ejusmodi crederent, etsi constaret, ad solvendum matrimonium posse sufficere, sed ut objecti consanguineæ suæ criminis injuriam propulsarent, cardinalis rem breviter satagens definire, prædictos testes jurare præcepit. Inde soluto matrimonio, et ab utraque parte de non coeundo deinceps, præstito sacramento, Richardo potestatem dedit ad secundas nuptias licite transeundi ; illam autem jussit sine spe conjugii permanere. In quo, licet cum Ecclesiastici viri qui aderant, Richardi de Sagio et amicorum ejus gratiam secutum fuisse non ambigerent, illud tamen propensius mirabantur, quod viro qui deliquerat absoluto, mulieri, quæ nihil admiserat, perpetuam continentiam indixisset. Cumque latenter ejus impudentiam arguentes, tentandi gratia peterent ab eodem, utrum in causis paribus idem jus consequenter admitterent ? Respondit sibi licere, quod eis non liceret, neque nunc id se fecisse, ut id consequendum aliis traderetur ». Hucusque Hugo Falcandus de scandalis, quæ amore auri cardinalis venalis inferret.

72. *Petri Blesensis accessus et recessus e Sicilia.* — Sed quod in Sicilia sumus, et tempus exigit de Petro Blesensi fama notissimo aliquid dicendum. Hoc ipso anno, nempe sequenti a coronatione Willelmi junioris (ut idem qui supra testatur Hugo Falcandus) petente Margarita regina regis matre ab avunculo suo Rothomagensi archiepiscopo, ad curam novi regis mitti aliquem ex consanguineis : mittitur ab eo in Siciliam cum Stephano filio comitis Perticensis, inter alios triginta septem, quos secum ex Galliis duxit, præ cæteris scientia clarus, moribus honestissimis probe compositus idem qui supra Petrus Blesensis, futurus magister regis, quem hactenus litteris imbuisset Gualterius Agri-

gentinus, postea factus Panormitanus archiepiscopus, ut idem Petrus testatur in Epistola ad ipsum tunc scripta, cum ad idem culmen honoris evectus esset, moratusque ibi per annum in magisterio; ait enim [1] : « Scitis, quod dominus rex Siciliæ per annum discipulus meus fuit, et qui a vobis versificatoriæ atque litteratoriæ artis primitias habuerat, per industriam et sollicitudinem meam beneficium scientiæ plenioris obtinuit. Quam cito autem egressus sum regnum, ipse rex scilicet, libris abjectis, ad otium se contulit palatinum ». Hæc Petrus : qui passus est æmulos, qui non conjuratione ad necem parata quærerent e medio eum tollere, sed majoris prætextu honoris a curia dimovere : nam audi ipsum [2] : « Tu vero frequenter ex ipsius papæ, qui nunc sedet, ac plerisque cardinalibus ejus, qui in diebus meis legatione functi sunt, fratris etiam mei, et abbatis Sancti-Dionysii, aliquorum magnatum qui in terra sunt, relatione cognoscere potuisti, quod cum in Sicilia essem sigillarius et doctor regis Willelmi Secundi tunc pueri, atque post reginam et Panormitanum electum dispositio regni satis ad meum penderet arbitrium, quidam mei æmuli, machinantes me a familiaritate regis excludere, procuraverunt, ut Ecclesia Neapolitana me in archiepiscopum eligeret, ac per majores capituli ordinationem meam communi decreto et voto unanimi postularet. Vocatus autem, non ivi : rogatus et tractus multipliciter, non consensi ».

73. Porro turbæ Siculæ et frequentes conjurationes adversus Stephanum archiepiscopum et cancellarium, qui secum ipsum duxerat, quæ copiose admodum describuntur ab Hugone Falcando, quibus tandem coactus est navigio impositus, si vivere vellet, recedere e Sicilia, in causa fuisse videntur, ne ipse involveretur in illis, ut recedendi quamprimum e Sicilia optimum consilium inierit, de quo ipse in Epistola ad Willelmum fratrem suum hæc habet, sic exordiens [3] : « Quam atrociter conjuraverint in exitium domini Stephani Panormitani electi et regii cancellarii Siculi proditores, relatione non indiget. His enim et aliis durioribus, quæ frequenter auditis, tinnierunt aures nostræ. Ego autem cum in illa turbatione et egressu domini, medio hemitritæo laborarem, de mandato domini regis, curæ et custodiæ Salernitani archiepiscopi commissus sum, qui non minorem circa me diligentiam exhibuit, quam si dominus aut filius ejus essem. Ex quo autem convalui, accessi ad dominum regem, petens ab eo et magnatibus curiæ licentiam recedendi. Rex autem per dominum Salernitanum, et per Richardum electum Syracusanum me sollicitari multipliciter fecit, ut in curia ejus, et in sigilli officio remanerem : sed non potui ad hoc precibus, aut promissis, aut muneribus inclinari. Terra siquidem illa devorat habitatores suos; timensque a malitia inhabitantium in ea, in hoc redegeram meorum desideriorum summam, ut haberem licentiam et cum securitate recessum. Quia igitur exire Siciliam in equis, et proficisci per Calabriam mihi et omnibus qui mecum erant, suspectissimum videbatur : ibi quamdam Genuensium navem, quam ceperant Siculi piratæ cum hominibus et mercibus, dedit mihi dominus rex munitam omni genere victualium, cum matis, cum culcitis, cum tapetis. Præstito itaque a Genuensibus juramento de exhibenda mihi fidelitate ac tutela mei corporis et meorum, qui circiter quadraginta poterant æstimari, ut evaderem mortem terræ, me morti maris exposui, etc. » Appulsum Genuam post moras narrat. Hactenus de accessu suo et recessu e Sicilia ipse Blesensis, qui cum dicat tunc contigisse ejus egressum, cum dominus ejus, nempe cancellarius, est egressus in turbatione illa, plane significat, permansisse in Sicilia usque ad tempus illud turbulentum invalescentium conjuratorum, quod a Falcando descriptum habes quam exactissime : qui cum affirmet, eodem anno, quo est coactus Stephanus cancellarius, et archiepiscopus Panormitanus egredi e Sicilia, contigisse cladem illam memorandam excidii Catanensis, factam anno Redemptoris millesimo centesimo sexagesimo nono (ut suo loco dicetur), dicere necesse est ad eumdem usque annum Petrum Blesensem in Sicilia permansisse [1], recessisse, uno tantum superstite socio ex omnibus qui ex Galliis cum eodem Stephano venerant in Siciliam. Nam audi ipsum scribentem ista ad archiepiscopum Syracusanum : « Triginta et septem animæ cum domino Stephano Siciliam sunt ingressæ, omnesque morte conclusæ sunt præter me et magistrum Rogerium Northmannum virum litteratum, industrium atque modestum. Nos solos eduxit Dominus per misericordiam suam de medio umbræ mortis in fortitudine manus suæ ». De Petro Blesensi ex ipsomet hactenus dictum velim.

[1] Pet. Bles. Ep. LXVI. — [2] Ibid. Ep. CXXXI. — [3] Ibid. Ep. XC.

[1] Pet. Bles. Ep. XLVI.

Anno periodi Græco-Romanæ 6660. — Anno Æræ Hispan. 1205. — Anno Hegiræ 563, inchoato die 17 Oct., Fer. 3. — Jesu Christi 1167. — Innocentii III papæ 9. — Friderici Ænobarbi reg. 16. imp. 13. Manuelis Comneni imp. 25.

1. *Synopsis rerum in Italia gestarum.* — A num. 1 ad 17. Baronius gesta hoc anno a Friderico imperatore ex Actis Alexandri III Ottone Morena, aliisque accurate narrat, sed ejus narrationi hæc addenda. Anonymus Casinensis juxta Peregrinii correctiones ex Ms. erutas (quia Caracioli editio valde corrupta erat) ad hunc Christi annum scribit : « Dum imperator Fredericus oppugnaret Anconam, Raynaldus ejus cancellarius expugnavit Romanos, ex quibus mille quingenti occisi sunt, vulnerati vero, et capti mille septingenti. Quod audiens imperator, capta Ancona venit Romam, et combussit porticus S. Petri. Alexander papa exiens Urbe, Beneventum venit mense septembri ». Verum in mense hallucinatur. Baronius anno sequenti num. 14 refert Epistolam Alexandri papæ datam *Beneventi*, *undecimo kalendas Septembris*, quam ad præsentem annum spectare ibidem videbimus (1). Joannes de Ceccano, qui annum a die Nativitatis Christi auspicatur, ait : « Indictione xv, hoc anno VII kal. Januarii Arenaria incensa est. Hoc anno mense Madio cancellarius imperatoris Frederici venit super Romanos cum grandi exercitu, et pugnavit cum eis III kal. Junii, in qua pugna fuerunt mortui de Romanis sex millia, et capti multa millia. Deinde prædictus cancellarius devastavit, et obsedit Romam. Ipso mense Simon de Sorella devenit hominem (id est, homagium fecit) regi Siciliæ (Willelmo sc. II, qui partes Alexandri III tuebatur, ut videre est apud Baronium num. 3), cui concessa est tunc Sorella, et Sora, et Pesclum, Sodolum et Broccum. Deinde jussit reædificare Soram; cœperunt omnes homines, qui fuerunt ex ea, ibidem reverti.

2. *Obsidio Romæ et fuga Alexandri III.* — « Imperator Fridericus venit Romam, et obsedit eam ; papa autem Alexander ob metum imperatoris exivit de Roma, et ivit Beneventum. Romani autem cum vidissent impetum imperatoris non posse se sufferre, fecerunt illi fidelitatem, et dederunt illi obsides præter majores, qui erant in munitionibus suis. Post hæc imperator discessit a Roma cum omni exercitu suo ; quia æstas erat fervida, plurimi de ejus exercitu infirmabantur quod aliquis vix enumerare posset, ita ut cum paucis redierit in Alemanniam ».

3. *Fridericus imperator varias Italiæ urbes affligit.* — Acerbus Morena, antequam e vivis excederet, hæc litteris mandavit : « Finito colloquio (Roncaliæ habito, de quo anno elapso), et transacta sanctissima Dominicæ Nativitatis festivitate, imperator cum conjuge sua, et cum toto exercitu suo, die Mercurii, xvi mensis Januarii in anno MCLXVII, (sed loco, xvi *mensis Januarii*, legendum xviii *mensis Januarii*, in quem hoc anno dies Mercurii cadit) Romam versus profectus est. Qui cum Bononiam pervenisset, a Bononiensibus obsides petiit, etc. Bononia vero discedens, cum apud Imolam pervenisset, ab Imolensibus, quia eos destruere minabatur, et a Faventibus, et ab illis de Forlini, et a Forli populo multas pecunias exegit ; et ibi circumquaque usque ad Quadragesimam, et usque ad festum sancti Petri permansit. Deinde ad civitatem Anconæ perrexit, et eam capere volens, fortiter expugnavit ; sed quia ipsa civitas fortis erat valde, et etiam bene murata, cives ipsius eam viriliter defenderunt. Sed tamen quampluribus ex eis vulneratis, multisque mortuis, et etiam captis, cum imperatore fœdus inierunt, magnam sibi pecuniam promittentes : pro qua sibi solvenda ei quindecim obsides tradiderunt. Hoc vero fœdere inito imperator inde recedens versus Romam cepit iter.

4. *Præcipuæ Lombardiæ urbes fœdus adversus eum ineunt.* — Alexander III nihil prætermisit, ut Fridericus imp. repelleretur, quod Itali videntes hunc deseruere et Mediolanenses civitatem suam reædificarunt : « dum hæc autem Tusciæ et Romaniæ ab imperatore agerentur », inquit Acerbus Morena, « procuratores ipsius, quos in Lombardia reliquerat, super ipsos Lombardos iniquius solito sævientes, ipsos tantis et tam gravibus con-

(1) Si anonymus Casinensis erravit, nec Pagius tamen sapientius illum correxit. Non enim mense Augusto tantummodo Alexander Beneventum se recepit ; sed die VI non. Julii eo jam venerat, ut docet Epistola CXIX, in registro Epistolarum ejus apud Martene Vet. Mon tom. II, col. 744. Ibi vero toto eo anno, et dimidio sequentis substitit, ut ex eodem registro liquet ; cum inter datas Beneventi litteras ultima ostan hasce temporarias exhibeat : *Data Beneventi*, X *kal. Julii*. Vide col. 819. MANSI.

tumeliis et injuriis affligebant, quod nullo modo sic gravatos se posse vivere existimabant. Quare Mediolanenses, qui durius aliis opprimebantur, cum Cremonensibus, Bergamensibus, Brixiensibus, Mantuanis, et Ferrariensibus colloquium statuerunt. In quo cum omnes insimul congregati mala sibi a nuntiis imperatoris illata ad invicem retulissent, magis mori cum honore, quam miserabiliter vivere eligentes, hoc pactum ibidem cum juramento inter se firmaverunt. Videlicet unaquæque civitas alteram adjuvaret, si imperator aut procuratores ejus de cæteris eis, vel alicui earum aliquam malitiam inferrent, vel eos contra rationem in aliquo molestarent, salva tamen imperatoris omni fidelitate, quam per hoc pactum infringere nullatenus intendebant. In ipso etiam colloquio certum terminum statuerunt, in quo omnes Mediolanum pergerent, et ipsos Mediolanenses in sua civitate ponerent, et cum eis in ipsa tamdiu manerent, et eos ad fossata eorum relevanda adjuvarent, quamdiu ipsi Mediolanenses se solos ibi manere secure posse minime dubitarent. Quibus sic peractis, omnes ab ipso colloquio recedentes cum ingenti gaudio redierunt ».

5. *Mediolanum reædificant.* — Mediolanenses itaque hoc anno in suam Urbem rediere, idque exeunte Aprili; in ea enim antiqua legitur inscriptio super portam Romanam, uti refert Puricellus in Monument. Basilic. Ambros. numer. 488, quæ sic habet : « Anno Dominicæ Incarnationis MCLXVII, die Jovis, V kal. Maii, Mediolanenses intraverunt civitatem ». Acerbus Morena rem ita refert : « Appropinquante vero ipso termino, prædictæ civitates Mediolanum venientes cum vexillis et armis, ipsos Mediolanenses in civitatem Mediolani cum magna lætitia mense Aprilis introduxerunt : et eis omnia quæ promiserant impleverunt. Quando vero Mediolanenses putaverunt se ibi posse manere secure, prædictas civitates, maximas gratias referentes, omnes redire domos suas concesserunt ». Subdit iste historicus : « Hæc omnia cum ad imperatorem pervenissent, palam se habere pro nihilo, et quasi de hoc non curare monstravit. Tamen hæc clam graviter accipiens, doluit vehementer ». Auctor Anonymus Vitæ S. Galdini archiepiscopi Mediolanensis hæc in rem nostram habet : « Modico igitur tempore (a promotione scilicet hujus sancti ad archiepiscopatum Mediolanensem) Lombardi similem ob casum (nempe desolationem urbis Mediolanensis) sibi providentes, memores roboris et fortitudinis memoratæ civitatis, clam iniere consilium eam in munimentum ac aliarum civitatum defensionem instaurare statuentes. Ad ipsam autem armata manu accesserunt, ut cives qui in quatuor partes dispersi fuerant, ad civitatis introitum hortarentur, et confirmarent. Primitusque Bergamenses milites decem (nempe duces) cum vexillis decem (scilicet legionibus aut phalangibus) venerunt ; Brixiensesque et Cremonenses, Mantuani quoque cum Veronensibus, cum iis qui marchiam incolunt Tarvisianam, Mediolanenses introduxerunt in civitatem an. Dom. MCLXVII, quinto kalendas Maii. Tunc fuit videre populum de Babylonica captivitate redeuntem, viros præ gaudio flentes, parvulos et mulieres præ lætitia clamantes. Ferebantur voces in cælum, festinabat quisque ad propria ».

6. *Fridericus imp. a Paschali III antipapa Romam vocatur.* — Refert postea Acerbus Morena, quomodo Mediolanenses Bergamensibus, Brixinensibus et Mantuanis confœderati, Laudam die XII Maii obsidione cinxere, et die XXII ejusdem mensis ad deditionem compulere. Idem historicus de Guidone, Paschali III vulgo dicto, Romæ tunc stabilito, sic loquitur : « Interea Guido Cremensis, qui Viterbii morans, ab imperatore et a multis archiepiscopis, abbatibus, prioribus, aliisque quampluribus mundi hominibus tunc pro papa habetur, imperatoris adventum diu exspectans, et affectu nimio desiderans, ad eum quasi alias sæpius misisset, novissime legatos suos quampluri mos destinavit : mandans ut quam citius posset absque dilatione Romam veniret, hostes debellaret, et Raynaldum cancellarium (vel Rollandum, nempe Alexandrum III), qui tunc pro papa in Roma, et in quibusdam aliis partibus multis tenebatur, qui tunc Romæ morabantur, de Roma expelleret, et ipsum Romæ in possessione papatus poneret et manuteneret. Imperator vero, voluntati et consilio dicti domini Guidonis, qui dicebatur papa Paschalis, annuens, Romamque cum magno gaudio veniens in anno MCLXVII, die Lunæ, nono kalendas Augusti, Indict. XV, in Monte, (vulgo, *Montemalo*) prope Romam cum suo exercitu castrametatus est ». Alexander III qui noctu Roma fugerat, per Terracinam et Cajetam Beneventum secessit. Acerbus vero Morena his verbis Historiam suam absolvit : « Sequenti igitur proximo die Dominico », et cætera a Baronio num. 10 recitata.

7. *Gestæ Romæ a Friderico imp.* — Non prætermittenda quæ chronographus Reicherspergensis qui hoc tempore vixit, de supra dictis habet : « In diebus mensis Junii, imperator in Longobardia constitutus præmisit Romam quosdam principes, qui in comitatu suo erant, ad infestandos quoquo modo possent, cives Romanos, qui partibus Alexandri favebant. Qui pergentes non procul ab ipsa civitate cum suis consederunt. Erat autem dux eorum cancellarius imperatoris, nomine Christan, quem ipse imperator superposuerat Chuonrado Moguntiensi archiepiscopo Catholico. Romani vero paucitatem hostium videntes, et de absentia imperatoris audaciam capientes, constituerunt diem publicæ congregationis cum eis (legendum, *congressionis cum eis*). Constituta itaque die armati egressi, non procul ab Urbe audacter pugnam inierunt cum adversariis, qui tamen multo pauciores erant : sed ita graviter superati sunt, cancellario signum suum præferente, et acies eorum viriliter irrumpente, ut de magna multitudine,

quam habuisse ferebantur, etiam usque ad XL millia paucissimi evaserint, qui non aut occisi aut captivati fuerint. Quod factum ubi imperator cognovit, qui tunc in obsidione cujusdam castelli erat, per octo fere diætas statim venit cum omni exercitu, et castra sua juxta civitatem Romanam collocavit, incipiente jam mense Augusto. Accidit autem, ut per quasdam viles personas omnia, quæ erant circa monasterium Sancti-Petri concremarentur cum aliquanta parte ejusdem Ecclesiæ, id est, monasterio Sanctæ-Mariæ : quod tamen sine jussu imperatoris factum est, per viles, ut dictum est, personas. Qui cum ubique discurrerent, et omnia vacua, et sine habitatoribus invenissent, ignem mœnibus apposuerunt. Nullo igitur eis ibi resistente, quia omnes se infra Lateranum, et in aliis munitionibus receperant, monasterium Sancti-Petri, quod adhuc a quibusdam custodibus tuebatur, armata manu aggressi, jussu imperatoris occisis aliquantis, qui desuper illud defendebant, et reliquis in deditionem acceptis, ell'regerunt ». Idem fere numerus XL millium legitur in Magno Chronico Belgico pag. 188. Pergit Auctor.

8. *Romæ pestilentia sævit.* — « Nec mora, vocatur Paschalis quis (legendum *qui*) usque tunc Viterbii constitutus erat : et veniens cum multa ambitione, ab omni exercitu cum infinitis laudibus excipitur et salutatur ; et ab imperatore cum episcopis et principibus, qui aderant, in Ecclesia S. Petri inthronizatur : et postea, jubente imperatore, quosdam electos in episcopos consecravit. Reginam quoque conjugem ipsius imperatoris cum ingenti gaudio et exultatione omnium imperatricem consecravit XVIII kal. Septemb. (in festo scilicet Assumptionis B. Virginis). Sed gaudium eorum conversum est in luctum ; nam tertia die post ordinationem imperatricis inopinate incubuit eis pestilentia sævissima, ex qua totus exercitus ita graviter cœpit vexari, ut in brevi spatio, magis ac magis ingravescente pestilentia, totus fere consumptus perierit. Sicque imperator amisso exercitu, cum suo papa Roma discedere compulsus est. Episcopi nominatissimi ibidem tunc ordinati, duces, comites et principes præcipui, qui in exercitu erant, illa pestilentia perierunt cum magna multitudine nobilium ». Verum manifeste fallitur chronographus iste, licet coætaneus, et aliunde in narratione rerum sub Alexandro III gestarum accuratus, in die nempe coronationis imperatricis ; Acerbus enim Morena, qui cum imperatore erat, testatur eam « die Martis in quo fuit festum S. Petri ad Vincula », coronatam esse, ut videre est apud Baronium numero 10 et parte alia in Actis Alexandri III apud Baronium num. 7 habetur, Fridericum *Roma octavo idus Augusti* recessisse.

9. *Illa pestilentia viri insignes sublati.* — Continuator Acerbi Morenæ hujus ætatis scriptor ait : « Decessit etiam tunc dux Guelphus, ducis Guilelmi filius, Raynaldus archicancellarius et Coloniæ electus archiepiscopus, homo maximi ingenii, et cujus scientia et probitate imperium multum fuerat sublimatum ». Ex quibus liquet, *Rainaldum*, quem Otto Morena testatur electum anno MCLXI, nunquam sacratum fuisse, et nonnisi per anticipationem a scriptoribus archiepiscopum dici. Continuator laudatus inter magnates tunc demortuos numerat episcopum *Lexensem*, quo nomine episcopum Leodiensem intelligit, quem Tristanus Chalcus perperam *Henricum* nuncupat, cum vocatus fuerit *Alexander* Henrici decessor, uti refert Ægidius de Aureavalle cap. 46, apud Chapeavillam tom. II. Asserit idem anonymus imperatorem permisisse *Acerbo Morenæ*, febre cum Romæ esset correpto, Laudam redire. Quare *Acerbus* iter arripuit ; sed cum Senas pervenisset, ibi *IV kal. Novemb.* currentis anni naturæ debitum solvit.

10. *Romani Urbem antipapa subjicere noluerunt.* — Inter Epistolas sancti Thomæ, lib. 2, Epistola CVIII præsenti anno ante kalendas Novembris a Joanne Saresberiensi data Bartholomæo Exoniensi archidiacono, hæc habet : « Noveris quod hæresiarcha Cremensis (seu Paschalis III antipapa) et cremandus clausus est in turre Stephani Theobaldi, nec audet egredi, timetque usque ad mortem innovationem senatorum, qui in kalendis Novembribus Urbis regimen accepturi sunt. Nam præsentis anni senatores, ut captivos suos de carcere imperatoris eriperent, Guidonem Cremensem receperunt apud S. Petrum, et in regione Transtiberina, ei juratoria cautione securitatem præstantes. Romam vero nunquam ei subjicere potuerunt, et, ut opinor, nec voluerunt. Novi vero senatores domino papæ Alexandro faciens fidelitatem, et ut creditur, auctore Deo schismati finem dabunt. Hoc enim diutius tractatum est, et multis firmatum juramentis ». Hanc vero Epistolam hoc anno scriptam esse demonstrat etiam quod ibi dicitur de discessu Willelmi Papiensis et Ottonis diaconi legatorum in causa divi Thomæ missorum. Quare perperam Baronius anno MCLVIII, num. 64, hæc refert quasi tunc gesta fuissent.

11. *S. Galdinus archiepiscopus Mediolanensis in ea Ecclesia recipitur.* — Inter hæc sanctus Galdinus anno superiori Mediolanensis archiepiscopus, dictus in suam Ecclesiam venit : « Galdinus », inquit auctor Vitæ ejus, « civitatis suæ restitutionem audiens, provide suscepta Apostolicæ Sedis legatione, iter ad patriam arripuit, et præcavens inimicorum insidias, quæ in plerisque locis sibi tendebantur, mare navigans, in peregrini habitu Venetias ingentibus periculis tamen incolumis pervenit ac deinde Lombardiam attingens, suscepto episcopali habitu insignibusque Pontificalibus, Mediolano factus est propinquior. Occurrunt summa exultatione universi cum toto clero cives, cumque digna veneratione, ut par erat, suscipientes, usque ad beati Ambrosii Basilicam cum hymnis deduxerunt anno Nativitatis Dom. MCLXVII, quinto die Septembris ».

12. *Fridericus ultionem sumit de urbibus Lom-*

bardiæ. — Fridericus imp. decrevit conjurationem civitatum ad rationem revocare, atque eas quacumque ad præsens ratione posset ulcisci. Continuator Acerbi Morenæ refert imperatorem, cum Pontremulum venisset, ibi a Pontremulensibus transire Apenninum prohibitum fuisse, ita ut per terras Obizonis marchionis Malespinæ transire coactus fuerit, « ipso marchione eum ducente iter arripuit, et in die Martis, undecima Septembris, eadem Indictione (nempe xv, ex quo apparet hunc auctorem Indictionem non a die prima Septembris, sed a die xxiv ejusdem mensis inchoare) Papiam intravit. Postea vero eodem mense Septembris eadem Indictione, quadam die Jovis, quæ fuit decima dies ante kalendas Octobris, in festo S. Matthæi Apostoli, in anno MCLXVIII, (sed legendum MCLXVII, ut Puricellus advertit, qui ex ipsomet auctore errorem hunc librariorum corrigit; continuator enim affirmat acta hæc esse eodem anno, quo *Fridericus* Romam perrexit, et festum S. Matthæi cum die Jovis connectit. Corius in Historia Mediolanensi, quia ad hunc librariorum lapsum animum non advertit, hæc anno sequenti contigisse credidit) posuit prædictus imperator palam in concione omnes civitates Lombardiæ, quæ sibi erant contrariæ, et adversus eum juraverant, in banno, projecto ibi coram omnibus quanto, excepto Laude et Cremona ». Imperator Papia egressus in Placentinum agrum excurrit, sed a Longobardis fœderatis expulsus est.

13. *A Mediolanensibus in fugam conjicitur.* — Inde Mediolanenses aggressus haud meliorem fortunam nactus est. Lib. enim 2 Epistolarum sancti Thomæ Cantuariensis, Epistola XXVI Joanni Pictaviensi episcopo a Joanne Salisberiensi scripta, id aliaque quædam scitu digna, quæ hoc anno contigere, nos edocet: « Lugdunensis archiepiscopus Ecclesiam et civitatem suam cum honore et lætitia omnium recepit in festo S. Martini (est is Guichardus, ab Alexandro III inauguratus die Dominico ante festum S. Laurentii apud Montempessulanum). Eadem die congressus Fredericus exangustus cum Mediolanensibus, amissis viginti quinque militibus, in fugam versus est. Dominus papa receptis nuntiis, qui Constantinopolim profecti fuerant, cum muneribus et honore, et similiter legatis regis Siculi (de qua legatione vide quæ refert Baronius ex Actis Alexandri III, num. 3) prosperatur in viis Domini, moram faciens Beneventi ». Baronius anno MCLXVIII, num. 57 de hac Frederici fuga et Epistola Joannis Salisberiensis verba faciens, putavit eam anno illo a Joanne Salisberiensi datam, et Fredericum tunc in fugam conjectum. Præterea loco *amissis vinginti quinque militibus*, legit *amissis viginti quinque millibus.* Verum Lupus, qui dum Romæ esset, Epistolas sancti Thomæ Cantuariensis ex Codice Vaticano exscripsit, easque postea Bruxellis publicavit, rectius habet, *amissis viginti quinque militibus.* Et Puricellus laudatus n. 497 ait: « Loco *millibus*, nos *militibus* legendum potius arbitramur »; nec tanta illi (sc. Friderico) militum copia in præsenti suppeditabat, quæ conjectura certa videtur. Joannes enim Salisberiensis, non de justo, sed de leviori prælio, ac velitatione aliqua intelligendus. Addit Puricellus ex Salisberiensi, et ante eum Baronius ibidem: « Fridericum intra Papiam clausum tenemus obsessum ». Verum in editione curata a Christiano Lupo hic ultimus locus non legitur. Cæterum has litteras currenti anno, eoque exeunte, vel ad summum sequentis initio scriptas certum et indubitatum; *Fridericus* enim anno MCLXVIII, mense Martio, Italiam reliquit, et festum sancti Martini die XI mensis Novembris celebratur; quare Salisberiensis de festo sancti Martini currentis anni verba facit. Quanti momenti sit hanc Epistolam anno suo reddidisse, mox liquebit ex iis, quæ dicemus gesta hoc anno fuisse in causa sancti Thomæ Cantuariensis.

14. *S. Thomas multos excommunicat.* — A num. 17 ad 20. In Vita quadripartita D. Thomæ lib. 2, cap. 23, legitur: Obtinuerat a viro Apostolico Apostolicæ Sedis legationem super Angliam, et quidem ad cautelam, ut videlicet firmior et magis authentica Ecclesiastica quævis sententia haberetur, si deinceps ab eo aut in regnum, aut in regni personas ferretur. Et imprimis quosdam de aulicis clericis, qui ratione ordinis seu beneficii Ecclesiastici obligati sibi fuerant, et obedientiam exhibere tenebantur, distinctissime citavit, ut ad ipsum venire non differrent. Quibusdam etiam in virtute obedientiæ sub ordinis sui et beneficii periculo nonnulla præcepit: sed non venerunt ii, nec paruerunt illi. Unde appellationi (ab iis interjectæ) non deferens ipsos publice anathematizavit, et anathematizatos denuntiari fecit. Et non solum de aulicis clericis, sed et de laicis aulicis; et ob varias causas ». Paulo post: « Unde et fere jam quotquot in aula erant, aut nominatim excommunicati erant, aut excommunicatis communicando, quos evitare nec poterant, nec licebat, adeo ut vix in capella regis esset, qui in missa paci sillud osculum sacramentale regi afferret, nisi excommunicatus ex nomine, vel ex participatione ». Baronius num. 18 recitat litteras Alexandri III legationem illam continentes, quæ dicuntur datæ *Anagniæ VII idus Octobris.* Tum num. 19 refert alias litteras a *Gileberto* Londoniensi episcopo ad Henricum Angliæ regem datas, quibus ei significat, *die beati Pauli* eamdem legationem Sedis Apostolicæ sibi intimatam fuisse, die nempe XXV mensis Januarii divo Paulo sacro.

15. *Sed anno elapso, non vero præsenti.* — Manricus in Annal. Cisterc. a nobis citatus anno præcedenti num. 11 animadvertens Baronium non bene utramque Epistolam huic anno illigasse; cum prior mense Octobri data sit, et posterior rei mense Januario gestæ mentionem faciat, litteras legationis ad annum superiorem rejecit, et ejus executionem seu ab ea appellationem ad præsentem pertinere cum Baronio credidit. Baronium

etiam alii omnes secuti sunt. At certum esse debet, legationem anno MCLXV, non quidem mense Octobri, ut in ea errore librariorum legitur, sed mense Decembri sancto Thomæ missam fuisse, uti anno antecedenti insinuavimus. Ex quo sequitur, has *Gileberti* Londoniensis episcopi litteras anno MCLXVI datas, et quæ referuntur hoc anno in Annalibus de excommunicationibus a sancto Thoma vibratis, ad eumdem annum retrahenda: ad præsentem vero adventum *Willelmi Papiensis et Ottonis diaconi cardinalis* legatorum a sancta Sede missorum, de quibus Baronius anno tantum sequenti sermonem habet. Egregium hujus nostræ emendationis argumentum nobis exhibent litteræ Joannis Salisberiensis numero penultimo a nobis memoratæ, quæ, ut probavimus, ipso hujus anni exitu scriptæ sunt; in iis enim de gestis ab utroque legato plurima mentio, sicuti et de colloquio inter Angliæ episcopos et eosdem legatos inter *Gisortium et Triam* habito, de quo tantum sermo est in Annalibus anno sequenti; cum tamen currenti contigerit: « Processit episcopus Londoniensis », inquit Joannes Salisberiensis, « et cum in archiepiscopum suum veneni multum evomuisset, obtulit causam suam et aliorum episcoporum, qui contra memoratum Cantuariensem appellaverant, instans nomine regni et sacerdotii, ut audiretur et finiretur », et cætera ibidem legenda.

16. *Eodem an. excommunicati Joannes de Oxenfordia, Richardus de Velcestre et alii.* — A num. 20 ad 26. Baronius refert duas divi Thomæ Epistolas, priorem Gilberto Londoniensi, cæterisque Cantiæ provinciæ episcopis, et posteriorem Alexandro III datas. Prior est XCVI libri primi, posterior CXXXVIII ejusdem libri. In priori ait, se excommunicare Joannem de Oxeneforde, « qui in hæresim damnatam incidit, præstando juramentum schismaticis, quo schisma jam fere emortuum in Alemannia revixit. Communicando etiam illi nominatissimo schismatico Reginaldo Coloniæ ». Paulo post: « Similiter et Richardum de Ibes denuntiamus excommunicatum, et excommunicavimus », eo quod in eamdem hæresim damnatam inciderit, communicando eidem Reginaldo Coloniensi schismatico. Nominat et aliquos alios a se etiam excommunicatos, quod et in litteris ad Alexandrum III etiam habet. Verum utraque Epistola post mensem Januarium anni superioris, quo mense legationem suam episcopo Londoniensi intimavit, data, et præterea in Epistola ad episcopum Londoniensem loco *Richardi de Ibes*, in editione Lupi nominati, legendum, ut in epistola ad Alexandrum III, vel *Richardum de Velcestre*, vel *Richardum Succestre*, ut Baronius num. 22, ex Rogerio Hovedeno recte observat; nomen enim illud varie corruptum fuisse comperimus.

17. *Colloquium Chinonense anno præcedenti habitum.* — A num. 26 ad 30. Epistola Joannis Salisberiensis a Baronio recitata in editione Lupi est ordine CXL libri primi; et in Baronio CXXXIX ejusdem libri; dataque non *ad episcopum Oxoniensem*, ut legitur apud Baronium, sed *ad episcopum Exoniensem*, Bartholomæum appellatum, cujus frequens mentio in Epistolis divi Thomæ. Neque, ut videre est apud Goduinum in Præsulibus Angliæ, *Oxonium* ante Henricum VIII Angliæ regem, civitas episcopalis fuit. In ea Epistola I, Salisberiensis loquitur de *colloquio Chinonensi*, in quo Angliæ rex, veritus a S. Thoma excommunicari, ad papam appellavit, missique Lexoviensis et Sagiensis episcopi ad sanctum Thomam, « ut appellatione interposita, usque ad Octavas Paschæ suspenderent sententiam ejus ». Verum Epistola illa anno superiori data, eodemque conventus Chinonensis, de quo ibidem num. 4 et seq. egimus, celebratus. Ad annum etiam superiorem, et ad conventum Chinonensem pertinet Epistola CLXVII libri primi a Baronio num. 29, memorata, in qua Joannes Salisberiensis Bartholomæo Exoniensi episcopo scribit, divum Thomam locutum esse cum clerico Joannis de Oxeneford apud Pontiniacum, qui « se regis ad archiepiscopum verbum habere dixit, appellans ex parte et nomine regis, et mandato ejus, ut aiebat, eumdem archiepiscopum ad audientiam domini papæ Alexandri, et per eum appellabat, diem præfigens, qua cantabitur, *Ego sum Pastor bonus*. Dominica illa secunda est post Pascha, annoque præcedenti, quo Epistola illa scripta, incidebat in diem octavum mensis Maii.

18. *Concilium Londoniense ad annum superiorem pertinet.* — A num. 30 ad 48. Episcopi D. Thomæ Cantuariensis suffraganei Conc. Londoniæ coacto ad Alexandrum III de sententiis a divo Thoma latis appellarunt, datis ad eumdem sanctum præsulem litteris a Baronio a num. 31 ad 43 relatis. Reliqui Angliæ episcopi appellarunt etiam Romanum Pontificem adversus sanctum Thomam, quorum litteras ad eumdem papam datas recitat Baronius num. 43 et seqq. Verum utraque appellatio ad annum præcedentem retrahenda, quo jam de Concilio Londoniensi egimus.

19. *Rex Angliæ obtinet ab Alexandro III legatos a latere.* — A num. 48 ad 54. Episcopis, qui ad papam appellaverant, ad certum diem non comparentibus, Alexander III confirmavit, quæ a divo Thoma gesta fuerant. Rex vero, metuens ab eodem sancto præsule excommunicari, Joannem Oxeneford cum aliis Romam misit, ut legationem a latere impetraret. Obtinuit Joannes Oxenefordensis Willelmum cardinalem Papiensem, regi amicissimum, et ab eo postulatum. Joanni de Oxenfordia adjunctus fuit « alter diaconus cardinalis, Otto nuncupatus, et plus avaritiæ quam justitiæ studiosi, et nisi delegarentur a domino papa, potius relegatione, quam legatione digni. Acceperunt autem plenariam potestatem decidendi quæstiones, quæ vertebantur inter regem et archiepiscopum, et debitum eis finem imponendi, remoto appellationis obstaculo. Archiepiscopus vero sciens regis

amicissimum alterum, et instanter ab ipso petitum, alterum autem ex aliis causis suspectum habens, recusavit utrumque », ut dicitur in ejus Vita lib. 2, cap. 22. Fuse narrat hæc Baronius, sed ea omnia ad annum præcedentem revocanda, nisi quod recusatio illa ad hunc an. pertineat, cum uterque legatus post mensem Januarii hujus anni in Normanniam pervenerit. Ad hunc etiam annum spectat Epistola Alexandri III ad episcopos Angliæ missa, et a Baronio num. 48 exhibita, qua papa eis prohibet, ne sese intromittere præsumant in iis quæ ad Ecclesiam Cantuariensem pertinent, *occasione appellationis*. Cum enim in ejus fine legatur : *Datum Laterani V kal. Febr.*, et eo die anno superiori episcopi nondum ad papam appellassent, ea Epistola a currenti anno removeri non potest.

20. *S. Thomas anno superiori Pontiniaco expulsus.* — Verum expulsio *sancti Thomæ* a monasterio Pontiniacensi, in Burgundia quæ ditionis imperialis erat posito, cum anno superiori omnino alliganda ut ibidem num. 14 ex Gervasio Dorobernensi narravimus, cui suffragantur Matthæus Paris. in Chron. Hovedenus in parte posteriori ad annum MCLXVI, pag. 500, et Radulphus de Diceto pag. 547. Neque Acta sancti Thomæ juxta accuratam Chronologiam digerere potuissem, nisi obstinato studio detexissem, legationem *sancto Thomæ* Anagnia anno MCLXV directam fuisse, huncque anno insequenti seu anno MCLXVI e monasterio Pontiniacensi ejectum ; his enim duobus fundamentis, quæ certa sunt, universa hæc chronotaxis innixa.

21. A num. 54 ad 59. *Henricus* Angliæ rex, ut sententiam excommunicationis eluderet, juxta Baronium novam legationem adornavit, qua falsis adhibitis juramentis Alexandrum III deciperet, et auro ac muneribus cardinales, quos posset, corrumperet. Delectus ad hoc scelus *Joannes de Oxeneford*, qui obtinuit, *Willelmum* Papiensem presbyterum cardinalem, cui Alexander III *Ottonem diaconum Sancti-Nicolai in carcere Tulliano* adjunxit. Quæ Baronius fuse prosequitur. Verum cardinalis eruditissimus unicam regis Angliæ ad papam legationem in duas dispertitur. Cur enim *sanctus Thomas*, non hoc anno, sed præcedenti legationem suam executioni mandare cœperit, episcopi qui excommunicari fuerant vel excommunicari metuebant, eodem anno ad papam appellarunt, et paulo post *Henricus* rex *Joannem de Oxenefordia* clericum suum legatum Romam misit, qui postquam duos præfatos legatos ab Alexandro III impetravit, ipso anno in Normanniam, ubi rex versabatur, rediit; neque postea aliam legationem obivit, cum initio currentis anni *Willelmus* Papiensis et *Otto* cardinales legati in Normanniam adventarint, et ad finem fere currentis anni morati fuerint. Quare hanc in rem unica legatio ab Angliæ rege Romam directa.

22. *Lombardus domesticus S. Thomæ diversus a Petro Lombardo.* — A num. 57 ad 62. Refert Baronius Epistolam *Lombardi* Romanæ Ecclesiæ subdiaconi ad Alexandrum III datam, quæ secundum eum est ordine CLXV libri primi, et juxta editionem Lupi CLXVI ejusdem libri. In ea ait Lombardus Joannem Oxenefordiensem sese jactare, quod cum decanatus honore et gratiæ papæ plenitudine Roma redierit ; addere quoque, « legatos a rege specialiter postulatos destinari, qui appellationis remedio sublato, audiant et definiant quidquid regi adversus dominum archiepiscopum proponere placuerit ». Ait Lombardus : « Illud unum, pater sanctissime, verissime scio, quod tamen absque lacrymis non scribo, quia vestri nominis odor ex aliqua parte offuscatur », quia nempe vehementior sancti præsulis persecutio ex hac legatione timebatur. Baronius num. 61 sententiæ tamen dubius existimat, *Lombardum* hunc diversum non esse a *Petro Lombardo*, qui Parisiis floruit. At hic Petrus Lombardus, non subdiaconus, sed episcopus Parisiensis fuit, annoque MCLXIV vitam cum morte commutavit. Lombardus itaque, qui eam Epistolam scripsit, fuit S. Thomæ domesticus, de quo in Catalogo Eruditorum S. Thomæ, qui in calce Vitæ ejus a Lupo editæ extat, pag. 157 legitur : « Henribertus Bosianensis inter eruditos Thomæ eruditissimus, præclarus quidam fuit natione et nomine Lombardus, de præclara civitate Placentia oriundus, etc. Hic discipulus tempore, quo vacabat, quietis et otii (legendum quieti et otio) magistrum in exilio canones edocuit ; qui etiam semper comes erat individuus, quousque tandem ob præclara ipsius merita ad Romanam Ecclesiam ab exilio vocatus, et S. Rom. Ecclesiæ cardinalis effectus, demum per Romanum Pontificem in Beneventanum promotus est » ; cardinalis quidem ab Alexandro III, a Lucio vero III archiepiscopus, et varia opera composuit, ut prodit Oldoinus in Hist. Card. qui tamen male cum Anglum facit, quia sc. laudatum Catalogum non viderat. Baronius an. MCLXXII n. 13, de isto Lombardo postea cardinali ex præfato Catalogo agit, supponitque eum diversum fuisse ab eo de quo agimus, cum tamen unus et idem sit.

23. *Legati in Angliam missi suspecti divo Thomæ.* — A num. 62 ad 70. Baronius pluribus diluit calumnias in Alexandrum papam per Joannem Oxenefordensem in Anglia jactatas, et quod *Willelmus Papiensis* S. Thomæ inimicus esset, ac munerum et regis gratiæ appetentissimus, a pluribus creditas. Ipse sanctus præsul, ubi accepit sibi talem judicem datum, scripsit Epist. XIV lib. 2 ad Hiacynthum cardinalem, in qua ait : « Non credebamus, nec penes curiam Romanam hoc promeruimus, ut ipsius subjiceremur arbitrii judicio, quem curiæ universitas nobiscum pariter bene novit nostrum esse inimicum et Ecclesiæ nostræ, necnon et hostem plusquam manifestum ». Ostendit Baronius Alexandrum III in hac delegatione culpa vacasse, deceptum fuisse, ac legatorum dein potestatem limitasse.

24. *Vituperabilis legatio Joannis Neapolitani.* — Ad num. 70 et seq. Joannes Neapolitanus cardinalis, cujus cognomen ac titulus ignorantur, legatus sanctæ Sedis in Sicilia erat anno superiori, ut eruitur ex Falcando in Hist. de Siciliæ Calamit. pag. 673 et 677, qui postea etiam de eo verba facit pag. 678, dum loquitur de gestis, « emenso post mortem regis (sc. Willelmi Primi) annuo fere spatio ». Primo itaque Willelmi II Siciliæ regis anno, quidam e proceribus in hunc cardinalem invectus ait : « Si Guillelmus Senior viveret, neque Romam redires ita suffarcinatus auro Siciliæ, neque Panormum toties recurreres, ut contentiones et rixas in curia suscitares ». Quare jure merito Baronius eum inter legatos, qui auctoritate sibi commissa abusi sunt, numerat.

25. *Floret Petrus Blesensis.* — Ad num. 72 et seq. Cum *Petrus Blesensis*, vir eruditissimus, sacrarum litterarum et Juris Canonici peritissimus, anno secundo Willelmi II Siciliæ regis in Siciliam missus fuisset, futurus magister regis, videns æmulos quærere se e medio tollere, petiit a rege licentiam recedendi, recessitque anno quo *Catana* submersa est, quove Guillelmus cancellarius, natione Francus, penes quem rerum summa erat, ob atroces in se conjurationes Siciliam relinquere coactus fuit. Narrat hæc Baronius ex Epistolis XC et XLVI Petri Blesensis, recteque concludit, *Petrum Blesensem* a natali solo ita cognominatum, (a castro nempe Blesensi, hodie civitate episcopali) in Galliam et Angliam venisse anno MCLXIX, quo excidium Catanense accidit, ut eo anno videbimus. Porro *Petrus Blesensis*, qui Guillelmi II Siciliæ regis præceptor ac sigillarius fuerat, ut ipsemet testatur in Epist. CXXXI, in Angliam ab Henrico II vocatus, ab eo ad regem Francorum ob gravia negotia non semel missus fuit. Recusatis archiepiscopatu Neapolitano et Roffensi episcopatu, Bathoniensi archidiaconatu, et deinde Londinensi, exiguis nempe reditibus contentus fuit, vixitque usque ad initium sæculi sequentis, anno incerto demortuus. De ejus Operibus legendus Oudinus in Supplem. Script. Eccles.

26. *Obitus Mathildis imperatricis.* — Hoc anno obiit *Mathildis* quondam Romanorum imperatrix, mater Henrici II Angliæ regis, ut Hovedenus pag. 505 aliique Angliæ historici docent. Diem ejus emortualem notavit Arnulphus Lexoviensis episcopus, decimum nempe Septembris, quem Epitaphio ejus inscripsit. « Sæpe nominata Mathildis imperatrix », inquit Gemmeticensis lib. 7. cap. 27, « dum quadam vice apud Rothomagum infirmaretur, sufficiens argumentum suæ prudentiæ et religionis, tam præsentibus, quam futuris ostendit. Gazas enim non solum imperatorias, quas secum de Italia incomparabiles attulerat; verum etiam quas regalis, imo paterna munificentia, de inexhaustis Anglorum thesauris sibi contulerat, tam devota manu Ecclesiis diversarum provinciarum et utriusque sexus religiosis pauperibus, viduis, orphanis distribuit, ut nec a culcitra serica, super quam in ipsa infirmitate decumbebat, abstineret : quin ipsa distracta, pretium ejus leprosis erogari juberet ».

27. *Civitas Rhemensis ab Henrico archiepiscopo dure habita.* — Joannes Saresberiensis in Epist. XLVIII libri secundi demonstrat tumultus quibus sub *Henrico* Rhemorum archiepiscopo, Ludovici VII Francorum regis fratre, civitas Rhemensis concussa fuit, hoc anno finem accepisse; ait enim : « Obierunt consiliarii imperatoris, Reginaldus Coloniensis archiepiscopus et Moguntinus, intrusus Leodiensis, etc. Est et relevationis, (id est, solatii) argumentum, quod seditio Rhemensis pacificata est, et urbis soluta obsidio. Hanc enim sibi germanitatem, ut aiunt, hæ duæ exhibent civitates, ut eisdem subjaceant fatis et simul patientes gaudeant simul ». Quare cum certum sit, Reginaldum Coloniensem et Alexandrum Leodiensem currenti anno mortalitatem explesse, ut jam probavimus, ac *Fridericum* imp. ab Urbe Romana, quam ceperat, recessisse, certum pariter hoc anno tumultus Rhemenses cessasse, et Philippum comitem Flandriæ, qui Rhemos obsidione cinxerat, ad petitionem archiepiscopi, ut refert idem Saresberiensis Epist. XXXI, lib. 2, ab eadem recessisse. Marlotus tom. II Metrop. Rhemensis lib. 3, cap. 3, litteras horum tumultuum occasione ab *Alexandro papa* Henrico archiepiscopo, et Ludovico VII Francorum regi datas recitat, quibus utrumque hortatur, ne ita dure canonicos Rhemenses tractent; sed male tam illas litteras, quam tumultus ad annum MCLXIV revocat.

28. *Poplicani hæretici in Burgundia grassantur.* — Guillemus Nivernensis comes, hujus nominis IV, accepit apud Caritatem (abbatiam haud procul ab urbe Nivernensi positam) signum vivificæ Crucis gratia Jerosolymitanæ peregrinationis ab Hugone Senonensi archiepiscopo », inquit Hugo Pictavinus, Guillelmi abbatis Vizeliacensis notarius, in Historia Vizeliacensi ab anno MCLVI inchoata, et currenti absoluta, ac tomo III Spicilegii relata, in cujus calce post laudata verba subdit : « Eo tempore deprehensi sunt apud Vizeliacum quidam hæretici qui dicuntur Deonarii seu Poplicani et adducti in quæstionem, per ambages et circuitus verborum tentabant velare fœdissimam sectam hæresis suæ. Separatos itaque abbas (nempe Guillelmus) jussit recludi, donec a supervenientibus episcopis, honestisque personis convincerentur, etc. Tandem cum frustra multo tempore laboratum fuisset, mediantibus archiepiscopis, videlicet Lugdunensi et Narbonensi, cum episcopo Nivernensi, et abbatibus aliisque peritissimis viris quampluribus, convicti sunt quod solum divinitatis essentiam ore confitentes, omnia penitus Ecclesiæ Catholicæ sacramenta evacuarent, Baptismum sc. parvulorum, Eucharistiam, vivificæ Crucis impressionem, exorcizatæ atque aspersionem, Basilicarum ædificia, decimarum et oblationum remedia, con-

jugatorum connubia, monachorum instituta, clericorum et sacerdotum omnia officia. Et cum instaret Paschalis solemnitas, adducti sunt in medium maximæ multitudinis, quæ totum claustrum occupabat, stante Guichardo Lugdunensi archiep. et Bernardo Nivernensium episc., magistro quoque Galterio Laudunensi episc. cum Willelmo Vizeliacensi abbate. Itaque requisiti de fide per singula capita, sic se credere dixerunt, sicut Catholica credit Ecclesia». Subjungit eos, qui in sua perseverarunt obstinatione, igni traditos fuisse. Quæ hoc anno contigisse testatur etiam chronographus Vizeliacensis tom. I Biblioth. Labbei pag. 397.

29. *Sed magis in Flandria.* — Eadem hæreticorum secta hoc tempore in Flandria grassabatur; extat enim tom. IV Duchesnii pag. 729 Epistola Ludovici VII Francorum regis ad Alexandrum III data, in qua ait : «Archiepiscopus Remensis H. (nempe Henricus) frater meus, nuper in Flandriarum terram profectus, ibi invenit homines depravatos erroris pessimi sectatores, in Manichæorum lapsos hæresim, qui vulgo Populicani vocantur, et per quasdam observationes, quas habent, meliores apparent quam sint. Et si forte prosperati fuerint, dispendium magnum erit nostræ fidei, præsertim in partibus illis, ubi iniquitas pullulavit, et radices altius fixit. Si voluisset archiepiscopus solummodo, ut parceret iniquis istis et toleraret pravitatem hanc, pro hujusmodi redemptione habuisset pecuniam magnam nominatam, videlicet sexcentas argenti marcas. Quia apud eum non patebat illis refugium, proclamaverunt ad audientiam vestram. Sed rem tam venenosam, tam perniciosam attendat diligentius vestra sapientia, et velitis ut tanta pestis potius evellatur, quam pullulet».

30. *Alex. III Conradum electum Moguntinensem beneficiis cumulat.* — Joannes de Ceccano in Chron. ad hunc annum ait : «Hoc anno episcopatus Soræ concessus est Conrado qui fuerat archiepiscopus Moguntinæ civitatis». Hæc urbs vulgo *Sora*, alias episcopalis, et in Campaniæ confinio sita, nunc est in provincia Terræ-Laboris, et ducatus titulo insignitur. Quoad *Conradum Moguntinum* episcopum, is cognominatus fuit de *Witelsbach*, e qua familia hodierni Bavariæ duces, et Palatini Rheni comites originem ducunt, de quo duo notanda. Primum quod, cum anno MCLXV Moguntiam deserere coactus fuisset, quod ab Alexandri partibus staret, venit in Galliam ad eumdem *Alexandrum III*, qui eum presbyterum cardinalem tit. S. Marcelli creavit. Quare primus fuit, qui ex archiepiscopo presbyter cardinalis dictus sit. Secundum, quod non multo post idem papa eum episcopum Sabinensem, retento archiepiscopatus Moguntinensis titulo, instituit. Tum idem Pontifex eidem etiam episcopatum Soranum concessit absque eo quod unquam episcopatum Sabinensem reliquerit. Et tandem post *Christiani* in archiepiscopatum Moguntinensem intrusi mortem, in eumdem archiepiscopatum restitutus fuit, retentis nihilominus episcopatibus Sabinensi et Sorano, ita ut fuerit primus cardinalis plurium episcopatuum titularis, quod postea Pontifices Romani cardinalibus sæpe concessere. Trithemius ait se vidisse Ms. Moguntinum, in quo legitur eumdem *Conradum* fuisse etiam archiepiscopum Saltzburgensem; et id postea retractans scribit, loco *Saltzburgensis*, legendum esse *Sabinensem*, quod Serarius in Hist. Præsulum Moguntiæ qui id pag. 822 refert, in medio relinquit et alii plerique rem obscuram obscuriorem reddunt. At eum fuisse etiam archiepiscopum Saltzburgensem, ex iis, quæ de archiepiscopis Saltzburgensibus suis locis dicemus, certo constabit.

31. *Moritur Conradus archiepiscopus Saltzburgensis.* — Audiendus itaque chronographus Reicherspergensis, qui ad annum MCLXVIII scribit : «Chuonradus Saltzburgensis archiep. post multa gravamina quæ passus est a fratruele suo imp. Friderico ob defensionem S. Ecclesiæ, et post plurimas infestationes iniquorum hominum contra eum et Ecclesiam suam pro jussu et voluntate imperatoris sævientium, tandem adjutorio Dei ejusque nobili providentia ac industria, sopitis omnibus majoribus et minoribus, qui adversus eum arma tulerant, et in gratiam receptis, ab excommunicatione quoque, qua eos alligaverat, absolutis, ipse dolore calculi laborans, feliciter obiit IV kal. Octob. etc. Tum communi electione cleri et ministerialium, totiusque plebis electus est in locum ejus sororius ejusdem episcopi filius regis Bohemorum Adalbertus nomine, diaconus adolescens, et in die festivitatis Omnium Sanctorum in cathedrali Ecclesia, cum gaudio omnium inthronizatus est». Quid postea contigerit, anno MCLXIX referemus. Porro Conradus filius fuit sancti Leopoldi hujus nominis IV marchionis Austriæ, ac frater Ottonis Frisingensis episcopi, cui doctrina et pietate persimilis fuit.

32. *Rex Jerusalem Alexandriam capit.* — Willelmus Tyrius lib. XIX, cap. XXIV et seqq. pluribus refert, *Amalricum III* Jerosolymorum regem *Alexandriam* obsidione cinxisse, tandemque *Soldano in sua administratione confirmato* eam occupasse hoc anno ante *XII kalend. Septemb.* Robertus de Monte in Chron. rem paucis narrat ad annum MCLXVIII, quia plerumque in Chronologiam peccat. Hæc ejus verba : «Amalricus rex Jerusalem evocatus ab amiralio Babyloniæ (seu procuratore et præfecto, Syracono a Tyrio appellato), cui confœderatus erat, obsedit Alexandriam, quæ caput est Ægypti, et cepit et reddidit eam amiralio, qui pepigit ei singulis annis tributum de eadem civitate quinquaginta septem millibus, quos habet de Babylone. Idem etiam rex duxit uxorem neptem Manuel imperatoris Constantinopolitani cum infinitis thesauris», ubi post hæc verba, quinquaginta septem millibus, videtur deesse, aureis Byzantiis et forte legendum esse, centum et septem millibus

aureis Byzantiis. Ita Amalricus Turcos iterum regno Babylonico expulit, inquit Neubrigensis lib. 2. cap. 24.

33. *Induciæ decennales inter reges Castellæ et Navaræ.* — Hovedenus pag. 562 et seq. refert pacta et conventiones quæ factæ sunt inter Alphonsum VIII regem Castellæ et Sanctium regem Navarræ. Prior Charta ab Hovedeno recitata continet conventionem inter utrumque regem factam, qua querelas, quas inter se habebant, judicio regis Angliæ committunt. Tum recitat Chartam pacis et concordiæ inter utrumque regem, in qua dicitur: « Placuit utrique regum, ut fieret pax et concordia, inter eos per decem annos, quæ facta est, etc. Facta Charta Gra. (legendum Æra) MCCV, mense Octobri ». De his induciis legendus etiam Moretus in investig. Navarricis pag. 665.

ALEXANDRI III ANNUS 9. — CHRISTI 1168.

1. *Willelmus Paviensis et Oddo cardinales ab Alexandro III legati a latere in causa S. Thomæ mittuntur.* — Millesimus centesimus sexagesimus octavus, Indictione prima incipit annus, cujus exordio ipsis kalendis Januarii, decreta legatio a latere ad Angliæ regem ab Urbe proficiscitur. Docent ista de profectione litteræ Joannis Pictaviensis episcopi, datæ ad sanctum Thomam archiepiscopum Cantuariensem his verbis[1] : « Hi siquidem duo legati Willelmus Papiensis tituli S. Petri ad Vincula presbyter cardinalis, et Oddo diaconus cardinalis S. Nicolai in Carcere Tulliano, egressi sunt kalendis Januarii, ad partes nostras properantes, etc. » At licet una simul egressi sint ab Urbe legati, non junctim tamen, sed seorsum ab invicem diverso itinere se contulerunt in Gallias, conventuri in unum apud civitatem, Montem-Pessulanum nominatam.

Sed antequam ulterius progrediamur, quas iisdem legatis Alexander Pontifex litteras dederit videamus, ut ad quid idem ab eo missi sint intelligatur. Extant litteræ ipsius legationis; harum aliæ datæ sunt ad sanctum Thomam, et aliæ seorsum ad regem Anglorum, quæ hic sunt ex eodem scripto Codice recitandæ; atque primum quæ ad sanctum Thomam ab ipso sunt scriptæ his verbis[2] :

2. « Quod personam tuam litteris nostris non sæpius visitamus, inde provenire cognoscas, quod per nuntios tuos, ea quæ non duximus scriptis committere, cognitioni tuæ viva voce curavimus frequentius intimare. Nunc autem ad tuæ discretionis notitiam volumus pervenire, quod nos pacem tuam votivis cordis affectibus exoptantes, dilectos filios nostros, Willelmum tituli Sancti Petri ad Vincula presbyterum, et Oddonem (Ottonem) S. Nicolai in Carcere Tulliano diaconum cardinalem ad charissimum in Christo filium nostrum illustrem Anglorum regem, ut legatione in terra sua cismarina fungantur, transmisimus, et specialiter, ut inter te et eumdem regem concordiam et pacem reforment, et cooperante Domino, amicabilem faciant compositionem. Unde quoniam nos pacem tuam et Ecclesiæ omnimode unam reputamus, nec magis, nisi quia ipsam majorem Ecclesiæ universali collaturam credimus utilitatem, optamus : fraternitatem tuam per Apostolica scripta rogamus, monemus, consulimus et mandamus, quatenus, quam periculosus præsentis temporis status existat, et quantum Ecclesia tibi commissa præsentia et consilio tuo indigeat, consideres diligentius et attendas ad pacem et concordiam inter te et memoratum regem fundandam, quantumcumque salva tua et Ecclesiæ honestate fieri possit, animum et voluntatem tuam inclines.

3. « Etsi tibi in his non omnia secundum beneplacitum tuum succedant, ad præsens dissimules quæ corrigenda fuerint, ad statum pristinum, processu temporis, auctore Domino, reducturus. Nec pro verbo, quod nos in Christo charissimo filio nostro illustri Francorum regi secundum petitionem tuam significavimus, te a pace et concordiæ bono quoquo modo retardes, aut ab his animum et voluntatem tuam avertas, dummodo in conventione tuam et Ecclesiæ (sicut diximus) honestatem valeas conservare. Quoniam multa poteris in posterum paulatim, habita discretione avellere, quæ

[1] Cod. Vat. l. I. Ep. CLXIII. — [2] Lib. II. Ep. I.

si modo exprimeres, viderentur aliquid magni continere. Verum in jam dictos cardinales potes omnino confidere, nec de memorato Willelmo oportet te quomodolibet dubitare : quoniam nos ei, ut ad pacem tuam viribus totis intenderet, firmiter et distincte injunximus; et ipse tantum nobis promisit, quod nos inde nullatenus dubitamus.

« De cætero fraternitatem tuam rogamus atque monemus, ut dilectum filium nobilem virum comitem Flandrensem ex parte nostra diligenter convenias, et instantius exhorteris, ut nostra, et Ecclesiæ necessitate inspecta, nobis in aliquo liberaliter studeat subvenire. Non enim credimus, quod acceptiorem Deo eleemosynam possit facere, quam si nobis ad præsens ad tuendam Ecclesiæ libertatem, dignæ subventionis solatium satagat exhibere ». Hæc ad sanctum Thomam Alexander papa. Ad Henricum autem Anglorum regem per eosdem legatos sic[1] :

4. « Magnificentiæ tuæ petitionibus gratanter admissis, et voluntati tuæ in omnibus (quantum cum Deo et justitia possumus) satisfacere cupientes, et tibi, et honori tuo deferre, dilectos filios nostros, Willelmum tituli S. Petri ad Vincula presbyterum, et Oddonem (Ottonem) S. Nicolai in Carcere Tulliano diaconum cardinalem, viros siquidem litteratos, discretos pariter et honestos, et magnum in Ecclesiæ Dei locum habentes, et tibi, et regno tuo devotos, quos nos inter alios fratres nostros charos admodum acceptosque tenemus, cum plenitudine potestatis causas, quas tibi in aliis litteris expressimus, et alias quas expedire viderint, cognoscendi, in terram tuam cismarinam excellentiæ tuæ legates duximus destinandos, quibus vices nostras in omnibus, ita plane commisimus exequendas, sicut illis, vel aliis Apostolicæ Sedis legatis Ecclesia Romana committere consuevit. Eapropter serenitati tuæ per Apostolica scripta rogamus, monemus, et exhortamur in Domino, quatenus ipsos, sicut tantos viros et Apostolicæ Sedis decet legatos, honorifice et benigne recipias, et mansuete (prout congruit regio honori) pertractes, ut antiquam devotionem tuam in filiis suis sancta Romana Ecclesia recognoscat, et excellentiæ tuæ ac toti terræ tuæ gubernationi commissæ incrementum inde non modicum valeat, cooperante Domino, provenire. Ea vero quæ sublimitati tuæ ex parte nostra proponent, ita gnaviter admittas, et prompto animo acquiescas, quod Dominus in his et Ecclesia sua dignis præveniatur honoribus, et tu ipse ac universa terra tuæ gubernationi commissa fructum inde multiplicem, et a Deo præmium, et coram hominibus laudem et gloriam suscipere valeas. Hoc vero transcriptum nulli mortalium reveles, nisi soli magistro Gunterio, quia fidem meam super hoc magistro Galtero ita stricte, ut voluit dedi ». Hæc ad regem Alexander. Aliam vero ad episcopos Angliæ ejusdem argumenti Epistolam dedit, quæ incipit[1] : « Ad aures nostras, etc. » Eademque data kalendis Decembris anno superiori. Quibus omnibus evidenter appareat, sic Pontificem Alexandrum suasisse pacem, ut tamen nullum inferret detrimentum Ecclesiæ.

5. Scripsit pariter Alexander papa per eosdem legatos ad regem Francorum, cui inter alia de S. Thoma honore digno prosequendo, aperit animi sui consilium, decernendo nimirum eidem sanctissimo viro legationem totius Ecclesiæ Gallicanæ, si tamen id placeret Gallicanis episcopis. Ipsius Pontificis litteræ sic se habent[2] :

« Inter cætera magnificentiæ tuæ et devotionis insignia illud specialiter animum nostrum vehementer accendit, quod venerabilem fratrem nostrum Thomam, archiepiscopum Cantuariensem, virum siquidem religiosum, discretum pariter et honestum, et nobis et universæ Ecclesiæ Dei charum omnimodis et acceptum, et tot et tantis honoribus prævenisti, et ei tam ampla et tam magnifica humanitatis beneficia, regia munificentia dignatus es largius erogare. Super quo utique serenitati tuæ quantas et quas possumus gratias exhibemus, et clementiam tuam exinde immensis in Domino laudibus commendamus, id sicut Deo, cui hæc potius in persona illius fecisti, gratissimum, ita nobis acceptum putantes, tanquam si hoc personæ nostræ specialiter impendisses. Et quoniam ejusdem archiepiscopi pacem totis cordis affectibus exoptamus, dilectos filios nostros Willelmum tituli S. Petri ad Vincula, et Oddonem S. Nicolai in Carcere Tulliano diaconum cardinalem in charissimum in Christo filium nostrum Henricum, illustrem Anglorum regem, duximus destinandos, ut inter eumdem regem et præfatum archiepiscopum ad utriusque honorem pariter et perfectam concordiam et pacem, Domino cooperante, reforment et in ipsius regis terra transmarina causas emergentes audiant et cognoscant, et ibidem Apostolicæ Sedis legatione fungantur.

6. « Eapropter magnificentiam tuam per Apostolica scripta rogando monemus et exhortamur in Domino quatenus pro Ecclesiæ Dei reverenti a et honore B. Petri et nostro, apud jam dictum regem et archiepiscopum partes tuas efficaciter interponas, et studiosius elabores, quod ad honorem Dei et Ecclesiæ et sui etiam commodum et augmentum amicabiliter inter se et pacifice conveniant, et ad hoc animos et voluntates suas, salva ipsius archiepiscopi et Ecclesiæ honestate, omnimodis inclinent. Quod si per studium jam dictorum cardinalium, et laborem, et operam tuam pax inter eos et concordia poterit reformari, Ecclesia, quæ tuo post Deum est specialiter adjutorio fulta, non modicum inde suscipiet incrementum, et tu ab omnipotente Deo in illa felici retributione justorum speciale propter hoc præmium obtinebis. Si

[1] Cod. Vat. l. II. Ep. II.

[1] Cod. Vat. l. II. Ep. III. — [2] Ibid. Ep. XLIII.

autem (quod Deus avertat) convenire non possint, dummodo regiæ voluntati sederet et beneplacito tuo, nobis per omnem modum complaceret, et gratum valde existeret et acceptum, quod si absque gravi scandalo personarum regni tui fieri posset, ut nos prænominatum archiepiscopum specialis honoris prærogativa inter cæteros donaremus, et sibi vices nostras committeremus in illis partibus exequendas. Unde serenitatem tuam, quanta possumus prece rogamus, ut si pacem, salva honestate sua et Ecclesiæ, quod omnimodis optaremus, habere non possit : nobis super his voluntatem tuam sub omni celeritate studeas intimare. Et hoc interim habeas omnino secretum ». Hæc ad regem Francorum papa.

7. *Inter Willelmum cardinalem legatum et S. Thomam acerbæ litteræ.* — Legati igitur ubi Gallias attigerunt, singulis suis litteris S. Thomam prævenerunt. Willelmus autem cardinalis Papiensis has ad ipsum litteras dedit[1] :

« Licet temporum qualitate variata, ne Romana Ecclesia schismate laborans graviora detrimenta incurreret, in varia erga vos juxta quorumdam opinionem, videamur declinasse proposita : novit tamen qui inspector est cordium dilectionem vestri nostro in pectore continue resedisse. Sicut autem vigilantiæ vestræ sæpe nos recolimus intimasse suspicionem domini regis Angliæ, quatenus licuit, vitare curavimus, ut procedente tempore, inter vos et ipsum amica interventione efficacius mediare possimus, et tanti principis devotionem Sedi Apostolicæ conservare. Nunc autem ad quæstiones, quæ inter vos et ipsum vertuntur (sicut Ecclesiæ Dei magis expedire viderimus) terminandas, in terram suam una cum venerabili fratre nostro Oddone cardinali diacono destinati, vigilantiam vestram exhortamur et suademus attentius, his quæ amplioris dissidii causas generare solent, quantum in vobis est, evitatis, ad ea quæ concordiæ cooperari valeant studiosius curetis attendere. Nos enim et paci et profectibus vestris, quatenus gratia divina indulserit, remota personarum acceptione, studebimus cooperari, nihil studii relicturi, sicut auctore Domino, rerum argumenta monstrabunt, quod ad honorem Dei et Ecclesiæ suæ valeamus impendere ». Hæc ad S. Thomam Willelmus cardinalis legatus. Quæ quidem ea ex parte, qua dixerat se missum ad quæstiones quæ vertuntur inter ipsum Thomam et regem terminandas, magnopere animum sancti viri exulcerarunt, cum sciret ipsum cum collega ab Alexandro non ad judicandum sanctum archiepiscopum, sed ad concordandum esse legatum ; quamobrem animo subinfenso ad ipsum ista rescripsit[2], sed non dedit, antequam fideli amico Joanni Saresberiensi legendas ipsas litteras miserit et considerandas. Deest inscriptio usque ad salutationem, quæ sequitur : « Salutem, et contra principum insolentiam fortitudinem :

8. « Litteras celsitudinis vestræ nuper accepimus, speciem mellis in initio propinantes, venenum in medio, oleum in fine. In quibus continetur, vos ad partes istas nunc temporis descendisse, ad terminandas quæstiones inter dominum regem Angliæ et nos, prout expedire videbitis. Non credimus vos ad hoc venisse : nec certe vos ad hoc suscipimus multis ex causis, quas loco et tempore opportuno manifestabimus. Verumtamen si quid boni et pacis per manum vestram nobis acciderit, Deo gratias et vobis. Valeat celsitudo vestra, ut nobis inde sit melius ». Hæc sanctus Thomas ad dictum Willelmum legatum, et (ut cognosci potest) non absque aliqua animi amaritudine. Qua de causa Joannes Saresberiensis, qui ipsi erat a secretis amicus fidelis, idemque ex eadem causa coexul atque proscriptus, ut has legit, continuo datis litteris ad eumdem sanctum Thomam[1], eum commonuit istis verbis ea libertate, qua consuevit apud ipsum uti :

9. « Inspectis litteris quas domino Willelmo Papiensi mittere decrevisti, etsi mentem scribentis judicare non audeam, styli tamen formam probare non possum. Non enim sonare videntur humilitatem, aut processisse de mente hominis, qui Apostolum audierit exhortantem discipulos Christi : Modestia vestra nota sit omnibus hominibus, Dominus prope est. Si enim litterarum vestrarum et ipsi articuli singuli considerantur, ex amaritudine potius et rancore animi, quam ex charitatis sinceritate videbitur processisse responsio. Quid autem scripsit, ut lœdorias et scommata, id est, patentes morsus et figuratos taceam, ut eum recte dicatis in medio litterarum vestrarum vobis propinare venenum. Numquid vobis visus est cardinalis presbyter, imo et Apostolicæ Sedis legatus, in prima salutatione suspicionibus inurendus, et gratis exacerbandus contra consilium domini papæ, et contra Romanæ Ecclesiæ reverentiam dehonestandus conviciis ? profecto nec domini papæ cursorem sic alloquendum esse arbitror. Si suas et vestras domino papæ remiserit litteras, regis causam justificasse videbitur attestatio scripti vestri, et propriam contumaciam convicisse. Esto quod fuerit, et sit adhuc Willelmus inimicus : dissimulandum puto, donec opera ejus in lucem prodeant ». Et paulo post : « Si se dixit missum ad terminandas quæstiones, prout Ecclesiæ Dei viderit expedire, in quo vos læsit ? nonne possunt sicut per sententiam, ita et per compositionis benignitatem terminari ? Si exhortatus est, ut evitetis, quantum in vobis est, ea quæ solent amplioris dissidii causas generare : non video quid peccavit, cum hoc ipsum sapientissimi et sanctissimi consulant, monentes ut quatenus salva honestate Ecclesiæ et

[1] Cod. Vat. l. II. Ep. IX. — [2] Ibid. Ep. X.

[1] Cod. Vat. l. II. Ep. XI.

personæ vestræ licuerit, paci diligentius intendatis, etc. » Hæc amicus fidelis. Qua reprehensione indigent etiam viri sancti, præsertim in causa propria, in qua tractanda, ex eo quod omnes proprii affectus debeant nobis esse suspecti, monemur nos exemplo sancti Thomæ consulere sapientes, nec propriæ pertinaciter inhærere sententiæ, sed alienæ potius consentire : quod fecit ipse Thomas, priores a se scriptas litteras retinens, posteriores has ad ipsum mittens [1] :

10. « Venerabili domino et amico de meritis diligendo Willelmo, Dei gratia tituli S. Petri ad Vincula presbytero cardinali et Apostol. Sedis legato, Thomas eadem gratia Cantuariensis Ecclesiæ minister humilis salutem, et contra principum insolentiam fortitudinem.

« Gratias habemus dilectioni vestræ, quod litteris celsitudinis vestræ parvitatem nostram nunc tandem visitare dignati estis, quæ quidem ex præsentis temporis statu pensatur a multis, non ex præterito, quam Deus in futuro de misericordia sua, cum voluerit et dignum judicaverit, erigere poterit in meliorem. Quod dicitis (sicut videtur multis) vos in varia proposita circa dilectionem nostram esse distractum, hoc factum fuisse utilitatis nostræ causa, ne haberemini suspecti a rege, quominus fieret devotus sanctæ Rom. Ecclesiæ, minusque benignus ad faciendam nobiscum pacem : novit Dominus qui inspector est cordium, ipseque rei manifestabit effectum. Si vero nunc temporis descenderitis in terram suam (prout litterarum vestrarum habet continentia) ad decidendas quæstiones quæ inter nos et ipsum vertuntur, sicut magis expedire videritis Ecclesiæ : hoc certe possibile est. Verumtamen credimus nos pro certo nosse, ad quid veneritis, et ad quid debeamus suscipere. Unde est, quod discretionem vestram quamplurimum exhortatam cupimus esse in Domino, ut sic vos in hoc negotio habeatis, ut inde sit honor Deo, relevamen Ecclesiæ, gloria nobis in populo et gente. Si vero aliquid boni et pacis nobis et Anglicanæ Ecclesiæ per operam vestram et industriam acciderit, gratias Deo et vestræ sollicitudini. Et utinam pio compassionis attendatis affectu, quanta nos et Ecclesia Anglicana sustinuerimus gravamina, et adhuc sustineamus, quantumque lædatur universalis Ecclesia in nostro gravamine. Ad hoc quidem negotium universorum respiciunt oculi, ipsiusque finem exspectant, in quo sumet sibi cornua principum insolentia, vel (quod dignius est) sustinebit defectum. Et utinam magis patiatur defectum, quam ex adventu vestro resumat vires. Valete, et ut nobis sit melius et Ecclesiæ, valete semper ». Hæ posteriores litteræ sancti Thomæ.

11. Quod vero tum in litteris quas ad sanctum Thomam Willelmus legatus scripsisset, et ad alios, necnon verbis palam jactaret, se venisse judicem ipsius causæ, idque non sine magno fastu atque jactantia effutire soleret, idem sanctus Thomas misso nuntio Romam, mox litteris conquestus est apud ipsum Romanum Pontificem Alexandrum. Extant ipsæ quidem [1], quibus cum in primis ob oculos ponat, quanta ipsi Deus contulerit in comprimenda superbia imperatoris, universo orbi terrarum formidabilis, ex iis Dei auxilium pro tuenda Ecclesia adversus quoscumque tyrannos astare cum esset expertus, didicerit non timere. Demum vere ad Willelmum legatum ita descendit : « Præterea noscat sanctitas vestra, accidisse nobis, quod verebamur, quod prædicabamus, lucidum esse de præsumptione et insolentia domini Willelmi Papiensis, sicut ex litteris nobis statim in ipso adventu suo transmissis potestis perpendere. A quo magis sperabamus, juxta tenorem mandati vestri, ad dominum regem Francorum, et ad nos emissi, solatium de consolatione pacis, quam confusionem de quæstionum decisione inter regem Anglorum et nos. Non enim ipse est talis, cujus in hac causa subdi debeamus ditioni, præsertim cum instantia regis magis coegerit vos ad eum mittendum, quam ipse coactus et missus venerit a vobis. Credimus quidem non esse juri consentaneum, nos ejus subire judicium vel examen, qui quærit commercium sibi facere de sanguine nostro. De pretio utinam non iniquitatis quærat sibi nomen et gloriam ». Hæc idcirco, quod (ut apparet ex aliis litteris) pro constanti haberetur, regem ipsum Anglorum pollicitum esse eidem Willelmo archiepiscopatum Cantuariensem, si eo privaret Thomam ipsum. Pergit vero : « Proinde supplicamus paternitati vestræ affectuose (si ei cura est de nobis) ut evacuetur potestas ejus, si quam tamen habet circa nos et negotia nostra. Transferatur malleus iste a nobis, qui potius elegit esse malleator clericorum, obsequendo principi, quam regum offensor, consequendo gratiam divinam, etc. »

12. *Cum altero legato Oddone cardinale S. Thomæ epistolaris consuetudo.* — Sed videamus quæ ad sanctum Thomam scripserit tunc Oddo diaconus cardinalis legatus, qui pauca per litteras easdemque notissimas de itinere suo significavit, secrete autem per nuntium referenda quem misit. Litteræ autem sic se habent [2] :

« Amabili patri et fratri charissimo Thomæ, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo, Oddo eadem gratia S. R. E. diaconus cardinalis, et Apostolicæ Sedis legatus salutem.

« Notificamus, charissime, dilectioni vestræ, quod ex mandato domini papæ procedentes, per insidiosa et plurimum periculosa usque ad Venetiam, Domino ducente, pervenimus, inimicis nostris, (schismaticis scilicet), undique in insidiis excubantibus, quorum laquei, Domino favente, contriti sunt, et nos liberati sumus. A Venetia

[1] Cod. Vat. l. II. Ep. XI.

[1] Cod. Vat. l. II. Ep. XXII. — [2] Ibid. Ep. IV.

autem non clam, sed manifeste cum plurimo gaudio et amicorum nostrorum multo solatio per Marchiam, et per Veronam, et per patriam nostram Brixiam (ubi plurimum fuimus commorati) per Bergomum, per Mediolanum, juxta Novariam, per Vercellas, juxta Taurinum transeuntes, usque ad Sanctum-Michaelem de Clusa, et exinde per Provinciam usque ad Sanctum-Ægidium incolumes et illæsi pervenimus, inde ad Montem-Pessulanum transituri : veniente domino Willelmo amico nostro per alias partes, sicut credimus, prout vos novistis, quem dominus papa destinavit, profecturi. Mittimus ad vos clericum nostrum præsentium latorem, cui super his, quæ vobis ex parte nostra dixerit, tanquam nobis ipsis firmiter credatis ; et quod nobis significare volueritis, tanquam per vosmetipsos indubitanter renuntietis ». Hæc Oddo legatus ad sanctum Thomam.

13. Qui, antequam has accepisset litteras, simul ac de ejusdem Oddonis in Gallias adventu cognovit, has ad eum litteras officii plenas dedit[1] :

« Audito adventu magnitudinis vestræ, proscriptorum Christi coexulantium nobis exhilaratus est cœtus, et quasi ad consolationem Ecclesiæ, et cleri liberationem de cælo missus sit Angelus, exultavit, et gratias egit omnis Ecclesia sanctorum. Et licet multis suspectus sit collega vester, dicentibus quod acceptor est personarum et munerum, domini regis intimus fautor, et ei velit in omnibus patrocinari, et nos, imo Ecclesiam Dei confodere et jugulare spoliis nostris : nominis tamen vestri, virtutum (rectius dixerim) clarescit opinio, ut Angelum Domini cum Moyse, id est, Spiritum sanctum in lege prævium habeatis, qui custodiat vos semper[2], et Deum recentem habere non patiatur, ut verbo Dei aut munus, aut personam præferatis, aut causam, etc. » Quid autem dicerent de Willelmo collega, ita inferius Thomas : « Insultant nobis plurimi, et præcipue nostri, imo Ecclesiæ adversarii, dicentes, recte contra nos missum esse cardinalem Sancti-Petri ad Vincula, ut ministerio ejus Petrus denuo vinculetur etc. »

Ut autem legati non simul ac in Gallias venerunt, susceptæ legationis munus obirent, nempe de ineunda concordia inter regem Anglorum et S. Thomam, intercessit impedimentum belli conflati inter reges Anglorum atque Francorum. De quibus bellicis tumultibus hæc Joannes Saresberiensis ad Joannem Pictaviensem episcopum[3] : « Regnorum collisiones et terræmotus magni imminentium periculorum me calamum suspendere diutius coegerunt, et commodiora scribendi tempora exspectare. Bellici namque tumultus æstate fere tota ferventes intermeandi facultatem portitoribus præcluserunt, et in urbe Rhemensi orta seditio sic turbavit provinciam, ut vix tutum fuerit ingredi et egredi civitate, etc ». Agit de bello civili Rhemensi, quod est progressum ad reges.

[1] Cod. Vat. l. II. Ep. XVIII. — [2] Ps. LXXX. — [3] Lib. II. Ep. XXXI.

14. *Inter reges Angliæ et Galliæ exortum bellum Alexander III compescit, turbante Willelmo legato.* — His auditis Alexander papa ad legatos has litteris dedit[1] :

« Alexander episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Willelmo Sancti-Petri ad Vincula presbytero, et Oddoni Sancti-Nicolai in Carcere Tulliano diacono, cardinalibus et Apostolicæ Sedis legatis, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Quanta universæ Dei Ecclesiæ, et præsertim Romanæ et Orientali, detrimenta et incommoda ex discordia et dissensione, quæ inter charissimos in Christo filios nostros illustres Francorum et Anglorum reges per humani generis contigit inimicum, potuerint evenire, nostram decet discretionem advertere, et tanto diligentius ad ea extinguenda intendere, quando exinde majora (quod Deus avertat) pericula formidamus. Quocirca discretionem vestram per Apostolica scripta monemus, mandamus atque præcipimus, quatenus ad pacem inter eos et concordiam reformandam, modis omnibus per vos et per alios religiosos et discretos viros utriusque regni intendere studeatis, et ad hoc tota diligentia et totis viribus laboratis, vobis omnimodis præcaventes, ne ad petitionem vel favorem unius aliquid statuatis, unde alter scandalizari debeat, aut quoquo modo turbari. Ad hæc vobis districtius prohibemus, ne uterque vestrum, vel alter, regnum Anglorum intrare, vel de negotiis ejusdem regni tractare, et præsertim de consecrationibus episcoporum aliquid unquam efficere vel ordinare præsumat, nisi prius venerabilis frater noster Thomas Cantuariensis archiepiscopus jam dicto Anglorum regi ex integro reconcilietur. Quod per studium et operam vestram, operante Domino, ad effectum posse perduci, confidimus et omnino speramus ; sicut enim ex litteris multorum discretorum virorum accepimus, nihil est unde præfatus Francorum rex et tota terra ipsius amplius commota fuerit, vel turbata, quam ex iis quæ Joannes Saresberiensis decanus a nobis rediens, in partibus illis dicitur disseminasse. Datum Beneventi undecimo kalend. Septembris ». Ita quidem, quod pax semel et iterum contracta, rursum fuerit labefactata.

15. At quæ præcesserunt hoc anno conventiones et conditiones ineundæ pacis inter duos reges, his describamus. De his enim agitur in Epistola Joannis Saresberiensis, data ad archidiac. Exoniensem[2], in qua de iisdem conditionibus pacis iterum confirmatis habetur in conventu Suessionensi ita transactum esse : « Rex Angliæ debebat redire in hominium regis Francorum, et fide corporaliter et publice data coram omnibus profiteri, quod ei tanquam domino suo de ducatu Northmanniæ serviret, sicut prædecessores sui duces consueverunt servire Francorum regibus. Comitatum vero Andegavensem et Cenomanensem, et

[1] Cod. Vat. l. II. Ep. XXXIV. — [2] Ibid. Ep. LXI.

fidelitatem procerum ad memoratos honores pertinentium cedere tenebatur domino Henrico filio suo, qui inde hominium et fidelitatem regi Francorum contra omnes homines facturus erat; neque aliquid debiturus patri, vel fratribus, nisi quod exigit ratio meriti vel naturæ. Ducatum vero Aquitaniæ lege simili rex Francorum Richardo filio regis Angliæ concedebat, dans ei in matrimonium filiam suam, sed sine dote, quæ tamen erat pro libitu parentis donationem propter nuptias acceptura ». Fuerunt istæ pacis conditiones tunc stabilitæ Paschali tempore, sed nova occasione iterum itum ad arma, unde oportuit eas post Domini Ascensionem iterum confirmari, excepto quod rex Francorum noluit teneri dare filiam suam Richardo filio regis Anglorum. Hæc ibi pluribus.

16. At licet Alexander papa (ut dictum est) legatos suos in Gallias missos litteris monuisset, ut omissis cæteris, in illud unum intenderent, ut pacem unirent bellantes reges, alter tamen legatorum, Willelmus scilicet Papiensis, non (ut par erat) mediatoris implens officium, medius stetit, in neutrius partem affectu declinans; sed mox amico suo Henrico Anglorum regi totus inhæsit; cujus rei causa rex Francorum in ipsum nonnihil commotus est. Extat de his omnibus tunc scripta relatio, quæ alia continet scitu digna. Habentur ista in Joannis Saresberiensis Epistola[1], data ad magistrum Lombardum his verbis:

« Cum ad loca destinata colloquio reges accederent, Eudo Britonum comes et Rolandus Dinamensis multas et graves de rege Angliæ apud regem Christianissimum querelas deposuerunt. Sed Eudo specialiter deploravit, quod filiam ejus virginem, quam illi pacis obsidem dederat, imprægnavit, ut proditor, ut adulter, et incestuosus. Rex enim et uxor Eudonis, de duabus sororibus nati sunt. Pictaviensis vero, Engolismensis, et Marchiæ comes, et vicecomes Duacensis, et Robertus de Silli, et Gaufredus de Liziniaco, et Hemericus de Rancone, et abbas Carosii exegerunt, ut ei resarcirentur damna, quæ rex Angliæ et sui post treguam illis intulerant. Abbas enim monasterium suum ad jus regis Franciæ a tempore Caroli Magni, qui illud fundaverat, pertinere dicebat ». Et paulo post: « Rex vero Francorum, cum audisset ibi cardinalem esse in consilio regis Angliæ, motus est dicens, se non meruisse ab Ecclesia Romana, ut cardinalis sicut hactenus semper fecerat, foveret hostes suos, et se non recepturum hac vice quidquam pro amore comitis vel cardinalis, sed pro jure suo, etc. » Subjicit enim post multa, quod soluto regum colloquio, magno fastu ostentasset rex Anglorum litteras papæ, quibus inhibuisset sancto Thomæ, ne excommunicationem vel interdictum in regem, vel alios Anglos faceret, quousque legati ibi essent, sicque suspenderet eum a potestate sua, jactans, quod ipse rex quodammodo de Ecclesia Romana triumphans, obtineret a Pontifice quiquid peteret. Harum autem scribendarum litterarum auctor fuit alter legatorum, nempe Willelmus Papiensis. Rem detegit et describit Joannes Saresberiensis in Epistola ad archidiaconum Exoniensem, in qua ista leguntur[1]:

17. « Litteras illas, de quibus rex gloriatur, domini Cantuariensis potestatem cohibentes, donec redeat in gratiam ejus, constat, hac arte fuisse impetratas. Noverat memoratus Papiensis, dominum Cantuariensem obtinuisse ab Apostolica Sede, ut ei liceret in caput regis anathematis, et in regnum interdicti promulgare sententiam, nisi rex infra terminum litteris comprehensum, Ecclesiis ablata cum integritate restitueret, et condigne satisfaceret. Scripsit ergo domino papæ, lacrymabili supplicatione deposcens, ut cum rege mitius ageretur, ne tam ipsum quam Oddonem collegam suum ad ignominiam et opprobrium sempiternum Ecclesiæ Romanæ idem rex (sicut jam disposuerat, si in ipsum asperius ageretur), conjiceret in vincula et carcerem, ubi morte ipsa duriorem miseram et brevem transigerent vitam. Cum ergo regem hoc facturum esse persuasisset, obtinuit ad consolationem regis, et quasi suam, et socii liberationem, quo facilius egrederentur, rescriptum Apostolicum quod tam vestri quam omnium fidelium mentes exulceravit ». Hæc ipse Saresberiensis de surrepto ab altero legatorum, nempe Willelmo, papæ rescripto.

18. Hujus rei causa ipse Francorum rex admodum turbatus est adversus Alexandrum Pontificem. Quod intelligens electus episc. Carnotensis, de his scripsit ad ipsum Alexandrum, in quibus hæc de ipso rege Francorum[2]: « Inter omnia regna mundi non est ex animi mei sententia regnum, quod fidem sinceriorem, charitatem ferventiorem, devotionem uberiorem Apostolicæ Sedi semper exhibuit, quam Francorum. Non est inter reges et principes, qui benignius exaudiat preces vestras, qui mandatis obediat humilius, qui Ecclesiam et viros Ecclesiasticos devotius honoret, et studiosius tueatur Christianissimo rege nostro. Non est Ecclesia, quæ Ecclesiæ Romanæ fuerit utilior in omnibus angustiis suis quam Gallicana. Supplicaverunt vobis Ecclesia Gallicana et rex pro domino Cantuariensi, qui pro libertate Ecclesiæ et majestatis vestræ dignitate tuenda exul et proscriptus jam quartum explet annum. Agit apud vos contra eum tyrannus, Ecclesiæ persecutor, manifestus hostis regni Francorum, cujus iniquitas omnibus nota est, et tamen (quod dicere verecundor, et doleo accidisse) prævaluit hactenus malitia in vanitate sua. Siquidem nuper cum ad colloquium Christianissimi regis accederet, et per comitem Flandrensem, qui illuc dominum Cantuariensem traxerat, de pace Ecclesiæ reformanda sollicitaret, litteras Apostolicas in audientia episcoporum suo-

[1] Cod. Vat. l. II. Ep. XXXII.

[1] Cod. Vat. l. II. Ep. CIII. — [2] Ibid. Ep. LVII.

rum et procerum legi fecit, quibus statuebatur, ne præfatus Cantuariensis in ipsum, aut terram suam sententiam ferre possit, aut aliquod gravamen alicui personæ de terra sua inferre, donec redeat in gratiam ejus. Quo audito Christianissimus rex confusus est, et totum regnum, omnesque filii Ecclesiæ doluerunt, virum justum, pontificem reverendum sine causa suspendi, et ab Apostolica Sede manasse scriptum tam perniciosum exemplo ». Hæc Willelmus electus Carnotensis, cujus ista præconia Joannes Saresberiensis habet in Epistola ad Joannem episcopum Pictaviensem[1] : « Vir quidem magnæ spei, et famæ clarissimæ, et magnæ auctoritatis ». Et paulo post : « Non est in clero Francorum (ex animi sententia loquor)qui eum prudentia et eloquentia antecedat». Scripsit et tunc de iisdem ipse rex Francorum ad papam. Sed et ipsius sancti Thomæ extant de his ad Manfredum cardinalem[2], et ad Bernardum[3] episcopum Portuensem litteræ, aliæ insuper ad Humbaldum et Hyacinthum itidem cardinales[4].

19. *Legatorum auctoritatem Alexander III suspendit.* — At ista quidem de suspensione concesserat Alexander papa antequam rescisset fraudes Joannis Oxenefort, de quibus superius dictum est. Quibus compertis, adeo zelo læsæ veritatis excanduit, ut ipsorum legatorum suspenderit adventum ; ipsum vero sanctum Thomam litteris sit consolatus. Testatur id quidem Joannes Saresberiensis in Epistola ad Silvestrum[5], in qua ista primum habet de munificentissimo regis Francorum officio, quo prosequeretur sanctum Thomam ; ait enim :

« Dominum Cantuariensem Christianissimus rex Francorum Senonis excepit regia magnificentia in Ecclesia beatæ Columbæ, eumque in omnibus sic veneratur et colit, ut Christum Domini decet a Christianissimo honorari. Eidem quoque fidelissimo principi (sicut ipse fatetur) pauci videntur esse dies, et parvi sumptus pro amoris magnitudine, quos sacerdotis Christi et Apostolici viri impendit obsequiis. Sed et fidem ejus (quod satis humiliter recolit) condigna mercede remunerat Deus. Cujus muneris est, ut sine cruore et tumultu in medio hostium degens et prosperetur in omnibus, et quod maximum reputat, ametur et honoretur a subditis. Sicut Obededom Gethæus[6], arca Domini recepta, in ancillarum fœcunditate et gregum, et totius possessionis multiplicatione divinæ benedictionis expertus est fructum, et Olda[7] per ejusdem arcæ receptionem, quando impius[8] Achaz ejecerat e templo Domini, assecuta est in silentio pontificum et sacerdotum gratiam prophetiæ ; hic rex Christianissimus, recepta in regno suo Ecclesia Romana, in Alexandro Pontifice scilicet, de uxore suscepit filium, fidei, auctore Domino et regni hæredem, quem data sibi omnium expetibilium optione, fuerat petiturus. Nunc pro humanitate Ecclesiæ exhibita Anglicanæ, novam quam pro arbitrio suo dabit Dominus gratiam confidenter exspectat, Dominus papa Cantuariensem archiepiscopum verbis et scriptis nuper consolatus est, et utinam omnibus innotescat, quibus pactionibus et cautionibus obtinuerit ille jurator insignis ea de quibus adversarii Ecclesiæ gloriantur ». Et paulo post : « Sileatur hæc interim necessitate obedientiæ, sed spes est in brevi omnia propalanda esse. Quia ut pro certo didicimus, legatorum qui sperabatur adventus, suspensus est, aut omnino sublatus, juratoris (Oxenefordensis scilicet) fraude comperta ». Hæc Saresberiensis. Porro suspensus ad tempus legatorum ad Angliæ regem adventus usque ad extremum ferme Autumni tempus non est permissus adesse.

20. Cum autem Alexander papa tot accepisset de suspensione S. Thomæ ingestas litteris diversorum querelas, nonnihil commotus, litteras ad legatos dedit, quibus significavit, nihil a se demptum jurium S. Thomæ, magis autem se suspendisse legatorum ipsorum auctoritatem, ne immiscerent judiciaria potestate in decisione causarum. Ita enim se habent litteræ, quas ad legatos a se missos a latere dedit, nonis Maii[1] :

« Post discessum vestrum graves ad nos rumores fuerunt perlati, dilectum scilicet filium nostrum Joannem Saresberiensem decanum publice proposuisse, quod cum episcopos et alias personas Ecclesiasticas et sæculares de regno Anglorum a jurisdictione et potestate venerabilis fratris nostri Thomæ Cantuariensis archiepiscopi exemerimus, juxta beneplacitum et voluntatem regis Anglorum, ad ejus dispositionem pariter et condemnationem intenderemus, et vos pro hac re specialiter mittere deberemus. Aliud quoque nobis insinuatum est, quod Joannes Cumin de Oxeneford omnia rescripta litterarum nostrarum quas a nobis obtinuit, Guidone Cremensi antipapæ monstravit, et ipsi secreta nostra detexit. Unde idem archiepiscopus erubescentia et dolore confunditur et charissimus in Christo filius noster Ludovicus illustris rex Franciæ, et principes ejus non parum sunt de ejusmodi rumoribus conturbati et vehementius commoti. Licet autem a pluribus nobis proponatur, et quodammodo credibile videatur, quod prædictus Joannes pro honore et exaltatione prædicti archiepiscopi et Ecclesiæ suæ, et pro libertate Ecclesiæ tantum et ita fideliter laboraverit, quod studio et sollicitudine sua, postquam ad propria rediit, viros Ecclesiasticos, qui regia captione detinebantur, ab ergastulo carceris fecerit liberari : et etiam idem Joannes per litteras suas nobis significaverit, regem publice cum multis dixisse, se velle clericis suæ terræ illam libertatem, quam habebant tempore Henrici avi sui, servare : quia

[1] Cod. Vat. l. II. Ep. LX. — [2] Ibid. Ep. LIII. — [3] Ibid. Ep. LIV. — [4] Ibid. Ep. LV. — [5] Ibid. Ep. XC. — [6] 2. Reg. VI. — [7] 2. Par. XXXIV et XXXV. — [8] Ibid. XXVIII.

[1] Cod. Vat. l. II. Ep. XXIII.

tamen hujusmodi fama usque adeo crevit, quod in partibus illis opinionem nostram sinistra faciat æstimatione corrodi : discretionem vestram monemus atque mandamus, quatenus continuo per litteras vestras prædictum archiepiscopum consolari curetis, et omnem ab animo ejus amaritudinem et suspicionem tollentes, eum cum prædicto rege in primis reconciliare, et plenam inter eos pacem componere omnimodis intendatis, et quanta poteritis ad hoc sollicitudine et diligentia elaboretis ; ita quod sibi et Ecclesiæ suæ antiqua jura et libertates integre et illibate servetis. Nec in terra ipsius regis aliquid quod magnum sit faciatis, et in regnum ejus si vos intrare vellet, nulla ratione intretis, nisi archiepiscopus sibi primitus integre reconcilietur. Quia super his nobis et vobis detraheretur plurimum, et communis vox omnium honestatem vestram sinistris detractionibus laceraret. De Joanne vero Cuminsi ita esse inveneritis, districtam justitiam faciatis, ita quod alii debeant a similibus deterreri. Volumus autem, ut in omnibus actibus et operationibus vestris circumspecte et mature et provide vos habeatis, ita quod adversus vos nulla possit detractionis materia subrogari, et devotio utriusque regni per studium et conversationem vestram circa nos et Ecclesiam debeat incessanter augeri, et vobis exinde perpetua valeat laus et gloria comparari. Datum Laterani nonis Maii ». His acceptis litteris, et in Galliis evulgatis, magna piorum omnium facta est exultatio, prout diversorum litteræ testantur [1]. Sed et earumdem ipsos itidem Alexandri sæpe contigit meminisse legatos, cum excusarent se apud regem Anglorum sua i. ipsorum auctoritatem a Pontifice diminutam. De his enim etsi litteræ ipsius Alexandri non extent ; certum est tamen, id eosdem professos esse legatos, tum coram Anglorum, tum etiam coram Francorum rege, ut apparet ex Epistolis inferius recitandis [2].

21. *S. Thomas arguit Willelmum legatum, recreatus ipse litteris Pontificis.* — Quod autem idem Papiensis legatus, quamvis ejus potestas litteris Apostolicis fuerit magnopere diminuta, non cessaret tamen omnem volvere lapidem, ut rex Anglorum in omnibus fieret voti compos et Thomas causa penitus caderet : ejus proterviam acrioribus litteris opportunius retundere idem S. Thomas non prætermisit. Ita namque scribens ad ipsum secundum illud Apostoli [3] : *Corripite inquietos,* acerbiores has litteras dedit : « Venerabili domino et fratri Willelmo, Dei gratia S. R. E. cardinali presbytero, Thomas eadem gratia Cantuariensis minister humilis et miserabilis exul, salutem, et sic agere ut vivat in Domino.

« Non credebam me tibi venalem proponendum emptoribus, ut de sanguine meo compares tibi nomen et gloriam. Alius tibi curandus esset proventus, si non status tui nimis periculose oblitus, fortunæ ludibria pensares dissimiliter. Sed forte ut id ageres efficacius, fortunam meam præsentem in consilio habuisti, cujus dum tristia spectas, lætiora quoque sperare debueras. Alternæ enim sunt rerum vicissitudines, et sicut de successibus prosperis lapsus est facilis, sic et in contrarium. Nec prudentiam tuam latere credo, licet hoc experimento non senseris, nihil esse tam firmum, cui non sit periculum e vicino, sic et versa vice. Hæc idcirco tibi scribo, ut subitos fortunæ casus diligentius de cæteros examines, examinatos observes, observatis indulgeas. His certe exponenda non fuerat Petri navicula, quæ et sæpius concuti, convelli non novit ; ut quæ etsi pluries jactata fluctibus, non submersa consurgit. Hujus itaque si veri piscatoris, si optimi gubernatoris verus vis esse discipulus, nauta bonus, sicut serenitatis gratiam multoties tibi fecit aura serena, sic impetuoso turbini, invalescente tempestate, omnes ingenii tui vires, teipsum etiam animo forti sub omni discrimine opposuisse debueras. Si enim de manu ejus gratanter suscepisti pacifica : cur non patienter tolerabilis adversa, forte ad momentum expiratura ? Sic et magister ille tuus princeps Apostolorum resistendo principibus, non cedendo, sed dissipando pacem iniquitatis, sanguine suo nomen meruit in terris, et in cælis gloriam. Sic crevit vigor Ecclesiæ, cum crederetur extingui. Hæc etiam in summa tibi opto : sic agas feliciter, ut vivas in Domino. Vale, ut et inde melius valeam ». Hucusque Epistola S. Thomæ ad hominem timore principum circumactum, in eorum gratiam omnia perperam agitantem, cum ipse Thomas corroboratus esset his litteris Alexandri Pontificis [1] :

22. « Etsi adversitatum et laborum angustiæ tibi acrius incumbere et invalescere videantur, plurima tamen sanctorum Patrum tibi exempla proponas, qui sicut tu, multas zelo justitiæ calamitates et angustias passi, immarcescibilem coronam et cæleste regnum meruerunt feliciter adipisci. Quapropter rogamus prudentiam tuam, atque monemus, quatenus semper illud præ oculis habens : Beati scilicet qui persecutionem patiuntur propter justitiam : tuum nullis adversis animum frangas, nec ulla tribulatione deponas, sed eum fortitudinis et constantiæ virtute confirmes. Ubi vero justitiam et libertatem Ecclesiæ deperire cognoveris, cum rege Anglorum in depressionem et diminutionem Ecclesiasticæ dignitatis pacem reformare nullo modo labores. Veruntamen, quantum salvo honore officii tui et libertate Ecclesiæ fieri poterit : teipsum humilies, et ad gratiam et amorem suum recuperandum modis omnibus enitaris. Neque plus justo de eo timeas, neque majores quam oporteat, securitates requiras, quia (sicut credimus) ex quo se tibi reconciliaverit, minime te offenderet, nec a quoquam pateretur offendi.

[1] Cod. Vat. l. ii. Ep. xxxvi et xcv — [2] Ibid. Ep. xxvi et xxx. — [3] Ibid. Ep. xix.

[1] Cod. Vat. l. ii. Ep. cxxx.

Nos enim (sicut tibi sæpe viva voce ac litteris proposuimus) te tanquam charissimum, sincera charitate diligere volumus, et ad conservationem honoris, libertatis, et dignitatis tuæ augmentum, quantum divina gratia concesserit, aspirare ». Hæc Alexandri Epistola, tanto Pontifice digna. Sed quod ad causam pertinet, quænam hæc secuta sint videamus.

Post longas ambages et perplexitates vix tandem qui progressi sunt ab Urbe legati kalendis Januarii ad tractandum negotium, cujus causa missi sunt, simul ad Anglorum regem venerunt tempore Autumnali. Quæ autem cum eo transacta sint [1], relatio ipsorum nomine legatorum Apostolicæ Sedis missa ad Alexandrum papam docet, sed quæ ab altero legatorum Willelmo Papiensi, animo in archiepiscopum infensissimo scripta, omnem in sanctum Thomam culpam convertat, ut de ipsa ratio nulla haberi debeat, nisi eo audito, qui innoxie vocatur in culpam. Sed audi ipsam relationem, imo acerbissimam in sanctum Thomam accusationem :

« Beatissimo patri ac domino Alexandro Dei gratia summo Pontifici, Willelmus et Oddo eadem gratia cardinales, salutem et subjectionis obsequia tam devota quam debita.

23. *Relatio tum Willelmi legati, tum S. Thomæ ad Alexandrum papam de congressu habito in causa ejusdem Thomæ.* — « Venientes ad terram illustrissimi regis Anglorum, controversiam quæ inter ipsum et Cantuariensem vertitur, vehementius quam vellemus, crede, invenimus aggravatam. Asserebat enim rex et suorum pars melior, quod idem archiepiscopus serenissimum regem Francorum in eum graviter incitaverat, et comitem Flandrensem consanguineum suum, qui nullum prius gerebat rancorem, ad ipsum subito diffidendum, et guerram pro posse faciendam induxerat, sicut sibi pro certo constabat, et evidentibus apparebat indiciis. Siquidem cum idem comes ab ipso rege amicabiliter discessisset, archiepiscopus in propria provincia ad loca guerrarum accedens, tam regem Franciæ, quam memoratum comitem ad guerram pro viribus incitavit. Cum igitur apud Cadomum primo jam dicto regis Angliæ colloquio frueremur, paternitatis vestræ litteras (sicut decuit) manibus regi reddidimus. Quibus diligenter consideratis, et perlectis in medio, cum ab aliis, quas pro eodem negotio prius a vobis receperat, minus convenientes et aliquatenus dissentire viderentur, rex acri cœpit indignatione peruri, et eo gravius quod se proculdubio scire dicebat, præfatum archiepiscopum, postquam a vobis divertimus, litteras recepisse, quibus a nostro penitus fuerat exscriptus (exemptus) judicio, ut in nullo cogeretur respondere.

« Affirmabat insuper, quod ea, quæ vobis de antiquis consuetudinibus Angliæ fuerant intimata, falsitati potius subjacebant, quam veritati possent inniti : quod utique viva voce attestabantur episcopi. Offerebat etiam, quod si quæ tempore suo consuetudines in regno Angliæ viderentur adjectæ, quæ statutis Ecclesiasticis obviarent, vestro libenter arbitrio in irritum revocaret.

« Nos vero archiepiscopis et episcopis et abbatibus terræ suæ nobis adjunctis, cum omni diligentia studuimus facere, ne rex nobis spem pacis omnino subtraheret, sed ad id potius se permitteret inclinari, ut cum archiepiscopo tam de pace quam de judicio loqueremur. Sic proprios clericos nostros ad eum cum litteris dirigentes, certum locum et tutum indiximus, ubi in festo sancti Martini secum possemus commiscere sermonem. Ipse tamen quasdam excusationes prætendens, diem festi transtulit in Octavas, quod utique in cor regis altius quam crederemus ascendit. Cum autem sæpe dictus archiepiscopus, (licet nos ei offerremus ducatum) in exitu terræ regis Angliæ versus Franciam, nullatenus nobis vellet occurrere : nos sibi deferre cupientes, in terram regis Franciæ ad locum, quem ipse mandavit accessimus, ne per nos staret quod in suum debeat redundare profectum.

24. « Cumque jam nuntiatum esset colloquium, in primis ei cum multa sedulitate cœpimus suadere et attentius exhortari, quatenus erga dominum regem, quippe qui multa in eum congesserat beneficia, eam humilitatis ostenderet speciem, quæ nobis quærendæ pacis opportunam materiam ministraret. Ad hæc autem ipse cum suis in partem recedens, habito tandem consilio, nobis proposuit, quod se satis apud regem humiliaret, salvo honore Dei et Ecclesiæ libertate, et salva etiam honestate personæ suæ, et possessionibus Ecclesiarum, et amplius sua et suorum salva justitia. Quibus taliter enumeratis, nos ei diligentius suadentes, quod necessarium erat ad specialia descendere, cum ipse nec certum aliquid, nec speciale proferret, subsequenter ab eo quæsivimus, utrum super rationibus quæ vestris erant litteris annotatæ, nostrum vellet subire judicium, sicut rex et episcopi prius promiserant se facturos. Ad quod ipse nobis quærentibus in promptu respondit, se non a vobis inde recepisse mandatum. Sed si prius ipse cum omnibus suis integre restitueretur, tunc secundum quod ab Apostolica Sede reciperet in mandatis, in hac parte procederet.

25. « Sic ergo a colloquio redeuntes, cum verba ipsius nec ad judicium provenirent, nec ad concordiam, nec aliqua ratione vellet causam intrare, ea quæ nobis innotuerant, regi manifeste curavimus, plura quidem (prout decuit) reticentes, et temperantes audita. Nobis itaque locutioni finem facientibus, rex et magnates, qui secum aderant, cœperunt asserere, quod esset deinceps absolutus, ex quo archiepiscopus recusabat judicium. Cum ergo post multam regis turbationem archiepiscopi, episcopi, et abbates regni Angliæ cum non paucis

[1] Lib. II. Ep. XXVIII.

etiam clericis instanter perquirerent, utrum prænotatum archiepiscopum, seu ex aliquo speciali mandato, seu ratione legationis ad judicium possemus distringere; et cum in hac parte facultatem nobis deesse cognoscerent, timentes ne prætaxatus archiepiscopus, abjecto judiciario ordine, sicut alia vice fecerat, aliquibus regni personis gravamen inferret; quoniam nostra sibi taliter inutilis erat præsentia, et ad tutelam contra archiepiscopum minus sufficiens : unanimi sumpto consilio ad vestram pariter audientiam appellarunt, appellationi terminum prætigentes in hiemali festo sancti Martini sequentis anni : interim se et sua sub Apostolica protectione ponentes, et quaslibet regni personas, necnon et universum regnum sub ejusdem appellationis includentes edicto. Denique nos negotium istud in maximum Ecclesiæ detrimentum vergere cognoscentes, supradicto archiepiscopo auctoritate vestra et nostra prohibendo mandavimus, ne de cætero (tum quia vestris erat inhibitum litteris, tum quia solemniter fuerat appellatum) in præscriptum regnum, vel personas, vel Ecclesias regni aliquid gravaminis attentaret. Apostolicæ itaque circumspectionis erit, attentius providere, ne idem negotium in grave damnum Ecclesiæ, vertatur, sicut ii, qui attendunt profectus Ecclesiæ verentur et timent ». Hucusque relatio legatorum Apostolicæ Sedis ad Alexandrum papam. Sed reddenda hic est pariter relatio S. Thomæ de his ad Alexandrum papam, quæ sic se habet [1] :

26. « Miseriarum cumulus et dolorum acerbitas nostrorum et coexulantium nobis corda perculerat, et Christianissimum regem et optimates regni Francorum compassione Ecclesiæ, datæ (ut videbatur) in adventu Joannis de Oxeneford, in manus eorum, qui quærunt animam ejus ut auferant eam, gravissimo læserat scandalo, ut exulceratus animus quereretur fidem et veritatem sublatas esse de terra. Sed quod pietati vestræ retribuat Pater misericordiarum, sanctissime judex, amantissime pater, et Ecclesiæ Dei fidelissime custos, secundum multitudinem dolorum in cordibus nostris, consolationes vestræ lætificaverunt animas nostras. Jam enim spe salvi facti sumus, et Christianissimus rex et regnum ejus Apostolatui vestro, quem Deus optimum faciat, et in tempora longa protendat, innumeras agentes gratias, totam indignationem suam retorquent in illos, qui se de majestate vestra juramentis suis triumphasse gloriabantur. Rex enim ipse, postquam dignationis vestræ excusatorias recepit litteras, prudentiæ, justitiæ, sanctitatis, et beatitudinis vestræ gratiam prædicat et extollit; et malitiam et fraudes eorum, qui falsis rumoribus scandalizaverant Ecclesiam Gallicanam, obloquentibus gaudenter exponit, et interdum invitis adversæ partis (si forte adsunt) ingerit auribus. Amplius tamen lætatus est post vestrorum colloquium legatorum, quos reverenter admittens, ab eis (sicut ipse fatetur) didicit, se non venisse, ut libertati Ecclesiæ præjudicent, aut nobis, sed componant inter regem Angliæ et nos, et si fieri potest, inter ipsum et Ecclesiam faciant pacem. Et utinam, Deo auctore, prosperentur in via ista, in qua nos promptissimos ad honorem Dei et libertatem Ecclesiæ habebunt adjutores !

27. « Et vocati ab eis ad colloquium ad diem decimam in terrarum confiniis, cum tunc (ut ex conscientia loquimur) nonnisi tres equos in domo nostra haberemus, obtinuimus nobis adjici septem dies quibus coexules miseros, qui miserabiliter dispersi sunt, possemus convocare, utpote necessarios ad solatium itineris peragendi, et consilium verbi tractandi. Quibus vix tam brevi termino et tanta rerum penuria convenire valentibus, in Octava B. Martini dominis nostris legatis occurrimus inter Gisortium et terram (Triam) Christianissimo rege, destinatis ad hoc ministris, (quod ei in misericordia verbi retribuat Deus) nos et proscriptos Christi coexules nostros undique confluentes liberaliter et benignissime excipiente. Et sicut nobis ab aliquibus intimatum est, persecutores nostri sedulo procurant, ut itineribus et sumptibus vexemur, et expensarum onere et tædio regi Francorum, qui nobis inter alios pauperes Christi eleemosynam suam erogat, onerosi reddamur et odiosi. Viderentur enim magnum malitiæ suæ recepisse compendium, si nos exturbare possent de habitaculo cælitus præparato : et præriperent solatium eleemosynæ principis, sicut excusserunt subsidium Ordinis Cisterciensis. Venit cum dominis nostris solus archiepiscopus Rothomagensis, episcopis et abbatibus provinciæ nostræ, quos rex evocasse voluerat, retentis Rothomagi.

28. « Proposuerunt ergo nobis ab initio duritiam regis, malitiam temporis, necessitates et calamitates Ecclesiæ, quæ fere ubique terrarum, excepta Francia, impugnatur, et vix tolerabilibus colliditur procellis; adjicientes multa de magnitudine principis et potentia, de amore et honore quem Ecclesiæ Romanæ exhibuit, de familiaritate et gratia, et beneficiis quæ in nos exercuit : exaggerantes etiam querelas et injurias, quibus se a nobis et nostris læsum esse conqueritur, dicens quod ei procuravimus guerram regis Franciæ et comitis Flandrensis. Suaserunt ut multa humilitate et plenæ devotionis et moderationis exhibitione studeremus placare indignationem ejus, si forte aliqua ratione posset tanta feritas mansuescere, et immoderata asperitas mitigari. Quæsiverunt et consilium a nobis, qui eum consuevimus nosse plenius, qualiter possent illius duritiam emollire. Nam et ad illos se exhibuit duriorem, ex quo didicit, quod non licebat eis juxta promissiones Joannis de Oxeneford in nos pro voluntate ejus, contra Deum et jura omnia condemnationis ferre sententiam. Quid autem episcopis suis audientibus dixerit, verbo nuntii, Deo propitiante, quam scripto

[1] Cod. Vat. l. II. Ep. XXX.

commodius intimabitur auribus vestris. Nos vero gratias agentes (agimus) dignationi vestræ, quæ adeo de pace Ecclesiæ et nostra, quæ est Ecclesia Dei et vestra, sollicitatur.

« Suspiciones, quibus nos rex notare molitur, rationibus veris et probabilibus evacuavimus. Et ipse rex Franciæ die sequenti (quatenus ad ipsum spectat) in præsentia cardinalium sub religione juramenti purgavit innocentiam nostram. Qui, sicut inspector cordium et judex novit, ab hac culpa immunis est. Neque enim adeo hebetes sumus et tardiores ad credendum legi, prophetis, et Evangelio, ut in articulo tantæ necessitatis, relictis spiritualibus telis et munimentis Apostolicæ disciplinæ, carnalia credamus arma, præsertim sacerdotibus corripienda. Novimus enim, non esse in principibus confidendum, et quod maledictus est qui ponit carnem brachium suum [1]. Et ne tale quid de nobis probabiliter fingi posset, a colloquio regis nos ipsos diu suspendimus, donec tandem ab ipso evocati accederemus, ut ei præsentaremus excusationis nostræ litteras, et domino Ottoni legato, qui ob hanc causam nobis Papiam clericum suum miserat, ut impetraremus transitum et conductum. Habebat enim rex Angliæ, et impetraverat ; tum quia meminerat (ut dicit) se alia vice læsum ab eis, quando vos nuper in patrem et dominum receperat ; tum quia glorificationem Joannis de Oxeneford, et similium molestissime audiebat. Excusatione autem nostra gratanter admissa, et transitu impetrato, reversi sumus ad habitiunculam (habitatiunculam) paupertatis nostræ, in patientia præstolantes salutare Domini.

29. « Et quia humilitatem, et moderationis exhibitionem, quibus tantus princeps placaretur a nobis, domini nostri legati exigebant, respondimus nos libentissime et devotissime, et tanquam domino et regi nostro omnem humilitatem et obsequium, et devotionem ad illorum consilium exhibituros, salvo honore Dei, et Apostolicæ Sedis, et libertate Ecclesiæ, et honestate personæ nostræ, et possessionibus Ecclesiarum. Et si eis videretur aliquid adjiciendum iis, aut demendum, aut immutandum, rogavimus ut dicerent nobis, quia in nostra voluntate erat, illis obtemperare, quatenus conditionis et professionis nostræ necessitas pateretur. Dicentes autem se super hoc non habere consilium, nec venisse tunc, ut nobis, sed ut nos consulerent : tentando quæsierunt (ut verbis domini Willelmi utamur) quia non sumus meliores quam patres nostri : an vellemus in præsentia eorum regi promittere, nos observaturos omnes consuetudines, quibus usi fuerant antecessores ejus temporibus decessorum nostrorum, et ita sopitis hinc inde querelis omnibus (si tamen hoc impetrare possent, quod facile non credebant) recipere sedem nostram, et redire in gratiam ejus. Nos vero respondimus, neminem decessorum nostrorum ad hanc professionem ab aliquo regum fuisse arctatum, neque nos, Deo auctore, unquam profitebimur observantiam illarum consuetudinum, quæ Ecclesiæ Dei perimunt libertatem, Sedis Apostolicæ convellunt privilegium, et legi Dei patenter adversantur, a quibus nos Senonis in eorum et multorum præsentia per vestram misericordiam absolvistis : adjecto (quod a memoria nostra, Deo miserante, non excidet, verbum Apostolico ore dignum) quia ante deberemus cervices spiculatori feriendas exponere, quam talibus pravitatibus consentire, et turpi commercio rerum temporalium, aut aviditate vivendi, curam relinquere pastoralem. Lectæ sunt in præsentia eorum reprobæ illæ consuetudines, quarum aliquas condemnaveramus, imo et ante nos ab initio cum observatoribus suis, Catholica Ecclesia in multis Conciliis anathemate condemnavit. Quæsivimus ergo, annon modo eas observare, sed etiam dissimulare liceat sacerdoti sine periculo ordinis et salutis ?

30. « Ad hæc adjecimus nos regi fecisse fidelitatem, salvo ordine nostro, et eam sibi libenter servabimus, ita quod fidem Deo debitam irritam non faciemus. Intulit ergo unus, quem ab initio, ut scitis, habuimus, et debuimus habere suspectum, quod melius esset nobis omnino cedere, quam Ecclesiam sic vexari. Et circa hoc suasorii sermones multiplicati sunt, quos viva vox commodius referet. Retulimus itaque inferenti, quod ob hanc causam non cedemus, quia et exemplo perniciosum esset, et proficeret in ruinam Ecclesiasticæ libertatis, et fortasse in fidei Christianæ dispendium. Quis enim auderet mutire de cætero? quis, pastoribus simili modo cedentibus, ascendet ex adverso, ut se murum opponat pro domo Israel ? Addidimus, nec vos, nec aliquos Apostolicos viros Ecclesiam Dei talibus exemplis informasse. Nonne pastoribus fugientibus sicut historiarum fide celebre est, tota Ægyptus ad idololatriam rediit, ubi ab initio maxime religio vigebat? Hinc alio progressi quæsierunt, an illorum vellemus stare judicio super iis, quæ vertuntur inter nos et regem ? Et quidem si refugeremus judicium, causam regis justificare videremur, et nostra fortasse apud plerosque læderetur opinio : cum tamen illum, qui adversarius extitit, non debeamus, si placet, habere judicem, nec alicubi ad hoc tuti esse possimus, nisi in præsentia vestra. Nostra siquidem et nostrorum proscriptione, et aliorum vexatione, et damnis sic rex ille terruit et territat universos, ut nullus, eo sciente, audeat nostri meminisse in bonum. Habita horum omnium contemplatione, sic temperavimus responsionem, ut nec diceremus nos detrectare judicium, nec tam discriminoso nos immergeremus litigio. Diximus enim nos et nostros sede, administratione, et bonis omnibus spoliatos, cum ad omnia fuerimus restituti, libenter, ubi et quando debebimus, vestram aut cujus aut quorum de mandato vestro oportuerit judicium subituros ; justitiam enim nec possumus nec volu-

[1] Jer. XVII.

mus declinare. Interim nulla nos ad litigandum ratione compelli, nec paupertatem nostram ad hoc sufficere, nec liberalitatem serenissimi regis sine molestia ad hoc posse protendi, ut nos et coexulantes pauperes Christi nummis suis, quibus ad præsens indiget, exhibeat diu in domibus alienis. Nam ubi victualibus abundat, expensæ nostræ facilius tolerantur.

31. « Processerunt ad tertiam quæstionem, sciscitantes, an episcoporum, qui appellaverant contra nos, litem sub eis judicibus vellemus excipere? sed respondimus, nos vestrum super hoc non recepisse mandatum, nec inopiam nostram ad tantos sumptus et lites esse idoneam. Hoc autem agebatur ab adversariis nostris (sicut didicimus ab iis quos res latere non poterat) ut sub quacumque occasione nostram possent in præsentia legatorum notare personam, et sic quamcumque læsionem ingerere. Conjiciunt enim, quod nullus provincialium nobis auderet assistere contra regem, et sic viderentur nostram procurasse ruinam. Rex autem solos illos evocavit, qui nobis ab initio hujus turbinis adversantes, inventores tantæ malitiæ esse noscuntur, videlicet Eboracensem archiepiscopum, et episcopos Londoniensem et Cicestrensem, accito cum eis et Wigorniense, ut velamento ejus aliorum malitia pallietur. Cæterum sicut vestra potest meminisse discretio, isti qui nunc regis voluntati acclamant, et præ cæteris, sicut publice notum est, sitiunt sanguinem nostrum; litteris suis impetrationem pallii nostri, et electionis formam, et personam nostram multis laudum præconiis extulerunt. Nunc autem veritati contradicentes et sibi, seipsos mentiendi et adulandi audacia contemptibiles reddiderunt, dum ad nutum principis, velut servi comici, modo aiunt, modo negant. Hi sunt, pater, qui dant cornua peccatori; et si non satis insanit, instigant illum, subjicientes pulvinar cubito, et caput vitiis languidum in cervicalis mollitie faciunt obdormire.

32. « Cum itaque etiam illi, qui debebant esse columnæ Ecclesiæ, consilio, auxilio, auctoritate, obsequiis et sumptibus contra eam et nos animent et arment divinæ legis et parvitatis nostræ persecutores: non est nobis tutum aut possibile subire judicium, nisi in præsentia sanctitatis vestræ, et sub vestro ipsius examine. Licet enim de sinceritate alterius legatorum sperare debeat Ecclesia, et nos de eo confidamus, præsertim in his quæ Dei sunt: tamen non est homo præter vos, cui hanc causam Domini committere audeamus. Alterum vero legatum talem faciat Deus, qualem saluti suæ esse expedit, et qualem esse decet Romanæ Ecclesiæ presbyterum cardinalem. Veremur autem ne contingat, quod (si reminisci placet) præmonuimus eventurum, si forte prudentiam, eloquentiam, et auctoritatem domini Willelmi cum potestate et voluntate dura regis Angliæ accideret convenire: veremur, inquam, ne tales nobis, formato consilio, porrigantur petitiones, quarum vobis molestus sit auditus, effectus impossibilis, aut displicens Deo, et mundo odiosus.

33. « Et quia vobis omnium Ecclesiarum sollicitudo incumbit, circumferte, si placet, oculos in Occidentem. Attendite et videte, qualiter ibi tractetur Ecclesia; indicet vobis dominus Otto, quem spiritu Dei agi credimus, quid viderit et cognoverit de Ecclesia et provincia Turonensium, quid de Anglicana audierit, quid expertus sit in Northmannia; et credimus vos dicturos cum lacrymis: Quia non est dolor sicut dolor iste. Ut enim de Cantuariensi et Turonensi Ecclesiis taceamus, quas territat (retinet) ut audistis, et utinam plenius sciretis! septem episcopatus vacantes in provincia nostra et Rothomagensi jam multo tempore tenet in manu sua, nec aliquos ibi patitur ordinari pastores. Clerus regni datus est satellitibus suis in conculcationem et prædam. Si ista, pater optime, dissimulamus, quid in die judicii respondebimus Christo? Quis antichristo resistet venienti, si tantam patientiam vitiorum et criminum jam accommodamus præambulis ejus? Talibus enim dissimulationibus insolescunt potestates, reges gentium transeunt in tyrannos, ut Ecclesiæ nullum jus, nullum privilegium, nisi de eorum arbitrio censeant relinquendum. Sed beatus qui tenet et allidit parvulos eorum ad petram. Nam si Judas ex mandato legis non exterminat Chananæum, ei in hostem et stimulum perpetuo coalescit. Confortare, pater, et esto robustus, plures nobiscum sunt quam cum illis. Contrivit dominus malleum impiorum Fridericum, percussurus et alios in brevi, nisi resipiscant, et cum Ecclesia Dei pacem habeant.

34. « Et ut tandem verbis faciamus finem, vestri oris duntaxat exspectamus judicium, aut illius qui spiritum principum auferre consuevit, et liberare pauperem a potente. Nuntiorum vox plura supplebit, quæ scripto non credidimus committenda. Hoc certum habeat vestra serenitas, quia si voluissemus a principio pravis consuetudinibus acquiescere: non esset alicujus cardinalis, imo vero hominis alicujus necessarius interventus. Frustraque nobis, auctore Domino, Siculorum aut Hungarorum proponuntur exempla, quæ nos in die judicii minime excusarent, si tyrannorum barbariem præferremus Apostolicis institutis, et sæcularium insolentiam potestatum crederemus potius formam esse vivendi, quam testamentum æternum confirmatum sanguine et morte Filii Dei.

« Ut igitur prædicta omnia sine lacrymabili concludam, attendat sanctitas vestra, si iste debet esse fructus laboris et operis, ac exilii nostri, ut judicemur nudi, miseri, privati omnibus bonis, ac subeamus causarum angustias, eo quod ausi sumus nos opponere ferocissimo oppressori Ecclesiæ in defensionem libertatis ipsius, qui exspectabamus in dies de desolatione nostra solatium, de exacta miseria gaudium, de injuria Christi dignam a Deo et a vobis in oppressores Ecclesiæ ultionem. Nonne sufficere poterat iis qui quærunt animas nostras,

quod quosdam morte affecerunt ex nostris ? Paupertas quoque et calamitas nostra, in qua vix agimus vitam, alienis eleemosynis viventes, nisi auctoritate legationis istius, quæ nunquam fuisset, frustra trahamur et protrahamur, per annos et annos a dolore in dolorem, a miseria in confusionem, jus etiam nostrum, et justitia convertatur in ruinam nostram et miserorum nostrorum ? Deus bone, quis erit hujus doloris finis ? Exsurge, Deus, judica causam tuam ; vindica sanguinem servorum tuorum, qui nequiter extincti sunt, et aliorum qui intolerabiliter afflicti deficiunt, cum sit nemo qui de manu inimicorum nostrorum præter dominum papam, et perpaucos secum velint nos eripere. Vivat et valeat sanctitas vestra in tempora longa, ut vivamus et convalescamus nos et miseri nostri ». Hactenus ad Alexandrum papam relatio S. Thomæ.

35. *S. Thomas suspensus a legatis egregias dat litteras ad Alexandrum III et ad cardinales.* — Inter hæc autem legati cardinales significaverunt S. Thomæ, quod rex Anglorum obtinuisset a papa, quod et summa instantia (ut vidimus) divulgarat, nimirum quod omnis interdicta esset auctoritas ipsi Thomæ de rebus Ecclesiæ Anglicanæ. Extat inhibitio hujusmodi per eos ad eumdem S. Thomam missa, his verbis conscripta [1] :

« Venerabili et dilectissimo fratri Cantuariensi archiep. (Willelmus et Oddo) cardinales salutem.

« Innotuit regi, quid super concordia, quid etiam super causa, si contra vos agere vellet, respondistis. Et cum prius satis (sicut aiebat) ex præcedentibus actibus vestris, et supra quam satis fuisset commotus, ampliori et vehementiori fuit nunc indignatione permotus, vestri cordis altitudinem, et domini papæ incuriam, erga ipsum indubitanter accusans. Episcopi vero et abbates regni Anglorum audientes, quia vos nihil cum eis agere, neque nostro judicio vos supponere velletis, in nostra præsentia litteras domini papæ, quibus vobis mandasse se dicit, ne vos regnum Anglorum interdicto supponatis, coram perlegerunt. Requisierunt etiam a nobis, si ab utroque nostrum vel altero accepta legatione in Anglia possent a vestris gravaminibus defendi. Cum autem respondissemus, nos de negotiis regni Anglorum nullatenus habere potestatem, ibidem incontinenti tam pro se ipsis, quam pro toto regno ad dominum papam appellaverunt, et in protectione domini papæ et nostra se ipsos et regnum ponentes, diem quoque ad festum sancti Martini constituentes. Unde mandamus dilectioni vestræ, et ex parte domini papæ et nostra præcipimus, quatenus deferentes appellationi prædictæ, inhibitionem etiam, quam dominus papa se vobis fecisse testatur, attendentes, nullum interdictum, nullam excommunicationem in regnum Anglorum intendatis, quousque præsentia Apostolica adeatur, et quid domino papæ et Romanæ Ecclesiæ super his placeat, cognoscatur. Ipsi quoque episcopi et abbates nuntios proprios ad vos transmittunt, qui appellationem in nostra præsentia factam et diem vobis denuntient ». Hucusque mandatum legatorum. Cumque ista de inhibitione auctoritatis S. Thomæ non ad ipsum tantum per litteras scripta essent, sed circumquaque (ut audisti superius) divulgata, magno scandalo bonorum omnium, faventium Ecclesiasticæ libertatis idem S. Thomas magnopere excruciatus, litteras de his scripsit querulas valde ad ipsum Romanum Pontificem Alexandrum, necnon alias ad omnes S. R. Ecclesiæ cardinales, magna amaritudine refertas, quas omnes reddere in promptu est. Extant enim fiin ne ejusdem sæpe citati Codicis Epistolarum, cum errore librarii scribi omissæ sunt libro secundo post Epistolam quadragesimam quintam, prout qui emendavit errorem, admonuit. Epistola ipsa S. Thomæ ad Alexandrum sic se habet :

36. « Amantissimo domino et patri sanctissimo Alexandro, Dei gratia summo Pontifici, Thomas Cantuariensis Ecclesiæ minister humilis, miser ac miserabilis exul cum suis exulibus salutem et omne bonum.

« Mittimus sanctitati vestræ latores præsentium fideles nostros, duos videlicet de miseris et coexulibus nostris, quos tamen ad præsens possumus, et sicut possumus (posuimus), ut per eos audiatis et intelligatis certiori et miserabili ratione, quæ circa nos noviter acta sunt his diebus : miseriarum etiam nostrarum et nostrorum angustias, quæ quidem immanes sunt, et suscipiamus a sanctitate vestra, si placet, celeriter debitam et diu dilatam oppressionis Ecclesiæ et nostræ liberationem. Dolorum etiam nostrorum per manum misericordiæ vestræ levamen accipiamus, ne immaniter et multipliciter depressi deficiamus in tribulatione, qua non fuit a diebus (antiquorum) dolorum districtior. Protracti enim sumus, jam diu est, sicut novit excellentia vestra, trahimur etiam, et protrahimur non minus crudeliter quam inique per tempus et tempora in miseria et dolore, ut vel sic infra longi temporis metas afflictione deficiat anima nostra, extinguamur attriti, deficiamus penitus exacti miseriarum angustiis, expiret interim auctoritas vestra, quod absit, quæ per Dei misericordiam contra iniquorum desiderium, contra malignantium fraudem revelatura est miseriam nostram et aliorum, antequam finiatur. Inclina igitur, domine, aurem tuam et audi ; aperi oculos tuos et vide, si fuit iniquitas sicut ista ; attende diligentius si est dolor, sicut dolor noster et nostrorum qui dati sumus in direptionem, nisi subito subveniat nobis par manum vestram Dei misericordia. Facti sumus in subsannationem et derisum his qui in circuitu nostro sunt, auctoritate legatorum vestrorum, qui utinam non magis enormiter quam præsumptuose egissent circa nos et Ecclesiæ negotia ! Si enim hæc facta sunt nobis

[1] Cod. Vat. I. II. Ep. XXIX.

ab ipsis in viridi, quid fiet in arido, si duratura est ista legatio, quæ nunquam fuisset? Suspenderunt ipsi nos, quantum in eis est, ab omni auctoritate quam habebamus in Ecclesiis Angliæ et personis quod nunquam gratia Dei et vestri ad alicujus principis, vel alterius instantiam factum est a vobis, nec fiet per Dei misericordiam, sicut ex certa promissione indulsit nobis vestra sublimitas. Ut quid, domine, tribuisti legationem homini, de cujus introitu attendisse debuerat dominus meus (ut salva pace ejus loquar) quis deberet esse futurus legationis hujus fructus, pensasse etiam ejusdem exitum, cujus anima tota effusa fuit ab initio, et est in ruinam Ecclesiasticæ dignitatis et vestram, ut vel sic fiat principi gratus?

37. « Domine, domine, ad te sunt oculi nostri, ne pereamus. Adjuva nos, domine, et fac nobiscum secundum promissiones tuas, quæ utinam non in vanum lætificaverint animas nostras. Sustinuimus enim ad vestræ celsitudinis mandatum; sustinuimus, inquam, pacem, et non venit. Exspectavimus per manum opera legatorum vestrorum bonum, et ecce nobis major afflictio, turbatio ferventior. Miserere ergo nostri, domine, miserere nostri; cum sit nemo post Deum, qui pugnet pro nobis, nisi tu solus cum fidelibus tuis. Miserere, inquam, nostri, ut misereatur vestri Deus in districto examine, cum redditurus fueritis rationem villicationis vestræ. Non est enim ad quem habeamus refugium post Deum, nisi ad te. Cum etiam ipsi opponant, se nobis favore hominum, qui intuitu pietatis et justitiæ ob reverentiam etiam sacrosanctæ Ecclesiæ Romanæ, nobiscum stare debuerant, et pugnare pro nobis. Exhaustis siquidem sumptibus, et vexationibus innumeris urgentibus, non est nobis certe de cætero quomodo prosequamur vexationum istarum vel minimam partem. Succurrat itaque nobis et Ecclesiæ nostræ, si placet, celeriter tua sublimitas, et imponat finem huic malitiæ, ne protrahatur ulterius, quoniam jam tempus est. Vix enim est, ut etiam præ nimiis angustiis spirare valeamus. Accelera ergo, ut sentiamus gratiæ tuæ beneficium, antequam moriamur. Valeat et vivat in tempora longa dilecta nobis et super omnia post Dei amorem necessaria tua sancta benignitas, ut tua munificentia incipiamus et nos reviviscere, qui jam incipimus mori.

38. « Præterea noscat discretio vestra, quod tribus diebus, antequam supervenirent nobis mala ista, exierant nuntii a nobis cum litteris nostris quibus nuntiabamus sanctitati vestræ, qualiter a legatis vestris discesseramus. Scribebat enim vobis rex Francorum Christianissimus et regina, et quidam de principibus et episcopis regni sui, quidamque minores amici vestri, lætantes et glorificantes Deum, gratiasque Deo et vobis agentes, eo quod manifestum erat ex adventu legatorum vestrorum, sicut id ipsi domino regi ore ad os insinuaverant, falsa esse ac mendacissima, quæ Joannes ille jurator de Oxeneford, et alii nuntii regis prædicaverant de gravamine et dejectione nostra futura per legatos; unde scandalum ineffabile ortum erat in toto regno Francorum, et apud omnes ad quos rumor ille pervenerat, præterquam adversarios Ecclesiæ et nostros. Sed versa est cithara ista in luctum, et lætitia ista in mœrorem, factusque est error iste pejor priore. Petimus itaque, ut placeat sanctitati vestræ, supervenienti morbo celerem adhibere medicinam, quatenus fiat omnibus in manifesto (sicut rei veritas se habet) citra conscientiam vestram et mandatum ista fuisse præsumpta. Valeat iterum sanctitas vestra et in æternum ». Hactenus Epistola sancti Thomæ ad Alexandrum Pontificem.

39. At non his contentus, querelas suas inferri voluit in cardinalium sacrum collegium, quos mirum in modum (ut decet sanctos) summa animi libertate, haud veritus eminentiam amplissimæ dignitatis, redarguit. Nos autem considerantes quanto sit utilius ab amantibus verberari, quam ab odio habentibus osculis appeti, ipsam hic integram describemus Epistolam, quæ sic se habet[1]:

« Venerabilibus dominis suis et patribus universis, episcopis, presbyteris, diaconibus S. R. E. Dei gratia cardinalibus, Thomas eadem gratia Cantuariensis Ecclesiæ minister humilis, miser ac miserabilis exul, salutem ac debitum per omnia famulatum.

« Misero verba facere grata haud est facile; miserabili servare modum in dicendo, sane difficile. Detur ergo, petimus, indulgentia misero, miserabili venia. Credimus vos, patres sanctissimi, divina inspirante gratia, ad hoc in summo fastigio constitutos, ut removeatis injustitias, præsumptiones abscindatis, laborantibus in sacerdotio benigne subveniatis, opprobriisque et calamitatibus eorum nullatenus locum exhibeatis; sed oppressis gravatisque feratis auxilium, calumniantes reprimatis, durius opprimentes gravissime puniatis. Non enim perturbare perversos, non resistere persequentibus Ecclesiam: nihil aliud est, quam fovere. Consentire namque videtur occulte, qui manifesto facinori non obviat. Intelligimus inde, non aliter vobis licere, quam ut omnes conatus vestros huic causæ nostræ, quæ inter regem nostrum et nos, imo inter vos et ipsum præcipue versatur, in qua universalis salus infestatur Ecclesiæ officiosissime de cætero impendatis. Inieratis cum ipso certamen, erat vobis jam in limine victoria, si non religionis vestræ circumvenisset auctoritatem, sicut creditur a peritis, prædicatur a transeuntibus, affirmatur ab iis qui regis intima noverunt arctius, captiosa calliditas, falsa spes pacis, quæ potius extorquetur a tyrannis præparatione certaminis, quam legationis tractatione; præparatione enim belli pax obtinetur. Digna certe pœna, huic miserationis vestræ viscera claudi, qui libertatem Ecclesiæ quærit extinguere. Decet ergo vos esse

[1] Cod. Vat. in Append. Ep. 1.

vacuos ab omni offensa, ab aliena gratia penitus liberos : si recte tractatis aliena negotia, si loquimini veritatem in populo, si diligitis justitiam, qui facitis judicium in gente. Dominus enim dicit [1] : Diligite justitiam, qui judicatis terram. Ipsa utique ubique diligenda, ubique est observanda. Sola enim ipsa operatur pacem et conservat. Unde Isaias [2] : Erit opus justitiæ pax. Et David in Psalmo [3] : Justitia et pax osculatæ sunt. Amant enim se hæc duo eatenus, ut qui facit justitiam, pacem inveniat, nec aliter. Sic ergo agite, sic observate justitiam, quibus judicandi potestas credita est, ut cum venerit justus Judex, reddens unicuique juxta merita sua, pro bene observata justitia digna vos mercede remuneret.

40. « Quid plura? Hæc in summa reduco vobis ad memoriam : quoniam Arius parva scintilla fuit in Alexandria, sed quia dissimulante justitia, non est statim oppressus, ejus totum orbem fere flamma populata est. Et ut veniamus ad rem : dicite, patres sanctissimi, qua conscientia dissimulatis injuriam Christo illatam in me ; imo certe in vobis, qui Christi vicem gerere debetis in terra? Nonne causa mea simul vestra est? imo penitus vestra ? An simulatis vos ignorare, quod rex Anglorum occupavit, et singulis diebus occupat possessiones Ecclesiasticas, libertatem Ecclesiæ subvertit ? Extendit manus suas in christos Domini, passim et sine delectu in clericos, alios incarcerando, alios truncando, aliis eruendo oculos, cogendo alios ad duellum, alios ad examinationem ignis vel aquæ, episcopos etiam non servare metropolitano suo obedientiam , minores clericos prælatis suis non obedire, non habere se excommunicatos, cum rite fuerit excommunicati ; imo (quod deterius est) omnimodam tollat Ecclesiæ libertatem ad instar grandis illius schismatici, oppressoris vestri. (nempe Friderici), qui quærit funditus eviscerare Ecclesiam ? Si hæc fiunt impune a rege nostro, quid fiet ab ejus hæredibus ? Quid sustinebitur a successoribus vestris ? Attendite quoniam crescunt quotidie mala, crescunt occasiones et ingenia malorum.

41. « Deus bone, facietne ista impune ? Non hac via Christus incessit, non Apostoli, quorum imitatores esse debetis, et nos vobiscum. Quare receditis a viis Domini in quo est vobis fiducia ? Verendum est, ne, quod absit, contritio et infelicitas sit in viis vestris, ne viam salutis non agnoveritis : quod non sit timor Domini in vestris oculis. Quis eripiet vos de manu tribulantis? Quis liberabit vos de belluæ faucibus, quæ jam in januis est, ut vos absorbeat omnes, si non Deus ipse ? Certe non argentum, non aurum, non humana gratia, non favor principum. Nolite ergo, nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus. Maledictus enim qui confidit in homine, qui ponit carnem brachium suum. Facite, domini mei, facite aliis quod vobis desideratis a Christo fieri, ut evadatis periculum quod est e vicino. Eadem enim mensura remetietur vobis, qua ipsi mensi fueritis. An nescitis, quoniam argentum vestrum projicietur foras, aurum vestrum erit in sterquilinium ? argentum et aurum non poterit vos liberare in die furoris Domini. Nolite ergo, nolite thesaurizare vobis iram in die iræ, sed thesaurizate vobis in cælo, resistendo oppressoribus, subveniendo oppressis. Alioquin judicet inter vos et me, et coexules meos, orphanos, viduas, infantes in cunabulis, cæterosque omnes clericos et laicos Deus ipse, apud quem non est personarum acceptio. Requirat ipse sanguinem mortuorum meorum de manibus vestris, vindicet simulationem istam, qui sedet in excelso, justus judex, considerans dissimulationes vestras et injustitias, redditurus unicuique vestrum, prout gesserit mecum sive bonum sive malum. Exposuistis quippe nos equidem immeritos, signum ad sagittam, ut nec jacula jaculantis undique in nos, pressi valeamus elidere, nec evadere possimus, nisi in potenti manu Dei jacientium sagittas. Fecistis opprobrium omni transeunti, subsannationem vicinis nostris, derisum his qui in circuitu nostro sunt : utinam non vobis ipsis.

42. « Deus bone, quis erit de cætero vigor in membris, si capitis ipsius robur emarcuerit ? Jam certe clamitatur in plateis, prædicatur per civitates et vicos, quia non sit justitia Romæ de potentibus. Ut quid sepitis vias nostras spinis ? cur objicitis nobis offensionis lapidem ? Ut quid tollitis nobis omnem nostram auctoritatem, ne vindicemus injuriam Christi, ne redimamus damna dierum nostrorum , quibus nemo succurrit, ne compensemus Ecclesiæ jacturam, prout nunc possumus, Ecclesiastica saltem censura ; ne silentio convalescat inconcussa impunitas, sed prodeat in lucem tantæ concussionis auctoritas, tam affectatæ præsumptionis ultio merita, ut appareat tempore postero, tam enormia, tam detestabilia nullatenus impune, sed merito attentata fuisse ? Certum tenete exspectatio ista plurimum habet periculi, salutis nihil. Alias (aliter) curandus est is morbus, si non per dissimulationem vestram vultis interfici reges universæ terræ. Dulcis enim est omni tyranno amara servitus Ecclesiæ, nec tolli facilis, si non fit ei citissime ipsa sua dulcedo amara severitate justitiæ. Eo jam perventum est, ut sequatur rex noster etiam Siculos, imo certe præcedat. Curritur undique a clericis Angliæ ad suam curiam : fiunt curiales capellani, sub obtentu isto astringuntur jurisjurandi necessitate ut vel sic in terra sua liberius obtineat de cætero, quod hoc tempore de voluntate sua pro jure constituit. Itur cursim in dispendium Ecclesiæ non reparabile, cum sit nemo qui currenti non cedat, qui redarguat delinquentem efficaciter, qui pugnat ejus viriliter accessum (excessum). Quid erit nobis et vobis ulterius in terra illa, si celerius non occurratur

[1] Sap. I. — [2] Isa. XXXII — Psal. LXXXIV.

huic tanto periculo ? Si non retundatur acrius hujus tam enormis novitatis periculosa præsumptio ? vos ipsi videritis.

43. « Disposueram certe animam meam in hac parte liberare, viriliter subvenire periculo, si non hujus facti me, sicut credimus, immerito æstimassetis indignum. Indulgeat Deus hoc facientibus. Erat mihi quippe cum ipso facilior accessus, si (quod absit) sine vobis Ecclesiæ discrimina dissimulare curassem. Verum quidquid mecum egeritis, quidquid agatis, per misericordiam Dei nihil fiet a me sine vobis, nihil in præjudicium Ecclesiæ, si vita comes mihi succurrit. Hanc viam elegi, hanc, Christo duce, non mutabo sententiam. Hæc est enim mihi via salubris. Hæc vobis scribo non ad indignationem aliquam (novit Deus qui scrutator est cordium) sed ad cautelam, ne veniat super vos dies Domini sicut fur, dies ultionis qui nemini parcit. Credite ergo mihi fideli vestra per omnia, dilectissimi domini, resumite vires, accingimini gladio verbi Dei potentissimi, exerite gladium beati Petri, injuriam Christi vindicate et suorum, nulli parcat oculus vester, facite judicium et justitiam sine dilatione omni patienti injuriam. Hæc est via regia, hæc est via quæ ducit ad vitam. Hac vobis incedendum est, ut sequamini vestigia Christi, vestigia Apostolorum, quorum estis vicarii. NON SIMVLATIONE, NON INGENIO REGENDA EST ECCLESIA, SED JVSTITIA ET VERITATE, QVÆ SE OBSERVANTEM LIBERAT AB OMNI PERICVLO. Hoc facite, et habebitis pro certo Deum adjutorem, nec timeatis de cætero, quid faciat mihi homo. Bene valete, ut bene sit nobis et toti Ecclesiæ ». Hactenus ipse, qui usu loquendi, quod ait, non ingenio regendam esse Ecclesiam Dei, idem voluit significare, ac si dixisset : Non prudentia carnis, quæ est inimica Deo (ut dixit Apostolus [1]) illam esse administrandam, qua una simul periclitatur justitia cum veritate.

44. *Revocantur legati Apostolici ab Anglia ob res male gestas.* — His igitur, tum ad Alexandrum Pontificem, tum ad S. R. E. cardinales Romam allatis litteris, tanti viri auctoritate, magis autem veritate, una cum sacro fratrum collegio permotus est Alexander, ut legatos ipsos, quos tot viri sanctissimi querelæ perstringerent, quantocius revocaret in Urbem, id in primis curante nuntio sancti Thomæ Romæ degente, et apocrisiarii munere perfungente, quem ad hoc ipsum peragendum apud Pontificem monuisse reperitur idem sanctus Thomas suis litteris, in quibus hæc inter alia leguntur [2] : « Et ideo omnimodis expedit, imo plusquam necessarium est, ut omnem quam poteritis, operam adhibeatis, et pro viribus apud dominum papam efficiatis, quatenus sæpe dicti cardinales revocentur, et a terra tota ipsius regis sub pœnæ interminatione exire compellantur ». Hæc de legatis revocandis sanctus Thomas. Qui ut diximus, a papa exauditus in omnibus fuit. Nam suis Pontifex litteris mox eos revocavit in Urbem, omni eos statim nudans auctoritate. Qui antequam inde recederent, regem Angliæ revisendum esse duxerunt. Quænam autem inter eos transacta sint, relatio tunc scripta nos docet, quæ sic se habet [1] :

45. « Proxima quinta feria post Octavam sancti Martini venerunt cardinales ad Beccense monasterium, sequenti die Lexovium, tertia die ad Sanctum-Petrum super Divam, quarta idem die, quæ præcedit adventum Domini venerunt Argentheon. Ea die occurrit eis rex per duas leucas, hilarem eis vultum exhibens, et utrumque cardinalem comitatus est usque ad hospitium suum. Sequenti die, id est, secunda die, post missam satis mane vocati, venerunt ad regem, et intraverunt in cameram ad consilium cum archiepiscopis, episcopis et abbatibus, qui admissi sunt. Cum autem quasi sub spatio duarum horarum moram fecissent intus, egressi sunt, et rex cum eis usque ad ostium capellæ exterius, et ibi in eundo dixit dominus rex hoc verbum publice, et ipsis etiam audientibus cardinalibus : Utinam amplius nunquam videat oculus meus aliquem cardinalem ! Cum tanta autem festinatione dimittebat eos, quod cum hospitium eorum satis vicinum esset, non fuerunt exspectati, ut venirent equi eorum proprii, sed traditi sunt eis ad exeundum equi, qui ante capellam casu proximi inventi sunt ; et exierunt cardinales cum quatuor comitantibus ad plus. Remanserunt autem archiepiscopi, et episcopi, et abbates cum rege, et intraverunt in cameram ad consilium. Ubi cum moram fecissent usque ad horam fere vespertinam, venerunt ad cardinales, et omnium eorum facies videbatur esse turbata. Cum aliquantam moram fecissent apud cardinales, reversi sunt ad hospitia.

46. « Crastina die cum moram fecissent apud regem usque ad horam sextam, venerunt ad cardinales, et postea ad regem ; reversi sunt postea ad cardinales, responsa hinc inde secreta portantes. Sequenti die, id est, in vigilia S. Andreæ, rex summo diluculo surrexit, et exivit ludere in canibus et avibus cæli, sicut creditum et æstimatum est, de industria sui faciens absentiam. Episcopi vero satis mane convenerunt ad capellam regis, et statim ad cameram : ibi absente rege habita deliberatione, exierunt ad Ecclesiam, juxta quam cardinales hospitia habebant. Ubi cum cardinales sedissent vocati ut audirent, quæ ab eis proponerentur, assidentibus hinc inde Rothomagensi, Eboracensi archiepiscopis, Wigorniensi, Saresberiensi, Bajocensi, Londoniensi, Cicestrensi, et Engolismensi episcopis, abbatibus quampluribus et laicorum ampla multitudine, surrexit Londoniensis, et eum turbatæ mentis esse, insipida et parum venusta oratio argumento fuit, et sic exorsus est :

[1] Rom. VIII. — [2] Cod. Vat. l. II. Ep. CIV.

[1] Cod. Vat. l. II. Ep VI.

vos audistis, etc.» Quæ superius in relatione legatorum de appellatione interposita ab episcopis Angliæ audivimus. Et post orationem : «Facta itaque, inquit, appellatione, petierunt Apostolos a cardinalibus et dati sunt eis appellatorii, sicut creditur. Discesserunt autem cardinales a rege feria tertia post Dominicam, *Ad te levavi*. Sed in discessu cum multa humilitate petiit rex cardinales, quod pro eo intercederent apud dominum papam, ut liberaret eum a nobis omnino. Et incontinenti coram cardinalibus et aliis lacrymatus est, et dominus Willelmus cardinalis visus est lacrymari. Sed dominus Oddo vix a cachinno se potuit abstinere. Summa autem negotii hæc est, quod dominus Willelmus Papiensis mittit quemdam clericum suum, qui cognatus creditur magistri Lombardi, cum festinatione ad dominum papam, et rex mittit duos nuntios, scilicet quemdam Londoniensis episcopi, qui vocatur magister Henricus Pizim, et cum eo Reginaldum filium Saresberiensis episcopi. Præterea sabbato ante secundam diem Dominicam Adventus a cardinalibus, qui erant apud Ebroicas, egressi sunt magister Jocelinus Cicestrensis et cantor Saresberiensis, venturi ad vos, ut denuntient factam esse contra vos appellationem a personis Angliæ». Et paulo post : «Dominus Oddo cardinalis mandat domino papæ secreto, quod depositionis vestræ nec auctor erit, nec consentiens, quamvis rex nihil aliud petere videatur, nisi caput vestrum in disco. Valete». Hactenus amici relatio ad sanctum Thomam. In ea quæ extat alia de his relatio Joannis Saresberiensis ad Joannem Pictaviensem episcopum, habet ista de irato rege in hoc ultimo congressu[1] : «Cardinales adeo turbatum regem invenerunt, ut palam quereretur, se proditum esse a domino papa, et minaretur se ab eo recessurum, nisi de Cantuariensi archiepiscopo justitiam faceret exhiberi». Et inferius quæ secuta sunt post interpositam appellationem his verbis :

47. «Episcopi quoque duos nuntios miserunt (de nuntiis legatorum ad archiepiscopum Cantuariensem, scilicet) Walterum cantorem Saresberiensem, et magistrum Jocelinum cancellarium Cicestrensem, ut factam denuntiarent appellationem, et eam coram archiepisco innovarent. Sed archiepiscopus episcoporum nuntios ad colloquium non admisit, eo quod inter alios episcopi Londoniensis nomine venirent, quem archiepiscopus excommunicatum habet, et cardinalibus denuntiaverat, quod qui legatione fungebantur, communicaverat excommunicatis ejus, etsi in fraudem Apostolici mandati, viderentur minus prudentibus absoluti. Hoc enim tandem, et tantum indulserat dominus papa, ut si essent in periculo mortis, absolverentur, præstito antea juramento, quod starent mandato domini papæ, si convalescerent. Illi autem, simulantes se in periculo mortis constitutos, quia oportebat eos ex mandato domini nunc transfretare, nunc in Walliam proficisci, a quodam episcopo Gualensi utriusque juris prorsus aut fere ignaro, Lanelvensi scilicet, qui monasterium Abendoniæ, utpote quæstuosius, pro episcopatu receperat de manu regis, absolutionem impetraverunt. Et ne mandato domini papæ possit ambigi, litteras Apostolicas misit archiepiscopus legatis, quibus districte præciperentur illos sic absolutos reponere in anteriorem excommunicationis sententiam, nisi possessiones archiepiscopi et suorum et omnia ablata cum integritate restituant, nullius appellationis obstaculo Apostolicum hoc impediente mandatum». Et inferius : «Rogavit etiam attentius, ut juxta mandatum domini papæ, legati excommunicatos suos urgerent ad satisfactionem, vel in sententiam anathematis revocarent, etc. Addens hac ex parte legatos infirmos esse inventos, ut flecterentur ad auram impellentem. Porro adversus eos, qui suffurabantur absolutionem, eo quod essent navigaturi, extat Epistola Joannis Saresberiensis ad Alexandrum papam[1], qua ostendit, eos nullo modo absolutos dici posse.

48. Postquam autem Willelmus legatus vidit sanctum Thomam non recepisse nuntios episcoporum, tanquam non bene absolutorum ab excommunicatione quam incurrissent, idem ipse tam suo quam collegæ nomine de absolvendis excommunicatis has litteras dedit ad episcopos Angliæ[2], quibus ista commisit Norvicensem et Cicestrensem :

«Discretioni vestræ præsenti significatione mandamus, quatenus personas illas, quæ a Cantuariensi archiepiscopo excommunicationis vinculo dictæ sunt innodatæ, in manu vestra, promissione recepta, quod nostro debeant stare mandato, postquam istas videritis litteras, absolvatis. Quod vobis moderatum videbitur. Hac autem occasione postposita, prosequi studeat et adimplere, quicumque vestrum apices istos primus receperit. Ex quo vestrum receperint mandatum, significetis eos juramento præstito absolutos». Hæc nomine legatorum scripta fuere.

Meminit harum litterarum Saresberiensis in Epistola ad archidiaconum Exoniensem verbis istis[3] : «Recepturus est enim, si nondum recepit litteras legatorum, præcipientes ut absolvat excommunicatos domini Cantuariensis. Cum tamen ipsi præcipiendi nullam habeant potestatem, sed inhibiti sint litteris Apostolicis Angliam ingredi, vel se de regni negotiis intromittere, nisi prius pax plenissima reformetur». Et inferius : «Dicaturque eis, quod absolutio non proderit eis ad salutem, nisi quam præcedit pœnitentia et confessio et satisfactio pro facultate, etc.» Scripsit et de his idem Saresberiensis ad Alexandrum Pontificem[4] litteras in quibus hæc inter alia in amaritudine animi sui: «Os meum in cælum ponere non præsumo. Fateor et verum est, omnia Romano licere Pontifici, sed

[1] Cod. Vat. l. II. Ep. XXVI.

[1] Cod. Vat. l. II. Ep. XCVIII. — [2] Ibid. — [3] Ibid. Ep. CI. — [4] Ibid. Ep. XXXVI.

ea duntaxat, quæ de jure divino Ecclesiasticæ concessa sunt potestati. Liceat ei nova jura condere, vetera abrogare, dum tamen illa, quæ a Dei verbo in Evangelio vel lege perpetuam causam habent, mutare non possit. Ausim dicere, quod nec Petrus ipse quemquam perseverantem in scelere et voluntate peccandi possit absolvere : nec claves accepit, quibus januam regni possit impœnitentibus aperire, etc.» Hæc et alia Saresberiensis. Ex cujus itidem aliis litteris ad Alexandrum audi rursum proscriptorum pro Ecclesiastica libertate tuenda querelas de iisdem [1] :

49. « Anima nostra, pater, in amaritudine est, ut (quod in conspectu vestro timeo plurimum) verbo modestiam subtrahat vis doloris, et patientia præ miseriarum cumulo querelas omnino nequeat cohibere. Alii enim nostrum pro defensione justitiæ morientes, a Deo et ab Ecclesia expetunt innocentis sanguinis ultionem; alii variis affliguntur suppliciis, omnes exulamus, et diu proscripti sumus, ut vel sic nefarias hominum traditiones compellamur præferre legi Dei, et sanctionibus Patrum. Sed unicum est fidelibus in tribulatione remedium, precibus aures pulsare majestatis, et totius mentis arcana retexere, ut sic Patris clementiam moveant, et miseriæ solatium consequantur. Hoc quoties filii Israel usi sunt, toties de necessitatibus et angustiis leguntur erepti. Recurrebant illi ad tabernaculum fœderis, ubi Sancta sanctorum servabantur, id est, mandata Dei, quæ cunctis justificationibus antecellunt. In opportunitatibus suis conveniebant Moysem et Aaron sanctos Domini. Et miseris Cantuariensibus ad quos inter Dominum et se mediatores confugiendum est, nisi ad Romanam Ecclesiam, ubi viget divinæ legis custodia, et totius sacerdolii principatus? Nam si illa post Dominum decreverit salvare nos, continuo liberabimur : si manus erexeritis, destruetur Amalech : et qui vos Pharaoni dedit in Deum, dejiciet omnes adversarios Ecclesiæ a facie nostra, etc.» Hæc ipse querelas subjiciens de male absolutis excommunicatis, de quibus superius dictum est. Porro Alexander papa ubi ista cognovit adversus eos, qui absque prævia satisfactione absoluti fuissent, ita rescripsit ad ipsos cardinales legatos [2] :

50. « Suggestum est nobis, quod quidam eorum, quos venerabilis frater noster Thomas archiepiscopus Cantuariensis excommunicationi subjecerat, Ecclesiæ suæ necnon et clericorum ejus bona et possessiones detinere, et iisdem incubare præsumunt. Unde quoniam indignum est, ut bonis et possessionibus illis detentis a vinculo debeant, quo tenentur, absolvi : discretioni vestræ per Apostolica scripta mandamus, quatenus, si jam sicut audivimus, per aliquos sunt absoluti, ipsis ex parte nostra virtute juramenti firmiter injungatis, quod præsumptas possessiones et bona personis et Ecclesiis, de quarum jure existunt, in continenti relinquant, nec eas tenere, aut se in his de cætero intromittere, qualibet occasione præsumant. Quod si ad vestrum præceptum non fecerint, vos eos omni delatione et appellatione cessante, in priorem excommunicationis sententiam usque ad satisfactionem plenariam reducatis. Si vero a vobis fuerint absoluti, id nihilominus, sicut prædiximus, efficiatis ». Hæc Alexander, sed anno sequenti (ut apparet ex dictis) quo ista contigit ipsum audisse Pontificem. Quas papæ litteras ut acceperunt legati per nuntium S. Thomæ, ad eum rescribentes se excusavere, eos dum essent apud regem, non posse talia exequi contra illos, quibus bona ipsa idem rex dederat : quod et de mente papæ esset, ne dum ibi legati essent, aliquid operarentur contra ipsum regem, ne quid indignum Apostolica Sede paterentur ab ipso. Sed prosequamur legatos redeuntes, de quorum reversione hæc Joannes Saresberiensis in Epistola ad archidiaconum Exoniensem [1]: «Cardinales redeunt revocati non sine confusione, pœnitentes et conquerentes se ad regis voluntatem nimis causam Ecclesiæ depressisse. Alter enim eorum, videlicet Papiensis, ei in omnibus astitit, altero quoque remissius agente, quam tantæ exspectationis et spei hominem decuisset». Hæc ipse. Qui et inferius post multa, quid cum rege idem legatus Oddo profecerit, ita narrat :

51. « Præterieram, quod minime esset prætereundum, scilicet, dominum Oddonem, paucis diebus antequam recederet a rege, ipsum diligentius convenisse, ut pacem cum archiepiscopo reformaret. Ille vero respondit, se amore domini papæ et cardinalium permissurum, ut archiepiscopus in pace redeat ad sedem suam, et disponat Ecclesiæ et rebus suis. Et quia de consuetudinibus jurgia diutius protraxerunt : dixit se et liberos suos illis solis esse contentos, quas antecessores suos habuisse constiterit juramento centum hominum de Anglia, et centum de Northmannia, et centum de Andegavia, et aliis terris suis. Si vero hæc conditio pacis archiepiscopo displicuerit, se paratum esse dixit stare arbitrio tum episcoporum Angliæ, tum cismarinorum, videlicet Rothomagensis, Bajocensis, et Cenomanensis. Quod si nec istud sufficeret, domini papæ judicio stabit, eo salvo, ut non exheredarentur liberi ejus : nam in diebus suis facile sustinebit, ut dominus papa quod voluerit, reprobet.

52. « Quæsitum est ab eo, quidnam archiepiscopo et suis facturus erat de restitutione, quæ ab ipso petitur et debetur. At ille respondit, jurans multis et exquisitis juramentis, quod omnia, quæ inde perceperat, solis Ecclesiis et pauperibus erogavit; sed hoc credat Judæus Apella; non ego. Cardinalis autem subintulit, quod nisi alio utatur consilio, et cum Ecclesia Dei mitius agat, omnia districtius et citius quam credit ab illo requiret Deus et Ecclesia ejus : et sic accepta licentia, re-

[1] Cod. Vat. l. II. Ep. C. — [2] Ibid. Ep. XCIX.

[1] Cod. Vat. l. II. Ep. CV.

cessit ab eo. Deinde convenit eum Willelmus Papiensis eodem fere modo : sed semen verbi ejus cecidit super arenam. Facientes autem transitum per Christianissimum regem Franciæ, redierunt in gratiam ejus, intervenientibus pactis, quæ vobis harum litterarum bajulus intimabit ». Hucusque Saresberiensis, qui et de his quæ postea acciderunt, aliis litteris hæc amplius : « Quintus annus exilii mei evolvitur, et ecce cum mihi nihil ante defuerit, solatii cumulus est, quod Ecclesiæ libertas videtur astare pro foribus, et pro parte jam pedem fixit in insula. Renuntiavit enim rex (sicut nuntii cardinalium attestantur) quibusdam consuetudinibus pessimis, quas tamen ante consueverat vendicare, cum juramento detestans illas, et auctores earum, consentiens ut liberum sit ad Sedem Apostolicam appellare, ut clerici ad sæcularia judicia non trahantur, et quædam alia, quæ sic utinam probaret facto, sicut firmat eloquio ». Hæc de his ipse. Atque hic demum finis legationis hujus : reliqua autem inferius in fine præsentis anni.

53. *In Concilio Lateranensi Fridericus imperator depositus, Laudenses et alii populi ad unitatem recepti, eodem imperatore turpiter in Germaniam redeunte.* — Interim ad res Italiæ convertamus orationem, dicturi de his, quæ ad Fridericum imperatorem et ejus schismaticum antipapam, et alia quæ ad Urbem statumque Ecclesiæ Romanæ spectant, quæ collegimus ex Joannis Saresberiensis Epistolis hoc anno datis, in eodem Codice Vaticano descriptis, atque primum quæ habentur in litteris ad Joannem Pictaviensem episcopum paucis istis [1] : « Fridericus ille schismaticus insignis, dum in Ecclesiam malitiosius et crudelius sævit, factus est exaugustus, et eo perductus est, ut jam optaverit Italiam perdidisse, quam retinere non potest ». At cur exaugustus, alia declarat Epistola, ipsum nempe ab Alexandro papa anathematis sententia condemnatum, imperiali dignitate exauctoratum fuisse in Concilio Lateranensi. Sed audi ipsum Joannem ista scribentem ad Cantiæ subpriorem [2] :

« Reflorescit status, auctore Domino, universalis Ecclesiæ, et schismaticorum impetus frustratus est, et superbia Moab in dies infirmatur. Nec de nocte vastatus est nunc, ut ab initio, sed in meridie suffossa est ara, et muri ejus dejecti sunt funditus, ut exaltatio Moab ex necessitate Petro cedens, de cætero conquiescat. Unde spes est in Domino, ut vociferantibus tubis sacerdotalibus, in proximo corruat Iericho, et regnum proprio sanguine acquisitum obtineat triumphator Jesus, et in pace possideat quod sui juris est sponsus et justus Ecclesiæ Christus. Cum enim Romanus Pontifex per patientiam Teutonicum tyrannum diutius exspectasset, ut vel sic provocaretur ad pœnitentiam, et schismaticus abutens patientia ejus, peccata peccatis adderet jugiter, ut error in amentiam verteretur, vicarius Petri a Domino constitutus super gentes et super regna, Italos et omnes, qui ei ex causa imperii religione jurisjurandi tenebantur astricti, a fidelitate ejus absolvit, et Italiam fere totam a facie furentis et præsentis tanta felicitate et celeritate excussit, ut in ea nihil habere videatur, nisi tortores, quos evitat, interdum et angustiarum, quas evitare non potest, juge supplicium.

54. « Abstulit ei etiam regiam dignitatem, ipsumque anathemate condemnavit, et inhibuit auctoritate Dei, ne vires ullas amodo in bellicis congressionibus habeat, aut de Christiano aliquo victoriam consequatur, aut alicubi quiete et pace gaudeat, donec fructus pœnitentiæ condignos operetur. In quo secutus est exemplum Gregorii Septimi decessoris sui, qui nostra ætate Henricum imperatorem Ecclesiæ privilegia convellentem deponens, in Concilio Romano simili sententia condemnavit. Et quidem illa sententia effectum sortita est, et hanc de privilegio Petri datam videtur ipse Dominus confirmasse. Hoc enim Itali audito, ab eo discedentes reædificaverunt Mediolanum, schismaticos expulerunt, Catholicos reduxerunt episcopos, et Apostolicæ Sedi unanimiter adhæserunt. Sed quid nota recenseo? Hoc ubique locorum fama, quasi præconis voce concelebrat, nec aliquibus dubium puto, ne forte lateat illos, qui soli tempestate hac exulant domo sua. Quia ergo ab Oriente jam radius serenitatis illuxit per Christum, et incolumitas Ecclesiæ in capite reparatur, superest spes fidei certissima, quod unguentum a capite in Apostolicam barbam exuberans, descendat in caput et oram Anglicanæ Ecclesiæ, etc. »

55. Ex eodem quoque Lateranensi Concilio credita est legatio Galdino archiepiscopo Mediolanensi, ut Catholicos ab Ecclesiis suis pulsos restituat episcopos, et schismaticos intrusos sedibus pellat. Qui quomodo id sit operatus in Ecclesia Laudensi addicta schismaticis, his verbis in Laudensi tunc scripto Chronico per Ottonem Morenam describitur :

« Interea dominus Galdinus de la Scola, Mediolanensis civis et clericus, qui quidem cancellarius domini Ribaldi, et domini Huberti de Pirovano Mediolanensium archiepiscoporum per annos multos fuerat, et in locum jam dicti Huberti ad archiepiscopatum Mediolani fuerat sublimatus a domino Alexandro papa in Lombardia ipsius papæ tunc legatus constitutus, suos nuntios, scilicet abbatem S. Ambrosii, et abbatem S. Vincentii de Mediolano, misit domino Alberto de Cazano majoris Ecclesiæ Laudensis tunc præposito, cæterisque præpositis, abbatibus, presbyteris et clericis, et etiam consulibus de Laude, dicendo atque monendo, quod ipsi partem papæ Paschalis, et domini Friderici imperatoris omnino relinquerent, et prædicto papæ Alexandro faverent, et ipsi papæ de injuria sibi facta satisfacerent, atque episcopum Catholicum eligerent : et nisi hoc facerent, ab

[1] Cod. Vat. l. I. Ep. LX. — [2] Ibid. Ep. LXXXIV.

officio et beneficio Ecclesiastico abstinerent. Dictus vero præpositus, cæterique clerici hoc audientes, mœsti valde fuere, tum quia magna pars eorum mandato imperatoris juraverat, se papam Paschalem pro papa in perpetuum tenere; tum etiam, quia omnes fere fidelitatem juraverant domino Alberto de Merlino, tunc temporis, ut eis videbatur, Laudensi episcopo Catholico, nec adhuc canonico jure deposito, hoc facere timebant valde, et sibi in maximum dedecus reputabant. Inter se etiam conferentes, quod si dicti papa Paschalis et imperator victores adhuc existerent, ipsi in perpetuum se damnarent, et qualibet eorum dignitate et gratia privarent, formidabant nimis mandatis domini Galdini obedire. Hoc etiam recusare, quod eis mandaverat decus supradicti domini Galdini, stupebant plures, tum propter papam Alexandrum, et supradictum dominum Galdinum archiepiscopum, qui quasi in illis partibus victores existerent; tum propter civitates Lombardiæ fere omnes insimul conjurantes : quia sciebant, quod si de Laude expellerentur, in Lombardia habitaculum, aut locum in quo se possent reducere, non haberent.

56. « Tandem dubiis angustiis hinc inde satis diu revolutis, cum nullam misericordiam a dicto archiepiscopo invenire possent, nisi quod eis mandaverat adimplerent, eligentes potius vivere quam mori, magisque etiam stare in sua patria quam in aliena vagari, in papam Alexandrum credere, ejusque parti favere, et episcopum novum secundum voluntatem archiepiscopi eligere disposuerunt. Igitur die Jovis sancto, quæ fuit tunc quarto kal. Aprilis, Indictione prima, MCLXVIII anno, prædictus dominus Albertus Laudensis Ecclesiæ majoris præpositus, communicato insimul consilio tam Laudensis civitatis, abbatum, præpositurum, presbyterorum, aliorumque clericorum, quam etiam illorum qui extra civitatem in episcopatu Laudensi fuerant : ad honorem Dei et beatissimæ Virginis Mariæ, atque beati pretiosi confessoris Bassiani, dominum Albertum presbyterum, et tunc temporis Ecclesiæ de Ripalta præpositum, virum honestum et religiosum, elegit in Laudensem episcopum et pastorem. Proximo vero die Mercurii post Pascha Laudenses abbates, præpositi, presbyteri, aliique clerici multi, consules etiam Laudenses, multique judices et sapientes de Laude Bergomum, ubi tunc dictus electus erat, iverunt, et ipsum in sequenti die Jovis proximo Laudem cum ineffabili gaudio conduxerunt, qui ibi honorifice nimis ab omnibus tam clericis quam laicis est susceptus ». Hucusque historia seu Chronicon Laudensium rerum per Ottonem patrem et filium Acerbum Morenam conscriptum.

57. Et quod factum est cum Ecclesia Laudensi, idem cum aliis schismaticorum Ecclesiis esse agitatum, nullum dubium esse potest, tunc præsertim, cum Fridericus posteriores in bello tulit, atque in fugam conversus, Papiam se contulit, ubi et obsidione conclusus est; de qua clade et obsidione hæc Joannes Saresberiensis in suis litteris[1] : « Eadem die, (nempe in festo S. Martini), congressus Fridericus exaugustus cum Mediolanensibus, amissis viginti quinque millibus, in fugam conversus est ». Hæc de clade accepta. De obsidione autem sic : « Fridericum intra Papiam clausum tenemus et obsessum, ejectos a schismaticis episcopos reduximus in sedes suas, et attrito capite impiorum, membra sibi cohærentia facile dissolventur ». Quomodo autem Papia tandem fugiens, se contulerit in Germaniam, audi ex alia Epistola ejusdem Saresberiensis, de his ita scribentis ad eumdem[2] : « Cum enim Teutonicus tyrannus sentiret se militum præsidio destituum, et Italiæ civitates in ipsum irruere properarent, et ipse temeritate suorum, qui nobilem quemdam Papiensem excæcaverant, Papiæ minime tutus esset, neque Mauricenses, sed nec Lombardorum manus ulla ratione posse evadere videretur: ipse comitis Blandratensis, at marchionis Montisferrati fretus auxilio divertit in terram marchionis, relictis triginta obsidibus Lombardorum apud Blandratum; alios autem obsides, quos acceperat, per Castra marchionis divisit custodiendos. Et ipse cum præfato comite et marchione (quia eum Lombardi congregato exercitu viginti millium militum persequebantur, et obsidere decreverant) per castella quasi in umbra mortis latitans fugitabat, ut vix (sicut aiunt probi viri pleni fide et auctoritate, qui interfuerunt) duobus diebus aut tribus auderet in eodem hospitio pernoctare. Hanc miseriam tyranni, aut potius gloriam Dei, et Ecclesiæ consolationem de nostratibus quidam viderunt canonici Noviomenses, et nuntii comitis Henrici ; de vestratibus autem legati illustris regis Anglorum illuc profecti variis ex causis. Noviomenses enim archidiaconum suum Bonifacium, Italiæ marchionem, quem elegerant in episcopum, virum honestum et tota schismatis tempestate Catholicum, reducere quærebant. Comes Henricus statum explorabat imperii. Nuntii vero regis Angliæ juramenta præstiterunt de matrimonio contrahendo inter filium præfati marchionis et sororem regis Scotiæ, et ad sæpe dictum tyrannum legatione functi sunt; ut de opinione multorum loquar, quo sic vires et familiaritatem prætendentes imperii terreant Francos. Sed calliditas hæc in contrarium prorsus exitum pergit. Franci siquidem magis animantur, dum vident hostes quasi desolatos, imo desperatos, emendicata suffragia quæritare, et illos implorare patronos, quibus opus est defensore.

58. « Dum itaque in tantis versaretur imperatur angustiis, et omnino desperaret et exitu, tractatum habuit cum viris religiosis, quos constabat esse fideles domini papæ, simulans secum Ecclesia Dei pacem esse facturum. Est autem in domo Carthusiensi vir admodum religiosus, quondam

[1] Cod. Vat. l. II. Ep. XXVI. — [2] Ibid. Ep. LXII.

familiarissimus imperatori, qui ab eo pridem recesserat ob conscientiam schismatis, et ei plurimo compatiebatur affectu. Hic ergo accessit ad eum cum lacrymis, sibi pro certo innotuisse asserens, quod pacem non erat habiturus, nisi Ecclesiæ Dei redderet pacem. Institit autem et obtinuit, ut revocaret per litteras suas priorem Carthusiensem, abbatem Cisterciensem, et episcopum Papiensem, quem expulerat, et promitteret se consilio eorum in omnibus acquieturum, dummodo illi in se reciperent periculum juramenti, quod contra Alexandrum fieri fecerat, (scilicet, ut dictum est superius, nunquam ipsum omnino recepturum). Omnes, qui hæc verba audierunt, exhilarati sunt, et Lombardi jam cœperunt mitius agere, sperantes hominem esse conversum.

59. « Interim sæpe dictus marchio egit cum cognato suo comite Mauriensi, ut imperatorem permitteret egredi, promittens ei non modo restitutionem ablatorum, sed montes aureos, et cum honore et gloria imperii gratiam sempiternam. Viri autem religiosi, quos evocaverat, arripuerunt iter, excepto abbate Cisterciensi, qui gravi detentus infirmitate, vice sua misit dominum Gaufredum Antisiodorensem episcopum, qui Clarævallis fuerat abbas, præmittentes fratrem quemdam, qui a tyranno exploraret, ubi vel quando eorum vellet uti colloquio. At ille, audito adventu eorum ex litteris, jam de exitu suo certus, induciis impetratis, respondit eos ob hanc causam frustra venturos esse, nisi Angelum de cælis secum patenter adducant, aut veniant in potestate faciendi miracula ut possint mundare leprosos, et suscitare mortuos, et sic illi ad propria reversi sunt ». Hæc mihi idem conversus Carthusiæ, qui legationem gesserat, retulit.

60. « Imperator, autem collectis obsidibus quos disperserat, ad reditum properans, venit ad S. Ambrosium, habens circiter triginta milites in comitatu suo, et inde mane festinanter egrediens, prope Secutiam in eminentia cujusdam montis suspendit obsidem quemdam nobilem Brixiensem, imponens ei, quod conjurationis Italorum conscius fuerat, et (quod plus est) artifex congregati exercitus, qui eum ab Italia expellebat. Alios vero obsides secum duxit in Secutiam. Cives autem et incolæ loci portas claudi fecerunt, appositis custodibus armatis, et tyranno obsides abstulerunt, dicentes sibi ab aliis civitatibus excidium et exterminium imminere, si vicinos et amicos nobilissimos sic paterentur abduci in Alemanniam occidendos, præsertim cum adhuc in Italia suspenderit virum potentem et generosum, et suis exitum patere pro libitu. Tantam quidem adhibuerunt diligentiam in obsidibus retinendis, ut neminem permitterent egredi, qui Italice loqueretur. Imperator autem assumpto habitu servientis, quasi ut alicujus magni viri procuraret hospitium, cum aliis quinque servientibus noctu egressus est, lætus quod ei concesserant Italiam perdere, quam demeruerat diutius retinere. Inde transiens Chrysopolim, suam turbavit Burgundiam, proceribus intentans minas: et progrediens, Alemanniam et Saxoniam supra modum turbatas reperit, et fratrem suum præ cæteris inimicum, cum tamen ei plurimi adversarentur.

61. « Porro Lombardi post egressum ejus Blandratum diruerunt, extractis inde obsidibus qui ibi relicti erant, et interfectis Teutonicis fere omnibus, quos ad custodiam castri deseruerat imperator. Decem autem nobilissimos et ditissimos Alemannos dederunt in solatium uxori mariti illius Brixiensis, quem supra prope Secutiam suspensum retuli, ut illa prout libuerit, eos aut suspendat, aut perpetuæ subjiciat servituti, vel redemptionem accipiat servituti, vel redemptionem accipiat. Exinde damna multa marchioni dicuntur intulisse, et nunc rumor est, eos obsidere Papiam. Et certum est, quod Papienses jam in Alemanniam nuntios miserunt imperatori, denuntiantes quod nisi redierit et opem tulerit, nulla ratione poterunt diutius resistere civitatibus ». Hactenus de rebus Friderici una cum excommunicatione, absque imperio ab Italia profugi. De rebus vero Urbanis ista ex Epistola superiori [1] :

62. *Legati regis Angliæ apud Alexrndrum III Beneventi commorantem: et de statu Urbis.*— « Hæresiarcha Cremensis, nempe Paschalis antipapa, Romæ est apud Sanctum-Petrum, ubi eum Romani morari patiuntur, inito commercio de reddendis captivis suis, si tamen (ut aiunt) recedere non paterentur. Episcopus Albanensis domini papæ vices agit in Urbe. Et si Lombardi Papiam ceperint, spes est, Guidonem Cremensem captum iri : et quod non modo Romani omnes, sed et Tuscia tota schismaticos impugnabit. Adhuc autem incertum est, an dominus papa Lombardorum velit audire preces, se transferendo ad illos; creditur tamen. Prosperatur autem adhuc Beneventi, ubi nuntii regis Angliæ, et nuntii domini Cantuariensis in ipsius præsentia convenerunt. Et quidem utrique benigne et honorifice recepti sunt. Sed regalium nuntiorum sicut justitia minor, sic pompa et ostentatio divitiarum major. Cum autem dominum papam blanditiis et promissis dejicere non prævalerent, ad minas conversi sunt, mentientes, quod rex eorum Norandini citius sequeretur errores (erat iste princeps Mahometanorum) et profanæ religionis iniret consortium, quam in Ecclesia Cantuariensis Thomam pateretur diutius episcopari. At vir Dei nec terrore concuti, nec seduci potuit blandimentis; eisque duas proponens vias, alteram vitæ, alteram mortis : respondit, eos (ut cœperant) facile posse, contempta gratia et patientia Dei, pereuntium præeligere viam; sed se, Domino propitiante, non recessurum a via recta. Detumuit ergo in brevi spes eorum, et videntes se hac via contra justitiam

[1] Cod. Vat. l. II. Ep. LXI.

non posse proficere : miserunt in Siciliam nuntios et litteras regis sui, quibus muniti venerant, ut ope Siculi regis et reginæ possent aliquid a domino papa adversus Ecclesiam impetrare. Sed Christianissimus rex Francorum præsagiens hanc versutiam malignantium, Panormitano electo causam Ecclesiæ et domini Cantuariensis commendavit ut propriam. Quis alterutrius legationis profectus sit, hactenus ignoratur.

63. « Supervenerunt interim nuntii legatorum, quos rex Angliæ impetraverat, minime coarantes. Nam quidquid cecinerat alius, alius in curia decantabat. Sed nec de istis certum est, quid sit ad dominos suos relaturi. Supplicatum est ergo ex parte regis et legatorum, adhibitis multis intercessoribus, domino papæ pro episcopo Saresberiense. Et tandem obtentum est, ut ei summus Pontifex suam remitteret injuriam et offensam, et domino Cantuariensi scriberet, rogans et consulens, ut ei dimitteret injuriam suam, et ipsum a suspensionis sententia relaxans, in gratiam reciperet et amorem, si tamen ei in propria persona de satisfactione sufficientem præstiterit cautionem, aut duos de majoribus clericis Ecclesiæ suæ, excepto decano, transmiserint, qui jurent, quoniam episcopus eis mandavit hoc præstare juramentum, quo ipsius episcopi nomine et vice jurabunt, quod archiepiscopo de injuria et contumacia satisfaciet. Ex quo probabiliter colligi potest, quod dominus papa sententiam legatorum, qua jam dictum episcopum absolverant, aut ignoravit, aut ratam habendam esse non credidit. Obtinuerat autem idem episcopus antea litteras fere consimiles [1], quæ tamen ipsum et suos non onerabant aliquo juramento, sed eis nondum usus est, vel quia regi displicuerunt, vel quia minoris efficaciæ reputatæ sunt. Quem vero calculum reportaturi sint alterutri, nesciebatur adhuc, quando reversus est prædictarum portitor litterarum. Sed dominus papa rescripsit Christianissimo regi, se Ecclesiæ Dei et suo Cantuariensi non defuturum, quamdiu partem ejus, justitia comite, poterit sublevare. Nunc ad regum nostrorum colloquia transeamus, etc. » ut supra descripta sunt hoc eodem anno. Quibus intelligas, eodem quo illa ista tempore, anno et mense esse gesta, quo ab eodem auctore, eædem scriptæ sunt litteræ.

64. Rursum vero in novissima de his data hoc anno Epistola hæc habet de rebus Urbanis idem Joannes Saresberiensis, scribens ad archidiaconum Exoniensem [2] : « Quia de statu publico Ecclesiæ et regni pariter sollicitamur : utraque tibi succincta brevitate perstringo. In primis ergo noveris, quod hæresiarcha Cremensis et cremandus clausus est in turre Stephani Thebaldi ; nec audet egredi, timetque usque ad mortem innovationem senatorum, qui in kalendis Novembris Urbis regimen accepturi sunt. Nam præsentis anni senatores, ut captivos suos de carcere imperatoris eriperent, Guidonem Cremensem receperunt apud Sanctum-Petrum in regione trans Tiberim, et juratoria cautione securitatem præstantes. Romani vero ei nunquam subjicere potuerunt, et (ut opinor) nec voluerunt. Novi vero senatores domino Alexandro faciant fidelitatem, et (ut creditur) auctore Deo, schismati finem dabunt. Hoc enim diutius tractatum est, et multis firmatum juramentis ». Hæc ibi de rebus Urbanis. At rursum de papa in alia Epistola hoc eodem anno data ad episcopum Pictaviensem [1] : « Dominus papa receptis nuntiis qui Constantinopolim profecti fuerant, cum muneribus et honore, et similiter legatis regis Siculi, prosperatur in viis Domini, moram faciens Beneventi ». Hactenus Epistolaris historia de rebus anni hujus.

65. *Alexandria civitas ædificata.* — Quid præterea Longobardi, pulso Friderico, ad gloriam Alexandri Catholicæ Ecclesiæ orthodoxi Pontificis operati sint, in rebus gestis ejusdem papæ ita describitur : « Anno igitur Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo sexagesimo octavo, ipsis kal. Maii, Pontificatus domini Alexandri anno nono, Cremonenses cum Mediolanensibus et Placentinis in manu valida pariter convenerunt contra rebellionem Papiensium et marchionis Montisferrati, ad villam quæ dicitur Rovereta, ubi ad honorem Dei et B. Petri, et totius Lombardiæ, construendæ civitatis ambitum designarunt, et locum ipsum spatioso fossato clauserunt. Convenerunt ergo ad habitandum illic cum familiis et omnibus bonis suis universi qui morabantur in circumpositis villis, videlicet, in Marengo, Garundio, Foro, Bergalis, Sivilla et Sebastia, et repente facta est civitas magna et fortis. Ut autem gloriosior ubique haberetur atque famosior, placuit omnibus, ut ipsa civitas pro reverentiâ B. Petri et papæ Alexandri, in perpetuum nominaretur Alexandria. Est autem posita civitas ista in terra amœna et fertilissima secus stratam publicam, munita undique tribus fluviis, et abundans bonis plurimis. Et in primo quidem anno habitatores ejus inter milites, equites, et pedites bellicosos usque ad quindecim millia excrevisse asserebantur. In sequenti quoque anno ejusdem civitatis, consules ipsius civitatis ad præsentiam domini Alexandri Pontificis venerunt Beneventum, offerentes ei, et per eum sanctæ R. E. ipsam civitatem in jus et proprietatem; eamque tributariam B. Petro sponte fecerunt. Insuper ipsi et successoribus suis, quæ juraverant, ea annis singulis consulatus et populus Alexandrinus spoponderunt, quod innovare deberent. Quibus sic peractis, consules ipsi cum gratia et exultatione, ac benedictione ipsius Pontificis ad propria, auctore Domino redierunt ». Hæc de his ibi. Quæ quidem hactenus nunquam facta memini me legisse, ut in honorem cujuspiam quamvis laudatissimi Romani Ponti-

[1] Cod. Vat. l. II. Ep. VII. — [2] Ibid. Ep. CV.

[1] Cod. Vat. l. II. Ep. XXVI.

cis civitas conderetur ab exteris, ejusque nomine vocaretur. Ita quidem usitato more, ut vexationibus magis virescat Ecclesia, et depressionibus exaltetur. Ut de Friderico illud Davidicum omnium ore versetur [1] : « Peccator videbit et irascetur, dentibus suis fremet et tabescet, desiderium peccatorum peribit », quod conceperat potiundæ Italiæ, quam jam e manu ejus effluxisse vidisset.

66. *Aliæ legationes regis Angliæ et S. Thomæ ad Alexandrum III.* — Ad postremum vero in fine anni hujus præter alios antea hoc anno missos, Angliæ rex ad Alexandrum papam duos nuntios seorsum misit, nempe Reginaldum et Joannem decanum Saresberienses; sed et eodem tempore ipse Thomas Romam misit nuntios suos Alexandrum et Joannem, ad quos scribens, monuit de perfidia Reginaldi nuntii regis Angliæ dicens [2] : « Contra adversarios nostros cautelam et continuam vigilantiam habeatis, et præcipue adversus illum spurium, fornicarium, et Ecclesiasticæ pacis inimicum, sacerdotis filium Reginaldum de Saresberia, qui personam nostram, in quantum potest, diffamat ubique et deturpat, dicens nos proditores esse, et sibi fidem nostram dedisse, quod patrem ejus non læderemus in aliquo ». Et paulo post : « Dicit etiam quod si dominus papa decederet, faceret nos deleri de libro vitæ, jactitans curiam Romanam ita venalem esse, ut intervenientibus muneribus, quidquid velit possit impetrare. Suggessit etiam regi Anglorum hujusmodi petitiones facere domino papæ, ut alicui episcopo in Anglia committeret auctoritatem coronandi filium ipsius regis, et consecrandi episcopos, ut vel sic dominum papam deciperet. Cui cum respondisset rex, se, ut credebat, a domino papa petitiones illas non posse impetrare, respondit Reginaldus : Dominus papa ut stolidus et fatuus agit, si petitionibus tuis satisfecerit ». Hæc de nuntio regis. Ex his videas, lector, quale genus hominum detrahere et obloqui soleat R. E. Pontificibus. Alterum vero nuntiorum Joannem decanum Saresberiæ isto nequiorem fuisse, quæ de eo sunt dicta, superius docent. Quænam autem essent ejusmodi petitiones regis, et quanta instantia eas exposceret, et quot quantisque intercessoribus, dicetur inferius suo loco. Constat insuper eumdem regem in fine pariter anni hujus per legatos suos sollicitasse civitates omnes, quæ fœdere junctæ erant Alexandro Pontifici, ingentemque sparsisse in eas pecuniam, regemque Siciliæ permovendum curasse, et nobiliores Romanorum, ut omnes intercessores apud Pontificem essent, ut contra sanctum Thomam suas obtineret petitiones. Quid autem egerit Alexander, audies anni sequentis exordio.

67. *Congressus regis Angliæ cum S. Thoma coram rege Francorum, a quo prius derelictus, deinde benigne receptus S. Thomas.* — Inter hæc autem rex Francorum, ubi legati re infecta ex Gallia recesserunt, reassumens collapsum negotium, studuit ad mutuum colloquium congregare regem Anglorum et sanctum Thomam, se præsente; sic sperans posse eos simul pacis fœdere copulare. Quid eo congressu factum sit, in Quadripartita in fine libri secundi exacte describitur; et quod ista desiderari viderentur in Epistolis, collector earum, ne his careat Epistolaris historia, ante ipsas ista præmittit : « Sequentes vero Epistolæ singulæ, singulis locis ita sunt manifeste usque ad exitum totius negotii, quod minus egere videantur historiali adminiculo, eo excepto, quod factum est in colloquio ». De quo ista in Quadrilogo, sive Quadripartita ex Hereberto : « Dominus autem rex Francorum videns dominum papam de pace sollicitum, tanquam filius pacis, obediens viro Apostolico, operose et attente partes suas interposuit. Unde et ad pleraque colloquia, quæ inter ipsum et regem Anglorum erat, archiepiscopum vocavit, pacis inter eos se mediatorem interponens. Inter quæ unum colloquium fuit, in quo suggestum est regi Angliæ archipræsulem Cantuariensem suo se arbitrio omnino velle committere, ideoque gratius ejus præsentiam ibi acceptabat. Multis igitur utrinque ad id convenientibus, ad pedes regis Angliæ procidit dominus Cantuariensis, dicens : Totam causam, unde inter nos orta est dissensio, tuo committo arbitrio, honore salvo Dei. Tali adjectione audita, rex vehementer scandalizatus est, multis ipsum contumeliis afficiens, multa improperans, plurima exprobrans, arguens eum tanquam superbum et elatum, et regiæ munificentiæ circa ipsum impensæ immemorem et ingratum ». Subdit Alanus : « Et ait regi Franciæ : Domine mi, attende, si placet. Quidquid ipsi displicuerit, dicet honori Dei esse contrarium, et sic sua et mea omnia sibi vendicabit. Sed ne videar honori Dei, vel sibi in aliquo velle resistere, hæc offero. Multi fuerunt reges Angliæ ante me, majoris vel minoris auctoritatis quam sum ego. Multi fuerunt ante eum archiepiscopi Cantuariæ magni et sancti viri. Quod igitur antecessorum suorum major et sanctior fecit antecessorum meorum minimo : hoc mihi faciat, et quiesco. Acclamabatur undique : Satis rex se humiliat ».

68. Hic mihi dicendum, admiratione me plurimum affici, primum quomodo ausus sit rex provocare ad exempla majorum prædecessorum, videlicet Cantuariensium archiepiscoporum, quorum plerosque constaret magnopere restitisse regibus libertatem Ecclesiasticam violantibus, eaque de causa plurium annorum esse passos exilia et proscriptiones. Inter quos sanctus Anselmus, et postea Lanfrancus, qui vixit sub avo ipsius Henrici regis, quanta ea de causa passi fuerint, tomus superior abunde satis, ostendit. Pergit vero Alanus in Quadripartita :

« Dumque archiepiscopus aliquantulum subticuisset, rex Franciæ adjecit : Domine archiepi-

[1] Psal. CXI. — [2] Lib. III. Ep. LXVI.

scope, vis major esse sanctis viris an major (melior) Petro? Quid dubitas? Ecce pax pro foribus. Ad hæc archiepiscopus : Verum est, ait : antecessores nostri multo meliores me fuerunt et majores, singuli autem suis temporibus, etsi non omnia adversus Dominum extollentia, quædam resecuerunt. Nam si omnia radicitus tunc exstirpassent ; quis nunc adversum nos ignem tentationis hujusmodi excitaret? Quo cum illis probati digni inveniamur, et cum illis laudem et gloriam.... multo melius nobis Deo consulente actum est, ut securi in eorum sorte et merito laboraverimus, ita et illorum laboris et præmii simus participes. Nec si aliquis eorum tepuit, vel excessit in aliquo ejus in hoc torporis vel excessus exemplum sequi tenemur. Petrum enim Christum negantem arguimus, sed Petrum usque ad capitis sui periculum Neronis impetum arguentem modis omnibus commendamus. Sane quia Petrus ei consentire noluit in eo, quod dissimulare sine animæ suæ periculo non potuit : idcirco inimicorum victor in carne occubuit, et talibus pressuris Catholica surrexit et crevit Ecclesia. Patres nostri passi sunt, quia noluerunt nomen Christi subjicere : et ego ut hominis mihi gratia restituatur, Christi honorem deberem supprimere? Absit, ait, absit. Insurrexerunt itaque magnales utriusque regni in eum, imputantes arrogantiæ archiepiscopi impedimentum pacis : uno inter alios comite palam protestante, quia archiepiscopus utriusque regni consilio, et voluntati resistit, de cætero neutrius erat dignus auxilio, sed ejectum ab Anglia non recipiat Francia ». Addit Herebertus :

69. « Soluto igitur colloquio, non sine multorum murmure reditur ad propria, coexulibus archiepiscopi in summa desperatione positis, et reges quidem festinantissime in equis (mox quippe diremerant colloquium) recesserant, nec salutantes, nec ab archiepiscopo salutati. Quin potius rex Anglorum adhuc in recessu, etsi non in facie, a conviciis archipræsulis non cessavit, insultando, et dicens inter alia, quod ea die de suo se ultus fuisset proditore. Pariter et aulici, qui pacis mediatores extiterant, in recessu multa etiam in faciem archipræsuli objecerunt, quod videlicet fuisset semper superbus, elatus, sapiens in oculis suis, propriæ semper sectator voluntatis et sententiæ; adjicientes grande fuisse hoc malum, et enorme Ecclesiæ damnum et periculum, quod ipse rector Ecclesiæ constitutus fuisset ; et quod per ipsum ex parte jam destructa, penitus cito destrueretur Ecclesia. Sed archipræsul ponens ori suo custodiam, cum consisterent peccatores adversus eum, factus est ad exprobrantes et insultantes sibi quasi non audiens, et non habens in ore suo redargutiones, nisi quod uni, de Ecclesiæ destructione exprobrantes et insultantes sibi, quasi non audiens et humiliter quidem et mansuete respondit : Frater, inquiens, cave ne destruatur Ecclesia Dei per te : per me, favente Domino, non destruetur. Et hic erat Joannes natione Anglus, episcopus tunc Pictaviensis, archiepiscopo ex diuturna conversatione et societate familiaris admodum charus et acceptus. Ab aliis vero conviciatus, non reconvinciabatur, illius profecto discipulus, qui cum malediceretur, non maledicebat, cum pateretur, non comminabatur. Sic igitur recessit a colloquio nunc in Francia, sicut prius in Anglia apud Northantunam, factus opprobrium abundantibus et despectio superbis. Et recedens sic cum suis, dominum regem Francorum sequebatur, cujus erant præparata hospitia in castro, quod Mons-Mirabilis dicitur. Erat et archiepiscopus in castro hoc pariter hospitatus cum rege, ipso semper per aulicos abundanter ei viaticum ministrante. Rex autem tunc non declinavit, quemadmodum in aliis colloquiis consueverat, ut archipræsulem in hospitio suo videret. Unde et mox conjiciebatur, cor regis non ita cum archiepiscopo esse, sicut heri et nudiustertius. Nihilominus tamen archiepiscopus hilarem et jucundum se exhibuit, nec deprehendi potuit vultus ejus in diversa mutatus ob hoc. In quo adverti potest magni viri constantia, fortitudo animi invincibilis, qui mundo jam sibi contrario, nullam vel etiam modicam turbationem ex his vel solliciti ostendit speciem.

70. « In crastino a præfato castro recedens, et ea die Carnotum veniens, plerique (ut mos est) populi occurrerunt, ut transeuntes viderent, et quærebant quis esset qui transiret. Et cum cognovissent, quod archipræsul hic esset Cantuariensis, ipsum mox digito notarunt, aliis qui ignorabant indicantes, et dicentes invicem, murmurando tamen : Ecce archipræsul ille, qui in hesterno colloquio Dominum propter reges negare noluit, nec Dei honorem subjicere. Postea etiam sæpissime, cum iter per Franciam faceret, multi in populo eadem de eo prædicarunt. A Carnoto vero recedens, quantocius potuit, Senonas venit». Additque ista compilator Epistolarum : « Tres igitur diætas cum regis Franciæ comitatu ita transiit, ut nec ad eum rex, vel aliquis ex sua parte accessit, et cum in talibus negotiis dominus Cantuariensis solitus fuit a regia liberalitate procurari : post illud colloquium, et per id quod diximus spatium exinde nihil omnino fuit exhibitum. Aliquando transeundo Senonensis archiepiscopus, aliquando Pictaviensis episcopus, vel aliquis alius frater ejus miseria afflictus, erga eum se habuit ut mendicum. Quod plurimum suos perterruit, quasi jam omni humano auxilio destitutos.

71. « Tertio vero die, peracto illius itineris, dum sedentes in hospitio super his confabularentur ad invicem, et secum quærerent quo possent divertere : dominus Cantuariensis jucundo vultu, quasi nihil adversitatis habens, et ad omnes fortunæ impetus immutabilis, moderato risu condolentibus alludit, dicens : Solus, ait, impetor, et me cedente, non erit qui vos persequatur acrius, etc.

Confortamini igitur et nolite expavescere. Cui inquiunt : Miseremur tui magis, dum nescimus quo possis divertere, vir tantæ auctoritatis a summis et ultimis derelictus amicis. Deo, inquit Cantuariensis, nostri curam committimus. Et ex quo utriusque regni nobis præcluditur aditus, nec ad Romanos latrones consolationis gratia quis consulit nos revertere, qui miserorum spolia sine delectu diripiunt ». Idcirco id Romanis Thomas, quod sederet ibi in Basilica S. Petri antipapa Guido Cremensis, pro cujus factione anni hujus senatores (ut vidimus) laborabant, et ad quem alendum prædæ diversorum conferebantur. Pergit auctor :

« Alia est nobis via procedendum. Audivimus siquidem circa Ararim fluvium Burgundiæ usque ad partes provinciæ liberaliores esse homines. Ad hos ego et vos mecum pedites ibimus, qui visa afflictione nostra, fortasse nostri miserebuntur, victualia ministrantes ad tempus, donec nos Dominus visitaverit. Potens est Deus et in ultimo miseriæ calculo suis adesse. Infideli deterior est, qui de Dei desperat misericordia.

72. « Et statim affuit pro foribus Dei misericordia. Accurrit enim quidam serviens regi Franciæ, qui diceret : Dominus rex vos ad curiam vocat. Ad hæc ait unus eorum : Ut ejiciamur e regno. Non es propheta (inquit Cantuariensis) neque filius prophetæ : noli vaticinari sinistra. Venientes ergo, invenerunt dominum regem cum tristi vultu sedentem, et non assurgentem pro solito domino Cantuariensi. Quod factum est in principio triste præsagium. Considentibus illis adhuc tepide vocatis, diutius facto silentio, rex inclinato capite, quasi dolens et invitus cogitaret, ut eos de regno ejiceret, et illisid ipsum timentibus, obortis lacrymis, prosiliens cum singultu, projecit se ad pedes domini Cantuariensis, obstupentibus iis qui aderant. Et domino Cantuariensi se inclinante ad erigendum regem, vix tandem ad se reversus rex præ angustia : Vere, ait, domine mi pater, tu solus vidisti. Et suspiria præ mœrore congeminante : Vere, ait, pater, tu solus vidisti. Nos enim cæci fuimus, qui contra Dominum dedimus tibi consilium, ut in causa tua, imo Dei, ad nutum hominis honorem Dei remitteres : pœnitet nos, pater, et graviter pœnitet. Ignosce, rogo, et ab hac culpa me miserum absolve. Sed et Deo et tibi meipsum et regnum meum expono, et ab hac hora promitto, quod tibi vel tuis non deero, quamdiu, Deo auctore, vixero. Rege itaque absoluto, dataque ei benedictione, dominus Cantuariensis Senonas regressus est cum suis in gaudio, ubi rex Franciæ victum regaliter exhibuit usque ad reditum in Angliam.

73. « Quo audito, rex Angliæ regi Franciæ demandat, se mirari plurimum, quomodo vel qua ratione de jure posset contra eum fovere Cantuariensem, cum in ipsius regis præsentia rex Angliæ ita se humiliaret, ad omnem paratus justitiam, nec per ipsum steterit, quominus Cantuariensis pacem haberet, quam ipse arroganter et contumeliose rejecit. Quocirca, ait, regem Franciæ tali de cætero in regno suo non debere præstare subsidium in sui fidelis ignominiam et ruborem. Ad hæc rex Franciæ: Ite, inquit, nuntii, regi vestro nuntiantes : Quia si rex Angliæ avitas quas vocat consuetudines, licet minus (ut aiunt) legi divinæ congruas, tamen ut ad regiam dignitatem spectantes, non sustinet abrogari : multo minus mihi licet jus illius liberalitatis subvertere, quod cum corona regni mihi jure competit hæreditario. Consuevit siquidem Francia ab antiquis temporibus omnes miseros et afflictos, et maxime pro justitia exulantes recipere, et donec pacem habuerint, fovere, tueri et defendere. Cujus honoris et excellentiæ gratia, Deo propitio, me vivente, ad nullius personæ suggestionem Cantuariensi exuli derogabitur ». Hactenus de colloquio regis Francorum cum nuntiis regis Angliæ, quod aureis exarandum notis, sapiens quisque dixerit.

74. *Tusculum recipit Alexander papa.* — Finem vero jam rebus gestis anni hujus impósituri, conveniamus Romanum Pontificem in fine anni hujus Benevento recedentem. Urgens sane causa fuit, ut Alexander papa Benevento recedens, et Romam versus veniens, subsisteret in Tusculano, quam civitatem Romanis adversam studuit suam facere, pactis conventis cum comite Tusculano. Quomodo autem ista transacta sint, rem gestam sic narrat Romualdus archiep. Salernitanus : « Post hæc Alexander papa in Campaniam rediit, et rogante Jonatha domino Tusculani, et ejusdem loci civibus, civitatem Tusculanam in suam protectionem recepit, et ad illam cum cardinalibus et tota curia sua perrexit, et prænominato Jonathæ contracambium pro eadem civitate tribuit. Quod factum Romanis multum displicuit. Recolentes enim damna et injurias, et mortes suorum civium, quas Tusculani cum Rainaldo (Reginaldo) imperatoris cancellario eis intulerant, indignati sunt plurimum et turbati, quod Alexander papa Tusculanam civitatem, quam ipsi destruere nitebantur, in suam protectionem receperat. Et ob hoc inter eos et prædictum papam guerra maxima est exorta. Quæ cum aliquanto tempore perdurasset, Romani utpote callidi et dolosi, benignitatem Alexandri papæ circumvenientes, promiserunt, quod eum tanquam patrem et dominum in Urbem reciperent, et mandatis suis libenter obedirent, si prædictæ civitatis muros destrui pateretur. Alexander autem papa eorum promissionibus et verbis fidem adhibens, muros prædictæ civitatis passus est dirui. Quo facto, Romani voto suo potiti, quod papæ promiserant adimplere noluerunt. Papa vero a Romanis se circumventum plurimum condolens, turrim Tusculanorum fossis et muris circumvallari fecit, et relicta ibi militum ac peditum competenti custodia, Anagniam rediit, et ibi est multo tempore demoratus ». Hucusque Romualdus hoc anno, in fine ipsius.

Anno periodi Græco-Romanæ 6661. — Anno Æræ Hispan. 1206. — Anno Hegiræ 564, inchoato die 5 Oct., Fer. 7. — Jesu Christi 1168. — Alexandri III papæ 10. — Friderici Ænobarbi reg. 17. imp. 14. Manuelis Comneni imp. 26.

1. *Legatio in causa S. Thomæ missa a papa.* — A num. 1 ad 13. Baronius, qui anno superiori quæ ad antecedentem pertinebant narravit, hic refert quæ ad annum MCLXVII gesta sunt in causa sancti Thomæ Cantuariensis. *Willelmus Papiensis et Otto* diaconus cardinales legati missi sunt in Normanniam et Angliam, ut pacem inter Henricum II Angliæ regem, et *sanctum Thomam* Cantuariensem sancirent. *Die Purificationis beatæ Mariæ* legati nondum in Galliam adventarant, ut liquet ex Epistola Joannis Pictaviensis episc. sancto Thomæ data quæ secundum Baronium est CLXIII, et secundum Lupum CLXIV libri primi. In ea enim Joannes Pictaviensis ait, se eo die litteras ejus accepisse, additque : « Hi siquidem duo Urbem egressi sunt in kalendis Januarii ad partes nostras properantes », in eam scilicet Galliæ partem, quæ regi Angliæ parebat.

2. *Legati finita æstate in Franciam perveniunt.* — A num. 13 ad 20. Nihil boni ex hac legatione sperabat divus Thomas, ut ex ejus Epistola *ad Odonem cardinalem* data, et a Baronio relata, aliisque pluribus liquet. Legatis injunxerat Alexander III uti Anglorum et Francorum reges, qui in bello erant, inter se reconciliare conarentur; quod quia ei plurimum cordi erat, ad eosdem legatos eam in rem litteras dedit a Baronio num. 14 recitatas, datasque *Beneventi, XI kalendas Septembris;* ex quibus discimus, jam eo die, anno elapso, Alexandrum III Beneventum pervenisse. Hæc enim ad eum annum pertinere non semel monuimus, et demonstrant litteræ Joannis Saresberiensis *ad Joannem Pictaviensem episc.* scriptæ, quarum meminit Baronius num. 13, et extant inter Epistolas D. Thomæ lib. I, Epist XXXI. In iis Saresberiensis ait : « Ad partes vestras accepimus venisse legatos, de quibus adhuc incertum est, quid nobis sperari oportet, quid timeri. Hoc autem certissime constat, quod dominus Cantuariensis judicium cardinalis ad Vincula non subire disposuit multis, ut puto, et justis suspicionibus motus, quia manifestus adversarius ejus hactenus extitit ». In iisdem jam locutus fuerat de bello Rhemensi et pace insecuta, quæ anno superiori contigere, ut ibidem diximus, scripseratque : « Bellici namque tumultus æstate fere tota ferventes, intermeandi facultatem litterarum portitoribus præcluserunt, et in urbe Rhemensi orta seditio sic turbavit provinciam, etc. » Quare non solum in festo Purificationis B. M. legati nondum adventarant, ut mox probavimus, sed nec æstate, nisi ea jam multum provecta, aut verius finita.

3. *De pace inter regem Angliæ et S. Thom. agunt.* — « Rupta est pax et concordia », inquit Gervasius Dorobernensis in Chron. ad annum MCLXVII, « et bella reparata sunt inter Ludovicum regem Franciæ et Henricum regem Angliæ propter Tolosam civitatem, et varias hinc inde causas, et maxime, ut credi potest, propter Thomam Cantuariensem archiep. unde præter alia mala comitatus Augensis, et pagus Vilcassinus (vulgo *le pays d'Auge* et *le Vexin*, regiunculæ Normanniæ) rapinis et incendiis maxime vastati sunt, rege Francorum quatriduo in Vilcassino cum exercitu suo demorante. Matthæus etiam comes Boloniæ, frater vero Philippi comitis Flandriæ, sexcentas naves, ut fama fuit, Flandrensibus armavit, juratus in Angliam venire, unde motus magnus in Anglia factus est, etc. Interea venerunt in Franciam præfati legati Willelmus et Otto, et cum archiepiscopo Senonis de reformanda pace locuti sunt. Inde ad regem euntes, eumque in proposito suo pertinacem nimis reperientes, in Octavis S. Martini (ad diem nempe XVIII mensis Novembris) colloquium indixerunt ».

4. *Sed frustra.* — A num. 20 ad 53. Fuse recitat Baronius litteras, quæ ad præfatum colloquium et ad causam divi Thomæ spectant; sed quas certum est anno MCLXVII datas esse. Subdit quippe Gervasius citatus auctor æqualis : « Suggesserat enim eisdem legatis rex, quod hæc omnia mala de consilio et suggestione Cantuariensis archiepiscopi processerant, asserens eum in propria persona ad loca guerrarum accessisse, et tam regem Franciæ, quam comitem Flandriæ, nil rancoris habentem, pro viribus suis in ipsum animasse. Sed rex Franciæ prædictos legatos ad suum admittens colloquium, archiepiscopi purgavit innocentiam, etiam cum juramento dicens, quod ei semper consilium dederat, ut pax servaretur, salvo honore utriusque

regis. Ipsi autem ne nil egisse viderentur, inter Gisortium (oppidum Normanniæ ad Eptam fl.) et Triam (in Vexino, seu Vilcassino Gallico castrum positum) in Octavis sancti Martini cum archiepiscopo loquentes, quæstionibus plurimis ipsius animum scrutari cœperunt. Sed immobilem reperientes, et ejus invincibiles rationes attendentes, de quibus audierant, contulerunt, et sic demum omni penitus infecto negotio Romam redierunt. Eadem autem nocte, cujus in crastino conveniendus erat, vidit archiepiscopus ipse somnium, quod in calice aureo propinaretur ei venenum. Et quidem sic accidit; illi etenim verba regis composita eidem offerebant : quæ palliatione proterva audientium subverterent intellectum, et faciendæ concordiæ facerent dilationem. Sed legati, sagacis archiepiscopi (regis animum noscentis et mores) audita prudentia, redierunt ad curiam. Videntes autem fautores regis, quod in omnibus defecisset eorum versutia, iterum generalem innovaverunt appellationem », an. scilicet illo MCLXVII.

5. *Romam redeunt.* — Recitat Baronius num. 45 et seqq. relationem cujusdam familiaris *sancti Thomæ*, quam eidem sancto præsuli misit, quæ tam apud eum quam apud Lupum est Epistola VI libri secundi ; sed apud utrumque characteres temporum quibusdam in locis corrupti. Ea summarie continet, quæ gesta sunt a *proxima quinta feria post Octavam sancti Martini*, usque ad discessum cardinalium a rege, *tertia feria post* AD TE LEVAVI, seu post Dominicam primam Adventus. Legati itaque mense Decembri Romam rediere, et quidem an. MCLXVII.

6. *Frideric. imp. a papa excommunicatur.* — Ad num. 53 et seq. Baronius hic et Labbeus tom. X Concil. ut ostendant Concilium, vel Lateranense, in quo Fridericus imp. exauctoratus, « et omnes qui ei ex causa imperii et regni religione jurejurando tenebantur adstricti, a fidelitate ejus » absoluti, hoc anno celebratum fuisse, producunt Epistolam Joannis Saresberiensis Willelmo subpriori Cantiæ datam, quæ juxta Baronium est LXXXIV libri II, et juxta Lupum LXXXIX ejusdem libri, ex qua memorata verba descripta. Verum ex aliis ejusdem Epistolæ verbis perspicuum fit, eam anno superiori scriptam, ideoque et ad eum Concilium istud retrahendum esse. Hæc ibi Joannes Saresberiensis : « Abstulit ei etiam regiam dignitatem : ipsumque anathemate condemnavit, etc. In quo secutus est exemplum Gregorii VII, qui nostra ætate Henricum imp. Ecclesiæ privilegia convellentem, deponens in Concilio Romano, simili sententia condemnavit. Et quidem illa sententia effectum sortita est, et hanc de privilegio Petri latam videtur ipse Dominus confirmasse. Hoc enim Itali audito, ab eo discedentes, reædificaverunt Mediolanum, schismaticos expulerunt, Catholicos reduxerunt episcopos, et Apostolicæ Sedi unanimiter adhæserunt ». Quare cum Mediolanenses anno superiori die vicesima septima mensis Aprilis Mediolanum ingressi fuerint, ut ibidem monstravimus, eo anno ante eum diem Concilium Romanum congregatum fuit. Ad hæc ex iis, quæ paulo infra in medium proferemus, liquet Alexandrum III hoc anno Romam, quo antecedenti egressus fuerat, redire non potuisse.

7. *S. Galdinus S. Sedis legatus creatus.* — Arbitratus est Baronius ex hoc Concilio Romano creditam esse legationem *sancto Galdino* Mediolanensi archiepiscopo, ut Catholicos episcopos a suis Ecclesiis pulsos restitueret. Idem scribit Labbeus citatus, et uterque ad id probandum refert verba Historiæ seu Chronici rerum Laudensium per Ottonem Morenam et Acerbum ejus filium conscripti. At verba illa non in eo Chronico, sed in ejus continuatore anonymo extant, et uterque historicus ante præsentem annum demortuus, ut suis locis insinuavimus. Sanctus autem *Galdinus* in hoc Concilio Romano legatus sanctæ Sedis creari non potuit, cum illud ante urbis Mediolanensis reædificationem, seu Mediolanensium reditum ad patriam coactum fuerit, ut statim dixi, et sanctus *Galdinus* de reditu ad sedem suam Mediolanensem cogitare non potuerit ante urbis reædificationem. Quare hæc legatio anno superiori sancto præsuli data post mensem Aprilem, et postquam accepit urbis suæ restitutionem, ut ibidem ex auctore anonymo ejus Vitæ ostendimus.

8. *Gesta Mediolani et Papiæ a S. Galdino.* — Ad num. 55 et seq. Refert Baronius ex continuatore Acerbi Morenæ, quæ gessit hoc anno *sanctus Galdinus* legatus Apostolicus, ut Laudenses schisma deponerent et episcopum Catholicum eligerent, qui *quarto kal. April. Indict.* I, MCLVIII *anno*, Albertum presbyterum in Laudensem episcopum elegere. Gesta tunc Laudæ illustrari possunt ex iis quæ Puricellus in Monum. Basilicæ Ambrosianæ num. 441, ex Chronico, cui titulus, *Flos Florum*, in medium adducit : « Beatus Galdinus », inquit chronographus, « fecit fieri palatium archiepiscopatus a fundamentis : et quantum legatus Ecclesiæ (Romanæ) civitatem Papiæ interdicto supposuit Ecclesiastico, donec satisfaceret de turri Ecclesiæ Majoris Mediolani, quam Papienses dejecerant. Quod ipsi fecerunt (sed anno tantum MCLXXV), quia restituerunt XVII, (legendum cum Galvaneo Flamma in Chron. XVIII), mille libras grossæ monetæ ». Imperator enim quod ab *Oberto* archiep. Mediolanensi abhorreret, palatium episcopale evertendum jusserat.

9. *Fridericus imperator ex Italia fugit.* — A num. 57 ad 62. Imperator itaque in Lombardia, quandoque in partibus Papiæ, quandoque Novariæ et Vercellarum aut Montisferrati, vel Astensibus fere per totam hyemem stetit; sequenti vero mense Martii privatum, ita quod nec ipsi Lombardi, qui cum eo fuerant, nisi forte paucissimi sciverunt. Per terram comitis Uberti de Saxonia, filii quondam comitis Amodei, qui dicitur comes de Moriena, iter arripiens in Alemanniam est pro-

fectus », inquit continuator Acerbi Morenæ. Ubertus ille de Saxonia diversus non est ab Humberto comite Morienæ et Sabaudiæ, ideoque quod notatu dignum, constans hæc apud omnes opinio hoc tempore erat, hos clarissimos principes e familia Saxonica originem ducere. Idem comes Humbertus hucusque Friderico imp. confœderatus fuerat, neque is de ejus amicitia dubitabat, cum paucis comitantibus sese apud eum receperit. Verum hoc in transitu imperator cum eo simultates suscepit. Cum enim quemdam nobilem Brixiensem obsidem suspendisset, aliosque obsides secum Segusium oppidum Galliæ Subalpinæ, *Secutiam* a Joanne Sarisberiensi appellatum, duxisset, cives ne eos in Germaniam abduceret impediere, et neminem egredi permisere, uti refert Baronius num. 60 ex Epistola LXII libri secundi Epistolarum divi Thomæ, quæ in editione Lupi est ordine LXVI ejusdem libri, dataque Bartholomæo Exoniensi archidiacono, a Joanne Sarisberiensi, qui narrata hac injuria imperatori facta, subdit: « Imperator autem assumpto habitu servientis, quasi ut alicujus magni viri procuraret hospitium, cum aliis quinque servientibus noctu egressus est, lætus quod ei concesserant Italiam perdere, quam demeruerat diutius retinere. Inde transiens Chrysopolim, suam turbavit Burgundiam, precibus intentans minas. Et progrediens Alemanniam et Saxoniam supra modum turbatas reperit ».

10. *Post ejus fugam fœdus Lombardorum corroboratur.* — Baronius num. 57 ex eadem Sarisberiensis Epistola narrat imperatorem militum præsidio destitutum Papia fugere coactum fuisse. Verum male ad hunc annum ibidem ex Sarisberiensi lib. 2, Epist. XXVI, revocat congressum *Friderici* cum Mediolanensibus; cum is hoc anno die sancti Martini, quo congressus ille habitus, non in Italia, sed in Germania fuerit, ut ex dictis numero superiori patet. Porro continuator Acerbi Morenæ asserit, *Lombardorum* fœdus post imperatoris ex Italia discessum valde corroboratum fuisse. Ipso initio illud amplexi sunt Cremonenses, Brixiani, Bergomates, Parmenses, Placentini, Mediolanenses et Laudenses: « Post cujus (nempe Friderici imp.) recessum, civitates quæ simul juraverant, imprimis cum Novariensibus et Vercellensibus, postea cum Cremonensibus, et illis de Belforte, et cum Sepriensibus convenerunt: et pacem omnes inter se facientes, unum corpus sunt effecti ». Cum vero Cremonenses inter primos fœdus Lombardicum jurarint, incredibile est eos inter ultimos fuisse, qui eidem adhæserint. Quare licet tam apud Chalcum et Corium in Hist. Mediolan. quam in duobus Mss. Bibliothecæ Ambrosianæ, legatur *postea cum Cremonensibus,* recte tamen Puricellus in Monument. Ambros. num. 503 legendum censet, *cum Comensibus*, loco *Cremonensibus.*

11. *Rex Angliæ et S. Thomas nuntios ad papam mittunt.* — Ad num. 62 et seq. Baronius Epistolam LXVI libri secundi a Joanne Salisberiensi ad Bartholomæum Exoniensem archidiaconum datam, quæ juxta eum est ordine LXI ejusdem libri, exacte cum hoc anno connexuit, ut ex iis, quæ in ea narrantur, extra omne dubium ponitur. Quare *Guido Cremensis*, seu Paschalis III antipapa, anno MCLXVII mortuus non est, uti Otto a Sancto-Blasio, qui scribere desiit anno MCCX, et Papebrocius in Conatu Chron. Hist. perperam credidere; Salisberiensis enim laudatus ait: « Hæresiarcha Cremensis Romæ est apud S. Petrum », et cætera a Baronio recitata. Refert postea Salisberiensis nuntios regis Angliæ et nuntios sancti Thomæ Cantuariensis coram Alexandro III *Beneventi* convenisse; cumque nihil adversus justitiam priores obtinere possent, nuntios alios in Siciliam misisse, uti habet Baronius.

12. *Manuel imp. legatos ad papam mittit.* — Ad num. 64. Epistolæ duæ a Baronio memoratæ, quarum prior est ordine CVIII libri secundi, dataque Bartholomæo Exoniensi archidiacono, et posterior ordine XXVI ejusdem libri, dataque Joanni Pictaviensi episcopo, et utraque a Joanne Salisberiensi missa, retrahi debent ad annum superiorem, uti ibidem num. 10 de priori et num. 13 de posteriori demonstravimus. Huc vero retrahendum, quod Baronius anno MCLXX, a num. 54 ad 61 narrat ex Actis Alexandri III legationem nempe Emmanuelis imp. ad eumdem papam; secundo mortem Guidonis antipapæ; et tertio legationem aliam dolose a Friderico imp. ad eumdem Pontificem missam. Cum enim Acta illa tradant, *eodem tempore*, quo hæc fiebant, *Guidonem* antipapam interiisse, et dubitari non possit, quin mors illa currenti anno acciderit, certum pariter utramque legationem huc retrahendam esse. *Manuel* imp. legatos Beneventum ad Alexandrum III misit, promittens se Ecclesiam Græcam cum Romana juncturum, atque ipsum præsenti molestia *Friderici* liberaturum, si se corona imperii Occidentalis donaret. Quam postulationem Alexander, inquit Sigonius hoc anno in Hist. de Reg. Ital. lib. XIV, ut parum reipublicæ utilem, ex cardinalium sententia reprobavit.

13. *Moritur Paschalis III Pseudo-Pontifex.*— Guidonem vero Cremensem, seu Paschalem III antipapam hoc anno extinctum esse diserte tradit Joannes de Ceccano in Chron. qui ad hunc Christi annum scribit: « Mense Septembri, die vicesima, obiit in hæresi Paschasius papa, et pars ejus elegit electum de Albanis in papam Callistum », quem Callistum III appellavit. Errarunt itaque qui scripsere, istum antipapam, nempe Joannem abbatem Strumiensem, ante Pseudo-Pontificatum a Paschali III episcopum Tusculanum dictum fuisse (1).

(1) Qui scripserunt Joannem hunc Strumiensem creatum fuisse Tusculanum episcopum antequam Pontificiam dignitatem invaderet, illi profecto fidei suæ vadem habuerunt omni exceptione majorem. Romualdus Salernitanus, qui per hos annos Salernitanam cathedram occu-

Joanni de Ceccano, quoad annum emortualem Paschalis III, suffragantur Gervasius Dorobernensis in Chron. Hovedenus pag. 512, Radulphus de Diceto ad annum MCLXVIII, et annalista Mailrosensis ad eumdem Christi annum. Neque Baronius Paschalis III interitum usque ad an. MCLXX distulisset, nisi persuasum habuisset, quæ Acta Alexandri III narrant de legatione Manuelis imp. ad Alexandrum III, ad illum Christi annum pertinere. Cum vero *Paschalis III* die XX mensis Septemb. perierit, Salisberiensis scripsit Epist. LXVI libri secundi ante ultimos hujus anni menses, antequam mors illa ei nuntiata fuisset; indeque de pace inter Galliæ reges tanquam nondum conclusa sermonem habet.

14. *Conditur Alexandria.*— Ad num. 65. *Alexandria* civitas hoc anno ædificata *ipsis kalendis Maii*, uti refert Baronius ex Actis Alexandri III. Ea civitas in honorem Alexandri III Alexandria vocata, sed ab imperialis partis studiosis ad firmitudinem ejus elevandam *palearis* dicta, quo nomine in hunc usque diem appellatur. Neubrigensis lib. 2, c. 17, de Longobardis loquens ait : « Urbem quoque Alexandriam, ex nomine domini papæ, cui se devotos esse gaudebant, sic vocatam, apto loco ad excipiendos primos Alemannorum Italiam ingredientium impetus condiderunt. Quam dum imperator in ipsis ejus primordiis obsidione cinxisset, expugnare non potuit, sed exercitu frustra fatigato discedens, hostium contra se fiduciam auxit ». Romualdus Salernitanus hoc anno hujus urbis conditum fuse narrat, indeque apparet Acta Alexandri III sincere scripta fuisse.

15. *S. Thomas alios nuntios ad papam mittit.* — A num. 66 ad 74. Sanctus Thomas prioribus hujus anni mensibus post discessum Willelmi Papiensis et Ottonis diaconi sanctæ Sedis cardinalium legatorum, ad Alexandrum III misit nuntios suos Alexandrum et Joannem, rogavitque ut petitiones regis Anglorum rejiceret : « His duobus articulis coronationi filii sui, et consecrationibus episcoporum insistit rex Anglorum, et valde arctabitur ad pacem nostram faciendam, si constantiam domini papæ viderit », inquit divus Thomas in Epist. LXVII libri tertii ad nuntios suos data, quam ideo Baronius anno suo reddidit.

16. *Agitur de pace inter Franciæ et Angliæ reges.* — Congressum vero regis Angliæ cum sancto Thoma Cantuariensi coram Ludovico VII Francorum rege habitum, quem fuse narrat Baronius ex Quadripartita lib. 2, cap. 25 et seqq. ad annum sequentem pertinere, discimus ex Gervasio Dorobernensi in Chron. ubi illum pluribus refert. Neque currenti anno reges congressum illum habere potuere ; cum nonnisi sub ejus finem in concordiam redierint. Hæc Gervasii verba ad annum MCLXVIII : « Circa Natale Domini discurrerunt, inter reges, adhuc in immensum discordes, viri religiosi utriusque fideles, verba pacis et concordiæ ad alterutrum deferentes. Pax itaque tandem utcunque formata est, quæ quo melius firmaretur, in Epiphania Domini mutuo sibi indixerunt colloquium ». Salisberiensis in Epist. LXVI libri secundi memorata, et, uti mox diximus, hoc anno exeunte data , varia ad hanc tractationem pacis pertinentia habet, quæ legere juvabit.

17. *Ea anno tantum sequenti peracta.* — Tum Gervasius ad annum MCLXIX subdit : « Convenerunt reges et principes die Epiphaniæ apud Montem mirabilem (seu Monmiralium, Gallice *Monmirail*, oppidum in ipso Cenomanensis Provinciæ limite situm) de pace jam formata collocaturi, ubi post alias confirmandæ pacis allegationes rex Angliæ Henricus Ludovico regi Franciæ ita fertur dixisse : Hac die, domine mi rex, qua tres reges Regi regum munera obtulerunt, meipsum, natos meos, et terram vestræ commendo custodiæ. Cui respondit rex Franciæ : Quia vobis hoc inspiravit rex, qui regum munera suscepit, exhibeant nati vestri præsentiam suam, ut a mansuetudinis nostræ titulo terras suas possideant. Accessit itaque Henricus regis primogenitus, etc ». Paulo post : « Interea persuasum est Thomæ Cantuariensi archiepiscopo a quibusdam nobilissimis viris et religiosis, ab his etiam quos dominus papa ad pacem destinaverat reformandam, ut ipse archiepiscopus regis animum aliqua humilitate coram optimatibus utriusque regni, in præsentia quoque regis Franciæ mitigaret, litisque decisionem regis penitus committeret arbitrio omni tacita conditione », et cætera fuse ibidem narrata, quæ diversa non sunt ab iis quæ hic Baronius habet, hanc scilicet pacis tractationem felicem exitum non habuisse.

pabat, res anni sequentis ita exorditur : « Anno Dominicæ Incarnationis MCLXVIII, Ind. II, (annum a Pascha exorditur) in vigilia B. Agathæ mense Februarii. Interea Guido Cremensis qui et Paschalis dictus est, mortuus est. Cui successit intrusus quidam Tusculanensis episcopus Joannes de Struma nomine, qui et Callistus a suis appellatus est ». Hæc sufficere arbitror ad asserendam de Tusculano Joannis episcopatu veritatem. Sed adhuc discutiendum aliquid superest. Nam Romualdus obitum Guidonis in annum sequentem referre contra fidem omnium veterum censeri posset. Si tamen ejus verba sedulo expendantur, nihil habet a cæteris diversum. Non enim ait die illa Februarii Guidonem decessisse ; sed cum per hæc tempora obiisset, nempe die XX Septembris anni MCLXVIII, Joannem Strumiensem sequentis anni initio substitutum fuisse. Sed quid interim factum est a schismaticis toto illo temporis spatio quo Pontifice caruerunt ? In re obscura, suspicionem meam proferre liceat. Joannes de Ceccano narrat schismaticos extulisse *Electum de Albanis in papam Callistum*. Pagius electum hunc ipsum esse Joannem Strumiensem arbitratur. Sed non satis capio cur Ceccanus nomen Joannis sileat ; cum præsertim ad annum MCLXXVIII, ubi de Joannis depositione loquitur, suo illum nomine *Joannis Strumiensis* designet. Alius ergo censendus electus iste a Joanne ; quam suspicionem meam auget Sichardus Cremonensis episcopus cujus Chronicon ad exordium usque sequentis sæculi, quo et florebat, perductum, in tom. VII Rerum Italic. prodiit. Ita ergo ille post exactam rerum anni MCLXXVII narrationem : « His temporibus fuit presbyter nomine Cremonensis electus, qui licet aliis meritis et scientia dignus, tamen propter schisma dejectus est ». Indicant hæc subobscure quæ Joannes de Ceccano planius narravit, ac demonstrant intrusum hunc alium esse a Joanne, cum vel nomen ipsum haberet diversum. Rem igitur totam ita concipio : Fatis functo Guidone anno MCLXVIII, die XX Septembris ejus successor destinatus fuit electus qui sibi Callisti nomen destinaverat ; sed eo brevi vel decedente vel amoto Joannes Ungarus Strumiensis abbas assumptus fuit die IV Februarii anni MCLXIX. Brevem illum pontificatum electi Romualdus cæterique neglexerunt, sive quod paucorum mentium fuerit, sive quod electionem, non vero confirmationem obtinuerit.

MANSI.

18. *Tusculi mœnia et Albanum evertuntur.* — Ad num. 74. Narrat hoc Romualdus archiep. Salernitanus, et ex eo Baronius, Alexandrum III relicta Anagnia in Tusculanam civitatem venisse, et Romanos ei promisisse se ejus mandatis libenter morem gesturos, « si prædictæ civitatis muros destrui pateretur. Quo facto, Romani voto suo potiti, quod papæ promiserant adimplere noluerunt ». Papa vero a Romanis se circumventum videns, « Anagniam rediit, et ibi est multo tempore demoratus ». Quare Pontificem hoc anno Romæ non fuisse, et ibidem *Fridericum* imp. non excommunicasse, uti jam supra probavimus, certum et indubitatum. Porro huc retrahendum quod anno sequenti de eversione *Albani* in medium afferemus, cum præsenti gestum sit.

19. *Moritur Guillelm. IV comes Nivernensis.* — « Tanta pestis in Jerosolymis fuit », inquit Nangius in Chronicon ad hunc annum, « quod fere omnes peregrini mortui sunt: ibique Guillelmus comes Nivernensis (hujus nominis IV, filius Guillelmi III, anno MCLXI demortui, ut habent idem Nangius et Chronicon Vizeliacense) sine hærede defunctus est, cui successit Guido frater ejus. In Sicilia tunc erat quidam Francigena, regis Guillelmi (hujus nominis II), cancellarius, quem quidem potentes Siculi odientes, in odium ipsius litteras per Apuliam et Calabriam direxerunt, ut quotquot Franci invenirentur, capitaliter punirentur; quod et factum est: sed rex Siciliæ hoc agnoscens, auctores illius seditionis pari sententia condemnavit ». De hac lamentabili strage fusius agit monachus Antisodorensis apud Bulæum tom. II Universit. Paris. pag. 358. Tyrius lib. 20, cap. 3, ait, Guillelmum IV « in primo gratissimæ juventutis flore, cum multis animi suspiriis et gemitibus vitam finiisse »; in libro tamen ultimo Historiæ Vizeliacensis dicitur, eum per satellites suos monasterium Vizeliacense diripuisse, monachos crudeliter ab eo vexatos aufugisse, et Hugonem archiepiscopum Senonensem coactum fuisse eum excommunicare.

20 *Ausciensium præsulum pietas.* — Florebat hoc tempore *Guillelmus* archiepiscopus Ausciensis, de quo Oihenartus in Notitia Vasconiæ p. 452, ex veteri membrana, hujus præsulis tempore scripta, hæc refert: « Intra fines Gasconiæ tam Cisterciensis, quam Præmonstratensis Ordinis decem monasteria, et sanctimonialium nonnulla de Ordine Fontis-Ebraldi in honore omnipotentis Dei fundavit et plantavit ». Suscepit sacram contra Mauros expeditionem, eique Idelfonsus Aragoniæ et Navarræ rex « propter multa et innumerabilia servitia, pericula et labores », quos Bernardus ejus in præsulatu decessor sustinuit, insignem donationem fecit, et post ejus mortem successoribus archiepiscopis, quam ibidem recitat Oihenartus, in qua legitur, « facta Charta Æra MCLXVIII, in mense Augusto », anno sc. Christi MCXXX. Ejus in Actis publicis usque ad præsentem annum mentionem haberi tradunt San-Marthani in Archiep. Ausciensibus.

21. *Victoriæ Almohadum Christianis infensorum.* — In Hispania *Mahometes*, vulgo *Lupus* rex appellatus, non desistebat a *Josepho* Almohadum imperatore lacessendo, et *Musmudes*, qui etiam adversus hunc in armis erant, ea deponere nolebant. Quare *Josephus* ingentem exercitum, cui præerat *Omar*, adversus eum collegit, uti narrat Noveirius. Docent historici Hispanici *Mahometem*, cui præsto erant Christiani ab Almohadibus ubique vexati, fortiter sese imperatori opposuisse, et *Petro Ruyzio* nobili Navarræo Stellæ domino in præmium navatæ sibi operæ *urbem Sanctæ Mariæ* dedisse. Nomen illud a Christianis sine dubio urbi impositum, et a Mauris, quando illam occuparunt, non mutatum. Geographus enim Nubiensis, qui ante aliquot annos sub Rogerio Siciliæ rege floruit, hanc urbem *Sanctam-Mariam* semper appellat. Martinus Carillo in Episcopis Aragonensibus ait se vidisse Catalogum episcoporum ejusdem civitatis valde antiquum, in quo primus episcopus dicitur fuisse D. Martinus. Aliqui scripsere urbem hanc diversam non esse a Lobeto nunc civitate episcopali, vulgo *Albarazim* dicta. Illud certum, *Lobetum* fuisse oppidum Lobetaniarum Celtiberis vicinum. Non multo post Valentiæ et Mursiæ regnum Christianis confœderatum eversum fuit, et juxta Noveirium *Josephus imperator* anno Hegiræ DLXVI, qui Christi est MCLXX, in Hispaniam transfretavit, varias de hostibus victorias reportavit, et Christianorum finibus devastatis, Marochium anno MCLXXII reversus est.

22. *Conversio Rugianorum et finis Chronici Helmoldi.* — « Rugiani Sclavorum populi, ab Erico Danorum rege, et Finlandi ab Erico Suecorum rege victi, Christum agnoscunt. Helmodus presbyter et canonicus Butroniensis, Historiam conversionis Henetorum sive Sclavorum ad Christum a temporibus Caroli Magni usque ad hæc tempora perduxit », ut legitur hoc anno in additione ad Auctarium Aquicinctinum. Anno MCLXIV de conversione Rugianorum et canonizatione sancti Canuti Junioris, quæ ad hunc annum pertinent, verba fecimus. Chronicon Helmodi adhuc extat.

23. *Minorem Britanniam rex Angliæ acquirit.* — Conanus Britaniæ (seu Armoricæ) comes jure successorio comitatum utrumque Britanniæ recipiens, ex sorore Willelmi regis Scotorum filiam reliquit hæredem », inquit Radulphus de Diceto ad hunc Christi annum pag. 513. Idem habet Matthæus Parisius in Chron. qui addit sororem regis Scotorum *Constantiam* dictam fuisse, et ejus filiam Henricum Angliæ regem *Gaufrido* filio suo uxorem accepisse, sicque tota Britannia potitum esse.

Willelmus de Campania archiep. Senonensis consecratus fuit, ut in fine anni sequentis probabimus.

ALEXANDRI III ANNUS 10. — CHRISTI 1169.

1. *Novi et obstinati conatus regis Angliæ contra S. Thom.* — Sequitur millesimus centesimus sexagesimus nonus annus Christi, Indictione secunda, quo Alexander papa penitus recusans assentiri petitionibus regis Angliæ, postrema legatione ingestis, constanter perseverans, ut in suam S. Thomam restitueret Ecclesiam, novam decernit ad eumdem Anglorum regem pro eodem S. Thoma restituendo legationem. De qua dicturus, primum omnium opus est, ut quæ rex petierit ab eodem Pontifice in medium afferamus. Erant autem duæ illæ præcipuæ petitiones, nimirum ut S. Thomas a Galliis dimoveretur, vocareturque Romam ab ipso papa, atque ab eodem transferretur in aliam Ecclesiam. Quinam autem fuerint ipsius regis conatus, et quæ impensæ, ut id ab ipso Alexandro Pontifice obtinere posset, secretæ litteræ ad eum redditæ docent, quibus ista significantur [1] :

« Quod Deo propitiante, jam in eum calculum Christi et Ecclesiæ suæ causa perducta est, ut de cætero periclitari non possit, eo quod schismatis capita defecerunt, et Anglicanæ Ecclesiæ malleus comprehensus in operibus suis, de cætero cui innitatur invenire non valet. Ventum erat ad summum, ubi constat habitudines periculosas esse, cum ille, qui sollicitando tam curiam quam schismaticos, Fridericum videlicet et complices suos, videns se hac via non posse proficere adversus Dominum et adversus christum ejus, transmissa legatione, confugit ad Italiæ civitates, promittens Mediolanensibus tria millia marcharum ad murorum suorum validissimam reparationem, ut cum aliis civitatibus quas corrumpere moliebatur, impetrarent, a papa et Ecclesia Romana dejectionem, vel translationem Cantuariensis archiepiscopi. Nam ob eamdem causam Cremonensibus duo millia marcharum promiserat, Parmensibus mille, et totidem Bononiensibus. Domino vero papæ obtulit, quod data pecunia liberaret eum ab exactionibus omnium Romanorum, et decem millia marcharum adjiceret : concedens etiam, ut tam in Ecclesia Cantuariensi quam in aliis vacantibus in Anglia pastores ordinaret ad libitum. Sed quia fidem multa promissa levabant, et in precibus manifesta convincebatur iniquitas, repulsam passus est. At quod per se impetrare non poterat, regis Siculi viribus conatus est extorquere. Sed nec ille, licet ad hoc toto nisu Syracusanus episcopus et Robertus comes de Bassavilla, multiplicatis intercessoribus laboraverunt, exauditus est pro sua reverentia, vel potentia, vel gratia, quamvis eam in Ecclesia Romana plurimam habeat. Dimissi sunt ergo nuntii regis impotes voti, hoc solum impetrato, ut dominus papa mitteret nuntios, qui pacem procurarent, Gratianum scilicet subdiaconum, et magistrum Vivianum urbis veteris archidiaconum, qui munere advocationis fungi solet in curia ». Hæc et alia secreta insinuatione : nam absque nominum expressione habet inscriptio tantum ista, *Amicus Amico*.

2. Hæc cum rescisset sanctus Thomas, et quod ob eam causam Romam vocandus esset ab ipso Alexandro Pontifice, mirum in modum perturbatus est : scribensque Epistolam ad Humbaldum cardinalem episcopum Ostiensem, post multas querelas hæc de his habet [1] : « Quia legem Dei transferre nolumus, ut ei succedat iniquitas tyrannorum ; quærit, ut nos citra necessitatem, præter utilitatem, contra auctoritatem ad aliam Ecclesiam transferamur. Quia vero vocantem ad iniquitatis consortium sequi nolumus, petit nos evocari a vobis, ut in transitu possit nostri sanguinis cum iniquitatis suæ consortibus qualecumque exercere commercium. Quid enim aliud sibi vult, quod Mediolanenses, Cremonenses, et Parmenses in exterminium nostrum mercede corruptos sollicitat? Quid Papiensibus, aut aliis Italiæ civitatibus nocuimus unquam, ut nostrum exilium procurarent ? In quo læsimus sapientes Bononiæ, qui sollicitati precibus et promissis, perniciei causæ nostræ quam audierant voluerunt dare consensum ? Certe nos Robertum de Bassavilla non proscripseramus, et tamen sollicitationibus inductus est, ut nostram apud vos procuraret proscriptionem. Dolo

[1] Cod. Vat. l. III. Ep. LXXIX.

[1] Cod. Vat. l. III. Ep. LXXVIII.

tamen postea cognito, pœnitentiam ductus rogavit, ne ipsius injusta petitio audiretur. Richardus Syracusanus episcopus electus, corruptus accepta spe Lincolniensis episcopatus, persecutores nostros juvit opibus, armavit consilio, viribus roboravit. Nam et ipsi regi Siculo, intra cujus fines modo consistitis, ut eum caperent in perniciem Ecclesiæ et nostram, filiam regis Angliæ copulandam in matrimonium promiserunt.

3. « Nonne Frangentes panem, et familiam Leoninam, et gentem Latronum, et alios Romanos potentissimos, quasi conductitios adduxerunt, ut non tam flecterent quam frangerent Ecclesiam Romanam ? Sed et pacem imperatoris et Saxonum repromittunt : et quod omnes Romanos data pecunia inducent, ut faciant fidelitatem domino papæ, dummodo in nostra dejectione regis Angliæ satisfaciat voluntati. Patet quam securum transitum, quam jucundum commeatum nobis diligentia hominis præparabat. Profecto non satis curabat, unde satisfieret creditoribus vestris, unde sociis, si quis tamen inveniri posset, ad procinctum itineris necessaria ministrarentur, unde sumptus itineris procederent, et solatia proscriptæ multitudinis, quæ post quinquenne exilium egens et afflicta erat in tantis calamitatibus deserenda. Eadem sane diligentia procurantium hæc (quoniam regis nomen in hanc suspicionem deducendum esse non credimus) poterant hospitum utensilia toxicari, et difficile est, vitam servare incolumem, cui insidiatur is qui jus habet in familiam totam. Et ne in hac parte schedula protrahatur et verba, quoad vita comes fuerit, nos pro nulla unquam vocatione, tot et tantis periculis ingeremus. Nam si quis ex quacumque causa mortem non detrectat, vitam facilius poterit ferro, vel laqueo terminare ». Post hæc autem pergit referre ea, quæ in fine anni superioris sunt enarrata, de studio regis Angliæ, ut a regis Francorum protectione divelleret sanctum Thomam : quæ ex ejus ore præstat audire ; ait enim :

4. « Nuper autem misit idem rex Angliæ nuntios suos, episcopum videlicet Sagiensem, et G. Cantuariensem archidiaconum ad Christianissimum regem, sollicitans eum precibus, ut nos ejiceret de terra sua. Sed vir Deo plenus respondit, se hoc ejus hæreditarium ab antecessoribus contraxisse, et semper fuisse consuetudinis regni Francorum, ut omnes pro justitia exulantes benigne recipiat, et eis debita humanitatis solatia impendat. Et dixit se nunquam tam laudabilem hæreditatem, et Deo gratam ex causa qualibet deserturum. Adjecit etiam, quod nos receperat de manu domini papæ quem solum in terris habet dominum. Et ideo nec pro imperatore, nec pro rege, nec pro aliqua mundi potestate dimissurum, quin foveat nos et causam nostram, quandiu necesse fuerit, quoniam Deus nobiscum est, et pro tuenda lege ipsius tot injurias et damna sustinemus. Hoc responso legatos confusos dimisit, et nobis (quod ei Deus retribuat) solito benignior et liberalior est, licet benignus et liberalis semper extiterit. Dicit autem se probaturum in causa nostra sinceritatem et vigorem Ecclesiæ Romanæ, et virtutem domini papæ, cujus fidem et constantiam in eo commendat plurimum quod regem Angliæ in petitionibus injustis ab eo gaudet esse repulsum, etc ». Hæc de rege Francorum S. Thomas, cubitalibus iisdemque aureis omnino litteris digna.

5. *Nuntii apostolici cum litteris Alexandri III ad regem Angliæ et S. Thomam.* — At fides cum constantia Alexandri papæ qualis semper cognita est pro justitia et veritate perstans immobilis, talis in posterum usque ad finem perseveravit incorrupta; quam tamen mansuetudo cum patientia temperabat, ut nihil relinqueret intentatum, antequam excommunicatione regem perculleret, et regnum subjiceret interdicto. Delegit ergo viros præstantissimos, integerrimos atque doctrina præstantes, quos andisti Gratianum videlicet [1] nepotem Eugenii Pontificis laudatissimi (id enim Epistola Joannis [2] Saresberiensis ad Pictaviensem episcopum habet) et Vivianum advocatione Romanæ Ecclesiæ bene administrata conspicuum. Quænam autem eisdem fuerint ab Alexandro commissa, ita in amici relatione secreta superius recitata, in fine describitur : « Eos tamen nuntios præscripta forma pacis, sacramenti religione papa astrinxit, quod præfinitos terminos non excederent : mandatis quoque adjiciens, ut a regis sumptibus continerent, nisi pace Ecclesiæ impetrata. Et ne ultra diem, qui eis præstitutus est, aliquam facerent moram. Forma autem pacis quæ archiepiscopo expressa est, nihil inhonestum continet, vel quod Ecclesiam dedeceat, aut personam, nec quod auctoritatem ejus in aliquo minuat, quin libere, omni occasione et appellatione cessante, in ipsum regem et regnum, et personas regni severitatem Ecclesiasticam valeat exercere, prout sibi et Ecclesiæ Dei expedire cognoverit, consilio tamen amicorum virorumque sapientum. Ut dum pacis verba tractantur, mitius agat, multa dissimulet. Postea (si quod absit) non processerit, gravius quasi resumptis viribus, persecutores Ecclesiæ prostraturus insurgat ». Hæc ibi de his, quæ ab Alexandro papa credita sunt legatis, quibus has litteras ad S. Thomam idem Pontifex dedit [3] :

6. « Illustris regis Anglorum nuntios et litteras accepimus. Et cum a nobis per eosdem nuntios quædam magna et difficilia postulasset, et super iis obtinendis apud nos nuntii ejus vehementer et fortiter institissent : animum nostrum ad voluntatem suam nequaquam flectere potuerunt. Sed ne possent habere ullam materiam et occasionem de nostra duritia conquerendi, et quod sibi nollemus in aliquo deferre : sequentes vestigia et exempla prædecessorum nostrorum, quos sanctos esse non dubitamus, prædictum regem cum omni beni-

[1] Cod. Vat. l. III. Ep. XII.— [2] Ibid. Ep. LXXVIII.— [3] Ibid. Ep. I.

gnitate, modestia, et mansuetudine a suo revocare proposito, et ejus mitigare animum, et emollire disposuimus duritiam. Inde utique fuit, quod nos (sicut de consilio et deliberatione fratrum nostrorum processit) dilectos filios nostros Gratianum subdiaconum et notarium nostrum, virum honestum et litteratum, quem ob memoriam sanctæ recordationis patris et prædecessoris nostri Eugenii papæ, et intuitu sincerissimæ fidei et obsequii sui charum omnimodis acceptumque tenemus, et magistrum Vivianum, quem ob antiquam familiaritatem, prudentiam, et litteraturam ejus sincero cordis affectu diligimus, ad præfati regis præsentiam duximus destinandos. Per quos et per litteras nostras ipsum cum omni studio et sollicitudine districtius quam possumus commonemus, ut tibi pacem et gratiam suam restituens, te ad Ecclesiam tuam honorifice revocet, et tam tibi quam eidem Ecclesiæ antiqua jura et libertates et honores integre et illibate conservet, et te et tua cum omni pace et tranquillitate esse permittat.

7. « Quapropter rogamus fraternitatem tuam atque monemus, quatenus malitiam et angustiam temporis diligenter considerans et attendens, quomodo majores nostri tempora redemerunt propter dierum malitiam : ad recuperandam gratiam et amorem supradicti regis omnibus modis, quantum salvo ordine et officio tuo fieri potest elabores, et ejus satagas animum mitigare, illam patientiam, mansuetudinem, et benignitatem ostendens, quod a nullo merito possit dici, per te remansisse, quominus gratiam et bonam voluntatem illius plenius deberes adipisci. Rogamus præterea prudentiam tuam, monemus, consulimus et volumus, ut usque ad discessum nuntiorum nostrorum nec in regem, nec in personas regni, aut regnum aliquam sententiam proferas; et si forte (quod non credimus) jam protulisti, ipsam usque ad tempus illud suspendas. Hoc autem ideo dicimus, ut illi omnem conquerendi occasionem et materiam tollamus, et ejus duritiam tali modo vincamus. Si enim secus (quod absit) contigerit, nos tibi auctoritatem tuam subtrahere nullatenus volumus, sed potius conservare, et auxilium et consilium nostrum diligenter conferre. Cætera vero in ore nuntiorum nostrorum posuimus, quorum dictis fidem incunctanter adhibeas, et eorum consiliis et exhortationibus acquiescas ». Hæc ad sanctum Thomam Alexander. Qui per eosdem legatos ad regem ipsum Anglorum ista scripsit [1] :

8. « Magnificentiæ tuæ litteras, quas nobis per dilectos filios nostros, primo Reginaldum Saresberiensem, et deinde Randulphum Lavensem archidiaconos, viros providos et discretos, et in commisso sibi negotio studiosos atque sollicitos transmisisti, paterna benignitate suscepimus, et earum continentiam diligenter curavimus ei studiose audire. Cum autem excellentiæ tuæ petitiones nobis tam ex serie litterarum, quam ex nuntiorum tuorum viva voce plenius innotuissent, et nos cum fratribus nostris exinde diutius deliberassemus, non fuit nobis visum, quod aliquam earum, juxta quod rogasti, cum honestate nostra et Ecclesiæ possumus effectui mancipare. Verumtamen, ut sublimitati tuæ in omnibus, quantum cum honore Dei et Ecclesiæ fieri poterit, deferamus, et ne nos potius ex voluntate, quam de necessitate credas aliqua ratione fecisse, dilectos filios nostros Gratianum subdiaconum et notarium nostrum et magistrum Vivianum, viros quidem providos et discretos, et nobis ac toti Ecclesiæ charos pariter et acceptos ad regiæ celsitudinis præsentiam destinavimus, per quos magnificentiæ tuæ voluntatem et animum nostrum, et talia quæ ad honorem et exaltationem tuam spectabunt, et quæ serenitati tuæ merito placere debebunt, plenius significamus.

9. « Quod autem (sicut ex magnificentiæ tuæ litteris intelleximus) in tantum voluntatem tuam et animum tuum circa negotium venerabilis fratris nostri Thomæ Cantuariensis archiepiscopi inclinasti, quod eum ob reverentiam Ecclesiæ et nostram permitteres ad propria remeare, et Ecclesiam in pace tenere, dummodo quod tibi debet, impendere velit, gratum admodum acceptumque tenemus, et divinæ clementiæ, quæ hæc cordi tuo proculdubio inspiravit, quantas possumus laudes et gratias exhibemus; serenitatem tuam attente rogantes, et tibi in delictorum tuorum veniam injungentes, quod Deo potiusquam homini præscripto negotio deferas, et ad hoc solummodo divinæ pietatis respectu animum tuum inclines. Super eo vero, quod magnificentiæ tuæ de nobis et nostræ voluntatis mutatione significatum fuisse dicebas : non oportet discretam prudentiam tuam omni spiritui credere, cum multi detractores et corrosores existant, quorum dictis quibuslibet non est fides adhibenda aliquatenus. Nos autem voluntatem et desiderium habemus, personam tuam sicut charissimi in Christo filii nostri, toto cordis affectu diligere, nec eam in aliquo (nisi forte, quod Deus avertat! nos ad hoc tu ipse compelleres) volumus aggravare. Datum Beneventi pridie kalendas Martii ». Ex quo tu existimare possis eorumdem nuntiorum profectionem. Porro idem Pontifex eodem argumento, sed prolixiores dedit ad eumdem [1] regem sexto idus Maii seu Martii, ambigua namque lectio illa est.

10. *Congressus Parisiis nuntiorum cum rege Angliæ.* — Quando autem pervenerint nuntii isti in Gallias, ex litteris Joannis Saresberiensis ad Exoniensem archidiaconum possumus intelligere, qui quomodo ipse advenientibus illis occurrerit, ista habet [2] : « Nuper in festo B. Mariæ Magdalenæ Vizeliacum profectus sum, occurrens ibi nuntiis domini papæ, causa, sicut videbatur, addiscendi,

[1] Cod. Vat. l. III. Ep. III.

[1] Cod. Val. l. III. Ep. II. — [2] Ibid. Ep. V.

quid Cantuarienses timere oporteat, vel sperare. Nam hæc fabula omnem pæne linguam et aures utriusque regni (quod ad clerum spectat, et certe ex magna parte ad populum) creditur occupare. Desiderabam revera meum videre cognomen (eo quod ipse Joannes nominaretur, quod interpretatur gratia, unde Gratianus) et quod magis est, compatriotam, et quodammodo fratrem Gratianum, cujus tu (ut meminisse potes) a sanctæ recordationis papa Eugenio Ferentini decretus es institutor. Illum fratrem dixerim confidenter, cum quo mihi fidei et societatis sunt jura communia. Licet nos non ediderit una civitas, patriam tamen nobis esse unam, non ambigit, qui patriam fortium, quæ nobis individua est, et quam charitas ostendit, reducit ad animum. Ab illo ergo et socio ejus Viviano amice et reverenter exceptus, familiarius didici, quod dominus papa et Ecclesia Romana Cantuariensi plurimum favent, adeo quidem, ut nisi rex nunc eidem domino Cantuariensi juxta consilium domini papæ fecerit pacem : ei denuntiaturi sint, quod non modo in manus archiepiscopi dabitur, sed et ipse Romanus Pontifex in eum aggravaturus est manum suam ». Et inferius : « Et quidem illis forma præscripta est, cujus fines excedere non audebunt, qui ad hæc juramento arctati sunt ; adeo quidem, ut jussi sint, nisi pace formata, in tantum a regis muneribus abstinere, ut nec sumptus ab eo accipere permittantur ». De his autem, quæ post hæc per nuntios gesta sunt, extat exactissima relatio amici secreti, et ut conjectura ducor, Petri Blesensis, qui apud regem manens, cuncta quæ videbat, eidem S. Thomæ secretis litteris significabat. Nos hic eam totidem describemus verbis ; sic enim se habet [1] :

11. « In die Assumptionis beatæ Mariæ apud Argentheon perlatæ sunt litteræ domini papæ ex parte nuntiorum, et perlectis illis, satis turbatus est rex. Crastina die misit obviam nuntiis Joannem decanum Saresberiensem, et Reginaldum. In Vigilia beati Bartholomæi venerunt nuntii ad Danfront. Adventum quorum cum audissent G. Ridel, et Nigellus de Saccavilla, exierunt de Danfront cum subita festinatione. Quare exierunt, vobis satis notum est. Ipsa die cum jam sero factum esset, venit rex de nemore, et divertit ad nuntiorum hospitium, priusquam ad suum, et eos cum multo honore et reverentia suscepit et salutavit. Et dum stans adhuc cum eis loqueretur : ecce ad ostium ejusdem hospitii venit dominus Henricus filius regis, et multi principum cum eo, unusquisque cum cornu venatorio buccinantes (sicut solet) de captione cervi, quem totum eis donavit, quod fecerunt, ut audiret hospes, et ad populum phaleras. Crastina autem die, circa horam primam venit rex ad hospitium nuntiorum, et intraverunt cum eo cameram Sagiensis et Redonensis episcopi. Post aliquam moram admissi sunt Joannes decanus Saresberiensis, et Reginaldus archidiaconus, et paulo post archidiaconus Landavensis, et stantes usque ad horam nonam, colloquebantur aliquando in pace, aliquando autem in rixa et tumultu. Intentio domini regis fuit, quod clerici excommunicati non jurarent. Aliquantulum ante occasum solis exiit rex multum iratus, conquerens graviter de domino papa, quod nunquam in aliquo audiret eum, et cum quadam contumacia dixit rex : Per oculos Dei ego faciam aliud. Et Gratianus gratiose respondit : DOMINE, NOLI MINARI, NOS ENIM NVLLAS MINAS TIMEMVS ; QVIA DE TALI CURIA SVMVS, QVÆ CONSVEVIT IMPERARE IMPERATORIBVS ET REGIBVS.

12. « Tunc convocati sunt omnes barones et monachi albi, nempe Cistercienses, qui præsentes erant et omnes fere de capetta ; et dominus rex rogavit, ut tempore opportuno testificarentur pro eo, quanta et qualia obtulerat, restitutionem scilicet archiepiscopatus et pacis. In fine visus est aliquantulum pacificatus ab his discedere, et certæ responsionis diem assignavit octavam.

« Ad quam diem convocati episcopi, venerunt Rothomagensis et Burdegalensis casu Cenomanum, et omnes episcopi de Northmannia. Wigorniensis die qua hæc agebantur, et quæ dicenda sunt, non venerat. Sed crastina die venturus sperabatur, et venit. Pictaviensis Synodi quam tenebat, occasionem prætendebat non veniendi, sed post Synodum se venturum mandavit. Pridie kalendas Septembris Bajocis obtulerunt nuntii domino regi litteras domini papæ præcatorias de restitutione vestra et de pace. Dominus vero rex, proposita narratione omnium rerum, quas adversus vos solet proponere, dixit : Si quid de homine isto fecero pro precibus domini papæ, multas mihi debet habere gratias.

13. « Crastina die cum nuntiis convenerunt omnes episcopi ad locum quemdam, qui vocatur Lebur. Et statim ex quo venerunt, intravit dominus rex Partum [1], et omnes episcopi cum eo, et illi tantummodo qui vocati erant ex nomine. Et statim habuit dominus rex consilium cum nuntiis solis, petens ab eis, quod clericos suos absolverent sine juramento. Quod cum nuntii se facturos instanter negarent, dominus rex ad equum suum cucurrit et ascendit ; et audientibus omnibus juravit, quod nunquam in vita sua audiret neque dominum papam, neque alium de pace et de restitutione vestra. Quo audito, archiepiscopi et episcopi quotquot erant, ad nuntios venerunt, et supplicaverunt eis quod pro amore Dei hoc facerent ; ipsi ergo cum summa difficultate concesserunt. Quo facto, descendit dominus rex, et iterum cum eis habuit consilium ; et cito post, convocatis omnibus quotquot in pace erant, incœpit rex narrationem suam, et dixit quod volebat eos scire, quod vos per eum de Anglia non existis, et quod vos multoties revocaverat, ut veniretis satisfacere super his quæ adversus vos habuit, et noluistis. Sed modo

[1] Cod. Vat. l. III. Ep. VI.

[1] Loci nomen.

ita se habet res, quod ipse prece et præcepto domini papæ archiepiscopatum vobis integre reddit, et pacem omnibus qui de terra sua pro vobis exierunt. Istam pacis concessionem circa horam nonam fecit dominus rex, et post hæc valde lætus remansit, et quasdam alias causas in præsentia sua tractari fecit. Quibus pertractatis, iterum venit ad nuntios, petens ab eis, quod irent episcopi in Angliam, causa absolvendi excommunicatos qui ibi sunt. Quod cum instanter negarent se facturos, iratus est rex, et petiit iterum, vel quod alter illorum saltem iret, alter remaneret ; vel quod unum suorum clericorum mitterent, et ipse illi clerico redditus daret antequam rediret. Quod cum iterum Gratianus, qui (ut speramus) filius est gratiæ, denegaret : dominus rex ab eis iratissimus recessit, et audientibus illis dixit : Facite quod vultis, ego neque vos, neque excommunicationes vestras appretior, vel dubito unum ovum. Et post istud verbum equum ascendit, ut recederet. Sed secuti sunt eum archiepiscopi, et episcopi quotquot erant, et dixerunt ei quod male locutus erat. Postea vero descendit, et cum eis verbum habuit. Cujus consilii summa fuit, quod episcopi omnes scriberent domino papæ, quod audientibus illis, obtulerat vobis pacem, et paratus erat omne præceptum facere domini papæ : et quod per nuntios stetit, quominus fieret.

14. « Deinde cum in faciendis litteris nonnihil temporis perdidissent, cum multoties quasi iratissimus ab eis discessisset, accesserunt ad eum episcopi, dicentes quid isti nuntii haberent. Et cum ostendissent jam mandatum domini papæ, quod omnes facerent quidquid ipsi nuntii præceperint, respondit rex : Scio, scio. Interdicent terram meam. Sed numquid ego, qui possum capere singulis diebus castrum fortissimum, potero capere unum clericum, si interdixerit terram meam ? Veruntamen cum aliqua ad voluntatem suam se facturos promisissent, cessavit omnino tempestas ; et ipse rediit ad cor, et dixit : Nisi hac nocte pacem feceritis, nunquam de cætero ad hunc punctum venietis. Postea cum aliquantum in verbo isto laborassent, convocatis omnibus dixit : Oportet me facere multum pro prece domini papæ, qui dominus et pater noster est, et ideo reddo ei archiepiscopatum suum, et pacem meam, et omnibus qui pro eo extra terram sunt. Tunc nuntii omnes alii gratias egere. Et tunc rex adjunxit : Si quid modo minus feci, cras consilio vestro supplebo.

15. « Crastina die, id est, kal. Septembris, convenerunt ad eumdem locum circa horam meridianam. Et cum de absolutione excommunicatorum diutius esset tractatum, ut scilicet non jurarent : eo decursum est, quod G. Ridel, et Nigellus de Saccavilla, et Thomas filius Bernardi extenta manu ad Evangelia coram posita dixerunt, in verbo veritatis se facturos mandatum nuntiorum. Tunc petitum est a nuntiis, quod omnes, quotquot Ecclesiæ vestræ dominus rex interim donavit, penes eos residerent, quibus a rege donatæ sunt. Sed sicut audivimus, eo decursum est, ut libere ad vestram redeant donationem. Postea hoc actum est, ut formam pacis, quam concesserat rex, episcopi scriberent. Et ista intentione agebat hoc dominus rex quod alter nuntiorum in Angliam transfretaret ad absolvendum excommunicatos. Et cum discessissent jam tertia hora noctis fere elapsa, rex dixit, quod in forma pacis scriberetur SALVA DIGNITATE REGNI SUI. Sed Gratianus (ut audivimus) instanter negavit, se ulla concessurum ratione. Et in isto verbo stant adhuc, redituri die Nativitatis beatæ Mariæ Virginis apud Cadomum, ut hoc ipsum plenius confirment ». Hactenus de congressu nuntiorum cum rege.

16. *De formulis pacis propositis rejectis.* — Laudatus est magnopere Gratianus, qui ejusmodi formulam non admittendam putavit : de his enim ista habet Saresberiensis ad Joannem Pictaviensem episcopum [1] : « Est autem spes multorum, quod filius gratiæ, cujus ex re nomen est, et B. Eugenii nepos, recte incedet ad veritatem Evangelii, et Apostolicæ majestatis gloriam, et Ecclesiæ laborantis honestatem et pacem. Scit enim indubitanter, quod si hac via incesserit, æternam gloriam coram Deo et hominibus promerebitur. Et quia invenit paucos quibus confidenter possit inniti : vos constantiam ejus, quæso, erigatis, et roboretis in Domino. Rex, Deo propitio, bene solvendo est, et constat, impœnitentibus quod non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, etc. » De eo enim, quod non censeret pacem esse conciliandam nisi restitutis ablatis bonis Ecclesiæ, laudans ista Saresberiensis, hæc ait : « Rex, Deo propitio, bene solvendo est, et constat impœnitentibus peccata non posse dimitti. Si vero res ablata cum reddi possit, non redditur : non agitur pœnitentia, sed fingitur ». Idem de absolutione sine promissione satisfaciendi ; et de clausula illa a Gratiano rejecta, salva dignitate regni sui, hæc addit : « Si rex obtinuerit, ut pactis inseratur, regni dignitates salvas fore : consuetudines evicit, mutato duntaxat nomine, et omnem Ecclesiæ Romanæ auctoritatem eliminavit ab Anglia. Sed absit, ut aliquid istorum fiat. Et certus sum, quod dominus Cantuariensis præelegit exsulare perpetuo, quam ut propter pacem ejus lædatur Ecclesia, et Sedis Apostolicæ privilegium convellatur. Suadete ergo domino Gratiano, ut in omnibus, et præcipue in his articulis caveat sibi ; ne eum (quod Deus avertat) decipiant animi sub vulpe latentes ». Vidisti inconsideratam arrogantiam. Ipse, qui anno superiori (ut audisti) rejecit pacem, eo quod sanctus Thomas illam formulam scribendam esse contenderet ac diceret : Totam causam tuo committo arbitrio, HONORE DEI SALVO, et ob id jurgiis contumeliis insectatus fuerit sanctum Thomam : modo ipse erigens se super omne quod colitur, non DEI, sed

[1] Cod. Vat. l. III. Ep. XII.

SALVA DIGNITATE REGNI SUI, apponi voluit in conditionibus pacis.

17. Quod igitur electi (ut audisti) episcopi a rege ad describendam formam pacis, suadere nuntiis nunquam potuissent, ut eam admitterent formulam : aliam pacis formam excogitantes, de ea ita per Rothomagensem episcopum scripserunt ad regem his verbis [1] :

« Formam verborum, quam reliquistis nobis, a legatis nequivimus impetrare propter determinationes, quæ tam a vobis quam ab ipsis, hinc inde multiplices et ambiguæ ponebantur. Eos autem abrupte, et sine pacis spe recedere, nec honori vestro, nec utilitati congruere videbatur. Cum igitur inter nos plurima tractarentur, verbum incidit, in quo dignitati vestræ et honori vestro non derogatur in aliquo, nec Cantuariensi aliqua in futurum litigii materia comparatur. Est autem verbum hujusmodi : ut concedatis pro amore Dei et domini papæ archiepiscopum redire in Angliam, et archiepiscopatum suum ita integre habere faciatis, sicut habuit antequam exiret, et illis, qui cum eo vel propter eum egressi sunt, similiter sua, (reddatis scilicet). Placuit autem nobis brevitas et simplicitas hujus verbi, quia nullis artibus vel suspicionibus videtur involutum. Unde vobis consulimus, et suademus, ut vestrum ad hoc accomodare non dubitetis assensum ». Hæc Rothomagensis ad regem.

18. Rex autem ubi audisset ab episcopis, a nuntiis nullo penitus modo admissam esse clausulam illam, SALVA DIGNITATE REGNI SUI, magnopere commotus, mox duos legatos super hac re misit ad Alexandrum papam, deditque litteras querimoniis plenas; qui et episcopos, quos collegerat ad hoc ipsum, scribere jussit per eosdem legatos ad eumdem Pontificem, eodem prorsus argumento totidemque sententiis. Extant ipsæ [2]. Sciens autem ista Vivianus, alter nuntiorum Romani Pontificis, de legatis ad papam a rege missis, ne quid per eos subriperetur ipsi Romano Pontifici, quam citius decrevit et ipse nuntium ad ipsum mittendum, cui et litteras dedit de cunctis quæ hactenus gesta essent, certam fidelemque continentes relationem, ex qua præter alia superius recitata, hic describamus quæ postea fieri contigerunt, ex quo ipsi nuntii re infecta, discesserunt a rege. Sic se habent [3] :

« Cum instarent episcopi nomine regis, ut verbum scilicet, SALVA DIGNITATE REGNI, admitteremus, respondimus : Stet ergo verbum regis pariter et verbum Domini, id est : SALVA LIBERTATE ECCLESIÆ. Quod non admiserunt, sicut nec rex, licet in honore Dei libertatem Ecclesiæ intelligeret, ut dicebat ; apponere tamen scripto penitus recusavit. Et cum jam contra nos verbo prævalere non possent, praelegerunt, ut archiepiscopus (sicut jam supra dictum est) secure ad Ecclesiam suam accederet, et in bona pace et securitate Ecclesiam suam cum omni integritate, sicut habuit antequam exiret, hinc inde nulla conditione apposita, reciperet, et sui similiter sua. Et ad eorum instantiam verbum admisimus. Demum a rege apud Rothomagum vocati cum multo labore accessimus. Tandem per legatos suos nobis in curia archiepiscopi mandavit, quod nullatenus a verbo illo SALVA DIGNITATE REGNI SUI, recederet : et ita sicut nec primo, nec secundo, a prænominatis personis verbo invento stare placuit. Et hoc modo, beatissime pater, recessimus. Archiepiscopus quoque sub debito fidelitatis, quo nobis adstricti tenebantur, præcepimus, ut eis quos absolvimus, sub debito juramenti, quo nobis tenebantur, præciperent, et domino regi proponerent, ut si pax secuta non esset ante discessum nostrum, beneficio absolutionis non fruerentur, et sententiam, quam archiepiscopus Cantuariensis in eos tulerat inviolabiliter observarent. Et hæc hactenus de his quæ cum rege gessimus.

19. « Cæterum verbum regis Cantuariensi archiepiscopo postea repræsentavimus. Qui cum prædicta omnia æquanimiter sustineret, dignitatem quoque regni libenter conservaret, salvo ordine suo, et fidelitate Romanæ Ecclesiæ. De his quoque si quis vobis aliter proposuerit : sic esse, sicut diximus , per omnia credatis. Et quod nomen domini Gratiani non apponitur in his litteris, non ideo remansit, quod eas non viderit, et diligenter pertractaverit, sed quia festinabat redire, et longe breviores volebat fieri litteras : sed ut nihil nuntiis regis contra nos usque ad reditum nostrum crederetis ». Subdit autem , novissime tandem missum a se ad regem nuntium Petrum archidiaconum Papiensem, qui licet benigne acceptus, sed non auditus de pace, in reditu fuerit suis rebus spoliatus, et unus ex suis in discrimen adductus, vix ereptus. Fuerat præscriptum ab Alexandro papa tempus pacis, nempe festa dies sancti Michaelis Archangeli, qua consecuta, qui absoluti fuerant sub conditione pacis faciendæ, in eamdem inflictam a Cantuariensi excommunicationem reinciderent. Extant de his litteræ [1] Gratiani ad ipsos excommunicatos.

20. *Viviani legati spes vanæ de pace.* — Cur autem post illud tempus, ex præscripto statim recedente Gratiano, remanserit Vivianus, hic modo dicendum ex litteris sancti Thomæ. Peracto exspectationis tempore ab Alexandro papa præfixo, non Gratianus tantum, sed Senonensis archiepiscopus, qui et ipse vocatus fuerat ad ineundam pacem inter regem et archiepiscopum interventor, pariter a rege recessit : quod haud levem regiæ existimationi notam inussit. Ad quam redimendam inops consilii rex eo confugit, ut Vivianum certa promissione pacis facta, in iisdem negotiis retineret. Qui nihil doli vel fraudis in rege latere

[1] Cod. Vat. l. III. Ep. XIII. — [2] Ibid. Ep. XIX, XX, XXI, XXII.— [3] Ibid. Ep. XXVI.

[1] Cod. Vat. l. III. Ep. XVI.

putans, adhibens omnem fidem, jam tanquam de pace securus, de ea congratulabatur amicis. Tuncque et ista scripsit ad ipsum sanctum Thomam Cantuariensem archiepiscopum [1] :

« Thomæ Cantuariensi archiepiscopo, magister Vivianus salutem, et de instanti negotio ad honorem Dei et Ecclesiæ victoriam.

« Ut cum domino Turonensi, vel ejus nuntiis, ad curiam, auctore Deo, festinantissime reverteremur, Turonis declinavimus : et quarto kalendas Novembris litteras regis Angliæ, archiepiscopi Rothomagensis, et Cantuariensis archidiaconi per priorem abbatiæ Beccensis et quemdam alium nobilem virum recepimus, quarum transcriptum beatitudini vestræ mittimus, supplicantes, ut non acquiescatis suggestioni alicujus clerici, etiam si primarie fulgeret dignitate præclara, sine apertis litteris regis, quod honori vestro expediat (prout sæpenumero propositum est) recipiatis. Et rogamus, ut festinantissime cursorem, vel clericum aliquem ad nos usque mittatis, per quem voluntatem vestram nobis, si placet, aperiatis. Nec tantum deferatis magistro Gratiano, ut honorem charissimi amici vestri præcipui defensoris, in Ecclesia Romana penitus in persona nostra conculcetis ». Hæc ad sanctum Thomam post acceptas de reversione ad curiam litteras regis.

21. Ubi autem ad regem Vivianus accessit, quid cum eo egerit, plane declarant litteræ ab ipso ad eumdem sanctum Thomam redditæ, cum ei apertius ac plenius gratulatur de pace confecta, hæc scribens [2] :

« Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui disjunctos parietes suggestione pravorum, indissolubili jam charitatis vinculo unire contra multorum opinionem paratus est. Ad præsentiam regis revocati accessimus, et ea, divina operante gratia, invenimus, in quibus honor Dei et Ecclesiæ in nullo violatur. Si ergo nuntium Christianissimi regis Francorum, et domini Rothomagensis jam recepistis, sicut indubitanter credimus, gaudemus. Ita enim fuit statutum. Et si magister Joannes Saresberiensis, clericus vester, charissimus socius noster ad vos rediit, sicut speramus, quoniam nuntium recepit, lætamur. Quidquid tamen, reverende pater, fuerit, rogamus, et rogando ex parte domini papæ et Romanæ Ecclesiæ consulimus, ut omnino cautione postposita, ad colloquium, quod inter duos reges apud Sanctum-Dionysium, prima Dominica post sanctum Martinum celebrabitur, desiderantissime occurratis. Quoniam illic, auctore Deo, angelicum accipietis (occinetis) hymnum GLORIA IN EXCELSIS DEO, ET IN TERRA PAX DOMINO CANTUARIENSI, etc. » Ista de pace certa Vivianus. At sanctus Thomas astutiam regis magis perspectam habens, nec, ut par erat, fidem adhibens, magis autem timens : has prudentiores atque gravioris ponderis ad eumdem Vivianum litteras reddidit [1] :

22. « Thomas Dei gratia Cantuariensis Ecclesiæ minister humilis et Apostolicæ Sedis legatus magistro Viviano fideli suo et S. R. E. advocato salutem, et per omnia recte sapere et intelligere.

« Habita ratione legationis tibi commissæ, et negotii crediti, utinam ex accessu tuo ad dominum regem Angliæ nihil deperisset de substantia negotii, in nullo derogatum fuisset auctoritati te mittentis, nihil attentatum, dictum, et actum dispendio nostro. Quatenus enim in hoc facto partes se extenderint, cum semel functus sis officio tibi commisso, sive bene, sive male, præstituti temporis præfinitio ad legationem explendam te scientem jura, professum legibus, satis per omnia cautum reddere debuerat. Vide ergo, ut prudenter sapias, et prudenter incedas, ne fias in fabulam, et magnatibus in derisum. Verum si auctoritate propria novum sortitus es ac recens legationis officium : pareat cujus interest, et (ille) inde sustineat onus, ad quem spectat emolumentum : me autem in nullo obligat jurisdictio ». Hæc idcirco, quod ejus legationis tempus jam expirasset, nec teneretur ei amplius obedire ; sed quod faciat, sponte faciat. Subdit igitur : « Cæterum quod hortaris nos, ut descendamus ad colloquium regum, quod habituri sunt die Dominica proxima apud Sanctum-Dionysium, qua certitudine, qua ratione, qua spe pacis cum tanta instantia hoc feceris, sicut ex mandato tuo intelligere non possumus, sic te ad nostri vocationem tam facilem fuisse, plurimum miramur. Verum ob reverentiam S. R. E. et tui dilectionem (licet in incertum, ut timemus) ad tuam instantiam die Veneris per Dei misericordiam apud castrum Curbulii tibi occurremus, ut citius audiamus per os tuum, quem laboris et operis tui fructum consequi debeamus, et tu quid honoris et gratiæ. Vale, et provideat tibi Deus, ne capiaris muscipula, quam secum contrahentium vix aliquis potuit evadere ». Hæc sanctus Thomas : et quidem haud falsus vates, prout posteriora demonstrabunt.

23. *Congressus Viviani legati cum rege Angliæ, et finis legationis.* — Porro de rebus gestis a tempore revocationis Viviani usque ad discessionem ejusdem post congressum Parisiensem, extant litteræ S. Thomæ ad archiepiscopum Senonensem, quibus plenissima relatio continetur; sic se habent [2] :

« Reverendo patri et amico charissimo Willelmo Dei gratia Senonensi archiepiscopo, Thomas Cantuariensis Ecclesiæ minister humilis, quidquid devotio potest exulis et proscripti.

« Impossibile est, ut animsu quiescat impii quem conscientiæ stimulus semper exagitat, perpetuumque timorem incutit, ne per singula momenta recipiat, quod meretur. Sic

[1] Cod. Vat. l. III. Ep. IV. — [2] Ibid. Ep. IX.

[1] Cod. Vat. l. III. Ep. X. — [2] Ibid. Ep. LX.

æstuantem jugiter sollicitudo premit, et dum omnes homines bene promeritos, etiam amicissimos suspicionibus lacerat, ex propriæ culpa perfidiæ putat aliis deesse, quam in conscientia non habet fidem. Sic rex Anglorum audita profectione vestra, suæ conscius iniquitatis, et veritus zelum legis, et perseverantiam virtutis, quam habetis, et exercetis in Domino, supra modum timet, ne in terram ejus cismarinam sanctitati vestræ legatio committatur, quia in tota Ecclesia Gallicana alius ei non occurrit, per quem malitiam ejus reprimi possit aut conteri. Sed nec in Romana Ecclesia veretur aliquem (sicut sui testantur) præter dominum Gratianum. Quia si gloriatio ejus vera est, quotquot alii ad ipsum ex quacumque causa accesserunt, ad nutum ejus, et interdum non sine nota sinistræ opinionis, convertibiles inventi sunt. Quia ergo dominum Gratianum in comitatu vestro redire didicit, adeo turbatus est, ut animi motum dissimulare nequiverit, dicens, quod per vos cogendus erat ad pacem, aut magno sui suorumque dispendio perpetuam ignominiam subiturus. Evocavit itaque magistrum Vivianum per suas, et domini Rothomagensis, et G. Ridel litteras: eique (sicut idem Vivianus in publica plurimorum audientia confessus est) corporaliter fidem dedit, quod in pace Ecclesiæ reformanda, domini papæ mandatum, et ipsius consilium sequeretur. Fecit et litteras signari suo sigillo, quas ostendit quibus voluit, promittens in illis, quod pro amore domini papæ nobis redderet Cantuariensem Ecclesiam, et possessiones ablatas nobis et nostris, et pacem et securitatem, ut ad tractandum pacis verbum, quam vestro et domini Gratiani metu (quidquid alius glorietur) quærere videbatur, præfatum Vivianum validius perurgeret. Sed de ablatis non faciebat aliquam mentionem, nisi quod innuebat, quia si illius in reformatione pacis sequeremur arbitrium, nos collocaret in capite regni, et nulla ratione pateretur egere.

24. « Revocato autem magistro Viviano, et verbis ejus habente fidem, simulata devotione profectus est ad S. Dionysium, re autem vera, ut faceret, quod pæne fecit, id est, ut regem Christianissimum circumveniret. Convenit enim inter eos in colloquio apud Sanctum-Dionysium, ut ei alendum et instruendum traderet Richardum filium suum, et ut comitem S. Ægidii Turonas evocet, eidem Richardo responsurum super comitatu Tolosano. Siquidem locus ille prudenter commodissimus visus est, ubi subsidiarii partium tutissime conveniant, et litigantium natales libere protestentur; et qui jus dicturi sunt, quam ratio exegerit partem, sine trepidatione, vel aliqua cunctatione condemnarent. Nos ad illud colloquium compulerunt accedere dominus rex Franciæ, et magister Vivianus, et alii sapientes, ut nobis Parisiis constitutis, et illo apud S. Dionysium existente, posset de vicino pax nostra commodius tractari. Ubi cum illum sæpedictus Vivianus instantius et diligentius conveniret, ut impleret promissionis fidem, resiliit more suo, et talem se Viviano exhibuit, ut ad nos rediens, pluribus assidentibus palam dixerit, quod hominem adeo mendacem se vidisse, vel audisse, non poterat recordari. Sed et ipsi præsenti, multis audientibus (sicut ab eis postea accepimus) quæ fuerunt dicenda, non tacuit; imo duplicitatem ejus patenter arguens, ex magna parte quam prius læserat, redemit famam suam, conquerens quod adeo captus fuerit dolis ejus. Quod quidem vobis ideo intimamus, ut si ad Ecclesiam Romanam rediens partes illusoris fovere præsumpserit, aut fraudes occulere, rei veritatem domino papæ et cardinalibus vestra devotio possit fidelius intimare. Nam sicut nutu divino contigit, ut re strenue gesta, rediret dominus Gratianus, et ut vos, quem Deus firmissimam columnam (ut persæpe loquimur) in Ecclesia sua posuit, et qui mores hominis plenius nostis ad Sedem Apostolicam arriperetis iter : sic ejusdem nutu creditur accidisse, ut Vivianus præter quod haberet in animo, ad illustrandam justitiam Ecclesiæ, ad dilatandam gloriam remanserit in Francia : ut rex Anglorum per fautorem suum hominibus, quos decipere consuevit, amplius innotescat, et fallacia verborum dominum papam et curiam ei hucusque nimis credulam de cætero minus solito circumscribat.

25. « Cum vero præfatus Anglorum rex a Sancto-Dionysio recedens, prope Montem-Martyrum transitum faceret, illuc occurrimus, petentes ab ipso per venerabiles viros dominum Rothomagensem, et episcopum Sagiensem, et alios quosdam qui se verbo ingesserant, quatenus nobis pacem pro amore Dei et domini papæ, et nostris gratiam suam, pacem, securitatem, possessiones, et ablata restitueret, offerentes nos paratos esse exhibere illi quidquid archiepiscopus principi debet. Ille autem respondit, se ex animo libenter remittere ex parte sua offensas et querelas, si quas contra nos habuerat, et de his quæ proponere vellemus adversus eum, paratum esse stare dicto curiæ domini sui regis Francorum, vel judicio Ecclesiæ Gallicanæ, aut scholarium Parisiensium. Quo audito, respondimus : Nos curiæ domini regis, si ei placeret, aut Ecclesiæ Gallicanæ non refutare judicium; malle tamen, si illius sederet animo, cum illo amicabiliter componere, quam litigare. Et si Ecclesiam et possessiones nobis et nostris ablatas vellet restituere, et gratiam et pacem, et securitatem præstare nobis in osculo pacis : parati eramus hæc recipere, postulantes, ut mobilium ablatorum medietatem Ecclesiæ redderet, ad solvenda nostra et nostrorum debita, ad sarta tecta reficienda, ad instruenda prædia, et reparandas varias Ecclesiæ necessitates, quæ ad summum calamitatis officialium suorum depopulatione et fraude perducta est. Et ne vota nostra modum viderentur excedere, et ut pacta ad declinandam lubricitatem hominis in scripturam redacta fidelius tenerentur, ei petitionem, quam vobis scriptam mittimus, ad nuntio-

rum suorum arbitrium castigatam et temperatam fecimus offerri, ut omnibus innotesceret, nos nullam pacis, quæ Ecclesiæ Dei tolerabilis sit, detrectare conditionem. Sed ille, audito scripto, et ab omnibus propter nimiam modestiam approbato, materna respondit lingua : sic anfractus verborum (quod familiare habet) invertens, ut simplicioribus videretur universa concedere, cautioribus autem, perversas et non ferendas immisceret conditiones. In uno tamen consentiunt universi, quod nos in osculo pacis recipere non acquievit. Subintulit ergo Christianissimus princeps, quod pro tanta quantitate auri, quantus ipse est, non consuleret, ut terram ipsius, nisi prius accepto pacis osculo, ingrederemur. Et comes Theobaldus adjecit, quod stultissima esset præsumptio, multis circumstantium sibi invicem dicentibus, et reducentibus ad animum, quid Roberto de Silliaco acciderit, quia nec ipsum osculum ad pacis et securitatis custodiam satis firma cautio videretur. Sed nec istud responsum suum nobis per præfatos episcopos, pacis (ut sperabamus) mediatores, aut per alios significare curavit; imo nobis præstolantibus responsionem, versus Medontam deflexit iter. Allatus est autem ei in via dominus Philippus, benedictus filius Christianissimi regis, quem (ut aiunt qui attulerant) subtristis vidit, tenuiter allocutus est, et cum festinatione dimisit ». Subdit, quod et rex Franciæ, qui comitabatur ipsum, recesserit subtristis, cum ejus animum dolo agentem omnia perspectum habuisset; et inferius de Viviano ab ipso per pecuniam tentato sic ait :

26. « Nos sine responso ejus ad loca consolationis nobis divinitus provisa reversi sumus, spem nostram projicientes in eum, qui non deserit sperantes in se, et dilectionis vestræ solatium præstolantes. Rex autem Angliæ ad magistrum Vivianum postea nuntium misit et viginti marchas, rogans ut se iterum intromitteret ad pacem reformandam. Sed ille (sicut pro certo accepimus) et pecuniam respuit, et respondit ei litteris, quarum dilectioni vestræ exemplum mittimus. Nec est quod ipsum ad pacem tantopere urgeat, quantum metus ille, quem de vestræ et domini Gratiani profectione concepit. Nec Vivianum captat ob aliud, nisi ut in vestras, et Gratiani non incidat manus. Nobis enim relatum est, quod Ægidium Rothomagensem archidiaconum, et Joannem de Oxeneford, et Joannem Sagiensem misit ad curiam, ut impediat, ne nobis in terram suam legatio concedatur, aut aliud, quod ei, vel comiti Flandrensi possit esse molestum. Vos nuntiorum personas ex parte novistis, sed fortasse plenius nostri, qui vestri gratia nobiscum sunt. Cum ergo de vestra sinceritate, et domini Gratiani quam expertus est fide, tantus hominem illum, (nempe regem Anglorum), timor invaserit, luce clarius est, quod si eum dominus papa ab initio terruisset auctoritate summi Pontificis potiusquam sustineret pia mansuetudine patris, jam Ecclesia Dei a multis diebus serenata fuisset, et detumuisset furor hominis, qui fugientes et imbelles sine miseratione persequitur, et viriliter resistentibus cedit, etc. »

27. Sed quod idem S. Thomas prosecutus sit magno præconio Gratianum Romam redeuntem : in exemplum eorum, qui cum regibus Apostolicæ Sedis causa ejusmodi coram ipsis tractanda suscipiunt; hic ex litteris ejusdem S. Thomæ scriptis de his ad eum, hæc pauca describimus [1] : « Impiorum molimina gratiæ filiis in finem nocere non possunt, quia Deus eos supra vires tentari non patitur, ad electorum utilitatem cuncta dirigens, et de singulis eventibus rerum, profectum mirabiliter eliciens gloriosum. Et quidem fidem vestram respexit Dominus, qui moram magistri Viviani, et quidquid post recessum gessit in Francia, convertit in gloriam nominis vestri, vos in Deum constituens Pharaoni ». Et inferius : « Quicumque vero familiaritatis miræ, (Viviani scilicet cum rege), viderunt exitum, aut Vivianum loquentem audierunt, publice protestabantur, solum ex omnibus qui ad regem Anglorum missi fuerant, sapere Gratianum, etc. » Scripsit et de his idem S. Thomas litteras ad Alexandrum papam [2] : ad quem etiam Vivianus eodem argumento alias dedit [3]. Sed quas ipse Vivianus ad regem Angliæ scripsit, cum respuit oblatam pecuniam (quarum litterarum, ut audisti, sanctus Thomas nactus exemplum, misit ad Senonensem ipsum et Gratianum) sic accipe [4] :

28. « Serenissimo domino Henrico, Dei gratia Anglorum regi, magister Vivianus S. R. E. advocatus salutem, et salubri consilio acquiescere.

« Quantum pro honore vestro laboraverim, quantam diligentiam adhibuerim, ut ad gloriam Dei et vestram, pacem cum Ecclesia faceretis, novit Deus, et prudentia vestra ignorare non debet. Nam tantum pro vobis institi quod multorum et magnorum amisi gratiam, et fabula factus sum detractorum. Unde miror, quod me, quem in vestra utilitate et honore noluistis audire : quasi pecunia corruptum reddere voluistis infamem. Sed quia vos obsequiis cœpi colere, et ab amicis nec facile recedere consuevi : precor, et modis omnibus consulo, ut redeatis ad cor, et petitionem quam vobis scriptam misit dominus Cantuariensis, charta vestra confirmetis, hoc adjecto, ut eum recipiatis in osculo pacis; eique mittatis, et revocetis ipsum, antequam terra vestra subjiciatur interdicto, et illi feriantur anathemate, quorum nomina in libro damnationis eorum concepta sunt : nam et plurimi sunt, et vobis pernecessarii, et tempus breve est ». Hæc ad regem Anglorum Vivianus, hicque finis legationis anni hujus ab Alexandro papa ad regem Anglorum per nuntios Gratianum atque Vivianum missæ.

Inter hæc autem Alexander papa cum accepisset ab eodem Anglorum rege impediri in Anglia, ne Ecclesiis vacantibus episcopi eligerentur,

[1] Cod. Vat. l. III. Ep. LXIII. — [2] Ibid. Ep. LXV. — [3] Ibid. Ep. LXI. — [4] Ibid. Ep. LXII.

comminatorias litteras dedit ad regem et graves admodum, ad quarum finem hanc comminationem apposuit[1] : « Et quidem si ea, quæ monentes in spiritu mansuetudinis, et cum omni humilitate prædiximus, effectui sicut debes mancipare curaveris : et tuæ proculdubio gloriæ et saluti consules, et Deo ac nobis gratum facies omnimodis et acceptum. Alioquin, quantumcumque te sicut filium charissimum et Christianissimum principem diligere, et tuæ magnitudini deferre velimus : manus B. Petri et nostras a tuo non poterimus gravamine continere. Et plus Deum quam homines, sicut dignum est, metuentes, Ecclesiæ jura pariter et honorem, concessa nobis divinitus potestate integre curabimus atque inviolabiliter conservare. Datum Beneventi septimo idus Octobris ».

29. *Constitutio Alexandri papæ contra investituras laicorum.* — Insuper hoc anno idem Pontifex Constitutionem edidit adversus eos, qui de manu laica investituras sive Ecclesiarum, sive bonorum ipsarum acciperent, datam mense Maii istis verbis ad universos episcopos Angliæ[2]:

« Ad audientiam nostram, communi fama referente, et multorum etiam relatione pervenit, quod post instantem turbationem, quæ inter charissimum in Christo filium nostrum Henricum illustrem Anglorum regem, et venerabilem fratrem nostrum Thomam Cantuariensem archiepiscopum, exigentibus peccatis, emersit, quædam prava consuetudo in illis partibus inolevit, scilicet, quod laici Ecclesias et Ecclesiastica beneficia soleant passim in regno Anglorum quibus vellent conferre, et auctoritate sua clericos investire. Unde quoniam id sanctorum Patrum institutionibus adeo cognoscitur contradicere, ut danti et accipienti de manu laica sit anathema, et hoc in Ecclesiasticæ libertatis perniciem non est dubium graviter redundare, nos universas donationes (collationes) a laicis de Ecclesiis quibuslibet hujus turbationis tempore quibuscumque factas, auctoritate B. Petri ac nostra omnino cassamus, et irritas esse decernimus.

« Quapropter universitati vestræ per Apostolica scripta præcipiendo mandamus, et in virtute obedientiæ injungimus, quatenus universos illos, qui Ecclesias, præbendas, vel alia Ecclesiastica beneficia ubicumque in Anglia de manu laica, maxime hujus turbationis tempore, susceperunt, diligentius moneatis et instantius exhortari curetis, quod Ecclesias ipsas, præbendas, vel beneficia cum fructibus inde perceptis in manus vestras, omni contradictione et appellatione cessante resignent, et eis, ad quorum ordinationem jure Ecclesiastico spectant, disponendas relinquant. Quod si ad commonitionem nostram infra quadraginta dies post harum susceptionem non fecerint, vos eos auctoritate nostra, sublato appellationis remedio, cujuslibet timore, gratia, et prohibitione postposita, excommunicationis sententia feriatis, et ab omnibus faciatis per parochias vestras sicut excommunicatos vitari, donec Ecclesias præscriptas et alia beneficia Ecclesiastica libere resignaverint illis, ad quorum donationem (collationem) et ordinationem spectant, et in pace dimiserint, et de fructibus inde perceptis dignam Ecclesiæ exhibuerint satisfactionem. Si autem in his exequendis negligentes fueritis, aut remissi, nos omnes illos, qui Ecclesias, vel cætera beneficia Ecclesiastica præter assensum episcoporum, ad quos eorum donatio spectat, de manu laica (prout superius dictum est) accepisse noscuntur ; nisi præceptis nostris infra terminum præscriptum paruerint, excommunicationis sententiæ, auctoritate qua fungimur, decernimus subjacere, et eos sicut a nobis excommunicatos præcipimus ab omnibus evitari. Datum Beneventi decimo quarto kal. Junii ».

30. *Nova legatio ejusdem Alexandri ad Angliæ regem cum litteris comminatoriis.* — Quatuor post hæc diebus ad regem Angliæ commonitorias primum, atque inde comminatorias litteras dedit per certos nuntios ad hoc delectos, videlicet Simonem priorem de Monte-Dei, et Bernardum de Corilo, qui primum commonitorias ad regem darent litteras, et si opus foret, deinde comminatorias adderent. Extant ambæ Epistolæ ad regem Angliæ[1], datæ hoc anno octavo kalendas Junii, quas perferendas primo dedit episcopo Bellicensi, et priori Carthusianorum, ut ex ejusdem papæ litteris apparet. Sed quod haud adeo certus esset, an ipsi eas ad regem perferrent, delegit eumdem Simonem virum laudatissimum, et Bernardum collegam, ad quos extant litteræ de ejusmodi eis imposito legationis officio[2], ubi de litteris ad regem scriptis hæc habet : « Litteras nostras commonitorias eidem reddatis, et comminationem nostram in spiritu fortitudinis et lenitatis adjungere studeatis. Quod si vos nec sic audire voluerit, sed in sua potius duritia et obstinatione duxerit persistendum, eidem litteras nostras comminatorias porrigatis, ex nostra parte constanter addentes, quod nos prænominato archiepiscopo os de cætero nulla ratione claudemus, nec ipsi, nisi idem rex ante initium Quadragesimæ, quæ jam quasi instare videtur, ea quæ superius diximus, implere voluerit, ulterius inhibitionem aliquam faciemus, quin suas et Ecclesiæ sibi commissæ, necnon et suorum injurias Ecclesiasticæ severitatis gladio pro sui officii debito gravius ulciscatur. Non enim credere debet, aut in mente habere, quia dormiens Dominus non aliquando excitetur, et quod beati Petri gladium ita rubigo consumpserit, quin educi valeat, et vindictam debitam exercere. Volumus autem, ut hæc (sicut prædiximus) diligentius exequamini, nisi venerabilis frater noster Bellicensis episcopus, et dilectus filius prior Carthusiensis ea prout illis mandavimus, exequantur. Dat. Beneventi, octavo

[1] Cod. Vat. l. III. Ep. XI. — [2] Lib. IV. Ep. XXX.

[1] Cod. Val. l. IV. Ep. III et IV. — [2] Ibid. Ep. I.

kalendas Junii ». Qua pariter die datæ leguntur litteræ ab eodem Alexandro papa ad ipsum Henricum regem Anglorum comminatoriæ [1], quæ habentur in eodem Codice scriptæ, datæque undecimo kalendas Junii. Recitat easdem Rogerius in Annalibus istis verbis :

31. « Alexander episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Henrico illustri Anglorum regi, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Quam paterne et quam benigne regiam sæpius excellentiam convenerimus, et per litteras et nuntios frequentius exhortati fuerimus, ut venerabilem fratrem nostrum Thomam Cantuariensem archiepiscopum tibi reconciliare deberes, et sibi ac suis Ecclesias cum cæteris ablatis restituere, sublimitatis tuæ prudentia nequaquam ignorat, cum id toti fere Christianitati publicum ac manifestum existat. Unde quoniam in hoc hucusque proficere minime potuimus, nec animi tui motum blandis et lenibus emollire, tristes et dolentes efficimur. Et nos spe ac fiducia nostra frustrari dolemus, præsertim cum te, sicut charissimum filium, sincerius in Domino diligamus, cui hoc grave periculum imminere videmus. Et quoniam scriptum est [2] : Clama, ne cesses ; quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo scelera eorum. Et alibi : Nisi annuntiaveris impio impietatem suam, sanguinem ipsius de manu tua requiram ; et alias per Salomonem [3] : Piger homo de stercore boum lapidari jubetur : duritiam tuam, sicut hactenus, contra justitiam et salutem nostram non duximus ulterius supportandam : nec præfato archiepiscopo os de cætero aliqua ratione claudemus, quin officii sui debitum libere prosequatur, et suam et Ecclesiæ suæ injuriam Ecclesiasticæ severitatis gladio ulciscatur. Quæ autem in litteris istis tam de his, quam de aliis minus continentur : dilecti filii nostri prior de Monte-Dei, et frater Bernardus de Corilo, viri siquidem plus Deum quam homines reverentes, serenitati tuæ latius viva voce proponent. Quorum admonitioni ille, cui servire regnare est, et in cujus manu corda regum consistunt, animum et voluntatem tuam inclinet, ut potius flecti velis, quam contra Deum et salutem tuam in tantæ obstinationis proposito diutius permanere. Quod si nos in illis nec sic audire volueris, ea quæ tibi ex parte nostra proposuerint, proculdubio venturam poteris divinam ultionem in proximo timere ».

32. *Relatio de legatione postrema, in qua datæ litteræ comminatoriæ regi.* — Quid autem per eosdem nuntios actum sit, docet ipsorum plena relatio ad ipsum Alexandrum Pontificem missa, quæ sic se habet [4] :

« Ad illustrem regem Angliæ cum fratre Bernardo de Corilo nuper profecti sumus, ut auctoritate mandati vestri inter ipsum et dominum Cantuariensem pax et concordia confirmaretur. Et quo facilius tractaretur hoc verbum, dominum Cantuariensem traximus ad locum, ubi reges, auctore Deo, reconciliati sunt ». Jam vidimus in superiori congressu Parisiis habito [1], discessisse ab invicem reges animo subinfenso, et quod pararetur aliud post futurum colloquium, quod hoc fuisse putamus. Pergit vero : « Traditis autem commonitoriis vestris regi Angliæ, et adhibita diligentia, quam apud eum credidimus expedire, monuimus et consuluimus domino Cantuariensi, ut se coram rege humiliaret, et rigorem ejus humilitate precum, et sedulitate obsequendi studeret emollire. Hoc ipsum Christianissimus rex Franciæ, archiepiscopi, episcopi, et magni viri, qui aderant, unanimiter suadebant. Arctatus regis consilio et omnium archiepiscoporum, et baronum, acquievit archiepiscopus, et coram omnibus accessit ad regem Angliæ, et genibus flexis posuit se in Deo et rege, ad honorem Dei et regis, utens hac forma verborum, AD HONOREM DEI, ut sic posset pacem et gratiam ejus promereri. Rex autem propter hoc verbum, AD HONOREM DEI, noluit eum recipere, coram omnibus dicens publice, ne videretur quod archiepiscopus Dei honorem vellet servare, et rex minime. Sed post multa (quæ utinam siluisset !) dixit, quod ab archiepiscopo nihil aliud quærebat, nisi ut ei tanquam presbyter et episcopus coram omnibus promitteret in verbo veritatis, se sine omni malo ingenio servaturum consuetudines, quas sancti archiepiscopi Cantuarienses observaverant regibus suis, et quas ipse archiepiscopus sibi alia vice promiserat.

33. « Archiepiscopus autem respondit, quod regi fecerat fidelitatem, qua ei præstito juramento tenebatur servare vitam, membrum, et honorem terrenum, salvo ordine suo ; et hoc fidelissime paratus erat implere, nec ab aliquo antecessorum suorum aliquid ulterius exactum est, vel ab aliquo exigendum. Et cum rex super hoc articulo plurimum institisset, dominus Cantuariensis adjecit, licet nullus antecessorum hoc fecisset, vel promisisset, nec ipse ullatenus de jure facere deberet, tamen dixit, quod pro pace Ecclesiæ et gratia ejus promitteret se consuetudines illas, quas sancti antecessores sui regibus suis servaverant, salvo ordine suo, ei servaturum, quatenus secundum Deum posset : et faceret pro amore ejus recuperando, quidquid posset, salvo honore Dei ; asserens, quod nunquam libentius ei serviret, quam ut hæc faceret, si ei placeret. Noluit autem rex hoc recipere, sed ut præcise et absolute sub juramento ei promitteret observantiam consuetudinum, quia nihil ulterius ab eo exigebat. Quod quia archiepiscopus, licet multi instarent, facere noluit, rex discessit, pace infecta.

« Cum vero regem exhortaremur, ut juxta mandatum vestrum revocaret archiepiscopum in

[1] Cod. Vat. l. IV. Ep. IV. — [2] Isa. LVIII. — [3] Eccl. XXI. — [4] Cod. Vat. l. IV. Ep. VIII.

[1] Cod. Vat. l. V. Ep. LX. in fin.

gratiam suam, et ei pacem et Ecclesiam suam restitueret, respondit, quod fortasse consilium amicorum erit, ut Ecclesiam quandoque restituat; sed dixit, se gratiam non restituturum, quia tunc evacuaretur privilegium, quod ei dedistis, et quo potestatem archiepiscopi suspendistis, donec redeat in gratiam ejus ». Quænam fuerit ista suspensio, dicemus inferius. Pergit vero nuntius :

34. « Et quia præceperatis eum primo convenire in spiritu lenitatis per commonitorias vestras, comminatorias vestras in aliud tempus dare distulimus. Interim vero Deum oramus, in cujus manu corda sunt regum, ut animum ejus emolliat, et ad honorem suum, et Ecclesiæ utilitatem pacem faciat reformari. Quod vero de mandato vestro reliquum est, accepto tempore, per gratiam Dei cum omni diligentia exequemur, et exitum negotii, quem Deus dederit, majestati vestræ significare curabimus. Rogatus frater Bernardus, sicut nos, ut negotii seriem vobis scriberet, respondit quod in Ordine suo inhibitum est, ne quis fratrum pro aliquo negotio vobis vel aliis scribat, sed dicturum se spopondit coram nuntio vestro magistro Lombardo, qui ei litteras vestras tradidit, et qui vobis rem gestam, sicut is qui præsens interfuit, fideliter significabit ». Hactenus Simon ad papam. Quæ autem ista secuta sint, idem nuntius sequenti relatione ad Alexandrum papam itidem missa patefecit, istis verbis [1] :

35. « Juxta mandatum sanctitatis vestræ commonitorias vestras illustri regi Angliæ porreximus, operam et diligentiam pro viribus adhibentes, ut juxta commonitionem vestram dominum Cantuariensem in gratiam revocaret, et ei sedem suam restitueret et pacem, et Ecclesiæ suæ liberam dispositionem habere permitteret. Exspectavimus diu, sperantes et orantes, ut Deus emolliret animum ejus. Sed cum non proficeremus exspectantes, urgente mandato vestro, in colloquio regum secundo ei comminatorias vestras præsentavimus. Quas cum ille tandem vix recepisset ad instantiam nostram et magnorum virorum qui aderant, hoc, post multa quæ referre longum est, responsum dedit : Ego dominum Cantuariensem de regno non expuli; et tamen pro reverentia domini papæ, si voluerit mihi facere quod debet, et servare mihi quod antecessores sui meis observaverunt, et ea quæ ipse promisit, redire potest in Angliam, et habere pacem. Et post varietates responsionum tandem dixit evocaturum se episcopos Angliæ, et usurum consilio eorum; sed nec diem aliquem præfixit, nec aliquid aliud ab eo reportavimus, unde possimus de pace domini Cantuariensis, et mandati vestri executione certiorari. Et quia responsa frequenter mutabat, interrogavimus eum, an liceret archiepiscopo redire in sedem suam, et frui pace sua ? Ille vero respondit, quod archiepiscopus nunquam ingredietur terram, antequam faciat ei quod debet, et promittat se servaturum, quod alii servaverunt, et quod ipse promisit.

36. « Deinde rogavimus eum, ut scriberet et signaret patentibus litteris responsum suum, quia oporteret nobis rem certam vobis referre, quam nondum habebamus, quia tam frequenter responsa variabat. Ille vero noluit acquiescere. Archiepiscopus vero respondit, cum hoc ei retulissemus, se paratum esse facere regi quidquid debet, et servare quod ab antecessoribus suis servatum est, quatenus possit, salvo ordine suo : sed novas inire obligationes, quæ decessoribus suis præstitæ non sunt; et promittere aliquid hujusmodi, nisi salvo ordine suo, sibi esse illicitum sine auctoritate domini papæ : tum quia novam formam in Ecclesiam inducere, perniciosum esset, tum quia a vobis inhibitus est, ne aliquid unquam tale promittat, nisi salvo honore Dei, et ordine suo. Et adjecit, quod eum increpando dixistis, quod nec pro capite suo debuisset se ad talium consuetudinum observantiam obligasse, nisi salvo ordine suo. Sed si rex (prout mandastis) ei gratiam suam, et pacem, et Ecclesiam, et ablata sibi et suis restituat; quidquid secundum Deum, et salvo ordine suo poterit, libenter faceret ad voluntatem ejus, et ei diligentissime, et devotissime totis viribus servire studebit. Placeat itaque sanctitati vestræ opem ferre Ecclesiæ laboranti, et perseverare in eo, quod laudabiliter cœpistis. Quia (sicut a multis audivimus et credimus) si perseveraveritis, Ecclesiæ pax et salus in januis est ». Hæc Simon de Monte-Dei strenue ministerium suum implens. De his etiam scripsit archiepiscopus Senonensis [1], qui præsto fuit, ad papam, necnon S. Thomas ipse Cantuariensis archiepiscopus [2].

37. *Revocatio suspensionis S. Thomæ per Alexandrum III.* — Egerat inter hæc idem rex Angliæ per duos nuntios suos ad Alexandrum missos ut auctoritas S. Thomæ suspensa esset, quousque per ejusdem papæ nuntios causa tractaretur, prout apparet ex litteris Alexandri papæ ad eumdem Angliæ regem datis, quas recitat sub hoc anno Rogerius in Annalibus Anglorum, quarum est exordium : « Magnificentiæ tuæ nuntios, scilicet dilectos filios Joannem Cumin, etc. » easdemque (ut in eis testatur Pontifex) secretas, quas tamen rex magna ostentatione vulgaverat. Nam in primo colloquio regum (ut vidimus) rex Anglorum distulit pacem (ut aiebat) ne perderet privilegium, quod a papa se accepisse dicebat, ut auctoritas archiepiscopi suspensa esset, quousque pacem a rege consecutus esset. Cujus concessionis causa scias plurimum a pluribus esse detractum ipsi Alexandro Romano Pontifici, provocante ad hoc omnes Angliæ rege, ita odium et iracundiam excitante in ipsum, dum ipsas Alexandri litteras magna jactantia, fastu regio publice exposuit, et recitari fecit in colloquio

[1] Cod. Vat. l. IV. Ep. X.

[1] Cod. Vat. l. IV. Ep. VII. — [2] Ibid. Ep. VI.

posteriori; de quo idem Thomas ad Conradum archiepiscopum Moguntinum [1]: « Suspensionem nostram in utriusque regni compitis quasi voce præconia jactat rex Angliæ, et in testimonium confusionis meæ. Et quo me reddat magis onerosum et odiosum hominibus, litteras Apostolicas profert. Gloriatur et terminum sibi datum donec me velit recipere in gratiam. Quod si licuerit, facturus est ad kalendas Græcas, id est, nunquam, etc. » Id ea de causa, quod Alexander papa importuna surreptione regis scripserat, ut S. Thomas super regem et regnum tantisper suspenderet auctoritatem suam, quousque pacem obtineret a rege. Qua benignitate Pontificis rex abusus, pacem differebat dedita opera, eo quod nisi ea concessa, auctoritas archiepiscopi suspensa esset. Qua de causa adversus Alexandrum declamatum est, non ab ipso tantum archiepiscopo [2], sed et a Francorum rege [3], atque regina [4], ab aliis plerisque, quibus justitiæ zelus inesset [5].

Tot igitur tantisque super his pulsatus querelis Alexander papa, datis ad sanctum Thomam litteris ita se excusavit [6]:

38. « Ad discretionis tuæ notitiam credimus pervenisse, qualiter illustris rex Anglorum Henricus nobis nuntios suos direxit, et quam dura et aspera, et quæ nostrum animum plurimum affligebant, per eos a nobis petierit, terribiles minas prætendens, nisi voluntati ejus condescenderemus. Nos vero, quia nondum persecutio Ecclesiæ cessavit, nec temporis serenitas adhuc nobis sicut expediret arrisit, impetum et motum animi sui, etsi non exaudivimus petitiones suas, mitigare curavimus, et temperare; illo nempe timore perculsi, ne ad impediendam et disturbandam pacem Ecclesiæ se (prout olim fecit) tyranno et flagitioso inimico Ecclesiæ (Friderico videlicet imperatori), aliquo fœdere societatis adjungeret, vel materiam haberet ab Ecclesia, et nostra devotione recedendi. Inde est, quod nos temporis malitiam attendentes, de communi fratrum nostrorum consilio, fraternitati tuæ, sub certa quasi spe et fiducia, quod te in gratiam suam recipiat, et Cantuariensem Ecclesiam in tua libera dispositione dimittat, per Apostolica scripta mandavimus, ut nec in ipsum, nec in personas regni, aut in regnum interdicti, seu excommunicationis, vel suspensionis sententiam debeas promulgare, nisi alias nostras litteras reciperes, in quibus, si idem rex nollet tibi gratiam suam reddere, facultatem habeas in eum et suos officium tuum exercendi. Quapropter, quia tibi tanquam fratri charissimo, et Ecclesiæ tuæ proprium honorem et libertatem cupimus omnibus modis conservare, nisi (quod speramus, et ei proposuimus) usque ad initium proximæ Quadragesimæ effectui mancipaverit, sed in sua fuerit obstinatione induratus, tibi ex tunc auctoritatem tuam restituimus, ut tam in personas, quam etiam in regnum, et in ipsum regem, si tibi et Ecclesiæ tuæ congruere et expedire cognoveris, facultatem liberam habeas, debitum officii tui, cessante omni appellationis obstaculo, exercendi, gravitate ac maturitate pontificali adhibita, quam convenit adhiberi ». Hæc Alexander ad S. Thomam. Sed et addidit adhuc aliam ad ipsum ejusdem argumenti Epistolam [1], item aliam ad regem Francorum eodem argumento. Sic igitur Alexander emendavit illud, quo rex non ad pacem, sed ad dissensionem abusus est concesso privilegio temporis indefinite. Porro has litteras revocationis suspensionisque per duos nominatos nuntios hoc anno Alexander voluit afferri ad ipsum regem [2]; qui ut vidit, magnopere commotus est, exclamans in Pontificem, quod repugnantia sibi invicem eodem anno decreta sanxisset, alterum pro ipso rege, alterum contra ipsum, nisi pacem quamprimum concederet. Quænam autem hæc secuta sint, dicemus suo loco anno sequenti.

39. *Schismatici afflicti.* — Quod pertinet ad reliquas Alexandri papæ res gestas anni hujus, hæc habentur in Actis ipsius : « Eodem tempore idem Pontifex Viscanem (Tuscanensem) et Cajetanum episcopos de simonia impetitos, atque convictos deposuit ». Post hæc autem ista subjiciuntur de schismaticis: « Accidit etiam quod Joannes presbyter cardinalis tituli S. Martini, qui a principio hujus schismatis cum Octaviano et ejus successore Guidone Cremensi Ecclesiam non destitit persequi, cum extra Viterbium equitaret, subito corruit, et confractis cervicibus impœnitens vitam pessimam finivit morte. Ipse quoque Guido Cremensis, qui ipsi Octaviano successerat in schismate, incurabili morbo percussus, pede necesse habuit claudicare quamdiu vixit ». De Romanis ista narrantur ibidem : « Romani autem, cum in Teutonicis sibi illatam injuriam vindicare non possent, ad Albanos ea se occasione convertunt, quia cum imperatore adversus eos steterant, et offendere præsumpserant; et tamdiu hostiliter pugnaverunt, donec eorum civitatem factam funditus destruxerunt. De Tusculanis quoque, et aliis circumpositis fortioribus civitatibus pro consimili causa idem facere nihilominus laboraverunt. At quoniam eorum injustis conatibus Ecclesia non consensit, ab hujusmodi proposito destiterunt ad modicum tempus ». Reliqua anno sequenti.

40. *Rex Hungariæ libertatem Ecclesiæ restituit.* — Sed Deus mirabilis in consiliis super filios hominum fecit, ut dum pugnat Alexander papa pro Ecclesiæ juribus adversus Anglorum regem, nec proficit, alium hoc eodem anno vincat regem, qui sponte se illi subjiciat, cedens penitus volens libensque detentis hactenus injuste usurpatis S. Ecclesiæ juribus. Nam hoc eodem anno Hungariæ rex

[1] Cod. Vat. l. IV. Ep. XV. — [2] Ibid. Ep. XIV. — [3] Ibid. Ep. XVIII, XXII. — [4] Ibid. Ep. XIX. — [5] Ibid. Ep. XX, XXIII, XXV, XXVIII — [6] Ibid. Ep. XVI.

[1] Cod. Vat. l. IV. Ep. XVII et LI. ad Reg.— [2] Lib. III. Ep. I, XXIII.

S. Romanam Ecclesiam in integrum restituit in iis, quæ sibi idem rex usurpaverat adversus Ecclesiasticam libertatem, deque his ejusmodi diploma conscripsit, quod asservatur in Vaticana Bibliotheca, libro qui inscribitur Cencii Cameralis :

« H. Dei gratia rex Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Rannæque eadem gratia Strigoniensi Coloniensi (Colocensi) archiepiscopis atque eorum suffraganeis, præpositis quoque regalibus, necnon omnibus universaliter Ecclesiasticis personis in prædictis archipresbyteratis constitutis, tam præsentibus quam futuris.

« Consentaneum rationi esse dignoscitur, ac sanctarum Scripturarum testimonio comprobatum, ut qui regiæ celsitudinis culmen ab æterno rege meretur, quæ ad Ecclesiæ et Christianitatis noscuntur profectum in aliquo pertinere, tanto teneatur providere sollicitudine, et cautela intendere, quanto pro honore a divina sibi dispositione collato debet suo Creatori devotionem uberiorem præ cæteris exhibere. Ea propter propria ratione inducti, et saluberrimis exhortationibus M. venerabilis S. R. E. diaconi cardinalis propensius, attentiusque commoniti, devotionem quoque venerandæ memoriæ regis G. patris vestri, quam circa sacrosanctam Romanam Ecclesiam, et sanctissimum Patrem nostrum dominum Alexandrum Secundum summum Pontificem studuit per omnia exhibere, modis omnibus quibus possumus imitari volentes, constitutionem super institutione, et transmutatione episcoporum, quod in se, et suis posteris domino Alexandro papæ, et suis successoribus noscitur concessisse, videlicet quod sine auctoritate consiliove ejus, vel successorum suorum depositionem, seu translationem episcoporum non faceret, vel fieri permitteret, confirmamus, et tam in nobis quam in posteris nostris, perpetuo inviolabiliter duraturam censemus.

41. Præterea antecessorum nostrorum consuetudinem retro habitam relinquentes, in nobis et in nostris posteris immobili firmitate sancimus valiturum, quod decedentibus episcopis, in rebus episcopalibus procuratores laicos de cætero non ponemus, atque poni ullatenus permittemus : sed honestos clericos, qui vitæ ac morum honestate sint comprobati, et de ipsarum Ecclesiarum rebus moderate accipiant, ibidem instituemus, qui relicta bona fide, et sine fraude aliqua, ad reædificationem ipsarum Ecclesiarum, et domorum episcopalium, seu canonicorum, ad usus quoque pauperum et orphanorum debeant observare. Nos vero, vel posteri nostri nihil unquam de eisdem rebus in usus proprios redigemus de cætero ; nisi forte (quod absit) hostes intraverint, vel aliqua alia urgentissima necessitas postulaverit. Tunc quoque id sine ipsorum consilio non faciemus.

« Etiam addimus, et robore inconcusso, tam in nostris quam in posteris nostris perpetuo observandum statuimus, quod regales præpositi, vel abbates de suis præposituris vel abbatiis seu dignitatibus non amodo deponentur (in hac parte consuetudini nostræ antiquæ per nos et posteros nostros renuntiantes) nisi contingeret eos super certo crimine canonico ordine convinci, vel crimen suum publice confiteri. Ad hæc C. archiepiscopus Coloniensis (Colocensis), omnes episcopi et electi regales præpositi munificentiam ac liberalitatem, pro reverentia beati Petri et sanctissimi Patris nostri domini papæ Alexandri, necnon M. venerabilis diaconi cardinalis Apostolicæ Sedis legati concessiones attendentes, pravam suam consuetudinem et omnibus canonibus obviantem, quæ in instruendis et destruendis præposituris, aliisque dignitatibus exercebant : in omnibus prædicti cardinalis arbitrio penitus reliquerunt. Unde communi consensu, ac libera eorum omnium voluntate decernimus, et inviolabiliter præsenti privilegio valiturum perpetuo stabilimus ; quod nulli archiepiscoporum, electorum, præpositorum, ac abbatum deinceps licentia pateat, de præposituris suos præpositos removere, vel alias Ecclesiasticas personas suis dignitatibus, aut Ecclesiasticis beneficiis privare, nisi forte fuerint de crimine convicti canonice vel confessi. Hæc autem omnia de consilio gloriosæ reginæ matris nostræ, et archiepiscoporum, episcoporum omnium, electorum, præpositorum regalium, atque abbatum, comitum omnium, procerum, et aliorum principum stabilia ac firmiter roborata noscantur. Acta in civitate N. anno millesimo centesimo sexagesimo nono ». His Deus Ecclesiæ triumphis vicarium suum pressum angustiis magnopere exhilaravit, cui etiam ad lætitiæ cumulum adjecit, ut magnum in Oriente principem ex hoste converterit in Christianum.

42. *Soldani Iconii ad Christum conversio.* — Hoc namque anno baptizatus est in Cilicia clandestine Soldanus Iconii opera ipsius Alexandri papæ [1]. Quomodo autem ista se habuerint, enarremus. Erat huic mater Christiana, sed occulta ob metum, quæ proxime moritura filio significavit se esse Christianam, et in Christi fide constantem ex hac vita migrare, hortans eum, ut et ipse fieret Christianus. Hæc habet Matthæus Paris hoc anno, sed Robertus in Appendice ad Sigebertum, anno millesimo centesimo octagesimo primo, ubi plura de miraculis ad Crucem ejusdem matris rogatu super ejus sepulchrum affixam refert, quæ reddituri sumus inferius. Soldanus igitur cum verbis matris, tum libris divinæ Scripturæ quos legebat, flagrans ardore Christianæ fidei suscipiendæ, legatos ad eumdem Alexandrum Pontificem misit, petens de Christianæ fidei mysterio plene instrui, mittique ab eo virum, a quo Christianam religionem edoceretur. Accipiens Alexander ejus litteras, atque legatos, reddidit ad eum Epistolam, cui catechismum totius Christianæ fidei inseruit. Cujus exordio ista habentur de missa ab eodem Soldano legatione ad Apostolicam Sedem [2] :

[1] Mat. Paris hoc anno.— [2] Extat apud Pet. Bles. inter tract. ejusdem.

43. « Alexander episcopus, servus servorum Dei, Soldano Iconii veritatem agnoscere et agnitam custodire.

« Ex tuis litteris et nuntiorum tuorum fideli relatione cognovimus, quod in votis habeas ad Christum converti. Cumque jam receperis (ut audivimus) Pentateuchum Moysi, prophetiam Isaiæ et Jeremiæ, Pauli etiam Epistolas, atque Joannis Evangelium et Matthæi, postulas tibi mitti virum aliquem orthodoxum, per quem in lege Christi, quasi vice nostra plenius instruaris. Nos autem petitioni tuæ plurimum in Domino commendabili grato concurrentes assensu, tales excellentiæ tuæ procurabimus destinare, qui apud te in doctrina sana, et salutaribus monitis vices Apostolicæ auctoritatis suppleant: quorum etiam mores et merita ab honestate et munditia eruditionis Evangelicæ non discordent. Quoniam vero nostræ fidei seriem et tenorem litteris tibi supplicas aperiri : nos tuis congratulantes desideriis, illam sub quodam compendio et quasi digito tenus intimamus. Illud igitur pie credas, et fideliter teneas, quod unus est Deus, etc. » Pergit cuncta Catholicæ fidei mysteria ingerere, et elucidare. Extat Epistola ipsa recitata a Matthæo Paris hoc anno, novissime cusa una cum libris Petri Blesensis, diligentia Joannis Busæi in lucem editis. Porro Paris post eamdem Epistolam recitatam hæc addit : « Soldanus igitur his informatus salubribus admonitionibus, baptismi suscepit clanculo sacramentum. Primates enim sui, quia Romæ tot scaturiunt enormitates, dicebant : Quomodo ex uno fonte aqua dulcis et salsa poterit emanare? Ubi Christiani fontem justitiæ sentire tenerentur, inveniunt laricem (laticem) toxicatum ». Hæc ipse puto ob pravos qui irrepserant mores hisce perditissimis temporibus tot schismaticorum Pontificum, et ipsorum Romanorum, in legitimum Pontificem Alexandrum sæpius insurgentium.

44. An autem Alexander quos promisit, miserit ad Soldanum viros catechistas, et quos miserit, nobis incompertum. Quibus autem præ cunctis signis potuerit Soldanus idem urgeri, ut sategerit fieri Christianus, Robertus in obitu ejusdem Soldani matris ita describit :

« Mater Soldani de Iconio veniens, ad extrema revelavit filio suo, quod semper celaverat, quod scilicet esset Christiana, et rogavit eum, ut crederet in Christum, qui est Dominus et Rex omnium sæculorum, et quod amaret Christianos. Quod ipse spopondit se facturum : sed dixit, quod ipse non audere aperte credere in Salvatorem propter paganos. Dixit ei mater sua : Fili, cum mortua fuero, fac mihi excelsam sepulturam, et pulchrum, sicut pyramidem, pone super eam signum Crucis Christi. Cui ille, de luce se hoc facere non posse respondit : Tu fac (inquit mater ejus) de nocte. Quod factum est. In crastino autem cum Agareni vidissent signum illud, indignati sunt contra principem et volebant eum occidere. Tunc quidam ex ipsis sublevatus super machinas, conabatur eam deponere crucem. Qui voluntate Dei corruit et mortuus est. Similiter et alius interemptus est alia vice. Tertia die cum convenissent multa millia hominum ad deponendum ædificium illud, venerunt fulgura et coruscationes, et illo primitus perempto qui adversabatur, multa millia perierunt igne divino. Tunc apparuit Angelus Domini, et clarissimum signum Crucis posuit super pyramidem illam. Ex quo multi crediderunt in Christum, et adhuc Crucem illam venerantur et adorant ». Hæc Robertus scriptor hujus temporis.

45. *De clade ex terræmotu in Sicilia, et ejus rege Willelmo Ecclesiam vexante.* — Hoc anno magnum iræ Dei peccatis provocatæ malorum in Sicilia est demonstratum exemplum quod ita describitur ab Hugone Falcando, qui ista oculis intuebatur, hocque tempore accidisse significat : « Eodem, inquit, anno, quarta die Februarii, in Vigiliis sanctæ Agathæ circa primam horam ejusdem diei vehemens terræmotus tanta Siciliam excussit violentia, ut in Calabria quoque, quæ circa Rhegium oppidaque proxima, sentiretur. Catanensium opulentissima civitas usque adeo subversa est, ut ne una quidem domus in urbe superstes remanserit. Viri ac mulieres circiter quindecim millia cum episcopo ejusdem civitatis, maximaque parte monachorum sub ruina sunt ædificiorum oppressi, etc. » Pergit narrare de cladibus aliarum civitatum, aliisque prodigiis, quæ tunc in Sicilia acciderunt. Sed causam audi a Petro Blesensi[1], qui in Sicilia apud Willelmum regem juniorem vixerat. Scribens hic enim ad Richardum Syracusanum episcopum, hæc de his habet : « Cum alios fideles sibi populos flagellet Dominus in spiritu misericordiæ et mansuetudinis, plebem Siciliæ flagellat nunc in judicio Sodomæ et Gomorrhæ, nunc in plaga Dathan et Abiron, nunc in spiritu judicii et ardoris. Scitis quod Ætna mons frequenter ignes suos in immensum circumquaque diffundit et adhuc per spatium dætæ uniius undique combusta et deformata est tota facies regionis. Sævientis flammæ procellosa vorago omnes incolas aut expulit, aut combussit : hæreditas miserorum data est in combustionem et cibum ignis ; et ut expressius loquar, ignis et sulphur, et spiritus procellarum pars calicis eorum.

46. « In omnem terram, et in fines orbis terræ jam exiit plaga illa, qua nuper in Sicilia percussi sunt Catanenses in Vigilia beatæ Agathes, cum episcopus ille damnatissimus, frater Matthæi notarii, qui, sicut scitis, sibi sumpsit honorem non vocatus a Domino tanquam Aaron, et qui ad sedem illam non electione canonica, sed Giezitica venalitate intravit : cum, inquam, abominationis offerret incensum, intonuit de cælo Dominus, et ecce terræmotus magnus factus est. Angelus enim Domini percutiens episcopum in furore Domini, cum populo et universa civitate subvertit. Patet itaque, quia bea-

[1] Pet. Bles. Ep. XLVI.

tissimæ Agathæ offensam suis exigentibus peccatis incurrerant ». Hæc Petrus. Eodem et Rogerius in Anglicanis Annalibus, sed non suo loco, anno videlicet millesimo centesimo sexagesimo quarto. Sed redeamus ad Petrum. Gravissima est ejusdem auctoris querela de novo rege juniore Willelmo, quod manu laica introduceret episcopos in Ecclesias, eosdem contra canones intrudendo [1], scribens de his ad regis capellanum, qui ejusdem regis animam curandam susceperat. At si talis Bonus (ita namque iste Willelmus Bonus cognomento dictus est respectu Mali, ipsius prædecessoris) qualis putatis fuerit Malus? Sed audi Petrum de Bono mala tanta scribentem :

47. « Diu est, quod rumor insonuit et publice jam crebrescit, quod dominus tuus rex Siciliæ salutis suæ et paternæ traditionis oblitus, cum comite Loritelli in ruinam et desolationem Agrigentinæ Ecclesiæ conjuravit, intendit episcopare fratrem comitis, et ipsum, reclamante capitulo, violenter intrudit. Tu vero cum scias eum statuam esse, et truncum inutilem, miror quod non ascendis ex adverso, et te pro domo Israel non opponis. Infelix ego homo, cur non habeo copiam illius comitis, ut aliquid persuadeam homini inhumano? O detestanda operatio! o adolescentia deploranda! Filius Ecclesiæ quare se erigit contra matrem? Cur abjecit consilium pietatis, et abiit in consilio impiorum? in una die peribunt cogitationes eorum : consilium autem Domini manet in æternum. Væ terræ, cujus rex puer est ; doleo quod inter primitias dominationis suæ, et inter initia unctionis regiæ hoc præsumit. Virtus equidem consecrationis ab hujusmodi violentiis eum utinam temperasset : magna enim est hujus efficacia sacramenti ». Et inferius de alio ejusdem facinore : « Et quia ille miserabilis adolescens in thesauros Ecclesiæ consilio malignorum manus rapaces injecit, vereor ne in eum Dominus excandescat, et eveniat quod dicit Job [2] : Thesauros, inquit, quos devoravit evomet, et de ventre ejus extrahet illos Deus. Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur. Non decebat eum manus laicas ad sacra porrigere. Frequenter debueras ei suggessisse, qualiter Oza [3] fuit percussus a Domino, eo quod in Arcam Domini manus, devote quidem, sed indigne porrexerit ». Et post multa ad eum de eodem hæc subjicit : « Habet tuarum continentia litterarum, quod ipsum primo blande et amicabiliter convenisti : ipse autem respondit, se non esse in culpa, sed comitem Loritelli. Cum vero eumdem iterum convenisses, te (sicut asseris) reputavit insanum. Ideo ori tuo imposuisti silentium proprioque ipsum arbitrio dimisisti. Quod primo usus es blanditiis, prudentiæ adscribo : non enim litibus exasperandi sunt principes, sed temperantius corrigendi ». Et ad finem Epistolæ :

48. « Utinam maturius saperet et intelligeret, utinam prudentius inter spiritualia et mundana discerneret : peremptorium enim est in principe, vel aurum adorare munerum, vel favorem quærere personarum ; teste siquidem Propheta [1] : In quorum manibus iniquitates sunt, dextera eorum repleta est muneribus : transibunt vero iniquitates in pœnam, et munera in dolorem : quia testimonio Job ignis devorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt [2]. Benedictus autem Dominus, qui regem Anglorum Henricum a talibus hactenus conservavit innoxium. Manus enim suas excussit ab omni munere, nec in prælatis Ecclesiæ promovendis ipsum unquam inflectere potuit vel muneris oblatio, vel gratia personalis : ideo magnificavit eum Dominus in conspectu regum, et juxta nomen magnorum, qui sunt in terra, thesaurizavit super eum gloriam et honorem ». At quod respicit Siciliæ episcopos, est etiam querela ejusdem Petri in commentario, quem scripsit de institutione episcopi adversus episcopos ejusdem regni Siciliæ, qui in obsequium regis morarentur in curia, ubi justa Dei dispensatione contingeret eosdem dira pati ab ipso rege ; ait enim :

49. « Quidam tamen per usurpatas sæculi administrationes se vinculo curiali obnoxiant, et quasi suæ renuntiaverint privilegio dignitatis, calculum durioris eventus exspectant. Nam pro causa hujusmodi hodie in Sicilia mancipati sunt episcopi quidam carceralibus vinculis, nec aliquod exspectant ab Ecclesia Romana solatium : quibus improperatur a summo Pontifice, ut bibant de calice, quem sibi temere miscuerunt ». Et in fine post multa, quibus hortatur episcopus ad jura tuenda periclitantis Ecclesiæ, et ad tuendam Ecclesiasticam libertatem, hæc habet : « Duo sunt, justitia et libertas, pro quibus quisque fidelis usque ad sanguinem stare debet. Si ergo res exegerit, pro justitia et libertate Ecclesiæ non dubites facultates tuas raptoribus, famam ludibrio, fortunam periculis, et caput hostilibus gladiis objectare. Delectabile spectaculum est Angelis, etc. Quod ad Siculos præsules spectat ; locuples testis est harum rerum scriptor hujus temporis Hugo Falcandus, dum tragœdias passim Siculorum miscet episcoporum, qui cum hoc appeterent, ut apud regem præcipui haberentur, regnique negotia pertractarent, id consecuti, mox adversantium invidia perurgente, sive sublati veneno sunt, sive exilio pulsi, vel carcere regio coarctati. Tunc accidit, ut (quod et superius alia occasione est enarratum) Petrus Blesensis ista videns, eadem execratus, ex Sicilia recedendi consilium iniit, et perfecit quod statuit, nullisque retineri potuit dignitatum illecebris, recessit e Sicilia, venit Genuam, atque ad Henricum regem navigavit in Angliam, a quo humanissime exceptus est, et ab eodem anno sequenti (ut suo loco dicetur) missus est Romam. Porro illud laude dignum in Petro, quod licet inter pri-

[1] Pet. Bles. Ep. x. — [2] Job. x. — [3] 2. Reg. vi.

[1] Psal. xxv. — [2] Job. xv.

mos regis familiares allectus fuit, ita illi fidelissime ministravit, ut tamen nequaquam regis contra S. Thomam laudaverit unquam irrationabiles impetus excitatos, sed faverit potius S. Thomæ, ut ejus litteræ sequenti anno conscriptæ declarant, quas suo loco opportune reddemus.

Anno periodi Græco-Romanæ 6662.— Anno Æræ Hispan. 1207.— Anno Hegiræ 565, inchoato die 25 Sept., Fer. 5.— Jesu Christi 1169.
— Alexandri III papæ 11. — Friderici Ænobarbi reg. 18. imp. 15. Manuelis Comneni imp. 27.

1. *Reconciliatio regis Anglorum cum S. Thoma frustra tentata.* — A num. 1 ad 39. Quæ hujus anni initio in causa sancti Thomæ Cantuariensis gesta sunt coram Ludovico VII Francorum rege, Baronius anno superiori num. 68 et seqq. narrat, ut ibidem insinuavimus. Hic vero pergit exponere nova Henrici regis in sanctum Thomam machinamenta et legationem Gratiani subdiaconi et notarii Alexandri III, Eugenii III papæ nepotis, et Viviani cardinalium ab Alexandro III in Galliam, ubi Henricus rex agebat, missorum, quæ apud Baronium legenda : Radulphus de Diceto decanus sancti Pauli Londinensis, qui hoc tempore vivebat, in Imaginibus Historiarum pag. 513, gesta hoc anno in ea causa summarie his verbis refert : « Alexander papa regi Anglorum, *Quam paterne*, etc. Thomas Cantuariensis archiepiscopus Gileberto Londoniensi episcopo, *Excessus vestros*, etc. Alexander papa regi Angliæ, *Serenitatem tuam*, etc. Inter Angliæ regem et archiepiscopum paci reformandæ multi multoties operas impenderunt. Ad ultimum Vivianus et Gratianus cardinales. Rex Anglorum et archiepiscopus in quali concordia convenissent, nisi quia rex archiepiscopo signum pacis in osculo dare penitus abnegasset ».

2. *Alexandri III litteræ de hoc dissidio scriptæ.* — Prior Epistola, cujus initium, *Quam paterne*, recitatur a Baronio num. 31, eaque Alexander III Henricum regem hortatur, « ut potius flecti velit, quam contra Deum et salutem suam in tantæ obstinationis proposito diutius permanere ». Epistola vero, cujus initium, *Excessus vestros*, est XXXIX libri tertii, eaque Gilberto episcopo Londonensi significat sanctus Thomas se eum *ex justis et manifestis causis* excommunicasse, præcepitque, *ut ab omni communione fidelium* abstineat. Denique Epistola cujus initium, *Serenitatem tuam*, Alexander papa Henricum regem hortatur, *ut Thomam archiepiscopum pro Deo et Ecclesia sua, et et honore* suo, *necnon et totius regni* sui *in gratiam et amorem* suum *omni indignatione et rancore deposito, clementer* recipiat.

3. *Gesta in Italia inter Pontificios et Cæsareos.* — Ad num. 39. Refert Baronius ex Actis Alexandri III *Guidonem Cremensem* antipapam incurabili morbo percussum quandiu vixit pede claudicasse. Narrat etiam Romanos cum *Albanum* cepissent, funditus destruxisse, sed de Tusculanis idem facere tentantes, Ecclesiam eis non consensisse. Verum cum Guido seu Paschalis III antipapa anno superiori, ut ibidem ostendimus, interierit, ante præsentem annum ea pœna affectus fuit. Quoad Albanum hæc de eo Joannes de Ceccano in Chron. ad annum MCLXVIII : « Indictione prima, mense Aprili, Romani cum cancellario imperatoris (nempe Christiano in sedem Moguntinensem intruso) et cum prælecto Romæ perrexerunt super civitatem Albanensem, et destruxerunt illam a fundamentis, et non sinebant eam reædificare. Prædictus Conradus archiepiscopus (nempe Moguntiæ) voluit intrare in Campaniam cum exercitu Alexandri papæ, ut subjugaret illam, sed non valuit, quia comites de Ceccano resistebant ei fortiter ». Huc referendum quod hoc anno in Auctario Aquicinctino legitur : « Nova iterum Romanis consurgit ruina : quia cum Tusculanis bellum civile incuntes, pæne usque ad internecionem Romani deleti sunt. Hac de causa discordia magna inter Alexandrum papam et Romanos orta est. Alexander papa auxilia militum undecumque contrahens, cum Tusculanis Romanos, et imperatori adhærentes debellabat. Fridericus autem imp. Christianum archiepiscopum Moguntinum cancellarium suum cum valido exercitu in Italiam misit ; qui imperatoris hostes invadens, munitiones eorum destruxit, et civitates cepit, magnamque partem Italiæ imperatori subegit ». Ubi chronographus iste hæc omnia uno tenore refert.

4. *Inimici Friderici favent Mediolanensibus.* — Mediolanenses in urbe sua reædificanda, et munitionibus magis firmanda magnam hoc anno operam posuere ; neque defuere qui eis auxilia subministrarint, uti Henricus II Angliæ rex, quemadmodum videre est apud Baronium num. 1, et

Manuel Græcorum imperator Friderici infensus hostis. Nicetas Choniata lib. 7 de gestis ab hoc imperatore ait, eum Italos contra Fridericum sæpe concitasse, et per legatos hortatum, ut fortes viros se præberent, subditque: « Quodam tempore Mediolani mœnia sunt ab Alemannis diruta ; sed cives jurejurando adacti, se nunquam ea instauraturos, ita victores cluserunt, ut urbem principio profunda fossa munirent, se pacta et conventa violare negantes. Deinde imperatoris auxilio freti ipsa mœnia reposuerunt ». Fallitur tamen Nicetas in eo quod ait, Mediolanenses jurasse se nunquam urbis suæ mœnia instauraturos ; Puricellus enim Morenæ testis oculati verba refert, qui tantum asserit Mediolanenses jurasse, *quod parerent omnibus præceptis ejus,* nempe Friderici, sed qui non dicit, eos in particulari jurasse se urbis suæ mœnia non reædificaturos.

5. *Pietas matronarum Mediolanensium.* — Hoc etiam anno, uti habet Galvaneus Flamma in Magno Chronico cap. 293, apud Puricellum in Monument. Basilic. Ambros. num. 441 : « Nobiles matronæ ex devotione ad beatam Virginem, quæ ipsas in suam civitatem reduxerat, Ecclesiam B. Mariæ Virginis Majorem, venditis annulis et ornamentis reædificari fecerunt :

> Muneribusque datis, collectis undique turbis
> Emicat aula Dei Genitricis janua cæli.

Idem legitur in Chronico, cui titulis, *Flos florum*, ad annum MCLXX, quia quod a matronis Mediolanensibus hoc anno inchoatum, videtur sequenti continuatum fuisse.

6. *Henricus Friderici filius coronatur.* — Non hinc discedam, quin quæ chronographus Reicherspergensis hoc anno de Friderico narrat, repræsentem : « Imperator celebravit curiam generalem, et valde celebrem apud Babenberg in diebus Pentecostes, quod evenerat tunc in VI idus Junii, cui interfuerunt legati, quos dixerunt (legendum, *direxerunt*) cardinales illius (nempe Callisti III), quem post mortem Guidonis Cremensis illa pars sibi quasi in papam elegerant. Ubi ex consensu et collaudatione omnium principum, qui aderant, filium suum (nempe Henricum hujus nominis VI), in regem electum et coronatum post se regnare firmavit ». Errarunt itaque chronographus Aquicinctinus et Sigonius lib. 14 de Regn. Ital. qui volunt Henricum apud Aquisgranum coronatum fuisse. Pergit Reicherspergensis.

7. *Fridericus archiepiscopatum Saltzburgensem usurpat.* — « Archiepiscopus Saltzburgensis antea ab imperatore vocatus, cum venisset illuc cum patre suo rege Bohemorum, et præsentiam imperatoris et audientiam curiæ exposlulasset, admissus non est. Jam enim imperator firmaverat faciem suam adversum Ecclesiam Saltzburgensem ; et ut exsequeretur, quod diu mente conceperat, venit in partes Bauvariæ, et sic Saltzburg in principio mensis Augusti ; propositum habens vastare et dissipare totum episcopatum, si quis restitisset. Archiepiscopus autem persuasus a principibus, maxime vero a duce Austriæ avunculo suo, ut pro tempore cederet, quia dies mali essent, pensantes nimirum periculum et damnum, quod immineret claustris et aliis Ecclesiis, si imperator in incœpto persisteret. Tunc dedit se in gratiam imperatoris, et resignavit ipsum episcopatum et omnia regalia in gratiam ejus, præsentibus principibus, sicque imperator toto episcopio Saltzburgensi pro velle suo potitus est ». Loquitur chronographus de Adalberto Saltzburgensi electo, quem jam dixerat *idibus Martii* hujus anni consecratum fuisse in presbyterum et archiepiscopum. De eo non semel infra sermo recurret.

8. *Excidium urbis Catanensis.* — Ad num. 49 et seqq. « In Sicilia », inquit Nangius in Chron. ad hunc Christi annum, « urbis Cathina (seu Catana) terræ motu subvertitur, ubi episcopus, clerus et abbas de Mileto cum quadraginta monachis, et fere quindecim millia hominum perierunt ». Hanc cladem etiam huic anno illigat continuator Sancti-Petri-Vivi ; eam fuse narrat Baronius ex Hugone Falcando, qui in ea Historiam suam *de Calamitatibus Siciliæ* claudit, aitque eam contigisse *quarto die Februarii in Vigiliis Sanctæ Agathæ.* Legenda quæ de hac clade Sicula habet Petrus Blesensis in Epist. XLVI ad Richardum Syracusanum episcopum data, qua ei rationem reddit, cur in Siciliam redire nolit, quam post hunc terræ motum reliquit, et in Galliam Angliamque venit.

9. *Willelmus filius Theobaldi IV archiep. Senonensis anno superiori dictus.* — Addit Nangius : « Obiit Hugo Senonensis archiep. cui successit Guillelmus Theobaldi comitis Campaniæ defuncti filius, frater reginæ Franciæ Adelæ, qui erat Carnotensis electus, sed nondum episcopus consecratus. Hunc Senonis consecravit Mauritius venerabilis Parisiorum episcopus ». Idem habet Vicentius Bellovacensis in Spec. Hist. cap. 17, quem San-Marthani in Archiep. Senonensibus, aliique passim secuti sunt. Verum continuator Chronici Sancti-Petri-Vivi hoc tempore vivens hunc errorem correxit, scribens : « Anno MCLXVIII, mortuus est Hugo archiep. Senonensis, cui successit Willelmus, XI kal. Januarii consecratus ». Cum enim eo Christi anno XI kal. Januarii seu dies XXII mensis Decembris in Dominicam, quo die episcoporum consecrationes de more fieri solitæ, inciderit, nullum apud me dubium, quin ea consecratio ad superiorem Christi annum pertineat. Joannes Saresberiensis in Epistola LXV libri secundi Joanni Pictaviensi episcopo data, et uti ex ea eruitur, initio anni MCLXIX scripta, quantus vir fuerit Guillelmus his verbis insinuat : « Dominus Wilelmus Papiensis interfuit ordinationi Carnotensis electi, viri quidem magnæ spei, et famæ clarissimæ, et magnæ auctoritatis, et virium multarum in regno Francorum, qui domino Cantuariensi et

suis patrocinium, consilium et auxilium singulariter præstat. Vobis autem desiderat esse familiaris, et utinam quandoque, Deo propitiante, amicitiam ulterius ineatis. Non est enim in clero Francorum, ut ex animi sententia loquar, qui eum prudentia et eloquentia antecedat ». Crebra Guillelmi in Annal. Ecclesiast. mentio.

ALEXANDRI III ANNUS 11. — CHRISTI 1170.

1. *Nova altercatio ob coronationem filii regis Angliæ, unde inter S. Thomam et Alexandrum III de absolutione episcoporum dissensio.* — Annus sequitur Redemptoris septuagesimus supra millesimum centesimum, Indictione tertia, quo Alexander papa, adhuc novam per episcopos decernit legationem ad Henricum regem Anglorum. Delecti fuerunt ad hoc opus Rotrochus archiep. Rothomagensis, Bernardus episc. Nivernensis atque Willelmus episc. Senonensis, postea additus, probatæ fidei et spectatæ probitatis antistes, ad quos pro hujusmodi obeundo munere extant ipsius Alexandri papæ litteræ [1] seorsum ad singulos datæ post reditum Viviani, communes vero litteræ [2] de his, quæ cum rege tractanda essent, nimirum ut S. Thomas ad suam rediret Ecclesiam, omnesque possessiones Ecclesiæ ablatas reciperet, et item exules alii singuli quique sua recuperarent; pacem plenam eidem concederet in osculo sancto : si minus ad id cogi posset (quod jurasset nunquam id facturum) per filium suum impleret, quod pollicitus erat. Et quod consuetudines pravas contra Ecclesiasticam libertatem aboleret penitusque condemnaret, et episcopos qui promiserant eas servare, a promissione iidem nuntii absolvant : quod si spes sit pacis, absolvant excommunicatos ea conditione, ut si pax secuta non fuerit, in eamdem reincidant excommunicationem absque aliqua appellatione. Porro has conditiones intra dies quadraginta implendas esse præscripsit. Quod si dicto tempore pax consecuta non esset, nec conditiones impletæ, mox provinciam cismarinam, ubi rex aderat, subjicerent interdicto. Hæc sunt quæ legatis in mandatis ab Alexandro Pontifice data sunt Apostolicis litteris scriptis hoc anno Beneventi decimo quarto kal. Februarii. Dedit et alias de eadem legatione [1] litteras ad diversos idem Pontifex Alexander, in primis vero ad ipsum regem Henricum [2].

[1] Cod. Vat. l. v. Ep. II, IV, XVII. — [2] Ibid. Ep. v.

2. Dum ista tractantur, nova sunt oborta dissidia, eo quod ipse rex Henricus filium suum in regem voluerit coronari per archiepiscopum Eboracensem, cum id esset muneris et privilegii primæ Anglorum sedis, nempe Cantuariensis. Quamobrem Alexander papa ubi audivit, has ad Eboracensem archiepiscopum et alios Angliæ episcopos litteras dedit [3] :

« Quoniam ad audientiam nostram multorum jampridem relatione pervenit, quod coronatio regum Angliæ et inunctio ad Cantuariensem archiepiscopum de antiqua Ecclesiæ suæ consuetudine et dignitate pertineat, fraternitati vestræ præsentibus litteris auctoritate Apostolica districtius inhibemus, ut si illustris rex Anglorum filium suum, dum venerabilis frater noster Thomas Cantuariensis archiepiscopus in exilio fuerit, coronari voluerit et in regem inungi, nullus vestrum ei manum imponere præsumat, aut se exinde aliquatenus intromittere audeat. Quod si quis vestrum attentare præsumpserit, id in periculum officii et ordinis sui noverit proculdubio graviter redundare. In his vero appellationis remedium volumus denegari, et omnem malignandi occasionem excludi. Dat. apud Cisvinarium quarto kal. Martii ». Scripsit et seorsum ad ipsos Angliæ episcopos [4], nec non ad ipsum S. Thomam [5], cujus Ecclesiæ in his privilegia lædebantur. Ipse vero [6] Thomas nomine Romani Pontificis scribens ad Eboracensem archiepiscopum, et alios Angliæ episcopos, id itidem faciendum inhibuit. His acceptis adeo commotus est rex

[1] Cod. Vat. l. v. Ep. VII, VIII, IX, X. — [2] Ibid. Ep. I. — [3] Ibid. l. IV. Ep. XLII. — [4] Ibid. Ep. XLIV. — [5] Ibid. Ep. XLIII. — [6] Ibid. Ep. XLV, XLVI.

Angliæ, sive ministri ejus, ut Constitutionibus papæ et archiepiscopi ista vetantibus non obedire, firmare eos fecerint juramento : quod adeo exsecrandum nefas mox sanctus Thomas redarguit, his ad eos litteris scriptis in Anglia constitutos [1].

3. « Sciatis, charissimi, quod in multa tribulatione et angustia cordis scripsimus, non quidem ut vos contristemus, sed ut intelligatis quam charitatem habeamus abundantius in vobis. Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam vos in visceribus Christi JESU. Unde cognitis, quæ tam corporis proxime quam animæ vestræ periculo et ad ipsius quidem injuriam, nostris inaudita temporibus gesta sunt : non modicum contristamur et confundimur propter vos. Patet siquidem, fama vulgante, qualiter dominum papam, qui ipsius Christi imaginem gerit, et me pariter, qui licet indignus, pater tamen et episcopus animarum vestrarum constitutus sum, abjuraveritis. Hoc et præ cæteris, quæ in exemplum justi judicii magni Dei, jam pluribus annis sustinuimus, nobis ad incredibile præssuræ nostræ augmentum accessit. Illud quippe tam detestabile, tam flagitiosum juramentum quantum jam generat scandalum mundo offensam Deo, vobis culpam, nobis afflictionem ? Præpositos siquidem a Deo abjurare, ipsius qui præpositos constituit injuria est, et nostra, qui præficimur, sed potius ejus qui præfecit inhonoratur potestas, evacuatur obedientia. Quod profecto vitium (vobis confidenter dico, sed lacrymabiliter propter vos) idololatriæ par et simile est ; nam ait Propheta : Quasi peccatum ariolandi est repugnare, et quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere. Unde statuto veteris legis tales tanquam vere idololatræ, corporalis mortis reportabant sententiam. Vos autem nunc fecisse videmini, quod deterius est, quod non solum repugnatis, sed etiam repugnaturos vos juramento firmatis. Illud quoque quale est, oves pastores abjicere ? profecto qui pastores suos deserunt, jam lupus invasit : et nisi pastor quem abjuraverunt nunc protegat, depascet eas in finem. Multa Scripturarum testimonia et sanctorum exempla in vestri detestationem delicti possent adduci ; verum tantæ excessus enormitatis etiam extremæ intelligentiæ hominibus claret.

4. « Si tamen non spontanei, sed inviti tracti accessistis, in parte quidem excusatur peccatum, sed non excusatur omnino. Satius fuisset corpus ipsum perdere, quam juramentum exsecrabile perpetrasse. Unde filii mortis universi vos. Quia (juxta quod propheta ait de populo suo) et vos plaga inimici percussi estis, castigatione crudeli. Verum ad manifestandam sollicitudinem quam pro vobis habemus ad Deum, vulneri tam sævo fomentum, quod solum nunc superest, adhibere curavimus, et de tam illicito juramento pœnitentes, illos præsertim, qui non spontanei, sed coacti juraverunt, vice B. Petri Apostolorum principis et Romani Pontificis et nostra absolvimus. Venerabilibus fratribus nostris diœcesanis episcopis et etiam minoribus sacerdotibus, ubi sedes episcopalis vacare contigit, vices nostras in exteriori satisfactione jam dictis pœnitentibus injungenda committentes, admonentes omnes id scire volentes, vos tali juramento nequaquam esse obnoxios, nec ut pareatis obligari, ne instar Herodis sub prætextu pietatis efficiamini impii, et juramento excusetis scelus ipso deterius, juxta quod quidam ait : Non est observandum juramentum, quo malum incaute promittitur. Et item : In malis promissis rescinde fidem, dirumpe votum, immuta decretum. Quod incaute vovisti, ne facias, et multa nimis quibus nunc supersedeo, his consonantia sunt.

5. « In fine autem obsecro vos ego vinctus in Domino, obsecro quidem vos tanquam filios mihi semper in Christo amplectendos, ut digne ambuletis vocatione qua vocati estis, ut ipsius Christi primum fidem tenentes, postea ipsius obediatis præpositis, subjacentes eis. Ipsi enim pro vobis invigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri. Scire autem volo vos, fratres, quia juramenta illicita, et cætera enormia multa, quæ pravis suggestionibus in oppressione justitiæ et veritatis circa vos facta sunt, ipsa favente veritate, magis evenient ad ipsius profectum. Veritas enim claudi et ligari potest, vinci vero non potest, quæ et suorum paucitate contenta est, et multitudine hominum non tenetur. Spiritus autem consilii et sapientiæ det vobis id ipsum sapere in alterutrum, ut unanimes, uno ore honorificetis pastores et episcopos animarum vestrarum, quos constituit ille magnus pastor ovium in sanguine æterni testamenti JESUS Christus, et per charitatem sancti Spiritus, ut patri vestro jam naufraganti orationis vestræ manus porrigatis, ut liberer ab infidelibus, prohibentibus etiam, ne in Ecclesiis pro me in carcere fiat oratio, quæ tam commune fidelium et infidelium suffragium est. Gratia Domini nostri JESU Christi sit cum omnibus vobis qui a male præstito juramento resipueritis, et condigne et humiliter pœnitueritis. Cæteros vero Deus aut cito convertat, aut temporaliter affligat, quousque resipuerint, et condignam pœnitentiam egerint ». Hactenus ad suos S. Thomas. Porro testificatione Joannis Saresberiensis constat, non omnes eo modo jurare voluisse, in quos tamen [1] desuper persecutio pararetur ; ait enim : « Fama celebris est, quod memoratus Cantuariensis archidiaconus regi persuasit in Angliam transfretare, ut episcopos torqueat et clerum, qui contra dominum papam et matrem suam Cantuariensem Ecclesiam jurare noluerint. Undique metus et angustiæ undique, etc. »

6. Procuratur interea per regem indefesso studio, ut in Octava Pentecostes coronatio fieret, sed de his quæ ista præcesserunt, extat relatio amici fidelis apud regem manentis, qui et hæc

[1] Cod. Vat. l. IV. Ep. XLVII.

[1] Cod. Vat. l. V. Ep. XVIII.

omnia, ut alia sæpe, suis [1] litteris S. Thomæ ita significavit : « Rex proxima Dominica die Londoniis debet esse, eo quod archiepiscopum Eboracensem, omnesque Angliæ episcopos et barones ad diem illam ex omnibus terræ partibus convocavit. Sane ea die coronabit filium regis Eboracensis, uxore ejus, filia scilicet regis Francorum, apud Londonium derelicta, et quasi repudiata in contumeliam patris et contemptum. Coronabitur certe puer ille quem diximus, et quando diximus, nisi Dominus mare clauserit navigare volenti, vel manus contraxerit Eboracensi, vel nisi rex Francorum aliquo prohibitionis modo inhibuerit. Puer enim properat ad mare, et a patre expectatur in adverso littore, et de mandato regis, Bajocensis et Sagiensis episcopi cum puero vadunt ». Et de litteris papæ ista fieri inhibentis ista subdit : « Litteræ ergo domini papæ super prohibitione consecrationis hujus diu est quod mare transierunt, sed inutiles prorsus effectæ, in manus illius, cui traditæ sunt, perierunt, nec alicui ostensæ, nec ullatenus propalatæ. Quid igitur prosunt quæ sic occultantur, etc. » Occasionibus autem emergentibus dilata est coronatio regis usque ad Natalem diem sancti Joannis-Baptistæ, de qua in Quadripartita historia habet ista Willelmus ad finem libri secundi.

7. « Imminente vero solemnitate beati Joannis-Baptistæ, sub prætextu ordinandi regni, convocatis regni proceribus, primogenito filio suo regni sui commisit habenas. Et erant qui dicerent, quod successuro sibi rex præcaverat heredi, asseverantibus aliis, quod in odium archipræsulis, et in læsionem dignitatis Ecclesiæ Cantuariensis hoc fieret. Imposuit autem ei manum archiepiscopus Eboracensis in Cantuariensi diœcesi, in Ecclesia videlicet beati Petri apud Westmonasterium, contra dignitatem Ecclesiæ Cantuariensis et antiquam consuetudinem, assistentibus sibi et suffragantibus præsulibus Londoniensi, Saresberiensi et Roffensi, nec jus Ecclesiæ Cantuariensis protestantibus, ad cujus dignitatem et jus regum Anglorum coronatio ab antiquo tempore pertinere dignoscitur. Post coronationem, celebrato convivio, rex regi, pater filio dignatus est ministrare, et se regem non esse protestari ». Sed quod queritur Deus [2] : Regnant et non ex me, quam manifeste declarant eventa, non benedictionem, sed maledictionem per spuriam consecrationem illam, per excommunicatum factam et maledictum, esse consecutum puerum regem. De quibus idem auctor mox ista subdit : « Sed modicum attendere libeat, quam profana unctio, quam odiosa, quam inimica fuerit hæc consecratio (si tamen consecratio magis quam execratio dici debeat, Apostolica benedictione destituta, imo in transgressione contra virum Apostolicum facta) quæ et ex mero odio, ira et indignatione processit, in odium patris spiritualis a patre carnali excogitata. Probant hæc lugubres in omnibus post futuris sæculis detestandi, qui ex hac consecratione provenerunt, eventus, sacerdotum videlicet suspensio, anathematizatio, archipræsulis occisio, semel et iterum inter patrem et filium rebellio et in fine egregii illius pueri consecrati sic in adolescentia omnibus post futuris sæculis prætnaturæ mortis detestanda præventio etc. » Idem vero amicus [1] fidelis relationem ad eumdem misit de coronatione facta his verbis :

8. « Transacta Dominica, rex apud Londonias filium suum cingulo militiæ donavit, eumdemque statim Eboracensis in regem inunxit : ibique rex filiis suis terras suas divisit, cunctis admirantibus, quid de cætero sit facturus. Adventum suum in Northmanniam quotidie facit prædicari, ut magis timeatur. Sed non veniet, quandiu filiam regis Francorum Cadomi cum regina morantem vestibus, equitaturis et familia decenter instrueret ad transfretandum, quando ipse mandaret. Hoc autem factum est, ut audiat rex Francorum, et ab indignatione, quam de contemptu filiæ concepit, aliquantisper quiescat, etc. »

His peractis, sanctus Thomas cum de omnibus, quæ in sui et Ecclesiæ Cantuariensis contemptum facta essent, certum accepit nuntium (quod idem testatur auctor) litteras lugubres, querimoniis plenas ad Alexandrum Romanum Pontificem dedit ; aliis etiam [2] permixtas querelis, nimirum quod per Senonensem episcopum legatum Apostolicæ Sedis jam antea excommunicatus, ab ipso Alexandro Pontifice fuerit ab excommunicationis vinculis absolutus totius schismatis antesignanus, et ei haud dissimilis episcopus Saresberiensis, in opprobrium totius Ecclesiæ ; de his quidem in primis conquestus est S. Thomas litteris apud Albertum cardinalem, in quibus ista ipsarum exordio amaritudine plena [3] : « Utinam, dilecte mi, aures vestræ sint ad ora nostrarum, et audiant illa, quæ in ignominiam Ecclesiæ Romanæ cantitatur in compitis Ascalonis. Aliquid consolationis nuntii nostri novissimi videbantur a Sede Apostolica retulisse in litteris domini papæ : sed earum auctoritas evacuata est, missis a latere litteris, ut in vituperationem Ecclesiæ Satanas absolveretur. Soluti sunt Apostolico mandato Londoniensis et Saresberiensis episcopi, quorum alter incentor schismatis et totius malitiæ artifex ab initio dignoscitur extitisse, et tam Saresberiensem quam omnes quos potuit, in crimen inobedientiæ impegisse. Nescio quo pacto pars Domini semper tractatur in curia, ut Barabbas evadat, et Christus occidatur. Auctoritate curiæ jam ad finem sexti anni proscriptio nostra et Ecclesiæ calamitas protractata est, etc. ». At ista quam injuste, licet a sancto viro justissime (ut putabat) depromi visa sint, litteræ ipsius Alexandri papæ ad Senonensem episcopum legatum Apostolicæ Sedis significant.

[1] Cod. Vat. l. v. Ep. x. — [2] Osee VIII.

[1] Cod. Vat. l. v. Ep. XXXIII. — [2] Ibid. Ep. XXI. — [3] Ibid. Ep. XX.

Sed prius quid idem legatus, eodem argumento eadem referens, ad ipsum papam scripserit, hic reddamus[1]:

9. « Audiat, sanctissime pater, excellentia vestra patienter quod loquimur, quia in amaritudine moratur anima nostra, et tam devotus filius vester Christianissimus rex Francorum, quam tota Gallicana Ecclesia turbatur a scandalis, quæ in diebus Apostolatus vestri manant ab Apostolica Sede. Siquidem (ut nostrates aiunt) ibi solvitur Satanas in perniciem totius Ecclesiæ, iterato crucifigitur Christus et qui manifestus sacrilegus est et homicida, dimittitur. Procuravimus apud vos causam Ecclesiæ Anglicanæ, et in dicessu nostro ei credebamus aliquatenus esse subventum. Verum ubi Londoniensem episcopum nobis ignorantibus fecistis absolvi, res in contrarium lapsa est, et cornua data sunt peccatori. Ecce cum rex ille, cui nimis fuisti propitius, filium suum consecrari fecit in regem, si tamen consecratio est, quæ ab excommunicatis et Spiritui sancto invisis et Ecclesiæ impugnatoribus datur, et hoc in injuriam Cantuariensis Ecclesiæ, et domini regis Franciæ, cujus filiam noluit ille Deo et hominibus inimicus consecrationis hujus esse participem. Hanc consecrationem, seu potius execrationem fecit ille Eboracensis, vestra, ut dicunt, auctoritate, assistentibus sibi Londoniensi et quibusdam aliis nomine tenus episcopis, quorum memoria in maledictione est. Vos ergo, pater, de cætero providete Ecclesiæ illi quæ periit in manibus nostris, ne sanguis ejus requiratur a vobis. Quod aliter fieri posse non credimus ad redimendam famam et conscientiam vestram, nisi præfatos malefactores virtute Apostolica conteratis ». Hactenus Senonensis ad papam. Extant ipsæ litteræ nomine papæ ad Rothomagensem datæ de absolvendo Londoniensis sub certis conditionibus: et insuper aliæ[2] ipsius Rothomagensis ad Alexandrum papam de eo absoluto die Paschæ. Sed extant litteræ[3] sancti Thomæ ad Rothomagensem, qui frustra impertitam absolutionem non impletis conditionibus ipsius Alexandri papæ affirmat. Sed adhuc insuper præter hæc omnia extant aliæ ejusdem S. Thomæ datæ[4] litteræ, quibus apud ipsum papam conquestus est de his ipsis. Sed scias ista omnia calumniose conficta, atque primum, sicut quod diceretur Eboracensis archiepiscopus consecrasse regem Anglorum auctoritate Romani Pontificis, falsum fuit, ut recitatæ superius litteræ tam ipsius Alexandri quam aliæ ab amico ad sanctum Thomam datæ docent: ita non dubites, probari mendacium patens esse illud, quo asserebatur, Londoniensem et collegam esse absolutos Alexandri papæ mandato. Accipe igitur de his ejusdem Alexandri Epistolam apologeticam ad eumdem Senonensem episcopum ita conscriptam[5]:

[1] Cod. Vat. l. v. Ep. xxv. — [2] Ibid. Ep. xvi. — [3] Ibid. Ep. xix. — [4] Ibid. Ep xxiv. — [5] Ibid. Ep. xxvi.

10. *Litteræ Alexandri III se penitus a calumniis purgantis in causa Cantuariensis et coronationis regis.* — « Litteras quas nobis super negotio venerabilis fratris nostri Cantuariensis archiepiscopi devotio tua transmisit, gratanter admisimus, et eas diligenter curavimus ac studiose audire. Verum quoniam Londoniensis episcopus ad nos nequaquam accessit, nihil de causa sua statuimus. Sed si ad nos venisset, nos jam dicto archiepiscopo Cantuariensi videlicet, quantum salva conscientia nostra fieri posset, suam justitiam studeremus conservare. Qualiter autem in causa ista processimus, ei jam ex parte, necnon et charissimo in Christo filio nostro Ludovico illustri Francorum regi (sicut tibi viva voce injunximus) satis credimus innotuisse. Nos enim nihil inde post discessum tuum mutavimus, nec in posterum duximus immutandum, licet præfatus Anglorum rex nos exinde per consules Lombardiæ, qui una cum nuntio coram nobis præsentes erant; necnon et per nuntios charissimi in Christo filii nostri Manuelis illustris Constantinopolitani imperatoris instantissime sollicitaret, ut ei tempus deberemus aliquantulum prolongare. Et quoniam ipsius archiepiscopi causam nostram et Ecclesiæ reputamus, fraternitati tuæ per Apostolica scripta mandamus, quatenus venerabiles fratres nostros Rothomagensem archiepiscopum, et Nivernensem episcopum super diligenti ac festinanti exsecutione præcepti nostri studiose commoneas, et viva voce vel litteris, si utrumque non poteris præsentem habere, instantius exhorteris. Quod si adhuc in negotio illo nullatenus processerunt, tu ipsos ex parte nostra durius increpes, et gravius redarguere non omittas. Si autem eos in prælibati regis terram sententiam interdicti juxta præceptum nostrum proferre contigerit : tu eam per ejusdem regis terram, quam in tua provincia habere dignoscitur, omni excusatione et appellatione remota firmam et inconcussam observes, et ab omnibus facias (quantum in te est) irrefragabiliter observari ». Hactenus ad Senonensem purgatio Alexandri papæ. Qui licet excommunicatum Londoniensem absolvi præcepisset ad hoc, ut alibi ait, quo minister pacis esset, quid peccavit, cum præsertim certis conditionibus id faciendum præcepisset? Nonne et ipse S. Thomas hoc ipso anno, cum Alexander excommunicationem in eumdem Londoniensem et Saresberiensem revocandam fore mandavit, rogavit[1] papam, ne id faceret, ob periculum turbandæ pacis jam cœptæ? ut appareat, ex diversis occasionibus excommunicatos solvi et stringi, tam Alexander, quam S. Thomas, ipse præceperit, iste suaserit. Sunt hæc verba sancti Thomæ : « Quanquam Londoniensis episcopus totius hujus seditionis, ne dicamus schismatis, signifer extitit, rogamus ut nobis tam illi quam Saresberiensi episcopo liceat misereri , si sine

[1] Cod. Vat. l. v. Ep. lii.

schismatis instauratione, juxta mandatum vestrum puniri non possunt ».

11. Sed admiranda sane modestia Alexandri papæ, qui licet calumniarum mole se prægravatum senserit, et a viro sanctissimo per legatum Apostolicæ Sedis, imo regis et populi, atque totius ferme (ut audisti) Gallicanæ Ecclesiæ conclamantis in eum querelis fuerit injustissime verberatus; factus tanquam homo non audiens, et non habens in ore suo redargutiones, sic modestissime causam agit, ut abstineat omnino a recriminatione vel quavis redargutione, licet aculeis acerbissimarum litterarum acriter stimulatus; ut plane de eo quod olim de Moyse dictum, quod mitissimus esset super omnes homines, asseri absque controversia possit. Sed unde, dicis, emersit istiusmodi assertio ore omnium pervulgata, ut Londoniensis episcopus a papa fuerit absolutus? aperit Joannes Saresberiensis, qui fuit sancto Thomæ a secretis, qui in [1] Epistola ad archidiaconum Exoniensem hoc anno data, inter alia quæ habet de rebus gestis temporis hujus, hæc de his ingerit: « Jactitabatur, tunc regis nuntios absolutionem episcopi Londoniensis, et omnium aliorum obtinuisse, et quod archiepiscopo subtracta erat potestas animadvertendi in regem et terram suam, sive regni personas; sed mendacia illico detecta sunt, supervenientibus litteris domini papæ, etiam antequam Londoniensis episcopus ad curiam iter arriperet. Qui proculdubio labori pepercisset et sumptibus, si ut quidam mentiti sunt, sine tanta difficultate absolvi potuisset ». Hæc Saresberiensis ad purgationem Alexandri Pontificis ex conflatis per nuntios regis Anglorum calumniis. Quibus addas testimonium ipsius Thomæ expostulantis apud Henricum regem : « Domine, si substitutionem filii et consecrationem properabatis implere : cur eos, quos ab ore summi Pontificis nominatim et a nobis excommunicatos esse constabat, a tanti sacramenti solemnitate non curastis excludere? numquid consecratio sine participatione non videbatur implenda? » At si Londoniensis et Saresberiensis absoluti fuissent, qui ore Pontificis et S. Thomæ fuerant excommunicati : nequaquam poterant ista objici ab ipso Thoma in eo congressu, in quo non alii quam dicti episcopi excommunicati interfuerunt.

12. Ad purgationem vero alterius calumniæ de consecrato per Eboracensem archiepiscopum filio regis Anglorum voluntate ipsius papæ, accipe ejusdem Pontificis litteras ad ipsum sanctum Thomam datas [2] :

« Virtutis et fidei constantiam et fortitudinis animum, quem pro libertate Ecclesiæ tuæ conservanda induisse cognosceris, studiosius attendentes, tibi tanquam fratri charissimo, super his quæ ad conservationem et augmentum Ecclesiæ tuæ spectare noscuntur, libenti animo consilium et auxilium impendimus, et contra eos qui jura et dignitatem ejusdem Ecclesiæ minuere vel perturbare nituntur, Apostolicæ tuitionis præsidium diligenti studio volumus ministrare. Audivimus autem et certa relatione comperimus, quod Eboracensis archiepiscopus contra prohibitionem et interdictum nostrum Henrico filio illustris Anglorum regis in provincia tua coronam imposuit. Quia vero ex hoc juri et dignitati Ecclesiæ tuæ immoderate asseris et enormiter derogatum : nos in hac parte tam tibi, quam Ecclesiæ providere volentes, auctoritate Apostolica statuimus, ut factum prædicti archiepiscopi vobis nulla ratione præjudicium possit in posterum generare, quominus jus coronationis et inunctionis regum Angliæ possessionaliter habeatis, sicut antecessores tui et eadem Ecclesia a quadraginta annis retro habuisse noscuntur ». Hactenus ad Cantuariensem archiepiscopum, cui consentit alia [1] Epistola conscripta ad alios etiam episcopos, qui coronationi interfuerunt, atque in primis illa ab eodem Pontifice data ad ipsum Rogerum archiepiscopum Eboracensem, et Hugonem Dunelmensem, quæ sic se habet :

13. « Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Rogero Eboracensi archiepiscopo, et Hugoni Dunelmensi episcopo, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Licet commendabiles et grati nobis in plurimis existatis, et sinceræ vos complectamur brachiis charitatis : propter hoc tamen non debemus omittere, quin ea quæ perpetrata et incorrecta generant mortem, et requiramus in vobis, et zelo rectitudinis corrigamus, dicente [2] Domino per Prophetam : Si loquente me ad impium : morte morieris, non annuntiaveris ei, neque locutus fueris; ipse quidem in peccato suo morietur, sanguinem autem ejus de manu tua requiram. Depressio siquidem Anglicanæ Ecclesiæ, et diminutio libertatis illius, quæ per regem vestrum, sive proprio motu, sive potius aliis suggerentibus facta dignoscitur, plurimum jam pridem animum nostrum afflixit, et non modicum nobis sollicitudinis et doloris ingessit. Cum enim oportuerit eum de corrigendis his, quæ ab antecessoribus suis male commissa fuerant, cogitare : ipse potius prævaricationibus prævaricationes adjiciens, tam iniqua constituta sub regiæ dignitatis obtentu et posuit et firmavit, sub quibus et libertas perit Ecclesiæ et Apostolicorum virorum statuta, quantum in eo est, suo robore vacuantur. Nec credidit debere sufficere, si sub eo divinæ leges in regno Angliæ silentium et vacationem susciperent, nisi peccatum transmitteret ad hæredes, et longo tempore faceret suum regnum sine ephod, et sine superhumerali sedere. Inde fuit, quod illas iniquas usurpationes absque ulla exceptione, vestro et aliorum fratrum, et coepiscoporum vestrorum juramento fecerit fir-

[1] Cod. Vat. l. v. Ep. XVIII. — [2] Ibid. Ep. XXXIV.

[1] Cod. Vat. l. v. Ep. LXVII. — [2] Ezech. III.

mare, et plectendum judicavit ut hostem quicumque vellet ab iniquis illis Constitutionibus dissentire. Indicat hoc venerabilis fratris nostri Thomæ Cantuariensis archiepiscopi exilium, demonstrat et hoc clericorum et consanguineorum ejus, illorum etiam, qui adhuc pendentes ab uberibus matris vagiebant in cunis, miseranda proscriptio. Et metus mortis incutitur, si ad hoc cujusquam animus erigatur, ut contra statuta illa divinis velit legibus obedire. Nos ipsi, quorum judicio prævaricationes illæ corrigendæ fuerant aut plectendæ, ad confirmationem illarum sub occasione temporis impacati, multa fuimus instantia provocati, et laboratum est exactione non modica, ut usurpationibus illis, cum nondum nobis expressæ fuissent, auctoritatis conferremus Apostolicæ confirmationem ; et hoc quidem a principio.

14. « Processu vero temporis, exulante pro debito pastoralis officii jam dicto archiepiscopo, et consuetum Romanæ Ecclesiæ subsidium ab officio nostro sæpius requirente, misimus ad jam dictum regem de melioribus et majoribus fratribus nostris; misimus et alias Ecclesiasticas personas et putavimus, quod duritia ejus in nostra humilitate et mansuetudine frangeretur, et fieret quod Salomon dicit [1] : Patientia lenietur princeps, et [2] : Lingua mollis frangit iram. Ipse vero sufferentiam nostram multiplici legatorum arte deludens usque adeo contra monita nostra videtur animum obdurasse, ut nec contra prænominatum archiepiscopum deferveat, nec de perversis statutis illis quidquam minui patiatur : imo et ipsam Cantuariensem Ecclesiam plurimo detrimento possessionum suarum afficiat, et in ipso eam Ecclesiastico ministerio antiqua spoliet dignitate. Nuper enim, cum filium suum coronari voluerit, contempto eodem archiepiscopo, ad cujus hoc officium de antiquo jure dicitur pertinere, per manum tuam, frater archiepiscope, ei in aliena provincia diadema regni fecit imponi. In coronatione autem illius nulla ex more de conservanda Ecclesiæ libertate cautio est præstita, vel sicut aiunt, exacta : sed juramento potius asseritur confirmatum, ut regni consuetudines, quas avitas dicunt, sub quibus dignitas periclitatur Ecclesiæ, illibatas debeat omni tempore conservare. In quo etsi multum prænominati regis nos vehementia conturbat, amplius tamen de vestra et aliorum coepiscoporum vestrorum possumus infirmitate moveri, qui (quod dolentes dicimus) facti sicut arietes non habentes cornua [3], abiistis absque fortitudine ante faciem subsequentis. Etsi enim hoc tibi licere forte, frater archiepiscope, in propria provincia potuisset : quomodo tamen hoc in provincia aliena, et illius præcipue, qui exulare pro justitia, et fere solus exire voluit, et dare gloriam Deo, tibi licuit : nec de ratione possumus, nec de sanctorum Patrum Constitutionibus invenire.

[1] Prov. xxv. — [2] Prov. xv. — [3] Thren. i.

15. « Quod si ad excusationem tantæ prævaricationis quisquam objiciat, in aliis quoque regnis gravia plurima et enormia perpetrari : in veritate possumus respondere, quod nullum adhuc regnum in tantum divinæ legis contemptum invenimus corruisse, ut scriptis et juramentis episcoporum tam manifestas enormitates fecerit communiri. Nisi quisquam illud impudenter alleget, quod schismatici postmodum a fidelium communione præcisi inaudita et damnabili superbia commiserunt. Unde quia juxta verbum Prophetæ [1] : A vobis judicium egressum est perversum, in vobis factum est perversum : quid ultra omnes alias provincias in usurpationibus suis, et post tam iniquas consuetudines juramento firmatas, non adjecistis resumere scutum fidei, ut staretis pro domo Domini in die prælii : sed prostravistis corpus vestrum in terram, ut per vos fieret via transeunti ? Et ne, si diutius tacuerimus, una vobiscum in die judicii damnationis sententia involvamur : auctoritate sacrosanctæ Romanæ, cui auctore Domino ministramus, Ecclesiæ, ab omni officio episcopalis vos suspendimus dignitatis; sperantes, quod sub disciplina saltem et paterno verbere constituti, redire tandem ad cor, et de tuenda debeatis Ecclesiæ libertate satagere. Si vero nec sic zelum episcopalis officii resumpseritis, nos adhuc, auctore Domino, quod nobis imminet faciemus. Vos videte, ne illud vobis dicatur, quod cuidam dictum per Prophetam dicitur [2] : Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi. Nos enim, quia locum illius tenere (Deo prout ipsi placuit disponente) conspicimur, qui a prædicatione verbi Dei nec verberibus poterat, nec vinculis coerceri, non debemus sub ambigua exspectatione pacis creditam nobis divini verbi pecuniam in sudario reponere, et alligatam eam tamdiu conservare, donec paulatim lucrandi hora occurrat, et creditor veniens de reddenda acerbe nos conveniat ratione ». Hucusque Alexander, quibus redarguitur mendacium patens, quo ejusdem Pontificis fama nonnihil obscurabatur.

16. *Petri Blesensis litteræ hortatoriæ in causa Cantuariensis et coronationis regis.* — Porro eodem tempore Petrus Blesensis de iisdem litteras dedit ad Joannem Saresberiensem, æstuans et ipse zelo pro Ecclesiastica libertate, quam S. Thomas tuebatur : pro quo, ne in tot tribulationibus deficeret, ad roborandum ipsum admonet pluribus eumdem Joannem, ad quem scribit. Est plane digna auctore Epistola, quæ sic se habet [3] :

« Charissimo amico suo magistro Joanni de Saresberiis, Petrus Blesensis Bathoniensis archidiaconus, salutem in auctore salutis.

« Quoties communes Ecclesiæ Anglicanæ pressuras, dominique vestri Thomæ archiepiscopi Cantuariensis exilium diligenter attendo : plurimum mihi cedit ad solatium, quod pro justitia Dei, et

[1] Habac. i. — [2] Osee iv. — [3] Pet. Bles. Ep. xxii.

pro Ecclesiæ libertate se murum opponit, et ex ipsa persecutione hac finem merebitur gloriosum. Video, quia positi estis inter malleum et incudem, et assidue supra dorsum vestrum fabricant peccatores. Verumtamen, si in Christo et pro Christo pugnatis, ipse non permittet vos tentari supra id quod potestis ferre, sed faciet cum tentatione proventum, tolletque Dominus virgam peccatorum desuper sortem justorum, ut non extendant justi ad iniquitatem manus suas. Si veritas non mentitur, vestræ persecutionis exitus beatitudo interminabilis erit [1] : Beati, inquit, qui persecutionem patiuntur propter justitiam. Petrus Apostolus dicit [2] : Nemo ex vobis patiatur, quasi homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor. Martyrium enim facit non pœna, sed causa, sicut Apostolus ait [3] : Sed etsi quid patimini propter justitiam, beati. Donum quidem Dei est in eum credere, sed et donum optimum, pro Christo contumelias sustinere. Vobis (inquit Apostolus [4]) donatum est pro Christo, non solum ut in illum credatis, sed ut etiam pro ipso patiamini. Vobis itaque congratulor, quia justitiam in judicium convertistis, quia quorumdam rebellionem atque contumaciam suspensionis animadversione reprimitis : si tamen hoc facitis rationis et justitiæ motu, non zelo ultionis, aut alienæ injuriæ appetitu. Nihil, quæso, faciatis ex rancore vel odio, sed omnia vestra in charitate fiant : nec enim ex persecutione hac salutis manipulos colligetis, nisi tota intentio vestra procedat ex intimo charitatis. Porro cum per clibanum iracundia, sive persecutio in sacra pagina designetur : in Levitico docemur sacrificium [5], quod in clibano coquendum est, prius aspergere oleo charitatis, ne comburatur. Illius enim animus, qui ad tolerantiam persecutionis se præparat, prius demulcendus est oleo charitatis, ut nec in adversis a charitate deficiat, nec adversus fratrem suum zelo ultionis aut odio inardescat. Meritorium igitur vobis est, atque apud Deum et homines commendabile, si inobedientiam subjectorum, justitia mediante, compescitis [6]. Beati enim qui custodiunt judicium et faciunt justitiam omni tempore.

17. « In executione quidem justitiæ non debet esse personarum acceptio aut delectus, si sit frater aut filius, si sit prælatus aut subditus : semper quæratur fructus justitiæ, semper juste judicent, qui judicant orbem terræ. Nam cum Levitæ occidentes fratres et filios suos, ulti essent peccatum idololatriæ, ait illis Moyses [7] : Consecrastis manus vestras hodie unusquisque in filio suo, et in fratre suo, ut detur vobis benedictio. Salomon quoque dicit [8] : Qui arguunt, laudabuntur, et super eos veniet benedictio. Plurimum quidem commendabile est in domino vestro, quod sic solus ascendit ex adverso, quod opponit se murum pro domo Israel, et arguit pro mansuetis terræ. Justum (istum) habemus hodie, singularem et unicum inter filios excussorum. Pro patribus nostris natus est nobis filius, qui exemplo Apostolorum solus hodie facit vindictam in nationibus, increpationes in populis. Et sicut illi principes populorum, qui modo congregati sunt cum Deo Abraham pro justitia Christi, tanquam dii fortes terræ vehementer elevati sunt : sic et honor istius, si in exhibitione justitiæ perseveraverit, elevabitur in immensum. Quod enim nunc exulat, quod multa in ejus contumeliam attentantur, ei totum hoc in gloriam beneficio patientiæ convertetur. Quod leve est et momentaneum tribulationis nostræ, dicit Apostolus [1], immensum gloriæ pondus operatur in nobis : exhibeatis vosmetipsos tanquam Dei ministros in multa patientia. Nam vidua est virtus quam non patientia firmat. Et quis a primitivis Ecclesiæ cunabulis sine patientia triumphavit ? Sane licet plurimum habeat de spiritu fortitudinis dominus vester, dicitur tamen, quod propter coronationem novi regis Anglorum ab Eboracensi factam, atque ob quædam privilegia (sicut dicunt) contra ipsum subreptitie impetrata, adeo turbatus est, quod a pusillanimitate spiritus et tempestate pæne moti sunt pedes ejus, pæne effusi sunt gressus sui. Verumtamen vos qui estis manus archiepiscopi et oculus ejus, sanctis exhortationibus vestris confortate manus dissolutas et genua debilia roborate. Non est mirum, si turbetur tribulationibus et pressuris. Verumtamen, si totus innitatur et inhæreat ei, qui in electis suis mittit radices, omnem ventum tentationis et turbinis securus excipiet.

18. « Certe Patres antiqui, cum essent quandoque inter angustias, frequenter tædio sunt affecti. Unde et forti illa tolerantia passionum, qua fervebant in Domino, repere et torpere videbantur ad tempus, donec virtute induti ex alto, per gratiam divinæ consolationis in spiritu fortitudinis resurgebant [2]. Elias fugiens a facie Jezabel, et affectus tædio hujus vitæ, projecit se subter unam juniperum, petiitque animæ suæ ut moreretur : Sufficit, inquit, mihi : tolle animam meam. Apostolus etiam simili tædio intabescens [3] : Supra modum, inquit, gravati sumus, ita ut tæderet nos vivere. Propheta hæc tædia frequenter expertus dicit [4] : A fortitudine manus tuæ ego defeci, et tabescere fecisti, sicut araneam, animam meam. Porro charitas in eis invalescebat ex tædio, et ex ipsa infirmitate fortitudo crescebat. Quod alicui forte incredibile videretur, nisi Apostolus [5], qui frequenter hæc in libro experientiæ legerat, testimonium super hoc ferret : Quando enim, inquit, infirmor, tunc fortior sum. Sed et ei dictum est : Quia virtus in infirmitate perficitur. Si ergo propter ingruentiam malorum, quæ sustinet dominus

[1] Matth. v. — [2] 1. Pet. iv. — [3] 1. Pet. iii. — [4] Phil. i. — [5] Levit. ii. — [6] Psal. cv. — [7] Exod. xxxii. — [8] Prov. xxiv.

[1] 2. Cor. iv. — [2] 3. Reg. xix. — [3] 2. Cor. i. — [4] Psal. xxxi. — [5] 2. Cor. xii.

noster, aut pro suorum desolatione, aut pro exilii hujus diuturnitate videritis ei torporem mentis obrepere, sitis ipsi solatio, ne desperet, ne titubet; in proximo est enim tempus visitationis suæ. Nam si mirabiles sunt elationes maris, mirabilis est et in altis Dominus[1], qui procellam convertit in auram, et indignationem regis in gratiam.

19. « Per legatos Sedis Apostolicæ intellexi, cum quibus a Romana curia usque ad Bononiam veni, quod vel Anglorum regi in proximo firmissime reconciliabitur, vel ad majoris patriarchatus eminentiam transferetur. Sane qualitercumque voluerit Dominus negotium ejus disponere, si talis perseverat, qualis est hodie, securus exspectet exitum hujus pugnæ : ideoque voces palpantium non attendat, sed sequatur spiritum Dei, qui in eo est, et quocumque ibit spiritus[2], et rotæ pariter gradiantur. Scio enim, quod gloriosus erit sui certaminis cursus, si tantummodo perseveret in eo quem cœpit fortitudinis et constantiæ casu[3]. Qui enim legitime certaverit, coronabitur. Cumque omnes virtutes currant ad bravium, sola perseverantia coronatur. Rogo autem vos, tanquam dominum et magistrum meum, ut me de vestro et ipsius statu frequentius instruatis. Nam cum aliud non possim, oro jugiter pro vobis, ut præveniente Altissimi gratia, regis Anglorum gratiam, vestrarum rerum liberam administrationem obtinere possitis : librum vestrum de Nugis curialibus legi, et mirabiliter me refecit : nam et ibi optima forma eruditionis est, et propter artificiosam sententiarum varietatem inæstimabilis materia voluptatis. Bene valete ». Hactenus Petrus, cujus tempus ex iis aperitur, quo ex Urbe rediit in Angliam ad regem ipsum, nempe post coronationem filii regis, factam per archiepiscopum Eboracensem.

20. *Rex Angliæ minis Alexandri III territus congressum cum S. Thoma habet, et pacem init.* — Rex autem Anglorum accepit inter hæc acerbiores Alexandri papæ litteras, quibus peremptorio termino præcipiebatur dare pacem S. Thomæ : alioquin si obedire contemneret, exspectaret ab eo eamdem sententiam, quam tulerat in Fridericum imperatorem. Quibus perterrefactus ipse Anglorum rex, scribens ex Anglia ad Sedis Apostolicæ legatos, ipsos importunius cœpit urgere de pace, timens urgentes comminationes Alexandri Pontificis. Cujus litteræ, etsi desiderentur in Codice, de iisdem tamen frequens est mentio in aliis ipsius Thomæ Epistolis. Sic igitur ex his perculsus rex Angliæ, sollicitus de pace agens, ad Rothomagensem archiepiscopum, unum ex legatis, has perbreves pro pace litteras dedit[4] :

« De vestro aliorumque fidelium baronum meorum consilio pacis reformandæ inter me et archiepiscopum Cantuariensem susceptam formam domino papæ nuntiis et litteris meis insinuavi : Ipse sicut per suas mihi litteras significavit, eam cum tenore, quo a vestro prodiit consilio, eique ex parte vestra fuerat significata, suscepit cum gratiarum actione, palmam mandans, monens, et supplicans, et suadens attentius, ut illam exequar mediatione vestra et Nivernensis episcopi. Illam itaque vobis mediantibus plene et libenter complebo, nullatenus declinaturus formam vestro consilio propositam, teste Richardo de Luci apud Westmonasterium ». Hæc rex. Interea vero sanctus Thomas litteras interdicti in Anglia infra dies quindecim promulgandi, nisi pax sequeretur, ad Anglicanos episcopos misit, quæ adhuc extant[1]. Sed præveniens rex terminum, pacem dare pollicitus est legatis, quorum arbitrio ejusdem pacis capitula scriberentur. Porro iidem Apostolicæ Sedis legati Thomæ Cantuariensi archiepiscopo detulerunt, ut idem ipse pacis statuendæ capitula constitueret. Quod et præstitit, colligens ea ex præteritis congressibus cum rege habitis, necnon ex litteris Apostolicis, quæ servanda regi Anglorum præscriberentur. Extat de his omnibus ejusdem sancti Thomæ Epistola ad Nivernensem episcopum et ejus collegam, qua primum monet, quomodo agendum sit cum rege, cujus mores concinne describit; sic incipit[2] :

21. « Dirigat Dominus gressus vestros, ut in causa Ecclesiæ cujus executio vobis pro parte est commissa, non declinetis neque ad dexteram neque ad sinistram, sed via regia incedatis, ut nec pollicitationibus, nec minis, nec exquisitis dolis prævaleat adversus prudentiam et sinceritatem vestram. Cujus tendiculas nullus unquam evasit, qui cum ipso contraxerit, et (nisi fallor) vobis pugnandum erit ad bestias, cum ipse episcopos, abbates, et viros discretos producturus sit, ut per eos expugnet constantiam vestram, si persenserit, quod vos promissis et blandiloquio circumvenire non possit. Quia ergo multiplices illius prodigii fucos non est facile deprehendere, quidquid dixerit quamcumque figuram induat, tamen omnia ejus vobis suspecta sint, et fallaciæ plena esse credantur, nisi quorum fidem manifesta operis exhibitio comprobabit. Si vero senserit, quod vos aut promissis corrumpere valeat, aut minis deterrere, aut aliquid obtineat contra honestatem vestram, et causæ indemnitatem : illico vestra apud eum prorsus evanescet auctoritas, et eritis tam illi quam suis in contemptum, in fabulam, in derisum. Sin autem viderit, quod vos a proposito flectere nequeat, furorem simulabit. In primis jurabit, et dejurabit, ut Protheus mutabitur, et tandem revertetur in se. Et nisi per vos steterit, exinde semper eritis in Deum Pharaoni ». Ita Thomas, hæc et alia insinuans, quibus legatos ipsos vincere regem doceat, quod et reliqui attendant, quibus agendi cum regibus erit legatio demandata. Addit

[1] Psal. XCII. — [2] Ezech. X. — [3] 2. Tim. II. — [4] Cod. Vat. l. V. Ep. XIV.

[1] Cod. Vat. l. V. Ep. XXXV, XXXVI, XXXVII, XXXVIII, XXXIX. — [2] Ibid. Ep. XII.

demum articulos, quos vocat, de pace sancienda cum rege.

22. At quid tandem ? Ita admonitionibus S. Thomæ instructi legati conventuri regem, secum ipsum S. Thomam perduxerunt ad eum, qui in loco amœnissimo morabatur, quique ab incolis (ut habet Quadripartita de S. Thoma historia) Pratum proditorum dicebatur, ut sic conveniret loci nomen effectui, ubi sanguinis justi proditio facta est. Ibi post multas contentiones et disceptationes effectum, ut rex ipse hilari (ut apparebat) animo pacem ipsi Thomæ concesserit. Quomodo autem ista tractata sint, extat relatio ejusdem S. Thomæ ad Alexandrum Pontificem [1], prolixa quidem, sed nos ea tantum quæ necessaria sunt ac scitu digna, hic describemus; incipit Epistola : « Miserationis oculo respexit Deus Ecclesiam suam ». Et infra : « Ecce enim ad novissimas litteras vestras, quibus denuo regi Anglorum innotuit, quod ei ulterius non parceretis, sicut nec pepercistis Friderico dicto imperatori. Cum intellexisset terram ejus, amotis omnibus subterfugiis, interdicto subjiciendam esse, et episcopos, si qui forte non obedirent, suspendendos et excommunicandos, illico nobiscum pacem fecit ad honorem Dei, et maximam (ut speramus) Ecclesiæ utilitatem. Nam de consuetudinibus, quas tanta pertinacia vendicare consueverat, nec mutire præsumpsit, nullum a nobis vel ab aliquo nostrorum juramentum exegit, possessiones, quas occasione dissensionis hujus Ecclesiæ nostræ abstulerat, prout eas in chartula expresseramus, nobis concessit, pacem et securitatem omnibus nostris promisit et osculum, si tamen vellemus eum eatenus perurgere, ut non modo in omnibus articulis victus appareret, sed ut perjurus diceretur ab his, qui audierant ipsum jurasse ea die, quod non erat nos osculo excepturus.

23. « Nos autem habito plurium sapientum consilio, et maxime domini Senonensis, qui pacem nostram cæteris sollicitius et efficacius procurabat, cum ipso ad colloquium regis accessimus. Quem Deo faciente (qui omnes illos amoverat, qui sanctitatem vestram variis dolis circumvenire soliti sunt) adeo immutatum invenimus, ut (quod sine circumstantium admiratione non contigit) animus ejus in nullo videretur a quietis consiliis abhorrere. Nam ut nos procul venientes conspexit, a circumfusa turba exiliens, accurrit properus, et capite detecto, nos in salutationis verba prorumpere gestientes, salutatione prævenit, et habitis paucis sermonibus, solis nobis præsentibus cum domino Senonensi, nos, illo divertente, stupentibus universis, traxit in partem, et diu tanta familiaritate allocutus est, ut videri posset, nunquam inter nos aliquando fuisse discordiam. Omnes fere quotquot aderant, lætissima admiratione stupentes, plurimorum genis lacrymarum inundatione madentibus, glorificabant Deum, et benedicebant beatam Magdalenam, in cujus solemnitate rex conversus est a viis pristinis, ut toti terræ suæ lætitiam reformaret, et Ecclesiæ redderet pacem.

24. « Corripuimus eum, adhibita moderatione, quam oportuit adhiberi, vias quibus incesserat, et pericula quæ undique imminebant, patenter ostendimus. Rogavimus et monuimus, ut rediret ad cor, ut dignos fructus pœnitentiæ faciens, et Ecclesiæ, quam non mediocriter læserat, manifesta boni compensatione satisfaciens, purgaret conscientiam, ut redimeret famam : nam ab iniquis consiliariis potiusquam propriæ voluntatis instinctu, grave utriusque dispendium patiebatur. Cum autem hæc omnia non modo patienter, sed et benigne audiret, et emendationem promitteret, adjecimus, sibi necessarium esse ad salutem, et liberis suis ad incolumitatem et indemnitatem concessæ divinitus potestatis, ut in eo sanctæ Cantuariensi Ecclesiæ satisfaceret, in quo eam nuper gravissime læserat. Nam filium suum contra jus antiquissimum Ecclesiæ nostræ fecerat enormiter coronari, etc. » Subjicit prolixam de his habitam cum rege disceptationem, quem tandem eo redegerit, ut polliceretur, consecrationem ab excommunicatis a papa habitam cum Eboracensi irritam reddere, iteratamque faciendam canonicam consecrationem filii, quem una cum regina conjuge ipsius idem Cantuariensis consecraret. Sed de his alibi. Pergit autem de cæteris singulis, quæ in eo congressu per regem fieri contigerunt, ut illud : « Cum ergo equo desiliens, me humiliarem ad pedes ejus, ille arrepto scansili, me coegit ascendere, et visus illacrymari, ait : Quid multa ? domine archiepiscope, restituamus nobis invicem veteres affectiones ; et alter alteri quod potuerit bonum exhibeat, et præcedentis odii prorsus simus immemores. Sed mihi, quæso, coram illis, qui procul aspiciunt, honorem exhibeatis ». Ita plane Saul ad Samuelem [1] : « Honora me coram populo ». Pergit :

25. « Et transiens ad illos (quia paucos ibi, quos lator præsentium indicabit, videbat amatores discordiæ, et odii incentores) ait ut tam illorum quam omnium, ne quid maledicerent, ora præcluderet : Si ego, cum archiepiscopum ad omne bonum paratum inveniam, ei vicissim bonus non fuero : tunc ero nequior cæteris hominibus, et mala quæ de me dicuntur, vera esse probabo. Nec aliud consilium honestius aut utilius crediderim, quam ut ipsum studeam benignitate præcedere, et tam charitate quam beneficiis superare. Sermonem regis cum summa gratulatione fere quotquot aderant exceperunt. Misit ergo ad nos episcopos suos, qui monerent, ut petitionem nostram coram omnibus faceremus. Et si quorumdam ex ipsis consilio credidissemus, in arbitrium ejus contulissemus, et nos prorsus, et totam causam Eccle-

[1] Cod. Vat. l. v. Ep. XLV.

[1] I. Reg. XV.

siæ; nam ab initio usque nunc a Scribis et Pharisæis suis egressa est iniquitas, et de auctoritate seniorum invaluit, qui debuerant regere populum. Sed benedictus Deus, qui non permisit ut in consilium illorum transiret anima nostra, nec Ecclesiæ libertatem, et justitiam Dei exponeremus uniuscujusque hominis voluntati. Illis autem dimissis, habita deliberatione cum domino Senonensi, et Christi pauperibus sociis peregrinationis nostræ, in eo firmavimus propositum, ut nec quæstionem consuetudinum, nec damnorum, quæ Ecclesiæ nostræ intulerat, nec usurpatæ consecrationis querelam, nec Ecclesiasticæ libertatis, aut honoris nostri dispendium aliquo modo conferremus in arbitrium ejus.

26. « Et sic accedentes ad regem et suos, cum omni humilitate rogavimus per os domini Senonensis, qui verbi nostri bajulus erat, ut nobis gratiam suam restitueret, et pacem et securitatem tam nobis quam nostris, et Cantuariensem Ecclesiam et possessiones Ecclesiæ, quas in charta positas legerat; et ut misericorditer emendaret quod contra nos et Ecclesiam nostram fuerat in filii sui consecratione præsumptum, promittentes ei amorem et honorem, et quidquid obsequii regi et principi potest ab archiepiscopo exhiberi in Domino. Ille verbum acceptans, annuit, et nos et nostros qui aderant, recepit in gratiam suam. Et quia non præceperatis, ut ipse nobis et nostris ablata restitueret, neque a nobis poterat impetrari, aut poterit, Deo auctore, fieri ut ea remittamus: juxta mandatum vestrum repetitio eorum dilata est, non sublata. Nam si præcepissetis eo vigore, quem in novissimis litteris expressistis, ut restituerentur, haud dubium quin satisfecisset, et posteris dedisset exemplum, toti Ecclesiæ Dei et maxime Apostolicæ Sedi perpetuo profuturum. Tandem itaque nobiscum multa et diu conferens, cum nos duo soli fere usque ad vesperam collocuti essemus secundum morem familiaritatis antiquæ, in hoc convenimus, ut eo discedente rediremus, gratias acturi Christianissimo regi et aliis benefactoribus nostris, reversuri ad ipsum rebus compositis, et aliquandiu moraturi circa eum antequam rediremus in Angliam, ut omnibus innotescat in quantam familiaritatem et gratiam nos receperit. Exspectabimus autem in Francia, donec redeant nuntii nostri, quos ad accipiendas possessiones nostras destinabimus, quia non est in animo, ut redeamus ad ipsum, quamdiu de terra Ecclesiæ passum pedis abstulerit. Nam in restitutione possessionum facile advertemus, qua sinceritate agatur nobiscum, etc. » Hæc quæ spectant ad congressum, quo pax est inita inter eos. Extat in eodem Codice Epistolarum alia de iisdem relatio [1], sed quæ ex auditu tantum, non visu, ut superior, accepta, superiori fide minor apparet.

27. Quod autem verbis promisit rex Henricus sancto Thomæ, confirmavit et scriptis, datis his litteris ad filium regem [1] :

« Sciatis quod Thomas archiepiscopus Cantuariensis pacem mecum fecit ad voluntatem meam. Et ideo præcipio, quod ipse et omnes sui pacem habeant, et faciatis habere ipsi archiepiscopo, et omnibus suis qui cum eo exierunt ab Anglia, res suas bene et in pace, et honorifice, sicut habuerunt tribus mensibus, antequam ipse archiepiscopus recessisset ab Anglia. Et faciatis venire coram vobis de legalioribus et antiquioribus militibus de Lyore de Saltsbnde, et eorum sacramento facietis recognosci, quod ibi habeatur de feudo archiepiscopatus Cantuariensis, et quod recognitum fuerit de feudo ejus esse, ipsi archiepiscopo habere faciatis ». Hæc rex ad filium. His cum litteris sanctus Thomas nuntios misit in Angliam ; sed quot adversantes sint passi, redditis ad Thomam litteris [2], iidem significarunt, quæ incipiunt : « Mandatum vestrum, juxta quod potuimus, adimplevimus, etc. » Ita rebus compositis S. Thomas de his litteras dedit (ut audisti) ad Alexandrum Romanum Pontificem.

28. Sed et scripsit de his idem S. Thomas ad cardinalem episcopum Ostiensem et Albanensem [3], insuper et ad cardinalem Papiensem [4], necnon ad Hyacinthum cardinalem seorsum singulis. Sed et per eumdem quoque nuntium tunc ipse scripsit et ad Gratianum subdiaconum [5], quem fideliorem haberet amicum, ob idque paulo liberius agens tarditatem cum timiditate ejus Ecclesiæ ministrorum sugillans, hæc ait consideratione digna ad omnium nostrum salubrem commonitionem : « Verum quia Romana Ecclesia (quod pace omnium in aure vestra dixerim) posuit fundamentum suum formidinem, aut res captat, aut personas accipit, auctoritate qua præeminet iniqua gerentibus non occurrit : propterea flagella Dei gravia et toti mundo vix portabilia veniunt super eam ut instabilis facta, fugiat a facie persequentis, et in tribulationibus vix subsistat. Sed apud quem rectius ista deploro, quam apud eum qui a præfatis vitiis per gratiam Dei immunis, solus miseris compassus est, et solatium tulit, et tanto regi, et omnibus complicibus suis in faciem restitit ? » Hæc S. Thomas in amici aures, sed hic palam exposita, quod suis Dominus jubeat [6], ut quæ audiuntur aure, prædicari debeant super tecta, ut admoneantur, qui præsunt, intrepide et secure agere apud reges et contra reges, cum primum nec res nec personas, sed Deum tantum respiciunt in Apostolico munere exercendo, de victoria certi, cum fecerint quod faciendum monet vir sanctissimus, martyr jam designatus.

29. *S. Thomæ et Alexandri papæ litteræ de restituendis Ecclesiæ Cantuariensi bonis, et de pace cum rege firmanda.* — At quid post hæc ? In-

[1] Cod. Vat. l. v. Ep. XLVI.

[1] Cod. Vat. l. v. Ep. XLII. — [2] Ibid. Ep. LIII. — [3] Ibid. Ep. XLVIII, XLIX. — [4] Ibid. Ep. L. — [5] Ibid. Ep. XLVII. — [6] Matth. X.

telliges ex litteris ejusdem sancti Thomæ ad Alexandrum Pontificem datis in hæc verba [1]:

« Ex quo, pater, in auribus regis Anglorum comminationis Apostolicæ tuba personuit, et tam sibi quam terræ suæ severitatem Ecclesiæ credidit imminere, nobiscum pacem fecit, promittens firmiter, quod de tota mandati vestri continentia, non iota præteriret aut apicem, quin eam penitus adimpleret. Cum autem sic declinasset turbinem sententiæ imminentis, in quibusdam articulis a pactione resiliit, subtrahens nobis adhuc quasdam possessiones Ecclesiæ, quas decessor noster omnibus diebus vitæ suæ inconcusse possedit, et nos exinde, donec in Anglicanam Ecclesiam tempestatis hujus procella surrexit ». Et inferius : « Captabimus autem gratiam hominis quantumcumque salva libertate et honestate Ecclesiæ poterimus, et testimonio conscientiæ nostræ experimentum facturi, an vel sic valeat ad mansuetudinem revocari. Misit nobis clementia vestra litteras, ad correctionem et correptionem tam Eboracensis archiepiscopi quam coepiscoporum nostrorum, quas certum est et dictatas et conceptas a Spiritu sancto, et quæ regis excessus auctoritate, quam successorem Petri et vicarium Christi decet, redarguunt ». Extant adhuc ipsæ [2] paulo inferius positæ, dicendum de ipsis suo loco. His litteris idem sanctus Thomas addidit illas, quas accepit a procuratoribus in Angliam missis ad vendicanda Ecclesiastica bona, quæ in eodem Codice descripta leguntur [3]. Sunt et de his ejusdem S. Thomæ querelæ ad regem [4], modestia plurima conditæ et mansuetudine dulcoratæ.

30. Inter hæc autem, antequam Alexander papa de pace cum rege Anglorum inita S. Thomæ litteras accepisset, recedens Benevento Romam versus, cum Verulas in Hernicis civitatem pervenisset, inde litteras dedit ad ipsum Cantuariensem archiepiscopum, quarum est exordium [5] : « Inter multiplices curas, etc. » Inferius vero excusans, cur non ex voto ipsius Thomæ in ea causa velociori gradu processisse visus sit, ista subjicit : « Unde, frater charissime, si nos in causa tua, et Ecclesiæ Anglicanæ remissius egisse videmur, nec ad petitiones tuas pro tua voluntate respondimus, non ex eo processit, quod causam ipsam nobis tecum et cum Anglicana Ecclesia non credamus esse communem, aut quod tibi deesse ulla ratione velimus. sed quia patientia utendum esse credidimus, ut in bono malum superare possemus. Timuimus etiam, ne si major scissura fieret in Ecclesia, nostræ posset duritiæ deputari. Nunc autem quia turbatores pacis, et libertatis Ecclesiasticæ depressores ad corrigenda mala præterita nulla videntur compunctione moveri, imo trahentes peccata sicut restem longam, tam in gravamen tuum, quam in depressionem Ecclesiæ Cantuariensis magis ac magis exæstuant, ut omnem fere vobis spem videantur pœnitentiæ præcidisse : nos in fratrem vestrum R. Eboracensem archiepiscopum, et reliquos episcopos, qui juramentum conservandis consuetudinibus præstiterunt, et tantæ sunt malitiæ incentores, sententiam canonicam jaculamur, et ab Apostolica eos suspendimus dignitate. Saresberiensem autem et Londoniensem episcopos, qui majoris videbantur gratiæ debitores, et pro gratia dicuntur ingratitudinem rependisse, si coronando novo regi contra Cantuariensis Ecclesiæ dignitatem, præsentiam suam et ministerium præbuerunt, in sententiam anathematis, de qua soluti fuerant, revocamus, etc. » In fine autem de loco et tempore datæ Epistolæ hæc habet : « Dat. Verulis, quarto idus Septembris ».

31. Recedens autem Verulis Ferentinum venit civitatem septem milliariis Romam versus distantem Verulis, ubi datæ habentur excommunicationis litteræ [1] ad dictos episcopos Angliæ, Londoniensem, Saresberiensem, et alios in eis nominatos, seorsum vero alias ad Eboracensem archiepiscopum de sua ipsius suspensione, datæ utræque (ut in fine ipsarum legitur) Ferentini, decimo sexto kal. Octobris. Laudat eas litteras tanquam zelo Apostolico efficaces ipse S. Thomas in reddita de his Epistola ad ipsum Alexandrum papam [2]. Porro in datis litteris ad Eboracensem archiepiscopum, non eam tantum ponit causam suspensionis suæ, coronationem filii regis, sed quod in eadem coronatione præstari solitam cautionem de tuenda Ecclesiastica libertate, vel saltem loco ipsius exhiberi solitum juramentum exigere omiserit ; et (quod deterius) de consuetudinibus avitis contra Ecclesiam militantibus conservandis illibatis, jusjurandum fuerit interpositum.

32. Ferentino autem recedens, itinere brevi, quinque duntaxat milliarium, venit idem Pontifex Anagniam : quod indicant datæ ibi ab eo plures Epistolæ eodem argumento [3], nempe de revocando in excommunicationem tam clericos quam laicos, qui jam excommunicati fuerant absoluti, si non (ut promiserant) satisfecissent, restituendo Ecclesiis ablatas possessiones, dato termino dierum quindecim ad satisfaciendum. Datæ sunt litteræ (ut diximus) Anagniæ octavo idus Octobris, eademque die aliæ ad ipsum sanctum Thomam [4], et alios Angliæ episcopos de interdicto servando, quamdiu Ecclesiæ non fuerit satisfactum. Rursus sequenti die ibidem datæ habentur litteræ aliæ ad Rothomagensem et Senonensem episcopos, ubi hæc post alia de servandis iis, quæ fuerant in conventionibus pacis a rege promissa [5] :

« Fraternitati vestræ per Apostolica scripta præcipiendo mandamus, et in virtute obedientiæ præcipimus, quatenus infra viginti dies post harum susceptionem eumdem regem ex parte nostra

[1] Cod. Vat. l. v. Ep. LII. — [2] Ibid. Ep. LXVI. — [3] Ibid. Ep. LIII. — [4] Ibid. Ep. LIV. — [5] Ibid. Ep. LXV.

[1] Cod. Vat. l. v. Ep. LXVI, LXVII. — [2] Ibid. Ep. LII. — [3] Ibid. Ep. XXVIII. — [4] Ibid. Ep. XLI. — [5] Ibid. Ep. XXXI.

diligenter conveniatis, commonere propensius et exhortari curetis, ut pacem quam cum eodem archiepiscopo verbotenus fecit, executione operis compleat. Nihil minus etiam eidem suggeratis, ut postmodum ablata omnia restituat, damna data resarciat, pravas et execrabiles consuetudines omnino præcidat. Si autem intra triginta dies post commonitionem vestram, pacem quam statuit et promisit, consummare noluerit : in tota terra ejus cismarina omnia divina præter baptismata parvulorum et pœnitentias morientium, remoto appellationis obstaculo, prohibeatis officia celebrari, et sententiam ipsam usque ad condignam satisfactionem faciatis inviolabiliter observari. Quod si alter vestrum, aliqua necessitate obstante hujus rei executioni non potuerit interesse (quod tamen nollemus, nec expediret) alter non minus id, quod dictum est, exequatur. Datum Anagniæ septimo idus Octobris ». Eodem quoque loco et die alias dedit litteras ad Rothomagensem et Nivernensem [1], adversus eos qui detinentes Ecclesiæ possessiones non restituerent, quos excommunicatione plecti jubet, nisi infra dies quindecim satisfecerint.

33. Recedens vero Anagnia Alexander papa, Signiam septem milliaribus distantem civitatem venit; quo in loco tertio idus Octobris datæ habentur [2] litteræ ipsius ad præsules omnes provinciarum cis mare positarum, quæ regi Anglorum subditæ essent, de executione interdicti, nisi rex plenam pacem cum restitutione possessionum sancto Thomæ præstiterit. Eodemque die, ibidem loci scriptæ leguntur ejusdem Pontificis litteræ [3] ad sanctum Thomam in hæc verba :

« Anxietate cordis et amaritudine premimur, cum angustias, onera et gravamina, quæ zelo justitiæ, et pro libertate Ecclesiæ manutenenda æquo animo et invicta fortitudine tolerasti, ad memoriam nostram reducimus, et sedula meditatione cogitamus. Verum tamen quod in te virtutis perfectionem adimpleres, non potuisti frangi in adversis, nec a tuæ constantiæ proposito removeri : tuam super hoc commendamus admirandam virtutem, et tibi super tanta patientia in Domino congaudemus. Cæterum, quoniam dilectum in Christo filium nostrum Henricum illustrem Anglorum regem diutius in patientia et benignitate exspectavimus, et blandis et dulcibus verbis, interdum duris et asperis, ut ad seipsum rediret sæpe monuimus : si pacem, quam tecum fecit, executione operis non adimpleverit, et tibi ac tuis et Ecclesiæ tuæ possessiones et honores ablatos non restituerit : tibi plenam auctoritatem concedimus in personas et loca, quæ ad tuam legationem pertinent, excepta persona regis, uxoris quoque et filiorum suorum, Ecclesiasticam justitiam, secundum officii tui debitum nullius obstante appellationis obstaculo exercendi, prudentia tamen, et circumspectione adhibita, quam modestia sacerdotalis requirat. Dat. Signiæ tertio idus Octobris » : Scripsere iisdem diebus per eumdem nuntium cardinales ad quos ipse S. Thomas de pace inita scripserat, eidem gratulantes [1], sed non sine trepidatione, ob nondum restituta Ecclesia bona.

34. Signia autem recedens Alexander Pontifex, venit Tusculum, ubi longiorem moram nectens, substitit aliquandiu, quod declarant litteræ ipsius ibidem datæ octavo kal. Decembris [2], quibus tam Londoniensem, quam etiam Saresberiensem episcopos Romam vocat ad satisfaciendum : hæcque nisi pax plenum in omnibus consequeretur effectum.

Scripsit tunc et per eumdem nuntium, cui superius recensitas litteras dedit, etiam ipsi Anglorum regi his verbis [3] :

« Cognito ex litteris venerabilis fratris nostri Thomæ Cantuariensis archiepiscopi, quod ei, omni turbatione et rancore deposito, gratiam et amorem tuum restituisses, tanto lætitiam et gaudium concepimus, quanto id Deo gratum et magis acceptum existere, et tibi amplius honorificum, et tuæ consideramus fructuosum saluti. Tanta enim eumdem archiepiscopum religione, prudentia, et honestate et fidei virtute præeminere cognoscimus, quod ipsum tibi et regno tuo tuo fidelem et devotum existere, honori et incremento tuo pro viribus, et posse, et animo se intendere, et pro augmento gloriæ et exaltationis tuæ fideliter et sollicite vigilare non dubitamus. Cæterum, quoniam non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, et licet idem archiepiscopus pro patientia ac dilectione, quam erga te habet, hoc tacere subticescat : nos tamen, qui salutem tuam summopere cupimus, id minime reticere debemus, nec tuam decet magnificentiam, quem Dominus ita magnum et potentem constituit, jura et bona Cantuariensis Ecclesiæ retinere : regiæ serenitatis clementiam rogando monemus, et exhortamur attentius, quatenus exemplo Zachæi, de quo legitur in Evangelio [4] : Domine, ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus, et si aliquem defraudavi, reddo quadruplum : prædicto archiepiscopo et Ecclesiæ suæ ablata restituere, damna et detrimenta quæ illis intulisti, in brevi studeas emendare, ut in eo quod deliquisti, Deum sic possis placere, et nos tibi tantam offensam digne indulgere possimus, et idem archiepiscopus ad obsequium et devotionem tuam, ad augmentum honoris tui et hæredum tuorum debeat promptissimus inveniri. Volentibus autem inter te et ipsum pacem reformari, benigno favore acquiescas. Quos vero hujus dissensionis noveris hactenus fuisse incentores, de cætero non exaudias. Nihilominus et filium tuum super articulo juramenti, quod prætermisit, de servando jure et libertate Cantuariensis Ecclesiæ, secundum quod reges et principes Angliæ fecisse noscuntur, eidem

[1] Cod. Vat. l. v. Ep. XL. — [2] Ibid. Ep. XXXII. — [3] Ibid. Ep. XXII.

[1] Cod. Vat. l. v. Ep. LVII, LVIII, LIX, LX, LXI, LXII. — [2] Ibid. Ep. LXVIII, LXIX. — [3] Ibid. Ep. LV. — [4] Luc. XIX.

archiepiscopo et Ecclesiæ suæ condigne satisfacere moneas et horteris; et quod prætermissum est, facias adimplere. Ordinationes quoque Ecclesiarum et alia, quæ ad viros Ecclesiasticos pertinent, prædicto archiepiscopo et aliis viris Ecclesiasticis, tam tu quam filius tuus libere et pacifice relinquatis. Ut sic agendo, hostiam laudis Domino digne immolare possitis, et vobis regnum comparare æternum ». Hucusque ad regem Alexander papa. Qui et his addidit alias ad clerum et populum Angliæ[1], monens omnes, ne quis pacis perturbator existeret.

35. *Congressus S. Thomæ cum rege Turone.* — Inter hæc autem, quæ translata sunt inter regem et sanctum Thomam, ex Quadripartita de sancto Thoma historia inseramus, quæ sic se habet[2] : « Cum rex nutaret, imo renueret ablatas Ecclesiæ Cantuariensi possessiones restituere, ut didicerat ab eo quem præmisit Joannem Saresberiensem una cum Hereberto ad regem : audiens archiepiscopus inter regem et nobilem virum Blesensem comitem Theobaldum colloquium futurum in proximo, pridie ante colloquium Turonis ad regem processit. Audiens autem rex archipræsulis adventum, quosdam de aulicis in occursum præmisit, et ipsemet civitatem exiit et occurrit. At cum convenirent, non oculi, sed vultus regis (sicut vocari poterat) erat super eum. Unde (quod multi notabant, qui cum archiepiscopo erant) nocte illa archiepiscopum in hospitio suo nec rex respexit, nec suorum aliquis. Quin potius summo mane rex in capella sua celebrari missam fecit pro defunctis, suspicans (ut dicebatur) ne si forte archipræsul illi Missæ interesset, in Missa osculum pacis sibi offerret, et quod ibi negare non esset Christiani, sed plane inimici Christi. Et missa celebrata, mox rex civitatem exiit, ad colloquium properans, etc. » Post colloquium cum comite habitum contulisse sanctum Thomam cum rege, rogasseque ut ante suum in Angliam regressum possessiones restituerentur, rege negante, sed dicente, « sibi antea revertendum in Angliam fore, et sic restitutionem possessionum faciendam ». Hucusque ibi de congressu Turonensi.

36. *S. Thomas reversurus in Angliam postremas dat litteras ad regem.* — Adiisse eum rursus apud Calvummontem prope Blesas idem subjungit Herebertus in Quadripartita, ubi nonnisi promissiones inanes effectu carentes ab eo S. Thomas accepit. Cum ipse Thomas Senonas reversus, salutato Francorum rege, venit ad portum Vuitsand nomine navigaturus in Angliam. « Ubi », inquit Herebertus, « archipræsul, antequam naves ascenderet, domini papæ litteras quæ (ut supra diximus) erant de generali episcoporum per Angliam suspensione et quorumdam anathemate, præmisit, quorum aliqui, Rogerus Eboracensis, Gilebertus Londoniensis et Jocelinus Saresberiensis, transfretare volentes, in ipso portu suspensionis suæ et anathematis litteras susceperunt ». At quamvis per comitem Boloniensem, et per eos qui ex Anglia venerant, annuntiaretur ei nonnisi vincula carceres, proditiones in Anglia ipsi parari, hæc respondisse fertur : « Nec si membratim discerpendus sim, ab incepto itinere desisterem ; non metus, non vis, non cruciatus degenerem revocabit ulterius. Sufficiat Dominicum gregem pastoris sui absentiam luxisse septennem ». Porro hoc idem ipsum quod verbis professus est, idem sanctus litteris confirmavit, scribens postremas ad regem ipsum dignas Apostolico viro, qui oppetere mortem pro suo grege non timeat ; sic enim se habent[1] :

37. « Novit inspector cordium, animarum judex et vindex culparum, Christus, quanta animi puritate et sinceritate amoris vobiscum fecerimus pacem, credentes quod simpliciter et bona fide nobiscum ageretur. Quid enim, serenissime domine, aliud concipere debebamus ex verbis vestris, quæ vel arguendo vel mulcendo nobis vestræ benignitatis communicabat humanitas? Litteræ vestræ, quas ad dominum nostrum regem filium vestrum destinatis, ut nobis et nostris omnia quæ habueramus, antequam recederemus ab Anglia restituerentur : quid aliud quam benevolentiam, pacem et securitatem omnimodam prætendebant ? Sed ecce (quod Deus novit) nobis, pro honoris vestri periculo quam pro utilitatis nostræ dispendio gravius reputamus, rerum exhibitio, non simplicitatem prætendit aut bonam fidem. Nam restitutio quam nobis et nostris fieri præcepistis, dilata est in diem decimum, sub obtentu Ranulphi, quem consiliarium domini nostri fillii vestri interim conveniendum, ut mandatum vestrum impleretur, censuerunt. Qui sint illi, et quomodo et qua fide res gesta sit, vos cum placuerit, requiretis. Nobis autem persuasum est, hæc fieri in dispendium Ecclesiæ et salutis vestræ et honoris, nisi diligentius corrigantur a vobis. Nam præfatus Ranulphus interim in bona Ecclesiæ debacchatur et victualia nostra in castrum de Saltizde etiam nunc palam congerit, sicut accepimus ab his, qui (si id vobis placuerit) probare parati sunt. Multis audientibus gloriatus est, quod non diu gaudebimus de pace vestra, quia non comedemus panem integrum in Anglia, antequam (ut ille minatur) nobis auferat vitam. Scitis autem, serenissime domine, quia culpæ particeps est qui cum possit corrigere, negligit emendare. Et quid præfatus Ranulphus possit, nisi vestræ voluntatis fretus et armatus sit auctoritate ? Quid litteris domini regis filii vestri responderit, super hoc negotio scribentis ad ipsum, audiet, et judicabit beneplacito suo discretio vestra. Et quia, sicut nunc ex perspicuis apparet indiciis, sancta Cantuariensis Ecclesia Britanniarum mater in ipso perit odio capitis nostri : ne illa pereat, sed evadat,

[1] Cod. Vat. l. v. Ep. LVI. — [2] Lib. III. Quadrip. c. 3.

[1] Cod. Vat. l. v. Ep. LIV.

tam prædicto Ranulpho, quam complicibus suis Ecclesiæ persecutoribus caput pro ipsa, Deo propitio, exponemus, parati pro Christo non modo mori, sed et mille mortes et omnia tormenta excipere, si ille per gratiam suam dignatus fuerit patientiæ largiri vires. Ad vos, domine, redire proposueram, sed me miserum ad miseram Ecclesiam necessitas trahit, ad illam vestra licentia et gratia rediturus, et fortasse ne illa pereat, periturus, nisi vestra pietas aliam nobis consolationem celerius præstare dignetur. Sed sive vivimus, sive morimur, vestri sumus et erimus semper in Domino, et quidquid nobis contingat et nostris, beneficiat vobis Deus et liberis vestris ». Hactenus pastor bonus positurus animam pro ovibus suis, ex corde puro, conscientia bona et fide non ficta, imitator Christi, Christiana mansuetudine ea deprompsit, quæ mansuefacere potuissent durissimum cor Pharaonis.

38. Quod autem (ut dictum est superius), antequam se conferret in Angliam, præmiserit litteras excommunicationis et suspensionis a Pontifice missas contra episcopos, nemo existimet imprudenter factum turbandæ pacis causa, sed ipsius Anglorum regis consilio et voluntate, prout palam idem Thomas contestatus est, cum ea de causa adversarii in Anglia in ipsum insurgerent, cujus ea ipsa totidem describenda sunt verba ab Hereberto in Quadripartita relata; sic se habent : « Porro super episcopos, quos a me vel per me suspensos asseritis, vel excommunicatos : certo noverit vestra discretio, quod quidquid actum est, regio actum est consensu atque consilio. Cum enim in festo beatæ Mariæ Magdalenæ reformata inter nos pace, in pristinam me gratiam recepisset, et super injuriis et insolentiis in me meosque illatis, maxime vero super episcopis, qui in matris suæ Cantuariensis Ecclesiæ despectum, quod mei erat officii, usurpare non timuerunt, querimoniam apud ipsum deposuissem : ille sui gratia, ut a domino papa juris et æqui vindictam qualemcumque possem impetrare, concessit, adeo ut non solum ad consensum inclinaret, sed et spondere mihi dignaretur auxilium ». Hæc sanctus Thomas coram regiis satellitibus publice est testatus.

39. Sed prosequamur cætera, atque in primis de tempore quo navim ingressus est navigaturus in Angliam, de quo habet ista idem Herebertus in eadem Quadripartita de S. Thoma historia : « Anno igitur ab Incarnatione Domini millesimo centesimo septuagesimo, exilii vero sui septimo inchoato, secundo tertiove die in Domini Adventu, gloriosus Dei amicus et propugnator Ecclesiæ constantissimus Thomas, Cantuariensis archiepiscopus, nocte cum suis mare intravit, et ad votum aura prospera usus pervenit in Angliam ». Hæc de navigatione et appulsu ejus. Porro Joannes Saresberiensis, quem præmiserat in Angliam ipse S. Thomas, ad occursum sui pastoris litteris, quæ extant, exhortatus est populum exemplo majorum suorum, qui obviam exiissent S. Anselmo ab exilio redeunti. At id ne facerent, invidia et odium adversantium impedierunt. Porro de his quæ gesta sunt ab eo postquam pervenit in Angliam, locuples est relatio ejusdem Joannis Saresberiensis ad Petrum abbatem S. Remigii[1]. Nos vero audiamus de his omnibus certiorem relationem litteris mandatam ab eodem ipso S. Thoma ad Alexand. Pontificem; est omnium novissima ipsius Epistola[2] : nam haud post multos dies contigit ipsum a regiis satellitibus occidi. Epistola igitur ipsa ad Alexandrum papam sic se habet :

40. *Novissima Epistola S. Thomæ ad Alexandrum III de suo accessu in Angliam.* — « Quam justis, et quam honestis conditionibus cum domino nostro rege Anglorum pacem fecerimus, ad vestram notitiam, tam ex nostra quam multorum itinerantium relatione credimus pervenisse : et qualiter idem dominus noster resilierit a pactis et promissionibus suis. Quod tamen non tam illi credimus imputandum quam sacerdotibus Baal et falsorum filiis prophetarum, qui totius discordiæ incentores ab initio extiterunt. Sed horum omnium præcipui sunt Eboracensis ille et episcopus Londoniensis, qui quondam, cum essetis Senonis, a vobis redeuntes, domino rege nondum adito vel audito, nos in curia clementiæ vestræ pedibus assistentes, possessionibus nostris spoliare non timuerunt, cum illis indubitanter constaret, nos duarum appellationum causas apud vos exercere, utpote qui appellati. Cum ergo ii Baalamitarum signiferi nos cum domino rege pacem fecisse audissent, accitis sibi Saresberiensi et aliis complicibus suis, circumierunt mare et aridam, ut initam pacis rescinderent unitatem, per se et per alios domino regi et suis suadentes, concordiam regno inutilem et inhonestam esse, nisi donationes Ecclesiarum nostrarum, quas rex fecerat, stabiles permanerent, et nos cogeremur regni consuetudines super quibus inter nos est orta contentio observare; adeoque profecerunt in perversitatibus suis, ut eorum instinctu dominus rex omnes redditus nostros et nostrorum post pacem in festo B. Magdalenæ factam usque ad festum B. Martini abstulerit, tunc demum nobis cedens domos vacuas, et horrea demolita. Clerici tamen sui, scilicet G. Ridel archidiaconus noster, et Nigellus de Saccavilla duas Ecclesias nostras, quas de manu laica receperunt, adhuc detinent occupatas; et ipse plures Ecclesiæ nostræ possessiones, quas in pacis reformatione se promiserat redditurum, reddere contradicit. Et licet aliter quam ipsum deceret, contra pacta sua, ut pluribus notum est, versaretur, nos tamen enormia damna Ecclesiæ et irreparabilia videntes, et præcaventes graviora, nostro et dominorum cardinalium præeunte consilio, ad Ecclesiam nostram laceratam et conculcatam redire decrevimus; etsi eam non possemus erigere et reformare, saltem

[1] Cod. Vat. l. v. Ep. LXIV. — [2] Ibid. Ep. LXXIII.

cum ipsa pereuntes, confidentius pro ipsa præsentes spiritum redderemus. Quod cum illi inimici nostri certius didicissent, ambiguum est, quid veriti, consilium inierunt cum officialibus regis, et sceleratissimo illo filio perditionis Ranulpho de Broc, qui in Ecclesiam Dei publicæ potestatis abutens viribus, jam per septem annos licentius debacchatus est.

41. « Decreverunt ergo, ut armata manu portus maris, ad quos nos venturos suspicabantur, militum et satellitum custodia et diligentia observarent, ne terram possemus intrare, quin omnem supellectilem nostram curiosius perscrutarentur, et omnes litteras, quas impetravimus a majestate vestra, nobis auferrent. Sed nutu divino contigit, ut machinamenta eorum nobis per amicos innotesceret, qui impudentiam eorum ex nimia præsumptione non paterentur esse absconditam. Nam satellites, quos prædiximus, armati littora circuibant, gressus suos dirigentes, prout eis jam dicti Eboracensis, Londoniensis, et Saresberiensis episcopi dictabant. Elegerant enim ad executionem hujus malitiæ, quos nobis noverant maxime esse infestos, Ranulphum de Broc, Reginaldum de Warenne, Gervasium Cantiæ vicecomitem, qui palam minabantur, si forte præsumeremus applicare, nobis caput amputaturos. Sæpedicti vero episcopi Cantuariam venerunt, ut si satellites publicæ potestatis non insaniebant satis, eos amplius instigarent. Itaque consiliis eorum diligentius exploratis, una die antequam mare ingrederemur, præmissæ sunt litteræ vestræ, sed et illæ, quibus Eboracensis suspendebatur, et Londoniensis et Saresberiensis revocabantur in sententiam anathematis, eis traditæ sunt.

« Die sequenti navem ascendimus, et in Angliam pervenimus navigatione felici adducto nobiscum ex mandato domini regis Joanne decano Saresberiensi. Qui armatos, quos prædiximus, vidit non sine dolore et rubore accelerantes ad navigium nostrum, ut adventantibus vim inferferrent. Præfatus ergo decanus timens, ne si quid nobis aut nostris mali inferretur, in domino regis redundaret infamiam, obviam processit armatis, denuntians eis ex parte domini regis, ne nos aut nostros læderent, quia hoc contra ipsum regem, cum quo pacem feceramus, notam proditionis inureret, persuasitque eis, ut ad nos accederent inarmati. Illi tamen, quia Simonem Senonensem archidiaconum nobiscum adduxeramus, qui amicos, quos habet in Anglia, decreverat visitare, exegerunt ab eo juramentum fidelitatis, quo se regibus nostris, patri et filio, contra omnes homines obligaret, nec nos excipientes, nec alium : sed non nos permisimus, ut talis obligatio præstaretur, veriti ne clerus regni ad simile juramentum cogeretur auctoritate exempli, si domestici nostri obligationes hujusmodi præstitissent. Quod utique in dispendium Sedis Apostolicæ, ut auctoritas ejus evacuaretur, aut minueretur in regno, moliuntur sæpedicti Eboracensis, Londoniensis, Saresberiensis, et complices sui. Officiales vero qui juramentum exegerant pauciores erant, quam ut possent contra voluntatem nostram in eo loco ad aliquid cogere, eo quod populus de reditu nostro gaudens, si vires pararentur, fortior erat.

42. « Inde ad Ecclesiam nostram venientes, cum magna devotione a clero et populo excepti sumus, licet intrusi adhuc violenter incubent Ecclesiis nostris. In quibus in omni peste et vexatione Ecclesiæ præcipui sunt Gaufredus Ridel archidiaconus noster, et Nigellus de Saccavilla clericus ejus, quorum alter, scilicet Gaufredus, occupat Ecclesiam de Otteford ; alter, videlicet N. de Saccavilla, Ecclesiam de Berges, quas cum fructibus perceptis, nobis et clericis nostris, quorum sunt, ex mandato vestro reddere debuerant. Præcepistis enim domino Rothomagensi, et episcopo Nivernensi, ut eos absolverent, accepto secundum morem Ecclesiæ sacramento, et præciperent auctoritate vestra nobis Ecclesias cum fructibus resignari.

« Postquam vero ad Ecclesiam nostram venimus, incontinenti nos adierunt officiales regis, denuntiantes ex parte ipsius (sicut eos dominus Eboracensis, et Londoniensis, et Saresberiensis episcopi informaverant) ut suspensos episcopos et excommunicatos absolveremus, quia quod contra eos factum fuerat, in regis injuriam redundabat, et in eversionem consuetudinum regni, promittentes episcopos provinciæ nostræ post absolutionem venturos esse ad nos et juri, salvo honore regis, libenter parituros. Nos autem respondimus, non esse judicis inferioris, ut superioris sententiam solvat, et quod nulli hominum licet infirmare quod Apostolica Sedes decrevit. Quia tamen illi instantius perurgebant, et minabantur dominum regem, nisi eis acquiesceremus, mira et stupenda facturum : diximus eis, si Londoniensis et Saresberiensis episcopi jurarent coram nobis in forma Ecclesiæ, se vestro mandato parituros, nos pro pace Ecclesiæ, et reverentia domini regis cum consilio ipsius, et domini Wintoniensis, et aliorum fratrum nostrorum subjiceremus periculo, et faceremus inde quidquid possemus, salva reverentia vestra, et eos tanquam fratres charissimos diligeremus, et omni mansuetudine et humanitate tractaremus. Quod cum episcopis ab itinerantibus referretur : respondit Eboracensis, quærens seditionis occasiones, et schismatis incentores, juramentum hujusmodi nisi de voluntate regis non debere præstari, præsertim ab episcopis, quia erat contra dignitatem principis, et consuetudines regni. Ei vero ex parte nostra responsum est, quod iidem episcopi antea a nobis excommunicati fuerant, et nonnisi præstito juramento, cum nos multis sollicitationibus interpellassent, absolvi meruerunt. Et si nostra sententia sine juramento ipsorum solvi non debuit, multo minus vestra, quæ longe fortior est, et incomparabili nobis et mortalibus cunctis auctoritate subnixa.

43. « Ad quam responsionem (sicut nobis retulere qui præsentes aderant) episcopi adeo moti sunt, ut decreverint venire ad nos, et secundum morem Ecclesiæ recipere absolutionem, non ducentes tutum, ut pro conservandis regni consuetudinibus Ecclesiæ se opponerent, et impugnarent Apostolicas sanctiones. Sed homo pacis inimicus, et Ecclesiæ turbator Eboracensis dissuasit, consulens, ut potius adirent dominum regem, qui eis semper patrocinatus est, et nuntios mitterent ad novum regem, qui persuaderent ei, quod eum deponere voluimus ; cum nos, Deo teste, si ipse Ecclesiæ profuturus est, mallemus eum non modo unum possidere, sed amplissima et plura regna terrarum. Hujus vero legationis signifer est archidiaconus noster. Nam Eboracensis, et duo præfati episcopi citius transfretaverunt, ut (quod Deus avertat) circumveniant dominum regem, et adversus Ecclesiam exacerbent iram ejus. Fecerunt autem evocari senas personas vacantium Ecclesiarum, ut consilio eorum contra canones coram rege in alieno regno, fratribus suis absentibus, celebrent electionem episcoporum provinciæ nostræ. Quod si sic electos noluerimus consecrare, videntur sibi habere causam seminandi discordiam inter nos et dominum regem. Nihil est enim, quod magis timeant, quam pacem Ecclesiæ, ne forte videantur opera eorum, et corrigantur excessus. Cætera plura supplebit nuntius, quæ ne tædium parerent, schedulæ non censuimus inferenda. Vos, si placet, preces nostras clementer audite ». Hucusque postrema ad Alexandrum papam Epistola, ultimique per litteras affatus ejus.

44. *Qualis fuerit archiepiscopus Eboracensis.* — Quibus in primis cum adeo amplis notis sigillata remanent pessimorum nequitia sacerdotum, præcipue vero Eboracensis, ejus potentissimi et impudentissimi adversarii, malorum horum omnium instigatoris et propagatoris, quo rex consiliario usus et moderatore, per abrupta discordiæ tractus est ad mala omnia et distractus ab omni via pacis et tranquillitatis : de eo, antequam cætera funestissima prosequamur, sunt repetenda primordia, qualis fuerit. Hæc enim a Joanne Saresberiensi scriptore hujus tempore accuratissimo sunt accipienda, ex Epistola, inquam, ipsius, quam [1] scripsit ad Senonensem episcopum post martyrium consummatum ejusdem S. Thomæ, in qua eadem refricans, habet ista : « Horum caput est ille Eboracensis, quem vidistis et audistis palam in curia archiepiscopum persequentem ». Et infra : « Novistis et istum Caipham temporis nostri, qui sub specie conquerentis, persuasit expedire, ut unus moreretur aut caperetur, ne tota gens periret. Eratis in Anglia cum patruo vestro domino Wintoniensi, quando idem nunc Caiphas, tunc archidiabolus, Walterum illum, cujus adolescentis admodum venusta facie captus, nefario concubitu nimis consueverat delectari, hispidum et procaciori lingua evomentem probra, quæ in contumeliam naturæ perpessus fuerat, oculis orbari fecit, et postmodum scelus arguentem idem archidiabolus, judicibus qui sæcularia negotia exercebant corruptis, adegit suspendio. Sic vir ille non minus benignus quam pudicus columbi sui acceptavit affectum, sic veteris amasii diu exhibitum obsequium remuneravit, ut primo stuprum inferret misero, deinde miseriori (quia de consensu tam sordidæ immunditiæ pœnitebat) vapulationem et oculorum avulsionem infligeret ; et tandem miserrimum, quia clamore, ut poterat, suas protestabatur angustias, suspensum in patibulo fecerit jugulari. Hæc non fingimus, sed in vestram studuimus revocare memoriam, si tamen excidere potuerunt, quæ velut ungue adamantino multis et magnis et plenis fide viris sæpius referentibus, in pectore vestro profundius resederunt. Nam usque in hodiernum diem, in opprobrium Ecclesiæ, Deique contemptum tristis hæc historia cantitatur. Sed fortasse quæret aliquis, quomodo tantum flagitium, et tam manifestum impune pertulerit, præsertim B. Eugenio tunc summum administrante Pontificatum ? Et quidem (ut indubitanter credimus) nullo modo evasisset, nisi per beati Thomæ industriam, qui per venerabiles viros Hilarium Cicestrensem et Joannem Winioniensem episcopos effecit, ut ejus a bonæ memoriæ Theobaldo Cantuariensi archiepiscopo purgatio reciperetur. Deinde sentiens Ecclesiam Romanam indignatam esse super exhibitione purgationis factæ clam, ut in capitulo monachorum, non in solemni conventu præstitæ, statui suo consulens, Romam profectus est ad illum famosissimum negotiatorem, quem semper odio habuit anima nostra, Gregorium Sancti-Angeli cardinalem, et per illum in multitudine sparsorum in curia munerum obtinuit, ut justificatus rediret in domum suam : incertum qua Dei dispensatione reservatus ad majora flagitia perpetranda, sicut præsens testatur dies, qua sanguine innocentis purpuratur Ecclesia ». Hæc Joannes Saresberiensis de homine nefandissimo, quem archidiabolum pro archidiacono nominat et factum archiepiscopum novum Caipham hujus temporis, vere carnificem S. Thomæ jure appellat, qui forte plus satis illi favisset.

45. *Martyrium S. Thomæ.* — Sed quid egerint apud regem adversus S. Thomam ipsa vasa bellantia iniquitatis, in Quadripartita ita describit Herebertus, nimirum adeo commotum et contristatum fuisse regem accusationibus episcoporum contra sanctum Thomam, quem turbatorem regni, persecutorem episcoporum, omnium bonorum destructorem, regis inimicum inclamabant : ut æstu furoris in verba prosilierit aspera valde ; quibus commoti fuere satellites illi, qui se ad necem viri sanctissimi accinxerunt ; ait enim : « Sæpe sæpius ex ira inflammatus, in funestam vocem erumpens, omnes quos nutrierat, qui

[1] Cod. Vat. l. v. Ep. xci.

familiaritatis gratia et beneficiorum collatione sibi obnoxii fuerant, maledixit, quod ipsum de uno sacerdote non vindicarent, qui ipsum et regnum suum sic turbabat, et suis dignitatibus exauctorare et exhæredare quærebat ». Hæc et alia id genus repetens et inculcans, commovit in eum plane suos omnes ; quorum quatuor ex militibus audaciores, junctis dextris, in necem archiepiscopi conspirarunt ; moxque in Angliam profecti archiepiscopum convenerunt, miscentesque jurgia, atque rixam excitantes, captarunt quam optabant occasionem ex libertate archiepiscopi in dicendo. Cum ad postremum post diem sanctorum Innocentium, eum persolventem vespertinum officium gladiis in Ecclesia appeterent, primum sanctus æditnos arguit, eos velle obice portarum illos excludere, dicens : Quod non esset Ecclesia castrorum more custodienda. Rem gestam quæ præcesserint, quæve fuerint subsecuta martyrium, plenissima narratione in Quadripartita scribuntur, multaque ponuntur, quæ desiderantur in aliis scriptoribus, qui in eodem argumento laudabiliter sunt versati. Redegit vero ea omnia in compendium Rogerius in Annalibus Anglicanis, quæ suo tempore facta novit, et ita scriptis mandavit :

46. « Vix ergo pater in Ecclesia sua per mensem moram fecerat, et ecce quinta die Natalis Domini venerunt Cantuariam quatuor milites, imo satanæ condicti satellites, quorum nomina sunt hæc : Willelmus de Traci, Hugo de Morevile, Richardus Brito, Reginaldus filius Ursi : viri quidem generis præeminentia conspicui, sed enormis sceleris ausu militiæ gloriam et stemmatis titulum perpetua ignominia mox damnaturi. Hi ergo, introeuntes ad archiepiscopum, et quia non directa in manu eorum salus, et concepta malitia salutationis eloquium prætermittentes, cum fastu et superbia alloquuntur. Accipiunt, redduntque, minas minis adjicientes, responsum. Denique probra et contumelias post se relinquentes exierunt. Continuoque revertentes, claustrum monachorum irrumpunt cum multa armatorum sequela, et ipsi armati. Jam præsul cum modestia et gravitate præcesserat eos in oratorium, suadentibus, imo et compellentibus monachis propter diem solemnem, ad peragendam vespertinam synaxim, cum eos a tergo respiceret in medio claustri armatos, arcere eos templo debuit propria malignitas ; sed nec facinus dissuasit solemnitatis reverentia, nec a sanguine cohibuit patriarchæ innocentia : usque adeo occupavit et excæcavit eos impudorata patrandi facinoris voluntas, ut nec militiæ jacturam recogitarent, nec ullius discriminis haberent æstimationem. Præcipites ergo et stupidi insequentes archiepiscopum, extractis gladiis, intrant Ecclesiam, furiose clamantes : Ubi est proditor ille ? Nemine vero respondente ingeminant illi : Ubi est archiepiscopus ? Sciens itaque Christi confessor et martyr mox futurus priori nomine se falso impeti, alterum vero sibi pro officio competere, a gradibus obviam illis progrediens : Ecce, inquit, adsum.

47. « In tanta autem se exhibebat constantia ut nec animus ejus pavore, nec corpus horrore concuti videretur. Cui unus funestorum militum in spiritu furoris intulit : Tu modo morieris ; impossibile enim est ut ulterius vivas. Respondit autem archiepiscopus non minori constantia verbi quam animi : Ego pro Deo meo mori paratus sum et pro assertione justitiæ, et Ecclesiæ libertate : sed si caput meum quæritis, prohibeo ex parte omnipotentis Dei et sub anathemate, ne cuiquam alii sive monacho, sive clerico, sive laico majori vel minori in aliquo noceatis ; sed sint a pœna immunes, sicut extiterunt a causa. Verba ejus nomine Christum exprimere videntur in passione dicentem : Si me quæritis, sinite hos abire. Cui statim injicientes manus milites tenuerunt, ut extra Ecclesiam ad peragendum propositum traherent, sed non potuerunt. Videns ergo archiepiscopus carnifices, eductis gladiis, in modum orantis inclinavit caput, hæc novissima proferens verba : Deo, et sanctæ Mariæ, et sanctis hujus Ecclesiæ patronis, et beato Dionysio commendo meipsum, et Ecclesiæ causam. Tunc in omnibus his cruciatibus invicti animi et admirandæ constantiæ martyr, non verbum vel clamorem emisit, nec edidit gemitum, nec brachium opposuit ferienti : sed caput inclinatum, quod gladiis exposuerat, donec consummaretur, tenebat immobile.

48. « Prædicti igitur milites, timentes concurrentium undique utriusque sexus multitudinem, ne forte voto infecto eriperetur, facinus acceleraverunt. Cumque unus ex eis extendens vibraret gladium in caput archiepiscopi, brachium cujusdam clerici, qui dicebatur Eduardus Grimfere, abscidit, et ipsum pariter in capite vulneravit christum Domini. Extenderat enim idem clericus brachium super caput patris, ut ferientis exciperet, vel potius eliderel ictum. Stabat adhuc justus pro justitia patiens, velut agnus innocens, sine murmure, sine querimonia ; et seipsum holocaustum offerens Domino, sanctorum patrocinia implorabat. Et ne quis funestorum satellitum, intacto præsule, inscelestus argui posset, secundus et tertius gladios suos vertici constantis athletæ atrociter illiserunt, confregerunt, et Spiritus sancti victimam solo tenus præcipitaverunt. Quartus plusquam ferali, imo furiali crudelitate debacchatus, jam prostrato, jam exspiranti coronam rasilem abscidit, testam capitis dissipavit, et mucrone vertici intruso, cerebrum cum sanguine super pavimentum lapideum effudit.

49. « Discolor mixtura utriusque substantiæ bifariam discreta martyris merita pie intuentem docere videbatur. Candebat namque in cerebro byssus innocentiæ, purpura martyrii rubebat in sanguine ; utroque martyr Thomas quasi veste nuptiali decenter adornatus, cælestis mensæ con-

viva dignus efficitur. Sic, sic martyr Thomas virtute constantiæ adamantinus, cælestis ædificii lapis pretiosus, gladiorum quadratus ictibus angulari lapidi Christo in cælis est conjunctus. Consummatus ergo noster Abel in martyrii gloria, in brevi explevit tempora multa. Itaque inchoante septimo anno exilii sui, præfatus martyr Thomas pro lege Dei et Ecclesiæ libertate, quæ tota fere deperierat in Anglicana Ecclesia, certavit usque ad mortem, et a verbis impiorum non timuit. Fundatus enim supra firmam petram, id est, Christum, pro nomine Christi, in Ecclesia Christi gladiis profanorum, quinta die Natalis Domini, id est, in crastino Innocentum ipse innocens occubuit. Cujus vitam innocentem et mortem causæ merito in conspectu Dei pretiosam, innumera prædicant miracula, quæ non solum loco requietionis ejus, sed et in diversis nationibus et regnis mirifice exhibentur. Eodem die passio beati Thomæ revelata est beato Godrico anachoretæ per Spiritum sanctum apud Fintzbale, qui locus distat a Cantuaria plusquam per centum sexaginta milliaria.

50. « Monachi autem Cantuariensis Ecclesiæ clauserunt ostia Ecclesiæ et ita permansit Ecclesia suspensa a celebratione Missæ fere per unum annum ; quousque receperunt reconciliationem Ecclesiæ per dominum papam Alexandrum. Monachi vero detulerunt martyrem suum, et posuerunt nocte prima in choro, agentes circa illum exequias defunctorum. Et veraciter dicitur, quod expletis circa corpus obsequiis humanitatis, cum jam in choro jaceret super feretrum, circa auroram, levata manu dextera, dedit benedictionem, deinde sepelierunt eum in crypta ». Hactenus Rogerius de martyrio S. Thomæ atque sepultura ipsius. Hic tandem finis præstantissimi martyris, qui vicit sanguine, suique triumphavit occisione, et gloriosissima insignitus palma martyrii cæli intima penetravit, summæ constantiæ posteris omnibus relinquens exemplum certandi usque ad mortem pro libertate Ecclesiæ vendicanda. Mox autem in hostes ejus sua ipsorum victoria victos atque prostratos irruit formido et pavor, undique culpa ultrice exagitatos. Sed de his inferius sicut funestior, ita uberior sermo erit.

Quod autem ad tempus spectat perfuncti martyrii, cum ex recitatis superius tot Epistolis constet, hoc ipso anno virum sanctissimum dicta die esse necatum gladiis impiorum : nihilominus apud nonnullos invenire est, positum martyrium ejus anno sequenti, sicut in Epitaphio, quod recitatur a Rogerio in Annalibus Angliæ, et a Roberto de Monte versibus istis :

Annus millenus centenus septuagenus
Primus erat, primas quo ruit ense Thomas,
Quinta dies Natalis erat, flos orbis ab orbe
Pellitur, et fructus incipit esse poli.

Sed quod passus ponatur ab iis anno septuagesimo primo post millenum centenum, inde accidit, quod a Natalis Domini die incipiunt exordium anni. Qui vero ab ipsis kalendis Januarii, sive ab Incarnatione Domini numerare consueverunt, hoc ipso anno passum esse, jure quidem constanter affirmant, ut ipsi scriptores Quadripartitæ, his verbis : « Passus est autem egregius Dei athleta Thomas Cantuariensis Ecclesiæ archiepiscopus, totius Angliæ primas, et Apostolicæ Sedis legatus, anno ab Incarnat. Domini millesimo centesimo septuagesimo, ætatis ipsius anno quinquagesimo tertio, quarto kal. Januarii, feria tertia, hora quasi undecima, ut dies quintus Dominicæ Nativitatis ad miseriam ejus fieret natalis ad gloriam ». Hæc ibi.

51. *Fluctuatio Ecclesiæ Cantuariensis ex Epistola Petri Blesensis S. Thomam laudantis.* — Eodem quoque anno Ecclesia Cantuariensis post sublatum e medio S. Thomam fluctuare cœpit, cum videlicet ejusdem Ecclesiæ monachi cathedrales successorem eligerent, nulla habita ratione comprovincialium episcoporum, quorum id muneris esset. Redarguit audax facinus Petrus Blesensis, cujus in Ecclesia Anglicana auctoritas magna erat, cum has litteras de laudibus sancti Thomæ sic in primis cumulatissime scriberet[1] :

« Charissimis fratribus et amicis suis canonicis de Bellovidere, magister Petrus Blesensis Bathoniensis archidiaconus, salutem et dilectionem.

« Decessit pastor animarum nostrarum, cujus obitum flere decreveram ; sed recessit, non decessit ; abiit, non obiit. Mors enim per quam mirificavit Dominus sanctum suum, non est mors, sed dormitio : portus mortis et porta vitæ, introitus in delicias cælestis patriæ, in potentias Domini, in abyssum claritatis æternæ. Peregre siquidem profecturus, saccum pecuniæ secum detulit, in plenilunio reversurus : ejus enim anima dives meritis recedens a corpore, in resurrectione generali et plena ad antiquum hospitium revertetur. Cum multas virtutes, quasi merces varias in unum fasciculum comportaverit, ad cælestes nundinas profecturus, plena dierum vetula, mors sæculi scilicet, anus improba, litigiosa, querula, importuna, invida, inimica et subdola cœpit revolvere sarcinulas ejus, et scrupulosius explorare, si quid esset in illo meritorum involucro, quod ad ipsius dominium pertineret. Ipse autem tanquam vir circumspectus et prudens noluit vitæ suæ sustinere dispendium : diu enim desideraverat dissolvi, et esse cum Christo, et tunc permaxime suspirabat exire de corpore mortis hujus. Modicum itaque pulveris projecit in os vetulæ, quasi vice tributi, et nomine vectigalis. Inde cœpit falsus ille rumor populariter evagari, et passim plebescere, quia fera pessima devoravit Joseph[2]. Tunica siquidem, qua spoliatus est, fallax nuntia mortis erat. Joseph enim vivit et dominatur in tota terra Ægypti[3]. Beata ejus anima corruptibilibus exonerata exuviis, de pulvere hujus conversationis libera

[1] Apud Petr. Bles. Ep. XXVII. — [2] Gen. XXXVI. — [3] Gen. XLV.

evolavit in cælum, assumpta est ab eo, qui dicit [1] : Vado parare vobis locum : iterum autem veniam, et assumam vos ad meipsum. Consummatus in brevi explevit tempora multa ; raptus est, ne malitia immutaret intellectum ipsius. Vocatus est in cælum, quo mundus non erat dignus : nec est extincta lucerna hæc, sed statu transitorio percussa est, ut luminosius splendeat, et jam sub modio non abscondita luceat omnibus qui in domo sunt. Visus est oculis insipientium mori, sed vita ejus abscondita est cum Christo in Deo : mors eum vicisse, et absorbuisse visa est, sed absorpta est mors in victoria.

52. « Desiderium cordis ejus tribuisti ei, Domine : diu enim militaverat tibi, propter verba labiorum tuorum custodiens vias duras. Sane a primitivis adolescentiæ moribus, cœpit morum maturitate senescere, atque carnalis insolentiæ motus vigiliis, jejuniis, disciplinis, cilicio et jugis continentiæ baltheo cohibere. Vocatus est itaque a Domino tanquam Aaron ad dandam scientiam salutis plebi ejus, reddere populum acceptabilem Domino, sectatorem bonorum operum, et parare Domino plebem perfectam. Elegit eum Dominus in sacerdotem sibi, ut esset in populo ejus ductor et doctor, vitæ speculum, pœnitentiæ forma, et sanctitatis exemplum. Deus scientiarum Dominus dederat ei linguam eruditam, et infuderat ei abundanter spiritum sapientiæ et intellectus, ut esset inter doctos doctior, inter sapientes sapientior, inter optimos melior, inter humiles socius, inter maximos major. Erat præco verbi divini, tuba Evangelii, amicus sponsi, columna cleri, oculus cæci, pes claudi, sal terræ, patriæ lumen, minister Altissimi, vicarius Christi, Christus Domini. Tota conversatio ejus erat schola honestatis, morum ædificatio, et structura salutis. Erat in judicio rectus, in dispensatione industrius, in præcipiendo discretus, in loquendo modestus, in consilio circumspectus, parcissimus in cibo recipiendo, in donando largissimus, in ira pacificus, in carne Angelus, inter injurias mansuetus, timidus in prosperis, securissimus in adversis, in eleemosynis effusus, in misericordiis totus. Erat religiosorum gloria, deliciæ plebis, timor principum, Deus Pharaonis. De isto possumus fiducialiter dicere et cantare, quia post aurum non abiit, nec speravit in thesauris pecuniæ, qui nec acceptor munerum, nec acceptator esse dignatus est personarum. Cæteri in eminentiæ cathedralis apicem sublimati, statim curam carnis propensius agunt, circumspectius se diætant, non minus timent corporis ægritudinem, quam gehennam, et in omnibus spatium vitæ productioris affectant. Iste vero a primo suæ promotionis ingressu, summo desiderio appetebat finem vitæ, imo, ut verius loquar, vivendi principium. Nam sicut Salomon ait [2] : Cum consummaverit homo, tunc incipit. Hujus enim vitæ transeuntis egressus, ingressus est ad illam, quæ non transit nec desinit, vitam. A tenerioribus annis incipiens, singulis ætatibus, quasi singulis diei horis tanquam diligens cultor et strenuus in vinea Domini Sabaoth laboravit, et sic in consummatione sanctorum vitæ transitoriæ cursum clausit. Sane jamdiu conversatione cælestis, et a corpore peregrinans, anhelabat ad illas cælestes delicias temporalis vitæ transire compendio. Ideo propositum et signum peregrinationis arripiens de torrente in via bibit : propterea exaltatum est nomen ejus in patria.

53. « Sic domini et fratres nostri monachi cathedrales pupilli facti sunt absque patre. Deus autem, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium in sanguine testamenti æterni Dominum Jesum Christum, ipse (ut verbo Moysi utar [1]) provideat virum qui sit super multitudinem hanc. Porro plurimi conqueruntur et impatientissime ferunt, quod Christi tunica inconsutilis inter eos et episcopos terræ scissa est : nec tantum vacca et aries, sed turtur et columba divisæ sunt, et altrinsecus separatæ. Ausa est irrumpere usque ad religionis professores magistra illa discordiæ, odii fomes, et occasio scandalorum præsumptuosa, scilicet, usurpatio seorsum et singulariter eligendi, ut contempta et abjecta episcoporum et abbatum deliberatione communi, fieret electio clandestina et furtiva, et consuetudini contraria, inimica legibus, damnata decretis et moribus reprobata. Omnes cæteri, qui nunc injuriam et contemptum suum reputant, eam quam monachi fecerunt electionem, in personam quæ nominata est sua vota libenter et unanimiter sine omni scissura et scandalo contulissent. Nunc autem vereor, ne hæc electio, quod Deus avertat, sit ejus dejectio : et hæc acquisitio umbraticæ libertatis convertatur Eccles. Christi in materiam servitutis. Sane pestis hæc, et aliæ innumerabiles corpus Ecclesiæ generalis hodie inficiunt et corrumpunt. Irruunt laici in Sancta sanctorum : sanctuarii vero lapides disperguntur in capite omnium platearum. Convertuntur hodie claustra in castra et fora : religiosi in ethnicos, pastores in lupos, lilium in spinam, aurum in scoriam, frumentum in lolium, vinum in acetum, oleum in amurcam. Respiciat Dominus in faciem testamenti sui, et non det in conculcationem vineam quam plantavit dextera ejus, Ecclesiam, quam acquisivit sanguine suo : suscitet spiritum Moysi, et erigat cornu illius unicornis, episcopi illius unice summi et singulariter generalis quatenus arripiat judicium manus ejus, ut cornu suo ventilet Syriam, intonet contra Edom, fulminet contra vitulos Bethel, contra idola Ægypti, contra pingues vaccas Samariæ, contra sacerdotes Baal, contra pastores pascentes seipsos, contra judices qui condunt iniquas leges, contra canes mutos non valentes latrare, contra amphoram Zachariæ, con-

[1] Joan. XIV. — [2] Eccl. XVIII.

[1] Num. XXVII.

tra vasa pastoris stulti, contra ambitionem Simonis magi, contra tyrannidem sæculi et ambitionem claustri, contra prævaricantes, contra arrogantes, contra oppressores pauperum, contra turbatores Ecclesiasticæ pacis, et fidei subversores ». Hæc Petrus : reliqua suo loco.

54. *Legatio Emmanuelis imp. ad Alexandrum III.* — Jam vero ad Orientem convertamus orationem, ad legationem scilicet missam ab imperatore Emmanuele ad Alexandrum Romanum Pontificem, de qua hæc in Actis ipsius Alexandri papæ superius sæpe citatis leguntur :

« Interea Emmanuel magnus Constantinopolitanus imperator, cum videret Fridericum imperatorem Ecclesiam Romanam et Alexandrum papam vehementer cum schismaticis impugnare et persequi : misit Beneventum de majoribus imperii sui apocrisiarium cum immensa multitudine pecuniarum ad præsentiam ipsius Pontificis, loquentem hæc verba : Dominus imperator jamdiu desiderio desideravit exaltare et honorare Ecclesiam Romanam matrem suam et personam vestram. Nunc autem cum videat Fridericum imperatorem ejus advocatum, qui ex officio suo eam deberet ab aliis tueri atque defendere, acrem illius esse impugnatorem et persecutorem : magis vult eidem Ecclesiæ servire atque succurrere. Et ut temporibus istis illud Evangelicum adimpleatur verbum [1] : Et fiet unum ovile et unus pastor : Ecclesiam suam Græcam in eo statu, in quo antiquitus fuisse dignoscitur, eidem Romanæ Ecclesiæ unire desiderat atque subjicere ; dummodo sibi velitis sua jura restituere. Unde rogat et postulat, quatenus prædictæ Ecclesiæ adversario, imperii corona jam privato schismatis causa, sibi eam, prout ratio est et justitia exigit, restituatis. Pro cujus rei complemento, quidquid videritis necessarium, in sufficienti pecuniarum summa, atque in potentia et virtute armorum, juxta vestrum beneplacitum paratus est elargiri, et solvere absque mora.

55. « Quibus auditis, Pontifex cum episcopis et cardinalibus, atque nobilibus Romanorum consilio diutius habito, respondit prædicto apocrisiario, hoc modo videlicet : Nos agimus gratias domino tuo imperatori tanquam charissimo principi, et beatissimo beati Petri filio, ex devota et frequenti visitatione sua et ostensione bonæ voluntatis, quam habet erga sanctam Romanam Ecclesiam. Eapropter et affectuosa ejus verba libenter audivimus, et postulationes, in quibus secundum Deum possumus, paterna benignitate admittere volumus. Ea vero quæ de imperio postulat, nimis alia sunt, et valde periculosa et perplexa, quibus pro sua difficultate, obviantibus sanctorum Patrum statutis, assensum præbere sub hujusmodi conventionibus non possumus nec debemus, qui ex officio nobis a Deo commisso, pacis auctores nos esse convenit et custodes. Sic igitur excussis ab omni munere ipsius Pontificis manibus, cum tota pecunia quam detulerat, jam dictus apocrisiarius rediit ad dominum suum, subsequentibus eum duobus cardinalibus, quos ad eumdem imperatorem idem Pontifex destinavit ». Pergit auctor :

56. *Mortuo antipapa, Fridericus imperator episcopum Bambergensem dolose mittit legatum ad Alexandrum III.* — « Eodem tempore Guido Cremensis, qui et Paschalis antipapa dictus, cum apud B. Petri Ecclesiam incubaret, et in cœpta sui erroris pertinacia moraretur ; ab eodem Apostolo immissus cancri morbus in renibus ejus apparuit : cum pulmonis anhelitu tamdiu emisit saniem fœtidam, donec infelicem spiritum impœnitens exhalavit, et pessima morte occubuit. Unde quidam metrographus metrice cecinit dicens :

Corruit insani Guidonis et Octaviani
Impia majestas, atque intoleranda potestas.
Surgit Alexander, ratione prior, Petrus alter,
Stat nunc in petra, post hæc statuendus in æthra.

« Sublatis igitur de medio desolationis suæ duobus capitibus, residua schismaticorum plebs in desperationis voragine constituta, cum nullus de Ecclesiæ suæ corpore superesset, quem sibi præficere possent, assumpserunt quemdam Joannem abbatem Strumensem, virum apostatam, lubricum, voracem, atque geomagum (gyrovagum), non sine risu et multorum ludibrio in cornutam tertiam bestiam erigentes in cathedra pestilentiæ, tanquam perfidi et pertinaces ipsam abominationem adorare et venerari spiritu diabolico præsumpserunt. Hic apostaticus homo, cum pro suis meritis sperneretur ab omnibus bonis, et odio haberetur, adhæsit pravis et sceleratis, quorum præpositus et princeps haud diutius extitit. Hujus fautores et domestici familiares fuerunt apostatæ, lenones, scurræ, fugitivi ex monasteriis, et pro suis sceleribus damnati. Fures quoque et raptores ipsi egeno et pauperi viatorum et peregrinorum spolia conferebant.

57. « Interea imperat. Fridericus, videns duas quas erexerat ex divino judicio bestias corruisse, atque tertiam non de corpore Romanæ Ecclesiæ, sed de complicum suorum collegio fuisse assumptam pariter et electam, doluit usque ad præcordia, ex eo quod pars ejus ad nihilum devenisset, et quod Alexandri papæ causa convalescens, in melius semper proficeret. Sed ne in malo superari videretur et omnino confundi, simulavit, sicut homo callidus et valde astutus, præfatam bestiam venerari ; et præcepit fautoribus suis, ut eam manutenerent et sustentarent. Post aliquantum vero temporis ad consueta et callida se argumenta convertens, ut omnium favorem posset acquirere, bonam voluntatem et pium desiderium de formanda Ecclesia atque imperii pace habere fraudulenter ostendit. Quippe qui et in tantum se humiliavit, quod episcopum Babenbergensem, qui Catholicus semper extiterat, usque Beneventum ad

[1] Joan. x.

præsentiam papæ Alexandri transmitteret, cui dederat potestatem, ut cum eo juxta formam capitulorum quæ ipsi commiserat, concordiam et pacem firmaret. Injunxit etiam ipsi, ut hæc omnia eidem Pontifici tantummodo revelaret. Quod quidem, sicut postmodum claruit, hac astutia fecisse dignoscitur, ut inter Romanam Ecclesiam et Longobardos scandalum poneret et eos ab invicem separaret.

58. « Pontifex autem, ubi adventum ipsius episcopi pro certo cognovit, et quod de Longobardorum causa nihil ei fuisset commissum, nonnihil dubitare posset ; præsentiens versutias et artes mittentis, non sine suspicione erat. Ideoque cum episcopis et cardinalibus deliberato consilio, ad Lombardos litteras et nuntios festinanter direxit, et eorum dubia et nutantia corda firmavit ; et ut ex singulis civitatibus unam discretam et idoneam personam, quæ vicem generalitatis haberet, ad ejus præsentiam destineret, eis suadendo mandavit, cum quibus verbum pacis et concordia, quod episcopus deferebat, tractare volebat, et quod exinde agendum foret, cum eis disponeret et ordinaret. Unde factum est, quod fideles pariter et sapientes viri a Lombardorum communitate sunt directi ad præsentiam summi Pontificis.

« Accessit prædictus episcopus ad partes Campaniæ, et eidem Pontifici adventum suum nuntiavit, obsecrans, ut quia terram regis Siciliæ intrare prohibitus fuerat, ipse Pontifex ad Campaniam B. Petri patrimonium pro colloquio secum habendo dignaretur reverti. Placuit ergo summo Pontifici, ad preces illius cum fratribus suis, et Lombardorum legatis de Benevento discedere in Campaniam et in civitate Verulana prædictum legatum exspectare.

59. « Altera autem die, cum Pontifex de more in pleno consistorio resideret, idem Babenbergensis episcopus advenit, et ante conspectum papæ Alexandri reverenter accedens adoravit eum, et dixit : Dominus meus imperator Fridericus misit me ad vos, et districte injunxit mihi, ut vobiscum seorsum loquar, et vobis solum ea revelem, quæ mihi dicenda commisit. Cui cum Pontifex sæpius diceret : inutile penitus est, ut mihi soli ea exponas , super quibus absque notitia et consensu fratrum meorum, et eorumdem legatorum Lombardorum nullum tibi dabo responsum, vix tandem ab eo potuit obtinere legatus episcopus, ut ipse solus eum audiret, et postea quibus vellet audita communicaret. Audivit itaque diligenter illum seorsum, sicut petiit. Episcopus vero post multa et varia quæ Pontifici revelavit, firmiter asseruit, quod in personam illius nihil ulterius imperator agere volebat, sed omnes ipsius ordinationes quas fecerat ratas haberet, et ab aliis teneri juberet. De papatu vero et obedientia ipsi debenda ait implicite loquebatur et velate, quod ex verbis ejus catholicum sensum capere minime poterat. Cum autem importune sibi ac vehementer instaret Pontifex, ut super his non in parabolis, sed in veritate apertissime loqueretur, confessus est quod distincte verba ipsa exposita mutare non audebat.

« His igitur auditis, cum nihil amplius ab eo episcopo elicere posset, ad secretiorem cameram, ubi fratres cum Lombardis dimiserat, Pontifex remeavit, et audita ejus universaliter retulit, et habita deliberatione , Alexander papa sic episcopo respondit :

60. « Prudentiam tuam, dilecte in Christo frater, valde miramur, quod hujusmodi legationem, ad nos, qui calliditates et astutias mittentis non ignoramus, quasi nescius detulisti. Cum enim, sicut asseris, idem imperator factas a nobis ordinationes jam (Deo gratias) velit respicere, atque ab aliis ratas haberi, et in persona nostra non consentiat, qui licet indigne, canonice tamen B. Petro in Sede Apostolica successimus : quid aliud est agere, nisi Deum venerari et colere ex parte, et ex parte ipsum negare ? Causam nostram tota Dei Ecclesia in aliis regibus et principibus Christianis jam judicavit canonicam , jam amplectitur, et nobis usquequaque obeditur. Si ergo inter oves, quas Deus B. Petro pascendas commisit, vult numerari : quid amplius differt eidem principi Apostolorum cervicem suam flectere, et Catholicæ sese unitati aggregare ? Nos vero, si per eum non steterit, parati sumus et prompti, præ cæteris mundi principibus honorare ipsum, et suam ipsi justitiam integram conservare, dummodo matrem suam sacrosanctam Romanam Ecclesiam, quæ ipsum ad imperii culmen provexit, filiali devotione diligat, et suam libertatem ei conservet. Post hæc autem ita increpatus, et fraternaliter commonitus idem Babenbergensis episcopus, a Lombardis ductus, ad Fridericum reversus est ». Hactenus de legatione Friderici imperatoris. Pergunt Acta :

61. *Comes Tusculanus papæ subjicitur.* — « Cum autem apud civitatem Verulanam moraretur Pontifex, et Romani Tusculanam civitatem acrius solito impugnarent, Rayno ejus dominus, qui nimio terrore perterritus, contra fidelitatem quam eidem Pontifici fecerat, Joanni Maledicto, qui a Friderico Urbis præfectus factus fuerat, Tusculanam civitatem sicuti stultus et insipiens dedit, et populum Tusculanum a fidelitate, quam sibi tenebatur exhibere, absolvit : dataque civitate in manu ipsius Joannis, recepit Montem-Flasconis, et burgum Sancti-Flaviani cum suis pertinentiis , quæ ad dominium et jus beati Petri tantummodo spectare asseruntur. Super his ergo Alexander papa, cum videret beati Petri patrimonium ita insolenter distrahi et donari, adversus utrumque non indignari et graviter commoveri non potuit. Quippe quod medietas Tusculani cum Monte-Flascone, et burgo S. Flaviani jure proprietatis ad solam Romanam Ecclesiam spectant ; et quod ex alia parte utrosque Romani haberent exosos : ut posset adipisci, Tusculanam civitatem fecit continuis assultibus vehementius infestari. Unde Joannes Male-

dictus non mediocriter territus, relicta eadem civitate aufugit. Nihilominus Rayno quoque se omnino deceptum fore persentiens, spretus et pulsus a militibus, et populo Montis-Flasconis: terram ipsam reliquit, et nimio rubore confusus, ad Tusculum, quod dimiserat inconsulte, se voluit revocare; sed quia eos a dominio suo et fidelitate absolverat, et alieno dominio subjecerat, cives non solum eum recipere spreverunt, sed etiam de cunctis finibus suis propulsarunt. Cum igitur esset omnium consilio et auxilio destitutus, ad matrem suam S. R. E. quam temere læserat, convolavit, et tanquam filius prodigus a domino papa Alexandro ejusque inhærentibus fratribus indulgentiam et misericordiam postulavit, ponens seipsum, et quidquid juris videbatur habere in ipsa civitate, in beneplacito eorum et misericordia. Sed populus Tusculanus prævenerat ipsum Raynonem, et se et civitatem, et quantum in ea erat, sub dominio beati Petri, et potestate ipsius Pontificis sponte tradiderat. Unde factum est, quod ipse Rayno de ipsa civitate donationem per publicum Instrumentum eidem papæ et successoribus ejus fecit ». Pergunt Acta referre de nuntio Romam perlato de crudelissima nece S. Thomæ archiepiscopi Cantuariensis, et de aliis, quæ, quod ad sequentem annum spectent, suo loco dicemus.

62. *Nascitur S. Dominicus.* — Hoc eodem anno, quo ex hac vita subducitur sanctus Thomas Dei magno beneficio ex materno utero in lucem editur Calarogæ in Hispania Dominicus ex Gusmannorum familia, qui secundum præcedentem prophetiam matri per quietem ostensam fax lucis foret vitæ sanctitate illuminaturus orbem, et canis latratu abacturus feros lupos, nempe voce prædicationis debellaturus hæreticos. Hæc de ortus tempore ex S. Antonino collegimus [1]: reliqua de ipso sequenti tomo dicturi sumus.

Quod spectat ad res Orientales, contigit hoc eodem anno legatio Theoriani ad Armeniæ generalem, nempe principem Armenorum; ita enim reperiuntur nominati his temporibus principes eorum, donec regis titulum sunt consecuti a Romano Pontifice. Hoc inquam anno vicesimo octavo Emmanuelis imperatoris, non decimo octavo (ut mendosus Codex habet, nam Indictio tertia ibidem notata legitur una cum anno a creatione mundi sex millesimo centesimo septuagesimo octavo) missus est ad corrigendos Armenorum errores idem Theorianus, qui naviter incubuit in opus, ut patet ex ejus relatione ab ipso scripta, quæ latinitate donata, jam cusa extat tomo quarto Bibliothecæ sanctæ, quam consulas.

[1] Ant. hist. par. III. tit. XXIII. § 4.

Anno periodi Græco-Romanæ 6663. — Anno Æræ Hispan. 1208. — Anno Hegiræ 566, inchoato die 14 Sept., Fer. 2. — Jesu Christi 1170.
— Alexandri III papæ 12. — Friderici Ænobarbi reg. 19. imp. 16. Manuelis Comneni imp. 28.

1. *Coronatio filii Angliæ regis per Eboracensem archiepiscopum.* — A num. 1 ad 54. Gervasius Dorobernensis quæ mortem sancti Thomæ Cantuariensis archiep. præcessere et secuta sunt, in Chronico suo accurate explicat, cui magna fides habenda, cum ipsemet ad annum sequentem scribat: « Mihi monachatum concessit eo anno, quo ipse fuit in archiepiscopum sacratus (anno nempe MCLXII). Et ei professionem feci, et ipse me ad sacros ordines promovit. Rex itaque Henricus hoc anno V nonas Martii e Gallia in Angliam venit; quod cum accepisset Alexander III, « renovavit mandatum ad Rothomagensem et Nivernensem, præcipiens, ut si necesse esset, in Angliam transfretarent, omnibus modis regem de pace commoniturі ». Convenerunt interim die statuto ex mandato regis ad Londoniam totius Angliæ episcopi, abbates, comites, barones, aliique, ipsaque die rex Henricum filium suum in regem ungi præcepit et coronari per Rogerium Eboracensem archiep. quamvis regum Angliæ coronatio ab antiquo tempore solius sit Cantuariensis archiepiscopi. Facta illa consecratio « imminente solemnitate sancti Joannis-Baptistæ », ut refert Baronius num. 7. ex Quadripartita, seu, ut habet annalista Mailrosensis, *XI kalendas Junii in die Dominica*, sed legendum, *XI kalendas Julii*, qui in Dominicam incidit, post quem diem celebratum est festum sancti Joannis-Baptistæ VIII kalendas Julii.

2. *S. Thomas archiep. Cantuariæ occiditur.* — Interim ex permissu regis Angliæ sanctus Thomas in Angliam reversus est, ubi kal. Decemb.

cum multo honore et lætitia, et dulcissimis lacrymis a clero et populo, et conventu Cantuariensi susceptus est ». Ipsi suspensi et excommunicati pedibus regis provoluti malo suo pacem factam esse dixerunt, asserentes quod ipsi et omnes, qui coronationi filii sui interfuerant, per dom. Thomam archiep. a dom. papa essent excommunicati. « His auditis, rex plusquam suam deceret majestatem iratus, et fere jam extra se positus, cœpit se miserum conclamare, asserens se ignobiles et ignavos homines nutrivisse, quorum nec ullus tot sibi illatas injurias voluerit vindicare. His igitur et ejusmodi regis lamentationibus milites quatuor irritati, in ipsa nocte Dominicæ Nativitatis, quæ feria sexta fuit, juramento se constrinxerunt, et sic a curia latenter in ipsa festivitate recesserunt ». Subdit Gervasius sanctum præsulem ab illis quatuor nobilibus, et regi admodum familiaribus occisum fuisse. Diem mortis ejus notat Baronius num. 49, ex Rogerio Hovedeno, qui ait, « quinta die Natalis Domini, id est, in crastino Innocentium ipse innocens occubuit », quarto sc. kal. Januarii currentis Christi anni. Scriptores enim Anglici, qui hoc martyrium anno MCLXXI contigisse tradunt, annum a die Natali Christi exordiuntur, ideoque die XXIX Decembris hujus anni jam numerant annum MCLXXI. Ad quod Æræ Christianæ apud Anglos initium varii recentes scriptores animum non advertentes, martyrium hoc anno uno distulere.

3. *Martyrium S. Thomæ S. Godrico revelatum.* — Addit Hovedenus apud Baronium ibidem : « Eodem die passio B. Thomæ revelata est B. Godrico anachoretæ per Spiritum sanctum ». Sed Hovedeni hallucinationem non vidit Baronius. In Vita enim sancti Godrici eremitæ, Finchalæ in Anglia a Galfrido monacho coævo elucubrata, et ad diem XXI mensis Maii in Actis SS. Bollandianis recitata, num. 63 dicitur sanctum Thomam exequias sancti Godrici celebrasse, et num. sequenti sanctum Thomam ante mortem sancti Godrici ad eum nuntium direxisse, apud ipsum exquisiturum, « quem denique dolorum finem immanitas malorum inveniret », ac Godricum respondisse : « Lætitiam ei et tristitiam annuntio : lætitiam quidem, quia regiam in proximo amicitiam consequetur, et cum honore plurimo Ecclesiæ suæ, et suis restituetur, et majora nascentur omnibus Anglis in ejus reditu gaudia, quam olim in exulaturi egressu resonabant lamenta. Tristitiam autem, quia ficta serenitas illa inauditæ iniquitatis et crudelitatis repente obducetur nebula : et tunc Godricus non erit in carne victurus. Replica etiam et sæpius repete, quia infra novem mensium terminum finis cum eo finietur ex omni parte ». Tum in fine Vitæ Godrici Galfridus ait : « Transiit vir Domini Godricus anno Dom. Incarnal. MCLXX », conversationis suæ in vita eremitica anno LX, duodecimo kalendas Junii, feria quinta, octava die Ascensionis Domini ». Guillelmus Neubrigensis lib. 2, cap. 20, dicit se sanctum Godricum vidisse, et allocutum esse « in oratorio suo juxta sacrum altare jugiter decumbentem », narrataque ejus morte, subdit : « Idem loci spatium ejus nunc corpus occupat, quo vel orans procumbere, vel ægrotus decumbere consueverat ».

4. *Gesta in Italia.* — A num. 54 ad 62. Jam anno MCLXVIII, diximus legationem Manuelis imperatoris ad Alexandrum III, qua offerebat unionem Ecclesiæ Græcæ cum Latina, si imperium Occidentale sibi conferre vellet, ad eum Christi annum pertinere. Acta enim Alexandri III in quibus hujus legationis mentio, subdunt, *eodem tempore,* ut legere est apud Baronium num. 56, Guidonem Cremensem seu Paschalem III antipapam infelicem spiritum exhalasse ; quam mortem eo Christi anno accidisse extra controversiam esse debet. Quod vero Baronius num. 61, de donatione Tusculanæ civitatis Ecclesiæ Romanæ facta habet, confirmatur ex anonymo Casinensi, qui ad hunc Christi annum scribit : « Alexander papa rediens a Benevento recepit Tusculanum ad proprietatem Romanæ Ecclesiæ ». Spectant et ad hunc annum quæ narrat Joannes de Ceccano in Chron. « Indict. III, mense Martio, die XV kal. Aprilis, venit Alexander papa Verulas (oppidum est Latii medium fere inter Anagniam et Soram) ordinavit ibi archiepiscopos, episcopos, abbates et alios ordines. Hoc autem anno misit imperator Constantinopolitanus neptem suam cum episcopis Græcis et cum comitibus, et cum multis militibus, et cum magna pecunia ad Alexandrum papam, ut daret eam in conjugio Odoni Frajapanis de Roma, qui apud Verulas eam conjugavit, et tunc ipse Odo cum ea reversus est Romam. Postea prædictus papa Alexander fecit fabricare Ecclesiam apud Verulas ex sua pecunia pro elephantiosis, in qua obtulit multa dona. Quinto idus Martii papa Alexander venit ad Ecclesiam Sancti-Petri de Caneto, et profectus est ad Verulas, Septimo idus Madii tam vehemens fuit terræ motus, quod plerosque muros civitatis destruxit, quod per se etiam sonaverunt campanæ ».

5. *Armeni cum Ecclesia Constantinopolitana uniuntur.* — Ad num. 62. Florebat hoc tempore *Theorianus* sub Manuele Græcorum imperatore, a quo in Armeniam missus est hoc anno, ut Armenos ad veram fidem et Græcæ Ecclesiæ ritum revocaret. Scripsit dialogum *Orthodoxi cum Catholico,* id est, cum patriarcha Armenorum, et *Gesta legationis suæ,* in quibus egregie disserit adversus hæresim Eutychianam. Extat luculentum illud Opus tom. I. Biblioth. Patrum Græco-Lat. Cum enim Armeniorum natio suis ducibus et episcopis destituta hæreses suas in adjacentes nationes disseminaret, et periculum fidelibus immineret, *Theorianus* anno mundi 6678, qui Christi est MCLXX, jussus est legationem illam obire. Tunc Armenii asserebant unam in Christo naturam, verba Cyrilli non bene intellecta ad sui dogmatis probationem adducentes, quæ ille ad Nestorium scripserat: *Unam esse naturam Verbi incarnati.* Verebantur

enim, ne si dicerent duas in Christo naturas, in Nestorii hæresim inciderent, per duas naturas duas personas introducentes, et Quaternionem pro Trinitate adorarent, propter naturæ alterius accessionem. Conficiebant chrisma ex oleo sesamino, non olivarum; causam asserentes, quod in Armeniorum regione propter frigus non essent oliveta; ideoque ita cogente necessitate, oleum quod in ipsa regione reperiebatur, ad usum chrismatis usurpabant. Tantummodo missam intra templum celebrabant, ingrediente solo Pontifice; reliquo populo, etiam sacerdotibus foris stantibus; cætera officia extra templum: neque enim fas erat coinquinatis in illud ingredi. His et similibus cum *Armeni* infecti essent, Theorianus variis disceptationibus cum eorum catholico et aliis id effecit, ut erroribus propulsatis veritatem amplecterentur, et unirentur cum Ecclesia Constantinopolitana, ut fuse prosequitur ipse Theorianus.

6. *Alexandr. urbem suam Ecclesiæ Rom. tradunt.* — Populus novæ Alexandriæ nuper a Longobardis ædificatæ sese Alexandro III et Ecclesiæ Romanæ tradidit, ut eruit Ughellus in Italia Sacra tom. IV, ex Registro Ms. Innocentii III. In Instrumento hoc Christi anno, et XI *anno Pontificatus Domini Alexandri III, mense Januarii, tertia Indictione* scripto leguntur nomina sexdecim cardinalium subscriptorum, eoque consules et populus Alexandrinus offerunt Alexandro III et successoribus in perpetuum « terram scilicet proprii juris nostri, inquiunt, quæ est infra prædicta civitate, quam populus ipsius civitatis ad construendam ibidem Ecclesiam emit, et per eamdem investituram volumus terram ipsam omni tempore Romanæ Ecclesiæ jure precario pertinere, etc. Ego Falco notarius et scriba sacri Palatii Beneventani »: quia tunc curia Romana, ipseque Pontifex in ea urbe erant.

7. *Corpus S. Ambrosii nunquam Mediolanensibus ereptum fuit.* — Puricellus in Monument. Basilic. Ambros. num. 510, hoc anno Chartam exhibet ex archivis Ecclesiæ Sancti-Ambrosii eductam, scriptamque *anno Dom. Incarnat.* MCLXX, XI *die mensis Novembris, Indict.* IV, qua Amizo abbas Ecclesiæ et monasterii beati Ambrosii, « ubi ejus sanctum requiescit corpus, constructi foris non multum longe a civitate Mediolani » quemdam massarium seu custodem constituit. Qua ex charta corpus sancti Ambrosii anno quo Mediolanensis civitas destructa, in aliam regionem translatum non fuisse apparet. Amizo enim jam ab an. MCLVI, ut demonstrat Puricellus num. 414, abbas erat præfati monasterii, et præsens fuerat obsidioni et desolationi patriæ suæ, et tamen testatur hoc ipso tempore sancti Ambrosii corpus in præfato monasterio quiescere.

8. *Oriens magno terræ motu concutitur.* — « In festivitate Apostolorum Petri et Pauli subito terræ motus ingens et horridus in Oriente ultra mare Græciæ urbes plurimas et castella cum suis habitatoribus subversas obruit: Tripolim, Gibellum, Laodiciam, Antiochiam et castella quamplurima; sed et terra Gentilium eodem terræ motu miserabilius cum eorum innumerositate periit », inquit annalista Mailrosensis ad hunc Christi annum, cui suffragantur continuator Chronici Sancti-Petri-Vivi, chronographus Vezeliacensis, Nangius in Chron. et Tyrius lib. XX, cap. XIX, qui licet annum non exprimat, fusius tamen aliis de eo terræ motu agit.

ALEXANDRI III ANNUS 12. — CHRISTI 1171.

1. *De S. Thomæ nece luctus; et quid nuntii Anglici regem excusantes egerint apud Alexandrum III.* — Sequitur annus salutis millesimus centesimus septuagesimus primus, Indictione quarta, quo pervulgata dira nece sanctissimi martyris Thomæ archiepiscopi Cantuariensis, universus plane Occidentalis concussus est orbis, piorumque omnium auditi sunt gemitus: litteræque in primis frequentes, eædemque lugubres datæ ad Alexandrum Pontificem a diversis, atque id generis, ut quot fuerint ipsæ, tot dixeris esse gloriosa elogia, et præclara Epitaphia sepulturæ martyris

præstantissimi. Ex quibus primo loco accipe, quæ rex Francorum de his ad ipsum scripsit Alexandrum [1]:

« Alexandro Dei gratia summo Pontifici, Ludovicus eadem gratia Francorum rex, salutem et debitam reverentiam.

« Ab humanæ pietatis lege recedit filius qui matrem deturpat; neque Creatoris beneficii reminiscuntur, qui sanctæ Ecclesiæ illata turpitudine non tristantur. Unde specialius est condolendum, et novitatem doloris excitat inaudita novitas crudelitatis. Quoniam in sanctum Dei insurgens malignitas, in pupillam Christi gladium infixit, et lucernam tantam Ecclesiæ non tam crudeliter quam turpiter jugulavit. Excitetur ergo exquisitæ genus justitiæ, denudetur gladius Petri in ultionem Cantuariensis martyris, quia sanguis ejus pro universali clamat Ecclesia, non tam sibi quam universæ Ecclesiæ conquerens de vindicta. Et ecce ad tumulum agonistæ (ut revelatum est nobis) divina miraculis revelatur gratia (gloria), et divinitus demonstratur, ubi humatus requiescit, pro cujus nomine decertavit. Latores vero præsentium patre orbati, pietati vestræ seriem indicabunt, et testimonio veritatis aurem mitissimam adhibete, et tam de isto negotio quam de aliis tanquam nobis credite. Valete ». Hæc rex. Sed et Blesensis comes eodem argumento itidem ad Alexandrum Pontificem litteras dedit [2]. Insuper et [3] Senonensis antistes tunc Sedis Apostolicæ legatus binas ad eumdem papam de nece S. Thomæ [4] litteras scripsit. Sed missis his eodem argumento conscriptis, jam reliqua de legatis Romam nuntiis ab Anglorum rege pro pœnitentia suscipienda ob necem martyris, et de frequentia et excellentia miraculorum exhiberi cœptorum ad sepulchrum ejusdem martyris, et aliis ad hæc spectantibus videamus.

Necato martyre in fine anni superioris, fit Romam concursus ad Alexandrum Pontificem, aliorum (ut vidisti) execrandum sacrilegium detestantium et accusantium; aliorum vero regem ipsum Anglorum excusantium. Fuerunt (ut audisti) accusatores principes pii, ut rex Francorum, comes Blesensis et episcopi legati, in primis vero Senonensis. Excusator autem affuit episcoporum conventus, quorum omnium nomine Lexoviensis episcopus ad Alexandrum papam hanc dedit Epistolam [5]:

2. « Cum apud regem nostrum pariter congregati, de magnis Ecclesiæ regnique negotiis tractaturi crederemur, subitus nos de domino Cantuariensi rumor lamentabili mœrore perfudit; adeo ut in momento serenitas in stuporem, et consultationes in suspiria verterentur. Per aliquos enim ab Anglis revertentes certa relatione didicimus, quod quidam inimici ejus, crebris (ut aiebant) exacerbationibus ad iracundiam et amentiam provocati, temere in eum irruptione facta (quod sine dolore dicere non possumus, nec debemus) personam ejus aggredi et trucidare crudeliter perstiterunt. Ad regis denique notitiam rumor infaustus, quibusdam perferentibus, pervenit, quoniam ei non licuit ignorare, quod ad ejus vindictam jure potestatis et gladii videbatur specialius pertinere. Qui statim, in primis nefandi sermonis initiis, ad omnia lamentationum et miserationum genera conversus, regiam prorsus majestatem quasi cilicio immutans et in cinere, in isto fortius amicum exhibuit quam principem, stupens interdum, et post stuporem ad gemitus acriores, et acerbiores amaritudines revolutus, tribus fere diebus reclusus in cubiculo, nec cibum capere, nec consolatores admittere sustinuit, sed mœstitia perniciosiore voluntariam sibi perniciem indicere pertinaciter videbatur. Miserabilis erat malorum facies, et anxia necessitudo dolorum, quoniam qui sacerdotem lamentabamur primitus, de regis salute consequenter cœpimus desperare, et in alterius nece miserabiliter utrumque credebamus interiisse. Porro querentibus amicis et episcopis maxime quod eum ad se redire non permitteret, respondit, se metuere ne sceleris auctores et complices veteris rancoris confidentia impunitatem sibi criminis promisissent, licet ipse novas inimicitias recentibus injuriis et frequentibus maleficiis compararet: arbitrari se, nominis sui famam et gloriam maledictis æmulorum respergi posse, et confingi id ex ejus conscientia processisse. Sed omnipotentem Deum se testem invocare in animam suam, quod opus nefandum nec sua voluntate, nec conscientia commissum est, nec artificio perquisitum. Nisi forte in hoc delictum sit, quod adhuc minus diligere credebatur. Super hoc quoque se judicio Ecclesiæ prorsus exponere, et humiliter suscepturum quidquid in eo fuerit salubriter statuendum.

3. « Communicato igitur consilio, in hoc consultatio omnium conquievit, ut Sedis Apostolicæ sapientiam et auctoritatem consuleret, quam spiritu sapientiæ et potestatis plenitudine Christiana fides prædicat abundantius redundare, et apud eam suam studeat innocentiam modis legitimis et canonicis approbare. Supplicamus ergo, quatenus secundum datum a Deo vobis spiritum consilii et fortitudinis, tanti sceleris auctoribus secundum facti immanitatem severitas vestra retribuat, et suam innocentiam regi pietas Apostolica in statu suo velit affectuosius conservare. Omnipotens Deus personam vestram Ecclesiæ suæ per multa tempora conservet incolumem ». Hactenus Lexoviensis episcopus nomine omnium qui convenerunt episcoporum. Cum his autem litteris missi sunt nuntii ab episcopis ad Alexandrum papam, alii vero a rege ipso, sed ante hos alii ab Eboracensi pro absolutione ab excommunicatione petenda. De quibus

[1] Cod. Vat. lib. v. Epist. LXXVIII — [2] Ibid. Epist. XVIII. — [3] Ibid. Epist. LXXX. — [4] Ibid. Epist. LXXXII et LXXXIII. — [5] Ibid. Epist. LXXIX.

omnibus extat relatio nuntii regis ad archidiaconum Pictaviensem his verbis[1]:

4. « Qui fuerint primi nuntii regis, et qui secundi, et quid tam hi quam illi postulaverint, et quomodo a curia recesserint; sub ea qua potero brevitate perstringam. Primo missi sunt Joannes Cumin, et magister N. ad petendam absolutionem episcoporum : sed Joannes Cumin prius venit ad curiam quindecim diebus antequam N. veniret, et post multam instantiam suam, prius facta promissione quingentarum marcharum, auditus est, astantibus cum eo, et plurimum allegantibus ad excusationem episcoporum, clericis Eboracensis archiepiscopi, et nuntio Dunelmensis. Et credo quod reportassent absolutionem, nisi supervenisset rumor de morte archiepiscopi, qui omnia denigravit. Ita enim perturbatus est dominus papa, quod nec etiam sui fere per octo dies cum eo potuere habere colloquium. Et generaliter interdictum est, ne Anglici ad eum haberent accessum, et suspensa sunt omnia eorum negotia.

« Secundi nuntii fuerunt episcopi Wigorniensis et Ebroicensis, et abbas de Valace, et archidiaconus Saresberiensis, et Lexoviensis, et dominus Robertus de Novo Burgo, et Richardus Barre, et magister Henricus Pichim, et quidam Templarius, missi ad excusandum regem, quod nec ejus mandato, nec voluntate interfectus esset Cantuariensis. Hoc autem non est negatum, quin ipse rex dedisset causam mortis suæ, et quin aliquid dixisset, unde interfectores illi occasionem interficiendi sumpserunt. Sed nec isti nuntii simul ad curiam venerunt, et a domino papa non sunt admissi, nec in conspectu ejus apparere potuerunt. Deinde ad preces quorumdam cardinalium recepti sunt abbas et Lexoviensis archidiaconus.

5. « Appropinquante die Jovis ante Pascha, generaliter dicebatur in curia, quod dominus papa illa die daturus erat sententiam excommunicationis in regem et regnum. Unde nuntii timore perterriti, quibusdam cardinalibus intercedentibus, significaverunt domino papæ, se accepisse in mandatis a domino rege, quod juraret in præsentia ejus, quod rex stabit mandato suo, et hoc jurabit in propria persona. Eadem die Jovis, fere circa horam nonam, vocati sunt tam nuntii regis, quam nuntii episcoporum in generali consistorio. Juraverunt nuntii regis, scilicet abbas de Valace, et duo archidiaconi prædicti, et Henricus, et Richardus Barre, quod rex stabit judicio domini papæ, et quod ad præceptum ejus hoc jurabit. Eadem tamen die excommunicavit generaliter interfectores Cantuariensis, et omnes qui consilium et auxilium vel assensum præbuerunt, et omnes qui eos in terram suam receperint, aut foverint.

6. « Post Pascha venerunt Wigorniensis et Ebroicensis episcopi, et Robertus de Novo Burgo, et utrum illud juramentum ab eis exactum sit, nescio, sed scio quod non juraverunt : et cum stetissent in curia per dies quindecim et eo amplius, vocati sunt ad audiendum responsum suum. Nam illi cum aliis concordabant tam in excusatione regis quam in accusatione, secundum quod dictum est : et cum crederetur eos dextrum calculum reportaturos, confirmavit Dominus papa sententiam interdicti, quam dominus Senonensis dederat in terram cismarinam, et sententiam suspensionis et excommunicationis, quæ data erat in episcopos Angliæ; et subjunxit, quod ipse mitteret legatos suos ad regem, ut videant et cognoscant ejus humilitatem. Deinde post multam nuntiorum instantiam, et interventu quorumdam cardinalium, et magnæ pecuniæ etiam (sicut dicitur) hoc impetratum est, quod dominus papa scribet Bituricensi archiepiscopo, quod si infra mensem post adventum nuntiorum in Northmanniam non audierit legatos transalpinasse, quod tunc absolvat Londoniensem et Saresberiensem ab excommunicatione, præstito prius juramento, quod stabunt mandato domini papæ, tam illis quam aliis in suspensione manentibus. Sic recesserunt nuntii domini regis a curia, nec aliud reportarunt. Quando vero venturi sint, vel qui, nondum credimus cardinalibus innotuisse. Sed nunc non oportet vos timere interdictum in Anglia, sicut credo, si rex legatis parere voluerit; et dominus papa scribit ei, et invitat ad humilitatem, sed vix fuit impetratum ut ei scriberet ». Hactenus relatio unius nuntii regis. Desiderantur hujusmodi litteræ Alexandri papæ ad Anglorum regem.

7. Sed præstat audire reliquorum nuntiorum regis ad ipsum regem fideliorem atque exactiorem relationem, qua nulla prorsus pecuniarum oblationis vel acceptionis (ut ille prior falsa conjectura sua scripserat) mentio habetur, licet omnium plane singularumque rerum et verborum etiam exactissimam mentionem contineat. Sic enim se habet[1] :

« Charissimo domino suo Henrico, illustri Anglorum regi, duci Northmanniæ et Aquitaniæ, et comiti Andegavensi, R. abbas Wallaciæ, R. Saresberiensis archidiaconus, R. Lexoviensis archidiaconus, Richardus Barre et magister Henricus, salutem et fidele in omnibus et ubique obsequium.

« Noverit vestra majestas, quod cum Richardus Barre nos præcepisset, et cum multo periculo et gravamine nos ad curiam domini papæ prævenisset : nos quatuor cum duobus episcopis, et decano Ebroicensi, et magistro Henrico cum multa difficultate venimus usque Senas; ibique diebus aliquot detenti fuimus. Comes enim Macarius sic ex omni parte vias obsidebat, quod nulli patebat egressus. Cum vero nos quatuor cum episcopis, qui plurimum exire desiderabant non potuissemus, in maxima angustia positi, ex communi consilio,

[1] Cod. Vat. l. v. Ep. LXXXIV.

[1] Cod. Vat. l. v. Ep. LXXXIII.

media nocte, et latenter exivimus, et sic per abrupta montium, per loca fere invia sub magno timore et periculo tandem venimus in Tusculanum. Ibi Richardum Barre de vestro honore, sicut decebat, sollicitum, et ad vestram utilitatem prudenter et instanter laborantem invenimus, multum tamen conturbatum et confusum, quia nec dominus papa eum receperat, nec alii benignos et humanos se illi exhibuerant. Nos autem venientes dominus papa nec videre, nec ad osculum, nec ad pedes voluit recipere. Vix enim plerique cardinalium dignati sunt nos recipere vel in verbo. Diu ergo in amaritudine spirituum nostrorum anxie conturbati, iis qui vos fidelius diligebant, omnimode supplicavimus, ut eorum interventu dominus papa nobis quocumque modo audientiam indulgeret.

8. « Ad audientiam recepti sunt dominus abbas de Wallacia, et R. archidiaconus Lexoviensis, qui minus habebantur suspecti. Ipsi autem, cum nomen vestrum tanquam devotissimi filii Romanæ Ecclesiæ in salutatione ex vestra parte proponerent, acclamavit tota curia : Sustinete, sustinete, tanquam domino papæ abominabile esset audire nomen vestrum. Sic a curia venientes, sero redierunt ad dominum papam, ei de nostro communi consilio exponentes, quod nobis fuerat a vestra majestate injunctum : referentes etiam seriatim singula beneficia, quæ contuleratis Cantuariensi, et singulos excessus et importunitates quas contra vestram commiserat dignitatem, totumque hoc primo secreto, postea coram domino papa et omnibus cardinalibus, contendentibus etiam contra vos Alexandro Walensi, Gunterio Flandrensi, clericis Cantuariensis Ecclesiæ.

9. « Instante vero quinta feria ante Pascha, in qua de consuetudine Romanæ Ecclesiæ solet dominus papa publice absolvere, vel publice excommunicare, cum certi essemus, quod de vestro et regni vestri gravamine tanquam ad hoc proni, diutissime tractassent, consuluimus eos quos vestræ majestati fideliores cognovimus, scilicet dominum Portuensem, dominum Hyacinthum, dominum Papiensem, dominum Tusculanum, dominum Petrum de Mirlo (dominus Joannes Neapolitanus aberat) cum omni studio et instantia exorantes, ut nobis animum domini papæ, et quid circa vos statuere proponeret aperirent. Ipsis vero nihil nisi sinistrum, et vestræ celsitudini ignominiosum reportantibus, ex singultuosa eorum et fratris Franci fidelis vestri relatione præsensimus, quod ea die immutabiliter disposuerat dominus papa in vos nominatim, et in totam terram vestram cismarinam et transmarinam de communi fratrum consilio interdicti ferre sententiam, et eam quæ in episcopos lata fuerat confirmare. Positi ergo in arctissimo, omni studio attentavimus per cardinales, et per illos de sociis nostris qui ad illum habebant accessum, et per familiares suos, ut cessaret ab hoc proposito, vel saltem differret usque ad adventum episcoporum vestrorum. Quod cum nullo modo fieri posset ; nos, sicut decet, et sicut debitores vobis sumus, personæ vestræ dedecus et totius terræ vestræ gravamen sustinere non valentes nec debentes, tandem convocatis sociis nostris coram quibusdam cardinalibus, viam invenimus saluti vestræ, et honori bonam et securam, et universæ terræ vestræ utilem, et episcopis quoque necessariam, per quam a vobis et a terra vestra, et ab episcopis vestris dedecus et periculum, quod imminebat, avertimus, et nos ipsos pro hac liberatione totos periculo exposuimus, credentes et certam spem habentes, quod totum negotium procederet, secundum quod credimus vos velle debere. Timore namque perterriti, iisdem cardinalibus intercedentibus, significavimus domino papæ, nos accepisse in mandatis a vobis, quod juraremus in præsentia ejus, quod vos stabitis mandato suo, et hoc jurabitis in propria persona.

10. « Eadem vero die Jovis circa horam nonam vocati sunt nuntii, tam vestri quam episcoporum, et in generali consistorio juravimus, abbas scilicet de Wallacia, et Saresberiensis et Lexoviensis archidiaconi, et magister Henricus, et Richardus Barre, quod vos stabitis mandato papæ, et ad præceptum ejus hoc jurabitis. Nuntii vero archiepiscopi Eboracensis, et Londoniensis, et Saresberiensis episcoporum juraverunt similiter, quod domini sui stabunt præcepto ejus, et hoc jurabunt. Ipsa die tamen generaliter excommunicavit interfectores Cantuariensis, et omnes qui consilium, vel auxilium, vel assensum præbuerunt, et omnes qui in terram suam eos scienter receperint aut foverint. Dominus Wigorniensis, et dominus Eboracensis episcopi, et Robertus de Novo-Burgo Ebroicensis, et magister Henricus in proximo venturi erant; et eos quidem dimisimus ultra modum anxios et turbatos, quia pro explendo negotio vestro, pro velle suo venire non poterant. Fuitque de consilio eorum, quod nos quocumque modo præcederemus eos, ut dedecus et malum quod parabant vobis adversarii vestri, impedire possemus; certi enim eramus, quod vestrum gravamen in curia præparabatur, et timuimus illius diei consuetudinem. Valeat et diu vigeat sublimitas vestra. Confortamini in Domino, et exultet cor vestrum, quoniam præsens nubilum ad gloriam vestram sequetur serenum. Die Sabbati ante ramos Palmarum ad curiam venimus, et lator præsentium die Paschæ recessit a nobis ».

11. *Legatio Alexandri III ad regem Angliæ antea missa.* — Post hæc autem celebrato Paschali festo decernitur legatio ab Alexandro ad examinandum regem Anglorum. De hac papæ legatione agit Herebertus in Quadripartita, hæcque ait : « Verum quia confessio sicut nec præscripta, nec per personas interpositas fieri solet aut debet, et viva vox confitentis, quo plus auget devotionem eo plus habet virtutis, vir Apostolicus Alexander a latere suo duo cardinales misit, piæ memoriæ

magistrum Theodinum presbyterum tituli Sancti-Vitalis, vel Vestinæ (utroque enim nomine dicitur) et Albertum Sancti-Laurentii in Lucina presbyterum cardinalem, Ecclesiæ cancellarium, viros certe omni religionis sanctitate et scientia præditos ». Quid autem per eos gestum sit, suo loco dicetur inferius.

Inter hæc autem eodem anno alia legatio præmissa ab Alexandro papa ad Angliæ regem, antequam quidquam innotuisset de nece S. Thomæ, pervenit ad regem, ut quem audisset litteris ipsius Thomæ resilire a promissis, censuris percelleret Ecclesiasticis. Quinam fuerint legati isti, et quid actum per regem ut eorum eluderet auctoritatem, Rogerius ita describit hoc anno : « Interim venerunt in Northmanniam duo legati cardinales, a latere Alexandri summi Pontificis missi, (qui alias, ut dictum est, eodem sunt functi munere legationis), Gratianus scilicet, et Vivianus, qui magnis et diversis vexationibus regem Angliæ angariaverunt, volentes eum et terram suam sub interdicto ponere. Sed rex Angliæ inde præmunitus, ante illorum ingressum ad præsentiam summi Pontificis appellavit; et sic se et terram a gravamine illorum custodivit illæsos. At tum Apostolicam timens severitatem, ad mare properavit, et de Northmannia in Angliam transfretavit, præcipiens, quod Brevis lator cujuscumque fuerit conditionis vel ordinis, permitteretur transfretare neque de Northmannia in Angliam, neque de Anglia in Northmanniam, nisi prius data securitate, quod nullum malum vel gravamen quæreret regi nec regno suo ». Hæc de his, quæ ad legationem antea missam spectant.

12. *Hibernia dedita regi Anglorum.* — Pergit idem auctor narrare expeditionem hoc eodem anno ab eodem rege paratam ad subjiciendam Hiberniam, quam sponte deditam sibi consensu omnium vindicavit. Cum et ab archiepiscopis et episcopis ejus regni celebratum fuisse Concilium idem auctor enarrat, numerans archiepiscopos, qui erant quatuor in Hibernia, et episcopos viginti octo, quorum et nomina exprimit singulorum : « Et hi omnes », inquit Rogerius, « tam archiepiscopi quam episcopi receperunt sibi Henricum regem Angliæ, et hæredes suos in reges et dominos in perpetuum. Quod et chartis suis confirmaverunt.

« Quo facto rex Angliæ misit Nicolaum capellanum, et Radulphum archidiaconum de Landaff, clericos suos, una cum archiep. et episc. Hiberniæ usque ad Casselensem civitatem ad celebrandum Concilium de statutis Ecclesiæ. In Concilio autem illo statutum est, ut pueri deferrentur ad Ecclesiam, et ibi baptizarentur in aqua munda sub trina mersione, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti; et hoc a sacerdotibus fiat, nisi, metu mortis impediente, ab alio et alias oportuerit fieri, et tunc a quolibet fiat sine exceptione sexus et ordinis. Et ut decimæ dentur Ecclesiis de omnibus quæ possidentur. Et ut omnes laici, qui uxores habere velint, eas secundum jus Ecclesiasticum habeant.

« Rex vero Angliæ misit transcriptum chartarum universorum archiepiscoporum et episcoporum Hiberniæ ad Alexandrum papam. Et ipse auctoritate Apostolica confirmavit illi, et hæredibus suis regnum Hiberniæ secundum formam chartarum archiepiscoporum et episcoporum Hiberniæ ». Hæc de his Rogerius, qui et certo tempore consignans hæc omnia, addit, regem ipsum moram fecisse in Hibernia a festo S. Martini anni præsentis usque ad principium Quadragesimæ anni sequentis.

Anno periodi Græco-Romanæ 6664. — Anno Æræ Hispan. 1209. — Anno Hegiræ 568, inchoato die 3 Sept., Fer. 3. — Jesu Christi 1171. — Alexandri III papæ 13. — Friderici Ænobarbi reg. 20. imp. 18. Manuelis Comneni imp. 29.

1. *S. Thomas post mortem miraculis coruscat.* — A num. 1 ad 12. Radulphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 555, postquam mortem sancti Thomæ archiep. Cantuariæ narravit, ad annum MCLXXI, quem a die Natalis Domini exorditur, ait : « Corpus archiepiscopi, quod a dextris altaris Sancti-Benedicti decubuerat in pavimento, ante majus altare sub ipso diei crepusculo deportatum est. Ubi quod ad notitiam cubicularii solius devenerat, adstantibus venit in lucem. Licet enim archiepiscopus habitum monachalem, quem a tempore multo satis occulte susceperat, canonicali habitu suppressisset, carnem attritam cilicio femoralibus cilicinis edomare curabat ». Post aliqua interposita sub-

dit : « Circa Pascha Dominus Jesus Christus, qui in sanctis suis semper est et ubique mirabilis, gloriosissimi martyris sui Thomæ Cantuariensis archiepiscopi vitam laudabilem, et insuperabilem in morte constantiam crebris cœpit irradiare miraculis, ut qui pro tuenda libertate periclitantis Ecclesiæ suam et suorum proscriptionem tot annis sustinuit (nempe utrimque incompletis) dignum cognoscatur ab omnibus reportasse triumphum ».

2. *Henricus Angliæ rex Hiberniam expugnare jamdiu decreverat.* — Ad num. 12. Baronius anno MCLIX, num. 21 et seq. refert Diploma Hadriani papæ datum ad Henricum II Angliæ regem, quo testatur se pium ejus desiderium *Hiberniam* ingrediendi, et dilatandi Ecclesiæ terminos, plurimum laudare, sed quia ante præsentem annum Henricus II expeditionem illam non suscepit, Alfordus hoc anno num. 36 et seq. de sinceritate illius Diplomatis dubitat, quod, inquit, Matthæus Parisiensis et aliqui antiqui rerum Anglicarum historici illius non meminerint. Verum jam an. MCLIX Matthæum Parisiensem et Radulphum de Diceto, qui hoc sæculo vixit, citavi, et utrique nunc addo Giraldum Cambrensem, qui hoc etiam tempore vivebat. Is lib. 2 de rebus a se gestis, cap. 10, loquens de Joanne ab Henrico II patre cum magno apparatu in Hiberniam misso, ait nihil profecisse, « quod Deo et Ecclesiæ nullum in partibus honorem facere disponebat. Quamquam propter hoc præcipue ut Ecclesiam Hibernicam extolleret, et exaltaret, et denarium sancti Petri sicut in Anglia, sic in Hibernia dari faceret, pater ipsius intrandi in Angliam, sibique subjugandi ab Ecclesia Romana licentiam impetravit; quemadmodum ex Privilegio Hadriani papæ super hoc obtento aperte declaratur ». Tum cap. sequenti integrum illud Diploma recitat, quod et jam in libro *Expugnationis Hibernicæ* etiam retulerat. Quare Diploma illud omni ex parte sincerum et genuinum.

3. *Eam hoc anno subjugavit.* — Expeditionem Hibernicam, quam hoc anno Henricus II suscepit, plures descripsere, inter quos Gervasius in Chron. qui ad hunc Christi annum ait, Henricum regem III nonas Augusti, exercitu non modico congregato, in Hiberniam navigasse, subditque : « Tribus autem, ut fertur, de causis Hiberniam adiit. Nam comes Ricardus nepos Hervæi de Monte-Mauritii iram regis ante annos tres incurrerat, adeo ut neque per se, neque per suffectas personas regem placare valeret, nec ea quæ sui juris fuerant, in pace possidere valeret. Unde prædictus comes tristis effectus licentiam abeundi petiit et obtinuit. Assumptis itaque secum paucis commilitonibus et armigeris, avunculum suum Hervæum, qui terram prius exploraverat, in Hiberniam navigavit (deest aliquod verbum). Consilio itaque dato et accepto, considerantes terram spatiosam simul et speciosam, sed cultore vacuam, cœperunt prædari. et homines simplices et seminudos depopulari. Sicque paulatim in dies crescens terram non modicam, sed incultam, circa littus maris obtinuit. Tandem Dubliniam civitatem egregiam adeptus, Hibernienses cœpit acrius infestare. Unde reges et incolæ terræ irritati, crebris insultibus pro modulo suo eos propellere gestierunt. Sed cum eis paucioribus quidem numero, sed prudentioribus consilio, seque fortioribus prævalere non possent, legatos miserunt ad regem Angliæ, ut in Hiberniam veniret, eisque contra importunitatem Ricardi comitis succurreret, sibique dominium Hiberniæ assumeret. Comes autem Ricardus metuens, ne sibi rex quod acquisierat subtraheret, missis nuntiis, quod acquisierat regi obtulit, sic tamen ut illud de rege teneret.

4. *Reguli et præsules ei fidelitatem jurant.* — « Hæ sunt duæ causæ quare rex Hiberniam petiit, vocatio scilicet Hiberniensium, ut contra Ricardum defenderentur, et vocatio Ricardi ne contra eum protegerentur. Tertia vero summa, ut existimo, erat et præcipua, videlicet ut sententiam interdicti, si forte daretur, facilius declinaret, vel occultius observaret. Quæcumque autem sui adventus occasio fuerit, ipse cum CD, ut fertur, navibus in Hibernia circa festum Callisti papæ applicuit ». Summo igitur cum honore, subdit Gervasius, ab incolis terræ Anglis, et aliis receptus, ei fidelitatem sicut domino juraverunt reges Corcensis, Limericensis, et reges de Osseria et de Mida. Rex Cognagtensis regi Angliæ nec occurrere, nec fidelitatem præstare dignatus est. « Dicebat enim totam Hiberniam de jure suam esse, cæterosque reges terræ illius suæ ditioni subjugare debere. Quo in suo jure juste vel injuste pertinaciter persistente, cum regibus cæteris juraverunt » archiepiscopus Armachanus et Hiberniæ primas, archiepiscopus Casselensis, archiepiscopus Dubelinensis, et archiepiscopus Guaimensis, et omnes horum suffraganei, a Gervasio ibidem nominati, et Angliæ rex eodem anno cum gaudio in Angliam remeavit. Neubrigensis lib. 2, cap. 26, in aliqua circumstantia a Gervasio discrepat, observatque quod licet Britannia toties externam dominationem incurrerit, Hibernia tamen « Romanis etiam Orchadum insularum dominium tenentibus, inaccessa, nunquam in externæ subjacuerit ditioni usque ad annum MCLXXI ».

5. *Expeditio illa ab hoc anno removeri non potest.* — Quare Neubrigensis, sicuti Gervasius, Henrici II Angliæ regis expeditionem in annum currentem confert ; neque id in dubium revocari potest ; cum Hovedenus in part. 2, pag. 527, referat reg. cum exercitu suo naves ascendisse « in portu de Milford sabbato XVII kal. Novemb. et in crastino applicuisse in Hibernia ». Paulo post : « In crastino adventus regis Angliæ in Hiberniam, scilicet XV kal. Novemb. feria II, festo sancti Lucæ Evangelistæ, ipse et omnes exercitus ejus profecti sunt usque Witerford civitatem episcopalem », et ibi moram fecit per XV dies, ubi ab omnibus archiepiscopis, episcopis et abbatibus totius Hiberniæ receptus est in regem et dominum Hiberniæ, ideoque hoc anno,

ut illæ temporariæ notæ certo demonstrant. Addit Hovedenus Angliæ regem misisse Nicolaum capellanum et Radulphum archidiaconum « una cum archiepiscopis et episcopis Hiberniæ usque ad Casellensem civitatem ad celebrandum Concilium », cujus aliqua decreta summarie refert. « His ita apud Waterford factis, rex Angliæ perrexit inde usque Diveline (id est, Dublinum, ut alibi demonstravimus), et ibi moram fecit a festo sancti Martini, usque ad caput jejunii ». Paulo post : « Cum regibus et principibus Hiberniæ festum solemne tenuit die Natalis Domini », præsentis sc. anni, cum ex iis, quæ Baronius anno sequenti num. 6 refert, constet, eo anno, exeunte Septembri, Angliæ regem versatum esse in Normannia.

6. *Sicut nec Concilium Casiliense.* — Concilium itaque *Casiliense*, de quo Hovedenus citatus, et Giraldus Cambrensis in Hibernia Expugnata lib. 1, cap. 33, quod integrum refert Labbeus tom. x Concil. præsenti anno congregatum, non vero in sequenti, ut perperam ab eo collocatur in eodem tom. Concil. quasi id tam Hovedenus, quam Giraldus Cambrensis assererent. Hovedenus enim potius contrarium insinuat, et Giraldus Cambrensis tam in anno Concilii quam in anno expeditionis Hibernicæ Henrici regis, quem sequentem fuisse tradit, hallucinatus est. Audiendus Bromtonus in Chron. ad annum MCLXXI : « Rex circa festum sancti Leonardi (quod die sexta mensis Novemb. celebratur, ut videre est in Martyrologio Rom. misit Nicolaum capellanum suum et Radulphum archidiaconum de Landaf clericum suum, qui cum archiepiscopis et episcopis Hiberniæ apud Casselensem civitatem, volente papa, magnum Concilium celebrarunt ». Durante Concilio « rex circa festum sancti Martini usque Dublenniam interea venit, etc. et in Natali Domini regale tenuit festum » , quibus verbis Bromtonus claudit narrationem suam de gestis hoc anno in Hibernia. Quare hujus Concilii epocha certa.

7. *Moritur Henricus episcopus Vintoniensis.* — Obiit hoc anno *Henricus* Vintoniensis episcopus Henrici Angliæ regis hujus nominis primi, ex Adela sorore nepos, et Stephani Angliæ regis frater, qui non minor animo et virtutibus, quam natalibus fuit. Ordinem Cluniacensem ingressus, monasterii Glastoniensis abbas creatus est, et evolutis tribus annis in episc. Vintoniensem promotus an. MCXXIX. *Sanctum Guillelmum* hujus nominis I, nepotem suum, et *sanctum Thomam* archiepiscopos consecravit, illum Eboracensem, hunc Cantuariensem, ac utrumque in adversis, in quantum potuit, sublevavit et adjuvit. « Utinam », inquit Giraldus Cambrensis lib. de Jure Menevensis Ecclesiæ part. II, distinct. VII, « cuidam episcopo nostri temporis Vintoniensi, scil. Henrico, tam animi quam atavi nobilitate conspicuo, similes essent episcopi nostri ; qui in senectute bona et sancta constitutus, biennio ante obitum suum integro, nihil omnino proprium penes se retinens, cunctas propemodum possessiones suas in charitatis opera largiendo disperserat, quotidianam tantum refectionem suam tenuem admodum et exilem vix sibi cum paucis cubiculariis monachis ac clericis suis sive ministris suscipiendo ; terras tamen Ecclesiæ suæ atque maneria cuncta, tanquam bonus et fidelis dispensator, posteris exemplum præbens, plena bonis et usque ad summum instaurata reliquit. Et sic in orationibus continuis, disciplinis quotidianis et crebris, ac confessionibus et pœnitentiis vitam hanc terminans, Cantuariensem (nempe sanctum Thomam), qui paulo ante præcesserat, rubris indutum roseisque coronis, puniceis coccineisque decenter ornatibus purpuratum, nive nitidior longeque lacte candidior, liliorum sertis undique septus, Vintoniensis feliciter est secutus », hoc nempe anno uti Radulphus de Diceto pag. 557, et Annales Ecclesiæ Vintoniensis tom. I Angliæ Sacræ fidem faciunt.

ALEXANDRI III ANNUS 13. — CHRISTI 1172.

1. *Henrici regis, legatis Pontificiis suadentibus, pœnitentia, absolutio, juramentum, rerum Ecclesiasticarum restitutio, et Ecclesiæ Cantuariensis reconciliatio.* — Sequitur annus Redemptoris millesimus centesimus septuagesimus secundus, Indictione quinta, quo legatio ab Alexandro

Romano Pontifice ad Henricum patrem anno superiori decreta in causa necis sanctissimi viri Thomæ archiepisc. Cantuariensis pervenit in Northmanniam : quam ipse rex, qui nuper ex Hibernia redierat in Angliam, inde navigans in Northman. convenit; præstititque quod regis vere pœnitentis et Christiani esset maxime pii, parendo in omnibus mandatis universalis Ecclesiæ papæ; qui per lectissimos ad hoc opus S. R. E. cardinales præstantissimos viros Theodinum presbyterum cardinalem tituli S. Vitalis, qui et tituli Vestinæ dictus, et Albertum itidem presbyterum cardinalem tituli S. Laurentii in Lucina S. R. E. cancellarium, quam felicissime rem absolvit. De his dicturi, quomodo scilicet ista tam ardua fuerint actitata summa facilitate, Deo cor regis ad pœnitentiam disponente, primum omnium illud quod ad tempus spectat elucidandum : nimirum ista omnia hoc ipso anno fieri contigisse, prout accurate demonstrat Rogerius in iis, quos tunc scripsit, Annalibus Anglicanis; nempe hoc anno millesimo centesimo septuagesimo secundo ista omnia fuisse transacta, post reditum scilicet ejusdem Henrici regis ex Hibernia, postquam eam in deditionem accepisset, ut anno superiori est ex eodem auctore narratum. De rebus autem tunc inter legatos et regem gestis, primo quidem difficultatibus præpeditis, inde cælitus aura perflante Spiritus sancti ex eorumdem legatorum sententia absolutis extat tunc scripta relatio inter Epistolas S. Thomæ [1], et Alexandri Pontificis, in Codice Vaticano sæpe citato descripta, his verbis :

2. « Primo dominus rex et legati convenerunt apud Gornam, die Martis ante Rogationes, et ibi invicem recepti sunt in osculo pacis. In crastina venerunt Saviniacum, ubi archiepiscopus Rothomagensis et cuncti episcopi et proceres convenerant. Cumque de pace ibi diu tractatum esset, quoniam rex mandatum eorum absolute jurare renuit, rex ab eis cum indignatione discessit in hæc verba : Redeo, inquit, in Hiberniam, ubi multa mihi incumbunt, (facienda scilicet) : vos autem in pace ite per terram meam, ubi vobis placuerit, et agite legationem, sicut vobis injunctum est. Sic ab eis discessum est. Tunc cardinales habito arctiori consilio, revocaverunt episcopum Lexoviensem, Joannem Pictaviensem, et episcopum Saresberiensem, et per eos elaboratum est, quod feria sexta sequente rex et cardinales apud Abrincas convenirent. Ibique omnino conventum est inter eos; ita quod rex quidquid ex parte cardinalium ei propositum est, benigne suscepit et confecit. Sed quia rex filium suum voluit adesse, ut quod pater promitteret, ille etiam asseveraret : terminus rei dilatus est ad sequentem Dominicam proximam, videlicet ante Ascensionem Domini. Tunc in publica audientia rex manu sua tactis sacrosanctis Evangeliis juravit, quod neque mandavit, neque voluit, quod archiepiscopus Cantuariensis interficeretur; et audita morte ejus, plus inde doluit quam lætatus est. Addidit etiam ex propria voluntate, quod de morte patris vel matris suæ nunquam tantum doluit. Juravit etiam, quod quantamcumque pœnitentiam ei cardinales injungerent, vel satisfactionem plenarie exequeretur.

« Dicebat enim coram omnibus, se intelligere, quod causa esset mortis archiepiscopi ; quod quidquid factum est, propter eum factum est, non quod ipse mandaverit, sed quod amici et familiares ejus videntes turbationem vultus ejus et oculorum, et cognoscentes etiam dolorem cordis, et sæpe audientes querula verba de archiepiscopo, injuriam ejus absque conscientia ipsius ulcisci parabant. Et ideo cum omni humilitate et devotione ad omnia quæ legati juberent, se expositum asserebat.

3. « Tunc nuntiatum est ei a legatis quod alet ducentos milites per annum integrum sumptibus suis, videlicet unicuique militi dans trecentos aureos in terra Hierosolymitana contra paganos, secundum dispositionem Templariorum.

« Secundo, quod prava statuta de Clarendona ubi vulgata sunt, et omnes malas consuetudines quæ in diebus suis in Ecclesias Dei inductæ sunt penitus dimitteret, si quæ autem fuerint malæ ante tempora sua, illas juxta mandatum domini papæ et consilio religiosorum virorum temperabit.

« Tertio quod Ecclesiæ Cantuariensi omnem integritatem suam in terris, et in aliis rebus restitueret, sicut fuit anno antequam archiepiscopus iram regis incurreret : et quod omnes, quibus offensus erat propter archiepiscopum, pacem et amorem redderet, et possessionum suarum plenitudinem.

« Quarto, quod si necesse fuerit, et dominus papa ei mandaverit, ibit in Hispaniam ad liberandum terram illam a paganis. Injunxerunt etiam secretius jejunia et eleemosynas, et alia quædam quæ ad communem audientiam non pervenerunt.

« Ad hæc omnia rex benignissime assensum præbuit, ita quod coram omnibus dixit : Ecce, inquit, domini legati, corpus meum in manu vestra est; scitote pro certo, quod quidquid jusseritis, seu proficiscendi Hierosolymam, sive Romam, sive ad S. Jacobum, vel quidquid id sit, paratus sum obtemperare. Ita quod fere cuncti quid aderant, videntes humilitatem et devotionem ejus non poterant lacrymas continere.

4. « His expletis, ne quid ad boni consummationem ejus deesset, deduxerunt eum legati ex propria regis voluntate extra ostium Ecclesiæ; ibique flexis genibus, non tamen exutis vestibus, neque verberibus appositis, absolutus est, et in Ecclesiam introductus. Et ut aliqui de regno Francorum hæc ita processisse cognoscerent, statuerunt quod archiepiscopus Turonensis et suffraganei ejus coram rege et legatis præsentiam suam exhiberent apud Cadomum, proxima die Martis

[1] Inter Ep. S. Thomæ l. III. Ep. LXXXVIII.

post Ascensionem Domini. Quod rex juravit, filius suus rex manu sua firmavit in manu domini Alberti cardinalis se ex parte sua observaturum. Quod si rex vel morte, vel alia causa præpeditus, pœnitentiam istam complere non potuit, quod ille perficiet ». Hactenus relatio. Cui consentientes sunt de his litteræ cardinalium, quarum est exordium [1]: « Ne in dubium veniant, quæ geruntur, etc. » Additum eis, quod sequenti Natali die Domini accepturus esset crucem et per triennium militaret in Terra-Sancta, nisi aliter visum fuerit Alexandro papæ, vel ejus legitimo successori. Porro ipsum juramentum regis, et filii ejus, in manibus legatorum exhibitum, integrum asservetur in Actis ipsius Alexandri papæ ita descriptum :

5. « Ego Henricus rex juro super hæc sancta Dei Evangelia, quod mortem Thomæ archiep. Cantuariensis neque cogitavi, neque scivi, neque fieri præcepi. Et quando cognovi factum ipsum fuisse perpetratum, tristis effectus sum magis quam si meum proprium filium cognovissem interfectum. Sed in hoc me non valeo excusare, quod occasione commotionis et iracundiæ meæ, quam adversus sanctum virum conceperam, interfectus fuit. Porro hujusmodi reatu, quia causam mortis ejus dedisse videor, milites ducentos sub expensis meis ad defensionem Christianitatis absque dilatione Hierosolymam destinabo per annum ibidem permansuros, vel tantum eis persolvam, unde totidem milites ibi per annum valeant commorari. Signum quoque Dominicæ Crucis usque ad triennium accipiam, et in propria persona illuc proficiscar, nisi de Romani Pontifici licentiam remaneam. Illicitas consuetudines, quas temporibus meis in tota terra mea introduxi, penitus casso, et ex hoc minime observari decerno. Appellationes vero ad Apostolicam Sedem de cætero libere fieri permittam, et in hoc neminem prohibebo ». Et alia, ut supra in prænotatis capitibus ; atque demum : « Præterea ego et major filius meus rex juramus, quod a domino Alexandro papa et ejus Catholicis successoribus recipiemus et tenebimus regnum Angliæ ; et nos et successores nostri in perpetuum non reputabimus nos Angliæ reges, donec ipsi nos Catholicos reges tenuerint. » Ita in Actis Alexandri papæ. At hæc licet postrema in legatorum cardinalium schedula non continentur : sed hæc tantum : « Juraverunt ambo quod a vobis et successoribus vestris non recedent, quamdiu eos sicut Christianos reges et Catholicos habueritis ». Ita in publicis tunc de his confectis monimentis proxime recitandis : tamen confirmatur esse verum, nempe quod regnum Anglorum sit feudum Apostolicæ Sedis, ex litteris ipsis ejusdem Henrici regis sequenti anno suo loco reddendis. Hæc ex Rogerio ejusdem sæculi auctore in Annalibus Anglorum, cujus quoque testificatione illud compertum habetur, quod hæc omnia facta tempore Ascensionis Dominicæ, repetita sunt in Concilio universæ provinciæ, habito mense Septembri, ubi contigit eosdem legatos, simulque reges patrem et filium cum episcopis convenire ; ait enim :

6. « Henricus rex Angliæ pater, et Henricus rex filius ejus, et Rotrodus Rothomagensis archiepiscopus, et omnes episcopi, et abbates Northmanniæ convenerunt apud Abrincam civitatem in præsentia Theodini et Alberti cardinalium. In quorum audientia rex Angliæ pater, V kalend. Octobris, feria quarta, festo sanctorum Cosmæ et Damiani martyrum, in Ecclesia S. Andreæ Apostoli purgavit innocentiam suam coram prædictis cardinalibus, et omni Clero et populo, præstito sacramento super sanctorum reliquias, et super sancta Evangelia, quod ipse nec præcepit, nec voluit, quod archiepiscopus Cantuariensis occideretur, etc. ut supra. Apponit ad hæc publicum de his tunc confectum instrumentum, cui ista præmittit : « Et ut hæc in memoria Rom. Eccl. haberentur, rex pater fecit apponi sigillum suum scripto illi, in quo supradicta capitula continebantur, una cum sigillis prædictorum cardinalium », in hanc formam :

« Henrico Dei gratia illustri regi Anglorum, Albertus tituli S. Laurentii in Lucina, et Theonidus tituli S. Vitalis presbyteri cardinales, Apostolicæ Sedis legati, salutem in eo qui dat salutem regibus.

« Ne in dubium veniant quæ geruntur, et usus habet, et communis consideratio utilitatis exposcit, ut scripturæ serie debeant annotari : inde quidem est, quod nos mandatum illud in scriptum duximus redigendum. Quod vobis pro eo facimus, quia malefactores illos, qui sanctæ memoriæ Thomam quondam Cantuariensem archiepiscopum occiderunt, occasione motus et turbationis quam viderunt in vobis, ad illud facinus processisse timetis. Super quo tamen facto purgationem in præsentia nostra de voluntate propria præstitistis, quod videlicet, nec præcepistis nec voluistis ut occideretur, et quando pervenit ad vos, plurimum condoluistis. Ab instanti siquidem festo Pentecostes usque ad annum, tantam dabitis pecuniam, unde ad arbitrium fratrum Templi ducenti milites valeant ad defensionem terræ Hierosolymitanæ per spatium unius anni teneri. Vos autem sequenti a Nativitate Domini usque ad triennium accipietis crucem, proxima tunc æstate illuc in propria persona, ducente Domino, profecturi, nisi remanseritis, per dominum papam vel Catholicos successores ejus.

7. « Sane si contra Sarracenos pro urgente necessitate in Hispaniam profecti fueritis, quantum temporis fuerit, ex quo arripueritis iter, tantumdem supradictum spatium Hierosolymitanæ profectionis poteritis prolongare. Appellationes nec impedietis nec impediri permittetis, quin libere fiant in Ecclesiasticis causis ad Romanum Pontificem bona fide, et absque fraude et malo ingenio, ut per Romanum Pontificem causæ tractentur et

[1] Cod. Vat. l. v. Ep. LXXXIX.

consequantur effectum suum ; sic tamen, ut si vobis suspecti fuerint aliqui, securitatem faciant, quod malum vestrum vel regni vestri non quærent. Consuetudines quæ inductæ sunt contra Ecclesias terræ vestræ, in tempore vestro penitus dimittetis, possessiones Cantuariensis Ecclesiæ, si quæ ablatæ sunt, in plenum restituetis, sicut habuit uno anno, antequam archiepiscopus de Anglia egrederetur. Clericis præterea et laicis utriusque sexus pacem vestram in gratiam et possessiones suas restituetis, quibus occasione prænominati archiepiscopi destituti fuerunt. Hæc autem vobis auctoritate domini papæ, in remissionem peccatorum vestrorum injungimus et præcipimus observare absque fraude et malo ingenio. Hoc sane coram multitudine personarum juravistis vos pro divinæ reverentia majestatis. Juravit et filius vester, excepto eo, quod personam vestram specialiter contingebat. Et jurastis ambo, quod a papa domino Alexandro et Catholicis successoribus ejus, quamdiu vos sicut antecessores vestros et Catholicos reges habuerint, minime recedetis. Atque ut in memoria Romanæ Ecclesiæ firmiter habeatur, sigillum vestrum præcepistis apponi ».

8. Post hæc autem idem Rogerius his subjicit legatorum Epistolam, tunc temporis datam ad Ravennatem episcopum, qua res tunc gestas scripsere ; sic se habet :

« Venerabili in Christo et dilecto fratri Gileberto, Dei gratia Ravennensi archiepiscopo, Albertus dignatione divina tituli S. Laurentii in Lucina, et Theodinus tituli S. Vitalis, presbyteri cardinales, Apostolicæ Sedis legati, quod promisit Deus diligentibus se.

« Quoniam desiderare vos credimus, ut de statu nostro et de injuncti nobis promotione negotii aliquid audiatis, idcirco qualiter nobiscum et per ministerium mediocritatis nostræ Deus egerit his diebus, fraternitati vestræ præsenti scripto duximus indicandum. Noveritis itaque, quod postquam illustris rex Angliæ venisse nos in regnum suum in veritate cognoverit, totius amoto tarditatis obstaculo, de Hibernia in Angliam, incumbentibus sibi negotiis prætermissis, de Anglia vero ad Northmanniæ partes accessit, atque incontinenti plures ad nos nuntios et honorabiles destinavit, inquirens a nobis, in quo loco potius convenire cum eo et loqui vellemus. Placuit tandem ad Savinium monasterium pro colloquio habendo concurrere, ubi religiosorum virorum possemus orationibus adjuvari. Convenimus illuc, convenerunt et multæ personæ utriusque ordinis de regno suo, et tractavimus diligentia quo potuimus, quod ad salutem ipsius et injunctam nobis obedientiam pertinebat. Cum autem non possemus in omnibus convenire, recessit a nobis velut in Angliam profecturus, et non exspectavimus, sequenti die ad Abrincam civitatem ituri. Postera autem die venerunt ad nos Lexoviensis episcopus et duo archidiaconi, et concesso quod petebamus, ad prædictam processimus civitatem. Ad quam Dominica qua cantatur *Vocem jucunditatis*, convenimus cum personis plurimis, et ipsi nobiscum. Et cum tanta humilitate quod fuerat condictum explevit, ut illius extitisse opus sine dubitatione credatur, qui respicit terram et facit eam tremere. Sane quam timoratum Deo, quam obedientem Ecclesiæ se curaverit exhibere, non est opus præsenti abbreviatione referre. Satis enim opera illius manifestant, et manifestabunt adhuc plenius, sicut et nobis spes data est in futurum.

9. « Primum itaque super morte sanctæ memoriæ Thomæ quondam Cantuariensis archiepiscopi non de nostra exactione, sed de propria voluntate, tactis sacrosanctis Evangeliis, suam conscientiam expurgavit, jurans scilicet, quod nec præcepit nec voluit, quod idem archiepiscopus occideretur ; et quando audivit, vehementer doluit. Quia vero quod factum fuerat, ex sua occasione factum esse timebat, de satisfactione paranda tale præstitit juramentum. Primo quippe juravit, quod a domino papa nostro Alexandro, et ejus Catholicis successoribus non recedet, quamdiu sicut Catholicum regem habuerint eum et Christianum. Et hoc ipsum jurare fecit filium suum majorem in charta absolutionis pro morte beati Thomæ. Juravit etiam et alia clero et populo valde necessaria, quæ omnia diligenter et per ordinem, sicut ea juraverat, in absolutionis ejus charta pernotavimus. Promisit etiam et alia de libera voluntate gerenda, quæ non oportet scripturæ serie denotare. Hæc autem scripsimus, ut cognoscatis ipsum obedientem Deo, atque ad divinum obsequium multo amplius quam adhuc fuerit, animatum. Noveritis ad hoc filium de prædictis consuetudinibus pariter cum eo jurasse. Sane, quod ibi factum est, iterato adhuc, ne dubitationis locus alicui remaneret, apud Cadomum in majori frequentia personarum publice statuit se acturum. Relaxavit præterea episcopos de promissione quam ei fecerant de consuetudinibus conservandis, et promisit quod non exiget in futurum ». Hucusque legatorum Epistola. Pergit auctor :

10. « In crastino autem prædicti cardinales ibidem celebraverunt magnum Concilium cum archiepiscopo, et episcopis, et clero Northmanniæ, et ibi hæc decreta subscripta statuerunt, et universis firmiter, et inviolabiliter observanda injunxerunt.

« Decreta per Theodinum et Albertum cardinales apud Abrincas promulgata.

« Pueri ad regimen illarum Ecclesiarum, et ad illa administranda in quibus cura est animarum, minime admittantur.

« Item filii sacerdotum non ponantur in Ecclesiis patrum suorum.

« Item laici partem oblationum in Ecclesia non percipiant.

« Item Ecclesiæ vicariis annuis non committantur.

« Item sacerdotes majorum Ecclesiarum, qui-

bus ad hoc suppetunt facultates, alium sub se presbyterum cogantur habere.

« Item sacerdotes non ordinentur sine certo titulo.

« Item Ecclesiæ ad firmam annuam non tradantur.

« Item de tertia parte decimarum nihil presbytero qui servit Ecclesiæ auferatur.

« Item his qui decimas hæreditario jure tenent licentia sit, cui voluerint idoneo clerico dare, eo quidem tenore ut post eum ad Ecclesiam, cui de jure competunt, revertantur.

« Vir ad religionem non transeat, uxore in sæculo remanente, vel e converso, nisi ambo vacandi operibus carnis tempus excesserint.

« Item in Adventu Domini omnibus qui poterunt, maxime autem clericis et militibus, jejunium et abstinentia carnium indicatur.

« Item clerici judices non ponantur ad jurisdictiones sæcularium potestatum administrandas. Qui autem hoc præsumpserint, a beneficiis Ecclesiasticis arceantur.

« Item de novis libris excommunicatorum, et rebus morientium quas auferunt sacerdotes, et benedictionibus sponsarum, et baptismo, et de quadraginta et octo libris, quæ pro absolutione excommunicatorum exiguntur, nihil perfectum est, quia episc. Northmanniæ illud decretum recipere noluerunt.

« In eodem vero Concilio archiepiscopus Turonensis calumniatus est, archiepiscopatum Doli debere adjacere archiepiscopatui suo, affirmans sedem archiepiscopalem ibi esse non debere. Sed clerici de Dolo constanter contradicebant ».

11. Hactenus de rebus gestis per legatos, qui antequam recederent, has ab Alexandro Pontifice litteras acceperunt de reconcilianda ipsa Ecclesia Cantuariensi, tam enormi sacrilegio polluta[1]:

« Mandamus vobis, quatenus Ecclesiam Cantuariensem faciatis reconciliari ; ita tamen, ut sacramentum pristinæ dedicationis non debeat iterari. Sed sicut solet fieri in Ecclesia beati Petri, tantum aqua benedicta aspergatur ». Hæc ad legatos Alexander papa. Legati autem ad Cantuariensis ministros Ecclesiæ ita scripsere[2]:

« Lætamur nos, lætatur et quæ audit congregatio universa justorum, quod mortem sanctæ memoriæ Thomæ quondam archiepiscopi vestri ita in conspectu suo Deus pretiosam ostendit, et venerandam ejus memoriam tot miraculis illustravit, ut odor unguentorum ipsius jam fere per totum corpus Ecclesiæ se diffundat, et virtus ejus in Oriente et Occidente communiter prædicetur ; ita ut qui felicibus illius actibus dum viveret invidebant, nunc casibus humanis eo exemplo, et ad superiorum societatem (ut credimus), fide ac zelo sacerdotali promerente, translato, venerentur virtutem ipsius et ei qui facit mirabilia magna solus gratiarum referant actionem. Quia igitur videtur idoneum, ut cum magnalia, quæ apud vos facta populorum turba decantet, et gratiarum actio et vox laudis resonet in communi Ecclesia vestra, quam tanto munere gratia divina donavit, sub atrocitatis obtentu diutius non debeat a Conditoris laude cessare : reddentes vobis mutuæ salutationis alloquium, et petitioni vestræ devoto concurrentes assensu, fraternitati vestræ mandamus quatenus convocatis episcopis et abbatibus provinciæ vestræ, qui vobis ad hoc idonei visi fuerint, cum solemnitatis Ecclesiasticæ, sicut majoribus visum fuerit, moderamine, denuo Ecclesiam vestram consecretis. Si quid minus fuerit in solemnitate, divinorum miraculorum poterit illustratione suppleri. Nos sane, si aliquid fuerit, quod ad profectum vestrum et vestræ Ecclesiæ facere valeamus, quantum cum Deo poterimus, libenti animo faciemus ». Hæc legati Apostolicæ Sedis, qui ejusdem Pontificis Alexandri admonitione, diligentissima facta pervestigatione miraculorum gloriosissimi martyris Thomæ, relationem plenissimam de iis omnibus ad Alexandrum Pontificem miserunt. Quibus visis ipse absque mora ad solemnem martyris canonizationem faciendam sese totum convertit. Testatur id ipse in litteris postea datis, inferius recitandis de canonizatione ipsius.

12. *S. Thomæ et virorum ex ejus familia laudes.* — Sic igitur quot miraculis, tot divinis innotuit testimoniis, atque testificationibus patuit, Deo ipsi gratissimam navare operam, et coronis dignam non solum, qui pro fide Catholica illibata servanda persecutoribus exhibent se necandos, sed etiam qui pro juribus bonisque Ecclesiæ conservandis, et repetendis ablatis, caput satellitibus offerunt præcidendum. Cujus occasio subeundi martyrii haud longe ab infidelibus perquirenda, sed unicuique episcopo præsens semper immineat, si quod sui est muneris, numeris omnibus laboret implere. Revertentes autem legati intulerunt in Urbem sacra pignora novi martyris, nempe quod super Ecclesiæ pavimentum respersum fuit ejus capitis cerebrum, necnon ejus tunicam ipsius sanguine cruentatam, quæ hactenus religiose asservantur in Basilica S. Mariæ Majoris.

13. His jam visis, quæ ad gloriam martyris spectant, non tacendum de ipsius commilitonibus, iis, inquam, qui ipsum extorrem septennii temporis spatio sunt secuti, celebres omnes et insignes plane viri, gloriosa confessione decori, quorum præclara elogia singulorum leguntur post Quadripartitam apposita in Codice Vaticano. Ubi inter eos principem locum obtinuit quidam nomine et natione Lombardus, patria Placentinus, doctrina celebris, qui S. R. E. cardinalis creatus est, vocatus ab exilio, atque demum creatus ab eodem Romano Pontifice archiepiscopus Beneventanus. Secundo loco ponitur Joannes Saresberiensis, et ipse doctrina præstantissimus, vocatus post martyrium S. Thomæ ad Carnotensem episcopatum. Post hunc

[1] Cod. Vat. l. v. Ep. XCV. — [2] Ibid. Ep. XCVI.

ponitur Robertus Anglus, et ipse creatus episcopus Herefordensis. Hunc sequitur ordine Reginaldus itidem Anglus, sed et ipse cognomento Lombardus, assumptus in episcopatum Bathoniensem, quem superadditum putamus; nam nusquam eum inter familiares, qui secuti sunt sanctum in ea persecutione invenimus numeratum, pro quo inter persecutores potius annumerato scripsit Petrus Blesensis apologiam inferius recitandam. Gerardus post hunc recensetur promotus ad Coventrensem episcopatum. Inde numeratur ordine Hugo natione Romanus, idemque in episcopatu successor Gerardi : post quem ponitur Gilebertus Anglus, creatus postea Roffensis episcopus. Inde Radulphus subjicitur, creatus in exilio decanus Rhemensis Ecclesiæ. Post denique aliis diversis honoribus Ecclesiasticis insignitos ponitur Hubertus Mediolanensis, qui ad archiepiscopatum ejus Ecclesiæ primo vocatus est, inde ad Romanæ Ecclesiæ Pontificatum, vocatusque est Urbanus Tertius. Subjiciuntur et alii tanto patre et magistro digni, comparticipes sicut passionis, ita et gloriæ. Talis erat familia præclarissimi viri, non ad oculos serviens, sed plane ea qua eorum dominus constantia prædita in perpessione laborum, viri Apostolici, viribus Apostolicis illustres atque decori, digni habiti qui præ cunctis ad Ecclesiasticos promoverentur honores.

14. *Alexandri III extra Urbem commorantis litteræ ad episcopum Bituricensem.* — Sed redeamus ad Alexandrum papam a Romanis nondum receptum in Urbem. De eo enim hæc ejus vitæ Acta : « Dum autem hæc in Gallia agerentur, de reconciliatione videlicet regis Anglorum per legatos Apostolicæ Sedis, Romanis persistentibus in sua insipientia, cupientem ad eum reverti pastorem et episcopum animarum suarum cum fratribus suis episcopis et cardinalibus, non permiserunt Urbem ingredi, et in Ecclesiis debitum officium exercere. Eis ergo verbum Dei spernentibus, quod primum eis evangelizandum fuerat, Pontifex de Tusculano cum fratribus suis episcopis et cardinalibus exivit et ad B. Petri patrimonium Campaniæ, quousque meliora tempora Ecclesiæ suæ provideat Dominus, accessit moraturus ». Hæc ibi, reliqua anno sequenti. Quod Pontifex Urbis ingressu excluderetur, illud erat in causa, quod pars illa, quæ favebat imperatori, eo tempore magistratus præcipuos administrabat, eorumque tyrannide cuncta penitus movebantur.

Commorationis Alexandri Pontificis Tusculi hoc anno fidem faciunt plura Diplomata, quæ illic data hoc anno reperiuntur, et inter alia privilegium ab eo concessum Ecclesiæ Barensi, cui juncta erat Ecclesia Canusina, quod incipit : « In Apostolicæ Sedis specula, etc. » datum ad Rainaldum tunc Barensem archiepiscopum et Canusinum. In fine vero hæc de tempore dati diplomatis post subscriptionem duodecim cardinalium : « Datum Tuscul. per manum Gratiani S. R. E. subdiaconi, et notarii, quarto kal. Julii, Indictione quinta, Incarnationis Dominicæ anno millesimo centesimo septuagesimo secundo, Pontificatus vero domini Alexandri papæ Tertii anno tertiodecimo ». Porro Gratianus iste subdiaconus atque notarius, spectatissimæ virtutis fuit, quem idem Alexander papa post hæc misit legatum una cum Viviano ad regem Anglorum, in qua functione summam peperit sibi laudem, ut quæ de ipsa inferius dicenda erunt, aperient.

15. Insuper cum adhuc Tusculi moraretur Alexander papa, ibi has litteras dedit ad archiepiscopum Bituricensem, et episcopum Nivernensem in causa excommunicationis a S. Thoma prolatæ adversus nominatos superius episcopos Angliæ[1]:

« Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Bituricensi archiepiscopo, et Nivernensi episcopo, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Fraternitati vestræ non credimus esse incognitum, qualiter sanctæ recordationis Thomas, quondam Cantuariensis archiepiscopus, de mandato nostro in Londoniensem et Saresberiensem episcopum excommunicationis sententiam promulgavit : quam utique nos ratam habentes et firmam, eam auctoritate Apostolica curavimus confirmare. Quia vero prædicti episcopi senio et debilitate corporis confecti, et alter morbo laborans, ad præsentiam nostram venire non possunt, vobis de quorum prudentia et honestate confidimus, absolutionem eorum, pro qua nuntii regis Henrici Angliæ, et eorumdem episcoporum apud nos vehementius institerunt, duximus committendam. Ideoque fraternitati vestræ per Apostolica scripta mandamus, quatenus infra mensem, postquam iidem nuntii ad propria redierint, de adventu legatorum nostrorum, quos ad partes illas pro cognoscenda atrocitate illius facinoris et sceleris quod perpetratum est, et reconciliatione regis disposuimus transmittere, quod transalpinaverint, vobis non innotuerit : eos publice, recepto juramento secundum morem Ecclesiæ, quod nostro debeant astare mandato, ab excommunicationis vinculo absolvatis, sententia suspensionis ob eam causam, qua fuerant ultimo in excommunicationem deducti, in suo robore permanente. Si autem vobis constiterit, quod Saresberiensis episcopus morbo laborans ad vos venire non possit, illuc in propria persona, quod nobis placeret, accedatis. Aut si accedere non poteritis, personas idoneas, de quibus nos et vos confidere valeamus, transmittatis, quæ illum, recepto juramento publice in conspectu Ecclesiæ, quod nostro debeat parere mandato absolvant. Si autem huic rei, frater archiepiscope, interesse non poteris, tu, frater episcope, ipse cum Pontiniacensi abbate quæ dicta sunt diligentius exequaris. Datæ Tusculani octavo kal. Maii ». Hactenus Alexander papa ex Rogerio in Annalibus.

[1] Apud Roger. in Annal. Angl. hoc anno.

16. *De occisoribus S. Thomæ pœnitentibus.* — Inter hæc autem sacrilegii illi martyris percussores qui hactenus extremam Angliæ oram in unius ex eis possessionibus habitarunt, cum viderent se ab omnibus hominibus vitari, quinetiam ab animalibus ut execrabiles haberi (canes enim quantumlibet famelici panem ab eis porrectum ut intinctum veneno anathematis horrebant, longius autem a seipsis eos sua ipsorum conscientia mali conscia propulsante) invocantes eum quem percusserant sanctum, ab eo quærunt misericordiam, in quem extitissent ipsi immisericordes et crudelissimi. Quibus inter lacrymarum imbres, nebulasque mœroris lux effulsit spei veniæ impetrandæ, iterque ostenditur, nempe ut Romam se conferant ad Christi vicarium Alexandrum : ad cujus vestigia procidentes, peccatumque admissum aperientes, ab eo remedium quod exhiberet acciperent. Veniunt Romam, adeunt pastorem illum, quem non mactare et perdere, sed super humeros ovem perditam imponere, ipse a quo tantam acceperat potestatem, docuisset. Cum pastor egregius quod [1] confractum alligat, quod infirmum consolidat, requirit quod perierat, atque quod abjectum fuerat reducit. Idemque sapientissimus archiater, super profunda vulnera sauciorum oleum infundens ac vinum [2], sic ea alligat ut absolvat malis ingruentibus totum corpus. Jubentur itaque in expiationem immanissimi sacrilegii transmarinas quærere Christi præsentia illustratas regiones, petere loca sancta, ut ubi Christus operatus est salutem in medio terræ, sanguine fuso in humani generis redemptionem ; illic ipsi, qui iniquissime sanguinem fudissent innocentissimum, ejus sanguine mundarentur.

[1] Ezech. XXXIV. — [2] Luc. X.

17. Dum pergunt, unus ex illis idemque princeps et instigator, primusque percussor viri sanctissimi, dictus nomine Willelmus Traci, ubi in Calabriam pervenisset, moras nectens Cosentiæ, gravi percussus corporis infirmitate, cogitur remanere, tribus reliquis capessentibus jussum iter. Ita plane in exemplum justitiæ magni Dei hic retentus est in Italia, ut discerent Occidentales, ne tanto sui detrimento quis audacem manum in Christum domini auderet immittere. Etenim tali percutitur a Deo infirmitate, ut putrescentibus carnibus, apparentibus nervis et ossibus, eædem e compagibus suis solutæ sive sponte diffluerent, sive manibus ipsius sui carnificis doloris impatientis divellerentur, invocantis jugiter in auxilium quem occidisset martyrem Thomam, quousque extremum efflavit spiritum. Quæ hæc omnia per episcopum Cosentinum nota facta esse fidelibus, in fine sæpe citatæ historiæ Quadripartitæ asseritur, quibus his omnibus reliqui historici, qui sunt prosecuti res gestas sancti Thomæ, astipulantur. Porro tum hunc, qui Cosentiæ decessit, tum tres illos, qui Hierosolymam navigarunt, non ultra triennium ab illata nece martyri supervixisse, in eadem citata nuper historia constanter asseritur, sicque sequentis anni curriculum minime excessisse. Illi vero in loco dicto Monte-Nigro, tanquam carcere pœnitentiæ clausi jussu Pontificis, extremum clausere diem, utique pœnitentes : nam et honesta sunt sepultura dignati, nempe ante ostium templi, ubi (inquit Rogerius) ejusmodi apposita fuit inscriptio : HIC IACENT MISERI QVI MARTYRISAVERVNT BEATVM THOMAM ARCHIEPISCOPVM CANTVARIENSEM. At rerum gestarum anni hujus hic finis esto.

Anno periodi Græco-Romanæ 6665. — Anno Æræ Hispan. 1210. — Anno Hegiræ 568, inchoato die 23 Aug., Fer. 4. — Jesu Christi 1172. — Alexandri III papæ 14. — Friderici Ænobarbi reg. 21. imp. 18. Manuelis Comneni imp. 30.

1. *Angliæ rex a cæde S. Thomæ absolvitur.* — A num. 1 ad 13. Neubrigensis lib. 2, cap. 25, narrata sancti Thomæ Cantuariensis morte, de Henrico II rege Angliæ ait : « Tum rex, dum fere omnes in eum beati viri necem refunderent, et Francorum maxime principes, qui felicitatis ejus æmuli semper extiterant, adversus eum, tanquam in verum certumque tantæ enormitatis auctorem. Sedem Apostolicam infligarent, responsales Romam direxit, ut precum verecundia ferventem invidiam temperaret. Qui cum Romam venissent (anno sc. superiori), cunctis regem Anglorum execrantibus ægre admissi sunt. Constanter vero allegantes, quod domini sui mandato, sive consensu tantum facinus non fuisset commissum, tandem impetraverunt, ut a latere domini papæ legati in Gallias cum plenitudine potestatis mitterentur : qui re diligenter inquisita et cognita, eumdem regem, vel ad purgationem famæ suæ admitterent, vel reum inventum censura Ecclesiastica coercerent.

Quod et factum est. Missi enim a Sede Apostolica cardinales duo venerabiles, sc. Albertus, qui postea eidem Sedi præfuit (sub nomine Gregorii VIII), et Theodinus, in Gallias venerunt, factoque in terra regis Anglorum celebri conventu Ecclesiasticorum virorum atque nobilium (apud Abrincam civitatem currenti anno) ejusdem principis humiliter ibidem apparentis, et constanter asserentis, quod sua neque voluntate, neque jussione illud, quo fama ejus gravabatur, contigerit, et quod de nulla re unquam magis doluerit, purgationem solemniter susceperunt ». Quod fusius Baronius narrat.

2. *D. Thomæ Cantuariensis coexules et discipuli.* — Ad num. 13. Meminit Baronius Catalogi eruditorum beati Thomæ martyris, quem Lupus tomo I Epistolarum divi Thomæ pag. 156 et seqq. ex Bibliotheca Vaticana publicavit. Illorum plerique *sanctum Thomam* exulem secuti sunt, et ex his unus Catalogum illum composuit; cum in elogio Joannis Saresberiensis auctor Catalogi scribat : « qui ob præclara, non ut reputabat, sua, sed potius martyris merita gloriosa cito post domini nostri martyrium a patria sua Dei vocatione evocatus, in Senonensi provincia, in qua NOBISCUM exulaverat, in Carnotensem episcopum promotus est », et quidem an. MCLXXVI, ut ibi dicemus. A Baronio numeratur ibidem inter eruditos divi Thomæ « Hugo natione Romanus, idemque in episcopatu successor Gerardi » episcopi Coventrensis, cui ipse Hugo successit. Verum loco *Romanus*, legendum *Normannus ;* Giraldus enim Cambrensis, scriptor coætaneus ac Britannus, in Hugonis Nonant episcopi Coventrensis Vita, quam Wartonus tom. II Angliæ Sacræ pag. 351, principio mutilam recitat, cap. 24 de ejus obitu loquens ait : « Cum in natali sui Normanniæ solo vir ille venerabilis gravi correptus morbo decubuisset ». In editione Lupi idem ac in editione Baronii legitur, quia verosimile est utrumque eodem manuscripto, forsan unico, usum esse. In eadem Lupi editione *Hugo Nonant*, vel *de Nunant,* ut ab omnibus historicis Anglis vocatur, dicitur *Hugo cognomento Teminant*, sed in ea voce, sicut in voce *Romanus*, ab exscriptore etiam peccatum. De *Hugone Nonant* loquitur Baronius anno MCLXXXIV, num. 2, alibique, cumque *Hugonem de Nunant* recte appellat. Quæ duæ emendationes certæ.

3. *Adelbertus frustra petit restitui in archiepiscopatum Saltzburgensem.* — In Chronico Reicherspergensi hoc anno legitur : « Imperator celebravit curiam in civitate Saltzburg in hebdomada Quinquagesimæ, quæ evenerat tunc in XI kal. Martii (legendum *IV kal. Martii*; hic enim annus bissextilis fuit). Illuc quoque archiepiscopus, licet non vocatus ab imperatore, repente tamen, dum curia haberetur, cum paucissimis supervenit; sed gratiam imperatoris non obtinuit Adalbertus » sc. Salzburgensis archiepiscopus, quem supra diximus coactum fuisse resignare archiepiscopatum suum, quod imperator eum admittere nollet. Quid postea acciderit, an. MCLXXIV referemus.

4. *Pax inter Alexandrum III et Romanos pacta.* — Joannes de Ceccano in Chron. hoc anno scribit : « Indictione quinta Alexander papa fecit finem (id est, in concordiam rediit) cum Romanis. Destruxerunt muros civitatis Tusculanæ mense Novembri ». Sigonius tamen lib. 14 de regn. Ital. ad hunc Christi annum ait, Romanos, prævalente imperialium factione, noluisse polliceri Alexandro III se eum in Urbem recepturum, licet is rerum sacrarum procuratione contentus foret; sed Ceccano major fides habenda (1).

5. *Obitus Gilberti de Hoillandia.* — Manricus in Annal. Cisterc. ad annum MCLXVI arbitratus est, *Gilbertum* de Hoillandia in Anglia natum, qui successu temporis factus est monachus Cisterciensis, et continuavit Sermones sancti Bernardi in Cantica Canticorum, eo Christi anno vivere desiisse. Verum in Chronico Clarævallensi a Petro Francisco Chiffletio, post illorum Annalium editionem promulgato, Gilberti seu Gileberti emortualis annus diserte his verbis narratur : « Anno Domini MCLXXII, Gislebertus quondam abbas de Hoillandia in Anglia, qui fecit sermones super Cantica Canticorum in modum beati Bernardi, apud Ripatorium obiit », ideoque in Gallia; Ripatorium enim, vulgo *La Rivour*, abbatia est Ordinis Cisterciensis in diœcesi Trecensi sita.

6. *Obitus Stephani III Hungariæ regis.* — Obiit etiam hoc anno Stephanus III Hungariæ rex, *kalendis Februarii*, *feria prima*, ut legitur in Chron. Thwroczii, sed loco *kalendis Februarii*, legendum, *III kal. Februarii*, ut feria prima demonstrat. Post Stephanum III Stephanus IV frater ejus paucis mensibus coronam usurpavit, sed postea regnavit *Bela* hujus nominis III, qui frater ejus etiam fuit, vixitque usque ad annum MCXC.

7. *Salahadini principatus exordium.* — « Salahadinus primitus quidem leno gentilis apud Damascum, post ab Eufrido de Turone illustri Palæstinæ principe Christiano miles factus, cum apud Ægyptum militaret, Molanum regem Ægypti proditiose perimens, totius Ægypti obtinuit principatum », inquit Nangius in Chron. qui addit, eum toti fere Orienti postea imperasse. Salahadinus Ægypti imperium restituit Habbasidis, « postquam illud amiserant plusquam ducentorum annorum spatio », ut inquit auctor Chronici Orientalis. Quantum Christianorum res *Salahadinus* in Oriente depresserit, suis locis videbitur.

(1) Historici omnes, nempe card. Aragonius in Vita Alexandri, et Romualdus Salernitanus idem quod Sigonius affirmant, nempe Alexandrum impetrare a Romanis non potuisse ut in Urbem reciperetur, quamquam primo id obtulissent Pontifici, ut ab eo arcis Tusculanæ eversionem impetrarent. Qua obtenta, ait Romualdus, « Romani quod papæ promiserant adimplere noluerunt ». Non pugnant hæc cum Joanne de Ceccano, qui tantum asserit pacem initam cum Romanis; an vero pax illa firma et stabilis fuerit non prodit. Vide Saxium in Notis ad Sigon. tom. II, col. 791, novæ edit. MANSI.

ALEXANDRI III, ANNUS 14. — CHRISTI 1173.

1. *S. Thomas miraculis clarissimus ab Alexandro III canonizatur.* — Annus sequitur Redemptoris millesimus centesimus septuagesimus tertius, Indictione sexta, quo Alexander papa, ubi legati ad Anglorum regem missi in Urbem rediere, audivit ab eis, quæ Deus in manu potenti et brachio excelso operaretur miracula in novo martyre Thoma : habitaque de his consultatione cum fratribus S. R. E. cardinalibus, ex omnium communi consensu retulit eum in Album sanctorum martyrum. De his acturi, quænam ista præcesserint accurate pervestigemus.

« Post fusum sanguinem », inquit Eduardus, « multis ejus sanctitatem Deus miraculis declaravit. Verum ea initio occultabantur tanquam non habitura fidem, donec iis multiplicatis cessit adversariorum impietas, et obstructum est os loquentium iniqua ». Ita quidem multitudo ac magnitudo miraculorum increbuit, ut non solum sanctus Thomas in his exhibendis nihil minus habere visus sit a cæteris magnis sanctis, sed etiam prætergressus sit eos, ita testantibus Petro Blesensi qui aderat, necnon Joanne Saresberiensi, qui eidem sancto martyri fuerat a secretis. Scribit de his summa fiducia ista ipse Petrus ad Richardum episcopum [1] Syracusanum, aitque : « Exulta, Anglia, exulta, Occidens, quia visitavit nos Oriens ex alto. Thomam Apostolum India et Orientalis regio jactitabat, sed Occidentalem respexit Ecclesiam qui in cælis habitat, et humilia respicit. Dedit Dominus Angliæ Thomam nostrum : non invidemus Indiæ Thomam suum. Sit Thomas Apostolus in India : sit Thomas martyr noster in Anglia, ut per hos duos testes Christi ab ortu solis usque ad occasum sit laudabile nomen Domini. Eat qui voluerit in Indiam ad suffragia B. Apostoli : tam longa peregrinatio nimis laboriosa est mihi : mihi sufficit Thomas meus. Ille palpavit latus Domini, et fixuras clavorum; ille quia vidit, credidit : beatus qui non vidit et credidit, nec dubitavit, atque holocaustum Christo, et pro Christo se obtulit. Non laboro martyrem Apostolo comparare, cum Apostolus sit major martyre : sed gloriosum est nos habere martyrem, qui Apostoli nomen habeat, et Apostolum miraculis aut imitetur, aut vincat. Non indignatur Apostolus, quia nec indignatur Dominus Apostolorum et martyrum si quandoque Spiritus sanctus in operatione virtutum plenius et celebrius (crebrius) alicui se infundit. Et hæc (inquit [1] Dominus) facietis, et majora horum facietis ». Hæc Petrus a nobis citatus ad indicandam eximiam miraculorum operationem, quæ Deus per novum tunc operatus est martyrem. Sed et audiendus est Joannes Saresberiensis nonnihil commotus in Alexandrum Pontificem, qui visus est sibi nimis differre canonizationem martyris, Deo (ut apparebat) tanta miraculorum multitudine et magnitudine plus satis testante, ipsum in cælum cum sanctis martyribus esse receptum. Sed excusandus Pontifex, si id facere distulit usque ad reversionem cardinalium legatorum, quorum relatione cuncta exacte atque secure disceret. Sed audiamus Saresberiensis querelas apud Sedis Apostolicæ legatum fiducia magna depromptas [2] :

2. « Venerabili domino et patri charissimo Willelmo, Dei gratia archiepiscopo Senonensi et Sedis Apostolicæ legato, suus Joannes Saresberiensis, salutem et promptissimæ devotionis obsequium.

« Licet Anglicanæ Ecclesiæ adhuc coadmixta sit ingens desolatio, tristitia tamen illius jam ex maxima parte in gaudium transiit et luctus in cantica felici prorsus et læta mutatione conversus est. Siquidem jam adeo ad Memoriam martyris inaudita miracula crebuerunt, ut si alias audita illis provenerint, vix censentur illius miraculis adscribenda. Sicut enim in omni conditione nobilis animus studuit omnibus conviventibus præeminere, sic nunc (ut aliorum sanctorum pace dixerim) alios de quibus legimus, vel audivimus, in miraculorum exhibitione præcedit. Quod ideo facile crediderim provenisse, ut fidem in pluribus orbis nostri partibus non tam sopitam quam fere extinctam Dominus excitaret, solidaret charitatem, et obstrueret

[1] Pet. Bles. Ep. XLX.

[1] Joan. XIV. — [2] Cod. Vat. l. v. Ep. XC.

ora iniquorum, qui sancto viro detrahebant in vita, et odio privato causam Christi persequebantur. Quis enim amodo veram et fidelem doctrinam Christi dubitet, qui verbis suis adhærentem hominem nobis notum tanta felicitate remunerat? Quis causam fuisse iniquam nisi dæmoniacus dicet, qui patronum suum tanta coronat gloria? Dubitatur a plurimis, an pars domini papæ in qua stamus, de justitia niteretur : sed eam a crimine schismatis gloriosus martyr absolvit. Qui si fautor esset schismatis nequaquam tantis miraculis coruscaret. Erat namque vir tantæ prudentiæ, ut non facile posset errore supplantari, in tanto periculo animarum.

3. « Mirarer itaque supra modum, cur eum dominus papa in catalogo martyrum recipi non præcepit, nisi quia in historia Ecclesiastica legisse me recolo : Quod cum Pilatus, missa relatione, Tiberium Cæsarem consuluisset, an Christum, qui tot et tanta fecerat, et a plurimis colebatur ut Deus, coli oporteret ut Deum : senatus ab imperatore consultus respondit, quidem colendum fuisse ut Deum, nisi quia id provinciales citra senatus auctoritatem præsumpserant. Et quidem sic, nutu faciente divino responsum est, ne deitas Christi, cujus nomen erat Judæis et gentibus prædicandum, terrenæ potestati videretur obnoxia, et eam emendicatam dicerent infideles. Qui, velint nolint, coguntur audire : Quoniam Dominus regnavit, irascantur populi, et exultet terra, in qua Christi fundatur Ecclesia. Sic ergo nutu divino arbitror evenisse, ut martyris hujus gloria, nec decreto Pontificali, nec edicto principis attollatur, sed Christo præcipuo auctore invalescat, cujus honorem, quoad vixit, studuit dilatare. Honorem Christi salvum fore semper expressit, (cum scilicet de concordia tractaret cum rege). Et Christus ei vicem non referet ? Absit ut veritas fallax sit in promissis. Legitur in Actibus Apostolorum, quod quidam nondum baptizati, citra auctoritatem Apostolorum Spiritum sanctum acceperant. Sed num id senatus Apostolicus infirmabit ? Profecto ubi Deus auctor est, frustra superioris desideratur auctoritas. Si quis autem hujus tanti martyris gloriam evacuari desiderat (quicumque sit ille), antequam ei credamus, aut majora aut saltem similia operetur. Alioquin peccare creditur in Spiritum sanctum, cujus operibus detrahere non veretur ». Hactenus ad Senonensem legatum Apostolicæ Sedis Joannes Saresberiensis, cum nondum S. Thomas relatus esset ab Alexandro in numerum sanctorum martyrum, quod factum est hoc ipso anno præsenti.

4. Ita, qui dilatam nimis dolens martyris canonizationem, quam Deus desuper tot tantisque miraculorum facibus e cœlo lucentibus jam divinitus factam ostenderit, putavit eam humana non indigere auctoritate; secundum illud Apostoli [1] : « Quis accusabit adversus electos Dei ? Deus est qui justificat, quis est qui condemnet ? » At nihilominus necessario auctoritas est Ecclesiæ requirenda ad cognoscenda ipsa miracula, ne fraus aliqua irrepserit vel impostura : atque ita judicium divinorum operum Ecclesiæ debeat judicio subjacere, secundum illud ejusdem Apostoli [1] : « Spiritus prophetarum prophetis subjecti sunt ». Et illud Joannis [2] : « Probate spiritus, si ex Deo sint ». Quod judicium Ecclesiæ in ejus visibili capite in primis residet, cujus in ejusmodi examinatione prævia sit exspectanda sententia.

5. Reversis autem (ut dictum est) legatis, rebusque eorumdem relatione perspectis examinatisque, hoc eodem anno Indictione sexta, Alexander papa solemni ritu Signiæ cum esset, retulit in sanctorum martyrum numerum S. Thomam Cantuariensem archiepiscopum; de qua canonizatione in Vita ipsius Alexandri hæc habet scriptus Codex Vaticanus : « Interea cum illustrator Anglorum beatissimus Thomas in multa coruscatione miraculorum refulgeret, et non solum amici sed etiam persecutores veniam postularent peccatorum, qui salutis veniam petituri ad ejus Ecclesiam incessanter accederent : Romanus Pontifex ad instantiam populi et cleri Gallicani (Anglicani), eumdem martyrem canonizavit Apostolica auctoritate, et inter cæteros sanctos conscribi præcepit. In die namque Purificationis B. Mariæ, convocatis episcopis et abbatibus Campaniæ apud Signium, ad honorem ipsius specialiter missarum solemnia celebravit, et passionis ejusdem quarto kalendas Januarii memoriam perpetuo agi debere constituit. Unde Occidentalis Ecclesia exultavit in gaudio magno, et gloriosi martyris nomen augebatur in ostensione virtutum, ita ut ab extraneis etiam gentibus ex celebri celebrius haberetur. Per ipsius merita omnipotens Deus evidenter mortuos suscitavit, cæcis quoque visum, surdis auditum, et claudis reddidit gressum, mundavit leprosos, sanavit infirmos, dæmoniacos liberavit, et alia multa per eum mirabilia nihilominus Deus voluit mirabiliter operari. Ideoque plurimi fidelium in honorem ipsius, ad laudem et gloriam Creatoris nostri, Ecclesias construxerunt et possessionibus et donis ditaverunt ». Hactenus ibi.

6. Sed inspiciendæ sunt Apostolicæ litteræ de eadem canonizatione sic datæ [3] :

« Alexander episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis priori et monachis Cantuariensis Ecclesiæ, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Gaudendum est universitati fidelium de mirabilibus illius sancti et reverendi viri Thomæ archiepiscopi vestri. Sed vos exinde tanto ampliori gaudio, et exultatione debetis repleri, quanto ipsius miracula oculata fide sæpius intuemini, et ejus sanctissimo corpore Ecclesia vestra specialius meruit illustrari. Nos autem considerata gloria

[1] Rom. VIII.

[1] I. Cor. XIV. — [2] I. Joan. IV. — [3] Cod. Vat. I. v. Ep. XCII.

meritorum ejus, quibus in vita sua magnanimiter claruit, et de miraculis ejus non solum communi et celebri fama, sed et dilectorum filiorum (fratrum) nostrorum Alberti, tituli Sancti-Laurentii in Lucina, et Theodini tituli Sancti-Vitalis presbyterorum cardinalium, Apostolicæ Sedis legatorum, et aliarum plurium personarum testimonio certitudinem plenam habentes, præfatum archiepiscopum in capite Jejunii, multitudine clericorum et laicorum præsente, in Ecclesia, deliberato cum fratribus nostris consilio, solemniter canonizavimus, eumque decrevimus sanctorum martyrum collegio annumerandum : vobis et universitati fidelium de Angliæ Apostolica auctoritate mandantes, ut natalem ejus diem, quo vitam suam gloriosa passione finivit, annis singulis cum debita veneratione celebretis. Quoniam igitur dignum est, et vobis plurimum expedit, ut sanctum corpus ejus cum ea quæ decet reverentia et honore condatur, discretioni vestræ Apostolica auctoritate mandamus, quatenus corpus ejus, devote et reverenter facta solemni processione, aliquo solemni die, congregato clero et populo, in altari honorifice recondatis : aut ipsum in aliqua decenti capsa ponentes, prout convenit, elevetis in altum, et patrocinium ejus pro salute fidelium et pace universalis Ecclesiæ satagatis apud Dominum vestris piis orationibus impetrare. Valete. Dat. Signiæ quarto idus Martii ». Hæc ad ministros Cantuariensis Ecclesiæ. Datæ sunt insuper eadem die aliæ generales ad Christi fideles istis verbis [1] :

7. « Redolet Anglia fragantia et virtute signorum, quæ per merita illius sancti et venerandi viri Thomæ quondam Cantuariensis archiepiscopi omnipotens Deus operatur, et universa ubique lætatur fidelium Christiana religio, pro eo quod ille, qui est mirabilis et gloriosus in sanctis, sanctum suum post mortem clarificavit, cujus vita laudabilis multa fulsit gloria meritorum, et tandem martyrio consummata est certaminis gloriosi. Quamvis autem de sanctitate ipsius dubitare non possit, qui ejus et laudabilem conversationem attendit, et gloriosam considerat passionem, voluit tamen Redemptor atque Salvator noster ejus sanctitatis insignia magnificis radiare miraculis : ut qui pro Christo insuperabilis virtutis constantia necessitates et pericula pertulit, sui laboris et certaminis in æterna beatitudine cognoscatur ab omnibus percepisse triumphum. Nos vero auditis innumeris et magnis miraculis, quæ jugiter per sancti illius viri merita fieri universitas narrat fidelium, et super his non sine magno gaudio per dilectos fratres nostros Albertum tituli Sancti-Laurentii in Lucina, et Theodinum tituli Sancti-Vitalis presbyteros cardinales atque Apostolicæ Sedis legatos, qui eadem miracula tanto perspicacius didicerunt, quanto amplius sunt loco vicini, præcipue certiores effecti, et plurium aliarum personarum testimonio fidem sicut debuimus, adhibentes, prædictum archiepiscopum solemniter in Ecclesia, magno ibidem clericorum et laicorum collegio præsente, in capite Jejunii, deliberato fratrum nostrorum consilio, canonizavimus, ipsumque decrevimus sanctorum catalogo adscribendum. Universitatem itaque vestram monemus, et auctoritate qua fungimur, districte præcipimus, ut natalem prædicti gloriosi martyris diem passionis suæ solemniter annis singulis celebretis, et apud ipsum votivis orationibus satagatis veniam promereri : ut qui pro Christo in vita exilium, et in morte virtute constantiæ passionis martyrium pertulit, fidelium jugi supplicatione pulsatus, pro nobis apud Dominum intercedat. Datum Signiæ, quarto idus Martii ». Extant post hæc in eodem Epistolarum volumine de his ipsis ad Aversanum episcopum datæ litteræ Apostolicæ, eædemque patentes et circulares ad omnes Catholicæ Ecclesiæ episcopos. Post hæc vero secuta est pœna peccatum.

8. *Rex Angliæ a filio perduelli et proceribus regni exagitatus ad Alexandrum III confugit, laborantibus etiam pro pace episcopo Rothomagensi et aliis.* — Inter hæc ulciscente Domino, accidit, ut inter reges Angliæ, patrem et filium implacabilis dissensio oriretur, cum videlicet petenti filio dari sibi civitatem aliquam sive in Anglia, sive in Northmannia ad habitandum una cum conjuge, quam duxerat filiam regis Franciæ, negavit omnino. Ex quo factum, ut deficiens a patre filius, adversus eum bellum conflarit una cum fratribus et fœderatis principibus, ipso Franciæ rege, necnon rege Scotiæ, comite Pictaviensi, itemque Flandrensi, et aliis, adeo ut status senioris regis in summum videretur esse discrimen inductus, ita permittente Deo, ut qui patrem suum Thomam indefesso studio fuerat persecutus, persecutorem ipse pateretur filium suum, quousque tantum a se admissum expiaret delictum.

Cum Henricus senior magis magisque exagitatus persecutione filii regis junioris, et fratrum ejus, et aliorum, in discrimen haud mediocre esset adductus, ad Romanum Pontificem confugium quærit, his datis ad eum litteris, ex eo in primis ipsi persuadere conatus, quod rex Angliæ sit feudatarius Ecclesiæ Romanæ. Ita plane cogit necessitas profiteri, quod aliter haud sponte fecisset. Sed audi eas, quæ sic se habent a Petro Blesensi secretario scriptæ [1] :

9. « Sanctissimo domino suo Alexandro, Dei gratia Catholicæ Ecclesiæ summo Pontifici, Henricus rex Angliæ, dux Northmanniæ et Aquitaniæ, comes Andegavensis et Cenomanensis, salutem et devotæ subjectionis obsequium.

« In magnorum discriminum angustiis, ubi domestica consilia remedium non inveniunt, eorum suffragia implorantur, quorum prudentiam in altioribus negotiis experientia diuturnior appro-

[1] Cod. Val. l. v. Ep. XCIII.

[1] Pet. Bles. Ep. CXXXVI.

bavit. Longe lateque divulgata est filiorum meorum malitia, quos ita in exitium patris spiritus iniquitatis armavit, ut gloriam reputent et triumphum, patrem persequi, et filiales affectus in omnibus diffiteri, præveniente meorum exigentia delictorum. Ubi pleniorem voluptatem contulerat mihi Dominus, ibi gravius me flagellat: et quod sine lacrymis non dico, contra sanguinem meum et viscera mea cogor odium mortale concipere, et extraneos mihi quærere successores. Illud prætereа sub silentio præterire non possum, quod amici mei recesserunt a me, et domestici mei quærunt animam meam. Sic enim familiarium meorum animos intoxicavit clandestina conjuratio, ut observantiæ proditoriæ conspirationis universa posthabeant. Malunt namque meis adhærere filiis contra me transfugæ et mendici, quam regnare mecum, et in amplissimis dignitatibus præfulgere.

10. « Quoniam ergo vos extulit Deus in eminentiam officii pastoralis ad dandam scientiam salutis plebi ejus, licet absens corpore, præsens tamen animo me vestris advolvo genibus, consilium salutare deposcens. Vestræ jurisdictionis est regnum Angliæ, et quantum ad feudatarii juris obligationem, vobis duntaxat obnoxius teneor et astringor. Experiatur Anglia, quid possit Romanus Pontifex, et quia materialibus armis non utitur, patrimonium B. Petri spirituali gladio tueatur. Contumeliam filiorum poteram armis rebellibus propulsare: sed patrem non possum exuere. Nam et Jeremia testante [1], nudaverunt lamiæ mammas suas, lactaverunt catulos suos. Et licet errata eorum quasi mentis efferatæ me fecerint, retineo paternos affectus, et quamdam violentiam diligendi eos mihi conditio naturalis importat. Utinam saperent, et intelligerent, ac novissima providerent! Lactant filios meos domestici hostes, et occasione malignandi habita non desistunt, quousque redigatur virtus eorum in pulverem; et converso capite in caudam, servi eorum dominentur eis, juxta verbum illud Salomonis [2] : Servus astutus filio dominabitur imprudenti. Excitet ergo prudentiam vestram spiritus consilii, ut convertatis corda filiorum ad patrem. Cor enim patris pro beneplacito vestro convertetur ad filios, et in fide illius, per quem reges regnant, vestræ magnitudini promitto, me dispositioni vestræ in omnibus pariturum. Vos Ecclesiæ suæ, pater sancte, diu Christus servet incolumem ». Hæc rex Henricus ad Alexandrum papam.

11. At quid Alexander papa [3]? Petrus Blesensis in Epistola ad Radulphum Andegavensem episcopum hæc ait : « Novum siquidem a domino papa noveritis emanasse mandatum, ut quicumque pacem domini regis turbant, appellatione remota, excommunicationis vinculo astringantur. Hac auctoritate fretus dominus Cantuariensis, omnes domini regis impugnatores apud Cadomum nuper excommunicavit, nec regi juniori, nec alii exceptionis gratiam fecit. Illud autem certissime teneatis, ipsum nunquam aliquem excommunicasse, qui aut non moreretur in proximo, aut cujus non operiret faciem subita et ignominiosa confusio. Exeratis itaque gladium Petri, ut ad debitæ fidelitatis observantiam compellantur inviti, qui spontanea voluntate pro salute principis se morti et carceri debuerant objecisse, etc. » Antequam autem Richardus Cantuariensis archiepiscopus excommunicationis sententiam in filium regis Henricum Tertium proferret, admonitionis litteras voluit præcessisse, quæ extant [1], estque eorum exordium : « Si quid durum tibi locuturi sumus, illustrissime princeps, sustine patienter, etc. » In fine autem de Pontificia jussione hæc habet : « Quod si nostro et suffraganeorum nostrorum consilio, qui super hoc generaliter tibi scribunt, acquiescere et consentire detrectes, scias nos recepisse a summo Pontifice in mandatis, ut te et omnes qui pacem domini tui turbant, sublato appellationis remedio, excommunicationis vinculo innodemus. Nosque mandatum nobis injunctum, licet inviti et dolentes, prompto effectu et debita reverentia, nisi infra quindecim dies resipueris, plenissime prosequemur ». Hæc Cantuariensis archiepiscopus.

12. Scripsit et Rotrodus archiepiscopus Rothomagensis ad eumdem Henricum Tertium filium regis ipsum monens, ut patri reconciliari deberet. Est quidem tanto præsule digna Epistola, quæ sic se habet [2] :

« Henrico Tertio, Dei gratia illustri Anglorum regi, archiepiscopus Rothomagensis, salutem in eo qui dat salutem regibus.

« Quoniam ex officio nobis injunctæ administrationis incumbit, animarum curam agere, quarum exactissimam rationem districtus Judex in examine terribili postulabit a nobis, excellentiæ tuæ, quæsumus, non sit oneri, si te deprecamur ut dominum, hortamur ut regem, docemus ut filium. Nec enim alligatum est in ore nostro verbum Domini, sed in spiritu libertatis loquimur, quod salutem animabus, quod quietem populis, quod Ecclesiæ libertatem, quod honorem Deo et patriæ liberationem conferat, atque de erroris invio ad viam veritatis et justitiæ te reducat. Non attendis, fili charissime, quid incœperis; nec incœpti operis metiris exitum. Volis odientium te festinas satisfacere, et in proprium caput provocas inimicum. Non barbaras impugnas nationes, sed familiares et domesticos : non extraneas regiones, non hostiles munitiones invadis, sed tuas : subjectum tibi affligis populum, non rebellem : non hostem, sed patrem : imo non patrem persequeris, sed teipsum. Pater siquidem tuus, posthabita corporis et animæ suæ cura, se omni labori et discrimini exponebat, ut tuum faceret, quod nunc vis facere tuum : et ut verius loquar, quod intendis facere ne

[1] Thr. IV. — [2] Prov. XVII. — [3] Pet. Bles. Ep. LXIX.

[1] Pet. Bles. Ep. XLVII. — [2] Ibid. Ep. XXXIII.

sit tuum. Magis non tuum facies pugnando, quod paterna tibi cessio, quod generale votum populi, quod juramenta principum, quod hæreditaria successio deferebat. Quod rex et princeps pacifice possidebas, hoc tyrannus et invasor, spoliatione Ecclesiarum, oppressione pauperum, incendiis et homicidiis, et ad ultimum parricidio nunc usurpas. Parricidæ siquidem censentur, qui in parentes armati insurgunt : quos et leges sæculi damnant, et canones a beneficio successionis excludunt. Jus tuum in injuriam convertisti, dum quod æquitas offerebat, per iniquitatem extorquere intendis : quod sane puerile dicerem, nisi quia hoc malitiam provectæ ætatis excedit. Si cum patre venias ad conflictum : dubium est utrum tibi expediat aut vinci aut vincere.

13. « Si pietas habitaret in terris, gloriosius assereres patri cedere quam triumphare de patre. Patri cedere et subjici, hoc lex Moysi, hoc lex Evangelii, hoc censura canonum, hoc Apostolorum institutio, hoc leges imperiales, hoc ipsa hominum conditio et lex naturalis indicit. Dei et justitiæ inimicum, omniumque legum te transgressorem constituis, si patri non obedis, cui totum debes quod ipse es, de cujus carne et sanguine sementinæ originis, et naturæ beneficio carnem et sanguinem mutuasti. Quis tibi materiam existentiæ præbuit? pater tuus. Quis te educavit? pater tuus. pater tuus. Quis te armis militaribus instruxit? pater tuus. Quis se exinanivit, ut te regem faceret? pater tuus. Quis in omnibus laboravit, ut quiete omnia possideres? pater tuus. Nihil in patre tuo invenis accusandum, nisi quod exuberantem gratiam tuamque devotionem, quam forte remissior munificentia meruisset, sola benigna et effusa liberalitate demeruit. Francorum igitur gentibus successit ad votum. Northmanniam enim eorum imminentem cervicibus, quam semper munitam et inexpugnabilem invenerant, nunc ex omni parte te mediante demuniunt, ut nec de cætero caput contra eos erigere, nec incursus hostiles valeant sustinere. O levitas adolescentiæ deploranda! nec mirum. Si enim tibi Deus cursum vitæ longioris indulserit, flebis ætate provectior quod amittis impubes : nec erit tunc locus pœnitendi, cum res in eam desolationem venerit, ut reformari non possit. Tibi, dilectissime fili, licet amare, tamen ex amore sic loquor ; inconsultos enim animi tui motus æquanimiter tolerare non possum. Et utinam mors quam me cogis optare, prævenisset hos dies, quibus te patris et patriæ persecutorem conspicio : quibus te amicum hostibus tuis, et amicis hostem intueor : quibus in eo statu te video, quasi gladium tuo gutturi affixisses. Ad hæc scias Andeliacum unicum esse subsidium vitæ nostræ, ipsum tuæ committo custodiæ. Si prædonibus, et incendiariis Andeliacum exposueris, mihi vivendi materiam adimes, qui das animum moriendi. Valete ».

14. Sed et quod eadem belli domestici occasione ipsa regina senior Eleonora a rege discessisset una cum filiis, idem archiepiscopus hanc ad ipsam, ut rediret ad virum regem seniorem monens, dedit Epistolam[1] :

« Reginæ Anglorum Rothomagensis archiepiscopus et suffraganei sui salutem, et quæ ad pacem sunt quærere.

« In publicam notitiam venit, nec alicui Christiano licitum est ignorare, quod firma et indissolubilis sit copula conjugalis. Matrimonia semel inita separari non posse sanxit Veritas, quæ mentiri non potest[2]. Quos Deus, inquit, conjunxit, homo non separet. Sicut autem divini mandati se transgressorem constituit qui separat conjugatos ; ita culpabilis conjugata est, quæ se a viro suo separat, fidemque sociatis vinculi non observat. Cum una caro conjuges efficiantur, necesse est ut unionem corporum comitetur spirituum unitas, et paritas in consensu naturæ conditionem. Apostoli mandatum et Evangelii legem mulier illa evacuat, quæ viro non est subdita. Caput enim mulieris vir est, de viro sumpta est, viro est unita, viri subdita potestati. Omnes itaque communi et lamentabili querimonia deploramus, quod cum sis mulier prudentissima, divertis a viro, recedit latus a latere, membrum capiti non deservit ; imo quod enormius est, viscera domini regis et tua pateris insurgere contra patrem, ut merito cum propheta dicat[3] : Filios enutrivi et exaltavi : ipsi autem spreverunt me. Utinam, sicut alius propheta commemorat, prævenisset hora novissima dies nostros, et operuisset terra faciem nostram, ne videremus hæc mala. Scimus quia nisi revertaris ad virum tuum, eris generalis ruinæ occasio ; et quod singulariter nunc delinquis, in commune dispendium convertetur. Revertere itaque, regina illustris, ad virum tuum et dominum nostrum, ut in tua reconciliatione reformetur laborantibus quies, et in tuo reditu lætitia redeat universis.

15. « Si te ad hoc non permovent preces nostræ, te saltem afflictio populorum, imminens pressura Ecclesiæ, et desolatio regni sollicitet. Aut enim mentitur Veritas, aut omne regnum in se divisum desolabitur. Sane hæc desolatio in dominum regem converti non potest, sed in filios ejus et successores ipsorum. Contra manum fœmineam et consilium puerile provocatis offensam domini regis, cui etiam fortissimi reges colla subjiciunt. Eapropter, antequam res in deteriorem exitum vergat, redeas cum filiis ad maritum, cui parere et cohabitare teneris. Te converte, nec tibi aut tuis filiis sit suspectus. Certissimi enim sumus, quod omnimodam exhibebit vobis dilectionem et securitatis plenissimam firmitatem. Mone, quæso, filios tuos, ut patri suo subditi et devoti existant, pro quibus tot passus est angustias, tot discrimina, tot labores. Unde, ne inconsulta facilitas dilapidet ac disperdat quod tantis est sudoribus acquisitum, hæc tibi, piissima regina, et zelo Dei dicimus, et

[1] Pet. Bles. Ep. CLIV. — [2] Matth. XIX. — [3] Isa. I.

sinceræ charitatis affectu. Parochiana enim nostra es, sicut et vir tuus (quod duces essent Northmanniæ et comites Aquitaniæ). Non possumus deesse justitiæ. Vel redibis ad virum tuum, vel jure canonico constringemur, et tenebimur in te censuram Ecclesiasticam exercere. Quod quidem inviti dicimus, et quod nisi resipueris, cum dolore et lacrymis faciemus. Vale ».

Hæc Rothomagensis sapientissimus archiepiscopus, de quo ista Petrus Blesensis [1] : « Et ne longe exempla petere vos oporteat honestatis, vobis episcopalis officii formam vestri avunculi Rothomagensis archiepiscopi doctrina præscribit, cujus vestigia si velitis fideliter imitari, eritis ad mores compositus, liberalis, affabilis, mansuetus, in consiliis providus, in agendo strenuus, in jubendo discretus, in loquendo modestus, timidus in prosperitate, in adversitate securus, mitis inter discolos, cum his qui oderunt pacem pacificus, effusus in eleemosynis, in zelo temperans, in misericordia fervens, in rei familiaris dispensatione nec anxius, nec supinus, circumspectus ad omnia, illorum quatuor animalium imitator, quæ ante, et retro, et in circuitu habere oculos providentiæ describuntur ». Hæc Petrus. Quod ad conflatum domesticum bellum spectat, laboravit pro pace et gener regis, Willelmus Siciliæ rex, qui et ipse has litteras dedit ad Henricum seniorem [2] :

16. « Henrico Dei gratia illustri Anglorum regi, et duci Northmanniæ et Aquitaniæ, et comiti Andegaviæ, Willelmus Dei gratia rex Siciliæ ducatus Apuliæ et principatus Capuæ, salutis felicitatem, et de hostibus desideratum victoriæ triumphum.

« In receptione litterarum vestrarum cognovimus, quod quidem sine admiratione maxima proferre non valemus : videlicet, quod ordine humanitatis oblito, et naturæ lege soluta, insurrexit filius in parentem, in genitorem genitus, commota sunt viscera ad bellum intestinum, irruerunt ad arma præcordia, et quod novum prodigium est, et nostris temporibus inauditum, caro desævit in sanguinem, et seipsum quærit sanguis effundere. Et quoniam ad tanti furoris impetum compescendum potentiæ nostræ auxilium loci incommoditas non admittit, eo quo possumus charitatis affectu, quem locorum spatia non concludunt, personam et honorem vestrum devotius amplectentes, dolori vestro compatimur, persecutionem vestram moleste ducimus, et quasi propriam reputamus. Confidimus autem et speramus in Domino, cujus judicio regum judicia terminantur, quod diutius non permittet filios vestros tentari supra id quod possunt vel debent. Et qui factus est obediens Patri usque ad mortem, ipse in iis filialis lumen obedientiæ inspirabit, per quod memorabuntur, quod caro et sanguis vester sunt, et relictis hostilitatis erroribus agnoscent se filios, redibunt ad patrem, naturæ solidabunt incommoda, et debitæ dilectionis fœdera pristinus ordo continebit ». Hucusque Siciliæ rex ad regem Anglorum. Pergit auctor narrare crudelia facta, immanes strages, quæ per hostes sunt perpetratæ adversus regis senioris subditos et sectatores. Nec quievit furor iræ Dei, quousque anno sequenti angustatus idem rex infelix, memor immanis sacrilegii adversus sanctissimum martyrem Thomam perpetrati sua culpa, de eo veram dignamque exegit pœnitentiam. Qualisnam ista fuerit, inferius enarratam audies, quæ contigit anno sequenti, quo conciliato per pœnitentiam martyre, mox magna Dei per martyrem suum ostensa virtute, horrida illa tempestas omnino cessavit. Cum et ipse Henricus pater Ecclesiæ Cantuariensis elegit archiepiscopum Richardum, et alios aliis pastore orbatis (quæ plures erant) elegit antistites, quos Romam consecrandos abire præcepit. Quæ autem hæc secuta sint, sequenti anno dicetur. Ita rex compellitur ex ingruentibus afflictionibus bene consulere animæ suæ, et expiatione delictorum consequi a Deo misericordiam.

17. *Legatio regis Angliæ ad Francorum regem.* — Quod autem omnes vires filii rebellis collocatæ essent in confœderatione Francorum regis, idem Henricus senior legatos ad eum misit pro reconciliatione. Functi sunt ea legatione Rotrodus archiepiscopus Rothomagensis, et Arnulphus Lexoviensis, quorum extat relatio de rebus ab ipsis cum Francorum rege transactis. Incipit [1]: « Tanto tempestivius ac diligentius injunctam nobis legationem, etc. » Post narrata quæ cum rege Francorum intercesserunt, hæc demum in fine : « Tandem (idem rex Franciæ) etiam juramento firmavit se nunquam de cætero vobiscum fœdus aut concordiam habiturum, nisi de vestræ uxoris et filiorum vestrorum assensu. Nunc igitur in custodiendis munitionibus vestris et potissime in corporis vestri tutela consilio est utendum. Communi enim voto in exitium vestrum tota Francia conspiravit. Nec satis est ei exterminare terræ faciem igne et gladio, sed in vestram personam (quod absit) scelus execrabile machinatur. Consulimus sane, si abstulisti, si læsisti aliquem, ablata restituere, et odia reformare in gratiam. Hoc enim inimicos vestros potissime invitat ad pugnam, quod intestinos hostes sentiunt vos habere : et qui vobiscum dulces capiunt cibos, data opportunitate magnificabunt super vos supplantationem. Maledictus qui confidit in homine, et ponit carnem fortitudinem brachii sui. Quid est amabilius filius ? quid uxore familiarius ? Recessit tamen uxor a latere vestro, et filii insurgunt in patrem. Ideo non frustratorie loquebatur hic ille hominum prudentissimus, qui dicebat : Amico ne credas. Ab ea quæ dormit in sinu tuo custodi claustra oris tui. Filius enim contumeliam facit patri : et inimici hominis domesti-

[1] Pet. Bles. in eam Ep. pag. 533. — [2] Roger. in Annal. Angl. hoc anno.

[1] Pet. Bles. Ep. CLIII.

ejus. Sane suffragia illius imploranda censemus, in cujus manu sunt corda regum. In ejus nomine parvitati David [1] Goliæ subjacuit magnitudo. In ejus nomine Samaria adeo fame confecta obsidente [2] Benadad, quod triginta (octoginta) argenteis caput asini vendebatur, sub ictu oculi liberata est, exuberantique victualium affluentia redundavit. In eo siquidem sperans non infirmabitur : Si exurgat adversus vos prœlium, in hoc sperate. Si exurgant adversus vos castra, non timebit cor vestrum : ipse enim docebit manus vestras ad prœlium. Accipite vobis in auxilium preces Ecclesiæ: quam si in aliquo offendistis, debita satisfactione impensa, ei de cætero omnem reverentiam exhibete. Sponsa enim Christi est : et injurias sponsæ Christus reputat suas. Nec est quod magis hostes vestros incitat ad conflictum, quam quod arbitantur vos Ecclesiæ Dei minus extitisse devotum. Bene valeat charissimus dominus noster, et de his qui se contra eum in superbia et abusione erigunt, reportet in virtute Altissimi gloriam et triumphum ». Hæc legati.

18. *Electio episcoporum in sedes vacantes Angliæ, inter quos Reginaldus Jocelini filius.* — Henricus autem senior ubi ista accepit, desperatione melioris status rerum adactus, cuncta quæ sciebat displicere filio in promotione episcoporum, eadem implere curavit.

De his enim ista Rogerius præsens his omnibus : « Eodem anno Henricus rex Angliæ pater contra prohibitionem Henrici regis filii et post appellationem factam ad dominum papam, dedit Richardo priori de Dowere archiepiscopatum Cantuariensem, et Reginaldo filio Jocelini Saresberiensis episcopi episcopatum Bathoniensem, et Richardo de Ivecestre Pictaviensi archidiac. episcopatum Wintoniensem, et Roberto Foliot episcopatum Herefordensem, et Gaufredo Ridel Cantuariensi archidiacono episcopatum Eliensem, et Joanni de Greneford episcopatum Cicestrensem ». Hæc Rogerius hoc anno. Quod autem Reginaldus infamatus esset persecutionis in S. Thomam, ob dique indignus qui confirmaretur episcopus, Petrus Blesensis ejus Ecclesiæ Bathoniensis archidiaconus hanc in ejus, sive etiam aliorum defensionem scripsit Epistolam ad quemdam amicum suum, quæ sic se habet :

19. « Arguitis [3] et damnatis Reginaldum Bathoniensem, tanquam beati Thomæ martyris persecutor fuerit et occisor. Scitis equidem quam periculosum sit homini innocenti notam tanti criminis inurere, et adversus innoxium detestabilem suscitare infamiam : quam cum abolere volueritis, ipsius excursum non poteritis cohibere. Scio quia martyrem dilexit ex corde, et inter desiderabilia hujus mundi fuit in votis ejus quandoque præcipuum, familiaritati et obsequio martyris adhærere. Beatus siquidem martyr suspenderat patrem ejus episcopum Saresberiensem, nec mirum eo tempore videbatur, si filius afflicto patri compatiens, quandoque durius, aut minus consulte de sancto martyre loquebatur. Nam et nos insensati vitam ipsius putabamus insaniam, et finem illius sine honore : sed computatus est inter filios Dei et sors illius inter electos. Quidquid faciebat charitatis obtentu, et zelo justitiæ, in crimen odii et invidiæ vertebatur. Sed e contra quidquid machinabatur ad ejus infamiam humana malitia, eidem convertebat Dominus ad coronam. De ipso capite nostro Jesu Christo dicit Isaias [1] : Nos putavimus eum leprosum, et percussum a Deo et humiliatum, et nos quidem pretiosissimum Christi membrum leprosum reputavimus et abjectum. Hæc est lepra, quæ in sanctos Domini se diffundit. De hac lepra in Levitico memini me legisse [2] : Si effloruerit lepra discurrens in eunte, sacerdos lepram mundissimam judicabit. Cum omnis lepra immunda sit, lepra infamiæ, quæ sanctorum afficit innocentiam, munda est. Nam cum exterius excurrat sinistra opinio, cum exterius mentiatur iniquitas sibi, sanctorum animæ in manu Dei sunt, justique verba exterioris contumeliæ contemnentes, de thesauro conscientiæ sunt securi. Nota in Christo hujus lepræ vestigia, quæ a capite in membra, a patre in filios derivatur [3]. Curabat Dominus languentes, et violator sabbati dicebatur : Non est, dicebant, hic homo a Deo, qui sabbatum non custodit. Ejiciebat [4] dæmones, et hoc maleficiis adscribebant : In Beelzebub principe dæmoniorum, inquiunt, ejicit dæmonia. Nunc Samaritanum [5], nunc filium fabri [6] eum vocabant. Ideo describit eum Zacharias [7] sordidis vestibus indutum : quod ei et imitatoribus ejus convenit, ut in veste sordida sit decor mentis, ut in cute leprosa sit munditia cordis, et inter contumelias detractorum pura et munda conscientia sit in sanctis. Propterea sponsa in Canticis dicit [8] : Nigra sum, sed formosa. Si ergo Bathoniensis electus, sicut et nos omnes, vitam martyris quandoque habuit in derisum, si patri suo beneficium relaxationis obtinere curavit : non est quod ei debeat imputari ad crimen. Sed et si adversus eum deliquit in aliquo, eum excusabilem ignorantia facit. Ecclesiam Dei persecutus sum, dicit Apostolus [9], sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci. Credo quod si sanguis [10] Abel clamat de terra ultionem, sanguis mitissimi martyris clamat remissionem peccatorum, in his maxime, qui pœnitentiam agunt humilem et devotam. Scio autem quantum exterioribus signis perpendere potest humana fragilitas, quod si præfatus electus aliquid attentavit in contumeliam martyris, illud expiavit asperitate cilicii, largioribus eleemosynis, lacrymis profusioribus et austerioribus disciplinis. Res est plena periculi, sinistra de homine innoxio suspicari. Ideo Apostolus ad Romanos scribens [11]

[1] 1. Reg. XVI. — [2] 4. Reg. VI. — [3] Bet. Bles. Ep. XLV.

[1] Isa. LIII. — [2] Levit. XIII. — [3] Joan. V et IX. — [4] Luc. XI. — [5] Joan. VIII. — [6] Matth. I. — [7] Zach. III. — [8] Cant. I. — [9] 1. Tim. I. — [10] Gen. IV. — [11] Rom. XIV.

ait : infirmum autem in fide assumite, non id disceptationibus cogitationum. Nulli aut pauci hodie sunt qui conscientias alienas inspiciant, qui cum Eliseo dicant ad Giezi [1] : Nonne cor meum in præsenti erat, quando accepisti argentum et vestes a Naaman ? Temerarium est, si tuum delictum dissimulas, et judicas alienum. Verbum Satyrici est :

Ut nemo in sese tentat descendere, nemo,
Sed præcedenti spectatur mantica tergo.

Nolite ergo hominem criminose arguere, nolite judicare servum Domini : suo enim Domino stat aut cadit. Ejus est judicium, qui scrutatur corda et renes, qui scrutatur Hierusalem in lucernis, cui cogitatio hominis confitetur. Pro minimo mihi est, dicit Apostolus [2], ut ab homine judicer, aut ab humano die. Cui concordat, quod per Isaiam dicit Dominus [3] : Nolite, inquit, timere opprobrium hominum, et blasphemias eorum ne timeatis. Ei

[1] 4. Reg. v. — [2] I. Cor. iv. — [3] Isa. li.

soli relinquatur judicium, cui omne judicium dedit pater. Ipse licet nunc multa sustineat patienter, judicaturus est tamen tempore suo. Cum accepero, inquit, tempus, ego justitias judicabo. Tunc boni discernentur a malis. Deus enim deorum Dominus loquetur, et vocabit terram : habensque ventilabrum in manu sua veniet, ut discernat populum suum. Interim cum Hierosolymitis habitat Jebusæus, interim in horto patrisfamilias simul sunt saliunca et abies, urtica et myrtus. In grege Jacob animalia alba et nigra, agni et hœdi. In reti Petri pisces boni et mali. In arca Noe animalia munda et immunda. In agro Domini lilia inter spinas, et zizania inter spicas. In arca Domini granum cum palea. In cella Christi vinum cum acinis, oleum cum amurca. Non est nostrum aliquem judicare : novit enim Dominus qui sunt ejus. Consulo igitur, frater, et exhortor in Christo, ut cessemus a verbis etiam ad rem non pertinentibus : cumque futuri sint primi novissimi, et novissimi primi, credo, quod vos præcedet ad vitam, quem novissimum reputatis ». Hæc ipse ; hicque finis anni hujus.

Anno periodi Græco-Romanæ 6666. — Anno Æræ Hispan. 1211. — Anno Hegiræ 579, inchoato die 12 Aug., Fer. 6. — Jesu Christi 1173 — Alexandri III papæ 15. — Friderici Ænobarbi reg. 22. imp. 19. Manuelis Comneni imp. 31.

1. *Anglia bellis internis et externis agitata.* — Ad num. 8 et seqq. Hoc anno tantum erupit in Anglia incendium, ut omnes *Henrici II* Angliæ regis ditiones certissima clade obruisset, nisi anno sequenti pax coaluisset. Ex una parte conjuraverant adversus eum *Henricus* filius, et fratres *Richardus* et *Joannes* cum *Eleonora* matre, et ad easdem partes accessere *Ludovicus VII*, Francorum rex, ac plurimi optimates, duces et principes. Nec dubitatum, quin hoc ei malum ob necem sancti Thomæ Cantuariensis archiepiscopi, hoc anno in sanctorum numerum relati, uti refert Baronius num. 1 et seqq. acciderit. *Henricus* rex pater videns se undecumque urgeri, et ab iis qui eorum fautores erant, *Ludovico* Franciæ, *Guillelmo* Scotiæ regibus, *Philippo* Flandriæ comite, aliisque ad Alexandrum papam confugit, ejusque auxilium tam contra eos quam contra filios imploravit. Epistola tunc ab eo scripta manu Petri Blesensis ejus secretarii, quæ ordine est cxxxvi, recitatur a Baronio num. 9 et seqq. Hujus dissidii initium his verbis notavit continuator Chronici S. Petri-Vivi ad hunc Christi annum : « Mense Martio discordia inter patrem et filium, reges scilicet Anglorum, nata est ». Duravit hæc rerum confusio usque ad annum sequentem exeuntem, quo finem accepit. Gervasius enim in Chron. ad annum mclxxiv, de Henrico rege loquens, ait : « In crastino post festum sancti Michaelis filios suos in gratiam recepit. Sicque pace regis undique firmata, etc. »

2. *Translatio S. Vincentii martyris.* — Corpus *sancti Vincentii* levitæ et martyris hoc anno ad Ulyssiponensem Ecclesiam translatum, ut legitur in Historia hujus Translationis apud Bollandum ad diem xxii mensis Januarii, quo sanctus Vincentius colitur. Stephanus præcentor Ulyssiponensis, qui eam scripsit, plurimum laudat Alphonsum Portugalliæ regem hujus nominis primum, translationis auctorem, aitque : « In his laudum præconiis regis Alphonsi strenuitas admodum affulsit, qui suam potentiam ad Ecclesiæ dilatationem adeo frequentibus bellis exercuit, ut nunc cum sit

ætate maturus et sensu, non solum vicinis, sed etiam cæteris sedeat regibus formidabilis ; hostesque malint cum eo pacem aut amicitiam experiri, quam bellum. Lusitaniam quoque titulis adeo auxit, quod potissima pars ejus ab hostibus fidei libera populisque repleta fidelibus, uberes Domino gratias et sacrificia laudis exsolvit. Si loca quis diligens contemplator inspexerit, quæ rex illustris aut divinis cultibus contulit et religioni, aut quæ mœnibus et populis ad regni firmitatem et hostium infirmationem seu ampliavit, seu denuo construxit, profecto fatebitur, quantum humano licebit judicio, ipsi divinam gratiam contigisse felicem ». Narrat postea Stephanus facta miracula in hac translatione, aitque eam hoc Christi anno, Alphonsi regis XLV, XVII kal. Octob. factam esse ad totius regni maximeque populi Ulyssiponensis felicitatem. Verum cum hoc anno dies XV mensis Septemb. seu dies XVII ante kalendas Octob. in feriam septimam inciderit et hic annus XLV regni Alphonsi esse non possit, ut ex dictis liquet, errorem in numeros irrepsisse existimandum. Andreas Resendius, qui sæculo XVI floruit, doctam de ea translatione et de anno quo ea facta, Epistolam scripsit, sed nonnisi aliqua ejus fragmenta videre licuit. Nicolaus Antonius præfatum Stephanum in Biblioth. Hispanica omisit.

3. *Ruptæ induciæ inter Alphonsum Castellæ, et Sancium Navarræ reges. — Alphonsus VIII*, Castellæ rex, inducias nuper cum *Sanctio* Navarræ rege sancitas rupit, qua de re queruntur *Sanctii* legati apud Henricum II Angliæ regem, offeruntque se illud probaturos ex tractatu induciarum, qui apud Hovedenum part. priori pag 562 et seqq. recitatur ; quos jure merito questos esse ostendit Moretus in Investigat. Navarr. pag. 665. quia Æra MCCV, qui Christi est MCLXVII induciæ in decem annos constitutæ fuerant, et tamen in sexto Alphonsus VIII terras Rioiæ jam armis invaserat ; et in archivis Calahorræ servatur scriptum, in quo legitur : « In Æra MCCXI, quando rex Alphonsus Castellanus obsedit Granio, et cepit eum fame de manu regis Navarræ, Alvaro Vacchio tenente. » Granio oppidum est in Rioiæ confiniis positum Burgos inter et Naiaram. Præterea Alphonsus VIII cum die ultimo Martii sequentis Christi anni Segoviæ versaretur, chartam dedit cum Leonora regina Henrici II, Angliæ regis filia quam anno MCLXX uxorem duxerat, in qua legitur : « Facta Charta Segoviæ Æra MCCXII, secundo kal. Aprilis anno sequenti, quo serenissimus rex Aldephonsus Sancium Navarrorum regem devicit, et Pampilonam usque pervenit ».

4. *Moritur Noradinus Turcorum princeps.* — « Noradinus », inquit Tyrius lib. 20, cap. 33, « maximus nominis et fidei Christianæ persecutor, princeps tamen justus, vafer et providus, et secundum gentis suæ traditiones religiosus, regni ejus anno vicesimo nono, mense Maio defunctus est. Hujus defectum rex audiens (nempe Amalricus III qui Jerosolymis regnabat), confestim sine dilatione universas convocans regni vires, urbem obsidet Paneadensem. Quod audiens prædicti uxor principis (sc. Noradini) vires transcendens femineas, missa legatione ad dominum regem, ut ab ea obsidione discedat, eique pacem concedat temporalem, certam pecuniæ in multa quantitate summam promittit : quam rex, ut ampliorem extorqueret, prima fronte visus est respuisse, obsidionem nihilominus continuans. Cumque ibi per dies quasi quindecim, vigili opera et studio diligenti obsessos impugnasset, et tam machinis quam modis aliis multiplices eis molestias intulisset, videns eos ad resistendum singulis diebus animosiores, et plenius cognoscens quod non proficeret, et prædictæ nobilis matronæ legati pro pace impetranda instarent vehementius, suscepta pacta pecunia, et viginti captivis equitibus de nostro populo libertati restitutis, animo majora concipiens, soluta obsidione reversus est ». Nangius in Chron. tam Amalrici III Jerosolymorum regis, quam Noradini Turcorum regis, qui apud Damascum regnabat, mortem in annum sequentem perperam differt, ut ex mox dicendis liquebit, recte tamen subdit : « Cujus uxorem Salahadinus occupator Ægypti sibi matrimonio copulans, cum ipsa regni regimen, fugatis hæredibus, occupavit ; deinde terra Rosaiæ et Gesiræ occupata, circumjacentia regna usque ad intima citerioris Indiæ, nunc dolis, nunc armis expugnans, de sceptris pluribus monarchiam efficit, Babyloniæ et Damasci sibi vindicans principatum ».

5. *Ejus regnum arripit Saladinus.* — Audiendus Neubrigensis lib. 3, cap. 10, ut Annales Ecclesiastici hac in parte magis suppleantur : « Mortuo Noradino rege Syriæ et Mesopotamiæ, qui populo Christiano post patrem sanguinum, virga furoris Domini fuerat : surrexit pro ea Saladinus, non jam virga, sed malleus. Hic Saraconis nepos, qui Saraco (ut superius dictum est) princeps militiæ Noradini extiterat, illi defuncto in eodem pricipatu successit, homo astutiæ singularis, et mille nocendi artibus instructus. Mortuo autem Noradino, uxoris ejus connubium appetivit, eaque tradente Damascum et fines ejus accepit. Cumque esset militiæ Turcorum gratissimus, vires artibus, et artes viribus juvans, exhæredato Noradini filio amplissimum regnum ejus obtinuit. Mox in Ægyptum arma transferens, assumptis terræ illius principibus, locupletissimum arripuit regnum Babylonis (non illius Babylonis, de qua Scriptura Sacra loquitur, sed cujusdam Ægyptiæ civitatis, cui, ut legitur, Cambyses rex Persarum subacta Ægypto a se conditæ nomen indidit Babylonis, ut habet idem Neubrigensis lib. 2, cap. 23.). Lybia quoque atque Arabia potitus, nactus est nomen grande, super nomen aliorum magnorum qui sunt in terra. Denique (ut dicitur) octo regnis ditissimis præsidens, parum tamen a se actum putabat, dum Christiani magno, id est, Mediterraneo mari, ab orbe reliquo

Christiano seclusi, Jerosolymam et Antiochiam, et maritimas Syriæ civitates possiderent. Totum ergo in ipsos latissimi imperii sui robur convertens, homo in sæculari potentia sive adstutia vix comparationem recipiens ; modis omnibus nitebatur devorare plebem Dei, sicut escam panis, et trophæum Crucis Christi avellere a partibus Orientis, ubi prius erectum est », ut quæ infra narrabimus evidenter demonstrabunt.

6. *Moritur Amalricus Jerosolymæ rex.* — Tyrius loco laudato narrata *Noradini* morte ait, post expeditionem adversus urbem Paneadensem susceptam Amalricum Jerosolymorum regem cœpisse febre vehementissime laborare, et ingravescente valetudine in fata concessisse : « Mortuus est autem, inquit, anno ab Incarnat. Domini MCLXXIII, quinto idus Julii ; regni vero duodecimo, mense quinto (anni nempe duodecimi) : ætatis vero tricesimo octavo ». Quare verum est quod anno MCLXIII diximus, Amalricum anno MCLXII, mense Februario regnum iniisse, et *Nordinum*, ut mox narravimus, qui duobus circiter mensibus ante Amalricum vita functus est, hoc anno interiisse. Amalrico successit *Balduinus* quartus filius, vix annorum tredecim, qui « idibus Julii quarta die post patris obitum, inunctus est et coronatus », inquit Tyrius lib. 21, cap. 2, et quidem accurate ; hoc enim anno dies iduum Julii, seu dies XV ejusdem mensis in Dominicam incidit. Regni procuratio, populo acclamante, tradita fuit comiti Tripolitano, quia regis adhuc infra pubertatis annos degentis, tutela ei jure agnationis debebatur, ut ibi Tyrius habet.

ALEXANDRI III ANNUS 15. — CHRISTI 1174.

1. *Fridericus imp. Alexandriam obsidet et repellitur.* — Annus sequitur millesimus centesimus septuagesimus quartus, Indictione septima, quo circa Nativitatem B. Mariæ, inquit Dodechinus, Fridericus imperator cum maxima multitudine Longobardiam intravit, Sed paulo tardius, eodem tamen mense , eum ingressum in Italiam, sic habent Acta Alexandri papæ : « Eodem tempore, anno quintodecimo Pontificatus Alexandri papæ, Fridericus imperator dictus, ad suggestionem Papiensium et marchionis de Monteferrato, quinta vice in Lombardiam hostiliter remeavit. Transivit per montem Sinisium, et in multitudine grandi descendens in planitiem, castrametatus est juxta Sicusam. Altera autem die, conceptum furorem occultare non valens, in primo detestabilium operum suorum civitatem ipsam combussit ; et exinde acies suas versus Astensem civitatem ad exercenda reliqua mala direxit. Habebat enim circa se multitudinem copiosam barbaricæ gentis , homines assuetos bellicis actibus, viros nequissimos, rapaces et desperatos, quos de Flandria et aliis circumpositis locis elegerat. Et quia neminem amantem amat nemo, Lombardi in uno spiritu et in una voluntate conjuncti, quoniam ipsius reditum a longe præviderant, civitates suas et arces bene munierant, et ad resistendum ipsi in faciem, tanquam viri bellicosi et potentes, intrepidi existebant. Miserunt itaque ad subventionem Astensium, qui secum jam diu confœderati fuerant, viros industriosos, in consilio valde providos, et in armis probatos, quatenus eosdem Astenses contra impetum supervenientis hostis animosiores redderent, et cum rex veniret, pro sua libertate manutenenda, eorum exhortatione fortius dimicarent. Illi vero in deterius providentes imposterum , imprudenter desciverunt a confœderatione societatis Longobardorum, et prosternentes se in conspectu Friderici, tradiderunt civitatem in manu et potestate ipsius. Qua in suam potestatem redacta, Fridericus sese superextollens, ad destructionem Alexandriæ quam noviter Lombardi construxerant ad honorem B. Petri, cum marchione Montisferrati et Papiensibus conatus est festinare.

2. « Sed quia in cunctis actibus suis Deo et Ecclesiæ adversabatur , iniquæ dispositioni ejus mirabiliter Deus omnipotens obstitit, et ejus propositum disturbavit. Tantam namque pluviarum inundationem repente de cælo misit, ut omnia flumina inundarent, adeo ut in paludes cuncta campestria verterentur. Videns autem Alexandriæ populus sibi de cælo missum auxilium, qui jam metu

terribilis principis fugam paraverat, resumpsit vires et animos, atque ad resistendum numerosæ adversariorum multitudini, de Apostolorum Petri et Pauli suffragiis confidens, postposita trepidatione, sese viriliter præparavit. Sed quamvis asperitas hyemis, et inundans pluviarum et nivium difficultas eumdem Fridericum ad obsidionem Alexandriæ dehortaretur accedere, nihilominus tamen in fortitudine sua fidens accessit, et castra juxta civitatem ipsam in loco aquoso utrimque firmavit. Diligenterque circumspiciens, quod eadem civitas præter fossata et vicinitatem fluminis nullo murorum vel virium gauderet præsidio, despexit eam, sperans inaniter, quod in primo congressu posset ipsam capere et delere. Collectis igitur cunctis viribus sui exercitus, in eosdem Alexandrinos gravissimum fecit assultum, applicavit aggeres et diversi generis machinas, et diu cum eis atrociter dimicavit. Sed auxiliante Domino, prævaluit populus Alexandrinus, et machinis hostium per violentiam captis, totam illam barbariem non sine occisione usque ad tentoria fugere compulit. Unde Fridericus, qui sibi visus est ita fugari, in iracundiam majorem exarsit ; et ideo contra consilium et voluntatem principum suorum, in obsidione ipsa, quousque victoriam obtineret, morari disposuit. Et quamvis hyemis asperitas immineret, et exercitus pateretur omnium rerum necessariarum indigentiam, et equorum multitudo cœpit deficere, sed et militum apparatus magno pretio distrahi : non tamen pro his atque aliis difficultatibus ab Alexandrinorum impugnatione iracundia imperatoris cessavit, licet ab eis semper tristiorem vicem reciperet ». Quæ autem hæc secuta sint post hyemem, sequenti anno, temporis ratione servata, dicemus. Ita plane, qui tumentes fluctus maris non altis montibus, sed vili arena coercet[1] : idem ipse tumidos Friderici impetus, palea objecta (sic enim illi contemptus ergo ipsam vocabant Alexandriæ civitatem) repressit ejusque ingentes belli motus civitatulæ unius proxime natæ, nulla murorum sublimitate munitæ, sed terræ tantum aggere obice continuit, fregit et dissipavit. His igitur adeo amplis ignominiæ notis Fridericus imperator sui imperii vicenalia consignavit.

3. *Electi Angliæ episcopi Romam veniunt confirmationem accepturi.* — Eodem anno, electus Cantuariensis cum aliis electis Angliæ episcopis Romam ad Alexandrum papam pro confirmatione venit, adversus quos missus a rege filio legatus iisdem adversaturus ; sed Alexander electum a patre rege confirmavit. Quomodo autem ista se habuerint, ita describitur ab ejus temporis auctore Rogerio, res spectante, his verbis : « Interim Richardus Cantuariensis electus, et Reginaldus Bathoniensis electus Romam profecti sunt, pro electione sua et aliorum electorum Angliæ electione confirmanda. Contra quos Henricus rex filius misit Romam magistrum Berterum Aurelianensem. Cumque præfatæ partes adversæ in præsentia Alexandri papæ et cardinalium consisterent, et dominus papa plurimum increparet absentiam cæterorum electorum Angliæ, et dominus Cantuariensis electus eorum absentiam sufficienter excusaret, dominus papa interrogabat attentius, quare non venit ille electus Eliensis ? Cui Berterus Aurelianensis sic respondit : Domine, Evangelicam habet excusationem. Cui papa : Quam, frater, excusationem ? et ille : Uxorem duxit, et ideo non potest venire. Et quamvis multa altercatio et verborum tergiversatio hinc inde coram domino papa, et cardinalibus diducta fuisset, tamen dominus papa Cantuariensem electum consecravit. Unde Reginaldus Bathoniensis electus in hac forma scripsit domino suo regi Angliæ :

« Henrico illustri Angliæ regi, et duci Northmanniæ et Aquitaniæ, comiti Andegaviæ, charissimo domino suo, Reginaldus Dei gratia Bathoniensis electus, salutem in eo qui dat salutem regibus.

4. « Noverit vestra prudentia majestatis, nos in curia domini papæ duros de regno Francorum et de terra vestra duriores adversarios invenisse : ideoque nos ibi multa pati et moram oportuit facere tædiosam. Tandemque ad instantiam nostram, divina cooperante gratia, domini papæ duritia adeo est emollita, quod domini Cantuariensis electi electionem solemniter in præsentia omnium confirmavit : eumque etiam confirmatum, Dominica sequenti consecravit, consecrato pallium tertia die dedit, et modici temporis spatio excurrente, primatum addidit. Nos præterea desiderantes ipsum habere plenariam potestatem vindictam Ecclesiasticam exercendi in homines regni vestri, qui contra innocentiam vestram nequiter et proditione sua malitiæ calcaneum extulerunt, multa sollicitudine obtinuimus, quod dominus papa eidem provinciæ suæ legationem indulsit. Meum itaque et aliorum electorum negotium adhuc in pendendi est, nec de nobis dominus aliquid statuere et definire decrevit, donec vobiscum filius vester ad concordiam reformetur. Speramus tamen in Domino, quod meæ et electorum meorum promotio domini Cantuariensis archiepiscopi providentiæ committetur». Hucusque Reginaldus electus. Subjicit autem his quod hoc eodem contigit anno, pœnitentiam ejusdem Henrici patris regis, persolutam summa religione ad sepulchrum sancti Thomæ martyris Cantuariensis archiepiscopi.

5. *Regis Angliæ peregrinatio Cantuarium et publica pœnitentia.* — Hoc plane unum desiderari poterat ad plenissimam regis satisfactionem, ut quem offendisset toties verbis atque factis, et causam præbuisset necis ejus, purgaret idipsum publica pœnitentia ad sepulchrum martyris, quod explevit abunde. Mirum dictu, quod regem ista adeo necessaria præstare negligentem, sicque morantem, necessitas coegit quam plenissime exhi-

[1] Jer. v.

bere. Quomodo autem ista se habuerint, ad martyris gloriosiorem et augustiorem triumphum describere ex Hereberto, qui aderat, non gravabimur, qui hæc habet in tertio libro Quadripartitæ: «Verum modico exacto tempore, nempe triennio elapso, nimirum anno centesimo septuagesimo quarto post millesimum, ut testatur Rogerius in Annalibus Anglicanis inter regem patrem et regem filium profana seditio, et bellum nimis intestinum exortum est, adeo ut adversus regem patrem, et sui fere omnes et etiam alieni (Francorum videlicet rex in potentatu suo magno) cum filio rege fœdus jungentes insurrexerint reges terræ, et regna, et nationes, et populi tam sui quam alieni adversus solum regem patrem armarint. Igitur pater rex quid faceret, quo se verteret, ad quos declinaret? Nusquam tuta fides, imo nulla, quia periit: et intus timores, foris pugnæ. Quod igitur solum tunc supererat, humano deficiente, rex solum ad divinum auxilium et consilium se convertit. Audiens quippe in dies et certissime credens, mundo jam contestante, et cum admiratione conclamante virtutes et signa et prodigia quæ Cantuariæ fiebant per martyrem : de mutua inter ipsum et martyrem jampridem gratia sicut spero non immemor, eo etiam fiducialior, quod de excessu suo in martyrem gauderet, et speraret se pœnitentiam egisse, a Northmannia exivit, et illam, sicut alias dominationis suæ terras transmarinas in solius protegentis Dei et martyris sui manu relinquens, confestim sola divinæ protectionis spe adversus hostes suos armatus transivit maria, et omni occasione et dilatione postposita, Cantuariam venit.

6. « Verum rex antequam civitatem intraret, ut ipsam vidit metropolitanam Ecclesiam in qua martyr requiescit, mox incredibiliter humiliatus et devotus, exinanivit se potestate tanta, pauperis servi formam induit, nudis pedibus, totoque nudato corpore, præterquam vili quadam tunica super nudo amictus, et pedes et nudus, sic palam in omnium conspectu civitatem intravit, et per vicos et plateas civitatis luteas, tanquam de plebeis vilissimis unus abjecte sic incessit. Ecce David alter [1], qui quemadmodum dilecto filio suo Absalone ob peccatum ipsum persequente, nudis plantis civitatem exivit, ita iste secundus David ingreditur. Et ita suspiriis et gemitibus, tot gentibus et nationibus tremebundus, ipse timens et tremens martyris adiit sepulturam, ubi tota illa adventus sui die et nocte sequente jejunus et pervigil ante martyrem pernoctavit. Non fallor, nec enim dubito, sicut gemebundas et pias ante martyrem quem adeo dilexerat, et a quo tantum dilectus fuerat, orationes effundens, ejus (nec dubium) meritis, orationibus, et patrociniis in tam arcto, toto cordis affectu se commendans ; quod cito post rerum exitus comprobavit. Ibidem tam coram martyris sepultura, quam coram ipso martyre, sancto illo et venerabili fratrum cœtu convocato, a singulis virgæ disciplinalis percussiones singulas, vel ut quasdam secundas quadragenas Apostolicas [1], imo regias novas, et (sicut arbitror) usque tunc inauditas accepit ». Addit ad hæc Eduardus in Vita ipsius : « Veste se nudans, caput in tumuli fenestram magna humilitate submisit, ita ut omnes eo spectaculo ad lacrymas moverentur. Primoque ab episcopis quinquies cæsus est, deinde a monachis amplius octoginta ternos accepit ictus ». Hæc ipse. Pergit vero Herebertus : « Consuetudines etiam illas quæ inter ipsum et martyrem fuerant dissensionis materia, rex tanquam vere pœnitens pro tanti martyris devotione et martyris virtute abdicavit malas et iniquas, bonas vero solum servandas sanxit in posterum, quarum tamen abdicatæ nonnullæ et ab Ecclesia damnatæ per regnum observantur adhuc. Quod si rege sciente et approbante factum sit, ipse rex viderit, Deus novit. Omnibus itaque in tanta humilitate et devotione consummatis, rex peregrinus in crastino post missam ante martyris sepulchrum celebratam de martyre, maculatis sic pedibus, ut humiliter coram martyre venerat, nec etiam refocillatus, in spe multa patrocinii per martyrem in brevi futuri recessit : nec fefellit eum spes.

7. « Enimvero (quod dictu mirum, et ad martyris gloriam et regis pœnitentialem devotionem commendandam non est tacendum) ipso die sicut novit mundus, et rex ipse fateri dignatus est, quo (ut diximus) audita ante martyrem et de martyre missa, martyre affectuosissime salutato, quasi a martyre benigne licentiatus recessit, ipso, inquam, die qui dies sabbati tunc erat, eadem die et hora, qua missæ interfuerat, rex Scotorum captus est inter multos et magnos regis inimicos, ipse tunc maximus, aut de maximis, a militibus quibusdam paucis et mediæ manus hominibus, qui inter paucos regi seniori favebant, interceptus est, et tanquam gladio non extracto, nec militiæ illato, sed sicut sine pugna et plaga, captus quodam (sicut dicebatur) casu fortuito, sed nescio quo, ab exercitu suo grandi, quem collegerat, parum deflexus, Altissimo quidem, in cujus potestate cuncta sunt posita, volente eum tradi sic. Sed quis per singula narret, quæ rex post tam humilem, tam devotam peregrinationem senserit in dies? nec longa mora, et cismarini et transmarini ei rebelles in retiaculum, quod ipso domino suo tetenderant, ceciderunt. Videntes autem alii tam subito cum rege manum Domini tam validam, siluerunt universi, et ita supra mundi assertionem et spem, ex insperato et subito siluit omnis terra in conspectu ejus, et factum est in pace regnum ejus, Domino super iram inimicorum suorum manum suam sic extendente. Quem super inimicos suos successum talem, et pacem tantam et tam perfectam, eo plus miraculosam quo tam citam, omnium animis obfir-

[1] 2. Reg. XVII.

[1] 2. Cor. XI.

matis adversum se, rex totam adscripsit Domino, et glorioso martyri Thomæ, cui certissime erat adscribenda ». Hactenus de his Herebertus. Agit et de eadem pœnitentia publica regis Neubrigensis [1], et ipse ejusdem temporis auctor, itemque Rogerius in Annalibus hoc anno, ubi pluribus narrat, quot hoc anno ex ipsa pœnitentia idem rex bona fuerit consecutus, cum omnes adversarios quos Deus converterit in amicos et obsequentes, filiumque regem rebellem una cum fratribus redire fecerit ad patris gremium pacificum et pœnitentem. Hæc omnia inexspectata, hoc eodem anno, rex a Deo feliciter ac facile fuit bono pœnitentiæ consecutus.

8. Ecce, certamen martyris audistis, et « finem Domini vidistis [2] ». Qui vivens nec adminiculis Romani Pontificis, nec regis Francorum aliorumque principum superare potuit perfidiam regis Anglorum, de ipso jam triumphavit occisus, superavit eum cum putaretur extinctus. Istiusmodi sunt nova prælia Domini, ut exurgant mortui vindices, et de persecutoribus sic erigant statuantque trophæa, qui jam oppressi et compressi et ad nihilum pæne redacti a persequentibus hostibus videri poterant. Anne Deus ille, qui sic mirificavit sanctum suum, periit (quod nec id facti præsumit iniquitas) aut dormit, ut ad vindictam non excitetur aliquando adversus eos, qui hoc nostro sæculo in ejus sacras reliquias, adeo sacrilegum exercuere judicium, et quadruplo nequiorem renovarunt impietatem, debacchari furore satanico in easdem? « Væ impio in malum [3]: Retributio enim manus ejus fiet ei ». Qui ad tempus dormire videri dormientibus potest, excitabitur Dominus « tanquam potens crapulatus a vino [4], et percutiet inimicos suos in posteriora: et opprobrium sempiternum dabit illis ». Sed quando hæc erunt? scit ipse. Illud tamen exploratissimum, quod fieri desinent ista, cum Deus desiverit esse Deus. Meminit et Petrus Blesensis de istiusmodi acceptis a sancto martyre beneficiis in visitatione sepulchri in Epistola ad Panormitanum archiepiscop. ubi et breve istud habet rerum gestarum summarium, quo excusatur a cædis crimine rex, conjecta in pravos episcopos culpa, quod et superius est demonstratum, ait enim [5]:

9. « Quod autem de morte B. martyris quæritis, in verbo Domini, et in ordine diaconi vobis dico, me nullo modo habere in conscientia ipsum hujus rei culpabilem extitisse. Hujusque fidem plenissimam facient dominus Theodinus Portuensis episcopus, et dominus Albertus cancellarius, qui propter hoc in partibus nostris legatione fungentes exploraverunt, et innocentiam viri cognoverunt; atque sub umbra illius hoc a quibusdam attentatum fuisse, totamque hanc iniquitatem a sanctuario processisse. Accepta siquidem ab eis canonica purgatione illius, illi de mandato summi Pontificis publice sententiaverunt, eum ab hoc crimine coram Deo et hominibus esse innoxium; et in quosdam magnates, quorum malitiam in hac parte manifeste convicerant, notam infamiæ retorserunt. Illud quoque noveritis dominum regem gloriosum martyrem in omnibus angustiis suis patronum habere præcipuum. Eadem siquidem die, qua primo tumulum martyris visitavit, regem Scotiæ persecutorem, et impugnatorem fortissimum captum vinculis carceralibus mancipavit. Continuatoque deinceps favore successuum, ope martyris de universis hostibus gloriosissime triumphavit. Sciatis igitur certissime, quod charitatem illam, qua se olim rex et martyr mutuo dilexerunt, neque mors, neque gladius abolevit ». Hæc Petrus et alia plura in laudem ejusdem regis, in quo argumento locupletissime versatus est, quippe qui, ut dictum est sæpe superius, scripserit volumen de laudibus ejusdem regis, ut testatur in Epistola ad sacellanos aulicos regis [1]. At hæc satis.

His igitur de Henrici Anglorum regis vera pœnitentia enarratis, ad Alexandrum Pontificem res reliquæ ab ipso hoc anno gestæ reducunt.

Hoc namque anno in fine ipsius, nempe mense Decembri, die trigesima ejusdem, exposcente Willelmo juniore Siciliæ rege, qui plane regio apparatu Ecclesiam sub titulo S. Mariæ supra S. Cyriacam, sive Dominicam, monasteriumque insigne ipsi conjunctum erigebat juxta Panormum in loco qui dicitur Mons-Regalis, Alexander papa Ferentini cum esset, privilegium exemptionis eidem contulit, aliasque nonnullas prærogativas addidit, paucis concedi solitas. Extat adhuc ipsum Diploma, subscriptione munitum decem S. R. E. cardinalium, cujus summarium una cum aliis ejusdem monasterii monimentis habes in libro cujus est titulus, Historia Ecclesiæ Montis-Regalis, conscripta a Joanne Ludovico Lello, nuncupata vero ejusdem archiepiscopo Ludovico Torrio, nuper aucto ob insignia virtutum et doctrinæ merita S. R. E. cardinalatu a Paulo papa V. Porro ipse Alexander papa, eodem expetente rege, aliis adhuc idem monasterium locupletavit privilegiis, nempe ut nonnisi Romanæ Ecclesiæ subjectum esset: cui rex ipse obtulit, ut eidem pro annuo censu persolveret monetæ Siculæ tarenos centum. Ita testatur Cencius camerarius in libro censuum a se conscripto. Quod cum dicat factum anno decimo septimo ejusdem Alexandri papæ, certum est habuisse respectum ad ejusdem papæ Diploma, datum Anagniæ anno sequenti, mense Febr., die decima quinta ejusdem, quo ea de censu persolvendo continentur. Quando autem eadem Ecclesia in archiepiscopatum fuerit exaltata, suo loco inferius dicturi sumus.

[1] Neubr. l. II. c. 34. — [2] Jacob. V. — [3] Isa. III. — [4] Ps. LXXVII. — [5] Pet. Bles. Ep. LXVI.

[1] Pet. Bles. Ep. XIV. in fin.

Anno periodi Græco-Romanæ 6667. — Anno Æræ Hispan. 1212. — Anno Hegiræ 570, inchoato die 1 Aug., Fer. 5. — Jesu Christi 1174. — Alexandri III papæ 16. — Frederici Ænobarbi reg. 23. imp. 20. Manuelis Comneni imp. 32.

1. *Fridericus imp. Ratisponæ comitia celebrat.* — Ad num. 1 et seq. Chronographus Reicherspergensis gesta hoc anno in Germania a Friderico imp. antequam in Italiam proficisceretur, quorum nulla in Annal. Ecclesiast. mentio, hoc modo refert : « Imperator celebravit curiam in civitate Ratispona VII kal. Junii, tam celeberrimam, quod nulla memoria est unquam talem habitam in partibus Bavariæ. Omnes enim fere principes ex regno Teutonico ibi aderant cum magna ambitione. Omnes quoque suffraganei episcopi ex episcopatu Saltzburgensi, uno Frisingensi excepto, et omnes pæne ejusdem Saltzburgensis Ecclesiæ prælati simul cum ministerialibus præcipuis jussu imperatorio convocati, illuc convenerant, tractaturi de ordinatione archiepiscopatus Saltzburgensis, et definitionem accepturi sententiæ ex judicio curiæ. Et hæc erat tertia curia pro hac causa determinanda in partibus Bavariæ ab imperatore indicta, et solemniter habita. Archiepiscopus etiam Saltzburgensis (sc. Adalbertus) cum avunculo suo duce Austriæ Heinrico veniens constanter affuit. Ipse autem archiepiscopus (quod Alexandri partibus firmiter staret) jam nusquam certam mansionem habebat; quia pater ejus rex Bohemiæ (nempe Uladislaus cum quo antea morabatur, jam priori anno mortuus erat (ideoque recentes historici, qui ejus mortem in hunc annum differunt, hallucinati sunt) : et imperator regnum ipsum Bohemicum vi obtinens, pro velle suo illud disposuerat; et ideo tutum non erat episcopo illic manere. In episcopatu etiam suo manere non poterat; quia de primoribus multi, qui videbantur columnæ Ecclesiæ esse, ira adversus eum concitati, contra eum sentire cœperant, in tantum ut in depositionem ejus intendentes, criminalia et peremptoria quædam falso ei objicerent, et Romam ad Apostolicum adversus eum per nuntios suos clam mitterent.

2. *In iis deponitur Adalbertus Saltzburgensis archiepiscopus.* — « Apostolicus autem vera edoctus per litteras fere omnium prælatorum totius episcopatus Saltzburgensis, et episcopatus Pataviensis bonum testimonium patri suo (nempe Adalberto metropolitæ) dantium, et injuriam contra eum factam conquerentium. Ipse domnus papa perfidos illos et rebelles ab intentione sua dehortatus scriptis et præceptis Apostolicis, ad obedientiam et subjectionem memorati episcopi eos revocabat. Sed, ut ad incœpta redeamus, imperator collecta curia, ut ex toto et manifeste schismaticos faceret illos, qui jam ex multo tempore contra archiepiscopum nitebantur, omnes suffraganeos ejusdem archiepiscopi qui aderant ad hoc deduxit, ut in sententiam Brixinensis electi magistri Richeri consentirent, qui electus ad interrogationem imperatoris, præsente curia, sententiam depositionis in archiepiscopum nimis proterve dederat. Ipse enim electus contra archiepisc. inflammatus erat, propter hoc, quod archiepiscopus suffraganeos suos ab ordinatione sua retrahere nitebatur; quia sine ejus licentia, et sine permissione ejus, utpote metropolitani, attentata, in eadem curia peracta est: sed utrum canonice et catholice, ipsi viderint.

3. *Alius in locum ejus intruditur.* — « Præfatæ igitur sententiæ electi (quia et principes regni pro gratia imperatoris consentire cogebantur) excepto uno principe duce Austriæ Heinrico, statim omnis illa congregatio Saltzburgensis, quæ aderat, simul cum ministerialibus, omnes quemdam Heinricum præpositum tunc Perthesgadinensem cum favore principum et imperatoris electum collaudant, conclamant et inthronizant, nihil reluctante illo. Imperator etiam sine mora justitiam suam ei recognovit, et Ecclesiæ Saltzburgensi toto episcopatu cum omnibus regalibus per sceptrum ei concessis, valde solemniter coram omni illa curia et principibus. Qui et omnes a primo duce Bavariæ et Saxoniæ incipientes, beneficia sua ab eo cum multa reverentia et honore requirentes, et hominia facientes, coram imperatore acceperunt. Ex prælatis autem et personis Ecclesiasticis, qui aderant, paucissimi huic insaniæ se subtraxerunt, nec electioni illius interfuerunt, nec ad eum postea unquam accesserunt; quibus tamen electio ejus facile persuaderi potuisset, si meliori tempore, et, si vacante sede illa facta fuisset. Multum enim religiosus apparebat, et valde acceptus semper erat omnibus tam Ecclesiasticis quam sæcularibus viris, propter prudentiam et eloquentiam, quibus

ornatus erat, et maxime propter in Ecclesiasticis disciplinis a puero conversationem suam.

4. *Alexander III cassat gesta adversus Adalbertum archiep.* — « His ita peractis, et curia finita, imperator in expeditione cum multo exercitu, versus Longobardiam profectus est, Ecclesiæ Saltzburgensi parum honoris et consolationis, præter hanc dualitatem, et hoc genus scandali et scissionis relinquens. Archiepiscopus autem Adalbertus cum prælatis suis, quibus altior mens et sanctius propositum, consiliumque sanius erat, quorum magna multitudo adhuc cum eo stabat, coram domino Apostolico sine dilatione querelam suam, et de hac injuria deposuit per fidelem nuntium, videlicet Erchenpoldum capellanum suum, canonicum autem Reicherspergensis Ecclesiæ : qui jam tertia vice legationem, et litteras ejus fideliter, sed cum magno labore et periculo vitæ, ad Apostolicum deportaverat, de eodem negotio eademque de causa. Tunc domnus Apostolicus misit litteras per eumdem nuntium ipsi archiepiscopo, et domno Chunrado Moguntino archiepiscopo, qui legatione Apostolica in partibus Bavariæ fungebatur, et præposito et choro Saltzburgensi », quas chronographus laudatus recitat. Alexandri III litteræ ad Adalbertum Saltzburgensem archiep. datæ sunt *Anagniæ, VI idus Septemb.* iisque cassat quæ adversus illum gesta fuissent. Idem Pontifex eadem die ad Conradum Moguntinum archiep. legatum suum et ad capitulum Saltzburgense eadem de re scripsit litteras ibidem relatas.

5. *Gesta a Friderico imp. in Italia.* — Germaniæ rebus ita constitutis, imperator ad Lombardorum contumaciam vindicandam in Italiam profectus est, uti narrat Baronius ex Actis Alexandri III. Mense Octobri per Segusionem Italiam intravit, quæ urbs cum Alexandri III partes sequeretur, direpta eversaque : « Segusionem et Astam oppressit, et octavo die ad officium redegit. Inde ad nuper conditam urbem (nempe Alexandriam) ducit, cujus coloni cum sponte libertatis cupidi, tum crebris sociorum litteris, nuntiisque admoniti portas claudunt », inquit Tristanus Chalcus lib. 12. Quare coactus fuit Fridericus exercitu circumfuso eam urbem obsidere, idque per hyemem, Alexandrinis omnia incommoda magna constantia perferentibus. In Chronico Joannis Ceccani hoc anno tantum legitur : « Alexander papa venit Signias sexto kalendas Februarii, et dedit Ecclesias Sancti-Paterniani cum omnibus pertinentiis suis Templariis ».

6. *Ricardus consecratur archiep. Cantuariæ.* — Ad num. 3 et seqq. Gervasius in Chron. ad annum MCLXXIII pluribus agit de iis quæ gesta sunt in electione archiepiscopi Cantuariensis, concluditque eam in personam Richardi prioris Dovoriæ cecidisse : « Multis hinc inde sermonibus prolatis, tandem Ricardus prior Dovoriæ Dominica Octavarum Pentecostes III nonas Junii apud Westmonasterium electus est » ; sed quia erant qui huic electioni opponerent, « misit Cantuariensis electus nuntios et litteras tam suas quam omnium episcoporum et electorum, et conventus Ecclesiæ Christi ad dominum papam, et post ipse modicum in propria persona subsecutus est ». Subdit eum consecratum fuisse hoc anno ab Alexandro III, « Dominica post Pascha, quæ canitur ad introitum *Misericordias Domini.* Deinde more antecessorum suorum primatu Angliæ, legatione, privilegiisque vallatus versus Angliam iter reflexit.

7. *Pœnitentia Henrici II ad sepulchrum S. Thomæ.* — Paulo post Gervasius de Henrico II verba faciens, ait : « Rex Angliæ ab omnibus fere comitibus, fidelibus et infidelibus suis solus relictus est ; adeo ut vix aliquem haberet ex omnibus charis suis, cui se committeret, vel suæ mentis arcana fidenter revelaret. Extranei et non sui sequebantur eum, non ob personæ ipsius dilectionem, sed ob pecuniæ multæ quam effundere cogebatur insatiabilem cupiditatem. Undique igitur coarctatus, et de transmarinis terris suis quasi in desperationem ductus, in Angliam celeriter navigavit, ut eam saltem solam sibi reservaret. Rex itaque in Angliam veniens in initio mensis Julii (currentis Christi anni) et felici sibi ductus consilio omnia regni negotia quasi postposuit, et corde pœnitenti Cantuariam ad S. Thomam peregre profectus est. Feria igitur sexta, sexto idus Julii (legendum quarto idus Julii, qui hoc anno in feriam sextam incidit) in veste lanea, nudis pedibus ab Ecclesia S. Dunstani, quæ longe extra urbem posita est, usque ad tumbam sancti Thomæ martyris perveniens, ibidemque diutius et devote procumbens, ab omnibus qui adstabant episcopis, abbatibus et monachis singulis Ecclesiæ Christi voluntate spontanea verberatus est ». Quod etiam narrant Baronius ex Vita sancti Thomæ Cantuariensis, et Willelmus Neubrigensis hujus temporis scriptor lib. 2, cap. 34, qui jam cap. 33 dixerat *Willelmum* Scotorum regem maximum Henrici II inimicum captum fuisse anno Christi MCLXXIV, *tertio idus Julii, die sabbati*, postridie nempe qua Henricus II pœnitentiam agit ad sepulchrum divi Thomæ.

8. *Finis belli Anglici.* — Tandem actum *de pace facienda inter regem et filios suos*, et, ut habet Gervasius, rex Henricus « in crastino post festum sancti Michaelis filios suos in gratiam recepit. Sicque pace regis undique firmata, Deus in martyre suo Thoma glorificatus est ». *Philippus* Flandriæ comes regi Anglorum restituit, quod de jure ejus bellicus ei casus contulerat. Processu vero temporis, *Willelmus* Scotorum rex datis obsidibus relaxatus est, « et coram universa multitudine nobilium utriusque regni regem Anglorum modis solemnibus dominum suum, seque hominem et fidelem ejus declaravit », ut late refert Neubrigensis in fine libri 2.

9. *Fundatio monasterii Montis-Regalis.* — Baronius in Addendis et Corrigendis ad hunc Christi annum verba facit de monasterio Sanctæ-

Mariæ de Monte-Regali a *Willelmo II* Siciliæ rege constructo, monachis referto, et magnificentia regia dotato, cui ingentia privilegia Alexander III ad petitionem ejusdem regis concessit. Litteras Alexandri III datas *III kalendas Januarii*, *Indict.* VIII, *Incarnat. Dominicæ anno* MCLXXIV, Pontificatus ejus *anno* XVI, refert etiam auctor Bullarii Casinensis, apud quem legi possunt.

10. *S. Petrus Tarantasiensis agit de pace inter reges Franciæ et Angliæ.* — Gaufridus abbas Altecumbæ in diœcesi Genevensi sitæ, in Vita sancti Petri ex Ordine Cisterciensi Tarantasiensis episcopi creati, quæ extat tam apud Surium quam apud Bollandum ad diem VIII mensis Maii, cap. 5, testatur, sanctum præsulem anno superiori jussum fuisse ab *Alexandro III* pacem conciliare inter Franciæ et Angliæ reges, eumque præsenti, antequam pax illa firmata esset, ad Deum migrasse. Hæc Gaufridi testis oculati verba : « Ecce nuntius domini papæ, ecce litteræ, ecce mandatum, ut ad reges Francorum et Anglorum sibi reconciliandos vir sanctus, sub quanta poterit celeritate festinet ; ex quorum inimicitiis Ecclesiarum destructio, depopulatio regionum, et innumerabilis strages hominum procedebat. Nec videbatur aliud præstolandum, quam quod, ut dicitur, fortis impegit in fortem, et ambo pariter corruerunt. Hujus necessitatis intuitus, et Apostolicæ auctoritatis reverentia, cui in omnibus et per omnia semper obtemperavit, præsulem sanctum descendere fecit in Gallias ». Tum post varia miracula a sancto præsule patrata, subdit Gaufridus : « Advenit interea caput jejunii Quadragesimalis (quod hoc anno concurrit cum die sexta Februarii) ; et in cœnobio Mortui-Maris (posito in silva Normanniæ Leonina) officium illud solemne reverendissimus celebravit antistes. Imposuit etiam cineres benedictos capiti regis Angliæ et Francorum, qui propter hoc ad monasterium illud advenerant ipso die ». Paulo post :

11. *Moritur.* — « Trigesimum tertium annum in pontificatu vir beatus implebat. Accedentem igitur ad cœnobium Bellæ-Vallis in Chrysopolitana diœcesi constitutum, ardor febrium violentus invasit. Interea solemnitas Exaltationis sanctæ Crucis advenit, in qua Dominus disposuerat ejusdem crucis fidelissimum adoratorem, ferventissimum amatorem, præconem sedulum exaltare ». Tum narrata ejus morte ait : « In cujus transitu annus erat millesimus centesimus septuagesimus quartus », ut legitur in Ms. Monasteriensi, et in Compendio Vitæ Ultrajectino Sancti-Salvatoris et habet Albericus in Chron. Ad hæc anonymus auctor Chronici Claraevallensis ad hunc Christi annum ait : « Obiit sanctus Petrus Tarentasiensis archiepiscopus, anno XXIII (legendum anno XXXIII), sui pontificatus. Ejus Vitam scripsit domnus Gaufridus, abbas quondam Claraevallensis ». Chronographus autem Claraevallensis hoc ipso tempore floruit, ut non semel insinuavi ; Albericus vero monachus Cisterciensis anno MCCXLI Chronicon suum absolvit.

12. *Et quidem hoc anno.* — Annus tamen et dies mortis ejus in controversiam vocati. Surius enim in Vita sancti Petri legit, eum obiisse anno MCLXXI, qui annus etiam in ejus Epitaphio notatur. Henschenius vero in Notis ad Vitam hujus sancti præsulis, legendum censet annum MCLXXV, notatum in Ms. Caritatis. Verum lectionem quam Surius secutus est, narratio Gaufridi plane convellit, et sæpius monuimus, Epitaphiis fidem non adhibendam, nisi de illorum antiquitate constet ; cum plerumque a posterioribus in re historica parum versatis ea posita fuerint ; ita ut hæc observatio tanquam certum Criticæ principium censeri debeat. At, inquit Henschenius, liquet ex Roberto de Monte, qui hoc tempore vivebat, *sanctum Petrum* hoc anno post mensem Maium adhuc in vivis fuisse, qui tamen die octava Maii animam Deo reddidit, ideoque anno sequenti. Sed Robertus de Monte, qui supponit sanctum præsulem mense Maio currentis anni adhuc in vivis fuisse, diserte etiam testatur eum hoc anno ad superos evolasse. Ad annum enim MCLXXV habet : « Obiit anno superiore Hamo de Lanidesopio, etc. archiepiscopus item Tarantasiæ, qui fuerat monachus de Ordine Cisterciensi, per quem in nostris temporibus in exhibitione miraculorum Deus benedicitur, etc. »

13. *In die exaltationis S. Crucis.* — Diem ejus emortualem notavit Gaufridus in ejus Vita, nempe diem XIV mensis Septembris, festo Exaltationis sanctæ Crucis sacrum. Integrum locum Gaufridi mox recitavimus : « Interea solemnitas Exaltationis sanctæ Crucis advenerat, etc. » Verum quidem est lectionem Surii habere : « Interea solemnitas Inventionis sanctæ Crucis advenerat ». At lectio illa rejicienda, et locus ille corruptus vel a Surio, vel ab aliquo, qui cum videret sanctum Petrum die octava mensis Maii coli, autumavit illum eo etiam die e vivis abiisse, persuasus, uti Henschenius, festa sanctorum diebus eorum emortualibus de more affixa fuisse. Sed vulgarem illum errorem, qui omnium animos occupaverat, tot exemplis in hoc opere confutavi, ut non existimem posse imposterum aliquem decipere.

14. *Canonizatio S. Bernardi.* — Chronographus Claraevallensis, postquam hoc anno mortem sancti Tarantasiensis archiepiscopi narravit, addit : « Eodem anno facta est dedicatio Ecclesiæ Claraevallensis, et canonizatio beati Bernardi, et elevatio ejus, ubi adfuit domnus Wichardus Lugdunensis archiepiscopus, abbas quondam Pontiniaci. Et sequenti anno, in capitulo generali receperunt cantum beati Bernardi, et cantum de Trinitate ». Quæ ex eo exscripsit auctor Magni Chronici Belgici pag. 164. Sanctum vero Bernardum abbatem Claraevallensem hoc anno in sanctorum numerum relatum fuisse docent etiam Albericus in Chron. et annalista Mailrosensis. Litteræ canonizationis

datæ sunt *Anagniæ*, *XV kalend. Februarii*, et legi possunt tom. x Concil. pag. 1376, et in operibus sancti Bernardi. Baronius hujus canonizationis mentionem non fecit, quia ea ejus tempore magnis tenebris involuta erat.

ALEXANDRI III ANNUS 16. — CHRISTI 1175.

1. *Concilium Anglicanum.* — Annus sequitur Redemptoris millesimus centesimus septuagesimus quintus, Indictione octava Fastis adscriptus, quo in Anglia (ut Ecclesiastica priusquam bellica pertractemus) Dominica die ante Ascensionem Domini Concilium Westmonasteriense celebratur a Richardo archiepiscopo Cantuariensi, ubi Roma imbutus admonitione Pontificis in Angliam rediit. Statuti sunt in eo ad disciplinam Ecclesiasticam restituendam canones decem et octo, quos singulos Rogerius in Annalibus recitat, eosdemque omnes concinnos et accommodatos decretis Romanorum Pontificum. Et inter alios, qui numeratur decimus quartus, prohibet ex decreto Alexandri tunc Romani Pontificis, ne quis novam Præfationem ultra decem, quæ essent in usu Romanæ Ecclesiæ, addere missis aliquo pacto præsumeret. Hæc et alia ibidem conscripta digna memoria. In eodem quoque Concilio complures pertractatæ sunt Ecclesiasticæ controversiæ diversi generis, sed illæ majoris momenti, quæ emerserant inter duos ipsos primarios Angliæ archiepiscopos, nempe Cantuariensem atque Eboracensem, quæ quidem, quoniam maximi ponderis esse viderentur, delatæ sunt per appellationem ad Apostolicam Sedem, quarum causa, rege petente, ab Alexandro Romano Pontifice decreta est in Angliam legatio a latere, per S. R. E. diaconum cardinalem S. Michaelis Hugezum de Petro Leone implenda, de qua plura Rogerius in Annalibus.

2. *Obsessio Alexandriæ cum ignominia Friderici imperatoris ad finem perducta.* — Hoc eodem anno Fridericus imperator ex totius Germaniæ, et qua polleret parte Italiæ apparatu collecto, tota hyeme vereque in obsidione Alexandriæ Longobardorum, recens erectæ civitatis absque mœnibus subsistentis, non secus ac illam florentissimam olim Ægypti primariam civitatem Alexandriam expugnaturus, animo obstinato persistens, sæpe rejectus, tandem exercitus consumptis viribus maximo damno atque dedecore terga vertere turpissime cogitur. Quomodo autem ista se habuerint, Acta Alexandri papæ tunc scripta sic docent : « Cum autem neque terroribus, neque blanditiis, neque promissionibus cives ipsos ad deditionem inclinare ullatenus posset, Fridericus imperator subterraneos meatus occulte fieri fecit, per quos civitatem ipsam ex improviso intrare speravit, atque invadere. Sed resistente Domino, inde perniciosam jacturam incurrere meruit, unde affuturam victoriam, et triumphum consequi speravit. At quoniam eadem civitas jam per quatuor menses districte obsessa fuerat, et in multis patiebatur indigentiam, Lombardorum vires et suffragium postulavit. Tunc Lombardiæ immensa civitatum societas in unum convenit, et communi omnium voluntate firmiter statuit, ut cum abundantia victualium Alexandriam in manu valida sine mora festinare deberet. Mediante enim Quadragesima omnium civitatum nobiles totius Liguriæ, et Marchiæ, et Æmiliæ apud Placentiam convenerunt, et rite dispositis et ordinatis omnibus, quæ ad bellicos usus videbantur spectare, cum navibus et plaustris victualibus oneratis, et armis exierunt de civitate ipsa. Procedentes autem in multa fortitudine militum peditum armatorum et arceriorum versus Alexandriam, die Dominica in Ramis Palmarum juxta Terdonenses castra sua, non longius a castris Friderici quam decem milliariis, posuerunt. Ubi vero Teutonici et Longobardi sese alterutros adspexerunt, timor et hebetudo mentis Fridericum invasit, advertentem contra se stare armatorum terribilem multitudinem, castrorum aciem ordinatam. Exinde ad consueta calliditatis argumenta se convertens, Alexandrinis in dolo placide locutus est in hæc verba : In crastino sanctus dies Veneris imminet, quem omnis Christianus devotissime colit. Ideo pro reverentia Crucifixi

tre gu am vbis et securitatem usque ad quartam feriam Paschæ ex imperiali benignitate concedo et largior.

3. « Recepta itaque securitate, cum singuli de populo nihil mali suspicantes dormirent in domibus suis, eorum insidiator circa primam vigiliam noctis viros armatos in civitatem per subterraneos meatus intrare præcepit. Ipse autem cum toto exercitu stetit ad portas armatus, exspectans, quousque illi quos præmiserat civitatem intrassent, et conclamantium voces audiret, quatenus, dum bellum intrinsecus ageretur, ipse deforis per portas violenter irrumperet et civitatem hostiliter occuparet. Sed a Domino factum est, quod mirabile in oculis nostris fuit, ut eadem civitas a tam perversa proditione in momento liberaretur, et inventa iniquitas in perversorum caput juste retorqueretur. Nihil enim justius quam necis artifices sua lege perire. Non potest mentiri Veritas, quæ sic de reprobis loquitur [1]: Convertetur dolor ejus in caput ejus, et in verticem ipsius iniquitas ejus descendet. Et rursum [2]: Qui proximo suo parat foveam, ipsemet incidet in eam. Cum igitur vigiles, qui custodiebant civitatem, armatorum cuneos ingressos civitatem viderent, exclamaverunt magnis vocibus, ut cito populus ad arma consurgeret, et ingressos hostes expelleret.

4. « Tunc cives subito convolarunt ad arma et tanquam leones irruerunt in hostes, quos cum B. Petro, quem ante se in equo albo coruscantibus armis præire cernebant, prostraverunt in terram, et in gladio compulerunt omnes ut mortem evaderent, exire super aggeres, ex quibus præcipitabantur inviti. Omnes præterea, qui de subterraneis meatibus nondum exierant, superiori terra cedente suffocati sunt. Apertis tunc portis, exivit populus in fortitudine magna, et exercitum perfidi Friderici usque ad diem sabbati percussit gladio, ita usque ad ipsius castra mortuorum strages usquequaque jacerent. Insuper ligneum castellum quod in perniciem civitatis ex fortioribus atque electis militibus armaverant studiose tamdiu viriliter expugnavit, atque una cum militibus ibi positis violenter combussit ». Audisti, lector, Dei opera admiranda in liberando a longa obsidione suam civitatem, quæ auspicio Petri fundata super firmam petram, nulla potuit adversaria tempestate moveri[3], adeo ut salvo divini mysterii sacramento, de ea pariter dici possit [4]: « Gloriosa dicta sunt de te civitas Dei ». In cujus defensionem Petrus invigilet, pugnet, propellat et expellat ipsum etiam imperatorem in castra et ejus consumat exercitum. Si quis de his dubitat, doceat quonam modo absque præsentia numinis tanta ista fieri potuerint. Sed reliqua prosequamur ex Actis iisdem quæ sic pergunt :

5. « Videns igitur Fridericus divinam Majestatem sibi in omnibus infestiorem adversari, timuit ne propter subventionem Lombardorum exercitus incurreret violentiam, et cum rubore cogeretur ab obsidione recedere. Quocirca in proxima nocte castra fecit comburi, et in Dominicæ Resurrectionis aurora cum omnibus suis versus Papiam iter suum direxit. Sed quia vitare non poterat, quin juxta expeditionem Lombardorum transitum faceret, et juxta Astensem civitatem prope Longobardos, in villa, quæ vocatur Guignella, voluit castrametari, quia non vereberatur ab illis offendi, nisi ab eo fuissent hostiliter provocati. Lombardi vero nondum cognoverant ea, quæ omnipotens Deus hesterna die cum Alexandrinis mirabiliter fecerat: sed ubi viderunt Fridericum erectis vexillis contra se venientem, arma sumpserunt, et coram eo parati ad pugnam viriliter steterunt in armis, exspectantes quid potius faciendum eligeret, an inciperet bellum cum ipsis; quod minime credebatur, quia valde pauciores, quam ipsi, viros bellatores habebat, aut quiete castrametaretur, et neminem læderet. Ipse vero eadem die, quam fecit Dominus, resedit pacifice in dicta villa. Illucescente autem secunda die, quidam nobiles, qui nulli partium habebantur suspecti, prius ad Fridericum et consequenter ad Longobardos accesserunt in hæc verba :

6. « Quæ major insania, vel quod excellentius malum excogitari potest aut optari, quam quod dominus servum, vel servus dominum suo jure privare conetur, et per violentiam possidere. Sit ergo unaquæque pars suo jure contenta, et tam gravibus malis jam cessantibus, ut pax optata inter nos cooperante Domino reformetur : nihil melius aut utilius excogitari potest. Tunc imperator suspirans, post multa quæ hinc inde allegata fuerant, sic respondit : Ego salvo imperii jure, paratus sum super hac controversia stare arbitrio bonorum virorum utriusque partis. Consequenter et communitas Lombardorum dixit : Salva Ecclesiæ Romanæ auctoritate et libertate, pro qua decertamus, nos ad idem veniemus. Et statim electi sunt a Friderico imperatore Philippus Coloniensis electus, G. de Pelasta Taurinus capitaneus, R. de S. Nazaro Papiensis. A Lombardis vero electi G. Piscis de Mediolano, G. de Gambara Brixiensis, et G. de Verona. In quos utraque pars hilariter compromisit ». Sic Acta.

At nihil inter partes potuisse transigi, cum Fridericus peteret demolitionem civitatis Alexandriæ, tradit Robertus de Monte. Ipsum vero imperatorem asserit Papiæ remansisse, in annum sequentem parantem copias ex Germania. Sic interim sub spe pacis Lombardos fraudulenter detinuit, ne prosilirent ad arma; nam audi Acta Pontificis :

7. *Legatorum Alexandri III congressus cum Friderico.* — « Fridericus vero, cum apud Papiam moraretur diutius, et in actionibus suis eventus semper sinistros haberet, ut religiosos viros et populum sibi faceret favorabilem, pacem cum Ro-

[1] Psal. VII. — [2] Psal. eod. et LVI. — [3] Matth. VII. — [4] Psal. LXXXVI.

mana Ecclesia quam præ cæteris rebus se affectare publice asserebat, per seipsum requirere studuit. Misit ergo per litteras, et familiares suos ad Portuensem et Ostiensem episcopos, et cardinalem Sancti-Petri ad Vincula, ut pro reformanda pace inter Ecclesiam et imperium ad eum secure accederent, quatenus viva voce inter alterutrum opus ipsum tractare, et ad optatum finem perducere cum honore Ecclesiæ, Domino cooperante, possent. Quod verbum postquam ad aures Apostolicæ Sedis pervenit, non immerito suspectum omnibus fuit, tum quia præteritorum exhibitio futurorum certitudinem demonstrabat; tum quia idem Fridericus non videbatur ad ulla bona opera inclinari. Verumtamen quod secundum beati Augustini dictum : *Dubia sunt in meliorem partem interpretanda*, et pax non solum inquirenda, sed persequenda esse describitur, dominus Alexander papa de communi fratrum suorum consilio prædictas personas plene instructas ad præsentiam ipsius imperatoris honorifice destinavit. Eis igitur segregatim per diversas regiones proficiscentibus, universa plebs in jucunda inspectione lætabatur in Domino, et conventionem eorum puerorum copiosa multitudo petebat Deum laudantium ; episcopus namque Portuensis et cardinalis S. Petri ad ad Vincula per Spoletum, Imolam, atque Bononiam honorifice transeuntes, apud Placentiam processerunt, ubi adventum Ostiensis episcopi, qui per Pisam et Lucam civitates cum gloria et honore transivit, per dies aliquot exspectarunt. Interim vero cum rectoribus civitatum Lombardiæ super his quæ imposita sibi fuerant, habuerunt colloquium. Postea perrexerunt ad Laudensem civitatem. Completo autem ipsorum colloquio, audierunt Placentiam ipsum Ostiensem episcopum pervenisse, ad cujus præsentiam celeriter pervenerunt.

8. « Ut autem ipsi tres Apostolicæ Sedis legati fuerunt simul, nuntiaverunt Friderico adventum suum, petentes ab eo, ut quid vellet eos agere ipsis continuo significaret. Quibus ille benigne respondens, mandavit, ut transito flumine Pado, ad eum secure accederent. Tum legati de Placentia cum magno comitatu exeuntes, processerunt ad Padi ripam, et paratis navibus venerunt tandem ad civitatem Papiensem. In qua honorifice fuerunt hospitio recepti. Altera autem die, imperatore cum principibus, et multorum suorum concursu populorum celebri in publico residente, legati ad ejus præsentiam pariter accesserunt. Cum igitur ante ipsius conspectum introirent, et prope illum, deposito quem gestabat in capite pileo, eosdem legatos (sicut declaravit relatio interpretis) sermone Teutonico salutavit ; addens, quod adventus ipsorum sibi plurimum placeret, et eorumdem præsentiam valde haberet acceptam. Sed postquam ea quæ in mandatis habebant hilari vultu eos jussit exponere, tunc episcopus Ostiensis stetit in medio, et in communi audientia omnium hoc modo respondit :

9. « Salutatio, domine imperator, grata est nobis et valde accepta, sicut præcellentissimi principis et excellentissimæ potestatis : sed in hujus salutationis alloquio illud nos vehementer exasperat, quod ad præsens, peccatis ita exigentibus, versa vice, sicut optamus, vos resalutare non possumus, propter excommunicationem videlicet. Faciat itaque omnipotens Deus per ineffabilem bonitatis suæ clementiam cum sponsa sua sacrosancta Romana Ecclesia et imperio illam concordiam et unitatis pacem, ut quod modo absque scrupulo conscientiæ non possumus, in proximo affectuose, propitiante Domino, valeamus implere. Nos vero propter hoc pium opus, quantum in nobis fuerit, consequendum, ad vocationem tuam specialiter venimus, non de nobis vel de nostris meritis specialiter præsumentes, sed in illius bonitate operis hujus fiduciam ponimus, qui cum ad prædicandum discipulos misit, dixit [1] : Ego elegi vos et posui vos ut eatis, et fructum afferatis, et fructus vester maneat. Et incipiens ab exordio schismatis ita universa Ecclesiæ gravamina , et infestissimam imperii deploravit jacturam, atque ita pro utriusque partis concordia peroravit, ut omnes qui aderant, in verbis ejus mirarentur, et gaudentes in suis cordibus, dicerent ad se invicem : Non enim hic homo est qui loquitur, sed spiritus Patris qui habitat in eo. Deinde abbrevians verbum, imperatoris duritiam in eo maxime increpavit atque redarguit, quod ubi quatuor [2] illæ personæ Romanæ Ecclesiæ, quæ ipsi inhæserant, e medio per divinum judicium sublatæ erant, et totus terrarum orbis unum Pontificem in patrem et animarum suarum pastorem receperat, ipse solus non debuerit unitati Ecclesiæ Catholicæ amplius adversari, sed deberet in unam sanctam Catholicam et Apostolicam Ecclesiam credere, et humiliter obedire.

10. « Post hæc episcopus Portuensis, et cardinalis Sancti-Petri ad Vincula circa eamdem materiam compendiosum facere sermonem, et ad statum bonum imperatoris animum inclinare nunc blandis, nunc asperis vocibus nihilominus studuerunt. Tunc imperator compunctionem plurimam præ se ferens, placidum dedit responsum, et optatæ paci omnem promisit assensum, aperiens dolorem cordis, quo se intrinsecus vehementer uri asseruit, pro eo quod Ecclesia Dei sub tantis tribulationibus fluctuasset. His dictis, omnes pariter ad hospitia redierunt. Sed post modicum spatium legati ejusdem Friderici curiam frequentantes, de pacis bono, qualiter inter ipsum imperatorem et Romanam Ecclesiam ejusque adjutores, videlicet Lombardos , Siciliæ regem atque imperatorem Constantinopolitanum reformari posset, modo cum eo, modo cum ejus consiliariis per dies plurimos contulerunt. Ut autem super his tractatibus absque suæ personæ præsentia cum Lombardis facilior opportunitas haberetur, imperator vices suas E.

[1] Joan. xv. — [2] Antipapæ et cardinales illorum superius nominati.

cancellario, P. Coloniensi electo, et A. protonotario suo concessit, quatenus collatione ad invicem habita, de contrarietate capitulorum quam possent moderationem exhiberent, et ad notitiam ipsius cuncta referrent. Ipsi vero cum legatis et Lombardorum rectoribus nunc in civitate, nunc in suburbiis, prout eis competentius videbatur, de pacis reformatione insimul frequentissime tractaverunt.

11. « Sed cum ea quæ vicissim petebantur, ad imperatoris notitiam referrentur, ipse in cunctis modum nimis excedens, et ab ipsa Ecclesia nonnulla in spiritualibus postulabat, quæ nulli unquam laico invenirentur esse concessa ; et a Lombardis ultra modum petebat, quam id, quo Carolus, Ludovicus atque Otto imperatores contenti fuerant, est intermissa pacis tractatio. Cum igitur a suo proposito Fridericus nullatenus recedere vellet, legati SS. Patrum regulis et constitutionibus deviare nolentes, eo in erroris sui perfidia derelicto, ad præsentiam domini nostri papæ et fratrum suorum collegium, Domino ductore, redierunt. Lombardi vero antiquam suæ libertatis possessionem defendentes, improbis ejusdem Friderici conatibus fortius solito restiterunt, cum Papiensibus, Marchionibus et Comanis assiduis decertationibus contendentes », illud quod intendit ex hoc vaferrimus imperator, lucratus, ut obtentu pacis bellum instans Longobardorum suspenderet, usque ad tempus, quo ipsa hyems bella concitata dirimeret.

12. *Alexandria aucta episcopatu.* — Alexander vero papa suos Alexandrinos, qui perquam strenue dimicantes, de victo et fugato imperatore adeo gloriosa trophæa erexissent, eo plane ingenti beneficio muneravit, ut ipsam Alexandriam in sedem episcopalem erigeret, et ex Romana Ecclesia primum episcopum daret : contra vero civitatem Papiensem sedem schismaticorum, velut Romanæ Ecclesiæ privilegiis indignam humi deprimeret. De his enim habent Acta : « Eodem tempore Alexander papa in Ecclesia Alexandriæ ad postulationem Mediolanensis archiepiscopi et comprovincialium episcoporum atque rectorum civitatum Lombardiæ episcopatum constituit, in qua fecit in episcopum eligi Arduinum Romanæ Ecclesiæ subdiaconum, a Mediolanensi metropolitano tanquam suum suffraganeum consecrandum. Prælerea Papiensem episcopum crucis et pallii dignitate privavit, eo quod civitas diu Octaviano hæresiarchæ, et Friderico imperatori excommunicato adhæserit, et post præstitam satisfactionem eumdem Fridericum in gravem jacturam Ecclesiæ et Lombardorum præsumpserit in Italiam revocare ». Hactenus Acta. Porro redditibus Aquensis Ecclesiæ tunc ob communicationem schismatici imperatoris factæ schismaticæ locupletatum fuisse Alexandrinum episcopatum, litteræ Innocentii papæ Tertii, et aliorum significant, de quibus suo loco inferius.

Anno periodi Græco-Romanæ 6668. — Anno Æræ Hispan. 1213. — Anno Hegiræ 574, inchoato die 22 Julii, Fer. 3 — Iesu Christi 1175.

— Alexandri III papæ 17. — Friderici Ænobarbi reg. 24. imp. 21. Manuelis Comneni imp 33.

1. *Concilium Westmonasteriense.* — Ad numerum 1. « Rex Angliæ Henricus », inquit Gervasius in Chron. ad hunc Christi annum, « undique pace potitus una cum filio suo Henrico in Angliam reversus est mense Maio. Ricardus vero Cantuariensis archiep. totius Angliæ primas et Apostolicæ Sedis legatus, convocato clero Angliæ, celebravit Concilium in Ecclesia B. Petri ad Westmonasterium XV kal. Junii, Dominica ante Ascensionem Domini, etc. Ipse vero archiepiscopus primas et legatus residens in sublimi, post sermonem quem tam facunde quam diserte fecit, in communi de scripto legi fecit statuta Concilii sui ». Recitat postea Decreta XVIII ad disciplinam Ecclesiasticam pertinentia, quæ in eo Concilio condita sunt, legenda tom. X Concil. pag. 1462.

2. *Hugutio card. legatus in Angl. missus.* — Paulo post subdit Gervasius : « Quinto kal. Octob. Ricardus Cantuariensis archiep. ad abbatiam de Burgo veniens, manifestis ex culpis accusatum, et convictum abbatem deposuit nomine Willelmum. Applicuit in crastino a domino papa missus Hugutio legatus (e familia Petri Leonis, dictus etiam Hugo, Hugezus, Huzezus, et Huguzen, diaconus card. S. Angeli, postea presbyter card. S. Clementis), ut in Anglia domini papæ vices agens legatione fungeretur. Hic in fine mensis Octob. in Angliam veniens, a rege et primoribus Angliæ ho-

norifice susceptus est. Rex enim suam exosam habens reginam (nempe Eleonoram), quam sub munitissimi oppidi teneri fecit custodia, eo quod supra dicta persecutio (de qua duobus superioribus annis) ex ipsius reginæ consilio emanasse dicebatur, omni conatu divortium moliri videbatur. Ideoque et prædictum legatum dicebatur evocasse, eumque blanditiis et donis subnervavit ».

3. *Henricus II pacificum Hiberniæ dominium obtinet.* — *Henricus* Angliæ rex anno MCLXXI *Hiberniam* ingressus, littore quidem, vicinisque provinciis potitus est ; sed *Rodericus* Connactiæ rex, qui se totius Hiberniæ dominum jactitabat, ei subesse noluit, nec eum monarcham agnoscere. Nunc autem ejus felicitate perspecta, noluit amplius cum eo contendere; sed submissis in Angliam Tuamensi archiepiscopo regnique sui cancellario pacem petiit, omnem *Henrico* servitutem, quæ in regem cadere posset, et tributi solutionem pollicitus. Nec abnuit Henricus II reges sibi obsequentes. Quamobrem *Connactiæ* regis legati in Angliam appellunt; ubi rex in publico episcoporum et procerum conventu cum Hibernis paciscitur. Pactorum capita legenda apud Alfordum hoc anno num. 24 et seq. qui ea refert ex Hovedeno pag. 545. Henricus tamen II, vel Romani Pontificis intuitu, vel suopte genio regis Hiberniæ nomine abstinuit, domini appellatione contentus ; quo tamen titulo sequentes reges aucti ornatique fuere.

4. *Episcopatus Alexandriæ instituitur.* — Ad num. 2 et seqq. Mediolanenses et Fridericus imp. omnes conatus adhibebant, hic ut Alexandriam, quam anno superiori obsidione cinxerat, illi vero ut eum ab ea obsidione dimoverent, tantumque egere, ut imperatorem fuga sibi consulere coegerint, uti late narrat Baronius ex Actis Alexandri III, qui ut gratum se Alexandrinis exhiberet, eorum urbem episcopalem declaravit: auctor Actorum illorum ait, Pontificem Alexandrinis episcopum concessisse *ad postulationem Mediolanensis archiepiscopi*, cujus nomen tacet; sed Innocentius III in Privilegio anno MCCV dato, et ab Ughello tom. IV Italiæ Sacræ, col. 449 citato, ait: « In litteris bonæ memoriæ Alexandri papæ prædecessoris nostri perspeximus gratiam, quod ipse precibus, consilio populi, et cleri Alexandrini, volens favorem benevolum impertiri, ad instantiam et petitionem bonæ memoriæ Galdini archiepiscopi (Mediolanensis) Apostolicæ Sedis legati, et consulum Mediolanensium, rectorum Lombardiæ et Marchiæ, deliberatione præhabita diligenti, Alexandrinam Ecclesiam, et ipsam pariter civitatem in honorem B. Petri constructam pontificalis dignitatis tituli insignitatis titulo insigniri, etc. » Subdit Innocentius III prædecessorem suum statuisse, « ut Alexandrina et Aquensis Ecclesiæ unirentur.

5. *Militia S. Jacobi approbatur.* — Hoc anno Alexander III approbavit Ordinem militiæ Sancti-Jacobi in Hispania, institutum ad defensionem Christianorum adversus Saracenos, litteris datis « Ferentini per manum Gratiani S. Romanæ Ecclesiæ subdiaconi et notarii, III nonas Julii, Indict. VIII, Incarnat. Dominicæ anno MCLXXV, Pontificatus vero D. Alexandri papæ III anno sexto decimo », quibus tredecim cardinales subscripsere, ut videre est tom. X Concil. pag. 1378 et seqq. ubi eæ referuntur. Gratulatur Pontifex in Præfatione suarum litterarum, quod nobiles quidam non solum possessiones terrenas, sed et corpora sua dare in extrema quæque pericula pro Domino decreverunt, statuitque, ut habeantur in ipso Ordine, qui cœlibem vitam ducant, et « sint etiam qui ad procreandam sobolem et incontinentiæ præcipitium evitandum, conjugibus suis utantur ». Legendus Rades in Historia Ordinum militarium Hispaniæ.

6. *Initium episcopatus Willelmi Tyrii.* — Willelmus Tyrius lib. 21, cap. 9, suam promotionem ad archiepiscopatum Tyrensem hoc modo narrat : « Cum Tyrensis Ecclesia septem vacasset mensibus continuis, consonante cleri et populi voto, regis quoque (nempe Balduini IV), ut moris est, conveniente assensu, Dei patientia potius quam meritis nostris, ad regimen illius Ecclesiæ vocati sumus, et infra decem dies in Ecclesia Domini Sepulchri, per manus domini Amalrici Jerosolymitani patriarchæ, munus consecrationis sexto idus Junii, auctore Domino, suscepimus, licet indigni ». Hoc autem anno dies sextus idus Junii, sive dies octavus ejusdem mensis in Dominicam incidit. Willelmo Tyrio plurimum debet Historia Ecclesiastica, cum ipse princeps sit inter historicos Belli-Sacri.

ALEXANDRI III ANNUS 17. — CHRISTI 1176.

1. *Willelmus rex Siciliæ Joannam regis Angliæ filiam uxorem ducit.* — Millesimus centesimus septuagesimus sextus, Indictione nona, sequitur annus quo Fridericus imperator, cum minus polleret viribus, magis, more suo, dolis atque fallaciis præstans omnes excogitat artes, ut divelleret Willelmum Siciliæ regem potentissimum ab Alexandri Romani Pontificis amicitia et obsequio, ut ejus præsidio destitutum posset ipsum sibi subjicere. Ad hæc impenda opportuno remedio utitur, nimirum ut eum sibi devinciat fœdere nuptiarum ; nondum enim ille uxorem acceperat. Ista adeo Ecclesiæ Catholicæ damnosa moliente imperatore, Alexander Pontifex intercessit, effecitque ut rex religiosissimus aversaretur una cum imperatore persecutore etiam progeniem ejus, atque statueret, ut nonnisi patris arbitrio, nempe ipsius Alexandri Pontificis deliberatione iniret connubium. Qui ipsi suasit, filiam regis Angliæ Joannam ducere in uxorem, quod hoc anno factum esse, Romualdus archiepiscopus Salernitanus affirmat in Chronico, ubi hæc habet : « Interea prædictus cancellarius ex mandato imperatoris nuntios ad Willelmum Siciliæ regem transmisit, suadens et postulans, ut ipsa imperatoris filia in uxorem accepta, cum eo pacem perpetuam faceret, et ipsi se amicabiliter counirct. Sed rex Willelmus, utpote Christianissimus et religiosus princeps, sciens hoc matrimonium Alexandro papæ plurimum displicere, et Romanæ Ecclesiæ non modicam jacturam inferre, Deum et Alexandrum papam in hac parte reveritus, imperatoris filiam in uxorem, et ejus pacem recipere noluit. Quod factum imperator ægre tulit ». Et inferius :

2. « Interea rex Willelmus consilio papæ Alexandri, Eliam Trojanum electum, et Arnulphum Caputaquensem episcopum, et Florium de Camerota justitiarium ad regem Henricum in Angliam misit, ut ei Joannem minorem filiam suam in uxorem daret. Rex autem Angliæ Henricus papæ Alexandri et principum suorum consiliis acquiescens, petitioni regiæ præbuit gratanter assensum, et filiam suam cum nuntiis ejusdem regis et principibus suis usque ad Sanctum-Ægidium honeste transmisit. Quo cognito, rex Willelmus Alphanum Capuanum archiepiscopum, et Richardum Syracusanum episcopum, et comitem Robertum de Caserta cum viginti quinque galeis ei obviam misit. Qui venientes usque ad Sanctum-Ægidium, prænominatam regis filiam intra galeas recipientes usque Neapolim deduxerunt, etc. » Hucusque Romualdus. Agit et de his Rogerius in Annalibus, idemque testatur, regem ipsum, antequam assensum præberet filiæ matrimonio, consulere voluisse regni episcopos, eaque de causa hoc anno collectum fuisse Londoniense Concilium, ubi episcoporum et regni principum rogata sententia, judicatæ sunt nuptiæ hujusmodi proficuæ Anglorum regno. Sicque missa est Joanna in Siciliam, dato comite Ægidio Ebroicensi episc. una cum aliis regis nuntiis. Recitat idem auctor Diploma donationis factæ per eumdem Willelm. reg. eidem Joannæ uxori, datum illud anno sequenti, nempe millesimo centesimo septuagesimo septimo, mense Februarii, Indictione decima : eo namque tempore desponsata fuit et coronata regina, die Dominica ante ingressum Septuagesimæ, idibus Februarii. Sicque, cum antecessores sui reges Angliæ cum Germanis iniissent consortia nuptiarum, magis placuit Henrico regi exemplo sanctorum patriarcharum gentili suo Northmanno jungere matrimonio filiam suam, ipsumque Willelmum regem ex antiqua Northmannorum progenie expetere sibi generum. Subdit his vero Rogerius, hoc eodem anno ab Alexandro Pontifice missum a latere Viviani presbyterum cardinalem in Scotiam, ægreque acceptum tandem ab Anglorum rege, legatumque Scotiæ, rebus compositis, anno sequenti transiisse in Hiberniam.

Hoc item anno detenti sunt hæretici Tolosates sive Albienses dicti, Manichæis potiusquam Arianis affines (licet Ariani nominati inveniantur) examinatique ab episcopis convicti sunt, adversus Catholicam doctrinam sapere. Extant ipsa Acta, quæ sub hoc eodem anno recitantur a Rogerio hujus temporis auctore in Annalibus Angliæ, his verbis :

« Eodem anno damnata est Ariana (Manichæa)

hæresis, quæ fere totam provinciam Tolosanam fœdaverat, coram archiepiscopis et episcopis et aliis religiosis viris et honestis subscriptis.

3. *Tolosates hæretici conventi, convicti et damnati.* — « Erant itaque in provincia Tolosana quidam hæretici, qui se appellari faciebant Bonoshomines, quos manutenebant milites de Lumbercio, proponentes et docentes populum contra fidem Christianam : dicentes etiam, quod non recipiebant legem Moysi, neque prophetas, neque psalmos, neque vetus Testamentum, neque doctores novi Testamenti, nisi solummodo Evangelia et Epistolas Pauli, et septem canonicas Epistolas, et Actus Apostolorum, et Apocalypsim. Et interrogati de fide sua, et de baptismo parvulorum, et si salvabantur per baptismum, et de Corpore et Sanguine Domini ubi consecrabatur vel per quos, et qui sumebant, et si magis vel melius consecrabatur per bonum quam per malum, et de matrimonio si poterant salvari, si carnaliter jungebantur vir et mulier.

« Responderunt, quod de fide sua, et de baptismo parvulorum non dicerent neque dicere cogebantur. De Corpore et Sanguine Domini dicebant, quod qui digne sumebat, salvabatur, et qui indigne, acquirebat sibi damnationem. De matrimonio autem dicebant, quod vir et mulier jungebantur propter luxuriam et fornicationem vitandam, sicut dicit Paulus [1]. Dixerunt etiam multa non interrogati, quod non debebant jurare omnino per aliquod juramentum, sicut dicebat Matthæus in Evangelio [2], et Jacobus in Epistola sua [3]. Dixerunt etiam, quod Paulus prædicebat [4] (præcipiebat), quod essent ordinandi in Ecclesia episcopi et presbyteri, et si tales non ordinabantur quales præcipiebat, non essent episcopi nec presbyteri, sed lupi rapaces, hypocritæ et seductores, amantes salutationes in foro, primas cathedras et primos accubitus in cœnis, volentes vocari Rabbi, contra præceptum Christi [5], ferentes albas et candidas vestes, gestantes in digitis aureos annulos et gemmatos, quod non præcipit magister eorum. Et idcirco, quia tales episcopi et presbyteri erant, quales fuerunt presbyteri qui tradiderunt Jesum, non debebant illis obedire, quia mali erant. Auditis itaque utrimque allegationibus coram Gerardo Albiensi episcopo, electis etiam et statutis judicibus ab utraque parte, et consentientibus et assidentibus præfato episcopo Gerardo Albiensi, et Rogero Castrensi abbate, et Petro abbate Ardulesensi, et abbate de Candilio, et Arnaldo Narbone in præsentia bonorum virorum tam prælatorum et clericorum quam laicorum, videlicet domini Petri Narbonensis archiepisc. atque aliorum episcoporum et abbatum, archidiaconorum, necnon et comitum, et virorum potentum numero viginti illius provinciæ, et fere totius populi Albiæ et Lumberci.

[1] 1. Cor. VII. — [2] Matth. V. — [3] Jacob. V. — [4] 1. Tim. III. et Tit. I. — [5] Matth. XXIII.

Contra quæ prædicti hæretici proponebant et inductæ sunt novi Testamenti multæ auctoritates a domino Petro Narbonensi archiepiscopo, et a Nemausensi episcopo, et a Petro Sendracensi abbate, et abbate de Fonte-Frigido. Præfati enim hæretici nolebant recipere judicium, nisi per novum Testamentum.

4. « Talem ergo definitivam sententiam ex novo Testamento protulit Lugdunensis episcopus coram omnibus prædictis, facto a cunctis silentio : Ego Gilbertus Lugdunensis episcopus, ex mandato Albiensis episcopi et assessorum ejus, judico istos esse hæreticos, et damno sententiam Oliverii et sociorum ejus, ubicumque sunt, et hoc judicamus per novum Testamentum.

« In primo capitulo damnamus et judicamus hæreticos esse, qui non recipiunt vetus Testamentum. Lex enim recipienda est per Evangelium, et qui legem non recipit, Dominum Jesum Christum non credit : ipse enim in Evangelio dicit [1] : Si crederetis Moysi, etc. Et iterum [2] : Non veni legem solvere, sed adimplere. Et iterum [3] : Oportet impleri quæ scripta sunt in lege et Prophetis, et Psalmis de me, etc. Et incipiens a Moyse interpretabatur illis Scripturas, etc. Quare autem interpretabatur Scripturas, et quare dabat doctrinam de lege et prophetis, nisi quia volebat, ut legem et Prophetas reciperent : et ut confirmarentur in fide per legem et Prophetas ? Multa etiam Dominus Jesus inducebat de lege, et Prophetis, et Psalmis, quod quidem bonus magister non fecisset, nisi lex, et Prophetæ, et Psalmi recipiendi essent. Ostendit etiam factis legem esse bonam, quia circumcisus est et in templo præsentatus, et hostia pro eo oblata secundum legem Moysi. Et ipse [4], ut scriptum est, ascendit ad diem festum, in transfiguratione, qua Moyses et Elias [5] prophetæ apparuerunt perhibentes ei testimonium. Convincimus etiam eos per Epistolas ; ait enim Paulus [6] : Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, etc. Et iterum [7] : Omnis scriptura divinitus inspirata, etc. Et iterum [8] : Nihil extra dico, quam ea quæ locuti sunt Prophetæ vera esse. Et Petrus [9] : Habemus firmiorem propheticum sermonem, etc. Quod etiam doctores recipiendi sunt, testatur Paulus [10] : Quosdam quidem posuit Deus in Eccl. doctores etc. Paulus etiam inducit legis exemplum, dicens [11] : Maledictus omnis, qui non permanet in omni verbo legis. Et tam ipse quam cæteri Apostoli multa inducunt testimonia de lege, et Prophetis, et Psalmis. Quod quidem non fecissent, si eorum dicta recipienda non essent. Confessi sunt etiam isti hæretici, se recipere Moysem, et Prophetas, et Psalmos, in his tantum testimoniis quæ inducuntur a Jesu et Apostolis, et non aliis. Nos enim diximus, quod si instrumentum vel

[1] Joan. V. — [2] Matth. V. — [3] Luc. XXIV. — [4] Joan. VI. — [5] Matth. XVII. — [6] Rom XV. — [7] 2. Tim. III. — [8] Act. XXVI. — [9] 2. Pet. I. — [10] 1. Cor. XII. — [11] Gal. III.

scriptum testimonium in aliqua parte sui creditur, debet totum credi, vel in nulla parte sui recipi.

5. « In secundo capitulo convincimus istos, et judicamus hæreticos esse, auctoritatibus novi Testamenti. Dicimus enim, quod fidem Catholicam non habet, qui eam non confitetur, quando interrogatur, vel fides periclitatur. Unde Dominus in Actibus Apostolorum et Ananiam de Paulo dicit[1] : Vas electionis est mihi ut portet nomen meum, etc. Item Dominus de centurione[2]: Non inveni tantam fidem in Israel. Cum fuisset etiam Apostolis denuntiatum, ne loquerentur in nomine JESU Christi, confidenter dicit Petrus[3] : Oportet nos obedire Deo magis quam hominibus, etc. Interrogatus quis de fide JESU Christi, respondere debet, sicut fecit Petrus. Interrogatus enim a Domino[4] : Quem dicunt homines esse filium hominis ? Respondit : Tu es Filius Dei vivi. Interrogatus quoque cæcus illuminatus a Domino, si credat in Filium Dei, respondit[5] : Credo, Domine. Interrogata autem a Domino Martha : Credis hoc, ait illi : Utique, Domine, ego credidi, quia tu es Christus Filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti. Item Apostolus[6] : Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Item Petrus in fine Epistolæ suæ ait[7] : Melius enim traduntur memoriæ, quæ in fine sermonum dicuntur, Dominum JESUM Christum sanctificate in cordibus vestris, etc. Isti etiam hæretici jactabant se non mentiri. Nos autem dicimus quia plane mentiuntur. Est enim fraus in tacendo, et in dicendo. Unde Paulus[8] confidenter in faciem restitit Petro, quia circumcidebat. Visum enim fuerat Paulo, quod veritatem Evangelii non annuntiaret, quia aliud præcipiebat quam credebat. Veritas enim constat in tribus, in corde, et ore, et opere. Veraciter enim dicit, qui voluntatem suam sono vocis enuntiat, et quæ corde tenet, ore fatetur, et operibus exequitur.

6. « In tertio autem capitulo convincimus istos, et judicamus hæreticos esse, novi Testamenti auctoritatibus. Dicimus enim quod Deus vult omnem hominem salvum fieri[9], etc. Nec Christus pro omnibus esset crucifixus, si tantum salvarentur majores, qui originali peccato actualia peccata addiderunt, etsi infantes non salvarentur, quos Deus creaverat, et formaverat ad imaginem et similitudinem suam, qui nullum forte peccatum fecerant, sed tamen originale contraxerunt. Baptisma enim omnibus generaliter est traditum, tam majoribus, quam minoribus, sicut ait Dominus discipulis[10] : Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti. Et iterum[11] : Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, etc. Et iterum Dominus[12] : Sinite parvulos venire ad me. Quod quidem duplici dicit ex causa, scilicet, ut qui salvari volunt, malitia et dolo parvuli sint, et iidem simplices, sicut ipse ait[1] : Nisi efficiamini sicut parvulus iste, etc. Et idem dicit, ne Apostoli eorumque sequaces super parvulis baptizandis unquam dubitarent. Baptisma enim successit in locum circumcisionis, quæ quidem præcepta erat in majoribus et in infantibus. Et baptisma est generalius et plenius, quia masculi et feminæ baptizantur, et gratiæ ibi præstantur. Si autem cum fide salvantur infantes, cum ipsi fidem non habeant sine qua impossibile est placere Deo, dicimus quia fide Ecclesiæ, vel fide patrinorum, sicut paralyticus est curatus fide offerentium[2], et per tegulas submittentium eum. Et filius reguli[3], et filia Chananææ[4], salvati sunt eadem hora qua regulus et Chananæa crediderunt. Dicimus enim, quod baptisma debet celebrari in Ecclesia, et per ministros Ecclesiæ, nisi aliter necessitas urgeat. Unde dicit Paulus[5] : Qui idoneos nos fecit ministros novi Testamenti.

7. « In quarto capitulo convincimus et judicamus istos hæreticos esse novi Testamenti auctoritatibus. Quia Dominicum corpus non consecratur nisi per sacerdotem, sive bonus sit, sive malus. Per verba enim sacra, quæ dixit Salvator in cœna, scilicet[6] : Hoc est corpus meum, et hic est sanguis meus, consecratur et conficitur Dominicum corpus. Sicut enim imperatoris vel regis Franciæ, vel alicujus potentis nuntius non corrumpit, nec vilificat sui abjectione, vel pannositate, quod dicit : sic verba Domini non variantur, nec maculantur. Et sicut solis radius transiens per cloacas maculam non contrahit nec fœtorem, vel sicut aqua pura et nitida transit ad areolas per canales luteos, aut sordidos vel limosos : sic verba Dominica non sordidantur, nec melius nec nitidius per bonum quam per malum proferuntur. Quoniam apud Deum non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio. Quod autem Dominicum corpus celebrari non debeat nisi in Ecclesia, Paulus ait[7] : Aut Ecclesiam Dei contemnitis? Numquid domos non habetis ad manducandum? Item Paulus ad Timotheum[8] : Oportet te conversari in domo Dei, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis. Omnes etiam fideles debent doctrinam suam in Ecclesia accipere. Unde Paulus[9] : Mulieribus loqui in Ecclesia non permitto, etc. Hic est enim panis Angelorum, quem manducat homo, qui de cælo descendit, et sicut manna, quod pluerat de cælo, et virga Aaron, quæ fronduerat, servabantur in arca et tabulæ Testamenti, quæ erant scriptæ digito Dei : sic corpus Dominicum non consecratur, nec custoditur nisi in Ecclesia, sicut charissimum sanctuarium Domini. Et sicut arca deferebatur in humeris a solis levitis, et custodiebatur, et soli levitæ ministrabant in tabernaculo Domini :

[1] Act. IX. — [2] Matth. VIII. — [3] Act. V. — [4] Matth. XVI. — [5] Joan IX — [6] Rom. X — [7] I. Pet. III.— [8] Gal. II.— [9] I. Tim II. — [10] Matth. XXVIII. — [11] Joan. III. — [12] Marc. X.

[1] Matth. XVIII. — [2] Luc V. — [3] Joan IV. — [4] Matth. XXV. — [5] 2. Cor. VIII. — [6] Matth. XXVI. — [7] I. Cor. XI. — [8] I. Tim. III. — [9] Ibid. II.

sic solis sacerdotibus et illorum ministris commissa est Ecclesiæ cura et tradita. De hac arca dicitur in Apocalypsi [1] : Apertum est cælum, et visa est arca Testamenti in templo ejus.

8. « Solis etiam sacerdotibus tradita est potestas ligandi atque absolvendi. Unde Dominus ait Petro [2] : Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis, etc. Et Paulus ad Titum [3] : Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut corrigas mala, et ea quæ Dei sunt custodias, et ut presbyteros constituas per singulas civitates. Item [4] de ordinibus presbyteri, qui bene præsunt, duplici honore digni habeantur. Item : Adversus presbyterum accusationem noli accipere, nisi sub duobus vel tribus testibus, etc. Item [5] : Oportet diaconos pudicos esse. Et item [6] : Omnibus qui sunt Philippis episcopis et diaconis, gratia sit vobis et pax. Ecce quibus committit verba Dei prædicationis et correptionis. Item Paulus [7] : Argue, obsecra, increpa, etc. Et item Dominus ad discipulos [8] : Docete eos servare omnia quæcumque mandavi vobis. Istis ergo presbyteris, episcopis, diaconis, clerici et laici obedire debent propter Deum, sive boni, sive mali sunt. Unde Dominus [9] : Supra cathedram Moysi sedebunt Scribæ et Pharisæi, quæ dicunt, facite, quæ autem faciunt, facere nolite, dicunt enim et non faciunt. Et Petrus [10] de potestatibus : Subditi estote dominis vestris, non tantum bonis et modestis, sed etiam discolis, etc. Item Paulus [11] : Sit pastor potens in doctrina sua, etc. Et item [12] : Obedite præpositis vestris, et subjacete eis. Ipsi enim propter vos vigilant, quasi pro animabus vestris rationem reddituri, ut cum gaudio hæc faciant, et non gementes. Et item [13] : Mementote præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei : quorum intuentes exitum conversationis, imitamini fidem. Quia qui altari deservit, de altare participet. Et si vobis spiritualia seminavimus, magnum, si vestra carnalia metamus? etc. Item ad Timothæum [14] : Tu autem permane in his quæ didicisti et credita sunt tibi, quia ab infantia sacras litteras didicisti, quæ te possunt instruere ad salutem.

9. « In quinto capitulo convincimus et judicamus hæreticos esse istos novi Testamenti auctoritatibus. Nolunt enim confiteri, quod vir et mulier possint salvari, si carnaliter misceantur. Qui quidem palam prædicare soliti sunt, quod vir et mulier salvari non poterant, si carnaliter convenirent. Laudant enim et approbant pecudum fœcunditatem, et improbant hominum fœcunditatem. Amant sterilitatem mulierum, sicut dicit Scriptura [15] : Beatæ steriles quæ non genuerunt, etc. Et hæc prædicant, ut innumerabilis substantiæ rarus inveniatur dominus, et quæ facta est creatura ad usum et servitium hominum, careat possessore, habitatore, rectore, volentes omnes esse sicut ipsi sunt, juxta quod ait Paulus [1] : Volo omnes esse sicut ego sum. Et sic virginitatem videntur prædicare, ut sint omnes virgines, sicut fuit Christus, et Maria Virgo, quamvis ipse dixerit [2] : Crescite, et multiplicamini, et replete terram. Videntur enim nuptiis detrahere, et eas damnare, quas quidem Dominus Jesus Christus et Mariæ matris suæ et discipulorum præsentia dedicavit et sua [3], et aquæ in vinum versæ miraculo illustravit. Dicitur enim in Evangelio [4] : Quod Deus conjunxit, homo non separet, nec nisi causa fornicationis liceat viro uxorem dimittere. Item Paulus [5] : Qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit. Et item : Si nubat virgo, non peccat. Item : Mulier alligata est legi, quanto tempore vivit vir ejus, nec potestatem habet corporis sui, sed vir. Similiter et de viro. Item : Nolite fraudare invicem, nisi ex consensu, ut vacetis orationi, postea autem revertimini in idipsum, ne tentet vos Satanas. Item : Volo juvenes nubere, filios procreare, patresfamilias esse. Et item : Non ego dico, sed Dominus salvabitur mulier per filiorum generationem. Si esset peccatum filios procreare, quare diceret Dominus? quare diceret Apostolus, bonum esse? et cur diceret, revertimini, et volo? numquid vult Deus, numquid vult Apostolus ut fiat peccatum? credimus itaque, quod vir et mulier salvantur, licet carnaliter misceantur.

10. « In sexto capitulo convincimus et judicamus istos hæreticos esse, et ab unitate Ecclesiæ præcisos, novi Testamenti auctoritatibus. Dicimus enim, quia ministerium et potestatem ligandi atque solvendi Dominus tradidit Petro, dicens [6] : Quodcumque ligaveris super terram, etc. et Jacobus [7] : Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, etc. Item [8] : Ecce ego mitto ad vos et sapientes et scribas. Sed sicut ait Dominus [9] : Non omnes capiunt verbum istud. Præterea dicimus, quod stantes deberent de Evangelio respondere et disputare, cum omnes Christiani stent, quando Evangelium recitatur : et si tunc statur cum legitur, multo fortius cum legitur simul et exponitur. Nec debuissent tenere locum sedendi, postquam elegerant locum standi. Multas etiam habemus auctoritates, quibus colligitur manifeste, quod stare debeat quis, cum Evangelium annuntiatur. Ut est illud [10] : Stetit Jesus in loco campestri, etc. Et item : Stetit Jesus, et clamabat dicens, etc. Et iterum [11] : Medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis. Et iterum post resurrectionem Apostolos confirmans, et prædicans stetit, ut dicitur [12] : Stetit Jesus in medio discipulorum suorum, et dixit eis : Pax vobis. Ipsi autem non obtinent locum judicantis, sed respondentis : Dominus enim sedere debuit, cui a Patre omne judi-

[1] Apoc. XI. — [2] Matth. XVI. — [3] Tit. I. — [4] 1. Tim. V. — [5] Ibid. III. — [6] Phil. I. — [7] 2. Tim. IV. — [8] Matth. XXVIII. — [9] Ibid. XXIII. — [10] 1. Pet. II. — [11] Tit. I. — [12] Heb. XIII. — [13] Ibid. — [14] 2. Tim. III. — [15] Luc. XXIII.

[1] 1. Cor. VII. — [2] Gen. I. — [3] Joan. II. — [4] Matth. XIX. — [5] 1. Cor. VII. — [6] Matth. XVI. — [7] Jacob. I. — [8] Matth. XXIII. — [9] Ibid. XXIX. — [10] Luc. VI. — [11] Joan. I. — [12] Ibid. XX.

cium datum est. Isti autem non judicant, sed judicantur. Nec eis est in Ecclesiis ministerium prædicandi concessum. Isti autem hæretici tales sunt, quales futuros esse prænuntiat Paulus, dicens [1] : Mali homines et seductores proficient in pejus errantes, et in errorem mittentes. Erit enim tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed a veritate auditum avertent : ad fabulas autem convertentur [2]. Item quidam aberrantes conversi sunt in vaniloquium, volentes esse legis doctores, nec intelligentes quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Istorum autem inobedientiam punire deberent Ecclesiæ prælati, atque corrigere coram omnibus. Unde Apostolus [3] : Peccantes coram omnibus arguantur, ut cæteri corrigantur. Item Paulus ad prælatos [4] : Habentes in promptu ulcisci omnem inobedientiam, et eos qui contradicunt, potentes arguere. Item [5] : Argue, obsecra, increpa in omni imperio. Item [6] : Tradidi hujusmodi Satanæ, ut in die judicii, etc. Item : Absens judicavi eum, qui hujusmodi est. Item [7] : Qui aliud vobis annuntiaverit, anathema sit.

11. « Septimo loco interrogavit eos prædictus episcopus de pœnitentia, si in fine fieret ad salutem, vel si milites, qui vulnerabantur lethaliter, salvarentur, si pœniteret in fine : vel si deberet unusquisque confiteri peccata sua sacerdotibus, et ministris Eccl. vel cuilibet laico, vel illis, de quibus dixit Jacobus [8] : Confitemini ad alterutrum peccata vestra. Qui respondentes dixerunt, infirmis sufficere, si confitentur cui vellent. De militibus vero dicere noluerunt, quia non dicit Jacobus nisi de infirmantibus. Quæsivit etiam ab eis, si sufficiebat sola cordis contritio, et oris confessio, vel si erat necesse, ut facerent satisfactionem post datam pœnitentiam, jejuniis, eleemosynis, afflictionibus, peccata sua lugentes, si suppeteret eis facultas. Responderunt dicentes, quia Jacobus dicebat : Confitemini alterutrum peccata vestra ut salvemini : et per hoc sciebant, quod Apostolus aliud non præcipiebat, nisi ut confiterentur, et sic salvarentur : nec volebant meliores esse Apostolo, ut aliquid de suo adjungerent, sicut episcopi faciunt. Subjunxerunt etiam hæretici illi, quod episcopus qui sententiam dederat, hæreticus erat, et non ipsi, et quod inimicus eorum erat, et quod lupus rapax erat, et hypocrita et inimicus Dei, et quod non bene judicaverat : nec de fide sua respondere voluerunt, quia cavebant, se ab eo, sicut eis præceperat Dominus in Evangelio [9] : Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces : et quod ipse erat persecutor eorum fraudulentus, et parati erant ostendere per Evangelia et Epistolas, quod non erat bonus pastor nec ipse, nec cæteri episcopi, vel presbyteri, sed potius mercenarii. Respondit episcopus dicens : quod sententia in eos de jure erat dictata, et hoc paratus erat probare in curia domini Alexandri papæ Catholici, vel in curia Ludovici regis Franciæ, vel in curia Raymundi comitis Tolosani, vel uxoris ejus quæ erat præsens, vel in curia præsentis Trenkewelli, quod recte fuerat judicatum, et quod ipsi manifeste essent hæretici, et quod hæresi notati. Et promisit se eos accusare et publicare de hæresi in omni curia Catholica, et se subiturum judicium discriminis.

12. « Videntes autem hæretici, se esse convictos atque confusos, converterunt se ad omnem plebem, dicentes : Audite (o boni viri) fidem nostram quam confitemur ; nunc confitemur autem propter amorem et gratiam vestram. Respondit episcopus prædictus : Vos dicitis, quod non propter Deum dicatis, sed propter gratiam populi. Et illi inquiunt : Nos credimus unum Deum trinum, et unum Patrem et Filium et Spiritum sanctum, et Filium Dei carnem nostram suscepisse, baptizatum esse in Jordane, jejunasse in deserto, prædicasse salutem nostram, passum, mortuum, atque sepultum, ad inferos descendisse, resurrexisse tertia die, ad cælos ascendisse, Spiritum Paracletum in die Pentecostes misisse, venturum in die judicii ad judicandum vivos et mortuos, et omnes resurrecturos. Cognoscimus etiam, quia quod corde credimus, ore debemus confiteri. Credimus quia non salvatur, qui non manducat corpus Christi, et quod corpus Christi non consecratur, nisi in Ecclesia, et nonnisi a sacerdote, sive bono sive malo, nec melius fieri per bonum, quam per malum. Credimus etiam, quod non salvatur quis, nisi qui baptizatur, et parvulos salvari per baptisma. Credimus etiam, quod vir et mulier salvantur, licet carnaliter misceantur, et pœnitentiam debeat unusquisque accipere ore et corde, et a sacerdote, et in Ecclesiis baptizari, et si quid amplius posset eis ostendi per Evangelia, vel Epistolas, illi crederent et confiterentur.

13. « Interrogavit etiam eos prædictus episcopus, si jurarent se tenere fidem istam et credere, et si quid amplius deberent confiteri, quia male senserant, et prædicaverant ante. Respondentes dixerunt, quod nullo modo jurarent, quia contra Evangelium et Epistolas facerent. Contra eos igitur a prædictis Catholicis personis introductæ sunt novi Testamenti auctoritates. Auditis itaque utrimque auctoritatibus, surgens prædictus episcopus judicavit sic : Ego Gocelinus Lodowensis episcopus jussu et mandato Alberici episcopi et assessorum ejus, judico, et in præsentia dico, quod male sentiunt hæretici isti de jurejurando, et debent jurare si resipiscere volunt, præstandumque est jusjurandum ubi fides periclitatur. Et quia infames sunt, et de hæresi notati, debent purgare suam innocentiam, et redeuntes ad unitatem Ecclesiæ, fidem suam debent jurejurando adstruere, sicut tenet et credit Ecclesia Catholica, ne infirmi qui in Ecclesia sunt corrumpantur, et ne oves mor-

[1] 2. Tim III — [2] Ibid. IV. — [3] 1. Tim. V. — [4] 2. Cor. X. — [5] 2 Tim. IV. — [6] 1. Cor. V. — [7] Galat. I. — [8] Jacob. ult. — [9] Matth. VII.

bidæ universum gregem contaminent. Nec contra Evangelium est vel Epistolas Pauli. Quod enim dicitur in Evangelio [1]: Sit sermo vester, est, est, non, non, neque jurabis per cælum, neque per terram, etc. tamen non prohibetur jurare per Deum, sed per creaturas. Gentes enim colebant creaturas, et si licitum fuisset per creaturas jurare, reverentia et honor, qui Deo soli debetur, creaturis exhiberetur : et sic idola et creaturæ, sicut Deus adorarentur. Legitur enim in Apocalypsi [2], quod Angelus levavit manum suam in cælum, et juravit per viventem in sæcula sæculorum. Et Paulus ad Hebræos inquit [3] : Quoniam Deus neminem habuit, per quam juraret majorem, juravit itaque per semetipsum. Homines enim per majorem sui jurant, et omnis controversiæ eorum finis ad confirmationem est juramentum. In quibus abundantius volens ostendere Deus pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum. Juravit enim Deus dicens[4] : Juravi per memetipsum. Et item [5] : Juravit Dominus, et non pœnitebit eum. Apostolus etiam frequenter juravit per Deum sic [6] : Testis est mihi Deus. Item : Testor Deum. Si itaque juravit Dominus, juravit Angelus, juravit Apostolus, cur non recte juratur, ubi maxime fides periclitatur ? Vel illud quod dicitur in Evangelio, et Epistola Jacobi, consilium est, et non præceptum. Quia si non juraretur, non dejuraretur, et quod amplius est, a malo est, id est a peccato, vel diabolo, qui suadet jurare per creaturas. Videntes itaque, quod super hoc erant convicti, dixerunt, quod episcopus Albericus fecerat eis pactum, quod non cogeret eos jurare. Quod et Albiensis episcopus negavit.

14. « Surgens itaque Albiensis episcopus, dixit : Sententiam, quam protulit Gocelinus Lodowensis episcopus, ego confirmo, et jussu meo data est. Et commoneo milites de Lombercio, ut non manu teneant eos per finitionem quam fecerunt in manu mea. Ego Candeliensis abbas electus judex hanc sententiam laudo, et assensu meo sic data est. Ego Ardulesensis abbas electus judex hanc sententiam laudo, et assensu meo sic data est. Ego Arnaldus de Be, electus judex, hanc sententiam laudo, et meo assensu sic data est. Ego Petrus Narbonensis episcopus, et ego A. Nemaucensis episcopus, et ego Gocelinus Tolosanus episcopus, et ego U. Agathensis episcopus, et ego R. abbas Sancti-Pontii, et ego R. abbas Sancti-Willelmi, et ego N. abbas Galliacensis, et ego abbas Fontis-Frigidi, et ego M. Tolosanus præpositus, et ego G. Albiensis præpositus, et ego N. Narbonensis præpositus, et ego R. Agathensis archidiaconus, et ego G. prior de Sancta-Maria, et ego P. Sendracensis abbas, et ego magister Blancus, et ego Bego de Veiretras, et ego Trenkewellus vicecomes, et ego Constantia soror regis Franciæ, uxor Raymundi comitis Tolosani, et ego Sicardus vicecomes Lantrocensis hanc sententiam ratam habemus, et istos hæreticos esse scimus, et eorum sententiam improbamus ». Hactenus Acta. Quomodo autem auctoritate Apostolicæ Sedis iterum sunt ad judicium vocati, convicti, atque rursum damnati, dicetur inferius suo loco.

15. *Friderici imp. a Mediolanensibus victi legatio ad papam pro pace ineunda.* — Hoc eodem anno imperator Fridericus Alexandri papæ confœderatos armis aggressus, retulit partes posteriores ignominiosaque fuga coactus est redire ad suos, paresque conditiones offerre. Quomodo autem se habuerint ista, ejusdem Alexandri vitæ Acta exacte descripta sic docent : « Factum est autem anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo septuagesimo sexto, Pontificatus quoque Alexandri papæ anno decimo septimo, circa finem mensis Junii, dum Fridericus exspectaret in constituto termino exercitum, quem de Alemannia advocaverat, deliberato cum Papiensibus consilio, perrexit Comum occulte cum paucis, ubi recepto exercitu ipso, et aggregatis sibi universis Comanis, ex improviso Mediolanensium fines invasit, quorum villas et prædia hostiliter devastare cœpit. Statuerat enim cum ipsis Papiensibus, ut ex quo Mediolanenses terras ingrederetur, dato eis signo, quod internominaverat, civitas ipsa in manu valida succurrere sibi deberet, et resistentes Longobardos a facie sua violenter expelleret. Sed quia fallitur augurio spes bona, sæpe deceptus est in cogitatione sua, quia longe sibi deterius modo accidit. Longobardorum namque civitates impium ejus propositum, et pravam ejus intentionem contra se jamdiu præsenserant : et ideo præparati ad bellum, unanimiter omnes ipsi occurrere festinabant.

16. « Sed Mediolanenses, ubi adventus adversarii celeritatem citissime cognoverunt, non exspectaverunt alias civitates, sed cum Placentinis centuriæ electorum militum de Verona, Brixia, Novaria et Vercellis exierunt extra Mediolanum in primo sabbato mensis Junii cum exercitu suo, et venerunt cum magna multitudine, et quemdam congruum sibi locum inter Barranum et Brixianum, hora quasi tertia, decimo quarto milliario ab urbe ceperunt. Tunc præmiserunt septingentos viros armatos versus Comum, ut scirent qua parte veniret potentissimus et fortissimus eorum adversarius. Qui per tria fere milliaria proficiscentes, trecentos Alemannorum milites obviam habuerunt, quorum vestigia cum toto exercitu Fridericus sequebatur accinctus ad prælium committendum. Nec mora, hostes in hostes violenter insiliunt, et se invicem strictis mucronibus conterunt. Sed ubi gravior multitudo principis supervenit, Lombardorum milites fugerunt, et ad territorium Mediolanense facere confugium exoptantes, non potuerunt ibi a facie persequentium remanere. Tunc electa Mediolanensium bellatorum militia, quæ in posteriori acie, tanquam murus impenetrabilis

[1] Matth. VI. — [2] Apoc. X. — [3] Hebr. VI. — [4] Gen. XXII. — [5] Psal. CIX. — [6] Rom. I. et 1. Tim. V.

firmiter consistebat, belli eventum referens ad Deum, atque ejus Apostolum Petrum, et beatum civitatis suæ advocatum Ambrosium, erectis vexillis confidenter obviavit Friderico in virtute magna.

17. « Et primo quidem congressu vexillifer ipsius Friderici transfossus in terram corruit, et sub equorum pedibus trucidatus remansit. Ipse quoque imperator inter cæteros loricatos, ubi coruscantibus armis propriis insignis apparuit, ab iisdem Longobardis fortiter etiam percussus, de sella cecidit, et ab omnium oculis tunc statim evanuit. Urgentibus autem ipsis Longobardis, tota Teutonicorum expeditio in fugam conversa per octo milliaria fugit in timore mortis. De quorum multitudine paucis evadentibus, alii gladio interfecti, alii fuerunt in Ticino submersi, residua turba per diversas civitates in captivitatem divisa fuit. Sed Comanorum perfidus populus, qui ab Ecclesiæ unitate, et Longobardorum confœderatione animo renitenti et firmato discesserat, totus fere prostratus in campo remansit, aut gladio interemptus, aut in captivitatem adductus. Spolia vero post optatæ famosæ victoriæ triumphum victor Longobardorum exercitus lætanter collegit, et in pace singuli habuerunt, quod fortuna unicuique donavit : in quibus præter armorum et equorum multitudinem copiosam, inæstimabiles divitiæ, et quæque optima terræ præter spem fuerunt inventa. De imperatoris vero persona an evaserit, an cum cæteris interfectus in campo remanserit, diu dubitatio apud omnes maxima fuit in tantum, quod ejus uxor in luctu et mœstitia posita, etiam vestem lugubrem induit. Cum autem super hoc tota Italia plurimum vacillaret, ecce subito Papiæ imperator comparuit, at immenso apparatu et strenua militia desolatus. In hoc ostendit Dominus, quod per Isaiam locutus fuerat, dicens [1] : Oculi sublimes humiliati sunt, et incurvata est fortitudo virorum fortium. » Hæc Acta. Eadem, sed summatim, Dodechinus affirmat, eadem Urspergensis, sed male anno superiori : sicut errat Robertus de Monte, qui hæc ponit contigisse anno sequenti tempore Pentecostes. Acta enim Alexandri papæ facta ista duplici chronographia consignant, nempe Christi atque Pontificis. Perguntque ipsa ista subjicere de eodem Friderico : « Quamvis autem causa hujusmodi ab eo tempore, quo incœpit Dei Ecclesiam persequi, semper auctore Domino, in deterius haberetur, et nulla eum adversitas, atque difficultas laboris a suo incœpto retraheret : modo tamen ita vehementer a supremo Judice percussus et contritus est, quod pacem Ecclesiæ, quam hactenus in cordis duplicitate poposcerat, humiliter per majores imperii personas a domino Alexandro papa, atque ejus fratribus suppliciter postularet. Quippe omnes Ecclesiastici, et sæculares principes, qui prædictum Fridericum in errore suo hucusque secuti fuerant, dixerunt ei, quod nisi cum Ecclesia pacem faceret, ulterius eum non sequerentur, nec ei auxilium ferrent. Præterea societatem Longobardorum contra Teutonicos ita Dominus fortem et audacem reddiderat, ut quoties cum illa barbarie in prælio decertaret, in primo congressu victor existeret, et ante faciem suam tanquam inutiles paleas dispergeret et effugaret.

18. « Misit ergo imperator Fridericus ad præsentiam domini Alexandri papæ V. Magdeburgensem episcopum, Christianum Maguntinum archiepiscopum, P. Wormatiensem electum, et R. protonotarium regni, majores imperii principes, cum potestate plenaria complendæ pacis inter Ecclesiam et imperium. Qui venientes usque Tibur, nuntiaverunt ipsi Pontifici, residenti apud Anagniam, sui adventus causam, et impetrato securo ducatu, recepti sunt a duobus cardinalibus et capitaneis Campaniæ, atque honorifice deducti in civitatem Anagniam. In crastino cum Pontifex in consistorio, adstante clericorum et laicorum multitudine resideret, inde accessurus ad majorem Ecclesiam cum decora societate sua, intrarunt prædicti legati in conspectum Pontificis; stantes autem in medio coram ipso, cum multa reverentia loquentes, dixerunt : Dominus noster imperator desiderio magno desideravit, et desiderat Romanæ Ecclesiæ et Urbi pacem veram dare. Misit ideo nos cum plenitudine potestatis ad præsentiam vestram, postulans instanter, ut verbum illud et pacis, quod in præterito anno fratres vestri secum præsentialiter tractaverunt, et usque modo, peccatis ita exigentibus, imperfectum remansit; nunc per vos et assensum nostrum, qui in eo fuerit, auctore Domino, compleatur. Notum est enim et indubitatum, quod ab initio nascentis Ecclesiæ omnipotens Deus in orbe terrarum esse voluit, quibus principaliter mundus regatur, sacerdotalis dignitas, et regalis potestas, quæ nisi ad invicem concordia fulciantur, pax nullatenus servaretur, et mundus controversiis et bellorum strepitu abundaret. Cesset jam nunc ista odiosa turbatio, et per vos duos principes orbis pax universis Ecclesiis et populo Christiano reddatur.

19. « His igitur publice allegatis, benignus Pontifex hilari et placido vultu, cum jucunditate sermonis respondens, ait : De adventu vestro cum jucundis rumoribus valde gaudemus, et exinde omnipotenti Deo gratias agimus. Non est in præsenti sæculo res, quæ in auribus nostris ita dulcescat, quam si dominus imperator noster, quem inter alios mundi principes cognoscimus esse majorem, pacem nobis veram dare, sicut asseritis, velit. Sed si vult integram pacem suam nobis tribuere et Ecclesiæ Romanæ, oportet ut ampliatoribus nostris, maxime regis Siciliæ, Lombardis, et imperatori Constantinopolitano, qui nobis contra eum in Ecclesiæ necessitatibus firmiter adstiterunt pariter tribuat.

20. « Legati vero laudantes et approbantes verbum Pontificis, dixerunt : In mandatis accepimus

[1] Isa. V.

a domino imperatore, ut secrete vobiscum et cum fratribus vestris loquamur, quatenus ea quæ inter nos et vos tractanda fuerint et statuenda, inimicus homo non audiat, sed in secreto conserventur, quousque pacis bonum, præstante Domino, compleatur. Scimus enim, quod in parte vestra et nostra nonnulli sunt, qui pacem non audiunt, et hanc discordiam libenter fovent. His itaque auditis, universus conventus discessit, et Pontifex cum fratribus suis, et universis legatis, secretarium Concilii solus intravit. Cœperunt autem de verbo pacis ad invicem tractare diligenter. Sed quoniam res ardua et multum difficilis videbatur (multi enim nobiles et potentes in schisma graviter capti fuerant; et de quibusdam capitulis inter Ecclesiam et imperium controversia vertebatur) ultra quindecim dies tractatus ille duravit. In quo spatio sanctissimorum Patrum auctoritates, privilegia imperatorum, atque antiquæ consuetudines et aliæ rationes ostensæ fuerunt; et super his est diutius laboratum, atque subtiliter disputatum. Tandem, cooperante Spiritus sancti gratia, ita factum est, quod de omnibus capitulis inter Ecclesiam et imperium cum sæpe dictis legatis Pontifex et fratres ejus unanimiter concordarent, remanente Lombardorum statu, in quo erat, usque ad eorum colloquium; quoniam in eorum absentia nec debuit, nec potuit quidquam terminari. Et quoniam sine corporali præsentia imperatoris et Lombardorum pax ista (sicut prædictum est) fieri non debebat, constitutum est, ut Pontifex cum fratribus suis pro desideratæ pacis bono laboraret corpore proprio, et ad partes Lombardiæ absque longa dilatione festinaret. Interim data est firma securitas ex parte imperatoris omnibus Ecclesiæ Romanæ personis, et rebus eorum, et terris beati Petri et Siciliæ regis, cunctisque majoribus usque ad consummationem pacis. His itaque dispositis, et concorditer ordinatis, legati ad imperatorem alacriter sunt reversi ». Hucusque Acta de Alexandri papæ rebus gestis præsenti anno. Quæ autem ista sunt secuta, sequentis anni exordio prosequemur, nempe de Alexandri papæ cum cardinalibus navigatione Venetias cum triremibus Siciliæ regis.

21. *Fridericus imp. Corcyram insulam tentat.* — Quod audisti superius, lector, Alexandrum papam recensere inter Romanæ Ecclesiæ fautores Manuelem imperatorem Constantinopolitanum, testatur equidem Nicetas Choniata [1], eumdem Græcorum imperatorem Manuelem summo conatu egisse, ut tum papam, tum Longobardos, et alios quos potuisset principes, adversus Fridericum erigeret, quos etiam pecuniis foveret, quod sciret ejusdem Friderici imp. animum ad Orientale imperium occupandum esse propensum. Nam certum est inter alia ipsum tentasse occupare Corcyram insulam, datis de hoc litteris ad Georgium metropolitam ipsius. Non extant illæ quidem, sed habentur redditæ ad Fridericum ejusdem Georgii litteræ, quæ reperiuntur una cum aliis ipsius Georgii Epistolis in Codice Frederici Metii episcopi Thermularum, ab eodemque latinitate donatæ, et ad nos missæ: cui reddat Deus pro his æternam mercedem. Eas nos hic describemus; sic enim se habent:

« Georgius metropolita Coryphorum (id est, Corcyrensium), imperatori a Deo coronato Alemanno domino Friderico (quando ab ipso Georgio petiit castrum Corcyræ).

« Regi regum, imperatorum imperatori, novo David, novo Salomoni a Deo coronato, semper colendo, semper Augusto spirituali filio, domino Friderico, ego Georgius metropolita Corcyræ, servus secundum Deum, et orator imperii tui, a Deo Patre et Domino nostro Jesu Christo pacem et felicitatem divinæ potentiæ tuæ precor et opto; necnon debitam tribuo reverentiam sancto imperio tuo, quod meæ memineris humilitatis, et litteras scripseris, adorando imperii tui sigillo deforis munitas, quarum tenorem et mentem ego non valui intelligere, cum Latinæ linguæ sim ignarus; prudens tamen, et doctus imperii tui vir, judex videlicet et magister Thomas, earumdem imperii tui litterarum seriem et tenorem mihi aperuit, et declaravit. Quod igitur attinet ad illud, quod tuum petiit imperium, magnum id quidem est, et parvum si cum celsitudine et magnitudine tua comparetur. Quid enim opus est aquæ gutta immensis maris undis? quemadmodum leonibus item et aquilis quid opus est parva et modica præda? Sed unicuique istorum animalium ita magnorum et fortium proportionatus est venationis usus et prædæ: et quodcumque lucrum illis minus affert, omittitur id ab ipsis atque negligitur. Sic etiam imperio tuo res Corcyrensium ita nullius erunt commodi atque momenti, ut potius imperium tuum pro sua magnitudine magnam sit passurum jacturam, lucraturum vero ne minimum quidem.

22. « Ubi enim agnoscetur justitiæ tuæ æquitas, nisi ut ne concupiscat quidem quæ sunt aliena? Hoc namque nos docet parabolica illa regis David [1] historia, a quo Dominus noster secundum carnem genus duxit; nec ullo pacto imperium tuum rem ignorat, cum sit sapientiæ receptaculum, et doctrinæ penu. Qui David, cum nonaginta novem haberet oves, ab eo tamen, qui unicam tantum habebat, ovem illam abstulit? ut hoc argumento facile colligatur, rebus propriis aliquem contentum esse debere, nec ab alio quidquam proximo auferre. Id quidem excedit holocautomatum sacrificia, et supra quamvis oblationem et victimam est Deo gratum et acceptum. Parvum itaque (ut supra dixi) est, imperator, quod agitur de petitione Corcyræ, quod attinet ad magnitudinem tuam: magnum item, quod ad me attinet, qui sum pastor Corcyræ non mercenarius; qui [2] dimittit oves et

[1] Nicet. Chron. in Emm. l. VII.

[1] 2. Reg. XII. — [2] Joan. X.

fugit cui non est cura de ovibus, quia mercenarius est, unius videlicet vel alterius diei. Ego vero majorem partem vitæ meæ pavi et aquavi gregem meum pro virili mea, divino adjutus auxilio et favore. Hac de causa imperium tuum oro atque obtestor, ne a visceribus misericordiæ tuæ abjicias dominum meum et filium et cognatum imperii tui excelsum et notissimum Comnenoducam dominum Emmanuelem : pius enim est et ipse, et suarum regionum et civitatum diligens et sollicitus gubernator, et qui semper habet in ore Christianissimum nomen regni tui, et vobis omnem largitur honorem et quietem. Dona etiam et largitiones imperatorum progenitorum suorum æternæ memoriæ omnino confirmat et tuetur, et nihil molestiæ suis subditis tribuit ». Hucusque Georgius ad Fridericum. Porro de munitione Corcyræ ab Emmanuele Græcorum imperatore mandata eidem metropolitæ Georgio, extant ipsius litteræ ad eumdem Emmanuelem redditæ, sed quæ adulatione sunt plenæ, alioquin haud inelegantes. Sic enim se habent :

23. « Georgius metropolita Coryphorum domino Emmanueli Ducæ imperatori a Deo custodito.

« Eodem die quo ab oculis meis discessisti, domine imperator, discessit etiam a me modica illa corporis firma valetudo quam fueram adeptus. Fortasse enim quemadmodum [1] audimus de Apostolis Dei præconibus factum, quod sola ipsorum umbra infirmorum ægritudines curabat, ita etiam de mea corporis infirma valetudine ego possem in Christo gloriari, quod tua umbra, imperatoris scilicet mei a Deo custoditi, mea membra quamprimum firmat et corroborat, et quasi cadaver quoddam corpus meum in vitam revocatur, et quasi paralyticus alter ego exulto. Idque non semel, aut iterum mihi evenit; sed etiam tertio : ut hinc aperte conjiciam, quod gratia quædam divina corpus tuum, potentissime domine, consequatur, quod etiam de Elisæo [2], duplici videlicet Elia, quia duplicem spiritum habebat Eliæ, in sacris habetur litteris, quod vivificum illud Elisæi corpus cadaveri cuidam cum accessisset, illud in vitam quamprimum revocavit, licet, quod natura sua erat corruptioni obnoxium, iterum fuerit tandem corruptum. Quid igitur ego animo volvam ? aut quid dicam, nisi quod magna fultus spe, quam habeo de recuperanda salute, sequor te, imperator, quocumque ieris ? Si enim tui præsentiam consequitur salus passibilis hominis et corruptibilis, cur ego post tuum imperium currere non conabor ? Cur tecum esse non contendam, ut hoc pacto membra firmentur mea, et recte ambulare valeam, loca cum locis permutans et tecum ferens ea, quæ isto vel illo modo contingunt ? Quemadmodum nunc tuas adorandas litteras relegens imperii tui, quibus molesta quædam tibi contigisse significas, quibus imperium tuum gravi molestia conjicio affectum. Si enim ovium gregis præfectus graviter ferre creditur, quando lupus, aut leo, vel aliquod aliud ferum animal gregem invadit, et illius partem diripit, et quodcumque voluerit rapit, quo animo esse debet imperator benignus et clemens, et civitatum et regionum suarum studiosus et benevolus, barbaricam aliquam intuens conjurationem et conspirationem invasionibus et inversionibus quodcumque malum perpetrasse, et gloriari præterea, quod prævaluerint adversus nos, et superaverint portionem desiderabilem, et impleverint animas suas, et quæcumque (ut aiunt) insatiabilis illis suggerit voluntas ? Sed æquo fer animo, imperator, quæ contigerunt : victoria enim solet mutare vices suas, juxta illius dictum, et non relinquet te Deus filium suum inultum a malis vicinis : est enim Deus ultionum, qui retribuit retributiones superbis, et in sinum ipsorum colligit septuplum. Hæc equidem spero, et hæc oro. De eo vero quod præcipis nobis , ut hoc castrum Corcyræ omnino tueamur; fit quidem pro virili, quod mandat imperium tuum : totius enim hujus diœceseos, ejus qui in castro et extra castrum populus est, frequens fit census et visitatio. Cisternæ etiam, licet non ut par est, tamen, ut fieri potest, parantur ære publico. Instrumenta quoque bellica, tum quæ turribus, tum quæ pro mœnibus sunt necessaria, et quæ innovari est opus, innovantur et instaurantur, necnon quæ ad portum muniendum sunt necessaria, brevi tempore conficientur.

24. « Ex Italicis vero partibus nihil neque parvum neque magnum discere potuimus : utrimque enim mercatorum commercium est intermissum. Sed ecce hæc navis Brundusina, quæ transit et plurimos inde transvehit peregrinos, in qua Corcyrenses.... negotiari incipiunt, et nos...... puto enim usque ad primam Quadragesimæ hebdomadam noverimus aliquid veri, quod dignum sit, ut auribus imperii tui intimetur. Volebat præterea imperium tuum scire a nobis, an libertos ego emittam, et an debitor sim pro pecunia, quæ pro illorum debetur liberatione. Refero itaque imperio tuo, quod ab hujusmodi rebus omnino abstineo. Tunc enim tantum pro minimo tempore suscepi libertos illos, ut tuo parerem mandato, quando scilicet tuum imperium fuit initio institutum. Et hæc tibi ego servus et orator tuus significo ». Cæterum idem imperator jam antea sui imperii initio cesserat ejusdem Corcyræ insulæ dominium sorori suæ Comnenæ, quod probe factum laudat idem metropolitanus Georgius, scribens has litteras ad eumdem Emmanuelem imperatorem :

« Georgius metropolita ad imperatorem.

« Pax tibi magna a Deo, Comnene potens, pax exercitui tuo, pax populo tuo. Et quo prœmii hujus caput, et initium pace plenum etiam reddamus : benedicat tibi Deus, qui fecit cælum et terram, et custodiat te ab omni malo. Hæc quidem a divinissimo Davide in preces sunt conversa , et cithara a Deo constructa decantata. Sed dum nos

[1] Act. v. — [2] 4. Reg. XIII.

te quasi pacifica quadam stola induimus et exornamus, ex superioribus precibus contexta, contingit mihi absumpto videlicet doloribus corporis et adversa valetudine, simul lætari et exultare una cum iis qui bene se habent et jucunde et hilariter, et dum ita loquor, labia etiam mea purificari. Sicut enim omnis sermo, qui non est ad audientium ædificationem, inutilis est et apud Deum dignus punitione, e converso perfectus sermo est ille et laude dignus, qui ex pura mente proficiscitur ad aliorum confirmationem et doctrinam. Sed ut jam eorum quæ hucusque dicta sunt declarem obscuritatem, ob nihil aliud ad hunc progressus sum sermonem, quam ut justam captarem occasionem de eo, quod a tua statutum est magnitudine, o custodite a Deo Comnene. Est autem hoc illud, quod illustrissimæ scilicet Comnenæ et dominæ meæ, et dilectissimæ sorori tuæ Corcyrensium res tradidisti et consecrasti. Nisi enim protectio tua bene fuisset disposita erga extremam hanc mari circumdatam oram et plagam, et nisi portas ejus amares super omnia tabernacula oppidorum et civitatum, quæ sub tua sunt ditione : nunquam in ipso imperii tui limine, et cum primum paternæ hereditatis factus es dominus, adeo bonam voluntatem ostendisses pro quiete et coagmentatione et incremento incolarum, quicumque intra insulam sunt, et qui eam circumdant.

25. « Fuerunt quidem imperii tui principia, (simpliciter ut aliquis diceret) bona : quæ vero nunc sequuntur, valde bona, et meliorum spem atque arrham habemus, dum germanam tuam, membrum videlicet tuum, et tecum simul natam, caput nobis constituisti, vel tanquam pretiosum lapidem electum pro fundamento posuisti Corcyrensis civitatis. Et jam erunt hæc longe firmiora, quam superioribus temporibus, quando fluvii, et pluviæ, et venti vehementes, bella videlicet ab hostibus potentibus mota, irruebant huic angustæ domui, quæ nihilominus non est concussa. Fundata enim est supra firmam fidei petram, principem videlicet Apostolorum Petrum et Paulum ejus socium et consortem, et magna et alta loquentem, qui huic loco semper suam largiuntur tutelam et protectionem, et procul rejiciunt et propellunt quodcumque damnum nobis vel insidias affert. Sed hæc gratiarum loco dicta sint protectionis divinæ, et magnæ celsitudinis tuæ, o imperator, quod maximam de nobis curam geras, ut servetur insulana civitas hæc a multis periculosis deflexibus et dissidiis. Ita quidem fiat, et largietur tibi Dominus Deus multorum annorum circulos et revolutiones cum potentia et imperio invicto, et ad majora incrementa. Examinata præterea sunt, quæ ad tuas pervenerunt aures, quæ diffusius aperuit domina mea Comnena : quoniam curæ fuit particularis illa inquisitio, et majora etiam manifestabit dies et hora. Perfectum vero judicium tuo servatum est tribunali. Sed nunquam judicabis, inquit, antequam utriusque audias verba : verba inquam bona, non temere, et ad aerem inaniter fusa, neque ad gratiam prolata; sed sapientia verba, et demonstrationum epichirematibus et argumentis nixa et firmata. Ego vero ut tuus orator et servus te veneror, et adoro, etc. » Hucusque Georgius Corcyrensis episcopus, qui inferius sæpe occurret in via. Sed ad Occidentales revocemus orationem.

26. *Episcopi Anglicani curiales excusantur ac defenduntur.* — « Hoc eodem anno, (inquit Rogerius in Annalibus Anglicis), « in medio Quadragesimæ Hugezun tituli Sancti-Michaelis de Petro Leonis cardinalis, et Apostolicæ Sedis legatus Londonias venit, celebraturus Concilium, et convenientibus ibi in unum Cantuariensi et Eboracensi archiepiscopis, et omnibus episcopis et abbatibus Angliæ et clero multo, prædictus cardinalis sedit cathedratus apud Westmonasterium in capella monachorum infirmorum, et episcopi et abbates cum illo unusquisque in suo loco secundum ordinem et dignitatem suam. Sed inter Cantuariensem et Eboracensem archiepiscopos orta est contentio, quis illorum sederet a dextris cardinalis. Et cum Eboracensis archiepiscopus ibi sedere vellet, servientes domini Cantuariensis irruerunt in eum, et projecerunt in terram, et pedibus suis conculcaverunt, et cappam suam fregerunt. Et sic dispersi sunt, et cardinalis fugit, et abscondit se a facie illorum, et ita impeditum est, quod nullum tenuit Concilium, sed factis appellationibus hinc et inde ad summum Pontificem, uterque illorum conquestus est domino regi de injuriis sibi factis ». Hæc Rogerius.

27. Quod vero eodem fere tempore Alexander papa Apostolicis litteris redarguisset illos Anglorum episcopos, qui in curia regis degerent, suo grege neglecto : pro illis omnibus respondit, excusans eos, archiepiscopus Cantuariensis Richardus, scribens ad ipsum Alexandrum Pontificem has litteras per Petrum Blesensem [1] :

« Alexandro Dei gratia summo Pontifici, Richardus Cantuariensis Ecclesiæ humilis minister, devotum humilitatis et obedientiæ famulatum.

« Detractores Deo odibiles serenitati vestræ de nostris episcopis enormia suggesserunt, asserentes quod venerabiles fratres nostri Richardus Wintoniensis, et Gaufredis Eliensis, atque Joannes Norvicensis episcopi, sequentes odorem munerum, et omnino abjecta sollicitudine pastorali, militiæ, ne dicam, malitiæ curialis fluctibus se immergunt. Dicunt, quod judicia sanguinis exercent : ideoque tanquam viri sanguinum a sacris abstinent, et ad mensam Domini non accedunt. Eapropter succensa est adversus eos indignatio vestra, nobisque pœnam indicitis, si excessus hujusmodi canonice non punimus. Inhonestum siquidem esset, gravique animadversione dignissimum, si esset in hac parte os loquentium iniqua veridicum : sed men-

[1] Pet. Bles. Ep. LXXXIV.

tita est iniquitas sibi. Nam ut excerpamus pauca de multis, Wintoniensi episcopo nullus est afflictis compatientior, nullus in oculis suis humilior, nullus in altari devotior, nullus in beneficiis profusior. Unde sicut unguentum effusum est nomen ejus, et eleemosynas ejus enarrat omnis Ecclesia sanctorum. Eliensis autem, ex quo juxta beneplaciti nostri formam, circa omnem infamiam tamen, et quasi de abundanti suam purgatione canonica innocentiam declaravit, plene et efficaciter implevit episcopium, sanctaque et honesta conversatione mendaces ostendit, qui maculaverunt innoxium. Ipse etiam, et episcopus Norvicensis, cujus honestatem et prudentiam frequenter, dum ad vos a domino rege mitteretur, diutina conversatione et experientia didicistis, Ecclesias suas pauperes invenerunt, sed possessiones earum prudenter et strenue revocantes, et amplissime dilatantes, ipsas nunc in statum optimum erexerunt.

28. « Non est equidem novum, quod regum consiliis intersint episcopi. Sicut enim honestate et sapientia cæteros antecedunt, sic expeditiores et efficaciores in reipublicæ administratione censentur. Quia sicut scriptum est, minus salubriter disponitur regnum, quod non regitur consilio sapientum. Scriptum etiam legitis[1] : Væ terræ, cujus rex puer est, et cujus principes mane comedunt. Beata terra est, cujus rex sensatus est, et cujus principes vescuntur tempore suo. In quo notatur, eos consiliis regum debere assistere, qui sciant et velint, et possint patientibus compati, paci terræ ac populi saluti prospicere, erudire ad justitiam reges, imminentibus occursare periculis, vitæque maturioris exemplis informare subditos, et quadam auctoritate potestativa præsumptionem malignantium cohibere. Regnum Hebræorum temporibus Roboam non fuisset divisum[2], nec recessissent ab eo decem tribus, si prudentiores viros sibi consiliarios elegisset. Cum esset Saul prophetans inter eos qui invocabant nomen Domini [3], regnum tamen David erexit, et firmavit ejus solium institutio Samuelis. Rex [4] Ezechias oppressus a Sennacherib, et quasi in extremis angustiis constitutus, per Isaiam civitatis liberationem et beneficium consolationis obtinuit. Elisæus [5] acrisiam Syris induxit, et ejus beneficio Samariæ obsessores convertuntur in fugam. Joiada sacerdos Joas filium Ozochiæ a facie Athaliæ persequentis abscondit [6], quem cum erexisset in regem, sanctis cum moribus informavit. Sed Joiada mortuo, cœpit Joas a Dei legitimis declinare : quem cum Zacharias argueret, eum lapidibus obruit et contrivit[7]. In quo manifestissime liquet, quam utilis et necessaria sit conversatio, et doctrina justorum his qui populi regimen acceperunt. Nam temporibus Sedeciæ [8] regis non fuisset exterminatum regnum Judæorum, nisi adversus Jeremiam, qui publicæ consulebat utilitati, prævaluissent mendacia pseudoprophetarum.

29. « Unum noveritis, quia nisi familiares et consiliarii regis essent præfati episcopi, supra dorsum Ecclesiæ fabricarent hodie peccatores, et immaniter ac intolerabiliter opprimeret clerum præsumptio laicalis. Nunc autem, si quid in Ecclesiæ attentatur injuriam, auctoritate Pontificali corripitur : aut si ad hoc Ecclesiastica censura non sufficit, spiritualis gladii defectus civili suppletur : et ad eorum arbitrium principalis animadversio exercetur. Si quandoque, ut fieri solet, adversus insontes regis indignatio vehementius excandescit, episcoporum precibus temperatur. Istis mediantibus mansuescit circa simplices judiciarius rigor, admittitur clamor pauperum, Ecclesiarum dignitas erigitur, elevatur pauperum indigentia, firmatur in clero libertas, pax in populis, in monasteriis quies, justitia libere exercetur, superbia deprimitur, augetur laicorum devotio, religio fovetur, diriguntur judicia, leges acceptantur, decreta Romana vim obtinent, et possessiones Ecclesiasticæ dilatantur. Isti singulis præcipuis solemnitatibus suis intersunt Ecclesiis, ubi eleemosynarum largitione, consolatione pupillorum ac viduarum, subjectorum correctione, atque aliis sanctitatis operibus, redimunt dies quos in curia contempserunt.

30. « Porro archiepiscopi, vel episcopi, qui in curia regis Siculi conversantur, per septennium, aut decennium a curia non recedunt ; nec refert, vivant aut decesserint, quantum ad Ecclesiasticarum possessionum custodiam, vel regimen animarum.

« Ab hac equidem curialitate nostros quandoque volumus episcopos prohibere, sed consiliosis et prudentibus viris visa est expediens eorum cohabitatio circa regem : quos si extraheremus a familiaritate illius, subtraheremus quietem monasteriis, oppressis solatium, Ecclesiis libertatem. Unde licet propter incommoditates varias, quas ibi sustinent, desiderio desiderarent egredi , publicæ tamen utilitatis obtentu, communi fratrum nostrorum consilio, non solum in hac vita castrensi tolerari, sed ad eam trahi debuerant et compelli. Utilitatem itaque Anglicanæ Ecclesiæ, et malitiam detractorum, qui vobis veritati contraria suggesserunt, velitis, pater, in libra æquitatis appendere, et quod super hoc in oculis vestris acceptum fuerit, nostræ parvitati nuntio, vel litteris velitis intimare. Rei veritatem prius vobis declarari oportuit, ut ad hujus rei decisionem certius et confidentius procedatis. Nos autem, cum receperimus vestræ sanctitatis oraculum, Apostolicæ jussionis executores efficaces erimus, et devoti. Conservet vos Deus Ecclesiæ suæ per tempora longa, sanctissime pater ». Hucusque Richardus. Extant ejusdem archiepiscopi ad eumdem Pontificem aliæ querimoniis plenæ litteræ de abbatum exemptione a suis episcopis, ostendentis pluribus, quot quantaque ex

[1] Eccl. x. — [2] 3. Reg. xii. — [3] 1. Reg xvi. — [4] 4. Reg. xx.— [5] Ibid. vi — [6] Ibid. xi. — [7] 1. Par. xxiv. — [8] Jerem. xxi. et iv. Reg. xxv.

his scandala in Ecclesia oriantur. Sed de his multorum antiquæ querelæ episcoporum et aliorum, quorum superius mentio facta est. At anni hujus hic finis esto.

Anno periodi Græco-Romanæ 6669.—Anno Æræ Hispan. 1214.—Anno Hegiræ 572, inchoato die 10 Julii, Fer. 7. — Jesu Christi 1176. — Alexandri III papæ 18. — Friderici Ænobarbi reg. 25. imp. 22. Manuelis Comneni imp. 34.

1. *Matrimonium Willelmi II Siciliæ regis cum filia regis Angliæ.* — Ad num. 1 et seq. *Willelmus II* Siciliæ rex Joannam filiam Henrici II Anglorum regis hoc anno uxorem accepit, uti fuse refert Radulphus de Diceto pag. 594 et seqq. « Joanna junior filia regis », inquit Radulphus, « Siculo regi nuptura VI kal. Septemb. transfretavit, sumptus et impensas, et itineri necessaria, copiam quoque ministrorum providit Ricardus Vintoniensis episcopus. Regis ex decreto viri spectabiles assignati sunt viæ comites, quidam usque ad Sanctum-Ægidium (oppidum in Occitania positum), quidam montes Siculos et Palatium ascensuri Panormitanum ». Paulo post : « Filia regis Anglorum nuntiis Siculi regis maris et fluctuum expertis sævitiam in conspectu virorum illustrium assignata est apud Sanctum-Ægidium V idus Novembr. per manum Joannis Norvicensis episcopi, sicut ipse Panormi promiserat X kal. Septemb. » Ait denique Radulphus, Walterum Panormitanæ urbis archiepiscopum celebrasse divina *idibus Februarii*, et coronationem reginæ magna solemnitate consummatam esse.

2. *Concil. Lumbariense adversus hæreticos Bonoshomines dictos.* — A num. 3 ad 15. Concilium quod Lumbariæ in Gallia Narbonensi hoc anno celebratum est, fuse narrat Baronius ex Hovedeno in poster. part. Annal. Cum enim *Alexander III* animadverteret, *Valdensium* sectam in dies magis invalescere, voluit rem in ipsis partibus malo illo infectis agitari, et ne haberent unde conquererentur, doctissimos eorum ad Concilium evocari jussit. Illi *magistros* suos illuc delegarunt, et præterea quatuor *judices* disputationis et controversiæ delegerunt, *Gerardum* episc. Albigensem, *Rogerium* abbatem Castrensem, *Petrum* abbatem Ardorelli, et *Ernaldum* presbyterum Narbonensem. Addidere et abbatem de Candilio, de quibus etiam Catholici cum hæreticis convenerunt. Admissi sunt etiam magnates et barones plurimi illius religionis, ut utriusque partis rationes et fundamenta audirent. Interrogati qui hæreticorum partes propugnabant de fide et sacramentis, vetus Testamentum audacter rejecere ; matrimonii sacramentum nullatenus admisere : baptismum parum curarunt; sacerdotem peccati lethalis labe infectum consecrare corpus et sanguinem Christi negarunt, neque prælatis qui luxu diffluerent, parendum esse contenderunt. Hæc præcipua hæreseos capita diu agitata sunt, tandemque damnata. Verum illi judicio parere detrectarunt, se veritatem et viam salutis in ore habere arbitrantes, ac proinde *Bonoshomines* sese appellantes. Eorum princeps erat Oliverius quidam, cui proinde veluti Christo aut Paulo Apostolo fidem adhibebant, ut fuse narrat Baronius ex Hovedeno.

3. *Fredericus imp. vincitur a Longobardis.* — A num. 15 ad 21. Refert Baronius ex Actis Alexandri III victoriam de *Frederico* imp. a Longobardis reportatam, quæ diuturnis Longobardiæ calamitatibus finem tandem attulit, ac veræ pacis cum Alexandro III et fœderatis civitatibus componendæ occasionem aperuit. Baronius num. 17 recte dicit Robertum de Monte errasse, qui hæc ponit contigisse anno sequenti, quia id legitur in Chronico ei vulgo attributo; in vero enim ejus Chronico a Dacherio edito, id neque hoc anno, neque in sequenti habetur, sed ad annum MCLXXVII solum legitur : « Nono kal. Augusti concordati sunt dominus papa Alexander et Fredericus imperator Romanus in civitate Venetiæ in domo patriarchæ ipsius civitatis. » Galvaneus Flamma in magno suo Chron. cap. 295, hæc in rem nostram scribit : « Alexander papa, audita imperatoris confusione, gavisus est valde, et multas exhortatorias litteras Mediolanum scripsit, quod potius erat paratus mori, quam civitatem Mediolanensem derelinquere. » Auctor vero Chronici, cui titulus, *Flos Florum*, ait : « Papa Alexander, audito quod Mediolanenses bis in campo prostraverunt imperatorem, exultavit gaudio magno, et promisit dare civitati Mediolani magnum auxilium ; et audito quod beatus Galdinus legatus Italiæ obierat, statim instituit alium legatum cardinalem, quem mittit in Lombardiam, et pervenit Venetias ».

4. *Mediolanenses Bononiensibus hanc victo-*

riam significant. — Mediolanenses hanc victoriam et de hostibus liberationem Bononiensibus statim significarunt litteris a Radulpho de Diceto pag. 591 recitatis : « Notum sit vobis nos ab hostibus nostris gloriosum reportasse triumphum. Interfectorum vero, submersorum, captivorum non est numerus. Scutum imperatoris, vexillum, crucem et lanceam habemus. Aurum et argentum multum in clitellis ejus reperimus; et spolia hostium accepimus, quorum æstimationem non credimus a quoquam posse definiri. Quæ quidem nostra non reputamus sed ea domini papæ et Italicorum communia esse desideramus. Captus est in prœlio dux Bertoldus, et nepos imperatricis, et frater Coloniensis archiepiscopi ; aliorum autem infinitas captivorum numerum excludit, qui omnes Mediolani detinentur. » Dies, quo celeberrimum illud prœlium habitum, hactenus incertus; cum Onuphrius lib. 7 Antiquit. Veronensium *septimum kal. Martii* fuisse dicat; Sigonius vero lib. 14 de Regn. Italiæ « tertium kal. Junii, quo SS. martyrum Sisinii, Martyrii, et Alexandri natalitia colebantur », et Acta Alexandri III, quibus major fides habenda, apud Baronium num. 15 asserant, illud initum *circa finem mensis Junii.* « Vere autem scripsit laudatus Onuphrius : Hoc prœlio magna illa imperii Occidentalis vis primum labefactata, paulatim deinceps ad nihilum fere redacta est ; et e contra majestas Pontificia mirum in modum aucta. » Prætermittebam monere pugnatum esse in loco, *decimo quarto milliario ab urbe* Mediolanensi dissito, ut habent eadem Acta num. 16.

5. *Legatio imperatoris ad Alexandrum PP.* — Baronius num. 18, loquitur de legatione Friderici imp. ad Alexandrum papam obita per W. Magdeburgensem episcopum, Christianum Moguntinum archiepiscopum et P. Vormatiensem electum, quorum opera pacem Ecclesiam inter et imperium factam esse Alexandri papæ Acta apud eum num. 20, nos edocent ; sed cum conditiones illius pacis in iis desiderentur, necessarium duxi hic transcribere chartulam originalem in pergameno quæ asservatur in armario XI, capsula VII, Archivi arcis S. Angeli, cujus sumptum authenticum auctoritate eminentissimi Francisci cardinalis Barberini extractum die IX mensis Maii anni MDCXXXII per Joannem Baptistam Consalonerium protonotarium Apostolicum, ejusdem Archivi arcis S. Angeli custodem extat in Bibliotheca illustriss. domini de Mazaugues in parlamento Aquensi consiliarii regii ; ex ea enim discimus legatos promisisse quod ipse imperator Alexandro papæ reverentiam exhibebit, securitatem dabit ejus clericis, famulis ac rebus in eorum comitatu existentibus, in eundo Venetias, Ravennam, vel cætera loca, eidemque Pontifici præfecturam Urbis et terram Mathildæ comitissæ restituet, et quod ea omnia quanto citius jurabit et adimplebit. Est autem tenoris sequentis:

6. *Legati promittunt restitutionem præfecturæ Urbis et terræ Mathildis comitissæ.* — « Nos legati domini imperatoris C. Maguntinus et W. Madeburgen. archiepiscopus, et Warmacen. electus sacræ aulæ imperialis protonotarius ad pacem Ecclesiæ et imperii ordinandam destinati, promittimus, et fidem damus, quod dominus imperator et sui dominum papam A. recipient, reverentiam exhibebunt, et veram pacem relinquet dominus imperator domino papæ A. et successoribus suis, et toti Romanæ Ecclesiæ, et præfecturam Urbis, et terram comitissæ Mathildæ restituet ei, et quod ordinatum est de Calixto (antipapa, de quo vide dicta anno MCLXVIII, num. 13, et anno MCLXXVIII, num. 1) ex parte sua observabit, et quantum in se erit operam dabit efficacem, ut dominus papa assequatur quod a nobis et vobis scripto est ordinatum. Hæc omnia faciet dominus imperator, sicut a vobis domini cardinales, qui ad ordinandam pacem ex parte Ecclesiæ estis constituti, et nobis in scripto communiter disposito est ordinatum, pace de cæteris plene disposita sicut scripto ordinavimus, vel ordinaverimus, nos vel alii qui ad hæc disponenda et complenda fuerint constituti. De regalibus vero beati Petri, et aliis possessionibus quas D. imperator abstulit, vel sui, vel alii favore ipsius, juramus, quod ipsum faciemus jurare, quod scilicet ea, quæ habet de prædictis ipse, vel sui, bona fide restituet. De his, quæ alii habent bona fide operam dabit studiosam, ut similiter restituantur. Et juramus quod bona fide operam dabimus, ut ea quæ juraverit exequatur, cum pax plene fuerit disposita de rege Siciliæ et Lombardiæ, sicut ordinaverimus, vel ordinandum statuerimus. Et de cæteris quæ in scripto prædicto continentur, ut impleantur sicut ordinavimus, vel simul ordinaverimus, operam bona fide dabimus. Promittimus etiam et juramus, quod si D. imperator (quod absit) mortuus fuerit ante complementum pacis communi scripto dispositæ, domina B. (id est, Beatrix) imperatrix, et domini Henricus atque filius ejus, et principes formam pacis communi scripto dispositam complebunt, jurabunt, et observabunt, sicut communiter est ordinatum, vel communiter ordinabitur a mediatoribus utriusque partis a D. papa A. et successoribus suis, et universis cardinalibus, et toti Romanæ Ecclesiæ.

7. *Si pax disrumpatur, trium mensium inducias promittunt.* — « Præterea domino papæ, et universis cardinalibus, et clericis et famulis, et rebus eorum universis in comitatu eorum existentibus firmam, et plenam securitatem ex parte D. imperatoris, et suorum omnium damus in eundo Venetias vel Ravennam, et cætera loca, ad quæ procedere disposuerunt, et in quibus fuerint et manendo et redeundo. sive pax compleatur, sive disrumpatur : et si disrumpatur (quod Deus avertat) juramus quod post disruptionem per tres menses firmam treguam observabit D. imperator et sui D. papæ Alex. et toti terræ suæ, quam ipse tenet, et rex Siciliæ, vel alii per eum ; et sicut pro-

mittimus et damus cum juramentis, quod D. imperator per se ex parte sua observabit, ita quod nec per se, nec per suos aliquod gravamen seu impedimentum eis scienter inferet, vel inferri consentiet : et si quis eo ignorante intulerit, bona fide emendari faciet. Præcipiemus etiam, et a D. imperatore districte mandari et præcipi faciemus per terras suas universales sub pœna personarum et rerum, Balivis suis universis et aliis nobilibus per terras et castra constitutis, et per Balivos, aliis quibus præcipi oportebit, ut nullos ad D. papam A. vel suos procedentes, vel ad eos venientes, vel ab eis redeuntes, vel quos miserint, offendent, vel offendi permittent : et si quis eis ignorantibus offenderit, quam citius poterunt bona fide facient emendari. Faciemus etiam quod D. imperator in præsentia nuntii, quem D. papa et cardinales nobis direxerint, vel cardinales suos promiserint facere jurari in anima sua, quod prædictam securitatem mutua bona fide, sicut per nos mandatum est, observabit et faciet observari. Cæterum postquam D. imperator juraverit ea quæ communiter disposuimus eis juraturum, nos a juramento erimus absoluti, excepto quod tenebimur de his quæ præcise juravimus, et excepto quod tenebimus juramento quod bona fide operam dabimus, ut cætera, quæ in communi scripto continentur, impleantur ».

8. *Adventus Friderici totam Italiam turbavit.* — Joannes de Ceccano in Chron. gesta hoc anno in aliis partibus Italiæ his verbis perstringit : « Indictione octava (legendum *Indictione decima*) XII kal. Novembris venit cancellarius imperatoris (nempe Christianus in archiepiscopatum Moguntinum intrusus) Teutonicorum ad Anagniam ad papam Alexandrum ; octavo idus Decembris ibat papa ad Venetias (ubi chronographus præpostere res narrat ; refert enim postea quæ hujus anni initio contigere) cancellarius imperatoris Teutonicorum venit super Cellas, et eas obsedit. Comites vero regni Siciliæ cum ingenti exercitu insurrexerunt in eum, et gens quidem Alemannorum ivit super eos, et plerosque cepit atque fugam verterunt sexto idus Martii ». Eamdem rem, sed obscure narrat anonymus Casinensis : « Christianus cancellarius imperatoris veniens super Cellis obsedit eam, comes Rogerius Andriæ, et comes Tancredus cum aliis comitibus contra eum perrexerunt illuc ». Denique chronographus Aquicinctinus : « Inter imp. Fridericum et Italienses vario eventu sæpenumero pugnatur. Christianus cancellarius de pace inter imperatorem et papam reformanda valde erat sollicitus ». Quare adversus Frederic. in Italiam magnas turbas concitavit.

9. *Willelmi translatio a sede Senonensi ad Rhemensem.* — In brevi Chronico Rhemensi a Labbeo tom. I Biblioth. recitato, anno superiori legitur : « Hoc anno decessit domnus Henricus Francorum regis (nempe Ludovici VI) filius, bonæ memoriæ Rhemorum archiepiscopus ». Idem habent chronographus Aquicinctinensis, Nangius in Chron. et Radulphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 588, qui diem emortualem ejus his verbis expressit. « Henricus Rhemensis archiep. regis filius et regum frater (nempe Philippi et Ludovici VII) II idus Novembris diem clausit extremum ». Tum pag. 593 Radulphus scribit : « Willelmus comitis Theobaldi filius, adhuc juvenis, electus in episcopum Carnotensem, et labentibus aliquot annorum curriculis creatus Senonensis archiepiscopus, Ecclesiam Carnotensium, indulgentia domini papæ tempore longo commendatam obtinuit, auxit possessionibus. Qui postmodum sedis infulas dignioris, ditioris, nominatioris, ut dicunt, non ambiens, ad instantem Rhemensium postulationem de Celtica Gallia migravit in Belgicam. Apicibus siquidem Apostolicis perurgentibus in beati Remigii cathedra collocatus est VI idus Augusti (ideoque hoc anno quo dies ille Dominicalis fuit, ut recte idem Radulphus habet,) usum pallii quod prius habuerat, licet locum mutaverit, non immutans. Eo quidem habendus translatione facta prædicabilior, quod ad industriam, magnanimitatem, modestiam tanti viri Romana respexit Ecclesia, nec tam generositatem parentum, vel Ludovici regis (hujus nominis VII) affinitatem, seu reginæ Francorum, scilicet Alæ (dictæ etiam passim Adelæ) sororis ejusdem Willelmi desiderium, quam in archiepiscopi moribus honestatem attendit.

10. *Joannes Saresberiensis fit episc. Carnotensis.* — Jam idem pag. 592, ad hunc Christi annum scripserat Radulphus : « Ecclesiæ Carnotensis personæ spectabiles Cantuariam in comitatu magno venerunt XI kalend. Augusti. Votis igitur orationum feliciter adimpletis, ad honorem Dei, ad obsequium matris Domini, ad solamen exulum propter justitiam acceptabiles immolarunt hostias. Joannem namque a Saresberia, gloriosi Thomæ martyris quondam allateralem exilii socium, angustiarum participem, passionis testem certissimum, quem Ecclesia Carnotensis elegerat unanimiter, requirebant attentius capituli Carnotensis, regis Francorum, Senonensis archiepiscopi (nempe Willelmi de quo mox egimus) litteris publice recitatis fidem et auctoritatem suæ postulationi præstantibus. Quibusdam itaque vices Cantuariensis archiepiscopi tunc absentis supplentibus, collegio monachorum Sanctæ-Trinitatis in albis sedente, viris etiam pluribus discretis, honestis et litteratis ibidem congregatis in Domino suum electum ab Anglorum subjectione liberum et absolutum receperunt, cum hymnis et canticis, et lætitia magna, tam illic quam hinc, in articulo temporis cursu placido navigantes tanquam ventis imperarent et mari. Consecratus est autem Senonis a Mauritio Parisiensi episcopo VI idus Augusti (eodem scilicet die, quo Willelmus e Campania in cathedra Rhemensi collocatus est), Carnoti solemniter inthronizatus est in Assumptione B. Virginis ».

11. *Willelmi translatio et Joannis electio ab*

hoc anno removeri non possunt. — Refert postea Radulphus de Diceto litteras a Carnotensi Ecclesia per deputatos ad Joannem Saresberiensem missas, aliasque Ludovici VII Francorum regis ad eum datas, in quibus ait acceptum sibi fuisse quod capitulum Carnotense *de consilio domini Senonensis archiep. Apostolicæ Sedis legati* eum episcopum elegerit, significatque archiepiscopum Senonensem *ad hoc fideliter et efficaciter consummandum* laborasse *diutius.* His adde Gervasium in Chron. qui hoc Christi anno ait : « In die festo Mariæ Magdalenæ, venerunt Cantuariam decanus et cantor, clericique plures Carnotensis Ecclesiæ, qui ob honorem et amorem sancti Thomæ martyris, et Cantuariensis Ecclesiæ excellentiam, elegerunt in capitulo Joannem de Salisberia ad regimen Carnotensis Ecclesiæ ». Loquitur postea Gervasius de translatione Willelmi ab Ecclesia Senonensi ad Rhemensem ; cumque uterque scriptor hoc ipso tempore floruerit, minime imposterum audiendi erunt, qui *Joannis* electionem et *Willelmi* translationem in annum præcedentem retrahent, vel in sequentem different, quod non desint scriptores, qui id litteris tradiderint ; eos enim errasse non dubitandum.

12. *Infaustum prœlium Manuelis imp.* — *Manuel* imperator in bello Iconiensi cruentam adeo passus est cladem, ut nusquam deinceps corporis sospitate usque ad mortem fruitus sit, ut pluribus refert Nicetas lib. 6. Vincentius Bellovacensis lib. 31 Spec. Hist. cap. 150, aliique hujus cladis meminere, quam Ægidius de Roga abbas Montis-Regalis in Chronico suo usque ad annum MCDLXXVIII perducto cum anno MCLXXVI conjungit ; qua in re ei adhærendum ; cum Willelmus Tyrius lib. 21, postquam cap. 9 de promotione sua ad episcopatum anno superiori facta locutus est, cap. 12 dicat : « Eodem quoque tempore dominus Manuel imp. Constantinopolitanus, etc. dum contra immanissimam Turcorum gentem, et impium eorum ducem, Iconii Soldanum, pro ampliando Christiano nomine, pietatis commendabili motu decertat, peccatis nostris exigentibus, suorum stragem infinitam, et copiarum imperialium, quas secum supra hominum etiam opinionem trahebat, enormia circa Iconium passus est dispendia : ubi etiam de consanguineis ejus, viri illustres et inclyta recordatione digni, in acie occubuerunt : inter quos et Joannes Protosevasto, ejusdem domini imperatoris ex fratre nepos, vir egregiæ liberalitatis et memorandæ magnificentiæ, cujus filiam Mariam dominus Amalricus (rex Jerusalem) uxorem duxerat, dum strenue resistit hostibus, multis confossus vulneribus interiit. Ipse tamen ex prima parte receptis exercitibus, se sinistro casu mente supra modum consternatus in suos fines corpore incolumis recepit, etc.

13. *Hujus cladis causa.* — « Ab ea die hujus tam sinistri casus prædictus dominus imperator adeo menti perennem dicitur impressisse memoriam, ut de cætero nec solita mentis hilaritate, qua singulariter præeminebat, lætiorem se suis, id admodum postulantibus, exhiberet, nec corporis sospitate, qua plurimum pollebat, usque in supremæ vitæ diem frueretur : ita sane continua facti refricatione urebatur, ut nec animo quies, nec menti consueta tranquillitas indulgeretur ». Jam dixerat Tyrius : « Dicitur autem suorum ducum, qui præibant agmina, magis imprudentia quam hostium viribus id accidisse. Nam cum patentes amplæque viæ, ad producendas acies et sarcinarum moles commodius trahendas, et impedimentorum omne genus subvehendum, quod et numerum excedere dicebatur et mensuram, non deessent, incaute nimis in periculosas locorum angustias præcipites se dederunt, ubi nec hostibus, qui loca eadem jam occupaverunt, dabatur resistere ; nec referendi vices copia ministrabatur ». Eamdem hujus cladis causam notat chronographus Reichenspergensis ad annum MCXC, « plusquam triginta millia Turcorum in quadam arctissima clausura convenerant, per quam transituri erant nostri ; ubi imperator Græcorum Emmanuel cum maximo exercitu destructus fuit, ut nostros eodem modo interimerent ». Imo ipsemet imperator in litteris ad Henricum II Angliæ regem datis, et ab Hovedeno, qui eas integras recitat pag. 554, accurate cum hoc anno connexis, licet ab eo non intellectis, aliam hujus cladis causam non assignat. Epistola *data mense Novemb., Indict.* X, ideoque hoc anno, non vero insequenti, quo Radulphus de Diceto pag. 596 eam exhibet.

14. *Legatio Viviani cardinalis.* — Hibernica *Viviani cardinalis* legatio hoc anno cœpta, sequentique absoluta, ut anno MCLXXXIII, num. 9 et seq. probabimus. S. Galdinus cardinalis hoc anno demortuus, ut sequenti videbitur num. 14.

ALEXANDRI III ANNUS 18. — CHRISTI 1177.

1. *Annus placabilis.* — Millesimus centesimus septuagesimus septimus, Indictione decima, adest Christi annus, dicendus ex bonis quæ secum tulit, secundum Isaiam [1], vere PLACABILIS, quo pax exul annis decem et octo, tandem suo decore est postliminio restituta, et dirum schisma, quo sub triplici capite latrante Cerbero, perterritus et fatigatus est Catholicus orbis, cessavit omnino ; cum et universalis Ecclesia sub uno pastore, in ovili uno coagmentata compagine unitatis, concuti desinens, conquievit, inter sacerdotium et imperium pace stabilita Venetiis. Hæc sunt quæ secum vexit post horridam hyemem florescente placido vere *Placabilis annus.* Digna quidem tanta historia, ut præstantissimorum virorum (sicuti factum est) digno stylo posteris traderetur absque ornatu aliquo adscititio, quæ suæ pulchritudinis decore fulgeret. Sed infortunio magno accidit, quod cum ad ornatum supervacaneum inopportunus, ineptus, et commentitius quæsitus est fucus, deformis affecta, reddita sit diversa penitus ab illa venustate, quam mixto candore simplicitatis cum rubore vividæ veritatis conciliaverat ipsi absque arte natura. Quod si ejusmodi abstersis sordibus, in pristinum decorem eamdem historiam vindicare contingat, plane dignam Deo operam nos navare non dubitamus, eodem ipso Domino per Jeremiam ita testante [2] : « Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris ».

2. *De Alexandro III cum Friderico Venetiis conveniente varietates historicæ.* — Ut autem tanta ista pro virili præstemus, aperiendum illud in primis, duplicem et magnopere inter se diversam reperiri historiæ hujus narrationem; utramque vero in Codice Chronicorum dignæ memoriæ cardinalis Bessarionis, qui summa diligentia et honore asservari dicitur in bibliotheca Veneta, pluteo decimo septimo, uti citatum invenimus ab auctore [3], qui haudpridem in iis copiosissime versatus est, utinam ita fructuose sicut et operose, qui circumiens mare et aridam, illa sola invenit, quibus in errorem manifestissimum duceretur, nec ad illa pervenit quibus veritate certissima informari potuisset, ne falleretur, et sic alios ipse falleret. Quæ ut tu semper caveas, lector, in delectu testium, hic et ubique constitue in quacumque disputatione victoriam, non in numero, eo quod errantium infinitus sit numerus, sed vera sapientium, sicut vere sapientum, admodum paucus. Sed quæ de duplici et diversa valde ejusdem historiæ narratione idem auctor ex eodem nuper citato Chronicorum volumine totidem verbis promit, jam videamus. Ita se habent :

3. « Anno igitur Domini millesimo centesimo septuagesimo septimo reformata est pax inter Alexandrum papam et imperatorem apud Venetias. De mediis autem, quibus ad pacem ventum sit, Itali quoque scriptores sunt partim discordes. Blondus enim scribit, quem sequitur Æneas Silvius Fridericum post præmissa, Magdeburgensem Moguntinumque archiepiscopos oratores ad pacem cum Alexandro constituendam, destinasse Anagniam. Conventum est ibidem, ut Pontifex Bononiam, imperator Mutinam se conferret, quod eo modo facile posset ad colloquium perveniri. Pro qua re complenda Pontifex ad Garganum montem se contulit, ubi triremes a Willelmo Siculo tredecim missas reperit, hisque Venetias delatus, magno honore exceptus est, et in itinere terrestri sex cardinales Bononiam misit : Fridericus autem Mutinam venit. Dum hæc geruntur, oratores Friderici Bononiam suspectam dicunt, et Ferraria pro conventu eligitur. Quadragesimale tempus, et Pontifex ducem Venetorum aurea rosa donavit, petiitque Ferrariam : ubi rursus mutatis conditionibus, Venetiis convenire placuit, ea lege, ne prius imperator Venetias admitteretur, quam pacem jurejurando firmaret. Concessit igitur Fridericus pacem Alexandro in ea formula, qua semper optaverat, et Willelmo regi Siciliæ, ac quindecim sociis civitatibus in sex annos pacem dedit ». Hæc Blondus, et quidem veritati consentientia.

4. « Alii vero asserunt, Fridericum cum magno

[1] Isa. LXI. — [2] Jer. XV. — [3] Hierem. Bard. in vict. naval. pag. 140, 141.

exercitu venisse in Ausoniam, movisseque in Romanam Urbem, pro quo Pontifex ejus vires perhorrescens, decimo septimo Pontificatus sui anno coqui sui vestibus sumptis, eo in habitu Venetias profugit, ad divæ Virginis de Charitate monasterium profectus : ubi ab incolis recipitur, et hortulo præficitur. Et quod post aliquot menses, cum quidam, nomine Commodus, eum agnovisset, confestim ad Sebastianum ducem accessit, Pontificem esse Romanum retulit : qui re cognita, mox senatum congregans, cum omni apparatu ad Pontificis diversorium accessit, agnitumque in tali despecto habitu Pontifice, cum crucibus aliisque solemnitatibus ad divi Marci templum cum omni gaudio perduxit. Quodque ibidem Pontifex cum ante altare ex more consedisset, principem, senatum, et omnem populum benedixit. Et quod etiam imperator audiens summum Pontificem Venetis esse, Ottonem filium suum cum armata classe ad reposcendum summum Pontificem Venetias misit ; qui et Venetis ob id bellum movit. Cui statim Sebastianus dux Venetorum occurrens, facto congressu ipsum superavit, et Venetias vinctum perduxit. Otto autem ad Pontificem ductus procuravit, quod pax inter maximum Pontificem et patrem Augustum componeretur. Insuper, quod altera quæ secuta est die, Fridericus Venetias venit, pacem a filio confectam hoc modo approbat, ut Romam, et quæ ditionis erant Ecclesiasticæ, summo Pontifici redderet, et quidquid ille pro perpetrata culpa injungeret, patienter perferret.

5. « Quod item tunc fœdere Alexander Pontifex inito, confestim ad januas templi divi Marci accessit, et ibidem universo adstante populo, imperatori jussit, ut se humi prosterneret, et veniam denuo postularet. Cum summus Pontifex Cæsaris imperatoris collum pede comprimens, ait : Scriptum est, super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem. Cum illi Fridericus : Non tibi, inquit, sed Petro, cui successor es, pareo. Et quod Pontifex respondit : Et mihi, et Petro. Ac sic inter imperatorem et summum Pontificem pace composita, ipse imperator cum bona venia abiit ». Ita posterior se habet narratio de inita pace inter Pontificem et imperatorem. Cui et ista junguntur : « Abscedente igitur imperatore, Pontifex ob beneficium a Venetis susceptum Sebastiano duci, et ejus successoribus, ac senatui Veneto privilegia concessit. Primo quidem funale candidum, quod solis Pontificibus Romanis portandum consuetudo concedit. Itemque quod plumbo possent Epistolas sigillare deinceps. Tertio, quod eidem principi umbellam concessit, ornamentum galero persimile. Quarto, quod Venetorum principi tertiam sedem in theatro Romano fieri fecit, cum prius duæ tantum in papæ theatro sedes essent, quarum dextram Pontifex, sinistram vero Cæsar tenet. Cum et in Ascensione Domini Venetis in templo S. Marci Evangelistæ indulgentiam plenariam perpetuo duraturam concessit, quæ hodie perdurat. Quinto, quod ipsi duci octo vexilla serica diversorum colorum obtulit. Sexto denique, quod cereum album eidem condonavit, quodque omnia in palatio Sancti-Marci perpulchre depicta habentur ». Hæc ex Codice Bessarionis, accepta haud dubium ex antiquioribus monimentis, illis nimirum, quæ ad nos sunt missa elapsis diebus, ut intexerentur Annalibus.

6. Ne igitur redarguamur inofficiosi, si prætermisimus ea, his adjicimus : sic enim se habent totidem syllabis reddita, ut exscripta ab eo qui misit.

Exemplum sumptum ex quodam libro antiquo in pergameno manu scripto, existente in archivio episcopatus Parentini, ex prima ejus charta de verbo ad verbum fideliter extractum.

« Copia historiæ Alexandri III qui latitavit Venetiis, et postea transivit Ursariam Parentinæ diœcesis, ubi dimisit indulgentiam plenariam.

« Reperitur in canonica domini Alexandri III Pontificis maximi, ubi memorat, qualiter repertus fuit in monasterio Sanctæ-Mariæ de Charitate Venetiis, et fuit cognitus in celebratione per quemdam Spoletanum in civitate Veneta, ubi ipse Pontifex accepit fugam de Spoleto propter insidias atque persecutiones domini Friderici imperatoris scilicet, persequentis Ecclesiam Romanam, atque dominum papam, et suos cardinales. Deinde memorat promissiones factas per dominum Sebastianum Zani, ducem Venetum, domino Alexandro papæ; et de victoria habita per Venetos cum triginta galeis contra sexaginta galeas dicti imperatoris, in quibus erat capitaneus, filius dicti imperatoris, atque fuit ibi personaliter captus cum toto suo exercitu, et ductus ad civitatem Venetam, et præsentatus domino papæ. Et locus, ubi fuit ista victoria habita, vocatur *La ponta de salvore*, in partibus Istriæ, et est ubi una Ecclesia Sancti-Joannis, in qua dominus Alexander papa in tali die, sicut fuit victoria in festo Omnium Sanctorum concessit plenariam indulgentiam ad perpetuam rei memoriam.

7. « Deinde memorat de pace tractanda per filium imperatoris inter dominum Alexandrum, et Ecclesiam, et dictum patrem suum imperatorem : et narrat quomodo imperator venit ad civitatem Venetiarum ad pedes domini papæ. Insuper facit mentionem, quomodo domini Anconitani venerunt cum tribus galeis armatis et solemniter præparatis ad civitatem Venetam ad pedes domini papæ, pro obedientia domini papæ et Ecclesiæ Romanæ, pro qua civitas Anconitana longo tempore fuerat assediata, et devastata per prædictum Fridericum imperatorem. Cum dominus papa et imperator, una cum duce Venetiarum in festo sancti Matthiæ recesserunt de Venetiis cum novem galeis, et dominus papa Alexander ascendit super unam galeam de Ancona, quæ erat solemniter præparata pro persona sua, et in sequentem noctem venerunt ad portum Ursariæ penes Parentium, ad unum prio-

ratum Sanctæ-Mariæ, et ibi concessit maximas indulgentias, et maxime in festo Annuntiationis Virginis Mariæ. Post diem secundum recesserunt de illo loco, et in sequenti die venerunt Anconam hora XXIII, una et simul cum imperatore et duce Venetiarum, cui dominus Alexander dedit umbellam, cathedram, vexillum et multas gratias, sicut narratur et habetur in canonica. Hoc gestum fuit in civitate Ancona, in Ecclesia majori Sancti-Laurentii, in illa die, in qua applicuerunt. Similiter concessit dominus Anconitanis pro sua fidelitate habita sibi et Ecclesiæ, multa beneficia spiritualia et temporalia, et dedit eis plenariam libertatem, et gratias et exemptiones in recompensationem suæ fidelitatis. Hoc fuit factum prima die Quadragesimæ. De donis spiritualibus concessit ad perpetuam rei memoriam, omnibus vere pœnitentibus et confessis, visitantibus duodecim Ecclesias primo, deinde venientibus ad Ecclesiam prædictam Cathedralem quotidie per totam Quadragesimam cum continua perseveratione jejuno stomacho, usque ad diem Resurrectionis Domini, ut habeant illam indulgentiam et tantam, ac si visitarent civitatem sanctam Jerusalem, et alia loca sancta. De comitatu vero per tres dies ante festum Resurrectionis. Similiter facit mentionem, qualiter concessit primis Dominicalibus mensium tantam Indulgentiam, quantam arenam capere potuit cum ambabus manibus. Hoc donum Indulgentiæ fuit concessum tempore domini Thomæ episcopi Anconitani de anno CXXVII (MCLXXVII) anno sui pontificatus duodecimo, Indictione quinta.

8. « Et ego Petrus Matthæus Joannes de Ancona sacrista Sancti-Quiricii de Ancona præsens privilegium extraxi, et copiavi de quodam privilegio existenti in Ecclesia prædicta, ad petitionem Zani Valentis de Grado, nil addendo, neque minuendo ut ponitur, virgulam vel comma, sed fideliter auscultavi, una cum domino Jo. Paulutii de Ancona publico notario, et utrumque concordare inveni.

« Et ego Jo. Paulutii de Ancona notarius, et nunc prior capituli, præsens privilegium auscultavi, unaque cum domino supradicto Petro Matthæo sacrista dictæ Ecclesiæ utrumque concordare invenimus (inveni), et ad fidem hujusmodi sigillum meum apposui, et etiam nostri capituli pendentem (pendens), in quo quidem sigillo sunt sculptæ imagines sanctorum Laurentii et Quiritii, et supra ipsis est imago Virginis Mariæ cum filio.

« Mathurius presbyter Turoviensis hanc scripturam perlegit, subscripsit, millesimo quingentesimo decimo quinto, die vero decima nona Decembris.

« Præsens transumptum ex originali suprascripto aliena manu fideliter exemplatum, quia ego Joannes Teuterinus coadjutor curiæ episcopalis Parentini cum ipso originali concordare inveni de verbo ad verbum, nil addito, diminuto, seu mutato, in fidem me subscripsi die vicesima mensis Septembris MDCV.

« Joannes Lipomanus Dei et Apostolicæ Sedis gratia episcopus Parentinus, Ursariæque comes, etc. universis et singulis has præsentes visuris et lecturis attestamur, suprascriptum Joannem Teuterinum esse curiæ nostræ episcopalis coadjutorem, cujus scripturis et exemplis ubique locorum fides adhiberi potest. In quorum fidem, etc. Dat. Venetiis die vicesima septima Septembris MDCV, quo misit ad nos.

« Joannes episcopus Parentinus.

« Fabricius Beatianus notarius Venet. mandato subscripsi.

« D. Scipio Lugo Bassianen.

« D. Carolus Gluti advocatus pauperum ».

9. Hæc sunt quæ favent posteriori sententiæ recitatæ. Cui inhærendumne nobis sit, an priori consentiendum, nos tanquam in bivio constituti, quamnam viam ingrediendam suscipiamus, illud divinæ Scripturæ in primis mente versamur, ita monente Deo [1] : « State super vias, et videte, et interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, et ambulate in ea ». Et illi utique interrogandi, qui viam triverint ambulando, non autem inexperti, qui tantum audita retulerint, eademque fucata coloribus pictura monstrasse, satis esse ad probationem existimant, non considerantes, quod [2].

pictoribus atque poetis
Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas.

Quamobrem nos non aliunde quam ab auctoribus ejus temporis, et iisdem plane ipsis qui rebus tunc gestis interfuerunt, viderunt que, atque præsentes manibus contrectarunt, cuncta descripturi sumus. Addemus insuper ad confirmationem eorum, quæ ex dictis auctoribus narraturi sumus, complures ipsius Alexandri papæ tunc ad diversos Venetiis scriptas Epistolas de iis, quæ ibidem in eadem causa fieri contigerunt : adeo ut nulla de his vel levis dubitatio reliqua esse possit, trahique necesse sit summa potentia veritatis in ejus consensum non dubitantes tantum, sed ipsos, si quos esse contigerit obstinatos et refractarios, qui ei quam semel imbiberunt opinionem, inhærent immobiles, persistunt stabiles, firmique nec pati possunt ab eadem quavis ratione divelli.

10. *De rebus Alexandri III Venetiis gestis usque ad absolutionem Friderici imp.* — Accidit namque in iis (quod vitari posse perdifficile esse discimus experimento) ut quo præclarior de rebus præclarissime gestis sit historia conscribenda, sæpe irrepat in auctorem, quod sine auctore vulgatum fertur quidpiam fabulosum; quod ipse scriptor prætermittere expavescat, ne contradicentium grandine densa pulsetur; sicque fiat, ut falsa admixta veris, eodem decore tituloque gloriæ fulgeant, atque mendacium veritatis, ut gemmæ vitium, nomen obtineat, et pari pretio æstimetur,

[1] Jerem. VI. — [2] Horat. in Poetic.

atque cupientibus distrahatur, et quo nomine semel acceptum, eodem ad posteros, tanquam paterna hæreditas transmittatur, tenacius possessum non libenter admittat, quod face veritatis admota, veritati contrarium deforme esse mendacium arguatur. Quorum occasione, ut delectu habito (quod muneris nostri est) segregaremus pretiosum a vili, falsum a vero, immensi sunt nobis parti labores; sed feliciter actum, nisi ex more pareret odium veritas, ut secundum divinum oraculum dicant videntibus[1]: « Nolite videre. Et adspicientibus: Nolite adspicere nobis ea quæ sunt recta: loquimini nobis placentia, videte nobis errores ». At in his modo versamur, quibus majorem potius gratiam quam invidiam nobis conciliaturos non dubitemus, cum nullius sint momenti quæ rejiciuntur, summi vero ponderis, quæ retinentur, confirmantur, et illustrantur.

11. Longe namque abest, ut ista scribendo obscurare velimus serenissimæ Venetæ reipublicæ gloriam, quam non necessario, sed potius voluntario (quod majoris est laudis) hospitio Romani Pontificis, tot tantisque exhibitis erga eum officiis, impensis dignis obsequiis effusa munificentia Christi vicario, digne promeruit; quin potius ad majorem lucem faces addimus, illustraturi eam magis magisque fulgoribus veritatis, tot admotis splendoribus, quot e latebris vindicata scriptorum monimenta nondum visa ad ea confirmanda conferimus. Tenebras vero propellimus eas, quibus tanta gloria quadam ostensa caligine obfuscatur, dum historia nobilissima anilis fabulæ admistione vilescit. Nos igitur apertissima veritate monstrabimus, Alexandrum ipsum Romanum Pontificem nequaquam necessitate compulsum, fuga lapsum e manibus Friderici, habitu mutato Pontificio in coquinarium indumentum (quod fertur) Venetiis delituisse in monasterio Charitatis, sed potius Pontificia auctoritate, libera facultate, consilio tamen Siciliæ regis delegisse liberam civitatem, eamdemque securam, ad quam invitaret pariter imperatorem, qui cum eo quæ sunt pacis una tractaret: contulisse vero se in eam classe honorifica sibi parata ab eodem Willelmo rege Siciliæ, comitesque ejus navigationis habuisse S. R. E. cardinales, necnon inter alios proceres legatos Siciliæ regis.

12. Sed quod ab illis, qui ponunt latebras Alexandri, prætexitur timor, qui ad fugam eum impulerit ob persecutionem Friderici, ex victoria nuper parta minantis et insequentis: necessarium est corruat tota vana moles, quam omni penitus fundamento carere patebit, si ad res gestas anni superioris, easdemque fusius enarratas memoriam revocaverint, cum invenerint Fridericum non victorem, sed victum et profligatum bello fuisse a Mediolanensibus Dei ope victoribus; cum et non Alexandro papæ eisdem confœderato, sed misero Friderico vix fuga lapso fuerint captandæ latebræ, et humilis mutatione habitus adspectus fallendus intuentium. Cum et saniori usus consilio, pro pace legationem honorificentissimam Anagniam misit ad ipsum Alexandrum, cujus occasione ista meditari de mutuo congressu ad pacem decernendam idem Pontifex inchoavit, quod hoc anno perfecit. Repetant igitur quæ narrata sunt anno superiori, et plane videbunt, omnem de ineunda fuga latebrisque captandis cessasse penitus occasionem; vel ut ex iis manifestam detegant imposturam. His vero ita detectis, jam quod polliciti sumus, ab auctore, qui aderat, cunctaque scribebat de Alexandri ipsius Vitæ Actis superius sæpe citatis, quæ Bibliotheca Vaticana antiquitus scripta custodit, narrationem aggrediamur. Hæc enim ait:

13. « Porro Alexander papa, ut indubitanter ad colloquium imperatoris posset accedere, ordinato in Urbe vicario, versus mare Hadriaticum iter cum fratribus suis cardinalibus arripuit. Et veniens Beneventum, inde Trojam, atque Sipontum, et montem Garganum transivit, et devenit in civitatem Licianam in maris littore sitam. Ibi enim devotus beati Petri filius rex Siciliæ ad ejus obsequium præparaverat septem galeas, victualibus et armis, prout tempus postulabat, munitas. Duos quoque de magnatibus terræ suæ, videlicet Romualdum Salernitanum archiepiscopum, et Rogerium Hadriensem maximum comitem, ut honorificentius cum eis incederet, illuc ad ejusdem patris et domini præsentiam destinavit. Ut autem imperatorem et Longobardos de suo Pontifex adventu redderet certiores, sex de fratribus suis cardinalibus Siponto usque Bononiam cum suis et aliorum fratrum equitaturis præmiserat ». Et post enarratas res gestas inter imperatorem Constantinopolitanum et Soldanum, de quibus nos, ne adeo diversa misceantur, postea dicturi sumus, hæc subjicit:

« Interea Viterbiensis ille ridiculus antipapa de malo semper in pejus deficiens, ubi pacem et concordiam inter Alexandrum papam et imperatorem sine se familiariter tractari percepit, ubi et securitatem firmam cunctis viatoribus datam indubitanter cognovit, cum proceribus suis ita vehementer indoluit, ac si cor ejus medium crepuisset ». Hæc de statu tunc temporis antipapæ Viterbii degentis, seipsum mœrore vorantis. Subdit de præmissa legatione ab Alexandro, antequam e Campania ad Hadriaticum mare perrexit, quam omiserat, dicens:

14. « Antequam Anagnia Pontifex Alexander exiret, Humbaldum Ostiensem episcopum et Rainerium diaconum cardinalem Sancti-Georgii ad imperatoris præsentiam ea occasione præmisit, ut securitatem, quam Magdeburgensis archiepiscopus cum sociis suis promiserat, ab eodem imperatore per exhibitionem juramenti manifeste reciperent. Cuncti autem per partes Tusciæ in Lombardorum intraverunt terram, et circa Mutinam eumdem imperatorem satis pacificum invenerunt, qui eos

[1] Isa. xxx.

hilari vultu et reverentia suscepit, et honorificentia plurima honoravit. Præsentibus itaque multis episcopis et principibus, coram ipsis legatis Fridericus imperator C. filium marchionis Montisferrati super sancta Evangelia jurare fecit in anima sua, eamdem securitatem, quam legati apud Anagniam indubitanter præstiterant, conservare. Insuper ad majorem bonæ voluntatis, quam gerebat de pace, ostensionem, omnes principes Alemannos, qui secum aderant, eamdem securitatem fecit nihilominus per jusjurandum corroborare. In diebus illis Cremona respiciens retro, absque gravamine de jurando, a confœderatione aliarum civitatum impudenter recessit, et ad imperatorem non sine magna ignominia se convertit. Unde indignationem Ecclesiæ, et aliorum Lombardorum odium et inimicitiam juste incurrit. Terdona quoque non post multum temporis idem reprehensibiliter fecit, et eadem se infamia contumeliosa involvit.

15. « Audiens autem ista apud Vastum in mari Hadriatico vadum, ubi tempus opportunum navigationi exspectabat summus Pontifex, valde est miratus, sed de aliarum civitatum stabilitate dubitare non potuit. Cæterum cum valida maris tempestas ipsum jam per triginta dies contra propositum suum ibi detinuisset invitum, ecce insuper Auster diu desideratus advenit, et statim nautæ ad transfretandum eumdem Pontificem alacriter invitarunt. Qui consurgens circa medium noctis instantis Quadragesimæ, valde mane post missam et receptos cineres, pelagi vastitatem lætus intravit cum undecim galeis, et aliis duabus oneratis victualium copiis, et albis caballis, absque aliis navigiis. Ita rex Siciliæ auxit numerum galearum ad decorem Pontificis. Erat autem delectabile ad videndum, navalem exercitum sulcantem dorsum pelagi velis protensis prospero vento. Sed circa meridiem superveniente hora sexta, est prorsus extinctus Auster, et illico facta est in mari turbatio maxima. Timuerunt igitur omnes, Pontifex autem non fuit omnino securus. Tunc decem galeæ cum ipso Pontifice et fratribus suis cardinalibus versus anteriores insulas in remigando non segniter laboraverunt. Tandem suffragantibus beatorum Petri et Pauli meritis, eadem die circa noctem, ad insulam quæ dicitur Polacrosa, prospero, Deo gratias, cursu applicuerunt. Pontifex autem fatigatus ex nimia procellosi maris turbatione, in terram libenter descendit, et apposita copiosa mensa hilariter convivavit.

16. « Post modicum vero temporis, cum jam quiescerent omnia, ex insperato desideratus nautis Auster arrisit, et eos ad iter agendum non mediocriter animavit. Exultantibus igitur cunctis, cum gaudio vela universa in altum citissime sunt elata, et unusquisque ad exercendum commissum sibi negotium in ipsa noctis obscuritate vigilans permansit. Præcedente itaque cum magno luminari galea summi Pontificis, aliæ ipsam sequentes, per totam noctem omnes alacriter navigarunt. Et altera die circa meridiem in insulam, quæ vocatur Alexa, venerunt. Et post celebratam ibidem missam, cum magno gaudio et lætitia ad mare convenerunt. Et exinde cæteras Dalmatiæ insulas transcendentes, in proxima Dominica, priusquam sol illucesceret, ad civitatem Jaderæ, quæ sita est in capite Hungariæ regni, eumdem Pontificem cum suis fratribus, Manfredo videlicet Prænestino episcopo, Joanne tituli Sanctæ-Anastasiæ Bausonæ tituli Sanctæ-Pudentianæ presbyteris cardinalibus : Cyntio tituli Sancti-Hadriani, et Hugone Sancti-Eustachii diaconis cardinalibus: Romualdo quoque Salernitano archiepiscopo, et Rogerio illustri comite per merita beatorum Apostolorum sanum et alacrem portaverunt. Et quoniam nondum quisquam Romanus Pontifex civitatem ipsam intraverat, de novo ipsius papæ adventu facta est in clero et populo illius loci communis lætitia, et ineffabilis exultatio collaudantium et benedicentium Dominum, qui modernis temporibus, per famulum suum Alexandrum successorem beati Petri, Jadertinam civitatem dignatus est visitare. Itaque præparato sibi de Romano more albo caballo, processionaliter duxerunt eum per mediam civitatem ad beatæ Anastasiæ majorem Ecclesiam, in qua ipsa virgo et martyr honorifice tumulata quiescit, immensis laudibus et canticis altissime resonantibus in eorum Sclavica lingua. Post quartum vero diem exivit Jadera, et per Sclavorum insulas, et maritimas Istriæ civitates felici cursu transitum faciens, ad monasterium Sancti-Nicolai situm in faucibus Rivialti alacriter, Domino auxiliante, pervenit.

17. « Anno igitur sui Pontificatus decimo octavo, X (XI) kalend. Aprilis, Indictione decima, beatus Pontifex Alexander cum ingenti honorificentia Venetias primum intravit, occurrente sibi duce cum patriarcha et episcopis et nobilibus, cum clero in navium copiosa multitudine. Eo autem in palatium patriarchæ super Rivoalto deducto, prædictus Magdeburgensis episcopus cum electo Wormaciensi, protonotarioque, accesserunt ad eum, dicentes : Dominus noster imperator cuncta quæ inter vos et eum de pace nobis mediantibus tractata sunt et conscripta, paratus est adimplere. Sed in civitate Bononiensi, quam ejus principes nimis habent suspectam, convenire nullatenus potest. Unde clementiam ipsam vestram suppliciter exoramus, quatenus alium locum ipsi et vobis congruum, Ravennam videlicet, vel Venetias eligere satagatis. Quibus beatus Pontifex constanter sine mora respondit : Diu est, quod mediantibus fratribus nostris Humbaldo Ostiensi episcopo, et Rainerio diacono cardinali, cum Lombardis imperator convenit, ut ipse in Imola, et nos in Bononia debeamus pariter convenire. Ideo nos absque Lombardis et consilio fratrum nostrorum, qui circa partes Bononiæ nostrum præstolantur adventum, locum ipsum mutare non possumus nec debemus. Si ergo minime displicet, quod prius sibi sponte

consensit; sibi debet non nobis talem conditionem sæpe positam imputare. Verumtamen, ut incœptum bonum pacis ad desideratam consummationem celerius valeat, operante Domino, pervenire, nos usque Ferrariam sine mora venire studebimus, quatenus ibi cum fratribus nostris et rectoribus Lombardiæ deliberare, et eligere plenarie possimus quod pro utraque parte congruentius fuerit faciendum. Quod verbum quia legatis bene complacuit, per litteras Apostolicas universis episcopis et rectoribus civitatum Lombardiæ mandavit, ut in Dominica die Passionis ad ejus præsentiam in ipsa civitate, Deo favente, conveniant.

18. « Interim vero cum turbæ multæ irruerent in eum, et ex civitatibus circumpositis multitudo nobilium properaret ad ejus præsentiam, ut viderent illum, et audirent tanquam Angelum a Deo missum, dignum duxit in proxima Dominica, *Lætare, Jerusalem*, ad Ecclesiam B. Marci solemnia missarum celebraturus accedere. Indutus ergo sacris vestibus, et de consuetudine auream ferens rosam, cum episcopis et cardinalibus ad altare majus processit. Post Evangelicam lectionem populo Dei ex diversis partibus congregato pastoraliter prædicavit. Et completis missarum officiis, rosam quam detulerat duci Venetiarum in signum gratiæ Sedis Apostolicæ contulit ».

Hic siste gradum paululum, lector, et quod obiter audire contigit de sacro Ecclesiæ ritu, quo summus Pontifex in Dominica *Lætare*, rosam auream benedicit et fert altare, donatque cui vult : habes de hoc eodem sacro ritu ejusdem temporis scriptorem notissimum Petrum Blesensem, qui sermone decimo quinto ejusdem antiquæ consuetudinis meminit, et tantæ rei mysterium pandit, quod Dominica illa *Lætare,* septima numeretur a dominica Septuagesimæ. Sed hæc cursim; in his enim immorari non licet, quod nec Pontifex remoretur, sed concito cursu Ferrariam properet. Pergit enim auctor :

19. « In eadem quoque septimana cum glorioso galearum exercitu (quod erat delectabile visu) exivit Venetiis et per fauces Padi ascendens cum gloria et honore venit in suam civitatem Ferrariam. In sequenti vero die principales personæ, quæ inferius annotantur, ab utraque parte ad præsentiam Pontificis convenerunt. Ex parte Lombardorum Aquileiensis patriarcha, Ravennatensis et Mediolanensis archiepiscopi, et eorum comprovinciales episcopi, rectores civitatum cum marchionibus et comitibus, Salernitanus quoque archiepiscopus cum Rogerio Hadriensi comite : sed ex imperatoris parte, Moguntinus, Coloniensis, Trevirensis, Bisuntinus, cum aliquibus suffraganeis episcopis, electoque Wormaciensi, et protonotario. Quibus ad invicem congregatis, de loco ubi papa secure posset cum imperatore præsentialiter convenire, cum non modica inter partes altercatio existeret, Lombardis petentibus Bononiam, vel Placentiam, aut Ferrariam, sive Paduam ; imperatoris autem principibus Papiam, aut Ravennam, aut Venetias eligentibus : Pontifex cum nuntiis regis Siciliæ Venetias in hunc modum elegit : ut si dux cum populo Veneto juratoriam cautionem præstaret, quod, antequam pax firmiter confirmata esset, sine consensu papæ imperatorem intrare Venetias nullatenus permitterent, et venientes illuc, sive redeuntes nullo modo impedirent : tunc pars utraque ad locum ipsum accederet. Quod ad verbum Pontificis factum est.

20. « Exivit ergo Alexander papa Ferraria cum episcopis et cardinalibus, septimo idus Maii, et sine mora Venetias remeavit, cujus vestigia partes utræque celeriter sunt subsecutæ. Constitutis itaque principibus et Lombardis in conspectu principis de reconciliatione pacis inter alterutros tractare cœperunt. Sed quia de feudis maxima inter eos controversia vertebatur, et pax Ecclesiæ absque illorum pace, quia cum Ecclesia contra imperium firmiter fieri non debebat, tractatus ipse, multis intervenientibus induciis, usque ad Apostolorum Petri et Pauli Octavas processit.

« Ea igitur die pax Ecclesiæ in ea forma, quæ de consensu patrum (partium) ordinata fuerat, et scripto firmata de consensu principum, qui præsentes aderant, imperatoris assensu est roborata. Pax quoque Siciliæ regi proximis kalendis Augusti usque ad quindecim annos eodem modo approbata est. Super quibus chartæ hinc inde concorditer factæ, et a singulis partibus in bona voluntate receptæ sunt. Quibus ita peractis, ad instantiam principum imperatori licentiam dedit Pontifex veniendi usque Chiogiam, quatenus in loco ipso a Pontifice parum distante, constitutis in ejus præsentiam cardinalibus illis et principibus, qui cursum pacis et treguarum fere jam consummaverant, cum ipsa imperiali auctoritate, Domino cooperante, plenum sortiretur effectum, et immutabile firmamentum. Venit ergo illuc imperator, et ad ejus præsentiam cardinales et principes pariter convenerunt, omnia, quæ de pacis bono ejus consensu fuerant ibi concorditer transacta, ostendentes. Auditis itaque omnibus quæ gesta fuerant et plenarie intellectis, licet ab his qui pacem oderant valde turbatus fuerit et commotus, quatenus principes in facie ipsi restiterint, omnia tandem, sicut in præsentia Pontificis gesta fuerant et conscripta, rata habuit, et ea confirmare sponte promisit. Tunc factum est, quod et in audientia eorumdem cardinalium et principum, Diedoni comiti filio C. marchionis præcepit, ut in anima sua coram domino papa, nuntiis regis Siciliæ, et Lombardis publice juraret in hunc qui sequitur modum.

21. « Ego comes Diedo juro, quod dominus imperator mandavit mihi, ut in anima sua jurarem juramentum, quod nunc facturus sum. Et postquam mandavit, non revocavit mandatum. Et ego ex eodem imperatoris mandato juro in anima sua, quod ex quo venerit Venetias, omni quæstione et contradictione semota, faciet jurare in anima

sua, quod pacem Ecclesiæ sicut disposita est per mediatores ex scripto, et pacem regis Siciliæ usque ad quindecim annos, sicut scriptum est, et treguam Lombardorum, sicuti est per mediatores utriusque partis dispositum in scripto, quod et apud eosdem mediatores continetur, bona fide servabit, et principes suos hoc ipsum jurare faciet. Simili modo præcepit Sigilboth camerario suo in hunc modum jurare.

« Ego Sigilboth juro, quod ex quo dominus imperator venerit Venetias, juramentum ipsum pacis Ecclesiæ, et regis Siciliæ, et treguæ Lombardorum faciet præstari in anima sua, et principes suos similiter jurare faciet ». Hæc Acta.

Ne quid autem prætereat ejusdem Alexandri Pontificis rerum tunc gestarum Venetiis, quæ sibi fidem vindicent ex publicis monimentis, authenticum extat Diploma ejusdem Pontificis datum Venetiis post quatuor dies ab Octavis Apostolorum, nempe sexto idus Julii, quo ipse concessit monasterio Sanctæ-Mariæ in Organo, Ordinis sancti Benedicti cum privilegio exemptionis alias plerasque immunitates. Datum ipsum habetur ad ejus abbatem nomine Opizonem. Cui et subscripti leguntur post Pontificem omnes qui cum eo erant Venetiis cardinales. Quinam ii fuerint, ut sciatur, hic eorumdem nomina describemus, simulque quod sequitur, tempus ejusdem dati Diplomatis in fine ejusdem exaratum :

« Ego Alexander Catholicæ Eccl. episc.

« Ego Humbaldus Ostiensis episcopus.

« Ego Gualterius Albanensis episcopus.

« Ego Conradus Moguntinensis archiepiscopus, et Sabinensis episcopus.

« Ego Willelmus Portuensis et Sanctæ-Rufinæ episcopus.

« Ego Manfredus Prænestinus episcopus.

« Ego Hildebrandus Basilicæ duodecim Apostolorum presbyter cardinalis.

« Ego Joannes presbyter cardinalis tituli S. Anastasiæ.

« Ego Boso presbyter cardinalis tituli S. Pudentianæ, tituli Pastoris.

« Ego Theodinus presbyter cardinalis tituli S. Vitalis, tituli Vestinæ.

« Ego Petrus presbyter cardinalis tituli S. Susannæ.

« Ego Hyacinthus diaconus cardinalis S. Mariæ in Cosmedim.

« Ego Arditio diaconus cardinalis S. Theodori.

« Ego Cynthius diaconus cardinalis Sancti-Hadriani.

« Ego Hugo diaconus cardinalis S. Eustachii juxta templum Agrippæ.

« Ego Rainerius diaconus cardinalis S. Gregorii ad Velum aureum.

« Datum Venetiæ in Rivoalto per manum Gratiani sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconi et notarii, sexto idus Julii, Indictione decima, Incarnationis Dominicæ anno millesimo centesimo septuagesimo septimo, Pontificatus vero domini Alexandri papæ Tertii anno decimo octavo ».

Desunt autem aliqui cardinales, recensiti a Rogerio hujus temporis accurato satis scriptore, quos diversæ occasiones fecerunt absentes. Sunt hi :

« Albertus presbyter cardinalis.

« Vivianus presbyter cardinalis.

« Laborans diaconus cardinalis S. Mariæ in Porticu ». Cujus etiam ejusmodi extat mentio in dedicatione Ecclesiæ facta Veronæ per patriarcham Aquileiensem post aliquot annos, cui idem Laborans interfuit, his verbis conscripta :

« Anno Domini M. C. LXXXV, Indictione tertia, die sabbati VIII intrante Novembr. dominus patriarcha Gotifredus Aquileiensis dedicavit Ecclesiam S. Mariæ Antiquæ, ubi fuerunt dominus Laborans, et dominus Adelardus S. R. E. cardinales, et dominus Pepo episcopus de Padua, et dominus Opizo Organensis abbas, etc ». Extat in eadem Ecclesia.

22. Sed a quibus digressi sumus, recurramus ad Acta, quæ pergunt : « His ita hoc modo completis, Pontifex ducem et populum Venetum a juramento, quo tenebatur, absolvit, et ut dominum imperatorem honorifice Venetias ducerent, eis præcepit. Quod dux desideranter implere festinans, in præparatis sex galeis eumdem imperatorem usque ad monasterium Sancti-Nicolai, quod est situm in capite Rivialti, cum gloria et honore conducere fecit.

« Altera die, in vigilia S. Jacobi, summo mane Pontifex misit ad imperatoris præsentiam Humbaldum Ostiensem, et Willelmum Portuensem episcopos, et Joannem tituli S. Anastasiæ et Theodinum tituli S. Vitalis, et Petrum tituli S. Susannæ presbyteros cardinales, et Hyacinthum diaconum cardinalem S. Mariæ in Cosmedin. Qui ad eum venientes, postquam imperator renuntiavit schisma Octaviani, Guidonis Cremonensis, et Joannis de Struma, post promissam quoque obedientiam venerabili patri domino Alexandro tanquam Catholico Pontifici, ejusque successoribus canonice intrantibus : ipsum a sententia excommunicationis pariter absolverunt, et Catholicæ unitati aggregarunt. Idemque factum est de majoribus ipsius principibus, qui eodem vinculo tenebantur, juxta priscum Ecclesiæ morem.

23. « Exinde imperator tanquam Catholicus princeps accessit ad præsentiam ipsius Pontificis, qui ante fores Ecclesiæ Sancti-Marci cum fratribus suis cardinalibus residebat, in communi unionem pacis exspectantibus : et deposita chlamyde, prostravit se in terram, et deosculatis Pontificis tanquam principis Apostolorum pedibus, veræ pacis osculum ipsi devotissime dedit. Tunc repleti sunt omnes gaudio magno, et præ nimia lætitia vox clamantium, TE DEUM LAUDAMUS, insonuit usque ad sidera ; statimque Augustus, apprehensa Pontificis

dextera, cum canticis et laudibus usque ad chorum Ecclesiæ ipsum deduxit, et inclinato capite benedictionem ipsius reverenter suscepit.

« In sequenti vero die, qua celebratur festum sancti Jacobi Apostoli, idem Alexander papa rediit, et celebraturus solemnia missarum, cum festiva processione patriarcharum, archiepiscoporum, episcoporum, presbyterorum, diaconorum cardinalium, et aliorum ministrorum, juxta sacrum ordinem processit. Imperatore igitur in choro stante, clerus Teutonicus missæ introitum altisonis vocibus psallere cœpit, et totum decantando officium cum omni jubilatione peregit. Post Evangelium autem et sermonem factum ad populum, imperator denuo ad vestigia ejusdem Pontificis cum principibus suis devotissime processit, et apertis thesauris suis aurum post pedum oscula obtulit. Decantata itaque missa, idem dexteram Pontificis apprehendit, et extra Ecclesiam usque ad album caballum conduxit ipsum, et streguam, stapham scilicet, fortiter tenuit. Cum autem frænum acciperet, et stratoris officium vellet adimplere, Pontifex, quia iter ad mare nimis videbatur prolixum, pro facto habuit, quod affectu se voluit adimplere ».

24. *Ejusdem Alexandri litteræ gratulatoriæ ad diversos datæ.* — Dum in his esset idem Alexander papa, fidelem amicum Petrum Cassinensem abbatem, et archiepiscopum Capuanum de his quæ hactenus gesta essent cum imperatore, reddidit his litteris certiores :

« Alexander episcopus, servus servorum, etc. dilectis in Christo filiis Petro Cassinensi abbati, et Capuano archiepiscopo, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Exigunt gratissimæ devotionis obsequia, quæ nobis et Ecclesiæ tam devote, quam fideliter exhibuisse noscimini, ut felices successus ipsius Ecclesiæ, vobis scilicet devotis et spiritualibus (specialibus) filiis, spiritualibus litteris describamus ; cum dignum sit, conveniens et honestum, ut quos ita habuimus in nostra devotione firmos et stabiles, de prosperitate nostra, et ipsius Ecclesiæ reddamus hilares et gaudentes. Agite itaque una nobiscum gratias omnipotenti Deo, qui habitat in altissimis, et humilia respicit de supernis, de cujus munere venit, ut navicula Petri diu et graviter procellosis fluctibus et validissima tempestate quassata, nunc tandem portum salutis attigerit, et pacatis sævientis maris procellis, debita et desiderata pace lætetur. Sane XII instantis kalend. mensis Augusti de mandato hujusmodi filii nostri in Christo illustris Romanorum imperatoris, filius marchionis Alberti, vir nobilis magnus et potens, et camerarius ipsius imperatoris, præsentibus principibus Ecclesiasticis et sæcularibus Teutonici regni, publice in anima ejus in præsentia nostra coram innumerosa hominum multitudine præstiterunt, tactis sacrosanctis Evangeliis, juramentum, quod postquam idem imperator veniret Venetias, omni contentione et contradictione seposita, (sopita), pacem Ecclesiæ, sicut per fratres nostros et principes suos deposita est et tractata, et pacem hujusmodi filii nostri in Christo Willelmi illustris Siciliæ regis, usque ad decimum quintum annum, et treguam Lombardorum usque ad septem annos in anima sua, et a principibus suis faceret, sicut in scripto pacis et treguæ continetur, juramento firmari : nono vero kal. Augusti, præfatus imperator, sicut tractatum fuerat et dispositum, venit ad Ecclesiam beati Nicolai, quæ per unum milliare a Venetiis distat, et tam ipse, quam archiepiscopi, episcopi, et alii principes Teutonici regni abrenuntiantes schismati, per fratres nostros episcopos et cardinales, de mandato nostro, præsentibus quibusdam aliis, absolutionis beneficium meruerunt, et deinde venerunt Venetias, et ibi ante Ecclesiam beati Marci prædictus imperator, innumera multitudine virorum et mulierum præsente, et alta voce reddente laudes et gratias Altissimo, nobis summo Pontifici obedientiam et reverentiam humiliter et reverenter exhibuit, et recepto a nobis pacis osculo, dextravit nos devote, et cum reverentia qua decuit et devotione, usque ad altare in Ecclesiam introduxit.

« Sequenti vero die, in festo beati Jacobi ab eodem imperatore rogati ad prædictam Ecclesiam Sancti-Marci solemnia celebraturi missarum accessimus, et nobis illic venientibus, præfatus imperator extra Ecclesiam obviam venit, et dextro latere nostro devote suscepto, nos in Ecclesiam introduxit, et peractis missarum solemniis, nos usque ad ipsius Ecclesiæ portam dextravit. Et cum ascenderemus palafredum nostrum ibi paratum, stapham tenuit, et honorem omnimodum et reverentiam nobis exhibuit, quam prædecessores ejus nostris consueverunt prædecessoribus exhibere. Erit itaque sollicitudinis vestræ, nobis et Ecclesiæ in prosperis congaudere, et effectum pacis aliis devotis Ecclesiæ filiis aperire, ut ii quos zelus domus Domini tangit, de pacis nomine divinitus dato, in Domino gaudeant et exultent. Datum Venetiis in Rivoalto, sexto kalendas Augusti ». Hactenus Alexander papa. Quam quidem Epistolam repertam una cum aliis in parvo Codice Basilicæ Vaticanæ hic tibi describendam curavimus, ut intelligas, vel ex his veritatem Actorum Vitæ Alexandri, cum quibus eadem Alexandri Epistola miram habeat continuationem atque consensionem, ut non dubites eamdem esse germanam. His quidem similes, ejusdemque argumenti itidem tunc Venetiis ab eodem Alexandro papa datas litteras in Angliam recitat Rogerius in Annalibus istis verbis :

25. « Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Richardo Cantuariensi episcopo et suffraganeis ejus, et dilectis filiis abbatibus specialiter ad Romanam Ecclesiam pertinentibus, in archiepiscopatu Cantuariensi constitutis, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Immensas laudes et gratias agimus omnipo-

tenti Deo, qui licet navem Petri diu permisisset procellosa maris tempestate quassari, nunc tandem imperavit ventis et mari, et facta est tranquillitas magna, ita ut pacatis maris sævientis fluctibus, prædicta navis ad portum quietis reducta sit et salutis. Sane charissimus in Christo filius noster Fridericus illustris Romanorum imper. proximo præterito die, Dominica ante festum B. Jacobi, cum principibus Ecclesiasticis et sæcularibus Teutonici regni cum multa devotione venit Venetiam ad præsentiam nostram; et ibi coram innumera multitudine virorum ac mulierum altis vocibus resonantium laudes Altissimo, nobis sicut summo Pontifici omnem reverentiam et honorem exhibuit, et in festo B. Jacobi nobis ad preces ejus B. Marci Ecclesiam adeuntibus pro celebrandis missarum solemniis obviam venit; et finita missa, quam a nobis licet indignis reverenter audivit, nobis omnem honorem exhibuit quem prædecessores ejus nostris consueverunt antecessoribus exhibere. In kalendis vero instantis mensis Augusti præfatus imperator, ubi erat numerosa hominum multitudo, in anima sua jurare fecit; et principes sui, quos præsentes habebat, tam Ecclesiastici quam sæculares, præstito juramento firmaverunt, quod pacem Ecclesiæ perpetuo et pacem charissimi in Christo filii nostri Willelmi, illustris Siciliæ regis, usque ad quindecim annos, et treguam Longobardorum a prædictis kalend. Augusti usque ad sex (VII) annos, sicut pax et tregua ipsa disposita est et tractata, et in scriptis redacta illæsam debeat et illibatam servare. Sicut autem idem imperator nos in Catholicum papam, et spiritualem patrem recepit, ita nos eum in Catholicum imperatorem, et uxorem ejus in Catholicam imperatricem, et filium ipsorum in Catholicorum regem recepimus. Agite itaque gratias Creatori nostro, qui sponsam suam sacrosanctam Ecclesiam sua miseratione respexit et ei post multas persecutiones, quibus graviter pressa est et attrita, per suam gratiam plenam pacem reddidit et quietem. Data Venetiæ in Rivoalto, octavo idus Augusti ». Ac has, quæ sequuntur, dedit ad Eboracensem archiepiscopum et Dunelmensem episcopum, conformes illis, quas datas vidimus ad abbatem Cassinensem:

26. « Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Rogero Eboracensi archiepiscopo, Apostolicæ Sedis legato, et Hugoni Dunelmensi episcopo, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Exigunt gratissimæ devotionis obsequia, quæ nobis et Ecclesiæ tam devote quam laudabiliter exhibuisse noscimini, ut felices successus Ecclesiæ vobis, sicut specialibus et devotis Ecclesiæ filiis spiritualibus describamus, cum dignum sit et conveniens, et honestum, ut quos ita habuimus in nostra devotione firmos et stabiles, de prosperitate nostra, et ipsius Ecclesiæ reddamus hilares et gaudentes. Agite itaque una nobiscum gratias omnipotenti Deo, qui habitat in altissimis, et humilia respicit de supernis, de cujus munere venit, ut sponsa sua sacrosancta Ecclesia diu et graviter procellosis fluctibus, et validissima tempestate quassata, nunc tandem portum salutis attigerit; et pacatis sævientibus procellis, debita et desiderata tranquillitate lætetur. Sane, duodecimo kalend. instantis mensis Augusti, de mandato charissimi in Christo filii nostri Friderici illustris Romanorum imperatoris, filius marchionis Alberti vir nobilis magnus et potens, et camerarius ipsius imperatoris, præsentibus principibus Ecclesiasticis, et etiam sæcularibus Teutonici regni, publice in anima ejus in præsentia nostra coram innumerosa hominum multitudine præstiterunt, tactis sacrosanctis Evangeliis, juramentum, quod postquam idem imperator veniret Venetias, omni quæstione et contradictione sopita, pacem Ecclesiæ, sicut per fratres nostros et principes suos disposita est et tractata, et pacem charissimi in Christo filii nostri Willelmi illustris Siciliæ regis, usque ad quindecim annos, et treguam Longobardorum usque ad sex annos in anima sua, et etiam a principibus suis faceret, sicut in scripto pacis et treguæ continetur, juramento firmari, et principes Teutonici regni, scilicet venerabiles fratres nostri Magdeburgensis, Coloniensis, et Christianus dictus Moguntinus archiepiscopi, et quidam alii in anima sua pro se jurare fecerunt. Nono vero kalend. Augusti, præfatus imperator, sicut tractatum fuerat et dispositum, venit ad Ecclesiam beati Nicolai, quæ per unum milliare distat a Venetiis; et ibi tam ipse quam archiepiscopi, episcopi, et alii principes Teutonici regni abrenuntiantes schismati, per fratres nostros episcopos et cardinales de mandato nostro, præsentibus quibusdam aliis, absolutionis beneficium meruerunt. Deinde venerunt Venetias, et ibi ante Ecclesiam beati Marci prædictus imperator, innumera multitudine virorum et mulierum præsente, alta voce reddente gratias et laudes Altissimo, nobis sicut summo Pontifici obedientiam et reverentiam humiliter et reverenter exhibuit; et recepto a nobis pacis osculo, nos devote dextravit, et cum reverentia qua decuit et devotione, usque ad altare in Ecclesiam introduxit. Sequenti vero die, in festo beati Jacobi, ab eodem imperatore rogati, ad prædictam Ecclesiam Sancti-Marci solemnia celebraturi missarum accessimus; et nobis illuc venientibus præfatus imperator extra Ecclesiam obviam venit, et dextro latere nostro devote suscepto, nos in Ecclesiam introduxit; et peractis missarum solemniis, nos usque ad ipsius Ecclesiæ portam dextravit; et cum ascenderemus palafredum nostrum ibi paratum, stapham tenuit, et omnem honorem et reverentiam nobis exhibuit, quam prædecessores ejus nostris consueverunt antecessoribus exhibere. Erit itaque sollicitudinis vestræ, nobis et Ecclesiæ in prosperis successibus congaudere, et effectum pacis aliis devotis Ecclesiæ filiis aperire: ut hi, quos zelus domus Domini

tangit, de pacis munere divinitus dato, in Domino gaudeant et exultent. Data Venetiis in Rivoalto, septimo kalend. Aug ». Hactenus Alexandri Epistolæ ex Rogerio in Annalibus Anglicanis. At non has tantum superius recitatas Epistolas ab Alexandro papa tunc eodem argumento esse conscriptas, par est credere, sed alias ad diversos Ecclesiarum antistites, eosque potissimum, qui diuturni schismatis tempestate, fluctuante Petri navicula, laborassent in remigando : ut quos mœror de Ecclesiæ schismate dejecisset, de ejusdem unitate novum judicium, sed inexspectatum erigeret.

27. *Absolutiones schismaticorum et Synodus Venetiis, ubi pax firmata.* — Sed quod ad easdem res gestas pertinet : jungamus his reliqua Alexandri papæ Acta superioribus cohærentia ; sic enim se habent : « In crastino autem circa nonam horam imperat. cum pucis Pontificem filiali affectu visitavit, et usque ad ejus cameram, ubi cum episcopis et cardinalibus familiariter residebat, alacriter se perduxit. Congratulati sunt ergo omnes adinvicem, et post affectuosa colloquia, et mixtos seriis sine detrimento dignitatis jocos, Augustus petita et impetrata licentia, hilaris ad hospitium remeavit.

« Kalendis vero mensis Augusti, convocatis notariis, et universis Lombardorum rectoribus, Pontifex, et imperator in consistorium pariter intraverunt. Tunc imperator coram Pontifice cum omni adjutorio, præcepit comiti Henrico de Res... qualiter in anima sua ipsius imperatoris juraret, quod pacem Ecclesiæ et imperii, et pacem regis Siciliæ usque ad quindecim annos, sicut etiam per mediatores utriusque partis dispositum et descriptum fuerat, bona fide servabit. Præsentibus quoque principibus nihilominus jussit ad eamdem pacem et treguam ut pariter jurarent, quod bona fide servarent. Comes.... mox et ipse juravit super sancta Dei Evangelia. Juraverunt et sequentes principes hoc modo, videlicet :

« Ego Christianus Moguntinus archi.

« Ego Philippus Coloniensis archi.

« Ego V. Magdeburgensis archi.

« Ego B. Trevirensis archi.

« Ego P. Pictaviensis archi.

« Ego C. electus Wormatiensis.

« Ego R. imperiali auctoritate protonotarius.

« Ego C. Mantuanus episcopus.

« Ego C. cancellarius.

« Ego G. comes juramus in manibus vestris super hæc sancta Dei Evangelia, quod pacem Ecclesiæ et imperii, et pacem regis Siciliæ usque ad quindecim annos, et treguam Lombardorum usque ad sex (VII) annos, sicut statutum est et scriptum per mediatores utriusque partis, bona fide servabimus et absque fraude. Sic Deus nos adjuvet, et hæc sancta Dei Evangelia.

« Ex parte vero Siciliæ regis eodem modo juravit Romualdus Salernitanus archiepiscopus, et Rogerius comes Andriensis.

« Ex parte vero Lombardorum jurarunt qui præsentes erant, scilicet, de Mediolano Gerardus Piscis.

« Rogerius et Marcellinus consules.

« De Placentia Willelmus Letatorius.

« De Brixia Albertus de Gambara.

« De Bergano Alberatus.

« De Verona Cæcius consul.

« De Parma Vetulus.

« De Regio Antemanus.

« De Bonomia Picamontes potestas eorum.

« De Novaria Willelmus Gueliri.

« De Alexandria Hubertus de Foro.

« De Padua Tessulanus potestas.

« De Venetia Gozelinus.

28. « Absoluto autem imperatore, sequaces quoque ejus intrusi, et schismatici ad sinum matris Ecclesiæ catervatim confluentes, absolvi humiliter postulantes, refutarunt et anathematizarunt, abjurantes super sancta Evangelia omnem hæresim extollentem se adversus sacrosanctam Romanam Ecclesiam, et præcipue schisma, hæresim et factionem Octaviani, et Guidonis Cremensis, et Joannis de Struma ; eorumque ordinationes irritas esse pronuntiantes, fidelitatem quoque et obedientiam domino suo papæ Alexandro, ejusque successoribus Catholicis promittentes, reconciliati sunt et unitati Ecclesiæ aggregati. De quorum numero famosiores duximus nominandos, Christianum Moguntinum, Philippum Coloniensem, V. Magdeburgensem, Trevirensem, Pataviensem, Wormatiensem electum, Augustanum, Massiliensem, Argentinum, Halberstadensem, Papiensem, Placentinum, Brixiensem, Novariensem, Aquensem, Mantuanum, Balneoregiensem, Pisaurensem, Faventinensem, Guidonem Cremensem promotum in levitam, V. quondam Cluniacensem abbatem, et intrusum Sancti-Georgii in Velo aureo, atque vicinum ejus Sancti-Salvatoris intrusum. Aliorum vero resipiscentium schismaticorum multitudinem penitus ignoramus.

29. « Eodem tempore, decimo sexto kalendas Septembris, in Ecclesia Sancti-Marci Venetiis Alexander papa cum archiepiscopis, episcopis et aliis Ecclesiarum prælatis Italis et Alemannis Synodum celebravit, in qua juxta eum imperator resedit : ubi pacem inter Ecclesiam et imperium, et pacem imperatoris cum Siciliæ rege, et treguas Lombardorum, sicut superius est ordinatum, communi assensione roboravit atque firmavit. Sed ad majorem ipsius soliditatem Pontifex in hunc modum excommunicationis sententiam protulit : ut quicumque pacem ipsam, vel treguas infringeret, nisi requisitus infra quadraginta dies, et commonitus satisfaceret, eamdem excommunicationem incurreret. In schismaticos vero, qui nondum resipuerant, quousque satisfecerint, anathematis sententiam innovavit.

« In diebus illis cum hæc agerentur, C. comes Berlin. absque liberis decedens, Venetiis pro remis-

sione delictorum suorum, parentumque ipsius, castrum ipsum Bertinorum, quod alio nomine dicitur Susulianum, et totam terram suam (licet ab antiquo juris B. Petri fuerit) sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ in propriam hæreditatem donavit, et ad majorem donationis ipsius firmitatem, domino Alexandro papæ, ejusque successoribus publicum exinde instrumentum fieri fecit. Quamobrem pro recipiendis investituris ipsius castri, quod est caput comitatus totius, Pontifex absque mora illuc misit Rainerium diaconum cardinalem, et R. subdiaconum, et P. Sarracenum dapiferum suum; per quos investituram et possessionem illius comitatus in potestatem et dominium Sedis Apostolicæ recepit et detinuit.

30. « Deinde post Synodum celebratam, decimo quinto kalendas Octobris pro confirmatione pacis imper. has litteras scripsit :

« Reverendo in Christo patri domino papæ Alexandro, sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ summo et universali Pontifici, Fridericus Dei gratia Romanorum imperator semper Augustus, debitam obedientiam et filialis devotionis affectum.

« Cum imperatoria ac regia majestas ad hoc in terris ordinata sit, ut per ejus operam totus orbis pacis gaudeat incremento, nos, quos Deus in solio imperii Rom. constituit, eam diligenter amplecti, et ferventius conservare debemus ac volumus. Inde est quod pacem Eccl. et imperii, secundum quod a principibus nostris et cardinalibus Romanæ Ecclesiæ disposita est et ordinata, et in scripto principum nostrorum sigillis signata continetur, sicut per interpositam personam jurare fecimus, sic præsenti scripto nos observare promittimus, et confirmamus, et ratum in posterum permanere volumus, et sic deinceps firmiter observabimus, et faciemus quatenus in nobis fuerit, Deo propitio, observari. Datum apud Venetias in palatio ducis, decimo quinto kal. Octobris, Indictione decima ». Litteræ autem principum sic se habent :

31. « Domino suo ac patri venerando Alexandro, Dei gratia sanctæ Romanæ Sedis et Catholicæ Ecclesiæ summo Pontifici atque universali papæ, Christianus Moguntinus archiepiscopus, Philippus Coloniensis archiepiscopus, Weremundus Magdeburgensis archiepiscopus, Arnoldus Trevirensis archiepiscopus, Conradus Wormatiensis electus, Gaufredus cancellarius, Wermundus protonotarius, F. comes Hollandiæ, F. marchio de Lucis, et frater ejus, Diedo comes de Diersa, et R. comes de Diuna, filialis devotionis obsequium cum debita obedientia et devotione.

« Quot commoda, quæ ex confirmata pace Ecclesiæ et imperii utilia toti mundo provenerint, ipsa innumerabilia mala, quæ exinde acciderunt. manifeste ostenderunt. Sicut enim ab utriusque concordia provinciæ orbis terrarum ad salutem et tranquillitatem reguntur, ita sub eorum divisione a propria status rectitudine distrahebantur. Gaudeat itaque tellus tam desiderabilis roris visitatione respersa, tam gratiosæ pluviæ inundatione fœcunda, per quam fideles populi ariditatis sitim depellant, et omnia jurgiorum scandala, et scandalorum incendia suffocentur. Nos ergo, pater sanctissime, de tanto concordiæ fructu lætantes, ipsam sacratissimæ Ecclesiæ et imperii pacem, sicut ab utriusque partis mediatoribus est disposita, et in commune scriptum redacta, et illustris regis Siciliæ usque ad quindecim annos, et treguam Longobardorum a proxime præteritis kalendis Augusti usque ad sex (annos VII), sicut a mediatoribus est ordinata, et nostris juramentis firmata, et in scriptum commune redacta, nostri consensus studio et vigore confirmamus, et ratam atque inconcussam tenemus; et ut sic observetur, operam dabimus.

« Et ut hæc nostræ confirmationis pagina subsecuturis temporibus firma atque illibata permaneat, eam propriis subscriptionibus communiri, et sigillorum nostrorum fecimus appensione insigniri.

« Ego Christianus archiepiscopus Moguntinus. † Locus sigilli.

« Ego Philippus Coloniensis archiep. et Italiæ archicancellarius. † Sic et alii ».

32. *Alexandri III litteræ et legatio ad regem Indorum Catholicæ fidei studiosum.* — Ut autem quæque suis reddamus temporibus, hic divertendum ad ea, ad quæ oblata occasione divertit pariter Alexander, qui eodem mense, circa finem ipsius, Venetiis cum adhuc esset, dedit Epistolam ad Indorum regem, quem vulgo nominant Pretejannum, in Æthiopia longe lateque regnantem. Porro ejus scribendæ Epistolæ ea occasio intercessit, quod quidam magister Philippus ad partes illas peregrinatus, explorans eorum quam sectarentur fidem Christianam, cum non in omnibus consentientem cum Romana professione novisset, desiderium injecit ipsorum principi vera discendi. Quod ipse una cum aliis avide exposcere a summo Pontifice, per eumdem significavit : per quem remeantem idem Alexander papa hanc scripsit ad ipsum Epistolam prope finem mensis Septembris, quam recitat ejusdem temporis scriptor Rogerius in Annalibus Anglicanis. Sic enim se habet, titulum præfigens consuetum ab omnibus impendi solitum :

33. « Alexander episcopus, servus servorum Dei, charissimo in Christo filio illustri et magnifico Indorum regi, sacerdotum sanctissimo, salutem et Apostol. benedictionem.

« Apostolica Sedes, cui licet immeriti præsidemus, omnium in Christo credentium caput est et magistra, Domino attestante, qui ait beato Petro, cui licet indigni successimus : Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Hanc siquidem petram Christus esse voluit in Ecclesiæ fundamentum, quam præconat nullis ventorum turbinibus, nullisque tempestatibus quatiendam. Et ideo non immerito beatus Petrus super quem fundavit Ecclesiam, ligandi atque solvendi specia-

liter et præcipue inter Apostolos alios meruit accipere potestatem. Cui dictum est a Domino [1] : Tibi dabo claves regni cælorum, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis : et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cælis. Audiveramus utique jampridem, referentibus multis, et in fama communi, quomodo cum sis Christianum nomen professus, piis velis operibus indesinenter intendere, et circa ea tuum animum geras, quæ Deo grata sunt et accepta. Sed et dilectus filius magister Philippus medicus et familiaris noster, qui de intentione pia, et proposito tuo cum magnis et honorabilibus viris regni tui se in partibus illis verbum habuisse proponit, sicut vir providus et discretus, circumspectus et prudens, et constanter nobis et sollicite retulit, se manifestius ab his audisse, quod tuæ voluntatis sit et propositi, erudiri Catholica et Apostolica disciplina; et ad hoc ferventer intendas, ut tu et terra tuæ sublimitati commissa nihil unquam videamini in fide vestra tenere, quod a doctrina Sedis Apostolicæ dissentiat modo quolibet, vel discordet. Super quo sane tibi sicut charissimo filio plurimum congaudemus, et ei a quo omne donum procedit, immensas gratiarum exsolvimus actiones : vota votis, et preces precibus adjungentes, ut qui dedit nomen Christianitatis suscipere, menti tuæ per suam ineffabilem pietatem inspiret, quod omnino velis sapere, quæ super omnibus articulis fidei tenere debet religio Christiana. Non enim vere potest de Christiana professione sperare salutem, qui eidem professioni verbo et opere non concordat : quia non sufficit cuilibet nomine Christiano censeri, qui de se sentit (et facit) aliud, quam Catholica et Apostolica habeat disciplina, juxta illud, quod Dominus in Evangelio dicit [2] : Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum, sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis est.

34. « Illud autem nihilominus ad commendationem tuæ virtutis accedit, quod sicut prudens magister Philippus se a tuis asserit audisse, ferventi desiderio cuperes in urbe habere Ecclesiam, et Hierosolymitanum altare aliquod, ubi viri prudentes de regno tuo manere possent, et Apostolica plenius instrui disciplina, per quos postmodum tu, et homines regni tui doctrinam ipsam reciperent et tenerent. Nos autem, qui licet insufficientibus meritis in beati Petri cathedra positi, juxta Apostolum [3], sapientibus et insipientibus, divitibus et pauperibus nos recognoscimus debitores, de salute tua et tuorum omnimodam sollicitudinem gerimus; et vos ab his articulis, in quibus erratis a Christiana et Catholica fide, prompto animo, prout tenemur ex suscepti ministerio regiminis, volumus revocare. Cum ipse Dominus beato Petro, quem omnium Apostolorum principem fecit, dixit [1] : Et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos. Licet autem grave nimis videatur et laboriosum existere, ad præsentiam tuam inter tot labores, et varia itineris locorum discrimina, et inter longas et ignotas oras quemlibet a nostro latere destinare : considerato tamen officii nostri debito, et tuo proposito et intentione pensata, præfatum Philippum medicum et familiarem nostrum, virum utique discretum, circumspectum et providum ad tuam magnitudinem mittimus, de Jesu Christi misericordia confidentes, quod si volueris in eo proposito, et intentione persistere, quam te, inspirante Domino, intelligimus concepisse : de articulis Christianæ fidei, in quibus tu et tui a nobis discordare videmini, in proximo per Dei misericordiam eruditus, nihil prorsus timere poteris, quod de errore tuam vel tuorum salutem præpediat, vel in vobis nomen Christianitatis offuscet.

35. « Rogamus itaque excellentiam regiam, monemus et hortamur in Domino, quatenus eumdem Philippum pro reverentia B. Petri et nostra sicut virum honestum, discretum et providum, et a nostro latere destinatum, debita benignitate recipias, et reverenter et devote pertractes. Et si tuæ voluntatis est et propositi, sicut omnino decet esse, ut erudiaris Apostolica disciplina super his, quæ idem Philippus ex nostra tibi parte proponet, ipsum diligenter audias et exaudias, et personas honestas et litteras tuo sigillo sigillatas, quibus propositum et voluntatem tuam possimus plene cognoscere, ad nos cum ipso transmittas. Quia quanto sublimior et major haberis, et minus de divitiis et potentia tua videris inflatus, tanto libentius tam de concessione Ecclesiæ in Urbe, quam etiam de conferendis altaribus in Ecclesia B. Petri et Pauli, et Hierosolymis in Ecclesia Sepulchri Domini, et in aliis quæ juste quæsieris, tuas curabimus petitiones admittere et efficacius exaudire; utpote, qui desiderium tuum super hoc, quod multa commendatione dignum extitit, modis omnibus, quibus secundum Deum possumus, volumus promovere, et tuam et tuorum animas desideramus Domino lucrifacere. Data Venetiæ in Rivoalto quinto kalendas Octobris ». Hucusque litteræ Alexandri papæ, datæ ad Indorum regem per magistrum Philippum internuntium. Quæ autem secuta sint ista, nos latet, nisi quod sive ab ipso Alexandro papa, sive ab aliis ejusdem Sedis Apostolicæ Pontificibus constat Æthiopibus istis regni Pretejanni, Abyssinis dictis, datam Ecclesiam S. Stephani protomartyris una cum ejus habitationibus, sitam post absidem basilicæ S. Petri, quam in hanc usque possident diem.

36. *Alexander III denuo cum imperatore congressus recedit Venetiis Anagniam.* — Sed ad intermissa jam Acta revocemus orationem; pergunt ipsa de imperatore. Venetiis discedere parato enarrare hæc quæ sequuntur : « Rebus itaque sic

[1] Matth. xvi. — [2] Matth. vii. — [3] Rom. i.

[1] Luc. xxii.

se habentibus, imperator Venetiis recessurus, ut a summo Pontifice licentiam acciperet, accessit ad eum in palatium patriarchæ. Sed omnino exclusis cæteris, cum solis episcopis et cardinalibus ac suis principibus de his quæ ad pacis complementum restabant, cum eodem papa colloquium habuit. Tunc Pontifex ab imperatore petivit, ut regalia S. Petri, et possessiones S. R. E. sicut per mediatores cardinales et principes apud Anagniam constitutum fuerat et firmatum, sibi restitui faceret. Cui respondens imperator, dixit : Regalia sancti Petri, et possessiones alias Rom. Ecclesiæ præter terram comitissæ Mathildis et Bertinorum, libere ad præsens restituam. Sed quia ista mihi videntur ad imperii jus pertinere, vos eligite de vestris cardinalibus tres, et nos de nostris principibus totidem eligemus ad ista tractanda, quorum judicio pars utraque irrefragabiliter stare debeat. Quod licet Pontifici grave nimis et durum fuerit, quoniam et in forma pacis de restituenda terra comitissæ Mathildis expressum fuerat et juratum, et tunc ipse castrum Bertinorum sicut superius dictum est, possidebat : ne tamen occasione ista Ecclesiæ pax turbaretur, voluntati ejus tandem assensum præbuit. Statimque Christianum Moguntinum archiepiscopum, et Wormatiensem electum, et A. protonotarium, qui præsentes aderant, ad id faciendum delegit imperator, et Alexander papa suos, videlicet Ostiensem et Portuensem episcopos, et Cinthium diaconum cardinalem elegit. Pro restituendis vero prædictis regalibus, et cæteris Ecclesiæ possessionibus, illico eumdem Moguntinum assignavit Pontifici, præcipiens ei sub obtentu gratiæ suæ, ut restitutionem ipsam infra tres menses cum integritate perficeret.

37. « His itaque concorditer ordinatis atque dispositis, ipse Augustus coram Pontifice genua flexit, et deosculatis pedibus ejus, receptus ab eo et universis cardinalibus, versus Ravennam et Cæsenam recessit. Post cujus discessum, circa medium mensis Octobris Pontifex quatuor impetratis galeis a duce Venetiarum, majori parte fratrum suorum per Pentapolim secus mare præmissa, denuo pelagi vastitatem Domino auctore penetravit, et ea qua venerat via regressus, Sipontum quarto kalendas Novembris, suffragantibus beatorum Petri et Pauli meritis, cum prosperitate pervenit, deinde Trojam. Ubi cum esset, accepit commentarium adversus Græcos pro Latinis de processione Spiritus sancti, missum ab Hugone Etheriano Constantinopoli, quo cuncta argumenta, quæ a Græcis tam antiquioribus quam recentioribus essent adversus Latinos elicita, ad sugillandos eos hæreseos, egregie confutavit. Agebat Hugo natione Etruscus Constantinopoli, favore imperatoris Emmanuelis secure degens et disserens adversus schismaticos Græcos, cujus germanus, Leo nomine, apud eumdem imperatorem interpretis munere fungebatur ».

38. Porro hoc præstitit vir doctissimus (ut ipse præfatur in nuncupatoria ad eumdem Alexandrum Pontificem) tum quod id gratum esse ipsi imperatori novisset; tum etiam, quod majoris esset ponderis cardinalium Apostolicæ Sedis impulsio, quos fuisse nominat Humbaldum Ostiensem episcopum, Willelmum episcopum Portuensem, atque Joannem Sanctorum Joannis et Pauli presbyterum cardinalem. Extat totum egregium opus, mendose licet, tomo nono bibliothecæ sanctorum Patrum, ubi primo loco legitur reddita ad eum ipsius Alexandri papæ perbrevis Epistola istis verbis :

« Alexander episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio magistro Hugoni, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cognoscentes laborem plurimum, quem sustinuisti in componendo librum, quem nobis per dilectum filium nostrum magistrum Cacciaredum misisti; attendentes quoque fructum, quem exinde speramus Ecclesiæ Dei proventurum : librum ipsum grata et læta manu recepimus et devotæ sollicitudini et liberalitati tuæ uberrimas propter hoc gratiarum referimus actiones, desiderium et voluntatem habentes, te quem hactenus relatione nostrorum, qui a partibus Constantinopolis revertebantur, charum habebamus, de cætero ferventius diligendi, et multo chariorem habendi, et sincerius amplexandi. Rogamus autem prudentiam tuam, sollicıteque monemus, ut sicut pro Deo, et pro devotione Ecclesiæ præscriptum librum composuisti, ita quoque charissimum in Christo filium nostrum illustrem et gloriosum Constantinopolitanum imperatorem ad devotionem et reverentiam sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ exhibendam, et ad unitatem ipsius diligentius provoces, monitis et exhortationibus inducas, ut sicut esse debet, unum fiat ovile et pastor unus. Data Trojæ idibus Novembris ». His datis litteris, Troja recedens, quomodo unde exierat, Anagniam sit reversus ipse Pontifex, eadem Acta ita narrare pergunt :

39. « Per Trojam et Beneventum, et Sanctum-German. cum gloria et honore transitum faciens, ad civitatem Anagniam decimo nono kal. Januarias sanus (Deo gratias) et incolumis remeavit. Facta est igitur de ejus pacifico et desiderato regressu tam in Urbe, quam in toto orbe Romano, maxima exultatio, et communis lætitia benedicentium et collaudantium Dominum, qui per assiduam clavigeri sui beati Petri precem, et laborem ipsius Pontificis, dignatus esset pacem et concordiam inter Ecclesiam et imperium mirabiliter reformare. Inde utique accidit, ut magna schismaticorum turba et quidam intrusi ad obedientiam domini Alexandri papæ sint sponte reversi : quidam vero Catholici, qui Ecclesias relinquentes, apud consanguineos confugium cum ignominia et confusione fecerant propter metum imperatoris, honorifice ad pristinum statum restituti sunt. Archimagus, antipapa videlicet, cognito quod imperator ad pedes Alexandri papæ osculandos accesserat, exhorruit,

et conturbata sunt viscera ejus, atque suæ desolationis cum confusione tantus eum timor et tremor invasit, ut occulte Viterbio exiens tanquam profugus, ad Montem-Albanum sub frivola defensione Joannis domini ipsius castri confugium inaniter fecerit. Audiens hæc imperator, nimium se dolere ostendit ; et ad suam excusationem eumdem hæreticum et defensores ejus, nisi ad obedientiam Alexandri papæ festinarent, diffidavit, et imperiali banno subjecit ». Hactenus anni hujus Alexandri papæ cum imperatore Friderico rerum gestarum periodus, omni sinceritate, ut intelligere potuisti decursa, a fabulis et commentis quæ irrepserant, vendicata.

40. *De rebus Venetiis inter imperatorem et papam transactis fusior et veritati consona tractatio et aliis authenticis documentis.* — Atne satis adhuc? Equidem quantumlibet res gestæ anni hujus Alexandri papæ plus satis relictæ videantur omni fide testatæ, multiplici scriptorum genere comprobatæ : tamen quod nobilem historiam istam de his, quæ sunt actitata Venetiis ab eodem Alexandro Romano Pontifice, pluribus constat obscuratam esse commentis, et his assuetos, haud facile posse homines divelli : necessitate violenta velut adstringimur, ut post omnia, quæ sive ex Alexandri Actis ab auctore ejus temporis scriptis, sive quæ ex Epistolis ejusdem Alexandri papæ ad diversos datis nuper sunt recitata, hic adjicere debeamus relationem Romualdi ipsius archiepiscopi Salernitani, quem audisti unum ex legatis fuisse Willelmi regis Siciliæ, ad hoc ipsum missum Venetias pro pace ineunda per Alexandrum papam cum Friderico imperatore : qui ea quæ tunc gesta sunt per eumdem Pontificem in ea causa a se visa (nam præsens aderat) cuncta quam exactissime scripsit in fine Chronicorum, ab ipso conscriptorum ab orbe condito ad præsentem usque annum, ubi ea, quæ tunc præsens inspexit, certa fide testata reliquit. Quæ nos ex duobus Codicibus, Salernitano videlicet, et Basilicæ Vaticanæ antiquitus scriptis simul collatis, hic voluimus descripsisse. Patere mecum, lector (sicut accidere solet in forensibus controversiis, novos post alios audiri testes, quibus ipsa possit controversia definiri) attente adhuc audire ab exordio rei gestæ narrationem, ab ipso legato posteris commendatam ; cujus diligentia non facta tantum, sed et verba ipsa etiam sunt summa diligentia exarata. Ipse vero, dum per singulos annos res gestas digerit, sic exorditur sub hoc anno :

41. « Papa autem Alexander in Lombardiam iturus, ante festum Nativitatis Humbaldum Ostiensem episcopum, et Rainerium cardinalem in Lombardiam præmisit, ut Lombardorum consilio securitatem ab imperatore reciperent, ut ipse cum omnibus suis, et quicumque ad eum ire vellent, secure et sine damno aliquo pergere possent. Venientes autem ad imperatorem, ab eo honorifice sunt recepti, et præsentibus eis et laborantibus (laborante itidem cardinali), treguæ et securitates hinc inde sunt præstitæ : et ut colloquium tractandæ pacis apud Bononiam fieret, utriusque partis assensu ordinatum est et dispositum. Cremonenses autem et Terdonenses, audito quod papa venturus esset in Lombardiam, ut inter imperatorem et Lombardos pacem componeret, credentes anticipare alios, et ob hoc majorem imperatoris gratiam impetrare, obliti promissionis et juramenti, quod aliis civitatibus fecerant, eis nolentibus et contradicentibus, cum imperatore sunt concordati. Unde postmodum a papa, et ab omnibus qui hoc audierunt, viles et proditores sunt habiti. Papa vero antequam iter arriperet, nuntios suos ad regem Willelmum in Siciliam misit, ut aliquos de magnatibus suis a latere suo ad eum transmitteret, qui cum illo, et pro parte ejus, tractandæ pacis colloquio interessent. Papa enim firmiter in suo habebat proposito, nequaquam cum imperatore sine rege Willelmo pacem facere, ut qui adjutor Ecclesiæ et defensor in tribulatione fuerat, in compositione pacis Ecclesiasticæ socius et particeps fieret.

42. « Rex autem Willelmus Romualdo secundo Salernitano archiepiscopo (est hic auctor hujus relationis) et Rogerio comiti Andriæ magno comestabulo, et magno justitiario totius Apuliæ et terræ Laboris, per litteras suas dedit in mandatis, ut honorifice præparati simul cum papa in Lombardiam pergerent, et pro parte regia componendæ pacis cum imperatore tractatui interessent. Alexander igitur papa ab Anagnia se movens, et per terram Laboris Beneventum veniens, a festo Nativitatis usque in Epiphaniam ibidem est demoratus. Dehinc per Trojam et Sipontum Vastam venit, et Willelmum Portuensem episcopum, et Hyacinthum cardinalem S. Mariæ de schola Græca, et quosdam alios cardinales per terram præmisit, quia mare propter ejus inundationes et procellas intrare metuebant. Quos exeuntes de terra Aprutii et de finibus regni Christianus cancellarius per Marchiam satis honeste ad imperatorem Ravennam usque deduxit. Imperator autem eos officiose recepit, et sicut decuit, multum honoris et reverentiæ illis exhibuit. Alexander autem papa simul cum Manfredo Prænestino episcopo, et Joanne Neapolitano, et Hugone de Bononia, et Bosone, et Cencio Capello cardinalibus, et prænominatis regis nuntiis, impediente tempestate apud Vestam [1] usque in quartam feriam, quando jejunium inchoabatur, nono scilicet die intrante mensis Martii demoratus, cum undecim galeis mare Hadriaticum est ingressus, et Dominico die primo venturo Jaderam applicuit. Ubi ab archiepiscopo, et episcopis regionis illius, et comite et populo civitatis satis honorifice est receptus. Dehinc per insulas Dalmatiæ navigans, XIII die residuo stante mensis Martii [2], ad portum Venetiæ aura stante secunda pervenit. Et ibidem cum omnibus suis de galea descendens, in

[1] Vastum habent Acta Alexandri papæ. — [2] XXIII Mart.

monasterio S. Nicolai, quod dicitur, Ad Littus, ipso die quievit. Altera autem die, dux Venetiæ cum magna navium et populi multitudine et patriarcha Venetiæ, simul cum patriarcha Aquileiæ et omnibus suis suffraganeis ad pedes Alexandri papæ humiliter cacedentes, ipsum processionaliter cum summo honore et gloria usque ad Sancti-Marci Ecclesiam deduxerunt : in qua, facta oratione, populum benedixit. Dehinc navem ducis cum ipso simul ingressus, usque ad palatium patriarchæ veniens, in ipso hospitio se recipit. Episcopi autem et abbates vicinarum partium, adventu papæ cognito, omnes cum suis clericis ad ejus vestigia devote et humiliter accesserunt.

« In festo autem Annuntiationis Virginis, papa a duce Venetiæ et magnatibus ejus affectuose rogatus, ad Ecclesiam Sancti-Marci cum cardinalibus suis accessit, et in ea missam publice decantavit.

43. [1] « Fridericus autem imperator, qui apud Cæsenas morabatur, cum adventum papæ in Venetias cognovisset, Magdeburgensem archiepiscopum et electum Wormatiensem, et protonotarium suum ad eum transmisit, affectuose postulans, ut si ei placeret, locum futuri colloquii a Bononia transmutaret. Non enim sibi tutum fore arbitrabatur, Christianum cancellarium suum cum aliis nuntiis illuc dirigere, eo quod ejusdem loci civibus odiosus esset pariter et offensus, quia eos in bello devicerat, et injurias plurimas et damna intulerat. Quibus papa respondit : Imperator legatorum nostrorum, et Lombardorum consilio communi pariter et assensu, tractatum pacis apud Bononiam habere disposuit : quod ergo de eorum communi voluntate est dispositum, non debet sine communi consilio immutari. Qua de causa Alexander papa cardinalibus, qui erant Ravennæ archiepiscopis, episcopis et abbatibus, potestatibus, consulibus et rectoribus Lombardiæ mandavit, ut ei Ferrariam occurrerent, quatenus communicato consilio, imperatori de loco in quo habendum esset pacis colloquium, et de aliis suis petitionibus responderet. Ipse vero cum Venetiis diebus esset xv (xxv) demoratus, per mare Lauretum venit : dehinc per Padum Ferrariam cum galeis undecim in Dominica Passionis ascendit. Ubi ab episcopis multis et ejusdem urbis civibus, et magna populi multitudine, quæ illuc propter feriam, quæ illic celebrabatur, convenerat, satis est magnifice et honeste susceptus. Proxima vero septimana Ravennas archiepiscopus cum suis suffraganeis, Mediolanensis archiepiscopus cum episcopis et abbatibus Lombardiæ potestates, rectores, consules et multi prudentes de civitatibus Lombardiæ Ferrariam ad Alexandrum papam festino gressu lætabundi venerunt : quos papa paterno affectu prout decuit, benigne satis et jucunde suscepit.

44. « Altera vero die cum eis in majori Ecclesia S. Georgii, congregata populi multitudine magna, convenit : quos facto silentio, tanquam filios taliter est allocutus. Novit vestra discretio, filii dilectissimi, quod peccatis nostris exigentibus, navis Ecclesiæ, quæ in portu placido et tranquillo deberet consistere, adeo persecutionis validæ procellas sustinuit, adeo iniquorum hominum inturbines et fluctus incurrit; quod pæne est in profundo pelagi cum suo gubernatore demersa. Imperator enim Romanus qui Ecclesiam tanquam illius advocatus gubernare et defensare debuit, impugnavit : et suæ voluntatis, non rationis sequens arbitrium, eam a sua unitate divisit, altare contra altare extulit, et inconsutilem Christi Dei tunicam, quantum in eo fuit, dividere non expavit. Unde Ecclesiastica virtute divisa, et pacis vinculo dissoluto, Romanæ Ecclesiæ dignitas pæne deperiit; et quæ domina gentium, et princeps provinciarum fuerat, facta est sub tributo. Et quia imminente validæ persecutionis articulo, Romanæ Ecclesiæ quodammodo est debilitata auctoritas, cum non esset qui delinquentium errores et peccata corrigeret, sanctorum Patrum statuta et canones de suo ordine sunt et jure mutata; sicque factum est, quod occasione hujus schismatis et discordiæ multæ Ecclesiæ et monasteria sunt destructa, honestas ex parte perdita, et religio violata, adulteria plurima, fornicationes, furta et homicidia sine vindice perpetrata, castella et urbes sunt dirutæ, et incendio concrematæ, res viduarum et pauperum prædæ sunt et direptioni expositæ. Sed licet justus Judex, et patiens retributor, culpa humani generis exigente, jam per decem et octo annos virgam peccatorum super sortem justorum justo judicio, sed occulto reliquerit, et Ecclesiam suam persecutione valida passus sit vehementer affligi, tandem motus ad veniam, pio compassionis oculo afflictionem sui populi miseratus adspexit, et navem Ecclesiæ suæ cum Petri vicario et suis fratribus persecutionis unda pæne demersam, noctis medio visitavit : et de salute propria et futura tranquillitate penitus desperantes, voce salutifera confortavit, dicens : Confidite, ego sum, nolite timere. Ad cujus vocis imperium ventus tribulationis siluit, et unda persecutionis quievit. Operante enim illo, qui voluntates principum pro suo beneplacito dirigit, et corda regum, sicut vult, ordinat et disponit, imperator Romanus, qui verbum pacis audire non poterat, mutatus in virum alterum, pacem modo requirit; et Ecclesiæ concordiam quam despexerat, nunc affectuose deposcit.

45. « Benedicta sit gloria Domini de loco sancto suo. Ecce enim lapis, quem ædificantes reprobaverant, factus est in caput anguli, et in summitate Ecclesiæ collocatus. Non ab homine, sed a Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris,

[1] Usque ad hoc cap. legitur in Codice Basilicæ S. Petri. Quæ vero sequuntur in præsenti volumine, incipiendo ab illis verbis in hoc capite *Fridericus imp.* etc. scilicet *Magdeburg. archiep. et electum Wormatiens.* usque ad illa verba eclipsationis Solis, scil. *Sol in signo Virginis*, habentur in cod. Longobardo Salernit. ubi desinit imperfecte, sicut etiam idem S. Petri Codex est imperfectus.

quod senex presbyter, et inermis furori Teutonico potuit propugnare (repugnare), et sine bello imperatoris potentiam potuit debellare. Quod ex manifesto Dei judicio credimus provenisse, ut humana superbia manifeste recolat, et totus mundus evidenter agnoscat, quod pugnare contra Deum sit impossibile, et nemo illius potentiæ audeat contraire[1] : Solus enim Altissimus dominatur in regno hominum, et cui voluerit dabit illud. Et licet imperator nos de pace Ecclesiæ, et dilecti in Christo filii et illustris regis Siciliæ apud Anagniam per suos nuntios requisierit, et eam vobis absentibus patrare voluerit, nos tamen ardorem vestræ fidei et devotionis firmiter recolentes, considerantes etiam, qualiter vos murum pro domo Jerusalem (Israel) opponere studuistis, et qualiter pro statu Ecclesiæ et libertate Italiæ viriliter decertastis, oblatam nobis imperatoris pacem recipere sine vobis nolumus, ut sicut fuistis socii tribulationis, participes sitis et gaudii. Inde est, quod non attendentes honoris proprii dignitatem, nec causati corporis fatiscentis ætatem, nec maris veriti tempestatem, nos et fratres nostros labori et periculo exponere non timuimus, sed ad vos per ignem et aquam indubitanter accessimus, ut vestro communicato consilio, oblatam imperatoris pacem, si Ecclesiæ et illustri regi Siciliæ, et vobis conveniens fuerit, et idonea suscipere debeamus ».

46. Postquam Alexander papa suo sermoni finem imposuit, Lombardi in utraque militia diligenter instructi (sunt enim in bello strenui, et ad concionandum populo mirabiliter eruditi) per sapientes suos taliter Apostolico responderunt :

« Venerande pater et domine, universa Italia pedibus se vestræ dominationis inclinat, et suæ devotionis obsequia cum gratiarum actione multiplici vestræ beatitudini repræsentat. Lætatur autem plurimum et exultat, quod pater ad filios, prælatus ad subditos, dominus ad subjectos est dignatus accedere, ut errantes oves a luporum morsibus potenter eripere, et ad caulas Ecclesiæ prudenter valeat revocare. Persecutionem, quam vobis et Ecclesiæ imperator intulit, magis opere quam sermone cognoscimus; et persecutionis ejus molestias, quas mundus auditu didicit, nos in nostris tribulationibus experimento sentimus. Primo enim nos ejus impetum sustinuimus, primo nos illius furori objecimus : et ne ad destruendam Italiam et libertatem Ecclesiæ opprimendam propius posset accedere, nostrorum corporum et armorum obice prohibuimus. Nos pro honore et libertate Italiæ, et Romanæ Ecclesiæ dignitate servanda, imperatorem cum suis schismaticis nec recipere nec audire voluimus. Et ob hoc expensas non modicas, labores plurimos et angustias, damna rerum, pericula mortis et corporum subire non refutavimus. Et inde, reverende pater, satis est conveniens et rationi plurimum consentaneum, ut oblatam vobis imperatoris pacem non solum sine nobis non recipere, sed nec etiam audire debeatis. Ipse namque sæpe nobis pacem sine Ecclesia obtulit, nec recepimus : concordiam nobiscum sine vobis facere voluit, nec admisimus. Magis enim volumus guerram illius cum Ecclesiæ unitate incurrere, quam pacem ejus cum Ecclesiæ divisione servare.

47. « Quod autem personam vestram et fratrum vestrorum exposuistis periculo et labori, paternitati vestræ super hoc de abundanti respondemus. Nam pro paucis laboribus multos rependimus, pro paucis periculis majora recepimus; dum pro honoris et Ecclesiæ gloria nostra indifferenter expendimus, et pro liberanda Ecclesia nos et nostros filios morti exponere non renuimus. Sciat autem vestra sanctitas, et imperialis potentia evidenter agnoscat, quod nos gratanter imperatoris pacem, salvo Italiæ honore, recipimus, et ejus gratiam, libertate nostra integra remanente, præoptamus. Quod ei de antiquo debet Italia, libenter exsolvimus, et veteres illi justitias non negamus; libertatem autem nostram, quam a patribus nostris, avis, et proavis hæreditario jure contraximus, nequaquam relinquemus, quam amittere nisi cum vita timemus : magis enim volumus gloriosam mortem cum libertate incurrere, quam vitam miseram cum servitute servare. Quod autem illustrem regem Siciliæ ad consortium nostræ pacis adsciscitis, gratum nobis residet plurimum, et acceptum ; quia eum amatorem pacis et cultorem justitiæ recognoscimus. Ipse namque præ cæteris mundi principibus, suis et extraneis pacem tribuit, et securitatem impendit, quod viatores nostri per opera sentiunt, et peregrini experimento testantur, qui in viis et campis sine custode dormiunt, et in nemoribus absque suarum rerum amissione quiescunt. Et ut brevi concludamus, in summa major pax et securitas in regni ejus nemoribus, quam in aliorum regnorum urbibus invenitur. Et ideo talem ac tantum principem, et nostræ pacis socium, et nostræ societatis esse volumus dominum et amicum ». Hucusque ipsi : pergunt Acta :

« Postquam Lombardi finem fecere dicendi, papa eos de more benedixit, et ad hospitia singulos abire permisit.

« Post diem autem tertium Christianus cancellarius, Coloniensis, Magdeburgensis, et Trevirensis archiepiscopi, Vormatiensis electus, Gotifridus alius cancellarius, et protonotarius ex parte imperatoris Ferrariam ad papam venientes, residentibus cum eo regis nuntiis et Lombardis, in consistorio publice protestati sunt, et dixerunt :

48. « Venerande pater et domine, sicut imp. Romanus vobis per suos nuntios apud Anagniam repromisit, paratus est vobiscum et cum Ecclesia, cum illustri rege Siciliæ, et cum Lombardis per nos pacem facere et servare. Et ideo nobis septem faciendæ pacis auctoritatem contulit. Et quidquid de bono pacis coram vestra præsentia statuerimus,

[1] Dan. v.

hoc totum imperialis dignitas ratihabitione firmabit.

« Hoc autem verbum papæ admodum placuit, et habito consilio, alios septem, Humbaldum videlicet Ostiensem, Willelmum Portuensem, et Manfredum Prænestinum episcopos, Joannem Neapolitanum, Theodinum de Arrone, et Petrum de Bona presbyteros cardinales, et Hyacinthum diaconum cardinalem pro parte Ecclesiæ pacis arbitros et mediatores instituit. Lombardi autem totidem personas, Taurinensem videlicet, Bergamensem, et Comanum episcopos, et Astensem electum, Girardum de Pesta (Piscis) Mediolanensem, et Goezo Veronensem judices, et Albertum de Cambara Brixiensem civem, ad suæ pacis compositionem unanimiter statuerunt. Præcepit etiam papa nuntios regis Siciliæ huic pacis tractatui interesse. Prius autem quam pacis capitula hinc et inde essent in medium producta, de loco colloquii non modica inter eos est oborta contentio. Lombardi enim volebant hunc pacis tractatum apud Bononiam fieri, sicut per imperatorem, atque Ostiensem episcopum, et eos fuerat ordinatum. E contrario autem imperatoris nuntii reclamabant, se nequaquam pro tali causa Bononiam profecturos, eo quod Christianus cancellarius Bononiensibus odiosus esset plurimum et infestus; sed cum illis pro hoc negotio libenter Venetiis convenirent, ubi utræque partes possent sine timore pergere, et cum securitate manere. Lombardi autem e diverso suspectos habebant Venetos, asserentes illos pacis cum eis initæ fœdera violasse, et sæpe imperatoris nuntios contra hoc, quod statutum inter eos fuerat, recepisse. Cumque hæc contentio aliquantis diebus de loco colloquii perdurasset, tandem suadentibus regis nuntiis, voluntati domini papæ præbuere consensum, et se ituros Venetias, præstitis tamen prius securitatibus, promiserunt. Qua de causa papa Hugonem Bononiensem, et Rainerium cardinales cum quibusdam Lombardis Venetias misit, ut a duce et populo Venetiæ securitatem reciperent, quod ipse cum iis qui essent ad colloquium profecturi, secure possent intrare Venetias, et exire, et in eis cum rebus suis salvi et sine timore persistere. Et quod imperatorem sine mandato papæ intrare fines Venetiarum ullatenus non permitterent.

« Iis autem abeuntibus, Christianus cancellarius, qui Ferrarienses quos in bello offenderat, plurimum metuebat; quinta feria majoris hebdomadæ a Ferraria movens, Venetias festinus advenit. Papa autem Alexander cum magno conventu archiepiscoporum, episcoporum, et abbatum Paschalem festivitatem, quæ XXIV die mensis Aprilis eo tempore occurrebat, atque Octavas (ut moris est) Ferrariæ solemniter celebravit ».

49. Pridie autem antequam Ferraria recederet, nempe octavo idus Maii (septimo enim discessit) rogatus Alexander papa consecravit altare primarium Ecclesiæ SS. Georgii et Maurelii : cujus consecrationis diploma tunc scriptum etsi non vidimus, ex eo tamen descriptum summarium hoc præmisso titulo inde accepimus, quod sic se habet :

« Hoc est exemplum cujusdam Indulgentiæ, sumptum de libro antiquo et memoriali Ecclesiæ Ferrariensis.

« Millesimo centesimo septuagesimo septimo, Indictione decima, octavo idus Maii, sanctissimus in Christo pater et dominus, dominus noster dominus Alexander papa Tertius consecravit in majori Eccl. Ferrariensi majus altare ad honorem omnipotentis Dei, et intemeratæ et gloriosæ Virginis Mariæ, et beatorum martyrum Georgii et Maurelii, et sanctorum Leonis et Valentini, et sanctæ Felicitatis, cum reverendissimis in Christo patribus et dominis, dominis Humbaldo Ostiensi episcopo, et Willelmo Portuensi episcopo, et Manfredo Prænestinensi episcopo, et Conrado Saltzburgensi episcopo et cardinalibus, et cum aliis cardinalibus multis, archiepiscopis, et episcopis Lombardiæ, Franciæ, Hispaniæ, Boemiæ, Alemanniæ, Angliæ, et cum Romualdo Salernitano archiepiscopo, et patriarcha Aquileiensi, et comite Rogerio de Apulia. Et quibuslibet vere pœnitentibus et confessis in festivitate dedicationis ipsius altaris, hoc majus altare visitantibus præfatus summus Pontifex annum unum de criminalibus, et septimam partem venialium relaxavit ». Hæc ex antiquis ejus Ecclesiæ monimentis. Quibus videas usum ejus temporis concedendi per Romanos Pontifices Indulgentias, quæ unius anni terminum non excederent, præterquam in expeditione Terræ sanctæ, ut constat ex aliis aliorum etiam Pontificum diplomatibus. Quibus redarguuntur scripta, quibus proditur concessum ab eodem Pontifice primis diebus Dominicis singulorum mensium Anconitanis tantum indulgentiarum, quantum arenæ possent capere ambæ manus simul junctæ. Quæ digna risu, quamvis nullo penitus veritatis testimonio fulciantur, pluribus tamen contradictionibus locorum, temporum, rerumque gestarum facillime convelluntur, ut lector, ea videns, et istis quæ dicta sunt atque dicenda conferens, perfacile recognoscet. Sed jam eumdem Alexandrum Pontificem Venetias redeuntem prosequamur. Pergit enim Romualdus Salernitanus archiepiscopus : « Cumque a cardinalibus quos Venetias miserat, de securitate a duce et populo præstita responsum idoneum accepisset ; nono die intrante mensis Maii cum regis nuntiis galeas ingressus, sequentibus eum cardinalibus et Lombardis, eo die per Padum, Lauretum descendit, locum ita dictum, ibi positum, longe diversum a Laureto Deiparæ Lauretanæ.

50. « Altera vero die per mare ad Sanctum-Nicolaum, qui dicitur Ad Littus, applicuit. Tertia autem die, a duce et populo Venetiæ, a patriarcha et universo clero, primo ad S. Marcum, dehinc ad patriarchæ palatium cum magna gloria est et honore deductus. Postquam autem cardinales et

Lombardi, qui papam fuerant subsecuti, Venetias applicuerunt, papa mediatoribus pacis injunxit, ut in capella, quæ erat in palatio patriarchæ, convenientes, primo de pace Lombardorum, quæ prolixiori indigebat tractatu, haberent colloquium, de pace regis et Ecclesiæ, quæ quasi una est, postmodum tractaturi.

« Cum autem hoc factum esset, et rationes multiplices fuissent hinc inde prolatæ, tandem Christianus cancellarius pro parte imperatoris disjunctivam triplicem proposuit, dicens : Petit a vobis imperator et postulat, ut aut de regalibus, et his quæ ad eum pertinent, quæ vos detinetis, illi justitiam faciatis; aut sententiam a judicibus Bononiæ apud Roncaliam contra vos pronuntiatam executioni mandetis; vel ea quæ antecessores vestri seniori Henrico reddere consueverunt, illi faciatis. Quo audito, Gerardus Piscis Mediolanensis judex pro parte Lombardorum respondit :

51. « Nos quidem imperatori, undecumque nos appellaverit, parati sumus, sicut domino, justitiam facere; sed quia hæc justitia non est unius hominis, sed multorum, non unius civitatis, sed plurium; secundum causarum merita inducias postulamus : ut deliberantes plenius super his quæ nobis objecta fuerint, competenti loco et termino apud communem judicem responsuri veniamus. Quod autem dixisti apud Roncaliam a Bononiensibus judicibus contra nos sententiam fuisse prolatam, plane inficiamur, eam fuisse sententiam, sed imperatoriam jussionem. Etenim cum plures ex nobis, nec per contumaciam fuissemus absentes, quidquid tunc contra nos dictum fuit, nobis nocere non debet, nec pro sententia reputari. Secundum leges enim, in absentes prolata sententia nullius est roboris vel valoris. Quod vero postulasti, ut ea imperatori reddere deberemus, quæ seniori Henrico a nostris antecessoribus sunt soluta, respondemus, quod prænominati imperatoris dispositiones pariter et statuta, propter antiquitatem temporis jam pæne perdidere memoriam, nec vivit aliquis nostrum vel vestrum, qui bene posset illius temporis dicta vel facta recolere. Item imperator Henricus (salva auctoritate imperii) non debet dominus, sed tyrannus vocari. Cum enim misisset manum in Sanctum Domini, et Paschalem papam super altare cepisset, et cum multas Ecclesias destruxisset et episcopos excæcasset, ejus facta velut crudelia et tyrannica non sunt trahenda ad consequentiam, vel ad memoriam revocanda. Sed si imperatori placuerit, ea quæ antecessores nostri juniori Henrico, Conrado, et Lothario, et ei usque ad hæc tempora reddiderunt, recipere : parati sumus in pace persolvere. Quod si hoc imperatori grave residet et videtur, pacem, quæ inter nos et eum per Cremonenses tractata fuit, et in scriptis redacta, volumus firmiter observare. Quæ eo tempore completa fuisset, nisi quia imperator volebat nos ab Ecclesiæ unitate recedere, et Alexandri papæ Pontificium denegare. Provideat ergo super hoc vestra discretio, si quia schismati consentire noluimus, debeamus nostræ pacis conditionem deteriorem efficere.

52. « Cum autem scriptura de tractatu pacis habita, et per Cremonenses Lombardis aliis delegata producta fuisset in medium, cœperunt Teutonici quibusdam scripturæ capitulis diligenter opponere, et eorum sensum ad suæ partis commodum retorquere; quædam vero capitula denegare. E contra Lombardi cœperunt illorum responsiones suis responsionibus confutare, et his quæ objecta fuerant, satis studiose resistere. Ad comprobanda vero capitula quæ ipsi negaverant, cœperunt Cremonensium (licet essent inimici) testimonium invocare. Cumque super his capitulis diebus esset plurimis disputatum, et nihil penitus definitum, ex utriusque partis conscientia, quæcumque hinc et inde dicta fuerant, ad papæ audientiam sunt relata.

53. « Alexander autem papa, utpote vir eruditus et sapiens, considerans imperatoris et Lombardorum pacem multis esse controversiis et quæstionibus involutam, nec eam posse brevi spatio temporis consummari : tractatu pacis postposito, cœpit cum eis de treguis sex (VII) annorum agere, sperans per treguas ad consummationem pacis facilius posse pervenire. Tunc etiam Teutonicis de pace regis Siciliæ verbum proposuit, affectuose postulans, ut imperator cum eo aut pacem perpetuam, aut temporalem ad minus usque ad annos quindecim faceret, in veritate scriturus, quod nullatenus pacem ejus et Ecclesiæ posset habere, rege Siciliæ in discordia remanente. Christianus autem cancellarius cum sociis suis consilio communicato respondit : Novit vestra discretio, veneranda pater et domine, quod nos ab imperatore accepimus in mandatis, ut vobiscum de pace Ecclesiæ, regis Siciliæ et Lombardorum haberemus colloquium et tractatum : sed quia vos tractatu pacis omisso, novum verbum nobis de treguis faciendis proponitis, non possumus sanctitati vestræ super hoc certum dare responsum, quoadusque verbum istud, quod de novo audivimus, ad imperatoris audientiam referamus.

54. « Accepta itaque a papa licentia, ad imperatorem, qui apud Pomposam venerat, gradu concito perrexerunt. Est autem Pomposa locus quidam delectabilis et nemorosus inter Ravennam (Ferrariam) et Venetiam collocatus. Cumque imperatori petitionem papæ de componenda pace cum rege Siciliæ usque ad annos quindecim, et de faciendis treguis cum Lombardis usque ad annos sex (VII) per ordinem exposuissent, adversus eos vehementer indignatus infremuit, asserens illos in hoc tractatu pacis magis Alexandri papæ honori et commodo, quam dignitati imperii providisse. Quare præcepit eis, ut ad papam redeuntes firmiter ei ex sua parte proponerent, quod ipse cum eo et Ecclesia pacem libenter faceret, at regis Siciliæ et Lombardorum treguas denegaret. Qui

venientes, totum papæ per ordinem retulerunt, sicut illis fuerat ab imperatore mandatum. Post quorum discessum imperator Gotifridum minorem cancellarium cum episcopo Clarimontis et abbate de Bonavalle Venetias delegavit, injungens eis, quod Christiano cancellario et sociis suis ignorantibus, caute et privatim papæ ex sua parte significarent, quod ipse amoris ejus intuitu pacem regis Siciliæ usque ad annos quindecim, et usque ad sex (VII) annos Lombardorum treguas concederet, si papa cuidam suæ petitioni præberet assensum. Quam tamen petitionem ei volebat penitus esse incognitam, sed duobus cardinalibus, quos ipse elegisset, volebat illam diligenter exponi : ea tamen conditione, quod si cardinales electi, petitione cognita, de ea complenda consilium papæ tribuerent, ipse eam sine dilatione perficeret.

55. « Ex mandato itaque papæ Humbaldus Ostiensis episcopus, et Theodinus cardinalis ad hoc negotium sunt electi : quibus imperatoris petitio ab ejus nuntiis privatim est et studiose exposita. Cumque cardinales petitione cognita papæ suggererent, quod petitioni imperatoriæ præberet assensum, Alexander papa, utpote homo providus et discretus, cœpit quænam esset occulta illa petitio, animo æstuanti revolvere, et Teutonicorum dolos et versutias suspectas habere. Quare mutavit cum voluntate consilium, asserens, non decere auctoritatem Apostolicam petitioni incognitæ præbere consensum, nec de re dubia et incerta aliquid respondere : sed si petitionem illam vellent ei fideliter aperire, et talis esset illa petitio, quæ contra honorem Dei et damnum Ecclesiæ non spectaret, libenter eam effectui manciparet. Quo audito, Gotifredus minor cancellarius indignatus ad imperatorem rediit. Episcopus autem Clarimontis cum abbate de Bonavalle, qui remanserant, videntes, quod nullum a papa possent habere responsum (licet inviti) petitionem imperatoris papæ exposuerunt.

« Erat autem hæc petitio. Imperator papæ per nuntios suos promiserat, quod si pacem cum eo faceret), terram comitissæ Maltendis (Mathildis), quam ipse tenebat, in manu ejus, et Ecclesiæ potestate remitteret. Petebat ergo, ut liceret ei usque ad quindecim annos, videlicet, quousque pax regis Siciliæ perduraret, ejusdem terræ redditus sine contradictione recipere : completis vero quindecim annis, volebat, possessione penes eum remanente statim de eadem terra cum Ecclesia placitare, asserens illam ad jus sui imperii pertinere. Papa autem intuitu regis Siciliæ, quem plurimum diligebat, usque ad condictum terminum imperatori prænominatæ terræ fructus habere concessit, hac tamen conditione, quod completis quindecim annis, ad potestatem et possessionem Romanæ Ecclesiæ terra illa rediret. Et tunc Ecclesia in possessione posita, si imperator vellet de proprietate terræ illius agere, libenter ei Ecclesia justitiam faceret.

56. « Postquam autem hic modus petitionis implendæ per episcopum Clarimontis, et abbatem de Bonavalle fuit imperatori propositus, plurimum illi displicuit, et sic concordia per illos tractata remansit. Christianus autem cancellarius, et reliqui qui cum eo mediatores pacis fuerant constituti, cognito quod imperator per alios pacem Ecclesiæ tractare voluisset, nimium doluerunt, et venientes ad papam Alexandrum, dixerunt : Sanctitati vestræ, domine, esse volumus non incognitum, quod nostri odio et invidia pax Ecclesiæ præpeditur : quidam enim nostri æmuli falsa de nobis imperatori suggerunt, et volunt in hac parte nos ei odiosos reddere pariter et suspectos. Et ideo veremur plurimum, ne dum nos absentes sumus, qui pacem diligimus, et nuntii in eundo et redeundo sine fructu tempora longa consumunt, imperator prolixitate temporis affectus tædio, desideratam pacem abhorreat, et suggestione pravorum hominum, infecta pace recedat. Consulimus ergo discretioni vestræ, ut si vobis placuerit, propius imperator accedat, ut vestris et suis nuntiis cito ire et redire valentibus, inchoata pax, volente Domino, cito valeat consummari. Papa autem habito cum nuntiis regis Siciliæ et Lombardis consilio, respondit :

57. « Nobis quidem placet admodum, ut imperator Clozam, quæ a Venetiis quindecim distat millibus, cum paucis veniat, ea tamen conditione, quod vos in anima vestra jurare faciatis, ut postquam illuc venerit, absque nostro mandato et licentia ulterius non procedat. Juramento itaque in hunc modum præstito, Coloniensis archiepiscopus cum quibusdam aliis Cæsenam ad imperatorem venit, et eum cum suis Clozam usque deduxit. Quidam autem populares Veneti, cognito imperatoris adventu, ad eum accedentes cœperunt illi studiose suggerere, ut absque mandato papæ et licentia Venetias securus intraret, firmiter promittentes, quod eorum consilio et auxilio pacem posset cum Ecclesia et Lombardis pro sua voluntate componere.

« Quorum verbis imperator aliquantulum acquiescens, præcepit eis, ut dicta operibus consummarent, dantes operam ut totum populum ad perfectionem hujus negotii caute et sapienter inducerent. Alexander autem papa audiens, quod Clozam imperator venisset, Willelmum de Papia Portuensem episcopum, et Joannem Neapolitanum, et Theodinum, et Petrum de Bona presbyteros cardinales, et Hyacinthum diaconum cardinalem cum Christiano cancellario et aliis Teutonicis, qui pacis mediatores erant, ad eum direxit, mandans, ut si de beneplacito illius esset, ipse nuntios regis Siciliæ, et quosdam de Lombardis Clozam transmitteret, ut illis præsentibus, imperator in anima sua per principes suos jurare faceret, quod pacem Ecclesiæ, et pacem regis Siciliæ usque ad annos quindecim, et treguas Lombardorum usque ad annos sex firmiter observaret. Quo facto, Venetias posset securus accedere, ejus proculdubio benedictionem et gratiam

habiturus. Imperator vero, quia aures suas verbis Venetorum quodammodo inclinaverat, et eorum responsa diebus singulis exspectabat, cœpit cardinalibus de verbo pacis, quasi novum esset et sibi incognitum, respondere, et longis consultationibus de die in diem sua responsa differre. Quo cognito, cardinales turbati sunt plurimum et mirati ; et quidnam deberent facere, nesciebant.

58. « Interea populares Veneti a Cloza Venetias redeuntes, in Sancti-Marci Ecclesia congregati, totius pæne populi seditionem et tumultum contra ducem suum excitaverunt, dicentes : Domine dux, non bene honori et commodo commissi vobis populi providetis. Ecce enim imperator Romanus apud Clozam jam diebus aliquantis est demoratus, ubi caloris distemperantias, et muscarum et culicum plures molestias sustinet ; nec ei licet Venetias intrare. Quod ipse multum graviter recipit, et vindicandum in posterum alta mente reponit. Et ideo veremur, ne tam gravis offensa quandoque universo populo periculosa possit esse pariter et damnosa. Quare de nostra voluntate est, ut si vestræ residet celsitudini, imperator Venetias a vobis et a populo invitatus accedat. Quibus dux benigne respondit : Bene potestis firmiter recolere, domini, quod ad petitionem papæ per duodecim prudentes viros in anima omnium nostrorum jurare fecimus, quod absque mandato ejus et licentia imperatorem intra fines Venetiæ nullatenus recipere deberemus. Provideat ergo vestra discretio, si contra tenorem juramenti nostri, papa inconsulto imperatorem debeamus huc advocare. Cui illi protinus responderunt : Postquam ex mandato papæ Clozam, quæ intra fines est Venetiæ, imperator intravit, plane a nostri juramenti sumus vinculis absoluti. Cumque super hoc a duce et populo esset diutius disceptatum, tandem de communi consensu quidam Veneti sunt ad papam directi. Qui venientes, sicut viri improbi et superbi, dormientem papam excitare non timuerunt, proponentes ei ex parte ducis et populi, quod de eorum erat voluntate et beneplacito, quod Venetias imperator intraret. Quod verbum admodum papæ displicuit, et multum grave resedit, dicenti eis :

59. « Vos nobis ex juramento tenemini, ut imperator Venetias non debeat sine nostra licentia et mandato venire. Volumus ergo, ut cardinales nostros, qui ad imperatorem iverunt, cum ejus nuntiis usque in diem crastinum exspectetis. Et eis venientibus, quid nobis faciendum sit, vobis respondere curabimus. Quod verbum licet Venetis displicuisset, plurimum tamen precibus papæ devicti petitioni ejus (quamvis inviti) præbentes assensum, ad propria redierunt. Interea per totam regionem (urbem) rumor insonuit, quod Veneti contra voluntatem papæ vellent imperatorem Venetias intromittere. Quo audito Lombardi, qui cum papa pro facienda pace Venetias venerant, metuentes subitum imperatoris adventum, et fidem Venetorum et constantiam suspectam habentes, intrantes naves, ad partes Tarvisiæ se transtulerunt. Papa autem cum paucis cardinalibus, qui secum remanserant, cœpit contristari et mœstus esse. Metuebat enim, si imperator contra voluntatem tuam, juramento non præstito, Venetias introiret, magnum ex hoc damnum et periculum posset Dei Ecclesiæ provenire.

60. « Audientes autem hoc nuntii regis Siciliæ venientes ad papam cœperunt eum viriliter animare, dicentes : Domine, non oportet vos dubitare in aliquo vel metuere : ecce enim quatuor galeas domini regis Siciliæ ad vestrum obsequium præparatas habemus, quas cum vobis intrare placuerit, secure vos de hoc loco et absque periculo, invitis etiam Venetis et contradicentibus, educemus. Quibus verbis papa plurimum animatus, respondit : Quod de suo erat proposito, ut cardinales, qui ad imperatorem iverant, usque in diem crastinum exspectaret : ne si eis inconsultis recederet, posset merito levitatis argui et de violata fraternitate culpari. Quo audito, regis nuntii ad palatium ducis, ubi cum multis Venetis dux de more convenerat, accedentes eos taliter sunt allocuti : A vestra memoria excidisse non credimus, quanta beneficia dominus rex huic civitati contulerit, et quod hodie princeps aliquis sub cælo non vivit, cujus amicitia tantum sit vobis idonea, cujus gratia adeo sit vestris utilitatibus opportuna. Et vos ei ex juramento tenemini, sui regni gloriam et honorem diligere, et pro ejus commodo plurimum laborare. Inde est, quod nos hac consideratione inducti, et de vobis tanquam de amicis domini regis et fidelibus multam spem et fiduciam obtinentes, papam et Lombardos invitos pariter et retinentes, Venetias venire coegerimus : juramento tamen prius a vobis præstito, quod sine papæ licentia non deberetis imperatorem intra Venetiæ fines recipere. Sed ecce, ut audivimus, vestri juramenti et promissionis obliti, pace nondum disposita et firmata, imperatorem non juratum ad civitatem istam, papa contradicente, vocatis ; et sic pax Ecclesiæ, et domini nostri regis, vobis facientibus, impeditur. Sed in veritate sciatis, quod nos in civitate ista non præstolabimur imperatoris adventum, sed die crastina ad propria redeuntes domino regi significare curabimus, qualiter pro tot et tantis beneficiis vobis a regia liberalitate collatis, mala et damna plurima rependere studeatis.

61. « Quibus auditis, dux satis placide et benigne respondit : Quod vos indignatos aspicimus, et contra nos commotos esse cognoscimus, ægre multum patimur, et molestissime sustinemus. Nos enim, qui dominum regem toto corde diligimus, et pro honore ejus et commodo nos et nostra exponere non dubitamus, nolumus non solum vos, qui magni estis de regno ejus et summi principes, sed nec suorum minimum ad iracundiam provocare. Et quia inter eum et imperatorem pacem esse dispositam credebamus ; voluimus, ut in civitate nostra pacis domini regis tanquam amicis-

simi nostri fieret consummatio. Et ideo recedendi vobis licentiam non tribuimus, sed prudentiam vestram affectuose rogamus, ut tanquam in domibus vestris, securi et sine timore, aliquo imperatoris exspectetis adventum. Non autem idcirco taliter dux respondit, quia ei et aliis sapientibus taliter imperatoris displiceret adventus, sed quia timebat plebem, et popularem tumultum plurimum formidabat.

62. Nuntii autem regis hoc audientes, surgentes cum indignatione dixerunt : Nos huc cum licentia vestra non venimus, nec cum vestra licentia recedemus : sed crastina die iter arripientes, domini regis injuriam non verbis, sed operibus vindicare curabimus. Qui ad domos suas redeuntes, statim jusserunt galeas parari, tubas canere, arma et totam supellectilem in galeas induci. Quod factum postquam fuit per Venetias divulgatum, timor maximus Venetos occupavit. Timebant enim, ne si regis nuntii indignati recederent, hac occasione rex Venetos, qui in terra sua erant, capi faceret et in custodia detineri. Qua de causa magna multitudo virorum ac mulierum, quorum parentes in Apuliam iverant, ad ducem properans proclamavit : vestram et totius Venetiæ prudentiam, illustris dux, latere non credimus, quanta beneficia magnificus rex Siciliæ nostræ regioni sua liberalitate præstiterit, et qualiter nostræ famis inediam suæ terræ victualibus reparaverit. Ad quæ transportanda multi nostrorum civium in Apuliam transierunt, et secum non modicam pecuniam, et multas mercimonias detulerunt. Si ergo rex audierit, nuntios suos a nobis indignatos recedere, in cives nostros, et res eorum merito poterit vindicare.

63. « Prævideat igitur vestra discretio, si occasione imperatoris, a quo nihil unquam boni habuimus, amicitiam tanti principis, a quo omne bonum recipimus, amittere debeamus. Et ideo magnificentiam vestram humiliter imploramus, ut nostrorum civium tam gravi damno et futuro periculo providentes, nuntios regis Siciliæ ab incœpto itinere revocetis : nec contra voluntatem papæ, et illorum, imperatorem Venetias intrare sinatis. Si qui enim sunt, qui contra hoc aliquid dicere vel attentare præsumpserint, parati sumus cum nostris parentibus et amicis eos morti tradere, et proximos nostros, qui in regno regis sunt, a futuro periculo liberare. Dux autem eorum querimonia diligenter et gratanter audita, respondit : Quod nuntii regis Siciliæ volunt indignati recedere, non meæ imprudentiæ, sed quorumdam popularium seditioni est et malitiæ adscribendum, qui mea et prudentium virorum zelo et invidia provocati, non civitatis honori et gloriæ, sed suis utilitatibus providentes, die ac nocte dant studium et operam diligentem, ut imperatorem, nobis contradicentibus, Venetias introducant ; et ob hoc perjurii crimen et infamiam, et papæ et regis Siciliæ grave et perpetuum odium debeamus incurrere. Cumque illi iterum proclamassent, ut eorum, qui auctores erant seditionis, nomina dux evidenter exprimeret, metuens si noti fierent, ne ob hoc pugna in civitate maxima et seditio invalesceret, saniori usus consilio, nobiliores et prudentiores quos habere potuit, ad papam direxit, pro parte totius populi veniam humiliter postulans, et affectuose deposcens; ut quod illi in eum stulte et superbe peccaverant, ipse eis ex innata humilitate et gratia relaxaret, et nuntios regis Siciliæ a proposito sui itineris revocaret.

64. « Quibus Alexander papa more solito satis benigne respondit : Ego quidem, cui sanctitas et officium ignoscendi gloriam reliquit, injuriam meam ad mentem non revoco, offensam meam pro Dei amore dimitto ; sed nuntios regis Siciliæ tanquam viros nobiles et potentes, rogare quidem valeo, sed invitos detinere non potero. Tandem Venetis multum rogantibus et petentibus, ut ad hoc faciendum partes suas interponere dignaretur, motus papa eorum petitionibus, per Rogerium de Pisa subdiaconum et senescalcum suum simul cum Venetis, nuntiis regis Siciliæ preces affectuose porrexit, ut divini et sui amoris intuitu indignationem compescerent, et incœptam iracundiam temperarent, atque propositum suum ab incœpto itinere revocarent : quibus illi responderunt : Dominus quidem papa, sicut vir perfectus et sanctus, de sui meriti auctoritate confisus, mori non metuit et Venetorum dolos et insidias non pavescit. Nos autem, qui adhuc imperfectiores sumus, mori nolumus, et nostro regi inferre injuriam moriendo vitamus. Veneti ingratitudinis filii, et regiæ liberalitatis obliti, volunt domino nostro mala pro bonis rependere, et ad perturbationem pacis ejus, contra voluntatem domini papæ et nostram, inimicum ipsius Venetias introducere. Dominus autem noster tantæ est potentiæ et virtutis, quod pro tus excessibus, quos contra amicitiam suam faciunt, illis sicut decet, respondere curabit. Sed quia nos preces domini papæ pro mandato accipimus, iter nostrum usque in diem crastinum differemus. Et dehinc communicato cum eo consilio, quid nobis faciendum sit, disponemus. Quibus auditis, Veneti ad ducem suum redeuntes, ea, quæ a papa et nuntiis regis audierant, illi per ordinem retulerunt.

65. « Altera autem die dux sano usus consilio, apud Rivumaltum sub voce præconis fecit publice declamare, ut nullus de adventu imperatoris auderet verbum facere, nisi cum Alexander papa præcepisset. Cum autem ea, quæ apud Venetias dicta et facta fuerant, ad imp. ad (Fossam Clodiam) Clozam demorantis audientiam pervenissent, sua spe et intentione frustratus, cœpit de suo rigore mollescere, et cardinalibus qui ibi erant, de verbo pacis benignius respondere. Cancellarius vero et alii Ecclesiastici principes, qui pacis consummationem plurimum affectabant, spiritu libertatis assumpto, imperatori viva voce dixerunt :

Bene debet imperialis majestas recolere, quod quidam e nostris ex mandato vestro Anagniam accedentes, cum Alexandro papa de pace Ecclesiæ et imperii, de pace regis Siciliæ, et Lombardorum tractatum habuimus. Et ipse, utpote vir sanctus, pacis cupidus et amator, nostro consilio et hortatu Campaniam deserens, Venetias jam intravit, paratus ea, quæ de bono pacis promiserat, firmiter consummare. Vos autem (ut credimus) suggestione pravorum hominum a consilio nostro vultis recedere, et a pacis proposito declinare.

66. « Nos vero ex jure debiti, quo imperio tenemur adstricti, parati sumus vobis, ut domino, in temporalibus obedire, et pro regalibus quæ tenemus, consuetum vobis servitium facere. Sed quia nostrorum est corporum, non animarum dominus, nolumus pro vobis animas nostras perdere, et terrena cœlestibus anteferre. Quare noscat imperialis discretio, quod nos de cætero Alexandrum in Catholicum papam recipimus; et ei, ut patri, in spiritualibus obedimus. Idolum vero quod erexistis in Tuscia nullatenus adoramus. Quibus auditis imperator, operante eo qui corda principum sicut vult, et quando vult humiliter inclinat, leonina ferocitate deposita, ovinam mansuetudinem induit, et eis humiliter et benigne respondit, dicens : Noscat vestra fidelitas, dilectissimi, quod non est meæ voluntatis consilium vestrum deserere, et pacis per vos tractatæ propositum evitare; quin potius volumus ea, quæ vestro sunt ordinata consilio, firmiter observare. Ut autem a vestris cordibus omnis super hoc dubitationis scrupulus excludatur, comiti Henrico de Diessa, qui est in præsentiarum, præcipimus, ut vobiscum et cum cardinalibus Venetias abiens, coram papa in anima mea juret, quod ex quo Venetias intravero, in anima mea jurare faciam, quod pacem Ecclesiæ et imperii, regis Siciliæ et Lombardorum, sicut disposita est et tractata, firmiter observabo: et de ea observanda, præcepto nostro duodecim principes nostri simile juramentum præstabunt.

« Cancellarius autem et reliqui mediatores pacis cum cardinalibus hæc audientes, multum læti effecti, festino gressu Venetias redeuntes, ea quæ ab imperatore dicta et ordinata fuerant, papæ per ordinem retulerunt. Qui protinus per nuntios suos rectores Lombardiæ, qui in partes Tarvisiæ secesserant, Venetias revocavit.

67. « Altero autem die, coram papa et cardinalibus, nuntiis quoque regis, et Lombardis, et magna populi multitudine, comes Henricus de Diessa, sicut ei ab imperatore mandatum fuerat, in anima ejus de præstando juramento pacis observandæ juravit. Capellanus autem Coloniensis archiepiscopi in anima principum, qui ibi aderant, simile juramentum præstitit. Hoc autem facto, ex mandato papæ, Veneti cum sex galeis Clozam iverunt, et imperatorem cum suis in galeis recipientes, eum usque ad S. Nicolaum qui dicitur, *Ad littus*, sabbato in sero honorifice adduxerunt.

« Sequenti vero die Dominica, octava scilicet die residua stante mensis Julii (XXIV Julii), in Vigiliis beati Jacobi, papa cognito imperatoris adventu galeas ingressus cum nuntiis regis et magna Lombardorum ac populi multitudine, ad Ecclesiam Sancti-Marci summo mane devotus accessit, et Humbaldum Ostiensem, et Willelmum Portuensem, et Manfredum Prænestinum episcopos, et quosdam de cardinalibus ad imperatorem transmisit. Qui venientes, ipsum et suos ab excommunicationis vinculo absolverunt. Christianus autem cancellarius procedens in publicum, tactis sacrosanctis Evangeliis, ait : Ut omnes evidenter agnoscant me esse nomine et opere Christianum, Octavianum Cremensem, et Joannem de Struma cum suis complicibus prorsus abjuro, et Alexandrum et successores ejus in Catholicum papam recipio. Et alii prælati Ecclesiarum similiter juraverunt.

68. « Dux autem Venetiæ, cognito quod imperator ab excommunicationis esset nexibus absolutus, cum patriarcha et magna cleri ac populi et navium multitudine usque ad Ecclesiam Sancti-Nicolai illi obviam venit : quem in navi sua recipiens, usque ad littus Sancti-Marci satis honorifice et pompose deduxit. Imperator autem de navi descendens, simul cum duce, patriarcha, et episcopis suis, et clero, et populo Venetiæ ipsum cum vexillis et crucibus processionaliter præcedente, usque ad Ecclesiam Sancti-Marci, ante cujus atrium Alexander papa cum episcopis suis et cardinalibus, cum patriarcha Aquileiæ, archiepiscopis et episcopis Lombardiæ, Ecclesiastico more ornatis honorifice residebat, pedes accessit.

« Cumque ad papam appropiasset, tactus divino Spiritu, Deum in Alexandro venerans, imperiali dignitate postposita, rejecto pallio, ad pedes papæ totum se extenso corpore inclinavit. Quem Alexander papa cum lacrymis benigne elevans, recepit in osculo et benedixit, moxque a Teutonicis, *Te Deum laudamus* est excelsa voce cantatum. Imperator autem, apprehensa papæ dextera, ipsum in Ecclesiam introduxit, et accepta ab illo benedictione, ad palatium ducis cum suis redit. Papa vero cum cardinalibus et nuntiis regis iterum galeas ingressus ad suum hospitium rediit. In vesperis autem imperator per nuntios suos papam satis affectuose rogavit, ut si ei placeret, sequenti die, in festo scilicet beati Jacobi, in Ecclesia Sancti-Marci missarum solemnia celebraret. Desiderabat enim ab ore ejus divina officia supplex et devotus audire. Cujus petitioni papa assensum benignus accommodans, summo mane cum cardinalibus ad Sancti-Marci Ecclesiam venit. Cujus vestiarium ingressus cum patriarchis, archiepiscopis, et episcopis, et cardinalibus, honorifice satis et Ecclesiastice se induit, et ad celebranda divina missarum solemnia præparavit.

69. « Imperator autem, ut humilitatem, quam corde conceperat, opere demonstraret, sumpto stratoris officio, pallium deposuit, manu virgam

accepit, laicos de choro expulit, et papæ ad altare solemniter et processionaliter venienti viam tanquam ostiarius præparavit. Dehinc in choro cum archiepiscopis, episcopis, et clericis Alemanniæ remanens (quibus eo die cantandi injunctum erat officium) missam domini papæ devote satis et humiliter audiebat.

« Cumque dicto Evangelio papa ascendisset pulpitum, ut alloqueretur populum, imperator accedens propius, cœpit verba ejus attentius auscultare. Cujus devotionem papa diligenter attendens, verba quæ ipse litterate (Latine) proferebat, fecit per patriarcham Aquileiæ in lingua Teutonica evidenter exponi. Finito autem sermone, et *Credo in unum Deum* solemniter decantato, imperator cum suis principibus ad pedes papæ devotus accessit, et obtulit. Finita autem missa, cum papa ad suum palatium vellet redire, imperator dexteram ejus accipiens, eum usque ad portas Ecclesiæ satis honeste deduxit. Cumque equum suum album de more vellet ascendere, imperator ex alia parte accedens, strevam ejus tenuit, et postquam equum ascendit, ipsum aliquantulum stratoris more per fræni lora deduxit : quem papa benedicens, ad hospitium redire permisit. Ipse vero, clero et populo illum præcedente, usque ad mare descendit. Dehinc galeas ingressus, ad palatium suum cum gloria est et honore reversus.

70. « Venientibus autem proximis kalend. Augusti, imperator cum archiepiscopis, et episcopis, et reliquis principibus suis, et magna populi multitudine, ad patriarchæ palatium, in quo papa erat hospitatus, accessit. In cujus palatii aula longa satis et spatiosa papa in eminentiori loco positus in faldistorio suo resedit, et episcopis suis in cardinalibus hinc inde circumstantibus, imperatorem quidem in sua dextera supra episcopos et presbyteros cardinales, Romualdum vero Salernitanum archiepiscopum in sinistra supra diaconos cardinales residere præcepit. Finito itaque silentio, sic est papa Alexander exorsus :

« Hæc est, inquit, dies [1], fratres charissimi, quam fecit Dominus, exultemus et lætemur in ea, quia hic filius noster Romanorum imperator illustris mortuus fuerat et revixit [2]; perierat et inventus est. Nam postquam cordi ejus supernæ radius claritatis illuxit, totius falsitatis depulsa caligine de errore ad veritatem rediit, de tenebris ad lumen transiit, de schismate ad unitatem accessit, et ad caulas matris Ecclesiæ tanquam ovis erratica repedavit. Exultet igitur fidelium votiva religio, quia hodie pater juniorem recepit filium, Catholicum principem, Romanum recuperavit imperium. Mater Ecclesia suum evaginatum in vaginam convertit gladium, navis piscatoris egregii, quæ culpis exigentibus, adversitatum turbine pæne demersa jam fuerat, nunc procellis cessantibus, ad littus solidum et veræ quietis portum illæsa pervenit. Ecclesiæ suæ preces pro bono pacis frequenter effusas Dei filius clementer audivit, et eam cum suo principe in pace et concordia collocavit. Inde est, quod destructis adversitatibus et erroribus universis, secura jam pace fruitur, et jucunda securitate lætatur. Cesset igitur antiqua discordia, finem accipiat inveterata malitia, una fides, unus Dominus, una sit et Ecclesia. Schisma in unitatem transeat, et divisio ad charitatem accedat. Omnis jam ad pacem Ecclesiæ redeat; et ad matris suæ gremium filiorum numerositas gratiose recurrat. Sit Deo gloria in altissimis, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et quia nos imperatoris nostri pium animum, et benignam agnoscimus voluntatem, eum intra nostræ mansuetudinis brachia tanquam charissimum filium benignius amplectimur, et tam ipsum, quam uxorem et ejus filium, in Catholicos principes paterno affectu recipimus, et ipsis honorem debitum impendere procuramus, Deum et Apostolos nostros affectuose rogantes, ut ipsos Ecclesiæ suæ servent incolumes, et per longa tempora custodiant defensores.

71. « Postquam papa loqui desiit, imperator, deposito pallio, de faldistorio surgens, cœpit in lingua Teutonica concionari, Christiano cancellario verba sua vulgariter exponente; ait ergo : Majestati nostræ satis gratum residet et acceptum, quod Deus omnipotens, cujus manu principum corda tractantur, cujus arbitrio eorum voluntates et consilia diriguntur, nostræ conscientiæ puritatem attendens, ex diversis mundi partibus viros providos et discretos huic curiæ voluit interesse, ut ipsi errorem nostrum et conversionem nobis referentibus manifeste cognoscerent : dehinc ad propria redeuntes, devotionem nostram, quam erga Dei Ecclesiam gerimus, publice prædicarent. Totus igitur mundus evidenter agnoscat, quod licet nos Romani imperii dignitate et gloria fulgeamus, tamen a nobis humanæ conditionis proprium dignitas Romana non abstulit, nec ignorantiæ vitium majestas imperialis exclusit. Nam suggestione pravorum hominum ignorantiæ fuimus tenebris involuti, et per viam veritatis credentes incedere, extra justitiæ semitas nos invenimus. Ecce enim Dei Ecclesiam, quam credebamus defendere, impugnavimus, et quam sperabamus extollere, pæne destruximus. Occasione nostra Domini nostri Jesu Christi tunica inconsutilis est divisa, et quantum in nobis fuit, per hæreses et schismata violata. Decepit nos causæ meritum, et color negotii perturbavit, quia dum in facto Ecclesiæ potius virtutem potentiæ quam rationem justitiæ voluimus exercere, constat nos in errorem merito devenisse. Justitia enim fortitudinem (tyrannidem) respuit, æquitas violentiam non admittit. Sicque factum est, quod ille, qui humilia respicit et alta a longe cognoscit, potentiam nostram et adversæ partis humilitatem considerans, more suo potentes de sede deposuit et humiles exaltavit. Sed quia divina clementia nos ad correctionem nostram ad tempus errare voluit, sed

[1] Psal. CXVII. — [2] Luc. XV.

deviare in perpetuum non permisit: universa hæc fidelium turba cognoscat, quod nos de cætero, errore totius falsitatis abjecto, ad veritatem convertimur, de schismate ad unitatem redimus, et ad gremium matris nostræ sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ gratanter accedimus; domnum Alexandrum, qui est in præsentiarum, et successores ejus in Catholicum papam recipimus, et ipsi tanquam patri, debitam reverentiam exhibere proponimus. Pacem nostram Ecclesiæ, illustri regi Siciliæ, et Lombardis, sicut inter nos ordinatum est et dispositum, reddimus.

72. « Imperator verba finierat; cumque in laudem ejus qui aderant acclamassent, iterum facto silentio, sancta Dei Evangelia cum sanctorum reliquiis et cruce de ligno Domini sunt producta in medium. Mandante itaque imperatore, comes Henricus de Diessa in anima imperatoris juravit, quod ipse pacem Ecclesiæ et imperii, pacem regis Siciliæ usque ad annos quindecim, et treguas Lombardorum usque ad annos sex (VII), sicut per mediatores hinc inde tractatum et scriptum fuerat, bona fide, sine fraude et malo ingenio firmiter observaret, et Henricum regem filium suum idipsum jurare faceret et servare. Dehinc duodecim principes imperii tam Ecclesiastici quam sæculares, tactis sacrosanctis Evangeliis, modo simili juraverunt. Protinus Romualdus Salernitanus archiepiscopus surgens, per eadem Evangelia juravit, quod postquam imperator nuntios suos propter hoc ad regem in Siciliam miserit, rex infra duorum mensium spatium per aliquem principum suorum de observanda imperatori pace usque ad annos quindecim, in anima sua jurare faciet; et per decem principes suos juramentum ei simile faciet exhibere. Comes etiam Rogerius, sicut archiepiscopus fecerat, idipsum manu sua juravit. Dehinc rectores Lombardiæ qui ibi aderant juraverunt, quod usque ad sex annos bona fide, et sine fraude treguas imperatori observarent, sicut inter eos tractatum et dispositum erat: et quod per singulas civitates, consules et nobiles civitatum idipsum jurare facerent. Quo facto, illius diei curia est soluta, et tam imperator quam reliqui cum gaudio et lætitia ad sua hospitia sunt reversi.

73. « Interea Christianus cancellarius, qui pro consummatione pacis plurimum laboraverat, nacta opportunitate temporis, cœpit per imperatorem et principes suos dare studium et operam diligentem, ut papa Alexander Moguntinum illi archiepiscopatum auctoritate Apostolica confirmaret. Quod præsentiens Conradus, qui in Moguntina Ecclesia prius electus et consecratus fuerat, ad papam accedens ait: Novit vestra sanctitas, venerande pater, novit universa hæc Romana Ecclesia, quod ego vestræ personæ intuitu, Moguntinam Ecclesiam, in qua canonice electus fueram, inscio imperatore, reliqui, et honorem meum, parentes et patriam pro Dei amore deserui, et ad vos in Franciam festinus accessi, exilium patriæ præposui; et in labores et angustias quietem meam et otium commutavi. Bene potestis recolere, quantum Catholicæ Ecclesiæ meus adventus contulerit, et qualiter partem vestram adhuc nutantem et debilem plurimum roboraverit. Vos autem vestri gratia mihi vicem congruam pro tempore rependistis: nam primo me in presbyterum cardinalem, dehinc in Sabinensem episcopum, postremo in Moguntinum archiep. consecrastis. Nunc autem (ut audio) vultis Christiano cancellario, qui Moguntinam Ecclesiam per violentiam invaserat, eamdem converso religionis ordine confirmare. Quod multum ab æquitate discrepat, et a ratione discordat, ut schismaticus Catholico, et intrusus canonice electo debeat anteponi. Rogo igitur et humiliter postulo, ut postquam Deus pacem Ecclesiæ suæ reddidit, mihi quoque de jure mea reddatur Ecclesia: ut sicut tui socius tribulationis, ita sim particeps consolationis et gaudii.

74. « Cui papa satis benigne respondit: Devotionem tuam, fili charissime, quam erga Romanam Ecclesiam et personam nostram habuisse dignosceris, manifeste recolimus, et ardorem fidei tuæ publice protestamur: multum nostræ parti vester adventus contulit, multum nostra Ecclesia de vestra societate profecit. Et nos quidem, Deo teste, pro utilitate vestra sumus valde solliciti, et facere quæ vobis expediant, tenemur obnoxii. Nolumus honorem vestrum minuere, sed augere; nolumus vobis inferre injuriam, sed gloriam ministrare. Non debet autem a vestra memoria excidisse, quod sæpe nobis et nuntiis et litteris significastis, quod si inter Ecclesiam et imperium pax non posset aliter fieri, nisi Moguntino archiepiscopatu a vobis dimisso (licet hoc vobis grave resideret plurimum et molestum) tamen pro bono pacis hanc jacturam æquanimiter pateremini, volentes honorem Ecclesiæ honori vestro, et illius commodum vestris utilitatibus anteponere. Et ecce imperator cum magna instantia asseverat, quod nullatenus in pace Ecclesiæ remanebit, si Christianus cancellarius a Moguntinæ sedis fuerit prælatione dejectus. Nos autem absque vestra notitia nullum suæ petitioni adhuc voluimus dare consensum, nec vobis ignorantibus aliquod præbere responsum. Tunc Conradus benignam Apostolici responsionem considerans, et voluntatem ejus rationi consentaneam esse cognoscens, consultandi super hoc cum amicis suis a papa inducias petiit et accepit. Habito itaque consilio, ad papam rediit, et humili voce respondit:

75. « Licet, reverende pater, mihi injuriosum sit pariter et molestum, ut Ecclesiam meam debeam sine culpa dimittere, et locum mei regiminis, nulla offensa interveniente, mutare; tamen quia ad meum spectat officium, non quæ mea, sed quæ Jesu Christi sunt quærere: nolo, ut occasione mei pax inter vos et imperatorem facta remaneat et discordia sepulta resurgat. Pro pace Ecclesiæ conservanda, pro qua Christus vitam suam per-

didit, libenter volo meum honorem perdere, et cum meo damno utilitati Ecclesiæ providere. Et idcirco, ut omnis materia discordiæ et scandali auferatur e medio, Moguntinum archiepiscopatum in potestate vestra sponte relinquo, et me liberalitati vestræ et patrocinio recommendo. Quo audito, papa lætus effectus, habito cum imperatore consilio, prænominatum Conradum cardinalatus illi et Sabinensis episcopatus dignitate servata, in Saltzburgensi Ecclesia honorifice fecit eligi. Nam filius regis Boemiæ, qui eidem Ecclesiæ præerat, pro eo quod de simonia, et quibusdam aliis criminibus coram papa fuisset accusatus, de merito suæ causæ diffidens, commissam sibi Ecclesiam in manu papæ spontanea voluntate remisit; sicque factum est, quod Alexander papa, sicut vir providus et discretus, pro conservanda pace Ecclesiæ utens dispensatione canonica, Conradum quondam Moguntinum archiepiscopum in Saltzburgensem Ecclesiam sublimavit. Christiano autem cancellario Moguntinam Ecclesiam auctoritate Apostolica confirmavit, et tam ei quam Philippo Coloniensi archiepiscopo, qui a suis suffraganeis et Catholicis fuerant consecrati, recepto ab utroque juramento obedientiæ, pallia de more concessit.

76. « Alexander autem papa prudentiam et litteraturam Romualdi Salernitani archiepiscopi diligenter attendens, et devotionem quam erga Romanam Ecclesiam semper habuerat recolens, ad petitionem ipsius archiepiscopi, communicato fratrum suorum consilio, ipsi et successoribus ejus usum et dignitatem portandæ crucis per civitatem, et totam suam parochiam Apostolica auctoritate concessit, et donum quod exinde Salernitanæ Ecclesiæ in perpetuum fecerat, sui privilegii munimine roboravit.

« Hoc etiam silentio prætereundum non est, quod schismatici, qui in diversis Ecclesiis Tusciæ et Lombardiæ auctoritate imperiali intrusi fuerant, et quidam dicti cardinales, qui Joanni de Struma adhæserant, audito quod imperator cum Ecclesia et papa Alexandro pacem fecisset, pœnitentia ducti, Venetias festino gressu venientes, primo schisma quod defenderant abjurabant; dehinc per sancta Dei Evangelia promittebant, quod de excessu quem fecerant, domini papæ Alexandri mandato starent, et eum et successores ejus in Catholicum papam reciperent. Et sic ab excommunicationis vinculis absoluti ad ejus pedes accedebant.

77. « Pace igitur, ut prædiximus, inter imperatorem et regem Siciliæ facta pariter et jurata, nuntii regis ad imperatoris palatium, ipsum ex parte regia salutaturi iverunt. Quo cognito, imperator de camera sua egressus, eos, multis adstantibus, satis honorifice et benigne suscepit. Cumque Romualdus Salernitanus archiepiscopus de faldistorio suo surgens, stans loqui voluisset, imperator eum sedentem loqui præcepit. Facto itaque silentio archiepiscopus sic est exorsus : Dominus noster gloriosus rex Siciliæ dominum imperatorem qui est in præsentiarum, sicut charissimum amicum et fratrem suum devote pariter et affectuose salutat; et per nos magnificentiæ imperiali significat, quod cum hoc anno nuntii sui ad dominum papam pro bono pacis Anagniam advenissent, scripsit dominus papa domino nostro glorioso regi, ut aliquos de latere suo ad eum mitteret, qui cum eo tractandæ pacis colloquio interessent. Dominus autem rex devotissimus filius ejus ad petitionem illius comitem Rogerium, virum utique providum et discretum, et de sanguine regio ortum, et me cum eo ad ejus præsentiam destinavit, ut in perficienda pace adjutores essemus pariter et præsentes : non quod dominus noster rex pacificus cum domino imperatore aliquam credat habere discordiam. Ipse enim sicut Catholicus princeps et pacis filius omnes Christianos principes diligit, et quantum in eo est, cum illis pacem et concordiam habere credit. Solos inimicos Crucis Christi crudeli odio mari et terra persequitur. Inde est quod non parcit pecuniæ, non indulget expensis; sed singulis annis biremes suas præparat, et cum eis armatam militiam destinat, ut hostes Christianæ fidei devincat pariter et confundat : et euntibus ad Sepulchrum Domini securum iter præparet et expediat. Alii mundi principes subditos suos vehementer impugnant, et cum inimicis fidei pacem facere non formidant. De Sepulchro Domini, quod a Sarracenis impugnatur, non multum cogitant; et eum, qui solus ipsum defendere nititur, impedire festinant. Alii quæ sua sunt quærunt : solus rex noster quæ Jesu Christi sunt devotus inquirit. Cum ergo ipse in Dei servitio tam sanctam et puram devotionem habeat; vos, domine imperator, qui Ecclesiæ Dei specialis estis filius et defensor, singulari amoris privilegio præ cæteris mundi principibus dominum regem et venerari debetis pariter et amplecti, qui Dei Ecclesiam semper intendit extollere, et inimicos ejus non desinit impugnare. Nulla et inter vos et dominum regem dissidii causa vel odii seminarium intervenit. Dominus enim rex a magnificentia vestra se nunquam offensum meminit, vel vos in aliquo offendisse cognoscit; sed certum apud eum et firmum existit, quod si imperialis majestas cum regia magnificentia perfectæ pacis vinculo fuerit counita, Ecclesiæ Dei et toti orbi magnum poterit commodum provenire. Archiepiscopus verba finierat. Protinus imperator per Gotifridum cancellarium suum ad ejus verba respondit, dicens :

78. « Salutes ex parte illustris regis Siciliæ per vos magnificentiæ nostræ transmissas ea qua decet reverentia et honore suscipimus, et eidem loco et tempore opportuno rependere multiplices procurabimus. Quod autem tam idoneas et elegantes personas ad pacis nostræ colloquium destinavit, nostræ excellentiæ satis gratum residet et acceptum : quia ex legatorum suorum scientia, probitate simul et facetia (sapientia), delegantis do-

mini auctoritatem perpendimus, et a nobis merito in numero summorum principum reputatur, qui talibus et tantis personis præesse dignoscitur. Quod vero significastis, cum erga serenitatem nostram amicam gerere voluntatem, hoc verum esse rerum experientia comprobavimus. Nam licet popularis opinio nos ad invicem esse crederet inimicos, tamen inter nos haberi pacem et concordiam operis exhibitio demonstravit, quia cum et terram ejus nunquam offendimus, et nos ab eo in nullo offensos veraciter profitemur. Et quia ipse præ universis mundi principibus inimicos Crucis Christi mari et terra persequitur, et cum hostibus Christianæ fidei guerram semper et discordiam habere dignoscitur : nos illi tanquam Catholico principi et pacis filio, pacem nostram gratanter offerimus, et eum sinceræ charitatis brachiis amplexamur. Nam in veritate cognoscimus, quod ex hoc mutuæ dilectionis affectu Ecclesiis Dei provenit non parva utilitas ; Christianis omnibus, et præcipue ad Domini Sepulchrum euntibus magna securitas ; infidelibus autem terror, confusio pariter et egestas. Quo audito, regis nuntii imperatori de bona voluntate, quam erga regem se habere dicebat, gratias referentes, accepta ab eo licentia, ad sua hospitia alacres sunt reversi.

79. « Ipsi autem, sicut viri sapientes et providi, metuentes, ne pacis factæ memoriam longævitas temporis aboleret, dederunt studium et operam diligentem, ut forma pacis, quæ inter imperatorem et regem facta fuerat, imperiali jussione redigeretur in scripturis : ut eam de cætero non posset temporis vetustas destruere, quam imperialis privilegii scriptura servaret. Ad petitionem igitur eorum pacis inter imperatorem et regem initæ scriptum est privilegium, et sigilli aurei impressione munitum. Ut autem prænominati privilegii notitiam semper habere possit secutura posteritas, ejusdem privilegii exemplar huic nostro operi dignum duximus annotare.

« In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Amen, etc.

« Nos Fridericus, Dei gratia Romanorum imperator et semper Augustus, et Henricus rex filius noster, interventu venerabilis patris nostri Alexandri Dei gratia summi Pontificis et fratrum suorum cardinalium, pro parte nostra et hæredum nostrorum paciscimur vobiscum, domine Willelme, eadem gratia illustris rex Siciliæ, quod amodo usque ad quindecim annos observabimus vobis et hæredibus vestris, et universo regno vestro, et toti terræ dominationis vestræ veram et firmam pacem. Et quod per nos, vel per quoslibet alios mari vel terra vos prædictum illustrem regem et hæredes vestros, aut regnum vestrum, et terram dominationis vestræ, sicut præscriptum et determinatum est, usque ad quindecim annos non invademus, nec invadi faciemus, nec vobis aut regno vestro, et jam dictæ terræ dominationis vestræ guerram aliquo modo faciemus. Et ut hæc omnia suprascripta firmiter et illibata a nobis supradicto Friderico Dei gratia Romanorum imperatore et semper Augusto, et Henrico filio nostro rege, et hæredibus nostris, tam vobis supradicto illustri regi Willelmo, quam hæredibus vestris, et regno vestro, et toti terræ dominationis vestræ attendantur, et observentur : nos prædictus imperator bona fide, sine fraude et malo ingenio, in præsentia beatissimi patris nostri papæ Alexandri et cardinalium, et legatorum vestrorum Romualdi venerabilis Salernitani archiepiscopi, et Rogerii egregii comitis Andriæ, et principum ac fidelium nostrorum, a comite Henrico de Diessa in anima nostra, super sancta Dei Evangelia, et sanctorum reliquias jurare fecimus, et Henricum filium nostrum per interpositam dignam personam in anima sua idipsum jurare faciemus usque ad medium futurum Septembrem Indictionis undecimæ. Et principes nostros idem jurare fecimus, videlicet Moguntinum archiepiscopum, Arnoldum (Bertoldum) Trevirensem archiepiscopum, Conradum Wormatiensem electum, Gotifridum imperialis aulæ cancellarium, Guorwinum protonotarium, marchionem Theodoricum de Susiz, Florentium comitem Hollandiæ, comitem Diedonem de Groyx, comitem Henricum de Diessa, comitem Robertum de Diuna. Ad hujus autem pacti promissionis et juramenti nostri et principum nostrorum memoriam et inviolabile firmamentum, præsens privilegium nostrum per manus Wortwini (Guorwini) protonotarii nostri scribi fecimus, et imperiali sigillo nostro aureo sigillatum, et prædictorum principum juramento communitum, vobis suprascripto illustri regi Willelmo fecimus assignari. Anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo septuagesimo septimo, mense Augusti, decima Indictione.

80. « Postquam vero imperator præscriptum privilegium nuntiis regis tradidit, et quod missurus esset Christianum cancellarium in Siciliam pro recipiendis juramentis ei similibus repromisit, prænominati nuntii non contenti imperiali privilegio, ad majorem certitudinem pacis initæ robur et firmamentum, aliud privilegium a papa et cardinalibus Romano fecerunt more conscribi, in quo imperiale declaratum est privilegium, et auctoritate Sedis Apostolicæ roboratum. Quo facto, Huzizo cardinalis ex mandato papæ et imperatoris cum imperialibus litteris, et cum notario Salernitani archiepiscopi, et capellano comitis Rogerii ad castellum Gayvæ, ubi imperatrix cum Henrico rege filio suo morabatur, advenit. Præsentibus itaque imperatrice, rege Henrico filio ejus, C. marchione de Monte-Ferrato, et quibusdam de rectoribus Lombardiæ, et notario archiepiscopi, et capellano comitis, et multis aliis probis et idoneis viris, Verdensis episcopus stola collo imposita, ex mandato imperatoris et regis Henrici, in anima ejus super sancta Dei Evangelia et reliquias juravit, quod ipse rex Henricus pacem Ecclesiæ et imperii, sicut a patre suo jurata fuerat, et pacem re-

gis Siciliæ usque ad annos quindecim, et treguas Lombardorum usque ad sex annos bona fide, sine fraude et malo ingenio firmiter observaret.

« Advenientibus autem Vigiliis Assumptionis B. Virginis, quæ eo tempore in die Dominico advenerunt, Alexander papa cum episcopis suis et cardinalibus, cum patriarchis, archiepiscopis, episcopis, et abbatibus Alemanniæ, Lombardiæ, et Tusciæ, cum imperatore et duce Venetiæ, cum nuntiis regis Siciliæ, et magna populi multitudine in Ecclesia beati Marci conveniens, solemne ibidem Concilium celebravit ». Hæc Acta.

81. De quibus ne quid dubites, habes inferius recitata anno Redemptoris millesimo centesimo octogesimo quinto Acta Veronensia, de congressu Lucii papæ Tertii cum imper. ab auctore ejus temporis scripta, in quibus ab eodem Lucio papa citantur Acta ejusdem Concilii Venetiis ab Alexandro celebrati, quod et ob præsentiam summi Pontificis, consensumque frequentem episcoporum nominat idem Lucius Concilium generale, a cujus sancitis decretis nec latum unguem sibi recedendum fore, ibidem coram imperatore contestatus est. Sed prosequamur reliqua ad ipsum spectantia. Pergit enim Romualdus : « Dictis itaque orationibus et Litaniis, et aliis quæ de more in Concilio sunt dicenda, et longo sermone de pace habito, Alexander papa candelas accensas imperatori, et clericis, et laicis, qui ibi aderant, dari præcepit. Et ipse excommunicationis formam hoc modo proposuit : Nos ex parte Dei omnipotentis, et beatæ Mariæ semper Virginis, et beatorum Apostolorum Petri et Pauli, et omnium sanctorum excommunicamus, et a gremio matris Ecclesiæ separamus omnes personas tam Ecclesiasticas quam sæculares, quæcumque pacem quæ inter Ecclesiam et imperium modo facta est, et pacem regis Siciliæ usque ad annos quindecim, et treguas Lombardorum usque ad annos sex, aliquo modo disturbare, vel impedire præsumpserint. Et sicut hæ candelæ extinguuntur, sic eorum animæ æternæ visionis lumine et claritate priventur. Cumque candelæ projectæ essent de manibus et extinctæ, imperator alta voce cum aliis, Fiat, Fiat, pariter acclamavit. Sicque Concilium celebratum est et solutum ». Hucusque Romualdus de Concilio quam brevissime, alia multa præteriens, quod alio tenderet sua oratione : sunt alia pleraque de eodem Concilio enarrata a Rogerio, qui eodem vixit tempore : nam in Annalibus Anglicanis hæc habet :

82. « In hoc Concilio Joannes abbas de Struma, qui vocatus fuerat papa Callistus, qui etiam tertius et ultimus schismatis hujus antipapa extiterat, degradatus est, et ab ipso imperatore, et ab omnibus principibus Ecclesiasticis et sæcularibus dejectus est et reprobatus. Similiter omnes archiepiscopi, et episcopi, et abbates Teutonici regni, qui ab eo, vel ab aliis antipapis prædecessoribus suis, videlicet ab Octaviano, qui papa Victor vocabatur, vel a Guidone de Crema, qui Paschalis vocabatur, ordinati fuerant, degradati sunt : et altaria quæ ab ipsis sive ab ordinatis suis dedicata erant demolita sunt.

« In hoc autem Concilio Conradus, frater consobrinus prædicti imperatoris, recepit a manu Alexandri papæ archiepiscopatum Sanceburge (Salisburgensem), et legatiam totius Teutonici regni in vita sua habendam. Iste vero Conradus cum electus esset tempore schismatis ad archiepiscopatum Moguntinum, noluit ab Octaviano antipapa consecrari, sed malens inter catholicos pro nomine Christi pauper vivere, quam inter schismaticos divitiis transitoriis abundare, venit usque Senonem civitatem ad Alexandrum papam : a quo benigne susceptus, factus est episcopus cardinalis de episcopatu Saviaæ (Sabinæ). Et Christianus imp. cancellarius successit ei in archiepiscopatu Moguntino, et pallium suscepit a Guidone de Crema. Quod quia ab eo receperat, propriis manibus suis combussit Venetiæ in Rivoalto, in palatio patriarchæ, coram Alexandro papa et cardinalibus universis, et a domino papa absolutus est : remansit archiepiscopus Moguntinus, et pallium ab Alexandro recepit ». Hucusque Rogerus. Pergit vero Romualdus :

83. « Eo autem die nuntii regis Siciliæ, accepta a papa et imperatore licentia, cum galeis suis ad monasterium S. Nicolai, quod *Ad Littus* dicitur, pervenerunt, celebrato ibidem festo Virginis, altero die Hadriaticum mare intrantes, aura stante secunda, nono die stante (id est, remanente) mensis Augusti, sani et incolumes cum omnibus suis Barolum descenderunt. Archiepiscopus itaque et comes Rogerius communicato consilio, nuntium suum cum litteris in Siciliam direxerunt, modum et ordinem gestæ pacis regis plenarie significantes. Et hoc facto, comes Andriam rediit, archiepiscopus autem Salernum venit. Rex vero eo tenore litterarum pacem factam et juratam esse cognoscens, lætatus est valde, et per litteras suas archiepiscopo et comiti dedit in mandatis, ut ad eum festino gressu in Siciliam properarent. Sicque factum est quod archiepiscopus et comes, sexto die intrante mensis Novembris, Panormum ingressi, a dominis et familiaribus curiæ, et reliquis magnatibus honorifice sunt suscepti. Altera vero die coram magnificentia regia venientes, ei a principio usque ad finem totius negotii modum et seriem plenissime retulerunt : et privilegium papæ Alexandri et imperatoris de pace factum et roboratum eidem (suis familiaribus præsentibus) assignarunt. Rex igitur ex tenore privilegiorum, præter spem et opinionem suam, pacem ad honorem suum et commodum factam esse considerans, archiepiscopi et comitis super hoc fidem et prudentiam plurimum commendavit, dans illis in mandatis, ut imperatoris nuntios, qui in Siciliam erant venturi pro recipiendis juramentis, æquanimiter exspectarent.

84. « Hæc autem omnia quæ prædiximus ita gesta fuisse, nulli dubitationis vel incredulitatis scrupulum moveant, quia Romualdus secundus

Salernitanus archiepiscopus, qui vidit et interfuit, scripsit hæc : et sciatis quia verum est testimonium ejus. Interea, dum imperator per totum mensem Augusti, et aliquam partem Septembris esset Venetiis demoratus, accepta a papa licentia, tertiodecimo die ejusdem mensis a Venetiis recedens, Ravennam venit, per vallem Spoletinam in Tusciam descensurus.

« Dominus autem papa omnibus, quæ in partibus illis facienda erant, rite dispositis, in mense Octobris, cum quibusdam de cardinalibus a Venetiis movens, cum quatuor galeis Venetorum, secundo die stante (id est remanente), ejusdem mensis, Sipontum applicuit; et inde per Trojam, et Beneventum, Anagniam festinus advenit. Quidam vero de cardinalibus eum per terram sunt prosecuti. Magister autem Rainerius cardinalis, et Græcus subdiaconus cum Christiano cancellario in Romaniam descenderunt, pro restauratione regalium, quæ imperator invaserat, recipienda. Dum autem papa a Siponto Anagniam veniret, Ecclesiæ peccatis exigentibus, Hugo de Bononia cardinalis Beneventi est mortuus, Willelmus de Papia Portuensis episcopus apud Aversam obiit, Manfredus Prænestinus episcopus apud Anagniam diem clausit extremum». Hucusque de his Codex Salernitanus, Longobardo charactere conscriptus, a nobis inde petitus, collatusque cum Codice Sancti-Petri in Vaticano, haud integro, sed fine carente. Eadem plane, sed brevius narrat Rogerius in Anglicanis Annalibus, qui etsi non fortasse, ut recitati nuper auctores, ea vidit quæ scripsit ; tamen, ut qui eadem vixit ætate, ea quæ sunt ejus temporis accurate descripsit. Quibus his omnibus summa fide conscriptis, atque candida sinceritate decursis cum adstipulentur recitata superius Acta ipsius Alexandri papæ, cuncta quæ ab his discrepant, mendacia esse penitus convincuntur, atque potissime refelluntur asserta in Chronico Bessarionis posteriori loco; sui enim et obliqui est mensura rectum.

85. *Mendacia de Alexandro III conficta.* — His igitur tanquam ad Lydium lapidem admotis, cuncta eodem argumento conscripta, vel picturis expressa, vel cujusvis generis monimentis signata, quæ noveris ab iis discrepare, redargue. Quod autem partis posterioris auctorem nemo sit qui rebus gestis interfuerit, et quæ viderit ea scripserit, sed quæ tantum audierit : nullo pacto sunt conferendi cum recitatis a nobis scriptoribus. Sed et quod illis adversantes inter seipsos magnopere in pluribus discrepent, errent vero omnes in iis quæ sunt temporis, dum non hoc uno anno ista gesta esse recensent, sed et superiori atque sequenti ; quodque litteræ Friderici ad hæc probanda adductæ nulla temporis consensione jungantur, cum datæ ponantur anno vicesimo sexto imperii, qui est annus salutis millesimus centesimus octogesimus, et signentur Indictione undecima, qui est annus Christi millesimus centesimus septuagesimus octavus, et inconvenientia temporis contrarium firment; ab eisdem prorsus recedere, et superioribus inhærere non solum suadeant, sed plane cogant : stet asserta primæ sententiæ veritas omni contradictore superior, nec labefactetur ulla assertione mendaciorum.

86. Quorum illud cæteris magis indecorum, quo asseritur factum illud arrogans, et penitus insuetum, quod humiliatum ad pedes Pontificis caput imperatoris pede ipse presserit, atque insultaverit, verbis illis ex Psalmo petitis [1] : « Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem ». Et quod læsus imperator in ipsum illud intorserit : « Non tibi, sed Petro ». Cui retorserit Alexander arrogantius dictum hujusmodi : « Et mihi, et Petro ». Abhorrens est quidem a tanti Christi vicarii mansuetudine turgens fastu facinus, penitusque alienum ab ipsis moribus tot actionibus probe notis. Quantæ enim fuerit animi demissionis et moderationis, benignitatis, lenitatis, paternæque charitatis ad alliciendos ad pœnitentiam peccatores, ad curandos ipsos pœnitentes omni genere obsequii et indulgentiæ, cum facile sit ex scriptis et factis ipsius superius recitatis elicere, asserere et confirmare, notius plane et evidentius fiet ex his quæ ex eodem auctore anno sequenti dicentur, cum Callistum pseudopapam, pestem Ecclesiæ, ad se venientem pœnitentem recepit.

87. Si quid enim hujusmodi per Alexandrum papam fieri contigisset, quomodo referre prætermisissent scriptores illi, qui minima quæque prosecuti sunt, quippe qui præsentes cum essent, ea cuncta singulaque totidem verbis, ut prolata sunt, summa diligentia scriptis prodidere, ut vidisti fecisse legatum regis inter alios Romualdum? Quomodo rem tantam sui magnitudine mirandam, novitate singularem, indecentia monstruosam, etsi non ab aliis, certe æmulorum adversariorum tubis perstrepentibus pervulgandam, reliquisse poluere silentio penitus obvolutam, ut quasi ex condito nullus eorum scriptorum, reliqua cuncta scribentium, de his verbulum fecerit? Tu vero, prudens lector, qui satis vidisti, quanto cum labore, industria, arte, patientia cum prudentia, tot annis in hoc ipsum laboraverit Alexander, ut vel aliquod saltem leve pœnitentiæ signum extorqueret ab obstinatissimo persecutore : quomodo in animum induces, ut credas, jam ipsum ad hoc tanto labore inductum imperatorem atque suasum, eo modo exasperatum factis et dictis inurbanis, insuetis, duris, asperis per Pontificem exacerbatum, ut (quantum in ipso fuit) eum a pœnitentiæ remedio procul abigeret, quem jam (ut vidisti) absolutum recepisset in Ecclesia pœnitentem? Stet igitur ipsa historia candore suo nitens, atque sinceritate et veritate ex testificatione eorum qui interfuerunt, constans et firma in omnibus con-

[1] Psal. xc.

probata. Sed ex iis jam disputationibus emergentes, enarrata opera Dei consideremus.

88. Quis hæc tanta non deficiat admirando, cujus et præ gaudio ob excessum animus exultando non jubilet, et manus coronas nectat, lingua vero victorialem occinat hymnum Christo victori, cui et erigat simul de superatis insuperabilibus inimicis trophæa perpetuo permansura? Sed et quis exultando non insultet simul in hostes Ecclesiæ, et exprobret in omnes ejus persecutores illud propheticum Isaiæ[1]: « Congregamini populi et vincimini, et audite universæ procul terræ : confortamini et vincimini. Accingite vos et vincimini : Inite consilium, et dissipabitur : loquimini verbum, et non fiet, quia nobiscum Deus? » Quot conciliabula in perditionem Ecclesiæ collegit impietas? Quot movit, et extincta sæpe adversus Dei Ecclesiam renovavit bella Alemannicus furor, pollens imperantis auctoritate; quæ cuncta ad nihilum deduxit fortior cunctis divina potentia? Tu ipse scripta perlegens, vidisti, lector, et considerasti, puto, admiranda opera Dei, cujus finis est dispergere superbos, et omnem arrogantem humiliare atque confundere. Nonne hic ille, qui ab initio sui nascentis imperii adversus Romanam Ecclesiam quibus potuit viribus insurrexit, quique tyrannice sibi vindicans Sedem Petri, cui voluit, tertio jam prostituit? ut et ipsi jure illud aptari potuerit sacrum elogium : « Omne sublime videt, ipse est rex super omnes filios superbiæ ». De quo et dictum[2]: « Numquid faciet tecum pactum, et accipies eum servum sempiternum? » Quod non alicujus sit creaturæ tanta ista perficere, sed tantummodo illius, qui est rex regum, et Dominus dominantium[3]. Qui coegerit eminentissimam majestatem ad pedes procumbere servi servorum ejus, ipsosque exosculati, gestare ipsum dextera, atque stratoris munere eidem fecerit inservire. Quique mutaverit fremitum rugientis leonis, magno plane miraculo, in balatum errantis atque opem quærentis oviculæ. Ita plane : nam[4] « sicut rugitus leonis, ita et terror regis », qui tot feralibus editis, repetitis, et proclamatis edictis, eorum tonitru concussit terrarum orbem. Qui insuper perstrepentem spiritum[5] grandem et fortem, subvertentem montes et conterentem petras in sibillum converterit auræ tenuis, in spumam gracilem redegerit mare tumescens, atque in cineres frigidos resolverit fornacem universum orbem catholicum inflammantem. « Exulta pro his et lauda, habitatio Sion, quia magnus in medio tui sanctus Israel ». Epinicia hæc a fidelibus canenda proponimus, illud Davidicum intonantes : « Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltavit me, dextera Domini fecit virtutem ». Idem, inquam, ipse qui super firmam petram fundavit Ecclesiam, ut nec portæ inferi prævaleant adversus eam.

[1] Isa. VIII. — [2] Job. IV. — [3] Apoc. XIX. — [4] Job. XLI. — [5] Prov. XX.

89. *Legatio ab Alexandro papa ad conferendum episcopo Laudensi pallium.* — Ac licet victa sæpe resurgit impietas, cedere nescia, cum cedere tamen ipsi veritati omnino quantumlibet refractaria cogatur etiam invita. Ita quidem post hæc Fridericus. Nulla enim juramenti habita ratione, divinis et humanis legibus violatis, simulac est ingressus Æmiliam, collectis militibus, statim Bertinorum castrum munitissimum est aggressus : quod oppidum multiplici jure ad Ecclesiam pertinebat, eoque potitus est. Cujus rei gestæ series ita in Actis vitæ Alexandri papæ describitur : « Illud autem silentio prætereundum non duximus, quod imperator, ex quo Cæsenam pervenit, utens consilio malignantium, accessit juxta Bertinorum, et accersitis ad se prædictis papæ nuntiis, videlicet R. diacono S. Georgii, et R. subdiacono Apostolicæ Sedis cardinalibus, et P. dapifero ejusdem Pontificis, instanter postulavit ab eis possessionem illius castri cum omnibus pertinentiis suis. Quibus benigne respondentibus et mansuete, quod sine licentia et mandato domini sui Romani Pontificis hoc facere non possent nec deberent, imperator confestim eos diffidavit, et exercitu circumquaque collecto, ipsos de castro ejecit, et sine conflictu ac pugna inexpugnabile castrum illud cepit, et sibi ac filio suo regi ab omnibus ipsius loci jurare fecit obedientiam. Nec mirum cum inter Bulgaros et Mainardos, qui erant fortiores ipsius loci milites, jam emerserant æmulationes, et altera eorum pars imperatori favorem præstabat.

90. « Quod factum postquam ad aures ipsius Pontificis pervenit, per majores Ecclesiæ personas eumdem imperatorem paterne commonuit, et ut possessionem ipsius castri sibi et matri suæ Romanæ Ecclesiæ in pacem restitueret, postulabat instantius. Ipse vero in voluntatis suæ duritia perseverans, restitutionem facere penitus recusavit. Quæ causa licet Pontifici et Ecclesiæ universæ valde fuerit gravis : ne tamen occasione ejus injuriæ recens pax utilissima Ecclesiæ et imperii concordia dissolveretur, potius hoc ad tempus pati et dissimulare dignum duxit quam contrariis eidem imperatori contraria respondere, quousque Dominus cor illius emolliat et suæ Ecclesiæ jura sponte restituat ». Hæc ibi. At plane accidit illi, quod divinum oraculum deprompsit in Job[1]: « In similitudinem lapidis aquæ durantur, et superficies abyssi constringitur » : quod videlicet, nullo solis justitiæ radio cor ejus respersum, perfidiæ et obstinationis frigore invalescente, condensatum permansit in silicem, quod humanitatis natura fluidum, et ad bonum derivari posse, aliquando dederit experimentum. At licet aliquando visus sit bonum sequi, non amore virtutis, Deique respectu, sed sui ipsius gratia, quod sibi prodesse putaret, illud effecit : ut non mireris, si cito aruit quod seminatum est super saxa, quæ non haberent hu-

[1] Job. XXXVIII.

morem. At quæ dicentur inferius, ista magis ostendent.

91. Hoc eodem anno, quo Fridericus imperator subjecit se Alexandro Pontifici, contigit (ut tradit Saxo Grammaticus [1], qui tunc temporis ista scribebat) ut idem Alexander papa legatione missa in Daniam, Absalonem Roschildensem episcopum, virum pace belloque spectatum, deque sancta Ecclesia ubique et semper optime meritum, renuentem licet ac penitus repugnantem auxerit archiepiscopatu Lundensis Ecclesiæ. Sed præstat audire Saxonem ipsum : « Ea tempestate, inquit, Romani schismatis controversia, adstipulante Cæsare Friderico pertinacissimo Germanorum errore, compluribus annorum curriculis alita, veri Pontificis Alexandri pedibus proculcata succubuit, dividuumque Ecclesiæ statum Catholicæ concordiæ vinculum colligavit. Quo in tempore regis (Danorum), Lundensiumque necnon Absalonis (episcopi Roschildensis) legati Roma regressi, læto patriam nuntio compleverunt. Qui tametsi diversas atque contrarias res petitione complexi viderentur : ea tamen Romani Pontificis industria sunt excepti, ut pars utraque sibi pro votis consultum gauderet. Nam et Absaloni Lundensem pontificatum assumere jussum, et Roschildensem administrare permissum. Ita geminum Ecclesiæ regimen in ejus jus ditionemque concessit, alterum præcepto, alterum indulgentia sortientis. O novam et inauditam curiæ munificentiam! Recusanti pallium ingestum est; insigneque, quod petentibus ægre præstari solet, repugnanti violenter imprimitur. Dignos humeros, quibus tam præclarum onus imponeretur! Veniens siquidem Romanorum legatus Galandus, Lundensi clero Roschildiam evocato, præsentem Absalonem non solum litterarum recitatione, quæ eum electioni parere jubebant; sed etiam anathematis comminatione, quo se adversus eum, si repugnare perseverasset, usurum dicebat, electoribus assentiri, fidemque obeditionis solemniter ab iisdem recipere coegit. Quem postmodum Lundensi in templo, pallio quod attulerat muneratus, die postero Ripensium electum Homerum religioso ejus ministerio pontificem consecrari conspexit. Itaque legatione sincerissime atque integerrime gesta, hibernis exactis, Romam revertit». Hæc Saxo, quibus et decimum quartum suæ historiæ librum claudit.

92. Hic primum tentatum, ut duo uni coactione Pontificis (ut audisti) darentur episcopatus. Quod tamen semel ex causa præsumptum, male apud plures transiit in exemplum. Ut autem ejus gerendæ rei Alexandro papæ causam ingestam cognoscas, ex eodem auctore, sed nostris verbis, compendiose hic totius rei gestæ series breviter est petenda.

Eschillus venerandus senex Lundensis Ecclesiæ metropolitanæ diu perfunctus munere archiepiscopi, et Apostolicæ legationis fascibus oneratus, ut quiesceret, illud ab eodem Alexandro Pontifice importunus extorsit, ut litteras scriberet, quibus significaret, concedi sibi a pontificatu missionem, atque depositionem legationis amplissimæ dignitatis, quam cui vellet conferre posset; ipsum vero monasticum posse habitum observantia ordinis Cisterciensis suscipere : ut sic post labores sibi vacans, diem paratus exspectaret vocationis ad Deum. Postquam vero is penes suos nonnisi auctoritate Apostolicæ Sedis, locum promotionis ullatenus invenire potuisset, cum de subrogando successore suffragia peterentur, in eam sententiam pedibus itum, ut in Absalonem Roschildensem episcopum omnium laudatissimum geminæ præfecturæ refunderetur onus. At ille nunquam penitus se suæ Ecclesiæ, quam tot laboribus excoluisset a juventute, carere velle regimine cujusvis prætextu amplioris dignitatis, palam sæpe pluribus contestatus est verbis. Adeo ut nec rogatione regis, neque precibus collegarum, aut amicorum suasionibus ad capessendam sedem præcipuam potuerit inclinari, quamvis et Eschillus id enixis precibus efflagitaret. Verum cum importunitas exigentium, et cogentium vis magis ac magis urgeret, ad appellationis remedium Absalon ipse confugit, provocans ad Apostolicam Sedem, ad quam oportuit, qui suam coram Pontifice causam ageret, legatum mittere; ornatis ab altera parte legationibus ad papam adversus eum, tam a rege Waldemaro, quam ab ipsa Lundensi Ecclesia metropolitana. Quibus auditis Alexandro Romano Pontifici, sic transigere visum est, ut superius est recitatum. Et ne eidem Absaloni ulterius resistendi facultas ac refragandi locus reliquus esset, anathematis vinculis colligandum nisi acquiesceret, oportuit comminari. Ista præcessit novi sanciendi decreti nova atque suasibilis causa.

93. *Legatio in Northmanniam.* — Hoc eodem anno decernitur legatio ab Alexandro papa in Northmanniam. Causa autem hujus mittendæ legationis ita narratur a Rogerio in Annalibus Anglorum : « Eodem anno Petrus tituli S. Chrysogoni presbyter cardinalis, Apostolicæ Sedis legatus, quondam Meldensis Ecclesiæ electus, venit in Franciam, et ab Alexandro papa in mandatis recepit, quod tota Northmannia, et omnes terræ regis Angliæ cismarinæ et transmarinæ sub interdicto ponerentur, nisi rex Angliæ ipse permiserit Richardum filium suum comitem Pictaviæ ducere uxorem Alesiam filiam Ludovici regis Franciæ, quam ipse rex Angliæ jamdiu et ultra quam inter eos convenerat, in sua custodia retinuerat. Quod cum regi Angliæ constaret, appellavit ad præsentiam domini papæ pro seipso, et pro terris suis. Et mox transfretavit de Anglia in Northmanniam, et habito colloquio inter ipsum et regem Franciæ apud Iveri, undecimo kalendas Octobris, coram prædicto cardinali et magnatibus utriusque regni rex Angliæ pater per suos fidem dedit, et in ani-

[1] Saxo Gram. l. XIV. in fin.

tiam suam jurare fecit, quod Richardus filius ejus comes Pictaviæ prædictam Alesiam in uxorem duceret, si rex Franciæ pater puellæ dederit præfato Richardo comiti Pictaviæ civitatem Bituricensem cum pertinentiis suis in maritagium cum filia sua, sicut conventio inter illos inde facta exigit, etc. » Sic rebus compositis, sed non secuta dotis exhibitione, nec translatio sponsæ facta fuit : pax tamen per eumdem legatum inter utrumque regem composita tunc fuit, cujus idem litteras scriptas recitat conventionis.

94. *Obitus S. Galdini archiepiscopi Mediolanensis; et structura pontis Avenionensis.* — Hoc eodem anno sanctus Galdinus archiepiscopus Mediolanensis, ubi implesset annos decem in sacra muneris functione (ut ejus Vitæ Acta testantur) ex hac vita migravit, quem Deus miraculorum frequentia, ab eo post obitum editorum, declaravit inter sanctos in Paradisum esse receptum. Extant quæ citavimus Vitæ ipsius Acta, a Mombritio tomo priori Vitarum sanctorum recitata. Claudat tandem longiorem hujus anni periodum elegans historiola, Diplomatibus Pontificiis comprobata, de admiranda pontis Avenionensis structura pernecessaria super Rhodanum, non agros tantum alveo proximos corrodentem, sed homines plurimos absorbentem. Cum Deus miseratus humanum genus, pontis construendi parat magno miraculo per puerulum adhuc impuberem fundamentum, atque consummat grande opus. Cujus rei gestæ synopsim ex Vita ejusdem multiplici auctoritate probata sic accipe :

95. « Anno Christi millesimo centesimo septuagesimo septimo, pastoritius puer nomine Benedictus, vulgo Benezet, dum pasceret maternum gregem, ter gemina Jesu Christi compellatione admonitus est pontem facere in Rhodano. Puer expavescens, primum negavit se posse ovium custodiam deserere, vel tantæ provinciæ, cum inops esset, satisfacere. Cui cum Christus curam gregis, omniaque necessaria ad opus pollicitus esset, Benedictus se accingit itineri, ac in Angelum ejusdem habitus incidens, ab eo usque ad Rhodanum perductus est, ac ab eodem ob adspectum fluminis a re suscepta deterritus, iterum confortatus est. Angelo recedente, puer transmittens fluvium, ac Avenionem ingressus, in media episcopi concione intervenit : Audite me, inquit, atque intelligite : mittor a Christo ea de causa, ut faciam vobis pontem in Rhodano. Qua voce populus in risum conversus coram præposito, eum sistere ab antistite decernitur, quem monet Benedictus in structuram pontis aliquid largiri. En tibi saxum ingens, inquit, in meo atrio, sustolle in humeros, habebis fortasse unde tui pontis queas aliqua fundamenta ponere : tum te id posse intelligam. Puer : Feram, inquit, saxum; et accersito episcopo ac civibus, cui ferendo non forent triginta homines, expedite humeris portabat, fundamentum futurum tantæ molis. Eoque prodigio civitas universa stupefacta, præpositus venia erroris impetrata, primus trecentos solidos pro ponte largitur, ac ejus exemplo alii in limine ad quinque millia nummorum contulerunt, unde cœpit pons ædificari ». Perfectum est opus mirandum, dignum præconiis Pontificum Romanorum celebrari. Extat Diploma Innocentii papæ Quarti in Concilio œcumenico datum apud Paradinum in historia Lugdunensi quo additur, Benedictum fuisse puerum duodecim annos natum, natione Almilalensem, quod oppidum est in antiqua Burgundia : eumque tridui itineris spatium tribus horis emensum esse. Saxumque illud tredecim pedum longitudinem latitudinem septem habuisse. Absoluto autem ponte, ipsum Romam petiisse, redeuntem vero Lugdunum adiisse, ibidemque pontem cum xenodochio ædificasse ac miraculis claruisse, et sancto demum fine quievisse. Porro tantæ rei veritati non solum Innocentii Quarti, sed et Clementis IV et V, Bonifacii Octavi etiam, atque Joannis Vicesimi secundi Diplomata adstipulantur, præter alia plura publica monimenta omni fide munita.

Anno periodi Græco-Romanæ 6670. — Anno Æræ Hispan. 1215. — Anno Hegiræ 573, inchoato die 30 Jun., Fer. 6. — Jesu Christi 1177. — Alexandri III papæ 19. — Friderici Ænobarbi reg. 26. imp. 23. Manuelis Comneni imp. 35.

1. *Reconciliatio Friderici imp. cum Alexandro III.* — A num. 1 ad 32. Schisma *Friderici* imperatoris opera conflatum, quod ab initio Pontificatus Alexandri III Orthodoxos vexavit, et incœptum fuit ab Octaviano, in Guidone Cremensi, et in Joanne de Struma, qui se Apostolicæ Sedis Ponti-

fices mentiti fuerant, continuatum, hoc tandem anno imperatoris pœnitentia humilique ejus obsequio finitum est. Non hic immorabor in refellenda fabula vulgo jactata, quod scilicet Fridericus osculum figens dixerit Alexandro, *Non tibi, sed Petro*; et quod Alexander osculum admittens ejus caput presserit, reponens, *Et mihi et Petro;* cum Baronius, aliique viri doctissimi jam illam luculenter exploserint. Hic tantum dicam Acta Alexandri III quibus Baronius in rejiciendo illo figmento usus est, certæ et indubitatæ fidei esse; cum Gervasius in Chron. ad hunc Christi annum quædam ex eis, licet non expressis verbis exhibuerit, ipseque Alexander III Epistola Venetiis *in Rivo-Alto, VI kal. Augusti* ad Willelmum Rhemensem archiepiscopum, Apostolicæ Sedis legatum, et suffraganeos ejus, ac abbates *in Rhemensi provincia* constitutos data, et in Chron. Aquicinctino hoc anno de verbo ad verbum relata, rem ut gesta fuit, narraverit, scripseritque : « Notum sit sollicitudini vestræ, quod charissimus in Christo filius noster Fridericus, illustris Romanorum imperator, per inspirationem divinæ gratiæ, deposito vanitatis errore, ad viam veritatis conversus, ad obedientiam Ecclesiæ et nostram, reverenter et devote, sicuti decuit, rediit, et illam in nobis B. Petro reverentiam et devotionem exhibuit, quam antecessores ejus nostris consueverunt antecessoribus exhibere, et se de cætero exhibiturum promisit ».

2. *Rejicitur fabula de ea conficta.* — Nec prætermittendum testimonium Gaufredi prioris Vosiensis hoc tempore viventis, qui in suo Chron. apud Labbeum tom. II Biblioth. pag. 324, scribit : « IX kalend. Augusti venit Fridericus coram papa Alexandro apud Venetiam, et incredibili honore susceptus, ante illum prostratus, elevatus a Pontifice et deosculatus est. Crastino festo B. Jacobi, feria secunda, idem Augustus ab ipso papa apud S. Marcum sacram percepit communionem. Nam Joannes de Struma schismaticus, qui Guidoni de Crema *vel* (quod adverbium hic, sicut non raro alibi, idem est ac, *et*) Octaviano successerat, eidem Apostolico se subdidit, pacemque largiens (legendum *largiente*) Deo, universalis Ecclesia recuperavit ». Memorata itaque fabula non minus quam quæ post hæc tempora de *Joanna papissa* conficta fuit, exsibilanda.

3. *Alexandri III litteræ ad Presbyterum Joannem Indorum regem.* — A num. 32 ad 36. Cum *Alexander III* adhuc Venetiis ageret, accepit Epistolam a *Joanne* Indorum rege, vulgo *Presbytero* vel *Pretejanne* appellato, occasione adventus Philippi medici sui, qui ad partes illas peregrinatus fuerat. Hic enim cum vidisset fidem Christianam, quam populi illi amplectebantur, cum Romana in omnibus consentientem non esse, id Joanni imperatori significavit, qui veritatis discendæ cupidus per eumdem in Italiam remeantem scripsit ad Alexandrum III litteras, quæ quidem periere, sed quarum mentionem facit idem Pontifex in suis ad illum imperatorem litteris, recitatis a Baronio ex Hovedeno in part. posteriori pag. 581, in quibus legitur : « Datæ Venetiæ in Rivo-Alto quinto kalend. Octobris », ideoque hoc anno, non vero anno MCLXXIX, quo eas, licet mutilas, refert Radulphus de Diceto pag. 608, aut anno MCLXXXI, quo eas summarie exhibet Matthæus Paris. Radulphus illas his verbis incipit : « Alexander papa charissimo in Christo filio presbytero Joanni, illustri et magnifico Indorum regi », uti etiam habet Joannes Brompton in Chron. ad hunc Christi annum, ubi eas integras producit. Hovedenus vero : « Charissimo in Christo filio illustri et magnifico Indorum regi, sacerdotum sanctissimo ». Verum hæc ultima verba a quopiam sciolo inserta fuisse in exemplar, quo usus est Hovedenus, non videtur dubitandum, cum desinit etiam in exemplari lecto a Matthæo Parisio.

4. *Mittit ad eum medicum suum Alexander III.* — Ait in iis Pontifex se *jampridem referentibus multis* accepisse eum Christianum nomen profiteri, et a Philippo medico suo, quod ad hoc firmiter intendat, « ut tu, inquit, et terra tuæ sublimitati commissa, nihil unquam videamini in fide vestra tenere, quod a doctrina Sedis Apostolicæ dissentiat modo quolibet vel discedat » : se a Philippo accepisse, eum cupere *habere Ecclesiam in Urbe*, ubi viri prudentes de regno ejus manere possent : optare se eum revocare *ab iis articulis*, in quibus errat *a Christiana et Catholica fide*, seque præfatum Philippum medicum a suo latere ad illum mittere, qui eum et suos de articulis Christianæ fidei, in quibus a nobis discordat, erudiat : denique se libentissime ei Ecclesiam *in Urbe* concessurum. Hæc summa Epistolæ Alexandri III.

5. *Presbyteri Joannis regnum non in Africa.* — Nunc inquirendum, qua in regione *Joannis Presbyteri* imperium situm fuerit. Baronii ætate communis fere opinio erat, presbyterum Joannem alium non fuisse, quam imperatorem Abyssinorum seu Æthiopiæ. Cum enim *Petrus Covillanius* ad eum principem a Joanne II Lusitaniæ rege missus, audisset in Æthiopia principem quemdam esse potentissimum, qui Christianam profiteretur religionem, ad ipsum se contulit ; cumque multa ibidem reperisset, quæ de vero Presbytero Joanne apud Europæos percrebuerant, credidit illum esse, qui *Presbyter Joannes* dicebatur, et eumdem errorem in Europam invexit, ac facile omnibus persuasit. Verum progressu temporis a viris regionum illarum peritis et qui ad illas peregrinati sunt, agnitum Joannis presbyteri imperium non in Africa, sed in Asia situm fuisse, et in hunc usque diem magni istius olim Presbyteri Joannis vestigia restare in regno Tanchut, quod *Barantola* Tartari, Saracensi *Boratai*, et incolæ *Lassa* vocant. Hæc inter alios observavit Kircherus part. 2 Chinæ illustratæ cap. 1, sed in eo erravit, ut observat Jobus Ludolphus in suo ad Historiam Æthiopicam commentario pag. 218, quod Presbyteri Joannis impe-

rium in Chataja collocaverit, et *Chatajam* extra Chinam ; nam inter eruditos nunc convenit, *Matthæum Riccium* præpositum patrum Societatis apud Sinas recte docuisse, nullum extra Sinas regnum nec urbem esse Chatajæ nomine. Regnavit itaque Joannes presbyter non in Chataja, sed in *Tendus*, *Argon*, *Tangut*, *Tebet*, *Kitha*, *et Mogol*, et Christianam religionem Nestorianorum erroribus deturpatam profitebatur.

6. *Sed in Asia situm fuit.* — Paulus enim Marcus Venetus, qui circa annum MCCLXX loca illa perlustravit, lib. 1, cap. 64, ait : « Ab Egrigaja provincia eundo versus Orientem, iter ad Tenduc (vel Tanchut) ducit ; est autem Tanchut regnum Tartariæ, quod multa alia regna implicat, uti regnum Lasa, etc. atque hoc regnum plerique geographi cum Catajo confundunt, in qua sunt civitates et castra multa, ubi etiam manere consuevit rex ille magnus, et toto orbe terrarum nominatissimus, vulgo Presbyter Joannes dictus. Modo autem provincia illa tributa pendit Magno Cham, habens regem de progenie Presbyteri Joannis. Et licet ibi sint aliqui idololatriæ, et Mahumetani, tamen major pars provinciæ observat Christianam, et hi Christiani primas tenent in hac provincia ». Non loquar hic de *Chataja* intra Sinarum limites posita, cum legi possint auctores, qui de ea verba fecerunt. Baronius num. 35, scribit : « Quæ autem secuta sint ista, nos latet, nisi quod sive ab ipso Alexandro papa, sive ab aliis ejusdem Sedis Apostolicæ Pontificibus constat, Æthiopibus istis regni Pretejani, Abyssinis dictis, datam Ecclesiam S. Stephani protomartyris una cum ejus habitationibus sitam post absidem Basilicæ S. Petri, quam in hanc usque possident diem ». Ita Baronius. Verum, uti jam indicavimus, Alexander III in Epistola *ad Presbyterum Joannem* data, quando loquitur *de suis*, non Æthiopes seu Abyssinos, sed Sinenses seu populos regni Tenduc aut Tanchut intelligit. Ea porro Ecclesia hoc tempore ab aliis possessa; cum nulli Abyssini seu Æthiopes nunc Romæ morentur.

7. *Sæculo sequenti nondum eversum fuerat.* — Quo vero tempore regnum Presbyteri Joannis finem acceperit, nos quidem latet, sed discimus a Nangio in Chron. Davidem, qui filius ejus fuit, regnasse usque ad an. MCCII, quo hic chronographus scribit : « Tartari ab Oriente surgentes post occisionem domini sui David regis Indiæ, tunc primo exierunt in populorum destructionem ». Eumdem annum signat Marinus Sanutus lib. 3, Fidelium crucis part. 13, cap. 3, qui capite sequenti refert, Davidem *quondam Joannis Presbyteri dominatoris et regis Indiæ filium* Indis imperantem, cum Tartaris novas angarias imponeret, ab eis occisum fuisse cum tota familia, excepta unica ejus filia, quam quidem filiam *Cyngis Chaam* uxorem accepit. Vincentius Bellovacensis utroque antiquior idem scribit, eumdemque annum notat, in Spec. Hist., cap. 69, additque Cyngim, ut dicitur, de Davidis filia filios generavit ». Idem fuse refert Joinvilla in Hist. S. Ludovici Francorum regis pag. 90 et seqq. juxta editionem Ducangii, nisi quod hujus rerum conversionis unum non exprimit. Hæc epocha certa videtur. Nec Tartari isti male Christianos habuere. Matthæus enim Parisius anno MCCXXXVII repræsentat Epistolam a Philippo priore Ordinis Prædicatorum ad Gregorium X scriptam, dum in Oriente versaretur, in qua postquam locutus est de aliquibus Orientis principibus, subdit : « De alio quoque, qui præest omnibus, quos Nestoriana hæresis ab Ecclesia separavit, (cujus prælatio per Indiam Majorem, et per regnum sacerdotis Joannis, et per regna magis proxima Orientali, dilatatur) jam plures recepimus litteras, quod fratri Willelmo de Monteferrato, qui cum aliis duobus fratribus linguam illam scientibus, apud eum aliquandiu commoratus est, promisit quod velit obedire, et redire ad gremium Ecclesiasticæ unitatis ». Qui vel solus locus demonstrat, imperium *Joannis Presbyteri* in Asia locatum fuisse, non vero in Africa.

8. *Regnum illud non longe post initium hujus sæculi institutum.* — Longe ante hæc tempora illud stabilitum fuisse testatur Guillelmus Tripolitanus Ordinis Prædicatorum in Gerardo Mercatore, asserens anno MXCVIII, quo *Antiochia* a crucesignatis capta, *Coirem Chamum* fuisse dominum aut regem regionum Orientalium Asiæ, eoque demortuo quemdam presbyterum Nestorianum regnum illud invasisse, et *Presbyterum Joannem* appellatum esse. De Presbytero Joanne prolixe agit Albericus in Chron. et tidem facit, anno MCLXV, legatos ad *Manuelem et Fredericum* imperatores destinasse. Ibi autem eum Indorum regem appellat. Rursus de eo anno MCLXX mentionem habet. Vixit Albericus monachus Cisterciencis an. MCCXLII, et Guillelmus Tripolitanus anno MCCLXXIII.

9. *Originationes omnes nominis Joannis Presbyteri fictitiæ.* — Denique Ludolfus laudatus pluribus disserit de etymologia Presbyteri Joannis, seu cur ita vocatus fuerit, et Scaligeri lib. 7 de Emendat. Temp. in Notis ad Computum Æthiop. Golii in Notis ad Alfraganum pag. 89, aliorumque eam e lingua Persica derivantium opiniones profert, sed omnes mera conjectura, nullaque auctoritate nixas, ut ipsemet Ludolfus ostendit, qui simpliciorem quidem hujus vocabuli expositionem ex lingua etiam Persica deductam exhibet, secundum quam *Præster-Chan* idem est ac *Adoratorum Chanus*, sive *Christianorum princeps*, sed non veriorem ; nam ideo *Presbyter* appellatus fuit, qui revera presbyter Nestorianus erat, ut mox ex Guillelmo Tripolitano insinuavimus. Cumque in Ecclesia Orientali licitum sit presbyteris habitare cum uxoribus ante sacros Ordines susceptos ductis, Joannes iste ex sua genuit filium ac successorem nomine *Davidem*. Quia vero Joannes presbyter hoc anno in vivis adhuc fuit, apparet, eum diu regnasse, et *Coirem Chamum* ejus decessorem, nonnisi longe post Antiochiam a Christianis captam obiisse. Joannes

Presbyter anno MCXLV et antea regnabat, ut eo anno vidimus. Nec aliud mysterium in voce *Joannis Presbyteri* latet, ut hactenus viris doctissimis persuasum fuit.

10. *Nomen Presbyteri Joannis scriptoribus Orientalibus incognitum.* — Primus omnium Scaliger vocis *Joannis Presbyteri* etymon perscrutatus est, aliisque idem faciendi viam aperuit, sed tempus et operam perdidit, et plerique ex aliis etymologis ab eo dissensere, ac inter se decertarunt. Hanc difficultatem ut certius solverem, petit ab amico in lectione scriptorum Orientalium versatissimo, ut videre vellet, quid in illis de celebratissimo isto presbytero reperiretur, qui respondit, principem Asiaticum ab Europæis Presbyterum Joannem cognominatum, in libris Orientalium non solum eo nomine non appellari ; sed neque aliquo alio, quod ad illud similitudine accedat ; et vetustos auctores Italicos, qui primi ejus mentionem fecere, vocare eum, *Il Prette Gianni* non vero, *Preste Gianni*, cum tamen littera S istis etymologis prorsus necessaria sit, et sine illa omnia eorum systemata corruant. Denique illa evertit Otto Frisingensis, qui hujus principis tempore vixit, quem quidem asserit nominari solitum *presbyterum Joannem,* sed ipsemet eum *sacerdotem* appellat, ut videre est an. MCXLV, num. 9.

11. *Adalbertus removetur ab archiepiscopatu Saltzburgensi.*—A num. 73 ad 76. Suo loco ostendimus *Conradum* imperatoris consobrinum electum archiepiscopum Moguntinum, rejectum ab eo fuisse, quod *Alexandro III* adhæreret, et *Christianum* archicancellarium imperatoris ab eo in sedem Moguntinam intrusum. Præterea *Conrado* Saltzburgensi archiepiscopo anno MCLXVIII demortuo, *Adalbertum* regis Bohemiæ filium electum, consecratumque archiepiscopum, sed hunc pariter ob eamdem rationem admissum non fuisse. Quid vero in utriusque archiepiscopi causa hoc anno actum fuerit, narrant Acta Alexandri III a Baronio citata, quæ confirmantur a chronographo Reicherspergensi, qui hoc tempore florebat : « Anno MCLXXVII, post multas tribulationes multaque gravamina, quæ peccatis exigentibus perpessa est Ecclesia in illa nota dualitate per annos fere viginti duos (delenda vox *duos*, ut initium schismatis demonstrat) tandem repropitiato Domino, quia non in æternum obliviscetur misereri, facta est concordia inter domnum papam et dominum imperatorem, mediantibus quibusdam magnis regni principibus. Tunc ex utraque parte, domini videlicet papæ Synodus episcoporum, et imperatoris curia principum collaudata et indicta est. Qua per aliquod tempus exspectata, tandem apud Venetiam congregata est IX kal. Augusti, præsentibus domno papa, et domno (legendum *domino*) imperatore : qui et ibidem pacificati, et pax inter eos firmata est. Domnus quoque Adalbertus Saltzburgensis archiepiscopus vocatus per litteras Apostolicas, venit illuc. Sed domnus Apostolicus nimium tunc primum credulis verbis adversariorum ejus, statim, ut curia imperatoris haberi cœpit, persuasit, et jussit eum cedere loco ; illeque reniti non poterat ; quia non erat qui adjuvaret. Tunc missæ sunt litteræ a domno papa, et a domino imperatore omnibus in episcopatu Saltzburgensi constitutis ».

12. *Qui Conrado Palatino conceditur.* — Refert postea chronographus litteras Alexandri III capitulo Saltzburgensi, et prælatis Ecclesiarum illius metropolis datas « Venetiis, in Rivoalto V idus Augusti ». In iis ait Pontifex *Adalbertum, quondam* eorum archiepiscopum, videntem necessitatem Ecclesiæ Saltzburgensis, et quod ipse imperatoris gratiam recuperare non posset, resignasse in manu sua Ecclesiam Saltzburgensem, et Gurcensem ac Pataviensem Ecclesiæ Saltzburgensis prælatos, de celebranda electione, mandato suo recepto elegisse *Conradum* quondam Moguntinum archiepiscopum, seque eorum electioni assensum præstitisse. Scripsit etiam *Fridericus* imp. omnibus prælatis Saltzburgensis Ecclesiæ, clero et populo, significavitque, quoniam per duos sibi invicem oppositos Ecclesia graviter distracta fuisset, tam domno papæ, quam sibi visum fuisse utile utrosque removeri, et accedere ad electionem novi archiepiscopi, ac eam cecidisse in personam *Conradi Palatini* consanguinei sui : denique se eos commonere, ut quod tam a domno papa, quam a se factum est, ratum teneant. Litteræ datæ sunt *Venetiæ.* Sicque *Adalbertus* sine archiepiscopatu remansit ; mortuo tamen *Christiano* Moguntino archiepiscopo, *Conradus* Palatinus rediit ad Ecclesiam Moguntinam, et *Adalbertus* ad Saltzburgensem, ut suo loco narrabimus.

13. *Eskylus archiep. Lundensis monachum induit.* — Ad num. 91 et seq. *Eskylus* archiepiscopatu Lundensi, legatione Sedis Apostolicæ, patria, cunctisque desertis, Claramvallem iterum venit, ibique monachum induit, postquam antea juxta facultatem ab Alexandro III sibi factam successorem designasset. Substituit sibi *Absalonem* Roschildensem episcopum propinquum suum, magnæ sanctitatis virum, qui nonnisi pia plebis violentia perductus est ad sedem pontificali fastigio consecratam, uti narrat Saxo Grammaticus hujus temporis auctor in lib. 14, et ex eo Baronius. *Eskylus* patria Danus, regio genere ortus, legatus fuit per provinciam Daniæ et Sueciæ, quam dignitatem magna cum Ecclesiæ gloria exercuit. Auctores tamen Dani pro suo quisque affectu ejus actiones commendant aut damnant. Saxo Grammaticus non paucas neque obscuras in deteriorem partem interpretatur, sed Krantsius non solum excusat, verum extollit. Sunt tamen aliqua, quæ omnes in eo laudant, ingentem animi liberalitatem, et zelum religionis Christianæ propagandæ, ut videre est apud Manricum in Annal. Cisterc. hoc anno cap. 5 et seq.

14. *Obitus S. Galdini cardinalis.* — Ad num. 94.

Obitus S. Galdini cardinalis et archiepiscopi Mediolanensis anno superiori contigit, cum auctor anonymus ejus Vitæ coævus scribat : « Cum omnes fere suffraganeos suos suis consecrasset temporibus, jamque civitas et Ecclesia sua, Domino faciente, ad pristinum statum esset restituta, cœpit hæresis Catharorum in civitate pullulare, distractionis et schismatis præcedentis causa : quæ usque adeo peccatis exigentibus creverat, ut multi ipsam hæresim, aliosque errores ausu temerario publice prædicarent, et multæ simplicium animæ laqueis diabolicæ fraudis caperentur. Huic igitur sævissimæ pesti vir sanctus se opponens, multis sermonibus prædicationibusque populum suum ab illo stulto errore et vesania retrahebat; atque eum rudimentis Catholicæ fidei, quantum poterat, instruens, verbo proficiebat et exemplo. Cum autem decennium in suo explesset episcopatu, eodem die quo consecrationem, celebrata Dominicæ Resurrectionis solemnitate, secunda post Pascha die Dominica, in hæreticos zelo Dei accensus Sanctæ-Theclæ Ecclesiam petit, de more divina in ea officia peracturus. At quia corporis multa debilitate laborabat, missarum solemnia a supra memorato cimiliarcha (nempe Algisio Provano), qui postea successit, celebrari præcepit. Ipse vero confessione cum fratribus facta, priusquam Evangelii lectio populo recitaretur, pulpitum ascendens, contra præmemoratos Catharos, eorumque complices præclarissimam habuit orationem, eorum errores multis argumentis et rationibus apertissime et quantum oportebat confutans, fidemque Catholicam multis sanctorum Patrum et Evangelicis comprobans scripturis ». Post aliqua interposita subdit : « Obiit autem B. Galdinus anno Natalis Dominici MCLXXVI, Aprilis XVIII ». Apud Nonbritium, qui nobis hanc Vitam conservavit, legitur *anno* MCXXVI, omisso numero 50, *Aprilis* XIX, loco XVIII ; qui uterque error optime a Puricello in Monument. Basii. Ambros. num. 543 et seq. emendatus.

15. *Floret S. Benedictus fundator pontis Avenionensis.* — Ad num. 95. Pluribus agitur de S. Benedicto, vulgo *San Benezet*, fundatore pontis Avenionensis, in Actis SS. Bollandianis ad diem XIV Aprilis, quo colitur. Contentus ero hic referre quæ de eo habet Hugo, monachus Præmonstratensis cœnobii S. Mariani Autissiodorensis, qui hoc tempore vivebat. Is in Chronico suo, cujus Collectanea edidit Nicolaus Camuzatus, eaque Roberto Autissiodorensi perperam attribuit, uti supra visum est, ad hunc Christi annum scribit : « Ipso anno venit apud Avenionem adolescens, nomine Benedictus, dicens se a Domino missum, ut pontem super Rhodanum construeret : qui derisus est, cum sumptus non haberet, et cum præ magnitudine nemo crederet hoc facturum ; sed populi ab eo nutu divino commoniti, illud opus citius perfecerunt ». Idem fere habet Nangius in Chron. hoc anno. Dein Hugo ad an. MCLXXXIV : « Benedictus, Avenionensis pontis auctor, sanctæ admodum vitæ juvenis, obiit, sepultusque est super pontem illum mirificum, magna jam ex parte constructum, ab ejusdem pontis initio septem annis circiter jam decursis ». De Translatione corporis S. Benedicti ab aliquot annis facta, postquam pars pontis cecidit, legenda præfata SS. Bollandiana.

16. *Hæresis in Gallia ingravescit.* — Hoc tempore hæresis in variis Galliarum partibus invalescebat ; nam Bernardus Guidonis episcopus Lodovensis in Gestis Lemovicensium episcoporum apud Labbeum tom. II Biblioth. pag. 269, agens de Geraldo episc. Lemovicensi hujus nominis II, ait : « Interemit cum militia et populo terræ, Deo adjuvante, in territorio Brivensi duo millia et amplius Barbansonum seu Scotellanorum (vel Cotarellorum) qui terram devastantes, Ecclesias quoque devastabant, juxta castrum nunc inde a Malamorte appellatum, cum antea Bellefort nuncuparetur : quod actum est in die Dominicæ Cœnæ mense Aprilis anno Domini MCLXXVII ». Gervasius vero in Chron. hoc anno habet : « Pullulaverat his diebus in Tolosani comitis territorio hæresis maligna, quæ fidem et orthodoxorum Patrum Ecclesiastica instituta evacuant, non solum vulgus simplex, sed et Ecclesiæ Dei sacerdotes et episcopos cum principibus laicis tabe confecit nefanda. Hujus hæresis detestanda perversitas in litteris comitis Tolosæ facilius poterit agnosci, quas idem comes generali capitulo misit Cisterciensi ».

17. *Raimundus V comes Tolosæ ea de re ad Cistercienses scribit.* — Litteræ illæ scriptæ a Raimundo V comite Tolosano nominatissimi Raimundi de S. Ægidio nepote ex Alphonso filio, in quibus inter alia ait : « Qui sacerdotio funguntur, hæresis fœditate depravantur, et antiqua olimque veneranda Ecclesiarum loca inculta jacent, diruta remanent, baptismus negatur, Eucharistia abominatur, pœnitentia parvipenditur, hominis plasmatio, carnis resurrectio abnegando respuitur, et omnia Ecclesiastica sacramenta annullantur, et quod dici nefas est, duo etiam principia introducuntur ». Paulo post : « Scitote, quia in tantum hæresis virulenta inviscerata manet, quod nisi manu Dei valida, ejusque brachio extento extirpari non potest. Talium namque caput induratum quasi lapis sic manet, ut in stipulam ei fundantur lapides fundæ. Quoniam igitur spiritualis gladii virtutem nil perficere posse cognoscimus, ad tantam hæresis pravitatem extirpandam, oportet ut corporalis gladii animadversione compellatur. Ad quod peragendum dominum regem Francorum (Ludovicum VII) accersiri vestris ex partibus persuadeo, quia per ipsius præsentiam tanta mala finem suscipere suspicor. Ipsi quippe præsenti civitates aperiam, vicos et castella sub ejus censura tradam, hæreticos ostendam, et usque ad sanguinem in quocumque nostri indiguerit negotio, ad conterendos hostes, et omnes Christi inimicos illi assistam ». Illuc venit anno sequenti Ludovicus VII, ut ibi videbimus.

18. *Fundatio Beguinarum.* — Præerat hoc tempore Ecclesiæ Leodiensi *Radulphus*, qui avaritiæ facibus succensus in foro rerum venalium vendi faciebat præbendas et beneficia, ut refert Ægidius monachus Aureævallis in Episc. Leodiensibus cap. 52. Itaque cum hujusmodi vitiis contaminatum esset Leodium, « suscitavit Deus spiritum sancti cujusdam sacerdotis viri religiosi, qui Lambertus le Begues, quia balbus erat, de S. Christophoro dicebatur, cujus cognomine mulieres et puellæ quæ caste vivere proponunt, *Beguines* Gallice cognominantur, quia ipse primus extitit, qui eis præmium castitatis verbo et exemplo prædicavit », quæ accepit Ægidius ex auctore anonymo Vitæ sanctæ Odiliæ. Auctor magni Chronici Belgici pag. 193, ait ***Lambertum*** construxisse Ecclesiam S. Christophori, et ibidem sepulturam accepisse « anno Radulphi VI, septimo kalendas Julii, anno sc. salutis MCLXXVII ».

19. *Earum institutum adhuc perseverat.* — Commentitium itaque quod multi tradunt, eas a *sancta Bagga* Pippini Landensis filia et S. Gertrudis sorore nomen et originem accepisse; cum id gratis et sola nominis similitudine innixi asserant; contra vero eam institutionem auctores coævi et suppares adscribant *Lamberto* apud Chapeavillum lib. 2 Episc. Leodiensium pag. 128, qui antea pag. 118 dixerat, quæ scribit Ægidius de Radulpho, hausisse ex anonymo scriptore eruditissimo, qui tempore Hadriani IV papæ floruit, et sequenti sæculo, quo S. Odilia et B. Joannes abbatulus filius ejus vixere, Vitam eorum scripsit, quæ adhuc inedita est. In Concilio Viennensi anno MCCCXII celebrato Beguinæ damnatæ; Constitutiones tamen, « quæ Clementinæ communi vocabulo nuncupantur (eo quod per domnum Clementem summum Pontificem in Concilio Viennensi editæ fuissent), cum propter multas latas excommunicationes et cæteras juris pœnas in ipsis contentas nimis rigidæ viderentur, ad tempus suspensas, Joannes papa XXII fecit Parisiis et in aliis studiis solemnibus sub bulla publicari », inquit continuator Nangii ad annum MCCCXVII, qui addit, Beguinas « non obstante condemnatione status earum processu temporis convaluisse; cum longe melius sit eas sic esse, quam laxatis habenis in sæculi pompis et vanitatibus evagari; inter ipsas enim sunt multæ bonæ et religiosæ personæ, et inter ipsas exercentur opera pietatis ». Durat adhuc earum institutum, tam in Belgio quam in diœcesi Leodiensi, et quæ illud profitentur, possunt ad nuptias transvolare. Hæc ad supplendos Annales Spondani et Rainaldi, qui de Beguinis parum edocti fuere. Supersunt etiam aliqua Begardorum, qui in eodem Concilio suppressi fuerant, monasteria.

20. *Quis auctor Magni Chronici Belgici.* — Porro auctor Magni Chronici Belgici numero penultimo a nobis laudati Opus illud scripsit anno MCDXCVIII, ut ipsemet non semel testatur ad annum MCDIX, ibique se dicit monachum canonicorum regularium Ordinis sancti Augustini in monasterio prope Nussiam, quæ urbs est ad Rhenum in diœcesi Coloniensi sita. Ipse quidem potius collector quam auctor, sed viderat aliquos scriptores, vel nunc deperditos, vel nunquam in lucem datos. A Christo exorditur, sed priora sæcula vel fabulis vel anachronismis deturpata. Opus illud publicatum a Joanne Pistorio in Collect. Script. Rerum Germanicarum.

21. *Rex Angliæ Castellæ et Navarræ reges inter se conciliat.* — « In Quadragesima », inquit Gervasius in Chron. « venerunt ad regem Angliæ spectabiles viri juris periti, et mirabiles causidici missi a dominis suis duobus regibus Hispaniæ, Adelphonso sc. rege Castellæ (hujus nominis VIII) et Sanctio rege Navarræ. Dum enim sibi invicem adversarentur, licet cognatione conjuncti, prædis tamen et præliis operam dabant. Cum autem nulla ratione vel sapientum industria nequirent paci consentire, vix tandem intermeantibus amicis præbuerunt assensum, ut regis Angliæ Henrici (hujus nominis II) de pace facienda subirent arbitrium. Adstiterunt itaque regis Angliæ solio prædicti nuntii regum Hispaniæ, causas suas in contrarium proponentes, et diversis anfractibus rationibus rhetoricis verisimiliter explicabant. Accepto tandem post Pascha de causa sua tanta versutia intricata regis judicio, læti reversi sunt, dominosque suos reges regumque populos paci restituerunt et tranquillitati ». Fusius rem narrat Hovedenus, et utriusque regis rationes, ac sententiam ab Henrico II rege datam exhibet pag. 562 et seqq. Moretus tamen in Investigat. Navarræ pag. 667 et seq. sententiam hanc fuisse ambiguam, obscuram, et novorum dissidiorum originem asserit. Hi reges nonnisi post biennium inter se convenere, et tunc Henrici regis sententia executioni data fuit.

22. *Præclara de Saladino crucesignatorum victoria.* — Victus hoc anno a crucesignatis Saladinus, uti Guillelmus Tyrius lib. 21, cap. 23, aliique referunt. Rem summarie narrat chronographus Aquicinctinus: « Princeps Antiochenus et Philippus comes Flandriæ, congregato undecumque exercitu copioso, castellum Harenc, Christianitati superioribus annis violenter ereptum, omni ex parte obsident. Quo nuntiis intervolantibus, comperto, Salahadinus princeps Damasci, putans omni militum solatio Hierosolymorum civitatem destitutam, congregatis Turcorum seu Saracenorum admiraldis a Damasco, civitatem Hierusalem, prout superbo cogitabat animo, capturus, et totam deleturus Christianitatem, adjuncta secum sagittariorum et rusticorum innumera turba, Gazam pervenit. Exhinc Hierosolymorum iter arripiens, regem ipsius civitatis (sc. Balduinum IV) et Templarios milites cum Cruce Dominica, parvoque armatos milite, sed fide Christi animatos, obvios excepit. A quibus victus, confusus et confutatus, omnibus pæne suis gladio seu flumine, qui interfluebat, consumptis, totus sanguineus suorum mi-

litum cæde, in Damascum sanguineam regreditur. Actum est hoc a Christianis victoriosum bellum feria VI ante Natale B. Andreæ Apostoli (die nempe XXV mensis Novemb. qui hoc anno in feriam VI incidit) Philippo comite, et principe Antiocheno cum suis exercitibus in obsidione Harenc laborantibus ». Diem etiam prælii notavit Tyrius his verbis : « Collatum nobis est hoc tam insigne et sæculis memorabile beneficium divinitus, anno domini Balduini IV tertio (legendum *quinto*, observandumque librariorum errore numeros sæpe in Tyrio depravatos) mense Novembre, septimo kal. Decemb. die festo sanctorum martyrum Petri Alexandrini et Katerinæ virginis », die nempe XXV mensis Novembris. Ex hostibus præter illos qui fuga saluti consuluere, « alii omnes aut capti, aut gladiis interempti, graviores exitus sunt consecuti », inquit Tyrius. Sed obsidio castelli *Harenc* felicem exitum non habuit, ut anno sequenti dicetur.

23. *Floret Joannes Cinnamus.* — Florebat hoc tempore *Joannes Cinnamus*, grammaticus, id est, notarius ac secretarius Manuelis imperatoris, cujus comes fuit in expeditionibus militaribus. Libros Alexiadum *Annæ Comnenæ* excepit, et Historiam suam exorsus ab excessu *Alexii Comneni* imp. Annæ parentis, res a *Joanne imperatore*, Alexii filio, et Annæ fratre compendio, diffuse vero *Manuelis*, Joannis filii gestas complexus est, ut ipsemet testatur lib. 1, cap. 1, sed incertum, an opus suum absolverit, vel an illud ad nos mutilum pervenerit, cum usque ad *Manuelis* obitum non pertingat. Parum æquus fuit in Romanos Pontifices, imperatores Germanicos, atque adeo in Latinos omnes, ex innato Græcanicis ingeniis in illos odio; quod cæteris etiam scriptoribus Byzantinis familiare. Eam Historiam Cornelius Tollius Ultrajectensis post Baronii mortem Trajectensibus typis anno MDCLII in lucem protulit, et post aliquot annos Ducangius typis regiis iterum publicavit, et uterque eam Notis illustravit. De *Cinnamo* plura Allatius in Diatriba de Simeonum Scriptis pag. 150, et ejus interpretes citati.

ALEXANDRI III ANNUS 19. — CHRISTI 1178.

1. *Alexander III triumphalis Romam ingressus pœnitentem antipapam benigne suscipit.* — Christi annus millesimus centesimus septuagesimus octavus sequitur, Indictione undecima, quo Alexander papa vocatus a Romanis se contulit Romam. Quomodo autem exceptus fuerit, ita ejus vitæ Acta tradunt : « Interea universus Romanæ Ecclesiæ clerus ac populus videns imperatorem Fridericum ad vestigia papæ Alexandri esse prostratum, et schismatis malum per divinam potentiam esse extinctum ; attendens etiam de absentia ipsius Pontificis tam in temporalibus quam in spiritualibus per longa tempora gravissimam incurrisse jacturam, communi consilio de revocando ad Sedem B. Petri eodem Pontifice juraverunt. Miserunt ergo ad eum usque Anagniam ex melioribus Romanorum civium septem viros cum litteris cleri, senatus ac populi, suppliciter exorantes, quatenus ad Urbem suam propriam, populumque specialiter sibi commissum jam dignaretur reverti et curam illius habere. Pontifex autem, licet humilis et devota eorum mutatio sibi et cunctis fratribus plurimum placeret, ad memoriam tamen revocans præteritam ejusdem cleri et populi de ultramontanis partibus revocationem, qualiter post modicum multas sibi et ejus fratribus injurias et contumelias intulerant, non immerito dubitavit eorum blandis promissionibus credere, et ad civitatem ipsam, quæ multos disturbatores pacis habere dignoscitur, absque certa et firma securitate redire recusavit.

2. « Propterea de voluntate utriusque partis H. Ostiensis episcopus, F. SS. Joannis et Pauli presbyter cardinales, et V. diaconus S. Angeli cardinalis, una cum septem illis bonis hominibus redierunt in Urbem, dispósituri cum sacerdotibus et populo formam securitatis et pacis, quæ domino papæ suisque fratribus complacere deberet. Unde licet super hoc diu collaboratum fuerit, vix tandem suffragantibus beatorum Petri et Pauli Apostolorum meritis, totius populi Romani consilio et deliberatione statutum est, ut senatores, qui fieri solent, fidelitatem et hominagium domino papæ face-

rent, quod B. Petri Ecclesiam atque regalia quæ ab eis fuerant occupata, libere in manibus et potestate ipsius Pontificis restituerent. Quod pacem quoque et securitatem ipsi papæ, et ejus fratribus, et rebus eorum, et cunctis ad eum venientibus et redeuntibus nihilominus inviolabiliter observarent.

3. « Quo facto, venerunt senatores cum iisdem cardinalibus, et cum aliis hominibus ad præsentiam summi Pontificis. Quibus ad osculum pedum benigne susceptis (ut moris est) cuncta quæ a populo constituta fuerant, publice coram ipso, tactis sacrosanctis Evangeliis, juraverunt. His igitur, Domino cooperante, rite peractis, gaudio magno gavisi sunt omnes. Et ex tunc dominus papa et fratres ejus ad reditum in Urbem festinanter se accinxerunt. In proprio autem festo Gregorii papæ ante Dominicam *Lætare Hierusalem*, post missam exivit de Tusculano, proficiscens in Urbem non sine multa gloria et honore. Exierunt enim ipsi obviam in longum spatium clerus Romanus cum vexillis et crucibus, quod nulli Romanorum Pontif. recolitur factum, senatores et populi magistratus cum tubis concrepantibus : nobiles cum militia in apparatu decoro, pedestres populi cum olivarum ramis laudes Pontifici consuetas decantantes. Tunc vidisses oculos omnium multum ejus vultum intuentes, tanquam vultum Jesu Christi, cujus vices in terris gerit. Præ nimia vero multitudine ipsius vestigia deosculantium, albus palafrænus ambulare vix poterat ; et senioris dextera in dandis benedictionibus nimium laborabat. Cum tanta igitur et tam solemni exultatione paulatim, prout exhibebat necessitas, proficiscens, circa horam nonam ad portam Lateranensem non mediocriter fatigatus pervenit. Unde ad patriarchium Lateranensis Ecclesiæ, usque ad sacrosanctum Salvatoris altare, tanquam verus et bonus pastor, et beati Petri orthodoxus successor, cum inenarrabili gloria, multiplicatis laudibus, gloriose deductus est atque receptus ; dolentibus vero in eo cunctis, quod ipsorum culpa tanto tempore, tanto bono caruissent. Post benedictionem vero ad populum datam conscendit palatium, ubi recedentibus ad Ecclesias suas cunctis cardinalibus, in lecto, fatigatus ex itinere, ante cibum modicum requievit.

4. « Altera vero die ad consistorium exiens, infinitam clericorum et laicorum multitudinem ad pedum oscula de more excepit. Ex tunc ad consuetas stationes Urbis pro sui officii debito, et ea Dominica *Lætare Hierusalem*, ad sanctam Crucem in processionem nihilominus perrexit, et in Pascha regnum solemniter induit ». Hucusque Vaticanus Codex, reliqua desunt. Romualdus autem Salernitanus archiepiscopus hæc his addit :

« Anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo septuagesimo octavo, mense Augusti, undecima Indictione, tertia die ante finem mensis ejusdem, videlicet in festo Decollationis sancti Joannis Baptistæ, Joannes de Struma, qui et a suis Callistus appellatus est, reatum suum agnoscens, montem Albanum deseruit, et apud Tusculanum ad pedes papæ Alexandri cum quibusdam suis clericis humilis et devotus accessit, et in conspectu cardinalium et multorum se peccasse publice confessus est, dicens : Domine venerande papa, peccatum meum manifeste confiteor, et me auctoritate imperiali contra Deum, sanctam Ecclesiam, et vos egisse cognosco. Sed nunc reversus ad cor, delictum meum recolo, et veniam a vestra pietate deposco ; omnem hæresim et schisma abjuro, et vos in dominum et universalem patrem totius Ecclesiæ devote recipio.

« Quem Alexander papa, ut erat pius et humilis, non objurgavit vel reprehendit, sed secundum sibi innatam mansuetudinem benigne recepit, dicens : Frater, gaudium est Angelis super uno peccatore pœnitentiam agente. Quod suggestione diabolica unitatem Ecclesiæ scindere voluisti, multum doluimus. Et quod inspirante Domino, ad ejus unitatem redire voluisti, plurimum gaudemus. Romana Ecclesia, quæ juxta Jesu Christi magisterium inimicos diligere consuevit, te hodie pœnitentem in filium recepit : et pro malis bona tibi retribuere procurabit ». Hæc Alexander ad eum. Subdit his hæc auctor : De cætero Alexander papa eum et in curia et in mensa sua honorifice habuit ». Hactenus Romualdus, hisque finem suæ imponit Historiæ.

5. *Petri Blesensis Epistola de pace Ecclesiæ.* — Porro ita consummata omnino victoria, Petrus Blesensis congavisus, Romanæ Ecclesiæ de pace absolutissima divinitus ipsi concessa, has litteras dedit ad Willelmum cardinalem Papiensem, quo utebatur familiarissime, dignas tanto viro, qui in his conflictationibus semper steterat pro legitimo papa Alexandro adversus schismaticos, a quibus haud levia passus fuit ; sed ipsum audi :

« Reverendo patri ac domino Willelmo Papiensi, sacrosanctæ Rom. Ecclesiæ presbytero cardinali [1], Petrus Blesensis devotissimus ejus filius salutem et sinceræ dilectionis affectus.

« Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui tandem respiciens in faciem testamenti sui vos elegit et prælegit, ut per gratiam prudentiæ et facundiæ vobis divinitus datæ, scissura schismatis consueretur ad unitatem, et Ecclesia Dei de variis laboribus respiraret ad pacem. Petri quippe navicula diutissime tempestuosis fluctibus æstuavit : cumque mirabiles essent elationes maris, mirabilior in altis Dominus statuit procellam in auram. Effusa enim contentione super principes, cum errarent in invio et non in via, ille qui imperat ventis et mari imperavit imperatori : qui cum nuper in Ecclesiam Dei efferata rabie desæviret, hodie per gratiam Redemptoris, qui vos ad hoc specialiter fecerat gratiosum in verbis, persecutor Ecclesiæ factus est filius, de lupo factus est agnus,

[1] Pet. Bles. Ep. XLI.

de hoste amicus, de superbo devotus; humiliavit eum, qui est ante sæcula, qui humiliat omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei. Nimis oppresserant, et in conculcationem dederant Christi Ecclesiam sæculares : sed hodie erecta est in superbiam sæculorum, et amodo superborum et sublimium colla calcabit, sicut dicit Dominus per Prophetam [1] : Ponam te in superbiam sæculorum : non vocaberis ultra derelicta, sed civitas sancta. Octavianus ille auctor schismatis toto tempore vitæ suæ congregaverat opes et divitias, ut quietem Ecclesiæ perturbaret. Suis igitur largitionibus ita infascinaverat sapientes hujus sæculi, quod magnatum sibi conciliaverat favorem et gratiam, magnamque partem curiæ secum traxerat in errorem. Sed juxta verbum Jeremiæ prophetæ [2] : Perdix fovit quæ non peperit; fecit divitias, et non in judicio, in novissimo tempore derelinquent eum, et in fine suo apparebit stultus. Erectus fuerat Octavianus in contumeliam Ecclesiæ Christi et cecidit. Satanas enim Satanam expulit, et abstulit eum primogenita mors, sicut dicit Job [3] : Superbia namque primitiva mortis generatio est.

6. « Post hunc exaltatus est Guido Cremanus et corruit. Post ipsum elevatus est Joannes Struma, et dejectus atque confractus evanuit. Ecce idolum Dagon, quod juxta arcam Domini fuerat elevatum, prius cecidit prostratum; erectum secundo corruit, ex magna parte confractum. Elevatum vero tertio, tandem totum confractum inventum est, et toto corpore dissipatum. Sic Octavianus in superbia et abusione sibi summum usurpaverat sacerdotium, et propter hoc vehementi schismate turbaverat urbes, et regna concusserat, sortem habiturus cum Core, Dathan, et Abiron [4], quorum se imitatorem fecerat. Ecce quod de ipso et consimilibus prædixerat Isaias [5] : Numquid non est iste vir, qui turbavit terram, qui concussit regna, qui posuit orbem terræ desolatum et urbes ejus destruxit? Detrahetur ad inferos superbia ejus, concidet cadaver ejus, subter eum sternetur tinea, et operimentum ejus vermis : adhuc recolo quam gloriosus erat in oculis suis, quam pomposus in verbis. Fui præsens, ubi se faciebat tanquam statuam adorari. Nam et ego cum aliis in via ad Romanam curiam a carnificibus ejus captus et spoliatus, et cæsus sum. Cumque socii mei conjecti in compedibus in vincula remansissent, ego, præveniente Christi misericordia, nec flexi genua mea ante Baal, nec in compedibus pedem fixi, sed relicta sindone, et omnibus perditis, per murum in sporta dimissus sum, et sic effugi manus suas. Scit Deus, quia non mentior. Et ab ea die semper exoravi Altissimum ut ejus superbiam dejiceret, qui superbos humiliat. Et tandem completum est in eo verbum Job, dicentis de rege superbiæ [6] : Si ascenderit in cælum superbia ejus, et nubes caput ejus tetigerit, quasi sterquilinium in fine perdetur, et qui eum viderint dicent : Ubi est? Velut somnium avolans non invenietur, transiet sicut visio nocturna, ejus et omnium complicum suorum memoria damnata est in æternum. Isti sunt Allophyli, qui cum in arcam Domini irruere et eam capere præsumpsissent, percussit eos Dominus in posteriora, opprobrium sempiternum dedit illis.

7. « Nonne isti in posteriora percussi sunt, quorum finis interitus, quorum posteritas damnata est, ut successor eorum in Ecclesia Dei de cætero non resurgat? semper redibit in memoriam iniquitas patrum et peccatum Octaviani non delebitur in æternum. Ipse enim erat, qui crudelius cæteris clericos affligebat, persecutus homines inopes et mendicos, et compunctos corde mortificare. O quam cæcus et turbidus est invidiæ oculus! Ubi, quæso, erant cardinalium corda, quando filium superbiæ et idolum abominationis in Apostolatus apicem erigebant? Ut de vobis taceam, ne videar adulari : quomodo clausis oculis transierunt dominum Bernardum Portuensem, Henricum Pisanum, dominum Hyacinthum, dominum Humbaldum episcopum Ostiensem? Respuerunt homines pacis; et hominem dissensionis et scandali erexerunt. Sane notare hic possumus problema [1] Joathan de filiis Gedeonis, de quibus sibi ducem eligere filii Israel volentes, contemptis filiis legitimis, Abimelech spurium et crudelem judicem elegerunt : juxta cujus verbum, ligna silvarum, non olivam, non ficum, non vitem, sed rhamnum elegerunt sibi in regem : et egressus est ignis de rhamno, et devoravit cedros Libani. Egressa est ab Octaviano malitia, quæ totum orbem tumultuose concussit, sed tandem manus Domini per ministerium linguæ vestræ præter spem et super vota omnium, omnia virtute ineffabili tranquillavit. Vester sum, et utinam se offerat opportunitas, ut me probetis per experientiam vestrum esse. Adhuc memoriter teneo, quam pie, quam misericorditer me ab exilio revertentem, vagum et profugum apud vos excepéritis, nudum cooperuistis, pavistis famelicum, et ut multa paucis includam, in me totum misericordiæ senarium complevistis. Ille pro me vobis retribuat, qui bonorum retributor est operum, et pauperum fidejussor ». Hucusque Petrus, recolens beneficia, quibus contigit affici a cardinali Papiensi, tempore flagrantis schismatis.

8. *Indicitur ab Alexandro III generale Concilium in annum sequentem.* — Hoc eodem anno Alexander papa, universa Catholica Ecclesia pace gaudente, ad expurganda mala, quæ sive per schismaticos, sive per alios irrepsissent, Concilium generale Romæ anno sequenti, mense Martii celebrandum, indicit. Vocavit etiam Orientales Romanæ Ecclesiæ communione conjunctos ex Syria et Palæstina Latinos constitutos episcopos. Testatur id qui venit inter alios et interfuit Willelmus, ar-

[1] Isa. LX. — [2] Jerem. XVII. — [3] Job. XVIII. — [4] Num. XXVI. — [5] Isa. XIV. — [6] Job. XX.

[1] Judic. IX.

chiepiscopus Tyri, cujus et testificatione, utpote ejus qui interfuit et Acta descripsit et secum tulit, eos omnes erroris redarguas, qui non anno sequenti, sed post sequentem, nempe anno Redemptoris millesimo centesimo octuagesimo, idem Concilium celebratum affirmant. Ipse, inquam, qui præsens fuit, affirmat, idem Concilium celebratum anno Christi millesimo centesimo septuagesimo nono, Alexandri papæ anno vigesimo, Indictione duodecima, die quinta mensis Martii. Dedit autem pro ejus indictione hoc anno ipse Pontifex litteras ad omnes sub Catholico orbe in diversis provinciis constitutos episcopos, ut ad Urbem dicta die se conferrent Synodi causa. Porro ipsæ indictionis litteræ missæ ad episcopos Tusciæ, cujus exemplo et reliquas ad alias provincias missas fuisse putamus, sic se habent[1] :

9. « Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Pisano archiepiscopo, et universis episcopis, et dilectis filiis abbatibus per Tusciam constitutis, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Quoniam in agro Domini, qui est Ecclesia, tanquam spinæ et tribuli, nascuntur quotidie et pullulant germina vitiorum, cum videlicet, tum quia proni sunt sensus hominis ad malum ab adolescentia sua, tum quia inimicus homo de malitia sua zizania superseminare non cessat et germen bonum nititur suffocare, necesse est diligentiam adesse cultorum, et nunc evellere et amputare jam nata, nunc etiam nascituris nocivis graminibus germinibus proficiendi aditum obserare; subsequenter autem et inserere fructiferum germen, et seminare semen bonum, quod trigesimum, sexagesimum, et centesimum fructum, fœcundante Deo, possit afferre. Nam et hæc verba illa Dominica sonare videntur, quibus Jeremiam prophetam, et in eo Evangelicum sacerdotem instruxit, dicens[2] : Dedi verba mea in ore tuo. Ecce constitui te super gentes et regna, ut evellas et destruas, et disperdas, et dissipes, et ædifices, et plantes.

10. « Id autem licet universis Ecclesiarum rectoribus incumbat, multo tamen fortius imminet Romanæ Urbis antitisti, qui a Domino Jesu Christo, ut caput esset Ecclesiæ, in beato Petro[3] accepit et de pascendis Dominicis ovibus et fratribus confirmandis expressum et speciale noscitur habuisse mandatum. Inde siquidem est, quod nos, licet insufficientes meritis, ad providentiam Apostolicæ Sedis et ministerium universalis Ecclesiæ a Deo, quo (ut ipsi placuit) disponente vocati; quia in Ecclesia Dei correctione videmus quamplurima indigere, tam ad emendanda quæ digna emendatione videntur quam ad promulganda quæ saluti fidelium visa fuerint expedire : de diversis partibus, personas Ecclesiasticas decrevimus evocandas, quarum præsentia et consilio, quæ fuerint salubria statuantur; et quod bonum, secundum consuetudinem antiquorum Patrum provideatur et firmetur a multis. Quod si particulariter fieret, non facile posset plenum robur habere. Quocirca per Apostolica vobis scripta mandamus, qualiter huic nostræ dispositioni plenis desideriis cooperari curetis, et prima Dominica advenientis Quadragesimæ, ad Urbem Romam, ducente Domino, veniatis, ut cooperante sancti Spiritus gratia, tum in corrigendis enormitatibus, tum in statuendis quæ Deo grata fuerint, communi studio, quod fuerit agendum agatur; et uno humero sublevemus Arcam Domini, atque uno ore honorificemus Deum et Patrem Domini nostri Jesu Christi. Datum Tusculani undecimo kalendas Octobris ».

11. Porro ad eos, qui longius positi erant, episcopos Alexander scripsit anno superiori, ut tempestive audito nuntio, se ad iter accingerent. Quod testatur Willelmus archiepiscopus Tyri, qui una cum aliis Palæstinæ Ecclesiæ episcopis vocatus ad Synodum anno superiori, hoc anno cum iisdem in Italiam navigavit, ut statuta die, sequenti anno Synodo interessent. Sed ipsum audi ita profitentem[1] : « Anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo septuagesimo octavo, qui erat regni domini Balduini Quarti annus quintus, mense Octobri, cum anno præcedente indicta esset per universum Latinorum orbem Synodus generalis, ad eamdem Synodum vocati, profecti sunt de nostro Oriente, ego Willelmus Tyrensis archiepiscopus, Albertus Bethleemita episcopus, Heraclius Cæsariensis archiepiscopus, Radulphus Sebastenus episcopus, Jotius Acconensis episcopus, Romanus Tripolitanus episcopus, Petrus prior Ecclesiæ Dominici Sepulchri, Rainaldus abbas Ecclesiæ montis Sion ». Hæc Tyrius archiepiscopus, qui, ut audisti, tempus celebratæ Synodi anno sequenti, triplici reliquit consignatum chronographia, nempe anno Christi, itemque anno Alexandri Pontificatus, et Indictione.

12. De hac præterea convocatione Concilii Robertus hujus temporis auctor hæc habet : « Alexander papa misit Octavianum subdiaconum ad Rothomagensem provinciam, ut convocaret archiepiscopum, et suffraganeos ejus, et abbates illius provinciæ, et misit similiter alios subdiaconos ad Orientem, et Occidentem, et Meridiem, et Septemtrionem, ut convenirent ad Concilium generale ». His adde, quod vocati sunt etiam Britanni, atque etiam Hiberni. De quibus hæc Rogerius, hujus temporis scriptor, in Annalibus sub hoc anno : « Post Natale Domini venerunt de Hibernia in Angliam, Laurentius Dublinensis, et Catholicus Tuamensis archiepiscopi, et quinque vel sex episcopi, Romam ad Concilium ituri. Similiter de regno Scotiæ transierunt per Angliam episcopi et abbates quamplures. Et illi omnes tam de Hibernia quam de Scotia et aliis insulis per Angliam transeuntes, pro licentia transeundi juraverunt, quod neque

[1] Bibl. Abb. Florent. plut. 1. ad lævum. — [2] Jer. 1. — [3] Joan xxi. [4] Luc. xxii.

[1] Will. de bello sacro l. xxi. c. 26.

regi, neque regno ejus damnum quærerent. De Anglia autem quatuor episcopi tantum Romam profecti sunt, videlicet Hugo Dunelmensis episcopus, et Joannes Norvicensis episcopus, et Robertus Herefordensis episcopus, et Reginaldus Bathoniensis episcopus, et abbates quamplures. Episcopi autem Angliæ constanter asseruerunt, quod ad generale Concilium domini papæ quatuor episcopi de Anglia tantum Romam mittendi sunt ». Hæc Rogerius in Annalibus.

At ad hanc ipsam generalem Synodum non solum Orientales Catholici, sed et schismatici vocati sunt Græci : cum Emmanuel imperator misit Romam Georgium metropolytam Corcyræ, cui et in mandatis dedit, ut etiam conveniret Fridericum imperatorem. Venit ipse usque Brundusium, ubi occupatus infirmitate, ulterius progredi non voluit. Explevit autem munus ejus Nectarius abbas, de quo suo loco dicendum. Prosequamur modo ipsum Gregorium in itinere ista scribentem ad eumdem Fridericum imperatorem :

13. *Litteræ Gregorii metropolitæ Corcyrensis Romam versus itinerantis* — « A Deo coronato imperatorum imperatori, victori perpetuo Augusto et domino meo domino Friderico, Gregorius metropolita Coryphorum servus, et orator imperii tui.

« Maxime metuende imperator, de satis erat hoc quidem tantum dixisse; metuendus etenim grex ille dicitur esse, cui leo præest et quem præcedit leonis catulus. At non oportet metuendum te solum dicere, sed multo magis humanissimum pariter et tranquillissimum, quin potius ipsum tranquillitatis pelagus. Quemadmodum enim omnibus qui tibi resistunt, et se tibi objiciunt, instar leonis, solo rugitu metum incutis quamprimum et mortem (quod quidem leonibus proprium et insitum esse novimus, qui feras omnes rugitus tremore interficiunt) ita e contra erga illos, qui tuo libenter se imperio subjiciunt et jugum servitutis tuæ non respuunt, suaviorem melle te præbes, te ipsis tractabilem reddens, qualis est olei tranquillissimi effusio et contrectatio. Sed, o divinissime imperator, et perpetue Auguste, intende, prospere procede, et regna, accinctus gladio tuo super femur tuum (ut ex cithara Davidis[1], tuorum morum æmuli, quæ divinis canticis decantandis erat aptata, aliquid suave et harmoniam resonans etiam ipse edam). Sed quisnam ego sum et unde venio, et quomodo ausim imperium tuum a Deo coronatum litteris provocare, et tecum agere : breviter rem exponam. Sum equidem minimus episcopus Coryphorum Ecclesiæ a cognato et filio imperii tui domino Emmanuele felicissimo Comneno ad te missus, ut divinam venerer potentiam tuam, et hoc quidem primum erit et præcipuum. Si vero vires mihi suppetierint, ad sanctissimum orbis patrem et Apostolis comparandum dominum papam iter dirigere est etiam animus. Quandoquidem cum ex parva mea Ecclesia solvimus et Brundusium venimus, magnam ventorum adversorum vim et contrarietatem passi sumus, ut cum etiam vix parum a portu abessemus in sexcentas calamitates et naufragia inciderimus. Vix igitur promontorio Hydrunti adepto, nec ad illud appellere absque periculo potuimus. Et tandem noverit potens imperium tuum, ad regionem Hydruntis decima quinta Octob. die me projectum, adversa uti valetudine, has tantum Deo fundere preces, et hoc habere in votis et consolatione frequenti, ut dignus efficiar aliquando, tuum divinum conspectum imperii tui adorare. Si enim advenientis hiemis magna vis fuerit mihi impedimento, quominus valeam legationem a domino meo cognato et filio maximi imperii tui Comneno mihi commissam adimplere, Comneno, inquam, Duca domino Emmanuele : saltem cum primum ver apparuerit, meipsum impellam et nitar, ut adorem imperium tuum, ut tuus orator et servus ». Hæc ad imperatorem Fridericum Georgius metropolita Corcyræ, qui dum illic detineretur infirmus, accepit litteras a Simeone patriarcha Græcorum Antiochiæ de nonnullis, quibus premeretur angustiis, ad quem ista rescripsit :

14. « Sanctissimo patriarchæ Theopoleos, id est magnæ Antiochiæ, domino Simeoni Georgius, etc.

« Ut frigidia sitientibus aqua est suavissima, ita nuntium a longe veniens, præsertim si non de quovis vulgari sit homine, vel ex humili loco, vel qui in carne et sanguine versatur, et ex quibus omnes constamus : sed de viro quasi carnis experte et sanguinis, et qui cum materiali quidem dualitate ad angelorum immaterialitatem, quoad fieri potest, revertitur. Si vero quærat aliquis præterea locum a dignitate, a viro scilicet altiore altis ipsis et patriis sacerdotibus præposito, talem te nobis ii qui te viderunt, et noverunt magnum Simeonem, et maximæ Antiochiæ principem pastorum effingunt et delineant, vel potius aperte nobis declarant et manifestant. Et supra alios omnes venerabilissimus iste monachus Christophorus nostris obviam factus, dum in quadam Italiæ civitate commoraremur et ad inclytam Urbem Romam proficisci cogitaremus, non tamen id perficere valeremus, tum propter infirmam valetudinem, quæ nos multos affligit dies : tum etiam propter hiemis magnam rigiditatem et temporis frigiditatem, quæ etiam sanis est satis molesta et adversa. Sed hieme et valetudine impeditus ego, visus sum nihilominus quodammodo exultare et repuerascere, auditis jucundis nuntiis de tua sanctitate ; licet versa vice corde fuerim afflictus, dum audirem, quantum et qualem malorum turbinem malus contra te concitaverit dæmon, et quod atra tempestas eorum, qui contraria sentiunt et sectantur dogmata, tenebras quotidie conatur offundere tibi jucundissimo lumini, et soli virtutis, nondum videlicet in propriæ Ecclesiæ fundamentis firmato. Quæ cum ego audirem, genas lacrymis plenas ha-

[1] Psal. XLIV.

bui, et suspiriorum fumum e pectore edidi medio, ejus quam intra sentiebam flammæ argumenta perspicacissima. Et aliud equidem plus fecissem, si plura licuissent : sed voluntati adeo promptæ nullo pacto potuisse opem ferre adversabatur. Interea tamen eas preces effundere Deo non destiti, quas ex animo potui, ut ipse, qui molesta in meliora solet convertere, et tempestates ad mitem et suavem auram commutare, per aquam et ignem in locum refrigerii eos traducens, qui pro ipso et aquarum inundationem, et ignis ardorem æquo ferunt animo : idem ipsi sanctitati tuæ divinissimæ omnia reddat pacatiora quæ sunt aspera et difficilia, te videlicet orbis lumen in proprio constituens candelabro, ut nihil obscurum remaneat circa locum, qui tibi sorte datus est, et pro tua magna portione, neque filii tenebrarum usque in finem se objiciant lumini vultus tui, quod erit proculdubio in mutuo conspectu subditi populi tui, qui nunc (ut arbitror) Davidicam illam emittit vocem[1] : Ostende faciem tuam, et salvus ero. Illi quidem populo videlicet tuo utinam ita liceas, mihi vero orationis et benedictionis splendorem aliquem a terminis terræ hos usque terminos immittas. Obscuratus enim, et obtenebratus sum tenebris peccati perpetuo tempore immersus et occupatus ». Ista Georgius metropolita Corcyræ, dum Hydrunti moraretur ægrotus, ubi detentus est usque ad sex menses, quibus præterfluxit tempus indicti Romæ Concilii. Quamobrem absque ut eo proficisceretur, revocatur ab Emmanuele imperatore in suam Ecclesiam. Testatur id ipse in Epistola, quam profecturus scripsit ad suum hospitem Joannem notarium imperatoris. Porro omnes Epistolas istas una cum aliis ejusdem auctoris ex Græco Codice descripsit et transtulit (ut dictum est) Federicus Metius episcopus Thermularum, et ad nos Romam misit, quas, ne pereant, hic curavimus describendas ; diu enim est, quod non contigit in scena hac hominem audire Græcum, exulante jam magna ex parte Græcorum Ecclesia a Catholicæ et Apostolicæ Ecclesiæ communione. Audi igitur ejusdem Georgii postremas has hoc tempore datas litteras ad notarium imperatoris. Sic se habent :

15. « Dilectissimo filio meo spirituali et sapientissimo imperiali notario domino Joanni Hydruntino, Georgius Corcyræ metropolita.

« Tu quidem nunquam satis exacte scire posses, quem fructum ego fuerim lucratus eo temporis spatio, sex videlicet mensium, quo in tua civitate Hydrunte moratus sum. Ego vero, qui tibi credidi, hoc satis aperte novi, et mœrore afficior, quod nihil de rebus tuis adhuc noverim ex quo ad Occidentales descendisti regiones, et magnifico astitisti imperatori : nec mihi res tuas narraveris, quas in ea qua functus es legatione peregeris, et multorum hominum mores et urbes videris, Orientalium, inquam, et Occidentalium. Sed liceat mihi paruumper immorari circa tuam hospitalitatem jucundioribus verbis. Cum enim decima septima Novembris die domum tuam deducti essemus, in illa benigne et honorifice suscepti sumus et quievimus, majorem temporis partem morbo laborantes, et domesticos tuos affecimus molestia, præ angustia domus, et pro tanto tuo silentio, ex quo profectus es, semper exterritos, et amaras fundentes lacrymas : ut nos etiam simul affligeremur corde, cum illam spectaremus tragœdiam ; nec possemus aliquo modo progredi propter temporis incommodi vehementiam et rigorem. Cum vero jam totus essem, ut propositum mihi iter peragerem Romam versus, inclytam scilicet Urbem, et nihil esset, quod nostram alacritatem et sociorum qui mecum erant impediret : tunc litteræ e mari ad me veniunt a domino meo, qui me miserat, ut recto tramite revertar, et ad sortem meam, Ecclesiam videlicet, declinarem, et facerem quod mihi ejus potentia innueret ; quinimo noluit nos in priorem navim conscendere, nec eamdem navigare navigationem cum ea, qua par erat, cautela et securitate. Quapropter hoc etiam injicit mihi dolorem, magno plenum timore, ut ne possem quidem cogitare quid nostro reditui esset salutare. Quid igitur putas ? et quomodo credis me fuisse anxium animo, in tanto periculo constitutum ? Interroga, quæso, te, et disces ab iis qui hæc norunt, et nobis proculdubio compatieris : necnon animo fortasse turbaberis tuo, quod mihi consuluisti, ut in Hydrunte manerem, post quam mansionem inglorius revertor et inutilis, multis expensis pecuniis, et nihil fecerim eorum quæ opus erant. Sed horum dolore non angor, adeo novit Deus veritatis perscrutator ; at meam mordet mentem tristis quædam commemoratio, quod exciderim a spe videndi imperatorem a Deo coronatum, et magnipotentem.

16. « Fama enim ejus sapientiæ, cujus non est numerus, multo magis alas mihi addidit ad eum diligendum amore quodam vehementiori, quam regina illa celebris Austri[1], quæ ad Salomonis sapientiam conspiciendam contineri minus potuit, aspectu deinde ipso multo magis confirmata quam fama : ita ego a jucundissimis spectaculis cum exciderim, plorans et mœstus revertor ad propria. Tu vero, o dilecte, si quid habes, quo me revera consolari valeas, consolare, et tuam in hospitiis exercitationem nobis manifesta, in modica charta multa cohibens. Illud tamen dicere non gravabor, quod transiens ego a tua hospitali domo, orationibus et benedictionibus illam oneravi, et unam petii a Domino gratiam, ut te cum tuis ab omni malo immunem usque in finem custodiat, et a jaculis omnibus invidiæ servet incolumem et superiorem ». Porro visus est idem Georgius revocatus esse, ut celebri cuidam Synodo, indictæ a patriarcha Constantinopolitano, interesse posset, de qua inferius suo loco dicetur.

[1] Psal. LXXIX.

[1] 3. Reg. X.

Romam vero ex parte Græcorum profectus est Nectarius abbas magni nominis apud eos; defensor enim fuit obstinatissimus Græcorum errorum, de quo dicturi sumus anno sequenti.

17. *Legati Apostolici Tolosæ in hæreticos pugnant, errantes convertunt.* — Eodem anno duo reges pietate insignes, Francorum scilicet atque Anglorum, adversus Tolosanos hæreticos sæpe fugatos, et pæne extinctos itidem reviviscentes, sibi dant dexteram, ut junctis viribus, illuc se conferant cum militibus ad eosdem radicitus extirpandos. Sed mutato consilio, consultius visum, ut per Ecclesiæ ministros, verbi prædicatione rem agerent. Sicque per legationem Apostolicæ Sedis, et viros doctrina atque sanctitate insignes experiri, et ipsorum conversionem curare studuerunt. Quid autem actum fuerit, Rogerius in Annalibus Anglorum scriptor accuratissimus ita describit:

18. « Interim Ariana hæresis (ita vulgo dicta, quæ dicenda erat potius Manichæa) quæ, ut supra dictum est, damnata erat in provincia Tolosana, jam revixerat. Quod cum ad aures regis Franciæ et regis Angliæ perveniret, zelo Christianæ fidei accensi statuerunt, quod illuc irent in propriis personis, ut prædictos hæreticos prorsus a finibus illis eliminarent. Elapso deinde aliquantulo temporis spatio, videbatur eis plus posse proficere, si viros sapientes illuc misissent, qui hæreticos illos prædicatione et doctrina ad fidem Christianam converterent, quam si ipsi in propriis personis illuc ire properassent. Dictum enim eis erat:

Vindictam mandasse sat est: plus nominis horror,
Quam tuus ensis aget, minuit præsentia famam.

« Miserunt ergo illuc Petrum tituli S. Chrysogoni presbyterum cardinalem, Apostolicæ Sedis legatum, et Bituricensem, et Narbonensem archiepiscopos, et Reginaldum Bathoniensem, et Joannem Pictaviensem episcopos, et Henricum abbatem Claravallensem, et alios multos viros Ecclesiasticos, ut prædicatione sua hæreticos illos ad fidem Christianam converterent, vel rationibus probabilibus illos esse hæreticos manifestarent, et a liminibus sanctæ matris Eccl. et fidelium consortio sequestrarent. Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum; nondum enim in quemquam illorum venerat. Præterea prædicti reges elegerunt Raymundum comitem Tolosanum, et vicecomitem de Turena, et Raymundum de Castro-Novo, et alios viros potentes; et præceperunt, quod ipsi prædicto cardinali, et sociis suis in fide Christi assisterent, et hæreticos illos a finibus illis virtute potenti expellerent.

19. « Cum igitur prædictus cardinalis, et cæteri viri Catholici Tolosam essent ingressi, invenerunt ibi quemdam divitem duo castella habentem, unum intra civitatem et aliud extra muros civitatis, qui ante illorum adventum se hæreticæ pravitatis sectatorem confitebatur; sed jam præ timore exterritus, sectam illam execrabilem velare cupiens, Christianissimum se esse simulabat. Quod cum cardinali innotuit, præcepit prædictum divitem sibi præsentari. Qui cum venisset, ut fidem suam confiteretur, in omnibus articulis inventus est fidei Christianæ contrarius. Et ideo a prædicto cardinali et episcopis qui cum eo erant, manifestus hæreticus judicatus est et condemnatus; et ab illis præceptum est, ut res illius confiscaretur, et turres ejus quas proceras et pulcherrimas habuit demolirentur. Videns ergo se damnatum et res suas confiscari, venit ad cardinalem et socios suos episcopos, et ad eorum pedes prostratus veniam postulavit, et injuncta sibi pœnitentia nudus ducitur et flagellatur per plateas et vicos civitatis. Deinde juravit se Hierosolymam iturum, et ibidem in Dei servitio per triennium moram facturum; et si post triennium domum rediret, possessiones suæ redderentur ei: ita tamen quod turres suæ caderent in testimonium hæreticæ pravitatis, et ipse daret domino suo comiti Tolosano quingentas libras argenti. His ita gestis, multi hæretici timentes ne simili modo tractarentur, venerunt ad cardinalem et ad socios suos, et secreto confessi errorem suum, et veniam postulantes, misericordiam consecuti sunt.

20. « Inter hæc pervenit ad aures illorum, quod quidam falsi fratres, Raymundus videlicet et Bernardus Raymundi, et quidam alii hæresiarchæ transfigurantes se in Angelos lucis, cum sint satanæ, et Christianæ fidei contraria prædicantes, multorum animas falsa prædicatione sua decipiebant, et secum traxerant ad inferos. Qui cum invitati fuissent, ut ad præsentiam cardinalis sociorumque ejus venirent, ut fidem suam confiterentur, responderunt, se ad illorum præsentiam venturos, si eundi et redeundi haberent securitatem. Data itaque eis securitate eundi et redeundi, venerunt coram prædicto cardinali, et episcopis, et comitibus, et baronibus, et clero et populo, qui aderant, et in medio protulerunt quamdam chartam, in qua fidei suæ articulos conscripserant. Quam cum prolixius perlegissent, quædam verba videbantur in ea suspecta existere, et quæ nisi plenius exponerentur, hæresim quam prædicaverant possent velare. Cumque unus illorum articulos illos conscriptos exponere et latine loqui vellet, vix duo verba conjungere potuit, utpote, qui linguam latinam penitus ignoravit. Tunc necesse fuit cardinalem illum et episcopos illis condescendere, et propter illorum imperitiam vulgarem habere sermonem. Itaque de articulis fidei Christianæ examinati, responderunt super omnibus articulis fidei ita sane et circumspecte, ac si Christianissimi essent. Quod cum comes Tolosæ et cæteri, qui prius audierant ipsos Christianæ fidei contraria prædicasse, audissent, vehementi admiratione commoti, Christianæ fidei zelo succensi surrexerunt, et eos plane in caput suum mentitos fuisse manifestius convicerunt; dicentes, se audisse a quibusdam illorum, quod

duo dii existerent, alter bonus, et alter malus : bonus, qui invisibilia tantum et ea quæ mutari aut corrumpi non possunt fecisset; malus, qui cælum terram, hominem et alia visibilia condidisset. Alii autem affirmaverunt, se in illorum prædicatione audisse, corpus Christi non confici per ministerium sacerdotis indigni, aut aliquibus criminibus irretiti. Alii autem dicebant, se audisse ab eis in prædicatione sua, virum cum uxore non posse salvari, si alteri debitum reddat. Alii autem dicebant, se ab eis audisse, baptismum parvulis non prodesse : et alias quamplures contra Deum, et sanctam Ecclesiam, atque Catholicam fidem blasphemias protulisse, quas pro abominabili earum enormitate tacere utilius est quam referre.

21. « Hæretici autem illi ad hæc contradicebant, et dicebant illos falsum dixisse adversus eos testimonium. Dicebant enim publice coram prædicto cardinali et episcopis, et universis astantibus, et confitebantur, et firmiter asseruerunt, quod unus Deus altissimus omnia visibilia et invisibilia condidisset : et penitus denegabant duo esse principia. Confessi sunt etiam, quod sacerdos sive bonus sive malus, justus vel injustus, et talis etiam, quem adulterum, aut alias criminosum indubitanter esse scirent, corpus et sanguinem Christi posset conficere, et per ministerium hujusmodi sacerdotis, et virtutem divinorum verborum, quæ a Domino prolata sunt, panis et vinum in corpus et sanguinem Christi vere transsubstantiabatur. Asseruerunt, quod parvuli, vel adulti nostro baptismate baptizati salvantur, et nullus sine eodem baptismo potest salvari : omnino inficiantes, se aliud baptisma, aut manus impositionem, sicut eis imponebatur, habere. Affirmaverunt nihilominus, quod vir et mulier matrimonio copulati, si aliud peccatum non impediat, licet carnaliter alter alteri debitum reddat, propter bonum matrimonii excusati salvantur, et propter hoc nunquam damnantur. Archiepiscopos præterea et episcopos, presbyteros, monachos, canonicos, eremitas, Templarios, et Hospitalarios affirmaverunt esse salvandos. Dignum quoque et justum esse dicebant, ut Ecclesias in honorem Dei et sanctorum fundatas cum summa devotione visitantes adirent, et sacerdotibus et aliis earum ministris honorem et reverentiam exhibentes, primitias et decimas eis deberent solvere, et de omnibus parochialibus devote et fideliter respondere. Eleemosynas etiam tam Ecclesiis quam pauperibus, necnon et omni petenti esse tribuendas, inter cætera laudabiliter asserebant. Hæc omnia, licet prius dicerentur negasse, juxta sanum intellectum se intelligere asserentes, prædictus cardinalis et episcopi præceperunt, quod ipsi jurassent se ita corde credere, sicut ore confitebantur.

22. « Ipsi vero, sicut homines tortæ mentis et intentionis obliquæ, tandem hæresim noluerunt relinquere, ubi crassum et sopitum intellectum eorum alicujus auctoritatis superficies videbatur juvare, occasione verbi illius, quod Dominus in Evangelio dixisse legitur[1] : Nolite omnino jurare, et sit sermo vester, est, est, non, non, dicentes se non debere jurare, cum ipse Dominus sæpe jurasse legatur, sicut scriptum est[2] : Juravit Dominus, et non pœnitebit eum. Et alibi : Per memetipsum juravi, dicit Dominus; et Apostolus[3] : Omnis controversiæ finis est juramentum. Cæterum ipsi tanquam viri idiotæ, non intelligentes Scripturas, in laqueum quem absconderant ceciderunt; quia cum prius juramentum tanquam rem execrabilem et a Domino prohibitam abhorrerent, in ipsa confessionis suæ charta jurasse convicti sunt, cum dixerint : In veritate quæ Deus est ita credimus et dicimus, quod hæc est fides nostra : nescientes quod veritatem et verbum Dei in testimonium veræ assertionis adducere, proculdubio sit jurare; sicut de Apostolo legimus cum dixerit[4] : Hæc enim vobis dicimus in verbo Dei. Et alibi[5] : Testis est mihi Deus : et alia similia comprobant, quæ ab illis qui divinas Scripturas intelligunt et legerunt possunt facilius inveniri. Cum igitur a multis et sufficientibus testibus fuissent convicti, et adhuc multi se ad ferendum contra eos testimonium præpararent, quia Ecclesia consuevit redeuntibus misericordiæ gremium non negare, eos diligentius monuerunt, ut omni hæretica pravitate deposita, ad fidei veritatem redirent. Et quia a domino papa, et a prædicto cardinali, et Bituricensi, et Narbonensi archiepiscopo et a Tolosano episcopo propter perversam prædicationem et sectam excommunicati fuerant, ut ad fidem Catholicam juxta formam Ecclesiæ reconciliandi venirent monuerunt.

23. « Quod cum illi in arcum pravum conversi et mente perdita indurati, facere recusarent, prædictus cardinalis, et prænominati episcopi in conspectu totius populi eos iterum accensis candelis, una cum præfato Pictaviensi episcopo, et aliis religiosis viris, qui cum illis in omnibus astiterunt, excommunicatos denuntiaverunt, et ipsos cum suo auctore diabolo condemnaverunt, et universis Christi fidelibus præceperunt, quatenus prædictos Raymundum et Bernardum, et eorum complices tanquam excommunicatos, et Satanæ traditos cautius evitarent; et si quando aliud, quam in audientia illorum sunt confessi, eis de cætero prædicaverint, prædicationem illorum tanquam falsam, et Catholicæ atque Apostolicæ fidei contrariam respuerent, et ipsos tanquam hæreticos et antichristi præambulos a finibus eorum longius expellerent. Comes autem Tolosanus, et cæteri illius provinciæ potentiores, coram omni populo præstito sacramento, firmaverunt, quodammodo nec prece nec pretio favebunt hæreticis. Unde prædictus cardinalis universis sanctæ matris Ecclesiæ filiis in hac forma scripsit :

« Petrus, Dei gratia tituli S. Chrysogoni pres-

[1] Matth. v. — [2] Psal. cix. — [3] Hebr. vi. — [4] I. Tes. iv. — [5] Rom. i.

byter cardinalis, Apostolicæ Sedis legatus, universis sanctæ matris Ecclesiæ filiis Catholicam atque Apostolicam fidem servantibus, in Domino salutem.

« Testante Apostolo[1], sicut unus Deus, ita et una fides esse dignoscitur, a cujus integritate nullus potest sine periculo deviare. Cujus fundamentum, præter quod nullus aliud potest ponere, Apostoli et Apostolici viri successores eorum, inspirante et docente Spiritu sancto, sanis doctrinis tanquam vivis ex lapidibus ita firmiter et circumspecte jecerunt; quod nec sonantis impetus Aquilonis, nec impiorum machinæ, licet crebris assultibus impugnetur, illud potuerunt a sua firmitate movere. Unde quamvis diebus istis quidam falsi fratres, Raymundus videlicet de Baimiaco, Bernardus Raymundi, et quidam alii hæresiarchæ transfigurantes se in Angelos lucis, cum sint Satanæ, prius Christianæ et Apostolicæ fidei contraria prædicantes, multorum animas venenata prædicatione deceperunt, et secum traxerunt ad ruinam : novissime tamen ille, qui revelat mysteria, et ad confutandos seniores Israel dedit spiritum Danieli[2], ad animas diabolica fraude deceptas respiciens, noluit ulterius perfidiam illorum velari, nec Christianæ fidei sinceritatem illorum prædicatione corrumpi; sed sua admirabili potestate, audientibus et videntibus multis, quod prius latuerat, venenum perfidiæ detexit, in augmentum et gloriam fidei Christianæ.

24. « Cum itaque prædicti Raimundus et Bernardus atque alii venerabili fratri nostro Reginaldo Bathoniensi episcopo, et nobilibus viris, vicecomiti de Turena, et Raymundo de Castro Novo, qui de consilio nostro in terram Rogeri de Beders pro liberatione venerabilis fratris nostri Albanensis (Albiensis) episcopi venerant, occurrissent, et se confiterentur a nobili viro comite Tolosano, et aliis baronibus, qui eos in perpetuum abjuraverant, injuste tractari : cum pro defensione fidei suæ ad præsentiam nostram se venturos proponerent, si veniendi et redeundi securitatem haberent ; memorati episcopus et vicecomes, ne corda simplicium, qui illorum fæce erant imbuti, scandalum paterentur, et dissidentiæ nostræ adscriberent, si eis audientia negaretur, ex parte nostra et prædicti comitis indulserunt, ut cum omni securitate se conspectui nostro præsentarent, quatenus sub nostro et venerabilis fratris nostri Pictaviensis episcopi Apostolicæ Sedis legati, et aliorum discretorum virorum, et totius populi examine audirentur, et si recte et sane crederent, probarentur : et postquam a nobis examinati fuissent, nihilominus ad propria remearent securi, ne metu vel violentia qualibet viderentur inducti ad confessionem veræ fidei : ita tamen, quod post elapsos octo dies juxta edictum quod exierat, nisi ad fidem nostram redirent, de terris principum, qui eos abjuraverant, deberent expelli.

25. « Nos itaque indulgentiam eis ab episcopo et vicecomite factam, quamvis a præfato comite Tolosano, et aliis nobilibus viris (sicut diximus) jam exierat edictum, ut de terris eorum deberent expelli, ratam habentes : eodem Pictaviensi episcopo, et prædicto comite Tolosano, et aliis clericis et laicis, quasi trecentis in Ecclesia beati Stephani nobiscum pariter congregatis, illis injunximus, ut fidem suam nobis exponerent, et ad Catholicæ fidei veritatem redeuntes, infamiam quam et tota terra, et ipsi per damnabilem prædicationem incurrerant, per salutiferam confessionem veræ fidei removerint. Ipsi vero inter alia verba, quæ hinc inde processerunt, chartam quamdam, in qua fidei suæ articulos conscripserant, in medium protulerunt, et eam, sicut prolixius scripta fuerat, perlegerunt. In qua cum verba quædam deprehendissemus, quæ et suspecta videbantur existere, et nisi plenius exponerentur, hæresim quam prædicaverant, possint velare : quæsivimus, ut latinis verbis respondentes, suam fidem defenderent : tum quia lingua eorum non erat nobis satis nota ; tum quia Evangelia et Epistolæ, quibus tantummodo fidem suam confirmare volebant, latino eloquio noscuntur esse scripta. Cumque id facere non auderent, utpote qui linguam latinam penitus ignorabant, sicut in verbis unius illorum apparuit, qui cum latine vellet loqui, vix duo verba jungere potuit, et omnino defecit; necesse fuit, nos illis condescendere, et de Ecclesiasticis sacramentis propter imperitiam illorum, quamvis satis esset absurdum, vulgarem habere sermonem.

26. « Illi ergo duo esse principia denegantes, publice coram nobis et prædictis viris confessi sunt et firmiter asseruerunt, quod unus Deus altissimus omnia visibilia et invisibilia condidisset : quod etiam Scripturis, sicut verum est, Evangelicis atque Apostolicis comprobabant. Confessi sunt etiam, quod sacerdos noster, bonus, sive malus, justus, vel injustus et talis etiam, quem adulterum, vel alias criminosum indubitanter esse scirent, corpus et sanguinem Christi posset conficere, et per ministerium hujusmodi sacerdotis, et virtutem divinorum verborum, quæ a domino prolata sunt, panis et vinum in corpus et sanguinem Christi vere transsubstantiantur. Asseruerunt quoque, quod parvuli, vel adulti nostro baptismate baptizati salvantur, et nullus sine eodem baptismo potest salvari; omnino inficiantes, se aliud baptisma, aut manus impositionem, sicut eis imponebatur, habere. Affirmaverunt nihilominus, quod et vir et mulier matrimonio copulati, si aliud peccatum non impediat, licet carnaliter alter alteri debitum reddat, propter bonum matrimonii excusati salvantur, et propter hoc numquam damnantur, archiepiscopos præterea, et episcopos, presbyteros, monachos, canonicos et eremitas, Templarios et Hospitalarios affirmaverunt esse salvandos.

[1] Ephes. IV. — [2] Dan. XIII.

Dignum quoque et justum esse dicebant, ut Ecclesias in honore Dei atque sanctorum fundatas cum summa devotione visitantes adirent, et sacerdotibus et aliis earum ministris honorem et reverentiam exhibentes primitias et decimas eis deberent solvere, et de omnibus parochialibus devote et fideliter respondere. Eleemosynas etiam tam Ecclesiis, quam pauperibus, necnon et omni petenti esse tribuendas inter cætera laudabiliter asserebant. Hæc omnia, licet prius dicerentur negasse, juxta nostrum sanum intellectum intelligere asserebant.

27. « Postquam autem ita a nobis examinati fuerunt, et ea quæ diximus spontanea voluntate confessi, Ecclesiam beati Jacobi intravimus. Ubi nobiscum innumera populi multitudo, quæ se quasi ad spectandum præparabat, convenit, et confessionem fidei eorum quæ in prædicta chartula conscripta fuerat, vulgari sermone audivit. Porro cum a nobis et omni populo, qui ibidem convenerat, in omni patientia, et sine tumultu aliquo fuissent auditi, et ipsi sponte finem dicendi fecissent: quia expositio suæ fidei satis laudabilis et Catholica videbatur; iterum ab eis, audiente universo populo, quæsivimus, si corde crederent quod ore fuerant confessi; et si aliquando in contrarium, sicut eis sæpius impositum fuerat, prædicassent. Illis vero respondentibus, se ita credere et nihilominus negantibus, se unquam aliter prædicasse: nobilis vir comes Tolosanus, et multi alii clerici et laici, qui eos audierant aliter prædicantes, vehementi admiratione commoti, et Christianæ fidei zelo succensi surrexerunt, et eos plane in caput suum mentitos fuisse manifestius convicerunt. Quidam enim constanter proposuerunt, se a quibusdam illorum audisse, quod duo dii existerent, alter bonus, et alter malus: bonus, qui invisibilia tantum, et ea quæ mutari aut corrumpi non possunt, fecisset; malus, qui cælum, terram, hominem, et alia visibilia condidisset. Alii affirmaverunt, se in illorum prædicatione audisse corpus Christi non confici per ministerium sacerdotis indigni, aut aliquibus criminibus irretiti. Multi similiter testati sunt, eos prorsus negantes audisse, virum cum uxore salvari, si alter alteri debitum reddat. Alii in faciem illis firmiter opponebant, quod ab ipsis audissent, baptismum parvulis non prodesse, et alias quamplures contra Deum et sanctam Ecclesiam, et Catholicam fidem blasphemias protulisse, quas pro abominabili earum enormitate tacere maluimus, quam referre. Quidquid autem illi in sua superiori confessione, quæ satis videbatur sufficere ad salutem, si ita corde crederent ad justitiam, et in corde et corde dixerint, sicut homines tortæ mentis, et intentionis obliquæ, tandem hæresim noluerunt relinquere, ubi crassum, et sopitum intellectum eorum alicujus auctoritatis superficies videbatur juvare, occasione verbi illius, quod Dominus in Evangelio dixisse legitur: Nolite omnino jurare, et sit sermo vester, est, est, non, non, dicentes se non debere jurare, cum ipse Dominus sæpe jurasse legatur, sicut scriptum est [1]: Juravit Dominus, etc. Et alibi: Per memetipsum juravi, dicit Dominus, et Apostolus [2]: Omnis controversiæ finis est juramentum. Et multa in hunc modum in divinis Scripturis legentibus sese offerunt, et occurrunt, quibus propter illorum infirmitatem quibus aliquid suademus, jurare permittimur. Cæterum ipsi tanquam viri idiotæ non intelligentes Scripturas, in laqueum quem absconderant ceciderunt. Quia cum prius juramentum tanquam rem execrabilem, et a Domino prohibitam abhorrerent, in ipsa confessionis suæ charta jurasse convicti sunt, cum dixerint: In veritate quæ Deus est, ita credimus, et dicimus quod hæc est fides nostra: nescientes quod veritatem et verbum Dei in testimonium veræ assertionis adducere proculdubio sit jurare. Sicut de Apostolo legimus cum dixit [3]: Hoc enim vobis dicimus in verbo Dei. Et alibi [4]: Testis est mihi Deus, et alia similia comprobant, quæ ab illis, qui divinas Scripturas intelligunt et legerunt, possunt facilius inveniri.

28. « Cum autem a multis et sufficientibus testibus fuissent convicti, et adhuc multi se ad ferendum contra eos testimonium præpararent, quia Ecclesia consuevit redeuntibus misericordiæ gremium non negare, eos diligentius monuimus, ut omni hæretica pravitate deposita, ad fidei unitatem redirent, et quia a domino papa, et venerabilibus fratribus nostris Bituricensi et Narbonensi archiepiscopis, et a Tolosano episcopo, et a nobis ipsis propter perversam prædicationem, et sectam excommunicati fuerant: ad nos juxta formam Ecclesiæ reconciliandi venirent. Quod cum illi, in arcum pravum conversi, et mente perdita indurati facere recusarent, nos in conspectu totius populi qui jugiter acclamabat, et in eos multa immanitate fremebat, eos iterum accensis candelis, una cum prædicto Pictaviensi episcopo, et aliis religiosis viris, qui nobis in omnibus astiterunt, excommunicatos annuntiavimus, et ipsos cum suo auctore diabolo condemnavimus. Eapropter universitatem vestram monemus et exhortamur in Domino, atque in remissionem peccatorum injungimus, quatenus prædictos Raimundum et Bernardum, et complices eorum tanquam excommunicatos, et Satanæ traditos cautius evitetis, et si quando aliud quam in audientia nostra, sicut præscripsimus, sunt confessi, vobis de cætero præsumpserint prædicare, prædicationem eorum tanquam falsam, et Catholicæ atque Apostolicæ fidei contrariam respuatis, et ipsos tanquam hæreticos et antechristi præambulos a sinceritatis vestræ consortio, et vestris finibus longius expellatis ». Hucusque Apostolici legati litteræ, quibus ab eodem auctore subjicitur declamatio Henrici abbatis Claravallensis, his verbis ad universos Christi fideles conscripta de iisdem hæreticis:

[1] Psal. CIX. — [2] Hebr. VI. — [3] I. Thes. IV. — [4] Rom. I.

29. « Audite, cæli, quod plangimus : sciat terra gemitum cordis nostri : doleant vices Christi Catholici Christiani, et ad detrimenta fidei fidelis populus ingemiscat. Quique terrigenæ et filii hominum humanæ salutis damna deplorent, et generalis vitæ nostræ subversio ab omnibus viventibus generaliter lugeatur. Stat contra phalangas Israel novus nostri temporis Philisthæus, hæreticorum ordo, exercitus perversorum, qui agminibus Dei viventis irreverenter exprobrat, et Deum majestatis in prima præsumptione blasphemat. Quid dubitas, o David ? quid trepidas, vir fidelis ? sume tibi fundam et lapidem : percutiatur protinus in fronte blasphemus, et caput nequam, quod impudenter erigitur, suo tuis manibus mucrone tollatur. Si enim in hoc certamine pars Christi vincitur, si vel ad modicum, et in puncto mater Ecclesia conculcatur : scimus pro certo causæ non deesse meritum, sed patronum : scimus, quod non negabitur agonistæ nostro triumphus, si amore fidei militat pugnaturus. Verum quia juxta veritatis verbum [1], messis multa est, et operarii pauci, si introierint audacter tuorum, bone Jesu, depopulatores agrorum, parati sicut operarii subdoli, acerba magis eradicare, quam matura demetere, quasi tuæ messionis diem suis direptionibus putant prævenire : ubi sunt ergo agricolæ tui constituti super agrum fertilem et jucundum, tuo cruore floridum, et aspersione pii sanguinis irrigatum ? Surgant et opitulentur nobis, et in necessitate nos protegant, seque ad cruentas bestias murum nobis defensionis opponant. Surgite, inquam, surgite, viri patres, duces gentium, principes populorum, abigite feras pessimas, quas vidimus, quas monstramus; vel saltem vulpes parvulas effugate. Sed capere quidem est melius; sed ad hoc quis idoneus ? Non habent certos aditus, semitas ambulant circulares, et in quodam fraudum suarum labyrintho monstra sævissima reconduntur. Tanquam damula de manu diffugiunt, et instar colubri tortuosi, quo eos plus astrinxeris, facilius elabuntur. Deo autem gratias, quod etsi capi nequeunt, fugari possunt, ut cum perdiderint, quod demoliebantur in nobis, confundantur et pereant in semetipsis. Hoc autem, quod sit facile, per ea quæ vidimus et tractavimus, approbavimus : ut jam amodo si factum non fuerit, non tam illorum nequitiam, quam defectus nostros, nostrorumque negligentiam deploremus.

30. « Contigit enim nuper ad imperium domini papæ, et hortatu piissimorum principum Ludovici Francorum, et Henrici Anglorum regum, dominum Petrum Apostolicæ Sedis legatum, virosque venerabiles Pictaviensem et Bathoniensem episcopos, nosque in comitatu eorum urbem adire Tolosam, quæ sicut erat civitas maximæ multitudinis, ita etiam dicebatur esse mater hæresis, et caput erroris. Perreximus ergo ad illam, ut sciremus, si juxta clamorem, qui ascendit, esset dolor ejus. Et ecce inventa est plaga ejus magnanimis, ita ut a planta pedis usque ad verticem capitis vix esset in ea sanitas. Vere enim tertia pars nobis nuntiata non fuerat de omnibus abominationibus suis malis, quas civitas illa nobilis in incredulitatis suæ gremio confovebat. Locum in ea sibi abominatio desolationis invenerat, et propheticorum similitudo reptilium in latibulis ejus domicilium obtinebat. Ibi hæretici principabantur in populo, dominabantur in clero, eo quod ut populus, sic sacerdos et in interitum gregis ipsa configurabatur vita pastoris. Loquebantur hæretici, et omnes admirabantur : loquebatur Catholicus et dicebant : Quis est hic ? in stuporem et miraculum deducentes, si esset aliquis inter eos, qui de verbo fidei auderet aliquid vel mutire. In tantum prævaluerat pestis in terra, quod illi sibi non solum sacerdotes et pontifices fecerant sed etiam Evangelistas habebant, qui corrupta et cancellata Evangelica veritate, nova illis Evangelia cuderent, et de corde suo nequam recentia dogmata seducto populo prædicarent.

31. « Mentior, si non erat inter eos homo quidam ætate grandævus, rebus locuples, ornatus fratribus et amicis et magnus omnino inter maximos civitatis, quem ita peccatis exigentibus, diabolus excæcaverat, ut seipsum Joannem Evangelistam diceret, et Verbum, quod erat in principio apud Deum, ab alio quodam rerum principio, tanquam a Deo altero segregaret. Hic erat in urbe illa pereuntium caput, et princeps hæreticorum. Qui licet tanquam laicus et idiota nil saperet, inter eos tamen, velut quidam diabolicæ sapientiæ fons, perditionis et mortis felleos latices emanabat. Conveniebant ad eum noctibus noctuæ tenebrosæ; et ille indumento quodam ad instar tunicæ dalmaticæ vestitus, cum sederet inter eos, tanquam rex circumstante exercitu erat, et inerat desipientium prædicator. Totam penitus urbem discipulis suis et disciplina repleverat : quippe cui aliquis de urbe præ fortitudine sua resistere non audebat. In ipso quoque introitu nostro tanta erat hæreticis ubique licentia, ut nos quoque per vicos et plateas recto itinere procedentes subsannarent verbo, digito demonstrarent, nos apostatas, nos hypocritas, nos hæreticos conclamantes. Verum procedente tempore et data nobis requie diebus paucis, injunctum est uni de nobis verbum exhortationis assumere, et de regula veræ fidei coram infideli multitudine disputare. Habito autem sermone orthodoxæ prædicationis ad plebem, conterriti sunt in Sion peccatores, possedit tremor hypocritas; ita ut qui prius obstruebant ora loquentium, jam apparere coram loquentibus non auderent. Audiens illico, vel videns vulpes transfiguratas in talpas, ut quæ prius impune in publico discurrebant, jam terrarum latebris, jam sese cellulis immergerent cavernosis, et plantaria sacra, quæ jam non audebant in aperto commandere, intra terræ viscera corroderent et necarent : ne autem pardus ille discolor pellis suæ

[1] Matth. IX.

varietate se proderet, sermonem sibi nequam callidis adinventionibus firmaverunt, ut ad nostræ confirmationis similitudinem simulandam tracti ad discussionis examen (gramen) quidquid non credimus, sed credere mentirentur.

32. « Ex illa ergo die dominus legatus, et nos alii, qui cum feris bestiis in aperto congredi putabamus : ad perscrutandos eos quos timor et confusio tanquam ignobiles in ima terræ detruserat, studium totum convertimus et laborem, ut vel coacti proderent in publicum, et abjicerent in luce opera tenebrarum. Factum est exinde, præcipiente legato, ut juraret episcopus et quidam de clero et consules civitatis, aliique civitatis vere fideles, quos nondum in aliquo perfidiæ fama resperserat, quod quoscumque vel hactenus noverant, vel nosse eos contingerent in futuro, qui essent hujus hæresis vel complices, vel auctores eorum : nobis nomina scripto depromerent, nulli penitus vel amore, vel pretio, vel cujuspiam necessitudines ratione parcentes. Cumque per singulos dies innumera multitudo in catalogum illius conscriptionis incideret : nominatus est inter alios magnus ille Petrus Moranus, quem Joannem Evangelistam, ut supra diximus, nominant. Super quo nos omnes, communicato consilio, decrevimus ab illo inchoare judicium, ut turba in reliquis perfida contremisceret, cum falsi Evangelistæ versutiam veri Evangelii simplicitas condemnasset. Missis ergo apparitoribus præcepit eum comes S. Ægidii, qui fideliter nobis aderat, accersiri. Sed ille in multitudine divitiarum suarum et parentum numerositate confidens, primæ citationis edictum factuosæ dilationis colludio declinavit. Altera ergo die prædictus comes blanditiis magis quam terroribus enitens, eumdem Petrum per amicos et notos leniter advocavit, et cum nobis tandem, post difficultates plurimas veniendi, mixtis cum terrore blanditiis præsentavit. Tunc unus, qui loquebatur e nobis, taliter eum exorsus est est commonere : Eia nunc, Petre, tui te concives accusant, quod sane fidei regulis confutatis, in Arianæ hæresis deveneris pravitatem ; imo per multiplicium errorum devia et ducas ipse alios, et ab aliis deducaris. Ad hæc ille de profundo suspirans, et tactus dolore cordis intrinsecus se non esse hujusmodi, est prima fronte mentitus, et requisitus, an hoc juramento probaret? simplici assertioni suæ tanquam fidelis viri et illustris credi oportere contendit.

33. « Cæterum cum in exigendo juramento universi pariter instaremus, promisit se continuo juraturum, ne in hoc ipso deprehenderetur hæreticus, si juxta quod consuetudo illius erroris obtinuit, vitandi juramenti existeret obstinatus. Mox igitur sanctorum reliquiæ honorabiliter afferuntur, cum tam solemni reverentia et devotione susceptæ, ut et fidelis populus compungeretur ad lacrymas et hæreticos, qui convenerant, latebræ potius, quam talia spectacula delectarent. Ipsum vero Petrum in cantu, quem ad invocandam Spiritus sancti præsentiam profusis lacrymis cantabamus, tremor evidens et pallor operuit : ita ut ab eo et color vultus aufugeret, et vigor animi deperiret. Quomodo enim adveniente Spiritu sancto in adversario ejus spiritus remaneret? Cernere erat hominem, quasi morbo paralytico dissolutum, nec loquelam retinuisse, nec sensum ; quamvis tantæ facundiæ fuisse diceretur ab omnibus, quod omnes in dicendo sit solitus superare. Quid plura? Jurat infelix, astantibus universis, quod de omnibus articulis fidei, quos requireremus ab eo, suæ credulitatis exprimeret veritatem. Res mira, et in tali spectaculo pia jucunditate gratissima. Apertus est liber, in quo juraverat, et uno de circumstantibus religioso quodam joco occurrentis litteræ prænosticum perquirente illius scripturæ, textus occurrit [1] : Quid tibi et nobis, Jesu Fili Dei? Venisti ante tempus torquere nos? Vere, Domine Jesu, nihil tibi et illis, quos Pater tuus cælestis a te vite vera tanquam infructuosos palmites amputarat, et foras miserat, ut arescant. At nobis in tuo nomine congregatis lætitiæ multiplicatur augmentum, et in gratiarum actione et voce laudis virtutis tuæ gloria resonabat.

34. « Demum Petrus in virtute sacramenti simpliciter requisitus, ut de sacramento altaris suam nobis fidem sine fraude aliqua fateretur : sed quod corde non credidit ad justitiam, nec ore confessus est ad salutem, sed contra id quod de omnibus mentiri decreverat, falsitatis suæ prodidit veritatem ; et panem sanctum vitæ æternæ, sacerdotis ministerio in verbo Domini consecratum, non esse corpus Domini novo dogmate contendebat asserere. Tunc surrexerunt omnes, eum quodammodo lacrymis obruentes, quas et sacramentorum Christi contemptus elicuit, et habita erga miserum compassio Christiana produxit. Nec plura. Dant comiti responsa : Deus et hæreticus judicatus est : statimque sub diligenti pollicitatione parentum custodiæ publicæ mancipatur. Volat facti rumor per vicos et plateas amplissimæ civitatis. Aperiuntur ora fidelium, et Catholicæ plebis labia in tua, Christe, præconia resolvuntur : velut tunc primum in eadem urbe fidei splendor erumperet, et in spem salutis æternæ desperata dudum civitas respiraret. Ex tunc ergo et deinceps verbum Dei crescebat, et multiplicabatur in dies : ita ut universa urbis facies lætior videretur, per quæ in candorem lucidæ veritatis de tenebris evadebat erroris.

35. « Interea Petrus ad se reversus, et Domino respiciente, compunctus, cum se dignum penitus tam præsenti morte cerneret, quam futura, missis mediatoribus multis, satisfactionis quærit aditum et conversionis pollicetur effectum, ut posset in frugem melioris vitæ ab imminentis mortis interitu liberari. Venit, recipitur, et in conspectu sistitur populi contristantis (circumstantis), nudo

[1] Matth. VIII.

quidem corpore veteris perfidiæ exuens pravitatem. Ibi se coram omnibus hæreticum recognovit; ibi dedit manus fidei; ibi renuntiavit errori, præstito coram omnibus manu dextera juramento, et datis fidejussoribus tam comiti ipsi, quam militibus, et præcipuis concivibus suis, quod ad omne mandatum domini legati se subderet, et jussionem ejus in omnibus adimpleret. Tunc indictum est populo, ut omnes pariter ad Ecclesiam Sancti-Saturnini die altera convenirent, audituri et visuri solemniter, quam pœnitentiæ formam Petrus ille susciperet observandam.

« Omnes igitur sequenti die, ut fuerant prænominati, convenerunt, tanta utique multitudo, tam frequens, ut vix remaneret secus ipsa altaris cornua locus vacuus, qui domino legato missæ solemnia celebranti sine compressione nimia præberetur. Et ecce coram illa multitudine multa nimis Petrus ille jam noster per ipsas Ecclesiæ valvas nudus et discalceatus adducitur, cædentibus hinc inde cum episcopo Tolosano, et abbate Sancti-Saturnini, donec ad pedes legati in ipsis altaris gradibus poneretur. Et ibi in facie Ecclesiæ Ecclesiasticis reconciliatus est sacramentis, abjurata omni hæresi, et hæreticis anathematizatis ab eo. Mox autem possessionibus ejus publicatis universaliter et proscriptis, pœnitentia illi talis injungitur, ut intra quadraginta dies a patria sua exulaturus abscederet, in servitio pauperum Hierosolymis triennio moraturus. Interim vero singulis diebus Dominicis Ecclesias Tolosanæ urbis nudus et discalceatus cum disciplinalibus virgis jussus est circumire, Ecclesiarum bona, quæ abstulerat, reddere, usuras omnes, quas acceperat, restituere, damna pauperum, quos afflixeral, resarcire, et castrum quoddam suum, quod hæreticorum conventiculis profanarat, ab ipsis fundamentis evertere. Deus bone! quot ibi lacrymas lætitia sancta profudit? quas gratiarum actiones et laudes populus jubilans et devotus cælestibus choris ingessit, cum de cavernis perfidiæ talpa talis educitur, et in Israeliticam ovem lupus rapacissimus reformatur?

36. « Post hæc illo dimisso, dominus legatus ad alios manus misit excommunicaturus utique illos, quos in magno numero vel suspicio publica, vel accusatio privata notaverat. Nos autem vix tandem cum lacrymis exorta lætitia revertendi, pro eo quod instantia capituli nostros jam reditus exigebat: petita licentia, sub ea nobis est exceptione concessa, ut Albiensem diœcesim intraremus, commonituri principem terræ, Rogerum videlicet de Beders, ut et Albiensem episcopum, quem sub custodia hæreticorum in vinculis tenebat, absolveret, et universam terram suam juxta præceptum domini legati, eliminatis hæreticis, emendaret. Ingredientibus ergo nobis una cum supradicto Bathoniensi episcopo illam perditissimam regionem, quæ velut totius sentina malitiæ totam in se colluvionem hæresis illuc defluentis excepit, prædictus Rogerus in ultimos et inaccessibiles terræ suæ fines abscessit, tam mala conscientia profugus, quam causæ suæ merito desperatus. Oderat enim lucem veritatis auctor malitiæ, nec sustinere poterat nostræ collocutionis accessum, qui totus recesserat in opera tenebrarum. Pervenimus tamen ad quoddam munitissimum castrum ejus, quod proprie ac singulariter Castri nomine incolæ nuncupabant. Ibi habitabat uxor illius cum militia magna, et familia multa nimis. Omnes fere habitatores ejusdem castri, vel hæretici, vel hæreticorum complices erant, licet sola Domini virtute repressi, nihil contra fidem, quam prædicabamus, præsumerent vel mutire. Quamvis enim essemus in manus eorum positi, et velut in eorum quasdam potentiæ suæ compedes hæretica undique multitudine circumventi, verbum tamen Domini non erat alligatum, quin eos continuis invectionibus et increpationibus feriremus.

37. « Cumque videremus, quod nihil omnino præsumerent respondere: judicavimus prædictum Rogerum proditorem, hæreticum, et de violata episcopi securitate perjurum, eum tanquam publica excommunicatione damnatum ex parte domini papæ et prædictorum regum, in præsentia conjugis, militumque suorum in nomine Christi confidenter diffidentes. Ecce amodo satis apparet, quam grande et evidens ostium patet principibus Christianis, ut Christi ulciscantur injurias, ponantque desertum quasi hortum Domini, et solitudinem ejus in delicias Paradisi. Ne autem vel parum, vel nihil fieri contra illos posse causentur, sciant omnes generalem fuisse in urbe Tolosana sententiam, quod si ista visitatio fuisset adhuc triennio retardata, vix inveniretur in ea, qui nomen Christi amplius invocaret. Super hæc autem omnia prædictus comes S. Ægidii coram populo civitatis præstito juramento firmavit, quod amodo nec prece, nec pretio favebit hæreticis ». Hucusque Henrici abbatis litteræ, patentes ipse quidem, toto Catholico orbe vulgatæ. At in Tolosanos et Albienses hæreticos fuit diutius laborandum; de quibus inferius suis locis sæpe dicendum erit. Henricus autem ipso anno sequenti ab Alexandro papa auctus est amplissima cardinalatus dignitate in ipso Romano Concilio trecentorum episcoporum, quod suo loco dicetur.

Anno periodi Græco-Romanæ 6671. — Anno Æræ Hispan. 1216. — Anno Hegiræ 574, inchoato die 19 Jun., Fer. 2. — Iesu Christi 1178. — Alexandri III papæ 20. — Frederici Ænobarbi reg. 26. imp. 24. Manuelis Comneni imp. 36.

1. *Callistus III Pseudo-Pontificatum deponit.* — A num. 1 ad 8. Narrat Baronius finem schismatis, et accessum Alexandri III ad Urbem Romanam ex Actis Alexandri III quibus historici mire consentiunt. Anonymus Casinensis in Chron. hoc anno habet : « Joannes abbas Strumensis, qui vocabatur papa Callixtus, in Decollatione B. Joannis Baptistæ Tusculanum ad pedes domini Alexandri papæ III venit, qui postea rectorem Beneventi constituit ». Joannes vero de Ceccano in Chron.: « IV kalend. Septembris, Joannes Strumi Tusculanum venit, et Alexandro papæ satisfecit, et pœnitentiam egit, circum eum permansit (seu, ut scribit Romualdus Salernitanus archiep.), papa eum et in curia, et in mensa sua honorifice habuit ». Addit Marius Vipera in Archiep. Benevent. papa eum constituisse Beneventanum archiepiscopum, et illius urbis præfectum, sed hoc anno demortuum esse. Joannes de Ceccano citatus meminit alius Pseudo-Pontificis, nec a Baronio, nec ab Oldoino in Hist. card. memorati, licet ejus Onuphrius in Chron. aliique quidam mentionem fecerint. Hæc Joannis de Ceccano verba : « Tertio kalendas Octob. quidam de secta schismatica, inito consilio Landum, Sitinum elegerunt in papam Innocentium, ab eisdem est consecratus ».

2. *Innocentius III antipapa in cavea includitur.* — « Schismatici », ut legitur in auctario Aquicinctino ad annum MCLXXIX, anno scilicet uno serius quam oportuit, « quietem non ferentes Ecclesiæ, iterum quemdam clericum de progenie illorum, quos Frangipanes Romani vocant, contra papam Alexandrum antipapam statuunt, quem mutato nomine Innocentium III vocitarunt. Quem quidam miles, frater Octaviani, qui per contentionem cum Alexandro provectus fuerat, propter odium papæ manutenebat, tradita ei turri vel munitione sua, quam juxta Romanam civitatem fortissimam habebat. At istius violentia supra cæteros schismaticos afflictus papa, communicato cum cardinalibus consilio, pace cum cardinalibus propinquis prædicti Octaviani reformata, præfatam munitionem a prædicto milite magno pretio comparavit. Sicque per industriam Hugonis diaconi cardinalis, qui et ipse inter Romanos nobilissimus erat, prædictam cepit, cum sæpefato pseudopapa, munitionem : qui ad pedes domni papæ adductus, in cavea est perpetuo clausus ». Hugo iste, alias Hugutio seu Hugezus, Romanus, fuit ex familia Petri Leonis, presbyter cardinalis tit. S. Clementis, ac præcipuus auctor, ut populus Romanus æquas pacis conditiones Pontifici offerret. Porro chronographus iste uno tenore narrat, quæ diversis annis accidere ; neque enim ante annum MCLXXX Innocentius antipapa captus, ut ibidem monstrabimus.

3. *Alexander III Romam redit.* — « Quarto idus Madii », ait Joannes de Ceccano, « ibat papa Romam cum cardinalibus et episcopis, quem receperunt Romani honorifice », sed loco *Madii*, legendum *Martii*. Acta enim Alexandri III testantur eum in festo S. Gregorii papæ *ante Dominicam Lætare Jerusalem*, exivisse de Tusculano, et profectum esse in Urbem *non sine multa gloria et honore*. Festum autem S. Gregorii Magni cadit in IV idus Martii. De solemni ejus Romam introitu Radulphus de Diceto pag. 599 ad hunc annum scribit : « Alexander papa, schismaticis ad unitatem Ecclesiæ redeuntibus, solemni processione receptus est Romæ die Dominica qua cantatur *Lætare Jerosolyma*, Dominica nempe quarta Quadragesimæ ; sed aliquot ante eam dies *Alexandrum III* Romam pervenisse ejus Acta docent.

4. *Reges Franciæ et Angliæ Tolosam adversus hæreticos proficiscuntur.* — Ad num. 17 et seqq. Diximus anno superiori *Raimundum V* comitem Tolosanum scripsisse ad Cistercienses, ut curarunt *Ludovicum VII*, Francorum regem in suas terras venire : cum nonnisi eo præsente vix hæresis, quæ eas affligebat, eradicari posset. Raimundi comitis consilium optimum visum fuit, cum Hovedenus pag. 573 et seqq. cujus fusam narrationem exhibet Baronius, testetur tam *Ludovicum VII* Franciæ, quam *Henricum II* Angliæ reges hoc anno illuc profectos esse, et ut hæresis illa extirparetur, nihil prætermisisse. Robertus de Monte in Chron. hoc anno hanc in rem scribit : « Hæretici, quos Agennenses vocant, et alii multi convenerunt circa Tolosam, male sentientes de Sacramento Altaris, et de conjugio, et de aliis sacramentis : ad quorum confutationem Petrus legatus Rom. et multæ aliæ

religiosæ personæ cum prædictis regibus (nempe Franc. et Angl.) convenerunt, et parum profecerunt », ubi Agennens. nomine Robertus Albigenses intelligit, qui variis nominibus appellabantur.

5. *Fridericus imp. apud Arelatem coronatur.* — Fridericus imp. hoc anno in Germaniam rediit, Christiano archiepiscopo Moguntino ad Italos in fide continendos relicto. « Fridericus », inquit hoc anno Galvaneus Flamma in magno Chronico cap. 296, « vadens in Alamaniam, per quinque annos ibi moram contraxit, et transivit per civitatem Mediolanensem honorifice susceptus ». Ibi, ut habet Chronicon, cui titulus Flos florum, *treguam reformavit*. Ad quæ verba Puricellus in Monum. Basilic. Ambr. num. 571 ait, « illam utique sexcennem, quæ Venetiis anno superiore sancita jam fuerat ex Augusti nunc kalendis inchoanda ». Antequam vero in Germaniam pergeret, profectus est in regnum Burgundiæ, et Arelatem venit, ubi jurium omnium exemptionem Arelatensibus canonicis Aurea Bulla concessit ipso die quo coronatus est. Servatur ea in archivis Ecclesiæ Arelatensis, ut notavit Petrus Saxius in Pontificio Arelatensi in Raimundo a Bolena archiepiscopo et in ea hæc leguntur : « Acta sunt hæc anno Dominicæ Incarnat. MCLXXVIII, Indict. XI, regnante domino Frederico Romæ imperatore gloriosissimo anno regni ejus XXVII, imperii autem XXIV feliciter. Amen. Datum in palatio Arelatensi III kalend. Augusti mensis, die Dominico, quo coronatus est in Ecclesia Arelatensi imperator ». Meminit et Saxius alterius Chartæ ibidem datæ, cujus hæc est subscriptio : « Facta vero est hæc transactio in porta S. Stephani anno D. N. J. Christi MCLXXIII, XVII kalend. Julii regnante imp. Federico, qui VII kalend. Augusti sequentis cum uxore natoque Philippo venit Arelatem coronandus anno XV archiepiscopatus Raimundi Arelatensis ». Erravit itaque Radulphus de Diceto, qui in Imag. Hist. pag. 600 de Frederico ait : « In Assumptione B. Virginis coronatus est Arelate ».

6. *Castrum Harenc a crucesignatis obsidetur.* — *Philippus* Flandriæ comes in obsidione *Harenc* anno superiori inchoata parum proficiens, præsenti procinctum solvit circa diem Paschalem, et in Flandriam rediit, inquit chronographus Aquicinctinus hoc anno. « Comes et qui cum eo erant », ait Tyrius lib. 21, cap. 25, « in obsidione supradicti castri perseverabat, sed inutiliter; nam in dissolutionem dati, aleis et cæteris noxiis voluptatibus majorem dabant operam, quam disciplina militaris aut obsidionis lex exposceret; continuis itineribus Antiochiam properabant, ubi balneis, commessationibus, et ebrietatibus et cæteris lubricis voluptatibus dediti desidiis (legendum *desidii*, id est, ignavi et desides) obsidionem deserebant. Sed neque ii, qui ibi juges et assidui videbantur, negligentia torpentes aliquid utilitatis operabantur, terebant otia, et palustres trahebant dies (id est, sese crapulæ dabant; *omnes enim ebriosi*, inquit S. Augustinus Serm. de tempore 231 *tales sunt, quales paludes esse videntur*, etc.) Ipse etiam comes singulis diebus minabatur, quod eum redire oporteret, quodque invitus ibi detinebatur : quod verbum non solum eos qui in obsidione erant exterius, ab honesto revocabat proposito ; sed etiam obsessos reddebat ad resistendum promptiores : sperantes enim in vicino solvendam obsidionem, proponebant hoc modico tempore melius esse cuncta tolerare, etsi dura viderentur quæ possent inferri quam municipium fidei suæ creditum, invisis prodere gentibus, et proditionis notam incurrere perpetuam.

7. *Solvitur obsidio.* — « Erat autem prædictum castrum in edito loco situm, in colle constitutum, qui ex maxima parte videbatur congestus, ex uno solo latere impugnantibus aditum præbens : in reliquis autem etsi assultus dare volentibus minime pervius, tamen undique machinis libere poterat flagellari. Post varios igitur eventus et frequentes assultus, quibus si ex animo res gesta esset, et propitia adesset divinitas, posse capi videretur, decidit res in negligentiam, ut prædiximus ; et peccatis nostris exigentibus, ita omnis nostrorum emarcuit virtus, et evacuata est omnis prudentia, ut cum jam qui inclusi tenebantur in supremam desperationem incidissent, nostri cœperint de reditu ad propria tractare. Admirari non sufficimus (esse enim videtur amplius opinione hominum) quod tantis principibus tantam induxit Dominus mentis caliginem ; et ita in indignatione sua eos cæcitate percussit, quod nemine compellente, castrum jam pæne expugnatum, sola stipulante invidia et negligentia revocante, hostibus dimitterent. Videns ergo dominus princeps (nempe Antiochenus) quod ita comes Flandriæ fixerat propositum, quodque in hoc verbo irrevocabiliter erat obstinatus, sumpta ab obsessis in incerta nobis quantitate pecunia, obsidionem solvit ».

8. *Obitus S. Hildegardis.* — Hoc anno *S. Hildegardis* abbatissa in Monte-Sancti-Ruperti prope Bingium in diœcesi Coloniensi, ad Deum migravit. Theodoricus enim abbas, qui anno MCC floruit, in ejus Vita cap. ult. ait, eam LXXXII *ætatis suæ anno*, *XV ka'end. Octob.* ad cælestem sponsum migrasse. Subdit, id contigisse *primo crepusculo noctis Dominicæ diei;* quare cum XV kal. Octob. seu dies XVII mensis Septemb. hoc anno in Dominicam incidat, evidens est, Trithemium in Chron. Hirsaug. quem passim alii sequuntur, perperam hanc mortem in annum MCLXXX distulisse. Fuit ea sanctitate et revelationibus illustris, quas jussu Eugenii III litteris mandavit. Richerius, qui sequenti sæculo vixit, in Chron. Senoniensi relato tom. III Spicilegii Dacheriani lib. 4, cap. 15 : « Ante hos annos fere triginta, inquit, fuit in inferioribus Alemanniæ partibus sanctimonialis quædam inclusa sanctissimæ conversationis et vitæ, Hildegardis nomine, cui Deus etiam inter cætera gratiam prophetiæ contulerat, et quod mirum est dictu, quod nun-

quam antea didicerat; lingua loquebatur latina et scribebat. Prophetavit quippe de statu regnorum et eventibus futurorum, et inde libros propria manu conscripsit. Scripsit etiam librum medicinalem ad diversas infirmitates, quem ego Argentinæ vidi. Scripsit siquidem de Ordine futurorum Prædicatorum et Fratrum Minorum, qui temporibus nostris primum esse cœperunt, etc. » Aliqua ex ejus Operibus, licet non omnia extant tom. XXIII Biblioth. Patrum edit. Lugdun.

ALEXANDRI III ANNUS 20. — CHRISTI 1179.

1. *Concilium generale Lateranense.* — Annus sequitur Redemptoris millesimus centesimus septuagesimus nonus, Indictione duodecima, quo Romæ in Basilica Lateranensi die quinta mensis Martii, cœpta est agitari Synodus generalis, cui interfuerunt episcopi trecenti numero. Ita qui interfuit et scripsit, Actaque ipsa redegit in volumen unum Willelmus archiepiscopus Tyri [1]. Quod quidem ipse testatur his ipsis verbis : « Per idem tempus (nempe anno millesimo centesimo septuagesimo nono, ut ex signato superius numero patet) Romæ celebrata est Synodus in Basilica Constantiniana, quæ dicitur Lateranum, trecentorum episcoporum, Pontificatus domini Alexandri vicesimo (anno scilicet, mense Martio, Indictionis duodecimæ, quinta die mensis. Cujus si quis statuta, et episcoporum nomina, numerum, et titulos scire desiderat ; relegat scriptum, quod nos ad preces sanctorum Patrum, qui eidem Synodo interfuerunt, confecimus diligenter quod in archivio sanctæ Tyrensis Ecclesiæ, inter cæteros quos eidem contulimus Ecclesiæ libros, cui jam sex annos præfuimus, jussimus collocari ». Hæc de his ipse. Quibus erroris redarguas titulum præfixum Synodo Romanæ sub Alexandro, ubi asseritur celebrata anno sequenti, cui et interfuerint tantum ducenti et octoginta episcopi.

Insuper sentiet lector, et mendacissimum esse titulum inditum Concilii Romani nomine collectioni canonum incerti auctoris, qui primo posuit ejusdem Alexandri papæ decreta, sancita in eodem Lateranensi Concilio, numero viginti septem : reliquæ enim ejusdem voluminis sectiones quæ sequuntur (continet enim eas numero quinquaginta) ex diversorum Pontificum decretis collectæ noscuntur, et etiam nonnullorum, qui post Alexandrum papam vixerunt. Sed et Rogerius hujus temporis scriptor, dum de hoc agit Romano Concilio, affirmat. hoc anno, tertio nonas Martii cœptum esse, tribusque distinctis diebus absolutum, atque in eo viginti sex decreta sancita, quæ recitat.

2. Ex quibus plane intelligitur, summa diligentia eumdem Pontificem Alexandrum invigilasse, ut deperderet de civitate Domini omnes operantes iniquitatem, simulque omnes, quæ in disciplinam Ecclesiasticam irrepsissent, corruptelas, insurrexissent pravæ consuetudines, irrupissent ex tyrannorum violentia servitutes ; et oppressiones Ecclesiasticæ libertatis e medio tolleret, obortasque recens hæreses, sive veteres male curatas, latius propagatas exciderel, cohiberet fastum et avaritiam Ecclesiasticorum in sibi subditos dominantium, et alia id genus, quæ dictis viginti septem capitibus continentur.

In quibus primum obtinet locum, quod ad avertenda quæ in posterum possent oriri schismata, statutum est [1], ut non haberetur Romanus pontifex, qui non a tertia parte cardinalium esset electus. Secundo vero loco damnavit ordinationes omnes, a schismaticis Pontificibus, Octaviano, Guidone, et Joanne habitas. Post alia vero sancita decreta (ut jungamus ultima primis) ad historicam pertinent rationem, quæ decreto XXVII recensita leguntur statuta adversus hæreticos, tunc in Ecclesiam debacchantes, quæ sic se habent :

3. « Sicut ait beatus Leo, licet Ecclesiastica disciplina, sacerdotali contenta judicio, cruentas non efficiat ultiones, Catholicorum tamen principum constitutionibus adjuvatur, ut sæpe quærant homines salutare remedium, dum corporale super se metuunt evenire supplicium. Eapropter, quia in Guasconia Allegatio (Albigesio), et partibus Tolo-

[1] Will. de bello sacro l. XXI. c. 26. in fin.

[1] Extr. de Elec. c. licet de vitanda.

sanis hæreticorum, quos alii Catharos, alii Patrinos (Patarinos), alii Publicanos, alii aliis nominibus vocant, invaluit damnata perversitas, ut jam non in occulto, sicut aliqui, nequitiam suam exerceant, sed suum errorem publice manifestent, et ad suum consensum simplices attrahant et infirmos : eos, et defensores eorum, et receptatores anathemati decernimus subjacere : et sub anathemate prohibemus, ne quis eos in domibus vel in terra sua tenere, vel fovere, vel negotiationem cum eis exercere præsumat. Si autem in hoc peccato decesserint, non sub nostrorum privilegiorum cuilibet indultorum obtentu, nec sub alia causa et occasione, aut oblatio fiat pro eis, aut inter Christianos recipiant sepulturam ». Subjicit his de grassatoribus, qui instar Circumcellionum, quorum frequens est mentio apud S. Augustinum, debacchabantur in alios Christianos, diversis nominibus ex diversis locis, puto, denominatis : contra quos pugnandum admonet, ista subjiciens :

4. « De Brabantionibus, et Arrogenum (Aragonensibus), Navarriis, Basculis, Coterellis et Triaverdinis, qui tantam in Christianos inhumanitatem exercent, ut nec Ecclesiis nec monasteriis deferant, non viduis et puellis, non senibus et pueris, nec cuilibet parcant ætati, aut sexui, sed more paganorum omnia perdant et vastent, similiter constituimus, ut qui eos conduxerint, tenuerint vel foverint per regiones, in quibus taliter debacchantur : in Dominicis et aliis solemnibus diebus per Ecclesias publice denuntientur, et eadem omnino sententia et pœna cum prædictis hæreticis habeantur astricti, nec ad communionem recipiantur Ecclesiæ, nisi societate illa pestifera, et hæresi abjuratis. Relaxatos autem se noverint a debito fidelitatis et hominii, ac totius obsequii, donec in tanta iniquitate permanserint, quicumque illis aliquo peccato tenentur annexi.

« Ipsis autem, cunctisque fidelibus in remissionem peccatorum injungimus, ut tantis cladibus se viriliter opponant, et contra eos armis populum Christianum tueantur, confiscenturque eorum bona, et liberum sit principibus hujusmodi homines subjicere servituti. Qui autem in vera pœnitentia ibi decesserint, et peccatorum indulgentiam, et fructum mercedis æternæ se non dubitent percepturos. Nos etiam de misericordia Dei, et beatorum Apostolorum Petri et Pauli auctoritate confisi, fideles Christianos, qui contra eos arma susceperint, et ad episcoporum, seu aliorum prælatorum consilium ad eos decertando (decertaverint), expugandos : biennium de pœnitentia injuncta relaxamus. Aut si longiorem ibi moram habuerint, episcoporum discretioni, quibus hujus rei causa fuerit injuncta, committimus, ut ad eorum arbitrium, secundum modum laboris, major eis indulgentia tribuatur. Illos autem, qui admonitioni episcoporum in hujusmodi parte parere contempserint, a perceptione corporis et sanguinis Domini jubemus fieri alienos. Interim vero eos, qui ardore ad eos expugnandos laborem justum assumpserint, sicut eos, qui sepulchrum Dominicum visitant, sub Ecclesiæ defensione recipimus, et ab universis inquietationibus, tam in rebus quam in personis statuimus manere securos. Si vero quispiam vestrum præsumpserit eos molestare, per episcopum loci excommunicationis sententia feriatur ; et tamdiu sententia servetur ab omnibus, donec ablata reddantur, et de illatis damnis congrue iterum satisfaciat. Episcopi vero, sive presbyteri, qui talibus fortiter non restiterint, officii sui privatione mulctentur, donec misericordiam Apostolicæ Sedis obtineant ». Hactenus Alexandri papæ decretum.

5. Porro ejusmodi factiosorum turbæ haud sub Alexandro cœptæ sed longe ante. Est namque de ejusmodi hominum grassatorum genere, turbantium pacem publicam, mentio in Epistola Petri Cluniacensis ad Eberardum magistrum Templariorum, ubi rogat eum, ut sinat ejusmodi genus hominum per Templarios exagitari ; cum et inter alia ad tertiam objectionem ista respondet [1] : « Sed forte dicitis : Contra paganos, non contra Christianos arma sumpsimus. Sed quis magis a vobis vel a vestris impugnandus est, Deum nesciens paganus, aut ipsum verbis confitens et factis contra eum dimicans Christianus ? Quis magis persequendus est, ignorans et blasphemans ; an agnoscens et impugnans ? Annon Deum impugnant, annon persequuntur, qui Ecclesiam ejus, qui populum emptum sanguine ejus absque ulla, ubi possunt vel audent, personarum, graduum, dignitatum exceptione deprædantur, cædunt, verberant, quandoque etiam (quod sæpe contingit) perimunt ? Non est, non est vere minus defendendus consiliis, imo gladiis vestris Christianus vim injuste patiens a Christiano, quam esset defendendus eamdem vim patiens a pagano, etc. » De iisdem etiam idem agit, scribens ad Eugenium papam [2], cujus extat adversus eos Constitutio [3]. Sed ad res gestas in Synodo redeamus.

6. In hoc eodem Concilio Lateranensi episcopi illi Germaniæ, et alii qui contra Alexandrum secuti fuerant imperatorem schismaticum, schisma abdicantes, veniam supplices postularunt, hac forma præscripta [4]. « Ego N. anathematizo et recuso omnem hæresim extollentem se adversus sanctam Romanam Ecclesiam Catholicam, præcipue vero schisma Octaviani, Guidonis, et Joannis, et ordinationes eorum irritas judico et eis contradico ; et modo et in antea me obediturum juro et promitto fidelitatem S. R. E. et domino meo Alexandro et successoribus ejus juste intrantibus; ipsique serviam absque omni malo ingenio contra omnem hominem secundum ordinem meum. Consilia ejus, quæ mihi scripto certo mandaverit, vel ipse commiserit, nulli hominum prodam, nec etiam pro

[1] Pet. Clun. l. VI. Ep. XXVII. — [2] Ibid. Ep. XXVIII. — [3] Sub tit. Conc. Lat. sub Alex. par. XXXIV. c. 1. — [4] Albert. Stad. in Chron. apud Crant. Eccl. hist. Sax. l. VII. c. 3.

periculo corporis, atque membrorum. Legatum Ecclesiæ Romanæ honorabo, et ducam et reducam, et juvabo expensis; sic me Deus adjuvet et hæc sancta Evangelia. His vero verbis dabantur pallia ipsis : in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, et in honorem Dei Genitricis, et in honorem Apostolorum Petri et Pauli, et S. Eccl. Romanæ, et domini Alexandri papæ tradimus tibi pallium, sumptum de beatissimo corpore Petri Apostoli, ut eo utaris in confectione sacramentorum, et corporis et sanguinis Domini, et consecratione Ecclesiarum, et Chrismatis, et ordinatione clericorum, et celebratione Synodorum secundum Ecclesiæ tuæ consuetudinem ». Quæ præterea in eodem Concilio transacta sunt cum Germanis, Helmodus sic narrat hujus temporis auctor [1] :

7. « Pergebant illuc multi ordinati a schismaticis, sperantes se gratiam Apostolici invenire, et mitras exequendi officii ab eo consequi. Præcipue autem de Ecclesia Halberstadensi, quæ per Geronem nimis demembrata erat, tam monachi, quam clerici clementiam Apostolicæ Sedis adierunt. In qua profectione præcipue erat abbas Theodoricus de Hilseneburg (Ilsemburg), quia fere omnis congregatio monachorum suorum in salicibus organa sua suspenderant, exceptis paucis senioribus, qui ante schisma ordinati fuerant. Cumque omni instantia instarent, pulsantes Apostolicam pietatem : tandem de ordinatis Geronis dispensatum est, ut quia idem Gero non a schismatico, sed a Catholico, Hartuvico videlicet Bremensi archiepiscopo, ordinatus fuerat : ordinati ejus per gratiam Apostolicam in ordinibus suis persisterent, et ad majores per benedictionem ascenderent. Ipse etiam Gero hanc obtinuit gratiam, ut officium pontificale in omni loco libere exequeretur, ut in episcopatu Halberstadensi. Venit etiam illuc dominus Bertoldus Bremensis electus in promotione officii sui suscepturus Apostolicam benedictionem. Quem dominus papa benigne suscipiens, de promotione ipsius instantissime tractare cœpit. Ipsi etiam omnem honorem deferebat, ita ut in Concilio prælatorum cathedram suam inter summos pontifices collocaret, et cum infulatum coram se residere faceret. Cumque in proximo sabbato promovendus esset in sacerdotem, et sequenti Dominica in episcopum, feria sexta ad vesperam venit nuntius ducis Henrici, Otto præpositus, qui erat acerrimus perorator : et quia idem notus erat summo sacerdoti, statim intravit ad ipsum. Mane autem facto cum se Bremensis electus ad suscipiendos ordines præpararet, et ei Humbaldus cardin. qui post Alexandrum factus est Lucius, in quo summa consilii Romanæ Ecclesiæ pendebat præparaturam suam, eo quod inhonestior non esset, deputasset, dictum est a cubiculariis domini papæ : Veniant Bremenses. Venit igitur dominus electus cum suis, et dominus Apostolicus egressus de cubiculo suo, dixit ad eum : Frater, quia infra sacros ordines ad honorem pontificatus electus es, cassamus electionem tuam. Cumque quidam astantium dicerent : Domine, meminerit pietas vestra quod electionem ipsius approbaverit; Apostolicus in cubiculum, unde egressus fuerat, reversus est : Bertoldus autem non sine rubore discessit ». Sed petamus Acta ipsa narrata diffusius apud Albertum abbatem Stradensem, sed male anno sequenti, a quo et sumpsere alii recentiores, his verbis [1] :

8. « Bremensis Ecclesia tum quoque innovabat pontificem. Nam anno Christi septuagesimo octavo post millesimum centesimum Balduinus excessit humanis rebus, cum ipsa die esset suæ depositionis litteras a Romano Pontifice accepturus. Et quidam Bertoldus vir insignis litteraturæ eligitur, ut præveniatur Henrici ducis molitio. Solus Otto præpositus ab hac electione appellabat, prætendens Sifridum marchionis Alberti filium episcopum jamdudum Brandeburgensem in eam sedem sustolli. Quod etiam post multa provenit. Ascenderat Bertoldus electus ad Concilium Lateranense, quod Romæ audierat congregari, petivitque consecrationem, certissimus spei, quod omnia ex voto consequeretur. Sed pridie sederat in Concilio inter episcopos infulatus, cum tamen non esset presbyter, unde magnam contraxit invidiam. Aderat illi quidam magister Gerardus, qui pro illo allegabat in Concilio his verbis : Domine pater, ecce Bremensis Ecclesia concordi et unanimi voto offert tibi sponsum suum magistrum Bertoldum, virum utique dignum et moribus approbatum, scientia decoratum, liberalibus artibus instructum, utriusque Testamenti pagina eruditum, decretorum et legum industria peritum, virum (ut apparet) personatum canonice, et sine contradictione electum. Petitque a te hodie accipere gradum sacerdotii, et cras episcopalem benedictionem.

9. « Papa breviter ad hæc : Credimus tibi dicenti, magister, sed scriptum est [2] : Manum nemini cito imposueris. Loquamur cum fratribus nostris, audiamus formam electionis. Examinantur Bremenses per duos cardinales Rainerium Papiensem, et Joannem Neapolitanum, et inventi sunt discordare. Papa in consistorio suo sententiam dixit : Fratres, vidimus electum vestrum. Placet persona, placet scientia, placet eloquentia : placent etiam (quantum novimus) mores. Verum modus electionis displicet, præsertim, quia est infra sacros ordines, non dico subdiaconatum, sed acoluthatum electus, quo gradu secundum rigorem juris licet contrahere matrimonium, quod canonicis obviat institutis. Appellationem quoque super hoc factam audivimus, quam coactus est resignare appellator. Insuper se denuo fecit eligi, et secunda electio cassavit primam. Præterea electus vester ante sacros ordines accepit regalia de manu imperatoris. Hæc non admittunt dispensationem de fa-

[1] Helm. Chron. l. II. c. 28

[1] Crant. l. VII. c. 4. — [2] Matth. v.

cili, et alia quæ præterimus. Inde est, quod electionem vestram infirmam et irritam pronuntiamus. Data sententia, volenti loqui deposito non est data audientia. Sed ostiarii clamabant : Levate, andate : andate, andate ». Hactenus Acta Concilii in causa Bremensis electi.

Spectant ad ejusdem Romani Concilii Acta, quod Græcorum schismaticorum legatus Nectarius abbas, eadem qua venit animi obdurata nequitia atque perversitate, inflexus et obstinatus, post prolixas disputationes est reversus ad suos, a quibus tanquam in Olympiacis victor est receptus. Significant ista litteræ, quas ad ipsum tunc temporis dedit Georgius Corcyræ episcopus, et ipse eadem fuligine tinctus et morbo affectus, his verbis :

10. « Sapientissimo præposito sancti monasterii Casulorum, et meo dilecto fratri in spiritu domino Nectario, Georgius Corcyræ metropolita, et tuarum precum egenus.

« Quærunt multi, cur tu, optime Nectari, et ego tanto tempore taceamus, qui priores illas frequentes nostras mutuas litteras noverunt, ac illas tribuunt amori illi, qui ex mutua aliqua necessitate oriri solet. Et hac de causa intermissas litteras autumant, quasi amicitiæ nostræ vincula sint disrupta. Ego vero iis, qui a me hæc sciscitantur, illud respondere soleo : Annon habemus facultatem uterque nostrum tacendi et loquendi? Vel utrum ad scientiæ ostentationem id facere oportet, instar garrularum avium? Aut quemadmodum in Dodone quondam æs illud perpetuo tempore tinniebat : ita et nobis faciendum? Vel utrum solus ego et Nectarius debemus loquendi studio navare operam? cum præsertim sapientem nobis præcipientem audiamus, quod sapientium labia obstringuntur silentio, et suo tempore clauduntur opportune, et aperiuntur. Et quod vir prudens silentium voveat, et linguæ frænum imponat, ne huc illuc deferatur. Sunt enim hæc tempora valde periculosa, et præcipitiorum plena. Hæc equidem respondere soleo illis, qui silentii nostri impatientes, causas scire contendunt.

11. « Ipsi vero non abstinent proptera, quin potius instantius nos urgeant, hujusmodi verbis : Dic nobis, domine, utrum ferendum et tolerabile tibi videtur, sapientissimi Nectarii silentium ulterius progredi? Utrum tibi videtur honestum, ut nos nihil audiamus de illius profectione ad Urbem magnæ gloriæ Romam? vel de ejus impetuoso quodam motu a Deo concitato? dum fama per nostras discurrit aures, quod ipse Nectarius ita ingenue et intrepide se gesserit ibi cum adversariis, ut omnino non quasi judicandus, sed judicaturus potius et damnaturus accesserit pravos hæreticorum errores. Gladius enim factus est, veritatem segregans a mendacio, et ignis accensus est, qualem venit ut poneret super terram Christus Dominus[1], qui depravantes dogmata foret combusturus, et eos, qui veritati accederent illuminaturus necnon refrigeraturus : ut utrique parti admirabilis apparuerit; alteri quidem, quod tale a Deo firmamentum obtinuerit; alteri vero, quod quasi esset libra quædam, et gnomon exquisitus, eorum cogitationes obliquas optime correxerit. Cum igitur inde fuerit reversus et quasi alter Olympionides multis ornatus venerit coronis et præmiis : oporteret, ut ipse nobis non invideret, et suarum jucundissimarum narrationum nos participes faceret, quandoquidem ab ejus aspectu et loco suorum certaminum ita longe abfuimus. Ita quidem alius hinc, alius aliunde magna cum instantia mecum contendunt. Ego vero cum non valeam quidquam respondere adeo validis objectionibus, eo devenio, ut omnino obmutescam, nec possim aufugere captiones eorum, qui nec cessabunt, nisi tu ipse nectarea tua aperueris labia, et narraveris ea, quæ coram vertice illo Apostolis comparando, summo videlicet Pontifice, et cum reliquo corpore illius, quæ ibi est Ecclesiæ, optime disseruetis, et certaveris propositum tibi certamen, cursum consummaveris, et fidem servaveris, ut reposita corona justitiæ tibi sit merito exspectanda, quam tibi reddet pulcherrimam in extremis temporibus justus judex Dominus, et qui certamina proponit et præmia servis suis, ut par est. Me vero, qui jam de salute corporis desperavi mei præ gravitate dolorum, qui me nimis angunt; vel ab his doloribus liberet Deus tandem, vel me doceat æquo illos animo ferre, si sua summa providentia, ut hæc patiar, conducibilius mihi fore decrevit. Saluta meo nomine dominum Joannem ». Hæc ex Codice Metiano, ex quo ad eumdem Nectarium quæ ejusdem Georgii episcopi Corcyræ brevior extat, Epistolam describamus. Delectat quippe audire Græcum antiquitatis Atticæ quidpiam redolentem utinam et pietatis :

12. « Sapientissimo domino et dilecto fratri, præposito sanctissimi monasterii Casulorum, domino Nectario, minimus metropolita Georgius.

« Felicitatem hanc judico quovis lucro majorem, quod tuæ sim vicinus sanctitati; et permaneam in extrema hujus maris ora, et aliud mare, virtutis scilicet, et sapientiæ, et doctrinæ, venerandum caput tuum repererim. Si enim segregatus ego a sancto illo Athenarum præsule, multis rerum vicissitudinibus hinc inde jactatus sum : habeo saltem te portum multiplicis consolationis et refrigerii. Et licet nos ab invicem segregent maria et oppositi sinus et portus; litteris tamen quasi quibusdam naviculis vehemur. Et ego jam incipio, ut ad te per mare transvehar hoc pacto. Impono autem Epistolæ scypho præter unum, quod ferri possit (corpus autem tale portatile intelligo) omnia quæcumque mihi sunt, sincerum videlicet amorem, veritatem puram, orationes et preces pro tua salute ferventes, et sine intermissione. Num tibi videntur parva hæc, et nullius momenti? vel potius magni pretii et felices merces? Num tales

[1] Luc. XII.

portare potuit Salomonis regis navis illa ad Tarsenses missa [1], et inde tertio quoquo anno revertens onusta? sed plusquam [2] Salomon hic (ut aliquid ex verbis Domini ipse metuer) tum propter maximum eorum pretium, quos diximus habituum : siquidem habitus sunt virtutes, præcipue vero propter mentis altitudinem tuæ, instar Salomonis, et propter cordis tui effusionem, et mentis latitudinem. Dicta hæc mihi sint pro temporis conditione, et quia syllabarum harum portitores festinare me cogebant et urgebant. Si vero Deus diem tranquilliorem nobis largietur, prolixius, et ut scientiæ ratio postulat, agemus cum tua sanctitate. Cupio enim summopere tuam audire linguam, et sermonem, et exactiorem opto congressum. Degustavi siquidem aliquando, præcipue Byzantii, cum domnus Pelagius te secum trahebat, et ego legatione fungebar pro Athenarum episcopo, orbis scilicet lumine, ejus vices sustinens. Sed parce, sapientium virorum præstantissime, et cum fraterna dilectione mutuas orationes et preces pro nobis mitte, quæ Deum nobis propitium reddant ». Hactenus de his quæ spectant ad Nectarium, qui contra Latinos in Synodo pro Græcorum erroribus stetit obstinatissime. Sed reliqua ejusdem Synodi percurramus.

13. Delata fuit accusatio in eodem Concilio a quibusdam Alexandro papæ adversus scriptum Petri Lombardi episcopi Parisiensis, quod male sensisset de Christi humanitate, et in aliis fidei articulis ab Ecclesia Catholica deviasset. Tunc Alexander papa has dedit litteras ad Willelmum archiepiscopum Senonensem his verbis [3] :

« Alexander episcopus, servus servorum Dei, Willelmo Senonensi archiepiscopo salutem.

« Cum in nostra olim esses præsentia constitutus, tibi viva voce injunximus, ut suffraganeis tuis Parisiis tibi adscitis, ad abrogationem pravæ doctrinæ Petri quondam Parisiensis episcopi, qua dicitur : Quod Christus, secundum quod est homo, non est aliquid : omnino intenderes, et efficacem operam adhiberes. Inde siquidem est, quod fraternitati tuæ per Apostolica scripta mandamus, quatenus quod tibi, cum præsens esses, præcipimus : Suffraganeos tuos Parisios convoces, et una cum illis et aliis viris religiosis et prudentibus præscriptam doctrinam studeas penitus abrogare, et a magistris scholaribus ibidem in Theologia studentibus, Christum sicut perfectum Deum, sic et perfectum hominem, ac verum hominem ex anima et corpore consistentem, præcipias edoceri : universis firmiter et districte injungens, quod doctrinam illam de cætero nequaquam docere præsumant, sed ipsam penitus detestentur ». Hæc tunc Alexander papa, quæ naviter per eumdem Senonensem archiepiscopum impleta fuisse liquet.

Præterea in hoc eodem Romano Concilio creatos fuisse aliquot cardinales, testatur Rogerius in Annalibus dicens : « In quo Concilio Willelmus Rhemensis archiepiscopus factus est presbyter cardinalis ad titulum S. Sabinæ, et Henricus abbas Claravallensis factus est episcopus cardinalis Albanensis. Et dominus papa tertium diem Concilii sui celebravit secunda feria ante Dominicam in Ramis Palmarum , quæ quartodecimo kal. Aprilis evenit ».

14. *Archiepiscopo Dublinensi creditur legatio Apostolica in Hibernia.* — Insuper tunc Alexander papa S. Laurentium, archiepisc. Dublinensem in Hibernia, creavit legatum Apostolicum in illis partibus ; de cujus functione hæc in Vita ipsius [1] : « Legatus totius Hiberniæ a domino papa constituitur. Reversus inde prospere in Hiberniam, commissæ sibi legationis officium cum magna totius Ecclesiæ libertate exequi satagebat ». Et paulo post : « In tantum autem ministrorum Ecclesiæ execrabatur immunditiam castitatis et honestatis zelator, tamque eos ad continentiam provocabat, ut omnes tam subdiaconos, quam diaconos, vel presbyteros, si incontinentiæ convicti essent, licet tanquam archiepiscopus posset, tamen nollet absolvere, sed ad Romanam Ecclesiam a summo Pontifice absolvendos destinaret ; ita ut quodam tempore (quod dictu mirum est) centum et quadraginta presbyteros incontinentiæ convictos Romam miserit absolvendos, etc. » Hactenus de Romano Concilio.

15. *Peregrinatio regis Francorum ad sepulchrum S. Thomæ martyris.* — Eodem anno recentem martyrem S. Thomam Deus visitatione magnorum principum magnopere illustravit ; cum videlicet gratus adhuc post obitum idem sanctus de acceptis beneficiis a rege Francorum, per visum apparens sese obtulit, qui ab imminenti morbo liberaret filium ejus. Describit ista Rogerius his verbis : « Philippus filius Ludovici regis Francorum, et prædictæ Alæ reginæ, ægrotavit usque ad mortem. Unde pater suus plurimum condoluit, et divina revelatione in somnis admonitus est, ut devota peregrinatione adiret B. Thomam Cantuariensem martyrem, si vellet filium suum pristinæ sanitati restitui. Unde factum est quod Ludovicus rex Francorum, missis legatis ad Henricum regem Angliæ patrem, quæsivit licentiam et securitatem veniendi in Angliam et sine impedimento redire ; quæsivit et obtinuit. Rex igitur Francorum, fiduciam habens in Domino, contra multorum consilium iter arripuit versus Angliam. Et assumens secum Philippum comitem Flandriæ et Balduinum comitem de Ginnes, et Henricum ducem de Luvain, et comitem Willelmum de Mandevile, et advocatum Betuiniæ, et alios barones de regno Franciæ, pervenit usque Witsand, et inde transfretavit in Angliam, et applicavit apud Dovere undecimo kal. Septembris feria quarta. Cui rex Angliæ pater

[1] 2. Par. IX. — [2] Matth. XII. — [3] Recitat eas Mat. Paris. in Histor Angl. hoc anno.

[1] Apud Sur. tom. VI. die XIV. Nov. c. 24.

in littore maris occurrens, suscepit cum magno gaudio et honore, sicut charissimum dominum et amicum suum, et omnia necessaria sibi et hominibus suis honorifice ministravit. Et in crastino, videlicet vigilia B. Bartholomæi Apostoli, duxit eum Cantuariam usque ad tumbam sancti Thomæ martyris. Quo cum venissent, Ludovicus rex Francorum obtulit super tumbam B. Thomæ martyris unam cuppam de auro valde magnam et pretiosam, et ad usus monachorum ibidem Deo servientium centum modios vini in perpetuum, singulis annis recipiendos apud Peissi in Francia, ad omnimodam impensam regis Franciæ.

« Præterea concessit eis, quod quæcumque de cætero emerentur in regno Franciæ ad proprios usus illorum quieta sint de telonio, et omnibus aliis consuetudinibus et exigentiis. Et hæc omnia fecit eis confirmari charta sua quam ipsi receperunt de manu Hugonis de Puteaco, cancellarii regis Franciæ, filii Hugonis Dunelmensis episcopi. Tertio autem die sequente, rex Franciæ, et sui qui cum eo venerant, rege Anglorum eos reducente, reversi sunt ad Dovere; et in crastino, videlicet septimo kal. Septembris, die Dominica, rex Franciæ cum suis transfretavit de Anglia in Flandriam, et applicuit apud Witsand. Interim Philippus filius ejus, meritis et precibus B. Thomæ martyris pristinam adeptus est sanitatem. Quo audito rex Franciæ, in magno fluctuans gaudio, publico præcepit edicto, ut omnes principes regni sui, Ecclesiastici et sæculares convenirent Rhemis in capite kalendarum Novembrium ad coronationem Philippi filii sui. Quibus congregatis, Willelmus Rhemensis archiepiscopus præfatum Philippum, filium Alæ sororis suæ, jam quintumdecimum annum ætatis suæ agentem coronavit, et in regem unxit Rhemis in Ecclesia sedis pontificalis, die solemnitatis Omnium Sanctorum, ministrantibus ei in illo officio Willelmo Turonensi, et Bituricensi, et Senonensi archiepiscopis, et fere omnibus episcopis regni. Henricus autem rex Angliæ filius, in progressione a thalamo usque in Ecclesiam, ipso die coronationis, ibat ante illum gestans coronam auream de jure ducatus Northmanniæ, qua prædictus Philippus coronandus erat : et Philippus comes Flandriæ præibat, ferens ante illum gladium regni. Alii vero duces, comites, et barones præibant, et sequebantur diversi diversis deputati obsequiis, prout rex (res) exigebat. Sed Ludovicus rex pater ejus, senio et morbo laborans paralytico, coronationi illius interesse non potuit. Nam cum ab Anglia rediret, et ad B. Dionysium iter arriperet, subito percussus frigore, incidit in paralysim et usum dexteræ partis corporis sui amisit ». Ista Rogerius.

16. *Alphonsus regio titulo auctus regnum Portugallense vectigale Romanæ Ecclesiæ facit.* — Hoc eodem anno Alphonsus primus dux Portugalliæ ab Alexandro papa titulum regis accepit ob res adversus Arabes præclare gestas : quæ cuncta accepta ferens divinæ gratiæ, gratus Deo ipse obtulit regnum illud S. R. E. sub cujus jugiter protectione consisteret, persoluturus annis singulis loco census duas auri marchas. Extat de his Diploma ejusdem Alexandri papæ in turri de Tombo dicta, in qua asservantur monimenta regum, idemque datum hoc Redemptoris anno, et Pontificis ipsius vicesimo. Est de his mentio in Epistolis Innocentii papæ Tertii, quas hic tibi ex scripto codice Vaticano describendas curavimus ; sic enim se habent :

« Innocentius, etc. Sanctio illustri regi Portugalliæ.

« Serenitatem regiam volumus non latere, nos in regestis bonæ mem. Lucii Secundi Romani Pontificis reperisse, quod recolendæ memoriæ Alphonsus pater tuus quatuor auri uncias annuatim Romanæ Ecclesiæ constituit censuales, ad quarum solutionem se et heredes suos in posterum obligavit. Cæterum cum idem pater tuus usque ad tempora felicis mem. Alexandri papæ prædecessoris nostri ducis esset nomine appellatus : ab eodem meruit obtinere, ut tam ipse, quam ejus heredes regio nomine vocarentur. Ut autem idem pater tuus sacrosanctam Romanam Ecclesiam matrem suam honore debito præveniret, et ut devotionem, quam circa ipsam habebat, ostenderet in effectu, centum byzantios annuatim Romanæ Ecclesiæ constituit censuales : quos post susceptionem regii nominis nec ipse solvit, nec tu postmodum solvere curasti. Cumque id felicis recordationis Clementi papæ prædecessori nostro relatum fuisset, magistro Michaeli tunc Ecclesiæ Romanæ notario, quem ad partes Hispaniæ destinaverat, per suas dedit litteras in mandatis, ut te ad solvendum censum annuum monere diligentius, et inducere procuraret, et si opus esset, auctoritate fretus Apostolica compellere non differret. Tu autem eidem, prout tibi placuit, respondisti, quod dictus pater tuus præfato Alexandro antecessori nostro pro annuali censu decem annorum mille aureos miserat : et cum nondum illi decem anni essent expleti, ipsos centum aureos iterum solvere minime tenebaris, licet illos eidem prædecessori nostro non pro censu, sed ex devotione, quam ad eum habebat, liberaliter donavisset. Rogamus igitur regiam serenitatem, monemus, consulimus et hortamur, per Apostolica scripta mandantes, quatenus prædictum censum dilecto filio fratri Rainerio persolvere non postponas : alioquin noveris, nos eidem dedisse firmiter in mandatis, ut te ad solutionem illius diligenter moneat et inducat, et sicut expedire viderit, appellatione remota compellat. Dat. Romæ apud S. Petrum, VIII kal. Maii, Pontificatus nostri anno primo ». Extant et aliæ itidem Innocentii papæ Tertii ejusdem argumenti datæ Epistolæ in ejusdem Pontificis cuso Epistolarum Codice [1]. Nec non alia postremo loco data in

[1] Innoc. l. I. Ep. CXLIV, CLI, CLII.

scripto Codice extat, quam hic ponendam dignam duximus; sic se habet :

17. « Innocentius, etc. A. illustri regi Portugallen. et heredibus ejus in perpetuum.

« Manifestis probatum est argumentis, quod inclytæ recordationis Alphonsus avus tuus per sudores bellicos et certamina militaria inimicorum Christiani nominis intrepidus extirpator, et propagator diligens fidei orthodoxæ, sicut devotus filius et princeps Catholicus multimoda obsequia impendit sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ matri suæ, dignum nomen, et exemplum imitabile posteris derelinquens. Æquum est autem, ut quos ad populi regimen et salutem dispensatio cælestis elegit, Apostolica Sedes sincero prosequatur affectu, et in justis postulationibus studeat efficaciter exaudire. Proinde nos attendentes tuam personam, ornatam prudentia, justitia præditam, atque ad regni gubernationem idoneam, eam sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et regnum Portugallense cum integritate honoris regni. et dignitate, quæ ad reges pertinet, necnon et alia loca, quæ cum auxilio cælestis gratiæ de Sarracenorum manibus eripueris, in quibus jus sibi non possunt Christiani principes circumpositi vendicare, ad exemplar felicis memoriæ Alexandri papæ prædecessoris nostri, qui hæc præfato avo tuo per Privilegii paginam concessisse dignoscitur, tuæ sublimitati concedimus, et auctoritate Apostolica confirmamus. Ut autem ad devotionem et obsequium beati Petri Apostolorum principis, et sacrosanctæ Rom. Ecclesiæ vehementius accendaris, hæc ipsa heredibus tuis duximus concedenda, eosque super iis quæ concessa sunt, Deo propitio, pro injuncto nobis Apostolatus officio defendemus. Tua itaque intererit, fili carissime, ita circa honorem et obsequium matris tuæ sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ humilem et devotum existere, et sic teipsum in ejus opportunitatibus, et dilatandis Christianæ fidei finibus exercere, ut de tam devoto et glorioso filio Sedis Apostolica gratuletur, et in ejus amore quiescat.

18. « Ad indicium autem, quod præscriptum regnum B. Petri juris existat, pro amplioris reverentiæ argumento progenitorum tuorum vestigiis inhærendo, statuisti duas marchas auri annis singulis nobis nostrisque successoribus persolvendas; quem utique censum ad utilitatem nostram et successorum nostrorum Bracarensi archiep. qui pro tempore fuerit, tu et successores tui curabitis assignare. Decernimus ergo, ut nulli omnino hominum liceat personam tuam, aut heredum tuorum, vel etiam præfatum regnum temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, aut aliquibus vexationibus fatigare. Si qua igitur, etc. usque districtæ ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem regno et regi sua jura servantibus, etc. quousque præmia æternæ pacis inveniant. Amen. Datum Laterani per manum Joannis S. Mariæ in Cosmedin diaconi cardinalis, S. R. E. cancellarii, XVI kal. Maii, Indictione decima quarta, Incarnationis Dominicæ MCCXII, Pontificatus vero domini Innocentii papæ Tertii anno quintodecimo ». Aliud insuper extat ejusdem generis, et totidem ferme verbis, paucis additis vel mutatis Diploma Honorii papæ Tertii ad Alphonsum itidem dictum Portugalliæ regem, quod ne nimio afficiamus lectorem tædio, hic describere prætermisimus ; asservatur in Vaticanis monimentis. Sed ad res Orientis tandem orationem convertamus.

19. *Litteræ Emmanuelis imp. Orientalis ad Fridericum imp.* — His ferme diebus post redditam Ecclesiæ pacem Emmanuel, sive Manuel, Græcorum imp. de sultano superato mendaces litteras imperatori Occidentis sic fertur scripsisse [1] :

« Emmanuel in Christo fidelis imperator Porphyrogenitus, divinitus coronatus, regnator potens, excelsus, et semper Augustus, moderator Romanorum magnificus, nobilissimo et gloriosissimo regi Alemanniæ et imperatori, ac dilecto fratri imperii nostri, salutem et fraterni amoris affectum ». Et in fine sic conclusit :

« Sultanus imperio nostro se dedidit, et missis legatis misericordiam postulavit, fecitque imperio nostro hominium et juramenta : pollicitus est servire nobis adversus omnem hominem cum exercitu ; ita sit amicorum nostrorum amicus, et hostis inimicorum. Hanc Epistolam imperator Fridericus suscepit scriptam aureis litteris. Sed prius legationem sultani accepit, contraria omnia nuntiantem ; nam et exitus monstravit prævaluisse sultanum. Venerunt quoque imperatori cum his litteris munera pretiosa, inter quæ fuit cantharus smaragdineus, capiens sextarium balsami pistici, et plurimæ gemmæ pretiosæ. Imperator noster non bene fisus Constantinopolitano, et ægre ferens nomen ejus in litteris suo præpositum, maxime cum moliretur contra imperium Romanum, et plures ex Romanis corruptos in suam traxisset ille sententiam ; nec ferre poterat, quod se Romanorum scriberet moderatorem, rescripsit hac forma.

« Fridericus, divina favente clementia inclytus triumphator, Romanorum imperator a Deo coronatus, sublimis, in Christo fidelis, magnus, pacificus, gloriosus Cæsar, Græcorum moderator, et semper Augustus, nobili et illustri regi Græcorum et imperatori Emmanueli, dilecto fratri nostro, salutem, et fraterni amoris affectum ». Et inter cætera sic :

« Sicut ille rex regum, a quo omnis potestas, Romanorum imperium caput totius orbis constituit ; ita etiam Sedem Romanæ Ecclesiæ omnium Ecclesiarum unicam matrem, dominam magistramque ordinavit : quod utique duorum numero gladiorum signavit, quos dixit orbi sufficere ipse auctor fidei Christianæ. Quapropter tuam prudentiam commonemus, quatenus nobis et Romano

[1] Crant. Hist. Sax. l. VI, c. 67

imperio honorem debitum recognoscas, et summo Pontifici, quem nomine sanctum appellas, debitam exhibeas obedientiam et honorem. Remisit autem imperator nuntios multis muneribus honoratos ». Hæc apud Crantzium.

20. *Theodosii patriarchæ C. P. Constitutio de affinitatis gradibus.* — Hoc anno Indictione duodecima data reperitur Constitutio Theodosii patriarchæ Constantinopolitani de gradibus affinitatis, scripta a Theodora Balsamone tunc chartulario ejus Ecclesiæ, ut ipse testatur in fine ipsius. Extat in Codice Juris Orientalis libro septimo. Ex quibus discas etiam, quo tempore ipse Theodosius sederit; quando autem desierit, dicturi sumus suo loco inferius. Quam vero male affectus in Latinos tunc Balsamon esset, ipse sua, quam scribebat tunc Meditationem, ostendit.

Anno periodi Græco-Romanæ 6672. — Anno Æræ Hispan. 1217. — Anno Hegiræ 575, inchoato die 8 Junii, Fer. 6. — Jesu Christi 1179. — Alexandri III papæ 21. — Friderici Ænobarbi reg. 28. imp. 25. Manuelis Comneni imp. 37.

1. *Concilium Lateranense III, inter generalia XI.* — A num. 1 ad 14. Concilium Lateranense III generale et Œcumenicum ordine XI, hoc anno celebratum, ad quem chronographus Reicherspergensis scribit : « Alexander papa celebravit Synodum episcoporum generalem, et valde celebrem in Urbe Roma, media Quadragesima, id est, IV idus Martii. Hæc Synodus congregata est toto fere superiori anno per totum Romanum imperium, cui etiam interfuerunt sexcenti vel amplius episcopi ». Verum loco *sexcenti*, legendum *trecenti*, et hic error librariis attribuendus; cum chronographus iste non longe ab hoc tempore vixerit, et de episcoporum numero fere inter antiquos constet. Continuator vero Chronici Sancti-Petri-Vivi, qui etiam hoc tempore vivebat, ait : « Anno MCLXXIX, domnus Alexander papa III, celebravit Concilium Romæ IV idus Martii, feria scilicet secunda post medium Quadragesimæ ». Sed in chronographo Reicherspergensi loco *IV idus Martii*, legendum *IV nonas Martii;* numeri vero in chronico Sancti-Petri-Vivi corrupti sunt, quod utrumque ex mox dicendis elicitur.

2. *Numerus episcoporum.* — Sed hæc magis discutienda. Labbeus tom. x Concil. pag. 1530, exhibet Catalogum episcoporum, qui Concilio Lateranensi III interfuere, sed ille mancus et imperfectus. Dacherius tom. XII Spicilegii pag. 638, refert alium ex Codice Ms. monasterii de Brana Ordinis Præmonstratensis, antiquum et longe ampliorem, deductum, uti existimo, ex eo quem Tyrius lib. 21, cap. 16, dicit se confecisse « diligenter ad preces sanctorum patrum, qui eidem Synodo interfuerunt ». In Catalogo tamen isto Dacheriano deest *Rainaldus abbas Ecclesiæ montis Sion*, cum quo et quibusdam aliis ibidem memoratis, Tyrius dicit se ad Synodum profectum esse. Contra vero Tyrius non meminit W. *Glambulepcensis episcopi* provinciæ Palæstinæ secundæ, quod forsan ibi personas tantum septem numeret cum quibus ipse Romam venit. Sed quidquid hac de re sit, in Præfatione præclari Catalogi Dacheriani dicitur, Concilium habitum esse « anno ab Incarnat. Domini MCLXXIX, Alexandri III Pontificatus vicesimo, mense Martio, Indictione undecima (legendum *duodecima*), quinta, et septima, et nonadecima die mensis ». Additur episcoporum numerum fuisse *trecentorum duorum.* In Catalogo a Labbeo edito nulla mentio, v. g. istorum in Catalogo Dacheriano enuntiato rum : « De Oriente provinciæ Phænicis W. Tyrensis archiep. Jocius Aconensis episc. Romanus Tripol provinciæ Celesyriæ W. Glambulepcensis episc. provinciæ Palestinæ II. Heraclius Cæsariensis archiep. Radulphus Sebastenus. Provinciæ Palæstinæ primæ. Petrus Jerosolymitanus Ecclesiæ prior loco patriarchæ. Albertus Bethlemitanus episc. » Inter nominatos tamen a Tyrio in sua Historia sunt prædicti Heraclius, Petrus et Albertus.

3. *Tres sessiones in hoc Concilio habitæ.* — Concilium tribus sessionibus absolutum fuisse tam Catalogus Dacherianus, cujus verba mox retulimus, quam Hovedenus in part. posteriori p. 582 diserte testantur. Hæc Hovedeni verba, quorum tantum partem exhibet Baronius num. 13 : « Congregatis universis Romæ in præsentia domini papæ Alexandri, ipse papa in Lateranensi Ecclesia, in eminentiori loco cum cardinalibus suis, et præfectis et senatoribus, et consulibus Urbis constitutus, feria secunda tertiæ hebdomadæ Quadragesimæ, quæ tertio nonas Martii evenit, primum Con-

cilii sui diem celebravit (id est, primam sessionem). Similiter secundum Concilii sui diem celebravit quarta feria sequentis hebdomadæ, quæ secundo idus Martii evenit (seu die XIV ejusdem mensis). In quo Concilio Willelmus Rhemensis archiep. factus est presbyter card. ad tit. Sanctæ-Sabinæ, et Henricus abbas Clarævallensis factus est episcopus cardinalis Albanensis. Et dominus papa tertium Concilii sui diem celebravit (tertiam sc. sessionem) secunda feria ante Dominicam in Ramis Palmarum, quæ XIV kalendarum Aprilis evenit», die nempe decima nona mensis Martii, quæ hoc anno in feriam secundam cecidit. In Catalogo quidem Dacheriano dicitur secunda sessio die septima Martii habita, sed quemadmodum librarius in Indictione, ita et in illa sessione describenda peccavit. *De Guillelmo a Campania*, vulgo *ad Albas-Manus* cognominato, primum Carnotensi episcopo et archiepiscopo Senonensi, dein archiepiscopo Remensi, cardinali in hoc Concilio creato, non semel egimus, rursumque de eo non semel sermo redibit; de *Henrico* cardinali Albanensi infra agetur; fuit enim unus ex illustrioribus hujus ætatis cardinalibus.

4. *Causæ celebrationis Concilii.* — Triplicem ob causam Concilium istud generale congregatum: primo, ut schisma penitus extingueretur; secundo, ut *Valdenses* hæretici damnarentur, tertioque ut disciplina Ecclesiastica, quæ durante schismate labefactata fuerat, restitueretur. Et quia in Ecclesiis et monasteriis simoniaca labes, in Ecclesiasticis avaritia, et in laicis usura, aliaque vitia horrendum in modum grassabantur, iis malis *Alexander III* et sacra Synodus canonibus viginti septem tom. X Concil. legendis occurrerunt. Gervasius quidem in Chron. refert canones viginti sex in hoc Concilio statutos, sed duos in unum confundit, et uno tenore recitat. Anonymus vero Casinensis in Chron. recte quidem habet viginti septem, sed numeri in aliis quæ de hoc Concilio habet, valde corrupti: «Alexander papa, inquit, celebravit Concilium in Ecclesia Lateranensi mense Martii, ubi fuerunt episcopi numero triginta et unus, exceptis cardinalibus, qui fuerunt viginti duo, et exceptis abbatibus, qui præ nimia multitudine numerari non potuerunt, ubi sancta Synodus promulgavit capitula XXVII». Sed error qui in numerum episcoporum irrepsit, Caracciolo, qui illud Chronicon primum edidit, attribuendus; Peregrinius enim in Notis ad illum anonymum affirmat in omnibus Mss. legi, *episcopi numero* CCCI, et Tyrius laudatus, qui habet CCC, loquitur numero rotundo; in Catalogo vero Dacheriano aliquos prætermissos fuisse jam indicavimus. Numerus abbatum magnus sine dubio fuit, sed nonnisi verbis generalibus ab antiquis expressus.

5. *Epocha hujus Concilii certa.* — Annus celebrati Concilii in dubium revocari non potest. Tyrius quidem citatus capit. 28, ait: «Anno ab Incarnatione Domini MCLXXVIII, qui erat regni domini Balduini Quarti annus quintus (legendum *annus sextus*) mense Octob. cum anno præcedente indicta esset per universum Latinorum orbem Romæ Synodus generalis, ad eamdem Synodum vocati, etc.» Et paulo post sub eodem anno: «Per idem tempus Romæ celebrata est Synodus in Basilica Constantiniana, quæ dicitur Lateranum, trecentorum episcoporum», sed mensem Octobrem ac Martium, quo Synodus habita, ad eumdem annum refert Tyrius, quia annum a Paschate exorditur, sicque mense Martio currentis anni, annum adhuc MCLXXVIII numerabat; quare a communi sententia non discrepat, et ex eo loco intelligimus, eum annum quem sæpius a die Natali Christi inchoat, aliquando a Paschate repetere, quod et aliqui alii per hæc tempora non sine chronologiæ detrimento indiscriminatim faciunt. Præter Tyrium negotium facessere posset *Robertus de Monte*, qui non solum in Chronico Francofurti edito, sed etiam in eo quod Dacherius publicavit et solus genuinus ejus fœtus est, Synodum hanc Lateranensem cum anno MCLXXX connexit. Verum jam sæpius monuimus, in eo Chronico numeros a librariis transpositos fuisse, indeque anno illo multa refert, quæ ad hunc pertinere inter omnes convenit. Non loquar hic de eclypsibus, quarum mentionem facit, quas certum est præter mentem ejus aliis annis quam quibus contigerunt, notatas fuisse.

6. *Canon* XXVII *adversus hæreticos editus.* — Canon XXVII qui et ultimus, editus est adversus hæreticos, in eoque inter alia dicitur: «Quia in Gasconia, Albegesio, et partibus Tolosanis, et aliis locis, ita hæreticorum, quos alii Catharos, alii Patrinos (legendum *Patarenos*, vel *Patarinos*) alii Publicanos, alii aliis nominibus vocant, invaluit damnata perversitas, etc. Eos, et defensores eorum, et receptores, anathemati decernimus subjacere, etc. De Brabantionibus, et Aragonensibus, Navariis (legendum Navarris), Bascolis, Coterellis et Triaverdinis, qui tantam in Christianos immanitatem exercent, ut nec Ecclesiis nec monasteriis deferant, etc. similiter constituimus, ut qui eos conduxerint, vel tenuerint, vel foverint per regiones in quibus taliter debacchantur, in Dominicis, et aliis solemnibus diebus, per Ecclesias publice denuntientur, et eadem omnino sententia et pœna cum prædictis hæreticis habeantur adstricti».

7. *Cathari Manichæi fuere.* — Hæretici illi se *Catharos*, id est, puros, sicut Calvinistæ in Anglia sese Puritanos, appellabant. Henschenius tamen in Notis ad Vitam S. Galdini cardinalis et archiepiscopi Mediolanensis ad diem XVIII mensis Aprilis, pag. 595, ait, credibilius esse a vulgo Germanico, propter nocturnas coitiones contumeliæ causa (dictio enim *Caters*, id est, feles, seu lemures); vel ex obsoleta jam, sed apud Othfridum inveniendа voce *Quaton*, *Quetten*, *garrire* factum eis esse nomen: quod hodie omnibus in Belgio ac Germania hæreticis commune manet, ut *Ketters* dicantur, sicut etiam nunc ab ista radice usurpa-

tur in Flandria vel Germania verbum *Quetteren*, in eadem cum primitivo significatione. Sed quidquid de hac etymologia sit, *Cathari* mei Manichæi erant et non solum in Italia ac Francia sed etiam in Germania extendebantur, ut manifestissimum sit testimonio *Eckberti* Schonaugiensis hoc tempore viventis in suis Sermonibus *adversus Catharos* habitis, qui extant tom. XXIII Biblioth. PP. edit. Lugdun. In Epistola enim Dedicatoria ad *Raginaldum* seu *Rainaldum archiep. Coloniensem*, ait : « In vestra diœcesi frequenter contigit deprehendi quosdam hæreticos, etc. » Hi sunt, quos vulgo Catharos vocant, etc. In Sermone primo : « Secta eorum de quibus agimus, originem accepit a Manichæo hæresiarcha ». Hovedenus, qui antiquas hæreses non bene distinguit, ad annum MCLXXVI ait : « Damnata est Ariana hæresis (ubi Arianos pro Manichæis usurpat), quæ fere totam provinciam fœdaverat, etc. » Subdit : « Erant itaque in provincia Tolosana quidam hæretici, qui se appellari faciebant Bonoshomines », quæ vox Catharorum voci æquivalet. *Patarinorum* nomen sæculo superiori Mediolani adinventum, de eoque sæculo illo egimus.

8. *Plures provincias infecerant.* — Puricellus in Monument. Basil. Ambros. num. 595, ait hanc hæresim Mediolanum inductam a quibusdam, qui *Raynaldum* archiep. Coloniensem et archicancellarium Italiæ comitabantur : sed ea in re hallucinatur, quia ex Landulpho a S. Paulo constat ante annum MCXXX hanc hæresim in districtum Mediolanensem introductam fuisse, quam certum est valde dilatatam durante schismate Ecclesiæ Mediolanensis. Gretzerus in suis Prolegomenis ostendit, *Catharorum* sectam Coloniæ *de partibus Flandriæ* anno tantum MCLXIII apparuisse. Cum vero Germani hanc hæresim acceperint *de Flandriæ partibus*, apparet Flandros eam a Francia, et Francos accepisse ab Italia, unde plures nefarii hæretici ultra montes a tempore *Roberti Franciæ regis* venerant; Itali vero venenum hoc hauserant a *Dalmatis* Italiæ vicinis, et a *Bulgaris*, ubi fons et origo hujus Manichæismi fuit.

9. *De hæreticis dictis Bascolis et Vasclis.* — Quoad *Bascolos* Oihenartus in Notitia Gasconiæ lib. 3, cap. 3, notat posteriorem ætatem *Vascos* appellasse diminutiva voce *Vasculos*, et contracte *Vasclos* vel *Basclos*. Hodie enim etiam hujus gentis nomen Galli per B, Hispani per V, consonantem proferunt, et quos illi *Bascos*, hi *Vascos* appellant. Ait Oihenartus se non reperisse antiquiores auctores, qui Vascos *Basclos* vocarint, quam Patres Concilii Lateranensis hoc anno coacti. Pseudo-Turpinus enim, qui in Præfatione fabulosæ suæ Historiæ de Carolo Magno ea voce utitur, paulo ante annum MCC scripsit, et homo Hispanus fuit, ut patet ex verbis Gaufredi Vosiensis hoc tempore viventis in Epistola ad conventum S. Martialis, præfixa Vitæ Caroli M. : « Gaufredus prior Vosiensis, sacro Martialis conventui, et universo clero Lemovicini climatis gaudiis sempiternis perfrui. Egregios invicti regis Caroli triumphos, ac præcelsi comitis Rotholandi prædicandos agones in Ispania gestos nuper ad nos ex Esperia delatos gratanter excepi, et ingenti studio corrigens scribere feci, maxime quod apud nos ista latuerant hactenus, nisi quæ joculatores in suis proferebant cantilenis, etc. Ego tanti pontificis (nempe Turpini, de quo mox locutus fuerat) oratibus mihi a Judice pio dari veniam opto ». Fabulosa itaque illa Historia antiqua non est, licet verus *Turpinus*, qui archiepiscopus Remensis fuit, Caroli Magni tempore vixerit.

10. *De origine fabularum Romanensium.* — Petrus Daniel Huetius, vir in omni genere scientiarum excultus, antequam ad episcopalem dignitatem eveheretur, composuit egregium Opusculum *de Origine fabularum Romanensium*, vulgo, *Romans*, a Willielmo Pyrrho e lingua Gallica in Latinam versum, et Hagæ-Comitis anno MDCLXXXIII impressum, in quo fabularum Romanensium inventionem Orientis populis, Ægyptiis nempe, Arabibus, Persis, Syrisque acceptam referri debere demonstrat, tam ex priscis fabulæ Romanensis artificibus, uti Clearcho in Cilicia nato, Jamblico apud Babylonios educato, quam ex Heliodoro Tricæ, quæ Thessaliæ urbs, episcopo, de quo Socrates in sua Historia Ecclesiastica, aliique. Quomodo postea ab Orientalibus ad Italos, Francos et Hispanos, id scribendi genus transierit, fuse prosequitur, sed hæc non sunt hujus loci.

11. *Petrus Lombard. ante hunc annum hæreseos accusatus.* — Baronius num. 13 ait, in hoc Concilio a quibusdam delatam fuisse accusationem adversus *Petrum Lombardum* episcopum Parisiensem, quod scripsisset, quod Christus, secundum quod est homo, non est aliquid. Id autem probat Baronius ex litteris Alexandri III *ad Willelmum archiepiscopum Senonensem* datis, quibus ei præcipit, ut suffraganeos suos Parisios convocet, et una cum illis et aliis religiosis viris præscriptam doctrinam studeat *penitus abrogare*. Verum Willelmus jam ab an. MCLXXVI ab Ecclesia Senonensi ad Rhemensem translatus fuerat, ut ibi demonstravimus. Matthæus Parisius, qui eas litteras huic anno affixit, aliisque errandi causa fuit, non refert quid super ea propositione statutum fuerit, aitque tantum hanc altercationem stetisse indeterminatam a diebus Alexandri III usque ad tempora Innocentii III. Paucis ante hunc annis *Magister Gualterus*, prior Sancti-Victoris Parisiensis, insignis theologus, *Petrum Abaelardum*, *Petrum Lombardum*, *Petrum Pictavinum* ejus discipulum, et *Gilbertum* Porretanum hæreseos insimulavit, quod Trinitatis, cæteraque divina mysteria Aristotelicis regulis et præceptis enarrarent, et contra eos quatuor libros composuit, qui, ut observat Bulæus tom. II Hist. Universitat. Paris. pag. 402, extant Mss. in duobus exemplaribus asservatis in Bibliotheca S. Victoris, quorum Prologus sic incipit : « Quisquis hoc legerit, non dubitabit iv

Labyrinthos Franciæ, id est, Abaelardum et Lombardum, Petrum Pictavinum et Gilbertum Porretanum uno spiritu Aristotelico afflatos, dum ineffabilia Trinitatis et Incarnationis scholastica levitate tractarent, multas hæreses olim vomuisse, et adhuc errores pullulare ».

12. *In Concilio Lateran. nihil adversus eum definitum.* — Pluribus Gualterus in libris illis refellit citatam propositionem *Petri Lombardi*, aliasque ejusdem auctoris. Verum nihil in hoc Concilio Lateranensi adversus illas decretum reperitur. Audiendus idem Gualterus : « Hoc sciendum quod Alexander papa nuper in Concilio Romano paraverat nominatim illius (nempe Petri Lombardi) sententias damnare, quarum argumentis et Arii, et Sabellii, et novorum hæreticorum error recrudesceret, sc. quod Christus nihil sit secundum quod homo. Quidam vero cardinalium causam Dei et fidei Christianæ religionis, qua stamus et vivimus, alienis negotiis postponentes et non recte respondentes dixerunt venerabili papæ : Domine, alia majora suscepimus tractanda. Tunc Apostolicus : Imo primum et maximum de fide et hæreticis agendum est. Quod illi audientes egressi sunt de consistorio. Quidam etiam episcopus Walensis Adam exivit cum illis dicens : Domine papa, ego ei Ecclesiæ et præpositus olim scholarum ejus defendam sententiam Magistri. Quid plura ? Cessent jam putidæ ranarum garrulitates, Apostolica Sede de Roma ita intonante et definiente ».

13. *Damnatus postea fuit ab Alexandro III.* — Refert postea litteras Alexandri III quas quia breves et proposito nostro convenientissimæ hic exhibeo : « Alexander episc. SS. D. V. Willelmo Rhemensi archiep. Apostolicæ Sedis legato sal. et Apostol. bened. Cum Christus perfectus Deus, perfectus sit homo, mirum est qua temeritate quisdam audet dicere quod Christus non sit aliquid secundum quod est homo. Ne autem tanta possit in Ecclesia Dei dici abusio suboriri vel error induci, fraternitati tuæ per Apostolica scripta mandamus, quatinus convocatis magistris scholarum Parisiensium et Rhemensium et aliarum circumpositarum civitatum, auctoritate nostra sub anathemate interdicas, ne quis de cætero dicere audeat Christum non esse aliquid secundum quod homo. Quia sicut verus Deus, ita verus est homo, ex anima rationali et humana carne subsistens. Datum XII kal. Mart. » Existimat Bulæus, qui pag. 431 eam Epistolam recitat, currenti anno datam esse ; verum cum Willelmus Concilio Lateranensi præsens fuerit, et in eo aliqui petierint, ut Petri Lombardi *Magistri Sententiarum* doctrina damnaretur, manifestum est illum *XII kal. Martio* præsentis anni, vel in via fuisse, vel jam Romam pervenisse, et *Alexandrum III* eo die et anno non damnasse propositionem, de qua postea in Concilio agi noluit. Eæ itaque litteræ vel anno sequenti, vel anno MCLXXXI, *XII kal. Martii scriptæ*.

14. *Philippus, filius Ludovici VII, rex Franciæ coronatur.* — Ad num. 14 et seq. « Ludovicus rex Francorum », inquit de Ludovico VII chronographus Aquicinctinus, « assumpto secum Philippo comite Flandrensium, mare transnavigans, Cantuariam pergit, sanctumque martyrem Thomam diversis muneribus honoravit. Henricus senior rex Anglorum (hujus nominis II) honorifice eum suscepit. Ludovicus rex Francorum filium suum Philippum (annis quindecim agentem) in regem sublimat Rhemis in festivitate Omnium Sanctorum. Sequenti Dominica Willelmus Rhemensis archiep. card. presbyter, tit. S. Sabinæ, et Apostolicæ Sedis legatus, convocatis episcopis et totius secundæ Belgicæ personis, Concilium tenet, tractans cum suis coepiscopis, de rebus sibi vel Ecclesiæ necessariis ».

15. *Regis titulus Alphonso Portugalliæ principi ab Alexandro III conceditur.* — A num. 16 ad 19. Alexander III anno XX Pontificatus sui *regis* titulum *Alphonso* Portugalliæ regi ob res præclare adversus Saracenos gestas dedit, ut narrat Baronius, qui tamen litteras Alexandri III non exhibet, sicuti nec eminent. cardin. de Aguierre in Collect. Concil. Hispaniæ. *Alphonsus* antea ab universis principibus *regis* titulo cohonestabatur, sed in litteris Pontificiis ad eum datis tantum *dux* vocabatur, etiam in litteris Lucii II a Baluzio lib. 2 Miscell. recitatis, quas Baronius non viderat, in quibus *Lucius* post acceptas *Alphonsi regis*, ut seipsum in iis appellat, litteras ad eum respondet, laudatque quod *hominium papæ Innocentio* (hujus nominis II) fecerit, et dein sibi per litteras promiserit, et per J. Bracarensem, archiepiscopum « ut tam tu, inquit, quam heredes tui de terra ipsa quatuor uncias auri singulis annis Romano Pontifici persolvatis ». Jamdiu ante hunc annum Lusitaniæ regem ab omnibus aliis regibus hoc nomine appellatum fuisse supra observavimus.

16. *Charitoni patriarchæ Constantinop. anno* MCLXXVII *succedit Theodosius.* — Ad num. 20. In Serie episcoporum Constantinopolitanorum, quæ extat in Jure Græco-Romano de *Charitone*, anno MCLXXVI patriarcha Constantinopolitano dicto, et de *Theodosio* ejus successore dicitur : « Charito monachus, mansionis Manganorum, mens. XI. Theodosius monachus, oriundus ex Antiochia, qui longo tempore monasticum exercuerat in colle Sancti-Auxentii ann...... tandem renuntiavit ». Onuphrius in Chron. Eccles. qui exemplar hujus Catalogi minus mutilum in aliquibus locis, quam sit exemplar, quo usus est Leunclavius in editione Juris Græco-Romani, nactus fuerat, ait Charitonem anno MCLXXVII obiisse ac *sedisse an.* I, *menses* II, *dies*.... et Theodosium, quem perperam hujus nominis II appellat, quod Theodorum Theodosium vocasset, *anno sexto* abdicasse, Christi nempe MCLXXXIII. Hæc ad supplendos Annales, in quibus horum patriarcharum series per hæc tempora minus accurata.

17. *S. Richardo puero occiso, in Judæos sæ-*

vitur. — Guillelmus Armoricus ad annum primum Philippi Augusti Franciæ regis hoc anno a patre dicti martyrium sancti Richardi pueri hoc modo narrat : « In diebus illis S. Richardus a Judæis crucifixus fuit, et martyrium passus : cujus corpus requiescit in Ecclesia S. Innocentii Parisiis, in loco qui Campellus dicitur, et fiunt ibi per orationes ejus mirabilia usque in hodiernum diem », id est, post annum MCCXX cum quo Historiam suam claudit. De isto sancto puero Rigordus in gestis ejusdem Philippi Augusti pag. 5 scribit : « Revolutis quampaucis diebus ex quo novus rex post sacram inunctionem Parisios rediit ; opus quod longo tempore mente gestaverat, sed pro nimia reverentia quam Christianissimo patri suo exhibebat, perficere formidabat, aggressus est. Audierat enim multoties a principibus, qui cum ipso pariter in palatio fuerant nutriti, et hoc sine obliteratione memoriæ commendaverat, quod Judæi qui Parisiis manebant, singulis annis Christianum unum in opprobrium Christianæ religionis, quasi pro sacrificio in cryptis subterraneis latentes in die Cœnæ, vel in illa sacra hebdomada pœnosa, jugulabant. Et in hujusmodi nequitia diabolicæ fraudis diu perseverantes, tempore patris sui, multoties deprehensi fuerant, et igne consumpti. Sanctus Ricardus, cujus corpus requiescit in Ecclesia S. Innocentii in Capellis (legendum cum Guillelmo Armorico *in Campellis*) Parisiis sic interfectus a Judæis et crucifixus, feliciter per martyrium migravit ad Dominum. Ubi ad honorem Domini per preces, et per intercessionem sancti Richardi, multa miracula, ipso Domino operante, facta fuisse audivimus. Et quia Christianissimus rex Philippus diligenti inquisitione a majoribus hæc et alia quamplurima nefanda de Judæis plenius didicerat : ideo zelo Dei inflammatus, ad mandatum ipsius, eodem anno quo Remis sacra regni Francorum suscepit gubernacula, XVI kalendas Martii in Sabbato (sed loco *XVI kalendas*, legendum *XIV kalendas*, ut methodus cyclica docet ; anno enim sequenti quo hæc gesta dies XVI Februarii in sabbatum incidit) capti sunt Judei per totam Franciam in synagogis suis. Et tunc exspoliati sunt auro, et argento, et vestibus, sicuti et ipsi Judæi in exitu de Ægypto Ægyptios exspoliaverunt ». In Actis SS. Bollandianis ad diem XXV Martii de hoc sancto puero martyre agitur.

18. *Pax inter Ca[illegible]llæ et Navarræ reges sancita*. — *Alphonsus VIII* Castellæ, et *Sanctius* Navarræ reges hoc anno *medio mense Aprili* de pace inter se egere conditionibus fuse recitatis a Moreto in Investigat. Navarr. pag. 668 et seq. et Actis publicis, tractatui pacis subscribunt XXI proceres ex utroque regno electi.

19. *Obitus Petri Comestoris*. — Hugo in Autissiodorensi Chronico, et Nangius in suo narrant hoc anno mortem *Petri Comestoris*, Manducatoris etiam appellati, Trecis in Campania nati, ejusdem urbis canonici et decani, necnon cancellarii Ecclesiæ Parisiensis, qui varia scripsit, et, ut inquit Hugo Autissiodorensis, « testamento sapienter disposito cuncta quæ habuit, pauperibus et Ecclesiis prorsus distribuit ». De ejus Operibus Oudinus in Supplem. Script. Eccles. aliique agunt.

20. *Agnes filia Ludovici VII filio Manuelis imp. uxor destinata*. — Chronographus S. Petri-Vivi hoc anno habet : « Henricus comes Trecensis cum Petro de Curtinaco (seu Curtiniaco, Ludovici VII Franciæ regis fratre), et aliis multis Jerosolymam peregre profectus est, et filia regis Ludovici (Agnes appellata) Constantinopolim ducta est, et filio imperatoris in uxorem tradita ». Tyrius lib. 21. cap. 28 et seqq. fuse hæc narrat, aliaque hoc anno in Oriente gesta. Sed cum nondum *Agnes* plane nubilis esset, illud conjugium peractum non est, ut suo loco referemus.

21. *Floret Theodorus Balsamon*. — His temporibus floruit *Theodorus Balsamon*, cujus meminit Baronius num. 20. Ille jussu Manuelis imp. et Michaelis Anchiali patriarchæ Constantinop. expositionem Nomocanonis Photii et Canonum aggressus, Opus postmodum absolutum *Georgio Xiphilino* patriarchæ Constantinop. nuncupavit. In eo opere Latinam Ecclesiam, ut potest, infamat, qui tamen, ut ait Allatius lib. 2 de Consensu Occident. et Orient. Eccl. cap. 13. num. 4, execrabiliora evomuit in *Meditatis* cum de patriarcharum privilegiis agit, et in *Responsionibus* ad Marcum patriarcham Alexandrinum. Ea *Meditata* extant lib. 7 Juris Græco-Romani, ejus vero *Responsa* ad Interrogationes Marci Alexandrini episc. edita sunt lib. 5 ejusdem Operis. Præter hæc, varia alia opera Theodorus Balsamon reliquit.

22. *Floret Romualdus Salernitanus*. — Romualdus Salernitanus, cujus Opus hactenus Ms. servatur in Bibliotheca regia, usque ad præsentem Christi annum Chronicon suum perduxit. Mirum est Ughellum, qui Chronicon Cavense in Italia Sacra, dum de Ecclesia Salernitana verba facit, in lucem edidit, quod varias Chartas contineat, quibus illius Ecclesiæ historia lucem accipere potest, de Chronico Romualdi idem non fecisse.

ALEXANDRI III ANNUS 21. — CHRISTI 1180.

1. *Prophetissa quædam Romæ innotescit.* — Millesimus centesimus octuagesimus Christi annus sequitur, Indictione decima tertia, quo innotuit quiddam mirandum de prophetissa, quæ ex Galliis Romam se contulit, ut per Alexandrum Romanum Pontificem spiritus probaretur, an ex Deo esset. Qui ista scripsit Robertus, vivebat his diebus, testis fidelis, ejusque causam veniendi Romam enarrat, licet, sicut in plurimis anni unius errore, vitio scriptoris illapso, quod hoc anno factum contigit, sequentis numero notatur; quod et accidit in nota numeri celebrati Romæ Concilii universalis. Nam hoc anno ponitur celebratum quod superiori actitatum esse, quæ suo loco sunt dicta, significant; ait enim : « Erat quidam prædives Burgensis in loco qui dicitur, Rocca Amatoris, a quo monachi Ecclesiæ S. Mariæ, et S. Amatoris mutuo acceperant pecuniam, tradentes illi in loco pignoris cortinas illius Ecclesiæ. Imminente autem festo Genitricis Dei et Virginis Mariæ, rogaverunt prædicti monachi Burgensem, ut quas habebat apud se cortinas, ad ornandam Ecclesiam, tantæ solemnitatis completo tripudio ei restituendas, eis accommodaret. Ille vero aurem cordis habens obturatam, *ut alter Nabal Carmelus, dives, iniquus et stultus*[1], nulla quidem prece flexus est, sed respondit eis cum tumore animi dicens, quod essent cortinæ illæ circa lectum conjugis suæ, quæ nuper ei puerum pepererat, nec aliquatenus inde possent amoveri. Quid multa? Transit festivus dies, et Ecclesia præfata ornatum suum festivalem non habuit. Sequenti vero nocte B. Maria mater domini nostri apparuit in somnis uxori prædicti Burgensis, et dixit ei : Vir tuus peccatum grande commisit, nec poterit impietatis excessus derelinqui impunitus. Tertia enim die infans tuus spiritum exhalabit, et vir tuus debitum morti solvens, in die octava mutabit hanc temporalem felicitatem suppliciis æternis.

2. « Tu autem proficisceris ad Ecclesiam meam, quæ est in Bethlehem, et circumspectis ibi tribus sepulchris, quorum quidem duo extrema vacua non sunt, medium tibi eliges in sepulchrum. Interim omni feria quarta circa horam nonam deficiet in te spiritus tuus, et decurret ab ore tuo et naribus sanguis multus, et usque ad horam nonam sabbati veluti mortua permanebis. Sabbato hora nona spiritu redeunte, duces utrasque manus tuas super faciem tuam, et continuo pristinus color et fortitudo in te remeabunt ». Ut sic in mentis excessu divinas acciperet revelationes. Pergit de rerum eventu :

« Hæc locuta est beata Maria et abscessit. Mulier vero præ timore turbata evigilavit, et ruminans somnium suum cum magna sollicitudine, illud memoriæ commendavit. Crastina autem illucescente die, cœpit somnium suum conjugi suo per ordinem narrare. Miser sermonibus ejus non adhibuit fidem; nec etiam cum videret spiritum deficere in puero, de agenda pœnitentia cogitatum habuit; sed morte præventus in die octava, juxta præostensam visionem, in supplicium lapsus est gehennale. Perturbabatur mulier in alterutrius nece, et omnia, sicut per somnium monstrata fuerant, in se nihilominus intelligens accidisse, Romam sub festinatione proficiscitur, et rem summo revelat Pontifici. Præterea constanter asseruit, quod in sequenti anno ab illo maxima fames ingrueret, et quod ex corruptione aeris innumerabilis hominum multitudo moritura esset, et quod clerum Romanum gravis animadversio feriret, nisi ab exercitio doli resipiscerent, sub quo a multis retro temporibus usque in hodiernam diem laboraverunt.

« At dominus papa, volens manifestius scire si sermones mulieris veritati inniterentur, commendat eam duodecim nobilibus matronis, dans illis præceptum, ut cum illa in mortem obdormiret per extasim, plantis ejus calentes (subulas infigerent, et de sanguine ab illius ore manante vestes suas inficerent. O rem mirabilem! quarta feria, sicut prædixerat, hora nona, mulier expal-

[1] I. Reg. XXV.

luit, et mortua est, ita ut nullus in ea vitalis remaneret spiritus, et ab ejus naribus cœpit defluere sanguis copiosus. Sed matronæ præceptorum domini papæ non immemores, pedibus mulieris calentes subulas infigunt, nec ob id illa movetur. Insuper de sanguine ejus vestimenta sua tingunt; sed omnis infectio facta per sanguinem in sabbato nunquam comparuit, cum spiritus vitæ in mulierem remearet ». Hucusque Robertus, quæ sicut certa, ita veritati inventa sunt consentientia. Fuit semper in Ecclesia prophetia, juxta illud Joelis [1]: « Prophetabunt filii vestri, et filiæ vestræ ». Et prophetias non esse spernendas [2], Apostolus monuit. Et cum quod pronuntiaverit evenerit, illum non esse falsum, sed a Deo missam Prophetam, docuit nos examinare, atque probare divina Scriptura [3].

3. *Civitati Alexandriæ datur ab Alexandro III episcopus.* — Eodem pariter anno Alexander papa dedit episcopum novæ civitati Alexandriæ in Gallia Cisalpina, non quem ipsius civitatis cives elegerant, sed Aquensis civitatis episcopum, quem transtulit Alexandriam. Extant de his litteræ tunc datæ ab Algisio archiepiscopo Mediolanensi, qui hoc in mandatis acceperat ab ipso Alexandro Pontifice, quas inferius recitabimus. Extant et binæ tunc ad Alexandrinos datæ litteræ ab Alexandro papa, quarum priores sic se habent:

« Alexander episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis clericis Alexandrinæ Ecclesiæ, salutem et Apostolicam benedictionem.

« De novitate et necessitate processit, quod præsente nuntio Mediolanensis Ecclesiæ, nulla præcedente electione, auctoritate nostra vobis et Ecclesiæ vestræ electum providimus. Et ideo, ne possit ex hoc vobis vel successoribus vestris præjudicium fieri, auctoritate vobis Apostolica duximus providendum. Eapropter, dilecti in Domino filii, præsenti scripto statuimus, ut ex hoc vobis non præjudicetur in posterum, quominus, obeunte electo qui nunc est, et suorum quolibet successorum vos et successores vestri de episcopis vestris electionem liberam habeatis, sicut canonici Ecclesiarum Cathedralium, quæ Mediolanensi Ecclesiæ subjacent, habere noscuntur. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ constitutionis infringere, vel ei aliquatenus contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Anagniæ III kalend. Februarii.

« Ego Otto notarius sacri palatii authenticum hujus Instrumenti vidi, et ut in illo reperi, ita in hoc scripsi, nihil addens aut minuens, præter punctum, litteram, et syllabam, etc.

« Ego Petrus, qui dicor Ferrarius, notarius sacri palatii, authenticum Instrumenti vidi et legi, et subscripsi, etc. » Posterior autem Alexandri papæ Epistola ad Alexandrinos sic se habet:

« Alexander episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis O. electo, et canonicis Alexandrinæ Ecclesiæ, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Congruam officii nostri actionem exequen. (exequimur) cum ea quæ ad ornatum et decorem domus domini laudabili providentia statuuntur, per nos incrementum accipiunt, et Apostolicæ tuitionis præsidio in suæ firmitatis robore convalescunt. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus benignius annuentes, canonicam, quam sibi electe in Ecclesia S. Petri de assensu cleri, et populi statuisti, protectionis nostræ munimine roborantes, et electionem, quam de personis idoneis ad dignitates Ecclesiæ tenendas fecisti, dilectis filiis nostris magistro Ugoni præposituram, magistro Cataldo archipresbyteratum, magistro P. cantoriam provida deliberatione concedentes ratam habemus. Etiam singulis prædictas dignitates auctoritate Apostolica confirmamus. Præterea Ecclesias usibus vestris, filii canonici, deputatas, scilicet S. Mariæ de Gamundio, Sancti-Dalmatii de Maringo, Sancti-Michaelis de Soleriis, Sancti-Stephani de Bergolio, Sanctæ-Trinitatis de Wilia, S. Andreæ de Roverelo, et Sancti-Augustini de Foro, vobis nihilominus duximus præsentibus litteris confirmandas, statuentes, ut nulli omnino homini liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Tusculani XV kalend. Augusti.

« Ego Otto notarius sacri palatii authenticum hujus Bullæ domini Alexandri papæ bullatum vidi et legi, et sicut in illo reperi, ita in hoc scripsi, nihil addens, vel minuens, aut mutans, præter punctum, litteram, et syllabam.

« Ego Vermus notarius sacri palatii authenticum hujus Bullæ vidi, et legi, et subscripsi, etc. » Hactenus de litteris Alexandri papæ, scriptis ad Alexandrinos. Quas autem diximus primo loco datas ab Algisio archiepiscopo Mediolanensi ad eosdem Alexandrinos de translatione Aquensis episcopi in Ecclesiam Alexandrinam, sic se habent:

« Algisius, Dei gratia S. Mediolanensis Ecclesiæ archiepiscopus, universo clero et populo Alexandrino, salutem et omne bonum.

« Licet quidam ex vobis, utpote (ut) in hujusmodi solet accidere negotiis, nos quodammodo suspectos habuerint, quod honori et exaltationi civitatis vestræ in aliquo derogare vellemus, pura tamen conscientia nobis respondet, et sequens rerum probabit effectus propositi et voluntatis nostræ semper fuisse, ut civitas nostra (vestra) pontificali sede gaudeat, et proprium habeat episcopum, qui vestrarum curam gerat animarum, et vobis et civitati vestræ, Domino auctore, præesse debeat et prodesse. Sane cum ante hos dies a domino papa

[1] Joel. II. — [2] I. Thes. V. — [3] Deut. XVIII.

acceperimus in mandatis, ut saniori habito consilio, venerabilem fratrem nostrum Aquensem episcopum una cum sede sua in civitatem vestram transferremus, id opportunitate accepta curavimus effectui mancipare. Quocirca attendentes, quam pura et sincera charitate dominus papa vos et civitatem vestram amplexetur, quanta etiam cura, et sollicitudine paci et quieti vestræ intendat, mandatum et voluntatem ipsius exequentes, et ejus plenissima freti auctoritate, prædictum fratrem nostrum episcopum una cum sede sua, in civitatem vestram Apostolica transferimus auctoritate, ac de cætero episcopalia ibidem ministrans Alexandrinus vocetur episcopus. Jura tamen, potestatemve Aquensis Ecclesiæ, in qua prius sedit, nec sibi subtrahimus, nec ulla minuimus ratione, quominus in ea, et aliis Ecclesiis suis plenum jus et potestatem, ceu quondam habeat. Sic itaque ipsum cardinalem vestræ civitatis constituimus sacerdotem, ut omnia jura, et honores, quos in Aquensi habet episcopatu, sibi reservemus. Sic enim ipsum et civitatem vestram exaltare et honorare volumus, ut nihil eidem episcopo videatur derogatum, sed potius tanto majori prærogativa gaudeat et speciali privilegio, quanto ex hoc majori fungitur honore, et officio, quod in vestram civitatem translatus, jus et potestatem, quam in pristinam habuit Ecclesiam, non amittat. Quia ergo in hujusmodi negotiis semper aliqui esse solent, qui verba pervertentes, cauteriatam habent conscientiam, et commune bonum studio malignitatis impedire nituntur : prudentiam et discretionem vestram rogamus attentius ac monemus, et Apostolica vobis ac nostra præcipimus auctoritate, ut paci et tranquillitati civitatis vestræ sollicite providentes, Deo gratias in omnibus agatis, qui proprium et specialem vobis contulit episcopum, qui vestræ civitatis et episcopatus curam et regimen debeat habere. Credentes itaque hoc a Domino, a quo omne datum optimum et omne donum perfectum est, processisse, vestram attentius charitatem monemus, rogamus et præcipimus, ut eumdem episcopum vestrum sincera devotione ac digna reverentia suscipientes, tanto majori honore ipsum prævenire studeatis, quanto majori affectu, et puriori dilectione hoc a domino papa factum et a nobis prosecutum esse noveritis : scientes pro certo et indubitanter credentes, quod per eum, Domino auctore, civitas vestra exaltabitur. Et ut dominus papa devotionem et obedientiam vestram in hoc cognoscens, tanto propensiori amore et attentiori affectu vos honorare et fovere curabit, quanto amplius vos filios obedientiæ et pacis amatores inveniet : sic et nos et Ecclesia nostra tanto propensius commodo et exaltationi vestræ intendemus, quanto ampliorem mansuetudinem et devotionem circa vos in hac sumpsimus parte. Ne quid igitur in hac parte deesse videatur, vos omnes tam clericos quam laicos a debito juramenti et obedientiæ, quam O. quondam electo vestro præstiteratis, auctoritate Apostolica ac nostra absolvimus : mandantes et firmiter præcipientes, ut vos ei de cætero, sicut præfato episcopo vestro fidelitatem et obedientiam, omnemque devotionem exhibeatis; ipsumque tanquam specialem et proprium pastorem et dominum revereri et honorare curetis. Datum Mediol. an. Dom. MCLXXX.

« Ego Petrus, qui dicor Ferrarius sacri palatii, authenticum hujus Instrumenti vidi et legi, et ut in illo inveni, in hoc ita scripsi, nihil addens, vel mutans præter punctum, syllabam, et litteram, etc.

« Ego Otto notarius sacri palatii authenticum hujus Instrumenti vidi, et legi, et subscripsi, etc.

« Ego Vermus notarius sacri palatii authenticum hujus Instrumenti vidi, et legi, et subscripsi, etc. » Extant de hac ipsa translatione etiam Innocentii papæ Tertii litteræ Apostolicæ datæ, cum Papienses contra eamdem unionem conquesti essent apud eumdem Innocentium papam, qui appositis quibusdam conditionibus controversiam obortam sedavit.

4. *Controversia de electione episcopi S. Andreæ in Scotia : unde rex excommunicatus et regnum interdictum.* — Hoc eodem anno Alexander papa audiens Ecclesiam in Scotia scissam inter se occasione electionis metropolitani, nempe episcopi S. Andreæ, ad componendas res legatum misit in Scotiam. Porro de hujusmodi controversia plenissime agit Rogerius scriptor Annalium, qui et rebus præsens aderat, a quo ista sic accipe :

5. « Eodem anno (millesimo centesimo octuagesimo), Richardus episcopus S. Andreæ in Scotia obiit. Quo defuncto, statim fit schisma de electione pontificis. Canonici enim de Ecclesia S. Andreæ elegerunt sibi in episcopum magistrum Joannem cognomento Scotum, et Willelmus rex Scotorum elegit Hugonem capellanum suum, et consecrari fecit ab episcopis regni sui, contra appellationem a prædicto Joanne electo ad dominum papam factam.

6. « Unde factum est, quod Alexander summus Pontifex misit Alexium Romanæ Ecclesiæ subdiaconum in Scotiam, ad cognoscendam controversiam, quæ erat inter Joannem electum, et Hugonem consecratum, et ad illam determinandam. Qui cum in Scotiam venisset, et coram clero et populo regni diu tractasset de electione Joannis et Hugonis, et de consecratione ipsius Hugonis; et cognovisset quod præfatus Joannes canonice fuisset electus, et quod Hugo post appellationem ad Romanum Pontificem factam in episcopatum S. Andreæ per regem violenter esset intrusus : eum sine dilatione de episcopatu S. Andreæ deposuit, et perpetuum ei silentium auctoritate qua fungebatur imposuit, et electionem quæ de Joanne facta fuit confirmavit. Et eum ab episcopis Scotiæ, rege non prohibente nec contradicente, imo per consilium episcoporum regni permittente, in episcopum S. Andreæ consecrari fecit. Sed rex statim post consecrationem suam prohibuit ei, ne

ipse in regno suo moram faceret. Hugo vero non minus gerebat se episcopum quam antea ». Quo factum est ut idem legatus Apostolicæ Sedis episcopatum ipsum S. Andreæ subjecerit interdicto : cujus sententiam Alexander papa ratam habens, has litteras dedit ad episcopos Scotiæ :

7. « Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus universis episcopis et dilectis filiis, abbatibus, et aliis Ecclesiarum prælatis per Scotiam constitutis, priori, canonicis, clero et populo S. Andreæ, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Comperto nobis, quod jampridem venerabilis frater noster Joannes, nunc episcopus S. Andreæ, canonice fuisset electus; et post electionem suam Hugo (appellatione interposita) in Ecclesia illa per potentiam laicalem intrusus consecrari ausu temerario præsumpsisset, electionem ipsius Apostolica auctoritate cassantes, dilectum filium nostrum Alexium subdiaconum nostrum Sedis Apostolicæ legatum, de electione præfati Joannis cogniturum, ad partes vestras direximus. Qui cum mature satis, sicut per multorum testimonia nobis innotuit, et canonice processisset, electionem ipsius canonicam comperiens, post multiplices inducias, in quibus regiæ magnitudini detulit, auctoritate Apostolica confirmavit, præcipiens omnibus qui ad Ecclesiam S. Andreæ pertinerent, ex parte nostra, ut ipsi Joanni sicut electo, obedientiam et reverentiam exhiberent. Unde, cum nullus propter metum regium in manifesto obedire auderet, idem legatus non regnum, sicut de jure poterat, sed episcopatum interdicto subjecit.

8. « Cum igitur tam Ecclesiastici quam sæculares principes a charissimo in Christo filio nostro Willelmo illustri Scotorum rege districtius adjurati fuissent de recto consilio dando, firmiter promittente ipso rege, quod eorum consilio staret, responderunt omnes tanquam unus, ut præfati Joannis consecrationem, coram legato nostro, et quatuor episcopis (quinto ægrotante, sed scripto consentiente) celebratam ulterius non turbaret, sed permitteret eum in pace in sua sede consecrari. Inde est, quod universitati vestræ per Apostolica scripta mandamus, atque sub officii et beneficii pœna præcipimus, quatenus spiritum fortitudinis induentes, ipsum episcopum infra octo dies post harum susceptionem litterarum honorifice, appellatione postposita, ad sedem suam reducatis, et pro servanda Ecclesiastica justitia prudenter et viriliter laboretis, et ad placandum motum regium adhibeatis operam diligentem ; atque præfato episcopo omnem exhibeatis reverentiam et honorem, quem ipsius prædecessoribus impendistis. Quod si rex aliud voluerit, aut etiam consilio pravorum inclinatus fuerit, Deo et S. R. E. magis oportet obedire quam hominibus. Alioquin sententiam , quam venerabilis frater noster Hugo Dunelmensis episcopus in contumaces et rebelles tulerit, nos auctore Deo ratam habebimus, et præcipiemus firmiter observari ». Ista audiens Hugo intrusus, prævidens sibi discedendum fore ab Ecclesia quam male occupaverat, inde recedens asportavit secum capellæ ornamenta, item annulum et baculum et alia. Cumque ea, a legato conventus, reddere noluisset, ab eodem sententia excommunicationis damnatus est, quam Alexander papa confirmans, ita tunc scripsit ad Scotiæ præsules :

9. « Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus et dilectis filiis Ecclesiarum prælatis per Scotiam constitutis, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Relatum est nobis, quod cum Hugo, qui Ecclesiam S. Andreæ de Scotia invaserat, capellam episcopalem, baculum, et annulum, et cætera, quæ irrationabiliter adsportaverat, illicite detineret, eum frequentius admonitum resipiscere contemnentem, dilectus filius noster Alexius subdiaconus noster Apostolicæ Sedis legatus, coram vobis et clero multo et populo, nisi infra quindecim dies ablata vel adsportata redderet, vel congrue satisfaceret, vinculo excommunicationis, Apostolica auctoritate fretus, adstrinxit. Ipse tamen in arrogantiæ malo perdurans, in nullo præfati legati monitis acquievit. Nos itaque sententiam de auctoritate nostra prolatam ratam habentes universitati vestræ per Apostolica scripta mandamus atque præcipimus, quatenus præfatum Hugonem, Dei gratia freti, et omni timore postposito, publice, nullius appellatione obstante, vinculo denuntietis excommunicationis adstrictum, et sicut excommunicatum attentius evitetis, donec quæ de supradictis rebus abstulit vel æstimationem fratri nostro Joanni episcopo S. Andreæ et Ecclesiæ suæ restituat, et de aliis quæ destruxit satisfactionem exhibeat congruentem ». Subjicit autem ista Rogerius in iisdem Annalibus :

10. « Præterea dominus papa concessit Rogero Eboracensi archiepiscopo legatiam in Scotia, et præcepit ei, quod ipse sententiam excommunicationis, una cum Hugone Dunelmensi episcopo, proferret in regem Scotorum, et regnum illius interdiceret, nisi ipse permisisset præfatum Joannem tenere episcopatum suum in pace, et nisi dedisset ei securitatem pacis servandæ illi. Et idem papa districte et in vi obedientiæ inhibuit Joanni episcopo S. Andreæ, ne alicujus amore aut timore, vel suggestione aliqua seu voluntate, Ecclesiam S. Andreæ, ad quam consecratus est, et auctoritate Apostolica confirmatus, ausu temerario præsumeret derelinquere, vel aliam recipere : adjungens, quod si attentaverit, sine exceptione aliqua auferret ei utramque; unde summus Pontifex in hac forma scripsit :

11. « Alexander episcopus, servus servorum Dei, Willelmo illustri Scotorum regi, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Pro pace tua et libertate sollicite nos meminimus laborasse, sperantes, quod ex hoc in devo-

tione Sedis Apostolicæ melius firmareris et cresceres, et libentius servares Ecclesiasticam libertatem. Cæterum attendentes circa factum venerabilis fratris nostri Joannis episcopi Sancti-Andreæ de Scotia, quod nolueris usque modo inclinari : contrarium spei, quam de fervore devotionis regiæ habebamus, cogimur æstimare. Volentes tamen experiri adhuc, si patientia nostra ad pœnitentiam regium motum adducat magnitudinem tuam per Apostolica scripta monemus attentius et mandamus, quatenus memorato episcopo infra viginti dies post harum susceptionem litterarum pacem et securitatem largiaris, ita quod non oporteat eum de indignatione regia dubitare. Alioquin noveris, nos venerabili fratri nostro Rogero Eboracensi archiepiscopo Apostolicæ Sedis legato in Scotia mandasse, ut regnum tuum, nullius appellatione obstante, subjiciat interdicto, excommunicationis sententiam in personam tuam, si desistere nolueris, prolaturus. Pro certo quoque teneas, quod si in tua duxeris violentia perdurandum : sicut laboravimus, ut regnum tuum libertatem haberet, sic dabimus studium, ut in pristinam subjectionem revertatur». Hæc Alexander papa. Subdit autem hæc Rogerius : « Sed rex Scotiæ in nullo volens obedire mandatis Apostolicis, expulit præfatum Joannem episcopum Sancti-Andreæ, et Matthæum episcopum de Aberden avunculum ejus a regno suo. Unde Rogerus Eboracensis archiepiscopus, et Hugo Dunelmensis episcopus, et Alexius Apostolicæ Sedis legatus mandatum summi Pontificis prosequentes, sententiam excommunicationis dederunt in personam regis Scotiæ, et sententiam interdicti in regnum ejus ». Quæ autem ista secuta sint, anno sequenti sic Rogerius enarrat : Misit rex Scotiæ ad Alexandrum papam nuntios suos, postulans, ut ipse pro bono pacis concessisset hanc fieri sedium commutationem (nempe ut Joannes S. Andreæ episcopatum dimitteret, acciperet vero alium quem vellet in Scotia) : sed dominus papa hoc concedere noluit ». Ista vivente Alexandro ipso sunt gesta : quæ autem ista secuta sint sub ejus successore Lucio papa, suo loco dicetur.

12. *Statuta regni Poloniæ ab Alexandro III confirmata.* — Hoc eodem anno singulari exemplo Casimirus rex Poloniæ, quem ducem vocant, cum Constitutiones quasdam pro bene disponendo principatu sanciturus esset, eas prius Romano Pontifici confirmandas per nuntios misit. De his enim hæc habet Longinus hoc anno :

13. « Ut autem tam saluberrimæ Constitutiones in futuras generationes majus haberent duramentum, solerti ducis Casimiri ordinatione nuntii ex utroque statu Romam ad summum Pontificem Alexandrum Tertium mittendi deliguntur confirmationem papalem, quæ Constitutiones ipsas, et in scriptum redactas, et ducis Casimiri, pontificumque, principum, et baronum sigillis munitas, firmitate Apostolica perennet, et corpus ossaque alicujus sancti, quo Cracoviensis insigniretur Ecclesia, obtenturi. Et nuntii quidem Polonorum apud Tusculanum Alexandro papa ostenso, benigne habiti et auditi sunt, gratiæque, præsente cardinalium cœtu, ab Alexandro Polonis actæ, quod pestifero durante schismate, nationibus et regnis vicinis aut claudicantibus, aut obedientiam antipaparum profitentibus, ipsi constanti perseverantia, ab ejus obedientia non discessissent. Constitutionem deinde Polonorum, velut justam et religione plenam et commendat et confirmat. De dandoque sacro corpore bene legatos Polonorum sperare, et se Romam subsequi jubet. Confirmationis autem suæ pro rescindendo dubietatis scrupulo, exemplar subnectimus, cujus a nobis originale, in Ecclesia Cracoviensi conditum, sæpe et attrectatum et visum est.

14. « Rescriptum confirmationis papæ statutorum regni Poloniæ.

« Alexander episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio nobili viro Casimiro duci Poloniæ, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Ex parte tuæ magnitudinis revelatum est nobis, quod de consilio archiep. et episcoporum Poloniæ, et principum terræ, quasdam abusiones et solitas injurias ab Ecclesiis et personis Ecclesiasticis amputasti, constituens, ne bona decedentium episcoporum amplius confiscarentur. Constitutum est etiam, ut si quispiam in res defuncti episcopi manus conjecerit, vinculo anathematis teneatur. Nec præsumat ullus raptorum defuncto episcopo succedere, donec absolutionis beneficium assequatur, ablatis restitutis, vel ablatorum congrua æstimatione præmissa. Consuetudinem autem, quæ a principibus terræ servabatur, videlicet, ut quocumque pergerent pompatice, invadentes horrea pauperum evacuarent, et si inter absentes aliquid negotioli quandoque contingeret, impii satellites discurrentes, raptos quoscumque caballos vel enervarent in cursu, vel omnino destruerent, de Ecclesiasticorum et sæcularium virorum consilio emendasti. Unde quoniam Constitutionem tuam justam pariter et honestam auctoritate nostra postulas confirmari, nos justis postulationibus annuentes, Constitutionem præscriptam, sicut in scripto authentico super hoc facto habetur, auctoritate Apostolica confirmamus et præsentis scripti patrocinio communimus, sub interminatione anathematis prohibentes, ne quis eam violare aliqua ratione præsumat. Nulli ergo omnino homini liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et BB. Petri et Pauli Apostolorum se noverit incursurum. Datum Tusculani V kalendas Aprilis ».

15. *Pro expeditione in Terram-Sanctam Alexander III dat litteras ad principes et episcopos.* — Hoc eodem anno, cum perlatum esset nuntium e Terra-Sancta de Saladini tremenda expeditione adversus Hierosolymitanam civitatem,

Alexander papa mox intonat bellicum tuba sacerdotali, scribens ad Christianos principes litteras, necnon ad universos Catholicæ communionis antistites. Extant ex eis aliquæ, et in primis quas scripsit ad principes, descriptæ vero a Rogerio in Annalibus :

16. « Alexander episc., servus servorum Dei, dilectis filiis nobilibus viris ducibus et principibus, comitibus, baronibus et universis Dei fidelibus, ad quos litteræ istæ pervenerint, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cor nostrum et omnium fratrum nostrorum sinistri rumores, qui de Hierosolymitanis partibus ad nos communi transeuntium relatione pervenerunt, nimio dolore conturbant, cum vix unquam aliquis, qui Christiano nomine censeatur, sine lacrymis et suspiriis audire valeat, quæ de statu illius terræ miserabili recitantur. Est siquidem infidelium (quod dolentes dicimus) incursione contrita et usque adeo fortium virorum potentia, et proborum virorum consilio viduata, quod nisi a Christianis regibus et principibus orbis celerem et potentem succursum habuerit, desolationem ejus (quod absit) in ignominiam Dei et in contemptum fidei Christianæ de proximo formidamus. Non est enim rex, qui terram illam regere possit, cum ille, videlicet Balduinus, qui regni gubernacula possidet, ita sit graviter (sicut nosse vos credimus) justo Dei judicio flagellatus, ut vix ad tolerandos sufficiat continuos sui corporis cruciatus. Quam gravem siquidem jacturam, et quam miserabilem casum in personis et rebus illa terra (pro qua patres et genitores nostri sanguinem proprium effuderunt in conflictu, quem olim cum gentibus habuerunt) peccatis exigentibus, sit perpessa; nec nos sine multa cordis commotione recolimus, nec aliqui zelantes legem Domini, possunt tantam stragem fidelium patienti animo tolerare : præsertim cum illa gens pessima paganorum, ex incommodis et periculis, quæ genti Christianorum intulerunt, tantam audaciam sumpsisse dicantur, ut se jactent impudenter, terram illam (quod avertat Dominus) invasuros.

17. « Moveat itaque vos zelus Domini, nec religio Christiana super tanta quæ illi terræ imminet contritione dormitet; sed universa loca illa, quæ Salvator et Redemptor noster corporali præsentia dedicavit, viriliter tueamini, et contemnite gentes quæ abjiciunt Dominum, et Christianum nomen de terris abolere nituntur. Non est utique Christianus, qui præscriptæ terræ calamitatibus non movetur, nec accingitur ad ipsam ab infidelium incursibus defendendam, quam occupare laborant, et suis (quod absit) spurcitiis profanare. Hi autem, qui ex vobis fortes sunt, et bellis exercendis idonei, non minus scuto fidei, et lorica justitiæ, quam materialibus armis induti, tam pium, quam necessarium opus, ac laborem hujus peregrinationis assumant, et loca illa in quibus Redemptor humani generis pro nobis nasci voluit, et mortem subiit temporalem, potenti virtute defendant, ne temporibus nostris sustineat in illis partibus Christianitas detrimentum. Cum enim Christus pro salute nostra opprobria multa, et demum crucis patibulum sustinuerit, ut nos offerret Deo mortificatos quidem carne, justificatos (vivificatos) autem spiritu ; expedit admodum saluti fidelium, ut pro ipso corpora nostra, periculis et laboribus exponamus, ne pretium sanguinis, quem pro nobis effudit, videamur obliti. Animadvertite igitur, dilecti in Christo filii, et videte, quam probrosum et quam mœrore dignum existeret Christianis, si adversus habitatores terræ illius inimici Crucis Christi denuo prævalerent, sicut eos prævalituros non modicum formidamus, nisi de diversis partibus Christianorum auxilium habitatoribus ipsis cum festinatione succurrat.

18. « Ne igitur Christianitas gentilitati succumbat, totis nisibus prævidete : quia melius est superventuro malo ante tempus occurrere, quam remedium post causam quærere vulneratam. Illis autem, qui pro Christo hujus viæ laborem assumpserint, illam indulgentiam peccatorum, quam patres et prædecessores nostri Urbanus et Eugenius Romani Pontifices statuerunt, Apostolica auctoritate concedimus et confirmamus. Uxores quoque et filios eorum, et bona et possessiones suas sub B. Petri et nostra, necnon et archiepiscoporum et episc. et aliorum prælatorum Ecclesiæ decernimus protectione manere; prohibentes attentius, ne adversus eos de his, quæ pacifice possident, aliqua post susceptam crucem quæstio moveatur, donec redeant, vel de ipsorum obitu certissime cognoscatur. Licet autem eis terras, seu possessiones alias, postquam propinqui aut etiam domini sui (ad quorum feudum pertinent) pecuniam ipsis mutuare aut noluerint aut non potuerint, Ecclesiis vel Ecclesiasticis viris aut aliis fidelibus libere et sine ulla reclamatione pro expensis hujus itineris titulo pignoris obligare. Præterea, quicumque de viris bellicosis, et ad illius terræ defensionem idoneis, illa sancta loca fervore devotionis adierint, et ibi duobus annis contra Sarracenos pro Christiani nominis defensione pugnaverint, de Jesu Christi pietate et de beatorum Petri et Pauli Apostolorum auctoritate confisi, eis omnium suorum, de quibus corde contrito et humiliato confessionem susceperint, absolutionem facimus delictorum, nisi forte aliena bona rapuerint, vel usuras extorserint, aut commiserint furta, quæ omnia debent in integrum emendari. Si vero non est in facultatibus delinquentium, unde valeant emendari, nihilominus consequentur veniam, prout diximus, de commissis. Ili autem, qui illic per annum, sicut diximus, moram habuerint, de medietate sibi injunctæ pœnitentiæ indulgentiam et remissionem suorum obtineant peccatorum. Omnibus autem Sepulchrum Domini pro instanti necessitate visitare volentibus, sive in itinere moriantur, sive ad istum locum perveniant, laborem itineris ad pœnitentiam et

obedientiam et remissionem omnium peccatorum injungimus, ut de vitæ præsentis ergastulo ad illam beatitudinem, Domino largiente, perveniant, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quam repromisit Dominus diligentibus se. Datum Tusculani decimo septimo kalend. Februarii ». Scripsit etiam (pergit Rogerius) idem papa archiepiscopis, et episcopis, et aliis Ecclesiarum prælatis super eodem negotio in hac forma :

19. « Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus archiepiscopis, et episcopis, et dilectis filiis abbatibus, et aliis Ecclesiarum prælatis, ad quos litteræ istæ pervenerint, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cum Orientalis terra per impressiones infidelium et incursus, fortium virorum potentia sit et proborum virorum consilio destituta, multo timore percutitur; et ad implorandam subventionem fidelium dilectos filios nostros, milites Templi, latores præsentium, viros utique religiosos et Deum timentes, archiepiscopi, episcopi, et alii principes terræ ad partes vestras mittere decreverunt. Nos autem, quos illius terræ calamitas gravi dolore conturbat, exemplo patrum et prædecessorum nostrorum de ipsius conservatione solliciti, Christianos reges, et principes orbis ad defensionem locorum illorum, in quibus steterunt pedes Domini, salubribus monitis exhortamur, et sicut patres et prædecessores nostri Urbanus et Eugenius Pontifices Romani statuerunt; ita et nos remissionem, et indulgentiam peccatorum statuimus universis, qui pro Christo laborem Hierosolymitanum assumpserint et contra Sarracenos fideli curaverint devotione certare. Monemus itaque universitatem vestram attentius et mandamus, quatenus fratres, qui ad hoc missi sunt, benigno recipiatis affectu; et per eos Orientalis terræ statu et necessitate comperta, principes, comites et alios fideles Christi parochianos vestros crebris et sollicitis exhortationibus laboretis inducere, ut terram illam, pro cujus liberatione patres et genitores eorum sanguinem proprium effuderunt, adeant festinanter, et contra inimicos Crucis Christi potentia et virtute decertent. Litteras autem, quas propter hoc generaliter mittimus, universis faciatis Ecclesiis publice legi, et exponatis earum tenorem, et remissionem peccatorum, quam facimus illis, qui tam pium et necessarium opus assumpserint, nuntietis, et ita omnes ad exequendum quod suggerimus, moneatis, quo per sollicitudinem et exhortationem vestram terra illa festinanter fidelium sentiat auxilium et juvamen; et vos propter hoc ab omnipotenti Deo mercedem possitis consequi sempiternam. Datum Tusculani decimo sexto Januarii ». Hactenus litteræ Alexandri papæ pro subsidio Terræ Sanctæ. Pergit Rogerius.

20. Quibus auditis, Philippus rex Franciæ et Henricus rex Angliæ plurimum condolentes de adversitate et desolatione terræ Hierosolymitanæ, promiserunt se, Domino auxiliante, celerem succursum facturos terræ illi, et in his finitum est colloquium ». Hactenus de his ipse.

Porro hoc eodem anno ipse Henricus Anglorum rex leges pias valde Ecclesiæ rebus faventes condidit, quas recitat in suis Annalibus Rogerius, quibus abstersit, quas contraxit maculas impugnando Ecclesiasticam libertatem temporibus sancti Thomæ martyris.

21. *Emmanuelis imp. Orientis litteræ ad Alexandrum papam de expeditione et obitus.* — Ubi autem ista innotuere de Occidentalium apparatu, et fama majora veris ad Orientales afferret, Emmanuel imperator de Latinorum tanta expeditione sollicitus, sibi timens, ne in transitu aliquid in imperium Franci molirentur, scripsit litteras ad Romanum Pontificem Alexandrum, de procurando rebus suis securitatem, mittendoque cum Francorum exercitu aliquem S. R. E. cardinalem legatum, cujus reverentia illi compescerentur. Extat ejusmodi Manuelis Epistola in Collectione antiquorum Diplomatum, facta per Benedictum papam Duodecimum, quam apud nos habemus. Sic itaque Emmanuelis litteræ se habent :

22. « Ad Alexandrum Tertium, Emmanuel Comnenus imperator.

« Sanctissime papa. Cum didicisset imperium meum per missam ad me scriptam Epistolam sanctitatis vestræ, quia protonobilissimus rex Franciæ moturus est exercitum cum aliis quoque principibus et comitibus et reliquis magnatibus in ultionem S. Sepulchri contra inimicos Dei : valde hoc gratum habui, sicut antea quoque scripsi tuæ sanctitati, et paratum est imperium meum secundum scriptam Epistolam tuæ sanctitatis, præparare his transitus in Orientem, et meatus in omnem Occidentem. Quia vero, si præbenda sunt eis necessaria, sine vexatione debent permanere terræ imperii mei, necesse est certificari imperium meum a declarato protonobilissimo rege, et cum eo venientibus, ne lædatur terra imperii mei quomodolibet in transitu eorum. Quia et imperium et transitus paratus est iis, et meatus in Occidentem, et contra Turcas transitus in Orientem. Et ipsi quidquid receperint civitatum a Turcis, quod intra continem Romaniæ perstiterit (quarum catalogus missus est cum apocrisiariis imperii mei) tradant hoc imperio meo. Vult ergo meum imperium excitari ad hujusmodi causam tuam sanctitatem, et cooperari ad hæc, et scribere protonobilissimo regi Franciæ, et his qui cum eo venturi sunt magnatibus, quod certificationem de hoc faciant imperio meo per præsentes apocrisiarios.

23. « Quia vero tua sanctitas in hujusmodi Deo placito servitio curatrix facta est, ut per scripturam suam cognitum est, hoc imperium meum vult, ut cardinalem mittat tua sanctitas in transitu horum, et aliquod signum certius ab omnibus Francis clare cognitum, clare missum imperio meo. Quod si forte quidam stulti inquietum quid

tentaverint contra terram imperii mei, per eum ab hujusmodi cœpto refrænentur. Nam quod in tanta multitudine non sint quidam etiam stulti, omnino impossibile est. Imperium vero meum mirabatur, quomodo nunc usque misit sanctitas tua ad ipsum nostrum imperium nuntios, et redocuit ipsum per litteras de sospitatibus tuæ sanctitatis, quomodo Deus eam adjuvet. Non est enim inconveniens, ut imperium meum crebro discat de salute tuæ sanctitatis, si a tua sanctitate eodem modo quod a Deo adjuvetur imperium meum. Si vero plus etiam quid vult inter nos fieri tua sanctitas, ad unionem nostri et concordiam majorem, gratum hoc et acceptum imperium meum arbitrabitur vel in utilitatem provinciarum Christianorum. Præsens vero nuntius imperii mei...... virilissimus ac nobilis est fidelis imperii. Missa mense Martii, Indictione decima tertia, custodita civitate.

« ✝ Manuel in christo deo fidelis rex Porphyrogenitus, sublimis, celsus, fortis, Augustus et imperator Romanorum Comnenus ».

24. At ipse Manuel imperator hoc anno, pridie nonas Octobris ex hac vita migravit, ut tradit Willelmus Tyrius. « Cujus, inquit, eleemosynas et beneficia largissima enarrabit omnis Ecclesia sanctorum ». Subrogatus est ejus filius Alexius Comnenus Porphyrogenitus. Hoc namque anno, decima tertia Indictione obiisse Manuelem, etiam Nicetas habet secundam in margine positam lectionem, atque monasticum sumpsisse habitum in obitu, sicque publice pœnitentem ex hac vita migrasse.

25. *Concilium Constantinopolitanum ex Georgio metropolita.* — Idem vero affirmat auctor, paulo ante obitum ab eodem imperatore Emmanuele curatum celebrari Concilium. Collectos enim fuisse undique viros doctissimos ad disserendas in causa fidei quasdam, quæ emerserant, quæstiones, testatur pluribus. Quando inter alios etiam longe positos vocatus fuit Georgius episcopus Corcyræ insulæ litteris patriarchæ Constantinopolitani. Cum idem ad ipsum litteras reddidit, quas inter alias conservat Metianus Codex, easdemque ab ipso Federico Metio episcopo Thermularum in Latinum conversas ad nos missas hic, ne pereant, curavimus describendas, ut sese mutuo videas scalpere schismaticos, cum mutuis se colant officiis et laudibus ornent. Georgium enim hunc ipsum Græcorum schisma fovisse, ejus litteræ de obitu Nectarii infra reddendæ [illegible] tis ostendunt. Ipsa autem Epistola sic se habet h[illegible]c inscriptione notata :

« Epistola Georgii metropolitæ Corcyræ ad sanctissimum Œcumenicum patriarcham, nomine prælatorum, quando acceperunt mandatum ab eo ut ad Synodum convenirent.

26. « Nos, qui in hac Occidentali regione pontificalem suscepimus curam, et qui populus tuus, et oves pascuæ tuæ esse et dici non erubescimus, o superlucens sol patriarcharum lucidorum orbis, nostri principis mandatum paulo ante congregavit felicissimi Ducæ domini Emmanuelis, qui pietatem armis ornavit, et arma pietate illustravit. Sed mandatum ipsum, et congregatio ipsa nihil est, cum litteræ sanctitatis tuæ, ad ejus altitudinem et celsitudinem missæ, ad universale auditorium, et Synodum nullo pacto nos efficacius convocarent. Convenimus itaque in unum, alius aliunde, et omnes ad sacri cœtus complementum, excepto uno aut altero, vel fortasse tertio, qui rationabili detenti sunt causa. Quoniam vero quasi principio quodam et signo dato, dicto principis mandato, nostra prælatorum caterva recto tramite se ad iter accinxit, et quicumque et dignitate et armis et dicendi peritia præstabat, quinimo quicumque virilem ætatem sunt adepti. Et quis nunc dicere posset divinas illas et cælitus emissas voces, et orbi orbem jungentes ? Orientali scilicet et superiori orbi Occidentalem hunc et inferiorem, descendentem parumper a priore illa ascensione et elatione sua ? Oportet enim quæ antiquiora sunt, honorabiliora etiam omnino remanere, et solidiora minus solidis, quemadmodum simpliciora compositis, et cor cæteris corporis partibus, et truncos ipsos ramorum et foliorum soliditate. Priora enim continent ea quæ ex iis sequuntur : et nullo pacto et ferenda segregatio ab invicem. Siquidem recte conjicerit aliquis huc tendere solutionem Danielis [1], viri scilicet desideriorum, quæ declarabat Babylonii regis insomnia, quibus imaginis et statuæ partibus, aliud per auri puritatem mystice significatur, aliud per argentum denotatur, aliud per æs, et aliud per ferrum, et aliud per tegulas ipsas : quorum incongruentiam, quam inter se habent, penitus damnat. Testa enim et ferrum natura sua inter se non bene conveniunt et coeunt. Sed per aurum et argentum principatus omni pietatis genere ornati significantur, auro scilicet is, qui circa Orientem viget principatus, argento is, qui hic in Occidente quasi argentum relucet, principatus demonstratur. Sed nostra convertatur oratio, unde digressa est.

27. « Cum primum nobis patriarchales lectæ fuerunt litteræ, et omnia in eis contenta a principio usque ad finem toto, ut par erat, accepimus corde : quænam lingua muta remansit ? Quodnam os ad hymnos gratiarum plenos non erupit ? Et Deus magnificatus est per te, domine, ejus participatione deificatum simul et deificantem eos qui doctrinæ tuæ facile obediunt. Ambrosiæ namque quasi guttæ quædam visæ sunt, quæ destillaverunt a felicissimo domino nostro Epistolæ scriptæ, non solum gravitate consiliorum et monitionum, sed proprietate etiam sententiarum sanctorum Patrum conditæ, quasi melle quodam, quinimo auditores omnes quasi e naribus trahebant omnia ut nihil aliud amplius cogitarent, quam quod par erat ; neque scilicet priores terminos prosiliendos, neque leges irritandas, quæ a Patribus nobis traditæ sunt. Hac de causa nos omnes, qui magnitudinis tuæ suppa-

[1] Dan. II.

stores sumus, virgam tuam et baculum tuum, istam quidem ut disciplinam, illum vero ut consolationem agnoscimus, et tuis vestigiis inhærere studemus, et pro virili te primum pastorem nostrum imitari, et ad te unum festinare contendimus, et animas gregum nostrorum attente agnoscere, nec instar mercenariorum quorum non sunt oves propriæ, illas luporum dimittere insidiis, nos ipsos pro viribus accendimus et hortamur. Beatos enim illos divina ostendit Scriptura [1], quorum dimissæ sunt iniquitates ; necnon tecta fore eorum peccata, largitum et ipsis.

28. Hanc vero beatitudinem unde nos adipiscemur ? et unde hanc metemus messem, nisi per te bonæ pœnitentiæ seminatorem et præconem ? Inseris enim eam cordibus peccatorum, tum verbis, tum operibus. Et ecce messis eorum, quorum mentes non sunt petrarum copiosæ, neque pertinaces, et abruptæ, et præcipitiorum plenæ, reddunt in tempore opportuno copiosam et maturam messem et fruges. Non enim metes ubi non seminasti : juxta eum qui servis suis talenta distribuit, ut in parabola Evangelica[2]. Si enim non seminaveris, unde speras te collecturum fructum justitiæ et vitam æternam ? Satisne hæc sunt pro anima, quæ per se alios consolatur, et quæ viscera habet misericordiæ ? qualis videlicet tua. Vel addamus aliquid aliud, quo te precemur et obsecremus, sumentes ex magnis illius Isaiæ vocibus [3] : Tolle, o divinissime domine, circumcirca oculos tuos, et vide omnes filios tuos. Ecce congregati sunt et venerunt ad te, id est, ad tui obedientiam et obsequium, sacrum videlicet et legitimum. Se enim nondum (ut supra dictum est) in aliquo particulari loco est congregata pontificalis Synodus. Nonnulli enim et hi quidem perpauci defuerunt ; sumus tamen omnes concordes, et quasi membrorum connexio quædam et catena ; et communis et publici commodi nobis est cura, ut simul omnes tegere, et quod in eadem habetur potentia, omnes nos eadem stola induere valeas, et sponsæ ornamento ornare, et dicere in corde tuo : Quis genuit mihi istos ? et quam velox et prompta obedientia, et animi promptitudo ? et Patrum terminos immobiles, quasi lapides istos, quibus facile utimur ad construendas domos, sub te statuunt, donec videlicet sapientiæ septem columnis firmata et ornata (et valeat invidia, procul absit omnis calumnia) ut pulchra Dei ædificetur domus et augeatur. Hoc sit initium nostrarum responsionum, hæc prima constitutio : hæ sint nostri cœtus scalæ primo positæ et fundatæ, quarum extremitas ad te, sanctitatis videlicet et puritatis cælum, extenditur. Habent autem gressum suum inter nos, qui serpimus humi, ut sit nobis propterea confidendum, futuras ascensiones et descensiones Angelorum, evangelizantium pacem, et omnia alia bona. Intelliget vero quispiam Angelos, vel sermones tuæ sapientiæ, quæ Deo propinqua est, vel eos, quos mittis quotidie tabelliones litterarum, tum a felicissimo domino nostro magno imperatore, qui gratiæ donum adeptus est ; et a magna sanctitate tua, quæ Christum Dominum in omnibus imitatur. Quapropter humilem adorationem tibi mittimus, et exhibemus, ut tui oratores indesinentes et totam, quæ magnæ sanctitati tuæ assidet et inhæret, sacram et a Deo custoditam Synodum rogamus simul omnes, ut nobis fraternas dilectiones, et orationes, et benedictiones largiatur ». Hæc ad patriarcham Georgius. Sed quod ad Concilium spectat, intercepit illud obitus imperatoris.

29. *Obitus Nectarii schismatici, quem Georgius metropolita laudat.* — Quod autem contigit inter hæc ex humanis surripi Nectarium abbatem monasterii Casulorum, in Magna Græcia constituti, qui videbatur cæteros ejusdem schismaticæ factionis excellere doctrina et animositate dicendi : scripsit de eo monodiam idem Georgius metropolita Corcyræ. Extat siquidem in dicto Codice Metiano, ab eodem Federico Metio episcopo donata Latinitate, quæ sic se habet Epistolæ titulo :

30. « Prudentissimo judici Hydruntis, et nostro dilecto spirituali filio, domino Nicolao, Georgius Corcyræ metropolita.

« Quid dixisti, o bone vir, et quale verbum ex ore lapsum est tuo ? vel potius adversus nos es jaculatus ? ut usque ad ossa et medullas nobis quasi sagitta cuspidem transvexerit suam, et dies molestos et molestiores noctes nobis trahendas reliquerit ? Quid dixisti, prudens caput ? quid scripsisti ? Nectarius mortuus ? sub lapide conditus est Nectarius ? sub humo defossus est ? Et quisnam renuntiabit hanc vocem adeo amarum ferentem nuntium iis, qui cognoverunt virum illum ; et iis, qui vel modicum gustaverunt ejus sapientiam, et virtutem in omnibus singularem ? Hei mihi, quomodo me invasit timor, quem timebam ; et quod verebar, contigit mihi ? Timebam enim, quod segregatus ego a Nectario propter hoc, quod intercedit mare, et mundanarum rerum conversationibus, et vicissitudinibus agitatus, non valerem extremos dare amplexus, nec extremum valedicere sacræ illi et beatæ animæ, Orthodoxiæ scilicet firmamento, et Italorum gloriæ et inclytæ Romæ nobilissimo ornamento. Ita certe. Honoravit enim tandem etiam gloriosissimorum Apostolorum principem cum satis illustre et insigne esset ibi locutus, et periclitanti civitati pro virili sua est auxiliatus. Stetit enim quasi altera nubis columna suis quidem umbra, et mite et suave propagulum fidei factus ; adversariis vero, quasi ignis comburens, apparens. Mihi autem opinari in mentem venit, quod ea quæ tunc habita fuit disputatio, mirabilem illum manifestavit coram illo præsidentium cœtu, et supercilium attollente circumcirca, et conante mysterium nostræ perfectionis conculcare : sed mirabiliorem puto illum factum ipsis angelicis choris, e cælo fortasse observanti-

[1] [illegible] — [2] Matth. xxv. — [3] Isai. lx.

bus, et verba excipientibus robusti illius senis, cujus robur et vigorem longa ætas non debilitavit, sed vigebat animo et robore, et eos qui sermonis velocitate et facundia præstabant, quasi juxta Lydium currum currentes, tardos et segnes demonstrabat. O cor, e quo scatebat fons sapientiæ! vel potius venter Evangelicus, de quo (ut Evangelista ait) fluvii pietatis emanabant et scaturiebant! O lingua nihil unquam non opportune locuta, sed ingenue proferens, et opportune, quæ oportebat, auditorem sua facilitate et dicendi copia trahebat. Novi ensem utrimque secantem et romphæam bis acutam, quibus si Nectarii linguam comparavero, invenio illam longe acutiorem, adversus eos, qui Spiritui sancto bellum inferunt, terribilem factam; illis vero, qui Myosem sequuntur, et propter pravam eorum mentem, quam a patribus acceperunt, scapham semper scapham dicunt, eorum capita quamprimum abscindentem, et ut neque adversis oculis intueri valerent eum, ipsos arguentem invincibili quadam virtute. Et quemadmodum divinissimo illi Stephano protomartyri, myriades illorum convenissent, et insano quodam furore lapides in eum jacerent.

31. « Hunc ergo sunt insecuti Nectarium talibus insignem virtutibus, et profana et sacra sapientia præstantem, et magnum rationalibus et speculativis scientiis, sed longe majorem ea vita quam secundum Christum duxit, ut alterum alteri mistum et compositum optimam faceret compositionem, et ad sui admirationem et stuporem eos traheret, qui cum ipso agebant, dum viveret in terra Nectarius beatæ memoriæ; quis igitur digne nunc laudaret eum vita defunctum? et quis eum lacrymis honorabit sicut decet? ego vero et mutus remaneo præ magnitudine doloris, quasi fulmine quodam tactus. Oculorum enim meorum concava abundant indesinentibus lacrymis; hebetantur vocis instrumenta, præ doloris vehementia contracta remanent; et fateor vinci dolore, hac victus calamitate et infortunio; memoria tantum præteritorum quasi resolvi periclitans in ea, ex quibus consto. Qui infirmum confirmabat, et quod labebatur suscipiebat: qui ex ignavia nos excitabat, et antiquorum Dei operum revocabat et instaurabat memoriam; ut idem esset, ac si igni accederet aliquis, qui jam crystalli instar fuisset congelatus, dum ad lumen Epistolarum ejus mentis oculum dirigeret, et inde foveretur et illustraretur. Quando ejus scripta præ manibus habeo, utroque idiomate exarata, Græce, inquam, et Latine, tunc cum Spiritu sancto esse mihi videor, et Spiritus sancti processionem a Patre, quæcumque illa sit, edoceor et novi modum subsistendi incommutabilem et personarum Trinitatem non confundo, et adversariorum partes damno, qui novam investigant et quærunt viam, obliquam videlicet, et juxta illud, obtortam et sinistram. Cum vero et in memoriam revoco, quæ ipse ab Hebraico vertit idiomate, et recto explicavit sermone: meum Jesum Dominum animo concipio, in medio doctorum in synagoga sedentem et, eorum ora obstruentem, cum nullus auderet ipsum amplius interrogare, et jam confusi et muti circumstarent propter eorum malam, et Deo adversam doctrinam et mentem.

32. « Ita equidem defuncti Nectarii virtutibus captus sum, et quasi avicula ex pennis detineor et contineor. Miraberis itaque fortasse, si ex lacrymis in lacrymas iterum solvor, et consolari minus valeo? Tu vero ejus alumnus, qui a puero cum illo es commoratus, et ejus virtutibus frui potuisti: utrum cum tempore dolorem commensurabis? et quasi tabula, quæ facile deleri potest, abjecisti doloris colores? vel potius profundo illum servabis animo et pectore? quod equidem magis credo. Cujus enim (inquit tragicus poeta) memoria labitur beneficiorum, non est ille nobilis vir. Adesdum igitur, et simul ploremus commune nostrum ornamentum et decus. Adesdum, simul suspiremus pro sacro illo Nectarii capite, quod terra cooperit. Utamur enim paulisper poeticis .verbis, et cohors pneumatomachorum, multorum quidem capitum, gaudebit quam maxime, cum non sit amplius magnificus ille noster Hercules, qui, cum multi essent strenui et præstantes adversarii in disputando, eorum tamen omnium genua solvit, et erat etiam soluturus, si in hac superesset vita.

33. « Quoniam vero æterna impleri oportebat tabernacula, et cælestium torcular, Nectario indigebat musto: translatus est a nobis florens illa sermonis suavitas; et vinea cognitionis ferens racemos evellitur. Deo itaque et cælestibus choris jucunda hinc erit suavitas; nos vero duram patiemur famem, et sitim toterabimus ardentem, audiendi scilicet sermonem viri illius, qui sermone præstabat et sapientia universa. Unum tamen et maximum in spe nos habere gloriabimur, supplices ejus ad Deum pro nobis preces, ut et nos in eadem moriamur pietate, nihil eorum, quæ a patribus nobis tradita sunt, vel remittentes, vel ab eorum integritate minuentes. Hoc enim est unicuique esse pium, neque ad dexteram neque ad sinistram declinare, sed potius in viam regiam dirigi et ambulare ». Hactenus Georgius de suo Nectario deflendo uberiori quidem lacrymarum imbre; ea ex parte, qua putat esse laudandum, quod ut vixerat adversarius Eccl. Catholic. mortuus sit in schismate: lugendus et ipse, dum eadem se peste ostendit infirmum.

34. *Obitus Ludovici regis et Amalrici patriarchæ Hierosolymitani.* — Quod autem in funeribus sumus, addamus quod hoc eodem anno Ludovicus Francorum rex decimo quarto kalendas Octobris moritur; Philippus vero ejus filius jam antea coronatus liberas solus regni habenas moderari cœpit, cum et Petrus S. R. E. cardinalis tituli Sancti-Chrysogoni legatus Apostolicæ Sedis ipsum cum rege Anglorum strinxit perpetuo pacis fœdere. Cujus et litteras Rogerius in Annalibus recitat.

35. Quo pariter anno (addit Willelmus de Bello Sacro) pridie nonas Octobris Amalricus patriarcha Hierosolymorum anno vicesimo secundo suæ sedis ex hac vita migravit, cui subrogatus est Heraclius Cæsariensis archiepiscopus. Ita successio Latinorum patriarcharum, non autem Græcorum, qui suum schismaticum patriarcham habebant, quem iidem Græci colebant. Erat autem hoc tempore Græcorum patriarcha Jerosolymorum Athanasius.

Anno periodi Græco-Romanæ 6673. — Anno Æræ Hispan. 1218. — Anno Hegiræ 576, inchoato die 28 Maii, Fer. 4. — Jesu Christi 1180. — Alexandri III papæ 22. — Friderici Ænobarbi reg. 29. imp. 26. Alexii Comneni imp. 1.

1. *Prophetissa quædam Romæ innotescit.* — A num. 1 ad 4. Robertus de Monte in Chron. ubi res anno uno non raro antevertuntur, loquitur hic de prophetissa, quæ tamen anno tantum sequenti innotuit. Gervasius enim in Chron. ad an. MCLXXXI scribit : « Mulier quædam prophetissa, sed et prodigiosa, de Gasconia Romam veniens, Alexandro papæ litteras a Deo sibi missas porrexit, in quibus quædam futura prodigia legebantur. Hæc cum mira diceret, prælatis Ecclesiæ festinum imminere dicebat periculum. Hæc in oculis domini papæ et curiæ Romanæ in tantum extitit admirabilis, ut in papæ palatio recumbere diceretur. Nam a quarta feria usque in sabbatum omni hebdomada indesinenter dormiebat. Loquebatur dormiens aliquid spirituale labiis compressis, in gutture quippe vox resonans ad audientium pervenit notitiam. Profluebat interea sanguis ex ipsius ore, oculis simul et naribus, quem sabbato circa nonam evigilans propriis extersit manibus. Et quod incredibile est, nusquam deinde in ea sanguinis eliquati vestigia apparuerunt. Hæc mihi viro dicenti vix credere potui, donec mihi constare faceret hæc propriis oculis in papæ palatio vidisse et audisse ». Addit Robertus de Monte, cum Alexander III voluisset manifestius scire an mulieris sermones veritati inniterentur, reperisse eos veritati consentientes esse.

2. *Res crucesignatorum pessimo sunt loco.* — A num. 15 ad 24. Res crucesignatorum in magno periculo versabantur, tam anno superiori quam currenti, et uno tenore narrat Tyrius lib. 21, cap. 26 et seqq. Balduinus IV Jerosolymorum rex « castrum quoddam super ripas Jordanis, in eo loco, qui vulgo *Padum Jacob* appellatur, aggressus est ædificare », et ædificatum Templariis tradidit. Sed cum in terras hostium ingressus fuisset, hostes ex improviso emergentes crucesignatos aggrediuntur, et in ea congressione viri memorabiles occiduntur, rege *de casu tam periculoso* vix a suis erepto. Interim *Saladinus* prædictum castrum obsidet; committitur pugna, crucesignati vincuntur et ex eis quamplures capiuntur. Postea *Saladinus* castrum , quod de novo ædificatum fuerat, obsidet, et postquam illud occupavit, dirui jussit. Cum vero *Alexander III* quam pessimo loco Christianorum res in Oriente essent accepisset, scripsit ad Christianos principes, necnon ad universos Catholicæ communionis antistites, et summopere hortatus est, ut Terræ-Sanctæ subsidio essent. Ejus litteræ apud Baronium, qui eas ex Hovedeno recitat, legendæ.

3. *Moritur Manuel imperator.* — Ad num. 24. Tyrius lib. 22, cap. 5, postquam *Ludovici VII* Francorum regis mortem superiori capite narravit, scripsitque eam accidisse *XIII kal. Octob.* subdit, *eodem mense*, *tertia mensis die*, Manuelem Constantinopolitanum imperatorem onus carnis deposuisse. Quoad diem tamen præferenda Hovedeni pag. 595 et aliorum sententia, qui tradunt *Manuelem* demortuum quarto post excessum ejusdem regis die, hoc est *vicesima secunda Septembris*, ut habet Gaufridus Vosiensis pag. 326, vel, ut Codinus , seu auctor Catalogi imperatorum eidem subjunctus , die XXIV, hora tertia , currentis Christi anni, cum paulo ante monachicum habitum induisset, et *Matthæi* nomine donatus fuisset. Imperavit, ut ibidem recte scribitur, *annos* XXXVII, *menses quinque*, *dies viginti tres*. In corrupta Tyrii editione, qua usus est Baronius, legebatur Manuelem *pridie nonas Octob.* e vita migrasse. Res multas in bello præclare gessit, maxime ad Neocæsaream, ut videre est apud Cinnamum lib. 2, num. 4. Uxorem duxit anno MCXLIII *Bertham*, Conradi regis Germanniæ uxoris sororem, quam ob eximias animi et corporis dotes commendant Cinnamus laudatus et Nicetas lib. 1, num. 2. Huic *Irenes* nomen indidere postea Græci,

quibus solemne alias erat, Latinorum nomina suis insolita, aut quæ suo idiomate ægre efferre poterant, aliis mutare. Huic Allegorias suas Homericas dicavit *Joannes Tzetzes*. Superduxit etiam Manuel *Mariam* Raimundi Pictavini principis Antiocheni ex Constantia filiam, quæ mortuo marito monacham induit.

4. *Ei succedit Alexius filius.* — *Alexius Comnenus*, ex nefario Manuelis cum *Theodora* ejusdem Augusti ex Isaacio fratre nepti concubitu natus, successurus credebatur ; *Alexius* tamen Comnenus ex Maria altera conjuge filius unicus patrem excepit, qui conjugem accepturus erat *Agnetem*, Ludovici VII Francorum regis filiam, sed matrimonium illud nunquam consummatum fuisse, infra videbimus.

5. *Religio et imperium Orientale decrescunt.* — *Manuele* defuncto, ut recte habet Allatius lib. 2 de Consensu Ecclesiæ Orient. et Occident. cap. 13, Græcorum imperium quotidie in pejus ruere cœpit, tum propter Occiduas atque Orientales Barbarorum incursiones, tum propter mollitiem ac tyrannidem imperantium, continuis cædibus et fraudibus sese mutuo prodentium, tum ob ministrorum avaritiam, tum etiam ob frequentes magnatum et ambitiosorum hominum rebelliones. Religio quoque ipsa cum imperio, in tanta rerum vicissitudine, tristi ruina convelli visa ; cum non ratio et decor, sed malevolentia et rabies, animis perturbatis et in furorem actis, omnia dirigerent. Tunc enim summa cum infimis, divina cum profanis, recta cum improbis commixta, Christiani licet nomine, non Ecclesiæ dogmata sed cædes et sanguinem adversariorum anhelabant. Locis, quæ Latini occupaverant, sacerdotes et antistites Latinos, ut Ecclesias eorum moribus dirigerent, exclusis etiam Græcis, si id tuto fieri poterat, præfecerunt, et Græcos contumaces ac obstinatos, si resipiscere nollent et veritatem amplecti, pœnis mulctabant ; quemadmodum et antea in Oriente fecerant, et potissimum Antiochiæ ; quod ex Cinnamo lib. 4 manifeste constat. Cum enim sub *Renaldo* principe *Manuel imp.* Antiochiam occupasset, inter alia illud quoque pacisci voluit, patriarcham Antiochenum ex Byzantio mitti. Cumque in multis aliis, Antiochenis petentibus, morem gessisset, voluit ratum firmumque esse quod de patriarcha sentierat : « Patriarcham », inquit Cinnamus, « non alio ex loco, quam ex Byzantio esse, nullo modo se approbaturum dixit ». Sed hac de re plura Allatius laudatus.

6. *Obitus Ludovici VII Franciæ regis.* — Ad num. 34, Guillelmus Armoricus lib. de Gestis Philippi Augusti Francorum regis pag. 72, ait Philippum hoc anno, regni ejus secundo in Ascensione Domini imposuisse sibi iterum coronam et inunctam fuisse *Elisabeth* reginam uxorem ejus, filiam Balduini comitis Hannoviæ. Addit, *XIV kalendas Octobris, feria quinta* obiisse Ludovicum VII patrem ejus Parisiis, et deportatum esse *corpus ejus ad cœnobium, quod ipse fundaverat, Ordinis Cisterciensis, Barbeellum nomine*, quod Meloduni situm est. Chronographus Aquicinctinus narrat etiam *Isabellem* seu Elizabetham coronatam fuisse *in die Ascensionis Domini*. Verum Guillelmus Armoricus perperam scribit, factum id esse anno secundo ejusdem Philippi, cum anno superiori in festo Omnium Sanctorum rex coronatus fuerit. Errat et Rigordus de Gestis Philippi Augusti pag. 7, ubi ait, *Ludovicum VII* obiisse anno sequenti *XIV Octobris, feria quinta ;* nam hi characteres simul juncti annum currentem certo demonstrant.

7. *Obitus Amalrici episc. Jerosolymitani.* — Ad num. 35. Baronius ait, Willelmum Tyrium tradere, *Amalricum* patriarcham Jerosolymorum *pridie nonas Octobris* ex hac vita migrasse ; sed hæc apud Tyrium non invenio, neque ex antiquis aliquem, qui diem Amalrici emortualem annotarit. Sanutus quidem lib. 3 Fidelium crucis, part. 6, cap. 24, annum mortis ejus notavit, sed diem mortis ejus prætermisit. Hæc ejus verba : « MCLXXX, patriarcha Almericus moritur , cujus simplicitas modicum Ecclesiæ profuit ; cui successit Heraclius tam perniciosi exempli, ut procedentem ornatissimam mulierem, quam publice tenebat, vulgus patriarchissam vocaret. In ejus electione publice dictum fuit, sub Heraclio amittendam esse crucem, sicut sub Heraclio imperatore recuperata fuerat, quod et accidit », ut infra videbimus.

8. *Innocentius antipapa capitur.* — Anonymus Casinensis ad annum MCLXXX, scribit : Hoc anno homines Sancti-Germani perrexerunt ad dominum regem (nempe Siciliæ Guillelmum II) apud Messanam, ut concederet illis Privilegium contra monasterium (nempe Casinense) sed nihil profecerunt. Lando intrusus, qui est papa Innocentius dictus, apud Palumbaram cum sociis captus ad Cavas est in exilium deportatus ». Joannes vero de Ceccano in Chron. de eodem Innocentio III Pseudo-Pontifice ad hunc annum scribit : « Pseudo-Lando Sitinus, falso papa dictus, captus ab Alexandro papa et illaqueatus est apud Caveam cum complicibus suis in exilium ductus est ». Quod vidimus etiam anno MCLXXXVIII chronographum Aquicinctinum uno tenore narrare. Auctor Magni Chronici Belgici pag. 188 de Alexandro III loquens scribit : « Iste vicit quatuor schismaticos, sc. Octavianum, Guidonem Cremonensem , (legendum *Cremensem*) Joannem Fermensem (legendum *Strumensem*) et Landonem, antipapas. Primus fecit se Victorem ; secundus vero Paschalem ; tertius Callistum ; quartus Innocentium ; quorum tres fuerunt presbyteri cardinales, qui omnes vicissim schisma fecerunt. Hæc Martinus Albericus ». Legendum *Martinus et Albericus*. Nangius in Chron. qui nullam hujus antipapæ, quemadmodum nec multi alii mentionem fecit, anno MCLXXVIII recte scripsit : « Cum legitur, Romanam Ecclesiam multis schismatibus fuisse discissam, isto tamen nullum aut vehemen-

tius incanduit, aut diutius perseveravit ». Scriptores passim tradunt, schisma fuisse annorum XIX, quia nullam rationem habent Pseudo-Pontificatus Innocentii III, quod paucos asseclas habuerit.

9. *Rebellio adversus Josephum Africæ imperat.* — Hoc anno Arabes, aliique Minoris Africæ populi adversus *Josephum* imperatorem suum rebellarunt, et *Guillelmus II* Siciliæ rex sese huic bello immiscuit, ut ex eo aliquem, si posset, fructum caperet. Aliqui Historici, uti Fazellus in posteriori Decade lib. 9, pag. 432, hujus belli narrationem aliquibus fabulis fœdarunt; ait enim Fazellus : « Willelmus contra Joseph Marocci regem movit, et devicto rege, captaque ejus filia, non prius in redemptionem puellæ consensit, quam rex Africam urbem (quam Abdul-Mumen ejus genitor patri suo Willelmo olim abstulerat) sibi reddidit ». Addit Fazellus hæc contigisse Lucio III Sedem Romanam occupante. Verum ista omnia commentitia, neque aliquo scripto publico probari potest, *Guillelmum II* Almhadiam vel ad instans occupasse, vel Josephi filiam captam fuisse. Robertus de Monte de rebus extra Galliam gestis parum edoctus hoc anno ait : « Rex Maroc in cujus potestate est tota Africa, et etiam Saraceni qui sunt in Hispania, mittebat filiam suam, ut quidem rex Saracenorum duceret eam in uxorem, quam stolus et galeæ regis Siciliæ invenerunt, et adduxerunt ad dominum suum. (Hoc commentum ab eo valde diversum, de quo mox egimus). Unde rex lætus pacificatus est cum patre ejus illa reddita; et pater ejus reddidit regi Siciliæ duas civitates, scilicet Africam et Siciliam, quam Saraceni abstulerant Willelmo regi Siciliæ, patri ejus regis.

10. *Ei parum nocet.* — Verum anonymus Casinensis scriptor coævus, et Willelmi II subditus nihil simile habet, sed tantum ad annum MCLXXXI scribit : « Dominus noster rex fecit treguam apud Panormum cum rege Maxamutorum usque ad decem annos mense Augusti ». Quare Josephus imperator Panormum legatos miserat, qui de his induciis agerent, et Willelmus II antea suos ad Josephum imperatorem direxerat. Noveirius asserit, *Josephum* adversus rebelles cum ingentibus copiis processisse, eos pluribus prœliis debellasse, et pepercisse domino *Capsæ*, qui rebellarat : *Josephum* imperatorem *Almahdiam* pervenientem Siciliæ regis legatum excepisse, cum quo pacem sancivit anno Hegiræ DLXXVI, qui mense Maio anni Christi MCLXXXI, quo Alexander III adhuc in vivis erat, absolvitur. Josephus universa Africa in pace composita, *Marochium* sedem imperii sui rediit.

11. *Henricus Leo ditionibus suis spoliatur.* — « Anno MCLXXX, inquit chronographus Reicherspergensis de Friderico imp. loquens, imperator celebravit Ratisponæ III kal. Julii, cui etiam interfuerunt tres cardinales legati domini Apostolici. Ibi in præsentia curiæ imperator publice questus est de duce Bauvariæ et Saxoniæ domino Heinrico (Heinrico Leone appellato) cognato suo; quod videlicet jam multo tempore et regni et vitæ ipsius imperatoris insidiator fuerit. Principes quoque Saxoniæ multas graves querimonias adversus eumdem ducem ibi deposuerunt. Tunc ex communi sententia principum adjudicatum est, eum debere removeri, quandoquidem ad justam responsionem vocatus non venerit. Itaque post finitam curiam, palatinus comes dominus Otto senior ducatum Bawariæ de manu imperatoris suscepit ». Henricus Leo, qui pro Friderico Aug. pugnaverat, cum vidit eum excommunicatum, partes ejus deseruit, ut refert Urspergensis in Chron. ad annum MCLXXV ubi eum perfidiæ incusat. Ab hoc Ottone Wittelspachio cognominato Bavariæ duces et palatini Rheni hodierni originem ducunt, et ab Henrico Leone duces Brunsvicenses. *Henricum Leonem* in gratiam imperatoris rediisse anno MCXC videbimus. Porro ejus cum res fortunaque florerent, potentissimus omnium Europæ, secundum imperatorem ac reges princeps est habitus, utpote qui a sinu pæne Hadriatico usque ad Codanum mare Oceanumque Germanicum, Boiis, Suevis, Rhetis, Vindelicis, Noricis, Chancis, totique Saxoniæ imperitaret, ut habet Pontanus lib. 6 Hist. Daniæ.

ALEXANDRI III ANNUS 22. — CHRISTI 1181.

1. Sequitur annus Redemptoris millesimus centesimus octuagesimus primus, Indictione decima quarta, quo Alexandro papæ agendum fuit adversus Gaufredum secundogenitum regis Angliæ, eo quod electus cum fuisset ad episcopatum Lincolniensem, ipse tamen mente procul aliena, non quæ essent curæ episcopalis cogitaret, sed quæ potius ad militarem exercitationem pertinerent, non sine scandalo, atque ejus Ecclesiæ gravissimo detrimento. Quamobrem peremptorias ad eum litteras dedit, Ecclesiastica censura graves, quibus moneret eum, vel suscipere sacros ordines, et initiari sacerdotio, et sic in episcopum ordinari; vel electioni penitus renuntiare, ut alius deligi posset episcopus. Quod et fecit. Ista autem omnia Rogerius in Annalibus ita describit :

2. « Eodem anno dominus papa districtius in mandatis dederat Richardo Cantuariensi archiepiscopo, ut omni occasione et excusatione postposita, Gaufredum Lincolniensis Ecclesiæ electum, domini regis Angliæ filium, Ecclesiastica censura compelleret electioni suæ renuntiare, vel sine dilatione ordinem sacerdotis et pontificalis officii dignitatem recipere. Gaufredus igitur in arcto positus, et imperfectum suum sentiens, consideransque se tantæ administrationi minime posse sufficere, maluit ab episcopalibus abstinere, quam onus importabile sibi imponere. Unde in hac forma scripsit Richardo Cantuariensi archiepiscopo :

3. *Gaufredus suæ electioni ad episcopatum Lincolniensem renuntiat.* — « Venerabili patri et domino Richardo, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo, Apostolicæ Sedis legato, Gaufredus domini regis Angliæ filius, et cancellarius, salutem et reverentiam debitam ac devotam.

« Placuit majestati Apostolicæ, vestræ injungere sanctitati, ut me certo tempore vocaretis ad suscipiendum ordinem sacerdotis, et pontificalis officii dignitatem. Ego vero considerans, quamplures episcopos maturiores ac provectiores prudentia et ætate vix tantæ administrationi sufficere, nec sine periculo animarum sui officium pontificatus ad perfectum explere, veritus sum onus, importabile senioribus, mihi imponere juniori, faciens hoc non ex aliqua levitate animi, sed ob reverentiam sacramenti. Habito itaque tractatu super hoc cum domino rege patre meo, dominisque fratribus meis rege, et Pictaviæ et Britanniorum comitibus, episcopis etiam, Henrico Bajocensi, Frogerio Sagiensi, Reginaldo Bathoniensi, Sigefrido Cicestrensi, qui præsentes aderant, aliter de vita et statu meo disposui, volens patris mei obsequiis militare ad tempus, et ab episcopalibus abstinere. Omne itaque jus electionis meæ, et Lincolniensem episcopatum spontanee, libere, et integre in manu vestra (pater sancte) resigno, tam electionis, quam episcopatus absolutionem postulans a vobis, tanquam a metropolitano meo, et ad hoc ab Apostolica Sede specialiter delegato. Bene vale. Similiter sub eadem forma idem electus scripsit canonicis ipsius Ecclesiæ Lincolniensis, postulans ab eis electionis in episcopum absolutionem. Dominus autem rex, cujus consilio Gaufredus filius ejus electionem suam in manu Cantuariensis archiepiscopi resignaverat, dedit ei cancellariam suam, et quingentarum marcharum redditus in Anglia, et totidem in Northmannia ».

4. *Excommunicatio et interdictum in Scotiam.* — Eodem anno qui in Scotia fungebantur Apostolicæ Sedis legatione, instituti ab Alexandro papa, tulerunt sententiam excommunicationis in regem ipsum Scotiæ Willelmum, et ejus regnum interdicto subjecerunt. Quænam autem causa præcesserit, ita Rogerius significat in Annalibus : « Hoc ipso anno Rogerus Eboracensis archiepiscopus, legatus in Scotia, et Hugo Dunelmensis episcopus ex auctoritate domini papæ mandaverunt priori S. Andreæ, et personis Ecclesiasticis per episcopatum S. Andreæ constitutis, ut venirent ad Joannem episcopum suum, et illi debitæ subjectionis reverentiam facerent; sin minus, in contumaces et rebelles sententiam suspensionis inferrent. Cum autem quidam virorum Ecclesiasticorum de episcopatu S. Andreæ metu suspensionis venirent ad præfatum Joannem episcopum, Willelmus rex

Scotiæ illos a regno suo ejecit cum filiis et cognatis, et etiam illis, qui adhuc pendentes ab uberibus matrum vagiebant in cunis. Quorum miserandam proscriptionem et exilium Rogerus Eboracensis archiepiscopus et Hugo Dunelmensis episcopus videntes, processerunt in mandatum domini papæ. Rogerus Eboracensis archiepiscopus excommunicavit Willelmum regem Scotiæ, et ipse et Hugo Dunelmensis episcopus tulerunt sententiam interdicti in totam terram regis Scotiæ, mandantes episcopis, abbatibus, prioribus et cæteris viris Ecclesiasticis sententiam illam interdicti firmiter et inconcusse observare, et ipsum regem sicut excommunicatum cautius evitare ». Hæc omnia sub Alexandro papa. Sub Lucio autem successore legatio Romam ad ipsum missa est anno sequenti, de qua suo loco dicetur. De reliquis autem hoc anno rebus gestis ita pergit idem qui supra Rogerius recensere.

5. *Alexandri III obitus : de ejus scriptis, et maxime de rescripto super veneratione sanctorum.* — Hoc eodem anno Alexander papa post Pontificatus sui dignissimam functionem ex hac vita migravit duodecimo kalendas Octobris, sive ut alii, sexto kalendas Septembris, cum sedisset annos viginti duos minus diebus septem ». Antequam autem ad successorem transeamus, de ejus scriptis agendum. Extabant totidem libri Epistolarum ejus, quot numerati sunt anni Pontificatus ejus; citatos enim a collectoribus decretorum invenimus ex ipsis libros undecimum, decimum tertium, et decimum quartum Epistolarum ejus, quos omnes periisse dolemus, licet sive in collectionibus decretorum, sive in aliis voluminibus diversorum auctorum multa sint reperire ejusdem Pontificis monimenta. Testatur et Henricus de Gandavo libro de viris illustribus, quod ipse Alexander collegit seorsum in volumen unum suas a se datas Epistolas decretales, quod CONSULTA ALEXANDRI voluit nominari : sed nec ipsum invenitur. Cum enim tot ac tanta ejus scriptorum monimenta perierint, nobis major accessit labor ejus Epistolas hinc inde venandi, e quibus ad historiam pertinentibus ejus rerum gestarum contexeremus Annales.

6. Quod autem extat inter alia in Decretalium Collectione Gregorii Noni de reliquiis et veneratione sanctorum, ejusdem Alexandri papæ ejusmodi fragmentum Epistolæ[1], penes omnes canonum doctores vulgatissimum : de ejus scribendi occasione dicendum. Sic enim se habet :

« Audivimus quod quidam inter vos diabolica fraude decepti, hominem quemdam in potatione et ebrietate occisum, quasi sanctum (more infidelium) venerantur, cum vix pro talibus in ebrietate peremptis Ecclesia permittat orare. Dicit enim Apostolus[2] : Ebriosi regnum Dei non possidebunt. Illum ergo non præsumatis de cætero colere, cum si per eum miracula fierent, non liceret ipsum pro sancto, absque auctoritate Romanæ Ecclesiæ venerari ». Hæc Alexander. In quibus quod sciamus magnopere laborare interpretes; ad ipsorum elucidationem aliqua historice afferemus, quæ magnopere conducant ad ipsius verborum germanum sensum. Atque illud in primis, quod dum ait, etiam præviis miraculis non licere aliquem coli pro sancto absque auctoritate Romanæ Ecclesiæ, utique non privatum, sed excludere voluit illum publicum cultum, quem consuevit Ecclesia sanctis probatis deferre. Siquidem privatum exhibitum vidimus ejusdem tempore Alexandri papæ sancto Thomæ archiepiscopo Cantuariensi, quem legimus privato cultu omnium accedentium ante canonizationem frequentatum, quippe qui coleretur ab accedentium frequenti cœtu fidelium, hoc non prohibente ipso qui sciret, Romano Pontifice Alexandro, imo gaudente ipso, et gratias Deo utique agente. Cujus postea ministerio solemni ritu sancitus est publicus ille Ecclesiæ cultus, qui sanctis nonnisi post canonizationem consuevit impendi. Sic igitur nequaquam prohibitum intellexisse potuit privatum fidelium cultum, quem exhibitum fuisse sancto Thomæ, idem Pontifex gavisus est, sed illum, qui receptis sanctis tribui ab Ecclesia consuevit.

7. Quod rursus ad præsentem causam spectat : nec privatum quidem cultum impendi debuisse illi in ebrietate occiso, puto, voluit intellexisse, etiam (ut ait), si per eum miracula fierent, hoc est, facta dicerentur. Quod autem magnopere conducit ad legitimum verborum sensum, si ipsa facti species ob oculos præsentetur : age modo aperiamus, quisnam fuerit ille, qui in ebrietate occisus fuisse dicitur. Extat de his Epistola data ab Arnulpho Lexoviensi episcopo ad eumdem Alexandrum Pontificem, quam hic reddendam duximus, ut rei gestæ historia plenius cognoscatur. Sic enim se habet ipsa jam cusa cum aliis ejusdem auctoris Epistolis :

« Ad papam Alexandrum Tertium, Arnulphi episcopi Lexoviensis.

« Est in episcopatu, cui Deo permittente deservio, monasterium quoddam nomine Cristanum, quod aliquando suavitatis odorem circumquaque diffudit. Sed in diebus abbatis istius merita diu laboravit infamia. Sic et præsentes vidisse constat et remotos audisse. Nec enim intra domesticos parietes contineri scandala potuerunt, quæ procedente temeritatis audacia, publicis offerebantur aspectibus, et per ora publica personabant. Quoniam fratres loci illius ab operibus ejusmodi, nec timor Dei, nec hominum reverentia cohibebat. Quorum quanto major immanitas extitit, tanto latius celeriusque, fama discurrente, vulgata sunt, majoremque apud omnes contraxit offensam, quod palam tanta a sanctuario procedere malitia videretur. Siquidem nulla, vel modica erat intrinsecus regularis observantia disciplinæ, minor extrinsecus exhibitio charitatis : quia nec hospites agnoscere

[1] C. 1. Audivimus, de Reliquiis, et Vener. SS. — [2] Ephes. v.

consueverant, neque quidquam pauperibus impartire, sed ipsas etiam communis mensæ reliquias ad impendendum privatis affectibus dissolutionis impudentia reservabat. Parva sunt hæc, sed ad sanguinem prorupit insania, ut a nulla specie criminis manus eorum servarentur immunes. Constat eos in claustro strictis invicem concurrisse cultellis, sicut cicatrices vix obductæ et recentia quoque vulnera protestantur, ac nisi de cultellis eorum pugionem provida sustulisset antiquitas, sæpius usque ad alternas etiam mortes intemperantia desæviisset.

8. « In monasterio ipso immersam aquæ frigidiori mulierem vis algoris extinxit. Ut enim miracula facere crederentur, et quibuslibet commentis sæcularium personarum frequentes invitarent accessus, sanitatis remedia promittebant ei, quæ se incantatæ ab eis nescio quibus carminibus aquæ septies sustineret immergi; ægra itaque mulier aquæ glaciali frequenter immersa, inter manus comprimentium monachorum congelata decessit, dum vim algoris ægritudo non sustinet, et profana religio naturam potius irritat ad perniciem, quam Dei misericordiam ad salutem. Ministrum coquinæ, cum debitum pronus exequeretur officium, quidam e monachis interfecit, quia dicebatur aliquando de nimia illius circa uxorem suam frequentia murmurasse. Cervicem itaque ipsius adacto totis viribus pistillo grandiore confregit, et innoxio sanguine pulmenta, quæ tam ipsi quam cæteris fratribus parabantur, aspersit. Super quibus cum ego sæpius abbatem charitate debita commonerem (nec enim severius cogere permittebar) dissimulandum potius, quam distinctione (districtione) monastica censuit occurrendum. Dedit itaque dissimulatio remissa fiduciam, quia sibi nihil non licere credebant, quos nec ratio propria, nec aliena correptio refrænabat. Porro nulla abbati disciplinæ restabat auctoritas: quia etiam a reprobis eorum disciplina contemnitur, in quibus bene compositæ mentis opera non videntur. Augebat audaciam, quod eis in claustro necessaria non dabantur; sed ad recompensationem subtractæ necessitatis liberior eis evagandi licentia laxabatur. Solent enim hujusmodi personæ patientius inopiam portare quam regulam, et a prælatis suis peccandi libertatem quamlibet egestate mercantur. Ad hæc ut nulla eis effluendi deesset occasio, abbas sæpius, quasi ad disponenda bona monasterii, navigabat in Angliam, ubi sine consorte degens et judice, gulæ et lateri (sicut dicebatur) indulgens, parum aliquid præter vagos discursus et lites supervacuas exercebat.

9. « Ubi novissime per continuum fere biennium demoratus, episcopalis edicti necessitate reductus est, statumque monasterii deteriorem satis quam reliquerat, reversus invenit. Cumque statim cœpisset monachorum contentionibus infestari, festinantem redire prohibui, nisi ordinato monasterio, prius mihi personas idoneas, quæ curam gererent vicariæ sollicitudinis, assignasset. Ipse vero episcopali, qua ei præmineo, auctoritate neglecta et debito obedientiæ, de cujus exhibitione vinculo juratæ professionis tenetur astrictus: sine conscientia mea reversus est, nemine domi relicto, qui sciret vel curam Ordinis gerere, vel temporalia dispensare. Quod statim miserabiliter ipse rerum declaravit eventus. Quia is, quem procuratorem reliquerat, ebrius in refectorio super cœnam duos de fratribus cultello percussit, atque ab eis incontinenti pertica, quam casus obtulit, interfectus. Quo facto veterum criminum renovata memoria; ab omnibus omnia quasi sub unum reducebantur aspectum; omnesque publicæ existimationis et famæ judicio condemnati sunt, quia nullus erat, quem nocentem non fecisset operatio vel consensus. Itaque ejiciendos omnes plerique dixerunt, et personas novi Ordinis penitus inducendas, ut et in istos vindicaret ejectio, et Ordinis observantiam novorum institutio restauraret. Porro ego, ejectis interfectoribus, quia sic tam ratio quam metus potentiæ sæcularis exegit, ad momentum quæ mihi visa sunt disponenda disposui: nec enim quidquam perpetuum constitui poterat, cum de nullo eorum satis bene vel fama vel conscientia responderet. Feci tamen quod potui, donec fortiore consilio possit omnis plantatio, quam Pater cælestis non plantavit, avelli.

10. « Vestris hoc reservatur manibus; vestris erit viribus adimplendum, quia ei quod radices altius egit manus non prævalent imbecilles. Super quo, si ad communia totius fere regionis vota respicitis, ii, quos ad perpetuam dissolutionem per convictus, alternique consensus gratia fœderavit, segregandi sunt, et sigillatim per regularia monasteria dispergendi, ut occasionem peccandi, quam de pravæ familiaritatis consortio quæsierunt, apud ignotos de divisione et diversitate conversationis amittant. Commune votum est, ipsique etiam principi complaceret, in regulares canonicos monasterium transformari, ut ipsa species Ordinis innovata, plenius omnem possit tollere vetustatem, et cætera exempli severitate monasteria terreantur. Sunt enim aliqua, quorum in tantam dissolutio prorupit audaciam, ut confusionem suam deprehensa etiam non agnoscat iniquitas, sed induratis frontibus semper obstinatio convalescit. Sic autem locus ille in statum dignioris Ordinis exsurgeret, et ubique semper quasi præsens esse Apostolica severitas crederetur. Præterea provinciam nostram frequentibus monasteriis, ipsisque nobilibus certum est abundare, canonicas regulares paucas habet ipsasque pauperrimas, adeo ut ad quærendum Ordinem illum plerumque nostrates oporteat ad regiones extraneas demigrare. Bonum itaque plerisque videretur, si paucitas monachorum dissoluta in multitudinem regularium excresceret clericorum, et collocatis (elocatis) utiliter eis, qui ab institutione materna descivisse noscuntur, cæteri materno possent gremio conti-

neri, ne tanquam ablactati, ad ignotarum matrum severiores depellantur amplexus. Siquidem hoc facto, in nocentes utilis vindicta procedet, quæ sublata corporibus peccandi licentia, totum ad salutem conferet animarum, et ad consecranda novellæ plantationis auspicia, proniora favoris publici vota concurrent ». Hactenus ad Alexandrum Arnulphus episcopus Lexoviensis, eruditione clarus. Quidnam autem ad hæc rescripserit Alexander, non invenitur. Illud tantum satis exploratum habetur, quod abbatis ille vicarius procurator in ebrietate necatus, cum admodum impudenter martyris titulo coleretur a loci illius habitatoribus, miracula (ut superius vidimus) affectantibus malis artibus : delatis his ad eumdem Pontificem, ne id fieret, litteris Apostolicis omnino prohibuit, ex quibus decretum illud Gregorius Nonus intexuit suo Decretalium libro.

11. *Arnulphus ab episcopatu Lexoviensis se abdicat.* — At vero ipse Arnulphus Lexoviensis episcopus hoc ipso anno (ut Rogerius sui temporis res scribens testatur) relinquens episcopatum suum ob odium regis Angliæ, quod incurrerat, Parisios se contulit, ubi apud S. Victoris Ecclesiam privatam usque ab obitum vitam degit. Ita plane, qui adversus S. Thomam cum aliis ipsi adversantibus episcopis conspiraverat, privatus sui ipsius judicio episcopatu, apud externos vixit inglorius; imo et mortuum hoc anno Robertus affirmat in Appendice ad Sigebertum. Quod autem idem Arnulphus anceps adhuc et rerum dubius, an dimitteret episcopatum, consuluerit Petrum Blesensem, quem virum prudentissimum colerent ferme omnes sæculi hujus antistites, ipse pondere gravem scripsit Epistolam, quam dignam Annalibus hic tibi describendam curavimus; sic enim se habet [1] :

« Reverendo patri ac domino Arnulpho, Dei gratia Lexoviensi episcopo, Petrus Blesensis salutem spiritumque consilii et fortitudinis.

« Cum sitis vir alti consilii et prudentiæ approbatæ, miror quod a me et cæteris minoribus in re periculosa et ardua consilium postulatis, nisi quia et hoc ipsum prudentia est, in arduis rebus minorum explorare consilium. Frequenter enim minori revelat Dominus, quæ a majoribus absconduntur. Habetis in desideriis episcopali administratione cedere, et ad sanctum otium vos transferre, si super hoc amicorum vestrorum habeatis consilium et assensum. Temerarium esset mihi, in re tam periculosa et ardua præcipitare sententiam, nisi prius omnes vestri status circumstantias cognovissem. Scio quia jam declinatis in senectam et senium, corpusque confractum laboribus et ætate, suum prænuntiat imperfectum. Habet equidem sanctorum patrum institutio, ut episcopis infirmis et senibus coadjutor addatur [2]. Nam et Valerio Hipponensi episcopo adjunctus est Augustinus. Quod si principis indignationem, aut capituli vestri vexationes, aut alias hujus vitæ molestias formidatis, et ideo pacem eligitis et quietem, hominem degeneris et dejecti animi decet hæc facere, non vos, quem constat præ cæteris cor magnificum et munificum habuisse. Sane in hac requie non inveniretis requiem, et ecce in pace vestra esset amaritudo amarissima, dum recoleretis cum angustia spiritus gementes, vos ibi defecisse ubi fortius erat standum; abjectoque spiritu consilii et fortitudinis, videretis vos a pusillanimitate spiritus et modica tempestate subversum. Ad resignationem episcopatus nulla, si mihi creditis, vexatio vos inducet. Nam hæc omnia fortasse operatur Dominus, ut det vobis vexatio intellectum. Trituratur granum, ut reponatur in horreo : quadratur lapis, ut sine sonitu mallei in templi ædificio collocetur : movetur turbo, ut Elias rapiatur in cælum [1]. Si vero vestri principis gratiam affectatis, eam potestis obtinere levissime, dummodo vos habeatis circa eum humiliter et devote. Ipse homo est, qui rebellionem et contumaciam in episcopis super omnia detestatur. Ipse est, qui sola humilitate vincit et vincitur.

12. « Porro aliunde subesse potest legitima resignationis occasio. Cum enim scriptum sit [2], quia proni sunt sensus hominis ab adolescentia in malum, dicitur, quod ab adolescentia cœpistis Ecclesiasticos honores olfacere, et ad hunc honorem, qui nunc onerosus est vobis, obsequiis atque intercessionibus et aliis ambitionis humanæ suffragiis aspirare. Currite ergo ad conscientiæ vestræ testimonium, et si inveneritis vos minus canonicum habuisse ingressum, sitis sollicitus de egressu, nam hic resignatio habet locum. Beato enim Gregorio teste [3] : Qui in ovile ovium, non per ostium, sed aliunde ascendit, ad æternæ salutis bravium in vanum se fatigat, nisi honorem, in quo deliquit, penitus derelinquat. Sancta ergo et salubris est cogitatio, facta de episcopatus cessione, privatam eligere vitam, si recolitis conscientiam vestram jam dictæ promotionis obtentu fuisse vel in modico vulneratam. Si meæ parvitatis acceptatis consilium, nihil omnino retinebitis penes vos, quod acquisieritis per peccatum. Jam advesperascit vobis, et vitæ vestræ inclinati sunt dies : observat etiam inimicus calcaneum vestrum, et ad luctam vos exspectat extremam [4] : dissolvite colligationes iniquas, et jugum exactoris abjicite : deponite sarcinas ambitiosæ supellectilis, ne vos luctator occultus inveniat oneratum. Nudus athleta fortius dimicat : natator exuitur, ut flumen transeat : viator exoneratur a sarcinis, ut expeditius currat. In hac vita torrentem mortis nataturus estis in proximo pugnaturus cum eo, cum quo semper est anceps congressus, periculosus casus, difficilis reparatio, rara et nunquam secura victoria. Nihil,

[1] Apud Pet. Bles. Epist. XLIV. — [2] Posid. in Vita August. c. 8.

[1] 4. Reg. II. — [2] Gen. VIII. — [3] Greg. lib. 9. Epist. XL. — [4] Isai. LVIII.

quæso, in vobis reperiat suum : sed qui vos in annis fortioribus quandoque devicit, ipse vos victorem inveniat, licet decrepitum et infirmum. Vale ». Hactenus ad Arnulphum Petrus. Hic idem ipsius successorem Radulphum, avarissimum fœneratorem, data ad eum Epistola [1], vehementissima invectiva perstrinxit.

13. *Ordinis Carmelitani primordia.* — Antequam ab Alexandro ad ejus successorem convertamus orationem, constantior illa videtur assertio, quod Ordo religiosorum Carmelitanorum, qui in Palestina in ipso Carmelo monte fixere sedes, sub eodem Alexandro Rom. Pontif. sumpsit originem, quoto autem anno ejus Pontificatus, habetur incertum. Horum autem promotor, propagator et custos fuit ille, qui fungebatur in Oriente legatione Apostolicæ Sedis Haimericus, patriarcha Antiochenus, qui considerans, complures ex Occidente, qui venerant vitam eremiticam acturi in Terra-Sancta, hinc inde dispersos, expositos barbarorum incursibus, collegit eos in unum duxitque in montem Carmelum, Eliæ habitatione egregie olim nobilitatum. Fuere ista principia, ex quibus ut ex parva scaturigine flumen, immensus est auctus cœtus religiosorum virorum. Quas autem, et a quo regulas ipsamque vivendi formam acceperint, dicturi sumus inferius suo loco.

14. *S. Laurentii episcopi Dublinensis obitus.* — Eodem anno sanctus Laurentius Dublinensis episcopus (ut in Annalibus Rogerius testatur) ex hac vita migravit ad Dominum, decimo octavo kalendas Decembris, cui venerando funeri interfuit Alexius S. R. E. cardinalis, Apostolicæ Sedis legatus. Retulit autem eum in sanctorum numerum [2] Honorius papa Reate, anno sui Pontificatus decimo. Extant res ab eo præclare gestæ scriptis mandatæ ab Augiensis collegii monacho. Sed et hoc anno excessit ex hac vita adversarius pessimus ille sancti Thomæ Rogerus Eboracensis, ut ait Neubrigensis [3], qui consignatas reliquit ejus turpitudines stylo suo, et inter alia, detestabiles puerorum amores, quos solos, rejectis viris gravioribus, in Ecclesiastici honoris titulos allegebat. Sed ipsum consule. Nunc ad res Romanæ Ecclesiæ redeamus.

15. *Lucius papa III.* — Post obitum Alexandri, Lucius Tertius, natione Etruscus, Humbaldus nomine antea dictus, cardinalis episcopus Ostiensis, vir grandævus admodum (inquit Willelmus Tyrius) et modice litteratus, patria Lucensis, quarto kalendas Septembris creatus est Romanus Pontifex, idemque postridie coronatus. Ad quem mox accedens Joannes episcopus Pictaviensis, electus ad archiepiscopatum Narbonensem, studio ejusdem Pontificis, vacante sede primaria Lugdunense, a clero electus, ab eodem Pontifice benedictionem est consecutus, consecratus Lugdunensis archiepiscopus. Hæc Robertus in Auctario ad Sigebertum.

Eodem tempore Ecclesia Orientalis, nempe patriarcha Antiochenus, atque Hierosolymitanus una cum suffraganeis suis ex Latinis laboraverunt adversus Antiochenum principem Boamundum juniorem, censuris eum exagitantes, eo quod relicta uxore legitima Theodora, nepte imperatoris Constantinopolitani, aliam in matrimonium sibi jungere præsumpsisset : cum ille spretis episcoporum correctionibus, diram adversus eos persecutionem excitavit, de qua pluribus Willelmus Tyrius [1].

16. *Joannes Saresberiensis moritur.* — Moritur item hoc anno Joannes Saresberiensis [2], episcopus Carnotensis, clarus inter celebriores sæculi hujus scriptores, illustrior autem ex S. Thomæ martyris, cui erat a secretis, familiaritate, de quo sæpe superius mentio facta est. Scripsit autem Vitam ipsius S. Thomæ archiepiscopi Cantuariensis. Testatur id namque (ut superius dictum est) Petrus Blesensis ad ipsum scribens, cum hæc inter alia [3] : « Illud autem noveritis, quod de mandato domini archiepiscopi scribere triumphum B. Thomæ martyris attentassem, nisi aliud mihi scriptum fortuitus obtulisset eventus, in quo elegantia styli ingenium magistri Joannis Saresberiensis exprimebat et linguam. Admirans ergo gratiam, quæ diffusa est in labiis vestris, etc. »

Hoc eodem anno, qui ultimus est numeratus Alexandri papæ Tertii Pontificatus, Conradus archiepiscopus Salisburgensis, cardinalis episcopus Sabinensis legatus Apostolicæ Sedis in Germania, acerrimus olim vindex Catholicæ unitatis adversus schismaticum imperatorem, de quo summa cum laude sæpe superius mentio facta est, venerandum corpus S. Virgilii, ejusdem Ecclesiæ archiepiscopi, et aliorum trium sanctorum antistitum casu reperit, ex quibus quatuor mox uberrima miraculorum erupere flumina, de quibus singulis illud Davidicum merito dici potuerit [4] : « Fluminis impetus lætificat civitatem Dei ». Quibus et universa Germania irrigata est exuberante gratiarum profluvio omnium corda incolarum exhilarante. Res gestæ antiquitus scriptæ, sed recens in lucem erutæ labore Canisii [5], ex sancto Eberardo sunt editæ. Sic enim se habent exordia :

17. *S. Virgilii corpus inventum.* — « Anno vero Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo octuagesimo primo, decima quarta Indict. XIV kal. Martii sub Alexandro papa III, Apostolatus ipsius XXI (XXII) et ultimo, regnante serenissimo principe Friderico Romanorum imperatore Augusto, anno regni ejus trigesimo tertio, et conregnante sibi filio ejus Henrico Romanorum rege gloriosissimo, Otto de Mittelinspach inclyto duce Bavariæ ducatum tenente, supra memorati fabrica monasterii, quæ schismatis persecutione conflagrante, ante aliquos annos diruta, et diruenda deperierat, sumptibus et

[1] Petr. Bles. Epist. XCVIII. — [2] Apud Sur. die XIV Novemb. — [3] Neub. lib. 3. c. 5.

[1] Wil. Tyr. lib. 22. c. 6 et 7. — [2] Rob. de Monte in App. ad Sigeb. hoc anno. — [3] Pet. Bles. Epist. CXIV. — [4] Psal. XLV. — [5] Henr. Canisius t. II Antiq. lect. in Episc. Salisbur. pag. 264.

jussu pastoris Conradi præclarissimi Saltzburgensis tunc archiepiscopi, Apostolicæ Sedis tunc in Alemannia legati, cardinalis presbyteri S. Marcelli Sabinensis episcopi, modo autem Moguntinensis archipræsulis, dum a fundamentis cœpere ædificari, sancti Spiritus cooperante gratia, et divinæ majestatis suffragante clementia, corpus B. Virgilii quidem (quod) ob immensi temporis antiquitatem ab omnibus ignorabatur, contigit revelari. Quadam die factum est, ut lapides e muro elapsi aliquantulum intro spectandi aditum transeuntibus præbuissent; diligentius aliquibus licet ipsum considerantibus, concavitatis patuerunt indicia, et picturæ vetustioris deaurata illic visa sunt stemmata. Porro canonicis hujus rei noviter (novitatem) perquirentibus, et latius ejusdem muri aperturas patefacientibus, inventa B. Virgilii, octavi post S. Rudbertum, Saltzburgensis episcopi tumba, et depicta imago, ejusdemque imaginis hujuscemodi epigramma :

Virgilius templum construxit schemate pulchro.

Et de anno obitus ejus : « Tempus etiam, quo dictus pontifex obierat, anno Incarnationis Domini septingentesimo, in eisdem Annalibus invenimus ». Pergit post hæc auctor recensere multiplicia, et quidem ingentia, quæ sunt inventionem sancti consecuta miracula, adeo ut de Germania ob schismata in squalentem conversa desertum, illud Isaiæ dici potuerit [1] : Quæ erat arida, erit in stagna, et sitiens in fontes aquarum. Ut plane apparuerit, nobilissimæ Ecclesiæ, quæ sola inter Germanos fœdari schismate non consensit, ea divinitus fuisse concessa in fine vitæ cursus sanctissimi Romani Pontificis, quo significaretur, cælites ipsos piis fidelibus communione conjungi, et Catholicis esse præsidio militantibus, qui cum Deo regnant in Ecclesia triumphante.

[1] Is. XXXV.

18. At non e S. Virgilii tantum venerandis reliquiis ejusmodi, quæ sunt dicta, miraculorum fluenta manarunt, sed paradisus velut [1], Saltzburgensis Ecclesia tunc quatuor est irrigata fluminibus virtutum cælestium in ostensione signorum, nempe a S. Virgilii corpore in primis, de quo diximus, necnon a tribus aliis ejusdem Ecclesiæ Pontificibus, e quorum hoc eodem anno itidem adinventis sacris corporibus totidem scaturigines miraculorum e cælo potius, quam e terra divinitus erupere. Consignata sunt ista quadruplicibus Chronicis, in quibus hæc summatim [2] : « Anno Domini millesimo centesimo octogesimo primo Alexander papa obiit, Lucius successit : Vitalis, Virgilius, Hartuvicus, Eberardus, episcopi Saltzburgenses signis claruerunt ». Porro sicut Virgilii, ita et [3] Vitalis in Codice Antiquæ lectionis singula eademque multiplicia miracula ex antiquioribus ejusdem Ecclesiæ monimentis jam edita habentur ejusdem Canisii Noviomagensis industria : reliquorum vero desiderantur.

[1] Gen. II. — [2] Extant t. VI. Antiq. lect. 1049. — [3] Eod. t. p. 1043. usque 1105.

Anno periodi Græco-Romanæ 6674. — Anno Æræ Hispan. 1219. — Anno Hegiræ 577, inchoato die 17 Maii, Fer. I. — Jesu Christi 1181. — Lucii III papæ 1. — Friderici Ænobarbi reg. 30. imp. 27. Alexii Comneni imp. 2.

1. *Gaufridus regis Angliæ filius deponit episcopatum Lincolniæ.* — A num. 1 ad 4. *Gaufridus* filius nothus Henrici II, electus episcopus Lincolniensis electioni consenserat, et proventus recipiebat; quod cum accepisset Alexander III, scripsit ad Richardum Cantuariensem archiep. ut eum compelleret electioni suæ renuntiare, vel sine dilatione ordinem sacerdotalem et pontificalem officii dignitatem recipere. Verum maluit ipse electioni suæ renuntiare, quam sacris ordinibus insigniri, uti refert Baronius ex Hovedeno, et confirmat Gervasius hoc anno in Chron. ubi ait : « Resignavit hoc anno Gaufridus, regis Henrici filius, sed nothus, episcopatum Lincolniæ anno electionis suæ octavo in manum Richardi Cantuariensis archiepiscopi; et regis patris sui factus est cancellarius. Misit autem rex Angliæ justitias suas per totam Angliam, præcipiens ut divites et pauperiores arma sibi singuli emerent secundum suas facultates, et hoc sacramento juramenti interposito, ne quis fugeret, firmarent; unde factum est, ut rustici imperiti vangis (id est, *ligonibus*) et fossoribus assueti, armis militaribus gloriarentur inviti.

2. *Moritur Alexander III papa.* — A num. 5

ad 11. *Alexander III*, qui anno MCLIX die VII Septemb. Pontifex electus, dieque vicesima ejusdem mensis consecratus fuerat, hominem hoc anno exuit *tertio kalendas Septemb.* seu die trigesima Augusti, postquam sedisset annos viginti unum, menses undecim, dies vigenti tres, a die ejus electionis deductos, ac die emortuali excluso; a die vero consecrationis suæ supra annos et menses dies decem. Sed quia dies emortualis ejus in magna controversia positus (Baronius enim ex Rogerio Hovedeno ait eum ex hac vita migrasse « XII kalend. Octob., sive ut alii, sexto kalend. Septemb. die nempe XX mensis Septemb. vel die XXVII mensis Augusti ; quo ultimo die Tyrius lib. 22, cap. 7, Sigonius lib. 14 de Regn. Ital. et Onuphrius in Chron. cum etiam demortuum tradunt ; Papebrocius vero in Conatu, Chronico-Hist. hanc mortem illigat cum die vicesima quinta mensis Augusti), dies a nobis statutus confirmandus. In magno Chronico Belgico pag. 190 dicitur : « Epitaphium ejus fuit :

Hunc festis auxere suis Felix et Adauctus,
Cum quibus est felix factus, adauctus eis.

In die enim sanctorum Felicis et Adaucti moritur discretus et multa litteratura præditus », dies autem utrique sancto dicatus est trigesimus Augusti, seu III kalend. Septemb. Joannes de Ceccano in Chron. : « Tertio die intrante mensis Septembris Alexander papa obiit ». Annalista Mailrosensis : « III kalend. septemb. obiit piæ memoriæ Alexander III papa, Pontificatus sui anno XXIII ; sed legendum *anno* XXII. Porro anonymus Casinensis notavit Alexandrum III obiisse *apud civitatem Castelli*. Alexander papa III *jacet juxta Sanctam-Mariam de Reposo,* inquit Joannes Diaconus junior in lib. de Ecclesia Lateranensi apud Mabillonium Tom. II Musæi Ital. pag. 569.

3. *Arnulphus relinquit episcopatum Lexioviensem.* — A num. 11 ad 15. Robertus de Monte in Chron. ad annum MCLXXXI, ait : « Arnulphus Lexoviensis episcopus, cum per XL annos eamdem Ecclesiam rexisset, et in ædificando Ecclesiam, et pulcherrimas domos laborasset, renuntiavit episcopatui, et perrexit Parisios, suos dies dimidiaturus apud Sanctum-Victorem in domibus pulcherrimis, quas ibi ad opus suum construxerat ». Verum Roberti de Monte Chronogia valde corrupta. Ipsemet enim Arnulphus in Epistola ad Lucium III papam data, et Tom. II Spicilegii Dacheriami relata, ait : « Quidam de canonicis nostris Lexoviensibus anno præterito de paucorum, non de universitatis conscientia ad majestatem vestram litteras pertulerunt, libere adversum me quæcumque voluerunt mendacia conscribentes ». Paulo post : « Audistis eos, et magis quam expediret mihi, etiam exaudistis, quoniam absens et innocens, nulloque citatus edicto, punitus sum et ex magna officii mei episcopalis parte suspensus, etc. Super quo vestræ gratias refero sanctitati, quod me tam misericorditer ab importabili onere liberastis, et ad providendum animæ meæ liberiorem procedere permisistis ». In fine ait se ab eo petere, « ut quod ex injusta causa sublatum est, restitui faciatis, ut ad fratres, ad quos concessi, pervenire possit quod eis ab initio fuerat destinatum ». Quare cum *Lucius III* prima die mensis Septemb. currentis anni Pontifex Rom. renuntiatus fuerit, Epistola ista citius scribi non potuit quam anno sequenti, cum jam præsenti *Arnulphus* a suis canonicis accusatus fuisset apud Lucium III. Cum vero anno MCXLI exeunte, ut quam citius episcopus creatus fuerit, ut ex dictis anno MCXLIII intelligere est, incertum an mors ejus anno MCLXXXII vel MCLXXXIII contigerit ; at certum toto currenti anno in vivis fuisse. In Necrologio enim abbatiæ Sancti-Victoris Parisiensis ad pridie kalendas Septemb. legitur : « Anniversarium solemne patris nostri piæ recordationis Arnulphi Lexoviensis episc., qui magnæ devotionis affectu, quem a multis retro annis erga Ecclesiam nostram habuerat, ex episcopatu suo ad nos veniens, canonicus noster effectus, quietis sibi ac sepulturæ eamdem inter omnes alias Ecclesias prælegit, multis et magnis beneficiis dignum et perpetuum sui nominis et amoris memoriale posteris relinquens, etc. » Hoc vero anno pridie kalend. Septemb. Lucius III nondum Pontifex Rom. erat.

4. *Vexatus fuit ab Henrico Angl. reg.* — Baronius secutus Hovedenum, qui pag. 613 ait, Arnulphum episcopatum reliquisse *propter odium, quod rex adversus eum habuit*, immerito refellitur a Gussanvilla in Notis ad Epistolam XLIV Petri Blesensis ad Arnulphum datam, et a Baronio recitatam. In ea enim Blesensis rationes non approbat, quibus motus Arnulphus episcopali administrationi cedere decreverat, inter quas odium Henrici Angliæ regis numerat : « Si vestri principis gratiam affectatis, eam potestis obtinere levissime ; dummodo vos habeatis circa eum humiliter et devote ». Imo ipsemet Arnulphus in Epistola ad abbatem Cistercii et fratres ejus scripta de eodem secessu, ait : « Siquidem sæpius ad regales cum cæteris trahor angarias, eorumque, quibus deesse non possum, frequentibus infestor injuriis ». Vide dicta superioribus annis de doctissimo hoc præsule, et Epistolam ab eo ad Henricum regem Angliæ Seniorem scriptam, quæ recitatur tom. II Spicilegii pag. 497, qua ei objicit obsequia a se præstita, quo gratiam ejus sibi conciliet, quia scilicet adulatores eum adversus Arnulphum animarant.

5. *Lucius III succedit Alexandro III.* — Ad num. 15. Post *Alexandri III* mortem, Sedem diem unum vacasse Onuphrius et Baronius scripsere, et *Lucii III* ejus successoris electionem cum quarto Kalend. Septemb. connexuere ; Papebrocius vero Sedem tribus diebus vacasse credidit. Verum Onuphrius et Baronius recte viderunt interpontificium

unius tantum diei fuisse. Gaufredus enim prior Vosiensis, qui hoc tempore vivebat, pag. 327 hæc scribit : « Hebdomada ejusdem mensis (nempe Augusti) ultima, Alexander urbe Castellana decedens, Lateranis tumulatur anno sui papatus XXIII, (legendum XXII) feria III, eligitur Humbaldus qui pontifex erat Ostiæ et Veliternensis urbium. Sequenti Dominica prima Septembris coronatur et insignitur a Theodino episcopo Portuensi, et ab archipresbytero Ostiensi juxta consuetudinem, et ab universo populo et clero laudatur Lucius III, Lucensis Tuscus vocatus ». Quæ feria tertia intelligi non potest, quam de prima die mensis Septembris, cum asserat Vosiensis Lucium III *sequenti Dominica prima Septembris*, nempe die sexta ejusdem mensis, coronatum fuisse. Porro Joannes de Ceccano in Chron. observat, *Ubaldum* Ostiensem episcopum in papam Lucium ordinatum fuisse *apud Vilitras*, seu apud Velitras, quod confirmat anonymus Casinensis, qui ait eum consecratum *apud Velletrum*.

6. *Joannes ad Albasmanus fit archiep. Lugdun. — Lucius III*, ubi Pontificatum adeptus est, *Joannem* Pictaviensem episcopum, magnum olim S. Thomæ Cantuariensis amicum, archiepiscopum Lugdunensem creavit. Galterus enim de Brugis Ordinis Minorum, a patria *Brugensis* cognominatus, episcopus Pictaviensis, cujus meminit Spondanus anno MCCCVIII, num. 7, præsulum sedis suæ Catalogum in tabulario antiquo episcopatus Pictaviensis asservatum, qui inscribitur, *Galteri Codex*, contexuit, in quo verba faciens de Joanne de Belesmains, episcopo Pictaviensi, ait : « Anno gratiæ MCLXXXI, in archiepiscopum Narbonensem electus est : qui cum Romam pergeret, ut a summo Pontifice Lucio confirmaretur, ab eo factus est archiepiscopus et primas Lugdunensis, et ob ejus eximiam eruditionem ab eodem in regno Franciæ creatus est Apostolicæ Sedis legatus ». Hæc cum accepisset Stephanus Tornacensis, gratulatus est de ejus translatione Epistola ordine LXXV ad eum data : « Vidi nuper in transitu, cum dominus rex Tolosam me mitteret, frequentem et ferventem in illa terra terribilem mortis imaginem, semirutos Ecclesiarum muros, ambusta sacrorum ædificiorum loca, fundamenta effossa, et ubi fuerant habitacula hominum, inculta domicilia bestiarum. Contremui, fateor, et expavi, cum ad ea loca vos invitari audirem, in quibus etsi contingeret vos præesse, facile esset non prodesse. Audito tandem quod Rhodanusia Sidonii (id est, *Lugdunum*) vos vocaret, gavisus sum gaudio magno ». Quibus confirmantur quæ anno MCLXXVII de *Cotarellis* in Septimania grassantibus in medium adduximus, constatque verum esse quod asserit Robertus de Monte in Chron. *Joannem* hoc anno Lugdunensem archiepisc. electum.

7. *Henricus cardinalis Albanensis mittitur legatus in Burgundiam.* — Huc referendum quod in Chronico Claravallensi de legatione Henrici abbatis Claravallensis, in Concilio Lateranensi cardinalis Albanensis creati, hoc anno habetur : « Albanensis episcopus Henricus, missus in Burgundiam legatus, duos archiepiscopos, Lugdunensem et Narbonensem deposuit : castrum hæreticorum, quod Vallis dicitur, per miraculum cepit : apud Cistercium generali capitulo præfuit : et anno sequenti ad curiam revertitur tempore papæ Lucii. San-Marthani in Archiep. Lugdunensibus post Guichardum anno MCLXXIX vita functum collocant Joannem, cognomento *ad Albas manus;* quare archiepiscopus a legato depositus, cujus nomen ignoratur, medio illo tempore sedem occupavit; recteque Sammarthani in Archiepiscopis Narbonensibus ante Joannem ad Albasmanus memorant *Pontium de Alsatio* et *Petrum Aurelli* eodem tempore sedentes, sed cum hunc locum non vidissent, *Petrum Aurelli* confictum perperam credidere.

8. *Errores Albigensium.* — Gaufredus prior Vosiensis in Chron. pag. 326, immediate antequam Alexandri III mortem narret, hæc de legatione *Henrici* scribit, quæ demonstrant verum esse quod nuper diximus, *Catharos*, et alios hujus temporis hæreticos fuisse Manichæos, et Annales Ecclesiasticos mire illustrant : « Legatus igitur Henricus Albanensis episcopus tunc multo cum exercitu perrexit contra hæreticos Albigenses. Castro de la Vaur expugnato (Castrum illud, Gallice *la Vaur* dictum, quinque leucis a Tolosa distans, nobilissimum erat et amplissimum, ut videre est apud Hadrianum Valesium in Notitia Galliarum pag. 26). Raimundus de Vernoil, alias Venoul, occiditur : filia Tolosani Alaiza idem tradit Castrum legato, et Rogerius Biterrensis, vir ejus, cum principibus multis hæreticam pravitatem se deinceps abdicare profitetur. Quorum facinus erroris ad cautelam Catholicorum posteris censui significare. Hæc sunt amodo verba cardinalis et legati : Confessi sunt magistri quondam erroris, plena prius consilio episcoporum et magnatum sibi libertate restituta, quod licet sectam eorum sequentes Evangelia simplicioribus ad fallendum prædicent, tamen Christum natum haud verum fuisse hominem, nec comedisse aut bibisse, aut aliud humanæ actionis aut necessitatis in veritate sustinuisse : passum, crucifixum, mortuum resurrexisse non credunt. Sed omnia, quæ Evangelia, seu Apostoli de Christo asserunt, phantastica dicunt.

9. *Alii eorum errores.* — « Quid de sacrificio altaris, baptismate parvulorum, conjugiis aliisque sacramentis et divinis Officiis sacrosancta Romana Ecclesia constituit, et universitas Catholicorum credit, recipit et servat, omnia reprobant et condemnant; Satanam, magnum Luciferum, qui propter elevationem et nequitiam suam de throno bonorum cecidit, Angelorum creatorem, cæli et terræ omniumque rerum visibilium et invisibilium, spirituum malorum creatorem et principem, et Deum esse profitebantur, ipsumque legem

Moysi dedisse asseverant; in carnali consuetudine cujuslibet maris et feminæ, sive parentes, sive fratres, seu communes matres, aut cujuscumque consanguinitatis vel affinitatis mulieres existant, par dicunt esse delictum. Mulieres, quæ inter ipsas concipiunt, fœtus interimunt : tamen dicebatur a peritioribus eorum id evitari. Cum manifeste inter illas multæ conceperint, proles non comparent. Ea quæ dicta sunt, aliaque plura præfati quondam hæresiarchæ publice coram nobis, et coram venerabilibus fratribus nostris Gerardo Auxitano archiepiscopo, Gerardo Cadurcensi, et Gosselino Tolosano præsulibus in conspectu populi confessi sunt. Guarino olim archiepiscopo Bituricensi illic prædicanti, Vierna conjux Sicardi de Boyssa et de Granovillet, palam confessa est a quinquaginta religiosioribus ejusdem sectæ nocte quadam fuisse stupratam, cum ipsa eisdem, vitæ causa sanctioris, thoro viri spreto, se conjunxisset. Revertentibus Catholicis ad propria, sues illi repetunt antiqua volutabra luti ».

10. *Albigenses in iisdem obstinantur.* — Hugo Autissiodorensis in Chron. ad annum MCLXXXI, narratis quibusdam miraculis de Christi Corpore, subdit : « Quamquam res ista sit abyssus multa, credi tamen tam secure quam pie potest, id esse divinitus gestum ad confutationem perfidiæ et fidei firmamentum : nempe illorum, quos Publicanos, vel Catharos, vel Paterinos Populicanos vocant, hæresis execranda, quæ Christi abnegat sacramenta, per id tempus clam quidem pluribus in locis irrepserat, sed palam in Guasconia maxime populos occuparat. Illic namque a Catholica communione præcisi castra habent quamplurima adversus Catholicos communita, Catholico ritu posthabito suis adinventionibus inservientes, earumque virulentia quos potuerint toxicantes. Quocirca ad eorum retundendam vesaniam missus ab Alexandro papa vir linguæ disertæ Henricus, ex abbate Claræallis episcopus Albanensis , qui prædicationis verbo militum peditumque copias undecumque contraxit, præfatosque hæreticos expugnavit; verum id frustra. Nam ut sui compotes facti sunt, se in errores pristino volutabro revolverunt ».

11. *Moritur Joannes Saresber. ep. Carnot.* — Ad num. 16. Robertus de Monte in Chron. tam *Joannis Saresberiensis* episcopi Carnotensis, quam *Guarini* archiepiscopi Bituricensis mortem hoc anno collocat, eumque Baronius in Joannis morte recitanda sequitur; verum hunc chronographum viam in Chronologia tenendam raro per hæc tempora bene indicare, quod forte librariis attribuendum, sæpius monuimus. Audiendus itaque Nangius in Chron. qui ad annum MCLXXX habet : « Archiepiscopus Bituricensis Guerinus (legendum *Guarinus*) et Joannes Carnotensis obierunt; viri tam sapientia, quam animi strenuitate famosi; quorum Joannes sancti Thomæ Cantuariensis, cujus socius fuerat, passionem descripsit ». Fuerat Guarinus abbas Pontiniacensis, quo in monasterio Ordinis Cisterciensis, ubi hodie sepulchrum ejus cernitur, Thomam Cantuariensem excepit, et inter sanctos coluit, ac postea translatus ad archiepiscopatum Bituricensem magna cum laude rexit, ut videre est in Patriarchio Bituricensi. *Guarinum* an. MCLXXX demortuum confirmat Hugo Autissiodorensis in Chron., qui et diem mortis ejus notavit, nempe XX Martii. *Joannem* vero *Saresberiensem* superiori anno vita functum esse testantur etiam Hugo Autissiodorensis in Chron. et Necrologium Josaphatense, in quo et dies ejus emortualis, nempe vicesimus quintus Octobris notatur. Est autem monasterium Josaphatense Ordinis Benedictini, prope Carnotum situm.

12. *Varia composuit Opera.* — *Joannes* ex Anglia Parisios profectus anno MCXXXVI in Scholis Parisiensibus annos fere duodecim consumpsit, ut ipsemet scribit lib. 2 Metalog. cap. 10, qui addit : « Quia nobilium liberos, qui mihi amicorum et cognatorum auxilio destituto, paupertatis meæ solatiante Deo, alimenta præstabant, instruendos susceperam, ex necessitate officii et instantia juvenum urgebar, quod audieram ad memoriam crebro revocare ». Egregium Opus suum *de Nugis Curialium*, seu *Polycraticum* dicavit divo Thomæ Cantuariensi, adhuc archidiacono ejusdem Ecclesiæ, regisque Angliæ cancellario. Passionem ejusdem divi Thomæ, cujus meminit Nangius loco citato, dicit se vidisse Ms. in Bibliotheca Regalis-Montis Ordinis Cisterciensis, Casimirus Oudinus in Supplement. de Script. Eccles. et Lupum jure merito arguit, qui testans eam haberi etiam in Bibliotheca Vaticana, ab ejus editione sibi pepercit, quando Vitam et passionem ejusdem sancti vulgo *Quadrilogum* appellatam, aliasque editam, in Belgio rursus typis dari curavit. De aliis ejus operibus legendus idem Oudinus. Successorem habuit *Joannes Saresberiensis Petrum Cellensem* abbatem, cujus quondam clericus fuerat, de cujus virtutibus et scientia in morte ejus agemus.

13. *Inventio corporis S. Virgilii episcopi Saltzburgensis.* — Ad num. 16 et seqq. « Eodem anno », inquit chronographus Reicherspergensis ad annum MCLXXXI, « revelatum Dei nutu sepulchrum B. Virgilii III kal. Martii, et cœperunt coruscare miracula ad sepulchrum ejus, et ad sepulchra aliorum beatorum pontificum in civitate Saltzburgensi », cujus vivens episcopus fuerat. Baronius refert partem libri miraculorum ejus editi hoc sæculo ab auctore anonymo, S. Eberhardi episcopi itidem Saltzburgensis discipulo, ex Tomo II Antiquarum Lect. Henrici Canisii, quem postea idem Canisius recensuit Tomo VI, et utrobique legitur reliquias S. Virgilii revelatas fuisse hoc anno *XVI kal. Martii*, sed incertum, an auctor libri miraculorum vel chronographus Reicherspergensis, qui hoc etiam tempore vivebat, in die exprimendo errarit. Canisius cujus verba recitat Baronius, ait se invenisse in Annalibus, *Virgilium*

obiisse *anno Incarnat. Domini* DCLXXX, et Tomo II se in eisdem Annalibus invenisse eum demortuum *anno Incarnat. Domini* DCC. Verum utrobique annus Incarnationis mendose descriptus; *Virgilium* enim an. DCCLXXXIV ad Deum migrasse ibidem monstravimus. Præterea in eodem libro, cujus verba recitat Baronius num. 17, legitur eam revelationem factam « sub Alexandro papa III, Apostolatus ipsius XXI et ultimo ». Sed locus ille etiam corruptus, legendumque XXII *et ultimo*. Addit idem anonymus, « regnante serenissimo principe Friderico Romanorum imp. Augusto, anno regni ejus XXXIII, et conregnante sibi filio ejus Henrico Romanorum rege gloriosissimo, Otto de Mittelinspach inclyto duce Bavariæ ducatum tenente »; Saltzburgum enim a Bavariæ ducatu pendebat. At Fridericus, qui anno MCLII die quarta Martii renuntiatus est Germaniæ rex, annoque MCLV, die XIX Junii imperator coronatus, non potuit hoc anno aut regni aut imperii annum XXXIII numerare. In eodem libro Miraculorum Canisius Tom. VI legit, *anno regni ejus* XXVIII, sed numerus ille etiam corruptus, legendumque *anno regni ejus* XXIX. Denique apud Baronium, loco *Otto de Mittelinspach*, legendum *Ottone de Wittelinspach*, et locus hic confirmat quod anno superiori diximus, tunc Ottonem Bavariæ ducatum a Friderico imp. accepisse.

14. *Moritur Eskylus monachus Claræva llensis.* — « Anno Domini MCXXXI, apud Claramvallem mortuus est venerabilis Eskylus, Danorum archiepiscopus, sumpto habitu Ordinis (nempe Cisterciensis) : qui diu manserat in Claravalle, et sibi substitueral archiepiscopum in Dacia, Absalonem nomine », inquit auctor anonymus Chronici Claræ vallensis. *Absalon* vir piissimus, qui antea Roschildensis episcopus erat, cum priori dignitate Lundensem archiepiscopatum gessit, quia hoc sæculo mos inductus, ut unus plures episcopatus administraret. *Eskylus* alias Londoniæ archiep. et totius Daniæ ac Sueciæ primas, de quo supra egimus, tempore schismatis Daniam et Sueciam *Alexandro III* asseruit, quia non audebant reges, quem ille regio sanguine ortus suscepisset, rejicere. Episcopos, qui infidelibus Evangelium prædicarent, creavit aluitque; reformavit clerum, instruxit populum, et ditavit Ecclesias.

15. *Judæi sæviunt in Anglia, sed puniuntur in Gallia.* — Anno MCLXXIX, Gallia Christiano sanguine a Judæis cruentata, currenti vero Anglia; annalista enim Mailrosensis ad hunc annum scribit : « Miracula magna et multa apud Sanctum-Edmundum, per beatum puerum Robertum, quem quidam Judæus occulte crudeliter neci tradidit. Similiter apud Huntodinam de alio puero, Herberto nomine, nova contigerunt, quem proprius pater ad stipitem impie ligavit, et in aquam, quæ juxta ipsam villam decurrit, miserabiliter extinxit ». Gervasius in Chron. *Herberti* non meminit, sed de *Roberto* scribit, eum *hoc anno ad Pascha* a Judæis *martyrizatum* fuisse, subditque : « Honorifice sepultus, multis, ut fama fuit, claruit miraculis ». Huc referendum quod Guillelmus Armoricus narrat gestum hoc anno in Gallia a Philippo Augusto : « Quia Judæos odio habebat, et multas de eis in nomine Christi Jesu blasphemias audiebat, omnes debitores eorum a debitis absolvit, quinta parte totius summæ fisco retenta ». Idem narrat Rigordus de Gestis Philippi Augusti pag. 9, subditque : « Iste annus potest merito vocari Jubilæus; quia sicut in veteri lege in anno Jubilæo omnes possessiones libere revertebantur ad pristinos possessores, et omnia debita remittebantur : ita tanta relaxatione debitorum a Christianissimo rege facta, Christiani in regno Franciæ manentes perpetuam libertatem a debitis Judæorum sunt secuti ».

16. *Alphonsus VIII Infantaticum recuperat.* — Hoc anno *Alphonsus VIII* Castellæ rex regionem Castellæ, *Infantaticum* dictam, quam *Fernandus* Legionis rex patruus ejus occupabat, recuperavit : « Omnia quæ perdiderat », inquit Toletanus lib. 7, cap. 18, « acquisivit, et etiam Infantaticum, quod sub dubio vertebatur ». Annus eruitur ex Charta permutationis ab Alphonso rege cum Ecclesia Segoviensi facta, quam refert Colmenares in Historia sua, pag. 154. Ea dicitur data « apud Carrionem Æra MCCXIX, pridie kal. Januarii, anno primo quo rex serenissimus præfatus Aldephonsus Infantaticum a rege Fernando patruo suo recuperavit ». Eodem anno die nona mensis Septembris idem Alphonsus rex jam Chartas duas emiserat in favorem Ecclesiæ Segoviensis, recitatas a Colmenare, fol. 155, datasque, ut in eis legitur; « apud Secoviam Æra MCCXIX, quinto idus Septembris, anno quinto ex quo Aldefonsus, rex serenissimus, Concam fidei Christianæ viriliter mancipavit : anno primo, quo idem rex Aldefonsus Infantaticum a rege Fernando patruo suo acquisivit ». Alphonsus enim anno MCLXXVI, Concham, vulgo *Guenca*, Castellæ Novæ oppidum munitissimum, Mauris eripuit, uti refert Joannes Paulus Martyricus in Historia ejusdem urbis, pag. 32, qui addit illud expugnatum fuisse *die* XXI *Septemb.* divo Matthæo sacra, et ob id postea ab urbe patrono electo. Ea non multo post episcopatu decorata fuit.

17. *Carthago post excidium nunquam reædificata.* — « Mausamuz rex Malsamutorum, qui fere dominabatur toti Africæ, reædificare cœpit Carthaginem antiquam, adjutus ab omnibus Agarenis, qui terram illam incolunt », inquit Robertus de Monte in Chron. ad hunc Christi annum. Verum fictitius est ille rex sicut fictitia illa Carthaginis reædificatio; urbs enim hæc a Saracenis, ex quo Hispaniam ingressi sunt, eversa, contemptaque, ut *Tunetum* vicinum oppidum totius Africæ florentissimum celebrius redderent. Sed, uti jam monuimus, Robertus de Monte de rebus in longinquis regionibus gestis male edoctus fuit. Massamutæ vero idem sunt ac Musmitæ seu Mus-

midæ positi in montibus Atlantis ad meridiem Marochii.

18. *Comitatus Provinciæ regno Aragonum iterum unitur.* — In Gestis comitum Barcinonensium cap. 22 de Idelphonso Aragonum rege, et de fratre ejus dicitur : « Raymundo Berengarii fratri suo inclyto juveni Provinciæ ducatum pro portione tribuit; qui liberalissime tenuit dum vixit, sed a quibusdam proditoribus fuit occisus die sancto Paschæ, et deportatus ac tumulatus in Magalonensi sede anno Christi MCLXXXI. Post cujus necem Ildefonsus rex Aragonem, etc. omnem Provinciam recuperavit, ac dum vixit potenter tenuit ». Idem legitur in Chronico Gaufredi Vosiensis pag. 326, et in Chronico Massiliensi tom. I Biblioth. Labbei. Sic Provincia cum regno Aragoniæ et comitatu Barcinonensi, quem a regni sui exordio *Alphonsus* seu *Idelphonsus* obtinebat, rursus conjuncta fuit.

LUCII III ANNUS 1. — CHRISTI 1182.

1. *Lucius III, cognita causa Scotos ab excommunicatione et interdicto absolvit.* — Annus sequitur Redemptoris millesimus centesimus octuagesimus secundus, Indictione decima quinta, quo contigit, ut Willelmus rex Scotiæ excommunicatus a Rogero archiepiscopo Eboracensi, eo defuncto, legationem miserit ad Lucium papam pro absolutione ab excommunicatione. Quæ autem hæc secuta sint, ita narrat Rogerius in Annalibus Anglorum : « Eodem anno ad instantiam nuntiorum regis Scotiæ, videlicet Jocelini Glascuensis episc., et Arnaldi abb. de Melros, et Osberti abbatis de Kelron, et Walteri prioris S. Columbæ de Insula, Lucius papa Tertius absolvit Willelmum regem Scotiæ a sententia excommunicationis, et regnum suum ab interdicto, Romæ in Lateranensi palatio, coram cardinalibus suis, scilicet Petro de Pavia episcopo Tusculanensi, et episcopo Præneste, et Alberto cancellario, et Hyacintho, et Hugezum, et Petro de Bova, et magistro Viviano, et Rainerio Magno, et Chichecapel, et Rainerio Parvo, et Hadesrun, et Ardewino, et Mattheo Andegavensi. Et postea tradidit litteras absolutionis suæ præfatis nuntiis regis Scotiæ in hac forma :

2. « Lucius episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus episcopis, abbatibus, clero et populo per Scotiam constituto, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cum regibus tanquam præcellentibus Apostolus statuerit deferendum, dignum est et consonum rationi, ut eos tanquam filios charissimos propensius honoremus, et in devotione beati Petri et sacrosanctæ R. E. annuendo justis illorum desideriis, attendamus. Accepimus autem, quod cum charissimus in Christo filius noster Willelmus, illustris, rex Scotorum, electioni et consecrationi venerabilis fratris nostri Joannis episcopi inexorabiliter obviaret obtentu litterarum sanctæ recordationis Alexandri papæ prædecessoris nostri, bonæ memoriæ Rogerus Eboracensis archiepiscopus et jam episcopus dictus in eum et regnum et quosdam de regno sententiam excommunicationis promulgarunt. Cæterum venerabilis frater noster Jocelinus Glascuensis episcopus, et dilecti filii Arnaldus de Melros, et Osbertus Kalkoensis (Kalrensis) abbates, et Walterus prior S. Columbæ de Insula, propter hoc ad Sedem Apostolicam accedentes, sua nobis assertione monstrarunt, quod archiepiscopus excommunicationis in regem, et interdicti in regnum, et episcopus jam dictus in quosdam de regno excommunicationis sententiam protulerunt, quam ex multiplici ratione retractandam fore, et rationabiliter coram nobis et fratribus ostenderunt. Inde utique fuit, quod præfato regi tanquam charissimo in Christo filio deferentes, omnem sententiam jam dicti episcopi pro præfata causa in eum vel suos vel regnum prolatam, de communi consilio fratrum auctoritate Apostolica relaxavimus, et statuimus illum et suos excommunicatione, et regnum interdicto ex præscripta sententia nostra non teneri. Quocirca universitati vestræ per Apostolica scripta præcipiendo mandamus quatenus ei tanquam regi Catholico et habenti communionem Apostolicæ Sedis participare minime dubitetis, sed in omnibus honorem congruum impendatis. Quanto enim certiores sumus de sinceritate de-

votionis illius Ecclesiæ et personis Ecclesiasticis regni sui; tanto amplius eum volumus in omnibus, in quibus secundum Deum possumus, honorari. Datum Veletræ decimo sexto kal. Aprilis ». Porro non fuit ista absolutio ejusmodi, ut causæ præjudicaret, ad quam cognoscendam idem Lucius papa legationem in Scotiam misit, de qua ista Rogerius hoc anno habet :

3. « Eodem anno Rolandus electus Dolensis, Romanæ Ecclesiæ subdiaconus, venit in Angliam ex parte papæ Lucii ad pacem faciendam inter regem Scotiæ, et Joannem episcopum S. Andreæ, et perrexit ad regem Scotorum una cum Selvano abbate Rievallensi collega suo : et diutissime tractaverunt cum illo de pace facienda inter illum et Joannem episcopum S. Andreæ, ad quorum instantiam convenit in hunc modum inter regem, et prædictum episcopum, quod Hugo abjuraret episcopatum S. Andreæ, et Joannes episcopus eumdem episcopatum quietum clamaret a calumnia ipsius, et loco illius haberet episcopatum de Dunkelden, et omnes redditus quos ipse ante electionem suam habebat, et cancellarium regis, et quadraginta marcatas redditus de episcopatu S. Andreæ in vita sua. Hugo tamen, cum requisitus esset a domino suo rege Scotiæ, quod abjurasset episcopatum S. Andreæ, respondit se malle suscipere judicium in Romana curia, quam sic abjurare episcopatum, ad quem ipse fuerat consecratus. Et statim litteras, quas Joannes episcopus contra eum a Romano Pontifice impetraverat, arguit falsitatis » et appellavit ad Romanum Pontificem, etc. Subjicit idem litteras legatorum ad Lucium papam eo argumento datas. Sed ad res Orientis.

4. *Maronitæ ad Ecclesiam reversi.* — Contigit hoc eodem tempore (ut qui aderat Willelmus Tyrius [1] docet) Maronitarum hæreticorum ad Catholicam fidem accessio, de quibus hæc ipse :

« Interea dum regnum pace a Saladini bello, ut prædiximus, gauderet temporali, natio quædam Syrorum in Phœnicæ provincia circa juga Libani juxta urbem Bibliensium habitans, plurimam circa sui statum passa est mutationem. Nam cum per annos pæne quingentos cujusdam Maronis hæresiarchæ errorem fuissent secuti, ita ut ab eo dicerentur Maronitæ et ab Ecclesia fidelium sequestrati, seorsum sacramenta conficerent sua, divina inspiratione ad cor redeuntes, languore deposito, ad patriarcham Antiochenum Haimericum, qui tertius Latinorum nunc eidem præest Ecclesiæ, accesserunt, et abjurato errore, quo diu periculose nimis detenti fuerant, ad unitatem Ecclesiæ Catholicæ reversi sunt, fidem orthodoxam suscipientes, parati Romanæ Ecclesiæ traditiones cum omni veneratione amplecti et observare. Erat autem hujus populi turba non modica, sed quadraginta millium dicebatur excedere quantitatem, qui per Bibliensem, Botriensem, et Tripolitanum episcopatus juga Libani, et montis devexa (ut prodiximus) inhabitabant : erantque viri fortes et in armis strenui, nostris in majoribus negotiis, quæ cum hostibus habebant frequentissima, valde utiles. Unde et de eorum conversione ad fidei sinceritatem maxima nostris accessit lætitia. Maronis autem error, et sequacium ejus est, et fuit (sicut ex sexta Synodo legitur, quæ contra eos lata esse dignoscitur, et in qua damnationis sententiam pertulerunt) quod in Domino nostro Jesu Christo una tantum sit et fuerit ab initio et voluntas et operatio. Cui articulo ab Orthodoxorum Ecclesia reprobato multa alia perniciosa nimis, postquam a cœtu fidelium segregati sunt, abjecerunt. Super quibus omnibus ducti pœnitudine (ut prædiximus), ad Ecclesiam redierunt Catholicam una cum patriarcha suo et episcopis nonnullis, qui eos sicut prius in impietate præcesserant, ita ad veritatem redeuntibus pium ducatum præstiterunt ». Hactenus Tyrius archiepiscopus.

Porro hi se a vico Syriæ, Maronia, Maronitas, sive a S. Marone abbate ante cognitum Maronem Monothelitam contendunt esse denominatos ; ex hocque fieri, ut nomen hoc suum, ipsorum detestantes errorem, retinere mordicus perseverent. Post hæc autem eorum patriarcha sub Innocentio papa Tertio venit ad Lateranense Concilium, ubi plenissime res spectantes ad fidem Catholicam, ritusque sacros edoctus, suos eosdem sequi voluit ; sicque perstiterunt immobiles in sancta fide Catholica, licet semper agitati infidelium pressuris, ut litteræ illorum ad Leonem Decimum redditæ, quæ extant, aperte testantur.

5. *Laborantis S. R. E. cardinalis scripta.* — Hoc eodem anno suam elaborantissimam canonum Collectionem edidit Laborans (ita enim proprio nomine dictus) S. R. E. cardinalis presbyter tituli S. Mariæ trans Tiberim, prius autem diaconus card. S. Mariæ in Porticu ; nam in fine ista leguntur : « Opus explicit Laborantis ad Petrum præsulem Pampilonæ ». Et paulo post : « Annus hoc opus dedit integer ab illius inceptione vicesimus, Christi vero millesimus centesimus octogesimus secundus et ultimus dies Aprilis ». Fuit iste (ut apparet ex aliis ejus lucubrationibus) litteris philosophicis atque theologicis apprime excultus. Extat enim ejus opus ad Majonem, magnum Siciliæ ammiratum, de justi justitiæque rationibus, id ipso ab eo exposcente, opus quadripartitum. Item opus de vera libertate, ad Hugonem Panormitanum archiepiscopum, idemque tripartitum. Insuper Epistolam ad Hugonem (puto eumdem) contra Sabellianos rursum reviviscentes. Aliam quoque reperitur scripsisse Epistolam ad Vivianum S. R. E. cardinalem presbyterum tituli S. Stephani in Monte Cælio, de Appellationibus. Puto hunc illum esse Vivienum, qui in causa sancti martyris Thomæ functus est legatione ab Alexandro Rom. Pontifice. At diserta illa Epistola haud integra legitur, sed intercisa. Continet has

[1] Will. Tyr. l. 22. c. 8.

omnes Laborantis lucubrationes Codex membranaceus Basilicæ Sancti-Petri in Urbe.

6. *Nativitas S. Francisci Assisii.* — Hoc item anno nascitur Assisii in Umbria S. Franciscus. Testatur id ex antiquioribus Albertus abbas Stadensis, auctor his temporibus proximus, qui suo Chronico habet ista : « Anno Domini millesimo centesimo octogesimo secundo, puer Franciscus natus est in civitate Assisii, patre Petro de Bernardone ». Hæc ipse. Affirmant idipsum præter veteres, etiam recentiores. Ita plane Deus Ecclesiam suam in deterius declinantem ac collabentem jam depravata morum disciplina, ad erigendam eam, in conflorio divini Spiritus Apostolicum hunc formavit hominem, qui mundi contemptum ac paupertatem non affectu tantum (quod ad sanctorum Patrum imitationem sufficere potuisset) sed effectum etiam prosecutus est. At de eo inferius sequenti Tomo dicendum.

Anno periodi Græco-Romanæ 6675. — Anno Æræ Hispan. 1220. — Anno Hegiræ 578, inchoato die 6 Maii, Fer. 5. — Jesu Christi 1182. — Lucii III papæ 2. — Friderici Ænobarbi reg. 31. imp. 28. Alexii Comneni imp. 3.

1. *Controversia de archiepiscopo Dolensi reviviscit.* — Ad num. 3. Robertus de Monte in Chron. ad annum MCLXXVII loquitur de *Rolando* electo archiepiscopo Dolensi, aitque : « In festivitate S. Martini, canonici Dolenses elegerunt in archiepiscopum Rolandum, decanum Abrincensem, virum religiosum et litteratum. Cui electioni interfuerunt Henricus Bajocensis, et Richardus Abrincensis, episcopi, et Robertus de Monte (qui hæc scribit), et multi viri religiosi ». Mentionem facit Rolandi electi Dolensis Baronius ex Rogerio Hovedeno, et ex utriusque scriptoris verbis intelligimus veterem controversiam inter Turonensem archiepiscopum et Dolensem episcopum, qui metropolitani titulum sibi deberi contendebat, renovatam fuisse. *Ludovicus VII*, Franciæ rex, Turonensis archiepiscopi causam usque ad mortem tuitus est; Stephanus enim Tornacensis in Epistola XXXIX ad Guillelmum Rhemensem archiepiscopum data, inquit : « De Dolensium autem causa, quæ auctoritate sanctæ Romanæ Ecclesiæ sopita est, miratur admodum dominus rex et eam moveri sic movetur, ut non toleret promoveri. Satagat, obsecro, paternitas vestra, ut Ecclesia Turonensis, quæ usque ad senectutem sanctissimi regis nostri (nempe Ludovici VII, qui *Pii* cognomen tulit) super hac quæstione tranquillitatem habuit et quietem, quasi extremis diebus ejus non amittat, quam hactenus habuit dignitatem ». Hæc Epistola anno MCLXXIX data, cum dicat Stephanus se *Turonensem archiepiscopum ad sacrum Concilium euntem* (nempe Lateranense), Parisiis vidisse.

2. *Philippus rex conatibus Dolensis episcopi obstat.* — Magno animorum æstu *Bartholomæus Turonensis, et Rolandus Dolensis* archiepiscopi Romæ de jure metropolico contenderunt; nolebat enim Dolensis ejus suffraganæus haberi, seque ex veteri Privilegio totius Minoris Britanniæ archiepiscopum et primatem esse jactitabat. Contra vero Turonensis, et eum et cæteros ejusdem provinciæ episcopos inter suos connumerabat. Turonensi favebat *Philippus Augustus*, ejusque causam, et in scholis Parisiensibus, et in conventibus prælatorum agitari et discuti voluerat. Dolensi tamen suffragabantur omnes proceres Britannici seu Armorici et nonnulli Anglicani principes. Quid in ea gestum sit ante Alexandri III obitum, incompertum ; sed eo demortuo, *Philippus Augustus* scripsit *Lucio III* Epistolam ordine CVII inter Epistolas Stephani Tornacensis, quia ipse eam regis nomine exaravit. Pontifex archiepiscopum Turonensem Romam vocarat, et in partes Dolensis episcopi valde propendebat ; sed nolebat rex, ut Turonensis iter illud susciperet et injuriam sibi factam putabat, si primatus Ecclesiæ Turonensis læderetur : « Quod si forte », inquit rex in ea Epistola, « quod non credimus, inexorabilem vos inveniremus, usque ad congruum tempus, quo Dominus pacem et quietem regno nostro dare voluerit, archiepiscopo nostro Turonensi dilationes indulgeat benignitas vestra, quoniam propter necessarias regno nostro causas eum retinuimus. Primo, propter difficillimam quam cum comite Flandriæ (nempe Philippo), guerram habemus. Secundo,

propter motus plusquam civiles, qui in provincia Britanniæ insurgunt inter principes ejusdem provinciæ et regis Anglorum filios. Tertio, propter proximum colloquii terminum, quod cum imperatore post Pascha, Deo volente, sumus habituri. In quibus omnibus ipsius archiepiscopi industria, præsentia, consilio et auxilio indigemus, etc. »

3. *Lucius III in eum propendet.* — Cum vero *Lucius III* causas dilationis nullas accipere vellet, seque causam, quæ inter episcopos de primatu vertebatur, judicaturum minatus esset, juvenis rex, extra cujus regnum Minor Britannia erat, integritatem regni sui nova illa institutione minui existimans, alteram Lucio III Epistolam ordine CVIII inter Epistolas Stephani Tornacensis ira excandescens dedit : « Usque ad animam nostram pertinget gladius iste, ut exhæredati clamemus, plangamus nudati, contempti et abjecti a vobis ultionem quandoque Dei et hominum exspectemus, etc. Et sicut antiquis temporibus occasione dissensionis hujus multorum sanguis effusus est, ita et diebus nostris, nisi per industriam vestram venienti morbo citius occurratur, clades communis, et generalis strages inter Francos et Britones poterit suscitari ». Scripsit in eamdem rem ad *dominum Octavianum* in curia Romana potentissimum Epistolam ordine CIX, et malum quod ex hujus causæ disceptatione accidere poterit, totum amolitur, et in papam ejusque consilium refundit. Denique Guillelmus Rhemensis archiepiscopus Philippi regis affinis scripsit ad *Magistrum Meliorem cardinalem*, significavitque : « Quia si dominus papa contra Turonensem Ecclesiam processerit in facto isto, dominus rex et omnes barones ejus indignatione, ira et odio plusquam credi potest animati et armati, abjecta paulisper reverentia, quam Ecclesiæ Romanæ debent, nova et periculosa consilia tractare cogentur ». Ea Epistola ordine est CX inter Epistolas Stephani Tornacensis.

4. *Epocha Epistolæ a Philippo rege ad Lucium III datæ.* — Nunc inquirendum tempus, quo hæ omnes litteræ datæ. Et quidem quoad priores non dubito, quin currenti anno scriptæ fuerint; chronographus enim Aquicinctinus ad annum MCLXXXI ait : « Philippus puer rex Francorum, et Philippus comes Flandrensium, post festivitatem Omnium Sanctorum, instante hyeme, quæ in isto anno et hoc mense nimis extitit pluviosa, inter se dissentiunt, et cum ipsis omnes primores Francorum ». Hoc vero anno habet : « Post Pascha Heinricus rex Anglorum senior, mari transito, in Normannian venit : nam filii ejus, sicut supra diximus, Heinricus rex et Richardus dux regi Francorum contra comitem Flandriarum auxilium ferebant. Dux autem Burgundiæ et comitissa Campaniæ, soror regis, quondam uxor Heinrici comitis, Philippo comiti associati debellabant regem (nempe Franciæ). Guillelmus vero Rhemensis archiep. et comes Blesensium Theobaldus, regis avunculi, reformandæ paci intendebant. Igitur transactis induciis inter regem et comitem, pax non sperabatur, sed bellum. Ex insperato tamen Heinricus senior rex Anglorum, et Philippus rex Francorum, Philippus etiam comes Flandriarum, mediante Heinrico Albanensi episcopo, Apostolicæ Sedis legato, cum archiep. ep. abbatibus et Francorum proceribus, inter Crispeium, et civitatem Silvanectensem, et nuntiis pacis intercurrentibus, pax inter eos firma firmatur. Nunquam nostra ætate audivimus tantum belli incendium tam parva pacis scintillo extinctum ». Pacem hoc anno sancitam fuisse produnt etiam Gaufredus prior Vosiensis pag. 330 et Annalista Mailrosensis, et tamen prima illa Epistola ad *Lucium III* data, quando bellum in Gallia fervebat.

5. *Hæc controversia duravit usque ad Innocentium III.* — Hoc pariter anno *Philippus* rex ad *Octavianum*, qui tunc erat Romanæ Ecclesiæ subdiaconus, scripsit ; cum Epistola data sit *domino Octaviano*, isque, testibus Ciaconio et Oldoino, in prima creatione cardinalium mense Decembri facta, diaconus cardinalis tit. SS. Sergii et Bacchi renuntiatus sit, creatus postea episcopus cardinalis Ostiensis et Veliternus. Cum vero *Magister Melior* presbyter cardinalis SS. Joannis et Pauli tit. Pammachii in secunda creatione anno MCLXXXIV, juxta Onuphrium et Baronium eo anno, dictus sit, ante eum annum *Guillelmus* Rhemensis archiep. ad eum non scripsit. *Rolandus*, electus archiep. Dolensis, quem Hovedenus pag. 617, et ex eo Baronius, testatur venisse hoc anno in Angliam cum Selvano abbate ad pacem faciendam inter regem Scotiæ et Joannem episcopum Sancti-Andreæ, a Lucio III, in secunda cardinalium creatione, factus est etiam diaconus cardinalis S. Mariæ in Porticu, isque non *Senensis*, ut putavit Onuphrius, sed *Armoricus* fuit, sicuti *Magister Melior*, ut colligo ex Epistola laudata Guillelmi archiep. Rhemensis ad Magistrum Meliorem, in qua orat et consulit, « ne propter favorem personæ illius, quæ tibi natione conjuncta est », pacem turbari permittas. Quare *M. Melior* et *Rolandus* Galli extitere, et in minori Britannia nati sunt. Sed, ut redeam ad *Lucium III*, cum prudentissimus esset, ac pacem Ecclesiæ turbatam nollet, causam quæ vertebatur inter Turonensem et Dolensem, quæ adhuc anno MCLXXXIV agitabatur, ut ex mox dictis liquet, indecisam reliquit, sicuti et ejus successores usque ad *Innocentium III*, qui anno MCXCIX, ut videre est apud Spondanum eo anno num. 10, sententiam pro Turonensi dixit, et liti, quæ medio circiter sæculo nono cœpit, finem imposuit.

6. *Mortalitas Romæ sævit.* — « Romæ », inquit Gaufredus prior Vosiensis pag. 331, « mortalitas populum multum prostravit. Petrus legatus kalend. Augusti apud Ostiam præsente papa Lucio decessit, et in cœnobio, quod vocatur Fossa-Nova, tumulatur. Hic dedit S. Martiali XX marcas argenti, eratque electus in archiepiscopum Bituricensem. Plures quoque de curia clerici obierunt ». Petrus iste

prætermissus in patriarchio Bituricensi, et a San-Marthanis in Archiep. Bituricensibus, qui tamen id intelligere poterant ex Chronico Alberici a se laudati, in quo ad annum MCXCVI legitur : « Civitate Biturigas post Petrum episcopum Guarini successorem, erat archiepiscopus, vir nobilis et religiosus Henricus (cognominatus de Suliaco, Gallice *de Sully*). Hujus frater Odo cantor Bituricensis in episcopum Parisiensem post Mauricium eligitur (de Mauricio et Odone infra sermo erit). Erant hi duo fratres Ægidii de Sorillejo, nepotes magni Theobaldi comitis ».

7. *Et fames in universa Italia.* — Dum Romæ mortalitas, in reliqua Italia fames grassatur ; anonymus enim Casinensis in Chron. ad hunc annum scribit : « Tribus diebus infra Octavam Epiphaniæ tam maxima venti procella desævit per totam Italiam, quod homines plures et bestias interfecit, arbores exaruit et herbas ad radices destruxit. A quinque annis et infra fames fuit tam valida per totam Italiam, quod diversis partibus sauma tritici pro auri uncia non poterat inveniri, et omnium frugum terræ sterilitas maxima, et plures homines præ nimia fame herbas comedentes agrestes deperierunt ». Famem hanc prænuntiaverat anno superiori prophetissa de qua Baronius anno MCLXXX, num. 2, refert ex Roberto de Monte in Chron. hæc verba : « Præterea constanter asseruit, quod in sequenti anno ab illo maxima fames ingrueret, et quod ex corruptione aeris innumerabilis hominum multitudo moritura esset », quæ verba etiam demonstrant eam feminam, non anno MCLXXX, ut habet Baronius, sed anno MLXXXI, uti supra ostendimus, Romæ innotuisse. Ad hanc rem facit quod chronographus Aquicinctinus, hoc anno scribit : « Luna mensis Augusti, et in accessu et in discessu nimis extitit pluviosa, et admodum frigida, quæ magnam incommoditatem per multa generavit loca. Nam segetes humidæ in horreis sunt reconditæ, fœnum vix potuit colligi et vini maturitas et collectio tardius provenit ».

8. *Judæi e Gallia pelluntur.* — Hoc anno Philippus Augustus omnes Judæos de regno suo ejecit, et « possessiones eorum retinuit fisco », inquit Guillelmus Armoricus de Gestis Philippi Aug. Franciæ regis, quod fusius narrat Rigordus in Gestis ejusdem pag. 9. Anno, inquit, Dom. Incarnat. MCLXXXII, mense Aprili, qui ab ipsis Judæis dicitur Nisan, exiit edictum a serenissimo rege Philippo Augusto, quod omnes Judæi de regno suo, usque ad sequens festum S. Joannis Baptistæ ad exeundum parati essent », data eis licentia, ut omnem suam suppellectilem venderent, « reservatis sibi et successoribus suis Francorum regibus possessionibus, videlicet domibus, agris, vineis, granchiis (id est, *grangiis*, utrumque enim dicitur, ut patet ex Glossario Ducangii), torcularibus et hujusmodi. Quo audito, perfidi Judæi quidam ex ipsis regenerati ex aqua et Spiritu sancto, conversi sunt ad Dominum ». Alii in perfidia sua permanentes cum non possent principes, archiepiscopos et episcopos pecunia et promissionibus allicere, « regis jussa complere satagentes, res suas mobiles sub mira festinatione vendiderunt ; possessiones enim omnes ad fiscum regis sunt devolutæ. Igitur Judæi, venditis rebus suis, pretium habentes pro viatico, egressi sunt cum uxoribus et filiis, et universo comitatu suo, anno Domini supradicto MCLXXXII, mense Julii ». Idem tamen rex anno postea MCXCVIII, eosdem *contra omnium hominum opinionem* Parisios reduxit, inquit Rigordus ad eum Christi annum.

9. *Andronicus de imperio Orientis usurpando cogitat.* — *Alexius* imperator Constantinopolitanus adhuc puer male instituebatur, et ex cognatis ejus ac amicis alii *Mariæ* imperatricis amore flagrabant, alii fiscum depopulabantur et omnia confusa erant, « dum suum quisque negotium agit, et alteri adversatur », inquit Nicetas Choniata. Alii *Protosebastum* suspectum habebant, alii *Protovestiarium* Alexium Comnenum Manuelis patruelem, qui pueri imperatoris matrem sibi conciliarat, cæterosque omnes auctoritate vincebat. Parte alia *Comnenus Andronicus* imperatoris Manuelis patruelis, qui ab eo in exilium missus fuerat, cum *Manuelis* obitum et palatina dissidia accepisset, de imperio usurpando cogitavit, indeque crebras litteras ad Alexium imp. nepotem, et ad patriarcham Constantinop. *Theodosium*, ac cæteros, « in quibus aliqua scintilla amoris erga Manuelem defunctum apparebat, mittit, in quibus se indignari simulabat, quod res imperii eo in statu versarentur. Cumque omnes in suam sententiam pertraxisset, Constantinopolim venit, et ubique honorificentissime exceptus est. Tandem, ut rem paucis absolvam, Byzantii popularis seditio excitatur, et « imperatoris milites mensis Maii die VII, Indictione XV, Joannis theologi ædem occupant, pugna magna committitur, ægreque pax auctoritate Theodosii patriarchæ Constantinop. restituitur. Is postea a Protosebasto pellitur. « Non tamen successit negotium », inquit Nicetas, « tum quod nihil in eo reperiebatur, propter quod pellendus esset ; tum quod domina et alii plurimi, atque adeo omnes fere imperatoris consanguinei, virum illum summopere venerabantur ». Quare ut patriarcha in pristinam sedem reponeretur, *Protosebastus* assentiri coactus fuit. Hæc summarie ex Niceta Choniata. Constantinopoli Græci in Latinos sæviunt, ut dicetur anno seq. num. 11.

10. *Error Willelmi Tyrii in narratione conversionis Maronitarum.* — Ad num. 4. Jam suo loco monstravimus quantum Willelmus Tyrius deceptus fuerit, imo et quanto odio erga equites Jerosolymitanos flagraverit, dum scripsit eos sub patrocinio *sancti Joannis Eleemosynarii* institutos fuisse et dein cum divitiis crevere, *sanctum Joannem Baptistam* in locum ejus subrogasse ; hic vero nobis ostendendum, quantum peccaverit Monothelismum universæ Maronitarum

nationi attribuendo. Ejus verba a Baronio recitata in summam contraho. Ait itaque Maronitas *cum per annos pœne quingentos* cujusdam Maronis hæresiarchæ errorem fuissent secuti, *ita ut ab eo dicerentur Maronitæ*, ad cor redeuntes, *ad patriarcham Antiochenum Haimericum, qui tertius Latinorum nunc eidem præest Ecclesiæ,* accessisse, et ad unitatem Ecclesiæ Catholicæ reversos esse. Fuisse autem hujus populi turbam non modicam, *sed quinquaginta millium* dictam esse excedere quantitatem. « Maronis autem error et sequacium ejus est, et fuit (sicut VI Synodo legitur, quæ contra eos lata esse dignoscitur, et in qua damnationis sententiam pertulerunt) quod in Domino nostro J. C. una tantum sit et fuerit ab initio, et voluntas et operatio. Cui articulo multa alia perniciosa nimis adjecerunt. Super quibus omnibus ducti pœnitudine ad Ecclesiam redierunt Catholicam una cum patriarcha suo et episcopis nonnullis ». Hæc Willelmus Tyrius.

11. *Tyrius traditiones fabulosas quandoque amplexus est.* — Verum Tyrius in scribenda sua Historia plura decerpsit ex Annalibus Eutychii patriarchæ Alexandrini, in quibus minime accuratus fuit; imo multa fabulosa habet, variaque asserit quæ a veritate multum aberrant. Secutum se esse Eutychium ipsemet fatetur in Præfatione suorum Operum : « Arabica exemplaria ministrante (nempe Amalrico Jerosolymorum rege) aliam Historiam a tempore seductionis Mahumeth usque in hunc annum, qui est nobis ab Incarnatione Domini MCLXXXIV, per annos quingentos septuaginta decurrentem conscripsimus, auctorem maxime secuti virum venerabilem Seith filium Patricii Alexandrinum patriarcham », dictum etiam Eutychium medicum insignem, et patriarcham Alexandrinum mortuum anno CMXL, quo eum obiisse diximus. Cujus integros Annales cum Seldeni Præfatione notisque Arabice et Latine in lucem protulit Pocokius Oxonii. Hæc Tyrii Historia periit, sed de ea quæ extat, seu de Historia Belli Sacri hæc subjicit : « In hac vero nullam aut Græcam aut Arabicam habentes præducem Scripturam, solis traditionibus instructi, exceptis paucis quæ ipsi oculata fide conspeximus, narrationis seriem ordinavimus ». Verum traditiones quas secutus est, non raro errori obnoxiæ fuere, constatque etiam eum *Eutychio* fabularum pleno sæpe adhæsisse. Certe Faustus Naironus in Dissert. de Origine ac religione Maronitarum num. 19 et seqq. hæc verba ex Eutychio profert, prout extant in textu Arabico : « Fuit tempore Mauritii imp. Romanorum, monachus quidam nomine Maron, qui asseruit Domino nostro J. C. duas esse naturas, et voluntatem unam, operationem, et personam unam, fidemque hominum corrupit. Maxima autem eorum, qui doctrinam ipsius amplexi, et se discipulos illi præbentes, eamdem professi sunt, pars erant, incolæ urbis Hhamah, et Kenersin et Awrsem, cum Romanorum (hoc est Græcorum, qui sub Romano erant imperio) nonnullis, appellatique sunt ejus asseclæ qui idem cum ipso assererent, Maronitæ nomine ab ipso Marone deducto, mortuoque ipso monasterium ibi extruxerunt et vocarunt monasterium Maronis, ejusque fidem professi sunt ».

12. *Annales Eutychii fabulis referti.* — Verum hæc Mauritii, neque enim sub Mauritii, neque sub Phocæ, qui eum proxime secutus est, imperio error de unica tantum voluntate et operatione Christi adhuc excogitatus fuerat, sed *Heraclio* duntaxat imperante, ut omnibus notum, e tenebris prodiit. Neque etiam monasterium, de quo Eutychius loquitur, fuit ibi exstructum post obitum hujus Maronis; quippe quod jam stabat ducentis fere ante annis, eratque divo Maroni abbati dicatum; quod etiam colligit Naironus ex Procopio Cæsariensi, qui lib. 5 de Ædificiis Justiniani imperatoris memorat præcipue illa Phæniciæ, *ac supra Apamæam* (quæ est Hhamah) additque : « Pauperum hospitium S. Romani reparavit, et mania B. Maronis ». Certum est autem *Justinianum* anno DLXV vivere desiisse, et *Mauritium*, an. DLXXXII creatum imperatorem, e vita migrasse an. DCII. Quare cum imperante Justiniano monasterium S. Maronis instaurandum fuerit, tunc antiquissimum fuisse oportet. Quod confirmatur ex Actis V generalis Synodi anno DLII coactæ sub imperio ejusdem Justiniani, cui interfuerunt legati monasterii S. Maronis, eratque tunc celeberrimum, et caput monasteriorum totius Syriæ secundæ, ut ejusdem Synodi Acta declarant. Imo hunc *Maronem* ostendimus fuisse monachum ipsiusmet monasterii, de quo agitur, ubi proprio nomini, quod erat *Joannes*, nomen Maronis superinduxit, accepitque ex nomine monasterii beati Maronis abbatis. Verum hæc fabula jam fuse a nobis anno DCXXXV confutata.

13. *Aliqui Maronitæ fiunt hæretici.* — Reliquum est, ut hic refellamus quæ Baronius ex Tyrio de conversione totius gentis Maronitarum ad fidem Catholicam in medium profert. Verum itaque est hæresim Monothelitarum intra montem Libanum manasse, et patriarcham ipsum venenum illud hausisse, ut anno MCIX late narravimus, sed hæc circa initium hujus sæculi contigere tempore Thomæ Hharanitæ episcopi Ksartabensis, ut loco citato diximus.

14. *Ab Haymerico Antiochiæ patriarcha hoc anno Ecclesiæ reconciliantur.* Post hæc et alia a nobis eodem anno MCIX narrata Maronitæ patriarcham Catholicum elegerunt, quo ab hæreticis interfecto, cum variæ, uti habet idem Naironus, inter Maronitas insurrexissent divisiones pro eligendo patriarcha accurrit *Haymericus* Latinorum patriarcha Antiochenus; cumque illos sedasset, eos qui schisma invexerant vel secuti fuerant, ad obedientiam reduxit, et auctoritate summi Pontificis a vinculo excommunicationis, quam ob patratum in patriarcham immane delictum incurrerant, absolvit : et post hæc *Maronitæ* ad electionem

novi patriarchæ integerrimæ fidei, unanimiter devenerunt. Sic enim legitur in eorumdem Chronico : « Extinxit illud venenum Haymericus bonæ memoriæ. Objurgavit eos palam apertis verbis, obedierunt ei, et a Romanæ Sede benedictionem eis mittendam curavit, et elegerunt sibi patriarcham, qui habitavit in Ecclesia beatæ Virginis in Habil (quod est Libani oppidum). Observabat, quidquid erat in Evangelio, erat in exponendo peritus, ac varia de fide carmina componebat ». Neque damnata, imo confirmata ac stabilita fuit fides Maronis : « Et firmi steterunt in fide Maronis, et superbi humiliati sunt, et adversarii pacem inierunt ». Quam fidem Maronitæ in præfata reconciliatione cum prædicassent coram Haymerico, nihil penitus adversus illam opposuisse legitur, indeque evidenter concluditur Maronis sententiam nec leviter Monothelismum redolevisse. Cum Tyrius acceepisset Maronitas schismatis Thomæ sectatores, errores abjurasse apud Haymericum, et cum patriarcha pace facta Romanam fidem professos, opinatus est Maronitas omnes in Monothelitarum errore jamdiu fuisse, et toti attribuit, quod pars una minus spectata et perduellis fecerat, nisi forte deceptus fuerit ab aliquo ex Maronitis, qui schismati Thomæ adhæserant. Cæterum inexcusabilis est in eo quod tradit collectam esse contra eos sextam generalem Synodum, et damnatum in ea Maronem, cum ne verbum quidem de eo in ea Synodo extet.

15. *Quod de tota natione Tyrius male intellexit.* — Præterea quomodo scribere potuit Tyrius jam a quingentis annis Maronitas Monothelitas fuisse, cum David archiepiscopus (qui floruit anno Alexandri MCCCLXX, absoluto in autumno anni Christi MLIX, ut legitur in Epistola abbatis Joseph, missa eodem anno ad præfatum David, qua eum rogat, ut ex Syriaco Arabici juris faceret Ecclesiasticas Orientalium Syrorum Constitutiones) capite primo ejusdem textus asserat Maronitas duas in Christo voluntates admittere : « Græci concordant cum Maronitis, inquit, in prolatione duarum voluntatum et Maronitæ asserunt duas voluntates consequentes duas substantias, divinam et humanam » : quo pacto igitur Tyrius hoc anno scribere potuit, eos per annos fere quingentos hæreticos fuisse. Verum quidem est quosdam ex Maronitis, dum inter se divisi essent, in Cyprum insulam pervasisse, et multos corrupisse ; sed ea re nihil aliud efficitur nisi plures Maronitas hæreticos fuisse, sicuti ex eo quod multi Calvinistæ ex Galliis et Germania prodierint, non sequitur utramque nationem non esse Catholicam. Quod autem in Maronitarum libris aliquæ reperiantur hæreses præsertimque de unica in Christo natura et voluntate, id contigit Jacobitarum dolo, qui cum eadem qua Maronitæ lingua utantur Syriaca, ad hæc usque tempora horum Codices corrumpentes, pravos eorum errores inter Maronitas curarunt diffundere, uti scripsit Petrus patriarcha Maronitarum ad Antonium Caraffam S. R. E. cardinalem litteris anno MDLXXVIII die XXV Augusti datis, et a Nairono citato num. 77 relatis : « Et quia, frater mi, erit aliquis, qui vobis scribet, in nostris libris invenisse aliqua verba sanctam Ecclesiam oppugnantia, nos non recipimus, nisi quod recipit sancta Ecclesia, et quod invenitur in exemplaribus potuerunt ingredi et immisceri in illis (sc. libris Maronitarum) nonnulla ex Codicibus nationum, quæ sunt circa nos per multum tempus. Frater mi, omnem deponas suspicionem de rectitudine nostra ; ab antiquo fundati sumus in fide sanctæ Ecclesiæ Apostolicæ Romanæ, quam semper sumus amplexi, et nequaquam vobiscum tantum ore loquimur, sed ore simul ac corde, et Deus de hoc sit testis ». Maneat itaque Tyrium et plerosque ex recentioribus scriptoribus qui ei nimis facile fidem adhibuere, in narrando reditu aliquorum Maronitarum ad Ecclesiam Romanam valde hallucinatos esse.

LUCII III ANNUS 2. — CHRISTI 1183.

1. *Ecclesia S. Montis-Regalis erecta in metropol.* — Annus Redemptoris millesimus centesimus octuagesimus tertius sequitur, Indictione prima, quo contigit ut Lucius papa Velitris cum esset, die quinta mensis Februarii, exposcente Willelmo juniore Siciliæ rege, nobilissimam ab eo erectam

Ecclesiam Sanctæ-Mariæ Montis-Regalis dictam, auxerit in metropolim, subjeceritque ei Catanensem episcopatum, cui et postea additus episcopatus Syracusanus. Extat adhuc de his ejusdem Lucii papæ Diploma, subscriptione munitum decem et septem cardinalium, ubi et de impartito pallio ab Apostolica Sede fit mentio, et aliis ad hæc spectantibus, de quibus omnibus est locuples scripta historia, de qua superius in Alexandro papa mentio facta est. Hoc eodem anno Lucius papa dissensiones inter Scotiæ episcopos componere laboravit : quibus autem conditionibus, Rogerius in Annalibus ita describit : « Eodem anno Joannes et Hugo episcopi, de quibus mentionem feceramus, Velletrem (Velitras) venerunt ad audientiam papæ Lucii, et uterque illorum proposuit coram domino papa, et universis cardinalibus suis jus, quod petebat in episcopatu S. Andreæ. Quo audito, dominus papa de communi fratrum consilio abjudicavit episcopatum illum utrique, et ipsi in manu summi Pontificis resignaverunt præfatum episcopatum S. Andreæ libere et absolute, et sic a curia recesserunt, exspectantes summi Pontificis misericordiam. Et post paucos dies, et per consilium universorum cardinalium summus Pontifex reddidit Hugoni episcopo episcopatum Sancti-Andreæ, et confirmavit, et concessit Joanni episcopo episcopatum de Dunkelden cum universis supradictis, quæ ei ex parte regis Scotiæ oblata fuerant, et confirmavit. Hugo autem domum rediit, et recepit episcopatum Sancti-Andreæ. Joannes vero episcopus recepit episcopatum de Dunkelden. Sed quia rex Scotiæ noluit ei ablata restituere, ipse iterum movit quæstionem contra Hugonem episcopum de episcopatu Sancti-Andreæ, sicut inferius notatum est.

2. *Discordia inter Romanos et papam.* — Eodem anno ortum est grave dissidium inter Romanos et papam Lucium, super consuetudinibus quibusdam, quas prædecessores sui facere solebant, quas prædictus papa juravit se nunquam facturum. Unde Romani indignati sunt, et frequenter rapinas et iniquas combustiones fecerunt in terra domini papæ. Dominus vero papa de loco in locum fugiens, castella sua et civitates munitas adiit. Ad cujus defensionem Christianus Moguntinus archiepiscopus, domini Friderici Romanorum imperatoris cancellarius, magno congregato exercitu advenit. Cui Romani resistere non valentes, Romam redierunt. Quos prædictus cancellarius persequens, omnia ad Romanos pertinentia devastavit, et eos usque ad portas civitatis Romæ secutus est, omnia suburbana incendio tradens. Romani vero videntes se perditionis traditos, machinabantur, qualiter prædictum cancellarium dolo interficerent. Et cum alter aditus eis defecisset, statuerunt eum veneno interficere, et ita fecerunt. Nam cum cancellarius ille, et exercitus ejus fere per decem milliaria ab Urbe remoti essent, Romani direxerunt in paupere cultu legatos, qui statum curiæ addiscerent. Qui cum totum esse didicissent, inter cætera compererunt unum, quod perditioni illius prælegerunt.

3. « Erat namque prope locum illum fons nitidissimæ aquæ, quam solitus erat cancellarius, et exercitus ejus vino mixtam potare. Fontem itaque aggressi sunt nefandi proditores illi, et ipsum undique affecerunt veneno, ita ut manans aqua corrumperetur. Ut igitur potavit ex ea cancellarius, festinæ morti succubuit. Occubuerunt et post illum plusquam mille homines, qui ex prædicto fonte potaverunt. Cum autem obitus cancellarii divulgaretur, exercitus ejus dissipatus est, et in fugam conversus : et Romani acrius insurrexerunt in dominum papam. Idem vero papa non valens resistere Romanis, misit legatos suos ad reges et principes terrarum tam sæculares, quam Ecclesiasticos, pro auxilio habendo ad defensionem B. Petri contra Romanos. Venerunt ergo nuntii sui ad Henricum regem Angliæ, postulantes ab eo, et a clericatu Angliæ auxilium. Consuluit itaque rex episcopos suos, et clerum Angliæ de petitione summi Pontificis. Cui episcopi et clerus consuluerunt, ut ipse secundum voluntatem suam et honorem faceret auxilium domino papæ, tam pro seipso, quam pro se illis : quia tolerabilius esset, et plus placeret eis, quod dominus rex, si vellet, accepisset ab eis recompensationem auxilii illius, quam si permisisset nuntios domini papæ in Angliam venire ad capiendum de iis auxilium. Quia si aliter fieret, posset verti in consuetudinem ad detrimentum regni. Acquievit rex consilio eorum, et fecit auxilium magnum domino papæ in auro et argento. Dominus autem papa per pecuniam illam, et per pecuniam aliorum principum sibi undique allatam, pacem fecit cum Romanis, sibi et Ecclesiæ Romanæ necessariam ». Hucusque Rogerius.

4. *Henricus regis Angliæ filius pœnitens moritur, unde Petri Blesensis litteræ solatoriæ ad patrem.* — Contigit hoc eodem anno obitus regis Angliæ Henrici junioris, filii Henrici ipsius Secundi, quem pater in contumeliam sancti Thomæ per archiepiscopum Eboracensem coronari fecerat, qui post reconciliationes alias sæpe factas, rursus ad scissuras et discordias leviter revocatus, tandem ulciscente numine, dedit pœnas, sed miserante Deo, veræ pœnitentiæ post immensa peccata memorandum reliquit exemplum. Describit ista idem qui supra Rogerius :

« Rex filius, deficiente sibi pecunia, perrexit ad Sanctam-Mariam de Rupe Adamatoris, et decorticavit feretrum sancti Adamatoris et thesauros Ecclesiæ asportavit. Paucis post elapsis diebus, idem rex filius, cum vidisset se non posse multum nocere patri suo, ex indignatione et animi rancore in gravem incidit infirmitatem in villa, quæ dicitur Martel, non longe a civitate Lemovicensi. Primo enim arripuit eum febris, deinde fluxus ventris, et contrivit eum usque ad mortem. Qui cum sensisset mortem sibi imminere, misit pro

domino rege patre suo, qui ad eum venire noluit: timuit enim insidias illius. Rex igitur filius, convocatis coram se episcopis et viris religiosis, qui aderant, primum secreto, deinde coram omnibus sua confessus peccata, pœnitentiam, et suorum recepit absolutionem peccatorum, et tradidit Willelmo marescallo familiari suo crucem suam Hierosolymam deferendam. Deinde depositis mollioribus indumentis, cilicium induit et ligato fune, in collo suo, dixit episcopis et cæteris viris religiosis circumstantibus: Trado me peccatorem indignum, et culpabilem, et obnoxium per funem istum vobis ministris Dei, postulans, ut Dominus noster Jesus Christus, qui latroni confitenti in cruce peccata dimisit, per preces vestras et per suam ineffabilem misericordiam misereatur infelicissimæ animæ meæ. Et responderunt, omnes: Amen. Et ipse ait illis: Trahite me a lecto isto per hunc funem, et imponite lecto illi cinereo, quem sibi præparaverat. Et fecerunt sicut ipse præcepit illis, et apposuerunt capiti et pedibus suis duos lapides magnos quadratos; et omnibus rite peractis, ipse præcepit corpus suum deferri in Northmanniam usque Rothomagum, et ibidem sepeliri. Et his dictis, ipse sacrosancti corporis, et sanguinis Domini viatico munitus, in timore Domini emisit spiritum. Quod cum domino regi patri suo nuntiatum esset, lacrymatus corruit in terram et vehementer planxit filium ». Quem lugentem nimirum Petrus Blesensis, intimus familiaris, his litteris est consolatus[1]:

5. « Henrico, Dei gratia illustri Anglorum regi, duci Northmanniæ, et Aquitaniæ, comiti Andegavensi, suus Petrus Blesensis, Bathoniensis archidiaconus, salutem et spiritum fortitudinis in adversis.

« Audivi, et conturbatus est venter meus: a voce contremuerunt labia mea. Nam ex familiarium vestrorum relatione cognovi, quod illa vestra magnanimitas celebri hactenus opinione conspicua in morte filii vestri mortificata est, et quadam mollitie muliebri degenerans, gemitibus indulget ac lacrymis, atque reverentia regiæ majestatis abjecta, supervacuis doloribus pueriliter intabescit. Doloris affectum in vobis non arguo, sed dolendi excessum. Scio quia pium est flere mortuum, et hujusmodi mœstuosos affectus lex naturæ inducit. Nam et Job[2], audita filiorum suorum morte, vestimentorum scissione et aspersione pulveris vim doloris expressit. Abraham mortua Sara[3] venit, ut fleret eam et plangeret. Jacob existimans filium suum Joseph devoratum a bestia, multos dies continuavit in planctu[4]. Joseph[5] etiam cum fratribus suis, et cunctis senioribus domus Pharaonis patrem suum deferens mortuum, venit ad aream Atad, trans Jordanem, ubi septem dies super morte Jacob in fletu et gemitu compleverunt.

[1] Pet. Bles. Epist. II. — [2] Job. I. — [3] Gen. XIII. — [4] Ibid. — Ibid.

Sed et Josia rege mortuo[1], scriptum est, quia universus Juda et Hierusalem luxerunt eum, et præ omnibus rex Adadremmon: ita quod in proverbium versum est, et populariter dicebatur: Planctus ejus, sicut planctus Adadremmon. In Ecclesiastico etiam legimus, quod luctus mortui septem diebus legitime[2] celebratur, et ibidem hæc verba leguntur[3]: Fili, in mortuum produc lacrymas. Christus lacrymas produxit in Lazarum[4]. Ideoque non miror si tam deplorando funeri pietatis lacrymas exhibetis. Nec enim de numero illorum estis, de quibus Dominus dixit per Prophetam[5]: Percussit eos, et non doluerunt. Et ut verbis Job utar[6]: Nec fortitudo vestra fortitudo lapidis est, nec caro vestra ænea est.

6. « Sed sit, quæso, hic dolendi modus, ne vos dolor rapiat ultra modum. Temperantior debet esse apud vos erga defunctum filium dolendi occasio, quia Christianissime abiit, ne dicam, obiit: et dolendo pœnitens dolores æternos evasit. Nobis super eum flentibus, jam securissime dicit: Nolite super me flere, sed super vosmetipsos flete. Planxit David filium parricidam: Absalon, fili mi Absalon[7]. Planxit super Saul et Jonatam[8], finem eorum deplorans, quos dominium mortis involuerat sine fine. Verumtamen si circa filium vestrum pium est flere, pium est et gaudere. Si enim Petrus Apostolus, si Magdalena suos defleverunt excessus, iste licet adolescens, et inter malitiæ incentores, et ut ita loquar, tanquam lilium inter spinas, in omnem se dejecit pœnitentiæ humilitatem, mundi gaudia convertens in planctum, et delicias in dolorem. Conversus est planctus ejus in gaudium: convertatur et vester. Cedat vobis ad plenitudinem gaudiorum, talem filium de lumbis vestris processisse, in quem naturæ dotes universæ confluxerant, quem timebant remotissimæ nationes, quem vereri et diligere etiam inimicus et invidus tenebatur. Qui cum præ universis mortalibus obtinuisset gloriam et supereminentiam militiæ sæcularis, tandem in abjectionem temporalium, et humilitate pœnitentiæ factus, et defunctus est Christi miles. Exemplum dedit vobis, ut et vos sequamini vestigia pœnitentis. Nemo enim fuit in confessione humilior, in sui accusatione contritior, in emendatione devotior, in propriæ carnis afflictione crudelior, in omni satisfactione ferventior. Consilio siquidem et suggestione proditoriæ factionis, minus consulte contra vos erexerat et direxerat arcum suum: sed Dominus adversus eum tetendit arcum suum, et in eo paravit vasa mortis, volens vobis et aliis dare in eo significationem, ut fugiatis a facie arcus, et liberentur dilecti ejus. Cum igitur de salute ejus spem certissimam habeamus, (beati enim, qui in Domino moriuntur, ut voce Apostoli utar[9]), nolite contristari de dormiente, sicut et illi qui spem non

[1] 2 Parc. XXXV. — [2] Ecl. XXII. — [3] Ib. XXXVIII. — [4] Joan. XI. — [5] Ierem. XXXVIII. — [6] Job. VI. — [7] 3. Reg. XIX. — [8] 2. Reg. I. — [9] Thes. IV.

habent. Omne judicium jam evasit: judicavit enim seipsum ne in posterum judicetur. Utinam, amantissime princeps, dum hoc sæculum manet, imo potius, dum hoc sæculum manat, judicemus nosmetipsos: fallax enim est hic mundus, vita brevis, finis dubius, exitus horribilis, judex terribilis, pœna infinibilis. Planctus itaque quos impenditis mortuo, in arma pœnitentiæ convertatis; ut sicut turbato fatalitatis ordine filius vos præcessit ad mortem, sic ordinato hujus mortalitatis excursu, cæteros præcedatis ad vitam.» Hæc Petrus. Sane quidem judicia Dei cognita sunt justificata in semetipsa. Nam quem in odium viri sanctissimi, et contemptum ejus rex filium coronavit per Eboracensem, tanquam si super caput ejus omnia maledictionum vasa iræ evacuasset, ex eo infelix pater uberrimum collegit maledictionum proventum usque ad ejus obitum.

7. *De pace Constantiæ, et de Coterellis hæreticis.* — Hoc eodem anno tandem post diutina bella, et dissutas sæpe concordias, Fridericus imperator una cum filio et aliis Germaniæ principibus, celebrato Constantiæ conventu, de firma pace stabilienda in Italiæ parte illa, quæ dicitur Longobardia, cum suis egit. Sancivit ibi famosam illam Constitutionem, a loco ita denominatam, *De pace Constantiæ*, quæ data habetur hoc anno, hacque Indictione, septimo kal. Julii. Extat ipsa illustrata glossematibus Baldi Perusini juris consultissimi, in Appendice ad Authenticorum collationes.

Non prætereat, quod Antoninus habet hoc anno; ait enim [1]: «Anno Domini millesimo centesimo octogesimo tertio, etc. in provincia Bituricensi septem millia Coterellorum hæreticorum et amplius interfecti sunt ab illius terræ incolis in unum contra inimicos Dei confœderatis. Isti enim terram regis vastando, prædas ducebant, homines captos secum vilissime trahebant: et cum uxoribus captorum, etiam (proh nefas!) ipsis videntibus, dormiebant, Ecclesias incendebant. Sacerdotes autem et viros religiosos captos secum ducentes, et in ipsis tormentis irrisorie dicentes: Cantores, cantate, cantate; confestim eis alapas dabant, et grossis virgis eos cædebant. Ex quibus quidam sic flagellati beatas animas Deo reddiderunt. Alii longa carceris custodia semimortui, data pro redemptione pecunia, ad propria redierunt. Denique peccatis hominum exigentibus, iidem Coterelli Ecclesias spoliabant, et corpus Domini de vasis aureis et argenteis, in quibus pro infirmorum necessitate reservabatur, extrahentes, et (proh dolor!) in terram viliter projicientes, pedibus conculcabant. De corporalibus vero concubinæ eorum pepla capitibus suis componebant. Calices vero secum irreverenter portabant, et malleis et lapidibus confringentes distrahebant. Hæc videntes incolæ ipsius provinciæ, domino regi suo Philippo per litteras intimaverunt; acceptoque ab eo exercitu, unanimiter insultum in hostes fecerunt, et omnibus interfectis a minimo usque ad maximum, de præda illorum ditati sunt». Hæc Antoninus.

8. *Andronicus tyrannus in Latinos Constantinopoli degentes horribiliter furit.* — Sub hoc eodem anno Willelmus Neubrigensis ponit legationem Viviani presbyteri cardinalis ad Hibernos [1], ubi tradit generale Concilium celebrasse, sed infelici exitu ob ingruentia bella civilia, quibus impeditus perficere non potuerit quod intendit, coactus recedere, auro Hibernico, (inquit ipse Neubrigensis) quod multum sitierat, minus onustus». Ita plane nullum unquam bonum finem potuit sortiisse legatio, quam infamis auri cupiditas infamavit.

Quod ad res pertinet Orientis, Andronicus tyrannus, qui hactenus visus est pugnasse adversus imperii perduelles pro Alexio puero, ubi illis e medio sublatis cesserunt ipsi omnia ex sententia, ut solus sibi adscisceret summam totius imperii, infelicem imperatorem Alexium crudeliter e medio sustulit, strangulato ipso nocte arcus nervo, absolutione a juramento, quod viventi præstiterat imperatori, ab episcopis pollicitatione redempta. Describit omnia ista pluribus Nicetas [2], aitque hunc ipsum indulgentem Andronico, fuisse Basilium Camaterum patriarcham, Theodosio subrogatum. Habetur hujus Basilii Constitutio data anno Redemptoris millesimo centesimo octogesimo sexto, cujus meminit Theodorus Balsamon [3]. At quæ ante ista in Latinos populos Constantinopoli commorantes ab eodem Andronico mota sint prælia, atque publica vi in eos sit facta grassatio, et sævissima persecutio, Nicetas sic rem paucis attingit:

9. «Andronicus alacrior factus, victoria potitus, Protosebasto capto, missis triremibus, quæ magnum ducem sequebantur, et delectis ex suo exercitu cohortibus, bellum Latinis in urbe versantibus infert. Cum autem urbana quoque multitudo animos contra eos sumpsisset, et invicem ad strenue pugnandum cohortati essent, terra marique simul pugnatum est: et Latini a duobus exercitibus circumventi, quia se defendere non poterant, ut quisque potuit, salutem quæsiverunt, apertis ad diripiendum ædibus, quæ plenæ divitiarum omnis generis eorumque bonorum fuerunt quæ mortales appetere solent. Neque enim consistere, neque Romanos invadere (ita Constantinopolitanos nominat) neque eorum impetum sustinere audebant. Itaque alii, quo sors tulit, in urbe sunt dispersi; alii in magnatum ædes evaserunt; alii longis navibus suorum popularium conscensis, ferrum vix evaserunt. Qui comprehensi fuere capitis sunt damnati: omnes rei familiaris jacturam fecerunt. Triremes vero fugitivis plenæ ex portibus urbis in Hellespontum provectæ, eo die ad insulas principis et Protam, cæterasque urbi vicinas non

[1] Vol. t. 11. § 17

[1] Wil. Neub. l. 3. c. 9. — [2] Nicet. Chron. in Andronic. l. 2. in fin. — [3] Bals. tit. XIII. de laicis cap. 2.

in alto sitas appulerunt. Postridie nonnullis earum monasteriis incensis, velis remisque discesserunt. Nemine autem persequente, ubi placuit, excensu facto, Romanis quidquid potuere nocuerunt ». Hucusque Nicetas, tantam tragœdiam inumbrans potius quam describens, cum plurima præteriit horrenda auditu, amore suorum. Nos vero veritatis amore ex ejusdem temporis auctore rem gestam hic describemus.

10. Quomodo autem revera ista se habuerint, dicturi ; primum omnium quod ad tempus spectat, locum depravatum apud Willelmum Tyrium [1] corrigere opus est, ubi ista facta esse leguntur anno Redemptoris millesimo centesimo septuagesimo nono. Nam errorem illapsum in numeri notam ex iis quæ idem superius narrat in obitu Manuelis imperatoris, patris Alexii satis evidenter apparet. Petenda igitur recta ratio temporis a Niceta Græco historico, qui res gestas certis signat Indictionibus, ex quibus hoc anno id gestum colligitur. His accedit, quod et ejusdem temporis scriptor Robertus de Monte, in Appendice ad Sigebertum, hoc anno factum affirmat. Contigerunt hæc, ubi Alexius protosebastus imperatoris Manuelis patruelis sibi pueri imperatoris regimen simul et imperii vendicans, et tyrannide omnia miscens, templa congressu militum profanans, ab Andronico captus excæcatus fuit. Quæ hæc cuncta exacte Nicetas descripsit. His ergo peractis, statim bellum ab Andronico illatum Latinis Constantinopoli commorantibus, idem narrat. Occasio autem vexandi Latinos inde sumpta narratur, quod scilicet favissent isti Alexio protosebasto imp. affectanti. Sed audiamus de his Tyrium, hujus temporis scriptorem fidelissimum, a quo hæc accipe [2] : « Nostri post prostratum (ut audisti) protosebastum, plurimum mente consternati, timentes ne civium super eos repentina fieret irruptio, præmoniti a quibusdam, qui conjurationis habebant conscientiam, qui validiores erant, alii in galeis quadraginta quatuor, quas in portu repererant, Græcorum effugerunt molimina : alii in navibus, quarum in portu maxima erat copia, omnem domum imponentes, evaserunt discrimen. Qui autem segniores erant, vel infirmi reperti sunt, et ad fugam minus idonei, ii in domibus suis relicti, impietatis, quam alii effugerant, rabiem perpessi sunt. Nam parato clam navigio, sæpe dictus Andronicus, universas quas secum trahebat in urbem introduxit copias, quæ vix ingressæ, una cum civibus in eam urbis partem, quam nostri incolebant irruentes, residuum populi, qui aliis abeuntibus, aut noluerant, aut non poterant exire, desævientibus gladiis peremerunt : et licet pauci essent, qui ad arma possent sufficere, restiterunt tamen diu, et cruentam de se hostibus reliquerunt victoriam. Immemores igitur fœderis, et obsequiorum, quæ plurima imperio nostri contulerant : peremptis iis, qui resistere posse videbantur, ignem eorum domicitiis subjiciunt, et universam eorum regionem subito convertunt in favillam, mulieribus et parvulis, senibus et valetudinariis incendio consumptis.

11. « Nec sufficiebat eorum impietati, in loca desævire profana ; verum Ecclesias, et loca quælibet venerabilia succendentes, qui ad ea salutis causa confugerant, cum ipsis pariter sacris ædibus concremabant. Nec erat differentia plebeiorum et cleri, nisi quod atrocius in eos desæviebant, qui religionis et honestatis habitum prætendebant. Monachis enim et sacerdotibus primas irrogabant injurias, et exquisitis perimebant cruciatibus. Inter quos virum venerabilem, Joannem nomine, S. R. E. subdiaconum, quem pro negotiis Ecclesiæ dominus papa illuc direxerat, comprehendentes, in contumeliam Ecclesiæ decollaverunt, caput ejus ad caudam canis immunde religantes ».

12. Robertus autem, et ipse hujus temporis scriptor, hunc Joannem cardinalem fuisse tradit, atque ita contigisse immane facinus narrat : « Cum autem Latini occiderentur per crudelitatem istius Andronici, quidam cardinalis Romanæ Ecclesiæ, Joannes nomine, quem Romanus Pontifex miserat Constantinopolim ad petitionem Manuelis imperatoris, qui erat vir religiosus, et volebat per prædicationem illius cardinalis revocare Ecclesiam Græcorum ad instituta et subjectionem Romanæ Ecclesiæ, hic, inquam, Joannes, cum Latini occiderentur, erat in hospitio suo ; veneruntque ad eum quidam religiosi viri suadere ei, ut discederet, ne occideretur. Quod cum audiret, dixit : Absit hoc ne fiat. Ego hic sto pro unitate Ecclesiæ, et præcepto papæ Alexandri domini mei : qui miserat eum illuc. Tunc irruentes in eum Græci perfidi occiderunt eum, et ligantes canem cum eo, ita quod cauda canis esset in os ejus, traxerunt per vicos civitatis, et facta fovea ibi combusserunt eum et postea viri religiosi de fovea tulerunt corpus ejus, et optime sepelierunt illud ubi fiunt crebro miracula ». Hæc Robertus. Porro hujus nominis cardinalis sub Alexandro papa reperitur fuisse Joannes presbyter cardinalis tituli S. Anastasiæ. Pergit vero Willelmus :

13. « Sed nec mortuis, quibus omnis parcere consuevit impietas, ut inter tam detestabiles et pejores parricidis sacrilegos, tuta erat quies, quos de monumentis extractos, per vicos et plateas, quasi illatas sentirent injurias, distrahebant. Accedentes præterea ad xenedochium, quod dicebatur Sancti-Joannis, quotquot in eo repererunt languidos, gladio peremerunt. Qui autem ex officio pietatis oppressorum merito tenebantur afflictiones relevare, eorum sacerdotes videlicet, et monachi, dato pretio, grassatores et sicarios ad stragem invitabant, disquirentes secessus, et domorum penetralia ; ne qui in eis delitescerent, ut mortis discrimen declinare possent, inventosque et violenter extractos tradebant carnificibus : quibus etiam, ne gratis operam impenderent, pretium sanguinis

[1] Wil. Tyr. l. 22. c. 13. — [2] Id. ib. c. 12.

pro miserorum intertectione porrigebant. Qui autem clementius cum eis videbantur operari, hi eos, qui ad se confugerant, et quibus spem dederant salutis, Turcis et aliis infidelibus populis in perpetuam vendebant servitutem : ex quibus promiscui sexus, ætatis, et conditionis plusquam quatuor millia barbaris nationibus, pretio interveniente, distracta esse dicuntur. Sic ergo impius Græcorum populus, et genimina viperarum, more serpentis in gremio, et muris inpera, nihil tale meritos, nihilque tale verentes, male remuneraverunt hospites suos; quibus tamen filias suas, neptes quoque et sorores, uxoresque dederant, et ex diutino convictu sibi reddiderant familiares.

14. « Verum non omnino tantum et a sæculis inauditum facinus impune commisisse dicuntur. Nam qui (ut præmisimus) in galeis exierant, et qui postmodum eos aliis navibus sunt secuti, habentes secum multitudinem maximam, et classem non modicam circa urbem, satis in vicino se collegerant, rei exspectantes exitum. Qui postquam plenius cognoverunt, quod ii, qui in civitate tumultum excitaverant, eorum succenderant regiones, uxores quoque et liberos, et omnem familiam partim gladio, partim consumpserant incendio : justa indignatione commoti exarserunt in iram. Et cupientes vehementi fervore ultum iri suorum sanguinem, circumierunt utrumque Hellespontum, littus ab ostio maris Pontici, quod ab urbe Constantinopolitana distat triginta milliaribus, usque ad ostium maris Mediterranei, quod ab eodem distat milliaribus ducentis, urbes, et quilibet municipia in utroque sita littore comprehendentes violenter, et eorum habitatores ferro perimentes universos.

« Sed et monasteria, quæ tam in utroque ejusdem maris littore, quam in insulis modicis, quæ per illud mare dispersæ sunt, sita erant, pervadentes, pseudomonachos et sacrilegos eorum sacerdotes in ultionem fratrum sanguinis gladio peremerunt, ipsa monasteria cum iis, qui ad ea confugerant, succendentes. Ex quibus locis infinitas auri, argenti, gemmarum, et holosericorum dicuntur extraxisse copias, unde damnum rerum amissarum, et dispendia bonorum suorum in duplici fœnore sibi poterant recompensare. Nam præter monasteriorum divitias innumeras, et thesauros infinitos, quæ a multis retro congesserant temporibus cives Constantinopolitani, ingentia ibidem deposuerant auri et cæterarum gazarum pondera, quæ omnia secum deferentes, et maris illius deserentes angustias, inter Seston et Abydon urbes antiquissimas et maritimas mare ingressi sunt Mediterraneum, littora Thessaliæ et mari adjacentium provinciarum urbes et oppida perlustrantes diligentius, et cuncta incendio et rapinæ tradentes, stragem innumeram operati sunt. Sed et galeas alias a prioribus circa Chrysopolim, urbem Macedoniæ, dicuntur reperisse decem, aliasque in locis aliis quamplures. Unde sibi classem maximam, et Græcis omnino formidabilem in eorum perniciem dicuntur ordinasse. Alii vero, qui stragem et rapinam abominabantur operari, cum uxoribus et liberis, et residuo substantiali suo navem ingressi, quorum illis multus occurrebat numerus, a prædicto declinantes exercitu, ad nos in Syriam descenderunt. Andronicus interea urbem pro votis obtinens et nullum habens contradictorem, imperatorem cum futura uxore, regis Francorum filia, in die festo Pentecostes solemniter fecit coronari, omnem ei exhibens reverentiam. Sororem quoque, et sororis maritum, simul et matrem imperatoris intra septa palatii adhuc tractans humanius, ipse tamen tam in urbe, quam extra quælibet imperii negotia pro suo libero disponens arbitrio. Timetur tamen, ne hanc fraude palliata personis exhibeat humanitatem; quousque imperio paulatim occupato, et subjectis omnibus, liberius ostendat, qualem circa eos gerat voluntatem ». Hæc de his Tyrius archiepiscopus. Quænam autem, ulciscente numine, terribilis ultio Andronicum sic secuta, suo loco dicendum erit.

Anno periodi Græco-Romanæ 6676 — Anno Æræ Hispan. 1221. — Anno Hegiræ 579, inchoato die 26 Apr., Fer. 3. — Jesu Christi 1183 — Lucii III papæ 3. — Friderici Ænobarbi reg. 32. imp. 29. Andronici Comneni imp. 1.

1. *Lucius III Roma exire cogitur.* — Ad num. 2 et seq. Sigonius in Hist. de Regn. Ital. lib. 14, ad annum MCLXXXII refert, Romanos novo Pontificatu novum bellum movisse, rursusque exercitum ad *Tusculum* adduxisse, et *Lucium III*, cum se Romanis odio et contemptui esse animad-

verteret, Roma exiisse, ac Velitris, proximisque in locis concedisse. Ante hæc narrat Sigonius mortem Christiani archiepiscopi Moguntini. Verum hæc omnia ad præsentem annum pertinent, quo ea consignavit Rogerius Hovedenus part. 2 Annal. p. 621, et ex eo Baronius. Audiendus Joannes de Ceccano in Chron. ubi hæc sigillatim persequitur : « Indict. xv, (legendum *Indict.* I) septimo kal. Junii a corpore puellæ visibiliter in Ecclesia de Canneto B. Petrus dæmonium expulit. Romani venerunt super Tusculanum kalendis Julii, ut eam caperent, sed minime potuerunt. Interea cancellarius (Christianus nempe archiepiscopus Moguntinus) cum magno exercitu Alamannorum (missus a Friderico imp.) venit apud Tusculanum, et Romanos ibi non invenit; sed remansit ibi cum exercitu, et cœpit valde infestare Romam et deprædare. Tandem mense Augusto ibi mortuus est et sepultus. (1) Serarius in Historia Moguntina lib. 5, pag. 826, hunc Christiani hujus nominis II, archiepiscopi Moguntini, qui anno MCCI florebat locum refert, quo lucem accipiunt quæ Joannes de Ceccano de Christiano cancellario habet : « Obiit Christianus juxta Romam. Graviter ægrotavit. Vicinus erat summus Pontifex, qui episcopum ut proximaret, paternis litteris hortabatur. Cumque papa ad archiep. pervenisset, langor in tantum prævaluerat, ut patri sancto assurgere non valeret. Facta ergo confessione summo Pontifici, de manu ejus communicationem sanctam accepit, aliaque Ecclesiæ sacramenta; et dominus papa facta et dicta indulgentia, in pace abiit, et dominus Christianus Deo animam reddens, mortem obiit ».

2. *Conradus Moguntiæ et Adelbertus Salzburgi archiepiscopatum recuperant.* — Quæ post ejus mortem hoc anno contigerint, ita narrat Chronographus Reicherspergensis : « MCLXXXIII, dominus Otto Palatinus comes, qui ducatum Bawariæ tenebat, obiit. Eodem quoque anno mortuus est Moguntinus archiepiscopus Christan dictus, et dominus Chuonradus Apostolicæ Sedis legatus in sedem suam pro eo restitutus est. Archiepiscopus etiam dominus Adalbertus ex præcepto imperatoris, et unanimi omnium Saltzburgensium electione cathedram suam recepit, et in XIII kal. Decemb. rursus Ecclesiæ suæ cum favore omnium reinthronizatus est ». De Conrado e præsulatu Moguntino et de Adalberto e Saltzburgensi expulsis sæpius locuti sumus. Serarius loco laudato refert e Ms. a se viso *Christiani* anniversarium diem celebrari in S. Victoris Ecclesia *XII kal. Decembr.* sed Christianus mense Augusto mortuus est, certumque in Necrologiis anniversaria aliis sæpe diebus notari, quam quibus mortui fuerint ii, in quorum gratiam instituta fuere. Quod hoc exemplo multisque aliis indubitatum redditur. Porro anonymus Casinensis, qui ait Christianum *apud Tusculanum* vita functum, non adversatur Joanni de Ceccano, quia *Tusculanum* duodecim tantum milliaribus a civitate Romana dissitum. Denique Trithemius in Chronic. Hirsaug. ad annum MCLXVII, et in lib. de Scrip. Eccles. prodit, Christianum *in omni genere doctrinæ* multum eruditum fusse, et scripsisse *Friderici imperatoris I* gesta a se lecta, additque eum reliquisse etiam pulchras et varias *ad diversos* Epistolas; sed nihil eorum ad nos pervenit. Legendus Oudinus de Christiano abbate, cum quo noster male ab aliquibus confunditur in Supplement. de Scrip. Eccles.

3. *Instituitur archiep. Montis-Regalis.* — Idem anonymus Casinensis ad hunc annum scribit : « Lucius papa III apud Velletrum promovit Willelmum abbatem Sanctæ-Mariæ regalis de Panormo in archiepiscopum Montis-Regalis. De monasterio Montis-Regalis hoc anno in archiepiscopatum evecto, anno MCLXXIV cum Baronio locuti sumus. Constitutio a Lucio III emissa extat non tantum apud Rocchum Pyrrhum in Sicilia Sacra pag. 408 et seqq., sed etiam in Bullario Casinensi, pag. 197. Ait in ea Pontifex Guillelmum Siciliæ regem monasterium in loco, qui *Mons-Regalis* dicitur, construxisse ; « et brevi tempore templum Domino multa dignum admiratione » ædificasse, et in tantum redditibus aliisque rebus ampliasse, « ut simile opus per aliquem regem factum non fuerit a diebus antiquis , et in admirationem homines adducat » : eum a se petiisse, ut eumdem locum *dignitate metropolitana* donaret, ideoque se eumdem Willelmum abbatem in ejusdem loci archiepiscopum *propriis manibus* conse-

(1) Totam hanc historiam de obitu Christiani nihil melius illustrat, quam litteræ Encyclicæ Lucii III, datæ hoc anno *Signiæ IV nonas Septembris*, ad universos per Germaniam præsules, ad fundendas pro obitu ejusdem Christiani preces invitantes. Habet igitur Pontifex : « Christianus Moguntinus archiepiscopus, cum charissimo in Christo filio nostro Friderico, etc. longo tempore magnifice servisset, et contra officii sui debitum excessisset in multis, cum Romanorum perfidiam, qui patrimonium Ecclesiæ hostiliter devastantes, Tusculanum nequiter obsidebant, aliter comprimere non possemus, eumdem archiepiscopum ad obsequium Ecclesiæ convocavimus ; ipse vero factus obediens usque ad mortem, aeris intemperiem parvipendens, ad succurrendum Ecclesiæ fluctuanti cum ingenti exercitus multitudine properavit ; factumque est quod Romani bis ad solius nominis ejus terrorem fugerent. Illo autem Tusculanum ingresso, muros civitatis jampridem collapsos pro magna parte per illius auxilium, antequam decederet, fecimus reparari. Tandem Dominus misertus ipsius, febris eum ægritudine flagellavit, unde in vera confessione et multa contritione cordis assumpta cruce et resignatis dignitatibus universis octo kalendas Septembris diem clausit extremum ». Recitat has litteras Schannat Vindem. Liter. tom. II, pag. 118. Quoniam vero hic Pagius subiniquior videtur in necrologia, quasi scilicet persæpe aliam ab emortuali diem indicent, quemadmodum ex Necrologio a Serario laudato ad eruendam diem emortualem Christiani probari potest. Ex eodem tamen Schannat falsi revinci facile posset, cum ille plura referat Necrologia, in quibus virorum illustrium dies emortuales accuratissime indicantur, ut diligentius expendenti constabit ex diebus emortualibus Henricorum I, II, III, IV, Agnetis imperatricis, Ludovicorum et Ottonum imperatorum. Igitur ex mendo unius vel alterius Necrologii suspicio in dies emortuales ab illis indicatas merito creari non potest.

Cæterum fuga Lucii papæ Velitras quam ad hunc annum referendam Pagius hic censet, ad exitum anni præcedentis anticipandam suadet Bulla ejus relata a Roccho Pyrrho in Sicil. S. in Notit. Eccles. Cæphaledit. Data enim legitur « Velletri die XII kal. Januarii, Indict. I, (a Septembri mutata) Incarnationis Domini anno MCLXXXII, Pontif. vero domini Lucii III anno II ». Ex quibus intelligimus Sigonium rectum in narratione sua ordinem minime servasse, cum Lucii secessum post obitum Christiani refert. MANSI.

crare, ac decernere, ut Ordo monasticus in eodem loco constitutus ibidem inviolabiliter observetur: episcopatum Catanensem et subesse debere se constituere, ac ei subjicere monasterium Maniacium dictum, « quod illustris recordationis Margarita gloriosa quondam regina in diœcesi Messanensi construxit ». Constitutioni subscribunt cardinales quindecim inter quos *Henricus Albanensis episcopus*; de quo mox. In fine legitur: « Datum Velletri per manum Alberti S. R. E. presbyteri card. et cancell. nonis Februarii, Indict. I, Incarnat. Dominicæ anno MCLXXXII, Pontificatus vero domini Lucii papæ III anno secundo ».

4. *Lucius III annum a die* XXV *Martii inchoavit* — Ex his perspicuum est, primo *Lucium III* hoc anno, *Velitris* commoratum esse. Secundo, errasse Cantelium in Dissert. V. Metropolitanarum urbium Historiæ cap. 7, ubi scribit, *Guillelmum* anno MCLXXVIII consecratum fuisse archiepiscopum Montis-Regalis, sed verosimile errorem in typographum refundendum esse, qui numerum X in V mutarit. Recte tamen addit Cantelius haud multo post Syracusanum episcopum ejusdem archiepiscopatus suffraganeum dictum. Tertio, *Lucium III* annum a die XXV mensis Martii inchoasse; a quo etiam die constat *Alexandrum III* anni initium repetiisse. Quarto, *Margaritam* Navarræ, Siciliæ reginam, *Guillelmi II* regis matrem vitam non prorogasse usque ad diem XXXI mensis Julii hujus anni, ut Rocchus Pyrrhus laudatus ejus Epitaphio innixus, arbitratus est; hoc enim Epitaphium, uti et non pauca alia, a posterioribus positum, ad quod historici et critici animum non advertentes, non raro hallucinati sunt, aliosque in errorem traxere. Quinto, *Henricum* cardinalem Albanensem anno superiori legationem suam Gallicam absolvisse, cum jam mense Februario currentis anni Velitris fuerit. Erectioni hujus novæ metropolis meminit Baronius in Addendis et Corrigendis ad hunc annum, ubi tamen dicit Constitutioni subscripsisse cardinales XVII.

5. *Moritur Henricus rex filius Henrici II Angliæ regis.* — A num. 4 ad 7. *Henricus* filius Henrici II Angliæ regis, rex ab eo an. MCLXX declaratus, de medio subtractus est *in festo sancti Barnabæ Apostoli*, in urbe Martello, quæ sita est in Cadurcensi provincia, « cum annum ætatis vicesimum octavum complevisset », testibus Rogerio Hovedeno a Baronio laudato, Matthæo Parisiensi, annalista Mailrosensi, Radulpho de Diceto et Gaufredo priore Vosiensi in Chron. pag. 290, ubi annum quo Chronicon suum scripsit his verbis explicat: « Ego Gaufredus ista dictavi anno Incarnationis Dominicæ MCLXXXIII, Philippi, qui fuit filius Ludovici, tertio anno: quo videlicet anno guerra gravissima fuit in Lemovicino, inter Henricum Anglorum regem et filium ejus Henricum Juniorem, qui tunc obiit in festo B. Barnabæ Apostoli. Ego quintum annum tunc prioratus mei in cœnobio Vosiensi expleveram ». Ita ille part. 1, cap. 22, qui tamen in Prologo et cap. ult. partis 2, certis characteribus insinuat, se anno tantum sequenti opus illud absolvisse. Bellum, de quo loquitur, apud Baronium legendum. Erravit itaque Rigordus pag. 11, qui ait, Henricum *XIII kal. Junii* obiisse.

6. *Pax inter Fridericum et urbes Italiæ fœderatas.* — Ad num. 7. Sigonius in Hist. de Regn. Ital. lib. XIV, refert, *Fridericum* imp. legatos quatuor Placentiam misisse ex urbe Constantiensi, ubi mense Martio conventum egit, qui pacem cum fœderatis Longobardiæ urbibus facerent, si illi eam peterent. Hoc nuntium fœderati gratissimum habentes, prætores suos cum legatis Constantiam misere, remque cum Friderico atque Henrico filio præsentibus *septimo kalend. Julias* confecere. In tabulis pacis Fridericus ait: « Restituimus Stratam Veronensibus, et Icilinum in gratiam recipimus. Nomina urbium, quibus gratiam nostram restituimus, et præscriptam concessionem fecimus, hæc sunt: Vercellæ, Novaria, Mediolanum, Laus, Bergomum, Brixia, Mantua, Verona, Vicentia, Padua, Tarvisium, Bononia, Faventia, Mutina, Regium, Parma, Placentia ». Ita Fridericus, postquam Italiam et Ecclesiam effusis omnibus imperii viribus oppugnavit, coactus fuit cum utraque ad æquas pacis conditiones descendere.

7. *Cotarelli in Francia flammis addicti.* — Quæ refert Baronius ex S. Antonino, de Cotarellis apud Biturigas detectis, desumpsit ex Rigordo de Gestis Philippi Augusti, duobus fere sæculis Sancto isto antiquiore. Iis addo quæ chronographus Aquicinctinus de iisdem in alia parte Franciæ patrata, exhibet: « Transactis diebus Nativitatis Dominicæ, Willelmus Rhemensis archiep. et comes Flandriæ Philippus, in civitate Attrebatensi, de secretis suis locuturi conveniunt. Ibi multarum hæresium fraudes per quamdam mulierem in terra comitis sunt detectæ. Isti hæretici nullius hæresiarchæ muniuntur præsidio: quidam dicunt illos Manichæos, alii Cataphrygas, nonnulli vero Arianos, Alexander autem papa vocat eos Patervios (legendum Paterinos). Sed quidquid sint, oris proprii confessione convicti sunt hæretici immundissimi. Multi sunt in præsentia archiepiscopi et comitis accusati; nobiles, ignobiles, clerici, milites, rustici, virgines, viduæ, uxoratæ. Tunc decretalis sententia ab archiepiscopo et comiti (legendum *comite*) præfixa est, ut deprehensi incendio traderentur; substantiæ vero eorum sacerdoti et principi resignarentur ». Addit Rigordus pag. XI de gestis hoc anno loquens: « Combusti sunt multi hæretici in Flandria a Willelmo reverendo Rhemensium archiepiscopo tit. S. Sabinæ presbytero cardin. Apostolicæ Sedis legato, et a Philippo illustri comite Flandrensium ».

8. *Manichæorum dogmatis imbuti.* — Loquitur etiam Nangius in Chron. hoc anno de Cotarellis in Provincia Bituricensi ab illius terræ incolis in unum contra Dei inimicos confœderatis, subditque: « Eodem tempore multi hæretici com-

busti sunt in Flandria a Guillelmo Rhemensium archiep. Apostolicæ Sedis legato, et a Philippo Flandrensium comite. Hi dicebant omnia æterna a Deo creata, corpus autem hominis et omnia transitoria a Luciabelo (id est, *Lucifero* vel *Diabolo*) creata, baptismum parvulorum et Eucharistiam reprobabant, sacerdotes missas celebrare ex avaritia et oblationum cupiditate dicebant ». Ex quibus apparet, eos Manichæorum dogmatis fuisse infectos.

9. *Viviani card. legatio Hibernica.* — Ad num. 8. Legatio Hibernica *Viviani* presbyteri card. tit. S. Stephani in Cœlio Monte, de qua loquitur Baronius cum Neubrigensi lib. 3, cap. 9, trahenda ad an. MCLXXVI, ut non solum ex Neubrigensi deducitur, sed etiam ut diserte tradunt Rogerius part. II Annal. pag. 567, ad annum Christi MCLXXVII, Gervasius in Chron. ad annum MCLXXVI, annalista Mailrosensis, et Bromptonus ad eumdem Christi annum. Ait Neubrigensis Henricum II Angliæ regem post subactam Hiberniam in Angliam reversum esse (ideoque anno MCLXXII) et præfectos, quos reliquit, commissos sibi fines paulatim dilatasse, et inter alios *Joannem de Curci* Ultoniam hostiliter invasisse. « Forte », subdit Neubrigensis, « illuc venerat e Scotia Vivianus, vir eloquentissimus Apostolicæ Sedis legatus », qui convocatis Hiberniæ præsulibus atque abbatibus, generale Concilium celebravit, et auro Hibernico *minus onustus in Scotiam remeavit*. Scribit Neubrigensis illud Concilium *Divellini* coactum fuisse. Joannes vero Bromptonus pag. IV *apud Dublenniam in Hibernia*, ideoque *Divellinum*, seu, ut loquitur Gervasius in Chron. quando sermonem habet de Hibernia ab Henrico II subacta, *Duvelinum* idem est ac *Dublinum ;* Divelinum frustra in Lexicis Geographis quæres. Inde Vivianus in Angliam se contulit, dein in Scotiam, ubi *ad castellum Puellarum* celebrato Concilio « suspendit a pontificali officio Christianum episcopum Candidæ Casæ, quia ad Concilium suum venire noluit », inquit Hovedenus. Utrumque Concilium an. MCLXXVII congregatum fuisse Hovedenus et Bromptonus testantur, cui anno Labbeus tom. X Concil. Scoticum recte illigavit, sed Hibernicum in hunc annum male cum Baronio distulit ex eodem Neubrigensis loco non intellecto.

10. *Henricus II res Hiberniæ componit.*—Quoad « Joannem Curci, vel de Curci, ante Purificationem S. Mariæ obsedit et cepit civitatem de Dun. quæ est caput Ulvestræ », inquit Hovedenus, et confirmat Neubrigensis, qui notat Hiberniam Ulvestyriam nuncupari, additque eum totam provinciam illam subegisse. Sermonem postea habet de *Hugone de Lasci*, qui dicebatur diadema sibi regium parasse ; cujus mortem cum Henricus Angliæ rex accepisset, ingenti perfusus est lætitia, « moxque res Hibernicæ cautiorem ab eo ordinationem suscepere », ait Neubrigensis de rebus hoc anno et duobus sequentibus gestis loquens. Quare quæ antea in eodem capite de legatione *Viviani*, de expugnatione Duni, aliisque habet, antecedentibus annis gesta fuere, et ab hoc historico, ut non raro aliis in locis, uno tenore exponuntur. Non mirum autem post devictam ab Henrico rege *Hiberniam* ejus in ea mandata spreta fuisse; cum Matthæus Paris in Chron. ad annum MCCXX asserat, *Joannem* Angliæ regem ejus filium, in Hiberniam cum copioso exercitu profectum esse, et ei plusquam viginti regulos illius regionis timore perterritos fidelitatem fecisse, quosdam vero ad eum venire contempsisse, « eo quod in locis inexpugnabilibus habitabant ». Neubrigensem sub isto anno narrare etiam una serie quæ antecedentibus et proxime subsequentibus in Hibernia accidere nos dubitare non sinit Radulphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 626, qui asserit Hugonem de Lasci an. MCLXXXV occisum esse : « In Hibernia Hugo de Laceio, dominus provinciæ, quæ Media vocatur, interfectus est a Malua Miadaich, infirmæ manus homine, VIII kalend. Augusti ». Quare Viviani cardinalis legationem, quam Neubrigensis hoc anno memorat, anno MCLXXVI cœptam esse, et anno MCLXXVII absolutam certum esse debet. Iis quæ paulo ante de legatione Hibernica Viviani dixi addenda quæ Giraldus Cambrensis lib. 2 de Hibernia Expugnata cap. 17 refert : « Vivianus legationis vice per Hiberniam fungens, convocata Dubliniæ episcoporum Synodo, jus Anglorum regis in Hiberniam, et summi Pontificis confirmationem, viva voce publice protestatur, tam clero quam populo sub anathematis interminatione districte præcipiens et injungens, ne ab ejus aliquatenus fidelitate ausu temerario resilire præsumat ». Quæ habet Giraldus, antequam de Concilio Lateranensi an. MCLXXIX coacto verba faciat.

11. *Constantinopoli sævitur in Latinos.*— Ad num. 8 et seqq. Baronius deceptus corrupta editione Willelmi Tyrii, in qua legebatur, Latinos Constantinopoli, jubente Andronico male habitos fuisse an. MCLXXIX, eam corrigens existimavit, hæc ad præsentem annum revocanda ; verum tam Tyrius in editione post Baronii mortem publicata, quam Nicetas et Robertus de Monte ac Nangius in Chron. hanc carnificinam cum anno MCLXXXII diserte connectunt. Tyrius itaque lib. XXII, cap. XII, ait invalescente Constantinopoli Andronici et eorum, qui ei præstabant favorem, conspiratione, captum esse « *protosebastum* et oculis privatum, et Latinos *timentes ne civium super eos repentina fieret irruptio*, alios *in galeis* XLIV Græcorum effugisse molimina, alios in aliis navibus ; sed seniores et infirmos in domibus suis relictos eorum rabiem perpessos esse, et inter alios *Joannem S. R. E. subdiaconum*, quem pro negotiis Ecclesiæ papa illuc direxerat, decollatum fuisse, ut fuse ex eo Baronius narrat. Subdit Tyrius cap. XIII *Andronicum*, postquam nullum habuit contradictorem, Alexium imp. « cum futura uxore, regis Francorum filia in die festo Pentecostes, solemniter fecisse coronari»,

ideoque die XVI mensis Maii, in quem anno superiori festum Pentecostes incidit. Persecutionem autem Latinorum mense Aprili cœptam fuisse, prodit Tyrius verbis sequentibus : « Factum est hoc, anno ab Incarnat. Domini MCLXXXII, mense Aprili ». Nangius ad annum MCLXXXII : « Græci animati irruunt in Latinos et Francos, et quotquot inveniunt, trucidant aut urbe proturbant, et sic Andronico palatium occupante porticus incenditur, ubi opes innumeræ et ædificia concremantur ». Nicetas annum non exprimit, sed eum ejus narratio satis designat.

12. *Basilius Camaterus fit patriarcha Constantinop.* — Venio nunc ad ea, quæ hoc anno gesta. Nicetas narrat *Theodosium*, qui in patriarchatum Constantinop. anno superiori restitutus fuerat, eo cessisse : « Qui cum se nihil proficere et mala manifeste ingruere, et partem minorem a majori vinci cerneret, e sacro palatio in insulam Terebinthum, ubi sibi diversorium et sepulchrum extruxerat, discedit. Andronicus vero, etc. cum de successore suæ factionis patriarchæ dando deliberaret, Camatero Basilio œcumenicum pontificatum defert : aut potius illius syngrapha impulsus vendit, qua is promiserat se quidquid cordi esset Andronico, quantumvis illicitum, facturum, et ea declinaturum quæ illi displicerent ». Idem fere habet Hovedenus part. 2 Annal.

13. *Andronicus imp. Orientis tyrannice usurpat.* — Interim Andronicus imperator designatur : « Septembris mense », inquit Nicetas, « Indictione II, (a kalend. Septemb. inchoata) anno a mundi exordio sexies millesimo et sexcentesimo designationi suæ adjicit animum » ; verum legendum, *sexies millesimo sexcentesimo nonagesimo secundo*, mense Septembri hujus Christi anni incœpto. « Assessores ejus acclamationem hanc (Alexius et Andronicus Comneni magni imperatores et principes Romanorum, multos annos vivunto! » hianti ore et plenis faucibus cecinerunt, ut parum abesset, quin clamoribus rumperentur ». Andronicus non multo post senatum suum convocat, « et imperator Alexius ab improbo illo cœtu capitis damnatur », et quidam noctu eum adorti, nervo arcus strangulant. Corpus in profundum maris abjicitur, « caput vero a cervice revulsum, ad Andronicum referri jubetur », inquit Nicetas, qui addit Alexium rebus humanis exemptum esse « anno ætatis nondum decimo quinto, imperii tertio, exacto », ideoque post diem XXIV Septembris, quo die anno MCLXXX imperator acclamatus fuerat. Accurate itaque Nangius in Chron. Andronici initium huic anno affixit, et Catalogus imperatorum Codino subjunctus, in quo Alexii cædes in annum sequentem differtur, corruptus ac depravatus, vel auctor erravit, ut ex dicendis planum fiet.

14. *Guido de Liziniaco administrator regni Hierusalem.* — « Contigit regem », inquit Tyrius lib. 22, cap. 25, de Balduino IV Hierosolymorum rege verba faciens, « apud Nazareth febre repentina gravissime laborare ; morbo quoque elephantioso, quo ab initio regni sui, et a primis adolescentiæ auspiciis molestari cœperat, præter solitum ingravescente, lumen amiserat, et corporis extremitatibus læsis et computrescentibus omnino, pedes manusque ei suum denegabant officium. Febre igitur correptus, convocatis ad se suis principibus, præsente matre et domino patriarcha (nempe Heraclio) Guidonem de Liziniaco sororis suæ maritum, comitem Joppensem et Ascalonitanum regni constituit procuratorem, salva sibi regia dignitate ». Tum cap. 29 : « Hortante matre Balduinus adhuc puerulus, vix annorum quinque prosequente eum universæ plebis suffragio, cleri quoque qui præsens erat assensu, in Ecclesia Dominicæ Resurrectionis, regia decoratus est unctione, et solemniter coronatus ». Paucis interpositis : « Factum est autem hoc anno ab Incarnat. Domini MCLXXXIII, Indictionis primæ, mense Novembre vicesima die mensis », quæ hoc anno in Dominicam cadebat. Dum hæc Hierosolymis aguntur, *Saladinus* urbem Petracensem trans Jordanem obsidebat, et obsessam impugnabat hostiliter ; cumque Balduinus IV congregatis copiis ultra Jordanem festinasset, ut obsessis subveniret, *Saladinus* obsidionem solvit.

15. *Parisiis synagogæ Judæorum in Ecclesias mutantur.* — Anno superiori Judæis e Gallia expulsis, « Philippus rex semper Augustus non immemor fratrum suorum anno Dominicæ Incar. MCLXXXIII, ætatis ipsius decimo octavo anno incœpto, opus gloriose incœptum, Deo disponente, gloriosius consummavit. Nam omnes synagogæ Judæorum, quæ scilicet scholæ ab ipsis vocabantur, ubi Judæi sub nomine fictæ religionis, causa orationis quotidie simulate conveniebant, prius mundari jussit, et circa voluntatem omnium principum easdem synagogas Ecclesias Deo dedicari fecit, et ad honorem Domini nostri J. C. et B. Dei genitricis et Virginis Mariæ in eisdem altaria consecrari præcepit », inquit Rigordus de Gestis Philippi Aug. pag. 10. Jam dixerat Rigordus : « Audierant Judæi strenuitatem regum Francorum contra inimicos et pietatem magnam erga subditos. Et ideo majores eorum et sapientiores in legem Moysi, qui ab ipsis Judæis didascali vocabantur, Parisios venire decreverunt, ubi longam habentes conversationem in tantum ditati sunt, quod fere medietatem totius civitatis sibi vindicaverant ». Benjamin vero Judæus in Itinerario suo ait : « In qua sapientiæ discipuli sunt omnium, qui hodie in omni regione sunt doctissimi, qui diu ac noctu legis studio incumbunt ».

16. *Hodierni monasterii Lerinensis initia.* — *Rostagnus de Flayosco* quem Vincentius Barralis in Chronologia Lirinensi part. 2, pag. 165, tradit hoc anno ad abbatiam Lirinensem evectum fuisse, eamque annos duodeviginti magna cum laude et sollicitudine administrasse, videns illam a Saracenis sæpius infestari, præsertim postquam monaste-

rium semel et iterum eversum fuit, novi monasterii mira arte constructi fundamenta hoc anno jecit, quod successores ejus ad felicem exitum perduxere, quodque adhuc perseverat. Consistit illud in unica turri, ad quam interclusus est omnis aditus, continetque quatuor supra octoginta distinctas mansiones, Ecclesiam, refectorium, omnesque officinas necessarias; adeo ut non turris aut monasterium, sed prævalida munitio videatur. *Lucius III* cum intelligeret, monasterii vires et facultates ad tantum opus non sufficere, litteris datis *Veletri tertio nonas Maii* fideles hortatus est, ut suam hanc in rem operam conferrent. « Inde est, inquit, quod cum monasterium Lerinense ab inimicis Crucis Christi sæpius infestetur, et dilecti filii nostri abbas et monachi commorantes ibidem, locum velint communire, nec ad hoc eis ipsius monasterii sufficiant facultates, universitatem vestram per Apostolica scripta monemus et exhortamur in Domino, atque in remissionem peccatorum injungimus, quatenus divini amoris intuitu, et propriæ salutis obtentu, eisdem fratribus ad muniendum locum suum de vestris facultatibus erogetis, ut ipsius loci munitione redditi tutiores hostium sublata formidine solius Dei servitio sint intenti ». Has litteras cum ibidem Barralis indicasset, et cum anno MCLXXXI connexisset, integras mihi describendas ab amico curavi, comperique eas eo Christi anno dari non potuisse, cum III nonas Maii *Alexander III* adhuc in vivis fuerit.

17. *Refellitur vulgaris opinio.* — In eo etiam peccavit Barralis, quod existimarit omnibusque persuaserit, Lerinenses monachos turrem illam seu novum monasterium jam ante annos nonaginta et amplius incepisse sub *Aldeberto II* hujus nominis abbate Lerinensi, et hoc tempore nonnisi cœptum opus prosecutos esse; ex harum enim litterarum lectione apparet, turris seu munitionis, vel quod idem est cœnobii initia ad hæc tempora referenda esse, et jam anno MCVII monstravimus, litteras *Honorii papæ*, quibus injungit « Dei servis, ut ad construendam contra Saracenorum impetum munitionem » auxilium porrigant, non ab *Honorio II*, ut Barralis putavit, sed ab *Honorio III*, sæculo sequenti scriptas esse. Quare nullum dubium esse debet, quin *monasterium Sancti-Honorati*, ut vulgo dicitur, laudato Rostagno abbati exordium suum debeat, vel saltem Andeberto ejus decessori, quod tamen minus verosimile videtur, cum vix annum in abbatiæ administratione compleverit. Cæterum *Lucium III* Velitris etiam anno superiori commoratum esse, ostendunt duæ ejus Epistolæ a Rubeo in Hist. Ravenn. lib. 6 memoratæ quarum prior *Gerardo archiep. Ravennati*, *XII kalend. Junii*, posterior *kal. Jul.* data, anno sc. MCLXXXII.

LUCII III ANNUS 3. — CHRISTI 1184.

1. *Promotio cardinalium.* — Millesimus centesimus octogesimus quartus annus incipit, Indictione secunda, quo a Lucio papa tempore Quadragesimæ facta est promotio complurium ad cardinalatus honorem; de qua electione habet ista Robertus in Appendice ad Sigebertum hoc anno : « Lucius papa in capite jejunii, id est, feria quarta Cinerum ordinavit plures cardinales, inter quos magistrum Meliorem presbyterum cardinalem (creavit scilicet), quem etiam fecit camerarium suum ». Creavit insuper « electum Dolensem diaconum et magistrum Radulphum Nigellum charissimum amicum nostrum, magnæ honestatis et litteraturæ et religionis virum ». Hæc Robertus hoc anno. Sequenti vero hæc de creatione episcopi Ostiensis : « Theobaldus abbas Cluniacensis factus est episcopus cardinalis Ostiensis, cui successit in abbatia filius comitis de Claromonte. Hic Theobaldus videlicet prius fuit abbas cujusdam abbatiæ Ordinis Cisterciensis : inde translatus est ad abbatiam Flaviacensem, inde exortis quibusdam causis, factus est abbas S. Luciani martyris, primi episcopi Bellovacensis civitatis. Exinde (ut diximus) factus est abbas Cluniacensis ». Hæc Robertus (ut dictum est) anno sequenti. Scimus recentiorem auctorem seriem cardinalium diversorum Pontifi-

cum texuisse una cum signis familiarum diversarum, sed haud plausum habet ab emunctas nares habentibus.

2. *Rex Angliæ legatos ad papam Veronæ commorantem mittit ad pacem inter imperatorem et ducem Saxoniæ instaurandam.* — Hoc eodem anno Lucius papa Veronam profectus est, ut congressum haberet cum Friderico imperatore indictum in annum sequentem, prout quæ dicenda erunt manifeste declarant. Sed accipe quæ hoc ipso anno Redemptoris habet Rogerius in Annalibus Angliæ :

« Eodem anno dominus rex Angliæ, sollicitus de pace facienda inter ducem Saxoniæ et imperatorem Fridericum, consilio archiep. Coloniensis misit nuntios suos, videlicet Hugonem de Nunant Lexoviensem archidiaconum, et quosdam alios de clericis et familiaribus suis ad Lucium summum Pontificem, ut auxilio ejus præfatus imperator reciperet ducem Saxoniæ in amorem. Venientes itaque nuntii regis ad curiam domini papæ, invenerunt eum in Italia apud Veronam : et dum ibi moram cum eo facerent, venit illuc Fridericus Romanorum imperator ad loquendum cum domino papa, ad cujus instantiam prædictus imperator dedit duci Saxoniæ licentiam redeundi in patriam suam, et relaxavit ei omne sacramentum, quod ei fecerat de exilio exequendo et dominus papa absolvit eum de sacramento illo, quod ipse imperatori fecerat ». Ita Rogerius, qui et eodem hoc anno hæc admiranda de obitu Cantuariensis archiepiscopi :

3. *Obitus Richardi archiepiscopi Cantuariensis et translatio corporis S. Floriani.*— « Eodem anno Richardus Cantuariensis archiepiscopus obiit decimo quarto kalendas Martii, cui, antequam inciperet ægrotare, apparuit Dominus in visione, dicens : Tu dissipasti bona Ecclesiæ meæ, et ego extirpabo te a terra. Qua visione plurimum perterritus, statim incœpit ægrotare et octava die sequenti obiit. » Hæc Rogerius. Extat Petri Blesensis ad hunc Epistola, qua dum compellat amice, ipsum summæ redarguit negligentiæ; quæ sic se habet[1] :

« Reverendo patri et domino Richardo Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo, totius Angliæ primati et Apostolicæ Sedis legato, Petrus Blesensis archidiaconus salutem, et in melius expergisci.

« Habebam in desideriis ad vos cum festinatione reverti, sed auctoritas regia non permittit. Millies postulavi licentiam recessurus, sed nec repulsam passus sum, nec licentiam adeptus. Quoties causor moram quam facio, et allego vestræ revocationis instantiam, unica et quotidiana est ejus responsio : cras recedes. In omnibus diebus anni, cras istud invenire non potui. Dum quæritur, latet : et fortasse, quando non quæretur, occurret. In eo autem turbata est anima mea valde, et sicut araneam tabescere me fecistis, quia exprobraverunt, qui me tribulant inimici mei, mihi, dum dicunt mihi per singulos dies : Ubi est dominus tuus? ubi latitat? usquequo piger dormit? exsurgat qui dormit, et exsurgat a mortuis. Et jam hora esset a somno surgere, et vigilare super commissum sibi gregem, et attendere, qualem habuit decessorem. Numquid Dei gratiam accepit in vacuum, ut et gratiam sibi datam, et gloriam sui decessoris evacuet? Jam evacuavit ex parte, nec videmus quando restauret quod amisit, quando redimat quod commisit. Vobis igitur imputant, quod ab Allophylis arca Domini capitur, quod a laicis Ecclesia Dei conculcatur, quod gladium Petri rubigo consumit, quod Christi sacramenta vilescant, quod terribile nomen Dei in vanum assumitur, quod sub prætextu perjurii legitima conjugia dissolvuntur. Vobis imputant, quod Malchus in Christum, quod Phassur in Jeremiam, quod Balthasar in vasa Domini manus extendit sacrilegas. Quoties autem gratiam innocentiæ et humilitatis extollo in vobis : non sufficit, inquiunt, tantæ prælationis homini, non facere malum, nisi adjiciat facere bonum. Non solum enim arbor, quæ fructus malos facit, sed arbor, quæ fructus bonos non facit, excidetur, et in ignem mittetur.

4. « Reperit, inquiunt, archiepiscopus tuus Ecclesiam in optimo statu : ipse vero eam destituit et dejecit. Cantuariensis Ecclesiæ dignitates, quas gloriosus martyr rubricaverat sanguine suo, et quasi testamentum æternum morte et cerebri effusione firmaverat, pusillanimitas ejus evacuat, eamque reduxit in antiquæ servitutis opprobrium, quæ se in gratiam plenæ libertatis erexerant. Ut quid, inquiunt, terram occupat? quando morietur et peribit nomen ejus? Cur saltem non expergiscitur? Numquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat? In his omnibus verecundia mea tota die contra me est, et confusio cooperuit faciem meam a voce exprobrantis et obloquentis. Sunt itaque lacrymæ meæ panes die ac nocte, et ubi sub umbra vestri nominis magnificari et extolli speraveram, ibi improperium exspectavit cor meum et miseriam. Estis enim fabula in ore hominum, studiumque omnium fere commune est, linguas procaces laxare contra vos in detestandum susurium. Quod si vestram velim prædicare industriam circa ædificiorum meliorationem, circa prædiorum culturam, et circa hujusmodi exteriorem administrationem, quæ incessanter exigit humana necessitas : ipsi universa depravant. Quæ gloria est, inquiunt, quod vivaria construit, quod claudit feras indagine, si clerici imprecantur, si in omnem dissolutionem religiosorum claustrorum ostia relaxantur? Quæ utilitas, quod fimo et creta ager sationarius impinguatur, si in Dominicæ messis cultura nec spina evellitur, nec exstirpatur tribulus, nec verbum Domini seminatur? Numquid Deo cura est de bobus et asinis, ut circa boves et asinos ita solli-

[1] Pet. Bles. Epist. v.

citus occupetur? Cur injunctæ sibi legationis officium non exercet? ligatus est potiusquam legatus. Prophetæ[1], inquiunt, cui Dominus legationem injunxerat præcepit, ut evellat et destruat, ut dissipet et perdat, ædificet et plantet. Dominus tuus officii spiritualis intelligentiam convertit in litteram, aut, ut dicatur verius, in lituram.

5. « Illud mihi ad cumulum doloris accedit, quod dominus rex, qui ex toto corde vos diligit, cujus erga vos dilectionem lego assidue in libro experientiæ, qui turbatoribus vestris, in Romana curia murum inexpugnabilem se opponit, ipse frequenter incuriam et desidiam vestram secreta tamen et modesta correctione redarguit : ipse crebro vos excitat scriptis et nuntiis gravissime ferens, quod terræ suæ maleficos ad excessus enormes per impunitatis licentiam provocatis. Quam amicabilia nuperrime vobis scripserit et mandaverit, memoriæ, credo, tenaciter affixistis. Inter quæ ego, qui conscius secretorum fui, verbum illud confidenter in communem deduco notitiam, verbum enim memorabile est : Sciat, inquit, dominus archiepiscopus, quod si filius meus electus, aut aliquis episcopus terræ, vel comes, vel aliqua persona illustris suæ voluntati aut dispositioni contraire præsumpserit, aut impedierit quominus opus sibi commissæ legationis adimpleat : inveniet me sui contemptus persecutorem et vindicem, ac si in coronam meam proditorie commisisset. Scio, quidem, pater, dominum regem diu habuisse et adhuc habere in votis, ut consilio et auxilio vestro fiant increpationes in populis, ut arripiat manus vestra judicium, et arguat pro mansuetis terræ.

6. « Dura quidem retuli vobis, amantissime pater, et forte hoc aliquis temeritati adscribet, quod non blandior, quod non palpo, quod reverendum populis caput peccatoris oleo non impinguo. Quidquid immundissime sues grunniant, ego in Christi visceribus et jugi beneficiorum vestrorum memoria vos moneo et monebo, quatenus cum ea diligentia impleatis pontificium, ut non vituperetur ministerium vestrum. Legistis enim[2] : Maledictus homo, qui facit opus Domini fraudulenter. A claustrali et spirituali militia elegit vos Deus in sacerdotem sibi : videte, ne cum spiritu cœperitis, carne consummemini; et ne de vobis intelligatur illud[3] : Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est. Putatis quod de commissis vobis animabus vos in districto examine non oporteat reddere rationem ? Propter hoc irritavit impius Deum[4] : dixit enim in corde suo : Non requiret. Sed certe requiret exactissime usque ad novissimum quadrantem, et vereor, ne tempestivius, aut durius, quam credere aut timere velimus. Utinam velitis recolere comminationes Altissimi, quibus apertissima visione nobis terribilem suæ indignationis sententiam revelavit[5]. Horrendum est autem incidere te in manus Dei viventis. Ignis enim succensus est in furore ejus, quem quandoque spiritualiter vidistis, ipsum autem nunquam sensibiliter sensistis ». Hæc Petrus, dominum suum fidelissime monens, licet defenderit eum et excusaverit[1], cum spiritu vehementiori idem Richardus redargueretur ab Alberto S. R. E. cardinali legato, qui postea fuit Gregorius papa Octavus.

Sed cum nec exemplo tanti prædecessoris profecerit, nec reprehensionibus legati Apostolicæ Sedis se correxerit, neque Petri familiaris et domestici ejus admonitiones sive acres sive blandas audierit, Christum judicem, ad tribunal horrificum eum vocantem, cogentem, spiritum abripientem et extorquentem est passus infelix. Ipse autem Petrus, qui ab aula regia ad munus cancellariæ ipsius Richardi, cui ab Epistolis fuit atque consiliis, venerat, diversis post hæc agitatus est fluctibus, ut suis ipse Epistolis queritur. Lege eam, quam ex ipsius scriptis Joannes Busæus collegit, Vitam ipsius.

Eodem anno Roma translatum est in Poloniam corpus S. Floriani martyris, de quo ista Longinus in Chronicis Polonorum : « Lucius papa Tertius, assiduis supplicationibus Casimiri ducis et monarchæ Polonorum, apud prædecessorem etiam suum Alexandrum Tertium ad exauditionis gratiam admissis volens se præstare morigerum, corpus B. Floriani eximii martyris duci præfato, et Cracoviensi Ecclesiæ donandum decernit, cujus donatio etiam miraculo divinitus ostenso comprobata est. Summus siquidem Pontifex Lucius (ut veterum etiam usque in tempora nostra derivata fert relatio) sacrarium, quod plura martyrum corpora confovebat, ingressus, quis sanctorum illic quiescentium Poloniam migrare vellet, inquisivit. Ad quam vocem, serio ne, an joco, incertum est a summo Pontifice prolatam, ex tumba in qua corpus sacrum B. Floriani conditum erat, manus protensa, summo Pontifici vocitanti, designantis et indicantis se, apparuit, donarique Polonis, et Ecclesiæ Cracoviensi hujusmodi manus protensione corpus suum signavit. Quo quidem miraculo tunc sibi ostenso Lucius papa commonitus, minus cunctanter corpus B. Floriani martyris Polonis, et Ecclesiæ Cracoviensi tribuit, et in ampliorem tam sancti quam Polonorum honorem, ossa corporis sancti per Ægidium Mutinensem episcopum, duci Polonorum Casimiro, et Cracoviensi Ecclesiæ destinavit. Qui Cracoviensem urbem sexto kalendarum Novembrium cum sacro onere perveniens, a duce Casimiro, et Gedeone Cracoviensi episcopo, omnibusque statibus et ordinibus, obviam illi ad septimum lapidem euntibus summo honore, summaque jubilatione et gratulatione exceptus est, ovantibus singulis, quod Polonis novus suffragator et patronus divina propitiatione accessit. Et quia Ecclesia Cracoviensis celeberrimi martyris

[1] Jer. I. — [2] Jer. XLVIII. — [3] Gen. VI. — [4] Psal. IX. — [5] Hebr. X.

[1] Pet. Ep. XXXVIII.

corpore et deposito fuerit illustrata, decora, funiculosque sui ornamenti longe lateque et tetendit et porrexit : in honorem martyris beati Basilica illi pulchro ac sumptuoso opere, extra Cracovienses muros, a Gedeone Cracoviensi episcopo, in hanc diem divinitate propitia perseverans, extructa est. Et Ægidius episcopus Mutinensis a duce Casimiro, et Gedeone episcopo magnificis onustus muneribus, Romam remissus. Ab eoque tempore in sancti Floriani decus et memoriam cœperunt Poloni, tam militares quam civiles et agrestes, filios suos in baptismate hujus nominis appellatione insignire ». Agit post hæc de fundatione Ecclesiæ ejusdem sancti Floriani idem auctor. Sed hæc ad institutum satis.

Anno periodi Græco-Romanæ 6677.— Anno Æræ Hispan. 1222. — Anno Hegiræ 580, inchoato die 14 April., Fer. 7.— Jesu Christi 1184.
— Lucii III papæ 4. — Friderici Ænobarbi reg. 33. imp. 30. Andronici Comneni imp. 2.

1. *Lucius III papa Veronam venit.* — Ad num. 2, Gaufredus prior Vosiensis, quem anno superiori diximus currenti Chronicon suum absolvisse, in parte 2 cap. ult. scribit : « Vigilia Natalis Domini, Geraldus filius Bernardi, Sancti-Aredii decanus efficitur. Crastino festum Lucius papa celebravit Anagniæ », ubi de Natali Christi anni superioris, a quo annum præsentem exorditur, verba facit; cum quæ postea narrat gesta fuisse mense Februario, certam cum præsenti connexionem habeant. *Anagnia* vero Velitris, ubi toto anno manserat, proxima est : inde *Lucius III* Veronam profectus est; anonymus enim Casinensis in Chron. hoc anno ait : « Nono kalendas Junii terræ motus adeo magnus et terribilis fuit per totam Calabriam in valle de Grati (Peregrinius in Notis ad hunc locum reprehendit Carraciolum, qui dicit locum hunc corruptum esse, quia, ut ait, olim et etiamnum vallis et regio percelebris est in Calabria superiori supra Consentiam ad Septentrionem, Tarentinum ad usque sinum porrecta, quam præterfluit flumen *Crathis,* vulgo *Grati*, unde illi nomen) et vallem de Sinu (Peregrinius hunc locum corruptum asserit; sed ei non assentio; vallis enim seu regio *de Sinu* est juxta sinum Tarentinum, quæ sine addito vocatur *Sinus*, et contigua est vallis *Grati* dictæ) Ecclesiæ omnes et alia ædificia corruerunt, et Rufus Cosentinus archiepiscopus, et multi alii sub murorum ædificio suffocati sunt, etc. Lucius papa, dimisso comite Bertoldo ad defensionem Campaniæ per vallem Orbeti, Veronam accessit ad colloquium cum imperatore ».

2. *Male a Romanis habetur.* — Joannes vero de Ceccano hoc anno scribit : « Indict. I, hoc anno mensis Aprilis venerunt Romani super Tusculanum : XIII kalendas Maii incenderunt Palianum et Ferronem, Penestrum, et sic Romam reversi sunt. Postea dominus papa ivit in Lombardiam (ubi Verona sita), et misit comitem Bertholdum legatum imperatoris Frederici pro defensione Tusculanæ, et ad recolligendam Roccam de papa quam ipse callide et dolose expugnavit, et eam capere potuit; tamen de bestiis Romanis sæpe sæpius prædam faciebat ». Arbitratur Baronius Lucium papam congressum cum Friderico non habuisse nisi sequenti Christi anno, sed illud ibi examinabimus. Loquitur chronographus Aquicinctinus hoc anno de Friderici in Italiam adventu, et de gestis a Romanis adversus Lucium III : « Fredericus imp. in Italiam proficiscitur. Romani Lucium papam parvipendentes, et clerum despicientes, magnum commiserunt flagitium. Nam extra Urbem forte quosdam clericos invenientes comprehendentes, et omnes excæcaverunt, præter unum, quem ad dominum papam direxerunt. Quod intuens papa ingemuit, et eos qui hoc scelus perpetraverant perpetuo feriens anathemate, cum suis exiit ab Urbe. Qui veniens Veronam, ibi resedit usque ad diem mortis suæ ». Loquitur etiam de injuriis Lucio III factis Nangius, sed anno non suo, anno nempe MCLXXXIII : « Inter Lucium papam et Romanos orta dissensione, idem papa proturbatur ab Urbe, et multis lacessitus injuriis a Romanis impetitur; nam multis qui erant ex parte papæ eruentes oculos imposuerunt eis mitras, et jurare eos fecerunt quod papæ se videndos taliter præsentarent : quo viso papa tot conflictus ferre non valens, Veronæ se contulit, sperans sibi ab imp. Friderico auxilium proventurum. « Quo ex utroque auctore deducitur, *Lucium III* Romam hoc anno venisse, ut Romanorum animos sedaret, sed eos magis insaniisse, quod confirmat Onu-

phrius Panuinus Veronensis, qui in Adnotatione ad Platinam ait, *tertio Pontificatus sui anno* Veronam, civili seditione Urbe a senatoribus pulsum, adiisse.

3. *Obitus Ricardi archiep. Cantuariæ.* — Ad num. 3 et seqq. *Richardus* Cantuariensis archiepiscopus obiit hoc anno, non *XIV kal. Maii*, ut male Baronius ex Hovedeno habet, sed *XIII kalend. Martii*, *feria sexta*, ut Gervasius in Chron. et Radulphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 618 produnt. Errore quidem typographi apud Gervasium legitur, *XIV kal. Martii feria sexta noctu spiritum* exhalavit *anno* XI *ab electione sua.* Sed Gervasium scripsisse *XIII kal. Martii*, non solum feria VI, sed etiam sequentia ejus verba demonstrant : « Cujus corpus Cantuariam delatum, in Ecclesia Christi in Oratorio S. Mariæ XII kal. Martii, die Sabbati, honorifice sepultum est ; dies autem XII kal. Martii, seu dies XVIII Februarii, hoc anno cum feria septima concurrit. Quod cum non advertisset Wartonus tom. I Angliæ Sacræ pag. 112, dicit, male Hovedenum hanc mortem consignasse XIV kal. Maii, rectissime vero Gervasium die XIV kal. Martii. *Richardum* arguit Petrus Blesensis in Epist. V. ad eum data, et a Baronio recitata, quod temporalia potiusquam spiritualia curarit, et non tantum Rogerius Hovedenus a Baronio laudatus ; sed etiam Gervasius in Chron. Willelmus Thornus, Knyghton canonicus Leycestrensis, Stephanus Birchingtonus in Vitis archiepiscoporum Cantuariensium, quæ extant apud Wartonum laudatum, et Geraldum Cambrensis ibidem tom. II, pag. 431, referunt ei paulo ante mortem personam apparuisse, quæ exprobrarit, quod bona Ecclesiæ dissipasset. Wartonus tom. I, pag. 57, refert. *dies obituales archiepisc. Cantuariensium, ex Martyrologio et Obituario Ecclesiæ Christi Cantuariensis*, ubi ad diem XIV kal. Martii habetur : « Obiit piæ memoriæ Richardus archiepiscopus, monachus nostræ Congregationis », quibus ex verbis intelligimus, auctorem illius libelli fuisse Ordinis Cisterciensis, quem professus est Richardus, et serius illum scriptum fuisse ; cum in die mortis ejus erret. *Richardum* excepit *Baldwinus* seu *Baldewinus* Ordinis etiam Cisterciensis, *Devonius* cognominatus. Plura hic Opera reliquit, quorum non pauca hactenus inedita sunt, aliaque referuntur tomo V Bibliothecæ veterum scriptorum Ordinis Cisterciensis, nempe *Tractatus* XVI *de diversis argumentis.* Ejus Opuscula enumerat Oudinus in Supplement. De Script. Eccles. Neubrigensis lib. 3, cap. 8. de Richardo scribit : « Homo quidem mediocriter litteratus, sed laudabiliter innoxius, et ne ambularet in magnis modulo suo prudenter contentus ». De Baldwino vero antea episcopo Wigorniensi : « Vir religiosus et litteratus ».

4. *Henricus Germaniæ rex coronatur.* — « Circa dies istos Fridericus imp. Romanus Concilium habens prope Moguntiam urbem, regni Teutonici diadema capiti filii sui primogeniti (nempe Henrici) fecit imponi », inquit Radulphus de Diceto ad hunc annum in Imag. Hist. pag. 625. Non solum in Gallia et Anglia ; sed etiam in Germania reges sæpius coronabantur. Anno enim MCLXIX vidimus *Henricum* Friderici filium regem ab eo electum et coronatum fuisse. Fridericum autem celebrem hoc anno conventum Moguntiæ celebrasse testatur anonymus in Additionibus ad Lambertum Schafnaburg. cui consentit Dodechinus abbas, qui ait : « Imperator Pentecoste Moguntiæ celebrem et famosum conventum habuit ; quo peracto in Italiam perrexit ».

5. *Devastationes Saladini in regno Jerosolymitano.* — Idem Radulphus pag. 622, refert litteras *Balduini* Jerosolymorum regis ad *Heraclium* patriarcham Jerosolymitanum, et ad *magistrum Hospitalis Jerosolymitani* datas, quibus eisdem gratulatur, quod sani *Brundusium* applicuerint, significatque *Saladinum* circiter nonum aut decimum diem Julii terram *Crati* intrasse et vastasse : *in vigilia sancti Petri ad Vincula* civitatem *Crati* intrasse et castrum obsedisse ; sed cognito adventu suo *Neapolim* venisse, et quæ igne potuit consumpsisse : exinde *Sebasten* progressum esse, et episcopum ejusdem civitatis, villam suam et Ecclesiam LXXX captivis redemisse indeque venisse Arabiam, eamque destruxisse, *viris et mulieris capitvatis.* Terra hæc *Crati* et civitas *Crati* diversæ sunt a valle seu terra ejusdem nominis, cujus paulo ante meminimus : *Neapolis* etiam diversa a Neapoli Italiæ, hujusque invasionis mentionem etiam facit Neubrigensis lib. 3, cap. 2, dicens : « Saladinus Christianos ex improviso fines aggressus, Neapolim (quæ olim Sichima dicebatur) captam evertens, et facta hominum strage non modica, dum nostri convenirent, in propria se recepit ». Idem narrat Matthæus Parisius in Chron. qui ideo litteras illas legerat. Balduinus autem rex hoc anno *Heraclium patriarcham* cum magistris Templariorum ac Hospitalariorum, ad Lucium III papam, et ad reges Franciæ et Angliæ misit, ut anno sequenti, quo de eorum adventu Baronius verba facit, monstrabimus.

6. *Saladinus scribit ad Lucium III de redemptione captivorum.* — Paulo antea Radulphus recitarat litteras Saladini ad Lucium papam datas, quarum hæc inscriptio : Rex Salahadinus omnium regum Orientalium potentissimus domino papæ » ; initium vero : « Præsentata nobis fuit chartula de sanctitate vestra, quoniam noscimus et credimus, quod sitis in majori officio de hoc mundo, et scimus quod Deus vobis tantam gratiam dederit, ut sedeatis in tanta magnitudine. Scimus autem quod omnes Christiani vobis obediunt, et vos pertimescunt ». Subdit, Oliverum Vitalem legatum ejus sibi significasse magnam amicitiam, quæ inter eos esset, et a se petiisse, ut pacem haberet cum omnibus Christianis, et omnes captivos Christianos dimitteret, Christianos, quos detinebat dimissurum. « Notum sit vestræ magnitudini », subjicit

Saladinus, « quod Christiani, qui a nobis detenti sunt, sunt gentiles et nobiles viri : ac milites nostri, qui a Christianis detenti sunt, sunt rustici et minimi atque vilissimi homines : et si placet vobis, nos appreciabimus captivos nostros quos habemus, et Christiani apprecient suos, et quæ pars minus habuerit, restituetur ei ab altera. Deus scit quod quando vestras chartulas et legatos a vestra magnitudine transmissos vidimus, per omnia gavisi sumus et gratias referimus Deo, etc. »

7. *Saladini frater de eadem re ad eum scribit.* — Tum Radulphus exhibet Epistolam Sisidin regis Lucio III scriptam, in qua Sisidin se dicit dominum *totius multitudinis Saracenorum*, et Saladinum fratrem suum appellat, ac « regem victoriosissimum, servatorem suæ promissionis, auctorem justitiæ, dominum legis, et omnium Sarracenorum, suscitatorem legis Sarracenorum ». Ait fratrem suum fuisse in partibus Tyri, cum Janus Dandulus ejus legatus ad se pervenit, « ubi successit ei contra hostes suos (nempe Saladino) secundum votum suum, cui Deus tantam his temporibus victoriam contulit, quod omnem terram a Damasco usque Niniven subjugavit, cui omnes vicinitate loci propinqui, et Sarracenorum universæ potestates obediunt, cujus expeditioni, volente Deo, adhæserunt infinitæ nationum multitudines, ut serviant ei, qui tanta manu hostes persequitur, quanta nullus prædecessorum suorum inimicos suos valuit impugnare ». Ei etiam significat, se intelligere ex dictis legati ejus velle modis omnibus observare quæ cum beatæ memoriæ prædecessore ejus Alexandro stabilivit « super negotio inter Christianos et Sarracenos ad redemptionem omnium captivorum ». Subdit : « Quod si Christiani qui habitant in Jerosolyma cum rege suo, et in omni parte Tyri vestris obedierint præceptis cum universa Christianitate, et ordinationem inter nos factam servaverint secundum voluntatem vestram pro facienda pace et pro dimittendis captivis qui servantur in carceribus nostris compediti, et nos observare promittimus ea omnia, quæ ad istam faciendam pacem a nobis postulatis, etc. Inspiret vobis et nobis Deus, præoperante gratia sua, illud operari, quod ad salutem omnium Christianorum et Sarracenorum prospiciat. Utinam. Amen. Scripta fuit hæc charta pridie kal. Aprilis, anno Mahometi DLXXVII. Gratias agimus Deo soli et Mahumeto prophetæ magno ». Is annus Hegiræ, die VI mensis Maii anni Christi MCLXXXII inchoatus, et die XXVI Aprilis anni Christi insequentis absolutus ac utraque Epistola ad Radulfum de Diceto, qui in Anglia vivebat, hoc tantum anno transmissa. Porro frater Saladini ei in omnibus expeditionibus auxilio fuit, appellatus a Sanuto, aliisque *Saphadinus*, non vero *Sisidin*.

8. *Josephus Almoadum imp. Portugalliam aggreditur.* — Hoc anno *Josephus* Amiralmumenin, seu imperator *Almohadum*, in Hispaniam transfretavit et *Alphonsum* Portugalliæ regem aggressus est. Nowerius fidem facit eum obsidione cinxisse fanum Sancti-Irenæi (nunc etiam amplissimum ad Tagum fluvium situm oppidum, a sancta Irene virgine nomen habens) *anno Hegiræ* DLXXX, ibique occisum fuisse *mense Rabipriori* (id est, solstitio æstivo currentis Christi anni), ac hanc mortem victoriarum ejus cursum interrupisse. Rodericus lib. 7, cap. 10, de eo scribit : « Tandem etiam in Hispaniam cisfretavit, et fere suo dominio omnes Arabes incurvavit, et eo reverso in terram suam, mortuus est Almohadi ». Verum mox videbimus eum in ea obsidione interiisse. Subdit Rodericus : « Post hæc mortuo Adelmuno (id est, Abdelmumeno) filius ejus Avenia Jacob (fallitur in nomine isto ; vocabatur enim *Jacob Aben Juees* Almansor cognominatus) successit in regno ».

9. *Fernandus rex Legionis accurit ad auxilium regis Portugalliæ.* — Lucas Tudensis, qui fere cævus fuit, ait : « Post hæc Sarraceni videntes Adefonsum regem Portugalliæ debilitatum, et quod offenderat regem (sc. Legionis) Fernandum, ipsum Adefonsum in oppido, qui dicitur Santaren, obsederunt. Rex autem Fernandus congregato exercitu magno ad auxilium regis Adefonsi properavit : sed rex Adefonsus, ut hæc audivit, timuit valde, credens quod rex Fernandus in auxilium Maurorum veniret, et misit ad eum nuntios supplicans pro pace. Rex Fernandus declaravit ei, quod ad ejus auxilium properaret. Quod Sarraceni ut audierunt, arrepta fuga, ab obsidione turpiter recesserunt ». Noweirius dicit, novum Amiralmumenin, seu imperatorem, in Africam transfretasse, unde patris morte audita venerat. At *Josephum* non in Africa, ut habet Rodericus, sed in obsidione Santareni interfectum fuisse affirmat Marmolus lib. 2, c. 25, et mox ex Radulpho de Diceto confirmabitur. Sed scriptores Arabes suæ gentis adversos casus sæpe tacuisse, jam alibi insinuavimus, et exemplis probavimus.

10. *Josephus imp. in prælio occiditur.* — Radulphus de Diceto hoc anno pag. 624 de hac Lusitanorum victoria et de morte Josephi imperatoris, quem regem *Massemut* appellat, loquitur, aitque: « Circa nativitatem B. Joannis, rex Gamius (regulus quidam Sarracenorum) adduxit regem Massemut (id est, Josephum) regem regum Sarracenorum cum XXXVII regibus (seu regulis); et primo obsederunt Sanctum-Hyrenæum, et tribus diebus et tribus noctibus pugnaverunt, tandem dejectis muris irruperunt, etc. Nocte vero sequenti, venit episcopus Portugallensis cum filio regis, et occiderunt XV millia Sarracenorum et regem Gamium, etc. In crastino autem, sc. in die SS. Joannis et Pauli, archiepiscopus S. Jacobi XV millia hominum ducit, et in aurora diei occidit de Sarracenis XXX millia. Postea in die S. Margaretæ Sarraceni occiderunt X millia mulierum et puerorum ad Alcubaz ; et illi qui fuerunt in oppido de Alcubaz occiderunt tres reges cum omni exercitu suo. Postea Massemut vigilia S. Jacobi audivit quod rex Galiciæ venerat,

ut solus cum solo dimicaret, et cum præparasset se ad præliandum, dum equum suum vellet ascendere, ter de eo lapsus est, et ita mortuus est. Mortuo autem illo, omnis exercitus relicta omni pecunia in fugam conversus est, etc. » Idem prorsus refert Matthæus Parisiensis hoc anno, et pari errore Josephum Almohadum imperatorem *Massemut* appellat.

11. *Finis Historiæ Guillelmi Tyrii.* — « Guillelmi Tyrii archiepiscopi Historia Belli sacri quæ vulgo legitur, ad hunc usque annum est deducta », ut legitur in Additione Chronici Aquicinctini ad hunc annum. Historiam suam ab anno MXCV, quo Concilium Claromontanum celebratum, exorsus est, ideoque ea annos rerum per annos LXXXIX in Bello Sacro gestarum narrationem complectitur.

Concilium Veronense hoc anno celebratum, ut initio sequentis probabimus.

LUCII III ANNUS 4. — CHRISTI 1185.

1. *Conventus Veronæ inter papam et imperatorem circa schismaticos.* — Millesimus centesimus octogesimus quintus annus salutis agitur, Indictione tertia, quo Veronæ congressus est habitus papæ et imperatoris, Christianæ reipublicæ causa coeuntium. Errant qui putant tunc episcoporum celebratum esse Concilium. Nam ex Actis quæ adhuc extant, perspicue patet, nequaquam tum Veronæ habitum esse Concilium, sed mutuum duntaxat conventum. Habes ea recitata in Sclavorum Chronicis tunc scriptis verbis istis [1] : « Sequenti anno, nempe octogesimo quinto post millesimum atque centesimum, imperator abiit in Italiam pro disponendis negotiis reipublicæ. Et occurrit ei dominus papa Lucius apud Veronam, pro quibusdam causis determinandis inter ipsos. Cumque honestissime susceptus esset a Veronensibus, et a clericis qui illuc convenerant de diversis partibus terrarum, qui tempore Alexandri papæ a schismaticis ordines susceperant, cœpit imperator omni instantia intercedere pro ipsis ad dominum Apostolicum, ut clementer circa ipsos dispensaret. Qui primo huic petitioni se benevolum exhibuit, et eousque annuerat, ut omnes petitiones suas scriberent, ut secundum casum singulorum dispensaretur circa ipsos.

2. « Et ecce altera die dominus papa mutat animum et propositum, dicens : Quoniam generali Concilio, quod Venetiis celebratum est, ubi ipso imperatore præsente dispensatum fuerat circa dominum Christianum Moguntinum, et dominum Philippum Coloniensem, et dominum Mantuanum, et alios plures, qui cum ordinatis suis persisterent, hi, scilicet ab eis ordinati, ab ordinibus suis suspensi fuissent : nulla ratione mutandum id affirmabat, nisi denuo in cardinalium et episcoporum generali collegio. Promisitque Apostolicus, apud Lugdunum super eodem negotio se Concilium habiturum. De qua mutatione dominus Conradus Moguntinus, et dominus Wormatiensis suspecti habiti sunt. Ili autem, quibus spes de officiis recuperandis data fuerat, contristati sunt valde. Et cum prius in susceptione imperatoris jucundissime decantassent : *Advenisti*, *desiderabilis* : in luctum conversi cantabant : *Sustinuimus pacem, et non venit ; domine, quæsivimus bona, et ecce turbas*, etc. Quod tamen cardinalibus valde displicuit, dicentibus : Ecce quanta est præsumptio Alemannorum, qui gratiam minando quærunt.

« Hoc taliter infecto negotio, tractabant inter se dominus papa et imperator de patrimonio dominæ Mathildis matronæ nobilissimæ, quod imperator in possessione habebat, dicens ab eadem imperio collatum : et e converso dominus papa Sedi Apostolicæ ab ea datum affirmabat. Cumque in argumentum probandi testamenti, ex utraque parte privilegia porrigerentur, nullo fine causa terminata est.

3. « Aliud etiam habebant negotium, quod maximum et præcipuum erat, de electione Trevirensi. Siquidem metropolis Trevirensis vacabat, in qua duo electi erant Volcmarus et Rudolphus. Volcmarus quidem prior a saniore parte electus est ; Rudolphus vero posterior a parte inferiore. Cumque

[1] Arn. Lubec. l. 3. c. 10.

schisma inter eos esset, Volcmarus quasi de canonica electione præsumens, ad Sedem Apostolicam appellavit; Rudolphus vero ad imperatorem se transtulit. Imperator ergo audiens quod factum fuerat, propter dissensionem electionis investituram dedit Rudolpho. Apostolicus itaque affirmabat partem Volcmari propter canonicam electionem, et imperator pro Rudolpho erat propter electionis dissensionem. Sicque ab invicem discesserunt, ut quivis suam partem diceret esse justiorem. Procedente ergo tempore, cum Volcmarus sequeretur curiam Romanam, et pro suo negotio molestus esset Apostolico, Apostolicus missa Epistola, peremptorie citavit Rudolphum, qui tunc cum imperatore erat. Quod imperator audiens, non parum ægre ferebat. Ipsum tamen, ne contumax videretur, ad audientiam venire hortatus est, mittens secum duos decretistas, et duos legistas. Decretistas quidem, ut pro Rudolpho essent justitia canonum, legistas vero ut pro parte sua starent jure legum. Cumque ad judicium ventum fuisset allegatum, nullo dato fine, Rudolphus ad imperatorem revertitur, Volcmaro cum Apostolico remanente. Sic ex utraque parte perturbatio non modica erat: quia cum pro eadem causa inter Apostolicum et imperatorem quotidie graviora emergerent, fideles qui schismatis ustionem experti fuerant, Ecclesiam denuo gravissime scandalizandam timebant.

4. « Interea rex juvenis et superbus zelatus pro Rudolpho, decanum et canonicos quosdam Confluentiæ, qui pro parte Volcmari stare videbantur, calumniatorie aggressus est, et ablatis stipendiis, domos et possessiones eorum exterminari præcepit. Apostolicus vero exinde magis commotus, Volcmarum ad pontificatus apicem promovere decrevit. Quod audiens imperator, per suos ei mandat, dicens : Quod si Volcmarum contra suam voluntatem ad summum sacerdotium promovere voluerit, omnem familiaritatem inter eos perpetuo expirasse certissime sciat. Minas etiam quasdam terribiles addidit, quæ tamen pro discretione eorum, qui internuntii erant, ad medium non devenerunt. Taliter ab invicem disturbati Apostolicus et imperator, quidquid moliebantur cassum fuit, nec consilium in perturbatione stare potuit: siquidem inter plurima negotia agebat imperator cum Apostolico de filio suo rege, ut coronam imperii super caput ejus poneret. Et quia eum placabilem non habebat, consecrationem illius occasionibus differebat, quam tamen non sine ratione refellebat. Dicebat enim Apostolicus, non posse simul duos imperatores regnare, nec filium imperialibus insigniri, nisi ea ipse prius deposuisset ». Hæc Arnoldus, sed male anno octogesimo tertio : depravatus putatur numeri nota, ut bene correxisse cognoscitur Crantius [1]. Sed jam ad res Orientales convertamus orationem.

5. *Instantibus legatis Hierosolymitanis, Lucius III ad expeditionem Terræ-Sanctæ regem Angliæ et alios sollicitat.* — Inter hæc autem in deterius quotidie prolabentibus rebus Christianorum in Palæstina, Saladino adversus eos prævalente: coeuntibus una principibus simul cum patriarcha Hierosolymitano et aliis, de mittenda legatione ad Christianos principes Transmontanos, ut opem ferrent periclitantibus Hierosolymis, inter eos decretum est et firmiter stabilitum. Ita sane Willelmus Tyri archiepiscopus in suo de Bello Sacro [1] scripto Historiæ libro; qui cum hic finem scribendi fecisse reperiatur, illud in causa fuisse videtur, quod ipse unus ex legatis fuit missus ad regem Francorum, sicque scribendi intermisisse visus est institutum, cum præsertim rerum adversarum dolore perculsus (ut ipse præfatur in exordio libri novissimi) scribendi officium subiret invitus : adeo ut qualibet intercedente adversa occasione, munus omiserit, quod nec resumpsisse potuit, defunctus, dum eamdem legationem obiret. Porro quam operose atque proficue se gesserit in ea functione trans montes hoc ipso anno, suo loco dicturi sumus inferius. Primum autem omnium adornant primariam legationem ad universalem promotorem ejusmodi expeditionum in Terram Sanctam, nempe ad ipsum Romanum Pontificem Lucium papam, more majorum pulsantes primum omnium precibus Apostolicam Sedem, cujus nutu reliqui omnes Occidentales principes moveri solerent, impartienda ab eadem remissione peccatorum, loco militaris stipendii, quo solerent quique fideles magna frequentia sacræ militiæ nomen dare.

6. Venerunt ergo legati Romam, ubi acceptis litteris a Lucio papa ad Anglorum regem, magna celeritate Angliam versus, ut in mandatis acceperant, dirigunt iter. Quid autem per eos cum Anglorum rege transactum fuerit, habet ista Rogerius hoc anno in Anglorum Annalibus: « Eodem anno Balduinus leprosus rex Hierusalem, et Templares et Hospitalares miserunt ad regem Angliæ, filium Mathildis imperatricis, Heraclium sanctæ civitatis Jerusalem patriarcham, et summos Hospitalis et Templi magistros, una cum vexillo regio, et clavibus Sepulchri Domini et Turris David et civitatis Jerusalem ; postulantes ab eo celerem succursum, sicut ab herede et domino terræ Jerusalem. Est enim sciendum, quod Fulco frater Gaufredi comitis Andegaviæ, patris quoque istius Henrici, fuit rex Jerusalem, ut superius dictum est. Cum autem prædictus patriarcha et magister Hospitalis venirent in Angliam, rex Angliæ occurrit eis in villa de Redinges, et eos cum gaudio suscepit. Qui statim ad pedes regis provoluti, cum fletu magno et singultu verba salutationis ex parte regis et principum et universæ plebis terræ Jerosolymitanæ proferebant, et exponentes causam adventus eorum, tradiderunt ei vexillum regium,

[1] Crant. in Metrop. l. 6. c. 46. in fin. et 47.

[1] Wil. Tyr. l. 23. c. 1.

et claves sepulchri Domini, et claves turris David, et civitatis Jerusalem ex parte regis et principum terræ Jerosolymitanæ, et litteras ex parte Lucii papæ in hac forma :

7. « Lucius episcopus, servus servorum Dei, Henrico illustri Anglorum regi, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cum cuncti (inclyti) prædecessores tui præ cæteris terræ principibus armorum gloria et animi nobilitate longe retro claruerunt, eosque fidelium populus habere in sua didicerit adversitate patronos, merito ad te non tantum regni sed paternarum virtutum heredem, quadam securitate præsumpta, recurritur, ubi populo Christiano imminere periculum, imo exterminium formidatur, ut per brachium regiæ magnitudinis membris ejus impendatur præsidium, qui te, ut ad tantæ gloriæ et prælationis apicem pervenires, sua pietate concessit, et te contra sui nominis impugnatores nefarios murum inexpugnabilem ordinavit. Primum noverit serenitas tua, jam crebris et molestis super hæc pulsata querelis, qualiter terra Jerosolymitana, specialis hereditas Crucifixi, in qua nostræ saluti sunt prænuntiata mysteria, et ipsius rei exhibitione completa, quam ille qui cuncta condidit in suam sortem peculiari privilegio deputavit, perfidæ et spurcissimæ gentis attrita et convallata pressuris, nisi ei celeri remedio succurratur, prona sit ad ruinam ; et inde (quod absit) sustineat irreparabilem religio Christiana jacturam. Ille enim Saladinus, sancti et tremendi nominis immanissimus persecutor, ita spiritu furoris incanduit, et totius nequitiæ suæ vires ad internecionem populi fidelis exercet, ut nisi immanitatis ejus vehemens impetus, quasi objectis obicibus, reprimatur, certam spem fiduciamque suscipiat quod [1] Jordanis influat in os ejus, et terra aspersione vivifici sanguinis consecrata spurcissimæ superstitionis ipsius contagio polluatur ; et quam gloriosi et nobiles prædecessores tui a domino gentis incredulæ multis laboribus et periculis exemerunt, rursus nefando tyranni nequissimi dominio subjugetur.

8. Ob hanc itaque necessitatis et imminentis doloris instantiam, magnificentiam tuam Apostolicis litteris duximus exorandam, imo dilatatis præcordiis summa acclamatione pulsandam, quatenus ad honorem ipsius respiciens, qui te constituit in sublimi, et juxta nomen magnorum qui sunt in terris, nomen tibi contulit gloriosum, ad desolationem prætatæ terræ pietatis studio te convertas, et ut ejus confusio in hac parte tollatur, qui pro te in ipsa terra voluit haberi ludibrio, operam adhibeas efficacem, quatenus prædecessorum tuorum vestigia subsecutus, quam ipsi de principis tenebrarum faucibus eripuerunt, in cultu magni Dei per tuam diligentiam, auxiliante Domino, conservetur. Eo autem curiosius celsitudinem tuam in tanta oppressionis angustia convenit laborare, quod terram ipsam regis intelligis præsidio destitutam, et totam spem defensionis suæ ipsius proceres in tuæ magnitudinis duxerunt patrocinio collocandam. Quod inde clarius tua serenitas potest agnoscere, quod summos terræ illius et magnificos defensores, venerabilem fratrem nostrum Heraclium patriarcham et dilectum filium nostrum magistrum Hospitalis ad tuam excellentiam destinarunt, ut ex ipsorum præsentia considerata dignitate perpenderes, quanta fuerit necessitatis angustia, pro qua eorum sustinent tamdiu carere præsidio, ut per ipsos facilius ad vota sua tuam devotionem inclinent. Viros igitur præfatos, tanquam ab ipso Domino tibi destinatos, benigne suscipias, et debita charitate pertractes, eorumque postulationibus tanto facilius acquiescas, quanto gravitatis et honestatis intuitu favor est eis et gratia exhibenda. Sane recolat prudentia tua, et sollicite secum meditatione revolvat promissionem illam, qua de impendendo sæpe dictæ terræ præsidio, tuam celsitudinem obligasti : et ita in hac parte te cautum et studiosum exhibeas, ut te in tremendo judicio tua conscientia non accuset, et ejus, qui non fallitur, districti Judicis interrogatio non condemnet ». Hucusque Lucii Epistola, quam et recitat Neubrigensis [1]. Missum autem a Lucio papa legatum ad regem Angliæ Hiemarum (Igmarum) Tusculanum episcopum S. R. E. cardinalem ex monacho Cluniacensi, referunt antiqua ejus monasterii monimenta ; in scripto enim Chronico de eo ista leguntur :

« In istis etiam diebus floruit Ymarus Tusculanensis episcopus. Hic apud Sanctum-Martinum de Campis sub domno Matthæo, tunc temporis priore, postea vero venerabili Albanensi episcopo, in juvenili constitutus ætate habitum suscepit monachalem, a quo Cluniacum ducitur, ubi a Pontio abbate professione, pariterque benedictione completa, monasterialibus sacramentis arctius implicatur. Inde vero, suffragantibus meritis, custos Ordinis efficitur. Abbas postmodum novi monasterii Pictaviensis ordinatus, ubique strenuus rector et præcipuus Ordinis cultor, suæ religionis et sapientiæ clarissima monimenta reliquit. Succedente autem tempore, a domno Innocentio papa in patriarchio Lateranensi cardinalis pontifex consecratur et coepiscopus et coadjutor Romani Pontificis in partem sollicitudinis advocatus, Lavicanensis et Tusculanensis Ecclesiæ titulo decoratur. Sub domno quoque Lucio papa legatione fungens in Angliam transfretavit, ubi vices agens Apostolicas, manus suas excutiens a turpi munere, ad subvertendum judicium nullis potuit pecuniis expugnari. Tandem, sicut in voto semper habuerat, in sepulchro videlicet patrum suorum collocari, et ad ipsos opponi desiderans, ad nos veniens, collegit quidquid habere potuit, et tam in stagno faciendo, quam in reliquis beneficiis, quæ conventui

[1] Job. XL.

[1] Neubr. l. 3, c. 12.

gratanter impendit, amplius quam XLCIC solidos devotus expendit ». Hæc de Igmaro legato, a Lucio misso ad regem Anglorum : qui licet ipso exordio schismatis Octaviano ipsi faverit; cito tamen resiliit, et partes Alexandri sectatus abstersit maculam quam contraxerat. Pergit autem Rogerius :

9. « His auditis, dominus rex respondit rem bene processuram, Deo volente, et statuit eis terminum suæ responsionis primam Dominicam Quadragesimæ apud Londonias. Ad quam Dominicam dominus rex, et patriarcha, et episcopi, et abbates, et comites, et barones regni Angliæ, et Willelmus rex Scotiæ, et David frater ejus, cum comitibus et baronibus terræ suæ convenerunt Londoniis, et habito inde cum deliberatione consilio, placuit universis, quod dominus rex consuleret inde dominum suum Philippum regem Franciæ. Et sic soluto consilio, dominus rex dedit universis hominibus suis, tam clericis, quam laicis, licentiam capiendi crucem. Unde factum est, quod Balduinus Cantuariensis archiepiscopus (successerat hic Richardo) et Ranulphus justitiarius Angliæ, et Walterus Rothomagensis archiepiscopus, et Hugo Dunelmensis episcopus, et alii quamplures episcopi transmarini et cismarini, et fere omnes comites, et barones, et milites Angliæ, Northmanniæ, et Aquitaniæ, et Britanniæ, et Andegaviæ, et Cenomaniæ, et Turoniæ, crucem ceperunt ». Et inferius post enarrata prodigia quædam, quæ tunc contigerunt, hæc de responsis datis legatis Hierosolymitanis :

10. « Deinde Philippus rex Franciæ et Henricus rex Angliæ, habito colloquio de subventione facienda terræ Hierosolymitanæ, promiserunt se bonum auxilium illi facturos tam in hominibus, quam in pecunia. Sed hæc omnia præfatus patriarcha parvipendebat. Sperabat enim, quod esset reducturus secum ad defensionem Hierosolymitanæ terræ præfatum regem Angliæ, vel aliquem de filiis suis, vel aliquem alium virum magnæ auctoritatis. Sed quia hoc esse non potuit, repatriaturus, dolens et confusus a curia recessit». Hæc de his Rogerius, qui ait Heraclium Hierosolymorum patriarcham mense Aprilis navigasse in Angliam, et apud regem mira celeritate negotium istiusmodi pertractasse, cum interea archiepiscopus Tyri munus legationis obiret in Galliis.

11. *Lucii papæ obitus et Urbani III creatio.* — Accessit autem ad commune damnum et impedimentum promovendæ expeditionis, quod promotor ejus Lucius papa hoc ipso anno, septimo kalendas Decembris, ægrotans ex hac vita migravit, Veronæ dum esset, ubi et honorifice sepultus, hoc Epitaphio inscripto sepulchro :

LVCA DEDIT LVCEM TIBI LVCI. PONTIFICATVM OSTIA. PAPATVM ROMA. VERONA MORI.

Addita vero reciproca hæc antithesis :

IMMO VERONA DEDIT VERVM TIBI VIVERE. ROMA EXILIVM. CVRAS OSTIA. LVCA MORI.

Recitat ista Ptolomæus Lucensis in sua Historia, quam antiquitus scriptam habemus in Vaticano. Extat inter alia decreta Lucii hujus illud, quod statuit adversus hæreticos, a Gregorio Nono in libro Decretalium collocatum [1]. Incipit : *Ad abolendum.* Defuncto autem Lucio papa et tumulato, miro consensu omnium cardinalium, qui aderant, statim creatus est ejus successor Urbanus Tertius, dictus antea Lambertus, archiepiscopus Mediolanensis, de quo dicturi sumus anno sequenti. Modo reliqua anni hujus prosequamur.

12. *Siculi in Græcos sæviunt; Andronici imp. Orientis miserabilis exitus et pœnitentia.* — Hoc namque anno, et Indictione tertia (ut Nicetas testatur) Willelmus Siciliæ rex ingenti comparata classe, in ultionem Græcorum, qui ante biennium in Latinos Constantinopoli adeo immaniter debacchati fuerant, primo Dyrrachium, inde Thessalonicam expugnavit; sicque in Græcos omnes Latini milites adeo sævierunt, ut etiam eorum quæque sacra reddere profana, et veluti execranda, polluere, depravare, atque penitus perdere laborarint. Scribit singula ac plane nefanda idem ipse Nicetas [2], cujus rei gratia, ut idem ipse testatur, adeo inter Græcos atque Latinos est charitas exulcerata, et odium implacabile excitatum, ut omnis spes reconciliationis exciderit; ait enim : « Tanto discordiæ vallo invicem dirempti sumus : nec ullo modo animi conjungentur, etsi corporibus conjuncti in iisdem ædibus habitemus ». Hæc et alia plura id genus ipse. Sed quid accidit? Inversa alea rerum fuit, cum hoc eodem anno inter ista Andronico magna ignominia et sævitia (ut dicetur) sublato de medio, imperium invadente Isaacio Angelo, et adversus Siculos confluente universo Græcorum imperio, victi sunt Siculi passique duriora ab illis. Hæc singula leges apud eumdem Nicetam in Isaacio imperatore. At quasdam pœnas sive excogitatas, sive furore populi improvisas dederit Andronicus pro sua ipsius immanitate, qua in necem insontium ac præcipue Latinorum, quos Constantinopoli publico indicto bello exagitavit, et (ut superius dictum est) sævissime habuit, hic describamus ex Niceta Choniata, qui aderat :

13. « Itaque in Amenæ castellum duabus gravibus catenis cum ferreis seris superbo collo injectis, et compedibus oneratus, ut captivos tractari moris est, conjicitur : eoque habitu ad Isaacium perducto, contumeliosis verbis insultatur, alapæ impinguntur, nates pulsantur, barba vellitur, dentes excutiuntur, capilli evelluntur : publice omnium ludibriis expositus, etiam a mulieribus pugnis cæditur, iis præsertim, quarum maritos aut occiderat, aut excæcarat. Deinde præcisa dextera, in idem castellum reducitur, sine cibo, sine

[1] Extr. de hæret. c. ad abolendum. — [2] Nic. Chon.

potu, sine ullo cujusquam officio. Post aliquot dies altero oculo effosso, scabioso camelo impositus, per forum triumphi specie traducitur, calva glabra instar aridæ quercus, et ovo nudiore, et brevi tunicula tectus, spectaculum miserabile, quod rivos lacrymarum elicere queat ex oculis non inhumanis. Sed stolidissimi et petulantissimi urbis incolæ, præsertim sartores, coriarii, opifices et circumforanea sordidaque turba, muscarum instar verno tempore ad mulctras et pinguia cymbia convolantium, nulla ratione habita, quod is nudiustertius imperator, regio diademate ornatus, ab omnibus laudatus, celebratus, adoratus esset; quoque sanctissimo jurejurando fidem et benevolentiam suam erga illum testati essent, efferatis animis sine ulla ratione ruentes, nihil mali prætermiserunt, quo Andronicum per nefas non afficerent. Alii clavas in caput ejus impegerunt, alii stercore nares ejus fœdarunt, alii spongias excrementis hominum et pecudum fœdatas in faciem ejus expresserunt, alii verbis obscenis parentes ejus insectati sunt. Erant et qui verubus latera ejus pungerent. Impudentiores quidam lapidibus conjectis rabidum canem eum appellabant. Scortum quoddam impudens ollam ferventi aqua plenam, e culina raptam, in faciem ejus effudit. Nemo denique erat, quin male faceret Andronico. Ita ignominiose in theatrum ridiculo triumpho perductum, ac misero illo camelo detractum, juxta duas columellas, quibus superne lapis incumbit, prope æneam lupam et hyænam, quæ inflexis cervicibus, quasi altera in alteram impetum factura, concitatæ astant, pedibus suspendunt fune alligatis. Tot mala perpessus, et alia sexcenta, quæ prætermisimus, tamen generoso adhuc animo illata mala tolerabat, ac mente integra ad affluentem turbam, et jacientem conversus, nihil dicebat aliud nisi, DOMINE MISERERE : et : QVID CALAMVM CONTRITVM INFRINGITIS?

14. « Cæterum dementissima populi turba ne tum quidem afflictissimo pepercit Andronico, postquam pedibus suspensus fuit : sed direpta tunicula, virilia ejus vexavit, et quidam homo nefarius longum ensem per fauces ejus usque ad intestina adegit. Duo vero Latini generis, enses ambabus annixi manibus in nates ejus adegerunt, ut periculum facerent, uter esset acutior, ictus dexteritate gloriati. Post tot ærumnas et clades ægre vitam abrupit, dextera cum dolore ad os admota, ut multi putarent, eum calidum ex ea sanguinem ob recentem plagam adhuc destillantem, exsugere. Imperavit annos duos : unum vero rerum potitus est sine purpura et regio diademate ». Et inferius :

15. « Post dies aliquot ex alto illo miserabili detractus, et in theatri fornicem quemdam, ut bestia projectus, jacuit, donec quidam humanitate adducti, nec iræ nimium indulgentes, cadaver ejus inde sublatum juxta Ephori monasterium, quod ad Zeuxippum est, in quodam infimo loco posuerunt, idque compage nondum penitus dissoluta adhuc spectare licet. Nam Isaacius imperator criminis expers et justus, ut putabat, non annuit, ut id sublatum sepeliretur, sicut in SS. Quadraginta ædem transferretur, quam Andronicus ea de causa studiosa, condiderat et exornarat ». Hæc Nicetas. Quibus significatur, haud absque spe indulgentiæ a Deo consequendæ pœnitentem Andronicum esse defunctum, quem in aliquibus commendatione dignum ostendit, ut illud in primis, quod studiosissimus esset S. Pauli Apostoli, cujus et Epistolas præ manibus habere soleret : Apostolum vero ipsum Andronicum non despexisse, sed intercessionibus adjuvisse, cladisque super eum venturæ prænuntium illi fuisse : nam de ejus imagine ista subjicit : « Imago vero cælestis illius oratoris Pauli, antiquæ manus opus, quam auro exornatam in illa æde reposuit, imminente ei exitio lacrymavit. Quo is audito explorari jubet, an verum sit. Ad id ministerium præter cæteros Hagiochristophorita Stephanus delectus, per gradus ascendit (nam in sublimi pendebat imago) Paulique pupillas purissimo linteolo abstersit : quo facto, lacrymæ magis etiam tanquam ex fonte exuberarunt. Quod ubi cum admiratione retulit, Andronicus gravi dolore perculsus, et diu agitato capite, cum gemitu dixit, Paulum videri sua causa lacrymasse, ac gravissimam sibi cladem impendere. Se enim ex animo amare Paulum, et ejus dicta maximi facere, et a Paulo utique redamari ».

16. Adde his etiam dignum principibus de eo imitatione exemplum, quod tenacissimus erat Catholicæ fidei custos, ut nec in disputationem adduci modo aliquo pateretur, quod ipsi derogare posse videret; nam audi quid idem Nicetas de his referat : « Tantum porro abfuit, ut consuetudinem, et tunc et nunc receptam, de divinis dogmatibus disputandi probaret, aut de Deo novi aliquid vel dicere, vel audire vellet (idque, cum nostram doctrinam non summis tantum labiis attigisset) ut novarum Patrarum episcopum Euthymium, virum eruditissimum et Cinnamum Joannem ad Lopadium de illo Christi dicto, *Pater major est me*, in suo tabernaculo disserentes objurgarit, et in Rhyndacum amnem abjecturum minatus sit, ni desisterent. Fuit autem illud argumento, non plane efferatum fuisse Andronicum, quod eruditionis rationem habuit, et eruditos non procul a purpura, sed prope solium suum collocatos, et muneribus frequentibus fovit, honores eis non minimos habendo, cælestem sapientiam, divinarumque rerum doctores, disertos, et jurisperitos, magnam rem et summi pretii se æstimare declaravit ». Hæc et alia laude digna de Andronico Nicetas narrat. Suscepit autem imperium Isaacius Angelus in ultionem Siculorum, ut declaravit eventus. Porro quod ad ipsum auctorem Nicetam pertinet : de ipso ejus frater Michael episcopus Athenarum testatur in Monodia ipsius, quod ubi Constantinopoli invaluit tyrannis Andronici, inde aufugit, deligens potius exilium voluntarium degere in alienó solo, quam sub alea hominis sævissimi periclitari.

Anno periodi Græco-Romanæ 6678. — Anno Æræ Hispan. 1223. — Anno Hegiræ 581, inchoato die 3 Apr., Fer. 4. — Jesu Christi 1185. — Urbani III papæ 1. — Friderici Ænobardi reg. 34. imp. 31 Isaacii Angeli imp. 1.

1. *Concil. Veronense anno præcedenti habitum.* — A num. 1 ad 5. Arnoldus abbas Lubecensis, qui hoc tempore vivebat, in Chron. Slavorum lib. 3, cap. 9 narrat celeberrimum conventum a *Friderico imp.* celebratum, et cap. insequenti *Concilium Veronense* cui *Lucius* papa et idem imperator interfuere, sed numeri apud Arnoldum corrupti, et accurate a Krantzio lib. 6 Saxoniæ cap. 57 emendati, vel (licet id ipse non dicat), ex genuino Arnoldi exemplari descripti. Ait enim Arnoldus de curia illa loquens: « Celebrata est in Pentecoste, anno Verbi Incarnationis MCLXXXII, imp. aut regni sui an. XXXVI, sed legendum « anno Verbi incarnati MCLXXXIV, imperii XXIX, regni sui anno XXXIII », certum enim, ut ex dictis anno superiori liquet, comitia illa eo Christi anno *Moguntiæ* habita, et tunc in cursu fuisse annum regni Friderici XXXIII, imperii vero XXIX. Cum vero postea Arnoldus scribat: « Sequenti anno imperator abiit in Italiam pro disponendis negotiis reip. et occurrit ei dominus papa Lucius apud Veronam pro quibusdam causis determinandis inter ipsos » ; manifestum est eum Concilium Veronæ habitum cum hoc anno Christi copulasse. Et tamen Labbeus tom. X Concil. Krantzio laudato, illud cum anno MCLXXXIV conjunxit, licet Krantzius illud diserte currenti Christi anno illigarit. At Concilium ad præcedentem annum pertinere ; Krantzium errorem, qui cubat in textu Arnoldi, recte correxisse ; et Labbeum illum male citasse apud me certum. Denique Baronius in eo peccavit, quod nolit *colloquium* hoc pro *Concilio* haberi. Nam jam non semel monuimus conventus et colloquia, in quibus de rebus Ecclesiasticis agitur, vel quibus episcopi intersunt, Concilia passim ab antiquis appellata, indeque in Collectionem Conciliorum prudenter inserta.

2. *In eo decretum editum adversus recentes hæreticos.* — Quare *Tancredus* juris canonici interpres in Collect. 3 Decretal. cap. 2, *De restit. spol.* citatus ab Ant. Augustino in Notis ad Collect. 1. Decret. loquens de Constitutione Lucii III eo tempore edita, quo Veronæ cum Pontifice congressus est Fridericus imp. ait emissam esse *in generali Synodo.* Porro Tancredus Bononiensis archidiaconus auctor fuit quintæ Collectionis Decretalium, quæ continet Constitutiones Honorii papæ III, sub cujus Pontificatu floruit ; hæc autem Collectio anno MDCXLV ab Innocentio Cironio Tolosæ edita fuit. Eam Lucii III Constitutionem male recitat Labbeus citatus pag. 1737, inter litteras Lucii III, cum sit pars Concilii Veronensis. In ea ait Pontifex: « Nos charissimi filii nostri Friderici illustris Roman. imperatoris semper Augusti, præsentia pariter et vigore suffulti, de communi consilio fratrum nostrorum, necnon aliorum patriarcharum, archiepiscoporum ,multorumque principum, qui de diversis mundi partibus CONVENERUNT, contra ipsos hæreticos, quibus diversa vocabula diversarum indidit professio falsitatum, præsentis decreti generali sanctione consurgimus, et omnem hæresim, quocumque nomine censeatur, per hujus Constitutionis seriem, auctoritate Apostolica condemnamus. Imprimis ergo Catharos, et Patarinos, et eos qui se Humiliatos vel pauperes de Lugduno, falso nomine mentiuntur, Passaginos, Josephinos , Arnaldistas, perpetuo decernimus anathemati subjacere », et cætera loco laudato legenda. Decretum itaque illud non in colloquio inter Pontificem et imperatorem habito, sed in episcoporum Synodo, cui papa præfuit, et imperator multique principes interfuere, emissum.

3. *Concilium Veronense a Sigonio suo anno redditum.* — Et quidem anno superiori, ut recte Sigonius in Hist. de Regn. Ital., lib. 15, ex aliquo optimo auctore, quem suo more non citat scripsit: « Lucius, inquit, trajecto Pado *Veronam* pervenit ; nec multo post *Fridericus* quoque , rebus Germaniæ per conventum in Pentecoste habitum constitutis, *pridie kal. Augusti*, accessit. Concilio convocato, cui raro exemplo Pontifex et imperator interreant, de iis potissimum rebus, quæ Christianam ea tempestate premebant Ecclesiam, est relatum, nempe de contumacia *Romanorum*, bello *Sarracenorum*, et *Romanæ Ecclesiæ* ditione, *Romani* ut hostes Ecclesiæ , diro senatusconsulto notati. Christianis laborantibus auxilia summittenda, omnesque ad eorum, qui quondam *Jeroso-*

lyma receperunt, virtutem pietatemque imitandam, excitandos esse, decretum: plus nimirum dedecoris contracturos esse Christianos, si partam forte *Sepulchri* possessionem amittant, quam gloriæ adepti sint cum pepererint». Tangit postea Sigonius quæ Arnoldus et Krantzius, qui ne verbum quidem de Jerosolymis habent, de hæreditate *Mathildis comitissæ* et coronatione *Henrici* filii Friderici imp. in Concilio gesta fuisse asserunt, subditque *Fridericum III Novembr.* adhuc in villa Sancti Zenonis prope Veronam fuisse, anno nempe MCLXXXIV.

4. *Quemadmodum et a Radulpho de Diceto et a Rubeo.* — Præterea Radulphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 624, ad annum MCLXXXIV ait: « Quarto die intrantis Novembris consedentibus Veronæ in Ecclesia Majori papa et imperatore, cardinalibus et plerisque Ecclesiæ rectoribus Ravennas in serie sermonis sui casum et perditionem terræ Jerosolymitanæ omnibus exposuit, et ad succurrendum in peccatorum remissionibus cujuslibet generis homines evocare curavit». Archiepiscopus ille Ravennatensis erat *Gerardus*, de quo Rubeus in Hist. Raven. lib. 6 loquens de gestis anno MCLXXXIV scribit: « Lucium Pontificem max. Veronam, ad Concilium quod ipse indixerat euntem Gerardus archiep. Ravennas prosecutus est». Subdit Rubeus Lucium III, *cum Mutinæ esset tertio idus Julias* dedicasse Basilicam S. Geminiani, et jam quoque *VIII idus*, Bononiæ de Basilica S. Petri idem fecisse, quod utrumque etiam a Sigonio laudato relatum. Tum Rubeus scribit: « Ab eodem etiam Pontifex Gerardus complura privilegia impetravit, etc. in eo magno conventu, quem Friderico etiam Cæsare præsente, eodem anno kalend. Sextil. Veronæ habuit» Rubeus *magni conventus* nomine Concilium Veronense intelligit, docetque nos diem, quo illud inchoatum, scilicet, primum diem mensis Augusti, festo S. Petri ad Vincula sacrum. Exhibet postea hic historicus in notatione temporum accuratus, *Lucii III* litteras Gerardo Ravennati archiep. eodem anno datas Veronæ *II non. Septemb.* quibus declarat se ad ejus *cui tanquam metropoli sunt subjectæ, instantiam*, Bononiensem, et Mutinensem Ecclesias dedicasse *III et VIII idus Julii,* dum per Bononiam et Mutinam transiret.

5. *Improbabile illud in hunc annum dilatum fuisse.* — Profecto cum anno antecedenti *Heraclius* patriarcha Jerosolymitanus, *Ernaldus* magister militiæ Templi et *Rogerius* magister Hospitalariorum legati a rege Jerosolymitano ad Lucium III et ad principes Christianos missi, qui lugentis patriæ calamitatem et miseriam multiformem exponerent, et auxilium postularent, in Italiam pervenerint, inde hoc anno in Galliam et Angliam profecturi, male Concilium illud in præsentem annum dilatum fuisset. Neque refert quod Arnoldus scriptor coævus sit; cum variis exemplis liqueat, eos qui res suo tempore gestas scripsere, quandoque in errorem lapsos esse; quod eo magis de Arnoldo dicendum, quo longe ab Italia vixerit, constetque eum hallucinatum in eo quod scripsit, *Fridericum* anno post celebrationem comitiorum Moguntiæ habitorum in Italiam adventasse. Ad hæc Labbeus pag. 1739, recitat ordinationem « Philippi regis Franciæ et Henrici II regis Angliæ, consilio episcoporum, comitum et baronum terrarum suarum de contributione in subsidium Terræ-Sanctæ, a nativitate sancti Joannis Baptistæ, anno MCLXXXIV, in decem annos». Quare cum anno superiori tam in Gallia quam in Anglia actum sit de subsidio Terræ-Sanctæ, et currenti legati inde missi in Orientem redierint, *Concilium Veronense* a Lucio III in hunc annum dilatum fuisse prorsus improbabile. Denique Onuphrius Panvinius, Veronensium suorum decus et ornamentum, in Chron. Ecclesiastic. ad annum MCLXXXIV habet: « Magnus Veronæ conventus, cui papa, imperator et multi episcopi interfuerunt»; Chronicon autem illud, Notæque in Vitas Pontificum Rom. a Platina editas, ultima Onuphrii Opera sunt, in quibus ideo res quas narrat ad exactiorem annorum rationem ab eo rediguntur.

6. *Fridericus toto hoc anno in Italia fuit.* — Hoc anno *Fridericus*, dum adhuc in Italia versaretur, dedit Privilegium Mediolanensibus recitatum a Puricello in Monument. Basilic. Ambr. num. 587, in quo dicit, se confirmare « concessiones et permissiones, quas in pace (nempe Constantiæ facta), sine censu fecit, pro se et filio suo Henrico Romanorum rege, Augusto, etc. reservata paratica, quæ nobis debet præstari, et filio nostro illustri regi Henrico et omnibus successoribus ejus, cum primo coronam regni Mediolani aut Modoetiæ suscipient, præstanda ab iis, qui ipsam paraticam soliti sunt præstare», *paratica* idem est ac *parata*, quæ vox *prandium* vel *cœnam* significat, ut explicat Ducangius in suo Glossario. In fine Diplomatis legitur: « Actum A. D. Incarnat. MCLXXXV, Indict. III, regnante domno Frederico gloriosissimo Romanorum imp. Augusto. Datum apud Regium per manum Rudolphi imperialis aulæ proto-notarii tertio idus Februarii». Ante hæc scriptum est: « Ego Godefridus imperialis aulæ cancellarius vice domini Philippi Coloniensis archiepiscopi, et Italiæ archicancellarii, recognovi anno regni ejus XXXIII, imperii vero XXXI: sed legendum *imperii vero* XXX. Toto hoc anno imperator in Italia versatus; insequenti, Italia Henrico regi filio commissa, in Germaniam reversus est.

7. *Legati Jerosolymitani anno superiori in Occidentem missi.* — A num. 5 ad 11. Legati a rege Jerosolymitano missi sunt ad *Lucium papam*, et ad reges Galliæ et Angliæ, non hoc anno ut arbitratus est Baronius, sed præcedenti, ut non tantum perspicuum fit ex Radulpho de Diceto, sed etiam ex Neubrigensi lib. 3, cap. 10, Matthæo Parisiensi in Chron. et Rigordo in Philippo Augusto pag. 14. Radulphus de Diceto pag. 625, de magistro Tem-

plariorum, qui unus ex legatis fuit, ait ad annum MCLXXXIV : « Ernaldus magister militiæ Templi Veronæ moritur ». Eum autem unum fuisse e legatis, testatur Rogerius Hovedenus apud Baronium num. 6. Sed in Italia mortuum esse eruitur etiam ex litteris Lucii III ad Henricum Angliæ regem datis et a Baronio num. 7 et seq. recitatis, qui ait, « summos terræ illius et magnificos defensores venerabilem fratrem nostrum Heraclium patriarcham, et dilectum filium nostrum magistrum Hospitalis ad tuam excellentiam destinarunt », ubi de tertio legato non loquitur, quia jam mortuus erat, quando litteras illas scripsit. Quare fallitur Baronius num. 5 qui tradit *Willelmum Tyrensem archiepisc.* fuisse unum ex legatis, quod initio lib. 23 dicat, fletus et lacrymas afflictæ patriæ silentium sibi imponere, et librum illum imperfectum relinquat; nullus enim antiquorum id litteris mandavit, et causa cur opus non absolverit, incomperta. Quod addit Baronius, *Tyrium* in ea legatione obiisse, anno MCLXXXVIII, quo in Occidentem legatus missus est, confutabitur.

8. *Hoc anno in Galliam venere.* — Legati morati sunt in Italia usque ad finem circiter præcedentis anni et currenti in Galliam venere, ut narrat Rigordus laudatus, qui ait : « Eodem anno (nempe MCLXXXIV, quem continuat usque ad diem XXV mensis Martii) XVII kal. Februarii IV (hi duo ultimi numeri abundant), Heraclius patriarcha Jerosolymitanus cum priore Hospitalis transmarino, et magistro magno Templi ad Philippum Augustum Christianissimum Francorum regem missi Parisios venerunt ». Paulo post : « Qui per multa maris pericula, et trequentes incursus piratarum ex longo tractu terrarum, magistro militiæ Templi interim in fata collapso, duo superstites, Domino ducente, Parisios venerunt : ubi cum solemni processione a venerabili Mauricio episc. Parisiensi, et clero, et universo totius civitatis populo, patriarcha receptus est quasi Angelus Domini. Sequenti die in Ecclesia B. Mariæ missam celebravit et sermonem ad populum fecit.

9. *Concilium Parisiense.* — « Quo audito, Philippus Augustus Francorum rex, omnibus aliis negotiis omissis, nuntiis citissime occurrit, et in osculo pacis honorifice recepit : diligentissime præpositis terræ suæ, sive dispensatoribus præcipiens, quod ubicumque per terram irent, de redditibus regis sufficientes expensas illis ministrarent. Et cognita causa quare venerant, paterna pietate commotus, generale Concilium omnium archiepiscoporum, episcoporum et principum terræ suæ Parisius convocari præcepit. Celebrato autem cum illis communi Concilio, archiepiscopis, episcopis, et omnibus Ecclesiarum prælatis regia auctoritate mandavit, quod ipsi per frequentes prædicationes et admonitiones populos sibi subditos admonerent, quatenus pro fide Christianorum defendenda contra inimicos crucis Christi pugnaturi Jerosolymam peterent. Ipse enim Philippus rex tunc regni Francorum gubernacula solus strenue regebat. Nondum enim ex Elizabeth venerabili regina uxore sua sobolem desideratam acceperat. Et ideo de consilio principum strenuos milites cum magna multitudine peditum armatorum, de propriis redditibus, sumptus sufficientes, prout fama referente didicimus, ministrans Jerosolymam devote transmisit ». Hæc omnia Vincentius Bellovac. lib. 29 Specul. Hist. cap. 38, uno tenore cum anno MCLXXXIV recitat; Labbeus vero tom. X Concil. Concilium Parisiense in annum MCLXXXVI male differt cum Roberto Guaguino; cum eo anno legati Jerosolymorum jam in Orientem rediissent.

10. *Iidem legati in Angliam veniunt.* — Adventum legatorum in Angliam narrat Baronius ex Rogerio Hovedeno num. 6 et seqq. et Giraldus Cambrensis in Hibernia Expugnata lib. 2, cap. 25, et duobus seqq. de eorumdem adventu, ac in ea legatione gestis accurate agit : « Advenit in Angliam circa kal. Februarii, menso itinere longo, ab Oriente in Occidentem vergens, vir venerabilis patriarcha Jerosolymitanus, cui nomen Heraclius », firmiter asseverans, « regnum universum in Sarracenorum et Saladini, tam Ægyptiorum quam Damascenorum tunc principis, manu sacrilega in brevi devolvendum », petiitque, ut « omissis negotiis cunctis, regnisque relictis et rebus universis », Crucem assumeret. « Die responsionis Londoniæ tandem a rege præfixo », responsum a rege patriarcha suscepit, quod regnum suum deserere non posset, sed sese pecuniam transmissurum, et copiose collaturum *ad Terræ-Sacræ tuitionem.* Cui patriarcha : « Principem quærere venimus, non pecuniam ; quælibet enim fere mundi pars nobis pecuniam mittit; sed principem nulla. Virum igitur appetimus, qui pecunia indigeat, non pecuniam, quæ viro ». Et cum nullum aliud a rege responsum elicere posset, eum rogavit, ut vel saltem filium natu minorem Joannem eis in subsidium daret, sed id impetrare non potuit.

11. *Conventus Londinensis.* — Ex Historia fundationis Hospitalis Sancti-Joannis Jerosolymitani in suburbio civitatis Londoniensis, quæ extat tom. Monastici Anglicani pag. 505, patet eos cito in Angliam transfretasse. Ibidem enim legitur : « Anno Dominicæ Incarnat. MCLXXXV, sexto idus Martii, littera Dominicali F, dedicata est Ecclesia dicti Hospitalis in honore beati Joannis-Baptistæ, a venerabili patre Heraclio Dominicæ Resurrectionis patriarcha ». Radulphus de Diceto, qui hoc tempore Londonii florebat, pag. 625, ad hunc Christi annum de his legatis scribit : « Heraclius patriarcha Sanctæ-Resurrectionis, et Rogerus magister Sanctæ-Domus Hospitalis Jerusalem, tendentes in Occidentem, et per Italiam transitum facientes et Galliam, nec a domino papa, nec ab imperatore Romano, nec a rege Francorum aliqua plane consolatoria receperunt ». Subdit Radulphus, *ad vocationem regis*, Cantuariensem electum, hujus suffraganeos,

Dunelmensem episcopum, abbates et comites Lundoniæ convenisse apud *Fontem Clericorum XV kalendas Aprilis;* et satius visum fuisse universis, « et animæ regis multo salubrius, quod regnum suum debita cum moderatione gubernet, et a gentibus exteris tueatur, quam saluti consulat Orientalium in propria sua persona ».

12. *Obitus Lucii III PP.* — Ad num. 11. Anonymus Casinensis in Chron. mortem *Lucii III* hoc anno his verbis narrat: « Lucius papa apud Veronam obiit VII kalendas Decembris, et archiepiscopus Mediolanensis in papam Urbanum substitutus est ». Eumdem diem emortualem passim alii tam veteres quam recentes etiam exhibent, et legitur in auctiori Ciaconio cum ejus Epitaphio, quod visitur in Cathedrali Ecclesia Veronensi, ubi ejus corpus conditum fuit. Verum hæc verba, « obiit S. Pater D. D. Lucius papa III, A. MCLXXXV. D. XXV Novembris », illi Epitaphio a posterioribus superaddita fuere; nam Joannes Franciscus Tinctus lib. 5 de nobilitate Veronensi cap. 2, illud sine illa chronologica clausula refert, non quod illam omiserit, ut arbitratus est Papebrocius in Conatu Chron. Hist. sed quia Epitaphium in antiquis monumentis sine ea invenerit; et clausulam illam a paucis sæculis adjectam fuisse ostendit *dies* XXV *Novembris* positus loco *VII kal. Decembr.* Hinc Onuphrius Veronæ natus Epitaphium illud, apud Baronium legendum, sine illa clausula recens apposita, recitat in ultimo suo opere nempe in Nota ad Vitam Lucii III a Platina editam, licet lib. 7 Antiquit. Veronens. pag. 184, eam lectoribus obtrusisset.

13. *Sedis ejus duratio.* — Verum dies ille VII kalend. Decemb. seu dies XXV mensis Novembris, non mortis, sed sepulturæ fuit, ut recte notavit Radulphus de Diceto citatus pag. 629, ubi ait: « Lucius papa VII kal. Decembris Veronæ sepultus est », quod extra dubium ponunt Varnerus in Fascic. Temp. Martinus Polonus auctor magni Chronici Belgici, Platina, et unus ex nostris Catalogis, in quibus legitur sedisse « Lucium III annos quatuor, menses duos, dies octodecim », a die sexta Septembris an. MCLXXXI, quo consecratus fuerat, deductos, et die mortis excluso. Ex quo et habemus *Lucium III* sedis suæ durationem, non a die electionis, sed a die consecrationis numerasse. Eum autem annos Incarnationis a die XXV mensis Martii auspicatum esse nuper indicavimus. Onuphrius in Adnotatione ad Vitam Alexandri III dicit, in electione Lucii III eam tunc primum redactam fuisse ad cardinales solos, clero omnino et populo a Pontificis electione exclusis, legemque salutarem in Concilio generali Lateranensi anno MCLXXIX celebrato lata *de duobus tertiis* suffragiorum cardinalium, ad evitanda imposterum schismata, executioni mandatam fuisse, quod dicit sibi constare ex ejusdem Pontificis Diplomate apud se asservato. Quamvis autem non paucæ supersint hujus Pontificis Epistolæ, duæ tamen tantum in Collectione ultima Concil. exhibentur, quarum prior scripta *ad episcopos et clericos Scotiæ,* de absolutione Willelmi regis Scotiæ; secunda ad *Henricum II Angliæ* regem. Aliæ in altera editione Conciliorum ex Ughello in Italia Sacra, aliisque supplendæ erunt. Ex sententia Baronii, cum de electione Lucii III verba facit, quam sequitur Papebroc. laudatus, sequitur hunc Pont. supra annos et menses sedisse dies XXVIII a die electionis ejus, quam diei XXIX mensis Augusti alligant, numeratos; sed hæc opinio, ni valde fallor, amplius sectatores non habebit. De creatione *Urbani III* Lucii successoris, licet hoc anno facta, anno tantum sequenti juxta ordinem Baronii agemus.

14. *Gesta a Guillelmo II Siciliæ rege.* — Ad num. 12 et seqq. Anonymus Casinensis in Chron. hoc anno scribit: « Pax firmata inter imperatorem Fridericum et regem (nempe Siciliæ) Guillelmum facta est. Rex Guillelmus copiosum exercitum in Romaniam transmisit, qui civitatem Durachiæ et civitatem Saloniquium (id est, Thessalonicam) ceperunt. Præfatus rex Constantiam amitam suam transmisit in conjugium ad illustrem regem Henricum filium Friderici imp. Novum genus hominum, qui Vendicosi dicebantur, in quadam parte regni surrexit, quos prædictus rex suspendi fecit, et diversis pœnis affligi. Supradicto stolio regis fraude et vi Græcorum postmodum fortuna adversata ». Joannes vero de Ceccano in Chron. hoc anno: « Indict. II, Guillelmus rex Siciliæ fecit stolium maximum per mare et per terram; super stolium maris ordinavit capitaneum (id est, præfectum militum, qui est in eorum capite) comitem Tancredum, super stolium terræ fecit capitaneos comitem Alduinum et comitem Richardum de Cerra, et mandavit eos omnes in Romaniam ad acquirendum imperium Constantinopolitanum. Totum stolium intravit in mare III idus Julii, in festo Joannis Baptistæ ceperunt Durazzi (seu Dyrrachium Gallis *Duras,* Macedoniæ oppidum olim amplum). In festo sancti Bartholomæi adepti sunt Saloniciam (seu Thessalonicam insigne oppidum Macedoniæ) cum multis civitatibus et castellis et roccis (id est, castellis in rupe, ex Glossario Ducangii) de Romania, jurantes fidelitatem regi Siciliæ. Tandem exercitus imperatoris Isaac, super quem exercitum erat constitutus quidam princeps, qui dicebatur Granatus, obvians eis cum verbis pacificis, dicens quod ultra procedere non poterant, tamen si vellet ad propria reverti, promisit eis securitatem, et dedit firmam pacem. Ipsi tamen acceperunt securitatem, et vice versa pacem promittentes, comites regis Siciliæ, in festo sancti Leonardi (die sc. sexta Novembris) a Græcis decepti sunt et Constantinopolim in captione callide ducti sunt; sed imperator cognita rei veritate securitatem considerans, et pacem a Græcis non observatam Latinis, condoluit valde et erubuit: et sic demum omnes deliberavit (id est, *liberavit*), et unusquisque superveniens reversus est ad patriam ». Quæ

cœpta sub Andronico imp., sub Isaacio Angelo ejus successore ad finem perducta.

15. *Occiditur Andronicus imp.* — Nicetas Choniata, qui hoc etiam bellum narravit, dicit postea *Andronicum* imperii Constantinopolitani usurpatorem, ob crudelitatem omnibus exosum, occisum fuisse ab *Isaacio Angelo*, de imperiali semine procreato, XI *Septemb. anno sexies millesimo* DCCLXXXIX, sed legendum *sexies millesimo* DCXCIV, kalend. Septemb, hujus Christi anni inchoato. Andronico occiso Isaacius Angelus, *Cursat* etiam dictus, imperator designatus est die XII Septembr. hoc ipso anno, ut non tantum Nicetas, sed etiam anonymus Casinensis, Aquicinctinus, Nangius, Radulphus de Diceto, aliique tradunt, quoad annum emortualem. Extat Andronici imp. *Dialogus contra Judeos*, quem Sirletus cardinalis putavit eo tantum jubente ab Eutymio Zigabeno compositum fuisse; verum Lambecius tom. V Biblioth. Cæs. pag. 170, demonstrat, *Andronicum* hujus Dialogi verum parentem esse, eumque eximia eruditione, singulari eloquentia, et exquisita scientia sacræ Scripturæ excelluisse, ac refellit Joannem Livinejum, qui illum Dialogum in linguam latinam vertens, autumavit illum editum esse anno MCCCXXVII. Extat tom. XIV Biblioth. Patrum edit. Colon.

16. *Imarus card. usque ad Lucium III non pervenit.* — Baronius in Addendis et Corrigendis ad hunc annum refert, quæ leguntur in Chronico Cluniacensi in Bibliothecam Cluniacensem nunc inserto, pag. 1644 et seq. de *Imaro cardinali* Tusculano, ab Innocentio papa creato, et sub Lucio papa legato in Angliam misso, ubi « ad subvertendum judicium nullis potuit pecuniis expugnari ». Verum cum in illo Chronico hæc referantur in Pontio I, abbate Cluniacensi, intelligenda sunt de Innocentio II et Lucio II. Jam de eodem *Imaro* suo loco verba fecimus. Eum ab Innocentio II, in VI creatione anno MCXLII peracta, cardinalem renuntiatum, inter omnes convenit, sed quo anno mortuus sit, hactenus omnibus ignotum. Certum tamen mortem ejus contigisse an. MCLXVI. Joannes enim Saresberiensis in Epist. CX libri primi Epistolarum S. Thomæ Cantuariensis, *Bartholomæo Exoniensi episcopo* data hæc ei nuntiat : « Episcopus Tusculanus et Humbaldus cardinalis diem obierunt. Obiit quippe (legendum quoque), Willelmus rex Siculus. Quare cum Willelmus I Siciliæ rex anno millesimo centesimo sexagesimo *sexto idibus Maii* e vita migrarit, eo pariter anno *Imarus* episcopus card. Tusculanus vivere desiit.

17. *Moritur Balduin. IV rex Jerusalem.* — Mortuus est hoc anno Balduinus IV Jerosolymorum rex, Balduino nepote ejus ex Sybilla sorore adhuc puerulo sub custodia Raimundi comitis Tripolitani in regem substituto », inquit Nangius in Chron. quod antea scripserat anonymus Casinensis ad hunc annum : « Baldovinus rex Jerosolymitanus obiit et Baldovinus filius sororis ejus est factus rex ». Tum Nangius ad annum sequentem : « Balduinus rex Jerosolymorum adhuc puerulus obiit, cui Guido Leponensis (legendum *Joppensis*) comes, qui Sybillam ejus matrem habebat in conjugem, in regno successit; quæ res comiti Tripolitano, qui tutor pueri regis fuerat constitutus, displicuit, et ob hanc tam regi quam suis cœpit multimode adversari ». Neubrigensis lib. 3, c. 15 : « Unde supra modum indignati sunt optimates, nec æquanimiter pati potuere hominem peregrinum, et qui non esset de stirpe regum, levari supra capita sua, cum de semine regio suppeterent a quibus regnum (ut credebant) decentius et magnificentius regeretur ». Subdit comitem Tripolitanum implorasse auxilium *Saladini*, et impetrasse. Quæ mala inde consecuta sint, infra referemus.

18. *Moritur et Alphonsus primus Portugalliæ rex.* — Mortuus est etiam *Alphonsus* primus Portugalliæ rex *die sexta mensis Decemb.*, anno ætatis XCI, ut Garibayus in Compendio Historico lib. 34, c. 14, vel XCIII, ut alii tradunt. Jam ab anno MCXII *Henrico* comiti patri in principatum successerat, annoque MCXXXIX, rex ab omnibus agnitus fuerat, præterquam a summis Pontificibus, a quibus tandem regium titulum obtinuit. Universam fere *Lusitaniam* infidelibus eripuit, plura cœnobia exstruxit, tantisque virtutibus effulsit, ut privatim a Lusitanis veneretur, uti refert Antonius Brandaonius in sua Historia sermone Lusitano vulgata, libr. 11, cap. 38. Ei successit *Sanctius* filius hujus nominis primus.

19. *Rebellio Africanorum in suum imperatorem.* — In Africa, *Ali* duce, qui *Bugiam* occupavit, magna rebellio excitata. *Jacob* Almohadum imperator ejus conatibus obstitit, Bugiamque recupevit, sed impedire non potuit, quin *Ali* universam Africam minorem, *Tuneto* et *Almhadia* exceptis, anno Hegiræ DLXXXI sibi subjecerit.

URBANI III ANNUS 1. — CHRISTI 1186.

1. *Litteræ Urbani III de sua electione.*—Anno Redemptoris millesimo centesimo octogesimo sexto Indictione quarta, pridie idus Januarii, Urbanus papa recens creatus, de sui electione has ad universum populum Christianum litteras dedit :

« Urbanus episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus archiepiscopis et episcopis, et dilectis filiis abbatibus, prioribus et cæteris Ecclesiarum prælatis, ad quos litteræ pervenerint, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cælestis altitudo consilii firmam retinens in sua dispositione censuram, sacrosanctam Romanam Ecclesiam, ad cujus regimen sumus, licet insufficientes, assumpti, supra petram fidei soliditate fundavit : illud ei tribuens in Apostolicæ confessionis fortitudine firmamentum, cui nec procella turbinis, nec prævalere possit spiritus tempestatis. Unde ipsa universalis mater Ecclesia usque ad consummationem sæculi manentem secum retinens Salvatorem, ita juxta Canticum Salomonis [1] : Quem dilexit, amplectitur, ut pro nulla rerum varietate, vel temporum, ab unitate suæ fidei vel pietatis proposito separetur. Licet enim vel crebra decedentium mutatione pastorum in varia discrimina frequenter inciderit, vel per mundanæ malignitatis incursum persecutiones innumeras pertulerit et labores, nunquam tamen eam gratia divina deseruit, quominus robur ejus in qualibet tentatione perficeret, et inde obtineret spei suæ gaudium, unde susceperat fidei firmamentum. Sic igitur ante paucos hos dies faciente cum ea Domino signum in bonum, quamvis ipsam de transitu pii patris Lucii non modicus dolor tristitiaque turbavit, statum tamen ejus in unitate spiritus et vinculo pacis divina providentia conservavit, ut post vespertinos fletus lætitia matutina succederet, et ipsa velut columba pulcherrima suis lætificata gemitibus, sine ruga prorsus et macula candoris sui pulchritudinem retineret.

2. « Defuncto siquidem piæ recordationis patre ac prædecessore nostro domino papa Lucio, et reverendissimo ejus corpore honorifice tumulato, habitus est a fratribus de successoris electione tractatus, in quo tanta fuit unitas omnium, tantaque ad invicem concordia singulorum, ut ille intelligatur operatus in eis, in cujus manu corda sunt omnium, et per quem adunatur diversitas animorum. Cæterum cum plures essent in Ecclesia Dei viri venerabiles et prudentes, in quos eorum vota concurrere consultius, ut credimus, et dignius potuissent, ad insufficientiam nostram oculos intenderunt : et factum est, sicut Domino placuit, ut nos, quibus ad dignitatis tantæ fastigium nec vires nec merita suffragantur, in patrem sibi elegerint et pastorem. Nos autem, licet nobis conscii propriæ infirmitatis essemus, ita ut crederemus eorum proposito non immerito resistendum, ne tamen ex dilatione negotii, vel pertinacia reluctandi, aliquod in Ecclesia periculum proveniret, consensimus licet inviti injuncti oneris subire laborem, ab eo sperantes dirigi gressus nostros, qui B. Petro in fluctibus naviganti, et fiduciam præstitit, ut in mare descenderet, et potenter occurrit, ut dubitans non periret. Nunc igitur in eo loco et officio constituti, in quo valde indigemus omnium fidelium suffragiis adjuvari : ad vos tanquam ad speciales Ecclesiæ Romanæ filios cum fiducia et securitate recurrimus, vosque benedictionis Apostolicæ prævenientes alloquio, litteris familiaribus admonemus, rogamus attentius, et exhortamur in Domino, quatenus transitum supradicti patris et domini nostri Lucii devotis orationem suffragiis prosequentes, fidem et devotionem, quæ nobis pro reverentia beatorum Petri et Pauli Apostolorum, et Apostolicæ Sedis communiter debetur ab omnibus, vos specialiter impendatis, ita quod ex hoc, et a Deo præmium consequi, et majorem semper gratiam valeatis in oculis nostris, et totius Ecclesiæ promereri. Datum Veronæ secundo idus Januarii ». Descriptæ leguntur litteræ istæ apud Rogerium in Annalibus Anglicanis.

3. *Contentiones inter Urbanum papam et Fridericum imp. circa jura episcopalia.* — Sed quæ mox post creationem Urbani intercesserunt cum imperatore adhuc Veronæ agente contentiones, ex Arnoldo abbate Lubecensi ita describimus [1] : « In-

[1] Cant. III.

[1] Chron. Slav. l. III. c. 16. 17. 18.

ter hæc autem defuncto papa Lucio, dominus Urbanus in Sedem Apostolicam sublimatus est. Cumque inter ipsum et dominum imperatorem colloquia celebrarentur pro negotiis supra memoratis, quæ adhuc minime determinata fuerant, dominus papa ut zelator justitiæ pro defensione S. R. E. constanter agebat, nec terreni imperii metuens principatum, quæ sui juris erant intrepidus requirebat. Arguebat sane imperatorem de patrimonio dominæ Mathildis, de quo supra mentio facta est, quod ab ipso injuste occupatum dicebat. Affirmabat etiam quod episcoporum exuvias injuste acciperet, quæ dum ipsis mortuis de Ecclesiis rapiantur, Ecclesiæ quasi corrosæ et exspoliatæ ab episcopis subintrantibus inveniuntur, ita ut ex necessitate quadam raptores injusti inveniantur, dum ablatis stipendiis, quæ confiscata fuerant, de novo resarcire cogantur. Tertium etiam contra eum proponebat articulum, quod abbatissarum congregationes plurimas in dispersionem dedisset, dum propter enormitatem ipsarum sub emendationis occasione usurpatis sibi stipendiis, personas quidem removisset, nec alias ad honorem Dei, vel Ecclesiæ augmentum sub meliore professione restituisset. Hæc autem imperator, etsi non libenter, patienter tamen audiebat : quia de consecratione filii instanter agebat. Ad quod opus dominus Apostolicus se omnino difficilem reddebat. Dicebat enim, ut a suo prædecessore instructus erat, quod minime imperatoris filium imperialibus insigniret, nisi ea pater primum deposuisset.

4. « Inter hæc autem Volcmarus electus Trevirensis, de quo superius dictum est, contra voluntatem imperatoris per manus domini papæ ad summum sacerdotium meruit promoveri. Imperator hoc audiens iratus est nimis, et ex illa die manifestissimæ inimicitiæ inter ipsum et dominum Apostolicum exortæ sunt : et facta est in Ecclesia Dei perturbatio non modica. Quia dum inter se discordarent cardines orbis, facta est confusio elementorum, prælatorum videlicet, hinc inde placere volentium. Filius vero imperatoris perturbationis hujus causa non parva extitit. Nam sub ipso tempore in Longobardia positus, episcopum quemdam ad se accersiri jussit, cui etiam dixit : Dic, clerice, a quo investituram pontificalem suscepisti ? Et ille : A domino papa. Cumque tertio eisdem verbis eum requisisset, dixit episcopus : Domine, nihil de regalibus possideo, nec ministeriales, nec curtes regias habeo : idcirco de manibus domini papæ parochiam, cui præsum, teneo. Tunc indignatus rex præcepit servis suis, ut pugnis eum cæderent, et eum in luto platearum conculcarent. Quod factum omnibus displicuit, quia post Decium nihil tale auditum fuit de regibus. Apostolicus tamen insistens, imperatorem de tribus superioribus capitulis instanter arguebat, id est, de patrimonio dominæ Mathildis, de episcoporum exuviis, et de abbatissarum stipendiis : ita ut manifeste eum citaret et excommunicationis maledictum ei intentaret. Cui præcipue favebat Philippus archiepisc. Coloniensis, plurimum dolens, quod post mortem episcoporum omnia mobilia in fiscum redigerentur.

5. Ad hæc acclamabat Conradus Moguntinus, Volcmarus archiepiscopus Trevirensis, quibus consentiebant episcopi duodecim, inter quos præcipuus erat Bertoldus Metensis, qui etiam Volcmarum post consecrationem ab Apostolico venientem, non solum in sua diœcesi, verumetiam extra suos terminos ei occursans, honestissime suscepit. Unde graviter animum imperatoris exacerbavit, quod recordatus non fuisset quæ sibi fecisset bona. Denique dum idem Bertholdus ad sedem Bremensem electus, ab Alexandro papa fuisset depositus, ut in priori libello invenitur, venit ad dominum imperatorem pauper et exul. Quem imperator miseratus benigne suscepit, ita ut venienti de sede sua occursans per manum deduceret, et in latere suo collocaret, sicque honeste et large habitum a conspectu fecit nunquam discedere, donec opportuno tempore certa cum et honesta sede locaret. Quod et factum est. Nam dum postea vacaret sedes Metensis, cum summo honore ipsum in ea sublimavit. Cum igitur videret eum imperator tantorum beneficiorum ingratum, et subito in adversam partem mutatum, per suos eum de sede sua disturbat. Qui fugiens, ad Philippum Coloniensem se contulit, qui ei præbendam Coloniæ ad sanctos Apostolos deputavit. Sicque sedes illa nec ipso, nec alio præsidente, diebus multis vacavit. Similiter etiam metropolis Trevirensis errore infinito turbata erat, quia Rudolphus, quem imperator creaverat, per ipsum temporalibus uti videbatur. Volcmarus vero, quem Apostolicus propter canonicam electionem consecraverat, nec in spiritualibus, nec in temporalibus prævalebat.

6. « Igitur reversus de Longobardia, et considerans obstinatum erga se animum domini papæ, clausit omnes vias Alpium et omnium circumquaque regionum, ut nemo pro quolibet negotio adire posset Sedem Apostolicam. Deinde convocans Philippum Coloniensem, cœpit secum conferre de importunitate domini papæ, intelligens etiam ipsum fungi vice ipsius in causis decidendis : propterea magis ipsius animum explorare cupiebat, vel qualiter de eo sibi sentiendum esset, scire volebat. Apostolicus enim ipsi legationem Romanæ Ecclesiæ, sive etiam primatum de suis suffraganeis dederat, ut quia imperator (ut dictum) vias Alpium conclusisset, ipse vice Apostolici singulorum causas discuteret, ne propterea magis ab Ecclesia Dei justitia deficeret. Exponente ergo imperatore importunitatem domini Apostolici, et quærente ab archiepiscopo, quam fiduciam de ipso esset habiturus, ipse respondit : Domine, non est necesse ut aliquid de me dubitationis habeatis : me enim semper pro justitia stare velle sciatis. Sæpius enim probastis cor meum vobiscum : unde etiam vobis constat, semper in me fiducialiter agendum. Ve-

rumtamen, ut omnium episcoporum ore loquar, si paulo mitius nobiscum agere velletis, et per libertatem imperialem levigare onus nobis impositum, tanto devotiores, quanto expeditiores in omnibus ad omnia vobis essemus. Nunc autem videtur nobis, quod quibusdam pensis, etsi non injuste, indecenter tamen gravati sumus. Unde etiam videtur domino Apostolico, quod justám contra vos causam proponat, quod mortuis episcopis confiscantur Ecclesiæ, ita ut ablatis omnibus mobilibus et stipendiis præsentis anni, episcopus subintrans omnia exinanita et evacuata inveniat. Si ergo justitiæ obtentu et nostri servitii intuitu, per imperialem clementiam super hoc nobis peperceritis, mediatores justitiæ inter vos et dominum papam humiliter erimus : sin autem, a veritatis via recedere nequaquam poterimus.

7. « Ad hæc imperator ita respondit : In veritate compertum habemus, quod prædecessores nostri, antiqui imperatores, hoc juris habuerunt, ut defunctis episcopis investituram pontificalem sine alicujus præjudicio probatis personis liberrime locaverint. Sed quia hoc ipsorum voluntate mutatum invenimus, ratum habemus. Hanc vero minimam scintillam juris nostri, quam invenimus, nequaquam mutari permittimus. Sufficiat vobis justitia vestra quam invenistis, quod permittitur vobis electio episcoporum, quam vos canonice fieri dicitis. Sciatis tamen, quia dum pro voluntate imperatoris ista dispensarentur, plures justi sunt inventi sacerdotes, quam hoc tempore, dum per electionem inthronizantur. Ipsi enim secundum vitæ meritum sacerdotes investiebant; nunc autem per electionem non secundum Deum, sed secundum favorem eliguntur. His dictis, imperator animum archiepiscopi cum Apostolico sentire intellexit, cui dixit : Quandoquidem audio vos mecum non sentire, nolo ut ad curiam, quæ in Geilenhusen celebranda est, veniatis, ubi episcoporum erit conventus. Cui archiepiscopus respondit : Fiat juxta placitum vestrum.

8. « Exinde ergo curiam generalem edixit in Geilenhusen, ubi convenit multitudo episcoporum et principum. Et procedens in concionem, sic omnibus locutus est : Rogamus vos, summos sacerdotes, et episcopos, et principes, quorum corda justitia possidet, ut animadvertatis quæ dico. Compertum forte habetis, quantis adversitatibus impetar a domino papa; in quo autem gratiam ipsius diminuerim, ignoro. Unum mihi constat, quod nunquam animum ejus exacerbare studui, nec aliquando contra ejus præceptum vel voluntatem aliquid feci. Nihil etiam ab ipso contra jus indecenter exegi. In quibus autem ipse me arguere habuit, non irascendo, vel contradicendo, sed obediendo et rationem reddendo, decenter ad omnia respondi. Et quoniam in omnibus his innocentia mea mecum est, idcirco non conturbor : sed si placuerit domino papæ me filium habere dilectum et subjectum, ego eum pro honore et reverentia sanctæ Apostolicæ Sedis patrem habeo dilectum et reverendum. Si autem ad dejectionem meam, non dico injuste, sed inepte aliqua molitus fuerit, spero, quod divina favente clementia, vestro similiter etiam adjutus consilio et auxilio, intrepidus ei ad omnia respondeam. Hæc pro parte mea dixerim. Pro parte autem vestra quid sit faciendum, diligenter pensandum est.

9. « Dicit enim dominus papa, injustum esse, aliquam laicam personam decimas possidere, quas manifeste Dominus his, qui altari deserviunt deputaverit, quod sicut de Scripturis habet auctoritatem, ita eadem auctoritate evacuare contendit. Scimus autem decimas, et oblationes a Deo sacerdotibus et levitis primitus deputatas : sed cum tempore Christianitatis ab adversariis infestarentur Ecclesiæ, easdem decimas præpotentes et nobiles viri ab Ecclesiis in beneficio stabili acceperunt, ut ipsi defensores Ecclesiarum fierent, quæ per se obtinere non valerent. Affirmat etiam injustum esse, quod aliquis in prædiis, seu hominibus Ecclesiarum advocatiam sibi usurpet, aut sicut Ecclesiæ de libera voluntate, sive donatione imperatorum vel principum fundatæ sunt, ita res Ecclesiasticæ a prælatis tantum libere dispensentur. Et quamvis hæc pro prælatis esse videantur, non tamen credo quod ita facile mutari possint, quæ ex longa antiquitate usus in consuetudinem vertit, imo ipsa consuetudo a progenie in progeniem descendens quasi justa traditione roboravit. Hæc de parte vestra dicta sufficiant. Quæro autem a vobis, rectores Ecclesiarum, quid inter ista de vobis mihi sentiendum sit, quid timendum, quidve vel quantum de vestra fidelitate præsumendum? Sed quia a Domino jubemur reddere quæ sunt Dei Deo, et quæ sunt Cæsaris Cæsari, sic rogo, domino papæ in vice Christi debitam persolvatis obedientiam, ut in parte altera a Deo constitutam non negligatis justitiam.

10. « Ad hæc verba surgens dominus Moguntinus Conradus, accepta opportunitate, sic locutus est : Domine, rogamus serenitatem vestram, ut paululum verba nostra attendatis. Casus iste, in quo laborare videmur, gravis est, nec nostrum inter vos tantas componere lites. Quia sicut paulo superius dixistis, ex una parte tenemur reddere Deo quæ Dei sunt, ex altera parte, quæ sunt Cæsaris Cæsari. Domino enim papæ, ut patri spirituali, qui supra omnes est, justum est ad omnia promptissime obedire : vobis autem, quem Deus principem et imperatorem Romani orbis exaltavit, cui hominium fecimus, a quo temporalia possidemus, ad assequendas omnes justitias vestras jure tenemur assistere. Nunc ergo sine præjudicio melioris consilii si placet, scribatur domino papæ ex persona episcoporum, in quibus commoneatur, ut ea quæ ad pacem sunt vobiscum sentiat, et justitiam vobis in his quæ juste ab eo exiguntur faciat.

11. « Placuit imperatori et omnibus episcopis quod dixerat. Et ad voluntatem imperatoris scripta

est Epistola, signata bullis episcoporum omnium, et perlata ad dominum papam. Qui cum legisset Epistolam, obstupuit de immutatione episcoporum: quia ipse causam pro eis videbatur sumpsisse, ipsi vero de causa cecidisse. Nec minus tamen in proposito suo perstitit; et veniens Veronam, imperatorem legitime citatum pro capitulis suprascriptis excommunicare decrevit. Ad quem accedentes Veronenses, dixerunt : Pater, servi et amici domini imperatoris sumus : rogamus sanctitatem vestram, ut eum in civitate nostra, nobis præsentibus, non excommunicetis; sed hanc sententiam respectu nostri servitii differatis. Qui faciens juxta petitionem eorum, discessit, et cum in proximo eum excommunicare vellet, morte præventus, sententiam distulit, sicque imperator maledictionis jaculum evasit». Ista sunt, quæ hoc anno inter Urbanum papam et imperatorem transacta sunt : jam reliqua prosequamur.

12. *Urbani III litteræ ad regem Scotiæ in causa Hugonis episcopi S. Andreæ.* — Rursum ad Sedem Apostolicam regni Scotiæ episcoporum controversiæ ingeruntur, in quibus prædecessores Romanos Pontifices vidimus laborasse. Et cum Urbanus papa, conquerente Joanne Dunkeldensi episcopo, audisset querelas de causa quæ vertebatur inter ipsum Joannem et Hugonem episcopum S. Andreæ, in hac forma scripsit regi Scotiæ :

« Urbanus episcopus, servus servorum Dei, Willelmo illustri Scotorum regi, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cum ex injuncto nobis a Deo administrationis officio ad universas Ecclesias proximas nobis, et longe positas, aciem nostræ teneamur considerationis extendere, et si qua in eis vel ministris earum irrationabiliter attentata noverimus, ad factum congruum revocare : non debent ex eo sæculi principes commoveri, si quando ad correctionem eorum, quæ perperam facta fuerint, manus nostras duxerimus extendendas : cum et ipsi secundum sibi traditam potestatem auxilio nobis in his esse debeant, et cum necesse fuerit, aliquorum pertinacia exigente, contumacium nequitiæ fortius obviare. Regia siquidem excellentia non ignorat, quam gravis inter venerabiles fratres nostros Joannem Dunkeldensem et Hugonem S. Andreæ episcopos fuerit exorta dissensio. Et licet magnos utraque pars labores subierit et expensas, et tempore felicis memoriæ Lucii papæ prædecessoris nostri apud Sedem Apostolicam diutius litigaverit, negotium tamen non potuit finem habere. Unde cum iidem episcopi nuper ad nostram præsentiam accessissent et contendissent super hoc aliquandiu in auditorio nostro, de consilio fratrum nostrorum prædicto Dunkeldensi episcopo agendi licentiam super episcopatum S. Andreæ tribuimus contra illum, et eidem Sancti-Andreæ episcopo ad propria revertendi, ad nostram præsentiam sufficienter instructo, in constituto sibi termino redituro, ita quod si tunc non venerint venerabilis frater noster Jocelinus Glascuensis episcopus, et dilecti filii de Melros, et de Neubotle, et de Dunfermelin abbates, eum ex tunc ab officio episcopali suspendant, et si postmodum contumax fuerit, vinculo excommunicationis astringant, nec relaxent sententiam, donec nostro se conspectui repræsentet. Nolumus enim, ut negotio ipso diutius in suspenso manente, præscripta S. Andreæ Ecclesia grave rerum suarum detrimentum incurrat; sed potius cognita veritate, per nos finem congruum, auxiliante Domino, sortiatur.

13. « Præcipimus etiam præfatis Glascuensi et collegis suis, quod dilectos filios nostros Aiulfum decanum de Londoneio, et Odonem senescallum, et Rogerum de Fedic et alios clericos, et amicos præfati Dunkeldensis episcopi a qualibet molestia, nostra freti auctoritate, defendant, et possessiones vel alia bona eorum seu redditus ipsius episcopi non permittant a quoquam invadi. Si qui vero contra ipsorum prohibitionem super his venire præsumpserint, censura eos canonica, nulla appellatione obstante compescant. Ut igitur quæ mandamus, valeant sine difficultate qualibet adimpleri, monemus regiam excellentiam et hortamur in Domino, atque in remissionem peccatorum injungimus, quatenus pro amore justitiæ, et reverentia B. Petri et nostra, in negotio illo juxta mandati nostri tenorem procedi permittas, et prædictos decanum, senescallum, et Rogerum de Fedic, atque alios consanguineos et amicos prædicti Dunkeldensis episcopi, et episcopatum et alios redditus ejus regia protectione defendas, et nec tu ipse illos in aliquo aggraves, nec sinas ab aliis aggravari : ita quod causa ipsa valeat sine impedimento terminari, et regia magnificentia de justitiæ opere apud Deum præmium indeficiens, et nomen bonum apud homines consequatur. Noveritis autem, memoratis episcopis in virtute obedientiæ nos injunxisse, ut nec ab Ecclesiis nec a clericis sibi subditis accipiant aliquid expensarum intuitu, quas in prosecutione memorati negotii sunt facturi, sed de propriis solummodo redditibus sibi procurent necessaria providere. Nolumus enim, ut facto ipsorum Ecclesiæ, vel personæ aliæ regni tui debeant incurrere detrimentum. Regiam insuper excellentiam volumus non latere, quod supradictus Dunkeldensis ita honeste suum est negotium prosecutus, et honori regio detulit, quod nihil omnino proposuit, quod in derogationem regii nominis valeat redundare, vel quo tua serenitas adversus eum debeat commoveri. Unde si quid ab æmulis ejus in contrarium fuerit celsitudini tuæ suggestum, talium verbis aurem regiam non apponas. Datum Veronæ secundo kalendas Augusti ». Hucusque Pontificiæ litteræ ad regem datæ, quas recitat Rogerius in Annalibus Anglicanis : quibus et alias ab eodem Urbano Pontifice datas subjicit de iisdem, quas causa brevitatis omittimus : tu consule, si vis ipsas. A Scotia autem recedamus in Angliam.

14. *Mutua officia inter Urbanum III ad Bal-*

duinum archiepiscopum Cantuariensem. — Hoc eodem anno circa sui initia Pontificatus Urbanus papa ad Balduinum Cantuariensem archiepiscopum pallium misit una cum legatione (ut Paris testatur) quibus ipse acceptis, dignas tanto viro qui misit, et Petro Blesensi, qui scripsit, has litteras dedit [1] :

« Sanctissimo patri Urbano, Dei gratia summo Pontifici, Balduinus Cantuariensis Ecclesiæ minister, salutem et debitum devotionis obsequium.

« Domus Dei, quæ in lapide adjutorii super fundamentum Apostolorum et Prophetarum stabilita est, a Petro et successoribus ejus formam semper eruditionis et statum incolumitatis accepit. Quod enim stipiti rami, quod capiti membra, quod radii soli, quod fonti rivuli : hoc Apostolicæ Sedis eminentiæ debent Ecclesiæ omnes quas ubique terrarum religio Christiana fundavit. Inde est, quod beatæ recordationis Lucio Tertio papa viam universæ carnis ingresso (mortis enim tributarii omnes sumus, mortisque responsum habemus in nobis, et fœdus cum ea percussimus) erant et lugebant filiæ apud nos sine sponso. Cumque munus exequiale defuncto et pios affectus impenderent, electionis vestræ nuntius supervenit, qui nubilum publici mœroris auferens, corda omnium festiviore lætitia serenavit. Communis enim fama est, quod Dominus, qui juxta verbum Amos [2], suscitat de filiis prophetas et de juvenibus Nazaræos, ipse in specula celsitudinis Apostolicæ talem nunc de filiis per gratiam suam collocare dignatus est, qui prodesse velit, et præesse sciat, qui prudentia et moribus præeminens, cathedram sanctorum meritis implere sufficiat. In commune itaque desiderium cedit, verboque celebri, et votiva gratiarum actione publice recensetur, qualiter Dei sapientia suaviter universa disponens, vos de gradu in gradum, de virtute in virtutem, et de honore in honorem promoverit. Nec illud deesse permittit ad plenitudinem gaudiorum, quod tanta fuit eligentium vos unanimitas, nullumque sustinuit rete Petri scissionis aut rupturæ dispendium : sed juxta verbum Isaiæ [3] : Quod Dominus exercituum decreverat, quis poterit infirmare ? nec variat casualis eventus, quod consilii cælestis altitudo disposuit.

15. « Quia ergo ex hominibus assumpti estis a Domino Pontifex, et pro hominibus constituti in his quæ sunt ad Deum : ipsi, qui vos elegit, cum multa gratiarum actione preces affectuosas offerimus, quatenus is qui segregavit, et vocavit vos ad dandam scientiam salutis plebi ejus, ipse in bonis dies vestros continuet, atque in faciem testamenti, vel Christi sui respiciat, Eccl. ab omni errore purgatam sub vestra provisione tranquillet. Ad hæc non quantas volo, sed quantas valeo vobis gratiarum referens actiones, minorem me profiteor cunctis miserationibus vestris ; nam meorum exigentiam meritorum multipliciter vestrorum beneficiorum magnitudine prævenistis. Non sufficio tantæ gratiæ respondere ad meritum : ille pro me respondere dignetur, qui secundum divitias bonitatis suæ suorum insufficientiam supplet. Ego enim vir videns paupertatem meam præ munificentia et magnificentia indultæ mihi gratiæ vestræ, me vobis totum debere profiteor, quidquid debere servus domino, magistro discipulus, filius patri potest. Precor igitur, ut imperfectum meum videant oculi vestri, et in ea plenitudine potestatis, quæ vobis cælitus data est, meam insufficientiam sustentare velitis. Juvate me, pater, orationibus vestris, ut quod possibilitas nostra non obtinet in hac administratione, vestræ orationis et eruditionis suffragio suppleatur. Vale ». Hæc Balduinus. Paris autem de aliis ab eodem Urbano papa eidem Balduino concessis addit ista :

16. « Eodem tempore papa Urbanus Balduino archiepisc. Cantuariensi scripsit in hæc verba : Præsentium tibi auctoritate mandamus, ut liceat tibi Ecclesiam in honorem beatorum martyrum Stephani et Thomæ construere, et de idoneis eam ornare personis, quibus beneficia, quæ ad eorum sustentationem constitueris, canonice debeas assignare. Item fraternitati tuæ mandamus, ut quarta parte oblationum, quæ ad reliquias B. Thomæ martyris offeruntur, monachorum usibus concessa, quarta fabricis Ecclesiæ deputata, quarta pauperibus erogata, quartam portionem liceat tibi in alios usus bonos pro tuæ voluntatis arbitrio erogare ». Hucusque Urbani litteræ.

De eodem Urbano hæc habet Rogerius in rebus Anglicis : « Eodem anno, Henricus rex misit nuntios suos ad Urbanum papam, et multa ab eo impetravit, quibus papa Lucius fortiter resistebat, quorum unum hoc fuit, quod ab eo impetravit : Quod unus, quem vellet, de filiis suis coronaretur de regno Hiberniæ. Et hoc confirmavit dominus papa bulla sua : et in argumentum voluntatis et confirmationis suæ misit ei coronam de penna pavonis auro contextam ». Hæc Rogerius. At quæ hujus anni sunt reliqua prosequamur.

17. *S. Hugonis Lincolniensis episcopi mira libertas in suo officio.* — Hoc eodem anno sanctus Hugo ex priore Carthusiano, creatus est episcopus Lincolniensis in Anglia. Ita idem Rogerius in Annalibus. Porro hic ipse sui episcopatus exordio stetit infractus adversus regem, ejusque ministros, labefactantes Ecclesiæ jura. Extant ejus res gestæ conscriptæ ab auctore ejus æquali, quique aliquandiu cum ipso vixit : qui de ipsius episcopatus exordio hæc habet digna memoria [1] :

« Suscepto itaque præsulatu, prima cura et sollicitudo ei fuit, ut viros sapientia et scientia instructos, atque in timore Dei probatissimos suo lateri adhiberet. Horum consilio et auxilio fretus, pastorale munus perquam strenue executus est.

[1] Apud Petr. Bles. Ep. XCIX. — [2] Amos II. — [3] Is. XIV.

[1] Apud Sur. die XVII. Nov. t. VI.

Homines quieti et pudici spiritus impensius amabat, nec alios suo gregi sciens et prudens præficere voluit, quantalibet industriæ aut litteraturæ prærogativa pollerent. Videns autem tyrannidem Forestariorum, ait : Recte quidem Forestarii dicti sunt isti, quia foris stabunt extra regnum Dei. Usque adeo certe illorum injusta erat potestas, ut nemo rege inferior eorum posset vim et importunitatem illæsus evadere. Contra hos primum ei bellum fuit. Nam cum more solito contra Ecclesiæ libertatem in subditos ipsius debacchari cœpissent, mox summum regis Forestarium excommunicavit. Quod ubi rex comperit, magnam animo concepit indignationem ». Quinam isti fuerint, et cur sic dicti, disces ex Epistola Petri Blesensis [1], quam adversus hujusmodi Forestarios ad eumdem Henricum regem scripsit, quam tu consulas. Redimus ad S. Hugonem, de quo mox ista idem ejus Vitæ auctor sic pergit :

18. « Contigit tunc in Ecclesia Lincolniensi beneficium (ut vocant) sive præbendam vacare, pro qua studiose rex, dissimulata ira, precabatur, ut uni ex servis ejus illam conferret. Fuit hoc exquisitum quorumdam aulicorum consilium, qui obsequium in hoc se præstare viro Dei putabant, cui dedissent occasionem, utcumque mitigandi adversus ipsum commotam regis indignationem. Lectis igitur litteris, vir sanctus divino timori postponens humanum, ita ait : Non aulicis, sed potius Ecclesiasticis personis Ecclesiastica sunt conferenda beneficia. Habet dominus rex unde tribuat mercedem servientibus sibi, nec debet summo regi famulantes privare proventibus suis, ut inde servis suis provideri poscat a nobis. Hæc dicens, et regios a se nuntios inanes et vacuos remisit, et Forestarium absolvere noluit. Quibus rex auditis, graviter in episcopum commotus est, eo præcipue, quod nec per se, nec per alios, aut certe per litteras veniam peteret, vel factum revocaret.

19. « Accersito itaque ad se inter cætera dixit rex : Domine episcope, ubi sunt gratiarum actiones, quas rependere debuisti pro tantis beneficiis? Respondit episcopus : Novi te, ut episcopus ego efficerer studiose laborasse. Ut igitur animam expedirem tuam, ubi illi periculum immineret, si quod mei esset officii, exequi non curarem : necessario id mihi incubuit, ut oppressorem Ecclesiæ meæ, cui me consulere oportet, per Ecclesiasticam censuram coercerem, et indebite præbendam sibi in ea ambientem, nulla ratione exaudirem. Excellentiæ autem tuæ præsentiam pro utrolibet adire negotio, non modo superfluum, sed etiam ineptum sentiebam : cum tuæ prudentiæ pronum sit, quod rite geritur sapienter advertere, et voluntati nihilominus tuæ facile sit, quod rectum esse cognoveris, clementer et benigne approbare. Hujusmodi rationibus, rex cum quod contradici posset non reperiret, omnino placatus est ; ore etiam sereno jam ejus se orationibus commendans, ultra nec addere , nec demere quidquam dictis aut factis ejus attentavit. Forestarium denique dolentem valde, et virgis cæsum, clementer absolvit. Hunc postea omni reliquo vitæ suæ tempore , speciali quadam benevolentia sibi sensit addictum, et suorum negotiorum fidissimum curatorem. Sic in rege, sic in satellite veridicam esse sententiam experitur, qua dicitur : Qui corripit hominem, gratiam postea inveniet apud eum magis, quam ille, qui per linguæ blandimenta decipit ». Hactenus de rebus Hugonis hoc anno.

20. *In Livonia prima sedes episcopalis erecta.* — Antequam autem a Borealibus partibus recedamus, quæ hoc anno accidit, propagationem fidei in Livonia describamus. Hoc namque anno contigit fundari in Livonia primam sedem episcopalem, populo ex gentilitia superstitione ad Christum converso, opera S. Meinardi Sigebergensis canonici. Quomodo autem ista contigerint, sic accipe ab auctore ejus temporis Arnoldo abbate Lubecensi [1] ; ait enim :

« Opportunum arbitror, memoriæ fidelium commendare, nec silentio præterire devotionem et laborem multorum religiosorum, quo apud Gentiles, qui Livones dicuntur, desudatum est, qui ibi Domini semina spargentes, ipsum populum ab idololatria cessare laboraverunt. Vidimus sane propter eorum instantiam multos cooperatores existere, alios peregrinando, alios sua conferendo, ut seges Christi fructuosa consurgeret , et multa messe diaboli zizania suffocaretur. Fuit autem primus hujus institutionis auctor dominus Meinardus Sigebergensis canonicus , quem eloquium Domini inflammavit, ut eidem populo infideli pacem Domini nuntiaret, et ipsum paulatim calore fidei scintillaret. Cumque vir bonus per aliquot annos cum negotiatoribus illuc iret, et suis negotiis devotus insisteret, sensit manum Domini non invalidam, et auditorum suorum devotionem plurimam. Accedens igitur ad Bremensem Ecclesiam, quam tunc dominus Hartuicus archiepiscopus regebat, suam intentionem suorumque auditorum devotionem ipsi archiepiscopo similiter et capitulo majori exposuit, ut non sine auctoritate vel consilio cœpto labori insisteret. Qui sperantes ipsum plantando et rigando, incrementum Domini percipere, ipsum ad prædicandum gentibus miserunt, simul etiam pontificali honore sublimantes majore auctoritate roboraverunt. Ipse ergo humilis et devotus suis laudatoribus verbi spargens semina, arguendo, increpando, magis tamen obsecrando, duritiam Gentilium frangens ipsorum corda non minus muneribus quam exhortationibus paulatim, ad quod volebat, Deo annuente, perducebat.

21. « Anno igitur Verbi incarnati millesimo centesimo octogesimo sexto, fundata est sedes epi-

[1] Pet. Bles. Ep. xcv.

[1] Arn. Chron. Slavor. l. vII. c. 8. 9.

scopalis in Livonia a venerabili viro Meinardo, intitulata patrocinio beatæ Dei Genitricis Mariæ, in loco qui Riga dicitur. Et quia idem locus beneficio terræ multis bonis exuberat, nunquam ibi defuerunt Christi cultores, et novellæ Ecclesiæ plantatores. Est enim eadem terra fertilis agris, abundans pascuis, irrigua fluviis, satis etiam piscosa et arboribus nemorosa. Dominus quoque Bertoldus abbas in Lubeca, relicta prælatione, et ipse verbi semina Gentilibus spargere studens, huic labori non impiger se ingerebat. Unde gratia Dei cooperante, non parum Gentilibus quibusdam acceptus erat. Considerabant sane in viro gratiam conversationis, temperantiam sobrietatis, modestiam patientiæ, virtutemque abstinentiæ, instantiam prædicationis, jucunditatem aflabilitatis ». Hæc ipse de Livoniæ apostolo Meinardo : reliqua suo loco inferius.

22. *Gotifridus historiam suam Urbano III offert.* — Eodem anno Gotifridus Viterbiensis (ut vulgo fertur), sive Vitembergensis, eam quam elaboravit historiam, prosa metroque contextam (quam Pantheon appellavit ob rerum universitatem) obtulit Urbano papæ. Cum autem fuerit ipse ejusdem Friderici imperatoris, necnon et Henrici regis ejus filii notarius, quod ipse iisdem scriptis sæpe testatur, minime destitit, quin libere sæpe professus sit imperatores et reges debere subditos esse papæ, ejusque auscultare mandatis. Quantæ autem apud eum vertex Pontificalis fuerit æstimationis et pretii : intelliges ex Præfatione, quam operi præfixit, nuncupans ipsam Urbano Pontifici, plane dignam hic describi, quæ hoc ipso anno eidem sanctissimo papæ est oblata. Sic enim se habet :

23. « Summo et universali papæ Urbano Tertio, domino et patri suo reverendissimo, Gotifridus Viterbiensis sacerdos indignus, seipsum in omni obsequio et obedientia subjectissimum.

« Dum sacrosanctæ matris nostræ Romanæ Ecclesiæ culmen inspicio, et ejus eminentiæ considero majestatem : illud ante omnia necessarium esse intueor, ut sicut ipsa omnibus noscitur præesse principibus : ita omnes reges et principes, et universæ orbis Ecclesiæ, doctrina ejus et regimine adornentur : et ab ea, tanquam a fonte justitiæ, totius sapientiæ regulis instruantur : QVIA NVLLVM SCRIPTVRARVM ELOGIVM NOSCITVR ESSE AVTHENTICVM, NISI AB EIVS SAPIENTIÆ FLVMINIBVS, SITIENTIBVS PROPINETVR. QVARE SI QVOD HISTORIARVM OPVS NOVA PER ALIQVEM INSTITVTIONE CONFICITVR, RATIO SVGGERIT VT ANTEQVAM IN PVBLICVM DEVENIAT, APOSTOLICO EXAMINI PRÆSENTETVR : QVATENVS, SI ACCEPTIONE DIGNVM ESSE PERPENDITVR, EIVS MANDATO ET IVDICIO APPROBETVR ; ET AB EO VIRES AVCTORITATEMQVE RECIPIAT, CVI TERRENA ET CÆLESTIA DIVINITVS SVNT COMMISSA.

« Eapropter, reverendissime pater, hoc opusculum longo tempore simplicitatis meæ studiis aggregatum, et de Veteri et Novo Testamento, atque de omnibus fere historiis in unum volumen sub compendio redactum, ad honorem Dei et emendationem seu approbationem S. R. E. ante vestrum examen perferre disposui, vestræque gratiæ præsentare curavi : ut si auctore Deo per vos fuerit approbatum, ad alias Ecclesias ulterius derivetur, et non solum clerici, sed etiam reges et principes habeant hoc opus a vestræ sanctitatis auctoritate. Impossibile enim est perfecti regiminis et regiæ potestatis excellentiam convenienter attingere his, qui mundi cursum et originem, aut Scripturarum dogmata ignorant. Imperator vero aut rex, qui cæteris principibus potestate præponitur, si fuerit philosophiæ nescius, errare sæpius quam regnare videtur, quia dum in causis reipublicæ sapientia indiget, cogitur eam ab aliis frequenter emendicare, et ex hoc aliena sæpius quam sua cernitur virtute regnare. Omnes namque reges debent rerum statum et justitiæ disciplinam cognoscere, quam sola bruta animantia ignorant. Oportet etiam eos Creatori de his omnibus reddere rationem, quia ipsi, cum legibus sint absoluti, non in legem, sed in Deum potius videntur peccare; unde dicitur [1] : Tibi soli peccavi. Cum ergo reges, non in leges, sed in Deum peccent, et Dei solius, vestroque examini reserventur, antiquorum regum vitam et gesta atque historias oportet eos cognoscere, ut causa præcedentium fiat eis in posterum cautio futurorum. Ipsi quoque principes inter alia beneficia S. R. E. gaudeant se hunc Historiarum libellum de fonte sanctitatis vestræ suscipere : cujus instructi adminiculo, poterunt subjectos sibi populos rationabilius gubernare ». Reliqua prætermittimus, quæ spectant ad susceptum a se scribendæ historiæ institutum.

24. Audisti, lector, quod ex antiquo Ecclesiæ usu Gotifridus, quamvis notarius imperatoris et regis, et inter primarios regios ministros militans in curia tantorum principum, eorumdemque (ut sæpe vidisti) adversantium hostiliter Ecclesiæ juribus : hac tamen sua Præfatione confitetur et profitetur, Romanorum Pontificum, non regum vel imperatorum esse scripta quorumvis cognoscere et approbare, sed approbata a Pontificibus Romanæ Ecclesiæ legere : horum vero muneris esse scripta cognoscere ; cognita vero et comprobata ipsis principibus legenda porrigere. Hæc autem antiquo Ecclesiæ usu probata, et Catholicæ fidei auctoritate recepta (ut suis locis superius est demonstratum [2]) idcirco hic vehementius inculcamus, quod dictu nefas, horrendum factu, infelicissimis nostris temporibus probata a Romano Pontifice scripta ministri regii redigere audeant sub censuram, ut ea a librariis vendi non sinant, nisi ab ipsis impetrata licentia, quam etiam interdum pro arbitrio negent, atque prohibeant ne vendantur, cum videlicet ex illis arguantur iidem ipsi præter jus fasque aliquid perpetrare. At quidnam hoc est, nisi alteram clavium Petro a Christo collatarum,

[1] Psal. x. — [2] In Epist. Nuncup. t. vi. Annal. ad Clem. pap. VIII.

quæ scientiæ dicitur, e manibus ejus successoris extortam (quod nefas est dictu) a manu laica, ac laicis usurpari principibus? quod quidem esse potius arrogantiæ ministrorum, quam principum Christianorum modestiæ, quis negaverit unquam? Quamvis ad excusandas excusationes in peccatis, falsis coloribus probrosa ista delinire soleant ipsi ministri regum, præstari nimirum ista ab ipsis, ne in regnum irrepant libri hæreticorum falsis titulis inscriptorum, quibus fides Catholica corrumpatur. At hoc præcipui muneris esse episcoporum, jam Apostolorum sententiis, Conciliorum canonibus, decretis summorum Pontificum, admonitionibus sanctorum Patrum est cautum, quos ad ista præstanda quam vigilantissime interpellent laudabiliter iidem ipsi regum ministri.

25. *Henrici regis nuptiæ cum Constantia filia Rogerii regis Siciliæ, et de ejus monachatu fabula explosa.* — « Hoc eodem anno (idem qui supra inquit Gotifridus Viterbiensis) ab Incarnatione Domini millesimo centesimo octogesimo sexto, Indictione sexta, sexto kalend. Februarii, rex Henricus Sextus cum regina Constantia, filia Rogerii regis Siciliæ, nuptias gloriosas celebravit Mediolani apud Sanctum-Ambrosium, anno ætatis suæ vicesimo primo, anno autem regni sui decimo septimo ». Hæc ipse. Quod autem ex recentioribus complures, imo fere omnes asserant, Constantiam hanc monialem fuisse : scias fabulosum esse atque commentum, fortasse inde excogitatum, quod asservata fuerit ipsa in monasterio, ut si defuisset regibus mascula proles, spes esse potuisset nubendi regi cum dote regni. Scriptorum siquidem omnium temporis Friderici nullum plane reperies, qui aliquid narret de monachatu Constantiæ, quod tamen ob tantæ rei novitatem auditu ipso horrendum, ut nuberet monialis, nullatenus a quoquam ipsorum prætermittendum fuisset. Nam præter Gotifridum, neque Hugo Falcandus scriptor Siculus, qui his aderat, deque ipsius educatione in Apostrophe ad Siciliam agens quidquam de monachatu, sed hæc tantum : « Sic et Constantia primis a cunabulis in deliciarum tuarum affluentia diutius educata, tuisque instituta doctrinis et moribus informata, tandem opibus suis barbaros ditatura discessit ». Et de monachatu nihil, ubi si fuisset, necessaria mentio adhibenda erat. Nec insuper Arnoldus, [1] abbas Lubecensis, et ipse ejusdem sæculi auctor, cum de nuptiis celeberrimis tunc Mediolani celebratis agit, aliquid penitus de Constantiæ monachatu : nec Romualdus archiepiscopus Salernitanus, nihil Neubrigensis, nec Appendix ad Urspergensem, vel Rigordus; non Rogerius, ejusdemmet ipse temporis scriptor, qui et de iisdem nuptiis meminit; neque Innocentius papa Tertius in suis Epistolis, in quibus de Constantia frequens est mentio : neque alii ejusdem temporis auctores, qui ejusdem Constantiæ nuptiarum meminerunt. Accedit præterea, quod ratio repugnat, et contradicit, ut, quod falso asseritur a recentioribus, Romanus Pontifex ejusmodi matrimonium dispensando probaret, quem constat ipsi adversatum fuisse; vel faverit magis ipse papa Tancredo, ut fieret Siciliæ rex : id namque testatur Neubrigensis [1], quod et dicetur inferius suo loco. Adeo ut fieri non potuerit, ut qui favebat Tancredo, dispensaverit cum Constantia, ut jungeretur Henrico regi. Si enim dispensasset, ut execrata monialis regi nuberet, quem certo sciret ea ratione eam ducere in uxorem, ut una cum ipsa potiretur et regno : plane contra Tancredum, non autem pro ipso, ut rex esset, sed ne rex fieret, laborasse convinci posset. Sic igitur, quod nullius antiquorum penitus testificatione fulcitur; neque ratione aliqua subsistere ullatenus posse videtur. Quod si nubes testium recentiorum id rumore quodam conclamante potiusquam auctoritate majorum, vel certa ratione asseruisse cognoscitur; eadem plane qua effutitur levitate, rejicitur. Id genus plane sunt sicut ejusdem fidei Epitaphia recens incisa, vel inscripta in eorumdem Henrici imperatoris, Constantiæque sepulchris, quæ hic tibi describenda suscepimus, ne errore labaris, ut putes tempore eorumdem mortis esse conscripta : sic enim se habent, de Henrico primum :

Imperio adjecit Siculos Henricus utrosque
Sextus, Suevorum candida progenies.
Qui monacham sacris uxorem duxit ab aris,
Pontificis scriptis, hic tumulatus inest.

Imperavit ann. VII, mens. V. Obiit Messanæ MCXCVIII.

De Constantia ejus conjuge in hunc modum :

Cæsaris Henrici latet hic Constantia conjux,
Undeno lustro hac platea rugosa sacerdos
Facta, dedit partu Fridericum Augusta secundum.
Pro meritis sacrata tenet sic ossa Panormus.

Vixit ann. LXI. Obiit ann. MCCIV.

Sed sicut recentia, ita sunt et falsa.

26. De his dicturi, primum omnium quod ad tempus spectat, procul abest, ut antiquitus cum iidem mortui sunt et sepulchris porphyreticis conditi, iidem fuerint in sarcophago exarati versus : quorum explorans ego diligenter antiquitatem, haud pridem (ut sexaginta annorum terminum non excedant) eos ibi reperi esse positos a quodam canonico, Rogerio nomine, Paruta cognomine, sive ab alio aliquo canonicorum, ut aliorum est assertio, licet de tempore recentiori, quo ipsæ sepulchris sunt appositæ Inscriptiones, una eademque sit omnium affirmatio. Quod cum a viventibus nunc Siculis didicissem, ut crederem, magis magisque Maurolicus persuasit, qui novissime res Siculas diligentissime hoc sæculo pertractavit. Cumque Siciliæ regum quæ reperit Epitaphia, inibi in unum collecta cudenda curaverit, nullius tamen horum aliquam habuit mentionem; adeo

[1] Arn. Chron. l. I. c. 14.

[1] Neub. l. III. c. ult.

ut dicendum necessario sit, eadem Epitaphia post editum ab eo commentarium illum in eorumdem principum posita esse sepulchris. Hæc, quod ad tempus pertinet versuum affixionis, dicta sunto.

27. Modo autem de iis, quæ in eis annotata spectant tempora, sunt eadem Epitaphia mendacii arguenda: atque in primis, quod in fine post Henrici imperatoris Epitaphium ipsius imperii tempus apponitur, imperasse videlicet annos septem et menses quinque, et mortuum anno Christi millesimo centesimo nonagesimo octavo: plane mendacia patentissima convincuntur. Siquidem (ut inferius suis locis perspicue declarabitur, ut non sit quod jure possit opponi) Henricus, qui coronatus est imperator a Cælestino papa Tertio, anno Christi millesimo centesimo nonagesimo primo, die decima quinta Aprilis, mortuus est anno salutis millesimo centesimo nonagesimo septimo, vicesima octava Septembris: sicque nonnisi annos sex et menses quinque cum diebus tredecim imperasse, certissimum est: quod et clarius visurus eris suis locis inferius.

28. Sed magis portentosa mendacia in Epitaphio scripta Constantiæ inveniuntur, atque primum illud, quod de ætate ipsius, quando peperit Fridericum, versibus illis asseritur:

Undeno lustro hac platea rugosa sacerdos
Facta, dedit partu Fridericum Augusta Secundum.

Nempe quod suæ ætatis anno quinquagesimo quinto peperit filium Fridericum. Nam cum natus Fridericus dicatur anno millesimo centesimo nonagesimo tertio, ut inferius anno ultimo tomi hujus patebit, convincitur Constantia suæ ætatis anno trigesimo nono, quæ tricenaria nupserat, juxta Gotifridi ejus quoque temporis auctoris assertionem, Fridericum filium peperisse. Pari modo quod post versus sic scribitur: « Vixit annos sexaginta et uno, obiit anno millesimo ducentesimo quarto »: duplex convincitur in iis esse mendacium. Primum namque de ætate Constantiæ, quæ decessisse ponitur anno suæ ætatis sexagesimo primo, cum nonnisi annos nata ad summum quadraginta tres ex hac vita migravit, ut inferius luce clarius demonstrabitur. Intexitur vero adhuc mendacio mendacium, dum defuncta ponitur anno salutis millesimo ducentesimo quarto, quam testificatione Innocentii papæ in suis litteris, datis anno primo sui Pontificatus, certissimum sit, decessisse ex hac vita anno Redemptoris millesimo centesimo nonagesimo octavo, die vicesima septima mensis Novembris.

29. Redarguas ex eo quoque mendacium de facta per Romanum Pontificem dispensatione, de abrogatione monachatus Constantiæ, quod dicunt dispensatum fuisse per Alexandrum papam Tertium, ut monialis Deo sacrata nuberet; et quod subjungitur: non semel id ab eodem Pontifice usurpatum, sed iterum cum Nicolao Justiniano Veneto tunc monacho, postea patre beati Laurentii Justiniani, de quo in Vita ipsius Bernardus Justinianus ejus nepos hæc habet [1]: « Imperator ab Alexandro Tertio Pontifice maximo, ut liceat adolescenti monacho solvere vinculum religionis, ad reparandam sobolem gentis suæ ». Et inferius: « Quod ne cui forte mirum videatur, iisdem temporibus idem Alexander Pontifex Constantiam Willelmi Siciliæ regis filiam et monacham plusquam quadragenariam Henrico imperatori Friderici Barbarossæ filio nuptui concessit ad sobolem Willelmi patris, qui Siculis fuerat charissimus, suscitandam ». Hæc Bernardus, qui lapsu fortasse memoriæ in his multipliciter errasse convincitur. Primo videlicet, quod tribuit Alexandro Tertio utramque dispensationem, priorem de Constantia, atque posteriorem de Nicolao. Nam cum ante ex hac vita decessisse constat Alexandrum, quam nuberet Constantia Henrico (quod hoc anno factum liquet testimonio ipsius, qui interfuit ut jam dictum est) nihil plane est, ut tribui possit ea dispensatio Alexandro, multo vero minus, quæ concessa dicitur Nicolao. Erat et in eo adhuc, dum Constantiam filiam fuisse Willelmi regis asserit, quam manifestum est, natam fuisse ex Willelmi patre Rogerio. Sed deformior error est, quod vult ab Alexandro Tertio concessam esse dispensationem Nicolao, cum idem ipse affirmet, ejus filium beatum Laurentium claruisse, insignitum munere episcopali ab Eugenio papa IV, cum certum sit, ab obitu Alexandri Tertii, qui contigit anno salutis millesimo centesimo octogesimo primo, usque ad creationem Eugenii VI, quæ accidit anno millesimo quadringentesimo primo, intercedere annos ducentos quinquaginta.

30. Ut autem, quod ad Constantiam pertinet, tandem cunctas dissolvamus ambages, Gotifridus Viterbiensis, qui his præsens aderat, eam natam posthumam tradit, fuisseque annorum triginta hoc anno, cum nupsit, docet his versibus, dum agit de pace inter Fridericum, et Longobardos composita, deque nuptiis ejus filii Henrici regis cum ipsa Constantia:

Fit regis Siculi filia sponsa sibi,
Sponsa fuit speciosa nimis, Constantia dicta,
Posthuma post patrem materno ventre relicta,
Jamque tricennalis tempore virgo fuit.

Verum cum constet, Rogerium Siciliæ, ejus nominis primum regem, patrem Constantiæ jam anno salutis millesimo centesimo quinquagesimo quarto decessisse ex hac vita (ut tradit ejus temporis auctor Robertus [2], necnon Fazellus affirmat [3]) plane dicendum, hoc anno Constantiam paulo amplius excessisse anno uno trigesimum ætatis suæ. Cumque etiam constet, eamdem Constantiam post ejus obitum natam posthumam, plane eluditur fabula

[1] Apud Sur. die VIII. Jan. in Vit. ips. c. 1. — [2] Rob. in Append. ad Sigeb. eo anno. — [3] Fazel. l. VI. c. 3.

illa, quam idem Fazellus narrat de eadem ipsa Constantia, quod perculsus pater rex vaticinio Joachim abbatis, quo asserebat, si nupsisset, funestam futuram Siciliæ facem, fecerit eam retrudi in in monasterium, atque religionem profiteri monasticam : nam si vivo patre rege ipsa non nata, quomodo potuit per eum monacha effici atque professa? Sic igitur vides, lector, pudendum detectum errorem de falsa origine Constantiæ monachatus. Ex ipsius ergo Henrici imperatoris, tunc vivente notario disce numerare annos Constantiæ, ejusdemque nosce natale tempus post mortem patris et quando nupsit, ut discas pariter sparsas in vulgus exsufflare fabulas, atque solidæ inhærescere veritati.

31. *Res Orientales.* — Quod ad res pertinet Orientalis Ecclesiæ, Nicetas [1] tradit Isaacium imperatorem sede expulisse Basilium Camaterum patriarcham Constantinopolitanum, hujusmodi prætensa causa. Principatum adeptus Isaacius, Basilio Camatero, quamquam ejus ope maxime adjutus patriarchatu dejecto (causa prætexebatur, quod quas nobiles matronas Andronicus in monasteria invitas abstrusisset, iis ipse nigro vestitu deposito, reditum ad pristinum habitum, et vitæ rationem concessisset) Nicetam Mundanum pro eo patriarcham designavit, Ecclesiæ maximæ sacellarium ». Quomodo autem et ipse redactus ab eodem imperatore in ordinem fuerit, suo loco dicendum. Sedit annos sex et menses sex. Quod spectat ad res Hyerosolymitanas, de his Rogerius in rebus Anglicis hæc habet : « Eodem anno, paulo ante festum S. Petri ad Vincula, cum prædictus patriarcha Jerosolymorum, qui pro subsidio Terræ-Sanctæ functus fuerat anno superiori legatione in Occidentem, rediisset, et nihil auxilii ad defensionem Terræ secum reportasset, timor magnus cecidit super habitatores terræ Jerosolymitanæ ». Subdit de proditione facta a Templario transfuga ad Soldanum, spondente daturum ei sanctam civitatem Jerosolymitanam : cum idem Soldanus progrediens cum exercitu, a paucis qui intus erant, contra ipsum Cruce prævia procedentibus, victus ignominiosissime fuit. Hæc ipse pluribus, reliqua autem anno sequenti.

Anno periodi Græco-Romanæ 6679. — Anno Æræ Hispan. 1224. — Anno Hegiræ 591, inchoato die 24 Martii, Fer. 2. — Jesu Christi 1186 — Urbani III papæ 2. — Friderici Ænobarbi reg. 35, imp. 32. Isaacii Angeli imp. 2.

1. *Dies et annus electionis Urbani III PP.* — Ad num. 1 et seq. *Urbanus III*, successeor Lucii III, anno superiori die vicesima quarta Novembris demortui, et die insequenti sepulti in litteris omnibus Ecclesiarum prælatis *Veronæ secundo idus Januarii* datis et a Baronio recitatis, ait, « defuncto papa Lucio, et reverendissimo ejus corpore honorifice tumulato », habitum fuisse a cardinalibus *de successoris electione* tractatum, seque unanimi consensu in ejus locum subrogatum. Quare cum *Lucius III* die XXV mensis Novembris anni elapsi tumulatus fuerit, eodem die ea electio peracta ; quod non tantum sedis ejus duratio, quam ab electione repetebat, ut in morte ejus ostendemus, demonstrat, sed etiam diserte affirmat Gervasius in Chron. ad annum MCLXXXV, ubi de Lucio III scribit : Veronæ sepultus est. Cui successit incontinenti Mediolanensis archiepiscopus et Urbanus appellatus est ». Quod confirmat Radulphus de Diceto pag. 629, ad eumdem Christi annum, ubi postquam asseruit, *VII kal. Decemb. Veronæ* sepultum esse, ejus successoris coronationem, et diem quo ea facta, his verbis nos edocet : « Humbertus Mediolanensis archiepisc. ipsa die cardinalium assensu communi papa creatus est, vocatus Urbanus, kal. Decembris coronatus est in Ecclesia S. Petri montis in supercilio collocata ». Dies autem prima mensis Decembris anno superiori in Dominicam cadebat. Dies itaque mortis *Lucii III* et dies electionis ac coronationis ejus successoris nunc certi.

2. *B. Joachimus abbas ad Urbanum III venit.* — *Urbanus III* ante pontificatum archiepiscopus Mediolanensis erat, et Leonis IX ac Alexandri II exemplo archiepiscopatum retinuit, ut diserte legitur in Catalogo archipresbyteri metropolitani Ecclesiæ Mediolanensis, apud Puricelleum in Monument. Basilic. Amb. num. 605, ubi etiam pag. 1019 exhibet instrumentum anno MCLXXVIII exaratum, in quo memoratur Obertus Grivellus,

ipsius Ecclesiæ archidiaconus, qui postea sub Urbani III nomine Pontifex Romanus fuit. Hugo Autissiodorensis in Chron. hoc anno scribit : « Per hos dies venit ex Calabriæ partibus ad Urbanum papam Veronæ morantem quidam abbas, nomine Joachim, de quo ferebant, quia cum prius non plurimum didicisset, divinitus accepit intelligentiæ donum, adeo ut facunde diserteque enodaret difficultates quaslibet Scripturarum. Hic itaque dicebat quædam Apocalypsis mysteria hactenus latuisse, sed modo per eum clarescere in spiritu prophetiæ, sicut ex Opusculo quod scripsit legentibus liquet ». De beato Joachimo pluribus infra sermo erit.

3. *Causæ dissensionis inter papam et imperatorem.* — A num. 3 ad 12. Arnoldus abbas Lubecensis in Chron. Sclavorum lib. 3, cap. 16 et seqq. fuse narrat dissidia inter Urbanum III et imperatorem post Lucii III mortem continuata, et ex eo Baronius. Ad ea pertinent relata hoc anno a chronographo Aquicinctino et a Joanne de Ceccano in Chron. Hæc prioris verba : « Urbanus papa et imperator Fredericus inter se dissentiunt. Multimodæ fuerunt causæ dissensionis. Præcipua, quod patriarcha Aquileiensis, et quidam episcopi interfuerunt, absque consensu papæ coronationi Heinrici regis (filii Friderici imp.) die quodam solemni in Italia. Quos omnes papa a divino suspendit officio. Alia, quod Formosum (legendum *Folmarum*, ut Brouverus in Annal. Trevirens. ex antiquis habet electum Treverensem) electum canonice sabbato sancto Pentecostes in presbyt. cardin. (nulla hujus cardinalis apud Oldoinum in Auctiori Historia Card. mentio), et crastino die in archiepiscopum, contra votum imperatoris, consecravit. Nam alter electus perperam fuerat (nempe Rudulphus, ut videre est apud Arnoldum lib. 3, cap. 10, qui cardinalatus Folmari etiam non meminit) quem imperator manutenebat. His et aliis causis intercurrentibus inter papam et imperatorem in Italia pax turbatur ».

4. *Concil. Mosomiense.* — Schisma istud Ecclesiæ Trevirensis per annos septem duravit, uti narrat auctor Magni Chronici Belgici, pag. 201 : « Istis papa Lucius auditis, nihil determinavit; cui Urbanus III Mediolanensis successit, cujus progeniem imp. Fredericus, qui Mediolanum oppugnavit, universam oppressit; qui licet imperator Folmarum se non admissurum jurasset, tamen eum papa approbavit et consecravit, Radulphum reprobando. Quid moror ? Folmarus reversus excommunicavit Radulphum (a paucis electum) et suos : e contra Henricus rex (nempe Germaniæ) jussu patris (sc. Friderici) fautores Folmari spoliavit et domos eorum publicavit. Folmarus impetrato legationis officio, apud Mosanum-Carram (seu castrum Mousomium vel Mosomum, quod Mosæ adjacens archiepiscopo Rhemensi tum parebat, inquit Brouverus) ut papæ legatus, convocato Concilio et celebrato (in Quadragesima juxta Brouverum) episcopum Tullensem deposuit, Petrum Virdunensem excommunicavit. Tandem Clemens III, misso Sigifrido cardinale tit. S. Mariæ in Via-Lata, ad regem mittit, ut secundum canones compositione facta inter eos negotium Trevericum terminaret. Veniens vero, prædictus legatus omnes ab obedientia Folmari absolvit, et episcopum de administratione, non de ordine deposuit, et ab eo dejectos restituit, et excommunicatos absolvit, et amborum scilicet Radulphi et Folmari electionem sustulit, Ecclesiæ, ut prius, eligendi episcopum liberam tradens facultatem : et sic discordia septennio jam protracta fuit terminata ». Hæc ex Chronicis Pontificum », Trevirensium, ut arbitror. Agunt et de ista Synodo, cujus in Collectione Conciliorum nulla mentio, Vassenburgius in Gallia Belgica, et Brouverus in Annal. Trevir., ex monumentis ejusdem Ecclesiæ. De Folmari morte anno MCLXXXIX sermo erit. Hujus legationis *Sigifridi*, vel ut alii eum appellant, *Sofredi* Oldoinus in Hist. Card. non meminit.

5. *In comitiis imperii episcopi Germaniæ male erga Pontificem sese gerunt.* — Baronius num. 10 et seq. refert ex Arnoldo Lubecensi lib. 3, cap. 18, Fridericum imp. celebrasse comitia imperii *in Geilenhusem* occasione dissensionum, quæ inter imperium et Ecclesiam Romanam versabantur; Conradum Moguntinum archiep. proposuisse, ut scriberetur Urbano III papæ *ex persona episcoporum*; et consilium illud placuisse imperatori et omnibus episcopis. « Et ad voluntatem imperatoris », inquit Arnoldus, « scripta est Epistola, signata bullis episcoporum omnium et perlata ad dominum papam. Qui cum legisset Epistolam, obstupuit de immutatione episcoporum, quia ipse causam pro eis videbatur sumpsisse, ipsi vero de causa cecidisse. Nec minus tamen in proposito suo perstitit ; et veniens Veronam, imperatorem legitime citatum excommunicare decrevit ». Verum Urbanus III anno superiori Veronæ electus, toto hoc anno, quo ea Epistola data, et potiore parte sequentis Veronæ resedit. Epistolam illam nobis conservavit Radulphus de Diceto in Imag. Hist. ad hunc annum pag. 632 qui tamen brevitatis causa episcoporum subscriptiones resecuit. Dicunt episcopi imperatorem in solemni curia nuper congregata graviter conquestum esse, quod « Cremonenses, quos tanquam bannitos et publicos hostes imperii » decebat sanctitatem ejus evitare, contra honorem imperii familiariter collegisset, « dehortando civitates universas Italiæ ab auxilio ferendo et expeditione promovenda » : cum firmiter in verbo Domini promisisse se nunquam consecraturum Folmarum ; et in archiepiscopatu Mediolanensi injurias multo ex tempore per eum imperio factas imperatorem in publico proposuisse, concluduntque : « Unde et nos, qui de conservando et manutenendo jure et honore imperii ipsi et illustri filio suo Rogero (legendum *Henrico*) regi Augusto per sacramentum tenemur, nihilominus

quoque reverendæ matri nostræ S. R. E. dilectionis et obedientiæ debito astringimur, et paternam sanctitatem vestram in intimi cordis sinceritate complectimur, excellentiam vestram obnixe rogantes, totius humilitatis et filialis devotionis studio deprecamur, quatinus ad laudem Dei et pacem et unitatem Ecclesiæ Dei et imperii, quæ nunc toti mundo desideranda venit et exoptanda, ea quæ ad gravamen imperii facta dinoscuntur, quoniam ea a vobis sustineri aut sub silentio præteriri fidei vestræ sinceritati nullatenus conveniret, saniori, ut expedit, consilio permutari faciatis », etc. Hæc dissensiones ex aliis auctoribus magis explicandæ, et primo ex chronographo Aquicinctino, qui ait :

6. *Fridericus Cremonenses edomat.* — « Fredericus imp. Cremonenses sibi adversos auxilio Mediolanensium, in suum invitos cogit servitium. Imperator relinquens Heinricum filium suum in partibus Beneventanis, in Germaniam redit. Heinricus rex imperatoris filius quemdam Urbani papæ servientem et multas secum auri et argenti pecunias deferentem, obvium ex insperato habens, aurum et argentum auferens, in contumeliam papæ nasum ei præscidit ».

7. *Secta Vendicosorum exstirpatur.* — Joannes vero de Ceccano in Chron. hoc anno scribit : « Hoc anno surrexit quædam secta, in regno Siciliæ, de vanis hominibus, qui se faciebant nominare Vendicosos, et mala omnia quæ facere poterant, non in die, sed in nocte faciebant (de hac secta anonymus Casinensis anno præcedenti agit, ut ibidem vidimus ; sed hæc factio per annos duos grassari potuit). Ad ultimum Adinulphus de Ponte-Ceruo, qui fuerat magister et princeps hujus sectæ sententia regali judicatus, suspensus est, et multi alii ferro ardenti signati sunt. Et quidam presbyter, nomine Sinnoritto, depositus est ab Aquinense episcopo ; plangens episcopus, et fere omnes homines S. Germani promittentes et volentes eum redimere, ut non deponeretur, sed non potuerunt.

8. *Romani et Henricus rex Urbanum III vexant.* — « Octavo idus Decembris venerunt Romani in Campaniam, incenderunt Montem-Longum, et deprædati sunt Sylvam mollem, et sic reversi sunt Roram, etc. Hoc anno venit rex Henricus filius Frederici imp., et subjugavit sibi totam Campaniam præter Fummonem ; et castrum Ferentinum obsedit per novem dies, et ivit super Guarcinum, etc. Et rex (nempe Henricus) habuerat Fodrum (*annonam militarem*, ut Ducangius in suo Glossario) ab ipsis castellis. Hospitatus est in pede castri per novem dies ; omnibus tam Ecclesiis quam castellis per circuitum omnia mala, quæ inferre et facere potuit, fecit ».

9. *Agitur de Hibernia in regnum evehenda.* — Ad num. 16. Rogerius Hovedenus in part. II Annal. pag. 631, de gestis anno superiori verba faciens ait, *Henricum II* Angliæ regem obtinuisse ab Urbano III, « quod unus quem vellet de filiis suis coronaretur de regno Hiberniæ ». Tum pag. 634, de rebus currentis anni agens scribit : « Post Natale Domini (a quo Hovedenus præsentem annum inchoat) Urbanus papa misit in Angliam Octavianum S. Rom. Ecclesiæ subdiaconum cardinalem, et cum eo Hugonem de Nunant (episcopum Dunelmensem), quibus ipse commisit legatiam in Hiberniam ad coronandum ibi Joannem filium regis : sed dominus rex coronationem illam distulit ». Quare legati illi ab Anglia recesserunt. Jam anno MCLXXI diximus, *Henricum* regem *Joannem* filium in Hiberniam misisse, non quidem eo anno, sed, uti habet Giraldus Cambrensis lib. 2 de gestis suis, cap. 10, anno quo *Heraclius* patriarcha Jerosolymorum in Anglia erat, ideoque anno MCLXXXV, quo etiam Radulphus de Diceto pag. 626, Matthæus Parisius, et Gervasius in Chron. idem narrant. Subdit Radulphus pag. 629 : « Joannes filius regis Anglorum vocatus Hiberniæ dominus (sed non rex) rediit XVI kal. Jan. » anni scilicet MCLXXXV.

10. *Concilium Hibernicum.* — Giraldus Cambrensis, libri citati cap. 13, loquitur de Concilio in Hibernia celebrato, quod ad præsentem annum pertinet ; cum postea cap. 17 memoret cladem Jerosolymitanam, quæ anno sequenti contigit : « Accidit, cum in media Quadragesima, sc. ad *Lætare Jerusalem* Joannes Dublinensis archiep., convocatis suffraganeis episcopis Dublinensibus in Ecclesia S. Trinitatis Concilium teneret. Primo die sermonem fecit ipse de sacramentis Ecclesiæ. Secundo die abbas de Balkinglas Albinus, qui et postea Fernensis episcopus erat, de continentia clericorum sermonem texens prolixiorem, totam in clerum, qui de Wallia et Anglia in Hiberniam advenerant : denique culpam refudit ; docens munditiam cleri Hiberniæ quanta fuerit, donec ex contagio advenarum, (cum a convictu mores formantur, et qui picem tangit, coinquinabitur ab ea) corruptelam contraxerunt. Ad cumulum quoque confusionis, finito sermone ipsius, clerici nostrates de Wicefordiæ finibus se invicem super concubinis publice ductis, domumque traductis et nuptiis solenniter factis, coram archiepiscopo et universo Concilio constanter accusarunt, et accusatos incontinenti testium productione pariter et susceptione, instigante ad hoc archiepiscopo Giraldi consilio, ut statim publice justitia sequeretur, cum magna cleri Hibernici tam irrisione quam insultatione convicerunt. Archiepiscopus autem, ut Hibernicorum insultationem reprimeret, sibique tales immunditias et enormitates displicere probaret, in convictos illico sententiam dedit, et ipsos omni tam officio Ecclesiastico, quam beneficio suspendit. Die vero tertio archiepiscopus Giraldo archidiacono sermonem injunxit ; qui de pastorali officio materiam sumens, imprimis quæ ad laudem cleri Hibernici vere dici poterant non suppressit ; deinde de vitiis eorum et excessibus, præcipue vero de ebriositatis incommodo cunctos in commune notando, demum ad prælatos ipsorum se convertens, eos supra incuria et negligentia pastorali irrefragabili ratione

convicit ». Unde et sermonis ejusdem partem hæc continentem verbis eisdem interserit idem scriptor », quæ apud eum legenda. Hujus Concilii nulla in Concil. Collect. mentio.

11. *Institutio episcopii Rigensis.* — Ad num. 20 et seq. Institutus est hoc anno episcopatus Rigensis in Livonia a *sancto Meinardo* Sigebergensi canonico, qui antea per plures annos in reducendis ad fidem Christianam illius regionis infidelibus magnos labores exantlarat, uti narrat Baronius ex Arnoldo abbate Lubecensi in Hist. Slavorum lib. 7, cap. 8 et seq. *Meinardi* socius et coapostolus fuit *Bertoldus* monachus Ordinis Cisterciensis et *abbas in Lucca*, ut inquit Arnoldus, non vero *in Lubeca*, ut legitur apud Baronium, errore vel typographi, vel exemplaris quo usus est. Fuit autem *Lucca* vel melius *Luka* monasterium situm in Saxonia, ut refert Cæsarius Heisterbacensis, monachus Cisterciensis, qui hoc tempore vivebat, in lib. 7 Miracul. cap. 17, qui *Bertoldum*, et ejus discipulos magnis laudibus exornat. Promiserat hic Baronius plura se infra de *Meinardo* Livoniæ Apostolo dicturum, quod cum postea ei e memoria exciderit, Annales nobis hac in parte supplendi.

12. *Meinardus et Bertoldus Livoniæ Apostoli.* — Subdit itaque Arnoldus post decessum Meinardi, « qui, inquit, bonum certamen certavit, cursumque felicem consummavit », Bertoldus *veniens Bremam* Rigensis episcopus consecratur. Et quia Cælestinus papa hujus nominis III indulserat, ut quicumque in Livoniam pergeret *ad deprimendas Gentilium vires* non minorem peccatorum remissionem perciperet, quam si Jerosolymam proficisceretur, « fit de tota Saxonia, Westphalia, vel Frisia, prælatorum, clericorum, militum, negotiatorum conventus plurimus, qui in Lubeca comparatis navibus, armis et victualibus, Livoniam usque pervenerunt. Cumque præsul beatus exercitum produceret contra infideles, Christi cultoribus insidiantes, in manus impiorum cum duobus tantum devolvitur, occiditur, et, ut speramus, gloria et honore coronatur ».

13. *Instituitur militia Gladiferorum.* — Addit Arnoldus, post mortem sancti viri *Albertum* Bremensem canonicum in sedem ejus sublimatum fuisse; qui cum multos parentes et amicos haberet, multos etiam *in vinea Domini cooperatores habebat.* Unde ipsum sequebatur multitudo maxima et militum manus copiosa : « Cumque frequenter æstivo tempore exercitum duceret contra Crucis inimicos, non solum Livones, verumetiam alias barbaras nationes ita sibi subjecerat, ut ab eis obsides acciperet, et pacis conditiones cum eo facerent, etc. Multi etiam continentiam voventes, et soli Deo militare cupientes, forma quadam Templariorum omnibus renuntiantes, Christi militiæ se dediderunt, et professionis suæ signum in forma gladii, quo pro Deo certabant, in suis vestibus præferebant ». Indeque Krantzius, Bertoldi martyrio narrato lib. 6 Vandaliæ cap. 10, scribit : « Inde adaucta multorum fidelium devotione, multi se spontaneos in sacram adversus Christi hostes militiam devoverunt; novoque religionis habitu adinvento, se Gladiferos fratres appellavere. Duo post invicem ejus professionis fuere magistri. Sed cum rebus satisfacere non posse viderent, succrescerentque hostes foris et intus, se magno Teutonicorum Ordini per Prussiam conjunxerunt, ut illorum cœptum viribus et tueretur, et augeretur, quæ res illis prospere cessit ». Bertoldi martyrium in Magno Chronico Belgico pag. 204, cum anno MCXCIV, in Chronico vero Aquicinctino cum anno MCXCVII ab ejusdem Chronici interpolatore conjungitur. Meinardus igitur et Bertholdus Livoniæ Apostoli fuere.

14. *Finis Chronici Godefridi Viterbiensis.* — A num. 22 ad 25. *Gotefridus*, vel *Godefridus Viterbiensis*, presbyter, capellanus ac notarius Conradi III, Friderici I, et Henrici VI imperatorum, Chronicon suum, quod Urbano III papæ dicavit, usque ad hunc annum perduxit; quod licet multis fabulis refertum sit, habet tamen aliqua singularia. Baronius eum *Viterbiensem, vel Vitembergensem* appellat; verum ipsemet in sua ad Urbanum III Epistola dedicatoria sese Viterbiensem sacerdotem dicit, neque alii, quos vidi, aliam ei patriam assignant.

15. *Finis Historiæ Saxonis Grammatici.* — *Saxo* etiam *Grammaticus* librum 16 et ultimum Historiæ Danicæ, narrato hommagio *Canuto VI*, regi Daniæ, a *Bugislavo* Pomeraniæ duce præstito, absolvit; Stephanus autem Joannis Stephanii in Notis ad eamdem asserit, penes se esse Chronicon Ms. in quo legitur : « Anno MCLXXXVI, Bugislavus Senex, factus est homo regis Canuti », id est, vassallus et cliens feodalis. Dolendum quod Saxo optimus historicus Chronologiam adeo neglexerit. Nobilissimum illud opus in gratiam *Absalonis* archiep. Lundensis suorum studiorum impulsoris, suscepit, ob idque Valdemaro regi, Canuti VI patri, valde familiaris fuit. Porro post hæc *Pomerania* regum Daniæ, uti antea *Rugia*, vectigalis extitit.

16. *Conjugium Henrici VI cum Constantia.* A num. 25 ad 31. Factæ hoc anno nuptiæ *Constantiæ* filiæ Rogerii regis Siciliæ cum *Henrico VI rege*, Friderici imper. filio, *Mediolani apud Sanctum Ambrosium*, uti refert Baronius ex Gotefrido Viterbiensi, in cujus Chronico dicitur illas peractas *Indictione sexta*, cum tamen legendum sit, *Indictione quarta*, quod mendum librariorum cum non correxerit Baronius, recentes, qui loca ab eo relata transcribere solent, eumdem locum depravatum passim lectoribus obtrudunt. Monachatum Constantiæ commentitium esse demonstrat doctissimus cardinalis, sed num. 30 perperam reprehendit Viterbiensem, qui in suis versibus de nuptiis Henrici regis cum Constantia, hujus ætatem his verbis exprimit : « Jamque tricennalis tempore virgo fuit » : cum enim, inquit, constet *Rogerium* ejus patrem anno MCLIV demortuum, Constantiam-

que posthumam fuisse; evidens est eam annum ætatis XXXI paulo amplius excessisse. Verum Viterbiensis, qui in aula imperatoris erat, ætatem *Constantiæ* ignorare non potuit, ideoque versus ille confirmat quod sæpius inculcavimus, poetas et historicos in annorum enumeratione sæpe loqui numero rotundo.

17. *Henricus VI absque consensu papæ coronatus.* — Diem quo matrimonium celebratum notavit Baronius num. 25 ex Viterbiensi, sextum nempe kalend. Februarii, seu diem XXVII mensis Januarii; præsulem vero, qui Henricum regem coronavit, eumque et Constantiam nuptiarum solemni ritu conjuges fecit, chronographus Aquicinctinus nos edocet, loquens de causis dissensionis, quæ inter papam et imperatorem versabatur: « Præcipua, inquit, quod patriarcha Aquileiensis, et quidam episcopi interfuerunt absque consensu papæ coronationi Henrici regis die quodam solemni in Italia. Quos omnes papa a divino suspendit officio ». Godefridus itaque patriarcha Aquileiensis, vir audax, et qui, ut inquit Ughellus tom. V Ital. Sacræ, Ecclesiæ suæ jura armis tuebatur, hoc munere functus est. Quare fallitur Galvaneus Flamma in Chronico Majore apud Puricellum in Monument. Basilic. Ambros. num. 597, qui asserit *Ubertum de Crivellis* Henricum coronasse, cum certum sit Ubertum hoc tempore sub Urbani III nomine Pontificem Romanum fuisse. Recte etiam Puricellus ibidem rejicit Catalogos Mss. archiepiscoporum Mediolanensium, in quibus ea *Miloni* archiepiscopo ejusdem urbis adscribitur; cum *Milo* nondum eam dignitatem obtineret. Denique ipsemet Puricellus fallitur, cum scribit *Henricum* ab Uberto de Crivellis, qui archiepiscopatum Mediolanensem non deposuit, coronam accepisse; cum chronographus Aquicinctinus disertis verbis affirmet, coronationem istam absque Urbani III consensu peractam fuisse.

18. *A patriarcha Aquileiensi.* — Sed audiendus Radulphus de Diceto in Imag. Histor. pag. 629, qui singula sigillatim his verbis perstringit: « Inter Henricum regem Teutonicum et Constantiam filiam Rogeri Siculi regis, amitam vero Guillelmi regis Siculi, generi regis Anglorum, matrimonium celebratum est. Sexto kalend. Februarii Viennensis archiep. Fridericum imperatorem Romanum Mediolani coronavit. Eodem in die Aquileiensis patriarcha coronavit Henricum regem Teutonicum, et ab ea die vocatus est Cæsar. Quidam episcopus Teutonicus coronavit Constantiam amitam Willelmi regis Siculi generi regis Anglorum. Hæc acta sunt in monasterio Sancti-Ambrosii ». Ex Henrico et Constantia natus *Fridericus II* imperator, qui Italiam adeo affixit.

19. *Nicetas Muntanes fit patriarcha Constantinopolitanus.* — Ad num. 31. *Basilius Camaterus* patriarcha Constantinopolitanus hoc anno ab Isaacio imp. sede pulsus fuit, ut narrat Baronius ex Niceta in Isaacio Angelo, sed eum annos tantum tres et menses sex, non vero annos sex et menses sex, ut legitur apud Baronium, errore, uti existimo, librariorum, Ecclesiam illam administrasse accurate scribit Onuphrius in Chron. ad hunc annum. In ejus locum subrogatus *Nicetas Muntanes magnus sacellarius*, ut in Catalogo patriarcharum Constantinopol. habetur.

20. *Obitus Roberti de Monte.* — Mortuus est hoc anno *Robertus de Torigny*, vulgo dictus Robertus de Monte, cujus genuinum Chronicon Dacherius ab aliquot annis vulgavit; antea enim nonnisi interpolatum corruptumque extabat. De hoc chronographo in Chronico ejusdem Montis a Labbeo tom. 2 Biblioth. pag. 349 publicato, ad annum MCLIV legitur: « MCLIV, mense Maio, sexto kal. Junii, feria V, infra Octavas Pentecostes electus fuit Robertus de Torineio, prior Claustralis Becci. Plurima bona operatus est, et fuit custos castelli de Ponte-Ursonis. Obiit MCLXXXVI ». Chronicon Roberti sub ejus nomine usque ad annum MCCX, inclusive ab auctore anonymo continuatum.

URBANI III ANNUS 2. — CHRISTI 1187.

1. *Octavianus cardinalis legatus in Anglia ad quem litteras dat Petrus Blesensis.* — Sequitur annus Christi millesimus centesimus octogesimus septimus, Indictione quinta, quo Urbanus papa legationem misit in Angliam; de qua ita Rogerius: « Eodem anno, post Natale Domini, Urbanus papa

misit in Angliam Octavianum S. R. E. subdiaconum (diaconum) cardinalem, et cum eo Hugonem de Nunant, quibus ipse commisit legatiam in Hiberniam ad coronandum ibi Joannem filium regis. Sed dominus rex coronationem illam distulit, et prædictos legatos duxit secum in Northmanniam ad colloquium inter ipsum et Philippum regem Franciæ ». Hæc de legatione Rogerius hoc anno. Ad hunc eumdem Octavianum legatione fungentem data extat Petri Blesensis Epistola, querelis plena, non sine stomacho scripta de his, quæ perperam agerentur in Ecclesia Dei ; quæ sic se [1] habet :

O curas hominum ! o quantum est in rebus inane [2]!

O inanis gloria ! o ambitio cæca ! o terreni honoris inexplebilis fames ! o tinea cordium, animarum subversio, cupiditas dignitatum ! Unde obrepsit hæc pestis? unde invaluit hæc execranda præsumptio, ut indigni dignitates ambiant : et quanto minus meruerunt ascendere ad honores, tanto importunius honoribus se importent? Hodie per fas et nefas, hodie in animæ corporisque discrimine currunt infelices ad cathedram pastoralem , nec attendunt quod sit eis cathedra pestilentiæ [3], dum sibi et aliis sunt causa ruinæ. In gregibus et armentis, teste Hieronymo [4], aries et taurus corpore et animositate præstantior alios antecedit : homo vero bestiis omnibus bestialior, tanto indiscretius et audacius melioribus anteesse præsumit, quanto minus de virtutum titulis, aut conscientiæ sinceritate confidit [5]. Utinam saperent et intelligerent, ac novissima providerent, nec populi iniquitates suis excessibus aggregarent. Verba sunt Ecclesiastici [6] : Noli quærere ab homine ducatum, neque a rege cathedram honoris. Noli quærere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates populi, non te immittas in populum, nec alliges tibi peccata duplicia. Qui nihil didicit, aliorum doctor efficitur, et quasi æs sonans [7], aut cymbalum tinniens, usurpat prædicantis officium, cum sit truncus inutilis et idolum mutum. Apud veteres erat conditio sapientum inæstimabiliter venerabilis , hodieque prudentia tanquam vilis et abjecta calcatur : quadam vero abominabili mutatione stultitia ponitur in sublimi. Hoc est, quod Ecclesiastes deplorando conqueritur [8] : Vidi, inquit, malum quod sub sole est, stultum positum in dignitate sublimi et sapientes sedere deorsum. Sacræ Scripturæ prorsus expertes onus importabile dignitatis usurpant, de aliena potius, quam de sua scientia præsumentes. Alia erat Apostoli sententia discipulum instruentis [9] : Tibi, inquit, commendo, fili Timothee, regere Ecclesiam Dei, secundum quod novi te scientiam habere sacrarum litterarum.

[1] Pet. Bles. Ep. XXII. — [2] Pers. sat. I. — [3] Psal. I. — [4] Hier. Ep. ad Fabiolam, et in cap. 34. Is. Senec. Ep. XC. — [5] Deut. XXXII. — [6] Eccl. VII. — [7] 1. Cor. XIII. — [8] Eccl. X. — [9] 1. Tim. I. 2. Tim V.

Scientia siquidem spiritualis gladius est in manu potentis. Hæc est pera, in qua [1] David tres limpidissimos lapides posuit, quibus Goliath prostravit. Hæc est asinæ mandibula, quæ Samsoni mille hostium stragem fecit. Hic est vomer ille aratorius, quo Samgar sexcentos Philistæos occidit [2]. Episcopus illitteratus præco est mutus. Prælati est erudire subjectos, reddere populum acceptabilem Deo, aperiendo mysteria Scripturarum. Petro [3] enim et successoribus ejus præcipitur ducere in altum rete, id est, profundam sacræ Scripturæ intelligentiam in capturam hominum aperire. Verumtamen hodie sicut populus, sic sacerdos : sicut tenebræ ejus, ita et lumen ejus. Erubesce [4], Sidon, ait mare : erubescat, doleatque prælatus præesse populo, nec prodesse : docentis assumpsisse officium, et in doctrina populi mutum esse. Verbum lamentatoris Prophetæ est [5] : Grex perditus factus est populus meus : pastores eorum seduxerunt eos [6] : canes muti, non valentes latrare. Lupos a gregibus suis arcere debuerant, sed ipsi lupi sunt in suos ; nec de sua suorumve salute curantes se cum gregibus suis in foveam mortis æternæ præcipitant. Hodie in episcopi dignitatem adolescentuli promoventur et molles. Sic venditur Joseph [7] Putiphari eunucho, dum Christi magisterium, dum dispensationem sacramentorum Dei sibi damnabiliter usurpare præsumit infructuosus et mollis episcopus.

2. « Porro dum ad eruditionem populi mittit Dominus Jeremiam, quem sanctificaverat ex utero matris suæ : Propheta suum considerans imperfectum, tanquam adhuc elementarius et rudis informatione verborum, respondit [8] : A, A, A, Domine Deus, nescio loqui. Moyses [9] etiam, dum a Domino destinatur ad liberationem populi Israel de Ægypto : Obsecro, inquit, Domine, mitte quem missurus es, ab heri et nudiustertius, ex quo locutus es ad servum tuum impeditioris linguæ factus sum. Et quis hodie a pontificali onere se excusat ? quis hodie allegat insufficientiam suam ? quis hodie invitus trahitur aut reclamat ? Ubi hodie similis Ammonio invenitur [10] ? quem cum clerus et populus in episcopum elegissent, electioni nullatenus consentire volebat : prævalentibus illis et invitum trahentibus, aurem sinistram cunctis videntibus, sibi radicitus secuit, dicens : Lex divina nullum præcisa aure episcopari permittit. Cumque Timotheus patriarcha censeret hunc episcopatu dignum, etiamsi nare et auribus truncatus esset, dummodo scientia et virtutibus præemineret, illis rursum Ammonium rapientibus, et invitum trahentibus, Ammonius dixit : Linguam meam, propter quam vobis placeo, nisi me citius dimittatis, abscindam. Dignitatis equidem appetitus natione cælestis est : in cælo concepit, et peperit iniquitatem. Per hanc

[1] 1. Reg. XVII. Jud. XV. — [2] Jud. III. — [3] Luc. V. — [4] Isa. XXIII. — [5] Jer. L. — [6] Isa. LVI. — [7] Gen. XXXIX. — [8] Jer. I. — [9] Exod. IV. — [10] Pallad. hist. Laus. c. 42. Socr. l. IV. c. 18.

affectabat sedere in lateribus Aquilonis, qui nondum laboraverat ut sederet. Sed et isti nondum laboraverunt ut sedeant, ut eminentiam cathedræ pastoralis ascendant. Nondum propositum perfectionis aggressi sunt : nondum cum Petro [1] rete, cum Joanne [2] sindonem, cum Matthæo [3] telonium, cum [4] Joseph pallium, cum homine Evangelico[5] sepulturam patris, cum muliere Samaritana [6] hydriam, id est, cupiditatem sæculi reliquerunt. Peccato talium quasi filiorum Heli [7] translata est hodie Arca, sive gloria Domini de Israel in Azotum, ignem scilicet concupiscentiæ. Ignis autem iste non inflammat, sed infumat; non illuminat, sed excæcat, sicut scriptum est : Supercecidit ignis, et non viderunt solem. De Azoto [8] transfertur in templum Dagon, id est, tristitiæ, vel desolationis. Nonne idolum tristitiæ et mœroris est prælatus illitteratus et fatuus? qui in ira Dei et populi desolatione eligitur, et quasi idolum [9] erigitur, ut veniat quod legitur in Matthæo [10] : Cum videritis abominationem desolationis stantem in loco sancto, id est, in Ecclesia Dei, tunc væ prægnantibus et nutrientibus : illi enim, qui spiritum salutis conceperant, exemplo talium suffocantur. Qui vero vitæ cælestis alimenta petebant, nullo verbi divini pabulo sustentantur. Parvuli [11] (inquit Propheta) petierunt panem, et non erat qui frangeret eis.

3. « Tu igitur, amantissime pater, qui a latere summi Pontificis missus es, ut legatione fungaris pro Christo, surge in exstirpationem execratissimæ pestis hujus. Ecce constituit te Dominus super gentes et regna, ut evellas et destruas, ut disperdas et dissipes, et ædifices et plantes. Accendatur et ignoscat zelus tuæ auctoritatis adversus ambitionis malum ; dissipa et evelle plantationes iniquas. Ædifica et planta in Ecclesia Dei tales [12], quos humilitas, quos innocentia, quos vita probatior, et litteratura commendet, qui subjectos doceant, qui divites non palpent, pauperes non gravent, qui minas potentum non timeant, qui crimina corrigant, et marsupia non emungant : quorum sermo sit doctrina, quorum conversatio sit justitia, quorum auctoritas sit non in habitu, non in fastu, sed in eruditione et defensione fidei : quorum vita sit publice commendabilis, quorum memoria in benedictione. Ad tuum et collegæ tui ingressum, quæso, lætetur Ecclesia Christi, ut a simoniacis et ambitiosis oppressa, sub vestra consolatione respiret. Congaudeant clerici et exultent populi, se hodie in vobis suscepisse cives Apostolorum, et domesticos Dei, portantes pacem et illuminantes patriam, nobis et aliis vitæ æternæ poscentes præmia, ut de labore et sollicitudine vestræ legationis immarcescibiles justitiæ manipulos reportetis ». Ista ad legatum Apostolicæ Sedis exæstuans zelo Petrus.

[1] Matth. IV. — [2] Marc. V. — [3] Matth. IX. — [4] Gen. XXXIX. — [5] Matth. VIII. — [6] Joan. IV. — [7] I. Reg. III. — [8] I. Reg. V. — [9] Isa. LVII. — [10] Matth. XXIV. — [11] Thr. IV. — [12] Jer. I.

4. *Christiani a Saladino victi et Hierosolyma a Turcis capta et profanata.* — Hoc eodem anno vox ab Oriente auditur lugentium, atque lamentantium interfectos populi Dei, et civitatem sanctam Jerusalem hostili pervasione vastatam : et ut suo ordine res ipsas infeliciter gestas ex ejusdem temporis auctoribus enarremus, hoc, inquam, anno, kalendis Maii, et postea infra octavam Apostolorum iterum male pugnatum est a Christianis adversus Saladinum Babyloniæ regem in Terra-Sancta. Extant de his litteræ magni præceptoris Templariorum, qui tunc illis præerat, et rebus interfuit, quas recitat Rogerius in Annalibus istis verbis :

« Frater Terricus, pauperrimæ domus Templi dictus magnus præceptor, omnisque Fratrum pauperrimus et fere omnino annihilatus conventus, universis præceptoribus et fratribus Templi, ad quos litteræ istæ pervenerint, salutem et in illum suspirare in quo sol et luna mirantur.

« Quot quantisque calamitatibus ira Dei, nostris peccatis exigentibus, nos in præsenti flagellari permiserit, nec litteris, nec flebili voce (proh dolor!) explicare valemus. Turci enim immensam suarum gentium multitudinem congregantes, Christianorum nostrorum fines acriter invadere cœperunt ; contra quos nos nostrarum gentium phalanges coadunantes, infra Octavas beatorum Apostolorum Petri et Pauli in eos congredi, et versus Tiberiadem (quam violenter, castro solo relicto, ceperant) iter arripere præsumpsimus. Cum nos in scopulis pessimis impulissent, nos ita acriter impugnaverunt, quod sancta cruce, et rege nostro captis, et omni multitudine nostra interfecta, et fratrum nostrorum (ut in veritate credimus) eodem die ducentis et tricenis decollatis (exceptis illis sexagenis, qui prima die Maii interempti sunt) vix dominus comes Tripolis, et dominus Reginaldus Sidonis, dominusque Ballovius, et nos de illo miserabili campo evadere potuimus. Deinde pagani Christianorum nostrorum sanguine debacchati, versus civitatem Accon cum omni sua multitudine venire non distulerunt, quam violenter capientes, totam terram fere invaserunt; Jerusalem, et Ascalon, et Tyro, et Berithon nobis et Christianitati solis adhuc relictis. Istas etiam civitates, omnibus earum fere civibus interfectis, nisi divinum et vestrum præsto sit auxilium, nullo modo retinere poterimus. Civitatem etiam Tyrum in præsentiarum acriter obsidentes, die noctuque expugnare non cessant : et tanta est eorum copia, quod totam terræ faciem a Tyro, usque ad Jerusalem et usque ad Gazam velut formicæ cooperuerunt. Nobis ergo et Christianitati Orientis, ad præsens omnino deperditæ quantocius succurrere dignemini, ut per Deum, et vestræ fraternitatis eminentiam, residuas civitates vestro fulti adminiculo salvare possimus. Valete ». Post hæc et patriarcha Antiochiæ Haimericus ad Anglorum regem Henricum eodem quoque argumento litteras

dedit, petens enixe adjuvari ab eo periclitantem gravissime Terram-Sanctam. Habet omnes has litteras perpetuæ memoriæ commendatas Rogerius in Anglorum Annalibus; datæ autem ab Antiocheno patriarcha litteræ sic se habent :

5. « Haimericus, Dei gratia sanctæ et Apostolicæ Sedis Antiochiæ patriarcha, Henrico per eamdem gratiam Anglorum illustrissimo regi, dilecto domino et amico, in illo regnare per quem reges regnant.

« Condignum, et inestimabilem dolorem nostrum pro insperato et terribili, quod nobis, imo toti Christianitati nuper accidit, infortunio, cum lacrymis et singultibus excellentiæ vestræ per hæc præsentia denuntiamus. Audiat vobiscum omne sæculum dolorem nostrum, ut sciat unde veniat, aut quo tendat noster luctus et nostra lamentatio. Quarto die mensis Julii, anno incarnati Verbi millesimo centesimo octogesimo septimo, Saladinus, collecta hostium peregrina multitudine prælium commisit cum his qui erant in terra Jerusalem Christianis, et fusis eorum copiis, de ipsis pro velle suo triumphavit, vivifica cruce ludibrio Turcorum exposita, capto rege, et magistro Templi, Raymundo quoque principe propriis manibus nefandi Saladini interfecto : et episcopis, cum Templariis et Hospitalariis, et cum omni fere multitudine MCC, et peditum triginta millia in tuitione S. Crucis gladiis jugulatis, excepta multitudine copiosa, quæ postea in urbibus, quas cepit, est interempta, vel captivata. Satiatus denique sanguine Christianorum, Tiberiadem cepit et munivit : deinde civitatem nobilem Accaron (Accon), Cayphas, Cæsaream, Joppen, Nazareth, Sebasten, Neapolim, Lidden, Ramatham, Arsur, Hebron, Bethlehem, et tunc demum sanctam civitatem Jerusalem, et Sepulchrum Domini obsedit : jurans quod ipsum frustatim comminuet, et ejus minutias in profundum maris projiciet. Pro residuis formidolosa nos detinet hæsitatio, ignorantes diem et horam, in qua subjiciantur ditioni ejus, et habitatores earum vel captiventur, vel occidantur, maxime cum victualibus, et equitaturis, et armis bellicis, et defensoribus constet esse spoliatos.

6. « Pro hac tanta ira et indignatione Dei in nos effusa desuper, panem nostrum cum lacrymis manducamus, et turbamus terrore horribili, ne Sepulchrum Dominicum exteris tradatur nationibus, ne pauci, qui remansimus in terra Christiana, si tardaverit succursus, urgentibus inimicis, nostras cervices gladiis ferientium supponamus. Et quidem prudentia, et opinione, et divitiis cæteris regibus Occidentalibus præeminetis, cujus auxilium semper exspectavimus : precamur, ut Terræ-Sanctæ potenti festinanter succurratis auxilio. Et si tardaveritis, Sepulchrum Dominicum cum Antiochia nobili civitate et terra sibi adjacente in opprobrium sempiternum exteris subjacebit nationibus. Mementote laudis et nominis vestri, ut Deus, qui vos sublevavit (sublimavit) in regnum, per vos exaltetur. Et si huic tam digno operi volueritis manum apponere, ut veniatis, vel optatum nobis mittatis succursum : totius Terræ-Sanctæ liberatio vobis post Deum imputabitur, et nos ipsi, in quantum possumus, lugentes, et rea pectora nostra percutientes, ad Deum clamamus, ut ipse donet vobis et evlle et posse idipsum sic perficiendi ad laudem et gloriam sui nominis; quatenus in hoc mortis articulo Terræ-Sanctæ et nobis clementer succurratis. Alioquin nobis, qui variis subjacentes periculis diutino languori succumbimus, jam necesse erit expirare, et fuso sanguine Christianorum, Dominicum Sepulchrum, et Antiochiam nobilem civitatem cum terra sibi adjacenti in opprobrium sempiternum exteris nationibus subjacere. Rogamus præterea, ut dilectos fratres Cabilonensem, et Valeniensem episcopos, quos pro hoc ipso ad vos mandavimus, commendatos habeatis. Valete ».

7. At ingruente cum copiis Saladino, capta est quoque ipsa sancta civitas Jerosolymitana a Sarracenis, quarto kalendas Octobris. Cum vero plures hujus temporis scriptores cladem tantam stylo lugubri fuerint prosecuti, nos his omnibus epistolarem præferentes historiam, opportune subjicimus ejusdem, qui supra, Terrici magni præceptoris Templariorum litteras, quibus cuncta, quæ hoc anno sunt gesta, usque ad extremum diem præsens quæ vidit, accurate recenset, sic scribens ad eumdem regem Anglorum :

« Charissimo domino Henrico, Dei gratia illustri Anglorum regi, duci Northmanniæ et Aquitaniæ et comiti Andegaviæ, frater Terricus quondam magnus præceptor domus Templi Jerusalem, salutem in eo qui dat salutem regibus.

« Sciatis, quod Jerusalem cum arce David reddita est Saladino. Syrii autem habent custodiam Sepulchri usque ad quartum diem post festum S. Michaelis : et ipse Saladinus in domo Hospitalis permisit remanere decem de fratribus Hospitalis ad custodiendum infirmos usque in unum annum, fratres vero Hospitalis de Belliverio optime resistunt Sarracenis adhuc et duas jam carvanas Sarracenorum expugnaverunt, in quarum alterius captione, omnia arma et utensilia et victuaria, quæ erant in castro Fabæ quod Sarraceni destruxerant, viriliter lucrati sunt. Adhuc etiam resistunt Saladino Gragchus (Gregeus) Montis-Regalis, et Mons-Regalis et Saphet Templi, et Gragchus Hospitalis, et Margatum, et castellum Blancum, et terra Tripolis, et terra Antiochiæ. Capta autem Jerosolyma, Saladinus crucem de templo Domini deponi fecit, et eam per duos dies per civitatem in ostentum fustigando portari fecit. Deinde fecit Templum Domini aqua rosata intus et exterius sursum et deorsum lavari, et legem suam desuper illud per quatuor partes miro tumultu acclamari. A festo vero S. Martini usque ad Circumcisionem Domini obsedit Tyrum, tredecim petrariis die nocteque lapides in eam incessanter jactantibus. In vigilia S. Silvestri dominus Conra-

dus marchio milites et pedites per murum civitatis disposuit, et armatis septemdecim galeis, et decem aliis naviculis, cum auxilio domus Hospitalis, et fratrum Templi adversus galeas Saladini dimicavit, easque expugnans, undecim ex eis retinuit, et magnum Alexandriæ admiraldum cum octo aliis admiraldis cepit, Sarracenorum multitudine interfecta. Reliquæ vero galeæ Saladini Christianorum manus evadentes, ad Saladini exercitum confugerunt, quibus præcepto illius ad terram extractis, ipse Saladinus igne apposito in cinerem et favillam fecit redigi ; nimioque dolore commotus, equi sui auriculas, et caudam amputans, equum illum per totum exercitum videntibus omnibus equitavit. Valete ».

8. His addimus litteras Conradi filii marchionis de Monteferrato ad archiepiscopum Cantuariensem, eodem argumento conscriptas, deque fœdere Saladini cum Constantinopolitano imperatore, his verbis :

« Cantuariensi archiepisc. Balduino, Conradus filius marchionis de Monteferrato salutem.

« Turbantur elementa, et Catholicæ fidei derogatur, cum sedes Jerosolymitana Apostolicæ Sedi subtrahitur. Periit enim Jerosolyma, et inertia Christianorum a Sarrac. vilissime pertractatur. Fœdant namque Dominicum Sepulchrum, destruunt Calvariæ locum, Nativitatem Christi contemnunt, et B. Virginis eradicant sepulchrum. Sedes Constantinopolitana Romanæ Sedi nullam exhibet reverentiam, Antiochena quidem laborare dignoscitur in extremis. Hæc autem omnia Christianorum constat desidia contigisse. Lugenda est civitas Jerusalem atque lugubriter lamentanda, quæ suis cultoribus spoliata, qui Christo per horas diei ac noctis constituti, Deo cantando et orando famulabantur : nunc (proh dolor !) Mahometh excelsa voce laudatur, ritibus polluta Sarracenicis. Vestræ igitur celsitudini preces cum lacrymis porrigo commixtas, quatenus calamitatum Terræ-Sanctæ misereri dignemini, ut confortetis reges, commoneatis fideles, ut canibus expulsis a patrimonio Jesu Christi, misericorditer subveniant, vincula solvant, profanata mundent, ut terra sanctis Christi pedibus calcata, de potestate infidelium potenter liberetur.

9. « Accedit etiam ad cumulum iniquitatis, ad opprobrium et desolationem Christianitatis familiaritas, quæ viget inter Saladinum et imperatorem Constantinopolitanum, cui idem Saladinus tradidit omnes Ecclesias terræ promissionis, ut in eisdem serviatur secundum ritum Græcorum. Insuper etiam et idem Saladinus misit idolum suum Constantinopolim imperatoris assensu, ut ibi publice coleretur : sed per gratiam Dei captum est in mari a Jannensibus, et cum ipsa navi perductum est Tyrum. Nuper etiam exercitus constructus est copiosus ante urbem Antiochiæ, et dictus imperator promisit centum galeas. Saladinus quoque dedit ei totam terram promissionis, ita scilicet, ut impediat viam Christianorum, maxime autem Francorum, ad succursum Terræ-Sanctæ properantium. Nec est aliquis apud Constantinopolim, qui crucem accipiat , quin statim capiatur et incarceretur. Hoc autem nobis solatium est, quod nuper frater Saladini et filius ante Antiochiam capti sunt, et sub salva custodia deputati ».

10. Porro ista quidem adeo tristia, et judicio humano flebilia Dei sententia læta cessere, atque in lucrum sunt animarum conversa, ut ostensum est sanctæ Christianæ virgini magni nominis in Germania, de qua ista Cantipratensis [1] : « Longe etiam ante prædixit Terram-Sanctam et Jerosolymam in impiorum Sarracenorum ditionem redactum iri. Quo autem die a Saladino Ægypti sultano capta fuit Jerusalem cum Sepulchro, et Cruce Christi, illa in castro Loenensi tum constituta, spiritu cognovit rem gestam. Cumque multum exultaret, ab iis, qui aderant, rogata ut ejus lætitiæ causam exponeret : Jure, inquit, exulto : nam et Christus Dominus cum Angelis suis exultans, occasionem præbuit, qua magna possit hominum copia salva fieri. Illis rursus sciscitantibus, quænam esset hæc occasio, respondit : Noveritis Terram-Sanctam hodie venisse in manus hominum impiorum ; atque hac re magnam salutis oblatam occasionem. Christus enim pro illata ipsi contumelia dignum censuit, ut terra illa hac ignominia afficiatur, quamvis ipsius passione sanctificata, attamen in fine mundi cum ipso mundo peritura : quando illius recuperandæ causa animæ semper victuræ, ejusque sanguine redemptæ, ab iniquitate ad justitiæ studium convertentur, fundentque homines sanguinem suum, et quamdam morti Salvatoris vicem cum multa devotione rependent. His dictis mirabantur omnes, et quidam annotarunt tempus ». Hæc ipse.

11. *De patriarchis Hierosolymitanis.* — Hoc eodem anno Basilio Camatero patriarcha Constantinopolitano in ordinem redacto ab imperatore, in locum ejus subrogatus Nicetas, cognomento Mundanus, qui (ut Nicetas Choniata tradit) statim ejectus est, Leontiusque monachus suffectus ; quo etiam ante annum absolutum dejecto, propositus est Theodorus Balsamon, sed rejectus ; creatus vero est Dositheus Hierosolymitanus patriarcha. Sed ad res nostras Occidentales convertamus orationem, deque statu Ecclesiæ Romanæ dicamus :

12. *Mortuo Urbano succedit Gregorius papa VIII, qui de reparandis per expeditionem et alia opera malis Hierosolymitanis litteras dat Encyclicas.* — « Eodem anno (inquit Rogerius) Urbanus papa cum audisset, quod temporibus suis captus esset rex Jerosolymitanus, et Crux Dominica, et civitas sancta Jerusalem, doluit vehementer, et incidit in ægritudinem, et mortuus est decimo tertio kalendarum Novembris apud Ferrariam ». Neubrigensis autem post Urbani obitum, allatum

[1] Thomas Cantipratensis apud Sur. die XXII Junii c. 20.

dicit Romam nuntium de capta Jerosolyma, nempe in die sancti Lucæ Evangelistæ, Urbanum autem decessisse decimo tertio kalendas Novembris; ait enim: « Rerum quippe infra Octavas Apostolorum Petri et Pauli infeliciter gestarum nuntii circa festivitatem beati Lucæ evangelistæ ad Apostolicam Sedem venerunt, Urbano paulo ante ex hac luce subtracto, et mature substituto Gregorio. Qui venerabilis Pontifex tristi nuntio perculsus ingemuit, et vi doloris anxius tam enormem Christiani nominis jacturam inconsolabiliter deploravit ». Hæc ejus temporis scriptor nobilis Neubrigensis. Mortuo namque Urbano, sequenti die successit in papatum Albertus cardinalis cancellarius presbyter tituli S. Laurentii in Lucina, patria Beneventanus, dictusque Gregorius Octavus successor doloris, hæres calamitatis: qui paucis diebus quibus sedit, nempe mense uno, et diebus viginti septem, suæ pietatis digna monimenta reliquit, cum in primis pro subsidio Terræ-Sanctæ ad universos Christi fideles has litteras dedit, quas Rogerius in Anglorum Annalibus descriptas perpetuitati sacravit[1]:

13. « Gregorius episcopus servus servorum Dei, universis Christi fidelibus, ad quos litteræ istæ pervenerint, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Audita tremendi severitate judicii, quod super terram Jerusalem divina manus exercuit, tanto sumus nos et fratres nostri horrore confusi, tantisque afflicti doloribus, ut non facile nobis occurreret, quid agere aut quid facere deberemus, nisi quod Psalmista deplorat et dicit: Deus, venerunt gentes in hereæditatem tuam: coinquinaverunt templum sanctum tuum: posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam: carnes Sanctorum tuorum bestiis terræ, et escas volatilibus cœli, etc. Ex occasione quippe dissensionis, quæ malitia hominum ex suggestione diaboli facta est nuper in terra, accessit Saladinus cum multitudine armatorum ad partes illas, et occurrentibus eis rege, et episcopis, et Templariis, et Hospitalariis, baronibus, ac militibus cum populo terræ et Cruce Dominica (per quam ex memoria et fide passionis Christi, qui pependit et genus humanum redemit, certum solebat esse tutamen et contra paganorum incursus desiderata defensio) facta congressione inter eos, et superata parte nostrorum capta est Crux Dominica, trucidati episcopi, captus est rex et universi fere aut occisi gladio, aut hostilibus manibus deprehensi, ita ut paucissimi per fugam dicantur elapsi. Ipsi quoque Templarii et Hospitalarii in ejus oculis decollati. Superato autem exercitu, qualiter subsequenter invaserint, et rapuerint universa, ita ut nonnisi pauca loca remansisse dicantur, quæ in eorum non devenerint potestatem, non credimus nostris litteris explicandum. Nos autem licet cum Propheta dicere habeamus[2]: Quis det capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum, et plorabo nocte ac die interfectos populi mei? non tamen adeo dejicere nos debemus, ut in diffidentiam decidamus, et credamus Deum ita populo suo iratum, ut quod communium faciente multitudine peccatorum, fieri permisit iratus; non cito per misericordiam pœnitentia placatus alleviet, et post lacrymationem et fletum exultationem inducat.

14. « Quisquis sane in tanta lugendi materia, si non corpore, saltem corde non luget, non tantum fidei Christianæ (quæ cum omnibus dolentibus docet esse dolendum) sed ipsius et humanitatis nostræ oblitus, cum ex ipsa periculi magnitudine, ac feritate barbarica Christianorum sanguinem sitiente, ac totam suam in hac opponente virtutem, ut profanare sancta, et titulum Dei valeant auferre de terra; quod nos tacemus, discretus quisque valeat æstimare. Sane cum Prophetæ toto prius studio laboraverunt, postmodum Apostoli, et sequaces errorum, ut divinus cultus esset in terra illa, et ad omnia climata mundi ex ea deflueret, imo quod maximum et ineffabile est, Deus, qui voluit incarnari, per quem facta sunt universa, per ineffabilem sapientiam, et incomprehensibilem misericordiam suam, per infirmitatem carnis, esuriem, sitim, crucem, et mortem, et resurrectionem salutem nostram ibi voluit operari, juxta quod dicitur[1]: Qui operatus est salutem in medio terræ, per seipsum ad hoc dignatus est laborare, nec lingua dicere, nec sensus cogitare potest, quantum nobis et universo dolendum sit populo Christiano, quod id nunc perpessa est terra illa, quod sub veteri populo legitur pertulisse. Nos autem credere non debemus, quod ex injustitia judicis ferientis, sed ex iniquitate potius populi delinquentis ista provenerunt, cum legamus, quod quando populus convertebatur ad Dominum; persequebatur unus mille, et duo fugabant decem millia[2]: imo ipso populo quiescente, exercitum Sennacherib angelica manu consumptum[3]. Sed et terra illa devoravit habitatores suos, et nec diu habere quietum statum, nec trangressores legis divinæ potuit retinere, doctrinam et exemplum tribuens illis, qui ad cælestem Jerusalem intenderent, quod non possunt ad eam nisi per exercitium boni operis, et per tentationes plurimas pervenire. Potuerunt autem ista timeri jampridem, quando Arroasia, et alia terra in potestatem transiit paganorum, et fuisset bene provisum si populus qui remansit, ad pœnitentiam rediisset, et Deum, quem prævaricatione offenderat, conversione placasset. Nec enim subito venit ira ejus, sed et ultionem differt, et tempus tribuit pœnitenti. Tandem vero qui in misericordia judicium non amittit, vindictam suam ad pœnam transgredientium, et cautelam salvandorum exercet.

15. « Porro nos, qui in tanta terræ illius con-

[1] Recitat eas etiam Neubrig. l. III. c. 20. — [2] Jer. IX.

[1] Psal. LXXIII. — [2] Deut. XXXII. — [3] 4. Reg. XIX.

tritione, non solum peccatum habitatorum illius, sed et nostrum, et totius populi Christiani debemus attendere ac vereri, ne quod reliquum est illius terræ depereat, et in alias etiam potestas eorum desæviat regiones : cum ex omnibus partibus inter reges et principes, civitates et civitates dissensiones audiamus, et scandala, et lugere cum Propheta[1], et dicere valeamus : Non est veritas, non est scientia Dei in terra : mendacium, homicidium, et adulterium inundaverunt et sanguis sanguinem tetigit. Unde hoc universis et cogitandum imminet, et agendum, ut peccata nostra castigatione voluntaria emendantes, per pœnitentiam et opera pietatis convertamur ad Dominum Deum nostrum, et in nobis primo quod male gessimus, emendemus; deinde feritatem, et malitiam hostium attendamus, et quod illi contra Deum tentare non timent, nos pro Deo agere nullatenus hæsitemus. Cogitate itaque, filii, qualiter in hunc mundum venistis, et qualiter exituri estis, et qualiter transeant universa, et pariter transeatis et vos; et pœnitendi, ac bene agendi tempus, quantum spectat ad vos, cum gratiarum actione recipite, et date vestra, date post ipsos, quia non estis ex vobis, nec quidquam a vobis habetis, qui nec culicem unum potestis facere super terram. Nec dicimus, dimittite, sed præmittite in cœleste horreum quæ habetis, et deponite apud eum, apud quem ærugo ea non demolitur, aut tinea, nec fures effodiunt et furantur, laborantes ad recuperationem terræ illius, in qua pro salute nostra Veritas de terra orta est, et sustinere pro nobis Crucis patibulum non despexit : et nolite ad lucrum, vel gloriam temporalem attendere, sed voluntatem Dei, qui pro fratribus animas in seipso docuit esse ponendas, et ei vestras commendate divitias, quas sive volentes, sive nolentes, nescitis tandem quibus hæredibus sitis relicturi. Non est equidem novum, quod terra illa judicio divino percutitur : sed nec insolitum, ut flagellata et castigata misericordiam consequatur. Poterit Dominus quidem sola eam voluntate servare : sed non habemus ei dicere, cur ita fecerit? voluit enim forsitan experiri, et in notitiam ducere aliorum, si quis sit intelligens, aut requirens Deum, qui oblatum sibi pœnitentiæ tempus hilariter amplectatur, et animam ponendo pro fratribus, consummetur in brevi, et compleat tempora multa. Attendite qualiter Machabæi zelo divinæ legis accensi pro fratribus liberandis extrema quæque pericula sunt experti, et non solum substantias, sed et personas pro fratrum docuerint salute ponendas, et hortantes seipsos, atque dicentes[2] : Accingimini et estote filii potentes, quoniam melius est nobis mori in bello, quam videre mala gentis nostræ et sanctorum. Et quidem illi sub una constituti lege fuerunt, vos per Incarnationem Domini nostri Jesu Christi ad lucem veritatis adducti, et multis exemplis instructi sanctorum, sine trepidatione aliqua faciatis, et non timeatis dare terrena, et pauca, et breviter duratura, quibus illa bona promissa sunt et reposita, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, et de quibus dicit Apostolus[1], quod non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.

16. « Eis autem, qui corde contrito et humiliato spiritu itineris hujus laborem assumpserint, et in pœnitentia peccatorum et fide recta decesserint, plenam suorum criminum indulgentiam et vitam pollicemur æternam. Sive autem supervixerint, sive mortui fuerint, de omnibus peccatis suis, de quibus rectam confessionem fecerint, impositæ satisfactionis relaxationem de omnipotentis Dei misericordia, et Apostolorum Petri et Pauli auctoritate, et nostra se noverint habituros. Bona quoque ipsorum ex quo crucem acceperint, cum suis familiis sub S. R. E. necnon et archiepiscoporum, et episcoporum, et aliorum prælatorum Ecclesiæ Dei protectione consistant, et nullam de his quæ in susceptione crucis quiete possederunt, donec de ipsorum reditu vel obitu certissime cognoscatur, sustineant quæstionem, sed bona eorum integra interim maneant et quieta : ad dandas quoque usuras, si tenentur alicui, non cogantur. Nec eant in vestibus pretiosis, et cum canibus, sive avibus, aut aliis, quæ ostentatione potius et lasciviæ quam necessariis videantur usibus deservire : sed in modesto apparatu et habitu, in quo pœnitentiam potius agere quam inanem affectare gloriam videantur. Datum Ferrariæ (Ferentini) IV kal. Novembr. Indictione sexta», inchoata videlicet.

17. His autem eadem die adjecit alias, quibus ad placandum offensum numen indixit jejunium quinquennale, certis hebdomadæ diebus, quæ sic se habent :

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, universis Christi fidelibus, ad quos litteræ istæ pervenerint, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Nunquam melius superni Judicis ira pacatur, quam cum ex mandato ipsius carnalia in nobis desideria extinguuntur. Proinde quia Jerosolymitanæ terræ discrimen, quod irruentibus Sarracenis nuper evenit, ex peccato maxime habitatorum terræ et totius populi Christiani accidisse non dubitamus, nos de fratrum nostrorum communi consilio, multis episcopis approbantibus statuimus, ut omnes usque ad quinquennium, saltem per omnes sextas ferias, in cibo Quadragesimali jejunent; et missa, ubi cantanda fuerit, ad Nonam cantetur, quod ab Adventu Domini usque ad Natale Domini statuimus observandum : feria vero quarta et sabbato, omnes indifferenter qui bene valent a carnibus abstineant. Nos autem et fratres nostri in secunda quoque feria nobis et familiis nostris esum carnis interdicimus, nisi forte aut infirmitas, aut

[1] Os. IV. — [2] I. Mac. III.

[1] Rom. VIII.

magna solemnitas, vel alia evidens causa visa fuerit impedire : sperantes, quod sic nobis ignoscet Dominus, et relinquet post se benedictionem. Hoc igitur adeo statuimus observandum, ut quicumque transgressor extiterit, quasi prævaricator Quadragesimalis jejunii habeatur. Datum Ferrariæ quarto kal. Novembris ». Hæc Gregorius. Qui eodem mense adjecit alias, quibus statuta litteris Urbani papæ prædecessoris, etiam non obstante ejus obitu, voluit suam habere firmitatem et robur obtinere, quæ ab eodem Rogerio in Annalibus Anglicis descriptæ sic se habent :

18. « Gregorius episcopus, servus servorum Dei, omnibus prælatis Ecclesiarum, ad quos litteræ istæ pervenerint, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Quoniam ad episcoporum maxime spectat officium, afflictis et laborantibus subvenire, unumque illorum, licet deficientibus meritis nostris, Deus esse nos voluit, prospicere tenemur et volumus, ne quis ex fortuitis casibus per Romanæ visitationem Ecclesiæ, laboris sui quem ad eam veniendo sustinuit, debito frustraretur effectu. Inde siquidem fuit, quod nos multorum prospicere volentes expensis et allevare labores, de consueta Sedis Apostolicæ misericordia duximus statuendum, ut litteræ prædecessoris nostri domini Urbani, a tribus mensibus ante ipsius obitum destinatæ pro facienda justitia et litigiis dirimendis, quæ tamen manifestum alicujus præjudicium non contineant, aut calumniam æquitatis, eumdem habeant tempore nostræ administrationis effectum, quem habere, si adhuc viveret, debuissent. Cessante igitur exceptione de mandatoris morte, perficite quod mandavit agendum, ut nemo ad nos pro excusatione hujusmodi accepta per illum justitiam obtinendi fiducia, cogatur vacuus laborare. Datum Ferrariæ sexto (tertio) kalendas Novembris ».

19. *Quæ cardinales sibi inflixerint facienda pro amore Terræ-Sanctæ.* — Idem quoque ejusdem temporis scriptor Rogerius de prompto animo S. R. E. cardinalium ejus temporis, ut succurrerent Terræ-Sanctæ, hæc habet admiratione digna : « Cardinales vero de assensu domini papæ inter se firmiter promiserunt, quod abjectis omnibus divitiis et deliciis, prædicarent Crucem Christi non solum verbo, sed opere et exemplo ; et euntes mendicando, acciperent crucem primi, et præcederent alios in terram Jerusalem. Statuerunt etiam de assensu domini papæ firmissimam treguam inter omnes principes Christianitatis usque ad septennium ; ita quod quicumque guerram contra Christianum medio tempore moverint, maledictioni Dei et domini papæ, atque excommunicationi omnium prælatorum universalis Ecclesiæ subjacebunt. Firmiter etiam inter se promiserunt, quod de cætero nulla munera recipient ab aliquo, qui causam habeat in curia, sed ea tantum recipere poterunt, quæ fuerint pro eorum necessitate, et sustentatione donata, vel missa. Et non ascendent in equum, quamdiu terra, in qua pedes Domini steterunt, fuerit sub pedibus inimici ». Hæc S. R. E. cardinales admiratione plane digna. Addit ista : « Et est sciendum, quod a tempore illo, quo Jerosolyma erepta fuit de manibus paganorum per prædictos expugnatores, usque ad tempus illud, quo rex Guido eam perdidit, interlapsi fuerunt quater viginti et septem anni ». Hæc Rogerius.

20. *Obitus Gregorii papæ.* — At illud inexspectate et importune satis hoc anno accidit equidem infaustum, et Dei Ecclesiæ permolestum, quod ipse Gregorius papa nondum duobus expletis mensibus in Pontificatu, Pisis cum esset, ex hac vita migravit, decimo septimo kalendas Januarii, qui tanquam sapientissimus architectus magnæ molis construendæ jecerat fundamentum. Quod mors licet improba intercederit, illud plane tanquam exarmata et imbecillis, utpote carens stimulo, quo ipsa peccatum armat, nequivit efficere, ut cum ipso extingueretur et gloria, ex virtute morti cedere nescia, comparata, qua semper gloriosus viveret in terris, et beatus cum Deo regnaret in cælis.

Sed quod dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam, exemplo Evangelici patrisfamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera, agere nobis liceat. Quid miramur spatium duorum mensium Gregorium non implesse ? Ecce his diebus, quibus ista cudenda revolvimus, Leo sanctæ memoriæ papa Undecimus nec unum quidem in Pontificatu mensem explevit. O rerum humanarum inconstantiam ! Creatus Pontifex kalendis Aprilis, esse morte desiit vigesima septima ejusdem : sed qui vere egregio ac singulari virtutis exemplo, consummatus licet in brevi, explevit tempora multa. Quippe quod posteris dignum plane reliquerit imitandum exemplum, dum ægrotans suasionibus plurimorum adduci non potuit, ut nepotem suum modestissimum adolescentem, quem penes se educaverat et unice diligebat, crearet S. R. E. cardinalem, quique amplissimæ dignitatis jam candidatus cæterorum cardinalium impensis officiis jam cardinalis videri poterat designatus, perindeque ac si eadem etiam esset initiatus, visitabatur ac tractabatur ab omnibus. Vicit licet infirmus corpore, robore animi id studiose petentium, importune exigentium, et extorquentium violenter quorumdam cardinalium, atque etiam regiorum legatorum summam potentiam : superavit, qui adhibitus fuit ad id perficiendum, confessarium suum, hoc ipsum suadere conantem religionis, qua ex munere sacro fungebatur, auctoritate. Quem ista ingerentem longe longius repulit, expulit, et ad se amplius accedere vetuit, ut quem magis indulgere affectui conjunctorum, quam animæ suæ saluti consulere cognovisset, delecto post hæc ad sacrum munus pœnitentiæ impendendum viro dignissimo Petro de Matre Dei a Rocca Hispano Carmelitano restitutæ observantiæ

custode et propagatore, sacrique palatii a Clemente VIII delecto concionatore, quo vix aliquis Romæ sanctior hoc tempore posse reperiri crederetur, sub cujus ministerio animam feliciter Deo reddidit victor et triumphator amplissimus. Expugnavit enim pugnans fortiter, et seipsum ad pleniorem victoriam (quod durioris certaminis fuit) coercens vinculis timoris Dei propensiorem suum erga nepotem affectum : ut quod plurimum exoptasset, idipsum constantius denegaret, atque vehementius facere recusaret. Sic igitur in triplici certamine triplici victoria gloriosus, triplici palma triumphans, eluso mundo, confuso Satana, sibi dominans, migravit in cælum. Sed hæc aliis fusius relinquimus pertractanda, quæ nos cursim summatimque, et per digressionem (jurene an per usurpatam importune licentiam, quisque quod velit, pro arbitrio judicet) tantum cum occasio temporis, similitudo casus, et quod majus est, tam egregium virtutis exemplum in Ecclesia jugiter prædicandum, summo nos imperio ad hæc modo posteris tradenda præcoci insinuatione traxere. Jam vero eo, unde digressi sumus, redeamus.

21. *Odo regum Angliæ et Francorum consanguineus Romam venit.* — Cum adhuc Gregorius superesset, contigit venire Romam Odonem consanguineum duorum regum, nempe Anglorum, et Francorum, eumdemque benignissime ab ipso Gregorio papa excipi. De ejus enim Romam adventu Petrus Blesensis post celebratas a pueritia ejus laudes hæc habet[1] :

« Cumque jam in ejus facie pubescentis adolescentiæ lanugo vernaret, Sedem Apostolicam visitavit, eo scilicet tempore, quo Gregorius Octavus successit Urbano. Eram tunc in curia, et vidi, nec invidi quod honor ei a summo Pontifice, patribusque conscriptis exhibitus non multum inferior episcoporum reverentia videbatur ». Porro ejus insignes virtutes idem Petrus ibi fusius scripsit, et de ejus in Parisiensem episcopatum electione, in quo resplenduit tanquam lucerna ardens, lucens in Ecclesia Gallicana. Extant [1] ejusdem Odonis Parisiensis episcopi Synodales constitutiones de omnibus quæ spectant ad sacerdotes in administratione sacramentorum, et celebratione missarum, et Ecclesiasticam disciplinam.

22. *Isaacius Orientis imp. perstringitur a Brana tyranno.* — Quod autem pertinet ad res Orientalis imperii, hæc accipe. Exagitatus Isaacius bellis civilibus, Branæ tyranni opera excitatis, ipse imperator spiritualibus in primis rem agit auxiliis, translata Dei Genitricis veneranda imagine ex Hodegio monasterio in mœnia urbis, ubi bellum et aggressus hostium timeretur. Insuper et monachos, quos credidit sanctiores, introduxit in regiam ad preces, nudipedalia, humi cubationem, et alias sanctas exercitationes frequentandas. Nec fraudatus est spe sua, sed liberatus ab imminenti exitio, ope Conradi Longobardi ducis de Monteferrato occiso tyranno. Rem gestam pluribus describit Nicetas in Annalibus[2].

[1] Pet. Bles. Ep. cxxvi et cxxvii.

[1] Habentur tom. vi. Bibliot. S. — [2] Nicet. in Annal. in Isaacio Ang. l. i.

Anno periodi Græco-Romanæ 6680. — Anno Æræ Hispan. 1225. — Anno Hegiræ 583, inchoato die 13 Martii, Fer. 6. — Jesu Christi 1187. — Gregorii VIII papæ 1. — Frederici Ænobarbi reg. 36. imp. 33. Isaacii Angeli imp. 3.

1. *Octavianus cardinalis legatus in Angliam mittitur.* — A num. 1 ad 4. *Octavianus,* nobilis Romanus, ex subdiacono Apostolico a Lucio III diaconus cardinalis SS. Sergii et Bacchi anno MCLXXXII, a Clemente vero III episcopus Ostiensis et Veliternensis creatus est, ut videre est in Hist. cardinalium. Variis legationibus cohonestatus fuit, et hoc anno cum *Hugone de Nunant* episcopo Coventrensi legatus in Angliam venit, ut *Joannem*, filium Henrici II Angliæ regis, Hiberniæ regem coronaret, ut superiori narravimus, et refert hic Baronius ex Rogerio Hovedeno, apud quem *Octavianus* errore librariorum a Baronio emendato dicitur *subdiaconus cardinalis*, loco *diaconi cardinalis.* Verum Epistola XXIII Petri Blesensis data *Octaviano S. R. Ecclesiæ cardinali presbytero, Apostolicæ Sedis legato*, ut testatur Gussenvilla in Notis ad eamdem legi in omnibus exemplaribus, hujus legationis occasione, sicuti Baronius, Gussenvilla in Notis, aliique passim credidere, scripta non est, cum *Octavianus*, nondum cardinalis presbyter fuerit, sed tempore alterius legationis, sedente Cælestino III

peractæ ab eodem Octaviano in Normannia, ut anno MCXCII videbimus. In ea Petrus Blesensis dolenter queritur, passim indignos, sive scientiam, sive virtutem, sive ætatem spectes, per summam ambitionem in episcopatus, aliasque dignitates irruere, et obtestatur *Octavianum legatum*, ut sua auctoritate interposita ambitiosos et simoniacos omnes ab Ecclesiæ gubernaculis arceat. Ex ea Epistola manifestum fit, hac ætate Ecclesiam a simoniacis et ambitiosis oppressam fuisse, quod plura auctorum coævorum et Conciliorum testimonia insinuant.

2. *Induciæ cum Saladino infausto successu ruptæ.* — A num. 4 ad 11. « Hoc anno imcomparabilis dolor et tristitia ineffabilis universæ accidit Christianitati », ut inquit chronographus Aquicinctinus, et fuse refert Baronius. Rem hic summarie ex Nangio in Chron. ad hunc annum perstringo. Anno superiori, ut apud hunc chronographum legitur, « Reginaldus princeps Antiochiæ fœdus induciale, quod Christiani cum Christianis et rege Turcorum (nempe Saladino) hinc inde sanxerant observandum, dirupit. Nam cum plurimus et opulentus Turcorum comitatus a Damasco in Ægyptum transiret, et præter limites terræ Christianorum, ob induciarum fiduciam itinerari non formidarent, in eos subito princeps prædictus irruit, et ipsos cum universis sarcinis minus decenter captivos abduxit ».

3. *Saladinus in Palæstinum irruit.* — Hoc vero anno, ut habet idem Nangius, « Salahadinus Babyloniæ Soldanus injuria suis facta a principe Antiocheno permotus, Palæstinam violenter aggreditur, admiralium Edisse cum septem millibus Turcorum, qui Terram Sacram depopularentur, præmittens. Hic autem cum in partes Tiberiadis processisset, casu sibi obvios habuit magistrum militiæ Templi Girardum de Bidefordia, et magistrum Hospitalis Rogerum de Molendinis, illum quidem fugatum, Rogerum vero interfectum inopino marte confecit, multis Templariis tam captis quam occisis. Salahadinus suorum victoria exhilaratus, animum totius regni Jerusalem occupandi succensum ad majora intendit. Nam Galilæam aggressus Tiberiadem obsidet, quo audito, Guido rex Jerusalem, Templarii, hospitalarii, episcopi, proceres, populusque in unum congregati hostibus occurrunt, hostes obsidionem deserunt, et ad fontes milliariis quatuor circa Tiberiadem castra ponunt. Quinto igitur nonas Julii progrediuntur in bellum, acerrimeque concertant, sed nox prælium dirimit. Ea die nostri gessere fortius, nisi quod aquam præoccupatam ab hostibus perdiderunt, diurno proinde conflictu æstu sitique confecti laborabant, eo quod aquam non haberent: mane hostes præparant, et in nostros jam non ad bellum præparatos cœperunt irrumpere ; quod videntes principes et primi exercitus, regem adeunt festinanter, et quid facto opus sit deliberant in communi ; rex quemdam de numero equitum, qui cum Turcis militaverat, consulit quid in instanti negotio sit agendum, qui consuluit, ut totis viribus in cuneum irrumpatur, ubi Salahadini vexillum altius eminebat.

4. *Sanctam Crucem et Guidonem regem capit.* — « Placet consilium universis, excepto comite Tripolitano (Remundo appellato), de cujus consilio montana occupaverunt, et ita consilio uti dissipato nostri æstu ac splendore solis gravantur, et telorum imbribus opprimuntur et obruuntur. Comes Tripolitanus arma dejecit, et ad castrum quod Saphetum dicitur, se contulit (regem enim prodebat, ut scribit Neubrigensis lib. 3, cap. 16). Interim nostrorum strages miserabiliter fit, episcopus Acconensis lethaliter vulneratus, Crucem Domini, quam ferebat, tradidit alteri, et ille regi. Bello itaque vehementer perurgente, Guido rex capitur, et sancta Crux Domini a Turcis asportatur. Hanc alteram post Chosdroen regem Persarum Crux sancta propter scelera nostra contumeliam pertulit, et quæ nos a veteri captivitatis jugo absolvit, propter nos captiva ducitur, et profanis Gentilium manibus contrectatur : sed et quotquot Templarii et Hospitalarii inveniuntur, protinus decollantur.

5. *Vitia Christianorum hujus cladis causa.* — « Porro Guido rex, et magister Templi in monumentum victoriæ reservantur. Princeps autem Antiochiæ Reginaldus, qui Sarracenos semper oppresserat, ab ipso Salahadino manu propria decollatur. Sic exigentibus meritis suis, in manu Gentilium nostri sunt traditi, ac a Turcis subjugati. Nimis enim in luxus varios et clerus et populus effluxerant, totaque terra illa facinoribus et flagitiis sordescebat ; sed et qui religionis habitum præferebant, regularis moderantiæ fines turpiter excesserant, rarus in monasterio, rarus in sæculo, quem non vel avaritiæ, vel luxuriæ morbus inficeret.

6. *Virtutes Saladini.* — « Salahadinus igitur de nostris sic habito celebri triumpho, ad pontem Tiberiadis redit, ibique manubias dividi, et in Damascum meliora deferri præcepit : postea erectis ad cælum oculis, de adeptione victoriæ gratias Deo reddidit ; sic enim facere in omnibus quæ accidebant consuevit, et inter cætera hoc sæpius dixisse fertur, quod non sua potentia, sed iniquitas nostra hanc illi victoriam contulit. Dehinc Accon, quæ est Ptolomais, veniens obsidet, quam post biduum in deditionem recepit. Manere ibi volentibus non fuit hostilis oppressio, et recedere volentibus data est vitæ conductio. Id sane Salahadini liberalitatem commendat, quod nullum gravari sustinuit, qui vellet ei se subdere, et degere sub tributo ; erat enim suorum tenax dictorum, suique custos integer juramenti, et tam liberalis, ut vix denegaret quidquam alicui. Tota quippe regio tremebat viris privata fortioribus, et suis destituta tutoribus.

7. *Raimundus comes Tripolitanus moritur Saracenus.* — « Inter hæc Conradus marchio, filius Conradi de Monte-Ferrato, qui a Constantinopoli

veniebat Jerusalem, ubi quia sororem habebat imperatoris Cursat (id est, Isaacii Angeli) in conjugem, cum quodam nobili Græco, qui Cursat volebat deponere, et se in Constantinopolim intrudere, pugnaverat, eumque occiderat, et inde recedens, comperto quod Accon teneretur a Turcis, Tyrum applicuit, et eamdem urbem defensurus suscepit : cujus adventus præsentibus et venturis Christicolis processit ad commodum, et ipsi ad laudem et gloriam. Tunc comes Tripolitanus, qui illuc post bellum Tiberiadis confugerat, videns potentiam marchionis, omnibus suspectus, et omnes suspectos habens, Tripolim fugit ; cui statim Salahadinus mandavit, ut pacta quæ sibi juraverat jurare faceret a suis. Comes civibus convocatis jurare illos imperat, dicens cedendum esse tempori, nec posse Salahadino resisti ; responderunt cives minime se jurare nisi prius formam audiant juramenti, et super hæc inducias usque ad mane petentes, accipiunt. Ea nocte comitem illum ultio divina percussit; res dissimulari non potuit; nam corpore defuncti nudato, quia nuper circumcisionis stigma susceperat, apparuit ; unde palam fuit quod se Salahadino confœderans, sectam Sarracenicam cœperat observandam. Post quem Tripolis urbis dominium filius principis Antiochiæ de jure obtinuit parentelæ.

8. *Saladinus suas victorias prosequitur.* — « Ludovicus filius Philippi regis Franciæ primogetus nascitur in vigilia Assumptionis B. D. Genitricis Virginis Mariæ. (Is post patrem sub Ludovici VIII nomine regnavit ; Rigordus tamen et Guillelmus Armoricus in Philippo Augusto hoc natale cum die v mensis Septembris et feria secunda connectunt, sed loco *feria* II, legendum *feria* VII, quæ hoc anno cum die v Septemb. concurrit, et hæc sententia præferenda, quia uterque scriptor coætaneus est). Salahadinus post Accon sibi redditam Berytum et Sydonem occupans, cum Tyrum eadem facilitate speraret sibi vindicare, a marchiso turpiter repulsus abscessit. Exinde Ascalonem urbem perveniens, eam post diversos assultus IV die Septemb. obtinuit, tali pacto ut cives liberi hinc abirent, et rex Guido cum XV de electioribus captivis redderetur. Ipsa die qua præscripto pacto urbs tradita fuit, sol quasi compatiens, beneficium luminis defectu eclipseo Urbi et orbi subtraxit, ita ut stellæ sicut in nocte apparerent (hanc eclipsim supputavit Calvisius et invenit eam horis ante meridiem duabus accidisse). Turcomanni per hos dies Laodiciam urbem impetunt, et cum principe Antiochiæ congressi, multos de suis occidunt. Deinde Antiochiam et circumjacentem regionem profligant cædibus et incendiis ac rapinis, terramque illam copiosam, quæ Monsverra dicitur, rapinis et incendiis sunt depasti. Sed cum inde redirent, ab Antiochenis sunt devicti et fugati.

9. *Jerosolymam capit.* — « Salahadinus Ascalone munita cum Turcis suis Jerusalem properat, et eam obsidet a parte Occidentis, oppugnans eam decem diebus continuis ; sed civibus fortiter resistentibus, cum nec sic Turci proficerent, per partem Aquilonis urbem sanctam iterum sunt aggressi. Tunc obsessi considerantes obsessoribus non posse resisti, in commune deliberant salvis sibi vita et mobilibus, reddere civitatem : sed Salahadinus, quia contra suam voluntatem diu se tenuerant, petiit pro redemptione eorum ab his, qui quindecim annos et supra excreverant, decem bizancios, a mulieribus quinque, et ab infantibus unum similiter sibi reddi : quod ut ab utraque parte concessum est, secundo Octobris die, qui erat ab obsidione XXXIII, (legendum cum auctore Magni Chronici Belgici pag. 178, XIV,) feria sexta, urbs Sancta, quod dici dolor est, Salahadino redditur. Qui statim campanas Ecclesiarum confringi fecit, et Turci equos et jumenta in Ecclesiis stabulaverunt ; Suriani vero Ecclesiam Sepulchri auri pretio redemerunt, ne sordibus Gentilium subjaceret. Templum autem Domini, quod Turci juxta ritus suos consueverant antiquitus venerari, fecit Salahadinus intus et extra aqua rosacia ablui, antequam vellet illuc ingredi. Multa vero millia pauperum, quia non habebant pretium, a prætaxato pretio absolvit, et infirmis jussit de fisco proprio per aliquantum tempus necessaria ministrari. Sane regina Sybilla, cum Heraclio patriarcha, Templariis et Hospitalariis, ac immenso exulantium cœtu apud Antiochiam est profecta ; alii vero apud Alexandriam vel in Siciliam navigaverunt.

10. *Tres tantum urbes Latinis remanent.* — « Capta est ergo Jerusalem civitas sancta post annos octoginta octo, ex quo a Turcis eruta fuit, et tantumdem fere temporis a nostris possessa, quantum prius a Turcis. Suriani vero, Georgiani, Jacobitæ, Græci, Armenii in Jerusalem remanserunt sub Turcorum dominio, addicti servituti ». De die tamen captæ Jerosolymæ scriptores inter se non conveniunt ; aliqui, quos Baronius secutus est, tradunt urbem *IV kal. Octob.* subactam ; alii, ut Neubrigensis lib. 3, cap. 17, *circa solemnia B. Archang. Michaelis* ; sed Nangio suffragatur chronographus Reicherspergensis, qui hoc tempore vixit. (1) Imo inter scriptores Latinos et Arabes convenit, urbem a Saladino expugnatam esse *die*

(1) De die captæ a Saracenis urbis Jerosolymæ non est cur deinceps ambigatur, cum Radulphus abbas Cisterciensis monasterii quod Coggeshale appellabatur in Anglia, in eo quod scripsit Chronicon Terræ-Sanctæ, prodiderit anno MCLXXXVII, tertia die Octobris, Saracenos in urbem deditam intrasse ; cujus casus luctuosam memoriam perennatam fuisse addit sequentibus versibus :

Terdecimis demptis ab annis mille ducentis,
Tertia lux luxit Octobris, D. littera Dominicalis,
Deleta est civitas die Sabbati ; et deriserunt
Increduli Sabbata cordium Christianorum.

Ex eodem etiam scriptore discimus obsidionem illam a Saracenis cœptam fuisse die vicesima Septembris : quare non diebus XXXIII, sed

Veneris, anno Hegiræ DLXXXIII. Quare non die XXVIII mensis Septembris, qui hoc anno cum feria secunda concurrit, sed die secundo Octobris, in quem dies Veneris incidit, cum annus Hegiræ DLXXXIII, die XIII Martii inchoatus fuerit, Jerosolyma in potestatem Turcorum venit. Idem Neubrigensis c. 14 scribit : « A Christianis recepta est sub papatu Urbani II, et recidit in manus Agarenorum sub Pontificatu Urbani Tertii, LXXXVII, ut dictum est, annis interlapsis », sed annum unum minus dicit. Christianis remansere, ut notat chronographus Aquicinctinus, *Antiochia* Syriæ, *Tyrus*, et *Tripolis*.

11. *Nicetas Muntanes post hunc annum patriarchatu Constantinop. dejectus.* — Ad num. 11. *Basilius Camaterus* anno superiori patriarchatu Constantinopolitano dejectus est, eodemque *Nicetas Muntanes*, vel Mundanus in ejus locum substitutus ab Isaacio Angelo imp. Nicetas quidem Choniata de Isaacio loquens ait : « Sed ne hunc quidem, natu maximum (nempe Nicetam) in sacra sede expirare passus, invitum expulit, senium et delirium et levitatem causatus » : quibus ex verbis Baronius infert, eum *statim* ejectum esse. Sed hoc non dicit Nicetas ; verum hunc patriarcham ante mortem suam dignitate motum fuisse; quam usque ad annum MCXCII obtinuisse anno MCXCI ostendemus, et *de Leontio* ejus successore, Dositheoque Jerosolymitano patriarcha, qui eum excepit, verba faciemus, ut horum patriarcharum series et chronotaxis clarior evadat.

12. *Nuntium cladis Jerosolymitanæ sauciat animum Urbani III.* — Ad num. 12. Neubrigensis lib. 3, cap. 20, scribit, Urbanum III e vivis excessisse, antequam de clade Christianis Terræ-Sanctæ illata nuntium accepisset : « Sane cum in Oriente illud Christianæ plebis exterminium atque irruptio sanctæ civitatis sub Pontificatu Urbani contigerint, eidem tamen datum est, tantæ infelicitatis fama minime sauciari. Rerum quippe infra Octavas Apostolorum Petri et Pauli, infeliciter gestarum nuntii circa festivitatem B. Lucæ Evangelistæ, ad Apostolicam Sedem venerunt, Urbano paulo ante ex hac luce subtracto, et mature substituto Gregorio ». Verum Neubrigensi alii passim refragantur, et id in dubium non videtur revocandum. Hugo enim Altissiodorensis, qui hoc tempore floruit, ait : « Urbanus papa cum tam flebilem rem audisset, nimis indoluit, et ex nimio dolore animi languescens post breve moritur, sepeliturque in urbe Ferrarias, quo nuper advenerat de Verona Ferrarienses cives miram defuncto honorificentiam exhibuere, et VII diebus ejus exequias cum immensis luminaribus celebrarunt ». Idem refert Rogerius Hovedenus, cujus verba recitat Baronius, animi tamen dubius, an ei vel Neubrigensi hac in re standum sit. Papebrocius in Conatu Chron. Hist. dicit Neubrigensis textum corruptum esse et loco *paulo ante*, legendum *paulo post*. Verum Neubrigensis verba alia hujusmodi interpretationem non patiuntur, eumque Hovedeno et Hugoni Altissiodorensi adversari evidentissime ostendunt. Adversatur et chronographo Aquicinctino, Joanni Broptono, et Gervasio in Chron. ubi disertis verbis idem affirmant. Ait etiam ibidem Gervasius : « Pax et concordia inter dominum papam et imp. Frethericum, ut videbatur ad honorem Dei et Ecclesiæ Romanæ formata est. Unde dominus papa Veronensibus vale dicens Ferrariensem adiit civitatem ».

13. *Moritur Urbanus III papa.* — *Urbanus* itaque infortunio illo accepto, paulo post Ferrariæ obiit *XIV* nempe *kalend. Novembris*, seu die XIX mensis Octobris, quem diem ejus emortualem fuisse produnt Gervasius in Chron. pag. 1510. Sigonius in Histor. de reg. Ital. Onuphrius in Chron. et annalista Mailrosensis, qui tamen librariorum errore, loco *XIV kal. Novemb.*, habet *IV kal. Novemb.* Ipsemet enim Mailrosensis, ut statim videbimus, ita se scripsisse palam demonstrat. Hovedenus a Baronio citatus, qui ait eum e vivis excessisse *XIII kal. Novemb.* diem sepulturæ pro die emortuali, ut sæpe fit, usurpavit ; quare Papebrocius in Conatu Chronico-Hist. aliique qui diem mortis et sepulturæ *Urbani III* non distinxere, hallucinati sunt. Errarunt etiam Rigordus et Guillelmus Armoricus, qui tradidere eum ex hac luce subtractum *die sancti Lucæ Evangelistæ* seu XV kal. Novemb. *Urbanus* enim III, qui die vicesima quinta mensis Novembris anni MCLXXXV electus fuit, sedit *annum unum*, *menses decem*, *dies viginti quinque*, ut habet Joannes de Ceccano, Martinus Polonus, anonymus Casinensis in Chron., Ptolemæus Lucensis in Chron., Urspersgensis abbas, Platina, et auctor magni Chronici Belgici pag. 203, ubi tamen errore librarii, loco *annum* I, habet *annos* II. Ex quibus scriptoribus intelligimus, *Urbanum III* Sedis suæ durationem, non a die coronationis, sed a die suæ electionis repetiisse.

14. *Gregorius VIII ei succedit.* — Urbanum III excepit *Gregorius VIII* Beneventanus, antea *Albertus presbyter card. S. Laurentii in Lucina*, et Rom. Ecclesiæ cancellarius, cujus electionis et consecrationis dies annalista Mailrosensis nobis conservavit, scribens : « XII kal. ejusdem, electus est Gregorius VIII et VIII kal. ejusdem consecratus ». Electus itaque Gregorius VIII die XXI mensis Octobris, postquam Sedes die uno vacasset, et consecratus die XXV ejusdem mensis, in quam Dominica cadebat. Dies electionis ejus confirmatur ex Gervasio in Chron. qui ait, Albertum cancellarium Urbano III successisse in Pontificatum *die tertia*, die nempe XXI mensis Octob. qui tertius erat a morte Urbani III. Diem vero ejus consecrationis confirmat Radulphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 636. ubi

XIII duravit. Porro Robertus iste tunc temporis Jerosolymis agens, obsidionem cum cæteris toleravit. Vulgatum est Chronicon illud a P. Martene in Amplissima Collectione Monum. tom. V, col. 572.

MANSI.

ait : « Urbano III defuncto, papa creatus VIII kal. Novemb. Gregorius VIII », ubi creationis nomine consecrationem et coronationem intelligit.

15. *Ejus zelus.* — A num. 13 ad 20. Hugo Altissiodorensis citatus narrata Urbani III morte subdit : Post eum Albertus cancellarius substituitur et Gregorius VIII vocatur, vir litteratura facundiaque clarus, sed puritate vitæ et animi integritate præclarior, suique corporis vehemens castigator. Audita ejus promotione, lætatus est admodum Fredericus Aug. eo quod virum discretum et justitiæ zelatorem cognosceret, sibique benevolum et omnibus, si diu viveret, profuturum. Præcepit quoque principibus et præfectis omnem ei reverentiam impendere, et transeunti per terram suam de fisco suo victualia ministrare. Pontificali itaque dignitate suscepta, vir Dei pensare cœpit attentius, qualiter labenti rerum statui subveniret. Videlicet nempe sui temporis Ecclesiam per vitia diffluam, et in maligna prolapsam, ambitioneque et avariia, luxuriaque necnon hæresibus quasi quibusdam pestilentissimis hostibus vineam Domini totam fere jam esse depastam. Hoc meditabatur die ac nocte, hæc ejus cura, hoc studium, ut sui negligens viveret omnibus, ut per eum cooperante Domino facies Ecclesiæ marcida refloreret ». Baronius litteras pro subsidio Terræ-Sanctæ ad universos Christi fideles datas a Gregorio VIII, duasque alias zeli ejus plenas exhibet, quæ apud eum legendæ.

16. *Ejus obitus.* — Ad num. 20. In Chronico Pisano quod tom. III Italiæ Sacræ repræsentatur, mors Gregorii VIII his verbis narratur : « Gregorius papa VIII, ingressus urbem Pisanam, receptus ab iisdem Pisanis cum magno honore IV idus Decembris, et mortuus est Pisis XVI kalend. Januarii ». Gervasius vero in Chron. « Papa Gregorius VIII kal. Januar. ex inopinato defunctus est ». Eumdem diem annalista Mailrosensis exhibet. Quare Gregorius VIII vita immortali dignus hominem exuit die XVII mensis Decembris, postquam sedisset *mense uno, diebus* XXVII, inquiunt Bromptonus, Joannes de Ceccano et Martinus Polonus in Chron. vel *Pontificatus sui die* LVII, ut habet Platina, qui uterque diem ejus emortualem excludit. Auctor Magni Chronici Belgici, qui habet mensem unum et dies XXVI, corruptus fuit a librariis, vel diem unum omisit. Porro licet *Clemens III* die decima nona ejusdem mensis electus fuerit post diei unius interpontificium, Baronius tamen electionem ejus in annum sequentem differt : ibidem de ea agemus.

17. *Abolctur Festum Fatuorum.* — Ad num. 21. *Odonem de Soliaco* Philippi Augusti Franciæ, et Henrici II Angliæ regum consanguineum, et Mauritii in episcopatum Parisiensem successorem plurimum laudat Baronius ex Petro Blesensi Epist. CXXVI et seq. Gussenvilla vero in fine Notarum ad easdem Epistolas p. 778, refert litteras Odonis episcopi Parisiensis pro abolendo *Festo Fatuorum*, et restituenda solemnitate Circumcisionis Domini, in quibus Odo scribit, sibi id mandatum fuisse a Petro S. R. Ecclesiæ tit. S. Mariæ in Via-Lata cardinali, *cum in partibus Gallicanis legationis officio fungeretur*, et idem legatus in suo mandato ibidem recitato se diaconum cardinalem Sanctæ-Mariæ in Via-Lata appellat. Abolitum festum illud, in quo plerumque enormitates abominabiles, et opera flagitiosa committi contingebat, *anno Incarnati Verbi millesimo centesimo nonagesimo octavo*, inquit ibidem Odo, cui et canonicis suis, prædictum mandatum inscriptum est. Hujus legationis mentio in Hist. auctiori cardinalium Oldoini, dum sub Cælestino III agit de *M. Petro Capuano Amatphitano*, diac. cardin. S. Mariæ in Via-Lata, anno MCXCIII, ab eodem papa in secunda creatione card. renuntiato. Mauricius Odonis decessor in episcopatu Parisiensi, III idus Septemb. anni MCXCVI, e vivis excessit, et *Petrus Capuanus* legatus ab Innocentio III in Franciam missus exeunte anno MCXCVIII, ut refert Rigordus, qui annum a die XXV mensis Martii incipit. Quare festum *Fatuorum* anno MCXCIX abolitum, et *Odo* annum illum vocat MCXCVII, quia eodem quo Rigordus die annum exorditur.

18. *Nefarius ille ritus diu adhuc perseveravit.* — Nec tamen nefarius ille ritus in kalendis Januarii de paganorum consuetudine observatus, in Gallia cessavit ; Gussenvilla enim ibidem exhibet Epistolam a Facultate Theologica studii Parisiensis ad prælatos et capitula Ecclesiarum regni Franciæ datam « anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo quarto, die XII mensis Martii », in qua decernit non licere episcopis vel archiepiscopis Fatuorum derisorie et cum ludibrio electorum uti insigniis pontificum, sc. mitra et baculo pastorali, nec eis *ante se facere portare crucem cum baculo :* nec insuper præfatis episcopis vel archiepiscopis « facere divinum officium in Ecclesia cum supradictis insigniis, nec dare benedictones legentibus lectiones matutinales, nec etiam benedicere populum » ; nec etiam a fortiori ratione licitum esse « facere unum papam Fatuorum, qui similiter cum insigniis papalibus faciat divinum servitium, aut benedicat populum ». Sed his non obstantibus, mos ille perdurabat in civitate Rhemensi anno MDIX, ut videre est apud Marlotum in metropoli Rhemensi lib. 4, pag. 769. Legendum Glossarium Ducangii tam in voce *Cervulus*, quam in voce *kalendæ*, ubi complura veterum loca hunc morem declarantia exhibet.

19. *Pax inter imp. Orientis et Siciliæ regem.* — Ad num. 22. Iis, quæ Baronius de imperio Orientali ex Niceta in Isaacio Angelo narrat, addendum quod Nangius in Chron. ad hunc annum habet : « Imperator Constantinopolitanus et rex Siciliæ (Guillelmus nempe hujus nominis II), reducuntur ad pacem.

20. *Moritur Petrus Cellensis.* — *Petrus*, vulgo *Cellensis* appellatus, primum monasterii Cellæ prope Trecas, et postea S. Remigii in suburbio urbis Rhemensis abbas, qui, uti supra ostendimus, *Joanni de Salisberia* in episcopatum Carnotensem

anno MCLXXX successit, hoc anno mortalitatem explevit. Mabillonius tom. II Analect. refert e veteri Ms. Elogia quorumdam episcoporum Carnutensium, in quibus pag. 570, *Petrus Cellensis* episcopus Carnotensis mortuus dicitur *X kalend. Martii*, et in quodam Indice episcoporum ejusdem Ecclesiæ legitur, eum præfuisse Ecclesiæ Carnotensi annos septem, et anno MCLXXXVII obiisse, uti jam observatum in Præfat. ad novam Operum ejus editionem, de qua legendus Oudinus in supplement. Script. Eccles.

21. *Finis belli civilis in Africa.* — Hoc anno bellum civile in Atrica excitatum finem accepit, ut refert Noweirius. *Jacob* Almohadum imperator, cum adversus *Ali* rebellium caput copias duxisset, in primo prælio victus fuit; sed cum eas animose collegisset, in secundo prælio *Alim* occidit, et frequentibus Africanorum rebellionibus irritatus, *Capsam*, urbem olim episcopalem Carthaginensi archiepiscopo subditam penitus evertit, anno Hegiræ DLXXXIII, et insequenti *Marochium*, imperii sui sedem rediit. Quare tumultus isti Christianis sub ejus dominio in Hispania Saracenica gementibus non multum profuere.

CLEMENTIS III ANNUS 1. — CHRISTI 1188.

1. *Clemens papa III creatur expeditionem in Terram-Sanctam confirmat.* — Annus sequitur Redemptoris millesimus centesimus octogesimus octavus, Indictione sexta, quo cum vacasset Sedes Gregorii Octavi diebus viginti, Paulinus cardinalis episcopus Prænestinus, natione Romanus, subrogatus est octavo idus Januarii, dictusque Clemens Tertius. Qui statim indictam a prædecessore expeditionem ad Terram-Sanctam promovere, et ad perfectum ducere laboravit, et indulgentiam confirmavit, statuens, « quod quicumque ea de causa sacram crucem susceperit, de omnibus peccatis, de quibus pœnitens confessus fuerit, auctoritate Dei, et sanctorum Apostolorum Petri et Pauli esset liber et absolutus ». Hæc Rogerius Anglus, qui et præscriptam tunc ab eodem Pontifice per dies singulos precum formam recenset dicens :

2. « Eodem anno a domino papa et cardinalibus statutum est, quod ab universali Ecclesia fieret sine intermissione oratio ad Dominum, pro pace, et liberatione terræ Jerusalem et Christianorum captivorum, qui in vinculis Sarracenorum detinebantur. Fiebat autem singulis diebus in Ecclesia B. Pauli in hunc modum : Ad missam, dicto a sacerdote, Pax Domini sit semper vobiscum : et a choro, Et cum spiritu tuo : antequam Agnus Dei inciperetur, sacerdos, vel præcentor incœpit Antiphonam hanc : Tua est potentia, tuum regnum, Domine, tu es super omnes gentes : Da pacem, Domine, in diebus nostris. In die Dominica cum isto Psalmo : Quare fremuerunt gentes. Et in die lunæ cum isto Psalmo : Deus in nomine tuo salvum me fac. Et in die Martis cum isto Psalmo : Deus repulisti nos, et destruxisti nos. Et in die Mercurii cum isto Psalmo : Ut quid, Deus, repulisti in finem? Et in die Jovis cum isto Psalmo : Deus, venerunt gentes in hereditatem tuam. Et in die Veneris cum isto Psalmo : Deus, quis similis erit tibi ? Et in die Sabbati cum isto Psalmo : Deus ultionum Dominus. Dictis itaque Psalmo et Antiphona prædicta sequitur : Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison. Pater noster. Et ne nos. Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam. Fiat misericordia tua, Domine, super nos. Domine non secundum peccata nostra facias nobis. Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum. Adjuva nos, Deus, salutaris noster. Salvum fac populum tuum, Domine. Esto eis, Domine, turris fortitudinis. Nihil proficiat inimicus in eis. Fiat pax in virtute tua. Domine Deus virtutum, converte nos. Domine, exaudi orationem meam. Dominus vobiscum. Oremus.

« Omnipotens sempiterne Deus, in cujus manu sunt omnium potestates et omnium jura regnorum, respice ad Christianum benignus exercitum, ut gentes, quæ in sua feritate confidunt, potentia tuæ dexteræ comprimantur ». Hæc de ritu precum.

Porro egit insuper idem Pontifex litteris apud Christianos principes, ad quos et ab Oriente lega-

tiones tunc frequentatæ. Cum et qui missus ad hoc opus fuerat Willelmus Tyri archiepiscopus, utpote qui natione Gallus cum esset, et magniæ vir existimationis, præstans eloquentia, facile permovere posset principum animos : operose rem agens, effecit, ut convenirent ad ejus præsentiam ambo reges, Franciæ et Angliæ, ad hæc tractanda. Quid autem inter ipsos gestum sit, Rogerius ita exactissime narrat :

3. *Congressus regum Franciæ et Angliæ, ubi statuta pro expeditione sacra condita.* — « Accepto colloquio inter ipsum et regem Franciæ, inter Gisortium et Trie, duodecimo kalend. Februarii, die sanctæ Agnetis virginis et martyris convenerunt illuc cum archiepiscopis, et episcopis, et comitibus, et baronibus regnorum suorum. Cui colloquio interfuit archiepiscopus Tyri, qui repletus spiritu sapientiæ et intellectus, miro modo prædicavit verbum Domini coram regibus et principibus, et convertit corda eorum ad crucem capiendam, et qui prius hostes erant, illo prædicante, et Deo cooperante, facti sunt amici in illa die, et de manu ejus crucem receperunt, et in eadem hora apparuit supra eos signum Crucis in cælo. Quo viso miraculo, plures catervatim ruebant ad susceptionem crucis. Prædicti vero reges in susceptione crucis, ad cognoscendam gentem suam, signum evidens sibi et suis providerunt. Rex namque Franciæ, et gens sua susceperunt cruces rubeas, et rex Angliæ cum gente sua suscepit cruces albas, et Philippus comes Flandriæ cum gente sua suscepit cruces virides : et sic unusquisque ad providendum sibi et itineri suo necessaria reversus est in regionem suam.

4. « Henricus igitur rex Angliæ post crucis susceptionem venit Cenomanum, ubi consilio suorum ordinavit, quod unusquisque decimam redditumm, et mobilium suorum in eleemosynam dabit ad subventionem terræ Jerosolymitanæ hoc anno, exceptis armis et equis, et vestibus militum, et exceptis equis, et libris, et vestibus, et vestimentis, et omnimoda capella clericorum, et lapidibus pretiosis tam clericorum quam laicorum, facta prius excommunicatione ab archiepiscopis, episcopis, archipresbyteris singulis in singulis parochiis super unumquemque, qui decimam prætaxatam legitime non dederit sub præsentia et conscientia illorum, qui debent interesse.

« Colligatur autem pecunia ista in singulis parochiis, præsente presbytero parochiæ, et archipresbytero, et uno Templario, et uno Hospitalario, et serviente domini regis, et clerico regis, et serviente baronis et clerico ejus, et clerico episcopi. Et si aliquis juxta conscientiam illorum minus dederit quam debuerit, eligentur de parochia quatuor vel sex viri legitimi, qui jurati dicant quantitatem illam, quam ille debuisset dixisse, et tunc oportebit illam superaddere, quod minus dedit. Clerici autem et milites qui crucem acceperint, nihil de decima ista dabunt, sed de proprio suo dominio, et quidquid homines eorum debuerint, ad opus illorum colligetur per supradictos, et eis totum reddetur. Episcopi autem per litteras suas in singulis parochiis episcopatuum suorum facient nuntiari in die natalis, et S. Stephani, et S. Joannis, ut unusquisque decimam prætaxatam infra Purificationem B. Virginis Mariæ penes se colligat, et sequenti die deinceps illis præsentibus, qui dicti sunt, ad locum, quo vocatus fuerit, unusquisque legitime persolvat ». Et inferius : « Burgenses vero et rustici, qui sine licentia dominorum suorum crucem acceperint, nihilominus decimas dabunt.

5. « Dispositum est etiam, quod nullus enormiter juret, et quod nullus ludat ad aleas vel ad decios. Et quod nullus post proximum Pascha utatur vario colore, vel grisio, vel sabellina, vel escarleta. Et quod omnes contenti sint duobus ferculis exempto. Et quod nullus aliquam mulierem secum ducat in peregrinatione, nisi forte aliquam lotricem peditem, de qua nulla habeatur suspicio. Et quod nullus habeat pannos decises vel laceratos.

« Dispositum est etiam, quod quicumque clericus vel laicus redditus suos ante susceptionem crucis invadiaverit, exitus hujus anni integre habeat, et transito anno creditor redditus rehabeat, ita quod fructus, quos inde receperit, in solutione debiti computentur, et debitum post susceptionem crucis, quandiu debitor erit in peregrinatione, non usuret. Statutum est etiam, quod omnes clerici et laici qui in hac peregrinatione proficiscentur, possunt licite invadiare redditus suos, sive Ecclesiasticos, sive laicos, sive alios, a Pascha, cum iter arripuerint, usque ad tres annos, ita quod creditores, quidquid de creditoribus contingat, fructus omnes redditnum, quos in vadio habebunt, a prædicto Pascha usque ad tres annos integre percipiant. Dispositum est etiam, quod quicumque in peregrinatione decesserit, pecuniam suam, quam secum in peregrinatione attulerit, ad sustentationem servientium suorum, et ad auxilium Terræ Jerosolymitanæ, et ad sustentationem pauperum dividet juxta consilium discretorum virorum, qui ad hoc consistentur. Hæc omnia supradicta statuta sunt, et disposita ab Henrico rege Angliæ, in præsentia Richardi filii ejus comitis Pictaviæ, et Willelmi Turonensis archiepiscopi, et Balduini Cantuariæ archiepiscopi, et Walteri Rothomagensis archiepiscopi, et in præsentia Joannis Ebroicensis episcopi, et Radulphi Andegavensis episcopi, et R. Cenomanensis episcopi, et M. Nannetensis episcopi, et in præsentia Hugonis de Nunant Cestrensis electi, et Lisardi Sagiensis electi, et in præsentia baronum Andegaviæ, et Cenomaniæ, et Turonorum apud Cenomanum.

6. « His igitur præordinatis, rex Angliæ constituit servientes suos clericos et laicos ad prædictas decimas colligendas per omnes terras transmarinas ; et postea transfretavit et applicuit in

Anglia apud Winchiflec sabbato, tertio kalendarum Februarii. Interim Balduinus Cantuariensis archiepiscopus in Angliam veniens ante regem, consecravit Hugonem de Nunant in episcopum Coventrensem. Dominus vero rex, et statim postquam in Angliam applicavit, magnum congregavit Concilium episcoporum, abbatum, comitum, et baronum, et aliorum multorum tam clericorum quam laicorum apud Gaintington : ubi in publica audientia recitari fecit omnia supradicta capitula, quæ constituerat de cruce capienda. Quibus recitatis, Balduinus Cantuariensis archiepiscopus, et Gilbertus Roffensis episcopus, vicarius ejus, mirifice prædicaverunt illo die coram rege et principibus suis verbum Domini, et salutiferæ crucis mysterium. Ad quorum prædicationem multi tam clerici, quam laici crucem receperunt.

7. « Et tunc dominus rex misit servientes suos clericos, et laicos per singulos comitatus Angliæ ad decimas colligendas secundum prædictam præordinationem, in terris suis transmarinis constitutam, sed de singulis urbibus totius Angliæ fecit eligi omnes ditiores, videlicet de Londonia CC, et de Eboraco C, et de aliis urbibus secundum quantitatem et numerum eorum, et fecit omnes sibi præsentari diebus et locis statutis ; de quibus cœpit decimam mobilium suorum secundum æstimationem virorum fidelium, qui noverant redditus et mobilia eorum. Si quos autem invenisset rebelles, statim fecit eos incarcerari, et in vinculis teneri, donec ultimum quadrantem persolverent. Similiter fecit de Judæis terræ suæ, unde inæstimabilem sibi acquisivit pecuniam. Deinde misit Hugonem Dunelmensem episcopum, et alios clericos et laicos ad Willelmum regem Scotorum pro decimis colligendis in terra sua. Quo audito, rex Scotiæ occurrit eis inter Werc et Brigeham in Loenas ; et non permittens eos terram suam pro decimis colligendis intrare, obtulit se daturum domino suo regi Angliæ quinque millia marcharum argenti pro supradictis decimis, et pro castellis suis rehabendis ; sed rex Angliæ facere noluit.

8. « Philippus autem rex Francorum simili modo colligi fecit decimas reddituum et mobilium hominum suorum per omnes terras suas ». Reliqua vero suo loco inferius. Extat ejusmodi decimarum indictionis decretum a rege Philippo, assensu et consilio Gallicanorum episcoporum sancitum, apud Rigordum in Vita ejusdem Philippi regis, easque Saladinas decimas dictas ob bellum adversus Saladinum indictum, testatur.

9. *Petri Blesensis litteræ de non gravandis Ecclesiis exactione decimarum.* — Quod autem ejusmodi pensitatione decimarum plurimum gravarentur Ecclesiæ, atque pauperes angustiarentur, Petrus Blesensis scripsit Epistolam ad episcopum Aurelianensem, hortans ut se regi talia præsumenti objiceret. Est quidem digna Epistola, quam legant illi qui quovis prætextu favent regibus adversus pauperes et Ecclesias. Sic se habet, exhortationem præmittens[1] :

« Reverendissimo patri et domino R., Dei gratia Aurelianensi episcopo M. Petrus Blesensis Bathoniensis archidiaconus, salutem et sinceræ dilectionis affectum.

« Scriptum est[2] : Tempus tacendi, tempus loquendi ; diu tamen obmutui et silui a bonis, sed jam nequeo fidei Christianæ injuriam dissimulare silentio. Jam circa confinia terræ nostræ barbaries efferata desævit, et in exterminium Christiani nominis gentium grassatur immanitas. Quid ergo hic statis tota die otiosi ? Vibratur in cervices nostras gladius hostilis, nec est qui ex adverso ascendat, qui exprobrantibus nomini agminum Dei Israel zelo fidei se opponat. Tu ergo, reverendissime pater, cum inter cæteras Ecclesiæ columnas quodam statu digniore præemineas, redde testimonium fidei tuæ, et in Christi negotio ulterius non lentescas : non sit alligatum apud te verbum Domini ; sed sicut magnificavit te Dominus in conspectu regum, ita officium magnificentiæ pontificalis exerceas. Clamat ad te Dominus per spiritus sui organum Jeremiam[3] : Sta, inquit, in atrio domus Domini, et loquere ad omnes civitates Juda sermones quos locutus sum tibi ; et sermones illos exprimendo subjungit : Vade, et clama : Revertere, adversatrix Israel, dicit Dominus, et non avertam faciem meam a te. In eodem spiritu clamat Ezechiel, dicens[4] : Si speculator viderit gladium venientem, et non insonuerit buccina, veneritque hostis, et tulerit animam unam de populo, sanguinem ejus de manu speculatoris requiram. Noli ergo otiari in talento Domini, sed Evangelicam Domini negotiationem exerceas, ut talentum tibi creditum Dominus cum fœnoris accessione recipiat.

10. « Insta ergo opportune, importune, opus fac Evangelistæ, ministerium tuum imple. Noli æmulari in malignantibus, episcopis dico, qui regem tuum blandis adulationibus palpant, canes muti, non valentes latrare. Acceptissima quidem est in episcopis apud Deum professio veritatis. Animam pro veritate ponere non formides, ut videas dies bonos, quia sanguinem pereuntis Dominus de manu muti sacerdotis exquiret. Arca siquidem Dei capitur, et populus gladio ruit, dum sacerdos in filiorum correctione torpescit. Nec motum aut vultuositatem regis extimeas, sed in omni libertate eum salutaribus monitis aggredere : quia ubi spiritus Dei, ibi libertas. Maluit Joannes Baptista periclitari apud regem, quam dissimulare legem Domini, qui ad Herodem et Herodiadem, sicut Elias ad Achab et Jezabel, legati officio fungebatur. Vos ergo qui reminiscimini Deum, ne taceatis et ne detis silentium ori vestro. Joannes in Herodem, Phinees in Judæum et Madianitidem,

[1] Pet. Bles. Ep. CXII. — [2] Eccl. III. — [3] Jer. XXVI. — [4] Ezech. XXXIII.

Samuel in Agag regem, Petrus in Ananiam et Sapphiram, Paulus in Elymam magum zeli gladium exercuit, atque correctionis exemplum eorum tibi vita præscribit. Lex Dei et fides Christi omni supellectili mundanæ superæstimanda est, honori etiam et famæ, propriæque saluti. Rex[1] Achab cum regi Syriæ eum graviter opprimenti servos et ancillas, filios et filias, et uxorem, omnemque supellectilem obtulisset, postquam ventum est ad violandum legem Dei, licet reprobus esset in aliis, tamen pro lege Dei pugnæ discrimen inire non timuit. Melius est incidere in manus hominis, quam derelinquere legem Dei.

11. « Si regis Francorum faciem revererit, adhibe tibi de coepiscopis tuis, qui spiritu Dei aguntur, ut tanta verborum moderatione utaris, ut si fortis est sermo, nihilominus sit suavis. Nam et sapientia quæ attingit a fine usque ad finem fortiter, suaviter universa disponit. Super omnia, quæso, notam adulatoris, et officium palponis evites[2]. Mel enim adulationis a sacrificio Domini relegatur. Frequenter in palatiis conversantur, qui mobilibus et delicatis auribus principum etiam in turpibus blando lenocinantur applausu, ponentes cervicalia sub capite, et pulvinaria sub omni cubito manus. Vix invenitur in curiis, qui non vendat oleum, qui caput peccatoris oleo non impinguat. Laudatur enim peccator in desideriis animæ suæ, et iniquus benedicitur. Sed timeat quod per Jeremiam dicitur Sedeciæ[3] : O Sedecia, seduxerunt te viri tui pacifici. Cum in exercitu Xerxis esset navium et curruum innumerabilis multitudo, eique ab aulicis adulatoribus diceretur, quia nec mare tantæ classi sufficeret, nec aer tot populorum tela, nec terra tot currus sua caperet vastitate : an tanto exercitu unus fuit Demaratus, qui in spiritu libertatis auderet dicere Xerxi : Victus eris a teipso, et te opprimet tui exercitus multitudo. Ab exhortatione, quæso, non cesses, licet ille suorum consilio assessorum (assentatorum) ad tuam instantiam se obduret. Scio enim, quod adhuc Joannes et Mambres apud Pharaonem Moysi resistunt[4], et successores Achitophel justorum consilia malitiose pervertunt[5]. Circa meretricantium linguarum malitiam patet campus orationis latissimus; sed ad alia festinantes, hæc omnia sub dissimulatione transimus; quid expediat tuæ famæ, tu videris. Tu vero diligentiam adhibe studiosam, ut consanguineus tuus tanquam primipilarius Ecclesiæ, vexillum fidei ferat ante reges et principes terræ, ut sicut vigilantior fuit in bellicis actibus, modo non sit in Christianæ fidei defensione retrogradus.

12. « Si autem proposuit iterato iter hujus peregrinationis arripere, non de spoliis Ecclesiarum, non de sudoribus pauperum viaticum sibi et suis exhibeat, sed de redditibus propriis, aut de præda hostili bella Christi conficiat. Non est enim abbreviata manus Domini, ut qui magna fecit in Israel, etiam in populo acquisitionis brachium suæ magnificentiæ non exaltet. Certe in exitu Israel de Ægypto[1] Dominus de spoliis Ægyptiorum ditavit Hebræos. Ingressus autem populus terram Chanaan, de prædis hostilibus innumerabiles sibi divitias aggregavit : imo bellorum lex publica est, ut munificentia principalis suis commilitonibus de castrensi obventione stipendia largiatur. Quæ ratio est, ut qui pro Ecclesia pugnant Ecclesiam spolient, quam inimicorum spoliis donis triumphalibus ampliare debuerant? Putantne insipientes et miseri, quod Christus, qui summa justitia est, velit sibi de injuriis et sacrilegio exhiberi sacrificium; aut sustineat commissa ex his spolia prosperari? Si enim testimonio veritatis in ignem æternum mittitur, qui sua pauperibus non dedit : ubi, quæso, mittendus est, qui bona pauperum, vel Ecclesiæ rapuit, aut fraudavit? Pro his et consimilibus filii Ephrem intendentes et mittentes arcum, conversi sunt in die belli. NUNQUAM PAUPERUM, NUNQUAM ECCLESIÆ SPOLIA PROSPERUM HABUERUNT EVENTUS AUSPICIUM. Ideo in ultima peregrinatione effusa est contentio super principes, et errare fecit eos Dominus in invio, et non in via. Fuerunt contritio et infelicitas in viis eorum, quia viam pacis non cognoverunt. Patrimonium Christi et Ecclesiæ suæ hodie vertitur in occasionem scandali, et materiam servitutis. Certe sub Pharaone[2], cum ex principali decreto omnes ad solutionem quintæ partis generaliter urgerentur, sacerdotes tamen fuerunt ab observantia, et onere illius constitutionis immunes. In libro etiam Numeri[3], ad figuram perpetuæ libertatis, præcepit Dominus, Leviticam tribum ab omni publica functione liberam esse, summique pontificis duntaxat arbitrio subjacere.

13. « Quid aliud a pontificibus, vel a clero potest vel debet princeps exigere, quam ut incessanter fiat oratio ab Ecclesia ad Deum pro eo? Omnis pontifex ab hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro rege et populo : et si iratus est in eis Dominus, sacerdos medius intercedat; et in tempore iracundiæ fiat reconciliatio. Iratus Dominus populum Israel delere decreverat : stetitque Moyses in confractione in conspectu ejus[4], motumque divinæ indignationis oratione placavit. Flamma divinæ animadversionis sæviebat in populum, et[5] Aaron arrepto thuribulo, medius inter viventes et mortuos se flammæ objecit, cessavitque quassatio. Item contra Amalec Israel prævalebat[6], Moyse orante et erigente manus suas ad Dominum : et postea temporibus Josue[7], sacerdotibus vociferantibus, muri Jericho corruerunt. Scio quod si rex tuus angariis, perangariis, exactionibus, capitationibus, cæterisque sordidis et extraordinariis mu-

[1] 3. Reg. XX. — [2] Levit. II. — [3] Jer. XXXVIII. — [4] 2. Tim. III. — [5] 2. Reg. XVII.

[1] Exod. XII. — [2] Gen. XLVII. — [3] Num. I. — [4] Psal. CV. — [5] Num. XVI. — [6] Exod. XVII. — [7] Jos. VI.

neribus Ecclesiam decreverit prægravare : quamplures episcopos hujus rei fautores inveniet. Ipsi enim Evangelicæ libertatis obliti, quæ non solum filios Dei, sed amicos facit, in ignominiam servitutis perpetuæ sibi permittent aurem subula perforari. Sic olim rege [1] Antiocho jura templi et sacerdotii pervertente [2], multi de Israel egressi sunt, qui solius adulationis, aut vani timoris intuitu in consensum illius tyrannidis transierunt.

14. « Tu vero, reverendissime pater, pro domo Israel ex adverso ascendas, et pro testamento Dei murum inexpugnabilem te opponas. Enorme namque famæ et animæ discrimen incurres, si hanc injuriam Christi silentio, aut neglectu dissimules. Doctrina et exhortatione tua recolat dominus rex, sed non ad oppressionem pauperum, sed ad tuitionem Ecclesiæ potestatem gladii ab Ecclesia suscepisse. Et qui nunc vivens Ecclesiæ suffragia jugiter experitur, etiam post mortem ejusdem beneficiis longe amplius indigebit. Morietur enim, et utinam incertos mortis eventus attenderet, ac novissima sua memorans, per præsentes divitias futuram miseriam compensaret. Ecclesiasticus dicit [3] : Rex hodie est et cras morietur : cum autem fuerit mortuus, hæreditabit serpentes, bestias et vermes. Spiritus pertransibit in illo et non subsistet, et non cognoscet amplius locum suum. Agnoscat itaque locum suum, et officium in quo posuit eum Dominus ; nec de thesauris Ecclesiæ, qui solum debentur pauperibus, sed de fiscali ærario bella Domini prælietur, neque confidat in fortitudine aut multitudine armatorum, sed in Domino. Quia testimonio Salomonis [4], nomen Domini plurima fortitudo, Dominus fortitudo plebis suæ est. Quod apertissime liquet in præliis antiquorum. Quomodo enim persequebatur unus mille, et duo fugabant decem millia [5]? nonne ideo, quia Deus vendidit eos, et Dominus conclusit illos ? Nec enim in gladio suo possederunt terram, et brachium eorum non salvavit eos, sed dextera tua, et brachium tuum Domine, et illuminatio vultus tui, quoniam complacuisti in eis. Sibi autem complacebit Dominus in eis, qui fideles fuerint in testamento ejus. Sine fide autem impossibile est placere Altissimo. Hæc est enim victoria, quæ vincit mundum , fides nostra.

15. « Et quia fere universos regni magnates video in via Domini quodam tædio laboris et pusillanimitate lentescere : vos, quæso, jugi prædicationis instantia manus remissas et genua debilia roborate. Plane, quia eis in præcedenti peregrinatione non successit ad votum, credunt abbreviatam esse manum Domini et inexhaustum fontem gratiæ cælestis aruisse. Porro tunc in superbia et in abusione profecti sunt, nec ex defectu suæ fidei, sed ab eventu duntaxat divinæ dispensationis judicium metiuntur. Fides quidem eorum semel probata est, et inventa est minus habens. Adhuc experiotur eam Dominus : nam ex eorum fide et humilitate victoriæ calculus pendet, ac de his specialiter exspetendus et expectandus præliorum triumphalis eventus. Peccaverat [1] tribus Benjamin in uxore Levitæ, et se reliquæ tribus in ultionem sceleris accinxerunt. Erat causa eorum justior, et exercitus longe numerosior atque fortior. Et cum eis ducem prælii Dominus assignasset, ipsiusque nutu in prælium descendissent : terribilis in consiliis super filios hominum Deus, justos ab impiis plures a paucioribus superari permisit : et ceciderunt ea die viginti duo millia de Israel. Iterum ad conflictum veniunt ex præcepto Domini, et succumbunt, decemque et octo millia de Israel occisi sunt : nimirum, quia de sua fortitudine et multitudine præsumebant, primo et secundo victi et humiliati sunt, ut per humilitatem denuo vincerent, qui per superbiam victi erant. Fides autem eorum ex prima et secunda frustratione non torpuit, sed ex geminato discrimine crescens, denuo ad conflictum quanto humilius, tanto fortius se accinxit. Tertio autem congressi sunt, et tanta sanguinis effusione purgati fere totam tribum Benjamin deleverunt. Scias quod secundum populi fidem secundæ peregrinationis metiemur eventus. Instrue ergo in fide et timore Dei populum et populi ducem ; et ut multa paucis includam, reverendissime et dilectissime pater mi, tuæ discretioni committo religiosorum quietem, pacem simplicium, causam Christi, et Ecclesiæ libertatem ».

16. *Regis Angliæ litteræ ad Orientales spondentis auxilium.* — Sed redeamus ad Anglorum regem, qui cum a patriarchis Antiocheno et Jerosolymitano anno superiori litteras accepisset : ad eos hoc anno has litteras reddidit :

« Venerabilibus in Christo patribus et amicis H. et E., Antiochiæ et Jerusalem patriarchis, et R. principi Antiochiæ et universo populo Christiano Orientalis Ecclesiæ, Henricus eadem gratia rex Angliæ, et dux Northmanniæ et Aquitaniæ et comes Andegaviæ, salutem et consolationem in Christo.

« Quoniam peccatis nostris exigentibus visitavit Dominus temporibus nostris in virga furoris sui iniquitates nostras, et terram proprio redemptam sanguine, divino permisit judicio, manibus pollui perfidorum : ideo dignum est, ut nos et cuncti qui Christianæ religionis sunt, et ejusdem nominis professores , ad desolationem præfatæ terræ studio pietatis convertamur, et auxilium ac consilium studeamus totis viribus impertiri. Cum igitur venisset ad nos A. Dei gratia venerabilis Valeniensis episcopus, et dolores, et calamitates, quibus Orientales Ecclesia premitur, profusis lacrymis et profundis suspiriis indicasset : quanto graviora videmus instare pericula, tanto fortius ac celerius ad maturum subsidium compassio nos

[1] Exod. XXI. — [2] I. Mac. I. — [3] Eccl. X. — [4] Prov. XV et XVIII. — [5] Deut. XXXII.

[1] Jud. X.

accingit. Habentes itaque in eo spem et fiduciam, qui in se sperantes nullatenus derelinquit, viriliter agite, et confortetur in Domino cor vestrum quoniam illud credimus Isaiæ vaticinium jam completum [1] : Jerusalem, leva in circuitu oculos tuos, et vide : omnes isti congregati venerunt tibi. Tunc videbis et afflues : et mirabitur, et dilatabitur cor tuum, quando conversa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi. Nunc autem Dominus, qui respicit super filios hominum, ut videat si est intelligens, aut requirens Deum, sic Christianorum hactenus sopitos ad servitium suum excitavit affectus, ut unusquisque qui Domini est, gladium jam posuerit super femur suum ; et beatum se quisque reputat et fidelem, qui patrem et matrem, et omnia relinquit, ut possit Christi et Terræ-Sanctæ illatas injurias vindicare. Constantes igitur estote, in promptu videbitis auxilium Domini vobis præparatum. Citius enim quam credatis , tanta vobis per terram et mare in auxilium fidelis populi superveniet multitudo, quantam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit ; quam quidem Dominus ad terræ vestræ subsidium præparavit. Inter cæteros autem principes ego et filius meus, rejecta hujus mundi gloria, et spretis voluptatibus universis, omnibusque quæ mundi sunt postpositis, in propriis personis, totis viribus vos cito, auctore Domino, visitabimus. Valete ». Ista rex Angliæ. At quænam ista retardarunt, audi :

17. *Fridericus imperator, accepta cruce, litteras dat minatorias Saladino, qui audacter respondet.* — « Hoc eodem anno, cum ad disponendam expeditionem in Terram-Sanctam pax facta esset inter regem Francorum et Anglorum, missus est Henricus cardinalis episcopus legatus a Clemente papa in Gallias, qui excommunicationis sententia Richardum comitem perculit , cujus occasione, quæ fuerat sancita inter reges pax, turbata est ». Hæc Rogerius in Annalibus Angliæ anno isto ; idemque inferius ista addit :

« Eodem anno Fridericus Romanorum imperator, accepta cruce de manu Henrici Albanensis episcopi cardinalis, sicut prudentem et circumspectum decebat, satis provide sibi et itineri suo necessaria providebat. In primis enim reconciliavit se Deo et sanctæ Ecclesiæ, et Clementi Romano Pontifici, et postea in hac forma scripsit Saladino :

« Fridericus Romanorum imperator semper Augustus, et hostium imperii magnificus triumphator , Saladino præsidi Sarracenorum quondam illustri, exemplo Pharaonis fugere Israelem.

« Devotionis tuæ litteras multis retro temporibus ad nos destinatas super arduis negotiis, tibi quidem, si fides verbis suffuisset, profuturis (prout majestatis nostræ decuit magnificentiam) suscepimus, et Epistolarum nostrarum alloquiis magnificentiæ tuæ consulere dignum duximus. Nunc vero quia Terram-Sanctam profanasti, cui æterni regis imperamus imperio : in tanti sceleris præsumptuosam et plectibilem ac ausibilem audaciam debita animadversione decernere, imperialis officii sollicitudo nos admonet. Quamobrem, nisi occupatam terram Judææ, Samariæ, et Palæstinorum ante omnia restituas, adjuncta satisfactione sacris constitutionibus pro tam nefariis excessibus taxata, ne minime legitimum videamur quærere bellum, a capite kalendarum Novembrium, anno Incarnationis Dominicæ millesimo centesimo octogesimo octavo, revoluto anni spatio, terminum tibi præfigimus ad experiendam belli fortunam in campo Taneos in virtute vivificæ Crucis, et in nomine veri Joseph. Vix enim credere possumus hoc te latere. quod ex scriptis veterum, et historiis antiquis nostri temporis factum redolet. Numquid scire dissimulas ambas Æthiopias, Mauritaniam, Persiam, Syriam, Parthiam, ubi Marci Crassi nostri dictatoris fata sunt præmaturata, Judæam, Samariam, maritimam Arabiam, Chaldæam, ipsam quoque Ægyptum, ubi proh dolor ! civis Romanus Antonius vir insigni virtute præditus citra nitorem temperantiæ, et secus quam decebat militem, a tanto culmine rerum emissum, minus sobris Cleopatræ inserviebat amoribus ? Numquid etiam scire dissimulas, Armeniam, et innumerabiles alias terras nostræ ditioni subjectas ?

18. « Norunt hæc reges, quorum cruore gladii Romani sunt crebrius inebriati, et tu quidem in ipsa rerum experientia, Deo auctore, intelliges, quid nostræ victrices aquilæ, quid cohortes diversarum nationum, quid furor Teutonicus, etiam in pace arma capessens, quid caput indomitum regni, quid juventus, quæ nunquam fugam novit, quid procerus Bavarius, quid Suanus astutus, quid Francia circumspecta, quid Anglia provida et ingeniosa : quid Albania, quid Cimbria, quid in gladio ludens Saxonia, quid Thuringia, quid Westphalia, quid agilis Brabantia, quid nescia pacis Lotharingia, quid inquieta Burgundia, quid Alpini salices (salaces), quid Frisonia in armento prævolans , quid Reemia ultro mori gaudens, quid Boemia, suis feris ferior, quid Austria, quid Frisia, quid Rutonia, quid partes Illyricæ, quid Lombardia, quid Tuscia, quid Ammonita Narsia, quid Venetus pirata, quid Pisanus nauclerus : denique quid dextera nostra, quam senio arguis effœtam, quam gladios vibrare didicit dies illa plena reverentiæ et jucunditatis triumpho Christi præfixa te docebit ». Hucusque apud Rogerium litteræ imperatoris ad Saladinum, mendis quidem obsitæ. Habet easdem, sed alia versione Matthæus Paris, qui et Saladini ad Fridericum imperatorem responsionem ita conscriptam recitat :

19. « Illi regi sincero amico, magno, excelso Friderico regi Alemanniæ in nomine Dei miserentis, per gratiam Dei unius potentis, exsuperantis, victoris perennis, cujus non est finis.

« Gratias ei agimus perennes, cujus gratia est

super omnem mundum ; deprecamur eum, ut infundat orationem suam super prophetas suos, et maxime super instructorem nostrum, nuntium suum Mahumet prophetam, quem misit pro correctione rectæ legis, quam faciet apparere super cunctas leges. Notam facimus regi sincero, potenti, magno, amico, amicabili regi Alemanniæ, quod homo quidam, Henricus nomine, venit ad nos, dicens se esse nuntium vestrum, et detulit nobis quamdam chartam, quam esse dixit vestram. Nos legi fecimus chartam, et audivimus eum viva voce loquentem, et verbis, quæ ore dixit, verbis respondimus, et hoc est responsum chartæ. Quod computatis qui vobiscum concordant, veniendi super nos, et nominatis, et dicitis : Rex talis terræ, et rex alterius terræ, et comes talis, et talis : et tales archiep. et marchiones, et milites : sed si nos vellemus dinumerare eos, qui sunt in nostro servitio, et qui sunt intendentes nostro præcepto, et prompti nostro sermoni, et qui dimicarent coram nostris manibus, non possent in scriptum redigi. Et si Christianorum computatis nomina, Sarracenorum sunt plura et abundantiora, quam Christianorum : et si inter vos, et eos quos nominastis Christianos, mare est, inter Sarracenos, qui non possunt æstimari, non est inter eos et nos mare, vel ullum impedimentum veniendi ad nos. Et nobiscum habentur Bedeuvini, quos si opponeremus inimicis nostris, sufficerent. Habemus et Turkemannos, quos si effunderemus super inimicos nostros, destruerent eos. Habemus rusticos, qui dimicarent strenue, si juberemus, contra gentes, quæ venturæ sunt super terram nostram, et ditarentur de eis, et exterminarent eas. Habemus Soldanos bellicosos, per quos terram apertam habemus et acquisitam, et expugnatos inimicos et ii et omnes reges paganismi non tardabunt, cum eos submonuerimus, et vocaverimus. Et vos cum fueritis congregati, sicut charta vestra dicit, et ducetis multitudinem vestram, ut narrat nuntius vester, obviabimus vobis per potentiam Dei et obtinebimus terras fortitudine Dei. Nam si veneritis, cum toto posse vestro venietis, et præsentes eritis cum omni gente vestra. Et scimus, quod nullus remanebit in terra vestra, qui se defendere possit, vel terram tueri, et quando Deus victoriam nobis sua fortitudine donaverit, nihil amplius erit, quam ut terras vestras libere capiamus fortitudine sua, et voluntate. Adunatio enim legis Christianorum bis venit super nos in Babylone, una vice apud Damiatam, et altera apud Alexandriam ; et nostis qualiter Christiani utraque vice redierint, et ad qualem exitum venerint. Et Deus adunavit nobis regiones affluentius, et adunavit eos longe lateque sub potestate nostra, Babyloniam cum pertinentiis suis, terram Damasci, et Maritimam, Jerusalem, terram Gethsuræ, et castella ejus, terram Roasiæ cum pertinentiis, regionem Indiæ cum pertinentiis. Et per gratiam Dei hoc totum est in manibus nostris, residuum regum Sarracenorum nostro est imperio subjectum. Nam si mandaremus excellentissimis regibus Sarracenorum, non retraherent se a nobis. Et si submoneremus calypham de Baldac, quem Deus salvet, de sede excelsi imperii sui exsurgeret et veniret in auxilium excellentiæ nostræ. Et nos per virtutem Dei obtinuimus Jerusalem, et terras ejus ; et remanent adhuc in manibus Christianorum tres civitates, Tyrus, Tripolis, et Antiochia : et de his non est aliud, nisi ut capiantur. Attamen si bellum vultis, et si Deus voluerit, ut sit per voluntatem suam, et quod totam terram Christianorum acquiramus, obviabimus, sicut scriptum est in charta vestra. Verum si nos de bono pacis requisiveritis, mandabitis procuratoribus istorum trium locorum prædictorum, ut ea nobis sine contradictione resignent, et vobis sanctam Crucem reddemus, et liberabimus omnes captivos Christianos, qui sunt in tota terra nostra, et permittemus vobis ad Sepulchrum unum sacerdotem, et reddemus abbatias quæ solebant esse in tempore paganismi, et bonum ejus faciemus, et permittemus venire peregrinos in tota vita nostra, et habebimus vobiscum pacem. Charta hæc scripta fuit anno adventus prophetæ nostri Mahumet quingentesimo octuagesimo quarto, gratia Dei solius ». Hæc barbarus tyrannus impius, virga furoris Domini, novus Assur. Quæ autem hæc secuta sint, dicturi sumus inferius.

20. *Res Scotiæ compositæ per Clementem III, qui Ecclesiæ Scotiæ privilegium concedit.* — Sed redeamus ad Clementem papam, functiones obeuntem Apostolicæ Sedis. Fatigatus ipse sui initio Pontificatus in Scotorum Ecclesiæ plurium annorum controversiis agitatis : finem iisdem impositurus, litteras scripsit ad regem Scotorum alias ejusdem argumenti ad regem Angliæ, ad clerum episcopatus Sancti-Andreæ alias, alias vero generatim ad episcopos Scotiæ, seorsum vero alias privatas ad quosdam Scotorum episcopos : quæ omnes extant integræ, conservatæ a Rogerio, atque descriptæ in Annalibus Anglicanis, quas, vitantes fastidium quod possent afferre lectori, hic describere prætermittimus, qui si cupit, habet quem petat auctorem. Quem autem tandem consecuta sit controversia finem, sic narrat idem Rogerius :

« His auditis, præfatus rex Scotorum tandem suorum consilio et prece victus, supradictum Joannem episcopum in gratiam suam recepit, et concessit ipsum pacifice possidere episcopatum Dunkeldensem, et omnes redditus, quos ipse ante consecrationem suam habuit : ea conditione, quod ipse Joannes quietum clamaret a calumnia sua episcopatum S. Andreæ. Qui licet supradictis litteris domini papæ esset præmunitus ; tamen in omnibus obedivit voluntati regis, et quietum clamavit episcopatum S. Andreæ a calumnia sua in Dei, et regis misericordia : sciens quod melior est buccella panis cum gaudio, quam domus plena victimis cum jurgio. Hugo vero quondam dictus episcopus S. Andreæ degradatus, et anathematiza-

tus Romam venit, qui data cautione standi judicio Ecclesiæ, a domino papa clementer absolutus est, sed paucis supervixit diebus. Nam mense Augusti tanta extitit aeris corruptio Romæ et in finibus ejus, quod multi cardinales, et ditiores Urbis cum innumera plebis multitudine interierint, et ipse Hugo cum tota fere familia sua, et Henricus Dolensis electus cum familia sua ibidem obierint ». Hæc Rogerius, quibus vides impleta quæ prædixerat prophetissa. Sed videamus privilegium ab eodem Clemente papa concessum regi, Scotorumque Ecclesiæ, de quo scripsi ipse eorum regi Willelmo, quod his verbis idem Rogerius recitat :

21. « Clemens episcopus, servus servorum Dei, charissimo in Christo filio Willelmo, illustri Scotorum regi, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cum universi Christi jugo subjecti, ad Sedem Apostolicam patrocinium invenire debeant et favorem, illos tamen specialius convenit munimine protectionis confoveri, quorum fidem ac devotionem in pluribus est experta, ut ad ipsius electionis favorem tanto amplius provocetur, et ejus reverentiæ devotiori affectione subdantur, quanto benevolentiæ ipsius et gratiæ pignus se noverint certius assecutos. Eapropter, charissime in Christo fili, reverentiam ac devotionem, quam ad Romanam te habuisse a longis retro temporibus Ecclesiam novimus, attendentes, præsentis scripti pagina duximus statuendum, ut Scotiana Eccl. Apostolicæ Sedi, cujus filia specialis existit, nullo mediante debeat subjacere. In qua hæ sedes episcopales esse noscuntur : Ecclesiæ videlicet S. Andreæ, Glascuensis, Dunkeldensis, Dublinensis, Brehinensis, Aberdonensis, Moraviensis, Rosensensis, Katinensis, et nemini liceat nisi Romano Pontifici, vel legato ab ipsius latere destinato, in regnum Scotiæ interdicti, vel excommunicationis sententiam promulgare, et si promulgata fuerit, decernimus non valere. Adjicimus, ut nulli de cætero, qui de regno Scotiæ non fuerit, nisi quem Apostolica Sedes propter hoc de corpore suo specialiter destinaverit, licitum sit in eo legationis officium exercere. Prohibemus autem, ut controversiæ, quæ fuerint in regno illo de possessionibus ejus exortæ, ad examen extra regnum positorum judicium non trahantur, nisi ad Romanam Ecclesiam fuerit appellatum. Si qua vero scripta contra hujus libertatis statuta apparuerint impetrata, vel in posterum, istius concessionis mentione non habita, contigerit impetrari : nullum tibi, vel ipsi regno circa hujus prærogativæ concessionem præjudicium generetur. Præterea libertates, et immunitates tibi, vel eidem regno, vel Ecclesiis in eo constitutis, a prædecessoribus nostris Romanis Pontificibus indultas, et hactenus observatas, ratas habemus, et illibatas futuris temporibus statuimus permanere. Nulli ergo hominum liceat paginam nostræ constitutionis et prohibitionis infringere, vel ei aliqualenus contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Laterani tertio idus Martii, Pontificatus nostri anno primo ». Hactenus privilegium concessum a Clemente papa Scotorum Ecclesiæ, ipsique regi.

22. *Pax inter papam et Romanos Diplomate firmata.* — Quod autem easdem litteras Romæ datas intellexisti : scias pacem initam inter Clementem papam atque Romanos. Quibus autem conditionibus transegerit cum ipsis, æstuantibus odio in Tusculanos, audi ejusdem temporis auctorem Rogerium ista scribentem :

« Electo et consecrato in summum Pontificem Clementem domino Prænestino episcopo, videlicet, ut moris est, Pisis, ubi bonæ memoriæ Gregorius Octavus migravit ad Dominum ex hac luce, misit idem dominus Clemens sine ulla mora legatos suos ad cives Romanos, ut inter se et illos pax deberet firmissima reformari. Discordia siquidem concepta est occasione Tusculanæ civitatis, scilicet propriæ domini papæ, per decem milliaria distantis ab Urbe, quam Romani guerra insatiabili, ut eam sibi subjicerent, impugnabant : et etiam occasione conflictus, qui fuerat inter Romam, et Tusculanum, per quem plusquam quinque millia Romanorum eodem die gladio perierunt, a tempore Alexandri papæ, usque tempora prædicti Clementis inter Ecclesiam duraverat et Romanos. Legati autem cum venissent ad Urbem, induxerunt Romanos, ut tanquam filii benigni ad patrem suum spiritualem corda sua converterent, ipsumque ut pium patrem redeuntem ad eos devotissime curarent recipere, ac fierent de cætero unum sicut condecebat. Quibus responderunt in hæc verba Romani : Hoc quia sanctum et dignum est, ardenti desiderio, etiam plusquam dominus, et pater noster, sicut veri et humiles filii (omni mora sublata fieri præoptamus, ita tamen, si damna nobis emendare, et injuriam simul, et verecundiam, quam occasione guerræ Tusculani sustinuimus olim cum patribus nostris, et adhuc sustinemus, nobiscum pariter voluerit vindicare, et ad impugnandum Tusculanum si necesse fuerit, milites suos in expensis propriis mittere, si pax ad honorem Urbis per subjectionem, et tributum annuum in scriptis redactum, a Tusculano solvendum Urbi, non poterit inter nos reformari. Si etiam Tusculanum ad voluntatem nostram faciendam tradere nobis promiserit, si post refutationem ineundæ pacis secundum antedictum tenorem inter nos et Tusculanum, aliquo dierum poterit Tusculanum habere. His itaque et quibusdam aliis libertatibus tandem a supradicto Clemente papa Romanis concessis, idem Clemens accessit ad Urbem, de qua extiterat oriundus, etc. » Extat Diploma senatus de concordia, quam tunc cum Clemente papa iniit, quibusdam conditionibus servandis appositis : quod hactenus in Vaticana bibliotheca asservatur in volumine Censii Cameralis : sic enim se habet :

23. « Sanctissimo patri et domino Clementi, Dei gratia summo Pontifici et universali papæ, senatus populusque Romanus salutem et fidele cum subjectione servitium.

« Dignitas senatus populique Romani in optimum statum roboratur, et reipublicæ nimium confert, si pacis concordiam inter sacrosanctam Ecclesiam et inclytam Urbem firmiter stabilitam, et ad posterorum memoriam solemni scripturarum exaratione reducamus, ne forte per negligentiam vel socordiam inæstimabiliter pacis veritas temporis lapsu depereat, quæ suæ excellentiæ prærogativa ab omnibus est tam colenda, quam perpetuis temporibus observanda. Per abundantiam namque pacis, auxiliante Deo Patre, crescit defensio, et Romanæ Ecclesiæ atque Urbis egregiæ dignitas conservatur illæsa. Hic agrorum fertilitas procreatur, quæ in usum humanæ vitæ multiplici commoditate porrigitur, per quam equidem nobis et vobis cæterisque illam conservantibus utilitates et lucra generantur quamplurima, et hostibus nostris vestrisque male merentibus digna præparantur exitia. Proinde, piissime in Christo pater et domine, tenores ejusdem pacis ad perennem rei memoriam per præsentem senatoriæ dignitatis paginam de certo amplissimi ordinis sacri senatus, et aliorum quamplurimorum, tam sapientum quam multorum prudentium virorum consulto duximus roborandam, et vobiscum taliter componendam, videlicet : Ad præsens reddimus vobis senatum et Urbem et monetam; tamen de moneta habebimus tertiam partem, sicut inferius continetur. Item Ecclesiam B. Petri absolutam reddimus, et episcopatus, et alias Ecclesias obligatas pro guerra reddimus absolutas, hoc modo, quod de tertia parte monetæ, quam senatus habebit, singulis annis exonerentur, donec tota pecunia, pro qua obligata sunt solvatur, et sicut sors minuetur, ita minuantur usuræ pro rata parte.

24. « Reddimus omnia regalia, tam intra quam extra Urbem, quæ tenemus, præter pontem Lucanum, quem tamen, non refutatis his quæ alii tenent, non faciemus vobis contrarium. De capitaneis similiter, salvo quod ex eis infra scriptum est, defendemus omnes dignitates et honores Urbis, ad opus et utilitatem vestram et Romanæ Ecclesiæ; et tam nos senatores quam alii senatores qui erunt per tempora singulis annis, jurabimus fidelitatem et pacem vobis et successoribus vestris, sicut consuetum est, et faciemus, quod omnes perdentes, susceptis emendationibus, sicut concordatum fuerit, faciant inde refutationem per publicum instrumentum vobis successoribusque vestris et Romanæ Ecclesiæ. Et quocumque modo Tusculanum dirui contigerit, nihilominus omnes possessiones et tenimenta ejus intus, et extra cum omnibus bonis et rebus eorum sint in jure et potestate Romanæ Ecclesiæ. Vos autem dabitis senatoribus, qui erunt per tempora, beneficia et presbyteria consueta. Item judicibus, advocatis, et scriniariis a Romano Pontifice ordinatis, et officialibus senatus presbyteria consueta dabitis. De perdentibus autem res eis ablatas per masnadam Romani Pontificis, et forifactores, et Tusculanenses per guerram, sicut promissum est a vobis, per concordiam emendabitis, salvis exceptionibus a vobis factis, quibus dependentibus, observabitis conventiones a vobis factas, sicut cum eis convenistis, et deperdentes observabunt vobis conventiones ab ipsis factas sicut vobiscum convenerunt, et dabitis singulis annis pro restauratione murorum hujus excellentissimæ Urbis C libras bonorum provenientium de Tusculano. Sic fiet, quocumque modo ad manus nostras devenerit, infra dimidium annum omnes muros et carbonaria civitatis, et Roccæ Tusculani, et suburbiorum dabitis nobis ad diruendum, quos et quæ nunquam reficietis, nec refici facietis in vita vestra, retentis et salvis tam vobis, quam successoribus vestris, et Romanæ Ecclesiæ omnibus possessionibus, tenimentis et pertinentiis ejusdem Tusculani intus et extra, cum hominibus rebusque eorum. Quod si hinc usque ad kalendas Januarii dictum Tusculanum ad manus nostras non venerit, tunc excommunicabitis Tusculanos, et per fideles vestros de Campania, et de Romania cogetis eos perficere de Tusculano, quod dictum est supra, cum adjutorio nostro.

25. « Propter hoc autem nos senatores pacem et securitatem vobis, et episcopis, et cardinalibus, totique curiæ vestræ, et euntibus ad curiam, et moram facientibus, et redeuntibus jurabimus, salvis justitiis Romanorum, quas petent bona fide, sine malitia : et insuper vos eligetis per singulas contradas universarum regionum Urbis decem viros sine malitia, de quibus nos senatores faciemus vobis jurare, vestrisque hanc pacem cum beneficiis, quæ a Romana curia habere consueverunt. Et si plures hanc pacem jurare voluerint, nos senatores permittemus. Si ad defensionem patrimonii beati Petri Romanos vocaveritis, ipsi ibunt cum expensis, quas prædecessores eorum a Romana curia habere consueverunt. De capitaneis sit salvum Urbi et populo Romano quidquid ab eis conventum est, et permissum Romæ per scriptum, et juramenta, ac plerarias, et stararias, ac præcones, salva proprietate Romanæ Ecclesiæ, quam de Prænestina civitate habet, et salvo hominio capitaneorum, quod debent vobis et Romanæ Ecclesiæ. Tibur non recipietis ad detrimentum et damnum Urbis; sed si Tiburtinos impugnare voluerimus, non facietis nobis contrarium. Monetam facietis fieri intra Urbem ubi vobis placuerit, de qua tertiam partem dabitis senatoribus per tempora. Si nos præcepto vestro guerram alicui fecerimus, et propter hoc nobis aliquis contrarium fecerit : juvabitis nos inde, atque defendetis, cum adjutorio nostro. Omnia supradicta vos et universi episcopi, et cardinales Romanæ Ecclesiæ pro vobis et successoribus vestris promittetis observare sena-

tui populoque Romano in perpetuum. Et nos senatores, et universus populus Romanus promittemus pro nobis et successoribus nostris omnia ista observare vobis et toti curiæ successoribusque vestris in perpetuum. Hæc omnia bona fide et sine fraude ab utraque parte observentur.

26. « Ut autem compositio ista perpetuis temporibus illibata consistat, eam decreto senatus confirmamus, et præsentis scripti patrocinio communimus. Auctoritate itaque omnipotentis Dei, et magnificentissimi ordinis senatus edicto firmiter præcipimus, ut nullus noster concivis, amicus vel fidelis, contra hæc quæ per scripta firmiter stabilita sunt, aliquo modo venire præsumat, si amorem et bonam nostram voluntatem habere desiderat : alioquin iram amplissimi senatorii et metuendi populi Romani gravissime incurrat et odium. Actum XLIV anno senatus, Indictione VI, mense Maii, die ultima ». Hæc pacta inita, quæ postea abrogata fuere. Quomodo autem secuta sit desolatio Tusculanæ civitatis, dicturi sumus inferius suo loco.

27. *Gaufredi monachi Claravallensis Epistola super transsubstantiatione vini et aquæ in sanguinem Christi.* — Hoc eodem tempore Gaufredus monachus S. Bernardi rogatus ab episcopo cardinali Albanensi, ut res gestas in Gallia in causa Giliberti Porretani coram Eugenio papa scriberet, copiosissime satisfecit. Scriptam enim ab eo de his Epistolam recitavimus superius, ubi contigit de eadem controversia haberi sermonem. Post hæc idem Gaufredus eumdem cardinalem reddidit certiorem de ventilata nuper in Galliis quæstione, asserentibus aliis, in sacrosancto missæ sacrificio aquam vino mixtam mutari in Christi sanguinem, aliis vero negantibus. Quod enim utriusque partis increbrescentibus studiis periculosum esse posset, ne (ut solet accidere) in his obstinatio pareret hæresim : de his consulendam Apostolicam Sedem more majorum Gaufredus existimavit, hanc ad eumdem cardinalem scribens Epistolam :

28. « Amantissimo domino et patri A. Dei gratia Albanensi episcopo, et domini papæ vicario, frater Gaufredus de Claravalle minimus, id quod est.

« Quia semel cœpi, loquar ad dominum meum super verbo etiam altero, cum vobis opportunum fuerit, vestrum desiderans obtinere responsum. Ad partes enim Galliæ, sicut nostis, hoc anno cum vestra benedictione reversus, novam et mihi hactenus inauditam ventilari inter aliquos reperi quæstionem de substantia aquæ, quæ vino mixta in calice similiter offertur, et an et ipsa similiter cum eodem vino in sanguinem Domini convertatur. Nec mediocris est inter modernos theologos super eadem quæstione dissensio, negantibus aliis, aliis affirmantibus, totius liquoris mixti, sicut panis, qui ex simila et aqua similiter conficitur, unam fieri transsubstantiationem. Et affirmantium quædam assertio est, nullatenus esse credendum, quod in calice Domini purum fuerit vinum, præsertim cum in regione illa sic habeatur in usu commixtio aquæ, ut de Sapientia quoque legatur, quia miscuit vinum [1] : nec nisi mixtum in illis maxime regionibus facile soleat propinari. Aiunt etiam, quod dum substantia aquæ, quæ ad conficiendum panem miscetur similæ, post consecrationem aqua non maneat ; incongruum fore videtur, ut mixta vino similiter in consecratione non mutetur. Postremo, cum elementa quatuor, ignis, aeris, aquæ, et terræ supernus artifex sic conjunxerit, ut non tam elementa simplicia, quod ex eis elementata sunt quæ videntur, si ab illa mutatione excipere cœperit, alius ignem, alius aerem, alius terram, sicut isti aquam excipiunt, non mediocris inde confusio consequetur. Igitur circa hoc et hujusmodi affirmantium conversionem totius mixti liquoris, qui in calice continetur, in sanguinem Domini, ratiocinatio studiosa versatur. Auctoritates etiam quasdam protulere, quas præsentis scripturæ consummationi duximus reservandas. Nam qui eis super hoc adversantur, ex nullis antiquorum, sive etiam modernorum scriptis tam evidentia testimonia protulere suæ assertionis, cæterum innituntur potissimum uni verbo, quod principales sancti in duabus speciebus panis et vini, consecrationem perfici perhibentes, nullam in verbo illo alicujus diversæ speciei, nullam aquæ fecerint mentionem. Ad quod respondetur eis, quod non consuevere homines mixturam vini et aquæ, nec si quantitas aquæ prævaleat, aquam nuncupare, sed vinum. Præterea calicem Dominus legitur accepisse, non vinum, quamvis continens Evangelista posuerit pro contento. Sacerdos quoque cum missam celebrat, quid dicere soleat attendendum : Similiter postquam cœnatum est, accipiens et hunc sacrosanctum calicem (in quo videlicet continetur vinum mixtum aqua) benedixit, et dedit discipulis suis, dicens : Accipite, et bibite ex hoc omnes : hic est sanguis meus, etc.

29. « Dicunt aliqui, qui sub magistro Petro Lombardo dum adviveret studuere, quod nunquam eos docuerit aquæ mutationem : sed quod eam negaverit, neminem audio profitentem. Nam et in libro Sententiarum ejus super eodem sacramento auctoritates plurimæ continentur, quarum aliquas, aiunt illi, pro parte sua : sed nec soluta, nec saltem proposita in ejus codice eadem quæstio reperitur. Opponunt iidem auctoritates, in quibus nihil legitur de mutatione aquæ in sanguinem, et huic verbo potissimum innituntur, quoniam per Apostolos, ad significandam plebem uniendam Christo, misceri jussa est aqua vino. Et respondetur eis, quod auctores, qui non adstruunt commutationem, non tamen negant, et proferunt testimonia de Scripturis, in quibus et iidem ipsi, sive alibi reticent, sive etiam alibi vini mixti mutationem evidentius asseverant. Cyprianus martyr [2] : Calix Domini non est aqua solum, vel vinum so-

[1] Prov. IX. — [2] Cypr. Ep. LXIII.

lum nisi utrumque misceatur; sicut nec corpus Domini potest esse farina sola, vel aqua sola, nisi utrumque fuerit adunatum, et panis unius compage solidatum. Idem Cyprianus [1] : Si quis de antecessoribus nostris, vel ignoranter, vel simpliciter non hoc servavit, quod Dominus noster facere exemplo et magisterio docuit : potest simplicitati ejus, indulgentia Domini, venia concedi, non potest vero nobis ignosci, qui nunc a Domino instructi sumus, ut calicem Domini cum vino mixtum, secundum quod Dominus obtulit, offeramus Hieronymus in Marcum [2]: Format sanguinem suum in calice, vino et aqua mixtis, ut alio purgemur a vitiis, et a culpis alio redimamur et pœnis. Ambrosius in libro de sacramentis [3] : Sermone Christi hoc conficitur sacramentum, quia sermo Christi creaturam mutat, et sic ex pane fit corpus Christi, et vinum cum aqua in calice mixtum fit sanguis consecratione verbi cælestis. Augustinus de Baptismo [4] : Unde et aqua mittitur in calicem, fit sanguis consecratione verbi cælestis. Paschasius [5] : Aqua consecratur, non quod aqua permaneat, sed vertitur in sanguinem. Hildebertus Cenomanensis [6] : Aqua in sanguinem vertitur, ut populus, qui per aquam figuratur, in melius se mutatum intelligat. Algerus [7] : Sed licet in mensa Domini tria constituantur munera, sunt tamen duo : per quam sacrificatur, est aqua mixta prius vino; sed quando sacratur, nonnisi sanguis erit, quo anima intus alatur. Cæterum pars adversa auctoritates priores utcumque permittit, dicens vinum, quod aqua mixtum est, sed non propterea aquam mutari. Testimonium vero Paschasii quod evidens est, eadem pars contemnit, licet magnum ipsius B. papa Gregorius in libro Dialogorum perhibeat testimonium sanctitati [8]. Sicut Hildebertum aiunt versificatorem fuisse, non Ecclesiasticorum dogmatum assertorem : de Algero dictum : Nescimus hominem; ipsius tamen nullum adhuc comperi librum, et sancti vel cujuscumque doctoris auctoritatem similiter suffragari. Ac proinde placeat vestræ dignationi, cum dominis nostris fratribus vestris super hoc verbo, cum opportunum tempus affuerit, diligenti collatione tractare; ut auctoritas S. R. E. definiat, quid super hoc credi debeat vel doceri ». Hæc Gaufredus. Quid autem rescripserit ad petitam consultationem cardinalis episcopus Albanensis, non invenimus : sed aliud rescribere non potuisse, certum est, quam quod credidit et custodivit semper S. R. E., nimirum, aquam simul et vinum transsubstantiari in Sanguinem Christi.

30. *Athanasii patriarchæ Hierosolymitani obitus, et inter ipsum et Gregorium Corcyræ episcopum consuetudo.* — Interea Jerosolymis vita fungitur qui nationis Græcorum illic præerat patriarcha Athanasius, et arbitrio Græcorum imperatoris subrogatur Leontius. Reperimus autem Athanasii hujus scriptorum monumentum, nempe litteras ad Georgium Corcyræ episcopum redditas, cum primum has ad eum ipse Georgius litteras dedisset; quas ambas continet Codex Metianus citatus sæpe superius :

« Georgius metropolita Corcyræ ad sanctissimum patriarcham dominum Athanasium Jerosolymorum.

« Jerusalem, Jerusalem! nunquam ausim equidem tibi dicere, quæ occidis prophetas, et quæ lapidas eos qui ad te missi sunt; hoc enim dicere, solius erat Dominicæ illius vocis [1], et divina proferentis eloquia. Dicam igitur, quoties volui colligere meipsum, et omnium quæ hic apud nos sunt oblitus, recurrere ad sanctissimum istum verticem tuum, et celsitudinem tuam, ut viderem et scrutarer ea quæ in te sunt mirabilia! cum multa certe illa sint et terribilia : et ut convenirem patriarcham tuum, virum videlicet virtute inaccessibilem et incomparabilem, et qui immortalis memoriæ jam bene refert præmia. Sæpe id certe facere volui, et magno desiderio flagravi, et quasi ignis quidam divini amoris in corde accensus est meo : repulsus sum tamen ab operis executione, voluntas enim et impetus vehemens desiderii mei ad alia longe conversus est. Ecce enim vincula quædam immobilitatis (ut ita dicam) pedes meos in cubili quasi clavis quibusdam confixerunt, nec valeo aliquo pacto morbi improbitatem et malitiam superare, nisi tuarum precum et benedictionem virtus immensa et insuperabilis mihi opem ferat, o vir divinissime, et solutis carnis meæ vinculis, rectum me statuat. Et quemadmodum princeps Apostolorum claudum illum ad Speciosam portam; ita etiam tu Corcyræ metropolitam tuum, capta ejus manu, tecum illum venire facias cum confessione laudis et exultationis in sanctam Sion, quæ cælum imitatur et est ejus imago quædam. Hæc singulis diebus vitæ meæ Deum oro et deprecor, quinimo bona etiam teneor spe, me non omnino casurum ab eo, quod animo cupio. Toto autem corde, et toto ore aures audientium impleo gratiarum actionibus pro sanctitate tua, quod nos tuis adorandis litteris horas, et quæstiunculis quibusdam perfectam nobis reddis consolationem. Præcurrit autem mihi veritatem quam dico, suavis ille odor olei nardini, quod a te mihi missum est, licet illud integrum non acceperim, sed paucas quasdam guttas, quæ ab eo, qui illud nobis attulit, servatæ sunt. Litteræ vero tuæ (bone Deus) ut pulchræ, ut jucundæ, ut benedictionibus plenæ! Sanctificant enim me, dum videam illas tantum, dum tangam; et dum applicantur, gravem dolorem secti pedis mei minuunt. Vivat itaque celsitudo divinæ virtutis tuæ ad multos annos, humilibus quidem te humilians, et dolorem omnem auferens eorum qui in hujus vitæ

[1] Cypr. Ep. LXIII. — [2] Hier. in Mar. c. 14. — [3] Amb. l. IV. de Sacram. c. 4 et 5. — [4] Bibl. sanct. tom. VI. — [5] Pasch. l. de corpor. et sang. Domin. in Biblioth. SS. Patrum tom. VI. — [6] Hildebert. — [7] Algerus. — [8] Greg. l. IV. dial. c. 40.

[1] Matth. XXIII.

rerum vanitate affixi sunt, et a vera lætitia procul absunt. Vera autem lætitia illa est, ambulare scilicet in via divinarum justificationum, et vivere juxta Evangelica præcepta : quorum tu optimus operarius, lucens in mundo instar luminaris, quod mundum universum illuminat ab extremis partibus usque ad extremas ». Hactenus ad patriarcham Græcorum Athanasium Georgius, ad quem ille ista rescripsit :

31. « Responsio domini Athanasii patriarchæ Jerosolymorum ad Georgium metropolitam Corcyræ.

« Jerusalem, Jerusalem ! utar etiam ego (divinissimum mihi caput) eodem prooemio, quo usus es tu in pulcherrima Epistola tua, licet non eodem argumento. Jerusalem igitur, Jerusalem fuit quidem aliquando ædificata ut civitas, cujus participatio in idipsum : nunc vero, juxta beatum Isaiam [1], deserta et eversa a populis alienigenis, ut civitas jam depopulata, ut tabernaculum in vinea, in pomorum custodia, et in parvis reliquiis habitatorum, in salo sita, et quotidie undis agitata, et jactata tempestatibus frequentibus, agitationibus et fluctibus malorum. O innumerabilia peccata mea ! o divinum, et justum judicium ! A quo constitutus sum ego indignus deplorator hujus throni, qui mihi sorte datus est, ut initium faciam lamentationum erga te, dilectum mihi caput : nihilominus venerandæ litteræ tuæ, reverendissime domine mi, in memoriam revocant miserias quæ nos angunt, tum ab impiis hominibus, tum ab irreligiosis, dum utrique contendunt hanc infelicissimam Sion sedem occupare, qualiscumque ea sit, non tamen propter ipsam Sion, sed propter lucrum et proventus. At utinam pereat hujusmodi avaritia et lucri cupiditas, et primus ejus incentor et auctor. Et hæc quidem dicta nobis sint, quasi memoriale quoddam compassionis et commiserationis, pro ea qua nos provocas commemoratione tuarum miseriarum, quibus tua affligitur fraternitas. Tu vero, homo Dei, et meæ exiguitatis indefessus laudator, et multarum (ut ita dicam) artis laudandi scilicet legum transgressor, præ nimia et vehementi erga nos dilectione, certo scias, quod pro sola bona animi tui propensione retributiones magnæ apud divinam benignitatem tibi sunt repositæ. Confide itaque, venerandum mihi caput, quod tibi, ac si venisses ad hæc nostra sancta loca, et orationes, et preces Domino fudisses in tabernaculis Domus Dei in medio Jerusalem, ita computabitur ab eo, qui corda et renes scrutatur, summe bonus judex. Tantum ferenda fer, et gratias agendo gratias age, et jam audi divinas voces, quæ tibi pollicentur, quæ dico in fide et charitate. Benedicat [1] tibi Deus, qui fecit cælum et terram. Benediximus etiam vobis nos e domo Domini [2], e sancto scilicet Sepulchro, quod Deum continuit, cujus divino lumine illuminamur omnes, et mente et animo, et corde, et miserationibus, et gratia deitatis individuæ et inconfusæ, licet in tribus constet luminibus. Saluto te et amplector te, juxta divum Paulum in osculo sancto [3]. Et gratia Domini nostri Jesu Christi sit semper tecum. Amen ». Hactenus Athanasii litteræ, postremæ Græcorum ejus sedis lamentationes.

[1] Psal. cxxx II. — [2] Psal. cxvII. — [3] Rom. xvI.

Anno periodi Græco-Romanæ 6681. — Anno Æræ Hispan. 1226. — Anno Hegiræ 584, inchoato die 2 Martii, Fer. 5. — Iesu Christi 1182. — Clementis III papæ 2. — Friderici Ænobarbi reg. 37. imp. 34. Isaacii Angeli imp. 4.

1. *Clemens III eligitur et consecratur papa.* — Ad num. 1 et seq. Baronius, quem passim alii secuti sunt, Onuphrius in Chron. et Sigonius lib. 15 de Regn. Ital. arbitrati sunt Sedem Romanam post *Gregorii VIII* mortem *dies viginti* vacasse, quot revera leguntur in Magno Chron. Belgico pag. 203, in Bromptono pag. 1147, et in octavo Catalogo nostro. Addunt, *Clementem III* ejus successorem die Epiphaniæ currentis anni electum et coronatum fuisse. Papebrocius vero in Conatu Chronico Hist. illos viginti dies retinens, autumavit Sedem vacasse diem unum, *Clementem* Pisis die XIX mensis Decembris creatum, et die sexta Januarii hujus anni coronatum. Verum Clementem III, natione Romanum, antea Paulum Prænestinum episcopum ac cardinalem, anno antecedenti Pontificem Romanum electum et consecratum, ac longum illud interpontificium commentitium esse, apud me certum. Gervasius enim in Chron. ad annum MCLXXXVII, Radulphus de Diceto

Matthæus Paris, Nangius ad eumdem annum, aliique diserte scribunt, *Clementem III* illo anno Pontificem Romanum dictum, imo aliqui diem creationis exprimunt, et annalista Mailrosensis tam diem electionis quam coronationis ejus exhibet. Hæc ejus verba ad eum Christi annum : « XVI kal. Januarii obiit Gregorius papa VIII, et XIV kal. ejusdem electus est Clemens IV, et in crastino consecratus », nempe die vicesima mensis Decembris, in quam Dominica cadebat. Mailrosensis hunc *Clementem IV* appellavit, quia Guibertus antipapa sese Clementem III nuncupabat. Denique auctor brevis Chronici Pisani apud Ughellum tom. III, ait *XIV kalendas ejusdem* (nempe Januarii) Paulum Prænestinum episcopum Pontificalem cathedram adeptum esse, id est, electum; et Matthæus Paris in Chron. inquit : « Clemens III decimo tertio kalendas Januarii subrogatur », id est, Pontifex Romanus coronatur.

2. *Reges Franciæ et Angliæ crucem suscipiunt.* — A num. 3 ad 17. « Rex Francorum Philippus », inquit Matthæus Paris ad hunc annum, « et rex Anglorum Henricus in Normannia pro subventione Terræ-Sanctæ ad colloquium venientes, inter Triam et Gisortium, post longos tractatus, præsente comite Flandrensi Philippo, in hoc pariter consenserunt, ut sumpto crucis signaculo iter Jerosolymitanum socialiter expedirent. Rex igitur Anglorum primo crucis signaculum suscepit de manibus archiepiscoporum Remensis (nempe Guillelmi) et Willelmi Tyrensis : quorum ultimus a domino papa, super negotio crucis officium legationis susceperat in partibus Occidentis. Deinde rex Francorum, et Philippus comes Flandrensis crucem sumentes, exemplum aliis potissimum præbuerunt. Unde tam in imperio quam de utroque regno regum prædictorum, archiepiscopi, episcopi, duces, marchiones, barones, milites et mediæ manus homines, vulgusque promiscuum crucem animosius susceperunt ».

3. *Guillelmus Tyrius in Franciam venit.* — De adventu *Guillelmi Tyrii* in Franciam præter Rogerium Hovedenum, cujus verba recitat Baronius, loquuntur etiam Giraldus Cambrensis in lib. de Rebus a se gestis, part. 2, cap. 17, et in Hibernia Expugnata lib. 2, cap. 27, Radulphus de Diceto pag. 636, et Neubrigensis lib. 3, cap. 22. Post hæc nulla ejus in probatis monumentis mentio occurrit, ideoque anno incerto mortuus est. Bongarsius quidem, qui ultimam Tyrii Historiæ editionem curavit, in Præfatione ad eamdem, num. 11, citato scriptore anonymo natione Gallo, ait *Heraclium* patriarcham Jerosolymitanum electum, cum cognovisset *Tyrium* Romam venisse, ut Pontifici Romano ostenderet talem eum non esse, qui patriarcha esse deberet, « Physicum e suis convenisse, quem ut Romam illum sequeretur pepulit, atque veneno tolleret ». Quod cum successisset, et archiepiscopus Tyrensis mortuus esset, *Heraclium*, cum Romam venisset, ab Apostolico quæ voluit impetrasse, et Jerusalem rediisse. Verum hæc mere commentitia; *Heraclius* enim anno MCLXXXI patriarcha Jerosolymitanus dictus, annoque MCLXXXIV in Italiam ad papam cum magistris Templariorum et Hospitalariorum missus, uti alibi probavimus; et ab anno MCLXXXI usque ad præsentem Tyrius in partes Occidentis non venit. Quare miror, *Bongarsium* virum doctissimum huic fabulæ fidem adhibuisse. Oportet Baronium duos Guillelmos Tyrenses archiepiscopos sibi invicem succedentes per hæc tempora perperam distinxisse; cum hoc anno mentionem faciat legationis Guillelmi Tyrii, annoque MCLXXXV tradat *Willelmum* Tyrium archiepiscopum et belli sacri scriptorem, tunc legatum in Galliam missum cum *Heraclio,* aliisque legatis, vita functum esse.

4. *Decimæ Saladinæ in Concilio Parisiensi institutæ.* — « Mense Martio », inquit Rigordus in Philippo Augusto pag. 25, « media Quadragesima Parisius celebratum est generale Concilium a Philippo rege, convocatis omnibus archiepiscopis, episcopis, abbatibus, et totius regni baronibus. In quo innumerabilis militum multitudo seu peditum, sacratissima cruce insigniti sunt. Et propter hanc instantem necessitatem (oppido enim iter Jerosolymitanum rex affectabat), cum assensu cleri et populi, quasdam decimas ab omnibus esse accipiendas eo tantum anno decrevit, quæ dictæ sunt decimæ Salahadinæ ». Recitat postea instrumentum institutionis decimarum. Hujus etiam Concilii meminere Guillelmus Armoricus in Philippo Aug. et Bellovacensis lib. 29, cap. 45, qui addit, Cistercienses, Carthusienses, Fontebraldenses et leprosos a præstatione decimarum Saladinarum exceptos fuisse. Porro cum Rigordus, qui annum a die XXV Martii auspicatur, Concilium Parisiense cum media Quadragesima anni MCLXXXVIII conjungat, manifestum est illud habitum post diem XXV Martii.

5. *Bellum inter reges Franciæ et Angliæ.* — Sed cum fidelium devotio ferveret, omniaque ad profectionem Jerosolymitanam appararentur, repentinum bellum Franciæ et Angliæ regna turbavit, et contra omnium exspectationem duo reges ex amicis inimici facti; urbes et castella utrimque expugnata, nec ante annum sequentem post constituta, ut ibi videbimus.

6. *Imperator comitia Moguntiæ cogit.* — A num. 17 ad 20. Canisius tom. V Antiq. Lect. expeditionem Asiaticam Friderici imp. ex anonymo coævo hoc modo narrat : « Imperator, ut vir multifidæ circumspectionis, quod jamdudum intra se voverat de peregrinandi voluntate, adhuc dissimulabat, quousque major pars principum ac aliorum virorum copia crucem sine retractatione arriperet, quorum ope et opera annitente, facilius et efficacius posset expeditionis negotia promovere. Ad hoc igitur provida et necessaria deliberatione ordinandum peregrini specialiter in medio Quadragesimæ, quæ tunc evenit sexto kalendas Aprilis (ideoque

hoc anno) curiam indixit apud Maguntiam, quam recte CURIAM DEI voluit appellari. Interea vir quidam religiosus litterarum scientia præclarus et suavis eloquio, Henricus scilicet Albanensis episcopus, in eadem legatione, ut prædicator egregius, primo ut dignum, adivit imperatorem; a quo, ut decuit, satis accurate receptus est et benigne. Qui cum de bono imperatoris ipsius animo circa peregrinandi negotium familiari inquisitione et alloquio cognovisset, gavisus est in Domino, et abiens per Alemanniam, verbi divini semine jacto in terram bonam, multos ad viam Jerosolymitanæ expeditionis in brevi temporis spatio lucrifecit. Deinde profectus est ad serenissimum Francorum regem Philippum, et Henricum regem Angliæ, qui tunc discordes erant, sed ejus sermone persuasorio pacis revocati ad concordiam (nempe ad inducias, de quibus anno sequenti), cum multis utriusque regni principibus crucis signaculum acceperunt. Inde in Germaniam redire decrevit ad præfatam curiam Dei, cujus terminus instabat».

7. *Crucem accipit.* — « Adveniente curiæ termino », subdit idem anonymus, « convenerunt plures episcopi, marchiones et barones ad locum designatum cum innumerabili peregrinorum multitudine, et tam imperator quam ejus filius, episcopi multi et principes publice se voto et promissione itineris adstrinxerunt. Sed quia tam arduum negotium moram ad præparationem itineris poscebat, visum est imperatori, ut proposita expeditio a solemnitate instantis Paschæ in annum protelaretur, et nono kalend. Aprilis in festo S. Georgii peregrini omnes simul apud Ratisbonam in itinere convenirent».

8. *Legatos ad Saladinum mittit.* — Quia vero imperator et Saladinus, « tam per nuntiorum, quam per donativorum alternam missionem a longo tempore amici fuerant ad invicem, imperator suæ majestatis prospiciens honestati, duxit conveniens ad eum præmittere legationem, et cum denuntiatione belli se illius hostem fateri, nisi sanctam CRUCEM in prælio Christianis ablatam, redderet cum terra Jerosolymitana, quam suæ subjugaverat ditioni. Jamdudum alii legati ad imperatorem accesserant, omne bonum amicitiæ « de Soldano mendose pronuntiantes, non solum pro mercato et viæ securitate, verumetiam de antiqui amoris perseverantia, ac totius honoris exhibitione, quem, ut aiebant, illi præsentialiter impendere peroptabat». Verum promissio illa perfidia plena erat. Interim « nono kalendas Aprilis peregrini apud Ratisbonam, sicut statutum fuerat, convenerunt», anno nempe MCLXXXIX. Narrat postea anonymus profectionem imperatoris, et quæ in ea expeditione evenere.

9. *Legatio Germanica Henrici Albanensis cardinalis.* — Huc etiam revocanda quæ alter anonymus coætaneus in Chron. Claræuallensi habet ad hunc annum : « Dominus Henricus Albanensis episc., a papa Gregorio VIII constitutus legatus, cum diligentia omnimoda officium sibi injunctum peragebat. Et primo quidem secundum mandatum sibi datum, instituit ut a præsenti anno in quinquennium, per omnes sextas ferias esset fidelium populus in cibo Quadragesimali ; et ut feria quarta et sabbato omnes incolumes abstinerent a carnibus. Dominus vero papa sibi et fratribus suis cardinalibus, et famulis, etiam secunda feria per eosdem annos usum carnium interdixit. Venit autem dictus legatus, (post colloquium regis et imperatoris, quod fuit apud Yvodium) exinde Moguntiam, ubi crucesignatus est imperator cum LXVIII magnis principibus. Inde venit Leodium, ubi Radulphum episcopum crucesignavit : et clericos LXVI qui præbendas suas in manu sua resignaverant, ita de una Ecclesia ad aliam commutavit per suam providentiam, ut et simoniam evaderent, et præbendas non amitterent ». Et hoc anno assignantur ea quæ in parva Historia Walliæ continentur de archiepiscopo Cantuariensi Balduino, qui fuit de Ordine Cisterciensi, et de legatione ejus. Giraldus Cambrensis in lib. de rebus a se Gestis part. 2, cap. 17 et seqq. refert, *Balduinum* Cantuariæ archiep. Walliam peragrasse, prædicationibus plurimos ad crucem suscipiendam animasse, ipsumque etiam cruce sumpta Jerosolymam profectum esse.

10. *Obitus Henrici card. Albanensis.* — Pergit chronographus : « Inter hæc autem et ista, Albanensis episcopus, dominus cardinalis Henricus, quemdam tractatum ad suos Claræuallenses edidit. Laborabat autem pro pace inter regem Franciæ et regem Angliæ, inter comitem Philippum Flandrensem, et Ecclesiam Attrebatensem. Et ista lucerna talis extinguitur apud Attrebatum kalendis Januarii (anni sc. sequentis), cujus corpus Claramvallem cum gloria relatum, tumulatum est in medio duorum sanctorum retro majus altare ; inter sanctum videlicet Malachiam, et S. Bernardum » ; et quidem *tertio idus Januarii,* ut legitur in lib. sepulchrorum Claræuall. quam diem Manricus anno MCLXXXIX, cap. 1, de ejus die emortuali perperam interpretatur ; in eo enim libro diserte dicitur, *Henricum* eo die sepultum fuisse. Henriquez in Menologio eum memorat ad diem XIV Julii, quia in hujusmodi libris sancti et personæ illustres aliis sæpe diebus, quam quibus obierint, reponuntur.

11. *Finis discordiæ inter summos Pontifices, et populum Romanum.* — A num. 20 ad 27. Baronius num. 21 refert Privilegium a Clemente III Ecclesiæ Scotorum et Willelmo regi concessum, ut eo nullo mediante Apostolicæ Sedi subjaceat. « Datum Laterani, III idus Martii, Pontificatus nostri anno primo ». Quare eo die jam pax Clementem inter et Romanos sancita fuerat, ut recte ex ea subscriptione deducit Baronius. « Perpetua », inquit Onuphrius in Adnotatione ad Vitam Clementis III, « per annos plus minus quinquaginta, inter populum Pontificesque Romanos ab Inno-

centio II usque ad Clementem III discordia civilis fuit, regiminis Urbani occasione excitata: cum populus Romanus Pontifici suo Urbis administratione submoto senatores, qui reipublicæ præessent, cum Patricio quodam, summa cum auctoritate creassent, ut Otto Frisingensis episc. lib. Hist. 7, et lib. 1 de Gestis Friderici imp. et abbas Urspergensis, item Vitarum Pontificum incerti nominis scriptor Bibliothecæ Palatinæ auctores sunt. Ex cujus rei occasione *Innocentius II* et *Cælestinus II* animi dolore defecerunt; *Lucius II* pæne et interfectus; *Eugenius III*, *Alexander III*, et *Lucius III* Urbe pulsi; *Urbanus III* et *Gregorius VIII* exules fuere. Donec novissime tanti dissidii utraque parte pertæsa populus Rom. cum Pont. populari suo *Clemente III* pacem æquis conditionibus facit, senatoribus confirmatis, Patricii vero loco præfecto, quem magistratum aboleverant, refecto. Hujus pacis fœdera et conditiones cum omnibus subscriptionibus ex libris Censuum Cameræ Apostolicæ excerptæ adhuc apud me sunt. Diuturna deinde quies et tranquilla Ecclesiæ tempora fuerunt ». Ita Vir de antiquitate Ecclesiastica optime meritus. Baronius num. 23 refert litteras senatus Romani ad Clementem III datas, quibus concordia inter utrumque inita continetur, in quarum fine legitur: « Actum XLIV anno senatus, Indict. VI, mense Maii, die ultima ». Quare senatus anno MCXLIV post mense Maium restitutus fuerat.

12. *Exoritur controversia de conversione aquæ in sanguinem Christi.* — A num. 27 ad 30. Hoc tempore, qua occasione incertum, in Galliis cœpta est disputari quæstio de conversione aquæ, quæ calici ante consecrationem infundi solet; an sc. immediate transeat in Christi sanguinem non secus ac vinum, etiamsi in eum liquorem non sit conversa; an maneat mixta speciebus vini substantia aquæ post verba prolata, non unquam in aliam transitura. Delata a quibusdam ad *Gaufridum* olim sancti Bernardi secretarium, tanquam ad judicem, controversia, isque *Henricum Albanensem* episcopum hoc anno in Gallia sanctæ Sedis legatum consuluit litteris a Baronio recitatis, quibus hæc verba ipse subjungit: « Quid autem rescripserit ad petitam consultationem cardinalis episcopus Albanensis, non invenimus; sed aliud rescribere non potuisse certum est, quam quod credidit et custodivit semper sancta Romana Ecclesia, nimirum, aquam simul et vinum transsubstantiari in sanguinem Christi. Ita cardinalis eruditissimus, *Joannes,* qui ab episcopatu Pictaviensi ad archiepiscopatum Lugdunensem translatus fuerat, vulgo *ad Albasmanus* appellatus, de quo suo loco egimus, aliquot post annos quam Ordinem Cisterciensium, dignitate deposita, amplexus est, anno sc. MCCII, eamdem quæstionem *Innocentio III* proposuit, hujusque petitionis occasione ab hoc Pontifice emissa celebris illa Decretalis de celebrat. Miss. cap. 6, *cum Marthæ*, quam Manricus eo anno cap. 1 et seq. in Annalibus Cisterciensibus fuse explicat, aitque, licet Pontifex nihil definierit, probabiliorem tamen censuisse sententiam *Henrico card. Albanensi* currenti anno propositam, nempe quod aqua immediate transit in sanguinem; quæ *Gaufridi* memorati sententia fuerat, quæque Baronio probatur, qui tamen in eo aliquantum excessit, quod dixerit hunc totius Ecclesiæ perpetuum sensum semper fuisse, contra quem nulli liceat opinari. Ex quo cum aliqui recentes theologi ansam sumpserint, Baronii propositionem censuræ non inurere, ibidem a Manrico ea solide defenditur.

13. *Leontius longe post hunc annum patriarcha Jerosolymorum factus.* — Ad num. 30 et seq. Præter patriarchas Latinos, qui Ecclesiæ Jerosolymitanæ præerant, alii a Græcis instituebantur, et *Athanasio* patriarcha Jerosolymitano Græco demortuo, *Leontius*, qui patriarcha Constantinopolitanus fuerat, in ejus locum subrogatus est; sed Athanasius ante annum MCXCIII a Græcis patriarcha Jerosolymitanus constitui non potuit, ut ex dicendis ibidem constabit. Quare Epistola *Georgii* metropolitæ Corcyræ ad *Athanasium* patriarcham Jerosolymitanum, et hujus ad illum responsum, quæ hic a Baronio recitantur, ad illum Christi annum revocanda.

14. *Moritur Radulphus Nigellus cardinalis.* — Hoc anno, ut narrat Gervasius in Chron. pag. 1537, *Radulphus* cardinalis cum litteris Clementis III datis *Laterani*, *IV idus Decemb. Pontificatus ejus anno primo*, in Angliam legatus directus est ad decidendas controversias, quæ versabantur inter monachos Cantuarienses et Balduinum archiepiscopum; sed cum « legatus pervenisset Papiam et prædictas domini papæ litteras archiepiscopo præmisisset, nimia confectus abstinentia, et ex insolito itineris labore fatigatus, decidit in lectum apud Morstiers, et infra dies X defunctus et sepultus est ». Est is *Radulphus Nigellus,* cujus creationis mentionem facit Baronius an. MCLXXXIV, num. 1, quo ea peracta. Scriptores Historiæ cardinalium annum mortis ejus ignorarunt; sed ex laudatis verbis intelligimus, eum anni sequentis initio e vivis abiisse.

15. *Legatio Germanica Jordani cardinalis.* — In Germaniam vero *Jordanus de Ceccano* presbyter card. Sanctæ-Prudentianæ tit. Pastoris legatus missus est, ut testatur Joannes de Ceccano in Chron. ubi ad hunc annum scribit: « Dominus Jordanus abbas Fossæ Novæ IV idus Martii ordinatus est diaconus cardinalis IV nonas April., consecratus est presbyter cardinalis tit. Pastoris Sanctæ-Pudentianæ. Mensæ Junii missus est in legatione Alemanniæ ». Tum ad annum sequentem: « Jordanus card. reversus est de legatione Alemanniæ, et applicuit Ceccanum in vigilia S. Petri IV kal. Julii. De eo infra sermo erit.

16. *Obitus S. Gilberti fundatoris Ordinis Sempringhamensis.* — *Sanctus Gilbertus* fundator Ordinis Sempringhamensis in Anglia *pridie nonas*

Februarii in monasterio Sempringhamensi a se fundato obiit, annoque MCCII ab Innocentio III in sanctorum numerum relatus est, ut in utraque ejus Vita ab auctoribus anonymis scripta quæ extant in Actis SS. Bollandianis ad diem IV Februarii dicitur. Verum quidem est, in utraque hanc mortem cum anno sequenti connecti, sed Bromptonus in Chron. et Hovedenus pag. 649 in parte posteriori, qui hoc tempore vixere, eam hoc anno recitant, et non constat de tempore, quo uterque bibliographus floruerit. Quod enim prior canonizationem ejus non memorarit, non sequitur, ut putavit Henschenius, eum ante canonizationem Vitam illam edidisse. Sed quidquid de anno ejus emortuali sit, in fundando suo Ordine sanctum *Bernardum* adiit, et ejus consiliis in suo proposito roboratus « piis cœptis insistere non cessavit », ut inquit Neubrigensis lib. 1, cap. 16, qui addit: « Servorum Dei duo, et ancillarum Dei octo non ignobilia construxit monasteria, quæ et numerosis replevit collegiis; et juxta datam sibi sapientiam regularibus ornavit institutis. Et quidem circa servos Dei instituendos abundavit indulta ei divinitus gratia, in sollicitudine feminarum. Quippe in hac parte meo judicio palmam tenet inter omnes, quos instituendis regendisque feminis religiosam operam impendisse cognovimus, etc. » Vocatur a Bromptono *fundator alborum monachorum Ordinis de Sempringham.*

17. *Obitus Fernandi regis Legionis.* — Hoc anno, vel Æra MCCXXVI, ut habet Lucas Tudensis hujus temporis scriptor *Fernandus* Legionis rex e vivis excessit. Toletanus lib. 7 cap. 23 ait: « Rex Fernandus annis triginta uno in regno feliciter consummatis obiit Beneventi (quod oppidum in regno Legionis situm) Æra MCCVIII », sed numeri hi manifeste corrupti, legendumque MCCXXVI. Successit ei filius ejus *Adelphonsus* seu *Alphonsus* hujus nominis IX, quem Toletanus dicit fuisse hominem pium et strenuum.

18. *Algarbia et Sylvia urbs Saracenis ereptæ.* — Referunt Annales Portugalenses, cum hoc anno Anglorum, Flandrorum, Frisonum et Danorum classis in Tagum fl. ingressa esset, *Sanctium* primum Portugaliæ regem eis persuasisse, ut secum adversus infideles pugnarent, et valida illa classe adjutum *Algarbiam* cum urbe Sylvensi, quæ ad promontorium Sacrum posita, in potestatem redegisse. Hæc urbs, quæ hodie quadraginta tantum incolas habet, ut notat Mendez Sylva in sua Populatione Hispaniæ lingua vulgari scripta, hoc tempore celeberrima erat. Hanc expeditionem et *Sylviæ* expugnationem accurate describit Radulphus de Diceto ad annum MCLXXXIX, pag. 646, aitque, *circa dies istos* Sylviam civitatem munitissimam et virorum ad pugnam aptorum refertam, subactam fuisse *VIII idus Septemb.* ac Portugalensem episcopum *die Nativitatis B. Mariæ* Mesquitam in honorem B. Virginis dedicasse, et ibidem episcopum præfecisse. Cum vero tam Nangius in Chron. quam Garibaius lib. 34, cap. 16, *Sylviæ* expugnationem in annum sequentem differant, ea ad illum pertinere videtur.

19. *B. Joachimus abbas a suis monachis vexatus.* — Hoc tempore *beato Joachimo* abbate Curatii monasterii Ordinis Cisterciensis in Calabria citeriori ac diœcesi Materana positi a suis Cisterciensibus exagitato, quasi divinationibus superfluis et fictitiis, quæ ad ipsum non spectarent, diffunderetur, res ad *Clementem III* delata est, qui litteris *Laterani, sexto idus Junii, Pontificatus sui anno primo* datis, et a Jacobo Græco Florensi monacho, et Joachimi Vitæ scriptore cap. 4 relatis, eum hortatus est, ut Expositionem Apocalypsis, et Opus Concordiæ jubente Lucio III inchoata, et postmodum mandante Urbano III ejus successore composita, compleret, et diligenter emendaret, ac postea discussioni Apostolicæ Sedis et judicio sese præsentaret. Quare *Joachimus* Curatiensi abbatiæ renuntiavit, et, ut injunctum opus ad debitum finem perduceret, alio migravit. « Hinc ut opinor », inquit Manricus, in Annal. Cisterc. hoc anno cap. 4, num. 2, « originem ceperunt longa *Joachimi* dissidia cum *Cisterciensibus,* ultra mortem producta, ipso instituente novam Congregationem a Cistercio divisam, atque Florensem a primo ejus cœnobio cognominatam, et nostris in eum acriter invectis, quasi in male scribentem *de Trinitate:* atque accusantibus in Concilio Lateranensi sub Innocentio III recens defuncti libros, quod ipse vivens videtur prophetasse ». Ita Manricus, qui fuit Ordinis Cisterciensis in Hispaniarum Observantia Generalis. Porro Joannes Græcus loco citato cap. 3 vocat castrum *Sylani,* in cujus territorio *Curatium* situm, patriam suam, et seipsum *Syllanæum* appellat.

20. *Habuit discipulos pietate illustres.* — Inter hæc *Joachimus* in deserta Silæ secedit, et monasterium *de Flore* dictum construit: incertum tamen an statim a Cisterciensibus desciverit. Crevit deinceps Florense monasterium, regum Siciliæ, ducumque Calabriæ, atque imperatorum munificentia, illique cætera ejusdem congregationis cœnobia subjecta esse voluit Joachimus, postquam Cistercienses reliquit. Gabriel Barrius Franciscanus, qui libros 5 *de Antiquitate et situ Calabriæ* patriæ suæ scripsit, in Vita abbatis Joachimi, quæ una cum ejus Operibus Venetiis excusa fuit, memorat his verbis ejus discipulos: « Ex cœnobitis ejus, qui ipso (id est, Joachimo) vivente docenteque, ipsius magisterio floruerunt, hi sunt: Peregrinus, et ejus frater Bonatius, quibus futuras et proximas revelavit tribulationes; Lucas, ejus scriba, qui postea episcopus Cosentinus fuit; Gerardus abbas, Joannes, et Nicolaus, quorum alter abbas monasterii Curatii fuit, alter istius vices gerebat; item Matthæus, qui post Joachim abbas Florensis fuit, et postea Tarentinus episcopus; Rogerius diaconus Ecclesiæ Sanctæ-Severinæ; Petrus et Nicolaus, qui omnes sanctæ vitæ extiterunt ». Denique Gregorius

Laurus Sagitariensis abbas, Ordinis Cisterciensis, in Apologia beati Joachimi pag. 303, refert *Matthæum Guerram*, post probatam in Concilio Tridentino operam suam, propter egregiam qua excelluit theologiæ canonumque peritiam, Fundanum creatum episcopum, indeque ad episcopatum Sancti-Marci in Calabriam patriam suam translatum, in suis super Psalterium beati Joachimi Notulis Mss. hæc de eo scribere : « Ego Matthæus Guerra scripsi. Abbas Joachim compatriota meus Cælici natus (locus distat a civitate Cosentina quatuor milliaribus) monachus Cisterciensis, institutor Ordinis Florensis in vita, in morte, et post mortem miraculis claruit ».

21. *Non officit ei damnatio Libelli de Trinitate.* — Nec Joachimi sanctitati officit, quod in IV Concilio generali Lateranensi, sub Innocentio III habito, libellus, quem edidit contra Magistrum Petrum Lombardum de unitate seu essentia Trinitatis, damnatus fuerit, quia *Joachimus* duobus ante mortem annis omnia scripta sua Apostolicæ Sedis judicio approbanda vel corrigenda subjecit, et *Honorius III* litteris duabus a Jacobo Græco cap. 5 Vitæ ejus relatis vetuit, ne propter libellum illum in eo Concilio damnatum, ipsi aut Florensi Ordini detrahatur. Præterea Innocentius III in Epistola XCIX, lib. 14, data anno MCCXI, Joachimi demortui honorabilem mentionem facit, et Albericus monachus trium Fontium in Chron. ad annum MCCI, ea damnatione narrata, subdit : « Tamen cætera Joachim opuscula, et vitam ejus religiosam, et morum institutionem et eruditionem, quam in Florentino (legendum *Florensi*) monasterio idem Joachim reliquerat, papa Innocentius III non improbavit, sed approbando commendavit ». Quæ verba exscripsit auctor Magni Chronici Belgici pag. 210. Papebrocius ad diem XXIX. mensis Maii, in Comment. prævio ad Vitam B. Joachimi § 4, loquens de *Psalterio Decachordo* ab eo composito, ostendit. Joachimum magna verborum exemplorumque claritate mysterium Trinitatis doctissime elucidare, ac eas scripturas atque similitudines, quas in Libello ut perperam usurpatas damnat Concilium, in Psalterio neutiquam sic usurpari ut redargui possint.

22. *Sicuti nec Ordini ejus.* — Tertio, non sine magno fundamento suspicantur aliqui Congregationis Florensis inimicos libellum illum sub Joachimi nomine publicasse, ut ea aboleretur : « An vero aliquid », inquit Jacobus Græcus laudatus cap. 5, « fuisset appositum in Opere illo, antequam Concilio præsentaretur, de judicio examinandum relinquatur. Nam hoc ipsum apertissime idem Joachim prædixisse videtur in caput XI super Jeremiam », de qua prophetia mox sermo erit. Certe Ordinis Florensis inimicos ea Concilii Lateranensis damnatione, ut eidem nocerent, usos indicant duæ citatæ Honorii papæ litteræ ibidem a Jacobo Græco recitatæ, quarum prior *ad Lucanensium episcopum* directa, alteraque Cosentino archiepiscopo et episcopo Bisinacensi inscripta ». In priori dicit Pontifex, ad audientiam suam pervenisse eum tam abbatem, quam monachos Ordinis Florensis de crimine hæreticæ pravitatis infamare, et a suis permitti subditis infamari ; sumentem occasionem ex Libello, quem ejusdem Ordinis institutor edidit contra Magistrum Petrum Lombardum : « Fraternitati suæ », subdit Honorius III, « per Apostolica scripta mandamus atque præcipimus, quatenus fratres Ordinis supradicti super hæresos crimine, nec ipse infamare præsumas, nec a subditis tuis permittas, vel aliquatenus dissimules infamari ». In secundis litteris scribit Pontifex, eum *qui saluti hominum invidet*, occasione ejusdem libelli a Synodo Lateranensi damnati nonnullos tam *clericos quam laicos*, *prælatos et subditos* concitare adversus Ordinem Florensem, « exprobando quod idem abbas, qui pater et institutor fuit Ordinis eorumdem, hæreticus ab Ecclesia Dei habetur. Propter quod non solum simplices lactis participes a consortio ejusdem Ordinis avertunt ; sed etiam fortes, qui uti cibo solido didicerunt, et ad discretionem boni et mali exercitatos pro consuetudine habent sensus, circa instituta Ordinis ejusdem incipiunt fluctuare etc. Fraternitati vestræ per Apostolica scripta mandamus, quatenus per totam Calabriam faciatis publice enuntiari, quia eum fuisse virum Catholicum reputamus, sanctæ fidei orthodoxæ sectatorem, etc. »

23. *Se et suum Ordinem a quibusdam monachis vexandum prædixit.* — Prædixerat sanctus abbas hanc nominis et Ordinis sui diffamationem, ac Libelli præfati damnationem, in Opere suo super Jeremiam cap. 11, juxta interpretationem Jacobi Græci, quam et aliqui Cistercienses amplectuntur : « Lignum scandali ponent », inquit Joachimus, « ut sacram doctrinam extinguant, et nomen doctoris cui revelabitur, sententia domini, evertant (is doctor est Joachimus ipse, qui Danielis prophetias enodavit ad caput 12 Apocalypsis, et alibi), futurum est enim ut summus Pontifex veritatem insinuet, ut unus moriatur, id est, damnetur doctor pro populo, et non tota gens pereat in errore. Sic Sedechias contra Jeremiam insurgit, damnat librum, scindit Trinitatem ab unitate, et scalpello scribit sententiam doctoris ». Et post pauca : « Designat summum Pontificem post Cælestinum futurum (Cælestinum nempe hujus nominis III) quicumque sit ille (fuit autem Innocentius III) a quo, quia stella disparuit, spiritalis intelligentia extinguetur in dolo, et per invidiam tradetur, et perimere cogitabit ». Quibus agentibus in factum, faciendumve, non multo post prædixisse etiam videtur Joachimus ad illa verba Jeremiæ cap. II. v. 21. « Propterea hæc dicit Dominus ad viros Anathoth, qui quærunt animam tuam, et dicunt : Non prophetabis in nomine Domini, et morieris in manibus nostris ». Quæ verba exponens Joachimus, subdit : « Sequitur ad viros Anathoth, qui quærunt animam tuam. A quibusdam Cisterciensibus egredietur iniquitas hæc, ut doctor ille non prophetet

in nomine Domini ; et in eorum manibus, id est, operibus, et consiliis moriatur, id est, reprobetur ». Ita Joachimus de seipso et de doctrinæ suæ de Trinitate accusatoribus, quam prædicebat damnandam. Extat etiamnum Expositio Joachimi super Jeremiam inter alia ejus Opera, annumque quo illam composuit ipsemet his verbis expressit : « Agitur enim nunc millesimus centesimus nonagesimus septimus annus, etc. » quo certum est, *Cœlestinum III* Ecclesiæ Romanæ adhuc præsedisse.

CLEMENTIS III ANNUS 2. — CHRISTI 1189.

1. *Legatio a Clemente pap. ad conciliandos reges Angliæ et Franciæ.* — Sequitur annus millesimus centesimus octogesimus nonus, Indictione septima, quo Clemens papa Joannem Anagninum cardinalem misit in Gallias, ad pacem conciliandam inter regem Francorum et regem Anglorum, ut ad expeditionem in Terram-Sanctam utrumque perurgeret : mutuo enim inter seipsos tanti reges in dispendium totius Christianæ religionis bella gerebant. Quid autem per eumdem legatum a latere missum actum sit, Rogerius hæc oculis spectans sic narrat : « Venit ergo Joannes Anagninus cardinalis ad prædictos reges ex parte domini papæ, et illos nunc blandis, nunc asperis ad pacem faciendam exhortatus est. Ad cujus instantiam præfati reges, divina inspirante gratia, cautionem dederunt standi judicio illius, et Rhemensis, et Bituricensis, et Rothomagensis, et Cantuariensis archiepiscoporum ; et statuerunt sibi diem colloquii juxta Feritatem-Bernardi (ita locus nominatus) in Octavis Pentecostes. Et prædictus cardinalis, et prædicti quatuor archiepiscopi statim protulerunt sententiam excommunicationis in omnes tam clericos, quam laicos, per quos staret, quominus pax fieret inter prædictos reges, exceptis personis eorumdem regum tantummodo.

2. « Adveniente igitur die colloquii, rex Franciæ, et rex Angliæ, et comes Richardus, et Joannes Anagninus cardinalis, et præfati quatuor archiepiscopi electi, et comites, et barones utriusque regni convenerunt juxta Feritatem-Bernardi ad colloquium. In quo colloquio rex Franciæ petiit a rege Angliæ Alesiam sororem suam donari uxorem Richardo comiti Pictaviæ, et ut fidelitates terrarum suarum eidem Richardo fierent, et ut Joannes frater suus accepta cruce Jerosolymam iret. Cui rex Angliæ respondit, hæc se nunquam esse facturum : et obtulit regi Franciæ, quod si ipse consentire vellet, daret Joanni filio suo præfatam Alesiam cum omnibus supradictis plenius et perfectius quam petebat. Sed rex Franciæ hoc concedere noluit, et sic finito colloquio, discordes ab invicem recesserunt.

« Joannes vero Anagninus cardinalis asserebat, quod nisi rex Franciæ ad plenum componeret cum rege, Angliæ totam terram suam sub interdicto poneret. Cui rex Franciæ respondit, quod sententiam suam non timeret, nec teneret, cum nulla æquitate niteretur. Dicebat enim, quod non pertinet ad Ecclesiam Romanam, in regnum Franciæ per sententiam vel alio modo animadvertere, si rex Franciæ in homines suos demeritos et regno rebelles, causa injurias suas et coronæ dedecus ulciscendi insurgit. Adjecit etiam, quod prænominatus cardinalis jam sterlingos regis Angliæ olfecerat. Et sic finito colloquio, rex Franciæ inde recedens, cepit Feritatem-Bernardi, deinde Montemfortem, etc. » Sed tandem armis regis Francorum perstrictus Anglorum rex, invitus licet, conditiones, quas præscripsit illi rex Francorum, accepit. Quænam fuerint illæ, Rogerius enumerat ; sed pax illa tenuit, vivente ipso Henrico Angliæ rege.

3. *Henrico succedit Richardus rex Angliæ, quem digne et juste reprehendit S. Hugo Lincolniensis episcopus.* — Paulo post autem ipse Henricus Anglorum rex in Octavis, (ut idem ait Rogerius) Apostolorum Petri et Pauli ex hac vita decessit pœnitens, Christiano more confessione peccatorum facta et sacratissima Eucharistia accepta, sepultusque in monasterio Fontis-Ebrardi : in cujus locum major natu filius Richardus successit, consecratus tertio nonas Septembris, qui adversus Francorum regem exercitum movit. Quæ autem memoria digna tunc intercesserint inter

ipsum Richardum regem, atque S. Hugonem Lincolniensem episcopum, his ejus regni primordiis, narratur in rebus gestis ejusdem episcopi [1], descripta ab ejusdem temporis auctore; sic enim se habent :

« Cum aliquando idem rex contra regem Franciæ extra fines regni sui acriter dimicaret, et militi pecuniam multam erogasset, archiepiscopum in patriam remisit cum mandato, ut episcopis et prælatis in unum convocatis indicaret, se pecunia habere opus cupereque ab illis adjuvari. Sed vir sanctus accuratius rem ipsam examinans, cum reperisset pauperculam plebem hac ratione gravari, respondit : Etiamsi omnes regi consenseritis, at ego tamen nequaquam illi consentiam. Unus etiam ex episcopis, auditis rationibus, quas beatus Hugo copiose contra illam exactionem afferebat, ei adhæsit. Graviter hoc archiepiscopus accepit, et gradu concito ad regem abiit, multa ei de sancto episcopo conquesturus. Audiens rex, solum Lincolniensem suum retardasse conatum, et alium etiam episcopum in suam sententiam pertransisse, præ ira insaniens, cuidam amico suo dixit : Sicut tu meam diligis salutem, ita ego tibi præcipio, ut Hugonem cum adhærente ei episcopo penitus exstirpare festines. Ejectus est ergo alter ille, et omnia quæ possidebat fisco regis addicta sunt, ipso per aliquot dies a sede propria et regno exulante. Et certe vix tandem amicorum adjutus auxilio, ad pedes regis pervenit, clementiam cum lacrymis implorans, promittensque se deinceps regi nunquam contradicturum.

4. « Sed justus tanquam leo confidens [2], absque terrore erit : utpote qui in deserto Carthusianæ celsitudinis non visus est mollibus vestiri, nec quasi arundo vento mundani terroris aut favoris agitari. Revera non est inventus similis illi, qui conservaret legem Excelsi. Appropinquantes enim milites, ut Lincolniensem episcopum eadem ratione vexarent, non refugam mercenarium, sed strenuum pastorem repererunt. Nam antequam manum ad prædandum extendissent, jussit omnes in vicinis parochiis, pulsatis campanis, excommunicatos denuntiari. Videntes ergo illi, solita magnanimitate virum sanctum stare pro ovibus suis, nutu divino territi discesserunt inanes. Valde enim timebant, ne in Satanæ potestatem traderentur, morteque reproba a diabolo præfocati perirent, sicut pluribus jam evenerat, quos sanctus episcopus percusserat anathemate.

5. « Verum perpendens vir Dei, inique delatum se esse apud regem, metuensque ne ea causa gregi suo pejora acciderent, animam suam posuit in manibus suis, celeriterque adivit regem in longinquis tum constitutum. Cum autem appropinquasset aulæ, quidam boni viri occurrerunt ei rogantes, ut quamprimum sese subduceret, nec vultui regis se præsentaret, verentes, ne sicut in diebus sancti Thomæ ultio divina in totum regnum se effunderet, si tantus vir absque causa trucidaretur. Sed penitus non acquievit, quinimo uni ex illis viro bono singularique amico, qui se sequestrum idoneum fore spopondit, si vel parum exspectare dignaretur, sic fertur respondisse : Itane mihi parcam, ut te hæredesque tuos in discrimen conjiciam? Et quid tam gratum atque optatum æmulis nostris esse poterit, quam ut te quoque dissentientem asserant, si pro me locutus fueris. Quo dicto, statim in aulam ingreditur. Cumque comperisset regem in sacello missam audire, protinus pergit illuc, rectaque ad regem se conferens, propiusque ad eum accedens, constanter ei dicit : Da mihi osculum. Cui rex : Non meruisti, inquit. At ille : Imo vero merui, ait, nam via longa veni ad te. Osculum mihi debes et fortiter trahens eum per chlamydem, debitum extorsit. Subridens rex inclinavit se et osculo eum impartiit. Cumque omnes episcopi, cæterique circumstantes, Hugonem de rege triumphantem cernerent, præ stupore non erat ultra in eis spiritus. Videns denique rex constantiam viri, et quod spreto loco episcopis assignato, juxta altare humiliter se submisisset, ut immortalem regem liberius adoraret ; tum etiam quod minas universaque pericula pro nihilo duceret, eum ex animo venerari cœpit. Pacis etiam symbolum sibi oblatum, primum Lincolniensi episcopo perferri jussit. Propter hunc honorem sancto viro delatum, Dominus ei insignem victoriam paulo post meritis ejus creditur contulisse.

6. « Finita vero missa, Hugo retro altare duxit regem, ut eum majore libertate reprehenderet. Cumque sederent pariter, his blandimentis eum aggressus est : Dic, quomodo se habeat conscientia tua. Parochiæ nostræ es, et tremendo Judici pro te rationem reddituri sumus. Cui rex : Satis ait, bene mihi conscius sum, nisi quod invidia quotidie torqueor contra hostes regni mei. At Hugo rursum cum objurgatione : Et quid est, inquit, quod audio? Annon quotidie pauperes opprimis, innocentes affligis, exactiones graves imponere non formidas? Insuper et fidem thori te violasse fama clamitat. Num isthæc parva tibi videntur? Ad hanc vocem episcopi, imo Spiritus Dei qui loquebatur in eo, territus est rex in tantum, ut nec semel mutire ausus fuerit contra eum. Cumque de his et aliis multis prolixe objurgasset eum, de quibusdam humiliter ille se excusavit, de aliis veniam postulans, emendationem promisit. Reddente etiam episcopo legitimam rationem coram rege et omni frequentia, quod cum pastor esset, in gravamen ovium suarum consentire neutiquam debuerit, rex libenter accepit, simul Deo gratias agens, si ab ulteriori reprehensione cessaret. Tandem vir Dei regi valedixit, et imperterritus ad propria remeare cœpit. Eo autem abeunte, rex convertens se ad suos : Si omnes, inquit, episcopi tales essent, nihil adversum eos possent sive reges, sive principes.

[1] Apud Sur. tom. VI. die XVII Nov. — [2] Prov. XXVIII.

Dictus est propterea vir sanctus, regum malleus, quod perpetuo de ipsis triumpharet.

7. « Fuit vero non minus zelosus contra quoslibet alios pauperum oppressores, Ecclesiasticæque libertatis violatores, quos indiscriminatim absque ulla personarum acceptione arguebat, admonebat; et si contumaces persisterent, etiam excommunicationis sententia feriebat ». Hactenus res sancti Hugonis episcopi pro debito episcopalis officii, relinquentis posteris imitandum dignum virtutis exemplum.

« Inter hæc autem ad pecuniam congerendam Richardus ipse, inquit Rogerius, missis nuntiis suis ad Clementem papam obtinuit ab eo litteras patentes, ut quoscumque ipse vellet dimittere ad terras suas custodiendas, essent quieti a captione crucis, et ab itinere Jerosolymitano; unde ipse sibi inæstimabilem acquisivit pecuniam ». Hæc ipse qui et profectionem amborum regum in Orientem, in annum sequentem dilatam affirmat.

8. *De expeditione Hierosolymitana acceleranda Petri Blesensis litteræ.* — Inter has autem principum Christianorum prolixas moras, Petrus Blesensis publicam scripsit declamationem de Jerosolymitana peregrinatione acceleranda. Quem non moveret urgens necessitas Terræ-Sanctæ, et mille laqueis morarum præpedita diu multumque expeditio diversorum principum Christianorum? Petrus igitur, ut qui zelo exæstuaret religionis offensæ, tuba Levitica perstrepens, classicum intonat, et ad maturandam exspectatam diu profectionem, scripto libello, eodemque vulgato, excitat omnes. Excitat adhuc ipse quidem cusus opera Joannis Busæi. Est ejus exordium : « Quis dabit [1] capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum et plorabo interfectos populi mei ? etc. » Inter alia, quæ lugenda proponit, ingerit illud, quod aliis scriptis reprehenderat de collectis, in dictis Ecclesiis dicens : « Sperabam quod refloruisset crux Christi, et quasi sanguine ejus iterum irrigata et vivificata fructum salutis et gratiæ faceret tempestivum. Nunc autem (quod flens dico) inimici Crucis Christi, qui debuerant esse filii, per avaritiam suam prætextu cujusdam collectæ damnabilis, primam voti sui fidem irritam faciunt, luxuriantes in Cruce Domini, etc. » Votis namque obstricti tenebantur, ut ait, imperator et rex Francorum peregrinandi Jerosolymam cum exercitu. Adversus autem easdem collectas idem Petrus sic ut antea scripserat ad episcopum Aurelianensem, rursum eadem refricans, damnat easdem, de his scribens ad decanum Rothomagensem, qui apud regem Anglorum plurimum posset. Cum itidem agit de accelerando Jerosolymitano itinere, urget eum, ut moneat regem, ne ab Ecclesiis, eorumque ministris ejusdem itineris nomine aliquid exigat. Incipit Epistola ipsa [2] : « Cum in contractu bonæ fidei ». Ubi inferius ista de his habet :

[1] Jer. IX. — [2] Pet. Bles. Ep. CXXI.

9. « In primis viriliter state pro domo Domini, ne per vestram incuriam humilietur status Ecclesiasticæ dignitatis. Ecclesia quidem a diebus antiquis libera est, et filii ejus [1], qua libertate Christus nos liberavit, dicens in Evangelio, quia filii liberi sunt[2]. Si autem angariatur exactionibus et oppressionibus potentium cogitur, ancillari, jam ipsa est Agar, quæ servit cum filiis suis. Sed quid dicit Scriptura[3] : Ejice ancillam et filium ejus. Si principes vestri novæ peregrinationis obtentu volunt orbem describere , et Ecclesiæ Christi tributariis functionibus characterem servitutis inurere ; qui filius Ecclesiæ est ex adverso ascendat, mori potius eligat quam servire. Arguuntur a Seneca Catilina et Lucius Sylla, quia pax eorum fuit bello deterior, subjectumque sibi populum plus exactionibus tyrannicis, quam hostes præliis afflixerunt. De collectis igitur faciendis et de ducendo exercitu princeps vester non suum sequatur arbitrium , sed semper animum ejus præcedat, et omnia ejus gesta prævordinet studiosa deliberatio sapientum. Panætius in libro Tusculanarum asserit, neque ducem bello, neque principem domi posse salubriter magnas res agere, si eat post impetum cordis sui, si non omnia ejus negotia depingat ante rei adventum maturioris causa consilii. Unum rogo et consulo, ne opus Dei, sicut alia vice, frustratoriis dilationibus protrahatur. Scriptum est [4] : Maledictus qui facit opus Dei negligenter. Cæsar audita rebellione Ponticæ regionis, illuc armatas acies sine dilatione direxit, fuitque tanta festinatio victoriæ, ut in pompa triumphali tria hæc verba diceret : Veni, vidi, vici. Assyriorum regina Semiramis erat circa cultum capitis sui occupata : et nuntiatum ei est Babyloniam rebellare. Ipsa vero adhuc soluta una parte crinium, ad bella cucurrit ; nec prius composuit incultam capitis partem quam urbem et cives illius in suam redigeret potestatem. Inducere possemus exempla multorum, sed sufficiat pro exemplo biennalis illa dilatatio novissimæ peregrinationis, quæ toti Christianitati versa est in singultum : illud etiam , quod viam suam ab exactionibus inceperunt, et viaticum sibi de rapinis pauperum et Ecclesiarum spoliis confecerunt. Fuit propterea hæc via illorum scandalum ipsis. Verbum quidem Salomonis est [5] : Initium viæ bonæ facere justa. Iter justorum autem et impiorum vias sententia divina distinguit [6] : Quoniam novit Dominus viam justorum, et iter impiorum peribit ». Hæc Petrus, atque de his omnibus haud falsus vates inventus.

10. *Quid Friderici imp. et Canuti regis expeditionem retardaverit.* — Inter hæc autem Fridericus imperator, qui anno superiori ab Henrico cardinali Albanensi Sedis Apostolicæ legato crucem acceperat, hoc anno profectionem instituit [7]. Cujus exercitus pars altera terrestri via, altera

[1] Gal. IV. — [2] Matth. XVII. — [3] Gen. XXI. — [4] Jer. XLVIII. — [5] Prov. XVI. — [6] Psal. I. — [7] Rog. in Appen. ad Sigeb.

vero bene munita classe navium quinquaginta quinque e portu Orientem versus solvit. Porro imperatoris itinerarium conscripsit Arnoldus abbas [1], qui et numerum militum habito delectu fuisse centum quinquaginta millium armatorum affirmat. Cæterum propter ingruentes afflictiones et Græcorum imperatoris inconstantiam, nonnisi anno sequenti in Thraciam pervenit exercitus. Quænam passus sit ejusdem imperatoris Græcorum opera, ab eodem petas auctore; nobis hæc satis ad institutum. Res etiam singulas, qui aderat prosecutus est stylo Nicetas [2], tum præfectus imperatoris Græcorum in rebus administrandis bellicis : quem tu consulas pro arbitrio.

11. Quod ad Danicam pertinet expeditionem in Terram-Sanctam, quam suis litteris procuraverat Clemens papa : adversis casibus est impedita. Nam de his hæc habet Joannes Magnus [3] : « Petrus episcopus Upsalensis Clementis papæ Tertii Epistolis urgebatur, ut Canutum regem totumque populum ejus monarchiæ subjectum hortaretur ad communia arma cum cæteris Christianis principibus et populis, in Sarracenos Christianæ fidei hostes assumenda, aut sumentibus, commeatu auxiliisque providendo. Quam piam paternamque summi Pontificis exhortationem optimus rex maturo consilio perpendens, decrevit omnibus modis tam sancto negotio succurrendum esse, decretumque suæ promissionis liberaliter executus fuisset, nisi præmatura fata ipsum celerius abstulissent ». Hæc ipse. Cæterum, teste Rogerio, una cum navibus Teutonicorum quoque Danicæ convenerunt hoc ipso anno in Palæstina ad obsidionem munitionis hostilis.

12. Quod autem fuit maximo impedimento in Terram-Sanctam expeditioni, perspicue demonstrat Nicetas in Isaacio [4], nimirum quod impostor quidam Dositheus monachus Studii, vatem se esse professus, falsis vaticiniis perculit animum Isaacii imperatoris, quibus assereret, Fridericum Occidentis imperatorem rem captiose agere, fingere nimirum se in Palæstinam adversus Sarracenos profecturum, cum serio aliud agens, potiri haberet in animo Constantinopolitana civitate. Describit ista quidem Nicetas, qui pseudovatem accepisse ait in præmium redditæ revelationis, patriarchatum Jerosolymorum post Leontium; sed eo privatum esse, cum ad patriarchatum Constantinopolitanum anhelasset. At quando id acciderit, ex eodem eris auditurus Niceta.

13. *Canonizatio S. Ottonis episcopi Bambergensis.* — Hoc eodem anno, Clemens papa retulit in sanctorum numerum Ottonem episcopum Bambergensem, Pomeranorum Apostolum nominatum, de quo superius plura sunt dicta : de cujus canonizatione ejusmodi extat Epistola in Chronico Bambergensi :

[1] Arn. Chron. Sla. l. III. c. 29. — [2] Nicet. in Isaac. Ang. l. II — [3] Joan. Mag. hist. Goth. l. XIX. c. 19. in fin.— [4] Nic. in Is. Ang. l. VI.

« Clemens episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Merseburgensi, et Eistetensi episcopis, et dilectis filiis S. Emmerami Ratisbonensis, et Swartzensi abbatibus, decano et scholastico Wirtzburgensi, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Ad audientiam nostram et quarumdam serie litterarum, et relatione multorum pervenit, quod divina potentia per merita et interventum B. Ottonis Bambergensis multorum est operata salutem, præcipue in gente Pomeranica, ad quam fuit ab Apostolica Sede transmissus; et in ea quampluribus miraculis donavit illi Dominus coruscare. Quoniam igitur juxta divinæ Scripturæ testimonium [1], lucerna non sub modio, sed supra candelabrum est ponenda, discretioni vestræ per Apostolica scripta mandamus, quatenus de vita ipsius et miraculis diligentius inquiratis, quæ nobis fuerunt per multorum litteras indicata : et si non inveneritis aliquid quod obsistat, ipsum canonizatum auctoritate freti Apostolica, solemniter et publice annuntietis, anniversarium diem sui transitus facientes, et publice annuntiantes, ad honorem Dei, et ipsius beati viri memoriam solemnem haberi. Datum Laterani tertio kalend. Maii, Pontificatus nostri anno secundo ». Ita juxta simpliciorem ritum ejus temporis.

14. *Mors regis Willelmi Siciliæ turbarum origo.* — Moritur hoc anno Willelmus rex [2] Siciliæ absque liberis, Constantia nupta Henrico regi (ut dictum est) regni herede relicta. Sed Tancredus ejusdem Willelmi consanguineus vendicans sibi regnum, bellum civile conflavit. Ad quem pellendum Henricus rex exercitum in Italiam misit. Cumque plurima damna rebellibus intulisset, re adhuc infecta, reversus est in Germaniam. Hæc Rogerius hujus temporis scriptor in Annalibus suis. Romanum autem Pontificem favisse Tancredo, cui investituram more majorum dederit, testatur Neubrigensis. In quantas autem calamitates Siciliæ regnum obitu Willelmi regis conjectum fuerit, Hugo Falcandus, haud falsus vates, suæ ipsius historiæ exordio narrat; ait enim : « Audita morte regis Siciliæ, intelligens ac mecum reputans, quantum hæc rerum mutatio calamitatis afferret, quantum illius regni quietissimum statum vel hostilis incursus procella concuteret, vel gravis seditionum turba subverteret, repente consternatus animo cœpta deserui : versa in luctum cithara, malui flebiles modos et lamentationum lugubre carmen ordiri ». Et lugens queritur de Constantia regina, quæ nupta Henrico regi spoliaverat recedens Siciliam divitiis, et postmodum rediens cum Henrico deprædatura esset eam. Interea vero Tancredus, qui a Romano Pontifice accepit investituram, in Sicilia regnare cœpit. Ita et Arnoldus abbas Lubecensis.

[1] Matth. v. — [2] Roger. in Angl. hoc an.

Anno periodi Græco-Romanæ 6682. — Anno Æræ Hispan. 1227.— Anno Hegiræ 585, inchoato die 19 Feb., Fer. 2.— Jesu Christi 1189. — Clementis III papæ 3. — Friderici Ænobarbi reg. 38. imp. 35. Isaacii Angeli imp. 5.

1. *Agitur de pace inter reges Franciæ et Angliæ.* — Ad num. 1 et seq. Radulphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 641 et seqq. varia hoc anno gesta refert : « Inter reges Francorum et Anglorum et comitem Pictavorum (Richardum Aquitaniæ ducem, Henrici II Angliæ regis filium) bis habitum est colloquium prope Feritatem-Bernardi, (vulgo, *la Ferté-Bernard*, amplum Cœnomanniæ oppidum) sed ad ultimum post longos tractatus inimici recesserunt ab invicem ». Loquitur de hoc colloquio annalista Mailrosensis ad hunc annum, aitque : « Joannes de Aragnia (legendum *Anagnia*, ut recte Hovedenus apud Baronius habet) cardinalis, et IV archiepiscopi cum multis episcopis et diversis ordinibus prælatis (legendum *et de diversis ordinibus prælatis*) ex auctoritate domini papæ Clementis IV, (qui melius dicitur Clemens III), sententiam excommunicationis tulerunt in audientia duorum regum, sc. Francorum et Anglorum, et comitis Richardi, et totius plebis, in omnes tam clericos quam laicos, per quos staret quod pax non fieret inter prædictos reges et comitem Ricardum et iter Jerosolymitanum expediatur, in eos tanquam in vivificæ ac Dominicæ Crucis inimicos ipsam sententiam promulgaverunt, prope Feritatem-Bernardi, ubi reges suum colloquium fecerunt ».

2. *Ea pax constituitur.* — « Tandem », inquit Radulphus de Diceto citatus, « pax inter tantos principes consilio magnorum reformata fuit in hunc modum. Anglorum regi restituentur omnia tam castrum Radulfi, quam alia post crucem susceptam ablata, sc. intra Bituricam provinciam : regi Francorum numerabuntur XX millia marcharum, expensarum nomine quas fecerat circa castellum Radulfi. Prædicti reges et comites in manus Rhemensis archiepiscopi (nempe Guillelmi de Campania) fidem dederunt, quod in media Quadragesima convenient apud Viceliacum, votum peregrinationis quod inierunt prosecuturi, nisi communis consilii mutatio, vel corporis infirmitas virorum opinionis bonæ testimonio probata fuerit impedimento, etc. Facta sunt autem hæc in Vigilia Apostolorum Petri et Pauli intra Turonem et Aza. Postmodum rex Anglorum homiagium fecit regi Francorum ».

3. *Obitus Henrici II Angl. regis.* — A num. 3 ad 8. « Rex Henricus (hujus nominis II) filius Mathildis imperatricis cum XXXIV annis regnasset, anno Dom. MCLXXXIX, mense Julii in Octavis Apostolorum Petri et Pauli, luna XIX, feria V. apud Chinonense castrum (in Turonensi provincia situm) febre invalescente obiit, princeps inter reges orbis terrarum nominatissimus, aut in multitudine prolis felicissimus, nisi in eum qui ex ejus femore exierant surrexissent. Quod tamen non tam humanæ severitati, quam divinæ ultioni nonnulli adscribunt. Eadem enim mensura qua mensus est, remensum est ei, ut qui patrem suum B Thomam Cantuariensem archiep. usque ad mortem, et licet mortem non intulerit, persecutus est, ipsi a filiis propriis usque ad diem extremum persecutio non deesset. Et licet hostes, qui excellenti gloriæ ejus et virtuti semper inviderant, ipsum extinctum lamentasse et laudasse dicuntur, omnes tamen proximi sui cum decederet, et familiares circumstantes ita rapacitati indulserunt, ut corpus regis diu nudum jaceret, donec puer quidam inferioris corporis partes pallio brevi contegeret », inquit Joannes Bromptonus in Chron., cui alii historici Anglici consentiunt.

4. *Richardus filius ei succedit.* — Refert postea *Richardum* Londoniam venisse, et *III nonas Septemb.* die Dominica, luna XIX, *die mala,* id est, Ægyptiaca et infausta, apud Westmonasterium a Balduino Cantuariensi archiepiscopo in regem Angliæ consecratum et solemniter coronatum fuisse. Radulphus de Diceto auctor Historiæ a nobis sæpius laudatæ, ac laudandæ pag. 647 dicit se huic coronationi interfuisse, docetque quod Brouverum in Hist. Treverensi et San-Marthanos in archiep. Treverensibus latuit, *Forcmarum* archiep. Trevirensem suorum persecutionem fugientem venisse in Angliam, et ibi hoc anno mortuum esse : « Cantuariensis », inquit, de Richardi coronatione loquens, « Rothomagensis, Treverensis, Dublinensis archiepiscopi de diversis partibus convenerunt. Comes itaque Pictavorum Richardus heredi-

tario jure promovendus in regem, post tam cleri quam populi solemnem et debitam electionem, involutus est triplici sacramento, sc. quod opem impendet pro viribus, ut Ecclesia Dei populusque Christianus veram pacem obtineat, quod interdicet omnibus rapacitatem, quod in judiciis æquitatem præcipiet et misericordiam. Cantuariensis archiep. celebravit divina. Quia vero tunc temporis Lundoniensis vacabat Ecclesia, Radulphus de Diceto Lundoniensis Ecclesiæ decanus tam in oleo sancto quam in Chrismate ministravit archiepiscopo ». Paulo post : « Treverensis archiep. in Anglia moriens apud S. Andream sepultus est Northamtoniæ ». Vivebat tamen adhuc die XVII Septembris, quo interfuit consecrationi Joannis Candidæ-Casæ episcopi electi, ut videre est apud Bromptonum pag. 1162. Volmarum coronationi Richardi regis interfuisse testantur etiam Matthæus Paris in Chron. hoc anno, et Hovedenus pag. 656, ac denique pag. 659, apud Northamtoniam obiisse.

5. *Inconsiderata agendi ratio Richardi regis erga Joannem fratrem.* — Præter Richardum Henricus II reliquit alium filium *Joannem* vocatum, circa quem Richardus rex frater ejus, « proprium egregie declaravit affectum », ut narrat Neubrigensis lib. 4, cap. 3. « Nam præter paternæ in Hibernia acquisitionis plenitudinem, et comitatum in Normannia Moritanensem, de quibus sc. paternam donationem ratam habuit : in regno Anglorum tanta illi adjecit, ut quasi tetrarcha videretur. Denique Cornubiam, Devenesiram, Notigamsiram, et Loncastrum, cum adjacente provincia, atque alia plurima de regio dominio contulit, et nihilominus illi Glocestrensis comitis filiam propriam, sc. in quarto gradu consobrinam, cum integritate juris paterni, quod esse amplissimum noscitur, minus quidem legitima, et plus justa provisione despondit. Verum hæc in ejus fratrem immoderata atque improvida largitas; multa et gravia mala sequenti tempore peperit et profusum largitorem profunda pœnitudine castigavit. Indulta enim Joanni tetrarchia fecit eum ambire monarchiam, unde et factus est de cætero fratri infidus, et ad ultimum manifeste infestus », ut tam ipsi Neubrigensis, quam alii historici Anglici passim narrant.

6. *Gesta in Oriente inter crucesignatos et Saladinum.* — Ad num. 8 et seq. Agit Baronius de collectione decimarum Saladinarum, quæ eo minus differenda videbatur, quo *Saladinus* victorias suas prosequi conabatur. Anno superiori, uti narrat Nangius in Chron. Tyrum iterum impugnavit terra et mari, sed Conrado marchione Montisferrati urbem valide propugnante, Saladinus « terra et mari a marchione devictus recedit inglorius ». Hoc vero anno Nangius scribit : « Ravennensis et Pisanus archipræsules cum multo Italorum agmine transfretantes, et Tyrum appulsi, Tyrensibus fiunt non modicum adjumentum ». Post aliqua interposita : « Erachium quoddam castrum duobus annis a Turcis obsessum Salahadino redditur (certis sc. conditionibus) et propter hoc Eufridus de Turone, qui in vinculis tenebatur, liberatur : pari facto magister Templi Girardus absolvitur, et pater marchisii (Conradi nempe marchionis Montisferrati) cum cambio cujusdam captivi gentilium liber ascedit. Cum multa millia Christianorum apud Tyrum et Tripoli applicuissent, Guido rex Jerosolymorum eos Accon (seu Ptolemaidem totius Barbarici imperii munimentum) petere et obsidere fecit, quibus Salahadinus occurrit ut succurrat obsessis, et impetat obsessores : cumque nostri hostium assultus ferre non possent, valla et aggeres in gyro castrorum facientes, tutiores pugnam acerrimam cum hostibus pertulerunt ; et sic in obsidione longo tempore commorantes, multi morbo dyssenteriæ perierunt, siquidem a facie et a tergo hostilis eminebat obsidio : et aeris intemperies tanta fuit, ac inundatio pluviarum, ut præ nimia humectatione cibaria corrupta deperirent ; unde miranda et perpetuo veneranda virorum illorum constantia, quæ tot malis obsita non defecit, sed permansit infracta.

7. *Mors Sybillæ reginæ Hierosolymitanæ.* — « In hac obsidione defungitur regina Jerusalem Sybilla cum quatuor filiis, quos de rege Guidone marito susceperat, et habebat solummodo. Post cujus obitum Guido rex jus regni perdidit, et ad sororem reginæ, nomine Izabellam, uxorem Eufridi de Turone obvenit, sed ab Eufrido separata, quia eam ante nubiles annos et contra voluntatem suam duxerat, marchioni Conrado uxor tribuitur, qui hoc modo regni Jerusalem obtinuit principatum ». Quæ diversis annis gesta uno tenore recitat Nangius.

8. *Frideric. proficiscitur.* — Ad num. 10. « Exercitus Christianorum », inquit ad hunc annum chronographus Reicherspergensis, « magnus valde et fortis de multis regnis et diversis regionibus congregatus, viam sancti Sepulchri aggressus est. Dominus imperator et filius ejus dux Alamanniæ (Conradus appellatus) cum multis principibus regni, episcopis videlicet ac ducibus, marchionibus et comitibus cum magna multitudine populi per Ungariam et Græciam iter suum direxerunt statim post transactos dies Paschæ, quod evenerat in V idus Aprilis, ipso imperatore navali itinere in Danubio descendente a Patavia, in prima die Rogationum, hoc est, in idibus mensis Maii. Episcopus quoque Pataviensis, dominus Dietpoldus, cum fratribus suis quibusdam canonicis, videlicet præcipuis ac majoribus de choro Pataviensi, huic viæ ac labori imperatoris se strenue pro Domino et pro redemptione animæ suæ junxit ». Recitat postea chronologus litteras Dietpoldi Pataviensis episcopi ad Luipaldum (seu Leopoldum) ducem Austriæ datas, in quibus narrat exercitum intrantem *Bulgariam* male habitum fuisse a Bulgaris; imperatorem Græcorum et fratrem ejus, necnon et exerci-

tum eorum semper tentasse eos circumvenire : eumdem imperatorem in litteris, quas tribus vicibus *Friderico imp.* misit, nomen ejus tacuisse, nec eum imperatorem vocasse, et *Fridericum* legato Græcorum ad se misso significasse, de cætero se litteras imperatoris Græci non recepturum, nisi solemnitas nominis sui expresse in eis contineretur. Subdit Dietpoldus : « Exercitus in tribus locis se recepit. Græci hæreticos nos appellant; clerici et monachi dictis et factis maxime nos persequuntur ». Scripta hæc Epistola *circa diem III idus Novemb.*

9. *Canonizatio S. Ottonis Apostoli Pomeraniæ.* — Ad num. 13. *Sanctus Otto* Bambergensis episcopus, de cujus in Pomerania prædicatione suo loco egimus, a Clemente III in sanctorum numerum refertur litteris datis *Laterani III kalendas Maii, Pontificatus ejus anno secundo*, a Baronio recitatis. Præter anonymum, qui paucis post hujus sancti præsulis mortem annis Vitam ejus elucubravit, cujus mentionem fecimus anno MCXXIV, Andreas abbas, postea Bambergensis episcopus, aliam hujus primi Pomeranicæ gentis Apostoli Vitam composuit circa annum Dom. MCDLVII, in qua multa leguntur de fanis et simulacris sive idolis ejusdem gentis, quæ omnia et singula *sanctus Otto* pio zelo destruxit, cum ibidem ad populum illum ad Christianam fidem convertendum versaretur. Ait idem Andreas, abbas monasterii Sancti-Michaelis prope Bambergam, in fano Stetinensi fuisse simulacrum triceps, quod in uno corpore tria capita habebat, quodve *sanctus Otto* destruens, ipsa capitella sibi cohærentia, corpore comminuto, secum inde pro trophæo adsportavit, et postea Romam pro argumento conversionis Pomeranorum transmisit.

10. *Moritur Guillelmus II Siciliæ rex.* — Ad num. 14. Joannes de Ceccano in Chron. ait, hoc anno *mense Novembri* Guillelmum II Siciliæ regem obiisse. Eumdem mensem notavit Richardus de Sancto-Germano auctor Chronici ab hoc anno ad annum MCCXLIII perducti, et ab Ughelto tom. III Italiæ Sacræ publicati. Dies emortualis Guillelmi II notatur in antiquo Necrologio Casinensi a Caracciolo edito, in quo mors ejus inscribitur ad *XV kalend. Decembris*. Quæ in morte ejus contigerint, narrat chronographus Aquicinctinus hoc modo : « Obiit Willelmus rex Apuliæ (id est, rex Siciliæ et dux Apuliæ) Christianorum transmarinorum protector et defensor, absque herede : qui congregatis totius regni sui principibus, heredem regni designat Heinricum regem, filium Friderici imperatoris, qui ejus amitam (nempe Constantiam filiam Rogerii Siciliæ regis et Willelmi II avi) habebat in conjugio. Qui omnes cum sacramento fide interposita promiserunt, sua prædicto regi colla submissuros. Post mortem vero regis Willelmi, fidem et sacramentum quod fecerant parvipendentes, quemdam Tancredum ex semine regio sibi regem creaverunt ». Loquitur et de morte Guillelmi Siciliæ regis, et de malis quæ per illam accidere, Neubrigensis lib. 3, cap. 17, aitque ejus religiosa et potenti opera Christianitatis in Syria reliquias potissimum conservatas fuisse : « Quas profecto, subdit, ab initio desolationis, competentibus subsidiis sublevare curavit : cum nec a regnis remotioribus quicquam possent percipere, et Saladini ob recentem victoriam vehementius excandesceret feritas. Et quidem illius sublatio tolerabilis utcumque fuisset, nisi post eum exitialis de regni successione altercatio emersisset, qua nimirum regiones clarissimæ ita turbatæ sunt et desolatæ, ut Christianis in Syria laborantibus nihil posset exinde solatii juxta morem pristinum ministrari ».

11. *Tancredus eligitur rex Siciliæ.* — « Tancredus iste », inquit Joannes de Ceccano in Chron. ad annum MCXC, « ducis Rogerii filius fuerat naturalis, cujus pater Rogerius primus in regno Siciliæ regis sortitus est nomen ; et hac de re, quia hunc tenebat titulum, quod stirpe regia descendisset, inter alios comites est electus in regem ». Subsecutam etiam dissentionem et turbationem declarat his verbis Richardus de Sancto-Germano : « Nulli eorum (nempe regni comitum) fuit æqua voluntas. Omnes inter se cœperunt de majoritate contendere et ad regni solium aspirare ; et obliti jurisjurandi quod fecerit eorum quilibet, contra facere anhelabat. Factum est autem, ut cum suis complicibus, ne pars archiepiscopi (nempe Panormitani) prævaleret, cancellarius obtinuerit in hac parte, et tunc vocatus Panormum Tancredus comes Licii, Romana in hoc curia dante assensum, est per ipsum cancellarium (Matthæum nominatum) coronatus in regem », ut anno sequenti, quo ea coronatio peracta, videbimus.

CLEMENTIS III ANNUS 3. — CHRISTI 1190.

1. *Richardus rex Angliæ profecturus Hierosolymam Messanæ cum Tancredo rege congreditur.* — Millesimo centesimo nonagesimo salutis anno, Indictione octava, Richardus Anglorum rex profecturus in Orientem, ad regni custodiam relicturus Willelmum Eliensem episcopum, eumdem firmare legatione Apostolica laboravit : cujus rei gratia nuntios misit ad Clementem papam, quam et ab eodem obtinuit. Ita rex, ne Gaufredus ejus frater episcopus Eboracensis, et Joannes item frater regis sibi aliquid, rege absente, super regnum ipsum vendicarent auctoritatis : quos et juramento, ne quid innovarent, astrinxit. Hoc igitur anno, septima Augusti mensis die, solvit rex Anglorum Massilia Orientem versus, cujus navigationem et stationes per dies ferme singulos relegit Rogerius quam exactissime in Annalibus, in quibus describendis inter alia hæc habet de querelis ejusdem adversus Octavianum cardinalem Ostiensem, qui ei occurrit ad Ostia Tiberina vigesima quarta die Augusti : « Rex venit ad portum ». Et infra : « Et postea intravit Tiberim. Ad cujus introitum est turris pulchra, sed solitaria, et sunt ibi ruinæ maximæ antiquorum murorum, (nempe antiquitus illic constructi portus Trajani). Et illuc venit ad eum Octavianus Ostiensis episcopus cardinalis. Cui rex turpia multa dixit, improperando Romanis simoniam, quod septingentas marchas debuerint habere pro consecratione episcopi Cenomanensis, et mille et quingentas marchas pro legatione Eliensis episcopi, et pecuniam magnam ne deponeretur Burdegalensis, qui a clericis suis accusabatur in crimine ». Hæc de his. Quæ si vera sunt, erit profecto, ut laudanda sint tempora nostra, quibus quidquid simoniacum suspicione tantum auditur, procul abjicitur, et aliæ exactiones, aliqua justa causa prætensæ, sunt modestiores. Pergit vero idem auctor navigationem ita describere :

2. « Deinde venit ipse ad Garilam, (Garilianum videlicet), et inde ad castellum, quod dicitur, *le Cape del Espurun*. Hic est divisio terræ Romanorum, et terræ regis Siciliæ in illa parte, quæ dicitur, *principatus Capuæ* ». Quibus videas, lector, quantum decreverint Ecclesiæ jura, cum hodie fines apud Tarracinam, publicis erectis monumentis, appareant. Addit vero inferius, ipsum cum suis in Siciliam pervenisse die vicesima tertia mensis Septembris, atque appulisse Messanam, cum jam Philippus rex Francorum illuc antea devenisset, nempe decima sexta ejusdem mensis Septembris, qui tempestate maris repulsus, illic hiemare est coactus invitus. Detinuerunt autem Richardum sororis suæ Joannæ uxoris Willelmi regis defuncti negotia, ut ea cum Tancredo rege illic regnante pro Willelmo componeret. Cum interea inter Messanates et Anglos graves sint ortæ discordiæ, necnon multæ turbæ excitatæ inter Anglos et Francos, sed concordatæ sunt per episcopos pacis sequestres. Quæ hæc omnia sigillatim ab eodem auctore prolixius describuntur, simul et leges nauticæ sancitæ, et pacta inter reges conventa.

3. Quibus autem capitulis transactum sit inter regem Anglorum atque Tancredum, tunc in Sicilia regnantem, ex litteris ejusdem regis Angliæ tunc ad Romanum Pontificem datis sic accipe :

« Reverendissimo domino ac beatissimo patri Clementi, Dei gratia sanctæ Sedis Apostolicæ summo Pontifici, Richardus eadem gratia rex Angliæ, et dux Northmanniæ et Aquitaniæ, et comes Andegaviæ, salutem et sinceræ in Domino devotionis affectum.

« Justiorem exitum facta principum sortiuntur, cum a Sede Apostolica robur et favorem accipiunt, et S. R. E. colloquio diriguntur. Proinde dignum duximus, ad notitiam beatitudinis vestræ transmittere, quæ inter nos et dominum Tancredum illustrem Siciliæ regem publico nuper et admodum necessario sunt celebrata contractu. Sane dilectionem fraternam, et pacem perpetuam cum eo firmavimus, quam magnatum nostrorum, archiepiscoporum, episcoporum, et plurimorum virorum illustrium juramentis ei et suis, et regno suo, et toti terræ dominationis suæ, nos illibata fide promisimus servaturos. Cum etiam jam pacis et amicitiæ fœdus arctiori adhuc vinculo astringentes

inter Arthurum egregium ducem Britanniæ charissimum nepotem nostrum et heredem (si nos decedere sine prole contigerit) et illustrem filiam ejus matrimonium, volente Domino, conduximus contrahendum ; quod Domino largiente debitam consummationem accipiet, cum illustris puella nubiles annos attigerit ; aut prædicto domino Tancredo regi placuerit, ut infra nubiles annos illa in uxorem nepoti nostro desponsanda tradatur : nos ipsum nepotem nostrum hoc facturum concessimus, si sancta Romana Ecclesia decreverit similiter dispensare. Pecuniam vero, quam pro matrimonio ipso, ad opus nepotis nostri ab eodem domino rege Tancredo recepimus, scilicet viginti millia unciarum auri, si forte (quod absit) morte interveniente alterius, aut culpa nostra, aut nostri nepotis, aut partis ipsius matrimonium non staret, nos, aut heredes nostri ipsi domino regi Tancredo, aut heredibus ejus ex integro restituere, præstitis super hoc sacramentis, ex parte nostra tenemur. Ut igitur tenor pacis initæ et initiati matrimonii fides cum integritate debita ex parte nostra et nepotis nostri servetur : sicut ipsi domino Tancredo, interposita jurisjurandi religione , firmavimus , sanctitatem vestram, et S. R. E. obnixe rogamus, quatenus et firmatæ pacis servandæ perpetuo, et matrimonii consummandi ; vel si ex prædictis causis matrimonium ipsum non fieret, restituendæ pecuniæ sancta Sedes Apostolica fidejussionem pro nobis suscipiat erga dominum nostrum regem Tancredum, et heredes ipsius. Cujus fide jussionis onus ut confidenter vobiscum Romana Ecclesia suscipiat, præsentium litterarum testimonio vobis et S. R. E. liberam concedimus potestatem, nos, et heredes nostros et terram nostram districtius coercere, si vel contra pacem præfatam venerimus, vel prædictis causis matrimonio non secuto, nos aut heredes nostri solutionem pecuniæ negaremus. Ad honorem utriusque nostri vestra novit beatitudo spectare, si mediante Romana Ecclesia, pacis pariter, et matrimonii bonum ad congruum finem deveniat, unde multiplex in futurum utilitas consequatur. Testibus nobis ipsis undecima die Novembris, apud Messanam ».

4. *Richardi pœnitentia, et congressus cum abbate Joachim pseudopropheta.* — At quid summa admiratione dignum post hæc acciderit, cum idem Richardus rex Angliæ, divino spiritu illustratus, eo usque detestatus est facinora sua, ut illic eadem coram episcopis palam confiteri non erubuerit, ita idem Rogerius enarrat :

« Eodem anno Richardus rex Angliæ, divina inspirante gratia, recordatus fœditatis vitæ suæ, post contritionem cordis, convocatis in unum in capella Reginaldi de Moyac universis archiepiscopis et episcopis suis, qui cum eo erant apud Messanam, nudus procidens ad pedes eorum, vitæ suæ fœditatem coram illis Deo confiteri non erubuit. Vepres enim libidinum excesserant caput illius, et non erat eradicantis manus : sed Pater misericordiarum Deus, qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat, respexit eum oculis misericordiæ suæ, et dedit ei cor pœnitens, et ad pœnitentiam vocavit. Ipse enim a prædictis episcopis pœnitentiam recepit, et ab illa hora deinceps factus est vir timens Deum, et recedens a malo et faciens bonum. O felicem illum, qui sic cadit, ut fortior resurgat ! O felicem illum, qui post pœnitentiam non est relapsus in ruinam et culpam ? » Post hæc autem subjicit idem Rogerius congressum, quem idem Richardus habuit cum abbate Joachim, qui propheta Dei circumferebatur esse in Sicilia monachus Cisterciensis, abbas de Curacio.

5. Porro mutuum tunc habitum inter eos colloquium idem Rogerius recitat, ex quo plane tam suis ipsius vanis responsis, quam inanibus prophetiis, inventus est non Dei propheta, sed pseudopropheta esse. Nam prædixit pleraque ventura, quæ revera caruerunt eventu. Quod quidem signum Deus dedit populo suo ad cognoscendum prophetam verum a falso : nam ait [1] : « Quod si tacita cogitatione responderis : Quomodo possum intelligere verbum, quod Dominus non est locutus ? Hoc habebis signum : Quod in nomine meo propheta ille prædixerit, et non evenerit, hoc Dominus non est locutus, sed per tumorem animi sui propheta confinxit ». At accipe, quæ vana tum coram rege homo vaniloquus est commentus mendacia ; atque primum illud , cum interpretatus Apocalypsim, unum ex septem capitibus bestiæ ostensæ in visu Joanni, significatum fuisse Saladinum, qui nuper ceperat Jerosolymam, quam post septem annos ab eo tempore, quo ab ipso capta est, per Christianos fore, eo devicto recuperandam, false prædixit. Nam longe diverse rem accidisse declaravit eventus. Secundo vero, cum eidem regi prædixit ea peregrinatione Deum exaltaturum nomen ejus super omnes reges terræ ; sed plane secus accidit : nam in reditu captus ab æmulo principe imperatore, ab eo diu est detentus in vinculis, nec solutus, nisi ingenti auri summa redemptus a suis. Tertio insuper in eodem cum rege sermone dixit, antichristum jam natum esse in civitate Romana, eumdemque in Sedem Apostolicam provehendum. Quæ omnia episcopi qui aderant, dum ista homo inanis fabularetur, redarguerunt falsitatis. Auctor autem ipse, qui tunc ista scribebat, veritatem ab eventu jure fore noscendam asserens, ex eo plane longe diverso ab ipsa prædictione convicit, toto cælo Joachim pseudoprophetam fuisse. Quando autem sententiam condemnationis acceperit ipse et ejus scripta, sub Innocentio tertio, suo loco dicendum erit.

6. *Fridericus imperator, multis rebus gestis, moritur in expeditione Terræ-Sanctæ, eique succedit Henricus.* — Hoc eodem anno, mense Junii, die decima ejusdem, Fridericus imperator post immensos superatos labores in Terræ-Sanctæ expe-

[1] Deut. XVIII.

ditione, post victum in prœlio Soldanum Iconii peragrans partes inferioris Armeniæ, in Saleph (Caleph) flumine, dum lavaret se, sive transiret illum, rapido cursu ejus undarum absorptus interiit. Quonam modo ista adeo tristitia se habuerint, cum alii dicant ipso fluminis transitu periisse, alii vero, cum se aquis ablueret, natando abreptum undis esse demersum : nos tutius ab eo qui interfuit, rem petemus, qui licet incertus habeatur auctor; certum tamen, quod is fuit unus ex illis, qui in ea erant expeditione, et casui interfuit, scripsitque brevi compendio quæcumque toto illo itinere contigerunt, unaque cuncta perstrinxit epistola, quæ absque titulo reperta ita se habet :

« Credentes[1] sanctitatem vestram esse cupidam circa notitiam rerum ab imperatore gestarum, ea quæ vidimus et manibus tractavimus, sine adulterinæ falsitatis admixtione succincta brevitate vobis scribere curavimus.

« Cognoscat itaque vestræ sanctitatis discretio, quod ab amantissimo rege Hungariæ Bela honorifice recepti, et benigne ab ipso et humaniter tractati, statim cum regnum Græciæ intravimus, in manus furum et latronum incidimus, nulla in Græcis fide reperta. Nam contra communem non violandorum legatorum legem episcopum Monasteriensem, et comitem Robertum ceperant. Unde cum magno labore per partes Bulgariæ procedentes, post longam viæ nostræ moram (capta prius civitate Philipoli (Philippopoli, et destructa, et famoso castro Verm. destructo, et tota circumjacente regione gladio devastata; capta etiam nobili civitate Andrinopoli, et circumjacentibus civitatibus, captaque inexpugnabili civitate Timotico a duce Sveviæ, et infinitis de habitatoribus villæ occisis; destructo etiam quodam castro, nomine Maniceta, a militibus nostris et paucis de exercitu, ubi circiter sex millia Græcorum perierunt igne et gladio: captis quoque complurimis castris, et facta magna strage Græcorum, cum etiam fame perirent : acceptis etiam a Constantinopolitano imperatore idoneis obsidibus, redditis etiam nobis nuntiis Soldani, et filiis ejus, quos ad nos missos ante ceperant) : in festo Paschæ cum omni prosperitate rerum et personarum brachium S. Georgii transivimus. Sed postmodum, quæ a prædicto imperatore nobis jurata et prommissa sunt, nequaquam sunt observata.

7. « Deinde procedentes per partes Philadelphiæ, usque Laodiciam pervenimus in manu forti, omni die armata militia exercitus Christi. Inde proficiscentes, feria sexta ante diem Rogationum, propter graminis et aquæ defectum, et propter diætam solito longiorem, inæstimabile damnum in equis passi, venimus ubi fluvius Mandra oritur. Et cum adhuc essent circa nos nuntii soldani et filii ejus, qui magna domino imperatori munera attulerant, et sub fidei certa pollicitatione pacem nobis firmissimam promisissent : invenimus tamen ibi in magna copia Turcorum acies contra nos ordinatas, qui ad mortem nostram missi fuerant. Sed Deo auctore et duce, sub sanctæ Crucis vexillo, diluculo feria secunda, quæ prima erat Rogationum dies, in ore gladii eos vicimus magna eorum facta strage, transeuntes eadem die fauces et angustissima montium versus Susopolim. In quibus partibus in angusto quodam transitu in vigilia Ascensionis Domini nostri, magnam Turcorum multitudinem occidimus. Et quia jam equorum defectum sensimus, qui vulnerati fuerant et occisi, et propter frigiditatem segetem et herbam non invenimus, cum jam fame arctari inciperemus, nec a nuntiis soldani aliquod inveniremus consilium : a via regia, quam imperator Emmanuel ire solebat, eo quod esset deserta et longissima versus Iconium et tota montibus clausa, necessitate coacti ad sinistram declinavimus.

8. « In die Ascensionis Domini summitates montium, per quos erat nobis transitus, occupantes, per montes asperrimos et viam angustissimam contra spem omnium hominum, cum summa difficultate et magna rerum et personarum jactura, eadem die in planitiem Finimini descendimus. Turci enim ex omni parte quasi corona totum cinxerant et impugnabant exercitum : et dux Sueviæ cum duce de Mair, et marchione de Badin, et aliis nobilibus et sagittariis a tergo remanserant, ad tuendum præcedentes. Qui cum præmissis eorum equis, pedites descendere deberent, tanta fuit Turcorum instantia cum sagittis, et fundis, et lapidibus, quod nostri ad invicem divisi sunt, positi in magno necessitatis articulo, et dux Sueviæ vulneratus est, uno superiori dente penitus excusso, et medietate inferioris. Quamplures etiam milites ex nostris vulnerati sunt, unus solus occisus est. Saumarii multi cum pecunia, vestibus, vasis perditi sunt, sed de Turcis plurimi occisi sunt. Turcorum vero vires supra quam dici potest quotidie augebantur. Nam statim ducem Sueviæ cum suo exercitu, et ducem de Finimini cum suo exercitu, ducem de Ferma cum suo exercitu in occursum habuimus, cum infinito aliorum numero. Quibus omnibus coadunatis, a mane usque ad vesperam, per omnes sequentes dies conflictum habuimus, et Deus semper posuit victoriam in manibus nostris, multis tamen vulneratis ex nostris, et multis equis occisis. Post diem vero Ascensionis, proxima Dominica, Fridericus de Hunlitra eos insequendo de equo cecidit, et fracta cervice obiit. Sequenti autem die apud Finiminum castrametati sumus : ubi cum circa vesperam castra nostra Turci aggrederentur, ita ut de quibusdam hospitiis spolia jam raperent armatis : nos in fugam eos convertimus, et eis ceciderunt plusquam sex millia Turcorum, inter quos trecenti septuaginta quatuor de melioribus totius Turciæ occisi sunt, et nullus de nostris interiit : sed et equi multi occisi. Et resonabant

[1] Extat in Append. ad Radevic.

montes ex clamore plangentium, et mox divisit nos ab invicem.

9. « Incœpit autem inter nos fames valida regnare. Vinum autem et farina ex toto defecerat, et ego cum aliis equinas carnes comedi. Defecerant autem equi fame, et nec annonam nec segetem invenimus : et Turci die ac nocte cum tanto nos arctabant exercitu, quod nulli extra castra licebat exire. Item feria quarta ante diem Pentencotes magnam eorum multitudinem occidimus. Post sanctum vero diem Pentecostes invenimus Melich magni Soldani filium, et acies contra nos dispositas, et Turcorum multitudinem, circa quadringenta millia equitum, qui totam ut locustæ repleverant terram : contra quos victrices aquilas in nomine Christi a fronte ereximus, nec famem, nec vulneratorum defectum sentientes. Et cum vix sexcenti equites essemus, sub signo vivificæ Crucis eos vicimus, et convertimus in fugam. Ubi Melich filius Soldani ab equo dejectus est, et quatuor nominatissimi principes ejus occisi sunt , et alii quamplurimi. Ibi etiam quiddam accidit dignum memoria. Sanctus Georgius eadem die, sicut et prius , quasdam acies nostras a Ludovico de Helffenstein præcedere visus est, impendens auxilium exercitui nostro. Ipse enim Ludovicus sub jurejurando publice confessus est, et sub religione suæ peregrinationis , coram domino imperatore , et exercitu. Sed et ipsi Turci postmodum nobis retulerunt, se quasdam acies vidisse candidis amictas vestibus, et equis albis.

10. « Eadem die sequentes Melicum, qui fugerat versus Iconium, post tantam victoriæ gloriam vix circa noctem venimus ad hospitium, nullumque reperimus. Fueruntque homines et pecora sine cibo et potu ; et quodammodo incidimus in vitæ desperationem. Nam equi, qui prius remanserant, fame, et ob viæ longitudinem fere omnes mortui sunt. Inde proficiscentes summo diluculo, cum jam essemus prope Iconium ad milliare, accessimus vicinius, et invenimus aquam, ubi mansimus tota feria quarta. Sequenti vero die recipimus nos juxta quemdam hortum amœnissimum clausum muris, apud ipsam civitatem Iconii : ubi etiam duo nobilissima palatia Soldani destruximus. Et quoniam ultimæ vitæ necessitas imminebat , eo fames nos maxima invasisset, et vix haberemus quod jam circa quingentos milites in equis, nullumque superesset procedendi, vel redeundi consilium : ipsa cogente necessitate, et docente, militiam nostram in duas divisimus partes, feria sexta post Pentecosten directa via procedentes ad capiendam civitatem : ubi (quod mirabile et incredibile dictu videtur) divino auxilio dux Sueviæ cum sibi adjunctis sex, occupavit civitatem, in ore gladii habitatoribus ejus occisis. Et dominus imperator interim manens a tergo, contra alios Turcos in campo pugnavit. Et cum essent circa CC millia equitum, virtute Altissimi eos expugnans, fugæ reddidit. Nec indignum memoria. Civitas enim Iconium in magnitudine æquatur Coloniæ : ubi captis spoliis, mansimus a feria sexta usque ad feriam quartam, donec Soldanus, qui se et suos in castra receperat, timore mortis arctatus, viginti obsides ad electionem nostram dedit, quos adhuc captivos tenemus, quia fidem promissam non tenuit.

11. « Inde moventes castra proximo sabbato, directa via versus Jarandinum ivimus, ubi kalendis Junii hospitati sumus. Et intempestæ noctis silentio tantus factus est terræmotus, quod putabamus super nos Turcorum acies irruisse : quod credidimus fuisse præsagium mutationis circa dominum imperatorem. Nam cum inde procederemus, ivimus Saleph (Caleph) [1], ubi tantam asperitatem et difficultatem viæ in transitu montium invenimus, quod summa jactura rerum vix pervenimus Saleph in Dominica die, quæ fuit vigilia Barnabæ Apostoli », nempe quarto idus Junii. Porro barbaræ voces obscura reddunt loca, in quibus ista sunt perpetrata ; nam si constaret quoniam fuerit locus dictus Jarandinus, Saleph quoque fluvius sciretur quis fuerit. Pergit auctor :

« Eodem die cum dominus imperator per quoddam compendium transiret in convallibus montium quamdam tepidissimam aquam, salvumque eum recepit (salvum se recepit) in aliam partem. Facta autem ibi prandio, post infinitos et intolerabiles labores, quos per mensem jam erat passus, et vellet balneari in eadem aqua, et ita se refrigerare vellet natando, Dei judicio casu lacrymabili et inopinato submersus est. Cujus reliquias debita veneratione nobiscum portamus : et usque Tursoch famosissimam civitatem pervenimus, versus Antiochiam inde procedentes ; maximamque rerum nostrarum spoliationem passi sumus, et continue per sex hebdomadas laboravimus victualium penuria, eo quod venalia non invenirentur. Hæc de multis periculis nostris, licet pauca, vobis scribere curavimus : de cætero exspectantes solatium a misericordia Dei ». Hactenus quæ tunc ab itineris comite est scripta Epistola. Extat et alia prolixior apud Canisium tomo quinto Antiquæ lectionis. Arnoldus ejusdem temporis auctor [2] , luctum apponit communem universi Christiani orbis : Nam non Occidentalium tantum, sed et Orientalium, et ipsorum quoque æmulorum Græcorum lamentatio fuit. Etenim Nicetas Choniata Græcorum doctissimus eamdem historiam prosecutus est stylo lugubri valde , laudans eumdem imperatorem. Extat et Petri Blesensis acerbissima lamentatio de ejusdem Friderici morte [3]. Incipit : « Rumor terribilis et horribilis, etc. » At sicut dolor de ejus obitu pertigit universos : ita admiratio ingens invasit omnes, cur Deus permiserit in tam calamitoso statu rerum Christianorum morte repentina sic abripi tantum præsidium , cujus vel solo nomine consternati hostes videri

[1] Alii Saphet, Selephium alii. — [2] Arnol. in Append. ad Helmold. l. III. c. 33, 34. — [3] Petr Bles Ep. CLXIX.

possent. Porro ex omnibus ista scrutantibus magis illorum consilium laudem merentur, qui a profunditate et abysso judiciorum Dei traxere pedem, quod nefas sit mortalem sedere arbitrum, et de librato Dei judicio judicare. Quis novit sensum Domini; aut quis consiliarius ejus fuit[1]? Satis superque scire cuique, quod judicia Dei recta sint, et justificata in semetipsa[2]. Et secundum illud Sapientiæ[3]: « Quis enim dicit tibi : Quid fecisti? aut quis stabit contra judicium tuum? aut quis in conspectu tuo veniet vindex iniquorum hominum? aut quis tibi imputabit si perierint nationes quas tu fecisti? Non est enim alius Deus, quam tu, cui cura est de omnibus, ut ostendas quoniam non injuste judicas judicium. Neque rex, neque tyrannus in conspectu tuo inquirent de his quos perdidisti. Cum ergo sis justus, juste omnia disponis, ipsum quoque qui non debet puniri condemnare, exterum æstimas a tua virtute ».

12. Qui igitur propter peccata norunt adversa sæpe contingere : ad illam revocant culpam interitum imperatoris, quod diuturno (ut vidimus) bello iniquissimo incesserit Romanam Ecclesiam, et persecutus fuerit implacabili persecutione diu multumque Romanos Pontifices. Nam[4] Neubrigensis ejusdem temporis auctor haud ignobilis hæc de his habet : « O abyssus multa judiciorum Dei! vir tantus, et qui divino quodam fervore, relictis deliciis, opibusque imperii, mille se exposuerat propter Christum periculis, tam subito misero casu absumitur. Peccatum tamen ejus tantum et tale elucet, quod forte imperialibus non potuerit deliciis expiari; atque ideo oportuerit, ne æternaliter plecteretur, pia divinitatis provisione in hac vita severius castigari. Siquidem nefarii schismatis sub venerabili papa Alexandro principalis fautor extiterat, et pacis Ecclesiasticæ per imperialem potentiam multo tempore perturbator. Tandem vero perspicue dans palmam veritati, minus tamen in deliciis palatii piaculare malum defleverat. Porro, ne propter hoc gravia post mortem supplicia lueret, sed potius tam grande malum momentaneæ mortis casus acerbus perfecte dilueret : illa insigni devotione, quapropter Christum relicto imperio tantis se immersit periculis, actum credo ». Hæc Willelmus Neubrigensis, qui tantum ea quæ Alexandri papæ tempore Fridericus mala commiserit, non quæ antea non quæ postea usque ad Urbanum III animo nimis acerbo patrarit, recensuisse sat judicavit ad supplicii causam insinuandam. Quod si ita, ut depinxit, divina sententia justa sed misericordi factum esse dixerimus, haud absque exemplo divinæ Scripturæ tale ipsum præsumpsisse judicium, dici potest. Siquidem David, quantumlibet peccatum suum a Deo remissum audierit per prophetam Nathan[1] tamen, soluta culpa divinitus, pœnam peccati haud condonatam fuisse, simul asseri potest; quæ nec jejuniis, neque humi cubatione valuit expiari, sed morte filii, et aliorum immissione malorum abstergi.

13. Sublato eo modo, quem diximus, Friderico, filius ejus dux Sueviæ Conradus successit, et quibus valuit viribus in unum collectis, in Terræ-Sanctæ auxilium properavit, et in obsidione Acconitana diem et ipse clausit extremum. De Henrico autem Germaniæ rege ejusdem imperatoris filio, quem reliquerat, habet ista Rogerius[2] : « Eodem anno (millesimo centesimo nonagesimo), Henricus rex Alemannorum, audita morte Friderici Romanorum imp. patris sui, reddidit Henrico duci Saxoniæ universa quæ pater suus ei abstulerat, et in incrementum dedit ei decem castella optima. Similiter fecit cæteris omnibus, a quibuscumque pater suus aliquid abstulerat, reddens unicuique quod suum erat. Reconciliatis itaque sibi omnibus hominibus suis, misit nuntios suos ad Clementem papam, et ad cardinales, et senatores Urbis, petens Romanum imperium, et promittens se in omnibus leges et dignitates Romanas servaturum illæsas. Clemens vero papa, habito cum cardinalibus et senatoribus et populo Romano super petitionibus regis Alemannorum cum deliberatione consilio, concessit regi Alemannorum quod petebat, salvis dignitatibus et consuetudinibus Romanorum. Et statuerunt ei terminum veniendi Romam proximum Pascha sequens ». Hæc de his Rogerius. Atque finis hic præsentis anni.

[1] Isa. XL. — [2] Psal. XVIII. — [3] Sap. XII. — [4] Neub. l. IV. c. 13.

[1] 2. Reg. XVIII. — [2] Roger. in Annal. Angl.

Anno periodi Græco-Romanæ 6683. — Anno Æræ Hispan. 1228.— Anno Hegiræ 586, inchoato die 8 Febr., Fer. 5.— Jesu Christi 1190. — Clementis III papæ 4. — Henrici VI imp. 1 Isaacii Angeli imp. 6.

1. *Philippus Franciæ et Richardus Angliæ reges pergunt in Orientem.* — A num. 1 ad 5. *Richardus* Angliæ rex in Orientem profecturus, in Sicilia aliquo tempore substitit, uti accurate narrat Baronius ex Rogerio Hovedeno, qui cum de Philippi Augusti Franciæ regis in eadem insula commoratione verba non faciat, hic nobis ejus narratio ex Rigordo in Philippo Augusto supplenda : « Anno Domini MCXC, in festo S. Joannis Baptistæ Philippus rex ad Ecclesiam beatissimi martyris Dionysii cum maximo comitatu venit, causa licentiam accipiendi. Consueverant enim antiquitus reges Francorum, quod quandocumque contra hostes arma movebant, vexillum desuper altare B. Dionysii pro tutela seu custodia secum portabant, et in prima acie pugnatorum ponebant. Quod videntes adversarii, et cognoscentes territi, multoties terga dederunt. Ideo Christianissimus rex ante corpora SS. martyrum Dionysii, Rustici et Eleutherii, humiliter super pavimentum marmoreum in oratione prostratus, Deo et B. Virgini Mariæ et SS. martyribus et omnibus sanctis se commendavit. Tandem cum lacrymis ab oratione surgens, sportam et baculum peregrinationis de manu Guillelmi Rhemensis archiep. avunculi sui, Apostolicæ Sedis legati, devotissime ibidem accepit. Deinde desuper corpora sanctorum duo sandalia decenter insignita pro memoria SS. martyrum et tutela, contra inimicos crucis Christi pugnaturus propriis manibus accepit. Demum orationibus fratrum se commendans, accepta benedictione clavi et spineæ coronæ, et S. Simeonis brachii, recessit, et feria IV post Octavas sancti Joannis-Baptistæ cum rege Angliæ Richardo apud Viseliacum venit.

2. *In Siciliam veniunt.* — « Ubi accepta licentia ab omnibus baronibus suis, Adelæ charissimæ matri suæ (Elizabet enim uxor ejus *idibus Martii* hujus anni obierat, ut jam retulerat Rigordus) et Guillelmo Rhemensi archiep. avunculo suo (Adelæ sc. fratri) pro tutela et custodia totum regnum Francorum cum filio suo dilectissimo Ludovico commendavit. Et paucis evolutis diebus apud Januam venit, ubi naves et ea, quæ erant victui necessaria, cum armamentis diligentissime parari fecit. Richardus autem rex Angliæ apud Massiliam cum omnibus suis mare intravit. Et sic jam dicti Catholici reges pro sancta Christianitate defendenda et propter amorem D. N. J. C. ventis et mari se committentes, cum multis et magnis periculis apud Messanam venerunt, Sed antequam rex Philippus de regno Francorum exiret, Parisius convocatis amicis et familiaribus, testamentum condidit et regni totius ordinationem fecit ».

3. *Anno sequenti in Syriam pervenere.* — Recitato illo testamento ait Rigordus : « Quando rex Philippus apud Messanam venit mense Augusto, honorifice receptus est in palatio regis Tancredi, et de victualibus suis abundanter ei donavit, et infinitam auri summam ei dedisset, si unam de filiabus suis ei, aut filio suo Ludovico desponsasset. Sed rex Philippus propter amicitiam, quam erga Henricum imper. habebat, utrique desponsationi supersedit. Postmodum contentio quædam, quam rex Angliæ pro dotalitio sororis suæ (Joannæ appellatæ) cum rege Tancredo habebat, interventu et labore regis Philippi hoc modo terminata est, etc.» Narrat postea tractationem habitam inter duos reges Franciæ et Angliæ, qui cum inter se non convenirent, cœptæ oriri inter utrumque inimicitiæ : « Rex autem Francorum Philippus cum summo desiderio volens iter perficere quod incœperat, Martio mense mare intravit, et revolutis paucis diebus, prosperis ventis, cum omnibus rebus suis, vigilia Paschæ Accon applicuit », anno sc. sequenti.

4. *Virtutes Joachimi abbatis.* — Ad num. 5 Florebat, ut jam diximus, in Calabria *beatus Joachimus,* fundator Ordinis Florensis, ita appellati quod primum monasterium in loco *Floris* dicto constructum sit. Is a quibusdam sanctus, doctor ac propheta, a quibusdam vero illusor, hypocrita et pseudo-propheta dictus, adeo de eo variæ fuere sententiæ. Verum in eo prophetiæ donum comprobavit eventus, sanctitatem, miracula, doctrinam libri, ut pluribus auctoribus in medium adductis, et ejus Vita accurate examinata ostendunt Manricus in Annal. Cisterc. tom. I et II, et Papebrocius in Actis SS. Bollandianis ad diem XXIX mensis Maii, quo eam Vitam Notis illustravit. Lucas archiepiscopus Consentinus, seu melius Cusentinus in Ca-

labria citeriori, ipsius beati olim scriba familiaris refert, se enim vidisse *anno secundo Pontificatus Lucii papæ*, ut legere est in prævio Commentario Papebrocii § 3, subditque : « Tunc coram eodem domino papa et consistorio ejus, cœpit revelare intelligentiam Scripturarum, et utriusque Testamenti concordiam : a quo et licentiam scribendi obtinuit et scribere cœpit, etc. Mox vero, ut me cognovit intelligere aliquid et notarium esse abbatis mei, rogavit eum, ut me sibi concederet scriptorem : quod et actum est, quia sibi nil abbas Geraldus negare poterat ; ita enim ferventissime diligebat ». Refert postea se ministrasse ei celebranti missam, et pietatem ejus esse miratum, cum nonnunquam illum lacrymantem vidit tam in celebratione missæ, quam cum in ea *Passio Dominica* legebatur. Varia habet de ejus vigiliis, sobrietate, castitate, constantia in oratione, et jejunii rigore ; testaturque ejus meritis solutam sibi fuisse linguam, depulsam febrim, et repressam intempestivi potus appetentiam.

5. *Ejus miracula et annus emortualis.* — Certe in loco ubi mortuus et primum humatus fuit, asserunt alias lampades, et in monasterio *Floris* simili honore cultum fuit novum ejus sepulchrum, ad quod auxilii causa tum energumenos, tum alio quocumque morbo laborantes accedere solitos et juvari, plura exempla manifestant. Abbates et monachi Ordinis Florensis anno MCCCXLVI in monasterio Florensi congregati unum ex suis Romam misere, qui peteret episcopos delegari, qui inquirerent de miraculis in vita et post mortem a Joachimo factis. In hoc usque seculum sepulchrum ejus veneratum fuit visitantium concursu, et celebratum miraculis. *Jacobus Græcus,* monachus Florensis, patria Galaber, qui hujus seculi initio Vitam beati viri ex variis monumentis collegit, mortem ejus usque ad annum MCCXIV perperam distulit. *Gregorius* enim *de Laude* seu *de Lauro,* Ordinis Cisterciensis, qui Apologiam ejus edidit, detexit ex Actis publicis eum anno millesimo ducentesimo secundo ad cælestem patriam migrasse, quod confirmat laudatus Lucas Consentinus archiepiscopus, dicens, quod ob singularem beati Joachimi devotionem, qua erga quindenam Dominicæ Passionis afficiebatur, « forte ei datum sit, ut in Sabbato, quo SITIENTES cantatur, mortalis vitæ dolore arderet ; et verum adeptus Sabbatum, ut cervus ad fontes properaret aquarum ». Gregorius autem de Lauro inquit, se in pervetustis *Floris* monasterii manuscriptis reperisse *Joachimum* die XXX mensis Martii ad æternam felicitatem transmigrasse, et anno MCCII sabbatum Dominicam Passionis præcedens, quando introitus missæ incipit, *Sitientes venite ad aquas,* incidit in diem XXX Martii, ut methodus cyclica ostendit. Quare Albericus in Chron. annum a Paschate incipiens mortem ejus conjungit cum anno MCCI, sicuti et auctor Magni Chronici Belgici qui Albericum exscripsit, pag. 210.

6. *Varia prædixit.* — *Joachimum* varia spiritu prophetico prænuntiasse quæ postea evenere, certis exemplis demonstrant Manricus et Papebrocius, indeque contigisse, ut aliquas fictitias prorsus atque inanes prædictiones quidam ei adscripserint, quarum nugacitas effecit, ut suspensi hæserint viri etiam sapientissimi, quo loco se haberent *Joachimum*, vel quid de spiritu illius statuerent. Nec longe nobis exempla petenda ; cum Rogerius Hovedenus in Annal. parte posteriori pag. 681, loquens de rebus hoc anno gestis scribat, quod an. MCXC *Richardus rex Angliæ,* cum Philippo rege Franciæ Messanæ agens, donec in Terram-Sanctam transmitterent, « audierit per famam et multorum relationem, quod quidam vir religiosus erat in Calabria, dictus Joachim abbas de Curatio, de Ordine Cisterciensi, habens spiritum propheticum, et ventura populo prædicabat, misitque pro eo, et libenter audiebat verba prophetiæ ejus ; eruditus enim vir erat in scripturis divinis, et interpretabatur visiones B. Joannis Evangelistæ, quas ipse Joannes narrat in Apocalypsi, in quibus audiendis rex Angliæ et sui multum delectabantur ». At, ut recte Papebrocius laudatus § 6, insanus sit, qui existimet, *Joachimum* ibi aliter Apocalypsim explicasse, quam fecit in eo quod jam super Apocalypsim scripserat Opere, quod etiamnum extat. Interim quispiam ex iis, qui in aula videri volunt omnia scire et nosse, totius velut doctrinæ synopsin percripsit in Angliam, qualem post citata verba Hovedenus transcripsit ; addens, (quod nusquam vel per umbram in Joachimi Operibus legitur, sed potius contrarium) *Saladinum*, qui tunc Jerosolymam occupabat, in proximo illam perditurum.

7. *Falsæ quædam ei prædictiones affictæ.* — Quia vero tum fama spargebatur, consultantibus de successu expeditionis regibus *Joachimum* respondisse, « quod nondum adesset tempus recuperandæ Jerosolymæ adeoque Christiani non multum essent ea expeditione profuturi », id ne in Angliam delatum examinaret populus, finxere aulici assentatores Joachimum a rege interrogatum, quando futura essent illa de Saladino, respondisse : « Quando septem anni elapsi erunt a die captivitatis Jerusalem », ideoque anno MCXCVI, cum urbs anno MCLXXXVII expugnata fuerit. Ad hæc subintulisse regem : « Ergo quare venimus huc tam cito ? » cui Joachim responderit, ut videre est apud Hovedenum : « Adventus tuus valde necessarius est, quia Dominus dabit tibi victoriam de inimicis tuis, et exaltabit nomen tuum super omnes principes terræ ». Quod purum putum esse commentum Joachimo affictum ad spem bonam Anglis immittendam, nemo dubitabit, qui infelicissimam fortunam *Richardi* regis, in ea expeditione victi captique, conferre volet cum indubitata *Joachimi* sanctitate, qua nollet regem in tanti momenti negotio falsæ revelationis prætextu decipere. Sic cum *Joachimus* cap. 13, super Isaiam prædixisset, duos religiosos Ordines jam jam in Ecclesia nascituros sub *SS. Dominici et Francisci* ducatu, finxere ali-

qui priusquam sancti ipsi institutores nascerentur, *Joachimum* eorum imagines in habitu, quem religiosis quique suis daturi erant, pingi curavisse Venetiis in templo Sancti-Marci; cum tamen, ut inquit Papebrocius § 8, constet, *sanctos Dominicum* anno MCLXX, *Franciscum* vero anno MCXXXII natos esse, et templum D. Marci, ut colligitur ex Historia Veneta Petri Justiniani lib. 2, « majori ex parte instructum, instauratumque fuisse opibus Sebastiani Zani, qui ducatum non iniit ante annum MCLXXI, et anno regiminis VIII excessit e vita, cum prius omnes fortunas opesque suas, quæ amplissimæ erant, in pias causas distribuisset ». Quis autem dubitet, quin pluribus annis fuerit in ea mole laboratum, antequam ad ornatum interiorem, qui ultimus esse solet, curandum deveniretur? ut consequens sit, templum, quod sancto Dominico nascente vix inchoatum erat, sancto Francisco, in lucem prodeunte necdum eo fuisse perductum, ut ejus ibi imago posset a Joachimo collocari. Quare huic commento Wadingus in Apparatu ad Annales Min. § 2, num. 6, fidem adhibere non debuit.

8. *Quod viris doctis errandi causa fuit.* — Baronius, relato *Joachimi* cum *Richardo* Angliæ rege colloquio ex Rogerio Hovedeno, subjungit: « Auctor ipse, qui tunc scribebat, veritatem ab eventu jure fore noscendam asserens, ex eo plane longe diverso ab ipsa prædictione convicit, toto cælo *Joachim* pseudo-prophetam fuisse. Quando autem sententiam condemnationis acceperit ipse et ejus scripta sub Innocentio III, suo loco dicendum erit ». Ita Baronius. Sed ex iis, quæ tam hoc anno quam an. MCLXXXVIII, in medium attulimus, hæc omnia plane corruunt, constatque *Joachimi* quidem Libellum *de Trinitate* damnatum fuisse, sed eum virum Catholicum, et sanctæ fidei orthodoxæ sectatorem declaratum. Hinc Papebrocius laudatus § 6, eam objectionem non aliis verbis solvit, quam optando, ut ad Annales Ecclesiasticos prosequendos ulterius vita et otium *Baronio* suffecissent: « Vix enim, inquit, dubitamus, quin pro sua ingenuitate emolliisset sententiæ præcipitatæ rigorem: ut enim tum ex ipso Concilii decreto, tum ex Pontificum consequentium Bullis cognovisset, unicum duntaxat, qui sub nomine *Joachimi* ferebatur, libellum fuisse damnatum, idque citra prætitulati auctoris notam: ita fortassis etiam ad ipsam *Apocalypseos* Expositionem legendam aliquando applicuisset animum, agnovissetque, quam falsis præjudiciis plerique ejus accusatores nitantur ». Hæc Papebrocius.

9. *Lapsus auctoris Vitæ S. Thomæ de Joachimo loquentis.* — Nec etiam aliquem movere debet quod legitur in Vita S. Thomæ de Aquino religiosi Ordinis S. Dominici, vulgo attributa *Guillelmo de Thoco* ejusdem instituti, recitata a Bollando ad diem VII mensis Martii pag. 655. In ea num. 21, sermo est de Fraterculis, diciturque: « Quia ex dictis abbatis Joachim prædicti hæretici fomentum sumunt præfati erroris pestiferi, prædictus doctor (sc. S. Thomas) in quodam monasterio petivit librum præfati abbatis, et oblatum totum perlegit, et ubi aliquid erroneum reperit, vel suspectum cum linea subducta damnavit, quod totum legi et credi prohibuit, quod ipse sua manu docta cassavit ». Nam, ut ait Papebrocius laudatus § 8, ea linearum subductione sanctus doctor, minus cognitam habens *Joachimi* sanctitatem ob plurima figmenta quæ ei imputabantur, et ex quibus aliqua memoravimus, solum monere voluit ejusmodi loca cautius esse legenda, quia ipsis perperam acceptis prædicti hæretici abutebantur. Quare præfatus Guillelmus videtur animo præoccupatus fuisse, cum ea linearum subductio lenius accipienda foret, ut fusius idem Papebrocius.

10. *Alter ejusdem auctoris lapsus.* — Juvabit hic obiter observare dubitandi locum esse, an Guillelmus istius Vitæ scriptor fuerit; cum id tantum meris conjecturis adstruatur, constetque ex ea ipsum an. MCCCXIX collaborasse, ut fieret processus canonizationis doctoris Angelici, quæ postea annum MCCCXXIII peracta fuit. Nam eo tempore doctor Subtilis scholam suam habebat, sicuti doctor Angelicus, et tamen in ea Vita num. 17 dicitur: « Est omnibus manifestum, quod in toto mundo inter fideles Catholicos in philosophia et theologia in omnibus scholis nihil aliud legitur, quam quod ejus scriptis hauritur; quamvis multi alii magistri ejus stylum scribendi, quo potuerunt studio, imitantes, quasi ex ejus (sc. S. Thomæ) scriptis clavem habentes scientiæ, ingressi sunt divinorum secreta cancellaria: et multa volumina scripserunt, suum exercitantes studium supra positum dicti doctoris fundamentum: divina dispensatione mirabiliter permittente, ut quicumque ab hujus doctoris scriptura volunt divertere, contingat eos aut in fide aut moribus aberrare ». Quod vere dici non potuit a Guillelmo de Thoco, cum an. MCCCXX schola Scotistarum jam viguerit, ut manifeste ostendit Codex Ms. Francisci Mayronis Joannis Scoti discipuli in primum librum Sententiarum, qui asservatur in Bibliotheca conventus nostri Cæsennæ manuscriptis diviti, a me alias lectus, in illius enim Codicis fine legitur: « Explicit lectura super primum Sententiarum fratris Francisci Mayronis de provincia Provinciæ Ordinis Fratrum Minorum reportata sub eo Parisiis, anno Domini millesimo trecentesimo vicesimo ». Præfatum Opus, cujus initium, *Attendite, popule meus, legem meam*, etc. nondum lucem vidit, nec ejus apud Wadingum in lib. de Script. Minorum mentio. Quare cum *Mayronius* tam in illo Codice, quam in aliis omnibus libris Theologicis in lucem editis doctrinam Scoti propugnaverit, liquet scholam Scotistarum jam ab eo saltem anno floruisse. Cum vero Joannes XXII papa an. MCCCXXII, ut eo anno num. 22 et seq. apud Wadingum videre est, cancellario Academiæ Parisiensis mandarit, ut *Mayronium*, qui in Parisiensi studio more Baccalaureorum legendo solitum cursum

perfeceral in lectura magistrali honore donaret, apparet eum ante doctoratum Reportata sua legisse.

11. *Antiquitas scholæ doctoris Subtilis.* — Præfato tempore scholam Scotistarum jam institutam fuisse, ex ipsomet Mayronio in suis Quæstionibus Quodlibetalibus, quas apud me habeo in Codice vetustissimo Ms. in quo plures quæstiones continentur, quam in Quodlibetis editis, demonstrari potest; in quæstione enim XIV, hactenus non edita, quæ est *Utrum in divinis sint duæ emanationes seu duæ* productiones, ait Mayronius: « Ponitur ratio doctoris nostri, quæ demonstrare videtur, etc. » ubi Scotus, qui vocatur a Guillelmo Okamo ejus discipulo *Doctor Ordinis*, a Mayronio DOCTOR NOSTER appellatur. Quæstiones autem illas a Mayronio scriptas esse ante canonizationem doctoris Angelici patet ex quæst. XVII, etiam inedita, quæ est: « Utrum gratia gratum faciens sit composita ex genere et differentia sicut ex partibus quidditative distinctis », in qua citat *fratrem Thomam de Aquino*, et *fratrem Bonaventuram*, argumento manifesto doctorem Angelicum tunc nondum sanctorum honoribus exornatum fuisse. Præterea in eadem Questione Mayronius loquens de distinctione inter essentiam et relationes divinas, ait in studio Parisiensi actum fuisse *de pace inter duas scholas* (nempe Thomistarum et Scotistarum), additque dixisse se « quod inter istas scholas erat perfecta pax secundum ista, quia positionem de rationibus formalibus, de qua fuit longa concertatio, iste socius (cum quo disputaverat) manifestissime declarabat, ponendo plures rationes diffinitivas, etc. et tunc ex dictis suis eliciebam quatuor conclusiones, in quibus solet impugnari SCHOLA NOSTRA, etc. » Ex quibus necessario sequitur, aut Guillelmum de Thoco non edidisse Vitam sancti Thomæ ipsi adscriptam, aut eum non vere scripsisse tempore, quo prosequebatur canonizationem doctoris Angelici, anno nempe MCCCXIX, « in toto mundo inter fideles Catholicos in philosophia et theologia in omnibus scholis nihil aliud legi, quam quod de ejus scriptis » hauriretur. Certum quidem videtur doctrinam doctoris Angelici ante annum MCCC communiter a professoribus lectam fuisse; sed postquam anno MCCCIV Joannes Scotus lauream doctoratus Parisiis accepit, quamplurimi ejus doctrinam professi sunt, tandemque ut quam tardissime ante annum MCCCXX theologia et philosophia in duas scholas divisa fuit. Vivebat adhuc *Mayronius* anno MCCCXXVII, ut constat ex Instrumento authentico in fine Sermonum divi Antonii Paduani *de Sanctis*, a me publicatorum, recitato, mortuus Placentiæ anno incerto. Quibus suppleri possunt Annales Ordinis Min. a Luca Vadingo compositi, quem scholæ Scotistarum antiquitas latuit. Hic obiter lectorem monebo me in eorumdem Sermonum calce publicasse *Testamentum S. Ludovici episcopi Tolosani*, ex eoque demonstrasse Summam Theologicam, cujus in eo mentio, genuinum fœtum esse doctoris Angelici.

12. *Frideric. imp. in Orientem proficiscitur.* — Ad num. 6 et seqq. Chronographus Reicherspergensis refert expeditionem Friderici imp. in Orientem, ubi mortuus est, ex *Tageuone* Pataviensis Ecclesiæ decano, qui imperatorem comitabatur et singula notavit; prolixitatis tamen vitandæ gratia minus necessaria prætermittam : « Pars illa exercitus nostri, quæ hyemaverat apud Philippopolim secuta est dominum imperatorem Arianopolim (legendum *Adrianopolim*) XVII kal. Febr. et venit Constantiam ea die, qua cantabatur, *Circumdederunt me gemitus mortis*; hoc est, in XII kal. Febr., venit autem Adrianopolim ad imperatorem VIII idus Febr. kalendas Martii, venit nuntius imperatoris Græcorum (Isaaci Angeli) ferens finalem et præcisam pacis compositionem ad dom. nostrum imperatorem. XIII kal. Martii venerunt nuntii Soldani et filii ad dominum imp. apud Adrianopolim morantem, bonam portantes legationem. VI kal. Martii habuerunt peregrini nostri ventum intolerabilem et frigus asperrimum apud Adrianopolim : inde tunc missi sunt nuntii, qui explorarent securitatem transitus brachii (nempe Sancti-Georgii). III kal. Mart. venerunt imperatori obsides Græcorum, quos expetierat ab eis imperator (nempe Fridericus) ». Narratis aliquot stationibus, subditur: « Districtum Turcorum intraverunt. Qui cum omni humanitate et hilari vultu eos excipientes forum (id est, commeatum seu cibaria ad alendum exercitum) pro posse exercitui ministraverunt. Tunc accesserunt ad campos Laodiciæ, quæ sita est in pede cujusdam altissimi montis ultra quem Ephesus est, ubi bonum forum habuerunt : ibique dicebatur rex Franciæ Ludovicus (hujus nominis VII), quondam devictus fuisse a Turcis; et dominus Otto episcopus Frisingensis in expeditione Chunradi regis (sc. Germaniæ).

13. *Fridericus multum patitur in itinere.* — « Inde intraverunt quædam desertissima loca Turciæ, etc. Sequenti mane invenerunt eos mala mille sæculis inaudita; nam Turci equites et pedites sine intermissione jaculis et incursationibus vexaverunt eos, etc. Inde VI nonas Maii iterum persecutores Crucis Christi ceciderunt ad trecentos : et nostri in maximo defectu fuerunt. Quinto non. Maii plusquam triginta millia Turcorum in quadam arctissima clausura convenerant, per quam transituri erant nostri : ubi imperator Græcorum Emmanuel cum magno exercitu destructus fuit, ut nostros eodem modo interimerent, etc. Sequenti die Turci circumvallaverant eos, et die ac nocte sagittis et incursationibus acriter infestaverunt. VI nonas Maii validissima fames cœpit esse in exercitu, et nuntii Soldani recesserunt fraudulenter ab eis, captivato Gotefrido. Tunc liquido cognoverunt quod aurum Soldani et amicitia ipsius versum fuit in scoriam : et quod ipse et Græci in hoc convenerant, quod fraudulenter interimerent eos, quia vi non poterant, etc.

14. *In gratiam recipit Henricum Leonem du-*

cem Saxoniæ. — His etiam diebus in regno Romano Heinricus dux Saxoniæ, filius magni ducis Heinrici, et nepos Lotharii imperatoris ex filia, qui jam per decem fere annos gratia imperatoris Friderici et regni, indeque ducatu Bawariæ etiam caruerat, pacificatus est cum rege Romano (Henrico scilicet Cæsare) filio imperatoris, et in gratiam regni receptus est solemniter in curia ejusdem regis, quæ habita est post dies Paschæ, quod evenerat in VIII kal. Aprilis. (Ex isto Henrico cognominato Leone exorta familia ducum Brunsvicensium). In nonis Maii Turci existimantes nostros omnino inedia extabuisse, hora vespertina, castra eorum fundis, jaculis, lanceis potenter invaserunt; sed exercitus vivificæ Crucis incursationibus ipsorum viriliter occurrit, etc. VI idus Maii audierunt nostri tubam Soldani, et vexillum ipsius viderunt, sicut referebat Turcus ductor eorum, qui captivus ducebatur ab eis, etc. In idibus Maii sicut præmortui itinerantes, aquam in palustribus locis invenerunt. Hic in locis illis paludosis equi eorum aliquantulum refocillati fuerunt, etc.

15. *Pars ejus infortuniorum tantum narratur.* — « Dominus itaque imperator, quia res pro vita videbatur actitari, tametsi occulte aliquantulum anxiabatur de castris crastinæ diei, quæ et habere proposuit in feriali horto et viridario regali Soldani, etc. mane facto XVI kal. Junii, auditis missarum solemnitatibus, et accepta communione in nomine Domini, valde paulatim, ita etiam, quod multi debiles et infirmi sustinerent, admodum tarde æque processimus, etc. Reliqua prætereo, ut veniam ad mortem Friderici imp. « Sequenti die V idus Junii, cum maximo labore ad hospitium venimus : et exercitus propter incredibilem viæ difficultatem, non servata constituta progressione, nec exspectatis principum et societatum vexillis, unusquisque pro posse suo alium anteire attentabat. Et nocte illa major pars exercitus quemdam altissimum montem in littore præfatæ aquæ protensum transivit. Obscuritas enim noctis impedivit quod multa præruptæ semitellæ pericula non poterant videri, quæ in die iter nostrum sequentes multum terruerunt; et secundum relationem ipsorum in maximis angustiis eos fuisse intelleximus, etc. Ibidem miserabile erat spectaculum, quomodo laudabilis, et bene remuneranda eorum, qui scutiferi dicuntur, sedulitas dominorum suorum debilitatem in sua debilitate in sudore vultuum suorum per montem illum portaverunt. In descensu montis herbarum reperta abundantia, prandium sumentes aliquandiu quieverunt.

16. *Moritur apud Seleuciam.* — « Accidit autem, ut dominus imperator, et qui cum illo erant, juxta consilium eorum qui indigenæ erant, volentes evitare periculum montis, quod præ oculis erat, dum aurora radios suos spargere cœpisset, in littore aquæ descenderunt, nec in minori labore fuerunt, quam illi qui per juga montis descenderant. Nam quidam episcopi, et alii principes præpotentes, relictis equis in quibusdam locis, ubi aqua a dextris, præcipitium montis a sinistris periculum exitiale minabatur, manibus et pedibus, sicut quadrupedia reptabant, etc. Exercitus qui præcesserat ea die, hoc est IV idus Junii, in campis Seleuciæ castrametatus fuit, et erat lætitia magna in populo; quia evaserant pericula multa, etc. Repente autem et inopinate gaudium eorum mutatum est in mœrorem; et versa est, heu proh dolor! in luctum cithara eorum, etc. quia ibidem apud Seleuciam in illa die cecidit corona capitis nostri, et gloria decusque imperii Romani periit. Imperator enim noster Fridericus Augustissimus, et omnium fere regum fortunatissimus, IV idus Junii, ut dictum est, quod erat tunc Dominica dies, subito debita mortis circa vesperam exsolvens, diem clausit extremum secundo anno peregrinationis suæ : anno autem regni sui quarto (legendum regni sui trigesimo nono) imperii xxxv, omnibus peregrinis, qui cum sequebantur inconsolabiliter lugentibus et flentibus.

17. « *Ejus exercitus dissipatur.* — Tunc sicut scriptum est, *Percutiam pastorem, et percutientur oves gregis;* sic in exercitu nostro factum est; percusso enim et amisso capite, id est, duce populi, ex magna parte dissipatus et dispersus est exercitus, quia dissolutæ sunt manus eorum præ tristitia. Major tamen pars exercitus ducem Sueviæ (Conradum) filium imperatoris, et alios principes secuta, post dies luctus imperatoris XVIII kal. Julii Turcam venit. Et ibi quidam mare intraverunt, etc. kal. Julii venerunt Antiochiam, etc. ubi etiam ossa imperatoris tunc primum tumulata sunt a filio suo prædicto ante altare S. Petri. Dum autem essent Antiochiæ, etc. exercitus ille electissimorum militum, morte consumi cœpit; ita ut diatim multitudines morbo depastæ caderent, in tantum quod etiam non erat qui sepeliret. Episcopi cum clericis, principes cum innumerabili multitudine electissimorum militum, mortem sui principis secuti sunt ». Ita chronographus Reicherspergensis ex *Tagenone* Pataviensis Ecclesiæ decano, ut ibi ipsemet refert, qui anno sequenti scribit, *Conradum* ducem Sueviæ obisse *III kal. Febr. apud Accon.* Friderico imper. successit *Henricus* filius, qui jam rex Germaniæ erat.

18. *Concilium Rothomagense.* — *Walterus de Constantiis*, archiepiscopus Rothomagensis, post mortem Henrici II Anglorum regis Concilium Rothomagi celebravit « anno ab Incarnat. Domini MCLXXXIX, tertio idus Februarii, præsidente beatissimo papa Clemente III, regnante gloriosissimo rege Francorum Philippo, regente Normanniam invictissimo rege Anglorum Richardo, præsentibus omnibus suffraganeis, abbatibus quoque quamplurimis », multis etiam viris discretis et prudentibus, inquit Gussenvilla in fine Operum Petri Blesensis pag. 799, ubi illud recitat. Quare Concilium ad præsentem annum pertinet, annusque ille incarnationis more Gallico adhuc in cursu

erat usque ad diem xxv mensis Martii currentis anni. Neque enim mense Februario superioris Christi anni *Richardus* in Anglia et Normannia regnabat. Condita in eo Concilio capitula 32 ad disciplinam Ecclesiasticam pertinentia, cujus cum nulla mentio sit in Collectione Conciliorum, in altera editione prætereundum non erit.

19. *Judæi male in Anglia habiti.* — « Multi per Angliam », inquit Radulphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 651, loquens de gestis hoc anno, « tendere Jerosolymam properantes, prius in Judæos insurgere decreverunt, quam invaderent Sarracenos. Igitur VIII idus Febr. Judæi quotquot inventi sunt in domibus propriis apud Norwicum trucidati sunt; aliqui refugium habuerunt in castellum. Nonis Martii, tempore scilicet nundinarum, apud Stanford occisi sunt multi : XVII kal. Aprilis apud Eboracum, sicut dicitur, fere quingenti neci traditi sunt, mutuis se vulneribus appetentes. Malebant enim a proprio dente percuti, quam manibus incircumcisorum perire. XV kal. Aprilis, scilicet in Ramis Palmarum, sicut dicitur, LVII jugulati sunt apud Sanctum-Eadmundum. Ubicumque reperti sunt Judæi, manibus peregrinantium percussi sunt, nisi qui municipalium eruebantur auxilio. Necem Judæorum tam funestam, tam exitialem, viris prudentibus placuisse credendum non est; cum Davidicum illud auribus nostris frequenter occurrat : *Nec occidas eos.*

20. *Floret Stephanus Tornacensis episcopus.* — « Obiit Everardus Tornacensis episcopus; cui successit Stephanus », inquit chronographus Aquicinctinus ad hunc annum. Idem habet Meyerus in Annal. Fland. hoc anno. Est hic Stephanus, qui ex abbatia Sancti-Evurtii Ordinis sancti Augustini in urbe Aurelianensi posita translatus fuerat in abbatiam Parisiensem Sanctæ-Genovefæ, quam per plures annos summa cum laude rexit. Hunc inter omnes Galliæ præsules *Philippus Augustus* potissimum elegit, qui sponsoris, seu, ut aiunt, patrini officio in baptismate filii primogeniti *Ludovici*, qui postea in Gallia sub Ludovici VIII nomine regnavit, fungeretur, ut liquet ex Epistola ejusdem Stephani CCXXXVII Ludovico regis primogenito data. Claudius quidem du Molinet, canonicus regularis abbatiæ Sanctæ-Genovefæ, qui ab aliquot annis ejus Epistolas emendatiores edidit, et notis illustravit, in Vita ejus a se composita dicit, *Stephanum* anno MCXCII ad episcopatum Tornacensem electum fuisse, sed gratis et sine teste. Eum tamen eo anno consecratum elicio ex Epistola ejus CCLXXXVII, qua declarat abbatiam S. Bartholomæi Noviomensis nullo jure teneri erga episcopum Tornacensem : « Actum, inquit, anno Domini MCXCIV, consecrationis nostræ anno tertio », ab illo Christi anno, aut saltem ab anno MCXCI deducto. Idem scriptor, passimque alii mortem ejus in annum MCCIII conferunt, sed nulla ad id probatione in medium adducta; certum tamen illum ad eum circiter annum pervenisse.

21. *Sicilia bellis civilibus afflicta.* — « Tancredus Comes Licii », ait anonymus Casinensis ad hunc annum, « qui apud Trojam cum quibusdam aliis juraverat fidelitatem Constantiæ uxori Henrici regis Teutonicorum, et filiæ quondam regis Rogerii (anno nempe MCLXXXV, quo Guillelmus II Siciliæ rex hoc conjugium peregit) Panormum vocatus a magnatibus curiæ de assensu et favore Romanæ curiæ (nempe Clementis III Germanis contrarii), coronatur in regem mense Januarii. Rogerius Andriæ et Richardus Caleni comites melius suæ fidei memores, cum quibusdam aliis Tancredo resistunt; sed differente suprascripto rege Henrico in Italiam venire, Tancredus Apuliam fere totam et Terram-Laboris sibi subjicit, cui etiam munitiones blanditiis Aceriarum comitis cognati sui inductæ se reddunt. Item comes Aceriarum de Campania et regno collecto magno exercitu pro expugnandis Capuanis et Aversanis, terram S. Bened. aggreditur. Rex Henricus Henricum Testam cum exercitu mittit in regnum, qui per Amiternas et Tealinas oras intrans, plurima loca incendio prædaque consumpsit; qui junctus cum prædicto comite Rogerio in Apuliam vadunt, locaque quamplurima depopulantur. Cornitum capiunt et incolas compellunt exulare; contra quos exercitus Tancredi muniunt civitatem Ariani et loca vicina, metuentes bello campestri pugnare. Teutonici vero aliquandiu eos obsidentes, tum æstatis fervore, tum penuria depressi obsidionem solvunt, et de regno exeunt. Comes Acerrarum invalescit; et supradictum comitem Rogerium dolo ad concionem vocatum fide rupta capit. Redit cum exercitu Capuam et Aversam; Capua se reddit improvido consilio, sicut semper usa, cum jam rex Henricus, cui favebat, appropinquaret ».

22. *Tancredus rex laborat, ut regnum in pace disponat.* — Richardus vero de S. Germano in Chron. ad hunc annum de Tancredo rege scribit : « Qui postquam assumptus est, laboravit pro viribus qualiter regni fines in pace disponeret, et sibi rebelles ac adversarios subjugaret. Et primum quidem quinque Sarracenorum regulos, qui ob metum Christianorum ad montana confugerant, de montanis ipsis Panormum redire coegit invitos, atque ut cæteros regni comites ac barones ad suam voluntatem converteret et mandatum, regales effudit opes et diu servatas est ausus frangere gazas. Hic Richardo Acerrarum comiti, cujus soror sua conjux erat, de qua geminam susceperat prolem, auri talenta plurima expendenda transmittit, quibus omnes de principatu et Terra-Laboris eidem regi contrarios flexit ad mandatum ipsius. Tunc et Roffridus Casinensis (nempe abbas) ipsi regi (Tancredo) juravit (licet imperialium partium sectator). Erat ea tempestate in Apuliæ finibus Rogerius, quidam Andriæ comes, qui se non reputabat dicto rege (Tancredo) inferiorem, cum tempore memorati regis Guillelmi totius regni magister justitiarius fuerit, et in Apulia ple-

num tunc dominium exerceret. Hic telo percussus invidiæ de Tancredi comitis promotione in regem, sibique subesse designans, contra ipsum seditione facta turbare ad eum conversos pro viribus cœpit, misitque quam cito ad Henricum Alemanniæ regem, quod veniret vel mitteret, regnum Siciliæ sibi jure uxoris pertinens, quod Tancredus comes Licii usurpaverat, recepturus.

23. *Henricus Germaniæ rex Siciliæ regnum sibi debitum credit.* — « Qui absque moræ periculo quemdam Henricum Testam imperii marescalcum, cum multitudine gravi mittit in regnum, et veniens in Apuliam nullo obstante, ad ipsum Andriæ comitem primum casale quoddam, quod Cornetum dicitur, ad abbatem Venusii pertinens pro eo quod abbas loci ipsius in partem cesserat dicti regis, hostiliter intrans cum prædicto comite et suis, dedit in direptionem et prædam, et quæ potuit dicti regis parti faventibus mala irrogans, tandemque cum minorificato exercitu in Alemanniam reversus est. Dictus vero Andriæ comes in Apulia remanens, firmata Roccha Sanctæ-Agathæ, quam tunc ipse tenebat, de suis confisus viribus se in Asculo recipit contra regem, quem dictus Acerrarum comes intus circumposita obsidione coarctans, cum flectere illum precibus et promissis non posset, vocatum ipsum ad colloquium quadam die proditorie cepit, et miserabili morte damnavit, etc. Rex Franciæ et rex Angliæ crucesignati Jerosolymam petunt, qui venientes Messanam, orta inter eos discordia, partem civitatis igne cremarunt, quos dictus Tancredus magnis honorans xeniis, ne civitatem Messanæ destruerent, cum multis precibus impetravit ».

24. « *Gesta in Hispania inter Lusitanos et Saracenos.* — Hovedenus parte post. Annal. pag. 669, loquens de parte copiarum regis Angliæ quæ Jerusalem proficiscebatur, ait : « *Boja* alımiramisi (legendum *Jacob amirelmumin*) imperator Africæ et Hispaniæ Saracenicæ, magno congregato exercitu, venit in terram Sanctii regis Portugalensis in vindictam imperatoris Africæ patris sui (Joseph appellati) anno sexto proximo præterito defuncti in obsidione apud Sanctam-Erenam, castellum Aldefonsi regis, patris prædicti Sanctii regis, Portugalensis. Cives autem Sylviæ timentes adventum prædicti imperatoris, non permiserunt juvenes illos Lundonienses ab illis recedere ». Rex Portugalensis misit legatos suos ad peregrinos illos, et petiit ab eis succursum contra Saracenos, obtinuitque, quod fuse narrat Hovedenus, et ex eo fere de verbo ad verbum Bromptonus in Chron. p. 1176, nisi ipsemet Hovedenus id acceperit a Bromptono. Quis auctor fuerit Chronici, a Seldeno sub *Joannis Bromptoni* nomine vulgati, ipsemet Seldenus in Præfatione ad scriptores x Historiæ Anglicanæ, quorum unus est auctor illius Chronici, pag. 38 investigavit, sed detegere non potuit. Verum ut redeam ad Saracenos, Noweirius *anno Hegiræ* DLXXXVI, refert, *Jacob* imperatorem Africæ et Hispaniæ Sarracenicæ ex Africa in Hispaniam transfretantem terras Christianorum ingressum *Sylviam* urbem recuperasse, quod scriptores Lusitani confirmant, aiuntque hoc accidisse annis MCXC et MCXCI, et addunt eumdem imperatorem terram quidem illam deprædatum esse, sed *Sanvarenum* occupare non potuisse.

25. *Moritur Bela III Hungariæ rex.* — *Bela* hujus nominis III, Hungariæ rex, hoc anno obdormivit in Domino, « kalendis Maii, feria tertia, postquam regnasset annis XXIII, mense uno, diebus XIX », ut refert Joannes Thwroczius in Chron. cap. 64. Uxorem duxerat *Margaritam*, Ludovici VII Francorum regis filiam, ac viduam Henrici regis Angliæ ab Henrico II patre dicti, sed ante patrem demortui. *Belæ* successit *Emericus* filius ejus, « cujus uxor Constantia », subdit idem auctor, « filia regis Aragoniæ (Ildefonsi nempe, ut liquet ex Gestis Comitum Barcinonensium cap. 23). Cæsari Frederico (hujus nominis II) per consilium Apostolicæ (legendum *Apostolici*) copulatur », post mortem nempe ejusdem Emerici regis. Anno MCXCVI, eodem Ildefonso rege demortuo Petrus Blesensis ad Constantiam ejus filiam scripsit Epistolam consolatoriam, quæ ordine est CLXX.

CÆLESTINI III ANNUS 1. CHRISTI 1191.

1. *Clementi mortuo subrogatur Cœlestinus III; ubi de ritibus in creatione Pontificis.* — Sequitur annus salutis millesimus centesimus nonagesimus primus, Indictione nona, quo Clemens papa obiit IV idus Aprilis, antequam Henricum filium Friderici coronare potuisset imperatorem : de quo audi Arnoldum abbatem Lubecensem hujus temporis auctorem, scribentem ista [1] : « His autem ita dispositis, rex cum manu valida Italiam intravit cum Philippo Coloniensi archepiscopo, et Ottone duce Boemiæ, et aliis multis. Cumque appropinquaret Romæ, suscepturus Apostolicam benedictionem, dominus Apostolicus Clemens mortuus est. Pro quo dominus Cælestinus in Sede est sublimatus ». De quo Rogerius : « Mense Aprilis, quarto idus ejusdem mensis, feria quarta, obiit Clemens papa Tertius, cui successit Hyacinthus diaconus cardinalis S. Mariæ in Cosmedin, et in ipsa vigilia Paschæ ordinatus est in sacerdotem, et in die Paschæ, quæ in XVIII kalend. Maii evenit, in Romanum Pontificem consecratus est ab Octaviano Ostiensi episcopo, et vocatus est Cælestinus papa Tertius». Erat autem tunc Cælestinus ætatis plane decrepitæ, nempe octoginta quinque circiter annorum, quippe qui sexaginta quinque annis in functione diaconatus cardinalis permansisset : de eo enim ista Petrus [2] Blesensis habet in Epistola ad Richardum episcopum Londoniensem : « Vidimus quamplures in Ecclesia Romana in ordine diaconatus usque ad decrepitam ætatem et exhalationem extremi spiritus ministrasse. Certe dominus Cælestinus, qui hodie sedet, sicut ex ipsius ore frequenter accepi, in officio levitæ sexaginta quinque annos expleverat, antequam ipsum Dominus in summi Pontificatus apicem sublimasset ». Hæc Petrus.

2. Quod autem spectat ad ejusdem Pontificis consecrationem, Cencius Camerarius, qui aderat et ista videbat, cærimonias illas scripsit, quibus tunc temporis creari consueverint et consecrari Romani Pontifices : quas hic opportune putavimus describendas. Sic se habent :

« Mortuo Romano Pontifice et sepulto, omnes cardinales ad propria revertuntur secundum antiquam consuetudinem. Secunda vero die conveniunt in Ecclesia, et missa mortuorum cantata, omnes similiter secundum consuetudinem antiquam recedunt. Tertia autem die iterum omnes in Ecclesia congregati, et missa sancti Spiritus ibidem primitus celebrata, tractant de electione. Et perscrutata omnium cardinalium voluntate ab aliquibus de ipsis, in quem major et melior pars convenerit cardinalium, prior diaconorum ipsum de pluviali rubeo ammantat, et eidem electo nomen imponit; ipsumque deinde duo de majoribus cardinalibus addextrant usque ad altare, ubi prostratus adorat, primicerio cum schola cantorum et cardinalium cantantibus, *Te Deum laudamus.* Quo facto, ab episcopis cardinalibus ad sedem ducitur post altare, et in ea, ut dignum est, collocatur. In qua dum sedet electus, recipit omnes episcopos cardinales, et quos sibi placuerit, ad pedes, postmodum ad osculum pacis.

3. « Surgensque de sede ducitur a cardinalibus ad sedem lapideam per porticum, quæ sedes dicitur Stercoraria, quæ est ante porticum Basilicæ Salvatoris patriarchatus Lateranensis, et in ea eumdem electum ipsi cardinales honorifice ponunt, ut vere dicatur [1] : Suscitans de pulvere egenum, et de stercore erigens pauperem, ut sedeat cum principibus, et solium gloriæ teneat. Post aliquantulam moram stans juxta eamdem sedem, electus accipit de gremio camerarii tres pugillatas denariorum, et projicit, dicens [2] : Argentum et aurum non est mihi ad delectationem : quod autem habeo, tibi do. Tunc autem accipit ipsum electum prior Basilicæ Salvatoris patriarchatus Lateranensis cum uno de cardinalibus vel uno de fratribus suis. Venientibus autem per eamdem porticum juxta ipsam Basilicam Salvatoris, acclamatur : Dominum Cælestinum S. Petrus elegit. Sicque ducitur ab illis usque ad gradus portæ, quæ videlicet porta est in introitu palatii venientibus de Ecclesia ad pala-

[1] Arn Chron. Slavor. l. IV. c. 4. — [2] Pet. Bles. Ep. CXXIII.

[1] Psal. CXII. — [2] Act. III.

tium ipsum, ibique judices eumdem electum accipientes, ducunt eum per palatium usque ad Basilicam Sancti-Silvestri.

4. « Ubi vero ventum est ante Basilicam ipsam (super cujus arcum, qui sustentatur de duabus columnis porphyreticis, est imago quædam Salvatoris, quæ a quodam Judæo percussa olim in fronte, sanguinem emisit, sicut hodie cernitur) idem electus sedet ad dexteram in sede porphyretica, ubi prior Basilicæ S. Laurentii de palatio dat ei ferulam, quæ est signum regiminis et correctionis, et claves ipsius Basilicæ, et sacri Lateranensis palatii: quia specialiter Petro principi Apostolorum data est potestas claudendi et aperiendi, et ligandi atque solvendi, et per ipsum Apostolum omnibus Romanis Pontificibus. Et cum ipsa ferula et clavibus accedit ad alteram sedem similem et ejusdem lapidis, et tunc reddit eidem priori tam ferulam quam et ipsas claves. In qua dum aliquantula mora quievit, cingitur ab eodem priore zona rubea de serico, in qua dependet bursa purpurea, in qua sunt duodecim sigilla pretiosorum lapidum, et muscus. Qui quidem electus in illis duabus sedibus sic sedere debeat, ac si videatur inter duos lectulos jacere, id est, ut accumbat inter Petri principis Apostolorum primatum, et Pauli doctoris Gentium prædicationem. In zona notatur continentia castitatis : in bursa gazophylacium, quo pauperes Christi nutriantur et viduæ : in duodecim sigillis, duodecim Apostolorum potestas designatur. Muscus includitur ad percipiendum odorem, ut ait Apostolus[1] : Christi bonus odor sumus Deo. In qua secunda sede dum sedet electus, recipit omnes officiales palatii ad pedes, et postea ad osculum ; et deinde sedens ibidem recepit de manu camerarii denarios argenteos valoris decem solidorum, et projicit eos super populum. Hoc facit tertio, dicendo[2] : Dispersit, dedit pauperibus : justitia ejus manet in sæculum sæculi. Istis peractis ducitur per ipsam porticum sub iconas Apostolorum, quæ per mare Romam venerunt, nullo ductore, et intrat Basilicam Sancti-Laurentii, in qua postquam peregerit prolixam ante proprium et speciale altare orationem, pergit ad papalem cameram, ubi cum pro sua voluntate pausaverit, pergit ad mensam.

5. « Post hæc autem in proxima die Dominica electus cum omnibus ordinibus sacri palatii, et nobilibus Romanis vadit ad Ecclesiam B. Petri, et ante altare majus, prout in ordine continetur, ab episcopo Ostiensi specialiter, et aliis episcopis de curia consecratur ; hoc addito, quod si forte episc. Ostiensis præsens non fuerit, archipresbyter Portuensis, seu Velitrensis interesse debet consecrationi. Qua consecratione finita, prior S. Laurentii sacri palatii ponit pallium super altare, quod ipse prior propria manu debet parare, et statim archidiaconus cum secundo diacono dat in manu Pontificis, et solus archidiaconus dicit Pontifici : Accipe pallium , plenitudinem scilicet Pontificalis officii ad honorem omnipotentis Dei, et gloriosissimæ Virginis ejus Genitricis, et beatorum Apostolorum Petri et Pauli, et S. R. E. et nihil aliud : statimque ipse archidiaconus cum priore basilicario aptat pallium prædictum super Pontificem intromissis spinulis aureis tribus ante et retro, et sinistro latere, in capite quarum sunt innixi tres hyacinthini lapides ; et sic ornatus accedit Pontifex ad altare, et ibi celebrat honorifice missam. Et notandum quod Laudes ab archidiacono cum cardinalibus, subdiaconis, et scriniariis dicuntur Epistola latina cum græca, et Evangelium latinum cum Græco ; et omnes aliæ solemnitates tunc fiunt, sicut in secunda feria post Pascha. Missa autem celebrata, revertitur ad palatium coronatus cum processione et honore arcuum, repræsentatione legis a Judæis, et thuribulorum a clericis Romanis, et jactibus totidem, et tanta quantitate factis, sicut in secunda feria post Pascha. Sciendumque quod cardinales omnes , Græci, primicerius cum schola cantorum, præfectus, senatores, judices, et advocati, scriniarii, præfecti navales, schola crucium, et capellani tale presbyterium, et taliter datum accipiunt, quale in die Paschæ superius nominatum recipiunt ; subdiaconi autem singuli singulos meloquinos habent, quod tamen non fit in aliqua prædictarum solemnitatum : nam non dantur eis, sicut ibidem scriptum plenius invenitur, etiamsi XXX vel amplius essent, nisi XII meloquini. Universæ etiam scholæ palatii , clerici Romani pro thuribulo, Judæi pro repræsentatione legis, structura arcus, tale presbyterium recipiunt, et taliter, quale datur in coronationibus aliis domini papæ. Pincerna insuper, et marescalcus tam de comestione, quam aliis donariis remunerantur similiter, excepto quod capita porcorum aptata non habent ; neque claretum ; familia quoque , et curiales presbyterium habent juxta camerarii voluntatem.

6. « Si vero electio facta est in Ecclesia S. Petri, post nominationem ducitur electus a duobus cardinalibus, cantando *Te Deum laudamus*, ad altare, ubi prostratus postquam adoraverit, ponitur in sede post altare, et ibi episcopos et cardinales, et quos sibi placuerit, recipit ad pedes, et postmodum ad osculum pacis. Et proxima die Dominica sequenti consecratus, ibidem cantata missa, cum solemnitatibus superius nominatis, et coronatus revertitur ad palatium, factis omnibus aliis, sicut est superius per ordinem enarratum. Antequam autem intret in palatium, descendit ad sedem Stercorariam, ibique sedens, prout moris est, et faciens jactum ter replicatum, sicut superius dictum est, accipitur a cardinalibus, et ducitur per porticum ipsum ad Ecclesiam Basilicæ Lateranensis, et ascendens sedem post altare, recipit canonicos ejusdem Ecclesiæ ad pedes, et deinde ad osculum pacis. Quo facto, pergit per palatium usque ad Sedem Sancti-Silvestri, ibique sedet, et facit om-

[1] 2. Cor. II. — [2] Psal. CXI.

nia in eodem loco et in antea, sicut dictum est superius ordinatum.

7. « Si autem extra Urbem fuerit electus, et non consecratus, omnia fiunt ordine supradicto, sive fiat descensus et consecratio ejusdem electi in Ecclesia S. Petri, seu in Ecclesia Lateranensi idem electus descendat.

« Quod si electus et consecratus fuerit extra Urbem, et a parte Lateranensi venerit ad Urbem, omnes clerici Romani occurrunt ei extra Urbem induti cum crucibus, et thuribulis in processione, et sic intrat Ecclesiam Lateranensem, et fiunt alia omnia sicut superius est narratum, hoc excepto, quod cum descenderit ad sedem Stercorariam, et per porticum vadens, Ecclesiam Lateranensem intraverit, non statim ascendit ad altare seu ad sedem; sed veniens inferius in choro majori ante cruces, finito *Te Deum laudamus*, dicit : *Adjutorium nostrum in nomine Domini*, etc. *Sit nomen Domini*, etc. Hoc facto, ducitur ad altare, et prostratus orat. Qui postquam oraverit, sedem majorem ascendit, et ibi canonicos ejusdem Ecclesiæ ad pedes recipit, et ad osculum pacis.

8. « Si vero descenderit ad Ecclesiam S. Petri consecratus, omnia fiunt sicut in Ecclesia Lateranensi, hoc excepto quod ibi non est sedes Stercoraria; et proxima die sequenti celebrata missa non coronatus revertitur ad palatium : antequam intret Ecclesiam, descendat ad sedem Stercorariam, ibique sedens, prout moris est, et faciens jactum (sicut superius est enarratum) accipitur a priore Lateranensi, et cum uno cardinali ducitur per porticum ad Ecclesiam, et omnia facit sicut superius est denotatum.

« Sciendum vero, quod presbyterium scholarum non ita datur, sicut si fuisset consecratus in Urbe. De presbyterio enim eorum tunc medietas resecatur, exceptis Judæis et clericis Urbis, et addextratoribus. Præterea senatores Urbis dominum papam debent addextrare, sive venerit consecratus a porta civitatis usque ad locum ubi fit descensus, sive descenderit ad Ecclesiam Lateranensem, sive ad Ecclesiam B. Petri. In remuneratione ejus servitii XI solidos pro equo debent habere. Verumtamen schola addextratorum debet habere XX solidos ». Hæc de ritibus.

9. *Henricus IV Romæ coronatur; unde Tusculum Romanis redditum, et destructum.* — Quod vero attinet ad consecrationem imperatoris, papa Cælestinus eam distulit. Cur autem Arnoldus Lubecensis sic narrat[1] : « Videns Cælestinus regem cum multa jactantia venisse, ad protelandam ejus consecrationem, suam distulit. Sed Romani exeuntes ad regem, sic ei locuti sunt : Fac nobiscum amicitias, et honora nos, et Urbem jure nostro, quod exhibuerunt reges, qui ante te fuerunt. Insuper fac nobis justitiam de castellis tuis, quæ sunt in Tusculano, quia sine intermissione nos inquietare non cessant : et erimus pro te ad dominum papam, ut coronam imperii super caput tuum ponat. Qui in omnibus ad voluntatem Romanorum se promptum exhibuit ». Præstiterunt Romani quod sunt imperatori polliciti, et obtinuerunt quod petierunt a Cælestino.

10. Quæ autem tunc temporis transacta sunt cum imperatore, ex Rogerii Annalibus tunc scriptis referre sic pergimus : « In crastino autem consecrationis suæ dominus papa transtulit se a Laterano usque ad Ecclesiam B. Petri, et venit ibi obviam ei Henricus Alemannorum rex cum Constantia uxore sua, et cum copiosa plebe armata. Romani vero clauserunt portas Urbis, et custodierunt eas in manu forti et armata, non permittentes eos intrare. Dominus vero papa ante ostium Ecclesiæ beati Petri supra gradus recepit sacramentum a prædicto Alemannorum rege, quod ipse Ecclesiam Dei, et jura Ecclesiastica fideliter servaret illibata, et quod rectam justitiam teneret, et quod patrimonium beati Petri, si quid inde ablatum esset, in integrum restitueret, et quod Tusculanum ei redderet. Deinde introduxit eos dominus papa in Ecclesiam, et unxit eum in imperatorem, et uxorem suam in imperatricem. Sedebat autem dominus papa in cathedra Pontificali, tenens coronam auream imperialem inter pedes suos, et imperator inclinato capite recepit coronam, et imperatrix similiter de pedibus domini papæ. Dominus autem papa statim percussit cum pede suo coronam imperatoris, et dejecit eum (eam) in terram, significans, quod ipse potestatem ejiciendi eum ab imperio habet, si ille demeruerit. Sed cardinales statim arripientes coronam imposuerunt eam capiti imperatoris ». Hæc Rogerius. Porro factum hujuscemodi Pontificis auspicandi imperii scias ea ratione recens adhibitum, quod successor et filius illius esset, qui post tantum ab Ecclesia acceptum beneficium in imperii corona eidem impartita, de ipsa tamen adeo male meruisset. Ut autem id fixum menti ejus hæreret, nempe, dare, custodire, conservare et auferre, si causa exigeret, imperium, esse in voluntate Romani Pontificis : ejusmodi voluit commonuisse ipsum exemplo.

11. Affuit consecrationi Gotifridus Viterbiensis notarius imperatoris, qui rogatus ab eo tunc carmine scripsit mysteria omnium insignium imperialium, præfatus ista poemati :

Cæsar jussit heri, quæ sunt insignia quæri,
Quæ caput imperii digne perhibentur haberi
Et cur signa gerit, quid rationis erit.
Ut scriptura tonat, crux, ensis, sceptra, corona,
Lancea, palla, bona nobis insignia donant.
Restat ut exponam, quid sua signa sonent, etc.

Quæ autem post hæc fuerint cum Romanis adversantibus imperatori transacta, ut destruerent civitatem Tusculanam, ab eodem Rogerio item hoc anno inferius ista narrante sic accipe : « Romani, antequam idem rex accessisset ad Urbem,

[1] Arnol. Chron. Slavor. l. IV. c. 4.

supplicaverunt domino Cælestino, ut antequam prædictum regem in imperatorem ungeret, obtineret ab ipso, ut civitatem Tusculanensium sibi redderet, quæ in ipsius posita erat potestate. Ad ipsum enim se converterant, et ipsius patrocinium invocarant, ex quo supranominatus Clemens exposuit (ut dictum est) illos Romanis : eidem domino Cælestino instantissime proponentes, quod hæc erat via, qua Tusculanum ad eorum manus rediret, et quod ad faciendum hoc tenebatur ex conventione prædicta. Quod ita concessum est illis. Euntes autem nuntii papæ ad regem, firmiter proposuerunt eidem, quod de Tusculano antedicto facta erat conventio inter summum Pontificem et Romanos, et ideo ut Tusculanum domino papæ redderetur, necessitas exigebat. Quod cum intellexisset rex, et advertisset, quod aliter coronationi suæ de facili posset impedimentum præstari, petitioni domini papæ de Tusculano reddendo liberaliter acquievit. Factumque est ita, quod coronato rege in imperatorem, altera die traditum est Tusculanum ab eodem imperatore domino papæ, et a domino papa sequente die tertia Romanis, atque a Romanis destructum, ita quod lapis super lapidem non remansit ». Sic igitur ulciscente numine (etsi res atrox nimis videri posset, ut civitas antiquissima excideretur) tubis tamen sacerdotalibus perstrepentibus, cecidit Jericho, adversatrix Rom. Ecclesiæ : nam ejus comites Apostolicam Sedem diu summa sæpius ignominia affecerant. At vindicta ista plurima fuit admixta misericordia, cum nonnisi in parietes fuerit vindicatum, liberis jussis exire civibus absque alicujus ex ipsis internecione. Qui ut colerent sua rura, in locis proximis fixere sedes, aliis castrum Molariæ incolentibus, aliis Roccam-Papæ in Albanis montanis sitam, aliis Roccam-Perjuram, quæ nunc Rocca-Prioris honestiori vocabulo nuncupatur, in summo Algido collocatam, aliis habitantibus Castrum S. Cæsarii, haud longe a Crypta-Ferrata situm; reliquis vero ejusdem Tusculi burgum, nempe suburbia civitatis, in quæ et sedes episcopalis est translata, occupantibus, quod vulgo Frascatum dicitur, ex rei eventu ita nominatum, cum ad tegumenta tuguriorum arborum cæsi sunt rami, et erectis stipitibus superpositi. Hæc majori ex parte apud sanctum Antoninum[1]. Rogerius autem de ejus Pontificatus exordiis hæc habet :

12. *Nuptiæ inter Hispaniarum reges vetitæ.* — « Eodem anno fuit laborandum eidem Cælestino papæ in dissolutione matrimonii inter reges Hispaniarum, cum videlicet Sancius rex Portugallensis dedit Tarsiam filiam suam Adelfonso regi Gallæciæ nepoti suo in uxorem, de qua genuit tres filios. Et licet (post Clementem) Cælestinus papa multum laborasset, ut separarentur : tamen tenuit ipse eam contra Deum et prohibitionem domini papæ per quinque annos, et dominus papa Cælestinus præfatum regem de S. Jacobo excommunicavit, et totam terram suam sub interdicto posuit, et ita permansit per quinque annos. Interim surrexit in prædictum regem de S. Jacobo Adelfonsus rex Castellæ, et coegit eum relinquere uxorem suam, filiam regis Portugallensis, et dedit ei propriam filiam suam in uxorem ». Hæc Rogerius in Annalibus hoc anno.

13. *Henrici imper. expeditio in Apuliam.* — Sed redeamus ad Henricum nuper creatum imperatorem, de quo ista habet hujus temporis auctor Arnoldus Lubecensis abbas[1] :

« Igitur dominus imperator percepta benedictione, profectus est in Apuliam, accepturus totam terram Willelmi Siculi, quæ eum cum imperatrice uxore sua contingebat. De qua tamen profectione animum domini papæ non parum offenderat, quia alius rex, Tancredus nomine, a Sede Apostolica jam ibi ordinatus fuerat. Qui quidem rebellare parabat, sed impetum imperatoris ferre non valebat. Siquidem imperatore adveniente, territi habitatores terræ illius, omnes civitates munitas, et castra firmissima in manu ejus tradiderunt. Veniens autem ad montem Cassinum, ubi Benedictus requiescit, cum summa benevolentia ibi susceptus est. Ubi cum esset, apud Sanctum-Germanum in radice montis, filius ducis Henrici eo non salutato, discedens Romam reversus est. Ubi a quibusdam Romanis acceptis navibus, per aquas evasit. Imperator vero dissimulata injuria abiit via, qua cœperat, et ita prospere venit Neapolim, et invenit ibi manum validam, et obstinatos animos eorum qui intus erant. Imperator vero devastans omnem terram, succidensque vineta eorum et oliveta, obsidione maxima vallavit civitatem. Quod non multum attendebant, qui intus erant, quia per maritima intrandi et exeundi copiam habebant. Ipse vero de Pisa et aliis civitatibus cogitabat contrahere naves plurimas, et arctare civitatem terra marique. Inter hæc autem appropinquabant dies caniculares, et morsus continuos in exercitu faciebant. Tunc temporis mortuus est illic episcopus Coloniensis, cujus corpus Coloniam translatum est, et ibi cum honore condigno tumulatum ». Hæc Arnoldus abbas[2].

14. Antea vero fuisse expugnatam ab eo civitatem Salernitanam, Rogerius in Annalibus addit; relictam autem ibi conjugem Constantiam, cum ad obsidionem Neapolis se conferret, per Salernitanos proditione captam, missamque ad Tancredum regnantem in Siciliam. Cum interim lue laborante exercitu, ipse imperator vix morbo liber, Mediolanum se conferens scripsit ad Cælestinum papam, ut pro liberatione conjugis ageret. Quæ hæc secuta sint, dicetur anno sequenti. Porro Chronicon Fossæ-Novæ habet, relictos ab imperatore in faucibus regni, nempe in castello Sorano, Sorella dicto, Conradum, et apud Arcem oppidum, Diopol-

[1] Ant. part. III. tit. XVII. § 24.

[1] Arn. l. IV. c. 5 — [2] Arn. l. IV. c. 15.

dum, per quos totum infestaretur regnum positum intra Pharum. Post hæc autem idem qui supra [1] narrat duo insignia miracula, alterum de Baptismate, alterum de Eucharistia, de quo nos suo loco, anno sequenti. Jam vero ad res Orientales convertamus orationem.

15. *Reges Franciæ et Angliæ in Palæstina bellum sanctum gerentes scissione debilitati.* — Hoc eodem anno rex Francorum Philippus, deinde Richardus rex Anglorum solventes Messina perveniunt in Palæstinam. Describit singulorum navigationem Rogerius adeo distincte, ut plane visus sit ipse interfuisse rerum gestarum inspector, vel accepisse ab aliquo qui præsens inspexit, singulaque scriptis mandavit. Tu si cupis ista, ipsum consulas. Hic vero breviter sic habeto, inter utrumque regem tum ob antiquam æmulationem, tum ob recentes diebus ferme singulis emergentes occasiones, fuisse oborta dissidia, et interdum usque ad sanguinis effusionem. Quamobrem expugnata Accone, olim Joppe dicta, rex Francorum relictis nonnullis ex suis, discessit a Palæstina. Cujus navigationem per singulas stationes idem Rogerius describit, ejusque appulsum Hydruntum contigisse ait sexto idus Octob. De adventu autem Romam sic ipse : « Cum venisset Romam, mala multa locutus est de rege Angliæ in conspectu domini papæ et omnium cardinalium, dicens quod rex Angliæ coegerit eum a terra Jerosolymitana recedere, et appellavit eum de proditione sua. Sed nec dominus papa, nec cardinales fidem habuerunt verbis ejus, scientes hoc magis ex invidia processisse, quam ex delicto regis Angliæ. Dominus vero papa cum omni honore et diligentia recepit eum, et per octo dies ministravit ei necessaria. Et pro amore Domini et suo novum fecit remedium peregrinis, scilicet quod eum, et omnes qui cum eo venerant, vel post eum venerint, absolvit a voto suo, et ab itinere profectionis Jerosolymitanæ : et licet votum non solvissent, tamen palmas eis distribuit, et cruces collis eorum suspendit, statuens quod essent peregrini ». Hæc Rogerius, reserans antiquos ritus de his qui votum Jerosolymitanum implessent, quod scilicet Romam redirent, palmamque acciperent a summo Pontifice, crucemque suspensam ad collum. Quem solemnem ritum impleri rogavit rex Francorum suis, licet immeritis, quod haud perfecte votum implessent tam cito redeuntes.

16. « Interim vero », inquit idem Rogerius, » sextadecima mensis Julii, Alardus Veronensis episcopus cardinalis, et Apostolicæ Sedis legatus, et Turonensis, et Pisanus, et Ariensis archiep. et Hubertus Saresberiensis, et Joannes Ebroicensis, et Bernardus Bajoniensis, et Tripolitanus et Philippus Carnotensis, et Bellovacensis episcopi, et cæteri Ecclesiarum principes Ecclesias civitatis Accon dedicaverunt, quas pagani polluerant. Et ædificaverunt altaria Domino, et in eis celebraverunt missas ». Hæc legatus Apostolicæ Sedis cum episcopis.

Quod autem ad regem Anglorum spectat, cum Messana solvisset feria quarta majoris hebdomadæ, tempestate maris delatus in Cyprum insulam, adversante illi Isaacio tyranno, qui agebat imperatorem, eodemque expugnato, et ducto captivo, potitus est insula. Inde vero appulit in Palæstinam, perstititque in expugnatione civitatis Acconis, et sæpe pugnavit cum Saladino, atque retulit superiores. Quæ cuncta per dies singulos idem qui supra Rogerius est prosecutus, quem si cupis ista, consulas. Satis namque, si hic non deerimus reddere litteras ab eodem rege ad abbatem Claravallensem datas, ubi destitutus est Francorum regis auxilio. Sic se habent ab eodem auctore petitæ :

17. « Richardus, Dei gratia rex Angliæ, dux Northmanniæ et Aquitaniæ, et comes Andegaviæ, viro venerabili, et amico in Christo charissimo abbati de Claravalle, salutem et continuæ felicitatis successum.

« Post lacrymabilem, et in commune plorandam civitatis sanctæ Jerusalem destructionem, civitatem Dei viventis, super quam invocatum est nomen ejus, commota est et contremuit terra, quia rex cæli perdidit terram suam, terram ubi steterunt pedes ejus. Sed a Sede Apostolica diffusa Dei benedictione per universam terram, amici crucis Christi ad suscipiendum signum salutis in frontibus, et in humeris eorum et ad ulciscendas S. Crucis injurias, sicut vestram non latet sanctitatem, certatim evolabant. Inter quos et nos ad serviendum Deo viventi, signo crucis accepto, ad defendenda loca mortis ejus, pretioso suo sanguine dedicata, quæ inimici crucis Christi hactenus ignominiose profanabant, tanti et tam sancti laboris onus in nos suscepimus, et intra breve temporis spatium post adventum domini regis Francorum ad Accon, ibidem Domino duce prospere applicuimus. Ubi non multo temporis tractu elapso, reddita est domino regi Francorum et nobis civitas Accon, salva vita Sarracenorum, qui ad eam defendendam et custodiendam intus missi fuerant. Pactione etiam ex parte Saladini plenius firmata, quod nobis crucem sanctam, et mille et quingentos captivos vivos resignaret, diemque ad hæc omnia persolvenda nobis constituit. Sed eodem termino expirato, et pactione quam pepigerat penitus infirmata, de Sarracenis, quos habuimus in custodia, circa duo millia et sexcentos, sicut decuit, fecimus expirare ; paucis tamen de nobilioribus retentis, pro quibus sanctam Crucem et quosdam captivos Christianos sperabamus recuperaturos. Domino autem rege Francorum ad propria remeato, et ruinis et scissuris murorum civitatis Accon reparatis, ipsaque civitate fossatis et muro plenius firmata, ad promovendum Christianitatis negotium, et prosequendum nostri voti propositum apud Joppen proposuimus, et nobiscum dux

[1] Arn. l. IV. c. 14.

Burgundiæ cum Franciscenis (Francigenis) sibi subditis, comes Henricus cum suis, et multi alii comites, et barones, et populus innumerabilis ire. Cumque inter Accon et Joppen plurimum esset spatium, et tractus viarum prolixior, apud Cæsaream tandem cum multo sudore, gravique jactura nostrorum descendimus. Et ipse Saladinus in eodem itinere de suis quamplurimos amisit. Cumque populus Dei ibidem aliquantulum respiraret, ad Joppen propositum iter sumus prosecuti. Et nostra anteriori custodia procedente, et castra apud Assurum metante, Saladinus cum vehementi Sarracenorum incursu super ultimam custodiam nostram impetum faciens, divinæ miserationis favente gratia, a quatuor solummodo turmis, quæ ei in fronte oppositæ fuerant, compulsus est in fugam : ipsumque fugientem per unam leucam turmæ Christianorum plenæ sunt prosecutæ, tantamque stragem de nobilioribus Sarracenis, quos Saladinus habebat, die illa, sabbato videlicet, Vigilia Nativitatis S. Mariæ Virginis, prope Assur fecerunt, quantam Saladinus quadraginta annis transactis antea, una die non sustinuit. Nos vero de nostris gratia Dei nullum amisimus die illa, nisi virum optimum, et suis meritis universo exercitui charum, Jacobum de Avennis, qui in exercitu Christiano per plures annos ad serviendum Deo viventi, quasi columna exercitus in omni sanctitate et sinceritate fidei promptus extitit et devotus. Deinde Joppen, Domino ducente, pervenimus villamque illam fossatis et muro firmavimus, in proposito habentes, ubique Christianitatis negotium pro posse nostro efficaciter promovere.

18. « Post diem prædictum confusionis Saladini, non est ausus Saladinus cum Christianis congredi, sed ad trucidandos amicos Crucis sicut oves occisionis, insidiatur eminus in abscondito, quasi leo in spelunca sua. Audito itaque, quod nos apud Ascalon maturo congressu tenderemus, Ascalon evertit, et ad terram prostravit, totamque terram Suriæ (Suliæ), quasi totus consiliorum et auxiliorum beneficio destitutus jam deserit, et contemnit. Unde bonæ spei sumimus argumentum, quod in brevi Domino dante, plenius recuperabitur hæreditas Domini. Et cum hæreditas Domini jam in parte recuperata est, et ad eam recuperandam omne diei pondus sustinuimus et æstus, totamque pecuniam nostram, et non solum pecuniam, sed et vires et corpus jam exhausimus; fraternitati vestræ notificamus, quod ultra solemnitatem Paschalem in partibus Syriæ nequaquam potuimus commorari. Dux Burgundiæ cum Francigenis sibi subditis, et comes Henricus cum suis, et cæteri comites, et barones, et milites, qui in servitio Dei sua jam expenderunt pro Deo, ad propria remeabunt, nisi per vestræ prædicationis solertiam eis in populo, unde terra posset et populari, et muniri, et in pecunia, quam in servitio Dei uberius expendant, circumspecte provideatur.

19. « Unde vestræ sanctitatis genibus provoluti, et profusis lacrymis, preces affectuosas porrigimus, rogantes attentius, quatenus sicut officio vestro congruit et honori, principes et viros nobiles per universum Christianismum constitutos, aliumque populum Dei ad serviendum Deo viventi inducere, et ad hoc provocare satagatis, ut post prædictam solemnitatem Paschalem hæreditatem Domini, quam nos, Deo propitio, ad idem Pascha plenius obtinebimus, tueantur et defendant. Tantumque faciat in hac parte vestræ sedulitatis diligentia, ne ex vestro neglectu depereat, quod utilitas totius Christianitatis exspectat. Ideo sanctitati vestræ super negotio Christianitatis litteras nostras tam mature dirigimus, ne forte torporis arguamur et negligentiæ, si tantum et tam sanctum virum super instantibus Christianitatis negotiis aliquo modo prætermiserimus præmunire. Vos igitur, sicut nos et alium populum Dei ad serviendum Deo, ad restituendam hæreditatem suam sibi, ante itineris acceptionem animastis; ita et nunc plurimus instat articulus, ut populum Dei ad hoc idem faciendum fortius excitetis. Teste nobismetipsis apud Joppen primo die Octobris ». Eadem quoque die dedit alias breviores ad alium his verbis, perstringens æmulum Francorum regem :

« Richardus Dei gratia rex Angliæ, et dux Northmanniæ et Aquitaniæ, et comes Andegaviæ N. dilecto et fideli suo salutem.

20. « Scias, quod post captionem Accon, et post recessum domini regis Franciæ a nobis apud Accon, qui ita turpiter peregrinationis suæ propositum et votum contra voluntatem Dei dereliquit in opprobrium æternum sui, et regni ipsius, iter arripuimus usque Joppen. Et dum prope Assurum accederemus, Saladinus cum vehementi Sarracenorum incursu obviam nobis occurrens, insultum fecit contra nos. Sed Deo miserante, nullum amisimus die illo, nisi virum optimum, et suis meritis universo exercitui charissimum Jacobum de Avennis, qui in exercitu Christiano per plures annos ad serviendum Deo quasi columna exercitus in omni sanctitate et sinceritate fidei promptus extitit et devotus. Deinde Joppen, Deo volente, pervenimus. Eamdem villam fossatis et muro firmavimus, in proposito habentes, ubique Christianitatis negotium pro posse nostro promovere. Ipso autem die, secunda vigilia Nativitatis B. Mariæ, ipse Saladinus infinitos de magnatibus viris suis amisit, et in fugam conversus, quasi consiliorum et auxiliorum beneficio destitutus, totam terram Suliæ destruxit. Tertia autem die ante ipsius Saladini confusionem, in sinistro latere cum quodam pilo vulnerati fuimus, sed gratia Dei jam ad sanitatem pervenimus. Scias etiam, quod per Dei gratiam intra viginti dies post Natale Domini speramus recuperare sanctam civitatem Jerusalem et Sepulchrum Domini; et deinde ad partes nostras revertemur. Teste nobismetipsis apud Joppen prima die Octobris ».

21. *In perturbatione regni Angliæ legatus Apo-*

stolicus lacessitur ab æmulis defenditur a Petro Blesensi contra Hugonem Coventrensem episcopum, qui pœnitens moritur. — Inter hæc autem absente rege perturbatur status Angliæ regni a fratribus regis ibi relictis, turbas cientibus, adversus quos interpellatur Apostolicæ Sedis auctoritas. Sic igitur ista audientem contigit Cælestinum Pontificem laborare adversus ipsos impetentes regnum Angliæ fratres regis, Joannem comitem Moretonii, atque Gaufredum Eboracensem electum. Hi relicti in Northmannia, contra jusjurandum Richardo regi præstitum, absente rege, redierunt in Angliam : quibus cum adversaretur Willelmus Eliensis episcopus, regis cancellarius atque vicarius, Sedisque Apostolicæ legatus, dira pati cogitur, atque tandem occultam fugam inire. Extat ejus inimici Epistola tanquam famosus libellus palam vulgandus Hugonis Coventrensis episcopi, quam Rogerius hoc anno in Annalibus recitat istis verbis :

« Epistola Hugonis Coventrensis episcopi de dejectione Willelmi Eliensis episcopi, regis cancellarii, Romam missa ». Non speciatim (ut opus erat) ad Romanum Pontificem, sed generatim ad omnes, eademque patens affigenda, in triviis ac plateis, perspicua omnibus exponenda in legati Sedis Apostolicæ ignominiam ; sic enim se habet :

22. « Quæ litterarum apicibus annotantur, posteritati profecto signantur, ut pagina paucorum testatione roborata, multorum consulat saluti, vel proficiat indemnitati. Quod hic proponitur, fit quasi in exemplum. Multa enim scribuntur ad cautelam, ut fiant, et multa ne fieri debeant ; ut Ecclesia Christi in utroque proficiat, et cum appetenda inquirit, et cum fugienda declinat. Casum itaque Eliensis episcopi ad notitiam omnium litteris testantibus (extantibus) volumus impetratum (in perpetuum) consignari, ut in hoc exemplari semper inveniat et humilitas quod prosperet, et superbia quod formidet. Erat enim ille vir magnus inter omnes Occidentales, utpote qui regni potestatem, et Sedis Apostolicæ auctoritatem quasi ambidexter habebat, et regis sigillum super omnem terram gestabat, ut pro sua voluntate posset imperare, et de potestate valeret omnia effectui mancipare, ut pariter rex et sacerdos haberetur et esset ; nec inveniri posset, qui suæ auderet resistere voluntati. Cum ipse dixit et facta sunt : mandavit et inventa sunt universa. Hujus erant regiæ gazæ, thesaurus totus, et fiscus generaliter omnis ut jam non regis, sed sua diceretur res quælibet, quæ sub climate nostro nataret. Quia nec venatio in terris, nec piscatio in aquis, nec volatus erat in aere, qui suæ non cogeretur mensæ servire : ut partitus videretur fuisse elementa cum Domino, cælum tantum cæli Domino relinquens ; cætera tria suis usibus, imo abusibus et lusibus profutura reservans. Huic omnes filii nobilium serviebant vultu demisso, nec in cælum aspicere audebant, nisi forte vocati ab eo ; et si aliter attentassent, aculeo pungebantur, quem dominus præ manibus habebat, memor piæ recordationis avi sui, qui servilis conditionis in pago Bellovacensi, et aratrum ducere, et boves castigare consueverat. Qui tandem ad remedium libertatis ad fines Northmannorum transvolavit. Hujus nepotes et consanguineas, sive quascumque propinquas de paupere tugurio procreatas, comites, et barones, regnique magnates sibi summa aviditate in matrimonium copulare ardebant, gloriosum reputantes, quocumque titulo familiaritatis ejus gratiam acquisissent. Nec erat rusticus, qui agrum, nec civis, qui fundum, nec miles, qui prædium, nec clericus, qui Ecclesiam, nec monachus, qui abbatiam affectaret, quem in jus et potestatem ejus transire non oporteret.

23. « Licet igitur flexo genu tota Anglia ei deserviret, ad Francorum tamen libertatem semper aspirans, apud Oxonium milites et servientes, omnemque suam familiam abstrahebat, et spreta in omnibus gente Anglorum, stipatus agmine Francorum et Flandrensium, pompatice incedebat, subsannationem in naribus, cachinnum in ore, derisum in oculis, supercilium in fronte gestans pro lamina sacerdotis. Hic ad augmentum, et famam sui nominis emendicata carmina, et rhythmos adulatorios comparabat, et de regno Francorum cantores et joculatores muneribus allexerat, ut de illo canerent in plateis : et jam dicebatur ubique, quod non erat talis in orbe. Et revera, si tempus Cæsaris fuisset, se Deum vivum cum Tiberio appellari fecisset. Cum autem rex ei comites addidisset, ut communi consilio saltem majora ordinaret : regni consorte nequaquam habere sustinuit, quod gloriæ suæ plurimum crederet dedecorari, si cujusquam mortalis indigeret consilio. Solus ergo regnabat, et solus imperabat, et a mari usque ad mare timebatur ut Deus, et si plus dicerem, non mentirer : quia Deus longanimis est et misericors, ipse autem in impetu male cuncta ministrans, nec in faciendo justitiam habere, nec in sustinendo moram potuit exspectare. Hinc etiam domini suæ litteras omnes et mandata spernebat, ne dominum habere videretur, nec cuiquam subesse crederetur, qui omnes quasi servos suæ effecerat voluntatis. Cum igitur Anglia sub tam gravi onere et jugo importabili diutius laborasset, ingemiscens tandem propter opera clamavit in fortitudine, et ascendit clamor ejus ad Dominum, et respexit eam oriens ex alto, qui superborum et sublimium colla propria virtute calcat, et humiles exaltat in magnitudine brachii sui. Sol nempe justitiæ licet bonis et malis luceat, tamen alta sapientum oculos excæcat, et mentes humilium sui luminis illustratione fecundat.

24. « Licet igitur cancellarius ille fortiter legisset, *summis stare diu negatum*, *et qui stat, videat ne cadat*, et *qui se exaltat, humiliabitur*, et *quod ante ruinam cor exaltabitur:* tamen humanæ conditionis, quæ nunquam in eodem statu permanet, et oblitus volubilitatis rotæ, quæ infirmum erigit,

et elevatum deprimere consuevit, nunquam tamen voluit intelligere ut bene ageret, sed iniquitatem meditans in cubili suo ubi cum ministris nequitiæ et pueris suis dormiebat in conclavi : apposuit iniquitatem super iniquitatem, ut propter superbiam, et abusiones suas digno Dei judicio seipsum præcipitaret in potentias Domini, ut jam non esset locus misericordiæ, sed soli potestati; nec esset tempus miserandi ejus, nec parcendi. Ipse enim dictavit sententiam adversum se, exasperavit vindictam, qui tantum facinus affectavit, in quo non hominis tantum, sed Dei magis iracundiam provocabit. Licet enim Dominus omnia possit, innocentem tamen condemnare non potest, nec nocentem salvare, nisi parcat, si forte nocens fuerit obstinatus. Menti enim obstinatæ, et fronti meretricis, durities opponitur veri adamantis, ut conterat. Quia nihil tam forte est, quod fortiori non cedat.

25. « Cum igitur homo tantus superari ab homine non posset, Pater misericordiarum et Deus totius consolationis venit in adjutorium populo Dei supplicanti, et in affectum ejus manum misericordiæ supponens, dejecit illum a potestate, et accusatorem, imo destructorem in eum spiritum vertiginis induxit, a quo reverti non posset vel resurgere. Sed ita induravit cor, excæcavit mentem, infatuavit consilium illius, quod archiepiscopum Eboracensem in Ecclesia prius obsedit, postmodum cepit, captum violenter extraxit, extractum fortiter vinxit, vinctum turpiter traxit, tractum incarceravit. Et licet concursus fieret populorum dicentium : Justus homo, et amicus Dei quid fecit, ducatur ut ad carcerem? innocens sanguis ejus sine causa damnatur : tamen non potuit audiri pietas, ubi superbia regnabat; nec auditus est Deus, ubi imperabat tyrannus. Veniebat enim a partibus Northmanniæ archiepiscopus ille præfatus cum baculo pastorali, cum mitra et annulo, et superhumerali, quod novis temporibus pallium nuncupatur. Et cum esset filius regis Henrici bonæ recordationis, et frater Richardi regis modo regnantis, frater quoque comitis Joannis Moretonii, nihil tamen potuit ei prodesse regius sanguis; cumque esset noviter consecratus, nihil eum potuit juvare novitas sacramenti. Ergo per totam insulam a laicis publice proclamatur : Pereat, qui perdere cuncta festinat : opprimatur, ne omnes opprimat. Quod si in viridi hoc fecit, in arido quid faceret? Et ecce Spiritu sancto ducente, ab Aquilone et mari, et ex omni parte totius insulæ concurrunt et confluunt universi, ut archiepiscopus ille posset liberari. Verum funiculis peccatorum suorum ipsum constringentibus cancellarium, et conscientia sua eum vehementius accusante, fugit loricatus a facie hominum, et se abscondit, et inclusit cum suis hominibus in turre Londoniarum. Nobis autem introeuntibus civitatem in sero, plures de familia ejus armati cum gladiis exertis nos invaserunt, et nobilem virum de nostris militem interfecerunt, et plures vulneraverunt.

26. « Mane ergo habito consilio cum omnibus fere magnatibus regni, præsente domino Joanne fratre regis, et Rothomagensi et Eboracensi archiepiscopis, episcopis etiam præsentibus Dunelmensi, Londoniensi, Wintoniensi, Bathoniensi, Roffensi, Norvicensi, Lincolniensi, Herefordensi, Menevensi, Coventrensi. Factoque concilio coram omni populo totius civitatis, præsentibusque justitiariis domini regis et approbantibus, de consilio universorum statuimus, ne talis de cætero regno Angliæ dominetur, per quem Ecclesia Dei ad ignominiam, et populus ad inopiam erat redactus. Ut enim cætera omittam, ipse et ganeones sui totum regnum exhauserant, nec viro baltheus, nec feminæ monile remansit, nec annulus nobili, nec quodlibet pretiosum etiam alicui Judæo. Thesaurum quoque regis exinaniverat prorsus, ut in omnibus scriniis vel sacellis nihil præter claves, de toto isto biennio posset inveniri. Tertia autem die promisit firmiter, et per quemdam de suis fidem dedit corporaliter, cunctis videntibus, quod insulam non exiret, donec castella quædam, quæ in manu sua habebat, et advenis, et ignotis personis et obscuris tradiderat, quæ ibi nominata fuerunt, libera penitus resignasset, et personis nominatis tradi fecisset : super quo et fratres suos et camerarium suum obsides dedit. Et Cantuariam properavit, ut ibi, sicut decebat, crucem acciperet peregrinationis, et deponeret crucem legationis, quam per annum et dimidium anni, post mortem papæ Clementis, in præjudicium Romanæ Ecclesiæ et detrimentum Anglicanæ portaverat. Omnes enim Ecclesias Angliæ crux illa redemit, id est, ad redemptionem coegit : nec fuit aliquis immunis, qui crucis illius stigmata non sentiret. Et si forte alicujus episcopi domum intravit, ab eo scire poteritis, quod centum, vel ducentarum marcharum pretio sua constiterit procuratio.

27. « Cum autem in castello Doroberniæ aliquot diebus commoratus fuisset, immemor suæ professionis, et fidei obligationis quam fecerat : oblitus etiam fratrum suorum, quos obsides datos morti turpiter exponebat, navigare proposuit : et cum hoc aperte non auderet, novum genus fraudis invenit, et sese feminam simulavit, cujus sexum semper odit : vestem quoque sacerdotis in habitum convertit meretricis. Proh dolor! vir factus est femina : cancellarius cancellaria; sacerdos meretrix; episcopus scurra. Ergo de castello superiori, licet claudus esset, pedibus præelegit properare ad littus, tunica feminea viridi et enormiter longa, pro tunica sacerdotis hyacinthina indutus, cappam habens ejusdem coloris deformiter manicatam, et pro planeta, peplum in capite pro mitra, pannum lineum in manu sinistra quasi ad vendendum pro manipulo, virgam venditoris in dextera pro baculo pastorali. Talibus ornatus antistes, descendit ad mare, et qui loricam militis sæpius gestare solebat (mira res) quod tam effeminati animi factus femineum animum præelegit. Cum enim sederet in

littore supra petram, piscator quidam, qui statim reputans scortum, propius accessit, et qui quasi nudus de mari descenderat, calefieri forte cupiens, cucurrit ad monstrum, et manu sinistra collum complectens, dextera partes inferiores rimatur. Cumque tunicam subito sublevasset, et nimis inverecunde ad partes verecundas manum extendisset audacter, femoralia sensit, et virum in femina certis indiciis agnovit, et vehementer admirans, et retro prosiliens, totus attonitus, voce magna proclamat : Venite et videte omnes mirabilia, quod virum in femina inveni. Protinus servientes ejus et noti, qui stabant a longe, accesserunt, et modesta quadam violentia eum repulerunt, et increpaverunt ut taceret. Tacuit ergo piscator, et clamor ille quievit, et sedebat hermaphroditus exspectans. Interim mulier quædam exiens de villa, videns pannum lineum, quem ille, vel illa gestabat expositum venditioni, et procedens cœpit quærere quanti esset pretii, et pro quanto ulnam daret. Ille vero non respondebat, quia linguam Anglicanam prorsus ignorabat, et illa magis instabat : et continuo supervenit alia mulier, illud idem instanter inquirens, plurimum instans, ut pretium venditionis ei aperiret. Cumque ille nihil responderet, sed magis subrideret, cœperunt inter se fabulari, et quærere quidnam esset. Et dolum arbitrantes, projecerunt manus ad peplum, quo facies tegebatur, et submittentes a naso usque deorsum, viderunt faciem hominis nigram, et noviter rasam, et stupescere ultra modum cœperunt. Et corruentes ad terram, voces ad sidera tollunt ; dicentes : Venite, lapidemus hoc monstrum, quod deformavit utrumque sexum. Et facta est statim multitudo virorum ac mulierum extrahentium de capite peplum, et trahentium eum prostratum in terram per manicas, et per capucium, per arenam ignominiose, et per saxa non sine læsione. Servientes autem bis aut ter impetum fecerunt in turbam, ut eum liberarent, sed non potuerunt, quia populus totus eum insatiabili corde persequens, et verbis, alapis, et sputis, pluribusque modis turpiter tractavit per totam villam, et sic tractatum, imo distractum in quodam cellario tenebroso eum quasi sub carcerali custodia inclusit. Tractus igitur est, qui traxerat ; captus, qui ceperat ; ligatus, qui ligaverat ; incarceratus, qui incarceraverat : ut secundum quantitatem culpæ, commensurabilis videretur quantitas pœnæ. Factus est enim opprobrium vicinis suis valde, et timor notis suis, et datus est in derisum omni populo. Utinam se solum sacerdotem, et non ipsum sacerdotium inquinasset. Provideat igitur Romana Ecclesia, ut tantus excessus taliter puniatur, ne delictum unius contaminet omnes, et sacerdotalis auctoritas ne vilescat. Et rex Angliæ nihilominus prospiciat, ut talem regno suo personam præficiat, per quem regalis dignitas honoris servetur, et juris sui detrimenta non sentiat ; sed de ejus regimine clerus et populus merito debeant gloriari ».

28. Ista quidem hostis, hostilique animo exaggerata in Urbem misit, et pervulgavit per orbem. At non defuerunt ejus temporis inter celebriores scriptores veri amantes, suadente justitia, adversus invasores regni pro Eliensi episcopo legato ad defensionem parato qui scriberent, condolentes ejusmodi fieri adversus virum prudentissimum ab improbis impressiones. Nam inter alios Petrus Blesensis archidiaconus Bathoniensis, doctrina et probitate omnibus notus, pro eodem Eliensi plura scripsisse reperitur. Et inter alia audi Epistolam consolatoriam, in his turbis ad eumdem legatum episcopum scriptam [1], qui audisti adversus eum adeo ignominiosam pervulgatam satyram :

« Reverendo patri et domino Willelmo, Dei gratia Eliensi episcopo, regis Angliæ cancellario, et Apostolicæ Sedis legato, Petrus Blesensis Bathoniensis archidiaconus, salutem et in adversitate constantiam.

« Super lectum doloris mei in infirmitate versabar, cum doloribus dolores accumulans, intermeantium crebra relatio nuntiavit, quam proditorie et quam maligne vestram supplantarit innocentiam factiosa conjuratio invidorum. Ab ea die sagittæ Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum. Idcirco ego gemens, et oculus meus deducens aquam, nullam invenit requiem compatientis affectus. Nam ut verbo beati Job utar [2] : Si dormiero, dicam, quando resurgam ? et rursus exspectabo vesperam, repleborque doloribus usque ad tenebras. Sane antequam cum domino rege Angliam exivissem, præsens eram, vobisque prædixeram, qualiter æmuli vestri jam contra vos arma iniquitatis in invidiæ fornace conflabant. Invidia est, quæ Christum in mortem tradidit. Invidia Cain armavit in fratrem, Saul in David, Job in Abner et Amasam. Per invidiam, dicit Salomon [3], mors intravit in orbem terrarum. Hæc est bestia saltus, quæ devoravit exercitum Absalon. De illa Sapiens dicit [4] : Ne ambules, et ne comedas cum homine invido. Comede et bibe, dicet tibi et mens ejus non erit tecum. In oculis tuis, dicit Ecclesiasticus, lacrymabitur, et quasi adjuvans suffodiet plantas tuas. Filius ille perditionis, qui nunquam posuit Deum adjutorem suum, sed confisus est in verbis mendacii, mel et lac habebat in ore, caudam vero scorpionis abscondebat in corde. Ipse et complices ejus, quorum os amaritudine plenum erat, qui os suum semper docuerunt loqui mendacium, linguis suis dolose agebant, Sirenes usque in exitium dulces eorumque nequissimam simultatem prudentia vestra deprehendere potuit, sed inter amicum et hostem prosperitas non distinguit. Vidi, vidi, reverendissime præsul, quando illi detractores Deo odibiles, illi venditores olei dicebant tibi : Euge, Euge, humiliantes se nequiter, et in tuum exitium excu-

[1] Pet. Bles. Ep. LXXXVII. — [2] Job. VII. — [3] Sap. II. — [4] Prov. XXIII.

bantes. Est enim qui nequiter se humiliat, dicit[1] Ecclesiasticus, et interiora ejus plena sunt dolo. Eos quidem domesticos et unanimes tibi fecerat linguæ meretricantis astutia ; nunc autem est gladius in labiis eorum. Et in libro experientiæ legis[2], quia inimici hominis domestici sunt, sicut ignis in sinu, serpens in gremio, mus in pera, suos remunerant hospites. Quam cito malignandi occasio se obtulit, ut verbo Isaiæ utar[3], ova aspidum ruperunt, et quod confotum est in eis, erupit in regulum. Si inimicus tuus maledixisset tibi, sustinuissem utique : nunc autem homo pacis tuæ, qui edebat panes tecum, magnificavit super te supplantationem. Sic homo bonum vinum primum ponit, cum autem inebriati fuerint, tunc id quod deterius est. Quia supplantatores impii per vinum adulatoriæ lenitatis propinaverunt tibi vinum de suburbanis Gomorrhæ, venenum aspidum insanabile. Et te quidem, pater, usu et convictu novisse credideram illud semen Chanaan, genimen viperarum : generatio enim prava est, et exasperans, et quæ nunquam direxit cor suum, nec creditus cum Deo spiritus ejus. Si potest Æthiops mutare pellem suam[4], aut pardus varietates suas, et isti, qui quasi aquam biberunt iniquitatem ab adolescentia sua, poterunt oblivisci malitiæ, quam a parentibus contraxerunt.

29. « Verbum Salomonis est[5] : Si impium contuderis in pila, quasi ptisanas feriente de super pilo, non auferetur ab eo iniquitas ejus. Heu ! heu ! ubi est timor Dei ? ubi memoria mortis ? ubi gehennæ terror? et horribilis illa exspectatio tremendi judicii ? Quomodo filium illum plorationis æternæ non revocavit a tanto scelere vinculum fidei, tot beneficiorum memoria, tanta fœderis promissio, et obligatio juramenti ? Sane juxta Jeremiæ[6] verbum : Frons meretricis facta est ei, noluit erubescere, obduruit in malitia cor illius et adhuc manus ejus extenta. Domine Jesu Christe, qui es amator veritatis, aut potius amor et veritas, quomodo diminutæ sunt veritates a filiis hominum ? Corruerunt in plateis, dicit Isaias[7], veritas et justitia. Et Osee[8] : Non est veritas, non est misericordia in terra : maledictum et mendacium inundaverunt, et sanguis sanguinem tetigit. Ideo maledictus qui confidit in homine. Pravum enim est cor hominis et inscrutabile, et quis cognoscet illud ? Sophisticæ dilectionis faciem tibi prætendebat æmulus, et de cœnosissimo lacu conscientiæ jam scatebant exhalationes inferni, ventus urens, aer pestilens, et aura corrumpens. Porro testimonio Job[9] : Si ascenderit in cælum iniqui superbia, quasi sterquilinium in fine perdetur : transibit enim sicut visio nocturna, et invenient eum mala quæ fecit. Verbum Salomonis est : Semper jurgia quærit homo perversus ; Angelus autem malus contra eum mittetur. Habe igitur pater sustinentiam et in opus fortitudinis te accinge. Si enim in spiritu mansuetudinis hæc sustineres, propter mansuetudinem et justitiam tuam liberabit et exaltabit te qui arguit pro mansuetis terræ, et erigit mansuetos in salutem. Qui afflictus et humiliatus est, dicit Job[1], erit in gloria. Et tu, quæso, frequentius psallas, et dicas[2] : Bonum mihi, Domine, quia humiliasti me. Tanquam aurum in fornace probavit te Dominus. Non est enim Jacob, quem Esau non persequitur : nec est Abel, quem Cain malitia non exercet. Justus septies cadit in die, fortiorque resurgit. Multæ enim sunt tribulationes justorum. In sex tribulationibus, dicit[3] Job liberabit te Dominus, et in septima non tanget te malum. Non deseras, quæso, patientiam, patientia enim justorum non peribit in finem. Non te moveant opprobria exprobrantium tibi quia testimonio Scripturæ[4] non contristabit justum quidquid acciderit ei. Docent nos exempla majorum quia viri magnanimi fortitudo gravioribus injuriis lacessita grandescit. Nihil arduum, nihil magnum est magno viro : nec timendum est ei quidquam esse difficile, cum soleat difficultas ex solo timore procedere. Si rei familiaris dispendia jacturamque et pressuram tuorum ægre sustines, recole verbum Apostoli[5] ad Hebræos : Spectaculum, inquit, opprobriis et tribulationibus facti, rapinam bonorum nostrorum recepimus cum gaudio, cognoscentes nos habere meliorem et manentem substantiam.

30. « Erit, erit quando hæc meminisse juvabit : erit, quando respondebis exprobantibus tibi verbum. Erit, quando cum gratiarum actione cantabis, et dices[6] : Ostendisti mihi Domine tribulationes multas et malas, et conversus vivificasti nos. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificaverunt animam meam. Lampas (ait Job[7]) contempta apud cogitationes divitum, parata est ad tempus statutum. Hæc omnia peccator videbit, et irascetur : te enim oportet crescere, ipsum autem minui. Princeps quidem quæ digna sunt principe cogitabit, et ex tua restitutione plenior et exuberantior gloria subsequetur. Tunc videbis et afflues, quia tuis remetieris æmulis in mensura, qua mensi sunt tibi. Tuli[8], dicit Dominus per Isaiam, calicem indignationis meæ de manu tua : non adjicies, ut bibas illum ultra : et ponam illum in manu illorum qui te humiliaverunt. Deus enim, dicit Job[9], non abjicit potentes, cum ipse sit potens, sed causas intuebitur singulorum. Scio quia faciet Dominus de persequentibus me judicium : reposita est hæc spes mea in sinu meo. Exspecto, ut juguletur[10] Goliath gladio, quem paraverat in mortem David : et Aman[11] puniatur in cruce, quam paraverat Mardochæo. Tua vero circumspectio, pater, de cætero

[1] Eccl. XIX. — [2] Matth. X. — [3] Isa. LIX. — [4] Jer. XIII. — [5] Prov. LXXXVII. — [6] Jerem. III. — [7] Isa. LIX. — [8] Osee IV — [9] Job. XX.

[1] Job. XXII. — [2] Psal. CXVIII. — [3] Job. V. — [4] Prov. XVI — [5] Heb. X.— [6] Psal. LXX — [7] Job. XII.— [8] Isa LI.— [9] Job. XXXVI. — [10] I. Reg. XVI. — [11] Ester IX.

fidem diligentius examinet singulorum, quos decreveris admittendos in tuæ familiaritatis sacrarium. Nam sicut in Ecclesiastico legis [1] : Amico fideli nulla est æstimatio, et non est ad comparationem illius ponderatio argenti et auri. Causam tuam, dicit Salomon [2], tracta cum amico tuo, et consilium tuum extraneo ne reveles. Et Ecclesiasticus [3] : Non credas inimico tuo in æternum, quia sicut atramentum semper æruginabit nequitia illius. Bene et diu valeas, benignissime pater. Et pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum, custodiat cor et intelligentiam vestram, ut serviatis in sanctitate et justitia coram ipso omnibus diebus tuis. Ego autem ad dominam reginam me contuli, donec videam ultionem de inimicis tuis, et in statum pristinum cum gloria et honore revertaris ». Hactenus consolatoria Petri, cujus et aliæ extant litteræ quibus ejusdem Eliensis episcopi laudes mirum in modum prædicantur, quas brevitatis causa hic describere prætermittimus, ad ipsum itidem datas [4]. At parum ista visa sibi, nisi acerrima invectiva perstringeret ipsum malorum omnium concinnatorem Hugonem episcopum Coventrensem cum ad eum hanc scripsit Epistolam [5] :

31. « Quondam domino et amico Hugoni Coventrensi, et Cestrensi dicto episcopo, Petrus Blesensis Bathoniensis archidiaconus, Dei memoriam cum timore.

Livor quo tendat, invidia quo feratur, proditoriæ factiones hodie patefecit immanitas. Dilectus Deo et hominibus episcopus Eliensis, vir sapiens, amabilis, generosus, benignus, et mitis, et in omnes liberalitates effusus, juxta divinæ dispositionem gratiæ, et suorum exigentiam, morum et meritorum, reipublicæ administrationem, et summam rerum fuerat assecutus. Vidisti, et invidisti : ex tunc ira tua. Ibi invidia concepit dolorem, et peperit iniquitatem. Ipse autem ambulans simpliciter, te in suæ familiaritatis sacrarium, atque unanimitatem, amicitiæ vinculum et fœderis accersivit. Totus requiescebat super te spiritus ejus, et erant adversus eum omnes cogitationes tuæ in malum. Væ, dicit Ecclesiasticus [6], duplici corde, atque labiis scelestis, et peccatori ingredienti duas vias. Interioris conscientiæ malum quoddam prætextu amicitiæ facies hypocritæ palliabat, et tu exercebas occulte in hominem innocentem linguæ seditionariæ et procacis injurias. Maledictus, inquit [7] Salomon, susurro, et bilinguis in populis : turbat enim pacificos. Omnem conscientiam suam effundebat in sinu tuo ; te enim quasi se alterum reputabat : tu vero eum in occasionem præcipitii proditoriis adulationibus impingebas. O detestanda proditio! Judas osculo tradidit, et tu verbo. Exhibebas exterius diligentis officium, et lingua tua concinnabat dolos. Sedens adversus fratrem tuum loquebaris, et adversus filium matris tuæ ponebas scandalum. Væ homini illi, per quem scandalum venit.

32. « Hoc equidem facinus interminabilem tibi maculam sinistræ opinionis inussit, et si quid commendabile de beneficio naturæ perceperas, culpa hæc perenniter abolevit. Nimirum Joab [1] multa fortiter fecerat, sed proditio in Amasam et Abner omnes in eo virtutum titulos denigravit. O labia detractatoria ! O lingua maledica et dolosa ! Quid apponetur, Domine, ad hanc linguam dolosam ? Utinam apponantur sagittæ, quæ eam transfodiant, et carbones desolatorii hanc incendant. Utinam tu (Seraphin) qui cælesti carbone [2] Prophetæ labia emundasti, gehennali flamma totum os et linguam ejus emundando destrueres, ut possemus cantare, et dicere [3] : Destruxisti eum ab emundatione. Labia Evangelio consecrata nunquam desinunt effutire ventum in verba mendacii. Totum vanitati datur, quod erat debitum veritati. Porro vir linguosus non dirigetur in terra. Ergo qui stat, videat ne cadat ; ante ruinam exaltatur cor.

33. « Exultas infelix et jactitas, quod supplantaveris innocentem. Sed certe positus est in ruinam resurrectionemque multorum, in suam scilicet, et suorum restitutionem ; in tuam vero, tuorumque ruinam complicium. Faba hæc recudetur in caput tuum. Omnis enim fraus in se reversa colliditur. De dolo non colliges, nisi fructum doloris ; et orditus es telam, ut diploide vestiaris. Verbum Isaiæ est [4] : Qui ordimini telam et in umbra Ægypti confiditis, diem amaritudinis exspectate. Publice gloriaris et jactitas, quod hanc turbam moveris quod incautam deceperis et induxeris plebem, ut armis inermem, et insidiis appeterent innocentem. Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Quid prædicas malitiam tuam, quæ in pluribus provinciis tua discurrente infamia jam plebescit ? sed de te, consimilibusque tuis dici potest [5] : Lætantur cum male fecerint, et exultant in rebus pessimis. Porro verbum Sapientis est [6] : Qui lætatur in ruina alterius, punietur. Salomon [7] : Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, ne videat Deus et in te iracundiam suam vertat. Sane semper familiare et proprium tuæ prosapiæ fuit dissensionum materiam seminare ; ramusque pestilens malitiam suam de malæ arboris radice contraxit. O generatio prava ! O domus exasperans ! O genimen viperarum ! Quis te docuit fugere a ventura ira? putas, quod non videat, et requirat hæc Dominus? Propter hoc irritavit impius Dominum, dixit enim in corde suo : Non requiret. Sed certe requiret Dominus, requiret etiam ille, de cujus nunc angustia gloriaris ; quandoque dante Domino respirabit. Sapientia enim justum venditum non derelinquet, et in tempore erit respectus illius. Decebat tui ordinis

[1] Eccl. VI. — [2] Prov. XXV. — [3] Eccl. XII. — [4] Pet. Bles Ep. CXVIII.— [5] Apud Reg. in Annal. Angl.— [6] Eccl. II.— [7] Eccl. XXVIII.

[1] 2. Reg. XX. — [2] Isa. VI. — [3] Psal. LXXXVIII. — [4] Isa. XXX. — [5] Prov. II. — [6] Ibid. XVII. — [7] Ibid. XXIV.

gravitatem, pacem conciliare in populis, sedare seditiones, maxime in Anglia, quæ te satis pauperem suscipiens magnificis honoribus ampliavit. Jeremias loquens ad eos, qui in transmigratione Babylonica erant [1]: Quærite, inquit, pacem civitatis, ad quam migrare fecit vos Dominus, quia in pace illius erit pax vestra. Vice alia tibi scripsi, et ut cessares a talibus, monitis salutaribus supplicavi. Verumtamen [2] cithara David nunquam Saulis vesaniam sedavit ad plenum, et adhuc manus ejus extenta est. Memento igitur, homo, si tamen homo; memento, inquam, tuæ conditionis; memento hujus vitæ brevis; memor esto districti et horrendi Judicis; memor esto pœnæ terribilis, horribilis, interminabilis et intolerabilis, quæ tibi in æternum parata est, si a tali maleficio non desistas ». Hactenus Petrus. At qualis fuerit Hugo iste, ex sua ipsius audi confessione, cum in extremis laborans coactus est, exigente conscientia, dicere veritatem; nam de ipso ista Rogerius:

34. « Eodem anno Hugo de Nunant Coventrensis sive Cestrensis episcopus Romam tendens, in Northmannia cœpit graviter infirmari. Cumque ingravescente ægritudine, mortem sibi vicinam cognovisset, fecit accersiri viros religiosos totius Northmanniæ, quos habere poterat, abbates et priores, et audientibus cunctis voce clamosa confessus est pure, et maxima cordis contritione, ac lacrymarum jugiter effusione, omnia peccata, scelera et enormitates omnes, quæ suæ memoriæ occurrebant. Tanta autem contritus erat et commotus pœnitentia, quod omnes adstantes et se intuentes ad lacrymas et singultus commovit. Denique flens et ejulans, manibusque consertis, prælatos omnes in virtute Dei adjurabat, quatenus sibi pœnitenti super tot et tantis flagitiorum excessibus pœnam infligerent et satisfactionem condignam. Audientes autem viri religiosi, qui lecto astabant, in episcopo vitam adeo flagitiosam, simul et admirabilem cordis contritionem, ad invicem sese contuentes, obmutuerunt universi, nescientes quid darent consilii, vel quid tam subito responderent. Quod cernens episcopus, dixit eis: Scio, scio, quod tantis enormitatibus auditis, hæsitatis inter vos, quid mihi pro pœnitentia infligatis: sed obsecro vos in nomine Jesu Christi Domini nostri, quatenus in loco pœnitentiæ et remissionem peccatorum meorum injungatis mihi, ut secundum voluntatem Dei, sim in pœnis Purgatorii usque in diem Judicii, ut tunc per misericordiam Redemptoris nostri, qui semper misericordiam exaltat super judicium, salvus fiam. Placuit hoc consilium universis, salva semper sibi clementia divina, quæ omnes servari desiderat, et neminem vult perire. Tunc episcopus, audientibus cunctis, cum ingenti mœrore recognovit, qualiter expulsis monachis Coventrensibus, ad cumulum omnium malorum in loco eorum irreligiosos clericos introduxit. Ad cujus flagitii satisfactionem aliud genus correctionis non invenit, nisi ut in eorum habitu vitam finiret, in quos, diabolico spiritu exagitatus, dum potuit, persecutionem excitavit, mendicare coegit, et quantum in se erat, odio mortali afflixit. Sicque cum magno ejulatu abbatem Becci, qui inter cæteros aderat, deprecans adjuravit, quatenus intuitu charitatis, ad diaboli confusionem, habitum sibi concederet monachalem, ut illos haberet patronos in sæculo futuro, quos persecutus fuerat in hoc mundo. Quod cum impletum fuisset, omnia quæ possidebat in auro et argento, in gemmis, et vasis pretiosis, domibus religiosis, et pauperibus erogavit. Et sic in spe bona omnium assistentium, et jugi lacrymarum effusione, fine insperato quievit ». Hæc de fine Hugonis post aliquot annos accidere, sed hic recensita Eliensis causa id exigente, ut ex persona detrahentis et calumniantis discas innocentiam patientium ista.

35. *Cælestinus papa agit per litteras pro legato Apostolico in Anglia.* — Sed prosequamur ipsam causam. Ubi delata sunt hæc ad Cælestinum papam; mox ad archiepiscopos Angliæ ista rescripsit [1]:

« Cælestinus episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus archiepiscopis, et episcopis in regno Angliæ constitutis, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cum dilectus in Christo filius noster Richardus, illustris rex Anglorum, quando se suscepto signo crucis ad ulciscendam injuriam Redemptoris accinxit, tutelæ regni sui curas, quod sicut vir intelligens et requirens Dominum, duxit obsequio postponendum, sub Apostolica protectione dimiserit: statum regni sui ac jura, et honorem ipsius, tanto majori studio conservare volumus et debemus, quanto de nostra protectione confisus, majoribus periculis personam suam, et res pro exaltatione sanctæ religionis exposuit, et in obsequio Creatoris laudabilius, faciente Domino cum eo signum in bonum, atque ferventius, sicut ex suis operibus elucescit, cognoscitur se habere. Cum igitur quædam tam contra regnum ipsum quam contra venerabilem patrem vestrum (fratrem) Willelmum Eliensem episcopum Apostolicæ Sedis legatum, cui regnum tradidit gubernandum, per Joannem comitem Moretonii, et per quosdam alios accepimus attentata, quæ nonnulla in se suspicionis continent argumenta, et si vera sunt, non in modicam noscuntur Sedis Apostolicæ contumeliam redundare; eidem præsumptioni tanto maturius duximus occurrendum, quanto ex mora ipsa jam dicto regi, et terræ Jerosolymitanæ gravius detrimentum, ac nobis et Ecclesiæ Romanæ major inde posset ignominia provenire.

36. « Proinde universitati vestræ per Apostolica scripta mandamus, et in virtute obedientiæ præcipimus, quatenus, si (prout nobis insonuit)

[1] Jer. XXIX. — [2] I. Reg. XVIII.

[1] Extat apud Rog. in Annal. Angl.

memoratus comes, vel alius in jam dictum episcopum manus violentas injicere, vel eum capere, vel juramentum quodlibet ab eo per violentiam extorquere seu eum in captione tenere, seu statum regni a severitate regia in recessu suo depositum aliquatenus immutare præsumpserit : omni occasione, vel simultate postposita, convenientes in unum, prædictum comitem, et omnes antedictæ præsumptionis consiliarios, auctores, complices, et fautores, accensis candelis, et pulsatis campanis, omni appellatione et excusatione, necnon et personarum acceptione postpositis, publice nuntietis vinculo excommunicationis adstrictos : et tamdiu faciatis sic excommunicatos ab omnibus arctius evitari, necnon et in terris illorum, et in aliis quas invaserint, præter pœnitentias, et parvulorum baptismata, divina penitus sine appellationis obstaculo prohibeatis celebrari officia : donec jam dicto legato tam a captione, quam a juramento primitus absoluto, et regno ipso in statum a prænominato rege in recessu suo dispositum reformato, cum testimonio litterarum ipsius legati, et vestrarum pariter ad Sedem veniant Apostolicam absolvendi. Scituri pro certo, quod si in hujus nostri executione præcepti negligentes fueritis aut remissi, non minorem in vos præstante Deo duximus ultionem, quam si prædicta injuria personæ nostræ, vel uni de fratribus nostris esset irrogata. Datum Laterani, quarto nonas Decembris, Pontificatus nostri anno primo ». Hæc Cælestinus. Qui et has contra Eboracensem archiepiscopum, fratrem itidem regis litteras addidit, quas idem qui supra Rogerius recitat istis verbis :

37. « Cælestinus episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Lincolniensi et Roffensi episcopis, et dilecto filio abbati de Burgo, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Sicut ea, quæ a venerabilibus fratribus coepiscopis nostris circumspectione provida, et ratione prævia statuuntur, debemus illibata servare : ita quæ minus quoque considerate aguntur, providentia pleniori corrigere, et in statum debitum nobis imminet reformare. Cum itaque venerabilis frater noster Gaufredus, Eboracensis archiepiscopus, in venerabilem fratrem nostrum Hugonem Dunelmensem episcopum, et quosdam alios excommunicationis sententiam promulgasset, et eorum nuntiis ad nostram præsentiam venientibus, in consistorio nostro fuisset hinc inde super ea sententia et quibusdam aliis articulis plenarie disceptatum : nos cognoscentes tam in ipsum quam in alios jaculatam sententiam inconsulte prolatam, fuisse nullius causæ rationabilis munimine roboratam, eam de consilio fratrum nostrorum denuntiavimus publice non tenere, irritantes eam, ne quid auctoritatis inhibentes. Ut itaque, quod nos decrevimus, per partes vestras publice nuntietur, per Apostolica scripta vobis mandamus, ut eamdem sententiam per Ecclesias vestras prædicetis auctoritate Sedis Apostolicæ irritatam : ut fidelium populus tam ipsi episcopo quam aliis una cum episcopo injuste legatis, fraternæ communionis participium securi impendat, et ab illorum nullatenus propter hoc communione recedat. Datum Laterani ».

38. Interea temporis, cum qui missus fuit e Sicilia a Richardo rege archiepiscopus Rothomagensis, in Angliam pervenisset ad sedandos tumultus, quibus illud regnum exagitabatur, partes adversus legatum Apostolicæ Sedis Eliensis episcopi cancellarii tutari cœpit. Verum quod ille non regis tantum, sed Apostolicæ Sedis auctoritate roboratus haud facile privari posset, nuntios suos Romam adversus eumdem legatum Apostolicum misit. Tunc et Eliensis legatus nuntios suos legavit ad Cælestinum Pontificem. Quid autem in ea causa actum sit Romæ, suo loco, anno sequenti dicturi sumus.

39. *Rex Angliæ rediens a Palæstina, captus a duce Austriæ tradendus Henrico imperatori.* — Interea temporis Richardus ipse rex Angliæ, novis obortis inter principes Christianos discordiis in Palæstina, deploratis jam rebus, discessionem cogitans, ut licuit, res componere laboravit. Atque primum omnium cum Saladino ad triennium fœdus statuit, regnum Jerosolymorum Henrico nepoti tradidit, Conrado competitore nece sublato, Guidoni vero loco regni tradita ab eo est insula Cypri. His vero peractis, octavo idus Octob. rediturus in Angl. solvit Accone. Cujus progressus singulos per singulos ferme dies descripsit Roger. in Annalibus, et inter alia illud funestum, quod ipsum contigerit in Hadriatico sinu pati naufragium, ex quo vix falsus emergens cum paucis, ubi compendiosiori via per Germanniam transire in Angliam constituisset, cum Viennæ territorium attigit, quantumlibet incognitus iter faceret, cognitus tandem, per violentiam extorta confessione suorum, a Leopoldo Austriæ duce capitur, et ad Henricum imperatorem captivus mittitur. Cujus rei causa perturbatus et concussus est orbis. Facta hæc sunt in fine anni hujus. Cum vero ad se missum regem Anglorum imperator accepisset, mox hæc scripsit ad regem Francorum :

40. « Henricus, Dei gratia Romanorum imperator et semper Augustus, dilecto et speciali amico suo Philippo illustri Francorum regi salutem et sinceræ dilectionis affectum.

« Quoniam imperatoria celsitudo non dubitat regalem magnificentiam tuam lætiorem effici de universis, quibus omnipotentia Creatoris nos ipsos et Romanum imperium honoraverit et exaltaverit, nobilitati tuæ præsentium tenore declarare duximus, quod inimicus imperii nostri, et turbator regni tui, Richardus rex Angliæ, cum esset in transeundo mare, ad partes suas reversurus, accidit, ut ventus, rupta navi sua, in qua ipse erat, duceret eam versus partes Istriæ, ad locum qui est inter Aquileiam et Venetias, ubi ipse rex, Dei permissione, passus naufragium, cum paucis eva-

sit. Quidam itaque fidelis noster comes Mainardus de Gortze, et populus regionis illius, audito, quod in terra erat, et considerato diligentius qualem nominatus rex in Terra promissionis proditionem et traditionem, et perditionis suæ cumulum exercuerat, insecuti sunt, intendentes eum captivare. Ipso autem rege in fugam converso, ceperunt de suis octo milites. Postmodum processit rex ad burgum in archiepiscopatu Saltzburgensi, qui vocatur Frisorum, ubi Fridericus de Botesowe, rege cum tribus tantum versus Austriam properante noctu, sex milites de suis cepit. Dilectus autem consanguineus noster Limpoldus (Leopoldus) dux Austriæ, observata strata, impositis ubique custodibus, sæpedictum regem juxta Wenam in villa viciniori in domo despecta captivavit. Cum itaque in nostra nunc habeatur potestate, et ipse semper tuæ molestiæ et turbationibus operam præstiterit, ea quæ præmisimus, nobilitati tuæ insinuare curavimus, scientes ea dilectioni tuæ beneplacita existere, et animo tuo uberrimam importare lætitiam. Datum apud Rithiencie, quinto kal. Jan. » Quod autem (ut audisti) excitatos ait milites ducis ad capiendum eum, ob mala illa quæ fecisset rex Anglorum in Palæstina : quænam fuerit ista, quæ præcessit inimicitiarum causa, ut Austriæ dux adversus ipsum tanta sit ausus, jam enarremus. Recenset ista Matthæus Paris, prosecutus sua historia res Anglorum, et quam præsertim hospitii causa tunc ab eo injuriam sit passus in Palæstina ; ait enim :

41. « Circa idem tempus venit dux Austriæ, ut in Terra-Sancta votum suæ peregrinationis perficiendo, in exercitu Christiano Deo fideliter militaret, et Salvatoris vestigia ibidem adoraret. Cumque prævii ejus marescalli sibi hospitium accepissent, et necessaria præpararent, supervenit præcipitanter quidam miles de familia regis Richardi, natione Neuster, et more suæ gentis ebulliens stultitia cum jactantia, asserebat se majus jus in illo hospitio habere quam aliquis alius : cum prius illuc adveniens, sibi suisque sociis illud assignasset. Multiplicatis conviciis utrobique, clamor ad aures regis pervenit. Rex autem nimis causæ Northmanni favorabilis et credulus, in iram excanduit contra familiam ducis, et non perpendens civiliter moderamen Dominicum, scilicet [1] : Descendam et videbo, præcepit præcipitanter, et secus quam deceret, ut vexillum ducis in eodem hospitio pro signo affixum in cloacam dejiceretur. Quod factum, cum dux hospitio privatus, et turpiter a Northmannis garrulis lacessitus, cognovisset, regem querulus adiit, sed nihil nisi sannas reportavit. Unde dux a rege spretus, ad regem regum se convertens, Dominum Deum invocavit in ultionem cum lacrymis, ut quemque superbum frangens, tantam passum injuriam consolaretur, qui ait [2] : Mihi vindicta et ego retribuam. Dux autem cito post reditum ad propria confusus et verecundus maturavit. Hoc facto rex Richardus postea non mediocriter exprobratus erubuit ». Hæc Paris.

42. Qui igitur tanta affectus injuria ad propria reversus, silentio devorabat quo depascebatur ipse mœrorem, oblatam sibi divinitus vindictam existimans, haud invitus arripuit eam. Ad quam exercendam consortem adhibendum putavit imperatorem, qui ab eodem Anglorum rege multipliciter se quereretur offensum. Quænam fuerint illa, verane, sive prætensa, idem auctor recenset inferius, cum ea idem imperator in conventu episcoporum ac principum palam exposuit judicanda in suam excusationem, ne videretur tyrannice agere, si tantum regem, militem Terræ-Sanctæ, naufragium, omni ob id commiseratione dignum, detineret tamen vinctum arcta custodia, ut publicum inimicum. Ea vero qualiacumque fuerint, tu ab eodem auctore sic accipe ; ait enim :

43. « Imperator autem iratum animum ac ferocem contra regem diutius præferens, nullatenus eum in præsentia sua convocare vel alloqui dignabatur : sed ipsum in pluribus contra eum et suos graviter accusans, calumnias multas eidem regi prætendit. Tandem hinc inde mediantibus amicis, et præcipue H. Cluniacensi abbate, et Willelmo regis cancellario, imperator, convocatis episcopis, ducibus et comitibus suis, regem in præsentia sua accersiri jussit, eumque in pluribus articulis coram omnibus accusavit. In primis scilicet quod per ejus consilium et auxilium, regnum Siciliæ et Apuliæ, quod sibi jure hæreditario debebatur, defuncto rege Willelmo, amiserit. Pro quo adipiscendo exercitum permaximum, data pecunia infinita, conduxerat : cum idem rex sibi auxilium præstiturum fideliter spopondisset, ut a Tancredo regnum illud obtineret. Deinde causabatur de rege Cypri, qui ei affinitate conjunctus fuerat, quod eum injuste ab imperio ejecerit, et carcerali custodiæ deputaverit, et terram ejus cum thesauris violenter invaserit, et insulam cuidam alieno vendiderit. Postmodum vero accusavit ipsum de morte marchisii de Monte-Ferrato, heredis sui : quod videlicet per ejus proditionem et machinationem ab Arsacidis peremptus sit. Quos et miserat ad perimendum regem Francorum dominum suum, cui nullam fidelitatem, ut debuerat, servavit in communi eorum peregrinatione, sicut juramenti sacramento inter utrosque fuerat confirmatum. Deinde conqueritur, quod signum ducis Austriæ consanguinei sui, ob ejus contemptum, apud Joppen in cloacam projici jussit, et Teutonicos suos in Terra-Sancta verbis probrosis et factis ubique dehonestaverit.

44. « Super his et hujusmodi calumniis rex Anglorum ab imperatore conventus, protinus in medio stans, contra singulas objectiones ita luculenter et argumentose respondens peroravit, ut omnibus admirationi et venerationi haberetur, ita ut nulla

[1] Gen. XVIII. — [2] Rom. XI.

suspicio de his, in quibus accusabatur in cordibus audientium ulterius remaneret. Nam dictorum veritatem et ordinem veridicis quibusdam assertionibus et argumentatione probabili ita in lucem propalavit, ut omnes suspiciones falsas, quibus impetebatur, omnimodis allegationibus cassaret, et gestorum veritatem non taceret. Proditionem quoque omnimodam, vel alicujus principis necis machinationem constanter depellebat, asserens se semper fore paratum ad suam innocentiam purgandam super talibus objectionibus, prout imperatoris curia rationabiliter judicaret. Cumque diutius coram imperatore et principibus ejus disertissime, ut erat facundissimus, allegasset, imperator admirans tantam regis facundiam, surrexit, et accersito ad se rege ejus in oscula ruit : ac deinceps blande leniterque cum eo agebat. Ab illo denique die cœpit imperator mitius agere, et regem familiariter honorare ». At hæc (ut diximus) postea, nempe post annum acciderunt, hic recensita ad causas simultatum obortas insinuandas ipso rerum gestarum exordio. Cæterum de his, quorum rex Angliæ argueretur, nempe quod fuerit auctor necis marchionis de Monte-Ferrato, et machinator mortis regis Francorum, procuratæ sunt litteræ excusatoriæ, a Sene de Monte, ipso nempe principe Assassinorum (hic namque titulus illi) quibus immunis penitus et innocentissimus idem Richardus rex Angliæ redderetur. Extant adhuc ipsæ litteræ in nihilo labefactatæ, quas recitat Neubrigensis [1], quem consule. Sed reliqua anno sequenti.

45. *S. Hugonis episcopi Lincolniensis mire et sancte gesta.* — Hoc eodem anno contigit (quod non putamus omittendum) illud memoria dignum facinus S. Hugonis episcopi Lincolniensis, de quo Rogerius in Annalibus ista scribit : « Eodem anno Hugo Lincolniensis episcopus faciens visitationes suas per domos religiosorum in sua diœcesi, venit ad abbatiam sanctimonialium de Godestove, quæ est inter Oxoniam et Modestoc : et cum intrasset Ecclesiam ut oraret, vidit tumbam in medio chori ante altare sericis pannis velatam, et lampadibus et cereis circumdatam. Et quæsivit cujus esset tumba. Et dictum est ei, illam esse tumbam Rosamundæ, quæ quondam extiterat amica Henrici regis Angliæ, filii Mathildis imperatricis, et quod ipse pro amore illius multa bona Ecclesiæ illi fecerat. Et respondit episcopus : Tollite eam hinc, quia scortum fuit, et sepelite eam extra Ecclesiam cum cæteris, ne Christiana religio vilescat, et ut exemplo illius cæteræ mulieres exterritæ caveant sibi ab illicitis et adulterinis concubitibus. Et factum est ita ». Hactenus auctor. Sed quid mirum, si hæc in mortuam regis pellicem egerit, qui nec parceret viventi regi, quem pro Ecclesiastica vendicanda libertate redarguere minime prætermisit ? Nam audi quæ de rebus ab eo præclare gestis omni fide scribuntur auditu digna [2] :

[1] Neubr. l. v. c. 14. — [2] Extant apud Sur. tom. vi. die xvii Nov.

46. « A singulis enim Romanis Pontificibus, qui ejus tempore Ecclesiæ præfuerunt, id humillime petiit (nempe ut solutus episcopali cura viveret), sed non obtinuit : imo vero tanquam bene dignus coactus ab illis est suo munere perfungi. Nuntios etiam et fautores hujus rei durius illi objurgantes, cum minis remiserunt, vetaruntque, ne deinceps hujusmodi litteras ad Apostolicam Sedem afferrent. Graviora quoque totius provinciæ negotia ei expedienda delegarunt. Singularem namque a Domino gratiam acceperat justum ab injusto discernendi, ita ut peritissimi jure consulti cum admiratione dicerent nunquam se talem virum reperisse in decidendis etiam difficilibus subtilissimisque causis, quamvis ille hujusmodi praxim nusquam didicerat. Gaudebant omnes qui causas justas ad ejus judicium afferebant, certi nimirum, quod nec ignavia seduci, nec muneribus, aut minis corrumpi, vel frangi posset.

47. « Spiritus quoque sanctus, qui hoc ei contulerat donum, sermonem illius atque sententias confirmabat sequentibus signis. Nam cum rebelles quosdam et contumaces Satanæ tradidisset in interitum carnis, subito non comparuerunt. Miles quidam propter quoddam mendacium ab episcopo sancto reprehensus, cum admonitionem ejus parvipenderet, ne se emendare vellet, mox ab illo excommunicatus est. Usurpabat namque sibi bona quædam, quæ incitante eum uxore, quod prolem legitimam non haberet, a veris hæredibus per simulationem alienare consenserat. Tremenda res. Invasit eum diabolus nocte sequenti, extorquens subito animam mendacem. Alius quidam in eodem scelere ei succedens, cum lætus et temulentus lecto exciperetur, sopori mortem socians, etiam misere extinctus est. Forestarius quidam propter facinus plexus anathemate, viri Dei sententiam non metuens, intra paucos dies horribili morte decessit e vita. Quidam diaconus, livore impellente, militem quemdam nequiter accusans de crimine regiæ proditionis, Hugonis sententia ob spem emendationis percussus, cum peccatum suum non modo non vellet agnoscere, sed etiam ab archiepiscopo absolutionem impetraret, rediensque ad virum sanctum, purgationis, ut putabat, suæ chirographum secum afferret, rursum non obstante mandato, ab illo excommunicatus est. Ut autem Dominus ostenderet, utrius sententiam approbasset, diaconum horrendum in modum percussit, nec eum diutius vivere passus est. Adolescentula quædam, cum impudenter spueret in faciem sponsi sui, præsente sancto episcopo, nec veniam petere vellet, a diabolo præfocata expiravit.

48. « Clericus quidam propter tyrannidem quorumdam potentium, jus suum quod ei erat in quadam Ecclesia, obtinere non potuit. Pecuniis quoque ac aliis rebus pæne omnibus in curia Romana consumptis, jam summa egestate cœpit urgeri. Audiens vero sanctum Hugonem oppressorum consolatorem piissimum esse, ad illum tan-

dem venit etiam longe extra fines diœcesis suæ, et cum lacrymis ejus auxilium imploravit. Motus ergo vir Dei, omnes excommunicavit, licet ejus jurisdictione non tenerentur. Quid plura? Alii in amentiam versi, alii repentina morte extincti sunt: quorumdam oculi cum ingenti cruciatu exciderunt, donec legitimo possessori restituta est Ecclesia. Alios etiam viros septem quandoque excommunicavit vir sanctus, quod furem a cœmeterio dolo abstraxissent, et mox sine dilatione suspendissent. Timentes vero illi ne accideret ipsis quod jam multis evenisse constabat, ad pedes episcopi pariter venerunt. Sex satisfactione dura illa quidem, sed brevi expugnati sunt: septimus, quia noluit satisfacere, absolutionis gratiam non impetravit. Tam vero dura fuit ea satisfactio, ut etiam brumali tempore pæne nudi furem a patibulo depositum, perlongum iter humeris portare, atque in eo, quod diximus, cœmeterio, unde illum extraxerant, tumulare compulsi sint. Res prorsus stupenda. Jam septem anni transierant, et ecce redit miserabilis ille, cum lacrymis petens absolutionem : Domine, inquit, postquam sententia tua me perculit, acciderunt mihi mala multa. Gratiam regis continuo perdidi, exulare coactus, ad inopiam redactus sum : corporis molestia contabui, plurimisque adversis casibus subjacui. Sed ne pejora his succedant, dignare, obsecro, vel sero pœnitentem relevare. Misertus ergo vir pius tantæ calamitatis, quod ex fortunato et divite ærumnosus et morbidus factus esset, clementer eum absolvit, et ne dolorem dolori adderet, mulctam ei mitiorem irrogavit ». At de his modo satis, ad res Constantinopolitanæ Ecclesiæ demum convertamus orationem.

49. *Georgio Xyphilino patriarchæ Constantinopolitano suum opus dedicat Theodorus Balsamon ; ubi de edicto Constantini circa donationem Romanæ Ecclesiæ factam instituta quæstio et fabulæ explosæ.* — Hoc eodem anno Georgius Xiphylinus Constantinopolitanus patriarcha sedere cœpit, seditque (ut Nicetas habet, et series Græca patriarcharum Constantinopolitanorum) annos septem, quibus pervenisse constat usque ad primam Indictionem, annum scilicet Redemptoris millesimum centesimum nonagesimum octavum, ita testante ejus successore Joanne Camatero in Constitutione a se edita anno sequenti, quæ extat in Collectione legum Orientalium libro quarto. Quibus corrigas eos, qui anno millesimo centesimo nonagesimo quarto eum sedere cœpisse scripsere.

Huic autem Xiphilino Theodorus Balsamon obtulit commentarium a se scriptum super canones, imperatum ipsi opus (ut dictum est) ab imperatore Emmanuele Comneno et Michaele Anchalio patriarcha : quod absolutum hoc epigrammate ad fores inscripto eidem Xiphilino nuncupavit ejusmodi titulo :

50. « Theodori patriarchæ Antiocheni ad sanctissimum patriarcham Georgium Xiphylinum carmen :

> Perquam pias traditiones canonum,
> In vasto ego mari tremens Atlantico
> Pervasi, ut Ascrædus Charybdin hospes trajicit,
> Vel rubrum ut pelagus Israelites senex,
> Tuæ manus dextræ stabilitus gratia,
> O patriarcharum valde pium decus !
> Unde bacilli mystici calamo levans
> Illorum inaccessum itiner bifariam,
> Ipse in duobus tradidi scripto libris,
> Quæ canonicæ disciplinæ sunt opera.
> Te rogo, qui bonis nites actionibus,
> Et luce doctrinæ cunctos illuminas,
> Hujus libri columna itineris, ut fies,
> Ægyptiorum mores quidem exustulans,
> Verum in salutis via lucem porrigens.
> Hæc tibi scribo Theodorus Balsamon,
> Qui patriarcha sum religione inclytæ.
> Antiochiæ, atque adeo Orientis totius.

Sed titulo tenus dicebatur Antiochenus patriarcha, cum illic consistere non valeret, sed Latinus ejusdem Ecclesiæ patriarcha sedens rerum dominus, non sineret Græcum patriarcham illuc accedere. In reliquis autem locis sinebantur residere episcopi Græci ad curandos Græcos, qui illic habitarent. Testatur enim hoc idem ipse Balsamon libro secundo, statum Orientalis Ecclesiæ his verbis describens in canone decimo sexto Synodi Antiochenæ : « Non sinuntur pedem in eam immittere Græci a Latinis, Antiochiam scilicet, vel Jerosolymam, vel Tarsum, Jerosolymæ enim ab impiis Sarracenis pollutæ sunt, thronus Antiochenus a patriarcha Latino detinetur, et Tarsus ab Armenis. Reliquæ autem Jerosolymorum, Antiochiæ, et quædam Orientales Constantinopolis Ecclesiæ non reputantur vacare, quia sultanus, Latini, et reliqui Agareni permittunt antistitibus suas Ecclesias episcopaliter administrare, et Christianorum, qui illic sunt, curam gerere ». Hæc Balsamon, qui Constantinopoli constitit ad opus elaborandum, munificentia patriarchæ vivens.

51. Quod ad opus ab ipso elaboratum pertinet, plura dicenda sunt, nec levis quidem momenti ; permagni quippe interest quo animo quispiam ad scribendum se conferat : secundum illud Evangelicum [1] : Si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tenebrosum erit. Theodorus vero pessime affectus in Latinos, a quibus sua Ecclesia pelleretur, toto opere illo, summa animi amaritudine a se conscripto, nihil magis elaboravit, quam ut infamaret Latinorum Ecclesiam principalem, Romanam Sedem, cujus auctoritate ab Antiochena Ecclesia se excludi cognosceret. At quam calumniose, astute, vafroque consilio id egerit, videndum est : plurimi namque interest ista nosse, et ad propinata venena antidotum offerre paratum.

In primis vero homo vaferrimus consueta arte Pelasga apocrypha in sua Collectione miscuit, cum authenticis atque probatis, nempe canones, Apo-

[1] Matth. vi.

stolorum dictos, ab Ecclesia Catholica nunquam receptos et probatos; itemque rejectos alios, appositosque mentitos canones ad sextam Synodum, ex quibus tanquam e pharetris sagittas sumit contra cœlibatum Ecclesiæ Occidentalis, jejunium sabbati, et alia id genus. Itemque, quod nemo alius Græcorum antea fecerat, ex Actis Silvestri papæ, sub Eusebii Cæsariensis nomine falso Græce scriptis, edidit edictum Constantini de donatione, non ut rem gratam faceret Romanæ Ecclesiæ, sed ut Constantinopolitanum patriarchatum ostenderet antiquissimum. Quod quidem quam falsum sit, ostendimus in Annalibus suo loco.

52. Sed dicamus de his hæc obiter, antequam quæ sunt Theodori reliqua prosequamur, duplicia reperiri Acta Silvestri: Latina primum, quæ et ad Græcos sunt derivata, ut quæ habentur in plerisque antiquis Codicibus, et ex Latinis accepta. Recitat ipsa Metaphrastes, necnon Zonaras, atque Cedrenus. Alia rursus, quæ post hæc, nec ante sæculum præcedens, nempe non ante millesimum Christi annum cognita ab aliquo fuisse noscuntur ab aliquo Græcorum commenta, proditaque sub Eusebii nomine ex libro de martyribus, quibus superadditum est a Græcis Græce scriptum ipsum recitatum a Theodoro Constantini edictum, idemque latinitate donatum, atque receptum una cum Actis, prout glossemata testantur apposita apud Gratianum in dicto Constantini imperatoris edicto [1], in verbo, Utile. At quod alibi diximus Græci non Latinorum amore, sed odio, suique utilitate fecisse noscuntur; in odium, inquam, Romanæ Ecclesiæ, ut quæ ipsa possidet, non diceretur a Christo ea accepisse (quod sæpe sæpius protestatos esse vidimus sanctissimos Romanos Pontifices, Gelasium, Nicolaum, et alios adversus Græcos agentes) sed a Constantino imperatore. In sui vero utilitatem, eo quod in eodem edicto affirmaretur, jam antiquitus sub Constantino Ecclesiam Constantinopolitanam esse patriarchatum: quod liquet, neque post plura sæcula illi fuisse concessum, penitus autem negatum a sancto Leone papa Gelasio, et aliis superius suis locis recensitis; ex quibus concessio ista quæ in edicto habetur, penitus esse commentitia, prorsusque falsa convincitur. Sic igitur, cum idem Theodorus affectarit, ex privilegiis imperatorum Constantinopolitanam Ecclesiam habere privilegia, quæ habet Romana Ecclesia, in sui lucrum illud prodidit imperat. Constantini decretum, ut ex illo ea derivare posset in sua: quod ostendit ipse Balsamon in Nomocanone Photii, titulo secundo, et in Justiniani Novella, capite centesimo vicesimo tertio. Sed et cum agit de canonibus Synodi Antiochenæ, canone duodecimo de Appellationibus, eadem privilegia a Synodis Œcumenicis in ea fluxisse mentitus est, dicens: « Secunda universalis Synodus et Quarta dederunt patriarchæ Constantinopolitano privilegia papæ, et statuerunt, ut is quemadmodum et ille in omnibus honoretur: unde necessario in ejus sententia appellatio non cadit ». Hæc ipse, sed in his omnibus mendacissime: sicut et falsissima noscuntur esse, quæ a nobis suis locis sunt superius demonstrata. En vides Balsamonis consilium in edendo Constantini decreto, a nullo Græcorum hactenus in lucem prodito [1], nempe, ut ageret, quod agebat, scilicet ut patriarchatum Constantinopolitanum privilegiis parem ostenderet esse Romanæ Ecclesiæ, a Christo tantum in Petro fundatæ.

53. Quod autem inani studio laborent novatores improbare quod fertur edictum seu decretum Constantini donationis, e Græco in Latinum translatum: sciant ipsi, se in his nostram potius causam agere, quam contra nos pugnare, qui profitemur cum Irenæo, Cypriano, et aliis sanctis Patribus, iisdemque Romanis Pontificibus, Romanæ Ecclesiæ privilegia non ab hominibus, sed a Christo in Petro esse collata, et a Petro in successores esse transfusa, idipsum sentientibus cum Latinis etiam Græcis sanctis Patribus qui ab exordio nascentis Ecclesiæ hactenus floruerunt. Neque ob eam causam, quod nolint suffragari nobis ipsum Constantini decretum, mox jure excidit eadem Ecclesia temporalium rerum dominio, quod certum atque indubitatum omnibus est, plurium imperatorum Diplomatibus possidere, quæ suis locis sunt recitata superius. Neque enim tot tantosque Pontifices Romanæ Ecclesiæ, qui claruerunt a Constantini temporibus, quos contingit sæpe adversus principes de juribus Romanæ Ecclesiæ disputare, legimus ea voluisse defendere ejusdem Constantini edicti auctoritate, sed potius Evangelica, ut sanctus Leo, Felix, Bonifacius, Gelasius, Hormisda, sanctus Gregorius, et reliqui successores omnes innixi petræ, super quam Christus testatus est se fundare Ecclesiam suam; quorum plures liquet non ignorasse Acta Silvestri, cum ipsorum contigit meminisse, neque tamen ejusdem edicti fecisse aliquam mentionem, utpote quod eo illa caruerint, et post longa tempora arte Græcorum illis accesserit, ex quibus in Occidentalem fuerit delapsum Ecclesiam, acceptum vero bona fide a nonnullis, quousque mala fides Græcorum inexplorata latuerit, et a pluribus pugnatum pro illo in hanc usque diem, putantibus germanum Constantini privilegium omni fraude purum, omni studio defendendum, et quidquid Romanæ Ecclesiæ juris est, non sinere aliquo modo subverti. Qui primus ejusdem edicti meminisse inter Romanos Pontifices reperitur, fuit Leo papa Nonus in Epistola ad Michaelem Constantinopolitanum et Leonem Acridanum episcopos, anno Redemptoris millesimo quinquagesimo quarto, ex quo haud modicum fidei incrementum accepit, unde posteri absque aliqua Græcorum imposturæ suspicione, et indignatione, bona fide sicut ipsum legerint, ita receperint.

[1] Dist. XCVI. c. 14. ex palea.

[1] Theod. Bals. glossemat. super Synod. Antioch.

54. Verum emersit in lucem tempore Benedicti papæ Duodecimi Ottonis Tertii imperatoris nomine Diploma, quo idem edictum esse falsum argueretur, scriptumque ab impostore Joanne Diacono. Quod quidem licet mendis depravatum, atque ut ex ipso apparet, nimia vetustate corruptum, corrosum blattis, tineisque voratum, in lucem vindicandum tamen idem Pontifex cupidus veritatis a consumentis omnia faucibus temporis procuravit, idque publicis monimentis omni fide munitis. Quod rursum cum ad custodiam servaretur, sicut a legentium oculis, ita a memoria labi hominum contigit, sed emersit in lucem. Nam duo exempla nactus sum, alterum Parisiis a Nicolao Fabro, una cum aliis Romanorum Pontificum litteris Apostolicis uno volumine comprehensis; alterum vero ex eadem continente Codice Epistolarum, seu Diplomatum itidem Romanorum Pontificum atque regum opera, et industria Benedicti Romani Pontificis collectarum, misso nobis Cremona ab honestissimo viro Ecclesiasticarum antiquitatum studioso, Petro Antonio Tolentino, una cum aliis summa diligentia per ipsum collectis et conservatis scriptis, ad Romanam Ecclesiam pertinentibus. Quorum exemplorum habita collatione, quod in altero deesse videbatur, cum licuit, ex altero suppletum est. Prodimus in lucem eo magis, quod oppignoratam exhibuerimus fidem nostram superius, tertio Annalium tomo, anno Redemptoris trecentesimo vicesimo quarto, ubi de Constantini imperatoris donatione sermonem habuimus, cum per Joannem Diaconum e Græco derivatum fonte diximus, nec de ipso aliquid, quisnam ipse fuerit, vel quando scripserit, propalavimus, reddituri inferius ex litteris Apostolicis Benedicti Duodecimi, unde accepimus, rationem. Sed quod occasione Theodori Balsamonis de eodem dicto verba facere necessitas impulit : quid pariter de ejus auctore in Ottonis diplomate sit expressum, hic describere rerum opportunitas persuasit, ab ejus titulo inchoando. Demum vero ipso Ottonis diplomate integre reddito, quid sit de ipso sentiendum, nostrum qualecumque interponemus judicium, liberum cæteris relinquentes, in diplomate adeo vetusto atque corrupto, pro arbitrio suum exercere judicium, et reddere cuncta consona veritati. Hæc enim in nuper citato Codice descripta leguntur :

55. « Instrumentum, in quo est bulla Apostolica certæ commissionis, et litteræ Ottonis imperatoris invectivæ in Pontifices dilapidatores bonorum, et expressivæ donationis litterarum assignatarum Romanæ Ecclesiæ.

« In nomine Domini. Amen. Noverint universi, hoc præsens instrumentum publicum inspecturi, quod nos Joannes de Amelio, Forojuliensis archidiaconus, cameræ domini papæ clericus, delegatus specialis commissarius ad infrascripta specialiter deputatus, dudum in Romana curia residentes personaliter recepimus cum debita reverentia quasdam litteras sanctissimi patris et domini nostri Benedicti divina providentia papæ XII, ejus vera bulla plumbea cum filis cannabis, more Romanæ curiæ bullatas, non vitiatas, non cancellatas, non abolitas, non abrasas, nec in aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus vitio et suspicione carentes, tenoris et continentis infrascriptorum.

« Benedictus episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio magistro Joanni de Amelio, archidiacono Forojuliensi, clerico cameræ nostræ, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cum certis privilegiis, registris, libris, et scripturis Ecclesiam Romanam tangentibus, quæ in thesauro ejusdem Ecclesiæ, qui conservatur in civitate Assisinatensi, existunt, pro quibusdam incumbentibus ad præsens Ecclesiæ memoratæ negotiis egeamus : nos de tuæ circumspectionis industria plenam in Domino fiduciam obtinentes, te pro eisdem privilegiis, registris, libris, et scripturis perquirendis, eligendis, ac nobis mittendis vel deferendis, ad civitatem eamdem providimus destinandum. Quocirca discretioni tuæ per Apostolica scripta committimus et mandamus, quatenus illuc te personaliter conferre procurans, dilectis filiis magistro Raymundo de Pocoliis, archidiac. Petragoricensi rectore, et Joannes Rigaldi canonico Albiensi, thesaurario ducatus Spoletani, vel eorum altero, vel pluribus tabellionibus auctoritate Apostolica publicis tecum adhibitis, visis quoque ac recensitis inventariis, alias de thesauro prædicto confectis, privilegia, registra, libros, et scripturas hujusmodi, de quibus tibi verbotenus dreximus et injunximus, perquirere ac eligere solerti et fideli adhibita diligentia non postponas, illa ex eisdem privilegiis, litteris, et scripturis, de quibus juxta voluntatem et intentionem nostram, quam tibi oraculo vivæ vocis expressimus, cognoveris expedire, de verbo ad verbum per dictos tabelliones transcribi, et eorum transcripta in formam publicam redigi faciendo, et nihilominus decernendo auctoritate Apostolica, eisdem transsumptis in publicam formam, ut præfertur, redactis, et coram te solemniter publicatis, esse ubique perpetuo in judicio, et extra judicium fidem plenariam tanquam originalibus adhibendam. Subsequenter vero privilegia, registra, libros, et scripturas, quæ, quos, et quas elegeris, et de thesauro prædicto receperis, sive ipsorum privilegiorum, litterarum, et scripturarum transumpta publicata (ut superius est expressum) nobis mittere studeas fideliter vel deferre, te taliter super his habiturus, quod tuam circumspectam fidelitatem ac diligentiam in hac parte merito commendare possimus. Datum Avenione secundo kalendas Novembris, Pontificatus nostri anno quarto.

56. « Auctoritate quarum, nos Joannes delegatus et commissarius supradictus, ad civitatem Assisii, et locum fratrum minorum beati Francisci, videlicet ad cameram juxta sacristiam superiorem,

ubi præfatus thesaurus in Archivis Romanæ Ecclesiæ conservatur, venerabili viro domino Joanne Rigaldi legum doctore, canonico Albiensi, Spoletani ducatus thesaurario, et magistris Bartolo Wannis de Spello, Bertrando Glauderia, et Geraldo de Carreria clericis Spoletanis, et Caturcensis diœcesis, auctoritate Apostolica tabellionibus publicis nobiscum adhibitis, nos personaliter conferentes, visis et recensitis inventariis, alias de dicto thesauro factis, privilegia, registra, et libros, ac scripturas alias, de quibus præfatus dominus noster papa nobis verbotenus dixit specialiter et injunxit, adhibita solerti diligentia, tenorem commissionis nostræ servantes et fideliter exequentes, perquisivimus, investigavimus, inspeximus, ac nonnulla elegimus, ex eisdem, juxta voluntatem et mandatum ejusdem domini nostri, quod nobis expressit oraculo vocis vivæ. Inter alia vero elegimus, ac vidimus, et diligenter inspeximus quoddam Privilegium cum quadam bulla plumbea parva in pendenti, sive in fine dicti privilegii cum pergameno alligata. In qua quidem bulla ab una parte in circumferentia ejusdem scriptum erat, *Otto imperator Romanus*, ab alia vero parte erat quoddam caput hominis cum pilis crispis, et cum spatulis, scriptumque erat in circumferentia, *Aurea Roma,* ut prima facie apparebat. Quod quidem privilegium nos Joannes delegatus et commissarius memoratus transcribi per Geraldum de Carreria, et subscribi, et in formam publici instrumenti redigi fecimus per supradictos, inferiusque subscriptos tabelliones, volentes, et auctoritate Apostolica nobis in hac parte commissa specialiter decernentes, sedentes pro tribunali, quod transumpto, seu transcripto hujusmodi deinceps illa fides adhibeatur tam in judicio, quam extra judicium, sicut et originali prædicto, ipsumque transumptum, seu transcriptum ubique eamdem fidem faciat in agendis, quod faceret privilegium memoratum. Quibus omnibus et singulis nostram auctoritatem interponimus et decretum. Tenor vero dicti privilegii sequitur in hæc verba :

57. « In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Otto servus Apostolorum, et secundum voluntatem Dei Salvatoris, Romanorum imperator Augustus.

« Romam caput mundi profitemur, Romanam Ecclesiam matrem omnium Ecclesiarum esse testamur, sed incuria et inscientia Pontificum longe suæ claritatis titulos obfuscasse. Nam non solum quæ extra Urbem esse videbantur vendiderunt, et quibusdam colluviis a lare (altare) S. Petri alienaverunt, sed (quod absque dolore non dicimus), si quid in hac nostra Urbe regia habuerunt, ut majori licentia evagarentur, omnibus cum vindicante pecunia in commune dederunt, et S. Petrum et S. Paulum, ipsa quoque altaria spoliaverunt, et pro reparatione semper confusionem duxerunt. Confusis vero papaticis legibus, et jam abjecta Ecclesia Romana, in tantum quidam Pontificum irruerunt, ut maximam partem imperii nostri Apostolatui suo conjungerent, jam non quærentes quæ et quanta suis culpis perdiderunt, non curantes quanta ex voluntaria vanitate effuderunt; sed sua propria, utpote ab illis ipsis dilapidata, dimittentes, quasi culpam suam in imperium nostrum retorquentes, ad aliena, id est, ad nostra, et nostri imperii maxime migraverunt. Hæc sunt enim commenta ab illis ipsis inventa, quibus Joannes Diaconus cognomento, *Digitorum mutius* (mutilus), præceptum aureis litteris scripsit, sub titulo magni Constantini longa mendacii tempora finxit. Hæc sunt etiam commenta, quibus dicunt quemdam Carolum S. Petro nostra publica tribuisse. Sed ad hæc respondemus, ipsum Carolum nihil dare jure potuisse, utpote jam a Carolo meliore fugatum, jam imperio privatum, jam destitutum et annullatum. Ergo quod non habuit dedit : sic dedit, sicut nimirum dare potuit, utpote qui male acquisivit, et diu se possessurum non speravit. Spretis ergo commentitiis præceptis, et imaginariis scriptis, ex nostra liberalitate sancto Petro donamus quæ nostra sunt, non sibi quæ sua sunt, veluti nostra conferimus. Sicut enim pro amore S. Petri dominum Silvestrum magistrum nostrum papam elegimus, et Deo volente, ipsum serenissimum ordinavimus et creavimus, ita pro amore ipsius domini Silvestri papæ sancto Petro de publico nostro dona conferimus, ut habeat magister, quod principi nostro Petro a parte sui discipuli offerat. Octo igitur comitatus pro amore magistri nostri domini Silvestri papæ sancto Petro offerimus et donamus, ut ad honorem Dei et sancti Petri cum sua et nostra salute habeat et teneat, et ad incrementa sui Apostol. nostrique imp. ordines. Hos autem sibi ad ordinandum concedimus, Pisaurum, Fanum, Senogall. Anconam, Fossabrunum, Callium, Esium, et Ausimum, ut nullus unquam ei et sancto Petro audeat aliquam inquietationem facere, aut eum aliquo ingenio fatigare. Quicumque vero præsumpserit : omnia quæ habuerit amittat, et sanctus Petrus, quæ sunt sua recipiat. Ut hoc autem in æternum ab omnibus conservetur, hoc præceptum manu nostra diu, Domino adjutore, victura confirmavimus, et nostro sigillo præcepimus insigniri, ut sibi suisque successoribus valeat.

« ✝ Signum domini Ottonis invictissimi Romanorum imperatoris Augusti.

« In cujus rei testimonium præsens transcriptum in formam publicam redactum, sigilli proprii, quo utimur, jussimus appensione muniri. Datum et actum Assisii in loco Fratrum Minorum, in palatio domini papæ. Anno Nativitatis Domini MCCCXXXIX, Indictione septima, tempore prædicti domini nostri Benedicti divina providentia papæ XII, Pontificatus sui anno V, die XX mensis Martii, præsentibus venerabilibus viris dominis Joanne thesaurario prædicto, et cæteris ibi scriptis et subscriptis ». Hactenus ex scripto Codice est

recitatum Diploma. Quod ne improba impostura in rebus Ecclesiasticis partem aliquam sibi vindicet, sanctissimus Pontifex Benedictus curavit fide integra describendum, atque memoria perpetua conservandum. Non enim mala fide scindi voluit, tradique igni abolitione perenni, eo quod videretur adversari edicto vulgato Constantinianæ donationis. Sed nec tamen, quia describi curavit, ne periret, ipsum probasse dici potest, sed disquirentium doctorum virorum reliquit disputationi.

58. Porro de illo dicturi, id in primis examinandum, an revera affirmari possit, Diploma ipsum, Ottonis imperatoris esse, vel ejus nomine scriptum. Felices enim omnes forent impostores, si ex falso tantum superposito titulo, quod cuperent probatum haberent, et non plura intercederent, quibus luce perspicua convincerentur esse falsarii. Sunt quidem complura, quæ in eodem Diplomate scripta reperiuntur, quæ veritati adversari noscuntur; insuper alia desiderantur, quorum omissio perspicue posset redarguere falsitatem, et esse commentitium demonstrare. Sed omittimus leviora, nempe conjecturas, quibus idem Diploma in suspicionem saltem induci possit, non esse ipsius Ottonis imperatoris, veluti titulum insuetum apponi cæteris ejusdem imperatoris Diplomatibus, et alias formulas difformes ab usu; ea tantum prosecuti, quæ repugnare penitus veritati noscuntur, quibus redargui possit Diploma ipsum Ottonis Tertii, esse omnino falsum et commentitium. Ut illud in primis, quod in eo illa leguntur, quibus dicitur : « Hæc sunt etiam commenta, quibus dicunt, quemdam Carolum S. Petro nostra publica tribuisse. Sed ad hæc respondemus, ipsum Carolum nihil jure dare potuisse, utpote jam a Carolo meliore fugatum, jam imperio privatum, jam destitutum et annullatum. Ergo quod non habuit dedit : sic dedit, sicut nimirum dare potuit, utpote qui male acquisivit, et diu se possessurum non speravit ». Hæc ibi.

59. Quæ quidem nulla penitus historica veritate subsistere possunt, vel saltem verisimilia fingi. Siquidem ea Carolo M. aptari non possunt, qui donavit. Etenim de ipso illud dici nullatenus potest, a Carolo meliore fugatum, atque imperio privatum. Successorem quippe habuit Ludovicum Pium, qui eamdem donationem comprobavit et firmiter stabilivit, Neque tribui possunt Secundo ejus nominis Carolo imperatori, cognomento Calvo, qui eamdem (ut suo loco dictum est superius) suorum prædecessorum factam Rom. Ecclesiæ confirmavit donationem, sed nullum habuit Carolum successorem, a quo fuerit imperio privatus, Ludovicum Balbum, ejus nominis Tertium, hæredem imperii. Porro primi tantum Caroli fit mentio in Diplomate Ottonis Primi imperatoris, et ante eum de facta a Pipino donatione de illis omnibus Eccl. Romanæ, quamvis Secundum Carolum eamdem donationem certum sit confirmasse. At vero horum neutri Carolo ea, quæ sunt reddita, aptari possunt, multo minus Carolo Crasso, novissimo Francorum ejus tunc nominis imperatori, qui non Carolum aliquem sed neminem habuit in imperio successorem. Ista igitur adeo incongrua, et falsa prorsus inventa redarguunt ipsum Tertii Ottonis imperatoris Diploma apertissimæ falsitatis. Sed si Ottonis Tertii asseritur esse Diploma, cur damnatur ab eo Carolus donator, qui citatur et laudatur ab Ottone avo pietatis nomine in donatione ab eodem Ottone facta eidem Romanæ Ecclesiæ? Vel si jure putavit idem Otto Tertius Carolum esse damnandum, cur non itidem damnavit Ottonem avum, qui amplissimo Diplomate scripto, quod extat superius, recitatum pariter eadem quæ Carolus, Ecclesiæ Romanæ donavit et ejus filius Otto Secundus, pater vero ipsius Tertii Ottonis scripto firmavit? ambo plane cum Carolo damnandi fuissent. His accedit, quod in Diplomate donationis Henricus primus ejus nominis imperator[1], ubi mentio certa habetur de imperatoribus singulis, qui amplam illam provinciarum plurium donationem scripto Diplomate Romanæ Ecclesiæ contulerunt, vel confirmarunt, Ottones tantum recenset patrem et filium nominatim, non autem Ottonem hunc de quo agimus, ordine tertium ejus nominis, eumdemque nepotem prioris Ottonis. Eamdemque cum factam dicit papæ Joanni, plane significat donationem illam a Primo Ottone Joanni papæ Duodecimo collatam, superius suo loco recitatam, eamdemque confirmatam ab ejus filio Ottone Secundo imperatore; de cujus filio Ottone Tertio, cujus memoria erat longe recentior, cum nulla ibi sit mentio, ab eo quidquam esse Romanæ donatum Ecclesiæ, arguitur plane ea quæ hic ejus asseritur donatio, commentitia. Vides igitur, lector, quomodo duabus his contrariis objectionibus, tanquam difflatæ vento caligines, evanescat, Diploma illud, quod Ottonis Tertii nomen, ut ex nube solet formata pro arbitrio concipi imago quælibet, præ se ferret.

60. Modo videndum, num aliquid eidem addere possit auctoritatis, quod certus in eodem Diplomate asseritur auctor, qui de Constantini donatione edictum vulgatum effinxerit Joannes Diaconus, cognomento *Digitorum Mutius*, nempe digitis amputatus : vox enim illa, *mutius*, non a Latinitate aliqua, sed ex recenti voce Italica vulgo concepta, qua dicitur *mozzo*, quod Latine, *præcisum* nominamus, derivatur, nisi forte pro mutilus, mutius, librarius male scripserit. Quisnam autem fuerit Joannes iste Diaconus digitis amputatus, et cur, vel a quo ita male affectus est, pervestigandum, seu potius ex superius enarratis in memoriam revocandum. Ex Luitprando Ticinensi superius, anno Redemptoris nongentesimo sexagesimo quarto enarratum est, ab Octaviano illo Romæ potentissimo, Joanne XII papa nominato, ab Ottone imperatore, expulso, reverso demum,

[1] Tom. XI. Annal. an. Chr. 1014.

Inter alias cædes, sævitum adversus Joannem S. R. E. diaconum cardinalem, quem abscissis duobus digitis ac naribus, atque lingua deformavit; cujus summi Pontificis uti gravioris excessus meminit, et exprobrat Gerbertus tomo superiori, anno Christi nongentesimo nonagesimo secundo. Erat Joannes iste jam decretus a papa legatus Constantinopolim, sed Capuæ interceptus, fuerat revocatus in Urbem : factusque erga Ottonem imperatorem propensior, ab eodem Joanne papa resiliens ejusdem papæ Joannis in se odium concitavit, ut recitata superius Joannis Acta testantur. Alium ab isto non invenimus Joannem Diaconum digitis amputatum, cui tribuatur edicti Constantiniani commentum, quod asseritur in recitato nuper Tertii Ottonis Diplomate. Sed cum ejus fides in multis (ut vidimus) periclitetur, imo ea penitus deseratur, nec quod ibi asseritur de Joanne Diacono digitis amputato, quod auctor fuerit ipsius edicti Constantiniani, constans esse potest assertio. Abhorret vero magis ab omni verisimili conjectura, ut a Romano Pontifice passus ipse sit digitorum abscissionem, quia ea scribendo, visus sit de Romana Ecclesia studuisse contra imperii jura bene mereri, quique eo nomine dignus magis præmio, quam supplicio existimari potuisset. Sive igitur iste, sive alius Joannes Diaconus auctor edicti donationis assertus fuerit : illud constat, ipsum nusquam ab aliquo auctore citatum reperiri ante ejusdem Ottonis tempora.

61. Quamquam enim plerique Romanorum Pontificum, ut S. Gregorius, et Hadrianus, necnon etiam Nicolaus, vel alii meminerint beneficentiæ erga S. Romanam Ecclesiam Constantini, cujus tam Acta Silvestri, quam Damasi papæ certam amplamque fidem faciunt : nullus tamen ante Leonem IX, ut dictum est, ejusdem donationis edicti aliquo modo mentionem fecisse reperitur, quo etiam tempore fit mentio ejusdem edicti in disputatione, quæ asseritur Petri Damiani cum advocato regio. Postea vero de ipso aliquandiu altum silentium, cum tamen in iisdem cum principibus controversiis ejus occupati fuerint successores, præsertim vero Gregorius Septimus, atque Alexander Tertius : ut appareat friguisse apud eos ejusdem edicti auctoritatem a cujus citatione abstinendum putarint quod illo non in digerent, cum firmiorem haberent propheticum sermonem, et firmissimum Evangelicum testimonium, et contestes omnes sanctissimos Patres de transmissa Christi in Petrum Apostolum auctoritate, et transfusa in ejus pariter successores. Sed nec imperatores ejusdem edicti meminisse certum est, quantumlibet Ottones pater et filius antecessorum principum, qui donarunt Ecclesiæ Romanæ, Pipini et Caroli, videlicet, mentionem habuisse inveniantur, et Henricus imperator eorumdem, et prædecessorum Ottonum. Sed nec qui diplomata ab ipsis acceperunt Romani Pontifices, de prætermissa mentione edicti Constantini, questi inveniuntur ; cum nec damnum aliquod ex ejus omissione sentirent : quandoquidem quidquid Constantinianæ donationis contineretur expressum, jam certiori titulo Romana possideret Ecclesia, existentibus integris ipsis Pipini, et Caroli, ac successorum imperii Diplomatibus in his, quæ spectant ad diversarum civitatum atque provinciarum donationem. In his autem, quæ continentur in eodem asserto Constantini edicto de Pontificiis ornamentis, nec minimum quidem dispendium Romana Ecclesia pati potest, si integritas corruat ipsius edicti : quandoquidem ea cuncta, antequam in eodem scriberentur edicto, jam possidebantur ab ejusdem Romanæ Ecclesiæ Pontificibus, ut de corona, sive lamina aurea, purpura, et aliis insignibus sæpe superius est demonstratum. Hæc dixisse et aperuisse voluimus adversus eos etiam, qui tanti ponderis existimant ipsum donationis Constantini edictum, ut stulte timeant, si labefactetur, universam cum ipso Ecclesiam corruere posse, reclamantibus ex adverso sanctis Patribus, et antiquioribus Romanæ Ecclesiæ Pontificibus, non regum privilegiis, sed Christi verbis in Petro perstare suffultam, superque petram firmam ædificatam, quamvis postea certiora ab imperatoribus acceperit privilegia.

62. Sed redeamus ad Theodorum Balsamonem, cujus occasione fuit ad Constantini edictum, quod descripsit dolo malo in Nomocanone, divertendum : quo opere quæ non in Occidentalem Ecclesiam quavis occasione conjecit opprobria ?

Sed parva visa sibi sunt ea omnia, quæ adversus Latinos in duobus libris istis evomuit Nomocanonis : longe execrabiliora sunt, quæ habet idem in Meditatis, sive Responsis de patriarcharum privilegiis, in Codice Juris Orientalis tomo primo intexta libro septimo [1], sive quæ habet in responsione ad Marcum patriarcham Alexandrinum, quæ eodem Codice continentur libro quinto [2], in quibus omnibus asseritur Romanus Pontifex jure apud Græcos esse penitus execrabilis, nullaque commemoratione eorum in sacris dignus. Scribebat ista (ut testatur ejus exordio) anno millesimo ducentesimo secundo, cum post duos annos capta est Constantinopolis a Latinis, et Ecclesiæ illi datus est patriarcha Latinus, qui coleret et obediret Romano Pontifici : ita Deo ulciscente immanissimum sacrilegium. Cæterum scias, ipsos suos, Græcos, inquam, adversatos esse Responsioni Theodori Balsamonis ad Marcum patriarcham de non communicando cum Latinis, quos ipse execrandos affirmat velut hæreticos. Qui ista tradit contra Balsamonem, est Demetrius Chomaterus archiepiscopus Bulgariæ in Responsionibus ad Constantinum Cabasilam archiepiscopum Dyrrachii, ubi recitatis verbis Balsamonis, ista subjicit : « Huic autem responsio Balsamonis præclari multi viri tunc non sunt suffragati, ut quod multum duritiei et acerbitatis haberet, nec convenientis reprehensionis La-

[1] Pag. 442. — [2] Pag. 326.

tinicarum formarum, et morum, et quod, inquiunt, hæc synodaliter decreta non sint, neque ipsi, ut hæretici, publice rejecti fuerint, sed et simul nobiscum cibum sumant et precentur, etc. » Theophylactum etiam archiepiscopum Bulgariæ magni nominis in Oriente præsulem ejusque quoque fuisse sententiæ, in fine ponit, cum probat adversantem Balsamoni sententiam, adversus quem judicatam esse causam affirmat. Extat Responsio ista Demetrii in eodem tomo Juris Orientalis, libro quinto[1]. Quibus plane apparet (quod magnopere notandum est) Latinos a Græcis nunquam uti hæreticos fuisse damnatos, publiceque rejectos. Unde ergo Theodoro Balsamoni tot declamationes in Romanum Pontificem, quod execrabilis sit, et excommunicatus a quatuor patriarchis Orientalibus? quod affirmat toties et exaggerat in Responsionibus, ac Meditatis suis.

63. Addit præterea idem Demetrius in eadem Responsione, id usu probatum, quod scilicet nunquam intercepta vetitaque fuerit communicatio his temporibus inter Græcos, atque Latinos, ut Græci cessaverint Latinorum adire Ecclesias, et cum Latinis orare, et sacrificiis interesse; ait enim post alia multa : « Repletur autem et Italia divinorum Apostololorum et Martyrum templis, inter quæ summum obtinet locum Romæ inclytum Petri Apostolorum coryphæi templum. In quæ nostrates ingredientes, tam Ecclesiastici ordinis, quam laici vota faciunt ad Deum; et sanctis, qui in eis coluntur, debitam venerationem et honorem exhibent, nec præjudicium ullum sustinent, quod videlicet in Latinorum sunt templis ». Sic igitur, cum a suis ipsis erroris redarguatur atque perfidiæ Balsamon, opus non est, ut a nobis amplius corrigatur, omni ipse execratione dignus, utpote quod de ejus meditatis jure illud Davidicum dici possit[1] : « Meditatus est iniquitatem in cubili suo : astitit omni viæ non bonæ; malitiam autem non odivit ».

[1] Pag. 322 et 323.

[1] Psal. XXXV.

Anno periodi Græco-Romanæ 6684. — Anno Æræ Hispan. 1229. — Anno Hegiræ 587, inchoato die 29 Jan., Fer. 3. — Jesu Christi 1191. — Cælestini III papæ 1. — Henrici VI reg. 2. imp. 1. Isaacii Angeli imp. 7.

1. *Clementi III demortuo succedit Cælestinus III.* — A num. 1 ad 12. Ricardus de Sancto-Germano, qui hoc tempore vivebat, in Chronico ad annum currentem ait : « Anno MCXCI, Clemens papa Romæ obiit mense Martii, ac Hyacinthus diac. card. in Cælestinum papam consecratur ». Illum vero mense Martio demortuum, tradunt etiam anonymus Casinensis in Chron. et chronographus Reicherspergensis, qui ait eum defunctum *circa mediam Quadragesimam*, et die XXX Martii Cælestinum III electum. In Necrologio Casinensi, in quo de more aut dies mortis, aut dies sepulturæ Pontificum Rom. quorum in eo mentio, notatur, Clementis III nomen legitur ad *V kal. April.*, diem nempe vicesimum octavum mensis Martii, quo ideo aut mortuus aut sepultus est. Sed audiendus chronographus Reicherspergensis, qui tam electionis Cælestini III successoris ejus, quam consecrationis diem luculenter expressit : « Defuncto tunc Romæ Clemente papa circa mediam Quadragesimam, constitutus est in locum ejus dominus Hyacinthus cardinalis admodum senex, electus a Romanis III kal. April. illo sabbato quando cantabatur Officium, *Sitientes venite ad aquas.* Et in sancta die solemnitatis Paschæ, quod evenerat tunc in XVIII kal. Maii consecratus, Cælestinus est dictus. Rex quoque Romanorum Heinricus Sextus, qui vivente adhuc patre suo Friderico imperatore regnare cœperat, Romam cum exercitu veniens, sequenti die ejusdem Paschalis solemnitatis, id est, secunda feria, ab ipso Cælestino papa consecratus honorabiliter Romæ et coronatus, imperatoris et Augusti nomen adeptus est, nonagesimus quintus regum ab Augusto ». Quare Clemens III sepultus est die XXVIII mensis Martii, Cælestinus III, post duorum dierum interpontificium electus die XXX ejusdem mensis, die decima quarta mensis Aprilis, in quam Pascha incidit, consecratus, et postridie Henricus VI rex Germaniæ imperator ab eo coronatus.

2. *Henricus VI imp. coronatur.* — Causam cur præter morem Cælestinus III in decimum sextum ab electione diem consecrationem suam distulerit, nos edocet Arnoldus hujus temporis

scriptor lib. 4, cap. 4, ubi de Henrico VI rege loquens ait : « Rex cum manu valida Italiam intravit cum Philippo Coloniensi, et Ottone duce Boemiæ, et aliis multis. Cumque appropinquaret Romæ suscepturus Apostolicam benedictionem, dominus Apostolicus Clemens mortuus est; pro quo dominus Cælestinus in Sede est sublimatus. Qui videns regem cum multa jactantia venisse, ad protelandam ejus consecrationem, suam distulit ». Paulo post : « His precibus (nempe Romanorum) ubi consensum præbuit Apostolicus, cum summo tripudio rex Urbem ingreditur : sicque dominus papa in die Paschæ solemniter consecratur, et proxima secunda feria cum summa pacis tranquillitate dominus imperator cum imperatrice (nempe Constantia) benedicitur et coronatur ». Cælestinum consecrationem suam distulisse refert etiam Krantzius lib. 7 Saxoniæ cap. 3.

3. *Dilatio consecrationis Cælestini III varios scriptores in errorem induxit.* — De diebus consecrationis *Cælestini III* et coronationis *Henrici VI* inter omnes convenit, sed quicumque ad dilationem consecrationis ejusdem Cælestini animum non adverterunt, uti Baronius, Papebrocius in conatu Chronico-Hist., aliique, credidere cum Rogerio Hovedeno Clementem III obiisse « mense Aprilis, quarto idus ejusdem mensis, feria quarta », die nempe decima illius mensis, nisi quod Papebrocius animo præoccupatus scribit, etiam obiisse Clementem die v Aprilis, et vacasse sedem dies sex. Baronius vero existimavit, *Cencium*, qui Ordinem Romanum composuit, cujus ipse verba de electione Romani Pontificis, ejusque consecratione recitat, indicare *Cælestinum III* die xii Aprilis electum, et biduo post consecratum esse in die Paschatis. Ait enim Cencius, *mortuo Romano Pontifice et sepulto*, omnes cardinales *secunda die convenire in Ecclesia, et tertia die* tractare de electione, et Pontifici electo nomen imponere : « Tunc autem », subdit Cencius, « accipit ipsum electum (ut habet accurata editio Romani Ordinis ejusdem Cencii de Sabellis cardinalis, a Mabillonio curata tom. ii Musei Ital. non vero, *accepit*, ut perperam legitur apud Baronium num. 3) prior Basilicæ Salvatoris patriarchatus Lateranensis cum uno de cardinalibus vel uno de fratribus suis. Venientibus autem per eamdem porticum juxta ipsam Basilicam Salvatoris exclamatur : DOMINUM CÆLESTINUM S. PETRUS ELEGIT ». Et postea dicit Cencius in proxima die Dominica electum consecrari in Ecclesia B. Petri. Quæ omnia Baronius existimans servata fuisse in electione *Cælestini III*, inde deduxit ejus creationem die xii Aprilis peractam; cum certum sit, proxima illius diei Dominica, nempe xiv mensis Aprilis, *Cælestinum III* consecratum fuisse. Verum res non sic se habuit, et *Cencius* in ordine Romano descripsit, quæ de more in electione et coronatione Pontificis Romani fiebant, et quia *Cælestini III* electio more solito peracta est, ipseque Cencius sub Cælestino III floruit, ex occasione illius meminit. Sed inde nullo modo sequitur, quæ postea de coronatione Romani Pontificis narrat, eidem convenire, aut *Cencium* ea in ordine ad illum scripsisse; cum, uti jam supra insinuavimus, *Cælestini* consecratio præter morem per multos dies post ejus electionem dilata fuerit.

4. *Duratio sedis Clementis III.* — Illam dilationem observarant Onuphrius in Chron. Sigonius lib. 15 Hist. de Regn. Ital. et Ciaconius in Hist. cardinalium cum scripserint, *Clementem III octavo kal. April.* seu die xxv mensis Martii, vita functum, et IV kal. ejusdem mensis, seu die xxix Martii, *Cælestinum* electum esse, et deinde die xiv Aprilis consecratum. Verum liquet ex dictis, eos tam in die emortuali *Clementis III* quam in die electionis *Cælestini III* hallucinatos esse, et chronographum Reicherspergensem, cui aliqui auctores coætanei suffragantur, electionem *Cælestini III* diei xxx mensis Martii recte affixisse, et demum in Necrologio Casinensi diem mortis Clementis III aut sepulturæ ejus, aut forsan utriusque, exacte illigatam fuisse cum die xxviii mensis Martii. Quo pacto *Cencius* loquens de electione Pontificis Romani in medium adducit exemplum *Cælestini III*, quia ea tertia die a morte decessoris ejus facta fuit. Cum itaque *Clemens III* Pontifex Romanus die decima nona mensis Decembris anni MCLXXXVII electus fuerit, sedit *annos tres, menses tres, et dies novem aut decem,* si diem sepulturæ includas. Pauci scriptores de integra duratione Sedis ejus locuti sunt; ei tamen recte Joannes de Ceccano in Chron. annos tres et menses tres assignat, sed errore librariorum adduntur dies xxvii. Auctor magni Chronici Belgici pag. 204, et Vernerus in Fasciculo temp. recte scribunt, eum sedisse *annos* iii, sed prior male addit *menses* x *et dies* xvi. Vernerus vero præteritis mensibus male etiam habet *dies* xvi. Joannes Diaconus junior in libro de Ecclesia Lateranensi tom. ii Musei Ital. ait : « Clemens III papa jacet ante chorum canonicorum ».

5. *Tres alii errores emendati.* — Restant hic tres alii errores corrigendi, Papebrocius enim loco laudato num. 2 ait, Pontificem Romanum electum non eguisse consecratione, quando jam ante episcopus erat, sed tantum coronatione. Verum jam anno MXLIX, loquentes de consecratione *Leonis IX*, qui antequam summus Pontifex eligeretur, consecratus fuerat episcopus Tullensis, monstravimus *consecrationis* nomine antiquos intellexisse regis inaugurationem, ordinationem episcopi, et ceremoniam, qua quis papa aut archiepiscopus inauguratur. Quare omnes Pontifices Romani, sive episcopi fuissent ante adeptum summum Pontificatum, sive non, in laudato sensu consecrabantur. Secundo, Baronius num. 11 ait consecrationi *Henrici reg.* interfuisse *Gotfredum Viterbiensem*, et tunc carmen scripsisse, quo explicat mysteria omnium insignium imperialium, cujus sex priores versus in medium affert. At Viterbiensis anno MCLXXXVI Chronico suo finem imposuit, ut ibidem

jam diximus, et Baronius tradit eo anno num. 22 et seq. et tamen versus a Baronio recitati leguntur part. 19 ejusdem Chronici. Quare *Viterbiensis* ibi regalia insignia, videlicet sanctam crucem, gladium, lanceam sacram, sceptrum, aliaque sine ullo ordine ad regem Henricum, de quo part. 17 locutus fuerat, exponit. Dici etiam potest, *Viterbiensem* eo anno regalia insignia explicasse, quia tunc *Henricus rex* Lombardiæ coronatus et Cæsar dictus est, ut eo anno vidimus, sed prior solutio magis probanda; cum in his versibus exponat quid significet *Crista in corona imperiali*. Denique Puricellus in Monument. Basil. Ambros. num. 616 conjicit, *Milonem* archiep. Mediolanensem Henricum et Constantiam ejus uxorem hoc anno Italiæ regem corona ferrea coronasse, quod in Catalogo Ecclesiæ Mediolanensis, et in libro, cui titulus, *successores sancti Barnabæ* de Milone dicatur : « Henricum Quintum imp. una cum Constantia Augusta uxore in urbe Mediolani corona ferrea decoravit ». Sed inter omnes antiquos convenit, Henricum Italiæ regem semel coronatum fuisse anno MCLXXXVI, nullusque duplicis illius coronationis meminit. Hinc Chalcus hoc anno ait : « Henricus rex animo ad res Siculas adjuncto ex Germania cis Alpes venit : Constantiam reginam et infantem filium adduxit. Dum Mediolani diversatur, privilegia a patre Papiensibus olim data affirmavit ». Mediolano Romam venit, et post coronam imperialem acceptam, *Neapolim* irrito conatu aggressus est, et postquam Constantia Augusta ab hostibus capta fuit, ipse Mediolanum rediit, ut statim videbimus.

6. *Gesta in Apulia ab Henrico VI.* — Ad num. 13 et seq. Chronographus Reicherspergensis Gesta ab Henrico imp. hoc modo summarie narrat : « Imp. Henricus VI profectus est in Apuliam cum exercitu statim post ordinationem suam adversus Tancredum regem (nempe Siciliæ), qui Apuliam sibi vendicabat, sed incassum. Tunc imperator rediit circa mensem Novembrem; quia exercitum suum pæne totum pestilentia et aliis infortuniis perdidit, captivata insuper regina uxore imperatoris, ad quam hereditario jure Apulia pertinebat. Episcopus Coloniensis (Philippus), dux Bohemicus (nempe Otto); cancellarius imperatoris ibi mortui sunt, et alii principes multi. In eadem expeditione, dum imperator detineretur in expugnatione unius civitatis Apuliæ, filius ducis Saxoniæ Henrici nepotis Lotharii imperatoris recessit in ira et indignatione ab imperatore, ideoque civitas non est expugnata ».

7. *Gesta in Apulia a Tancredo Siciliæ rege.* — Fusius de Henrico Richardus de Sancto-Germano ad hunc annum : « Rex dictus Tancredus de Sicilia in Apuliam veniens solemni curia apud Thermulas habita (sita hæc urbs ad mare Adriaticum in confiniis Apuliæ et Abrutii) in Aprutium vadit, comitem Raynaldum obsidet, eumque ad suam redire fidelitatem coegit; et exinde Brundusium se conferens, de altero filiorum suorum, Rogerio scilicet, cum Iscahio (id est Isaacio) Constantinopolitano imperatore de Urania filia sua contraxit, et nuptiis apud Brundusinum magnifice celebratis, ibique dicto filio suo coronato in regem, rex dictus cum triumpho et gloria in Siciliam remeavit; et tunc Roccham-Bantre, et Roccham-Guillelmi Roffredo abbati Casinensi assignari mandavit, etc. Henricus cum Constantia consorte sua, ad quam regnum Siciliæ jure hereditario pertinebat, Romam venit, quem dictus Cælestinus papa apud Sanctum-Petrum in imperatorem et consortem suam in imperatricem coronavit, dato ab ipso imperatore Tusculano Romanis, quam funditus destruxerunt (ut fuse narrat Baronius ex Hovedeno num. 11. et qua de re Radulphus de Diceto p. 659 scribit, *Paschali feria IV*, *Romani civitatem Tusculanam* funditus diruerunt). Tunc imperator ipse regnum intrat mense Martio (legendum *mense Maio;* cum imperator post coronationem suam mense Aprili peractam regnum Neapolitanum ingressus sit, et error ille attribuendus librariis, quæ sæpe Maium in Martium et e contra mutant) papa prohibente et contradicente, et per Campaniam venit in Roccham-Arcis, quam Matthæus Burrellus pro ipso rege (nempe Tancredo) tenebat, a bellatoribus suis aggredi faciens, vi cepit eamdem. Quod tanti causa timoris fuit, ut qui se in Casino receperant, cum rebus suis homines Sancti-Germani, quos ad eumdem imperatorem mittunt, fidelitatem jurant.

8. *Imperator frustra tentata Neapoli in Germaniam redit.* — « Tunc enim dictus Roffridus Cassinensis abbas in monasterio Cassinensi graviter infirmabatur, quem urgentibus ipsis hominibus Sancti-Germani oportuit ipsi imperatori jurare. Sorella quoque (seu Soræ arx) Atinum Castrum cæli, metus causa ipsi imperatori se reddunt, in quibus ipse suos posuit capellanos (sed legendum puto *castellanos*); tunc comes Fundorum et comes Molisii fidelitatem præstant eidem : et procedens in Terram-Laboris (hic auctor Campaniam a Terra-Laboris juxta novam Geographiam distinguit), Theano, Capua, et Aversa sibi dantibus manum, Willelmum Casertæ comitem recepit et Aversam. Et exinde super Neapolim vadens, eam posita obsidione coarctat, coadsistentibus ei dictis hominibus, et baronibus principatus (nempe Capuani) necnon et abbate Casinense prædicto cum viribus suis. In qua (nempe urbe Neapolitana) cum se recepisset dictus Acerrarum comes, pro sæpe dicto rege satis strenue defendit eamdem. Tunc Salerni civitas ipsi imperatori se reddidit, ubi imperatricem consortem suam moraturam transmittit, et ipse civitatem ipsam Neapolim crebro aggreditur et impugnat. Cumque nec viris nec viribus pugnando proficeret, superveniente ægritudine digressus est ab inde vel invitus, qui relicta imperatrice consorte sua Salerni, et Muscam Cervello in castello Capuæ constituto, ad S. Germanum veniens cum debilitato exercitu suo, dictum Casi-

nensem abbatem, toto tunc conventu sibi fidelitatem præstante, secum in Alemanniam ducit, Gregorio fratre ejus ad majorem securitatem obside relicto apud ducem Spoleti, et quibusdam de melioribus terræ Sancti-Germani captis obsidibus, quos Diopuldo (seu Diepoldo), cuidam Teutonico in Rocca-Arcis relicto, et Conrado de Marlei in Sorella constituto custodiendos commisit, et tunc per terram Patri Celani comitis sub illius fido ducatu de regno exiens in Alemanniam reversus est mense Septembris.

9. *Siciliæ rex amissa recuperat.* — « Tunc is, quem præfatus sum, Acerrarum comes de Neapoli exiens cum Neapolitanis, et aliis undique collectis militibus venit Capuam, castellum obsidet, in quo Muscan Cervellus se pro imperatore receperat, qui cum non haberet victui necessaria, cum comite ipso componens, tradito sibi ac resignato castello ipso, abiit securus quo voluit. Tunc et Aversam recipit, Theanum et Sanctum-Germanum ad regis dicti (Tancredi) revocavit fidelitatem; et Casinum conscendens vallum monasterii nullo obstante intravit. Qui cum blande satis alloqueretur Adenulphum Casertanum decanum Casinensem, ut illum ad dicti regis fidelitatem converteret, et hoc ab eo precibus obtinere et promissis non posset, de loco descendit et abiit. Tunc comitem Molisii recipit, et ponens in S. Germano et in S. Angelo Theodocio masnedam (id est, catervam militum præsidiariorum) quantum potest pro servitio dicti regis sororii sui laborat. Tunc Richardus Fundanus comes pro eo quod ab imperatore Suessam emerat, et Theanum metus causa comitatu relicto in Campaniam (nempe Romanam) secessit, et comitatus Fundanus cuidam, fratri Aligerni Cotronis de Neapoli ab ipso rege concreditur. Adenulphus Casertanus, decanus Casinensis, pro eo quod in partem non cessit ipsius regis, a Cælestino papa excommunicatus est, et monasterium suppositum interdicto (quia Cælestinus papa Tancredi regis partibus favebat) Salernitani ad captandam Tancredi regis gratiam, detentam imperatricem ipsi regi in Siciliam mittunt ». Idem narrat anonymus Casinensis, et ex parte Joannes de Ceccano in Chron.

10. *Reges Franciæ et Angliæ Acconem expugnant.* — A num. 15 ad 21. « Philippus (Franciæ rex hoc anno) vigilia Paschæ Accon applicuit, et cum summo gaudio ab universo exercitu, qui in obsidione Accii (seu Ptolemaidis) longo tempore sederat, cum hymnis et laudibus, et effusione lacrymarum multa receptus est quasi Angelus Domini », inquit Rigordus de Gestis Philippi regis pag. 32. Postea vero quam Richardus rex Angliæ advenit, civitas adeo impugnata fuit, ut satrapæ Saladini eam sub certa pactione dediderint *mense Julio*, quod fuse refert Rigordus. Diem notavit Nangius in Chron. « Accon, inquit, tertio idus Julii a nostris recipitur, post decursum fere biennium ex quo cœperat obsideri. Porro Turci intra urbem reperti, cum pacta quæ cum rege Franciæ inierant, tenere non possent, alii evasere redempti, alii ad serviendum compedibus sunt detenti, alii gladio truncati. Audita ergo captione Acconis, timor irruit super hostes, et Ascalonem atque quædam castella quæ nostris abstulerant, diruunt vacuaque dimittunt ». Baronius num. 15 existimat *Accon* olim *Joppen* dictam fuisse. Verum sunt hæ duæ urbes longe inter se dissitæ; Joppe, nunc *Jaffa*, urbs est Palæstinæ cum portu in ora maris Mediterranei, et Ptolemais seu Accon, hodie *Saint Jean d'Acre*, eo quod Equites Sancti-Joannis Jerosolymitani ibi sedem habuerint per multos annos, est etiam emporium a Gallis frequentatum, sed plus CD stadiis distat a *Joppe*. Utriusque urbis mentio est in litteris Richardi Angliæ regis a Baronio num. 17 et in aliis num. 20 recitatis.

11. *Exordium regni Cypri.* — « Richardus vero », inquit Nangius in Chron. « rex Angliæ cum ratibus et galeis suis post regem Franciæ de Sicilia movens, venit in Cyprum, ibique inveniens quemdam pseudo imperatorem insulæ dominantem, ipsum cepit; Cyproque sic subjugata, gente sua eam munivit ». Tum anno sequenti : « Richardus rex Angliæ vendidit insulam Cypri, quam acquisierat, Guidoni quondam Jerusalem regi, qui rex fuit ibidem constitutus ». Hoc initium regni Cypri, cujus postea sæpe occurrit mentio in scriptoribus Latinis. Porro tyrannus ille vocabatur *Isaacius Comnenus*, qui ab Isaacio Angelo imp. defecerat, ut legere est apud Nicetam in fine libri 3. De capta Cypro loquitur Baronius num. 16 et fuse Neubrigensis lib. 4, cap. 19, qui uti et chronographus Aquicinctinus, refert *Guidoni* anno sequenti attributam fuisse.

12. *Discessus Philippi Franciæ regis a Palæstina.* — Quando *Accon* subacta, Philippus Galliæ rex « gravabatur morbo gravissimo », inquit Rigordus, « et ex alia parte regem Angliæ valde suspectum habebat : quia rege celato frequentes nuntios ad Salahadinum mittebat, et mutua dona ab eo accipiebat. Qua de causa habito cum principibus suis familiari consilio, ordinato suo exercitu, acceptaque a suis licentia, etc. ad partes Apuliæ, Deo volente, transvectus est, etc. Et transitum faciens per Romanam civitatem, visitatis Apostolorum liminibus, et accepta benedictione a Romano Pontifice Cælestino, in Franciam rediit circa Nativitatem Domini » quam apud Fontem-Ebraldi celebravit.

13. *Absente rege Anglia turbata.* — A num. 21 ad 39. Turbas in Anglia absente *Richardo rege* exortas fuse narrat Baronius, quæ cum diversimode ab historicis Anglicanis litteris mandatæ fuerint, et res amplioris sit discussionis quam brevitas hujus Operis patiatur, sufficiet legere quæ de iis Baronius habet.

14. *Discessus regis Angliæ e Palestina.* — A num. 39 ad 49. *Discessum Richardi* Angliæ regis a Terra-Sancta, ejus captivitatem, aliaque ad utrumque

pertinentia recitat hic Baronius; sed cum ea ad sequentem annum pertineant, majoris claritatis gratia ibidem de iis agemus.

15. *Floret S. Hugo episcopus Lincolniæ.* — A num. 45 ad 49. De virtutibus *sancti Hugonis* ex Ordine Carthuensis jam ab aliquot annis episcopi Lincolniensis creati agit Baronius, sed cum anno MCXCIV iterum de eo verba faciat, quæ de eo dicenda habemus, ibi uno tenore in medium adducemus.

16. *Chronotaxis patriarcharum Constantinopolitanorum.* — Ad num. 49. In Serie episcoporum Bizantii, quæ lib. 4 Juris Græco-Romani extat, patriarchæ Constantinopolitani, qui per hæc tempora Ecclesiam illam rexere hoc modo digeruntur : « Dominus Nicetas Muntanes, magnus sacellarius, qui renuntiavit. Leontius huic successit, qui monachorum in collis S. Auxentii mansione SS. Apostolorum abbas, et Ecclesiæ diaconus fuit. Cumque menses VII exegisset, renuntiavit. Post hunc dominus Cositheus monachus, Jerosolymorum patriarcha, translatus est ad patriarchatum Constantinopolitanum dispensatione principis, domini Isaaci Angeli consilio et etiam adsenso. Cumque annos..... exegisset, deturbatus est, et substitutus in ejus locum Georgius Xiphilinus, magnus vasorum custos ». Onuphrius, qui diversum exemplar ab eo quo usus est Leunclavius in editione præfatæ Seriei, nactus erat, in Chron. initium *Nicetæ Mundani* cum anno MCLXXXVI connectit, aitque eum post annos sex et menses sex abdicasse. Quare patriarchatum administravit usque ad annum MCXCII, quo *Leontius* sedem iniit, annoque MCXCIII, postquam anno uno sedisset, abdicavit. Tum *Dositheus* ex patriarcha Jerosolymorum factus est patriarcha Constantinopolitanus, et post annum abdicavit, anno sc. MCXCIV, cui *Georgius Xiphilinus* in sedem illam successit. Ex his facile est respondere ad ea, quæ præcedentibus annis Baronius de duratione sedis *Mundani*, *Leontii*, et *Dosithæi* habet. Nec video hos patriarchas melius digeri posse.

17. *Donatio Constantini M. commentitia.* — Ad num. 50 et seqq. de *Balsamone* et donatione *Constantino Magno* attributa suis locis egimus, et lectorem ad ea quæ jam diximus remittere satius erit, quam rursus hic fabellas omnibus notas refellere.

18. *Heraclio patriarchæ Jerusalem succedit Albertus.* — Tam Hovedenus pag. 685 quam Joannes Bromptonus in Chron. pag. 1191, referunt « nomina nobilium defunctorum in obsidione Acræ; videlicet Sybilla regina, uxor Guidonis regis Jerusalem et duæ filiæ ejus. Heraclius patriarcha Jerusalem. Baldewinus Cantuariensis archiep. Arch. de Nazareth. Arch. de Besanson, etc. » Hæc quidem uterque refert ad ann. MCXC, sed ex iis quæ ipsemet ibidem habent, et ex aliis hujus temporis scriptoribus constat, tam *Sybillam* reginam, quam alios ibidem memoratos præsenti anno mortalitatem explesse. Quare accurate interpolator Chronici Aquicinctini ad hunc Christi annum scribit : « Albertus eremita, Petri Eremitæ, qui belli sacri auctor Urbano II Pontifici fuit, pronepos, ex episcopo Betlehemitano patriarcha Jerosolymitanus post Heraclium a Cælestino III papa constituitur ». Est hic Albertus Bethlehemita episcopus, qui teste Willelmo Tyrio lib. 21, cap. 26, anno MCLXXIX, Concilio Œcumenico Lateranensi III interfuit, ideoque diversus a *beato Alberto* primum Bobiensi, postea Vercellensi episcopo, annoque MCCIV patriarcha Jerosolymitano constituto. Porro locum illum interpolatoris Chronici Aquicinctini et duo alia citata non vidit Papebrocius; cum in Serie patriarcharum Jerosolymitanorum tomo III SS. mensis Maii præfixa pag. 51, dicat : « De Heraclio, ubi vel quando obierit, incompertum est, propter auctorum silentium ». Albertum vero fuisse Latinum, ostendit electio ejus facta a Cælestino III, et cognatio cum *Petro Eremita*, qui Gallus erat.

CÆLESTINI III ANNUS 2. — CHRISTI 1192.

1. *Canonizatio S. Ubaldi episcopi Eugubini.* — Millesimus centesimus nonagesimus secundus sequitur annus, Indictione decima, quo Cælestinus papa quarto nonas Martii retulit in sanctorum numerum S. Ubaldum episc. Eugubinum. Extat de his Diploma ejusdem Pontificis his verbis :

« Cælestinus episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri B. episcopo et dilectis filio B.

priori, clero et populo Eugubino, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Benedictus Deus in donis suis et sanctus in omnibus operibus suis, qui secundum multitudinem miserationum suarum illis, qui natura fuerant filii iræ, spiritum adoptionis, in quo clamamus, Abba pater, indulget, et homines ex lutea materia constitutos in consortium Angelorum et gloriam sua pietate assumit. Sicut factum est temporibus nostris de sanctæ recordationis Ubaldo pontifice vestro, qui cum pius et justus, dum in carne viveret, haberetur, post transitum a vicinis et longe positis propter miracula, quæ per merita ejus operatus est Deus, sanctus meruit æstimari. Impletum est in ipso, quod propheta dixit in Psalmo : Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos principes super omnem terram : memores erunt nominis tui, Domine. Tu autem, frater episcope, apud Sedem Apostolicam constitutus, opportune et importune in humilitate qua decuit institisti, ut memoriam prædicti pontificis canonizare, et ipsum adscribere sanctorum Catalogo auctoritate Apostolica deberemus, consideratione habita ad religiosam vitam ipsius, et ad multa miracula, quæ per eum, postquam migravit a seculo, Omnipotens dignatus est operari. Nos vero opus istud intuentes sensum et intelligentias nostras excedere, quia potius est divini judicii quam humani, cum ipse solus plene noverit, qui sunt ejus : suspendimus desiderium tuum aliquamdiu, ut nobis et fratribus nostris, quid potius agendum esset, Spiritus sancti gratia revelaret. Tua igitur tandem pia supplicatione inducti, et multorum episcoporum, et aliorum testimoniis inclinati, non de propriis meritis, sed de misericordia Creatoris potissimum confidentes, de communi fratrum consilio acquievimus votis vestris, et canonizantes prædictum sanctum auctoritate beatorum Apostolorum Petri et Pauli, qua fungimur, licet immeriti, decrevimus, ut festum transitus ipsius sicuti beatissimi confessoris apud vos perpetuo habeatur. Quapropter universitatem vestram monemus et exhortamur in Domino, quatenus non in vacuum gratiam istam recipiatis, sed exemplo beati viri renovemini spiritu mentis vestræ, et in reverentia Dei et prædicti sancti, et omnium aliorum, ferventiores solito existatis, et festum ejus septimo decimo kalendas Junii hilariter annis singulis celebrantes sollicite operemini, quod vestra circa divinum cultum devotio profecisse merito videatur, et alii de facto vestro exemplum profectus assumant, et ipse vestris motus precibus, pro totius Ecclesiæ statu apud omnipotentem Dominum intercedat. Datum Laterani, quarto nonas Martii, Pontificatus nostri anno primo ». Hactenus Cælestini Diploma, ex archivo Eugubino depromptum. Ex quo Surius corrigatur, qui S. Ubaldum floruisse ait usque ad annum millesimum ducentesimum decimum.

2. *Privilégia Ecclesiæ Scotiæ concessa.* — Hoc eodem anno ad eumdem Cælestinum papam venit legatio, a rege Scotorum, petente ab eo, quod etiam ipsi concessum fuerat a prædecessoribus, privilegium immunitatis pro Ecclesiis regni sui, ne subessent metropoli Anglicanæ. Concessit Pontifex. Tractat ista Rogerius in Annalibus Anglorum, atque ait : « Eodem anno Willelmus rex Scotorum misit nuntios suos ad Cælestinum summum Pontificem pro libertatibus Ecclesiarum regni sui confirmandis : et invenit gratiam in oculis domini papæ, ita quod dominus papa in hac forma scripsit illi :

« Cælestinus episcopus, servus servorum Dei, charissimo in Christo filio Willelmo illustri Scotorum regi, salutem et Apostolicam benedictionem.

Cum universi Christi jugo subjecti apud Sedem Apostolicam patrocinium invenire debeant et favorem ; illos tamen specialius convenit promotionis munimine confoveri, quorum fidem et devotionem in pluribus est experta : ut ad ipsius dilectionis favorem tanto amplius provocentur, et ejus reverentiæ devotiori affectione subdantur, quanto benevolentiæ ipsius et gratiæ pignus se noverint certius assecutos. Eapropter, charissime in Christo fili, reverentiam ac devotionem, quam ad Romanam te habuisse a longis retro temporibus Ecclesiam novimus, attendentes, præsentis scripti pagina duximus statuendum, ut Scoticana Ecclesia Apostolicæ Sedi, cujus filia specialius existit, nullo mediante, debeat subjacere. In qua hæ sedes episcopales esse noscuntur : Ecclesiæ videlicet, Sancti-Andreæ, Glascuensis, Dunkeldensis, Dublinensis, Brehinnensis, Aberdonensis, Moraviensis, Rosænensis, Cathinensis. Et nemini liceat, nisi Romano Pontifici vel legato ab ipsius latere destinato, in regnum Scotiæ interdicti vel excommunicationis sententiam promulgare, et si promulgata fuerit, decernimus non valere. Adjicimus, ut nulli de cætero, qui de regno Scotiæ non fuerit, nisi quem Apostolica Sedes propter hoc de corpore suo specialiter destinaverit, licitum sit in eo legationis officium exercere. Prohibemus autem, ut controversiæ, quæ fuerint in regno illo de possessionibus ejus exortæ, ad examen extra regnum positorum judicium non trahantur, nisi ad Romanam Ecclesiam fuerit appellatum. Si qua vero scripta contra hoc libertatis statutum apparuerint impetrata, vel in posterum, illius concessionis mentione non habita, contigerit impetrari : nullum tibi, vel ipsi, regno circa hujus prærogativæ concessionem præjudicium generetur. Præterea libertates et immunitates, tibi, vel ei regno, vel Eccclesiis in eo constitutis, a prædecessoribus nostris Romanis Pontificibus indultas, et hactenus observatas ratas habemus, et illibatas futuris temporibus statuimus permanere. Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostræ constitutionis et prohibitionis infringere, vel ei aliquatenus contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit,

indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Apostolorum Petri et Pauli se noverit incursurum. Datum Laterani tertio idus Martii, Pontificatus nostri anno primo, nondum absoluto ».

3. *Causa episcopi Eliensis legati Apostolici acta coram Pontifice.* — Eodem anno cum pervenissent nuntii missi ab archiepiscopo Rothomagensi ad Cælestinum papam adversus Eliensem episcopum, legatum Apostolicum in Anglia, itemque nuntii ipsius pariter advenissent in Urbem, quid in turbulentissimo negotio fuerit actitatum, ex relatione nuntiorum Rothomagensis archiepiscopi ad ipsum missa cognosces. Sic enim se habet, a Rogerio intexta Annalibus Anglicanis :

« Waltero Dei gratia Rothomagensi archiepisc. charissimo domino, et patri clerici sui, salutem.

« Omittimus pericula et labores, quos in via sæpius nos oportuit sustinere, et quod frequenter insidiis declinatis, tandem incidimus in latrones, bonisque omnibus spoliati præter quosdam equos, et litteras, sine omni viatico venimus in Urbem sumptuosam, tertio idus Februarii, apud B. Petri Ecclesiam curia commorante. Ibique invenimus cancellarii clericos plurima jactantes, et multa (ut videbatur) prosperitate gaudentes. Nam plenæ legationis officio impetrato, jam sæpe dominus papa, et cardinalium quidam Eliensi episcopo cum subscriptione legati, suas Epistolas dirigebant, et principalibus legationis bullatis litteris inde nondum traditis, sese recessui imminenti prædicti nuntii præcingebant. Etenim dominum papam ex toto pronum invenimus, ut partes cancellarii tueretur, et qui domino papæ familiarius assident et adhærent, ipsius negotia tanquam propria promovebant. Verum per Dei gratiam ad adventus nostri instantiam litteræ sunt retentæ, quibusdam, qui devotius negotia nostra respiciunt, sæpe et multum ducentibus, non fuisse hactenus adeo necessariam vestrorum præsentiam nuntiorum. Verum (Porro) quando potuimus, audiendi copia impetrata, coram domino papa et cardinalib. universis litteras proposuimus, a vobis et episcopis, et prælatis et justitiariis Angliæ destinatas, cum diligentia digna cætera annectentes, quæ intentioni vestræ credidimus expedire.

4. « Et cum nuntii Elienses attentassent objicere tam responsionibus quam objectis, dominus papa in vestri depressione negotii plurima indignanter et cum amaritudine proponebat, multiplicatis inculcans sermonibus, et affirmans : Scimus quod illustris rex Anglorum domino Eliensi regni sui totius administrationem reliquit, nec aliquem ei parem vel majorem adhibuit. Litteras domini regis super eo vidimus : revocatorias aut contrarias non vidimus nec videmus, nec earum transcriptum sigillis suppositis et authenticis consignatum. Sed multæ venerabiles personæ scribunt contra dominum cancellarium, et nos pro domino cancellario multarum recepimus venerabilium litteras personarum. Sed et litteræ, quas vos portatis, eorum sunt qui dominum cancellarium expulerunt ; nec miramur admodum, si pro se scribere videantur. Scimus quia dominus rex nulli unquam mortalium tantam dilectionem exhibuit, vel honorem impendit, quantum domino Eliensi. Ipsum fecit non modo episcopum venerandæ sedis et ditissimæ Eliensis, sed cancellarium suum ; sed et regnum Angliæ universum ejus solius custodiæ commendavit. Sed nec omnibus istis contentus esse potuit dominus rex ; sed et pro legationis officio domino cancellario committendo, et bonæ recordationis domino Clementi, et nobis etiam supplicavit. Vide quam tenere amabat eum : quem unquam hominum tantum diligit, vel dilexit? Ad preces domini regis et instantiam multam, præsentem legationem indulsimus domino Eliensi. Ab homine, quem dilexerat, regem tam subito tantum gratiam revocasse, vix possumus credere, nisi litteras ejus, et sigillum regium videremus. Et quod domino regi dedimus (puta legationem domini Eliensis) sine falsitatis nota nec suspendere possumus, nec auferre. Sed et omnes Anglicani episcopi pro legationis officio confirmando nobis proprias litteras transmiserunt ; et nobis unanimiter supplicantes, pro ipso cancellario commendationem plurimam porrexerunt. Et modo quod contrarium postulatur ab iis, suæ potius levitati imputandum videtur. Sed et dominus vester Rothomagensis archiepiscopus nobis pro domino Eliensi plenas devotionis litteras destinavit, cum pro ipso scripsisset dum prosperis uteretur : contra ipsum exilii calamitate oppressum eos grave est exaudiri, cum contra eos scriptum sit :

> Dum fueris felix, multos numerabis amicos :
> Tempora si fuerint nubila, solus eris.

5. « Porro cum pristina felicitate gauderet, et legationis vice apud vos fungeretur, quæ unquam Ecclesia, quod monasterium, quæ persona, quis vulgaris, aut nobilis, super erogationibus domini Eliensis, vel Ecclesiarum gravamine, verbum miserat ad nos aut querelam ? omnes applaudebant felici, omnes murmurant in oppressum. Amici fortunæ fuerunt, cum fortunæ gratia recedentes.

« Hæc quidem et multa alia a domino papa opposita, non esse non poterant magni ponderis et momenti, ut ab eo proposita, qui superiorem non habet, et a Pontifice summo et judice, et cujus voluntati nemo est qui resistat. Sed et multum contra nos quibusdam facere videbatur, quod dominus rex Angliæ in reversione vestra supplicavit pro vobis, ut in Northmanniæ partibus, et cæteris transmarinis vobis legatio transferretur. Verum prima facie nemini videbatur, quod regiæ esset voluntatis, vos in Angliæ partibus administrationem habere, et legationis officium in Northmannia exercere : cum et Angliæ tutelam gerere, et legationis officium in Northmannia exercere, uni et

eidem homini nec facile, nec promptum esse videbatur. Sed et forma regiæ voluntatis, quæ pro vobis fuerat a rege cancellario destinata, senescallo Northmanniæ a rege dicebatur transmissa, ut et ipse in Northmanniæ partibus vestro consilio fungeretur. Ad quæ et similia cum responsiones idoneas haberemus, tamen domini papæ favor et adjutorium in partem contrariam nitebantur. Verumtamen tandem dubitare coactus, tum ad instantiam nostram, tum cardinalium aliquorum, quos in nostræ partis gratiam traxeramus : cardinalibus omnibus congregatis in unum, singulorum consilia requisivit, nostroque negotio diu suspensis deliberationibus agitato, suam dominus papa sedens pro tribunali dedit sententiam sub hac forma : Puta (ut breviter et summatim procedamus) et cancellarium a vestra et domini Rothomagensis decani denuntiatione absolvit, et vice mutata sententiam Eliensis episcopi, quam occasione quarumdam litterarum probabilium in vos tulerat, et decanum, et alios quosdam cancellario odiosos, nullam fuisse publice judicavit. Porro dominus papa in sua procedens sententia, super injuria archiepiscopo Eboracensi illata, sine forma præscripta, cancellario purgationem indixit : legationem autem, nec ejus executionem ademit, cum jam ipsam ad precum regiarum instantiam contulisset, et vobis etiam supplicantibus cum pontificibus Angliæ universis : eam tamen legationem protulit exequendam sub hac exceptione adjecta ; quod ipse interdum (interim) vel suspensionis vel excommunicationis sententiam proferendi in vos, vel in decanum Rothomagensem, vel episcopos Angliæ, vel justitiarios, vel magnates nullam habeat potestatem. Cujus interpretationem sententiæ nos habituros confidimus utiliorem, verborum faciem vobis in proximo, in ipsius papæ litteris transmissuros.

6. « Sententiæ vero prænominatæ adjecit, quod Concilio cardinalium convocato, nostroque adhibito, et nuntiorum domini Eliensis, personas venerabiles in vestris partibus providebit, quibus mediantibus inter vos et dominum cancellarium posset pax et concordia reformari, saltem quantum ad mutuum rancorem animi remittendum. In hujus autem deliberationis tractatu, et prædictæ forma sententiæ, eas pro certo credimus ex toto litteras revocandas ; quæ cum essent episcopis totius Angliæ destinatæ, tamen occasione ipsarum, idem cancellarius vos cum multis aliis excommunicationis vinculo denuntiavit astrictos. Super quam tamen denuntiationem cum nos domino papæ ad mandatum domini Rothomagensis decani proposuimus querelam palam in Consistorio, coram cardinalibus universis et populo, lectis eisdem litteris et inspectis ; quantum protestatus est, voce coram omnibus exaltata, quod nunquam prædictæ litteræ a conscientia ejus originem habuerunt, cœtu cardinalium de se idem cum admiratione plurima proclamante. Et cum nuntii Eliensis episcopi papæ instantissime reclamarent nemini aurem propitiam vel fautricem impendit. Vale ».

7. Quæ autem post hæc sint secuta, sic pergit narrare Rogerius : « In nocte sequenti venerunt nuntii Eliensis episcopi ad dominum papam, et increpantes eum, quod ita in conspectu universorum cardinalium protestabatur, quod confirmatio sententiæ, quam cancellarius dederat in archiepiscopum Rothomagensem et complices suos qui in dejectione illius unanimes extiterunt, non manasset a conscientia sua ; et quæsierunt, ut pro amore Dei et honore Romanæ Ecclesiæ reduceret ad memoriam servitia quæ cancellarius ei et Romana Ecclesiæ devote exhibuit ; et ut ipse per testimonium veritatis opprobrium cancellarii, et suorum tolleret, ne inimici illorum de injusta condemnatione sua gratularentur. His et aliis hujusmodi exhortationibus dominus papa exhortatus, in crastino sedens pro tribunali, coram cardinalibus et omni populo confessus est, quod litteræ illæ quas die præcedenti devoverat, præcepto illius facta fuerant, et in Angliam missæ ad confirmandam sententiam excommunicationis, quam cancellarius dederat in archiepiscopum Rothomagensem, et complices suos, qui eum a regno dejecerant ». Et inferius : « Quæsivit rex, ut dominus papa cassaret omnes donationes reddituum Ecclesiasticorum, quas cancellarius post recessum regis fecerat ; sed dominus papa noluit ita absolute illas donationes cassare, sed communiter cassavit omnes donationes reddituum Ecclesiasticorum ad regem pertinentium, a quocumque factæ fuerunt, et super hoc constituit dominus papa Lincolniensem et Londoniensem episcopos judices. Concessis autem litteris, clerici domini Rothomagensis archiepiscopi accesserunt ad dominum papam, et dixerunt ei de cancellario : Ecce quomodo amabat eum ». Pergit auctor :

8. « Eodem anno dominus papa misit a latere suos duos cardinales, scilicet Octavianum Ostiensem episcopum, et Jordanum de Fossanova, ad dirimendam litem, quæ erat inter cancellarium et Rothomagensem archiepiscopum. Qui cum venissent in Northmanniam usque ad Gisortium, clausa est iis janua, et intrare non potuerunt. Et cum cognovissent hoc factum fuisse per Willelmum filium Radulphi, senescallum Northmanniæ, illum excommunicaverunt, et omnes complices suos, et fautores, et consiliarios, et auctores prædictæ præsumptionis, et totam Northmanniam sub interdicto posuerunt. Quod cum nuntiatum esset in Angliam, regina Alienor, et Rothomagensis archiepiscopus miserunt ad eos Hugonem Dunelmensem episcopum, ut relaxarent sententiam, quam dederant in senescallum Northmanniæ et in ipsam Northmanniam. Primo vero invenit eos Dunelmensis episcopus ad Parisios, deinde secutus est eos usque Vizeliacum ; sed nullo modo relaxare sententiam suam voluerunt, nisi recepti fuissent in Northmannia. Sed dominus papa interdictum North-

manniæ relaxavit, et relaxari fecit a legatis, nec tamen intraverunt Northmanniam ». Hactenus Rogerius.

9. *Cælestini papæ litteræ Encyclicæ pro expeditione in Terram-Sanctam.* — At quod magis Cælestini Pontificis animum sauciabat, illud erat de Terra-Sancta, destituta a duobus regibus, in tanto discrimine constituta : cujus rei causa in emendationem præteritarum culparum, et correctionem morum, has litteras Apostolicas dedit ut putamus Encyclicas, licet ex inscriptione pateat, ad Ecclesiam Anglicanam missas esse, quæ sic se habent, ab eodem Rogerio in suis Annalibus intextæ[1]:

« Cælestinus episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus archiepiscopis et episcopis per Angliam constitutis, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cum ad propulsandam injuriam populi Christiani, et communis notam fidei abolendam, quam ei paganorum spurcitia in captione Sanctæ-Terræ, quæ Domini est hæreditas nuncupata, perniciose ac violenter impressit, et ad emundandam etiam civitatem sanctam, et Sepulchrum Domini, cum ab Sarracenorum et aliorum insuper occupantium immunditiis, ac auferendam illam per auxilium supernæ clementiæ a potestate illorum, Sedes Apostolica suum debitum recognoscens, per diversas mundi partes nuntios sæpe a suo latere, ac commonitorias litteras destinaverit, et in divina confisa clementia magnas illuc tendentibus impenderit indulgentias : licet, ut fraternitas vestra potest perpendere, ad hæc agenda per exhortationes illius viriliter ac devote plurimi se accinxerint, et tot in transmarinis partibus Christi fideles propter hæc sæpe fuerint congregati, ut multitudo eorum oppugnantium numerum non modicum videretur excedere, et auxiliis (animis), ac viribus etiam prævalere : non multum tamen proficere potuit, vel his qui ex adverso contendebant obesse pro eo (sicut ex effectu datur intelligi) quod nisus et actiones eorum, qui fuerant ad partes illas profecti, Domino pro parte magna displicebant. Unde merito aliorum peccaminum, quia non in Deo, sed viribus propriis confidebant, et non erat ante ipsorum oculos timor Dei, ex præconcepta superbia cor eorum permissum est obscurari, ut alia insuper agerent, quæ minime convenirent, divinum contra se suis perversitatibus judicium provocantes. Verum quia multæ sunt misericordiæ Domini, qui etsi ad malorum pervicaciam retundendam, et subdenda cervicosorum hominum colla, disciplinæ manus quandoque suas medicinaliter aggravat ; et ut elevet, opprimit et percutit, aut flagellat, ut sanet : si ad eum cum debita fuerimus humilitate reversi, et de peccatis castigati, ac de observandis Creatoris de cætero studio ferventiore mandatis, firmum propositum assumpserimus ; absque ulla poterimus hæsitatione sperare, quod affluentius gratiusque nobis assistet, et de inimicis nominis Christi plenam indulgebit de cælo victoriam, ita quod universa, quæ incurrimus hucusque gravamina, oblivioni tradantur, omnibus conversis retrorsum, et merita confessione ruentibus, qui oderunt Sion, et gentilibus præsumpserunt contaminationibus maculare.

10. « Attendentibus autem, ac studio diligenti scrutantibus, quales minas populo Israeli, cum ex promissione memoratam supra terram intraret, divina potestas tulerit, non erit dubitationis scrupulus, qui hujusmodi inquisitioni opponat quare nostrum pro Deo incœptum conamen speratos non sit consecutum effectus. Dictum est enim illis, ut ab habitatorum illius terræ contagiis et spurcitiis abstinerent, et illorum vitia imitatione digna non ducerent, quæ ipsis possint accidere in ruinam ; sed legem Domini firmo proposito, et omni animi et intentionis nisu servarent. Quibus itaque monitis si devote ac humiliter obedirent[1], unus eorum mille vinceret, ac decem ex illis decem millia. Quæ certiori postmodum experimento noverunt cum pauci de ipsis magnam ex illis et infinitam quasi multitudinem trucidarent : et dum devote divinis intenderent mandatis, non fuit civitas, vel munitio, quæ ipsorum posset evitare congressus, vel ipsorum subtrahi conamine aliquo vel consilio potestati. Quia tamen cum eorum filii, qui Dominum, ut ibi dicitur[2], non noverunt, ab illorum quæ fuerant sibi legali promulgatione injuncta, temere cœpissent observatione deficere : inimici eorum adversus eos cuneos obstruentes, suæ illos potentiæ sæpius subjugaverunt : quos denuo per divinum sibi auxilium subegerunt, cum de commissis excessibus pœnitentes, ac reatum suum cognoscentes humiliter pia sunt ad Deum devotione conversi. Satis autem indubitanter potestis agnoscere, quod cum ex subortis discordiis proventus speratæ victoriæ Christianæ militiæ auferretur, causa erat simultatum et odiorum frequentia (frequentius) in exercitu pullulantium, quia carnem posuerant brachium suum et a Domino recesserant corda eorum[3].

11. « Si ergo volumus sine magno labore in adversariorum perniciem gloriosum per omnia obtinere triumphum, propter hucusque perpessa gravamina non deficiamus animo ; sed requirentes cum humilitate hac cordis contritione misericordiam Creatoris, in confusionem eorum perpetuam insuperabilem poterimus victoriam ex consueta supernæ dignationis merito benignitate sperare. Hac itaque consideratione inducti, universis orbis principibus in remissionem injunximus peccatorum, ut divini amoris et propriæ salutis intuitu, si quis adversus aliquem concepit qualibet occasione rancorem, et si despexerit, homini, Creatori dimittat, ne ulterius dissentiendi ad invicem oc-

[1] Apud Rog. r. in Annal. Angl. hoc anno.

[1] Deut. XXXII. — [2] Jud. II. — [3] Jer. XVII.

casio præbeatur, quæ hactenus, et victoriæ nobis (ut nostis) proventus abstulit, et maximæ multitudinis parti absque ullo commodo periculum mortis induxit : et toto animi studio id inter se consilii reperire procurent, quo et interim valeat illud tantillum terræ Domini portionis, quæ adhuc sub Christianorum potestate tenetur, ne a perversorum manibus occupetur, inconcusse servari, et contra impiorum impetus, sine aliquo pavore defendi, et accingatur denuo multitudo fidelium, quæ illuc sub debita et devota humilitate itura totam possit Terram, et Sepulchrum Dominicum, devicto et conculcato penitus occupantium furore, liberare.

12. « Ad hæc etiam, quia ex hoc nobis et universo populo Christiano nimium exsuperat causa fletus, et tristari debemus omnibus modis, non lætari, dum videlicet terra, ubi steterunt pedes Domini, et salutis nostræ sunt sacramenta patrata, Gentilium occupationibus detinetur : torneamenta, quæ causa lætitiæ inventa fuerunt, et tyronum exercendæ virtutis, penitus inhibemus, ut qui se voluerit exercere, ad terram illam accedat, ubi et corporis et animæ virtus viriliter poterit ac salubriter demonstrari : taliter etiam unitati et pacis concordiæ ad invicem procurent et intendere, ut nullius sit, qui adversus alium guerram intendat, vel armis injuriam audeat propulsare ; sed communiter potius studeant, qui dissidentium animos studio ac labore diligenti reforment.

« Si quis vero (quod non credimus) Dei timore postposito, et reverentia nostra et fidei Christianæ contempta, contra hoc agere aliqua temeritate præsumpserit, noverit nos vobis, et aliis archiepiscopis et episcopis districtius injunxisse, ut eorum terras, qui contumaciter incœpto hujusmodi duxerint insistendum, interdicto Ecclesiastico supponatis, et personas etiam, si opus fuerit, excommunicationis vinculo astringatis, et faciatis utramque sententiam inviolabiliter observari. Vobis ergo per Apostolica scripta districte præcipiendo mandamus, quatenus ad ea, quæ prædiximus, celeriter adimplenda, omni tarditate et contradictione postpositis, vos accingatis, et studeatis per vestras diœceses, dilatione et appellatione cessante, id executioni mandare. Datum Romæ apud S. Petrum tertio idus Januarii, Pontificatus nostri anno secundo », nondum absoluto.

13. *De regis Angliæ captivitate luctus et querelæ.* — Inter hæc autem ubique terrarum innotuit captivitas regis Anglorum, quam in fine anni superioris vidimus contigisse. Qui autem primus in Angliam de his litteras misit, fuisse reperitur archiepiscopus Rothomagensis, cujus de ea re extant adhuc litteræ ad Hugonem Dunelmensem his verbis [1] :

Venerabili in Christo fratri et amico charissimo, Hugoni Dei gratia Dunelmensi episcopo, Walterus eadem gratia Rothomagensis archiepiscopus, salutem in vero salutari.

« Super adventu regio rumoribus variis ventilatis, tandem, quia veritas latere non potuit, nobis omnia sunt aperta. Verum in adversis et prosperis esse æquanimes non oportet, Dei enim non possumus avertere voluntatem ; et cum ejus judicia sint occulta, eventus rerum fortuitos ejus misericordiæ et providentiæ commendamus. In mœrore animi nostri cogimus profiteri, de domino nostro rege aliter accidisse, quam ejus regno et universis suis fidelibus expediret, et si ejus merita plenius intuemur, is casus ejus operibus nullatenus deberetur. Qui enim ad Dei gratiam patrimonium universum exhausit, et bellorum fortunæ suorum, et suum sanguinem indifferenter commisit, in omnibus viis suis protectionem Dei merebatur. Verum adversitas, quæ bonis votis objicitur, probatio virtutis est, non indicium reprobationis. Et quid plura loqui compellimur, quod nollemus? Imperatoris Alemannorum litterarum transcriptum vobis ducimus transmittendum, quas de domini nostri regis Angliæ captione ad regem Francorum destinavit, præsenti pagina nostra involutum. Vobis autem non est opus lacrymis sed virtute : quoniam fortunæ agressibus non est planctibus occurrendum, sed dissimulato dolore, probitatis experientiæ intendendum. Forsitan ad vesperum demorabitur fletus, et nos ad matutinum lætitia visitabit.

14. « Et quoniam spei nostræ maxima pars post Dei misericordiam in sinu vestro reponitur ; lacrymantibus intimis et toto corde deposcimus supplices et devoti, et quasi charissimi postulantes, quatenus in negotio, quod domino nostro regi supra opinionem arduum incumbit, vestræ diligentiæ partes et industriæ totis conatibus impendatis, et consilium vestrum, quod totis visceribus exoptamus, nullius recordatione angustiæ, nullius adversitatis prospectu, nulla occasione, nulla temporalium, aut felicitatis cautela nobis et domino nostro, imo vobis potius denegetis. Et quoniam præsenti animus, quam absenti plenius intimatur, et in personarum præsentia consilium præsentis articuli copiosius elucescet, et salubriorem dominus inde sortietur effectum : idcirco nos a vobis affectione prætacta lacrymabiliter postulamus, ut omni difficultatis exceptione postposita, die Dominica ante *Lætare Jerusalem*, apud Oxenford nobis et aliis domini regis fidelibus occurratis. Præsens enim negotium instantiam eam desiderat, ut omnis excusatio delitescat, et omnem dilectionem domino regi debitam, in casu quem loquimur, probationem credimus habituram. Dominum autem Bathoniensem noveritis de domino nostro rege quantocius liberando cum domino imperatore jam habuisse tractatum. Omnem enim impendit laborem et operam, ut ei præstet obsequium, et regiæ debitum reverentiæ, et honori gratum, et utile ad præsens, sicut et alias plenum

[1] Apud Roger. in Annal. Angl.

exhibeat famulatum : sicut ab eis recepimus, qui interfuerunt colloquio, quod de nostro domino liberando cum domino principe dominus Bathoniensis habebat. Et quoniam universis eventibus divinum est a Deo auxilium implorandum, rogamus, quatenus in universa vestra diœcesi pro ipso preces apud Altissimum faciatis effundi. Plurimum enim valet deprecatio justi assidua[1]; et importuna mulier in Evangelio meruit exaudiri[2], et sicut ibi dicitur, Christus filium suscitavit, quia multæ pro eo lacrymæ fundebantur. Valete ». Pergit auctor :

15. « Audita itaque regis captione, Walterus Rothomagensis archiepisc. et cæteri domini regis justitiarii miserunt abbatem de Boxeleja, et abbatem de Ponte-Roberti in Alemanniam, ad quærendum regem Angliæ. Qui cum totam Alemanniam peragrassent, et regem non invenissent, Bavariam ingressi sunt, et obviaverunt et regi in villa, quæ dicitur Oxefer, ubi ducebatur ad imperatorem, habiturus cum eo colloquium in die Palmarum. Et comperto quod prædicti abbates venissent de Anglia, rex præbuit se illis hilarem et affabilem, quærens de statu regni sui et de fidelitate hominum suorum, et de salute et prosperitate regis Scotiæ, in cujus fide fiducialius innitebatur. Ipsi vero quæ audierant et viderant testificati sunt. Conferentibus itaque illis ad invicem, conquestus est rex super proditione Joannis fratris sui comitis Moretonii, cui tot beneficia et honores contulerat immensos, qui se regi Franciæ contra eum dederat, et rupto fraternitatis fœdere, fœdus cum morte inierat, et pactum cum inferno. Super hoc itaque rex valde contristatus, subito in vocem consolationis erupit, dicens : Joannes frater meus non est homo, qui sibi vi terram subjiciat, si fuerit qui vim ejus vi saltem tenui repellat. In itinere autem per tres dies, usque dum ad imperatorem pervenisset, quomodo se habuerit strenue, eleganter, prudenter, admirati sunt universi, judicantes illum dignum imperatoria celsitudine, qui ita novit animo imperare, et fortunæ biformes eventus uniformi constantia superare.

16. « Die vero constituto habito colloquio per internuntios cum imperatore, non potuerunt illo die confœderari, eo quod imperator multa petierat, quibus nec etiam pro mortis periculo rex consentiendum judicavit. In crastino autem, omnibus desperantibus, cum successu læto successit læta consolatio. Nam imperatore regem impetente in multis, et objiciente quamplurima, tum de proditione terræ Suliæ, tum de morte marchionis, tum de quibusdam conventionibus ad invicem habitis et non observatis, rex libere et constanter et ita intrepide respondit, quod non solum eum imperator gratia vel venia dignum, sed etiam laude judicavit. Nam inclinantem se regem erexit, et suscepit in osculo pacis, et confœderavit eum sibi, et ampliando honoribus et auxiliis (circumstante populo, et in lacrymas ruente præ gaudio) promisit asserens, quod confœderaret regem Angliæ regi Franciæ. Et tunc quasi pro mercede rex Angliæ centum millia marcharum, mediante duce Austriæ, pro sua liberatione promisit imperatori. Promisitque imperator, quod si per operam ejus rex Angliæ et rex Franciæ non possent confœderari, ipse regem Angliæ ad propria remitteret sine pecunia ». Hæc ipse. Sed accipe tantum facinus summa cum execratione a Petro Blesensi tunc ita decantatum versibus elegis[1] :

Quis aquam tuo capiti,
Quis dabit tibi lacrymas ?
Ut laudes regis inclyti,
Fraudesque ducis exprimas,
In regiones ultimas
Planctu discurrat anxio
Proditio, nostrique regis captio,
Quæ tot affligit animas.
Fœda rubigo mentium,
Te pestis avaritiæ
Dux duxit in flagitium
Damnabilis memoriæ,
Hostis Herodis impie,
Invasor Christi gloriæ.
Nam regiæ non noces innocentiæ,
Sed Christo, sed Ecclesiæ.
Flos regum, ducum, procerum
Iter quod erat liberum
Sensit inextricabile,
Dum incidit in Cerberum,
Qui facile detexit cor ignobile,
Vas Deo detestabile, vas scelerum,
Dum crucifigit iterum
Christum in Christi pugile.
Judas Christum distraxerat,
Dux regem vendit Angliæ,
Sed crimen hoc exaggerat
Idololatra pecuniæ.
Nam impie pacem cum rege finxerat,
Dum ei rex improperat, quod fugerat
Relicta crucis acie,
Cedens in partem Syriæ.
Christi miles in hostiles irruebat cuneos,
Dux cum pravis et ignavis
Fabricabat laqueos
In regis captionem ;
Sic sævit in leonem
Vulpeculæ versutia :
Bibe nunc avaritia,
Dum puteos argenteos
Larga diffundit Anglia,
Tua tecum pecunia
Sit in perditionem.
Infidelis et crudelis
Triumphalem titulum
Crucis Christi polluisti,
Vendidisti populum
Terræ promissionis,
Fili perditionis.
Rex revertendi studio
Firmaverat triennio
Discordiam in gratiam,
Sed tua machinatio,
Confirmat in David solio
Tyrannum Babylonis, etc.

17. Insuper et scribens Epistolam ad Conradum archiep. Moguntinum[2], acerbissima invectiva eumdem Leopoldum est insectatus. At cum Petrus

[1] Jacob. v. — [2] Luc. vii

[1] Pet. Bles. Ep. LVII. — [2] Ibid. Ep. CXLIII.

adeo factum exaggerat, præteriit eum fortasse quæ ad ista perpetranda causa ducem Leopoldum impulerat superius recitata ; quam si novisset, stylum puto continuisset, cum in ultionem peccati Deum id voluisse videri potuisset. Tunc autem ad Cælestinum Roman. Pontificem his verbis scripsere episcopi Northmanniæ pro eodem Anglorum rege[1] :

« Reverendo patri ac domino Cælestino, Dei gratia summo Pontifici, Walterus ejusdem permissione Rothomagensis Ecclesiæ humilis minister, ipsiusque suffraganei, Bajocensis, Ebroicensis, Sagiensis, et Ebrincensis episcopi salutem, et devotissimæ servitutis affectum.

« Vulgariter dicitur, quia nova et insolita morborum genera nova indigent medicina. Ab usu siquidem nostrorum temporum prorsus credimus alienum, quod capiatur, aut ad redemptionem aliquatenus compellatur, vel in eundo, vel in reditu, quicumque Jerosolymitanæ peregrinationis prosecutor existit. Recolimus, quod illius viæ, sanctique signaculi professores Ecclesia Romana in sua custodia et tuitione suscepit. Nec dubium est, redundare in totius Ecclesiæ caput, quidquid contra ejusdem Ecclesiæ auctoritatem in ejus filios attentatur. Christianissimus princeps, rex Angliæ, illustrissimus dominus noster et devotissimus Ecclesiæ Romanæ filius, quem specialiter in sua protectione susceperat, in sua peregrinatione post sudores et pericula, post angustias et discrimina vitæ, quæ pro amore et honore Dei diu sustinuerat, revertendo captus est, et injuste detentus. Plangimus dolores et angustias nostras, quas utinam nobiscum communicare velletis paterno compassionis affectu, et ostenderetis per experientiam in nostris angustiis, quantum vobis teneri debeat affectio filialis. Docet publicus experientiæ liber uberiorem esse charitatis affectum parentibus ad filios, quam filiis ad parentes : ideoque pensata devotione, quam hactenus habuerunt reges Angliæ erga Romanam Ecclesiam, speramus in eo qui spes nostra est, quod non deficiet in hac angustia nostra illa exuberans, et inexhausta gratiæ plenitudo, quæ se impartitur afflictis, lapsos erigit, læsos reparat; et ut quod multum est, claudatur in modico, se communicat universis. Qui et universorum et singulorum totus est, qui se servum servorum publice profitetur : quid faciat pro tanto filio, pro tanto principe, cujus injustissimam captionem provinciæ lamentantur, dolent populi, plorant Ecclesiæ, et omnia jura tam moderna, quam vetera detestantur ? Exerat beati Petri gladium manus vestra, clementissime pater, quid et quantum tanto filio debeatis, exhibeatis in opere : ut experientia mediante addiscant minores et inferiores filii, quantum a vobis auxilium in suis necessitatibus debeant exspectare. Valete ».

18. Pulsavit etiam tunc fores importunius Romanæ Ecclesiæ Aleonora Anglorum regina, sperans auctoritate Romani Pontificis posse fieri, ut ipse rex captivis conjux ejus vinculis solveretur. Sed cum adhuc minime audiretur, amariores ad eum litteras frequentare cogebat doloris acerbitas, quarum cum priores exciderint, tres ultimo loco datæ extant inter Petri Blesensis Epistolas, ejusdem auctoris stylum redolentes, quas reddemus anno sequenti, quo datæ intelliguntur. Modo anni hujus reliqua prosequamur.

19. *De Cencio camerario.* — Hic est annus, quo Cencius camerarius consulturus rebus temporalibus Romanæ Ecclesiæ, aggressus est opus utile valde, ut census, qui tunc Romanæ Ecclesiæ a diversis persolverentur, scripsis mandaret : cui volumini in ejus argumentum ista præfatus est :

« Incipit liber censuum Romanæ Ecclesiæ, a Cencio camerario compositus secundum antiquorum patrum regesta et memorialia diversa, anno Incarnationis Dominicæ millesimo centesimo nonagesimo secundo Pontif. Cælestini papæ Tertii an. secundo.

« Ecclesiæ Romanæ censuum opus jam retroacto tempore a quibusdam aliis ordinatum, cur reordinare opus fuerit, et necesse? ego Cencius, quondam felicis recordationis Clementis papæ Tertii, nunc vero domini Cælestini papæ Tertii camerarius, S. Mariæ Majoris canonicus, breviter et aperte respondeo. Quod cum felicis memoriæ Eugenius Primus, et Hadrianus papa successor ipsius et quidam alii deinde, quædam memorialia semiplena tantum, nec authentice scripta, seu ordinata in scriptis de censibus redegissent, et posteri, sive successores eorum per memorialia ipsa, quæ Ecclesiæ, vel monasteria, hospitalia, seu domus eleemosynariæ (quod ferme idem esse dignoscitur) quæ etiam civitates, castella, villæ, vel domus speciales, seu quæ reges, aut principes in jus admissi et proprietatem B. Petri et S. R. E. persistentes censuales esse, vel quantum deberent persolvere, instrui plenarie non valerent, eadem Romana Ecclesia detrimentum incurrebat non modicum, et jacturam. Quod utique comperiens, et videns me de facili posse remedium huic damno præstare, recognoscens etiam personam meam a S. R. E, primis a cunabulis educatam, promotam in omnibus et creatam : vigilanti atque vehementi meditatione motus, census ipsos, sicut in tomis charticiniis, et voluminibus Regestorum antiquorum Pontificum Romanæ Ecclesiæ, et modernorum, et aliorum librorum quorumdam, seu memorialium veracium inveni, etsi non omnes producens in medium, certis regnis, provinciis, episcopatibus, atque locis a præmissis tantum Patribus sanctis primitus constitutos, in quantum facultas permisit, ut inferius annotabitur, insignivi. Novos census, qui meo tempore in Romana fuerunt Ecclesia constituti, vel amodo statuentur, in hoc volumine studiose depingendos ostendi, ex hoc successoribus mei præstans materiam univer-

[1] Pet. Bles. Ep. LXIV.

sis, qualiter de cætero, usque ad exitum mundi et census illos describant, qui suis de novo temporibus statuentur ». Hæc Cencius camerarius.

20. *Constantia Augusta liberata et restituta imperatrix.* — Præter hæc autem, quid hoc anno Cælestinus papa operatus fuerit pro redimenda Constantia Augusta e manu Tancredi Siciliæ regis, atque ea restituenda imperatori, in Chronico Fossæ-Novæ ista breviter :

« Hoc anno, dominus Cælestinus papa misit dominum Ægidium diaconum cardinalem Aragoniæ Panormum, et retulit imperatricem Constantiam, quam Salernitani dediderant regi Tancredo, et honorifice duxit eam Romam. Et dominus papa suis expensis eamdem honorifice remisit in Alemanniam ad imperatorem ». Hæc ibi. Cum interea Henricus imperator tantam illatam sibi a Salernitanis ulturus injuriam, tam in ipsos, quam in regem Tancredum, et alios imperii perduelles, ingentem in sequentem annum parat exercitum, classemque maritimam. Quæ autem egerit, suo loco dicitur anno sequenti, quo fieri contigerunt, nempe cum adhuc Richardus rex Angliæ tenetur ab imperatore captivus, ut apparet ex litteris Aleonoræ reginæ ad Cælestinum ultimo loco datis. Inter hæc vero Rogerius Tancredi filius primogenitus coronatus in regem migrat ex hac vita, et haud diu post Tancredus pater pariter obiit, superstite matre regina cum puero, atque puellis duabus. Sed quæ admiranda in Slavorum historia ab auctore hujus sæculi Helmodo abbate hoc tempore accidisse narrantur fide dignissima accipe :

21. *De Eucharistia ingens miraculum.* — « His ferme diebus puella quædam in partibus Thuringiæ prope civitatem Erpisfordiam ægrotabat. Quam dum sacerdos ex more visitaret, dans ei viaticum, ablutionem digitorum fecit in bicario mundo, ipsam aquam ad bibendum ei tradens, sicque discessit. Illa vero bene suæ mentis compos dixit his, qui circa ipsam erant : diligentissimæ ipsam aquam operite ; quia de digitis sacerdotis vidi portiunculam Eucharistiæ in eam decidere. Quo facto cum ipsa aqua ei postea ad bibendum fuisset allata, et tota mutata fuisset in sanguinem, ipsa quoque portiuncula, licet minimi formam acceperat digituli, versa in cruentam carnem. His visis terrentur omnes, fit clamor muliercularum accurrentium, clamantium, mirantium, stupentium, et de re tam inaudita sic et sic loquentium. Mittitur, sacerdos vocatur, qui magis stupebat, qui suam in his negligentiam metuebat. Qui etiam timens officii suspensationem, celare rem voluit, hortans tanti sacramenti exustionem. Sed celari non potuit, quod Deus miraculose manifestari voluit. Communicatur res pluribus, fit conventus sacerdotum : qui in perturbatione non habentes consilium, adierunt archidiaconum. Qui super his timens aliquid dispensare, quæ gesta erant, per Epistolam significavit domino Moguntino. Interea ipsum bicarium cum vivifico corpore, et sanguine opertum corporali, super altari ponitur, et videntibus cunctis qui aderant, columba venit super labium bicarii, et diu sedit non sine admiratione cunctorum, quod corporis sui pondere ipsum vasculum non everterit. In partibus enim illis bicaria quasi ductilia in inferioribus sunt angusta, in superioribus vero ampliora. Unde, qui viderant, non corporalem sed spiritualem columbam arbitrati sunt.

22. « Cum ergo hæc circa festum B. Vincentii martyris facta fuissent, in festo Annuntiationis venit dominus archiepiscopus in partes illas. Ipsam enim diem præfixerat omnibus prælatis suis, cum omni clero, similiter et universo populo, ut omnibus in unum positis, quid super eodem negotio ageret, omnium consilio uteretur. Omnibus igitur convenientibus ad villam, ubi ipsum sacramentum repositum erat, ordinata processione, prælatis portantibus sanguinem Dominicum supplicatione Litaniæ, et populi devotissima prece, omnes discalceatis pedibus ad civitatem supradictam veniunt, et primam in monte B. Cyriaci stationem faciunt. Quibuscum nimia humilitate occursant sanctimoniales ejusdem loci, cum genuflexione intimo cantantes devotissime : Jesu nostra redemptio, etc. Ubi cum Missarum solemnia pro instanti articulo celebrata fuissent, procedunt ad montem B. Petri ubi magnus religiosus (religiosorum) ab antiquo institutus monachorum est conventus : ubi similiter cum devotissime Missarum solemnia celebrata fuissent, ventum est ad Ecclesiam B. Dei Genitricis semperque Virginis Mariæ. Ubi dominus archiepiscopus pontificalibus indutus, inter divina populum ad lacrymas et orationes est adhortatus, ut divina clementia, semper humano generi amica, quæ ad evacuandum errorem infidelium, sive ad corroborandam fidem suorum fidelium, sacramentum , quod sub specie panis et vini benedicitur, sanctificatur, sumitur, vere suam carnem et sanguinem evidentissime indiciis demonstrasset ad laudem, et gloriam nominis sui, similiter etiam ad jucunditatem et exaltationem Ecclesiæ suæ sanctæ, ut confiteamur nomini suo sancto, et gloriemur in laude sua : rursus in priorem substantiam panis et vini transformare dignetur. Ut sicut ipse vere est panis vitæ et vinum quod spiritualiter lætificat cor hominis, ita vere sacramentum, quod Ecclesiæ sub specie panis et vini usurpandum dederat, in formam notam verteretur.

23. « Cumque die oratum fuisset, et sanguis et caro in formam priorem non rediisset, pontifex de novis lapidibus novum altare construi præcepit, ut in eo idem sanguis cum carne Dominica reverenter conderetur. Verum cum inter ipsas orationes et exhortationes sæpius misisset, et transformatio facta non fuisset, venit subito qui diceret, Dominum preces et gemitus filiorum Israel audiisse et priorem illam substantiam plenissime rediisse. His auditis, dominus archiepiscopus multis suffu-

sus lacrymis, omnes ad gratiarum actiones hortari cœpit; ipse vero cum sermone exhortationis in laudes Domini nostri Jesu Christi prorumpens, sic omnibus locutus est :

24. « A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris. O Redemptor, quis unquam mortalium facta pietatis tuæ dignis efferat laudum præconiis? qui semper cogitas cogitationes pacis, et non afflictionis. Et quia proprium est tibi semper misereri et parcere, cujus natura bonitas, voluntas potentia, opus misericordia, tu facis quod tuum est, nos autem quod nostrum est. Tu, antequam invocemus, paratus es misereri; nos proni ad malum sumus a diebus adolescentiæ nostræ. Nos ingrati sumus tantæ pietatis munificentiæ; tu vero nec ingratis beneficia subtrahis, qui solem tuum oriri facis super bonos et malos, et pluis super justos et injustos. Sed qui de terra est, de terra loquitur : tu quoque qui de cælis descendisti, super omnes es : quia tu solus scis unde venias, aut quo vadas, qui ad firmandam plebis tuæ fidem, sacramentum hoc vertisti in cruentam carnem, qui vere te panem vivum, qui de cælo descendit, homini, ne deficiat in via hujus peregrinationis, comedendum dedisti, quem sine fastidio continue manducat Angelus in cælo. Quam tamen ille manducat, deliciosum, iste interim manducat ad remedium; uterque vere, sed non uterque plene. Apostolus enim dicit[1]: Probet seipsum homo, et sic de pane illo edat. Aliud quippe est, sumere sacramentum, aliud rem sacramenti. Unum est visibilis forma, aliud invisibilis gratia. In his duobus duo comedendi sunt modi, unus sacramentalis, alius spiritualis. Secundum unum comedunt universi, secundum alium tantum boni. Ibi multi vocati, hic pauci electi. Ideo dixi, uterque vere, sed non uterque plene : quia alius tantum sumit sacramentum, alius autem et sacramentum et rem sacramenti. Alius enim devotus et dignus cum sacramento visibili invisibilem percipit et gratiam : alius autem indignus sumens sacramentum, reus efficitur corporis et sanguinis Domini, quia judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini.

« Nunc igitur, ut condignas persolvamus gratiarum actiones Domino nostro Jesu Christo, qui in hoc facto nos, et terreri et consolari voluit, hoc suademus, præcipimus, statuimus omnibus sub nostra jurisdictione consistentibus, ut omnes a minimo usque ad maximum, a juvene usque ad senem, et pueri et puellæ, incurvati adorent, laudent, magnificent Dominum nostrum Jesum Christum, cui omne genuflectitur, cælestium, terrestrium et infernorum, et honoremus almistua ejus sacramenta, ut non solum sacramentum, sed et rem sacramenti fideliter percipiamus per gratiam ipsius, qui secundum ordinem Melchisedech sacerdos est et sacrificium, quo nos sibi faciat populum peculiarem, sectatorem bonorum operum. Cumque omnes respondissent, Amen, dominus archiepiscopus ipsam aquam transsubstantiatam in vasculo pretioso ad posteritatis memoriam in ipsa Ecclesia honorifice reposuit; bicarium vero secum Moguntiam detulit, ubi usque hodie honore maximo veneratur. Omnes autem, qui in omni diœcesi sua constituti erant, ita devote ad laudem Christi incurvati sunt, ut etiam infantuli, qui in cunabulis jacebant incurvati gratias agerent, juxta illud[1] : Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem ». Hæc de transsubstantiatione aquæ in sanguinem Christi per commixtionem Christi corporis divinitus facta. Quod semper fieri in vino, cum commixtio intercederet, antiquitas existimavit. Unde illud Romani Ordinis[2] : « Vinum etiam non consecratum, sed sanguini Domini commixtum, sanctificatur per omnem modum ». Sed hæc prolixiorem exigunt disputationem. Confutavit idem miraculum hæresim hoc sæculo obortam, negantium aquam vino mixtam mutari in sanguinem.

[1] 1. Cor. XI.

[1] Psal. VIII. — [2] Ord. Rom. de offic. Miss. in fin. et Microl. c. 19.

Anno periodi Græco-Romanæ 6685. — Anno Æræ Hispan. 1230. — Anno Hegiræ 588, inchoato die 17 Jan., Fer. 7. — Jesu Christi 1192. — Cælestini III papæ 2. — Henrici VI reg. 3. imp. 2. Isaacii Angeli imp. 8.

1. *Canonizatur S. Ubaldus.* — Ad num. 1. De *sancti Ubaldi* episcopi Eugubini, et Eugubinorum patroni, quem hoc anno *Cœlestinus III* in sanctorum numerum retulit, virtutibus et canonizatione egimus anno MCLX, ideoque ibi legenda quæ de iisdem in medium adduximus.

2. *Rescriptum Clementis III Cœlestino male attributum.* — Ad num. 2. Anno MCLXXXVIII. *Clemens III* Ecclesias regni Scotiæ exemit a jurisdictione metropolis Anglicanæ, ut liquet ex rescripto ejusdem Pontificis ibidem a Baronio recitato. Is tamen memoriæ lapsu rursus illud hic exhibet sub *Cœlestini III* nomine. Idem præstitum a Labbeo tom. x Concil. ubi illud tam sub *Clementis III* quam sub *Cœlestini III* nomine refert. Clementi III privilegium illud attribuit Bromptonus in Chron. ad annum MCXCI, qui ultimus fuit Clementis III, omissa parte subscriptionis. Neque dubitandum, qui illud ab hoc Pontifice emissum fuerit; cum jam antea sub ejus prædecessoribus inter *Joannem Dunkeldensem, et Hugonem Sancti-Andreæ episcopos* dissensio exorta fuerit, ut videre est apud Hovedenum in Annal. ubi privilegium, de quo agimus *Clementi III* adscribit, et apud Baronium variis in locis. Error inde processisse videtur, quod cum librarius quispiam priora rescripti verba hoc modo expressisset, *C. episcopus, servus servorum Dei*, aliqui postea per litteram *C. Cœlestinum* interpretati fuerint, scripserintque *Cœlestinus episc. servus servorum Dei, etc.*

3. *Duo legati in Normanniam missi non recipiuntur.* — A num. 8 ad 13. *Octavianus* cardinalis bis in Angliam legatus missus est. Primum anno MCLXXXVII, ut eo anno num. 1, ostendimus. Secundo, currenti Christi anno, ut utrobique recte Baronius. Hujus anni legationem hoc modo Bromptonus narrat pag. 1238, sed male eam ad annum MCXCI refert : « Dominus papa Cælestinus duos legatos a latere suo in Normanniam (quæ regi Angliæ parebat) misit, quorum unus dicebatur Octavianus Ostiensis episcopus et alter Jordanus abbas de Fossa (legendum *de Fossanova*, ut ex sequentibus, et ex Historia cardinalium liquet) tit. S. Anastasiæ presb. card. ad litem controversiæ, quæ erat inter Willelmum Eliensem et Walterum Rothomagensem archiepiscopum, et quosdam alios dirimendam. Quibus in Normannia ad Gisortium venientibus, milites castelli et Burgenses, portis villæ per præceptum Willelmi filii Radulphi senescalli Normanniæ clausis, illos intus accipere noluerunt; dicentes quod rex Richardus illorum dominus nondum de peregrinatione rediens omnes terras suas cismarinas et transmarinas sub protectione Dei et Romanæ Ecclesiæ et domini papæ posuerat, nec aliquem legatum in terra sua recipi præceperat, et ideo illos neque alios hujusmodi viros sine illius mandato recipere voluerunt. Cardinales vero hæc contradicentes dixerunt, quod illi advenerunt portantes facem, et illuminantes patriam, dare pacem gentibus et liberare populum Domini. Sed neque propter hoc, neque propter illorum minas milites prædicti vel Burgenses eos recipere voluerunt, imo illos retroire cum gladiis et fustibus coegerunt.

4. *Normannia ob id interdicto supposita.* — « Illi autem ibant gaudentes a conspectu populi, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. Quibus de Normannia exeuntibus, Octavianus Ostiensis episc. sententiam interdicti in Normanniam dedit, et prædictum excommunicavit Normanniæ senescallum, et omnes complices suos fautores, consiliarios, ac dictæ præsumptionis auctores. Jordanus vero de Fossanova regem Angliæ diligens noluit in Normanniam sententiam dare, nec quidquam moleste inferre; unde rex Franciæ iratus eum a regno suo fugavit », et cætera late ibi narrata. Ex quibus intelligimus, quam pessimo loco essent res Ecclesiasticæ in regno Angliæ, sed multo magis ex Epistola XXIII Petri Blesensis ad eumdem *Octavianum* data, ubi accepit eum legatum in Angliam mitti. Hanc quidem Epistolam Baronius, aliique ad priorem ejus legationem, ad annum nempe MCLXXXVII referunt, sed ibidem certo argumento ostendimus, eam secundæ ejus legationis tempore datam esse, anno scilicet currenti.

5. *Cœlestinus III de Terra-Sancta conservanda sollicitus.* — Epistola vero Cælestini III hic a Baronio recitata ad annum sequentem pertinet; his enim verbis clauditur : « Datum Romæ apud S. Petrum III idus Januarii, Pontificatus nostri anno secundo », qui adhuc mense Januario anni sequentis in cursu fuit usque ad diem XXX mensis Martii. In ea Pontifex universis orbis principibus in remissionem peccatorum injungit, ut si quis adversus aliquem concepit rancorem, Creatori dimittat, et omnes toto animi studio procurent, « ut illud tantillum terræ Domini portionis, quæ adhuc sub Christianorum potestate tenetur, servari possit, et accingatur denuo multitudo fidelium, quæ illuc sub debita et devota humilitate itura totam possit terram, et sepulchrum Dominicum, devicto et conculcato penitus occupantium furore, liberare ». Jure merito verebatur *Cœlestinus* ne in Terra-Sancta res pessumirent; Hovedenus enim ad hunc annum pag. 716, ait : « Post Pascha orta est gravis dissensio inter Pisanos et Jennenses (legendum *Genuenses*), qui erant in Accon, et mutuo se interfecerunt; et dux Burgundiæ (nempe Odo) per exhortationem Jennensium misit Tyrum pro Conrado pro marchione (nempe Montis-Ferrati) volens levare eum in regem, et Pisani miserunt pro rege Angliæ (sc. Richardo), qui tunc temporis morabatur in Scalona, significantes ei propositum ducis Burgundiæ ».

6. *Crucesignati valde inter se discordes.* — Sed præstat audire Neubrigensem narrantem, cur minus sit a crucesignatis in Oriente profectum, et loquentem de repatriatione peregrinorum lib. 4, cap. 26 : « Interea exercitus Christianus, regi regum in Oriente militans, in multo labore et periculorum experimento agebat. Veruntamen Christianum negotium minus procedebat, tum propter dissensiones, æmulationesque ducum (ut dictum est) tum propter difficultates plurimas, tanquam Deo minus propitio, obsistentes. Decernebant qui-

dam adeundam totisque oppugnandam viribus sanctam civitatem, quam impii profanabant. Aliis vero hoc impossibile videbatur certis ex causis. Terra quippe, quæ paulo ante fertilissima fuerat, et quasi omnimodæ copiæ promptuarium, maligna et callida Saladini provisione, redacta erat in solitudinem, ne scilicet Christianus exercitus quantulumcumque ex ea subsidium caperet; unde nec poterat a mari ad aliquod majus negotium longius progredi, cum solum ei mare navigiis necessaria ministraret. Rex autem Anglorum exacta hyeme in montanis, cum aliud non posset, urbes maritimas, quas Turci eversas reliquerant, et maxime Ascalonam summo studio et profusis opibus instaurare cœpit, carpentibus eum æmulis, et rumores de illo pessimos per totum fere orbem Christianum spargentibus, scilicet quod regem Francorum insidiis appetiisset; quod Conradum marchionem (Montis Ferrati) virum Christianissimum nefarie per sicarios peremisset; quod cum Saladino de proditione Terræ-Sanctæ nequissime collusisset, atque ideo ad expugnandam civitatem sanctam accedere noluisset. Porro ille cœptis insistens præ animi magnitudine æmulantium maledicta et molimina contemnebat ».

7. *Conradus marchio Montis-Ferrati occiditur.* — Neubrigensis autem jam cap. 22 narrarat, quomodo *Conradus* marchio Montis-Ferrati a sicariis interfectus fuerit; quod hoc anno contigisse chronographus Aquicinctinus, Nangius in Chron. aliique tradunt, priorque tempus quo nefarium scelus commissum indicat, nempe *in diebus Paschalibus III kal. Maii.* « Incertum », inquit Neubrigensis citatus, « a quo malignante immissi duo sicarii in ejus obsequio sub schemate militantium diuscule fuerant, patrandi vel cum proprio periculo sceleris opportunitatem jugiter observantes. Qua inventa, clarissimum virum solito paucioribus forte stipatum ministris, in medio propriæ civitatis (nempe Tyri, cujus Conradus princeps erat) cum prope tanquam noti assisterent, repente aggressi, clandestinis cultris extractis mactarunt ».

8. *Henricus Campaniæ comes fit rex Jerusalem.* — Tum Neubrigensis cap. 26, continuans sermonem de dissidiis, quæ erant inter crucesignatos, inquit : « Sane post memorati marchionis interitum, cum et Guido quondam rex Jerosolymorum, cui cum eo contenderat, uxore sublata, solo jam regis nomine esset contentus, deliberavit rex Anglorum cum ducibus et nobilibus universis, cuinam fines Christianos crederent, mature ad propria reversurus. Et concordi decreto, constituerunt principem Christianæ acquisitionis Henricum, illustrem Gallicanæ Campaniæ comitem (filium Theobaldi magni anno MCLII demortui, ut ibidem diximus) utriusque regis, Francorum scilicet et Anglorum communem ex communi Germana nepotem, tantis condignum avunculis. Quo facto et novo principi integre traditis munitionibus Christianis, ordinatisque præsidiis urbium, princeps et populi, tanquam expleto militiæ tempore, cum jam sumptus ad moram deficerent, certatim repatriare cœperunt, anno ab expugnatione Ptolemaidis secundo (hoc scilicet anno) tempore autumnali. Verumtamen eorum, qui post Christianæ in Terra-Sancta plebis excidium, propter Christum peregrinati fuerant, ne quarta quidem pars ad propria rediit. Cum enim ex omni fere orbe Christiano infinita hominum millia ad illam peregrinationem sanctæ devotionis fervor accendisset : vel morbus, vel gladius vel inedia, vel laboris intolerantia majorem partem absumpserat ».

9. *Discessus Angliæ regis e Palæstina.* — A num. 13 ad 19. Neubrigensis laudatus cap. 27 de Richardi Angliæ regis discessu a Palæstina verba faciens, ait, eum ante discessum firmasse inducias cum Saladino inter Christianos et Turcos, « a Paschali solemnitate proxima in tres annos », additque : « Quibus actis idem rex repatriandi propositum declaravit, insulam Cyprum Guidoni olim Jerosolymorum regi viro strenuissimo mira liberalitate donavit (alii tamen ut anno superiori narravimus, dicunt vendidisse). Dilecto nepoti (sc. Henrico comiti Campaniæ) quem finibus Christianis præfecerat, suam, Christo propitio, reversionem circa induciarum expletionem sollicitus, charactere dominico, quo insignitus advenerat, in argumentum propositæ reversionis retento, infidis se flatibus credidit » : et quidem hoc anno, ut Hovedenus, Bromptonus, Radulphus de Diceto, Matthæus Paris aliique produnt, præsertimque Neubrigensis lib. 4, cap. 29, scribens : « Captus rex nobilis a duce nequissimo anno gratiæ MCXCII, mense Decembri ». Diem notavit Radulphus de Diceto ad hunc annum pag. 668 : « Captus est in civitate, quæ Vena dicitur, XIII kalend. Januarii », sc. die XX Decemb.

10. *Capitur a duce Austriæ.* — Quomodo autem in via captus fuerit, hoc modo refert chronographus Reicherspergensis ad hunc annum : « Cum dux Austriæ (nempe Leopoldus) in partes Austriæ rediret cum suis, comperit per certos nuntios, quod rex Angliæ naufragus et profugus devenisset in terram ditionis suæ. Statim missis, qui veritatem in hac re inquirerent, inventus est idem rex apud Vuiennam (nunc Viennam) oscultans se in tugurio cujusdam pauperis, et cibos propriis manibus sibi et sociis suis paucissimis in officina rustica præparans. Quo comprehenso, tradidit eum dux hominibus suis custodiendum, hac de causa, quod ipse rex graviter injuriaverat ducem, dum simul fuissent superiori anno in transmarinis partibus in expugnatione Acris civitatis, quæ per eumdem tamen regem expugnata erat. Inde autem idem rex tam (legendum *jam*) impatiens consortis erat et societatis ibi, quia ipse valde regali apparatu et majori quam rex Franciæ, et alii principes, venerat illuc, et sub manu ejus erat multitudo exercitus usque ad sexaginta et amplius, ut fama erat, millia.

11. *Occasione naufragii a se passi.* — « Repatriante autem rege Franciæ, cum ipse solus ibi disposuisset potenter quæcumque voluisset, et pacem per triennium inter Christianos et Saladinum firmasset, redire et ipse ad patriam simili quo venerat apparatu, cogitavit. Sed Deus aliter ordinavit; nam cum prospere aliquanto tempore navigasset, postea subito correptus tempestate illa sævissima, de qua supra dictum est, et disjectis navibus, quæ eum multæ sequebantur more regio, ipse solus cum navi sua, vento validissimo impellente, projectus est in partes vicinas Aquileiensibus. Ibi a majoribus terræ illius valde injuriatus et spoliatus bonis, quæ ei mare iratum reliquerat, occisis etiam et captivatis hominibus suis, ipse cum paucissimis evadens, per partes Karentiæ, nesciens quo iret, terram ducis Austriæ ignorans ingressus est ». Baronius num. 8 meminit Epistolarum Petri Blesensis, a se anno sequenti recitatarum, quibus *Eleonora* Angliæ regina vehementer a Pontifice Romano petiit, « ut ipse rex captivus conjux ejus vinculis solveretur ». Verum *Eleonora* non Richardi *conjux*, sed *mater* erat, ut anno sequenti diserte asserit Baronius, et inter omnes constat. Quare typographus vel forte amanuensis Baronii, loco *matris*, *conjugem* animo distractus posuit.

12. *Cencius composuit librum censuum Ecclesiæ Romanæ.* — Ad num. 19. *Onuphrius* in Præfatione, quam libro *Cencii* præfixit, in magno suo Ritualium veterum Opere, quod Romæ extat in Bibliotheca Vaticana, ait, *librum Censuum* ante annos plus minus quadringentos collectum, et in unum corpus redactum fuisse a *Cencio* quodam diacono cardinali S. Luciæ in Orpheo, et S. R. E. camerario sub Cælestino papa III, et tandem Pontifice Romano Honorio III nominato. « In eo », subdit Onuphrius, « cum omnibus S. R. E. redditibus, vectigalibus et censibus ab eodem Cencio summa diligentia, cum singulorum publicis instrumentis, in unum redactis, hic etiam omnium vetustissimus Ritualis sive Ceremonialis liber descriptus est : in quo sanctæ illius et veneranda vetustatis puritas et sinceritas, atque Romanæ Ecclesiæ in tractandis sacris, et re divina celebranda, summa cura et observantia inspicitur ». Subjungit, se illum in brevem formam contraxisse. Prima pars continet omnes ritus, qui ab Adventu Domini ad Exaltationem S. Crucis in Ecclesia Romana usitati sunt. Secunda est de presbyteriis per annum erogari solitis, deque variis Officialibus Pontificis. Ultima denique de electione et consecratione Pontificis, ac de coronatione imperatoris. Purum putum *Cencii* librum Mabillonius tom. II Musæi Italici sub nomine *Romani Ordinis*, et Baronius Præfationem libri censuum Romanæ Ecclesiæ exhibent.

13. *Bellum in Apulia gestum inter Cæsareos et Tancredum regem.* — Ad num. 20. Anno superiori diximus, *Henricum* imp, ex Apulia discedentem reliquisse *Diepoldum*, ut suo tempore contra hostes pugnaret. Quæ hoc anno gesserit, refert Richardus de S. Germano in Chron. : « Dictus Adenulphus Cassinensis decanus, facta compositione cum Diopuldo Roccæ-Arcis castellano, qui se pro imperatore gerebat, congregato militari et pedestri exercitu, in Campaniam, quos prece pretioque conduxerat, de Cassino veniens mense Januario, vi cepit castrum S. Petri monasterii, et bonis propriis spoliavit, de civitate S. Germani usque ad Ecclesiam Omnium Sanctorum occupavit, non tamen absque strage plurima Campanorum, et pace tandem hinc inde clamata, tota terra ipsi decano se reddidit, et tunc de S. Germano nonnulli, qui dicti regis (Tancredi) partem fovebant, in alteram partem secesserunt, quorum bona omnia a Teutonicis sunt direpta. Tunc idem decanus cum præfato Diopoldo terram equitans cum insignis monasterii relictum castrum Plumbareolæ occupavit, vi cepit castrum Pignatarium », et quædam alia castra. Legendus hac de re anonymus Casinensis.

14. *Constantia Augusta in libertatem restituitur.* — Qui etiam scribit : « Imperator Bertoldum comitem cum exercitu mittit in Italiam, et cum eo remittit supradictum abbatem (nempe Roffridum Casinensem abbatem) : sed Bertoldus in Tuscia demorans milites abbati concedit ; cum quibusdam rediens Ceperani alloquitur supradictam imperatricem jam a rege remissam, ducentibus eam cardinalibus ad hoc missis a papa, qui putabat Romæ cum ea de concordia tractare (de Siciliæ regno cum Tancredo). Sed eadem Augusta Urbis declinat ingressum, et per Tiberim in partes Spoleti recipitur. Applicat abbas (nempe Casinensis) cum militibus, qui die quadam cum decano euntes Atinum, cancellos diruunt, magnam partem Atini deprædantur et comburunt, cepissentque castrum, si consilio decani stetissent. Sed Teutonicus furor eodem quo venit impetu recessit. Iterum eadem via Cominum intrant, Gallinarium capiunt et inhabitant. Post dies aliquot milites, qui conduxerant abbatem, recedunt paucis remanentibus », quæ fusius idem anonymus prosequitur.

15. *Rediens in Germaniam Romæ ingressum declinat.* — Joannes de Ceccano a Baronio citatus in tribus peccat. Scribit enim : « Anno MCXCIII, Indict. X, dominus Cælestinus papa misit dominum Ægidium diaconum cardinalem Anagniæ (apud Baronium librarii errore, loco *Anagniæ*, legitur *Aragoniæ*) Panormum retulit imperatricem Constantiam, quam Salernitani dederant regi Tancredo, et honorifice duxit eam Romam (verum Cælestinus III non unum, sed plures cardinales misit in Siciliam, et imperatrix noluit ire Romam). Et sic dominus papa honorifice remandavit eam cum suis expendiis imperatori in Alemanniam ». Sed hoc quidem verum, at non anno MCXCIII, ut habet Ceccanus, cujus errorem Baronius corrigit, sed anno currenti, ut *Indictio* X demonstrat. Baronius existimavit, hoc anno *Henricum imp.* classem pa-

rasse in *Tancredum* Siciliæ regem, huncque et *Rogerium* ejus filium hoc anno obiisse. Verum hæc ad annum MCXCIV pertinent, ut suo loco dicetur.

16. *Ingens de Eucharistia miraculum.* — Ad num. 21 et seqq. Arnoldus abbas lib. 4, cap. 14, narrat quoddam de Eucharistia miraculum suo tempore, id est, hoc sæculo desinente accidisse, in quadam Thuringiæ puella, quæ cum suscepto a sacerdote viatico *portiunculam Eucharistiæ in bicarium,* in quo sacerdos data communione manus suas abluerat, decidisse animadvertisset, et sibi ad bibendum jussisset afferri, totam aquam, *in sanguinem mutatam* deprehendit, et portiunculam ipsam versam *in cruentam carnem.* Baronius hoc facto narrato concludit : « Hæc de transsubstantiatione aquæ in sanguinem Christi, per commistionem Christi corporis divinitus facta : quod semper fieri in vino, cum commistio intercederet, antiquitas existimavit. Unde illud Romani Ordinis : VINUM, ETIAM NON CONSECRATUM, etc. » Refert etiam istud miraculum Mabillonius tom. II Musei Italici Comment. in Ordinem Romanum pag. 89 et seqq. Verum perperam uterque hanc narrationem Helmoldo abbati attribuit; Helmoldus enim non abbas, sed presbyter Buzoviensis fuit, et Chronicon Slavorum anno MCLXVIII absolvit, quod postea Arnoldus abbas Lubecensis continuavit, ut jam diximus.

17. *Quæritur an consecratio et contactu fieri possit.* — Sed quod Baronius antiquitati tribuit, ut ibidem animadvertit Mabillonius, non ita accipiendum est, quasi generalis fuerit totius antiquitatis ea persuasio. Nam præterquam quod in primis octo sæculis nulla hucusque opinationis apparent vestigia, imo in iis illa conversio nonnisi verbis Christi a sacerdote prolatis fieri semper et ubique credita est ; in subsequentibus sæculis, quo tempore apud nonnullos hæc opinio invalescere cœpit, multi auctores, iique gravissimi in contrariam abierunt sententiam; alii vero media via incedentes, rem sub dubio reliquerunt. Inter auctores partis negantis quasi princeps censendus est sanctus Bernardus, qui ex immissa in vinum non consecratum particula, vinum quidem *sacrum,* sed non vere ac proprie consecratum fuisse dicit in Epist. LXIX. Huic occasionem præbuit factum cujusdam abbatis sacerdotis, qui cum super solam aquam in calice temere positam verba consecrationis protulisset atque errore animadverso postea vinum infudisset, ac consecratæ Eucharistiæ particulam in calicem immisisset ad consecrationem supplendam, Bernardum, quid super hac re sentiret, consuluit, hocque responsum impetravit : « Nec sub tanto articulo melius fieri potuisse putamus, arbitrantes, liquorem, etsi non ex consecratione propria atque solemni in sanguinem mutatum, sacrum tamen fuisse ex contactu corporis sacri ». Ubi cum Bernardus dicit, vini liquorem, « non ex consecratione propria atque solemni in sanguinem fuisse mutatum », cave, inquit Mabillonius, eum existimes sensisse transmutationem factam ex consecratione minus propria, minusque solemni, quæ fieret per contactum corporis sacri. Nam *sacrum* tantum fuisse ex hoc contactu liquorem, non consecratum, palam est eum existimasse.

18. *Negant S. Bernardus Jacobus de Vitriaco et Beletus.* — Eamdem sententiam confirmat Jacobus a Vitriaco in Hist. Occident. cap. 38 : « Non dicimus, ait, quod ex tactu sanguinis vinum ablutionis convertatur in sanguinem : sed remanet purum vinum, licet ex contactu sanctæ rei sit sanctificatum, sicut aqua fluminis aquæ benedictæ commixta, dicitur sanctificari ». Quibus præmissis hæc subdit, quæ in rem nostram magis expresse faciunt : « Mentiuntur ergo qui dicunt, quod in die Parasceve Corpus Christi ex contactu mutat vinum in Sanguinem. Illo enim die Corpus, sed non Sanguis sumitur : neutrum autem conficitur, eo quod die illo in veritate immolata fuit hostia : et ideo non immolatur in figura ». Non poterat Jacobus magis affirmate sententiam pronuntiare. Vitriaco prævivit *Joannes Beletus,* qui teste Alberico in Chron. anno MCLXXXII in Ecclesia Ambianensi vivebat. Ipse negantem sententiam ratione confirmat in cap. XCIX : « Si quis autem roget, num istud vinum quod eo die (sc. Parasceves) sumitur, ex Dominici Corporis contactu consecretur, quamvis COMPLURIUM scripta illud asserere videantur; nos tamen veritatem magis sequentes, et ea quæ sancti Patres tradiderunt, dicimus, vinum illud omnino non esse consecratum ex illo contactu, sed sanctificatum ».

19. *Partem negativam tuetur etiam Durandus.* — Rationes hujus sententiæ subjicit idem Beletus, easdemque totidem fere verbis repetit Guillelmus Durandus in Rationalis lib. 6, cap. 75 : « Sed numquid vinum, quod in die Parasceves cum Dominico Corpore servato sumitur, in altari consecratur, et Sanguis Christi efficitur per immissionem ipsius Corporis in calicem et per ejus tactum : super hoc dicunt quidam (in quibus Amalarium et Micrologum haud dubie intelligit) quod per Dominicam orationem, quæ tunc dicitur, fit consecratio sive commutatio vini in Sanguinem. Nam Gregorius assignans causam, quare Dominica oratio in die illa a sacerdote dicatur, dicit, quod in primitiva Ecclesia Apostoli sola Dominica oratione utebantur in consecratione. Nos tamen hoc non dicimus, quia si hoc jam esset, non esset necesse Corpus Domini ad diem illum servari (nempe quia æque panis ac vinum per Dominicam orationem consecraretur). Præterea ex his quæ in canone Dominicam orationem præcedunt, satis patet, quod ad prolationem ipsius orationis transsubstantiatio non fit ; et nullo tempore missa fuit celebrata sine illis verbis : *Hoc est corpus meum,* etc. quæ sola in principio nascentis Ecclesiæ proferebantur ab Apostolis, qui postmodum orationem Dominicam superaddiderunt. Dicimus ergo illud non consecrari, sed sanctificari. Differt autem inter hæc ;

nam consecrare est consecratione transsubstantiare : sanctificari est ex contactu, seu admistione sacræ rei, reverendum et sanctum effici, ut patet in aqua benedicta, etc ».

20. *Hæc sententia affirmativa præferenda.* — Ex his quædam elici possunt : I. Variam et inconstantem fuisse auctorum et Ritualium librorum de consecratione per contactum sententiam, aliis affirmantibus, negantibus aliis, aliis vero rem in medio relinquentibus : nec proinde ejusmodi consecrationem ut dogma receptum fuisse. II. Affirmantem partem ab Ecclesia Romana nequaquam fuisse traditam aut propugnatam, neque in libellis Romani Ordinis certo assertam ; imo verba hæc, *sanctificatur enim vinum non consecratum,* etc. Quæ auctoribus affirmantis opinionis fundamentum præbuerunt, a quondam glossatore fuisse inserta. III. Non immerito *Beletum* dicere affirmantem illam sententiam pugnare contra ea, *quæ sancti Patres tradiderunt :* quorum hæc concors et unanimis sententia est, veram utriusque speciei consecrationem nonnisi verbis Christi Domini a sacerdote prolatis perfici posse : ac tandem jacere *Hieronymi* argumentum adversus diaconos, qui se efferebant supra presbyteros, *ad quorum preces Christi Corpus, Sanguinisque conficitur*, si ex contactu (qui diaconis etiam, imo et laicis tribui poterat, et revera tribuebatur in communione domestica) verus sanguis consecrari poterat. Hæc solide Mabillonius : qui concludit, valide huic refelli heterodoxorum argumentationem, ex commistione particulæ cum vino haud consecrato, communionem sub altera specie suppleri contendentium.

21. *Martyrium S. Alberti episc. Leodiensis et card.* — *Sanctus Albertus* episcopus Leodiensis et S. Rom. Ecclesiæ cardinalis Rhemis occiditur ab apparitoribus missis ab Henrico imp. qui cum ab eo fuissent amanter recepti, nacti spatiandi occasionem, extra muros civitatis eductum interfecerunt *VIII kalend. Decemb.* ubi fuse narrat Ægidius Aureæ-Vallis monachus in Hist. episcoporum Leodiensium ; verebatur enim imperator, ne dux Luvauiensis frater ejus contra imperium junctis sibi fraternis viribus intumesceret. Annus occisi *Alberti* Ecclesiasticam libertatem defendentis accurate a Ciaconio in Hist. cardinalium notatus fuerat, præsens scilicet ; sed Oldoinus in illustratione ejusdem Historiæ hoc martyrium in annum sequentem distulit hoc unico fundamento, quod in Sacrario Ecclesiæ Cathedralis Leodiensis *Albertus* anno MCXCIII dicatur Rhemis occisus. Verum hujusmodi annotationes, ut identidem insinuavimus, a posterioribus iisque sæpius rei chronologicæ imperitis positæ. Motus fuit etiam, opinor, his verbis Ægidii capit. 86 : « Passus est martyrium idem Albertus VIII kal. Decemb. anno Domini MCXCIII », verum locus ille corruptus, legendumque *an. Dom.* MCXCII. Ipsemet enim Ægidius cap. 64 dicit Albertum episcopum Leodiensem consecratum *die Dominica, quæ erat vigilia sancti Matthæi Apostoli et Evangelistæ*, ideoque hoc Christi anno. Tum cap. 73 inquit : « Hac lucta luctabatur ab exilii sui primo die usque ad diem mortis suæ, per dies circiter sex atque sexaginta ; « a die autem XX mensis Septemb. in quem vigilia S. Matthæi incidit, usque ad VIII kal. Decemb. seu diem XXIX mensis Novembris, quo interfectus fuit, totidem dies fluxere. Denique Ægidius cap. 79 loquens de ultima missa, quam *Albertus* ante mortem in monasterio S. Cæciliæ virginis celebravit, scribit : « Venerat Dominica dies, qua occurrerat sanctæ Cæciliæ virginis et martyris festum », qui uterque dies præsenti anno concurrerunt. Hæc itaque epocha extra omne dubium posita. Anno MDCXII, *Albertus* et *Isabella* archiduces Austriæ, consentiente Ludovico XIII Franciæ rege, sancti martyris corpus a Ludovico cardinali de Guisia archiepiscopo Rhemensi, et capitulo ejusdem urbis obtinuere, et piissimus princeps *Bruxellis* illud suis humeris in Carmelitanarum Ecclesiam a se exstructam deportavit, ut narrat Marlotus in Metropoli Rhemensi.

CÆLESTINI III ANNUS 3. — CHRISTI 1193.

1. *Crudelia Henrici imp. facta.* — Sequitur annus Redemptoris millesimus centesimus nonagesimus tertius, Indictione undecima, quo Henricus imperator, audita morte Tancredi, ejusque filii in Sicilia regnantium, exercitu classeque parata in Campaniam venit, Salernum expugnat, diramque vindictam sumit de civibus, qui captam Constantiam Augustam miserant ad Tancredum, receptisque Apulis atque Calabris in fidem, Messanam se contulit, ubi promissionibus allectis Siculis, eosdem in deditionem accepit, pactisque conventis reginam matrem cum puero atque puellis redegit in suam potestatem, quos perjurus idem imperator Henricus vinculis alligavit, puerumque excæcavit, puellas vero duas sorores custodiri mandavit una cum matre. Hæc omnia ex Chronicis Fossænovæ ubi et asseritur adventus Henrici imperatoris in Siciliam contigisse hoc anno, mense Decembris, sicque cladem illam illatam Siculis hoc anno cœptam, in sequentem propagatam fuisse. Addit his Rogerius in Annalibus, eumdem Henricum imperatorem jussisse effodi corpora Tancredi, et filii ejus Rogerii, regiisque nudari coronis, quas accepisse illegitime asserebat.

2. *Reginæ Angliæ litteræ ad papam pro liberando Richardo filio.* — Interea vero hoc eodem anno regina Anglorum pro liberatione filii sui Richardi regis denuo et importunius pulsat fores Apostolicæ Sedis, ista scribens ad Romanum Pontificem Cælestinum per Petrum Blesensem, qui regi patri fuerat a secretis [1] :

« Reverendo patri et domino Cælestino, Dei gratia summo Pontifici, Aleonora in ira Dei regina Anglorum, ducissa Northmanniæ, comitissa Andegavensis miseræ matri exhibere se patrem.

« Silere decreveram, ne insolentiæ et præsumptionis arguerer, si forte adversus principem sacerdotum verbum aliquod minus cautum abundantia cordis et vehementia doloris eliceret. Sane non multum ab insania differt dolor ; dum in impetu suæ accensionis est, dominum non agnoscit, socium non veretur, nec defert, nec parcit alicui, sed nec tibi. Nemo ergo miretur, si verborum modestiam vis doloris exasperet ; jacturam enim plango publicam, sed et familiaris dolor in spiritus mei præcordiis inconsolabiliter radicavit. Sagittæ enim Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum. Gentes divulsæ, populi lacerati, provinciæ desolatæ, et generaliter tota Occidentalis Ecclesia confecta lamentis in spiritu contrito et humiliato supplicant vobis, quem constituit Deus super gentes et regna in omni plenitudine potestatis. Afflictorum, quæso, clamor introeat in aures vestras : calamitates enim nostræ multiplicatæ sunt super numerum. Nec ista dissimulare potestis citra criminis et infamiæ notam, cum sitis vicarius Crucifixi, successor Petri, sacerdos Christi, christus Domini, Deus etiam Pharaonis. De vultu tuo, pater, judicium prodeat, oculi tui videant æquitatem. De arbitrio vestro, et de clementia vestræ Sedis pendent vota populi, et nisi maturius arripiat manus vestra judicium, tota redundabit in vos tragœdia hujus mali, cum sitis pater orphanorum, et judex viduarum mœrentium, et dolentium consolator, et omnibus civitas refugii. In tanto cumulo miseriarum unicum et commune omnibus exspectatur de vestræ potestatis auctoritate solatium. Filii Israel Moysen, cujus agitis vices, consultabant in duris, et ad tabernaculum fœderis confugiebant in angustiis suis. Rex noster in arcto est, et undique angustiæ premunt eum.

3. « Videte statum, aut potius casum regni, malitiam temporis, tyranni sævitiam, qui de fornace avaritiæ arma iniquitatis incessanter fabricat contra regem, quem in sancta peregrinatione, in protectione Dei cæli, et tuitione Romanæ Ecclesiæ captum, et vinculis carceralibus coarctatum tenet occiditque terrendo. Contemnit enim Deum et terribilia judicia ejus ; prædæ incubat, et non est qui de manu ejus possit eruere. Si Ecclesia Romana complosis manibus ad tantas injurias Christi silet : exsurgat Deus, et judicet causam nostram, respiciat in faciem Christi sui. Ubi est zelus Eliæ in Achab? zelus Joannis in Herodem ? zelus Ambrosii in Valentem? zelus Alexandri Tertii, qui sicut audivimus et vidimus, patrem istius principis Frideri-

[1] Pet. Bles. Ep. CXLIV.

cum plena auctoritate Apostolicæ Sedis solemniter et terribiliter a fidelium communione præcidit? Porro tyrannus Apostolicas claves habet ludibrio, nec nisi verba reputat legem Dei. Sed tanto constantius deberetis arripere gladium Spiritus, quod est verbum Dei; scriptum est enim [1]: Qui vos spernit, me spernit. Ideo si vestram non vultis aut Ecclesiæ Romanæ injuriam persequi; vobis tamen dissimulare non licet Petri opprobrium et injuriam Christi. Non sit ergo alligatum in ore vestro verbum Domini, nec in vobis timor humanus obruat spiritum libertatis. Tolerabilius est incidere in manus hominum quam derelinquere legem Dei. Confidunt in virtute sua, et in multitudine divitiarum suarum gloriantur inimici Crucis Christi, quorum finis interitus, et gloria eorum in confusione. Quidquid Ecclesiarum et pauperum necessitati subtrahitur, insatiabilis avaritiæ devorat ingluvies. Sed prope est, ut in eos manus Domini tempestivam exerceat ultionem, et eveniet, quod beatus Job de prædone impio protestatur [2]: Divitias, quas devoravit, evomet, et de ventre ejus extrahet eas Deus. Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur. Quod si ad tempus humanum evadunt judicium, divinum terribilius est quod imminet eis: quorum gaudium præsens instar puncti; interminabilis vero pœna ignis et vermis. Quis enim unquam persecutor innocentiæ ultricem illius manum, qui aufert spiritum principum, potentesque potenter punit, legitur evasisse? Ut de pœna taceam gehennali, sæpe legimus, quomodo digitus Dei pro arbitrio suo regna et imperia transfert: quas etiam, sicut vult erigit, et sicut vult, dejicit potestates. Non deterreat, quæso, vos sæcularis elatio. Superbus est Moab [3], et major est superbia ejus, quam fortitudo ipsius: e contrario autem nomen Domini plurima fortitudo.

4. « Illud vero publice contristat Ecclesiam, populisque murmur excitat, nec mediocriter militat in dispendium vestræ opinionis, quod in tanto discrimine, in tot lacrymis, in tot provinciarum supplicationibus, nec unum nuntium ad principes illos a vestro latere destinastis. Sæpe pro causis mediocribus vestri cardinales in magna potestate etiam ad partes barbaras legatione funguntur: in causa vero tam ardua, tam lamentabili, tam communi, nec unum adhuc subdiaconum, aut acoluthum destinastis. Legatos enim hodie facit quæstus, non respectus Christi, non honor Ecclesiæ, non regnorum pax, aut populi salus. Quis quæstus vobis, aut proventus gloriosior posset esse, quam in hac liberatione regis summi Pontificis apicem, sive sacerdotium Aaron, et Phinees exaltare? Sane non multum humiliasses Sedis Apostolicæ dignitatem, si in propria persona ad tanti liberationem principis in Germaniam descendisses. Quem enim tam officiose colebat in prosperis, tam desidiose deserere non debuit in adversis. Quare non appenditis in libra justitiæ beneficia, quæ bonæ memoriæ Henricus pater istius regis vobis, sicut vidimus, in articulo summæ necessitatis exhibuit, ut e diverso tyrannidem Friderici quam in vos et in Ecclesiæ Romanæ possessiones, et in omnes qui vobis fideliter adhærebant, exercuit? Cum enim prænominatus Fridericus fautor schismaticæ dissensionis et auctor contra Alexandrum Tertium, canonice, sicut scitis, electum, in partem apostatæ Octaviani conjurasset, atque sub illa schismatis concussione generaliter ubique terrarum Ecclesia laboraret: reges Franciæ et Angliæ variis ex utraque parte legationibus tentabantur. Cumque sententia regis Francorum consiliorum varietate, cui faveret parti, fluctuans dubia vacillaret; rex Henricus dolens Christi tunicam diutius scindi, primus Alexandro papæ consensit, multaque cautela trahens regem Francorum pariter ad consensum, Apostolicum suis munivit consiliis, et firmavit auxiliis; et sic navem Petri sub certo discrimine naufragantem in secura littoris statione locavit. Hæc apud Castrum-Radulphi vidimus, ubi etiam Romanorum votis (sicut ipsi pro miraculo publice prædicabant) plenioribus xeniis auri et argenti regia munificentia satisfecit.

5. « Notabiliter igitur dehonestat gloriam Sedis Apostolicæ, quod aliqua unquam ingratitudo tanti beneficii memoriam potuit abolere. Quandoque poterit ex causa consimili (quod Deus avertat) schismatis pullulare fermentum, vestræque præsentis desidiæ et defectus recordatio poterit tunc aliquibus cedere in singultum. Licet enim liberationem regis ille veteratus serpens, ille coluber tortuosus machinationibus præstigiosis impediat, confidimus tamen in Domino, quod tempestive respiciet in faciem Christi, et dabit imperium regi suo. Exspectatio siquidem nostra in spe certa, et fide firma convaluit. Fit enim incessanter oratio ab Ecclesia ad Deum pro eo. Deus autem, qui in tempore accepto exaudit, et adjuvat in die salutis, respiciet in orationes humilium, et non spernet preces eorum [1]. Multum enim valet deprecatio justi assidua. Sol ad preces Josue stetit [2], et luna contra vallem Aialon non est mota, quia justi precibus obtinetur, ut a corde peccatoris sol justitiæ non recedat, et mens hominis, quamvis in defectum prona sit virtutum tamen stabilitate firmatur. Non enim tantum remittitur oratione peccatum, sed et pœna peccati declinatur beneficio precum. Ideo bonum est regi præstolari cum silentio salutare Domini. Nam si nunc in fornace tribulationis purgatur a Deo, qui circa eum adversa et prospera saluberrima moderatione disponit, vexatio transibit in gloriam atque pro confusione duplici et rubore in terra duplicia possidebit. Beatus itaque vir, qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus. Sane sicut nunc ei publici gemitus, et generales impenduntur lacrymæ: sic

[1] Luc. x. — [2] Job. xx. — [3] Isa. xvi.

[1] Jacob. v. — [2] Josue x.

desideratus gentibus tempestive communibus excipietur votis in exultatione universæ terræ. Domine in virtute tua exaltabitur rex, et Ecclesia Romana, quæ nunc nimis culpabiliter in ejus liberatione lentescit, non sine lacrymis erubescet, quod in tantis angustiis tantum filium non agnovit ». Hactenus litteræ reginæ matris; sed non quievit, nec exspectavit patienter quid decerneret Apostolica Sedes.

6. Rursum vero materna viscera importuna ipsum exagitant Cælestinum papam, aliis urgent litteris adversus filii detentores, iisdemque amarioribus : quo enim magis spe frustrari visus sibi, eo graviori dolore exulceratus est animus ejus. Audi eas, ut non mireris, si Cælestinus papa demum rem egerit censuris Ecclesiasticis [1] :

« Sanctissimo patri ac domino Cælestino, Dei gratia summo Pontifici, Aleonora eadem gratia regina Angliæ, ducessa Northmanniæ, et comitissa Andegaviæ, salutem et misericordiæ visceribus abundare.

« Tædet animam meam vitæ meæ; quidquid enim verebar accidit, et adhuc exspectatio durioris eventus omnem gratiam consolationis abscidit. Quando ego non timui graviora pericula veris? Laborem itaque et dolorem meum considerans, a pusillanimitate spiritus et tempestate subvertor. Ego vero jam delibor, et doloribus festinata senectus paucitatem dierum meorum nuntiat mihi. Multoties vobis scripsi, atque sacrificium cordis in spiritu contrito et humiliato frequenter obtuli. Quia tamen semel cœpi, loquar adhuc ad dominum meum, cum sim pulvis et cinis. Dimitte me, domine, ut plangam paululum dolorem meum. Nescio enim, quo pacto impetus anxietatis, ex ipso planctu, et lacrymarum profusione lentescit. Diu exspectavi ego perdita, si esset qui leniret dolorem matris, qui diceret, Joseph filius tuus vivit, et eductus est de cisterna, nec eum fera pessima devoravit. O fera pessima, tigribus et lamiis, omnique fera crudelior, qui filium meum, militem Christi, christum Domini, peregrinum Crucifixi, vinculis alligatum imperatori vendidit et tradidit ! Sic ei durior adversarius constitutus est, atque de ergastulo in labyrinthum, et de Scylla translatus est in Charybdim. A diebus Judæ Iscariotis non est inventus similis illi, qui sic violaret legem Excelsi; qui ita malitiose traderet justum. Et hæc in occulto, et in tenebris facta sunt : erat enim opera tenebrarum.

7. « Memoriam abundantiæ suavitatis tuæ, pater misericordiæ, precor, ut de ore leonis et de manu bestiæ liberes innocentem. Et quæ tibi utilitas in sanguine ejus, qui de manu tua exactissime requiretur? Quia credebamus aliquando, quod disposuisset Dominus per vos filio facere misericordiam, facti sumus lætantes : nunc autem res in contrarium versa est. Triumphat enim longe lateque diabolus, sapientiam vincit malitia, et audita in gentibus filii mei captione, personat in triviis Geth, et in compitis Ascalonis incircumcisorum solemnis applausus. Heu, heu, percussit nos Dominus plaga gravi et castigatione crudeli ! A me viscera mea tyrannus avulsit, et Ecclesias spolians in terra sanctorum iniqua gessit, plebes innumeras amaritudine et mœrore confecit. In his omnibus non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta : non parcit monachis, non reclusis, non eremitis, non monialibus, non leprosis : perierunt enim jus et fas, timor Dei, fides, religio et honestas.

« Exsurge, quare obdormis, Domine, exsurge, et ne repellas in finem. Moveat te, summe Pontifex, etsi non hujus peccatricis infelicissimæ dolor, saltem clamor pauperum, compenditorum gemitus, interfectorum sanguis, Ecclesiarum spoliatio, et generalis denique pressura sanctorum. Vide quanta malignatus est inimicus in sancto, invaluerunt hostes Ecclesiæ, prolongaverunt iniquitatem suam, confortati sunt, addentes prævaricationem, iniquitatem apponunt iniquitati, ut sanguis sanguinem tangat, ut superbia eorum ascendat semper, et impietas modernorum mensuram patrum suorum non solum impleat, sed transcendat. Certe horrendo anathemate feriendi erant, aut potius fulminandi. Exsurgat igitur orbis episcopus, et arripiat quasi fulgur judicium manus tua. Sicut Petrus uno ictu Ananiam et Saphiram, et uno ictu Simonem Magum potuit delere de medio : sic spiritu labiorum tuorum interficias impios. Alioquin videberis declinare in obligationem malitiæ per consensum. Declinantes autem in obligationem adducet Dominus cum operantibus iniquitatem. Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime : gladio scilicet spiritus, quod est verbum Dei. Arripiat judicium manus tua, et in potestate collata tibi cælitus tolle virgam peccatorum desuper sortem justi : scuto bonæ voluntatis tuæ protege filium meum, et filius iniquitatis non apponat nocere ulterius innocenti.

8. « Cum innocentia regis filii mei testimonium habeat ab his qui prope sunt, et ab iis qui longe; non habetis excusationem de peccato. Quæ enim excusatio possit vestram desidiam et injuriam palliare, cum omnibus liqueat, quod liberandi filium meum habetis potestatem, et subtrahitis voluntatem? Nonne Petro Apostolo, et in eo vobis a Deo omne regnum omnisque potestas regenda committitur? Benedictus autem Dominus, qui talem potestatem dedit hominibus. Non rex, non imperator, aut dux a jugo vestræ jurisdictionis eximitur. Ubi est ergo zelus Phinees? ubi est auctoritas Petri ? ubi est qui dicat : Zelus domus tuæ comedit me? Appareat, quod non in vanum dati sunt vobis, et coepiscopis vestris gladii ancipites in manibus vestris. Dicite iniquis, nolite inique agere, et delinquentibus, nolite exaltare cornu. Non degeneret in herede Petri dignitatis Apostolicæ reverenda successio. Vestrum agno-

[1] Apud Pet. Bles. Ep. CXLV.

scite principatum, probate zelum, accingimini ad opus fortitudinis, et honorate ministerium vestrum; gloria vestra derivetur ad posteros, et cognoscat generatio altera, quam inaniter tyrannus ille præsumpserit, et quam potenter præsumptionem ejus Sedes Romana punierit. Vobis equidem convertetur in discrimen, et crimen si remissas habeatis manus, et addat impunitas cornua peccatori. Si enim in viridi hæc facta sunt, in arido quid fiet? Recolat, quæso, vestra paternitas, quantus amicus vir meus rex, pater istius regis, et quam fidelis vobis fuerit : attendite, quam benignus iste successor paternæ devotionis extiterit. Nec a corde vestro excidat, quanta ego sollicitudine per ipsum vestrorum negotia legatorum, imo vestra promoverim. Si etiam in vestris necessitatibus mea unquam circa vos affectio torpuit, decidam merito ab inimicis meis inanis.

9. « Ego autem nunc experior vestrorum promissa cardinalium verba esse et folia; arbores autem non a foliis aut floribus, sed a fructibus cognoscuntur. Et nos quidam a fructibus eorum cognovimus eos. Dicere pudet, quod utinam eos fecisse pudeat, tyrannus eos habuit malitiæ fautores, cujus se debuerant exhibuisse ultores. Dilexi vos, non lingua et verbo, sed opere et veritate; numquid redditur pro bono malum, et odium pro dilectione? Ut salva pace domini mei unum loquar : Dico ei, quod quandoque Joab exprobasse legitur David regi [1] : Diligis eos, qui te oderunt, et eos odio habes, qui te diligunt. Heu quomodo exarmatur zelus justitiæ! quam miserabiliter claves Ecclesiæ suum perdiderunt officium! Et ubi gloriosus Petri principatus eminere debuerat, ibi contumeliosius opprimitur, et vilescit Pontificalis auctoritas. Lupus irruit in ovile, leo in Ecclesiam Dei, et singularis ferus depascitur eam, nec est, qui pro domo Domini ex adverso ascendat : quodque familiarius et intolerabilius doleo, filium meum tyrannus cruciat. Dissimulat hoc summus Pontifex : nec est qui redimat, neque qui salvum faciat. Si qua ergo consolatio in vobis, si qua virtus charitatis in Christo, si qua miseratio, si qua compassionis viscera, si quid denique quod affectum patris, et Pontificalem sapiat unctionem : audiat omnis populus sapientiam esse in vobis ad faciendum judicium.

10. « Sed quid talibus immoror? curro in incertum, et aera verbero, atque in ventos nostri gemitus evanescunt : obstinatio tyranni durior adamante est, et scio quem Deus negligit, nemo poterit corrigere. Sermo meus in terram cecidit, et revertitur ad me vacuus, nec in his, ad quæ missus est, prosperatur. Me igitur tribulationum tempestas horrenda demergit, me profundum absorbet abyssi terribilis, et urget super me puteus desperationis os suum. Populi nostri omnes dant manus suas morti, atque cum inferno percutiunt fœdus, tabescentes et arescentes præ timore et exspectatione quæ superveniunt universo orbi Occidentali. Tu autem, Domine Deus Sabaoth, qui judicas juste, vide, quia vim patior, judica causam meam. Et quia in terris judicem non invenio ego misera, et nulli miserabilis, terrarum judicem ad tuum terribile tribunal appello. Infelix ego, quare doloris mei vehementis impetum sequor, et os meum in cælum pono? Sed æquanimiter, quæso, pater, sustineat benignitas vestra, quod ex dolore, non ex deliberatione processit. Peccavi ego, et ut verbo beati Job, utar [1] : Quæ dixi, utinam non dixissem! Ideo non addam ultra, et supponam digitum ori meo. Vale ». Anne satis ista? minime gentium; sed quietis impatiens mater quousque videat filium liberum non cessat importunioribus litteris lacessere eumdem Pontificem Cælestinum, et interpellare ipsum querelis, atque lamentis urgere in adversariorum ultionem, ista eodem argumento conscribens [2] :

11. « Reverendo patri et domino Cælestino, Dei gratia summo Pontifici, Aleonora misera, et utinam miserabilis Anglorum regina, ducissa Northmanniæ, comitissa Andegaviæ, miseræ matri exhibere se misericordiæ patrem.

« Invidente locorum distantia prohibeor, beatissime papa, vobis præsentialiter loqui : necesse tamen est, ut plangam paululum dolorem meum. Et quis mihi tribuat, ut scribantur sermones mei? Tota interius et exterius anxior : unde et verba mea dolore sunt plena. Foris sunt timores, intus pugnæ : nec ad momentum mihi respirare liberum est a tribulatione malorum et dolore, a tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis; tota dolore contabui, pellique meæ, consumptis carnibus, adhæsit os meum. Defecerunt anni mei in gemitibus, et utinam omnino deficiant! Utinam totus sanguis corporis mei jam emortui, cerebrum capitis, ossiumque medullæ ita dissolvantur in lacrymas, ut in fletus tota pereffluam! Avulsa sunt a me viscera mea : baculum senectutis meæ, et lumen oculorum meorum perdidi. Meisque votis accederet, si Deus infelices oculos meos, ne mala gentis meæ ulterius videant, perpetua cæcitate damnaret. Quis det mihi ut pro te moriar, fili mi? Matrem tantæ miseriæ respice, misericordiæ mater; aut si filius tuus, fons misericordiæ, inexhaustus, peccata matris requirit a filio, ab ea quæ sola deliquit, totum exigat, puniat impiam, et de pœnis innocentis non rideat. Qui cepit, ipse me conterat, tollat manum suam, et succidat me et hæc sit consolatio mea, ut affligens me dolore, non parcat.

12. « Ego misera, et nulli miserabilis, cur in hujus detestandæ senectutis ignominiam veni? duorum regnorum domina, duorumque regum mater extiteram. Avulsa sunt a me viscera mea : generatio mea ablata est, et convoluta est a me.

[1] 2. Reg. XIX.

[1] Job. XXXIX. — [2] Apud Pet. Bles. Ep. CXLVI.

Rex junior, et comes Britanniæ in pulvere dormiunt, et eorum mater infelicissima vivere cogitur, ut irremediabiliter de mortuorum memoria torqueatur. Duo filii mihi supererant ad solatium, qui hodie mihi miseræ et damnatæ supersunt ad supplicium. Rex Richardus tenetur in vinculis, Joannes frater ipsius regnum captivi depopulatur ferro et vastat incendiis. In omnibus versus est mihi Dominus in crudelem, et adversatur mihi in duritia manus suæ. Vere pugnat ira ejus contra me. Ideo et filii mei pugnant inter se. Si tamen pugna est, ubi unus vinculis arctatus affligitur; alius addens dolorem super dolorem ipsius crudeli tyrannide sibi regnum exulis usurpare molitur. Bone Jesu, quis mihi tribuat, ut in inferno protegas me, et abscondas me, donec pertranseat furor tuus, donec essent sagittæ, quæ in me sunt, quarum indignatione spiritus meus totus exbibitur? Mors in voto mihi est, et vita in tædio; et cum sic moriar incessanter, in desideriis tamen habeo mori plenius. Vivere compellor invita, ut vita mihi sit pabulum mortis, et materia cruciatus. O felices, qui enexperti ludibria vitæ hujus, et inopinatos eventus conditionis incertæ beato prævenerunt aborsu!

13. « Quid facio? cur subsisto? quare moror misera, et non vado, ut videam quem diligit anima mea, vinctum in mendicitate et ferro? ut quid enim tanto tempore mater potuit oblivisci filii uteri sui? Tigres erga fœtus suos, et lamias etiam sæviores emollit affectio. Fluctuo tamen in dubio. Si enim abiero, deserens filii mei regnum, quod undique gravi hostilitate vastatur, erit in absentia mea communi consilio et solatio destitutum. Si autem substitero, desideratissimam mihi faciem filii mei non videbo. Non erit qui liberationem filii mei studiose procuret, et quod magis vereor, ad impossibilem pecuniæ quantitatem delicatissimus adolescens tormentis urgebitur, tantæque afflictionis impatiens, facile in mortem suppliciis adigetur. O impie, crudelis, et dire tyranne, qui non es veritus manus sacrilegas immittere in christum Domini! nec te regalis unctio, nec sanctæ viæ reverentia, nec Dei timor a tanta inhumanitate cohibuit!

14. « Porro princeps Apostolorum adhuc in Apostolica Sede regnat et imperat, et in medio constitutus est judiciarius rigor: illudque restat, ut exeratis in maleficos, pater, gladium Petri, quem ad hoc constituit super gentes et regna. Christi crux antecellit Cæsaris aquilas, gladius Petri gladio Constantini, et Apostolica Sedes præjudicat imperatoriæ potestati. Vestra potestas a Deo est, an ab hominibus? Nonne Deus Deorum locutus est vobis in Petro Apostolo, dicens [1]: Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis: et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cælis? Quare ergo tanto tempore tam negligenter, imo tam crudeliter filium meum solvere differtis, aut potius non audetis? sed dicetis, hanc potestatem vobis in animabus, non in corporibus fuisse commissam. Esto certe, sufficit nobis si eorum ligaveritis animas, qui filium meum ligatum in carcere tenent. Filium meum solvere vobis in expedito est, dummodo humanum timorem Dei timor evacuet. Redde igitur mihi filium meum, vir Dei, si tamen vir Dei es, et non potius vir sanguinum, si in filii mei liberatione torpeas, ut sanguinem ejus de manu tua requirat Altissimus. Heu! heu! si summus pastor in mercenarium pervertatur, si a facie lupi fugiat, si commissam sibi oviculam, imo arietem, electum ducem Dominici gregis in faucibus cruentæ bestiæ derelinquat! Bonus pastor alios pastores instruit et informat, non ut fugiant, si viderint lupum venientem, sed animas suas pro ovibus suis ponant. Anima tua tibi, quæso, salva sit, dummodo non dicam ovis tuæ, sed filii tui liberationem crebris legationibus, salutaribus monitis, comminationum tonitruis, generalibus interdictis, sententiis terribilibus, studeas procurare. Sane sero vestram pro eo animam poneretis, qui pro eodem adhuc unum verbum dicere, aut scribere noluistis. Dei filius testimonio Prophetæ de cælo descendit [1], ut educeret vinctos de lacu, in quo non erat aqua. Numquid quod decuit Deum, dedecet Dei servum? Filius meus torquetur in vinculis, nec ad eum descendis, nec mittis, nec moveris super contritione Joseph. Christus hoc videt et silet: sed opus Dei negligenter agentibus abundanter in summa districtione retribuet.

15. « Legati nobis jam tertio promissi sunt, nec sunt missi, ut verum fatear, ligati potius quam legati. Si filius meus in prosperis ageret, ad simplicem ejus vocationem festinantius accessissent, quia de magnifica ejus magnificentia, et de publico regni quæstu suæ legationis uberes manipulos exspectarent. Et quis quæstus eis gloriosior esse posset, quam regem liberare captivum, reddere pacem populis, religiosis quietem, et gaudium universis? Nunc autem filii Ephrem intendentes et mittentes arcum, in die belli conversi sunt; et in tempore angustiæ dum lupus prædæ incubat, canes muti latrare aut non possunt, aut nolunt. Hæccine promissio illa est, quam nobis apud Castrum-Radulphi, cum tanta dilectionis et fidei protestatione fecistis? quid profuit vobis simplicibus dare verba, et illudere vota innocentium inani fiducia? Sic olim rex Achab fœdus amicitiæ contraxisse cum Benadad perhibetur [2], illorumque mutuam dilectionem eventus habuisse infaustos audivimus. Pugnas Judæ, Joannis, Simonis, Machabæorum fratrum cælestis dispensatio felicibus prosperabat auspiciis: missa vero legatione sibi firmantes amicitiam Romanorum, Dei perdiderunt auxilium, nec eis semel, sed sæpius venalis eorum familia-

[1] Matth. XVI.

[1] Zach. IX. — [2] 3. Reg. XX.

ritas versa est in singultum. Solus desperare me cogitis, qui solus post Deum spes mea, populique nostri fiducia fueratis [1]. Maledictus qui confidit in homine. Ubi est ergo nunc præstolatio mea ? Tu es, Domine Deus meus. Ad te, Domine, qui laborem consideras, sunt oculi ancillæ tuæ. Tu rex regum et dominus dominantium, respice in faciem Christi tui ; da imperium puero tuo, et salvum fac filium ancillæ tuæ, nec in eo punias delicta sui patris aut malitiam matris suæ.

16. « Ex certa et publica relatione cognovimus, quod imperator post Legiensis episcopi mortem, quem funesto gladio, longa tamen manu dicitur occidisse Ostumensem episcopum, et quatuor episcopus comprovinciales ejus, Salernitanum etiam, et Tranensem archiepiscopos coarctat miseria carcerali ; et quod auctoritas Apostolica nullatenus dissimulare debuerat, Siciliam, quam a temporibus Constantini constat esse patrimonium sancti Petri, post legationes, post supplicationes, post comminationes Apostolicæ Sedis, in perpetuum Romanæ Ecclesiæ præjudicium, usurpatione tyrannica occupavit. In omnibus his non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta. Gravia quidem intulit, sed certissime potestis exspectare in proximo graviora. Hi enim, qui debuerant esse columnæ Ecclesiæ, in omnes ventos arundinea levitate moventur. Utinam recolerent, quod propter negligentiam Heli sacerdotis ministrantis in Silo, gloria Domini de Israel translata est [2] ! nec jam parabola temporis præteriti est, sed præsentis : quia repulit Dominus tabernaculum Silo, tabernaculum suum, ubi habitavit in hominibus, et tradidit in captivitatem virtutem eorum et pulchritudinem eorum in manus inimici. Imputatur eorum pusillanimitati, quod Ecclesia conculcatur, periclitatur fides, opprimitur libertas, dolus, patientia, et iniquitas impunitate nutritur.

17. « Ubi est, quod Dominus Ecclesiæ suæ quandoque promisit [3] : Suges lac gentium et mammilla regum lactaberis [4] ? Ponam te in superbiam sæculorum, gaudium in generatione et generationem. Ecclesia olim superborum et sublimium colla propria virtute calcabat, legesque imperatorum sacros canones sequebantur. Nunc autem ordine turbato, non dicam canones, sed canonum conditores pravis legibus et consuetudinibus arctantur. Detestanda potentum flagitia tolerantur, nec est qui mutire audeat, et in pauperum peccata duntaxat rigor canonicus exercetur. Ideo non immerito Anacharsis philosophus telis aranearum leges et canones comparabat, quæ animalia debitiora retinent, fortia autem transmittunt. Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Christum Domini filium meum. Unus eum torquet in vinculis, alter terras illius crudeli hostilitate devastat. Et ut verbo vulgari utar, unus tondet, alter expilat ; unus pedem tenet, alter excoriat. Hæc videt summus Pontifex, et gladium Petri supprimit in vagina repositum. Sic addit cornua peccatori, ipsa taciturnitas ejus præsumitur ad consensum. Videtur enim consentire, qui cum possit et deberet, non corripit : et dissimulatrix patientia societatis occultæ scrupulo non carebit. Imminet, sicut prædixit Apostolus [1], tempus dissensionis, ut perditionis filius reveletur, instantque tempora periculosa, ut scindatur tunica Christi inconsutilis, ut rumpatur rete Petri, et Catholicæ unitatis soliditas dissolvatur. Initia malorum sunt hæc. Sentimus gravia, graviora timemus. Nec prophetissa nec filia sum prophetæ ; plura tamen de futuris turbationibus dolor dicere suggerebat, sed ipsa verba, quæ suggerit, surripit ; spiritum enim singultus intercipit, et animæ vires mœror absorbens, vocales meatus anxietate præcludit. Vale ». Hactenus postremæ litteræ reginæ Angliæ, quas datas esse oportuit extremo anni hujus tempore, post subjugatam ab imperatore Siciliam, vel sequentis exordio, ante liberationem Richardi regis.

18. *Anathema in ducem Austriæ et imperatorem.* — His omnibus flexus et excitatus Cælestinus papa, præviis legitimis denuntiationibus sententia excommunicationis perculit Leopoldum Austriæ ducem, nec quidem frustra. Quæ enim ipsam secuta sint damna, dicetur suo loco anno sequenti. Sed et comminatus est imperatori et universo imperio anathema et interdictum itidemque et regi regnoque Francorum. De quibus ista Rogerius in Annal : « Dominus vero papa Cælestinus similiter pro ipso rege (Anglorum) scripsit universis viris Ecclesiasticis regni Angliæ ut imperator, et totum ipsius regnum subjicerentur anathemati, nisi rex Angliæ celerius liberaretur a captione illius. Similiter præcepit, ut rex Franciæ et regnum ejus anathemati subjacerent, nisi ipse desisteret a persecutione regis Angliæ ». Inter hæc autem pacta redemptionis pecunia, quam imperatori persolvere deberet ipse rex Angliæ ab eodem humanius tractari cœpit ac coli, permissusque ad suos scribere pro pacta colligenda pecunia, ad illos sub titulo etiam matris suæ has litteras dedit [2] :

19. *Richardi litteræ et conventio pro sua liberatione.* — « Richardus, Dei gratia rex Angliæ, dux Northmanniæ et Aquitaniæ, et comes Andegaviæ, Alienor eadem gratia reginæ Angliæ charissimæ matri suæ, et justitiariis suis, et omnibus fidelibus suis per Angliam constitutis salutem.

« Notum sit universitati vestræ, quod postquam recesserunt a nobis dilecti nostri, Hubertus venerabilis episcopus Saresberiensis, et Willelmus de Sanctæ-Mariæ Ecclesia protonotarius noster, venit ad nos charissimus cancellarius noster Willelmus Eliensis episcopus : et eo inter dominum imperatorem et nos fideliter interloquente, cons-

[1] Jer. XVII. — [2] 1. Reg. IV. — [3] Isa. LX. — [4] Ibid.

[1] 2. Thes. II. — [2] Apud Rog. in Annal. Angl. hoc anno.

que res pervenit, quod de castello de Trivellis, in quo detinebamur, obviam venimus imperatori apud Hagenou, ubi honorifice ab ipso imperatore, et tota curia recepti fuimus. Ibique dominus imperator, et domina imperatrix nos magnis et variis muneribus honoraverunt: et quod præcipuum est, mutuum fœdus amoris et indissolubile inter dominum imperatorem contractum est et nos, ita quod uterque nostrum alterum contra omnes viventes in jure suo obtinendo, et retinendo juvare debet. Honeste autem circa ipsum imperatorem moram facimus, donec ipsius et nostra negotia perficiantur : et donec ei septuaginta millia marcharum argenti solverimus.

20. « Quare vos rogamus, et in fide, qua nobis tenemini, adjuramus, quatenus in hac pecunia perquirenda solliciti sitis, et vos justitiarii nostri, qui aliis in regno nostro præestis, exemplum aliis præbeatis, ut ita honorifice et magnifice de proprio nobis subveniatis, et etiam de his, quæ de aliis mutuo accipere poteritis, ut aliis fidelibus nostris exemplum detis similia faciendi. Universum autem aurum et argentum Ecclesiarum diligenti observatione, et scripti testimonio ab ipsarum Ecclesiarum prælatis accipiatis ; eisque per sacramentum vestrum et aliorum baronum nostrorum, quos volueritis, affirmetis, quod eis plenarie restituentur. Universorum etiam baronum nostrorum obsides recipiatis, ut cum fidelissimus cancellarius noster, quam cito peractis in Alemannia negotiis nostris, in Angliam venerit, eosdem obsides pedes charissimam matrem nostram reginam reperiat, ut eos de quibus inter nos et dominum imperatorem convenit expedite possit ad nos transmittere : ne liberatio nostra per absentiam obsidum, et negligentiam vestram moram patiatur. Pecunia autem collecta similiter matri meæ, et illis, quibus ipsa voluerit, tradatur. Quem autem in necessitate nostra promptum inveniemus, in suis necessitatibus amicum nos reperiet et remuneratorem ; gratiusque nobis erit, si quis in absentia nostra in aliquo nobis subveniat, quam si in præsentia nostra in duplo quis nobis subveniret. Volumus autem, in singulorum magnatum nomina, et subventiones, quæ præsentialiter fiunt, per sigillum matris nostræ nobis significentur, ut sciamus, quantum unicuique in gratiarum actionibus teneamur. Sciatis pro certo, quod si in Anglia in libera potestate nostra essemus constituti, tantam vel majorem pecuniam domino imperatori daremus, quam modo damus pro pactionibus consequendis, quas per Dei gratiam consecuti sumus : etsi etiam pecuniam non præ manibus haberemus, proprium corpus nostrum imperatori traderemus, donec pecunia solveretur ; antequam quod factum est, relinqueretur imperfectum. In bulla autem domini imperatoris aurea fert vobis cancellarius noster prædictam testificationem. Testibus nobisipsis apud Hagenou decimo tertio kalendas Maii ». Accepisti, lector, ex iis illud etiam, Eliensem episcopum jam antea ejectum, restitutum fuisse in pristinum ministerium regis.

21. Eadem quoque die datæ extant ad Anglos litteræ Henrici imperatoris, his verbis conscriptæ :

« Henricus[1], Dei gratia Romanorum imperator et semper Augustus, dilectis sibi archiepiscopis, episcopis, comitibus, baronibus, nobilibus et omnibus, ad quos præsens pagina pervenerit in Anglia constitutis, salutem et bonam voluntatem.

« Dignum judicavimus, et nostræ celsitudini gloriosum, si universitatem vestram sollicitius inducamus ad ea modis omnibus quibus potestis agenda, quæ ad honorem charissimi nostri illustris regis Richardi domini vestri debeantur, ne devotionis vestræ constantia, et meritum fidei circa ipsius commoda appareat mortuum, sed in suis, et in regni sui obsequiis vivere videatur. Sane omnibus, quorum devotio prædicto regi absenti sincera extiterit et pura, uberes referemus gratiarum actiones ; ad universitatis vestræ notitiam devenire volentes, quod imperatoria sublimitas cum regia ipsius nobilitate in concordia et bona pace consistit. Unde quæcumque ipsi irrogata fuerint contraria, pariter cum eo nobis parient molestiam et gravamen. Quare ad devotorum suorum et fidelium honorem et profectum, et turbatorum suorum damnationem et exterminium operam præstabimus semper efficacem, et quia corde et animo uniti sumus, facta regis vestri, specialiter nostra, et imperii nostri penitus reputabimus, et gravamina ejus nobis et coronæ imperiali illata censebimus, nec ea (Deo concedente) sine ultione, et eorum qui ea intulerint gravi damno et destructione transibimus. Datum apud Hagenou decimo tertio kalendas Maii ». Junctum his pariter fuit scriptum diploma de conventione inter eumdem Anglorum regem et imperatorem hoc titulo :

22. « Forma compositionis inter Henricum imperatorem et Richardum regem Angliæ[2].

« In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen. Hæc est forma compositionis inter dominum imperatorem semper Augustum et dominum Richardum illustrem regem Angliæ. Dominus imperator mittit nuntios suos cum nuntiis domini regis, qui Londonias ibunt, et ibi recipient centum millia marcharum puri argenti ad pondus Coloniæ. Quæ pecunia a nuntiis imperatoris accepta, et ponderata sigillabitur in præsentia nuntiorum ipsius, et in conductu regis per regni sui terminos ducetur : ita ut si eam in regno suo perdi contigerit, periculo regis perdatur. Postquam vero ad terminos imperii venerit dicta pecunia, per nuntios regis nuntiis domini imperatoris præsentabitur, qui eam illico ibi recipient; et si forte in partibus imperii eam perdi contigerit, periculo imperatoris perdetur, et rex in ea non tenebitur, nec obsides sui. Alia quoque quinquaginta millia marcharum argenti dabit rex imperatori, et duci Austriæ, et

[1] Apud Reg. in Annal. Angl. hoc anno. — [2] Ibid.

pro illis ponet obsides : scilicet domino imp. pro triginta millibus marcharum sexaginta obsides, duci vero Austriæ septem obsides pro viginti marcharum millibus. Solutis ergo centum millibus marcharum, et datis obsidibus, rex libere recedet. Si autem dominus rex solverit promissionem, quam domino imperatori de Henrico quondam duce Saxoniæ fecerat, imperator de quinquaginta millibus marcharum regem liberum dimittens et absolutum, pro ipso rege solvet duci Austriæ viginti millia marcharum, et rex non tenebitur dare duci Austriæ septem obsides, nec imperatori sexaginta.

23. « Cum igitur rex prædictam promissionem de Henrico quondam duce Saxoniæ impleverit, et centum millia marcharum solverit, libere recedet. Præterea rex fecit jurare in animam suam, quod neptem suam filiam comitis Britanniæ tradet nuptui filio ducis Austriæ infra septem menses, postquam liberatus fuerit, et in terram suam redierit, et eam transmittet usque ad introitum imperii, si eam recipere voluerint; et si noluerint, erit absolutus. Item si promissio de Henrico quondam duce Saxoniæ completa non fuerit, quinquaginta millia marcharum, quæ residua sunt, solventur infra septem menses, postquam dominus rex in terram suam redierit. Cum autem rex liberatus fuerit, et redire voluerit, imp. dabit ei conductum per terram suam usque ad fines imperii sui et in portu illo, ubi mare intrabit, quamdiu ibi stabit, donec prospero vento recedat. Præterea ea omnia quæ tam in his quam in aliis familiaribus litteris, sigillatis sigillis imperatoris et regis, super contractibus qui inter eos ordinati sunt, uterque pro parte sua rata et firma habebit, et bona fide observabit ». Hæc de forma conventionis. Attamen nonnisi anno sequenti pridie nonas Februarii, contigit liberari regem : nam anno uno, hebdomadis sex et diebus tribus detentum fuisse sub custodia, Rogerius in Annalibus anno sequenti testatur.

24. *Nuptiæ atque divortium regis Franciæ.*— Eodem anno Philippus rex Francorum duxit uxorem Botildam filiam regis Daniæ, eamdemque cognitam dimisit ob sanguinis propinquitatem, annuentibus episcopis. Hæc pluribus hoc anno Rogerius. Egit autem pater ejus rex Daniæ apud Cælestinum Pontificem, ut quam dimiserat, in conjugem reciperet. Scripsit de his papa ad regem sed nihil potuit obtinere : unde ejus successori Innocentio fuit in his plurimum laborandum, ut ejusdem litteræ docent datæ ad episcopum Parisiensem[1]. Agit de iisdem Neubrigensis[2], et de commissa tunc causa a Cælestino episcopis Bellovacensi et Carnotensi.

25. *Isaacius imperator Orientis patriarchatum Constantinopolitanum temere confert.* — Quod spectat ad res Orientalis Ecclesiæ, hoc anno Isaacius Angelus imperator loco amovet Nicetam Mundanum patriarcham Constantinopolitanum, cum annos sex, atque sex sedisset menses; de quo hæc Nicetas Choniata : « Sed hunc quidem hominem natu maximum in sacra sede exspirare non passus, invitum expulit, sensum, et delirium, et levitatem causatus. Cum autem diligentius de gubernatore Ecclesiæ cogitaret, Leontium monachum quemdam, magnum pastorem designat; in populi frequentia pro tribunali jurejurando testatus, eum virum prius ignotum, sibi a Dei Genitrice noctu esse demonstratum, non forma et virtute ejus duntaxat descripta, sed loco etiam ostenso, in quo habitaret. Verum eo quoque Dei homine, priusquam annus elaberetur, repudiato, nihil verecundatus, quod coram tam multis eum ut divinum hominem laudibus extulisset, mutationem instituit, Jerosolymitanum Dositheum ad œcumenicum patriarchatum evecturus. Quod cum canones non permittere sciret, Theodorum Balsamonem, magnæ Antiochiæ episcopum, virum ea ætate jurisconsultissimum astu circumvenit, et in privato colloquio indignationem simulat, quod Ecclesia piis et doctis viris ita destituitur, et monastica virtus ita obsoleverit atque evanuerit, ut nemo sit qui universalem sedem, non secus ac solis irrequietus circuitus orbem terrarum, illustret, cœtumque fidelium quam optime gubernet. Hæc et id genus alia non sine dolore præfatus, subjunxit, olim fuisse sibi in animo, illum ex Antiochena sede in œcumenicam, ut illustrem legalis puritatis lucernam transferre; sed ab ea mutatione veterum canonum et Ecclesiasticarum sanctionum interdicto deterreri. Si vero ipse, ut legum et canonum peritissimus, translationem ut olim, ita nunc quoque habere locum, demonstrare, ac vulgo persuadere possit; se omnino id in lucro deputaturum, eumque (modo liceat) incunctanter designaturum. Hoc modo tractus Theodorus, omnia rata fore affirmavit. Postridie concilio pontificum in æde sacra indicto, et quæstione illa agitata : translatio statim concessa, et litteris imperatoriis confirmata est, ac Antiochenus, ut ante fuerat, ita mansit Antiochenus.

26. « Dositheus vero a sede Jerosolymitana Constantinopolim est translatus cum tam frequenti et splendido comitatu, ut haud dubie regum triumphum æquaret. At primarii sacerdotes, cæterique facundia insignes, qui se canonibus temere violatis deceptos videbant, obstupefacti ; cum risum diutius perferre non possent, extraordinaria conciliabula et plebis conventicula instituunt. Alienæ Ecclesiæ occupator audit Dositheus : secundo honore abrogato, e sede educitur. Imperator vero ignominiam illam non ferens, omnibus modis adversatur; ac nihil non facit, ut approbata illa translatio valeat. Nec multo post, abrogatione sublata. Dositheumque denuo confirmatum, per bipenniferos satellites, et palatinos proceres in sacram ædem deducit, populi motum veritus. Erat enim Dositheus

[1] Innoc. l. I. Ep. IV. — [2] Neubr. l. IV. c. 24. et l. V. c. 14.

ob ambitionem et imperatoris intempestivam pertinaciam, et parum laudatum sui studium omnibus invisus. Cæterum rursus sede ejicitur, eodemque modo, quo canis Æsopicus, et pontificatum, quem tenuerat, amittit (nam alius Jerosolymis electus erat) et majori sede excidit, magno vasorum custode Xiphilino Georgio, patriarcha designato». Hucusque Nicetas Choniata.

27. Idem quoque auctor [1] sequenti libro narrans de novo tyranno quodam pseudo-Alexio, imperium nova arte invadente, eum cito pœnas dedisse tradit, occisum dormientem a sacerdote quodam : de quo hæc ipse, causas recensens divinæ ultionis in eum : « At is quidem, inquit, suorum scelerum has pœnas dedit, tum quod Persas contra Romanos incitavit, et ex iis ipsis quotquot ad eum confluxerant, popularium suorum sanguine contaminavit : tum quod homo detestandus Chonis meis celebre templum Michaelis archiducis cælestium copiarum violavit, Persis in sanctissimum tabernaculum introductis. Nec spectare dubitavit pernicies humani generis, Christi et sanctorum imagines calculis varii coloris expressas aboleri, sacros postes securibus et celtibus revelli, et sacrosanctam mensam profanari et humi abjici». Reliqua de Isaacii imperatoris pavore, ne pelleretur, et crudelitate exhibita adversus multos, quos posset habere suspectos de assumenda tyrannide, idem auctor pluribus narrat.

[1] Nicet. l. vi. in Isaacio.

Anno periodi Græco-Romanæ 6686. — Anno Æræ Hispan. 1231. — Anno Hegiræ 589, inchoato die 6 Jan., Fer. 4. — Anno Hegiræ 590, inchoato die 27 Dec., Fer. 2. — Jesu Christi 1193. — Cælestini III papæ 3. — Henrici VI reg. 4. imp. 3. Isaacii Angeli imp. 9.

1. *Gesta anno superiori inter Tancredum Siciliæ reg. et Cæsareos.* — Ad num. 1. Richardus de Sancto-Germano in Chron. verba facit de expeditione Bertholdi comitis exeunte autumno superioris Christi anni suscepta, aitque : « Bertholdus comes ex parte imperatoris in regnum (nempe Neapolis) legatus mittitur; qui veniens cum electis militibus et bellatoribus de Florentia iis ei faventibus, qui partem imperatoris fovebant, et convenientibus ad eumdem, Venafrum in festo beati Martini vi cepit, et suis dedit in direptionem et prædam. Tunc comes Rogerius de Molisio metus causa, quia se in partem regis (nempe Tancredi) dederat, in Roccam-Magenul recipit ». Idem Richardus de Sancto-Germano hæc ad currentem annum refert, quæ etiam ad præcedentem pertinent : « Roffridus dictus Casinensis abbas, de Alemannia rediens, relicto ibidem obside Gregorio germano suo, cum nonnullis quos secum duxerat electis militibus, Cominum intrat. Atinum foris devastat, incolatum occupans Sanctæ-Mariæ de Atino, et dirui faciens muros cancelli et portam ejus. Vi cepit Gallinarium, et bonis propriis spoliavit : rediens vero ad terram monasterii, castrum S. Angeli Theodocii sibi contrarium, quia partes regis Tancredi fovebat; cum Conrado castellano Sorellæ et cum gente sua, licet non profecerit, vehementer impugnat, faciens quam potuit in exterioribus vastitatem ». Sed hæc ad annum præcedentem pertinent; cum ipsemet Richardus de Sancto-Germano diserte asserat, hunc abbatem Casinensem in regnum Neapolitanum rediisse « eo anno, quo rex Angliæ ab Jerosolymis rediens, a duce Austriæ retentus et captus est », quod certum est anno præcedenti contigisse.

2. *Gesta hoc anno inter eosdem.* — Quæ vero currenti contigere, anonymus Casinensis hoc modo narrat : « Bertoldus relicto in comitatu Molisii Conrado Muscancervello redit, et ducit in uxorem sororem comitis Berardi, relictam comitis Roberti de Caserta. Diopultus (seu Diopoldus) in prædam discurrens, versus Campaniam gradientem contra se comitem Caleni capit, et transductum in Rocca-Arcis captivum servat, et præda tali gloriosus usquequaque per terram Laboris licenter jam discurrit et deprædatur. Supra scriptus abbas (nempe Casinensis) exercitu collecto recuperat Castellum-Novum et alia vicina castra, pacto de reddendo se statuto tempore, nisi erit eis a rege (nempe Tancredo) succursum. Castrum S. Angeli foris devastat ». Idem auctor hæc etiam narrat : « Bertoldus coadsistentibus ei Muscancervello, Diopuldo et Conrado (Sorellæ gubernatore) prædictis, necnon et abbate Casinense. Fundano et Casertano comitibus cum viribus suis castrum Sexti, ubi Landus de Montelongo comestabulus erat, cum quibusdam

Campanis militibus, pro parte regis Tancredi vi cepit, ipsoque castro bonis propriis spoliato, ipsum Landum cum sociis suis captivum duxit; quorum libertati post multa supplicia pietatis causa non profuit, nisi redimi profuisset. Roccam etiam Ravenulæ aggredi a suis bellatoribus faciens per insultum cepit. Vairanum acriter impugnans, ubi quidam erat Rogerius de Theate pro rege statutus, in nullo profecit. Demum succrescentibus ei viribus regnum imperiali nititur subjicere servituti ».

3. *Alia eorumdem gesta militaria.* — Idem anonymus etiam scribit : « Bertoldus redit in comitatum Molisii. Rex Tancredus in Apuliam veniens recepit filiam imperatoris Constantinopolitani in uxorem, Rogerio filio suo dudum in regem coronato. Exinde collecto exercitu venit ad Montem-Fuscum, contra quem Bertoldus castra movens tentoria figit apud Paludam, ubi die belli condicto pugnare volentem regem quidam de suis retrahunt. Inter moras autem exercitus imperialis penuria coactus redit in comitatum Molisii. Rex vero transiens vi capit Roccam S. Agathæ et castrum Sabiniani, ubi plures de Teutonicis captos extremo supplicio damnat. Bertoldus castrum Montis Rodonis obsidet, quia fidem ruperat; sed die quadam suas machinas exterius instruens de machina interiori emisso lapide percussus moritur. Conradus supradictus (Muscancervello) parte quadam exercitus dilapsa, dux eligitur ab aliis, obsidionem non deserit, donec castrum vi cepit, proditores in circuitu suspendit, consumptisque rebus castrum ipsum incendio primum, deinde ruina usque ad solum evertit. Rex Tancredus prosperis successibus animatus venit in terram Laboris, obsidet Casertam, donec comes Guillelmus reddit se : deinde obsidet Torsam, et ipsi se reddunt obsidibus datis. Conradus transit in vallem Forconi, exercitum recreat captis terris, quæ reddiderant se regi. Rex venit Theanum, sperans ad se revocare supradictum abbatem (nempe Casinensem) ; sed vir consilii futurorum providus et justitiæ conscius, nec muneribus regis, nec terroribus Sedis Apostolicæ (quæ Tancredo regi favebat) potuit inflecti. Rex ægritudine correptus rediit Siciliam ; quo recedente Conradus Cominum intrat et devastat, et deducto comite Caleni recipit. Diopoltus Roccam Montis Draconis, Conradus vero in Apuliam transiens loca immunita capit, munita deprædatur et devastat ».

4. *Annales emendantur.* — Baronius ad hunc annum revocat adventum *Henrici imp.* in Campaniam, mortem *Tancredi regis*, ejusque filii, et sævitiam imperatoris in Tancredum et Rogerium reges jam demortuos. Verum hæc omnia ad annum sequentem pertinent, ut ibidem videbimus.

5. *Tres Epistolæ Eleonoræ reginæ ad Cœlestinum PP.* — A num. 2 ad 19. Recitat Baronius Epistolas tres ab *Eleonora* Angliæ regina, ac Richardi regis matre, ad *Cœlestinum papam* datas, quibus hunc lamentis atque querelis urget, ut *Richardo regi* filio in captivitate detento opem ferat. Baronius num. 17 recte quidem arbitratur, hoc anno a Petro Blesensi reginæ nomine scriptas fuisse, sed quod addit eas emissas *post subjugatam ab imperatore Siciliam*, subsistere non potest; cum nonnisi anno sequenti Sicilia in Henrici imp. potestatem venerit, et ante hujus anni finem inter Henricum imp. et Richardum regem convenerit de conditionibus, quibus hic liberandus esset. Quare hoc tantum verum est de tertia, quæ ideo ante initium anni sequentis non data, ut ibidem monstrabimus.

6. *Richardus rex Henrico imp. traditur.* — « Rex Richardus », inquit Matthæus Paris in Chron., « remansit in custodia ducis Austriæ, donec ipsum vendidit imperatori Romanorum Henrico pro sexaginta millibus librarum argenti ad pondus Coloniensium. Quem feria tertia post Ramos Palmarum adducens, diligentissime custodiri fecit. Et ut regem ad immoderatam redemptionem pecuniæ impelleret quantitatem, retrudi eum præcipit in Triballis, a quo carcere nullus ante dies istos exivit, qui ibidem intravit, etc. Ubi sub copiosa militum et servientum multitudine, quievit in locis omnibus, nec defuere, qui etiam die noctequé strictis comitarentur gladiis. Lectum autem regis ambiebant deputati, neminique suorum cum eo pernoctare permiserant ». Idem fere narrat Radulphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 668.

7. *A quo pessime habetur.* — « Illustris rex Anglorum », inquit Neubrigensis lib. 4, cap. 31, « duce Austriæ, qui paulo ante illi in Syria contra Turcos militaverat, tenebatur in vinculis. Imperator allegans regem non debere teneri a duce, nec esse indecens, si ab imperatoria celsitudine decus regium teneretur, insignem ad se trahere curavit captivum. Et cum negari non posset, a duce resignatum in propriam avarus imperator traducit custodiam, pactus tamen duci competentem ex proveniente commodo portionem ». Post aliqua interposita : « Imperator quidem avaritiam pallians, et quod fœdissime faciebat, adumbratæ justitiæ colore obducens, illustrem captivum concinnatis maculabat mendaciis, et gloriabatur voluntate Dei incidisse in manus suas plectendum severius hostem imperii et Terræ-Sanctæ, in cujus medio Domini salutem operatus est, proditorem. Denique circa Dominicam Palmarum solemniter sibi præsentatum, coram omni frequentia nobilium et populi, gravium objectu excessuum terrere tentavit. Ille vero hilari fretus conscientia, constanti et libera responsione ita objecta diluit, ut imperator quoque non solum ad misericordiam, verum etiam ad venerationem ejus flecti videretur. Multis enim præ gaudio in lacrymas resolutis, inclinatum regem dignanter erexit, uberiorem de cætero gratiam, et fusiora solatia pollicens, re autem vera ingenti summæ, mediante duce Austriæ, ab ipso rege pro sua liberatione promissæ, sitibunde inhians. Unde nec relaxandum duxit, quem

sic honorare voluit, nullum commodius judicans pignus promissionis, quam corpus promissoris.

8. *Wormatiæ conventus habitus pro redemptione regis Angl.* — A num. 19 ad 24. « Totius Alemanniæ generalis conventus », ait Radulphus de Diceto pag. 670, « magnates solummodo comprehendens, habitus est apud Wormatiam tertio idus Julii. Tractatum est ibi de redemptione regis Anglorum: tandem sub audientia plurimorum propalatum est pretium appretiati, quem appretiavit Henricus imp. Romanus ab Austriæ duce Limpoldo (legendum Leopoldo) sc. quinquaginta millia marcarum argenti. Sed ut imperator egregius fœnerator legitimarum usurarum summam, quæ per annum æquiparatur sorti, per unum diem in duplum excederet, centum millia marcarum sibi suo tempore solvendarum extorsit a rege. Summa redemptionis regis Anglorum est argenti centum millia librarum, ad pondus Coloniæ monetæ publice probatæ. Quæ pecunia certis temporibus et distinctis quinquaginta datis obsidibus persolvetur ». De ejus liberatione anno sequenti sermo erit.

9. *Philippus Franciæ rex filiam Daniæ regis uxorem accipit, et mox repudiat.* — Ad num. 24. « Philippus rex (Franciæ) », inquit chronographus Aquicinctinus, « secundam duxit uxorem, Ingelburgem regis Daniæ filiam, in vigilia Assumptionis sanctæ Mariæ, Ambianis. In die autem Assumptionis ejusdem die Dominica, præsente Willelmo archiepiscopo Rhemensi (cardinali tit. S. Sabinæ anno MCLXXIX creato, ut ibidem num. 13, ostendit Baronius; sed ante annum MCC, historici de episcopis aut archiepiscopis cardinalibus loquentes plerumque cardinalatus mentionem non faciunt, indeque factum, ut Historia cardinalium ante sæculum duodecimum manca hactenus fuerit, quod observare juvat) Petro Attrebatensi, Joanne Cameracensi, Theobaldo Ambianensi, Lamberto Morinensi, Stephano Tornacensi, et aliis suffraganeis archiepiscopis, et multis Franciæ principibus astantibus, regio diademate coronata est, in totius civitatis gaudio et conspectu. Octogesimo autem et secundo die post has nuptias, quorumdam consilio, apud Compendium rex cum suis archiepiscopis, episcopis et baronibus colloquium habuit. Ibi quidam consurgentes, consanguinitatem inter primam reginam et secundam juraverunt. Quo juramento rex accepto, absque ulla dilatione et consilio, dimisit eam ». Ingelburge, seu Ingeburga, ab historicis Gallicis sæpe *Gerberga* appellata, nunquam vero *Botilda*, uti eam Baronius Hovedenum secutus nuncupat. Error inde procedit, quod ejus proavia *Botilde* dicta fuerit. Hæc enim *Ingeburgæ* prosapia, ut videre est apud Pontanum lib. 6 Rer. Danicarum pag. 288. *Ericus* cognomento *Bonus Botildem* Suecicam uxorem duxit, quo ex matrimonio natus *sanctus Kanutus Lawardus* rex Obotritorum et dux Sleswicensis de quo an. MCXXXI actum. Ex Kanuto et Ingeburga Ruthenica genitus *Woldemorus* ejus nominis I, Daniæ rex, et ex eo et Sophia conjuge ortus *Kanutus* Daniæ rex, hujus nominis III, et *Ingeburga* Philippo Augusto Galliarum regi hoc anno nupta. *Elizabeth* enim seu Isabella prima ejus uxor ab anno MCXC, uti jam diximus, demortua.

10. *Series patriarcharum Constantinop.* — Ad num. 25 et seq. *Nicetas Mundanus* seu *Mundanes* patriarcha Constantinop. non hoc anno, sed superiori patriarchatu dejectus est, uti anno MCXCI ostendimus; Nicetæ Mundano successit *Leontius Monachus*, qui cum hoc anno abdicasset, subditutus ei *Dositheus*, a sede Jerosolymorum ad Constantinop. translatus, isque cum anno sequenti etiam abdicasset, successorem habuit *Xiphilinum Georgium*, seu *Georgium Xiphilinum*, ut ibidem exposuimus, et Baronius hoc loco uno tenore refert. Jam cardinalis doctissimus an. MCLXXXVII, num. 11 scripserat, eo anno *Mundanum* subrogatum fuisse in locum *Basilii Camateri*, eumque statim ejectum, sed id eo anno, et anno MCXCI refellimus, et accuratam horum patriarcharum Seriem exhibuimus.

11. *Post Saladini mortem Sarracenorum imperium divisum.* — « Salahadinus soldanus Babyloniæ et Damasci obiit, qui moriens jussit, ut signifer ejus portans sudarium suum super lanceam per Damascum (ubi mortuus est) clamaret: Rex totius Orientis nihil amplius de suis omnibus secum portat. Post quem filii ejus regno compertito cum Safadino Salahadini fratre, diutius de regno concertant », inquit Nangius in Chron. ad hunc annum, et extra omne dubium ponit Epistola Gaufridi magistri Hospitalis Jerusalem hoc anno a chronographo Aquicinctino recitata, in qua ait: « In prima septimana Martii, die qui dicitur Mercurii, mortuus est persecutor noster Salahadinus, in cujus morte genti suæ factus est timor et perturbatio, et inter filios ejus exorta est ira et dissensio. Quilibet enim illorum, quorum alter est in Halapia, alter in Damasco, alter in Babylonia commoratur, se fratri suo subjectum esse fastidit, sed alter ad dominium alterius et terræ ejus potius intendit. Unde veraciter cognoscimus, quod a tempore perditionis Terræ, hæreditas Christi sic de levi non potuit recuperari. Terra quam tenet Christianitas in treugis, manet fere penitus habitatoribus destituta. Factum anno Domini MCXCIII, in exitu Aprilis ».

CÆLESTINI III ANNUS 4. — CHRISTI 1194.

1. *Liberatio Richardi regis Angliæ.* — Millesimus centesimus nonagesimus quartus annus salutis, Indictione duodecima ordine sequitur, quo Richardus rex Angliæ liberatur ea qua tenebatur captivitate, traditus jussu imperatoris Aleonoræ matri a duobus archiepiscopis, Moguntino et Coloniensi, pridie nonas Februarii. Ita Rogerius in Annalibus Angliæ hoc anno, qui (ut dictum superius) idem tempus captivitatis ejus numerat annum unum, hebdomadas sex et dies tres, additque ista : « Cum Coloniam pervenisset, ab archiepiscopo Coloniensi digne exceptus est, qui præ gaudio missam illam de vinculis Petri celebrari jussit, cujus est introitus ille : *Nunc scio vere, quia misit Dominus Angelum suum, et liberavit me de manu Herodis*, etc. » Sed audi miranda, quæ auctorem vinculorum regis et malorum omnium improbum fuisse dæmonem ostendunt, atque Willelmus Neubrigensis scriptor hujus temporis narrat[1], agens de quadam apparitione, quam peregrinus perterritus retulit episcopo Cenomanensi; remque gestam certis significationibus, quibus licuit, testatam reliquit, et ipse scripsit veri amantissimus auctor his verbis :

2. « Aliud quoque ipso tempore in pago Cenomanensi accidisse fertur, quod eumdem regem Richardum non frustra territum, suæ propensius salutis admonuit. Res pluribus nota est, quam nostræ simpliciter narrationi inserimus, prout nobis viri venerabiles et fide digni tradidere a Cenomanensi episcopo idipsum se accepisse protestantes. Vir quidam ex ejusdem episcopi clientela piæ devotionis instinctu profectus in Hispanias ad memoriam beati Jacobi Apostoli, cum sospitate ad propria remearat : qui post modicum calore fidei et devotionis fortius ignescens, longe laboriosiori peregrinatione sepulchrum invisere Dominicum voluit. Valedicens ergo suis, iter opportune arripuit, et cum forte solus graderetur, repente in ista via obstitit ei quidam enormi corpore et vultu terribili. Pavefactus homo elevata manu, Christianam sumpsit armaturam, nempe signum Crucis. Ille vero tanquam non reputans salutare signaculum : Nequaquam, inquit, hoc modo tueri te poteris, quin meus sis. Porro si procidens adoraveris me, faciam te locupletem et inclytum valde. Ad hæc homo pavorem fiducia superans, cum libertate respondit : Liquet te esse partis sinistræ, sint tua tibi; nam mihi sufficit omnipotentis Dei largitio quem solum adoro. Et ille : Oportet, inquit, te vel invitum aliquid habere de meo, et proferens tanquam pallium subtilis materiæ, jactavit super caput hominis, quod mox attactu igneo capillis exustis, cutem quoque capitis denigravit. Prosiliensque hostis hominem periculo anxium per brachium apprehendit. Homo vero, cum tanta perurgeret necessitas, S. Jacobum ex recentis obsequii conscientia fortiter inclamavit. Qui B. Apostolus in specie reverenda manifeste mox affuit et potenti verbo invasorem improbum increpavit. Ut autem homo de manu inimici furentis ereptus, tuto jam auditu perciperet, quorum, ut creditur, audiendorum gratia per voluntatem Dei articulum illum inciderat, Apostolus ad nequam illum : Dic, inquit, quis sis, vel quid negotii habes? Qui constrictus imperio : Dæmon, inquit, sum, generi humano infestus, et mille nocendi artibus instructus. Ego enim grande illud scandalum, et Christianæ possessionis jacturam in Oriente patravi ; ego inter reges Christianos in Terra promissionis, ut nil ab eis ageretur, nec prosperaretur opus Dei in manibus eorum, detestabilem discordiam seminavi ; regem Anglorum a Syria digressum per ministrum nequitiæ meæ, ducem scilicet Austriæ, captivavi, multimodam exinde malorum occasionem regnis Christianis concinnans : eumdem quoque regem de captivitate propria revertentem comitatus, in partibus istis nunc consisto, cubili regis tanquam familiaris minister frequenter assisto, et circa thesauros ejus apud Chinonem repositos pervigili cautela observo. His dictis, malignus disparuit. Apostolus etiam confortato homine, in suæ se claritatis secretum recepit. Homo vero ad urbem Cenomanensem mature reversus, episcopo urbisque prudentibus cuncta per ordinem replicavit, et in argumentum fidei caput depilatum, et

[1] Neubr. l. v. c. 7.

brachium manus pestiferæ contactu ustulatum indicavit. Quibus actis, post dies aliquot propositum iter repetiit, nec latuit hoc regem Richardum. Qui nimirum ejus qui tangit montes et fumigant, timore compunctus, salubrioris instinctu consilii cubiculum suum, ut accepimus, de cætero castius esse voluit, et de thesauris suis largiores indigentibus eleemosynas erogare ». Hæc Neubrigensis.

3. *In excommunicatum ducem Austriæ divina ultio.* — Sed ad ea, quæ adversus Leopoldum eo tempore excommunicationis Cælestini Pontificis provenerunt, convertamus orationem, de quibus ista Rogerius in Annalibus Angliæ : « Eodem anno cum Leopoldus dux Austriæ adhuc permaneret in sententia excommunicationis, quam dominus papa in eum tulerat propter captionem Richardi regis Angliæ, nec pœniteret, flagellavit Dominus terram suam in hunc modum. In primis quidem incensæ sunt omnes civitates terræ suæ, nec alicui nota fuit causa incendii. Secundo ex inundatione Danubii fluvii submersa est quædam terra adjacens, in qua decem millia hominum, vel eo amplius perierunt. Tertio, cum in media æstate soleat et debeat omnis terra virere, tota terra ejus tunc temporis contra solitum et debitum cursum exaruit. Quarto, cum semina frugum deberent in herbam processisse, in vermes conversa sunt. Quinto, nobiliores terræ suæ mortalitate percussi sunt. Et quamvis tot et tantis flagellasset Dominus terram suam plagis, noluit tamen pœnitere, sed induratum est cor ejus adeo quod ipse juravit, quod omnes obsides regis Angliæ, quos ipse habebat, capitalem subirent sententiam, nisi in proximo perficerentur ei a rege Angliæ omnes conventiones, quas cum illo fecerat. Unde factum est, quod Balduinus de Betun, qui unus erat ex illis, qui dati fuerant duci Austriæ pro redemptione regis Angliæ obsides, ex communi obsidum consilio missus est ad regem Angliæ, ad indicandum ei ducis propositum. Qui cum venisset, misertus illorum rex, tradidit ei rex suorum Arthuri ducis Britanniæ, et filiam imperatoris Cypri, ad ducendum eas usque ad ducem Austriæ, sororem scilicet Arthuri ad maritandam filio ducis Austriæ, et filia imperatoris de Cypro tradendam in manu ducis Austriæ quietam. Sed quæ hæc secuta sint, suo loco dicetur anno sequenti. Tractans hæc etiam Neubrigensis[1], ait, ducem derisisse summi Pontificis anathema : quod divina ultio est consecuta tanta potentia, ut Catholico innotuerit orbi, et in memoriam manaverit posterorum, quanta sit vis Petri gladii ferientis, si justa causa a potestatem habente vibretur. Sed jam reliquas Cælestini papæ anni hujus res gestas prosequamur.

4. *Eboracensis archiepiscopi causa a Cælestino III delegatur, et archiepiscopus Cantuariensis fit legatus Apostolicus.* — Cum enim ad Sedem Apostolicam multiplices accusationes deferrentur adversus fratrem regis Angliæ Gaufredum archiepiscopum Eboracensem, Cælestinus papa justitiæ amantissimus, judici incorruptissimo causam in Anglia cognoscendam delegavit, sancto scilicet Hugoni probatæ virtutis Lincolniensi episcopo, de quo plura superius : addidit collegas sanctæ conversationis viros, de quibus omnibus habet ista Rogerius in Annalibus anno isto his verbis :

« Eodem anno mense Januarii, die Dominica proxima post Octavas Epiphaniæ venerunt Eboracum Hugo Lincolniensis episcopus, et magister Winemerus archidiaconus de Northamptun, et Hugo prior de Ponte-Sacro : quibus dominus papa Cælestinus commiserat inquisitionem faciendam de excessibus Gaufredi Eboracensis archiepiscopi, in quibus accusabatur a canonicis suis Eboracensibus coram domino papa et cardinalibus ; et processerunt secundum domini papæ mandatum, quod ipsi susceperunt in hac forma :

5. « Cælestinus episcopus servus servorum Dei, venerabili fratri Lincolniensi episcopo, et dilectis filiis archidiaconis de Northamptun, et priori de Ponte-Sacro salutem.

« Mediator Dei et hominum Dominus Jesus Christus, cujus providentia in sua dispositione non fallitur, totius Ecclesiæ disciplinæ caput et magisterium sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ voluit reservari, et omnes alias ipsius ordinationi et correctioni subesse : ita quod concessa ei specialiter plenitudine potestatis, ejus etiam (proprium) sit cæterarum excessus corrigere, et quod laudabiliter agitur, auctoritate Apostolici culminis approbare. Unde nos (quia ad ejus regimen divina sumus dispositione assumpti) ea volumus fratres et coepiscopos nostros cautela et discretione diligere, ne videamur affectum et familiaritatem eorum vocationis nostræ officio anteferre ; præsertim cum habeat suos fines dilectio, qua quisque tenetur ad hominem, non ad hominis errorem diligendum.

6. « Sane ad audientiam nostram ex personarum et capituli Eboracensis Ecclesiæ insinuatione pervenit, et idipsum dilectorum filiorum nostrorum Roberti Eboracensis, et Rogeri de Selebi, et aliorum undecim abbatum Præmonstratensis Ordinis testimonia manifeste declarare videntur, quod venerabilis frater noster Gaufredus Eboracensis archiepiscopus sacramenta injuncti sibi officii vilipendens, venatione, aucupio, et aliis militaribus curis inutiliter occupatus, ordinationi clericorum, Ecclesiarum dedicationibus, aut Synodis celebrandis, nec manum, nec operam post sui promotionem adhibuit ; nec abbatem aliquem benedixit, licet tam contra clericos, quam abbates ad maledicendum et excommunicandum linguam consuevit juxta motum proprium indiscrete relaxare : libertates Ecclesiæ suæ ad consuetudines approbatas evacuat et subvertit ; appellationes, quæ solent esse ad remedium oppressorum, ad Romanæ Sedis injuriam reduxit in contemptum ; plures pro eo, quod ad nos appellationes emiserant, vinculis fecit carcera

[1] Neubr. l. v. c. 6.

libus vehementer astringi; personas Ecclesiæ suæ post appellationem ad nos factam, honoribus et beneficiis spoliavit; quosdam canonicorum, appellatione contempta, excommunicationi subjecit; privilegia Romanorum Pontificum in ejus præsentia omnino auctoritate frustrantur : et qui forte alias tutus esset in ostensione privilegii nostri, optati coram eo beneficium præsidii demeretur. Cum contingit aliquem ad subtractam sibi Ecclesiam, ut possessionem, per judices delegatos auctoritate nostra restitui : eum, per quem debuerat judicium executioni mandari, statim sentiet inimicum. Plures enim taliter restitutos destituit, et Ecclesias per ministros suos violenter aggrediens, fores Ecclesiarum fregisse, et eos proponitur per violentiam expulisse. Quamplures etiam reatum perjurii fecit perniciose incurrere, ipsos ab obedientia quam archidiaconis suis canonice servandam juramento promiserant, quadam necessitatis violentia retrahendo. Præterea majorem Ecclesiam cum multitudine armatorum aggrediens, fores capituli per violentiam confringi, et asportari fecit et bona canonicorum, et aliorum plurium, qui res suas tam in Ecclesia quam in thesauraria deposuerant, fecit per violentiam detineri. Pro quibus omnibus Eboracense capitulum ad nostram audientiam appellavit.

7. « Comperimus etiam ex testimonio prædictorum, quod Ecclesiis quandoque vacantibus, præsentatas sibi ab his, ad quos præsentatio pertinet, personas idoneas non admittit; sed eas aut pueris, aut minus honestis personis assignat, usus pariter præsentantis et instituentis officio : aut facit eas ex sola voluntate vacare, ut earum fructus ipsius usibus applicentur, et quod sustentationi alicujus clerici honesti debebatur, sibi non metuit retinere. Adjecerunt etiam, quod cum spiritualia dona gratis debeant, et sine pravitate distribui frequenter cum donat Ecclesiam, aut eam scindit per partes contra statuta Ecclesiæ canonica, aut in ea novam et indebitam retinet pensionem; et quam plures excommunicatos, vel suspensos nonnisi pecunia interveniente absolvit. Religiosi vero viri et honesti in conspectu ejus despecti et contemptibiles fiunt; viles et suspectæ personæ de facili familiaritatem ejus et gratiam assequuntur. Unde si sic vivitur, et in talibus fuerit conversatio sua, timendum est, ne gregi sibi commisso potius sit lapis offensionis, et scandali petra, quam eruditionis exemplum, vel contra spirituales nequitias solatium, aut tutela.

8. « Quia igitur, quæ præmissa sunt, sollicitudinem inquisitionis exposcunt, discretioni vestræ, de qua plene confidimus, inquisitionem horum duximus committendam per Apostolica scripta præcipiendo mandantes, quatenus ad Eboracensem Ecclesiam accedatis, et convocatis abbatibus, et prioribus, et aliis Ecclesiasticis personis Eboracensis diœcesis, diligentius inquiratis, utrum Eboracensem Ecclesiam et provinciam tam inutiliter et perniciose tractavit; et si super præmissis legitimi accusatores apparuerint, audiatis, quæ contra præfatum archiepiscopum duxerint proponenda; et eis diligenter auditis et cognitis, attestationes sub sigillis vestris inclusas nobis transmittere procuretis, assignantes partibus terminum competentem, quo sufficienter instructæ ad Apostolicam Sedem accedant, quod canonicum est, ibi dante Domino, recepturæ. Si vero accusatores defecerint, et fama publica fuerit contra ipsum, ei purgationem cum tribus episcopis, et totidem abbatibus auctoritate nostra, sublato appellationis obstaculo, indicatis. In qua si forte defecerit, ipsum ab archiepiscopali officio et administratione suspensum Apostolico conspectui faciatis præsentari, ut auctore Domino, ibi plenius doceatur, qualiter eum, et sibi consimiles in domo Dei oporteat ministrare. Si vero idem archiepiscopus aliquid contra eos duxerit proponendum; illud nihilominus audiatis, et ad nos sub sigillis vestris transmittatis inclusum; ut super his, quod canonicum fuerit, statuatur. Sane si dictus archiepiscopus in elusionem mandati nostri, antequam citatio vestra ad eum perveniat, appellationem interposuerit, vel iter arripuerit ad Sedem Apostolicam veniendi, vos ei terminum trium mensium statuatis, infra quem se debeat in propria persona nostro conspectui præsentare. Quod si non fecerit, vos eum ex tunc ab omni pontificali officio et archiepiscopatus administratione denuntietis auctoritate nostra, remota appellatione, suspensum. Quod si omnes his exequendis interesse nequiveritis, duo vestrum nihilominus ea exequantur. Datum Romæ apud S. Petrum sexto idus Junii, Pontificatus nostri anno quarto », cœpto anno superiori, quo et datæ sunt litteræ

9. Post hæc autem ad minuendas et infirmandas vires Eboracensis archiepiscopi, suscitavit et exaltavit contra eum Cælestinus papa æmulum ejus archiepiscopum Cantuariensem, creans eum legatum in Anglia, cui et has litteras dedit :

« Cælestinus episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Huberto Cantuariensi archiepiscopo, Apostolicæ Sedis legato, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Sinceritas devotionis et fidei consuetæ, quam Anglicana semper Ecclesia circa sacrosanctam Romanam Ecclesiam conservavit, in tua (sicut bene confidimus), providentia et virtute refloruit, et placidi fervoris accepit acceptabile incrementum (sacramentum). Talis enim ad Romanam Ecclesiam tuæ fraternitatis emanavit opinio, quæ in tuæ honestatis odore nos recreat, et constantiæ, quam habes, vigore confortat : ita ut confidentiam, quam de tua probitate concepimus in nostro jam apertius opere declaremus. Supplicante itaque charissimo in Christo filio nostro Richardo, illustri rege Anglorum, et universis suffraganeis Cantuariensis Ecclesiæ, ut Anglicana Ecclesia legatum Apostolicæ Sedis pro suis et regni profectibus obtineret :

tum pro devotione quam ad Cantuariensem Ecclesiam pro meritis illius gloriosi martyris habemus; tum pro tuæ probitatis et honestatis intuitu, eorum precibus assensum præstitimus et favorem, maxime, quia multum credimus Ecclesiæ, et regni utilitatibus expedire, si talem in ministerio supradicto regio illa recipiat, qualem prædicti regis et eorum instantia de conversationis merito et fidei devotione commendat. Ideoque nos ad honorem Dei et Cantuariensis Ecclesiæ salutem et pacem, per totum regnum Angliæ (non obstante exceptione, vel privilegio venerabili fratri nostro Gaufredo Eboracensi archiepiscopo, aut Ecclesiæ suæ, vel alii facto) officium tibi legationis concedimus, per Apostolica scripta mandantes, quatenus illam cum fraternæ obedientiæ humilitate suscipias, et secundum datam tibi cælitus facultatem ad emendandum ea quæ necesse est emendari, et ad statuenda quæ fuerint statuenda, debitæ diligentiæ manum auctoritate ipsius legationis apponas; ita nimirum in omnibus reverentiam matris tuæ Romanæ Ecclesiæ prompta devotione custodiens, ut eam de profectu ministerii, quod tibi læta committit, tuis etiam facias operibus lætiorem. Datum Laterani decimo quinto kalend. Aprilis, Pontificatus nostri anno quarto ». Pergit Rogerius: « Præterea Cælestinus papa prædictus scripsit in hac forma Gaufredo Eboracensi archiepiscopo, et universis episcopis, et abbatibus, et prioribus, et aliis Ecclesiarum prælatis per regnum Angliæ constitutis:

10. « Cælestinus episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus in Christo Eboracensi archiepiscopo, et universis episcopis, et dilectis filiis abbatibus, et prioribus et aliis Ecclesiarum prælatis per regnum Angliæ constitutis, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Divinæ sapientiæ inscrutabilis altitudo sacrosanctam Ecclesiam in hujus mundi latitudine stabilivit, et ita regimen et gubernationem in ipsius inimitabili provisione esse voluit, ut ad eam salubriter gubernanda plures assumerentur in partem sollicitudinis, quamvis pro unitatis Ecclesiasticæ firmamento Romana Ecclesia acceperit plenitudinem potestatis. Voluit enim, ut, secundum quod Ecclesiam alloquitur in Propheta [1], pro patribus ejus filii nascerentur, qui super omnem terram principes constituti, virtutum meritis et verbo doctrinæ rudes ad fidem provectos ad justitiam erudirent. Unde sacrosancta Romana Ecclesia, cui Dominus super cæteras contulit Ecclesiæ magistratum, pium ad alias materna provisione respectum providit ab initio et laudabili hactenus consuetudine custodivit, ut de diversis mundi partibus ad earum ministerium implendum viros prudentes assumeret, quorum auctoritas et doctrina sub Romani Pontificis moderamine constituta, quod ipse non poterat, procul distantibus Ecclesiis ministraret. Unde nos, qui licet insufficientibus meritis in sublimi sumus ejusdem specula constituti, patrum nostrorum vestigiis inhærentes, ita intendimus cum Dei adjutorio injunctum nobis ministerium circa proximas Ecclesias gerere, ut his, a quibus etiam positione distamus, opportuna debeat providentia non deesse. Specialiter autem ad præsens Anglicanam Ecclesiam paternæ considerationis acie intuentes, ad salutem ipsius, et specialis in Christo profectus, communi consilio fratrum nostrorum decernimus, ut venerabilis frater noster Hubertus Cantuariensis archiepiscopus, de cujus meritis et virtute, sapientia pariter et doctrina Ecclesia universalis congaudet, ministerio legationis accepto, vices nostras ad honorem Ecclesiæ, et totius regni salutem et pacem, per totum regnum Angliæ (non obstante exceptione, vel privilegio tibi, aut Ecclesiæ tuæ, frater archiepiscope, vel alii facto) libere exequatur. Præsentium itaque auctoritate universitati vestræ per Apostolica scripta mandamus, quatenus eidem tanquam Apostolicæ Sedis legato reverentiam exhibeatis debitam et honorem, atque ejus salubria monita et mandata recipiatis humiliter, et servetis, quæ auctoritate legationis, qua fungitur, secundum Dominum duxerit statuenda firmiter observantes. Datum Laterani decimo quinto kalendas Aprilis, Pontificatus nostri anno quarto ». Pergit Rogerius:

11. « Harum igitur auctoritate litterarum prædictus Cantuariensis archiepiscopus Apostolicæ Sedis legatus misit Eboracum Petrum priorem de Bineham in Nortfolc, et magistrum Gervasium cum litteris domini papæ et suis ad canonicos Eboraci, et ad officiales Eboracensis archiepiscopi, mandans eis, se illuc ex auctoritate legationis suæ in proximo venturum, ad emendandum ea quæ sunt (essent) emendanda, et ad statuendum ea quæ secundum Dominum forent statuenda: et præcepit eis, ut ipsi convocato clero exhiberent ei tanquam Apostolicæ Sedis legato reverentiam debitam et honorem; adjungens, se jam sententiam excommunicationis dedisse in omnes, qui in hac parte mandato domini papæ contradicerent. Et super hoc misit litteras suas patentes Simoni Eboracensi decano, ut si quos ipse inveniret huic domini papæ mandato rebelles, denuntiaret excommunicatos. Unde factum est, quod tam canonici, quam officiales archiepiscopi Eboracensis responderunt nuntiis legati, quod eum reciperent tanquam Apostolicæ Sedis legatum, sed non tanquam archiepiscopum Cantuariensem, nec tanquam primatem. Venit igitur legatus ille Eboracum die Dominica, festo sancti Barnabæ Apostoli, et cum solemni processione susceptus est a clero, et introductus in Ecclesiam sedis Cathedralis. Sequenti die Lunæ fecit ipse teneri assisas de omnibus placitis coronæ regis, et de nova dissaisina, et de morte antecessorum per ministros suos: ipse vero, et officiales sui tenuerunt placita Christianitatis. In sequenti die feria tertia perrexit legatus ille ad abbatiam San-

[1] Psal. CXLIV.

ctæ Mariæ Eboraci, et ibi receptus est ab ejusdem Ecclesiæ monachis cum solemni processione. Deinde intravit capitulum monachorum, et conquerentibus monachis, quod Robertus abbas eorum propter debilitatem, et corporis sui ægritudinem domi suæ prodesse non potuit, deposuit eum a cura pastorali, et ab administratione domus reclamantem, et ad summum Pontificem appellantem ». Sed qui per Concilium tunc ab eo collectum constituti sunt canones duodecim, idem auctor ita recenset :

12. *Canones Concilii Eboracensis.* — « Cum inter cætera Ecclesiæ sacramenta hostia salutaris præemineat, tanto impensior circa eam debet existere devotio sacerdotum, ut cum humilitate conficiatur, cum timore sumatur, cum reverentia dispensetur ; et minister altaris sit certus, quod panis et vinum et aqua in sacrificio ponantur, nec sine ministro litterato celebretur. Provideatur etiam ut in pyxide munda et honesta hostia reservetur singulisque Dominicis diebus renovetur. Quoties autem communio exhibenda est infirmis, sacerdos in propria persona hostiam in habitu clericali tanto sacramento convenienti deferat, lumine præcedente, nisi aeris intemperies, vel viarum difficultas, vel alia ratio præpediat.

« Quia secretum missæ frequenter invenitur aut scriptorum falsitate, aut librorum vetustate corruptum, ita ut legi distincte non possit : archidiaconorum sollicitudo provideat : ut in singulis Ecclesiis ad verum et probatum exemplar canon missæ cum omni diligentia corrigatur.

« Prohibemus etiam, ne sacerdos laico ad pœnitentiam venienti obtentu cupiditatis injungat, ut missas faciat celebrari. Et illud etiam decrevimus prohibendum, ne sacerdos aliquis pro celebratione missarum pretio constituto pactum ineat ; sed hoc duntaxat, quod offeretur in missa, recipiat.

13. « Statuimus, ne in baptismate plures quam tres suscipiant puerum de sacro fonte ; masculum duo mares et una mulier ; feminam duæ feminæ, et unus mas. Ubi autem puer, cujus baptisma ignoratur, reperitur expositus, sive cum sale, sive sine sale reperiatur, baptizetur, cum non intelligatur iteratum, quod nescitur fuisse collatum. Decrevimus etiam, ut nonnisi summa et gravi urgente necessitate, diaconus baptizet, vel corpus Christi cuiquam eroget, vel pœnitentiam confitenti imponat, ut juxta paternorum tenorem canonum huic ordini sacerdotali proprie convenire decernit antiquitas. Sub eodem tenore constitutionis adjicimus, ut quoties sacerdos ad puerum baptizandum vel infirmum communicandum invitatur, moras innectere non præsumat.

« Cum in domo orationis quæ domus Dei nuncupatur, nihil debeat esse indecens, nihil inordinatum : præcipimus ut personæ, et vicarii Ecclesiarum studeant providere secundum competentes eis pensiones, prout ratio dictitat, et consuetudo approbata postulat, quatenus Ecclesiæ, quæ reparatione indigent, reparentur. Item cum ornamentis ministerio congruis ministretur. Item cum calice argenteo, ubi facultas suppetit, sacramentum Eucharistiæ conficiatur. Huic ordinationi terminum præfiximus ab initio nostræ legationis in annum. Quod si hæc medio tempore executioni mandata non fuerint, decrevimus, ut ante elapsum terminum de Ecclesiarum redditibus dispositio nostra plenum sortiatur effectum.

14. « Statuimus etiam, ut clerici, qui ab episcopo coronam susceperunt, tonsuram habeant et coronam : quam si habere contempserint, ad hoc beneficiorum, si quæ habeant, privatione cogantur ; qui vero beneficia non habent, per archidiaconum vel decanos tondeantur inviti. Præcipimus etiam, ut sacerdotes non in campis manicatis incedant, sed in vestibus suo ordini congruis : ut sicut cæteris dignitate præeminent, sic plenius et formam, et exemplum exhibeant honestatis.

« Cum Scriptura beatum esse eum testetur, qui manus suas excutit ab omni munere[1], diligenti studio providendum est, ut gratis exhibeatur justitia, nec pro ea in causis Ecclesiasticis facienda, vel adimenda, sive acceleranda, vel differenda, quidquam pretii præsumat accipere, ut ei fructum justitiæ suæ tempore opportuno retribuat justus judex.

« Cum decimæ sint tributa egentium animarum, et ex præcepto Domini dari debeant : non est reddentis eas diminuere. Statuimus itaque, ut de his, quæ renovantur per annum, cum omni integritate decimæ debitæ et consuetæ conferantur : ita ut in primis decimæ absque ulla diminutione Ecclesiæ dentur : postmodum de novem partibus mercedes messorum, et aliorum servientium pro arbitrio solvendis (solventis) tribuantur.

15. « Exigit professio religiosæ sanctitatis, ut monachi, et canonici regulares, et moniales religiose et regulariter conserventur. Ut ergo eis adimatur opportunitas evagandi : prohibemus, ne redditus, quos obedientias vocant, ad firmam teneant, nec iter peregrinationis arripiant, nec extra monasteria sine certa et rationabili causa, nec absque societate, cujus certa sit honestas et indubitata, proficiscantur. De monialibus autem id specialiter adjicimus, ut absque societate abbatissæ, vel priorissæ ambitum monasterii non egrediantur.

« Adjicimus etiam prohibentes, ne laicus aliquis Ecclesiam, vel decimas ad firmam recipiat, sive solus, sive clerico sociatus, ut calumniatorum improbitas, et temere jurantium malitia timore cœlestis judicii retundatur.

« Præcipimus, ut quilibet sacerdos de cætero ter in anno solemniter accensis candelis, pulsatisque campanis eos excommunicet, qui in recognitionibus, aliisve testimoniis scienter et sponte pejerabunt ; et eos qui malitiose alios facient peje-

[1] Isa. XXXIII.

rare ; eosque singulis Dominicis diebus excommunicatos denuntiet, ut crebra maledictionis iteratio eos a sua iniquitate retrahat, quos accusatio propriæ conscientiæ non deterret. Si vero de perjurio pœniteant, ad archiepiscopum, vel episcopum, vel generalem diœcesis confessorem, absente archiepiscopo, vel episcopo, transmittantur, ab eo pœnitentiam suscepturi : in extremis vero laborantibus insinuanda non est imponenda pœnitentia, eisque firmiter injungatur, ut si vixerint, archiepiscopum, vel episcopum, vel generalem diœcesis confessorem, absente archiepiscopo, vel episcopo, adeant, ut eis pœnitentia competens imponatur.

16. « Quia sermo Domini est [1] : Sacerdos meus si deliquerit, delinquere faciet populum meum, et : Ruina populi sacerdos nequam est [2] ; exigit tanti ordinis excellentia, ut a publicis potationibus, et tabernis sacerdotes abstineant, et qui voto continentiæ sunt astricti, nequaquam ad actus turpitudinis se relaxent. Prohibemus igitur, ne focarias habeant in domibus suis, nec ad ejectas in nostræ constitutionis fraudem accessum in domibus alienis. Si vero in turpitudine sua perstiterint, et hoc decani dissimulantes ad notitiam prælatorum suorum non detulerint, ab officio suspendantur. Qui vero zelo Dei accensi prælatis nuntiaverint excessus eorum, divinæ benedictionis gratiam consequantur. Pœna autem eorum, qui publice focarias tenent, hæc erit, ut tanquam infames, ab aliorum accusatione, et a testimonio repellantur. Si vero nec hujus pœnæ metu resipuerint, ab officio et beneficio se noverint suspendendos. Suspectus de crimine per famam communem, vel verisimilia indicia, per decanum loci admoneatur familiariter semel, secundo, et tertio, ut se corrigat. Quod si non fecerit, decanus adjunctis sibi duobus, vel tribus, penes quos ejus fama laborat, eum corripiat. Si nec sic videatur corrigi, dicatur Ecclesiæ, scilicet, arguatur in capitulo, ut convictus vel confessus canonice puniatur : inficianti, si convinci non poterit, canonica purgatio indicatur : ita quod numerum duodenarium non excedat. Infra numerum plures paucioresve poterunt recipi secundum statum personæ, et quantitatem, sive qualitatem infamiæ, pro arbitrio judicantis. Et statim primo die, quo paratus est is, qui infamia laborat, se purgare, purgatio admittatur, ne metu vexationis ex dilationibus contingentis, pecunia extorqueatur. Hoc et supradicta statuimus, salva in omnibus sacrosanctæ Romanæ Sedis auctoritate et dignitate ». Hactenus canones duodecim Eboracensis Concilii.

17. *Canonizatio S. Bernardi.* — Hoc eodem anno a Cælestino Romano Pontifice relatus est inter sanctos cultu publico celebrandus in Ecclesia Catholica sanctus Bernvardus Hildensheimensis episcopus [3], translatumque corpus est ipsius in Ecclesiam S. Mariæ solemni ritu. Descripta sunt cuncta, quæ tunc fieri contigerunt, ab auctore ejus sæculi, qui et in fine ejusmodi chronographia multiplici ratione deducta, ita reliquit ejus tempus optime consignatum : « Facta autem est hæc translatio non sine virtute signorum a domino Bernone episcopo, anno præsulatus ejus septimo, anno Verbi incarnati MCXCIV, Romæ præsidente domino papa Cælestino, Pontificatus ipsius anno quarto : Henrico vero imperante, regni ejusdem a morte patris qui in peregrinatione Jerosolymitana gloriose obierat, anno septimo, imperii vero quarto : ab anno quoque a depositione sancti memorati septimo, ab an. salutis, quo obiit, MCLXXXVII, et laudatur et glorificatur nomen Domini nostri Jesu Christi a populis omnium nationum qui ita in suis sanctis nostris in temporibus magnificari voluit. Cujus regnum et imperium sine fine permanet in sæcula sæculorum ». Extant ejus res gestæ typis excusæ [1].

18. *Clades Siculorum per Henricum imp.* — Sed convertamus ad postremum oculos ad Siculorum clades. Hos enim (ut tunc scriptum habet Chronicon Fossænovæ) deceptos promissionibus, imperat. Henrici juramento firmatis, præsidiis et munitionibus spoliatos, bonisque privatos, diversis cruciatibus exagitatos, idem Henricus in Alemanniam secum duxit, simulque regem puerum, reginam, puellas, comites, aliosque diversi generis principes, et inferioris ordinis homines, de quibus extat Epistola Innocentii papæ Tertii, cum post mortem Henrici imperatoris per eumdem censuris Ecclesiasticis sunt revocati, hic (ut quo anno facta esse noscuntur, ista sciantur) recitanda. Sic se habet [2] :

« Inter cætera, quæ Dominus in nobis mirabiliter et misericorditer operatur, magnæ reputandum est miserationis indicium, cum eis pœnam accelerat temporalem, quibus ultio debebatur æterna : sicut in regno Siciliæ diebus nostris intelligimus accidisse. Cum enim Siciliæ populus, et cæteri de eodem regno effeminati, otio et pace nimia dissoluti, de suis divitiis gloriantes, sese in voluptatibus corporis lascivius exercerent : ascendit in altum fœtor eorum, et traditi sunt ob multitudinem peccatorum suorum in manibus persequentium. Usque adeo autem in eos (quod dolentes dicimus) furor exarsit hostilis, ut quidam eorum turpi morte damnati, in tribulatione cordis et corporis animas exhalarent ; quidam membrorum mutilatione deformes, fierent abjectio plebis et ludibrium populorum ; majores vero ipsorum compedibus, et nobiles manicis ferreis alligati, captivi, et exules in Teutonia macerarentur : reliquis hereditates suas in extraneis transferri videntibus, et domos suas subjici alienis.

19. « Verum ne compassionis nostræ solatium,

[1] Levit. IV. — [2] Osee. IX. — [3] Arn. Lubec. l. IV, c. 23.

[1] Apud Sur. tom. VI. die XX Nov. et in Vita S. Gothardi tom. III. die IV Maii. — [2] Innoc. l. I. Ep. XXVI.

qui patientibus ex susceptæ administrationis debito compati volumus et tenemur, penitus subtrahatur, quibus ipse Dominus jam videtur ex parte placatus : venerabilibus fratribus nostris universis, archiepiscopis, et dilectis filiis nobilibus viris, marchionibus, ducibus, baronibus et aliis Alemanniæ principibus dedimus in mandatis, ut dilectam in Christo filiam nostram nobilem mulierem Sibillam, filium ac filias ejus, et cæteros de regno Siciliæ, qui in Teutonia detinentur, a detentionis suæ vinculis absolutos ad nos liberos, excusatione et dilatione cessante, remittant. Inde est, quod discretioni vestræ per Apostolica scripta præcipiendo mandamus, quatenus si mandatum nostrum forte non fuerit adimpletum, vos in detentores eorum excommunicationis sententiam proferatis, et terra eorum imo totam diœcesim, in qua nobiles ipsi tenentur, vel ad quam fuerint forte translati, interdicto subdatis, neutram relaxaturi sententiam, donec ipsi libertati fuerint pristinæ restituti. Dilectis etiam filiis capitulo Maguntinensi per Apostolica scripta præcipiendo mandamus, ut sententiam, quam vos propter hoc contigerit promulgare, ratam habeant et faciant inviolabiliter observare ». Ita quidem de his, qui sub Cælestino ducti captivi in Alemanniam, usque ad Innocentii ejus succesoris tempora illic sunt infelici conditione detenti.

20. Hic in memoriam revoco, quomodo Hugo Falcandus in sua ad Petrum Præfatione olim scripta tempore obitus Willelmi Boni Siciliæ regis, isthæc omnia quæ per imperatorem erant inferenda, Siciliæ præsagivit. Nam de his multa prælocutus, hæc subjicit : « Intueri mihi jam videor turbulentas barbarorum acies, eo quo feruntur impetu irruentes, civitates opulentas, et loca diuturna pace florentia metu concutere, cæde vastare, rapinis atterere, et fœdare luxuria. Ingerit se mihi, et lacrymas a nolente futuræ species calamitatis extorquet. Occurrunt hinc cives, aut resistendo gladiis intercepti, aut se dedendo misera servitute depressi ; illinc virgines, in ipsis parentum conspectibus constupratæ : matronæ post varia et pretiosa capitis colli, ac pectoris ornamenta direpta, ludibrio habitæ, et defixis in terram oculis inconsolabiliter deplorantes, venerabile fœdus conjugii fœdissimæ gentis libidine violari. Nec enim aut rationis ordine regi, aut miseratione deflecti, aut religione terreri Teutonica novit insania : quam et innatus furor exagitat, et rapacitas stimulat, et libido præcipitat ». Et inferius, quod malorum omnium Constantia ipsa Sicula regina causa præcessit, Siciliam ipsam compellans, hæc ait :

« Sic et Constantia primis a cunabulis in deliciarum tuarum affluentia diutius educata, tuisque instituta doctrinis, et moribus informata, tandem opibus tuis barbaros ditatura discessit : cum scilicet externo nupta regi, eum est secuta. Et nunc cum ingentibus copiis vicem improbam tibi repensura revertitur, ut pulcherrimæ nutricis ornatus violenter diripiat, et munditiam tuam, qua regnis omnibus antecellis, barbarica fœditate contaminet, etc. » Sic prævidit, ceu propheta, ventura, vel ut vir sagacissimus, conjectura. Porro alii hujus temporis auctores eamdem imperatoris sævitiam scriptorum monimentis posteris testatam reliquere, et inter alia hæc tum scriptum Chronicon Fossænovæ :

21. « Hoc anno imperator Henricus per sacramenta decepit regem et omnes comites, et posuit eos in vinculis et in ergastulis, et omne aurum et argentum, quod de regno ad manus habere potuit, congregavit, et per terras, et per mare in Alemanniam misit, et ipse per terram reversus est in Alemanniam, deducens secum ligatos regem, et comites, et quamplurimos alios ». Necnon episcopos, et archiepiscopos, ut patet ex Epistolis [1] Innocentii papæ. Inter alios enim nobiles captivos in Germaniam per imperatorem Henricum translatos fuisse archiepiscopum Salernitanum constat, quem quantumlibet Cælestinus papa indefesso studio laboraverit, ut ad suam restitueret Ecclesiam, id impetrare nequaquam potuit, adeo ut ad ipsum Innocentium iidem fuerint refusi labores, ut suo loco sequenti tomo dicemus. Porro non defuerunt, qui absentis archiepiscopi Ecclesiam invaserint, et laica manu vacantia pro libitu beneficia conferrent : quorum concessiones nullius esse momenti, idem Innocentius statuit [2].

22. Audistis translatos viros nobiles Siculos cum rege puero, atque regina, et archiepiscopis in Germaniam : accipe modo translationem factam divitiarum, quæ ab Arnoldo abbate Lubecensi ita describitur [3] : « Tancredi defuncti regis aulam ingressus Henricus imperator, lectos et sedilia, mensas ex argento, vasa eorum ex auro invenit purissimo. Reperit etiam thesauros absconditos, et omnem lapidum pretiosorum et gemmarum gloriam, ita ut oneratis centum quinquaginta sommariis auro et argento, lapidibus pretiosis et vestibus sericis, gloriose ad terram suam redierit. Cum autem terras Teutoniæ attigisset, insecutus est eum celeri cursu imperatoris nuntius, qui in Apulia remanserat, nuntians inventos esse omnes thesauros Rogerii regis. Vetula enim quædam apud imperatricem erat, quæ de obsequio Rogerii fuerat ; hæc gazophylacium regis de paucissimis noverat, quod in muro antiquissimo conservatum, diligentissime delinito pariete, et super inducta pictura, omnibus indagabile videbatur. Cum igitur per ipsam proditum, imperatori manifestatum fuisset, imperatrici mandavit, dicens : De ipsis thesauris quod tibi videtur facito : me autem scias hoc tempore Apuliam non repetere, etc. » Subjicit de liberalitate imperatoris in erogandis pecuniis in milites atque pauperes. Atque de his satis.

[1] Innoc. l. I. Ep. XXIV, XXV — [2] Ibid. Ep. LXV. — [3] Arn. Chron. Slav. l. IV. c. 20.

Anno periodi Græco-Romanæ 6687.— Anno Æræ Hispan. 1232.— Anno Hegiræ 591, inchoato die 16 Dec., Fer. 6. — Jesu Christi 1194. — Cælestini III papæ 4. — Henrici VI reg. 5. imp. 4. Isaacii Angeli imp. 10.

1. *Richardus rex Angliæ in libertatem restituitur.* — A num. 1 ad 4. « Anno gratiæ MCXCIX, qui erat secundus annus captionis Richardi regis Angliæ, idem Richardus fuit adhuc in captione Henrici Romanorum imp. in Alemannia apud Spiram die Natalis Domini, qui sabbato evenit : et ibi mansit usque ad tempus liberationis suæ: quod statuerat ei imperator, videlicet a secunda feria post diem Nativitatis Domini in tres septimanas », inquit Hovedenus in part. post. pag. 733, qui paulo post addit : « Imperator distulit diem liberationis regis Angliæ, et alium diem liberationis suæ statuit ei in Purificatione S. Mariæ apud Maguntum », id est, Maguntiam. Tum pag. 734, refert Hovedenus Henricum imp. cum magnatibus imperii sui et Richardum regem Angliæ cum Eleonora matre ejus et Waltero Rothomagensi archiep. aliisque convenisse apud Moguntiam de *Purificatione B. Mariæ*, et imperatorem voluisse a pacto resilire « propter cupiditatem pecuniæ, quam rex Franciæ, et comes Joannes (Richardi regis frater et inimicus) ei obtulerant. « Tandem datis obsidibus « de residuo pecuniæ redemptionis suæ (Maguntinus et Coloniensis) archiepiscopi tradiderunt eum in manu Alienor matris suæ liberum et quietum ex parte imperatoris, pridie nonas Februarii, feria sexta, die Ægyptiaca, quam moderni diem malam vocant ; et sic in die mala liberavit eum Dominus ». Post aliqua interposita subjungit Hovedenus : « Rex Angliæ fuit in captione imperatoris per spatium unius anni, et sex hebdomadarum, et trium dierum », scilicet a die XX mensis Decemb. anni MCXCII, usque ad diem quartum mensis Februarii currentis anni.

2. *Floret S. Hugo Lincolniensis episcopus.* — A num. 4 ad 17. *Cælestinus III* de pietate et sapientia *sancti Hugonis* Lincolniensis episcopi certus, ei et duobus aliis commisit inquisitionem faciendam de excessibus *Gaufredi* Eboracensis archiep., ut videre est apud Baronium, qui ad hanc accusationem spectantia in medium producit. Anno MCLXXXVI, num. 17 et seqq. varia de eo habet ex auctore anonymo, qui Vitam ejus a Surio ad diem XVII Novemb. recitatam scripsit, putatque illum ejus æqualem esse. Scribit anonymus *Hugonem* genere Burgundum et priorem Carthusiensis Ordinis in Anglia consecratum esse illo Christi anno episcopum Lincolniensem *in festo sancti Matthæi* ; cui ea in re Matthæus Paris consentit. Giraldus Cambrensis apud Wartonum in Anglia Sacra part. 2 de Vitis episcoporum Lincolniensem cap. 26, qui eo vivente Opus illud edidit, de Hugone inter alia litteris mandavit : « Personas egregias, litteratura et honestate præclaras, per regni amplitudinem, quasi studio quodam ad hoc electas, fideles Ecclesiæ suæ columnas erexit ; non sanguinem imprimis ut cæteri, non sobolem carnaliter sapiens, sed duce spiritu ac ratione prævia litteras potius et merita pensans. Item cupiditatis omnis et ambitionis expers, ab omni munere subjectorum gravamine et exactione potenter manus excutiens, adeo simoniæ laqueos, quibus cuncti hodie fere majores irretiuntur , exhorruit , ut sponte oblata plerumque donaria, ne sinistræ suspicionis ulla suboriri nota valeret, ex consuetudine recusaret , etiam ad antidota teneri , et vel mentaliter ac naturaliter obligari plurimum cavens.

3. *Annus mortis ejus ac canonizationis.* — « Sed quid per singula curro ? Tot bonitatis et probitatis ejusdem , tot virtutibus et honestatis indiciis tam insignis enituit, ut tanquam unica suis diebus Anglicanæ Ecclesiæ columna, singulareque speculum divinæ (legendum *divini*) repercussione luminis elucescens, et propemodum in omnibus non petere exemplum, sed dare dignus existens, inter Lincolnienses antistites usque ad sua jam tempora post beatum Remigium merito primus et præcipuus, si principio finis assenserit, habeatur. Utinam ergo talarem indutus tunicam, quæ tam laudabiliter inchoavit, felici fine concludat, et in anteriora se constanter extendens, et non respiciens, operam adhibeat, opemque divinam ad hoc exposcat ; qualinus vitæ commendabilis cursus primo ne medium, medio ne discrepat imum ». Hæc Giraldus testis oculatus de sancto Hugone, qui, ut videre est apud Spondanum, anno MCC ad Deum migravit, ut etiam habent Matthæus Paris et Bromptonus in Chron., Hovedenus pagina 811, non tantum annum, sed etiam diem ac feriam,

quibus mortuus est, expressit, et ad annum MCC scripsit : « Mense Novembris, XVI kalend. Decembris, feria V, obiit Hugo Lincolniensis episcopus Lundoniis ». Addit, corpus ejus *IX kalend. Decemb.* Lincolniis delatum esse *ibidem tumulandum*. Nomen ejus martyrologio Romano ad diem XVII mensis Novemb. inscriptum. Quoad vero *beatum Remigium* cujus ibidem meminit Giraldus, is ejus Vitam composuit, ibidem pag. 412 et seqq. legendam. *Remigius* sedem suam Cathedralem a loco nimis incongruo et obscuro ad urbem præclaram et locum competentem, scilicet Lincolniam, transferri curavit, et quasi Martinus alter tam proprias quam Ecclesiæ suæ facultates plerumque pauperibus largitus est : Erant autem Dominicæ dies Ascensionis et dies sancti Joannis ante Portam Latinam concurrentes, cum vir sanctus tanquam una cum Domino cælos ascendit », ideoque anno MXCII ut Simeon Dunelmensis de Gestis reg. Angl. et Hovedenus pag. 463 observarunt, sancti præsulis mors contigit. *Hugo* vero anno MCCXX ab Honorio III inter sanctos relatus, ut videre est apud Raynaldum eo anno.

4. *Canonizatio et translatio S. Bernvardi episcopi Hildensheimii.* — Ad num. 17. Hoc anno ad petitionem Theodorici abbatis Sancti-Michaelis Archangeli apud Hildensheimium, « Bernnvardus Hildensheimensis Ecclesiæ quondam episcopus, cœnobii vero B. Michaelis Archangeli primus fundator », relatus est in numerus sanctorum, ejusque reliquiæ translatæ, uti narrat Arnoldus lib. 4, cap. 23, et ex eo Baronius. Sed quia Arnoldi locus a librariis corruptus fuit, hic emendandus : « Facta est hæc translatio, non sine virtute signorum, a domino Bernone episcopo anno præsulatus ejus VII, anno Verbi incarnati MCLXXXXIV, (legendum MCXCIV, ut Baronius locum illum correxit) Romæ præsidente D. papa Cælestino, Pontificatus ipsius anno IV, Henrico vero imp. anno regni ejusdem a morte patris, qui in peregrinatione Jerosolymitana gloriose obierat, septimo (legendum IV) imperii vero quarto, anno quoque depositionis sancti memorati CLXXXVIII », sed cum sanctus Bernwardus die vicesima mensis Novembris an. MXXII, ut ibidem demonstravimus, obierit, apparet, legendum esse *anno quoque depositionis sancti memorati* CLXXII. Denique annus VII præsulatus Bernonis etiam corruptus, cum Alexandro III papa sederit ; sed primus ejus præsulatus annus incompertus.

5. *Moriuntur Rogerius et Tancredus Siciliæ reges.* — Ad num. 18 et seqq. Richardus de Sancto-Germano ad annum MCXCIII scribit : « Rex Tancredus castrum Sabiniani vi cepit, et quemdam Sarolium capiens, ipsius castri dominum, qui de rege ipso multum fuerat oblocutus, suspendi jussit : recepit etiam Roccham Sanctæ-Agathæ, quam quidam Robertus de Calagio dicti comitis Andriæ filius contra eum tenebat, etc. Exinde veniens in terram Laboris comitem casertæ recipit et Aversam, Sanctagathensis quoque civitas ac Telesiæ, quæ tota postmodum combusta est, venerunt ad mandatum ipsius. Tunc accersito ad se Roberto de Apolita abstulit ei Roccham Willelmi, et quemdam in ea Andream de Theano posuit castellanum ; sicque relictis in pace Apuliæ finibus, et Terra Laboris, rex ipse in Siciliam remeavit; ubi ordine præpostero Rogerius filius ejus, qui coronatus in regem fuerat, viam est universæ carnis ingressus, et frater ejus Guillelmus in regem successit eidem (Tertius hujus nominis inter Siciliæ reges). Ipse quoque rex doloris punctus aculeo, brevi post tractum temporis infirmitate correptus obiit », initio præsentis anni, sed Richardus de Sancto-Germauo res inter se connexas uno tenore refert. Quantum conjectura assequi possum, exeunte anno Juliano MCXCII, *Rogerius* fato functus est, et *Guillelmus* frater ejus regni corona donatus, idque post festum Natalis Christi. Anonymus enim Casinensis, qui ab eo die annum exorditur, ait : « Anno MLXCIV, Rogerius filius Tancredi obiit, post quem et ipse coronato Willelmo filio suo decessit ». Dies quidem emortualis Tancredi regis nos latet; sed certum eum mense Maio hujus anni in vivis non fuisse, ut demonstrat Charta a Pyrrho in Sicilia Sacra lib. 3, not. 2 recitata : « In nomine Christi anno ab Inc. Dom. MCXCIV, mense Madii, Indict. XIII, anno primo dom. nostri Willelmi Tertii filii regis Tancredi, etc. ».

6. *Henricus imp. occupat regnum Siciliæ.* — Idem anonymus Casinensis ad hunc annum habet : « Imperator exercitu collecto mense Junio Italiam ingreditur ; Pisis et Januæ parat exercitum navalem, et eo misso ipse in regnum descendit, omnibus se reddentibus præter Atinum et Roccham Willelmi. Capuani et Aversani nec se reddunt nec obsidentur, Neapolitani ex pacto jam Pisis habito se reddunt; imperator transiens Salernum vi cepit, et in ultionem suæ injuriæ habitatores partim gladio, partim carcere, nonnullos exilio damnat, rebus publicatis, et in prædam exercitus addictis. Deinde transit in Apuliam et nullo resistente per Calabriam venit Messanam. Willelmus novus regulus dimisso palatio matri recipit se in castrum munitum, quod dicitur Calatibillotta : quo viso populus Panormitanus imperatorem vocat. At ille, præmissis nuntiis et fœdere facto cum regina de dando sibi comitatu Licii, et filio principatu Tarenti properat, et magnifice Panormum ingrediens in palatium recipitur. Nec multo post idem regulus (nempe Guillelmus III) fortunam cum corona deponens ad pedes ejus venit ». Radulphus de Diceto in Imag. Hist. ad hunc annum scribit : « Januensium et Pisanorum tam auxilio quam consilio roboratus (sc. Henricus imp.) Bonefacium marchionem de Monte-Ferrato totius navigii, sui, quod excreverat in immensum, signiferum ordinavit. Bonefacius itaque dum hæc ora sulcaret intrepidus, et Salernitanos pro viribus paratos resistere cognovisset, irruit super eos, et non modica strage peracta victoriam reportavit, urbem succendit, prædavit,

Ecclesiis non pepercit, Ecclesiam Sancti-Matthæi violenter intravit, asportavit thesaurum, sine delectu cives in ore gladii trucidavit, quosdam truncavit capite, quosdam suspendit patibulo, mulieres omnes indifferenter prostituit. Civitate vastata, transit in Siciliam; civitates omnes in deditionem accepit. Willelmus Tancredi regis filius in ætate puerili sublimatus in regem, cum matre sua præsidium adiit, sicut fertur, tutissimum, castrum sc. Sancti-Joannis. Imperator Henricus iter dirigens ad urbem Panormitanam, in sede metropolitana solemni processione receptus est; X kal. Novemb. (qui hoc anno in Dominicam incidit) regni diadema suscepit ».

7. *Detinet Guillelm. III Siciliæ reg.* — Ad hunc annum etiam pertinent quæ anonymus Casinensis, qui annum a die Natali Christi inchoat, narrat initio anni MCXCV : « Imperator solemni curia in palatio habita ostensis litteris, quas conspiratione quorumdam magnatum regni factas dicebat adversus eum, eumdem Willelmum quondam regem, modo principem factum, et plures comites ac regni magnates in vincula conjecit. Constantia imperatrix filium parit in marchia Anconitana, quem in auspicium cumulandæ improbitatis inculcatis avorum nominibus (Friderici sc. Barberossæ avi paterni, et materni Rogerii, qui schismatici fuere) Fredericum Rogerium, seu Rogerium Fredericum vocat. Inutile non erit narrare hic quæ Richardus de Sancto-Germano ad hunc annum scribit : Dictus Henricus imperator parato navali et terrestri exercito regnum intrat. Illum Roffridus Casinensis abbas (vides hunc chronographum cardinalatum ejus tacere) magnifice excipit, necnon et Fundani comes, ac alii omnis Teutonici et Latini suum præstolantes adventum : cum quibus terram Laboris ingrediens Neapolim recipit, Salernum sibi renitentem vi cepit, ac suis dedit in direptionem et prædam. Tunc dictus Adenulphus Casinensis decanus procurationem abbatiæ Venusii ab imperatore recipit. Imperator vero Apuliæ fines nullo obstante ingrediens, omnes Apuliæ recipit civitates ad mandatum et fidelitatem suam convertens, dicto Casinense abbate præeunte, cujus fidei puritia satis erat imperatori experta, cui certam procuram, auctoritatem et potestatem contulerat, ut venire ad suam fidelitatem volentes per eum veniam mererentur.

8. *In Siculos sævit.* — « Tunc ipsi abbati castrum Malvesi ad opus contulit monasterii Casinensis, et Pharum præteriens navigio Messanam recipit, totamque Siciliam. Et Panormum properans recipit civitatem ipsam, et cunctum palatii diripuit apparatum. Tunc uxor regis (sc. Tancredi), soror dicti comitis Acerrarum, cum filio suo parvulo Guillelmo præfato propter metum imperatoris ad locum tutiorem se contulit, et Panormum deserens cum qua facta compositione, cum per vim locum in quo erat (nempe regina) obtinere non posset, imperator ipse securitate præstita recipit eam et filium ad manus suas, quas Muscancervelli custodiæ tradidit, et ex eis fecit suæ beneplacitum voluntatis ». Richardus de Sancto-Germano scribit etiam : « Imperator ipse in die Natalis Domini regens Panormi curiam generalem, præfatam reginam et filium ejus, necnon et alios quamplures præsules et comites regni, quibus ipse proditionis notam imponebat, judicio Petri Celani comitis capi fecit, et ex ipsis quosdam orbavit, quosdam incendio, quosdam suspendio, et quosdam in Alemaniam et alio destinavit. Tunc imperatrix in civitate Marchiæ filium peperit nomine Fredericum mense Decembri in festo sancti Stephani ». Quæ omnia placuit referre, ut constet Joannem de Ceccano, quem Baronius anno MCXCIII num. 1 secutus est, pleraque ex his perperam in eum annum retrahere, ut ibidem apud Baronium videre est. Accurate tamen idem Joannes de Ceccano tam prosa quam versibus gesta hoc anno narrat, et tam ex iis, quæ ipse habet, quam ex iis quæ mox retulimus, refelluntur aliquæ fabulæ de crudelitate Henrici imp. confictæ a recentioribus historicis.

9. *Joachimus abbas exterminium Tancredi, ejusque familiæ prædixerat.* — Indigne tamen *Henricus imp.* in domum regiam, aliosque omnis conditionis sævit. Hanc *Tancredi* familiæ infelicitatem ei prædixerat beatus Joachimus abbas Florensis. Cum enim Tancredo suspectus esse cœpisset, quasi Henrici imp. partibus contra ipsum favens, excanduit adversus virum Dei, easque minas jacere auditus est, de quibus amicus quidam Messanensis Joachimum admonens, hoc responsum *nonis* Octobris anno MCXCI scriptum accepit : « Accepi litteras tuas, ex quibus Tancredi regis minas contra me et contra familiam meam intellexi. Sed præsidium Altissimi non modo servabit cœnobium patriamque meam; sed omnia in bonum convertet. Suscitabit ab Aquilone potentiam, et rursum confringetur cornu superbi »; quod nempe in prima Neapolitani regni occupatione per Henricum imp. utcumque fractum, comminutum est, penitus in ejusdem Henrici reditu feliciori, cujus favore Joachimo et Florensi Ordini ad votum ferme fluxerunt omnia. Quod multo clarius, distinctiusque ipsemet Tancredo denuntiavit; quando comminanti, se « brevi in utraque Sicilia constructa cœnobia Ordinis sui demoliturum », an. MCXCIII, nonis Julii rescripsit in hunc modum : « Perlegi minacem Epistolam majestatis tuæ, cui nunquam officere volui, sed voluntatem regis regum Dei adimplevi. Hæc dicit Dominus : Egredietur rursus ut ignis indignatio mea, et succendetur rex impius. Cadet qui sedet in axe, et ob desperationem tabescet. Nati ejus sterilescent ferro, et oculi eorum igne perdentur, ut pereat memoria generationis suæ. Oro tamen incessanter, ut avertat Deus iram suam a majestate tua, quam humillime, ut par est, revereor ». Profertur utraque Epistola ex libro Ms. abbatiæ Florensis a Gregorio de Lauro Sagitia-

riensi, abbate Ordinis Cisterciensis, in Apologia B. Joachimi abbatis, et ex eo a Papebrocio ad diem XXIX Maii in Comment. prævio in ejus Vitam § 5.

10. *Eleonora regina scribit ad Cælestinum III.* — Epistola CXXVI *Eleonoræ* Angliæ reginæ ad *Cælestinum III* data, quæ legitur inter Epistolas Petri Blesensis, quæque refertur a Baronio an. MCXCIII, num. 11 et seqq. ad initium præsentis anni pertinere videtur, ut ibidem suspicatus est Baronius. Ex ejus enim lectione perspicuum fit, eam ab *Eleonora,* dum adhuc in Anglia versaretur, datam, et eo tempore, quo Richardus rex ejus filius adhuc in potestate imperatoris erat. *Richardus* autem, ut supra diximus, hoc anno die quarta mensis Februarii Eleonoræ Moguntiæ existenti redditus est. Præterea in ea Epistola Eleonora num. 16 inter alia, de quibus culpat imperatorem, inquit: « Siciliam, quam a temporibus Constantini constat esse patrimonium sancti Petri, post legationes, post supplicationes, post comminationes Apostolicæ Sedis, in perpetuum Romanæ Ecclesiæ præjudicium, usurpatione tyrannica occupavit ». Hujus anni initio nondum Henricus imp. Siciliam occuparat, sed regina iræ impotens aggressionem Siciliæ occupationem vocat. Nec video quem sensum alium verba ejus pati possunt.

11. *Mors Absalonis archiep. Lundensis.* — « Hoc dierum curriculo », inquit Arnoldus Lubecensis lib. 4, cap. 18, « ex hac vita subtractus est dominus Absalon, Lundensis archiepiscopus vir religiosus et magni consilii sive discretionis et præcipuæ honestatis. Hujus industria omnes Ecclesiæ totius Daniæ prius discordantes in Officiis divinis factæ sunt. In Cathedrali sede crucifixum superaffigi præcepit, ut accedentibus et recedentibus reverentia crucifixo magis quam sibi ipsi fieri videretur. Præterea large sua Ecclesiis et monasteriis conferens, maxime Cathedralem Ecclesiam B. Laurentii martyris Lundis ditare et ornare studebat coronis pretiosis, et campanis maximis, ut nunc cernitur (scribebat Arnoldus initio sæculi sequentis) et diversis ornamentis. Et quia erat, ut dictum est, vir religionis amator, monasterium Cisterciensium monachorum in Sora ædificare, et ditare satagebat, ubi etiam circa finem dierum suorum molestia corporis tractus ægrotabat. Ordinatis autem Ecclesiæ suæ rebus, in die B. Benedicti abbatis diem clausit extremum. Cujus morte omnis Dania non parum indoluit, et quia multos discordantes ad pacem in Vita sua reformaverat, ipsius exitum Jesu Christo pacis auctori commendabat ».

12. *Post septennium contigit.* — Porro licet Arnoldus capite laudato et sequentibus de rebus hoc anno gestis verba faciat, non tamen existimandum, *Absalonem* hoc anno vivendi finem fecisse, cum lib. 1 Epistolarum Innocentii III, Epistola CDXIX, qua Absaloni, ejusque successoribus confirmatur primatus ei ab Hadriano IV, Alexandro III, et sequentibus Pontificibus Rom. attributus in regno Sueciæ, his verbis absolvantur: « Datum Laterani per manum Reinaldi domini papæ notarii, cancellarii vicem agentis, IX kalend. Decemb. Indict. II, Incarnat. Domini anno MCXCVIII, Pontificatus vero domini Innocentii papæ III anno primo ». Præterquam quod ibidem recitantur postea variæ ad Absalonem archiepiscop. Lundensem litteræ ab Innocentio III datæ. His igitur loquendi formulis quas sæpius viros doctos in errorem impulisse animadverti, *hoc dierum curriculo ;* vel *his diebus*, aliisque hujusmodi intelligendum *circa hæc tempora*, easque magnam latitudinem habere pro certo tenendum. Hinc Pontanus lib. 6 Historiæ rerum Danicarum ad annum MCCI ait Absalonem *XII kal. April.* ejusdem anni e vivis abiisse, quod videtur ex probis documentis exscripsisse. Vixit *Absalon* sub regibus Daniæ Valdemaro I, et Canuto VI hujus filio, quibus bonam operam navavit in bellis, et religionem Christianam in illis partibus valde promovit.

13. *Monachus fit patriarcha Jerosolymorum.* — *Albertus* patriarcha Jerosolymitanus hujus nominis primus usque ad præsentem annum pervenit, quo Willelmus Armoricus in gestis Philippi Augusti scribit: « Anno Incarnat. Domini MCXCIV, Michael decanus Parisiensis, vir theologus et sanctus, in patriarcham Jerosolymorum est electus, sed antequam illuc iter arriperet, factus est archiepiscopus Senonensis ». Idem scribunt Rigordus in Gestis ejusdem regis, et Albericus in Chron. Post illam electionem *Monachus* in Florentina diœcesi natus, sede Jerosolymitana donatus est. Papebrocius in Hist. patriarcharum Jerosolymit. qui *Albertum* prætermisit, plura de *Monacho* habet.

14. *Moritur Sanctius VII Navarræ rex.* — *Sanctius*, cognomento *Sapiens,* rex Navarrorum hujus nominis VII, hoc anno e vivis excessit, ut Garibayus in Compendio Historiali lib. 24, cap. 14, et Oyenartus in Notitia Wasconiæ pag. 331 tradidere. In libro Fororum Navarræ, ut observavit Moretus in Investigationibus Navarræ, hæc verba leguntur : « Anno D. MCXCIX obiit piæ recordationis Sanctius illustris rex Navarræ, vir magnæ sapientiæ ». Garibayus vero notat, eum die Lunæ vicesimo septimo mensis Junii e vivis excessisse, ideoque hoc anno. Regnavit annos quadraginta tres, menses septem ac dies sex, ut idem Moretus probat. Ei successit *Sanctius* cognomento *Fortis* filius ejus.

15. *Alphonsus VIII Castellæ rex bellum Mauris indicit.* — Ante hujus anni finem *Alphonsus* hujus nominis VIII, Castellæ rex, consilio et impulsu *Martini* archiepiscopi Toletani pacem cum Mauris fregit. *Martinus* archiep. exercitus præfectus magnas strages in Andalusia edidit, et ita Mauros persecutus est, ut coacti fuerint a *Jacobo* Almohadum in Africa et Hispania Sarracenica imperatore, qui Marochii degebat, auxilium postulare. Quo tempore, cum *Alphonsus* rex litteras ad *Jacob* imperatorem jactantiæ plenas, quibus eum

ad certamen provocabat, misisset, ejus animum valde exasperavit, ut habet Nowcirius. Abulpharajus in Latina editione suæ Historiæ pag. 277, eas litteras exhibet. *Jacob* collectis copiis fretum in Hispaniam trajecit, annoque sequenti acriter cum Castellanis pugnavit, ut ibi videbimus.

CÆLESTINI III ANNUS 5. — CHRISTI 1195.

1. *Cœlestinus papa a nuntiis regis Angliæ sollicitus, ducem Austriæ excommunicat, qui tandem resipiscens moritur.* — Redemptoris annus millesimus centesimus nonagesimus quintus incipit, Indictione decima tertia, quo Cælestinus papa adversus Leopoldum Austriæ ducem pro dimittendis obsidibus a Richardo Anglorum rege interpellatur, his querelis expositis per nuntios ad hoc missos, quas Matthæus Paris hoc anno sic recitat : « Pater sancte, salutat excellentiam vestram dominus noster rex Anglorum Richardus, et postulat sibi justitiam exhiberi de duce Austriæ, qui ipsum de peregrinatione sua tam laboriosa revertentem cepit, et aliter quam tantum principem decuit afflixit, imperatori ac si bos esset vel asinus vendidit; qui postmodum ambo regnum ejus intolerabili redemptionis debito contriverunt. Ipsi insuper a Christianæ fidei legibus non alieni, in tali casu regi detento graviora exercuerunt judicia, quam ipse Saladinus faceret, si in manibus ipsius per simile infortunium incidisset : contra quem ipse rex a finibus terræ, relicto regno nuper adepto, relicta patria, parentibus et amicis, dimicaturus ascendit. Sciret forsitan, regis generositati simul et probitati sive majestati nimirum deferre : cui illa gens barbara et cervicosa deferre nescivit. Sed fortasse hoc fecerunt, ut sibi tanti regis captio pro laudabili victoria imputaretur : cum nunquam ipsum bello appetere præsumpsissent, si bellicoso suo exercitu vallatus fuisset. Nec sibi regis dejectionem existiment imputari, sed divinæ potius dispensationi, ad cujus nutum rota etiam fortunæ hunc humiliat et hunc exaltat, hunc dejicit et hunc attollit. Movet præterea non mediocriter dominum nostrum regem, quod sub pace et protectione vestra, omnibus peregrinis usque ad triennium concessa, et in pœnam excommunicationis inflicta et firmata, ipsum a peregrinatione venientem et iterum redire disponentem ceperunt, atque sub custodia carcerali detrudentes, ad gravissimam redemptionis summam coegerunt. Jubeat ergo excellentia vestra, ut obsides domini nostri regis, qui adhuc pro parte redemptionis, quæ solvenda restat, detinentur in vinculis, liberos exire. Dux ille permittat, et pecuniam illam quam a domino nostro excommunicatus recepit, ex integro restituat, necnon sibi suisque illatam injuriam digna satisfactione emendet.

2. « Cumque hæc et alia multa coram summo Pontifice regii nuntii allegassent, dominus papa illico post trinam admonitionem, quam dux exaudire recusavit, surgens cum suis cardinalibus, ipsum ducem nominatim excommunicavit, et in genere omnes, qui in regem et suos manus injecerant violentas. Terramque ducis totam Ecclesiastico supponens interdicto, Veronensi (Viennensi) episcopo dedit in mandatis, quatenus hanc interdicti et excommunicationis sententiam, singulis diebus Dominicis et festivis, per totum Austriæ ducatum faceret publicari. Quod si idem dux mandatis nostris », inquit Cælestinus, « parere decreverit, in virtute Dei eidem præcipias, ut obsides regis Anglorum universos absolvat, pactiones omnes relaxet, et ablata sibi per eum et suos, et quæ de ipsius regis iniqua redemptione percepit, universa restituens, eosdem obsides faciat cum securitate ad propria remeare : et amodo talia non attentans, nihilominus etiam de injuria et damnis congrue satisfaciat irrogatis. His omnibus præfato duci ab episcopo Veronensi rite denuntiatis, dum idem dux mandati Apostolici aspernator existeret, percussa est terra illius sterilitate inaudita, fame nihilominus, etc. » Sed hæc anno superiori (ut vidimus). Quæ autem hoc anno contigerint, sic narrare pergit :

3. « Sed cum in his omnibus non sit aversus furor ducis, imo in deterius aggravatus, ipse divino judicio terribiliter percussus est. Die siquidem sancti Stephani, cum equitando lusum pergeret, sociis comitantibus, equus cui dux insidebat,

violenter pedem offendens, tibiam sedentis cum pede insanabiliter contrivit. Nam tibia cum pede protinus conjuncta nigredine quadam intumescens, nullo medicorum potuit cataplasmate sedari, quin igni, quem infernalem vocant, tumori admixto, intolerabiliter cruciaretur. Quem dux cruciatum ferre non valens, pedem a crure fecit detruncari; ipso interim dolabrum tenente, cæteris omnibus præ nimio horrore hoc facere renuentibus. Sed non sic doloris cruciatus evasit : nam illico femur cum corpore reliquo igne illo execrabiliter depascebatur.

4. « Tandem vero culpam recognoscens iniquam, quam in regem et suos malitiose exercuerat, suadentibus episcopis qui aderant, obsides absolvit, et residuum pecuniæ de redemptione regis, et quod receperat, se redditurum spopondit, atque Ecclesiasticæ censuræ se deinceps pariturum promisit. Tunc episcopi qui aderant, videntes eum in tanta miseria et calamitate constitutum, a sententia excommunicationis absolventes, ad communionem fidelium admiserunt; et sit cum intolerabili cruciatu spiritum exhalavit. Cujus corpus diutius jacuit inhumatum, donec horribilibus scateret vermibus, eo quod filius ejus mandatum exequi nollet; sed tandem ab amicis compulsus, obsides absolvit et repatriandi licentiam concessit ». Describit eadem sigillatim Rogerius hoc ipso anno in Annalibus, singulaque recenset quam exactissime, quæ tunc miserrime eidem duci infelicissimo contigere; agitque prolixius de restitutione obsidum et remissione promissæ ab Anglorum rege pecuniæ, qua præcedente satisfactione, absolvi meruit ante obitum. Constat insuper eumdem ducem Austriæ etiam testamento cavisse, ut pecunia restitueretur per suos heredes Richardo regi Anglorum; quod constat ex Epistolis Innocentii papæ Tertii [1].

5. *Henricus papa excommunicatus.* — At Cælestinus papa, qui iterum excommunicatione percelluit Austriæ ducem, nequaquam abstinuit ab excommunicatione Henrici imperatoris, quem stante eodem rege Anglorum Richardo commonuit, ut quod male exegisset ab eodem rege Anglorum, eidem restitueret, et quod exigendum remaneret, omnino dimitteret. Sed cum neutrum præstaret, eumdem anathematis sententia condemnavit, in qua miser ad obitum usque permansit. Quid vero tunc actum sit, suo loco dicetur. Fuit laborandum in his, Cælestino defuncto, Innocentio successori, qui eamdem persecutus est causam, ut male acceptam pecuniam redderent successores, ut docent quæ extant de his plures ejusdem Pontificis datæ ad diversos ejusdem argumenti litteræ Apostolicæ [2].

6. *Pro ejecta uxore legitima regis Franciæ papa agit.* — Eodem anno, quod semel cœperat, pergit Cælestinus papa urgere Francorum regem, ut dimissam uxorem reciperet, acceptamque præter jus fasque dimitteret. Cujus rei causa eodem quoque anno idem papa Cælestinus Senonensi archiepiscopo inter cætera scripsit hæc verba [1] : « Nos itaque, qui ipsum regem Francorum specialiter in visceribus nostris charitatis diligimus, per dilectum filium nostrum C. subdiaconum Apostolicæ Sedis legatum, ad hoc specialiter missum, rogavimus eumdem, ut reginam suam, quam a se consilio iniquo amoverat, affectu maritali tractaret : nec illis aures accommodaret, qui pro lucro reputant, si possunt inter aliquos odium et discordiam seminare. Inde est, quod illam divortii sententiam, contra juris ordinem prolatam de fratrum nostrorum consilio penitus irritantes, fraternitati tuæ per Apostolica scripta mandamus firmiter et præcipimus, quatenus, si prædictus rex, ista vivente, aliam superducere voluerit, vos auctoritate Apostolica id eidem inhibere curetis ». Sed et Innocentius papa in Epistola de his agens [2], affirmat quod Cælestinus papa in sacro consistorio cardinalium penitus irritavit sententiam Francorum episcoporum de faciendo hujusmodi divortio. Pergit vero Matthæus Paris :

7. *Idem agit pro expeditione in Terram-Sanctam.* — « Circa dies istos papa Cælestinus Huberto Cantuariensi archiepiscopo, ejusque suffraganeis pro negotio Terræ-Sanctæ scripsit inter cætera in hunc modum :

« Vos autem, fratres archiepiscopi et episcopi, quibus cura animarum et sollicitudo commissa est, precibus instantes ad Dominum incessanter, subditos vobis populos inducatis, ut assumpto Crucis signaculo, ad confutandos fidei Christianæ persecutores accingantur. Speramus siquidem, et vos sperare debetis, quod Dominus in verbo prædicationis, et orationis vestræ recte laxabit in capturam et tales ad defensionem Orientalis provinciæ propitius excitabit, quorum potius exigentia meritorum quam armorum fiducia exsurget Deus, et inimici ejus dissipabuntur, et fugient a facie ejus qui oderunt eum. Nos autem illis, qui pro divinitatis amore hujus peregrinationis laborem assumere, et quantum in se fuerit, implere studuerint; de indulto nobis a Domini auctoritate officio illam remissionem impositæ pœnitentiæ per sacerdotale ministerium facimus, quam prædecessores nostri suis noscuntur temporibus statuisse : ut videlicet, qui corde contrito et humiliato spiritu laborem hujus peregrinationis assumpserint, et in pœnitentiam peccatorum hoc iter expedierint, si in fide decesserint, plenam suorum criminum indulgentiam, et vitam consequentur æternam. Bona quoque ipsorum ex quo crucem acceperint, cum familiis suis sub Romanæ Eccl. necnon et archiepiscoporum aliorumque Ecclesiæ prælatorum protectione consistant, et nullam de his quæ in susceptione crucis quiete possederunt, (donec de ipsorum reditu, vel obitu certissime cognoscatur

[1] Innoc. l. 1. Ep. CCXXX, CCXXXVI, CCXLII. — [2] Ibid.

[1] Matt. Paris hoc an. hist Angl. — [2] Innoc. Ep. CLXXXVI.

jacturam vel perturbationem sustineant, vel quæstionem : sed bona ipsorum integra remaneant interim et quieta.

8. « Illi autem, qui in subsidium terræ illius de bonis suis illuc transmiserint, de peccatis suis veniam consequentur, juxta sua moderamina prælatorum. Hunc tibi, frater archiepiscope, oneris hujus laborem duximus injungendum, mandantes, ut apud charissimum in Christo filium nostrum illustrem Anglorum regem, qui Terram-Sanctam sub trium statuit treguis annorum, ut ad defensionem illius terræ milites et pedites bene instructos transmittat, assiduis exhortationibus elabores; provinciam circumiens Anglicanam, opportuns et importunis prædicationibus instes, ut pro defensione Christianitatis assumpto crucis signaculo, terram visitent transmarinam.

9. « Cum hæc autem ad regis notitiam pervenissent, ipse prompta devotione animatus alios strenuos ad opus crucis, maxime quos multipliciter exaltaverat, alacriter animabat, persuadens, ut tam pro ipsius regis salute quam Ecclesiæ promotione, et propriarum animarum salute ad laborem prædictum accingi non pigritarent. Et ut quosdam huic salubri admonitioni rebelles civilius reprehenderet, prædicatoris formam induens, hanc frequenter, parabolam circumsedentibus replicavit ». Hucusque Matthæus Paris.

10. *Cœlestinus adversus Eboracensem archiepiscopum laborat.* — Eodem anno idem Romanus Pontifex Cælestinus rursum laborat adversus excessus Eboracensis archiepiscopi, plus justo, eo quod frater regis Anglorum esset, sibi sumentis, de quibus Rogerius in Annalibus hoc anno quinto Cælestini Pontificatus his verbis agit, de suspensione ipsius Eboracensis archiepiscopi, facta per Cælestinum, sic pergens :

« Eodem anno Cælestinus papa ad instantiam nuntiorum decani et canonicorum Eboraci, in hac forma scripsit prædicto Simoni Eboracensis Ecclesiæ decano :

« Cælestinus episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Simoni decano Eboracensi, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cum universalis Ecclesiæ regimen nobis, licet insufficientibus, divina favente gratia, sit commissum, et singularum ex ei casibus præcavere teneamur et utilitatibus providere : illud nobis est summo opere præcavendum, ne inde Ecclesiæ in temporalibus, vel spiritualibus detrimentum incurrant, unde ipsarum honorem et commodum credimus procurare. Cum enim pensatis personarum meritis et diligenter inspectis, aliquis juxta suorum exigentiam meritorum per nos fuerit a suæ dignitatis potestate suspensus, et ab Ecclesiarum prælatione ad tempus amotus, ne subditis pastoris cura privatis malignandi materia tribuatur, et occasio litigandi ; eis in tali debemus providere persona, quæ et litigantium dirimere quæstiones, et subditorum excessus corrigere noverit, et quantum sui officii debitum patitur, et diligat, et affectet. Inde est, quod cum Eboracensis archiepiscopus, ejus actibus exigentibus, et contumacia faciente, qui abusus patientia nostra, neque a suis iniquitatibus destitit, nec nostro se conspectui, indulto sibi misericorditer termino, præsentavit, ab usu pallii, et episcopalis officii executione, administratione quoque tam spiritualium quam temporalium, et beneficiorum perceptione nostra sit auctoritate suspensus : discretioni tuæ auctoritate præsentium duximus indulgendum, ut cum consilio canonicorum in Eboracensi Ecclesia residentium clericorum Eboracensis diœcesis excessus corrigere valeas, et querelantium tam clericorum quam laicorum Eboracensis diœcesis controversias quæ judicio exigunt Ecclesiastico terminari, canonice definire, canonica severitate, appellatione remota, percellens eum, qui super hoc contumaciter duxerit resistendum, donec eidem Ecclesiæ aliter fuerit sollicitudine nostra provisum. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ concessionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Laterani decimo kalendas Januarii, Pontificatus nostri anno quinto ». Ac rursum in eadem causa :

11. « Cælestinus episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis abbatibus, prioribus, archidiaconis, decanis, et aliis clericis, comitibus et baronibus, et aliis in Eboracensi provincia constitutis, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Quam misericorditer Romana Ecclesia super facto Eboracensis archiepiscopi processerit, videre licet, si litterarum nostrarum tenorem, quas utraque partium a Sede Apostolica diversis temporibus impetravit, diligenter attendatis. Cum enim significantibus dilectis filiis decano et capitulo Eboracensi, et non paucis abbatibus, prioribus et aliis Ecclesiæ prælatis in regno Angliæ constitutis, ad Apostolatus nostri audientiam pervenisset, dictum archiepiscopum, pastoralis officii debito prætermisso, sæcularibus negotiis implicari, et non divinis obsequiis, non clericis ordinandis non Ecclesiis dedicandis, non Synodis celebrandis, non benedicendis abbatibus, sed venationibus et aucupio totius animi sui studium applicare, et exercere alia, quæ commisso sibi officio pontificali, et honori non modicum derogant : non statim formavimus judicium contra eum, sed inquisitionem famæ ipsius venerabili fratri nostro Lincolniensi episcopo, et dilectis filiis archidiacono de Northamptun, et priori de Ponte-Fracto (Ponte-Sacro) duximus committendam : cupientes ipsum archiepiscopum per interminationem suspensionis, si de his quæ nobis fuerant significata constaret, vel si ea legitime comprobari non possent, per exhibitionem canonicæ purgationis, quam ei cum tribus episcopis, et totidem abbatibus feceramus indici, a suis excessibus deterrere, et ad veritatis tramitem revocare. Verum

quoniam idem archiepiscopus, antequam citatio eorumdem judicum pervenisset, ad Sedem appellavit Apostolicam, dicti judices juxta litterarum nostrarum tenorem, spatio ei trium mensium indulto, kal. Junii, quo appellationem interpositam prosequi non differret, ipsi procuraverunt pro termino assignare. Deinde vero cum archiepiscopus ipse iter arripuisset ad Sedem Apostolicam veniendi, timens ne propter inclementiam aeris aliquod personæ ipsius periculum eveniret : a nobis litteris et nuntiis postulavit, ut statutum sibi terminum deberemus misericorditer prorogare. Nos vero precibus ipsius annuentes, et credentes quod eo citius de suis excessibus pœniteret, quo nos ad audiendas petitiones suas magis propitios et faciles inveniret, terminum usque ad Octavas beati Martini proximo præteritas prosequendæ appellationis ad ipsum purgandum statuimus, memoratis judicibus dantes nihilominus in mandatis, ut si tunc inde archiepiscopus nostro aspectui neglexerit se præsentare, exinde juxta priorum litterarum tenorem in causa procederent, et quæ ipsis per easdem litteras mandata fuerant, exequi procurarent. Cæterum memorato termino jam transacto, cum ad Romanam Ecclesiam nec accesserit, nec aliquem miserit responsalem, qui absentiam suam quolibet modo excusaret : ipsius inobedientiam et contumaciam attendentes, ipsum ab usu pallii, et pontificalis officii executione, administratione tam temporalium quam spiritualium, ac perceptione beneficiorum duximus suspendendum ; memoratis judicibus per Apostolica scripta mandantes, ut eum per totam Eboracensem diœcesim et provinciam suspensum a nobis publice statuant nuntiare. Ideoque universali vestræ per Apostolica scripta mandamus quatenus eidem archieptscopo vel officialibus ejus, nec in spiritualibus nec temporalibus præsumatis aliquatenus respondere. Sed si quas inter aliquos vestrum in Eboracensi diœcesi positorum quæstiones oriri contingat, quæ judicio Ecclesiastico debeant terminari, ad audientiam dilecti filii nostri Simonis Eboracensis decani easdem controversias deferatis, ipsius judicium recepturi humiliter, et firmiter servaturi : scientes nos eidem decano de solita Sedis Apostolicæ misericordia indulsisse, ut cum consilio canonicorum suorum in Eboracensi Ecclesia residentium excessus corrigat clericorum, et eorum, ac laicorum, qui Ecclesiasticam audientiam exigunt, in Eboracensi diœcesi definiat quæstiones. Datum Laterani decimo kalendas Januarii, Pontificatus nostri anno quinto ». Insuper de iisdem ad delegatos judices.

12. « Cælestinus episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Lincolniensi episcopo, et dilectis filiis archidiacono de Northamptun, et priori de Ponte-Fracto (Ponte-Sacro), salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cum sacrosancta Romana Ecclesia super immobile fundamentum, lapidem scilicet angularem et verum, perpetua stabilitate fundata, de seipsa Veritate dicente : Super hanc petramæ dificabo Ecclesiam meam, per beati Petri merita Ecclesiarum omnium magisterium cepit et primatum, ad principem Apostolorum Domino protestante : Si diligis me, pasce oves meas, et non solum corporum, sed etiam animarum judiciariam accepit potestatem ; eodem Apostolorum principe audiente a Domino : Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis : nos, quos non propria merita, sed sola divina miseratio ad summi Pontificatus apicem evocavit, si judicia nostra recta volumus et provida deliberatione formare et potestate nobis tradita non abuti, illius debemus, quantum humana permittat fragilitas, exempla sectari, in quo Sedes Apostolica fundata consistit, et a quo cæterarum Ecclesiarum curam suscepit, et ligandi atque solvendi plenitudinem potestatis. Mirabilis enim super omnia Deus, et inscrutabilis divini consilii altitudo, licet incomprehensibilia sint judicia ejus, et investigabiles viæ ipsius : aliquid tamen ex his quæ in inferioribus operatur, si recte conspicimus, nobis et aliis Ecclesiarum prælatis in forma judicii innuit imitandum. Qui cum sterilem arborem de vinea sua, juxta illud Evangelii [1], præceperit succidendam, ne terram fertilem occuparet, præmisit, dicens : Ecce tres anni sunt, ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, et non invenio. Succide ergo illam.

13. « Hoc siquidem nos, licet minimi, et humanæ fragilitatis subjacentes defectibus, intra nos ipsos assidua meditatione pensantes, auditis excessibus Eboracensis archiepiscopi, et de inhonesta vita, et de inutili conversatione ejus rumoribus in nostra et fratrum nostrorum audientia recitatis, non statim formavimus judicium contra eum, sed exemplo illius, cujus miserationes super cætera opera ejus, ut sterilis arbor pullularet in fructus, et vigorem reciperet jam amissum, non modico temporis spatio ad correctionem ipsius multiplicatis litteris et mandatis non destitimus laborare, nunc cum ad viam salutis nostris monitis revocantes, nunc per interminationem suspensionis officii et beneficii deterrentes ab iniquitatis suæ semitis et erroris, sicut vobis qui totam rei seriem, et processum negotii, quoad ordinem, agnovistis, credimus manifestum. Sane ad audientiam nostram ex personarum, et capituli Eboracensis Ecclesiæ insinuatione pervenit, et idipsum dilectorum nostrorum Roberti de Eborato, et Rogeri de Selebi, et aliorum abbatum Præmonasterii (Præmonstratensis) Ordinis testimonia manifeste declarare videntur, quod Gaufredus Eboracensis archiepiscopus sacramenta injuncti sibi officii vilipendens, venatione, aucupio et atiis militaribus curis inutiliter occupatus, ordinationi clericorum, Ecclesiarum dedicationibus, aut Synodis celebrandis nec manum,

[1] Luc. XIII.

nec operam post sui promotionem adhibuit, nec abbatem aliquem benedixit; licet tam contra clericos quam abbates ad maledicendum et excommunicandum linguam consueverit juxta motum proprium indiscrete laxare. Libertates Ecclesiæ suæ, ac consuetudines approbatas evacuat ac subvertit; appellationes, quæ solent esse ad remedium oppressorum, ad Romanæ Sedis injuriam reduxit in contemptum; et plures pro eo quod ad nos appellationem emiserant, vinculis fecit carceralibus vehementer adstringi.

« Personas Ecclesiæ suæ post appellationem ad nos factam, honoribus et beneficiis spoliavit; quosdam canonicorum appellatione contempta excommunicationi subjecit : privilegia Romanorum Pontificum in ejus præsentia sua omnino auctoritate frustrantur; et qui forte alias tutus esset, in ostensione privilegii nostri optati coram eo præsidii beneficium demeretur. Cum contingit aliquem ad subtractam sibi Ecclesiam, vel possessionem per judices delegatos auctoritate nostra restitui : cum per quem judicium debuerat executioni mandari, statim sentiet inimicum. Plures enim taliter restitutos destituit, et Ecclesias suas per ministros suos violenter aggrediens, fores earum fregisse et eos proponuntur per violentiam expulisse : quamplures reatum perjurii fecit perniciose incurrere : ipsos ab obedientia, quam archidiaconis suis canonice servandam juramento promiserant, quadam necessitatis violentia retrahendo : præterea majorem Ecclesiam cum multitudine armatorum aggrediens, fores capituli per violentiam confringi et asportari fecit, et bona canonicorum et clericorum plurium, qui res suas tam in Ecclesia quam in thesaurario ibi deposuerant, fecit per potentiam detineri. Pro quibus omnibus Eboracense capitulum ad nostram præsentiam appellavit. Comperimus etiam ex testimonio prædictorum, quod Ecclesiis quandoque vacantibus, præsentatas sibi ab his, ad quos præsentatio pertinet, personas idoneas non admittit : sed eas aut pueris et minus honestis personis assignat, usus pariter et præsentantis et instituentis officio; aut facit eas de sola voluntate vacare, ut earum fructus usibus ipsius applicentur, et quod sustentationi alicujus honesti clerici debebatur, sibi non metuit retinere.

14. « Addiderunt etiam, quod cum spiritualia dona gratis debeant et sine pravitate distribui, frequenter cum donat Ecclesiam, aut eam scindit per partes contra statuta canonica, vel in ea sibi novam et indebitam retinet possessionem (pensionem), et quamplures excommunicatos, vel suspensos, nonnisi pecunia interveniente absolvit. Religiosi vero et honesti viri in conspectu ejus despecti, et contemptibiles fiunt : viles et suspectæ personæ de facili familiaritatem ejus et gratiam assequuntur. Nos vero de rumoribus tam profanis auditis non semel, sed sæpius, et tam prædictorum quam aliorum prælatorum in regno Angliæ, et in Eboracensi provincia positorum litteris, nostris auribus frequentius inculcatis, volentes eum a suis excessibus deterrere, et ad exequendum pastoralis officii debitum revocare, inquisitionem famæ ipsius vobis duximus committendam, ut convocatis abbatibus, et prioribus, et aliis Ecclesiasticis personis Eboracensis diœcesis, inquireretis de præmissis diligentius veritatem, et si accusatores legitimi procederent contra eum, auditis quæ proponerentur hinc et inde et depositionibus testium redactis in scriptis, eas sigillorum vestrorum signatas munimine ad Sedem Apostolicam transmittere deberetis : assignato partibus termino competenti, quo ad audiendam sententiam nostro se conspectui præsentarent. Hoc etiam iisdem litteris meminimus fuisse insertum, ut deficientibus accusatoribus, si fama publica faceret contra eum, purgationem ipsius cum tribus episcopis et totidem abbatibus, sublato appellationis obstaculo, indicere curetis. In qua si forte deficeret, ipsum ab archiepiscopali officio et administratione suspensum nostro faceretis conspectui præsentari : si vero archiepiscopus memoratus, antequam citatio vestra perveniret ad ipsum, ad Sedem Apostolicam appellaret, induciis ei trium mentium indultis, si infra eos interpositam appellationem prosequi negligeret vel differret, ipsum ab omni pontificali officio et archiepiscopatus administratione nostra nuntiaretis auctoritate suspensum. Quia vero idem archiepiscopus, antequam per vos citaretur ad causam sicut nobis suis litteris et nuntiis intimavit, Sedem curavit Apostolicam appellare, et vos ei ad prosequendum appellationem kalendas Januarii pro termino assignastis : ipsius laboribus et expensis parcere disponentes, ac timentes si æstivo tempore ad Urbem accederet aliquod personæ ipsius ex aeris inclementia periculum proveniret, cum sicut nobis intimatum fuerat iter arripuisset ad Sedem Apostolicam veniendi, et paratus existeret de objectis sibi criminibus respondere, de solita Sedis Apostolicæ benignitate prosequendæ appellationis ab ipso usque ad Octavas beati Martini proximo præteritas terminum duximus prorogandum; omnia, quæ fuerunt contra eum impetrata, usque ad eumdem terminum suspendentes et revocantes in statum pristinum, quidquid contra eum post appellationem ad nos interpositam priorum litterarum obtentum fuisset a nobis vel aliis immutatum. Vobis etiam per Apostolica scripta distincte mandavimus, ut nisi in Octavis S. Martini nostro conspectui se præsentaret, juxta formam primæ commissionis, sublato cujuslibet contradictionis et appellationis obstaculo, procedere nullatenus differretis.

15. « Verum, quoniam memoratus archiepiscopus abusus patientia nostra, nec ad Romanam Ecclesiam accessit, nec responsalem aliquem destinavit, qui vel ejus absentiam excusaret, cum eum non modicum ultra præfixum sibi terminum misericorditer curaverimus exspectare, licet eo ipso videatur confessus de crimine, quod nostro se con-

spectui præsentare neglexit, ipsum ab usu pallii et omnis episcopalis officii executione, a ministratione quoque tam spiritualium quam temporalium et beneficiorum perceptione ipsius Eboracensis Ecclesiæ et provinciæ duximus suspendendum : ut sic saltem a suæ iniquitatis pertinacia resipiscens, canonicæ severitatis censuram in se non exigat fortius exerceri. Ideoque discretioni vestræ per Apostolica scripta mandamus, atque præcipimus, quatenus eum per omnes Ecclesias Eboracensis diœcesis et provinciæ suspensum a nobis publice nuntietis : omnibus clericis et laicis ejusdem provinciæ ex parte nostra firmius injungentes, ne ipsi archiepiscopo, vel officialibus ejus in temporalibus, vel spiritualibus respondere præsumant, donec de ipso archiepiscopo aliud duxerimus statuendum. Mandamus autem, et per vos volumus in Eboracensi diœcesi nuntiari, ut si forsitan inter aliquos quæstiones moveri contingat, quas Ecclesiastico judicio conveniat terminari, ad audientiam dilecti filii nostri Simonis Eboracensis decani, cui cum consilio canonicorum in eadem Ecclesia residentium, et clericorum excessus committimus corrigendos, et litigantium, tam clericorum quam laicorum controversias decidendas referant, ipsius judicium suscepturi humiliter, et firmiter servaturi.

16. « Ad hæc omnia, quæ auctoritate litterarum nostrarum, antequam ad vos secundarum notitia pervenisset, super negotiis eumdem archiepiscopum contingentibus tam restitutionibus ablatorum, quam de aliis provide et rationabiliter statuistis, rata decrevimus permanere, mandantes, ut auctoritate nostra suffulti, ad Eboracensem Ecclesiam accedentes juxta priorum litterarum tenorem, tam in inquisitione famæ quam restitutione ablatorum canonicis facienda, nihilominus procedatis, non impediente appellatione, vel absentia archiepiscopi memorati, nec obstantibus litteris in primarum litterarum præjudicium hactenus impetratis. Ad hæc præsentium vobis auctoritate injungimus, quatenus sententiam excommunicationis in quosdam canonicos, vicarios, clericos et servientes canonicorum Eboracensis Ecclesiæ, ab eodem archiepiscopo post appellationem ad nos interpositam promulgatam, irritam judicetis penitus et inanem ; ita tamen ut dictos canonicos et alios in eadem sententia nominatos ad majorem cautelam auctoritate Apostolicæ Sedis absolvatis. Omnes autem illos, qui in Benedictum clericum supradicti decani, Walterum presbyterum, Richardum de Semare, et quinque de Cavel clericos, et alios clericos Eboracensis Ecclesiæ manus temerarias injecerunt, vel qui eis violentiam præceperunt inferri, tamdiu nuntietis, appellatione remota, excommunicationis vinculo detineri, donec passis injuriam congrue satisfecerint, et cum vestrarum testimonio litterarum ad Sedem veniant Apostolicam absolvendi. Quod si omnes his exequendis nequiveritis interesse, duo vestrum ea nihilominus exequantur. Datum Laterani decimo kal. Januarii, Pontificatus nostri anno quinto. Harum igitur auctoritate litterarum, officiales archiepiscopi Eboracensis depositi sunt : licet Hubertus Cantuariensis archiepiscopus Apostolicæ Sedis legatus eis licentiam exercendi officium suum retribuerat, qui eos prius suspenderat, quia noluerunt eum hospitari apud Eboracum tanquam legatum. Tradita est ergo omnis potestas Simoni decano Eboraci secundum Apostolici formam mandati, et regis ministri omnes res et possessiones præfati archiepiscopi regiis incluserunt marsupiis ». At quid demum ? Coactus tandem idem archiepiscopus Romam se contulit, ut apparet ex recitanda inferius inscriptione, benigneque exceptus est a Pontifice, qui non tam judicare, quam concordare eum cum adversariis laboravit. Cum autem inter hæc promoveretur expeditio in Terram-Sanctam, de qua et Cantuariensis archiepiscopus consuluisset Cælestinum papam quod ab eo responsum acceperit, suis significat litteris, quibus intexuit ad se datas a Cælestino litteras Apostolicas, in hac forma scribens officialibus archiepiscopatus Eboraci :

17. *Statuta circa negotium Terræ-Sanctæ.* — « Hubertus Dei gratia Cantuariensis archiepiscopus, totius Angliæ primas, et Apostolicæ Sedis legatus, dilectis in Christo filiis officialibus archiepiscopatus Eboraci, salutem in Domino. Litteras domini papæ in hæc verba suscepimus :

« Cælestinus episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Huberto Cantuariensi archiepiscopo et Apostolicæ Sedis legato, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Ex parte tua in audientia fuit nostra propositum, quod multi sunt in Anglia, qui, ut Sepulchrum Domini visitarent, et illi Terræ-Sanctæ, in qua steterunt pedes Domini, subsidium opportunum conferrent, crucem Dominicam assumpserunt, et licet votum possint perficere, tamen ab executione ejusdem se subtrahunt in suarum periculum animarum. Sunt etiam quidam, qui licet crucem susceperint, pro paupertate tamen et corporis debilitate, vel alia justa causa emissum votum non possunt, sicut convenit, adimplere. Verum quia, quid super his agendum sit circa eos, nos duxit fraternitas tua consulendos : auctoritate tibi præsentium respondemus, per Apostolica scripta mandantes, quatenus omnes illos, qui votum tale emiserunt, sicut dictum est, et ad illud explendum propriæ suppetunt facultates, nisi ex juxta causa omittendum, eos ad exequendum, quod gratis vovisse dicuntur ; per censuram Ecclesiasticam appellatione remota compellas. Cæterum de his, qui paupertate et corporis debilitate, vel alio justo impedimento, votum quod emisisse noscuntur, non possunt (sicut convenit) adimplere, volumus, ut cum super his veritas tibi fuerit declarata, pœnitentia congrua eis injuncta, licentiam eis tribuas remanendi, eisdem firmiter injungens, ut quam cito exequendi votum suum libera eis fuerit attri-

buta facultas, id exequi sine dilatione aliqua non postponant. His vero, quos pro infirmitate corporis tibi constiterit nullatenus posse in propria persona votum suum prosequi : unam personam idoneam, vel plures, secundum quod facultates eorum suppetierint, ultra mare transmittant in suis expensis per annum, vel amplius, juxta tuum arbitrium, ibidem in Jesu Christi obsequio moraturas. Datum Laterani secundo idus Januarii, Pontificatus nostri anno quinto ». Hactenus Cælestinus. Pergit vero Cantuariensis archiepiscopus :

18. « Quoniam igitur vovere et non reddere periculosum est, cum ex votis quæ solemniter emissa fuerint non impletis consequens sit, et Dominum offendi et nihilominus in domo ejus scandala suboriri, litterarum quas transcribimus auctoritate vobis præcipiende mandamus, quatenus per singulas parochiales Ecclesias archiepiscopatus Eboraci, de his, qui pro visitando Sepulchro Domini crucem assumentes, vota sua Domino non solverint, diligenter et sollicite inquiratis, sub interminatione anathematis generaliter inhibentes, ne in præjudicium scrutinii hujus vesana cujusquam taciturnitate veritas supprimatur. Cumque nomina singulorum, vel eorum confessio, vel certa vestrorum inquisitio designabit, ipsa distincte notata infra Dominicam, qua cantatur, *Lætare Jerusalem*, per fidum nuntium nobis innotescant. Ad hoc discretioni vestræ mandantes injungimus, quatenus causam Crucifixi constanti patrocinio prosequentes, universos tales in diœcesi Eboracensi charitativa velitis cohortatione et conventione sedula prævenire; sub specie consilii proponentes, ut fideliter impleant, quæ liberaliter promiserunt : ut quod Domino voverunt in conspectu omnis populi ejus, cum propheta in atriis domus Domini in medio Jerusalem exequantur. Sicque voluntariis eorum sacrificiis placetur Altissimus, et factis solutionibus evacuetur importunitas scandalorum.

19. « Moneatis etiam prædictos omnes et singulos, quatenus in veræ devotionis signum infra diem passionis Dominicæ proximo futuram, crucem depositam reassumant, et eam cum reverentia et veneratione gestantes, suam obnoxietatem, qua interius astringuntur, exteriore signaculo protestentur, et in quibus fructum habituri sunt plenum et abundantiam, nequaquam ex pusillanimitate spiritus erubescant. Cæterum si vel commonitiones hujusmodi, quasi vanas contemnant, vel ad eas, quasi duras pertinaciter aures suas obturent : ne impunitis licentia injiciatur, certa generali faciatis assertione proponi, cunctos, qui citra voti solutionem crucem abjectam infra terminum nominatum non receperint, in sequenti Pascha Domini proculdubio a perceptione corporis Christi et communione fidelium excludendos. Sed ne verba commonitionis hujus credantur vel cessura in irritum, vel effectu debito caritura, pœnam supradictam in omni forma, et ea plenitudine, qua præmittitur, die prædicta contumacibus universis volumus, et auctoritate Apostolica mandamus intligi. Sic enim ex tempestivo rigoris seminario fructus ille pullulabit in posterum, ut veriore trutina ponderetur cum severitate canonica prælatorum auctoritas, et qui faciles erant ruituri in contemptum, securam indemnitatem minus audacter exspectent. Valete ». Hactenus de his Cantuariensis archiepiscopus.

20. Porro causa ista absolvi non valuit sub Cælestino, sed dilata est usque ad tempora Innocentii papæ Tertii ejus successoris, ut ex Rogerio in Annalibus patet. Cujus pariter assertione et illud constat, Rudolphum clericum archiepiscopi Eboracensis anno sequenti Romæ ad mortem ægrotantem, publice confessum universæ Romanæ curiæ, se causam agentem illic archiepiscopi Eboracensis, multa falsa scripta nomine Romanæ Ecclesiæ in Angliam misisse. Unde Cælestinus papa litteras dedit ad Cantuariensem archiepiscopum, qui diligenter ejusmodi litteras falsas inquireret. Increbuit his quidem temporibus Cælestini usque ad Innocentii papæ primordia falsariorum ingens numerus, qui nomine Sedis Apostolicæ, quas vellent litteras, scriberent. Est de his gravis querela ejusdem Innocentii[1] scribentis ad Rhemensem archiepiscopum S. R. E. cardinalem tituli S. Sabinæ. Sed de his suo loco agendum.

21. *Cælestinus per legatos urget expeditionem in Terram-Sanctam cui Henricus imp. favet.* — Porro ferventi studio Cælestinus papa promovere satagens negotia Terræ-Sanctæ, non in Angliam tantum, sed et in Germaniam per legatos litteras misit. Ut enim in his insisteret, novarum rerum motus effecit. Siquidem secuta est mors Saladini, qua audita ante biennium per litteras, quas recitat Rogerius, ducis Venetiarum, quibus etiam significabatur, inter ejus filios et regni heredes magnam conflatam esse discordiam. In spem venit Pontifex ex eo tempore, ut nova rursus ex crucesignatis expeditio ornaretur ad Terræ-Sanctæ liberationem, quæ possidebatur a Sarracenis. Cujus rei causa misit (ut dictum est) idem Pontifex per Christianum orbem legatos, et inter alios in Germaniæ provincias Gregorium cardinalem. Quid per eum actum sit, Arnoldus ejus temporis scriptor et ejusdem pariter regionis hæc habet, dum et ipse sic hortatur ad eamdem peregrinationem fideles[2] :

22. « Nunc ergo quique terrigenæ et filii hominum, similiter in unum dives et pauper, placate Dominum, sumite armaturam Dei, signum videlicet victoriosissimæ crucis, ad expugnandos ipsius hostes, tam visibiles quam invisibiles. Audite psalmographum exhortantem[3] : Hodie si vocem Domini audiveritis, nolite obdurare corda vestra. Hanc vocem, ut speramus, audivit pius imperator Henricus. Qui licet publice crucesigna-

[1] Innoc. l. II. Ep. CCXXXV. — [2] Arn. Chron. Slav. l. V. c. 1. — [3] Psal. XCIV.

tus non fuerit, per viscera misericordiæ spiritualiter tamen fuisse signatum non ambigimus. Nam sicut pater ejus priorem, ita ipse secundam devotius ordinavit peregrinationem. Qui apud Argentinam in curiali colloquio acceptis Epistolis domini papæ Cælestini a venerabili cardinale Gregorio, omni devotione se huic peregrinationi obsecuturum affirmavit. Ordinavit etiam legatos honoratos in Apuliam, ad dominum Conradum cancellarium, qui tunc ibi erat negotiis imperialibus detentus, mandans omni studio impensas præparari peregrinationi, quæ sequenti anno futura erat, in auro, frumento, vino et navibus plurimis. Cujus zelo plurimi accensi, tam magnates quam militares, signum Dominicæ passionis in remissionem peccatorum suorum tunc temporis susceperunt, Henricus, videlicet palatinus de Rheno et Otto marchio de Brandeburg, qui tamen ipsam peregrinationem non peregit, sed per dominum papam dispensatione accepta eam dimisit; Henricus dux Brabantiæ, Hermannus landgravius de Thuringia, Walraven comes de Schawenburg, dux de Osterreich, Hartuicus quoque archiepiscopus Bremensis, et Rudolphus Verdensis, et alii quamplures.

« 23. Multi etiam acceptis litteris exhortatoriis domini papæ a cardinale memorato, in civitates et parochias plurimas eas detulerunt. Quibus perspectis, nonnulli cælitus inflammati pro defensione Terræ-Sanctæ, triumphale signum Dominicæ passionis et ipsi susceperunt. Inter quos in civitate Lubeca de valentioribus circa quadringentos viros signati sunt. Fervente itaque zelo Christianæ devotionis, omnes in unum, dives et pauper, ad peregrinationem futuræ æstatis se præparabant. Ipse quoque imperator in propria persona eamdem peregrinationem ordinaturus in Apuliam properavit, tanto devotior, quanto adventantibus peregrinis esset paratior. Sed perplexitate testiculorum[1] Leviatan hoc impedire conante, intolerabilis guerra ibidem exorta est. Nam uxore imperatoris ab ipso dissidente, grandis conspiratio a primoribus terræ, a consanguineis etiam ipsius imperatoris, contra eum exorta est ». Hucusque Arnoldus, qui inferius narrat de progressu ejusdem expeditionis facto anno sequenti.

24. Sed quod ad hæc spectat, de Henrico imp. habet ista Neubrigensis[2] : « Porro idem imperator, ut quasi expiaret, quod in Christianum principem ab Oriente revertentem tam fœdæ avaritiæ instinctu commiserat, et pecunias, quibus Angliam nudaverat, piis usibus applicaret : Orientalis Ecclesiæ miserandis reliquiis subvenire decrevit. Considerabat etiam per se actum, quod duo illi magni reges, relictis quæ Christi sunt, sua tantum quærerent et feralibus in alterutrum odiis debacchando, vires more tyrannico frangerent Christianas. Cupiens ergo hanc jacturam religiosa opera compensare, anno a partu sacræ Virginis millesimo centesimo nonagesimo quinto, circa solemnitatem B. Andreæ Apostoli, convocatis apud Vormatiam primis imperii, Ecclesiasticis pariter laicisque personis, et devotione propria cunctis declarata, ad æmulandum pro Christo, sublimi exemplo provocavit plurimos.

25. « Denique sedente eo solemniter in Cathedrali Ecclesia continuis octo diebus, et considente, qui ad hoc ipsum venerat Apostolicæ Sedis legato cum omni frequentia inclytorum, his qui sapientia, dignitate, et facundia præcellebant, per dies singulos in auribus Christianæ multitudinis potenti eloquio declamantibus, tantus fidei et devotionis in animis audientium fervor incanduit, ut fas esset dicere[1] : Digitus Dei est hic. Magnis præsulibus et præclaris ducibus cum multitudine virorum fortium characterem per dies singulos certatim sumentibus, ipse quoque imperator paratus fuit eodem signo cum cæteris insigniri. Verum hoc ab omnibus altiori consilio dissuasum est, allegantibus, Christianæ expeditioni conducere, ut in imperio manens, de victualibus progresso exercitui pro tempore transmittendis propensiori cura satageret, et cum res posceret, laborantibus supplementa militiæ mitteret. Itaque secunda in Syriam Germanicarum, atque Italicarum gentium expeditio totis viribus parabatur, cum reges nostri nihil sanum, aut sobrium meditantes, proprio tantum in multorum discrimen indulgebant furori ». Hæc Neubrigensis.

26. *Alexius Angelus imperator Orientis.* — Quod spectat ad res Orientalis imperii, fluctuavit hoc anno mirum in modum, supplantato Isaacio imperatore ab Alexio Angelo, eodemque in ordinem redacto atque detruso in carcerem, cum imperasset annos novem, et menses octo ætatis suæ annos quinquaginta natus. Cujus mores varios, sive laudabiles, sive probrosos, recitat pluribus Nicetas Choniata, quem consulas.

[1] Job. XL. — [2] Neub. l. v. c. 20.

[1] Exod. VIII.

Anno periodi Græco-Romanæ 6688. — Anno Æræ Hispan. 1233. — Anno Hegiræ 612, inchoato die 6 Dec.,, Fer. 4. — Jesu Christi 1195. — Cælestini III papæ 5. — Henrici VI reg. 6. imp. 5. Alexii Angeli Comneni imp. 1.

1. *Mors Leopoldi Austriæ ducis.* — A num. 1 ad 6. Baronius anno superiori num. 3 refert ex Hovedeno flagellasse Deum terram *Leopoldi* Austriæ ducis hujus nominis IV, propter captionem *Richardi regis*, excommunicati et impœnitentis. Hoc vero anno narrat ex Matthæo Paris ad hunc annum Richardum regem nuntios ad *Cælestinum III* misisse, et ab eo petiisse, ut ejus jussu *Leopoldus* obsides suos liberos exire permitteret, et pecuniam, quam excommunicatus recepit *ex integro* restitueret. Cælestinus III ipsum ducem excommunicavit, terramque ejus Ecclesiastico supponens interdicto, *Veronensi episcopo dedit in mandatis*, quatenus interdicti et excommunicationis sententiam per totum Austriæ ducatum faceret publicari. Sed præfatus dux mandata Apostolica sibi *ab episcopo Veronensi* rite denuntiata aspernatus est. Verum ultione divina, die sancti Stephani, equus cui insidebat, tibiam ejus cum pede insanabiliter contrivit, nec valuit ulla medicorum arte sanari. Ante mortem tamen cum *Cælestini III* præcepta implesset, a sententia excommunicationis absolutus fuit, uti præter Matthæum Parisiensem narrant etiam Neubrigensis lib. 5, cap. 6, et Hovedenus. Baronius in margine suspicatur, loco *episcopi Veronensis*, legendum esse *episcopum Viennensem*. Verum Radulphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 675, refert litteras Cælestini III *Veronensi episcopo* inscriptas, datasque *Romæ apud S. Petrum VIII idus Junii, Pontificatus ejus anno quarto*, anno sc. Christi superiori. Quare episcopus Veronensis a Cælestino III in hac causa delegatus fuit, et quidem anno præcedenti.

2. *Cælestinus III irritat sententiam divortii inter reg. et reginam Galliæ.* — Ad num. 6. Refert hoc anno Matthæus Paris, et ex eo Baronius fragmentum litterarum a Cælestino III *ad archiepiscopum Senonensem* datarum, quibus ei significat, se sententiam divortii inter Philippum Franciæ regem, et Ingelburgem uxorem, ab episcopis Galliæ datam cassasse et penitus irritasse, eique præcipit, ut si Philippus *ea vivente aliquam superducere forte voluerit*, id ei auctoritate Apostolica inhibere firmiter procuret. At hæc Epistola non hoc anno a Cælestino papa scripta, sed insequenti (1). Radulphus enim de Diceto citatus pag. 681, eam integram recitat cum hac subscriptione : « Dat. Laterani, III idus Martii, *Pontificatus nostri anni* v, » ideo anno Christi sequenti, quo Cælestinus III die xxx mensis Martii sextum Pontificatus annum exorsus est. Ait inter alia Cælestinus III : « Non est a temeritatis vitio alienum, quod in tam arduo et difficili negotio non fuit censura Sedis Apostolicæ requisita, per quam vel ipsum canonice finiretur, vel committeretur aliquibus, qui idem servato juris ordine secundum statuta canonica terminarent. Hic revera contra sanctorum Patrum veneranda Concilia processum est manifeste, qui majores et difficiliores quæstiones ab universis ad Sedem Apostolicam censuerunt debere præferri, quod usque in hodiernum diem non solum a Gallicana Ecclesia præterquam in præsenti articulo; verumetiam a longe remotioribus devotissime observatur ». Uxorem, quam dimisit Philippus rex, Hovedenus pag. 759, et sæpe alibi *Botildam* appellat, sed manifesto errore, ut jam ostendimus ex historicis rerum Gallicarum et Danicarum, iterumque confirmatur ex præfatis litteris Cælestini III Senonensi archiepiscopo datis, in quibus eam vocat : « J. reginam illustrem, sororem charissimi in Christo filii nostri K. regis Danorum illustris, id est, Ingelburgem sororem Canuti regis Danorum. Erat vero hoc tempore archiepiscopus Senonensis *Michael de Corbolio*, cujus anno præcedenti meminimus.

3. *Concilium Eboracense.* — A num. 7 ad 21. Pluribus agit Baronius de rebus ad Ecclesiam Anglicanam spectantibus, quibus addendum Concilium Eboracense, cujus canones duodecim pro reformandis Ecclesiæ illius moribus statutos recitat hoc anno Hovedenus, et ex eo Labbeus tom. x Concil. pag. 1791 : « Venit », inquit Hovedenus, verba faciens de Huberto Cantuariæ archiep. et Apostolicæ Sedis legato, « legatus Eboracum, die

(1) Litteras Cælestini hic a Pagio indicatas non ad unum tantummodo Senonensem, sed ad alios pariter per Galliam archiepiscopus eorumque suffraganeos transmissas fuisse ex eo colligo, quod in Collectione Veter. Monument. tom. I, col. 1004, ex Ms. Codice Elnonensi eadem omnino Epistola producatur, inscribaturque : « W. (Willelmum) Remensem archiepiscopum, S. Sabinæ cardinalem, Apostolicæ Sedis legatum et suffraganeos ejus ». MANSI.

Dominica, festo sancti Barnabæ Apostoli », ideoque hoc anno, quo festum illud in diem Dominicam incidit. Loquitur et de hoc Concilio Neubrigensis lib. 5, cap. 10, aitque : « Hubertus Cantuariensis archiep. vices non tantum regias in regni moderatione, verum etiam Apostolicas in Ecclesiastica ordinatione, per totam habens Angliam, ostentaturus gloriam utriusque potestatis, Eboracum metropolim adiit ; prælatos totius provinciæ, uti solemniter sibi occurrerent atque assisterent, præmissa auctoritate impetravit, suppressa pro tempore primatis nomine, ipsam Ecclesiam metropolitanam nomine legati Apostolicæ Sedis cum pompa ingressus : potestatem in ea magnam exercuit, et nullo obsistente vel reclamante, eo quod omnes vel terrore ejus perstricti, vel metropolitano proprio minus essent devoti, Concilium magnifice celebravit, quibus actis, et sæculari quoque pro tempore ibidem jurisdictione expleta, propriæ se provinciæ reddidit.

4. *Alexius Angelus fit imperator Orientis.* — Ad num. 26. *Isaacius Angelus* Orientis imperator ab *Alexio* fratre imperio et oculis privatus est, *nondum annos* XL *natus cum regno pelleretur*, postquam imperasset *annos* IX *et menses* VIII, ut scribit Nicetas, qui tribus libris Gesta ejus enarravit. Alexius Angelus frater, gentilitio nomine repudiato, *Comneni* nomen assumpsit. Quod hoc anno contigisse inter omnes convenit.

5. *Concilium Monspeliense.* — *Anno Domin. Incarnat.* MCXCV, *mense Decembri* magister Michael Apostolicæ Sedis legatus apud Montem-Pessulanum Concilium celebravit, cui interfuere prælati Ecclesiarum Provinciæ Narbonensis. In eo Privilegiis ornavit eos, qui in Hispaniam pergerent adversus *Saracenos*, et pœnas constituit adversus eos qui arma seu armamenta vel lignamina Galearum aut navium deferrent Saracenis. Recitat istud Concilium Labbeus tom. X Concil. pag. 1796, ubi etiam exhibet Notam Baluzii existimantis illud coactum a *Michaele*, cum in Hispaniam proficisceretur, legationem illuc obiturus nomine Cælestini III, et hujus legationis occasionem fuisse, quod, ut narrat Godefridus monachus Sancti-Pantaleonis ad Coloniam, hoc anno facta fuerit irruptio paganorum valida et ingens contra Christianos in finibus Hispaniæ et Gallæciæ, ita ut rex Hispaniæ metu periculi, conditione cum eis facta, in regnum regis Franciæ demigraret, pacta pace cum ethnicis usque in Pentecoste sequentis anni.

6. *Victoria Saracenorum de Christianis ad Alarcum.* — Quod contingere non potuit, nisi postquam a Saracenis in fugam datus est. *Jacob* enim imperator Africæ et Hispaniæ Saracenicæ *anno Hegiræ* DXCI, cum formidando exercitu ex Africa in Hispaniam venit, et primo prælio Christianos superavit, uti narrat Noweirius. Cum vero *Alphonsus VIII* Castellæ rex collectis omnibus copiis suis prope Calatravam *ad Alarcum oppidum* nimia sui confidentia ad decretoriam pugnam venisset, fusus fugatusque fuit *nona die mensis Schaban*, qui octavus est anni Arabici, idque anno Hegiræ DXCI, seu die decima octava mensis Julii currentis Christi anni. « Cumque », inquit Rodericus lib. 7, cap. 29, « congressi fuissent exercitus, succubuit exercitus Christianus, et nobilis rex a suis violenter eductus a bello, suorum industria est salvatus, licet ipse mori potius eligeret quam salvari. Obtinuit etiam Agarenus post prælium quædam castra. Hoc est bellum Alarcuris, quod fuit Æra MCCXXXIII, quindecimo kalend. Augusti, sedente Cælestino papa III ». Christiani ita hoc tempore inter se discordes erant, et hac clade ita attriti, ut *Jacob* universam Hispaniam, non minus facile quam alias *Tarek* et *Muza*, sibi subdere potuisset; sed cum victoria in manibus ejus esset, *Alphonso regi* sui colligendi et ad defensionem accingendi facultatem reliquit.

7. *Henricus imp. sævit in Siculos.* — Ex Hispania in Italiam transeo : « Hoc anno », inquit Joannes de Ceccano in Chron., « imper. Henricus per sacramenta decepit regem (Siciliæ Willelmum III) et omnes comites, et posuit eos in vinculis et in ergastulis (die Nativitatis Christi, quo sequens annus inchoatur) et omne aurum et argentum, quod de regno ad manus habere potuit, congregavit, et per terras et per mare in Alemanniam misit, et ipse per terram reversus est in Alemanniam, ducens secum ligatos regem et comites, et quamplures alios in captivitatem.

8. *In Germaniam redit.* — Richardus vero de S. Germano in Chron. hoc anno ait : « Roffridus Casinensis abbas tractatu quorumdam de Atino nocturno tempore introductus Atinum recipit, dictum Rogerium de Foresta castellanum intus arctat et obsidet, qui cum non haberet victui necessaria, recepta de persona et rebus suis securitate ab abbate prædicto, et compositione facta cum eo de castro Sancti-Petri in fine, quod recepit ab ipso, et fidelitatem juravit, eidem castrum Atini in manus resignavit ejusdem, Roccham Guillelmi etiam ab Andrea de Theano recipiens, fidelitate quoque ab eo recepta, et castrum Cucutii concessit. Illud tamen de imperiali mandato cuidam Tancredo de Vero concessit, fidelitatis ab eo juramento recepto. Hoc anno dictus Casinensis abbas castrum Tirolli vi capiens igne cremavit ». Neque prætermittendum quod anonymus Casinensis hoc anno habet : « Imperator in Apulia redit, et conjunctus cum imperatrice curiam solemnem habuit; qua finita, ipse in Teutoniam rediit, imperatrix in Siciliam vadit », quibus absolvit Chronicon suum. Caraciolus, qui illud notis illustravit, ait in uno exemplari Ms. in monasterio Casinensi asservato extare continuationem hujus Chronici, quam ipse descripsit; verum ejus auctor annos inter se non recte distinguit, et cum anno MCXCVI quæ ad duos sequentes pertinent, immiscet.

9. *Obitus Bernonis episcopi Suerinensis, et*

Henrici Leonis ducis Saxoniæ. — Arnoldus lib. 4, cap. 24, postquam capite præcedenti narravit Translationem corporis *sancti Bernwardi* anno superiori factam, ait : « Hoc dierum curriculo mortuus est Dn. Berno Suerinensis episcopus (urbs est in Saxonia inferiori et ducatu Meckleburgensi seu Megalopolitano) primus ejusdem tituli antistes. Qui enim nunc est Suerinensis, olim tempore Ottonum dicebatur Magnopolitanus. Una eadem sedes propter timorem Slavorum translata est : a quibus idem antistes sæpius contumeliatus. Qui a duce Henrico (Henrico Leone appellato) episcopus eis præfectus, primus nostris in temporibus doctor illis Catholicus extitit, alapas, colaphos pertulit, ita ut frequenti ludibrio habitus ad sacrificia dæmonum arctaretur. Ille tamen per Christum confortatus, culturas dæmonum eliminavit, lucos succidit, et pro Genedracto Godehardum episcopum (Hildesheimensem, in sanctorum numerum relatum) venerari constituit, ideoque bono fine cursum certaminis terminasse fidelibus placuit. Post cujus discessum Dn. Bernwardus ejusdem Ecclesiæ decanus, pontificali honore sublimatus est. Circa ipsos dies mortuus est famosus ille dux Henricus (Henricus Leo appellatus) in Brunswic ». Quam utramque mortem hoc anno contigisse, recte vidit Krantzius lib. 6 Vandaliæ cap. 36, ubi ab eo dicitur Berno, *Apostolus præcipuus Vandalorum.* Mors *Henrici Leonis* huic etiam anno affixa in Chron. Citizensi.

10. *Elogium utriusque.* — *Berno* constitutus fuerat episcopus *in terra Obotritorum*, id est, Meckleburgensis oppidi, ab *Henrico Leone* tunc Saxoniæ et Bavariæ duce, Hadriano IV Ecclesiam Romanam regente, ut testatur Helmoldus lib. 1 Chron. Slavorum cap. 88, nam a capite 81 usque ad caput 91 verba facit de iis, quæ sub Hadriani IV Pontificatu contigere. Arnoldus vero lib. 2, cap. 1, Helmoldi Chronicon continuans ab eodem Henrico, in quo anno MCLXVIII Helmoldus illud absolvit, de illo et de episcopalibus ab eo institutis ait : « Super omnes, qui ante ipsum fuerunt, duritiam Slavicam perdomuit ; et non solum ad tributa solvenda coegit, sed etiam erga veri Dei cultum, relictis superstitionibus idololatriæ humiliatis cervicibus promptissimos fecit. Pacem etiam maximam in omni terra Slavorum firmavit : et omnes provincias Aquilonares Wagirorum, Holzatorum, Polaborum, Obotritorum, otio et quiete vacabant, et prohibita sunt furta et latrocinia terra marique, et fruebantur mercationibus et negotiationibus mutuis, et habitabat unusquisque sub vite et ficu sua, præsidente in Racesburg reverendissimo patre Evormodo episcopo, in Lubeke vero Conrado episcopo, viro illustri ; in Zuerin quoque Bernone, viro religioso, qui Ecclesias novellæ plantationis, quas Henricus dux memoratus instituit, Domino incrementum dante, doctrina plantare, et opere irrigare instantissime satagebant ». Porro *Polabi* oppidum habuere primarium Raceburgum, postea episcopatu clarum : *Wagiri* habitarunt ad Adelburgum, quo ex oppido episcopatus Lubecam deinde translatus ; *Obotriti* iidem, qui hodie Meckleburgenses, ubi etiam *Suerinum* seu *Zuerin* positum ; quod pace Monasteriensi subest hodierno duci Meckleburgensi.

CÆLESTINI III ANNUS 6. — CHRISTI 1196.

---

1. *Episcopus Bellovacensis in bello armatus captus, intercedente Cœlestino papa, liberatur.* — Sequitur annus salutis millesimus centesimus nonagesimus sextus, Indict. decima quarta, quo Cælest. papa litteris Bellovacensis episcopi, atque ejus Ecclesiæ capituli rogatus, apud Anglorum regem pro ejus liberatione agit.

Etenim cum bellum vigeret inter Anglos et Francos, progrederenturque ulterius Angli, idem episcopus cum suis præter fas jusque Ecclesiasticum armatus hasta et clypeo, adversus hostes ingruentes progressus, victoria penes Anglos inclinante, ipse cum aliis pluribus captus est. Agit de his pluribus Rogerius in Annalibus; litterasque episcopi et Romani Pontificis recitat, aitque :

« Interim Philippus Bellovacensis episcopus, misso Aurelianensi episcopo fratre suo Romam, dum adhuc esset in captione regis Angliæ, in hac forma scripsit Cæleslino summo Pontifici :

« Venerabili domino et patri Cœlesti no summo

Pontifici, Philippus Bellovacensis episcopus salutem et obedientiæ canonicæ devotionem.

2. « Supernæ dignitatis favor felicitatem vestram, et multiplices successus evexit in altum, ad memoriam reducens illud legale, insontes invitat ad culpam, qui sontes præterit impunitos. Universis Ecclesiis jam quasi notorium habetur, quam irreverenter quamque inhumaniter in dominum suum regem Francorum rex Angliæ jampridem insurrexerit, similis homini qui montem magnum fune circumligatum tentat dejicere. Afferens igitur secum ignem et gladium, subnixus etiam apostaticis Brabancenorum cohortibus, patriam nostram irruebat circumquaque depopulando. Quod cum audissem, illius legalis non immemor : Vim vi repellere licet, et illius : Pugna pro patria, militum et civium cuneis, et aciei procerum immixtus, hostibus irruentibus obviam exivi. Sed humanis noverca fortuna consiliis propositum rei sinistro mancipavit effectui. Captus quidem ibi sum, et vinculis gravibus et catenis addictus; nec ordinis dignitas, nec Dei reverentia remedii aliquid, vel mitigationis mihi contulerunt. Taliter ergo rex Angliæ in Christum Dominum more lupino sævire non formidavit; nec vestris auribus incognitum existimamus.

« Quid ergo dissimulatis ? Quis pater videret filium errare, et taceret ? Quis virga filium non percuteret, ut gladium non incurreret ? Desperat pater de filio, cum comminatione non corripit, vel flagello. Luce quidem clarius elucescit, quod rex Angliæ cæterique complices sui, qui violenter manus in nos injecerunt, dictæ sententiæ canonem inciderunt. Injurias nobis et molestias enormiter illatas vestræ paternitati lacrymabiliter insinuans, lacrymis nostris et petitioni clementer condescendatis. Indignum est siquidem, subjectorum petitionem ad vos directam vacuam reverti et inanem, quæ et humilitatem redolet, et rationis subnixa est præsidio. Nec immunis est a culpa, qui cum potest corrigere, dissimulat emendare; nec caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obviare. Licet igitur verba doloris toties multiplicaverim, pater sancte, ne miremini. Nescit, imo nequit pectoris claustro dolor assiduus sepeliri. Valeat paternitas vestra ». Ad hæc vero Cælestinus papa ista digne rescripsit :

3. « Cælestinus episcopus, servus servorum Dei, dilecto fratri Philippo Bellovacensi episcopo, salutem, et ab exorbitatione reditum maturare.

« Sinistre licet tibi evenerit, nec mirum. Cunctorum enim meretur odium, qui omnium se in commune approbat inimicum. Præsulem namque pacificum exuens, militem bellicosum induisti; clypeum pro infula, gladium pro stola, loricam pro alba, galeam pro mitra, lanceam pro baculo pastorali, ordinem rerum, et seriem pervertens, temerarius bajulasti; non vim (sicut allegas) sed virtutem vi repellere volens, non pro patria, sed contra patriam pugnans. De Gallia namque vestra jam publice declamare possumus : Væ terræ, cujus rex puer est. Rex namque vester regi Anglorum sacramento corporaliter præstito tenebatur astrictus, super indemnitate tam oppidorum quam terrarum suarum sibi fideliter observanda, saltem usque ad reditum ab itinere peregrinationis suæ. Sed contra fidem et sacramentum impudenter veniens, oppida prædicti regis violenter occupavit, terram suam hostili manu crudeliter vastavit. Ab ergastulo tandem rediens, regi vestro rex ille viriliter occurrit, non de multitudine, sed in Domino Deo spem ponens. Non enim virorum, vel virium, sed virtutum copia bella vincuntur. Pro rege quidem Angliæ contra superbiam humilitas, contra injuriam jus et æquitas, contra arrogantiam et intemperantiam modus et modestia hucusque dimicaverunt. Numerosis enim virtutibus, non viribus immunes viri victoriam consequuntur. Injuriam armis irrogatam armorum propulsare remedio leges et jura permittunt.

4. « Nunc vero tandem, licet sero, rex Angliæ se suamque manifestavit animositatem, quoniam vix est, ut virtus clausa celari, ut animositatis ardor extingui, ut probitatis scintilla comprimi valeat et concludi. Virtus enim claudi nescit, et ignis oppressus in flammam erumpit. Effrænem siquidem domini tui vesaniæ non solum consiliarium, sed et complicem te tam insipientem, quam insolentem exhibuisti, quæsisti, et invenisti; pulsasti, et pulsatus procubuisti; in foveam, quam fecisti, merito incidisti; ubi autem inventus, ibi judicatus. Sicut igitur ex litterarum tuarum nobis directarum tenore perpendimus, excessus patrios nobis imputans, culpam tuam in nos retorquere laboras, nos tepidos asserens, et dissimulatores. Quid ergo si ovis in pastorem, in patrem filius insurgat ? nec pastor, quem non pavisse, nec pater erit, quem non pœniteat educasse. Nocens ergo in homine telum est, simplicitatis imagine malignam astutiam palliare. Regi tamen Anglorum pro te litteras dirigimus supplicatorias. Qualitate namque captionis tuæ medullitus inspecta, in tali casu non possumus, nec debemus imperare, sed tantum supplicare. Victor ergo sapienter vincendus est, quia sic legitur [1] : Sapientia vincit malitiam. Nos autem pro te supplicamus non importune, sed opportune. Argumentum enim diffidentiæ est importuna precum instantia. Debitum quoque facilius exequitur patiens exspectatio, quam extorquet importuna petitio. Interim vero vinculis, et lamentis mancipatus, vincula tua, et lamenta leniter patienterque sustineas, juxta illud poetæ :

Leniter ex merito quidquid patiare ferendum est.
Quæ venit indigne pœna dolenda venit.

« Et illud merito lamentis expiandum est quod cum pudoris dispendio venter acquirit. Da-

[1] Eccl. VII.

tum, etc. » Hucusque Rogerius. At de episcopi liberatione per Cælestinum sollicite procurata, hæc narrat hoc anno Matthæus Paris : « Dominus autem papa, cui proposita fuit super hæc per capitulum Bellovacense gravis querimonia, amicabiliter scripsit regi Richardo pro episcopi liberatione, quem in Epistola sua charissimum vocavit fratrem, et filium suum et Ecclesiæ, ut sic protinus flecteret regem ad parendum. Præcepit igitur rex ob reverentiam papæ, ut lorica episcopis exuta ipsi papæ præsentaretur, et diceretur [1] : Vide an tunica filii tui sit, annon ? Cui papa : Non filius meus est vel Ecclesiæ. Ad regis autem voluntatem redimatur, quia potius Martis, quam Christi miles judicatur ». Hæc ipse, atque de his hactenus.

5. *Henricus imp. redit in Italiam, furit in Northmannos.* — Hoc eodem anno Henricus imperator sub velato prætextu expeditionis Terræ-Sanctæ veniens in Italiam, perditurus Northmannos, diram vindictam exercuit adversus omnes, quos sciret ex Northmannorum gente descendere, et eos in primis, qui alium in regem erexissent. De tempore autem ejus adventus, in Chronico Fossæ-Novæ asseritur, hoc anno pridie kalend. Decembris venisse Ferentinum civitatem, apud Latium positam prope Hernicos, ibique pacifice permansisse diebus septem : « Postea vero, inquit, ivit Capuam, et invento ibi comite Richardo de Cerra in ergastulis, fecit eum judicare, et per pedes ad caudam equi ligare, et per lutum omnium platearum Capuæ fecit deducere, et jussit eum post hæc per pedes appendi, et tamdiu in patibulo mortuus mansit appensus, quousque imperator mortuus est. Post Nativitatem Domini idem Henricus imperator egressus Capua, ivit in Siciliam XVII kal. Februarii ». Quænam autem ibi per eum adversus Northmannos gesta fuerint, dicturi sumus anno sequenti, quo fieri contigerunt.

[1] Gen. XXXVII.

6. *Dedicatio Ecclesiæ S. Laurentii in Lucina Romæ.* — Hoc eodem anno Cælestinus Romæ dedicavit magna solemnitate Ecclesiam S. Laurentii in Lucina iterum restitutam. De his hæc inscriptio ibi :

ANNO DOMINICÆ INCARNATIONIS MCXCVI. PONTIFICATUS D. CÆLESTINI III. PAP. ANNO EJUS VI. INDICT. XIV. MENSE MARTII, DIE XXVI. DEDICATA FUIT HÆC ECCLESIA PER MANUS EJUSDEM CÆLESTINI. CUM QUO INTERFUERUNT ARCHIEPISCOPI EBORACENSIS. ACCERTINUS (ACHERONTINUS). SIPONTINUS. EPISCOPI ALBANENSIS. OTTO OSTIENSIS. PETRUS PORTUENSIS. JOANNES BITERBIENSIS. NICOLAUS SINFORONIENSIS. PAULUS ORTANUS. SABARISCIUS BATHONIENSIS. N. CAPUTAQUENSIS. A. REATINUS. B. NARNIENSIS. JACOBUS AMELIENSIS. ET TOTA CURIA CARDINALIUM. PRÆSIDENTE HUIC ECCLESIÆ CYNTHIO CARDINALI. FACTA EST AUTEM HÆC DEDICATIO AD HONOREM DEI ET BEATI LAURENTII MARTYRIS, CUM DEVOTIONE TOTIUS POPULI ROMANI ET ADIACENTIUM POPULORUM. CUM TANTA SOLEMNITATE ET GLORIA. QUANTA HACTENUS NEC RECOGNITA NEC VISA FUIT.

Anno periodi Græco-Romanæ 6689. — Anno Æræ Hispan. 1234. — Anno Hegiræ 593, inchoato die 24 Nov., Fer. 1. — Jesu Christi 1196. — Cælestini III papæ 6. — Henrici VI reg. 7. imp. 6. Alexii Angeli Comneni imp. 2.

1. *Episcopus Bellovacensis in bello captus.* — A num. 1 ad 5. *Philippus* episcopus Bellovacensis hoc quidem anno *a Joanne* comite Moretonii, Richardi Angliæ regis fratre, captus est cum multis aliis, dum *XIV kal. Junii, Fer. II*, in hostem processisset urbi suæ insultantem, ut narrat Hovedenus hoc anno pag. 768, et cum eo Matthæus Paris in Chron. sed anno tantum sequenti Cælestinus III ejus liberationem a Richardo rege petiit litteris a Baronio num. 3 et seqq. recitatis. Ad eas litteras respexere chronographus Aquicinctinus et Neubrigensis lib. 5, cap. 22, qui hujus præsulis captivitatem in annum sequentem conferunt. « Bellicosus pontifex servabatur in vinculis », inquit Neubrigensis, « et tractabatur ab hostibus mitius forte quam sed plane durius, quam episcopum meruerat, decebat. Interpellavit autem per suos Romanum Pontificem, ut Ecclesiastici vigoris instantia liberaretur de manibus detentoris. Idem vero summus Pontifex prudenter considerans, quod rex Anglorum episcopum non prædicantem sed præliantem cepisset ; et rigidum magis hostem quam pacificum præsulem teneret in vinculis, ut victum relaxaret, illi molestus esse noluit ; sed interpellanti sapienter et discrete respondit, improperans, quod sæcularem militiam Ecclesiasticæ prætulisset, et pro

baculo pastorali lanceam, pro mitra galeam, pro alba loricam, et clypeum pro stola sumpsisset, et gladium ferreum pro gladio spiritus, quod est verbum Dei : negansque se pro eo imperaturum regem Anglorum, sed opportune supplicaturum pollicens. Vinctus itaque pontifex relaxationem suam citra regum concordiam desperabat, atque ideo pacem, quam prius incentor belli oderat, in illo vinculorum tædio suspirabat ».

2. *Anno sequenti frustra petita ejus liberatio.* — Bromptonus vero in Chron. etiam ad annum MCXCVII : « Pro quo cum papa scriberet, ut liber a carcere dimitteretur, curialiter regem increpans, quod Philippum Belvacensem episcopum fratrem suum charissimum sic cepit et detinuit ; rex ergo missa lorica episcopi in qua captus fuit, domino papæ pro fratre suo scribenti in Epistola sua dixit : Vide si tunica fratris tui sit, annon. Et papa desinente pro eo amplius petere, per redemptionem postea episcopus liberatur », anno scilicet MCCII, ut prodit Matthæus Paris ad eum annum. Litteras episcopi Bellovacensis ad Cælestinum III, et Pontificis ad episcopum Bellovacensem responsum anno etiam sequenti refert Hovedenus. Castris intererant prælati, ut pro rege ac patria militantes suis exhortationibus ad rem præclare gerendam accenderent, iisque benedictionis gratiam impertirentur, ac denique pro faustis rerum successibus Deum exorarent, sed nunquam eis licuit præliis interesse, nisi cum contra paganos pugnandum erat, tunc enim prælati ac sacerdotes id canonum sancitis contrarium non censuere. Hinc passim bellis sacris interfuere, et in iis sæpe vel vulnerati vel cæsi, ut videre est apud Abbonem lib. 1 et 2 de bello Parisiaco, historicos sacrarum expeditionum, Flodoardum in Chron. ad annum MCXXV, Rodericum Toletanum lib. 8, cap. 3, 9 et seq. ac innumeros alios.

3. *Gesta ab imperatore in regno Neapolis.* — Ad num. 5. Richardus de Sancto-Germano in Chron. ad annum MCXCVI parum accurate scribit, Henricum imp. in Alemannia rediisse ; is enim anno superiori in Alemanniam reversus est, et, ut narrat chronographus Aquicinctinus ad annum MCXCVI : « Henricus imp. hieme transacta (nempe in Germania seu Alemannia) iterum ad Siciliam et Apuliam proficiscitur ; et quidquid in regno corrigendum erat, ab eo corrigitur ». De imperatore scribit etiam Richardus : « De Alemannia Vormaciensem episcopum misit legatum in regnum, qui Neapolim veniens cum jam dicto Casinense abbate (nempe Roffredo) Latinis etiam aliis et Teutonicis imperiale implens mandatum Neapolis muros, et Capuæ funditus fecit everti ». Hoc eodem anno Joannes de Ceccano in Chronico rem suo tempore gestam his verbis narrat : « Tempore domini Joannis de Ceccano Ecclesia S. Mariæ fluminis honorifice dedicata est et consecrata ; ad quam consecrationem fuit tanquam pater dominus Jordanus presbyter cardinalis, etc. » Et dein refert Chartam donationis huic Ecclesiæ die dedicationis ejus a se factæ : « In nomine Domini, anno Domin. Incarnat. MCXCVI, Pontificatus dom. Cælestini III papæ anno VI, Indict. XIV, mense Julii, die XXIV, hac die ego Joannes de Ceccano in præsentia domini Jordani cardinalis S. Pudentianæ, charissimi patrui mei, et venerabilium episcoporum, etc. » Post donationem legitur : MCXCVII. *Hoc ipso anno.* Verum numerus ille a librariis transpositus ; hæc enim verba, *hoc ipso anno*, denotant seriem rerum eodem anno gestarum, ideoque loco *anno* MCXCVII, legendum, ut sequitur : « MCXCVI. Hoc ipso anno Henricus imperator egressus Alemannia pridie kalendas Decembris advenit Ferentinum, et per septem dies ibi moratus est cum pace et æquitate. Postea ivit Capuam, et invento ibi comite Richardo de Cerra (legendum *de Acerra*) in ergastulis fecit eum judicare », et cætera recitata Baronio, qui transpositionem illam emendavit, lectore tamen non monito.

4. *Principium chronologicum magis confirmatum.* — Ad num. 6. Baronius anno MCXXX, num. 49 et seq. Ostendit ex Actis publicis *Anacletum II* antipapam consecrasse Ecclesiam S. Laurentii in Lucina ; hoc vero anno dicit, Cælestinum III eamdem Ecclesiam iterum restitutam dedicasse, quod probat ex Inscriptione, in qua dicitur id factum « anno Domin. Incarnat. MCXCVI, Pontificatus D. Cælestini III pap. anno ejus VI, Indict. XIV, mense Martii, die XXVI ». Verum hæc Inscriptio majusculis litteris scripta longe post hoc tempus ab aliquo rei chronologicæ imperito posita fuit ; *Cælestinus* enim die XXX mensis Martii anni MCXCI Pontifex Romanus electus fuit, ideoque hoc anno die vicesima sexta ejusdem mensis quintum Pontificatus annum adhuc numerabat. Hujusmodi inscriptiones, epitaphia, et id genus alia, tam crebro recentes scriptores in errorem induxerunt, ut licet jam sæpius monuerim nullam eorum rationem habendam, nisi de eorumdem antiquitate constet ; operæ tamen pretium duxi huic Operi finem imponens, iterum hoc principium inculcare.

5. *Gesta ab Alphonso Castellæ rege adversus Sarracenos.* — Hoc anno, vel *anno Hegiræ* DXCII, *mense rabiei prioris*, inquit Noweirius, id est, mense Februario, *Jacob* imperator Africæ et Hispaniæ Sarracenicæ *Toletum* obsidione cinxit, sed fortiter repulsus est ; nec aggressio Matriti, Cuencæ et Alcalæ et felicius successit ; cum eas sibi subjicere non potuerit. *Alphonsus VIII*, Castellæ rex, qui pace indigebat, eam a *Jacob imperatore* postulavit, eamque ab illo eo facilius obtinuit, quo acceperat Africanos quodam nomine *Tahia* sibi præfecto rebellasse. Quare in Africam anno Hegiræ DXCIII seu mense Decembri hujus anni, *Jacob* transfretavit. Hoc enim anno, Æraque MCCXXXIV, Sarracenos in Africam reversos esse demonstrat Moretus in Investigat. Navar. pag. 675, ex testamento cujusdam dynastæ, in quo legitur : « Testamentum quod fecit D. Rodrigo de Argaiz, in exitu Sarace-

norum. Facta charta sub Æra xccxxxiv, regnante rege Sancio in Navarra ». Fallitur itaque Rodericus lib. 7, cap. 30, dum ait, hoc bellum annos tres durasse, et *Jacob* bis Toletum obsedisse; cum Saraceni Africæ initio an. MCXCV in Hispaniam ingressi, ante hujus Christi anni exitum ex ea exierint. Scribit idem Rodericus *Jacob imperatorem* inter alia oppida *Placentiam* a paucis annis ab Alphonso rege ædificatam Christianis eripuisse, sed non diu custodisse. Quam cum in prædam dedisset, postea et pulchrior et fortior circa annum MCC reædificata fuit, ut prodit auctor Historiæ Placentinæ lib. 2, cap. 8. Tunc Legionis et Navarræ reges adversus Castellanos pugnabant; sed, ut inquit idem Rodericus, « rex nobilis Aldefonsus dignum judicans furori cedere venienti, ad tempus cum rege Arabum fecit treguam, ut posset tutius vicinis regibus obviare ».

6. *Obitus Alphonsi Aragoniæ regis.* — Ildefonsus rex Aragonum et comes Barchinonæ ac Provinciæ mortuus est hoc anno « Perpiniani, die Jovis, vicesimo quinto mensis Aprilis », uti tradit Garibaius lib. 32, cap. 3. Quid paulo ante mortem gesserit, narrat anonymus de Gestis comitum Barcinonensium cap. 22 : « Fuit a domino papa Cælestino sancitum, quatenus ipse Ildefonsus cum aliis Hispaniæ regibus Arabes impugnarent, et prohibitum a dicto domino papa fuit, ne fœdus cum Saracenis aliqui illorum haberent. Et quia tunc temporis Hispaniæ reges inter se omnes erant discordes, et eorum quidam fœdus dilectionis cum Saracenis habebant, prædictus nobilis dominus Ildefonsus, qui providus in omnibus bonis erat, proposuit in suo animo beati Jacobi limina visitare, et reges Hispaniæ invicem convocare, ut dilectionis fœdus mitteret inter eos, ut facilius valerent contra Agarenos præceptum Apostolicum ducere ad effectum. Hoc denique prosequens propositum, tam ab ipsis regibus, quam ab omnibus illius terræ magnatibus benigne et honorifice est susceptus, et quisque per suum regnum strenuissime et nobilissime illum duxit. Divino siquidem nutu quosdam regum in fœdus amoris conjunxit; alios autem ad tam magnum et optimum actum nullatenus valuit concordare. Et quando fuit reversus ad terram suam peregrinatione perfecta, etc. venit Perpinianum, ubi mandaverat curiam omnibus principibus, et baronibus Provinciæ comitatus; et ibi febre arreptus gloriosissime obiit in Domino J. C. anno Domini MCXCVI ». Subdit anonymus *Petrum* filium natu majorem ei successisse in regnum Aragoniæ, ac comitatum *Barcinonæ* et Rossilionis, *Alphonsum* vero alterum filium habuisse *ducatum Provinciæ*. Sicque *Provincia* iterum a comitatu Barcinonensi disjuncta fuit.

7. *Expeditio Jerosolymitana ab Henrico imp. decreta.* — « Per totam Alemanniam fit ingens commotio ad liberationem regionis transmarinæ, archiepiscopo Moguntiæ (sc. Conrado) et duce Saxoniæ, (nempe Henrico Juniori Henrici Leonis filio), necnon pluribus episcopis et principibus voto se sanctæ Crucis obligantibus. Imperator quoque Henricus per Apuliæ et Siciliæ littora tam navibus quam in victualibus copiosum exhibuit apparatum », inquit Nangius in Chron. ad hunc annum, cui suffragatur Arnoldus Lubecensis lib. 5, cap. 1, qui de imperatore scribit : « Sicut pater ejus priorem, ita ipse secundam devotus ordinavit peregrinationem. Qui apud Argentinam in curiali colloquio, acceptis Epistolis Dn. papæ Cælestini a venerabili cardinale Gregorio, omni devotione se huic peregrinationi obsecuturum affirmavit ». Verum non potuit imperator desiderium suum implere, quia, ut subdit idem Arnoldus, « intolerabilis guerra ibidem (id est, in Apulia, quo ex Germania hoc anno venit) exorta est. Nam uxore imperatoris (sc. Constantia) ab ipso dissidente, grandis conspiratio a primoribus terræ, a consanguineis etiam ipsius imperatoris contra eum exorta est », ut anno sequenti, quo crucesignati se viæ dedere, videbimus.

8. *Floret in Gallia Fulco presbyter.* — Superiori anno, ut tradit Rigordus de Gestis Philippi Augusti, « sacerdos quidam, Fulco nomine, in Galliis prædicare cœpit; per cujus prædicationem et frequentem populis admonitionem, multi ab usuris sunt revocati, pauperibus Christianis usuras restituentes ». Erat Fulco presbyter et pastor Neulliacus in diœcesi Parisiensi, qui usque ad annum MCCII, (quo vivere desiit, Nangio in Chron. et Bellovacensi lib. 29, cap. 68 testibus) miraculis et virtutibus inclaruit. « Per idem tempus », inquit Hugo Autissiodorensis testis oculatus ad annum MCXCVIII, « sacerdos de Parisiensi episcopatu Fulco, vir magnæ fidei vitæque honestæ celebri opinione clarebat. Is, Domino inspirante, de licentia sui episcopi, vicinas peragrans regiones, Franciam, Flandriam, Burgundiam perlustrabat. Verbum sanæ doctrinæ et veritatis instanter seminans, et duo præcipue crimina usurarum atque luxuriæ vehementer insectans; sane verbis ejus attestabantur miracula, ut per eum, cooperante Domino, non modo animabus, sed et corporibus influeret medicinam.

9. *Persequitur hæreticos.* — « Recalescebat proinde fides in populis, et tanquam cœli distillassent a facie Dei, ad tempus mota est terra, sicque afficiebantur erga jam dictum virum, ut eum quocumque se verteret, et nimis gratulanter exciperent, et verba ejus nimis sitienter haurirent. Currente igitur velociter verbo Dei, multas ex his quæ peccabant publice, multos ex his qui fœnus publicum exercebant, solo verbo convertit ad Dominum, qui præ multitudine sua censura Ecclesiastica non poterant coerceri. Sed et de hæresi Populicana omnium hæreseon fœculentissima, quæ virulentas radices suas late quidem, sed latenter hoc tempore propagarat, multi ad fidem conversi sunt, eorumque confessione plures ex eadem hæresi sunt de-

tecti. Inter eos hæresiarcha Terricus, magnus diaboli laqueus, qui apud Corbiniacum in specu subterraneo diu latuerat, pluresque subverterat, tunc productus e latebriset convictus incensus est. Apud urbem quoque Nivernis abbas S. Martini et decanus Majoris Ecclesiæ de hoc pestilentissimo errore notati, episcoporum Concilio sistuntur Senonis convocato, ibique abbas deponitur, decanus suspenditur : et sic ad Sedem Apostolicam destinantur. Apud vicum quoque, qui dicitur Charitas, quidam viri prædivites hæresis prædictæ notabiles cum se absentassent die quo citati fuerant, ut ab hac infamia se purgarent, ab Ecclesia sunt præcisi, et expositi publicæ potestati ». Innocentius III, an. Pontificatus sui primo scripsit ad eum Epistolam CCCXCVI libri primi, quam inscribit *fratri Fulconi*, qua « plenam ei auctoritate Apostolica concedit facultatem, ut, inquit, tam de monachis nigris quam albis, sive canonicis regularibus aliquot, etc. libere tibi possis coadjutores adjungere, etc. » Pergit Hugo Autissiodorensis :

10. *Judæos et usurarios.* — « Per hos præterea dies Judæi gravi direptione et afflictione vexati sunt : nam cum vir Domini Fulco ad exstirpationem vitiorum, insertionemque virtutum totus insisteret, et usurarios penitus abhorreret, Judæos detestabatur omnimodo, quia plerosque nostrorum infinitis et gravibus attenuassent usuris. Ipsius proinde instantia et ferventi instinctu, episcoporumque annisu res eusque deducta est, ut omnium debitorum quæ Judæis debebantur, demitteretur dimidium, et dimidium statutis terminis solveretur. Sed et aliqui de baronibus eos de terra sibi subdita expellere, curaverunt : qui tamen expulsi, a rege recepti sunt, et retenti : quod quidem famæ regis non modicum derogavit, dum eos quos jampridem expulerat, iterum receptavit (anno sc. MCXCVIII, ut alibi diximus). Eodem anno prædictus Fulco crucis sibi signum affigit, et instanti prædicatione populum ad transmarinam profectionem adsciscit. Nec modo per prædictum Fulconem in tanta erat magnificentia verbum Dei ; sed et quidam alii dum prædicationis instarent officio, desiderantissime concurrebat ad auditum verbi populi multitudo. Verum non diu perstitit illa fervens audiendi frequentia : sed processu temporis cito deferbuit, et multi, qui a vitiis resilire jam cœperant, in eadem sunt relapsi ».

11. *Moritur Mauritius episcopus Parisiensis.* — « III idus Septemb. » inquit Rigordus de Gestis Philippi Augusti ad hunc annum, « Mauritius venerandæ memoriæ Parisiorum episcopus, pater pauperum et orphanorum feliciter migravit ad Dominum. Hic inter numera bona quæ fecit, quatuor abbatias fundavit, et propriis sumptibus devotissime dotavit ». Successerat Petro Lombardo, et, ut inquit Hugo Autissiodorensis in Chron. : « Ob industriam et litteraturam eximiam, et disertitudinem linguæ præcipuam, de infimo magnæ paupertatis, ad pontificalis demum evectus est apicem dignitatis. Hic inter præclara opera, suam Ecclesiam cui præerat, a fundamentis exstruxit ». Mirabile illud ædificium etiamnum perseverat. « Huic successit », inquit Rigordus. « Odo natione Soliacensis, frater Henrici Bituricensis archiepiscopi, longe a prædecessore moribus et vita dissimilis ». Labbeus in Chron. putavit oscitantem librarium omisisse particulam negativam *non*, quod Odo fuerit præsul religiosissimus, et sanctis moribus conspicuus. Verum cum Bellovacensis, qui sequentis sæculi initio floruit, quique aliorum opera exscribere solet, lib. 29, cap. 58, totidem verbis idem de *Odone* referat, non dubium, quin illud a Rigordo mutuatus fuerit. Existimo itaque Rigordum, qui in aula Philippi Augusti, cujus medicus erat, *Odone* episcopatum Parisiensem regente, vixit, quique ideo ignorare non potuit quod alli de illo scripsere, iniquo animo id in litteras misisse; scriptores enim quandoque calamo abuti, et falsa narrare omnibus notum. De *Odone* supra egimus.

12. *Philippus Franciæ rex uxore dimissa aliam superinducit.* — Rigordus de Gestis Philippi Augusti ad hunc Christi annum scribit : « Eodem anno, et eodem mense (nempe Junio, cujus supra mentionem fecerat) Philippus rex (Francorum) duxit uxorem, nomine Mariam, filiam ducis Meraniæ et Bohemiæ, marchionisque Istriæ ». Nangius in Chron. ubi hoc conjugium perperam in annum sequentem differt, vocat Mariam « filiam ducis Meraniæ et Bremiæ, marchionisque Istriæ », et Gussenvilla, qui exemplar Ms. hujus Chronici, quod unicum, ni fallor, superest, legerat, in Notis ad Epist. CXXXVII Petri Blesensis, loco *Bremiæ*, legit *Brennæ*, sed vox illa corrupta, ut videtur. Aliqui eam non *Marim*, sed *Agnetem* appellant, quia forsan binominis erat. Ingelburge uxor Philippi regis questa est apud Cælestinum III, quod maritus aliam uxorem superinduxisset, sc. Mariam. Baluzius tom. I Miscell. pag. 422, refert Ingelburgis Epistolam ad Cælestinum III papam, in qua ait : « Jam triennium est elapsum, quod rex Franciæ me in ætate nubili desponsavit, et mihi, prout naturalis ordo requirit, debitum reddidit maritale. Postmodum vero instigatione diabolica, et quorumdam malitiosorum principum persuasione seductus, filiam ducis S. (littera illa corrupta, nisi ad proprium ducis nomen referatur) superinduxit, et retinet pro uxore ; me vero in quodam castello incarcerari præcepit, ubi sic proscripta dego, quod ad cælos levare oculos non audeo, neque possum, etc. Proh. dolor ! spernere vestræ sanctitatis litteras non formidat, audire cardinalium jussa recusat, archiepiscoporum et præsulum dicta contemnit, et admonitiones religiosorum quorumlibet aspernatur, etc. Unde nisi vestra misericordia mihi misereri dignetur, morti succumbam in proximo temporali ». Huc refero verba Rigordi ad an. MCCI, scribentis regem Mariam tenuisse *quinque annis contra legem et Dei decretum* ; qua eo anno demortua, ad petitionem regis Francorum

Innocentius III infantes a Philippo rege ex ea susceptos, nempe Philippum et filiam nomine Joannam *legitimos heredes esse mandavit,* quia Willelmus archiepiscopus Rhemensis uti legatus Apostolicus prius matrimonium dissolverat, non quidem contra jus, testes enim coram se producti fuere consanguinitatem asserentes, sed contra ordinem juris : unde sententia ab eo lata postmodum abrogata fuit. Philippus Augustus anno MCCXIII, Isemburgem uxorem suam, « a qua jam per annos XVI et amplius dissenserat », inquit Nangius ad eumdem annum, in gratiam recepit, ut videre est apud Spondanum in Continuatione Annal. Baronii.

CÆLESTINI III ANNUS 7. — CHRISTI 1197.

1. *Henricus imp. in Italiam venit, sævit in Siculos, terret Alexium imp. Orientis et moritur.* — Annus Christi millesimus centesimus nonagesimus septimus, Indictione decima quinta, ordine sequitur, quo Henricus imperator (ut vidimus anno superiori ex Chronicis Fossænovæ tunc scriptis) ex Campania venit in Siciliam ad XVII kal. Februarias, ut in Northmannos, qui favissent Tancredo regi, carnificinam dirissimam exerceret. Hac namque de causa parasse exercitum, et ex Germania in Italiam descendisse testatur Arnoldus Lubecensis his verbis [1] : « Imperator sane ad ultionem inimicorum suorum infinitum contraxerat exercitum de Suevia, Bavaria, Franconia et aliis nationibus usque ad sexaginta millia ». Sed quam de illis expetierit ultionem, eumdem audi, dum ait : « Contigit autem, ut ipsos adversarios suos comprehenderet, et dignam de eis ultionem caperet. Et illi quidem, quem contra se regem creaverant, diademate imposito, clavis acutissimis cum ipso diademate caput transfixit ; filios autem aut suspendio, aut incendio, aut aliis damnavit suppliciis ». Hæc ipse. Sed ista non potuerunt facta esse Tancredo, quem jam ante annum superiorem defunctum fuisse liquet : fortasse inverso textu potius intelligenda de illis, qui Tancredo coronam imposuere. Porro sævitia Henrici adversus Northmannos eo progressa est, ut Constantia Augusta ipsius uxor, propago Northmannorum regum, indigne ferens, gentem suam demetendam penitus traditam, et extinguendam : adversus virum suum imperatorem rebellans, armaret exercitum. Quo tandem progressa sunt ista, sic accipe a Rogerio in Annalibus :

[1] Arn. l. VI. c. 2.

2. « Eodem anno Henricus Romanorum imperator cepit magnates Siciliæ, ex quibus quosdam incarceravit, quosdam diversis pœnis afflictos morti tradidit. Margaritum etiam ammiratum, cui ipse dederat ducatum de Duraz, et principatum de Tarento, et principatum maris, evulsis oculis, et abscissis testiculis, excæcari et ementulari fecit. Constantia vero imperatrix, videns mala quæ imperator gesserat, cum gente sua fœdus iniit contra imperatorem maritum suum, et Panormum pergens, cepit thesauros imperatoris, quos reges Siciliæ a multo tempore thesaurizaverant; unde principes regni animosiores effecti, injecerunt manus in Alemannos imperatoris, et interfecerunt eos. Imperator vero fugiens, clausit se in munitione forti, volens, si posset, repatriare. Sed adversarii ejus ita vias ei præcluserant, quod nusquam securus illi patebat egressus ». Sic igitur imperator in regno Siciliæ conjugi tandem deferendum putavit, et quas ipsa vellet conditiones accepit, ut conjugalis fugata concordia postliminio rediret ad propria. Quod enim meditaretur imperator ipse majora, ne præpediretur bello domestico, pacem quæsivit, petiit et obtinuit. Qui igitur classe potens in Sicilia pervenisset, haud mediocrem timorem incussit Constantinopolitano imperatori Alexio Angelo, cum ad eum misit legationem acerbissimam, qua ab ipso peteret quidquid terrarum olim occupasset in Oriente Willelmus Siciliæ rex, ab Epidauro usque ad Thessalonicam civitatem, vel ut pro his tributum ingens penderet imperatum.

3. Qua quidem legatione adeo concussum est imperium Constantinopolitanum, ut qui moderaretur illud ipse Alexius Angelus tributi licet importabilis duram conditionem minime rejiciendam

esse putarit, quin ad colligendum aurum sagacissimos ministros elegerit. Quorum opera expilatas tradit Nicetas Choniata fuisse Ecclesias, monasteria, imperatorum etiam refossa sepulchra, ut aurum imperatum colligere possent. Erat ejus summa talentorum, sexdecim auri purissimi, quod tunc ab eis, qui solvebant Alemannicum tributum est appellatum. Quod tamen male collectum videre non meruit qui illud indicendum jusserat Henricus imperator, tunc ex humanis exemptus. Cujus interitu respiravit, qui consternatus animo erat Alexius imperator; hæc summatim, quæ prolixiori tractatu Nicetas est prosecutus.

4. Eodem quoque anno, « ipsis kalendis Septembris (ut Arnoldus, qui tunc vivebat, testatur) classis imperatoria solvit Messana Orientem versus, et felicissima usa navigatione pervenit in Palæstinam, ad portum Accon, vicesima secunda ejusdem mensis, ipsa die, qua in Ecclesia, ut ait, celebratur dies natalis sanctorum martyrum Mauritii et sociorum. Præfectus est classi cancellarius imperatoris Conradus Hildeshcimensis electus, tunc vero consecratus episcopus, cui olim ab imperatore absente cura regni Siciliæ fuerat demandata ». Sed quomodo tunc Henricus imperator ægrotare incipiens, mortuus est eodem mense Septembris, die vicesima octava ejusdem, in vigilia sancti Michaelis Archangeli, in eo, quod ad annum obitus spectat, hæc habet Chronicon Fossænovæ :

Imperii Romæ sexto decessit ab anno,
Mille dein centum bis, demptis tribus ab istis
Transierant anni, periit cum pessimus anguis, etc.

Plura enim ibi coacervantur in detestationem ejusdem imperatoris. De die autem obitus Rogerium audi, qui subjicit totidem verbis ista :

5. « Eodem anno Henricus Romanorum imperator, facta reconciliatione cum uxore sua et magnatibus Siciliæ, incœpit ægrotare, et misit Savaricum (Swanum) Bathoniensem episcopum consanguineum et cancellarium suum de Burgundia ad Richardum regem Angliæ, et obtulit ei recompensationem pecuniæ quam de eo ceperat pro redemptione sua, sive in auro et argento, sive in terris. Dum autem prædictus Savaricus iret in ista legatione, prædictus Romanorum imperator obiit, in Sicilia apud Messanam, in vigilia S. Michaelis, excommunicatus a Cælestino papa propter captionem et redemptionem Richardi regis Angliæ; et ideo prohibuit idem papa, ne corpus illius sepeliretur, licet archiepiscopus Messanæ pro eo multum orasset. Venit itaque præfatus archiepiscopus ad Cælestinum papam tribus de causis. Prima, ut corpus imperatoris sepeliretur. Secunda, ut Marcowaldus summus imperatoris justitiarius liberaretur ab obsidione Romanorum, qui eum obsederant in marchia Guarneri, non permittentes eum inde exire. Tertia, ut Fridericus præfati imperatoris filius coronaretur de regno Siciliæ.

« Ad primam vero petitionem respondit dominus Cælestinus papa quod non permittet et corpus imperatoris sepeliri, nisi de consensu regis Angliæ, et nisi pecunia quam ipse de rege Angliæ ceperat, redderetur. Ad secundam petitionem respondit papa, quod prædictus Marcowaldus per ipsum liberari non poterat, nisi de voluntate Romanorum. Ad tertiam petitionem respondit dominus papa, quod consentiret, si fratribus suis cardinalibus placeret, ut Fredericus præfati imperatoris filius coronaretur de regno Siciliæ. Et factum est ita, datis domino papæ mille marchis argenti ad opus ipsius et mille marchis argenti ad opus cardinalium. Juravit etiam imperatrix tactis sacrosanctis Evangeliis, quod prædictus Fridericus natus fuit de legitimo matrimonio prædicti Henrici imperatoris et ipsius Constantiæ ».

6. *De natalibus et ætate Friderici II.* — Antequam autem reliqua de his, quæ spectant Henrici imperatoris testamentum, enarremus, dicendum primo de ejus filii, nempe Friderici Secundi, natalibus; inde vero de ipsius ætate, quoto Redemptoris anno sit natus et baptizatus, atque a quo fuerit pariter educatus. Quod ad natalia spectat, jure visus est Pontifex exegisse a matre Constantia Augusta juramentum, quod ipsa conceperit eum ex Henrico Augusto conjuge, eo quod suspiciones increbuissent, ipsum Fridericum partum fuisse suppositum. Quod et Marcowaldus successori Cælestini papæ Innocentio scribens, cum bellum adversus eum in Sicilia ageret, palam certaque fide se probaturum pollicitus fuit. Habent ista ejusdem Innocentii papæ Acta, suo loco, tomo sequenti recitanda. At ipse Pontifex, quam juramento purgatam suspicionem putavit, eamdem in judicium noluit revocari. Sed quod jam semel sparsum esset in vulgus, tantum abest ut per juramentum Constantiæ abolitum fuerit, ut ex fabulosis colorum pigmentis, scriptis proditis acceperit augmentum. Recitat fabulam Crantzius [1], a quo, si libet, petere potes. Quæ quidem fidem sibi hactenus conciliavit ex portentoso illo a nobis superius recitato et confutato mendacio, quo asserebatur, ipsam tunc Constantiam, cum filium peperit, annorum fuisse quinquaginta quinque, vel etiam secundum alios sexaginta, eo quod tali ætate ut plurimum natura esset impotens, quæ potuisset filium generare; cum tamen testificatione ipsius, qui nuptiis ejus interfuit, et carmine eas cecinit Gotifridus notarius ejusdem imperatoris Henrici, testatum reliquerit, triginta tantum annorum ætatis tunc fuisse Constantiam cum nupsit, ita ut cum peperit masculam prolem anno Redemptoris millesimo centesimo nonagesimo tertio (ut modo probaturi sumus) fuerit ætatis annorum tantummodo triginta septem, vel ad summum octo, qua feminas filios posse parere, naturam non negare, quotidiana docent exempla. Et physici confirmant [2], in ali-

[1] Crant. in Metrop. Saxon. l. VII. c. 38. — [2] Paul. Ægin. l. III. c. 60. Actius serm. XVI. c. 4.

quibus accidere, ut etiam usque ad sexagesimum annum concipiendi prolem tempus extendatur, una cum menstruorum fluxu. His dictis de natalibus Friderici, reliquum modo est, ut de ipsius agamus ætate.

7. Quod pertinet ad annum, quo natus est Fridericus, inconstans est antiquorum sententia. Albertus siquidem Stadensis abbas eum natum affirmat anno millesimo centesimo nonagesimo quinto; Rogerius autem in Anglorum Annalibus reducere videtur, (nisi mendum sit in Codice, quod timeo) ad annum millesimum centesimum nonagesimum, dum anno Christi millesimo centesimo nonagesimo septimo, agens de ejusdem Friderici baptismate, hæc ait: « Eodem anno filius Henrici Romanorum imperatoris, quem pepererat ei Constantia imperatrix, filia Rogerii quondam regis Siciliæ, puer VII annorum baptizatus est, et vocatum est nomen ejus Fridericus ». Sic ipse. Sed puto errore librarii scribentis 7 pro 3 illapsum esse mendum. Siquidem (quod constans est apud omnes) cum idem Fridericus mortuus sit anno millesimo ducentesimo quinquagesimo, suæ vero ætatis anno quinquagesimo septimo: dicendum est, ipsum esse natum anno Redemptoris millesimo centesimo nonagesimo tertio, ita ut quadrimus hoc anno fuerit, sequenti autem quinquennis. Quæ probe conveniunt his, quæ[1] Innocentius papa Tertius ad ipsum post mortem matris Constantiæ (quæ contigit anno sequenti vicesimo septimo mensis Novemb.) scribens ait[2]: « Utrumque flere didicit, quam clementis plene alterum nominare ». Qui scilicet esset adhuc in infantia constitutus, quæ usque ad septennium propagatur. Baptizatus est autem Assisii in valle Spoletana sita civitate, et quidem ritu solemni; nam de his ista idem Albertus Stadensis: « Nocte, inquit, quæ præcedit dormitionem Joannis Evangelistæ (natus est scilicet). Et quindecim episcopis et cardinalibus præsentibus, baptizatus, dictus est Fridericus ». Hæc Stadensis abbas. Sed quænam fuerit causa, ut baptizaretur Assisii, didicimus ex actis Vitæ ipsius Innocentii papæ Tertii, quam antiquitus scriptam repertam in archivo Avenionensi, ab illustrissimo cardinali Carolo de Comitibus ibi legatione fungente nuper accepimus, nempe quod ab eodem Henrico imperatore Conradus natione Suevus educator infantis, jam antea creatus fuerat dux Spoleti, atque comes Assisii, cui utpote fidissimo sibi subdito, et amico, gentili suo, atque ducissæ ejus conjugi, imperator nutriendum dedit ipsum Fridericum infantem: quem Constantia mater recepit postea, cum est reversa in Siciliam. Qui igitur comes erat Assisii Conradus Suevus, ibidem infantem jam quadrimum solemni baptismate baptizandum curavit. His igitur de Friderici primordiis non prætereundis enarratis, redeamus ad patrem ejus Henricum imperatorem, hoc anno (ut audisti) ex humanis exemptum.

8. *Ex testamento Henrici imp. restitutio facta Romanæ Ecclesiæ.*— Qui condidit testamentum, et quidem pium valde, ut quem pœnituisset in primis persecutionis, quam Romanæ Ecclesiæ intulisset: quod aliter non potuit, eo saltem testamento satisfaciendum curavit. Recitatur ejus fragmentum in iisdem Actis Innocentii papæ Tertii citatis superius his verbis: « In hac fuga perdidit Marcowaldus universam suppellectilem suam, et inventum est in quodam scrinio testamentum imp. Henrici, Aurea Bulla signatum. In quo inter cætera hæc de verbo continebantur ad verbum: Imperatrix consors nostra, et filius noster Fridericus domino papæ, et Ecclesiæ Romanæ exhibeant omnia jura, quæ a regibus Siciliæ consueverunt habere, et domino papæ securitatem faciant, sicuti reges Siciliæ summo Pontifici, et Romanæ Ecclesiæ facere consueverunt. Si vero prædicta consors nostra præmoriatur, filius noster secundum ordinationem nostram remaneat; et si filius noster sine hærede decesserit, regnum Siciliæ ad Romanam Ecclesiam deveniat. Si vero filius noster præmoriatur, dilecta consors nostra regnum in vita sua retineat; et post mortem suam regnum Siciliæ ad Romanam Ecclesiam deveniat. De imperio ordinamus, quod dominus papa, et Ecclesia Romana illud filio nostro confirmet. Et pro hac confirmatione imperii et regni volumus quod tota terra comitissæ Mathildis restituatur domino papæ et Romanæ Ecclesiæ, præter Medisinam et Argelatam cum eorum pertinentiis. Et insuper ordinamus et volumus, ut tota terra de Ponte-Payle, cum Monte-Fortino libere dimittatur domino papæ usque ad Ceperanum; et quod Ecclesia Romana habeat Montem-Flasconem cum omnibus pertinentiis suis. Insuper præcipimus Marcowaldo senescallo nostro, ut ducatum Ravennatem, terram Brictinori (vulgo Bertinore), marchiam Anconæ recipiat a domino papa et Romana. Eccl. et recognoscat etiam ab eis Medisinam et Argelatam cum eorum pertinentiis. De quibus omnibus bonis securitatem ei juret et fidelitatem faciat sicut domino suo. In morte vero, si sine hærede decesserit, ducatus Ravennæ, et terra Brictinori, et marchia Anconæ, Medesina, Argelata, cum earum pertinentiis in dominio Ecclesiæ remaneant ». Hucusque ibi de regis Henrici testamento. Meminit et Innocentius papa in Epistola ad regem Anglorum ejusdem testamenti Henrici imperatoris, aitque: « In ultima voluntate pœnitentia ductus per eumdem filium suum tibi, nempe ipsi Richardo Angliæ regi restituendum mandavit, quod scilicet ab eo cum captivus esset, extorserat; et nisi faceret filius heres, per Sedem Apostolicam cogeretur ». Quod postea per ipsum Innocentium papam præstandum fuit, ut sequenti tomo, suo loco dicetur.

9. Quænam autem post mortem ejus restituta fuerint Romanæ Ecclesiæ, Rogerius sic pergit

[1] Innoc. l. I. Ep. DLXXV. — [2] Ibid. Ep. DLXXVI.

narrare : «Defuncto itaque Henrico Romanorum imperatore, magna pars Tusciæ, quam idem imperator et prædecessores sui abstulerant Romanis Pontificibus, reddita est domino Cælestino summo Pontifici, videlicet Aquapendente, et S. Crispina, et Mons Faliscorum, et Radicofanum, et S. Quiricus cum omnibus pertinentiis eorum, redditæque sunt ei Sicilia, Calabria, Apulia et omnes terræ, quæ fuerunt regis Siciliæ, sicut proprium patrimonium S. Petri, de quibus ipse (ut supra dictum est), constituit Fridericum Henrici Romanorum imperatoris filium regem». Addit ad ista Matthæus Paris : «Henricus imperator legavit capitulo Cisterciensium tria millia marcharum argenti de redemptione regis Richardi ad thuribula per totum Ordinem facienda argentea. Sed abbates tam ipsum imperatorem, quam donum ejus detestantes, renuerunt de turpi quæstu acquisitum donum ejus recipere. Quod cum rex Richardus audivisset, dictum et factum abbatum, quod solita caruit avaritia, commendavit». Hæc ipse.

10. *Coronatio regis Armeniæ per archiepiscopum Moguntinum.* — Quænam autem inter hæc gesta fuerint per Henrici imperatoris exercitum in Terra-Sancta sub legato Conrado, singula exactissime enarrantur per Arnoldum Lubecensem, quem consulas [1]. Finis hic fuit, quod audito adventu filii Saladini adversus eos in Palæstinam, simulque accepto nuntio de obitu Henrici imperatoris, omnes duces exercitus arripuere fugam, et quidem ignominiosam, cum præsertim milites essent parati ad prœlium. Remansere archiepiscopus Moguntinus, et Verdensis sancti propositi tenaciores. Quorum Moguntinus missus fuit ad coronandum regem Armeniæ, de quo ista idem Arnoldus Lubecensis habet [2] : «Ipse enim rex omnimodis hoc affectans, audita fama virtutis populi Dei, et quia Dominus ad introitum omnes inimicos eorum terruisset, et quia gloriose multa loca munita obtinuissent : missis nuntiis honoratis cum muneribus non paucis, ipsos principes devote salutavit, et quanto desiderio ipsorum adventum expectaverit, per scripta simul et verba amplissima intimavit : paratissimum se dicens Romano subdi imperio, si coronam diu desideratam ab ipsius mereretur suscipere nuntio [3]. Gloriatur Ecclesia Romana, quæ non solum in spiritualibus, sed etiam favente Christo, dilatatur in temporalibus, ut etiam reges Transmarini hoc titulo affectent insignia. Viderint tamen illi, qui hac dignitate neglecta, plus diminutionem quam Romani orbis attendunt dilatationem [4]. Moguntinus igitur (ut diximus) gloriose expleto negotio, ipsum regem Armeniæ et principem Antiochiæ ad pacis concordiam reformavit, quorum dissensione non modicum Ecclesia Dei in partibus illis turbata fuerat». Quod autem Arnoldi labefactatus sit textus, expunctumque in eo nomen Romani Pontificis : a quo præcipue ea sunt actitata intelliges, nempe ab Epistola Gregorii Armeniæ patriarchæ, data ad Cælestini successorem Innocentium Tertium Romanum Pontificem, primo anno ejus Pontificatus, quæ sic se habet, posita in primo libro ejusdem Innocentii :

«Litteræ fideliter [1] interpretatæ de Armenico in Latinum, quas Catholicus Armeniorum domino papæ Innocentio destinavit.

«Vobis, qui estis caput post Christum consecrati ab eo, et caput Catholicæ Ecclesiæ Romanæ matris omnium Ecclesiarum, adeo prudentes et sancti, quod debetis esse in loco Apostolorum sublimis papa, et vobis sanctis archiepiscopis, episcopis, cardinalibus, presbyteris, clericis et omnibus qui sunt de vestra sancta Ecclesia, salutem et fraternitatem. Pax Dei sit inter vos. Gregorius homo Jesu Christi per gratiam Dei Catholicus totius Ecclesiæ Armeniorum, filius vestræ sanctæ Ecclesiæ, quæ est fundamentum legis totius Christianitatis.

«Sciatis, quod nos archiepiscopi, episcopi, presbyteri et clerici oramus Jesum Christum, qui est caput omnium nostrum, ut servet vos et vestros ab omnibus malis : quia cum vos, qui estis caput, estis incolumes, nos qui sumus corpus, bene valebimus per vestram benedictionem. Noveritis, domine, quod ad nos venit nobilis, sapiens, et sublimis archiepiscopus Moguntinus, qui nobis attulit ex parte Dei, et ex parte sublimitatis Eccl. Romanæ, et ex parte magni imperatoris Romanorum sublimem coronam, et coronavit regem nostrum Leonem, et nobis reddidit coronam, quam nos perdidimus a longo tempore. Unde nos fuimus elongati a vobis et nos recepimus eam libenter, et cum magno gaudio, et inclinamus, et regratiamus Deo et S. R. E. et alto imperatori Romanorum. Sciatis, domine, quod ipse nobis monstravit vestra præcepta ; et nos ea multum libenter audivimus, et libenter volumus legem et fraternitatem sublimis Ecclesiæ Romanæ, quæ est mater omnium Ecclesiarum : et nos solebamus eam habere, et nunc eam habemus, et libenter volumus esse ad vestrum mandatum. Et firmiter sunt ad mandatum vestrum omnes archiepiscopi, episcopi et omnis clerus nostræ Ecclesiæ, qui sunt in nostris terris, et sunt multi per Dei gratiam. Et nos rogamus vos, ut oretis Deum pro nobis : quia nos sumus in ore draconis, et in medio inimicorum crucis, et inter eos, qui sunt naturaliter inimici nostri. Et nos vos rogamus per Deum, quatenus nobis mittatis tale adjutorium, et tale consilium, quod nos possimus conservare honorem Dei, et Christianitatis, et vestrum. Quia postquam nos sumus vestri, et vos estis memores nostri, efficiatis tantum erga

[1] Arnol. Chr. Sla. l. v. c. 2, 3, 4, 5. — [2] Arn. Ab. Lub. l. vi. c. ult. — [3] *Romani Pont.* deesso videtur, ut apparet ex sequenti illatione, et ex Epistolis Innoc. pap. III. — [4] *Romanæ Eccl.* ita restituendum, ut respondeat præcedentibus, corrupto tex. ab aliquo novatore.

[1] Apud Innoc. l. ii. Ep. ccvi.

nos, quod nos gratias referamus Deo, qui nos redemit sanguine suo, et quod gratias agamus sanctæ cruci Domini nostri, qui fecit totum mundum. Jesus Christus defendat vos, et omnes vestros ab omni malo, et nobis det vestram benedictionem ». Extant ibidem aliæ litteræ regis Armeniæ ad eumdem Pontificem [1], et aliæ redditæ ab Innocentio tam ad patriarcham quam ad regem litteræ, quas tu consulas. Porro, quod spectat ad ipsum Moguntinum archiepiscopum, idem erat S. R. E. cardinalis episcopus Sabinensis, ut patet ex ejusdem Innocentii papæ litteris hic notatis in margine [2].

14. *Redditi monachi suæ Ecclesiæ in Anglia.* — Eodem etiam anno Cælestinus papa pulsatus Anglic. monachorum querelis, cognita causa, sententiam rescidit papæ Clementis sui prædecessoris surreptitie extortam. Extant ipsæ de his litteræ Cælestini, quibus et purgatur calumnia successoris Innocentii papæ Tertii ; quæ sic se habent :

« Cælestinus episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis, archiepiscopo Cantuariensi, episcopo Lincolniensi, et abbati S. Edmundi, salutem et Apostolicam benedictionem.

15. « Sicut ea, quæ a prædecessoribus nostris provida fuerint deliberatione statuta, nullatenus irritari volumus vel infringi ; sic quæ per surreptionem ab eis obtenta sunt in honestatis Ecclesiasticæ detrimentum, corrigi volumus, et in statum redigi meliorem. Cum enim, sicut accepimus, imo sicut bene novimus in Coventrensi Ecclesia fere a prima fidei Christianæ fundatione in Anglia Ordo fuerit monasticus institutus et in tantum in ea observantia servierint regulari, ut ab Apostolica Sede privilegiari, et ab inclytæ recordationis regibus Angliæ dotari meruerint et ditari : dolemus plurimum, quod venerabilis frater noster Cestrensis episcopus occasione quarumdam litterarum, quas a bonæ memoriæ papa Clemente prædecessore nostro, ad falsam suggestionem sine conscientia nostra, et fratrum nostrorum, sicut dicitur, et (quod vix credere possumus) impetravit, dilectos filios priorem, et conventum de eodem monasterio violenter ejecit, et canonicos in eo instituit sæculares.

« Cum igitur id in monasticæ religionis et totius Ecclesiasticæ disciplinæ redundet opprobrium, nec nostræ intentionis sit quod prædictus prædecessor noster tantæ irregularitati, nisi circumventus, auctoritatem præstiterit aut favorem : fraternitati vestræ per Apostolica scripta mandamus, et in virtute obedientiæ districte præcipimus quatenus (prædictis litteris, vel aliis privilegiis confirmationis, vel indulgentiæ nequaquam obstantibus) amotis ab eodem monasterio sæcularibus clericis, qui in eo fuerunt per supradictum episcopum instituti, sine alicujus quæstionis impedimento monasticum ibidem Ordinem reformetis, monachos ejectos exinde redeuntes in illud, et tales in eo instituentes personas, quæ B. Benedicti regulam observare debeant, et desiderent. Memoratum vero episcopum, et universos detentores bonorum ejusdem Ecclesiæ ad eorum restitutionem per censuram Ecclesiasticam, appellatione proposita (postposita) compellatis.

16. « Volumus etiam nihilominus, et mandamus, ut donationes ejusdem episcopi, in feudationes, locationes, et alienationes, possesiones ejusdem Ecclesiæ ab eo tempore factas, nostra freti auctoritate cassetis, eos qui contravenire præsumpserunt, sublato appellationis obstaculo, censura canonica percellentes ; illos, qui manus violentas in prædictos monachos injecerunt, denuntietis excommunicatos : et cum litterarum vestrarum testimonio veniant ad Sedem Apostolicam absolvendi. Datum, etc. » Impletum est autem mandatum Cælestini papæ per archiepiscopum Cantuariensem, ut idem testatur Rogerius, qui ait : « Deinde venit idem archiepiscopus ad Coventre, et per mandatum Cælestini summi Pontificis introduxit monachos in Ecclesiam ejusdem villæ cathedralem, quos Hugo de Nunant ejusdem loci episcopus ab eadem Ecclesia vi et armata manu expulerat, et loco illorum in ea canonicos sæculares instituerat, et eos de bonis Ecclesiæ, quæ ad sustentationem monachorum ibidem Deo inservientium collata fuerant, præbendaverat. Sed canonicis inde expulsis, bona Ecclesiæ redierunt in usus monachorum ». Hæc Rogerius ejus temporis scriptor, ex quibus atque in primis ex Cælestini recitato Diplomate mendacii redarguas Matthæum Paris, qui carpendi tantum causa Romanos Pontifices scribendi historiam visus est suscepisse provinciam, more suo Innocentium papam Cælestini successorem, suo ipsius Pontificatus exordio perstringens, quod primo negaverit ejusmodi monachorum restitutionem, deinde metu prænuntiatæ mortis, coactus tandem indulserit. Sed audi tu rabulam :

17. « Morabatur ea tempestate in curia Romana monachus quidam Coventrensis cœnobii, Thomas nomine, qui ab episcopo præfato cum cæteris fratribus expulsus (ut superius relatum est), monachos circumquaque dispersos simul cum cœnobio auctoritate summi Pontificis in statum pristinum studuit reformare. Quidam autem fratrum ejus obierant, quidam tædio et paupertate affecti, a curia recesserant, ipso solo in negotio perseverante, ac paupertate nimia compellente, panem suum multoties mendicante. Sed cum nuper de morte episcopi Coventrensis nuntios desideratos accepisset, exaltatum est cor ejus in Domino, qui dat in se sperantibus, et perseveranter agentibus bonitatem. Quadam vero die cum Innocentius papa nuper creatus cum cardinalibus suis in consistorio sederet, monachus memoratus audacter prorupit in medium, et petitionem sui negotii

[1] Apud Innoc. l. II Ep. CCVII, CCVIII, CCIX. — [2] Ibid. l. I. Ep. CCV. CCVII.

indicatione papæ porrexit. Quam cum ille perlegisset, in continenti monacho respondit : Frater, nonne ista petitio a prædecessoribus nostris Clemente, et Cælestino sæpius repulsa est, me audiente et vidente ? Et tu, qui illos non potuisti, me quoque delirum vis circumvenire ? Et iratus adjunxit : Recede, frater, recede, certe inaniter hic expectas. Monachus autem hæc audiens, cum lacrymis amarissimis respondens ait : Pater sancte, petitio mea justa, et omnino honesta, et ideo inaniter non expecto. Expecto enim mortem vestram, sicut feci mortem antecessorum vestrorum. Succedet enim vobis, qui petitionem meam exaudiet, cum effectu. Papa vero hæc audiens, et supra quam dici potest admirans, assidentibus sibi cardinalibus dixit : Nonne audistis, quia diabolus iste dixit ? Expecto, inquit, mortem vestram, sicut feci mortem antecessorum vestrorum. Et conversus ad monachum ait : Frater, per S. Petrum mortem meam non hic expectabis, exaudita est enim petitio tua. Et continuo, antequam cibum sumeret papa, Huberto Cantuariensi archiepiscopo dedit in mandatis, ut continuo visis litteris ad Ecclesiam Coventrensem personaliter accederet, et, expulsis clericis, monachos investiret. Sicque archiepiscopus memoratus, amotis clericis præfatis, summi Pontificis auctoritate roboratus, decimo quinto kalend. Februarii monachos introduxit ». Vidisti, lector, cum legisti, Paris ingenium animique male compositi malam sententiam, res fingere verbaque formare indigna Romano Pontifice ; ut ab hoc uno tam patenti mendacio cæteras discas, et caveas, videasque qua tunc sit homo fide dignus, cum totus est in carpendis Romanæ Ecclesiæ Pontificibus.

18. *Legatio apostolica in Poloniam.* — Hoc eodem anno legatur in Poloniam a Cælestino papa Petrus diaconus cardinalis : de qua legatione hæc apud Joannem Dlughosch, aliter Longinum dictum, hoc anno :

« Petrus tituli S. Mariæ in Via-Lata diaconus cardinalis, Capuanus vulgariter nuncupatus, a summo Pontifice Cælestino, tertio legatus de latere ad reformandam Ecclesiam Polonicam destinatus venit in Poloniam. Qui Cracoviensem civitatem ingressurus a Fulcone Cracoviensi episcopo, et omnium Ecclesiarum processione, magno honore susceptus est. Primamque congregationem Cracoviæ, alteram in Lupcza agens ; deinde in Gnesnensem, Wratislaviensem, Posnaniensem, Plocensem, Wladislaviensem, Chelmensem, et Lubecensem diœceses se transferens, id præcipuum in Ecclesia reformanda sibi curæ assumpserat, quatenus presbyteri a mulieribus et concubinis abstinendo, continentem et castam, et quæ laicos ædificare posset, ducerent vitam, cum plures ea tempestate sacerdotes uxoribus, velut jure legitimo uterentur. Cujus usus corruptelam cardinalis ipse summo studio a Polonica eliminavit, abrogavitque Eccl. et presbyteris uxores accipere et tenere sub gravissimis pœnis interdixit : laicis vero quacumque excellentia pollentibus, connubia in facie Ecclesiæ contrahere instituit. Et hæc quidem salubris præfati Petri cardinalis Constitutio facile a Polonorum clero, et ab universa Polonica Ecclesia accepta, et accurata diligentia custodita servataque est.

19. « A Boemis tamen, cleroque Boemico, apud quos cardinalis ipse etiam legationis officio fungebatur, non solum repudiata, sed parum abfuit, quin cardinalis ipse, Constitutionem ipsam, ordines in sabbato *Sitientes* celebraturus, promulgans, et presbyteros ad castitatis votum compellens, violaretur. In cujus occisionem Boemici sacerdotes grassari Pragæ cœperant, nisi illorum improbos conatus episcopus Pragensis Henricus, ducalem tunc in Boemia obtinens potestatem, oppressisset. Non solum autem in his, sed in pluribus aliis cardinalis prædictus Polonicam Ecclesiam, pontificibus et clero benevolis se præbentibus ad singula, reformavit ». Hactenus ipse.

20. *Controversia inter archiepiscopum Rothomagensem et regem Angliæ.* — Hoc eodem anno coram Cælestino Pontifice delata et absoluta est controversia, quæ diutius periculose valde agitata fuerat inter archiepiscopum Rothomagensem, et regem Angliæ, eo quod ipse rex, invito et contradicente archiepiscopo muniisset locum ejus Ecclesiæ adversus invasiones regis Francorum ; ipse vero archiepiscopus censuris perculisset ministros regis, et provinciam interdicto diutius subjecisset. Utraque parte vocata Romam, illis auditis, Cælestinus sequestrem potius agens, quam judicem eosdem in pristinam concordiam revocavit. Quomodo autem, sic accipe a Rogerio ista scribente :

« Convenientibus igitur in præsentia domini papæ Cælestini præfato Rothomagensi archiepiscopo, et episcopo Lexoviensi, et electo Dunelmensi, archiepiscopus Rothomagensis protestatus est jus suum, quod habebat in Andeli, et injuriam quam Richardus rex Angliæ ei fecerat, firmando castellum in patrimonio Ecclesiæ Rothomagensis injuste, contra voluntatem, et assensum illius. Ad quod supradicti regis nuntii responderunt, quod dominus rex sæpe et multum obtulerat ei per internuntios suos, videlicet viros venerabiles et discretos, episcopos, et abbates, comites, et barones, se in omnibus satisfacturum illi ad æstimationem proborum virorum. Asserebant enim ex parte regis, quod ipse insulam illam de Andeli, in qua castellum firmaverat, nullo modo dimittere posset, quia rex Franciæ et sui perinde transitum faciebant in Northmanniam, et sæpius eam devastabant : et idcirco rex Angliæ locum illum munierat ad defensionem terræ suæ contra regem Franciæ. Et super his prædictus Rothomagensis archiepiscopus, et præfati regis nuntii compromiserunt se examini domini papæ, et Romanæ Ecclesiæ. Unde factum est, quod dominus papa et cardinales post diuturnam deliberationem, atten-

dentes damna et inopportunitates quæ acciderent Northmanniæ, nisi locus ille de Andeli firmaretur : consuluerunt præfato Rothomagensi archiepiscopo, quod cum domino suo rege amicabiliter poneret, et ab eo sufficienter recompensationem ablatorum reciperet, secundum proborum et sapientum virorum æstimationem : dicentes bene licere regi, et cuilibet potenti, infirmiora terræ suæ munire, ne perinde damnum sibi et suis contingat ». Hactenus ipse. Agit de eadem controversia et Neubrigensis [1].

Hoc anno S. Homobonus patria Cremonensis ex hac vita migravit die decima tertia Novembris, quem ob præclara virtutum merita successor Cælestini Innocentius Tertius solemniter retulit inter sanctos. Ejus vero res gestæ descriptæ leguntur [2].

[1] Neub. l. v. c. 21; 24. — [2] Apud Sur. tom. vi. die xiii Nov.

Anno periodi Græco-Romanæ 6690. — Anno Æræ Hispan. 1235.— Anno Hegiræ 594, inchoato die 13 Nov., Fer. 5.— Jesu Christi 1197. — Cælestini III papæ 7. — Henrici VI reg. 8. imp. 7 Alexii Angeli Comneni imp. 3.

1. *Henricus imp. sævit in Siculos adversus se conjuratos.* — A num. 1 ad 4. Joannes de Ceccano in suo Chronico anno superiori a nobis emendato hæc narrat : « Post Nativitatem Domini, Henricus imp. egressus Capuam, ivit in Siciliam XVII kalendas Februarii », currenti scilicet Christi anno. Imperator, qui ex Germania in Italiam redierat, « assignatum sibi a Diopuldo Roccæ Arcis Castellano dictum Acerrarum comitem, cum apud Capuam curiam regeret generalem, trahi ab equo primum per plateas Capuæ, et demum verso deorsum capite suspendi vivum jubet. Quem viventem post biduum quidam imperatoris histrio Teutonicus, cognomine Follis, ut ipsi imperatori placeret, ligato ad guttur ejus non parvo lapidis pondere ipsum turpiter exhalare coegit. Tunc imperator ipse generalem toti regno collectam imponit », inquit Richardus de Sancto-Germano in Chron. Magnates regni Siciliæ validam adversus Henricum imp. conspirationem conflarant sub Constantiæ imperatricis auspiciis; sed imperator prudentia sua tumultus omnes compescuit. Rebelles contra imperatorem *regem creaverant*, sed imperator « diademate imposito clavis acutissimis cum ipso diademate caput transfixit, filios autem aut suspendio, aut incendio, aut aliis damnavit suppliciis », inquit Arnoldus lib. 5, cap. 2, qua de re legendus etiam Hovedenus ad hunc Christi annum a Baronio citatus.

2. *Hæc conjuratio paulo ante mortem ejus facta.* — « Tunc ipse Diopuldus (seu Diepoldus, inquit Richardus laudatus) per imperatorem factus est comes Acerrarum. Tunc etiam Odo frater ipsius ad expugnandam Roccham-Siccam, in qua se Raynaldus et Landulphus de Aquino fratres contra imperatorem receperant, ab ipso imperatore dirigitur, et ipse se confert in Siciliam imperator, ubi ad se duci imperatricem jubet, qua in Panormi palatio constituta, quidam Guillelmus monachus, qui castellanus erat castri Joannis, rebellavit imperatori; ad quem obsidendum cum ipse personaliter accederet imperator, superveniente ægritudine, abinde infirmus discedens, sicut Domino placuit, diem clausit extremum. Et tunc fama discurrente per regnum dictus Odo frater Diopuldi comitis, rupta obsidione Rocchæ-Siccæ, discedit, et se contulit ad Roccham Arsisi ».

3. *Obitus Henrici VI imp.* — A num. 4 ad 11. Hovedenus in parte posteriore pag. 773, de Henrico imperatore scribit ; « Obiit in Sicilia apud Messanam in vigilia sancti Michaelis (quæ incidit in diem xxviii mensis Septemb.) excommunicatus a Cælestino papa propter captionem et redemptionem Richardi regis Angliæ ». Dies tamen mortis ejus in emortuali Casinensi a Caraciolo vulgato, inscribitur diei v Octobris, nempe *tertio nonas Octob.* Propheticum *beati Joachimi* fundatoris Ordinis Florensis spiritum, veris rerum eventis in Henrico VI ejusque posteris comprobatum fuisse ostendit Papebrocius ad diem xxix mensis Maii, ubi Vitam ejus illustrat in disquisitione Historica § 5. Baronius num. 9 fragmentum testamenti Henrici imp. recitat, in quo indicat se pœnitere persecutionis Romanæ Ecclesiæ illatæ, statuitque, ut si Fredericus filius suus « sine herede decesserit, regnum Siciliæ ad Romanam Ecclesiam deveniat ». Baronius num. 8 dicit, inconstantem esse antiquorum sententiam circa annum quo *Fredericus* in lucem prodiit, concluditque eum natum anno mcxciii, et currenti quadrimum fuisse. Verum Al-

bertus Stadensis abbas ab eo laudatus accurate scripsit in Chron. eum natum anno MCXCV; id enim confirmant auctores coævi a nobis eo anno laudati, qui etiam diem nativitatis ejus notarunt, nempe festum sancti Stephani proto-martyris. At dicit Baronius varios auctores tradere *Fredericum*, qui hujus nominis II fuit, mortuum esse die sanctæ Luciæ martyris, die sc. XIII mensis Decembris anni MCCL, suæ ætatis anno quinquagesimo septimo. Sed auctores illi adversus coævos non audiendi, ideoque *Fridericus II*, anno ætatis quinquagesimo quinto demortuus, et currenti tertium ætatis ingressus est. « Filius ejus puer parvulus », inquit continuator Aquicinctinus ad hunc Christi annum, loquens de Henrico VI, « a Siculis in regem jure paterno suscipitur. Porro Philippus frater Henrici imp. tutor pueri constituitur ».

4. *Expeditio crucesignatorum infelix fuit.* — A num. 11 ad 14. « Teutonici », inquit Nangius in Chron. ad hunc Christi annum, « qui in terram transmarinam transierant, dum omnia turbulenter actitant, inducias quas nostri cum Turcis inierant, abrumpunt, urbemque Berytum oppugnant et capiunt : quo Turci permoti Joppem civitatem pervadunt, obtruncant omnes, munitionem diruunt, soloque coæquant ». Post aliqua interposita subjungit : « Teutonici, qui mare in Terram-Sanctam transierant, cum grandia se facturos sperarent, audita morte imperatoris repatriant. Idem narrat abbas Urspergensis, qui hoc tempore vivebat, ad annum MCXCVII : « Alemanni in terram promissionis venerunt, bellicosi, crudeles, expensarum prodigi, rationis expertes, voluntatem pro jure habentes, ensibus invicti. In nullis nisi hominibus suæ gentis confidentes; ducibus suis fidelissimi, et quibus vitam potiusquam fidem possis auferre. Hi, cum venissent in terram promissionis, treugas fregerunt, quas rex Angliæ, ut dictum est, in recessu suo statuerat. Urbem Berentini (legendum *Berytum*, ut ex loco Nangii laudato liquet) recuperaverunt, Joppen perdiderunt.

5. *Moritur Henricus a Campania rex Jerusalem.* — « His diebus, comes Heinricus (de Campania cognominatus) qui dominus terræ Jerosolymitanæ extiterat, de quadam fenestra sui palatii cecidit, et mortuus est. Hujus uxorem nomine Isabellam, quæ regnum hereditabat, accepit Americus rex Cypri (legendum, *Aymericus*, qui frater erat Guidonis de Lusignano regis Cypri) et coronatus est in regnum Jerosolymitanum (idque in urbe Acconensi, ut habet idem Nangius). Alemanni vero ad obsidionem Teloni (vox illa corrupta) castelli accesserunt, ibique mensibus aliquot commorati, audita morte imperatoris Heinrici recesserunt. Quorum principes fuerunt isti, Chunradus Moguntinus archiepiscopus, Chunradus cancellarius imperatoris (qui erat episcopus Herbipolensis), Heinricus dux Saxoniæ, Luipoldus dux Austriæ », aliique magnates et episcopi ibidem nominati. Porro vides, *Conradum* archiepiscopum Moguntinum, qui episcopus cardinalis Sabinus erat, vocari tantum archiepiscopum, quia, uti jam non semel insinuavimus, horum temporum scriptores de episcopis et archiepiscopis cardinalibus verba facientes plerumque cardinalatum tacent. *Conradus* vero Moguntinus in Historia Ecclesiastica nominatissimus, vitam produxit usque ad millesimum ducentesimum, ut notarunt Conradus Moguntinus in suo Chron. et Hovedenus in parte post. Annal. ad annum MCC, pag. 404.

6. *Obitus Petri Cantoris.* — « Petrus Cantor Parisiensis », inquit Nangius hoc anno in Chron. « vita et scientia clarus, apud cœnobium, quod Longuspons dicitur », obiit. Hoc etiam anno Bellovac. in Spec. Hist. lib. 29, cap. 59, et Albericus in Chron. hanc mortem consignant, et Petrum plurimum laudant. Abbatia Longipontis, a Josleno Suesionensi episcopo anno MCXXXII, in Suessionensi diœcesi fundata fuit, quo e divi Bernardi familia monachos misit. *Petrum* virum sanctissimum, velut oraculum omnes consulebant, et Jacobus de Vitracio cardinalis, qui hoc tempore vivebat, inter alia de eo scribit : « Cœpit facere, et docere velut lucerna ardens et lucens, et civitas supra montem posita, et candelabrum in domo domini aureum, de cujus fonte limpidissimo beatissimus vir Fulco presbyter potavit ». Ita ille in Historia Occident. cap. 8, cum monachum in Longoponte induisset, tempore probationis nondum expleto, migravit e corpore, *Cantor* cognominatus, quod cantor in Ecclesia cathedrali Parisiensi fuerit. Varia opera composuit, quæ in diversis Bibliothecis adhuc Mss. asservantur, ut videre est apud Oudinum in supplem. de Script. Eccles. Sola ejus *Summa*, quæ dicitur *Verbum Abbreviatum*, eo quod ab his verbis incipiat, impressa fuit Montibus Hannoniæ an. MDCXXXIX, in 4, quæ in Bibliothecam Patrum inferenda videbatur.

7. *Quatuor scriptores Angli opera sua absolvunt.* — *Willelmus Neubrigensis* canonicus Regularis sancti Augustini, et, ut ipse asserit lib. 1, cap. 15, in provincia Eboracensi natus, hoc anno historiæ suæ a Stephano Angliæ rege inchoatæ finem imposuit; *Radulphus* vero de Diceto archidiaconus Londoniensis ante annum sequentem suam non terminavit. Anno etiam sequenti *Joannes Bromptonus* abbas Jornalensis, et denique anno MCXCIX, *Gervasius* monachus Dorobernensis seu Cantuariensis, Chronica sua absolverunt, quæ cum Baronii tempore adhuc in tenebris laterent, in ejus Annalibus illustrandis non parvo nobis subsidio fuere.

8. *Constitutio Petri Aragoniæ regis adversus hæreticos.* — *Petrus* Aragoniæ rex et comes Barcinonensis, novi principatus initio Constitutionem edidit adversus hæreticos, qua statuit, ut a consortio sanctæ Ecclesiæ et Catholicorum omnium excludantur et ubique damnentur. Eam eruit Baluzius ex archivo Ecclesiæ Gerundensis, et in Appendice Marcæ Hisp. num. 487 publicavit : Præce-

dentium », inquit Petrus, « Patrum nostrorum in fide imitatores, sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ canonibus obtemperantes, qui hæreticos a consortio Dei et S. Ecclesiæ et Catholicorum omnium exclusos ubique damnandos ac persequendos censuerunt, Valdenses videlicet, qui vulgariter dicuntur Sabatati, qui et alio nomine se vocant Pauperes de Lugduno, et omnes alios hæreticos, quorum non est numerus, nec nomina sunt nota, a S. Ecclesia anathematizatos, ab omni regno et potestativo nostro tanquam inimicos crucis Christi, Christianæque fidei violatores, et nostros etiam regnique nostri publicos hostes exire ac fugere districte et irremeabiliter præcipimus, etc. Data Gerundæ in præsentia Raymundi Tarraconensis archiepiscopi », et trium episcoporum ibidem nominatorum, « per manum Joannis Beaxnensis domini regis notarii, et mandata ejus scripta anno Domini MCXCVII ».

9. *Perperam Alphonso patri ejus attributa.* — Eamdem Constitutionem referunt Franciscus Pegna in Direct. Inquisit. part. 2, et Joannes Mariana Præfatione in Lucam Tudensem, exemplari usi, cujus initium est : « Ildefonsus Dei gratia rex Aragonum, etc. » finis vero : « Signum † Ildefonsi regis Aragonum, comitis Barchinonis, marchionis Provinciæ. Signum † Petri regis Aragonum, et comitis Barchinonis in originali hujus Chartæ, etc. Et fuit facta Charta illa apud Illerdam a Guiltelmo de Bassia regio notario, anno Domini MCXCIV ». Verum hæc omnia nomina, annusque quo Charta data, addititia sunt; cum Petrus anno tantum superiori Aragoniæ rex dictus fuerit. Usserius quidem in tractatu *de Christianorum Ecclesiarum successione et statu*, cap. 8. num. 47 et seq. eam Chartam ex Pegna et Mariana referens dicit, videri *Petrum* post mortem patris *Alphonsi* hoc edictum renovasse, priusquam Albigensium patrocinium susciperet, vel saltem simul cum patre regni consortem fuisse. Sed neutra conjectura admittenda; cum nullus rerum Hispanicarum scriptor tradiderit, *Petrum* cum patre conregnasse. Charta itaque illa a quodam imperito interpolata, et quoad annum mutata. Verum quidem est, *Petrum* occisum fuisse in pugna adversus crucesignatos anno MCCXII commissa, sed antea valde orthodoxus fuerat, et nonnisi ad juvandas sorores comiti Tolosano sese adjunxit, inquit auctor de Gestis Comit. Barcinon. cap. 23, in hoc reus, quod legato Apostolico, ut ab ea societate discederet, præcipienti morem gerere noluerit.

10. *Hæretici in Hispan. Sabbatati dicti.* — Porro Valdenses in Hispania *Sabbatati* et *Insabbatati* appellabantur, ut ibidem Usserius num. 4, ex Nicolao Eymerico in part. 2. Directorii Inquisitorum refert. Hæc Nicolai verba : « Insabbatati dicuntur, qui in sotulari, quod Zabbati vulgo dicitur, signum singulare quoddam, ut cognoscerentur ab eorum complicibus, deferebant ». Hoc longe ante Nicolaum notarat Ebrardus Bethuniensis in Antihæresi contra Valdenses cap. 25. « Quidam autem qui Vallenses se appelant, eo quod in valle lacrymarum maneant, etc. et etiam Zabatenses a Zabata potius, quam Christiani a Christo, se volunt appellari. Sotulares cruciant, cum membra potius debeant cruciare; calceamenta coronant, caput autem non coronant ». Vixit autem Ebrardus anno MCCXII, cujus liber extat tom. XXIV Biblioth. Patrum, edit. Lugdunensis pag. 1525. Hæretici isti in Concilio Tarraconensi anno MCCXLII habito *Inzabatatti* semper dicuntur, quam appellationem sortiri videntur, inquit Ducangius in Gloss. ab ea calcearum specie, quos Galli *Sabots* vocant, id est, calceis ligneis, quibus potissimum utebantur.

11. *Floret in Hispania Averroes.* — Florebat hoc tempore in Hispania Sarracenica *Averroes* in civitate Cordubæ natus; ipsemet enim fatetur se anno MCXCVIII paraphrasim in Aristotelem *de partibus et generatione animalium* absolvisse. Tanta ejus fama fuit, ut Melchior Canus, qui sæculo XVI vixit, de præcedentibus sæculis loquens lib. 10, cap. 5, scribat : « Superiore sæculo, et paucis anterioribus, oraculi loco erat Averroes in scholis, et præsertim in Italia, quæ occasio fuit magnorum in illis oris errorum, et inutilis diligentiæ, qua aliqui non minus in pervolutando Averroe collocabant operæ, quam in sacris litteris ponunt, qui his maxime delectantur. Nunc Averroes in scholis omnino jacet ». Joannes Leo Africanus in libello *de viris quibusdam Arabum illustribus*, mortis ejus annum his verbis notavit : « Mortuus est Averroes in civitate Marochi, et fuit sepultus extra portam Coriariorum, tempore Mahumedis Manxoris Pontificis ac regis (in Africa et Hispania Sarracenica regnantis) anno sexcentesimo tertio de Ægira », die VIII Augusti, nostri anni Christi MCCVI inchoato. De *Averrois* libris legendus Nicolaus Antonius in Bibliotheca Arabico-Hispanica pag. 240 et seqq.

CÆLESTINI III ANNUS 8. — CHRISTI 1198.

1. *Cælestini papæ obitus et gesta.* — Millesimus centesimus nonagesimus octavus Redemptoris cum Indictione prima incipit annus, cujus exordio, nempe sexto idus Januarii, Cælestinus papa ex hac vita migravit, cum nondum sui Pontificatus annos septem implesset, sed sedisset annos sex, menses novem, minus diebus duobus. Quæ autem ejus præcesserint obitum, sic accipe ab hujus temporis scriptore Rogerio :

« Deinde dominus papa Cælestinus ante Natale Domini paulatim cœpit ægrotare et convocatis coram se cardinalibus universis, præcepit, ut tractarent de successore eligendo. Ipse autem nitebatur modis omnibus, ut dominus Joannes de S. Paulo presbyter cardinalis tituli Sanctæ-Priscæ virginis ei succederet in papatu, de cujus sapientia, sanctitate, et justitia plurimum confidebat. Adeo enim ipsum præ cæteris diligebat, quod illum loco sui constituerat ad omne officium suum exsequendum, nisi in consecratione episcoporum, quod pertinebat ad officium episcopi Ostiensis cardinalis. Præterea præfatus papa obtulit, quod ipse seipsum deponeret a papatu, si cardinales consentirent in electione præfati Joannis de Sancto-Paulo. Sed omnes cardinales una voce responderunt, quod illum conditionaliter non eligerent, dicentes, quod inauditum erat, quod summus Pontifex se deponeret. Et sic erat schisma inter illos. Dominus enim Ostiensis episcopus cardinalis nitebatur, ut ipsemet papa fieret. Similiter dominus Portuensis episcopus cardinalis, similiter dominus Jordanus de Fossanova, similiter dominus Gratianus, et cæteri omnes nitebantur, unusquisque pro posse suo, ut ipse fieret summus Pontifex ». Et inferius : « Eodem anno millesimo centesimo nonagesimo octavo, Cælestinus papa senio et gravi morbo laborans, obiit Romæ mense Januarii, sexto idus ejusdem mensis, feria sexta, septimo anno papatus sui, et Laterani sepultus est ». Hæc de obitu Cælestini.

2. Fuere ejusdem Cælestini digna alia factorum monimenta, quæ certis ejus Pontificatus annis non sunt affixa, et inter alia confirmatio religiosæ militiæ Ordinis Teutonicorum : rogatus enim ab Henrico imp. donavit eosdem idem Pontifex veste alba et cruce nigra ; subjicit vero regulæ S. Augustini. Censiti autem sub eo Ordine nonnisi nobiles, iidemque Germani, qui magnitudine animi digna ipsorum generositate edidere facinora, quæ aliorum sunt scriptorum memoriæ perpetuæ commendata. Ita quidem, ne Boreales regiones tanto germine existerent infecundæ, quibus jam aliæ Christiani orbis provinciæ fertiles essent, æmulatio sancta Teutonicos pertigit. Florebant siquidem his temporibus, et Hispaniæ sacris ordinibus militaribus S. Jacobi, et Calatravæ. Porro Teutonici, de quibus agitur, aucti sunt Livoniensibus, qui illis sese junxere.

3. Romæ autem idem Cælestinus papa propensiori studio, quo tenebatur erga cultum venerandæ imaginis Dei genitricis Mariæ, quæ fuerat Gallæ Placidiæ collocatæ in antiquo foro Romano in Ecclesia, dicta S. Maria in Porticu, ædificavit juxta ipsam hospitalem domum infirmorum, quam et redditibus locupletavit. De ipsa autem veneranda imagine vetus ista inscriptio hactenus perseverat. « Hæc est illa piæ genitricis imago Mariæ, quæ discumbenti Gallæ patuit metuenti ». Accepit cultor Deiparæ Cælestinus cælestem ejus precibus gloriam, quam diutius concupivit. Nos vero ejus obitu claudimus simul præsentem duodecimum tomum, tertium vero decimum incepturi, ubi hic desinit, ab eodem anno, mense Januarii, dieque ipsa, qua cessante Cælestino Tertio, Tertius Innocentius legitime electus administrationem Catholicæ Ecclesiæ suscepit, Deo nobis propitio nostra cuncta ad sui nominis gloriam feliciter promovente.

Anno periodi Græco-Romanæ 6691. — Anno Æræ Hispan. 1236. — Anno Hegiræ 595, inchoato die 3 Nov., Fer. 3. — Jesu Christi 1198.
— Innocentii III papæ 1. — Vacat. imp. Occident. 1. Alexii Angeli Comneni imp. 4.

1. *Moritur Cœlestinus III pap.* Ad num. 1. Innocentius III in Epistola de electione sua Anglis et Scotis data apud Hovedenum pag. 777, ait : « Cælestino patre ac prædecessore nostro VI idus Januarii viam universæ carnis ingresso, et in Lateranensi Basilica, sicut moris est, honorifice tumulato, etc. » Quare Cælestinus III, qui die trigesima mensis Martii anni MCXCI Pontifex Rom. electus fuerat, obiit hoc anno die VIII mensis Januarii postquam sedisset *annos sex, menses novem, et dies novem*, emortuali excluso. Menses et dies, quibus supra annos sedit, a paucis ex antiquis notati, iique a librariis mendose descripti. Ex recentioribus unus Onuphrius in Chron. *menses novem* recte habet ; sed quia electionem ejus uno die prævertit, unum etiam diem plus justo ei attribuit ; Papebrocius vero in Conatu Chron. Hist. ubi electionem ejus cum die XII mensis Aprilis connectit, Pontificatum ejus non potuit aliquot diebus non mutilare ; de die enim emortuali *Cœlestini III*, inter omnes convenit. Denique in libro Joannis Diaconi junioris de Ecclesia Lateranensi apud Mabillonium tom. II Musei Ital. pag. 569, legitur : « Cælestinus papa III jacet juxta Sanctam-Mariam de Reposo.

2. *Confirmavit institutionem militiœ Teutonicorum.* — Ad num. 2. Cum vidissem apud Onuphrium in Chron. institutionem *Ordinis militaris Teutonicorum* cum anno MCXIX copulatam, suspicatus sum eum in sententiam adeo a communi alienam sine aliquo fundamento non abiisse. Verum re diligenter discussa, comperi eum hic, sicuti et quandoque alibi, id solum conjecisse ex eo sc. quod eo circiter tempore aliqui alii Ordines militares instituti fuerint. Annum hujus Ordinis fundati recte notavit interpolator Chronici Aquicinctini ad annum MCXCI, ubi scribit : « Ordo militum Teutonicorum inchoatur, quem anno MCXCI, Februarii die XXII, Cælestinus papa confirmavit. Primus hujus Ordinis magister creatus fuit Heinricus Vualpot ». Verum Diploma illud Cælestini III ad nos non pervenit, et ad annum MCXCII pertinet ; cum *Cœlestinus III* annos Christi a die XXV mensis Martii exordiatur ; quod eo magis dicendum, quo *Cœlestinus III* anno MCXCI, die tantum XXX mensis Martii Pontifex Rom. dictus fuerit. Is itaque Ordo anno quidem MCXCI institutus fuit, sed nonnisi anno insequenti die XXII Februarii confirmatus. Petrus de Dusburg sacerdos Ord. Teutonici an. MCCCXXVI, *Chronicon Prussiœ*, in quo de origine Ordinis Teutonici et rebus ab eo gestis agit, publicavit, in quo Pontificatus *Cœlestini III* initio hanc militiam erectam tradit, sed annum non determinat, et Christophorus Hartknoch, qui anno MDCLXXIX Francofurti et Lipsiæ Chronicon laudatum typis dedit, et Notis illustravit, in parte I, pag. 20, ait tantum Jacobum de Vitriaco lib. 1 Hist. Jerosol. cap. 66, scribere Ordinem Teutonicum institutum fuisse in urbe Jerosolymitana, antequam Ptolemais sive Accon obsidione cingeretur a crucesignatis ; verum Vitriacus loquitur quidem eo in loco de institutione Ordinis Teutonicorum, sed nec *Acconis* ibidem meminit, nec temporis quo hic Ordo fundatus fuit. Recte tamen idem Christophorus existimat, standum esse Joanni Nauclero, qui volum. 2 Chronographiæ scribit : « Anno Domini MCXCI, apud Acam (ita enim Ptolemais et Accon etiam appellata), quidam Bremenses et Lubecenses cives hospitale in honore B. Mariæ Virginis ad opus infirmorum tempore obsidionis ex velis navium fecerunt, obtinuerunt auxilio Friderici ducis Sueviæ a Cælestino papa, cooperante ad hoc Henrico rege Rom. Ordinem istum sub titulo Hospitalis B. Mariæ Virginis domus Teutonicorum in Jerusalem confirmari. Ex eo tempore incœpit habere magistrum Ordinis generalem prosapia nobilem ». Huic Ordini postea unitum fuisse Ordinem *Ensiferorum* adversus infideles Livonos institutum supra diximus. Legendus Trithemius in Chronic. Hirsaugiensi ad annum MCXCII, ubi accurate Ordinis Teutonici initiat narrat.

3. *Innocentius III papa eligitur.* — *Innocentius III* Cælestino III in Pontificatum successit, et quidem eodem die, quo Cælestinus sepultus. Anonymus enim a Bosqueto postea episcopo Monspeliensi editus, qui eo adhuc vivente ejus res gestas scripsit : « Celebrata est, inquit, ejus electio VI idus Januarii, anno Incarnat. Dominicæ MCXCVII, (a die XXV mensis Martii deducto, qui ideo nobis est MCXCVIII), et quia tunc diaconus erat, dilata est

ejus ordinatio in presbyterum usque ad sabbatum Quatuor Temporum, IX kal. Martii; et sequenti Dominica, in qua tunc occurrit festum Cathedræ sancti Petri (die nempe XXII mensis Februarii) fuit apud S. Petrum in episcopum consecratus, et in ejusdem Apostoli Cathedra constitutus ». Idem habet Radulphus de Diceto pag. 701, nec illud in dubium revocari debet. Et tamen in antiquis quibusdam Breviariis Ordinis S. Trinitatis dicitur *sanctum Joannem de Matha* ejusdem Ordinis institutorem cum *sancto Felice Valesio* Romam profectum petiisse ab Innocentio III recens electo, sui Ordinis confirmationem, et Pontificem *in festo sanctæ Agnetis secundo*, sc. die XXVII mensis Januarii, dum in Ecclesia Lateranensi missam celebraret, ad sacræ hostiæ elevationem, Angelum ei candida veste, cruce bicolori, specie redimentis captivos apparuisse; quo viso, Pontificem novum institutum approbasse.

4. *Apparitio ei facta in dubium revocari non potest.* — Dum alias Romæ versare, Franciscus a Sancto-Augustino Macedo Ordinis Minorum de Observantia, qui ante aliquot annos Vitam utriusque sancti Romæ, ubi Sancti-Officii qualificator erat, typis mandarat, a me ex eadem Urbe discessuro etiam atque etiam petiit, ut examinarem, an certum et indubitatum esset, quod in Vita Innocentii III passimque in aliis monumentis legitur, hunc Pontificem presbyteratu insignitum non fuisse ante diem vicesimam primam mensis Februarii; tunc enim coram sacra Congregatione agebatur de cultu ab immemorabili tempore Joanni de Matha et Felici Valesio tanquam sanctis exhibito, et jam Clemens papa IX religiosis Ordinis Sanctissimæ Trinitatis redemptionis captivorum rescripto dato anno MDCLXIX facultatem fecerat Officium et Missam de iisdem recitandi, illa apparitione Innocentio III facta jam examinata et approbata. Macedo cum nodum illum solvere non potuisset, illum secuerat in laudata Joannis de Matha Vita, asserueratque, quod et aliquot post annos Bonaventura Baro ejusdem Congregationis ac Macedo, tradidit in Annalibus ejusdem Ordinis Trinitariorum a se Romæ vulgatis, verum non esse quod passim dicitur, *Innocentium III* qui diaconus tantum erat, quando summus Pontifex die VIII Januarii creatus est, distulisse ordinationem suam in presbyterum usque ad diem vicesimam primam mensis Februarii; cum revelatio, de qua agimus, certa sit, ideoque die vicesima octava Januarii jam presbyter esset.

5. *Omnis de ea difficultas tollitur.* — Pollicitus sum viro docto, mihique amico me in hanc urbem Aquensem reducem quæcumque ad hanc difficultatem enucleandam conducere possent, per otium ad examen vocaturum, quod eo jam Roma digresso, et postea demortuo præstiti, comperique negari non posse, quin apparitio illa die XXVIII mensis Januarii hujus anni contigerit; quin tunc *Innocentius III* tantum diaconus fuerit; cumque eo die missam non celebrasse, sed audivisse. Verum scriptores mediæ et infimæ Latinitatis utramque actionem unius *celebrationis* nomine quandoque expressere, ut varia exempla demonstrant. In Vita *sanctæ Gertrudis* abbatissæ Nivellensis in Brabantia, recitata in Actis SS. Bollandianis ad diem XVII mensis Martii, de cujus anno emortuali an. DCLXIV egimus, cap. 4, num. 19, dicitur, quamdam nobilem matronam nomine *Adulam*, in omnibus vere Christi ancillam, de miraculis a sancta Gertrude patrari solitis dubitantem, venisse ad monasterium Nivellense, cum festum sanctæ hujus virginis appropinquaret, cumque filius ejus adhuc infans in quodam fonte submersus fuisset, eaque cujusdam sanctimonialis hortatu sanctæ Gertrudis opem implorasset, « surrexit infans, qui ante fuerat mortuus. Ex illa autem die prædicta matrona cœpit credere virtutibus S. Gertrudis. Et in crastinum MISSAM CELEBRAVIT in honore virginis Christi Gertrudis, id est, missam audivit ». Ea autem Vita ab auctore synchrono anonymo elucubrata.

6. *Celebrare et audire missam aliquando unum et idem.* — Præterea Gregorius Turonensis anonymo illo antiquior, in lib. de Gloria Martyrum cap. 51 referens miracula sancti Sigismundi Burgundiæ regis, ait: « Si qui nunc frigoretici (melius quam *frigoritici*, quod aliqui Codices habent, id est, *Febricitantes*, uti variis exemplis explicat Ducangius in Glossario) in ejus honore missas devote celebrent (id est, missas audiant) ejusque pro requie offerant oblationem, statim compressis tremoribus, restinctis febribus, sanitati pristinæ restaurentur ». Denique idem Gregorius lib. de Gloria Confess. cap. 65, verba faciens de quadam muliere, quæ singulis diebus missam audiebat, licet in ea non communicaret, scribit: « Mulier per annum integrum ad hoc templum degens, assidue orationi vacabat, celebrans quotidie missarum solennia, et offerens oblationem pro memoria viri, non diffisa de Domini misericordia, quod haberet defunctus requiem; in die qua Domino oblationem pro ejus anima delibasset, semper sextarium gazeti vini (id est, vini a Gaza Palæstina, quod olim in pretio erat, ut ostendit Ducangius laudatus in voce Gazetum) præbuit in sacrificium Basilicæ sanctæ. Sed subdiaconus nequam reservans gulæ gazetum, acetum vehementissimum offerebat in calice, muliere non semper ad communicandi gratiam accedente, etc. » Quibus exemplis difficultas, quæ Francisci Macedo animum adeo torserat, et nunquam hactenus superata fuerat, certo enodatur, et corriguntur auctores, quos citat et sequitur Spondanus anno MCCIX, num. 10, ubi agit de confirmatione Ordinis SS. Trinitatis, asserentes prædictam visionem contigisse V kal. Febr. currentis anni, dum Innocentius III rem divinam faceret. Porro hic loquendi modus a Ducangio in suo Glossario prætermissus.

7. *Moritur Jacob imperator Africæ et Hisp. Sarracenicæ.* — Exeunte hoc Christi anno e vivis

excessit *Jacob* imperator Almohadum seu Sarracenorum Africæ et Hispaniæ Sarracenicæ, *Almansor* cognominatus. Noweirius enim hanc mortem anno Hegiræ DXCV copulat, affirmatque amorem justitiæ et religionis Musulmanæ magnum ei nomen peperisse. Successit patri *Mahomet* filius, cognominatus Annasor Ledinillah, id est, *defensor legis Dei*, qui *Tahia*, et factionarios, quorum caput erat, anno Hegiræ DXCVI seu circa initium Martii an. Christi MCC. superavit, et Africanos tam ex minori Africa, quam ex Mauritania expulit, ac montes Atlantis transire coegit. Tandem cum *Mahomet* Christianum nomen in Hispania delere, et *Alphonsus VIII* Castellæ, *Petrus* Aragoniæ, et *Sanctius* Navarræ reges sua tueri statuissent, an. MCCXII ad *Ubedam* in confiniis Castellæ-Novæ pugnatum, et Sarraceni cum suo imperatore fusi fugatique, ut videre est apud Spondanum eo Christi anno, tuncque magnum illud imperium, cui *Almumenin*, Omarus, Juceph seu Joseph, Jacob et Mahometes successive præfuerant in Hispania, finitum et dissipatum. Rodericus enim lib. 7, cap. 10, hac Christianorum victoria narrata subjungit : « Quæ victoria discessionis et exterminii Almohadibus causam dedit », in Hispania nempe tunc ab Africa separata. Cumque postea Hispaniæ Sarracenicæ reguli corpus amplius non conflarent, et quilibet sibi consuleret, Christianis facilius fuit gentem ferocem et barbaram tam memorabili clade attritam paulatim debellare.

Usque ad hujus anni et Pontificatus Innocentii III initium eminentissimus cardinalis Baronius Annales Ecclesiasticos herculeo labore elucubratos perduxit; qui licet in eo scribendi genere excelluerit, quia tamen nihil ex omni parte perfectum, ut vulgo dicitur, eosdem supplevisse ac illustrasse inutile, uti spero, non erit.

Tomi absolutio et auctoris peroratio. — Absolutus est autem præsens tomus, cum post mensem Pontifex Romanus creatus est Paulus; cui ipse dicandus, pro tanto munere Deo immortali perennes gratiarum contineat actiones, quæ et accessionem accipiant tanquam ex inundante torrente majorem, quod in his a Deo ingentia valde sim beneficia consecutus, ereptus e summis periculis imminentibus. Nam e profundo maris abysso, horribili tempestate jactati, cum jam incidissemus in dithalassum [1], ipsa adhuc naufraga spe, Dei ope ad optatum littus, una cum Paulo, in salutem Urbis et orbis evecto, salvi tandem emersimus. Quamobrem partus hic ipse noster præsens Annalium tomus, qui ob multiplices parientis ærumnas pene interitu pereuntis [2], Benoni, filius doloris mei, fuerat nuncupandus : subita rerum mutatione in contrarium facta, mutato quoque nomine sicut et rebus, erit Benjamin dexteræ filius nominandus, Paulo nostro jam in dextera collocato. Quis loquetur potentias Domini [3] ? auditas faciet omnes laudes ejus [4] ? Mirabiles vidimus elationes maris; mirabilis et apparuit in altis Dominus. Qualis tunc rerum facies? quam tetra, horrida, et formidabilis ? Cum et præter immensos fluctus illos, adhuc ex improviso tam vehementi est concussa Ecclesia terræmotu, atque terrifico simul tonitru excusso fulmine perturbatæ, et interceptæ, atque inversæ sunt mentes hominum, ac pariter actiones ? Qui tunc æstus mei, cum adeo violentis licet amicis flatibus abreptus, ferrer in Syrtes, e quibus haud facilis esset emergendi facultas [5] ? Laboravi clamans, raucæ reipsa tunc factæ sunt fauces meæ, exclamans ad omnipotentem Davidicum illud [1] : Mitte manum tuam de alto, libera me de aquis multis. Quærebam anxius, si quomodo ut Jonas dedens me fluctibus [2], honestas jactura mei solius possem cæteris periclitantibus esse salus. Sed judicio sapientum fratrum qui aderant, damnosum existimatum est hujusmodi consilium ; eo quod non ego, sicut ille, fugerim a facie Domini, sed potius pro Domino starem, atque persisterem pro domo Israel (utcumque debiles vires ferrent) murus oppositus [3]; firmiter iisdem asseverantibus, loco non cedendum, sed firmissime ad finem usque perstandum infractum , immobilem atque constantem. Sic igitur fratrum sententia interclusus, cunctisque evadendi remediis destitutus, tædio vitæ gravatus supra modum, ultra vires, in illa ærumnosa cum Jeremia erupi sæpe lamenta [4] : Væ mihi, mater mea, quare me genuisti virum rixæ, virum discordiæ in universa terra ? Cum vero his tenerer vallatus angustiis, et a Deo tantum, qui est solus omnipotens, præstolarer auxilium, ecce statim ex insperata catastrophe facta est rerum repentina, sicut et admiranda mutatio. Excitatus namque tanquam dormiens Dominus clamore suorum, qui laborantes erant in remigando, festinus exsurgens, imperavit vento et mari [5], et facta est tranquillitas magna ; atque dicto citius, miro consensu omnium ecce provehitur PAULUS, tanquam e maris ereptus tempestate salvus in Cathedram Petri. Cui una cum universa Ecclesia Catholica feliciter acclamamus : PAULO PAPÆ QVINTO A DEO ELECTO SALUS ET VITA.

Sicut servus desiderat umbram [6], cum sub

[1] Act. XXVII. — [2] Gen. XXXV. — [3] Psal. CV. — [4] Psal. XCII. — [5] Psal. LXVIII.

[1] Psal. CXLIII. — [2] Jon. I. — [3] Ezech. XIII. — [4] Jerem. XV. — [5] Matth. VIII. — [6] Job. VII.

æstuantis solis radiis labore fractus, calore dissolvitur : ita et ego portans pondus diei et æstus, exoptavi, ut tandem fasce solutus, sub umbra illius requiescerem [1]; quem semper concupivit anima mea. Et sicut mercenarius præstolatur finem operis sui [2], exspectavi et ego, ut inclinata ad vesperam die, mercedem acciperem a patrefamilias, denarium diurnum, ejus imagine cusum et pretio auctum illius, qui dixit Abrahæ patri credentium [3] : Ego ero merces tua magna nimis. Ab hora namque prima conductus, ejus auxilio, indefesso studio laboravi, ut puteos illos [4], quos antiquiores patres nostri fodere, impii vero Palæstini obstruxerunt, implentes humo, exhaurirem, purgaremque ab immensa superinjecta mendaciorum congerie, ipsosque purissimos interceptos latices revocarem ad usum pristinum ovium atque pastorum. Quod jam vero sit diei hora novissima, pulsante ostium morte, sumpta fiducia immensæ Dei misericordiæ, accurro ad patrem filius, sed prodigo [5] illi similis, misericordiam petens. Tu vero, pater, ne occursum neges, amplexum nec subtrahas, neque osculo prives immeritum ; sed ut pater illi, mihi exhibe stolam primam, porrige annulum, et cætera illi exhibita usque ad calceamenta pedum, amoris signa, honoris insignia; et quod præstat omnibus, ut nomen filii consecutus, tuus hæres, Christi vero cohæres [1] effici dignus inveniar. Sed quod spem tantam timor imminuat, dubitatio vero intercipiat, frangat autem magis male sibi conscia conscientia : exemplo Jacob [2], qui æque formidans, ne ab offenso patre maledictionem loco benedictionis eliceret, consilio atque ope providæ matris, a patre exoptatam primogeniti accepit benedictionem : Ecce supplex interpello te matrem nostram, Dei genitricem MARIAM, ut per teipsam a Patre luminum benedictionem illam consequi dignus efficiar, qua sublimis illius regni cælestis, æternæ scilicet particeps efficiar hereditatis, gratia et misericordia ipsius CHRISTI JESU Domini nostri, cui una cum Patre et Spiritu sancto honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

[1] Cant. II. — [2] Job. VII. — [3] Gen. XV. — [4] Ibid. XX — [5] Luc. XV.

[1] Gal. IV. — [2] Genes. XXVII.

FINIS TOMI NONIDECIMI.

Barri-Ducis. — Typis Ludovici GUERIN et Sociorum.

